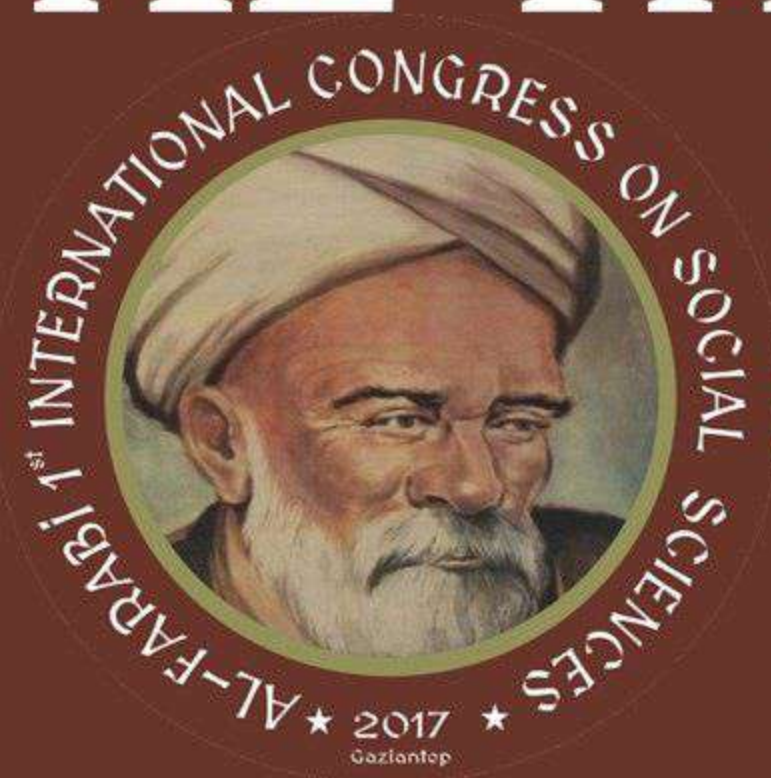

AL-FARABI

1st

INTERNATIONAL
CONGRESS ON
SOCIAL SCIENCES

May 11-14, 2017
Gaziantep / TURKEY

CONGRESS BOOK

Editors

Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV

Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

Assoc. Prof. Dr. Omer Okan FETTAHLIOGLU

FULL TEXTS

ISBN –978-605-9885-19-5

Iksad Publications 2017©

Institution Of Economic Development And Social Researches

CONGRESS BOOK

Of Full Texts

AL-FARABI 1st INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

May 11-14, 2017
Gaziantep / TURKEY

Editors

Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV

Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

Assoc. Prof. Dr. Omer Okan FETTAHLIOGLU

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Pubicator: 2014/31220)

Golbaşı / ADIYAMAN - TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org

www.iksadkongre.org

All rights of this book belongs to IKSAD. Without permission, this book can't be duplicated and delivered.
The writers are responsible both ethically and juristically related with texts

Iksad Publications - 2017©

ISBN – 978-605-9885-19-5

CONGRESS ID

NAME OF CONGRESS

Al Farabi 1st International Congress on Social Sciences

TYPE OF PARTICIPATION

Keynote and Invited

DATE AND PLACE

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

ORGANIZATOR

Institution of Economic Development and Social Researches &
Al Farabi Kazakh National University

HEAD of CONGRESS

Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

HONORARY PRESIDENT

Prof. Dr. G. M. MUTANOV

Rector of Al Farabi Kazakh National University

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

COORDINATOR

Lecturer Sefa Salih BİLDİRİCİ

ORGANIZATION COMMITTEE

Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV

Al Farabi Kazakh National University

Prof. Dr. A.S. KISTAUBAYEVA

Al Farabi Kazakh National University

Prof. Dr. Alia R. MASALIMOVA

Al Farabi Kazakh National University

Prof. Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA

Al Farabi Kazakh National University

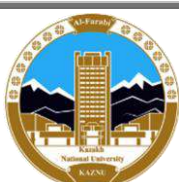
Mariam S. OLSSON

Damezhan SADYKOVA

WU Yicheng

Kaldygul ADILBEKOVA

Baurzhan BOTAKARAEV

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Abdikalık KUNIMJAN	Kazakh State Women’s Teacher Training University
Dr. Adil AKINCI	Kırklareli University
Dr. Alma T. AKAJANOVA	Abai Kazakh National University
Dr. Alia R. MASALIMOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Amanbay MOLDIBAEV	Taraz State Pedagogy University
Dr. Ahmet KULAS	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Ahmet ULUSOY	Karadeniz Teknik University
Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Armağan KONAK	Mehmet Akif Ersoy University
Dr. Anatoliy LOGINOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Dr. A.S. KIDIRSAEV	Makhambet U. Batı Kazakhstan State University
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Dr. Bahit KULBAEVA	S.Baybeshev Aktobe University
Dr. Bakıt OSPANOVA	H.Ahmet Yasawi International Kazakh-Turk University
Dr. Bayram BOLAT	Ömer Halisdemir University
Dr. Bazarhan IMANGALIEVA	K.Zhubanov Aktobe State Region University
Dr. Baris YILDIZ	Gumushane University
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Berrin GUZEL	Adnan Menderes University
Dr. Bigamila TORSIKBAEVA	Astana Medical University
Dr. B.K.ZAYADAN	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women’s Teacher Training University
Dr. Caner KARAVIT	Mimar Sinan University
Dr. Cemal INCE	Gaziosmanpasha University
Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA	Rasulbekov Kyrgyz Economy University
Dr. D.K.TÖLEGENOVA	Makhambet U. West Kazakhstan State University
Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA	Rasulbekov Kyrgyz Economy University
Dr. Dursun KOSE	Mehmet Akif Ersoy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Elbeyi PELIT	Afyon Kocatepe University
Dr. Elvan YALCINKAYA	Ömer Halisdemir University
Dr. Engin KANBUR	Kastamonu University
Dr. F. Zisan KARA	Aksaray University
Dr. Fethi DEMIR	Yuzuncu Yil University
Dr. George RUDIC	Montreal Montreal Pedagogie Moderne Institute
Dr. Gonul ERDEM NAS	Bartın University
Dr. Guzel SADYKOVA	Kastamonu University
Dr. Gulmira ABDIRASULOVA	Kazakh State Women’s Teacher Training University
Dr. Gulsat SUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Gurcan PAPTAYA	Suleyman Demirel University
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Hacer ARSLAN KALAY	Yuzuncu Yil University
Dr. Hacer MUTLU DANACI	Akdeniz University
Dr. Hakan CANDAN	Karamanoglu Mehmetbey University
Dr. Hasan COSKUN	Gaziosmanpasha University
Dr. Huseyin ÇETİN	Selcuk University
Dr. Ibrahim BOZACI	Kırıkkale University
Dr. Ibrahim KILIC	Afyon Kocatepe University
Dr. Ibrahim TURKOĞLU	Fırat University
Dr. Ilker YAKIN	Mersin University
Dr. Isaevna URKIMBAEVA	Abilay Khan International Relations University
Dr. Kalemkas KALIBAEVA	Kazakh State Women’s Teacher Training University
Dr. Karligash BAYTANASOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women’s Teacher Training University
Dr. Kemal EROL	Yuzuncu Yil University
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women’s Teacher Training University
Dr. Kenan ILARSLAN	Afyon Kocatepe University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınısbaev Kazakh Communication Academy
Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY	Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Kulas MAMIROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Machabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogy University
Dr. Maha Hamdan ALANAZI	Riyad King Abdulaziz Technology Institute
Dr. Malik YILMAZ	Ataturk University
Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR	Kyrgyz Elaralık University
Dr. Maira ESIMBOLOVA	Kazakhstan Narkhoz University
Dr. Maira MURZAHMEDOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Mehmet AVCI	Mugla Sitki Kochman University
Dr. Mehmet AKSARAYLI	Dokuz Eylul University
Dr. Mehmet GUNGOR	Mersin University
Dr. Mehmet Recep TAS	Yuzuncu Yil University
Dr. Mehmet GULLU	Gaziosmanpasa University
Dr. Metin KOPAR	Adiyaman University
Dr. Mirac EREN	Ondokuz Mayıs University
Dr. Mustafa GULEC	Ankara University
Dr. Mustafa TALAS	Omer Halisdemir University
Dr. Khan Nadezhda	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nihan BIRINCIOGLU	Karadeniz Teknik University
Dr. Nuran AKSIT ASIK	Balikesir University
Dr. Nurhan PAPATYA	Suleyman Demirel University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Orhan ELMACI	Dumlupinar University
Dr. Osman Kubilay GUL	Cumhuriyet University
Dr. Omer UĞUR	Gumushane University
Dr. Ozlem GUZEL	Akdeniz University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınısbayev Kazakh Communication Academy
Dr. Sarash KONYRBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Salima N. KAIRZHANOVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Selahattin KAYNAK	Ondokuz Mayıs University
Dr. Seden DOGAN	Adnan Menderes University

Dr. Sibel BAYRAM	Duzce University
Dr. Sibel Mehter AYKIN	Akdeniz University
Dr. Sevcan YILDIZ	Akdeniz University
Dr. Sara MAZHITAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Turkmen Taser AKBAS	Pamukkale University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. Ulbosin KIYAKBAEVA	Abai Kazakh National Pedagogy University
Dr. Umran TURKYILMAZ	Gazi University
Dr. Vecihi SONMEZ	Yuzuncu Yil University
Dr. Veysel CAKMAK	Aksaray University
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Russia Family Studies Institute
Dr. Vlademir VISLIVYI	Ukraine National Technical University
Dr. Yasin DONMEZ	Karabuk University
Dr. Yang ZITONG	Wuhan University
Dr. Zekeriya NAS	Yuzuncu Yil University
Dr. Zeynep KARACOR	Selcuk University
Dr. Zeynullina AYMAN	S. Toraygirov Pavlodar State University
Dr. Zharkyn BALTABAEVA	Abai Kazakh National Pedagogy University
Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Zongxian FENG	Xi`an Jiatong University
Dr. Zuhul ONEZ CETIN	Usak University
Dr. Zubeyir BAGCI	Pamukkale University

CONGRESS PROGRAMME

OPENING CERAMONY AÇILIŞ RESEPSİYONU

13:00 – 15:00

Opening Speech by

Prof.Dr. Zharkyn SULEIMANOVA (Head of Congress)

Prof.Dr. Salih OZTURK (Head of Science Committee)

Al – Farabi University Presentation Video

Welcome Speech by

Prof.Dr. Zhakipbek ALTAEV (Deputy Rector of Al Farabi University)

Mustafa Latif EMEK (Head of IKSAD)

Conference

Dr. Shurubu KAYHAN

Invited Speaker

Conference

Dr. Metin KOPAR

Invited Speaker

Dombra Concert

DAY – I

MAY 11, 2017 (Thursday)

10:30/12:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Yrd. Doç. Dr. Metin KOPAR Prof.Dr.Anarkul SALKINBAY	Head of Session Prof.Dr. Metin AKİS Doç.Dr.Erbol ABAKAN	Head of Session Prof. Dr. Mehmet OKUR Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Nazif ÇETİN Prof.Dr. Jakipbek ALTAEV	Head of Session Prof.Dr. Mustafa TAŞLIYAN Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA
1960 DARBESİ SONRASI DEMOKRAT PARTİ GAZİANTEP MİLLETVEKİLİ BAHADİR DÜLGER'İN YARGILANMASI Yrd. Doç. Dr. Metin KOPAR	17. YÜZYIL BAŞLARINDA ANTEP'İN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU Prof.Dr. Metin AKİS	SİYASAL İLETİŞİM SÜRECİNDE LİDER İMAJI VE SANAL KİMLİK: DEVLET BAHÇELİ ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Süleyman ŞAHAN Öğr. Gör. Yusuf ÇINKARA	"İstihdam ve Kayıt Dışı Ekonomi-Türkiye OECD Karşılaştırmaları" Yrd. Doç. Dr. Nazif ÇETİN	ÖRGÜTSEL SİNİZM İLE SOSYAL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN Tuba BIYIKBEYİ Enise FİDAN
SEYYAHLAR GÖZÜYLE 17. YÜZYILDA BİR OSMANLI KAZASI: ROMANYA "BABADAĞI" Ayşe Beyza	İBN HALDUN'UN NAZARİYESİ İŞİĞİNDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ/DÖNÜŞÜMÜ MESELESİNE DAİR BİR	SİYASAL KÜLTÜRÜN POLİTİK SÜREÇLERE YANSIMASI: BİR SİYASAL LİDER ÖRNEĞİ Arş. Gör. Oğuz GÖKSU	FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜLMESİ: DOKUMA SANAYİİ'NDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA Doç. Dr.	ALGILANAN HİZMET KALİTESİ, MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE MÜŞTERİ SADAKATI ARASINDAKİ İLİŞKİ: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR ALAN

BÜYÜKÇINAR	DEĞERLENDİRME Arş. Gör Sinan TARİFCİ	Doç. Dr. Fuat USTAKARA	İlhan EGE Gönül ÖZKAN	ARAŞTIRMASI Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK Prof.Dr. Mustafa TAŞLIYAN Bilge GÜLER Yasin CEYHAN
-------------------	--	-------------------------------	--	---

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN“ Hun, Gök Türk ve Uygur” Örneği Oğulcan Mert KEMALOĞLU	KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN İSİMLİ ESER Doç. Dr Burhan BALTACI	TÜRKİYE'DE E-DEVLET STRATEJİSİNİN EKONOMİK KALKINMAYA ETKİLERİ Doç. Dr., Ömer Faruk ALTUNÇ Arş. Gör. Vedat ALMALI	HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA OCAK AYI ANOMALİSİ ve E7 ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA Tuğba NUR TOPALOĞLU	YEREL YÖNETİMLERDE SOSYAL SORUMLULUK VE GENEL DEĞERLENDİRME: BİR ALAN ARAŞTIRMASI Prof.Dr. Mustafa TAŞLIYAN Öğr. Gör. Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU Merve DEMİRBANKA Nurcan ÖZTÜRK
2000'Lİ YILLARIN POPÜLER TÜRK DİZİ VE FİLMLEİNDE OSMANLI TARİHİNE YÖNELİŞ Arş. Gör. Dr. Gönül CENGİZ Arş. Gör. Birgül ALICI	FARABİ'YE GÖRE RUHUN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ MESELESİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ata Az	TEK PARTİ DÖNEMİNDE GENÇLİĞİN EĞİTİMİ VE İSTİHDAMINA DAİR BAZI RAPORLAR Prof. Dr. Mehmet OKUR	TOPSIS VE MOORA YÖNTEMLERİ İLE ÖLÇÜLEN FİNANSAL PERFORMANSIN PAY GETİRİLERİNE ETKİSİ: BİST ÇİMENTO-BETON İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA Doç. Dr. İlhan EGE Öğr. Gör. Serdar YAMAN	ROL BELİRSİZLİĞİ VE ROL ÇATIŞMASININ ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMA ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI Öğr. Gör. Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU Merve DEMİRBANKAY
GELENEKSEL HALK DANSLARINDA KADIN: DIRSE HAN VE YAŞLUCUK HANIM'IN DANSI ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Neslihan ERTURAL	FARABİ FELSEFESİNDE “CEVHER VE ARAZ” İLİŞKİSİNİN MODERN SANAT ÜZERİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Yunus BERKLİ Yrd. Doç. Dr. Gülten GÜLTEPE	İSTASYON TABANLI KURAKLIK İNDİSLERİ (PNP, SPI, ERİNÇ) KULLANILARAK MERSİN'DE KURAKLIK ANALİZİ Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY	FİRMA DEĞERİNE ETKİ EDEN MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN TESPİT EDİLMESİ: MALİ SEKTÖR ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ Arş. Gör. Emre Esat TOPALOĞLU Öğr. Gör. Özlem KARAKOZAK	GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTELERDE YAPILAN BİR ALAN ARAŞTIRMASI Öğr. Gör. Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU Merve DEMİRBANKAY Ayşegül KAYA Abdülkadir BİLİCİ
COMPARISION OF ENERGY AND ENERGY POLICY AMONG THE GLOBAL POWERS Postgraduate Zeynel Abidin POLATTAS Assistant Professor Dr. Ash OZPOLAT	İBNİ HALDUN'UN MUKADDEME'SİNDE MÜLK VE DEVLET AYRIMI Doç. Dr. Yücel KARADAŞ	ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME YATIRIMLARININ HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ VE HİSSE SENEDİ FİYAT VOLATİLİTESİNE ETKİSİ: BİST TEKNOLOJİ BİLİŞİM FİRMALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA Arş. Gör. Ash YIKILMAZ ERKOL Arş. Gör. Emre Esat TOPALOĞLU Öğr. Gör. Özlem KARAKOZAK	BORSA İSTANBUL SİNAİ ve MALİ ENDEKSLERİNDE YILIN AYI ETKİSİ Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turan TURABOĞLU Tuğba NUR TOPALOĞLU	FAKÜLTE YAŞAMININ NİTELİĞİ, AKADEMİK ÖZ-YETERLİK VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ: İİBF ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN Enise FİDAN Bilge GÜLER
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EKONOMİK MALİYETİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Yrd. Doç. Dr.	HUKUK FELSEFESİNDE SIVİL İTAATSİZLİK SORUNU Arş. Gör. Murat BAYRAM	İKTİSAT VE ÇEVRE BAĞLAMINDA BİR ÇEVRE ETİĞİ YAKLAŞIMI: EKOFEMİNİZM Öğr. Gör. Hamdi AYYILDIZ	IDENTITY AND BELONGING CHANGED BY WAR Zeynel KARACAGIL	STANDART REÇETE HAZIRLANMASI ÜZERİNE BİR DENEME: GAZİANTEP ALİNAZİK ÖRNEĞİ Oya ÖZKANLI

Ash ÖZPOLAT Yrd. Doç. Dr. Ferda NAKIPOĞLU ÖZSOY			Doç. Dr. Meryem BULUT	Yrd. Doç. Dr. Arş. Gör. Erol TAŞKIN
---	--	--	-----------------------	--

DAY – I
MAY 11, 2017 (Thursday)
15:30/17:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Prof.Dr. İsmail BAKAN Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA	Head of Session Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Doç.Dr.Karligaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Prof. Dr. Abdullah SOYSAL Prof.Dr Osman KARKACIER	Head of Session Prof. Dr. Asem Nausabayeva HEKİMOĞLU Yrd. Doç.Dr. Mustafa METE	Head of Session Prof. Dr. Beyhan ASMA Doç.Dr. Cuma BOZKURT
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ ALGILARI Prof.Dr. İsmail BAKAN Arş. Gör. İnci Fatma DOĞAN Y. Sonay YILMAZ	ARŞİV VESİKALARI TEMELİNDE PÜZANTİYON GAZETESİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME (1896-1918) Arş. Gör. Ozan Can AKPINAR	KAMU PERSONEL HAREKETLİLİĞİNİN KİŞİ-ÖRGÜT UYUMU, ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ve İŞ TATMİNİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ Arş. Gör. Fatih UÇAN	ÇAKIŞAN ÇIKARLAR KAPSAMINDA RUS İRAN İLİŞKİLERİ VE NÜKLEER PROGRAMI Prof. Dr. Asem Nausabayeva Hekimoğlu	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KOBİ TFRS HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE FARKINDALIK DÜZEYLERİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Murat KARAHAN

OTELCİLİK SEKTÖRÜNDE MEYDANA GELEBİLECEK KRİZLERE KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Halil AKMEŞE Arş. Gör. Sercan ARAS Doğan ATAMAN	ALBERT CAMUS FELSEFESİ BAĞLAMINDA: İNTİHAR, SAÇMA VE BAŞKALDIRI KAVRAMLARI Arş. Gör. Faruk YORGUN	BİLİŞİM SEKTÖRÜNDE ENTELEKTÜEL SERMAYE İLE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA İlktut Elif Kandil GÖKER Yrd. Doç. Dr.	BANKA PERFORMANSINA LİKİDİTE RASYOSUNUN ETKİSİ: AHP UYGULAMASI Prof.Dr İlyas AKHİSAR Öğr. Gör. Fuat ÇAMLİBEL	TÜRKİYE'NİN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ HAREKETLERİ: TÜRK CUMHURİYETLERİ ALTERNATİFİ Öğr. Gör. Ömer YILMAZ Öğr. Gör. Kübra KARAYILAN Doç.Dr. Cuma BOZKURT
TÜRKİYE'DE REEL GSYH, AR-GE HARCAMALARI VE EKONOMİK ÇIKTILAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Öğr. Gör. Dr. Erhan DUMAN	TYCHO BRAHE'NİN GÖZLEMLERİNİN ARİSTOTELES'İN EVREN ANLAYIŞINA ETKİSİ Arş. Gör. Asım DİLMAÇUNAL	AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ Arş. Gör. Dr. Cuma SONGUR Şb. Md. Erhan SAYLAVCI Arş. Gör. Şafak KIRAN	ZORUNLU TÜRKİYE İLE BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERE TEORİK BİR BAKIŞ Yrd. Doç.Dr. Mustafa METE Funda MERMERTAŞ	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ YAŞAYAN ÖĞRENCİLERE OKUMA YAZMA ÖĞRETİM SÜRECİNDE AİLELERDEN BEKLENTİLERİ Öğr.Gör. Didem KAYAHAN YÜKSSEL
SOSYAL DEVLET VE SAĞLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ Yrd. Doç. Dr. Ali ÜNAL	SOFİSTİK HAREKETTE SÖZÜN ÖNEMİ Araş. Gör. Ali Han BABUÇÇU	SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜ LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ VE ÖZELLİKLERİNİN BAZI	BEYAZ EŞYA SEKTÖRÜNDE YEŞİL KURUMSAL REKLAMLARIN ANALİZİ: BOSCH, ARÇELİK, PROFİLO KURUMSAL	TÜRKİYE İLE BRICS EKONOMİLERİNİN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

		SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Prof. Dr. Abdullah SOYSAL Arş. Gör. Şafak KIRAN Hamdullah SALMİ	REKLAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Burcu ALTIPARMAK Arş. Gör. Cansu MAYADAĞLI	Öğr. Gör. Ömer YILMAZ Öğr. Gör. Kübra KARAYILAN Doç. Dr. Cuma BOZKURT
ERZURUM İLİ İÇİN İŞKUR'UN MEVCUT DURUM ANALİZİ VE İŞE YERLEŞTİRME VERİMLİLİĞİNİN 2020 YILINA KADARKİ TAHMİNİ: GRİ TAHMİN METODU Arş. Gör. Mesliha GEZEN Arş. Gör. Fatih UÇAN	AK PARTİ İKTİDARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ: 2002-2016 DÖNEMİ Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Uzm. Hüseyin ÇAM	THE STRUCTURAL ANALYSIS OF AGRICULTURE, FOOD AND ENERGY SECTORS IN TURKEY; AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS Prof. Dr. Osman KARKACIER Associate Prof. Dr. Gülden BÖLÜK	KIRSAL KALKINMADA ÖNCÜ BİTKİ: HİNT İNCİRİ Yrd. Doç. Dr. Âdem EROL Öğr. Gör. Hamdi AYYILDIZ Yrd. Doç. Dr. Yusuf NİKPEYMAN	BRICS-T ÜLKELERİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ ANALİZİ Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ Öğr. Gör. Mahmut Sami DURAN
GAZİANTEP'TEKİ BİR İŞLETMEDE ÇALIŞANLARIN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet AYTEKİN Öğr. Gör. Bülent YILDIZ Arş. Gör. Gül EKİNCİ	EKONOMİK BÜYÜME VE İNOVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: TRC ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Dr. Erhan DUMAN	ENERJİ BİLEŞENLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN GSYH ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÇİN VE TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Hayri ABAR Arş. Gör. Müge YÜCE Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim KARAASLAN	ÜRETİM İŞLETMELERİNDE KALİTE MALİYETLERİNİN PAF MODELİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASININ ÖNEMİ Yrd. Doç. Dr. Caner ATIŞ Arş. Gör. Zeynep ŞENER	MALPRAKTİS DAVALARINDA SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DURUMUNUN TIBBİ KÖTÜ UYGULAMAYA İLİŞKİN ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ Öğr. Gör. Fuat ÇAMLİBEL Prof. Dr. İlyas AKHİSAR

DAY – I
MAY 11, 2017 (Thursday)
17:15-19:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT Prof. Dr. Beyhan ASMA	Head of Session Prof. Dr. Abdullah KIRAN Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA	Head of Session Prof. Dr. Zharkyn SULEİMENOVA Prof. Akmaral SIRGAKBAEVA	Head of Session Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Doç. Dr. Aset KURANBEK	Head of Session Prof. Dr. Mustafa PAKSOY Dr. A. OTUNSHYEVA
MEDYADA VE METİNLERDE KADIN FIGÜRÜNÜN TOPLUMSAL ALGISI Prof. Dr. Beyhan ASMA	ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAYICI MIDIR? Prof. Dr. Abdullah KIRAN	TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN BÜYÜK TEHLİKE: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE EKOLOJİK KRİZ Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY Yrd. Doç. Dr. Selahattin ÇELİK	FABRİKA İŞÇİLERİNİN STRES KAYNAKLARI VE STRESLE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ Prof. Dr. Fatih KARCIOĞLU Arş. Gör. Kübra AKDAŞ Pınar AKTAŞ	SINIRSIZ VE ÇOK YÖNLÜ KARIYER TUTUMLARININ BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: ADANA ÖRNEĞİ EXAMINING Prof. Dr. Mustafa PAKSOY Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK Arş. Gör. Orhan BALIKÇI

GELENEKSEL BİR TOPLUM ÖRNEĞİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN ÖZELLİKLERİNİ BELİRLEYEN ETKENLER ÜZERİNE BİR SOSYOLOJİK ANALİZ Prof.Dr. Yıldız AKPOLAT	BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ Yrd. Doç.Dr. H. Kâmil BİÇİCİ	İÇ GİRİŞİMCİLİK, İÇ GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN ÖRGÜTSEL FAKTÖRLER VE KARAMAN OSB'DE BİR UYGULAMA YRD. DOÇ.DR MURAT BAY	TÜRKİYE İÇİN KRİTİK EŞİK: ORTA GELİR TUZAGI Prof. Dr. İbrahim ARSLAN Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Öğr. Gör. Erdal ALANCIOĞLU	ÇAĞDAŞ FELAKET, KÜRESEL ISINMA Yrd. Doç. Dr. Selahattin ÇELİK
MARAŞ BİBERİ ÜRETİCİLERİNİN ÜRETİM VE PAZARLAMA SORUNU Öğr. Gör. Yeşim AYTOP Prof. Dr. Cuma AKBAY	ÖDEMİŞ YILDIZ KENT ARŞİV MÜZESİ'NDE (ÖYKAM) VE TİRE KENT MÜZESİ'NDE BULUNAN BEZEMELİ TÜFEKLERİN VE PIŞTOVLARIN/TABANCI ALARIN SANAT TARİHİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. H. Kâmil BİÇİCİ	2008 YILI FİNANSAL KRİZİ VE KRİZ SONRASI DÖNEMDE AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA Ferid YUSUBOV Mehmet Altan MASUN	ÖĞRETMEN ADAYLARININ TUTUM VE MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Meral BEKTAŞ Şerife KARAGÖZ	DESTEKLEYİCİ İNSAN KAYNAKLARI UYGULAMALARININ İŞ YAŞAM DENGESİNE ETKİSİ ÜZERİNE GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA: ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ Arş. Gör. Fatih UÇAN Yrd. Doç. Dr. S. Börteçine AVCI
EĞİTİM VE İSTİHDAMA MESLEKİ YETERLİLİK TABANLI YAKLAŞIM: TURİZM ÖRNEĞİ Doç.Dr. Sibel Mehter AYKIN	KEFALETEN DÖNME Arş. Gör. Ahmet SAAT	ANNE-BABA TUTUMLARI İLE MATEMATİK KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ Yrd. Doç.Dr. Çağla GİRGİN BÜYÜKBAYRAKTAR Prof.Dr. Şahin KESİCİ Prof.Dr.Mustafa BALOĞLU Yrd. Doç.Dr. Mehmet MURAT	TASARIM ESTETİĞİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTOMOTİV ENDÜSTRİSİ ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. İpek KROM	TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLERLE YANLIŞ ARAZİ KULLANIMI-AFET İLİŞKİSİNİN ANALİZİ Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK
TEKNOLOJİ TABANLI GİRİŞİMCİLERİN AİLELERİNİN EĞİTİMLERİ VE MESLEKLERİNE İLİŞKİN NOTLAR Dr. Mehmet CANSIZ	6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNU UYARINCA ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİ Yrd. Doç.Dr. Selin SERT SÜTÇÜ	TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE GEÇİŞ: TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Doç.Dr. Ferit İZCİ Arş. Gör. M. Şerif YILDIZ	ULUSAL VARLIK FONLARINA GENEL BİR BAKIŞ: TÜRKİYE VE NORVEÇ ÖRNEKLERİ Öğr. Gör. Erdem KANIŞLI Yrd. Doç. Dr. Doğan BOZDOĞAN	ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YENİLENEBİLİR ENERJİ BAĞLAMINDA BİR ÖNERİ Doç. Dr. Mehmet ÇINAR Ramazan ÖZ
MUSTAFA ÇOKAY'IN KAFKASYA'DAKİ FAALİYETLERİ Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU	DİN FELSEFESİ ÇERÇEVESİNDE İSLAM VE MODERN İSLAM DÜŞÜNCESİ Arş. Gör. Halis ÇAVUŞOĞLU	PARÇALANMIŞ AİLE YAPISININ ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENMESİNDEKİ ROLÜ Doç.Dr. Ahmet ÖZKİRAZ Yrd.Doç.Dr. M. Nazan ARSLANEL Gül İŞÇİ BAŞ	PHARMAKON BAĞLAMINDA DİL FELSEFESİ Arş. Gör. Mustafa BİNGÖL	TAKIM ÇALIŞMASINDA LİDERİN RÖLÜ: KIRGIZİSTAN'DAKİ «GAZPROM NEFT ASİA» ŞİRKETİNDE UYGULAMASI İlim MYRZABEKOV Yrd. Doç.Dr. Elvan OKUTAN

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
09:30/11:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Doç.Dr. Kemal EROL Doç.Dr.Karlığaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Yrd. Doç.Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN Yrd. Doç. Dr. Melike ÖZYURT	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Remzi BULUT Damezhan SADYKOVA	Head of Session Doç.Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU Doç. Dr. Aliya KOSHERBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Taner AKÇACI Doç. Dr. Aliya NİGMEİOVA
RASİM ÖZDENÖREN’İN “GÜL YETİŞTİREN ADAM” İNDA KÜLTÜREL YABANCILAŞMAYA KARŞI ELEŞTİREL YAKLAŞIM Doç.Dr. Kemal EROL Okt. Emin Emrullah EROL	A2 SEVİYESİ ÖĞRENCİLERİNİN İŞİM DURUM EKLERİ KULLANIMINDA YAPTIKLARI YAZIM YANLIŞLARI Öğr. Gör. Meral GÜLLÜLÜ Öğr. Gör. Gülnaz BERBEROĞLU	GASTRONOMİ TURİZMİNE YÖNELİK İLGİ VE ANTEP MUTFAĞININ BİLİNLİLİK DÜZEYİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ Yrd.Doç.Dr.Hürriyet ÇİMEN Arş.Gör. Derya BAYSAL Yrd.Doç.Dr. Cavit ELGEZDİ Yrd.Doç.Dr.Firuzan SAÇ	DR. BESİM ÖMER AKALIN’IN KALEMİNDEN ÜZÜM İLE TEDAVİ Doç.Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU	BİLGİ ÇAĞININ ODAK NOKTASI ÜNİVERSİTELERDE MANTAR YÖNETİMİ Dr. Erol TEKİN Yrd. Doç. Dr. Nihan BİRİNCİOĞLU
CHİNUA ACHEBE’İN “NO LONGER AT EASE” ADLI ROMANINDA SÖMÜRGEÇİLİK Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ Yrd. Doç. Dr. Fethi DEMİR	36-61 AYLİK TÜRK ÇOCUKLARININ ÇİZİM, YAZI YAZMA VE ANLATIM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ Doç.Dr. Dilek ACER Arş. Gör. Dr. Gökçe KARAMAN		TÜRKİYE İSLAMİ PİYASALARINDA RAMAZAN AYI ETKİSİ H. Kübra ÖZYURT Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU Ahmet TAŞDEMİR	İMALAT SEKTÖRÜ DİŞ TİCARET ETKİLEŞİMİ Doç. Dr. Kilis Taner AKÇACI

FARABI’NİN DİN ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Yrd. Doç. Dr. İlyas ÖZDEMİR	İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BAŞARILARININ VE OKUMA HIZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN Öğrt. Zeliha KATIRCI AĞAÇKIRAN	TÜRK CUMHURİYETLERİNİN PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞİ VE TÜRKİYE İLE OLAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ Yrd. Doç. Dr. Remzi BULUT	TÜRKİYE’DE AİLE YAPISININ SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ Yrd. Doç. Dr. Murat YILMAZ Arş. Gör. Numan ERTAŞ	PRATİK OLARAK STRATEJİ (PoS) VE STRATEJİK DÜŞÜNCE OKULLARI Umut ÇİL Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
TÜRK KÜLTÜRÜNDE MOTİF VE DESEN TASARIMININ ÖNEMİ ÇİNİ SANATI ÖRNEKLERİ Arş. Gör. Gökhan AKCA Prof. Dr. İskender İŞİK	İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Melike ÖZYURT Öğrt. Gözde BAŞTOPÇU Öğrt. Fazilet BARCIN Öğrt. Gülben DEVİREN	ENERJİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE – RUSYA FEDERASYONU ARASINDAKİ İLİŞKİLER Yrd. Doç. Dr. Remzi BULUT	TÜRKİYE’DE BOŞANMA ORANININ SON YILLARDAKİ DEĞİŞİMİ Yrd. Doç. Dr. Murat YILMAZ Arş. Gör. Numan ERTAŞ	TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SEKTÖREL DİNAMİKLER: LOJİSTİK Doç. Dr. Taner AKÇACI
GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK	PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI VE SOSYAL	BİR LEASİNG UYGULAMASI OLARAK	SPORDA KRİZ YÖNETİMİ VE BİR VAKA	MÜZİK ÜRÜNLERİNİN PAZARLANMASINDA YENİ

İLLÜSTRASYON: SÖZÜN TEMSİLİNDE BİR GÖRSEL ÇÖZÜMLEMESİ Tuğba DEMİR	ONAY İHTİYACI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör. Emine Nur AYDOĞMUŞ Arş. Gör. Meva DEMİR	SAT VE GERİ KİRALA ANLAŞMALARINI Y. Doç. Dr. T. Turan TURABOĞLU Öğr. Gör. Serdar YAMAN	ANALİZİ: TRABZON'DA HAKEMLER REHİN KALDI Yrd. Doç. Dr. Mevlüde Canan CAN	MEDYA TEKNOLOJİLERİNİN ROLÜ Doç. Dr. Ünal İMİK Arş. Gör. Selin OYAN
AFİŞ TASARIMLARINDA ANLAMLAŞTIRMA EĞİLİMİ VE ERWİN PANOFSKY ELEŞTİRİŞİ ÜZERİNE BİR ANALİZ Yrd. Doç. Dr. Yaşar USLU	ARAZİ TOPLULAŞTIRMASININ SOSYAL VE EKONOMİK YÖNÜ Doç. Dr. Sinan GERÇEK Arş. Gör. Hasan Ali İRİK Arş. Gör. İhsan Serkan VAROL Arş. Gör. Necati ÇETİN	"ANNELİK MEKİKLERİ": TRABZON'DA GÜRCİSTANLI İŞÇİ KADINLARIN "ULUSAŞIRI ANNELİK" DENEYİMLERİ Arş. Gör. Aysula KURT	Tao Lehçesine Geçen Bazı Türkçe Kelimeler Vardo Chokharadze	G4 SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU ÖZEL STANDARTLARI AÇISINDAN 2015 ISO 500 İLK ONDA BULUNAN FİRMALARIN İNCELENMESİ Doç. Dr. Canan Gamze BAL Necmettin GÜL

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
11:15 - 12:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ Yrd. Doç. Dr. Metin DEMİRCİ	Head of Session Yrd. Doç. D. Burak ÇAMURDAN Dr. Bülent ARPAT	Head of Session Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR Doç. Dr. Halil ERDEMİR	Head of Session Prof. Dr. Zharkyn SULEIMENOVA Doç. Dr. Erbol ABAKAN	Head of Session Doç. Dr. Berrin GÜZEL Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZTAŞ
AHMET RASİM'İN AMELİ VE NAZARİ TA'LİM-İ LİSAN-I OSMANİ ADLİ DİL BİLGİSİ KİTABI ÜZERİNE Yrd. Doç. Dr. Metin DEMİRCİ	MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA 3+1 EĞİTİM MODELİ STAJLARINDA YAPILAN İŞ TEKLİFLERİ VE ÖĞRENCİLERİN KABUL TERCİHİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: HONAZ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ Dr. Bülent ARPAT Yrd. Doç. D. Burak ÇAMURDAN Öğr. Gör. Murat TOKBAŞ Öğr. Gör. Adnan AKŞİT	ROMA EMPERYALİZMİNE KARŞI DOĞU AKDENİZDE MÜCADELE ÖRNEĞİNDE ZENOBIA Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR Doç. Dr. Halil ERDEMİR	YENİ MEDYA VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM Öğr. Gör. Emin AKIN Öğr. Gör. Akın AY	KUTSAL MEKÂNLARDA DESTİNASYON TATMİNİ: MEKKE ÖRNEĞİ Doç. Dr. Berrin GÜZEL Ramazan ÇAĞLAR İlgaz Feray TÜVER
BELL HOOK'UN AIN'I A WOMAN: BLACK WOMEN AND FEMİNİZM KİTABININ ÜÇLÜ BASKI TEORİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ	JOHANN GOTTFRIED HERDER'DE MİLLİYETÇİLİK DÜŞÜNÇESİ Arş. Gör. Alper İPLİKCİ	SİBİRYA'DA YAŞAYAN TÜRK TOPLULUKLARI VE GÜNCEL SORUNLARI Betül TANRIÖĞEN	POSTMODERNİZMİN KÜLTÜREL BAĞLAMINI Nedim Erdal GÜLTEKİN	AKŞEHİRDE TURİZM ÇEŞİTLİLİĞİ VE KÜLTÜR TURİZMİ BAĞLAMINDA NASREDDİN HOCA Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZTAŞ

<p>SEHİ BEY TEZKİRESİNDE ATASÖZÜ VE DEYİM KULLANAN ŞAIRLER</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI</p>	<p>THE EDUCATIONAL LEVEL OF SHUIZU LOCATED AROUND THE SOUTHERN EAST OF GOIZHOU REGION IN CHINA</p> <p>Nuray PAMUK OZTURK</p>	<p>OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE HUDÂVENDİGÂR VİLÂYETİNDE İPEKÇİLİK FAALİYETLERİ VE HARİR DÂRÜ’T-TALİMİ</p> <p>Dr. Nursal Kumas</p>	<p>PRESENTEİSM VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK KAVRAMLARINA YÖNELİK BİR LİTERATÜR TARAMASI</p> <p>Şerife KARAGÖZ</p>	<p>HATAY İLİNDEKİ YEŞİL YILDIZLI OTELLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Atıncı OLCAY</p> <p>Ali BAĞDADI</p>
<p>DEĞERLER EĞİTİMİ KAPSAMINDA CAHİT ZARİFOĞLU’NUN “GÜLÜCÜK” ADLI ESERİNE GENEL BİR BAKIŞ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA Okt. Nesibe TAŞKIN</p>	<p>İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİLERİ: BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ</p> <p>Öğr. Gör., Mehmet KAPUSIZOĞLU</p> <p>Yrd. Doç. Dr., Hayriye ŞENGÜN</p> <p>Yrd. Doç. Dr., Füsün ÇELEBİ BOZ</p>	<p>KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI SİSTEMİN ATAERKİL YAPISI VE KADININ YERİ</p> <p>Berna SARICA</p>	<p>SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME VE YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNİ KAZANDIRMADAKİ ETKİLİLİĞİNİN BELİRLENMESİ: REYHANLI ÖRNEĞİ</p> <p>Uzm. Öğrt. Ali ÜNSAL</p>	<p>TEOS ANTİK KENTİ VE LEUKİPPOS: ATOM TEORİSİ</p> <p>Doç. Dr. Sevcan YILDIZ</p> <p>Uzm. Seden TURAMBERK ÖZERDEN</p>

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
13:00-14:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
<p>Head of Session</p> <p>Yrd. Doç. Dr. N. Gamze İLİCAK</p> <p>Doç. Dr. Gauhar MEYRAM</p>	<p>Head of Session</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri ŞAHİN</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. Nuray KARACA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Oya ÖZKANLI</p>	<p>Head of Session</p> <p>Prof. Dr. Veli URHAN</p> <p>Doç. Dr. Erbol ABAKAN</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. Sibel MEHTER AYKİN</p> <p>Prof. Dr. Anarkul SALKINBAY</p>
<p>SEZÂİ KARAKOÇ İLE İSMET ÖZEL’İN POETİK FİKİRLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE MODERN İSLAMİ ŞİİR</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Fethi DEMİR</p> <p>Doç. Dr. Kemal EROL</p>	<p>MUHASEBE DERSİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBE ETİĞİ ALGISININ ARAŞTIRILMASI: MARDİN İİBF ÖRNEĞİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri ŞAHİN</p>	<p>ESKİ TÜRKLERDE TOY-ŞÖLEN YEMEKLERİ ve İÇECEKLERİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Oya ÖZKANLI Gökhan ARSLAN</p>	<p>SİYASET FELSEFESİ BAĞLAMINDA DİN-SİYASET İLİŞKİSİ</p> <p>Prof. Dr. Veli URHAN</p>	<p>TÜRKİYE’DE TURİZM GELİRLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA</p> <p>Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR</p> <p>Öğr. Gör. Sevilay KONYA</p>
<p>XVI. YÜZYIL ŞAİR TEZKİRLERİNİN MUKADDİMELERİNDE KAYNAK TESPİTİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI</p>	<p>OKULÖNCESİ DÖNEM VE SANAT EĞİTİMİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN</p>	<p>1950-1955 ARASI HİSAR DERGİSİNDE YENİ MUHAFAZAKÂRLIK PARADİGMASI</p> <p>Doç. Dr. Nuray KARACA</p>	<p>CİNSİYETÇİ TERÖR</p> <p>Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN</p>	<p>AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TURİZM POLİTİKASI VE TÜRKİYE’NİN UYUMU</p> <p>Doç. Dr. Sibel MEHTER AYKİN</p>
<p>MUSAHİPZADE CELÂL’İN TİYATRO ESERLERİNDE KADIN TIPLERİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. N. Gamze İLİCAK</p>	<p>KÜLTÜREL DEĞERLERE DUYARLI EĞİTİME HAZIRBULUNUŞLUK ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI</p> <p>Arş. Gör. Kasım KARATAŞ Prof. Dr. Dicle Behçet ORAL</p>	<p>VI. YÜZYILIN İLK YARINDA ORTA ASYA’NIN SİYASİ AHVALI VE GÖKTÜRK DEVLETİNİN TEŞEKKÜLÜ (M.S. 500-552)</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSU</p> <p>Meral KARTAL Gökhan ARSLAN</p>	<p>KÜÇÜK PRENSİN DEMOKRATİK SORULARI</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Deniz ACARAY</p>	<p>TÜRKİYE’YE YÖNELİK ALMAN PAKET TUR PAZARININ HERFINDAHL-HIRSCHMAN ENDEKSİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p>Doç. Dr. Sibel MEHTER AYKİN</p>
SÖZLÜK VE SIKLIK	ERKEN ÇOCUKLUKTA	KURUMSAL YÖNETİM	KÜRESEL BİR YAŞAM	KAPADOKYA’DAKİ BİZANS

<p>ÇALIŞMALARI ÜZERİNE DİL-KÜLTÜR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Sami BASKIN</p> <p>Mehmet ASLAN</p>	<p>ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR: MÜNİH ÖRNEĞİ</p> <p>Doç.Dr Dilek ACER</p>	<p>ENDEKSİNDE YER ALMA VE TİCARİ BANKALARININ PİYASA DEĞERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ</p> <p>Özcan IŞIK</p> <p>Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi</p>	<p>FELSEFESİ OLARAK MONE-HEDONİZM</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Muhammet İRĖAT</p>	<p>ESERLERİNİN TURİZM İÇİNDEKİ YERİ: IHLARA VADİSİ ÖRNEĞİ Doç.Dr. Sevcan YILDIZ</p> <p>Öğr. Gör. Dr. Engin DERMAN</p>
--	---	---	--	---

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
14:15 - 15:45

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
<p>Head of Session</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Cihaner AKÇAY</p> <p>Doç.Dr.Karligaash JYLKISHIBAYEVA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. Hacı Yunus TAŞ Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. Ayhan DOĞAN</p> <p>Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Yrd. Doç.Dr Nurettin BELTEKİN</p> <p>Doç. Dr. Nuraisha BEKEYEVA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Semra ÇEVİK</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Hürriyet ÇİMEN</p>
<p>ÖLMEKTE OLAN TÜRK LEHÇELERİNİ KORUMA VE YAŞATMA</p> <p>Arş. Gör. Murat AYDIN</p>	<p>İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE BİLGİSAYAR OYUNLARININ HEDEFLER ÜZERİNE OLUMLU VEYA OLUMSUZ ETKİLERİ</p> <p>Öğr. Gör. Faruk ŞENTÜRK</p>	<p>KAZANLI BİR AYDIN: MUHAMMED FATİH KERİMİ (1870-1937)</p> <p>Emre ÖZSOY</p>	<p>İNANÇ ODAKLI TOPLULUKLARIN YENİDEN SOSYALLEŞTİRME POTANSİYELİ</p> <p>Arş. Gör. Muhammet ÇEVİK</p>	<p>YÖRESEL LEZZETLERİN SUNUMUNDA ESTETİK</p> <p>Arş. Gör Derya BAYSAL</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Semra ÇEVİK</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Hürriyet ÇİMEN</p>
<p>ARAPÇA DİL BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE SARFIN (MORFOLOJİNİN) YERİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Cihaner AKÇAY</p>	<p>PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENLİK MESLEK BİLGİLERİ VE UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ</p> <p>Arş. Gör. Tuğba ÇAĞLAK Prof.Dr Nezihe ŞENTÜRK</p>	<p>KÜLTÜR İÇERİSİNDE BİREYİN KONUMU</p> <p>Arş. Gör. Tuğba YAZICI</p>	<p>SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK İRKÇILIK</p> <p>Arş. Gör. Muhammet ÇEVİK</p>	<p>İTALYA TARİHİNDE ŞARAP KÜLTÜRÜ</p> <p>Öğr. Gör. Esmâ Nur GEÇER Arş. Gör. Sabire YERLİKAYA</p>
<p>17. YÜZYIL ŞAİRİ HAYLİ ÇELEBİ VE DİVANI</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Erdoğan TAŞTAN</p>	<p>İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMININ ÜNİVERSİTE ÖĞTENCİLERİ ARASINDAKİ FARKINDALIĞI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: YALOVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ</p> <p>Doç. Dr. Hacı Yunus TAŞ Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU Doç. Dr. Selami ÖZCAN</p>	<p>KAMU PERSONEL SİSTEMİNDE PATALOJİK BİR TİP, “YİĞMACI MEMUR”: NEDENLER, ETKİLER VE TEDBİRLER</p> <p>Dr. Serdar Vural UYGUN</p>	<p>BİR PAZARLAMA STRATEJİSİ OLARAK POPÜLER EZGİLERİN REKLAM SEKTÖRÜNDE KULLANIMI</p> <p>Arş. Gör. Selin OYAN Doç. Dr. Ünal İMİK</p>	<p>ANTİK DÖNEM ÇATI KİREMİDİ TIPLERİNDEN; LAKONİA</p> <p>Arş. Gör. Yaşar ARLI</p>

<p>GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SERAMİK BÖLÜMLERİNDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM VE SERAMİK SEKTÖRÜNDEKİ MEVCUT KONUMU</p> <p>Öğr. Gör. Mustafa Bilge KOÇER</p>	<p>AR-GE HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ:</p> <p>TÜRKİYE ÖRNEĞİ</p> <p>Doç. Dr. Veli YILANCI</p> <p>Arş. Gör. Mücahit AYDIN</p> <hr/> <p>Fourier Fonksiyonuna Dayalı Yeni Bir Eş Bütünleşme Testi</p> <p>Doç. Dr. Veli YILANCI</p>	<p>OSMANLI DEVLETİ'NDE KIZ SANAYİ MEKTEPLERİ</p> <p>Doç. Dr. Ayhan DOĞAN</p> <p>Fatma ÇERİKAN</p>	<p>SOSYAL BİLİM ARAŞTIRMALARINDA "DOĞU"YU ÖZNELEŞTİRMEK Yrd. Doç.Dr Nurettin BELTEKİN</p>	<p>TURİZM VE OTELCİLİK MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HİZMET KALİTESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ</p> <p>Doç.Dr Atınc OLCAY</p> <p>Eşref AY</p>
<p>DİJİTAL HATA "GLITCH ART"</p> <p>SANAT ve TASARIMA YANSIMALARI</p> <p>Doç. Dr. Şirin ŞENGEL</p> <p>Arş. Gör. Resul AY</p>	<p>ÖĞRETMENLERİN MESLEKLERİNİN İLK YILLARINDA SINIF YÖNETİMİNDE YAŞADIKLARI SORUNLARA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p>Doç. Dr. Abdurrahman EKİNCİ</p> <p>Serdar BOZAN</p>	<p>İSMAİL HAKKI HALVETİ VE TEFİSİR GÜNLÜĞÜ</p> <p>Arş. Gör. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK</p>	<p>KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE UYUGULANABİLECEK İDARİ KORUMA TEDBİRLERİ</p> <p>Öğr. Gör. Ali BALKAN</p>	<p>MUHASEBE MANİPÜLASYONLARININ TESPİTİNDE KULLANILAN MODELLER</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Mustafa KILLI</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Samet EVCİ</p>
<p>GRAFİK TASARIM ÜRÜN VE UYGULAMALARININ GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMINDAKİ YENİLEŞİMCİ (İNOVATİF) YANSIMALARI</p> <p>Öğr. Gör. Erdoğan DİZDAR</p>	<p>YENİ TEKNOLOJİLERİN BENİMSENMESİ: GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİ ve CİHAZLAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA</p> <p>Seyran BELGE</p> <p>Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU</p>	<p>Gürcü Dilini Bilmeyen Öğrenci Gruplarında Okuma İlgisini Çeken Faktörler</p> <p>Mariam CHOKHARADZE</p>	<p>KADIN BASKETBOLCULARIN YEREL BASINDA TEMSİLİ: HABER GAZETESİ ÖRNEĞİ</p> <p>Yrd. Doç.Dr Beste Nigâr ERDEM</p> <p>Nihan YÜCEL</p>	

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
16:00-17:00

<p>NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM</p> <p>(Royal Hotel)</p>	<p>PEYAMI SAFA AUDITORIUM</p> <p>(Royal Hotel)</p>	<p>SAHİN BEY AUDITORIUM</p> <p>(Royal Hotel)</p>	<p>MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM</p> <p>(Tuğcan Hotel)</p>	<p>SUTCU IMAM AUDITORIUM</p> <p>(Tuğcan Hotel)</p>
<p>Head of Session</p> <p>Doç.Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Prof.Dr. Şahin KESİCİ</p> <p>Prof.Dr. Mustafa BALOĞLU</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. M. Salih MERCAN</p> <p>Prof. Zharkyn SULEIMENOVA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Sevil DEMİRAL</p> <p>Prof.Dr. Zhakipbek ALTAEV</p>	<p>Head of Session</p> <p>Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK</p> <p>Prof. Dr. Akmaral SIRGAKBAEVA</p>
<p>EDİP CANSEVER'İN ŞİİRLERİNDE YER ALAN "KAÇIŞ" TEMASI ÜZERİNE</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA</p> <p>Öğrt. Neşe DARENDE</p>	<p>ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR İLE SINAV KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ</p> <p>Prof.Dr. Mustafa BALOĞLU</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Mehmet MURAT</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Çağla GİRGİN BÜYÜKBAYRAKTAR</p> <p>Prof.Dr. Şahin KESİCİ</p>	<p>TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARINDA MADEN FAALİYETLERİ(1923-1933)</p> <p>Doç. Dr. M. Salih MERCAN</p>	<p>BİREY-ÖRGÜT UYUMU: "BAĞLAYICI OLAN DEĞERLER MİDİR?"</p> <p>Öğr. Gör. Buket ÇETİNKAYA</p>	<p>SPOR TURİZMİNDE FARKLI ALTERNATİFLER: BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Emine TAŞ</p> <p>Öğr. Gör. Mehmet KAPUSIZOĞLU</p>

TÜRKÇE VE ALMANCA POLİTİK DİLDE STREOTİPLER Doç.Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN	ANNE-BABA TUTUMLARI İLE SINAV KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet MURAT Yrd. Doç. Dr. Çağla GİRGİN BÜYÜKBAYRAKTAR Prof.Dr. Şahin KESİCİ Prof.Dr. Mustafa BALOĞLU	MUDANYA KONFERANSINA DOĞRU Doç. Dr. M. Salih MERCAN	MODERN YAŞAMDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN AKIŞKANLIĞI ÜZERİNE Arş. Gör. Pınar LALOĞLU	TÜRKİYE'DE BÜYÜME-ENFLASYON İLİŞKİSİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ (1939-2013) Öğr. Gör. Ayhan KORKULU Öğr. Gör. Burhan YILMAZ
ÇAĞDAŞ KAMU DENETİMİ YÖNTEMİ: OMBUDSMANLIK VE TÜRKİYE İÇİN SAĞLIK HİZMETLERİ OMBUDSMANLIĞI ÖNERİSİ Arş. Gör. Adnan KARATAŞ Yrd. Doç. Dr. Salih Börteçine AVCI	ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN BAŞLICA SORUNLAR Doç.Dr. Kemal EROL Yrd. Doç.Dr. Fethi DEMİR	OSMANLI DEVLETİ SULAMA ŞEBEKELERİ: KONYA OVASI SULAMA PROJESİ ÖRNEĞİ Doç. Dr. Sinan GERÇEK Doç. Dr. Cevdet SAĞLAM Arş. Gör. Hasan Ali İRİK	SOSYAL MEDYA VE MAHREMİYET Yrd. Doç. Dr. Sevil DEMİRAL	<i>DAYANIŞMA VE DAYATMA OLARAK KÜLTÜR</i> Yrd.Doç.Dr.Dr. Murat BAHADIR
	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ HİZMET KALİTE DÜZEYLERİNİN SERVQUAL ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç.Dr. Mahmut SAĞIR ÖĞR. GÖR. ZEKERİYA ARSLAN UZM. HÜSEYİN GÜVEN ÖĞR. GÖR. NESLİHAN AVAR VAYVAY ÖĞR.GÖR..BETÜL ÇEBİ	İstanbul'da Bir Hususi Mektep Girişimi: "Aşiyen Mektepleri" Doç.Dr. Ayhan DOĞAN Sadık ÇETİN	SIYASAL İLETİŞİM SÜRECİNDE MERKEZ SAĞ PARTİ LİDERLERİN İMAJİ: RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÖRNEĞİ Metin Işık Mustafa Karaca Ali Bayram İlker İspir Mehmet Toprak	KREDİ KARTI, KREDİLİ MEVDUAT HESABI VE MEVDUAT İLE KREDİ KULLANIMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN LOGİT MODEL YARDIMIYLA BELİRLENMESİ Öğr. Gör. Ayhan KORKULU Prof. Dr. Yusuf AKAN

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
17:15-18:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Hülya ALTUNYA Yrd. Doç. Dr. Nurullah YILMAZ	Head of Session Assist. Prof. Dr. Muazzez HARUNOĞULLARI	Head of Session Doç.Dr. Vecihi SÖNMEZ Doç.Dr. Şayan ULUSAN	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Erol KAPLUHAN Doç.Dr. Gauhar MEYRAM	Head of Session Prof. Zharkyn SULEIMENOVA Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ
FİLİSTİNLİ ŞAİR MAHMUD DERVİŞ'İN ŞİRLERİNDE SÜRGÜN TEMASI Yrd. Doç. Dr. Nurullah YILMAZ	ÖĞRETMENLERİN OKUL TEMELLİ MESLEKİ GELİŞİME (OTMG) BAKIŞ AÇILARI Öğrt Şeyda CİVELEK YİĞİT Doç. Dr. Betül BALKAR	İŞGAL- ESARET VE KURTULUŞA DOĞRU Doç. Dr. M. Salih MERCAN	MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ KULLANIMININ ÖRGÜTSEL PERFORMANSA ETKİSİ Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR	TİCARİ AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: 1999-2016 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Buket KIRCI

			Öğr. Gör Ahmet KARAHAN	
ANAR RIZAYEV'İN GECE YARISINDA HADİSE VE LIYAKAT ADLI HİKÂYESİ ANLATILAN TIPOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ Arş. Gör Aysun KANMAZ	ÖĞRETMEN ADAYLARININ "KÖKLÜ SAYILAR" KONUSUNUN ÖĞRETİMİNDE KULLANDIKLARI METAFORLAR Kübra YILDIRIM	İSLAMİ EKOLLERİN AYRIŞMAYI KÖRÜKLEYEN BİR KONUMDA SUNULMASI Doç.Dr. Vecihi SÖNMEZ	VERGİ YÜKÜ KAVRAMI: TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (2006-2016 YILLARI) Öğr. Gör. Esra UYGUN Öğr. Gör Hicran KASA	SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN UZUNDERE SAKIN (CITTASLOW) ŞEHRİ Arş. Gör. Çağlar Kıvanç KAYMAZ Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ Uzm. Aykut CAMCI
ŞAİRLERİ KOVMAK İSTEYEN ŞAİR Arş. Gör. Emine AYDOĞAN	REGÜLASYON KAVRAMI: TÜRKİYE'DE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE REGÜLASYONUN ÖNEMİ Öğr. Gör. Pınar HAMİDİ	ATATÜRK DÖNEMİNDE HUKUK UYGULAMALARI (1923-1938) Doç.Dr. Şayan ULUSAN	KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ÖNLEMeye YÖNELİK UYGULAMALAR VE VERGİ SİSTEMİNİN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Öğr. Gör Hicran KASA Öğr. Gör. Esra UYGUN	DÖVİZ KURLARININ KISA SÜRELİ SERMAYE GİRİŞLERİ ÜZERİNDEKİ ASİMETRİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI Arş. Gör. Gürkan BOZMA Murat AKDAĞ
FARABI-HUMBOLDT BAĞLAMINDA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ Doç. Dr. Hülya ALTUNYA	KÜRESEL BOYUTTA NÜKLEER ENERJİ GÖRÜNÜMÜ VE GELECEĞİ Assist. Prof. Dr. Muazzez HARUNOĞULLARI	KÜLTÜREL YAPININ TASARIMA ETKİLERİ: MONK – GALİP DERVİŞ DİZİLERİNİN İKONOGRAFİK YORUMLAMA ÖRNEĞİ Kübra GÖYMEN	BOR MİNERALLERİNİN KULLANIM ALANLARI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ÖNEMİ Yrd. Doç. Dr. Erol KAPLUHAN	BİST-100 Endeksi, Döviz Kuru, Faiz ve Altın Arasındaki Volatilité Geçişkenliği Prof. Dr. Selim BAŞAR Arş. Gör. Bengü TOSUN Arş. Gör. Gürkan BOZMA

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
18:45-20:30

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Yrd. Doç.Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER	Head of Session Doç.Dr. Mahmut SAĞIR Doç.Dr. Ahmet AYMAGANBETOV	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Hayri ABAR Yrd. Doç. Dr. Ömer ALKAN	Head of Session Doç.Dr. Maira ABDRAHMANOVA Kaldygul ADİLBEKOVA	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ Araylim SARBASOVA
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE IMF VE DÜNYA BANKASI POLİTİKALARININ ROLÜ İLE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ Hatidje DEMİRİ	SERMAYE PİYASASI HUKUKUNDA PAY ALIM TEKLİFİ ZORUNLULUĞUNUN DOĞMADIĞI HALLER Arş. Gör. Kenan KOÇ	KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) KULLANIMININ İŞLETME FONKSİYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR Öğr. Gör Ahmet KARAHAN	HALKEVLERİ DERGİLERİNİN YEREL TARİH ÇALIŞMALARINA KATKISI: BURSA HALKEVİ ULUDAĞ DERGİSİ ÖRNEĞİ Dr. Mine ERSEVİNÇ	Turizm Gelirleri- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği Doç. Dr. Veli YILANCI Mücahit AYDIN

<p>KNOWLEDGE SHARING, TRUST, FIRM INNOVATION CAPABILITY</p> <p>Arş. Gör. Dr. Sibel AYAS</p> <p>Arş. Gör. Işıl ÖNAY</p> <p>Öğr. Gör. Mehmet Burçin ÖNAY</p>	<p>OSMANLI KADIN ŞAİRLERİNİN DIVAN EDEBİYATI GELENEĞİNDEN AYRILAN SESİ VE FARKLI İFADE BİÇİMLERİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ</p>	<p>DETERMINATION OF INDIVIDUAL FACTORS AFFECTING MIGRATION BEHAVIOR IN TURKEY USING LOGISTIC REGRESSION ANALYSIS</p> <p>Assist. Prof. Dr. Hayri ABAR</p> <p>Assist. Prof. Dr. Ömer ALKAN</p>	<p>ELEKTRONİK TİCARET VE ELEKTRONİK PAZARLAMININ İŞLETMELERE SAĞLAYABİLECEĞİ AVANTAJLAR</p> <p>Fatih Güray KURŞUN</p>	<p>HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK PROFİLİ VE MINT ÜLKELERİNDE</p> <p>BİR KIYASLAMA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ</p>
<p>SERMAYE PİYASASI HUKUKUNDA PAY ALIM TEKLİFİ ZORUNLULUĞUNUN ORTAYA ÇIKMASI VE UYGULANMASI</p> <p>Arş. Gör. Kenan KOÇ</p>	<p>LİSANS VE ÖN-LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN BİLİMİN DOĞASI VE BİLİMSEL EPISTEMOLOJİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: HAKKÂRİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ</p> <p>Öğr. Gör. , Davut AÇAR</p> <p>Öğr. Gör. Gülçin KAYA</p> <p>Yrd. Doç. Dr., Gökhan GÜNEŞ</p> <p>Dr. Kaan BATI</p>	<p>KRİZ YÖNETİM PLANININ İŞLETMELEDEKİ KRİZ DÖNEMLERİ VE YÖNETİCİ DAVRANIŞLARINA OLAN ETKİLERİ</p> <p>Öğr. Gör Ahmet KARAHAN</p> <p>Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ</p> <p>Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR</p>	<p>SOSYAL MEDYA, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, DEMOKRATİK BİLİNÇ, ETİK VE TARTIŞMA KÜLTÜRÜ</p> <p>Doç. Dr. Derya ERDEM</p>	<p>TERÖR, TERÖRİZM KAVRAMLARI İLE TURİZM-TERÖRİZM İLİŞKİSİ</p> <p>Yavuz DEMİRCİ</p> <p>Öğr. Gör. Hande DEMİRCİ</p>
<p>DEVLET BİR MİT OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?</p> <p>Hatice SÜRÜN</p>	<p>TÜRKİYE’ DE SERBEST BÖLGELERDE UYGULANAN ÜCRET İSTİSNASI SORUNALI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME Doç.Dr. Hatice YURTSEVER</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Pınar PEHLİVAN</p> <p>Öğr. Gör. Dr. Lale DEMİRLİOĞLU</p>	<p>İŞLETMELERDE KRİZ İLETİŞİMİ: ÜLKER ŞİRKETİ’NİN KRİZE DÖNÜŞEN "1 NISAN REKLAMI" ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Özlem DUĞAN</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Emine ŞAHİN</p>	<p>TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA TRANSMEDYA ÖYKÜ ANLATIMI:</p> <p>TV8 ÖRNEĞİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Burcu ALTIPARMAK</p>	<p>Some Issues of Metaphor Teaching in Modern Schools</p> <p>Ketevan SHOTADZE</p>

<p>EĞİTİM HAKKI BAĞLAMINDA İVEDİ YARGILAMA USULÜ VE İYUK m. 20/B KAPSAMI SORUNU</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER</p>	<p>ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSİNE İLİŞKİN METAFOR ALGILARI</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Faysal ÖZDAŞ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Mürşet ÇAKMAK</p>	<p>THE EFFECT OF SELF-EFFICACY AND TRUST ON INNOVATIVE WORK BEHAVIOR AND EMPLOYEE PERFORMANCE</p> <p>Dr. Sibel AYAS</p> <p>Özlem YAŞAR UĞURLU</p> <p>Research Assistant Işıl ÖNAY</p>	<p>SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE SEMBOLİK TÜKETİM EĞİLİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Fatma İNCE</p>	<p>KAPADOKYA’DAKİ BİZANS ESERLERİNİN TURİZM</p> <p>İÇİNDEKİ YERİ:</p> <p>GÖREME ÖRNEĞİ</p> <p>Doç.Dr. Sevcan YILDIZ</p> <p>Uzm. Seden TURAMBERK ÖZERDEN</p>
---	--	---	--	---

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
10:00 -11:00

<p>NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM</p> <p>(Royal Hotel)</p>	<p>PEYAMI SAFA AUDITORIUM</p> <p>(Royal Hotel)</p>	<p>SAHİN BEY AUDITORIUM</p> <p>(Royal Hotel)</p>	<p>MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM</p> <p>(Tuğcan Hotel)</p>	<p>SUTCU İMAM AUDITORIUM</p> <p>(Tuğcan Hotel)</p>
<p>Head of Session</p> <p>Prof. Dr. Recep GÜNEŞ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Selma KARABAŞ</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ</p> <p>Doç .Dr. Sholpan ARINGAZINA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç.Dr.K. JYLKISHIBAYEVA</p> <p>Kaldygul ADILBEKOVA</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç. Dr. Orhan ELMACI</p>	<p>Head of Session</p> <p>Doç.Dr.B.TUNDIKBAYEVA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ</p>
<p>“EN AZ 3 ÇOCUK” SÖYLEMİNE</p>	<p>CAHİLİYE DÖNEMİNDE</p>	<p>ÜÇÜNCÜ SAYFADA</p>	<p>SANAL YAŞAMIN</p>	<p>KÜRESELEŞME</p>

<p>İKTİSADİ AÇIDAN BİR YAKLAŞIM Hüseyin YILMAZ</p> <p>Hüseyin ÇELİK</p> <p>Arş. Gör. Muhyeddin ERDEMLİ</p>	<p>ARAPÇA'NIN RETORİK AÇIDAN GELİŞMESİNİN İKİ BELİRLEYİCİ UNSURU:</p> <p>ŞAİR VE HATİP</p> <p>Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ</p>	<p>KADIN TEMSİLİ: 2008-2016 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE KADIN CİNAYETLERİ ÜZERİNDEN</p> <p>TOPLUMSAL CİNSİYET OKUMASI</p> <p>Arş. Gör. Sait GÜLSOY</p> <p>Bğms. Arş. Ayça ÖZCİHAN</p>	<p>NEDEN OLDUĞU DÖNÜŞÜMLER VE TEHLİKELER</p> <p>Arş.Gör. Oğuzhan EKİNCİ</p>	<p>SÜRECİNDE DIŞ BORÇLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ</p> <p>Doç.Dr. Ö. FARUK ALTUNÇ</p> <p>Doç.Dr. OKYAY UÇAN</p> <p>ABDULMENAF AKYILDIZ</p>
<p>TARIM SEKTÖRÜNDE YÖNETİM BİLİŞİM SİSTEMLERİ VE TEKNOLOJİLERİ KULLANIM DÜZEYİ: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA Yrd. Doç. Dr. Selma KARABAŞ</p>	<p>TÜKETİCİLERİN ÇEVRE DOSTU ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ</p> <p>Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU</p> <p>Ö. Emrah ACAR</p> <p>Öğr. Gör. Ü. Saliha Eken İNAN</p>	<p>KURULUŞTAN KURTULUŞA ŞEHİTLİK ARAŞTIRMALARI</p> <p>Prof. Dr. Aydın BÜYÜKSARAÇ</p> <p>Doç. Dr. Özcan BEKTAŞ</p> <p>Öğr. Gör. Sinan KOŞAROĞLU</p>	<p>MUHASEBE EĞİTİMİNİN AKRÉDİTASYONUNDAN A STRATEJİK YOL HARİTASI: KAYNAK TABANLI BİR MODEL ÖNERİSİ VE GERÇEKLEŞTİRME KOŞULLARI</p> <p>Doç.Dr. Orhan ELMACI</p> <p>Arş. Gör. Dr.Kadir TUTKAVUL</p>	<p>İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2015)</p> <p>ABDULMENAF AKYILDIZ</p> <p>Ceren PEHLİVAN</p> <p>Doç. Dr. OKYAY UÇAN</p>
<p>TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI UYGULANMASININ VERGİ TOPLAMA ÜZERİNE ETKİSİ: BİST 100 ŞİRKETLERİNDE ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI VE ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İNCELENMESİ</p> <p>Prof. Dr. Recep GÜNEŞ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Ahmet Fethi DURMUŞ</p> <p>Özge ÖZKAN</p>	<p>ULUSLARARASI HUKUKTA TEAMÜL OLARAK İNSANİ MÜDAHALE</p> <p>Öğr. Gör. Gül Seda ACET</p>	<p>TÜRK EL SANATLARININ KÜLTÜREL BELLEĞİ: EL EMEĞİ GÖZ NURU ANTEP İŞİ</p> <p>Öğr. Gör. Meltem ÖNER</p>	<p>İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BAŞARILARININ VE OKUMA HIZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ</p> <p>Yrd. Doç.Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN</p> <p>Öğrt. Zeliha KATIRCI AĞAÇKIRAN</p>	<p>ÇAĞDAŞ SANAT PİYASASINDA SANATÇININ ROLÜ</p> <p>Yrd.Doç.Dr. Dilara KARAKAŞ TABAK</p>
<p>TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN SEBEPLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME</p> <p>Hüseyin YILMAZ</p> <p>Muhyettin ERDEMLİ</p> <p>Hüseyin ÇELİK</p>	<p>DOĞU AKDENİZ ENERJİ HAVZASI'NIN DEĞİŞEN JEOPOLİTİK COĞRAFYASI ve TÜRKİYE</p> <p>Dr. Ömer ŞEN</p>	<p>TÜRK CUMHURİYETLERİNDE ELEKTRİK TÜKETİMİ, REEL GELİR VE DIŞA AÇIKLIK İLİŞKİSİ: BOOTSTRAP-GRANGER NEDENSELLİK YAKLAŞIMI</p> <p>Prof. Dr. Ali ACARAVCI</p> <p>Arş. Gör. Sinan ERDOĞAN</p>		<p>EZİZE CEFERZADE VE ŞİRVAN ÜÇLEMESİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ</p>

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
11:15-12:30

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU Prof.Dr.Anarkul SALKINBAY	Head of Session Doç. Dr. Şafak KAYPAK Doç.Dr.Karligaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA Kaldygul ADILBEKOVA	Head of Session Doç.Dr. Orhan ELMACI Prof.Dr. Jakipbek ALTAEV	Head of Session Prof.Dr. Muhsin HALİS Doç. Dr. Erbol ABAKAN
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE OSMANİYE'DE YEREL BASIN Uzman Gülsüm ŞİMŞEK	AVRUPA BİRLİĞİNİN TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI: 11 EYLÜL ÖNCESİ VE SONRASI Ezgi SOYLU	ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSIKOLOJİK KATILIK VE OLUMSUZ DEĞERLENDİRİLME KORKUSU DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör. Dr. Zakir ELÇİÇEK Arş. Gör Kasım SEZGİN Arş. Gör. Bünyamin HAN	KOBİLERİN FİNANSAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: GAZİANTEP İLİ ÖZELİNDE ANKETE DAYALI BİR İNCELEME Doç.Dr. Mehmet CİHANGİR Doç.Dr. Bülent ÖZ Harun Fatih AĞCA	TÜKETİCİ HAKLARINA YÖNELİK TARİHTE YAPILAN İLK KANUN: "KANUNNAME-İ İHTİSAB-I BURSA" Yrd. Doç. Dr. Recep Özdemir
KENT İMAJININ DESTİNASYON PAZARLAMASINDAKİ ROLÜ: MARDİN İLİ ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Dr. Hasan ÇİFTÇİ Öğr. Gör. Okan ÇOLAK	GELECEĞİN KENT ANLAYIŞI: AKILLI KENT Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ Arş. Gör. Kemal UÇACAK Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK	TEMEL EĞİTİM BÖLÜMÜ ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLGİ EKONOMİSİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİN ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNGÖR Yrd. Doç. Dr. İlker YAKIN	İHRACATA YÖNELİK DEVLET TEŞVİK ve DESTEKLERİNİN İHRACAT PERFORMANSINA ve ULUSLARARASILAŞMA DÜZEYİNE ETKİSİ Işıl KUŞANAC Doç.Dr H. Murat MUTLU	SAĞLIK SEKTÖRÜNDE (s,S) STOK KONTROL MODELİ UYGULAMASI: BİR ECZANE ÖRNEĞİ Arş. Gör. Şeyhmus ASLAN
MİDAK SOKAĞI ROMANINDA SOSYOLOJİK İMGELEM Arş. Gör. Döne AYHAN	TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BÜROKRATİK ENGELLERİN AŞILMASI VE SOYBİS UYGULAMASI: OSMANİYE ÖRNEĞİ Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK Arş. Gör. Kemal UÇACAK Ali Galip MART	KENT UYGARLIĞI VE DEMOKRASİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Doç.Dr. Şafak KAYPAK Ahmet GÜNDÜZ	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KARNE KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI Yrd. Doç. Dr. Mürşet ÇAKMAK Öğrt. Tahsin İPEK Öğrt Erdal AKBULUT Öğrt Emrullah ALDEMİR Yrd. Doç. Dr. Faysal ÖZDAŞ	MAVİ OKYANUS STRATEJİSİ UYGULAMALARI İLE İÇ GİRİŞİMCİLİK İLİŞKİSİ Ahmet TILFARLIGİL Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU
MİDAK SOKAĞI ROMANINDA SOSYOLOJİK İMGELEM Arş. Gör. Döne AYHAN	KENT UYGARLIĞI VE DEMOKRASİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Doç.Dr. Şafak KAYPAK Ahmet GÜNDÜZ	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KARNE KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI Yrd. Doç. Dr. Mürşet ÇAKMAK Öğrt. Tahsin İPEK Öğrt Erdal AKBULUT Öğrt Emrullah ALDEMİR Yrd. Doç. Dr. Faysal ÖZDAŞ	MAVİ OKYANUS STRATEJİSİ UYGULAMALARI İLE İÇ GİRİŞİMCİLİK İLİŞKİSİ Ahmet TILFARLIGİL Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU	SAĞLIK HİZMETLERİNDE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ: LİBYA SAĞLIK KURUMLARINDA BİR ARAŞTIRMA Prof.Dr. Muhsin HALİS Yrd. Doç. Dr. Mine HALİS Mohamed R. TWATI

DÜNYA' DA ve TÜRKİYE' DEKİ UYGULAMALARI BAKIMINDAN NÖROPAZARLAMA Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU	KENT KONSEYİLERİNDE HALK KATILIMI VE GÖNÜLLÜLÜK: ADANA KENT KONSEYİ ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Osman AĞIR Ar.Gör.Dr. Aziz BELLİ YL Öğrencisi Şükrü ARSLAN	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNETE İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ: BİR METAFOR ÇALIŞMASI (DIYARBAKIR ÖRNEĞİ) Prof. Dr. Behçet ORAL Arş. Gör. Kasım SEZGİN Arş. Gör Sedef SÜER	KIRSAL ALAN, HAVZA KALKINMASI VE KIRSAL SANAYİLER Prof. Dr. Osman KARKACIER Yrd. Doç. Dr. Selma KARABAŞ	İŞGÜCÜ PİYASALARINDA NEO- LIBERAL UYGULAMALARIN FRANSA ÖRNEĞİ Arş. Gör. Selcan ÜNAL
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE MÜZAKERE SÜRECİ Öğr. Gör. Mehmet BÜYÜKÇİÇEK	ÇEVRE HAKKI VE KENTSEL ALANLARDA UYGULANMASI Doç. Dr. Şafak KAYPAK	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MOBİL İHMALKÂRLIĞA (PHUBBING) İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör, Kasım SEZGİN Arş. Gör. Yusuf İslam BOLAT Arş. Gör. Tuncay ARDIÇ		ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE YARATICILIK İLİŞKİSİ: KAHRAMANMARAŞ'TAKİ ÇELİK MUTFAK EŞYALARI SANAYİNDE BİR ARAŞTIRMA Doç.Dr. Canan Gamze BAL Necmettin GÜL

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
13:00-14:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Yrd. Doç.Dr. Atilla YÜCEL	Head of Session Prof. Dr. Abdulhalim AYDIN Prof.Dr. Ali Rıza GÜL	Head of Session Prof.Dr. İsa ÇELİK Yrd. Doç.Dr Birol YILDIRIM	Head of Session Doç. Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU	Head of Session Doç. Dr. Orhan ELMACI
THE IMPORTANCE OF SELECTION PROCESS OF EMPLOYEES FOR ORGANIZATIONS Doç. Dr. Zekeriya NAS	“LAİLAHE” İLE “LAİLAHEİLLALLAH” ANTAGONİZMASINDA BATI İLE İSLAM MEDENİYETLERİNİN ÇATIŞMASI Prof. Dr. Abdulhalim AYDIN	MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÜFİLİĞE: İMAM GAZZÂLİ ÖRNEĞİ Prof.Dr. İsa ÇELİK Yrd. Doç.Dr Birol YILDIRIM	NEMRUT KRATER GÖLÜ ve ÇEVRESİNİN ULUSLARARASI JEOPARK AĞINA KATILIMI Can ERTEKİN Prof.Dr., Aydın BÜYÜKSARAÇ Yrd. Doç. Dr. Yunus Levent EKİNCİ Yrd. Doç. Dr. Alper DEMİRCİ Yrd. Doç. Dr. Edip AVŞAR Yrd. Doç. Dr. Tevfik Emre ŞERİFOĞLU Yrd. Doç. Murat KÜRŞAT Yrd. Doç. Dr. Kubilay TOYRAN	MALİYET YÖNETİMİNDE GÖRELİ ETKİNLİK ANALİZİ: BİST MENKUL KIYMETLER YATIRIM ORTAKLIĞI ENDEKSİNDE UYGULAMA Doç. Dr. Orhan ELMACI Arş. Gör. Ali KESTANE
PAZARLAMA VE BEYNİN ETKİLEŞİMİ: NÖROPAZARLAMA DENEYSEL ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ	GRAMER VE BELAGAT BİLGİNLERİNİN TAKDİM-TE'HİR HAKKINDAKİ YORUMLARI Arş. Gör Abdullah	MAVERAÜNNEHİR'DEN ÇUKUROVA'YA İKİ NEHRİN HİKÂYESİ Yrd. Doç.Dr. Yunus Emre TANSÜ	TÜKETİCİLERİN KIRSAL GIDA ÜRÜNLERİNE YÖNELİK ALGILARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR	BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN MİSYON İFADELERİNİN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Yrd. Doç.Dr. Atilla YÜCEL	KILINÇKAYA		ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Niyazi GÜMÜŞ Suat KARTAL İlyas Ertuğrul İNAN	AÇISINDAN ANALİZİ Öğr. Gör Safa ACAR
THE EFFECTS OF PERSONAL DETERMINANTS ON JOB SATISFACTION OF PUBLIC AND PRIVATE Doç. Dr. Zekeriya NAS	BELAGAT (SEMANTİK) AÇISINDAN TAKDİM-TE'HİR VE KULLANIM AMAÇLARI Arş. Gör Abdullah KILINÇKAYA	ÇEVRENİN DİLİ VE KENT EKOLOJİSİNE YANSIMASI Doç. Dr. Şafak KAYPAK	TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER SEKTÖRÜNÜN SORUNLARINA YÖNELİK BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER SEKTÖRÜNDE KÜMELENME Yrd. Doç. Dr. Âdem EROL Öğr. Gör. Hamdi AYYILDIZ Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya KOCABAŞ	ENTEĞRE RAPORLAMA VE İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
İHVÂN-I SAFÂ RİSALELERİNDE PEYGAMBER ve FİLOZOFA VERİLEN DEĞER Öğr. Gör. Dr. Mehmet KARAKUŞ	KUR'AN'IN ŞİDDET VE TERÖRÜ REDDEDEN LAFIZLARI Prof.Dr. Ali Rıza GÜL	AİLE KONUTU ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER Yrd. Doç. Dr. Mehmet ESKİ Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNLÜTEPE	ENTEĞRE RAPORLAMANIN YATIRIMCILAR AÇISINDAN ANALİZİ: ENTEĞRE YATIRIM ANALİZİ ALGORİTMA DENEMESİ Prof. Dr. Şerafettin SEVİM Arş. Gör. Ali KESTANE Uzm. Damla Nafiye YILMAZ	MUHASEBE EĞİTİMİNDEN STRATEJİK YOL HARİTASININ BELİRLENMESİNDE BEKLENTİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN AMPİRİK BİR ÇALIŞMA Doç.Dr. Orhan ELMACI Arş. Gör. Dr. Kadir TUTKAVUL
Kur'an'da Arapça Olmayan Kelimeler Yrd. Doç.Dr. Naif YAŞAR	NAHİV (GRAMER) AÇISINDAN TAKDİM-TE'HİR VE KULLANIM AMAÇLARI Arş. Gör Abdullah KILINÇKAYA	TÜKETİCİLERİN ETNOSENTRİZM DÜZEYLERİ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN MARKA BAĞLILIĞI, ÜRÜN KALİTESİ VE TÜKETİCİ SATIN ALMA NİYETLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. Tahir BENLİ Yrd. Doç.Dr. Kübra KARAOSMANOĞLU Esmâ ERTÜRK	TARIM VE KIRSAL KALKINMA İLİŞKİSİ: MARDİN İLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAYAOĞLU Yrd. Doç. Dr. Pınar ÖZDEMİR Arş. Gör . Şehmus ASLAN Arş. Gör .Cumali KILIÇ	C KUŞAĞI'NIN SOSYAL MEDYA'DA PAYLAŞILAN YÖRESEL YEMEK FOTOĞRAFLARINA YÖNELİK TUTUMLARI Yrd. Doç. Dr. Ediz GÜRİPEK Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ Öğr. Gör. Hakan KENDİR
Mezhebî Anlayışın Tefsire Yansımaları: Ahfeş el-Evsat (ö. 215/831) Örneği Yrd. Doç.Dr. Naif YAŞAR	KESİNLİK AÇISINDAN EN İLERİ DERECEDE BULUNAN DOĞRU BİLGİ ANLAMINDA BİR TERİM: HAKKA'L-YAKİN Doç.Dr. Vecihi SÖNMEZ	ÇALIŞAN BİREYLERİN YEŞİL ÜRÜN REKLAMLARINA YÖNELİK TÜKETİCİ TUTUMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FARKLILIKLARI Yrd. Doç. Dr. Tahir BENLİ Yrd. Doç.Dr. Kübra KARAOSMANOĞLU Özlem TAŞ	PARA POLİTİKASININ BANKA FAİZLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ Açelya AGDOGAN	TÜRK KÜLTÜRÜNDE KIŞ HAZIRLIKLARI; TURŞU Yrd. Doç.Dr. Mehmet GÜLLÜ Öğr. Gör Şeyda KARAGÖZ

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
14:15-15:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Doç. Dr. Aliya KOSHERBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ Doç.Dr.Aliya NİGMEİTOVA	Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Yrd. Doç. Dr. Emine ARSLAN	Head of Session Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU Doç. Dr. Aset KURANBEK	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA Doç.Dr. Gauhar MEYRAM
BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER ŞİRT İLİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ Öğr. Gör Safa ACAR	1876 KANUN-I ESASİ' DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÜZENLENİŞİ VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ Arş. Gör. Murat KURUN Arş. Gör. Lokman ŞAHİN	TERÖR OLAYLARININ DÖVİZ PİYASASI OYNAKLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Mehmet ÇINAR Doç. Dr. Ashhan YILMAZ	ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Fatma İNCE	SİMGESEL SERMAYE VE SİMGESEL SERMAYENİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİM HAYATINA KATKISI Doç. Dr. Betül BALKAR Öğrt. Rabia ÖZTUZCU
MASLOW'UN TÜKENMİŞLİK ÖLÇEĞİ İLE MYO BANKACILIK VE SİGORTACILIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA Öğr. Gör Safa ACAR	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARININ KARİYER TATMİNİ VE İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ Doç. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ Tuğba İMADOĞLU	AĞIZDAN AĞIZA PAZARLAMANNIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CEP TELEFONU SATIN ALMASI SÜRECİNE ETKİLERİ Yrd. Doç. Dr. Emine ARSLAN	LOJİSTİK FAALİYETLERDE DIŞ KAYNAK KULLANIMI VE REKABETÇİ AVANTAJ Cengiz ALKURT Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU	YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARININ EL HİYENİ ALİŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ Öğr. Gör Hakan KENDİR
MARKAŞAMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM İLİŞKİSİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ Doç. Dr. İ. Ethem TAŞ Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK Sevil DÜRRÜ	KATILIM BANKALARININ PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: TOPSİS YÖNTEMİ İLE ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMA Zakaria KALLO Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU Ahmet TAŞDEMİR	THE BENEFITS AND IMPORTANCE OF HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT FOR AN ORGANIZATION Doç. Dr. Zekeriya NAS	MARKA DEĞERİNİN BELİRLEYİCİLERİ Gülümser PALTA TURİZM ENDÜSTRİSİNDE HAYVAN KULLANIMI: KURAMSAL BİR MODEL ÖNERİSİ Öğr. Gör. Dr. Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU Yrd. Doç. Dr. Emine ÇİHANGİR	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve Yetkileri Öğr.Gör. Faruk YAŞI
TÜRKİYE'DE LAIKLIK DÜŞÜNCESİ Sevil DÜRRÜ	BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Cemal İNCE Yrd. Doç.Dr. Ediz Güripek Dr. Emin Arslan	KÜRESELLEŞME VE ULUS DEVLET Arş.Gör. Fatih ÇELİK Arş.Gör. Hamza ÖZÇİFTÇİ	ÖRGÜTSELADALET ALGISI İLE İŞGÖRENLERİN İŞ PERFORMANSI İLİŞKİSİ: KOBİ'LERDE MAVİ YAKALI VE BEYAZ YAKALI İŞGÖRENLER ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA Nadire KANTARCIOĞLU	ZORUNLU İLERİ TARİHLİ ÇEK VE UYGULAMADA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR Arş. Gör. İsmail SARITEKE
	KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE MESLEK SEÇİMİ İLİŞKİSİ: TURİZM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Cemal İNCE Yrd. Doç.Dr. Ediz Güripek Dr. Emin Arslan			

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
16:30-17:30

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Kaldygul ADILBEKOVA	Head of Session Prof. Dr. Famil ŞAMILOĞLU Doç. Dr. Ali İhsan AKGÜN	Head of Session Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA Doç. Dr. S. ULUTÜRK AKMAN	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	Head of Session Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU
TÜRKİYE’DE SANAYİ SEKTÖRÜNÜN GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HÂSILA (GSYH) İÇERİSİNDEKİ PAYININ GELİŞİMİ Yrd. Doç. Dr. Yusuf BOZGEYİK Fevzi KARALAR Çağdaş PEKTAŞ Fırat GÜÇLÜ	KADINLARIN FİNANSAL OKURYAZARLIKLARI ÜZERİNDE EĞİTİMİN ETKİSİ Prof. Dr. Famil ŞAMILOĞLU Yunus Emre KAHRAMAN Arş. Gör. Haşim BAĞCI	ZORUNLU GÖÇ DURUMUNDA TOPLUMA ENTEGRE OLMA DÜZEYİ: GAZİANTEP İLİNDEKİ SURİYELİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Ali ÖZASLAN	PERSONEL GÜÇLENDİRME İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE ÖLÜM KATILIMI (RİGOR MORTIS) İLİŞKİLİ Mİ? Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Nuran AKŞİT AŞIK Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Z.Feyza SAYIN
SAĞLIK HARCAMALARI BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK YANSIMALARI Öğr. Gör. Zerrin DÜRRÜ	SİYASİ OLAYLARIN YATIRIMCI DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ Yunus Emre KAHRAMAN Arş. Gör. Haşim BAĞCI	TEKNİK PROGRAMLARDA ÖĞRENİM GÖREN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAMLAMAYA YÖNELİK ÖZ-YETERLİLİKLERİ İLE BİLGİSAYAR KULLANIM KAYGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Birsal AYBEK Öğr. Gör. Sıddık DOĞRULUK Öğrt. Elif DURAK Arş. Gör. Yalçın MUTLUAY Arş. Gör. Seda BAYSAL Arş. Gör. Müberra ŞİMŞEK	KAMUSAL ALANDA İNANÇ VE DEĞERLERİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNTERNETİN SANAL MÜZAKERE TOPLULUKLARI OLUŞTURMADAKİ ROLÜ Arş. Gör. Şadiye KOTANLI	BİLGİ YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL USTALIK ÜZERİNDE ETKİSİ OLUR MU? Prof.Dr.Hasan TUTAR Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Nuran AKŞİT AŞIK Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Z. Feyza SAYIN
SEVEN ISSUES THAT CAN'T BE NEGOTIATED IN CHINA Mustafa Latif EMEK	TEMETTÜ POLİTİKASININ HİSSE SENEDİ FİYATLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Prof. Dr. Famil ŞAMILOĞLU Arş. Gör. Ali Osman ÖZTOP Yunus Emre KAHRAMAN	TARIMSAL YATIRIMLARIN FİNANSMANI: TÜRKİYE İÇİN BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turan TURABOĞLU Kerim KUTLUAY	BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SINIZM DÜZEYLERİ İLE İŞTEN AYRILMA NİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	MESLEK YÜKSEKOKULLARININ SOSYAL STATÜ BELİRLEME DÜZEYİ Uzm. Yük. Müh. Dursun Kemal BAYRAKTAR

	FİRMA PERFORMANSI VE KARLILIK: BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN BİLİŞİM VE TEKNOLOJİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Prof. Dr. Famil ŞAMILOĞLU Doç. Dr. Ali İhsan AKGÜN Arş. Gör. Ali Osman ÖZTOP	İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN DÖNÜŞÜM SÜRECİ İÇİNDE İZLEYİCİNİN DEĞİŞEN KONUMU VE "AKTÖR" HALİNE GELEN İZLEYİCİ Arş. Gör. Şadiye KOTANLI	Teknoloji-Gitar İlişkisi: Manyetikler, Amfiler, Efektörler Ve Yazılımlar Öğr. Gör. Dr. Cihan TABAK	MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN VE FEMİNİZM Sevim KELLEÇİOĞLU
--	--	--	---	---

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
17:45-19:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Maira ABDRAHMANOVA Kaldygul ADILBEKOVA	Head of Session Prof.Dr. Zharkyn SULEİMENOVA Damezhan SADYKOVA	Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Prof. Dr. Jakipbek ALTAEV	Head of Session Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Ahmet AYMAGANBETOV	Head of Session Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Prof. Dr. Olga AYMAGANBETOVA
CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM MÜFETİŞLERİNİN PROGRAM LİDERLİĞİ ROLLERİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin USTA Prof. Dr. Bürhan AKPUNAR Öğr. Gör. Mustafa Sami ÇETİN	TÜRKİYE İLE KAZAKİSTAN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER ECONOMIC RELATIONS BETWEEN TURKEY AND KAZAKHSTAN Prof.Dr. Ali ACARAVCI Öğr. Gör Tunay BOSTAN GÖKTÜRK	TÜRK SINEMASINDA NAZİZM VE KOMÜNİZM İDEOLOJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ: BİRLEŞEN GÖNÜLLER FİLMİNİN İKONOGRAFİK ANALİZİ Prof. Dr. Metin İŞİK Arş. Gör. Caner ÇAKI Kübra DENLİ	TÜRKİYE'DE ARAMA KURTARMA ALANINDA KADINLIĞIN İZİNİ SÜRMEK: 2011 VAN DEPREMİ ÖRNEĞİ Doç. Dr. Zeynep GÜREL Yrd. Doç. Dr. Orhun Burak SÖZEN	GAZİANTEP İLİNDE TARIMSAL MEKANİZASYONDA TEKNOLOJİNİN KULLANIMI Doç. Dr. Sinan GERÇEK Doç. Dr. Cevdet SAĞLAM Arş. Gör. Necati ÇETİN İhsan Serkan VAROL
THE EFFECT OF EXCHANGE RATES ON ECONOMIC GROWTH: A CASE STUDY ON ALGERIA Prof. Dr. İbrahim ARSLAN Doç. Dr. Selahattin KAYNAK Natheer YASEEN ALİ	TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ VE TÜRKİYE DIŞ TİCARET VE LOJİSTİK SEKTÖRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Arş. Gör. Ümit GEZİCİ Arş. Gör. Gümrah Can BAŞDAĞ	Türkiye'deki Özel Katılım Bankalarının Üç Aylık Periyotlarla 2014-2016 Döneminde Karlılıklarının Oran Analizi Yöntemiyle İncelenmesi Yrd. Doç. Dr. Servet ÖNAL Arş. Gör. Murat MAT	GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ Yrd. Doç. Dr. Orhun Burak SÖZEN	KORUNAN TARİHİ KENTLERDE TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: SAFRANBOLU KENTİ Öğr. Gör. Hakan KENDİR Yrd. Doç. Dr. Yasin DÖNMEZ Yrd. Doç. Dr. Fatih TÜRKMEN Doç. Dr. Suat ÇABUK
TÜRK KAMU BANKALARININ 1991 – 2002 İLE 2003 – 2015 DÖNEMİNİN KARLILIK VE VERİMLİLİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Erdal ARSLAN Yrd. Doç. Dr. Ali BORA Arş. Gör. Hamza ÖZÇİFTÇİ	İSKENDER PALA'NIN ŞAH VE SULTAN ADLI ROMANINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI Dr. Mehmet ALPTEKİN Zeynep Dilek ALPTEKİN	TOPLUMSAL HAREKETLER AÇISINDAN SİVİL TOPLUM VE MEDYA Muhammed Bilal ARI Çağla ÇIKIT İlker Timur Burak SANCAK	ÖN LİSANS PROGRAMINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN TEKNOLOJİYE İLİŞKİN TUTUMLARI İLE KİŞİSEL SİBER GÜVENLİĞİ SAĞLAMA YÖNELİK FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Birsnel AYBEK	ALABALIK ÜRETİCİLERİNİN SEKTÖREL MEMNUNİYETLERİ, SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ Doç. Dr. Zafer DOĞU Yrd. Doç.Dr Mehmet Reşit SEVİNÇ Doç. Dr. Erdinç ŞAHİNÖZ Öğr. Gör. Erdal

			<p>Arş. Gör. Seda BAYSAL</p> <p>Arş. Gör. Müberra ŞİMŞEK</p> <p>Öğr. Gör. Sıddık DOĞRULUK</p> <p>Öğrt. Elif DURAK</p> <p>Arş. Gör. Yalçın MUTLUAY</p>	<p>ALANCIOĞLU</p> <p>Prof. Dr. Faruk ARAL</p>
<p>AB ÜYE ÜLKELERİNDE ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ:</p> <p>PANEL VERİ YÖNTEMİ</p> <p>Prof. Dr. İbrahim ARSLAN</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Yusuf BOZGEYİK</p> <p>Arş. Gör. Dr. Eda DİNERİ</p>	<p>ÖĞRENCİLERİN SÜPERMARKET ALIŞVERİŞLERİNDEKİ İÇECEK ÜRÜNLERİ TERCİHLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI</p> <p>Osman Nurullah BERK</p> <p>Soner IŞIKLI</p> <p>Yousef Nabil SHEHADA</p>	<p>PETROL PİYASASINDA OYNAKLIĞIN ÖNGÖRÜLMESİ:</p> <p>GARCH MODELLERİ İLE BİR UYGULAMA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Samet EVCİ</p> <p>Doç. Dr. Mehmet CİHANGİR</p> <p>Arş. Gör. Erhan ERGİN</p>	<p>AURANIN YITIMI: SHERRIE LEVINE, PIERRE PINONCELLI VE JOEL-PETER WITKIN İNCELEMESİ</p> <p>Yrd. Doç. Hatice Kübra ERGİN</p>	<p>OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ HİZMET KALİTE DÜZEYLERİNİN SERVQUAL ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p>Doç. Dr. Mahmut SAĞIR</p> <p>Öğr. Gör. Zekeriya ARSLAN</p> <p>Öğr. Gör. Betül ÇEBİ</p> <p>Uzm., Hüseyin GÜVEN</p> <p>Öğr. Gör. Neslihan AVAR VAYVAY</p>
<p>CAM TAVAN SENDROMUNUN ÖRGÜTSEL GÜVEN ÜZERİNE ETKİSİ: KAMU ÇALIŞANLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Hakan CANDAN</p> <p>Prof. Dr. Ercan OKTAY</p> <p>Öğr. Gör. Tuba Perihan KAYA</p>	<p>TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL SAĞLAMLIĞI:</p> <p>KATILIM BANKALARI ÖRNEĞİ</p> <p>Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ</p> <p>Dr. Ferit KARAHAN</p>	<p>Kurumsal Girişimcilik ve İnovasyon İlişkisi</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Emine CİHANGİR</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Sanem ŞEHRİBANOĞLU</p> <p>KURUMSAL YÖNETİM DERECELENDİRME NOTU İLE HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EVENTSTUDY YÖNTEMİ İLE ANALİZİ:</p> <p>BİST KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİ'NDE YER ALAN ŞİRKETLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA</p> <p>Sevda METİN</p> <p>Mali Müşv. Öznur Dilara TAŞ</p>	<p>MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN WEB KULLANIM ÖZ YETERLİLİKLERİ İLE İNTERNETE YÖNELİK BİLGİ KİRLİLİĞİ FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Birsal AYBEK</p> <p>Arş. Gör. Yalçın MUTLUAY</p> <p>Arş. Gör. Seda BAYSAL</p> <p>Arş. Gör. Müberra ŞİMŞEK</p> <p>Öğr. Gör. Sıddık DOĞRULUK</p> <p>Öğrt. Elif DURAK</p>	<p>EBEVEYNLERİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDAN BEKLENTİLERİ VE KURUMLARIN BEKLENTİLERİ KARŞILAMA DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</p> <p>Doç. Dr. Mahmut SAĞIR</p> <p>Öğr. Gör. Zekeriya ARSLAN</p> <p>Öğr. Gör. Betül ÇEBİ</p> <p>Uzm., Hüseyin GÜVEN</p> <p>Öğr. Gör. Neslihan AVAR VAYVAY</p> <p>MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ Doç. Dr., Mahmut SAĞIR</p> <p>Öğr. Gör. Neslihan AVAR VAYVAY Öğr. Gör. Zekeriya ARSLAN</p> <p>Öğr. Gör. Betül ÇEBİ</p> <p>Uzm. Hüseyin GÜVEN</p>

DAY – IV
MAY 14, 2017 (Sunday)
10:00- 20:00

NURSULTAN NAZARBAYEV SALONU	MAĞCAN CUMABAYEV SALONU	SÜTÇÜ İMAM SALONU
Salih ÖZTÜRK G.M. MUTANOV	Zharkyn SULEIMENOVA Mustafa Latif EMEK	Prof.Dr. Jakipbek ALTAEV Sefa Salih BİLDİRİCİ
AL-FARABI AND THE DEVELOPMENT OF CIVILIZATIONS G.M. MUTANOV Rector, doctor of technical sciences, professor, academician Al-Farabi Kazakh National University	БІЛІМ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮРДІСТЕРДІ БАСҚАРУ ҰСТАНЫМДАРЫ ХАЛИТОВА И.Р. профессор Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогика университеті САДЫҚОВА М.К. Педагогика ғылымдарының кандидаты Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В СФЕРЕ СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ ПРОФ. АБАЕВА Г.А. м.п.н., старший преподаватель БЕЙСЕМБАЕВА К.Д Казахский государственный женский педагогический университет

MODERN ÇAĞ VE GÜRCÜCE – TÜRKÇE LEKSİKİGRAFİ Zeinab AKHVLEDİANİ	ӘЛ-ФАРАБИ ЖОЛЫ – ШЫНДЫҚ ЖОЛЫ Анар САЛҚЫНБАЙ филология ғылымдарының докторы, профессор Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті ЕРБОЛ АБАҚАН биология ғылымдарының кандидаты, доцент Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті	КӘСІБИ ТІЛДІК ДАҒДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АУТЕНТТІК МӘТІНДЕРДІҢ РӨЛІ Арайлым САРБАСОВА Тіл білімі магистрі, лектор КИМЭП университеті
АҚЫМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ А.Б. САЛҚЫНБАЙ филология ғылымдарының докторы, профессор Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Ақкибат АҚЖІГІТОВА магистрант Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті	INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE KAZAKH SCHOOL BIOPHYSICS SHVETSOVA E.V. KULBAEVA M.S. INYUSHIN V.M., TULEUKHANOV S.T. ABLAYKHANOVA N.T. АТАНБАЕВА G.K. Al-Farabi Kazakh National University, Republic of Kazakhstan, Almaty	ЗАМАНУИ АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ МЕДИАОРТАНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕР ТАЖЕНОВА Г.С. аға оқытушы ТӘЖЕН Қ.П. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті
АҚЫМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ А.Б. САЛҚЫНБАЙ филология ғылымдарының докторы,	ОРХОН ЕНИСЕЙ ЕСКЕРТКІШТЕРІ – РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫ САИПОВ А.А.	СУДЫҢ КУЛЬТТІК СИПАТЫ NATURE OF WATER CULT Г. Н. АБИБУЛЛАЕВА

<p>профессор А.АҚЖІГТОВА магистрант ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ</p>	<p>Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің профессоры МҰРАТБАЕВА Г.А., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің профессоры САДЫКОВА Д.А Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>педагогикалық университеті Ж. К. ОТАРБЕКОВА доцент, филология Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>
	<p>«ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ПУТЕЙ ДЛЯ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИИ ЧЕРЕЗ АКТИВНУЮ ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ПРАКТИКУ»: ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НУРАДИН Г.Б. ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор</p>	<p>ОТБАСЫ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫ ОТАНШЫЛДЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ САЙДАХМЕТОВА Л.Т. П.Ғ.К. ҚОҢЫРБАЕВА С.С П.Ғ.К.</p>
<p>ТВОРЧЕСТВО АЛЬ-ФАРАБИ И МИРОВАЯ КУЛЬТУРА Алия МАСАЛИМОВА доктор философских наук, профессор, КазНУ имени аль-Фараби</p>	<p>СТУДЕНЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ В КАЗАХСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ ШОИНБЕКОВА САБИНА доктор хим. наук, профессор ЕРНАЗАРОВА Г.И. КЕНЖЕБАЕВА САУЛЕ доктор биол. наук, профессор АТАБАЕВА Сауле доктор биол. наук, профессор АСРАНДИНА Салтанат кандидат биол. наук, доцент КазНУ им. аль-Фараби</p>	<p>КӨНЕ ТҮРКІ МӘДЕНИЕТІ THE ANCIENT TURKIC CULTURE АБИШЕВА Т.О биология ғыл. кандидаты, доцент Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті ОРАЗБАЕВ Қ.И. биология ғылым. кандидаты, профессор м.а. Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>
<p>РАЗУМ КАК ВЫСШЕЕ БЛАГО В ФИЛОСОФИИ АБУ НАСРА АЛЬ- ФАРАБИ А.С.СЫРГАКБАЕВА д. филос. н., профессор КазНУ им. аль-Фараби</p>	<p>НИЙДЕ ҚАЛАСЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН БҮГІНІ Ж.Н.СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., проф. А.НҰРҒОЖА 3-курс студенті Ш.БЕКҚОЖИНА 3-курс студенті Г.НУСИПХАН 2-курс студенті Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>STUDENTS ARE OUR FUTURE L.K.ВАКТУБАЕВА Associate Professor of the Department of Biophysics and Biomedicine Al-Farabi Kazakh National University</p>
<p>ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СУ АЙДЫНДАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ТРАНСШЕКАРАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР Т.О. АБИШЕВА Биология ғылымдарының кандидаты, доцент</p>	<p>СІСНОРИУМ ӨСІМДІГІНЕН (ГҮЛІ, САБАҒЫ, ЖАПЫРАҒЫ) БӨЛІНІП АЛЫНҒАН ЭФИР МАЙЫНЫҢ КОМПОНЕНТТІК ҚҰРАМЫ М.Б.АХТАЕВА Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>ЖОО-ДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ- ЗЕРТТЕУ ӨРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ Зарина АКРАМОВА 1-курс магистранты ҚазМемҚызПУ</p>

Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университе	aktaeva.marzhan@mail.ru Г.Е.АЗИМБАЕВА Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	Ж.Н.СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., профессор ҚазМемҚызПУ
--	--	---

<p>СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ В КАЗНУ ИМ. АЛЬ-ФАРАБИ</p> <p>АТАБАЕВА С.Д.</p> <p>АСРАНДИНА С.Ш.</p> <p>ШОИНБЕКОВА С.А.</p> <p>ЕРНАЗАРОВА Г.И.</p> <p>КазНУ им.аль-Фараби</p>	<p>БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУДА ЖОБАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ</p> <p>С.Ш. АСРАНДИНА</p> <p>С.Д. АТАБАЕВА</p> <p>Г.И.ЕРНАЗАРОВА</p> <p>Р.А.АЛЫБАЕВА</p> <p>С.С.КЕНЖЕБАЕВА</p> <p>С.А. ШОЙНБЕКОВА</p> <p>Әл-Фараби атындығы Қазақ ұлттық университеті</p>	<p>TEACHING FOREIGN LANGUAGES BY USING PROVERBS AND SAYINGS</p> <p>Sholpan ARGINGAZINA</p> <p>Lecturer</p> <p>KIMEP University</p>
<p>ҚЫРҒЫЗ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ТІЛДІК БІРЛІКТЕРІНІҢ МАҒЫНАЛЫҚ ЖӘНЕ УӘЖДІЛІК ҰҚСАСТЫҒЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ</p> <p>А. Н. АЛИШОВА</p> <p>Қ.С. ҚАЛЫБАЕВА</p> <p>филология ғылымдарының докторы, профессор</p> <p>Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>ӘЛ-ФАРАБИ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ МҰСЫЛМАН ЖӘНЕ ЕУРОПА ФИЛОСОФИЯСЫНЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ</p> <p>Жақыпбек АЛТАЕВ</p> <p>филология ғылымдарының докторы, профессор</p> <p>Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті</p> <p>Әл-Фараби орталығының директоры</p>	<p>ЖЕМІС ЖИДЕКТІ ӨСІМДІКТЕРДІ ЗАРДАПТАЙТЫН SEPTORIA SACC. ТУЫСЫ ТҮРЛЕРІНІҢ БИОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ</p> <p>Л.Е. АНУАРОВА</p> <p>биология ғылымдарының кандидаты, қауым. проф. м.а</p> <p>Ғ.Ж. МЕДЕУОВА</p> <p>ауыл ш. ғылымдарының кандидаты, қауым. проф.м.а</p> <p>Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>
<p>COMMUNICATION THROUGH DIALOGUE BETWEEN PRESCHOOL CHILDREN WITH LEADERSHIP SKILLS</p> <p>Aygerim BAIKULOVA</p> <p>PhD doctor</p> <p>Taraz State Pedagogical Institute</p> <p>Akbilek MYNBAYEVA</p> <p>Master Teacher,</p> <p>South Kazakhstan State Pedagogical Institute</p> <p>Madi BESBAYEV</p> <p>Master Teacher South Kazakhstan State Pedagogical Institute</p>	<p>ҚАЛҚАНША БЕЗІ ФУНКЦИОНАЛДЫ КӨРСЕТКІШТЕРІНІҢ НӘТИЖЕСІН «АДАМ ФИЗИОЛОГИЯСЫ» КУРСЫНДА ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ</p> <p>Жұлдыз БЕДЕБЕКОВА</p> <p>Биология магистрі</p> <p>Қызылорда «Болашақ» университеті</p>	<p>БАСҚАРУ СТИЛІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ</p> <p>С.Б.ДҮКЕНБАЙ</p> <p>3- курс студенті</p> <p>Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті</p> <p>М.Р БАЛТЫМОВА</p> <p>педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы</p>
<p>ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ АЛЬ-ФАРАБИ И СОВРЕМЕННОСТЬ</p> <p>Сания ЕДИЛЬБАЕВА</p> <p>доктор философских наук, ассоциированный профессор</p> <p>Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби</p>	<p>METHODOLOGY OF THE SEMINAR “MOLECULAR CUISINE”, HELD IN THE FRAMEWORK OF THE INDUSTRIAL INNOVATIVE DEVELOPMENT PROGRAM</p> <p>G.I.ERNAZAROVA</p> <p>Associate Professor</p> <p>A.S.KISTAUBAYEVA</p> <p>Associate Professor</p> <p>S.B.ORAZOVA</p>	<p>ТҰЛҒАНЫҢ ӨЛЕУМЕТТЕНУІНДЕГІ ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕРДІҢ РӨЛІ</p> <p>Нұржайнар ЖАРМҰХАНБЕТ</p> <p>3 курс студенті</p> <p>БАЛТЫМОВА М.Р.</p> <p>Оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті</p>

	<p>Associate Professor</p> <p>S.K.TURASHEVA</p> <p>Associate Professor</p> <p>Al-Farabi Kazakh National University</p>	
	<p>TEACHING THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF TECHNICAL STUDENTS IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION OF EDUCATION</p> <p>Kulyay ZHAXYLIKOVA</p> <p>The doctor of pedagogical sciences, the professor</p> <p>K.I.Satpayev Kazakh National Research Technical Universityжар</p>	<p>ТҰҚЫМДЫ КӨШЕТСІЗ ӘДІСПЕН ӨНДІРУ ЖӘНЕ НАНОЭЛЕКТРОМАГНИТТІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ</p> <p>Ғ.Ж. МЕДЕУОВА</p> <p>а.ш.ғ.к., қауым. проф.м.а.</p> <p>Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,</p> <p>Л.Е.АНУАРОВА</p> <p>б.ғ.к., қауым. проф. м.а.</p> <p>Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>
<p>БІЛІМ БЕРУДЕГІ БАСҚАРУ ҚАҒИДАЛАРЫНЫҢ МӘНІ</p> <p>Ж. Ж.ЖЕҢСБЕКОВА</p> <p>3 курс студенті</p> <p>Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті</p> <p>М.Р.БАЛТЫМОВА</p> <p>оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі</p>	<p>БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ</p> <p>Курманова Бактыгүл Жакеновна</p> <p>педагогикағылымдарының докторы, доцент</p> <p>Аренова Мөлдир</p> <p>6М010300-«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты</p> <p>Қ.Жұбанов атындағы</p> <p>Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті</p>	<p>ЗНАЧЕНИЕ ФИЛОСОФИИ АЛЬ-ФАРАБИ В ИСТОРИИ МИРОВОЙ КУЛЬТУРЫ</p> <p>Алия НИГМЕТОВА</p> <p>доцент кафедры философии</p> <p>Алия КУШЕРБАЕВА</p> <p>магистр философии</p> <p>Казахский Национальный университет имени аль-Фараби</p>
<p>ӘЛ-ФАРАБИ МҰРАЛАРЫНДАҒЫ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСТАРЫ</p> <p>Қ.Т. АТЕМОВА</p> <p>п.ғ.д., профессор</p> <p>Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті</p>	<p>ТҮРКІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРІНДЕГІ ШАМАНДЫҚ СЕНІМНІҢ КӨРІНІСІ</p> <p>Қ.С.ҚАЛЫБАЕВА</p> <p>ф.ғ.д., профессор</p> <p>Қазақмемқызпу</p> <p>М.ЖҮНІСОВА</p> <p>Ф.ғ.к., профессор</p> <p>Абай ат.ҚазҰПУ</p>	<p>SMART ҚОҒАМ ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ «AL-FARABI UNIVERSITY SMART CITY» ҒЫЛЫМИ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАСЫ</p> <p>Г.Ж.НҰРЫШЕВА</p> <p>философия ғылымдарының докторы, профессор</p> <p>Г.ҚОНАЕВА</p> <p>PhD докторант</p> <p>Г.ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА</p> <p>магистрант</p> <p>Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті</p>
<p>ЖАҢА ҒЫЛЫМИ ПАРАДИГМАЛАР АЯСЫНДАҒЫ ЛИНГВОСТИЛИСТИКАНЫ ЗЕРТТЕУ АСПЕКТІЛЕРІ</p> <p>Меңгүл ҚАНАБЕКОВА</p> <p>Аға оқытушы</p> <p>ҚазМемҚызПУ</p>	<p>ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ХАЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ОРНИТОНИМДІ ТІЛДІК БІРЛІКТЕРДІҢ ЛИНГВОЕЛТАНЫМДЫҚ СИПАТЫ Ж.</p> <p>А. АБДУМАНАПОВА</p> <p>К. С. ӘБІШЕВ</p> <p>П.ғ.к.</p> <p>Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті</p>	<p>ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА НЕГІЗДЕРІ АРҚЫЛЫ ҚЫЗ БАЛАНЫ ТӘРБИЕЛЕУ</p> <p>Б.Ж.ЖИЕНТАЕВА Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті</p>

<p style="text-align: center;">Head of Session</p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Olga AYMAGANBETOVA</p>	<p style="text-align: center;">Head of Session</p> <p style="text-align: center;">Doç.Dr.Erbol ABAKAN</p>	<p style="text-align: center;">Head of Session</p> <p style="text-align: center;">Prof.Dr.Akmaral SIRGAKBAEVA</p>
	<p style="text-align: center;">ОРТА АЗИЯДАҒЫ ЖӘДИТШІЛЕРДІҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСҚА ҰЛАСУЫ</p> <p style="text-align: center;">Қ.Қ.БАЗАРБАЕВ Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті, PhD доктор.</p> <p style="text-align: center;">Г.Т. ЖОРАЕВА Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті, т.ғ.к.</p> <p style="text-align: center;">М. Е.РУСТАМБЕКОВА Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті, п.ғ.к. Қазақстан Республикасы, Түркістан қаласы</p>	<p style="text-align: center;">РАЗРАБОТКА КОРПУСА ТЕКСТОВ АФОРИСТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА</p> <p style="text-align: center;">СИРАЗИТДИНОВ З.А. кандидат филологических наук, старший научный сотрудник,</p> <p style="text-align: center;">БУСКУНБАЕВА Л. А. кандидат филологических наук, научный сотрудник, ИШМУХАМЕТОВА А.Ш. младший научный сотрудник,</p> <p style="text-align: center;">Шамсутдинова Г.Г. лаборант-исследователь, Институт истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук</p>
<p style="text-align: center;">ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ФАРАБИТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ</p> <p style="text-align: center;">Әсет ҚҰРАНБЕК философия ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті</p> <p style="text-align: center;">Самат ҚАЙРАТҰЛЫ философия магистрі Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әл-Фараби орталығының қызметкері</p>	<p style="text-align: center;">КҮРІШ СОРТТАРЫНЫҢ ФОТОСИНТЕТИКАЛЫҚ ӘРЕКЕТІ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ДӘН ӨНІМІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ</p> <p style="text-align: center;">К.Н.ЖАЙЛЫБАЙ б.ғ.д., профессор Россия Жаратылыстану Академиясының академикі</p> <p style="text-align: center;">Г.К.ЖАЙЛЫБАЕВА б.ғ.к., доцент Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p style="text-align: center;">ТЮРКСКАЯ ЭТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ: ВКЛАД АЛЬ-ФАРАБИ</p> <p style="text-align: center;">Газиз ТЕЛЕБАЕВ доктор философских наук, профессор Библиотека Первого Президента РК - Лидера нации</p>
<p style="text-align: center;">АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНЫҢ АУА БАССЕЙІНІН ЖАҚСARTУ, АПТАП ЫСТЫҚТАН ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ҚАЛАДА ҚАНДАЙ АҒАШТАРДЫ КӨБІРЕК ӨСІРУ КЕРЕК</p> <p style="text-align: center;">К.Н.ЖАЙЛЫБАЙ б.ғ.д., профессор Россия Жаратылыстану Академиясының академигі Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p style="text-align: center;">ҚОРШАҒАН ОРТА ФАКТОРЛАРЫН ЖІКТЕУДЕГІ ЖАҒАША ТҮСІНІК</p> <p style="text-align: center;">Г.Ж.МЕДЕУОВА а.ш.ғ.к., профессор м.а. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p> <p style="text-align: center;">К.Н.ЖАЙЛЫБАЙ б.ғ.д., профессор</p> <p style="text-align: center;">Г.К.ЖАЙЛЫБАЕВА б.ғ.к. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p style="text-align: center;">MUSTAFA CHOKAI. INTELLECTUAL RESISTANCE AGAINST COLONIALISM. THE ROLE OF THE MAGAZINE "YASH TURKESTAN"</p> <p style="text-align: center;">NURLAIYM BATYR University of Adam Mickiewicz</p>
<p style="text-align: center;">КӘСІБИ ТІЛДІК ЖАҒДАЯТТАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫЛЫҚ РӨЛІ</p> <p style="text-align: center;">Нұрайша БЕКЕЕВА филология ғылымдарының кандидаты, PhD докторант КИМЭП Университеті</p>	<p style="text-align: center;">НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН</p> <p style="text-align: center;">Гульмира ОНАЕВА Магистр юридических наук</p>	<p style="text-align: center;">ÇOKAN VELİHANOV'UN ESERLERİNDEKİ KAZAK VE KIRGIZ HALKININ DİNİ KONULARI</p> <p style="text-align: center;">Arailym MENDUALIYEVA Erciyes Üniversitesi, Doktora Öğrencisi</p> <p style="text-align: center;">Yernat ABDRAKHOV Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi, Doktora</p>

	<p>Ақылбек КАБЖАНОВ Кандидат юридических наук</p> <p>Айтұған АБДИЖАМИ Кандидат юридических наук</p> <p>Лаззат ЖУНУСОВА Магистр права Академия «Болашақ»</p>	Öğrencisi
--	--	-----------

<p>ИСЛАМ ДІНІНДЕГІ БЕЙБІТШІЛІК ТУРАЛЫ ҒАЛЫМДАРДЫҢ КӨЗҚАРАСТАРЫ Ернат АБДРАХОВ Өмер Халисдемир Университетінің докторанты</p> <p>Арайлым МЕНДУАЛИЕВА Өмер Халисдемир Университетінің докторанты</p>	<p>АЛЬ-ФАРАБИ И РАЗВИТИЕ ЦИВИЛИЗАЦИЙ G.M. MUTANOV Rector, doctor of technical sciences, professor, academician Al-Farabi Kazakh National University</p>	<p>ТУЫСТАС ТҮРКІ ТІЛДЕРІНДЕГІ ТЕРМИНДЕРДІ ОРТАҚТАНДЫРУ МӘСЕЛЕСІ Д. ЫСҚАҚҰЛЫ ф.ғ.д., профессор Ж.СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., профессор А.САРБАЛИНА PH.D докторант Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>
<p>«ПУНКТУАЦИЯНЫҢ КОММУНИКАТИВТИ- ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ» ПӘНІН ОҚИТУДЫҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖҮЙЕСІ Т.Н.ЕРМЕКОВА Ф.ғ.д., профессор Г.А., ЕСКЕРМЕСОВА PhD докторант Қ.Ш. БАЛАБЕКОВА аға оқытушы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>ҚАЗАҚТЫҢ БАТЫР ҚЫЗЫ-БОПАЙ ХАНШАЙЫМ Л.Т.ҚОЖАКЕЕВА тарих ғылымдарының докторы, профессор Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті Қ.Қ.ЖЫЛҚЫШЫБАЕВА тарих ғылымдарының кандидаты, доцент Өмер Халисдемир университеті. Қ.Д.РАИСОВ педагогикалық ғылымда магистрі, аға оқытушы Қазақ ұлттық аграрлық университеті.</p>	<p>ҚАЗАҚ, АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ «МАХАББАТ» КОНЦЕПТІСІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ, САЛҒАСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ Ж.К. БАЛТАБАЕВА <i>п.ғ.д., профессор</i> <i>Абай атындағы ҚазҰПУ</i> А.ДЕМЕУОВА <i>1-курс докторанты</i> <i>Абай атындағы ҚазҰПУ</i></p>
<p>ӘЛ-ФАРАБИ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ РУХАНИ – АДАМГЕРШЛІК ТАҒЫЛЫМДАРЫ Г.А.ОМАРОВА п.ғ.к., доцент «Мирас» университеті amzeevna@mail.ru</p>	<p>THE ESSENCE AND DEFINITION OF ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN Bakytgul TUNDĪKBAYEVA Master of Business Administration, MBA, PhD in Management in process, Director of Executive Education Center of KIMEP University</p>	<p>ТІЛ МЕН ДІЛДІ БАЙЛАНЫСТА ЗЕРТТЕУ МЕН ОҚИТУДЫҢ МАҢЫЗЫ Майіра АБДРАХМАНОВА Филология ғылымдарының кандидаты Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті</p>
<p>КРОСС-КУЛЬТУРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ПРЕДПОЧТЕНИЙ И ОРИЕНТАЦИЙ</p>	<p>ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚИТУДАҒЫ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР</p>	<p>THE ETHNO-LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT OF</p>

<p>СТУДЕНТОВ (НА ПРИМЕРЕ КАЗНУ ИМ. АЛЬ-ФАРАБИ) О.Х.АЙМАГАНБЕТОВА доктор психологических наук, профессор А.Б.АЙМАГАНБЕТОВ кандидат психологических наук М. СЕИЛХАНОВА магистр педагогики Казахский Национальный Университет Им. Аль-Фараби</p>	<p>З.АРТУКМАТОВА магистрант Г.СҮЛЕЙМЕНОВА педагогика ғылымдарының магистрі Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>SHANYRAK IN PEOPLE'S COGNITION Tynyshtyk YERMEKOVA Doctor of Philological Sciences, professor Nazerke RYSBEKKYZY senior teacher Kazakh State Women`S Teacher Training University Tolkyn AKYLBAEVA senior teacher Academy Of Kazakh Sport And Tourism</p>
<p>ОЧЕРК ЖАНРЫНЫҢ ТІЛДІК- СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Қ.Ө.ЕСЕНОВА профессор, ф.ғ.д. АБАй атындағы ҚазҰПУ</p>	<p>THE ESSENCE AND DEFINITION OF ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN Bakytgul TUNDIKBAYEVA Master of Business Administration, MBA, PhD in Management in process, Director of Executive Education Center of KIMEP University</p>	<p>ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨПМӘДЕНИЕТТІЛІК-ТІҢ (МУЛЬТИКУЛЬТУРА-ЛИЗМНЫҢ) ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ А.ОТЫНШИЕВА 2 курс докторанты А.ИБРАЕВА з.ғ.д., профессор әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті</p>
<p>ТІЛ ҮЙРЕТУДЕ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ А.А.САТБЕКОВА П.ғ.м., аға оқытушы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті А.У. ДЖАМАМБЕТОВА П.ғ.м., оқытушы Г.А.КАЙБУЛЬДАЕВА П.ғ.к., доцент Қ.А. Яссауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті</p>	<p>ҚАЗАҚ ЭПОСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН МОТИВ ТҮРЛЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Л.М.ӘДІЛБЕКОВА филология ғылымдарының кандидаты, профессор Н.А.МАЖИЕВА гум.ғ.м., аға оқытушы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>	<p>ЖАРНАМА МӨТІНІНДЕГІ ЭКСПРЕССИВТІ-ЭМОЦИОНАЛДЫ ТӨСІЛДЕР САҒИРА ОДАНОВА ф.ғ.к., профессор Қазмемқызпу ҚАТИРА БАЛАБЕКОВА магистр-аға оқытушы Қазмемқызпу</p>
<p>ЖОО-ДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ҮРДСІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР Л.С.САГИДУЛИНА ассистент, м.ғ.к. А.Т.ҚАЗИЕВА м.ғ.к., ассистент М.А.АСАН 4 курс студенті С.Ж. Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медицина университеті</p>	<p>НЕ ЗАБЫВАЕМЫЕ СТУДЕНЧЕСКИЕ ГОДЫ В СТЕНАХ УНИВЕРСИТЕТА ШОИНБЕКОВА С.А. ЕРНАЗАРОВА Г.И. КЕНЖЕБАЕВА С.С. АТАБАЕВА С.Д. АСРАНДИНА С.Ш. ЖУНИСЖАН А.Ж. КУЛБАЕВА М.С. Казахский национальный университет имени аль-Фараби</p>	<p>ӘЛЕМНІҢ ТІЛДІК БЕЙНЕСІ Ж.Н. СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., профессор Ж.А. АБИТЖАНОВА ф.ғ.к. А. С. ПОЛАТОВА 1 курс магистранты Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті</p>
<p>ӘЛ-ФАРАБИДІҢ ГУМАНИСТІК КӨЗҚАРАСТАРЫ</p>	<p>ДУХОВНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В КОНТЕКСТЕ</p>	<p>ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ КӘСІПТІК БІЛІМ МАЗМҰНЫ МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН</p>

<p>Ұлбосын ҚЫЯҚБАЕВА профессор, п.ғ.к</p> <p>Жансая СЕРЖАНҚЫЗЫ 1-курс магистранты</p> <p>Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті</p>	<p>ОБРАЗОВАНИЯ</p> <p>Амангелді САИПОВ доктор пед. наук, профессор</p> <p>Нигмеджан АЛІМЕТОВ доктор пед. наук, профессор</p> <p>Асия ОРАЗОВА кандидат пед.наук, доцент</p> <p>Айнагүль УЗАХОВА кандидат пед. наук, доцент</p> <p>М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан мем. университеті</p> <p>Бахытжан ОМАРОВ, доктор PhD Қ.А.Ясауи ат.халық.қазақ-түрік университеті</p> <p>Шолпан БИТЕМИРОВА магистр наук</p> <p>Ахан ДЕМЕУОВ кандидат пед. наук, доцент</p>	<p>АРТТЫРУДАҒЫ ӨЗАРА САБАҚТАСТЫҚ</p> <p>Амангелді САИПОВ</p> <p>Айнагүль УЗАХОВА</p> <p>Негматжан АЛІМЕТОВ</p> <p>Шолпан БИТЕМИРОВА М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Университеті</p> <p>Бахытжан ОМАРОВ А.Ясауи Атындағы Халық Қазақ-Түрік Университеті</p> <p>Ахан ДЕМЕУОВ</p> <p>Зура ТАЙМАНОВА М.Әуезов Атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Университеті</p>
<p>СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУДА ТАНЫМДЫҚ УӘЖ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ</p> <p>СҮЛЕЙМЕНОВА Г.Ж. Ф.ғ.м., аға оқытушы ҚазМемҚызПУ</p>	<p>METHODOLOGY OF THE SEMINAR “MOLECULAR CUISINE”, HELD IN THE FRAMEWORK OF THE INDUSTRIAL INNOVATIVE DEVELOPMENT PROGRAM</p> <p>ERNAZAROVA G.I. KISTAUBAYEVA A.S., ORAZOVA S.B. TURASHEVA S.K. ATABAYEVA S.ZH. ASRANDINA S.SH.</p> <p>Al-Farabi Kazakh National University</p>	<p>ДЫБЫСТАР ЖІКТЕЛІСІ АРҚЫЛЫ ЖАСАЛҒАН СӨЗДЕРДІҢ СЕМАНТИКАСЫ</p> <p>ШОЙБЕКОВА Ғ.Б., Филология ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор м.а. АБДРАСИЛОВА А.Қ. Педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы ҚазМемҚызПУ</p>
<p>ПРИНЦИПЫ НЕЛИНЕЙНОГО ВРЕМЕНИ В ЛИРИЧЕСКОМ ЦИКЛЕ КАЗАХСТАНА КОНЦА XX – НАЧАЛА XXI ВВ.</p> <p>ТОЛЫСБАЕВА ЖАННА ЖЕНИСОВНА доктор фил.наук, профессор</p> <p>ШОРАБЕК ӘДІЛХАН ДҮЙСЕНБЕКҰЛЫ магистр искуст. наук</p> <p>АЙМБЕТОВА УЛБОСЫН УТЕГЕНОВНА доктор философ. наук PhDHAO «Казакская национальная академия хореографии»</p>	<p>ДРАМАТУРГ Ө. ТӘЖІБАЕВТЫҢ ӨМІР ШЫНДЫҒЫН СУРЕТТЕУДЕГІ ІЗДЕНІСТЕРІ</p> <p>СҮЛТАНОВА ЖАҢАГҮЛІ СЕРДАЛЫҚЫЗЫ өнертану ғылымдар.магистрі</p> <p>ШОРАБЕК ӘДІЛХАН ДҮЙСЕНБЕКҰЛЫ өнертану ғылымдар.магистрі</p> <p>НАМАЗБЕКОВА ӘСЕМ ЧАПАЙҚЫЗЫ өнертану ғылымдар.магистрі</p> <p>«Қазақ ұлттық хореография академиясы» КАҚ</p>	<p>A.BAITURSYNULY –AN INDIVIDUAL PERSONALITY IN THE HISTORY OF TURKIC LANGUAGE</p> <p>SALKYNBAY A.B. Doctor of philological sciences, professor, SAIBEKOVA N.U. 1st course Doctoral student PhD</p> <p>Al-Farabi Kazakh National University</p>

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

Gölbası / ADIYAMAN - TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org

www.iksadkongre.org

AL-FARABI 1st INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

FOREWORD

It is with deep satisfaction that I write this Foreword to the Proceedings of the Al Farabi 1st International Congress on Social Sciences held in Gaziantep, Turkey 11-14 May 2017. The high quality of the papers and the discussion represent the thinking and experience of men and women experts in their particular fields. Their contributions helped to make the Congress as outstanding as it will be. The papers contributed the most recent scientific knowledge known in the field of all steps of social sciences. These Proceedings will furnish to scientific groups the world over an excellent reference book. I trust also that this will be an impetus to stimulate further study and research in all these areas.

It was seven years ago that İKSAD was established in Turkey and we did our first academic organization in Golbasi town of Adiyaman province in 2013. Since then we have organized numerous meetings, panels, congresses and conferences over different issues via our futurest vision. That vision has expressed itself to-day in the enthusiasm and fine work of the Turkey and abroad mission.

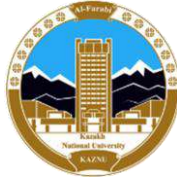
I was also honoured to host the 712 academics from 9 countries for Al Farabi 1st International Congress on Social Sciences in Gaziantep City from 11-14 May 2017. We had the pleasure of welcoming our colleagues from all many countries. The international character of this meeting is illustrated by the 11 countries represented and by the coming from Kazakhstan, Kyrgyzstan, Georgia, Russia, Azerbaijan, Uzbekistan, Syria and China. The congress consisted of 86 oral sessions, with 8 invited papers, 12 contributed papers and a Round Table, and of one poster sessions including 22 papers. However, the total number of registered participants was inferior by two units to the record of our challenger, 712 academics.

In organizing process so many volunteers and professionals served. Here I would like to thank to Prof.Dr.Gulimkair M. MUTANOV, the rector of Al Farabi Kazakh National University for their cooperation and support; to Prof. Dr. Zharkynbile SULEIMENOVA, the head of congress, to Prof.Dr. Akmaral SARGIKBAEVA deputy rector of Al Farabi Kazakh National University, to Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV, the head of Al Farabi Research Center of Al Farabi Kazakh National University; many thanks go to the members of İKSAD Science Committees, the distinguished academics; Dr. Shurubu KAYHAN, Dr. Metin KOPAR, Dr. Nazif CETIN; Prof.Dr. Salih OZTURK, head of İKSAD Science Committee; Sefa Salih BILDIRICI, the senior advisor of İKSAD; Associate Prof.Dr. Omer Okan FETTAHLIOGLU, the head of editorial committee of JAVSTUDIES, Damezhan SADYKOVA, Mariam S. OLSSON, WU Yicheng, Merve KIDIRYUZ, Kaldgul ADILBEKOVA, Baurzhan BOTAKARAEV, Hasan SURKHAYLI and whole İKSAD team for that valuable organization.

Kind regards

MUSTAFA LATİF EMEK

President of Institution of Economic Development and Social Researches

CONTENTS

CONGRESS ID	i
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD	ii
CONGRESS PROGRAMME	v
CONGRESS PICTURES	xxv
FOREWORD	xxxii
CONTENTS	xxxiii

NOTIFICATIONS

Sinan TARİFCİ	
İBN HALDUN'UN NAZARİYESİ IŞIĞINDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ/DÖNÜŞÜMÜ MESELESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME	<u>1-15</u>
H. Kâmil BİÇİCİ	
BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	<u>16-30</u>
Zeynep GÜREL & Orhun Burak SÖZEN	
TÜRKİYE'DE ARAMA KURTARMA ALANINDA KADINLIĞIN İZİNİ SÜRMEK: 2011 VAN DEPREMİ ÖRNEĞİ	<u>32-39</u>
Zeynep KARAÇOR & Sevilay KONYA	
TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	<u>40-56</u>
Murat KURUN & Lokman ŞAHİN	
1876 KANUN-I ESASÎ DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÜZENLENİŞİ VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ	<u>57-68</u>
Atınç OLCAY & Eşref AY	
TURİZM VE OTELCİLİK MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HİZMET KALİTESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)	<u>69-88</u>
Salih ÖZTÜRK & Numan KÖKAY	
AR-GE VE İNOVASYON POLİTİKALARI: TÜRKİYE İLE DOĞU ASYA ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ	<u>89-101</u>

İsa ÇELİK & Birol YILDIRIM MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÛFİLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ	<u>102-130</u>
İpek KROM TASARIM ESTETİĞİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTOMOTİV ENDÜSTRİSİ ÖRNEĞİ	<u>131-146</u>
Yaşar ARLI ANTİK DÖNEM ÇATI KİREMİDİ TİPLERİNDEN; LAKONİA	<u>147-160</u>
Şayan ULUSAN ATATÜRK DÖNEMİNDE HUKUK UYGULAMALARI (1923-1938)	<u>161-172</u>
Metin DEMİRCİ AHMET RASİM'İN AMELÎ VE NAZARÎ TA'LİM-İ LİSÂN-I OSMÂNÎ ADLI DİL BİLGİSİ KİTABI ÜZERİNE	<u>173-180</u>
Ayvaz MORKOÇ EZİZE CEFERZADE VE ŞİRVAN ÜÇLEMESİ	<u>181-187</u>
Zübeyir BAĞCI & Türkmen Taşer AKBAŞ BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SİNİZM DÜZEYLERİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	<u>188-193</u>
Ferit İZCİ & M. Şerif YILDIZ TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE GEÇİŞ: TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	<u>194-208</u>
Tuncay Turan TURABOĞLU & Tuğba NUR TOPALOĞLU BORSA İSTANBUL SİNÂİ ve MALİ ENDEKSLERİNDE YILIN AYI ETKİSİ	<u>209-220</u>
Ahmet ŞAHBAZ & Mahmut Sami DURAN BRICS-T ÜLKELERİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ ANALİZİ	<u>221-233</u>
Burhan BALTACI KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN İSİMLİ ESER	<u>234-238</u>
Murat BAHADIR DAYANIŞMA VE DAYATMA OLARAK KÜLTÜR	<u>239-245</u>
Hatice SÜRÜN DEVLET BİR MİT (BİR EFSANE) OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?	<u>246-256</u>
Selçuk KÖYLÜOĞLU; Ö. Emrah ACAR & Ü. Saliha Eken İNAN TÜKETİCİLERİN ÇEVRE DOSTU ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	<u>257-273</u>

Nursal KUMAŞ	
OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE HUDÂVENDİGÂR VİLÂYETİ'NDE İPEKÇİLİK FAALİYETLERİ VE HARÎR DÂRÜ'T-TALİMİ	<u>274-288</u>
Emine AYDOĞAN	
ŞAİRLERİ KOVMAK İSTEYEN ŞAİR	<u>289-297</u>
Emine TAŞ & Mehmet KAPUSIZOĞLU	
SPOR TURİZMİNDE FARKLI ALTERNATİFLER: BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ	<u>298-309</u>
Emine ARSLAN	
THE EFFECT OF WORD OF MOUTH COMMUNICATION ON UNIVERSITY STUDENTS' MOBILE PHONE PURCHASE PROCESS	<u>310-321</u>
Ayhan KORKULU & Burhan YILMAZ	
TÜRKİYE'DE BÜYÜME- ENFLASYON İLİŞKİSİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ (1939-2013)	<u>322-333</u>
Ayşe Nur BUYRUK AKBABA	
ENTEĞRE RAPORLAMA VE İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME	<u>334-355</u>
H. Kâmil BİÇİCİ & Ali TETİK	
ANKARA'DAN BİR KOLEKSİYONER OLAN EROL ATA'NIN MASA SAATLERİ KOLEKSİYONUNDAN BAZI ÖRNEKLERİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	<u>356-387</u>
Ahmet LEBLEBİCİ; Ahmet KARAHAN & Berkant DULKADİR	
KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) KULLANIMININ İŞLETME FONKSİYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOBİLYA SEKTÖRÜNDE ARAŞTIRMA	<u>388-394</u>
Oğulcan Mert KEMALOĞLU	
ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN "HUN, GÖK TÜRK VE UYGUR" ÖRNEĞİ	<u>395-404</u>
Neslihan ERTURAL	
GELENEKSEL HALK DANSLARINDA KADIN: DİRSE HAN VE YAŞLUCUK HANIM'IN DANSI ÖRNEĞİ	<u>405-412</u>
Hülya ALTUNYA	
FARABİ-HUMBOLDT BAĞLAMINDA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ	<u>413-418</u>
İlhan EGE & Gönül ÖZKAN	
FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜLMESİ: BİST DOKUMA SANAYİİ'NDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA	<u>419-441</u>
Sibel MEHTER AYKIN	
TÜRKİYE'YE YÖNELİK ALMAN PAKET TUR PAZARININ HERFINDAHL-HIRSCHMAN ENDEKSİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	<u>442-449</u>

Selin Sert SÜTÇÜ	450-460
6098 SAYILI BORÇLAR KANUNU UYARINCA ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİ	
İbrahim Ethem TAŞ; Kemal UÇACAK & Yeter ÇİÇEK	461-471
GELECEĞİN KENT ANLAYIŞI: AKILLI KENT	
Berrin GÜZEL; Ramazan ÇAĞLAR & Ilgaz Feray TÜVER	472-488
KUTSAL MEKANLARDA DESTİNASYON TATMİNİ: MEKKE ÖRNEĞİ	
Atınç OLCAY & Ali BAĞDADI	489-500
HATAY İLİNDEKİ YEŞİL YILDIZLI OTELLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	
Nisa SEÇİLMİŞ	501-514
HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK PROFİLİ VE MINT ÜLKELERİNDE BİR KIYASLAMA	
İlhan EGE & Tuğba NUR TOPALOĞLU	515-528
HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA OCAK AYI ANOMALİSİ ve E7 ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	
Mehmet KAPUSIZOĞLU; Hayriye ŞENGÜN & Füsun Çelebi BOZ	529-552
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİLERİ: BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	
Mehmet Emin USTA; Bürhan AKPUNAR & Mustafa Sami ÇETİN	553-562
CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM MÜFETTİŞLERİNİN PROGRAM LİDERLİĞİ ROLLERİ	
Osman KARKACIER & Gülden BÖLÜK	563-574
THE STRUCTURAL ANALYSIS OF AGRICULTURE, FOOD AND ENERGY SECTORS; AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS	
Şadiye KOTANLI	575-588
KAMUSAL ALANDA İNANÇ VE DEĞERLERİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNTERNETİN SANAL MÜZAKERE TOPLULUKLARI OLUŞTURMADAKİ ROLÜ	
Ahmet LEBLEBİCİ; Berkant DULKADİR & Ahmet KARAHAN	589-595
İŞLETME YÖNETİMİNDE KRİZ DÖNEMLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR ALINAN TEDBİRLER VE YAPILAN ÇALIŞMALAR	
Murat YILMAZ & Numan ERTAŞ	596-602
TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ	
Murat YILMAZ & Numan ERTAŞ	603-608
TÜRKİYE'DE BOŞANMA ORANININ SON YILLARDAKİ DEĞİŞİMİ	

Fuat ÇAMLIBEL & İlyas AKHİSAR	609-620
MALPRAKTİK DAVALARINDA SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DURUMUNUN TIBBİ KÖTÜ UYGULAMAYA İLİŞKİN ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMESİ	
İsa ÇELİK & Birol YILDIRIM	621-650
MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÜFİLİGE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ	
N. Gamze İLİCAK	651-666
MUSAHİPZADE CELÂL'İN TİYATRO ESERLERİNDE KADIN TİPLERİ	
Nurettin GÜLAÇTI & Mustafa Bilge KOÇER	667-677
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SERAMİK BÖLÜMLERİNDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM VE SERAMİK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ	
Osman KARKACIER & Selma KARABAŞ	678-692
KIRSAL ALAN, HAVZA KALKINMASI VE KIRSAL SANAYİLER	
Açelya AGDOĞAN	693-700
PARA POLİTİKASININ BANKA FAİZLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ	
Türkmen Taşer AKBAŞ & Zübeyir BAĞCI	701-707
PERSONELİ GÜÇLENDİRMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	
Mustafa BİNGÖL	708-715
PHARMAKON BAĞLAMINDA DİL FELSEFESİ	
Salih ÖZTÜRK & Buket KIRCI	716-723
TİCARİ AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: 1999-2016 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ	
Recep GÜNEŞ; Ahmet Fethi DURMUŞ & Özge ÖZKAN	724-739
TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI UYGULANMASININ VERGİ TOPLAMA ÜZERİNE ETKİSİ: BİST 100 ŞİRKETLERİNDE ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI VE ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İNCELENMESİ	
Abdulmenaf AKYILDIZ; Ceren PEHLİVAN & Okyay UÇAN	740-745
İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2015)	
Erdoğan TAŞTAN	746-755
17. YÜZYIL ŞAİRİ HAYLİ ÇELEBİ ve DİVANI	
Ömer Faruk ALTUNÇ; Okyay UÇAN & Abdulmenaf AKYILDIZ	756-759
DIŞ BORÇLAR ve EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ	

Mustafa KIRKIZ	
CAHİLİYE DÖNEMİNDE ARAPÇA'NIN RETORİK AÇIDAN GELİŞMESİNİN İKİ BELİRLEYİCİ UNSUR: ŞAİR VE HATİP	<u>760-769</u>
Cihaner AKÇAY	
ARAPÇA DİL BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE SARFIN (MORFOLOJİNİN) YERİ	<u>770-805</u>
Meral GÜLLÜLÜ & Gülnaz ÇETİNOĞLU	
A2 SEVİYESİ ÖĞRENCİLERİNİN İSİM DURUM EKLERİ KULLANIMINDA YAPTIKLARI YAZIM YANLIŞLARI	<u>806-831</u>
Sevda METİN & Öznur Dilara TAŞ	
KURUMSAL YÖNETİM DERECELENDİRME NOTU İLE PAY GETİRİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİST KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE BİR OLAY ANALİZİ	<u>832-858</u>
Oğuz GÖKSU & Fuat USTAKARA	
SİYASAL KÜLTÜRÜN POLİTİK SÜREÇLERE YANSIMASI: BİR SİYASAL LİDER ÖRNEĞİ	<u>859-884</u>
Tuncay Turan TURABOĞLU & Kerim KUTLUAY	
TARIMSAL YATIRIMLARIN FİNANSMANI: TÜRKİYE İÇİN BİR İNCELEME	<u>885-900</u>
Ilyas AKHİSAR & Fuat ÇAMLİBEL	
THE EFFECT OF BANK'S LIQUIDITY ON PERFORMANCE: AHP APPLICATION	<u>901-915</u>
Tuğba DEMİR	
GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK İLLÜSTRASYON: SÖZÜN TEMSİLİNDE BİR GÖRSEL ÇÖZÜMLEMESİ	<u>916-936</u>
Tuncay Turan TURABOĞLU & Serdar YAMAN	
BİR LEASİNG UYGULAMASI OLARAK SAT VE GERİ KİRALA ANLAŞMALARI	<u>937-956</u>
Özlem DUĞAN & Emine ŞAHİN	
İŞLETMELERDE KRİZ İLETİŞİMİ: ÜLKER ŞİRKETİ'NİN KRİZE DÖNÜŞEN "1 NİSAN REKLAMI" ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	<u>957-973</u>
Yavuz DEMİRCİ & Hande DEMİRCİ	
TERÖR, TERÖRİZM KAVRAMLARI İLE TURİZM-TERÖRİZM İLİŞKİSİ	<u>974-986</u>

Л. А. Бускунбаева (L. Buskunbaeva), . А. Сиразитдинов (Z. Sirazitdinov), А. Ш. Ишмухаметова (A. Ishmukhametova)З, Г. Г. Шамсутдинова (G. Shamsutdinova)	<u>987-999</u>
РАЗРАБОТКА КОРПУСА ТЕКСТОВ АФОРИСТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА	
Çağlar Kıvanç KAYMAZ & Salih BİRİNCİ & Aykut CAMCI	<u>1000-1026</u>
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN UZUNDERE SAKİN (CİTTASLOW) ŞEHİRİ	
Отыншиева А.А., Ибраева А.С.	<u>1027-1036</u>
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨПМӘДЕНИЕТТІЛІКТІҢ (МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМНЫҢ) ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	
Şafak KAYPAK	<u>1037-1059</u>
ÇEVRE HAKKI VE KENTSEL ALANLARDA UYGULANMASI	
Buket ÇETİNKAYA	<u>1060-1080</u>
BİREY-ÖRGÜT UYUMU: “BAĞLAYICI OLAN DEĞERLER MİDİR?”	
Sait GÜLSOY & Ayça ÖZCİHAN	<u>1081-1092</u>
ÜÇÜNCÜ SAYFADA KADIN TEMSİLİ: 2008-2016 ARASINDA TÜRKİYE’DE KADIN CİNAYETLERİ ÜZERİNDEN TOPLUMSAL CİNSİYET OKUMASI	
Muhammed Bilal ARI & Çağla ÇIKIT & İlker Timur Burak SANCAK	<u>1093-1112</u>
TOPLUMSAL HAREKETLER AÇISINDAN SİVİL TOPLUM VE SOSYAL MEDYA	
Mehmet GÜLLÜ & Hakan KENDİR	<u>1113-1124</u>
YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARININ EL HİJYENİ ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ	
SPACE	<u>1125-1142</u>
SPACE	
Emine Nur AYDOĞMUŞ & Meva DEMİR	<u>1143-1163</u>
PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI VE SOSYAL ONAY İHTİYACI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	
İbrahim Ethem TAŞ & Yeter ÇİÇEK & Kemal Uçacak & Ali Galip MART	<u>1164-1185</u>
TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BÜROKRATİK ENGELLERİN AŞILMASI VE SOYBİS UYGULAMASI: OSMANİYE ÖRNEĞİ	
Mehmet CİHANGİR & Bülent ÖZ & Harun Fatih AĞCA	<u>1186-1204</u>
KOBİ’LERİN FİNANSAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:GAZİANTEP İLİ ÖZELİNDE ANKETE DAYALI BİR İNCELEME	
Hakan KENDİR & Yasin DÖNMEZ & Fatih TÜRKMEN & Suat ÇABUK	<u>1205-1217</u>
KORUNAN TARİHİ KENTLERDE TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: SAFRANBOLU KENTİ	

Oğuzhan EKİNCİ	
SANAL YAŞAMIN NEDEN OLDUĞU DÖNÜŞÜMLER VE TEHLİKELER	<u>1218-1238</u>
ქეთევან შოთაძე	
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი განათლების ფაკულტეტი	<u>1239-1246</u>
Zeinab AKHVLEDĪANĪ	
MODERN ÇAĞ VE GÜRCÜCE-TÜRKÇE LEKSİKOĞRAFI	<u>1247-1249</u>
მარიამ ჩოხარაძე	
იტხვის ინტერესის გამომწვევი ფაქტორები არაქართულენოვან ჯგუფებში	<u>1250-1254</u>
ვარდო ჩოხარაძე	
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი	<u>1255-1258</u>
Ayşe Beyza BÜYÜKÇINAR	
SEYYAHLAR GÖZÜYLE 17. YÜZYILDA BİR OSMANLI KAZÂSI: ROMANYA “BABADAĞI”	<u>1259-1277</u>

İBN HALDUN'UN NAZARİYESİ İŞİĞİNDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ/DÖNÜŞÜMÜ MESELESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT ABOUT THE MATTER OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT/TRANSFORMATION OF THE GREAT SELJUK STATE IN THE LIGHT OF IBN KHALDUN'S THEORY

Arş. Gör. Sinan TARİFCİ
Gazi Üniversitesi, sinantar@hotmail.com

ÖZET

Selçuklular yaklaşık bir asır süren varlık mücadelesinden sonra Horasan'da devletlerini kurabilmişlerdir. Devletin oluşumu aşamasını tamamlamalarının ardından onlar, özde Türklük niteliklerini muhafaza etmekle birlikte, yeni intisap ettikleri İslâm medeniyetinin de icaplarına uygun olarak siyasetlerinin ve müesseselerinin yapı ve karakterlerinde birtakım dönüşümler uygulamışlardır. Bu dönüşüm safhaları kendilerinden sonra soydaşları ve diğer varisleri tarafından kurulan pek çok devlette de tecelli etmiştir. Böylece, tarihî bir kırılmanın müsebbibi ve müessisi olarak Selçuklular, tarihsel dönüşüm modelini ortaya çıkarmışlardır. Diğer bir deyişle, tarihî bütünlük ve devamlılık esası göz önünde tutulduğunda bu dönüşümün başlangıç halkasını teşkil etmişlerdir. Selçuklularla başlayan ve tarihin akışı içerisinde olgunlaştırılan bir sistemin varlığı, İbn Haldun'un nazariyesi ile tarihî bilginin karşılaştırılmasıyla daha vazih bir şekilde görülüp, anlaşılabilir. İbn Haldun'a göre devletler, doğuşlarından yıkılışlarına kadar çeşitli devreler geçirirler. Bu devrelerden geçmek her devlet için kaçınılmazdır. Devletlerin tâbi olduğu tavırlar ve haller hükümdarların ve hanedanların engelleyemeyeceği bir gidişattır. Öte yandan, bu gidişatın vardığı her tavır ve hal hükümdar başta olmak üzere devlet yönetimini elinde bulunduranların ve toplumun üzerine birtakım huylar ve karakterler yükler. Bu bildiride, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve gelişimi/dönüşümü meselesi, tarihi, felsefî bir disiplin olarak ele alan ve yorumlayan İbn Haldun'un görüşleri ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ele alacağımız meseleyi belirleyen en önemli husus, nazariyesini temel aldığımız müellifin meşhur eseri Mukaddime'deki asabiyet kavramıdır. Öyle ki, bu kavram İbn Haldun'un en fazla vurgu yaptığı ve devlet görüşünün temelini oluşturan kavramdır.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldun, Selçuklular, Türkmenler

GİRİŞ

Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in deyişiyle zaman bakımından derin, mekân bakımından geniş olan Türk tarihinde, farklı zamanlarda ve geniş toprakları içine alan bölgelerde büyük Türk devletleri kurulmuştur. Türkler, X. yüzyıldan itibaren de tedricen İslâm dinini kabule başlamışlar ve dolayısıyla İslâm medeniyetine dairesine dâhil olmuşlardır. İslâmî dönem Türk tarihinde, ilk kez, Çin hudutlarından Marmara Denizi'ne, Kafkaldan Arap Yarımadası'na uzanan büyük bir devlet kuran Selçuklular olmuştur. İslâm dünyasının zayıflık emareleri gösterdiği bir dönemde Türkler, hızlı bir gelişme göstererek İslâm âleminin tek hâkimi ve koruyucusu durumuna gelmişlerdir. Türk adının dünya tarihinde yer işgal etmesi de Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve temel unsuru olan Oğuzlar/Türkmenler vasıtasıyla olmuştur. Oğuzlar, Selçuklu Devleti'ni kurdukları gibi, geniş coğrafyalara yayılarak birçok Türk devletinin de temellerini atmışlardır. Selçuklulardan başlamak üzere Türk devletleri, kodlarını Orta Asya'dan aldıkları özde Türklük özelliklerini İslâmî bir çerçevede şekillendirerek yeni bir devlet imajı yaratmışlardır. Türk-İslâm sentezli bu yeni devlet tipinin gereği olarak siyasetlerinin ve müesseselerinin yapı ve karakterlerinde birtakım dönüşümler uygulamışlardır. Bu doğrultuda atılan adımlar Türk tarihinin sonraki devirlerine bir köprü vazifesi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gördüğü gibi, Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve temel unsuru olan Müslüman Oğuzlar (Türkmenler) ve hanedan üyeleri üzerinde ise olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu da yine Türk tarihinin istenmeyen, ancak gerçekleşmesi kaçınılmaz olan alışlagelmiş olayların zuhur etmesine neden olmuştur. Böylece, Selçuklu iktidarı ile Türkmenler ve hanedan üyeleri karşı karşıya gelmiş, yüzyıllar boyunca devam edecek olan mücadeleler her iki taraf için de oldukça yıpratıcı olmuştur.

Selçuklular tarihin akışı içerisinde tarihî bir kırılmanın müsebbibi ve müessisi olarak tarihsel dönüşüm modelini ortaya çıkarmışlardır. Bu gelişim/dönüşüm safhaları kendilerinden sonra, soydaşları ve diğer varisleri tarafından kurulan pek çok devlette de tecelli etmiştir. Tarihî bütünlük ve devamlılık esası göz önünde tutulduğunda Selçuklular, işte bu dönüşümün başlangıç halkasını teşkil etmişlerdir. Öyle ki, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey'in temelini attığı politikalar ve göstermiş olduğu tutumlar, sadece Selçuklu Devleti'nin idarecilerinde değil, Selçuklulardan günümüze kadar devam eden bütün Türk devletlerinin idarecilerinde de yerleşmiş ve değişmez bir anlayış olarak devam etmiştir¹

Bu bildiriye, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve gelişimi/dönüşümü meselesi, meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, hukukçu, siyaset ve devlet adamı İbn Haldun'un ifade ve açıklamaları ışığında tahlil edilmeye çalışılacaktır. Selçuklularla başlayan ve tarihî süreç içerisinde geliştirilen bir sistemin varlığı, İbn Haldun'un nazariyeleri doğrultusunda kendisini göstermektedir. Amacımız, şimdiye kadar ortaya konulan siyasî olayları, İbn Haldun'un bakış açısıyla incelemek; Selçukluların adım adım izledikleri farklılaşma siyasetlerini çözümleyerek, oluşturdukları bu büyük sistemi ve mekanizmayı, nazariye ile tarihî bilgiyi karşılaştırmak suretiyle açıklamaktır. Selçukluların, söz konusu edeceğimiz dönemleri, İbn Haldun'un devletler nazariyesinin birinci ve ikinci devresine tatbik edilebilir. Çıkış noktamız nazariyenin ilk iki devresi olsa da, İbn Haldun'un Mukaddimesi'nin çeşitli bölümlerinde rast geldiği üzere, bu devrelere tekabül edebilecek diğer görüşlerine de başvuracağız. Ele alacağımız meseleyi belirleyen en önemli husus, İbn Haldun'un üzerinde en çok durduğu ve devlet görüşünün temelini oluşturan asabiyet kavramıdır.

İbn Haldun'a Göre Devletin Tavrı ve Hallerinin Değişmesi

İbn Haldun'a göre, devletler, doğuşlarından yıkılışlarına kadar muhtelif tavırlar ve birtakım haller geçirirler. Bu devrelerden geçmek her devlet için kaçınılmazdır, tabiidir. Söz konusu haller hükümdarların ve hanedanların engelleyemeyeceği bir gidişattır. Öte yandan bu gidişatın vardığı her hal hükümdar başta olmak üzere devlet yönetimini elinde bulunduranların üzerine birtakım huy ve karakter yükler. Yani diyebiliriz ki kişiler bu kaçınılmaz etki edemez; tarihî süreç kişilerin durumunu belirler.

İbn Haldun, devletteki haller ve tavırlar ekseriya beşi geçmez diyerek şu şekilde bu devreleri sıralar: İlk devre; *zafer, galibiyet ve istilâ aşamasıdır*²

Hükümdar bu devrede kavmiyle âdeta tek vücuttur. Liderliğin gerektirdiği huylar konusunda kavmine örnektir, onların önderidir. Ancak girişeceği her icraatta kavminin desteğine muhtaçtır. Bu aşamada kavmi onu yalnız bırakmaz. Zafere ulaştığı ve kendisinden önceki devlete galebe çalarak devletin temellerinin atıldığı bu devrede asabiyetinin bütün gereklilikleri kendisini katı bir şekilde göstermektedir.

¹ Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11, s. 13.

² İbn Haldun, *Mukaddime*, haz: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, c. I, s. 399.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İkinci devre; *istibdat ve infirat* dönemi*.³ Hükümdarın infiratçılık politikasını gütmeye başladığı bu devrede dahi hâli hazırda asabiyet devam etmektedir. Devlet sahibi kavmine karşı müstakil olma çabalarına girişir. Kavmini boyunduruğu altına alıp, onların devlet yönetimine katılma isteklerini dizginleyerek, onları yönetimden uzaklaştırır ve buna mukabil devleti kendi başına yönetmeye yönelir. Kavminden boşalan kuvvet unsurunun tedarikine binaen kendisine taraftar olan adamlar toplamaya, azatlılar ve devşirmeler edinmeye ve bunları artırmaya önem verir.

Üçüncü devre; *dinlenme ve rahatlık aşaması*.⁴ Bu merhalede devlet bütün debdebe ve ihtişamı ile yaşamaktadır. Artık devlet oturmuş ve yerleşmiştir. Bunun semereleri alınmaya başlanmıştır; ilimde, fende, teşkilâtta vs. ileri safhaya ulaşılmıştır. Devletin birinci tavrındaki asabiyetin kuvveti artık yoktur. Tebaa hükümdar için önemli değildir. Onun güvendiği tek bir kitle vardır: Ordu. Orduya olan ihtimam ve ihsan had safhadadır. Hükümdar için ordu, barışta iftihar, savaşta tehdit unsurudur.

Dördüncü devre; *kanaat ve barış safhası*.⁵ Bu devir duraklama safhası olup hükümdarlar kendilerinden önce gelip geçen hükümdarların tesis ettiklerini örnek alıp, benzerleri olan hükümdarlarla barış içinde yaşarlar. Kanun-i kadime bağlı kalmanın, devlet idaresinde yeterli olduğu kanaati ve inancı hâkimdir.

Beşinci devre ise *israf, har vurup harman savurma safhası*.⁶ Hükümdar kendi dost ve taraftarlarının düşmanı durumuna gelir. Bilhassa ordusu ile arasındaki bağlar kopmuştur. Askerlerine bulunduğu ihsanları kesmiş, onlara ayrılan maddî payları kendi arzuları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. Bu noktadan sonra devletin bütün müesseselerinde bir çöküş başlar. Devlet artık dönüşü olmayan bir yola girer ve yok olmaya mahkûm olur.

Görüldüğü gibi, İbn Haldun'un ortaya koyduğu bu nazariye, günümüz tarih araştırmalarında da kullanılan devletlerin kuruluşu, gelişmesi, yükselmesi, duraklaması ve gerilemesi dönemleriyle de örtüşmektedir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu: Asabiyetin Maslahatı ve Marifeti

İbn Haldun, istikrar bulmuş bir hanedanlık ihtiyarlamaya ve çökmeye başlayınca, yeni bir hanedanlığın doğuşu ve başlangıcı iki şekilde olur demektedir. Birinci şekil; *hanedanlığın gölgesi valilerin üzerinden uzaklaşmaya başlar ve uzak eyaletlerin valileri bu suretle istiklâllerini ilan ederler*. Konumuzla alakalı olan ikinci şekil ise şudur: *Var olan hanedanlığın komşuları olan milletlerden ve kabilelerden bir şahıs, onun üzerine yürür. Bu şahıs kavmi içinde büyük bir asabiyete sahiptir. Bunun için kudreti artar ve kabilesine dayanarak mülk sahibi olmaya heveslenir. İhtiyarlaşmaya yüz tutmuş hanedanlığı zapt edip hâkimiyet kurana kadar durmadan ona karşı akınlar düzenlerler*.⁷ İbn Haldun Mukaddime'de bu duruma, Selçukluların Gaznelileri alt etmesini örnek göstermiştir. İbn Haldun, devletin kuruluşunda en önemli nokta olarak bilhassa asabiyeti ve Bey'in iyi hasletlerini gösterir. Aşağıda görüleceği üzere, Selçuklu Devleti'nin kuruluş merhalesinde bu iki unsur öne çıkacaktır.

X. yüzyılın ikinci yarısında birtakım anlaşmazlıklar sebebiyle Oğuz ana kütlesinden kopan Selçuk Bey, maiyetiyle birlikte Yenikent'i terk ederek Cend şehrine göçmüştü. Oğuz Yabgu Devleti'nde

* 1. Ayrılıp, tek ve yalnız kalma, 2-yeteneğinden ve meziyetinden dolayı tek olma, başkalarından ayrılma (İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011).

³ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 400.

⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 400.

⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 401.

⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 401.

⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 565-566.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sübaşı vazifesi gören Selçuk Bey'in bölgedeki itibarı, Cend şehrine göçüşüne müteakip İslâmiyet'i kabul ettikten sonra daha da artmıştı. Kısa bir süre sonra, Selçuk Bey ile aralarında husumet bulunan gayrimüslim Oğuz Yabgusu, Cend şehrinin vergisini almak üzere tahsildarlarını gönderdi. Selçuk Bey gayrimüslimlere vergi vermeyeceğini söyleyerek tahsildarları kovdu.⁸ Bundan sonra Selçuk Bey emrindeki Türkmenler ile birlikte derhal harekete geçerek henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş olan soydaşlarına karşı cihada başladı. Türkmenler, gayrimüslim ırktaşlarına karşı başarılı gazalarda bulundular. Ona itaat edenlerin sayısı çoğaldı ve hatırı sayılır bir emir haline geldi. Selçuk Bey'in emri altında bulunan Oğuz kitlelerinin içten ve dıştan artışı neticesinde Cend ve havalisi sürüleri için dar gelmeye başlamıştı.⁹ Bu itibarla en erken devirlerde Selçuklularda bir asabiyetin varlığından söz edilebilir. Fakat gerek Selçuk Bey'in maiyetiyle birlikte Oğuz Yabgusu'na karşı vaktiyle giriştiği taht mücadelesinde başarılı olamaması ve gerekse göçtükten sonra Sâmânî Devleti kontrolünde çeşitli yurtluklara yerleştirilmesi gösteriyor ki, bu dönemde Selçuklular siyasî manada çevredeki diğer asabiyetlerin boyunduruğu altında idiler. Zira *kendi asabiyeti, diğer tüm asabiyetler üzerinde galip ve hâkim olma seviyesinde bulunmayan, diğer kuvvetleri kırma gücüne sahip olmayan ve kendisinin üstünde diğer birinin hükmü mevcut olan bir şahıs için mülk tam olarak gerçekleşmemiştir.*¹⁰ Bu durum devletin kesin olarak kuruluşu olan Dandanakan savaşına kadar farklı zaman ve mekânlarda kendisini göstermiştir.

Selçuk Bey'in ölümünden sonra hayatta kalan en büyük oğlu Arslan, "Yabgu" unvanı ile Türkmenlerin başbuğu olmuştu. Diğer oğullarından Musa "İnanç", Musa'nın oğlu Yusuf da "Yınal" unvanı aldı. Mikail'den yetim kalan torunları Tuğrul ve Çağrı ise "Bey" olarak Türkmen oymaklarının başına geçtiler. En büyük yetki sahibi Arslan Yabgu olarak görünse de başta Tuğrul ve Çağrı Beyler olmak üzere diğer beyler de yarı bağımsız hareketlerde bulunuyorlardı. Görüldüğü gibi, devletin gelişim ve dönüşüm safhasına temel teşkil eden merkezîyetçilik anlayışı, devletin bu kuruluş dönemlerinde kendisini henüz göstermemektedir. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen söz konusu dönemdeki bu müşterek idareye "üçlü şeflik sistemi" adı vermektedir.¹¹ Tüm bunlarla birlikte, Arslan Yabgu ve Tuğrul ile Çağrı Beyler dönemleri asabiyetin güçlendiği dönemlerdir.

Selçuk Bey'in ölümünden sonra Türkmen kütelleri arasında farklı asabiyetlerin oluştuğunu söyleyebiliriz. Zira Arslan Yabgu, Sâmânîler Devleti'nin yıkılmasından sonra Maveraünnehir'deki geleceğini düşünüyor ve olayların nasıl bir gelişme göstereceğini izliyordu. Bu cümleden olarak birtakım siyasî ve askerî teşebbüslerde ve ittifaklarda bulunuyordu. Tuğrul ve Çağrı Beyler ise büyüğe saygı geleneğine uyarak amcalarına olan bağlılıklarını sözde sürdürmeye devam etseler bile kendi emirleri altında kuvvetler toplamaya çalışıyorlar ve ondan bağımsız hatta muhalif hareketlerde bulunmaktan da kaçınıyorlardı. Öyle ki, Bizans'a ait Anadolu'ya keşif seferleri düzenleyerek kendilerine yeni yurtluklar aramaya karar vermişlerdir. Çağrı Bey bu maksatla emrindeki Türkmen atlılarıyla beraber 1016 yılında Maveraünnehir'den batıya, Anadolu yönüne hareket etmiştir. Tuğrul Bey ise Türkmen obalarıyla birlikte çöllere çekilmiştir.

İbn Haldun'a göre, *bir kabilenin içinde çeşitli aileler ve asabiyetler varsa, bunlar içinde öbürlerinden kuvvetli olan bir asabiyetin var olması da zaruridir; bu asabiyet diğerlerini kendisine*

⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdülkerim Özyayın, Bahar Yayınları, İstanbul 1989, c. IX, s. 362; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, Giresun 1997, s. 48; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 26; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 50; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, çev. Erkan Göksu, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 17.

⁹ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 26.

¹⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 418.

¹¹ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 34.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*tâbi kılar, böylece asabiyetlerin hepsi bu asabiyetin içinde kaynaşır.*¹² Anadolu seferleri sırasında Çağrı Bey'in kuvvetlerini 3 bin Türkmen atlısı oluşturuyordu. Bunun yanında Çağrı Bey'in ordusuna Maverâünnehir'den harekete geçtikten sonra Horasan'dan itibaren İran ve Azerbaycan ülkelerinden de Türkmenler katılmıştır. Bu Türkmenler X. yüzyıl ve XI. yüzyıl başlarında Sâmânî ve Gazneli devletleri tarafından buralara yerleştirilen Türkmenler idi. Çağrı Bey yol üzerinde kendisine katılan bu Türkmenleri memnuniyetle ordusuna dâhil etmiş ve gücünü daha da artırmıştır. Öyle ki, bu Türkmenler Çağrı Bey buralara gelmeden önce Rum, Ermeni ve Gürcü ülkelerinde gaza ve cihat yapıyorlardı. Çağrı Bey'in kuvvetlerine katılım sefer sonunda da devam etmiş, Çağrı Bey Buhara'ya varınca bu diyarda bulunan Türkmenler kendisine katılmışlardır.¹³ Burada önemli olan nokta şudur: Çağrı Bey'e sefer sırasında katılan Türkmenlerin çoğunluğu yaklaşık bir asırdır Selçuklu hanedan üyelerinden ayrı yaşayan Türkmenlerdir. Ancak sefer sonunda Buhara yakınlarında Çağrı Bey'e katılan Türkmenler Arslan Yabgu'nun Türkmenlerindedir veya onun hâkimiyeti altında bulunan bölgelerde yaşayan Türkmenlerdir. Halbuki bu sıralarda Arslan Yabgu, Ali Tigin ile beraber Buhara hâkimi durumunda idi; gerek zenginlik ve gerekse prestij bakımından Tuğrul ve Çağrı Beylerden üstün bir haldeydi. Öyleyse bu Türkmenler artık zenginlik ve prestij sahibi Arslan Yabgu'nun değil de Hıristiyanlara karşı gaza ve cihat eden "Gazi" Çağrı Bey'in emrinde kalmayı tercih etmişlerdir. Öyle ki, Çağrı Bey bu sefere 3 bin atlı ile çıktığı halde, yolu üzerinde aldığı takviyelerle birlikte etrafında toplanan kuvvetler 5 altı bin atlıyı bulmuştu.¹⁴

Benzeri bir durum Tuğrul ve Çağrı beylerin liderliğinde Türkmenlerin, devletin kurulacağı coğrafya olan Horasan bölgesine geçişlerinde de vuku bulmuştur. Nitekim Ceyhun Nehri'nden geçerek Horasan'a girdiklerinde nehirde geçenler 900 atlı idiler.¹⁵ Nesa çevresine yerleştiklerinde onların kuvvetleri 10 bin atlıya ulaşmıştı.¹⁶ Bütün bunlar, İbn Haldun'un şu hükmünü doğrular niteliktedir: *Devletin kuruluş arifesinde asabiyet gelişmekte, ilerlemekte ve gücünü artırmaktadır.*¹⁷ Bu noktada şunu da belirtmek lazım gelir ki, Arslan Yabgu'nun ölümünden sonra Tuğrul ve Çağrı beylerin liderliğini kabul etmeyerek asıl Selçuklu taifesinden ayrılan, "Irak Türkmenleri", "Balhan Türkmenleri" veya "Nâvekiyye" gibi adlarla anılan Türkmen kütleleri de vardır. Fakat bunlar asabiyetin kuvveti ve liderlik hasletleri bakımından devletin esas kurucu kütlesiyle mukayese edilemez. İbnü'l-Esîr onları "*Kısa süre içinde dağılan yaz bulutları*"na benzetmektedir.¹⁸ Selçuklu Türkmenlerinin, söz konusu ettiğimiz diğer Türkmenlerden daha güçlü bir durumda olduklarını Gazneli vezirinin sözlerinden de anlayabiliyoruz. Öyle ki, Selçuklular Horasan önlerinde görüldüğü vakit, Gazneli devlet adamlarından biri, her şeyini kaybedeceğini hisseden bir adamın ruh hali içinde "Horasan elden gitti" diye adeta feryat etmiş; Gazneli hükümdarı Mesud'un veziri ise "Bugüne kadar işimiz çobanlar ile idi. Şimdi ülke zapt eden emirler geldi" tarzında ifadesiyle Irak ve Selçuklu Türkmenlerini birbiriyle karşılaştırarak özellikle, Tuğrul ve Çağrı beylerin nitelikleri üzerine dikkati çekmiştir.¹⁹ Tuğrul ve Çağrı Beyler işte bu asabiyetleri marifetiyle mülk elde etme yolunda emin adımlarla ilerliyorlardı. Zira *asabiyetin ulaştığı nihâî gaye mülktür.*²⁰

¹² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 350.

¹³ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, c. I, s. 112.

¹⁴ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi-Başlangıçtan 1086'ya Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 21.

¹⁵ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 161; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 41.

¹⁶ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 66; Faruk Sümer, *Oğuzlar/Türkmenler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1999, s. 102; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s.199; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 41.

¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 350.

¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 300.

¹⁹ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 65

²⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 349.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Selçuklular, Horasan bölgesine iltica ettikten sonra Gaznelilerle karşı, devletin kurulmasıyla sonuçlanacak olan bir dizi savaflara girişmişlerdir. Nitekim artık, İbn Haldun'un da belirttiği üzere asabiyet, ihtiyarlık durumundaki diğer bir hanedanlığın (Gazneliler) kuvvetine denk bir kuvvete ulaşmıştır. Bu savaflar dizisinin ilki olan ve 1035 yılında vuku bulan Nesa muharebesinden galip ayrılan Selçuklular, Horasan'da bir devlet kurmanın mümkün olduğu neticesine varmışlardır.²¹ Şimdiye kadar bir bakıma mülteci, bir bakıma da başka bir devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmiş gayrimeşru bir kuvvet olarak görünen Selçuklular, bu zaferden sonra, üzerinde yaşadıkları topraklara hâkim olmak hakkını kılıçlarıyla elde etmişler ve meşru bir kuvvet haline gelmişlerdir.²² Kazanılan bu zafer Selçukluların prestijlerini de çok artırmıştı. Bunun neticesi olarak kendilerine birçok soydaşları iltihak ediyorlardı. Çevredeki Türkmenler akın akın gelerek Selçuklulara katılıyorlardı.²³

1038 yılının Mayıs ayında Serahs yöresinde yapılan ikinci savaşta Gazneliler yine büyük bir bozguna uğramıştı. Gazneli ordusunun bütün ağırlıkları Selçukluların eline geçmiş; Gazneli komutan ve hayatta kalan askerler perişan bir vaziyette Herat'a sığınmışlardır.²⁴ Selçuklular bu ikinci büyük zaferden sonra artık tam bir cüret ve büyük bir azamet bularak Horasan'ın büyük bir kısmına sahip olmuşlar ve kasabalara kadar girmişlerdi.²⁵ Selçuklular galibiyet sonrasında düzenledikleri kurultayda Tuğrul Bey'i başlarına hükümdar olarak seçmişler ve sahip oldukları bölgeleri kendi aralarında taksim etmişlerdir. Buna göre Tuğrul Bey'e Nişapur, Çağrı Bey'e Merv, Musa Yabgu'ya da Serahs vilayeti bırakılmıştır. Tuğrul Bey'in payına bırakılan Nişapur henüz fethedilmemişti. İbrahim Yınal emrindeki 3 bin kişilik Türkmen kuvvetinin başında Nişapur üzerine yürüyerek burayı ele geçirmiştir. Daha sonra Tuğrul Bey şehre girmiş ve "Melikü'l-Mülük" (melikler meliki) unvanı ile adına ilk hutbe okunmuştur.²⁶ Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in deyimiyle bu suretle üçlü şeflik sistemi Yabgu'nun ikinci plana düşmesiyle ikili şeflik sistemi halini aldıktan sonra, şimdi de tek hükümdarlık haline gelmiştir.²⁷ Diğer bir deyişle, merkezîyetçiliği esas alan dönüşüm kendisini göstermeye başlamaktadır.

Bununla birlikte bu dönüşüm pek de kolay olmayacaktı. Devletin bu kuruluş arifesinde vuku bulan şu hadise meseleyi anlaşılır kılmaktadır: Nişapur'a gelen Çağrı Bey ve maiyetindeki Türkmenler şehri yağmalamak istemişler, Tuğrul Bey ise bıçağını çıkararak şehrin yağmalanması durumunda kendisini öldüreceğini söylemiştir.²⁸ Neticede Çağrı Bey ve Türkmenler, halkın ödemesi gereken haraç olarak tespit edilip toplanan 30 bin dinar²⁹ karşılığında Nişapur şehrini yağmalamaktan vazgeçirilmiştir.³⁰ Bu hadisede dikkati çeken husus şudur: Çağrı Bey tarafından temsil edilen

²¹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 219; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 68.

²² Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 44.

²³ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 44.

²⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 367; Mîrhând, *Ravzatu's-Safa*, s. 56; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 47.

²⁵ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, çev. Ahmet Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, c. 1, s. 95.

²⁶ Kaynaklarda bu unvan "es-Sultanü'l-Mu'azzam" olarak geçse de Faruk Sümer ve Salim Koca, Tuğrul Bey'in daha o dönemde bu unvanı alıp kullanamayacağı kanaatine varmışlardır. Mehmet Altay Köymen ve Osman G. Özgüdenli ise unvanı kaynaklarda geçtiği şekliyle kullanmışlardır. Karşılaştırma için bkz: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 367; Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-Name*, haz: Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, c. I, s.21; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 71; Faruk Sümer, *Oğuzlar/Türkmenler*, s. 109; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 48; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 77.

²⁷ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s.47.

²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 350. Bundârî ve Reşidüddîn Fazlullah, Çağrı Bey'in, Tuğrul Bey karşısında bıçağını çekerek, yağmaya izin verilmediği takdirde kendisini öldüreceğini söylediği şeklinde tersi bir ifade kaydederler. Bkz. Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 1999; s. 5, Reşidüddîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih*, çev. Erkan Göksoy-H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, s. 97.

²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 350; Bundârî ve Reşidüddîn Fazlullah'a göre 40 bin. Bkz. Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 5; Reşidüddîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih*, s. 97.

³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s.350; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 5; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 48; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 72; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 79.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kabilecilik ruhu ile, bunu kırarak düzenli bir devlet sistemine geçmek isteyen Tuğrul Bey arasındaki çatışma. Tuğrul Bey'in yağmayı engelleyici davranışı artık onun eski Oğuz kabile aneleri yerine, onları dizginleyerek daha merkezileştirilmiş bir devlet anlayışına yöneldiğini göstermektedir. Kuruluş devrinde Selçukluların içerisinde bulunduğu bu iki zıt eğilimin çatışması, devletin sonraki safhalarında da devam edecektir.³¹ Bu noktada İbn Haldun'un şu tespitleri devlet kurma yolundaki Selçukluların izledikleri siyaseti net bir şekilde gözler önüne sermektedir: *Şanın, üzerine bina edildiği bir kökü ve temeli vardır. Onun hakikati bu kökle gerçekleşir. Bu da asabiyet ve aşiretten ibarettir. Şanın bir de dalı vardır. Onun varlığı bu sayede tam ve kâmil hale gelir. Bu dal, içtimâî ve ferdî meziyetler, faziletler ve hasletlerdir. Mülk, asabiyetin gayesi olduğu gibi, onun tamamlayıcısı olan hasletlerin de gayesidir. Zira tamamlayıcı unsurlar olmadan var olan mülk, organları kesik olan bir şahsın varlığı veya bu şahsın halk arasına çıplak olarak çıkması gibidir.*³²

*İyi hasletler, asabiyet mevcut olan şahıslarda mülkün de mevcut olduğuna şahitlik eder.*³³ İbn Haldun, birçok bölgelere ve milletlere galebe çalıp onlara boyun eğdiren kimselerin iyi hasletler birbiriyle yarıştıklarını söyleyerek bu hasletleri şekilde sıralar: Âlimlere, sâlihler, eşrafa, esnafa, tüccara ve gariplere ikramda bulunmak, halka iyi muamelede bulunmak, adil olmak, alçak gönüllü davranmak, yoksulları kayırmak, zorlukları sabırla karşılamak, zalimlikten kaçınmak vs.³⁴ Her büyük devlet adamında bulunması gereken ileri görüşlülük, kararlılık, kurnazlık, sabır, sezgi ve siyasî kavrayış gibi bütün meziyetlere sahip olan Tuğrul Bey, görüldüğü gibi, Nişapur'a ayak basmasından itibaren devlet adamlığı sorumluluğu içinde hareket etmeye başlamıştır. Alçakgönüllülüğüyle öne çıkarak, halkın arasına karışıp, önüne gelenlerle görüşmüş ve dertlerini dinlemiştir. Ayrıca, kabul ettiği şehrin kadısına da her zaman öğütlerini dinlemeye hazır olduğunu bildirmiştir.³⁵ Şehrin ileri gelenleri ve halk tarafından büyük bir merasimle karşılanan Tuğrul Bey, halka adaletle davranacağına dair teminat vermiştir.³⁶ Haftanın iki gününü mazlumların haklarını meydana çıkarmak ve adalet tevzi etmek için halkın şikâyetlerini dinlemeye ve davalarına bakmaya ayırmıştır.³⁷

Gazneli Sultan Mesud, iki defa ardı ardına uğradıkları mağlubiyet serilerinden sonra durumun ciddiyetini iyiden iyiye anlamış olacak ki 300 savaş fili ile destekli 50 bin kişilik ordusunun başına bu defa bizzat geçerek Horasan'a sefere çıkmaya karar vermiştir. Bu büyük ordu Gazne'den harekete geçtikleri andan itibaren sık sık Çağrı Bey'in saldırılarına maruz kalmıştır. Selçuklular kendi savaş taktikleri gereğince Gazneli ordusuna hücum ediyorlar daha sonra geri çekilmek suretiyle çöllere sığınıyorlardı. Öte yandan, Sultan Mesud'un askerleri seferlerin uzamasından ve ailelerinden ayrı kalmalarından dolayı savaştan usanmış ve konup göçmekten bıkmışlardı.³⁸ Selçuklu beyleri de yaptıkları gerilla savaşları ile Gazneli ordusunu yeteri kadar yıpratmışlardı. Öte yandan, Sultan Mesud ile askerleri arasındaki anlaşmazlıklar had safhaya ulaşmıştı. Bu durumu göz önünde tutan Selçuklu Beyleri, meydan savaşına girmeye karar verdiler. 1040 yılı ilkbaharında

Hamdullâh Müstevfi-i Kazvîni, Nişapur halkının, ona, zulmü bırakıp adalet yolunda yürümesi lazım geldiği şeklinde bir mektup yazdığını ve bu mektubu okuyan İbrahim Yinal'ın zulümden vazgeçtiğini kaydetmektedir. Bkz. Hamdullâh Müstevfi-i Kazvîni, *Tarih-i Güzide*, ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 24.

³¹ Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 79-80.

³² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 355.

³³ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 356.

³⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 356-357.

³⁵ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 72, 77.

³⁶ Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 78.

³⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 350; Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 134, Osman

G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 78; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 5.

³⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 368.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Dandanakan Hisarı önünde vuku bulan meydan savaşında Selçuklular büyük bir galibiyet kazandı. Gazneli ordusu bozgun halinde dağıldı. Sultan Mesud da yanında kalan yaklaşık 100 süvari ile birlikte Gazne'ye doğru kaçtı.

Dandanakan savaşından sonra Horasan'daki vilayetler birer birer Selçukluların eline geçmiş ve Selçuk Bey'in Cend'e gelişiyle başlayan yüz yıllık mücadeleler sonucunda "Büyük Selçuklu Devleti"nin kuruluşu tamamlanmıştır. Tuğrul Bey savaş meydanında kurulan tahtta oturmuş ve Türkmen beyleri ile Selçuklu ordusu onu "Horasan Emiri" olarak selamlamışlardır.³⁹ Çağrı Bey'in dediği gibi artık cihan onlarındı. Onların da cihan sahipliğine liyakatleri vardı.⁴⁰ Dandanakan savaşı Selçukluların mukadderatını kesin ve büyük bir zaferle tayin etmiştir. Artık Selçukluların kendilerine ait bir vatanları vardır: Bu vatanın adı Horasan, başşehri ise Nişapur'dur.⁴¹

Buraya kadar söz konusu ettiğimiz Selçukluların hayat ve faaliyetleri ile bunun karşısında Gaznelilerin durumunu İbn Haldun'un açıklamalarına bağlayacak olursak;⁴² gittikçe gelişen ve güçlenen Selçuklu asabiyesi, ihtiyarlık halinde bulunan Gaznelileri yakalamıştır. Gaznelilerin kendisini savunacak ve tecavüzlere karşı koyacak kuvvette asabiyet sahibi taraftarları ve devlet adamları bulunmamaktadır. Öyle ki, Gazneliler, çok kuvvetlenmiş olan Selçuklulara karşısında oldukça zayıf bir durumda idi.⁴³ Hal böyle olunca da Selçuklular hâkimiyeti onların elinden çekmiş ve mülk tamamen kendilerine ait olmuştur. Mülk ancak kesin bir galibiyetten ve öbür milletlerin boyun eğmelerinden sonra hâsil olmuştur. Galip milletten bu işe bizzat girişen ve mülk (saltanat) tahtını taşıyan boyun iş başına geçmesi kesinleşmiştir.⁴⁴

Görüldüğü gibi, Selçukluların yaklaşık bir asır süren varlık mücadeleleri ve devletlerini tesis ve ilk tanzim aşamalarında İbn Haldun'un devletler nazariyesinin birinci tavrı bağlamında, galebenin ve zaferin husulüne esas teşkil eden asabiyet olmuştur. Zafere ulaşma, mülkü istila etme ve onu, evvelki yani Gazneliler Devleti'nin elinden çekip alma, memleketin sahibi ve bölgesini koruma konusunda kavmine örnek olan devletin sahibi henüz hali hazırda bulunmaya devam eden asabiyetine dayanmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Gelişim/Dönüşümü: Klasik Bir Hal Alması

Dandanakan savaşına müteakip Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu tamamlanmıştır. Selçuklu beyleri yeni kurdukları devletlerini, içinde buldukları İslâm medeniyetine uygun olarak şekillendirmişlerdir. Onlar, temelde ve özde Türklük özelliklerini koruyarak, İslâmî yönetim tarzını benimsemişler; Sâ mânî, Gazneli ve Abbasî devletlerine ait müesseselere ve geleneklere bünyelerinde yer vermişler; İslâmî isimler, unvanlar ve lâkaplar almışlardır.⁴⁵

Devletin kurulmasına müteakip bu durumun iki örneği görülür. Birincisi, hâkimiyet anlayışında kendisini göstermiştir. Buna göre, yeni kurulan devletin İslâm dünyasındaki en büyük manevî otorite tarafından tanınması ve tasdik edilmesi gerekiyordu. Selçuklu Beyleri bu icaba uyarak Abbasi Halifesi el-Kaim Bi-emrillah'a bir mektup göndermişlerdir. Mektupta "zulüm ve adaletsizlik yolundan ayrılıp, adalet ve insaf ile hareket ettiklerini" belirterek, devletlerinin

³⁹ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 77; A.C.S. Peacock, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu –Yeni Bir Yorum-*, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 78.

⁴⁰ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, c. I, s. 100.

⁴¹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 352.

⁴² Bknz. İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 350.

⁴³ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 45.

⁴⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 359.

⁴⁵ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 80.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tanınmasını ve tasdik edilmesini istemişlerdir.⁴⁶ Onların mektubu hilafet merkezine ulaşınca da halife el-Kaim Bi-emrillah, bir elçisini Rey'e, Tuğrul Bey'in yanına göndererek güzel haberler vermiştir.⁴⁷ Ayrıca Selçuklu yöneticilerinin Ortadoğu İslâm geleneği doğrultusunda davranmaya başladıklarının diğer göstergeleri de sultan unvanını benimsemeleri ve adlarına hutbe okutmalarıydı.⁴⁸

Konumuzla doğrudan alakalı olarak ikinci önemli değişiklik de biraz sonra değineceğimiz üzere ordu teşkilatında yapılmıştır. Bu yeni düzenlemeler devletin ikinci tavrının zuhur ettiğinin bir göstergesidir. Zira hükümdar, kavmini bir kenara bırakarak idareyi tek başına ele almanın yollarını aramaktadır. Bu tavır gereği hükümdar, kendisine taraftar olan devşirmeler edinmeye çalışacaktır. Çünkü *hâkimiyetini kendi kavmine karşı müdafaa etmek ve onları ortaklıktan vazgeçirmek için, onların neslinden ve nesebinden olmayan diğer birtakım taraftarlara ve yardımcılarına ihtiyaç duyar.*⁴⁹

Anlaşılacağı üzere, Selçuklu ordusu, Selçuk Bey'in Cend'e gelişiyle başlayan mücadelelerden beri Türkmen atlılarından oluşuyordu. Türkmenler Maverâünnehir'de, Harezm'de ve Horasan'da büyük sıkıntılar çekmişlerdi. Uzun yıllar kadınlarından ve çocuklarından uzak bir halde seferden sefere koşmuşlardı. Gün gelmiş bütün mal varlıklarını kaybetmişler, gün gelmiş at sırtından inmemişlerdi. Kısacası, Selçuklu beylerinin kaderine ortak olmuşlardı. Tarihin akışını değiştiren büyük zaferler de onların üstün gayretleri sayesinde kazanılmıştı. Daha da önemlisi Selçuklu Devleti'ni başlarında Selçuklu Beyleri bulunduğu halde konar-göçer Türkmenler kurmuşlardı. Fakat Selçuklu Beyleri, dönemin en modern ve profesyonel ordularından birisine sahip olan Gaznelileri kendilerine örnek alarak, onlar gibi ordularını gulâm sistemine⁵⁰ göre yetiştirilen askerlerden teşkil etmeye başladılar. Selçuklu beyleri, gerek Dandanakan savaşı öncesinde gerek savaş sırasında ve gerekse savaş sonrasında kendi taraflarına geçen Gazneli gulâmları hizmetlerine almışlardı. Öyle ki, savaş cereyan ederken 370 kişilik bir bölük Gazneli ordusundan ayrılıp Selçukluların tarafına geçmişler, Selçuklular da onları memnuniyetle karşılamışlardır.⁵¹ Ordu teşkilatındaki bu değişikliğin neticesi olarak Türkmenler, Selçuklu beyleri tarafından yavaş yavaş tasfiye edilmeye; gulâm sistemine göre yetiştirilen askerler ise onların yerini almaya başlamıştır.

İbn Haldun, devletin, gösterdiği ikinci tavır gereği takındığı tutumu, şu şekilde izah ederek meseleyi aydınlatmaktadır: *Devletin sahibinin, kavmini bir tarafa bırakarak idareyi ele aldığı ve onların yönetime ortak olma ve katılma girişimlerini dizginlediği tavidir. Bu tavırdaki devletin başındaki şahıs, kendine taraftar olan adamlar toplamaya, azatlılar ve devşirmeler edinmeye ve bunları arttırmaya önem verir. Kendi sehminin misline sahip oldukları için mülk hususunda zararlı olan ve kendisiyle aynı nesebi paylaşan aşiretinin ve asabiyet mensuplarının burunlarını sürttürmek için böyle hareket eder. Devletin sahibi ve başı, kavmine karşı hâkimiyetini savunur, hâkimiyete giden yollardan onları uzaklaştırır, hâkimiyet ellerine geçmesin diye onları izleri üzerine geri çevirir.*

⁴⁶ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, c. I, s. 102.

⁴⁷ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, c. I, s. 103.

⁴⁸ A.C.S. Peacock, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu –Yeni Bir Yorum-*, s. 112.

⁴⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 411.

⁵⁰ Esir veya köle olarak hizmete alınan kimselerin, kabiliyetleri ve aldıkları eğitim neticesinde kazandıkları becerileri doğrultusunda başta ordu olmak üzere çeşitli devlet hizmetlerinde istihdam edilmesi suretiyle işleyen mekanizmaya gulâm sistemi denir. Tarihi kayıtlara göre, gulâmlardan özel birlik oluşturma faaliyetleri, Abbasiler ile başlamıştır. Sâmânilerde bir sisteme bağlanmış olan bu kurum, Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklularda gelişerek devam etmiş, Memlûkler (Memlûk sistemi) ve özellikle Osmanlılarda da (Kapıkulu veya Yeniçeri sistemi) mükemmelliğinin zirvesine ulaşmıştır. (Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 40).

⁵¹ Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 337; Sencer Divitçioğlu, *Oğuz'dan Selçuklu'ya (Boy, Konat ve Devlet)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 82.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*Böylece hükümlerinin kendi nisabında karar kılmasını, tesis ettiği mecede ve şana, hanesi ve ailesi mensuplarının tek başına sahip olmalarını temin eder.*⁵²

Öte yandan, yalnız askerî teşkilatta değil hükümet ve saray teşkilâtına ait vazifeler de hükümdarın edindiği kullara verilmeye başlandı. Kısacası devlet artık yerleşik halka dayanan, içerisinde eski Türk ve İran geleneklerini de barındırmakla beraber, klasik bir Türk-İslâm devleti halini almıştı. Bir başka deyişle, ordu teşkilatı ve sivil idare kapıları Türkmenlere kapatılmıştı. Gulâm sisteminin hayata geçirilmesi ve yerli halkın ve devşirmelerin idarede yer alması, devletin Fars kültüründen de etkilenmesine sebep olmuştur. Öte yandan, Selçuklular, daha Horasan'a gelişlerinden itibaren bu yerli halkla münasebet kurmaya başlamışlar ve onların idarelerini ellerine almışlardı. İran halkı da zaten uzun yıllardan beri Türk himayesi altında yaşamaya alışıkta. Şu halde yerli İran halkı, yeni hükümdarlarını hiç yadırgamadan kabul etmişlerdir.⁵³ İbn Haldun bu hususta da konuya bakış açımızı genişletmektedir: *...ora halkı onun etrafında toplanır. Hâkimiyetini tesis etmesi için ona destek olur, devletin temellerini atması için kendisine ilgi gösterir. Ona destek oldukları için kendilerini devlet teşkilâtındaki vezirlik, komutanlık gibi makam ve mevkilere seçmek suretiyle mükâfatlandıracağını umar, onun saltanatına ve iktidarına ortak olmaya hiçbir şekilde tamah etmez. Zira onun asabiyetine teslim olmuştur, üstünlük rengine boyun eğmişlerdir.*⁵⁴

Türkmen tasfiyesinin başlıca sebebi onların, doğrudan doğruya kendi boy beylerine itaat etmeleridir. Yani Türkmenler, boy beyleri vasıtasıyla Tuğrul ve Çağrı Beylere bağlılık gösteriyordu. Boy beylerinin Tuğrul Bey'e bağlılığı da sağlayacakları ganimet ve elde edecekleri mertebelerle orantılı idi. Bir başka deyişle, Türkmenler ve beyleri memnun edilmeliydi. Türkmenlerde boy anlayışı çok kuvvetli olduğu görülür. Bunun neticesi olarak da Türkmenler, Selçuklu beylerinden ziyade kendi boy beylerine sadık kalmayı tercih ediyorlardı. Tuğrul Bey'e göre bu durum merkezî devlet anlayışına uygun değildi. Ayrıca, ekonomisi hayvancılığa dayanan konar-göçer Türkmenler, siyasî ve mülkî sınırlara riayet etmiyorlar ve bilhassa İran'ın ve İslâm ülkelerinin yerleşik ahalisinin arazilerini kendi sürülerinin otlakları olarak görüyorlardı. Bu durum da Türkmenler ve yerli ve yerleşik halk arasında anlaşmazlıklara ve çatışmalara sebep olmaktaydı. Diğer taraftan, Türkmenlerdeki bu kuvvetli aile ve boy bilinci, gulâmlarda pek fazla görülüyordu. Çünkü onlar, çocuk yaşta devlet hizmetine alınıyor, hükümdara tam bir itaat ve bağlılık anlayışı içinde, saray terbiyesi ve gelenekleriyle yetiştiriliyordu. Bu eğitimin sonunda, hükümdarın şahsına tam bir itaat ve bağlılık göstermeyi en büyük erdem sayan bir insan tipi ortaya çıkmaktaydı ki, Selçuklu sultanlarının da istediği bu idi.⁵⁵

İbn Haldun'a göre, *hükümdar artık devşirmelere dayanarak kavmine karşı üstünlük kurar. Kavmini bir yana bırakarak devlet işlerinde sadece devşirmelere vazife verir. Bu suretle sonrakiler kendisine evvelkilerden daha yakın olurlar, daha özel yakınları ve taraftarları (kulları) haline gelirler, daha fazla tercihe ve makama şayan bir vaziyette bulunurlar. Zira esas itibarıyla hükümdarın kavmine ait olan hâkimiyetin ve ortak olmaları dolayısıyla ülfet etmiş oldukları makam ve mevkilerin yine o kavme karşı müdafaaı hususunda hükümdarın uğrunda canlarını feda edenler artık sonrakilerdir. Bu yüzden devletin başındaki hükümdar artık bunları halis dost bilir, daha fazla ikramını ve ihsanını bunlara tahsis eser. Kavminden birçoğuna vermiş olduğu şeylerin mislini bunlara da taksim eder. Önemi büyük olan vezirlik, komutanlık ve vergi toplama gibi devlete ait makam ve*

⁵² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 400.

⁵³ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 352.

⁵⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 377.

⁵⁵ Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, s. 13.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*mevkilere bunları tayin eder. Şahsına mahsus olan ve kavmine değil, sadece zatına inhisar eden memleket ve mülkle ilgili unvanları da bunlara tevzi eder. Zira artık onun yakın taraftarları ve samimi dostları bunlardır.*⁵⁶

Görüldüğü gibi, devletin kuruluşunun tamamlanmasından sonra Selçuklular bütün kadrolarda bir değişiklik ve yenileşmeye gitmiştir. Selçuklu hanedanının Maverünnehir'deki ve İran'daki şecereleri arasında da farklılıklar meydana çıkmaya başladığı gözlenmektedir. Onlar başlangıçta kendilerini Kınık boyunun mütevazı mensupları ve Dukak oğlu Selçuk'un torunları olarak gösterirlerken, İran'da ünlü destan kahramanı Afrasiyab'a kadar dayanan bir şecereyi de benimsemişlerdir.⁵⁷

Konar-göçer Türkmenler tarafından kurulan Selçuklu Devleti'nin, daha sonra yerli idare mensuplarının da etkisiyle, konar-göçer geleneklerini terk ederek yerleşik İran medeniyetinin tesirine girmesi, Türkmenlere sivil idarede ve askerî teşkilatta yer verilmeyerek tasfiye edilmesi, Türkmenlerin, beylerine küserek merkezî yönetime karşı tavır almasına sebep olmuştur. Öyle ki, Selçuklu beylerinin bu tutumu, Türkmenler arasında haklı olarak ihmale ve ihanete uğramışlık duygusu uyandırmıştır.⁵⁸ Zira onlar bin bir sıkıntı çekerek devletlerini kurmuşlar ve devletin nimetlerinden faydalanmayı beklerken tasfiye edilip geri plana itilmişlerdi. Kendi devletlerinin gittikçe yerli halkın devleti haline gelmesini bir türlü içlerine sindirememişlerdir.⁵⁹ Bu kırgınlıklarını hiçbir zaman gizlememişler, gerek hanedan içindeki taht kavgalarında ve gerekse dışarıdan Selçuklu iktidarına kast eden muhaliflerin yanında yer alarak Selçuklu beylerinden intikam almaya çalışmışlardır. İbn Haldun bu durumu şu tespitlerle ifade eder: *Hükümdar, kavmini kendi eli ile kendisinden uzaklaştırarak defeder, böylece onlar da hükümdarın düşmanı olurlar. Aşağılanmış olma ve hükümdarın düşmanca davranışına maruz kalma sebebiyle devlet ehlinin ve hanedan mensuplarının gönülleri kırılmıştır, onun için hükümdara karşı kin beslemekte ve başına felaketlerin gelmesini kollamaktadırlar.*⁶⁰

Bu cümleden olarak XI. yüzyılın ortalarından sonra devletin bütünlüğü fikrini iyiden iyiye benimseyen Tuğrul Bey, hanedan üyelerinin kendi paylarına düşen yerlerde ayrı ayrı hüküm sürme teşebbüslerinin önüne geçmeye başlamıştır. Zira Tuğrul Bey'e göre, oluşum halindeki devletin merkezî yapısının bozulması, devleti sadece siyasî bakımdan değil, aynı zamanda askerî ve malî bakımdan zayıflatacağı.⁶¹ Bundan sonra haklarının gasp edildiği kanaatine varan hanedan üyeleri de Selçuklu iktidarına karşı cephe almışlar ve mücadeleye koyulmuşlardır. Bu itibarla, muhalif bir duruş sergileyerek birkaç defa ayaklanan hanedan üyelerinden İbrahim Yınal'ı, Kutalmış'ı ve Kavurd'u destekleyenler hep Türkmenler olmuştur. Bu durum, bütün Selçuklu tarihi boyunca görülecektir. Nitekim Selçuklu beylerine karşı harekete geçmeyi düşünen her muhalifin ilk durağı Türkmen obaları olmuştur. Bir başka deyişle, dönüşümün sillesini yiyen Türkmenler ve hanedan üyeleri aynı noktada birleşmektedir. Böylece Selçuklu beyleri istiklallerinin ilk yıllarından itibaren iç siyasetlerini oldukça meşgul eden "Türkmenler Meselesi" ve Türk tarihinin en eski zamanlarından beri görülen "Hanedan Üyeleri Meselesi" ile karşı karşıya kalmışlardır.

⁵⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 411-412.

⁵⁷ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s. 22 (Yahya b. Abdüllatif Kazvini'nin Lubbü't-Tevarih'inden naklen)

⁵⁸ Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, s. 13.

⁵⁹ Salim Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 66.

⁶⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 411-412.

⁶¹ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 112.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tasfiye edilen Türkmenler, hanedan mensuplarıyla beraber fetihlere çıkmışlar ve ele geçirilen bölgelere aileleriyle birlikte yerleşmişlerdir. Türkmen kütleleri, genellikle Hemedan, Azerbaycan ve Kuzey Irak gibi uçlara yakın bölgelerde toplanmaktaydı.⁶² Buna mukabil sınırlarda Türkmenlerin ağırlığı hissedilmeye başlarken, devletin merkezinde ise Türkmen gücü hızla eriyordu. Selçuklu beyleri de devletin kurulmasına müteakip dalgalar halinde İslâm ülkelerine akmaya başlayan Türkmenleri sürekli olarak uçlara sevk ediyordu. Tuğrul Bey başta olmak üzere Selçuklu sultanları, bir millet halindeki Türkmen kütlelerini “küffar Bizans’ın Anadolu’suna yöneltme ve burada yerleştirme” planlarını yapıp uygulamışlardır.⁶³ Böylece “Türkmenler Meselesi”, “Anadolu’nun Fethi ve Türk Vatanı Haline Gelmesi Meselesi” ile birleşmektedir.⁶⁴ Burada derhal belirtilmelidir ki birbirlerine karşı adeta nefrete varan duygular beslemelerine rağmen, Tuğrul Bey, -isyan neticesinde vuku bulan çatışmalar haricinde- Türkmenlerin üzerine ordular göndererek onları imha yoluna gitmemiştir. Bunda Tuğrul Bey’in, Türkmenlerin sosyal psikolojilerini çok iyi bilmesinin yani, üzerlerine gidilmesi halinde karşı koymak için hemen silaha sarılmaktan bir an bile geri durmayacaklarının muhakkak olmasının da sebebi vardır.⁶⁵ Neticede, Tuğrul Bey, sultanın ve bürokratlarının istediği gibi denetim altında tutulamayan, ama Selçuklu hanedanının sonuna değin önemli bir askeri güç olmaya devam eden Türkmenlerden bütünüyle vazgeçmemiştir. Tuğrul Bey’in amacının Türkmenleri yok etmek değil, rollerini azaltmak olduğu açıktır.⁶⁶

İbn Haldun’un tespitleri ışığında çözümlenmeye çalıştığımız bu dönüşüm meselesi zannımızca, tahlil edeceğimiz şu örnekte kendisini somut bir biçimde gösterecektir: İbrahim Yınal, iktidarı Tuğrul Bey’in elinden almak hususunda kesin karara vardıldıktan sonra Türkmen obalarına gitmişti. Tuğrul Bey’in, kendilerini rahatsız eden politikalarına karşılık Türkmenler de, mevcut Selçuklu iktidarına karşı olan muhaliflerin yanında yer almaya hazırdı. Türkmenleri çok iyi tanıyan ve onların bu psikolojisinden haberdar olan İbrahim Yınal da Tuğrul Bey’e karşı vereceği mücadele için Türkmenlerden yardım istedi. Türkmen Beyleri ile yapılan görüşmeler sonucunda İbrahim Yınal, onlara “kardeşi Sultan Tuğrul ile asla barış yapmayacağını, sultan olduğu takdirde kendilerine yurtlarını bırakıp Irak ya da başka yerlere gitmelerini emretmeyeceğini, kendilerinin fikir ve görüşlerini almadan vezir atamayacağı” hususunda yemin etti.⁶⁷ Şüphesiz Türkmenlerin de istekleri ve menfaatleri bu yönde idi. Neticede Türkmenler, İbrahim Yınal’a inanıp güvenerek, vaat ettiklerini yerine getirmek şartıyla kendisine yardım etmeyi kabul ettiler.

Görüşmeden çıkan sonuç, Türkmenlerin, devletin hangi politikalarından rahatsız olduğunun açıkça bir göstergesidir. Bu durumda İbrahim Yınal ve Türkmenler aynı amaç ve doğrultuda birleşerek ortak bir mücadeleye girişeceklerdi. Anlaşma maddelerini inceleyecek olursak görüldüğü gibi, İbrahim Yınal, Tuğrul Bey ile asla barışmayacağına dair Türkmenlere söz vermiştir. Zira hedefi doğrudan doğruya Selçuklu tahtı idi. Hükümdar olmak gayesi ile harekete geçmişti.⁶⁸ Bu düşüncelere sahip olan İbrahim Yınal’ın girişeceği mücadeleden galip ayrılırsa Tuğrul Bey’in akıbetinin ne olacağı da malumdur. İkinci husus, İbrahim Yınal’ın tahtı ele geçirdiğinde Türkmenleri yurtlarından ederek başka yerlere gitmelerini emretmeyeceği vaadidir. Dandanakan zaferinden sonra Türkmenler Selçuklu iktidarı tarafından devletin merkezinden uzak tutularak sık

⁶² Salim Koca, *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, s. 93.

⁶³ Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi-Selçuklular Dönemi-Başlangıçtan 1086’ya Kadar*, s. 22

⁶⁴ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 165.

⁶⁵ Salim Koca, *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, s. 94.

⁶⁶ A.C.S. Peacock, *Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu –Yeni Bir Yorum-*, s. 116.

⁶⁷ Sibt İbnü’l-Cevzi, *Mir’âtü’z-Zamân fi Târîhi’l-Âyân (Selçuklular)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 48; Salim Koca, *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, s. 114.

⁶⁸ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü’s-Sürûr* c. I, s. 106.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sık yerlerinden edilmişler ve sürekli olarak uçlara gönderilmişlerdi. İbrahim Yınal'ın bu teklifi ile artık yurtlarından edilmeyecekler ve kendi devletlerinin topraklarında yaşama hakkına sahip olabileceklerdi. İbrahim Yınal'ın ant içtiği bir diğer konu da Türkmenlere danışılmadan vezir tayin edilmemesi hususudur. Türkmenlerin bu isteği bürokraside görev alamamalarının bir neticesi olarak açıklanabilir. Görüldüğü gibi, aslında İbrahim Yınal'ın vaatleri, devletin uğradığı dönüşümü, bu dönüşümden rahatsız olanların gözüyle bize göstermektedir.

Son örnek olarak, Vezir Nizâmü'l-Mülk, Melikşah döneminde, bin Türkmen çocuğunun gulâm sistemine alınmasını teklif etmiştir. Vezire göre Türkmenler, her ne kadar devlete güçlükler çıkarmışlarsa da, yine de Selçuklu sülalesinin teveccühüne layıktırlar ve bu teklifle onlar hükümdara hizmet edecekleri gibi, hükümdar ailesine karşı besledikleri hoşnutsuzluk da ortadan kalkmış olacaktır.⁶⁹ Fakat Türkmenler ve Selçuklu yönetimi arasında kuvvetli bir görüş ayrılığı mevcuttu. Selçuklu beyleri Türkmen çocuklarını gulâm sistemine alarak onlardan devlete hizmet etmelerini, Türkmenler ise birçok meşakkate katlanarak kurdukları devletin kendilerinin hizmetinde olmasını istiyorlardı. Bir başka deyişle, devletin nimetlerinden faydalanmak arzusunda idiler. Neticede vezirin bu teklifi bir türlü uygulanamamış olsa da, Türkmenlerin devletin kuruluşundaki rollerine açıkça işaret etmekle beraber devletin onlara bakış açısının değiştiğinin, yani devletin nasıl bir dönüşüme uğradığının göstermesi bakımından önemlidir.

SONUÇ

Mesele yıllarca Türkmenlerin hafızalarından silinmemiştir. Öyle ki, Selçukluların yıkılışından yaklaşık 400 yıl sonra yazılan Şecere-i Terakime'de Ebu'l-Gazi, bu değişimi "aldatılmışlık" olarak yorumlamakta ve "Selçukîler kardeş olup, kardeşiz deyip İl'e ve halka faydaları dokunmadı" diye yakınmaktadır.⁷⁰ Asırlar sonra dahi Türkmenlerin bu ruh-i haletini anlama noktasında İbn Haldun'un şu ifadeleri manidardır: *Geçmişe ait hususlar, devletin varlığını ve kalıntılarını ortadan kaldırıncaya kadar müteakip nesillerde pekişerek ve kök salarak devam eder.*⁷¹ Türkmenler meselesi yaklaşık bir asır Selçuklu siyasetini meşgul ettiği gibi, devletin yıkılmasında da önemli bir amil olmuştur. Öyle ki, Oğuzlar yani Türkmenler, Selçuklu merkezî idaresi tarafından ağır vergilere tâbi tutulunca, hafızalarında yaşattıkları kızgınlıkla harekete geçerek 1153 yılında isyan etmişlerdir. Bu toplumsal ayaklanma Selçuklu sultanı Sancar'ın itibarını yerle bir eden tutsaklık hayatı ve devletin bir daha toparlanamayarak tarih sahnesinden çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışı da kuruluşu gibi yine Türkmenlerin elinden olmuştur. Türkmenlerin bilinçaltlarına yerleşmiş olan bu tepki ve muhalefet duyguları Anadolu'da da canlanmıştır. Zira Büyük Selçuklu sultanlarının Türkmenlere karşı temelini attıkları ve uyguladıkları politika, Türkiye Selçuklu sultanlarında da pek fazla değişmemiştir. Hâlbuki Türkmenler, tıpkı Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda da büyük sıkıntılar çekerek ve fedakârlıklar yaparak aynı rolü oynamışlardır.⁷² Onlar 1240 yılında Babailer ayaklanmasını başlatarak Türkiye Selçuklu Devleti'ne ağır bir darbe vurmuşlar; hemen akabinde vuku bulan Moğol istilası ile de söz konusu devlet tarihte mal olmuştur. İlk defa Büyük Selçuklu Devleti'nde ortaya çıkan ve çözülemeyen Türkmenler meselesi, her devirde olduğu gibi, Osmanlı Devleti zamanında da kendisi gösterecektir.

⁶⁹ Nizâmülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 73; Salim Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, s. 66; Faruk Sümer, *Oğuzlar/Türkmenler*, s. 130; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, c. II, s. 399.

⁷⁰ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s. 21-22, 58.

⁷¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 412.

⁷² Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, s. 16.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-Name*, haz: Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, c. I.
- AYVERDİ, İlhan; *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer; *Oğuz'dan Selçuklu'ya (Boy, Konat ve Devlet)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.
- GÜNDÜZ, Tufan; *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- Hamdullâh Müstevfî-i Kazvîni, *Târih-i Güzîde*, ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, haz: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, c. I.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1989, c. IX.
- KOCA, Salim; "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11.
- KOCA, Salim; *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, Giresun 1997.
- KOCA, Salim; *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.
- KOCA, Salim; *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, c. I.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, c. II.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.
- Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, çev. Erkan Göksu, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- Nizâmülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 73.
- ÖZGÜDENLİ, Osman G.; *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.
- PEACOCK, A.C.S.; *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu -Yeni Bir Yorum-*, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, çev. Ahmet Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, c. 1.
- Reşîdüddîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih*, çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010.
- SEVİM, Ali; *Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi-Başlangıçtan 1086'ya Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 21.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân (Selçuklular)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

SÜMER, Faruk; *Oğuzlar/Türkmenler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1999

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

SOME DECORATED BURSA MOSQUES CLOCKS

Yrd. Doç. Dr. H. Kâmil BİÇİCİ

Gazi Ünv. Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü, 06500/Teknikokullar/Ankara

ÖZET

Osmanlı döneminden kalan, genellikle camilerde yer alan ve cami saati diye isimlendirilen bu saatler, ahşap kutulu olup, genellikle 2 metreyi aşkın yüksekliktedir. Camilerde buldukları konum, genellikle mihrabın yakınında veya cami de cemaatin görebileceği uygun bir yerdedir. Fransız veya İngiliz menşeli olan bu saatlerden bazıları yerden yüksekte duvara monte edilmiş durumda veya yere dayalı vaziyettedir. Genellikle satin alınlık, gövde ve alt ahşap kısımlarında kalemişi bitkisel süsleme daha yoğun olmak üzere, geometrik süsleme de karşımıza çıkar. Bu kalemişi süslemeler kolayca aşınmasın, ahşap kasa daha iyi korunsun diye çoğunlukla üzeri koruyucu saydam bir tabakayla kaplanmıştır. Bu saatler zamanı göstermenin yanısıra sesli olarak duyurabilmenin de çabasında olduklarından çoğunlukla saat başları ve buçuklarda çalacak sistemleri vardır. Bu özelliği taşıyan Osmanlı dönemine ait, cami saatlerinden bazıları Bursa ili sınırları içerisinde bulunan 5 camide toplam 6 tane olarak göze çarpmaktadır. Bursa camilerinde mevcut bu saatlerinin boyları 241 cm. ile 233 cm. arasında, ortalama genişlikleri 48 cm. ile 40 cm. arasında, derinlikleri 30 cm. ile 27 cm. arasında değişmektedir. İncelediğimiz 6 saatten 5 tanesi çalışır vaziyettedir. Bir saat bozuk durumdadır. Cami saatlerin kasaları meşe, maun gibi ahşap malzemeden, kadranın çevresi, sarkaç çoğunlukla pirinç olmak üzere dökme metalden yapılmıştır. Kadranın ve sarkacın üstü cam bir bölmeyle örtülmüştür. Oyma, boyama, döküm, kalemişi, kazıma gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Saatlerin ahşap kasası, metal kısımları ve çevresi, cam bölmenin üzeri çoğunlukla bitkisel, geometrik ve nesnel motiflerle süslenmiştir. Dört saat üzerinde süsleme yer almaktadır. Bir cami saatinin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Bitkisel süslemelerin çoğu natüremort şeklindedir. Özellikle dört saat üzerinde bulunan çiçeklerin bir çoğu anti naturalist bir üslupla verilmiş olup, Barok ve Rokoko döneminin süsleme özelliklerini yansıtmaktadır. Saatlerin üzerinde yapılaş tarihini gösteren herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Anadolu'da bazı camilerde yer alan, cami duvar saatlerinin süsleme yönünden benzer örneklerinden yola çıkarak Bursa camilerindeki saat örneklerini 19.yy. ilk çeyreği ile 20. yy. ilk çeyreği arasındaki dönemlere, özelliklerine göre tarihlendirebiliriz. Ağaç, akantus, asma, buğday başağı, çimen, gelincik, gül, hurma, kasımpatı, kalla, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, ot, rozet çiçeği, yaprak gibi bitkisel unsurlar; baklava dilimi, inci, madalyon ve yumurta gibi geometrik unsurlar; bukle, yelkenli, buharlı, toplara sahip savaş gemisi olan kalyon, meyve kasesi gibi nesnel süsleme motifleri; evler, kilise, çit gibi mimari özellikli tasvirlerde bir yağlıboya tablo gibi saatler üzerinde beğeniyle kullanılmıştır.

AnahtarKelimeler: Ahşap, cami, motif, saat, süsleme.

ABSTRACT

We examined 6 Bursa mosque wall clocks. And their length are between 241cm and 233 cm, their average width are 48 cm to 40 cm and their thickness are between 30 cm. and 27 cm. 5 of 6 are in good condition. 1 are corrupted. Carving, painting, casting, engraving on clocks such as decorative and construction techniques was applied. They were adorned with different techniques such as

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

carving, painting, casting and chisel work. Mosque clocks frames from wood, around the dial and pendulum made of cast metal. 2 of the clocks were signed by the masters. Also the information about the firms and the locations they were made are written on these samples. The adornments are on the upper, on the inner and on the down part of the clocks. On the other hand some have no adornments. Dial and pendulum are covered by glass wall. Clocks wood frames, metal parts, surrounding area and the glass wall are usually decorated with floral, geometric, objective and decorative motifs. Some motifs are painted in various colors. Floral decorations are mostly still life. Especially most of the flowers are anti-naturalistic and reflects the baroque and rococo periods decoration properties. There isn't any writings about the date over the clocks. At the other hand some mosques in Anatolia there is a writing which is show the built date and we can say that they were built between 19.-20. centuries because of the clocks similiar decorations. Different kinds of flowers were used as decorations such as acanthus, Tree, leaves, vine, grain, grass, poppies, roses, palm, chrysanthemum, calla, wild flowers, foliation, earring, flower, tulip, violet, herb, flower, rosette, leaf-like herbal elements; diamond shape, eggs, pearl, medallion, geometric elements and such as; curling, sailing, steamboat, warship or galleon, fruit bowls, such as the ornamental motifs objective; the houses, the church, an oil painting was used as a featured architectural depictions such as fences, decorative motifs have been applied with liking on clocks .

Key Words: Wooden, mosque, motif, clock, decoration

GİRİŞ

Saat, keşfedildiği tarihten bu yana insanoğlu tarafından gece-gündüz ile bazı zaman dilimlerini hesaplamak için faydalanarak kullanıldı. İlk olarak Çinliler ve Mısırlılar tarafından kullanılmış olan saat yerine geçen alet dikey bir ahşap çubuktan kolon gösterge ile buna dik yüzeyden yapılmıştır. Yere çakılı bir çubuk ilk olarak kullanıldı. Yunanlıların gnomon adını verdiği bu çubuk güneş saatinin öncüsü oldu. Bir yüzey üzerine çizilmiş olan saat çizgileri ve bir çubuğun bu saat çizgilerinin güneşin üzerinde oluşturduğu gölgesi sayesinde zamanın bulunmasıdır. İnsanlık güneş saatini¹, güneş saatinden sonra arkasından su saatini, kum saatini, ateş saatini ve sonrasında da mekanik saati keşfetmişlerdir.² İlk başlarda oldukça hacimli ve kullanışsız olan mekanik saatler

¹ Bkz. B.Salman, "Saatın Eski Çağlardaki Teknolojisi: Güneş ve Su Saatleri", *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, ss.17-26; N.Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri*, Kültür. Bakanlığı Yayınları, Ankara (1990), ss.5-6,9-18; W.Meyer, "İslamiyette Güneş Saatleri", *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, ss.27-32.

² Bkz. A.Bir- M. Kaçar, "Saat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, 2008, s.324; A. Tuzcular, "Türk İskelet Saatleri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, S.5, Ocak, İstanbul, 1977, ss.72-77; A.Tuzcular, "19. Yüzyıl Cep ve Kolye Saat Örnekleri", *Sanat Dünyamız*, S.31, 1984, ss.60-64; A.Akyüz, <http://www.turkishtradition.net/?p=449> (Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (E.T.19.04.2014); El Cezeri, Bediüzzaman Ebû'l- İzz İsmail bin ar- Razzaz, *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1207, Tıpkı basım, Ankara (1990); C.Esat Arseven, "Saat maddesi", *Sanat Ansiklopedisi*, c.4, 1994, s.1733; F.Çakmut, "Topkapı Sarayı Saatleri", *Saat Dünyası Dergisi*, İstanbul Saatçiler Odası Yayınları, Sayı: 3, Nisan-Mayıs, İstanbul, 2005, ss.40-41; F.Davis, *The Palace of Topkapı in Istanbul*, Newyork (1986); H.Acun, *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı: 85, Ankara (1994); H.Acun "Saat Kuleleri ve Önemi", *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı*, Karabük Valiliği, Safranbolu, 2011, ss.5-15; H.Örcün Barışta, "İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri", *Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Kesimler ve Sanat, Prof.Dr. Günsel Renda'ya Armağan*, H.Ü.Ed.Fak. San. Tar.Böl., Ankara, 2011, ss.77- 82; H.Kamil Biçici, "Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler", *Vakıflar Dergisi*, S.34, Ankara, 2010, ss.61-98; H. Kamil Biçici "Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi'ndeki Duvar Saatleri Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.53:2, Ankara, 2012, ss.147-186; H.Kamil Biçici "Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sos.Bil. Der.*, S.30, Aralık, Isparta, 2013, ss.155-176; H.Kamil Biçici, "Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde Sergilenen Cami Saatlerinin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish Turkic Volume 9/10 Fall 2014*, Ankara, 2014, ss.115-147; J.Ruska, "Saat", *Milli Eğitim Bak., İslam Ansiklopedisi*, C.10, 1988, ss.2-3; K.Özdemir, *Ottoman clocks and watches*, TYT Bankası Yayınları, İstanbul (1993), ss.9-13,49, 60; K.Çiğ, "Topkapı Müzesi Saat Seksiyonu", *Sanat Dünyamız*, S.12, 1978, ss.2-9; M. Dizer, "İslamda ve Osmanlılarda Saat", *Bilim Birlik Başarı*, S.44, İzmir, 1986, ss.13-16; Meydan Larousse, "Saat maddesi", *Sabah Gazetesi Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, C.17, ss.158-159; N. Akgür, "Türk-İslam Bilim Tarihi: Saatler", *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, S.89, 1994, ss.158-205; O.Kurz, *European Clocks and Watches in the Near east*, London (1975); O.Kurz (Çev.A. Özdamar), *Sultan İçin Bir Saat, Yakınoğdu'da Avrupa Saat ve Saatçileri*, Kitap Yayınları, İstanbul (2005), ss.36-40; S.Hossein Nasr, *Science And Civilization In Islam*, Harvard University Press, Massachusetts, Cambridge, (1968), ss.168-183; S.Tekeli, *16'ncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin'in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar, Adli Eseri*, Ankara Üniv.Basımevi, Ankara (1966); Ş.Gürbüz, (2009), "Osmanlı Saatçileri", *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.105-114;Ş.Gürbüz, *Saat Kitabı*, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay., İstanbul (2011), ss.40-47, 70-74; TBMM, (Tarihî) Saat Müzesi Kataloğu, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara; W.Meyer, *Topkapı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu*, İstanbul

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yalnızca kilise ve katedral kulelerinde bulunmaktaydı. XIV. asırda evlerde kullanılabilen ölçeklerde kilise saatlerinin küçük bir kopyası olan ipin ucuna asılı sarkaçlı saatler meydana çıkmıştır. XV. yüzyıl ortasından itibaren zembereğin bulunup ağırlığın yerine geçmesiyle, daha kullanışlı küçük boyutta masa saatleri yapılmış ve daha hassas saatler zamanla gelişmiştir. Hollandalı Huygens 1675’de balans zembereğini bulunca, günümüze kadar gelen balans çarkı ve zemberekli maşa düzeninin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mekanik saat yapımında İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya öncü olmuşlardır. İngiliz saatleri XVI. yüzyılın sonuna doğru İngilizlerin Türk pazarını ele geçirmek ve bazı imtiyazlar sağlamak için İngiliz elçileri vasıtasıyla padişaha ve sarayın ileri gelenlerine içlerinde saat bulunan hediyelerde sunulmuş³ ve daha sonraki dönemlerde özellikle Topkapı Sarayı için saat siparişleri de verilmişti.⁴

Osmanlılarda bilim adamı Takiyüddin zaman ölçümleri konusunda yazdığı kitaplarla⁵ kendinden sonraki gelenlere önemli bir rehber olmuştur. Osmanlı devrinde, saat ustaları çevrelerinden veya yetiştikleri ortamdan aldıkları bilgi, görgü ve eğitimle yapmış olduğu saatler fazla olmamakla birlikte çeşitli saat türlerinde örnekler sunmaktadır⁶. Osmanlı döneminde İngiliz ve Fransız saatler göz önünde bulundurularak XVII. asrın ortalarında itibaren Osmanlı saat ustaları tarafından İstanbul’da saatler imal edilmişti. Osmanlı döneminden saat ustası Şahin tarafından yapılan en eski Türk saati, 1650 yılına aittir. Daha sonraki zamanlarda III.Selim’in döneminde padişahın teşvikiyle mevlevi dedeler tarafından yapılan, özellikle iskelet saat eserleri nadide işçilik bakımından değerlidir. XVII ile XIX. yüzyıl saat ustaları “*Mustafa Aksaray, Şeyh Dede, Bulugat, Şahin, Derviş Yahya, Es-Seyyid Mustafa, Edirneli İbrahim, Es-Seyid, Süleyman Leziz, Mustafa Refik, Ahmet Eflaki Dede, Hüseyin Haki, Mehmed Şükrü, Mehmed Muhsin ustalardır. 1870-1955 yıllarında yaşayan ancak adı çok bilinmeyen son büyük saat ustası Mustafa Şemi Pek’tir. Özellikle kule saati, mebani denen büyük cephe ve meydan saatlerinin yapımcısıdır*”.⁷ Osmanlı’da uzun kasalı, ayaklı saatler⁸, masa saatleri, koyun saatleri⁹, kalkan duvar saatleri¹⁰, iskelet saatleri¹¹ ve saat kuleleri¹² gibi çeşitli türde saatler halkın her kesimi tarafından ilgiyle kullanılmaya başlanmıştır.

Türk Sanatı alanında fazla araştırılmayan Bursa Osmanlı dönemi saatleriyle ilgili çok fazla örnek olmasa da, mevcut örneklerin geçmişimizden izler taşıdığı görülmektedir. Bursa içerisindeki camilerde yer alan, Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülen, toplam 5 camide bulunan 6 saat inceleme konusu olarak seçilmiştir. Eserlerin çoğunun Fransız model tipi örnek alınarak yapılan saatler olmasının yanında, kadranlarında belirtilen ibarelere göre İngilizler tarafından imal edilen saatlerde karşımıza çıkmaktadır. Yaptığımız çalışma 2009-2014 yılları arasında Bursa’da kısa süreli çeşitli zamanlara ait çalışmalara dayanmaktadır. Camilerde Türkiye’nin bir çok yerinde olduğu gibi Bursa’da da tarihi saat bulunan camilerde zaman zaman uzun süreli restorasyonlar olduğundan

(1970); W. Andrewes J.H., *Boylam-Dava, Sobel*, (çev.M. Göktepe), TÜBİTAK Yayınları, Ankara (2004); Y.Eroğlu, “Saatın Yolculuğu”, *Railife*, TCDD Yay.S.40, Nisan, 2009, ss.46-50;

Z.Günyol, <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCBeyde-g%C3%BCnyol.4575/> Erişim: 13.09.2012.

³ Netice Yıldız, “ Türk-İngiliz İlişkileri Sürecinde İngiliz Sanat ve Sosyal Yaşamındaki Türk Etkileri”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy.11, Aralık (1992), s.41-42; Netice Yıldız, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu”, *Belleken*, sy.259, c.LXX, Ankara (2006), ss.919-973.

⁴ Yıldız, 2006, *a.g.m.*, ss.956-968 .

⁵ Tekeli, *a.g.e.*, ss.39-339.

⁶ Özdemir, *a.g.e.*, ss.65-142.

⁷ Aydın Akyüz, <http://www.turkishtradition.net/?p=449> (Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (E.T.19.04.2014).

⁸ Barişta, 2011, *a.g.m.*, ss.77- 82; Gürbüz, (2011), *a.g.e.*

⁹ <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCBeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim Tarihi: 13.9.12)

¹⁰ Kurz , 2005, *a.g.e.*, ss.36-40

¹¹ Tuzcular, 1977, *a.g.m.*, ss.72-77; Çakmut, *a.g.m.*, ss.40-41; Gürbüz, *a.g.e.*, ss.40-47, 70-74

¹² Acun, 1994, *a.g.e.*; Acun, 2011, *a.g.e.*, ss.5-15

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

saatler geçici süreyle veya tamamen yerinden alınarak ilgili yerlerde muhafaza altına alınabilmektedir. Bursa'da Emir Sultan (Fot.1-4,No-1), Gazi Orhan (Fot.5-14,No-2-3), Muradiye (Fot.15-19,No-4), I.Murat Hüdavendigâr (Fot.20-27,No-5), Üftade (Fot.28-31, No-6) camilerinde bulunan Osmanlı döneminden günümüze kalan ahşap kasalı saatlerin üzerinde herhangi bir tarih ibaresi geçmese de, muhtemel tarihi, kimin tarafından yapıldığı, varsa yazısı, biçimi, bugünkü durumu, türü, ölçüleri, malzemesi, yapım ve süsleme tekniğini fazla detaya girmeden incelenmeyen Bursa camileri saatlerini insanlara tanıtarak, hem insanları tarihi saatler konusunda bilinçlendirmek, hem de eserlerin korunmasına yardımcı olmak hedeflerimizden biri olmaktadır. Türkiye'nin bir çok yerinde saatler konusunda yaptığımız tespitlerin sonucu olarak bu saatleri, kaybolmadan veya ağır bir tahribata uğramadan özelliklerini belirleyerek, ortaya çıkarmak, tanıtmak belli başlı gayemiz olmuştur. Saatler üzerinde incelememizi yaparken saatler üzerinde karşımıza çıkan motifleri bitkisel, geometrik ve nesneli bezeme şeklinde gruplandırılmaya özen gösterilmiştir. Ahşap kasalı saatler üzerindeki motiflerin ahşap kasanın bazı bölümlerinin aşınmış olduğundan tanımlanamayan stilize edilmiş durumda gözükken bitkisel, geometrik veya nesneli motiflere uygun olabilecek ifadeler verilmeye çalışılmış, özellikle hangi tür olduğu anlaşılamayan bazı çiçek motiflerine bitkisel unsurlar içerisinde, kır çiçekleri diye daha çok genel ifade kapsamına giren bir motifle adlandırılmıştır.

1. BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİ

Emir Sultan Camisi Konumu ve Saati, Örnek No-1 : (Fot.1-4) Emir Sultan Camisi, 16360, Emirsultan Yıldırım'da bulunmaktadır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 241 cm. uzunluğa, 45 cm. genişliğe, 27 cm. derinliğe sahiptir. Saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmıştır. Sağlam vaziyette bulunan saat iki bölümlü imal edilmiştir. Bunlar üst bölüm, gövde kısmının bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin yatay tabla ile ayrılan üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Saatin yakın aralıklarla dört kalın telin birbirine bağlanmasıyla sarkacın üst bölümü oluşturulmuştur. Saatin ahşap kasası kahverengi boyayla boyanmıştır. Ahşap kasasının üzerinde ve kadranın çevresinde süsleme unsuru olabilecek bir motif kullanılmamıştır. Saatin üzerinde yapılış tarihi ile ilgili bir bilgi yoktur. Saatin yapılış özelliklerinden imal tarihinin 19. yüzyıl son çeyreği 20. Yüzyıl başı arasında olabileceği düşünülebilir.

Süsleme Konuları: Saat üzerinde süsleme unsuru herhangi bir motif kullanılmamıştır.

Süsleme Teknikleri: Boyama süsleme amaçlı uygulanmıştır.

Gazi Orhan Camisi Konumu ve Saati, Örnek No-2 : (Fot.5-10) Caminin adresi Nalbantoğlu mahallesi, 16010, Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. ilk çeyreği olabileceği düşünülen saat 235 cm. uzunluğa, 37 cm. genişliğe, 29 cm. derinliğe sahiptir. İngiliz tipinde yapılmış olan saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın durumdadır. Sağlam vaziyette bulunan saat üç bölümlü imal edilmiştir. Bunlar üst bölüm, gövde kısmının bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin üst kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi ile ilgili

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kadranında yapan ustanın adının olduğu, bazı harflerin aşınmış olduğundan ilk ismi tam okunamamaktadır. Charl.. Hill Bercester diye saat ustası veya firmayla ilgili bir ibare dikkat çekmektedir. Saatin formu ve süsleme üslubu eserin bir İngiliz yapımı olduğuna işaret etmektedir. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmı gövdeden ayıran bölümü kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasası ihtimal gomalakla elden geçirilmiştir. Saat form olarak ince, uzun fakat boy olarak kısadır. Sarkacın bulunduğu gövde kısmı kapalı ve gövde alt kaideye kadar dikey vaziyette inmektedir. Alınlık veya tepelik kısmının üstü yarım yuvarlak kemer biçiminde ele alınmıştır. Kadranın bulunduğu alınlık kısmının çevresinde çeşitli manzaralar içerisinde beş farklı mimari kompozisyon yer almaktadır. Tek katlı, iki katlı evler ve kiliseyi andırır Osmanlıya özgü olmayan yapılar göze çarpmaktadır. Ayrıca saatin köşelerinde birer ayak bulunmadığı gibi saatin tepeliğindeki ahşap kasa üzerinde, gövde de ve alt bölümde herhangi bir süsleme işlenmemiş, sade bırakılmıştır.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (ağaçlar, çimenler, otlar), mimari (evler,kilise,çit) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, yağlıboya ile boyama ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

Gazi Orhan Camisi Konumu ve Saati, Örnek No-3 : (Fot.11-14) Caminin adresi Nalbantoğlu mahallesi, 16010, Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yüzyıl son çeyreği ile 20. yüzyıl başı olabileceği düşünülen saat 234 cm. uzunluğa, 40 cm. genişliğe, 30 cm. derinliğe sahiptir. Fransız model tipinde yapılmış olan saatin kasasını Fransız saatleri örnek alınarak Osmanlı ustaları yapmış olabilir. Alttan üste doğru dikdörtgene yakın, bir formda ele alınmış durumdadır. Sağlam vaziyette bulunan saat iki bölümlü imal edilmiştir. Bunlar birleşik olan üst bölüm ile gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Çalışır durumda olan saatin ahşap kasası kahverengi boyayla boyanmıştır. Ahşap kasasının üzerinde ve kadranın çevresinde süsleme unsuru olabilecek bir motif kullanılmamıştır. Saatin alt bölüm ile gövdeyi kesen yatay tabla üzerinde yumurtayı andırır bir bordür dizisi yer almaktadır.

Süsleme Konuları: Saat üzerinde geometrik (yumurta) süsleme unsuru motif kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Boyama süsleme amaçlı uygulanmıştır.

Muradiye Camisi Konumu ve Saati, Örnek No.4 : (Fot.15-19) Caminin adresi Muradiye mahallesi, 2.Murad caddesi sokak, 16040 Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 233 cm. uzunluğa, 45 cm. genişliğe, 30 cm. derinliğe sahiptir. Alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmıştır. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bozuk ve çalışmaz durumda olan ve Fransız tipi model örnek olarak yapılan saat iki bölümlüdür. Bunlar üst ve gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmı kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Ahşap gövdenin üzerinde, saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme bulunmaktadır. Üst bölümde kadran üzerinde, çevresinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Gövdenin uzun iki yan kenarında inci dizileri şeklinde bir bordür dikkati çekmektedir. Saatin gövdesinde ise; Tamburu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hatırlatan bir biçimde madenden yapılmış olan sarkaç, cam bölmenin altında yedi kalın telli ve teller bukleye birbirine bağlantılı olarak verilmiştir. Alt bölümün merkezinde bir madalyon içerisinde gelincikler, güller, kallalar, kır çiçekleri, kıvrık dallar, küpe çiçeği, menekşeler, yapraklar gibi yöresel bitkisel motifler çiçek demetleri şeklinde yer almaktadır. Madalyonun çevresinde ise; ince bir kazımayla verilmiş C ve S kıvrımlı akantuslar, kıvrık dallar göze çarpmaktadır. Motifler beyaz, kahverengi, kırmızı, sarı ve yeşil boyayla renklendirilmiştir.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, gelincik, gül, kalla, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, menekşe, yaprak), geometrik (madalyon, inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kalemişi, kazıma ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

Murat Hüdavendigar Camisi Konumu ve Saati, Örnek No.5 : (Fot.20-27) Caminin¹³ yeri Çekirge mahallesi, 16070 Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 240 cm. uzunluğa, 45 cm. genişliğe, 26 cm. derinliğe sahiptir. Fransız model tipinde yapılmış olan saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın, orta bölümde şişkince bir formda ele alınmış durumdadır. Sağlam vaziyette bulunan saat üç bölümlü imal edilmiştir. Bunlar üst bölüm, gövde kısmının bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak konuyla ilgili çeşitli yayınlarda geçen bu saate benzer örnekler dikkate alındığında imal tarihinin XIX. yüzyıl son çeyreği olabileceği düşünebilir. Kadran üzerinde Horlogerie Française firması tarafından Paris'te yapıldığını gösteren bir ibare vardır. Saatin kadranın çevresi bitkisel ve nesneli motiflerle çevrilidir. Saatin üst, gövde ve alt bölümünde ahşabın yüzeyinde ince bir kazımayla verilmiş kıvrık dallar, akantuslar ve olduğu anlaşılabilen çeşitli şekiller göze çarpmaktadır. Saatin üst bölümünde, kadranın üstünde kaideli bir meyve kasesi içerisinde asma yaprakları, küpe çiçekleri, laleler, kır çiçekleri ve yapraklar dikkat çekmektedir. Kasenin alt iki yanarında baklava dilimli bir kafesin yakınında güller, kasımpatı ve kır çiçekleri tasvir edilmiştir. Ahşabın üzerinde belli aralıklarla yedi yapraklı beyaz renkli kır çiçekleri kıvrık dallar üzerinde verilmiştir. Saatin gövdesinin iki yan kenarında karşılıklı olarak ele alınan buğday başakları, kıvrık dallar, yedi yapraklı beyaz renkli kır çiçekleri bordür şeklinde dizilmiştir. Saatin sarkacının üzerinde en başta bayraklı, buharlı ve yelkenli bir gemi veya toplu savaş kalyonu olmak üzere stilize edilmiş akantus, hurma, kasımpatı, kır çiçeği, küpe çiçeği, rozet çiçeği; baklava dilimleri, madalyon, yumurta; inci gibi motifler, alt bölümde ise; oval bir madalyon içerisinde gül, kır çiçeği, küpe çiçeği, menekşe, yaprak, madalyonun üst ve alt tarafında birer yedi yapraklı beyaz renkli kır çiçeği motifleri betimlenmiştir.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, asma, buğday başağı, gül, hurma, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, rozet çiçeği, yaprak), geometrik (baklava, madalyon), nesneli (bayrak, savaş kalyonu, meyve kasesi, top, yelken) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, yağlıboya, kazıma ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

¹³Murat Hüdavendigar Camisinin saatinin fotoğrafları Bülent İşler tarafından çekilmiştir. Kendisine yardımından dolayı hürmetlerimi ve şükranlarımı sunarım.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Üftade Camisi Konumu ve Saati, Örnek No.6 : (Fot.28-31) Caminin bulunduğu yer Kavaklı mahallesi, 16040 Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 238 cm. uzunluğa, 43 cm. genişliğe, 28 cm. derinliğe sahiptir. Saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış durumdadır. Saatin üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Sağlam durumda olan saat iki bölümlüdür. Bunlar üst ve gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmı kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Ahşap gövdenin üzerinde, saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme bulunmaktadır. Üst bölümde ahşap yüzey üzerinde ve kadranın çevresinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Saatin gövdesi ise; Tamburu hatırlatan bir biçimde madenden yapılmış olan saatin sarkacı, cam bölmenin altında yedi kalın telli ve teller bukleye birbirine bağlantılı olarak verilmiştir. Sarkacın arkasında bulunan ahşap iç yüzeyi yeşil boyayla renklendirilmiştir. Alt bölümün merkezinde bir demet içerisinde yapraklar, güller, kır çiçekleri, küpe çiçeği, lale, menekşe gibi yöresel bitkisel motifler yer almaktadır. Motifler beyaz, kahverengi, kırmızı, pembe, sarı ve yeşil boyayla renklendirilmiştir.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (gül, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, yaprak), nesneli (bukle) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kalemişi ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

2. DEĞERLENDİRME

Bursa'da tespit edebildiğimiz 6 cami saatinden 4 tanesi çalışır vaziyettedir. 2 cami saatinden birinin kadranında İngiliz Char... Bercester (No-2,Fot.5-10) diğlerinin de Fransız (Paris) Horlogerie Française (No-5,Fot.20-27) firmalarının veya ustalarının isimleri geçmektedir. Diğer dört saatin üzerinde veya kadranında kadranında da nerede, ne zaman kimin tarafından yapıldığı belirtilmemişse de saatlerin mekanik kısmının Fransız yapımı olabileceği düşünülmektedir. Saatin ahşap kasasının yenilenmesi veya kasasız saate Osmanlı ustaları tarafından ahşap kasa giydirilmesi ihtimal dahilindedir. Uzun kasalı veya ayaklı Fransız tipi ve İngiliz yapımı saatlerin üzerinde yapılış tarihi ile ilgili bir yazı karşımıza çıkmamıştır.

Bezemeler genel olarak natürmort ve geometrik, nesneli süsleme grupları ile bir arada verilmiştir. Batılılaşma dönemi özelliklerinden barok ve rokoko üslubunda motiflerin akantus, kıvrık dal gibi bitkisel motiflerin stilize edilmiş bir biçimde C ve S kıvrımı yaparak kompozisyon içinde yer almalarıdır. Bu özellikler dönemin üslup özellikleridir. Avrupa'da sanat eserlerini etkileyip derin izler bıraktığına göre Osmanlı ülkesini de etkilememesi düşünülemezdi. İncelediğimiz saatler üzerinde en çok tercih edilen bezemelerin sırasıyla akantus, gül, kıvrık dal, kır çiçeği, menekşe, yaprak ve küpe çiçeği motifinin olduğu, geometrik motifler içerisinde yumurta ve madalyon şeklinin çok ele alındığı görülmektedir. Nesneli motifler içerisinde, meyve kasesi ve bukleye işlenmiştir. Yalnızca bir örnekte evlerin, kilisenin de bulunduğu mimari unsurların ve doğanın da yer aldığı beş farklı kompozisyon işlenmiştir (No-2, Fot.5-10).

Ele alınan altı örneğin hepsinde saatlerin yapılış tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Saatler üzerindeki farklı bölgelerdeki benzer bezemeleri, konuyla ilgili çeşitli yayınları¹⁴ ve saat firması ile

¹⁴ Bkz.Biçici, 2010, a.g.m., ss.61-98; Biçici, 2012, a.g.m., ss.147-186; Biçici, 2013, a.g.m., ss.155-176; Biçici, 2014, a.g.m., ss.115-147; Özdemir, a.g.e.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

saati yapan usta adlarını göz önüne getirirsek, Bursa camileri saatlerini 1800 ile 1920 yılları arasındaki bir zaman dilimi içerisinde yapılmış olabileceğini tahmin etmekteyiz. Emir Sultan Camisi saati (No-1, Fot.1-4) motiflerine rastlanılmamış, Gazi Orhan Camisi saatlerinden birinin üzerinde yalnızca gövde ile alt bölümün birleştiği tabla üzerinde yumurta bordürü işlenmiştir (No-3, Fot.11-14). Gazi Orhan Camisi saati (No-2) ile I.Murat Hüdavendigar Camisinde (No-5) bulunan iki saatin kadranın etrafında bulunan metal çerçeve üzerinde süsleme biri yağlıboya, diğeri kalem işleriyle yapılan kompozisyonla çevrilidir. Saatlerden yalnızca I.Murat Hüdavendigar Camisi saatinde (No-5) süsleme saatin hem kadranında yer aldığı üst bölümde, gövde ve sarkaç etrafında, hem de alt bölüm üzerinde yoğun olarak ele alınmıştır.

Bursa Camilerinin bazılarında karşımıza çıkan saatler üzerinde rastladığımız saatlerin tipi, kompozisyon ve süsleme özelliklerine Türkiye'nin birçok bölgesinde az da olsa karşımıza çıktığı gibi, İstanbul Beykoz'da¹⁵, Üsküdar'da¹⁶, Gaziantep'te¹⁷ ve Ankara'da¹⁸ da görebiliyoruz. Bezemede ele alınan motifler, kompozisyon düzeni Gaziantep, Beykoz, Üsküdar ve Ankara'da ilgili camilerde ve müzelerde yer alan ahşap kasalı saatlerle büyük oranda benzerlik ve paralellik gösterir.

3. SONUÇ

Bursa içerisinde yaptığımız incelemelerde 5 camide 6 tane ayaklı veya ahşap kasalı Fransız ve İngiliz tipi modelinde saat tespit edilmiştir. Cami saatlerinin kadran ve sarkacın bulunduğu bölümlerin üstü ince bir camla örtülü durumdadır. Ahşap kasalı saatlerin bazılarının zaman içerisinde kullanımdan dolayı kasaları değiştirilmiş veya ahşap kasaların bazı bölümleri elden geçirilmiş, yenilenmiş, bazı parçalar ilave edilmiş, süslemeleri tekrar yapılmış olabilir. Bursa camilerinde mevcut bu saatlerinin boyları 241 cm. ile 233 cm. arasında, ortalama genişlikleri 48 cm. ile 40 cm. arasında, derinlikleri 30 cm. ile 27 cm. arasında değişmektedir. İncelediğimiz 6 saatten 5 tanesi çalışır vaziyettedir. Bir saat bozuk durumdadır. Cami saatlerin kasaları meşe, maun gibi ahşap malzemeden, kadranın çevresi, sarkaç çoğunlukla pirinç olmak üzere dökme metalden yapılmıştır. Oyma, boyama, döküm, kalem işi, kazıma ve yağlıboya gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Uzun kasalı veya ayaklı Fransız ve İngiliz tipi saatlerin üzerinde yapılış tarihi ile ilgili bir yazıya rastlanılmamıştır. Yalnızca iki saatin kadranı üzerinde yapan usta veya firmayla ilgili bir ibare dikkat çekmektedir. Saatlerin gerek form, gerek süslemesinden, gerekse benzer özellikli başka bölgelerdeki saat örneklerinden yola çıkarak İngiliz saatini 19. yüzyılın ilk çeyreği, diğer saatleri de 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilebilir.

Saatlerinin ahşap kasaları, sarkaçları ve kadranları üzerinde yer alan kalemişi bezemelerde, yağlıboyada ve boyama da en çok kahverengi, yeşil, beyaz, kırmızı renk kullanılmasının yanında, kurşuni, mavi, pembe, sarı, siyah rengi de beğeniyle tercih etmişlerdir.

Saatlerin bezemeleri saatin üst, gövde alt kısımların bulunduğu saatin ahşap bölümlerinde, sarkaç üzerinde ve kadranın çevresinde göze çarpmaktadır. Ağaç, akantus, asma, buğday başağı, çimen, gelincik, gül, hurma, kasımpatı, kalla, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, ot, rozet çiçeği, yaprak gibi bitkisel unsurlar; baklava dilimi, inci, madalyon ve yumurta gibi geometrik

¹⁵ Bkz.Biçici, 2013, a.g.m., ss.155-176

¹⁶ Bkz.H.Kamil Biçici, "Üsküdar Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", 8.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Bildiriler-II, 24-27 Ekim 2013, Atatürk Kül.Mer.Yay., Ankara 2015, s.873-916.

¹⁷ Bkz.Biçici, 2010, a.g.m., ss.61-98.

¹⁸ Bkz.Biçici, 2014, a.g.m., ss.115-147.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

unsurlar; bukle, yelkenli, buharlı, toplara sahip savaş gemisi olan kalyon, meyve kasesi gibi nesneli süsleme motifleri; evler, kilise, çit gibi mimari özellikli tasvirlerde bir yağlıboya tablo tadında beş farklı kompozisyonda (No-2, Fot.5-10) kullanılmıştır. Avrupa’da ve Osmanlı döneminde barok ve rokoko üslubu motifleri mimari ve el sanatlarının bir çok kolunda etkileşim sonucu izleyebildiğimiz gibi ahşap kasalı saatler üzerinde de aynı etkiyi hissedebilmemiz, görmemiz mümkündür. Özellikle çeşitli yöresel kır çiçekleri, kıvrık dal gibi çoğunlukla karşımıza stilize edilmiş bir biçimde çıkan bitkisel motiflerin yanında C ve S kıvrımı yaparak akantusların neredeyse yüzey üzerinde her türlü kalıba girerek uygun vaziyette yer almaları oldukça dikkat çekici Batılılaşma dönem özellikleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- ACUN, Hakkı (1994), Anadolu Saat Kuleleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı: 85, Ankara.
- ACUN, Hakkı (2011), “Saat Kuleleri ve Önemi”, Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı, Karabük Valiliği, Safranbolu, ss.5-15.
- AKGÜR, Necati (1994), “Türk-İslam Bilim Tarihi: Saatler”, Türkiye Diyanet Ansiklopedisi, S.89, ss.158-205.
- AKYÜZ, Aydın ,<http://www.turkishtradition.net/?p=449> (Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (Erisim Tarihi.19.04.2014).
- ANDREWES, William (2004), J.H.,Boylam-Dava,Sobel, (çev.Miyase Göktepel), TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- ARSEVEN, Celal Esat (1994), “Saat maddesi”, Sanat Ansiklopedisi, C.4, s.1733.
- BARIŞTA, H.Örcün (2011), “İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri”, Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Kesişimler ve Sanat, Prof.Dr. Günsel Renda’ya Armağan, H.Ü.Ed.Fak. San.Tar.Böl., Ankara, ss.77- 82.
- EL CEZERİ, Bediüz-Zaman Ebû’l- İz İsmail bin ar- Razzaz (1990), Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1207, Tıpkı basım, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2010), “Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler”, Vakıflar Dergisi, S.34, Ankara, ss.61-98.
- BİÇİCİ, H. Kamil (2012),”Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi’ndeki Duvar Saatleri Örneği”,Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.53:2, Ankara, ss.147-186.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2013), “Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sos.Bil.Der., S.30, Aralık, Isparta, ss.155-176.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2014), “Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde Sergilenen Cami Saatlerinin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi”, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, Ankara, 2014, ss.115-147.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİÇİCİ, H.Kamil (2013), “Üsküdar Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, 8.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Bildiriler-II, 24-27 Ekim, Atatürk Kül.Mer.Yay., Ankara 2015, ss.873-916.

BİÇİCİ, H.Kamil (2016), “ Sanat Tarihi Açısından Tire Saatlerinin Değerlendirilmesi”, Tire Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Mart 2015, Tire Bel.Kül.Yay., İstanbul, ss.155-182.

BİR, Atilla- M. Kaçar (2008), “Saat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.35, s.324.

ÇAKMUT, Feza (2005), “Topkapı Sarayı Saatleri”, Saat Dünyası Dergisi, İstanbul Saatçiler Odası Yayınları, Sayı: 3, Nisan-Mayıs, İstanbul, ss.40-41.

ÇAM, Nusret (1990), Osmanlı Güneş Saatleri, Kültür. Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÇİĞ, Kemal (1978), „Topkapı Müzesi Saat Seksiyonu“, Sanat Dünyamız, S.12, ss.2-9.

DAVIS, F. (1986), The Palace of Topkapı in İstanbul, Newyork 1970.

DİZER, Muammer (1986), “İslamda ve Osmanlılarda Saat”, Bilim Birlik Başarı, S.44, İzmir, ss.13-14.

EROĞLU, Yelda (2009), “Saatin Yolculuğu”, Raillife, TCDD Yay. S.40, Nisan, ss.46-50.

GÜNYOL, Zübeyde. „Eski Saatler“, İslam Forumu. <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCbeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim: 13.09.2012).

GÜRBÜZ, Şule (2009), “Osmanlı Saatçileri”, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.105-114.

GÜRBÜZ, Şule (2011), Saat Kitabı, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay., İstanbul.

KURZ, O. (1975), European Clocks and Watches in the Near east, London.

KURZ, Otto (Çev.Ali Özdamar) (2005), Sultan İçin Bir Saat, Yakınoğu'da Avrupa Saat ve Saatçileri, Kitap Yayınları, İstanbul.

MEYDAN LAROUSSE, “Saat maddesi”, Sabah Gazetesi Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, C.17, ss.158-159.

MEYER, Wolfgang (1970), Topkapı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu, İstanbul.

MEYER, Wolfgang (2009), “İslamiyette Güneş Saatleri“, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.27-32.

NASR, Seyyed Hossein (1968), Science And Civilization In Islam, Harvard University Press, Massachusetts, Cambridge, ss.168-183.

ÖZDEMİR, Kemal (1993), Ottoman clocks and watches, TYT Bankası Yayınları, İstanbul.

RUSKA, J. (1988), “Saat”, MEB.İslam Ansiklopedisi, C.10, ss.2-3.

SALMAN, Barış (2009), “Saatin Eski Çağlardaki Teknolojisi: Güneş ve Su Saatleri”, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.17-26.

TEKELİ, Sevim (1966), 16'ıncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin'in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar, Adlı Eseri, Ankara Üniv.Basımevi, Ankara.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TUZCULAR, Aysel (1977), “Türk İskelet Saatleri”, Kültür ve Sanat Dergisi, S.5, Ocak, İstanbul, ss.72-77.

TUZCULAR, Aysel (1984), „19. Yüzyıl Cep ve Kolye Saat Örnekleri“, Sanat Dünyamız,S.31,ss.60-64.

TBMM, Saat Müzesi Kataloğu, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları (Tarihsiz), Ankara.

<http://www.millisaraylar.gov.tr/portalmain/Museums.aspx?MuzeId=5> (Dolmabahçe Saat Müzesi).

YILDIZ, Netice (1992), “ Türk-İngiliz İlişkileri Sürecinde İngiliz Sanat ve Sosyal Yaşamındaki Türk Etkileri”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, sy.11, Aralık, ss.41-42.

YILDIZ, Netice (2006), “Osmanlı İmparatorluğu’nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu”, Belleten, S.259, c.LXX, Ankara, ss.919-973.

EKLER-FOTOGRAFLAR

Fot.1, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.2, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.3, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.4, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.5, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.6, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

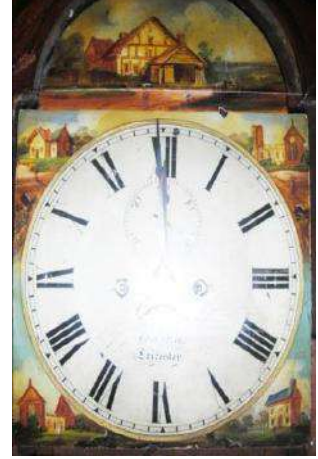
KAZNU

Fot.7, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.8, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.9, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.10, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.11, No-3,Gazi Orhan Camisi saati-2

Fot.12, No-3,Gazi Orhan Camisi saati-2

Fot.13, No-3,Gazi Orhan

Fot.14, No-3,Gazi Orhan Camisi

Fot.15, No-4, Muradiye

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Camisi saati-2	saati-2	Camisi saati
		
Fot.16, No-4, Muradiye Camisi saati	Fot.17, No-4, Muradiye Camisi saati	Fot.18, No-4, Muradiye Camisi saati

		
Fot.19, No-4, Muradiye Camisi saati	Fot.20, I. Murat Hüdavendigâr Camisi	Fot.21, No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.22,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

Fot.23,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

Fot.24,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

Fot.25,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

Fot.26,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

Fot.27,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.28,No-6, Üftade Camisi saati

Fot.29-31,No-6, Üftade Camisi saati

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE ARAMA KURTARMA ALANINDA KADINLIĞIN İZİNİ SÜRMEK: 2011 VAN DEPREMİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Zeynep GÜREL

Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Orhun Burak SÖZEN

Gaziantep Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmada gönüllü topluluklarda kadının rolü ile ilgili alan yazınına arama ve kurtarma alanından bir örnek olayla katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Arama- kurtarma faaliyetleri bir anda büyük değişikliklerin yaşandığı afet bölgelerinde çok kültürlü etkileşimlerle gerçekleşmektedir. Böyle alanlarda afet psikolojisi de bağlama dâhil olmakta, faaliyet alanı hem kişiler, hem de çevre açısından kendine has bilinmezliklere bürünmektedir. Bu araştırmada İstanbul'da bir devlet üniversitesinin öğrenci kulübünde aktif çalışan genç bir kadın öğrencinin 2011 Van Depremindeki arama kurtarma rolüne odaklanılmıştır. Bu araştırma hem bir kadın arama kurtarma gönüllüsüne, hem de Van Depremin ilk 72 saatine odaklanması nedeniyle önemlidir. Kadın üzerine yapılan çalışmalarda ilk 72 saatte arama kurtarma faaliyetleri bağlamında çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu nedenle bütün yaşananlar kadın çalışmaları penceresi açılarak konuyla ilgili feminist kuramcılarının görüşlerinin izdüşümleri çerçevesinde yeniden okunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gönüllülük, kadın çalışmaları, arama kurtarma

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesini, arama -kurtarma, gönüllülük, öğrenci kulüpleri ve kadın olmak ile feminizm kavramları oluşturmaktadır. Türkiye'nin genel anlamda bir deprem bölgesi olması ve sıklıkla yıkıcı depremler yaşaması gerek Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi devlet tarafında, gerekse sivil toplum kuruluşlarında arama-kurtarma ekiplerinin oluşmasına neden olmaktadır.

2011 yılında Van Erciş merkezli depremde ilk 72 saat içinde Erciş'e yalnızca Türkiye'nin değil, dünyanın dört bir yanından yardım için gelenler olmuştur. Genellikle orta ve ağır hasarlı binalara girmek sadece yaralı kurtarmak değil, aynı zamanda ceset çıkartmak gibi ancak enkaz bağlamında değerlendirilebilecek bedensel çalışmayı da beraberinde gerektiren zor ve meşakkatli bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Enkaz bölgeleri kötü kokmakta, enkaz bölgelerinde insanlar afet psikolojisi ile hareket etmektedir. Böyle bir bölgeye ilk 72 saatte giren ekiplerden ulusal ve uluslararası alanda yeterlilik beklenmektedir. Enkaza girmek uzun yıllar gerektiren ilave eğitimler sonucunda ancak akredite olmuş takımların alabildikleri bir izine tabi tutulmaktadır. Enkaz bölgesine ulaşan sağlık görevlileri, hemşire ve doktorların yaralı kurtulan çok sayıda afetzedeye bakmak üzere dışarda konumlandıkları ve enkaza sokulmadıkları düşünülürse, enkaz bölgesinde enkaza girerek arama-kurtarma faaliyetine katılan kadınların sayıca çok az oldukları kolayca tahmin edilebilir. Bu nedenle bu araştırma özgün, öncül bir çalışma olarak tekil bir örnek olay incelemesi şeklinde tasarlanmıştır. Araştırmada arama-kurtarma ekiplerindeki kadının rolü 2011 Van depremi örneğinde ilk 72 saatlik süreçte yaşadıklarına dayanarak incelenmiştir. Bulgular feminist

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırmalar ışığında değerlendirilmiştir Aşağıda da konuyla ilgili bir terimce çalışmasına yer verilmiştir:

1.1. Afet

Birleşmiş Milletlere göre afet, insanlar için fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen, etkilenen topluluğun yerel imkn ve kaynaklarını kullanarak baş edemeyeceği doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olayların doğurduğu sonuçlar olarak tanımlanmaktadır (<http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/olay,-acil-durum-ve-afet>).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere afet, meydana gelen olayın kendisini değil, sonucunu; başka bir ifade ile meydana geldiği bölgedeki topluluk üzerine olan etkisini ifade etmektedir. Bu bağlamda afetin lt, yalnızca hangi nedenle meydana geldiği ile değil, bunun yanında yarattığı etki ile de değerlendirilmelidir. Dolayısıyla ister doğal, ister insan kaynaklı isterse teknolojik bir olay olsun, afetlerin etkilerinin azaltılması, risk tanımında da yer alan "zarar grebilirliğin" azaltılması ile doğru orantılıdır. Bu denklem de bizleri, bugünün "Modern veya Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi" kavramına ulaştırmaktadır (<http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/olay,-acil-durum-ve-afet>).

Afetlere hazırlık tek başına bir devletin üstesinden geleceği bir sorun olarak düşünülmemektedir. Günümüzde büyük şehirlerin yaygınlaşması ile afet haberleri ile daha sık karşılaşılmaktadır. Bu nedenle artık afetlere hazırlık gerek devletler tarafından organize edilen kuruluşların işbirliği, gerekse sivil toplum örgütlerinin gönüllü olarak oluşturdukları büyük bir işbirliği ağına dönüşmektedir. Gerçekten de 2. Dünya Savaşından sonra kullanılmaya başlayan sivil savunma ifadesi günümüzde giderek yerini sivil korunma ifadesine bırakmaktadır.

1.2. Arama-Kurtarma

Herhangi bir doğal veya insan kaynaklı afet esnasında acil yardıma ihtiyaç olan kimselerin yerini tespit etme, gerekirse ilk yardım uygulama ve daha kapsamlı yardım alabilecekleri güvenli bir yere nakletme faaliyetlerine verilen isim. Kısaltma olarak İngilizce "search and rescue" kavramından oluşturulan SAR kullanılmaktadır (<http://www.guvenliyasam.org/birey-ve-aile-icin-depremde-ilk-72-saat/>).

Yaygın olarak bilindiği gibi, afetlerin ilk dakikalarında herkes kendi başmadır; bizi sadece kendi hazırlığımız ve bilgimiz koruyacaktır. Dünyanın hiçbir ülkesinde sağlık, itfaiye, arama-kurtarma ekipleri gibi birimlerin tüm bireylere anında ulaşması mümkün değildir. Afet sonrası altın saatler olarak adlandırılan ilk 72 saat için her bireyin hazır olması şarttır (<http://www.guvenliyasam.org/birey-ve-aile-icin-depremde-ilk-72-saat/>).

1.3. Van Depremi, 2011 Yılı

Van ili ülkemizin 1945 yılında hazırlamış olduğu ilk resmi deprem bölgeleri haritasından bu yana büyük depremlerin olduğu aktif fay bölgelerinde yer almaktadır. Halen yürürlükte olan 1996 tarihli Türkiye Deprem Bölgeleri haritasında ise il topraklarının % 62'si birinci ve % 38'i ikinci derece olmak üzere tamamı deprem tehlikesi altındadır (zmen vd., 1997).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

23 Ekim 2011'de Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinin Van yöresinde 7. 2 Megawatt'lık bir deprem olmuştur. An sarsıntı ve artçı sarsıntılar önemli hasara ve 644 can kaybına yol açmıştır. Ana özellikleri ve çıkarılacak dersler ele alınmaktadır (Natural Hazards, 2012, s.651–665).

Yaşanan depremler sonrası Van ilinde 33016 bina, 28532 konut, 2240 işyeri ve 8254 ahır olmak üzere toplam 72242 mekân yıkık ve ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir (Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi. 2012, s.260-264).

Van depremi sonrası yaşananlar göstermektedir ki, sosyal ve ekonomik zararlar afetlerin getirdiği önemli kayıpların yalnızca bir kısmıdır, dolayısıyla sadece fiziksel olarak ne olduğunun anlaşılması yetmemektedir (2012, s.167-186).

Van Depremin yaşananlar ışığında anlaşılması için daha fazla bilimsel araştırma çalışması yapılmasına ihtiyaç olmaktadır.

1.4. Gönüllülük, Sivil Toplum Kuruluşları ve Öğrenci Kulüpleri

Denilebilir ki, günümüzde toplum gönüllüğü, sivil toplum kuruluşlarını ve dolayısıyla öğrenci kulüplerini toplumsal düzenin ayrılmazı yapmaktadır. Bu çalışmada söz konusu kavramlar betimsel arka plan olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda kullanılmaları dolayısıyla esas bakış açısı olan kadın çalışmaları bağlamında Van depreminde arama- kurtarma ekibinde kadın olmak yanında ikincil hatta üçüncül düzeydedir, dolayısıyla ele alınmalarının kapsamı bununla sınırlıdır. Uzun yıllardır Marmara Üniversitesi Fizik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olan ilk araştırmacı tarafından yürütülen “Doğada Fizik Uygulamaları” dersi bağlamında disiplinlerarası çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Söz konusu bağlama bu çalışmaya konu olan sivil savunma ve arama-kurtarma faaliyetleri dâhildir.

Toplumsal Afet Bilinci dersi Marmara Üniversitesi Fizik Öğretmenliği bölümünde 2008 yılından beri okutulan tek dönemlik bir ders olup, ülkemizde Eğitim Fakülteleri içerisinde afet bilinci oluşturmaya yönelik ilk ders olma özelliğine sahiptir. Dersin temel amaçlarından biri öğretmen adaylarını afet ve acil durumlara hazırlık için gerekenler konusunda bilgilendirmektir. Araştırma sonucunda, afet ve acil durum hazırlığıyla ilgili yönergelerle, kişilerin bakış açılarını oluşturan günlük yaşama dair anlatıların arasındaki kopukluğa dair açıklayıcı sonuçlar ortaya konmuştur.

Öğretmen Adaylarının Afet ve Acil Durum Hazırlığına Bakış Açılarının Nitel Sorgula İle Değerlendirilmesi adlı çalışmada (Gürel, Unat, 2014) “Toplumsal Afet Bilinci”, “Sivil Korunma,” “Vatandaşlık ve Fizik”, “Doğada Fizik: Gezi ve Kamp Uygulamaları” başlıklı derslerin seçmeli olarak yürütülmesinin, öğrenilenin bireyin kendi yaşam çerçevesiyle bütünleşmesindeki önemine vurgu yapılmıştır.

Afet ve Acil Durumlarda Hazırlık, 2014 konulu panelde ise öğretmen eğitimi ve üniversite yaşantısında afete hazırlanma, iletişim ve kriz yönetimi Afet Haberleşmesi, ekip çalışması ve fiili durumla eğitimlerin arasındaki farka dikkat çekilmiştir (<https://www.atauni.edu.tr/afet-ve-acil-durumlara-hazirlik-hayati-onem-tasiyor>).

Afet ve acil durumlara hazırlık sadece profesyonel arama ve kurtarma faaliyetlerini ifade etmez. Afet ve acil durumlara hazırlık aynı zamanda sivil kuruluşlar, gönüllüler ve profesyoneller arasındaki koordinasyonun sağlanmasını da amaçlanmaktadır (2011, Gürel ve Sincar).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.5 Kadın Çalışmaları ve Feminist Kuramlar

Kadın doğulmaz ama kadın olunur. Hiçbir biyolojik, psikolojik veya ekonomik kader kadının toplumdaki konumu belirlemez. Ancak başka birinin müdahalesiyle birey öteki olarak kendini ortaya koyabilir (Simon de Beauvoir, 1997, s.296). De Beauvoir'a göre (krş. 1997, s.16), kadın erkeğe göre tanımlanır ve ayırmsanır, erkek kadına göre tanımlanmaz ve ayırmsanmaz, yaşamsal olanın tersine kadın yaşamsal değil rastlantısalıdır. Erkek özne'dir, erkek mutlakır-kadın ötekidir. Tüm insan yaratıklar gibi özgür ve özerk olan kadının durumu, erkeklerin kendisine ötekinin statüsünü yüklenmeye zorladığı bir dünyada şekillenir (de Beauvoir, 1997, s.29). Üstelik, soyaçekimde Mendel yasaları anne ve babanın eşit rolü olduğunu, yeni yavruların iki gametin birleşmesinden doğduğunu, bebeğin herhangi bir cinsin mülkiyetinde olmadığını gösterir (de Beauvoir, 1997, s.43).

Beauvoir'ın dediği gibi, kadın doğulmaz, kadın olunur. Doğuştan kadınla erkek arasında fark yoktur. Varsa bile bu kadınların XX, erkeklerin XY kromozomu sahibi olması dolayısıyla, kadının genetik avantajı şeklinde yorumlanabilir. Butler'a göre (krş. 2010, s.77), yalnızca toplum, kültür, eğitim ve din; sahte, yapay ve sanal farklar yaratabilir. Biyolojik olarak kadınla erkek arasında fark varsa bu açıklandığı üzere kadının avantajıdır.

Birincil cinsel karakterleri oluşturan kadın ve erkek cinsel örgenlerinin birbirinin analogu olduğu savlanabilir. Bu bağlamda ayındırlar. Birbirlerini tamamlarlar. Bunları farklı kılan, toplum ve kültürün dayatmalarıdır (Sözen, 2014, s.19).

Meslekler, az veya çok işyerinin kadından beklentileri ve neye izin verildiği çerçevesinde öngörülür. İş dünyası, yarı aile gibi işleyen izole mesleki çevrede kadına roller biçer. Bu arada, kadınlar güç konumlarında, özellikle ekonomik ve siyasal güçler bağlamında zayıf temsil edilir (krş. Bourdieu, 2001, s.58-60).

Kadınların daha çok çalıştığı kültür, tarım ve sanayi alanlarındaki işler toplumsal üretim ve yeniden üretim için büyük önem taşımalarına karşın değersizleştiriliyor. Çalışma saatleri, evde karısı evin ve çocukların sorumluluğunu üstlenmiş eril gücün lehine ve çalışan kadının aleyhine düzenleniyor (krş. Irigaray, 2006, s.128).

2. YÖNTEM

2.1. Yöntem ve Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada geleneksel nitel araştırma desenlerinden biri olarak kabul edilen örnek olay çalışması yönteminden yararlanılmıştır. Örnek olay, bir olgunun gerçek yaşam bağlamında, bağlam ve olgunun sınırlarının kesin olarak belli olmadığı durumların araştırılması şeklinde ifade edilmektedir

<https://repository.cardiffmet.ac.uk/dspace/bitstream/10369/880/7/Microsoft%20Word%20-%20Chapter%203%20-%20Research%20approach.pdf>.

Örnek olay çalışmasının her aşamasının dikkatlice desenlenerek sağlam gerekçelere dayandırılması gerekir ve bu yöntem teknik araştırma bilgisi gerektiren bir araştırma yöntemi olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 77). Bu çalışmada örnek olay çalışması desenlerinden tekil örnek olay deseni temel alınmıştır. Örnek olay, bir olguyu bulunduğu doğal gerçek yaşam çerçevesi içinde belirleyen, durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine inceleyen bir araştırma yöntemidir (Cohen & Manion, 1997; McMillan, 2000; Patton, 1990; Verma &

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mallick, 1999; Yıldırım & Şimşek, 2011). Örnek olay çalışmasında verilerin olabildiğince ayrıntılı, doğrudan ve mümkün olduğunca katılımcıların ifadeleriyle desteklenerek sunulması oldukça önemlidir (Ekiz, 2003; Kuş, 2003; Patton, 1990; Punch, 2005). Tekil örnek çalışması aynı bağlamda bütüncü çoklu örnek olay çalışmaları yapmak için başlangıç teşkil edebilir. Bu desende her bir durumun kendi içinde bütüncül olarak ele alınması ve daha sonra birbirleriyle karşılaştırılması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 291).

Kılınç'a (2007) göre örnek olay çalışmaları belirlenen hedefler doğrultusunda yeni bulguları keşfetme imkânı tanımaktadır. Hancock ve Algozzine'e (2006: 16) göre örnek olay çalışmalarında pek çok bilgi kaynağı kullanılarak kendi doğal ortamında, araştırma sorularına ilişkin karar verilen bir konu ayrıntıları ile tanımlanmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 290). Nitel araştırmalarda en sık kullanılan örnekleme yöntemi, pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olan "Amaçlı Örneklemedir."

Bu çalışmada örnek olay, Van depremi arama kurtarma ekibindeki tek kadın arama kurtarma gönüllüsünün söz konusu depremin ilk 72 saatindeki arama kurtarma deneyimidir. Bağlam, Doğu Anadolu'daki Van deprem bölgesinde arama kurtarma ekibinde bir olmaktır.

2.2. Katılımcının Özellikleri

Nitel araştırma 2011 Van Depreminde ilk 72 saat ve arama kurtarma ekibinde bir kadın olan Aybüke'nin deneyimleri ile sınırlıdır.

Depremin ilk 72 saatinde arama – kurtarma ekiplerinin yanında çok sayıda basın yayın mensupları da ağır hasarlı deprem bölgelerine gelmektedir. Bir basın mensubu Van Depremi sırasında Aybüke Altun'un kadın bir arama kurtarma gönüllüsü olmasına dayanarak şu görüşmeyi yapmıştır:

"Marmara Üniversitesi Fizik Öğretmenliği Bölümü öğrencisi Aybüke Altun (22), üniversitenin sivil savunma kulübünden. Kulüpteki eğitimler gereği devamlı olarak tatbikatlara katıldığını söyleyen Altun, hayatında ilk defa bir felaket bölgesinde çalışıyor. 'Burası çok farklı' diyen Altun, enkaz çalışmalarında yer almanın insanda apayrı bir psikoloji yarattığını söylüyor. Pekiyi kadın olarak erkeklerin çoğunlukta olduğu bir alanda çalışmak nasıl bir psikoloji? Hiç ayrımcılığa uğramadığını belirten genç kadın, "Kimse kadın olmamdan dolayı 'Sen ağır taşıma' gibi bir durum içine girmiyor. Ben de beton kırıyorum elbette. Sen kendinde o cesareti gösterirsen zaten bu tarz muamelelere maruz kalmıyorsun" (<http://www.milliyet.com.tr/keske-digerlerini-de-sag-cikarabilseydim/gundem/gundemdetay/28.10.2011/1456078/default.htm>).

Bu araştırmada ise bulgular, on iki sorudan oluşan, yazılı, açık uçlu anketten elde edilmiştir. Sorular feminist kuram bağlamı ile ilişkili bir bakış açısı geliştirmeye yönelik olarak katılımcının örnek olaydaki yaşantısına yönelik sorulmuştur. Makale içinde yer yer Aybüke'nin verdiği cevaplardan alıntılar bulunmaktadır.

Aybüke Altun bu makalede adının aynen kullanılmasına izin vermiştir.

3. BULGULAR

Aybüke, görüşme sorularına verdiği yanıtlarda Van depremine gittiği zaman üniversite 5.sınıf öğrencisi olduğunu vurgulamaktadır. Kulüp arkadaşlarından tek kadın kendisiymiş. 4 tane erkek arkadaşı ekipteymiş. Daha önce birkaç şehir içi arama çalışması ve birkaç enkaz tatbikatı dışında gerçek bir enkazda deneyimi yokmuş. Ama aldıkları eğitimleri, onları kendilerini yeterli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hissettirecek kadar donanımlı hale getirmiş. Temel Arama Kurtarma Eğitimi, Yerel Afet Gönüllüsü, Toplum Afet Gönüllüsü, Yapısal Olmayan Tehlikelerin Azaltılması, Temel İlkyardım Eğitimi, aldığı eğitimlerdenmiş. Ekibiyle nöbetleşe çalışmış. 5 kişilik ekipleri MÜSAR (Marmara Üniversitesinin akademik personelinden oluşan arama kurtarma ekibi) ile birleşince ikiye bölünecek kadar çok kişi olmuş. Bulgular feminist kuramcılarının görüşlerinin izdüşümleri çerçevesinde betimsel olarak incelenmiştir.

Luce Irigaray *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru* (2006) adlı yapıtında kadınlıkla cinsel üretkenlik yaşı arasında bağ kurulmasını eleştirir, zira kadının yaşının söylenmemesinin mantığı da budur. Elbette annelik erdemli bir davranış modelidir, ama kadınların sahip olabileceği tek erdem değildir. Aybüke'nin cevaplarında anaçlık vurgusu şu ifadeye dile getirmektedir: “...*Bu ekibin duygusal yönünü sağlamaştırdığıma inanıyorum. Ama bu kadın olmamdan mı yoksa kendi kişiliğim mi emin olamıyorum. Yine de ekipteki yerim ve kamplardaki pozisyonum kadınlığın anaç yönünden biraz etkilenmiş olacak ki lojistik yapıyorum. Herkes kampta anne diye peşimden koşuyor.*”

Öte yandan, önemli olanın insan olmak olduğunu, kendinden emin durmak olduğu parantezini açıyor. Aybüke şöyle diyor: “*Birkaç kadın sağlık personeline rastladım Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri'nde (UMKE) görevli. Benim ekibimde değil ama MÜSAR'da olan bir kadın çalışma arkadaşımız daha vardı. Kadın olmanın erkek olmaktan farkı bence yok. Kendinizden emin durmak kendinize güvenmek mesele. O koruyucu kıyafeti giyip ekipmanı elinize aldığınızda hepiniz birsiniz. Sadece insansınız. Hatta ben kadın olmanın bazen fazlası bile olduğunu düşünüyorum. Ekibi sahiplenme seviyeniz belki biraz daha fazla oluyor.*”

Feminist kuramların kadında görmek istediği özellik olarak kendine güven duygusu bu durum çalışmasında görülmektedir. Ekibi sahiplenmeyi kadın olmakla ilişkilendirmesi, daha çok Türk kültürünün getirdiği kadın stereotipleriyle ilgili olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, Türk kültürü kadına pozitif ayrımcılık yapmak eğiliminde, bu Aybüke'nin olumlu ifadelerinde yer almakta, öte yandan yazın taramasında Beauvoir'a atıfta görüldüğü gibi kadın zaten ötekidir, pozitif ayrımcılıksa kadını bir kez daha ötekileştirmektedir. Dolayısıyla Aybüke'nin bu ifadesinde yansıyan bakış açısı feminist kuramla farklılık göstermektedir. Aybüke hem anaçlığa olumlu yaklaşmakta, hem de arama- kurtarmayı giydiği kıyafetle özdeşleştirerek beton kırmak da dâhil olmak üzere bu alandaki faaliyetlerini her türlü cinsiyet ayrımının dışında tutmaktadır.

Aybüke, afet bölgesinde erkeklerin daha çok etrafta dolandığını kadınların ise içlerine kapanık olduğunu söylüyor. Aybüke şöyle ifade ediyor: “*Yöredeki aile düzeni hakkında pek bilgi verebileceğimi sanmıyorum. Erkeklerin daha çok etrafta dolandığını kadınların ise içlerine kapanık olduğunu söyleyebilirim. Ama elimde yeterli veri yok.*”

Simon de Beauvoir'a atıflardan görüldüğü üzere aslında kadınlık doğuştan gelmiyor, gelse bile bu kadınların genetik avantajı oluyor. Ancak Luce Irigaray'ye ve Pierre Bourdieu'ye atıftan da gösteriyor ki, toplum ve kültür sadece kadınlığı yaratmıyor, ayrıca erkek tahakkümünü ve kadını ötekileştirmeyi beraberinde getiriyor. Aybüke'nin bu cevabı Afet Bölgesi ve/veya Türkiye'nin doğusunda erkek merkezliliğin yaygın görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Ancak, unutulmamalıdır ki, bu çalışmada ele alınan Batılı kuramlar ile Türkiye'nin, özelde Van yöresinin toplumsal gelişim, dönüşüm dinamikleri birbirinden çok farklıdır. Afet sosyolojisi alanı, Van'ın ve diğer deprem yörelerinin kendine özgü toplumsal ve kültürel dinamiklerinin afet gerçeği ile birlikte ele alınmasını gerektirir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aybüke, depremlerden, genel olarak afetlerden en çok yara alan kesimin kadınlar ve çocuklar olduğunu vurguluyor. Kadın bacayı tıttürmeye çalışıyor. Anneler çocuklarına farklılık olmadığını hissettirmemek için iki kat çalışıyor. Aybüke, kadınların biraz daha fazla çabalamak zorunda kaldığının altını çiziyor. Şöyle ifade ediyor: *“Bence depremlerden genel olarak en çok yara alan kesim kadınlar ve çocuklar. Kadın bacayı tıttürmeye çalışıyor. Kadın ailesini temiz bir ortamda tutmaya çalışıyor. Van havaların aşırı kötü olması sebebiyle inanılmaz çamur içindeydi. Ne kadar zorluk çektiklerini tahmin bile edemedim. Anneler çocuklarına farklılık olmadığını hissettirmemek için iki kat çalışıyor. Bence kadınlar biraz daha fazla çabalamak zorunda kalıyor. Korkan çocuğu teselli ediyor, altını değiştiriyor, ekmek ve yardım sırasında eziliyor. Hâlbuki onu da teselliye ihtiyacı var. Ama bir kadın kendini unutmak zorunda kalıyor.”*

Van da bunun küçük bir evreni olarak yorumlanabilir. Bu, Yazın Taramasında Luce Irigaray'nin altını çizdiği iş dünyasındaki ayrımcılıkla örtüştüğünü düşündürmektedir. De Beauvoir'a yapılan atıfta da görülebileceği gibi, kadın erkeğin çerçevesini çizdiği bir dünyada, ancak erkeğin çizdiği sınırlarda özgür. Ancak bir başka nokta çarpıcı: Afet anında, deprem anında toplumsal-kültürel yapı kolektif bilinç dışına dönüşüyor, bu bağlamda deprem anında Van ile İzmir arasında fark yok gibi, zira faciada kadın-erkekten çok insan olmak öne çıkıyor. Bu durum, insan ruhunun indirgendiği veyahut özgürleştiği bir döneme işaret ediyor. Kadın ve erkekten önce insanın gelmesi, feminizmin doğruladığı bir gerçektir.

4. SAPTAMALAR VE SONUÇ

Aybüke'nin verdiği yanıtlar, kendi kadın kimliği ile feminist kuramla örtüşen ve örtüşmeyen bakış açısını yansıttığını düşündürüyor. Örneğin, toplumun kadınların erkeklerden daha duygusal olduğu dayatması, tıpkı kadın diye ayrı bir cinsiyet olduğunu dayatmasına benziyor. Kadın kimliği ile ilgili aklına gelenler, erkek merkezli toplumun yarattığı stereotipler oluyor. İyi kalplilik, duygusallık, şefkat kadına özgüdür demek çok indirgemeci bir yaklaşım, feminist kuramcılarla örtüşmeyen bir tavır. Ancak, Aybüke verdiği yanıtların birinde kendi psikolojisinin kadınlıkla değil, kendi kişiliğiyle ilişkilendirilebileceğini düşünüyor ki, bu feminizme yakın bir bakış açısı gibi görünüyor.

Kadınla erkek arasında biyolojik ayrım varsa bu kadının avantajı olabilir. Kadınla erkek biyolojik olarak aynı, ama toplumsal cinsiyet bağlamında farklı görünüyor. Bu bağlamda, Simon de Beauvoir'ın vurguladığı üzere, kadın doğulmaz ama kadın olunur. Toplum ve kültür kadınlığı yaratır. Bu bağlamda Van, bölgesel özellikleriyle de birleşince kadın-erkek ayrımını şekillendiren bir sosyal dokuya sahiptir. Bu sosyal dokunun altında kolektif bilinç dışı yatmaktadır. Bölge zengin toplumbilimsel ve kültürel varlığıyla afet sosyolojisi araştırmaları için potansiyel oluşturmaktadır.

Öte yandan, Aybüke'nin 2011 Van depremindeki arama kurtarma deneyimi, toplumun her katmanında Türkiye'de kadınının sağlam, ayağı yere basan, kendi kendine yeterli ve topluma faydalı imgesinin yükselişini ve yöre halkı tarafından kabullenilişini göstermesi feminizmin yaklaşımıyla uyumlu bir sonuçtur. Türkiye'de kadın hak ve özgürlükleri konusunda kat edilecek daha çok yol olmasına rağmen, bir üniversite öğrencisi kadının arama ve kurtarma gibi zor bir alanda kendini göstermiş olması umut vermektedir. Ayrıca Aybüke'nin üniversite geçmişi ve aldığı eğitimler arama kurtarma ekiplerin kadınların yetişmesinde Üniversite eğitimin rolüne de dikkat çekmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

Beauvoir, de Simon. (1997). *The Second Sex*. Trans. H. M. Parsley. London: Vintage Books.

Bourdieu, Pierre. (2001). *Masculine Domination*. Trans. Richard Nice. Cambridge: Polity Press.

Butler, Judith. (2010). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları

Gürel, Zeynep. ve Unat, O. (2014). Öğretmen Adaylarının Afet ve Acil Durum Hazırlığına Bakış Açılarının Nitel Sorgula ile Değerlendirilmesi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi 16. Yuvarlak Masa Toplantısı, Sözlü Bildiri.

Gordon, Liz. *Preserving family and community: women's voices from the Christchurch earthquakes*. www.emeraldinsight.com/0965-3562.htm. Erişim tarihi: 28.10.2016

Gürel, Zeynep ve diğerleri. (2011). *Arama ve Kurtarma Bilgisi*, Editörler Zeynep Gürel, Selçuk Sincar. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi 978-975-442-635-9ISBN.

Irigaray, Luce. (2006). *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru*. Çev. Sabri Büyükdüvenci ve Nilgün Tural. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

<https://repository.cardiffmet.ac.uk/dspace/bitstream/10369/880/7/Microsoft%20Word%20-%20Chapter%203%20-%20Research%20approach.pdf>.

<https://www.atauni.edu.tr/afet-ve-acil-durumlara-hazirlik-hayati-onem-tasiyor>

<http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/olay,-acil-durum-ve-afet>

<http://www.guvenliyasam.org/birey-ve-aile-icin-depremde-ilk-72-saat/>

<http://www.milliyet.com.tr/keske-digerlerini-de-sag-cikarabilseydim/gundem/gundemdetay/28.10.2011/1456078/default.htm>

Natural Hazards, October (2012), Volume 64, Issue 1, pp 651–665

Sözen, Orhun Burak. (2014). Yüksek Kültür ve Popüler Kültürde Kadın Söyleminin Türkçede Woolf ve Weldon Çevirileri Üzerinden İncelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez Dan. Prof. Dr. Z. Emine Bogenç Demirel. Yayımlanmamış doktora tez.

Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi. (2012) 18 (3):260-264)

Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Nisan 2012, 7(1), 167-186

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

AN EMPIRICAL APPLICATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM INCOME AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR

Selçuk Üniversitesi, zkaracor@selcuk.edu.tr

Öğr. Gör. Sevilay KONYA

Selçuk Üniversitesi, sevilaykonya@selcuk.edu.tr

ÖZET

Ülkelerin büyümesinde rol oynayan turizm sektörü, ekonomik sistemin küreselleşmesi, rekabet ortamlarının artması ve pazar şartlarının hızla değişmesi nedeniyle giderek önemi artan bir sektördür. Turizm sektörü, bir ülkenin ekonomik yapısı üzerinde etkileri olan hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Turizm gelirleri hem istihdam hem de ekonomik büyüme yoluyla bir ülkenin gelişimine katkı sağlar. Bu nedenle ülkeler özellikle turizme önem vererek ekonomik gelişmeyi hızlandırmayı ve kişi başına düşen gelir seviyesini arttırmayı hedeflemektedir. Turizm gelirleri Türkiye'de ekonomik büyümenin temel kaynaklarından bir tanesidir. Bu çalışmada Türkiye'de 1963-2016 yılları arasındaki turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilecektir. Turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler birim kök testi (ADF), Granger nedensellik testi ve regresyon analizi kullanılarak araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Gelirleri, Ekonomik Büyüme, Nedensellik, Türkiye

ABSTRACT

Countries in the growth the importance of the tourism sector plays a role of the economic globalization, increased competition and market the system conditions change rapidly due to gradually increasing of the sector. Tourism sector, recognized as one of the service sectors that enable countries to may have some impacts upon general structure of economy. Tourism incomes contributes to the development of the country by encoung both the employment and the growth. Therefore countries aim to accelerate the economic development and to extend per capita income. Tourism incomes continues to be one of Turkey's basis sources of growth by especially caring on tourism. This study examines the relationship between tourism incomes and economic growth in Tukey during 1963-2016 period. Relationships between tourism incomes and economic growth, have been analyzed by using unit root test (ADF), granger causality test and regression analysis.

Keywords: Tourism Incomes, Economic Growth, Causality, Turkey

1. GİRİŞ

Turizm, kişilerin gelir elde etmek arzusu taşımadan günlük yaşamlarının monotonluğundan uzaklaşmak, farklı ilişki ve deneyimler yaşamak amacıyla sürekli olarak yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak yeniden ikamet ettikleri yerlere dönene kadar geçirdikleri sürede gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tümü olarak ifade edilebilir (İşler, 2009: 13).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turizm kavramı zaman içerisinde ekonomik anlamda ifade edilmeye başlanmıştır. 1884 yılında Joheps Stadner tarafından turizm iktisadi bir faaliyet olarak ifade edilmiş ve 1910 yılına gelindiğinde Avusturyalı ekonomist Herman Von Schullar turizmin sadece ekonomik yönünü ele almıştır. Ayrıca Schullar çalışmasında turizmi; başka bir ülkeden şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici süre kalmaları ile ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü olarak ifade etmiştir (Çelikkıran, 2012: 3).

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, turizm dünya ekonomisinde en hızlı genişleyen ve gelişen sektörlerden biridir. Turizm, çoğu zaman diğer zaman birçok endüstri gibi bölgesel veya ulusal kalkınma için bir araç olarak kullanılmıştır. Turizm sektörü, gelir, iş ve vergi gelirlerinin oluşturulmasında, ödemeler dengesi problemlerinin hafifletilmesinde, bölgesel ve ulusal gelişmelere katkıda bulunmada rol oynayan bir aktör olmuştur (Hepaktan ve Çınar, 2010: 35).

Turizm sektörünün ekonomi açısından bazı özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Şit, 2014: 6-8):

- ✓ Turizm, gizli bir dışsattım (ihracat) endüstrisidir.
- ✓ Turizm sektörü hizmetler sektörünün içinde yer alması nedeniyle, diğer sektörlerle de yakın ilişkidir.
- ✓ Turizmde hammadde genellikle doğal, tarihi ve kültürel değerler olduğu için, hammadde yönünden dışa bağımlılık az olmaktadır.
- ✓ Turizm sektöründe emek-yoğun üretim nedeniyle, istihdam yoğunluğu oldukça yüksektir.
- ✓ Turizm sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından oldukça büyük bir ihtiyaç olan, döviz girdisi sağlayan ve milletler arasında ortak bir yaşama biçiminin gelişmesine yardımcı olan bir faaliyet olarak kabul edilmektedir.
- ✓ Turizm sektörü, ekonominin diğer sektörlerini doğrudan doğruya etkileyen ve onlarla bütünleşmiş bir üretim biçimidir.
- ✓ Turizmde risk ortamı yüksektir.
- ✓ Turizm sektöründe mal ve hizmetlerin üretildiği anda tüketilme zorunluluğu vardır.
- ✓ Seyahat ve turistik tüketim eğilimlerindeki sürekli değişme, turistik üretime dinamik bir boyut kazandırmaktadır.
- ✓ Turizm sektörü arzında ve turizm talebinde ekonomik davranışlar yanında gelenekler, dünya görüşü, sosyal yapı, moda ve kişisel tüketim özelliği rol oynamaktadır.

Turizm, günümüzde döviz girdisini artırıcı ve istihdam sağlayıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve toplumsal iletişimi sağlayıcı ve bütünleştirici etkisi ile dünya barışının korunmasında büyük payı olan bir sektördür. Türkiye ekonomisinin de vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, ekonomik büyümeyi sağladığı gibi ekonomi politikası aracı olarak da kullanılır (Bezirgan, 2008: 10).

Türkiye’de ekonomi politikalarının geniş bir perspektifle tartışılmaya başlandığı 1960’lı yıllar, turizmin öneminin de kavranmaya başladığı yılları ifade etmektedir. Ancak hedefler ve gerçekleştirme sonuçlarına göre turizm yatırımlarına ayrılan pay 1980’li yıllara kadar toplam sabit sermaye yatırımlarının %0,7’sini geçememiştir. 1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kanunu sektörün bugünkü düzeyine ulaşmasında belirleyici rol oynamıştır. Avrupa turizm pastasından %2.5, dünya turizm pastasından %1.8'lik pay alan Türkiye turizmi, özellikle gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde moda ülke konumuna gelmiştir. Turizmin Türkiye ekonomisindeki yerini değerlendirirken uluslararası turizmdeki gelişmeler de dikkate alınmalıdır. Özellikle son yıllar da uluslararası turizm, gerek turist hareketleri gerekse gelirleri açısından büyük bir büyüme göstermiştir (Çımat ve Bahar, 2003: 3).

Türkiye'ye gelen turist sayıları, yurt dışına çıkan vatandaş sayıları, turizm gelirleri (\$ ve %), turizm giderleri (\$ ve %) ve dış yolculuk dengesi olarak ifade edilen temel turizm göstergeleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu temel göstergeler 1960 yılından günümüze kadar olan süreçte beşer yıllık dönemler halinde ifade edilmiştir. Temel turizm göstergelerinden yola çıkarak Türkiye'nin turizm yapısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Temel Turizm Göstergeleri

Yıllar	Gelen Turist Sayısı	Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı	Turizm Geliri		Turizm Gideri		Dış Yolculuk Dengesi
			Bin \$	%	Bin %	%	
1960	124 228	28 211	-	-	-	-	-
1965	361 758	186 500	13 758	65,4	24 310	6,3	-10 552
1970	724 784	515 992	51 597	41,1	47 738	13,0	3 859
1975	1 148 611	1 116 216	200 861	3,7	154 954	2,1	45 907
1980	1 057 364	1 324 159	326 654	16,4	114 738	20,7	211 916
1985	2 190 217	1 848 702	1 482 000	76,4	323 600	16,9	1 158 400
1990	5 397 748	2 937 546	3 225 000	26,1	520 000	-8,0	2 705 000
1995	7 747 389	4 045 209	4 957 000	14,7	911 000	5,2	4 045 000
2000	10 428 153	5 279 099	7 636 000	46,8	1 711 000	16,3	5 925 000
2005	21 124 886	8 246 056	20 322 111	14,3	2 870 408	13,6	15 283 097
2010	28 632 204	11 000 817	24 930 996	-0,5	5 874 520	15,4	19 056 476
2015	41 617 530	8 750 851	31 464 777	-8,3	5 698 423	4,2	25 766 354
2016	25 352 213	13 505 247	22 107 439	-29,7	5 049 793	-11,4	17 057 646

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'de 1960'dan günümüze kadar olan turist sayısını incelediğimizde yıllar itibariyle sürekli bir artış trendi içerisinde olduğu görülmektedir. 1960 yılında 124 288 olan turist sayısı 2015 yılında 41 617 530 kişiye ulaşmıştır. Yurt dışına çıkan vatandaş sayımıza baktığımızda ise 1960 yılından 2010 yılına kadar artış görülmektedir. 2015 yılında ise 8 750 851 olan yabancı vatandaş sayımız 2010 yılına göre azalma göstermiştir. Türkiye'ye gelen turistlerin ülkemize bıraktıkları turizm gelirlerini değerlendirdiğimizde 1975 yılında 200 861 bin \$ olan turizm gelirinin 2015 yılında 31 464 777 bin \$ olarak gerçekleştiği sonucuna varılmaktadır. Bin \$ cinsinden turizm giderinin ise yıllar itibariyle sürekli artış gösterdiği Tablo 1'den görülmektedir. Dış yolculuk dengesi 1960 yılında -10 552 olarak gerçekleşirken 2015 yılında 25 766 354 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemize gelen yabancıların milliyetlerine göre dağılımı Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2: Ülkemize Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı (2010-2016)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ALMANYA	4 385 263	4 826 315	5 028 745	5 041 323	5 250 036	5 580 792	3 890 074
RUSYA FED.	3 107 043	3 468 214	3 599 925	4 269 306	4 479 049	3 649 003	866 256
İNGİLTERE	2 673 605	2 582 054	2 456 519	2 509 357	2 600 360	2 512 139	1 711 481

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İRAN	1 885 097	1 879 304	1 186 343	1 196 801	1 590 664	1 700 385	1 665 160
BULGARİSTAN	1 433 970	1 491 561	1 492 073	1 582 912	1 693 591	1 821 480	1 690 766
GÜRCİSTAN	1 112 193	1 152 661	1 404 882	1 769 447	1 755 289	1 911 832	2 206 266
HOLLANDA	1 073 064	1 222 823	1 273 593	1 312 466	1 303 730	1 232 487	906 336
FRANSA	928 376	1 140 459	1 032 565	1 046 010	1 037 152	847 259	555 151
İTALYA	671 060	752 238	714 041	731 784	697 360	507 897	213 227
YUNANİSTAN	670 297	702 017	669 823	703 168	830 841	755 414	593 150
A.B.D.	642 768	757 143	771 837	785 971	784 917	798 787	459 493
UKRAYNA	568 227	602 404	634 663	756 187	657 051	706 551	1 045 043
BELÇİKA	543 003	585 860	608 071	651 596	660 857	617 406	413 614
AVUSTURYA	500 321	528 966	505 560	518 273	512 339	486 044	310 946
SURİYE	899 494	974 054	730 039	1 252 826	1 176 490	847 275	291 754
DİĞER	7 538 423	8 790 003	9 674 153	10 782 671	11 808 174	12 269 881	8 533 496
TOPLAM	28 632 204	31 456 076	31 782 832	34 910 098	36 837 900	36 244 632	25 352 213

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tablo 2'ye göre Türkiye'ye en fazla turist Almanya'dan gelmektedir. Almanya'yı sırasıyla Rusya Federasyonu, İngiltere, İran ve Bulgaristan izlemektedir. Son yıllarda Türkiye'de Ortadoğu'dan gelen turist sayısında artış olduğu gözlemlenmektedir. Bunun en büyük kanıtı Türkiye'ye en çok turist gönderen on beş ülke içerisinde İran ve Suriye'nin olmasıdır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hem gelişmekte olan ülkeler açısından hem de gelişmiş ülkeler açısından turizm gelirleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik literatürde geçerliliğini korumaktadır. Bu sebeplerle turizm gelirleri ile büyüme arasındaki ilişki ekonomi alanında pek çok kez araştırma konusu olmuştur. Bununla birlikte çalışmalarda daha çok turizm gelirleri ile büyüme arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Modeste (1995), çalışmasında dört Karayip ülkesini (Barbados, Antigua, Barbuda ve Anguilla) ele alarak regresyon analizi yapmıştır. Çalışmanın sonucunda ise turizm sektöründeki büyüme oranının milli gelir büyüme oranı üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir.

Balaguer ve Cantavella-Jorda (2000), İspanya ülkesine VAR analizi ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Çalışma sonucunda ise uzun dönemde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Katircioğlu ve Öztürk (2001), çalışmalarında KKTC'nin 1973-1999 dönemini ele almışlardır. KKTC'ye gelen toplam turist sayıları, turizm alanında yapılan (milyon ABD doları cinsinden) yatırımlar ve net turizm gelirlerini açıklayıcı değişkenler çalışmanın bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. GSMH ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmalarında turizm göstergeleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki regresyon analizi ve Granger nedensellik testi ile tespit edilmiştir. Çalışmanın regresyon analizi sonuçlarına göre, turizm sektörü göstergelerinin ekonomik büyümeye olan etkilerinin pozitif ve anlamlı olduğunu ifade etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise, turizm sektöründen ekonomik büyümeye doğru bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

nedensellik ilişkisi tespit edememiş tersine ekonomik büyümeden turizm sektörüne doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını ifade etmişlerdir.

Brau, Lanza ve Pigliaru (2003), 1980-1995 dönemindeki verileri kullanmışlardır. Çalışmanın kapsamı 143 ülkeli bir modelde 14 turizm ülkesi oluşturmaktadır. Bu ülkelerin ekonomik büyüme performanslarının diğer ülkelerden farklı olup olmadığı incelemişlerdir. Yatay kesit regresyon analizi uygulamışlar ve çalışmanın sonucunda turizm ülkelerinin diğer alt grup ülkelere göre (OECD, Petrol İhracatçısı, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Küçük Ülkeler) daha hızlı büyüdüğünü bulmuşlardır. Yani turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin olumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Dritsakis (2004), çalışmasında Yunanistan'ı ele almış eş bütünleşme ve Granger nedensellik analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Kırbaş Kasman ve Kasman (2004), Türkiye'de 1963-2002 dönemi için ekonomik büyüme (GSYİH) ve turizm gelirleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemişlerdir. Johansen eş bütünleşme testi ve Pesaran, Shin ve Smith sınır eş bütünleşme testi uygulamışlardır. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre ise turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir tane uzun dönemli ilişki tespit etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise, turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi tek taraflı olarak etkilediğini bulmuşlardır.

Martin, Morales ve Scarpa (2004), çalışmalarında 1985-1995 döneminde Latin Amerika ülkelerinin turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında ampirik yöntem olarak dinamik panel analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre ise turizm gelirlerinin ekonomik büyüme için önemli olduğunu bulmuşlardır.

Yıldırım ve Öcal (2004), Türkiye'nin 1962-2002 dönemine ait turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerine VAR analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında kısa dönemde bir ilişki tespit edememişler fakat uzun dönemde iki değişken arasında bir ilişkinin varlığını ifade etmişlerdir.

Uysal, Erdoğan ve Mucuk (2004), çalışmalarında Türkiye'nin 1992-2003 dönemi turizm gelirleri ile ekonomik büyüme (GSMH) verilerini ele almışlardır. Analizlerinde birim kök testi (ADF), Granger nedensellik testi ve regresyon analizi kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda iki değişken arasında bir ilişkinin bulunduğu ve turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır.

Oh (2005), Kore ekonomisinde turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler Engle-Granger'in iki aşamalı yaklaşımı ve VAR analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda turizm ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin olmadığını ve ekonomik büyüme ile turizm arasında tek taraflı bir nedenselliğin olduğunu bulmuştur.

Gündüz ve Hatemi-J (2005), Türkiye'de turizm ile GSYİH arasındaki ilişkiyi 1963 -2000 dönemini ele alarak incelemiştir. Çalışmada nedensellik testleri kullanılmış ve turizmden ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik olduğunu bulmuştur.

Sequeira ve Campos (2005), çalışmalarında Avustralya dışında adalar, küçük ülkeler, zengin ülkeler, fakir ülkeler, Afrika ülkeleri, Asya ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve Avrupa ülkelerini ele

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

almış, panel analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır.

Skerrit ve Hurbers (2005), çalışmalarında çalışanların kişi başına düşen sermaye stoklarını, kişi başına GSYH ve turizm çıktıları verilerini ele almışlardır. Otuz yedi gelişmekte olan ülkeye ampirik analiz uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise bu gelişmekte olan ülkelerde uluslararası turizmin ekonomik gelişme üzerinde etkisinin olumlu olduğunu bulmuşlardır.

Bahar (2006), Türkiye'yi ele alarak VAR analizi uygulamıştır. 1963-2004 yılları arasındaki turizm gelirleri ile GSMH verilerini ele almıştır. Çalışmanın sonucunda turizmin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olumlu olduğunu ve iki değişken arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin varlığını tespit etmiştir.

Çil Yavuz (2006), Türkiye'de 1992:Q1-2004:Q4 dönemindeki turizm gelirlerindeki artışın ekonomik büyümeye etkisini araştırmıştır. Çalışmasında hem ADF birim kök testi hem de Zivot ve Andrews birim kök testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucuna göre ise turizm gelirleri ile iktisadi büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Gökovalı ve Bahar (2006), çalışmasında 1980-2002 yılları arasındaki verileri ele alarak Akdeniz ülkesi için uygulamışlardır. Çalışmalarında panel veri analizi uygulamış ve sonuçta ise turizmin ekonomik büyümeye olumlu katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

Jimenez (2006), İspanya ve İtalya'nın 1990-2000 dönemini ele almışlardır. Değişken olarak yatırım oranı, nüfusun büyüme oranı, beşeri sermaye, hükümet harcamaları ve kişi başına düşen GSYH verilerini ele almıştır. Dinamik panel veri analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

Kim, Chen ve Jang (2006), çalışmalarında Tayvan'ı ele almışlardır. Çalışmasında granger nedensellik testi ile VAR analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm genişlemesi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu bulmuştur.

Özdemir ve Öksüzler (2006), çalışmalarında Türkiye'de 1963-2003 dönemine ait turizm gelirleri, GSMH ve reel döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmalarında hata doğrulama modeli ve nedensellik analizi uygulamışlardır. Sonuçta ise hem kısa hem de uzun dönemde turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Figini ve Vici (2007), yüz elliden daha fazla ülkede 1980 ve 2005 yılları arasında turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu ülkelere regresyon analizi uygulamış ve çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit edememişlerdir.

Khalil, Kakar ve Waliullah (2007), çalışmalarında Pakistan'ı ele alarak Granger nedensellik testi uygulamışlar ve çalışmanın sonucunda turist gelirleri ile GSYH arasında bir ilişkinin mevcut olduğunu bulmuşlardır.

Merva ve Payne (2007), Hırvatistan'ın 1994:1-2004:4 verilerini ele almışlardır. Çalışmalarında ARDL yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda ise uzun dönemde turizm talebinin pozitif ve yüksek esnekliğe sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Aslan (2008), Türkiye'nin 1992:1-2007:2 döneminde reel gayrisafi mili hasıla, uluslararası turizm geliri, reel döviz kuru ve sermaye birikimi verilerini ele alarak Johansen eş bütünleşme ve Granger

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizmin ekonomik büyümeyi desteklediğini bulmuştur.

Brida, Carrera ve Risso (2008), Meksika ekonomisinin turizm harcamaları, reel döviz kuru ve ekonomik büyüme verilerini çeyrek dönemler halinde ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda ise uluslararası turizm harcamalarının Meksika'nın ekonomik büyümesini olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

Çetintaş ve Bektaş (2008), çalışmalarında 1964-2006 döneminde Türkiye'de turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemi ile analiz etmiştir. Kısa dönemde iki değişken arasında bir ilişki tespit edememişler fakat uzun dönemde turizmin ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca çalışmalarında turizm gelirlerini ekonomik büyümenin nedeni olarak ifade etmişlerdir.

Kızılgöl ve Erbaykal (2008), Türkiye'de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında 1992:01-2006:02 dönemini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Lee ve Chang (2008), çalışmalarında 23 OECD ülkesi ve 32 OECD dışı ülkesinin 1990-2002 dönemini incelemişlerdir. Çalışmalarına dinamik veri analizi uygulamış ve sonucunda OECD ülkelerinde turizmden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı nedensellik, OECD dışı ülkelerde ise turizm ile ekonomik büyümeye doğru çift taraflı nedensellik tespit etmişlerdir.

Proença ve Soukiazis (2008), Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya'nın 1990-2004 dönemindeki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerini ele alarak panel analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda bu dört ülkedeki turizmin yaşam standartlarını yükselttiğini ifade etmişlerdir.

Akan ve Işık (2009), Türkiye'de 1970-2007 dönemi için Philips ve Peron, eş bütünleşme ve nedensellik analizleri uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise yabancı ziyaretçi harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde bir etki ortaya çıkmış ve yabancı ziyaretçi harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Chen ve Chiou-Wei (2009), yaptıkları çalışmalarında Tayvan ve Güney Kore'nin 1975:Q1-2007:Q1 dönemini ele almışlardır. Çalışmalarında VAR ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Hem Tayvan hem de Güney Kore'de turizmin ekonomik büyümeye yol açtığını ifade etmişlerdir.

Fayissa, Nsiah ve Tadesse (2009), çalışmalarında on yedi Latin Amerika ülkesini ele alarak 1995-2004 yılları arasındaki verileri incelemişlerdir. Panel veri analizi yapmışlar ve sonuçta ise uluslararası turist harcamalarındaki artışın GSMH'da artışa neden olacağını ifade etmişlerdir.

Katircioğlu (2009), çalışmasında Kıbrıs'ı ele almıştır. Turizm, ticaret ve gelir büyümesi arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Granger nedensellik ve kontegrasyon testi uygulamıştır. Çalışma 1960-2005 dönemini kapsamakta olup, sonuçta ticaret, turizm ve gelir büyümesi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

Tang ve Jang (2009), yaptıkları çalışmada ABD'nin 1981-2005 yılları arasındaki havayolu, gazino, otel, restoran sektörleri ve GSYH arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında VAR modeli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ve kointegrasyon testi uygulamışlardır. Sonuçta ise ABD’de turizm ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir.

Aykaç Alp (2010), Türkiye’de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi T-VAR ile test etmiştir. Çalışmasında 1998:01-2009:12 dönemine ait aylık veriler kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit etmiştir.

Bahar ve Bozkurt (2010), çalışmalarında Türkiye’nin de içinde bulunduğu 21 ülkenin 1980-2005 dönemini ele alarak panel veri analizi uygulamışlardır. Sonuçta ise bu ülkelerde turizm ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

Hepaktan ve Çınar (2010), Türkiye’nin net turizm gelirleri ve yabancı turist sayısı değişkenlerinin büyüme ve dış ticaret bilançosu değişkenleri üzerindeki nedensellik analizi yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışmalarında 1980-2008 yılları arasındaki verilerini kullanmışlar ve turizm gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Işık (2010), Türkiye’nin 1980-2008 yılları arasındaki yabancı ziyaretçi harcamaları ile turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmasında ADF, Eş bütünleşme ve nedensellik ilişkisi yapmıştır. Çalışmanın sonucunda yabancı ziyaretçileri ile turizm gelirleri arasında uzun dönemde karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuşlardır.

Gautam (2011), çalışmasında Nepal’in 1974/75 ve 2009/10 dönemini ele alarak turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmişler ve uzun dönemde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin varlığını ifade etmişlerdir.

Samimi, Sadeghi ve Sadeghi (2011), gelişmekte olan ülkelerin 1995-2009 dönemindeki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerini ele alarak VAR analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyüme ve turizm gelirleri arasında uzun dönemde pozitif bir ilişki ve iki değişken arasında çift yönlü ilişki tespit etmişlerdir.

Çağlayan, Şak ve Karymshakov (2012), 11 farklı ülke grubunun 1995-2008 dönemindeki turizm gelirleri ve GSYH verilerini ele alarak panel Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Bu ülkeleri Amerika (30 ülke), Asya (34 ülke), Avrupa (37 ülke), Batı Asya (13 ülke), Güney Asya (6 ülke), Merkezi Asya (5 ülke), Latin Amerika ve Karayipler (28 ülke), Okyanusya (7 ülke), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (11 ülke), Sahra Altı Afrika (24 ülke) ve dünya (135 ülke) oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre Avrupa ülkelerinde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişki bulunmuşlardır.

Kara, Çömlekçi ve Kaya (2012), Türkiye’nin 1992-2011 dönemindeki turizm gelirleri, ekonomik büyüme, cari işlemler dengesi, döviz kuru verilerini ele alarak VAR analizi ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyümeden turizme tek yönlü, turizm gelirlerinden cari işlemler dengesine doğru çift yönlü ve döviz kurundan turizm gelirlerine tek yönlü nedensellik ilişkisi belirlemişlerdir.

Lashkarizadeh, Keshmir, Gashti ve Shahrivar (2012), çalışmalarında İran’ın 1980-2009 yıllarını ele alarak VAR ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Liangju, Huihui ve Wanlian (2012), çalışmalarında Çin'in 1984-2009 dönemindeki turizm ve ekonomik büyüme verilerini ele alıp, koentegrasyon analizi ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığı ve ekonomik büyüme ile turizm arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.

Mello-Sampayo ve Sousa-Vale (2012), Avrupa ülkelerinin 1988-2010 döneminde turist başına turizm harcamaları ve ekonomik büyüme verilerini ele almış olup panel eş bütünleşme testi uygulamışlardır. Sonuçta ise Güney Avrupa ülkelerinden daha çok Kuzey Avrupa ülkelerinde turizmin ekonomik büyüme üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Srinivasan, P.K. ve Ganesh (2012), Sri Lanka'nın 1969-2009 dönemindeki büyüme ve turizm verilerini kullanarak, ARDL yaklaşımı ile değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda çalışmanın sonucunda turizmin hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Yamak, Tanrıöver ve Güneysu (2012), çalışmalarında Türkiye'nin 1968-2006 dönemindeki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerini ele almıştır. Eş bütünleşme ve nedensellik testi uyguladıkları çalışmanın sonucunda turist başına düşen reel turizm gelirleri ile reel GSMH arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edememişlerdir.

Ageli (2013), Suudi Arabistan'ın 1970-2012 dönemindeki turizm harcamaları ve petROLSÜZ büyüme verilerini ele alarak birim kök testi, koentegrasyon testi, Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modeli uygulamışlardır. İki değişken arasında uzun dönemde pozitif yönlü ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca turizm harcamaları ve petROLSÜZ büyüme arasında iki taraflı nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Çoban ve Özcan (2013), Türkiye'nin 1963-2010 yılları arasındaki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerine eşbütünleşme ve nedensellik yöntemi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda kısa dönemde bir ilişki tespit edememişler fakat uzun dönemde bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Bu iki değişken arasında çift yönlü bir nedenselliğin bulunduğunu da ifade etmişlerdir.

Bozkurt ve Topçuoğlu (2013), 1970-2011 dönemine ait turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı ve ekonomik büyüme verilerine eş bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli uygulamışlardır. Sonuçta turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Kamacı ve Oğan (2014), çalışmalarında Türk Cumhuriyetlerinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Makedonya ve Türkiye) 1995-2011 yılları arasındaki verilerini ele alarak turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel analizi yardımıyla incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre ise bu ülkelerde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Tuğcu (2014), çalışmasında Akdeniz'de bulunan Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerinin 1998-2011 dönemindeki verilerini ele alarak panel granger nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ülke gruplarına göre şekillendiği ifade edilmektedir. Avrupa ülkelerinde ekonomik büyüme ile turizm gelirleri arasındaki ilişkinin daha iyi durumda olduğunu ifade etmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Durgun Kaygısız (2015), Türkiye’de 2003Q1-2013Q4 yıllarındaki net turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmasında VAR analizi ve Granger nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda net turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Kanca (2015), Türkiye’nin 1980-2013 verilerini ele almış, çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Özcan (2015), çalışmasında Türkiye’nin 1963-2010 yılları arasındaki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisini simetrik nedensellik yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğunu ifade etmiştir.

3. VERİ SETİ VE EKONOMİK YÖNTEM

Bu çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Analizlerde 1963-2016 dönemine ait yıllık seriler kullanılmıştır. Değişken olarak turizm geliri (TG) ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GDP) seçilmiştir. Her iki serinin de çok büyük rakamsal değerlere sahip olmaları nedeniyle öncelikli olarak logaritmaları alınmıştır.

Çalışmada serilerin durağan olup olmadıkları hem ADF birim kök testi hem de PP birim kök testi ile sınanmıştır. Birinci dereceden durağan olduğu anlaşılan serilere Engle-Granger Koentegrasyon ve Johansen - Juselius Koentegrasyon testleri uygulanmıştır. En sonda ise Granger nedensellik testi ile nedenselliğin yönü belirlenmiştir.

4. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada turizm gelirleri ile Gayrisafi Yurt İçi Hasıla arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla, öncelikle değişkenlere ait serilerin durağan olup olmadığına bakılmıştır. ADF ve PP durağanlık sınavından elde edilen sonuçlar ise sırasıyla Tablo-3 ve Tablo-4’de verilmiştir.

Tablo 3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli (t değeri)	P	Sabitli Trendli (t değeri)	p	Sabitsiz Trendli (t değeri)	p
GDP	-7.183119	0.0000	-7.140683	0.0000	-6,189086	0.0018
TG	-5.894757	0.0000	-6.275677	0.0000	-4.460534	0.0000

Tablo 4: PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli (t değeri)	p	Sabitli Trendli (t değeri)	p	Sabitsiz Trendli (t değeri)	p
GDP	-7.183169	0.0000	-7.140757	0.0000	-6.313601	0.0000
TG	-5.894757	0.0000	-6.979741	0.0000	-4.430379	0.0000

ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre seriler birinci farkında durağandır ($p < 0.05$). Yani, GDP ve TG serilerinin her ikisi için yapılan birim kök (unit root) sonuçlarının I(1) seviyesinde, durağan oldukları görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Birim kök içermediğine karar verilen değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini sınamak amacıyla, Engle-Granger (1987) ve Johansen-Juselius (1990) koentegrasyon yöntemi sınanmıştır. Çalışmada öncelikle Engle-Granger koentegrasyon analizi kullanılmıştır. Serilere Engle-Granger koentegrasyon analizinin uygulanabilmesi için, serilerin en az birinci farkında durağan olmaları gerekmektedir. Bu çalışmadaki seriler birinci dereceden durağan olduğu için Engle-Granger koentegrasyon analizi yapmaya uygundur. Engle-Granger koentegrasyon sonuçları, sabitli ve sabitli-trendli ve sabitsiz-trendli modeller kapsamında Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo 5: Engle-Granger Koentegrasyon Sonuçları

Denklem	Modeller	t-istatistiği	p
GDP=f(TG)	Sabitli	-7.147165	0.0000
	Sabitli Trendli	-7.094887	0.0000
	Sabitsiz Trendli	-7.219101	0.0000

Hata terimleri tüm modeller için $p=0.000 < 0,05$ olduğu için seri durağandır. Sonuç olarak GDP ve turizm değişkenleri eş bütünleşiktir. Yani, uzun dönemde bu değişkenler birlikte dengeye gelmektedirler.

Çalışmada kullanılan ikinci koentegrasyon(eş bütünleşme) analizi Johansen-Juselius (JJ) koentegrasyon yöntemidir. Bu yöntem özdeğer ve özvektörlere dayanan bir testtir. Tablo 6'da VAR modeli için SC, FPE, AIC ve HQ kriterleri 1 gecikme uzunluğunu vermektedir. Optimal gecikme seviyesi için dört kriterin de 1 gecikmeye işaret etmesi nedeniyle analizde gecikme seviyesinin 1 olmasına karar verilmiştir. Johansen-Juselius (JJ) koentegrasyon yönteminden elde edilen sonuçlar Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo 6: Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-120.4103	NA	0.458712	4.896411	4.972892	4.925535
1	36.82121	295.5952	0.000999*	-1.232848*	-1.003405*	-1.145475*
2	38.83289	3.621030	0.001083	-1.153316	-0.770911	-1.007694
3	44.54216	9.819942*	0.001014	-1.221686	-0.686320	-1.017816
4	46.98624	4.008286	0.001084	-1.159449	-0.471121	-0.897330

*1., Kriterler tarafından belirlenen gecikme seviyesini göstermektedir.

2. Yıllık seriler kullanıldığından dolayı gecikme uzunluğu 4'ten başlatılmıştır.

Tablo 7: Johansen - Juselius Koentegrasyon Test Sonuçları

Değişkenler	H ₀	Özdeğer İst.	İz İst.	%5	p	H ₀	Max-Özdeğer İst.	%5	p
KBMG-TG	r=0 r _≤ 1	0.426378	35.467 25	20.26184	0.0002*	r=0 r _≤ 1	28.90080	15.89210	0.0003*
	r=0 r _≤ 1	0.118630	6.5664 51	9.164546	0.1513	r=0 r _≤ 1	6.566451	9.164546	0.1513

H₀ :Koentegrasyon yoktur (r=0).

H₁ :Koentegrasyon vardır (r_≤1).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

$p < 0.05$ olduğu durumlarda H_0 red edilir. $p = 0.0002 < 0.05$ ve $p = 0.0003 < 0.05$ olduğu için iki tane koentegrasyon vardır. Yani, değişkenler arasında eş bütünleşme vardır. Değişkenler uzun dönemde dengeye gelmektedirler.

Yukarıdaki JJ yöntemiyle elde edilen normalize edilmiş eşbütünleşme vektörü sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: Normalize Edilmiş Eşbütünleşme Vektörü

GDP	TURIZM_GELIRLERI	C
1.000000	-0.283652	-4.381566
	(0.03862)	(0.57884)

Not: Parantez içindeki değerler standart hatayı göstermektedir.

Tablo 8’de özetlenen normalize edilmiş bütünleşme vektörü, aşağıdaki eşitlik yardımıyla gösterilmiştir.

$$\text{GDP} = -4.381566 - 0.50054 \cdot \text{TG}$$

Turizm gelirindeki 1 birim artış GDP’de yaklaşık 0.5 birimlik bir azalışa neden olmaktadır. Değişkenler arası ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemek için Granger nedensellik ilişkisi kullanılır.

Tablo 9: Granger Nedensellik Sonuçları

Bağımlı Değişken	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	p
GDP	9.093376	2	0.0106
TG	2.911562	2	0.2332

GDP ve TG için yapılan Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre; $p = 0.0106 < 0.05$ olduğu için Turizm gelirleri, Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın(GDP) nedenidir fakat $p = 0.2332 > 0.05$ olduğu için Gayri Safi Yurtiçi Hasıla(GDP) Turizm Gelirlerinin nedeni değildir. Kısacası bu iki değişken arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

5. SONUÇ

Turizm sektörü günümüzde en çok gelişme gösteren sosyal bir olaydır. Turizmin gelişmesi bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Bu çalışmada turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler Engle Granger ve Johansen Juselius koentegrasyon(eş bütünleşme) yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. İki değişken arasındaki nedenselliğin yönü ortaya konmaya çalışılmıştır. Hem Engle Granger hem de Johansen Juselius eş bütünleşme yöntemlerine kısa dönemde herhangi bir ilişki görülmemiştir. Ancak her iki yönteme göre uzun dönemde turizmin ekonomik büyümeye göre etkilediğini göstermektedir. Bulgulara göre incelenen dönem içerisinde turizm gelirlerindeki % 1’lik bir artışın, ekonomik büyümede yaklaşık % 0,50’lik bir azalışa neden olduğu tespit edilmiştir.

Bağımlı değişken olarak turizm gelirini belirlediğimiz denklemde GDP’nin turizm gelirlerinin nedeni olmadığı tespit edilmiştir. Ancak çalışmamızın temelini oluşturan bağımlı değişkenin GDP olarak ifade edildiği modelde turizm gelirlerinin GDP’nin nedeni olduğu belirlenmiştir. Yani turizm gelirleri ekonomik büyümenin nedeni iken ekonomik büyüme turizm gelirlerinin nedeni değildir. Tek taraflı nedensellik ilişkisi mevcuttur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kırbaş Kasman ve Kasman (2004) tarafından 1963-2002 dönemi yıllık verileri kullanılarak çalışmada nedensellik testleri sonucunda turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi tek taraflı olarak etkilediğini bulmuşlardır. Gündüz ve Hatemi-J (2005), 1963 -2000 dönemi yıllık verilerini ele almış ve sonuçta turizmden ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik olduğunu bulmuştur. Durgun Kaygısız (2015), Türkiye’de 2003Q1-2013Q4 yılları arasındaki çeyrek dönem verilerini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda net turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Kanca (2015), 1980-2013 yıllık verilerini ele almış, çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Özcan (2015), 1963-2010 dönemi yıllık verilerini simetrik nedensellik yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu sonuçlara göre Türkiye’de turizm sektörü önemli büyüme kaynaklarından biridir.

Turizmin gelişmesi bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Turizm faaliyetleri ekonomik büyümenin temelidir. Bu nedenle devletler turizm gelirlerini arttırmalıdır. Bu doğrultuda turizm sektörünün gelişiminin sağlayacak politikalar geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Turizm sektörü için gerekli teşvikler sağlanmalıdır. Turizm gelirlerini artırmak için alternatif turizm tipleri canlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ageli, M. M. (2013), Tourism Economics in Saudi Arabia: PP-VAR Approach, *Asian Journal of Business and Management*, 1(1), 21-27.
- Akan, Y. ve Işık C. (2009), Yabancı Ziyaretçi Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi (1970-2007). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 197-203.
- Aslan, A. (2008), Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi Üzerine Ekonometrik Analiz, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 1–11.
- Aykaç Alp, E. (2010), Türkiye’ de Turizm Gelirleri ile Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 13-22.
- Bahar, O. (2006), Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 137-150.
- Bahar, O. ve Kurtuluş, B. (2010), Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 255-265.
- Balaguer, J. ve Cantavella-Jordá, M. (2002), Tourism as a Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case, *Applied Economics*, 34(7), 877-884.
- Bezirgan, M. (2008), Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm ve Altınoluk Yöresinde İç Turizme Katılanlara Yönelik Bir Uygulama, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir.
- Bozkurt, E. ve Topçuoğlu, Ö. (2013), Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi, *Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 7(Ocak), 91-105.
- Brau, R., Lanza, A., ve Pigliaru, F. (2003), How Fast are the Tourism Countries Growing? The Cross-Country Evidence,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.485.8415&rep=rep1&type=pdf> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 28 Mart 2017).

Brida, J. G.,Risso, W.A. ve Carrera, E.J.S. (2008). A Long-Run Equilibrium Demand Function: The Mexican Tourism, *TOURISMOS: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 3(1), 66-82.

Chen, C. & Chiou-Wei, S.Z.(2009), Tourism Expansion, Tourism Uncertainty and Economic Growth: New Evidence from Taiwan and Korea, *Tourism Management*, 30, 812-818.

Çağlayan, E., Şak, N., ve Karymshakov, K. (2012), Relationship between Tourism and Economic Growth: A Granger Causality Panel Data Approach, *Asian Economic and Financial Review*. 5(2),518-529.

Çelikkıran, S. (2012), Turizm ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Çetintaş, H. ve Bektaş, Ç. (2008), Türkiye’de Turizm ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Kısa ve Uzun Dönemli İlişkiler, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1),1-8.

Çımat, A. ve Bahar, O. (2003), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 2003(6), 1-18.

Çil Yavuz, N. (2006), Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 162-171.

Çoban, O. ve Özcan, C.C. (2013), Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 243-261.

Dritsakis, N. (2004), Tourism As A Long-run Economic Growth Factor: An Empirical Investigation For Greece Using Causality Analysis, *Tourism Economics*, 10, 305-316.

Durgun Kaygısız, A. (2015), Net Turizm Gelirleri ve Büyüme İlişkisi: VAR Model-Granger Nedensellik Analizi, *Uluslararası Antalya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(2), 155-164.

Fayissa, B., Nsiah, C. ve Tadesse, B. (2009), Tourism and Economic Growth in Latin American Countries (LAC): Further Empirical Evidence, Department of Economics and Finance Working Paper Series.

Figini, P. ve Vici, L. (2007), Tourism and Growth in A Cross-Section of Countries, The Rimini Centre for Economic Analysis, http://www.rcfea.org/RePEc/pdf/wp01_09.pdf adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 29 Mart 2017).

Gautam, B. P. (2011), Tourism and Economic Growth in Nepal, *NRB Economic Review*, 23(2), 18-30.

Gökovalı, U. ve Bahar, O. (2006), Contribution of Tourism to Economic Growth in Mediterranean Countries: A Panel Data Approach, *Anatolia An International Journal of Tourism And Hospitality Research*, 17(2), 155-168.

Gündüz, L. ve Hatemi-j, A. (2005), Is the Tourism-led Growth Hypothesis Valid for Turkey, *Applied Economics*, 12(8), 499-504.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hepaktan, C. E. ve Çınar, S. (2010), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi, 8(2), 135-154.

Işık, C. (2010), Türkiye’de Yabancı Ziyaretçi Harcaması ve Turizm Gelirleri İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi (1970-2008), Sosyo-ekonomi, Temmuz-Aralık(2), 115-128.

İşler, Ö. (2009), Türkiye’de Turizm ve Havayolu Analizi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Jimenez, S.C. (2006), Tourism and Economic Growth at Regional Level: The Cases of Spain and Italy, 46th Congress of the European Regional Science Association, <http://www.rcfea.org/papers/WS1/Cortes%20Jimenez.pdf> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 01 Mart 2016).

Kamacı, A. ve Oğan, Y. (2014), Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyüm Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi, S.Sarı, A.H. Gencer, İ.Sözen (Ed.) International Conference On Eurasian Economies 2014 içinde (s. 1007-1012), Makedonya-Üsküp: Beykent Üniversitesi ve SS.Cyril Methodius Üniversitesi.

Kanca, O.C. (2015), Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1980-2013), Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(Aralık), 1-14.

Kara, O., Çömlekçi, İ. ve Kaya, V. (2012), Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makroekonomik Göstergeler İle İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011), Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 75-100.

Katırcıoğlu, S.ve Öztürk, İ. (2001), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Turizm Sektörünün Yeri ve Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi, Journal of International Tourism Research, 47-58.

Katırcıoğlu, S. (2009), Tourism, Trade and Growth: The Case of Cyprus, Applied Economics, 41(21), 2741-2750.

Khalil, S., Kakar, M. K. ve Waliullah (2007), Role of Tourism in Economic Growth: Empirical Evidence from Pakistan Economy, The Pakistan Development Review, 46(4), 985-995.

Kim, H.J., Chen M.H. ve Jang S.C.S. (2005), Tourism Expansion and Economic Development: The Case of Taiwan, Tourism Management, 27(5), 1-9.

Kırbaş Kasman, S. ve Kasman, A. (2004), Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 220, 122-131.

Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008), Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 13(2), 351-360.

Lashkarizadeh, M., Keshmir, Z., Gashti, H.P. ve Shahrivar, R. B. (2012), Evaluation of the Relations-hip between Tourism Industry and Economic Growth in Iran, Asian Journal of Business and Management Sciences, 1(9), 88-97.

Lee, C.C. ve Chang, C.P. (2008), Tourism Development and Economic Growth: A Closer Look at Panels, Tourism Management, 29, 180-192

Liangju, W., Huihui, Z. ve Wanlian, LI., (2012), Analysis of Causality between Tourism and Economic Growth Based on Computational Econometrics, Journal of Computers, 7(9), 2152-2159.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Martin, J.L., Morales, N.M. ve Scarpa, R. (2004), Tourism and Economic Growth in Latin American Countries: a Panel Data Approach, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=504482 adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2017).

Mello-Sampayo, F. ve Sousa-Vale, S. (2012), Tourism and Growth in European Countries: An Application of Likelihood-Based Panel Cointegration, School of Economics and Management, Technical University of Lisbon, Working Paper 17, <http://pascal.iseg.utl.pt/~depeco/wp/wp172012.pdf> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 1 Mart 2017).

Mervar, A. ve Payne, J. (2007), Analysis of Foreign Tourism Demand for Croatian Destinations: Long-Run Elasticity Estimates, *Tourism Economics*, 13, 407-420.

Modeste, N.C. (1995), The Impact of Growth in the Tourism Sector on Economic Development: the Experience of Selected Caribbean Countries. *Economia Internazionale*, 48, 375-385.

Oh, C.O. (2005), The Contribution of Tourism Development to Economic Growth in the Korean Economy, *Tourism Management*, 26, 39-44.

Özcan, C.C. (2015), Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Yaklaşımı ile Analizi: Türkiye Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46(Temmuz-Aralık), 177-199.

Özdemir, A. R. ve Öksüzler, O. (2006), Türkiye’de Turizm Bir Ekonomik Büyüme Politikası Aracı Olabilir mi? Bir Granger Nedensellik Analizi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 107-126.

Proença, S. ve Soukiazis, E. (2008), Tourism as an Economic Growth Factor: A Case Study for Southern European Countries, *Tourism Economics*, 14(4), 791-806.

Samimi, A. J., Sadeghi, S. ve Sadeghi, S. (2011), Tourism and Economic Growth in Developing Countries: P-VAR Approach, *Middle-East Journal of Scientific Research*, 10(1), 28-32.

Sequeira, T. ve Campos, C. (2005), International Tourism and Economic Growth, *Natural Resources Management*, 14, 1–25.

Skerritt, D. ve Huybers, T. (2005), The Effect of International Tourism on Economic Development: An Empirical Analysis, *Asia Pasific Journal of Tourism Research*, 10(1), 23-43.

Srinivasan, P., Santhosh, P.K. ve Ganesh, L. (2012), Tourism and Economic Growth in Sri Lanka: An ARDL Bo-unds Testing Approach, *The Romanian Economic Journal*, 45(September), 211-226.

Şit, M. (2014), Türkiye’de Turizm Sektörünün Performansına Etki Eden Faktörlerin Ampirik Analizi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya.

Tang, C.H. ve Jang, S.S. (2009), The Tourism–Economy Causality in the United States: A Sub-Industry Level Examination, *Tourism Management*, 30: 553–558.

Tuğcu, C. T. (2014), Tourism and Economic Growth Nexus Revisi-ted: A Panel Causality Analysis for the Case of the Mediterranean Region, *Tourism Management*, 42, 207-212.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2013), http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=160 adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017).

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2015), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21530> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017).

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim Tarihi: 03 Mart 2017).

Uysal, D., Erdoğan, S. ve Mucuk, M. (2004), Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1992-2003), Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8, 163-170.

Yamak, N., Tanrıöver, B. ve Güneysu, F. (2012), Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 26(2), 205-220.

Yıldırım, J. ve Öcal, N. (2004). Tourism and Economic Growth in Turkey , Ekonomik Yaklaşım, 15, 131-141.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1876 KANUN-I ESASÎ' DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÜZENLENİŞİ VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ

REGULATION OF BASIC RIGHTS AND FREEDOMS IN THE OTTOMAN BASIC LAW OF 1876 (KANUN-I ESASI) AND 1909 AMENDMENTS

Arş. Gör. Murat KURUN

Atatürk Üniversitesi, murat.kurun@atauni.edu.tr

Arş. Gör. Lokman ŞAHİN

Atatürk Üniversitesi, lokman.sahin@atauni.edu.tr

ÖZET

Klasik demokrasi anlayışının çerçevesini çizdiği temel hak ve özgürlükler bilindiği üzere 1789 Fransız devriminin getirmiş olduğu siyasal ve toplumsal akımlar içinde gelişmiştir. Felsefi bir kavram olarak özgürlük ilkçağ düşünürleri tarafından işlenmeye başlanmış olsa da siyasal hayatın içine Fransız Devriminden sonra bir hukuk konusu ve sorunu olarak girmiştir. Bu akımla birlikte temel hak ve hürriyetler anayasalarda hukuki bir zemine oturtulmaya çalışılmış ve iktidarın sınırları daraldıkça temel hak ve hürriyetlerin alanı genişlemiştir.

Temel hak ve hürriyetlerin kazanımı Batı demokrasilerinde tabandan tavana doğru ulaşan bir talepler silsilesi halinde hâsıl olurken Osmanlı döneminde bu temel hak ve hürriyetlerin kazanımı yukarıdan aşağıya gelen bir çaba eseri yavaş ve ağır gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda Osmanlı döneminde temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemelerin de bulunduğu anayasal hareketlere ve nihayetinde 1876 Kanun-i Esasî' ye ve 1909 değişikliklerine dönemin siyasi olaylarına mümkün olduğunca az yer vererek daha çok insan haklarına ilişkin düzlemde bakmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Kanun-i Esasi, Temel Hak ve Özgürlükler, Anayasa

ABSTRACT

The basic rights and freedoms that framed by the classical democracy concept were developed within the political and social movements emerged as a result of French revolution of 1789. Although the notion of freedom as a philosophical concept has begun to be processed by the early thinkers, it has entered into political life as a legal issue and problem after the French Revolution. With this movement, basic rights and freedoms have been tried to be placed on a legal level in the constitutions and the scope of basic rights and freedoms has been enlarged as the borders of power have narrowed.

In the Ottoman period, efforts to achieve these basic rights and freedoms which have been made slowly and hardly by an effort from above while fundamental rights and freedoms have been being salvaged the case of a hierarchical bottom-right demand in Western democracies. We will try to look more at the level of human rights by giving as possible as little space to the political events of the period to the 1876 Acts and the 1909 amendments and the constitutional movements, including the arrangements related to fundamental rights and freedoms during the Ottoman period in our work.

Keywords: Ottoman Basic Law, Fundamental Rights and Freedoms, Constitution

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KANUN-İ ESASÎ ÖNCESİ HAK VE HÜRRİYETLER

Osmanlı Devletinin klasik dönem hükümet şekli olan mutlak monarşi, padişahın geniş yetkilerle donatıldığı bir sistemdir. Devlet iktidarını yürütmek için sadrazam vb. yardımcılardan yararlanan padişah egemenliği tek başına kullanır. Padişahın yardımcısı konumdaki bu kişiler yetkileri padişah adına kullanırlar. Osmanlıda padişah egemenlik yetkilerini tek başına kullansa bile padişahın uyması gerektiği düşünülen İslami hukuk kuralları bulunmaktadır. Bu ilkeler padişahın egemenlik yetkilerini nasıl kullanması gerektiği ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde padişahın keyfi hareket etmediği ve İslam hukukuna uyduğu ileri sürülebilir. Ancak Osmanlı tarihinde bazı dönemlerde padişahların İslami hukuk kurallarından ziyade örfi hukuk kurallarına uyduğu ve İslami hukuk kurallarının geçerliliğini kaybettiği söylenebilir. İslami kuralların padişahı sınırlandırdığı alan ilahi bir niteliğe sahiptir ve padişahın keyfi uygulamalarını sınırlandıracak dünyevi bir mekanizma kurulmamıştır. Yani padişah sahip olduğu kullarına veya onu sınırlandıracak üst bir hukuk kuralına karşı değil, egemenliğinin kaynağı olan Tanrıya karşı sorumludur.¹

Osmanlı Devletinin gerileme devrine girişle devlet kurumlarının yozlaşması ve geleneksel devlet anlayışının devletin idame edilmesinde yetersiz hale gelmesi tehlikesine mukabil gerçekleştirilen bir takım reform hareketleri gözlemlenmektedir. Özellikle IX. Yüzyıldan itibaren gelişimini hızlandıran Osmanlı reform hareketleri üç ana faktör etrafında toplanmıştır. Bunlardan ilki, merkezi otoritenin güçlendirilmesi yönünde olmuştur. İkinci faktör ise, Avrupalı güçlerin hızla artan politik güçleri ve buna bağlı olarak Osmanlı Devleti üzerinde hissedilen yoğun baskılarıdır. Bu baskılar Osmanlıyı, devletin geleneksel toplumsal uygun olmayan ve siyasi kültürüne yabancı kurumlar açmaya ve bazı uygulamaları başlatmaya itmiştir. Söz konusu kurum ve uygulamalar toplum üzerinde olumsuz sosyokültürel etkiler bırakmakla kalmamış, sağladıkları hizmetin değerini de küçültmüştür. Üçüncü faktör, diğer ikisinden türeme olup, Osmanlı yenileşme ve reform hareketinin ideolojik boyutunu oluşturmaktadır. Önce “ıslahat”, daha sonra “muasırlaşma” ve ardından “batılılaşma” olarak nitelenen reform hareketleri, Osmanlı yönetici elitinin hem ideolojisi, hem de gücünün önemli bir meşruiyet dayanağı haline gelmiştir.²

Bu dönemde temel hak ve hürriyetlerin gelişimi ise devletin iktidarını sınırlayıcı anayasal belgelerle gerçekleşmiştir. Fakat yukarıda bahsedildiği üzere temel hak ve hürriyetlere de yer verilen bu anayasal belgeler devlet iktidarını tehdit eden iç etkenler ve/veya dönemin güçlü devletlerinin politik baskıları nedeniyle hayata geçirilmek durumunda kalmıştır. Bu anlamda karşımıza çıkan ilk anayasal belge 1808 Sened-i İttifak Belgesidir.

Sened-i İttifak merkezi hükümetin güçlendirilmesi maksadıyla âyânlar arasında yapılan bir antlaşma niteliğinde olmasının yanında devlet iktidarı sınırlandırılmış reayaya sınırlı da olsa birtakım haklar tanınmıştır. Bunun yanında Sened-i İttifak’ın bir toplum sözleşmesi olduğunu söylemek yanlış olur. Çünkü devlet iktidarının güçlendirilmesi amacıyla iktidarın muhatabı halk değil Âyânlar (yerel ileri gelenler) olmuştur.³ Bunun yanında Türk hukuk tarihinde anayasal hareketlerin başlangıcı olarak bir

¹ BULUT, Nihat, “Türkiye’de Temel Hak Ve Özgürlüklerin Gelişmesi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerin Önemi”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 1-2, 2008, s. 2-3

² YURTSEVEN, Yılmaz, *Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri*, (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 177

³ ŞAHİN, Adil, *İnsan, Özgürlük ve Devlet*, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2013, s. 137.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anayasal belge olan Sened-i İttifak kabul edilmektedir.⁴ Sened-i İttifakta temel hak ve hürriyetlere ilişkin hükümler; sadrazamın keyfi eylemlerinin yasaklanması (Şart 4), kişi dokunulmazlığı ve vergide ölçülülük ilkesi (Şart 7), reyaya zulmün yasaklanması (Şart 5 ve 7), adil yargılanma ve cezada kanunilik ve ölçülülük ilkesi (Şart 5 ve 6) gibi noktalarda belirir.⁵

Osmanlı Devleti' nin önemli ıslahat hareketlerinden olan ve sonrasında yapılacak ıslahat hareketleri için yenilikler içeren Tanzimat Fermanı temel hak ve hürriyetlere sınırlı ölçüde yer vermiştir. Hürriyet sözünü etmediği gibi eşitlik ifadesine bile yer vermemekle beraber, sadece “*Teb'a-ı Saltanat-ı Seniyyemizden olan ehl-i İslâm ve mileli saire bu müsaadat-ı şahanemize bilâistisna mazhar olmak üzere*” gibi eşitlik anlamına gelen bir ifade kullanılmıştır. Fermanın güvence altına aldığı temel haklar; can, ırz, namus ve mal güvenliği, vergide kanunilik ilkesi, vergide ölçülülük ilkesi, adil yargılanma ve mülkiyet hakkı, kanun önünde eşitlik, müsadere yasağı hususlarında yapılan düzenlemeler şeklindedir.⁶

Tanzimat döneminin bir diğer fermanı ıslahat Fermanı Osmanlı Devleti'nin bir iç düzenlemesi olmakla beraber Kırım Savaşı sonrası imza edilen Paris Antlaşması' nın maddeleri arasında yer alması bakımından uluslararası ve siyasi bir niteliğe de sahiptir.⁷ Osmanlı Devletinin yapmış olduğu ıslahatlar arasında dış etkenlerin çok etkili olduğu ıslahat Fermanı, müslüman ve müslüman olmayan uyruklar arasında eşitliği sağlamak amacıyla⁸ temel haklar bakımından; kanun önünde eşitlik ilkesine, din ve vicdan hürriyetine, eğitim hakkına, vergide eşitlik ve kanunilik ilkelerine, ekonomik haklara, suçta ve cezada kanunilik ilkesine, mülkiyet hakkına yer verilmiştir.

Tanzimat Dönemi yapılan ıslahatlar temel hak ve hürriyetler bakımından bir “İnsan ve Yurttaş Hakları” bildirisinin meydana gelmesini sağlayamamıştır. Yapılan ıslahatların bu amaçla yapıldığı ve/veya böyle bir nitelikte olduğu söylenemez.⁹ Bu dönemdeki fermanlar toplumdan gelen hak taleplerine mukabil gerçekleşmemiş ve şekil yönünden bakıldığında Batı dünyasında temel hak ve hürriyetler belgelerinde olduğu gibi kişi hakları belirli bir tertip ve sistem dâhilinde yer almamıştır.¹⁰

Osmanlı Devletinde temel hak ve hürriyetlerin sağlanmasında yetkin olmayan Tanzimat Dönemi fermanlarında, gerçekte, “tebaa-i saltanat-ı seniyye” lehine Padişah tarafından, onun tek taraflı isteğiyle, bir “lütuf” niteliğinde sağlanan bazı hak ve imtiyazlar 1839 Fermanında kullanılan tabire göre bir “müsaadat-ı şahane”, 1856 Fermanında ifade edildiği gibi bir “ihsan” söz konusu olmakta ve bu hak ve imtiyazları her zaman geri almaktan Hükümdarı vazgeçtirecek bir güç, ihlallerini önleyecek bir hukuki yaptırım ve korunmasını sağlayacak bir müessese bulunmamaktadır.¹¹

Kanun-ı Esasî' nin Hazırlanışı

Tanzimat döneminde yaşanan sosyal ve ekonomik bunalımların yanında siyasi açıdan sorunların baş göstermesi, dış baskılar ve Sultan Abdulaziz'in 1870'den sonra beliren keyfi ve baskıcı

⁴ GÖZLER, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, Şubat 2014, s.11.

⁵ TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları,24. Baskı, İstanbul, Mart 2014, s. 47.

⁶ BALTA, Tahsin Bekir, *İdare Hukuku I*, AÜSBF Yayınları, No. 326, Ankara,1970/72, s. 48.

⁷ UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789- 2010)*, DER Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010, s. 232

⁸ BOZKURT, Gülnihal, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, (1839-1914), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 57.

⁹ KAPANİ, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı(Tıpkı Basım), Ankara, 1993, s.96, OKANDAN, Recai G., *Amme Hukukumuzun Anahatları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s.91, Aksi görüş için, KUBALI, Hüseyin Nail, *Devlet Ana Hukuk Dersleri*, İstanbul, 1946, s.51, KUBALI, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayûnunun bir yurttaş ve insan hakları bildirisi niteliğini haiz olduğunu belirtmektedir. Aktaran, OKANDAN,1977, s.91.

¹⁰ KAPANİ, s. 93-97.

¹¹ OKANDAN,1977, s. 91-92

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetimi, meşrutiyetçi bir akımın doğuşuna zemin hazırlamış ve özellikle 1860'larda çoğunluğunu basın mensubu ve edebiyatçıların oluşturduğu "Genç Osmanlılar" adını alan bir grubun özgürlük, anayasalı bir rejim istekleri meşrutiyetçi mücadeleye ilk ivmeyi kazandırmıştı. Bu grup Kanun-u Esasi'nin mimarı Mithat Paşa'yı kendilerine önder edinmişlerdir.¹²

Sultan Abdulaziz'in keyfi yönetimi ve Sadrazamı Mahmut Nedim Paşa'nın Rus yanlısı politikaları Mithat Paşa önderliğinde ve sonrasında tahta çıkarılacak olan V. Murat'ın bilgisi dâhilinde tahttan indirilmesine sebep oldu. Bu dönemde Şuray-ı Devlet Reisi olan Mithat Paşa'nın amacı memlekette bakanların yetki ve sorumluluğu ve bireylerin tamamının hür ve eşit olmaları esaslarına dayanan bir anayasa hazırlayarak Meşrutiyeti ilan etmektir. Bu dönemde bir anayasa taslağı hazırlığında da bulunmasına rağmen V. Murat'ın akıl hastalığının ilerlemesi neticesinde bir anayasa yapmanın zorluğunu farkederek Mithat Paşa veliaht Abdulhamit'in meşruti yönetime rıza göstermesi ve meşrutiyeti ilan edeceği vaadi üzerine 31 Ağustos 1876'da doktor heyetinin raporuna istinaden tahttan indirilmesi yönünde fetva çıkarılan V. Murat'ın yerine II. Abdülhamit tahta çıkarıldı.¹³

Bu dönemin çalkantılı ortamında anayasa yapma çalışmaları yürütülmeye çalışıldı ve birkaç anayasa taslağı hazırlandı. Bu tasarılar Mithat Paşa tasarısı, Sait Paşa tasarısı ve Süleyman Paşa tasarısıdır. Mithat Paşa'nın hazırlamış olduğu "Kanun-u Cedid" adındaki tasarı sekiz bölüm ve elli dokuz maddeden oluşmaktaydı. Bu tasarıda temel hak ve hürriyetler "Tabiiyet-i Osmâniye ve Osmanlıların Hukûk ve Vezâifi (44-55 maddeler)" bölümünde ele alınmıştır. Sait Paşa tasarısı her ne kadar Fransız anayasası üzerinde düzenlemeler yapılarak hazırlanmış bir metin olarak nitelendirilse de aslında 1848 ve 1858 Fransız anayasaları birleştirilerek birebir tercüme edilmiştir.¹⁴ Bu tasarıda temel hak ve hürriyetlere taslağın "Kanûn-i Esâsi ile Temin Olunan Hukûk-ı Tebâ" başlıklı ikinci kısmında (Fasl-ı Sâni) yer verilmiştir. Son olarak Süleyman Paşa tasarısı olarak "Kanun-i Esâsi Müsveddesi" adlı metin hazırlanmıştır. Herhangi bir bölüm ayrımı yapılmayan tasarıda 45 madde sırayla yazılmış¹⁵ ve bu tasarı Kanun-u Esasi'nin oluşmasında etkili olmuştur.¹⁶

Bu tasarılar ışığında anayasayı hazırlamakla görevli Cemiyet-i Mahsusa adlı bir resmi komisyon kuruldu. Bu komisyon 2 asker, 16 sivil bürokrat (üçü Hristiyan olmak üzere) ve ulemeden 10 kişinin olduğu toplam 28 üyeden müteşekkildi. Komisyon, bahsettiğimiz tasarılarından ve bazı yabancı anayasalardan özellikle Prusya ve Belçika anayasalarından yararlanılarak¹⁷ asıl anayasa tasarısını hazırladı. Sadrazamlığa getirilmiş olan Mithat Paşa'nın başında bulunduğu Heyet-i Vükelâ tarafından da onaylanan anayasa metnini 23 Aralık 1876'da padişah kabul ve ilan etti.¹⁸

Üyeleri padişah tarafından seçilmiş olan bir komisyon tarafından hazırlanan, Heyet-i Vükelâ tarafından incelenip padişah tarafından kabul onaylanan Kanun-ı Esasi'nin yapımında halkı temsil

¹² ÖZGÜLDÜR ,Yavuz ; ÖZGÜLDÜR, Serdar "1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:5,1994, ss. 311-348, s. 325.

¹³ ÖZGÜLDÜR, s. 327-334.

¹⁴ Bkz. KILIÇ, Selda KAYA, "1876 Anayasa'sının Bilinmeyen İki Tasarısı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı:4, s.557- 635,Ankara, 1993, s. 560.

¹⁵ Bkz. KILIÇ, s. 563.

¹⁶ KILIÇ, s. 557- 563.

¹⁷ bkz. ÜÇÖK, Coşkun, "1876 Anayasası'nın Kaynakları", *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu*, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1976, ss. 1-30.

¹⁸ TANÖR, s. 133.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

eden herhangi bir organ yoktur. Bu anlamda Kanun-ı Esasî'nin padişahın tek taraflı işleminden doğan bir "Ferman Anayasa" olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹

1876 Kanun-ı Esasî'ye Genel Bakış

119 madde ve 12 kısımdan oluşan Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak değerlendirilen Kanun-ı Esasî'nin madde sayısı 1909 değişikliğiyle 121 maddeye çıkarılmıştır.²⁰ "Memâlik-i Devlet-i Osmâniye" başlığına sahip olan 1. - 7. maddeler birinci kısmı oluşturmaktadır. Bu başlık altında Osmanlının ülkesel bütünlüğü, İstanbul'un başkent olduğu, hilâfet ve saltanatın kime geçeceği ve padişahın yetkileri ele alınmıştır. 8. - 26. maddelerden oluşan "Tebaa-i Devlet-i Osmâniye'nin Hukuk-ı Umûmiyesi" başlığını taşıyan ikinci kısımda Osmanlı vatandaşlarının hak ve hürriyetleri sıralanmıştır. 27. - 38. maddelerden oluşan "Vükelâ-yı Devlet" başlıklı üçüncü kısımda vekil ve sadrazamların hukuki durumları, vekillerin meclise ve padişaha karşı konumu gibi konular ele alınmıştır. "Memurîn" başlığını taşıyan 39. - 41. maddelerden oluşan dördüncü kısım memurların hukuki durumlarını ele almış hak ve görevleri sıralamıştır. Meclisi Umumi'nin Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Âyân'dan meydana geldiğini açıklayan ve "Meclis-i Umumi" başlığını taşıyan 42. - 59. maddelerden oluşan beşinci kısımda heyet ve meclislerin görev ve sorumlulukları ele alınmıştır. Heyet-i Âyân'ın statüsünü düzenleyen altıncı kısım 60. - 64. maddelerden oluşmaktadır. 65. - 80. maddelerden oluşan yedinci kısımda Heyet-i Mebusan'ın statüsü düzenlenmiştir. 81. - 91. maddelerden oluşan "Mehâkim" başlıklı sekizinci kısımda mahkemelerin kuruluş şekilleri, çalışma esasları ve hâkimlerin atanması gibi konular yer almaktadır. "Dîvân-ı Âlî" başlıklı 92. - 95. maddelerden oluşan 9. kısımda yüksek mahkeme olan Dîvân-ı Âlî'nin çalışma prensipleri belirlenmiştir. 96. - 107. maddelerinden oluşan "Umur-ı Maliye" başlıklı 10. kısımda maliyeyle ilgili konular yer almaktadır. 108.- 112. Maddelerden 11. kısımda vilayetlerin yönetimiyle ilgili maddeler bulunmaktadır. 113.- 121. maddelerden oluşan "Mevâdd-ı Şetta" başlıklı son kısımda ülke içerisinde çıkabilecek sıkıntılarla ilgili maddelere yer verilmiştir.²¹

Kanun-i Esasî, daha önceki anayasal belgelerden; sistematik düzenlenmesi ve ayrıntılara yer vermesi düşünüldüğünde günümüz anayasalarından ayırt edilemeyecek bir anayasa metnidir. Bunun yanında Kanun-ı Esasî'nin değiştirilmesi zor olan bir metin sunması onu katı bir anayasa yapmaktadır.²²

Kanun-i Esasî'yle birlikte ilk kez devletin organlarının neler olduğu, devlet yapısı, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri belirtilmek suretiyle Osmanlı devletinin hukuki durumu belgelenmiştir. Ancak yasama ve yürütme güçlerini padişahla birleştiren bu anayasa devletin yapısında ciddi değişiklikler ortaya koyamamıştır.²³

1876 Kanun-ı Esasî' de Temel Hak ve Hürriyetler

1876 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemeler belirttiğimiz üzere Anayasa'nın "Tebaa-i Devlet-i Osmâniye'nin Hukuk-ı Umûmiyesi" adlı kısmında düzenlenmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin bu şekilde sıralanmış olunması bakımından 1876 Anayasası Türk hukuk tarihinde bir ilktir. Bu bölümde zikredilen temel haklar; "vatandaşlık hakkı, kişi hürriyeti, kişi güvenliği, din ve

¹⁹ TANÖR, 133.

²⁰ 1876 Anayasa' sının tam metni için bkz. KİLİ, Suna, GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 269, 3. Baskı, İstanbul, 2006, s. 36-51. veya GÖZLER Kemal, *Türk Anayasaları*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999, ss.30-63

²¹ ŞAHİN, Adil, Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları (1808-2011), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012

²² GÖZLER, 2011, s.15, Bkz. GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 4. Baskı, Bursa, Ağustos 2013, s.59.

²³ MUMCU, Ahmet; KÜZECİ, Elif, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 165.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

vicdan hürriyeti, basın hürriyeti, şirket kurma hürriyeti, dilekçe hakkı, eğitim ve öğretim hürriyeti, eşitlik ilkesi, kamu hizmetlerine girme hakkı, mali güce göre vergilendirme ilkesi, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, kanunî hâkim ilkesi, muhakemenin aleniliği ilkesi, müsadere ve angarya yasağı, vergilerin kanuniliği ilkesi, işkence yasağı” biçimindedir. Ayrıca anayasanın temel hak ve hürriyetlerin belirtildiği bölümünde seçme seçilme hakkına doğrudan değinilmese bile “Heyeti Mebusan” bölümünde üyelerin “*müntehipler*” tarafından seçileceğine vurgu yapılarak dolaylı da olsa seçme ve seçilme hakkı olarak tanınmıştır. 1876 Anayasasında yer verilen temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemeleri şu şekilde ele almak mümkündür.

Vatandaşlık hakkı; 8. madde’ de düzenlenmiştir. Buna göre, Osmanlı devleti sınırları içinde yaşayan herkes dinine veya mezhebine bakılmaksızın Osmanlı sayılır. Bu maddeyle Osmanlı vatandaşlığı dil, din ve ırk bağları dikkate alınmadan anayasal zeminde hukuki bir anlayışa dayandırılmıştır.²⁴

Kişî Hürriyeti; 9. madde’ de tanınmıştır. Osmanlı tebaasının tamamı kişî hürriyetine sahiptir ve bir başkasının hürriyetini ihlal edemez.

Kişî Güvenliği; 10 madde’ de yer almaktadır. Buradaki hükme göre, kişilerin özgürlüğü her türlü saldırıdan korunur ve hiç kimse kanunun belirttiği sebep ve şekilden başka bir gerekçeyle cezalandırılmaz.

Din ve Vicdan Hürriyeti; 11. madde’ de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre devletin dini İslam dinidir. Bunun yanında, “devletin dini İslam’dır” ibaresi korunmakla birlikte ülkenin huzurunu ve halkın güvenliğini bozmayacak şekilde Osmanlı topraklarında bulunan bütün dini grupların kendi ritüellerini gerçekleştirmelerine izin verilmiş ve daha önce ayrıcalık tanınan cemaatlerin bu ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmeleri devlet güvencesine alınmıştır.

Basın özgürlüğü; 12. madde’ de “matbuat kanun dairesinde serbesttir” ifadesiyle tanınmıştır. Basın özgürlüğüyle ilgili bu madde özgürlüğü garanti altına almadığı gibi sansürü de yasaklayıcı bir ibare içermemektedir. Bu haliyle Kanun-i Esasi basın özgürlüğünün hangi nedenlerle sınırlandırılabilirliği konusunda her hangi bir düzenleme getirilmemiş olup bu konuda kanun koyucuya geniş bir yetki vermiştir. Kanuna dayanmak kaydıyla basın özgürlüğü her zaman ve her hangi bir gerekçeyle sınırlandırılabilir. Dolayısıyla Kanun-i Esasinin basın özgürlüğü ile ilgili bu düzenlemesinin pek de özgürlükçü olduğu söylenemez.

Şirket kurma hürriyeti; Kanun-i Esasî’nin 13’üncü maddesinde Osmanlı tebaası ticaret, sanat ve ziraat alanlarında kanunlar çerçevesinde her türlü şirket kurabilirler.

Dilekçe hakkı; Kanun-u Esasînin 14’üncü maddesi, Osmanlı tebaasından bir veya birkaç kişinin gerek kendilerine gerek “umuma müteallik olan” bir konuda yetkili makamlara ve meclis-i Umumîye “arzuhal vermeğe” ve keza memurları hakkında şikâyette bulunmaya hakları olduğu belirtilmektedir.²⁵

Eğitim ve öğretim hürriyetine Kanun-ı Esasî’nin 15. ve 16. maddelerinde öğretim hakkına yer verilmiştir. 15. maddede “*Emri tedaris serbesttir. Muayyen olan kanuna tebaiyet şartı ile her Osmanlı Umumî ve hususi tedarise mezundur*” denilerek genel ve özel eğitimin kanuna uymak şartıyla serbest olduğu vurgulanmaktadır. 16. madde de ise “*Bilcümle mektepler Devletin tahtı*

²⁴ GÖZLER Kemal, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s. 26.

²⁵ GÖZLER, 2000, s.27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

nezaretindedir. Tebaa-i Osmaniye'nin terbiyesi bir siyaki ittihat ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve mileli muhtelifinin umuru itikadiyelerine müteallik olan usulü talimiyeye halel getirilmeyecektir” denilerek okulların devletin gözetimi altında olacağı hükme bağlanmıştır.

Eşitlik ilkesi; 8.madde ve 17. madde’ de düzenlenmiştir. Osmanlı vatandaşlığına sahip herkesin eşit olduğu din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın herkese eşit muamele edileceği, hak ve ödevlerde mütesavi oldukları bu iki maddede dile getirilmiştir. Osmanlı tabiiyetindekilerin eşit sayılması daha önceki anayasal belgelerde de düzenlenmiş ancak anayasal çerçevede Kanuni Esasi’yle yer alan bu ibareyle hukuk devleti anlayışının gelişimi açısından önemli bir adım atılmıştır.²⁶

Kamu hizmetlerine girme hakkı; 18. ve 19. maddelerde düzenlenmiştir. 18. Madde yer alan hükme göre kamu hizmetinde bulunabilmek için devletin resmi dili olan Türkçe’ yi bilmek şartı koşulmuştur. Devamındaki madde hükmüne göre ise bütün Osmanlı tebaası ehliyet ve kabiliyetine uygun memuriyetlere girme hakkına sahiptir.

Mali güce göre vergilendirme ilkesine ilişkin hüküm 20. madde’ de yer almaktadır. Vergilerin herkesin kudretine göre tarh ve tevzi olunacağı belirtilmiştir.

Vergilerin kanuniliği ilkesi 25. madde’de ele alınmıştır. Buna göre kanuna aykırı olarak ve gücü nispeti dışında hiç kimseden vergi ve benzeri salmalar alınamaz. Fakat savaş hali bu hükmün istisnasını oluşturmaktadır (m.24).

Konut dokunulmazlığına ilişkin 22. madde’de yer alan hükme göre Osmanlı ülkesindeki herkesin sürekli ve geçici konutları devletin güvencesi altındadır. Ancak kanunun tayin ettiği durumlarda devlet güçleri zorla da olsa konutlara girebilirler.

Mülkiyet hakkı, eğer usulünce sahip olunmuşsa güvence altındadır. Kamu yararı dolayısıyla ve gerçek değeri peşin ödenmek koşulu bu durumun istisnasıdır. Diğer bir istisna ise savaş halidir. Savaş halinde müsadere mümkündür (m.24).

Kanunî hâkim ilkesi ve muhakemenin aleniliği ilkesiyle 1876 Kanun-i Esasî kişi hak ve hürriyetlerini yargısal güvence altına almaya çalışmıştır. Mehakim başlığı altında mahkemelerin verilen davalardan ya da kendi sorumluluğuna giren davalardan kaçamayacağı, hiç kimsenin kanunla bağlı olmadığı mahkemede yargılanamayacağı, her davanın ancak ait olduğu mahkemede görüleceği ve herkesin gerekli gördüğü şekilde kendini savunabileceği ele alınmıştır. Bunların dışında olağanüstü mahkemelerin kurulamayacağı veya özel hüküm vermeye yetkin bir komisyonun oluşturulmayacağı açıklanmıştır.

Müsadere ve angarya yasağına 1876 Kanun-i Esasî’ nin 24. maddesinde, “müsadere ve angarya ve cerime memnurdur. Fakat muharebe esnasında usulen tayin olunacak tekâlif ve ahval bundan istisnadır” denilerek yer verilmiştir. 24. madde açıkça müsadere ve angaryayı yasaklamıştır. Ancak, 24. madde, “muharebe esnasında usulen tayin olunacak tekâlif ve ahval bundan istisnadır” denilerek bu yasağa bir istisna getirmiştir. Buna göre usulüne uyulmak şartıyla savaş halinde müsadere ve angarya niteliğinde olan sorumluluklar getirilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken bir konu da bu istisnanın sadece savaş hali ile sınırlı olmasıdır. Yoksa olağanüstü yönetim

²⁶ ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “1876 Anayasasının Hukuk devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:53, S:1, 2004,ss. 173-184, s. 177

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

usullerinden olan sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilanında bu tip bir yükümlülüğün getirilmesi mümkün değildir.

İşkence yasağı Kanun-i Esasinin 26 maddesinde, işkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur denilerek işkence yasağı çok açık bir şekilde dile getirilmiştir. 26. Madde sadece işkence yasaklamakla kalmayıp gerek nitelik gerek nicelik bakımından hangi nitelikte olursa olsun eziyeti de kesin olarak yasaklamıştır. Madde hükmü ile getirilen yasaklar mutlaklardır. İstisna getirilemez. İşkence yasağı olağanüstü hallerde dahi askıya alınmaz. 26. madde bu durumu, “*ışkence ve her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur*” diyerek açıkça dile getirmiştir. 26. madde de düzenlenen bu mutlak yasak savaş hali de dâhil olmak üzere en zor koşullar ve en ağır toplumsal acil durumlarda dahi bu yasağın ihlaline izin vermez. Bu itibarla kayıtsız ve şartsız olan bu hükmün sınırlar ötesi bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla esine az rastlanan bir şekilde bu hak her hâl ve durumda garanti altına alınmıştır diyebiliriz.

Yukarıda saymış olduğumuz 1876 Kanun-ı Esasî’ de yer alan bu temel hak ve hürriyetlerin gerçek anlamda güvence altına alınabilmesi otoritenin sınırlandırılmasıyla mümkündür. Bu bağlamda Kanun-i Esasî otoriteyi sınırlandırmayı başarabilmiş bir anayasa değildir ve 113. maddeyle padişaha sürgün yetkisi verilerek yukarıda sayılan bütün hak ve hürriyetler bir anlamda askıya alınmıştır. Ayrıca 113. maddenin son cümlesi hukuk devleti anlayışının işlemeyeceğini dile getirir niteliktedir.²⁷

1909 Yılı Değişikliklerinde Temel Hak Ve Hürriyetler

1876 yılında seçimle gelmiş Meclisi Mebusan ve padişah tarafından atanan Meclisi Ayandan teşekkül Osmanlı Meclisi açılmıştır. Açılan bu meclis iki yasama dönemi çalışmalarını sürdürmüş ve anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanan padişah tarafından Osmanlı-Rus savaşı gerekçe gösterilerek 1878 yılında tatil edilmiş ve 1908 yılına kadar tekrar işlerlik kazanamamıştır..²⁸ Bu dönemde II. Abdülhamit’ in mutlakiyetçi yönetimi devam etmiştir ve Anayasa uygulama alanı bulamamıştır.

1860’lı yıllarda başlayan Genç Osmanlılar hareketinin devamı olarak, II. Abdülhamit’in mutlakiyetçi yönetimine karşı aydınlardan oluşan Jön Türkler anayasayı yeniden uygulamak için bir hareket başlatmışlardır. Jön Türklerin örgütlenerek kurmuş oldukları İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin²⁹ baskıları sonucu 23 Temmuz 1908’ de II. Abdülhamit Anayasayı tekrar yürürlüğe koymak durumunda kaldı ve 24 Temmuz 1908 günü II. Meşrutiyet ilan edildi. II. Meşrutiyetin ilanı ülkede bir bayram havası yaşatmış olsa da iç ve dış siyasi gerilimler devam etti. Ülkede yaşanan siyasi gerilim sonrası gerçekleşen 31 Mart Vakası sonrasında II. Abdülhamit tahttan indirildi ve yerine Mehmet Reşat padişah ilan edildi. Bu gelişmelerden sonra 19 Ağustos 1909’ da Anayasa değişikliğine gidildi.³⁰

1909’ de 1876 Anayasasına göre seçilip gelen milletvekilleri, yeni bir anayasa yapmak yerine değişiklik yapma yolunu tercih etmişlerdir. Meclis toplandıktan sonra kurulan bir komisyonla 1876 Anayasa’sının padişah ve diğer yürütme organlarına üstünlük tanıyan hükümlerini, parlamenter anlayışla bağdaşmayacağı gerekçesiyle 119 maddelik Kanun-ı Esasî’nin 21 maddesi

²⁷ ÖZKORKUT, s. 178.

²⁸ BULUT, s.7

²⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti için bkz. TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi, Cilt.1*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011, s. 51-165.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. UÇAROL, s. 461-479.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(3,6,7,10,12,27,28,29,30,35,36,38,43,44,53,54,76,77,80,113,118. maddeler) değiştirilmiş, bir madde ilga edilmiş (119. m.), yeniden üç madde eklenmiş ve 121 maddelik bir metin hazırlanmıştır.³¹

Yapılan değişikliklerden önce 1876 anayasası gereğince Osmanlı yönetim sistemi meşruti monarşi halini almıştı. Meşruti monarşiler esasında demokratik nitelik taşırlar ve yasama halk tarafından seçilen meclis üyelerine yürütme de meclise karşı sorumlu hükümete verilmiştir. Padişah ise kendine tanınan sınırlı alanda sembolik yetkilere sahiptir. 1876 anayasasıyla meşruti monarşi olan Osmanlı yönetim sisteminin 1909 değişikliğiyle meşruti monarşiden çıkıp sınırlı monarşiye kaydığını söylemek mümkündür.³²

Temel hak ve hürriyetler alanında yapılan değişikliklerde ise 1876 Kanun-ı Esasi'nin eksiklikleri giderilmiş ve bazı hak ve özgürlüklerin kullanımını sınırlayan düzenlemelerin giderilmesine çalışılmıştır. Bu anlamda 1876 Kanun-ı Esasi' de yer alan hak ve özgürlüklerin yanında “*kanun dışı tutuklama yasağı, haberleşmenin gizliliği, toplanma özgürlüğü, dernek kurma hakkı, sansür yasağı*” gibi hak ve özgürlükler anayasaya girmiştir. Bu hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak nitelikte olan 113. maddenin ikinci fıkrasında yer alan Padişahın sürgün yetkisine ilişkin hüküm ise kaldırılmıştır. Böylece Kanun-i Esasi ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri pamuk ipliğine bağlayan baskı aracında ortadan kaldırılmış oluyordu.

Kanun-i Esasinin ilk halininin 12. maddesinde “Matbuat kanun dairesinde serbesttir” denilerek basın özgürlüğüne yer veriliyordu. Ancak bu özgürlüğe yer veren anayasa özgürlüğün sınırlandırılmasını kanuna bırakıyordu. Kanun-i Esasinin ilk halinde yasa yapımı konusunda ilk ve son yetkili şahıs Padişah olmasından dolayı bu özgürlük kolaylıkla ortadan kaldırılmıştı. 12. maddede 1909 yılında yapılan değişiklikle “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiçbir veçhile kableltab teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz*” denilerek basın özgürlüğü güvenceye kavuşturulmaya çalışılmış ve sansür yasaklanmıştır.

1909 değişikliğinde 10. maddeye yapılan eklemeye kanun dışı tutuklama yasaklanmıştır. Kişinin suçluluğu konusunda kesin hüküm bulunmadığı hallerde özgürlükten yoksun bırakılmamasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Böylece tutuklamaların kim tarafından ve hangi koşullarda gerçekleştirileceği kanuna bağlanmıştır.

119. madde ile “*Postanelere mevdu evrak ve mekatip müstantik veya mahkeme kararı olmayınca açılmaz*” denilerek haberleşmenin gizliliği ilkesi güvence altına alınmıştır. Buna göre, mahkeme kararı olmadıkça postanelere emanet edilmiş olan evraklar mektuplar açılmayacaktır. Böylece en temel insan haklarından olan haberleşmenin gizliliği ilkesi de güvence altına alınmış oluyordu. Ayrıca bu hükümle özel hayatın gizliliği de koruma altına alınmıştır.³³

Temel hak ve özgürlükler konusunda 1909 değişikliği ile ilgili olarak son değişikikte 120. maddede güvence altına alınan, toplanma ve dernek kurma özgürlüğünün güvence altına alınmasıdır. II. Meşrutiyet' in hazırlanışında var olan bütün yasak ve baskılara rağmen toplanma ve dernekleşme eylemleri önemli rol oynamıştır. 1909 yılında yapılan anayasa değişikliği ile bu faaliyetler hukukileştirilmiştir. Ancak, bu hak giderici bir sisteme³⁴ bağlanarak düzenlenmiş olup bu hakların

³¹ YILMAZ, Faruk, *Türk Anayasa Tarihi*, İZ Yayıncılık, İstanbul,2012, s. 50.

³² GÖZLER, 2000, s. 41.

³³ BULUT, s. 23.

³⁴ TUNAYA, s. 396-397.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kötüye kullanımını engellemek istemiştir. Buna göre, “Osmanlı devletinin ülke bütünlüğünü bozma, Meşrutî yönetimi başkalaştırma, Kanun-i Esasiye aykırı hareket etme ve ayrılıkçı siyaset gütmeye yönelik cemiyetler ile her türlü gizli dernekleşme yasaklanmaktadır”.³⁵

1909 değişiklikleriyle getirilen yeni düzenlemeler ve 1876 yılı metni bir bütün olarak düşünüldüğünde nihai metnin temel hak ve özgürlükler bakımından doyurucu bir liste ve içerik sunduğunu söylemek mümkün olsa da uygulanma bakımından durum çok değişmemiştir. Buna gerekçe olarak, özellikle, 1913 Bab-ı Ali baskını sonrası İttihat ve Terakî’ nin antidemokratik işlemleri temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasını da olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür.³⁶

SONUÇ

19. yüzyıl boyunca Avrupa’da anayasacılık hareketleri pek çok ülkede yükselişe geçmiş ve bu yüzyıl boyunca birçok Avrupa devleti anayasal düzeni benimsemiştir. Osmanlı Devleti de 19. yüzyıl boyunca anayasal düzene geçiş sürecini takip etmiş 1808 Sened-i İttifak’la başlayan anayasal düzene geçiş süreci 1839 Tanzimat, 1856 Islahat ve 1875 Adalet Fermanıyla devam etmiş ve 1876 yılında bu süreç tamamlanmıştır. 1876 yılına gelinceye kadar insan hak ve özgürlükleri aşamalı olarak geliştirilmiştir. İlk anayasal belgelerde sadece klasik haklar olarak adlandırılan haklara yer verilirken daha sonraki belgelerde sosyal haklar da Osmanlı tebaasına tanınmıştır. 1876 anayasası her ne kadar kişi hak ve özgürlüklerini arttırsa da düşünce ve basın özgürlüğüyle ilgili haklara çok fazla yer vermemiş hatta basın özgürlüğünü kısıtlayacak bir maddeye yer vermiştir. 1909 değişikliğiyle basın özgürlüğünün önü açılmış olsa da düşünce özgürlüğü bu anayasada da gerektiği gibi ele alınmamıştır. Ancak dönemin şartları ve aynı dönemdeki Avrupai anayasalar incelendiğinde 1876 anayasasının temel hak ve özgürlükler bakımından gayet makul bir yerde olduğu kabul edilmelidir.

1876 anayasası devlet organlarını tanımlayıp yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarını ayrı ayrı ele almış olsa da padişahın özellikle yasama ve yürütmedeki etkinliğini kıramadığından hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayamamıştır. Hak ve özgürlüklerin korunması iktidarın gerçek anlamda sınırlandırılmasıyla mümkündür. Türk anayasacılık hareketleri incelendiğinde asıl amacın kişi hak ve özgürlüklerini korumak değil devleti kurtarmak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 1876 anayasası özgürlükleri teminat altına konusundan yetersiz kalmış ve padişaha tanınan sürgün yetkisi hak ve özgürlükleri neredeyse yok saymıştır.

1876 anayasasında görülen eksiklikler 1909 değişikliğiyle giderilmeye ve hak ve özgürlükler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. 1909 değişikliğiyle yeni hak ve özgürlükler tanınmış ve hak ve özgürlüklerin alanı genişletilmiştir. Hak ve özgürlüklerin korunması için gerekli olan hukuki çerçevenin belirlenmesinde meclise öncelik verilmiştir. Klasik parlamenter sistemin ruhuna uygun bir şekilde yasama ve yürütme arasında yumuşak bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre, yasama faaliyetleri yasama organına, yürütme yetkisi de parlamentoya karşı sorumlu olan bakanlar kuruluna verilmiştir. Padişahın sınırlandırılması ve teoride hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak teorik düzeyde ele alınan kanunlar pratikte hak ve özgürlüklerin korunduğu anlamına gelmemektedir. Demokrasi ve uzlaşmacı kültürün tam olarak içselleştirilememesi fiili anlamda bir demokrasi ortamının önüne geçmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen 19. Yüzyılın

³⁵ TANÖR, s. 197

³⁶ TANÖR, s. 197-207.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

başından beri süregelen demokratikleşme daha uygun ifadeyle devlet iktidarını sınırlandırılma çabaları azımsanmayacak derece önemlidir.

KAYNAKÇA

BALTA, Tahsin Bekir, İdare Hukuku I, AÜSBF Yayınları, No. 326, Ankara, 1970/72

BOZKURT, Gülnihal, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu, (1839-1914), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989

BULUT, Nihat, “Türkiye’de Temel Hak Ve Özgürlüklerin Gelişmesi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerin Önemi”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, S. 1–2, 2008.

GÖZLER Kemal, Türk Anayasaları, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999.

GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.

GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 4. Baskı, Bursa, Ağustos 2013

GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, Şubat 2014

KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, 7. Baskı(Tıpkı Basım), Ankara, 1993

KILIÇ, Selda KAYA, “1876 Anayasa’sının Bilinmeyen İki Tasarısı”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi, sayı:4, Ankara, 1993

KİLİ, Suna, GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Türk Anayasa Metinleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 269, 3. Baskı, İstanbul, 2006.

KUBALI, Hüseyin Nail, Devlet Ana Hukuk Dersleri, İstanbul, 1946

MUMCU, Ahmet, “Osmanlı Devletinde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak Ve Özgürlükler İle 1876 Anayasasının Temel Yapısı”, Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1976.

MUMCU, Ahmet; KÜZECİ, Elif, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011

OKANDAN, Recai G., Amme Hukukumuzun Anahatları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977

ÖZGÜLDÜR, Yavuz; ÖZGÜLDÜR, Serdar “1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:5,1994.

ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “1876 Anayasasının Hukuk devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:53, S:1, 2004.

ŞAHİN, Adil, Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları (1808-2011), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012

ŞAHİN, Adil, İnsan, Özgürlük ve Devlet, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2013

TANÖR, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları,24. Baskı, İstanbul, Mart 2014

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi, Cilt.1, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011.

UÇAROL, Rıfat, Siyasi Tarih (1789- 2010), DER Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010

ÜÇÖK, Coşkun, “1876 Anayasası’ nın Kaynakları”, Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1976

YILMAZ, Faruk, Türk Anayasa Tarihi, İZ Yayıncılık, İstanbul,2012.

YURTSEVEN, Yılmaz, Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri, (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2006.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TURİZM VE OTELCİLİK MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HİZMET KALİTESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

DETERMINING THE VIEWS OF VOCATIONAL SCHOOL OF TOURISM AND HOTEL MANAGEMENT STUDENTS ON THE QUALITY OF EDUCATION (THE CASE OF TURKEY)

Doç. Dr. Atıncı OLCAY

Gaziantep Üniversitesi Turizm Fakültesi, olcay@gantep.edu.tr

Eşref AY

Gaziantep Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, esrefay@gmail.com

ÖZET

Bu araştırma Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla oluşturulan anket formu araştırma evrenindeki 850 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23.0 programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine yönelik görüşlerinin genel olarak olumlu yönde olduğu, okulların öğrencilerin sosyalleşebilecekleri ortak alanlara, bilişim-teknoloji imkânlarına sahip olmaları ve bu imkânlardan öğrencilerin kolaylıkla yararlanabilmeleri konularında da öğrencilerin ağırlıklı olarak kararsız görüş bildirdikleri, öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine yönelik görüşlerinin okullara göre farklılaştığı ancak not ortalaması ve bölüm bağımsız değişkenlerine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim-öğretim kalitesi, turizm eğitimi, meslek yüksekokulu.

ABSTRACT

This study was conducted to determine the views of vocational school of tourism and hotel management students on the quality of education and training. The survey form created for this purpose was applied to 850 students that fit the study subject. The data obtained was analyzed by using the SPSS 23.0 program. The study concluded that vocational school of tourism and hotel management students have a positive overall outlook on the quality of education and training, and they are mainly undecided on whether they have the common areas to socialize or whether they have information-technology facilities that are easily available to them. Their views on the quality of education and training vary based on the school; however, grade point averages and department-free variables do not have sway the opinions.

Key Words: Quality of education, tourism education, vocational school.

1. GİRİŞ

Turizm amacıyla her yıl meydana gelen büyük nüfus hareketleri hem ekonomik hem de toplumsal olarak pek çok etki ve değişim meydana getirmektedir. Dış pazarlarda rekabet gücü en yüksek sektörlerden biri olan turizm, son yıllarda Türkiye'de de büyük bir hızla büyümüştür. Bu büyümeyle birlikte sektör, bazı temel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Hizmet sektörü içinde yer alan turizmin başlıca sorunu, hizmet kalitesinin düşüklüğüdür. Bir turizm işletmesinin rekabette

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üstün olmasındaki en geçerli yol, rakip işletmelerden daha kaliteli hizmet üretmesi ya da başka bir ifadeyle, tüketici beklentilerine cevap verebilmesidir (Altan, Atan ve Ediz, 2003: 2).

Kaliteli hizmet nitelikli personel ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle hizmet endüstrisinin temel ögesi “insan”dır. Nitelikli insan gücünün sağlanması da kaliteli ve etkin bir turizm eğitim ve öğretiminin verilmesine bağlıdır (Ünlüönen, 2000: 218). İnsana yatırım yapılmadan, fiziksel ve teknolojik donanımların, ekonomik gelişmelerin hizmet kalitesini arttırmada ve geliştirmede etkili olması mümkün değildir (Seymen, 2002: 17).

Çağdaş turizm anlayışının gerektirdiği hizmet kalitesinin sunulması büyük ölçüde sektörde istihdam edilen işgücünün kaliteli mesleki ve teknik eğitim almasına bağlıdır (Christou, 1999:683; Alp, 1992: 47). Milli eğitim sistemi kapsamında tarım, endüstri ve hizmet sektörleriyle birlikte her türlü mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin organizasyonu, planlanması, araştırılması, geliştirilmesi ve eşgüdümü ile denetim, yönetim ve öğretim etkinliklerinin tümü mesleki ve teknik eğitim olarak tanımlanmaktadır (Şahin ve Fındık, 2008: 65). Ayrıca mesleki eğitimi, uzmanlık gerektiren ve spesifik özelliklere sahip görevlere alanında eğitim almış ve donanımlı işgücü yetiştirmeyi amaçlayan çalışmalar olarak da tanımlayabiliriz (Olçay, 2008: 384). Turizm olgusunu ve ekonomik hareketliliğini halka ve öğrenim gören öğrencilere öğretmek, turizm alanında kalifiye personel ve yönetici yetiştirilmesini amaçlayan çalışmaları ise turizm eğitimi olarak tanımlayabiliriz (Sezgin, 2001:135; Hacıoğlu, 1992: 92). Turizm ve otelcilik meslek liseleri, meslek yüksekokulları, turizm yüksekokulları ve turizm fakülteleri örgün eğitim kapsamında; çeşitli kurs ve sertifika programları da yaygın eğitim kapsamında turizm sektörüne nitelikli personel yetiştirmeyi amaçlamaktadırlar (Telbalkan, 2015: 17). Bu bağlamda turizm sektörüne nitelikli iş gücü yetiştiren eğitim-öğretim kurumlarının vermiş oldukları eğitimin kalitesinin de önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde konuyla ilgili yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. Yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalar aşağıda ana hatlarıyla gösterilmiştir.

Galeeva (2016) SERVQUAL testiyle Rus üniversitelerindeki yükseköğretimin kalitesini ölçmeyi amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Anket, Rusya’daki 11 üniversitede bulunan 20 bölümde eğitim alan 1000 öğrenciye uygulanmıştır. Bölümün istihdam olanakları ve prestiji, üniversite diplomasının prestiji, üniversitenin istihdamdaki yardımı, derslere verilen önem derecesi, seminer ve atölye çalışmalarındaki yüksek kalite, öğretim elemanlarının yüksek entelektüel potansiyeli ve yüksek kaliteli ders içerikleri eğitim hizmetinin kalite kriterleri olarak belirlenmiştir.

Lapina ve diğerlerinin (2016) yaptıkları çalışmada, okullarda eğitim alan ulusal ve uluslararası öğrencilerin memnuniyetlerinin önemli olduğu belirtilmiş, ayrıca akademik personelin ve eğitim programlarının kalitesinin öğrenciye değer katmadaki en önemli faktörler olduğu ortaya konulmuştur.

Teeroovengadum ve diğerlerinin (2016) 207 öğrenciden oluşan örneklem üzerinde yükseköğretimin hizmet kalitesini ölçmek için hiyerarşik bir model geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmada; idari kalite, fiziksel çevre kalitesi, temel eğitim kalitesi, destek hizmetlerinin kalitesi ve geliştirici özellikler olarak beş ana boyuttan oluşan bir model ortaya konulmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Pham ve Starkey (2016) tarafından Vietnam'daki 3 devlet üniversitesinde yapılan çalışmada, kalite kavramının Vietnam üniversitelerinde kavramsallaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, Vietnam üniversitelerinin istihdama yönelik eğitim vermedikleri de araştırmanın bir diğer sonucu olarak ortaya konulmuştur.

Garwe (2015) tarafından yapılan çalışmada, Zimbabve üniversitelerinde eğitim hizmet kalitesinin artırılmasında öğrenci düşüncelerinin etkisi ortaya konulmuştur. Verilen ödevlerin müfredata uygun olmaması, cinsel taciz ve öğretim görevlilerinin akademik yetersizliği öğretme ve öğrenmenin kalitesini etkileyen başlıca sorunlar olarak belirlenmiştir.

Halai (2012)'nin Pakistan'daki özel üniversitelerin kamu üniversitelerine kıyasla eğitim kalitesi gelişimlerini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, HEC (Higher Education Commission) web sitesinde (<http://hec.gov.pk>) paylaşılan verilere göre ilk on özel üniversite karşılaştırılmıştır. Birkaç istisna üniversite haricinde Pakistan'daki yükseköğretim kalitesinin oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Narang (2012)'in Hindistan'da işletme bölümünde eğitim gören üniversite öğrencilerinin eğitim kalitesi algılamaları üzerine yaptığı çalışmada, 21-25 yaş aralığındaki öğrencilere EDUQUAL testi uygulanmıştır. SERVQUAL testinin değiştirilmiş bir versiyonu olan EDUQUAL testi sonucuna göre, öğrencilerin eğitimdeki algı ve beklentileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Okulların fiziki olanaklarındaki yetersizliğin eğitim kalitesini olumsuz yönde etkileyen en önemli kriter olduğu, ayrıca Hindistan'daki üniversitelerin öğrenciler tarafından akademik yönden yetersiz görüldüğü saptanmıştır.

Jain ve diğerlerinin (2011) yükseköğretim hizmet kalitesi modelini geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, hizmet kalitesinin birkaç alt boyutla tanımlanan iki ana boyuttan oluştuğunu ortaya koymuşlardır. Bu boyutların; program kalitesi ve yaşam kalitesi olduğunu belirtmiştir.

Angell ve diğerlerinin (2008) yapmış oldukları "Lisansüstü Eğitimde Hizmet Kalitesi" başlıklı çalışmada, İngiltere'deki Üniversitelerin lisansüstü eğitim hizmet kaliteleri değerlendirilmiştir. Araştırmacılar bu çalışmada, lisansüstü öğrencilerin kalite algılamalarında kullandıkları hizmet faktörlerini belirlemeyi ve hizmet kalitesinin ölçülmesinde Important-Performance Analizinin (IPA) kullanılabilirliğini ölçmeyi amaçlamışlardır. Plymouth Üniversitesinde öğrenim gören lisansüstü öğrencilere uygulanan anket çalışmasında, üniversitenin hem akademik yönden yeterli olması hem de öğrencilerin kolayca iş bulabilmeleri için üniversitenin iş dünyasıyla ilişkilerinin iyi olması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Ayrıca Martilla ve James (1977) tarafından hazırlanan IPA testinin lisansüstü eğitimdeki hizmet kalitesini ölçmek için uygun bir araç olduğu değerlendirilmiştir.

Yeo (2008) yaptığı çalışmayla, yükseköğretim gören öğrencilerin müşteri olarak algılanmasının öğrenme alanı içinde ve dışında oluşturulan dinamikler üzerinde doğrudan etkisi olacağını savunmuştur. Kaliteli yükseköğretimin uzun vadede diyalogu, araştırmayı ve düşünmeyi teşvik eden deneyimler sunmayı amaçlaması gerektiğini ortaya koymuştur.

Petruzzellis ve diğerlerinin (2006) İtalya'daki üniversitelerin hizmet kaliteleri üzerine yaptıkları çalışmada, Bari Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin üniversitenin vermiş olduğu hizmeti değerlendirme kriterlerinde okulun sunmuş olduğu fiziki imkânların öne çıktığı görülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Joseph ve Joseph (1997) yaptıkları çalışmayla, Yeni Zelanda'daki işletme bölümü öğrencilerinin eğitim hizmet kalitesi algılarını ölçmeyi amaçlamışlardır. Yapılan anket çalışması sonucuna göre; mükemmel bir akademik yeterliliğe sahip, yurt olanağı olan, spor ve dinlenme tesisleri olan ve aynı zamanda çekici bir kampüs düzenlemesine sahip üniversitelerin öğrenciler tarafından kaliteli okullar olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ankete katılanlar, kendi üniversitelerinin beklentilerindeki ideal üniversiteden uzak olduğunu belirtmişlerdir. Bu da Yeni Zelanda üniversitelerinin yüksek bir hizmet kalitesi seviyesine ulaşamadığını göstermektedir.

Brown ve Koenig (1993)'in Oregon Devlet Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde eğitim gören öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada, fakültenin hizmet kalitesini ölçmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla fakülteden mezun olan öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden %69'u hizmet kalitesinin ölçülmesinde öğrencilerin ve mezunların karar verici olması gerektiğini ifade etmiş, katılımcıların %54'ünün öğretim elemanlarını kaliteyi belirleyen en önemli unsur olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili yurt içinde yapılan diğer çalışmalar ise ana hatlarıyla aşağıda gösterilmiştir.

Olçay ve diğerlerinin (2016) yaptıkları çalışmada turizm önlisans öğrencilerinin eğitimlerine ilişkin beklentilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim göreni 287 öğrenciye anket uygulanmış, anket analizleri sonucunda öğrencilerin okulda aldıkları yabancı dil eğitimini ne yeterli ne de yetersiz buldukları, turizm programlarını popüler olmasından dolayı tercih ettikleri ve lisans düzeyinde de turizm eğitimi almaya devam etmek istedikleri tespit edilmiştir.

Olçay ve Düzgün (2015) Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada, hazırlanan anket formu 10, 11 ve 12. sınıfta öğrenim gören kız öğrencilere uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin bölümlerini sevdiği ancak mezun olduktan sonra sektörde çalışma konusunda kararsız oldukları ve sektörde çalışmanın kendilerini ekonomik yönden tatmin edip etmeyeceği konusunda kaygı duydukları belirlenmiştir.

Üngüren ve diğerlerinin (2012) Akdeniz Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi'nde ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin turizm bölümünü bilinçsiz bir şekilde tercih ettikleri, üst sınıflardaki öğrencilerin gelecek kaygısının arttığı ve eğitimden duydukları memnuniyetin azaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Şahin (2009)'nin Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerin kendilerine sunulan eğitim hizmetlerine ilişkin memnuniyet düzeylerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada, öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin 2005-2006, 2006-2007 ve 2007-2008 öğretim dönemlerinde genel olarak artış gösterdiğini belirlemiştir. Ancak öğrenci memnuniyetinin 2007-2008 öğretim yılı itibarıyla özellikle yönetim, kaynaklar ve bilgisayar olanakları alt boyutlarında oldukça düşük düzeyde gerçekleştiği, öğretim elemanları, danışmanlık ve ders programları alt boyutlarında ise orta düzeyde sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çakır (2008) vakıf üniversiteleri üzerinde yaptığı çalışmada öğrenci görüşlerinin, eğitim hizmet kalitesini ölçmede özellikle akademik personelin ders vermedeki başarısının güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmede dikkate alınması gerektiğini ve akademik personelin performans değerlendirmelerinin eğitim kalitesini etkilediğini ortaya koymuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özçalık (2007)'in Çorum ili ve çevre ilçelerinde bulunan yükseköğretim kurumlarındaki öğrenciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, okulların fiziksel imkân ve özelliklerinin algılanan hizmet kalitesinde önemli bir yer tuttuğu, okulların modern bir yönetim biçimi benimsemeleri gerektiği, kaliteli eğitimin verilmesinde nitelikli öğretim elemanlarının önemli olduğu, eğitim kalitesinin öğrenci tatminine bağlı olduğu ve yapılacak tüm çalışmaların öğrencilerin beklentilerini karşılama hedefine yönelik olması gerektiği ortaya konulmuştur.

Yılmaz ve diğerlerinin (2007) Eskişehir'de bulunan iki farklı üniversitenin (Osmangazi Üniversitesi-Anadolu Üniversitesi) Fen Fakültesi öğrencilerinin, üniversitelerinin kendilerine sunduğu hizmetlere ilişkin beklenen hizmet ile algılanan performans arasındaki farkı belirleyebilmek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, Anadolu Üniversitesi öğrencilerinin algılanan hizmet kalitesi skorlarının daha yüksek olduğu, bunun yanı sıra kalite boyutları açısından üniversite öğrencilerinin en fazla önemi "hizmette yeterlilik" ve "heveslilik" boyutuna verdikleri, iki üniversitenin karşılıklı olarak kalite boyutları bazında algılanan hizmet kalitesi skorlarının Osmangazi Üniversitesi için "yeterlilik" boyutunda Anadolu Üniversitesi için de "heveslilik" boyutunda en yüksek düzeye çıktığı ortaya konulmuştur.

Akbaba ve diğerlerinin (2006) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda öğrenim görmekte olan öğrencilerin öğretim elemanları tarafından sunulan hizmetlerin kalitesi ile ilgili beklentilerinin araştırılmasına yönelik yapmış oldukları çalışmada, öğretim elemanlarının sundukları hizmetin kalitesi ile ilgili öğrenci beklentilerini açıklayan 24 ifade içeren altı faktörlü bir yapı belirlenmiştir. Elde edilen altı faktör, "güven telkin etme, alan yeterliliği, empati, öğrenmeyi kolaylaştırıcı faaliyetler, mesleğe özgü davranış özellikleri ve akademik gelişim" olarak isimlendirilmiştir. Bu altı faktörden en önemlisinin "güven telkin etme olduğu, daha sonra alan yeterliliği, mesleğe özgü davranış özellikleri, öğrenmeyi kolaylaştırıcı faaliyetler, akademik gelişim ve empati" faktörlerinin geldiği belirlenmiştir.

Güzel (2006)'in Gazi Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan öğrencilere yönelik "Yükseköğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi" başlıklı çalışmada, öğrencilerin okulun fiziksel görünümü ve imkânlarıyla ilgili beklentilerinin çok yüksek olduğu ve bu boyuttaki en düşük tatmin düzeyinin Gazi Üniversitesi'nde, en yüksek tatmin düzeyinin ise Bilkent Üniversitesi'nde olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre, üniversitelerin hizmet kalitesi bakımından öğrencilerin beklentilerini karşılayamadıkları ortaya konulmuştur.

Kocapınar (2002) tarafından yükseköğretimde hizmet kalitesi üzerine hazırlanan yüksek lisans tezinde, SERVQUAL temel alınarak anket formu oluşturulmuş ve bu anket formu Yeditepe Üniversitesi öğrencilerine uygulanmıştır. Öğrencilerin aldıkları eğitimden beklentileri ve algıladıkları eğitim hizmet kalitesi yorumlanmaya çalışılmış, anket sonuçları cinsiyet, yaş, sınıf değişkeni bakımından incelenerek farklı sonuçlar ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Problemi

Hizmet; bir istek veya ihtiyacı karşılamak amacıyla üretilen, üretildiği anda tüketilen, somut olarak elle tutulup gözle görülmeyen ve heterojen özellikleri olan faaliyet ve faydalardır (Karahana, 2001: 12). Geçtiğimiz yüzyılda, sanayi devrimini takip eden endüstriyel gelişmelere paralel bir şekilde, hizmet sektöründe de gelişmeler yaşanmıştır (Karakaya ve Kobu, 1994: 46). Son yıllara ait ekonomi istatistiklerine göre, imalat sektöründeki büyüme hızının yavaşlamasına karşılık, hizmet sektörünün büyüme hızı daha da artmıştır. Sanayisi gelişmiş ülkelerin iş gücünün yarısından çoğunun hizmet

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sektöründe olduğu görülmektedir (Karahan, 2000: 37). Hizmet sektörü içerisindeki işletmeler, yoğun rekabet ortamı gereği hizmet alanlarını genişleterek ürün çeşitliliğini sağlamak, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalitede bir üretim anlayışına geçmek zorundadırlar (Özçalık, 2007: 2). Bu bağlamda hizmet kalitesi kavramının önemi giderek artmaktadır (Çakır, 2008: 50).

Hizmet kalitesi içerisindeki kavramların, eğitimde kaliteyi tanımlamaktan çok uzak kaldıkları söylenebilir (Çakır, 2008: 53). Eğitimde kalite hem sunulan hizmeti hem de elde edilen sonucu kapsamaktadır (Kelesbayev, 2014: 294). Bununla beraber, milli ve ahlaki değerleri, müşteriye ve sürekli iyileştirmeyi de vurgular. Bu bağlamda eğitimde kalite; eğitim-öğretime yönelik tüm faaliyetlerde en kaliteli ve mükemmel seviyeye ulaşmak için bir kurumun bütün çalışanlarının sürekli gelişim kültürünü benimsediği bir felsefe olarak tanımlanabilir (Gülenç ve Talih, 2011: 264). Bir başka tanıma göre, öğrencinin şu an ve gelecekte okuluna ve topluma bağlılığını artıracak sosyal, psikolojik, ahlaki ve ilmi değerlerini geliştirecek sistemlerin sürekli iyileştirilmesidir (Çoruh, 1997: 35). Bu tanımlardan yola çıkarak kaliteli eğitim; öğretim kurumunun mevcut imkânlarını maksimum faydayı sağlayacak şekilde kullanarak, öğrenciye bilgi üretmeyi ve bilgiye ulaşmayı öğreten, kendi alanında uluslararası düzeyde rekabet edebilecek kabiliyete sahip bireyler yetiştirme kapasitesidir şeklinde tanımlanabilmektedir (Kalaycı, 2008: 167).

Turizm sektörünün kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak üzere turizm eğitimi veren farklı düzeylerde programlar mevcuttur. Bu programlar; örgün eğitim içerisinde yer alan ortaöğretim ve yükseköğretim programları ile yaygın eğitim içerisinde yer alan çeşitli kurs ve sertifika programlarından oluşmaktadır (Emir, Arslan ve Kılıçkaya, 2008: 275). Yükseköğretimde ön lisans düzeyinde turizm eğitimi veren Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları ve bünyesinde turizm programları bulunan Meslek Yüksekokulları sektöre kalifiye ara eleman yetiştirmeyi amaçlayan okullardır. Bu okullarda, mesleğe yönelik teorik eğitimlerin yanı sıra uygulamalı eğitimler de verilmektedir (Tekbalkan, 2015: 17). En az dört yıllık eğitim-öğretim süresine sahip turizm lisans programlarıyla da orta ve üst kademe yönetici donanımına sahip personelin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Sarıışık, 2007: 144). Üniversitelerde verilen eğitim hizmetinin kalitesini artırmanın amacı, insanları eğitim aldıkları alanda en yüksek faydayı sağlayacak birer kişi olarak topluma kazandırmaktır (Özçalık, 2007: 2).

Pazardaki lider konumundaki üniversitelere bakıldığında, hizmet kalitelerini sürekli iyileştirdikleri ve geliştirdikleri görülmektedir (Güzel, 2006: 13). Bu eğitim hizmeti kalitesi, öğrencilerin üniversite tercihlerine de yön vermektedir. Eğitim hizmeti, hizmet sektörü içinde en kritik noktada olan alanlardan biridir. Çünkü eğitimle, gelecekte meslek alanlarında faaliyet gösterecek insanlar yetiştirilmektedir (Özçalık, 2007: 2). Bu bağlamda turizm eğitimi veren Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın önemi ortaya çıkmaktadır.

Yapılan literatür araştırmasında, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin ortaya koymak ve yapılacak analizler sonucunda da Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın hizmet kalitesi iyileştirme çabalarına bir katkı sağlamaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Geçtiğimiz altmış yılda, turizm devamlı bir büyüme ve çeşitlenme göstermiş ve dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden biri haline gelmiştir (<http://www.e-unwto.org>, 11.03.2016). Bu büyüme, sektörde faaliyet gösteren işletmeler arasındaki rekabeti tetiklemiş ve nitelikli insan gücüne olan ihtiyacı da açığa çıkarmıştır. Turizmde nitelikli insan gücünün kaynağı olan önlisans ve lisans düzeyinde eğitim veren okulların önemi de burada ortaya çıkmaktadır.

Yapılan bu araştırma, turizm eğitimini Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda önlisans düzeyinde alan öğrencilerin aldıkları eğitimin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenerek, elde edilen veriler ışığında Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın sundukları eğitim hizmetinin kalitesini gözden geçirmelerine imkân sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Yapılan bu araştırmanın evrenini, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Türkiye'de 9 adet Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. Bu okullar şunlardır:

- Erzincan Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu
- Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu
- İnönü Üniversitesi Kale Turizm ve Otel İşletmeciliği Meslek Yüksekokulu
- Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu
- Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu
- On Dokuz Mayıs Üniversitesi Bafra Turizm Meslek Yüksekokulu
- Sakarya Üniversitesi Kırkpınar Turizm Meslek Yüksekokulu
- Süleyman Demirel Üniversitesi Şarkikaraağaç Turizm Meslek Yüksekokulu

Verilerin toplandığı 2015-2016 Akademik yılı itibarıyla On Dokuz Mayıs Üniversitesi Bafra Turizm Meslek Yüksekokulu ve Süleyman Demirel Üniversitesi Şarkikaraağaç Turizm Meslek Yüksekokulu'nun henüz öğrenci alımı yapmamış olmalarından dolayı bu iki okulda anket uygulaması yapılamamıştır. Diğer 7 okulun yüksekokul sekreterlikleri ve öğrenci işleriyle tek tek görüşülerek toplam evrenin 3987 olduğu tespit edilmiştir. Evrenin tamamına ulaşmanın hem zaman hem de maliyet açısından güç olacağı göz önüne alındığından örneklem alma yolu tercih edilmiştir. Buna göre, örneklem sayısının belirlenmesinde Barlett ve diğerlerinin (2001: 48) formülünden yararlanılmıştır. Buna göre;

$$n = \frac{n_0}{1 + n_0/N}$$

$$n_0 = \frac{t^2 \cdot s^2}{d^2}$$

N: Evren büyüklüğü

n: Örneklem çapı

t: Güven düzeyine karşılık gelen tablo z değeri (0,05 için 1,96)

s: Evren için tahmin edilen standart sapma

d: Kabul edilebilir sapma toleransı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

$$n_0 = \frac{1,96^2 \cdot 0,05^2}{0,05^2} = 384,16$$

$$n = \frac{384,16}{1 + 384,16/3987} = 350$$

Sonuç olarak evreni temsil edebilecek örneklem büyüklüğü “350” olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada 1200 anket formu öğrencilere yaptırılmak üzere okullara gönderilmiş ve bunlardan 930’u geri dönmüştür. Geri dönen anket formlarından 80 tanesi yanlış veya eksik doldurulduğu için değerlendirme dışı bırakılmış ve analizler toplam 850 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir. Buna göre, örneklem sayısı evreni temsil etme gücüne sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Yapılan bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kullanılacak anket formunu oluşturmak için hizmet kalitesi üzerine yapılan çalışmalar (Parasuraman ve diğerleri, 1988; Grönross, 1990; Cronin ve Taylor, 1994; Tsang ve Qu, 2000; Akbaba, 2006; Yılmaz, 2007) incelenmiş ve Şahin (2009)’nin geliştirdiği “Eğitim Fakültesi-Öğrenci Memnuniyet Ölçeği” temel alınarak anket formu oluşturulmuştur.

Uygulanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların demografik ve tanıtıcı bilgilerinin sorulduğu 15 soru yer almaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde ise, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik 7’li likert ölçeğinde hazırlanmış 33 soru yer almaktadır.

Veri seti anket formundaki sorular kodlanarak oluşturulmuş ve SPSS istatistik yazılımının 23.0 versiyonuyla analizler gerçekleştirilmiştir. Anket sorularının daha iyi anlaşılması ve daha sağlıklı sonuçların elde edilebilmesi için belirlenen katılım ifadeleri 7’den 1’e doğru, “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğinden başlayarak puanlanmıştır. Verilerin aritmetik ortalamalarının değişim aralığı (range) hesaplanmasında ise aşağıdaki yol izlenmiştir:

$$\text{Değişim Aralığı (Range)} = 7 - 1 = 6$$

$$\text{Değişim Aralığı (Range)} = 6/7 = 0,85$$

Buna göre, elde edilen verilerin analizinden sonra ortaya çıkan aritmetik ortalamaların aralık değerlerinin belirlenen katılım ifadelerinden hangisine karşılık geleceği ise Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Aritmetik Ortalamaların Karşılık Geldiği Katılım İfadelerinin Aralık Değerlerine Göre Dağılımı

Ağırlık	Seçenekler	Aritmetik Ortalamaların Aralık Değerleri
1	Kesinlikle Katılmıyorum	1,05-1,89
2	Katılmıyorum	1,90-2,74
3	Kısmen Katılmıyorum	2,75-3,59
4	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	3,60-4,44
5	Kısmen Katılıyorum	4,45-5,29
6	Katılıyorum	5,30-6,14
7	Kesinlikle Katılıyorum	6,15-7,00

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. BULGULAR

Bu çalışmadaki bulgular; araştırmaya ilişkin demografik ve tanıtıcı bilgiler, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerine ilişkin bulgular ve diğer bulgular olmak üzere 3 bölümde incelenmiştir.

2.1. Demografik ve Tanıtıcı Bilgilere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik ve tanıtıcı bilgilerin frekans ve yüzde değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik ve Tanıtıcı Bilgilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Cinsiyet	f	%
Erkek	436	51,3
Kız	414	48,7
TOPLAM	850	100,0
Yaş	f	%
20-22	565	66,5
19 ve altı	177	20,8
23-25	86	10,1
26 ve üzeri	22	2,6
TOPLAM	850	100,0
Okul	f	%
Gaziantep TOMYO	172	20,2
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Marmaris TMYO	136	16,0
Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO	135	15,9
Kocaeli Üniversitesi Kartepe TMYO	132	15,5
Katü TOMYO	120	14,1
Erzincan Üniversitesi TOMYO	92	10,8
İnönü Üniversitesi Kale TOİMYO	63	7,5
TOPLAM	850	100,0
Bölüm	f	%
Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri	424	49,9
Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri	406	47,7
Pazarlama ve Reklamcılık	20	2,4
TOPLAM	850	100,0
Program	f	%
Turizm ve Otel İşletmeciliği	349	41,1
Turizm ve Seyahat Hizmetleri	240	28,2
Aşçılık	146	17,2
Turist Rehberliği	38	4,5
Turizm Rehberliği	33	3,8
Pazarlama	20	2,4
İkram Hizmetleri	13	1,5
Turizm Animasyonu	11	1,3
TOPLAM	850	100,0
Sınıf	f	%
1	436	51,3
2	414	48,7
TOPLAM	850	100,0
Not Ortalaması	f	%
2,00-2,99	489	57,5

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1,00-1,99	189	22,2
3,00-4,00	152	17,9
0-0,99	20	2,4
TOPLAM	850	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere; araştırmaya katılım en çok 172 öğrenciyle Gaziantep Üniversitesi TOMYO’dan olmuştur. En az katılım ise 63 öğrenci ile İnönü Üniversitesi Kale TOİMYO’dan olmuştur. Araştırmaya katılanların %48,7’si kız, %51,3’ü erkektir. Yaş aralıklarına bakıldığında katılımcıların çoğunun %66,5 ile 20-22 yaş aralığında, en az da %2,6 ile 26 ve üzeri yaşta oldukları görülmektedir. Öğrencilerin %51,3’ü 1. sınıfta, %48,7’si 2. sınıfta, %49,9’la en çok seyahat, turizm ve eğlence hizmetleri bölümünde ve yine en çok %41,1 ile de turizm ve otel işletmeciliği programında öğrenim görmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin not ortalamalarına bakıldığında %57,5 ile 2,00-2,99 aralığında en çok, en az da %2,4 ile 0-0,99 aralığında not ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir.

2.2. Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda Öğrenim Gören Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerine ait bulgular yer almaktadır.

Öğrenci görüşlerine ait bulgular ve analiz sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerine Ait Aritmetik Ortalamalar, Standart Sapmalar, Sonuçlar ve Yorumlar

Anket Soruları (Öğrenci Görüşlerini Ölçmeye Yönelik)	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Sonuç	Değerlendirme
	n %	n %	n %	n %	n %	n %	n %				
1- Öğretim elemanları yeterli öğretme becerisine sahiptir	32 3.8	20 2.4	46 5.4	61 7.2	212 24.9	246 28.9	233 27.4	5.44	1.517	Katılıyorum	Olumlu
2- Öğretim elemanları alanlarıyla ilgili yeterli bilgiye sahiptir	9 1.1	16 1.9	42 4.9	71 8.4	157 18.5	298 35.1	257 30.2	5.67	1.314	Katılıyorum	Olumlu
3- Öğretim elemanlarının öğrencilerle iletişimleri iyidir	21 2.5	14 1.6	43 5.1	65 7.6	210 24.7	233 27.4	264 31.1	5.57	1.420	Katılıyorum	Olumlu
4- Öğretim elemanları öğrencilere karşı naziktir	21 2.5	18 2.1	52 6.1	99 11.6	191 22.5	248 29.2	221 26.0	5.41	1.454	Katılıyorum	Olumlu
5- Derslerimiz bizi iş hayatına hazırlayacak düzeydedir	41 4.8	46 5.4	51 6.0	151 17.8	211 24.8	199 23.4	151 17.8	4.94	1.619	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
6- Öğretim elemanları adaletlidir	41 4.8	42 4.9	57 6.7	116 13.6	185 21.8	221 26.0	188 22.1	5.09	1.662	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
7- Öğretim elemanlarına kolaylıkla	31 3.6	34 4.0	44 5.2	108 12.7	190 22.4	215 25.3	228 26.8	5.29	1.588	Kısmen Katılıyorum	Olumlu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ulaşılabilirlik												
8- Aldığımız uygulamalı dersler yararlıdır	62 7.3	29 3.4	53 6.2	119 14.0	165 19.4	207 24.4	215 25.3	5.09	1.765	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
9- Öğretim elemanlarının akademik başarıyı ölçme-değerlendirme yöntemleri tutarlıdır	21 2.5	21 2.5	52 6.1	126 14.8	243 28.6	225 26.5	162 19.1	5.20	1.414	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
10- Öğretim elemanları ders dışında öğrencileri yönlendirir ve destekler	33 3.9	33 3.9	61 7.2	120 14.1	187 22.0	209 24.6	207 24.4	5.18	1.610	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
11- Danışmanım okulla ilgili problemlerimin çözümünde bana yardımcı olur	67 7.9	35 4.1	56 6.6	101 11.9	186 21.9	197 23.2	208 24.5	5.03	1.797	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
12- Danışmanım iletişime açıktır	43 5.1	30 3.5	50 5.9	104 12.2	178 20.9	187 22.0	258 30.4	5.28	1.687	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
13- Danışmanım okul yönetmelikleri hakkında beni bilgilendirir	48 5.6	44 5.2	48 5.6	114 13.4	207 24.4	185 21.8	204 24.0	5.07	1.705	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
14- Danışmanıma kolaylıkla ulaşılabilirlik	39 4.6	35 4.1	67 7.9	112 13.2	201 23.6	183 21.5	213 25.1	5.12	1.661	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
15- Akademik ya da sosyal bir etkinlik düzenlemek istediğimizde okul yönetiminden yeterli desteği alabilmekteyiz	56 6.6	42 4.9	60 7.1	156 18.4	193 22.7	203 23.9	140 16.5	4.83	1.684	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
16- Bölüm ve program yönetiminde söz sahibi olabilmemiz için bizlere fırsatlar sunulmaktadır	67 7.9	55 6.5	51 6.0	142 16.7	210 24.7	205 24.1	120 14.1	4.73	1.728	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
17- Okul yönetimi sosyal etkinliklere yeterli önemi verir	80 9.4	68 8.0	74 8.7	138 16.2	179 21.1	164 19.3	147 17.3	4.59	1.858	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
18- Bölüm başkanımızı tanıyorum ve ona kolaylıkla ulaşabiliyorum	90 10.6	57 6.7	56 6.6	121 14.2	166 19.5	169 19.9	191 22.5	4.75	1.935	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
19- Okulumuzda, mezun olduktan sonra işe yerleşme imkânımızı artırıcı uygulamalar yapılmaktadır	93 10.9	60 17.1	75 8.8	132 15.5	181 21.3	191 22.5	118 13.6	4.52	1.857	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
20- Derslerde kaynak kişilerden (Sektör çalışanları, uzmanlar, vb.) yeterli düzeyde yararlanılmaktadır	73 8.6	63 7.4	82 9.6	137 16.1	186 21.9	185 21.8	124 14.6	4.59	1.796	Kısmen Katılıyorum	Olumlu	
21- Okulumuzda ders dışı zamanlarda sosyalleşebileceğimiz ve ortak etkinlikler yapabileceğimiz alanlar bulunmaktadır	190 22.4	76 8.9	78 9.2	116 13.6	144 16.9	138 16.2	108 12.7	3.93	2.103	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız	
22- Okulumuzda teknolojik	47	29	65	105	171	199	234	5.18	1.710	Kısmen	Olumlu	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araç-gereç ve donanımlar (Projeksiyon, bilgisayar, vb.) mevcuttur	5.5	3.4	7.6	12.4	20.1	23.4	27.5			Katılıyorum	
23- Derslerde uygulama eğitimi yapabileceğimiz alanlar (Laboratuvar, atölye, vb.) mevcuttur	99 11.6	43 5.1	66 7.8	86 10.1	176 20.7	186 21.9	194 22.8	4.80	1.956	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
24- Okulumuzda belge ve doküman çoğaltma (Fotokopi, printer, vb.) olanağımız vardır	153 18.0	50 5.9	47 5.5	108 12.7	136 16.0	156 18.4	200 23.5	4.52	2.158	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
25- Okulumuzda yeme-içme olanağımız (Kantin, yemekhane, vb.) vardır	58 6.8	29 3.4	40 4.7	99 11.6	118 13.9	201 23.6	305 35.9	5.37	1.801	Katılıyorum	Olumlu
26- Okulumuz temiz ve bakımlıdır	50 5.9	39 4.6	75 8.8	103 12.1	178 20.9	181 21.3	224 26.4	5.07	1.759	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
27- Okulumuzda internete kolaylıkla ulaşabilmekteyiz	177 20.8	55 6.5	45 5.3	85 10.0	125 14.7	158 18.6	205 24.1	4.44	2.250	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
28- Gerektiğinde okulun bilgisayarlarını kullanabilmekteyiz	158 18.6	75 8.8	52 6.1	94 11.1	107 12.6	160 18.8	204 24.0	4.43	2.225	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
29- Derslerle ilgili yazılımlara okulun bilgisayarlarından ulaşabilmekteyiz	142 16.7	62 7.3	77 9.1	100 11.8	136 16.0	154 18.1	179 21.1	4.42	2.121	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
30- Aldığımız dersler dönemlere dengeli bir şekilde dağıtılmıştır	77 9.1	38 4.5	67 7.9	127 14.9	168 19.8	190 22.4	183 21.5	4.85	1.839	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
31- Bir dönemde almak zorunda olduğumuz ders sayısı ve saati makuldür	56 6.6	35 4.1	52 6.1	109 12.8	168 19.8	231 27.2	199 23.4	5.10	1.732	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
32- Haftalık ders programımız iyi düzenlenmektedir	90 10.6	41 4.8	63 7.4	97 11.4	165 19.4	193 22.7	201 23.6	4.87	1.923	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
33- Aldığımız dersler alanımızla ilgilidir	46 5.4	22 2.6	51 6.0	89 10.5	122 14.4	196 23.1	324 38.1	5.47	1.726	Katılıyorum	Olumlu

Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin olumlu görüş bildirdikleri ve ortaya çıkan aritmetik ortalamanın aralık değeri "Katılıyorum" seçeneğine karşılık gelen tutum ifadeleri şunlardır.

Öğretim elemanları yeterli öğretme becerisine sahiptir ($\bar{X}=5.44$, $n=246$, %28.9). Öğretim elemanları alanlarıyla ilgili yeterli bilgiye sahiptir ($\bar{X}=5.67$, $n=298$, %35.1). Öğretim elemanlarının öğrencilerle iletişimleri iyidir ($\bar{X}=5.57$, $n=264$, %31.1). Öğretim elemanları öğrencilere karşı naziktir ($\bar{X}=5.41$, $n=248$, %29.2). Okulumuzda yeme-içme olanağımız (Kantin, yemekhane, vb.) vardır ($\bar{X}=5.37$, $n=305$, %35.9). Aldığımız dersler alanımızla ilgilidir ($\bar{X}=5.47$, $n=324$, %38.1).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin olumlu görüş bildirdikleri ve ortaya çıkan aritmetik ortalamının aralık değeri “Kısmen Katılıyorum” seçeneğine karşılık gelen tutum ifadeleri ise şunlardır.

Derslerimiz bizi iş hayatına hazırlayacak düzeydedir ($\bar{X}$ =4.94, n=211, %24.8). Öğretim elemanları adaletlidir ($\bar{X}$ =5.09, n=221, %26.0). Öğretim elemanlarına kolaylıkla ulaşabilmektedir ($\bar{X}$ =5.29, n=228, %26.8). Aldığımız uygulamalı dersler yararlıdır ($\bar{X}$ =5.09, n=215, %25.3). Öğretim elemanlarının akademik başarıyı ölçme-değerlendirme yöntemleri tutarlıdır ($\bar{X}$ =5.20, n=243, %28.6). Öğretim elemanları ders dışında öğrencileri yönlendirir ve destekler ($\bar{X}$ =5.18, n=209, %24.6). Danışmanım okulla ilgili problemlerimin çözümünde bana yardımcı olur ($\bar{X}$ =5.03, n=208, %24.5). Danışmanım iletişime açıktır ($\bar{X}$ =5.28, n=258, %30.4). Danışmanım okul yönetmelikleri hakkında beni bilgilendirir ($\bar{X}$ =5.07, n=207, %24.4). Danışmanıma kolaylıkla ulaşabilmektedir ($\bar{X}$ =5.12, n=213, %25.1). Akademik ya da sosyal bir etkinlik düzenlemek istediğimizde okul yönetiminden yeterli desteği alabilmekteyiz ($\bar{X}$ =4.83, n=203, %23.9). Bölüm ve program yönetiminde söz sahibi olabilmemiz için bizlere fırsatlar sunulmaktadır ($\bar{X}$ =4.73, n=210, %24.7). Okul yönetimi sosyal etkinliklere yeterli önemi verir ($\bar{X}$ =4.59, n=179, %21.1). Bölüm başkanımızı tanıyorum ve ona kolaylıkla ulaşabiliyorum ($\bar{X}$ =4.75, n=191, %22.5). Okulumuzda, mezun olduktan sonra işe yerleşme imkânımızı artırıcı uygulamalar yapılmaktadır ($\bar{X}$ =4.52, n=191, %22.5). Derslerde kaynak kişilerden (Sektör çalışanları, uzmanlar, vb.) yeterli düzeyde yararlanılmaktadır ($\bar{X}$ =4.59, n=186, %21.9). Okulumuzda teknolojik araç-gereç ve donanımlar (Projeksiyon, bilgisayar, vb.) mevcuttur ($\bar{X}$ =5.18, n=199, %23.4). Derslerde uygulama eğitimi yapabileceğimiz alanlar (Laboratuvar, atölye, vb.) mevcuttur ($\bar{X}$ =4.80, n=194, %22.8). Okulumuzda belge ve doküman çoğaltma (Fotokopi, printer, vb.) olanağımız vardır ($\bar{X}$ =4.52, n=200, %23.5). Okulumuz temiz ve bakımlıdır ($\bar{X}$ =5.07, n=224, %26.4). Aldığımız dersler dönemlere dengeli bir şekilde dağıtılmıştır ($\bar{X}$ =4.85, n=190, %22.4). Bir dönemde almak zorunda olduğumuz ders sayısı ve saati makuldür ($\bar{X}$ =5.10, n=231, %27.2). Haftalık ders programımız iyi düzenlenmektedir ($\bar{X}$ =4.87, n=201, %23.6).

Araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin kararsız görüş bildirdikleri ve ortaya çıkan aritmetik ortalamının aralık değeri “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” seçeneğine karşılık gelen tutum ifadeleri de şunlardır.

Okulumuzda ders dışı zamanlarda sosyalleşebileceğimiz ve ortak etkinlikler yapabileceğimiz alanlar bulunmaktadır ($\bar{X}$ =3.93, n=144, %16.9). Okulumuzda internete kolaylıkla ulaşabilmekteyiz ($\bar{X}$ =4.44, n=205, %24.1). Gerektiğinde okulun bilgisayarlarını kullanabilmekteyiz ($\bar{X}$ =4.43, n=204, %24.0). Derslerle ilgili yazılımlara okulun bilgisayarlarından ulaşabilmekteyiz ($\bar{X}$ =4.42, n=179, %21.1).

Araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin olumsuz görüş bildirdikleri tutum ifadeleri bulunmamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin kendilerine sorulan 33 sorudan 29’una olumlu, 4 tanesine de kararsız görüş bildirdikleri ve hiçbir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

soruya olumsuz görüş bildirmedikleri görülmüştür. Buna göre, öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin ağırlıklı ortalaması olumludur.

2.3. Diğer Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşleri ile öğrencilerin okulları, bölümleri ve not ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına yönelik bulgular yer almaktadır.

Merkezi limit teoremine göre, bir araştırmanın örneklem sayısı büyük olduğu zaman örneklemin genellendiği evren normal dağılıma sahip olmasa ya da yapılan analizler yeterince güvenilir biçimde olmasa bile örneklemin merkezi eğilimi normal bir dağılım gösterebilmektedir (Akbulut, 2010: 19). Bazı kaynaklarda “ $n > 30$ ya da $n > 100$ ” olduğu şartlarda parametrik test koşullarının olduğu söylenmektedir. Merkezi limit teoremine göre örneklem sayısı fazla olduğu için ($n=850$) normallik varsayımı kabul edilmiştir ve parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Buna göre elde edilen bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4 : Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşleri İle Öğrenim Gördükleri Okulların Tek Faktörlü Anova Testi Sonuçları

Okul	N	Ortalama	Standart Sapma	%95 Güven Aralığı		f	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Sakarya	135	5.4025	.90223	5.2489	5.5561	17.650	.000
İnönü	63	5.3665	.88920	5.1426	5.5905		
Erzincan	92	5.2276	1.04252	5.0117	5.4435		
Muğla	136	5.1992	.97498	5.0339	5.3645		
Kocaeli	132	4.7626	1.00338	4.5899	4.9354		
Gaziantep	172	4.5958	.98158	4.4481	4.7436		
Katü	120	4.5455	.97088	4.3700	4.7209		
TOPLAM	850	4.9648	1.02611	4.8957	5.0339		

Yapılan tek faktörlü anova analizi sonuçlarına göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşleri ile öğrenim gördükleri okullar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Farklılığın hangi okullar arasında olduğunun tespit edilmesi amacıyla Tukey Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5 : Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşleri Tukey Testi Sonuçları

Okul	Okul	Ortalama	Standart Sapma	f	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Gaziantep	İnönü	-,77068*	,14293	,000	-1,1931	-,3482
	Erzincan	-,63176*	,12537	,000	-1,0023	-,2612
	Kocaeli	-,16678	,11231	,754	-,4987	,1651
	Katü	,05039	,11544	,999	-,2908	,3916
	Sakarya	-,80663*	,11160	,000	-1,1365	-,4768
	Muğla	-,60336*	,11137	,000	-,9325	-,2742
İnönü	Gaziantep	,77068*	,14293	,000	,3482	1,1931
	Erzincan	,13892	,15872	,976	-,3302	,6080
	Kocaeli	,60390*	,14863	,001	,1646	1,0432
	Katü	,82107*	,15101	,000	,3748	1,2674
	Sakarya	-,03595	,14809	1,000	-,4736	,4017
	Muğla	,16732	,14792	,918	-,2698	,6045

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Erzincan	Gaziantep	,63176*	,12537	,000	,2612	1,0023
	İnönü	-,13892	,15872	,976	-,6080	,3302
	Kocaeli	,46498*	,13182	,008	,0754	,8546
	Katü	,68215*	,13450	,000	,2846	1,0797
	Sakarya	-,17487	,13122	,836	-,5627	,2129
	Muğla	,02840	,13102	1,000	-,3588	,4156
Kocaeli	Gaziantep	,16678	,11231	,754	-,1651	,4987
	İnönü	-,60390*	,14863	,001	-1,0432	-,1646
	Erzincan	-,46498*	,13182	,008	-,8546	-,0754
	Katü	,21717	,12242	,566	-,1446	,5790
	Sakarya	-,63984*	,11881	,000	-,9910	-,2887
	Muğla	-,43657*	,11859	,005	-,7871	-,0861
Katü	Gaziantep	-,05039	,11544	,999	-,3916	,2908
	İnönü	-,82107*	,15101	,000	-1,2674	-,3748
	Erzincan	-,68215*	,13450	,000	-1,0797	-,2846
	Kocaeli	-,21717	,12242	,566	-,5790	,1446
	Sakarya	-,85701*	,12177	,000	-1,2169	-,4971
	Muğla	-,65374*	,12156	,000	-1,0130	-,2945
Sakarya	Gaziantep	,80663*	,11160	,000	,4768	1,1365
	İnönü	,03595	,14809	1,000	-,4017	,4736
	Erzincan	,17487	,13122	,836	-,2129	,5627
	Kocaeli	,63984*	,11881	,000	,2887	,9910
	Katü	,85701*	,12177	,000	,4971	1,2169
	Muğla	,20327	,11792	,600	-,1452	,5518
Muğla	Gaziantep	,60336*	,11137	,000	,2742	,9325
	İnönü	-,16732	,14792	,918	-,6045	,2698
	Erzincan	-,02840	,13102	1,000	-,4156	,3588
	Kocaeli	,43657*	,11859	,005	,0861	,7871
	Katü	,65374*	,12156	,000	,2945	1,0130
	Sakarya	-,20327	,11792	,600	-,5518	,1452

Tukey Testi sonucuna göre, Gaziantep Üniversitesi TOMYO, Kocaeli Üniversitesi Kartepe TMYO ve KATÜ TOMYO'da öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin puan ortalamalarıyla İnönü Üniversitesi Kale TOİMYO, Erzincan Üniversitesi TOMYO, Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Marmaris TMYO'da öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Tablo 6 : Öğrencilerin Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerinde Öğrenim Gördükleri Bölümlerin Tek Faktörlü Anova Testi Sonuçları

Bölüm	N	Ortalama	Standart Sapma	%95 Güven Aralığı		f	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Pazarlama ve Reklamcılık	20	5.2545	1.10990	4.7351	5.7740		
Seyahat, Turizm ve Eğlence Hiz.	424	4.9882	1.04393	4.8886	5.0879	1.198	.302
Otel, Lokanta ve İkram Hiz.	406	4.9260	1.00247	4.8282	5.0238		
TOPLAM	850	4.9648	1.02611	4.8957	5.0339		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tabloya göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşleri öğrenim gördükleri bölüme göre anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir ($p>0.05$).

Tablo 7 : Öğrencilerin Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerinde Not Ortalamalarının Tek Faktörlü Anova Testi Sonuçları

Bölüm	N	Ortalama	Standart Sapma	%95 Güven Aralığı		f	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
0-0.99	20	4.5515	.89627	4.1320	4.9710		
1.00-1.99	189	5.0515	1.03740	4.9026	5.2003		
2.00-2.99	489	4.9391	1.01889	4.8486	5.0296	1.678	.170
3.00-4.00	152	4.9940	1.04351	4.8268	5.1613		
TOPLAM	850	4.9648	1.02611	4.8957	5.0339		

Buna göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinde öğrencilerin akademik başarı ortalamalarına göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir ($p>0.05$).

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

Yapılan bu çalışma kapsamında, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin öğrenci görüşlerini ölçmeyi amaçlayan bir anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu, Türkiye'de hizmet veren 7 Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören toplam 850 öğrenciye uygulanmıştır.

Anket verilerine göre, öğrencilerin araştırmaya cinsiyetlerine göre eşit sayıda katılım gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin yarısından fazlası 20-22 yaş aralığındadır. Öğrencilerin bölümlerine bakıldığında, Pazarlama ve Reklamcılık bölümünde öğrenim gören öğrencilerin ankete oldukça düşük düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. Akademik başarı ortalamalarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının 2,00'nin üzerinde not ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anket sonuçlarına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin öğretim elemanlarından aldıkları hizmete karşı olumlu görüş bildirdiklerini söyleyebiliriz. Öğretim elemanlarının sunmuş oldukları eğitim-öğretim hizmeti okulun toplam kalitesine doğrudan etki etmektedir. Bu çalışma, Brown ve Koenig (1993)'in yaptıkları çalışmanın "öğrenciler öğretim elemanlarını kaliteyi belirleyen en önemli unsur olarak görmektedirler" sonucunu destekler niteliktedir.

Galeeva (2016) yaptığı çalışmada, yüksek kaliteli ders içeriklerinin eğitim hizmetinin kalite kriterlerinden birisi olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin dersler, ders programları ve ders içerikleri yönündeki görüşlerinin olumlu yönde olduğu görülmektedir.

Okulların, öğrencilerin ortak etkinlikler yapabilecekleri alanlara, bilişim-teknoloji imkânlarına sahip olmaları ve bu imkânlardan öğrencilerin kolaylıkla yararlanabilmeleri konularında öğrenciler ağırlıklı olarak kararsız görüş bildirmişlerdir. Yapılan ilgili araştırmalarda da bu niteliklerle ilgili sonuçlara rastlanmaktadır. Joseph ve Joseph (1997) yaptıkları çalışmada, teknolojik imkânlara sahip, yurt olanağı olan, spor ve dinlenme tesisleri olan ve aynı zamanda çekici bir kampüs düzenlemesine sahip üniversitelerin öğrenciler tarafından kaliteli okullar olarak algılandığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan farklı çalışmalarda da okul fiziksel imkânlarının öğrencilerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

eğitim-öğretim hizmet kalitesine yönelik görüşlerini etkilediği ortaya konulmuştur (Güzel, 2006; Özçalık, 2007; Narang, 2012).

Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın fiziki konumları genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite merkez kampüslerinin dışında kuruldukları görülmektedir. Merkez kampüsün sağladığı imkânlardan yeterince yararlanamayan öğrencilerin üniversitelerine yönelik örgütsel bağlılıklarının gelişmediği, bunun da öğrencilerin genel hizmet algılarını etkilediği düşünülmektedir.

Yapılan tek faktörlü anova testi sonuçlarına göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin öğrenim gördükleri bölümlere ve akademik başarı ortalamalarına göre farklılaşmadığı, öğrenim gördükleri okullara göre ise anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu farklılığın hangi okullar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan tukey analizi sonucuna göre, Gaziantep Üniversitesi TOMYO, Kocaeli Üniversitesi Kartepe TMYO ve KATÜ TOMYO'da öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin puan ortalamalarıyla diğer okulların puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu okullardan Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının ortalama değeri diğer bütün okullardan pozitif yönde, Karadeniz Teknik Üniversitesi TOMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının ortalaması ise diğer bütün okullardan negatif yönde farklılık göstermektedir. Buna göre, Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının en yüksek düzeyde olduğu, Karadeniz Teknik Üniversitesi TOMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının ise en düşük düzeyde olduğunu söyleyebilmeyiz.

Bu araştırma, Olcay (2008)'in yaptığı çalışmanın, ülkemizdeki turizm eğitime verilen önemin artırılması, turizm eğitiminin sorunlarına etkin ve kalıcı çözümler üretilmesi gerektiği sonucunu destekler niteliktedir. Sürekli gelişen ve ekonominin güçlü kollarından biri haline gelen turizm sektörü, emek yoğun bir sektör olmasından dolayı insan faktöründen en üst düzeyde yararlanan sektör konumundadır. Sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye personelin önemi de her geçen gün artmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanmasında eğitim kurumlarına düşen görev ise öğrencilere kaliteli bir eğitim sunmaktır. Bunun için de sektörün önde gelen temsilcileriyle fikir alışverişi yapılarak sektörün ihtiyacına yönelik bir müfredat oluşturulması ve bu yönde bir eğitimin verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yapılan bu çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde eğitim hizmet kalitesinin öğrenci tatminine bağlı olduğu görülmektedir. Özellikle fiziksel olanakların öğrenciler açısından en önemli kalite boyutu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ders dışı zamanlarını değerlendirebilecekleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir okul ortamının sunulması gerekliliği göz ardı edilemez. Bu bağlamda yönetsel hizmetin önemi de ortaya çıkmaktadır. Okul yönetimlerinin eğitim hizmet kalitesini arttırmaya yönelik gerçekleştirebilecekleri faaliyetlerin başında okul fiziksel olanaklarının iyileştirilmesi, akademik kadronun iyi seçilmesi, ders içeriklerinin ve ders programlarının da öğrenci ihtiyaçlarına göre planlanması gelmektedir.

Bu çalışmanın yapılması Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın eğitim-öğretim hizmet kalitesinin belirlenmesi ve mevcut eksikliklerinin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Bununla beraber benzer konuda çalışma yapacak araştırmacılara, daha geniş evrende çalışarak turizm programlarını bünyesinde bulunduran diğer Meslek Yüksekokulları'nın vermiş oldukları turizm eğitim-öğretim hizmet kalitesinin araştırılması önerilebilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

Akbaba, A. (2006). Measuring Service Quality in the Hotel Industry: A Study in a Business Hotel in Turkey. *International Journal of Hospitality Management*, 25, 170-192.

Akbaba, A., Gürü, B. E., Yaran, M. & Çimen, H. (2006). Öğrencilerin Öğretim Elemanları ile İlgili Kalite Beklentileri: Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, Sayfa: 9-21.

Akbulut, Y. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

Alp, T. (1992). "Türkiye`de Turizm Eğitimin Yapısı, Uygulanan Politikalar ve Sonuçları", *Turizm Eğitimi*, Ankara, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Yorum Basım Yayın Sanayi Ticaret Şirketi: 47.

Altan, S., Atan, M. & Ediz, A. (2003). SERVQUAL Analizi ile Toplam Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Yüksek Eğitimde Bir Uygulama. 12. Ulusal Kalite Kongresi. KalDer-Türkiye Kalite Derneği, Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı, İstanbul.

Angell, R. J., Heffernan, T. W. & Megicks, P. (2008). *Service Quality In Postgraduate Education. Quality Assurance In Education*, Vol. 16 No. 3, 2008 pp. 236-254.

Brown, D. J. & Koenig, H. F. (1993). Applying Total Quality Management to Business Education. *Journal of Education for Business*, 68 (6), 325-330.

Christou, E. (1999). "Hospitality Management Education In Greece: An Exploratory Study", *Tourism Management*, 20(6): 683-691.

Cronin, J. J. & Taylor, S. A. (1994). SERVPERF versus SERVQUAL: Reconciling Performance-Based and Perceptions-Minus-Expectations Measurement of Service Quality. *Journal of Marketing*, 1994, 125-131.

Çakır, M. (2008). Vakıf Üniversitelerinde Akademik Personelin Performans Değerlendirmelerinin Eğitim Kalitesine Katkısı. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Galeeva, R. B. (2016). SERVQUAL Application and Adaptation For Educational Service Quality Assessments In Russian Higher Education. *Quality Assurance in Education* Vol. 24 No. 3, pp. 329-348.

Garwe, E. C. (2015). Student Voice and Quality Enhancement In Higher Education. *Journal of Applied Research in Higher Education*, Vol. 7 No. 2, pp. 385-399.

Gülenç, İ. F. & Talih, D. (2011). Eğitim Sektöründe Hizmet Kalitesi Algılamalarına İlişkin Yabancı Dil Kurumlarında Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13 Sayı 2 (261-284).

Güzel, N. G. (2006). Yüksek Öğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Grönross, C. (1990). *Service Management and Marketing: Managing the Moments of Truth in Service Marketing*. Toronto: Lexington Books.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hacıoğlu, N. (1992). Yükseköğretimde Mesleki Turizm Eğitimi Geliştirme Perspektifleri. Turizm Eğitimi, Ankara, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Yorum Basın Yayın San. Ltd. Şti.: 92.

Halai, N. (2012). Quality of Private Universities In Pakistan. International Journal of Educational Management Vol. 27 No. 7, pp. 775-786.

Jain, R., Sinha, G. & Sahney, S. (2011). Conceptualizing Service Quality In Higher Education. Asian Journal on Quality, Vol. 12 No. 3, pp. 296-314.

Joseph, M. & Joseph, B. (1997). Service Quality In Education: A Student Perspective. Quality Assurance in Education, Volume 5 , Number 1, pp. 15–21.

Kalaycı, N. (2008). Yükseköğretimde Uygulanan Toplam Kalite Yönetimi Sürecinde Göz Ardı Edilen Unsurlardan “TKY Merkezi” ve “Eğitim Programları”. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2008, 6(2), 163-188.

Kelesbayev, D. (2014). Türk Dünyasının Eğitim Sistemindeki Ortak Mesele: Kalite. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/2, s. 291-306,

Kocapınar, E. (2002). Service Quality Measurement in Higher Education: An Application. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Lapina, I., Roga, R. & Muursepp, P. (2016). Quality of Higher Education International Students' Satisfaction and Learning Experience. International Journal of Quality and Service Sciences, Vol. 8 No. 3, pp. 263-278.

Naragn, R. (2012). How Do Management Students Perceive The Quality of Education In Public Institutions? Quality Assurance in Education Vol. 20 No. 4, 2012 pp. 357-371.

Olçay, A. (2008). Türk Turizminde Eğitimin Önemi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 383-390.

Olçay, A. & Düzgün, M. (2015). Mesleki Ve Teknik Anadolu Liselerinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin Belirlenmesi. Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, Nisan/Mayıs/Haziran İlkbahar Yaz dönemi, Cilt: 4, Sayı: 12.

Olçay, A., Sürme, M., Düzgün, M. & Cinpolat, M. (2016). Turizm Önlisans Öğrencilerinin Eğitimlerine İlişkin Beklentileri. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Sonbahar , Sayı: 15, S.S.321-338.

Özçalık, F. (2007). Yüksek Öğrenimde Eğitim Hizmet Kalitesinin Ölçümüne Yönelik Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry. L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Customer Perceptions of Service Quality. Journal of Retailing. 64 (1), 12-43.

Petruzzellis, L., D'Uggento, A. M. & Romanazzi, S. (2006). Student Satisfaction and Quality of Service InItalian Universities. Managing Service Quality, Vol. 16 No. 4, 2006pp. 349-364.

Pham, H. T. & Starkey, L. (2016). Perceptions Of Higher Education Quality At Three Universities In Vietnam. Quality Assurance in Education, Vol. 24 No. 3, pp. 369-393.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Seymen, A., O. (2002). Turizm İşletmelerinde Oryantasyon Eğitiminin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi ve Buna Yönelik Program Modelinin Oluşturulması. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 13(1): 15-25.

Sezgin, O.M. (2001). Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı. Ankara, Detay Yayıncılık: 135.

Şahin, A. E. (2009). Eğitim Fakültesinde Hizmet Kalitesinin Eğitim Fakültesi Öğrenci Memnuniyet Ölçeği (EF-ÖMÖ) İle Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 106-122).

Şahin, İ. & Fındık, T. (2008). Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 12 (3), Sayfa: 65-86.

Teeroovengadam, V., Kamalanabhan, T. J. & Seebaluck, A. K. (2016). Measuring Service Quality In Higher Education Development Of A Hierarchical Model (HESQUAL). *Quality Assurance in Education*, Vol. 24 No. 2, pp. 244-258.

Telbalkan, M. (2015). Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Staj Uygulamasına Yönelik Öğrencilerin Bakışları: Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde Bir Uygulama. *Electronic Journal of Vocational Colleges- Aralık 2015 4. UMYOS Özel Sayısı*.

Tourism Highlights 2015 Edition, URL: [http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899] Erişim Tarihi: 11 Mart 2016.

Tsang, N. & Qu, H. (2000). Service Quality in China’s Hotel Industry: A Perspective from Tourists and Hotel Managers. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12(5), 316-326.

Üngüren, E., Baltacı, F., Avsallı, H. & Demirel, O. N. (2012). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlemesine Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, Sayfa: 17-25.

Ünlüönen, K. (2000). Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri Ve Algılamaları Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Fakültesi Dergisi*, 3 (2000): 218-238.

Yeo, R. K. (2008). Servicing Service Quality In Higher Education: Quest For Excellence. *On the Horizon*, Vol. 16 Iss 3 pp. 152 – 161.

Yılmaz, İ. (2007). Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Müşteriler ve Yöneticiler Açısından Ölçülmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir*.

Yılmaz, V., Filiz, Z. & Yaprak, B. (2007). Servqual Yöntemiyle Yüksek Öğretimde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 1, Sayfa: 299-316.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AR-GE VE İNOVASYON POLİTİKALARI: TÜRKİYE İLE DOĞU ASYA ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

R & D AND INNOVATION POLICIES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKEY AND EAST ASIAN COUNTRIES

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Namık Kemal Üniversitesi (NKU), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; Tekirdağ
YL Öğrencisi, Numan KÖKAY

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Tekirdağ

ÖZET

Bu yapılan araştırmada, Türkiye'nin, değişen dünya ile birlikte, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak için hedeflenen politikaları, Doğu Asya ülkeleri ile kıyas edilmiştir. Son yıllar da Türkiye'nin yakaladığı büyüme ivmesi ile kişi başına gelirden büyük bir artış yaşanmış olsa dahi, gelişmekte olan ülke konumundan, gelişmiş ülke konumuna geçişte aynı yönde başarı söz konusu olamamıştır. Bu çalışma ışığında, orta gelir tuzağını başarı ile atlatıp, yüksek gelirli gelişmiş ülke statüsüne ulaşmış olan Tayvan ve G. Kore gibi ülkelerin Ar-Ge ve inovasyon politikalarını inceleyip, söz konusu politikalarda Türkiye için neler yapılabileceği araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ar-Ge, İnovasyon politikaları, Türkiye, Doğu Asya, Tayvan, Güney Kore

ABSTRACT

This research compares Turkey's policies with other East Asian countries to reach developed countries level with the changing world. In recent years, even though there has been a large increase in per capita income with the growth acceleration captured by Turkey, there has been no increase in the same magnitude from the developing country to the developed country. In this work, we will examine the R & D and innovation policies of countries such as Taiwan and G. Korea, which have succeeded in achieving middle income and succeeded in a high-income developed country, and will look at what can be done for country in Turkey.

Keywords: R & D, Innovation policies, Turkey, East Asia, Tayvan, South Korea

1.GİRİŞ

Küreselleşen dünya ile birlikte, bu sisteme adaptasyon sürecinde olan ülkeleri bir takım zorluklar beklemektedir. Türkiye, son zamanlarda kişi başına gelirden büyük artış sağlamıştır. Fakat gelirdeki bu artış, gelişmiş ülkelerle Türkiye arasındaki gelir rekabetini sağlayamamıştır. Kısaca Türkiye'nin, gelir açığını kapatmakta başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Dünya da meydana gelen küresel krizden sonra, Türkiye'nin hızla büyüyen ekonomisine rağmen, kişi başına düşen gelirden artış olmaması çeşitli tartışmalara konu olmuştur (MÜSİAD, 2012; Sak, 2013; Yeldan, 2012; Yeldan vd, 2012; Yılmaz, 2014). Bu konuların başında, Gill ve Kharas'ın ilk kez dile getirdiği "Orta Gelir Tuzağı (Middle-Income Trap)" kavramının Türkiye'nin de içinde bulunup bulunmadığı tartışmasıdır.

Birçok Latin Amerikan ülkeleri gibi Türkiye de yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmayı bir türlü başaramamıştır. Buna karşın büyümede bir hayli üstün başarı gösteren Asya ülkeleri, düşük gelirli ülke konumundan orta gelirli ülke konumuna ve daha sonra da orta gelirden yüksek gelirli ülke konumuna geçerek, bahsi geçen orta gelir tuzağından kurtulmuşlardır. Türkiye de büyüme performansı olarak iyi bir iş çıkarmış olmasına rağmen, Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi oda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

düşük gelirli ülke statüsünden çıkmakta pek problem yaşamasa da, orta gelir tuzağına yakalanmış ve yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmayı başaramamıştır. Bunun yanı sıra Doğu Asya ülkelerinin bir kısmı bu orta gelir tuzağı ismini verdiğimiz durumdan kurtulmada, izledikleri inovasyon, teknoloji ve sanayi politikalarının etkinliği göze çarpmaktadır (Shin,1996; Freeman,1987; Lall,2000). Türkiye gibi ülkelerin bu tuzaktan kurtulamamalarının nedenleri arasında, bu politikaların oluşturmada ve uygulamada yaşanan problemlerden kaynaklı olmasıdır (Tuncel,2014:41).

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'nin orta gelir tuzağında kurtulup, yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmada izleyebilecekleri alternatif politikaları, bu tuzaktan kurtulmuş olan beş Doğu Asya ülkelerinin izledikleri yöntemlerle kıyas ederek tartışmaktır. Teknoloji politikalarını öneren Neoklasik yaklaşımı aslında, günümüzün inovasyon politikalarından farklıdır. İnovasyon sistemi dediğimiz teorinin aslında direkt olarak inovasyon sürecine işaret eden politika aracıdır. Neoklasik yaklaşımdaki teknoloji politikaları, doğrudan bilime odaklıdır. Sözgelimi icadın teşvik edilmesi ile devlet müdahalesinden söz etmektedir (Tuncel,2014:41).

2. Ar-Ge ve İnovasyon

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'na göre Ar-Ge; kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yazılım dahil yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmalardır. Ar-Ge çalışmaları üç temel başlık altında incelenir. Bunlar: Temel araştırma, uygulamalı araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleridir. Temel araştırma genel olarak sözelimi icat olarak isimlendirdiğimiz gerçeklerin yeni bilgilerle bulunması ile ortaya çıkan deneysel ve teorik araştırmalardır. Uygulamalı araştırma ise belirlenen bir pratik hedefi amaçlayan özgün çalışmadır. Deneysel geliştirme dediğimiz olguda ise temel araştırma ya da uygulamalı araştırmada ile kazanılan yeni bilgilerin, yeni cihazlar, yeni malzemeler, ürünler ya da yeni hizmetler, yeni sistemler ya da süreçler elde etmek için; mevcut olan üretilmiş olanları geliştirmeye yönelik sistemsel çalışmalarının tümüne denir (Kaynak: 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu / Frascati Kılavuzu)

İnovasyon'un tanımı konusunda uluslararası düzeyde kabul gören kaynakların başında OECD ile Eurostart'ın birlikte yayınladığı Oslo Kılavuzu gelir. Kılavuzun halen yürürlükte olan 2005 sürümünde inovasyon şu şekilde tanımlanır: "İnovasyon, yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün (mal ya da hizmet) veya sürecin; yeni bir pazarlama yönteminin; ya da iş uygulamalarında, iş yeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır." (OECD, Eurostart: Oslo Kılavuzu)

İnovasyon, bir ülke için sürdürülebilir büyüme, toplumsal gönenç ve artan iş olanakları anlamına geldiğinden, inovasyon için gereken ortamın oluşturulması devletler için birinci öncelik olarak kabul edilir. Bu da başarıyla çalışan bir sistemin kurulmasını ve etkin politikaların tasarlanıp uygulanmasını gerektirir. İnovasyon da sistem yaklaşımı, hem bilginin üretilmesi hem de yayılarak uygulanması süreçlerini kapsadığından politikanın odağı, kurumlar arasındaki etkileşime dayanır. 'Ulusal inovasyon sistemi' bu kurumlar bütünü ve aralarındaki bilgi, finansman ve regülasyon akışını tanımlayan dinamik bir sistemi ifade eder (<https://tr.wikipedia.org/wiki/İnovasyon>).

Verilen tanımlardan yola çıkarak Ar-Ge ve inovasyonu ayrı ayrı düşünmek ve ele almak uygun görülememektedir. İkisi arasında güçlü bir bağ olduğu aşikârdır. Yapılan araştırma ve geliştirme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonucunda ortaya çıkan yeni veya mevcut ürünün/ geliştirmiş halini, oluşturulan inovasyon sistemleri ile ürünün yayılmasında ki süreci etkin kılabilmektedir. Bu süreçte ürünün yada hizmetin yönetiminden tutunda pazarlamasına, reklamına kadar içsel tüm aşamaları kapsamaktadır. Hele ki teknoloji ile sürekli değişen bu küresel dünyada çeşitlilik ve bolluktan ötürü pazarda ürün veya hizmetinin satılması için inovasyon önem kazanmaktadır. Ürün veya hizmetin, kendi pazarını oluşturmada ve satışların optimal düzeyde olması için diğer benzer ürün veya hizmetlerden üstün olması yani farklılaştırılması bağlamında yine inovasyon sistemlerine dayanmaktadır. Günümüzde internet ve teknoloji aracılığı ile talep edilen ürüne veya hizmete ulaşmak çok kolay bir hal almaktadır. Ancak bir önceki cümlede değindiğimiz gibi ürünün yada hizmetin farklılaştırılması bağlamında optimal düzeyde kar elde edilebilmektedir.

Günümüz dünyasında artık, uluslararası şirketler veya ülke içerisindeki KOBİ'ler, varlıklarını sürdürebilmek için inovasyon sistemlerin bütününden faydalanmaktadır. Ulusal inovasyon sistemi, “yasalar, toplumsal kurallar, kültürel normlar, rutinler, alışkanlıklar, teknik standartlar gibi öğelerin oluşturduğu kurumsal bir yapıdır”(Lundvall, B.-Å. (2000) Systems of Innovation: Growth, Competitiveness and Employment) ve “devlet ve özel sektör kuruluşları arasındaki finansal akışlar, üniversiteler, firmalar ve devlet laboratuvarları arasındaki insan akışları; devlet kuruluşlarından inovasyon organizasyonlarına doğru yönelen regülasyon akışları, ve kurumlar arasındaki bilgi akışları” (Niosi, J. (2002), National systems of innovations are “x-efficient” (and x-effective): Why some are slow learners) nedeniyle dinamik bir nitelik taşıyor (Elçi, Karataylı, Karaata 2004:35).

2.1. Orta Gelir Tuzağı

Son yarım asıra bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerin hammadde ihracatçısı olma konumundan kendilerini kurtararak imalat sanayine dayalı ekonomiye geçiş yapmışlardır. Buna rağmen bu ekonomik gelişme ile gelişmiş ülkeleri yakalamak pek mümkün olmamıştır. Gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilmek için ekonominin imalat sanayine dayalı ve mamul ithalatçısı konumundan kurtulmaları yeterli olmamıştır. Gelişmiş ülke statüsüne ulaşmanın yolu, teknoloji üretip ihracat etmekten geçer olmuştur. Buna dayalı bir ekonomik büyüme ile ancak istenilen düzeye ulaşılabilir (Tuncel,2012).

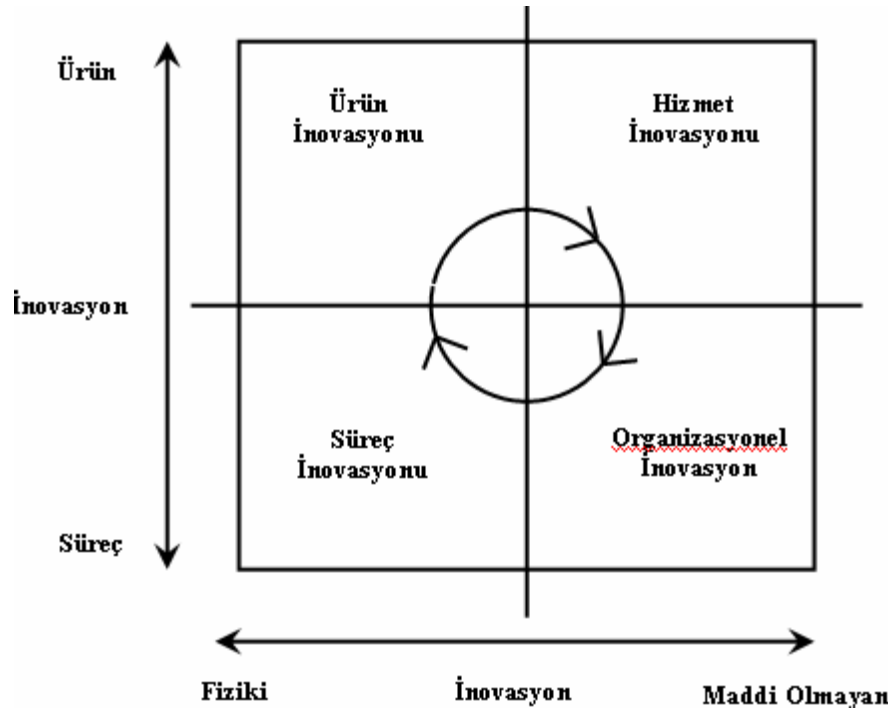
Düşük gelir düzeyi ile adlandırdığımız ülkeler, yatırım ve tasarruf edebilecek ekonomik güçleri olmadığından dolayı bir türlü orta gelir düzeyine ulaşamamaktadırlar. Çünkü yatırımların az olması kişi başına geliri etkilemekte, buda kişilerin tasarruflarını etkilemekte, düşük tasarruf ile orantılı olarak düşük yatırımlar yapılabilmektedir (Nelson,1956). Buda bir kısır döngü gibi sürekli tekrar edilmekte ve dolayısıyla bu düşük gelirden kurtulamamaktadırlar (Nurkse,1966). 1950'lerden sonra imalat sanayine dayalı tarımdan sanayiye geçiş aşamasında birçok ülke bu bahsi geçen kısır döngüden kurtulup orta gelirli ülke konumuna geçmeyi başarmıştır. Ancak bu ülkelerin çok azı (Tayvan, Güney Kore, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi) orta gelirden kurtulup yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmayı başaramamıştır (Tuncel,2014:42).

Orta gelirli bir ülke statüsünden, yüksek gelirli ülke statüsüne geçiş, düşük ülke statüsünden orta gelirli ülke statüsüne geçişten çok daha zordur (Shixue,2011). Bu sebepten dolayı daha iyi hamleler ve stratejiler geliştirmek gerekmektedir. Orta gelirdeki ülkeler artık hammadde ihracatçısı konumunda oldukları için, imalat sanayinde ki üretiminde maliyet dezavantajları içermektedir. Bu sebepten dolayı yeni süreçlere ve ürünlere dayalı yeni pazarlar bulmada inovasyon sistemlerinin geliştirmesi ile bağlantılı hale gelmektedir (Tuncel,2014:45).

devlet sadece piyasa başarısızlıklarında müdahale gereksinim duyulabileceğini varsaymışlardır. Neoklasik yaklaşımın teknoloji politikalarında sadece araştırma ve keşfetme süreçleri olarak kabul etmiş, inovasyon dediğimiz süreci dahil etmemiştir (Tuncel,2014:46).

Kaynak: "Industrial and Service Innovations", Fraunhofer Enstitüsü Sistemleri ve İnovasyon Araştırması, İSİ, Faaliyet Raporu 2006, s. 22

Aşağıda ki tabloda Neoklasik yaklaşımı ile inovasyon sistemi yaklaşımını problem, politika paradigması, odak ve çözüm olmak üzere 4 bölümde ele almıştır. Bu tablo ile farklılıklarını çok daha net bir şekilde görebilmekteyiz.

Tablo 1: Teknoloji Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi

	Neoklasik Yaklaşım	İnovasyon Sistemi Yaklaşımı
Problem	Piyasa Bilginin rekabetçi özelliği inovasyona yapamıyor. Başarısızlığı olmama nedeniyle gereken firmalar yatırımı	Sistem Sistem bileşenlerindeki sorunlar ya da fonksiyonlarındaki sorunlar sebebiyle etkin çalışmıyor.
Politika Paradigması	Bilim ve Teknoloji Politikası	Bilim Teknoloji ve İnovasyon Politikası
Odak	Araştırma Faaliyetleri	İnovasyon Faaliyetleri, Yetkinlikler ve Ağyapılar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çözüm	Politika yapıcılar inovasyon yapmanın maliyetini düşürmeli, mevcut bilgiden yararlanma olanaklarını artırmalı, bilgi yaratma kapasitesini güçlendirmeliler. (Üniversiteler, kuruluşları, insan kaynakları geliştirme)	Politika yapıcıları sistemin sorunlarını çözmek için müdahalede bulunmalıdır. Aktörlerin (firmalar, araştırma kuruluşları, üniversiteler, tedarikçiler vb.) kapasiteleri geliştirilmelidir, bilgi akışını hızlandıracak ağyapılar oluşturulmalıdır. Aktörlerin kolektif öğrenme süreçlerini sağlayacak yeterli kurumsal çevre oluşturulmalıdır.
	Neoklasik Yaklaşım	Inovasyon Sistemi Yaklaşımı
Araçlar	<ul style="list-style-type: none"> • Ar-Ge Teşvikleri • Teknoloji Tanıtımı • Ar-Ge Harcamaları, Vergi indirimleri • Devlet Ar-Ge Merkezleri ve Mükemmeliyet Merkezleri Tesisi • Bilim ve Teknolojiye Yönelik İnsan Gücünün Teşvik Edilmesi (Bilimde Lisansüstü Bursları)	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim ve Firma Bünyesindeki Kapasite İnşa Süreçlerine Aktif Katılım • Ağyapı Programları (Kümelenme Politikaları, Tamamlayıcı Varlıklar Birlikte Partnerlerle İşbirliği Süreçleri) • Yabancı Bilgi Kaynaklarına ve Teknolojilere Ulaşım (Çok Uluslu Şirket Etkileşimleri) • İç Geliştirme Hizmetleri • Kullanıcı-Üretici Etkileşiminin Geliştirilmesi

Kaynak: intarakumnerd ve Chaminade, 2007a: 7

Güney Kore'nin mevcut ekonomisine bakıldığında otomotiv sanayinden tekstile, kimya sanayisinden bilişim teknolojilerine uzanan geniş çapta bir ekonomik faaliyette bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu alanlarda araştırma ve geliştirme dayalı, gelişmiş altyapısı olan çalışan insan gücü ile sürdürmektedir. 2.dünya savaşı öncesine kadar son derece geri kalmış ülke ekonomisine sahipti. Fakat devletin başarılı politikalarıyla sanayileşme sürecine çabuk adapte olarak günümüzde bir teknoloji ihracatı yapar hale gelmiştir. Bu başarılı politikaları ele alıp incelediğimizde altında yatan faktörler; devletin müdahalesi sonucunda piyasayı şekillendirmesi, finans sistemlerini sıkı bir şekilde kontrol altında tutması ve ulusal olarak büyük aile şirketlerine verdiği destekleri görmekteyiz (Tuncel,2014:51). Özel sektöre yön destek ve yol göstermek amaçlı politikalar izlemiştir. Özel sektör harcamalarının az olduğu dönemlerde kamu da kurduğu araştırma kurumları ile bunu arttırmayı başarmıştır. 1970 de Ar-Ge içindeki özel sektör harcamaları %30 iken, 2008 de bu oran %75'e çıkmıştır. Bu büyük ailelerin şirketlerini uluslararası şirketler konumuna (SAMSUNG, Hyundai) gelmede, devletin verdiği teşviklerle yöntem ve yol gösterici olmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

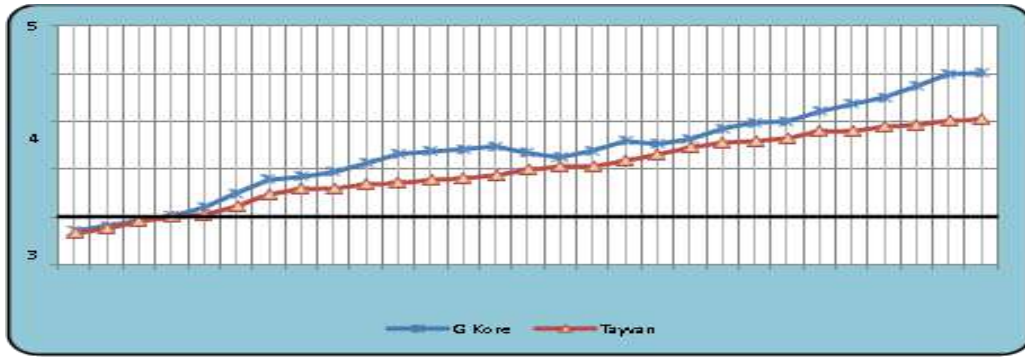
www.iksadkongre.org

KAZNU

Tayvan ile Güney Kore kıyaslandığında; Güney Kore'nin devlet müdahalesinin Tayvan'a göre daha fazla olduğu görülmektedir. Tayvan, 1970'lerde ekonomisinin neredeyse tamamı küçük çaplı işletmelere dayanmaktaydı. Yine devletin kamuya harcamaları ile kurulan çeşitli araştırma ve geliştirme kurumlarıyla (ITRI ve Hasinchu gibi) üniversite ile sanayinin arasında bir bağ kurmayı başarmıştır. Bu sayede teknolojinin gelişmesine olanak sağlamış ve gelişmiş teknoloji ürünlerini özel sektöre taşımayı başarmıştır. Uzay havacılığı gibi kimi sektörlerde de devlet kendi bizzat işletmeler açmıştır (Lall,2009:495). Kurmuş olduğu Hasinchu araştırma ve geliştirme merkezi ile de bilgisayar ve mikroelektronik aletler ihracatçısı konumuna gelmeyi başarmıştır (Yülek,1999:102).

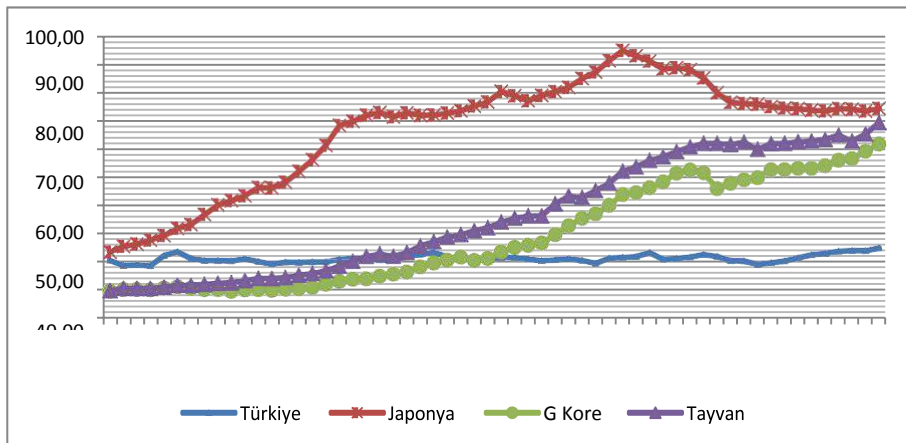
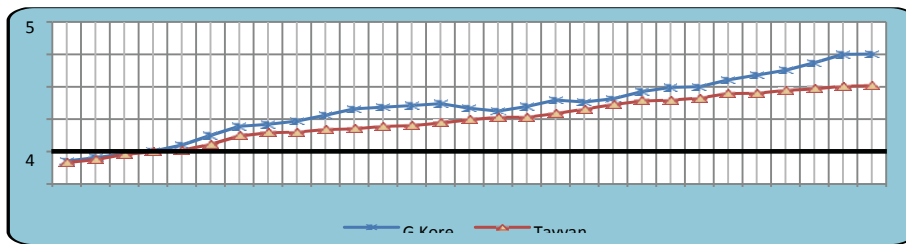
Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler teknolojiyi sürekli gelişmeğe bağlı kılarak, kaliteli inovasyon politikaları uygulayıp orta gelirli ülke konumundan yüksek gelirli ülke konumuna başarı ile geçişlerini sağlamışlardır. Aşağıda bu iki ülkenin Ar-Ge harcamaları vermiştir.

Şekil 1. G.Kore ve Tayvan'ın Ar-Ge Harcamaları (Ar-Ge Harcaması/ GSMH %)

1978/2011

Kaynak: <http://data.worldbank.org>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

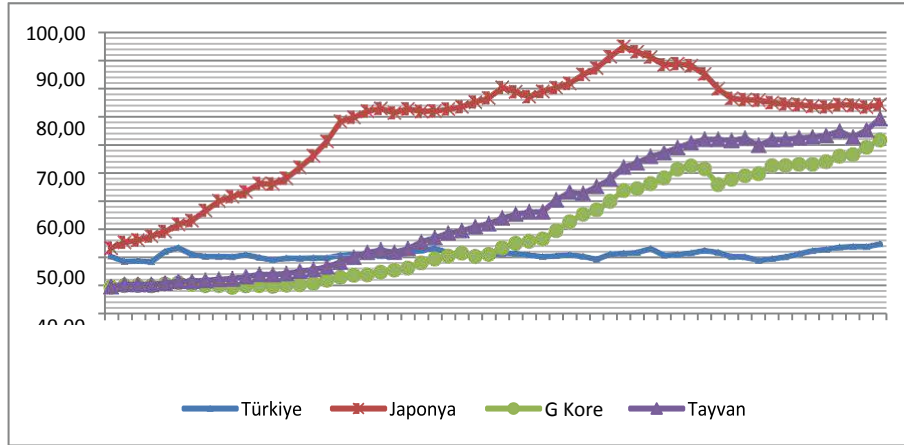
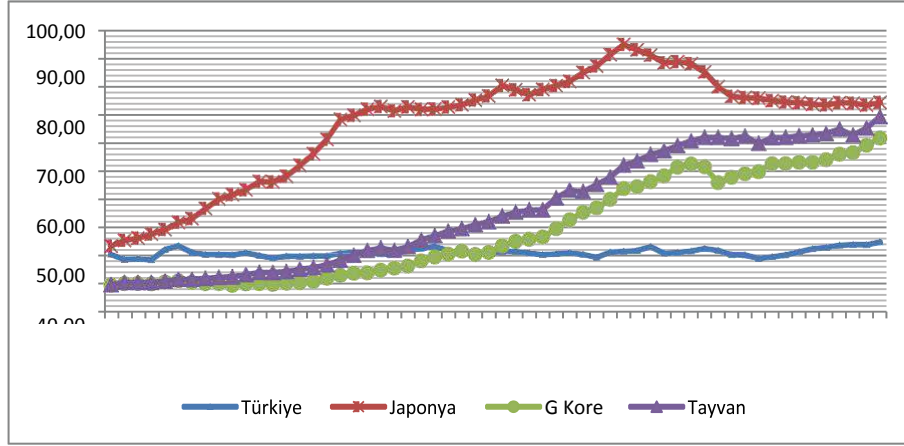
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

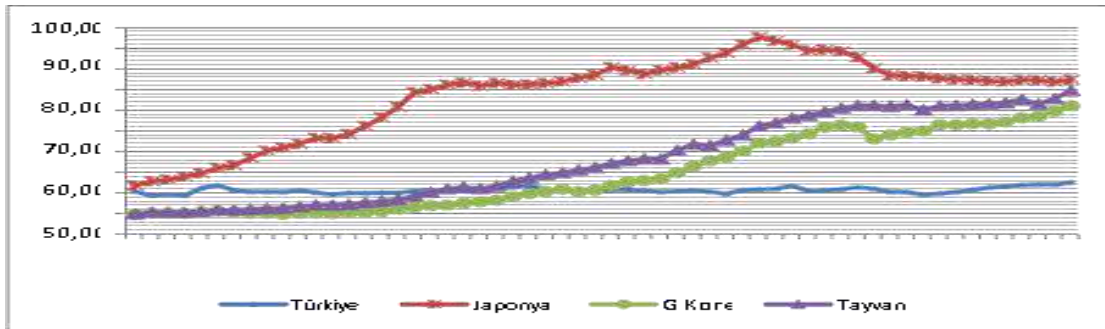
KAZNU

3. Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Durum

Türkiye'nin durumu; 1950'den itibaren gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir açığını pekte kapatamadığını görmekteyiz. Fakat düşük gelirli ülke statüsündeyken, imalata dayalı sanayiye geçişte başarılı olduğunu ve orta gelirli ülke statüsüne yükselip, hizmet üreten bir ülke pozisyonuna gelmiştir.

Şekil 2. Türkiye ve Gelişmiş Asya Ülkeleri Kişi Başına Gelir Düzeyleri
(ABD=100) (1953-2009)

Kaynak: Heston, A., Summers, R. ve Aten, B. (2012), *Penn World Table Version 7.1*, Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, July. (Tuncel,2014:57)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu grafiğe bakıldığında başlangıçta neredeyse aynı gelire sahipken, ilerleyen yıllarda diğer Asya ülkeleri gibi büyüme performansı gösteremediği aşikârdır. Türkiye, 1953 yılında ki geliri ile 2009 yılında ki geliri arasında pekte bir fark görülmemektedir.

Türkiye'nin bu başarısızlığının temel nedenleri ekonominin yapısındaki bozukluklarda aranmalıdır. Sanayileşme döneminde devlet ekonomiye müdahalelerde bulunmuş, özellikle kaynak tahsis mekanizmasına makroekonomik araçlar ve korumacı politikalar ile etki etmiştir (Şenses;1989). Fakat devlet herhangi bir sektöre yönelik nitelikli politikalar yerine tüm ekonomiyi koruyucu gümrük tarifeleri koymuştur (Öniş:1992). Türkiye ithal ikameci sanayiye bağlı değil hedeflediği ihracatçı sanayi ülkesi olmuştur. Ancak küreselleşen dünyanın birlikte getirdiği teknolojiye dayalı üretime, devletin uyguladığı politikalar içerisinde yer vermediği için diğer gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmayı seçmişlerdir (Tuncel,2014:59).

Türkiye; ucuz emek ve ucuz teknolojiye dayalı üretimde uzmanlaşmıştır (Soral,2005:26). Yatırım ve ara mallarda dışa olan bağımlılık Türkiye'yi ithalat bağımlılığı olan ve düşük teknolojiye dayalı üretimi zorunlu kılmıştır (Küçükiretmitçi,2011:89). Teknoloji üretemeyen, yetersiz altyapıya sahip, girişimcilik ruhu olmayan bir ülke olduğu için ithalata dayalı üretim kaçınılmaz olmuştur (Soyak,2005:65).

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde Yüksek Teknoloji İhracatı (2012)

	Toplam İhracatın Yüzdesi Olarak Yüksek Teknoloji İhracatı	İleri Teknoloji İhracatı (Milyon ABD Doları Cari Fiyatlar)
Avusturya	13	16.176
Kanada	12	24.039
Çek Cum	16	22.008
Danimarka	14	8.827
Finlandiya	9	4.447
Fransa	25	108.365
Almanya	16	183.355
İrlanda	23	22.702
İtalya	7	27.526
İspanya	7	13.378
Meksika	16	44.013
Japonya	17	123.412
G.Kore	26	121.313
Norveç	19	4.414
İsveç	13	16.547
Türkiye	3	1.979
Birleşik Krallık	21	67.787
ABD	18	148.772

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çin	26	505.645
İsrail	16	9.212

Kaynak: <http://data.worldbank.org>

Türkiye bir türlü standart teknolojiden yüksek teknolojiye geçişi sağlayamamıştır. Bu bağlamda Türkiye, düşük gelirli ülkelere göre maliyet avantajlarını yitirmiş olmaları ve yüksek gelirli gelişmiş ülkeler ile teknoloji kavramında da yetersiz kaldığı için orta gelir tuzağına düşmüş ülkeler arasında yerini almıştır (Tuncel,2014:62).

Bu tuzaktan kurtulmanın yolu; teknoloji üretebilen ülke statüsüne ulaşmak ve buna işgücü verimliliğini de eklemekten geçmektedir. Eğitimin buradaki rolü çok önemlidir. Gelişmiş ülkelerin eğitim politikalarına verdiği önemi vurgulamakta fayda var (Bayar,2016:52). Devlet hangi sektörün kendi ülkesi için gelecek vaad edebileceğini tahmin edip bu yönde teşviklerde bulunabilir (Lin ve Treichel, 2012).

Tablo 3: Seçilmiş Ülkeler İçin Göreceli İşgücü Verimlilik Düzeyleri (ABD=100)

Yıl	Çin	Malezya	G.Kore	Şili	Türkiye	İrlanda
1975	4	20	22	26	27	59
2007	18	32	50	33	30	100
Değişim	%300	%60	%127	%27	%11	%70

Kaynak: Suiçmez, 2010: 1.

1960'lerden itibaren Türkiye 1.kalkınma planıyla birlikte TÜBİTAK aracılığı ile bilim ve teknoloji alanında yenilikler izlemeye arayışında bulunmaya başlanmıştır. Pilot takımlar projesinin içeriğinde teknolojiye değinilmiş. Türkiye de sanayiye olan talebin oluşmadığını dile getiren Charles Cooper'ın görüşleri üzerine ülke yönetiminin bilim ve teknoloji üzerinde durmadığını belirtelim (Göker,2002:6). İlk kalkınma planından son olan 10. beş yıllık planlamaya kadar, bilim ve teknolojinin; ülke siyasetçileri ve bürokratları tarafından sahip çıkılmayıp, bu yönde politika arayışları içine girmediklerinden dolayı teknoloji ithal eden ülke konumunda kalmıştır (Göker,2002:6).

SONUÇ

Verilen bilgiler ışığında, orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerin bu tuzaktan kurtulmak için teknolojiye dayalı politikalar geliştirip, devlet desteği ile bir sektör belirlenip hayata geçirilmesi gerekmektedir. Tayvan ve Güney Kore'nin orta gelir tuzağında kurtulmada ki inovasyon politikalarını ele alıp örneklerle desteklemiştik. İnovasyon politikaları, devletin ekonomik işleyişindeki bozuklukları düzelterek ekonomik faktörlerin işleyişindeki etkinliği arttırmayı hedeflemektedir.

Türkiye orta gelir tuzağındaiken, düşük gelirli ülkeler karşısında işgücü maliyet avantajını yitirmiş olduğundan dolayı yeterli teknoloji ve alt yapı eksikliğinden kaynaklanan gelişmiş ülke statüsüne ulaşamamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin gelişmiş ülke olma hedefine ulaşması için;

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Öncelikle bilim ve teknolojiyi ulusal olarak, her kurum ve bireyin sahip çıkıp geliştirmesi anlamında özveride bulunması gerekir. Bunu işgücü verimliliği ile desteklemek gerekir. Buda nitelikli elaman yetiştirmek için gerekli eğitimden geçmektedir. Eğitime verilecek olan önemin daha da artırılması verimlilikle sonuçlanacaktır. Girişimci mühendislerin yetişmesine olanak sağlanmış olacaktır. TÜBİTAK ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (MAM) gibi araştırma merkezlerinin teknolojiyi özel sektöre aktarılmasında köprü görevini üstlenip özveriyle çalışması gerekmektedir. Ülke yönetimine ise Türkiye'nin kendine özgü olacak olan içsel ve dışsal dinamiklerini belirleyip, bu yönde inovasyon sistemlerini geliştirmesi rolü düşmektedir. Geliştirilen inovasyon sistemlerini uygulama aşamasında da denetimlerde bulunup gidişatın yönünü ve gücünü belirlemede kontrol merkezi olması gerekir.

Ar-Ge'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payı artırılmalı ve özel sektörün Ar-Ge içerisindeki yüzdelik payı da artırılmalıdır. Hem Kore de olduğu gibi büyük aile şirketlerine destek verilmesi, hem de Tayvan da olduğu gibi ülkemizde ki KOBİ'lere devletin desteğini artırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

A. Kemal ÇELEBİ, Hamza KAHRİMAN, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi

Cem Okan TUNCEL (2014), Orta Gelir Tuzağı ve inovasyon Politikaları: Doğu Asya Deneyimi ve Türkiye için Dersler, (Maliye Dergisi, Sayı 167, Sayfa aralığı 41-66)

Chaminade, C., Lundvall, B.-A., Vang-Lauridsen, J. ve Joseph, K.J. (2010), "Innovation Policies for Development: Towards A Systemic Experimentation Based Approach" Centre for Innovation, Research and Competence in the Learning Economy (CIRCLE), Lund University Paper no. 2010/01,

data.worldbank.org/

Filiz ERSÖZ, Avrupa inovasyon göstergeleri (EIS) ışığında Türkiye'nin konumu, İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi (2008).

Fraunhofer Enstitüsü Sistemleri ve İnovasyon Araştırması, İSİ, Faaliyet Raporu 2006, s. 22

"Industrial and Service Innovations"

Göker, A. (2002) "Türkiye'de 1960'lar ve Sonrasındaki Bilim ve Teknoloji Politikası Tasarımları: Niçin [Tam] Uygula[ya]madık?" ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği, "Ulusal Bilim Politikası" Paneli, ODTÜ, Ankara.

Güzin BAYAR, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (34) 2016, 45-78

Heston, A., Summers, R. ve Aten, B. (2012), Penn World Table Version 7.1, Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, July.

<https://lean.org.tr/arge-mi-inovasyon-mu/>

Intarakumnerd, P. ve Chaminade, C. (2007a), "Strategy Versus Practice in Innovation Systems Policy: The Case of Thailand", Asian Journal of Technology Innovation 15, 2, 197-213.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Japan, Pinter London.

Kaynak: 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu / Frascati Kılavuzu

Lall, S. (2000), "Technological Change and Industrialization In the Asian Newly Industrializing Economies: Achievements and Challenges" (eds), L. Kim and R. Nelson Technology, Learning & Innovation-Experiences of Newly Industrializing Economies, Cambridge University Press, Cambridge, 13-68

Lall, S. (2009) "Sanayileşme Stratejilerini Yeniden Düşünmek: Küreselleşme Çağında Devletin Rolü" İç: Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma: Seçme Yazılar (der) F Şenses, İletişim Yay. İstanbul.

LIN, J. Y. ve TREICHEL, V. (2012) Learning from China's Rise to Escape the Middle-Income Trap A New Structural Economics Approach to Latin America, Policy Research Working Paper, 6165, World Bank.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi (2016), Sayı 4, Sayfa 52.

Mathews, J. (2002), "The Origins and Dynamics of Taiwan's R&D Consortia", Research Policy, 31, 633-651.

MÜSİAD; Küresel Rekabet İçin Ar-Ge ve İnovasyon

Nelson, R.R. (1956), "A Theory of the Low Level Equilibrium Trap", American Economic Review, 46, 894-908.

Niosi, J. (2008), "Technology, Development and Innovation Systems: An Introduction" Journal of Development Studies, 44(5), 613-621

Nurkse, R. (1966), "Azgelişmiş Ekonomilerde Büyüme", Çeviren: T. Toskay, İktisadi Büyüme ve Gelişme: Seçme Yazılar, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1193, İstanbul.

OECD, Eurostart: Oslo Kılavuzu

Prof. Dr. Murat Nişancı (Erzincan University, Turkey) Prof. Dr. Mine Gerni (Marmara University, Turkey) Ph. D. Candidate Adem Türkmen (Erzincan University, Turkey) Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen (Atatürk University, Turkey): Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağına Düşüp Düşmediğine Dair Tartışma: Kur Değerlenmesi Çerçevesinde Bir Bakış

Sak, G. (2013), Beware the Middle Income Trap, TEPAV

Shin, J. (1996) The Economics of the Latecomers: Catching-Up, Technology

Shixue, J. (2011) "The 'Middle Income Trap' Is a Meaningless Question", China Policy CSSN, 15 December.

Simla GÜZEL, Ar-Ge Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu

Smith, H. (2000), Industry Policy in Taiwan and Korea in the 1980s: Winning With the Market, Edward Elgar Pub.

Suiçmez, H. (2010), "Üretken Türkiye", Cumhuriyet Bilim Teknoloji, S:1241, 31.12.2010, 15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şirin Elçi, İhsan Karataylı, Selçuk Karaata , BÖLGESEL İNOVASYON MERKEZLERİ: Transfer, and Institutions In Germany, Japan, And South Korea Routledge,

Tuncel, C.O. (2012), İnovasyon Sistemleri ve Ekonomik Gelişme: Bursa Bölgesi İmalat Sanayinde İnovasyon Süreçleri Üzerine Bir Alan Araştırması, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa

TÜBİTAK - BTP Ocak 1999 Ankara TÜRKİYE'NİN BİLİM ve TEKNOLOJİ POLİTİKASI TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ USA.

www.circle.lu.se

www.wikipedia.org/wiki/İnovasyon

Cem SAATÇIOĞLU, Ulusal Yenilik Sistemi Çerçevesinde Uygulanan Bilim ve Teknoloji Politikaları: İsrail, AB ve Türkiye Örneği

Yeldan, E. (2012), “Türkiye Orta Gelir Tuzağına Yaklaşırken”, İktisat ve Toplum, 21-22 ve 26-30Freeman, C. (1987), Technology Policy and Economic Performance: Lessons from

Ali YAVUZ, Mesut ALBENİ, Dilek GÖZE KAYA :ULUSAL İNOVASYON POLİTİKALARI VE KAMU HARCAMALARI: ÇEŞİTLİ ÜLKELER ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Yülek, M. (1999), Asya Kaplanları: Sanayi Politikaları ve Kalkınma, Alfa Yay. İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÛFİLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ FROM MEDRESE LECTURER TO SUŞSM: IMAM AL-GHAZALÎ CASE

Prof. Dr. İsa ÇELİK

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim Dalı

Başkanı/isacelik@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Birol YILDIRIM

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim

Dalı/birolyildirim97@hotmail.com

ÖZET

Taklitten hoşlanmayan bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Büyük Selçuklu Devleti'nin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıfı ve Nizâmiye medreselerinin müderrisi İmam Gazzâlî (v. 505/1111) kariyerinin en zirve noktasında “hastalık” ve “şüphecilik” diye nitelediği birkaç ay süren entellektüel bir krize girer. İmam Gazzâlî kendisini hakikati arama sürecine iten bu buhranlı süreçte duyulara deney ve akla dayanan bilgilerin gerçekliği konusunda derin bir şüpheye düşer. “Allah'ın kalbine attığı nur” sayesinde yeniden sağlığına kavuştuktan sonra, hakikati araştıranların kelâmcılar, bâtinîler, filozoflar ve sûfilerden oluşan dört gruptan ibaret olduğunu ifade ederek adı geçen düşünce sistemlerini bu konularda te'lif eser yazacak şekilde derinlemesine incelemeye başlar. Sonunda müellif en mükemmel yol, en makbul hayat tarzı ve en güzel ahlâka sahip olduklarına inandığı sûfilerin yolunda karar kılar ve bu yol ile hakikate ulaşır.

Müellif bu arayış sürecini alanında nadir bir eser olan ve *el-Münkuzu mine'd-dalâl* olarak tanınan otobiyografik eserinde anlatır. Gazzâlî'nin hayatındaki değişim kadar eser de çok önemlidir. Zirâ İslâm dünyasında toplumsal yaşantının ayrıntılarını irdeleyen otobiyografik eserler oldukça azdır. İlahî emir ve yasaklara riâyeti, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı kendilerine hedef edinen, “kâl”den ziyade “hâl”e önem veren sûfiler kendilerinden bahsetmekten özellikle kaçınmışlardır. Bu meyanda yazılan eserler daha çok talebeleri tarafından yazılmış, hayat hikâyeleri terâcim kitaplarında ve şuarâ tezkirelerinde yazılan bilgilerle günümüze ulaşmıştır.

İşte biz bu çalışmamızda söz konusu eseri merkeze alarak İmam Gazzâlî'nin taklitten tahkîke,¹ “ilim”den “ayn”a giden süreçte zihin ve gönül dünyasında meydana gelen büyük değişimin izlerini süreceğiz. Bunu yaparken V/XI. yüzyıl İslâm dünyasının inanç ve fikir hareketlerini de nazara vermeye ve bu noktadan geleceğe ışık tutmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İmam Gazzâlî, *el-Münkuzu mine'd-dalâl*, Büyük Selçuklu Devleti, Nizâmiye medreseleri, medrese, müderris, tekke, tasavvuf, sûfi, mutasavvıf.

ABSTRACT

Imam al-Ghazali, had a character that does not like imitation and was a professor of Islamic science, philosopher of Great the Great Seljuk State, and a lecturer at mystic and Nizâmiye medreses, entered into an intellectual strike (crisis) at the top of his career called as “disease” and “skepticism” lasting for a few months. Imam al-Ghazali, in this time of crisis which was pushing him to seek the truth, was in a deep suspicion about the reality/trueness of information based on sense and

¹ Bkz., Hasan Kurt, “Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

mind/reason. After he regained his health through the “light that Allah threw into his heart”, he began to study in depth and write his work about the thought systems by expressing that the truth-seekers are composed of four groups as such theologians, philosophers, bastards and sûfis. In the end, the author reached the truth with sufist way and decided to go with this path conceiving that they have the best way to go, the most favourable way of life and the most beautiful morality.

The author described this research process in this autobiographical work, which is rare work in this field known as *al-Münkızı mine'd-dalâl*. The work is as important as the change in Ghazal's life. Because there are very few biographical and autobiographical works examining the details of social in the Islamic World. The Sufist, who complied with divine commons and prohibitions, aimed to wih the pleasure of Allah and attached importance to the “state” rather than the “mass”, especially avoided talking about themselves. The works written on this occasion were mostly written by his studens and his life stories reached to present day by the terâcim boks and the information written in the memorial books.

In this work, focusing on his work, we will examine Ghazzali's transion from imitation to examination and the great change that had ocured in his mind and heart. At the same time, we will also look at the belief and inspirational movements of the Islamic world in the twentieth century and shed light on future.

Keywords: Imam al-Ghazalî, *al-Münkızı mine'd-dalâl*, the Great Seljuk State, Nizâmiye medreses, medrese, lecturer (müderris), tekke, mysticism.

Giriş

İslâm medeniyetinin kurulmasında önemli bir yeri olan tasavvuf ekolünün ortaya çıkışı bir nüve ve öz olarak asr-ı saadete kadar gider. Bilindiği üzere Cibril hadîs-i şerîfnde Peygamber Efendimiz üç önemli kavrama işaret etmiştir. Bunlar İslâm, iman ve ihsan kavramlarıdır. Asr-ı saadetten sonra iman kavramını izah etmek için itikâdî mezhepler, ibâdet ve muâmelata dair hükümler vaz etmek üzere fikhî mezhepler, Peygamber Efendimiz'in “*Sen Allah'ı göremesen de Allah'ın seni gördüğü şuuruyla hareket etmelidir*” şeklinde tarif ettiği ihsan kavramını izah etmek için de daha sonraki dönemlerde tarikatlar şeklinde teşkilatlanmış tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin ortaya çıkmasında Cibril hadîs-i şerîfi² nüve teşkil etmiştir. Bin yıldır kültürümüzü mayalaya gelen bu irfanî geleneğin ana gayesi “İnanç, ibâdet, güzel ahlak” katmanlarını müminlerde gerçekleştirerek kâmil insan yetiştirmektir. Bu üç boyutlu anlayışın etkinliği İslâm'ın klasik çağında doğal bir şekilde hayata yansımış, İslâm âlimleri küllî bir bakış açısı ile İslam'ın külliyesinde yetiştirilmiştir. Bu üç boyutun bugün kayıp halkası olan tasavvuf ve irfan İslâmî geleneğin bütün birikimi üzerine Horasan erenleri tarafından temelleri atılan Osmanlı toplumunda zirveye çıkmıştır. Fakat tasavvufî yaşayışı denetlemek maksadıyla Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş olan “meşîhat makâmı”nın³ Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılması bu alanı istismara açık bırakmakla birlikte bu dönemde de çağa damgasını vurmuş önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bugün râbîta tefekkür, nazar, tevessül, şefaât, keşf ve ilham gibi tasavvufî değerleri şirk, küfür olarak tanımlayan ilkel haricî, vehhabî anlayış Osmanlı coğrafyasının her köşesine petro-dolarlar akıtılarak bünyemize yabancı bir anlayışı aşılarken, bilim dünyasında bu metafizik unsurların parapsikiyatrik değerleri⁴ incelenmektedir. Batı

² Bkz., Bekir Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

³ İsa Çelik, *Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007, 109-110.

⁴ Hayrani Altuntaş, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

düşüncesi kuantum fiziğinin etkisi ile gerçekleşen post-modern dönemi⁵ yaşarken, bugün sosyal bilimler alanında bile hala pozitivist bir anlayış hâkimiyetini sürdürmektedir.

“Men arefe nefsehu, fegad arefe Rabbhû” “Nefsini bilen Rabbini bilir”⁶ sırrından behredâr olarak insanın iç aydınlanmasını sağlamayı amaç edinen tasavvufun birçok tanımı yapılmıştır. Fakat bu tanımlar güzel ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır. Tasavvuf bu düşüncenin kitabî/teorik boyutu, tarikat ise topluma yansımış pratik boyutudur. Bu girizgâhı Yunus Emre Hazretleri’nin şu dizeleriyle bağlayarak asıl konumuza geçelim:

Şerîat tarîkat yoldur varana

Mârifet hakikat andan içeru

Bu çalışmayı yapmanın temel nedeni, Gazzâlî ile lisans eğitimimin ilk yıllarından itibaren kurduğum ilgi ve alakadır. İstanbul’da kaldığım yatılı okulda ortaokul yıllarından itibaren yoğun bir okuma ameliyesine giriştim. Bu süreç lise ve lisans eğitimim döneminde de artarak devam etti. Bilgiye karşı ciddi bir susuzluğum vardı. Belli bir sistematığe sahip değildim. Beni okumaya iten temel saik, “Bir gün bir sözle karşılaşacağım bütün hayatım değişecek” beklentisi idi. Yıllar geçiyor fakat böyle bir mesaja okuduğum eserlerde rastlayamıyordum. Beni ilk rahatlatan şey bir gazetenin cep kitabı şeklinde verdiği “Neseî Akâidi” oldu. Eserin maddeleştirilmiş kısa içeriğini ezberleyerek bütün itikadî soru ve sorunlarımın cevabını bu metinde buldum. Böylelikle dinin en temel katmanını sağlama almıştım. Nitekim daha sonraki yıllarda yapacağım tasavvuf okumalarında itikadın *el-Fıkhu’l-Ekber* olarak tasvir edildiğini öğrenecektim. Bunun yanında sohbetlerine katılmaktan onur duyduğum Sezâî Karakoç okumalarımın temel ehl-i sünnet inancımı teyid ve tekid edecek çok şey buldum.

Bu minval üzere okumalarım ve araştırmalarımın devam ederken, tasavvufla tanışmama vesîle olan diğer eserlerle karşılaştım. Hiç şüphesiz bunların en önemlisi Gazzâlî’nin “*el-Munkuzu mine’d-Dalâl*” isimli eseri idi. Necip Fâzıl’ın Abdülhakim Arvâsî Haretleri’ne intisap ederek tasavvufa hidayete ermesini anlatan “*O ve Ben*” isimli otobiyografik eseri, Nurettin Topçu’nun Abdülaziz Bekkine Hazretleri ile olan münasebeti,⁷ Muhyiddîn Şekûr’un “*Su Üstüne Yazı Yazmak*”,⁸ Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî’nin “*Gariplerin Kitabı*”,⁹ İsmet Özel’in bir eserinde okuduğum “*Veliyullah*” makalesi bunlardan aklımda kalanlardır.

Bu eserlerden “*Gariplerin Kitabı*” isimli eserle şöyle bir serüvenim oldu. Erzurum’da lisans eğitimimi yaptığım sırada bir sömestr tatilinde anahtarım olmadığı için soğuk bir gecede dışarıda kaldım. Ev arkadaşım o gece eve gelmedi. Bir arkadaşına misafir olmuştu. Şimdiki gibi cep telefonu olmadığı için irtibat da kuramadım. Gecenin geç saatlerine kadar bir ozan kahvesinde oturmuş eve geç gelmişim. Anahtarım yoktu. Neyse ki öğrencilik yıllarımda yanımda mutlaka okunacak bir şey buldurmamı itiyad haline getirdiğim için o gün de yanıma “*Gariplerin Kitabı*” adlı eseri almıştım. Eserin İsmet Özel tarafından çevrilmiş olması, kitaba benim için bir başka değer katmıştı. Kapıyı açıp içeri giremeyeceğimi anlayınca apartman boşluğundaki kat kaloriferine yaslanarak ve o günün şartlarında otomatik olmayan fakat bir iki dakika yanıp sönen dolayısıyla

⁵ Hasan Yıldız, “Postmodernizm Nedir?” <https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG/13/153-166.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-15.

⁶ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzillü’l-İlbâs Ammâ İsteherâ Mine’l-Ehâdis alâ Elsineti’n-Nâs*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405, II, s. 262.

⁷ Mustafa Kara, “Nurettin Topçu’nun Tasavvuf Düşüncesi”, <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

⁸ Muhyiddin Şekûr, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, Süfi Kitap Yayınları, 2017.

⁹ Ian Dallas, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tekrar açılması gereken lambayı aç kapa yaparak kitabı sabaha kadar okudum. Yazarla hayal dünyasında Norveç'ten yola çıktık. Afrika'ya gittik. Şazeli tarikatine intisap ettik. Seyr u sülûkumuzu tamamladık. Ian Dallas Abdülkâdir es-Sûfi oldu. Yazar seyr u sülûkunu tamamlayarak bağlandığı tarikattan icazet aldı. O arada sabah ezanları okundu. En yakındaki camiye koşarak kendimi imam odasına attım. Gözümü açtığımda sabahın onu olmuştum.

Bu arada beni etkileyen bir başka eser ise Nazif Gürdoğan'ın "*Görünmeyen Üniversite*"¹⁰ isimli kitabı oldu. Bu eser sayesinde ilim ve irfanda birer külliye olan müşid-i kâmillerin sahip oldukları küllî bakış açıları ile insanları nasıl etkilediklerini anladım. Zira cumhuriyet devrinde yetişmiş birçok Müslüman aydınının yolu bir şekilde bir Allah dostunun rahle-i tadrîsinden geçmişti.

Tasavvuf ve tarikat faaliyetlerinin yasaklanmış olduğu bir dönemde bu kadar çok mutasavvıfın yetişmiş olması ilginçti. Birçok Allah dostu evlerini tekke haline getirerek bu faaliyetleri yürütüyordu. Özel anlamda Nakşibendîliğin, genel anlamda tüm tarikatların benimsemiş oldukları meşhur "on bir esas"tan "Halvet-der encümen" "Halk içinde Hakla beraber olmak"¹¹ ilkesini benimseyen son dönem müşidleri dış görünüşleri ile fazla dikkat çekmedikleri için, Menemen hadisesi, Şeyh Said isyanı gibi bir takım olağanüstü dönemler hariç, kolay kolay kanun gücü ile karşı karşıya gelmiyorlardı.

Gazzâlî'den Topçu'ya tasavvuf müessesesinin günümüze kadar canlı bir şekilde gelmesi bende şu kanıyı uyandırdı. Günümüzdeki "*Bu devirde müşid-i kâmil kalmamıştır*" algısının aksine tasavvuf ve tarikat müessesesi bir "*esâtirü'l-evvelîn*" yani geçmişte yaşanmış güzel hayat öyküleri ve eserler bırakmış modern dönemde bıçakla kesilir gibi yaşantı boyutu sona ermiş arkaik bir kültürden ibaret değildir. Aksine tekke binası, kılık kıyafet gibi fizikî şartların eksikliğine bakmadan kendi dinamik yapısı içinde yeni bir dil ve yöntem keşfederek İslâm'ın diğer kurumları ile birlikte kıyamete kadar fonksiyonunu icra etmeye devam etme potansiyeline sahiptir.

Bu süreçte beni etkileyen bir başka önemli eser de Süleyman Uludağ'ın "*İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*"¹² isimli kitabı oldu. Yazar bütüncül bir perspektifle resmin tamamını sunuyordu. Eserde ele alınan bu temel ekollerin hepsi de İslâm medeniyet binasına bir taş koymuş, katkıda bulunmuştu. Hâlbuki uzmanlaşma ile birlikte kategorik ve parçacı bir yaklaşım gelişmiş, herkes kendi uzmanlık alanını tek hakikat olarak algılamış, diğerini toptancı bir yaklaşımla ötekileştirmiş, yok sayma yoluna gitmişti. Bu toptancı ret ve inkâr anlayışından en fazla nasibini alan da tasavvuf olmuştu. Zira ilm-i tasavvuf şeriata bağlılık, müşid'in sağlam bir silsileye sahip olması gibi keşf ve ilham, kerâmet, râbita gibi fenâfillah mertebesine kadar giden uçsuz bucaksız subjektif bir alana da sahipti. Elbette ki bu boyutun da ciddi nassî delilleri vardı. Bu alan tasavvufa geniş bir zenginlik katıyordu. Bir de her nedense dini yaşantının her boyutunda birçok aksaklıklar olmasına rağmen genellikle tasavvuf adına yanlış uygulamalar gündeme getiriliyor ve şiddetle eleştiriliyordu. Bu durum aslında insanların tasavvufa verdiği değerın göstergesi idi. Zira bu mübarek mektep geçmişten günümüze İslâm'ın en zirve şahsiyetlerini yetiştirmişti. İnsanlar bir günlük müritten bile kemâl derecesi bekliyorlardı. Hâlbuki müşide bağlanan her insan isti'dâdı ve kısmeti oranında inancında, ibadetinde ahlakında bir takım iyileştirmeler sağlamakla birlikte çok az insan yedi nefis mertebesini, dört fenâ mertebesini aşarak nihâî hedefe erebiliyordu. Fakat meşhur

¹⁰ Ersin Nazif Gürdoğan, *Görünmeyen Üniversite*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

¹¹ Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, 41; Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Burûki'l-Aşîkân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemâmâ bi Mir'âti'l-Muvahhidîn (Mir'âti'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515, vr. 66b.

¹² Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tanımlama ile “kâl”den ziyade bir “hâl” ilmi olan tasavvufî yaşamın iç şartları içinde nefisle verilen zorlu mücadele dışarıdan ancak o kadar algılanabilirdi.

Beni etkileyen kişiler arasına “*Bilim ve Gönül*” önermesi ile tasavvufa atıflar yapan Oktay Sinanoğlu, “*Beni kör kuyulardan tasavvuf çıkardı*”, “*Şizofreniyi tasavvufla yendim*”¹³ diyen ve modern dönemin kadın sûfisi olarak kabul edilen sinema sanatçısı Ayşe Şasa, yine tasavvuf vasıtası ile İslâm’la tanışan ve tıbb-ı nebevî-i zâhirîyi alternatif tıp olarak tatbik eden¹⁴ Aidin Sâlih¹⁵, Türkiye’nin ilk atom mühendisi olan Ahmet Yüksel Özemre¹⁶ de girdi. Hepsini rahmetle anıyorum.

Tekrar *el-Munkızu mine’d-Dalâl’e* gelir isek, söz konusu eseri iki saatlik bir mantık dersinde coşkulu bir şekilde özetleyerek anlatmıştım. Sınıfın ve hocanın üzerinde büyük etkisi olmuştu. Bütün bu süreçlerden sonra Erzurum’un manevî atmosferinde 1995 yılında aslına uygun olarak faaliyet gösteren şeriat ve tarikat ölçülerinde gerçek bir müşid-i kâmil ve sahih bir tarikat ile tanıştım. Bir buçuk yıllık bir incelemeden sonra 1997 yılının 25 Nisan Perşembe akşamı bu tarikata tam olarak intisap etmeye karar verdim. O zamandan beri de o çizgide yoluma devam ettim.¹⁷

Bu girişten sonra asıl konumuza geçelim. Öncelikle İmam Gazzâlî Hazretleri’nin kısa hayat hikâyesini ele alalım. H.450/M.1058 yılında önemli bir ilim ve irfan merkezi olan İran’ın Horasan bölgesinde şöhret bulmuş olan, bugün Meşhed diye bilinen Tûs’ta dünyaya gelir. Künyesi Ebû Hâmid olan büyük İmam, Hüccetü’l-İslâm, Zeynüddîn gibi lakaplarla tanınır. Bir Eş’arî kelâmcısı, bir Şafiî fakihî, bir mutasavvıf olarak bilinir ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınır. İslâm medeniyetinin evrensel bir değeri olan İmam Gazzâlî Ortaçağ Batı literatüründe ise Abuhamet ve Algazel diye tanınmıştır. Doğduğu kasabadan dolayı nisbeti “Tûsî”dir. Fakat nisbesi olan Gazzâlî hepsinin önüne geçmiştir. Büyük imam bu nisbeyi bir görüşe göre doğduğu köyün isminden, bir görüşe göre de, bir gazzâl/yün eğirici, iplikçi olan babasının mesleğinden almıştır.

Fars asıllı olduğu sanılan Gazzâlî’nin ailesi hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır.¹⁸ Kendisiyle aynı künye ve nisbeyi taşıyan bir amcasının daha zayıf bir ihtimalle de dayısının bulunduğu bilinmektedir. Sonraları özellikle sûfî kimliğiyle büyük ün kazanacak olan Ahmed el-Gazzâlî adlı kendinden küçük bir erkek kardeşi, birkaç da kız kardeşi vardır. Günün toplumsal algısına göre tasavvufa eğilimi muhtemel olan baba Muhammed Efendi, bir yandan Tûs’taki iplikçi dükkânında el emeği ürününü satarak geçimini sağlarken bir yandan da ilim ve irfan meclislerine katılıyordu. Çocuklarının iyi eğitim almalarını arzulayan bu bilinçli baba, bir sûfî dostundan oğullarının eğitimiyle ilgilenmesini rica eder. Gazzâlî muhtemelen okuma yazma, Kur’an-ı Kerîm’in ezberlenmesi, dil bilgisi ve aritmetik gibi alanlarda dönemin geleneksel ilköğrenimini bu baba dostunun desteğiyle görmüştür. Ayrıca gerek babasının gerekse yeni hamisinin zühd ve tasavvufa eğilimli ruhî yapılarından daha çocukluk döneminde etkilenmiştir.

Gazzâlî ve kardeşinin pek varlıklı olmayan hâmeleri, babalarının geride bıraktığı az miktardaki imkânı onların eğitimi için kullanır ve kendilerine daha fazla yardımcı olamayacağını belirterek bir medreseye girmelerini tavsiye eder. İlk medrese eğitimine 465/1073 Ahmed b. Muhammed er-

¹³ Necla Bayraktar, “Beni Kör Kuyulardan Tasavvuf Çıkardı”, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

¹⁴ Tıbb-ı nebevî-i manevî ruhî bir tedavi şekli olan tasavvuftur.

¹⁵ Bkz., Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

¹⁶ Necmettin Şahinler, *Kâmil Müşid’in portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay.,1997; Bilgehan Kalkan, “Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre’nin Tasavvufî Görüşleri”, file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

¹⁷ Birol Yıldırım.

¹⁸ Bkz., Soner İşimtekin, “İran’da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri”, <http://www.avk.gov.tr/pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 209-222.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Râzkanî/Râzekanî adlı âlimden fıkıh dersleri alarak Tûs'ta başlayan Gazzâlî daha sonra Gürcan'a giderek burada İsmâilî denilen bir zatın öğrencisi olur.

Gazzâlî, beş yıl süren Gürcan'daki öğreniminden sonra bir kabile içinde Tûs'a dönerken soyguncular tarafından yolları kesilir ve her şeyine el koyulur. Gazzâlî eşkiyanın peşine düşer ve reislerinden hiç olmazsa ders notlarının/ta'likat geri verilmesini ister; Cürcan'a sırf o notlardaki bilgileri edinmek için gittiğini söyler. Eşkiya reisi ise bilgileri hafızasına yerleştirmede için onunla alay eder. Ama notlarını da geri verir. "Söyleyene bakma söyletene bak" kabilinden bu eleştiriyi Allah'ın bir ikazı sayan Gazzâlî üç yıl içinde notlarının tamamını ezberler. Gazzâlî, Nizâmülmülk'ün devam ettirdiği burs geleneğinden istifade etmek düşüncesi ile 473/1080 Tûs'lu bir grup gençle birlikte Nişabur'a giderek buradaki Nizamiye Medresesi'ne girer. Ve dönemin en tanınmış kelâm âlimi olan İmâm Cüveynî'nin öğrencisi olma şansını elde eder.¹⁹

"Ergenlik çağına yaklaştığımdan beri, yirmi yaş öncesi delikanlılık döneminden bugüne kadar - şimdi yaş elliyi aştı- bu derin denizin dalgalarıyla boğuşmaya, çekingen ve korkak değil cesurca derinliklerine dalmaya, karanlık olan her şeyle didişmeye, her zorluğun üzerine gitmeye, her tehlikeye atılmaya, haklı ile haksız olanı, sünnete bağlı olanla bid'atçıyı ayırmak için her fırkanın inancını araştırmaya, her kesimin mezhebine ait inceliklerini keşfetmeye devam etmekteyim. Bütün bunları yaparken hiçbirini peşinen dışlamaksızın bir Bâtınî'nin bâtiniliğinin içyüzünü öğrenmek isterim; bir zâhirînin zâhirîliğinin sonucunu bilmek dilerim; bir felsefecinin felsefesinin mâhiyetine vakıf olmayı amaçlarım; bir kelâmcının tartışma ve mücâdelesinin amacından haberdâr olmaya çalışırım; bir sūfînin sūfîliğinin sırrına ermeyi çok arzularım; bir âbidin ibadetinden ne elde ettiğini gözetip görmek isterim; pasif bir Tanrı anlayışını benimseyen bir zındığın bu görüşe cüret edişinin arkasındaki sebepleri araştırıp öğrenmek isterim"²⁰ diyen Gazzâlî, olağanüstü bir zekâ ve hafızaya sahip olup, Nişabur öncesi fıkıh, hadis, akâid, gramer gibi geleneksel bilgi dallarında edindiği en az on iki yıllık bilgi birikiminin üstüne burada aldığı bilgileri de ilave eder. Burada mantık ve çeşitli tartışma disiplinleriyle kelâm ilmi yanında felsefenin bazı konularında temel bilgileri aldığı düşünebilir. İlk defa kendisini kelâma yönlendirmiş olan hocası Cüveynî'nin felsefeye de aşinalığı vardır. Sübkî, Gazzâlî'nin Nişâbur'a gittikten sonra gayet sıkı geçen bir öğrenim süresince Şâfiî fikhî, hukuk ekolleri arasındaki tartışma teknikleri (hilaf), cedel, akaidle fikhın kaynakları ve mantık alanlarında parlak bir âlim olarak yetiştiğini belirttikten sonra ayrıca hikmet ve felsefe okuduğunu ve bütün bu disiplinlerde sağlam bir formasyon kazandığını ifade eder. Kendisini içten içe kıskanan hocası Cüveynî "Gazzâlî derin bir denizdir" demekten kendini alamaz. Hatta yazdığı *el-Menhûl* adlı fıkıh kitabını inceleyen Cüveynî eseri çok beğendiğini, "Beni sağken mezara gömdün; ölümümü bekleyemez miydin!" şeklinde kendisine çıkmıştır. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârisî, "İslâm'ın ve müslümanların hücceti, din önderlerinin imamı, konuşma ve ifade kabiliyeti, mantık, zekâ ve tabiat itibariyle benzeri görülmemiş bir kişi" diye nitelediği Gazzâlî'nin bu dönemdeki öğrenimi sırasında kısa zamanda bütün arkadaşlarını geride bıraktığını, ayrıca öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım ettiğini ve sonuçta eser telif edecek düzeye ulaştığını belirtir.

Gazzâlî'nin tasavvufî kişiliğinin oluşma döneminin başlangıcı onun Nişâbur'daki öğrenimi sırasında, Kuşeyrî'nin öğrencilerinden ve Tûs ve Nişâbur sūfilerinin meşhurlarından olan Ebû Ali el-Fârmedî (k.s.)'dan aldığı derslerle başlar. Kendisinin de, "Şeyh Ebû Ali el-Fârmedî'den duydum" demesi bunun en bariz ispatıdır. Cüveynî'nin vefatı üzerine (478/1085) Nizâmülmülk'ün nerede

¹⁹ Mustafa Çağrı, "Gazzâlî", TDV, c. XIII, 489-490.

²⁰ Gazzâlî, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, Çev. M. Kaya, İstanbul, 2003, s. 342.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu bilinmeyen karargâhına gitmesi Gazzâlî'nin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârisî'nin belirttiğine göre Nizâmülmülk tarafından saygıyla karşılanan Genç Gazzâlî, böyle bir ortamda geçirdiği altı yıl içinde burada bulunan entellektüel çevreden, iyi istifade ederek, "Horasan imamı" unvanına, bir de "Irak imamı" unvanını ekler.

Cemâziyelevvel 484/ Temmuz 1091'de Nizamülmülk tarafından Bağdat²¹ Nizamiye medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî, buradaki çalışmaları sırasında dindarlığı ve faziletiyle tanınan Halife Muktedî-Biemrillâh'ın ilgi ve desteğine mazhar olur. Dört yıl süren bu dönemde kitap telifi bakımından en verimli devresini yaşar. Ayrıca bu dönemde hocalık, felsefeye ve bâtinîliğe dair incelemeler gibi daha başka ciddi meşguliyetlerle de uğraşır. Yaklaşık iki yıl süren bu incelemeler sayesinde, bizzat kendisinin de eleştirdiği öteki kelâmcılardan farklı olarak tenkit etmeyi düşündüğü Meşşâî-İşrâkî felsefeyi derinden kavrama imkânını elde eder. Ayrıca bir yıl süreyle de felsefe hakkında edindiği yeni bilgileri gözden geçirir.²²

Yaptığı değerlendirmelerle filozofların doğru ve yanlış görüşlerini şüpheye yer bırakmayacak şekilde tespit eder. Ardından bâtinîlik incelemelerine koyulur. *el-Munkız*'da belirttiği üzere, geniş çaplı inceleme ve araştırmasının dördüncü ve son halkası olarak tasavvufu zikreder. Esasında tasavvufi düşünce ile daha çocukluğundan itibaren ilgilidir.²³ Gazzâlî küçük yaştan itibaren bir tasavvuf ikliminde yetiştiği ve sûfîlerin yaşadığı samimi dinî hayatı bizzat müşâhede ettiği için kendisi de bu hayatı tercih ederek bütün eserlerinde onu idealize etmiştir.²⁴ Babası ve babasının eğitmesi için teslim ettiği baba dostu bir sûfidir. Ayrıca kendisinin Tûs'ta bulunduğu sırada gördüğü bir rüyayı "şeyhim" dediği Yûsuf en-Nessâc'a anlattığı ve onun yorumu üzerine tasavvuf hakkındaki kuşklarının ortadan kalktığını söylediği rivayet edilir.

Ebû Ali el-Fârmedî ile ilişkisi de onun tasavvufa olan temayülünü geliştirmiştir. Ancak tasavvuf alanındaki son çalışması diğerlerinden çok farklı olup hakikati arama kararının bir gereği olarak ilmî ve tenkitçi düzeyde yürütülen fikrî bir çalışmadır. Gazzâlî, muhtemelen daha önce Fârmedî vasıtasıyla Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si hakkında bilgi edinmiştir. Son tasavvuf çalışmasında bu eseri yeniden inceler. Ayrıca Muhâsibî'nin *er-Riâye li-hukûkullâh*'ı ve diğer eserleriyle Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Khutû'l-kulûb*'u Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekir eş-Şiblî, Bâyezîd-i Bistâmî gibi tasavvuf büyüklerinden intikal eden mirası da tetkik eder. Bu birikim sayesinde tasavvufun en gizli ve derin noktalarına ulaşmanın nazarî öğrenimle değil zevk ve hal ile, sıfatları değiştirmekle mümkün olacağı kanaatine ulaşır.

Gençlik döneminden beri şüpheci bir yapıya sahip olan Gazzâlî'nin kelâm, felsefe, bâtinîlik ve tasavvuf hakkındaki son çalışmalarının kendisini ulaştırdığı sonuç, onun zihin ve ruh dünyasında tam bir bunalıma yol açar. Kendi ifadesine göre şüphesi sadece metafizik ve bilgi problemleriyle ilgili değildir. Ayrıca ahlâkî bakımdan da kendini sorguluyor ve dünya alâkalarına boğulduğunu, faaliyetlerinin en güzeli olan eğitim ve öğretim çalışmalarında bile hiç de önemli olmayan, âhîret yolu için faydası bulunmayan ilimlere yönelmiş olduğunu, öğretimdeki niyetinin tamamıyla Allah

²¹ Hicrî V. asrın başlarında Bağdat'ta, Şii düşünce hâkimdir. Şeyh el-Mufid (ö. 413/1022) ve Şerif el-Murtaza (ö. 436/1044) ve Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1068) gibi Şîa'nın seçkin şahsiyetleri orada yetişmiştir. Bu çerçevede İmâmîyye'nin Bağdat'taki gücünün, ilmî hayata pek çok etkisi vardır. Bunun en açık göstergesi, mezhebî fitne ve savaşlara yol açan, mezhep eksenli birçok çatışma ve çekişmenin yaşanmasıdır. Gazzâlî, bütün bu ortamları yaşamasına ve birçok fitneye tanık olmasına rağmen bunların hiçbirinin etkisine kapılmaz. O diğer gruplara karşı dâima ilmî ve hassâs ölçülere dayalı adâletli bir tavır takınır. Bu tavrını en bariz bir şekilde seçkin eserlerinden biri olan *Faysalü'ttefrika beyne'l-imân ve'z-zendeka* adlı kitabında gösterir. (Ahmed Sanever/Snavbar, "İmâm Gazzâlî'nin Kendi Çağındaki Dini Akımlara Karşı Tutumu (İmâmîyye Şîası Örneği)", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 - 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

²² Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, tah. Kasım en'Nurî, Muhyiddin Necip, Dimaşk 1991, s. 78.

²³ İmâm Gazzâlî, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948, s. 44.

²⁴ Mahmut Kaya, "Gazzâlî Filozofları Tekfîr Etmekte Haklı mıydı?", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, ss. 43-53, s. 50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

rızâsını kazanmak olmadığını, işin içinde makam ve şöhret arzusunun da bulunduğunu fark eder. Bu yüzden defalarca Bağdat'tan ayrılmaya niyetlenir. Fakat ününü ve mevkiini terk etmeye razı olmayan nefsiyle altı ay mücadele etmek zorunda kalır. 488 Recebinde/Temmuz 1095'te başlayan bu şüphe krizi giderek psikolojik depresyonlara hatta fizyolojik rahatsızlıklara yol açar. Ders anlatmakta zorlanır, iştahsızlık ve hazımsızlık çeker, takatten düşer. Tabipler, bir süre uyguladıkları ilaçlı tedavinin sonuç vermediğini görünce hastalığın psikolojik sebeplerden kaynaklandığı, tedavisinin de o yolla olması gerektiği kanaatine varırlar.²⁵

Nihayet duası kabul edilerek gönlünün makam, mal, evlât ve dostlardan ayrılmaya rızâ göstermesi üzerine Bağdat'la olan bütün ilişkilerini kesmeye karar verir. Ailesine yetecek miktardan fazla olan bütün malını muhtaçlara dağıtır. Aslında Şam (Suriye-Filistin) yöresine gitmek üzere hazırlık yaptığı halde, ayrılmasına rızâ göstermeyeceklerini düşündüğü halifenin ve diğer ileri gelen dostlarının gerçek niyetini öğrenmelerini istemediği için Mekke'ye gideceğini açıklar. Medresedeki mevkiini kardeşi Ahmed el-Gazzâlî'ye bırakarak 488 yılının Zilkade ayında/Kasım 1095'te Bağdat'tan ayrılır. Irak'ın dışında yaşayan Müslümanlar bu olayın yönetimin bilgisi altında gerçekleştiğini tahmin ederken yönetime yakın olanlar da “*ehl-i İslâm'a ve âlimler zümresine nazar değmiş olabileceğini*” düşünmektedirler.²⁶

Bağdat'tan ayrılma nedeni olarak birçok sebep göze çarpmaktadır. Siyasi çekişmelerin yanında bâtinîlerin bir suikastına mâruz kalma endişesi de vardır. Esasen inziva döneminde telif edilmiş olan *İhyâu ulûmid-din* üzerine yapılacak dikkatli bir inceleme, onun yaşadığı krizin derinliklerinde ve Bağdat'ı terk etme kararının temelinde, İslâm insanının ve toplumunun içine düştüğü dinî ve ahlâkî yozlaşmadan, bunun bir sonucu olarak siyasî istikrarsızlık ve çalkantılardan duyulan huzursuzluk ve acıların, bu olumsuz gelişmelerin arkasındaki sosyo-psikolojik sebepleri tesbit etme ve kendisinin sıkça kullandığı tabirle “*tedavi yollarını gösterme*”, hatta söz konusu eserin ismi, üslûbu ve muhtevası bütünüyle dikkate alındığında topyekûn bir ıslaha gitmek gerektiği düşüncesinin bulunduğu anlaşılacaktır.²⁷

I-Hakîkatî Arayanların Tasnifi

Bu tasnifi yaparken büyük oranda düşünürümüzün “zihin haritası” denilebilecek bir portresini bizlere sunan *el-Munkız*'daki değerlendirmelerini esas alacağız. Büyük İslâm âlimi ve düşünürü Hucetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî *el-Munkız mine'd-Dalâl* isimli eserinde kendi entelektüel ve zihinsel serüvenini klasik İslâm düşünce tarihinde benzerine pek rastlanmayan bir tarzda ortaya koymuştur. Birçok ilim dalında sözü geçen bir âlim olarak kabul edilen Gazzâlî'nin özellikle hakîkatî arayanları genel bir tasnifle ortaya koyup değerlendirdiği bu eseri, ölümünden üç yıl önce kaleme aldığı düşünüldüğünde eser düşünürün zihinsel serüveninin tebellür ettiği ve orijinalitesi üzerinde tartışma bulunmayan bir metin olarak kabul edilebilir. Gazzâlî'nin kendine özgü niteliklere sahip olan bu özgün otobiyografi çalışmasının bugün bize söyleyebileceği pek çok şey vardır ve bunlar hâlâ birçok farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken bir önemi hâizdir.²⁸

Bunun yanında en-Nûr terimini eksene alarak temellendirmeye çalıştığı metafizik kozmoloji, epistemolojik tazammunlarıyla birlikte İbn Sînâ felsefesiyle karşılaştırılabilecek ana fikirler ihtivâ

²⁵ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44.

²⁶ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book_download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 27.

²⁷ Mustafa Çağrıncı, “Gazzâlî”, *TDV*, c. XIII, s. 492.

²⁸ Muhittin Macit, “Gazzâlî'nin el-Munkız Mine'd-Dalâl İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 53-61, s. 53.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

eden *Miškâtü'l-envâr* eserini de göz önüne alacağız. Eser kendisinden sonraki İshrâk metafiziğini derinden etkilemiştir. Ayrıca “*Bilgi nûrdur*” ilkesini esas alarak “husûlî” bilgiden ziyade “huzûrî” bilgiyi öne çıkarması hasebiyle tasavvuf geleneği bakımından da ilgi çekmiştir. Nitekim *Miškât*, yazarının mutasavvıf kişiliğiyle de desteklenen epistemolojik boyutlarıyla bir tasavvuf klasiği olarak algılanmıştır.²⁹

Büyük İmam, Allah Teâlâ'nın, lütfu ve keremi ile hakikat olmadığı halde hakikat gibi görünen şeylere i'tibâr etmek hastalığından kurtulmanın sağladığı bir zihin duruluğu ile düşündüğünde hakikati arayanların dört kısım olduğunu görür. Bunlar *kelâmcular*, *bâtınîler*, *felsefeciler* ve *sûfilerden* ibarettir.³⁰

Gazzâlî'ye göre, kelâm âlimleri, ehl-i rey olup, gerçeğe düşünerek elde edilen hüküm ve istidlâl, yani akli delillerle ile ulaşılabileceğine inananlardır. Bâtınîler, hakikatin ma'sûm bir imâmın talimi, yani bildirmesi ile öğrenilebileceğini iddiâ ederler. Felsefeciler, kendilerinin mantık ve burhan, yani yakîn ifade eden kesin delil sahibi olduklarını iddiâ ederler. Sûfiler ise, tasavvuf ehli olup, kendilerinin Allah Teâlâ'nın seçilmiş kulları olduklarına inanırlar. Keşf ve müşâhede sahibi olduklarını söylerler. Ona göre, hakkı arayanlar bu dört grubun dışında olamaz. Çünkü eğer hakikat bu dört sınıfın dışında ise ona ulaşmak boş bir hayalden ibarettir. Taklîdi terk ettikten sonra, tekrâr taklide dönülemez. Çünkü taklîdin sürmesi için taklitçinin taklitçi olduğunu bilmemesi gerekir. Taklitçi olan kimse bunun farkına vardığında taklitçilikle arasındaki köprüleri atmış demektir. Taklidi terk ettikten sonra, tekrar taklide dönmeye ümid ve imkân yoktur. Çünkü taklidin şartlarından birisi de, taklitçinin taklitçi olduğunu bilmemesidir. Taklitçi olan kimse, taklitçi olduğunu bilirse, onun taklide dayanan bilgisi bir şişe gibi kırılır. Geride kalan parçalar, ateşte eritilip, yeni bir kalıba dökülmedikçe, tekrar bardak hâline getirilemez.³¹

Kelâmcular

İslâm inancını savunan ve muhâlif akımlara karşı duran Eş'arî kelâmcularının öncü şahsiyetlerinden biri olan Gazzâlî'ye göre kelâm ilmi ile meşgul olmak farz-ı kifâyedir. Bid'atçılara ve haktan sapanlara karşı koymak, kalpleri şüphelerden arındırmak için her beldede bu ilimle meşgul olanların bulunması ve bu maksatla kelâm öğretiminin yapılması gereklidir. Ancak bu öğretim fıkıh ve tefsir

²⁹ İlhan Kutluer, “Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî'nin Miškâtü'l-Envâr'ında Entelektüel Perspektifler”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı, ss. 507-535, s. 507.

³⁰ Bkz., Ömer Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556; Gazzâlî'nin bir başka tasnifi de, insanların ilahî Nur'a kavuşma hususundaki konumları ile ilgilidir. Bu hususta insanlar üç sınıfa ayrılır: Birinci sınıf zulmetle perdelenmiş olup, mühlidler, nefsini ilah edinenlerdir. Avam seviyesinde olanların çoğu bu sınıftandır. Ancak avam içinde, kötü iş yaptığında üzülecek, iyi iş yaptığında sevinecek kadar tevhidin tesir ettiği kimselerin günahları çok olsa da bu kararlığın dışındadırlar. (Gazzâlî, *Miškâtü'l-Envâr Nurlar Feneri*, Çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İst., 1994. s. 89-90). Yani tevhide samimiyetle sarılmış bu insanların Allah'ın inayetiyle zulmetten kurtulma imkan ve ümidi bulunmaktadır. İkinci grup kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: Bunlardan bir kısmı karanlıkla beraber nurla perdelenmiş olanlardır. Bunlar güzellik olgusuna odaklanmışlardır. Güce, yıldızlara tapanlar bunlardandır. Gazzâlî bu sınıf hakkında iyimser olmakla birlikte, haklarında dinî bir değerlendirmede bulunmamaktadır. İkinci grubun diğer bir kesimi ise Allah Teâlâ'yı şerri yaratmaktan tenzih edenlerdir. Bunların içinde bir kısım Kerrâmiye ve selef uleması da bulunmaktadır. Gazzâlî'ye göre bunlar bozuk akli mukayeselerin karanlığı ile beraber bulunan bir takım nurlara da muhataptırlar. Üçüncü sınıfa dahil olanlar sırf nurla mahcup/perdelenmiş olanlardır. (Gazzâlî, *Miškât*, s. 93-96.) Bunlar da kendi içlerinde iki farklı guruba ayrılmaktadır. (Gazzâlî, *Miškât*, s. 96.) Gazzâlî üçüncü guruba sûfileri yerleştirmektedir. İlahî nura ulaşanların zirvesinde bunlar bulunmakta olup, Gazzâlî, *Miškât*, s. 97.) bunlar vahdet-i vücüd mertebesine ulaşmışlardır. Bu kısma ait olan insanlar, felsefenin öngördüğü (ilk muharrik) fikrinden daha ileri bir noktaya ulaşmışlardır. (Gazzâlî, *Miškât*, s. 51). Burada dikkatimizi çeken husus, Gazzâlî'nin el-*Munkız*'da eleştirdiği, küfürle itham ettiği filozofları, *Miškât*'te yaptığı tasnif ve değerlendirmeleri ile din dışına görmemesidir. (Bkz., Gürbüz Deniz, “Gazzâlî'yi Anlamanın Usulü”, *Diyanet İlimi Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20, s. 19.)

Gazzâlî'nin bir başka tasnifi ise şöyledir: Daima akli ön plana alanlar ve nakle önem vermeyenler, daima nakli ön plana alanlar, önem vermeyenler, akli esas almakla birlikte nakli ona tabi kılanlar, nakli esas almakla birlikte akli ona tabi kılanlar. Bu gruplar isim verilmemekle birlikte sırasıyla felsefe, Haşeviyye, kelâmcular, Selefiye, âlimler ve âriflerdir. Bu tasnifte keşf ve ilhamı da esas alan tasavvuf ehline rastlanmamaktadır. (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, s. 19; Gazzâlî, *el-Kanûnî'l-Küllî fi't-te'vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, *İslâm'da müsâhama'nın eki*)

İbn Rüşd ise, Eş'ariler, Mutezile, Bâtıniyye yani mutasavvıflar, Haşeviyye (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 19-20; İbn Rüşd, *Kitâbu'l-Kesf an Minhâcî'l-Edille*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1985, s. 191.)

İzmirli İsmail Hakkı Efendi ise gerçeği arayanları beş sınıf olarak tasnif eder: Selefiler, kelâmcular, filozoflar, mutasavvıflar, batnîler. (İsmail Hakkı İzmirli, “*Beş Sınıf*”, *DFIFM*, 12 (1929), s. 12).

Kaynaklarda geçen bir başka tasnif ise şöyledir: Meşşâilik, kelâm, İshrakilik, sezgiyi esas almakla birlikte, nassa bağlı tasavvuf (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 21-22).

³¹ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 10-11.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dersleri gibi umuma açık olmamalıdır. Çünkü ona göre fıkıh gıda, kelâm ise ilaç gibidir; gıdanın zararından korkulmaz ama ilacın bazı bünyelere zarar vermesinden endişe edilir. Bir başka benzetme ile kelâmcıların konumu hac yolunun güvenliğini sağlayan muhafızlar gibidir. Eğer hac kervanlarına yöneltilen baskınlar ortadan kalkarsa muhafızlara da gerek kalmaz Yabancı tesirlere mâruz kalmamış gruplar için telif ettiği *Kavâidü'l-ağâid*'in dışında, taassup seviyesine ulaşmayan bid'at görüşlerine cevap olarak *el-İtisâd fi'l-itikâd*'in yeterli olduğunu söyleyen Gazzâlî, cedelci bid'atçıya karşı daha ileri seviyede bir kelâmın gerekebileceğini kabul eder. Ayrıca geçmişteki mezhep tartışmalarının üzerinde uzun uzadıya durmanın olumsuz etkilerine dikkat çekerken yeni ortaya çıkan bid'at ve tartışmalarla uğraşmanın zarurî olduğunu dile getirir.³² Ona göre, ortaya atılan bir şüphenin içyüzünü keşfedebilmek ve ona gerekli cevabı verebilmek için kelâmî deliller önemli olmakla birlikte, işin aslına bakılırsa fitrî iman ve sağlam inanç sahibi kimseye, Kur'ân'daki açık deliller yeter.³³

Bu düşünceden hareket eden büyük müellif, hakikat arayışına kelâm ilmi ile başlar. Bu dalda telif eser yazacak kadar uzmanlaşır ve şu kanaate varır: Bid'atçıların ve vesvesecilerin kol gezdiği bir dönemde bu sahit itikadı koruma konusunda kelâm alimleri adeta Allah Teâlâ'nın bir lütfu olmuştur. Dâll ve mudill/kendileri sapıtıldığı gibi başkalarını sapıtan ehl-i bid'ate gereken cevabı vermişlerdir. Fakat bu ilimle meşgul olanlar çoğalınca, bir müddet sonra, bir taraftan sünnet-i seniyyenin müdâfaasını yaparken, bir taraftan da hasımlarına özenerek eşyanın hakikatinden cevherden, a'razdan ve bunların hükümlerinden bahsetmeğe başlarlar. Kelâm âlimlerinden bir kısmı, Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği hizmetin kıymetini bilirlerken bazıları aslî amaçlarından saparak işi felsefe ve mugalataya dökerler. Hasımlarının kullandığı dili kullanmaya başlarlar. Bu sebeple ilm-i kelâm insanlar arasında i'tikâddaki ihtilâflardan doğan şaşkınlık karanlığını ortadan kaldıramaz hale gelir. Gazzâlî'yi de pek tatmin etmez. Durdine derman olmaz. Fakat İmam'ın amacı tenkit değildir. Zira bu ilim pekâlâ başkalarını tatmin ve teskin etmiş olabilir. Çünkü herkesin derdi ve hedefi farklıdır. Bir hastaya iyi gelen ilaç diğer bir hastaya faydası olmayabilir. Hatta zarar bile verebilir.³⁴

Şunu da farklı bir perspektif olarak vermekte yarar vardır. Abdülkadir-i Geylânî (k.s.) Hazretleri Sühreverdî'ye, kelâm için, “*Bu ilim âhîret azığı değildir*” diyerek onun kelâm okumasını hoş karşılamamıştır.³⁵ Seyr u sülûk sürecinde müridin belli bir makama çıkıncaya kadar ilmihal bilgileri dışındaki bilgilerle uğraşmasının hoş karşılanmadığı da başka bir gerçektir.³⁶

Felsefeciler

Gazzâlî, felsefeye karşı çıksa da klasik mantık ölçülerini aynen benimseyip meşrûlaştırmış, bununla kalmayarak, yer yer teknik olarak felsefenin kavram analizinden, metodik şüpheciliğinden, sorgulama yönteminden yararlanmıştı. Onun bu usûl ve âdâbı uygulamasında kelâmcı/cedelci ve mutasavvıf kişiliğinin de rol oynadığını göz ardı etmemek gerekir. Zirâ yer yer sertleşme ve

³² M. Sait Özervarlı, “Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri”, *TDV*, c. XIII, ss. 506-508, s. 506.

³³ İbrahim ed-Dîbî, “İmâm Gazzâlî'nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu”, “*900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî*” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 345-359, s. 345.

³⁴ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book/download.php?type=PDF&bookCode=132, s. 9-11.

³⁵ Süleyman Uludağ, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238, s. 235

³⁶ Bkz., Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Adâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

restleşmesinde kelâmın; munisleşme ve mülâyimleşmesinde de tasavvufun etkisi kendisini göstermektedir.³⁷

İmam Gazzâlî kelâm ilminden sonra, hakikati felsefede aramaya koyulur. Derinlikli bir tetkikten sonra, bu ilimdeki bozukluğu, ancak o ilmi iyi inceleyen bir kimsenin anlayabileceğine kanaat getirir. Hatta bu ilimdeki bozuklukları anlamak için bu ilmin en âliminin ilmüne eşit düzeyde bir bilgi birikimine sahip olunmalı, dahası onu bile geçmelidir. Fakat durum böyle olmasına rağmen o zamana kadar hiçbir İslâm âlimi bu konuda gayret göstermemiştir. Kelâm âlimlerinin kitaplarında felsefecilerin sözlerini çürütmek için yazılmış olan tutarsız ifadeler ise önemsiz ve ikna gücünden uzaktır. Bu tespiti yapan İmam, bir yolun hakikatını tam anlamadan onu reddetmenin karanlığa taş atmak gibi olduğu kanaatine vararak işe koyulur. O sıralarda Bağdat'ta üç yüz talebeye ders vermek ve kitap yazmak gibi büyük bir meşguliyet içinde olmasına rağmen, hiçbir hocadan yardım talep etmeden, felsefeye ait kitapları incelemeye başlar. Allah Teâlâ'nın yardımı ile iki seneden az bir zamanda felsefe ilminin künhüne erer. Bu bilgileri inceleyip, anladıktan sonra, bir seneye yakın da felsefe üzerine düşünür. Sürekli tekrarlanan bu çalışmalar sonunda felsefedeki hakîkî ve hayâlî olan yönleri, karışıklıklara, aldatmalara hiçbir şüphe kalmayacak şekilde vâkıf olur.

Gazzâlî filozofları üç ana grupta ele alır:

1-Dehriyyûn: En eski felsefe gurubu olup, âlemin kendiliğinden var olduğunu öne sürerek Allah Teâlâ'yı inkâr etmişlerdir. Bunlar zındıktırlar.

2-Tabîyyûn/Tâbiatçılar: Tâbiatı derinlemesine inceleyen bu kesim tabii ilimlerde oldukça ilerlemişlerdir. Fakat Allah Teâlâ'ya inanmakla birlikte ahireti inkâr ederek zındık olmuşlardır.

3-İlâhiyyûn: Bunlar daha sonra gelmiş olan felsefecilerdir. Eflâtûn'un hocası Sokrat, Eflatun, Aristo bu gruptandır. Aristo, mantık ilmini tertîb ederek, felsefe bilgilerini özetleyip, kolayca anlaşılır hale getirmiştir. Bunlar dehriyyûn ve tabîyyûn sınıfından olan felsefecileri ret etmişlerdir. Aristo, Eflâtûn'un, Sokrat'ın ve daha önce yaşamış olan ilâhiyyûn felsefecilerinin görüşlerini şiddetle ret eder. Öncekilerinden ayrı bir yol tutar. Fakat selef filozofların bazı sapkın görüşlerini benimsemekten geri durmaz.

Gazzâlî'ye göre Allah Teâlâ "*Allah, muhârebe yükünü mü'minlerden kaldırdı...*"³⁸ âyet-i kerîme'sinde belirtildiği üzere onları birbiriyle çarpıştırarak bertaraf etmiştir. Hem bunları, hem de Aristo'yu en güzel şekilde aktaran İbni Sînâ, Fârâbî gibi filozofları tekfir etmek vâcip olmuştur. İbni Sînâ ve Fârâbî'nin nakillerine göre, Aristo felsefesinin bir kısmı küfür, bir kısmı bid'attir. Bir kısmının ise inkârı gerekmez. Gazzâlî bu kısımları şöyle açıklar: *Riyâziyye*, matematik, geometri ve astronomi ilimlerinden ibârettir. Bunların hiçbirinin ne müsbet ne de menfî yönden, dinî meselelerle bir alâkası yoktur. Bunlar, akîl deliller ile ispat edilen şeylerdir. Anlaşıp öğrenildikten sonra, inkâra yer kalmaz. Fakat bu ilimlerin iki olumsuz yönü vardır. Birinci mahsur bu ilimlerle uğraşan kimseler felsefecilere hayranlık duyarak onların çizgisine meylederler. Her ne kadar bu ilimlerin din ile alâkası yoksa da, felsefenin alt yapısı oldukları için, felsefecilerin uğursuzluğu ve kötülüğü, o kimselere de bulaşır. Bununla fazla meşgul olanlar arasında dinden çıkmayan, takvâsını kaybetmeyen pek az kimse vardır.

³⁷ İbrahim Emiroğlu, "Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife'sinin İncelenmesi", "900. Vefât Yılında İmam Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı, ss. 667-701, s. 700; Bkz., Muhammed Hüseyin Gencî, "Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?", <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

³⁸ 33. Ahzâb sûresi: 25.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İkinci mahzur ise İslâm dîninde samimi olan kimselerin felsefecilere ait bütün ilimleri ret etmeyi dîne hizmet saymalarıdır. Böylelikle tabii ilimlerle uğraşan bilginlerin İslâm dininden yüz çevirmelerine, felsefeye daha fazla bağlanmalarına neden oldular.³⁹ Kısacası filozoflarla bu ilimlere ilgi duyan kişiler arasında olumsuz anlamda bir sirayet bir başka ifade ile “hal transferi”⁴⁰ olur. Gazzâlî bu olumsuz sirayetten çekinmektedir.⁴¹

Mantık ve tâbiat gibi ilimlerde ne müsbet, ne de menfî yönden din ile alâkalı bir şey yoktur. Mantık ilmi, delillerin, kıyâsların, burhanın, yani kesin delilin, mukaddimelerinin şartlarını ve bu mukaddimelerin nasıl birleştirileceğini, “hadd-i sahîh” denilen doğru tariflerin şartlarını ve bunların nasıl birleştirileceğini inceler. Fakat mantık ilmimi inceleyip, onu beğenen, onu açık ve kat’î bir ilim kabul eden bir kimse, zamanla felsefenin küfre varan meselelerinin de açık ve kesin delillere dayandığını zanneder. Dinî ilimlerde iyi yetişmeden, felsefecilerin yanlış fikirlerini kabul ederek, küfre düşer. Evrenin yapısından bahseden tâbiat ilimlerinde *Tehâfüt-ül felâsife*⁴² isimli eserinde belirtilen birkaç mesele dışında dine aykırı bir durum yoktur. Tabiat kanunları Allah Teâlâ’nın koyduğu kanunlardır.⁴³

Filozofların en çok yanıldıkları alanlar “ilahiyat ve siyâset” olmuştur. Bu alanda İbn-i Sînâ ve Fârâbî, Aristo ekolüne yakın bir anlayış ortaya koymuşlardır. Felsefeciler, ilâhiyat bahsinde yirmi hususta hata etmişlerdir. Bunlardan üçünde küfre düşmüşler, on yedisinde ise bid’at ehli olmuşlardır. Küfre düştükleri hususlar şunlardır:

İnsanlar öldükten sonra cesetleri tekrar dirilmez. Mükâfat ve cezâ görececek olanlar sâdece ruhlardır. Onlara göre azap ruhlara olup, bedenlere değildir. Ruhun azap duyacağı konusunda isabet etmişlerdir. Çünkü ruhlar da bedenler gibi azap görecektir. Fakat cesetlerin tekrar dirileceğini inkârla hata etmişlerdir.

“Allah Teâlâ, külliyâtı bilir, cüz’iyâtı bilmez” demişlerdir. Bu apaçık küfürdür.

Felsefeciler, âlem ezeli ve ebedidir diye inanmışlardır. Hâlbuki Allah Teâlâ, Kur’an-ı kerîm’de “Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O’ndan gizli kalmaz”⁴⁴ buyurmuştur. Hakikat budur. Gazzâlî’ye göre, Müslümanlardan hiçbiri, bu üç meselede filozoflarla ittifak etmemişlerdir.⁴⁵ Felsefecilerin siyaset konusundaki görüşleri dünya işlerine taalluk eder. Peygamberlere indirilen kitaplardan ve geçmişte yaşayan velilerin sözlerinden alıntılar yaparak dünyâ işlerine dair konularda devlet adamlarına nasihatlar bulunurlar.⁴⁶

Filozofların “ahlâk” ilmine dair görüşleri, nefsin sıfatlarını saymak, bu sıfatların ve huyların çeşitlerini anlatmak, kötü olanların düzeltilmesi için, icâp eden tedbirleri almak ve nefse karşı mücâhedede bulunmak şeklinde özetlenebilir. Filozoflar bu konuda serdettikleri değerlendirmelerini büyük ölçüde tasavvuf ehlinin bizzat tecrübe ederek ortaya koydukları görüşlerinden almış, onların sözlerini kendi görüşleri ile mezcederek halka sunmuşlardır. Bu şekilde kendi bâtil fikirlerine

³⁹ Bkz., Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 13-20.

⁴⁰ Hâl transferi kavramı için bkz., Vahit Göktaş, “Tasavvufî Terbiye’nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155; Kadir Özköse, “Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi”, *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/> Erişim tarihi: 08.06.2017, s.116.

⁴¹ Bkz., Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 19.

⁴² İmam Gazzâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dârü'l-Meşrik, 4.Baskı, Beyrut 1990; a.g.mlf., *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Sarioğlu, Mahmut Kaya, *Klasik Yayınları*, 2014.

⁴³ İmam Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 20-23.

⁴⁴ 12. Yûnus sûresi: 61.

⁴⁵ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 23-24; İmam Gazali, *İslam'da Müsamaha Faysali't-Tefrika Beyne'l-İslam Ve'z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

⁴⁶ İmam Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

cazibe katmışlardır. Bu kesimin Peygamberlerin ve sūflilerin sözlerini kendi sözleri ile birleştirip kendilerine mal etmeleri iki tehlike doğurmuştur. Bunlardan biri bunu kabul edenler açısından. Diğerisi ise bu fikirleri reddedenler açısından. Reddedenlerden kaynaklanan tehlike şudur ki, bazı zayıf iradeli kimseler bu sözleri filozoflar naklettiği için sözün aslını da reddetme cihetine giderler. Hâlbuki yapılması gereken filozofları hiç gündeme getirilmeden sözün gerçek kaynağına bakmalardır. Kabul edenler açısından ise şöyle bir tehlike söz konusudur. Örneğin *İhvanu's-Safâ* gurubu gibi filozofların kitaplarına aldıkları Peygamberler ve velîlere ait nebevî hikmete ve sūflere ait sözlere bakanlar onların gerçekten Peygamberlerin ve sūflilerin yolundan giden iyi insanlar olduğunu zannedeceklerdir. Onlara meylederek itikadları bozulacaktır. Zira filozoflar hakla bâtili karıştırmışlardır. Bunu da ilimde mâhir olmayanlar ayırt edemez.⁴⁷ Kanaatime göre filozofların yaptıkları bu iş, “*Ve lâ telbisû'l-hakka bi'l bâtili ve tektumû'l Hakk'a ve entum ta'lemûn (ta'lemûne)*” “*Gerçeği (Hakk'ı), aslı olmayana (bâtila) karıştırmayın! Bildiğiniz hâlde gerçeği gizliyorsunuz!*”⁴⁸ âyet-i kerîmesindeki ilahî ikaza aykırı düşmektedir. İşin aslı hakla bâtilin yan yana gelmesi hakkı bâtil yapmayacağı gibi, bâtili da hak yapmaz. Nitekim bir kese içinde sahte ve gerçek paraların bir arada olması gerçek parayı sahte kılamayacağı gibi sahte parayı da gerçek kılmaz.⁴⁹

Talîmiyye Mezhebi Mensupları

Gazzâlî kelâm ve felsefede bulamadığı hakikati bir de o günlerde revaçta olan Şîa'nın⁵⁰ aşırı bir alt kolu tâlimiyye/İsmailiyye⁵¹ mezhebinde aramayı dener. Bir tevafuk eseri olacak tam bu sırada hilâfet makamından, ta'limiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması noktasında kesin bir emir alır. Çünkü bu fırka yönetimin de dikkatini çekmiştir. Fırkanın mensupları: “*Biz her şeyin manâsını, hakkı öğretmekle vazîfeli ma'sûm /günâhsız bir imâmdan öğrendik*” iddiasında bulunmaktadırlar. Bu ilginç oluşum arayış içindeki müellifin ilgisini çeker. Konu aynı zamanda hilâfet makamının da gündemine girer ve Gazzâlî'ye talimiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması için kesin emir verilir. Bu emir konuyu incelemeye karar vermiş olan Gazzali için teşvik edici olur. Mezhebin kitaplarını ve görüşlerini bularak incelemeye koyulur. Onlara katılıp daha sonra ayrılan kişilerle mülakatlar yapar. Onlardan biri ta'limiyye mensuplarının mezheplerini anlamadan kendilerine reddiye yazanlarla alay ettiğini söyler ve onlar hakkında önemli bilgiler verir. Tâlimiyye gibi marjinal bir gurubun müslümanlarla alay etmesi Gazzâlî'nin mücadele azmini kamçılar. Eski ve yeni bütün müktesebatı bir araya toplayarak konu ile ilgili görüşleri sağlam bir şekilde tertibe sokar. Gerekli cevapları verir. Mezhebin görüşlerini o kadar güzel tanzim eder ki ehl-i sünnetten bazıları, onların delillerini inceleyip, anlatmakta çok fazla gayret göstermesini doğru bulmaz. Çünkü onların karmaşık görüşlerini tertip ederek onlara hazır malzeme sunmuştur. Gazzâlî bir yönü ile bu görüşe katılır. Çünkü Ahmed bin Hanbel (r.a.) Hâris el-Muhâsibî (k.s.)'un mu'tezile mezhebine cevap vermek için yazdığı bir eser sebebiyle iyi yapmadığını söylemiştir. Hâris-i Muhâsibî ise, “*Bid'ati red etmek farzdır*” demiştir. Ahmed bin Hanbel (r.a.) ise okuyucuların

⁴⁷ İskender Mihr denilen sahte peygamber bunu vaazlarında sürekli yapmaktadır. Nitekim imamlık yaptığım dönemde bir cemaatim ondan etkilenmişti. Nur yüzlü bir zât olduğunu iddia ediyordu. Bu konuda ümmet-i muhammedi şeriat ve tarikat adına kandıran dall ve mudil/sapkın ve sapıran kişi örneği verebiliriz. Bkz., <http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

⁴⁸ 2. Bakara: 42.

⁴⁹ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24-30.

⁵⁰ Şiilik için bkz., Mustafa Öz, “*Şîa*” TDV, c. XXXIX, ss. 111-114; Mehmet Atalan, “Ca'fer es-Sâdık'ın Rafizilerle Tartıştığını Anlatan Bir Risale: Hâzihi Munazâra Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık Maa'r-Râfîzî”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 2009, cilt: VII, sayı: 1, ss. 21-38; a.g.mlf., “Şii Kaynaklarda Ali B. Ebi Talib ve Fatıma Mushafı”, *Dini Araştırmalar*, 2005, cilt: VIII, sayı: 23, s. 93-110; a.g.mlf., “Hz. Muhammed'in Vefatından Sonraki Hilâfet Tartışmaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: IX, sayı: 2, ss. 55-68; R. B. Buckley, “İlk dönem Şii Gulatı”, Çev.: Mehmet Atalan, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, cilt: X, sayı: 2, ss. 137-159; “Ebu Hanîfe ve Ali Oğulları”, *Dini Araştırmalar*, 2006, cilt: VIII, sayı: 24, ss. 157-168; Şii Kaynaklarda Muhammed b. Hasan el-Mehdî'nin Tarihi ve Menkabevi Kişiliği, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: 7, ss. 95-112; a.g.m., Cenknâmelerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın Yeri, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: XVII, sayı: 1, ss. 1-13; a.g.m., “Cenknâmelerde Hz. Ali'nin Yeri”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2012, cilt: V, sayı: 2, ss. 7-29; İslâm Düşüncesinde Ca'fer-i Sâdık'ın Yeri, *Milîl ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011, cilt: VIII, sayı: 3, ss. 9-30.)

⁵¹ Öz, “*Şîa*”, TDV, c. XXXIX, s. 113.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

cevaptan önce ortaya konan şüphelere takılıp kalabileceğini söylemiştir. Bu görüşe henüz yayılmamış şüpheler açısından katılan Gazzâlî'ye göre bozuk fikirler halk arasında yayılmış ise onlara cevap vermektan başka yapılacak bir şey kalmamıştır. Cevap vermek için de önce şüpheyi anlatmak gerekir.⁵²

Gazzâlî bu gurubu uzun zaman tetkik eder. Hatta daha da ileri giderek gerçek niyetlerini öğrenmek için onlardan görünerek birinci ağızdan onların görüşlerini öğrenmeye çalışır. Onların bilgilerini ölçmek için bir takım müşkül meseleleri onlara anlatır. Talimiyye ehli ise bunları çözmek şöyle dursun, anlamaktan bile âcizdir. Kendi âcizliklerini görünce de *“İşi gâib imâma havâle ederek gidip ondan sormak lâzımdır”* deyip işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Bunlar ma'sûm imâmı aramak ve onu bularak kurtuluşa ermek düşüncesiyle ömürlerini boşa harcamışlar ondan hiçbir şey öğrenememişlerdir. Gazzâlî'ye göre bunlar batağa saplanmış bir insan gibidirler. Yıkılmak için su arayarak yorulurlar. Suyu bulunca da kullanmazlar. O şekilde kalakalırlar.

Bunların ma'sûm imâmdan öğrendiği bilgilerin özü Pisagor'un bozuk felsefesinden ibârettir. En eski felsefecilerden biri olan Pisagor, tutarsız bir filozoftur. Aristo'nun şiddetli tenkidine maruz kalmıştır. İhvan-ı Safâ gurubu da bu filozofun görüşlerini esas almışlardır. Gazzâlî'ye göre ne yazık ki bazı kimseler ömürleri boyunca ilim tahsili için yorulurlar. Böyle çürük ve bozuk bilgilerle kanâat edip kalırlar. Sonra da ilmin en yüksek derecesine yükseldiklerini zan ederler. Bunların maksatları, câhil halkı ve zayıf akıllı kimseleri tek bilgi kaynağının ma'sûm bir imâm olduğuna inandırmaktır. Fakat birisi çıkıp, Gazzâlî'nin yaptığı gibi onlara uyar gibi görünüp *mu'allime, yani ma'sûm imâma ihtiyaç olduğuna inandığını belirterek “Ma'sûm imamdan öğrendiklerini anlat”* deyince şaşırıp kalırlar. İşin içinden çıkmak için de *“Mâdem sözümü kabul ettin, ma'sûm imâmı kendin ara, benim maksadım yalnız bunu kabul ettirmektir”* derler. Çünkü iyi bilirler ki, başka bir cevap vermeye kalkışsalar mahcup olurlar. Gazzâlî'ye göre talimiyye mezhebi mensuplarının hakîkî halleri budur. Onların gerçek yüzünü görenler Gazzâlî gibi onlardan nefret eder.⁵³

Büyük İmam'a göre bu zayıf ve marjinal gurubun bu kadar etkin olmasının nedeni, iddialarına güçlü cevaplar verilemediği içindir. Onlara karşı mücadele edenler yanlış bir yöntem izlemişler, çok zayıf kalmışlardır. Talimiyye ehli onlara gülüp geçmişlerdir.⁵⁴ Şöyle ki Gazzâlî'nin cehaletle itham ettiği bu kişilerin birinci hatası onların her sorusuna cevap vermeye kalkışmalarıdır. ise onların sorularına soru ile cevap vererek iddialarını çürütmüştür.⁵⁵ Bu cahil dostların bir başka hatası da, mutaassıb bir eda ile onların her iddiasını düşünmeden reddetmişlerdir. Örneğin bu taasupla *“Ta'lîme, öğrenmeye ve mu'allime ihtiyaç vardır. Herkes mu'allim olamaz, mu'allimin/imam mutlakâ ma'sûm olması lâzımdır”* gibi mâkul bir iddiayı reddetmişlerdir. Hâlbuki bu görüş kimden gelirse gelsin doğrudur. Doğrusu böylesi bir mu'allime ihtiyaç vardır ve bu mu'allimin ma'sûm olması gerekir. Bunu i'tirâf etmek lazımdır. Gazzâlî'ye göre bizim ma'sûm mu'allimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir.⁵⁶ Nitekim müsbet ilimlere de bu toptan retçi anlayışla karşı çıkmıştır.⁵⁷

Gazzâlî onların görüşlerini tenkit ve tetkik etmeye masum imam teorisi ile işe başlar. Talimiyye *“Ta'lîme, öğrenmeye ve mu'allime ihtiyaç vardır. Herkes mu'allim olamaz, mu'allimin/imam mutlakâ ma'sûm olması lâzımdır”* şeklinde çok temel bir görüşe sahiptir. Gazzâlî'ye göre işin aslı

⁵² İmam Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-32.

⁵³ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁵⁴ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 31-33.

⁵⁵ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁵⁶ Gazzâlî, *el-Munkuzu mine'd-Dalâl*, s. 33.

⁵⁷ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 19-20.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir muallime ihtiyaç vardır ve bu muallimin/ imamın ma'sûm olması gerekir. Bunu i'tirâf etmek lâzımdır. Ona göre bizim ma'sûm muallimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu görüşe bâtinîler "Muhammed aleyhisselâm vefât etmiştir" diyeceklerdir. Bu doğrudur. Fakat onların imamı da gâiptir. Onlar bu görüşe şu cevabı vereceklerdir. İmamımız gâip olsa da rehberler yetiştirerek insanları doğru yola davet için her tarafa göndermiştir. İmamın görevi bu rehberlere yol göstermek, aralarındaki ihtilâfı çözmektir. Gazzâlî'nin cevabı bizim imamımız olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de nice hidayet rehberleri yetiştirerek her tarafa göndermiş, "Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım..."⁵⁸ âyet-i kerimesinde de teyit edildiği üzere dinde öğretilmedik bir mesele bırakmamıştır. Her şey öğretildikten sonra, mu'allimin vefât etmesi İslâm davasına zarar vermez. Bu cevap karşısında bâtinî şöyle bir soru geliştirebilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yetiştirdiği bu rehberler bizatihi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den işitmedikleri hususlarda nasıl hüküm verecekler? Nassı mı esas alacaklar? İctihâd ve re'y ile mi hüküm verecekler? Gazzâlî'ye göre bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından Yemen'e gönderilen Hz. Mu'âz (r.a.)'ın yaptığı gibi yaparlar. Mesele hakkında nas varsa o nas ile, yoksa icthâd ile hükmederler. Nitekim talimiyye fırkasının dâîleri/propagandacıları da şarkın en uzak yerlerine gidip, imâmlarından uzak kalınca, böyle yaparlar. Çünkü onların, dâimâ nas ile hüküm vermeleri imkânsızdır. Naslar mahdûddur. Sonu gelmeyen hâdiselerin tümüne cevap vermez. Sonra her meseleyi sormak için, uzun mesâfeleri katederek imâmın bulunduğu yere gelip, tekrar geri dönmeye de imkân yoktur. Bu zamana kadar o meseleyi soran kimse vefât etmiş olabilir. Bu durumda, oraya gidip gelmek bir işe yaramaz. Örnek olarak bir kimse kıblenin hangi tarafta olduğundan şüpheye düşse, kendi içtihadı ile karar verir ve namazını o tarafa doğru kılar. Başka çâre yoktur. Çünkü kıbleyi öğrenmek için imâmın bulunduğu memlekete gitse, namaz vakti geçer. Bu durumda kendi içtihadı ile kıbleden başka bir tarafa yönelmiş olsa da, namazı câiz olur. Bu noktada talimiyyeci şöyle diyebilir: O kimsenin muhâlifinin zannı da kendi zannı gibi aynı kuvvettedir. Gazzâlî'ye göre insan kendi zannına uymakla me'mûrdur. Kıblenin hangi tarafta olduğunda şüpheye düşen kimse, kendisine başkası muhâlefet etmiş olsa da kendi zannına uyar.

Buna karşı, "Amelde mukallid olan kimseler mezhep imamlarına uyuyor" diyen kişiye ise şu cevap verilir. Kıblenin hangi tarafta olduğu husûsunda şüpheye düşen kimse, icthâdları birbirine uymayan değişik içtihad sahipleri arasında muhayyer kalmış ise kıbleyi ta'yîn husûsunda kendisine en doğru gelen görüşe göre hareket edebilir. Kannatini kullandığı için kendi icthâd ile amel etmiş demektir. Mezhepler hakkında da hüküm böyledir. Halkın bir müctehidin icthâdına uyması zarûrettir. Peygamberler ve imâmlar bile ilimlerine rağmen bazen yanılırlar. Resûlullah (s.a.v.) "Biz zahire göre hükmederiz. Kalblerdeki sırları Allah Teâlâ bilir"⁵⁹ buyurmuştur. Yani "Ben şahidlerin sözünden bana hâsil olan zann-ı gâlibe göre hükmederim. Bazen şahidler hatâ ederler" demek istemiştir.

Cevaben talimiyyeciler şöyle karşılık verirler. İctihâd, icthâda tâbi' meselelerde doğru olabilir. Fakat i'tikâda ait esaslarda içtihad doğru olmaz. Çünkü i'tikâdî husûslarda yanılan mazûr değildir. O halde böyle meselelerde ne yapılır? Gazzâlî'nin bu soruya cevabı şöyledir: İ'tikâdî esâslar nasla sabittir. Geriye kalan meselelerde hakîkate "kıstas-ı müstakîm" ile ulaşılır. Kıstas-ı müstakîm, beş esastan ibaret olup, Allah Teâlâ bunları Kur'ân-ı Kerîm'de bildirmiştir. Bu durumda talimiyyeci şöyle diyebilir. Hasımlar bu ölçülere muhalefet edebilir. Gazzâlî'ye göre bu ölçüler anlaşıldıktan

⁵⁸ 5. Mâide süresi: 3.

⁵⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliya*, IV, 165; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmu'a*, s. 200.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonra, onlara muhalefet etmek mümkün değildir. Talimiyeciler muhalefet edemezler. Çünkü bu esaslar Kur'an-ı Kerim'den alınmıştır. Mantık ve kelâm ilminin esaslarına da uygundur.

Bu izaha talimiyyeci can alıcı bir soru ile karşılık verecektir. Mâdem ki Gazzâlî'nin elinde böyle sağlam bir ölçü vardır. O halde niçin halk arasındaki ihtilâfları ortadan kaldırmamaktadır? Ortaya koyduğu esaslardan emin olan Gazzâlî'ye göre halk onu dinlerlerse, aralarındaki anlaşmazlığı “*Kıstas-ı müstakim*” adlı eserinde serdettiği esaslara göre rahatlıkla ortadan kaldırabilir. Zihinlerdeki şüpheler izale olur. Nitekim İmam'a kulak verenler ihtilâflardan kurtulmuştur. Bunun aksine ihtilâfları kaldırma konusunda iddialı olan talimiyyenin imâmı yeryüzünün kan gölüne dönmesine neden olmuş, ihtilâfları daha da artırmıştır.⁶⁰ Benzeri görülmemiş trajedilerin yaşanmasına neden olmuştur. Buna cevaben talimiyyeci Gazzâlî'ye yapılan muhalefetleri gündeme getirecektir. Gazzâlî'ye göre bu soru her şeyden önce talimiyyecinin aleyhinedir. Zira onlar azınlık küçük bir guruptur. Âlimlerin çoğu bu mezhebe muhaliftir. Buna karşın Talimiyyeci “*Benim imâmım hakkında nâs (âyet ve hadîs) vardır*” dese bunu kimse kabul etmez. Bütün ilim ehli onların yalancı olduğu husûsunda ittifâk etmişlerdir.

Gazzâlî'ye göre farklı mezhep ve i'tikâdların arasında şaşırıp kalmış olan bir kimse, şaşkınlığını ifade edemeyen kişi hastalığının ne olduğunu söylemeden ilaç isteyen bir hasta gibidir. Hâlbuki her hastalık için farklı bir ilaç vardır. Şaşırılmış kalmış olan kimse için de durum böyledir. Ne aradığını doğru bir şekilde ifade edebilirse yukarıda bahsi geçen beş sağlam ölçü⁶¹ ile hakikat kendisine anlatılır.⁶²

Mutasavvıflar

Y.Nuri Öztürk'ün mezhep çekişmelerinin yaşandığı bir ortamda, kelâm, fıkıh ve tasavvuf terkihiyle sünnî sûfiliği sistemleştirmeye çalışan bir deha olarak gördüğü⁶³ Gazzâlî, tasavvuf tarihinde berzah bir şahsiyet olarak bilinir. Büyük İmam tasavvuf tarihçiliği nokta-i nazarından iki önemli entelektüel tavır ortaya koymuştur. Birincisi bâtınîlere reddiyyede bulunması, ikincisi *el-Munkız*'da da vurguladığı üzere sûfileri ve onların müşâhede ve kalbi arındırmaya dayalı yöntemini kesin bilgiye, hakikat bilgisine götüren yegâne yöntem olduğu sonucuna ulaşmasıdır.⁶⁴

Büyük İmam, kelâm, felsefe, tâlimiyye ekollerini inceleyip aradığı sekinet ve tatmin halini bulamayınca, bütün dikkat ve gayretini tasavvuf yolunu incelemeye verir. Tasavvuf yolunun ilim ve amel ile tamamlandığını anlar. Tasavvuf ehlinin ilminin özünün, nefsanî engelleri geçmek, nefsi kötü huylardan arındırmaktır. Kalbi mâsivâdan/gayrullah arındırarak kalbi Allah Teâlâ'nın zikriyle süslemektir. Gazzâlî işe öncelikle kolay yoldan başlar. Tasavvufun ilim boyutuna yönelir. Bu meyanda tasavvufun temel kaynaklarından Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kutü'l-kulûb*, Hâris el-Muhâsibî'nin, Cüneyd-i Bağdâdî'nin, İmâm Şiblî'nin, Bâyezîd-i Bestâmî'nin ve diğer büyük sûfilerin eserlerini tedkîk eder. Bu şekilde tasavvuf ilminin kitabî boyutunu halleder.

“*Kâl*” yani ilim boyutunu özümseyen Gazzâlî bu süreçte tasavvuf ehlinin güzel hallere sâhip ve kuru sözlerden uzak olduklarını idrâk eder. Bu bilinçle tasavvufun “*hâl*” yani ancak tadararak ve yaşayarak elde edilebilecek boyutuna yönelir. Zira tasavvuf ehlinin kavuşmak istedikleri gayeye

⁶⁰ Günümtüzde de bu gibi saiklerle İslâm coğrafyasında masum insanların kanları akmaya devam etmektedir.

⁶¹ Bkz., İmam Gazzâlî, *Kıstas-ı müstakim*, Mısır 1900, s. 20; a.g.mlf. *el-Kıstas-ı'l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971; İbrahim Çapak, “Gazzâlî'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

⁶² Bkz., Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâil*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-43.

⁶³ İlyas Yazar, “Tasavvuf Üzerine Düşünceler”, *Yedi İklim Dergisi*, <http://web.deu.edu.tr/ilyas/yayinlarim/tasavvuf.htm>, Erişim tarihi: 08.07.2017, Nisan 2002, Sayı: 145, s. 48-56.

⁶⁴ Semih Ceyhan, “Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Züh'dün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı, ss. 457-474, s. 458.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ancak öğrenmekle değil, tatmak, yaşamak, sıfat ve halleri değiştirmekle ulaşılabileceğini anlamıştır. Örnek olarak sıhhatin ve tokluğun sebeplerini, şartlarını öğrenmek ayrıdır. Sıhhatli ve tok olmak ayrıdır. Aralarında çok büyük fark vardır. Bunun gibi sarhoşluğun nasıl gerçekleştiğini bilmek ayrı bir şeydir. Sarhoş olmak ayrı bir şeydir. Sarhoş olan kişiler çoğunlukla sarhoşluğu tarif edemezken, aklı başında olan bir kimse sarhoşluğu tarif edebilir. Hasta olan bir doktor, sıhhatin şartlarını ve ilaçlarını bilir. Hâlbuki, o anda sıhhatini kaybetmiştir. İşte bunun gibi, zühdün, dünyâdan yüz çevirmenin hakikatini, şartlarını, sebeplerini bilmekle, zâhid olarak yaşamak ayrı şeylerdir. Gazzâlî sağlam bir imana sahip olmuştur. İman esaslarını tahsil ettiği ilimler sayesinde sayısız sebep, karine, delil ve tecrübe kalbine iyice yerleşmiştir. Artık bütün dikkatini âhiret saadetine teksif etmiştir. Bu saadeti elde etmenin tek yolu ise takvâ üzere yaşamak, haramlardan sakınmak, nefsi hevâ ve heveslerden men' etmektir. Bu işin başı da, gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhirete bağlanmak, bütün varlığı ile tamamen Allah Teâlâ'ya yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir.⁶⁵ Bu ise ancak *“Len tenâlû'l-birre hattâ tunfikû mimmâ tuhibbûn (tuhibbûne), ve mâ tunfikû min şey'in fe innallâhe bihî alîm (alîmun)”* *“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir”*⁶⁶ âyet-i kerîmesinin gereğini yapmakla mümkün olur.

İmam bu sağlam perspektifle kendi vaziyetini tedkîk ettiğinde, dünyâ meşgâlelerine dalmış olduğunu görür. Yaptığı işleri düşünür. En güzel işi, ders vermek ve talebe yetiştirmektir. İmam bu işte faydalı ilimlerin yanında âhirete çok da faydası olmayan, bir takım ilimlerle meşgul olmaktadır. Ders vermekteki niyetini araştırır. Onun da Allah rızâsı için olmadığını, şan ve şöhret kazanmak, makâm ve mevki' sâhibi olmak arzusundan ileri geldiğini anlar. Uçurumun kenarında olduğunu, halini düzeltmez ise ateşe yuvarlanacağına kanâ'at getirir. Bu meseleyi iyice düşündükten sonra, Bağdat'tan ayrılıp gitmeğe karar verir. Fakat bu kararını bir türlü hayata geçiremez. Dünya arzuları ve âhiret saadetini kendisine kazandıracak vesîleler arasında gidip gelir. Dünyâ arzuları bir zincir gibi, makâm ve mevkiye doğru sürüklerken, İman münâdîsi kendisine şöyle seslenir: *“Göç zamanı geldi. Ömrün bitmek üzeredir. Önünde uzun âhiret yolculuğu vardır. Şimdiye kadar öğrendiğin ilim ve yaptığın amel hep riyâ ve gösteriştir. Şimdi âhirete hazırlanmaz isen ne zaman hazırlanacaksın. Dünyâ alâkalarını şimdi kesmez isen, ne zaman keseceksin”*. Bu melekî ilhama karşı şeytan ise şöyle bir vesvese verir: *“Bu hâlin bir hastalıktır. Sakın i'tibâr etme. Çünkü, çabuk geçecek bir hâldir. Eğer ona uyarak şu anda bulunduğun mevkiyi ve kimsenin bozamayacağı muntazam hayatı terk edersen, bir gün nefsin tekrar dönmek ister. Fakat bir daha ele geçmez”*.

Gazzâlî (h. 488) senesi Receb ayından itibaren, altı ay kadar dünyâ arzuları ile âhiret arzuları arasında bu şekilde kararsız kalır. Fakat durumu zâhiren kötüleşir. Allah Teâlâ dilini kilitler. Talebelerine bir kelime bile söyleyemeyecek hale gelir. Üzüntüsü artar. Yemekten içmekten kesilir. Bedeni zayıflar. Onu muayene eden doktorlar bu hastalığa bir teşhis koyamazlar. Bunun kalbî bir hâl olduğunu, hastalığın büyük İmam'ın mizâcına yani tabiatına sirâyet etmiş olduğunu, kalpte meydana gelen bu büyük üzüntünün ilaçla iyileştirmeye imkan olmadığını söylerler. Gazzâlî bu çaresizlik içinde iken Allah Teâlâ, onun duâsını kabul eder. Onu makâm, mevki, mal, âile, evlâd ve dost gibi şeylere gönül bağlamaktan kurtarır. Şâm'da ikâmet etmeye karâr verir. Fakat halîfenin ve sevenlerinin bu planını öğrenmesini istemez. Çünkü bu durum Bağdat yönetimi ve ahalisi için

⁶⁵ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44-45.

⁶⁶ 3-Âli İmran-92.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

günümüz tabiri ile önemli bir “beyin göçü”⁶⁷ olarak algılanabilir. Gazzâlî bu nedenle hacca gideceği intibasını verir. Bir daha dönmek üzere Bağdat’tan ayrılacağını gizlemeye çalışır. Bütün Irak âlimleri onun bu kararına şiddetle karşı çıkarlar. Onların ve halkın arasında, her şeyden yüz çevirmesinin dinî bir sebepten olduğunu kabul edebilecek irfan ve idrake sahip kimse yoktur. Onlar tamamen Gazzâlî’nin bulunduğu makama odaklanmış olup ona karşı büyük bir hayranlık içindedirler. Çünkü onun mertebesinin dînin en yüksek mevkîi olduğu zannına kapılmışlardır.⁶⁸

Bu arada herkes İmam’ın bu gidişi hakkında bir takım tahminler yürütür. Halk bu tahminler arasına şaşırır. Irak dışındakiler İmam’ın bu gidişinin memleketi idare eden devlet adamlarının arzularından ileri geldiğini zannederken, saraya yakın olanlar ise, bir yandan İmam’ın gitmemesi için dil dökerlerken bir yandan da “Bu, Allah’tan gelmiş bir iştir. Âlimlere ve ehl-i İslâm’a nazar değdi. Bunun başka bir sebebi olamaz” demektedirler.

Bütün bunlara aldırmayan Gazzâlî şahsî malından, kendisine ve çocuklarının nafakasına yetecek kadarını ayırır. Geri kalanını ise tamamen infâk ettikten sonra ilim dünyasında önemli sonuçlar doğuracak tarihî yolculuğuna başlar. Allah Teâlâ’ya vuslatla sonuçlanacak bu irfanî yolculuğun rotası şöyledir: Bağdat’tan ayrılan Gazzâlî ilk olarak Şâm’a gider. Şâm’da iki seneye yakın kalır. Bu zaman zarfında tasavvuf kitaplarından öğrendiği üzere nefisini fenâ hallerden temizlemek, ahlâkını güzelleştirmek, Allah Teâlâ’yı zikir ve kalbini tasfiye etmekle meşgul olur. İnsanlardan uzak durup, zamanını riyazet ve ibâdetle geçirir. Şâm’daki Emevî Câmii’nin minâresinde bir müddet i’tikafa çekilir. Sonra Kudüs’e giderek kutsal mekânları ziyaret eder. Bu kutsal mekânların kapılarını üzerine kilitleyerek günlerini ibadet ve taat ile geçirir. Kudüs’ü ve el-Halil şehrindeki Hz. İbrâhîm Halîlullah (a.s.)’ı ziyâretten sonra, kalbine Hicaz’a gitme arzusu düşer. Nihayet bu ulvî arzûsuna kavuşur. Bu minval üzere manevî bir hayat yaşarken içine vatana dönme arzusu düşer. İçindeki arzu çocuklarının arzusu ile de birleşince, hiç dönme düşüncesinde olmadığı halde Bağdat’a geri döner. Fakat burada da toplumdaki uzak yaşamaya devam eder. Çünkü yalnız kalmağa, Allah Teâlâ’yı zikretmeğe ve O’nun dışındaki her şeyi kalbinden çıkarmağa çok hırslıdır. Fakat bu iç huzurunu zamanın hâdiseleri, çoluk-çocuk derdi, geçim sıkıntısı, zaman zaman bozmakta, aldığı manevî tadı kaçırmaktadır. Bütün bu engellere rağmen kalbini mâsivâdan arındırma amacından ümidini kesmemiş olan İmam, on sene kadar bu minval üzere devam eder. Yaşadığı bu uzun inzivâ döneminde anlatılamayacak kadar çok manevî hallerle karşılaşır.⁶⁹

Bu süreçte büyük İmam kesin bir şekilde tasavvuf ehlinin Allah Teâlâ’nın yolunda olan kimseler olduğunu anlar. Onların halleri, hallerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların

⁶⁷ Beyin göçü için bkz., Tahsin Bakırtaş ve diğerleri, “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt: 18 No: 3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

⁶⁸ Şuna şahit olmaktadır ki bugün o âlimlerden hiçbirini tanımamaktayız. Fakat ikinci doğumunu gerçekleştirmiş olan büyük İmam’ı bütün dünya tanımaktadır. Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi bunu bilgi mertebeleri ile izah eder. Ona göre, Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi’ye göre ilme’l-yakînin tahtı ayne’l-yakîn, ayne’l-yakînin tahtı hakka’l-yakîndir. Bu üçünün birlikteliği ayn-ı saâdet olmuştur. Bu bilme sürecinin başlangıcı tevhid ilmini elde etmektir. (Şeyhî, *Burûki’l-Âşikân ve Sülûki’l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemmâ bi Mir’âtü’l-Muvahhidîn (Mir’âtü’l-Muvahhidîn) (Yazma) İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.vr. 28a.)* Bir başka ifadeyle bu ulvî sürecin başlangıç noktası derece-i ikâna vâsil olmak, mertebelerin nihâyetine ermek ise hakka’l-yakîne ulaşmaktır. (Şeyhî, *Mir’ât*, vr. 28a-28b.) Yakîn-i küllîye yani hakka’l-yakîne ererek mecazî varlığını öldürüp Hakk’ın varlığı ile var, hayât-ı bâkî ve hayy-ı ebedî ile hayy ve bâkî olmuş olan sâlik, bilgi düzeyinde yaptığı köklü değişimle “*Yer başka bir yere dönüştürüldüğü gün...*” (14. İbrahim: 48) âyet-i kerimesi ve “*Ölmeden evvel ölünüz*” (Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/384.) hadîs-i şerifinin ve “*İki kere doğmaktıkça göklerin ve yerlerin melekûtuna ulaşamazsınız*” kelâm-ı kibârının sırrına ermiş olarak söz konusu olan iki doğumu da gerçekleştirmiş demektir. (Bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 285-286.) Şeyhî’ye göre iki kere anadan doğmak demek, önce ana karnından bu sûret âlemine doğarak mahbûb olmak, daha sonra da mârifet tahsil etmek sûretiyle ma’nâ âlemine doğarak, semavâtın melekûtunu bilmek ve ayn-ı vücûd olmak lözdeşleşmek demektir. (Şeyhî, *Nikâtü’l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510, vr. 67b.)

⁶⁹ Gazzâlî, *el-Munkızu mine d-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 45-50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hallerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkân bulamazlar. Daha iyisini ortaya koyamazlar.⁷⁰

Gazzâlî'ye göre mutasavvıflar, öyle bir zümredir ki Allah Teâlâ'ya inanırlar. Sürekli O'nu zikrederler. Nefsin arzularına muhalefet, dünyadan yüz çevirme onların temel hasletleridir. Bu hasletlerinden dolayı, nefsin kötü ahlâkı kendilerine malum olur. Ona göre tedbir alırlar. Gazzâlî'ye göre her dönemde Allah'ın velî kulları vardır. Yüce Allah âlemi hiçbir dönem onlardan boş bırakmamıştır. Onlar yeryüzünün temel kazıkları ve evtâdıdır. Yani direkleridir.⁷¹ Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfnde bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: *(Onların (evliyanın) yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, rızık ihsan edilir. Nitekim Ashâb-ı Kehf bunlardandır)*⁷² buyurmuştur.⁷³ Kur'an-ı Kerîm'de bildirildiği üzere, tasavvuf ehli, önceki ümmetler arasında da vardır. Onların zâhiren ve bâtinen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet⁷⁴ kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.⁷⁵

Ona göre tarîkatın ilk şartı kalpten mâsivâyı, yani Allah Teâlâ'dan başka her şeyi çıkarmaktır. Bunun yolu ise, kalbin dâimâ Allah Teâlâ'yı anmakla meşgul olmasıdır. Bu anlamda zikrullah, namazdaki iftitâh tekbîri mesâbesindedir. Bu hâlin nihayeti fenâfillaha ermektir. Allah Teâlâ'nın varlığında yok olmanın son mertebe sayılması, başlangıçta istek ve irâde ile yapılabilen hallere göredir. Yoksa aslında o fenâ makâmı, tarîkatın başlangıcıdır. Ondaki önceki haller, bu yolun yolcuları için, sokak kapısı ile evin asıl kapısı arasındaki avlu mesâbesindedir. Tarîkatın başlangıcından itibaren keşif ve müşâhedeler başlar. Hattâ öyle olur ki, sâlikler/tarîkat yolcuları uyanıkken melekleri, Peygamberler'in (a.s.) ruhaniyetlerini ve suretlerini görürler. Onların sözlerini işitirler ve onlardan istifade ederler. Bu müşâhedeler sâlikleri, anlatılması imkânsız ulvî derecelere yükseltir. Hülâsâ sâlik Allah Teâlâ'ya o kadar yaklaşır ki, bunlardan bir zümre Allah ile ittihadı erdiğini sanır. Gazzâlî'ye göre bu iddia tamamen hatalıdır. Bu hale eren kimse:

“Aklıma getirmediğim şey oldu,

Aslını sorma, iyi zanda bulun” manasına gelen beyte uyararak, fazla bir şey söylememelidir.⁷⁶

Gazzâlî'nin tasavvuf ehli sayesinde elde ettiği kazanımlardan biri de, nübüvvetin hakîkati ve husûsiyetinin kendisine âşikâr olması olmuştur. Çünkü onun döneminin yoğun felsefi konularından biri de nübüvvet meselesidir. Gazzâlî'ye göre nübüvvet hakkında yakînî/görmüş gibi bir iman elde etmek tasavvuf yolunda çalışmakla olur. Zira yüzeysel bir bakış açısı ile bir insan Peygamberler (a.s.) de bulunan derunî hassaları anlayamaz. Onu da kendisi gibi sıradan bir insan olarak algılama kısırlığına mahkûm olur. Anlayamayınca da tasdik etmesi zor olur. Çünkü tasdik, anladıktan sonra gerçekleşir. Ona göre bu idrak gücü sâlikte tasavvuf yolunun başlangıcında hâsıl olur. Hâsıl olan bu idrak nisbetinde ise tasdik eder. Bütün bu kazanımlar için tasavvuf yolunda ilerlemek gerekir. Yoksa değneğin ejderha olması, ayın ikiye bölünmesi gibi mucizeler yakînî bir iman için kâfi gelmez. Hatta sadece bu mucizelere bakıp da, sayılamayacak kadar çok olan alâmetler görmezden gelirse, bu mucizelerin sihir ve hayâl gibi algılanması muhtemeldir. Bazı kimseleri dalâlete, bazı

⁷⁰ Gazzâlî, a.g.e., s. 50.

⁷¹ Evtâd kavramı için bkz., Şeyh Mustafâ, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 297.8; Süleyman Uludağ, “Ricâlü'l-Gayb”, *TDV*, c. XXXV, 2008, ss. 81-83, Dilaver Selvi, “Ricâlü'l-Gayb Ordusu”, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

⁷² Kaynağını bulamadım.

⁷³ İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 25.

⁷⁴ Bkz., Kemal Bahçe, *İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

⁷⁵ İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book/download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 28.

⁷⁶ Gazzâlî, a.g.e., s. 28-29.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kimseleri de hidâyete kavuşturan Allah Teâlâ tarafından bir nev'î ibtilâ, dalâlete düşürme sanılabilir. Öyleyse sadece duyu organlarımızla idrak ettiğimiz mucizelerle yetinmemek gerekir. Böylece kişide Peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilim ve îman hâsıl olur. Zevkle, tadarak elde edilen îman ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir. Bu ise, sâdece tasavvuf yolu ile elde edilir.

Netice olarak, tasavvuf ehlinin yolunda ilerleyip, bu yola manevî zevkle vâkif olamayanlar, nübüvvetin hakikatini anlayamazlar. Sâdece ismini bilirler. Evliyâdan hâsıl olan kerâmetler, Peygamberlerden ilk zamanlarda hâsıl olan hallerdir. Örnek olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Peygamberlikten önce, Hıra dağına çekilip, insanlardan uzak kalarak, Allah Teâlâ'ya ibâdet ettiği sırada bu hâli yaşamıştır. Hattâ Araplar, “*Muhammed (s.a.v.) Rabbine âşık oldu*” demişlerdir. Bu öyle bir hâldir ki, tatmayan bilmez. Ancak tasavvuf ehlinin sohbetinde bulunarak, tecrübe ede ede, işite işite bu yakîn hâline ermeleri mümkündür. Çünkü tasavvuf ehli öyle kimselerdir ki, sohbetlerinde bulunanlar, dalâlette kalmaz. Onların hallerini aklî delillerle incelemek “ilim”dir. O haller ile hallenmek ise “zevk” ve “tatmak”tır. Hüsn-i zan ve tecrübe ile kabul etmek ise îmandır.⁷⁷ Bu üç mertebe “ilim, hâl/zevk ve îman”dan ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ “*Allah sizden îman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelere yükseltir...*”⁷⁸ buyurarak bu mertebelere işaret etmiştir. Bu üç dereceye kavuşanların dışında kalan bir takım câhil kimseler, bu halleri inkâr, şaşkınlık ve alayla karşılarlar. Bu hallerin birer hezeyan olduğunu savunurlar. Bunlar hakkında Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e “*O münafıklardan seni dinlemeğe gelen de var. Hatta senin yanından çıktıkları zaman, (ashaptan) kendilerine ilim verilmiş olanlara şöyle derler: “-O (peygamber), demin ne söyledi?” (Böylece alay ederler.) Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalplerini mühürlemiştir de hep hevalarına uymuşlardır*”⁷⁹ buyurmuştur.⁸⁰

II. Tekrar Tedris Faaliyetine Geri Dönmesi ve Nübüvvet Müdafaası

Gazzâlî on seneye yakın uzlet ve halvet hâlinde, bazen zevkle, tadarak, ba’zen aklî delil ile, bazen de îmanıyla insanın beden ve kalpten yaratılmış olduğunu anlar. Kalbden kasdı ölülerde ve hayvanlarda da bulunan yürek olmayıp, Allah Teâlâ’yı tanımaya mahsus kılınmış ruhun hakikatidir. Bedenin saadeti bir sıhhat hâline bağlıdır. Hastalık hâli ise helâk olma sebebidir. Aynı şekilde kalbin de sıhhat ve hastalık hâli vardır. Allah Teâlâ “*Ancak selîm ve pâk bir kalb ile Allah’ın huzûruna varanlar kurtulur*”⁸¹ buyurmuştur. Kalbin hastalığı insanın dünyâda ve âhirette ebedî helâkine sebep olur. Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerîmde “*Kalblerinde hastalık vardır*”⁸² buyurmuştur. Allah Teâlâ’yı tanımamak öldürücü zehirdir. Nefsin arzularına uyarak, Allah Teâlâ’nın emirlerini yapmamak, kalbi öldüren bir hastalıktır. Allah Teâlâ’ya itaat kalbi diriltir. Nefsin arzularına muhâlefet ederek tâatte bulunmak, kalbin hastalığına şifa veren ilaçtır. Bedensel hastalıkları gidermek, ilaçlarla tedaviye bağlı olduğu gibi, kalbî hastalıkların tedavisi de bir takım manevî ilaçlarla mümkündür. Bedenin tedavisi için kullanılan ilaçların te’sîrleri, akıl ile kavranamaz. Nübüvveti mahsûs özelliklerle varlıkların özelliklerini anlayan ve Peygamberlerden gelen bilgilere sâhip olan tabibleri taklid etmek gerekir.

⁷⁷ Bkz., İmam Gazzâlî, *İhyâü Ulûmî'd-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l- Arabiyye, Mısır, ts.; a.g.mlf., *İhyâ-ü ulûmid-dîn*, I-IV., Çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul trs., c.III, s. 6-110.

⁷⁸ 58. Mucâdele: 11.

⁷⁹ 47. Muhammed: 16.

⁸⁰ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör s. 51-53; Bkz. Süleyman Uludağ, “Gazzâlî'nin Tasavvufî Görüşleri”, TDV, c. XIII, ss. 515-518.

⁸¹ 26. Şu'âra: 89.

⁸² 2. Bakara: 10.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazzâlî'ye bana zarurî olarak ma'lûm olan bir ilme göre Peygamberler tarafından mikdârları belirtilen ibâdet ilaçlarının te'sîrleri de, akıl ile idrâk olunamaz. Bunlara kafa yormamak gerekir. Bize düşen meseleleri nübüvvet nûru ile idrâk eden Peygamberleri taklit etmek, onların emirlerine uymaktır. Bedenî marazlarımızın ilaçları hastalıklara göre değiştiği gibi, kalp hastalıklarının ilacı olan ibâdetler de değişkendir. Örneğin secde, rükûnun iki katıdır. Sabah namazı, ikindi namazının yarısı kadardır. Böyle olmasında ilahî bir sır vardır. Bu sır, ancak nübüvvet nûruyla anlaşılabilen bir özelliktir. İbâdetlerin bu değişken yapısının tesadüfen olduğunu sanmak ahmaklık ve cahilliktir. Hülâsâ, Peygamberler, kalp hastalıklarının tabiileridir. Bize düşen onlara teslim olmaktadır.

Gazzâlî kendi döneminde nübüvvet olan inancın zayıfladığını müşahede eder. Bunun sebeplerini araştırınca bu inanç zayıflığının temelinde felsefecilerin, dâl ve mudill/sapmış ve sapıran türünden ilhâda sapmış, şeriata uymayarak zındık olmuş mustasvıf/sahte tasavvuf ehlinin⁸³, talimiyye/İsmâliyye'ye mensup olanların ve halk arasında âlim diye tanınmış kimselerin yanlış yönlendirmeleri ve kötü örnek olmalarının yattığını tespit eder. Bu tespitlerden sonra bir müddet de halkın durumunu araştırır. Dînin emirlerini yerine getirmekte kusur edenlere, bunun sebeplerini sorar. Niçin şüph e ettiklerini, i'tikâdlarını ve kalblerindeki düşüncelerini araştırır. Böyle kimselere: *"Niçin dînin emirlerini yapmıyorsun? Eğer âhirete inanıyorsan ve hazırlanmıyorsan, onu dünyâ karşılığında satıyorsan, bu hâl ahmaklıktır. Çünkü sen, ikiye bire karşılık değişmezsin. Nasıl oluyor da, ebedî âhiret hayâtını, bu geçici dünyâya karşılık değişiyorsun. Eğer âhirete inanmıyorsan, imanın yok demektir. İmana kavuşmak için derhal tedbîr al, nefesine hâkim ol. İçinde saklı olan küfrün sebebini araştır. Gerçi sen kalbinde saklı olan küfrü açıkça söylemiyorsun. Sâdece, kendini iman sâhibi ve dîne bağlı gibi göstermekle, küfrünü açığa vurmamak faydasızdır"* der. Bazısı buna şöyle cevap verir: *"Dînin emirlerini yerine getirmek husûsunda âlimlerin bizden daha çok dikkat etmeleri lâzımdır. Fazîletli diye şöhret bulanlardan falan kimse, namaz kılmıyor. Falan kimse, şarap içiyor. Falan, vakıf ve yetîm malı yiyor. Falanca da harâmlardan sakınmıyor. Bir diğer de rüşvet alıyor ve sâire".* Diğer bir şahıs şöyle der: *"Bazı kimseler, tasavvuf ilmine ve hallerine vâkıf olduğunu söyleyerek, tasavvuftan dem vuruyor. İbâdet etmeye hâcet bırakmayan bir makâma yükseldiğini söylüyor!"* Üçüncü bir kimse ise, her şeyi mubâh ve helâl gören bir mezhebin, yani ibâhâ ehlinin yoluna sapmıştır. Onların şüphelerinden bir şüpheye saplanmış olup, dînin emirlerini yerine getirmemektedir. Bunlar, tasavvuf yolundan uzak, sapık kimselerdir. Talimiyye ehlinen etkilenmiş dördüncü bir kimse ise kendisini şöyle kandırır: *"Hakk'ı bulmak güçtür. Ona varan yol kapalıdır. Bu konuda çok ihtilâf vardır. Mezheplerden biri diğerinden daha doğru gözüküyor. Akli deliller ise, birbirini çürütüyor. Bu delilleri ortaya atanların görüşlerine güvenilmez. Talimiyye mezhebine da'vet edenler de, delillerinde zorlayıcı olup, ellerinde delil olmadan hüküm veriyorlar. Bu durumda niçin şüpheli olan şeyleri yapmakla meşgul olayım".* İlahiyyûn felsefecilerinden beşinci bir kişi ise: *"Ben dînin emirlerini başkasını taklîd ederek niçin yapayım. Ben aydın insanım. Felsefe ilmini okudum ve Peygamberliğin hakikatini idrâk ettim. Onun hakikati, hikmetlere ve maslahata, fâidelere dayanıyor. İbâdetlerden maksad, halkın câhil kısmını zabt etmek, onları, birbirini öldürmekten, çekişmekten ve nefsanî arzûlardan alıkoymaktır. Ben câhil halktan biri değilim ki, dînin emirleri altına gireyim. Ben hikmet sâhibiyim ve hikmete uyarım. Hakikati hikmetle görürüm. Bu husûsta taklîde, Peygambere tâbi' olmaya ihtiyacım yoktur"* der. Böyle kimseler, İslâmiyeti kendilerine süs vâsıtası yaparlar. Onlar hem ibadet ederler, hem haram işleri işlerler. Bunlardan birine, *"Peygamberliğe inanmıyorsan, niçin namaz kılıyorsun"* diye sorulsa bedenimin idmanı için ve halkın âdeti olduğu için yaptığını söyler. Bu şekilde halkla arası iyi olur. Bunlardan

⁸³ Bedriye Reis, "Gazzâlî'ye Göre Sözde Sûfiler ve Yanlığı Noktaları". Ekev Akademi Dergisi Yıl: 17 Sayı: 55 (Bahar 2013), ss. 137-150.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir kısmına niçin içki içtiği sorulunca içki, insanlar arasında kin ve düşmanlığa sebep olduğu için yasaklandığını, kendisinin ise ilim ve hikmet sahibi olduğu için bu tür tehlikelere düşmeyeceğini, içkinin zekayı keskinleştirdiğini söyler.

Bu tespitleri yapan Gazzâlî, inzivâ halini terk ederek bu sapkın guruplarla mücadeleye girişir. Çünkü hastalık, salgın hâlini almış, bunu tedavi edecek tabipler bile hastalanmış, halk sapıklıktan helâk olmak üzeredir. Bu sapkınları rezil etmek, kendisine bir yudum su içmekten kolay gelir. Tevâfuken halkın içine düştüğü bu fetret devrini sonlandırması için, Nişâbura gitme konusunda kesin emir alır.⁸⁴ Şu âyet-i kerîmeler nefsinin sunduğu bütün mazeretleri izale eder: “*Elîf, lâm, mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sâdece, iman ettik, demeleriyle bırakılvereceklerini mi sandılar? Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancılara da mutlaka ortaya koyacaktır*”⁸⁵, “*Muhakkak ki, senden önceki Peygamberleri de yalanladılar. Onlar yalanlamalara karşı sabrettiler ve yardımımız, kendilerine yetişinceye kadar sıkıntılara katlandılar. Allah’ın hükümlerini hiçbir güç değiştiremez. Muhakkak ki, Peygamberlerin haberlerinden bazısı sana geldi*”⁸⁶, “*Yasîn. Hikmetlerle dolu Kur’ana yemîn ederim ki, sen Peygamberlerdensin. Dosdoğru yoldasın. Kur’an, Azîz ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. Onunla ataları uyarılmış azgın bir kavmi uyarasın diye gönderildin. Onlardan çoğu, azâbımıza müstehak oldu. Onlar îman etmezler. Biz onların boyunlarına çene kemiklerine dayanacak şekilde birer demir halka geçirdik. Başları kalkık duruyor, aşağı bakamıyorlar. Önlerinde bir set, arkalarında bir set yarattık. Onları her taraftan çevirdik. Önlerini, arkalarını göremiyorlar. Onları uyarsan da, uyarmasan da birdir. İman etmezler. Sen ancak, Kur’an’a uyan ve görmediği halde Allah’tan korkan kimseleri uyabilirsin. Onları ma’rifet ve cennetle müjdele*”⁸⁷.

Halkın arasına yeniden dönme husûsunda tasavvuf ehlinden birçok kimse ile istişârede bulunur. Hepsisi de sözbirliği etmişçesine onu bu konuda teşvik ederler. Bu doğrultuda rüya görenler bile olur. Bu rüyâlar, Allah Teâlâ hicrî beşinci asrın başında, takdîr buyurduğu bir hayrın doğru i’tikâda, yani ehl-i sünnete dönmenin başlangıcı olduğunu göstermektedir. Zira Allah Teâlâ, her asrın başında dîni yeniden dirilteceğini va’d etmiştir.⁸⁸ Bütün bu teşvik edici unsurlar büyük İmam’ı cesaretlendirir ve ümitlendirir. Hicrî 499 senesi Zilkâde ayında bu mühim vazifeyi, yani tecdîd işini yerine getirmek için Nişabur’a doğru hareket eder. Hicrî 488 senesinde Bağdat’tan ayrılarak başladığı uzlet hayatı on bir yıl sonra sona ermişti. Nişabur görevi uzlet döneminde hiç aklından geçmemiştir. Bağdat’tan her şeyi geride bırakarak ilk ayrılışı da zor olmamıştır. Zira bu yolculuklar “*Mü’minin kalbi, Rahmanın kudret elinin iki parmağı arasındadır*”⁸⁹ hadîs-i şerîfi gereği, Allah Teâlâ’nın bir takdiri olarak gerçekleşmiştir.

Uzlaştırıcı ve sentezci kişiliği ile ehl-i sünnet ve tasavvuf düşüncesi arasında tarihsel bir öneme sahip olan uzlaşmayı gerçekleştiren⁹⁰ İmam Gazzâlî, müderrislik mesleğine eski haliyle dönmemiş, “*En-nûru fi’s-sevâd*” “*Aydınlık/iç aydınlığı karanlıktadır*” gereği iç aydınlanmasını gerçekleştirmiş

⁸⁴ Benzer bir emir Talimiyeye mezhebiyle mücadele etme kararı aldığı anda da kendisine verilmiştir.

⁸⁵ 29. Ankebût: 1-2.

⁸⁶ 6. En’am: 34.

⁸⁷ 36. Yasîn: 1-11.

⁸⁸ Bu ifadelerle Gazzâlî asrının müceddidi olduğunu kendi ağzından tasdik eder. Müceddidlik iddiası ile ilgili bkz., Hasan Aydın, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyonu.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 19-20.

⁸⁹ Kaynağına ulaşamadım.

⁹⁰ İlai Aiblon, “Gazalî’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398, s. 386.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir halde dönmüştür.⁹¹ İlim anlayışı tamamen değişmiştir. Eskiden insana mevki ve makam kazandıran ilmi yayıyor iken, şimdi ise, insana dünyevî makâm ve mevkileri terk ettiren, rütbeden uzaklaşmayı öğreten ilme davet etmektedir. Amacı kendi nefsinin ve başkalarının ıslâh etmektir. Bütün bunları yaparken “Allah’ım bize Hakk’ı hak olarak göster ve bizi Hakk’a tabi olmakla rızıklandır. Allah’ım bize batılı batıl olarak göster ve bizi batıldan içtinap etmekle rızıklandır!” âhir zaman duası ile Allah Teâlâ’ya sığınmakta, maksadını açık şekilde ortaya koymaktadır.⁹²

Gazzâlî ehl-i talimden/Şia’nın bir kolu olan İsmâîlîler’den işittikleri sözler sebebiyle ne yapacaklarını şaşırmanın çâresini “*el-Kıstâs-ül-müstakîm*” adındaki kitabında anlatır. İbâhâ ehlinin, yani her şeyi mübah ve serbest görenlerin yanlış düşüncelerini yedi kısma ayırarak onları da “*Kimyâ-i Sa’âdet*” isimli kitabında açıklar. Felsefe yolunu benimseyip, i’tikâtlarını bozanlar ve Peygamberliği inkâr edenlere de gerekli cevapları tabiat ilimlerinden örnekler göstererek verir.

Nübüvveti inanmak, aklın ötesinde bir âlemin varlığını kabul etmektir ki, bunun için aklın idrâk edemeyeceği şeyleri görebilecek bir gözün açılması gerekir. Kulak, renkleri; göz, sesleri idrâk edemediği gibi, bütün duyu organları da, aklın kavradığı şeyleri idrâk edemez. Akıl da, kendi ötesinde ma’nevî gözün/kalb gözü idrâk ettiği şeyleri anlayamaz. Gazzâlî bu durumu şu örnekle açıklar. Yarım gram afyon, öldürücü bir zehirdir. Çünkü aşırı derecede soğutucu özelliği olduğundan, damarda kanı dondurur. Tâbiat ilmine sâhib olduğunu iddiâ eden birisi, birleşik cisimler, soğukluğu, su ve toprak unsuruyla kazandığını sanar. Çünkü dört unsûrdan soğuk olanı, su ve topraktır. Ama şu bir gerçektir ki, yüzlerce litre toprak ve su bir araya gelse insan vücûdunu soğutmada yarım gram afyonun soğuttuğu kadar soğutamaz. Bu husûsu tecrübe etmemiş tabiatçı bunun imkânsız olduğunu, delil olarak da afyon bitkisinde hava ve ateş unsûrlarının da bulunduğunu, bu unsûrların onun soğutucu özelliğini artırmayacağını söyler. Eğer afyonun sâdece su ve topraktan meydana geldiğini kabul etsek, bu derece aşırı soğukluk ortaya çıkmaz. Hâlbuki hava ve ateş gibi iki sıcak unsur eklenmesiyle, kesinlikle bu kadar soğukluk olmaması icâb eder der. Bu aklî bir delildir. Gazzâlî’ye göre, felsefecilerin tabiat ve ilahiyât konularında kesin delil olarak kabul ettikleri şeylerin çoğu bu türdendir. Çünkü onlar, varlıkları sadece kendi indî fikirlerine göre değerlendirirler. Gördüklerine ve anladıklarına uymayan hâdiselerin imkânsız olduğuna hükmederler.⁹³ Sâdık rüyâlar herkesçe kabul edilmemiş olsaydı, bir kimse çıkıp, “*Duyu organlarım sâkinleştiği, durgunlaştığı zaman uykuda rüya ile gaybdan haberdâr olurum*”, dediğinde hakikatleri akıllarıyla ölçmeye alışmış olanlar bu kişinin sözlerini inkâr ederlerdi.

Yeniden afyon konusuna gelirse ondaki soğutma özelliği tabiat ilmiyle ölçülmez. O hâlde dînin koymuş olduğu hükümlerde de, kalpleri tedavi ve tasfiye etmek husûsunda akıl yoluyla anlaşılabilen, ancak nübüvvet gözü ile görülebilen bazı özelliklerin bulunabileceğini filozofların kabul etmesi gerekir. Aslına bakılırsa felsefeciler bundan daha acayip bir takım özellikleri kabul edip, “*Acâibü’l-havâs*” türü kitaplarına yazmışlardır. Doğum sırasında zorluk çeken bir kadına, kolay doğum yapması için tavsiye edilen sayısal şekil bunlardan biridir. Bu şekiller, su değmemiş

⁹¹ Bu dönüşüm birçok Allah dostunda da gerçekleşmiş hayatlarını eski ve yeni olarak ikiye ayırmışlardır. Örnek olarak Necip Fazıl Kısakürek bu değişimin bariz örneklerindedir. Abdülhakim Arvası ile tanışmasından önceki ve sonraki hayatını değerlendirirken, tanışma anını; □

“*Bana yakan gözlerle bir kerecik baktınız, Ruhuma büyük temel çivisi çaktınız*” şeklinde ifade eden Üstad hayatında meydana gelen değişikliği ise şu mısralarla özetler: *Tam 30 yıl saatim işlemin ben durmuşum, Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum.* (Bkz., Nuran Çetin, “Necip Fazıl’ın Abdülhakim Arvası’yi Tanıması ve Tasavvufî Düşünceleri”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/11Fall, Ankara, 2014, p. 171-192.)

⁹² Kaynağına ulaşamadım. Arayış sürecimde ben de bu duayı çok yapmışım. (Bürol Yıldırım)

⁹³ Batıda gelişen meteryalist-pozitivist bilim anlayışı da böyledir. Pozitivist bir bilim adamı laboratuvarında ispatlayamadığı her şeyi inkâr eder. Bu anlayış kuantum fiziğinin keşfi (Bkz., <http://reddievrim.blogcu.com/materiyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fiziği/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017; Nick Herbert, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999, s. 143) ve 1960 yılı sonlarına doğru filizlenmeye başlayan postmodern dönemle batıda bir nebze de olsa değişime uğramıştır. (Songül Sallan ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

iki bez parçasına çizilip, yazılır. Doğum yapacak kadın bunlara bakar ve ayaklarının altına kor. O zaman çocuk derhal doğar.

İmanı zayıflatan dördüncü sebep ise, “*Ey inananlar niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?*”⁹⁴ âyet-i kerimesinde belirtildiği üzere ilimleriyle amel etmeyen âlimlerin olumsuz te’sîrleridir. Gazzâlî’ye göre bu hastalık ise üç şekilde tedavi edilir: Birinci tedavi şekli, halka şöyle demektir: “Harâm yediğini iddiâ ettiğin âlimin, harâmın harâm olduğunu bilmesi, senin, içkinin, fâizin hattâ giybetin, yalanın, kovuculuğun harâm kılınışını bilmek gibidir. Kişi bunların harâm olduğunu bildiği hâlde işler. Bilgi eksikliğinde değil nefsinin hevâsına uyduğundan dolayı yapar. İşte âlimin nefsinin arzuları da avamın arzuları gibidir. Onu da nefsi mağlûb etmiştir. Onun avamdan farkı, birçok meseleyi bilmesi, ilim sâhibi olmasıdır. Onu işlediği günâhlardan dolayı, daha fazla tenkit etmek uygun düşmez. Tıbbâ inanan pek çok kimse vardır ki, tabîb kendisine yasakladığı hâlde, meyve yemekten ve soğuk su içmekten kendisini alamaz. O kimsenin bu davranışı, tıp ilmine inanmadığından değildir. İşte, âlimlerin hataları da böyle telakkî edilmelidir.”

İkinci tedavi şekli, câhil kimselere şöyle demektir: Âlim, hiç değilse ilminin âhirette kendisini kurtaracağını düşünerek rahat hareket ediyor. O ilim aleyhine olacağı halde kendisini kurtaracağını zannediyor. Avam kişinin ise ameli olmadığı gibi ilmi de yoktur.

Bu hususta en doğru tedavi şekli üçüncü tedavi şeklidir. Hakîkî âlim ancak yanılarak günâh işler. Günâh işlemekte aslâ ısrâr etmez. Hakîkî ilim, günâhın öldürücü zehir olduğunu, âhiretin dünyadan iyi olduğunu bildirir. Bunu bilen bir kimse, iyiliği bırakıp, kötülüğe yönelmez. Fakat ilmin bu meziyeti insanların çoğunun meşgul olduğu günûbirlik ilimlerle elde edilemez. Bunun için, o tip ilimler, sâhibini günâh işlemekte cüretkâr olmaya sürekliler. Fakat hakikî ilim sâhibinde Allah korkusunu uyandırır ve artırır. Bu korku onunla günâh arasında perde olur. Ancak, beşeriyeti gereği yanılarak bazı günâhları işleyebilir. Fakat tövbe eder ve günâh işlemekte ısrar etmez.⁹⁵

Sonuç

İslâm tarihine baktığımızda ismini tarihe yazdırmış, hatırası günümüze kadar gelmiş, dahası evrensel bir değer hale gelmiş birçok İslâm aliminin zâhir-bâtın, akıl-gönül, ilim-irfan, medrese-tekke, ez cümle şeriat-tarîkat-mârifet-hakikat bütünlüğü içinde İslâm külliyesinde küllî bir bakış açısı ile yetiştiğini görmekteyiz. Bizim “*medreseden-tekkeye, felsefeden tekkeye*” şeklinde ifade ettiğimiz bu serüven, Abdülkadir Geylanî Hazretleri’nden Ahmed Yesevî’ye, Hacı Bayram Veli’den Akşemseddin’e Aziz Mahmud Hüdayî’ye, Şeyh Şa’bân-ı Velî’den Kırımlı Selim Baba’ya⁹⁶ kadar birçok alimde görülmektedir. İmam Gazzâlî’nin diğerlerinden en bariz farkı, yaşadığı manevî tecrübeyi otobiyografik bir eserle derli toplu olarak kitaplaştırmış olmasında yatmaktadır.

Bu süreç tam anlamıyla bir “aydınlanma” sürecidir. Bu süreç bilgiyi sadece bir entellektüel zihin jimnastiği amacıyla kullanmak değil, onu “kâl”den “hâl”e dönüştürme gayretidir. “*Men aref*”⁹⁷ sırrından nasipdar olmaktır. Bilgiyi bu anlamda suya benzetirsek Gazzâlî’nin Talimiyye ehli için yaptığı benzetme ile yıkanmak için bin bir zahmetle aradığımız su ile yıkanmak demektir. Yoksa emekler boşa gider.

⁹⁴ 61. Saff: 2.

⁹⁵ Gazzâlî, *el-Munkızu mine’ d-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 59-78.

⁹⁶ Bkz., İsa Çelik, *Selim Divâne Vuslata Davet: Burhânu’l-Ârifin Miiftâhu Müşkilâtis-Sâdûkin Âdâbu Tarîki’l-Vâslin Selim Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004; “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırımlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim tarihi: 20 Eylül 2015.

⁹⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, s. 262.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tasavvufu aydınlanma olgusu Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Yaman Dede, Mahir İz, Fethi Gemuhluoğlu, Ayşe Şasa bu aydınlanmanın bizdeki bariz örnekleridir. Cemil Meriç, İsmet Özel, Sezai Karakoç, Oktay Sinanoğlu gibi aydınlarda da tasavvufî anlayışın derin etkileri görülmektedir. Batıda ise Muhyiddin Şekûr, Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî gibi kimi kişiler tasavvuf vasıtası ile İslâm dini ile tanışmışlardır.

Son dönemde Mahmut Erol Kılıç Hoca “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*” başlıklı yazısında dini dört dereceli/ şeriat, tarikat, marifet, hakikat perspektifinden algılayan Yunus tipi din adamı özlemini ortaya koymuştur. Ona göre bu âlim tipi Gazzâlî ile başlamıştır.⁹⁸ Yine “*Davud el-Kayseri bizim neyimiz olur?*” başlıklı yazısında irfanî ilim geleneğinden kopmuş olan hocalara Osmanlı'nın ilk baş müderrisi Dâvûd el-Kayseri ve onun hocası zamanının meşhur âlimi Kadı Sirâceddin Urmevî örneğini hatırlatır. Dâvûd el-Kayseri Tebriz'de Abdurrezzak Kaşanî'den “*Fusûs*” okumuştur. Mevlana'nın yakın arkadaşı olan Kadı Urmevî, Karatay Medresesi'nde âlet ilimleri ile tasavvufî ilimlerini beraber okutmuştur.⁹⁹

Her alanda derin krizler yaşadığımız böyle bir dönemde özlem duyulan böylesi bir din adamı modelinin yeniden gündeme getirilmesi bir zaruret olsa gerekir. Çalışmamızı Gazzâlî'nin meramımızı en veciz şekilde ifade eden şu sözleri ile bağlayalım: “*Kesin bir şekilde anladım ki, tasavvuf ehli, Allah Teâlâ'nın yolunda olan kimselerdir. Onların hâlleri, hâllerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların hâllerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkân bulamazlar. Daha iyisini ortaya koyamazlar. Onların zâhiren ve bâtinen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.*”¹⁰⁰

“*Şunu iyice anladım ki, âhirette saâdete kavuşmak için, takvâ üzere yaşamak, harâmlardan sakınmak, nefsi hevâ ve hevesinden men' etmek tek çâredir. Bu işin başı da, bir gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhirete bağlanmak, bütün varlığı ile tamamen Allah Teâlâ'ya yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir. Bu ise, ancak, maldan, makâmdan, yüksek gâyelere ulaşmaya engel olan şeylerden uzak durmakla mümkün olur. Sonra kendi durumuma baktım. Bir de ne göreyim! Dünyevî alâkalar içine dalmış batmışım. Bu alâkalar beni her taraftan sarmışlar. Yaptığım işlerimi gözden geçirdim. Onların en güzeli tedaris ve tâlim idi. Fakat bu sahada da ehemmiyetsiz, âhiret yoluna faydası olmayan ilimlerle meşgul olduğumu anladım. Tedris hakkındaki niyetimi yokladım. Onun da Allah rızası için değil, mevki ve şöhret kazanmak gayesi ile olduğuna kanaat getirdim. Bu hâlimle uçurumun kenarında bulunduğuma, eğer durumumu düzeltmek için harekete geçmezsem ateşe yuvarlanacağıma kanaat getirdim.*”¹⁰¹

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İştêherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405, II, 262.

Afifî, Ebû'l-Alâ, *İslam Düşüncesi Makaleler*, çev. E. Demirli, İstanbul 2000.

_____, *Muhyiddin İbn-i Arabî'de Tasavvuf Felsefesi*, çev. M. Dağ, İstanbul 1998.

⁹⁸ Mahmut Erol Kılıç, “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

⁹⁹ Kılıç, “*Davud el- Kayseri bizim neyimiz olur?*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim tarihi: 15.07.2017.

¹⁰⁰ Gazzâlî, *el-Munkız*, www.hakikatkitabevi.net/public/book_download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 28.

¹⁰¹ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 26.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aiblon, İlai, “Gazali’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398.

Altıntaş, Hayrani, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-27.

Atalan, Mehmet, “Ca’fer es-Sâdık’ın Rafizilerle Tartıştığını Anlatan Bir Risale: Hâzihi Munazâra Ca’fer b. Muhammed es-Sâdık Maa’r-Râfîzi”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 2009, cilt: VII, sayı: 1, ss. 21-38.

_____, “Şîî Kaynaklarda Ali B. Ebi Talib ve Fatıma Mushafi”, *Dinî Araştırmalar*, 2005, cilt: VIII, sayı: 23, ss. 93-110.

_____, “Hz. Muhammed’in Vefatından Sonraki Hilafet Tartışmaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: IX, sayı: 2, ss. 55-68.

_____, “Ebu Hanife ve Ali Oğulları”, *Dinî Araştırmalar*, 2006, cilt: VIII, sayı: 24, ss. 157-168.

_____, Şîî Kaynaklarda Muhammed b. Hasan el-Mehdi’nin Tarihi ve Menkıbevi Kişiliği, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: 7, ss. 95-112.

_____, Cenknâmelerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın Yeri, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: XVII, sayı: 1, ss. 1-13.

_____, “Cenknâmelerde Hz. Ali’nin Yeri”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2012, cilt: V, sayı: 2, ss. 7-29.

_____, İslam Düşüncesinde Ca’fer-i Sadık’ın Yeri, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011, cilt: VIII, sayı: 3, ss. 9-30.

Aydın, Hasan, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyon.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi, 08.07.2017,

Bahçe, Kemal, *İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

Bakırtaş, Tahsin ve diğerleri, “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt: 18 No: 3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

Bayraktar, Necla, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Ceyhan, Semih, “Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Zühd’ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı” ss. 457-474.

Çağrı, Mustafa, “Gazzâlî”, *TDV*, c. XIII, ss.489-505.

Çapak, İbrahim, “Gazali’ye Göre Kıyasın Kur’an’a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

Çelik, İsa, *Âbidin Paşa’nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007.

_____, “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kıvrımlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

_____, Selim Divane *Vuslata Davet: Burhânu'l-Ârifin Miftâhu Müşkilâtis-Sâdikîn Âdâbu Tariki'l-Vâsilîn Selim Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Dallas, Ian, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

Deniz, Gürbüz, “Gazzâlî’yi Anlamanın Usülü”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20.

ed-Dîbû, İbrahim, “İmâm Gazzâlî’nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, 345-359.

el-Hânî, Muhammed b. Abdullah, *Âdâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

Emiroğlu, İbrahim, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî’nin Tehâfütü’l-Felâsife’sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 667-701.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Sarioğlu, Mahmut Kaya, [Klasik Yayınları](#), 2014.

_____, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l- Arabiyye, Mısır, ts.

_____, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, Bedir Yay., İstanbul 1977.

_____, *İslam'da Müsamaha Faysalü't-Tefrika Beyne'l-İslam Ve'z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

_____, *Kıstasu'l müstakim*, Mısır 1900; a.g.mlf. *el-Kıstasü'l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971.

_____, *el - Kanunü'l - Külli fi't - te'vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, İslâm'da müsamaha'nın eki)

_____, *Kimyâ-i Saâdet*, çev. Ali Arslan, Arslan Yay., İstanbul 1976.

_____, *Mişkâtü'l-Envâr Nurlar Feneri*, çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İstanbul 1994.

_____, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948,

_____, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, tah. Kasım en'Nurî, Muhyiddin Necip, Dımaşk 1991.

_____, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, çev. M. Kaya, İstanbul, 2003.

_____, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Şerh eden: Abdulhalîm Mahmûd, trc. Salih Uçan, 2.bs., Kayhan Yay., İstanbul 1997.

_____, *Tehâfütü'l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1990.

Gencî, Muhammed Hüseyin, “Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?”, <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf>
Erişim tarihi, 08.07.2017.

Göktaş, Vahit, “Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155.

Gürdoğan, Ersin Nazif , *Görünmeyen Üniversite*, İz Yayıncılık , İstanbul 2011.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Herbert, Nick, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999.

İzmirli, İsmail Hakkı, "*Beş Sınıf*", *DFIFM.*, 12 (1929).

İşimtekin, Soner, "İran'da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri", <http://www.ayk.gov.tr/pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 209-222.

Kalkan, Bilgihan, "Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemer'nin Tasavvufi Görüşleri", file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

Kara, Mustafa, "Nurettin Topçu'nun Tasavvuf Düşüncesi", <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Kaya, Mahmut, "*Gazzâlî Filozofları Tekfir Etmekte Haklı mıydı?*", ss. "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İلمي Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 43-53.

Kılıç, Mahmut Erol "*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*" <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

_____, "*Davud el- Kayseri bizim neyimiz olur?*", <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

Kurt, Hasan, "Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

Kutluer, İlhan, "Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî'nin Mişkâtü'l-Envâr'ında Entelektüel Perspektifler", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İلمي Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 507-535.

Macit, Muhittin, "Gazzâlî'nin *el-Munkiz Mine'd-Dalâl* İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İلمي Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 53-61.

Öz, Mustafa, "*Şîa*" *TDV*, c. XXXIX, ss. 111-114.

Özervarlı, M. Sait, "Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri", *TDV*, c. XIII, ss.506-508.

Özköse, Kadir, "Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi", *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

Reis, Bedriye, "Gazzâlî'ye Göre Sözde Sûfiler ve Yanılgı Noktaları", *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 17 Sayı: 55 (Bahar 2013), ss. 137-150.

İbn Rüşd, *Kitâbu'l-Keşf an Minhâci'l-Edille*, Çev. Süleyman Uludag, İstanbul 1985.

Salih, Aidin, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

Sanevber (Snavbar), Ahmed, "İmâm Gazzâlî'nin Kendi Çağındaki Dîni Akımlara Karşı Tutumu (İmâmîyye Şîası Örneği)", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İلمي

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

Sallan Songül ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.

Selvi, Dilaver, Ricâlü'l-Gayb Ordusu, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Sheikh, M. Saeed, *Islamic Philosoph*, London 1982.

Şahinler, Necmettin, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay.,1997.

Şekûr, Muhyiddin, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, SûFî Kitap Yayınları, 2017.

Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Ün. Nadir Eserler Ktp. 297.8.

Şeyhî, Köstendilli Süleyman, *Burûki'l-Âşikân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemmâ bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.

_____, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510.

Tatlı, Bekir, *Hadis Tekniği Açısından Cibrîl Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

Türker, Ömer, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556.

Uludağ, Süleyman, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238.

_____, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

_____, “Ricâlü'l-Gayb”, *TDV*, c. XXXV, 2008, ss. 81-83.

Yazar, İlyas, “Tasavvuf Uzerine Düşünceler”, *Yedi İklim Dergisi*, <http://web.deu.edu.tr/ilyas/yayinlarim/tasavvuf.htm>, Erişim tarihi: 08.07.2017, Nisan 2002, Sayı: 145, ss. 48-56.

Yıldırım, Birol, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, .41.

Yıldız, Hasan, “Postmodernizm Nedir?” https://birimler.dpu.edu.tr/app/___views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/153-166.pdf, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-15.

<http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

<http://reddievrin.blogcu.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fizigi/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TASARIM ESTETİĞİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTOMOTİV ENDÜSTRİSİ ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF DESIGN AESTHETICS ON CONSUMER BEHAVIOR: AUTOMOTIVE INDUSTRY CASE

Yrd. Doç. Dr. İpek KROM

T.C. Beykent Üniversitesi, ipekkrom@beykent.edu.tr

ÖZET

Pazarlamadaki stratejik rolü doğrultusunda ürün geliştirmenin önemli bir parçası olan tasarım estetiği tüketici tercihlerini belirgin bir şekilde etkileyebilmektedir. Tüketicilerin satın alma öncesinde yaptıkları kapsamlı araştırmalar, kullanıcı dostu ürünlere verdikleri önem ve sembolik beklentileri gibi değişen alışkanlıklarının sonucu olarak, tüketiciler için ürün kalitesi, verimlilik ve ürünün çevre dostu olması gibi özellikler temel nitelikler arasında sayılmaktadır. Küreselleşmeye bağlı olarak rekabetin artması, pazarda farklı çeşitte ve yüksek kaliteye sahip benzeri ürünlerin çoğalması, yeni iletişim teknolojilerinin tüketicileri bilinçlendirmesi ve tüketicilerin yaşam tarzlarındaki ve değerlerindeki değişim ile birlikte işletmelerin ürünlere bakış açısı da değişmiştir. Özellikle otomotiv sektöründe işletmeler artık tüketicilere performans, donanım, güvenlik, marka imajı, konfor gibi özelliklerden daha fazlasını sunmak yarışındadır ve tasarım estetiği bu sürecin önemli bir parçasıdır. Gömülü teori yönteminin kullanıldığı araştırmada otomotiv endüstrisinde tasarım estetiğinin ürün tercihleri ve tüketicinin satın alma niyeti üzerindeki etkisine yönelik olarak kuramsal bir temel oluşturmak amaçlanmaktadır. Araştırmada gömülü teori yaklaşımını destekleyecek şekilde örneklem almak ve demografik veriler elde etmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemine başvuru yapılan araştırmada örneklem 20 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılardan öncelikle bir anket formu doldurmaları istenmiştir. Daha sonra katılımcılara Türkiye’de en çok satan 18 otomobil modelinin görselleri gösterilmiş ve bunlar üzerinden yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada birincil olarak ürünlerin görsel tasarımının tüketicilerin satın alma niyeti üzerindeki etkisi ölçümlenmiştir. İkincil olarak ise ürünlerin tüketiciler üzerinde uyandırdığı duygular ve otomobillere ilişkin kurulan sembolik bağlantılar üzerinde durulmuştur. Araştırma tasarım estetiğinin tüketicilerin otomobil tercihinde ve satın alma niyetinde kritik bir etken olduğunu ve işlevsel özellikler kendilerini tatmin ettiği sürece tüketicilerin tasarım estetiği açısından beğendikleri otomobillere karşı tutumsal yakınlık hissettiklerini ortaya koymaktadır. Tasarım estetiği açısından beğenilen otomobillerin ise içe veya dışa yönelik olarak kurulan sembolik bağlantılar doğrultusunda tüketicilerin benlik imajını ya da sosyal statüyü yansıttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otomobil Tasarımı, Satın Alma Niyeti, Tasarım Estetiği

ABSTRACT

With its strategic role in marketing, design aesthetics is an important part of product development that can have a significant impact on the preferences of the consumer. As a result of the changing consumer habits like their extensive prior research, symbolic expectations and the emphasis on user friendly products, features like product quality, efficiency and eco-friendliness are considered among basic elements. Together with globalization, rivalry has increased and an increasing number of similar products of high quality have become available in the market. The lifestyles and values of the consumers have changed and due to new communication technologies, the consumers have

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

become more conscious. Along with these developments the companies have changed their approach towards the products as well. Especially in the automotive sector the companies are now in the race to offer more to the consumers than the features like safety, brand image, comfort and design aesthetics is an important part of this process. The research aims to construct a theoretical basis for the impact of design aesthetics on consumer behavior in the automotive industry field using grounded theory methodology. Survey method is used in the research for sampling and acquiring demographical data to support the grounded theory method. The sampling of the research, which makes use of structured in-depth interview method, is 20 participants. The participants were initially asked to fill a survey form. Secondly, the images of the 18 bestselling automobile models in Turkey were shown to these participants and in-depth interviews were conducted with the participants over these images. The research primarily focuses on measuring the impact of styling on the consumers' purchasing intention. The secondary aims of the research are measuring the emotions that the products raise and evaluating the symbolic meaning of the products for the consumers. The research confirms that design aesthetics is a critical factor in the automobile choices and purchasing intention of the consumers and that as long as the functional features create satisfaction, the consumers feel affective closeness to the automobile designs they find aesthetic. Furthermore, regarding the automobiles that the consumers find attractive the results indicate that the consumers establish inward or outward symbolic associations that reflect their self-concept or social status.

Keywords: Automotive Design, Design Aesthetics, Purchasing Intention

GİRİŞ

Endüstriyel tasarım kullanıcıların ihtiyaçlarına hitap eden ve estetik nitelikler barındıran işlevsel nesnelerin tasarlanması disiplini. Tasarım estetiği ise dış görünüm açısından ürünlerin tüketiciye yönelik çekiciliklerini ifade eder. Bir ürünün estetik olarak tasarlanması geliştirilen ürünün satışlarında önemli derecede rol oynar. Tüketiciler üzerine yapılan araştırmalar fiyatı ve işlevi aynı olan ürünlerde tüketicinin dış görünüm açısından daha estetik olan tasarımları tercih ettiğini ortaya koymaktadır (Kotler ve Rath, 1984). Öte yandan Liu ve diğerlerinin (2014) araştırmalarına göre tasarım estetiği satın alma niyeti açısından tüketicilerin bir otomobile ödemeyi düşündükleri bedeli önemli ölçüde arttırabilmektedir. Audi'nin açıklamasına göre otomobil satın alımında tüketicilerin kararları teknik performanstan ziyade yüzde 60'a kadar çıkan bir oranda görsel tasarıma bağlıdır (Kreuzbauer ve Malter, 2005). 1970'li yılların spor otomobilleri iki kapılı yumuşak tavanlı ve küçük bagajlıydı ve sedanlar günlük kullanım otomobilleri olarak görülüyordu. Tasarımsal çekicilikleri nedeniyle 1975 yılında BMW 3 serilerinin pazara sunulmasının ardından birden bire sedan otomobiller bir trende dönüşmüştür (The BMW 3 Series Sedan and Sports Wagon, 2016). Ürün tasarımının müşterilerin ürün hakkındaki çekincelerini giderebilme ve satışları artırma potansiyelinin bilincinde olan firmalar ürün tasarımının bir firmanın başarısındaki payının önemini ortaya koymuşlardır (Candi, 2010; Hertenstein vd., 2005; Homburg, vd., 2015). Tasarım estetiği tüketici davranışlarının yanı sıra kurumsal kimlik ve marka imajı açısından da firmaların başarılarına katkıda bulunmaktadır (Mumcu ve Kimzan, 2015). Öte yandan otomotiv endüstrisine bakıldığında teknolojik ilerlemeler açısından endüstrinin sürekli gelişim halinde olduğu ve bu teknolojik ilerlemelerin her firma tarafından kaydedildiği görülmektedir. Tasarım estetiği ise otomobillere benzersizlik katan bir etkidir (Tarta ve Plaias, 2015). Otomobilleri estetik unsurlar açısından görsel olarak parçalara ayıran Ranscombe vd. (2011) araştırmalarında bu estetik unsurlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aracılığı ile tüketicilerin markaları ayırt edebildiğini ortaya koymuşlardır. Tasarımcıların amaçları ve tüketicilerin yorumları arasındaki ilişki üzerinde yapılan çalışmalar çok sayıda tasarım kuramcısını tasarımı bir iletişim örneği olarak görmeye yöneltmiştir (Crilly, Maier ve Clarkson, 2008). Buna göre ürünler dış görünüşleri aracılığıyla tüketiciler ile iletişime geçmektedir. Ürünün ilettiği mesaj ise pazarlama amaç ve hedefleri doğrultusunda tasarıma tasarım ekibi tarafından yüklenmektedir. Bu araştırmanın teorik temeli, Shannon'ın genel iletişim modeli (1948) ve kara kutu, başka bir deyişle uyarıcı-tepki modeline dayanan Crilly, Moultrie ve Clarkson'ın (2004) ele aldığı bir iletişim süreci olarak tasarım modeline dayanmaktadır. Shannon'ın genel iletişim modeline göre bir bilgi kaynağı gönderici aracılığıyla bir mesaj iletir ve bu mesaj kanal aracılığıyla taşınarak kaynağa ulaştırılır. Endüstriyel tasarıma uyarlandığında bu modeli şu şekilde açıklayabiliriz: Tasarımcı ürüne bir mesaj kodlar ve bu mesaj tarafından duyular aracılığıyla tüketiciye iletilir. Tüketici davranışlarını açıklayan kara kutu (uyarıcı-tepki) modeline göre ise tüketici davranışları üzerinde etkili olan faktörler psikolojik, demografik, sosyokültürel, durumsal ve pazarlama çabalarının sonucu olan etkenlerdir (Odabaşı ve Barış, 2002: 48-9). Tüketicilerin satın alma sürecinde etkili olan kişisel ve çevresel faktörler tüketicinin bir ürünün tasarımını estetik bulup bulmamasıyla da yakından ilişkilidir. Örneğin yaş, meslek, kişilik özellikleri, yaşam tarzı ve sosyal sınıf gibi etkenlerin tamamı bir tüketicinin ürünü görsel olarak nasıl değerlendirdiği ve ürünün sembolik anlamı ile bağlantılıdır. Ürün tasarımı tasarım estetiğinin yanı sıra ürünün kullanılabilirliği ve işlevselliği ile ilişkilidir. Estetik olarak tasarlanmış pek çok ürün işlevsel, kullanıcı dostu ve inovatif olarak tasarlanmadığı takdirde satışlarında düşüşler yaşayacaktır. Öte yandan bugün pazarlamacıların en önemli amaçlarından birisi göze hitap etmedir. Özellikle de tüketici ürünü sembolik olarak kendini ifade etmek için kullanıyorsa... Baisya ve diğerlerine (2008) göre bir ürün işlevsel rolünün ötesinde tüketicinin statüsünü ortaya koymak ve duygusal bakımdan tüketiciyi tatmin etmek gibi işlevsel rollerinin ötesinde farklı sembolik roller de üstlenmektedir. Tasarım estetiğinin işlevsel ve sembolik rolleri ile pazarlama açısından önemi doğrultusunda bu araştırmanın amacı otomobil tasarımında estetiğin tüketici davranışlarına yansımalarını değerlendirmektir.

1. Tüketici Davranışları

Tüketicilerin satın alma karar süreci nasıl gelişir? Tüketicilerin satın alma sürecinde kişisel faktörler rolü nedir? Tüketicilerin satın alma karar sürecinde çevresel faktörlerin rolü nedir? Tüketici davranışları hakkındaki benzeri sorulara açıklık getiren en önemli model önerisi psikolog Kurt Lewin tarafından geliştirilmiş ve matematiksel olarak şu şekilde formüle edilmiştir:

$$D=f(K<Ç)$$

Bu formüle göre D= Davranış, K=Kişisel etki ve Ç=Çevre faktörleri şeklindedir (Odabaşı ve Barış, 2002: 47). Bu formül davranışı kişisel faktörlerin ve çevresel faktörlerin bir fonksiyonu olarak açıklar. Bu yaklaşım literatürde genel olarak kara-kutu modeli ya da başka bir deyişle uyarıcı-tepki modeli olarak açıklanmaktadır (İslamoğlu ve Altunışık, 2013: 23).

Kara kutu yaklaşımına göre tüketicinin karar alma sürecine etki eden faktörler, tüketicinin karar alma süreci ve tepkisi aşağıdaki gibi açıklanabilir (Şekil 1).

Şekil 1: Tüketici Davranışı Modeli (Kotler, 2000: 88'den uyarlanmıştır.)

Kara kutu modeline göre tüketicinin üzerinde etkili olan dış faktörler hem pazarlama uyarıları, hem de çevresel uyarılardır. Tüketici tepkisini bu uyarılar ve kültürel, sosyal, kişisel ve psikolojik özellikleri doğrultusunda verir. Bu süreç tüketicinin satın alma ya da satın almama tepkisiyle sonuçlanır. Bu model tüketicinin zihninde gelişen sürece değil, uyarıcı ile tüketicinin arasındaki ilişkiye ve tüketicinin tepkisine odaklanır.

Tüketici davranışlarını açıklayan pek çok farklı klasik ve çağdaş model bulunmaktadır. Bu yaklaşımların hepsinin ortak noktası tüketici davranışlarına etki eden faktörlerdir. Bu faktörler psikolojik, demografik etkenler, sosyal, kültürel, pazarlama çabalarının sonucu olan etkenler ve durumsal etkenler olarak açıklanabilir. Psikolojik faktörler, kişilik, güdülenme, inanç ve tutumlar ile algılama ve öğrenme tarzı ile ilişkilidir. Demografik faktörler, tüketicinin yaşı, mesleği, cinsiyeti, ekonomik durumu ve yaşam tarzı gibi etkenlere bağlıdır. Sosyokültürel faktörler aile, sosyal sınıf, toplumsal gruplar, kültür ve alt-kültür gruplarına göre değişkenlik gösterir. Durumsal etkenler ise tüketicinin satın alma sürecine etki eden fiziksel ortam, satın alma nedeni, zaman, duygusal ve finansal durum gibi etkileri kapsar (Odabaşı ve Barış, 2002: 48-9).

Tüketici davranışlarını açıklayan faktörleri iyi tanımlamak, tüketicilerin ürünlere yönelik talepleri ve satın alma motivasyonu konusunda öngörü ve bilgi sağlamanın yanı sıra yeni geliştirilecek olan ürünlerin pazardaki başarısına da katkı da bulunacaktır (Manali, 2015).

2. Tasarım Estetiği ve Tüketici

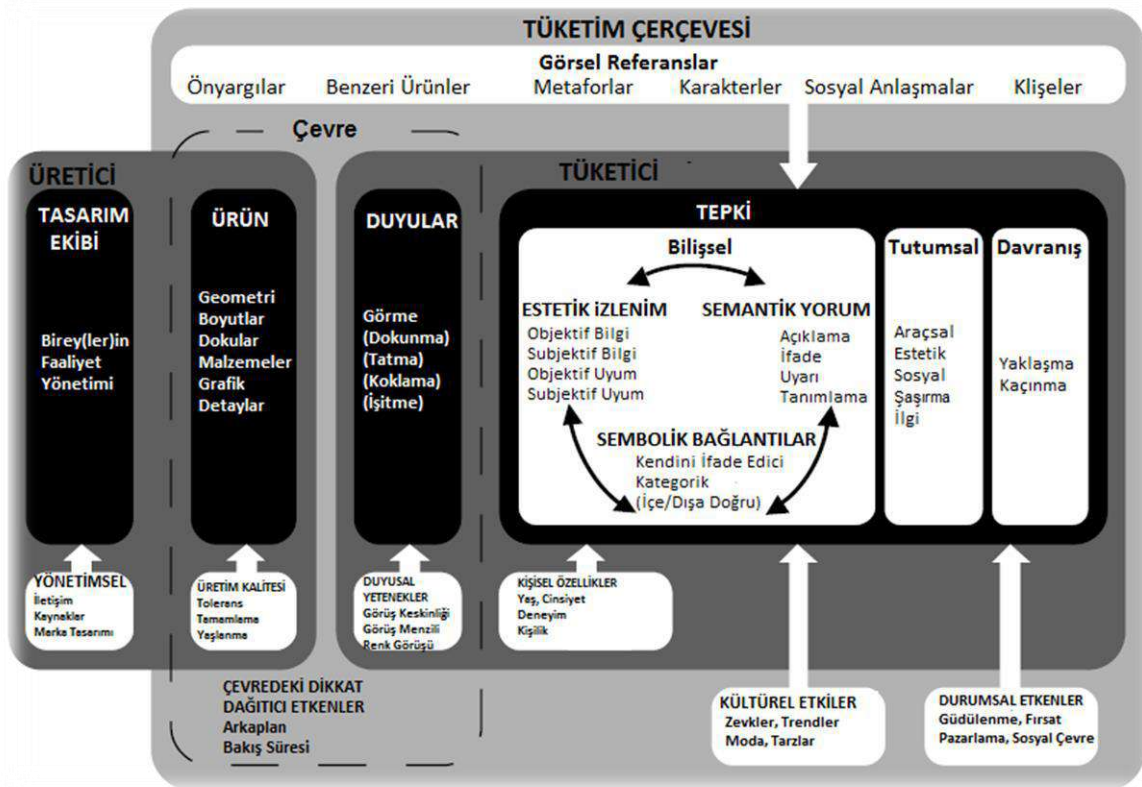
Tüketicilerin tasarıma yönelik tepkileri endüstriyel tasarım, psikoloji, sosyoloji, pazarlama ve tüketici davranışları ile ilişkili disiplinler arası bir alandır. Bu nedenle bu konu Bloch (1995), Mono (1997) ve Crilly vd. (2004) gibi pek çok farklı araştırmacı tarafından incelenmiş ve Shannon'ın (1948) genel iletişim modeline ve esas olarak Lewin(1943) tarafından geliştirilen kara kutu (uyarıcı-tepki) modeline dayanan farklı modeller geliştirilmiştir.

Shannon'ın genel iletişim sistemi modeline göre bilgi kaynağı bir mesaj kodlar ve gönderici bunu kanal aracılığıyla iletir. Bu süreçte mesajın etkisi gürültü kaynağı nedeniyle azalır. Sonraki aşamada alıcı mesajı alır ve hedef mesajı deşifre eder (Şekil 2).

Şekil 2: Shannon'ın genel iletişim sistemi modelinden uyarlanmıştır (1948).

Shannon'ın genel iletişim modeli ve kara kutu (uyarıcı tepki) modeline dayanan ve ürün tasarımına yönelik olarak tüketici tepkilerine odaklanan önemli bir model önerisi Crilly, Moultrie ve Clarkson'a (2004) aittir (Şekil 3).

Şekil 3: Ürün tasarımının görsel bilgisine tüketicinin tepkisi modeli(Crilly, Moultrie ve Clarkson, 2004)

Bu modele göre tasarım ekibi üreticinin yönetsel ve üretim kalitesiyle ilgili amaç, hedef ve kısıtları doğrultusunda ürüne bir mesaj kodlayarak ürünü tasarlar. Tasarlanan ürün duyular aracılığıyla tüketiciye iletilir. Bu süreçte çevrede bulunan dikkat dağıtıcı etkenler devreye girer ve mesajın etkisini azaltır. Duyular aracılığıyla duyu yetenekleri doğrultusunda tasarım mesajının alınmasının ardından tasarım mesajı bilişsel olarak algılanır. Bu süreçte öncelikle estetik izlenimler elde edilir, bu izlenimler semantik olarak yorumlanır ve içe ya da dışa yönelik olarak tasarım sembolik bağlantılar ile ilişkilendirilir. Bilişsel süreçte kişinin geçmiş deneyimlerine dayanan görsel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

referansların yanı sıra kişilik özellikleri ve kültürel etkenler etki eder ve bilişsel bir tepki geliştirilir. Tutumsal tepki tüketicinin tasarıma psikolojik tepkisidir. Desmet'e (2003) göre tüketicilerin bir tasarıma yönelik olarak psikolojik tepkisi araçsal, estetik, sosyal, şaşırma ve ilgiye yönelik beş kategoriye ayrılmaktadır. Bunlara göre tüketici psikolojik olarak hayal kırıklığı/tatmin, hoşlanmama/duygusal çekim, kınama/beğeni, şaşkınlık ya da sıkılma/ hayran olma gibi duygusal tepkiler gösterebilir. Tüketici davranışına etki eden diğer faktörler ise durumsal etkenlerden oluşmaktadır. Durumsal etkenler tüketicinin güdeleri, ürünü satın almaya yönelik sunulan fırsatlar ve tüketicinin maddi imkanları, pazarlama çabalarının etkisi ve tüketicinin sosyal çevresiyle ilgilidir (Crilly vd. 2004). Son olarak tüketici satın almayla sonuçlanabilecek tasarıma yaklaşma ya da tasarımdan kaçınma tepkisini verir

3. OTOMOBİL TASARIMININ TÜKETİCİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Nitel bir analiz olan bu çalışmada gömülü teori yaklaşımına başvurulmuştur. Gömülü teori yaklaşımı verilerin içinde gömülü olan teorileri ortaya çıkarmak amacıyla niteliksel bilgi toplama ve analiz etme yöntemine dayanmaktadır (Charmaz, 2009: 2). Bu süreçte araştırmacı sosyal ve sosyal psikolojik süreçleri inceler, veri toplar, veri analizi gerçekleştirir ve sonuç olarak bu süreci özetleyen teorik bir çerçeve oluşturur (Charmaz, 2001: 675). Teorinin temelinde verilerin araştırmacı tarafından analiz edilerek bu verilere dayanan kavramların üretilmesi yatar (Charmaz, 2009:2).Örnekleme aşamasında gömülü teori yaklaşımını desteklemek amacıyla çalışmada bir ankete başvurulmuştur. Bu anket ile demografik veriler elde edilerek meslek, gelir, yaşanılan bölge ve eğitim düzeylerine göre katılımcıların sosyal statüleri belirlenmiştir. Sonraki aşamada C1 sosyal sınıfındaki katılımcılara Türkiye'de en çok satan B ve C segmentindeki 18 otomobilin görselleri gösterilmiş ve bu görseller üzerinden tasarım estetiğinin tüketiciler üzerindeki etkisini ölçme amaçlı olarak sorular yönlendirilmiştir. Araştırmanın birincil amacı otomotiv sektöründe tasarım estetiğinin ürün tercihleri ve otomobil satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırmanın ikincil amacı ise tasarımı değerlendiren tüketicilerin bilişsel ve tutumsal sürecine göre ürüne yönelik kurulan sembolik bağlantıları belirlemeye yöneliktir. Buna göre araştırmanın birincil sorusu, "Otomobil tercihlerinde tasarım estetiğinin satın alma niyeti üzerindeki etkisi nedir?" sorusudur. Araştırmanın ikincil soruları ise şöyledir:

1. Tüketiciler için otomobilde tasarım estetiği önemli midir?
2. Tüketiciler tasarımını estetik buldukları otomobilleri mi beğenmektedir?
3. Tüketiciler tasarımını estetik bulmadıkları otomobilleri mi itici bulmaktadır?
4. Otomobillerin tasarımı tüketicilerde hangi duyguları doğurmaktadır?
5. Tüketicilerin tasarımını estetik buldukları otomobiller ile ilişkilendirdiği sembolik anlamlar nelerdir?

3.2 Evren, Örneklem, Sınırlılıklar ve Açılım

Araştırma için Otomotiv Distribütörleri Derneği'nin (ODD) 2016 Ocak-Ağustos dönemi Türkiye otomobil perakende satış verilerine göre (Otomotiv Distribütörleri Derneği, 2016) C1 sosyal sınıfının tercihi olan B ve C segmentinde en çok satan hususi otomobiller kullanılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmanın başlandığı 2016 Ocak ayında üreticiler tarafından yeni modelleri pazara sunulmayan otomobiller elenerek değişkenler seti belirlenmiştir. Araştırmanın geniş değişken seti nedeniyle bu 177 otomobil modelinin en fazla satış yapan ilk yüzde 10'u seçilerek araştırma18

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

otomobil üzerinden yürütülmüştür. Değişken seti olarak kullanılan otomobillerin marka ve modeli Tablo 1’de görülmektedir. Otomobillerin sıralaması satış sıralamasını ortaya koymaktadır. Ancak bu bilgi katılımcılarla paylaşılmamıştır.

Tablo 1: Değişken Olarak Kullanılan Otomobiller

No	Otomobil Marka/Model
1	Fiat Egea Sedan
2	Toyota Corolla
3	Volkswagen Polo
4	Renault Symbol
5	Renault Clio
6	Ford Focus
7	Opel Astra Sedan
8	Hyundai i20
9	Dacia Sandero Stepway
10	Nissan Qashqai
11	Dacia Duster
12	Hyundai Accent Blue
13	Citroen C-Elysee
14	Peugeot 301
15	Skoda Octavia
16	Opel Corsa
17	Seat Leon
18	Volkswagen Jetta

Krampen’a (1996) göre otomobiller genel olarak dört farklı formda üretilmektedir. Bu formlar kompakt/ köşeli değil, kompakt/ köşeli, kompakt değil/köşeli ve kompakt değil/köşeli değil şeklindedir (Şekil 4).Tüketicilerin yaş, cinsiyet, meslek, yaşam tarzı ve kişilik gibi farklı özellikleri göz önünde bulundurularak satın almak isteyebilecekleri otomobillerin değişiklik gösterebileceği düşünülmüş ve bu nedenle araştırmada B ve C segmenti içerisinde yer alan farklı segmentte otomobillerin bulunduğu ODD verilerinden faydalanılmıştır. Araştırmada katılımcılara üç farklı formda otomobiller gösterilmiştir. Bu formlar kompakt/ köşeli değil, kompakt/ köşeli ve kompakt değil/köşeli şeklindedir. Kompakt değil/köşeli değil formundaki spor otomobiller C1 sınıfının üzerindeki sosyal sınıflara hitap ettiği için bu segment kapsam dışı bırakılmıştır. Farklı segmentte otomobillerin kullanılmasının bir diğer nedeni katılımcıların farklı formdaki otomobillere karşı estetik izlenimlerini değerlendirmektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

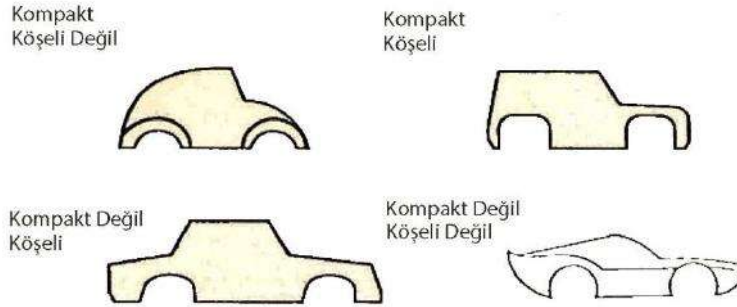
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 4: Otomobil formları (Krampen, 1996)

Araştırmanın evreni C1 sosyal sınıfında olan, sürücü ehliyetine sahip ve otomobil sahibi ya da otomobil satın alma niyeti olan tüketicileri kapsamaktadır. Araştırmada otomobillerin C1 hedef kitlesine hitap etmesi nedeniyle katılımcılar açısından araştırmada kriterlere dayalı bir örneklem tercih edilerek fiyatları 57.900 TL ila 94.420 TL olup 170.430 TL'ye kadar yükselen otomobilleri satın alma gücü olan sürücü ehliyeti sahibi kadın ve erkek katılımcılar araştırma örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmada yargısal örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen iki katılımlı denek ile örneklem için en uygun olan kişiler tespit edilmiştir. Kartopu örneklem yöntemiyle 25 katılımcıyla görüşülmüş ve daha sonra araştırma kriterlerine uymayan beş kişi araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmanın keşifsel bir yapıya sahip olması nedeniyle zaman ve örneklem sınırlılıklarından söz edilebilir. Otomobil satın alma niyeti, marka imajı, güvenlik, performans, iç donanım, yakıt tasarrufu, fiyat, servis ve yedek parça, menşei ve otomobilin çevre dostu olması gibi etkenlere bağlıdır. Ancak bu araştırma tasarım estetiğinin tüketicinin satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olduğu için bu etkenler tüketicilerin önem verdiği özellikler doğrultusunda araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma otomobil üreticilerinin günümüzde son derece önem verdiği tasarım estetiği konusunun tüketici davranışları üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olması nedeniyle pazarlama ve endüstriyel tasarım uzmanları için farklı araştırmalara yön verecek bir zemin oluşturabilir. Bu araştırma farklı otomobil marka ve modelleri için ya da farklı sosyal sınıflar için yinelenabilir.

Araştırma için kullanılan ve internet üzerinden elde edilen otomobil görsellerinin sade beyaz bir zemin içermesine dikkat edilmiştir. Elde edilen görsellerin kamuya açık olması nedeniyle izin alınma gereği duyulmamıştır. Kullanılan otomobil görselleri Şekil 5 'de görüldüğü gibidir.

Şekil 5: Değişken Seti Olarak Kullanılan Otomobil Görselleri

3.3 Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

3.3.1 Demografik Veriler

Araştırmada gömülü kuram yaklaşımını destekleyecek şekilde örneklem almak ve demografik veriler elde etmek için yapılan anketin sonuçları Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Verileri

Demografik Sorular	Gruplar	Frekans (n)	Dağılım (%)	Demografik Sorular	Gruplar	Frekans (n)	Dağılım (%)
Yaş	25-29	1	5	Medeni Durum	Bekar	6	30
	30-39	10	50		Evli	14	70
	40-49	4	20		Toplam	20	100
	50-59	4	20	Yaşanılan Bölge	Bahçeşehir	3	15
	60-69	1	5		Beylikdüzü	1	5
Cinsiyet	Erkek	9	45		Büyükçekme	1	5
	Kadın	11	55	Bostancı	2	10	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	20	100		Çekmeköy	2	10
Eğitim Düzeyi	Ortaokul	1	5		Florya	1	5
	Lise	3	15		Halkalı	1	5
	Üniversit	11	55		Kanlıca	5	25
	Y. Lisans	2	10		Mimaroba	2	10
	Doktora	3	15		Sarıyer	1	5
	Toplam	20	100		Ulus	1	5
					Toplam	20	100
Meslek	Akademi	2	10	Hane Bazlı Aylık Gelir	4001-5000 TL	5	25
	Art	1	5		5000 TL'den fazla	15	75
	Bilg. Dest.	1	5		Toplam	20	100
	Emekli	2	10				
	Ev	2	10	Sürücü Ehliyeti Sahiplik Durumu	Evet	20	100
	İç Mimar	1	5		Hayır	0	0
	Kütüpha	1	5		Toplam	20	100
	Mali Müşavir	1	5	Otomobil Sahiplik Durumu	Evet	17	85
	Mühendi	1	5		Hayır	3	15
	Peyzaj Mimari	1	5		Toplam	20	100
	Serbest Meslek	1	5	Otomobil Satın Almayı Düşünme Durumu	Evet	10	50
	Ses Mühendi	1	5		Hayır (Otomobili)	10	50
	Sosyolog	1	5		Toplam	20	100
	Üst Düzey	1	5				
	Yönetici	2	10				
	Yönetme	1	5				
	Toplam	20	100				

3.3.2 Verilerin Analizi

3.3.2.1 Araştırma Amaçları Açısından Katılımcıların Satın Alma Niyeti

Katılımcılara anket aracılığıyla yöneltilen “Otomobiliniz var mı?” sorusuna katılımcıların %85’i evet cevabını vermiştir. Otomobil sahibi olmayan üç katılımcıya yöneltilen “Otomobil sahibi olmayı düşünüyor musunuz?” sorusuna üç katılımcı birden olumlu cevap vermiştir. Otomobil sahibi olan 17 katılımcının yedisi yakın zamanda otomobil satın almayı düşündüğünü belirtirken, otomobil sahibi olan 10 katılımcı ise otomobilini değiştirmeyi düşünmediğini belirtmiştir. Otomobilini değiştirmeyi düşünmeyen katılımcıların ilerideki dönemlerde otomobillerini değiştirmek isteyeceği göz önüne alındığında araştırma amaçları açısından katılımcıların tamamının otomobil firmaları ve araştırma amaçları açısından potansiyel tüketici oldukları açıktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3.3.2.2 Katılımcıların Tasarımlarını Estetik Buldukları Otomobiller

Araştırmada katılımcılardan en beğendikleri üç otomobili ve en beğenmedikleri üç otomobili belirlemeleri istenmiş ve daha sonra hangi özellikler açısından bu otomobilleri beğendikleri ya da beğenmedikleri ve bu araçların kendilerinde hangi duyguları uyandırdığı soruları yöneltilmiştir. Daha sonra katılımcılardan en beğendikleri üç otomobili kendi içerisinde sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların seçimlerine göre otomobillere pozitif ve negatif puanlar verilerek Tablo 3'de görüldüğü üzere katılımcıların en çok beğendikleri otomobiller kendi içerisinde sıralanmıştır. Buna göre katılımcıların en çok beğendiği otomobiller 10, 7 ve 2 numaralı otomobillerdir. Katılımcılardan en yüksek puanı alan 10 numaralı otomobilin hiç negatif puan almadığı dikkat çekmektedir. Katılımcıların en beğenmedikleri otomobiller ise 1, 4 ve 9 numaralı otomobillerdir.

Otomobil formları ve favori seçimler göz önüne alındığında C1 sosyal sınıfında tüketicilerin en beğendikleri otomobillerin formlarının kompakt/ köşeli ve kompakt değil/köşeli olduğu görülmektedir. Pozitif puan sıralaması incelendiğinde en çok beğenilen ilk altı otomobilin formunun kompakt/köşeli ya da kompakt değil/köşeli olduğu ve kompakt/köşeli değil formundaki küçük ve hatchback otomobillerin ise yedinci sıradan itibaren beğeni aldığı başka bir deyişle orta ve ortanın altında bir düzeyde ilgi gördüğü görülmektedir. Bunun nedeninin katılımcıların yaş, meslek, aile yaşam döngüsü evresi gibi nedenlere bağlı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Favori Otomobilleri

(No=Görsel Sıralaması A=Pozitif Puan B=Negatif Puan C=Puan farkı D=Sıralama)

No	A	B	C	Form	D
1	0	-8	-8	Kompakt değil /köşeli	14
2	15	-1	14	Kompakt değil /köşeli	3
3	4	-4	0	Kompakt/Köşeli değil	9
4	0	-7	-7	Kompakt değil /köşeli	13
5	3	-2	1	Kompakt/Köşeli değil	8
6	1	-2	-1	Kompakt/Köşeli değil	10
7	19	-1	18	Kompakt değil /köşeli	2
8	3	-5	-2	Kompakt/Köşeli değil	11
9	6	-9	-3	Kompakt/Köşeli	12
10	28	0	28	Kompakt/Köşeli	1
11	11	-4	7	Kompakt/Köşeli	5
12	0	-2	-2	Kompakt değil /köşeli	11
13	0	-3	-3	Kompakt değil /köşeli	12
14	6	-3	3	Kompakt/Köşeli değil	7
15	5	-1	4	Kompakt değil /köşeli	6
16	1	-2	-1	Kompakt/Köşeli değil	10
17	2	-3	-1	Kompakt/Köşeli değil	10
18	13	0	13	Kompakt değil /köşeli	4

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Otomobiller atfedilen işlevsel niteliklere ve sembolik niteliklerine göre açık olarak kodlandığında ise tasarım estetiği, sıradanlık, marka imajı, emniyet, fiyat, menşei, konfor, yedek parça ve servis, ikinci el satış, dayanıklılık, performans, iç donanım, boyut/ebat gibi kategoriler elde edilmiştir. Elde edilen bu kategoriler ve atfedilen negatif ve pozitif değerlendirmeler kullanılarak puan farkları alınmıştır ve Tablo 4'deki işlevsel ve sembolik niteliklere göre otomobillerin tasarım değerlendirme tablosu geliştirilmiştir.

Tasarım estetiği açısından ele alındığında katılımcıların en beğendikleri otomobilin ilk sırada 19 puanla 10 numaralı, ikinci sırada 10 puanla 7 numaralı ve üçüncü sırada 9 puanla 5 numaralı otomobilin olduğu görülmektedir. 10 numaralı otomobilin aynı zamanda en çok beğenilen otomobil listesinde birinci sırada yer aldığı ve 7 numaralı otomobilin bu listede ikinci sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Tasarım estetiği açısından dördüncü sırada ise en çok beğenilen otomobil sıralamasında üçüncü ve dördüncü sıralamada yer alan 2 ve 18 numaralı otomobillerin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4: İşlevsel ve Sembolik Niteliklere Göre Otomobillerin Tasarım Değerlendirme Tablosu

(No=Görsel Sıralaması A=Pozitif Puan B=Negatif Puan C=Puan Farkı D=Sıralama)

No	A	B	C	D	Tasarım Estetiği	Sıradanlık	Marka imajı	Emniyet	Fiyat	Menşei	Konfor	Y. Parça ve Servis	2. el satış	Dayanıklılık	Performans	iç Donanım	Donanım	Boyut/Ebat	Renk
1	0	-16	-16	13	-2	-5	-2	0	0	0	-1	0	0	0	-3	-1	-1	-1	0
2	25	-1	24	3	7	0	-1	8	0	0	1	0	0	4	1	0	0	2	2
3	4	-4	0	7	2	-1	1	-1	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1	1
4	0	-25	-25	14	-11	-8	0	-3	0	0	0	0	0	0	0	-1	-1	0	-1
5	10	-6	4	6	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	-3	-2	1
6	3	-3	0	7	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	-1	-1	0	-1	0
7	34	-1	33	2	10	0	2	3	0	1	6	1	1	1	5	1	2	-1	1
8	4	-8	-4	9	2	0	-1	-1	1	0	0	0	0	0	-1	1	0	-2	-3
9	0	-3	-3	8	-1	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0
10	52	0	52	1	19	0	1	10	1	0	3	0	0	3	6	2	2	4	1
11	5	-13	-8	11	-6	0	-1	1	0	0	0	0	0	3	-3	-1	-3	1	0
12	0	-10	-10	12	-5	-2	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	-1	-1	0	0
13	0	-7	-7	10	-1	-3	-1	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0
14	3	-6	-3	8	-1	-1	1	1	0	-1	0	0	0	1	-1	0	-2	0	0
15	8	-1	7	5	2	-1	1	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0
16	0	-3	-3	8	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	1	-5	-4	9	-4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1
18	14	-1	13	4	5	0	2	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	3	-1

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Emniyet, fiyat, konfor, yedek parça ve servis, ikinci el satış, dayanıklılık, performans, iç donanım, donanım, boyut/ebat gibi işlevsel ve sembolik etkenler göz önüne alındığında en yüksek puanları 52 puanla 10 numaralı otomobilin aldığı görülmektedir. Kompakt/köşeli değil formundaki 11 numaralı otomobilin ise işlevsel ve sembolik beklentileri 10 numaralı otomobil gibi karşılayamadığı görülmektedir. Tasarım estetiği açısından ise bu otomobil -6 puanla tasarım estetiği açısından en beğenilmeyen ikinci araç konumundadır. Bunun nedeni tasarımın başka markaların “kopyası” olarak görülmesi, “oturmamış bir tasarımının olduğunun” ve aracın “vaat ettiğini sunmadığının” düşünülmesidir. Buna karşılık, 10 numaralı otomobilin işlevsel nitelikleri “iç donanımı güzel”, “performansı iyi”, “fiyat-performans dengesi var”, “donanımı doyurucu”, “sağlam”, “Kaya, dağ, tepe aracı... Sert bir ortamda kullanmak isterdim”, “geniş”, “yüksek”, “güvenilir”, “emniyetli”, “güven uyandırıyor”, “oturaklı araba” şeklinde olumlu olmuştur. Otomobilin görsel tasarımının çok beğenildiği ise, “dizaynı güzel”, “tasarımı güzel”, “çok şık”, “spor”, “görünümü güzel”, “iyi tasarlanmış”, “hem lüks hem güzel” ve “kıvrımlı” gibi ifadelerle ortaya konulmuştur.

Kompakt değil/köşeli formundaki otomobillerden güvenlik, performans, yakıt tasarrufu, donanım, konfor gibi işlevsel nitelikler açısından yüksek puan alan ikinci ve üçüncü sıradaki otomobiller ise 2 ve 7 numaralı olan ve gerçek anlamda da yaklaşık olarak işlevsel nitelikler açısından birbirine denk olan sedan otomobillerdir. Yapılan araştırmada ise tasarım estetiği açısından 2 numaralı otomobil 7 puan alırken, 7 numaralı otomobil 10 puan almıştır. 2 numaralı otomobilin tasarımına yönelik olarak katılımcılar, “iyi tasarlanmış”, “tamponlar ve farların tasarımı çok güzel”, “kıvrımlı”, “orta düzey yönetici arabası gibi”, “dengeli”, “ağır araba”, “makam arabası gibi” gibi izlenimler dile getirmişlerdir. 7 numaralı otomobil ise tasarım estetiği açısından daha çok beğenilmiştir. Katılımcılar aracın görsel tasarımını beğendiklerini “görünüş daha keskin”, “tasarımı güzel”, “asil, klas duruyor”, “aerodinamik”, “çok klas”, “lüks duygusu uyandırıyor”, “çekici”, “alma isteği uyandırıyor”, “makam arabası gibi”, “ilham verici”, “lüks” gibi daha çok aerodinamizm ve bunun yanı sıra sosyal statü ile ilişkilendirilebilecek kavramlarla ifade etmiştir.

Tasarım estetiği açısından genel olarak en beğenilen üçüncü araç konumunda bulunan otomobillerden birisi ise kompakt/köşeli değil formundaki 5 numaralı otomobildir. Kompakt/köşeli değil formundaki diğer araçlar tasarım estetiği açısından oldukça düşük puanlar almışlardır. Bu araçlar 3, 5, 6, 8, 14, 16 ve 17 numaralı otomobillerdir ki aralarında en yüksek ikinci puanı 2 puanla 3 numaralı araç almıştır. Özellikle 17 numaralı otomobil hakkındaki yorumlar otomobilin “dümdüz” sıradan, “sıkıcı” olduğu yönündedir ve otomobil genel hatları fazla düz olduğu için eleştirilmiştir. 5 numaralı otomobilin görsel tasarımı hakkındaki izlenimlerini ise katılımcılar “dinamik tasarım”, “küçük ama güzel”, “genç”, “sevimli araba”, “hatları hareketli”, “tasarımını sevmiyorum”, “albenili tasarım”, “ön dizaynı, farların amblemin boyutu estetik olarak orantılı” gibi ifadelerle ortaya koymuşlardır. Araç hakkındaki genel izlenimler tasarımda dinamizmin rolünü öne çıkarmaktadır.

Tasarım estetiği açısından katılımcıların en beğenmediği kompakt değil/köşeli formundaki otomobiller ise -11 puanla 4 numaralı otomobil, -6 puanla 11 numaralı otomobil ve bunun yanı sıra -5 puanla 12 numaralı otomobildir. En beğenilmeyen otomobil 1 numaralı araç olmasına rağmen bunun nedeni tasarımsal niteliklerinden çok otomobilin işlevsel nitelikleri ve çok yaygın olarak kullanıldığı için sıradan bulunmasıdır. Oysa 4 numaralı otomobil özellikle görsel tasarım nitelikleri açısından eleştirilmiş ve oldukça yüksek bir negatif puan almıştır. Katılımcıların 4 numaralı otomobil için tasarım estetiği ile ilgili yorumları ele alındığında “tasarım kötü”, “çok fazla

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gördüğüm bir araba”, ”kişisel kullanımdan çok şirket arabası hissi yaratıyor”, “kendi isteğiyle aldığın değil de sana sormadan veriden bir araba gibi”, “nötr geliyor”, “tasarımı çok sade”, “göze çarpan bir detayı yok gibi”, “tasarımını sevmedim”, “basit”, “tasarım kötü”, “klasik”, “standart” gibi olumsuz değerlendirmelerin öne çıktığı görülmektedir. Otomobil yaygın biçimde şirket aracı olarak kullanılması nedeniyle sıradan bulunmuştur. Bunun yanı sıra otomobilin sade ve göze çarpan bir detay olmadan tasarlanmış olmasının katılımcılara itici geldiği gözlemlenmiştir. Araştırma bulgularına göre tasarımda özgünlük bir aracı tüketiciler açısından çekici kılan önemli etkenler arasındadır. Tasarım estetiği açısından en beğenilmeyen otomobille rarasında ikinci sırada yer alan 11 numaralı otomobil yukarıda ele alınmıştır. Ancak bu otomobil hakkında hatırlatılması gereken önemli bir detay otomobilin özgün bir tasarıma değil de başka otomobillere benzer bir tasarım taşımamasından dolayı duyulan rahatsızlıktır. Son olarak 12 numaralı otomobil tasarım estetiği açısından en beğenilmeyen üçüncü sıradaki araç konumundadır. Katılımcıların izlenimleri “tasarımını beğenmedim”, “önü çıkıntılı”, “çok sıradan tasarımlı”, “monoton”, “çirkin” şeklindedir. Otomobilin 17 numaralı otomobilde olduğu gibi daha çok düz hatlar taşımaması ve ön paneldeki gereksiz ayrıntılar nedeniyle itici bulunmuştur.

Araştırmada Tablo 4’de görülebileceği üzere beğenilen ya da beğenilmeyen otomobillerin biri hariç hepsinde tasarımın önemli bir etken olduğu belirlenmiştir. Seçilen favori otomobilde tasarımın en önemli etkenlerden biri olduğu araştırmanın bir diğer bulgusudur. Satın alma niyetini ölçmeye yönelik olan “Favori otomobilinizi satın alır mıydınız,” sorusuna yönelik olarak ise aracından memnun olduğunu belirten iki katılımcı hariç katılımcıların 16’sı favori olarak seçtiği otomobili satın almak istediğini diğer ikisi de satın alabileceğini belirtmiştir. Tasarım estetiğinin satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olan “Neden bu otomobili satın alırdınız?” sorusuna cevap olarak 16 katılımcının dördü özelliklerinden dolayı otomobilleri satın almak istediğini belirtirken, 12 katılımcı satın alma sebepleri arasında tasarımı önemli bir tercih nedeni olarak göstermiştir. Satın alabileceğini belirten diğer iki katılımcı da aynı şekilde tasarımı beğendiklerini ifade etmiştir. Katılımcılar bu soruya cevaplarından bazıları şöyledir: “Tasarım her zaman önemli bir kriter, ama tasarımını beğendiğim bir şeyi emniyetsizse almam. Ama her zaman beğendiğim tasarımlar arasından tercih ederim,” “Design, tasarımı en çok hoşuma giden o olduğu için alırdım. Tasarımı gayet güzel ve fiyatı gayet makul. Fiyat tasarım performansı iyi,” “Araçları bildiğim için özellikleri ve görünüşü/tasarımı yüzünden bu aracı alırdım...” “Markası, tasarımı iyi. Ona göre seçtim,” “Tasarımı çok güzel ve lüks. Emniyetli, sağlam araba.”

Araştırmada katılımcıların en beğendikleri otomobili belirlemelerinin ardından otomobil ile ilişkilendirilen sembolik bağlantıları ölçmeye yönelik olarak katılımcılara yöneltilen diğer bir soru ise şöyledir: “Bu araç sizin olsa nasıl bir imajınız olurdu?” İşlevsel ve sembolik niteliklerin yanı sıra tasarım estetiği açısından da en çok beğenilen otomobil olarak seçilen 10 numaralı aracı beğenen katılımcıların bu soruya cevabı “Daha önemli bir karakter gibi olurdu; prestij katar”, “Bilinçli, entelektüel, statüsü ortanın üstü”, “Havalı, genç, profesyonel”, “Zevk sahibi biri olarak görüldüğümü düşünürüm”, “Rahat ve kaliteli bir yaşam tarzı olan; hayattan zevk almayı bilen biri”, “Sportif, orta sınıfın üstü”, “Zevkli” ve “Beni yansıttı,” şeklindedir. Cevapların içe ya da dışa yönelik olup tüketici davranışları açısından katılımcıların psikolojik, kişisel, sosyal ve kültürel özelliklerine yönelik olduğu görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

Otomobil satın alma kararı tüketiciler açısından emniyet, marka imajı, donanım, iç donanım gibi farklı etkenleri bir bütün olarak değerlendirmeyi gerektiren bir süreçtir. Dolayısıyla doğal olarak araştırmada katılımcılar otomobilleri beğenilerine göre sıraladıklarında öncelikle farklı işlevsel ve sembolik faktörlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Araştırma birincil amacı olan tasarım estetiğinin satın alma niyeti üzerindeki etkisi açısından ele alındığında ise tasarım estetiğinin tüketici tercihleri açısından son derece önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Araştırmaya göre tüketiciler işlevsel özellikler kendilerini tatmin ettiği sürece, tasarım estetiği açısından beğendikleri otomobillere karşı tutumsal yakınlık hissetmektedir. Katılımcıların bazı otomobilleri itici bulmasındaki en önemli etken ise otomobillerin bazılarının çok yaygın olarak ya da ticari araç olarak kullanılmasından duyulan rahatsızlık hissinden dolayı 'sıradanlık' olmuştur. Bazı otomobillerin estetik nitelikler taşımadığının düşünülmesi bu otomobillerin itici bulunmasındaki diğer önemli etken olmuştur. Araştırmada otomobilleri itici kılabilen bir diğer etkenin ise görsel tasarımın başka otomobillerin tasarımının 'kopyası' olarak görülmesi olduğu bulgulanmıştır. Tasarımda özgünlük tüketiciler açısından otomobili çekici kılan etkenler arasında yer almaktadır. Otomobiller ile ilintili olarak katılımcıların ilişkilendirdiği sembolik anlamların ise tasarım tercihlerine göre tüketicilerin psikolojik, kişisel, sosyal ve kültürel özelliklerini ortaya koyduğu görülmektedir. Tasarım estetiği açısından beğenilen otomobillerin tüketicilerin benlik imajlarını ya da sosyal statüyü yansıtması araştırmanın bir diğer sonucudur.

KAYNAKÇA

- Baisya, R. K., ve Das, G. G. (2008). *Aesthetics in Marketing*. Los Angeles: Sage Publications Pvt. Ltd.
- Bloch, P.H. (1995). Seeking the Ideal Form: Product Design and Consumer Response, *Journal of Marketing*, 59 (3),16-29.
- Candi, Marina (2010), Benefits of Aesthetic Design as an Element of New Service Development, *Journal of Product Innovation Management*, 27 (7), 1047–1064.
- Charmaz, K. (2001). *Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis*, *Handbook of Interview Research: Context&Method*, Ed.Gubrium, J.F. ve Holstein J.A., (675-694), London: Sage Publications.
- Charmaz, K. (2009). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London: Sage Publications.
- Crilly, N., Moultrie, J. ve Clarkson, P. J.(2004).Seeing things: consumer responseto thevisual domain in productdesign, *Design Studies*,25 (6), 547-77.
- Crilly, N., Good, D., Matravers, D., & Clarkson, P. J. (2008). Design as communication: Exploring the validity and utility of relating intention to interpretation. *Design Studies*, 29(5), 425-457.
- Desmet, P.A. (2003).Multilayered Model of Product Emotions, *The Design Journal*, 6 (2), 4-13.
- Hertenstein, J. H., Platt, M. B. ve Veryzer, R. W., (2005). The Impact of Industrial DeDesign Effectiveness on Corporate Financial Performance, *The Journal of Product Innovation Management*, January, (22), 3-21.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Homburg, C., Martin S. ve Kuehnl, C. (2015). New Product Design: Concept, Measurement, and Consequences, *Journal of Marketing*, (79), 41-56.

İslamoğlu, A. H. ve Altunışık, R. (2013) *Tüketici Davranışları*, İstanbul: Beta.

Kotler, P. (2000). *Marketing Management Millennium Edition*, New Jersey: PrenticeHall.

Kotler P. ve Rath G.A. (1984). Design – a Powerful but Neglected Strategic Tool, *Journal of Business Strategy*, 5 (Güz), 16-21.

Krampen, M. (1996). Semiotics in Architecture and Industrial/Product Design, *The Idea of Design*, Ed. Margolin, V. ve Buchanan, R., (89-103), Cambridge: MIT Press.

Kreuzbauer, R. ve Malter, A. J. (2005). Embodied cognition and new product design: changing product form to influence brand categorization, *Journal of Product Innovation Management*, 22 (2), 165-176.

Lewin K. (1943). Defining the ‘field at a given time’, *Psychological Review*, 50 (3), 292–310.

Liu, Y., Yi, K. J., Chen, H. ve Balachander, S. (2017). The Effects of a Product’s Aesthetic Design on Demand and Marketing Mix Effectiveness: The Role of Segment Prototypicality and Brand Consistency, *Journal of Marketing*, 81 (1): 83-102.

Manali, K. (2015). Consumer Buying Behavior, *International Journal of Innovation and Scientific Research*, 14 (2): 278-286

Mono, R. (1997). *Design for product understanding*. Stockholm: Liber.

Mumcu, Y. ve Kimzan, H. S. (2015). The Effect of Visual Product Aesthetics on Consumers’ Price Sensitivity, *4th World Conference on Business, Economics and Management, WCBEM, Procedia Economics and Finance*, (26): 528 – 534.

Odabaşı, Y. ve Barış G. (2002). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: Mediacat.

Otomotiv Distribütörleri Derneği (2016). *Otomobil Ve H.Ticari Araç Pazarı Marka/Model Perakende Satışlar (Ocak-Ağustos 2016) Erişim tarihi: 2 Kasım 2016*, <http://www.odd.org.tr/folders/2837/categorical1/docs/1621/Model%20Dokumu%20A%C4%9Fustos%202016.pdf>.

Ranscombe, C., Hicks, B., Mullineux, G. ve Singh, B. (2011). Visually decomposing vehicle images: Exploring the influence of different aesthetic features on consumer perception of brand. *Design Studies*, 33 (4): 319-341.

Shannon, C.E.A. (1948). *Mathematical Theory of Communication*, Bell System Technical Journal, 27 (Temmuz, Ekim), 379-423 ve 623-656.

Tarta, C. ve Plaiş I. (2015). The Aesthetic Elements Kept in Mind By Romanians When Buying a Car, *International Conference “Marketing – from information to decision” 8th Edition*.

The BMW 3 Series Sedan and Sports Wagon (2016) Erişim tarihi: 1 Nisan 2017, <http://cdn.dealereprocess.com/cdn/brochures/bmw/2016-3series.pdf>.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ANTİK DÖNEM ÇATI KİREMİDİ TİPLERİNDEN; LAKONİA

ONE OF THE ROOFING TILE TYPES IN ANCIENT HISTORY: LACONIA

Arş. Gör. Yaşar ARLI

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi: Arkeoloji Bölümü

ÖZET

Anadolu arkeolojisinin bugüne değin yeterince araştırılmamış konulardan biri de, yapısal üniteleri örten çatılara ilişkin malzemelerdir. Antik dönem mimarı yapıları için çok önemli bir öge olan çatı kiremitleri ile ilgili tipoloji ve tasnif konusunda yeterince çalışma olmadığından çatı kiremitleri ve tipoloji konusunda birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bugün kiremitlerin teknik gelişim sürecinden ve dolayısıyla da kiremitlerin mimarlık üzerinde kültürel gelişimi hakkında bilgilerimiz kısıtlıdır. Bilgilerimizin kısıtlı olmasının en önemli nedeni de yapılan arkeolojik kazıların birçoğunda çatı kiremitlerinin önemsenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Kiremitler ile yapılan eğimli çatıların tek olumsuz yanı ağır olmasıdır. Bayraklı kazılarında bulunan çatı kiremitleri ile yapılan bir denemede 15 metre karelik bir alanın üstünü kapatabilmek için kullanılan kiremitlerin yaklaşık 700 kg. geldiği hesaplanmıştır. Bu denemede görüldüğü gibi kiremitli çatıların ağırlığının taşınması sorun olmuştur. Belki çatı kiremitlerinin MÖ 7. yüzyıla kadar gelişmiş bir sistem içerisinde kullanılmamasının en önemli nedeni çatı ağırlığının taşınabilmesi için mimaride bazı çözümlerinin gerekmesidir. MÖ 7. yüzyılda belirli çatı sistemlerinin kullanılmaya başlanması ile çatı kiremitlerinde biçim açısından da standartlaşma görülmeye başlanmıştır. Bu standartlaşmanın başında da Lakonia, Korinth ve Attika standartları gelmektedir. Bu üç standarttan ilkinin oluşturduğu, hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz ve günümüze kadar çok az sayıda örneği barındıran Lakonia tipi çatı kiremitleri; düz kiremit, kapama kiremidi, mahya kiremidi ve opaionlu düz kiremit olmak üzere bilinen dört türe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Kiremit, Düz, Kapama, Çatı Kiremidi.

ABSTRACT

One of the issues related to Anatolian archeology which has not been examined adequately yet is the materials related to roofs that covered structures. Since the number of the studies in typology and classification related to roofing tiles, which were a very important component in ancient architecture, is few, there have been various problems concerning roofing tiles and typology recently. Today, we possess quite limited information about the technical development process of the tiles and, in turn, about the effects of tiles on cultural development and architecture. The most prominent reason for our limited information on the issue is that in many archeological excavations, the roofing tiles are generally ignored.

The only disadvantage of the inclined roofs, which were made from tiles, is their heaviness. In a trial with the roofing tiles which were found in excavations in Bayraklı, the weight of the tiles that were used to cover a 15 m² area was calculated as approximately 700kg. As seen in this trial, sustaining to the heaviness of roofs made from tiles has been a problem. The main reason that roofing tiles were not used in a more developed system till 7 B.C. might be that there were must not have been architectural solutions to the issue of heavy roofs prior to this time. Together with the use of specific roofing systems in 7 B.C., a standardization in roofing tiles in terms of shape was also observed. Among these standardizations, the prominent ones include Laconia, Corinthian and Attica

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

standards. The Laconia roofing tiles about which we know the least among these three includes four types: plane tile, covering tile, ridge tile and opaion plane tile.

Key Words: Tile, Plane, Covering, Roofing Tile.

1. GİRİŞ

Yapıların korunması için farklı dönemlerde çatıların üzeri çeşitli malzemelerle örtülmüştür. Örneğin kullanılan malzemeler; asbest çimentolu levhalar, bakır, kurşun, çinko, galvanize sac, plastik, tahta, saz ve kiremittir. Bunlardan pişmiş toprak kiremitler bugünkü gibi antik dönemde de yaygın olarak kullanılmıştır. Çatıların üzerlerinin kiremitlerle kapatılması oldukça eski bir geleneğe dayanmaktadır.

Üstlerindeki örtüyle birlikte yapıları soğuk, sıcak, yağmur, kar, rüzgâr gibi doğal etkenlerden koruyan çatıların inşasındaki asıl amaç, yağışların birikmeden hızla atılmasını sağlamak ve bu şekilde suyun yapı içerisine sızmasını engellemektir (Özyiğit, 1990:303). Yörenin iklimi ve doğa koşulları çatı kaplama unsurlarının belirlenmesinde etkili olmuştur (Brodrribb, 1987:10). Ayrıca kiremitlerdeki gelişme mimaride de bir takım değişikliklere yol açmıştır. En önemli değişiklik çatı biçimlerinde olmuştur. Çatı kiremitlerinin öncesinde çatılarda genellikle düz ya da eğimli çatı sistemi tercih ediliyordu. Düz çatı sisteminin dayanıksızlığı nedeniyle sürekli bakıma ihtiyaç duyması eğimli çatı sistemlerinin uygulanmasına neden olmuştur; ancak saz, kamış gibi otsu bitkilerle kapatılan eğimli çatılar kırk beş derecelik bir açıya sahip olmalıydı. Bu durum geniş alanların eğimli çatılarla kapatılmasını zorlaştırıyordu; çünkü kapatılacak alan genişledikçe hem çatıyı taşıyan orta noktaya binen yük hem de çatının yüksekliği artıyordu. Eğim azaltma yoluyla genişletme tercih edildiğinde, eğimin azlığından dolayı, suyun akışkanlığı azalacak bu da çatılarda sızmalara ve kar birikmesiyle çatıların çökmesine neden olacaktı. Kiremitlerle yapılan eğimli çatıların tek olumsuz yanı ağır olmasıdır. Bayraklı kazılarında bulunan çatı kiremitleri ile yapılan bir denemede 15 metre karelik bir alanın üstünün kapatabilmek için kullanılan kiremitlerin yaklaşık 700 kg. geldiği hesaplanmıştır (Bingöl, 1976/77:55). Bu denemede görüldüğü gibi kiremitli çatıların ağırlığının taşınması sorun olmuştur. Belki çatı kiremitlerinin MÖ 7. yüzyıla kadar gelişmiş bir sistem içerisinde kullanılmamasının en önemli nedeni çatı ağırlığının taşınabilmesi için mimaride bazı çözümlerinin gerekmesidir.

Çatı kiremitleri ile ilgili ilk bilgileri Romalı yazar Plinius'tan (MS 23/4-79) öğreniyoruz. Plinius ilk çatı kiremitlerinin Kıbrıs Kralı Kinyas tarafından keşfedildiğini yazmaktadır; ancak bunu destekleyecek arkeolojik bir buluntu henüz yoktur (Winter, 1994:1; Yıldırım, 2014:21). Akerström'e göre çatıların korunmasında terracota kullanımı ve bunun sima ve akroter gibi dekoratif elemanlarla süslü bir hale getirilmesi tamamen Yunan dünyasının keşfidir (Akerström, 1966:185*).

2. Lakonia Tipi; Çatı Kiremidi Türleri

* Y. ARLI; Antik dönem çatı kiremidi tiplerinin ortaya çıkışı Yunan dünyasının keşfi olarak nitelendirilip MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmektedir; fakat eldeki mevcut verilerin ve yapılan araştırmaların yetersiz olmasına rağmen Anadolu'nun kadim uygarlıklarından biri olan Friglere ait olan "Yazılıkaya ve Aslanlıca Mezar Anıtları" MÖ 8. yüzyılın sonlarına aittir (Resim 1-2). Her iki mezar anıtında da her iki tarafa meyilli; semerdam yani beşik çatı görülmektedir. Beşik çatının ortaya konması için ise mahya kiremidine ihtiyaç vardır. Her iki mezar anıtında da semerdam çatının uygulanması; Düver ve Pazarlıdan ele geçen kiremit parçalarının da gün yüzüne çıkması çatı kiremitlerinin kullanımının MÖ 7. yüzyıldan da öncesine ait olabileceğini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Anadolu arkeolojisinin bugüne değin yeterince araştırılmamış konulardan biri de, yapısal üniteleri örten çatılara ilişkin malzemelerdir. Bilgilerimizin kısıtlı olmasının en önemli nedeni de yapılan arkeolojik kazıların birçoğunda çatı kiremitlerinin önemsenmemesinden kaynaklanmaktadır. Antik dönemde üç tip çatı kiremidi olduğu bilinmektedir. MÖ 7. yüzyılda belirli çatı sistemlerinin kullanılmaya başlanması ile çatı kiremitlerinde biçim açısından standartlaşma görülmeye başlanmıştır. Bu standartlaşmanın başında Lakonia, Korinth ve Attika standartları gelir (Demir, 2003:318). Kiremitlerde çeşitli merkezlerde belirli standartların kullanılmaya başlanması da bu dönemde var olan ticaretin göstergesidir (Demir, 2003:318).

2.1. Lakonia Tipi Çatı Kiremidi

Çatı kiremidi tipleri arasında en az araştırılanıdır. Yapılan çalışmalar sınırlı olduğundan form gelişimi bir kronolojiye oturtulamamıştır. Yapı olarak Korinth tipi (Resim 3) çatı kiremidinden, ana örtü elemanın aşağı doğru daralan bir trapezoidal (ikizkenar yamuk) formda, kapama kiremidinin ise aşağı doğru genişleyen trapezoidal bir yapıda olmasıyla kolaylıkla ayırt edilebilmektedir. Üretim merkezi Lakonia olan ve düzenli bir plan gerektirmeyen yapısı ile her tür binaya uygulanabilirliği erken mimariden başlayarak geç döneme kadar bu kiremidin yaygın kullanımını sağlamıştır (Resim 4). Düzenli ve planlı kentlerin ve yapıların ortaya çıkması ile kullanım üstünlüğü Korinth tipi çatı kiremitlerine geçmiş; fakat buna rağmen bazen koloni bölgelerinde de kullanımına devam edilmiştir.

2.1.1. Lakonia Tipi Çatı Kiremidi Türleri

Çeşit bakımından Korinth tipi çatı kiremidini aratmayıp, bünyesinde birçok türü barındırmaktadır; fakat gereken önem verilmediği için yeterince tespit edilememiştir. Yapılan araştırmalar ve eldeki veriler ışığında Lakonia tipi çatı kiremitleri; düz, kapama, mahya, eğimli mahya, opaionlu düz kiremit ve oluklu düz kiremit olmak üzere altı kısma ayrılmasına rağmen bu kiremit türlerinden sadece dördü hakkında bilgi sahibiyiz (Cooper, 1988:66).

2.1.1.1. Düz Kiremitler (Stroterler)

Kaplamanın asıl unsurları olan düz kiremitler, işlevleri gereği bulgular arasında sayısal çokluğu oluştururlar. Antik dönem boyunca dikdörtgen biçimlerini genel olarak koruyan düz kiremitler, boyutları açısından günümüz örneklerinden büyük olmakla beraber, kullanıldıkları yapı ve üretildikleri dönemler esas alındığında, farklılıklar içerdikleri gözlenebilmektedir. Ancak, düz levhalar biçimindeki formlarıyla geleneksel dokularını uzun süre devam ettirdikleri de söylenebilir (Özyiğit, 1990:305-306).

Lakonia tipi düz çatı kiremidi, Korinth tipine oranla daha incedir ve ortalama 2-2,5 cm'dir. Bunları üç grupta inceleyebiliriz (Cooper, 1988:66).

2.1.1.1.1. Tip 1

İleri doğru hafif daralırlar ve konkav yapıdadırlar. Kenarlar tam olarak birleşmez ve birleşme yerlerinde açıklık vardır (Resim 5). Geniş konkav yapıları ve bu yüzden çatıya düz oturmamaları sebebiyle çatının ön kısımlarında bulunan ahşap hatıllar kiremitlerin profillerine göre kesilmiş olmalıdır (Schwander, 1988:292). Böylece kiremitler hem desteklenmiş olmakta hem de yüksekte kalmayıp, yağmur suları rahatça akabilmektedir.

2.1.1.1.2., Tip 2

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bunlar Tip 1'e oranla daha düzdür ve daha az konkav yapıdadırlar. İlerde kenarları tam birleşir (Resim 6). Yağmur sularının girmemesi ve üstüne gelecek kapama kiremidinin daha iyi oturabilmesi için Tip 1'e oranla kenarları çıkıntı yapmış ve vurgulanmıştır (Ohnesorg, 1988:198).

2.1.1.1.3., Tip 3

Tip 2' ye benzese de daha az konkav yapan kenarları yükseltilmiş ve alttaki kiremide daha iyi oturtulması sağlamak amacıyla ön bölümleri biraz daha kalın yapılmış ve hafif alta doğru uzatılmış olmalarıyla farklılık gösterir (Resim 7). Fakat bu Korinth tipinde olduğu kadar yüksek değildir. Üç yan profilli olup, üst kısa kenardaki profil uzun, kenarlardaki daha alçak ve yarım yuvarlaktır.

2.1.1.2., Kapama Kiremitleri (Kalypterler)

Profilleri üretildikleri dönemlere göre farklılıklar gösteren kapama kiremitleri; düz kiremitlerin yan yana gelen kenarlarını örterler. Beşik çatı görünümlü Arkaik dönemden Roma dönemi içlerine kadar kullanılmış olan ve sonra profilleri zamanla iç kesimde üçgen form kazanmış kapama kiremitleri, Erken Doğu Roma döneminde en eski örneklerde görüldüğü üzere yarım yuvarlak profil kazanırlar (Özyiğit, 1990:306). Ayrıca Lakonia tipi kapama kiremidi kendi içerisinde Tip 1 ve Tip 2 olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

2.1.1.2.1., Tip 1

Yarım daire formunda olup altta kalan kiremidin üst kısmı geniş, bunun üzerine gelen bir sonraki kiremidin alt kısmı ise daraltılmıştır. Böylece olası su sızmalarının önüne geçilmiştir. Tip 1'de kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.

2.1.1.2.1.1., Tip 1 A

Yarım daire formunda olup altta kalan kiremidin üst kısmı geniş, bunun üzerine gelen bir sonraki kiremidin alt kısmı ise daraltılmıştır. Böylece olası su sızmalarının önüne geçilmiştir (Resim 8).

2.1.1.2.1.2., Tip 1 B

Tip 1'dan farkı sadece kapama kiremidinin arkasına eklenen kiremitle aynı formdaki şerit olmuştur (Resim 9). Böylelikle öncesinde gelen kapama kiremidinin üstüne daha iyi oturmakta ve rüzgârla meydana gelecek kaymalar engellenmiştir (Bingöl, 1976/77:75).

2.1.1.2.2., Tip 2

Bu kapama kiremidi diğer tiplerden çok rahat ayırt edilebilmektedir. Genişçe yüksek konkav yaparlar (Resim 10). Ön tarafı arkasına oranla daha kalkıktır. Böylelikle bir önceki kapama kiremidine daha iyi oturmaktadır. Geniş olmaları nedeniyle diğer tiplere oranla hemen hemen düz kiremidin 3/1'ni örtmektedir.

2.1.1.3., Mahya Kiremitleri

Bu kiremitler, çatının eğimli iki yüzeyini birleştiren mahyanın üzerine gelir ve form olarak da mahya ağacıyla uyum içerisinde olup tıpkı kapama kiremitleri gibi yarım daire olmakla birlikte kalypterlerden daha geniş ve yüksektirler (Resim 11). Formu mahya ağacına uyum sağlar. Mahya kiremitleriyle eğimli mahya kiremitleri bir bütün olarak yapıldığı gibi ayrı da yapılmıştır. Mahya kiremidi ile eğimli mahya kiremidinin birlikte yapılması Protokorinth dönemden Klasik döneme kadar devam etmiştir (Cooper, 2008:238). Hellenistik dönem Lakonia tipi çatı kiremitleri pek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırılmadığı için bu dönemdeki formları hakkında bilgimiz yoktur. Muğla Yatağan İlçesi'ndeki Yeşilbağcılar Beldesi'ndeki Börükçü mevki kazılarında açığa çıkarılan Roma dönemi Lakonia tipi mahya kiremitlerinin hepsi tek yapılmış, eğimli mahya kiremidile bir bütün olarak yapılan örneğe rastlanmamıştır (Tırpan&Söğüt, 2006:263). Bu da en geç Roma döneminde mahya kiremidinin tek parça olarak yapıldığını göstermektedir.

Protokorinth dönemde Sparta Artemis Tapınağı'nda (MÖ 650-620) yarım daireden biraz daha geniş forma sahip olup mahya kiremidi, kalypterlere oranla daha yüksektir (Yıldırım, 2014:37) (Resim 12). Mahya ile eğimli mahya kiremidi birlikte bir bütün olarak yapılmıştır. Mahya kiremidi iki stroterin ortasına konulmakta olup ve iki stroterin arasında bulunan kalypterin yağmur suyunun gitmesi için uzun kenarında dışbükey oluk bulunur.

Kısa kenarda art arda sıralanacak olan mahya kiremitlerinin oturması için kiremit üst yüzeyinden daha alçakta bir kanal yapılmıştır. Böylece iki katlı bir görünüm kazanmıştır.

Arkaik döneme tarihlenen mahya kiremitleri kalypterlere oranla daha yüksektir ve dışbükey profile sahiptir; fakat iç profili yarım daire değil semerdam formdadır (Resim 13). Klasik dönemde ise iç profilin at nalı forma dönüştüğünü Bassai Apollon Tapınağı çatı kiremitlerinde görmekteyiz (Yıldırım, 2014:37) (Resim 14).

Hellenistik dönem ve Roma İmparatorluk dönemine tarihlenmiş herhangi bir mahya kiremidi söz konusu olmadığından dolayı her iki dönemde de mahya kiremitlerinin nasıl bir gelişim gösterdiği hakkında bilgi sahibi değiliz.

2.1.1.4., Opaionlu Düz Kiremitler

Lakonia tipi opaionlu çatı kiremidi türü ile ilgili şimdiye kadar yayınlanmış bir kaynağa rastlanmamış olup kazılarda neredeyse bir bütün olarak ele geçmesi söz konusu değildir. Börükçü mevki kurtarma kazılarında bir örnek, parça olarak da olsa ele geçmiştir (Tırpan&Büyüközer, 2012:437). Dikdörtgen şeklinde olup delik köşelere daha yakındır ve delik tam yuvarlak olmayıp kabaca elipse benzerdir (Yıldırım, 2014:34). Korinth tipi çatı kiremitleri gibi dikdörtgen yapılmış ve düz yüzeylidir. Korinth tipi çatı kiremitlerinden etkileşim söz konusudur. Delik kabaca ve yüksek yapılmış olup içe doğru eğimlidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

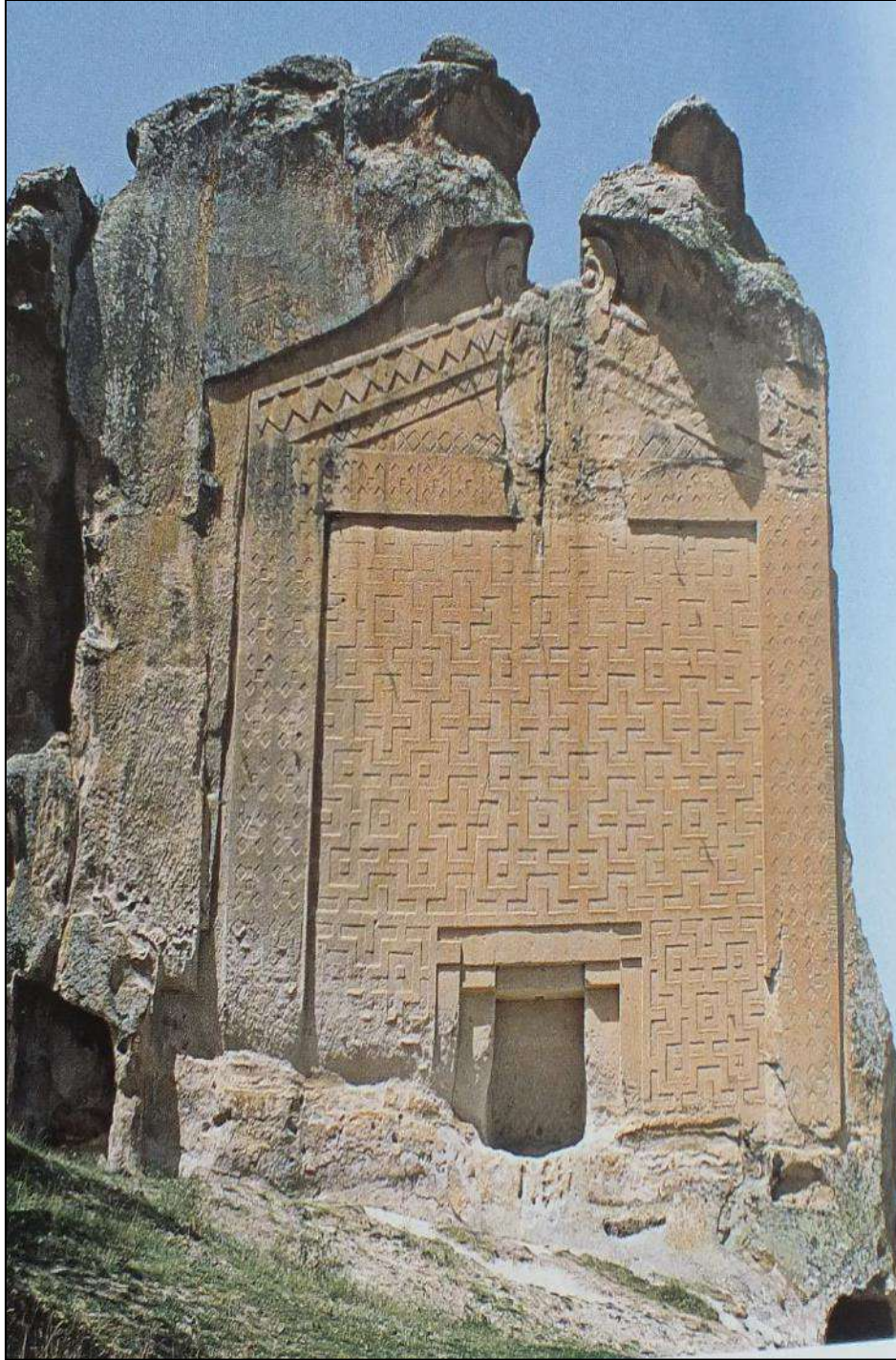
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

RESİMLER

Resim 1. Yazılıkaya Anıtı. T. T. Sivas, Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesinde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monument, "Frig Dini ve Kült Uygulamaları" 2012:214.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

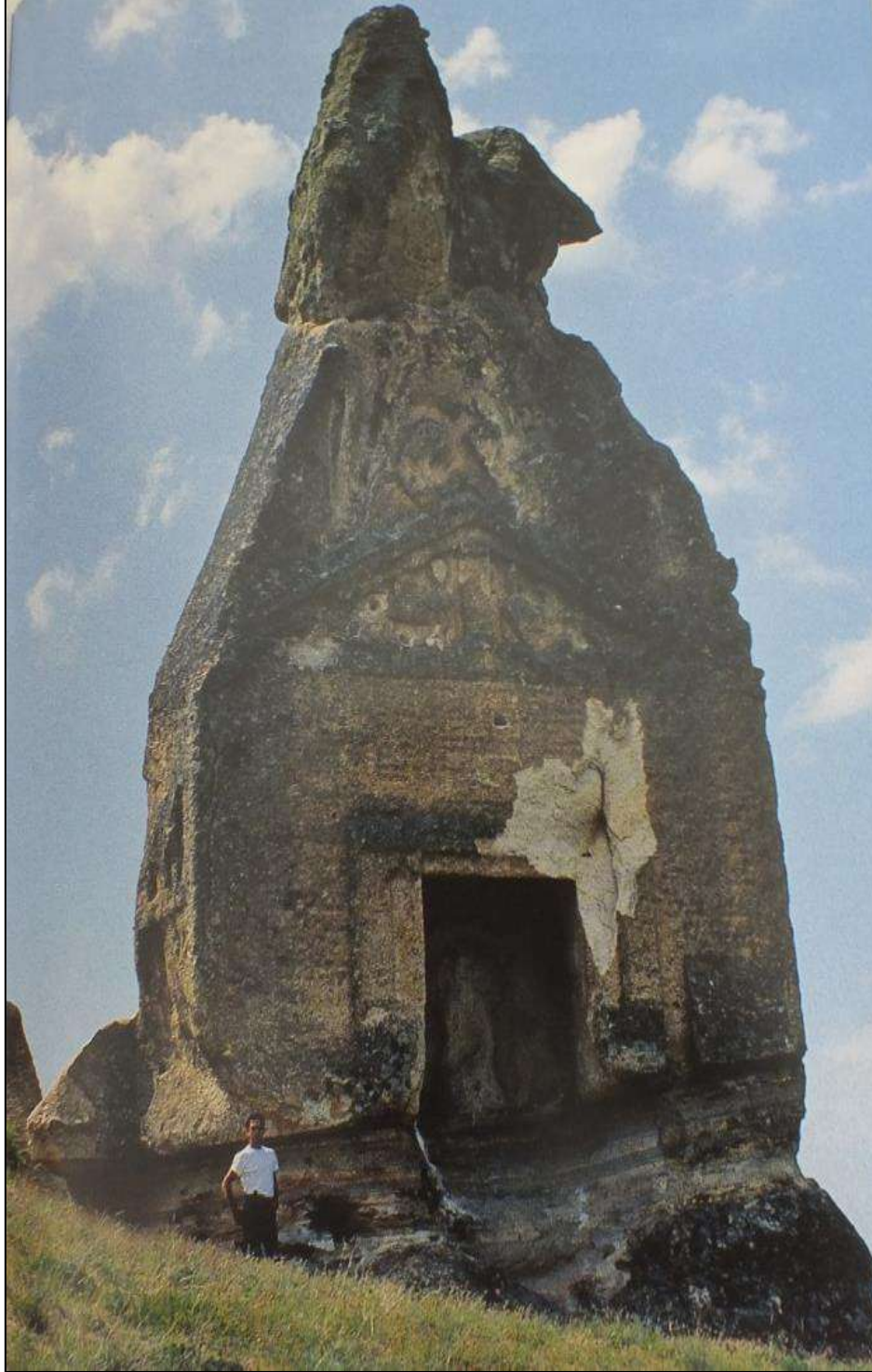
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 2. Aslankaya Anıtı. T. T. Sivas, Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesi'nde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monuments, "Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya-Midas Kenti" 2012:151.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

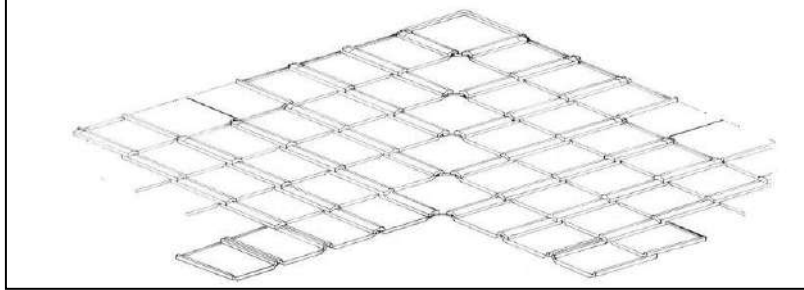
İKSAD

www.iksad.org

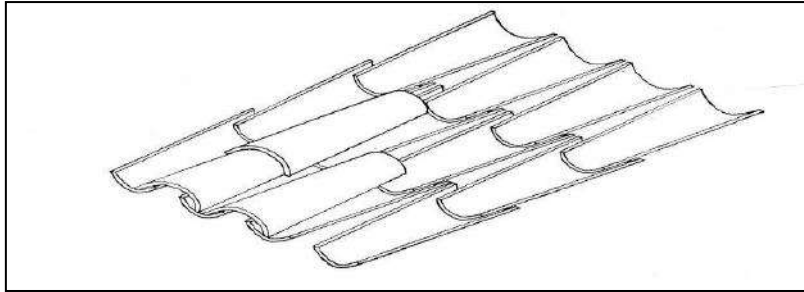
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

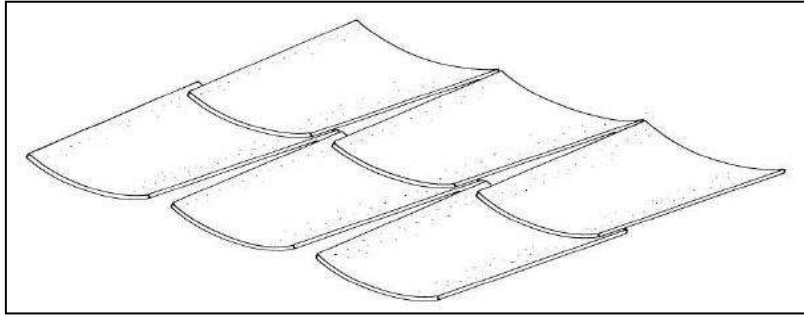
KAZNU

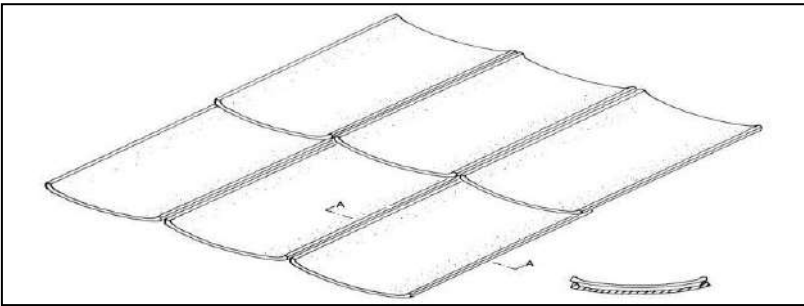
Resim 3. Korinth Tipi Çatı Kiremidi Türlerinden; Düz ve Kapama Kiremitlerinin Sıralanışı. Ö. Özyiğit, “Antik Çatılarda Dere Kiremitleri” Arkeoloji-Sanat Dergisi IV, 1988:115.

Resim 4. Lakonia Tipi Çatı Kiremidi Türlerinden; Düz ve Kapama Kiremitlerinin Sıralanışı. Ö. Özyiğit, “Alaturka Kiremidin Oluşumu” Arkeoloji ve Sanat Dergisi V, 1990:151.

Resim 5. Lakonia Tipi Düz Kiremitlerden; Tip 1. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:182.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

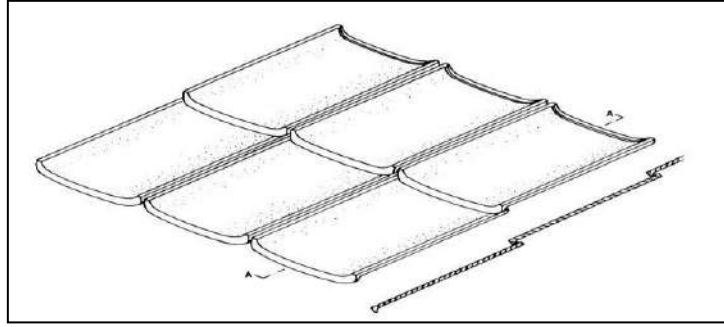
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

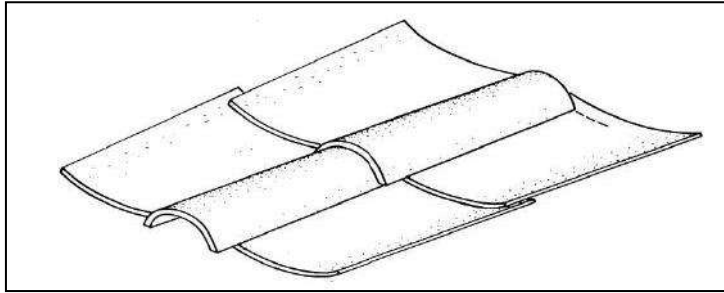
www.iksadkongre.org

KAZNU

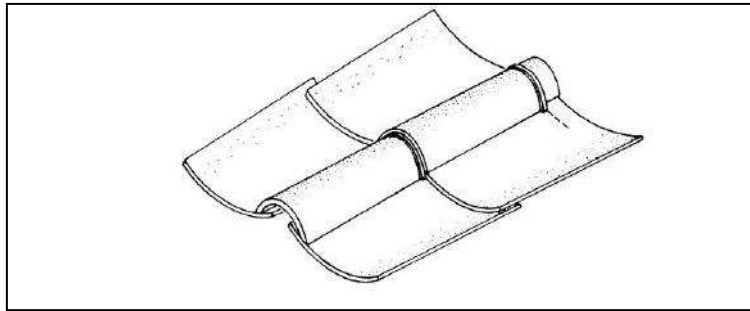
Resim 6. Lakonia Tipi Düz Kiremitlerden; Tip 2. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:182.

Resim 7. Lakonia Tipi Düz Kiremitlerden; Tip 3. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:183.

Resim 8. Lakonia Tipi Kapama Kiremitlerinden; Tip 1 A. E. Yıldırım “Olba Manastırı Çatı Kiremitleri ve Örtü Sistemleri” Yüksek Lisans Tezi, 2014:88.

Resim 9. Lakonia Tipi Kapama Kiremitlerinden; Tip 1 B. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:184.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

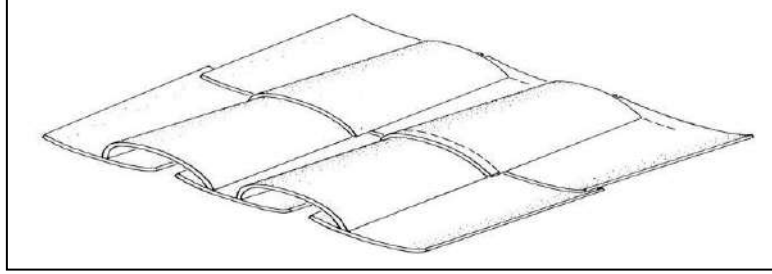
İKSAD

www.iksad.org

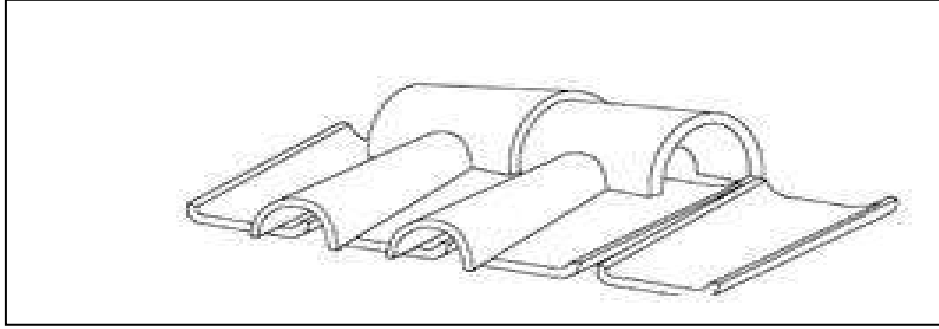
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

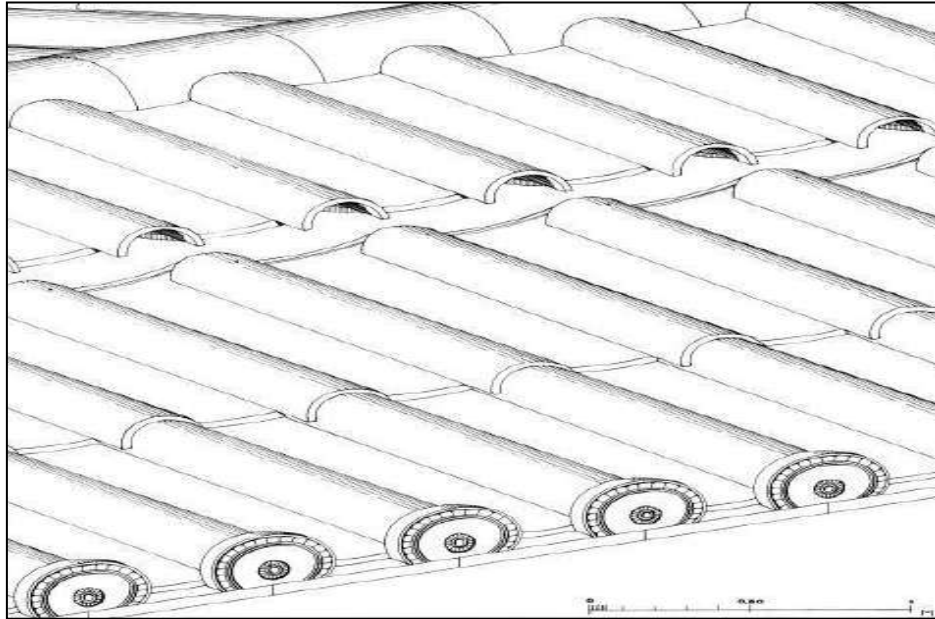
KAZNU

Resim 10. Lakonia Tipi Kapama Kiremitlerinden; Tip 2. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:186.

Resim 11. Düz ve Kapama Kiremitlerin; Mahya Kiremidi ile Bağlantısı. M. R. Glendinning “A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordion” Hesperia 65.1, 1996:109.

Resim 12. Her İki Tarafa Meyilli (Semerdam) Çatıyı Birbirine Bağlayan Mahya Kiremitlerinden Genel Bir Kesit. N. A. Winter, “Defining Regional Styles in Archaic Greek Architectural Terracottas” Hesperia 59.1, 1990:15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

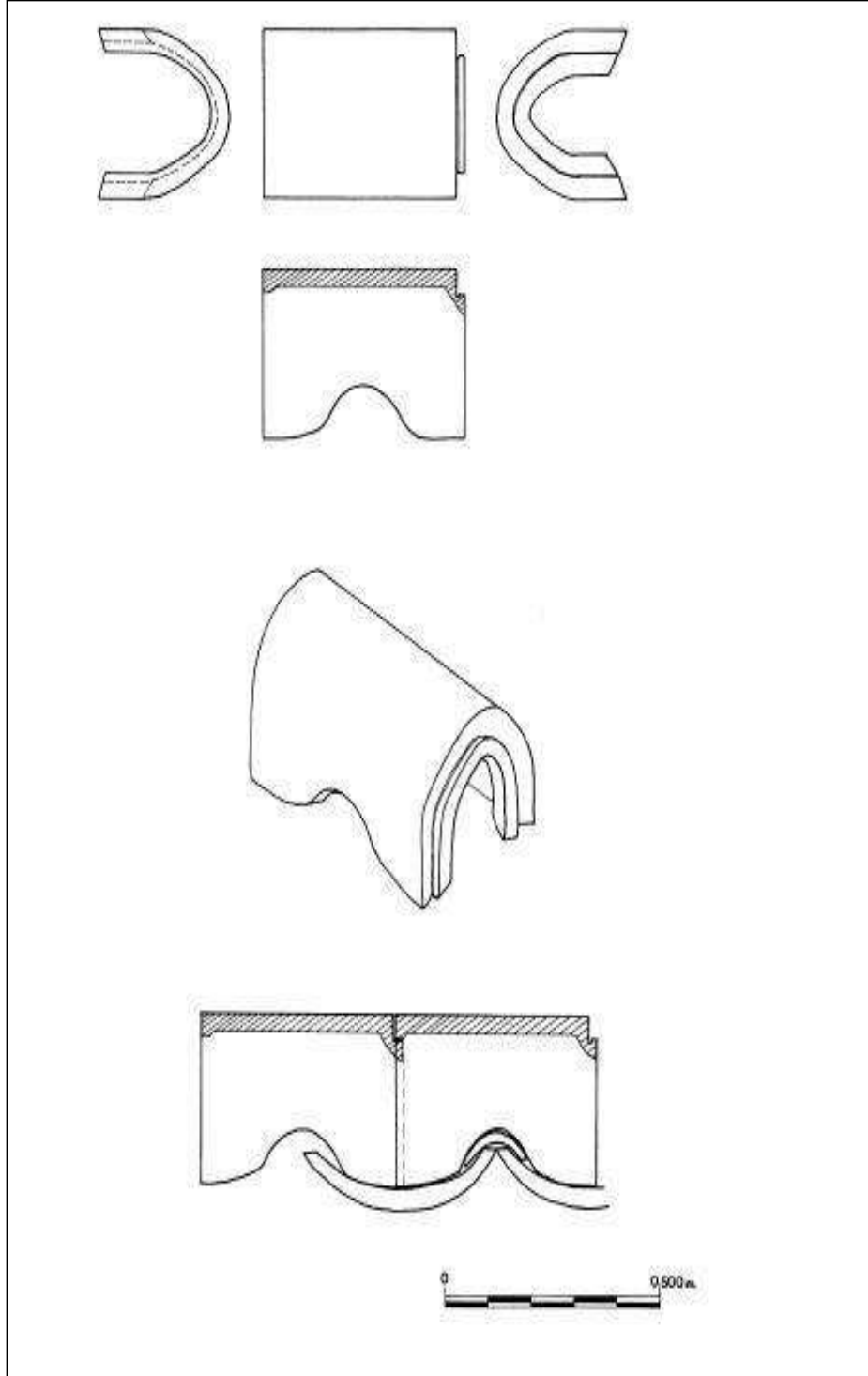
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 13. Mahya Kiremidinden Kesit. N. K. Cooper, “Archaic Architectural Terracottas from Halieis and Bassai” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:81.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

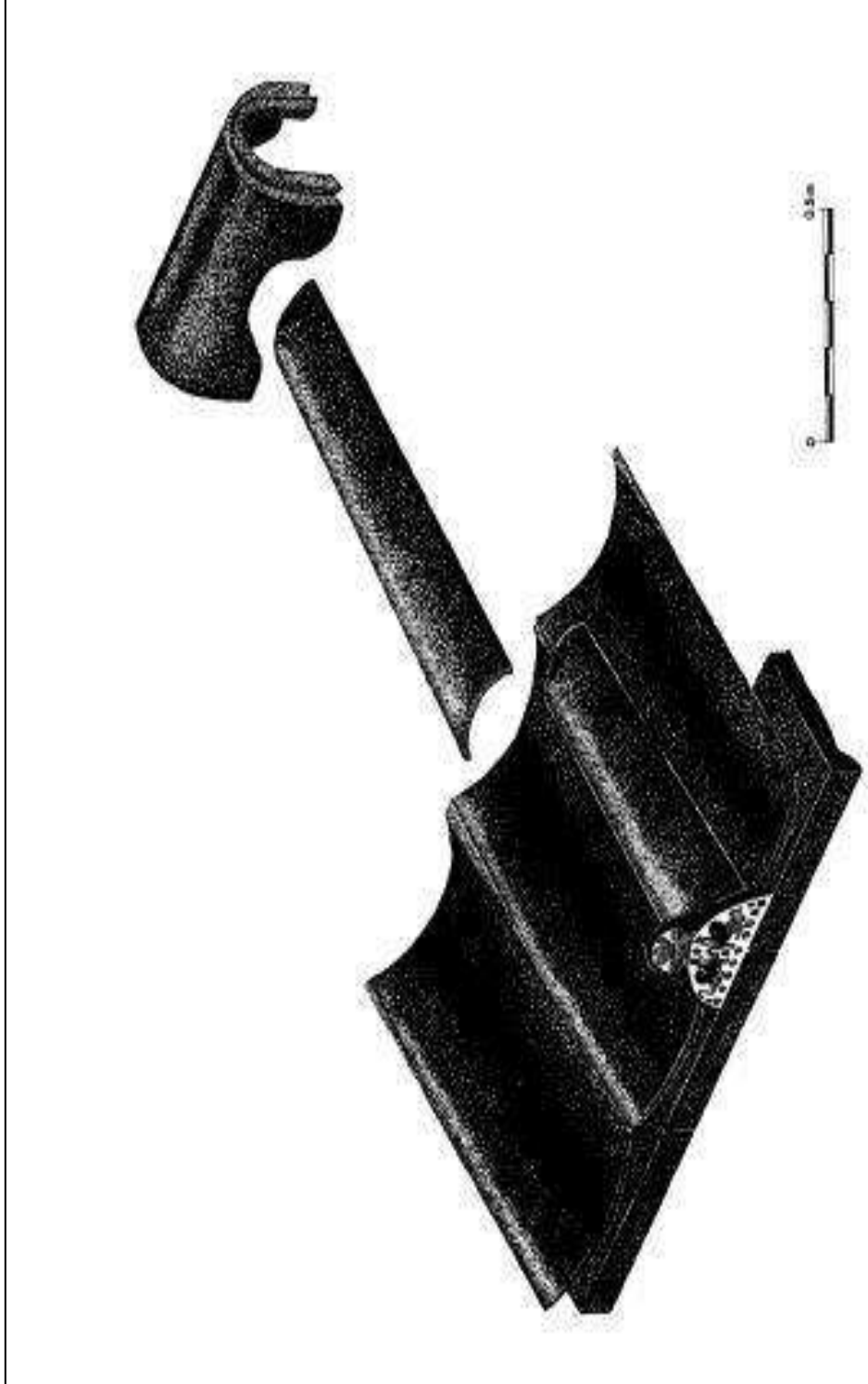
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 14. Mahya Kiremidinden Görünüm. N. K. Cooper, “Archaic Architectural Terracottas from Halieis and Bassai” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:88.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynakça

- Akerström, A. (1966). Die Architektonischen Terrakotten Kleinasiens. İsveç: Glerup, Lund.
- Bingöl, O. (1976/77). Bayraklı (Eski İzmir) Çatı Kiremitleri. Anadolu/Anatolia XX, 51-81.
- Brodribb, G. (1987). Roman Brick and Tile. United Kingdom: Sutton Publishing Ltd.
- Cooper, N. (1988). Archaic Architectural Terracottas from Halieis and Bassai. Proceeding of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 65-94.
- Cooper, A. F. (2008). The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World. In J. P. Oleson (Eds), Greek Engineering and Constuction (pp. 225-255). United Kingdom: Oxford University Press.
- Demir, T. (2003). Antik Çağda Çatı Kiremitleri. III. Uluslar arası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyomu Bildiriler Kitabı, 315-320.
- Glendinning, M. R. (1996). A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordian. Hesperia 65.1, 99-119.
- Ohnesorg, A. (1988). Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos. Proceeding of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 181-198.
- Özyiğit, Ö. (1988). Antik Çatılarda Dere Kiremitleri. Arkeoloji-Sanat Dergisi IV, 115.
- Özyiğit, Ö. (1990). Alaturka Kiremidin Oluşumu. Arkeoloji ve Sanat Dergisi V, 151.
- Özyiğit, Ö. (1990). Batı Anadolu'da Antik Dönem Çatıları. X. TürkTK, 303-326.
- Roller, L. E. (2012). Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesinde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monument. İçinde T. T. Sivas, H. Sivas (ed.), Frig Dini ve Kült Uygulamaları (ss. 214). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schwander, E. (1988). Ünberlegugen Zur Technischen Struktur und Formentwicklung Archaischer Dachterrakotten. Proceeding of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 291-230.
- Sivas, T. T. (2012). Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesinde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monument. İçinde T. T. Sivas, H. Sivas (ed.), Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya-Midas Kenti (ss. 151). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tırpan, A. A., & Söğüt, B. (2006). Lagina ve Börükçü 2004 Yılı Çalışmaları. XXXIII. KST Cilt II, 433-450.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tırpan, A. A., & Büyüközer, A. (2012).Lagina 2010 Yılı Çalışmaları. XXXIII. KST Cilt II, 433-450.

Yıldırım, E. (2014).Olba Manastırı Çatı Kiremitleri ve Örtü Sistemleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Winter, N. A. (1990).Defining Regional Styles in Archaic Greek Architectural Terracottas. Hesperia 59.1, 15.

Winter, N. A. (1993).Greek Architectural Terracottas from the Prehistoric to End of the Archaic Period. Büyük Britanya: Clarendon Press.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ATATÜRK DÖNEMİNDE HUKUK UYGULAMALARI (1923-1938)

ATATÜRK PERİOD LAW APPLICATIONS (1923-1938)

Doç. Dr. Şayan ULUSAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, sayanulusan@gmail.com

“Herhalde dünyada bir hak vardır. Ve hak kuvvetin üstündedir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

ÖZET

Hukuk kavramı toplum ve devlet ilişkilerini düzenleyen, maddi yaptırım ve zorlayıcı özelliği bulunan kurallar bütünüdür. Bir hukuk düzeninin varlığı devlet için mutlak gereklidir ve devletler toplumun devamı ve esenliğini, bireylerin faaliyetlerini uyumlu ve eşit bir durumda tutabilmeyi hukuk kuralları sayesinde sağlarlar. Hukuk kuralları, toplumda dirlik düzenliği sağlamak, hukuki güvenliği sağlamak, adaleti gerçekleştirmek, toplumun gelişimine kendisini uyduracak tedbirler almak gibi olguları içinde barındırmaktadır.

Türklerde tarih boyunca hukuk, “Türk Töresi” sayesinde sağlanmıştır. Türk Töresi, Türklerin yazılı olmayan hukuk kurallarıdır ve aile, toplum ve devlet içinde bu kurallar geçerli olmuştur. İslamiyet ile birlikte bu kurallara şer’i hükümlerde dahil olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti’nde hukuk sistemi şer’i hukuk ve örfi hukuk olmak üzere devam etmiştir.

Cumhuriyet ile birlikte Türkiye kendi yapısına uygun kanunları seçip uygulamaya geçmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, çağdaş hukukun ilgili kanunlarını almanın gerekliliğini daha Milli Mücadele yıllarında dile getirmiştir. Buna dair çalışmalarının bir göstergesi de Milli Mücadele döneminde tam bağımsızlık için kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’dir. Hukuk kavramını içinde barındıran bu cemiyetler Sivas Kongresi’nde «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti» adı altında bir çatı altında toplanmıştır.

Yeni hukuk sisteminin kurulmasıyla ilgili adımlar 1925 yılında atılmaya başlanmıştır. 1926 yılı itibarıyla da pek çok hukuk alanında ilerleme kaydedilmiştir. Bu yıl içerisinde Batı’dan alınan kanunlarla Türk hukuk sistemi yepyeni bir sisteme dahil olmuştur.

Özellikle Türk kadınının hukuk önünde Türk erkeği ile eşit duruma getirilmesi de getirilen hukuk düzenlemeleri sayesinde olmuştur. Cumhuriyetten önce az da olsa kadın konusunda hukuk alanında bazı iyileştirmeler yapılmak istenmiştir. Mesela, 1917 yılında Osmanlı Devleti’nde çıkan “*Aile Hukuku Kararnamesi*” ile Türk kadınına bazı haklar verilmiştir. Ancak müttefiklerin Osmanlı Devleti’ni işgal etmesiyle yaptıkları işlerin başında bu kararnameyi yürürlükten kaldırmak gelmektedir. Bunun sebebi Türk kadınının aydınlanmasının önünü kesmektir. Cumhuriyet diğer alanlarda olduğu gibi Türk kadınının hukuk alanında da eşitliğini sağlamıştır.

Atatürk’ün anlayışında hukuk, kuvvetten üstün olduğu için, hukuka bağlılık iç politikasında olduğu gibi dış politikasının da temelini oluşturmuştur. Buna güzel örneklerden birisi de 1926 yılındaki Bozkurt-Lotus Davası’dır. Genç Türkiye Cumhuriyeti Lahey Adalet Divanı’nda kendisini gayet güzel savunmuş ve haklılığını ispat etmiştir.

Dolayısıyla demokrasiyle taçlanan bir Cumhuriyet olması hasebiyle Türkiye’de «*Hukuk Devleti*» anlayışı Atatürk tarafından Cumhuriyet ile birlikte uygulamaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türk hukuku, Atatürk dönemi, Medeni Kanun, kadın hakları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ABSTRACT

The concept of law regulating the relationship between society and the state, financial and compelling feature is the set of sanctioned rules. The state is absolutely necessary for the existence of a legal order and continuation of the wellbeing of the Society of States and individuals to hold a case of the activities of harmonious and equal thanks to the rules of law they provide. The rule of law harmony in society, provide legal security and ensure justice to perform, to take measures to adapt itself to the development of society and includes facts like.

The Turks throughout history, the law, is provided thanks to a "Turkish Tradition". Turkish Tradition, the unwritten rules of the Turks and family, community and these rules have been in effect within the state. These rules together with the Islam religion has been included in religious rules. The legal system in the Ottoman Empire, especially religious law and customary law continued to be.

With the Republic of Turkey and select according to their structure and the laws it has passed to the application. Mustafa Kemal Atatürk, the necessity of getting the laws related to the contemporary law, more expressed in the years of national struggle. An indicator of work that during the period of national struggle for complete independence is "the Defense of Law Societies". The concept of the rule of law in the host society are Sivas Congress «Anatolia and Rumeli the Defence of Law Society» are gathered under one roof under the name.

With the establishment of the new legal system, steps are being taken in 1925. There has been progress in the field of law as many of 1926. In this year a brand new system from the West has been included in the Turkish legal system with the law.

Especially Turkish women Turkish men to be equal before the law with the legal regulation has been brought in due to. Some improvements were made in the area of law about the little woman before the Republic. For example, in the Ottoman Empire in 1917 "Decree on Family Law" with certain rights given to Turkish women. However, the Allied invasion of the Ottoman Empire at the beginning of their regular work with this Decree comes from repeal. The reason for this is to cut the front of Turkish women of the enlightenment. As in other areas of the Republic, Turkish women equality in the field of law should be ensured.

Atatürk's conception of law, force is superior, as in foreign policy, domestic policy of adherence to the law also constituted the basis for. One of the good examples of this in 1926 Bozkurt-Lotus case. The young Republic of Turkey defended pretty well himself at and Court of Justice of The Hague and has proven the right.

Therefore, because it was a republic crowned with democracy In Turkey, the "State of Law" has been implemented in conjunction with the understanding of the Republic by Atatürk.

Key words: Turkish law, period of Atatürk, civil law, women's rights.

GİRİŞ

Hukuk kavramının tanımlaması yapılırken, hukuk bilimi yönünden olduğu kadar toplumbilim bakımından da konunun ele alınması gerekmektedir. Bir hukuk inkılâbından söz edildiği zaman, konuya daha çok toplumbilim yönünden yaklaşmak gerekmektedir. Hukuk bilimi yönünden bakıldığında *hukuk bir tekniktir*. Bu bakımdan hukukta inkılâp, teknikte köklü değişiklik anlamını

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

taşıyabilmektedir. Oysa hukuk sosyolojisi yönünden hukuk, bir toplumsal olgudur, bir sosyal oluşumdur. İnsan toplumu, sosyal bilim yönünden sosyal bir sistem olarak kabul ve analiz edilmektedir.

Dolayısıyla, “Atatürk’ün hukuk inkılâbı” gerçek bir hukuk inkılâbını oluşturmaktadır. Çünkü Atatürk’ün hukuk inkılâbı, eski hukukun dayandığı temel kaynak ve ilkelerin bırakılmasını ve batı hukukunun, sistem, temel ve ilkelerinin kabul edilmesini ve en önemlisi batı hukuk zihniyetinin benimsenmesini ifade etmektedir ki bu durum da Atatürk’ün hukuk inkılâbının gerçek bir inkılâp olduğunu göstermektedir. Atatürk’ün hukuk inkılâbı Tanzimat Fermanı’ndan itibaren hukuk alanında batı modeline uygun olarak gerçekleştirilmiş girişimlerden, ıslahat hareketlerinden oldukça farklıdır (Dönmezer, 2017).

Atatürk’ün hukuk inkılâbının, hukuk sisteminin temeli yönünden yaptığı en büyük değişiklik, “millî egemenlik” kavramının hukukun temeli olarak kabul edilmiş olmasıdır. Türkiye’de, İstiklâl Savaşı’yla birlikte millî egemenlik kavramı ortaya çıkmış ve 20 Ocak 1921’den itibaren yürürlüğe giren bütün anayasa niteliğindeki metinlerde millî egemenlik anlayışı hâkim ve etken olmuştur (Dönmezer, 2017). Dolayısıyla Atatürk, "millete efendilik yoktur, hadimlik (hizmet etme) vardır" derken bunun, milli hâkimiyet, milli egemenlik ilkesi olduğunu ifade etmektedir (Kaplan, 2017, s.360).

Atatürk yeni bir hukukçu neslin yetiştirilmesine her şeyden fazla öncelik vermiştir. Ankara Hukuk Mektebi’nin açılışı törenindeki konuşmasında da konuya dair şunları söylemiştir; “Milletimizi inhitata mahkûm etmiş ve milletimizin feyyaz sinesinde devir devir eksik olmamış olan teşebbüs erbabını, cehit ve himmet erbabını en nihayet meftur ve münhezim etmiş olan menfi ve kahir kuvvet şimdiye kadar elinizde bulunan hukuk ve onun samimî muakkipleri olmuştur. Belki ağır ve cesurane olan tarihî müşahedemin güzide heyetiniz içinde ve Cumhuriyet hükümetinin bugün hizmetlerinden istifade etmekte olduğu kıymetli memurlar ve hâkimlerimiz içinde kimsenin hayretini mucip olmayacağına eminim ... Eski hukukun ve onun müntesiplerinin yeni inkılâp devrimizde bizzat bana çıkardıkları müşkülâtan misal getirmeye kalksam sizi tasdi etmek tehlikesine maruz kalırım”. Bu ifadelerden de anlaşılacaktır ki, Atatürk hukukta gerçekten bir inkılâp istemekte, eski hukukun, dayanakları ve ilkeleri itibarıyla bir kenara terk edilmesini ve yepyeni esaslara dayalı yeni bir hukuk sistemine geçilmesini amaçlamaktadır (Dönmezer, 2017).

Ziya Gökalp’e göre Atatürk’ün hukuk anlayışında hukuk dogmatik bir kaide değildir. Toplum ve millet bir bütündür ve herkes toplumun bir üyesidir. Devlet ve fertler birbirini tamamlayan unsurlardır. Atatürk’ün hukuk ve ekonomi anlayışı muasır esaslardan ilham almakla beraber taklitçi değildir. Milli yapıya uygunluk temel ilke olarak kabul edilmiştir. Türk hukuk telakkisi halkçı, devletçi, inkılâpçı ve milli bir hukuk sistemidir (Gökalp, 1942, 4-5).

Milli Meclisin Kurulması

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’ndan “devlet olma” niteliğini kaybederek çıkmıştır. Devleti devlet yapan üç ana öğeden ikisi olan insan topluluğu ve ülke unsurları parçalanıp bütünlüklerini kaybetmiş ve siyasi egemenlik unsuru ise tamamen ortadan kalkmıştır (Bozkurt, 2017).

Atatürk ise, bu büyük ve uzun mücadeleyi yürütürken Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini de atmıştır. Milli egemenliğe dayanan bir “millî” meclis kurmakla işe başlamıştır. TBMM’yi açarak, savaşı da inkılapları da bu meclis ile gerçekleştirmiştir. Meclisin açılışı, yeni bir Türk Devleti’nin kurulduğunu göstermesi açısından olduğu kadar, Atatürk’ün “egemenliğin sadece Türk milletine ait

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu” şeklindeki inancını da açıkça ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır. Yani sadece millet iradesine dayandırdığı meşruiyet anlayışı ile Atatürk hukuk devrimini başlatmıştır (Bozkurt, 2017).

1921 ve 1924 Anayasaları

1921 ve 1924 anayasaları Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni egemenliğin kullanılmasında tek temsilci olarak kabul etmiştir. Böylece meclis üstünlüğüne dayalı millet iradesiyle meclis iradesini birbiriyle bütünleştiren bir durum ortaya çıkmıştır (Dönmezer, 2017). 1921 Anayasası ile “Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindedir” kuralı bir daha asla çıkmamak üzere hukuk sistemimize girmiştir (Bozkurt, 2017; İnan, 2010, 242).

21 Ocak 1921 tarihli Anayasa (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu), kuvvetler birliği esasına dayanan yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tamamının Meclise ait olduğu, yani Meclis üstünlüğünü öngören bir anayasadır. Mustafa Kemal Paşa, İstiklal Harbi’nin yürütülebilmesi ve kazanılması için “kuvvetler birliği” esasına dayanan Meclis Hükümeti sistemini savunmuştur. Çünkü bu dönemde gücün tek elde toplanması gerekmektedir. Savaş kazanıldıktan ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen ikinci anayasada ise Meclis Hükümeti yerine, Meclis üstünlüğü esasına yer verilmiştir. Böylece yürütme ve yargı organlarına yetkiler verilerek, kuvvetler ayrılığı esası benimsenmiştir. Bunun devamı olarak da 1961 ve 1982 anayasalarında da meclis üstünlüğüne dayanan, yasama, yürütme ve yargının birbirinden bağımsız olduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesi aynen benimsenmiştir (Kaplan, 2017, 361).

29 Ekim 1923’te cumhuriyetin ilanından sonra düzenlenen 1924 anayasasının ilk maddesinin sonuna; “Türkiye Devleti’nin şekli hükümeti Cumhuriyettir” ifadesi eklenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, anayasayı değiştirmek suretiyle Cumhuriyeti resmen ilan eden bu kanun “Anayasanın bazı maddelerini açıklayarak değiştirilmesine dair Kanun” başlığını taşımaktadır. Yani aslında var olan rejim yani Cumhuriyet anayasa değişikliği ile ifade edilmiştir. Nitekim Atatürk cumhurbaşkanı sıfatı ile mecliste yaptığı konuşmada Türkiye Devleti’nin niteliğinin “Cumhuriyet” olarak anayasada açıklandığını ifade etmiştir (Tikveş, 1981, 66).

1924 tarihli anayasa ile Cumhuriyeti sadece “hükümet” şekli olarak değil aynı zamanda “devlet” şekli olarak da açıklayan(m.1) bir esas getirilmiştir. Bu ifadeye göre Türkiye Cumhuriyeti, “tek devlet” bünyesinde kurulmuş oluyordu (Tikveş, 1981, 66).

1924 anayasası Atatürk zamanında aralıksız yürürlükte kalmıştır. Bu süre zarfında beş kez değiştirilmiştir. 1924 anayasası 104 maddeden oluşmaktadır. (Tikveş, 1981, 69).

Lâiklik ilkesi ise, kelime ve metin olarak 1921 tarihli anayasamız olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’na 1937 yılında girmiştir. 1924 Anayasasının 2. maddesinde, 5 Şubat 1937 tarihinde yapılan değişiklik ile devletin özellikleri arasına "laiklik" ilave edilmiştir. Ancak gerçek anlamda lâiklik 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun yürürlüğe girdiği andan itibaren devlet hayatında fiilen uygulanmıştır. 1928 yılında devletin dininin İslâm olduğu ifadesi anayasadan çıkarılmıştır (Dönmezer, 2017; Kaplan, 2017, 365).

Medeni Kanun (17 Şubat 1926)

Türk toplumunda kadına gerekli değer Türk tarihinin bilinen ilk dönemlerinden itibaren verilmiştir. Ancak, bu durum daha sonraları ortadan kalkmış, Türk kadınının özgürlüğü azaldıkça kadın ikinci

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

plânda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa, yeni kurulan Türk devleti ile birlikte Türk kadınının toplum hayatında hak ettiği yeri ve görevi alması zamanının geldiğine inanıyordu.

Atatürk, Türk kadını nasıl olmalıdır? sorusunu sorduktan sonra, bunu şöyle cevaplamaktadır: *“Türk kadını dünyanın en aydın, en erdemli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlâkta, erdemde ağır, ağırbaşlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının görevi, Türk’ü düşünüş biçimiyle, kol gücüyle, kararlılığıyla koruma ve savunmaya gücü yeter kuşaklar yetiştirmektir. Milletın kaynağı, sosyal yaşamın esası olan kadın, ancak erdemli olursa görevini yapabilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun hepimizce bilinen bir sözünü hatırlatırım: “Elbet sefil olursa kadın, alçılır beşer!”* (Kocatürk, 2005, 229).

Mustafa Kemal Atatürk, kadın konusunda ilk olarak kadının haklarını ortaya koyacak olan bir Türk Medenî Kanunu üzerinde durmuştur. Türk kadınına erkek ile hukuk önünde eşitliğini sağladıktan sonra diğer haklar konusunda ilerleme sağlanabilirdi.

Kadın konusunu ilk kez tam olarak ele alan ve çözüme de başarılı olan tek kişi Mustafa Kemal Atatürk’tür. O’na göre, kadının hakları sağlanmadıkça, Türk milletinin sosyal haklarının da gerçekleşmesi mümkün olamazdı. O’na göre, kadınlarımız İstiklal savaşında erkekler kadar onurlu bir mücadele vermişlerdir (Karal, 1980, 123-124).

8 Nisan 1924’te, şeriyeye mahkemeleri kaldırılarak, yeni mahkemeler teşkilat kanunu çıkarılmıştır. Ancak, lâik mahkemelerde bile şeriat kuralları uygulanmaya devam edilmekteydi. Çünkü daha yeni yasalar çıkmamıştı. 1924 başlarında, dönemin Adalet Bakanı, 1917 tarihli Aile Hukuku Kararnamesi’nin geliştirilmiş bir hale sokarak, yeniden kabulünü istemiştir. Ancak, Mustafa Kemal Paşa, ne kadar geliştirilmiş olursa olsun şeriatı dayalı bir yasaya ilgi duymamıştır. O, aile fertlerinin arasında olan derin uçurumun kalkmasını istemekteydi. Nitekim 30 Ağustos 1924’te Dumlupınar’da yaptığı konuşmada, *“medeniyetin esasının ilerleme olduğunu, kudretin aileden kaynaklandığını, sosyal, iktisadî, siyasî farkın kalkmasını, aileyi teşkil eden kadın ve erkeğin doğal hukukuna kavuşması gerektiğini”* bundan dolayı ifade etmiştir (Özkaya, 2017).

1924 Anayasa’sının getirdiği hür ve demokratik yapının doğal bir sonucu ve onu tamamlayan Medenî Kanun ile kadınlar önemli haklar elde etmişlerdir. Medenî Kanun’un kabulü ile kadının hukuk önündeki durumu konusunda büyük bir boşluk doldurulmuştur.

Medenî Kanun, Türkiye’yi, Osmanlının hukukî dayanaklarından ayırması bakımından TBMM tarafından çıkarılan yasaların en önemlilerinden biri olarak kabul görmektedir. Çünkü Medenî Kanun şeriat konusundan ve Mecelle’den ayrı olarak, aile hukukunun da, miras konusunda, malların yönetiminde kadını erkekle eşit hale getirerek kadın haklarında önemli değişiklikler yapmıştır. Birden fazla kadınla evlenmek ortadan kaldırılmıştır. Kadınlar evlenme ve boşanmada söz sahibi olmuşlardır. Kızlar, çeşitli kurumlarda görev almaya başlamış ve miras konusunda da erkekle eşit haklara sahip olmuştur.

17 Şubat 1926’da Medenî Kanunu’nun kabulünden sonra, 14 Haziran 1926’da, Adliye Vekâleti bir yönetmelik yayınlamak, nişanlanma, evlenme, boşanma bölümlerini de düzenlemiş ve bunu savcılıklara, köy ihtiyar heyetlerine göndermiştir. Bu konular gazetelerde de yayınlanmıştır. 4 Nisan 1926’da Resmi Gazete’de yayınlanan Medenî Kanunu’nun 4 Ekim 1926’dan itibaren de uygulanmasına başlanacağı her yere duyurulmuştur. Daha sonra da diğer kanunların süratle meclisten geçirilmesine başlanmıştır (Özkaya, 2017; Uluşan, 2017, 159).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Atatürk'ün inkılap hareketlerinin en büyük hukukî kurumu, "Cumhuriyet" olmasıyla beraber, Özel Hukuk açısından Medenî Kanun da inkılapların en büyük aşamasını oluşturmaktadır. Bunun sebebi olarak ise, Medenî Kanunun kabulünün, sadece bir yasa değişikliği olarak değil, köklü bir zihniyet, düşünce sistemi değişikliği olarak da görmek gerekmektedir (Cihan, 1982-1983, 190).

Toynbee ye göre, bu kadar köklü bir değişim, bu kadar kısa bir zamanda, hiçbir ülkede, bu kadar sistemli ve düşünceli bir biçimde meydana gelmemiştir. Bu nedenle Toynbee ye göre, Atatürk'ün hukuk devrimi, Batı dünyasındaki rönesans, reform, Fransız devrimi ile endüstri devrimi çapında önemli bir devrim olarak nitelenebilir. Kaldı ki, bu devrimin, bir insanın yaşamı süresince başarıldığı da, dikkate alınması gereken bir konudur. Diğer yandan, Atatürk'ün hukuk devriminin bir benzerine, İslâm dünyasının diğer bölgelerinde de rastlanmadığı da ifade edilmelidir (Cihan, 1982-1983, 192).

Yine bu konuda Ziya Gökalp'e göre hayat ve toplum devam ettikçe hukuk da onları takip etmek zorundadır. Bu sebeple Türkiye'de hukuk inkılaplarının yapılması gerekmiştir. Mesela, Türk Medeni Kanunu hazırlanırken Türk ahlak ve karakteri de göz önünde tutulmuştur. Bu kanun hazırlanırken Türk erkeği ve kadını eşit tutulmuştur. Bu durum Türklerin kadim hayatlarına yabancı değildir. Türk tarihine bakıldığında Türk kadınının Türk erkeğiyle birlikte hayatın her sahasında birlikte olduğu görülmektedir. İstiklal Harbi'nde de bunun en güzel örneklerinden birisidir²²⁸. Bu sebeple böyle bir tarihe ve karaktere sahip bir millet için Medeni Kanun yabancı sayılmaz (Gökalp, 1943, 5-6).

Diğer Kanunlar

Atatürk'ün görüş ve direktifleri çerçevesinde o dönemin en modern temel kanunları ve özel hukuk ilişkileri ile Ceza Hukuku ilişkilerini düzenleyen kanunlar örnek alınmıştır.

4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu, İsviçre'den, 1926 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunu İtalya'dan, 1927 yılında yürürlüğe giren Medeni Yargılama Usulü Kanunu İsviçre'nin Neuchatel Kantonundan, 1929 yılında yürürlüğe giren İcra ve İflas Kanunu İsviçre'den tercüme edilip alınarak TBMM tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuşlardır (Kaplan, 2017,362).

Medeni Kanun'dan sonra, Mecliste görüşülmek üzere Türk Ceza Kanunu gündeme gelmiştir. İnkılâpların tutunabilmesi için Ceza Kanunu'nun maddelerinin de çok sert olması gerekiyordu. Bu kanundan Türk milletinin çıkarlarını sevenlerin korkmamasını Mahmut Esat Bey şöyle ifade etmiştir: *"Memleketimizi sevenler, bizden olanlar, Türk inkılâbına iyilik dileyenler, namuslu insanlar, bu sert Ceza Kanunu'nda kendilerine bir sığınma yeri bulacaklardır. Bu Ceza Kanunu namuslu insanlar için dokunulmazlık belgesidir"* (Özkaya, 2017).

Borçlar Kanunu 22 Nisan 1926'da kabul olunmuş ve 8 Mayıs 1926'da yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bundan dolayı, Mahmut Esat Bozkurt, 22 Nisan'da mecliste yaptığı konuşmada, *bu yasaların hilafet ve saltanat gibi ortaçağın iki zorba kurumu darmadağın ettiğini, bunların çabucak çıkması ile de isabetli davranıldığını* açıklamıştır. Yasa ile ilgili olarak Konya Milletvekili Refik Bey ve Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi de birer konuşma yapmışlardır. İsviçre'den alınan Borçlar Kanunu, Medenî Kanunu tamamlayan önemli bir yasa olmuştur. Bu kanun daha sonra

²²⁸ Hatta bu konuda Afet İnan; *"sürekli seferler ve meydan savaşları içinde yüzen Attila ordularının erkekleri kadınlarından ayrı mı savaşıyorlardı?"* diye sorarak Türk kadınının Türk erkeği ile eşitliği konusunda örnek vermektedir (İnan, 2010, 114).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gazetelerde de yayınlanarak halka duyurulmuştur. 24 Nisanda ise, okul kitaplarının milli eğitimce bastırılmasına dair bir yasa çıkarılmıştır (Özkaya, 2017).

Atatürk hukuk devrimi içinde ayrıca kalkınma hukukuna, vergi hukukuna önem verilmiştir. 1925'de altıyüz yıllık Aşar Vergisi kaldırılmış, yeni vergi sistemi kurulmaya çalışılmıştır. Çeşitli vergi kanunları da çıkarılmıştır (Cihan, 1982-1983,193).

Mahmut Esat Bozkurt ve Bozkurt-Lotus Davası

Atatürk'ün hukuk devriminde, devletler hukukunda, dış politika konusunda "milli çıkarların hukuk yoluyla elde edilmesi ve korunması" ilkesine önem verilmiştir ve Atatürk buna titizlikle bağlı kalmıştır (Cihan, 1982-1983,193).

Gerçek anlamda inkılâpların başarıya ulaşabilmesi için, eski hukuk düzeninin yerine yeni bir hukuk düzeni kurmak gerektiğini bilen Mustafa Kemal Paşa, hukuk sistemimizin hangi yönde gelişmesi gerektiğini kavramıştır. Bu durumda kendisine, fikirlerini ve düşüncelerini tatbik alanına koyabilecek bir yardımcı gerekmekteydi. Bunu da Mahmut Esat'ta bulmuştur. Çankaya'da Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Mahmut Esat arasında şöyle bir konuşma geçmiştir; *“Türk hukukunda yapılması gereken inkılâbın şekilleri münakaşa edilirken, ortaya konulan türlü mütalâalar arasında, Mahmut Esat, kestirme yolun Avrupa Medenî kanunlarından birisinin tercüme edilip süratle tatbik mevkiine konulması icabedeceğini öne sürmüştü. Bu mütalâa karşısında Atatürk kendisine diyor ki; ‘Çocuğum; istediğini yaparsak tercüme ettireceğimiz bu kanunları memleketimizde tatbik edebilecek elemanlarımız var mıdır?’ Mahmut Esat'ta cevaben; ‘Paşam; bir gün Avrupa’da çok mükemmel yeni bir silâh icat edildiğini işitirseniz, memleketimizde bunu kullanmasını bilen askerimiz yoktur diye o silâhı almakta tereddüt mü edersiniz? elbette ki hayır...silâhı alır ve onu kullanabilecek askerleri de yetiştirirsiniz”* (Bilgişin, 1944, 316-317).

Mahmut Esat Bey, 1925 yılında açılan Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurucusu ve ilk Profesörler Meclisi Başkanıdır ve İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nin programlarında yer almayan “İhtilaller Tarihi” isimli derse girmiştir. O dönemde aynı zamanda Adalet Bakanı olduğu için derslere sürekli devam edememiştir ve bu sebeple “İhtilaller Tarihi” dersi için kendisine tahsis edilen 150 liralık ücretin her ay ihtiyacı olan öğrencilere dağıtılmasını istemiştir. Bozkurt-Lotus davasında, bilgisi ve güçlü hukuk kültürü ile ülkesine büyük hizmetler yapmıştır (Yücel, 2016, 377; Türkiye Ansiklopedisi, 1974, 402).

Mahmut Esat Bey'in Türk hukuk inkılabının başarılmasında, yeni kanunların kabul edilmesinde önemli hizmetleri olmuştur. Ankara'da genellikle bir otelde ikamet eden Mahmut Esat Bey, derslerine bazı zaman geç kalmıştır. Disiplinli bir idareci olan Cemil Bey (Bilsel) ise böyle durumlarda kendisini kapıda karşılamış, sadece saatini göstermiştir. Mahmut Esat Bey, Adalet Bakanlığı zamanındaki Bozkurt-Lotus davasında, Türk görüşünü son derece başarılı bir şekilde savunmuştur ve davanın kazanılmasını da sağlamıştır. Ayrıca Mussolini'nin Anadolu üzerindeki tarihi haklardan bahsetmesi üzerine meclis kürsüsünden Mussolini'ye cevap vermek üzere Mahmut Esat Bey, bir konuşma yapmıştır. Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk öğrencileri de bu önemli tarihi olaya tanıklık etmişlerdir. Mahmut Esat Bey'in yaptığı bu konuşmadan sonra meclis alkış tufanından yıkılmıştır. Mahmut Esat Bey'in inkılâp dersleri de büyük ilgi görmüş ve hatta radyodan herkesin dinlemesi sağlanmıştır. Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk yıllarında Mukayeseli Anayasa ve Devletler Umumi Hukuku gibi dersleri vermiştir. Ankara Hukuk Fakültesi'nde 1941 yılına kadar Devletler Umumi Hukuku Profesörü olarak görev yapmıştır. Mahmut Esat Bey, İstanbul

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Üniversitesi'nde ve Siyasal Bilgiler Okulu'nda da ders vermiştir. İyi derecede Fransızca bilmektedir, 1943 yılında vefat etmiştir (Yücel, 2016, 377).

Bozkurt adlı Türk vapuru ile Lotus adlı Fransız posta vapuru 2 Ağustos 1926 tarihinde Ege'de çarpışmış, Bozkurt batmış, sekiz kişide boğulmuştur. Türkiye bu durumu kendisi incelemeye alınca Fransa itiraz ederek konuyu La Haye Adalet Divanı'na taşımıştır. Türkiye'yi La Haye'de Mahmut Bey savunmuştur. Divandan Türkiye lehine bir sonuç çıkmıştır ve Mahmut Esat Bey Bozkurt-Lotus Davası ile ün kazanmıştır (Türkiye Ansiklopedisi, 1974, 402).

1934 de soyadı kanunu yürürlüğe girdikten sonra Mustafa Kemal Atatürk tarafından Mahmut Esat Bey'e La Haye Adalet Divanı'nda Bozkurt-Lotus Davası'nda Türkiye'yi çok iyi bir şekilde savunması ve davayı kazanmasından dolayı kendisine "Bozkurt" soyadı verilmiştir.

Atatürk, Şah Rıza Pehlevi ve Hukuk

1923-1941 yılları arasında İran'ı yöneten Şah Rıza Pehlevi, Atatürk'ün faaliyetlerinden oldukça etkilenmiştir ve Atatürk'ün yakın takipçisi olmuştur.

Rıza Şah modernleşme de takip ettiği programında Atatürk'ten ilham almıştır. Zaten Atatürk'e büyük bir hayranlık beslemekteydi. Ayrıca kendi reformlarının mimarları olan Abdül Hüseyin Teymurtaş ve Ali Ekber Daver Avrupa'da eğitim almışlar ve Atatürk'ten de çok etkilenmiş olan kişilerdi.

Atatürk'ün ve Şah Rıza'nın önemli yeniliklerinin tarihlerine bakıldığında benzerlikler açıkça ortaya çıkmaktadır;

1. Türkiye'de Medeni kanun 1926 da yayınlanmıştır. Rıza Şah ise İran'da Medeni kanunun ilk bölümünü 1928 yılında yayınlamıştır.

2. Türkiye'de ceza yasası (İtalya'dan) 1926'da yayınlanmıştır. İran'ın (İtalya'dan) ceza yasasının da tarihi 1926'dır.

3. Türkiye'de laik mahkemeler 1924'te kurulmuştur. İran'da ise 1936'dır (Oberling, 1997, 209).

Rıza Şah'ın Atatürk'ün inkılaplarını yakından takip etmesine rağmen Rıza Şah dönemi İran'ı hiçbir zaman Atatürk Türkiye'si kadar gelişme gösterememiştir. Şah Rıza bir cumhuriyet kuramamıştır. Fars dilini sadeleştirmeye girişmiş ancak alfabe değişikliği yapamamıştır. Din adamlarının gücünü azaltmış ancak laik bir devlet kuramamıştır. Medeni kanunu getirmiş ancak çok eşlilik ve geçici evlilik gibi uygulamaların kaldırılması dışında bunun önemli bir kısmında sadece şeriat tefsirlerinden ibaret kalmıştır (Oberling, 1997, 211).

Ankara Hukuk Mektebi'nin Açılışı

Kastamonu milletvekili Abdülkadir Kemali Bey 1921 yılında bir hukuk mektebinin açılmasına dair Meclis'e bir teklifte bulunmuştur. Ancak bu tarihte ödenek yokluğundan bu teklif hayata geçirilememiştir. Bu düşünce 1925 yılında Mahmut Esat Bozkurt tarafından adalet bütçesine gerekli ödenek koydurularak gerçekleştirilmiştir. Yani Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurucusu Mahmut Esat Bozkurt'tur (Esemenli, 1974, 79).

Cumhuriyetin adli inkılabını hazırlamakta olan Mahmut Esat Bey, bu inkılabı yürütecek hukukçuların yetişmesi için bir fakülte açılması gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca böylece daha fazla hâkim yetiştirmek imkânı sağlanacaktı (Yücel, 2016, 363).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5 Kasım 1925 Perşembe günü saat 14.00'da açılan Ankara Hukuk Mektebi'nin açılış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk;

"Bugün şahit olduğumuz hadise, yüksek memur ve mütehasıs âlimler yetiştirmek teşebbüsünden daha büyük bir ehemmiyeti haizdir. Senelerden beri devam eden Türk inkılabı, mevcudiyetini ve zihniyetini; içtimai hayatın mebnası olan bütün yeni kurumlar vücuda getirmek, eski hukuki esasları temelinden halletmek teşebbüsündeyiz ve yeni hukuki esasları elifbasından tahsile başlayarak bir yeni hukuk nesli yetiştirmek için bu müesseseyi açıyoruz" demektedir (Esemenli, 1974, 79).

Mustafa Kemal Paşa açılış konuşmasının sonunda ise şunları ifade etmektedir; *"Cumhuriyetin müeyyidesi olacak bu büyük Müessesenin küş'adında hissettiğim saadeti hiçbir teşebbüste duymadım ve bunu izhar ve ifade etmekle memnunum"* (Cihan, 1982-1983,189).

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda Türkiye'de hukuk eğitimi yalnızca İstanbul'da, Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde verilmekteydi. Ancak bu fakülte, cumhuriyetin özellikle hukuk alanında yapacağı reformlar için hazır değildi. İstanbul Hukuk'taki dönemin "ünlü" müderrislerinin genç cumhuriyete ve onun atacağı adımlara adapte olmasının zaman alacağı düşünülüyordu. Başta basın olmak üzere, İstanbul'un aydın çevrelerinde ise yeni dönem hakkında olumsuz değerlendirmeler yapılmaktaydı. Böyle bir ortamda Ankara Adliye Hukuk Mektebi, 5 İkinciteşrin 1341 (5 Kasım 1925) tarihinde faaliyete geçmiştir. Ankara Hukuk Mektebi, Cumhuriyetin ilk yükseköğretim kurumu olduğu gibi, aynı zamanda Türkiye'de profesör unvanının ilk kez kullanıldığı okul olmuştur (Yücel, 2016, 361).

Ankara'da henüz bir üniversite kurulu olmadığından, okulun adının Hukuk Fakültesi değil, Hukuk Mektebi olmasına karar verilmiştir. Başka bir kararla da cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e "Tedris Heyeti Fahri Reisi", başbakan İsmet Paşa'ya da "Türk Hukuk Tarihi Fahri Profesörlüğü" unvanı verilmiştir (Esemenli, 1974, 80; Yücel, 2016, 364).

Açılış konuşmalarından sonra Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk dersini Profesör Ahmet Ağaoğlu vermiştir (Esemenli, 1974, 80). Törenin bitmesinden sonra Mustafa Kemal Atatürk, hocalar ve öğrencilerle bir hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Mustafa Kemal Paşa da, kuruluşundan itibaren Ankara Hukuk Mektebi'ne son derece önem vermiş, dersleri ve sınavları sık sık takip etmiştir (Yücel, 2016, 364).

Ankara Hukuk Fakültesi (1925)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa öğretim üyeleri ve öğrencilerle

Fakültenin ilk öğretim kadrosunda Prof. Ahmet Ağaoğlu, Prof. Sadri Maksudi, Prof. Mahmut Esat, Prof. Süheyl Derbil, Dr. Fahri Ecevit, Prof. Ali Muzaffer, Prof. Mazhar Nedim, Prof. Baha Kantar, Prof. Tevfik Kamil Koperler, Prof. Veli Saltık, Prof. Sabri Şakir, Prof. Cemal Hüsnü Taray ve Yusuf Kemal bulunmuştur. Daha sonraları ise, Ord. Prof. Esat Arsebük, Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, Ord. Prof. Ethem Menemencioğlu, Prof. Koşaker, Ord. Prof. Vasfî Raşit, Prof. Nihad Erim, Prof. Yavuz Abadan, Prof. Hirsch, Prof. Hikmet Belbez de uzun yıllar fakültede çalışmışlardır (Esemenli, 1974, 80).

Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurulduğu yıl olan 1925 tarihinde fakültenin hocası, müdürü, memuru, binası ve öğrencisi olmamıştır. İlk yıl 7 yıllık idadi mezunları ile yüksek mektepten mezun olanlar okula alınmıştır. Üç yıldan sonrada sadece lise mezunlarının okula alınması şartı getirilmiştir. İlk yıl 301 öğrenci mevcuttur. Öğrenciler arasında Afgan Büyükelçisi Ahmed Han, Atatürk'ün umumi kâatibi, başyaveri ve yaverleri ve birçok memur, milletvekili kayıt yaptırmıştır. Fakültenin açılışının 2. yılından sonra da okula ilk defa olarak 3 kız öğrenci kayıt yaptırmıştır (Esemenli, 1974, 79).

5 Kasım 1925 tarihinde cumhuriyetin ilk yükseköğretim kurumu olarak Ankara Adliye Hukuk Mektebi adıyla kurulan fakülte, 1927 yılında Vekiller Heyeti kararıyla Ankara Hukuk Fakültesi adını almıştır (Yücel, 2016, 380).

SONUÇ

Atatürk, Cumhuriyet sistemini ve toplumu çağdaş kılan ve toplumu insan, kişi ve vatandaş hâline getiren inkılapları sayesinde hukuk sistemimizi düzenlemiş ve güvence altına almıştır.

Atatürk'ün hukuk anlayışının temelini, millî egemenliğin hukukun ana kaynağı olması oluşturmaktadır. Millî egemenlik ve lâiklik ile hukukun üstünlüğünü daha sağlam temellere dayanacağı anlayışı da bu temeli sağlamlaştırmaktadır.

Hukuk alanındaki yenilikler ile kanunlar çeşitli batı ülkelerinden alınmıştır. Kanunların batıdan alınmış olması, batıya karşı duyulan bir hayranlık sonucu değildir. Artık “*millî*” sıfatını kazanan bağımsızlığı, ancak çağdaş bir hukuk düzeniyle korunabilirdi. Bu çağdaş hukuk düzeni de batı da mevcut olduğu için Türk milletinin yapısına uygun olanlar kabul edilmiştir. Nitekim 1876 anayasası, 1831 Belçika ve 1851 Prusya anayasalarının bir karışımıdır.

Böylece Türk hukuk inkılabı ile tek hukuk sistemine geçilmiştir. Cumhuriyet'in ilânından itibaren gerçekleştirilen inkılaplarla Türk Devleti batıdan alınan kanunlarla demokratik esaslara dayandırılmıştır. Türk toplumunun yaşam biçimi ve ihtiyaçlarına uygun şekilde, kısmen değiştirilerek benimsenmiş kanunlarla hukuk sistemi kurulmuştur. Batıdan alınmış olmalarına rağmen yeni kanunlarla bir süre sonra millî bir hukuk sisteminin oluşturulmuş olması ise hukuk inkılabının başarılı olmasının temel sebebidir. Hukuk inkılabı, “*Türk milletinin kendi kimliğinden vazgeçilmesi*” anlamına gelmemektedir. Tam tersine, bin yılı aşkın bir süre sonra ilk kez millî hukukumuzu oluşturma imkânı ve yolu açılmıştır. “*Türk milliyetçiliği*” inkılapların dayandırıldığı temel ilkelerden biri olarak ortaya konmuştur. Tarih içinde pek çok kez karşılaşılan, milliyetçiliğin başka kavramlar içinde erimesine veya eritilmesine müsaade etmeden korunmasına önem verilmiştir.

Hukuk inkılabı ile barolar kurulmuş, mahkemeler düzenlenmiş, hukukçular, savcılar yetiştirilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özellikle Türk kadınının hukuk önünde Türk erkeği ile eşit duruma getirilmesi de getirilen hukuk düzenlemeleri sayesinde olmuştur. Cumhuriyetten önce az da olsa kadın konusunda hukuk alanında bazı iyileştirmeler yapılmak istenmiştir. Mesela, 1917 yılında Osmanlı Devleti'nde çıkan "Aile Hukuku Kararnamesi" ile Türk kadınına bazı haklar verilmiştir. Ancak müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni işgal etmesiyle yaptıkları işlerin başında bu kararnameyi yürürlükten kaldırmak gelmektedir. Bunun sebebi Türk kadınının aydınlanmasının önünü kesmektir. Cumhuriyet diğer alanlarda olduğu gibi Türk kadınının hukuk alanında da eşitliğini sağlamıştır.

Bu doğrultuda hukuk inkılabının önemli uygulamalarından birisi de Türk Medenî Kanunu'nun kabul edilmesidir. Böylece Türk Kadını toplumda hak ettiği yeri Avrupa'nın çağdaş birçok ülkesinden çok daha önce kazanmıştır.

Nitekim 3 Nisan 1930'da Belediyeler Kanunu ile kadınların belediye üyelikleri için seçme ve seçilme, 11 Aralık 1934'de anayasanın 10-11. maddelerinde, milletvekili seçme ve seçilmek için "kadınlara" hak tanınmıştır.

Türk hukuk inkılabı Atatürk döneminde pek çok imkânsızlıklara ve uygun olmayan şartlara rağmen en verimli ve etkili dönemini yaşamıştır. Bunun sebebi ise, Türk devlet yapısının şartları içerisinde hukukun üstünlüğünün öneminin kavranması ve Atatürk gibi çağdaş, inkılapçı, girişimci, ufku açık ve ileriye görebilen bir liderin varlığıdır.

Bu girişimler ve uygulamalar sonucunda Türkiye Cumhuriyeti çağdaş usullere göre yönetilmeye başlanmıştır. Hukukun üstünlüğü kabul edilmiş, kişilerin hak ve hukuku belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk milleti çağdaş devletlerin yanında yerini almaya başlamıştır.

KAYNAKLAR

Bilgişin, Şevket Memedali, 1944, "İnkılâpçı (Mahmut Esat Bozkurt) Ve Türk Hukukunda İnkılâp", *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.1, sayı.3, Ankara.

Bozkurt, Gülnihal, 2017, "Atatürk'ün Hukuk Sistemi", <http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/11.pdf> (16.03.2017).

Cihan, Erol, 1982-1983, "Atatürk Hukuk Devrimi Üzerine", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 48, Sayı 1-4.

Dönmezer, Sulhi, 2017, "Atatürk Hukuk İnkılâbı", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-18/aturk-hukuk-inkilabi> (16.03.2017).

Esemenli, Bilgây, 1974, "Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Öğretim Kurumu Ankara Hukuk Fakültesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, Eylül.

Gökalp, Ziya, 1942, "Kemalizmin Hukuk Telakkisi", *Gediz*, sayı.59/60, 1/ 2. Teşrin.

Gökalp, Ziya, 1943, "Hukukta Türke Doğru", *Gediz*, sayı.64, Mayıs.

İnan, Afet, 2010, *Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yay.

Karal, Enver Ziya, 1980, *Atatürk ve Devrim*, Ankara, T.C. Ziraat Bank. Yay.

Kaplan, İbrahim, 2017, "Atatürk'ün Hukuk Ve Laiklik Anlayışı", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5582.pdf> (09.04.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kocatürk, Utkan, 2005, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yay.

“Mahmut Esat Bozkurt”, 1974, *Türkiye Ansiklopedisi, 1923-1973*, c.2, Kaynak kitaplar.

Oberling, Pierre, (çev:Hasan Mert), 1997, “Atatürk ve Rıza Şah”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı.XII, İzmir.

Özkaya, Yücel, 2017, “Atatürk'ün Hukuk Alanında Getirdikleri”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-21/ataturkun-hukuk-alaninda-getirdikleri> (16.03.2017).

Tikveş, Özkan, 1981, “Atatürk Döneminde ‘Hukuk Devleti’ ”, *DEÜ., Hukuk Fakültesi Dergisi*, yı:2, sayı: 2.

Ulusun, M.İlhan, 2017, “Türk Medeni Kanununun Dünyü ve Bugünü”, <http://www.iku.edu.tr/TR/userfiles/huk/01.pdf> (16.03.2017).

Yücel, M. Serhan, 2016, “Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin İlk Yılı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 26, Mart.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AHMET RASİM'İN AMELÎ VE NAZARÎ TA'LÎM-İ LISÂN-I OSMÂNÎ ADLI DİL BİLGİSİ KİTABI ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Metin DEMİRCİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, mdemirci@ksu.edu.tr

Geride 140'ın üzerinde eser bırakan Türk edebiyatının önemli velut kalemlerinden Ahmet Rasim, edebiyatçı kimliğinin yanı sıra dilci kimliğine de sahiptir. Alan yazında daha çok edipliği, gazeteciliği fıkraçılığıyla ön plana çıksa da okullarda okutulmak üzere dil bilgisi kitapları da yazmıştır. Ahmet Rasim'in bildirimize konu olan gramer kitabı Tanzimat'la başlayan dil çalışmaları serisinden yazılmış gramer kitaplarından biridir.

Çok yönlü bir yazar olan Ahmet Rasim'in çeşitli konularda yazmış olduğu eserlerle ilgili alan yazında birçok çalışma yapılmıştır. Onun "Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Lisân-ı Osmânî" adlı eseri kaynaklarda geçiyor olsa da diğer gramer kitaplarına neredeyse hiç değinilmemektedir. Hatta onun yazdığı dil bilgisi kitapları etraflıca ele alınarak yayıma hazırlanmamıştır.

Ahmet Rasim'in dil bilgisi kitapları üç grupta toplanabilir. Ahmet Rasim'in dil bilgisi kitapları derecelendirilip senelere ayrılmak suretiyle yazılan "Sarf-ı İbtidâî, Yeni Usûl Muhtasar Sarf-ı Türkî, Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf (İkinci Sene), Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Lisân-ı Osmânî" adlı dil bilgisi kitapları birinci grubu; "Yeni Sarf, Tecrübeli Sarf (Devre-yi Evvelî) ve Tecrübeli Sarf (Devre-yi Mutavassıta)" ikinci grubu; "Yeni Sarf Dersleri (Dördüncü Sınıf), Yeni Sarf Dersleri (Beşinci Sınıf), Tecrübeli Sarf ve Nahiv Dersleri" üçüncü grubu oluşturur (Bakış, 1987:64-67).

Ahmet Rasim, Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf (İkinci Sene) adlı dil bilgisi kitabının başında "Devletli Cevdet Paşa Hazretlerinin Huzûr-ı Âlîlerine" adlı kısımda Cevdet Paşa'nın yolundan gittiğini belirtmektedir, ancak Ahmet Rasim'in dili daha sade ve açıktır. Ahmet Rasim de Ahmet Cevdet Paşa gibi Türkçeyi Arap dil bilgisi kaidelerine göre açıklamaya çalışmıştır. Tasnifleri ve cümle yapısının izahı Arapçaya göredir. Onun eserlerinde hal ekleri ve bazı isimden isim yapan yapım ekleri edat olarak gösterilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa, Arap dil bilgisinin özelliklerine göre fiil çekimini yaparken üçüncü şahıstan başlar ve ikili çekimleri (Tesniye) de gösterir. Ahmet Rasim ise basit sîgaların çekimini birinci, birleşik sîgaların çekimini ise üçüncü şahıstan başlayarak verir.

Ahmet Rasim bazı kitaplarının başına Fransız gramercilerden "Larive ve Fleury"den faydalandığını, onların yolundan gittiğini belirtmektedir. Bu kişilerin gramerleri de derecelendirilerek yazılmıştır, aynı zamanda bu kitaplarda tarifler ve açıklamalar numaralandırılarak verilmektedir. Ahmet Rasim, dil bilgisi kitaplarında soru cevap yöntemini kullanırken de bu kitaplara usulen benzer yöntem kullanmış olur. Bunların dil bilgisi kitaplarında olduğu gibi Ahmet Rasim de sayfa altlarında numaralandırarak alıştırmalar vermektedir (Bakış, 1987:72).

Ahmet Rasim'in dil bilgisi kitaplarıyla ilgili kapsamlı bir çalışma Mehmet Akalın yönetiminde Nesrin Bakış (1987) tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada Ahmet Rasim'in "Sarf-ı İbtidâî , Yeni Usûl Muhtasar Sarf-ı Türkî (Birinci Sene) , Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf (İkinci Sene) , Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Lisân-ı Osmânî , Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf (Üçüncü Sene) , Yeni Sarf Dersleri (Dördüncü Sınıf-Birinci Kısım) , Yeni Sarf Dersleri (Beşinci Sınıf-İkinci Kısım) , Yeni Sarf , Tecrübeli Sarf (Devre-yi Evvelî) , Tecrübeli Sarf (Devre-yi Mutavassıta) , Tecrübeli Sarf (Devre-yi Âliyye) , Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri" adlı dil bilgisi kitapları ele

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

alınmıştır. Tezin ilk bölümünde, ilk dört sayfada mezkur dil bilgisi kitaplarının baskı tarihi, kitap adı, baskı numarasıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Tezin ikinci kısmında ise bu eserler tek tek içerik bakımından ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve tanıtılmıştır.

Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Lisân-ı Osmânî

Ahmet Rasim'in bu dil bilgisi kitabı Fazilet Neşriyat (2015) tarafından tıpkıbasım olarak da yayımlanmıştır. Aslında eserin en eski baskısı (1888) 200 sayfadır. Fazilet Neşriyat 1312 (1895) basımını yayınlamıştır. Yayınevi, "Müellif ve Eser Hakkında" adlı kısa bir izahatla 223 sayfalık eserin tıpkıbasımını yapmıştır. Bu kısımda Ahmet Rasim hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Burada Ahmet Rasim'in 140 kadar eser meydana getirdiği İkinci Abdülhamit Han devri İstanbul'unu kuvvetli müşahede kabiliyetiyle bütün özellikleriyle anlattığı belirtilmektedir. Yine bu kısımda bu eserde belirtilmemiş olsa bile devrin idadileri (liseleri) için hazırlandığının anlaşıldığına değinilmektedir. Ancak daha önce yayınlanan "Yeni Usûl Muhtasar Sarf-ı Türkî"de üçüncü sınıflar için yazıldığı belirtilmektedir. Yayınevi bu eseri Osmanlıcasını belli bir seviyeye getiren ve ilerletmek isteyen okuyuculara tavsiye etmektedir, eserin ileri seviye bir Osmanlıca gramer kitabı olduğu, yeni başlayanlar için ağır geleceği zikredilmektedir.

Bu dil bilgisi kitabı yazıldığı dönemde benzerlerinden ismiyle de farklı olduğunu göstermektedir. Kitabın isminde eğitim, öğretimin vazgeçilmez iki unsuru hem nazariyat hem de ameliyat yer almaktadır. Yani eser teori ve pratik üzerine kuruludur. Bu da Ahmet Rasim'in dil öğretiminde hem teoriye hem de pratiğe önem verdiğini göstermektedir. Bu yüzden de eserde hem nazari kısımlar hem de ameli kısımlar bulunmaktadır.

Kitabın hemen başında: "İşbu Sarf-ı Osmânî bundan evvel neşrolunan Yeni Usûl Muhtasar Sarf-ı Türkî ve Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf nâm kitâbları ta'kîb eder. Lisân-ı Osmânî'nin kavâ'id-i külliye-i sarfiyye ve nahvini hâvi 48 temrîn ile berâber 440 kavâ'id-i muhtevî olup bir de "Lâhika" nâmıyla Arabînin, Fârisînin ve el-sine-i ecnebiyyenin lisân-ı Osmânî üzerine olan te'sirâtını gösterir bendi şâmildir. Bu kitâb Fransızcanın resmî programı dâhilinde bulunan Larive ve Fleuri gramerlerine tatbiken kaleme alınmış ve birçok izahât-ı lisâniye ile tevşîh edilmiş hem amelî hem de nazari esâs üzerine yazılmış olduğundan tadrîs ve ta'lîm-i etfâl nokta-i nazarından mühimdir." denilmektedir.

Bu izahtan sonra bir sayfa iki tanıma ayrılmıştır. El yazısıyla yapılan tanımda nahiv ve sarf yer almaktadır. Ahmet Rasim " Kelimelerin ahvâl-i terâkibinden bahseden fenne derler." şeklinde nahvi, "Kelimelerin iştikâk ve imlâsından bahseden fenne derler." şeklinde de sarfi tarif etmektedir. Hemen altta da mühre benzer şekilde "Mahlas" yazmaktadır.

Yazar kitabın başında yer alan "Beyân-ı Maksad"da Batılıların kendi dillerine ait eserlerin hem ameli hem de nazari olduğunu, kendisinin de daha önce yazdığı Muallim-i Sarf adlı eserinde bu usule yaklaştığını ve kitaplarının gördüğü rağbet üzerine bu eserini yayınladığını, bu yolda daha önce böyle bir eser yazılmadığını belirtmektedir, yazılan eserlerin de "câmi'ül-ciheteyn olmadıklarını" bundan dolayı "rahle-i tedrise kabul edilmeyeceklerini" vurgulamaktadır.

Ahmet Rasim bu eserinde önce maddeler halinde her maddeye bir numara vererek tarif ve açıklamalar yapmaktadır. Eserde 194. sayfadaki Lahika bölümüne kadar 440 madde bulunmaktadır. Ancak 52. sayfada numaralandırmayla ilgili bir karışıklık vardır. Burada 125. maddeden 227. maddeye, tekrar 128. maddeye geçilmektedir. 274. maddeden 276. maddeye geçilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Dolayısıyla iki madde eksik değerlendirmek gerekmektedir. Bu maddelerin altında bazen "Kâide" bölümü bulunmaktadır ve bu kaideler de kendi içinde numaralanmaktadır. Daha sonra konuyla ilgili örnekler verilmektedir.

Konuların maddeler halinde verilmesi hem o dönemin dil bilgisi yazarları tarafından uygulanan hem de daha sonra bazı dilciler tarafından kullanılan bir usuldür. Mesela günümüze yakın zamanlarda yazılan Ergin (1998), Banguoğlu (1990), Korkmaz (2003), Tumaşeva (1964), Zakiyev (1998) tarafından yazılan dil bilgisi kitaplarında da konular maddeler halinde numaralandırılarak verilmektedir.

Maddeler koyu, kalın ve açıklama kısımlarında kullanılan puntolardan daha büyük puntolarla verilmiştir. Eserde bölüm başlıklarının, ihtarların, temrinlerin de farklı puntolarla verildiği görülmektedir. Bu da esere bakıldığında şeklen bir hareketlilik sağlamaktadır veya bu eserin öğrenciler, öğretmenler kısaca eğitim için yazıldığı dikkate alındığında görsellik bakımından pedagojik bir tarafını ortaya koymaktadır.

Ahmet Rasim, sayfa altlarında Temrin adı altında konularla ilgili ödevler, alıştırma ve tahliller vermektedir. Bu temrinler de kendi içinde numaralandırılmıştır. Eserde 144. sayfaya kadar 47 temrin bulunmaktadır. 184. sayfaya geldiğinde orada bir temrin daha verilmektedir, ancak burada temrin numarası 43 olarak verilmiştir.

Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Lisân-ı Osmânî'de Ahmet Rasim, bazen "İhtâr" adı altında hatırlatmalarda, ikazlarda bulunarak kendine göre dikkat edilmesi gereken hususları da arz etmektedir veya kaideyle ilgili istisnaları, farklı kullanımları belirtmektedir. 145, 149 ve bazı yerlerde ise "Tenbie" ifadesiyle bu hatırlatmalar yapılmıştır. Eserde "Müstesnâ" adı altında da kaidelerle ilgili istisnai durumlar verilmektedir. Konularla ilgili bazen "Sarf Tarihi" adı altında eski kullanımlarla yeni kullanımlar veya konuyla ilgili farklılıklar dile getirilmektedir. "Temrîn" kısmında "söyleyin veya yazın" şeklinde öğrencilerden verilen konularla ilgili uygulamalar yapması istenmektedir. Bu, bazen yazılı olarak bazen sözlü olarak verilmesi istenilen cevaplar şeklindedir. Bazen boşluk doldurmalı örnekler de yer almaktadır. "Temrîn"ler genelde ya konuya has temrinler veya temrin-i umumi şeklinde iki özellik göstermektedir.

Ahmet Rasim, "Tasvîr" adı altında da iki "Temrîn" vermektedir.

Kitapta sayfa altları sadece temrinlere ayrılmış değildir bazen konuyla ilgili açıklamalara da yer verilmektedir. Mesela bazen "Şîve" adı altında konuşma diline müracaat edilmesi veya konuşma dilinde kullanım veya konuyla ilgili farklılıklara dikkat çekilmektedir. Yine sayfa altlarında "Mevâdd-ı Tahrîriye" adı altında yazmaya yönelik uygulamalar veya sorular bulunmaktadır. "Kelîmât-ı Mütâzâdde" ismiyle de temrin verilmektedir.

Ahmet Rasim eserin baş kısmında "İhtâr-ı Mahsûs"ta: " İşbu kitâbımızda lisân-ı Osmânînin kavâ'id-i sarfiye ve nahviyesi cem' olunmuş ve her bahse dâ'ir temrînler, tahlîller ve vezâ'if- i vesâ'ire tahrîr edilmiştir. Hoca efendilerden her bahse dâ'ir derûn-ı kitâbda muharrer olan vezâ'ifle iktifâ edilmemesi mercûdur. Çünkü her bahse dâ'ir istediğimiz kadar vezâ'if tahrîr etsek kitâb haddinden ziyâde büyür. Nazariyât ile berâber ameliyât dahi ileriye sürülmeli tâ ki nazariyât, ameliyât sâyesinde usûl-i lisân zihinde esâsgîr olsun.

Çocuklara ta'rîf ezberletmek muvâfık usûl değildir. Onlara kavâ'idi bi'l-fiil göstererek anladıklarını isbât etmelidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Nikât-ı mühimme-i tedrisden biri de ihtira'-ı emsâldir ki dersleri ne derece tenvîr edeceği vâreste-i îzâhdır. Meselâ, bir bahis üzerine yirmi misâl îrâd olunursa elbette o ders ezhân-ı şâkirdânda tekarrür eder. Bunun gibi şâkirdânın isticvâbatı arasında da onlara fikr-i ihtira'î ilgâ etmelidir. Çünkü bir şâkirt anladığı bir bahis üzerine elbete birkaç misâl ira'e edebilir. Anlamamış ise bittabi' ihtiyâr sükût eder." şeklinde açıklamada bulunmaktadır.

Bu ihtarda Ahmet Rasim, bu kitapta Osmanlı lisanının sarf ve nahiv kaidelerini topladığını, her bahse dair temrinler, tahliller ve diğer vazifeler verdiğini; hoca efendilerin bunlarla yetinmemesi gerektiğini, kendisinin kitabın hacmini arttıracığı düşüncesiyle daha fazla şey koymadığını belirtmektedir. Ahmet Rasim, nazariyat ve amelîyat sayesinde lisan usullerinin zihne yerleşeceğini, çocuklara tarif ezberletmenin yavaş bir usul olmadığını, kaidelerin bilfiil gösterilerek anlatılması gerektiğini dile getirerek yaparak yaşayarak öğrenme modeline, uygulamalı eğitime uygun davranılmasını ihtar etmektedir. Ahmet Rasim, eğitimin önemli noktalarından birinin de örnek bulma olduğunu, bunun dersleri aydınlatacağını, örneğin çok olmasıyla ilgili yirmi misal irat edilirse konunun öğrencilerin zihninde tekarrür edeceğini, bunun öğrencide sorgulama, fikir yürütme gibi melekeleri harekete geçireceğini vurgulamaktadır.

Bu dil bilgisi kitabı "Ma'lumât-ı Evveliyye" ve "İsim" adı altında iki baba ayrılmıştır. "Ma'lumat-ı Evveliyye, "Harfin Târifi, El sine, Lisân-ı Osmânî'nin Menş'e'i, Hurûf-ı İmlâ, İşârat-ı İmlâ, İşârat-ı Tahririye, Harf-Kelime-Lafız, Aksâm-ı Kelime" gibi bölümlerden oluşmaktadır.

"İsim" babı önce isimlerle ilgili bilgilerin verildiği bir bölümden sonra dört fasla ayrılmıştır. Bilgilerin verildiği bölümde "İsm-i Hâs-İsm-i Cins, Esmâ-yı Hâssanın Menş'e'i, İsm-i Cinslerin Envâ-ı Muhtelifesi, Sûret-i Muhtelifede Gelen Cemlerden Birkaç Nümüne, Esmâ-yı Ecnebiyye, Lisânımızda En Ziyâde Müsta'mel Olan Esmâ-yı Ecnebiyye, Esmâ-yı Hâssanın Cem'i, Ahvâl-i İsim, Müstesniyât, Esmâ-yı Cem" ele alındıktan sonra Birinci Fasıl "Tetâbu-ı İzâfet ve Müphemât", İkinci Fasıl "İsm-i İşâret, Esmâ-yı A'dâd", Üçüncü Fasıl "Sıfat, Sıfat-ı Semâ'îye-Sıfat-ı Kıyâsiye, Sıfat-ı Te'kîdiye, Terâkîb, Terkîb-i Tavsi'fî, Vâsîf-ı Terkîbî", Dördüncü Fasıl "Zamîr, Aksâm-ı Zamîr, Ahvâl-i Erba'a, Zamâ'ir-i Fârisiyye ve Arabiyye" bölümlerinden oluşturulmuştur.

Daha sonra "Masdar" adı altında "Masâdir-ı Mürekkebe, Fiil, Ba'zı Müstesnâ, Bazı Efâl-i Lâzıma, Masâdir-ı Türkiye-i Semâ'îye Hakkında Mülâhâza-Sünâ'î, Sülâsî, Rubâ'î, Mürekkeb Fiiller, Fi'l-i İ'âne ile Mürekkeb Sıygalar, Efâl-i Şartiyyenin Tasri'fî, Efâl-i Ta'cîliye, Efâl-i İktidâriye, Efâl-i Mukâribe, Sıyag-ı Rabtiyye, Efâl-i Kalûb, Sıyga-yı Mutâva'at, Sıyga-yı Sıla" ile ilgili konular ele alınmıştır.

"Masdar" bölümünden sonra "Edevât" bölümü gelmektedir. Ardından "Lâhika" gelmektedir. Bu bölümde Ahmet Rasim, Arapça, Farsça ve Batı dillerinin Osmanlı lisanına nispeti üzerinde durmaktadır. Bu ekin ilk kısmında Arapça kaidelerle ilgili "Tezkîr ve Te'nîs, İsm-i Fâ'iller, İsm-i Mef'ûller, İsm-i Mekân-İsm-i Zamân-İsm-i Âlet, İsm-i Tasgîr, İsm-i Mensûp, Mübâlağa-yı İsm-i Tasgîr, İsm-i Tafdîl, Sıfat-ı Müşebbehe" konusu ele alınmıştır. Daha sonra "Lisân-ı Fârisî" bölümü oluşturularak burada "İsim, İsm-i Fâ'il, İsm-i Mef'ûl, Sıfat-ı Müşebbehe, Hâsıl-ı Masdar, Edevât" konuları hakkında bilgiler verilmiştir.

Ahmet Rasim, eserin sonunda "Ba'zı Kelimâtın İmlâsı" adı altında yazımında karışıklık olan bazı kelimelerin doğru imlâsıyla ilgili bilgiler vermektedir. Burada "ota (اوطه), ada (أطه)" gibi kelimelerin bazıları tarafından son zamanlarda pek önemli değilse de "اودا" ve "أدا" şeklinde yazıldıklarını belirterek Türkçeye ilgili genel, bilinen, sağlam bir yazım kuralını "Türkçe kelimeler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ağızdan çıktığı gibi yazılır." kuralını hatırlatmaktadır. Ahmet Rasim, ancak herkesin her ağzından çıktığı gibi yazmanın da sakıncalı olduğunu belirtmektedir. Mesela "on parelik" ifadesini "onpak" şeklinde telaffuz edenlerin de olduğunu belirterek bu telaffuza uygun yazmanın caiz olmadığını belirtmektedir.

"Oda" kelimesinin (ط)'lı yazımını doğru kabul etmektedir. Sebep olarak da bizde bu harfin (د)'ye karşılık geldiğinin kabul edilmesini söylemektedir. Bu kelimelerde (ط)'nın devamının muhafaza edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Ahmet Rasim, sıfat fiil eklerinden -An'ın yazımıyla ilgili farklı yazımların da olduğuna dikkat çekerek bazılarının gelen (گ لَن), bilen (ب دِلَن) gibi kelimeleri (گ لَان, ب دِلَان) şeklinde yazdığını, ama bunların giden (گ دِن) kelimesini (گ دِنَان) yazmadıklarını yani çelişkili davrandıklarını söylemektedir. Ahmet Rasim yine yanlış yazımla ilgili olmaz (اولمز-اولماز) ikili yazımıyla -mAz ekini de örnek vermektedir. "Muzari'ler" açıklanırken gerekli bilginin verildiğini (اولمز) yazımının doğru olmadığını belirtmektedir.

Ahmet Rasim'in geniş zaman ekinin yazımıyla ilgili de bir düzeltmesi bulunmaktadır. Ahmet Rasim, alırım (أَلِ يَرَم) kelimesinin alurım (أَلِ يَرَم) şeklinde yazılamayacağını belirtmektedir.

Ahmet Rasim, Arapça veya Farsçadan geçen bazı kelimelerin kulübe (قَوْلٌ بِهِ لَبَّاهُ) kelimesinden hareketle imlasına sadık kalınarak veya söyleyişe uygun olarak farklı yerlerde farklı şekillerde yazıldığını zikretmektedir. Bu hususta da "Üss-i Lisân" adlı yazmakta olduğu kitapta malumat verdiğini belirtmektedir.

Gramer kitaplarında dil kuralları ya gramer yazarının kendisi tarafından kurala göre üretilmiş örneklerden ya da edebi metinlerden hareketle anlatılır. İlkinde verilen örneklerin dayanağı kitap yazarının bizzat kendisidir. Bu tür örnekler Karahan'a göre dikkatli ve ölçülü bir şekilde kullanılmalıdır, çünkü bunlar dil bakımından toplumun onayını almış edebi metinlerden farklı olarak kural için üretilen örneklerdir ve gramer yazarının dile hakimiyeti ölçüsünde niteliklidir. Edebi metinlere başvuran gramer yazarı aslında tespit ettiği kuralları, dilin özelliklerini sağlam kaynaklarla tanımlamak istemektedir. Bu yöntem hem dil bilimi açısından hem eğitim ilkeleri açısından doğrudur (Karahana, 2011;107). Ahmet Rasim bu hususta her iki örneklendirme şeklini de kullanmıştır.

Ahmet Rasim, "sıyga-i ta'kîbiye" hakkında bilgi verirken bu sıyganın hemen hemen metruk olduğunu ve bu sıygayı kudemanın kullandığını belirterek 137. sayfada "Pertev-endâz olıcak bezme olur sâkî" şeklinde başka eserlerden ekin kullanımıyla ilgili örnek vermiştir, ancak bu alıntının nereden yapıldığıyla ilgili bilgi verilmemiştir. 49. sayfada da "bu" kelimesinin kullanımı "Bu, ne cem'iyet-i sürud-i ayin/Bu ne cenbişge sürur-i akin" beyitiyle örneklendirilmiştir. Yine 146. sayfada "A" ünlemi anlatılırken: "İzzetâ! Dem de geçer gam da geçer âlemde" misâlinde olduğu gibi, "Â! benim ruh-ı revânım! Seven ölsün mü seni?", 148. sayfada; "Hikmet ger o ilm ise ki ahkâm-ı felekden/Endîşe-i akl-ı beşeri ba-haber eyler" örnekleri alıntıdır, ancak alıntı yapılan yer belirtilmemiştir.

145. sayfada "Tenbie" adı altında konu örneklendirilirken Ahmet Rasim kendi ismini: " Tenbie: Sıla fiillerinin fâ'illeri ve mef'ûlleri asla tebeddül etmez. "Ahmed, eline kitab aldığı..." "Ahmed, eline kitab aldığına" "Ahmed, eline kitâb aldığı", "Ahmed, eline kitâb aldığından" örneklerinde kullanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ahmet Rasim örneklerini kendi oluşturmaktadır. Hatta verdiği örneklerin bazısında "Meselâ, "Ahmed Efendi geldi, bunları yapan hep Ahmed'dir." denilecek yerde "Ahmed geldi" (s. 71), "Ahmed'in çalıştığını kim inkâr eder" cümlelerinde isim derler (s.141), "Ahmed tembel olduğundan lisân öğrenemedi." olduğu gibi kendi ismiyle örnekler oluşturmaktadır.

Kitabın tamamında Ahmet Rasim'in kendi ismiyle verdiği örnek sayısı 45'tir, yani 45 yerde "Ahmed veya Ahmed Efendi" şeklinde örnekte ismi geçmektedir.

Ahmet Rasim'in diğer örneklerine bakıldığında da günlük hayata dair ve yakın çevresine dair, kendi yaşantısına, psikolojisine, duygu ve düşünce dünyasına yakın ve uygun örnekler verdiği görülmektedir.

Ahmet Rasim'in alıntı yoluyla verdiği ancak kaynak belirtmediği örneklerden bazısı mısra-ı berceste niteliğinde örnekler, bazısı atasözü ve özdeyiş niteliğinde örneklerdir. Verdiği çoğu örnekte de Ahmet Rasim'in öğrenciyi gayretlendirmeye çalıştığı, çeşitli konularda telkinlerde bulunduğu görülmektedir.

Davranışçı yaklaşımın temsilcileri Pavlov, Watson ve Guthrie, Thorndike, Skinner, John Locke ve Hull' dur. Davranışçı yaklaşım, bireyin dil edinimine uyarıcı tepki gözüyle bakmıştır. "Skinner, sözel davranışın sözlü olmayan davranışları koşullandıran ve şekillendirenlerle aynı uyarıcı ve pekiştireçlerle koşullandırılıp, pekiştirildiğini söylemiştir." (Schunk, 2009:58) Gardner' ın bakış açısı ise şöyledir: "Bu kurama göre taklit de dil kazanımında önemli bir yere sahiptir. Çocuklar için her yetişkin gizli bir modeldir. Bu yüzden anne ve babanın iyi bir model olması için çocuğun yanında hareketlerine ve konuşmalarına dikkat etmesi gerekir." (Gardiner,1993:188' den akt, Yıldız vd, 2006:38) "Guthrie de insan davranışları biliminin gözlemlenebilen olgulara dayanması gerektiğine inanmıştır." (Schunk, 2009:41) Watson ise davranışçı yaklaşımın eğitim boyutuna şu şekilde vurgu yapmıştır: "Bana bir düzine iyi yapılı, sağlıklı çocuk verin ve onları kendi oluşturduğum özel dünyama getirin, size garanti ederim ki onlardan herhangi birini rastgele seçeceğim herhangi birini bir doktor, avukat, ressam, tüccar, olabilmesi için eğitim ve evet, yetenekleri, eğilimleri, becerileri, kabiliyetleri ve atalarının ırkı ne olursa olsun onları bir dilenci ya da hırsız bile yapabilirim." (Akt., Schunk, 2009:40)

Ahmet Rasim de burada açıklandığı gibi bilgilerin ezberletilmesinden ziyade davranışa, kullanıma yönelik olmasına dikkat etmektedir, yani davranışçı bir yaklaşım sergilemektedir.

Kaynakça

Ahmet Vefik Paşa, Lehce-i Osmânî (Hazırlayan: Recep Toparlı), TDK Ya-yınları, Ankara, 2000.

Aktaş, Şerif; Ahmet Rasim, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Aktaş, Şerif; Ahmet Rasim, TDV. İslam Ansiklopedisi, C. 2, Türkiye Diya-net Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

Bakış, Nesrin; Ahmet Rasim'in Dil Bilgisi Kitapları, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.

Banguoğlu, Tahsin; Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, Ankara, 1990.

Ergin, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1998.

Ergun, Saadettin Nüzhet; Ahmed Rasim, Türk Şairleri Dergisi, 1. Cilt, s., 337-352, İstanbul, 1936.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Karahan, Leyla (2011). Türk Dili Üzerine İncelemeler. Ankara: Akçağ.

Karahan, Leyla; Tâhir Ken'ân'ın "Kavâ'id-i Lisân-ı Türki" Eseri Üzerine (Türk Dili Üzerine İncelemeler), s. 92., Ankara, 2011.

Korkmaz, Zeynep; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 2003.

Özçam, Çimen; Türkiye Türkçesiyle İlgili Gramer Çalışmaları-Bibliyografya Denemesi- Türk Dünyası Araştırmaları, s. 121-163, 1997.

Rasim, Ahmet; Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Lisân-ı Osmânî, Nişan Berber-yan Matbaası, İstanbul, 1312 (1895).

Schunk, Dale H.; Öğrenme Teorileri Eğitimsel Bir Bakışla, Nobel Yayın-ları, Ankara, 2009.

Tumaşeva, D. G.; Hezirgi Tatar Edebi Tili Morfolojiyesi, Kazan Üniversitesi-tesi Neşriyatı, Kazan, 1964.

Yıldız, Cemal - Okur, Alpaslan - Arı, Gökhan - Yılmaz, Yakup; Türkçe Öğretimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2006.

Zakiyev, M.Z. (Başredaktör)- Ganiyev, F. A. - Zinnetinnula, K.Z.; Tatar Grameri, Moskova-Kazan, 1998.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

EZİZE CEFERZADE VE ŞİRVAN ÜÇLEMESİ

AZIZA JAFARZADE AND THE SHIRVAN TRILOGY

Yrd. Doç Dr. Ayvaz MORKOÇ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Muradiye Yerleşkesi Yunusemre – MANİSA, ayvazmorkoc@gmail.com

ÖZET

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının ünlü ediplerinden olan Ezize Ceferzade; hikâyeci, gazeteci, akademisyen, çocuk kitapları yazarı, folklor araştırmacısı, gezi yazarı gibi farklı niteliklere sahip çok yönlü bir şahsiyettir. 1921 yılında Bakû'da dünyaya gelen Ceferzade, ilk ve ortaöğreniminin ardından, Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde eğitim görmüştür.

Eserlerinde tarihe ait farklı hâdiseleri ustaca anlatan yazar, Azerbaycan'ın tanınmış şahsiyetlerini konu edinen roman ve hikâyeleriyle okuyucular tarafından ilgiyle izlenmiştir. Farklı türlerde ürünler vermesine rağmen Azerbaycan edebiyatında daha çok tarihi roman yazarı olarak şöhret kazanmıştır. Eski devirlerden başlayarak 20. Yüzyıla kadar Azerbaycan'ın edebi ve siyasi şahsiyetlerinin mücadelelerle yüklü hayatlarını ele alır. Bu tarihi romanların dikkat çekici özelliği, yansıtmaya çalıştığı devri tüm ayrıntılarıyla canlandırabilmesidir. Ceferzade, bu örneklerde tarihi basit belgelerle anlatmamış, ona adeta ruh vermiştir. Ağırlıklı olarak vatan ve millet sevgisinin vurgulandığı eserlerde edebi ve estetik özellikler yüksek seviyededir. Yazarın sanat faaliyetlerinin önemli kilometre taşlarından sayılan Şirvan Üçlemesi'nde, Şirvan'da yetişmiş üç ünlü şahsiyetin edebi ve siyasi hayatları roman formu içinde anlatılmıştır.

Şirvan Üçlemesi'nin matbaa yüzü gören ilk kitabı *Alemde Sesim Var Menim*'dir. Bu romanda 19. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatının ünlü şairi Seyit Ezim Şirvani'nin hayatı ekseninde gelişen olaylar anlatılır. Üçlemenin ikinci romanı *Vetene Qayıt* adını taşımaktadır. Bu eserde 18. Yüzyılın önemli söz üstatlarından Nişat Şirvani'nin hayatı ve edebi kişiliği etrafında şekillenen hadiseler canlandırılmaya çalışılmıştır. Üçlemenin üçüncü kitabı *Yad Et Meni* romanında 20. Yüzyılda yaşayıp eserler vermiş olan şair Abbas Sehhet'in hayatı ve edebi faaliyetleri dile getirilmiştir.

Bu çalışmada önce Ezize Ceferzade'nin sanatçı kişiliği ve romancılığı hakkında özlü bilgiler verilmiş, ardından Şirvan Üçlemesini oluşturan üç tarihi roman incelenmiştir. Her bir roman ayrı ayrı irdelenerek hakkında yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Amacımız Azerbaycan'ın yetiştirdiği değerli kadın yazarlarımızdan Ezize Ceferzade'nin sanat dünyasında hak ettiği şekilde tanınması ve Şirvan Üçlemesi'nin tarihi ve edebi değerinin bilimsel ölçüler içinde ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, Ezize Ceferzade, tarihi roman, Şirvan üçlemesi

ABSTRACT

Aziza Jafarzade is one of the leader literary identities of the Azerbaijani literature in 20th century, with multiple qualifications including being a story teller, journalist, academician, children's books writer, folklore researcher and travel writer. Jafarzade was born in Baku in 1921. Following her primary and secondary school education, she studied linguistics in Azerbaijani State University – Faculty of Philology.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

The writer masterfully told about different historical cases in her works. She attracted many audiences with her novels and stories where she told about the notable people of Azerbaijan. Despite producing various genres of works, she is mainly famous as a historical novelist in Azerbaijani literature. She wrote about notable literary and political persons of Azerbaijani starting from ancient times until the 20th century and told their lives full of struggles. An interesting characteristic of these historical novels is their ability to reflect a period with all its details. In these pieces, Jafarzade did not simply mention of the history with plain documents, but she gave them a spirit. These work pieces, which mainly focused on the love for one's country and society, were rich in literary and aesthetical characteristics. Shirvan Triplet, which is deemed as one of the milestones of the writer's literary works, is the work piece where she novelized the literary and political lives of three famous people of Shirvan.

The first published book of the Shirvan Triplet was; "*Alemde Sesim Var Benim (I have my Word all over the World)*". In this novel, she described the life and literary identity of the famous poet of the 19th Century Azerbaijani literature, Seyid Azim Shirvani. The second novel of the triplet was; "*Vetene Qayit (Return to the Motherland)*". In this novel, she described the life and literary identity of the famous poet of the 18th century, Nishat Shirvani. In the third book of the triplet, "*Yad Et Beni (Remember Me)*", she described the life and literary identity of the famous poet of the 20th century, Abbas Sahhat.

In this paper, brief information about the artistic and novelist personality of Aziza Jafarzade is given and then, the three historical novels forming the Shirvan Triplet are studied. Each novel is studied, commented and evaluated individually. Our purpose here is to contribute to the well-deserved promotion of the valuable women writer of Azerbaijan, Aziza Jafarzade and to reveal out the historical and literary values of the Shirvan Triplet.

Keywords: Azerbaijan literature, Ezize Ceferzade, historical novel, Shirvan trilogy

Ezize Ceferzade'nin Sanatçı Kişiliği

Bakü Devlet Üniversitesi, Azərbaycan Bilimler Akademisi ve Azərbaycan Pedagoji Üniversitesi gibi eğitim kurumlarında görev yapmış olan Azize Ceferzade, değişik ülkelerdeki üniversite kütüphanelerinde araştırmalarda bulunmuştur. Edebi eserlerini kaleme almadan önce, ele alacağı mevzu ile ilgili yoğun bir ön çalışma ve hazırlık yapmasıyla dikkat çekmektedir. Öyle ki olayların geçtiği yerleri önceden görüp incelemiş, kahramanların bakış açılarını yakalamaya çalışmış ve eserde yer alacak karakterler ile bütünleşme gayretine girmiştir (Bayram, 2013, 28).

Azerbaycan edebiyatında ağırlıklı olarak tarihi roman ve hikâye türlerinin başarılı yazarı olarak tanınan Ceferzade, akademisyen, eski Türk edebiyatı ve yazma eserler uzmanı, folklor araştırmacısı, kitap çevirmeni, eleştirmen gibi farklı nitelikler taşımaktadır.

Geniş halk yığınları tarafından rağbet gören romanları ve edebiyat araştırmaları ile dikkat çeken Ceferzade, Şirvanlı şairler hakkında yazdığı üç romanıyla Azerbaycan tarihi romancılığında haklı bir şöhret kazanmıştır (Akpınar, 1994, s. 79).

1937 yılında henüz 16 yaşında iken ilk hikayesini yazan Ceferzade, 1948 yılında ilk kitabını yayımlatma imkanı bulmuştur. Onun sanat çizgisini üç dönemde incelemek mümkündür.

İlk dönem 1937 ile 1970 yılları arasını kapsamaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İkinci dönem 1970 ile 1990 yılları arasında yer alır.

Üçüncü dönem ise 1990 ile 2003 yıllarını içine almaktadır.

1937 ile 1970 yıllarını kapsayan ilk dönem yazarın eserlerini vermeye başladığı, siyasi ve toplumsal olayların yoğun biçimde ele alındığı bir zaman dilimidir. Stalin'in "kızıl kırgın" olarak adlandırılan baskı, zulüm ve idam uygulamalarının olduğu dönemdir. Ezize Hanım, Şirvan edebi muhitinde doğmuş, buranın havasını solumuş, geleneklere bağlı bir ailede yetişmiştir. Milli kültüre bağlı bulunan Ezize Ceferzade'nin yeni sistemin istekleri doğrultusunda eserler vermesi zor olmuştur.

Matbaa yüzü gören Ezrayıl adlı hikâyesinden sonra, eserleri gazete ve dergilerde yayımlanan Ceferzade, bu dönemde maddi sıkıntılar içindedir. 1948 yılında ilk eseri yayımlanmakla birlikte kitap yazarın eline ulaşmadan Sovyet yöneticilerinin emriyle toplattırılıp yakılmıştır. 1937 ile 1948 yılları arasında yoğun bir tempoda geçen hayat mücadelesi sırasında bile edebiyattan kopmamıştır. Değişik gazete ve dergilerde hikâyeleri yayımlanırken o ağırlıklı olarak gazetecilik görevini sürdürmüştür. Bu dönemde yazdığı hikâyelerinde Güney Azerbaycan bağımsızlık hareketini ve sürdürülen mücadeleyi dile getirmiştir. Sovyet sisteminin telkin ettiği insan tiplerine Azerbaycan insanının mahalli renk ve desenlerini katarak milli zeminde eser karakterizasyonu yapmıştır.

Yazarın sanat çizgisinin ikinci dönemi 1970 ile 1990 yılları arasını kapsamaktadır. Bu yıllarda kaleme aldığı eserlerde Azerbaycan'ın edebi, tarihi ve siyasi simalarının hayat ve sanatlarını göz önüne sermektedir. Bu süreçte usta bir hikâyeci olan Ceferzade'nin başarılı bir romancı olmaya giden büyük çabaları görülür.

Yazarın sanat macerasının üçüncü dönemi 1990 ile 2003 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde Sovyet yıllarında ele alamadığı konuları dile getirmiştir. Azerbaycan coğrafyasının toplumsal ve siyasi tarihine yönelik eserler yazmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte yapay biçimde ikiye bölünmüş Azerbaycan'ı ve Güney Azerbaycan'daki tarihi gelişmeleri anlatmıştır. Ayrıca tasavvufi konularda da kalem oynatmıştır.

Büyük Azerbaycan toplumunun sağlam temeller üzerine kurulmasını arzulayan ve bunun çocuklar sayesinde gerçekleşeceğine inanan edip, eserlerini daha çok gençler için kaleme almıştır. Hemen bütün eserlerinde gençleri göz önünde bulunduran temalar mevcuttur.

Romancı Kimliği

Azerbaycan edebiyatında daha çok tarihi ve biyografik romanlarıyla ünlene Ceferzade 13 adet romana sahiptir. Bu romanlarda vatanın kutsallığı, dil ve edebiyat sevgisi, milli değerlerin korunması temaları yoğun biçimde işlenir.

Edebiyatçı kimliğinde tarihi konulu eserlerin önemli bir yekun tuttuğu Ceferzade yazı faaliyeti boyunca bu konuya bağlı kalmış, Azerbaycan Türklerinin uzak ve yakın tarihini ebedileştiren eserler kaleme almıştır. Yazarın *Alemdə Sesim Var Menim* (1971), *Vetene Qayıt* (1973), *Yad Et Meni* (1980), *Bakı-1501* (1981), *Celaliyyə* (1983), *Ağlar-Güleyen Sabir* (1989) gibi roman və povestləri başarılı tarihi eser örnekleridir.

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığına kavuşması Ezize Ceferzade'nin yazı hayatının daha verimli hale gelmesine vesile olmuş, tarihi konulu epeyce eser vermesine zemin hazırlamıştır. *Elden Ele* (1992), *Gülüstan'dan Önce* (1996), *Zerrintac - Tahire* (1996), *Bir Sesin Faciesi* (1997), *İşığa Doğru* (1998), *Bela* (1999), *Rübabe-Sultanım* (2000), *Xezerin Göz Yaşları* (2002), *Eşq Sultanı*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(2003) romanları buna örnektir. Yazarın tarihi romanlarında dönemin panoraması ile birlikte Azerbaycan Türklerinin karakteristik özellikleri ön plana çıkarılmış, siyasi ve edebi şahsiyetlerin mücadeleci kişilikleri gözler önüne serilmiştir (Sultanlı, 2006, s. 5).

Temalar işlenirken Şirvan ve Şamahı'da yetişip iz bırakmış değerli şahsiyetler üzerinde durulmuştur. Zamanla tüm Azerbaycan tarihini dile getiren edebi eserlere yönelen yazar, Selçuklu ve Safeviler dönemi Azerbaycan'ını yansıtan örnekler vermiştir. Yazar, bu dönemdeki şair ve hükümdarları doğrudan doğruya edebi eser kahramanı olarak öne çıkarır. İlk romanlarını Şirvan Üçlemesi (Triolojisi) adıyla yayımlamış, daha sonraki romanlarında da Şirvan'dan söz etmeyi sürdürmüştür. Şirvan'dan çıkıp Azerbaycan'da ünlene Nesimi, Bahar, Zülfikar, Seyit Azim Şirvani, Sabir, Sehhet, Hadi, Naseh gibi edipleri ısrarla anlatmıştır. Sayılan şahsiyetleri yalnızca anlatmakla yetinmeyen Ceferzade, onları olgunlaştıran toplumsal çevre ve kültürü de belirtmiştir.

Şirvan Üçlemesini Oluşturan Romanlar

1. Alemde Sesim Var Menim

19. Yüzyılın önemli şairlerinden Seyyid Ezim Şirvani'nin hayatı etrafında şekillenmiştir. Eski edebiyat ile yeni edebiyat arasında geçiş noktası olarak kabul edilebilecek bir şahsiyet olan Seyyid Ezim'in yakın çevresinde cereyan eden hadiseler anlatılır. Onun çevresinden bahisle dar anlamıyla Şirvan, geniş anlamıyla tüm Azerbaycan'da gelişen toplumsal ve siyasi olaylar tasvir edilmektedir. 19. Yüzyıldaki Şirvan edebi muhiti, tarihi ipek yolu, çevrenin giyim kuşam, yeme içme kültürü, düğün yas merasimleri başarılı biçimde anlatılmıştır. Hafızası çok kuvvetli olan Ezize Ceferzade roman formu içinde anlattığı şairlerin şiirlerini ezbere bilmektedir. Kimi zaman şiirlerden yola çıkarak şair için uygun bir senaryo oluşturmaktadır.

İstanbul ve Kahire gibi kültür merkezlerindeki yeni fikir akımlarından etkilenen Seyit Ezim Şirvani, Azerbaycan ve Kafkasya'nın geri kalmışlığını yakından görmüştür. Yaşadığı dönemde Müslüman çocukların çağdaş bilimleri öğrenmeleri için Rusça öğrenmeleri gerektiğini savunmuştur.

Azerbaycan Türklerinin tarihi geçmişine dikkat çekilen *Alemde Sesim Var Menim* romanında eski ile yeninin amansız mücadelesi görülür. Bununla birlikte eser sayesinde okuyucuya Azerbaycan ile ilgili etnografik bilgiler de verilir. Gelenek ve görenekler ustaca tasvir edildiği gibi Azerbaycan muhiti yakından tanıtılır. Eserde Seyid Ezim Şirvani'nin hem hayatı, hem de sanatçı kişiliği tarihi gerçeklere uygun olarak tasvir edilmiştir.

Alemde Sesim Var Menim eserinde Ceferzade, halkın unutulmaması gereken örf ve adetlerini, nükte ve fıkralarını, ibretli hikayelerini başarılı biçimde romanın bütünlüğüne yedirerek vermiştir (İsmayıloğlu, 2017, s. 2).

Seyid Ezim Şirvani'nin bu romanda okul açarak ülkede eğitimi ön plana çıkarması, Şirvan'da aniden ortaya çıkan hadiselerle bağlantılı olarak kaleme alınmıştır. Romanda vurgulanan temel husus, o devirdeki kötü hadiselerin Seyid Ezim Şirvani'nin fikirlerinde okullaşma ve eğitimin bir mecburiyet olduğu düşüncesini ortaya çıkarmasıdır. (Ceferzade, 2006, s. 2). Zira Seyid Ezim'e göre toplumdaki bütün kötülüklerin sebebi cahillik ve eğitim eksikliğidir.

Roman kahramanı olan Seyyid Ezim Şirvani, neredeyse bütün Müslüman Şarkı gezmiş, halkın eğitim ve insan hakları konularındaki eksikliklerini yakından görmüştür. Aydın olma bilinciyle halkın cahilliğinin giderilmesi, kadın erkek bütün bireylerin eğitilmesi için çareler düşünmektedir. Ancak olumsuzlukları gidermek, halkı üst seviyelere taşımak pek de kolay değildir. Bu yüzden;

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mövt-i cismani ile sanma benim ölmeyimi

Seyyida ölmerem alemde sesim var benim”

Beyitini söylemek zorunda kaldığını belirtir. Ezize Ceferzade romanın ismini bu beyitten ilham alarak belirlemiştir.

Alemde Sesim Var Menim eseri, genel olarak Azerbaycan tarihi romanları içinde kendine özgü bir yere sahiptir. Yazarın ilk romanı olma özelliği taşıyan eser, Azerbaycan edebiyat dünyasında büyük bir rağbet görmüştür.

Kanaatimizce yazarın bu romanının değerini yükselten nitelik, müellifin Azerbaycan toplumunun gelenek ve göreneklerini bir roman formu içinde ustaca tasvir etmesidir. Okuyucu eser aracılığıyla Azerbaycan tarihinde ortaya çıkan ibretli hadiseleri, eski-yeni çatışmasını görmektedir. Bununla birlikte bazı etnografik bilgiler öğrenmekte, o dönemdeki Azerbaycan toplumunun yapısı hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Başka bir ifadeyle adeta 1800’lü yıllardaki Azerbaycan Türk toplumunun fotoğraflarını 20. Yüzyıla aktarmaktadır.

Vetene Qayıt:

Üçlemenin ilk halkası olan bu romanda Azerbaycan türlü kargaşalıklar içinde tasvir edilmiştir. Yaşanılan kaotik durumun halkı türlü sıkıntılar içine düşürmesi ve aydınların bu durum karşısında takındıkları tavır anlatılır. Ülkenin zor durumundan yararlanan sömürgeci güçlerin, devleti ele geçirme mücadelesi gözler önüne serilmektedir. Vatanın kutsallığı ve vatan sevgisi ile vatansızlığın toplum ruhunda açtığı büyük yaralar dile getirilir.

Romanda tüm varlığı ile vatan ve milletine bağlı olan Nişat Şirvani’nin sürgün bulunduğu Salyan’dan dünyaya geldiği yer olan Şamahı’ya dönüşü anlatılır. Nişat Şirvani’nin talihsizliklerle yüklü hayatının tasvir edildiği eserde, tarihi olaylar romanın dokusuna başarılı biçimde nüfuz ettirilmiştir.

Vetene Qayıt’ta konu ilk etapta hüznün ve kederli olsa da, eserin sonuna doğru vatan ve vatan sevgisi keskin çizgilerle öne çıkarılmıştır. Eserde baştan sona tasvir edilen vatan ve sevgi kavramları birbirine paralel biçimde ele alınarak işlenmiştir. Romanda Nişat Şirvani’nin dışında talihi vatana bağlı olan önemli sayıdaki kişi de vatanseverlikleriyle tanıtılır.

Vetene Qayıt romanı yazıldığı yıllarda Sovyet hükümetinin sansürüne takılır. Gebule Hanım’la ilgili bölüm eserden çıkarılır. Aynı bölüm, Azerbaycan’ın bağımsızlığına kavuşmasından sonraki yeni basımında olması gereken yere dahil edilmiştir.

Ezize Ceferzade, Sovyet emperyalizminin en çetin ve karmaşık döneminde başta *Vetene Qayıt* olmak üzere çok sayıda romanında tarihi konulara ısrarla yönelerek Sovyet yönetimine olan itirazını ifade etmiştir (Resulova, 2015, s.2).

Yad Et Meni:

Şirvan Üçlemesi’nin son halkası olan bu romanda Şirvan faciası tasvir edilir. Yad Et Meni’de 20. Yüzyılın başlarında cereyan eden hadiseler panoramik bakış açısıyla gözler önüne serilir. Vatan ve millet topyekün bir saldırı altındadır. Dış düşmanlar ile onların yerli işbirlikçileri ülkenin parçalanması için çalışmaktadırlar. Bütünlüğünü yitirmeye başlayan Azerbaycan büyük bir risk altındadır. Geleceğe yönelik umutlar azalmıştır. Burada eserin belkemiğini oluşturan üç adet

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şirvanlı şahsiyet bulunur. Birbiriyle yakın dost olan Abbas Sehhet, Mirze Elekber Sabir ve Ağeli Naseh Azerbaycan'ın örnek edebiyatçıları olarak gösterilmiştir.

İlk şahsiyet olarak tanıtılan Abbas Sehhet, 1905 yılından itibaren Rusya'da başlayan yenilik hareketlerine katılmıştır. Azerbaycan edebiyatında romantik akımın önemli temsilcilerinden olan şair, batılı anlamdaki Azerbaycan şiirinde yenileşme hareketinin öncülerinden kabul edilir. Arapça, Farsça gibi Doğu dilleriyle, Rusça ve Fransızca gibi Batı dillerini yüksek seviyede bilen Abbas Sehhet, divan şiirini yakından tanımaktadır. O dönemde Azerbaycan'da yayım hayatını sürdüren gazete ve dergilerde çok sayıda şiir ve yazısı çıkmıştır. Azerbaycan edebiyatının büyük şairi Mirza Elekber Sabir'in en yakın arkadaşıdır. Türk dünyası edebiyatına büyük ilgi duyan Abbas Sehhet, Servet-i Fünun'un en önemli siması Tevfik Fikret yakından takip etmiştir.

İkinci şahsiyet olarak ele alınan Mirze Elekber Sabir, gerek şiirleri, gerekse yazılarıyla Türk ve İslam dünyasına yaklaşık bir asır önceden cehalet ve eğitim konusunda uyarılarda bulunan bir ediptir. Satirik şiirin, mizah ve hiciv sanatının Türk dünyası edebiyatındaki öncülerindendir. Yeni satirik tarzıyla kısa zamanda tüm Azerbaycan'ı etkileyerek kendine has bir ekol meydana getirmiştir. 1905'teki birinci Rus ihtilâli ve şarkta millî özgürlük düşüncesinin yaygınlaşması onun şiirlerinin içeriğinin değişmesine vesile olmuştur. Sabir'in gerçek yeteneği ve edebî başarısı Celil Memmedkuluzâde'nin başyazarı olduğu Molla Nasreddin adlı mizah dergisi aracılığıyla ortaya çıkar.

1906-1911 tarihleri arasında Hop-hop takma adıyla dergide yayınladığı mizahî şiirler, Sabir'in Azerbaycan'da büyük ün kazanmasını sağlar. Daha sonra buradaki ürünleri Hophopname adıyla kitap haline getirilir. Şiirlerinde din adamlarının ikiyüzlülüğünü, servet sahiplerinin acımasızlığını, aydınların halktan kopukluğunu, bey ve hanların zulümlerini, millet adına konuşanların sahtekârlığını dile getirir. Halkın cahillikten ve fanatizmden kurtulması gerektiğini ısrarla vurgular. Kız çocuklarının okutulmamasını, kadınların ikinci sınıf insan gibi görülmesini şiddetle tenkit eder. Azerbaycan toplumundaki erkeklerin çok eşliliğini, küçük yaşta kızların yaşlı erkeklerle evlendirilmesini toplumsal sorun olarak dile getirir. Sosyal hayatta mücadele, yoğun satirik unsurlar ve kimi zaman öfkeli mısraları onu diğer şairlerden ayırmıştır. Sabir; halkı gaflet uykusundan uyandırmak ağlatarak güldürmek, güldürerek ağlatmak yolunu seçer. Halkını zarif gazellerle değil, acı gülüşlerle tedavi etmeye çalışır.

Azerbaycan'da işçi hareketlerini destekleyen ilk şairlerin başında gelen Sabir, konuşma dilini şiire uyarlamasıyla dikkat çekmiştir. Ağırıklı olarak toplumsal meseleleri ele almış, cehalet ve batıl inançlarla mücadele etmiştir. Aydınlanmacı bir şair olarak, yaşadığı dönemin han, bey ve ağalarının baskı ve zulme dayanan düzenlerine karşı çıkmış, özgürlükten, mazlum halktan yana tavır takınmıştır.

Yad Et Meni romanında Abbas Sehhet, vatan aşkıyla yanan hayırsever bir şahsiyet olarak tanıtılır. Sabir, fedakarlık ve cesaret örneği olarak anlatılırken, Naseh ise alçakgönüllülük ve samimilik timsali olarak tasvir edilir. Romanda türlü felaketler karşısında mücadelecilik kimliklerini terk etmeyen, vatan için var gücüyle çalışan üç şairin hayatları etrafında dönen olaylar anlatılmaktadır. Bununla birlikte, *Yad Et Meni* romanın ana ekseninde Abbas Sehhet yer almakta, olaylar onun etrafında şekillenmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç

Azerbaycan edebiyatının 20. Yüzyıldaki güçlü temsilcilerinden olan Ezize Ceferzade, farklı edebi türlerde eser yazmış olmakla birlikte, tarihi romanlarıyla ün kazanmıştır. Eski devirlerden başlayan ve 20. Yüzyıla kadar devam eden uzun süreçte Azerbaycan tarihinde kendine yer edinen değerli şahsiyetleri, roman kahramanı veya karakteri olarak tasvir etmiştir.

Ceferzade, her biri edebi ve siyasi nitelikleriyle öne çıkan şahsiyetlerin mücadelelerle yüklü hayatlarını ele almıştır. Tarihi romanların dikkat çekici özelliği, ele alınan devri tüm ayrıntılarıyla canlandırabilmesidir. Ceferzade, bu örneklerde tarihi basit belgelerle anlatmamış, ona adeta ruh vermiştir. Vatan ve millet sevgisinin ustaca anlatıldığı eserlerde edebi ve estetik özelliklerin yüksek seviyede olduğu görülür. Ezize Ceferzade'nin sanat faaliyetlerinin önemli kilometre taşlarından sayılan ve *Vetene Qayıt*, *Alemde Sesim Var Menim*, *Yad Et Meni* romanlarından oluşan Şirvan Üçlemesi'nde, Şirvan'da yetişmiş üç ünlü şahsiyetin edebi ve siyasi hayatları roman formu içinde gayet başarılı biçimde anlatılmıştır.

Kaynakça

Akpınar, Yavuz (1994), *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergah Yayınları

Bayram, Parvana (2013), *Azize Caferzade Hayatı Edebi Şahsiyeti Hikayelerinin İncelenmesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Ceferzade, Ezize (2006), *Alemde Sesim Var Menim*, Bakı: Şerq – Qerb.

İsmayıloğlu, Atababa (2017), “Ezize Ceferzade'nin Vesiyeti”, *Kaspi Qezeti*, 6 Fevral 2017, s.1.

Resulova, Edalet (2015), “Ezize Ceferzade'nin Tarixi Romanlarında Tarixilik ve Müasirlik”, *Respublik Qezeti*, 28 Yanvar 2015.

Soltanlı, Vaqif (2006), “Ön Söz”, *Alemde Sesim Var Menim*, Bakı: Şerq – Qerb.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SINIZM DÜZEYLERİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL CYNICISM AND INTENTION TO QUIT AMONG EMPLOYEES IN BANKING

Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI

Pamukkale Üniversitesi, zbagci@pau.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ

Pamukkale Üniversitesi, takbas@pau.edu.tr

Özet

Banka çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak anketin kullanıldığı çalışmada çalışanların örgütsel sinizm düzeylerini belirlemek için Brandes (1997) tarafından geliştirilen ve Erdost, (2007) tarafından geçerlik ve güvenilirliği test edilen “örgütsel sinizm” ölçeği kullanılmıştır. Ölçek bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç alt boyut ve toplam 14 ifadeden oluşmaktadır. Çalışanların işten ayrılma niyetlerini ölçmek için ise Wayne, Shore ve Liden (1997) tarafından geliştirilen ve beş ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. İlgili analiz sonuçlarına göre örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak örgütsel sinizm alt boyutlarından sadece bilişsel ve duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyetinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sinizm, İşten Ayrılma Niyeti, Banka Çalışanları

Abstract

The aim of the present study is to investigate the relationship between the organizational cynicism levels of bank employees and their intentions to quit. The sample of the study consisted of 235 bank employees working in a private bank. In the study in which a questionnaire was used as the data collection instrument, the organizational cynicism levels of the bank employees were measured with "organizational cynicism scale" developed by Brandes (1997) and tested for reliability and validity by Erdost (2007). The scale consisted of three sub-dimensions namely cognitive, affective and behavioral dimension and 14 statements totally. In order to measure the employees' intentions to quit, a scale consisting of 5 statements developed by Wayne, Shore and Liden (1997) was used. According to the results of the analyses, a significant positive relationship was found between organizational cynicism and intentions to quit. However, of all the sub-dimensions of organizational cynicism only affective cynicism and cognitive cynicism are found to be significant predictors of intention to quit.

Key Words: Organizational Cynicism, Intentions to Quit, Bank Employees

1.GİRİŞ

Sinizm, köken itibarıyla eski Yunan siniklerine dayanmakta olup; sinik kelimesinin, ahlaki değerleri ve sosyal kuralları reddederek onun yerine doğanın kurallarına göre yaşamayı öngören Antik Yunan felsefi düşüncesinden geldiği düşünülmektedir (Güzeller ve Kalağan, 2008:87). Brandes vd.'ne

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(2008) göre sinizm, çalışanların örgütlerinin dürüstlükten uzak olduğuna, hileci olduğuna ve sözünde durmadığına inandıklarında ortaya çıkan olumsuz tutumlardır. Çalışanların sinik tutumları yöneticiye, müşterilere, çalışma arkadaşlarına ve bütün olarak örgüte de yönelebilmektedir. Dolayısıyla çalışanın örgütünün bütünlükten yoksun olduğuna inanması, örgütüne yönelik olumsuz duygular beslemesi, örgütünü küçük düşürücü davranışlar sergilemesi örgütsel sinizm olarak ifade edilmektedir (Öztürk ve Kahraman, 2015:340).

İlgili yazında genel olarak örgütsel sinizmin üç boyutundan bahsedilmektedir. Bunlar (Aslan ve Boylu, 2014:35-36); örgütün dürüstlükten yoksun olduğu inancını ifade eden bilişsel sinizm, saygısızlık, öfke, sıkıntı ve utanç duyma gibi güçlü duygusal tepkileri kapsayan duygusal sinizm ve küçümseyici ve eleştirici davranışa sahip olma eğilimini ifade eden davranışsal sinizmdir. Örgütsel sinizm, psikolojik sözleşme ihlalleri, dengesiz güç dağılımı, işlem adaletsizliği, uygunsuz iş değerleri, çok uzun çalışma saatleri, yıldırma, etkin olmayan liderlik ve yönetim, küçülme, yeniden yapılanma ve yöneticilerin işten çıkarılması gibi pek çok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca kariyer ile ilgili sorunlar, örgüt yapısından kaynaklanan gerilimler, engellenme duygusu, iş sözleşmesindeki sosyal değişim ihlallerinin de örgütsel sinizme kaynaklık ettiği belirtilmektedir (Özgener, 2008:57).

Andersson ve Bateman'a (1997) göre, örgütsel sinizm, çalışanların genel olarak işe, yöneticisine ya da örgütüne yönelik olumsuz tutumları olduğuna göre, bu tutumlar büyük olasılıkla olumlu tutumlar yerine, yine olumsuz tutumlarla daha çok ilişkili olacaktır. Nitekim ilgili yazındaki örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti (Khan, 2014; Mesci, 2014), işe yabancılaşma (Kökalan ve Anaş, 2016), duygusal tükenme (Gün ve Başkan, 2017; Simha vd., 2014), iş performansı (Rehan vd., 2017; Şantaş vd., 2016) ve örgütsel bağlılık (Yavuz ve Bedük, 2016) arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli araştırma bulguları bunu destekler niteliktedir. Bu çalışmada da örgütsel sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde durulmaktadır.

Chiaburu vd.'ne göre (2013:185), işten ayrılma niyeti bir süreç olarak, örgüt üyesinin işini, işyerini ve çalışma şartlarını değerlendirmesi ile başlar. Çalışma çevresine ilişkin olumsuz değerlendirmelere sahip olan çalışanlarda işten ayrılma niyeti ortaya çıkar. Örgütsel sinizm tutumları yüksek olan bireylerin örgütlerine, işyerlerine ve işlerine yönelik olumsuz tutumları olacaktır ve bu olumsuz örgütsel sinizm tutumları, onların işten ayrılma niyetlerini ve işten çıkma yönelimli inançlarını pozitif yönde etkileyecektir. Örneğin Khan (2014) tarafından banka çalışanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmada çalışanların örgütsel sinizm düzeylerinin işten ayrılma niyetlerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Yine Mesci (2014) tarafından otel işletmelerindeki çalışanların, örgütsel sinizm düzeylerinin, işten ayrılma niyeti üzerine olan etkisini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada da pozitif yönlü anlamlı bir etki bulunduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Çınar vd. (2014) tarafından çağrı merkezi çalışanları ve Polat ve Meydan (2010) tarafından özel bir işletmenin çalışanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda da örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir;

H₁: Bilişsel sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

H₂: Duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

H₃: Davranışsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı banka çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisini incelemektir. Özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde gerçekleştirilen araştırmada veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışanların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Brandes (1997) tarafından geliştirilen ve Erdost, (2007) tarafından geçerlik ve güvenilirliği test edilen “örgütsel sinizm” ölçeği yer almaktadır. Ölçek bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç alt boyut ve toplam 14 ifadeden oluşmaktadır. İfadelerin ölçümünde 5’ li Likert tipi ölçek (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kısmen katılıyorum, 4: katılıyorum ve 5: tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) $\alpha=0,87$ olarak hesaplanmıştır. Üçüncü bölümde ise Wayne, Shore ve Liden (1997) tarafından geliştirilen ve beş ifadeden oluşan işten ayrılma niyeti ölçeği bulunmaktadır. Bu ölçekte yer alan ifadeler de 1’den 5’e kadar değişen puanlarla değerlendirilmiş olup (1) kesinlikle katılmıyorum ve (5) tamamen katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise bu çalışma için $\alpha=0,84$ olarak hesaplanmıştır. Veriler frekans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen frekans analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	114	48,5
	Erkek	121	51,5
Yaş	18 – 25 Yaş	18	7,7
	26 – 33 Yaş	104	44,3
	34 – 41 Yaş	77	32,8
	42 – 49 Yaş	29	12,3
	50 ve Üzeri Yaş	7	3
Eğitim	Lise	24	10,2
	Ön lisans	83	35,3
	Lisans	122	51,9
	Lisansüstü	6	2,6
Medeni Durum	Evli	150	63,8
	Bekâr	85	36,2
Çalışma Süresi	1 – 5 Yıl	70	29,8
	6 – 10 Yıl	68	28,9
	11 – 15 Yıl	57	24,3
	16 Yılden Fazla	40	17

Araştırmaya katılan banka çalışanlarının %48,5’ini kadınlar, %51,5’ini ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %7,7’si 18-25 yaş, %44,3’ü 26-33 yaş, %32,8’i 34 – 41 yaş aralığında iken %3’ü de 50 yaşın üzerindedir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %10,2’sinin lise, %35,3’ünün ön lisans, %51,9’unun lisans ve %2,6’sının lisansüstü eğitime sahip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu görülmektedir. Katılımcıların %63,8'ini evli %36,2'sini ise bekâr çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışma süreleri dikkate alındığında katılımcıların %29,8'i 1-5 yıl, %28,9'u 6-10 yıl, %24,3'ü 11-15 yıl ve %17'si 16 yıldan daha fazla bir süredir çalışmaktadır.

Örgütsel sinizm alt boyutları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin miktarını ve yönünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2: Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3	4
1. Bilişsel Sinizm	3,438	0,907	1			
2. Duyuşsal Sinizm	3,152	0,892	0,504**	1		
3. Davranışsal Sinizm	3,221	1,063	0,454**	0,373**	1	
4. İşten Ayrılma Niyeti	23,365	0,831	0,527**	0,453**	0,360**	1

** p<0,01

Örgütsel sinizm alt boyutları ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri gösteren tablo 3 incelendiğinde örgütsel sinizmin her üç alt boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında %99 güvenilirlik seviyesinde, orta düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Örgütsel sinizm alt boyutlarından ayrılma niyeti ile en çok ilişki gösteren alt boyut bilişsel sinizm alt boyutudur (r=0,527). Bunu sırasıyla duyuşsal sinizm alt boyutu (r=0,453) ve davranışsal sinizm alt boyutu (r=0,360) izlemektedir. Dolayısıyla çalışanların örgütsel sinizm düzeyleri arttıkça işten ayrılma niyetlerinin de artış gösterdiği söylenebilir.

Korelasyon analizi değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini vermemektedir. Bunun için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3: Regresyon analizine İlişkin Bulgular

Model	B	β	t	p
Sabit	1,273		6,354	0,000
Bilişsel Sinizm	0,331	0,362	5,488	0,000
Duyuşsal Sinizm	0,214	0,230	3,638	0,000
Davranışsal Sinizm	0,086	0,110	1,796	0,074
R= 0,579 R ² =0,335 F=38,736 P= 0,000				

Tablo 4 incelendiğinde örgütsel sinizm alt boyutlarının birlikte işten ayrılma niyeti ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve üç alt boyutun birlikte işten ayrılma niyetindeki varyansın yaklaşık %34'ünü açıkladığı görülmektedir (R=0,579, R²=0,335, p<0,01). Standardize edilmiş regresyon katsayıları itibarıyla bağımsız değişken durumundaki örgütsel sinizm alt boyutlarının işten ayrılma niyeti üzerindeki göreceli önem sırası bilişsel sinizm, duyuşsal sinizm ve davranışsal sinizm biçimindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre sadece bilişsel ve duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu davranışsal sinizmin ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Bu sonuçlar büyük ölçüde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ilgili yazındaki çalışma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Khan, 2014; Mesci, 2014; Çınar vd., 2014). Dolayısıyla bilişsel ve duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu yönünde oluşturulan H1 ve H2 hipotezleri kabul edilirken davranışsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu yönündeki H3 hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç

Bu çalışma banka çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin onların işlerinden ayrılma niyetleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İşten ayrılma niyeti denilince çalışanın örgütünden ayrılma konusunda bilinçli olarak verdiği karar veya bu yöndeki niyeti anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular çalışanların sinizm düzeylerindeki artışa bağlı olarak işten ayrılma niyetlerinin de artacağı yönündedir. Çalışanın örgütünü bütünlükten yoksun görmesi ve onunla ilgili saygısızlık, öfke, sıkıntı ve utanç duyma gibi güçlü duygusal tepkilere sahip olması onu terk etme eğilimini güçlendirmektedir. İşten ayrılma niyetinin ortaya çıkması ağırlıklı olarak yönetimle ilgili süreçlerin etkisi altında olduğundan daha çok yöneticilere yönelik önerilerde bulunulabilir. Örneğin; kariyer yönetim sisteminin daha etkin ve işler hale getirilmesi, çalışan odaklı liderlik yaklaşımlarının geliştirilmesi ve etkin liderlik stillerinin uygulanması, çalışanlar arasında örgüte ve yöneticilere güven düzeyini yükseltici tedbirlerin alınması bu örnekler arasında sayılabilir. Ayrıca çalışanların karşılıksız beklentiler içine sokulmasına izin verilmemesi, psikolojik sözleşme ihlallerinin ortadan kaldırılması, daha çalışan odaklı etkin bir iletişim sistemine işlerlik kazandırılması bu örnekler arasındadır (Seçer, 2009). Örgütsel sinizm tutumlarının ve buna bağlı olarak işten ayrılma niyetlerinin azaltılmasında, çalışanların değerleri ile örgütsel değerlerin uyumlu hale getirilmesi ve bu uyumun sürekliliğinin sağlanmasının da önemli etkileri olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynaklar

Andersson, L.M., and Bateman, T.S. (1997). "Cynicism in the Workplace: Some Causes and Effects", *Journal of Organizational Behavior*, 18(5):449-469.

Aslan, F. K. ve Boylu, Y. (2014). "Örgütsel Sinizm Ve Psikolojik Sözleşme İhlali Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Journal of Recreation And Tourism Research*, 1(2):33-45.

Brandes, P., Castro, S.L., James, M.S.L., Martinez, A.D., Matherly, T.A., Ferris, G.R., Hochwarter, W.A. (2008). "The Interactive Effects Of Job Insecurity And Organizational Cynicism On Work Effort Following a Layoff", *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 14(3):233-247.

Chiaburu, D.S., Peng, A.C., Oh, I.S., Banks, G.C., Lomeli, L.C. (2013). "Antecedents and Consequences of Employee Organizational Cynicism: A Meta-Analysis", *Journal of Vocational Behavior*, 83(2):181-197.

Çınar, O., Karcıoğlu, F. ve Aslan, İ. (2014). "The relationships among Organizational Cynicism, Job Insecurity and Turnover Intention: A Survey Study in Erzurum/Turkey", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 150:429 – 437.

Erdost, E., Karacaoglu, K. ve Reyhanoglu, M. (2007). "Örgütsel Sinizm Kavramı ve İlgili Ölçeklerin Türkiye'deki Bir Firmada Test Edilmesi", 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, (25-27 Mayıs), Sakarya Üniversitesi, ss. 513-524.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gün, F. ve Başkan, G.A. (2017). “Öğretim Elemanlarının Algılarına Göre Örgütsel Sinizm ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(2): 361-379.

Kalağan, G. ve Güzeller, C.O. (2010). “Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi”, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 27:83-97.

Khan, M. A. (2014). “Organizational Cynicism and Employee Turnover Intention: Evidence from Banking Sector in Pakistan”, Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences, 8(1):30-41.

Kökalan, Ö. ve Anaş, K. (2016). “Çalışanların Örgütsel Sinizm Tutumlarının İşe Yabancılaşmaları Üzerine Etkisi: Vakıf Üniversiteleri Üzerine Bir Çalışma”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 11(2):97-109.

Mesci, M. (2014). “Örgütsel Sinizmin İşten Ayrılma Üzerine Etkisi: Antalya’da Bir Örnek Olay Çalışması”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1):183-209.

Özgener, Ş., Ögüt, A., Kaplan, M. (2008). “İşgören-İşveren İlişkilerinde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Sinizm”, Örgütsel Davranışta Seçme Konular, Ed.: Özdevecioğlu, M. ve Karadal, H. 1. Baskı, İlke Yayınevi, Ankara, ss.53-72.

Polat, M. ve Meydan, C. (2010). “Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1):145-172.

Rehan M, Iqbal MZ, Fatima A, Nawab S. (2017). “Organizational Cynicism and its Relationship with Employee’s Performance in Teaching Hospitals of Pakistan”, International Journal of Economics & Management Sciences, 6(3):1-6.

Seçer, B. (2009). “İçsel İşten Ayrılma: Nedenleri, Ölçülmesi Ve Önlenmesi”, Çalışma Yaşamında Davranış - Güncel Yaklaşımlar, Ed.: A. Keser, G. Yılmaz, S. Yürür, Umuttepe Yayınları, 1. Basım, Kocaeli, ss.549-566.

Simha, A., Elloy, D.F. and Huang, H. (2014) “The moderated relationship between job burnout and organizational cynicism”, Management Decision, 52(3):482-504.

Şantaş, F., Uğurluoğlu, Ö., Kandemir, A. ve Çelik, Y. (2016). “Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Sinizm, İş Performansı Ve Örgütsel Özdeşleşme Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, 18 (3):867-886.

Wayne, S.J., Shore, L.M. ve Liden, R.C. (1997). “Perceived Organizational Support and Leader-Member Exchange: A Social Exchange Perspective”, Academy of Management Journal, 40(1):82-111.

Yavuz, A. ve Bedük, A. (2016). “Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Bir Kamu Bankasının Konya Şubelerinde Örnek Uygulama”, Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der., (35):301-313.

Öztürk, Z. ve Kahraman, N. (2015). “Sağlık Çalışanlarının Örgütsel Sinizm Düzeyinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma”, Electronic Journal of Vocational Colleges-14.BÜROKON Özel Sayısı, 339-358.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE GEÇİŞ: TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Ferit İZCİ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Kamu, Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. ferit.izci@yyu.edu.tr

M. Şerif YILDIZ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, serifyildiz.302@gmail.com

ÖZET

Değişimin bu denli hızlı gerçekleştiği ve hayatın her alanını etkilediği bir dünyada, personel yönetimi anlayışının bundan nasib almaması düşünülemez. Bugün, dünyada kamu yönetimi anlayışları değişmiş, devlet- vatandaş arasındaki ilişkiler bir başka boyut kazanmıştır. Geleneksel kamu yönetimleri yerini kamu işletmeciliği anlayışına terk etmiştir. Vatandaş odaklı bir yönetim anlayışının temelinde, etkin ve verimli bir biçimde işleyen personel sistemleri yatmaktadır. Kamu personeli, devletin vatandaşa bakan yüzü ve devlet gücünün en önemli unsurudur. Bu nedenle, kamu personel yönetimi ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmek, personel sistem ve uygulama anlayışını bu gelişmeler doğrultusuna güncellemek hayati önem arz etmektedir. Günümüzde, temellerini Weber'in bürokrasi düşüncesinden alan ve zamanla deforme olup, bürokratik işleyişin önündeki engellerden biri haline gelen geleneksel kamu personeli yönetim anlayışı işlevini yitirmiş durumdadır. Bunun yerine, modern dünyanın benimsediği, çok daha dinamik ve geniş kapsamlı olan insan kaynakları yönetimi anlayışı geçmiştir. Türk kamu bürokrasisinin en önemli sorunu haline gelen personel sistemi, hemen hemen her dönem tartışmalara konu olmuş, yapısal ve işlevsel alanlarda yasal değişikliklere gidilmiştir. Ancak, personel sisteminin dayandığı temel felsefe ve ilkeler değiştirilemediği için istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Bu yüzden sistemin radikal bir biçimde değiştirilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Bu çalışmada, kamu personelinin yapısal ve işlevsel sorunları üzerinde durulacak, günümüz kamu yönetimi anlayışında meydana gelen değişimler ışığında personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine geçişin gerekliliği vurgulanacaktır. Sonuç olarak da, temel sorunlara yönelik ne gibi çözümlerin üretilebileceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Personel Yönetimi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Yeni Personel Sistemi

ABSTRACT

In a world where change has taken place so fast and every aspect of life has been affected, It is unthinkable that the understanding of personnel management does not. Today, the understanding of the public management in the world has changed the relationship between the state and the citizen has gained another dimension. Traditional public administrations have left their place to the concept of New public management. Personnel systems that running effectively and efficiently lie at the basis of a citizen-focused management approach. Public personnel is the face of the government facing the citizen and the most important element of the state power. For this reason, to follow developments related to public personnel management closely and to update the personnel system and application understanding in line with these developments is of vital importance. Today, the traditional public personnel management concept, which takes its foundation from Weber's bureaucratic mentality and becomes a deformity over time

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

and a barrier to bureaucratic functioning, has lost its function. Instead, human resource management that is much more dynamic and comprehensive and modern world adopt has taked place. The personnel system, which has become the most important problem of the Turkish public bureaucracy, has been subject to debate in almost every period, legislative changes have been made in structural and functional areas. However, because the basic philosophy and principles on which the personnel system is based can not be changed, the desired results have not been obtained. So, it has become a necessity to change the system in a radical way. In this study, structural and functional problems of public personnel will be emphasized, in the light of the changes taking place in today's public administration understanding the need to shift from personnel management to human resource management will be emphasized. As a result, it will be argued what solutions can be made for the main problems.

Key Words: Personnel Management, Human Resources Management, New Personnel System

GİRİŞ

Son yıllarda küreselleşmenin beraberinde getirdiği siyasi, ekonomik ve yönetsel pek çok fırsat ve tehditler, ülkeleri sistemlerini gözden geçirmeye ve köklü değişimler yapmaya mecbur bırakmaktadır. Özellikle kamu yönetimlerinin, geleneksel ve hantal yapıdan sıyrılıp, iç ve dış dinamiklere kendini en hızlı biçimde uyarlayacak bir özelliğe bürünmeleri zorunluluğu doğmuştur. Küreselleşmenin beraberinde yaşanan değişim ve dönüşümün bir boyutunu da kamu yönetiminin insan kaynağının en etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi oluşturmaktadır. Çünkü en önemli rekabet aracı ve kurumsal başarının kilidi, sahip olunan nitelikli insan kaynaklarıdır. Bu nedenle, klasik personel yönetimi anlayışını terk edip, onun yerine modern insan kaynakları anlayışının uygulanması gerekir. Ülkenin insan kaynağının doğru tespit edilmesi, bunun en iyi şekilde planlanması, doğru kaynaklardan objektif kriterlere göre en liyakatli insanların işe alınması ve insan kaynaklarının kurumsal amaçlar doğrultusunda en etkin ve verimli bir biçimde kullanılması bir zorunluluk arz etmektedir.

Kamu yönetimi sistemimiz, ülkemizde ve dünyada yaşanmakta olan toplumsal, ekonomik ve sosyal dönüşüme uyum sağlamak amacıyla, kamu yönetiminde yaşanan küresel ölçekteki değişimlere de paralel bir şekilde, son yıllarda hız kazanan bir yeniden yapılanma ve yenilenme süreci geçirmektedir. Bu değişim sürecinin en önemli ayaklarından birisini de hiç kuşkusuz, kamu personel yönetimi anlayışının yenilenmesi ve kamu personel sistemimizin buna göre revize edilmesi oluşturmaktadır (Yılmazöz, 2009: 294). Uzun yıllardan beri uygulanagelen alışkanlıkların terk edilmesi ve gelişmiş dünya ülkeleri standartlarında personel sistemine sahip olmak, insan kaynakları yönetimi anlayışının benimsenmesi ve ciddiyetle uygulanmasıyla mümkündür. Devletin büyüklüğü ve rolü, kamu hizmetlerinin niteliği, kamu tercihi, kamusal alan, örgüt yapısı ve hukuki rasyonellik terimlerinin yeniden tanımlanması gerektiği öne sürülmektedir. Bu bağlamda kamu sektörünün özel sektörü örnek alarak daha az mali ve insan kaynağıyla daha etkin ve verimli çalışması gerektiği dile getirilmektedir. Bu doğrultuda kamu personelinin yetenek ve becerilerinin arttırılması yanında kamu personel sisteminin bütüncül bir bakış açısı ile ele alınarak saydam, güvenilir ve çağdaş bir yapıya kavuşturulmasının kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması çalışmalarında önemli bir basamak olacağı belirtilmektedir (Şaylan, 2000: 11). Bu amaçla daha önce pek çok idari düzenleme ve reform girişimi olmuş, ancak beklenen sonuçlar alınamamıştır. Bunun en önemli nedeni, başta liyakat olmak üzere, her türlü hakkaniyet ve adaletten uzak bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

işleyişin hakim olması, adam kayırma ve nepotist ilişkilerin revaçta olması, performansa dayalı bir başarı değerlendirme sisteminin olmaması, memurluk mesleğinin aşırı derecede güvenceli olması, siyasallaşma ve ideolojik eğilimlerin artarak devam etmesi vb. gibi durumların üstesinden gelebilecek güç ve iradeye sahip bir iktidarın olmamasıdır. Son anayasa değişikliğiyle birlikte, kuvvetli icra yetkisine sahip Cumhurbaşkanlığı sistemiyle bunun başarılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, kamu personel yönetiminin kapsamı hakkında genel ilgiler verildikten sonra, kamu personel yönetiminin temel sorunları üzerinde durulacaktır. Hemen akabinde, kamu personel sisteminin değişmesini zorunlu kılan nedenler, klasik personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine geçişin gerekliliği üzerinde durulacak ve mevcut personel sisteminin değişmesine yönelik çalışmalara da vurgu yapılarak, sorunların çözümüne yönelik öneriler üzerinde durulacaktır.

1. Kamu Personeli Kavram ve Kapsamı

Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerde çalışanların hepsini dikkate aldığımızda, ülkedeki en büyük işverenin devlet olduğunu görüyoruz. Bu nedenle kamu personel yönetimi, gerek siyasal iktidar, gerek kamu yönetici ve liderleri gerekse toplum için en temel konuların başında gelmektedir. Kurum farkı gözetmeksizin, kamu yönetiminin temel isteği, kamu çalışanlarını daha etkin ve verimli kılacak reformları yapmaktır. Böyle bir durumda, kamu çalışanları hem kamu yönetiminin hem de kamu hizmeti alan toplum açısından işin merkezinde yer almaktadır.

Kamu personeli kamu da çalışan görevlilerin ana yapısını oluşturmaktadır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve vatandaşlara sunulması için gerekli olan emek gücü kamu personeli aracılığı ile sağlanır (Aslan, 2012a: 3-4). Kamu personeli kavramı geniş ve dar olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda kamu personeli, kamu kesiminde görev yapan ve farklı hukuki statülere sahip tüm personeli içermektedir. Bu anlamdaki kamu personeli tanımının içine seçilmişlerden atanmışlara kadar kamu adına iş yapan herkes girmektedir. Dar anlamda kamu personelini ise 1982 Anayasasının 128. Maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır: “Devletin kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer tüzel kişilerin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten personeldir”. Anayasa kamu personelini ayırt etmek için üç temel ölçüt kullanılmaktadır. Bunlardan ilki yönetimin genel idare esaslarına göre yapılmasıdır. İkinci ölçüt, işin yapılması konusunda araya hiç kimsenin girmemesini, sürekliliğini ifade etmesidir. Üçüncü ölçüt ise memurlar ve diğer kamu personeli statüsünde olanların işleri yürütmesidir (Sayan, 2009: 201-245). Devletin vatandaşlara sunduğu hizmetleri ulaştıran ve onu temsil eden sinir uçları olan kamu görevlilerinin durumu bir anlamda kamu hizmetlerinin kalitesini belirleyen özne konumundadır. Böylesine hayati bir misyonu ve işlevi bulunan kamu personeli günümüz örgütlerinin en önemli sermayesi konumundadır (Tortop vd. 2012: 493).

2. Türkiye’de Kamu Personeli Yönetimi Anlayışı

Türkiye’de kamu personel yönetimi anlayışı, temelde kamu yönetimi anlayışının bir uzantısı şeklinde gelişmiş, uygulanan kamu yönetimi yaklaşımları personel yönetimi anlayışı üzerinde belirleyici olmuştur (Yılmazöz, 2009: 294). İmparatorluk döneminde gelişen bu yönetim sisteminin dayandığı felsefe ve nitelikler şu şekilde özetlenebilir (Canman, 1995: 248): “Yönetim sistemi merkezcidir; yani yetkiler tepede toplanmıştır. Kararlar merkezde alınır. Yönetim sistemi kuralcı ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

mevzuatçıdır; kurallara ve yasalara sıkı sıkıya bağlılık esastır. Gelenekçidir; yani, alışlageldiği gibi çalışmak, mevcudu korumak, yeniliklere direnç göstermek, idari geleneklere bağlılık esastır. Nihayet, seçkincidir, yani devlet memuriyeti sadece okumuş olanların mesleğidir, bu durumyla da devlet hizmetine değer veren bir modeldir.” Devlet işlerinin ancak belirli bir eğitim ve terbiyeden geçirilmiş bulunan, bilgili ve tecrübeli memurlarla yerine getirilebileceği öngörülmüş, bu nedenle de memurların seçilmelerine ve yetiştirilmelerine büyük önem verilmiştir (Özdemir, 2001: 98). Bu dönemde temelleri atılan kamu yönetimi anlayışı, yapısal ve işlevsel özelliklerini muhafaza ederek Cumhuriyete kadar taşınmış, kamu personel yönetimi anlayışına ve uygulamalarına yön veren temel dinamik haline gelmiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, devlet memurları resmi ideolojinin en önemli uygulayıcıları, merkezi ve otoriter yapının da en iyi temsilcileridir. Devlet memurluğu bir meslek olarak ifade edilse bile, gerek mesleğe girişte ve gerekse mesleki kariyerde hiçbir zaman liyakat kriteri tamamıyla uygulanmamıştır. Max Weber’in memurlar için kullandığı “bürokratik örgütlerde memur tarafsızdır, bir çarkın dişlisi konumundadır, çarkın dönmesi gereken tarafın aksine hareket edemez” nitelermeler, uygulamada pek görülmemiştir. Memur genelde resmi ideolojinin savunucusu olmuştur. Oysa memurlukla ilgili olarak genel kabul görmüş üç temel sıfat bulunmaktadır. Bunlar:

- Memur devleti ve devletin gücünü temsil eder: ön planda memur görünse bile asıl işi yapan devlettir. Bu nedenle kamu görevlisinin ayrıcalıklı bir statüsü vardır.
- Devlet memuru memurluk mesleğini temsil eder: memurun davranışlarına yön veren ilke ve kurallar yasalarla belirlenmiş ve devlet memuru meslek kurallarına aykırı davranamaz.
- Bireysel olarak memuru temsil eder. Memur olabilmenin niteliklerini gösterir. Yani memur sıradan bir vatandaş değildir, toplumsal itibar ve saygınlığı olan kimsedir.

Gerek kamu hizmetlerinin etkin ve verimli sunumundaki asli unsur olması, gerekse memurluk mesleğinin temsiliyet niteliği gereği, memurluğa hep talep olmuştur. Özel sektörde, devlet memuru olmayı insanlarımız daime istemişlerdir. Ancak, memurluk mesleğine atfedilen değerlerle, memurun reelde sergilemiş olduğu profil birbirinden farklıdır. Temellerini geleneksel bürokrasi yaklaşımından alan ve ideal bürokraside çizgileri Weber tarafından belirtilen memurluk, bir biriyle örtüşmeyen iki görüntü arz etmektedir. Bunda hem devletin personel sistemini tesis etmedeki başarısızlığı hem de personelin alışla gelmiş algı ve alışkanlıklarını terk edememesi faktörleri yatmaktadır. Ayrıca siyasal iktidarın, kamu personelini kendi çizgisine çekip siyasallaştırma çabaları da önemli bir etken olarak görülebilir. Durum böyle olunca, kamu personeli ve dolayısıyla personel sistemiyle ilgili şikayetler her daim olmuştur ve personel yönetimi konusunda reform ihtiyacı gündemdeki yerini hep korumuştur.

3. Türkiye’de Kamu Personel Yönetiminin Temel Sorunları

Kamu personeli sorunu güncelliğini yitirmeyen siyasal, hukuksal ve teknik yönleri bulunan çok bilinmeyenli, karmaşık ve evrensel bir sorun alanıdır. Kamu personeli sorunu kavramı aynı zamanda kamu hizmeti sorunu başka bir ifadeyle “devlet sorunu” olarak da tanımlanmaktadır (Tutum, 1990: 31). Personel rejimi konusunda bugüne kadar birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, yapılan çalışmalar ve yazılan raporlar daha çok denkleştirme, parçalanmış, dağılmış bir sistemi tekrar birleştirme ve işlevsel bir hale getirme niteliği taşımaktadır. Personel rejimimiz, geçirdiği evrim içinde karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır (Canman, 1992: 3). Kamu yönetim sistemimiz son iki yüzyıldır devam eden bir yeniden yapılanma ve değişim süreci

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yaşamaktadır. Bu değişim sürecinin bir ayağını kamu personel sorunu oluşturmaktadır. 1949 yılında hazırlanan Neumark raporundan başlayarak günümüze değin yapılan çalışmalarda kamu personeli sorununa ilişkin şu başlıklar üzerinde durulduğu gözlenmektedir:

- Mevcut kamu personelinin yetersiz olduğuna ilişkin inanç,
- İşe uygun kişiyi bulmada yaşanan sorunlar,
- Çağdaş personel yönetiminin vazgeçilmez öğelerinden olan kariyer ve liyakat ilkelerinin tam olarak uygulanmamasından doğan sorunlar,
- Kamu personelinin ücret yetersizliği sorunu,
- Kamu personelinin farklı statüde çalıştırılması bağlamında yaşanan ücret adaletsizliği sorunu,
- Kamu çalışanlarının denetimine ilişkin yaşanan sorunlar,
- Kamu çalışanlarının sürekli eğitime ilişkin yaşanan sorunlar,
- Personel alımına ilişkin sorunlar,
- Kamu personelinin coğrafi dağılımına ilişkin sorunlar,
- Kamu çalışanlarının emeklilik rejiminin düzenlenmesine ilişkin sorunlar,
- Kamu personel sisteminin pratiğine ilişkin bu sorunların yanında, sistemi düzenleyen kamu personeli rejimi yasası da bu sayılan sorunların içinde önemli bir konu başlığı oluşturmaktadır

Çağdaş bir personel sisteminin taşınması gereken özelliklerden yoksun olan ve birçok önemli sorunu içinde barındıran bir personel sisteminin başarılı olmasını beklemek iyimserlik olacaktır. Mevcut sorunlar, kamu hizmetlerinin kalitesinin azalmasına, örgüt ikliminin kirlenmesine, iş veriminin düşmesine ve yağmacılık sisteminin zaman içinde kurumsallaşmasına neden olmuştur.(Tortop vd. 2012: 495-496).

Ülkemizde, kamu personel rejiminde yerleşik ve önemli sorun alanlarının mevcut olduğu ve sistemin temel prensipleri olan liyakat, kariyer ve sınıflandırma ilkelerinin uygulamalarında birtakım problemlerin yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, mevcut kamu personel yönetiminin, çağdaş insan kaynakları yönetimi yaklaşımının öngördüğü esneklik, verimlilik ve yaratıcılıktan oldukça uzak bir nokta da olduğu gözlemlenmektedir. Sistemin temel sorun alanlarını farklı açılardan ele alan pek çok çalışma yapılmıştır. Canman ve Yılmazöz, personel sisteminin temel sorunlarını şu şekilde kategorize etmektedirler (Canman, 1995: 252-253, Yılmazöz, 2009: 299):

- Liyakat (yeterlik) ilkesine işlerlik kazandırılmamış olması,
- Kariyerleri geliştirme düşüncesinin gerçekleştirilememiş olması,
- Kamu kesiminde ücret dengesinin kurulamamış olması,
- İhtiyaçları karşılayacak bilimsel bir sınıflandırmanın yapılamamış olması,
- Personel rejimini kanunlarla düzenleme ilkesine işlerlik kazandırılmamış olması,
- Profesyonel bir yönetici sınıfının kurulamamış olması olarak sıralanabilir

Yine benzer bir değerlendirmeyi Demirkan yapmaktadır. Bürokratik kültürümüz içinde işlerin yerine getirilmesi sırasında karşılaşılan sosyolojik temelli birtakım açmazlar olduğunu, bunların işlerin zamanında ve istenilen seviyede yapılmasına engel olduğunu ifade ederek, temel sorunları şu şekilde sıralamaktadır: (Demirkan, 2003: 18).

- Herhangi bir karşılık ödmeden elde etme alışkanlığı,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Liyakat kültüründen daha çok sadakat kültürüne olan inanç,
- Yöneticilere aşırı bağımlılık ve kişisel inisiyatif kullanama,
- Yöntemsizlik ve analitik düşünememe,
- İşin gerektirdiği vasıfları taşıyama,
- Nemelazımcılık ve günü kurtarma kaygısı,
- Vizyon eksikliği ve rutin içinde boğulmak.

Bunların dışında; mevcut kamu personelinin nitelik olarak yetersiz olduğuna dair oluşan inanç, işe uygun kişiyi bulmada yaşanan sorunlar, kamu personelinin farklı statülerde çalıştırılmasından kaynaklanan ücret adaletsizlikleri, kamu çalışanlarının denetimine, eğitimlerine, örgütlenmelerine, emeklilik düzenlemelerine ve coğrafi dağılımlarına ilişkin yaşanan sorunlar, diğer problem alanlarını oluşturmaktadır.

Bütün bu anlatılanlardan ve bu alanda yapılan çalışmalardan yola çıkarak, kamu personel sistemimizin genel anlamda dört temel sorun alanına sahip olduğu söylenebilir (Şaylan, 2000: 20-22, TESEV, 2004, TÜGİAD, 1997, Yılmazöz, 2009: 299):

3.1. Verimsizlik

Verimlilik, hizmetin elde edilmesinde kullanılan kaynaklarla en çok sonucu elde etmektir. Kamu sektöründe verimliliğin temel girdisi beşeri unsurdur. Kurumsal amaç ve kamu hizmetinin gerektirdiği niteliklere sahip personeli sağlamak ve bunları en etkili bir biçimde istihdam etmek, verimliliğin ön şartını oluşturur. Oysa kamu yönetimi alanında birçok kurum ya da kuruluşun insan sermayesinden yeterince yararlandığı veya böyle bir mekanizmayı başarılı bir şekilde çalıştırdığını söylemek zordur. Kamu kurum ve kuruluşlarının verimli ve etkili olabilmesi için her bir çalışanın bireysel kapasitesini ve mümkün olan en üst düzeyde çalışma arzusunu arttırmak gerekliliği kabul edilmektedir (Ekinci, 2008: 175).

Ortalama Türk kamu görevlisinin yapılan karşılaştırmalı verimlilik değerlendirmelerinde, birçok ülkeden daha düşük değerler aldığı gözlemlenmektedir. Performansa göre ücretlendirme yapılmaması, ödüllendirme eksikliği, çalışan-çalışmayan ayırımının belirsizliği, yeteneğe ve yaratıcılığa gereken değerin verilmemesi, hizmet içi eğitimlerin yetersizliği ve süreklilik taşıyaması gibi, kısaca sistemin bilgiye, çalışmaya, yeteneğe kıymet vermemesinden kaynaklanan verimsizlik sorunu, ülkenin geleceği açısından da son derece önemli bir paradoksu gündeme getirmektedir. Türkiye, kalkınması için hayati öneme sahip, olmazsa olmaz sayılabilen birçok kamu hizmetini, giderek daha yetersiz kamu görevlisi ile üretmek zorunda kalmaktadır.

3.2. Liyakat (Yeterlik) İlkesinin Yerine Kayırmacılık İlkesi

Liyakat veya ehliyet, işin ehline verilmesi demektir. Başka bir ifadeyle, Liyakat, layık olanın göreve gelmesidir. Hakkı olanın makam edinmesidir. Bir kimsenin kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu demektir. Liyakat o kadar önemlidir ki bir ülke liyakat ile kalkınır ve liyakat olmazsa çöker. Başa geçenlerin vatandaşın hayatında yapacağı değişiklikler sınırlıdır. En baştakiler yalnızca ilham verebilir. Önemli olan milyonlarca memuru ve bürokratu nasıl seçtiğidir. Seçtiği insanlar vasıtasıyla ülkeyi kalkındırır. Aslında alabileceği tek ve en önemli önlem görevlere yetkin insanları getirmesidir. Denilebilir ki en büyük idari başarı liyakattir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Liyakatın karşısı, kayırmacılıktır. kayırmacılık, memurun yakınlarını yasadışı biçimde ve haksız yere kollamasıdır. “İltimas” ve “himmet etme” (aciz durumda olana destek olma) ve halk dilinde kullanılan “torpil” kavramlarıyla eş anlamlıdır kayırmacılık ise üç değişik biçimde olur. Bunlar:

a) **Akraba Kayırmacılığı (Nepotizm):** “iş yerinde liyakat yerine yakınlarına ve diğer akrabalara bir takım ayrıcalıklar verme” şeklinde tanımlanmıştır. Özler vd. (2007: 438) göre “bir kimsenin beceri, kabiliyet, başarı ve eğitim düzeyi gibi işin gerektirdiği niteliklere sahip olmaksızın sadece akrabalık ilişkileri esas alınarak istihdam edilmesine veya terfi edilmesine nepotizm adı verilmektedir”.

b) **Eş-Dost Kayırmacılığı (Favorsism):** Favorizm iki anlamda kullanılmaktadır. birincisi, belli bir kişi veya gruba öncelik ve ayrıcalık vermektir. İkinci anlamı ise, işe alımlarda arkadaş, komşu veya diğer tanıklara ayrıcalıklı muamele edilmesidir. Genel anlamda favorizm ise, çalışanlar ile ilgili kararlar ve terfi konularında eş-dost, ahbap ve arkadaşlara ayrıcalıklı bir şekilde davranmak demektir. (Araslı ve Tümer, 2008: 1239). Nepotizmde kayırılan kişi kan bağı olan akraba iken; favorizmde ise eş-dost, ahbap ve arkadaşdır (Büte, 2011:386).

c) **Siyasi Kayırmacılık (Cronyism):** Kronizm, genel olarak, yakınları kayırmanın bir biçimi olarak nitelendirilebilir. Ancak bu kayırmacılık biçiminde ahbap-çavuş ilişkileri söz konusu olmakla birlikte, daha çok “politik tercihe yakınlık” ön plandadır. İktidara gelen siyasal partilerin, kendisine oy veren seçmen gruplarına ayrıcalıklı işlemler yapması sonucu haksız yere menfaat sağlamasına “siyasal kayırmacılık” denir (Aktan, 1992: 29. Aktaran Büte: 387). Siyasal kayırmacılık, “politik yandaşlık” veya “partizanlık” olarak da bilinir.

Kayırmacılık uygulamalarının söz konusu olduğu örgütlerde, çalışanların istihdam edilmesi ve terfi ettirilmesinde bilgi, beceri, yetenek, başarı ya da eğitim düzeyi gibi liyakat ilkeleri yerine; kan bağı, hemşerilik, eş-dost ya da ahbaplık veya başka bir yakınlık dikkate alınmaktadır. Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlarında, işe alımlarda ve işyeri içerisinde yükselmelerde, liyakat ilkesi belirleyici olma özelliğini yitirmiştir. Siyasal süreç içerisinde “patronaj” türü politika yapmanın ağırlık kazanması, hizmete girişte ve yükselmeye liyakat ilkesinin gerektirdiği rasyonel ve objektif ölçütler yerine, başka ölçütleri kayırmacılığı ön plana çıkarmıştır. Ancak son yıllarda, kamu hizmetine girişte merkezi sınav ve alımın yapılması, görevde yükselmenin belli şartlara ve sınavlara bağlanması gibi, bu durumu düzeltmeye yönelik olumlu girişimlerin yapıldığı da görülmektedir.

3.3.Sınıflandırma ve Statü Karmaşası

Bugün fordist yönetimin dayanmış olduğu temel ilkelerden biri olan fonksiyonel uzmanlaşma geçerliliğini yitirmiştir. Bunun yerine esnek uzmanlaşma ilkesi benimsenmiştir. Özellik bilgi ve iletişim teknolojisinin çok yoğun olduğu alanlarda, kamu çalışanlarının birkaç alanda uzmanlaşması bir zorunluluk haline gelmiştir. Temel felsefesini vatandaşın memnuniyetine dayandıran Toplam Kalite Yönetiminin de en önemli ilkelerinden biri olan esnek uzmanlaşma, katı sınırları olan statü ve sınıflandırmaları modası geçmiş uygulamalar olarak görmektedir. Bu nedenle daha önce katı olarak belirlenen on hizmet sınıfı ve en sonunda da Jandarma Hizmetleri Sınıfı ile Sahil Güvenlik Hizmetleri Sınıfının eklenmesiyle on ikiye çıkan personel sınıflarının esnetilmesi ve duruma göre bir diğer hizmet sınıfının görev alanına giren konularda da profesyonelce çalışması gerekir.

Mevcut sınıflandırma ve statü sistemi, güncel ihtiyaçları karşılamaktan yoksun bir durumda olup, özellikle statü sistemi, bazı grupların çıkarları uğruna siyasal iktidarları etkileyerek, sistemi daha da bozması sonucunda, içinden çıkılmaz, kendisi sorun üreten bir yapı haline gelmiştir. Ayrıca, hiçbir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hizmet rasyonalitesine dayanmayan, büyük ölçüde nepotizm yolu ile gerçekleşen statü farklılaşması, kamu personel sisteminin dengesini bozmakta ve büyük adaletsizliklere yol açmaktadır.

3.4. Yolsuzluk

Dünya Bankası; yolsuzluğu ekonomik ve sosyal gelişmenin önündeki en büyük engel olarak tanımlamaktadır. Yolsuzluk, hukuk devletini yozlaştırarak ve ekonomik gelişmenin dayandığı kurumsal temelleri zayıflatarak ekonomik gelişmeyi önlemektedir. Yolsuzluğun zararlı etkileri, özellikle kamu hizmetlerinden yararlanmak zorunda olan yoksullar için korkunçtur (The Worldbank, 2009). Yolsuzluk; en basit şekilde, kişinin kendi yönetimi altında bulunan bir gruptan kişisel kazanç ya da çıkar sağlanması şeklinde kamu gücünün kötüye kullanılması olarak tanımlanabilir (Stapenhurst, 2000: 9). Yolsuzluk, yapılmaması gereken işlemleri yapmak ya da yapılması gereken işlemleri çabuklaştırmak karşılığında çıkar sağlama amacı gütmektedir. Kamu personel sisteminde liyakat ilkesinin uygulanmaması ve adalet anlayışında meydana gelen çözümler yolsuzluğu tetikleyen unsurlar olarak gösterilebilir (Yılmazöz, 2009: 300; Eryılmaz, 2010: 253). Yolsuzluğun kökleri bir ülkenin sosyal ve kültürel tarihine, politik ve ekonomik kalkınmasına, bürokratik geleneklerine ve politikalarına dayanır. Genel olarak yolsuzluk, kurumların zayıf ve ekonomik politikaların piyasa yapısını bozduğu dönemlerde artma eğilimi gösterir. Yolsuzluk, yanlış seçimlere yol açarak ve mal ve hizmetlerin, fiyat ve kalitesinde rekabetten çok, rüşvette rekabeti artırarak ekonomik ve sosyal gelişmeyi tahrip eder.

Bunların yanı sıra kamu yönetiminin hiyerarşik bir yapıya sahip olması, yüksek maliyet ile çalışması, etkin, müşteri odaklı ve rekabete açık olmaması, karmaşık ve anlaşılamayan mevzuat da kamu personel yönetiminin sorunları arasında sayılmaktadır (Toprak, 2009:10).

Tüm bu sayılan sorunlar kamu personel yönetiminde reformu kaçınılmaz kılmaktadır. Kamu personel yönetiminde yapılan reform çalışmaları, Şaylan'a göre şu amaçları gerçekleştirmeye çalışmalıdır (Şaylan, 2000:23).

- Kamu personel yönetimi sisteminde liyakat ilkesini geçerli kılmak Personel alımı, atama, yükselme maaş ve ödüllendirme gibi personel işlemlerinin liyakat ilkesi çerçevesinde gerçekleştirmek.
- Verimlilik ve etkinlik ölçütleri içinde kamusal örgütlerde izlenen istihdam politikalarını belirlemek.
- Kamu hizmetlerini gerçekleştiren kamu örgütlerinin işgücü pazarında yarışmacı olabilmelerini mümkün kılmak. Bunu gerçekleştirmek içinde çalışanların motivasyonunun maaş, çalışma ve sağlık şartlarının düzeltilmesi için çalışmalar yapmak.
- Kamu personelinin demokratik bir şekilde katılımını sağlayacak yöntemleri hayata geçirmek.
- Kamu hizmetlerinde çalışan personel arasındaki statü, unvan, ücret ve sendikal haklar açısından eşitsizliği ortadan kaldıran çalışmalar yapmak (Ömür Gönülşen ve Öktem, 2004: 53).
- Aynı zamanda kamudaki ücret sisteminin özel sektörle rekabet edebilir düzeyde olması, personel mevzuatının basitleştirilmesi, yetenekli istihdama açık olması gibi amaçlar da eklenebilir (tesev.org.tr, 2004).

Bu noktada tüm bu sorunlar göz önüne alındığında yıllardır devam eden personel sisteminin bir anda değişmesi ve bu amaçların gerçekleştirilmesi elbette kolay olmayacaktır. Ancak kamu yönetiminin görevlerini etkin, verimli ve kaliteli bir şekilde getirebilmesi için sorunsuz bir personel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetimine ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Mevcut duruma bakıldığında da yeni bir düzenlemeye gidilmesi zorunluluk olarak görülmektedir.

4. Kamu Sektöründe İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş Süreci

Bilgi toplumu ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği en önemli yeniliklerden bir tanesi, devletin pek çok kamu hizmetinin sunumunda tekelci konumunun erozyona uğraması bunun yerine alternatiflerin hızla artmasıdır. Bu da ister istemez kamu hizmeti sunan aktörler arasında rekabet konusunu gündeme getirmektedir. Gerek sektör gerekse kurumlar arası rekabette üstünlüğün temel aracı insan kaynaklarıdır. Bu nedenle insan kaynakları hayati bir öneme sahiptir. Kendi alanında yetkinlik isteyen her kurum, onu bu yetkinliğe ulaştıracak yetkinlikte insan kaynağına sahip olmak zorundadır. İnsan sermayesi, kurumlardaki personel çokluğunu ifade etmez. Personelin kurumsal başarıya yaptığı katkı anlamındadır. İnsan sermayesi, kolektif yetenek, bilgi, deneyim ve yaratıcılık kararlar katılma ve çalışma yerindeki motivasyondan ibarettir (Mathis ve Jackson, 2010:5). İnsan kaynakları yönetimi “insan ögesini” örgütün merkezine koyan ve onu ön plana çıkaran bir bakış açısının kavramsallaştırılmış halidir. İnsan kaynakları yönetimi örgütte çalışanlar arasındaki tüm yönetsel kararları ve eylemleri içeren, örgüt çalışanlarına bütüncü bir bakış açısı ile bakan bir yönetim felsefesine dayanmaktadır (Canman, 2000: 62-63). İnsan kaynakları yönetimi personel yönetimi teriminin yalnızca biçimsel bir isim değiştirmesi değil, örgütün çalışanlarına geleneksel yönetim kültürü ile bakan otokratik yönetim anlayışı yerine katılımcı, ekip çalışmasını öne çıkaran, ödül-külfet dengesinin kurulduğu, çağdaş performans değerlendirme ölçütlerini benimseyen, örgütte insanın özne konumunda olduğu, çevresel koşullara duyarlı, proaktif yönetim kültürünü benimsemiş ileri bir yönetim anlayışını temsil etmektedir (Tortop vd. 2012: 498).

İnsan kaynakları yönetimi sözcüğünün geçmişi uzun bir tarihe dayansa da bu kavramın ülkemizde kullanımı 1980’li yılların sonuna rastlamaktadır. Önceleri özel sektör örgütlerinde kullanılan insan kaynakları yönetimi kavramı geçen zamanla birlikte kamu örgütleri içinde kullanılmaya başlanmıştır. İnsan kaynakları kavramının kullanım alanı kavrama yüklenen anlamın bir göstergesi olarak gittikçe yaygınlaşmakta bunun sonucu olarak geleceğin yönetim anlayışının ağırlıklı olarak örgütün insan boyutuna yöneleceği ifade edilmektedir. İnsana verilen önemin bir ifadesi olarak insan kaynakları yönetimi kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın yaygın bir biçimde kullanılmaya devam etmektedir (Aykaç, 1999: 19).

Kurumlardaki insan kaynakları yönetimi uygulamaları, kurumsal rekabet üstünlük sağlamak amacıyla gereksinim duyulan insan kaynağının sağlanması, istihdamı ve geliştirilmesi ile ilgili politika oluşturma, planlama, örgütlenme, yöneltme ve denetleme faaliyetlerini içermektedir. İnsan kaynakları yönetimi, devletin temel kamusal hizmetleri yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu sayı ve nitelikte personelin tedarik edilmesi, istihdam edilmesi, eğitilmesi ve geliştirilmesi ve kurumsal hedefler doğrultusunda en verimli biçimde kullanılmasını ifade etmektedir.

Günümüz kamu yönetimleri için insan kaynakları konusunu ön plana çıkaran pek çok neden bulunmaktadır. Her şeyden önce insan kaynağı kurumlar açısından en maliyetli unsurların başında gelmektedir. Dolayısıyla en etkin ve verimli şekilde kullanılması gerekir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği rekabet yarışında üstün gelmenin şartlarından bir tanesi, nitelikli insan kaynağına sahip olmaya bağlıdır. Yine yaşanan hızlı ve karmaşık değişim, işgücünde meydana gelen çeşitlilik, kurumlarda ihtiyaç duyulan yeteneklerde meydana gelen değişim, toplam kalite

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetimi, kamu hizmetlerinin en hızlı ve etkin sunulması vb nedenler insan kaynakları yönetiminin önemini ve gerekliliğini göstermektedir.

Personel yönetimi giderek mekanik ve rutin yönlerinden çok, dinamik ve yaratıcı yönlerine ağırlık verilen ve toplumun her kesimini etkileyen bir konu olarak algılanmaya başlanmıştır. Personel yönetimi işlevlerinin ve hizmet kapsamının bu şekilde genişlemesi, İnsan Kaynakları Yönetimi yaklaşımına yönelmeyi gerektirmiştir. İnsan Kaynakları Yönetimi Yaklaşımı, personel yönetimine çağdaş bir bakış açısı olarak düşünülmekte, 'insan' ögesini örgütün merkezinde gören bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Örgütlerde insan kaynağının veriminin artırılması, insan kaynaklarının yeteneklerinin geliştirilmesi, bilgi ve beceri düzeyinin yükseltilmesiyle sağlanabilir (Canman, 1995; Tatar, 1987).

İnsan kaynakları kavramının kullanım alanı, bu kavrama verilen önemin bir göstergesi olarak giderek yaygınlaşmaktadır. Bunun sonucu olarak, geleceğin yönetim anlayışının, daha ağırlıklı olarak insan boyutuna yöneleceği söylenebilir. Aykaç'a göre, Türkiye'de, özel kesim kuruluşlarının örgütsel değişim hızlarının, toplumsal değişim hızının önünde olmasına karşılık; kamu kesiminde, örgütsel değişim hızının, toplumsal değişim hızının çok gerilerinde olması, bu kesimde köklü değişiklikler yapılmaksızın, olumlu sonuçlar beklemenin anlamsız olacağını ortaya koymaktadır (Aykaç, 1999, Erigüç ve Ergin, 2003: 133).

İnsan kaynakları yönetiminin temelinde yer alan konular ile personel yönetiminin merkezinde olan konular arasında benzerlik bulunmasına rağmen; insan kaynakları yönetiminin günümüzde meydana gelen, siyasal, toplumsal, ekonomik ve uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmeleri dikkate alarak, türlü yeniliklere, değişimlere açık ve duyarlı; dinamik bir yapı olduğu varsayımından hareketle; geleneksel personel yönetiminin ele aldığı konuları hem içerik olarak, hem de ana temalar olarak daha geliştirdiği ve zenginleştirdiği söylenebilir. Bunun doğal bir sonucu ve günümüzde benimsenen modern yönetim anlayışının gereği olarak, personel yönetimi kavramı yerine, örgütün insan kaynaklarına daha büyük önem verildiğinin bir ifadesi ve örgütün insan kaynakları ile ilgili konularının daha ayrıntılı bir şekilde incelendiğinin bir göstergesi olarak, İKY kavramının yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Aykaç, 1999). Aşağıdaki tabloda personel yönetimi ile insan kaynakları yönetimi değişik açılardan karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar özetlenmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özellikler	Personel Yönetimi	İnsan Kaynakları Yönetimi
Yönetim Anlayışı	Kısa vadeli	Uzun vadeli stratejik öngörülü
Örgütlenme Anlayışı	Çoğulcu, koşullara bağlı birliktelik arz eden gruplar ve açıkça belirlenmiş kural ve yapılar içinde kolektif dayanışma	Tekçi, paylaşılmış değerlerin, örgütsel amaçlara bağımlılığın ve genel bir kimliğin bir araya getirdiği bireyler
Örgütsel Yapılar ve İşleyiş	Bürokratik kural ve sınırlandırılmış roller	Doğal esneklik
Çalışmalara Yönelik Eğilimler	Düşük güven, maliyetlerin düşürülmesi yönünde itaat ettirme ve kontrolün empoze ettirilmesi	Yüksek güven, işbirliği, dayanışma ve otokontrol
Personelin Yetki ve Sorumluluğu	Dikey yönetim, merkezi yönetim	Yatay hiyerarşi, yatay yönetim
Üründe (hizmette) verilen önem	Nicelik	Kalite

Kaynak: Kamu Yönetiminde İnsan Kaynakları Yönetimi (Öztürk, 1999:124).

Personel yönetimi stratejik yönetim anlayışından uzak bir uygulamadır. İnsan kaynaklarının aksine, kurumların uzun vadedeki insan kaynağı ihtiyacı üzerinde yoğunlaşmaz. Personel yönetiminde kurumsal amaçların tüm çalışanlar tarafından benimsenip, biz duygusuyla hareket edildiği söylenemez. Oysa insan kaynakları yönetiminin temelinde takım anlayışı ve genel amaçlar etrafında birleşme vardır. Aynı şekilde, personel yönetiminde, çalışanların hareket alanları tamamen katı yasal kurullarla belirlenmişken, insan kaynakları yönetimi anlayışında insiyatif alma ve esnek hareket kabiliyeti söz konusudur. Katı hiyerarşik yapı yerine, yatay ve basık hiyerarşik yapılar esastır. Personel yönetimi anlayışında sayısal çokluk, kurum için bir güç göstergesi olarak kabul edildiği ve kurumların daha çok personel alabilmek için birbiri ile yarıştığı gözlemlenirken, insan kaynakları yönetimi anlayışında, insan kaynağının niteliği, yani hizmetin gerektirdiği bilgi ve beceri ile donatılmış olması temel referans olarak kabul edilmektedir.

SONUÇ

Bugün gelinen noktada tüm dünyada geleneksel kamu yönetim anlayışları değişmiş, temelini Weberyen bürokrasiden alan yönetim uygulama ve anlayışları neredeyse tarihe karışmıştır. Meydana gelen ve toplumun tüm derinliklerine nüfuz eden değişimler, kamu yönetimini yeni beklenti ve ihtiyaçlarla karşı karşıya bırakmıştır. Tek taraflı katı kurullar koyan, pek çok alanda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tekel konumunda bulunan devlet, vatandaşa müşteri nazarıyla bakmak ve değişen ihtiyaçlara en uygun şekilde karşılık vermek göreviyle karşı karşıyadır. Durum böyle olunca, eski bürokratik yapı ve işlevlerde çok radikal değişimlerin olması kaçınılmaz olmuştur. Devletin özellikle de kamu yönetiminin yeni misyonunu başarması, büyük oranda personel yönetimi sistemini değiştirmesine bağlıdır. Önce özel sektörde başlayan daha sonra gelişmiş ülkelerde kamu sektörü için de zorunluluk haline gelen insan kaynakları yönetimi anlayışı ve uygulamasına geçiş, ülkemiz için de aciliyet kesbeden bir durumdur. Türkiye’de kamu yönetiminin yapısal ve işlevsel sorunları ile ilgili tartışmalar her zaman gündemdeki yerini korumuştur. Dönem dönem önemli ve maliyetli reform çalışmalarına rağmen, istenilen sonuç ve başarı kısmi olmaktan ileri gidememiştir. Bunun altında yatan pek çok neden bulunmaktadır. Bunların en önemlisi, reform çalışmalarının tek taraflı yapılmak istenmesi, siyasal iktidarın sınırlı sayıda uzmanlara bu işi yaptırırken, uygulamanın içinde olan aktörlerin kapsam dışı bırakılmasıdır.

Ülkemizde, personel yönetimiyle ilgili gerek sistemin kuruluşundan, gerekse işleyişten kaynaklanan çok sayıda problem var ve bu problemlerin aşılması bu konuda yapılacak çok şey var. Bunları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Türkiye’de Ülkemizde 1960 yılında 160 sayılı kanunla kurulan devlet personel başkanlığı “personel rejimini, ülkenin iktisadi, mali ve sosyal şartlarına ve hukuki esaslarına uygun bir şekilde düzenlemek ve bu düzeni değişen şartlara göre ayarlamak ve idame ettirmek” amacıyla kurulmuş ve bu amacı gerçekleştirmek üzere kanun tasarı ve tüzüklerini hazırlama görevi de bu kuruma verilmiştir. Ancak uygulamada durum hiçbir zaman böyle olmamıştır. Siyasal iktidar ve iktidarın en önemli bakanlığı olan maliye bakanlığı, konuyla ilgili temel düzenlemelerin merkezinde yer almıştır. Oysa, ülkenin ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarının, bu konuda uzmanlaşmış ve uzmanlardan destek alan bir birime bırakılması çok daha doğru olacaktır.
- Ülkenin insan kaynakları ihtiyacı belirlenirken, sadece ülkenin mevcut şartları değil, dünyadaki tüm gelişmeler göz önünde bulundurularak, uzun vadeli planlamalar yapılmalıdır. Böylece, günü birlik müdahaleler ve haksızlıkların da önüne geçilmiş olur.
- İnsan kaynakları, sadece personel alımı işinden ibaret değildir. Doğru personelin doğru zamanda, doğru kaynaklardan ve doğru yöntemlere seçilmesi ile başlar, insan kaynağının eğitimi ve geliştirilmesi, kamu görevlisi misyonunun bilinç altına yerleştirilmesi ile devam eder. Dolayısıyla, liyakat olgusunun sadece bir sınavla tespit edilemeyeceği ve bu işin uzmanları tarafından bilimsel ve mesleki deneyim ve beceri ile doğru olarak ölçülebileceği konusu, sistemin bir ilkesi haline getirilmelidir.
- Personel reformu ciddi araştırmalar gerektiren bir iştir. Konunun bilimsel temelleri oturtulduktan sonra, yasal düzenleme yapılabilir. Reform kelimesine ilk görünüşte tepki gösteren kamu personelinin sürece dahil olmak için isteklendirilmesi de son derece önemlidir.
- Kamu personelinin hem işe alınmasında hem de görevde yükselmesinde liyakatın en önemli kriter olarak kabul edilmesi, bu konudaki istismaların ortadan kaldırılması gerekir. Kamu hizmetlerine girişte sık sık dillendirilen, kayırma, torpil, nepotizm gibi kaygıların giderilmesi için ciddi bir denetim ve yaptırım sisteminin getirilmesi gerekir.
- Kamu personeli resmi ideolojinin bir aracı olmaktan çıkarılmalı, varlık sebebi kamu hizmeti sunmak, dolayısıyla vatandaşın ihtiyacını karşılamak ve vatandaşın memnuniyetine katkı sağlamak olarak belirlenmelidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Devlet memurluğu güvenli ve dokunulmaz bir meslek olarak algılandığı için, çalışan memur ile çalışmayan veya çok az çalışan arasında pek bir fark yoktur. Bu durum personelin kurumsal amaçlara bağlılığını ve sadakatini bitirmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmanın yolu, devlet memurluğu mesleğini sözleşmeli statüye dönüştürmek en doğru düzenleme olacaktır. Bu yüzden performans dayalı, adil ve hakkaniyetli bir değerlendirme sisteminin getirilmesi şarttır. Özellikle kariyer ve ücrette mevcut düzensizlik ve adaletsizliğin giderilmesi zorunludur.
- Kamu hizmetlerinin anayasal eşitlik ve tarafsızlık çerçevesinde gerçekleştirilmesi için kamu personel sisteminin her türlü siyasal ve ideolojik etki ve baskıdan arındırılması gerekir. Kayırma sistemi, sadece yürütmenin başı olan icra organına en büyük desteği sağlaması anlamında üst düzey bürokratların atanmasıyla sınırlı olmalı, alt kademe atamalara hiçbir surette yansımamalıdır.
- Ekonomik ve sosyal gelişmenin önündeki en büyük engel olarak kabul edilen ve hukuk devletini yozlaştıran yolsuzluk olgusunun önüne geçilmesi de en önemli konular arasında yer almaktadır. Bunun için hukuk ve etik dışı davranışların caydırıcı nitelikte cezalandırılması, personel ve vatandaşın bu konularda eğitimle bilgilendirilmesi gerekir. Bürokrasiye etik kurallarının hakim kılınması gerekir.

Sonuç olarak; yapılacak bütün reform çalışmalarının temelinde, hızlı ve verimli ve etkin bir kamu yönetimini esas alan ve bunun gerçekleştirilmesinin temelinde insan kaynağı olduğu inancının benimsenmiş olması yer almalıdır. İnsan kaynağı olmadan kamu hizmetleri yürütülemeyeceğinden; insan kaynağının stratejik planlaması, personel haklarının görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, motivasyonunun dikkate alınması, performans değerlendirmesi, değişime yönelik kurum kültürünün oluşması ve hizmet içi eğitimlerini kapsayan ayrıntılı reform çalışmaları gerekmektedir. Özellikle kamuda mevcut olan personel çeşitliliğine bir çözüm bulunmalı ve bu çeşitlilik arasındaki ücret dengesizliğinin ortadan kaldırılarak adil bir sistem getirilmelidir. Türk kamu personel yönetimindeki reform çalışmalarının temelinde, küreselleşme süreci, artan demokratikleşme hareketleri, toplumsal yapıdaki değişiklikler ve yeni kamu yönetimi anlayışının yer aldığını söyleyebiliriz. Ülkemizin de geleceği bu önemli alanlarda en geniş toplumsal mutabakatın sağlanmasına ve geniş bir destek zemini üzerinde kısa vadeli hesapların aşılmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

ABDALLA, F.H., Maghrabi, S., Raggad, G. B. (1998). “Assessing The Effect of Nepotism on Human Resource Managers Toward Nepotism A Cross Cultural Study”. *International Journal of Manpower*, 19(8), 554-70.

AÇIKALIN, Aytaç (1994), *Çağdaş Örgütlerde İnsan Kaynağının Yönetimi*, Pegem, Ankara.

ARASLI, H., TUMER, M. (2008). “Nepotism, Favoritism and Cronyism: A Study of Their Effects on Job Stress and Job Satisfaction In The Banking Industry of North Cyprus”. *Social Behavior and Personality*, 36(9), 1237-1250.

ASLAN, Onur Ender (2012), *Devlet Bürokrasi ve Kamu Personel Rejimi*, İmge Kitabevi.

AYKAÇ, Burhan (1999), “Türk Kamu Personel Yönetiminin Yapısı, Gelişmesi ve aksayan Yönleri”, *Kooperatifçilik Dergisi*, C.24.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- AYKAÇ, Burhan (1999), *İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlanması*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- AYTAÇ, S. (1997), *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi, Planlaması, Geliştirilmesi, Sorunları*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- BÜTE, Mustafa (2011), “Kayırmacılığın Çalışanlar Üzerine Etkileri İle İnsan Kaynakları Uygulamaları İlişkisi: Türk Kamu Bankalarına Yönelik Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1): 383-404
- CANMAN, Doğan (1992), “Kamu Personel Rejimimiz ve Personel Reformu Üzerine Düşünceler”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, Eylül, s. 3-11.
- CANMAN, D. (1995), *Çağdaş Personel Yönetimi*, TODAİE Yayını 260, Ankara.
- CANMAN, Doğan (2000), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- ÇANKAYA, Seda; EROĞLU, H. Tuğba ve TEKİN, Ömer Faruk (2014), “Türk Kamu Personel Sisteminde Reform Çalışmaları”, *Afro-Avrasya Coğrafyasında Kamu Yönetimi Uygulamaları ve Sorunları*, XI. KAYFOR Bildiriler Kitabı, s. 711-719.
- DEMİRKAN, Mahmut (2003), “Kamuda İnsan Kaynakları Planlaması ve Norm Kadro Çalışmalarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Siyasal Vakfı Bülteni*, Yıl 9.
- DİNÇER, Ömer- Cevdet YILMAZ (2003), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: 1 Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim*, T.C. Başbakanlık, Ankara, Ekim.
- EKİNCİ, Filiz (2008), “Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Uygulamasına Geçişin Çalışanların Verimliliğine Etkisi”, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Temmuz-Aralık, s.175-185.
- ERİĞÜÇ, Gülsün- Gülpembe Ergin (2003), “Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçerken İş Analizi: Kamu Hastaneleri Personel Bölümlerinde Bir Uygulama”, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1.
- EROĞLU, H. Tuğba (2010), “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Türk Kamu Personeli Yönetimine Etkisi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, s. 225–233.
- FINDIKÇI, İ. (2001), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Alfa Basım, 3. Baskı, İstanbul.
- FORD, R., McLaughlin, F. (1985). “Nepotism”. *Personnel Journal*, 64(9), 57–60.
- JOFFE, A. H. (2004). “Nepotism for All Times”, *Society*. September/October, 74–79.
- KARABULUT, E., (1999), “Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçişte Değişimin Rolü”, *MPM Aylık Yayın Organı, Anahtar Gazetesi*, Sayı:122.
- MATHİS, Robert L. And John H. JACKSON (2010), *Human Resource Management*, Third Edition, Sout-Western Cengage Learning, USA
- ÖZDEMİR, H. (2001), *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZLER, H., Özler, D. N., Gümüştekin G. E. (2007). “Aile İşletmelerinde Nepotizmin Gelişme Evreleri ve Kurumsallaşma”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 437-450.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ÖZTÜRK, Kemal N. (1999), “Kamu Yönetiminde İnsan Kaynakları Yönetimi”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl-71,s.123-131.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat (2000), İnsan Kaynakları Yönetimi, Ezgi Kitabevi, Bursa.

SAYAN, İpek Özkal (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Sistemi: idari, Askeri, Akademik, Adli Personel Ayrımı”, *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 64, Sayı: 1, S. 201-245.

STAPENHURST, R. (2000), The Media’s Role in Curbing Corruption, The World Bank Institute (WBI), 1818 H Street, N.W., Washington, DC 20433, USA.

ŞAYLAN, Gencay (2000), *Devlet Reformu: Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynaklarına Geçiş*, TESEV Yayını, İstanbul.

TOPRAK, Eren (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Politikası; Kamu Yönetimi Reformu Sürecindeki Değişimler Üzerine Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Seminer Çalışmaları*, Kasım.

TORTOP, Nuri- Burhan AYKAÇ, Hüseyin YAYMAN, M. Akif ÖZER (2012), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Nobel Yayınları.

TUTUM, Cahit (1990), “Kamu Personeli Sorunu”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.23.

YILMAZÖZ, Mehmet (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Yönetimi Sorunu”, *Maliye Dergisi*, Sayı 157, Temmuz-Aralık, S. 293-302.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

BORSA İSTANBUL SINAİ ve MALİ ENDEKSLERİNDE YILIN AYI ETKİSİ MONTH OF THE YEAR EFFECT IN BORSA ISTANBUL INDUSTRIAL and FINANCIAL INDEXES

Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turan TURABOĞLU

Mersin Üniversitesi, turaboglu@mersin.edu.tr

Tuğba NUR TOPALOĞLU

İşletme ABD Doktora Programı, Mersin Üniversitesi, nurtugba.91@gmail.com

ÖZET

Etkin piyasa hipotezine göre sermaye piyasalarında; pay senedi fiyatları tüm bilgiyi içermekte, yatırımcılar rasyonel hareket etmekte ve verdikleri yatırım kararları pay senetlerinin doğru fiyatlanmasını sağlamaktadır. Buna göre hipotezde, yatırımcıların farklı davranışlar sergileyerek normalin üzerinde getiri elde edemeyecekleri varsayılmaktadır. Ancak, konu üzerinde yapılan çalışmalar, pay senedi fiyatlarının rasyonel yatırımcı kararlarından etkilenmediğini ve zaman içerisinde farklılaştığını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada da, yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha fazla getiri elde edilip edilmediğini açıklayan yılın ayı etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin 1991-2015 dönemindeki verileri, güç oranı yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, Borsa İstanbul Sınai Endeksi için yılın 10 ayında, Borsa İstanbul Mali Endeksi için yılın 9 ayında normalin üzerinde getiri elde edildiği ve bu etkinin özellikle Eylül ve Kasım aylarında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Buna göre, ilgili endeksler için Borsa İstanbul'da yılın belirli aylarında anomaliler yaşanmakta, bir diğer deyişle yılın ayı etkisi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Borsa İstanbul, Etkin Piyasa Hipotezi, Anomali, Yılın Ayı Etkisi.

ABSTRACT

According with the effective market hypothesis; share prices are all informative, investors rationally act, and their investment decisions ensure the correct price of the shares in capital markets. Thus, in the hypothesis, it is assumed that investors won't be able to obtain returns above normal by exhibiting different behaviors. However, studies on the subject have revealed that the share price isn't affected by rational investor decisions and is different over time. In this study, the effect of the month of the year, which explains whether relatively higher returns are obtained for certain months of the year compared to the other months, is examined. For this, the industrial and financial indices of the Borsa İstanbul have been analyzed by using the power ratio method in 1991-2015 period. As a result of the analysis, it has been determined that for the Borsa İstanbul Industrial Index, the return is above normal in 10 months of the year and this effect is concentrated especially in September and November. Similarly, for the Borsa İstanbul Financial Index, it was seen that the return was above normal in 9 months of the year and this effect was concentrated in September and November. According to this, anomalies are experienced in the Stock Exchange İstanbul for certain indices in a certain year of the year, in other words, the effect of the month of the year is coming up.

Key words: Borsa İstanbul, Efficient Markets Hypotesis, Anomaly, Month of the Year Effects.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.GİRİŞ

Etkin Piyasalar Hipotezi'nin ortaya çıkışı, pay senedi piyasalarındaki fiyat hareketlerinin rastgele olduğu ve tesadüfi dağılım gösterdiği gerekçesi ile önceden tahmin edilemeyeceği kabulüne dayanır. Hipoteze göre; pay senetleri açıklanan bilgilere bağlı olarak doğru fiyatlandırılmakta olup yatırımcıların tam bilgiye sahip olduğu, işlem maliyetlerine katlanmadığı, rasyonel davrandığı ve her ne yaparsa yapsın normalin üzerinde getiri elde edemeyeceği varsayımları kabul edilmektedir (Bayraktar, 2012:39). Ancak gerçekte, pay senedi fiyatları belirli dönemlerde farklı hareket etmekte, pay senedi getirileri belirli zaman aralıklarında daha yüksek performans gösterirken belirli zaman aralıklarında ise daha düşük performans göstermektedir. Normalden sapılan bu durumlar, literatürde anomali olarak adlandırılarak; zamana bağlı, kesitsel ve teknik anomaliler olarak sınıflandırılmışlardır.

Zamana bağlı anomaliler; günlere ilişkin, aylara ilişkin ve tatil günlerine ilişkin anomaliler olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Kesitsel anomaliler fiyat/kazanç oranı etkisi, piyasa değeri/defter değeri oranı etkisi, firma büyüklüğü etkisi, fiyat/satış oranı etkisi, fiyat/nakit akımı etkisi ve kazanç duyuruları etkisi olarak sınıflandırılmaktadır (Erdoğan ve Elmas, 2010:2). Zamana bağlı anomaliler, hisse senedi getirilerinin, gün, hafta, ay gibi zaman dilimlerinde normalden farklı bir davranış sergilemesi, kesitsel ve teknik anomaliler ise sektör ortalamasının altında veya üzerinde finansal oranlara sahip firma pay senetlerinin, belirli bir dönem için normalin dışında getiri sağlaması olarak tanımlanabilir (Barak ve Demireli, 2008:225).

Bu çalışmada, zamana bağlı anomaliler içerisinde yer alan ve yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha az/fazla getiri elde edildiğini gösteren yılın ayı etkisi incelenmiştir. Literatürde yılın ayı anomalisi ile ilgili gerçekleştirilen pek çok çalışma bulunmakta olup bu çalışmalar aşağıda sıralanmaktadır.

Rozeff ve Kinney (1976), New York Borsasında; Corhay, Hawawini ve Michel (1987), Londra, New York, Paris ve Brüksel Borsalarında; Gültekin ve Gültekin (1983), araştırmalarına konu ettikleri 17 ülke borsasından 12'sinde (Almanya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada ve Norveç); Agrawal ve Tandon (1994), Avustralya, Belçika, Brezilya, Danimarka, Fransa, Hong Kong, İtalya, Japonya, Meksika, Hollanda, Singapur, İsveç, İsviçre ve İngiltere Borsalarında; Gu ve Russell (2003), Dow Jones ve S&P 500 endeks verilerinde; Hsu (2005), Tayvan ve Hong Kong borsalarında Ocak ayı etkisine rastlamışlardır.

Balaban(1995),1988-1993 döneminde İMKB'de Ocak Haziran ve Eylül ayları anomalisinin varlığını araştırmış olup, Ocak Haziran ve Eylül aylarında diğer aylardan daha yüksek getiri sağladığını tespit etmiştir. Bu durumun asimetrik bilgidan kaynaklandığını öne sürmüştür.

Özmen (1997), 1988-1996 dönemini kapsayan çalışmada en yüksek getiriyi Ocak ayının sağladığı ve bunları sırasıyla Haziran ve Eylül aylarının izlediğini tespit etmiştir. Bildik (2000), 1988-1998 yılları arasında yaptığı çalışmada en yüksek getirinin ocak ayında olduğunu, ocak ayını sırası ile haziran, eylül ve aralık aylarının izlemekte olduğunu tespit etmiştir.

Küçüksille (2012), İMKB 100, XUGIDA, XUMALI, XUHold ve XUSIN endekslerinde Ocak ayı etkisini araştırmış olup İMKB 100 ve XUSIN endekslerinde söz konusu anomaliye rastlamıştır. Karan ve Uygur (2001), Haftanın Etkileri ve Ocak Ayı Etkisi ile firma büyüklüğü arasındaki ilişkiyi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırmak amacıyla İMKB’de 1991-1998 döneminde faaliyet gösteren 100 firmanın fiyat ve büyüklük verilerini kullanarak oluşturdukları portföylerde, Ocak Ayı Etkisinin varlığı gözlemlenmiştir.

Yiğiter ve Ilgın (2015), BİST-100 Endeksini kullanarak yürüttükleri çalışmanın sonucunda, 2008 ve 2014 yıllarında Ocak Ayı anomalisine rastlanmamıştır. Aytekin ve Sakarya (2014), ise çalışmalarında BİST’te hesaplanan 10 ayrı endeks üzerinden Ocak Ayı Etkisini araştırmışlar ve tümünde Ocak Ayı Etkisini gözlemlenmiştir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ ve BULGULAR

3.1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmada, yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha fazla getiri elde edilip edilmediğini gösteren yılın ayı etkisi incelenmiştir. Bu etkinin varlığının tespit edilebilmesi için, Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin 1991-2015 dönemindeki verileri, güç oranı yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Söz konusu veriler Borsa İstanbul web sayfasından elde edilmiş, aylık ve yıllık getiriler hesaplanmıştır. Getiri hesabı yapılırken;

$$G = \ln (P_t - P_{t-1}) \text{ formülü kullanılmıştır.}$$

Bu formülde; **G**: Getiri Oranı, **P_t**: t dönemindeki kapanış fiyatı ve **P_{t-1}**: t-1 dönemindeki kapanış fiyatıdır.

Aylar ile ilgili anomaliler incelenirken bazı sorunlarla karşılaşılabilen olup incelenen aylar ile yılın diğer aylarının getirilerinin zıt işaretli olması bu sorunlardan birisidir. Sorunun giderilmesi için Gu (2003) tarafından geliştirilen ve daha önce Küçüksille (2012), Ege vd. (2012), Aytekin ve Sakarya (2014), Yiğiter ve Ilgın (2015) tarafından da kullanılan Güç Oranı Yöntemi (Power Ratio Method) kullanılmıştır. Güç Oranı Yöntemine göre aşağıdaki formüllerin yardımıyla söz konusu aylar için anomalilerin varlığı analiz edilebilmektedir (Gu, 2003, s.397).

$$R_j = (1 + \text{Ocak ayı getirisi})^{12}$$
$$R_y = (1 + \text{Yılın getirisi})$$

Bu formül Ocak ayı anomalisinin hesaplanabilmesi için örnek olarak verilmiş olup diğer 11 ay için ayrı ayrı hesaplanmıştır. **R_j** değeri hesaplanırken, bir yılın 12 aydan oluşması nedeniyle formülün 12. kuvveti alınır, bu durumda **R_j** değeri pozitif çıkar. Aynı zamanda **R_y**’de sıfırdan büyük bir değer alır. **R_j/R_y** oranı ile de güç oranı hesaplanmaktadır. Bu oran 1’e eşit ise anomalinin varlığının araştırıldığı ay ile diğer ayların getiri ortalamaları da birbirine eşittir. **R_j/R_y** oranı 1’den büyük ise anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisi diğer ayların getiri ortalamasından daha yüksek, 1’den küçük ise anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisi diğer ayların ortalama getirisinden daha düşüktür. **R_j/R_y** durumu incelenen dönem sayısının yarısından fazlasında gerçekleşmiş ise araştırılana ay anomalisi vardır sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Bulguları

Kapanış fiyatları kullanılarak 2005-2015 dönemine ilişkin BİST Mali ve Sınai Endeks getirileri hesaplanmış olup sonuçlar Tablo 1 ve 2’de sunulmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. BİST Mali Endeks Getirileri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	-0,076	-0,064	0,042	-0,017	-0,016	-0,033	-0,077	-0,016	0,070	-0,053	-0,027	0,028
2014	0,010	0,132	0,065	0,093	-0,024	0,046	-0,027	-0,079	0,072	0,085	-0,025	0,065
2013	-0,009	0,088	0,012	-0,003	-0,156	-0,067	-0,089	0,112	0,035	-0,040	-0,121	-0,107
2012	0,062	0,038	-0,064	-0,083	0,153	0,025	0,060	-0,026	0,119	-0,005	0,066	0,011
2011	-0,036	0,043	0,080	-0,095	-0,003	-0,014	-0,148	0,119	-0,110	-0,037	-0,078	0,127
2010	-0,094	0,160	0,037	-0,066	0,008	0,100	-0,019	0,098	0,044	-0,053	-0,016	-0,060
2009	-0,118	0,125	0,272	0,112	0,042	0,195	0,079	0,008	-0,019	-0,052	0,167	0,024
2008	-0,002	-0,168	0,132	-0,120	-0,179	0,283	-0,046	-0,087	-0,274	-0,108	0,064	-0,072
2007	0,003	0,047	0,041	0,015	-0,006	0,152	-0,063	0,088	0,078	-0,082	0,015	-0,284
2006	0,063	-0,109	0,018	-0,148	-0,106	0,025	0,052	-0,012	0,106	-0,081	0,014	0,045
2005	0,057	-0,137	-0,063	0,079	0,072	0,116	0,049	0,083	-0,045	0,203	0,044	0,135
2004	0,099	0,049	-0,116	-0,059	0,074	0,088	0,039	0,077	0,020	-0,007	0,148	0,113
2003	0,070	-0,263	0,188	-0,012	-0,017	-0,041	0,107	0,173	0,235	-0,083	0,273	-0,085
2002	-0,182	0,098	-0,022	-0,100	-0,183	0,018	-0,075	-0,067	0,155	0,307	-0,271	0,054
2001	-0,256	-0,096	0,463	-0,089	0,020	-0,145	-0,032	-0,301	0,210	0,209	0,186	-0,025
2000	-0,029	-0,002	0,165	-0,152	-0,133	-0,034	-0,043	-0,156	0,191	-0,464	0,095	0,182
1999	0,453	0,175	0,185	-0,068	-0,006	0,158	-0,195	0,172	0,120	0,265	0,620	0,060
1998	-0,052	-0,059	0,267	-0,151	0,092	0,063	-0,491	-0,184	0,005	0,182	0,009	-0,009
1997	0,082	0,040	-0,133	0,131	0,130	0,026	0,037	0,297	0,141	0,071	0,238	-0,006
1996	0,241	0,219	-0,062	-0,096	0,160	-0,149	0,102	0,122	0,212	0,108	0,028	0,537
1995	0,131	0,338	0,235	0,027	-0,024	-0,007	-0,172	-0,109	0,148	-0,189	-0,024	0,230
1994	-0,312	-0,223	0,064	0,044	0,339	0,152	0,047	0,044	-0,111	0,194	0,039	-0,086
1993	0,278	-0,011	0,481	0,001	0,405	-0,057	0,457	0,226	-0,095	0,204	0,081	-0,097
1992	-0,300	0,106	-0,139	-0,167	0,210	-0,120	-0,036	-0,003	-0,067	0,060	0,021	0,096
1991	0,179	-0,156	-0,178	-0,073	0,018	-0,153	-0,030	-0,131	-0,022	0,338	0,074	0,115

Tablo 1'den de görüldüğü üzere, 2015 yılı için BİST Mali Endeksindeki en yüksek getiri Eylül ayında, en düşük getiri ise Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Diğer yıllar için en yüksek ve en düşük getirilerin ortaya çıktığı aylar sırasıyla; 2014'te Şubat ve Ağustos, 2013'te Ağustos ve Mayıs, 2012'de Mayıs ve Nisan, 2011'de Aralık ve Temmuz, 2010'da Şubat ve Ocak, 2009'da Mart ve Ocak, 2008'de Haziran ve Eylül, 2007'de Haziran ve Aralık, 2006'da Eylül ve Nisan, 2005'de Ekim ve Şubat, 2004'de Kasım ve Mart, 2003'de Kasım ve Şubat, 2002'de Ekim ve Kasım, 2001'de Mart ve Ağustos, 2000'de Eylül ve Ekim, 1999'da Kasım ve Temmuz, 1998'de Mart ve Temmuz, 1997'de Ağustos ve Mart, 1996'da Aralık ve Haziran, 1995'de Şubat ve Ekim, 1994'de Mayıs ve Ocak, 1993'de Mart ve Haziran, 1992'de Mayıs ve Ocak, 1991'de Ekim ve Mart olmuştur.

Tablo 2. BİST Sınai Endeks Getirileri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	-0,015	-0,002	0,054	-0,010	0,001	-0,041	-0,031	-0,006	0,048	-0,037	-0,058	0,025
2014	0,002	0,066	0,068	0,058	0,017	0,053	-0,011	-0,051	0,060	0,010	0,031	0,015
2013	0,012	0,080	-0,010	0,005	-0,077	-0,028	-0,087	0,099	0,074	-0,012	-0,105	-0,070
2012	0,058	0,005	-0,023	-0,100	0,077	0,019	0,042	0,009	0,036	0,031	0,053	0,013
2011	-0,020	0,082	0,096	-0,098	-0,007	-0,011	-0,176	0,099	0,018	-0,031	-0,033	0,084
2010	-0,046	0,083	0,054	-0,114	0,029	0,054	0,024	0,097	0,031	-0,040	0,080	-0,005
2009	-0,006	0,059	0,120	0,117	0,084	0,070	0,117	0,044	-0,010	-0,037	0,120	0,075

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2008	0,087	-0,079	0,111	-0,056	-0,058	0,070	-0,051	-0,168	-0,262	-0,123	0,017	-0,027
2007	0,030	0,065	-0,007	0,078	-0,006	0,065	-0,040	0,069	0,005	-0,069	0,033	-0,206
2006	0,039	-0,059	0,032	-0,117	-0,066	0,014	0,007	-0,027	0,081	-0,013	0,025	0,050
2005	0,020	-0,066	-0,125	0,048	0,088	0,070	0,033	0,083	-0,042	0,131	0,078	0,076
2004	0,072	0,090	-0,081	-0,063	-0,002	0,095	0,059	0,083	0,054	-0,033	0,035	0,083
2003	0,038	-0,137	0,219	-0,018	-0,079	-0,024	0,078	0,077	0,129	-0,069	0,208	-0,061
2002	-0,161	-0,002	-0,006	-0,067	0,010	0,110	-0,052	-0,096	0,143	0,240	-0,236	0,079
2001	-0,132	-0,028	0,400	-0,141	0,049	-0,046	0,035	-0,196	0,257	0,096	0,126	-0,028
2000	-0,061	0,014	0,213	-0,178	-0,075	-0,038	-0,031	-0,118	0,153	-0,382	-0,019	0,076
1999	0,312	0,173	0,119	0,012	-0,084	0,161	-0,041	0,221	0,016	0,241	0,533	0,165
1998	-0,119	0,087	0,221	-0,056	0,078	0,060	-0,524	-0,118	-0,137	0,110	0,020	-0,032
1997	0,007	-0,029	-0,116	0,040	0,152	0,096	0,018	0,227	0,018	-0,014	0,086	0,063
1996	0,191	0,066	-0,026	-0,046	0,136	-0,091	-0,013	0,113	0,086	0,115	0,076	0,448
1995	0,148	0,305	0,132	0,012	0,033	0,099	-0,131	-0,071	0,094	-0,163	0,033	0,208
1994	-0,285	-0,012	0,070	-0,040	0,276	0,077	0,184	0,063	-0,067	0,105	-0,054	-0,075
1993	0,301	-0,014	0,234	0,094	0,199	-0,068	0,092	0,215	-0,020	0,294	0,089	-0,004
1992	-0,288	0,112	-0,089	-0,098	0,312	-0,008	-0,017	-0,059	-0,085	0,022	0,063	0,097
1991	0,205	-0,097	-0,281	0,078	-0,025	-0,167	0,114	-0,114	-0,063	0,395	0,083	0,113

BİST Sınai Endeks Getirilerine ilişkin sonuçlar Tablo 2’de yer almaktadır. 2015 yılı için en yüksek getiri Mart ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. Diğer yıllar için en yüksek ve en düşük getirilerin ortaya çıktığı aylar sırasıyla; 2014’te Mart ve Ağustos, 2013’te Ağustos ve Kasım, 2012’de Mayıs ve Nisan, 2011’de Ağustos ve Temmuz, 2010’da Ağustos ve Nisan, 2009’da Mart ve Ekim, 2008’de Mart ve Eylül, 2007’de Nisan ve Aralık, 2006’da Eylül ve Nisan, 2005’de Ekim ve Mart, 2004’de Haziran ve Mart, 2003’de Mart ve Şubat, 2002’de Ekim ve Kasım, 2001’de Mart ve Ağustos, 2000’de Mart ve Ekim, 1999’da Kasım ve Mayıs, 1998’de Mart ve Temmuz, 1997’de Ağustos ve Mart, 1996’da Aralık ve Haziran, 1995’de Şubat ve Ekim, 1994’de Mayıs ve Ocak, 1993’de Ocak ve Haziran, 1992’de Mayıs ve Ocak, 1991’de Ekim ve Mart olmuştur.

BİST Mali ve Sınai Endeks getirileri kullanılarak 2005-2015 döneminde endekslerin R_j değerleri de hesaplanmıştır (Tablo 3 ve 4).

Tablo 3. BİST Mali Endeksi R_j Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,386	0,452	1,646	0,814	0,827	0,669	0,385	0,820	2,257	0,523	0,722	1,394
2014	1,121	4,437	2,136	2,906	0,750	1,714	0,721	0,372	2,310	2,667	0,736	2,138
2013	0,892	2,757	1,152	0,964	0,131	0,437	0,326	3,586	1,505	0,610	0,212	0,256
2012	2,050	1,562	0,450	0,353	5,531	1,338	2,017	0,730	3,864	0,937	2,163	1,146
2011	0,641	1,654	2,524	0,301	0,969	0,840	0,147	3,844	0,247	0,639	0,376	4,180
2010	0,306	5,916	1,540	0,440	1,097	3,142	0,798	3,072	1,668	0,521	0,822	0,478
2009	0,222	4,113	17,966	3,574	1,639	8,499	2,501	1,099	0,795	0,529	6,383	1,325
2008	0,971	0,110	4,436	0,215	0,094	19,844	0,570	0,334	0,021	0,252	2,111	0,406
2007	1,033	1,742	1,617	1,195	0,926	5,437	0,459	2,750	2,451	0,359	1,193	0,018
2006	2,080	0,249	1,237	0,146	0,262	1,338	1,843	0,864	3,346	0,362	1,183	1,688
2005	1,936	0,171	0,457	2,490	2,306	3,735	1,783	2,592	0,578	9,212	1,669	4,579
2004	3,090	1,775	0,228	0,482	2,362	2,755	1,576	2,430	1,264	0,914	5,250	3,600
2003	2,259	0,026	7,888	0,865	0,816	0,609	3,399	6,815	12,591	0,354	18,102	0,347
2002	0,090	3,082	0,762	0,282	0,088	1,235	0,391	0,434	5,644	24,88	0,023	1,870
2001	0,029	0,297	96,022	0,326	1,267	0,153	0,678	0,014	9,885	9,778	7,716	0,741

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2000	0,706	0,977	6,268	0,138	0,180	0,664	0,590	0,130	8,181	0,001	2,978	7,465
1999	88,846	6,910	7,632	0,429	0,930	5,787	0,074	6,715	3,876	16,83	326,34	2,011
1998	0,529	0,480	17,139	0,140	2,890	2,076	0,000	0,087	1,068	7,423	1,109	0,899
1997	2,579	1,608	0,179	4,380	4,357	1,369	1,548	22,655	4,873	2,275	12,935	0,934
1996	13,369	10,715	0,464	0,297	5,955	0,144	3,220	3,962	10,029	3,413	1,395	174,21
1995	4,402	32,797	12,546	1,376	0,747	0,922	0,105	0,249	5,227	0,082	0,747	11,972
1994	0,011	0,048	2,107	1,676	33,224	5,442	1,735	1,685	0,244	8,396	1,577	0,338
1993	18,954	0,881	111,515	1,012	59,169	0,493	91,157	11,508	0,302	9,266	2,535	0,296
1992	0,014	3,350	0,166	0,111	9,833	0,216	0,645	0,961	0,434	2,004	1,280	3,001
1991	7,234	0,131	0,095	0,402	1,237	0,136	0,697	0,185	0,763	33,00	2,361	3,704

BİST Mali Endeksi R_j değerlerine bakıldığında, Ocak ayı için en yüksek güç oranı 1999 yılında, en düşük güç oranı ise 1994 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Şubat ayı için en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı ise 2003 yılında gerçekleşmişken Mart ayı için en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı 1991 yılında, Nisan ayı için en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 2000 yılında gerçekleşmiştir. Mayıs ayı için, en yüksek ve en düşük güç oranları sırasıyla 1993 ve 2008, Haziran ayı için 2008 ve 1991 yıllarında gerçekleşmiştir Diğer aylara ait oranlar Tablo 3.'de gösterilmekte olup en yüksek güç oranı 1999 Kasım ayında gerçekleşen 326,34, en düşük güç oranı ise 1998 Temmuz ayında gerçekleşen 0,000'dır.

Tablo 4. BİST Sınai Endeksi R_j Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,837	0,975	1,873	0,891	1,011	0,606	0,683	0,933	1,761	0,633	0,489	1,343
2014	1,026	2,160	2,198	1,970	1,220	1,853	0,874	0,536	2,006	1,126	1,449	1,202
2013	1,153	2,523	0,882	1,064	0,381	0,712	0,337	3,111	2,344	0,869	0,265	0,420
2012	1,974	1,063	0,761	0,282	2,431	1,256	1,647	1,112	1,522	1,447	1,860	1,162
2011	0,784	2,588	3,015	0,292	0,922	0,871	0,098	3,088	1,245	0,684	0,671	2,645
2010	0,568	2,592	1,874	0,233	1,409	1,887	1,328	3,054	1,442	0,613	2,507	0,943
2009	0,925	1,986	3,885	3,767	2,636	2,257	3,754	1,680	0,891	0,633	3,889	2,374
2008	2,712	0,372	3,539	0,500	0,488	2,260	0,531	0,110	0,026	0,207	1,225	0,723
2007	1,424	2,124	0,924	2,464	0,928	2,140	0,613	2,236	1,055	0,424	1,470	0,063
2006	1,588	0,485	1,454	0,224	0,439	1,186	1,090	0,719	2,539	0,851	1,348	1,786
2005	1,261	0,438	0,201	1,757	2,755	2,249	1,470	2,590	0,600	4,397	2,459	2,411
2004	2,314	2,821	0,365	0,456	0,971	2,962	1,986	2,594	1,873	0,670	1,514	2,598
2003	1,569	0,170	10,740	0,807	0,370	0,746	2,473	2,423	4,277	0,422	9,657	0,472
2002	0,122	0,976	0,932	0,435	1,124	3,513	0,530	0,300	4,996	13,222	0,040	2,491
2001	0,184	0,708	56,581	0,162	1,777	0,568	1,503	0,073	15,536	2,995	4,175	0,710
2000	0,468	1,182	10,104	0,096	0,395	0,627	0,683	0,223	5,500	0,003	0,795	2,408
1999	26,097	6,814	3,872	1,155	0,349	5,991	0,608	11,008	1,210	13,320	168,62	6,222
1998	0,220	2,734	11,030	0,500	2,463	2,014	0,000	0,222	0,170	3,489	1,272	0,673
1997	1,091	0,703	0,229	1,598	5,470	3,001	1,242	11,651	1,238	0,846	2,677	2,090
1996	8,176	2,153	0,728	0,571	4,632	0,320	0,859	3,628	2,684	3,680	2,421	84,886
1995	5,216	24,410	4,447	1,150	1,469	3,089	0,185	0,416	2,926	0,119	1,477	9,686
1994	0,018	0,865	2,257	0,610	18,603	2,443	7,619	2,087	0,437	3,302	0,512	0,393
1993	23,617	0,846	12,491	2,949	8,814	0,431	2,879	10,361	0,789	22,089	2,783	0,947
1992	0,017	3,593	0,327	0,291	26,103	0,907	0,818	0,479	0,344	1,298	2,086	3,043
1991	9,353	0,293	0,019	2,462	0,735	0,112	3,669	0,233	0,461	54,150	2,614	3,626

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİST Sınai Endeksine ilişkin R_j değerleri için ortaya çıkan sonuçlar şöyledir. Ocak ayı için en yüksek güç oranı 1999 yılında, en düşük güç oranı ise 1992 yılında gerçekleşmiştir. Şubat ayı için en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı 2003 yılında gerçekleşirken, Mart ayı için en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı ise 1991 yılında gerçekleşmiştir. Nisan ayı için en yüksek güç oranının 2007, en düşük güç oranının 2000 yılında, Mayıs ayı için en yüksek güç oranının 1992, en düşük güç oranının 1999 yılında, Haziran ayı için en yüksek güç oranının 1999, en düşük güç oranının 1993 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Diğer aylara ait oranlar Tablo 4.'de gösterilmekte olup en yüksek güç oranı 1999 Kasım ayında 168,62 olarak, en düşük güç oranı ise 1998 Temmuz ayında 0,000 olarak gerçekleşmiştir.

$R_y = (1 + \text{Yılın getirisi})$ formülü ile hesaplanan R_y değerleri Tablo 5. ve Tablo 6.'da yer almaktadır.

Tablo 5. BİST Mali Endeksi R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,985	0,984	0,975	0,980	0,980	0,981	0,985	0,980	0,972	0,983	0,981	0,976
2014	1,037	1,026	1,032	1,029	1,040	1,033	1,040	1,045	1,031	1,030	1,040	1,032
2013	0,969	0,961	0,967	0,969	0,983	0,975	0,977	0,958	0,965	0,972	0,980	0,978
2012	1,027	1,029	1,038	1,040	1,018	1,030	1,027	1,035	1,022	1,033	1,026	1,031
2011	0,989	0,982	0,979	0,995	0,986	0,987	1,000	0,975	0,996	0,989	0,993	0,975
2010	1,021	0,998	1,009	1,019	1,012	1,004	1,014	1,004	1,009	1,017	1,014	1,018
2009	1,087	1,065	1,051	1,066	1,072	1,058	1,069	1,075	1,078	1,081	1,061	1,074
2008	0,948	0,963	0,935	0,958	0,964	0,922	0,952	0,955	0,972	0,957	0,942	0,954
2007	1,000	0,996	0,997	0,999	1,001	0,986	1,006	0,992	0,993	1,008	0,999	1,026
2006	0,982	0,998	0,986	1,001	0,997	0,986	0,983	0,989	0,978	0,995	0,987	0,984
2005	1,049	1,066	1,060	1,047	1,047	1,043	1,049	1,046	1,058	1,035	1,050	1,042
2004	1,039	1,043	1,058	1,053	1,041	1,040	1,044	1,041	1,046	1,048	1,034	1,037
2003	1,043	1,074	1,033	1,051	1,051	1,053	1,040	1,034	1,028	1,057	1,025	1,057
2002	0,992	0,967	0,978	0,985	0,992	0,974	0,983	0,982	0,962	0,948	1,000	0,971
2001	1,036	1,022	0,971	1,021	1,011	1,026	1,016	1,040	0,994	0,994	0,996	1,015
2000	0,968	0,966	0,951	0,979	0,978	0,969	0,970	0,980	0,948	1,008	0,957	0,949
1999	1,135	1,160	1,159	1,182	1,177	1,162	1,194	1,160	1,165	1,152	1,120	1,171
1998	0,975	0,976	0,946	0,984	0,962	0,965	1,015	0,987	0,970	0,954	0,969	0,971
1997	1,088	1,092	1,108	1,084	1,084	1,094	1,093	1,069	1,083	1,090	1,074	1,096
1996	1,107	1,109	1,135	1,138	1,115	1,143	1,120	1,118	1,110	1,119	1,127	1,080
1995	1,041	1,022	1,032	1,051	1,055	1,054	1,069	1,063	1,040	1,070	1,055	1,032
1994	1,046	1,038	1,011	1,013	0,986	1,003	1,013	1,013	1,027	1,000	1,014	1,025
1993	1,145	1,171	1,126	1,170	1,133	1,175	1,129	1,150	1,179	1,152	1,163	1,179
1992	0,996	0,959	0,982	0,984	0,950	0,980	0,972	0,969	0,975	0,964	0,967	0,960
1991	0,982	1,012	1,015	1,005	0,997	1,012	1,001	1,010	1,000	0,968	0,992	0,988

BİST Mali Endeksine ilişkin olarak hesaplanan R_y değerleri incelendiğinde sırasıyla en yüksek ve en düşük R_y değerleri; Ocak ayı için 1993 ve 1998, Şubat ayı için 1993 ve 1992, Mart ayı için 1999 ve 2008, Nisan ayı için 1999 ve 2008, Mayıs ayı için 1999 ve 1992, Haziran ayı için 1993 ve 2008 yıllarında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Diğer aylara ait oranlar Tablo 5.'de gösterilmekte olup en yüksek R_y değeri 1999 Nisan ayında 1,182, en düşük R_y değeri ise 2008 Haziran ayında 0,922 olarak hesaplanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6. BİST Sınai Endeksi R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,995	0,994	0,989	0,994	0,993	0,997	0,996	0,994	0,989	0,997	0,999	0,991
2014	1,029	1,023	1,023	1,024	1,027	1,024	1,030	1,034	1,024	1,028	1,026	1,028
2013	0,988	0,982	0,990	0,989	0,996	0,992	0,997	0,980	0,983	0,990	0,999	0,996
2012	1,015	1,020	1,022	1,029	1,013	1,018	1,016	1,019	1,017	1,017	1,015	1,019
2011	1,002	0,993	0,992	1,009	1,001	1,001	1,016	0,991	0,999	1,003	1,003	0,993
2010	1,027	1,015	1,018	1,033	1,020	1,017	1,020	1,014	1,020	1,026	1,015	1,023
2009	1,069	1,063	1,057	1,058	1,061	1,062	1,058	1,064	1,069	1,072	1,057	1,062
2008	0,943	0,958	0,941	0,956	0,956	0,945	0,956	0,966	0,975	0,962	0,949	0,953
2007	0,999	0,996	1,002	0,994	1,002	0,996	1,005	0,995	1,001	1,008	0,999	1,020
2006	0,993	1,002	0,994	1,008	1,003	0,996	0,996	0,999	0,990	0,998	0,995	0,992
2005	1,034	1,042	1,047	1,031	1,028	1,029	1,033	1,028	1,039	1,024	1,029	1,029
2004	1,029	1,027	1,043	1,041	1,036	1,027	1,030	1,028	1,031	1,039	1,032	1,028
2003	1,029	1,045	1,013	1,034	1,040	1,035	1,026	1,026	1,021	1,039	1,014	1,038
2002	1,011	0,997	0,997	1,003	0,996	0,987	1,001	1,005	0,984	0,975	1,018	0,990
2001	1,048	1,038	0,999	1,048	1,031	1,040	1,032	1,053	1,012	1,027	1,024	1,038
2000	0,965	0,958	0,940	0,976	0,966	0,963	0,962	0,970	0,946	0,994	0,961	0,953
1999	1,138	1,151	1,155	1,165	1,174	1,152	1,170	1,146	1,165	1,144	1,118	1,151
1998	0,974	0,955	0,943	0,968	0,956	0,957	1,010	0,974	0,975	0,953	0,961	0,966
1997	1,049	1,053	1,060	1,046	1,036	1,041	1,048	1,029	1,048	1,051	1,042	1,044
1996	1,079	1,090	1,098	1,100	1,084	1,104	1,097	1,086	1,088	1,086	1,089	1,055
1995	1,050	1,036	1,051	1,062	1,061	1,055	1,075	1,070	1,055	1,078	1,060	1,045
1994	1,048	1,023	1,016	1,026	0,997	1,015	1,005	1,016	1,028	1,013	1,027	1,029
1993	1,101	1,130	1,107	1,120	1,110	1,135	1,120	1,109	1,130	1,102	1,120	1,129
1992	1,023	0,986	1,005	1,006	0,968	0,997	0,998	1,002	1,004	0,995	0,991	0,988
1991	1,003	1,031	1,047	1,015	1,024	1,037	1,012	1,032	1,028	0,986	1,014	1,012

BİST Sınai Endeksi için hesaplanan R_y değerlerine ilişkin durum Tablo 6.'dan da izlenebileceği üzere şöyledir. Ocak ayı için en yüksek R_y değeri 1999, en düşük R_y değeri ise 2008 yılında gerçekleşmiştir. Şubat ayı için en yüksek değer 1999, en yüksek değer 2008; Mart ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2000; Nisan ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2008; Mayıs ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2008; Haziran ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2008 yılında gerçekleşmiştir Diğer aylara ait oranlar Tablo 6.'da gösterilmekte olup en yüksek R_y değeri 1999 yılı Mayıs ayında 1.174, en düşük R_y değeri ise 2008 yılı Ocak ayında gerçekleşen 0,943'tür.

Anomalilerin varlığının tespiti için Güç Oranı Yöntemiyle hesaplanan R_jR_y değerleri Tablo 7. ve Tablo 8.'de sunulmaktadır.

Tablo 7. BİST Mali Endeksi R_jR_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,392	0,459	1,689	0,827	0,844	0,681	0,390	0,836	2,322	0,532	0,736	1,428
2014	1,081	4,326	2,070	2,836	0,721	1,658	0,693	0,356	2,241	2,589	0,708	2,072
2013	0,920	2,871	1,191	0,995	0,133	0,448	0,334	3,742	1,559	0,627	0,216	0,262
2012	1,996	1,518	0,434	0,340	5,431	1,299	1,965	0,706	3,783	0,907	2,108	1,111
2011	0,648	1,684	2,579	0,302	0,983	0,851	0,147	3,941	0,248	0,646	0,378	4,289
2010	0,300	5,927	1,526	0,434	1,084	3,131	0,787	3,060	1,653	0,512	0,811	0,470

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2009	0,204	3,864	17,090	3,362	1,529	8,031	2,340	1,022	0,738	0,489	6,017	1,234
2008	1,024	0,115	4,742	0,226	0,097	21,528	0,599	0,350	0,022	0,264	2,242	0,426
2007	1,033	1,749	1,623	1,201	0,925	5,511	0,456	2,771	2,468	0,357	1,194	0,018
2006	2,118	0,250	1,254	0,147	0,263	1,358	1,874	0,874	3,420	0,364	1,199	1,716
2005	1,846	0,161	0,431	2,381	2,202	3,579	1,699	2,477	0,546	8,896	1,589	4,396
2004	2,975	1,701	0,216	0,461	2,269	2,650	1,509	2,335	1,208	0,872	5,077	3,470
2003	2,165	0,024	7,639	0,826	0,777	0,578	3,268	6,591	12,243	0,335	17,662	0,328
2002	0,091	3,188	0,780	0,288	0,089	1,268	0,398	0,442	5,869	26,254	0,023	1,926
2001	0,028	0,290	98,889	0,318	1,253	0,149	0,667	0,013	9,945	9,836	7,745	0,730
2000	0,730	1,012	6,594	0,141	0,185	0,686	0,609	0,133	8,628	0,001	3,112	7,866
1999	78,286	5,956	6,583	0,362	0,790	4,981	0,062	5,786	3,326	14,614	291,43	1,717
1998	0,542	0,492	18,119	0,142	3,004	2,152	0,000	0,088	1,101	7,783	1,144	0,926
1997	2,369	1,472	0,162	4,049	4,019	1,252	1,417	21,194	4,499	2,088	12,040	0,852
1996	12,073	9,659	0,409	0,262	5,342	0,126	2,875	3,543	9,035	3,049	1,238	161,25
1995	4,228	32,079	12,161	1,304	0,708	0,876	0,098	0,234	5,028	0,076	0,708	11,599
1994	0,011	0,047	2,083	1,651	33,681	5,424	1,713	1,663	0,237	8,399	1,555	0,330
1993	16,554	0,752	98,995	0,864	52,205	0,419	80,762	10,010	0,256	8,046	2,180	0,251
1992	0,014	3,492	0,169	0,113	10,351	0,221	0,664	0,991	0,445	2,079	1,323	3,125
1991	7,366	0,129	0,093	0,399	1,241	0,135	0,696	0,183	0,763	34,107	2,381	3,750
Dönem Sayısı	14	15	17	7	13	14	10	13	17	12	18	15

Daha önce de ifade edildiği üzere; R_j/R_y formülü ile hesaplanan değer 1'den küçük olması, anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisinin diğer ayların ortalama getirisinden daha düşük olduğu anlamına gelmekte olup söz konusu ayda anomali görülmediği sonucunu verir. R_j/R_y formülü ile hesaplanan güç oranının 1'den büyük olması ise anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisinin diğer ayların getirisinin ortalamasından büyük olduğu anlamına gelir ki, ilgili dönemin yarısından fazlasında bu durum gözlemlenir ise ilgili ay için anomaliden söz edilebilir. Örneğin; Şubat ayı için hesaplanan R_j/R_y değerinin 1'den küçük olması, Şubat ayı anomalisinin görülmediği anlamına gelirken, R_j/R_y değerinin 1'den büyük olması ve ilgili dönemin yarısından fazlasında gerçekleşmiş olması Şubat ayı anomalisinin varlığına işaret etmektedir. BİST Mali Endeks için yapılan uygulamada, 1991-2015 yılları arasındaki 25 yıllık bir dönem ele alınmıştır. Ocak ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 1994 yılında gözlemlenmiş olup 14 yıl için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Şubat ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı 2003 yılında gözlemlenmiş olup 15 yıl için güç oranı 1'den büyüktür. Mart ayına ait en yüksek güç oranı 1993 ve en düşük güç oranı 1991 yılında söz konusu olup 17 yıllık bir süre için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Nisan ayında en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 1992'de ortaya çıkmış olup sadece 7 yıl için güç oranı 1'den büyüktür. Mayıs ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı 2002 yılında gözlemlenmiştir ve 13 yıl için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Haziran ayına ait en yüksek güç oranı 2008 ve en düşük güç oranı 1996 yılında ortaya çıkmış olup 14 yıllık bir dönem için güç oranı 1'den büyük olduğu görülmüştür. Temmuz ayında en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı ise 1998 yılında gözlemlenmiş olup 10 yıllık bir döneme ilişkin olarak güç oranı 1'den büyüktür. Ağustos ayına ilişkin olarak 13 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür ve en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 2001 yılında gözlemlenmiştir. Eylül ayına ait en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 2008 yılında söz konusu olup 17 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür. Ekim ayında en yüksek güç oranı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1991, en düşük güç oranı 2000 yılında gözlemlenirken, 12 yılda güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Kasım ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 2002 yılında ortaya çıkmış olup 18 yıllık bir dönem için güç oranı 1'den büyüktür. 15 yıllık bir dönem için güç oranının 1'den büyük çıktığı Aralık ayında en yüksek güç oranı 1996, en düşük güç oranı ise 2008 yılında gözlemlenmiştir. Çalışma, 25 yıllık dönem üzerinden yürütüldüğünden, güç oranının en az 12 yıl için 1'den fazla çıkması durumunda, ilgili aya ilişkin olarak anomalinin varlığı tespit edilmiş olmaktadır. Buna göre, BİST Mali Endeksi için yılın 9 ayında normalin üzerinde getiri elde edildiği söylenebilir ki, bunlar; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık aylarıdır. En yüksek anomali ise Eylül ve Kasım aylarında gözlemlenmiştir.

Tablo 8. BİST Sınai Endeksi R_j/R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,841	0,981	1,895	0,896	1,017	0,608	0,685	0,938	1,781	0,635	0,489	1,355
2014	0,997	2,111	2,149	1,924	1,187	1,810	0,848	0,519	1,960	1,095	1,412	1,170
2013	1,167	2,570	0,890	1,076	0,382	0,718	0,338	3,174	2,386	0,877	0,266	0,421
2012	1,946	1,042	0,744	0,274	2,399	1,233	1,621	1,091	1,497	1,422	1,832	1,140
2011	0,783	2,606	3,041	0,289	0,921	0,869	0,097	3,115	1,247	0,681	0,669	2,664
2010	0,553	2,554	1,842	0,225	1,381	1,854	1,302	3,013	1,414	0,597	2,470	0,922
2009	0,866	1,868	3,674	3,561	2,485	2,125	3,549	1,579	0,833	0,590	3,678	2,237
2008	2,876	0,388	3,762	0,523	0,510	2,392	0,555	0,114	0,027	0,215	1,290	0,759
2007	1,426	2,133	0,922	2,478	0,926	2,150	0,610	2,246	1,054	0,420	1,472	0,061
2006	1,598	0,484	1,463	0,223	0,438	1,191	1,094	0,720	2,565	0,853	1,355	1,799
2005	1,220	0,420	0,192	1,704	2,680	2,185	1,423	2,519	0,577	4,295	2,391	2,343
2004	2,249	2,746	0,350	0,438	0,938	2,884	1,928	2,523	1,817	0,645	1,467	2,527
2003	1,524	0,162	10,604	0,780	0,356	0,721	2,411	2,362	4,189	0,407	9,526	0,454
2002	0,120	0,979	0,935	0,434	1,128	3,561	0,529	0,298	5,078	13,563	0,039	2,517
2001	0,176	0,682	56,625	0,155	1,724	0,546	1,456	0,069	15,348	2,917	4,077	0,684
2000	0,485	1,234	10,748	0,098	0,408	0,651	0,709	0,230	5,816	0,003	0,827	2,528
1999	22,934	5,922	3,351	0,992	0,297	5,202	0,520	9,604	1,039	11,639	150,85	5,404
1998	0,226	2,864	11,701	0,517	2,578	2,104	0,000	0,228	0,175	3,662	1,324	0,697
1997	1,040	0,668	0,216	1,527	5,280	2,882	1,185	11,320	1,181	0,805	2,569	2,002
1996	7,579	1,975	0,662	0,519	4,274	0,290	0,782	3,342	2,466	3,390	2,223	80,434
1995	4,967	23,567	4,229	1,083	1,385	2,930	0,172	0,389	2,774	0,110	1,392	9,273
1994	0,017	0,845	2,222	0,595	18,659	2,407	7,579	2,054	0,425	3,261	0,499	0,382
1993	21,449	0,749	11,281	2,633	7,938	0,379	2,570	9,343	0,698	20,049	2,484	0,839
1992	0,017	3,643	0,325	0,290	26,958	0,909	0,820	0,478	0,342	1,305	2,105	3,080
1991	9,322	0,285	0,018	2,426	0,718	0,108	3,627	0,225	0,448	54,916	2,577	3,585
Dönem Sayısı	14	14	15	9	15	15	12	14	17	12	19	16

BİST Sınai Endeksi kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, Ocak ayı için en yüksek güç oranı 1993 yılında, en düşük güç oranı ise 1992 ve 1994 yıllarında gözlemlenmiş olup 14 yılda güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Şubat ayında en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı 2003 yılında gözlemlenmiş olup 14 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür. 15 yılda güç oranının 1'den büyük çıktığı Mart ayında en yüksek güç oranı 2001, en düşük güç oranı ise 1991'de gözlemlenmişken, Nisan ayında en yüksek güç oranı 2009, en düşük güç oranı 2000 yılında ortaya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çıkış olup sadece 9 yıla ilişkin güç oranı 1'den büyük hesaplanmıştır. Mayıs ayı için en yüksek güç oranı 1992, en düşük güç oranı 1999 yılında gözlemlenmiş ve 15 yıllık bir dönem için güç oranı 1'den büyük olmuştur. Haziran ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 1991 yılında gözlemlenirken güç oranının 1'den büyük çıktığı yıl sayısı 15'tir. Temmuz ayında en yüksek ve en düşük güç oranları sırasıyla 1994 ve 1998 yıllarında gerçekleşmiş olup 12 yıl için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. 14 yılda güç oranının 1'den büyük çıktığı Ağustos ayı için en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 2001 yılında gözlemlenmiştir. Eylül ayında ise en yüksek güç oranı 2001, en düşük güç oranı 2008 yılında gerçekleşmiş olup 17 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür. 12 yıllık bir dönem için güç oranının 1'den büyük çıktığı Ekim ayında en yüksek güç oranı 1991, en düşük güç oranı 2000 yılında ortaya çıkmışken, Kasım ayında en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 2002 yılında gözlemlenmiş olup 19 yılda güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Aralık ayı için ise en yüksek güç oranı 1996, en düşük güç oranı 2007 yılında söz konusu olmuş ve 16 yılda güç oranı 1'den büyük hesaplanmıştır. 25 yıllık bir dönem temel alınarak yapılan bu çalışmada, 12 dönem için güç oranı 1'den büyük çıktığından, yılın ayı etkisinin varlığı söz konusu olmaktadır. BİST Sınai Endeksi için yılın 9 ayında normalin üzerinde getiri elde edilmiş olup bu aylar; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık'tır. Bu sonuç, Bist Mali Endeksi kullanılarak elde edilen sonuçla aynıdır.

SONUÇ

Etkin piyasa hipotezine göre; sermaye piyasalarında yatırımcılar rasyonel hareket etmekte, yatırım kararları pay senetlerinin doğru fiyatlanmasını sağlamakta ve pay senedi fiyatları tüm bilgiyi içermektedir. Buna göre, yatırımcıların rasyonel davranış sergileyerek ve farklı analizler gerçekleştirerek normalin üzerinde getiri elde edemeyeceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar sonucunda görülmüştür ki; pay senedi fiyatları bazı dönemlerde diğer dönemlere göre farklı hareket edebilmektedir. Anomali olarak adlandırılan ve normalden sapmaları ifade eden bu farklılıklar bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmada, yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha az/fazla getiri elde edildiğini ifade eden yılın ayı etkisi incelenmiştir. Bu etkinin varlığının tespit edilebilmesi için Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin 1991-2015 dönemindeki verileri, güç oranı yöntemi kullanılarak analize tabi tutulmuştur.

R_j/R_y formülü ile hesaplanan güç oranının 1'den büyük olması, anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisinin, diğer ayların getirilerinin ortalamasından büyük olduğu anlamına gelir ve ilgili dönemin yarısından fazlasında bu durum gözlemlenir ise ilgili ayda anomalinin varlığından söz edilebilir. Analizlerin sonucunda; Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin her ikisinde de, 9 ay için yılın ayı etkisi tespit edilmiş olup söz konusu aylar; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık'tır. Her iki endekste de en yüksek anomali Eylül ve Kasım aylarında gözlemlenmiştir. Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında gözlemlenen anomalinin nedeni olarak, mali tabloların üçer aylık süreyle açıklanmasından kaynaklanan asimetrik bilgilenme, Ocak ayında gözlemlenen anomalinin nedeni olarak ise Aralık ayında açıklanan bilgilerin fiyatlara yansımaları gösterilebilir. Çalışma, Küçüksille (2012) tarafından 1991-2010 dönemi için BİST Sınai Endeksinde Ocak ayı anomalisinin varlığının tespit edildiği çalışmanın sonuçları ile Sakarya (2014) tarafından 1999-2013 dönemi konu edilerek BİST Sınai ve Mali Endekslerinde Ocak ayı anomalisinin bulgularıyla çalışmanın sonucu ile paralellik göstermektedir.

KAYNAKLAR

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Agrawal, A. and Tandon K. (1994). Anomalies or illusions? evidence from stock markets in eighteen countries, *Journal of International Money and Finance*, 13, 83-106.

Aytekin S. ve Sakarya Ş. (2014). Ocak ayı anomalisi: Borsa İstanbul Endeksleri üzerine bir uygulama, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23).

Balaban, E. (1995), Informational Efficiency of The Istanbul Securities Exchange and Some Rationale for Public Regulation, *The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department Discussion Paper* no:9502.

Barak, O. ve Demireli, E. (2008), İMKB' de aşırı reaksiyon anomalisi ve davranışsal finans modelleri kapsamında değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Vol.1, ss. 207-229.

Bayraktar, A. (2012). Etkin piyasalar hipotezi, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1).

Bildik, R. (2000), *Hisse Senedi Piyasalarında Dönemsellikler ve İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, İMKB Yayını, İstanbul.

Corhay, A., Hawawini, G. (1987). Seasonality in the risk-return relationship: and michel, p. : some international evidence, *Journal of Finance*, Vol.42s.49-68.

Ege, İ., Topaloğlu, E. E., ve Coşkun, D. (2012). Davranışsal finans ve anomaliler: Ocak ayı anomalisinin İMKB' de test edilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 56, 175-189.

Erdoğan, M., Elmas, B. (2010). Hisse senedi piyasalarında görülen anomaliler ve bireysel yatırımcı üzerine bir araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-2.

Gu, A. Y. (2003). The Declining January Effect: Evidences from the U.S. Equity Markets , *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 43, 395- 404.

Gültekin, M. ve Gültekin, B. (1983). Stock market seasonality: international evidence, *Journal of Financial Economics*, 1983.

Hsu, C. (2005). Is There a January Effect in the Greater China Area?, Simon Fraser University, Business Administration Master Thesis, Taiwan.

Karan, Mehmet B. ve A. Uygur (2001). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda haftanın günleri ve ocak ayı etkilerinin firma büyüklüğü açısından değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56.

Küçüksille, Engin, (2012). İMKB Endekslerinde Ocak Ayı Etkisinin Test Edilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s.129-138.

Özmen, T. (1997), Dünya Borsalarında Gözlemlenen Anomaliler ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Üzerine Bir Deneme, *Sermaye Piyasası Kurulu Yayını*, No.61.

Rozeff, M.S. and Kinney, W.R. (1976). Capital market seasonality, *Journal of Financial Economics*.

Yiğiter Ş. ve Ilgın K. (2015). BIST-100 endeksinde ocak ayı anomalisinin güç oranı yöntemiyle test edilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 171-187.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

BRICS-T ÜLKELERİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ ANALİZİ

Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
asahbaz@konya.edu.tr

Öğr. Gör. Mahmut Sami DURAN

Selçuk Üniversitesi, Yunak Meslek Yüksek Okulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü,
msduran@selcuk.edu.tr

Özet

Brezilya- Rusya- Hindistan- Çin, Güney Afrika ve Türkiye son yıllarda ekonomik gelişmeleriyle dikkat çeken ülkelerdir. BRICS-T adı ile anılmaya başlayan bu ülkeler birçok gelişmiş ülke ekonomilerinin sergilediği performansın üzerine çıkmayı başarmıştır. Genç ve artan bir nüfus, gelişmiş bir altyapı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının fazlaca çekilebilmesi, ucuz emek ve düşük üretim maliyeti gibi vs. nedenler bu ülkelerin yüksek büyüme oranları yakalamasına yol açmıştır. İhracatlarını, döviz rezervlerini ve milli gelirlerini hızlı bir şekilde artıran bu ülkeler, yaşanan ekonomik krizlerden daha az etkilenmişlerdir. BRICS ülkeleri birçok açıdan Türkiye ekonomisi ile benzerlikleri bulunmaktadır. Örneğin 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlere BRICS ülkeleri ve Türkiye dahil olmuşlardır. Ayrıca makroekonomik göstergeleri birlikte değerlendirilen ülkelerdir. Bu nedenle gelişen dünya ekonomisinde BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin dış ticaretinin analiz edilmesi, dünya ticaretinde son yıllarda meydana gelen değişimin ortaya koyulması önemlidir.

Bu çalışmada yükselen ekonomiler olarak da bilinen BRICS ülkeleri ve bu ülkelerin makroekonomik göstergelerinden hareketle, dış ticaret politikaları analiz edilecektir. Bu bağlamda BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin dünya ticaretinde yeri ve değişen önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: BRICS-T, Makroekonomik performans, Dış Ticaret

Abstract

Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey have been attracting attention in recent years due to their economic development. Beginning with the BRICS-T name, these countries have come out on top of the performance of many developed country economies. A young and growing population, an improved infrastructure, high foreign direct investment, cheap labor and low production costs etc. Thereasons have led these countries to achieve high growth rates. These countries, which have rapidly increased their exports, foreign exchange reserves and national incomes, were less affected than the economic crises. In many respects BRICS countries have similarities with the Turkish economy. For example, crises in developing countries in the 1990s have included BRICS countries and Turkey. In addition, macro economic indicators are evaluated together. For this reason, it is important to analyze the foreign trade of the BRICS countries and Turkey in the developing world economy and to reveal the change that has taken place in world trade in recent years.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In this study, foreign trade policies will be analyzed from BRICS countries, also known as emerging economies, and macroeconomic indicators of these countries. In this context, BRICS countries and Turkey will be tried to establish the place and the changing importance in world trade.

Keywords: BRICS-T, Macroeconomic Performance, Foreign Trade

1. GİRİŞ

20. yüzyılda dünya gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan oldukça büyük değişimleri yaşamıştır. Bu yüzyıla iki dünya savaşı, büyük buhran vb. ekonomik krizleri sığdırmıştır. 1990'lı yıllar SSCB'nin dağılmasıyla soğuk savaş da sonuçlandırmıştır. 21. Yüzyıla gelindiğinde dünyada siyasal gelişmeler azalmamıştır. 2001 yılında ikiz kulelere yapılan saldırılar yeni bir sürecin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yüksek ekonomik performans gösteren bazı gelişmekte olan ekonomiler gelişmiş ülkelerin seviyelerine dahi ulaşmaya başlamıştır. 2008 küresel kriziyle birlikte, ekonomik düzende de önemli bir değişim sürecinin yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Son dönem makro ekonomik göstergelere bakıldığında gelişmiş ülkelerin yavaşladığı, gelişmekte olan ülkelerin ise yüksek performans sergilediği görülmektedir. Küresel dünyada yoğun rekabet ortamında ortaya çıkabilecek sorunları gidermek ve çıkarlarını korumak adına dünya ekonomisine yön veren ülkeler, yeni oluşumlarla değişen koşullara uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Ağır ve Yıldırım, 2015).

Son yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde değişik isimlerle anılan ülke gruplarının, küresel ekonomiye yön verdiği görülmektedir. Bunların arasında hem ekonomik hem de siyasi açıdan ön plana çıkan ülke gruplarından birisi de yükselen ekonomiler olarak da adlandırılan BRICS-T ülkeleri olmaktadır. Bu ülkelerde emeğin ucuz olması üretim maliyetlerini düşürmekte bu durumda yüksek büyüme oranlarına yol açmaktadır. Ayrıca bu ülkelerin yüksek oranda doğrudan yabancı sermaye çekebilmeleri ve yüksek oranlarda yatırım düzeylerine ulaşmaları bu ülke ekonomilerinin diğer ülkelerden pozitif olarak ayrışmasına yol açmıştır. Yine bu ülkelerde yaşanan pozitif anlamda iyileşme ve ayrışma bu ülkelerin dış ticaret rakamlarına da pozitif olarak yansımış, bu ülkeler yüksek ihracat rakamlarına ulaşabilmişlerdir.

Bu şekilde Dünya ekonomilerinden pozitif olarak ayrışan ve son yıllarda sıkça inceleme konusu olan BRICS-T ülkelerinin makroekonomik performansı ve bu iyi olarak görülen makroekonomik performansın dış ticaret üzerindeki etkisini açıklamak bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde BRICS kelimesinin ortaya nasıl çıktığı üzerinde durulurken, ikinci ve üçüncü bölümde bu ülke ekonomilerinin analizlerine son dönemlerin yükselen ekonomilerinden bir diğeri olan Türkiye (T) eklenmiştir. Çalışmanın genelinde BRICS-T ülkelerinin makroekonomik göstergeleri üzerinden dış ticaret açıklanmaya çalışılmıştır.

2. BRICS DOĞUŞU

Özellikle son yıllarda yüksek oranlarda ekonomik büyüme sergileyen, yabancı yatırımların önemli bir kısmını çeken ve küreselekonomiye etkileme gücü hızla artan bu ülkeler, farklı biçimlerde gruplandırılmaya başlanmıştır. Bu ülkeler, özellikle emeğin ucuz olması nedeniyle üretim maliyetini düşürebilmişlerdir. Düşük maliyet-yüksek kar oranları ekonomilerin sürekli büyüme fırsatını doğurmuş ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları için cazibe merkezi haline gelmişlerdir. Ayrıca dünya dış ticaretindeki payları hızlı bir şekilde artan, bu nedenle ödemeler bilançosu fazla veren ve milli gelirini hızla arttıran bu ülkeler, küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizlerden de daha az etkilenir hale gelmişlerdir. Bu ülkeler arasında ise Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ülke

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

grubunu dikkatleri çekmektedir. Budört ülke, 2001 yılında BRIC ülkeleri olarak anılmaya başlanmıştır. Bu ülkelerin ortak özellikleri ise, zengin doğal kaynaklarının bulunması, hızla artan ulusal gelirleri, nüfuslarının fazla oluşu ve tüketici sayısının fazlalığıdır (Narin ve Kutluay, 2013: s.43).

24 Aralık 2010 tarihinde BRIC ülkelerine Güney Afrika'nın da eklenmesiyle BRICS ülkeleri olarak anılmaya başlanmıştır. 14 Nisan 2011 tarihinde Çin'in Sanya şehrinde yapılan üçüncü BRICS toplantısına Güney Afrika Devlet Başkanı da tam üye olarak katılmıştır (Ağır ve Yıldırım, 2015).

Yükselen piyasalar olarak da kabul edilen BRIC ifadesi, ilk kez 2001 yılında Jim O'Neill tarafından kullanılmıştır. BRIC ülkelerinin ortak özellikleri ise, fazla nüfusları, geniş yüz ölçümleri, yüksek ekonomik büyümeleri, çok sayıda tüketicileri ve değişik alanlarda iş birliği yapma olasılığı olarak sıralanabilir (Goldman Sachs, 2001). BRIC ülkeleri ilk resmi zirvesini 16 Haziran 2009'da, Rusya'da, devlet başkanlarının katılımı ile ve "daha demokratik ve sadece çok kutuplu bir dünya düzeni" sloganıyla gerçekleştirmiştir. 2001 yılında BRIC olarak anılmaya başladıklarında, bir gün gerçek bir politik ve ekonomik güç olacağını tahmin etmek çok güç iken, günümüzde küresel ekonomi için daha önemli hale gelmişlerdir. BRIC ekonomileri ve içerisinde Türkiye'nin de olduğu 11 yükselen ekonomi için "küresel ekonomiye hâkim olacaklar" ve "piyasalar, o büyümeye ayak uydurmada bir meydan okumasıyla karşı karşıya" ifadeleri sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (www.wsj.com). Bununla birlikte, yaşanan değişim süreci yalnızca ekonomik gücün batıdan doğuya geçmesinden ibaret değil, küresel ekonomik gücün de daha dengeli bir şekilde dağılımı ile ilgilidir (Narin ve Kutluay, 2013, s.44-45).

BRIC ülkelerinin son yıllara ait yüksek makro ekonomik performansları, özellikle yabancı sermaye yatırımlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Küresel ekonominin hızlı bir şekilde kötüleşmesi karşısında toparlanma sürecinde yükselen ekonomiler önemli rol üstlenmişlerdir. Özellikle de BRIC ülkeleri söz konusu bu ekonomiler arasında itici bir güç olmuşlardır (Yamakawa, Ahmed, Kelston, 2009, s.1). Bunlara ek olarak ihracat hacmi, potansiyeli ve rekabet gücü açısından da BRIC ekonomileri faktör donanımları bakımından rakipleri olan Türkiye ve diğer yükselen ekonomiler üzerinde önemli bir rekabet unsuru olmuşlardır. BRIC ülkelerinin artan ekonomik performanslarına son yıllarda Türkiye'nin de yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip ülkeler grubuna girmesiyle, bu ekonomiler arasında küresel rekabet savaşlarının daha da kızışmasına neden olmuştur (Narin ve Kutluay, 2013, s.45).

Başlangıçta birbirleri ile ilgisiz görünen dört ülke için aslında bir ekonomik kategori seçimi samimi görünmemektedir. Ancak, tarihi ekonomik verileri incelediğimizde, çok daha detaylı bir resim ortaya çıkmaya başlar. Örneğin, 2001, 2002 yıllarında gelişen ekonomilerin toplam nominal GSYİH'sı G7 ülkelerinden daha fazla olmuştur. Bu durum 2011 yılında PricewaterhouseCoopers adlı bir danışmalık firmasının GSYİH üzerine yaptığı projeksiyonların, GSYİH üzerine analiz yapan bir ekonomik gazetenin yalnız başına Çin ve Hindistan'ın birleşik GSYİH'sının en yüksek gelirli OECD ülkelerini sollayacağı ile ilgili tahminleri ile paralel olması ile bağlantılıdır (Narayanawami, 1897).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

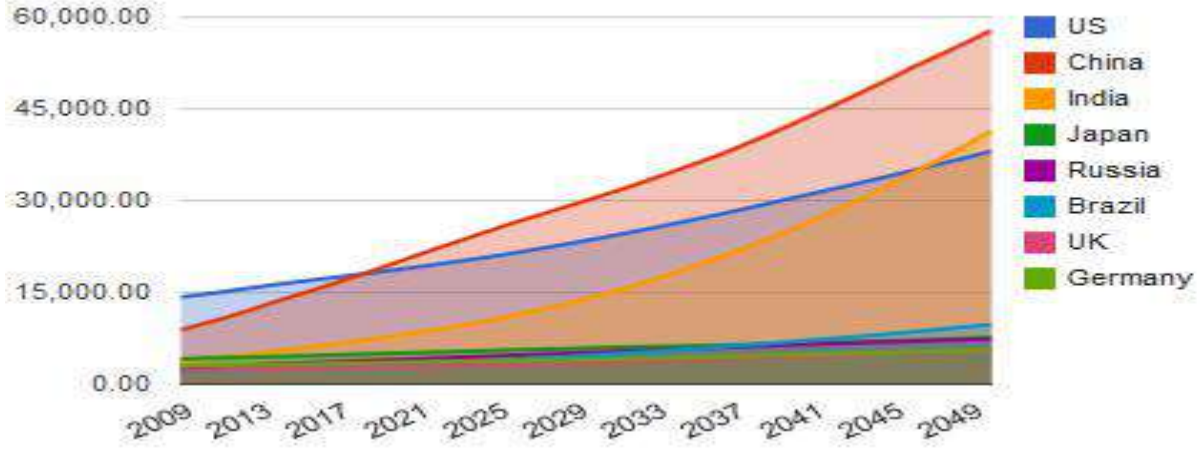
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1: PwC Şirketinin Büyüme Tahminleri (2009 – 2049)

Kaynak: (Narayanaswami, 1897).

Şekil 1'de PricewaterhouseCoopers adlı danışmanlık firmasının yaptığı 2009-2049 arası büyüme tahminleri görülmektedir. Büyüme rakamlarına bakıldığında Çin ve Hindistan gibi BRICS ülkelerinin önümüzdeki dönemlerde en çok büyüyen ülkelerden birisi olacağı görülmektedir. Ayrıca Çin ekonomisinde büyüme rakamlarının ABD'yi geçeceği tahmin edilmektedir.

Aşağıdaki Şekil 2'de BRICS ülkelerinin G7 ülkelerinin ekonomilerinden daha güçlü konuma gelecekleri tahmini zaman dilimleri verilmiştir. Örneğin Hindistan ekonomisi 2032 yılında Japonya'nın ekonomisinden daha güçlü bir pozisyonda olacaktır. Bu şekle göre şimdilik Amerika'yı tahtından edebilecek tek güç Çin ekonomisi olarak gözükmektedir (Meşe, 2010).

GoldmanSachs bu tahminleri aşağıdaki beş unsuru göz önüne alarak yapmıştır (Wilson, Purushothaman, 2009).

1) Ekonomik büyüklük

2) Ekonomik büyüme

Ekonomik büyümenin üç bileşeni ise;

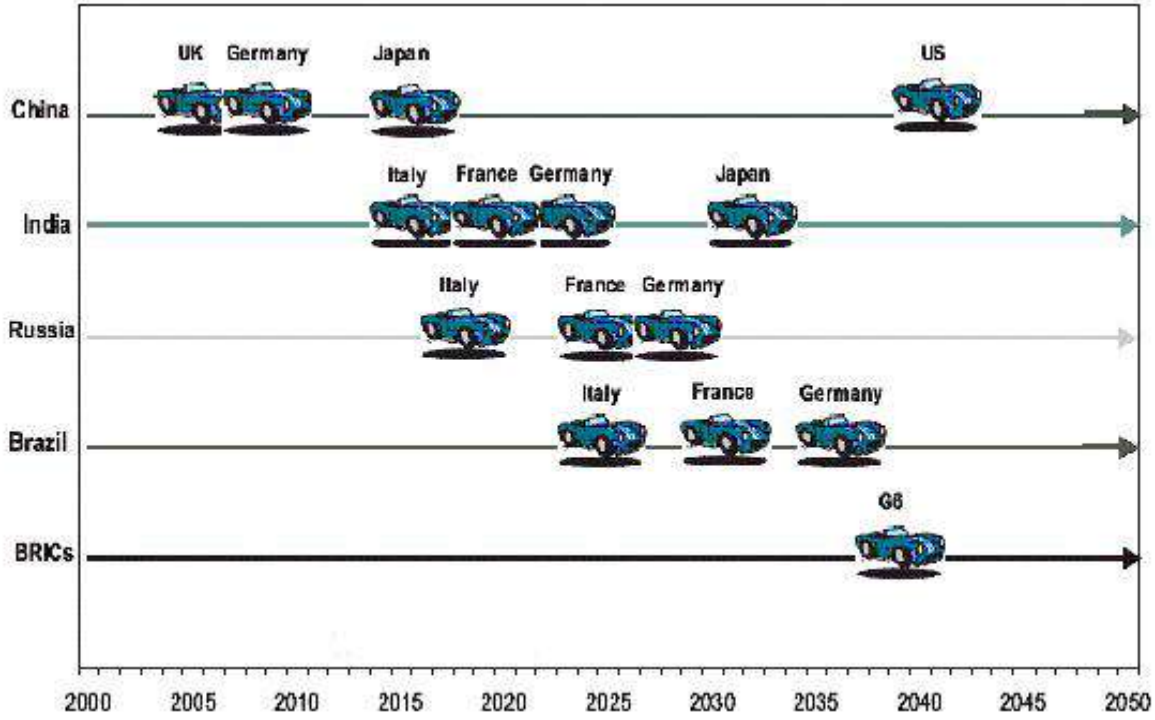
- İstihdamdaki büyüme,
- Sermaye stoğundaki artış,
- Teknik ilerleme olarak kabul edilir.

3) Gelirler ve diğer toplumsal istatistikler

4) Küresel talep modeli

5) Parasal hareketler

Şekil 2: BRICS Ülkelerinin G7 Ülkelerinin Ekonomilerinden Daha Güçlü Konuma Gelecekleri Tahmini Zaman Dilimleri

Kaynak : (Wilson, Purushothaman, 2009)

GoldmanSachs raporunda, BRIC ülkelerinin sürekli büyümeyi sağlamayabilmeleri için gerekli gördüğü koşulları da aşağıdaki gibi sıralamıştır;

1- Sağlam makroekonomik politikalar ve istikrarlı bir makroekonomik yapı:Bütün BRIC ülkeleri son 20-30 yıllık süre içerisinde makroekonomik istikrarsızlık gibi önemli sorunlarla karşılaşmışlardır ve bazıları hala karşılaşmaya devam etmektedir. Örneğin Brezilya kamu finansmanı ve dış borçlanmadan önemli ölçüde zarar görmüştür. Dolayısıyla sağlam ve istikrarlı makroekonomik politikalar büyümenin sürdürülebilirliği açısından çok önemli bir unsurdur; Çin'in büyümesi büyük ölçüde bu politikalara bağlıdır.

2- Güçlü ve istikrarlı politik kuruluşlar: Politik belirsizlik ve istikrarsızlıklar yatırımları caydırmakta ve büyümeyi etkilemektedir. Neredeyse bütün BRIC ülkeleri oldukça büyük politik sorunlar yaşamışlardır. Rusya örneğinde olduğu gibi istikrarlı ve güçlü kuruluşlar ise büyümenin performansını etkileyen önemli bir unsurdur.

3- Dışa Açıklık: Ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlara olan açıklık başarılı büyümenin bir diğer unsurudur. BRIC ülkelerinin ise açıklığı birbirinden farklıdır, örneğin Hindistan hala birçok ölçütte kapalı sayılmaktadır. Çin'in ise dışa açılma sürecunda kat etmiş olduğu yol hayret vericidir.

4- Okur Yazarlık Oranı:Yüksek eğitim oranındaki artış büyümenin hızı arasında çok kuvvetli bir doğru orantı vardır. satın alma gücüne göre GSYH'sı en yüksek on ülkesi arasında BRIC ülkeleri dışında başka bir ülke bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında da BRIC ülkelerinin diğer gelişmekte olan ülkelere göre değerlendirilmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır (Öz, 2010).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. BRICS-T ÜLKELERİNİN MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Simon (2011) küresel büyümenin en önemli itici gücünün BRICS ülkeleri olduğunu ileri sürmektedir. Bunu da BRIC ülkelerinin ekonomik krizden göreceli olarak çok daha az etkilenmesine ve çok daha kısa sürede kendisini toparlayabilme yeteneğine bağlamaktadır. Canela, Collazo ve Santiso (2006) dason yıllarda BRICS ülkelerinin OECD içerisinde yer alan tüm ülkelerden çok daha hızlı bir şekilde büyüdüğüne vurgu yapmaktadırlar. Standard & Poors (2009) ise, bu ülkelerin ekonomik performanslarının geçmiş yıllara ait ortalama değerleri aştığını ve DYY'larda da önemli gelişmeler kaydettiklerini belirtmektedir (Kuşat, 2015, s.222). BRICS ülkelerinin ekonomik performanslarında son dönemlerde yaşanan bu iyileşmenin yanında şüphesiz Türkiye'de yaşanan ekonomik iyileşme de gözle görülür olmakta ve son dönemlerin yükselen ekonomilerinden olan Türkiye, yüksek makro göstergeleri ile Dünya üzerinde dikkatleri çekmektedir.

BRICS-T ülkelerinin son yıllardaki sosyo-ekonomik göstergelerine bakıldığında, bu ülkelerin diğer dünya ekonomilerinden pozitif olarak ayrıştığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerde yaşanan ekonomik iyileşmeler bu ülkelerin yükselen ekonomiler içinde de ayrışmasına yol açmıştır. Küresel ekonominin hızla kötüleşmeye başladığı 2008 krizi ile birlikte bu ülkelerin yükselen ekonomilerin bir lokomotif olduğu görülmüştür.

Tablo 1: BRICS-T Ülkelerinin Bazı Ekonomik Göstergeleri (2015)

Ülkeler	Kişi Başına Milli Gelir (\$)	İhracat/GSYH (%)	GSYH (milyar \$)	Enflasyon Oranı (%)
Brezilya	15.050	13.0	1.774	8.0
Rusya	23.770	29.5	1.331	7.7
Hindistan	6.030	19.9	2.095	1.1
Çin	7.930	22.1	11.007	-0.4
G. Afrika	6.080	30.7	314	4.0
Türkiye	9.950	28.0	717	7.4

Kaynak : World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 1'de BRIC-T ülkelerinin 2015 yılına ait temel ekonomik performanslarının incelendiğimizde, kişi başına düşen gelirden Rusya'nın öne çıktığı, ihracatın GSYH'ya oranında Güney Afrika ve Rusya'nın, toplam GSYH'da Çin'in, enflasyon oranında ise Brezilya'nın başı çektiği görülmektedir. Türkiye kişi başına düşen gelirden bu ülkeler grubunda 9,950 bin dolar ile üçüncü sırada, ihracatın GSYH içerisindeki %28 payı ile üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 2: BRICS-T Ülkelerinin Büyüme Oranları

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Brezilya	5.1	-0.1	7.5	3.9	1.9	3.0	0.1	-3.8
Rusya	5.2	-7.8	4.5	4.3	3.5	1.3	0.7	-3.7
Hindistan	3.9	8.5	10.3	6.6	5.6	6.6	7.2	7.6
Çin	9.7	9.4	10.6	9.5	7.9	7.8	7.3	6.8
G. Afrika	3.2	-1.5	3.0	3.3	2.2	2.3	1.6	1.3
Türkiye	0.7	-4.8	9.2	8.8	2.1	4.2	3.0	4.0

Kaynak : World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 2’de ki BRICS-T ülkelerinin ekonomik büyüme oranları kıyaslandığında tüm dünya ekonomilerinin olumsuz olarak etkilendiği 2008 krizinden Hindistan ve Çin gibi ülkelerin etkilenmemesi dikkat çekicidir. Tüm dünya ekonomileri bir önceki yıla göre küçülme yaşarken bu iki ülke de büyüme oranları neredeyse %10 seviyesinde seyretmiştir. Türkiye’de tüm dünya ülkeleri gibi bu krizden olumsuz etkilenmiş ve 2009 yılında %4,8 küçülmüştür. 2010 ve 2011 yılları Türkiye’de büyüme oranlarının bir hayli yükseldiği yıl olurken, 2012 yılından itibaren tüm BRICS-T ülkelerinde olduğu gibi büyüme oranları düşmeye başlamıştır.

Tablo 3: BRICS-T Ülkelerinin Kalkınmışlık Göstergeleri (2016)

Ülkeler	İş Özgürlüğü	Ticaret Özgürlüğü	Mali Özgürlük	Parasal Özgürlük	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük	Mülkiyet Hakları	İşçi Özgürlüğü
Brezilya	61.4	69.4	64.2	69.7	55.0	50.0	45.0	52.5
Rusya	72.2	72.4	82.2	62.9	25.0	30.0	20.0	57.6
Hindistan	47.6	71.0	77.1	72.8	35.0	40.0	55.0	47.8
Çin	54.2	72.8	69.7	70.6	30.0	30.0	20.0	62.0
G. Afrika	69.7	77.0	70.1	74.6	45.0	60.0	50.0	58.7
Türkiye	65.4	84.4	75.2	71.5	75.0	60.0	40.0	48.6

Kaynak: <http://www.heritage.org/index/explore>

0-49.9	50-59.9	60-69.9	70-79.9	80-100
kısıtlı	düşük özgür	orta özgür	oldukça özgür	özgür

BRICS-T ülkelerinin bazı kalkınmışlık göstergeleri tablo 3’te gösterilmektedir. Bu verileri incelediğimizde; Rusya’nın iş ve mali özgürlük anlamında diğer ülkelerden daha özgür olduğu görülmektedir. Türkiye ise yatırım, ticaret ve mali özgürlük anlamında diğer ülkelerden pozitif olarak ayrılmaktadır. Ekonomik büyüklük olarak Çin daha büyük olmasına rağmen bu veriler kıyaslandığında Rusya’nın gerisinde olmaktadır. İş özgürlüğü anlamında en özgür ülke Rusya, ticaret özgürlüğü anlamında Türkiye, mali özgürlük anlamında Rusya, parasal anlamda Güney Afrika, yatırım alanında Türkiye, finansal anlamda Güney Afrika ve Türkiye, mülkiyet hakları anlamında Hindistan, işçi özgürlüğü anlamında Çin görece olarak BRICS ülkeleri arasında en üstün ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. BRICS-T ÜLKELERİNDE DIŞ TİCARET VE DIŞ TİCARETTE UZMANLIK ALANLARI

Bu ülkelerin iç ve dış dinamikler esasen birbirinden çok farklıdır. Çünkü Hindistan ve Çin yeterlimiktarda beşeri sermayeye sahipken, Brezilya, zengin doğal kaynaklara sahip bir ülkedir. Rusya hem zengin doğal kaynaklara hem de nitelikli beşeri sermayeye sahiptir. Aslında BRICS-T ülkeleri dünya ekonomisine eklemlenmesürecinde avantajlı kılan güç, bu ülkelerin ekonomik potansiyellerinin çeşitlilik göstermesidir. Dahası BRICS-T ülkelerinin gelecekte dünya ekonomisine yön vermede G7 ülkelerine de rakip olacağı noktasında tartışmalara da rastlanmaktadır (Kuşat, 2015, s.222).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4: BRICS-T Ülkelerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Ülkeler	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Brezilya	<ul style="list-style-type: none"> -Bol ve çeşitli doğal kaynak -Ucuz emek	<ul style="list-style-type: none"> -Eksikaltyapı (enerji, yol, yatırım) -Yüksekkamu açığı ve yüksek faiz
Rusya	<ul style="list-style-type: none"> -Doğal kaynak zengini -Nitelikliişgücü -Bölgesel düzeyde de olsa istikrarlı bir politika	<ul style="list-style-type: none"> -Göreceli düşükyatırım oranı -düşük seviyedesanayi rekabet gücü - Sermaye teçhizatı eskimiş
Hindistan	<ul style="list-style-type: none"> -Güçlüözel şirketler -Güçlü dış kaynak (özellikle ilaç ve tekstil sanayinde)	<ul style="list-style-type: none"> -Kamu sektörü finansal durumu zayıf - Artan borç servisi oranı, azalan kamu gelirleri
Çin	<ul style="list-style-type: none"> -Yüksekdüzeyde sanayi çeşitliliği -Rekabet gücüyükseksanayi - Gücü yüksekDış finansalyatırımlar	<ul style="list-style-type: none"> -Yüksek düzeyde çevre sorunları -Artan gelir eşitsizliği -Bazı sanayi ve ticaret sektörlerinde aşırı kapasite mevcut
G. Afrika	<ul style="list-style-type: none"> -Gelişmiş bir örgütlenme yapısı -Gerekli dağıtım mekanizmaları oluşturulmuş -Düzenli bir piyasa sahip	<ul style="list-style-type: none"> - Yüksek gümrük oranları - Anti- Damping soruşturmaları
Türkiye	<ul style="list-style-type: none"> - Finans ve Bankacılık mevzuatı sağlamlığı -Teşvikler - Şirket Yöneticilerinin itibarı - Siyasi istikrar	<ul style="list-style-type: none"> - Cari Açık - İleri Teknoloji içeren ihracat zayıflığı - İnsani Kalkınma İndeksi

Kaynak: (Erkan, 2012)

Tablo 4’te ki veriler üzerinde bir değerlendirmede bulunacak olursak; Brezilya’nın doğal kaynak bakımından zengin ve emek maliyetlerinin uygun olması güçlü yönlerini oluştururken, sosyal altyapı eksikliği ve yüksek kamu açıklarının yanı sıra yüksek faiz oranları zayıf yönlerini oluşturmuştur. Doğal kaynak bakımından ve nitelikli işgücü bakımından zengin olan Rusya’nın, yatırım oranının ve sanayi rekabet gücünün diğer ülkelerden düşük olduğu görülmektedir. Hindistan ekonomisinde özel şirketlerin payı bir hayli fazla olduğundan dış kaynak çekme noktasında bir takım avantajlara sahip olmuştur. Ancak Hindistan ekonomisinde kamu gelirleri ve yükselen kamu borçları sorun olarak bulunmaktadır. Sanayisi bu grup içerisinde en iyi olan ülke şüphesiz Çin olmaktadır. Bu nedenle Çin ekonomisinde sanayi çeşitliliği fazla ve rekabet gücü yüksektir. Çin’in en önemli sorunu ise gelir dağılımında adaleti sağlayamaması olarak görülmektedir. Düzenli bir piyasa yapısına sahip olan Güney Afrika ise yüksek gümrük oranları ve anti damping uygulamaları nedeniyle dış ticaret anlamında sorunlar oluşturmaktadır. Son olarak güçlü bir bankacılık sistemine ve finansal yapıya sahip olan Türkiye’de; şirket yöneticilerinin itibarı ve devletin yatırımların ülkeye kazandırılması anlamında yapmış olduğu teşvikler ülke dış ticaretine ve ekonomisine önemli katkılar sunarken, bir büyük sorun olan cari açık ve yüksek teknoloji ihracatına bağımlılık ülkede problemlere sebep olmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Küresel ticarete BRICS ülkelerinin payı son yirmi yılda önemli ölçüde artış göstermiştir. 1990'larda BRICS ülkeleri küresel ticaretin yalnızca % 3'nü oluşturmuştur. Bu pay yüzyılın sonuna doğru ikiye katlanmıştır. 2011 yılında küresel mal ve hizmet ithalatının %16'sını, küresel mal ve hizmet ihracatının ise % 19'nu oluşturmuştur. Bu oran 2011 yılından sonra da artmaya devam etmiştir (WTO Studies, 2013).

Tablo 5: BRICS-T Ülkelerinin Dış Ticaret Profili (1990-2015- yıllık % büyüme)

	Brezilya		Rusya		Hindistan		Çin		G. Afrika		Türkiye	
	1990	2015	1990	2015	1990	2015	1990	2015	1990	2015	1990	2015
Mal ve Hizmet İhracatı	-4.9	6.3	0.6	3.6	14.6	-5.4	-	-	-0.4	4.1	3.2	-0.9
Mal ve Hizmet İthalatı	10.1	-14.1	14.8	-25	21.7	-5.9	-	-	-5.8	5.3	33.1	0.2
Mal ve Hizmet İhracatı	8.2	12.9	18.2	29.5	6.9	20.0	14.0	22.0	24.2	30.7	13.4	28.0
Mal ve Hizmet İhracatı	7.0	14.1	17.9	21.2	8.3	22.3	10.7	18.5	18.8	31.7	17.6	30.0

Kaynak: World Bank verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5'te BRICS-T ülkelerinin 2015 yılına ait dış ticaret göstergeleri görülmektedir. Tablo 5'de ki verileri incelediğimizde; mal ve hizmet ihracatı yıllık büyüme oranının en iyi Brezilya, ithalatta ki büyüme oranı açısından ise en iyi ülkenin Rusya olduğu dikkati çekmektedir. En çok mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı yapan ülkenin ise Güney Afrika olduğu görülür. Bu yükselen ekonomilerin bir önceki yıla göre ihracatında ki büyüme artışı Hindistan hariç hepsinde olmuştur.

Tablo 6: BRICS-T Ülkelerinin Dış Ticaretinde Hizmet İhracatı/ İthalatı (milyon dolar)

Ülkeler	2000		2005		2010		2014		2015	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Brezilya	8.436	16.265	14.975	23.471	30.800	60.827	39.965	88.072	33.777	70.696
Rusya	11.300	16.340	28.845	40.470	49.158	75.278	65.744	121.022	51.742	88.616
Hindistan	16.685	19.187	52.178	47.166	117.068	78.912	157.196	81.118	156.278	82.643
Çin	78.707	36.268	78.468	83.970	117.532	140.934	280.477	452.832	286.539	468.895
G. Afrika	5.045	5.850	11.828	12.150	16.063	19.591	16.837	17.041	15.053	15.531
Türkiye	19.430	8.153	27.822	11.950	36.453	19.704	51.856	25.088	46.888	22.680

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BRICS-T ülkelerinin dış ticaretinde Hizmet ihracatının ve ithalatının milyon dolar olarak değeri Tablo 6'da verilmektedir. BRICS-T ülkelerinin tümünde hizmetler sektörünün ihracatı ve ithalatının payı son on yıllık periyotta artış göstermiştir. Bu gelişen altı ülkeden hizmet ihracatının en yüksek olduğu ülke, bu ülkeler içerisinde ekonomisi en iyi olan Çin olurken, onu Rusya ve Hindistan takip etmektedir. Bu ülkeler içerisinde en zayıf ülke ise şüphesiz yine G. Afrika olmuştur.

Tablo 7: BRICS-T Ülkelerinin Dış Ticaretinde Mal İhracatı / İthalatı (milyon dolar)

Ülkeler	2000		2005		2010		2014		2015	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Brezilya	55.280	55.311	118.029	73.109	201.259	182.833	224.097	230.727	190.092	172.422
Rusya	99.219	42.130	240.024	123.839	392.674	245.679	496.806	307.875	341.467	192.954
Hindistan	43.246	53.887	102.403	134.692	230.967	360.146	328.386	472.434	272.352	409.236
Çin	111.331	124.897	694.870	564.741	1.486,4	1.239,9	2.243,7	1.808,7	2.142,7	1.575,7
G. Afrika	31.949	27.224	56.261	56.572	91.672	83.362	92.681	98.597	81.847	84.567
Türkiye	30.923	52.882	78.509	111.445	120.992	177.317	168.926	232.523	151.970	200.084

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

BRICS-T ülkelerinin dış ticaretinde mal ihracatının ve ithalatının payı ise Tablo 7'de gösterilmiştir. Son on yılda mal ihracatının ve ithalatının payı tüm ülkelerde artarken, yine mal ihracatını ve ithalatını en çok yapan ülke Çin olurken, bu devleti Rusya ve Hindistan takip etmektedir.

Tablo 8: BRICS-T Ülkelerinin En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler (2015)

Sıra	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	G. Afrika	Türkiye
1.	Çin	Hollanda	ABD	ABD	Çin	Almanya
2.	ABD	Çin	B.A.E	Hong Kong	ABD	Birleşik Krallık
3.	Arjantin	İtalya	Hong Kong	Japonya	Almanya	Irak
4.	Hollanda	Almanya	Çin	Kore	Namibya	İtalya
5.	Almanya	Japonya	İngiltere	Almanya	Botsvana	ABD

Kaynak: UNCTADstat Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 8'de BRICS-T ülkelerinin ihracatında en çok payı alan ilk beş ülke gösterilmektedir. Brezilya'nın en çok ihracat yaptığı ülke Çin, Rusya'nın en çok ihracat yaptığı ülke Hollanda,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hindistan'ın en çok ihracat yaptığı ülke ABD olurken, Çin en çok ihracatını ABD'ye, G. Afrika ise Çin'e yapmaktadır. Son olarak Türkiye en fazla ihracatı Almanya'ya yapmaktadır.

Tablo 9: BRICS-T Ülkelerinin Mal İhracatının Yapısı

	Tarımsal Hammadde (%)		Yakıtlar (%)		Yiyecek (%)		İmalat (%)	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Brezilya	3.9	4.7	10.1	7.3	31.1	37.6	37.1	37.8
Rusya	2.1	2.2	65.6	63.0	1.9	4.7	14.1	20.5
Hindistan	2.0	1.5	16.9	12.1	8.3	11.6	63.8	70.6
Çin	0.5	0.4	1.7	1.2	2.8	2.8	93.6	93.4
G. Afrika	1.8	2.2	10.6	11.9	10.0	11.8	48.7	49.4
Türkiye	8.3	7.1	3.9	3.1	10.6	12.1	79.2	78.8

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 9'da BRICS-T ülkelerinin mal ihracat yapısının nelerden oluştuğu 2010 ve 2015 yılları için gösterilmektedir. Tablo 10'u incelediğimizde BRICS-T ülkelerinin neredeyse tümünde imalat mallarının ihracat içindeki payı yüksek olarak görülürken, sadece Rusya'nın enerji arzı fazla olan bir ülke olduğundan Yakıtlarda ki payı bir hayli fazla olmaktadır. Öte yandan Brezilya, diğer ülkelere nazaran yiyecek malları ihracatında biraz daha diğer ülkelere nazaran ayrışmaktadır.

Tablo 10: BRICS-T Ülkelerinin Mal İthalatının Yapısı

	Tarımsal Hammadde (%)		Yakıtlar (%)		Yiyecek (%)		İmalat (%)	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Brezilya	1.3	1.0	16.5	14.5	4.7	5.1	74.0	75.9
Rusya	1.0	1.2	1.4	1.8	14.1	13.9	74.5	78.0
Hindistan	1.8	2.0	35.6	29.4	4.0	5.8	50.6	52.7
Çin	3.7	3.6	14.5	12.7	4.6	6.7	61.5	61.7
G. Afrika	1.0	0.9	19.1	17.6	6.6	6.1	65.1	64.5
Türkiye	2.9	2.4	8.3	7.1	4.0	5.3	63.3	64.6

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Son olarak Tablo 10 ise; BRICS-T ülkelerinin Mal ithalat yapısını göstermektedir. Bu ülkelerin mal ithalat yapıları incelendiğinde tıpkı ihracatta olduğu gibi imalatın diğer göstergelere göre payı fazla olmaktadır. Rusya dışında tüm ülkelere yakıtların payı fazla olurken nispeten diğer ülkelere göre Türkiye bu alanda biraz daha olumlu ayrılmaktadır.

5. SONUÇ

Dünya ekonomisinde ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere iki kısma ayrılmakta ve incelenmektedir. Gelişmiş ülkelerin milli gelirleri, kişi başına düşen milli gelirleri, sağlık ve eğitim harcamaları, Ar-Ge harcamaları, büyüme oranları, enflasyon oranları gibi birçok makroekonomik göstergeleri gelişmekte olan ülkelere oranla pozitif olduğu gerek veriler nezdinde gerekse yaşam koşullarına bakıldığı zaman görülmektedir (Yılmaz, 2011).

Gelişmekte olan ülkeler özellikle 1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde kendilerinden söz ettirmişlerdir. Bunun nedeni uygulamış oldukları iktisat politikaları olmakla beraber aslında önemli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir etki daha vardır o da küreselleşmedir. Ülkelerin kalkınma deneyimlerinde de anlaşılmıştır ki ülkeler küreselleşmenin etkisiyle dışa açılmışlar ve diğer ekonomilerle ticari ilişkilerini artırmışlardır. Bu şekilde ülkelerin uygulamış oldukları dış ticaret politikaları şüphesiz ülkelerin kalkınmasına ve daha yüksek büyüme oranlarına ulaşmasına yol açmıştır.

Son yıllarda en çok tartışılan ülke gruplarından biriside yükselen ekonomiler olarak adlandırılan BRICS-T olmuştur. BRICS-T ülkelerinin makroekonomik göstergelerine bakıldığında Çin Halk Cumhuriyeti bu ülkeler içerisinde önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Özellikle Çin'in GSYH'sının çok yüksek olduğu, Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki payının diğer ülkelere nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Çin'in ihracat rakamlarının keza aynı şekilde yüksek olduğu ve son yaşanan 2008 Küresel Dünya Krizinden sonraki dönemde ihracat rakamları açısından sürekli birinci sırada olan Almanya'yı dahi geçtiği ve ülkenin ekonomisinin sürekli büyüdüğü görülmektedir. Çin'den sonra GSYH'nın yüksek olduğu ikinci büyük ekonomi Hindistan'dır. Ancak Hindistan'ın GSYH olarak son dönemlerde Çin'i geride bıraktığı görülmektedir. Türkiye ekonomisi de her geçen gün büyüme yolunda ilerlemektedir ve bu grup içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'den sonra GSYH'sı en yüksek olan dördüncü ülke Brezilya'dır. Brezilya'yı Rusya takip ederken, BRICS-T ülkeleri içerisinde GSYH'nın en az olduğu ülke G. Afrika'dır, bu durum çalışmada verilen 2015 yılı makroekonomik göstergelerinden anlaşılmaktadır. Öte yandan Çin dışında BRICS-T ülkeleri içerisinde yer alan Rusya, Hindistan ve Brezilya ve Türkiye'nin dış ticaret politikalarının başarılı olduğu ve bu ülkelerin büyümelerinde dış ticaretin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerden Çin ve Hindistan'ın önemli miktarda beşeri sermayeye sahip olması; Brezilya'nın içinde yer aldığı bölgede zengin doğal kaynaklara sahip bir ülke olarak dikkat çekmesi ve Rusya'nın zengin doğal kaynakların yanı sıra kalifiye beşeri sermayeye sahip olması ve Türkiye'nin uygulamış olduğu teşviklerin ve güçlü bankacılık sisteminin varlığı; BRICS-T ülkelerinin geleceğe yön verebilecek bir ekonomik potansiyele sahip olmasına yol açmaktadır. Aslında BRIC ülkelerini dünya ekonomisine entegre olma konusunda mükemmel kılan güç bu ülkelerin ekonomik potansiyellerinin çeşitliliği olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağır, H. Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences* 12 (2)
- BRICS Trade Policies, Institutions and Areas of Deepening Cooperation. (2013). Centre for WTO Studies
- BRICS Trade Policies, Institutions and Areas of Deepening Cooperation. (2012). Centre for WTO Studies
- Erkan, B. (2012). BRIC Ülkeleri ve Türkiye'nin İhracat Uzmanlaşma ve Rekabet Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.8. S.1
- Goldman S. (2001). Building Better Global Economic BRICs. written by Jim O'Neill. Global Economics Paper No: 66
- <http://www.heritage.org/index/explore>
- Kuşat, N. (2015). Gümrük Birliği Antlaşmasını Takip Eden Süreçte Türkiye-BRICS Dış Ticareti Yoğunlaşma Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. C.22. S.1
- Meşe, Şenay, (2010). Küresel Ekonomide Güç Dengelerindeki Değişim ve BRICS. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Narayanawami, K. (1897). BRIC economies & foreign policy. *Cambridge: GOVT E.*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Narin, M. Kutluay, D. (2013). Değişen Küresel Ekonomik Düzen: BRIC, 3G ve N-11 Ülkeleri. Ankara Sanayi Odası Yayını.

SIMON, J. P. (2011), "The ICT Landscape in BRICS Countries: Brazil, India, China", European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies; Luxembourg: Publications Office of the European Union.

STANDARD&POORS, (2009), "BRIC by Name, BRIC by Nature?", *Ratings Direct*

Sumru, Ö. (2010). BRIC ülkelerinde Ekonomik Gelişmeler: Neden Ayrı Bir Grup? TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Formu. Politika Notu No:1015. http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf

Wilson, D., & Purushothaman, R. (2003). Dreaming with BRICs: The path to 2050. *Global economics paper*, (99), 1.

Yılmaz, Ö. (2011). Gelişen Piyasa Ekonomilerinin Uygulamış Olduğu Ekonomi Politikaları: Türkiye ve BRIC Ülkeleri Karşılaştırması. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN İSİMLİ ESER

TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN IN KASTAMONU MANUSCRIPT LIBRARY

Doç. Dr. Burhan BALTACI

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
baltaci@kastamonu.edu.tr

Özet:

Kur'ân'ın bir tek ayetini veya bir ayet grubunu tefsir eden müstakil eserler, çoğunluğu yazma eser kütüphanelerinde olmak üzere, ciddi bir yekûn tutmaktadır. Bunların araştırılması ve ortaya çıkarılması Tefsir Tarihi açısından önem arz etmektedir. Elinizdeki çalışmada bu faaliyetlere bir katkı olması babında, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân isimli eser incelenmiştir. Bu tür eserler kütüphanelerimizde bağımsız birer kitap olabildiği gibi, genelde kitapları oluşturan risaleler şeklinde de yer almaktadır.

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi bulunan Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân isimli eserin müellifi katalog kayıtlarında Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî (769-845/1367-1441), müstensihisi ise Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun olarak yer almaktadır. Telif tarihi 820 (1417), istinsah tarihi 881 (1475), istinsah yeri ise Şam olarak belirtilmiştir. Bu eser Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1122/17 nu.da kayıtlı eserin 212 b-220 a varakları arasında yer almaktadır. Katalog bilgilerinde Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer alan eserde Yusuf 12/101 ayetteki Hz. Yusuf'un (as) duasının bir bölümü olan "teveffeni muslimen" ifadesi tefsir edilmektedir. Eser, risalenin yer aldığı kitaba yeni Türkçe eklenen listedeki isimlendirmede Risâle fî Suâli Hâtimeti'l-Hayri olarak yer almaktadır. Bu isimlendirmeden ayet tefsiri olduğu anlaşılmamaktadır. Ferağ kaydında eserin müellifi "Ahmed b. Alî el-Makrizî" olarak yer almaktadır. Telif tarihi katalog bilgilerinde "820 (1417)" olarak yer almasına rağmen eserde bu tarih "11 Recep 829 Pazartesi" olarak verilmektedir. Eserin adı katalogda Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer almasına rağmen diğer eser isimlendirmelerine uygun halde adlandırılacak olursak "Tefsîru/Risâle fî Tefsîri Âyeti 'teveffenî muslimen'" şeklinde olması gerekirdi. Araştırmamızda eserin içerik analizi ve Tefsir ilmi açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, Ayet Tefsirleri, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân.

Abstract:

Single works that interpret a single ayat or a group of ayat of Quran, majority of which are in manuscript libraries, are too many. Researching and revealing of these have importance with regards to the History of Tafsir. In this study, as a contribution to these activities, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân which is present in Kastamonu Manuscript Library were examined. Such kind of works may be present in our libraries as independent single books or in general, in the form of tractates which constitute the books.

The author of the Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân , which is in the Kastamonu Manuscript Library, is noted to be Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî (769-845/1367-1441) while the scribal is Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun. It was written in 820 (1417), the date of copy is 881 (1475), and the place of copy is noted as Damascus. This work is among the 212 b-220 foils of the work recorded

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

under the 1122/17 number of Kastamonu Manuscript Library. In the book, which is listed as the Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân in the catalogue, hermeneutics of the "tevefenni muslimen", a part of the prayer of the Prophet Joseph's (pbuh) in the verse 12 of the surah Joseph (101), is made. The work figures as Risâle fî Suâli Hâtimetri'l-Hayri in the naming of the list, added in the new Turkish to the book where the book exists. It is not understood to be an hermeneutics of verse from this naming. The author of the work is noted as "Ahmed b. Alî el-Makrizî" in the release record. Although the date of the publication is "820 (1417)" in the catalogue information, the date was given as "11 Recep 829 Monday". While the name of the work is Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân in the catalogue, it should be "Tefsîru/Risâle fî Tefsîri Âyeti 'teveffenî muslimen", to name it in accordance with other namings. Our study will make a content analysis of the work and its evaluation in terms of hermeneutics.

Keywords: Kastamonu Manuscript Library, Ayat Tafsirs, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân.

Giriş

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi bulunan Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân²²⁹ isimli eserin müellifi katalog kayıtlarında Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrizî (769-845/1367-1441), müstensihisi ise Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun olarak yer almaktadır. Telif tarihi 820 (1417), istinsah tarihi 881 (1475), istinsah yeri ise Şam olarak belirtilmiştir. Bu eser Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1122/17 nu.da kayıtlı eserin 212 b-220 a varakları arasında yer almaktadır.²³⁰

Katalog bilgilerinde Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer alan eserde Yusuf 12/101 " رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيَّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ نُوَفِّي مُسْلِمًا وَالْحَقِّي بِالصَّالِحِينَ " ayetinde Hz. Yusufun (as) duasının bir bölümü olan "نُوَفِّي مُسْلِمًا" ifadesi tefsir edilmektedir.²³¹ Eser, risalenin yer aldığı kitaba yeni Türkçe eklenen listedeki isimlendirmede Risâle fî Suâli Hâtimetri'l-Hayri²³² olarak yer almaktadır. Bu isimlendirmeden ayet tefsiri olduğu anlaşılmamaktadır.²³³

Ferağ kaydında eserin müellifi "Ahmed b. Alî el-Makrizî"²³⁴ olarak yer almaktadır. Telif tarihi katalog bilgilerinde "820 (1417)" olarak yer almasına rağmen eserde bu tarih "11 Recep 829 Pazartesi" olarak verilmektedir.²³⁵ Eserin adı katalogda Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer almasına rağmen diğer eser isimlendirmelerine uygun halde adlandırılacak olursak "Tefsîru/Risâle fî Tefsîri Âyeti 'teveffenî muslimen' " şeklinde olması iktiza ederdi. Bu da daha önce de ifade ettiğimiz ayet tefsiri isimlendirmelerinin pek çoğunun kataloglama esnasında sonradan yapıldığının bir göstergesidir.

Eserin İçerik İncelemesi

²²⁹ "نُوَفِّي مُسْلِمًا" Yusuf 12/101. ayetin tefsiri mahiyetindedir.

²³⁰ (Fiziksel Özellikler: 17 satır, yazı türü nestalik, dili Arapça, kâğıt türü bayraklı koç filigranlı. Boyutları: 135x85-215x150 mm. Çaharkuşe meşin, miklebli ebru cild. Söz başları ve keşideleri kırmızı.)

²³¹ Bkz. 37 Hk 1122/17, vr. 213 a.

²³² Bu ibarede de "Müellif Takıyyuddin el-Makrizî" ilavesi vardır.

²³³ Bu tebliğin hazırlanmasında *Müstakil Ayet Tefsirleri -Kastamonu Yazmaları-* (Emin Yayınları Bursa 2013) isimli çalışmamızdan istifade edilmiştir.

²³⁴ Ebû Muhammed (Ebû'l-'Abbâs) Takıyyuddîn Ahmed b. 'Alî b. 'Abdilkâdir el-Makrizî, yaşadığı tarihler (766/1364-1442) şeklinde de kaynaklarda yer almaktadır. Metinde geçen tarihler katalog bilgileridir. İncelemeye tabi tuttuğumuz eser hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Hayatı ve eserleri hakkında bkz. Eymen Fuâd Seyyid, "Makrizî," *DİA*, c. 27, s. 248-251.

²³⁵ 37 Hk 1122/17, 220 a.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Eser hamdele salvele ve ayetlere telmihlerde bulunulan dua cümleleriyle başlamaktadır. [212 b]

Müellif eserde " رَبِّ قَدْ أَنْتَبَيْتِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيَّ فِي الدُّنْيَا " 236 ayetinde Hz. Yusuf'un (as) duasının bir bölümü olan " تَوْفَنِي بِالصَّالِحِينَ " "Beni Müslüman olarak öldür" ifadesi hakkındaki görüşleri masaya yatırmaktadır. Suddî (127/745) ve 'Abdullâh b. 'Abbâs'a (68/687) ait olan görüşe göre, ayette ifade edilen "eceli geldiği zaman Müslüman olarak ölmeyi temenni etmek"tir. Ölümü ilk temenni eden peygamber de Yusuf'tur (as) denilmektedir. Katâde'den (118/644) nakledilen rivayete göre ise Yusuf (as) birliği sağlayıp aklandıktan ve de dünya hâkimiyetini eline aldıktan sonra önceki halindeki gibi salihler arasında olmayı diledi. İbn 'Abbâs'a (68/687) göre peygamberler arasında daha önce ölümü temenni eden olmamıştı. [213 a]

Bir rivayet göre Yusuf (as) ülkesinde birliği sağladıktan, Allah'ın nimetlerine de kavuştuktan sonra Rabbine kavuşmayı diledi. İbn Ebî Necîh'in (101/719) görüşüne göre, Allah Mısır meliki iken Yusuf'u babası ve kardeşleri ile bir araya getirdiği zaman o, Allah'a ve salih ataları İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'a kavuşmak istedi. Dahhâk'a (105/723) göre ayetin anlamı "Sana itaat üzere beni öldür, canımı alacaksan beni bağışla." 'Atâ' (114/732) vasıtasıyla İbn 'Abbâs'tan (68/687) gelen bir rivayette, ayetin anlamı "Benim canımı alırken İslam'ı benden çekip alma." demektir. Vâhîdî'ye göre ayet ölümü temenni etmeye delil olmaz, aksine ölüm anında Müslüman olarak ölmeyi istemeye delil olur. Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Yûsuf el-Kevâşî'ye (680/1281) göre "mü'min olarak öldür" demek, "muvahhid ve ihlâslı olarak" demektir ve de "nefsimle beni baş başa bırakma" anlamına gelir. [213 b]

Kurtubî'ye (671/1273) göre de Yûsuf (as) ölümü değil, İslam üzere ölmeyi temenni etmektedir. Müfessire göre cumhurun görüşü de bu yöndedir. Müfessir burada Kurtubî'nin serdettiği hadislere telmihte bulunur. Müfessire göre bu kadar delil varken Yusuf (as)'ın ölümü temenni etmesi söz konusu değildir. Bunun dışında eğer temenni etmişse, sadece onun dininde ölümü temenni etmenin caiz olma ihtimali kalmaktadır.²³⁷ [214 a] Müellif eserin bu bölümünde dua içeren ayetlere yer vermektedir.

Müfessir yine ayetin anlam alanına döner ve "Beni Müslüman olarak öldür" cümlesinin ne anlama geldiğine dair müfessirlerin görüşlerine yer verir. Kurtubî'ye (671/1273) göre "peygamberlerle beraber iyilerden (ebrâr) olarak" demektir. İbn 'Atrıyye'ye (546/1151) göre "onların ahkâm ve efaline yaşayarak canımı al." demektir. [214 a]

Ebû Hayyân'ın (745/1344) el-Bahr(u'l-Muhîd) adlı eserine de atıf yapar ve onun "iyilerle beraber canımı al" anlamındaki görüşüne yer verir. "Ebrâr" kelimesinin kökeni hakkında filolojik tahlillere yer verir. Bu ayette tefsir edilen " تَوْفَنِي مُسْلِمًا وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ " ifadesini son olarak söyleyen kimsenin Hz. Ebû Bekr (13/634) olduğu rivayetini aktarır.²³⁸ Müellif konu ile alakalı Buhârî'den (256/870) de bir hadis nakleder. [214 b]

Müellif senet ve metni ile Hz. Peygamber'den "innema'l-a'mâlu bi'l-havâtîm"²³⁹ cümlesi ana fikri olan ve cennetlik amel işleyenlerin son anda cehennem, cehennemlik amel işleyenlerin de son anda

²³⁶ Yusuf 12/101.

²³⁷ Yusuf (as)'ın "imanla ölmeyi temenni etmesi" hakkında bkz. *el-Ehâdisu'l-Muhtâra mine's-Sahîhayn*, I, 73.

²³⁸ Eserdeki bu bilginin yanına ilgili rivayetin Muslim b. el-Haccâc'ın (261/875) *Sahîh*'inde rivayet edildiği notu düşülmüştür.

²³⁹ el-'Aynî, Bedruddîn (855/1451), *'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, XXXIII, 272, (Şâmîle-2).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

cennete gidebileceğini ve bu konuda örnekleri ihtiva eden bir hadisini nakleder. Yine Kitâbu'r-Rakâik adlı esere atıf yaparak oradan "bâbu'l-a'mâlu bi'l-havâtîm ve mâ yehâfu minhâ/amellerin sonlarına göre değerlendirilmesi ve son(un kötü olmasın)dan korkma bâbı" adı altında yer alan hadise başvurur.240 [215 a]

Hız. Peygamber'den nakledilen bir hadiste, savaş meydanında kahramanca savaştığı halde "Cehennemlik birini görmek isteyen şu adama baksın."241 dediği bir Müslüman savaşta yaralanıp acıya dayanamayarak intihar etmesi neticesinde cehennemlik olmuştur. Bu hadis de "ameller sonlarına göre değerlendirilir" ifadesi ile noktalanmaktadır. Müfessir bu noktada bir uyarıda bulunmakta ve Hız. Peygamber'in hadislerinde de işaret ettikleri gibi amellerin sonlarına bakılarak değerlendirilmesi gerektiğini, Allah dostlarının da bu sebeple Allah'tan daima hüsn-i hâtime dilediklerini, kurtuluşun bu yolla olabileceğini belirtmektedir. [215 b]

Müellif örnek hadisleri kaynakları ve senetleri ile beraber zikretmeye devam eder. Hız. Peygamber'in bile duasında "يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك"242 şeklinde Allah'ın dini üzere sabit kalabilmeyi Allah'tan temenni etmesini bu konunun hassasiyetini anlatmak için zikreder.243 Takip eden satırlarda müfessir konuyu senet ve metinleri verilen diğer hadislerle delillendirilmeye ve açıklanmaya devam eder. [216 a]

Hız. Peygamber'den, "Allah bir kulun hayrını dilerse onun ölümüne yakın, razı olacağı bir amel nasip eder ve onun durumunu değiştirir." şeklinde bir hadis nakleder. Bunun usûlu'd-dîn de denilen kelimelerin tartışmalı konularından birisi olduğuna dikkat çeken müellif Mâturîdî ve Eş'arî kelimeleri arasında konunun tartışmalı bir mesele olduğuna da değinir. Bu konuda kendi mezhebi olan Eş'arî mezhebinin görüşünün daha doğru olduğunu ifade eder. Eş'arî mezhebinin görüşünü doğru olduğunu ifade ederek aktarırken Mâturîdî mezhebinin, iman tasdikten ibaret olduğuna dair, görüşüne de –mezhebin imamına "rahîmehullâh" şeklinde saygılı ifadeler kullanarak- yer verir. [216 b]

Müellif adı geçen iki mezhebin görüşlerini teferruatlı bir şekilde tartışır ve iman-amel ilişkisine de değinerek kişinin yapıp ettiklerinin imanını ve sonunu etkilediğine vurgu yapar. Bunu delillendirmek için Firavun'un sonunu örnek olarak gösterir. (217 a) Müellif " وَمَنْ يَأْتِهِ 244 مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ "245 ayetlerini de görüşünü desteklemek üzere delil olarak kullanır. [21 a-b] Konuyu detaylandırırken sahabenin cahiliye döneminde yaşadıklarından sonra en hayırlı ümmet olmalarını246 da zikreder. Ayrıca ariflerin "Allah'ın ma'siyet/günah içinde nice kavimleri vardır, ma'siyetleri onlara zarar vermez." sözünü de hatırlatır. Mâturîdî mezhebinin bu konuda hata ettiğini delillendirmeye çalışır. [217 b] İmam Nevevî'nin "selefin 'mü'minim' demek yerine 'inşallah mü'minim' demeyi tercih ettiklerine

²⁴⁰ Müellifin bu hadislere yer verirken senetleri ile zikretmesi dikkat çekicidir.

²⁴¹ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-VI, Beyrût 1987, VI, 2436, nu. 6233, (Şâmile-2).

²⁴² Ebû Ya'lâ, Ahmed b. 'Ali b. El-Musennâ, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, I-XIII, thk. Hasen Selîm Esed, Dîmeşk 1984, VIII, 128, nu. 4669.

²⁴³ Müellif zikrettiği bu hadisin de senedini vermekle yetinmeyip -âdeti olmadığı şekilde- hadisin üst düzey sahih bir rivayet olduğu yorumunu da yapmaktadır. (216 a).

²⁴⁴ Ayette "يَأْتِهِ" olarak yer alan ifade eserde "يَأْتِ رَبَّهُ" şeklindedir (217 a).

²⁴⁵ Tâhâ 20/75-76.

²⁴⁶ Müellif, delil olarak sunduğu " كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ " Al-i İmrân 3/110. ayetteki muhatapları da "sahabe nesli" olarak anlamaktadır (217 b).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dair ifadesini nakleder. Evzâî'ye göre her iki söyleyiş de caizdir. Mezhebin görüşünün doğruluğunu ispat sadedinde "kâfire, kâfir mi, inşallah kâfir mi, denilmesi gibi" çeşitli izahlar da yapılır. [218 a]

Enes b. Mâlik'ten (93/711) Rasulullah'ın namazdan çıkınca önce "Allah'ım ömrümü hayırlı eyle" ardından "Allah'ım amelimi hayırlı eyle," son olarak da "Sana kavuştuğum günümü hayırlı kıl" şeklinde duada bulunduğunu nakleder.²⁴⁷ Diğer bazı hadislerle konuyu destekler ve bu esnada hadisleri senetleri ile zikretmekten geri durmaz. [218 b]

Müellif, konuyu detaylandırırken çeşitli eserlere de atıflar yapar. Bunlar Ebû Muhammed 'Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm'ın (456/1064) el-Muhallâ'sı, Ebû Muhammed 'Abdu'l-'Azîm el-Munzirî'nin (656/1258) et-Tergîb ve't-Terhîb adlı eserleridir. [218 b]

Müellif, içinde konumuz olan ayetin ilgili cümlesini de ihtiva eden ve dua içeren uzunca bir hadisi nakleder. [219 a] Ahmed b. Hanbel'den (241/855) "Allah'ım benim canımı İslam ve sünnet üzere al" şeklinde dua ettiğine dair nakilde bulunur. Eser, su-i hatimededen sakınan ve husn-i hatime niyaz eden hadis kaynaklı dualarla devam eder, konu ile alakalı bir de olay/hikâye anlatarak sözü noktalar. [219 b] Eser, dua cümleleri, salât u selam ve (konunun başında yer verdiğimiz gibi) eserin müellifi ve telif tarihinin zikredilmesi ile son bulur. [220 a]

KAYNAKLAR

Buhârî, el-Câmi'u's-Sahîh, I-VI, Beyrût 1987 (Şâmile-2).

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. 'Ali b. El-Musennâ, Musnedu Ebî Ya'lâ, I-XIII, thk. Hasen Selîm Esed, Dimeşk 1984.

el-'Aynî, Bedruddîn (855/1451), 'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, (Şâmile-2).

Seyyid, Eymen Fuâd, "Makrîzî," DÎA, c. 27, s. 248-251.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, el-Mu'cemu'l-Evsat, I-X, Kahire 1415 h.

Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân, müstensih: Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun, telif: 820 (1417), istinsah tarihi: 881 (1475), istinsah yeri: Şam, nu. 1122/17, vr. 212 b-220 a.

²⁴⁷ Benzer metinde bir hadis için bkz. Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, Kahire 1415 h., IX, 157, nu.9411, IX, 172, nu. 9448.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

DAYANIŞMA VE DAYATMA OLARAK KÜLTÜR CULTURE AS BEING SOLIDARITY AND IMPOSITION

Yrd. Doç. Dr. Murat BAHADIR

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, murat.bahadir@erzurum.edu.tr

İnsan kültür tarafından şekillendirilen hem de kültürü şekillendiren bir varlık olarak yaşadığı toplumda hem özne hem de nesne konumundadır. Bunun bir sonucu olarak da kültür, tarih boyunca bir taraftan dayanışma olarak algılanırken diğer taraftan da dayatma olarak algılanmıştır.

Antik Çağ'dan günümüze tarihin her döneminde bu bağlamda değerlendirilen kültür, bu iki özelliğinin arasındaki çatışma ve çekişmeler etrafında şekillendirilmiştir. Antik Çağ'da mitoloji kültürü ile felsefe kültürü, Orta Çağ'da din kültürü ile seküler kültür arasında gerçekleşen bu çatışma modern dönemde ise endüstri kültürü ve kitle kültürü olarak devam etmiştir. Özellikle 20. yüzyılda gerçekleşen bu çekişme kültürün bir dayanışma mı yoksa bir dayatma mı olması gerektiği çerçevesinde tartışılmış ve mevcut bu durumu daha iyi ifade edileceği düşünülen yeni kültür tanımları ileri sürülmüştür.

Endüstrileşme ve kentleşmenin etkisi ile yeni bir toplum biçimi olarak ortaya çıkan kitleler bu tartışmanın merkezinde yer almışlardır. Bu bağlamda oluşan bu kitlenin sahip olduğu kitle kültürü, muhafazakar düşünce için alt, avam, yığın anlamında bir aşağılamayı ifade ettiğinden dolayı bu kültür popüler kültür olarak yeniden tanımlanmıştır. Radikaller/sosyalistler için ise bu kitle kültür, endüstri zoraki dayatması olarak görüldüğünden dolayı endüstri kültürü olarak nitelendirmiştir. Kitle kültürü ile muhafazakarların popüler kültür tanımlaması arasında bir ayrım olmadığını iddia eden sosyalistlere göre popüler kültür veya kitle kültürü muhafazakarların iddia ettiği şekilde halkın dayanışması sonucu değil, endüstrinin halka bir dayatması sonucu ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Çünkü kültür her zaman dayatma içermiştir. Modern dünyada popüler kültürü bu bağlamda değerlendirmeyip halka ait olarak görmek, endüstrinin üretmiş olduğu metalar ve sunmuş olduğu imkânların fazlalığına aldanmaktan başka bir şey değildir. Çalışma bu iki kültür anlayışı çerçevesinde kültürün bir dayatma mı dayanışma mı yoksa her iki süreci de içeren bir olgu mu olduğunu ortaya koyamaya çalışacaktır.

Anahtar sözcükler: Dayanışma, Dayatma, Kültür, Kültür Endüstrisi, Popüler kültür.

Key words: Culture, Culture Industry, İmposition, Popular Culture, Solidarity.

Tarihsel gelişim sürecinde farklı öznelerin belirleyiciliğinde şekillenmiş olan kültür, kültürü şekillendiren özneye ve bu kültüre muhatap olan çevreye bağlı olarak bir dayanışma veya dayatma unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye bağlı olarak da kültür, popüler, halk, kitle, alt, yüksek ve karşı kültür gibi farklı şekillerde sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır.

Antik Çağ'ın mitolojik unsurları tarafından şekillendirilen ve halkın yaşamını belirleyen mitoloji kültürü, halkın nazarında toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlayan bütünlleştirici bir dayanışma unsuru olarak kabul edilirken, dönemin filozofları tarafından akla dayanmayan ve halkın sorgulamadan kabul ettiği bu kültür, dayatmadan başka bir şey değildir. Sokrates'in "sorgulanmayan yaşam yaşamaya değermez" ifadesini kullanarak vurgulamaya ve insanları uyandırmaya çalıştığı bu gerçeklik, dönemin diğer filozofları tarafından da çeşitli şekillerde dile

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

getirilmiştir. Bu bağlamda bu dönemde kültür, halk nazarında bir dayanışma unsuruyken, entelektüel veya üst sınıf nazarında ise akla dayalı olmayan geleneksel bir dayatmadan başka bir şey değildir. Kültürün bu şekilde farklı algılanması her iki kesimin temele aldıkları “doğruluk” ölçütünün birbirinden farklı olmasına bağlıdır. Mitoloji yerine rasyonelliği ölçüt alan bu entelektüel çevre için mitoloji kültürü bir dayatmadır ancak halk bunun farkında değildir veya bunu kendi kendine fark edebilecek potansiyele sahip olmadığı için halkın bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Hristiyanlık tarafından şekillendirilen Orta Çağ kültürü ise dönemin toplumları ve dinin temsilcileri tarafından dayanışmayı tesis eden bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Antik Çağ’dan farklı olarak daha çok imana dayalı olmasından dolayı toplumsal, hatta aynı dine inanmalarından dolayı farklı toplumların da dayanışmasını sağlayan bu kültür, dayatma olarak değerlendirilmemiştir. İlahi bir temele dayanan Hristiyanlığın Orta Çağ boyunca doğruluğun tek ölçütü olarak kabul edilmesi, kültürün bu şekilde algılanmasında belirleyici olmuştur. Ancak zamanla Hristiyanlığın kendi özünden uzaklaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni mezheplerin gelişen burjuvazi ile işbirliği içine girmesi bu algının zamanla değişmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Reform, Rönesans ile ortaya çıkan sekülerleşme ile birlikte öznesi din olan bu kültür dayatma, Orta Çağ ise karanlık olarak değerlendirilmiştir. Böylece tek doğruluk ölçütü kabul edilen Hristiyanlık, sorgulanmaya başlamış ve dinin ürünü olarak ortaya çıkan kültür, dinin bir dayatması olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak Orta Çağ’ın dini temele alan bu kültürü dayatma olarak değerlendiren Aydınlanmacı bakış açısı, Antik Çağ’da olduğu gibi insanların bilinçlendirilmesi/aydınlatılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu noktada kültür konusunda bir geçiş dönemi yaşanmaya başlamış, dinsel ya da metafiziksel dayatmalarının yerine insanın özne olarak aktif rol alacağı bir dayanışma kültürüne ulaşılması hedeflenmiştir. Bu anlamda doğruluğun ölçütü olacak unsurun din değil, insanın aklının olması gerektiği inancı yaygınlaşmıştır.

Dinin dayatmasına boyun eğmesinden dolayı insanın kendi suçu ile düştüğü bu durumdan aklını kullanarak kurtulabileceği inancına dayanan Aydınlanma ile taçlanan bu süreç, endüstrileşme, kapitalizm, pozitif bilimler ve teknolojinin gelişmesinden aldığı güçle amaçlanan hedefe ulaşıldığı yönünde güçlü bir inanca sebep olmuştur. Böylece Antik Çağ’da mitoloji karşısında gerçekleştirilmek istenen ancak yarım kalan akla dayalı bir dayanışma kültürü hayali gerçekleştirilmiştir. Bu dayanışma durumunu vurgulama adına kültür; kitle kültürü veya popüler kültür gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır.²⁴⁸ Ancak bu durum 20. yüzyılda herkes tarafından aynı şekilde yarım kalan bir işin başarı ile tamamlanması olarak değerlendirilmemiştir. Diğer bir ifade ile insanın en son noktada akla dayalı olarak oluşturmuş olduğu kültürün bir dayanışma mı yoksa dayatma mı olduğu tartışmaları son bulmamıştır. Bu yüzyılda kültür üzerine yapılan tartışmalar, farklı değer yargılarına sahip olan halk, kitle ve popüler kavramları üzerinden sürdürülmüştür. Ancak kültür kavramını bu tarz farklı değerler ifade eden alt kavramlara bölmek genel olarak kültür kavramının ele alınmasında karşılaşılabilecek zorlukları kolaylaştırmak yerine ötelemekten başka bir işe yaramamıştır.²⁴⁹

²⁴⁸ “Uzun zaman ‘bireyci’ olduğu düşünülen, aristokratik bulunan kültür kavramı bir yandan ürünü olduğu burjuva toplumuyla beraber eleştirilirken, diğer yandan da kitleye ve ‘kitleye ait’ sıfatını taşıyan tekniklere ilişkin yeni fenomenlerle karşı karşıya kalmıştır” (Louis Dollot, *Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür*, (Çev.: Özlem Nudralı), İletişim Yayınları, İstanbul 1991, 8).

²⁴⁹ Dollot, 12.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Doğruluk ölçütü olarak dinin yerine aklın kabul edilmesi yanı sıra endüstrileşme ve kentleşmenin etkisi ile yeni bir toplum biçimi olarak ortak bir köke sahip olmayan ve tesadüfi olarak bir araya gelmiş bireylerden oluşan kitleler, kültür üzerindeki bu tartışmaların merkezinde yer almıştır. Geçimini tarımla tesis eden toplumsal kesimlere ait olan, içgüdüsel ve öğretilmekten ziyade aktarılabılır olan halk kültürünün kökleri, eski çağlara kadar uzanmaktadır. Yaygın olarak kabul görmüş olmasına karşılık bir otantikliğe sahip olmayan, belirsiz, yapay ve değişken bir kavram olan kitle kültürü, halk kültürünün aksine kopyalayıcı ve aktarıcı bir kültürdür. Odak noktasına kitleyi değil kitleleri temele alan bu kültür, “kitleleri ideolojik ya da ticari amaçla yönlendirmeyi, dalkavukluk etmeyi, kitlelerin arzularının ya da içgüdülerin peşinden gitmeyi hedeflemektedir.”²⁵⁰

Endüstriyel güçlerin öznelliğinde şekillenen kitle kültürü, bir yandan toplum içinde yer alan farklı etnik kültürel unsurların aşınmasına sebep olurken, diğer yandan bu etnik kültürler içinden gelen sanatçıların, yazarların, girişimcilerin piyasada yer almak için beslendikleri etnik kültürün popülerleştirilmesine sebep olmuştur.²⁵¹ Diğer bir ifade ile kitle kültürü, eski popüler/etnik kültürleri (halka ait anlamında), bir potada eriterek yerel-yöresel farklılıkları silikleştirmiştir. Böylece her türlü tarihsel ve toplumsal bağlamdan koparılan halk kültürü, endüstrinin elinde her türlü amaç için kullanılır hale gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak güçlenen kitle kültürü, kişilsiz ve şekilsiz kitlelerin öznesi olmuştur.²⁵² Kitleleşmeye ek olarak bilim ve teknolojiye de değişimler de kültür kavramını derinden etkilemiştir. Her şeyi denetimine alan bilim ile bilimsel bilgide ortaya çıkan gelişim ve dönüşümlerin hızı, kitlelerin kendilerini sürekli güncellemek zorunda bırakmıştır. Küresel düzlemdeki bu gelişim ve dönüşümlerin üretmiş olduğu ürünlerin (teknik aletler, makale, dergi, kitap vb.) baş döndürücü etkisiyle kendinden geçen kitleler, hayatlarını sürdürebilme adına endüstrinin kitle iletişim araçları ile dayattığı imkanlara boyun eğmek zorunda kalmıştır.²⁵³ Bu bağlamda bir zamanlar insanların paylaştığı kültürel öğeleri vurgulama onurunu taşıyan²⁵⁴ kitle iletişim araçları, kitleler için “dikkatin, hafızanın ve ifadenin değerini düşürerek tembelleğe sürükleyici pasif bir kültürü teşvik etme” amacıyla kullanılmıştır.²⁵⁵

Kitle kültürü, dar anlamda ekonomik çıkar için oluşturulmuş bir kültürdür. Buna karşın popüler kültür, egemen güçler tarafından oluşturulabileceği gibi tamamen halkın kendi özneliğinde de oluşturulabilir. Bu anlamda popüler kültür, kitle kültürünü içeren ve aşan bir anlama sahiptir.²⁵⁶ Bu noktada muhafazakâr düşünce için alt, avam, yığın anlamında bir aşağılamayı ifade ettiğinden dolayı kitle kültürü, popüler kültür olarak yeniden tanımlanmıştır. Aşağılama ve bilinç yoksunluğu içermesinden dolayı kitle kültürü kavramı yerine popüler kültür kavramını tercih eden Herbert J. Gans, popüler kültür olarak adlandırdığı kitle kültürüne karşı yapılan eleştirilerin haksız olduğunu,

²⁵⁰ Dollot, 77-80.

²⁵¹ John G. Cawelti, "Popüler Kültür Ve Çok Kültürlülük", (Çev.: İsmet Tekerek), Nazife Güngör (Der.), *Popüler Kültür ve İktidar*, (ss. 221-239), Vadi Yayınları, Ankara 1999, 229-230.

²⁵² Meltem Ahıska, "Kültürün Değeri", *Defter Dergisi*, sayı: 8, 1989, 8-9.

²⁵³ Dollot, 90-91.

²⁵⁴ Dollot, 75.

²⁵⁵ Dollot, 101.

²⁵⁶ Betül Karagöz "Hiçlik İçinde Yokluğu Aramak Popüler Olabilir Mi?", ss. 161-172 içinde DOĞUBATI: popüler kültürler (4. Baskı) sayı 15, Ankara 2012, 163.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

popüler kültür için yani kitle kültürü için söz konusu olan durumların yüksek kültür içinde geçerli olduğunu ileri sürmüştür.²⁵⁷

İspanyolcada ve Portekizcede “halkın kültürü” anlamında kullanılmakta olan popüler kültür, ticari olarak egemen olan ya da başarılı olan anlamı içermemekteydi.²⁵⁸ Ancak bu durum, özgürlüğe dayanan burjuva demokrasininin gelişmesi ile beraber değişime uğramış ve popüler kültür, “birçok kişi tarafından sevilen veya tercih edilen” anlamında kullanılmış ve popüler kültürdeki halka âitlik endüstrileşmenin bir parçası olmuştur. Böylece endüstri lehine dönüşüm geçiren popüler kültür kavramı, endüstrinin üretmiş olduğu kitlesel ürünlerin yaygınlığını ifade eden bir anlam kazanmıştır. Diğer bir ifade ile popüler kültür, ilk anlamından uzaklaştırılarak endüstrinin üretip pazarladığı ürünler gibi ticari etiketini taşıyan ve bu etiketle pazarlanan bir kültür haline gelmiştir.²⁵⁹ Bu bağlamda tekelci kapitalizmin hem mal hem de imajlar satışını yapan endüstriyel şirketler veya devletler tarafından üretilen endüstrileşmiş bu kültür, uluslararası pazarın değişmelerine ve ihtiyaçlarına göre biçimlenen, değeri değişim değeriyle ölçülen, sipariş olarak paketlenip sunulan, dolayısıyla da üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar metaya indirgenmiştir. Diğer taraftan popüler kültür, halkların kültürlerini demokrasi ve özgürlük sloganlarıyla yutup, her türlü yerel ya da yöresel farklılığı bir potada eriterek ortadan kaldırmıştır. Bu doğrultuda her şeyi birbiri içine sokarak bireysel farklılıkların olmadığı homojenleşmiş bir yapı ortaya koymak isteyen popüler kültür, bu karakterleriyle uygar bir kültür olarak değerlendirilmekten ziyade modern barbarlık kültürü olarak değerlendirilmiştir.²⁶⁰ Popüler kültür kavramının anlamında yaşanan bu değişim, kültürün halkın kendisinden kaynaklanan bir dayanışma unsuru olmasından ziyade otoriter bir dayatmaya unsuru olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.

Kitle kültürünün totaliterliğe, baskıya ve barbarlığa dönüştüğü noktada bu kültüre ciddi eleştirilerde bulunan en önemli düşünürlerden biri de Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün üyelerinden olan Theodor Adorno'dur. Kitle kültürünü endüstrinin dayatmasından başka bir şey olarak görmeyen Adorno, eleştirilerinde kitle kültürü kavramını dahi kullanmamıştır. Ona göre bu kavram, kültürü üretenlerin kitleler olduğu izlenimini uyandırdığından dolayı “kitle kültürü” yerine “kültür endüstrisi” kavramını kullanmak daha doğru olacaktır. Bu bağlamda kitle kültürü ve popüler kültür kavramlarını “kültür endüstrisi” kavramı altında birleştiren Adorno için modern kültür, bireylerin dayanışmasından ziyade, kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanan endüstrinin bir dayatmasından başka bir şey değildir.²⁶¹ Bu anlamda kitle kültürü ile muhafazakârların popüler kültür tanımlaması arasında bir ayrım olmadığını iddia eden Adorno'ya göre popüler kültür veya kitle kültürü, halkın dayanışmasıyla değil, endüstrinin halka dayatmasıyla oluşmuştur.²⁶² Kültür'ün her zaman bir dayatma içerdiğine inanan Adorno için popüler kültürü dayatma olarak değerlendirmeyip halka ait olarak görmek, endüstrinin üretmiş olduğu metalar ve sunmuş olduğu

²⁵⁷ Herbert J. Gans, *Popüler ve Yüksek Kültür* (3. Baskı), (Çev.: Emine Onaran İncirlioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, 43.

²⁵⁸ James Lull, *Medya İletişim Kültürü*, (Çev.: Nazife Güngör), Vadi Yayınları, Ankara 2001, 103.

²⁵⁹ İrfan Erdoğan, “Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayri Meşruluğu”, *DoğuBatı*, Sayı 15, Mart 2012, 70, 76.

²⁶⁰ Erdoğan, 80, 85-86.

²⁶¹ “Kültür endüstrileri ile beslenen, dağıtım ağlarını, ticari bir düzenlemeyi, reklam araçlarını kısacası ekonomik etkinliği karakterize eden tüm bileşenleri bünyesinde toplayan kültür ticari bir sektör ortaya çıktı. Kar araştırmacılarınca belirlenen kültür endüstrilerinin temel kaygıları rehabilite arayışıdır” (Dollot, 44).

²⁶² Theodor Adorno – Max Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (Çev.: Nihat Ülner – Elif Öztarhan Karadoğan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

imkânların fazlalığına aldanmaktan başka bir şey değildir ve bu aldatma karşısında kitlelerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Adorno'nun bu bakış açısı ile örtüşen bir kitle kültürü tanımlaması yapan David Manning White da kitle kültürünü hem şekil olarak hem de içerik olarak sıradan, makineleşmiş/insanlık dışı tamamen çirkin bir kültür olarak tanımlamıştır.²⁶³

Popüler kültüre yönelik bu olumsuz bakış açısının yanı sıra bu kültürü tamamen etkisinden kurtulamayacak otoriter bir durum olarak görmeyenler de vardır. Bu bağlamda kitle kültürüne yönelik eleştirilere katılmayan ve kitle kültürünü aşan bir yöne dikkat çekme adına popüler kültür kavramını kullanan John Fiske'ye göre kendi içinde çelişkiler barındıran bu kültür, her ne kadar otoriter ve baskıcı eğilimi ile halkı kendine tabi kılma eğilimi taşısa da bu güçlere karşı çıkmamanın ve onlardan kurtulmanın, mücadelenin imkan ve belirtilerini de içinde barındırmaktadır.²⁶⁴ Bu açıdan Fiske'nin popüler kültür yaklaşımı, kavramın ilk anlamını içermesi/çağrıştırması bakımından tutarlı ve mantıklı bir temellendirmedi.

Bilimden sanata, ekonomiden politikaya hemen hemen her alanda insanların yaşamının bir parçası olan modern dünyanın kültürü (popüler kültür), belli bir uzmanlaşmaya gerek kalmadan gelişme imkânı bulan söylemsel bir özellik taşımaktadır.²⁶⁵ Bu açıdan popüler kültürün çok sayıda insana hitap etmesi veya endüstrinin bir ürünü olarak ortaya çıkması, bu kültürün mutlak olarak bireyleri manipüle edeceği ya da bireyleri yansıtacağı anlamı taşımamaktadır. Dolayısıyla Fiske'ye göre popüler kültür, boyun eğme kültürü olmadığı gibi kitleler de endüstri tarafından boyunduruk altına alınarak kendilerini bağımlı kılan güçlere direnme gücünden yoksun bırakılmış insanlar değildir. Diğer bir ifade ile iktidara zafer hakkı tanımayan bu kültür, yaygın anlayışın aksine endüstrinin dayatmasına karşı insanların farklı yöntemler geliştirmesi adına insanları güdüleyen bir kültürdür. Bu açıdan Fiske için halk kültürünün aksine toplumsal farklılıklara dayanan popüler kültür, toplumsal uzlaşma ile betimlenmemiş, istikrarlılık ve geleneksellik arz etmeyen, çatışmacı, toplumsal düzenin bir ürünüdür. Bunun yanı sıra gelişmiş, sanayileşmiş toplumlar tarafından üretilen kitle kültürünün endüstrinin üretilip dağıttığı metallerden beslenmesi, bir olumsuzluk değil, aksine onun ekonomik açıdan yaşayabilmesi, varlığını sürdürebilmesi ve farklı toplumsal oluşumlardan beslenerek potansiyelini ortaya kayabilmesi için bir gerekliliktir.²⁶⁶

Adorno'nun kitle kültürü hakkındaki iddialarının aksine kültürü üretenin endüstri değil, halk olduğunu düşünen Fiske'ye göre, bu kültürün oluşmasında endüstrilerin oynadığı rol; “çeşitli halk oluşumlarının kendi popüler kültürlerini yaratma sürecinde kullanabilecekleri ya da reddedebilecekleri bir metinler ya da kültürel kaynaklar dağarcığı üretmektir.”²⁶⁷ Diğer bir ifade ile popüler kültür, bir yandan ekonomik çıkar peşindeki bir endüstri tarafından üretilip dağıtılırken diğer yandan “halkındır” ve halkın ilgisi sözü edilen endüstrinin ilgisi değildir. Bunun yanı sıra popüler kültür endüstriyel süreçlerden geçmiş olsa da Fiske'ye göre, üretim, tüketim ve pazarlama süreçleriyle tam olarak anlaşılabilir. Çünkü kültür, yaşayan canlı bir organizmadır ve dışardan dayatılmaz, ancak bir dayanışma olarak gelişebilir. Bu doğrultuda da kitleler veya toplum, sahte

²⁶³ David Manning White, “Mass Culture in America: Another Point of View”, Bernard Rosenberg – David Manning White (Ed.), *Mass Culture the popular Arts in America* (Second Printing), (ss. 13-21), The Free Press, New York 1965, 14.

²⁶⁴ John Fiske, *Popüler Kültürü Anlamak*, (Çev.: Prof. Dr. Süleyman İrvan), Parşömen Sahaf, İstanbul 2012, 15, 32.

²⁶⁵ Edibe Sözen "Popüler Kültür Retoriği: Sahiplik İçinde Yokluk, Rağbette Olma ve Sağduyu Bilgisi", *DoğuBatı*, Sayı 15, Mart 2012, 65.

²⁶⁶ Fiske, 207-209.

²⁶⁷ Fiske, 35-36.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bilince sahip, kendilerini köleleştiren sistemle ilişkilerine yabancı bir “aldatılanlar topluluğu” değildir.268 Fiske açısından popüler kültür, çağın şartlarının bir sonucu olarak endüstrileşmiş olsa da bu kültürü bir dayatma olarak değerlendirmek kültürün doğasına uygun değildir, çünkü kültür ve kültüre mensup olan kitleler, bir dayanışmanın ürünüdür.

Nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın toplumların beraber yaşamalarının bir sonucu ve teminatı olan kültür; insanların yaşadıkları ortama ve insan kavrayışlarına bağlı olarak, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için ürettikleri veya kabul ettikleri ürünler ve hayatı düzenleyici unsurlardan oluşan öğeler toplamıdır. Tarihsel sürece bağlı olarak da kültür, müteşekkil olduğu farklı unsurların değişen önem derecesine bağlı olarak farklı şekillerde gelişmiş ve buna bağlı olarak da farklı şekillerde tanımlanmıştır. Dolayısıyla bir topluma belli bir zaman boyunca ait olmayan kültür, insan ile çevre arasında bir müdahale değişkenidir.269 Kültürün dayanışmanın mı yoksa dayatmanın mı sonucu ortaya çıktığı iktidar/güç ilişkisine bağlı olarak kültürün halk, kitle, popüler gibi farklı kavramlarla tanımlanmasına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda kültürü tamamen halkın dayanışması olarak görenler olduğu gibi Adorno gibi kültürü üreten büyük otoritelerin bir dayatması olarak görenler de olmuştur. Ancak gelinen noktada tartışılması gereken esas konu; kitle içinde yer alan kitlelerin endüstrinin üretmiş olduğu kültüre hangi ölçüte göre rağbet gösterip göstermeyeceği; bu ölçütlerin moda, akım gibi söylemlerle endüstri tarafından manipüle edilip edilmeyeceği ve endüstrinin bu manipüle girişimlerine karşı bireylerin bilinçlerini ne kadar uyanık tutabilecekleridir.

KAYNAKÇA

- 1) Adorno, Theodor-Horkheimer, Max, Aydınlanmanın Diyalektiği (Çev.: Nihat Ülner – Elif Öztarhan Karadoğan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.
- 2) Ahıska, Meltem, "Kültürün Değeri", Defter, Sayı 8, İstanbul 1989, 7-14.
- 3) Alemdar, Korkmaz- Erdoğan, İrfan, Popüler Kültür ve İletişim, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.
- 4) Dollo, Louis, Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür, (Çev.: Özlem Nudralı), İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- 5) Erdoğan, İrfan, “Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayri Meşruluğu”, DoğuBatı, Sayı 15, Mayıs, Haziran, Temmuz 2001, 69-100.
- 6) Fiske, John, Popüler Kültürü Anlamak, (Çev.: Prof. Dr. Süleyman İrvan), Parşömen Sahaf, İstanbul 2012.
- 7) Gans, Herbert J., Popüler ve Yüksek Kültür (3. Baskı), (Çev.: Emine Onaran İncirlioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- 8) John G. Cawelti, "Popüler Kültür ve Çok Kültürlülük", (Çev.: İsmet Tekerek), Nazife Güngör (Der.), Popüler Kültür ve İktidar, Vadi Yayınları, Ankara 1999, 221-239.

²⁶⁸ Korkmaz Alemdar-İrfan Erdoğan, *Popüler Kültür ve İletişim*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994, 149.

²⁶⁹ A. L. Kroeber ve C. Kluckhohn, *Culture A critical Review of Concepts and Definitions*, Harvard University Printing Office, Cambridge 1952, 186.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- 9) Karagöz, Betül, "Hiçlik İçinde Yokluğu Aramak Popüler Olabilir Mi?" (4. Baskı), DoğuBatı, Sayı 15, Ankara 2012, 161-172.
- 10) Kroeber, A. L.- Kluckhohn, C., Culture A critical Review of Concepts and Definitions, Harvard University Printing Office, Cambridge 1952.
- 11) Lull, James, Medya İletişim Kültür, (Çev.: Nazife Güngör), Vadi Yayınları, Ankara 2001.
- 12) Sözen, Edibe, "Popüler Kültür Retoriği: Sahiplik İçinde Yokluk, Rağbette Olma ve Sağduyu Bilgisi", DoğuBatı, Sayı 15, Mart 2012, 57-68.
- 13) White, David Manning "Mass Culture in America: Another Point of View", Bernard Rosenberg– David Manning White (Ed.), Mass Culture the Popular Arts in America (Second Printing), The Free Press, New York 1965, 13-21.

DEVLET BİR MİT (BİR EFSANE) OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN
GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN
TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?

Doktora Öğrencisi, Hatice SÜRÜN

ÖZET

Bu çalışma devletin egemenliği nasıl kullandığını bu bağlamda egemen olan siyasal iktidarla meşruiyet arasındaki ilişkiyi ve siyasal iktidarın egemenliği gerçekleştirmek için ne tür araçlar ürettiğini anlatmaktadır. Günümüzde toplumlar değişime ve dönüşüme uyum sağlayabilmek adına uygun siyasal iktidarın yönetimine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda önemli olan mevcut iktidarın ya da iktidarların toplumun rızasını sağlamak için egemenliği nasıl kullandıklarıdır. Egemenliği idame ettirirken devletler yapısal olarak kurucu bir mit ya da ideoloji kurgulayarak da meşruiyet sağlarlar. Meşruiyet, egemen olan iktidarın sürekliliği için temel dayanaktır. Tarihten bugüne egemen olan siyasal iktidarlar, meşruiyetini klasik dönemde ilahi güç ya da tanrısal nedenlere dayandırırken, aydınlanma ve modern dönemle birlikte meşruiyet, toplumsal sözleşmeler ve halk egemenliği kuramına dayandırılmıştır. Mitolojiler de siyasal iktidarın meşruiyeti için en güçlü kaynaktır. Devlet erki, devletin kuruluş ve kökenini bir mit ya da efsaneye dayandırarak meşruiyetini sürdürmek ister. Mitlere siyasal iktidarın ideoloji araçları diyebiliriz. Kurucu mitler iktidara bağlılığı sağlar ve siyasal iktidarın varlığı kurucu mitle güçlenmiş olur. Klasik dönemde geçerliliği olan mitlerin işlevini modern dönemde ideoloji almıştır. "Mit"le (kurucu mitle) kurulan sistemler, ideolojilerle de desteklenerek kendine var olma imkanı bulur. Devletler kuruluş aşamasında egemen mitler yaratmışlardır. Ülkemizi örnek verecek olursak; Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden sonra yeni bir ulusal kimlik arayışına girilmiş ve ulus devlet inşa süreci olmuştur. İdeoloji, toplumsal formasyonu oluşturan zihni bir tasarımdır. Hatta ideolojileri, insanlara istikamet vermeye yarayan birer "harita" olarak tanımlayabiliriz.²⁷⁰ Toplumsal sürecin inşasında, bireyler, ideolojinin içinde kendilerini özneler olarak görmektedirler.²⁷¹ Hegel' e göre devlet tarihsel yaşamın yalnızca bir parçası değil, ama özü, asıl nüvesidir.²⁷² Bu bağlamda ortak soy, dil, din, kan bağı ve tarih kökeni ile milletin bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Zweig, insanın bir kutsala tabi olma, bir kutsal inşa etme, bir kutsal karşısında kendisini güvende hissetme dürtüsünün ne kadar kuvvetli olduğunu anlatır.²⁷³ Devletin yeniden üretiminde din olgusu belirleyici olup, bireyler, ilişkilerini din kutsalı üzerinden kurarlar. Bu çalışma ideoloji, kültür ve dinin kolektif olarak kimliklerin zihni olarak tasarımında bir nevi gösterge olduğundan bahsederek egemenliğin nasıl üretildiğini anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal iktidar, egemenlik, ideoloji, mit, meşruiyet

²⁷⁰ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.25

²⁷¹ Louis ALTHUSSER, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, 2000, s.65.

²⁷² Ernest CASSİER, Devlet Efsanesi, Kasım 2005, s. 431.

²⁷³ Dursun Ali TÖKEL, Mitler, Semboller ve Batı'nın Ruhunu, Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı, Ağustos 2014, s.16-30.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

DEVLET BİR MİT (BİR EFSANE) OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?

İktidar ve siyasal iktidarların meşruiyet kaynakları siyaset bilimi ve siyaset tarihinin her zaman tartışılan kavramlarıdır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar olan süreçte tüm anlaşmazlıkların ana sebebi iktidar ve bu bağlamda iktidarın kime ait olduğudur.

Siyaset biliminin ana konularından biri olan egemenlik ve iktidar arasındaki ilişkiyi açıklarken meşruiyet kavramını açıklamadan devlet egemenliğini açıklayamayız. Meşruiyet egemen olan siyasal iktidarın idamesi için gerekli koşuldur.

İktidarlar egemenliğini devam ettirebilmek için bir meşruiyete dayandırmak zorundadır. İktidarın meşruiyeti ve egemenliğin kullanımı bugün hala güncel olan konulardandır. Tarihten bugüne egemen olan, meşruiyetini ilk dönemlerde ilahi güç ve tanrısal nedenlere dayandırırken, aydınlanma ve modern dönemle birlikte özellikle Avrupa' da toplumsal yaşamda ki dönüşümler, örgütlenme biçimi ve değişen toplum beklentileri ile birlikte meşruiyet, toplumsal sözleşmeler ve sonrasında halk egemenliği kuramına dayandırılmıştır. Değişen paradigma ile birlikte egemenlik, kuvvetler ayrılığı prensibi ile açıklanarak rasyonel olarak da tanımlanmaya çalışılmıştır. Bugün, modern devlet tanımını yaparken artık demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkeleri kavramlarını kullanarak bu bağlamda kuvvetler ayrılığı prensibini ve özellikle yasama, yürütme ve yargının meşruiyeti tartışılmaktadır. Demokratik hukuk devletinde, devlet aygıtının egemenliği nasıl kullandığı önemli bir meseledir. Egemenlik; yetkisini yetkisinden alan iradedir, yani eylem alanını, ne yapabileceğini, ne yapması gerektiğini, ne yapamayacağını, ne yapmamamsı gerektiğini kendisi belirleyen iradedir.²⁷⁴ Egemenlik bu bağlamda sınırsız ve bölünmezdir ve başka iradelerin yükümlülüğüne de giremez.

Meşruiyet, Egemenlik ve İdeoloji

1) Meşruiyet

Meşruiyet kavramı (Latince 'yasa ilan etmek' anlamındaki legitimare'den gelir) yasallık anlamına gelir.²⁷⁵ Bu anlamıyla meşruiyet, toplumsal düzenin inşası için devleti yönetenlerin kullanmış olduğu zorlayıcı güç ve otoritedir. Meşruiyet; mevcut siyasal iktidarın sürekliliği için tek dayanak ve siyasal iktidarla toplum arasında bir sözleşmedir. Meşruiyet siyasal iktidarın kabul edilebilirliği ile kendisini idame ettiği hareket alanıdır. Siyaset felsefesi açısından meşruiyet toplumun düzenini sağlayan iktidara itaat anlamına da gelir.

Meşruiyeti açıklarken iktidar kavramını da açıklamamız gerekir. İktidar kavramı, güç yetkisini elinde bulundurma olarak da adlandırılabilir. İktidar kelimesi yönetme ve devlet gücü bağlamında ele alındığında egemenlik kavramı ile özdeştir. İktidarlar varlıklarını adalet, eşitlik, güvenlik veya siyasal bütünlüğün nihai sağlayıcısı olarak devam ettirirler. Meşruiyet; birey-toplum- siyasal iktidar arasında ki ilişkilerin üzerine bina edildiği ilkeleri, kuralları ve değerleri göstermektedir.²⁷⁶ "Ferrarotti'de meşruiyet; bir ilk sebep arayışı olarak 'ideal' bir düzeni, sağlam bir temellendirmeyi, aşkın bir değer veya ilkeyi ve gelecek için davranış kalıplarını içeren devletin popüler bir egemenlik

²⁷⁴ Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.385.

²⁷⁵ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.306.

²⁷⁶ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.42.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ve kuşatıcı bir bütünlük sağlaması şeklinde tanımlanır. Sorokin’de meşruiyeti aynı anlamda, bir düşünce ve eylemin haklı bir kökene dayandırılıp rasyonelliğinin ispatlanması çabası olarak değerlendirir.²⁷⁷ Ve meşruiyetin sağlanması için de toplumsal rıza, toplumun onayı ve toplumsal mutakabat gereklidir. İşte toplumsal rızayı sağlama hususunda devletler ideolojik aygıtları kullanarak bir nevi de meşruiyetlerini sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.

2) Egemenlik

Egemenlik başka hiçbir güce ihtiyaç duymayan en üst siyasi otorite ve güçtür. Bodin, egemenliği mutlak, sınırsız, devredilemez ve bölünemez olarak tanımlar. Bölünmez ve mutlak olmasından kasıt tek bir ulus toprağında olmasından kaynaklanmaktadır. Bodin, dünyevi iktidarların egemenliğinin ilahi otorite ile desteklendiğinden bahseder.²⁷⁸ Egemenlik kavramı aynı zamanda kurucu iktidar olarak da tanımlanmaktadır. Egemenlik tanımında ki sınırsızlık ifadesinden de anlaşılacağı gibi devlet tam anlamıyla değişmez, değiştirilemez, yapısı itibari ile ulaşılmazlığı da temsil eder. Egemenlik, kendinden başka hiçbir şey tarafından belirlenmemek gibi, kendine ve yalnızca kendine özgü bir özelliği olan iradedir.²⁷⁹ Bu irade, ulusal sınırlar içinde tekil iradeleri ortadan kaldıran kesin bir devlet hâkimiyetiyle özdeşleşirken, uluslararası düzlemde ise devletin mutlak bağımsızlığını ifade eder.²⁸⁰ Machiavelli egemenliği, “Latince “en üstün iktidar” anlamına gelen “superanus” sözcüğüyle”²⁸¹ açıklamıştır. Tüm bu kavramsal tanımlamalardan anlaşılacağı gibi en üst idare ve otorite anlamında ki egemenlik siyasi iktidarın emretme gücüdür. Carl Schmitt’e göre, egemen, olağanüstü hale karar verendir.²⁸² Devlet olabilmeyen en önemli özelliği karar verebilme iktidarına sahip oluşudur. Devleti bu bağlamda güçlü kılan siyasal karar verme yetisine sahip olmasıdır. Devlet tüm meşruiyetini karar verebilme gücünden alır. Egemen olan siyasal iktidar temel olarak meşruiyetini kurucu iradeden alır. Devlet meşruiyetini sadece kendisine dayandıran, toplumu da bu bağlamda şekillendiren olgudur.

Rousseau’ya göre egemenlik daha çok güç anlamında kullanılmıştır. Ve siyasi olarak egemen olan “ilk var olan”dır.²⁸³ Rousseau’nun egemenliğe yaptığı vurgu Tanrısal güç ve iradeyi işaret etmektedir. Söz konusu düşünürlere göre, egemen olan, yüce iktidarı elinde tutan son kişidir, demek ki onun üstünde dünyevi hiçbir güç olamaz.²⁸⁴ Devlet hem en büyük insani güç, hem de en yüksek insani otoritedir. Devlete bu denli güç atfedilmesinden de anlaşılacağı gibi devletin karşı konulmaz bir üstünlüğü söz konusudur. Bireyler karşısında, iktidar varlığı sorgulanmaz bir unsurdur. İşte bu bağlamda devlet gücü ve otoriteyi temsil eder.

Egemenlik kavramını açıklarken ulus egemenliği kavramına da değinmemiz gerekir. Ulusal egemenlik teorisinde egemenlik tanrı yerine artık ulustadır. Bu da demektir ki bir topluluk ulus olarak var olduğu anda toprakları üzerinde ki tüm bireyler üzerinde tebi ve zorunlu olarak, egemenlikle donatılmıştır.²⁸⁵ Machiavelli ise modern devlet düşüncesi ile klasik anlayışın yerine rasyonel temeller üzerine bir devlet kuramı geliştirmiştir. Machiavelli hikmet-i hükümet kavramı

²⁷⁷ Halis ÇETİN, Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı, s.67.

²⁷⁸ Andrew HEYWOOD, Siyaset Teorisine Giriş, Ekim 2011, s.110.

²⁷⁹ Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.383.

²⁸⁰ A.g.e, s.17.

²⁸¹ Kemal GÖZLER, Devletin Genel Teorisi, Bursa 2012, s.78.

²⁸² Carl SCHMITT, Siyasal İlahiyat, Şubat 2004, s.13.

²⁸³ Cemal Bali AKAL, Devlet kuramı, Ekim 2011, s.368.

²⁸⁴ A.g.e, s.368.

²⁸⁵ A.g.e, s.395.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ile egemenlik anlayışına farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Machiavelli, “devlet aklı”nı işleten güç olarak, siyasetin “kurucu” vasfını ontolojik temele oturtan kişidir. Bu nedenle de, devlet aklı, iktidarın kişileştirilmesinin ötesine sıçrayarak, doğrudan “siyasallık kurabilme” yeteneğine göndermede bulunur.²⁸⁶

Siyasal İktidarın Meşruiyeti

Siyasal iktidarın meşruiyet kaynakları klasik ve modern olarak ayrılır. Klasik meşruiyet kaynaklarını incelediğimizde din, mitoloji, gelenek ve kahramanlık ayrımı mevcuttur. Toplum ya da bireyleri yönetirken devletler yönetilenleri bir arada tutmak, bütünlüğü sağlamak ve belli bir düzeni oluşturmak için çeşitli meşruiyet kaynaklarına ihtiyaç duyarlar. İnsanların kurallarla yönetilmeyi kabul etmesi için, o kuralları söyleyen aşkın bir güce rıza göstermek en belirgin yoldur.²⁸⁷ Bu da din kutsalı üzerinden gerçekleşir. Çünkü toplumsal bütünlüğü ve dayanışmayı sağlamak için siyasal iktidar için dinin gücü önemli ve belirleyici olmuştur. Dinin bu kadar önemli olması siyasal iktidarın da kutsallaştırmasındandır.

Siyasal iktidarın kaynağı doğaüstü dinsel temellere dayandırılarak beraberinde dünyevi ve manevi iktidar siyasal yapı içinde var olmuştur. Hatta egemenliğe atfedilen kutsallıkla siyasal iktidarı yönetenlere özellikle Ortaçağda Tanrı-Kral denilmiştir. İktidar tanrıdan gelir ama o onu kullanan krala topluluk tarafından verilir. Tanrı siyasal iktidarı ortak yararın sağlanması için vermiştir. Bireyler de bir toplumun üyeleri olarak kendi aralarında siyasal bağlılık sözleşmesi yaparak siyasal iktidarın kullanılmasını seçilen monarka vereceklerdir. Yani dünyevi düzenin yaratıcısı artık insandır.²⁸⁸ Egemenliğin Tanrı’ya değil halka ait olduğu düşüncesinin benimsenmesi, önce laik monarşilerin sonrada ulus-devletlerin demokratik meşruiyetini pekiştirir.²⁸⁹ Siyasal iktidarın meşruiyeti, mevcut yönetimin kabulünü sağlama ve yönettiği topluma kendini kabullendirmesidir. Tüm siyasal iktidarlara kendilerinin meşru ve haklı otorite olduğunu iddia eder. Ve toplum nezdinde kabulünü sağlamaya çalışır. Bu kabul ve haklılaştırma için de toplumsal bütünleşme ve entegrasyon gerekli şarttır. Siyasal iktidarın tek dayanağı mutlak ve tek olmasıdır. Meşruiyet, toplumda yaşayan bireylerin tüm yaşayışları boyunca toplum içindeki sosyal, ekonomik, hukuki, iktisadi ve siyasal ilkeleri belirleyen otoritedir.

Mit

Bugün mit (usture) denince daha çok, bulanık bir düşünce, yalan, hata gelir akla. Mit’in bir başka manası da, ilkel kavimlerin rüyası. Yani kelime her iki halde de aleyhte bir değer hükmü belirtiyor, ideoloji gibi. Sosyolog için mit gerçeği bir iç mantığa kavuşturan zihni inşa.²⁹⁰ Daha geniş ve gerçek anlamda mit reel dünyada olan olaylara hakim olmamızı sağlar. Mitlerde gizem ve efsaneleştirme mevcuttur. Klasik dönemde geçerliliği ve hükmü olan mitlerin işlevini modern dönemde ideoloji almıştır. İdealize edilen düzen kurmak ve devam ettirmektir. Mitlerle kurulan sistemler ideolojilerle de sağlanmıştır ve egemen olan siyasal iktidarın bekası sağlanmaya çalışılmış olur.

²⁸⁶Ozan ERÖZDEN, “Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet”, Cemal Bali Akal (der), Machiavelli: Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite (içinde), Dost, Ankara, 2012, s. 63.

²⁸⁷Mümtaz’er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.48.

²⁸⁸Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.133.

²⁸⁹Giovanni SARTORİ, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan, Yetkin Basımevi, 1993, s. 30.

²⁹⁰Cemil MERİÇ, Umrandan Uygurluğu,2008, s.263.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mitolojiler de siyasal iktidarın meşruiyeti için en güçlü kaynaktır. Devlet erki, devletin kuruluş ve kökenini bir mit ya da efsaneye dayandırarak bu bağlamda meşruiyetinin devamlılığını sağlamak ister. Hatta mitlere siyasal iktidarın “ideoloji metinleri²⁹¹”de diyebiliriz. Kurucu mitler iktidara bağlılığı da sağlar ve siyasal iktidarın varlığı kurucu mitle güçlenmiş olur. Egemenlik kavramı çok esnek deyimlerle tanımlanmak gibi temel bir özellik sunar, bu da onun etkinliğini fazlasıyla sorumlu kılar. Bu anlamda bir mittin söz edilebilir.²⁹² Egemenlik mitleri kurucu devletin iktidar aracıdır.

Dini özellikli mitler, dini olanla dünyevi olan arasında bir köprü olarak siyasal iktidarın egemenliği ve meşruiyeti için araç olmuşlardır. Yine din olgusu da aynı mitlerin yaptığı etki gibi birey-toplum-siyasal iktidar arasındaki ilişkileri inşa edip şekillendirmeye çalışan bazen yazılı bazen de söylemlerle kendini gösteren araçlardan biridir. İdeoloji, bir anlam kümesi olarak toplumun stratejik fonksiyonlarının birinin başköşesini tutmaktadır, ideolojileri bu açıdan ele aldığımız zaman onları, insanlara istikamet vermeye yarayan birer "harita" olarak görürüz.²⁹³ Öyle bir harita ki tüm işleyiş adım adım planlanarak yönlendirilerek toplumda hafıza oluşturmuştur. Egemen olan, siyasal iktidarını idame ettirmek için ideolojik aygıtlara da başvurarak bir nevi yön verme, toplumu yönlendirme ile amacına ulaşmış olur.

3) İdeoloji

İdeoloji kavramı Fransız Devrimi ile birlikte yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1976'da Fransız Filozof Destutt de Tracy tarafından icat edilen ideoloji terimi çoğu siyaset bilimci tarafından açıklanmıştır. Karl Marx'a göre ideoloji “yönetici sınıfın fikirlerine, yani sınıflı sistemi desteklemeye ve sömürüyü devam ettirmeye katkıda bulunan fikirlere karşılık geliyordu.²⁹⁴ Marksist anlamda ideolojini tanımlayıcı vasfı, onun sahteliğindedir. İdeoloji alt sınıfları şaşırtarak ve yanıltarak, tüm sınıflı toplumların taşıdığı çelişkilerin üzerini örter.²⁹⁵ İdeoloji sosyolojik ve kültürel bir olgudur. İdeoloji içerisinde tarihsel, dinsel, kültürel ve psikolojik faktörleri de barındırır. İdeolojinin varlığından bahsetmek için grup bilinci ve topluluktan bahsetmek gerekir. Çünkü ideolojide yapılan vurgu bireylere hareket olgusu katması gerekir ki bu sebeple, toplu harekete dönüşsün. Bireylerin ideolojide kendisinden bir ben öznesi de bulması gerekir. İdeolojiye düşüncenin harekete geçmiş hali de diyebiliriz. İdeolojinin bütüncül amaca ulaşması için bireysel bilincin oluşturduğu tasavvur ve belli bir grubun haklılığı gerekir. Marx'a göre ideolojilerde gerçeğin tam manası ile çarpıtılması yani mistifikasyonu vardır. Mistifikasyon gerçeği hayali bir dünya haline getirmektir.²⁹⁶ Bu çarpıtma her sosyal sınıfın zihninde oluşan gerçeğin çarpıtılmış olmasıdır. İdeolojilerin başlıca özelliği, onun bir simgeler sistemi olmasıdır.²⁹⁷ İdeoloji ile kendilerinde ben öznesi bulan bireyler simge ve sembollerin kurduğu iletişimle beraber bütüncül bir topluluk olurlar.

William James ideoloji kavramını açıklarken yumuşak ve sert ideoloji olmak üzere ikiye ayırmıştır. "Sert" ideoloji dediğim zaman, sistematik bir şekilde işlenmiş, temel teorik eserlere dayanan, seçkinlerin kültürüyle sınırlandırılmış, muhtevası kuvvetli bir yapı kasteder. "Yumuşak" ideoloji ile

²⁹¹ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.50.

²⁹² Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.370.

²⁹³ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.25.

²⁹⁴ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.59.

²⁹⁵ A.g.e, s.58.

²⁹⁶ Cemil MERİÇ, Umrandan Uygurluğu, 2008, s.266.

²⁹⁷ Doğu ERGİL, İdeoloji ve Milliyetçilik, 1983, s.38.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

de, kitlelerin çok daha şekilsiz inanç ve bilişsel (cognitive)sistemlerini kasteder.²⁹⁸ Gramsci'nin de ifade ettiği gibi, egemenler, felsefelerini, kültürlerini ve etik değerlerini öğretmek, zenginliklerini, güçlerini ve konumlarını güçlendirmek ve sürdürmek için kitle iletişim araçlarını kullanırlar.²⁹⁹ Yine Marksist anlayışa göre, siyasi otorite, toplumun inanç ve değerler sistemini şekillendirir ve bu bağlamda kültürel ve ideolojik araçları kullanır.

Devlet Egemenliğinin İnanç ve İdeoloji Üzerinden Temellendirilmesi

Bir sistemin istikrarının devam etmesi için toplum içinde inşa edilmiş olan değerler ve inançlar en belirleyici unsurdur Devletler yani egemen olan siyasal iktidarlar kuruluş aşamasında ideoloji ile birlikte egemen mitler yaratmışlardır. Bir nevi kurgulanmış efsaneyi gerçeğe dönüştürmüşler ve bu dönüşümü de kalıcı hale getirmişlerdir. Modern devlet bulunduğu coğrafyayla bütünlük oluşturan devlettir. Devlet konumlandığı coğrafyada egemenliğini kadim bir anlayışla medeniyet tasavvuru inşa ederek idame ettirir.

Ülkemizi örnek verecek olursak; Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden sonra yeni bir ulusal kimlik arayışına girilmiş ve ulus devlet inşa süreci olmuştur. Ortak soy, dil, din, kan bağı ve tarih kökeni de milletin bütünlüğü sağlayan kavramlardır. Yine etnik kimlikte milleti tanımlama açısından önemlidir. Ulusların inşası sürecinde, etken olan faktörler siyasal faktörler olmakla birlikte, kültürel bir altyapıya da sahiptir. Kültürel milliyetçilik olarak tanımlayabileceğimiz bu kavramda kültür ögesine yapılan vurgu daha çok bir milletin ayrı bir medeniyet olarak inşa edilmesine yapılan vurgudur. Özellikle belli bir kültürel karaktere atfedilen kültürel milliyetçilik, ulusun sadece bir grup olmaktan daha çok kadim ve köklü bir soy ve ulusal kimlik vurgusu yapar. Yalnız milliyetçilik seçkin bir zümre kültüründen ziyade mitler, gelenekler ve efsanelere dayanarak inşa ediliyorsa aşağıdan yukarı bir inşa söz konusudur. İdeolojinin, içinden çıktığı kültürel sistemden bazı öğeler seçip, onları vurgulaması, merkezi duruma getirmesi olağandır.³⁰⁰ Bu merkezileştirme inşa edilen sistem ideolojisinin ana amacına ulaşması içindir. Anthony Smith, etnik kökeni şu şekilde tanımlamıştır; Kolektif özel ad, ortak soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da özel bir yurtla bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında ki dayanışma duygusu.³⁰¹ Millet olabilmenin unsuru ulusal tarih ve ortak kültürel bir geçmişin olabilmesi ile mümkündür. Ernest Gellner, "modernleşme ve özellikle sanayileşme ile birlikte toplumların sosyal hareketliliği, kişisel mücadeleyi ve rekabeti ilerletmiş ve böylece yeni bir kültürel bütünlüşme kaynağını gerektirdiğine dikkat çekmiştir. Bu milliyetçilik tarafından sağlanmıştır."³⁰² Bu bağlamda milliyetçilik ideolojisi dönemsel sosyo ekonomik şartlardaki değişimle kendine yer edinerek ortaya çıkmıştır.

Türkiye örneğinden devam edecek olursak; bünyesinde birçok kimliği barındırmasına rağmen Türk etnisitesi yaratılmış ve devamında bir coğrafi ve kurucu mite dayandırılan tarih altyapısını da içeren Türk Tarih Tezi oluşturulmuştur. Bu dönemde oluşturulan Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi ile yeni Türk milli kimliğinin inşası amaçlanmıştır. Yine Oğuz Kağan Destanı da kurucu ideoloji mitlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda kurucu Cumhuriyetin ideolojisi de Türk ulusçuluğu olmuştur. Johan Gottfried Herde, ulus kelimesini tanımlarken ayırt edici bir lisan, kültür ve ruh ile

²⁹⁸ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.14.

²⁹⁹ Esra ARSAN- Savaş ÇOBAN, Medya ve İktidar, Nisan 2014, s.49.

³⁰⁰ Doğu ERGİL, İdeoloji ve Milliyetçilik, 1983, s.19.

³⁰¹ Ozan ÇAĞLAR, Milliyetçilik ve Türkiye'de Milliyetçi Akımlar, sayfa 16.

³⁰² Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.155.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

karakterize edilen bir organik gruptur demiştir.³⁰³ İşte ulus için karakteristik ve üstünlük atfedilen bir millet vurgusu belirleyicidir. Millet olgusu o ulusu oluşturan topluluğun kimlik kazanması ile oluşur. Kimlik bireyin kendini anlamlandırması ve kendisinde içsel bir düşünce oluşturmasıyla anlam kazanır. Ulus, Latince’de doğmak anlamına gelen “nasci’den türemiş olan ulus (nation) kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerin bir toplamı tarafından şekillendirilen kompleks bir olgudur.³⁰⁴ Herder’in kültür ögesine yaptığı vurgu önemlidir. Ulus olabilmenin temel özelliği kolektif bir kültür ve değerler sisteminin sahiplenilmiş olmasıdır. Türklerin kökeni ile ilgili destanlarla milliyetçilik unsurları da yükseltilerek “Türk ulus milleti” kültürel öğelerle desteklenmiştir. Bizim kurucu ideolojimiz de Kemalist milliyetçilik (Kemalizm) olmuş ve kuruluş aşamasında oluşturulan ideoloji ile birlikte bir devlet dini de amaçlanmıştır. Devlet inşa edilen ideoloji üzerinden egemenliğini de sağlamaya çalışmıştır. Eric Hobsbawm tarihsel devamlılık ve kültürel saflığa duyulan inancın değişmez biçimde bir mit olduğunu ve dahası milliyetçiliğin kendisi tarafından yaratılmış bir mit olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁵ Hobsbawm’a göre, milliyetçilik ideolojisi milleti oluşturmuştur. Ulusların kullandığı bayraklar, ulusal marşlar, milli akademiler ve eğitim politikaları milli bir kimlik inşasının sembolleridir de diyebiliriz.

Uluslar kendilerini tanımlarken herkes için benimsenen ve ortak paydada buluşulan bir yurttaşlık bilinci ile tanımlar. Jean Jacques Rousseau, bireylerin gerçek yurttaşlara dönüşmesinde dinin çok önemli bir role sahip olduğunu, temelinde din olmayan hiçbir devletin kurulmadığını söyler. Hatta bu yurttaşlığın öncelendiği devlet dinidir.³⁰⁶ İnsan dini ve yurttaş dini kavramından avantajlarının birleşmesi ile ahlaki bir zeminde kamusallaşmış bir dinden bahseder. Sivil demesinin sebebi ise din olgusunun sadece dünyevi olmadığını, uhrevi de olduğunu, aynı zamanda siyasal ve toplumsal amacı da olduğunu vurgulamak içindir. Ve insanın toplumsal yaşamda hayatını sürdürebilmesi için bir dine mensub olması gerektiğini de ifade eder. Rousseau’ ya göre din devletin kullandığı araçtır. Dindaşlık ve yurttaşlıktan bahsederek modern dönemde artık meşruiyetin toplum sözleşmeleri ile sağlandığını da ifade eder. Gertz’e göre din "insanlarda uzun süreli, geniş kapsamlı, güçlü ve güdüler yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemi"dir.³⁰⁷ Din özellikle bireylerin alt kimliklerini belirleyici ve tamamlayıcı unsurdur. Ülkemizde de din olgusu kültürel anlamda toplumda etkililiği olan olgu olarak Cumhuriyetin inşa sürecinde kitleleri etkileyen bir rol oynamıştır.

Modern ulus devletler kurulduğunda toplum sözleşmeleri ile halk meşru bir hak kazanmış ancak yine de din kamu düzenini sağlama noktasında belirleyici olmuştur. “ Bireylerin devletle kurduğu iletişim sonucu bireyle devlet arasında bir birlik duygusu oluşur. Bu birlik duygusunun temelinde vatan sevgisi ve dindaşlık bulunmaktadır. Rousseau’ ya göre vatan sevgisi bu amaca ulaşmak için en elverişli araçtır. Bu amaç için üç şeye ihtiyaç vardır. Ulusal eğitim vermek, kamuoyunu düzenleme ve denetleme yapmak ve özel durumlar ve mitler yaratılarak toplumu bir arada tutmak. Dindaşlık, devletin yarattığı toplumun dini ve yurttaşlık dini olarak adlandırılır. Bu din devlet tarafından yaratılmış ve devlet tarafından denetim altındadır.”³⁰⁸ Dinin, insanların siyasal inançları içinde böyle merkezî bir yeri olduğu yeni bir bulgu değildir.³⁰⁹ Din faktörünün birleştirici,

³⁰³ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.153.

³⁰⁴ A.g.e, s.153

³⁰⁵ A.g.e, s.157.

³⁰⁶ Mümtaz’er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.533.

³⁰⁷ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.37.

³⁰⁸ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler, s.477.

³⁰⁹ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992,s.30.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

toparlayıcı ve insanların zihin ve duygularında ki bütünleştirici faktör olması iktidarların bu iktidar aracını kullanmalarına sebep olmuştur.

Mitoloji ya da efsanelerle toplumun belli anlamda kültürel ihtiyacını karşılamak da amaçlanmıştır. Milletin kökenini belli bir mite dayandırarak o toplumda ki birliktelik, bütünlük ve dayanışma ruhunu güçlendirmek amaçlanarak, yine millete belli bir kutsallık atfedilmiştir. Atfedilen kutsallıkla bireyler kendini özdeşleştirerek kendilerinden aşkın bir vasıfla bir anlamda her birey kendine de üstün bir ben olgusu oluşturmuştur. Siyasal iktidar da meşruiyetini mitler üzerinden sağlamlaştırmıştır. Hatta mitoloji bir toplumda kültürün yapmış olduğu tüm görevleri üstlenir ve insanlara niçin yaşayıp niçin ölmesi gerektiğini öğretir.³¹⁰ Köken miti ile bireyler kendini gerçekleştirip, devlete olan aidiyetlerini de arttırmış olurlar. Talcot Parsons'a göre, bir toplumsal sistemin varlığını devam ettirebilmesi yani toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi için kültürel örüntülerin korunması ve sistem içi gerilimlerin giderilmesi gerekir.³¹¹ Egemen olan güç ve otoritesini kullanarak bütünleşmeyi ve bu bağlamda dinsel kurumlarla da bireylerde ki birliktelik ve bağlılığı arttırmış olur. Böylece hem meşruiyet ve iktidar korunmuş, halkın kontrolü de sağlanmış olur. Din olgusunun ideolojik olarak toplumda bir denge fonksiyonu ve bireylerde kendini gerçekleştirme işlevi, onun siyasi alanda etkin bir rol almasını sağlamıştır.

Althusser için ideoloji, kendine göre bir mantığı, bir tutarlılığı olan, belli bir toplum içinde tarihi bir varlığı ve bir görevi bulunan tasavvurlar (imajlar, mitler, fikir veya mefhumlar..) bütünüdür.³¹² İdeoloji, toplumsal yapıyı inşa eder ve toplumsal gelişimin işleyişi içinde, ilişkilerin bütününe hiçbir zaman görmeyen bireyler, kendilerini özneler olarak görmektedirler. Başka bir söyleyişle; belirli bir ideoloji, belirli somut koşullar altında insanları olduklarından değişik özneler haline gelmeye çağırır.³¹³ Althusser, ideolojiyi tanımlarken somut bireylerin özneleştirilmesini, bir çağırma metaforuyla açıklıyor. "Ey Türk gibi".³¹⁴ Bu bağlamda ideolojiler çağırma sesinin etkinliği ile bireyler arasında yaygınlaşır. Bireyler kendilerinde ideolojilerle bir "ben" öznesi de fark etmiş olurlar. Toplumlar ideoloji ile varolurlar. Bu bağlamda tarih içinde kendilerinden bir parçayı toplumlar ve bireyler ideoloji ile bulurlar. Adeta ideoloji topluma hayat verir de denebilir.

Türkiye'de modernleşme çabası ile birlikte bir ulus devlet inşası oluşturulmaya çalışılmış ve bu bağlamda Türk ulusçuluğu ideolojisi oluşturulmuştur. Ulusal kimliğin inşa süreci ve ulusal bağlılığı sağlama da mitlerden yararlanılmıştır. İdeoloji, egemenliği sürdürme de belirleyici de olmuştur. Ulus tanımını yaparsak eğer, ortak bir bilinç ve irade ile birlikte yaşayan toplumlardır diyebiliriz. Devlet ise örgütlenmiş egemen ulusun kendisidir. Ernest Gellner, sanayileşme ile birlikte toplumların gelişimini, toplumların sosyal hareketliliğine bağlı olarak oluştuğunu ve bunun da milliyetçilik tarafından sağlandığını ifade etmiştir.

Hegel'in devlet anlayışında da tarih vurgusu vardır. Hegel'e göre devlet tarihsel yaşamın yalnızca bir parçası değil, ama özü, asıl nüvesidir.³¹⁵ Devlet ve vatandaş olma bilinci tarihsel vurgu ile asıl amacına ulaşmış olur. Egemenlik kavramına tanrısal boyut yüklenerek devlet bir nevi kutsallaştırılır. Egemen olan hem tarihsel nüvelerle, hem de dini olgularla bireylerde bir zihniyet

³¹⁰ Mümtaz' er Türküne, Siyaset, Ekim 2006, s.51.

³¹¹ A.g.e, s.524

³¹² Cemil MERİÇ, Umrandan Uygurluğa, 2008, s.268.

³¹³ Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, s.9, 11.

³¹⁴ A.g.e, s.10.

³¹⁵ Ernest Cassier, Devlet Efsanesi, Say Yayınları, s. 431, İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tasarımı sağlar. Din olgusunun toplumların siyasal tercihlerini belirlemede de öncü niteliği olmuştur. Carl Schmitt'e göre: "Modern devlet teorisini belirleyen tüm kavramlar, özlerinde sekülerleşmiş teolojik kavramlardır". Bu bağlamda egemenlik, devlet ve millet kavramları da birbiri ile özdeştir diyebiliriz. Devletin yeniden üretiminde din kavramı birleştirici olmuştur. İnsanlar birbiri ile ilişkilerini din üzerinden kurarlar. Be nedenle dini olana toplumsal diyebiliriz. Antik Yunan'ı örnek verirsek eğer her şehrin bir Tanrısı vardır. Hatta o tanrı inancı da şehri yaşatır.

İdeoloji, kutsal alanla ilgilidir. Durkheim'in tanımına gidersek toplumsal olanın din kavramı ile açıklanacağından bahseder. Söylem, sembol ve mitosların toplumu biçimlendirmedeki önemine de vurgu yapmıştır. Bodin'in egemenlik tanımı da bu bağlamda Tanrı'yı işaret eder. Ve Tanrı'nın iktidar gücü ile devletin iktidarını tanımlamıştır. Hatta Bodin egemenliği kurumsallaşmış siyasal iktidarın meşruiyet aracı olarak tanımlamıştır. Ve tüm meşruiyet din kavramının kutsallaştırması ile mitolojinin beraberliği üzerinden devam eder. Bu kutsallaştırmayı siyaset alanına taşıdığımız zaman mutlaka egemenliği devam ettirmek için zamanın ya da mekanın kutsallaştırıldığı yerler aramamız gerekir. Zweig, "Dünün Dünyası" adlı eserinde insanın bir kutsala tabi olma, bir kutsal inşa etme, bir kutsal karşısında kendisini güvende hissetme dürtüsünün ne kadar kuvvetli olduğunu anlatır.³¹⁶ Tüm bu kutsallaştırmaların amacı bir milletin aşkınlığını tanımlamak içindir. İnanç ve ya din kolektif olarak kimliklerin oluşmasında etkili olmuştur.³¹⁷ Belirlenmiş ideolojik sembol ve mitlerle devlet egemenliğini meşru kılmıştır. Millet olgusu ve millet olma bilinci inşa edilerek devlet sürekliliğini kutsal ve efsanelere dayandırarak sağlamlaştırmıştır. Türk milliyetçiliği ideolojisinin inşa sürecinde de ulus-devlet oluşumu bu bağlamda gerçekleşmiştir. Beraberinde devlet iktidarını egemenliğini ideoloji düzeyinde yeniden üretmiştir.

Sonuç

Siyasal iktidar meşruiyetini sürdürebilmek için toplumsal düzeni kurmak ve sağlamak zorundadır. Belirlenen amaca ulaşmak için çeşitli ideolojik araçları da kullanarak iktidarını sağlamlaştırmıştır. Devletler kuruluş aşamasında özellikle mitler ve dini araçlarla toplumu yöneterek meşruiyeti sağlamışlardır. Toplumsal dayanışmayı sağlama, toplumu düzenleme, topluma yön verme devletin egemenliğinin zorunlu ve nihai sonucudur. Egemen olan siyasal iktidar meşruiyeti bazen toplumsal rıza ile bazen de zor kullanarak sağlamış olur. Meşruiyet bu bağlamda sürekliliği olan ve siyasal iktidarlar ile değişebilir bir kavramdır. Yalnız her ne kadar rıza kavramı ile açıklansa da devletin gücü ve otoritesi düşünüldüğünde devlet aygıtının meşruiyeti zor kullanarak da sağladığı söylenebilir. Tabi bu olağanüstü durumla karşılaştığında devletin kendini koruma refleksi ile davranması ile ilgili bir durumdur.

Egemen olan dil, din, tarih ve mitler üzerinden meşruiyetini sağlamaya çalışmıştır. Devlet aygıtı, ideolojik araçları kullanırken, bireylerin arasında aidiyet ve bağlılığı sağlamlaştıracak araçlar kullanmıştır. İdeoloji devlet aygıtını elinde bulunduran elitlerin ya da seçkinlerin, devlet aygıtını meşrulaştırmak için kullanmış oldukları çoğunlukla sistematik, pragmatik ve irrasyonel değerler bütünüdür.³¹⁸ Örneğin, Türkiye Cumhuriyetinin resmi ideolojisi olan Kemalizm modernleşme ile birlikte kurgulanmış ve toplumu tarih, dil ve soy miti ile birleştirerek başarılı olmuştur. Bu bağlamda siyasal iktidarlar kurucu mit ve ideoloji araçları ile devleti yeniden üretmişlerdir. Egemen ideoloji bütüncül olarak Kemalizm ile hayat bulmuştur. Modernleştirici ve özellikle içerisinde

³¹⁶ Dursun Ali TÖKEL, Mitler, Semboller ve Batı'nın Ruhu, Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı, Ağustos 2014, s.16-30.

³¹⁷ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.524

³¹⁸ A.g.e, s.140.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

milliyetçi unsurları barındıran Kemalizm ideolojisi tarih ve dil gibi kültürel unsurlarla da desteklenerek devletçi bir kimlik haline gelerek başarılı olmuştur.

Fukuyama'nın tarihin sonu tezi içeriğinde ideolojilerin de sonunun geldiğini ifade etmekteydi. Her ne kadar Raymond Aron ve Daniel Bell çağımızı ideolojilerin batı devri olarak ilan etmişlerse de, 20. yüzyıla yeniden baktığımız zaman bu yüzyılın "ideolojik" olduğunu görürüz.³¹⁹ Devlet toplumu çeşitli araçlarla yönetebilir ve yönlendirebilir. Devletin bu denli üstün güç olması tüm bu yönetsel fonksiyonlarda belirleyici rol almasını sağlar. Geçmişte kazanılan zaferler savaşlar sayesinde iken şimdi ideoloji ile kurgulanan savaşlar dönemidir. Zihinle ve kitle iletişim araçları ile topluma yön verilerek egemenliğin devamlılığı sağlanır. Artık dil ve söylemlerle de ideolojiler yönetilmekte, yine sosyal ağlar ve semboller vasıtasıyla da yaygınlaşmaktadır. Makalemde belirttiğim gibi egemen olan siyasal iktidar kullandığı araçlarla, simgesel törenlerle, askeri törenlerle toplumun algısını da yönetmektedir. Benedict Anderson'da "modern ulusu bir yapım olarak betimlemiştir. Bunu ifade etmek için 'hayal edilmiş topluluk (imagined community)' tabirini kullanmıştır."³²⁰ Devletin ideolojik inşası bireylerin zihinde yerleştirilen tasarımların oluşturduğu bir oluşumdur.

Valentin N.Volosonov'a göre ideolojik her şey gönderene sahiptir. Kendi dışındaki bir şeyleri temsil, tarif ya da ikame eder. Başka bir anlatımla göstergedir. Gösterge olmadan ideoloji de yoktur.³²¹ Belirlenmiş bir sembol ya da bir simge dahi belirlenen ideolojiye hizmet eder. Birey ya da toplumda ki kolektif bilinci harekete geçirir ve kişi ile arasında bir gerçeklik oluşturur. Her ne olursa olsun vurguladığı anlamla topluma bir gösterge olur. Foucault'a göre ideoloji toplumun nabzını tutan söylem ve bu söylemlerin dönüşmüş halidir. Modern dönemle söylem kurumlarla kendini ifade eder ve canlılık kazanır. Adeta vücut bulur ve aidiyeti pekiştirir.

Egemen olan siyasal iktidar mitler, mitoslar, semboller, söylemler ve göstergelerin anlam kazandığı ideolojik tüm araçlarla adeta bir ressamın tablosunu oluştururken izlediği yöntem gibi toplumu şekillendirir ve renklendirir. Ve siyasal iktidar egemenliğini inanç ve ideoloji üzerine kurgulayarak meşruiyetini oluşturduğu sistem üzerinden devam ettirir. Egemen olanın kitleler üzerinde bu denli etkin olması toplumun formasyonunu yönlendirme ve idare etme fonksiyonundan kaynaklanmaktadır. Mevcut düzenin idamesi için ideoloji araçları ile de toplumsal bütünlük tasarlanarak egemenlik sağlanmıştır.

KAYNAKÇA:

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, Ankara.

ARSAN, Esra, ÇOBAN, Savaş, Medya ve İktidar, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 2004.

AKAL, Cemal Bali, Devlet Kuramı, Dost Kitabevi, Ankara 2011.

ALTHUSSER, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İletişim Yayınları, Ankara, 2000.

CASSIER, Ernest, Devlet Efsanesi, Say Yayınları, İstanbul, 2005.

³¹⁹ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.13.

³²⁰ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.157.

³²¹ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2005, s.115.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ÇAĞLAR, Ozan, Milliyetçilik ve Türkiye’de Milliyetçi Akımlar, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

ÇETİN, Halis, Siyasetin Evrensel Sorunu- İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s.58-3, Ankara.

ERGİL, Doğu, İdeoloji ve Milliyetçilik, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

ERÖZDEN, Ozan, “Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet”, Cemal Bali Akal (der), Dost, Ankara, 2012.

GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekim Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2012.

HEYWOOD ,Andrew, Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

MARDİN, Şerif, Din ve İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

MERİÇ, Cemil, Umrandan Uygarlığa, İletişim Yayınları, Ankara, 2008.

SARTORİ, Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev.Tunçer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan, Yetkin Basımevi, Ankara, 1993.

SCHMITT, Carl, Siyasal İlahiyat, Dost Kitabevi, Ankara, 2004.

TÖKEL, Dursun Ali, Mitler, Semboller ve Batı’nın Ruhu, Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı, 2004.

TÜRKÖNE, Mümtaz’ Er, Siyaset, Lotus Yayınları, Ankara 2006.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜKETİCİLERİN ÇEVRE DOSTU ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

DETERMINING THE ENVIRONMENTALLY FRIENDLY PRODUCT PURCHASING BEHAVIOR OF CONSUMERS: A CASE OF SELÇUK UNIVERSITY

Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU

Selçuk Üniversitesi, selcuk641@gmail.com

Doktora Öğrencisi, Ö. Emrah ACAR

Selçuk Üniversitesi, omeremrahacar@hotmail.com

Öğr. Gör. Ü. Saliha Eken İNAN

Selçuk Üniversitesi, saliha_eken@hotmail.com

Özet

Çevreye olan hassasiyet gün geçtikçe artmakta ve buna bağlı olarak işletmeler de tüketici beklentilerini karşılamak adına çevreyi koruyan, doğal kaynak kullanımına dikkat eden ve geri dönüşümü mümkün olan ürünlerin tasarımı ve üretimine yönelmişlerdir. Bu noktada işletmeler açısından önemli olan çevre bilinçli tüketicilerin davranışlarını analiz etmek ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmektedir. Çalışmamızda öncelikle çevre bilincine sahip tüketici davranışları açıklanacaktır. Uygulama kısmında ise tüketicilerin çevre dostu otomobil satın alma davranışlarının belirlenmesi amacıyla Selçuk Üniversitesi akademisyenlerine uygulanan anket çalışmasının sonuçları değerlendirilecek ve tartışılarak öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Davranışı, Satın Alma Karar Süreci, Çevreci Tüketici Satın Alma Davranışı.

Abstract

Sensitivity towards the environment has been increasing with each passing day, and accordingly, businesses have turned towards the design and manufacturing of products that protect the environment, are developed with a concern about the use of natural resources, and recyclable. At this point, the important thing for businesses is to analyze the behavior of ecologically conscious consumers and develop strategies in this direction. In our study, firstly, the behavior of ecologically conscious consumers will be explained. In the implementation section, the results of the questionnaire study applied to the academic staff of Selçuk University to determine their environmentally friendly automobile purchasing behavior will be evaluated and suggestions will be provided.

Keywords: Consumer Behaviour, Buying Decision Process, Environmentalist Consumer Buying Behaviour.

1. Giriş

Günümüz rekabet koşullarında işletmeler, rakiplerine karşı üstünlük elde edebilmek için tüketicilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak adına büyük bir mücadele içindedirler. Bu noktada işletmeler tüketici tercihlerini daha iyi anlayabilme adına onların satın alma davranışlarını belirlemeye çalışmaktadırlar. Tüketici davranışları sahası, bireylerin, grupların ve organizasyonların ihtiyaç ve isteklerini tatmin etmek için nasıl seçim yaptıklarını, nasıl satın aldıklarını, nasıl

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullandıklarını ve nasıl elden çıkardıklarını incelemektedir (Kotler, 2000, s. 160). İşletmelerin tüketici davranışlarını anlaması onların taleplerine uygun pazarlama karmasının geliştirilebilmesine imkan vermektedir (Çabuk ve Yağcı, 2003, s. 70).

Tüketici davranışları, ürün ve hizmetlerin elde edilmesinde, tüketilmesinde ve elden çıkarılmasında doğrudan yer alan ve bu faaliyetlerin öncesinde ve sonrasındaki karar süreçleri dahil bütün eylemleri kapsamaktadır (Engel v.d., 1990: 3). İşletmeler bu davranışları anlayabilmek için ilk olarak kontrol edilemeyen çevresel faktörlerin, alıcı davranışları üzerindeki etkisini değerlendirmelidir. Pazarlama dışı faktörler olarak adlandırılan bu etkenler şu şekildedir (Tek ve Özgül, 2013, s. 116-131):

1. Sosyo-Psikolojik Faktörler (kültür ve sosyal sınıf),
2. Sosyal Faktörler (kişinin davranışlarını etkileyen danışma grupları, aile ve kişilerin rol ve statüleri),
3. Kişisel Faktörler (meslek, ekonomik durum, yaşam tarzı ve kişilik),
4. Psikolojik Faktörler (motivasyon, algılama ve inanç ve tutumlar).

Tüketicilerin ve tüketim süreçlerinin anlaşılması, yöneticilere karar verme noktasında yardımcı olmakta, pazar araştırmacıları için tüketicileri analiz edebilecekleri bir bilgi tabanı sağlamakta ve kanun koyuculara satış ve satın alma ile ilgili konularda yardımcı olmaktadır (Mowen ve Minor, 1998: 6). Ayrıca bu süreçlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi, hedef kitlenin belirlenebilmesi ve gerçekleştirilecek pazarlama faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında önemli rol oynamaktadır (Aracıoğlu ve Tatlıdil, 2009, s. 437).

İşletmelerin üzerinde durması gereken bir diğer konu ise tüketicilerin satın alma karar süreçleridir. Bu süreç tüketicinin nasıl satın aldığı sorusuna operasyonel açıdan cevap bulmaya çalışmaktadır (Ünüsan ve Sezgin, 2007, s. 69). Satın alma karar süreci beş aşamadan oluşmaktadır. Bunlar (Kotler, 2000, s. 179-183):

1. Sorunun Tespiti: Satın alma işlemi tüketicinin bir ihtiyaçla karşı karşıya bulunduğunu fark ettiği zaman başlamaktadır. İşletmeler ihtiyacın fark edilmesi için gerekli olan dürtüyü ateşleyecek pazarlama stratejileri geliştirebilmektedirler.
2. Bilgi Toplama: Tüketiciler ilgilerinin hareketlenmesi sonrasında daha fazla bilgi edinme çabası içerisine girmektedirler. Bu bilgiyi aile, arkadaşlar, reklamlar, satış görevlileri gibi kaynaklardan edinmeye çalışmaktadırlar.
3. Seçeneklerin Değerlendirilmesi: Satın alma durumlarında tüketiciler tarafından kullanılan tek bir değerlendirme işlemi bulunmamaktadır. Genellikle çeşitli değerlendirme işlemleri mevcuttur. Burada tüketici ihtiyacını karşılayacak ve ondan yarar sağlayacak ürünü tercih etme yoluna gidecektir. Bu da üründen ürüne farklılık göstermektedir.
4. Satın Alma Kararı: Tüketici çeşitli markalar belirleyerek bunlar içerisinde bir tercih yapma isteği içinde olacaktır. Ancak iki faktör istediği ürünü alıp almaması kararını etkileyebilecektir. Birincisi etraftaki insanların olumlu ya da olumsuz tutumlarıdır. Bu tutumlar tercihlerin değişmesine neden olabilmektedir. İkincisi ise, beklenmeyen durumlar yani bir ihtiyacın daha acil olmasından dolayı tercih edilmesidir.
5. Satın Alma Sonrası Davranışlar: Tüketici bir ürünü satın aldıktan sonra o üründen bir tatmin duygusu veya tatminsizlik duyacaktır. İşletmeler alışveriş sonrasında bu durumu inceleyerek müşterileri hakkında daha fazla bilgi edinebileceklerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tüketici davranışlarını belirleyebilmek için yoğun bir çaba harcayan işletmeler, bir yandan da doğal dengenin korunması konusunda çalışmalar yapmak zorunda olduklarını fark etmişlerdir. Son yıllarda önemi daha da artan doğal denge ve ekoloji konuları işletmelerin üretim ve tasarım aşamalarında çevreye karşı dikkatli olmalarını ve tüketicilerinde tercihlerinde çevre dostu ürünlere yönelmelerini sağlamıştır (Çabuk ve Nakıboğlu, 2003, s. 40).

İşletmelerin çevre dostu ürünlere yönelmelerinin nedeni çevre dostu ürün talep eden tüketicilerin gün geçtikçe daha da artmasından kaynaklanmaktadır. Çevresel konularla ilgili kaygılar son 50 yıl içerisinde artmış (Kalafatis vd., 1999, s. 441) ve bu süreçte çevre kirliliği ve çevrenin korunması konularına çalışmalarda da yer verilmiştir. Bu çalışmaların en önemlilerinden bir tanesi Beck'in 1992 yılında yazdığı "Risk Society: Towards A New Modernity" isimli kitaptır. Beck'e göre sanayi toplumu ile beraber bilinçsiz davranışlar çevresel yıkımlara neden olmuştur. Beck, modernleşmenin yan etkisi olarak gördüğü çevresel problemlerin sadece bizimle veya çevremizle ilgili problemler değil tamamen toplumsal problemler olduğunu belirtmektedir. Çevre tehdidine karşı herkesin sorgulama, bilinçlenme ve kontrol mekanizmalarına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Çuhacı, 2007: s. 150). Aynı şekilde Mainieri v.d., (1997) de tüketicilerin çevreyi korumak için çevreye duyarlı davranışlar benimsemek zorunda olduklarını ifade etmiştir. Tüketiciler bilinçli seçimlerle doğal kaynakları korumak ve çevrenin daha fazla zarar görmesini engellemek için adımlar atabileceğini belirtmektedir (Mainieri v.d., 1997: 190). Buradan yola çıkarak günümüzde de artarak devam eden çevresel kaygıların Beck (1992) ve Mainieri v.d., (1997) nin belirttiği gibi çevre bilincinin edinilmesi ile aşılabileceği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır.

2. Çevreci Tüketici Davranışları

Çevre konusu ile ilgili pazarlama alanında yapılan çalışmalara bakıldığında çevreye olan hassasiyetlerin gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Akademik olarak 1970 ve 1980' li yıllarda çevre ile ilgili konular ilgi odağı olmuştur. Bu dönemde yapılan çalışmaların amacı genellikle tüketicilerin çevresel konulara olan ilgisini incelemektir (Menon v.d., 1999: 2). 1990' lı yıllarda çevre bozulması konusunda yaygın bir farkındalık oluşmuştur (Grove v.d., 1996: 56). Bu dönemde çevrecilik potansiyel olarak en büyük ticaret meselesi olarak tanımlanmıştır (Kirkpatrick, 1990: 44). Bu dönemden sonra ise çevrecilik önemli bir sosyal mesele haline gelmiş ve küresel çevre krizinin yaygın şekilde kabul görmesi, çevreci hareketin artmasına neden olmuştur (Follows ve Jobber, 2000: 723).

Bir süreç olarak bakıldığında tüketiciler için çevreye duyarlılık, 1960' lı yıllar bir "uyanış" dönemi, 1970'li yıllar "harekete geçme zamanı", 1980' ler "hesaplı olma zamanı" ve 1990' lar da "pazardaki güç" olarak tanımlanmıştır (Makower, 1993'ten aktaran Kalafatis vd., 1999, s. 442). Son yıllarda ise doğal kaynakların ciddi bir tehlike altında olduğunun farkına varılmaya başlanması ile tüketici davranışlarında çevre bilinci daha da fazla artmaya başlamıştır. Bu da dünya genelindeki pazarlarda çevre dostu ürünlere olan talebi artırmıştır (Kumar ve Ghodeswar, 2015, s. 330). İşletmeler çevresel konularda gün geçtikçe artan tüketici hassasiyetlerini bir iş fırsatı olarak görmekte ve çevre dostu ürünler üretirken üretim süreçlerini daha az kaynakla yerine getirmekte ve çevreye daha az zarar veren bir yapıya dönüştürmektedirler (Ay ve Ecevit, 2005, s. 243).

Çevreye duyarlı tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma davranışlarını belirleyebilme adına birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar ilgili literatüre katkı sağlamanın yanı sıra işletmelere de müşterilerini anlayabilmeleri için yol göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kinnear v.d. (1974) nin yaptığı çalışmada demografik faktörlerden yaşın negatif, gelirin pozitif, eğitimin de evre bilinçli davranış ile önemli bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada aynı zamanda çevresel kaygılar ile evre bilinçli davranış arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Samdahl ve Robertson (1989) un yaptığı çalışmada eğitim ve gelirin çevresel problemleri algılama ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna varmışlardır.

Roberts (1996), 605 kişi üzerinde yaptığı anket çalışmasında demografik faktörlerden yaş, cinsiyet, eğitim ve gelirin evre bilinçli tüketiciler üzerinde anlamlı ilişkisi varken mesleğin evre bilinçli tüketiciler üzerinde anlamlı bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymuştur.

Follows ve Jobber (2000)' in 1000 kişi üzerinde, Kim ve Choi (2005)' nin 304 kişi üzerinde ve Tanrikulu (2015)' nun 378 kişi üzerinde yaptığı çalışmalarda çevresel kaygıların evre dostu ürünleri satın alma konusunda doğrudan ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

abuk ve Nakıboğlu (2003)' nun Adana ilinde bir alışveriş merkezi müşterileri üzerinde yaptığı çalışmada çevreciler ürünlerin farkında olan tüketicilerin büyük bir bölümünün yüksek çevreciler ürün satın alma grubunda olduğu sonucuna varmışlardır.

Ay ve Ecevit (2005)' in üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada evre bilinçli tüketiciler davranışında psikografik değişkenlerin (algılanan tüketiciler etkinliği, çevresel kaygı, sosyal ve politik konulara duyarlılık) demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir) göre daha etkin olduğu sonucuna varılmıştır.

Cheah ve Phau (2011) tarafından yapılan araştırmada ise, Avustralya Üniversitesi' nde görevli akademisyenlere uygulanan anketin sonucunda evre dostu ürünlere yönelik olumlu tutum sahibi tüketicilerin evre dostu ürün satın alma olasılıklarının yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Yapılan birçok çalışmada demografik (yaş, cinsiyet, gelir, eğitim, ikamet yeri) ve psikolojik faktörlerin (siyasi eğilim, fedakarlık duygusu, algılanan tüketiciler etkinliği, çevresel kaygılar) tüketicilerin evre dostu ürün satın alma davranışları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Straughan ve Roberts, 1999, s. 559-562).

Bütün bu çalışmaların ortaya koymaya çalıştığı temel amaç, tüketicilerin evre dostu ürün satın alma davranışlarını genel hatlarıyla belirlemeye çalışmaktır (Ay ve Ecevit, 2005, s. 243). İşletmeler bu sayede müşterilerini daha iyi anlayabilecek ve onların istek ve ihtiyaçlarına karşılık verebilecek stratejileri geliştirebileceklerdir.

Günümüzde birçok ürün doğal kaynakları koruyarak, insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek şekilde üretilmekte ve tüketiciler tarafından özellikle tercih edilmektedir. Bu ürünlerden bir tanesi de ülkemizde de bazı firmaların ürün yelpazelerinde yer alan hibrid (hem elektrikli hem benzinli motor) ve elektrikli evre dostu otomobillerdir. Çevreyi daha az kirleten ve daha az petrol tüketimi sağlayan evre dostu otomobiller iklim değişikliği riskini azaltabilecek özelliklere sahiptir. Ancak bu otomobillerin satın alınması esnasında belirsiz bir durum ortaya çıkmaktadır. evre dostu otomobillerin daha az yakıt tüketmesinden dolayı elde edilecek kazanç ile otomobillerin satış fiyatları karşılaştırıldığında özellikle ülkemizde yüksek olan satış fiyatlarından dolayı tüketicilerin herhangi bir fayda sağlayamadığı görülmektedir. Bu noktada bu tarz otomobillere özel bir destek olmaması durumunda tüketicilerin neden tercih edecekleri sorusu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Heffner vd., 2007, 397).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Tüketicilerin Çevre Dostu Otomobil Satın Alma Davranışlarının İncelenmesi

Selçuk Üniversitesi akademik personelinin çevre dostu araçlara yönelik satın alma davranışlarının incelendiği çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, yöntemi, örneklem ve bulgular hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca elde edilen sonuçların istatistiki açıdan anlamlı olup olmadıkları değerlendirilecek ve sonuçlar literatür bağlamında tartışılacaktır.

3.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışma tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma davranışlarıyla ilgili literatürde yer alan çalışmaları tamamlayıcı niteliktedir. Çalışmanın amacı, akademisyenlerin çevreye karşı olan hassasiyetleri, geleneksel otomobillerin çevreye verdiği zararın farkında olup olmadıkları ve çevre dostu otomobillere yönelik satın alma davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemesidir.

3.2 Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem

Akademisyenlerin çevre dostu araçlara yönelik satın alma davranışlarını inceleme adına yapılan bu araştırmada verilerin toplanmasında anket yönteminden yararlanılmıştır.

Hazırlanan anket formundaki soruların belirlenmesinde ilgili literatür ve bu konuda daha önce gerçekleştirilen benzer çalışmalar dikkate alınmıştır. Anket tasarımı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anket katılımcılarının kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik demografik sorular, ikinci bölümde ise satın alma davranışlarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Anketteki ölçekler oluşturulurken Afroz vd. tarafından 2015 yılında yapılan “Çevre Dostu Araçlara Yönelik Tüketici Satın Alma Niyeti: Kuala Lumpur, Malezya’da Ampirik Bir Araştırma” isimli çalışmadan faydalanılmıştır. Anketin ilk tasarımının ardından anket 30 akademisyene cevaplatılarak hem anketin anlaşılabilirliği, cevaplama süresi vb. faktörler araştırılmış hem de çalışmaya ilişkin pilot çalışma yapılarak anketin nihai haline karar verilmiştir. Pilot araştırmaya katılan kişiler hem akademisyen olmaları hem de sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri konusunda çalışmaları yönüyle seçilmiştir.

Pilot araştırmanın ardından nihai şekli verilen anket formları Selçuk Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerle rastgele örneklem seçimi yoluyla ve yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Araştırmanın evreni, literatürde akademisyenlerle ilgili çalışma yapılmamış olması ve farklı gelir ve eğitim seviyelerinde bulunmalarından dolayı özellikle seçilmiştir. Örneklem sayısının belirlenmesinde ise Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) ın örneklem seçimi tablosu kullanılmıştır. Bir hafta süreyle uygulanan anketler sonucunda toplamda 135 anket cevaplanmış fakat eksik ve/veya aynı cevaplı olan, otomobili olmayan kullanıcılara ait 8 anket formu değerlendirmeye alınmamış ve nihai olarak 127 anket formu dikkate alınmıştır. Evren büyüklüğü dikkate alındığında %10 örneklem hatası ile ulaşılan anket sayısı istatistiksel olarak yeterli bulunmuştur.

Elde edilen veriler "SPSS (Statistical Package for Social Sciences-Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) / Windows 2.0 Sürümü" istatistik analiz programına uygun olarak kodlanmış ve çalışma amacına uygun testlerle analiz edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Araştırmanın Bulguları

4.1 Akademisyenlerin Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında akademisyenlere demografik olarak cinsiyet, yaş, mezuniyet durumu, akademik unvan, aylık ailenin toplam geliri, günlük araç kullanım amacı ve otomobillerinin satış fiyatı olmak üzere toplam 7 soru yöneltilmiştir. Akademisyenlerin demografik yapısına ilişkin değerlendirmeler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Cinsiyetleri

	Frekans	%
Kadın	45	35,4
Erkek	82	64,6
Toplam	127	100,0

Ankete katılan akademisyenlerin %64,6'sı erkek ve %35,4'ü kadındır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Yaşları

	Frekans	%
22-32	23	18,1
33-43	73	57,5
44-54	31	24,4
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %18,1'i 22-32, %57,5'i 33-43, %24,4'ü 44-54 yaş aralıklarındadır. Genel olarak katılımcıların genç akademisyenlerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların genç olması, değişen ve gelişen şartlara adapte olma düzeyinin daha fazla olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Unvanları

	Frekans	%
Uzman	5	3,9
Okutman	18	14,2

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Araştırma Görevlisi	11	8,7
Öğretim Görevlisi	68	53,5
Yardımcı Doçent	13	10,2
Doçent	7	5,5
Profesör	5	3,9
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %3,9'u uzman, %53,5'i öğretim görevlisi, %5,5'i doçent, %14,2'si okutman, %10,2'si yardımcı doçent, %3,9'u profesör ve %8,7'si araştırma görevlisidir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Mezuniyet Durumu

	Frekans	%
Lisans	11	8,7
Yüksek Lisans	64	50,4
Doktora	52	41,0
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %8,7'si lisans, %50,4'ü yüksek lisans ve %41'i doktora mezunudur.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Aylık Toplam Gelir Durumu

	Frekans	%
5000 TL'den az	30	23,6
5000-9999 TL	80	63,0
10000-19999 TL	17	13,4
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %23,6'sı 5000TL'den az, %63'ü 5000-9999TL, %13,4'ü ise 10000-19999TL aylık toplam gelire sahiptir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Günlük Araç Kullanım Amacı

	Frekans	%
İş Amacıyla	30	23,6
Kişisel	75	59,1
Aile İçin	22	17,3
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %23,6'sı iş amacıyla, %59,1'i kişisel, %17,3'ü aile için sıklıkla araç kullanmaktadır.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Araçlarının Fiyatları

	Frekans	%
20000TL'den az	8	6,3
20000-49999 TL	79	62,2
50000-99999 TL	35	27,6
100000-149999 TL	3	2,4
150000-249999 TL	2	1,6
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin kullandıkları araçların %6,3'ü 20000TL'den az, %62,2'si 20000-49999TL, %27,6'sı 50000-99999TL, %2,4'ü 100000-149999TL, %1,6'sı 150000-249999TL fiyat aralıklarındadır.

4.2 Akademisyenlerin Çevre Dostu Araçlara Yönelik Tüketici ve Satın Alma Davranışlarına İlişkin Tutumları

Araştırma kapsamında akademisyenlere çevre dostu araçlara yönelik tüketici ve satın alma davranışlarına ilişkin tutumlarının belirlenmesi için 5'li likert ölçeği şeklinde toplam 24 soru yöneltilmiştir. Akademisyenlerin çevre dostu araçlara yönelik tüketici ve satın alma davranışlarını gruplandırabilmek adına bu bölüme faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonuçları aşağıda verilmiştir. (Tablo 8'de kodları verilen ve anket formunda yer alan sorular ekte belirtilmiştir).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 8: Faktör Analizi

Faktör	Madde	Faktör Yükleri					Cronbach Alpha
		1	2	3	4	5	
Çevresel Subjektif Normlar (CSN)	S-X	0,887					0,93
	S-E	0,875					
	S-F	0,874					
	S-Y	0,846					
	S-G	0,811					
	S-Z	0,721					
	S-V	0,605					
Satın Alma Niyeti (SN)	S-L		0,937				0,94
	S-N		0,935				
	S-M		0,934				
	S-K		0,913				
	S-O		0,602				
	S-R		0,527				
Bireysel Satın Alma Davranışı (BSD)	S-T			0,854			0,87
	S-U			0,835			
	S-P			0,626			
	S-S			0,489			
Algılanan Davranışsal Kontrol	S-B				0,888		0,774
	S-C				0,854		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(ADK)	S-D				0,799			
	S-A				0,455			
Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum (CDAT)	S-J					0,836	0,854	
	S-H					0,835		
	S-İ					0,834		
Öz Değerler		5,153	4,832	3,197	2,707	2,515		
Açıklanan Varyans (%)		21,472	20,133	13,323	11,279	10,48		
Toplam Açıklanan Varyans (%)		76,688						
Notlar: (i) Varimax Rotasyonlu Asal Bileşenler Analizi (ii) KMO = 0,767, Barlett Testi = 3161,197; p<.001								

Tablo 8'deki faktör analizi yapılırken temel bileşenler ve varimax rotasyonu yöntemi kullanılmıştır. Güvenirlik analizi yapılırken Cronbach Alpha katsayısından yararlanılmıştır. Faktör analiz sonuçlarına göre KMO ve Barlett testi sonuçları araştırmada kullanılan ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda veri toplama aracının yapısal geçerliliği sağlanmıştır.

Faktör analizi sonucunda 24 sorudan oluşan ölçeğin katılımcılarca 5 alt boyutta algılandığı belirlenmiştir. Bu boyutlar sırası ile çevresel sübjektif normlar (7 madde), satın alma niyeti (6 madde), bireysel satın alma davranışı (4 madde), algılanan davranışsal kontrol (4 madde) ve çevre dostu araçlara yönelik tutum (3 madde) olarak adlandırılmıştır. Toplam açıklanan varyans % 76,688 olarak bulunmuştur. Bu varyansa çevresel sübjektif normlar faktörünün katkısı % 21,472, satın alma niyeti faktörünün katkısı % 20,133, bireysel satın alma davranışı faktörünün katkısı % 13,323, algılanan davranışsal kontrol faktörünün katkısı % 11,279 iken çevre dostu araçlara yönelik tutum faktörünün katkısı % 10,48 oranında olmuştur.

Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach Alpha katsayısı değerlerinden yararlanılmıştır. Bu katsayı sorular arası korelasyona bağlı uyum değeridir. Cronbach Alpha değeri faktör altındaki soruların toplamdaki güvenirlilik seviyelerini göstermektedir. Ölçeğin 5 boyutuna ilişkin Cronbach Alpha değerleri tabloda görüldüğü gibi % 70'in üstünde yer aldığı için faktörlerin yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.3 Akademisyenlerin Çevre Dostu Araçlara Yönelik Tüketici ve Satın Alma Davranışı Boyutları Arasındaki İlişki

Çalışmada ele alınan ölçeğe ilişkin faktör analizi sonucunda belirlenen boyutların birbiri ile ve ana faktörle ilişkisi korelasyon analizi ile test edilmiştir. Bu kapsamda incelenen hipotezler şöyle özetlenebilir:

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

H₁: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile satın alma niyeti değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₂: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile bireysel satın alma davranışı değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₃: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile algılanan davranışsal kontrol değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₄: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₅: Satın alma niyeti değişkeni ile bireysel satın alma davranışı değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₆: Satın alma niyeti değişkeni ile algılanan davranışsal kontrol değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₇: Satın alma niyeti değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₈: Bireysel satın alma davranışı değişkeni ile algılanan davranışsal kontrol değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₉: Bireysel satın alma davranışı değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₀: Algılanan davranışsal kontrol değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 9: Korelasyon Analizi

		CSN	SN	BSD	ADK	CDAT
Çevresel Subjektif Normlar (CSN)	Pearson Korelasyonu	1				
	p					
	N	127				
Satın Alma Niyeti (SN)	Pearson Korelasyonu	,208(*)	1			
	p	0,019				

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	N	127	127			
Bireysel Satın Alma Davranışı (BSD)	Pearson Koreasyonu	,392(**)	,709(**)	1		
	p	0	0			
	N	127	127	127		
Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)	Pearson Koreasyonu	,293(**)	0,049	,184(*)	1	
	p	0,001	0,588	0,038		
	N	127	127	127	127	
Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum (CDAT)	Pearson Koreasyonu	,414(**)	0,04	0,104	0,065	1
	p	0	0,658	0,245	0,471	
	N	127	127	127	127	127
*Korelasyon %5 düzeyinde anlamlıdır						
**Korelasyon %1 düzeyinde anlamlıdır						

Tablo 9'daki sonuçlara göre değişkenler arasındaki 10 farklı ilişkiden 6'sı anlamlı çıkmış, 4'ü ise anlamlı bulunamamıştır. Buna göre Çevresel Subjektif Normlar-Satın Alma Niyeti, Çevresel Subjektif Normlar-Bireysel Satın Alma Davranışı, Çevresel Subjektif Normlar-Algılanan Davranışsal Kontrol, Çevresel Subjektif Normlar-Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum, Satın Alma Niyeti-Bireysel Satın Alma Davranışı, Bireysel Satın Alma Davranışı-Algılanan Davranışsal Kontrol ilişkileri istatistiksel olarak anlamlı, Satın Alma Niyeti-Algılanan Davranışsal Kontrol,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Satın Alma Niyeti- Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum, Bireysel Satın Alma Davranışı- Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum, Algılanan Davranışsal Kontrol- Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum ilişkileri ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Anlamlı olan doğrusal ilişkilerden en güçlüsü bireysel satın alma davranışı ve satın alma niyeti değişkenleri arasındadır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre p değerleri de dikkate alındığında H₁, H₂, H₃, H₄, H₅, H₈ hipotezleri ret, H₆, H₇, H₉, H₁₀ hipotezleri ise kabul olmuştur.

5. Sonuç

Gün geçtikçe artan çevresel kaygılar tüketicilerin çevre dostu ürünler tüketme eğilimini artırmıştır. Doğal kaynakları koruyan ve çevreye zarar vermeyen ürünler talep eden tüketiciler, politik baskılarla beraber işletmeleri bu konuda yenilikler yapmaya itmektedir. Artık işletmeler tüketici istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tedarik aşamasından nihai kullanıcının tüketiminden sonraki atık aşamasına kadar bütün süreçlerini çevre hassasiyetiyle gerçekleştirmektedir. Bu süreci oluştururken de çevreye duyarlı tüketicilerin davranışlarını da analiz etme çabası içerisinde oldukları görülmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde tüketicilerin çevre dostu ürünleri satın alma davranışları incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çevresel subjektif normlar olarak belirlediğimiz ve geleneksel otomobillerin çevre ve hava kirliliği oluşturacağı, insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı gibi maddeleri içeren faktörler ile akademisyenlerin çevre dostu otomobil satın alma niyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.
- Çevresel subjektif normlar ile çevre dostu otomobillerin rahat ve güvenli olduğu ve çevreyi düşünerek bu tarz ürünlerin alınabileceği maddelerini içeren bireysel satın alma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Çevresel subjektif normlar ile ölçülü, disiplinli olmanın ve temiz ve düzenli bir çevrenin önemli olduğunun belirtildiği faktörler olarak belirlenen algılanan davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Çevresel subjektif normlar ile çevre dostu otomobillerin yakıt tasarrufu sağladığı ve petrol kullanımı ve sera gazı emisyonunu azaltacağı faktörlerini içeren çevre dostu araçlara karşı tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Satın alma niyeti değişkeni ile çevre dostu otomobillerin rahat ve güvenli olduğu ve çevreyi düşünerek bu tarz ürünlerin alınabileceği maddelerini içeren bireysel satın alma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Bireysel satın alma davranışı değişkeni ile ölçülü, disiplinli olmanın ve temiz ve düzenli bir çevrenin önemli olduğunun belirtildiği faktörler olarak belirlenen algılanan davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çevresel subjektif normlar olarak belirlediğimiz ve geleneksel otomobillerin çevre ve hava kirliliği oluşturacağı, insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı gibi maddeleri içeren faktörler ile geleneksel otomobillerin çevre ve hava kirliliği oluşturacağı, insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı, çevre dostu otomobillerin rahat ve güvenli olduğu ve çevreyi düşünerek bu tarz ürünlerin alınabileceği, çevre dostu otomobillerin yakıt tasarrufu sağladığı ve petrol kullanımı ve sera gazı emisyonunu azaltacağı ve ölçülü, disiplinli olmanın ve temiz ve düzenli bir çevrenin önemli olduğunun belirtildiği maddeleri içeren faktörler arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu noktada çevre dostu otomobillerin ülkemizdeki satış rakamlarını değerlendirmek bu araçlara olan talebi ve dolayısıyla çevreye olan hassasiyeti anlayabilmek adına önemlidir. Türkiye Elektrikli ve Hibrid Araçlar Platformu (TEHAD)' nun açıkladığı verilere göre Türkiye'de 2016 yılı içerisinde satılan çevre dostu (elektrikli ve hibrid) otomobil sayısı 994 adettir. Geleneksel otomobil satışlarının 2016 yılında Otomotiv Distribütörleri Derneği (ODD)' nin verilerine göre 756.938 adet olduğu düşünüldüğünde çevre dostu otomobil satış rakamları oldukça azalmakta bu da çevre dostu otomobillere olan tüketici talebinin çok az olduğunu göstermektedir. Çevre dostu otomobillere olan talebin artması, tüketicilerde çevre bilincinin artırılması ve bu araçların özel desteklerle satış rakamlarının düşürülmesi ile sağlanabileceği düşünülmektedir.

6. Kaynakça

Afroz, R., Masud, M. M., Akhtar, R., Islam, M. A., & Duasa, J. B., (2015). Consumer Purchase Intention Towards Environmentally Friendly Vehicles: An Empirical Investigation in Kuala Lumpur, Malaysia, *Environmental Science and Pollution Research*, 22(20), 16153-16163.

Aracıoğlu, B. ve Tatlıdil, R., (2009), Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri, *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 435-461.

Ay, C. ve Ecevit, Z., (2005), Çevre Bilinçli Tüketiciler, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(10), 238-263.

Cheah, I. ve Phau, I., (2011), Attitudes Towards Environmentally Friendly Products: The Influence Of Ecoliteracy, Interpersonal Influence and Value Orientation, *Marketing Intelligence & Planning*, 29(5), 452-472.

Çabuk, S. ve Yağcı, M. İ., (2003), *Pazarlamaya Çağdaş Yaklaşım*, Adana: Nobel Kitabevi.

Çabuk, S. ve Nakıboğlu, M. A. B., (2003), Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri ile İlgili Bir Uygulama, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(12), 39-54.

Çuhacı, A. (2007), Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.

Engel, J. F., Blackwell, R. D., ve Miniard, P. W. (1990), Consumer Behavior, 6. Baskı, *New York: Dryden Press*.

Follows, S. B. ve Jobber, D., (2000), Environmentally Responsible Purchase Behaviour: A Test of A Consumer Model, *European Journal of Marketing*, 34(5/6), 723-746.

Grove, S. J., Fisk, R. P., Pickett, G. M., ve Kangun, N. (1996), Going Green in The Service Sector: Social Responsibility Issues, Implications and Implementation, *European Journal of Marketing*, 30(5), 56-66.

Heffner, R. R., Kurani, K. S. ve Turrentine, T., (2007), Symbolism in California's Early Market for Hybrid Electric Vehicles, *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 12(6), 396-413.

Kalafatis, S. P., Polard, M., East, R. ve Tsogas, M. H., (1999), Green Marketing and Ajzen's Theory of Planned Behaviour: A Cross-Market Examination, *Journal of Consumer Marketing*, 16(5), 441-460.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kim, Y. ve Choi, S. M., (2005), Antecedents of Green Purchase Behaviour: An Exemination of Collectivism, Environmental Concern and PCE, *Advances in Consumer Research*, Volume 32, 592-599.

Kinnear, T. C., Taylor, J. R., ve Ahmed, S. A. (1974), Ecologically Concerned Consumers: Who Are They?, *The Journal Of Marketing*, 20-24.

Kirkpatrick, D. (1990), Environmentalism: The New Crusade, *Fortune*, 121(4), 44-55.

Kotler, P., (2000), *Pazarlama Yönetimi*, N. Muallimoğlu (Çev.), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kumar, P. ve Ghodeswar, B. M., (2015), Factors Affecting Consumers' Green Product Purchase Decision, *Marketing Intelligence and Planning*, 33(3), 330-347.

Mainieri, T., Barnett, E. G., Valdero, T. R., Unipan, J. B., ve Oskamp, S. (1997), Green Buying: The Influence of Environmental Concern on Consumer Behavior, *The Journal of Social Psychology*, 137(2), 189-204.

Makower, J., (1993), *The E-Factor: The Bottom Line Approach to Environmentally Friendly Business*, New York: Tilden Press.

Menon, A., Menon, A., Chowdhury, J., ve Jankovich, J. (1999), Evolving Paradigm For Environmental Sensitivity in Marketing Programs: A Synthesis of Theory and Practice. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 7(2), 1-15.

Mowen, J. C., ve Minor, M. (1998), *Consumer Behavior*, 5. Baskı, New Jersey: Printice Hall.

Roberts, J. A. (1996), Green Consumers in The 1990s: Profile and Implications For Advertising, *Journal Of Business Research*, 36(3), 217-231.

Samdahl, D. M., ve Robertson, R. (1989), Social Determinants of Environmental Concern Specification and Test of The Model. *Environment and Behavior*, 21(1), 57-81.

Straughan, R. D. ve Roberts, J. A., (1999), Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium, *Journal of Consumer Marketing*, 16(6), 558-575.

Tanrıkulu, C., (2015), Çevresel Kaygı, Algılanan Tüketici Etkinliği ve Kollektivizmin, Tüketicilerin Yeşil Satın Alma Davranışlarındaki Rolü Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(1), 121-136.

Tek, Ö. B. ve Özgül, E., (2013), *Modern Pazarlama İlkeleri Uygulamalı Yönetimsel Yaklaşım*, (4. Baskı). İzmir: Birleşik Matbaacılık.

Ünüsün, Ç. ve Sezgin, M., (2007), *Pazarlama İlkeleri*, İstanbul: LiteraTürk Yayınları.

Yazıcıoğlu, Y. S. ve Erdoğan, S., (2004), *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.

<http://tehad.org/2017/01/11/durum-2016-yilinda-turkiye-elektrikli-arac-pazari/>, (Erişim tarihi: 19.02.2017).

http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=80, (Erişim tarihi: 19.02.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ek: Akademisyenlerin Çevre Dostu Araçlara Yönelik Satın Alma Davranışlarına İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi İçin Yöneltilen Sorular

S-A	Saygı ve nezaket benim için önemlidir
S-B	Ölçülü ve disiplinli olmak benim için önemlidir
S-C	Temiz ve düzenli bir çevre benim için önemlidir
S-D	Başarılı olmak için çalışkan ve hevesli olmak benim için önemlidir
S-E	Geleneksel otomobiller çevre kirliliği oluşturur
S-F	Geleneksel otomobiller hava kirliliği oluşturur
S-G	Geleneksel otomobiller küresel tehdit ve iklim değişikliğine neden olan CO2 ve NO2 gibi sera gazları üretir
S-H	Çevre dostu otomobiller yakıt tasarrufu sağlayan otomobillerdir
S-İ	Çevre dostu otomobiller petrol kullanımını azaltır
S-J	Çevre dostu otomobiller sera gazı emisyonunu azaltır S-X: Geleneksel otomobiller çevresel bozulmaya katkıda bulunur
S-K	Geleneksel otomobile göre kalitesi daha düşük olsa bile çevre dostu otomobil alırdım
S-L	Geleneksel otomobile göre performansı daha düşük olsa bile çevre dostu otomobil alırdım
S-M	Geleneksel otomobile göre daha az çekici dizaynı olsa bile çevre dostu otomobil alırdım

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

S-N	Geleneksel otomobile göre daha az konforlu olsa bile çevre dostu otomobil alırdım
S-O	Çevre dostu otomobil alırım
S-P	CO2 emisyonunu ve hava kirliliğini azaltmak için çevre dostu otomobil alırım
S-R	Doğal çevreyi korumak için çevre dostu otomobil alırım
S-S	Bir şey satın almadan önce çevreyi ve insan sağlığını düşünürüm
S-T	Çevre dostu otomobillerin kullanımı rahattır
S-U	Çevre dostu otomobiller ulaşım için güvenlidir
S-V	Çevre dostu otomobiller karbon emisyonunu azaltır
S-Y	Geleneksel otomobillerin atıkları çevreye karıştığı için hava ve su kalitesini etkiler
S-Z	Geleneksel otomobillerin neden olduğu hava kirliliğinin özellikle astım ve diğer solunum sorunları bulunan insanlar için sağlığa olumsuz etkileri vardır
S-X	Geleneksel otomobiller çevresel bozulmaya katkıda bulunur

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE HUDÂVENDİĞÂR VİLÂYETİ'NDE İPEKÇİLİK FAALİYETLERİ VE HARİR DÂRÜ'T-TALİMİ

“SERICULTURAL ACTIVITIES AND HARİR DÂRÜ'T TRAINING IN THE HUDÂVENDİĞÂR PROVINCE IN THE OTTOMAN PERIOD”

Okt. Dr. Nursal KUMAŞ*

Uludağ Üniversitesi, nkumas@uludag.edu.tr

ÖZET

19.yüzyılın başlarında Hudâvendigâr vilâyetinde; Museviler kuyumculuk alanında, Ermeniler eğlence sektöründe, Rumlar ticaret işlerinde ve Müslümanlar da esnaf olarak ön plana çıkmaktaydı. Bu dönemde ipekçilik özellikle gayrimüslimler arasında önemli bir faaliyet alanı olarak görülmektedir. Evlerde kurulmuş olan ilkel sayılabilecek mancınık denilen aletlerle ve geleneksel yöntemlerle ipek ipliği elde etmeye çalışan Bursa halkı, bir taraftan da zirai faaliyetlerine devam etmekteydi. İpekçilik faaliyetleri Rum ve Ermeni cemaat arasında yaygınlık gösterirken, Müslümanlar arasında çok yaygın değildi. Kozaların yetiştirilip ipek ipliğine dönüştürülme sürecinin oldukça zahmetli ve riskli olması ve üstelik havaların soğuk gitmesi veya kozalarda meydana gelebilecek bir hastalığın üreticiler açısından önemli ekonomik kayıplara neden olabileceği endişesi, ipekçiliğin Müslümanlar arasında çok fazla yaygınlaşıp temel ekonomik faaliyet alanı haline gelmesini engellemekteydi. Müslümanlar açısından bu faaliyetler özellikle kadınların bir uğraş alanı olarak görülmekte ve zirai faaliyetlerin bir yan alanı olarak değerlendirilmekteydi.

Avrupa'da ipek endüstrisi alanında yaşanan devrim niteliğindeki gelişmelerin 1830'lu yıllarda Bursa'ya ulaşması, mancınık denilen ilkel üretim araçlarının yerini buhar gücüyle çalışan flatür (iplik çekme) fabrikalarının almasına ve şehrin klasikleşmiş ekonomik dokusunda önemli değişimlerin oluşmasına yol açmıştır. Endüstri alanında yaşanan bu değişim, kısa süre içinde hayatın değişik alanlarına da yansımış ve şehrin sosyal hayatı 19.yüzyıl boyunca önemli değişikliklere uğramıştır.

Fransız etkisi altında 1888 yılından itibaren şehirde faaliyetlerine başlayan Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi, koza üretiminin artırılmasında önemli bir başarı sağladı. Fransızlar, koza üretiminde eğitimin önemli olduğunun farkına vardılar ve bu amaçla Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne bağlı bir ipekçilik okulunun açılmasına öncülük ettiler. İpekçilik okulu Bursalı gayrimüslimler için önemli ölçüde yararlı oldu. Özellikle Ermeni ve Rum gayrimüslim tebaanın tercih ettiği bu okul, verdiği eğitim ve düzenlediği kurslar yanında, üreticilerine diploma zorunluluğu getirerek, üretim sürecini disiplin altına almayı başardı. Okulun ipek üretim tarzına getirdiği yenilik, ipek ipliği üretimini önemli ölçüde artırdığı gibi dışarıdan yapılan koza tohumu ithalatının da büyük ölçüde azalttı.

Bu çalışmanın amacı; 19.yüzyılda Bursa'da yeni açılan ipekçilik okulunun ve şehirde ipek ipliği üretim tarzında yaşanan değişimin; şehrin ekonomik ve sosyal hayatına olan yansımalarını belirlemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışma iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Hudâvendigâr vilâyetinde yürütülen ipekçilik

*Bu bildiri aşağıda künyesi verilen basılmamış doktora tezindeki ilgili bölümün yeniden gözden geçirilip genişletilmesiyle oluşturulmuştur: Nursal Kumaş, II. Abdulhamid Döneminde Bursa'da Sosyal Hayat (1876-1909), Danışman: Doç.Dr. Cafer Çiftçi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal boyutları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde; Harîr Dârü't-Talimi ismiyle açılan ipekçilik okulunun eğitim ve öğretim faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İpekçilik, Osmanlı Döneminde İpekçilik, Bursa'da İpekçilik, İpekçilik Okulu, Harîr Dârü't-Talimi

ABSTRACT

At the beginning of the 19th century, in the Hudâvendigâr province, Jews worked in the field of jewelry, Armenians were in the entertainment sector, Rums were engaged in commercial activities and Muslims were craftsmen. In this period, sericulture was an important field of activity especially among non-Muslims. In Bursa, people trying to produce silk yarn by using traditional methods and via tools called catapult, which were set up at homes and could be counted as primitive, also continued to perform their agricultural activities. While sericulture activities were common among the Greek (Rum) and Armenian communities, they were not common among Muslims. Since growing cocoons and spinning into silk thread was a rather laborious and risky process and, additionally, worries related to cold weather or a disease in cocoons could cause important economic losses for producers, sericulture activities did not inspire much interest among Muslims and become a basic economic activity field. Muslims regarded these activities as a field of occupation especially for women and evaluated them as a side branch of agricultural activities.

After revolutionary developments lived in silk industry in Europe had reached Bursa in 1830's, the primitive production tools called catapult were replaced by steam power operated filature factories and the classic economic texture of the city changed significantly. This change lived in the industrial area reflected into various areas of life within a short period of time and the social life of the city underwent important changes during the 19th century.

The Ottoman Public Debt Administration having gone into action in the city under the French effect from 1888 on achieved an important progress in cocoon production. Having realized that training was important in cocoon production, the French led the opening of a sericulture school connected to the Ottoman Public Debt Administration. The sericulture school benefited non-Muslims of Bursa to a considerable extent. This school especially preferred by the Armenian and Greek (Rum) non-Muslim subjects did not only give training and organize courses, but it also managed to take the production process under discipline by making it necessary for silk producers to get a diploma. The novelty which the school brought to the silk production method did not only increase the production of silk yarn, but it also decreased the cocoon seed importation considerably.

The purpose of this study is to determine the effects of the sericulture school newly opened in the 19th century in Bursa and the change lived in the silk thread production method used in the city on the economic and social lives of the city. To achieve this aim, the study was divided into two sections. In the first section, the economic and social dimensions of sericulture activities carried out in the Hudâvendigâr province in the last periods of the Ottoman State were discussed. In the second section of the study, the educational activities of the sericulture school opened under the name of Harîr Dârü't-Talimi were examined.

Key Words: Sericulture, Sericulture in the Ottoman Period, Sericulture in Bursa, Sericulture School, Harîr Dârü't-Talimi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.GİRİŞ

Bursa halkı çok eski tarihlerden beri ipekçilikle uğraşmaktadır. Bununla beraber, ipekçiliğin gerçek değerini bulması ve bir sanayi kolu haline gelmesi Osmanlı döneminde olmuştur. Şehir, 15.ve 16. yüzyıllarda, ipekli kumaşların ihraç edildiği, ipek endüstrisinin merkezi konumundayken³²², 17.yüzyılda ilk dut ağaçlarının dikilmeye başlanmasıyla³²³ üretici niteliği kazanmış, 19.yüzyılın başlarında da artık yedi ayrı tür dut ağacının dikildiği³²⁴ bir ipek şehri olmuştur.

Bursa halkının bir kısmı yaşamını temel geçim kaynağı olan ipekçilik üzerine kurmuştur. Dut ağaçlarının bakımı ve kozaların ham ipek ipliğine dönüşüm süreci oldukça emek isteyen zahmetli ve riskli bir iştir. Kozalarda meydana gelebilecek bir hastalık üreticiler açısından önemli ekonomik kayıplara neden olabilmektedir. Üstelik dut ağaçlarının, ipek böceğini beslemek dışında herhangi bir ekonomik getirisinin bulunmaması³²⁵ koza üreticilerinin tüm dikkatlerini ve mesailerini bu konu üzerinde yoğunlaştırmışlarına neden olmuştur. İpekçilik uğraşı alanının riskli ve zahmetli olması, şehirdeki Müslüman halk arasında çok fazla yaygınlaşıp temel ekonomik faaliyet alanı haline gelmesini engellemiştir. İpekçilik daha çok gayrimüslimlerin bir uğraş alanı olmuştur³²⁶.

2.19. ve 20. Yüzyıllarda Hudâvendigâr Vilâyeti'nde İpekçilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Hudâvendigâr vilâyetinin merkezi konumunda olan Bursa'da yürütülen ipekçilik faaliyetlerini tam olarak anlayıp değerlendirebilmek için, 19.yüzyılın başlarına gitmek ve bu dönemden itibaren ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ipeğin öyküsünü iyi bilmek gerekir.

2.1.Ekonomik Faaliyet Alanı Olarak İpekçilik

Avrupa'da ipekçilik faaliyetlerinin gelişmesi 19.yüzyılın başlarından itibaren büyük bir ivme kazandı. Nitekim 1824 yılında, ipekli kumaş üretiminin merkezi olarak bilinen Fransa'nın Lyon şehrinde dokumacılar, üretimde yeni bir yöntem geliştirdiler. Bu yeni yönteme göre; kozadan iplik çekilmesi işlemi, mekanik sistemle çalışan bir makine tarafından yapılmaya başlandı. Bu makine sayesinde dokumacılar, en önemli problem olarak gördükleri standart kalınlık sorununu da çözmüş

³²² Halil İnalçık, *Devlet-i' Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1306) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.268.

³²³ Suraiya Faroqhi, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, c.III, Cem Yayınları, İstanbul, 1997, s.192.

³²⁴ Zeynep Dörtok Abacı, "Avusturyalı Osmanlı Tarihçisi Joseph Von Hammer Purgstall'ın Bursa İzlenimleri (Ağustos 1804)", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.15, sayı:15, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2008, s.404.

³²⁵ Fransa'da ipekböceklerinde ortaya çıkan "pebrine" hastalığı 1857 yılında Bursa'ya da ulaşmış ve ham ipek fiyatlarının ucuzlamasına neden olmuştur. Bu yüzden üreticiler ümitsizliğe kapılıp, kendi elleriyle diktikleri dut ağaçlarını kesmişlerdir. Bu olay, dut ağaçlarının ipek böceği beslemek dışında hiçbir ekonomik getirisinin olmadığını (odun olarak kullanımı dışında) bir kanıttır (Ergun Kâğıtçıbaşı-Enis Yaşar, *Bursa Ekonomik Tarihi 1326-1900*, Bursa Ticaret Odası, Bursa, 2005, s.258).

³²⁶ Bursa Ticaret Odası 1889 yılında kurulmuş ve ilk toplantısını da 18 Haziran 1889 tarihinde gerçekleştirmiştir. (*Bursa Ticaret ve Sanayi Odası İlk Karar Defteri 1889-1904*, Haz. Raif Kaplanoğlu, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 2009, s.2) 1889-1923 döneminde odaya; 313 Müslüman Türk, 437 gayrimüslim olmak üzere, toplam 750 üye kaydedilmişti (Faruk Üsküdari, *Eski Bursa'dan Notlar*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 1972, s.5). Üye sayılarından da anlaşıldığı üzere bu dönemde Bursa'da ticari ve sanayi hayatını ellerinde tutan yabancılar ve gayrimüslimler, mesleki örgütlenme alanında da Müslümanlardan önde gözüküyorlardı.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

oldular. Aynı zamanda yeni yöntem ile maliyetlerde de önemli bir düşüş yaşandı³²⁷. İpek üretimindeki ikinci dönüşüm tarihi 1829 yılı oldu ve bu tarihte İsviçre’de, buhar gücü ile çalışan flatür (iplik çekme) makineleri kullanılmaya başlandı. Avrupa’daki bu yeni gelişmeler kısa süre içinde Bursa’yı da etkiledi. 1834 yılında yeni teknoloji Fransa’dan Bursa’ya ulaştı ve Bursalı ipek dokumacılarının bir kısmı, elle çalışan ilkel mancinıkları bir kenara bırakarak geleneksel üretime son verdiler³²⁸.

Bursa’da, ipek üretiminde yeni teknolojinin kullanılıp Avrupa standartlarının yakalanması ve ipek üreticiliğinin çoğunlukla gayrimüslimler (Rum ve Ermeniler)³²⁹ tarafından yapılıyor olması, Avrupa sermayesinin şehre girişini kolaylaştırdı. Özellikle Fransızlar, Bursa’daki ipekçilik faaliyetleriyle yakından ilgilendiler ve 1830’lu³³⁰ yıllarda şehirde buhar gücüyle çalışan ilk flatür fabrikalarının kurulması aşamasında önemli bir rol oynadılar. Nitekim Falkeisen isimli bir girişimci, Bursa’da ilk flatür fabrikasının kurulması için bir Osmanlı Ermenisi olan Taşçıyan Efendi’yle ipek makaraları üzerine çalışan bir Fransız kendisine ortak olarak seçti³³¹.

Fransız yatırımcılardan sonra, yerli yatırımcılar da ipekçilik konusuyla ilgilenmeye başladılar. İstanbul’dan Bursa’ya gelen Bagos Bilezikçi ve kardeşleri, makara sistemi İtalyan modeline dayanan flatür fabrikasını 1843 yılında kurmayı başardılar. Bu fabrikanın kurulmasında özellikle Bagos Bilezikçi’nin damadı ve aynı zamanda ipek iltizamı sahibi olan Agop Düzoğlu’nun büyük yardımları oldu. Fabrikalar küçüktü ama vilâyetin geniş alanlarına yayılmıştı. Aynı dönemde bir diğer yerli yatırımcı da Mustafa Nuri Paşa’ydı. Bursa’da diğer girişimcilerden farklı olarak hidrolik enerjiyle çalışan bir fabrika kurdu fakat sermaye yetersizliğinden dolayı devretmek zorunda kaldı³³².

Bursa ipek sanayinde bir taraftan yabancılar ve gayrimüslimler tarafından yeni teknolojiye uygun fabrikalar açılırken, diğer taraftan genellikle Müslümanlar tarafından yapılan eski klasik yöntemle üretim devam etmekteydi. Bu durum, şehirde birbirinden tamamen farklı ikili bir üretim yapısı ortaya çıkarmaktaydı³³³. Osmanlı yönetimi, bu ikiliğin giderilip ipekçiliğin yeni yöntemlerle yapılmasını sağlamak için; Fransa ve İsviçre’den ipekçilik konusunda uzmanlar getirterek, yeni

³²⁷ Ayhan Aktar, “Bursa’da Devlet ve Ekonomi”, **Bir Masaldı Bursa**, Haz. Ergun Yenal, YKY, Bursa, 2008, s.121.

³²⁸ Leila Thayer Erder, **The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975**, Princeton University, 1976, s.96.

³²⁹ Kâzım Baykal, **2000 Yıllık Bursa’nın Belediyesi**, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976, s.35.

³³⁰ Bursa’da, buhar gücüyle çalışan ilk flatür fabrikalarının ne zaman kurulduğuna dair çeşitli kaynaklarda değişik tarihler verilmiştir. Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.242’de verilen bilgiye göre; Bursa’ya yeni teknolojiyi 1834 yılında Fransa’dan gelen Glaizal ailesi getirmiştir. Anne-baba ve dört çocukta oluşan bu aile Bursa’ya yerleşmiş ve ilk ipek çekme tesisini kurmuşlardır. Bununla beraber aile başarılı olamadığı için Tiflis’e göç etmiş ve tesisi İsviçre’den gelen M.Farkeisen devir alıp başarıya ulaştırmıştır. Kâzım Baykal, ilk flatür fabrikalarının şehrin Kayabaşı ve İshakşah mahallelerinde 1836 yılında kurulduğunu söylemektedir. Buna karşın Fahri Dalsar 1838 tarihini vermektedir (Fahri Dalsar, **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:856, İstanbul, 1960, s.410). Leila Erder de, Falkeisen tarafından inşa edilen ilk fabrikanın 1839 yılında yandığını ve ertesi yıl yeniden inşa edildiğini ifade etmektedir (Erder, a.g.e, s.100).

³³¹ Erder, a.g.e, s.99. (İpek ipliği elde etmek için kullanılan makinelerin ilkel olanına “mancınık” ismi verilirken, gelişmiş olanlarına da “çıkırık” veya “makara” isimleri verilmiştir. Bu çalışmada “makara” teriminin kullanılması uygun görülmüştür)

³³² Erder, a.g.e, s.103.

³³³ Aktar, a.g.e, ss.127-128.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

teknikleri Bursalı ipek üreticilerine öğretmek istiyordu. Şehirdeki ipekçilik faaliyetlerine büyük ilgi gösteren Fransızlar, Osmanlı merkezi yönetiminin bu isteğini bir fırsat görerek, Bursa'ya gelmeye devam ettiler. Yerli halkı eğitmek amacıyla gelen bir Fransız uzman, 1844 yılında Kuşbazlar Mahallesi'nde bir atölye kurarak 50 kadar kişiye, yeni teknikle ipeğin nasıl çekileceğine dair ders verdi³³⁴. 1845 yılında Zürih merkezli bir İsviçre firması olan "MM Henry et Daniel Muralt fils at Cie", Goudard isimli bir Fransızın yardımıyla Fransa'ya ipek göndermeye başladı. Şirket başlangıçta 60 olan makara sayısını sonraki yıllarda iki katına çıkararak 120 yaptı³³⁵. 1846 yılında ipekçilikle uğraşan bir başka girişimci olan Louis Brotte Bursa'ya geldi. 1847-1848 tarihlerinde, Fransa'nın çeşitli yerlerinden 14 aile daha Bursa'ya gelerek yerleşti. Gelen ailelerin çoğunluğunun ipekçilik ile uğraşıyor olmaları, Bursa ipekçiliğine önemli ölçüde etki etti ve ham ipek ihracatında Fransa ağırlık kazanmaya başladı³³⁶.

İpekböceği yetiştirip kozalarından çıkarılan ipeklerle çeşitli kumaşlar ve dokumalar imal etmek amacıyla şehirde birçok fabrika kuruldu. Bu fabrikalardan biri de Sultan Abdülmecid döneminde, 1852 yılında, Demirkapı Mahallesi'nin hemen altında bulunan Cilimboz Deresi kıyısında, Osmanlı Devleti tarafından yaptırılmış olan Fabrika-i Hümayun'dur³³⁷. Fabrika kurulduğunda 78 adet makaraya sahipti³³⁸. Bu fabrika, Hereke Fabrikası'nda dokunan ipekli kumaşların, hammadde ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştu³³⁹.

1855 yılında Sardunya Viskonsülü M.Teranneo, Bursa'da bulunan 22 ipek fabrikasının yalnızca ikisinin yabancılara ait olduğunu, diğerlerinin büyük çoğunluğunun Hristiyanlara ve az bir kısmının da Müslümanlara ait olduğunu bildirmektedir³⁴⁰. Hasan Tâib Efendi, II. Abdülhamid döneminde, şehirde 41 tane ipek fabrikası olduğunu ve bu fabrikalarda günlük 4000 kilo kozanın, bir senede de 1200 ton (240.000 kıyye) kozanın ipeğe dönüştürüldüğünü söylemektedir³⁴¹.

Fransızlar, Bursa'da ilk ipek fabrikalarının kurulmasından itibaren, Bursa'daki ipekçilik faaliyetlerine olan ilgilerini artırarak devam ettirmişlerdir. Bu ilgi özellikle 1853-1856 döneminde oldukça artmıştır. Bu ilgideki artışın nedeni; Fransa'da ipekböceklerinde görülen pebrine (karataban) hastalığının yıllık koza üretimini oldukça düşürmesi, koza ve ipek fiyatlarını da büyük oranda artırmış olmasıdır. Bu nedenle Fransa, Bursa'dan daha fazla hammadde talebinde bulunmaya başlamıştır. Hastalığın tedavisi ancak 1865 yılında Louis Pasteur tarafından bulunabilmiştir³⁴².

³³⁴ Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.244.

³³⁵ Erder, a.g.e, s.100.

³³⁶ Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.243.

³³⁷ Neslihan Dostoğlu, **Osmanlı Döneminde Bursa**, c.I, Akmed, 2001, ss.286-289; Mülazım Abdülkadir, a.g.e, s.199.

³³⁸ Erder, a.g.e, s.107.

³³⁹ Dalsar, a.g.e, s.411.

³⁴⁰ Erder, a.g.e, 105.

³⁴¹ Hasan Tâib, **Hatıra ya da Bursa'nın Aynası Hatıra-Yâhud-Mir'ât-ı Burûsa**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Gaye Kitabevi, Yeşil Şehir Kitaplığı:1, İstanbul, 2007, s.42.

1908 yılı içinde Osmanlı Devleti'nde yaş koza üretimi 18.338.000 kg'dır. Bu üretimin 7.527.000 kg ile Hudâvendigâr vilâyetiyle İzmit sancağına aittir (Nuran Bayram, "1837-1923 Sürecinde Bursa'da İpekçilik Sektörünün Sosyo-Ekonomik Analizi", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:24, Bursa, 2013/1, s.48.)

³⁴² Abacı, a.g.m, ss.164-165.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Osmanlı Yönetimi, 1888 yılında ipek gelirlerini Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne devretti³⁴³. İdare, ipek üreticilerinin teşvik edilerek üretimin artırılması yönünde önlemler almaya başladı. İdare yönetimi, Bursa ve çevresinde dut ağacı ekimini teşvik ettiği gibi Osmanlı yönetimini de çeşitli tedbirler alma konusunda ikna etti. Dut ağacı ekilmiş araziden vergi almamak, ücretsiz dut fidanı dağıtılmasını sağlamak, Osmanlı yönetiminin Fransızların isteği üzerine aldığı önlemlerden bazılarıydı³⁴⁴.

Fransa'da ortaya çıkan pebrine hastalığı Bursa'daki kozaları da büyük ölçüde etkiledi. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi yetkilileri bu sorunu çözmek için Pasteur usulünde işlem yapan bir mikrografi laboratuvarı kurulmasını sağladılar. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin bu olumlu yöndeki çalışmaları Fransız talebinin sabit kalmasını sağladı ve ipek ihracatındaki Fransız payı % 80-90 oranında gerçekleşmiş oldu³⁴⁵.

Fransızlar ipektan elde edilen ham ipliğin en kısa sürede Fransa'ya nakledilmesini istiyorlardı. Bu nakil için de en uygun yol Mudanya'dan gerçekleştirilecek denizyolu taşımacılığıydı. Mudanya-Bursa arasındaki mesafe demiryolu ile aşılacaktı. 1872 yılında projeye konulan ve bir bölümü yapıldığı halde tamamlanmayıp yapımı terk edilen demiryolunun yeniden işletmeye açılması için Fransızlar, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi içindeki etkinliklerini de kullanarak, Osmanlı yönetimini ikna ettiler. Fransız-Belçika ortak sermayeli bir şirkete inşaat ruhsatı verilerek, 1892 yılında demiryolunun açılışı gerçekleştirildi³⁴⁶.

İpekböceği mahsulü alındıktan sonra, üreticiler ürünlerini Koza Hanı'na getirirlerdi. Handa tüccarların ayrı ayrı odaları ile ipek işlerinin yürütülmesi için Osmanlı yönetimi tarafından görevlendirilmiş memurların odaları bulunmaktaydı³⁴⁷. Kozalar hanın geniş olan meydanında bulunan hasırdan yapılmış sepetlerin içine dökülür ve kalitelerine göre iyi-orta-kötü olmak üzere üç gruba ayrılırdı³⁴⁸. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi kozaların kalitesine göre bir rayiç bedeli belirlerdi. Üreticiler ve tüccarlar belirlenen bu fiyat üzerinden alım-satım işlemi gerçekleştirirdi. Ürününün paraya çevrilmesi özellikle üreticileri rahatlatmaktaydı³⁴⁹. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi de kendi hissesine düşeni almaktaydı. Sonuç olarak Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi, tüccarlar ve üreticiler bu durumdan memnundu. Bununla birlikte, gelir kaynağı kesilen Osmanlı maliyesinin söz konusu durumdan memnun olduğu söylenemezdi.

İpekçilik, zaman içinde gelişen teknolojik imkânlardan da yararlanmaya başladı. Pasteur'un keşfettiği yeni yöntem aracılığıyla, böceklerin koza yapmadan bozulmalarının önüne geçildi. Bursalılar da ipekçilik alanında birtakım girişimlerde bulundular. Nalbandoğlu Mahallesi'nden

³⁴³ Donald Quataert, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908**, Çev. Nilay Özok Gündoğan-Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008 s.205.

³⁴⁴ Aktar, a.g.m, s.129.

³⁴⁵ Quataert, a.g.e, s.207, 217.

³⁴⁶ Beatrice St. Laurent, **Ottomanization and Modernization The Architectural and Urban Development of Bursa and The Genesis of Tradition 1839-1914**, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1989, s.125. (Mudanya-Bursa demiryolu ile ilgili ayrıntılı bilgi için, çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan ulaşım bölümüne bakınız).

³⁴⁷ Hasan Tâib, a.g.e, ss.131-133.

³⁴⁸ Edmond Duteple, "Bursa'da İpek Endüstrisi", **Bursa'da Yaşam**, Çev. Mehmet Demirpençe-Selahattin O. Tansel, Bursa, Kasım 2005, s.42.

³⁴⁹ Hüseyin Vassaf, **Bursa Hatırası**, Haz. Mustafa Kara, Bilal Kemikli, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, Bursa, 2010, s.73.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mehmed Tevfik Efendi'nin, ipek sarıp bükme için bir makine icat etmesi de bu girişimlerden yalnızca biridir. Tüm bu gelişmeler kozadan elde edilen hâsılâtın yükselmesini de sağladı. 1893 yılındaki koza hâsılâtı, Bursa gazetesinin haberine göre, iki milyon kuruşa yakın olduğu tahmin edilmektedir³⁵⁰.

2.2.İpekçilik Faaliyetinin Sosyal Hayat Üzerine Etkisi

Fransızların Bursa'ya gelip yerleşmesi ve ipekçilik alanında yatırımlarda bulunup fabrikalar açması, Bursa yerel sanayisinin ilk çekirdeklerini oluşturup, geleneksel yöntemlerden makineleşmeye geçişi sağladığı gibi Fransız sermayesinin değişik iş kollarına kayması, sosyal hayatın da etkilenmesine ve ileriye doğru bir ivme kazanmasına neden oldu. Sosyal hayattaki bu yeni farklı uygulamalara, Madam Augustine Brotte'nin çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Madam Brotte, Bursa'daki ticari hayatına kadın işçileri eğitmekle başlayıp kendi flatür fabrikasını kurduktan sonra, sermayesini değişik sektörlerle kaydirdi. Gayrimenkul alımlarında bulundu, otelcilik ve lokantacılık alanında göstermiş olduğu başarıyla Bursa'da ilk kez Avrupai tarzda işletmecilik örneği sergiledi. Hotel D'Anatolie isimli bir otel açan Madam Brotte, müşterilerine sunduğu güzel şarapları ve Fransız usulü yemekleriyle adından söz ettirdi ve otelcilik alanında Bursalı girişimcilere öncülük etti³⁵¹. Madam Brotte, bir yönüyle de Bursa'da yeni oluşmaya başlayan ipek sanayinin, Bursa'nın yerli yatırımcıları tarafından eksik bırakılmış olan arka planını doldurmaya çalıştı, hizmet sektörünün Avrupai tarzdaki ilk oluşumlarını başlattı ve bunda da başarılı oldu³⁵².

Koza alımlarının yapıldığı ağustos ve eylül aylarında³⁵³ şehirde yaşanan canlılık, halkın giyim ve kuşamda da ipekli ürünleri tercih etmesi, ipeğin Bursa sosyal hayatı içindeki önemini göstermektedir. Çeşitli ipekli kumaşlarla dikilen bu giyim ve aksesuar ürünlerinden bazıları; kefyeye (erkeklerin kullandıkları püsküllü bir tür başörtüsü), mendil, kravat, kemer ve boyun atkısıdır³⁵⁴. Bursa halkı ipekli giysileri, bir gösteriş veya özentisi aracı olarak kullanmamaktadır. Şehirde ipeğin bol miktarda bulunması ve halkın da yoğun olarak bu işle geçimini sağlıyor olması, ipeğin halkın giyim ve kuşamına da yansımaya neden olmuştur.

İpek fabrikaları ekonomik anlamda yararlarının yanında toplumsal ve çevresel birtakım sorunlara da neden olmuştur. 1861 yılında, bir Osmanlı Ermeni girişimci tarafından Kurtoğlu ismiyle kurulmuş olan ipek fabrikasının lağımından gelen sular, fabrika yakınında bulunan mezarlığa ulaşmaktaydı. Halk bu durumdan şikâyetçi olup fabrika sahibini uyardığı halde hiçbir önlem alınmamıştır. Bu nedenle yöre halkı ayaklanmış ve ellerinde kazmalarla fabrikayı yakma girişiminde bulunmuşlardır. Olaylar daha sonra asker tarafından bastırılmış ve fabrikanın gördüğü zarar bu kişilerden karşılanmıştır³⁵⁵. Şehirdeki tüm flatür ve dokuma fabrikalarının ısıtma işlemi için odun

³⁵⁰ Bursa gazetesi, nr.132, 24 Muharrem 1311, ss.1-2.

³⁵¹ Aktar, a.g.m, s.123.

³⁵² Şehrin mimari dokusunun değiştirilmesi için Osmanlı yönetimi tarafından yaptırılmış olan şehir planlarında da yine Fransız etkisi görülmektedir. 1863 yılında Yeşil Cami, Ulucami ve Orhan Camisi'nin restorasyonunun yapılması için dönemin Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz tarafından Léon Parvillée isminde bir mimar görevlendirilmiştir (Laurent, a.g.e, s.120).

³⁵³ Aktar, a.g.m, s.123.

³⁵⁴ Vasileios, I.Kandes, **Kuruluşundan XIX. Yüzyıl Sonlarına Kadar Bursa**, Haz. Selahattin O. Tansel, Gaye Kitabevi, İstanbul, Mart 2009, s.129.

³⁵⁵ Dalsar, a.g.e, s.413; Mülazım Abdülkadir (Kadri), **Bursa Tarihi Kılavuzu**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi için Sistem Ofset tarafından Yeşil Şehir Kitaplığı:3, Ankara, 2009, s.201.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanmaları, çevredeki ormanlara büyük zarar vermiştir. Bursa Ticaret Odası bu zararı en az düzeye indirmek için Ereğli'den kömür getirtilmesi yönünde 9 Aralık 1890 tarihinde bir karar almıştır³⁵⁶.

Bursa'da ipekçiliğin teşvik edilerek geliştirilmesi yönünde birtakım uygulamalar yapılmaktaydı. Bunlardan biri de zaman zaman düzenlenen ipek kozası yarışmalarıydı. Bursa'da koza mevsiminde gerçekleşen bu yarışmalarda; ilk kozayı ve en iyi kozayı yetiştirenlere çeşitli ödüller verilmekteydi³⁵⁷. Bu faaliyetlerin dışında nakit para ve mikroskop ödüllü yıllık sergiler de düzenlenmekteydi³⁵⁸.

2.3.İpekçilik Sektöründe Çalışan İşçiler

Yeni yöntemlerin şehre gelmesi ve üstelik bu yöntemle çalışan bir fabrikanın kurulması, geçimini eski usul yöntemlerle ipek üretimi yapan özellikle gayrimüslimleri hem zor durumda bıraktı hem de fabrikanın açılması büyük oranda tepki çekti. Falkeisen hem bu tepkilere son vermek hem de fabrikada çalışacak eleman sıkıntısını gidermek için, ipekçilikle uğraşan aileleri, kızlarını fabrikaya işçi olarak göndermeleri yönünde ikna etti³⁵⁹. İşçi kızların, yapacakları işler konusunda eğitilmelerini sağlamak amacıyla da Falkeisen, Fransa'dan, Marie Bloche adında bir hanımı getirtti³⁶⁰. Yabancı sermaye, şehirde dokumacılık alanında çalışan ve bu işten az-çok anlayan ustaları eğitip iş gücü olarak değerlendirmek yerine ucuz işgücü olarak gördüğü özellikle gayrimüslim genç kız ve kadınlara yöneldi³⁶¹. Avrupa'dan getirtilen ipek ustalarıyla da bu genç kız ve kadınlara pratik dersler verilerek kısa sürede iş ortamına hazırlanmaları sağlandı.

Fransız sermayesinin şehirde ipek fabrikaları açarak yatırımlarda bulunmasıyla birlikte, civar köy ve kasabalarda zirai faaliyetlerde bulunan özellikle gayrimüslim genç kızlar ve kadınlar, ipek fabrikalarında çalışmak için, iş mevsimi olarak adlandırılan yaz aylarında gruplar halinde Bursa'ya gelmeye başladı. Rum, Ermeni ve Musevi kızlarından oluşan bu kafilenin büyük çoğunluğunu Rum kızları oluşturmaktaydı. İçlerinde az sayıda da olsa Müslüman kızı bulunmaktaydı³⁶². Rum kızlarının evlenebilmeleri için erkek tarafına ödedikleri "Drahoma" denilen evlilik parasını ve çeyizlerini hazırlamak için gereken parayı kazanmaları gerekiyordu³⁶³. Leila Erder, çalışan kızların birçoğunun çocuk denilecek kadar küçük yaşta olduğunu söylemektedir. Genç kızların, askerde oldukları için sözlüleri veya nişanlılarıyla yıllarca haberleştiklerini ve evleninceye kadar da bu fabrikalarda çalıştıklarını dile getirmektedir³⁶⁴.

Köylerde zirai faaliyetlerde bulunan özellikle gayrimüslim genç kızların ve kadınların, fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlaması, onları evlerinin dışına çıkarmış ve iş dünyasının bir parçası haline

³⁵⁶ Üsküdarı, a.g.e, ss.10-11.

³⁵⁷ Bursa gazetesi, nr.120, 21 Şevval 1310, s.3.

³⁵⁸ Quataert, a.g.e, s.213.

³⁵⁹ Erder, a.g.e, s.101.

³⁶⁰ Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.242.

³⁶¹ Aktar, a.g.e, 125.

³⁶² A.de Rochebrune, **Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul Hatıratı (Mesaib-i İslâm)**, Haz. İlhami Yurdakul, Kitabevi, İstanbul, 2007, ss.101-102.

³⁶³ Şerafeddin Mağmumi, **Bir Osmanlı Doktorun Anıları Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye**, I. Basım, Çev. Cahit Kayra, Bûke Yayınları, İstanbul, 2001, ss.46-47.

³⁶⁴ Erder, a.g.e, s.113.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

getirmiştir. Köyündeki tarımsal faaliyetlerde sadece emeğini ortaya koyan kadın, artık iş hayatıyla birlikte emeğini ücrete dönüştürmeyi başarmıştır. İşçi kızlardan, Bursa şehir merkezinde oturan veya Bursa’da evi veya yakını olanlar, akşam mesai bitiminde evlerine giderlerdi. Kalacak yeri olmayanlar da akşamları fabrikalarda kalırlardı. Mağmumi, işçi kızların kalmaları için ayrılmış yerlerin; istenilen genişlikte olmadığını, bazılarının ışıktan mahrum kaldığını ve ipek böceğinin ağır kokusu nedeniyle havasının kötü ve rutubetli olduğunu söylemektedir. Tüm bu sayılan olumsuz durumların işçi kızların sağlığı açısından uygun olmadığını ifade etmektedir³⁶⁵.

İpek fabrikalarının, koza alımlarının yapıldığı yaz aylarında birkaç ay faaliyet gösteriyor olmaları ve neticesinde köylerden gelen kadın işçilerin çoğunluğunun bu fabrikaları otel gibi kullanmaları, şehre geldiklerinde fabrikalarda kalıp şehir insanıyla bütünleşememeleri ve iş bitiminde tekrar köylerine dönmeleri neticesinde toplumsal bir değişimin temeli tam olarak atılamamış ve bu değişim çok sınırlı boyutlarda kalmıştır. İşçiler fabrikada çalışmayı bir yan uğraş alanı görmüşler ve bu nedenle de şehre doğru bir göç hareketi başlatmamışlardır. Bu nedenle, fabrika çalışanları şehrin sosyal hayatı üzerinde çok fazla bir değişikliğe neden olamamıştır Bununla beraber, Bursa’ya bağlı kasabalarda yaşayan halk bir taraftan zirai faaliyetlere devam ederken diğer taraftan da kentsel faaliyetlere sıkı bir şekilde bağlanmıştır³⁶⁶. Dolayısıyla Bursa 19.yüzyıl ile 20.yüzyıl başlarında sanayileşme hamlesini, tarımsal faaliyetlerle beraber yürütme eğiliminde olmuştur denilebilir³⁶⁷.

Agop Düzoğlu’nun Bursa’da bulunan fabrikasında 150 kız veya kadın işçi çalışmaktaydı ve bu işçilerin sorumluluğu iki İtalyan ustabaşına verilmişti³⁶⁸. Hasan Tâib Efendi hatıralarında; her fabrikada mancınık sayısına göre 60-100 arasında işçi çalıştığını ve şehirdeki tüm fabrikalarda çalışan işçi sayısının da yaklaşık olarak 3150 olduğunu ifade etmektedir³⁶⁹. Flatür fabrikalarında günde 12-13 saat çalışan bu işçilerin, ancak 30’ar dakikalık iki dinlenme vakitleri (yerel deyimle duraları) bulunmaktaydı³⁷⁰. Fatma Fahrünnisa Hanım hatıralarında, ipek fabrikasında çalışan işçi kızların çok zor şartlar altında çalıştıklarını söylemektedir. Kozaları ayırmak için

ellerini sürekli sıcak su kovalarına daldırdıklarını ve bundan dolayı da hepsinin ellerinin üstündeki derilerinin buruştuğunu ifade etmektedir³⁷¹.

³⁶⁵ Mağmumi, a.g.e, ss.46-47.

³⁶⁶ Erder, a.g.e, s.114.

³⁶⁷ Bursa merkezde kurulan ipek fabrikaları dışında, zaman içinde değişik alanlarda üretim yapan fabrikaların açılmasına teşebbüs edildiği veya açıldığı da görülmektedir. Bunlardan bazıları, “Dumansız Barut Fabrikası” ile “Buz Fabrikası” kurulma girişimleridir (Bursa gazetesi, nr.121, 28 Şevval 1310, s.2; nr.134, 8 Safer 1311, s.5). Şehirde, “Yapağı Fabrikası” ve “Makarna Fabrikası” kurulmuş olduğunu ise Hudâvendigâr gazetesinin haberinden öğrenmekteyiz (Hudâvendigâr gazetesi, nr.1239, 19 Şevval 1304, s.4; nr.2222, 15 Şaban 1324, s.4.) Bazı fabrikaların ise üretimlerinde gerekli özeni göstermedikleri anlaşılmaktadır. Bursa gazetesi, şehirde bulunan gazoz fabrikasının, ürettiği gazozların sağlık yönünden sakıncalı olduğunu belirtmekte ve ilgilileri uyarmaktadır Bursa gazetesi, nr.115, 9 Ramazan 1310, s.4.)

³⁶⁸ Erder, a.g.e, s.102. Fabrikada çalışan işçi kızlarının yanında, kendi hanelerindeki tezgâhlarda çalışan, yün kumaş veya kadife üzerine işleme yapan kadın işçiler de bulunmaktaydı. Bu işçilerin çoğunluğu Ermeni olmakla beraber, içlerinde Müslüman kadınları ve kızları da vardı (Rochebrune, a.g.e, ss.101-102.)

³⁶⁹ Hasan Tâib, a.g.e, s.42.

³⁷⁰ Mağmumi, a.g.e, ss.46-47.

³⁷¹ Fatma Hayrûnnisa Hanım, **1896 Baharında Bursa (Orijinal ismi: Hüdâvendigâr Vilayetinde Kısmen Bir Cevlan)**, Haz. Nezaket Özdemir, Bursa Kültür A.Ş, Belediyesi, 2010, s.43.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Genç kız (veya kadın) işçilerin çalışma şartlarındaki zorluklar 1909 yılına kadar aynı şekilde devam etti. Bu tarihte, işçilerden gelen şikâyetler üzerine Bursa Ticaret Odası olaya el koydu. İşçiler ve işverenlerle görüşüp, fabrikalara birer gözlemci gönderdi ve iş şartlarının iyileştirilmesi yönünde 22 Eylül 1909 tarihli bir karar yayınladı. Bununla beraber söz konusu karar uzun süre pratik olarak uygulanamadı³⁷².

Bursa’da, ipek fabrikalarının sayısının artması ve ipekçiliğe olan ilgi, işçi talebinin artmasına neden oldu. Fabrika sahipleri, işe aldığı çalışanlarını öncelikle eğitimden geçirmekteydi. Eğitimli işçiler, fabrikalarda deneyim kazandıktan sonra, maaşlarını düşük bularak işi bırakmakta ve daha yüksek ücretler karşılığında başka ipek fabrikalarında çalışmaktaydılar. Bu durum işçiler için avantajlı bir durum ortaya çıkarırken fabrika sahiplerini zor durumda bırakmaktaydı. Bu sorunu çözmek için, “geçiş veya tezkere” ismi verilen bir sistem oluşturuldu. Bursa’da bulunan ipek fabrikalarının yetkililerinin anlaştığı bu sisteme göre; fabrikada çalışan bir işçi, işten ayrılmak için işverenden izin yani tezkere alması gerekiyordu. Tezkeresi olmayan bir işçi, ne kadar kalifiye bir eleman olsa da yine de başka bir fabrikada çalışmamaktaydı. Bu sistem işçi ücretlerinin de düşmesine neden oldu. Yeni sistem aynı zamanda deneyim ve performans dayalı olarak işçileri değerlendirmeye ve maaşlarını da bu kriterlere göre belirlemeye başladı³⁷³.

3.Harîr Dârü’t-Talimi

19.yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti’nin ekonomisi iflas etmiş ve aldığı dış borçları ödeyemez bir konuma gelmişti. Borçlarını tahsil etmek isteyen Avrupa devletlerinin baskısı ve telkinleri sonucunda, 1881 yılında, ülke genelinde “Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi” kuruldu. İdare kısa sürede Anadolu’nun çeşitli yerlerinde teşkilatlandı ve bir şubesini de Bursa’da açtı.

Osmanlı yönetimi 20 Aralık 1881 tarihinde ilan ettiği “Muharrem Kararnamesi”yle Hudâvendigâr vilâyetinin Âşar gelirini, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’ne bıraktı. İdare, ipekböcekçiliğiyle uğraşanların kendisinden ruhsat almasını zorunlu kıldığı gibi ipekböceği yumurtaları ve koza satışına da büyük bir denetim ve kısıtlama getirdi³⁷⁴. Aynı zamanda gelirlerini artırabilmek için, neler yapılması konusunda uzman kişilerin görüşlerine başvurdu. Gelen öneriler arasından; yerli ipekböceği tohumu üretilmesi ve Bursa’da bir ipekçilik okulunun açılarak, üreticilerin teknik bilgilerle donatılması şeklindeki fikirler benimsendi. Bu amaçla, “Harîr Dârü’t-Talimi (Enstitüt Sericcole)” kurulması yönünde karar alındı³⁷⁵. Tam anlamıyla Fransızların kontrolü altında olan idarenin, Osmanlı yönetimine etki etmesi sonucunda, Kevork Torkomyan isimli bir Ermeni, okulu kurmakla görevlendirildi. Sözü edilen kişi, 1883 yılında Fransa’ya gönderilerek, Montpellier Ziraat Okulu’nda ipekçilik üzerine eğitim alması sağlandı. Kevork Torkomyan, 1888 yılında eğitimini tamamlayarak Bursa’ya döndü.

15 Nisan 1888 tarihinde, Bursa Şehreküstü Mahallesi’nde Ahmet Gazzaz isimli kişiden kiralanan binada okulun açılışı gerçekleştirildi. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’ne bağlı olan okulun ilk yıl on iki

³⁷² Üsküdarı, a.g.e, ss.74-76.

³⁷³ Erder, a.g.e, ss.110-112.

³⁷⁴ Quataert, a.g.e, ss.207-208. (Bursa’da kurulan Harîr Dârü’t-Talimi’nin faaliyetleri, bu çalışmanın II. bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir).

³⁷⁵ Tahir Yetmen, “İpekböcekçiliği”, **Uludağ**, c.II, sayı: 20, Bursa, 1939, s.53.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

öğrencisi vardı³⁷⁶. Eğitim Fransız uzmanlar tarafından verildiği gibi okul müdürü de bir Fransız'dı³⁷⁷. Okulda öğrencilere böcek beslemek için gerekli bilgiler verilmekte ve bilimsel yöntemle nasıl tohum çıkartılacağı öğretilmekteydi³⁷⁸. İpekçilik okulu verdiği eğitimde başarılı olmuş olmalı ki eğitim vermeye başladıktan yalnızca iki yıl sonra, yabancı tohum kullanımında bir hayli azalma oldu. Bursa gazetesinde yer alan habere göre; Avrupa'dan her yıl on bin kutu böcek tohumu ithal edilmekteyken, 3 Ocak 1893 tarihi itibarıyla bu rakam 400 kutuya düştü. Bu gelişime ek olarak; 1893 yılı içinde Yunanistan ve Bulgaristan'a da üç bin kutu böcek tohumu ihraç edildi³⁷⁹.

Okul yönetimi, Bursa'da ipekçiliğin profesyonel yöntemlerle yapılması konusunda önemli düzenlemeler yaptı. İpek üreticilerine yeni eğitim usullerini öğrenmelerini teşvik etmek için, Harîr Dârü't-Talimi bünyesinde sınavlar açtı ve başarılı olan üreticilere şahadetname vermeye başladı³⁸⁰. Üstelik Osmanlı topraklarındaki ziraat okullarıyla, ülke dışından özellikle Balkan ülkelerinden gelen öğrencilerin de şahadetname almaları için müracaatları kabul edildi. Tüm bu gelişmeler 1893 yılında yeni bir okul açılması için halktan yoğun bir talep gelmesine neden oldu³⁸¹. Aynı yıl içinde okuldan mezun olan yirmi öğrenciden yalnızca dördünün Bursalı ve birinin Müslüman ve diğerlerinin de Ermeni olduğu dikkate alındığında, talebin büyük çoğunlukla gayrimüslimlerden geldiği görülmektedir³⁸². Bu taleplere ek olarak, öğrenci sayısının devamlı artması okulun başka bir yere taşınması yönünde bir kararın alınmasını zorunlu kıldı. 1893 yılında, yine Kevork Torkomyan yeni binanın taşınma işlemleri için görevlendirildi. Bu kişi aynı zamanda Düyûn-ı Umûmiyye Ziraat Şubesi Fen Müsteşarlığı görevinde de bulunuyordu³⁸³.

Okulun yeni binasının yapımına 1893 yılı içinde başlandı. "Ameli ve Nazarî Harîr Dârü't-Talimi" ismiyle yapılacak olan okulun, yapım keşif bedeli 1400 lira olarak belirlendi. Binanın yapım bedeli, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi adına Fransızlar tarafından karşılandı³⁸⁴. Okulun bahçesine de İtalya ve Japonya'dan getirtilen dut fidanları dikildi.

18 Ağustos 1893 yılında okulun yapımı tamamlandı³⁸⁵. Gerekli izinlerin alınmasından sonra okul, İpekçilik Caddesi'nin bitimindeki, yeni ve geniş binasına taşındı ve yirmi öğrencisiyle eğitim-öğretim faaliyetlerine başladı. Kâzım Baykal, "Türk olmayan müdürü teorik bilgi verir, yine Türk

³⁷⁶"Harîr Dârü't-Talimi'nin Kurulması", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, s.932; Raif Kaplanoğlu bu binanın istimlak edilerek alındığını söylüyor (Raif Kaplanoğlu, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa (1876-1926)**, Avrasya Etnografya Yayınları, İstanbul, 2006, s.90).

³⁷⁷"Dönemin Önemli Olayları", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.IV, Burdef Yayınları, Bursa, 2002, s.1380.

³⁷⁸Dalsar, a.g.e, s.429.

³⁷⁹Bursa gazetesi, nr.103, 14 Cemâziyelâhir 1310, s.2.

³⁸⁰Bursa gazetesi, nr.138, 8 Rebûlevvel 1311, s.3.

³⁸¹Bursa gazetesi, nr.120, 21 Şevval 1310, s.4.

³⁸²Bursa gazetesi, nr.143, 13 Rebûlâhir 1311, s.2.

³⁸³Bursa gazetesi, nr.120, 21 Şevval 1310, s.4.

³⁸⁴Kâzım Baykal, **2000 Yıllık Bursa'nın Belediyesi**, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976, s.71.

³⁸⁵BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, nr.301/4, 21 Zilhicce 1311. Bursa Ansiklopedisi'ne göre, okul Mayıs 1894 tarihinde, Temenyeri semtinde açılmıştır. Bu törenle ilgili habere 25 Mayıs 1894 tarihli Servet-i Fünun dergisinde de yer verilmiştir. ("Dönemin Önemli Olayları", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.IV, Burdef Yayınları, Bursa, 2002, s.1381). Kâmil Kepecioğlu'nun verdiği bilgiye göre de 8 Ağustos 1893 yılında Eşrefiler Mahallesi'nde okulun yapımı henüz devam etmekteydi (Kâmil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, c.II, Haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, Asım Yediyıldız, Bursa Kültür A.Ş., Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2009, s.239).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmayan muavini pratiğini yaptırır” derken,³⁸⁶ büyük olasılıkla müdür olarak Kevork Torkomyan’ı, muavin olarak da yine bir Osmanlı Ermenisi olan Yervant Beyazyan’ı kastediyordu³⁸⁷.

Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi koza satışı yapacak kişilerin yetki belgesi almasını zorunlu hale getirdi. Bu belgeyi almak için koza satışı yapmak isteyenlerin okul yönetiminin açacağı sınavlarda başarılı olup diploma alması gerekmektedir. Bu zorunluluk okula olan ilgiyi artırdı. Okulun 1894 yılı içinde açtığı sınava çok sayıda başvuru oldu. Bu başvuruların 89’u kabul edildi ve Harîr Dârü’t-Talimi Müdürü Torkomyan Efendi’nin gözetiminde yapılan sınavda başarılı olan 44 kişiye diplomaları verildi³⁸⁸.

Müslüman Osmanlı vatandaşlarının okula ilgisiz kalmalarında birçok neden arana bilinir. Bunlardan en önemlisi okulun, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’ne bağlı oluşu ve okul üzerindeki Fransız hâkimiyetidir. Padişaha ve ülkesine bağlı Müslüman Türk vatandaşları, geliri doğrudan doğruya Fransızlara (Aynı zamanda alacaklı diğer Avrupa devletlerine) gidecek bir okula kayıt yapmayı büyük olasılıkla istememiş olabilir. Fransızlar da aynı şekilde düşünmüş olmalı ki okulu Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları mahallede açmışlardır. Bundan dolayı okul, çoğunlukla Osmanlı Ermenileri’nin ipekçilik alanında uzmanlaşmalarını sağlamıştır³⁸⁹. İpek endüstrisinin gelişmesine önemli bir katkı yapan okul, “pebrine” hastalığının ortadan kaldırılmasında da önemli bir rol oynamıştır³⁹⁰. Okul yönetimi, Bursa halkını kozacılık faaliyetinde bulunması yönünde teşvik etmiş ve bu amaçla bir kutudan en çok koza elde eden üreticilere para ödülü ile birlikte tohumların incelenmesi sırasında kullanılması için bir de mikroskop hediye etmiştir³⁹¹.

Okulun açıldığı 1888 yılından, 1905 yılına kadar, Harîr Dârü’t-Talimi’nde toplam 1234 öğrenci eğitim gördü. Bu öğrencilerin 778’i Hudâvendigâr vilâyetinden, geri kalanlar da ülkenin çeşitli yörelerinden gelmişlerdi. Günümüzdeki Bursa iline bağlı ilçe, bucak ve köylerden gelen öğrenci sayısı aynı yıl 665’di³⁹². 1905 yılında okulda 150 öğrenci bulunmaktaydı³⁹³. 1888-1907 yılları arasında da 769 öğrenciye şahadetname ve 465 öğrenciye de tasdikname verildi³⁹⁴.

³⁸⁶ Baykal, a.g.e, s.71.

³⁸⁷ Abacı, a.g.m, s.101. Kâmil Kepcioğlu, 1896 yılında Kevork Torkomyan’ın müdürlük görevine devam ettiğini bildirmektedir (Kepcioğlu, a.g.e, c.II, s.238).

³⁸⁸ Hudâvendigâr gazetesi, nr.1608, 26 Rebülevvel 1312, s.1.

³⁸⁹ Mürvet Özçelik Yaman, **19. Yüzyıl Sonunda (1890-1893) Bursa Sosyal Hayatının Basındaki Yansıması: Bursa Gazetesi Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermutlu, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Bursa, 2005, ss.89-90.

³⁹⁰ Beatrice St. Laurent, “Bir Tiyatro Amatörü: Ahmed Vefik Paşa ve 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bursa’nın Yeniden Biçimlenmesi”, **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, ed. Paul Dumont-François Georgeon, 2.baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.81.

³⁹¹ Aktar, a.g.m, s.131.

³⁹² “Harîr Dârü’t-Talimi’nin Kurulması”, **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, s.932.

³⁹³ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Hudâvendigâr Matbaa-i Vilâyeti, Def’a 32, Bursa, 1323, s.432.

³⁹⁴ Mefail Hızlı, “Modernleşme Dönemi Bursa’sında Eğitim-Öğretim”, **Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı**, Bursa, 2009, s.98.

Harîr Darü’t-Talimi’ni kurmakla görevlendirilen Kevork Torkomyan, 1918 yılına kadar görevine devam etmiş ve yaklaşık 2032 civarında öğrenci yetiştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı’na kadar, Bursa ve çevresinde ham ipek üretiminde sürekli bir artış yaşanmıştır. 1926 yılında Düyûn-ı Umûmiyye’nin kaldırılmasından sonra okul, “ipekböcekçiliği Mektebi” adı ile

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

Hudâvendigâr vilâyetinde 19.yüzyılın başlarından itibaren koza üretiminde makineleşmeye geçilmesi, şehirdeki flatür fabrikalarının sayısının artması ve Fransız ailelerin Bursa'ya gelip yerleşmeleriyle beraber ipekçilik faaliyetlerinde bir devrim yaşandı. 1888 yılında ipek gelirlerinin Düyûn-ı Umûmiyye'ye terk edilmesinden sonra, Fransız sermayesinin şehir üzerindeki ilgisi arttı ve bu ilginin sonucunda, bir taraftan üretimin artırılması yönünde çeşitli düzenlemelere gidilirken diğer taraftan da bilinçli üretici yetiştirmek için Harîr Dârü't-Talimi'nin kurulması ve bu okulun bünyesinde yerel halkın eğitilmesi sağlandı. İpekçilik faaliyetlerinde yaşanan tüm bu olumlu gelişmeler şehrin sosyal ve kültürel hayatının da renklenmesine ve gelişmesine katkı sağladı. Buna mukabil çağdaş usullerle ipek ipliği elde edilmesi konusunda Fransızların ağırlıklı olarak gayrimüslimlere eğitim vermeleri, Müslümanların da bu duruma kayıtsız kalması ve ipekçilik gelirlerinin de tamamıyla Fransız sermayesinin eline geçmesi, ipekçiliğin şehrin ve ülkenin ekonomisine olan katkısını en az düzeye indirdi. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında sonra Fransız sermayesinin şehri terk etmesiyle beraber, ipekçilik üretiminde keskin bir düşüş yaşandı. Üstelik Cumhuriyet Dönemi'nden sonra yaşanan göçler neticesinde şehrin nüfusunun artması ve sanayileşmenin başlaması, Bursa ovasındaki dut ağaçlarının yerini fabrikaların ve konutların almasına neden oldu. Çeşitli dönemlerde ipekçilik faaliyetlerinin yeniden cazip hale getirilmesi için birçok çalışma yürütüldü. Bununla beraber üretimde yaşanan o eski başarı bir daha elde edilemedi.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, nr.301/4, 21 Zilhicce 1311.

2.Sürelî Yayınlar

Bursa gazetesi, nr.103, 14 Cemâziyelâhir 1310, s.2; nr.115, 9 Ramazan 1310, s.4; nr.120, 21 Şevval 1310, ss.3-4; nr.121, 28 Şevval 1310, s.2; nr.132, 24 Muharrem 1311, ss.1-2; nr.134, 8 Safer 1311, s.5; nr.138, 8 Rebûlevvel 1311, s.3; nr.143, 13 Rebûlâhir 1311, s.2.

Hudâvendigâr gazetesi, nr.1239, 19 Şevval 1304, s.4; nr.1608, 26 Rebûlevvel 1312; nr.2222, 15 Şaban 1324, s.4.

3.Vilâyet Sâlnâmesi

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Hudâvendigâr Matbaa-i Vilâyeti, Def'a 32, Bursa, 1323.

yeniden çalışmalarına başlamıştır. 1930'da İpekböcekçiliği Mektebi yeniden düzenlenerek "İpekböcekçiliği Enstitüsü" ne çevrildi. Bursalılar tarafından "Tohum Mektebi" olarak da anılan okul binası Hürriyet Mahallesi'nde Ziraat Fakültesi ait arazide yapılan yeni binasına taşındı. Eski binada ise "Yüksek İslam Enstitüsü" açıldı. Ampir üslupta yapılmış, dik çatılı bu bina günümüzde İmam Hatip Lisesi olarak kullanılmaktadır. "İpekböcekçiliği Enstitüsü" de yeni binasında, 6 Kasım 1971 tarihinde bilimsel çalışmalar yapmakla görevlendirilerek, "Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü" adını aldı. Günümüzde okul binasının mülkiyeti Bursa Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne ait olup, bu bina kullanılmamaktadır. (Dalsar, a.g.e, s.429; Harîr Dârü't-Talimi'nin Kurulması", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, s.933; Baykal, a.g.e, s.71; Elif Özlem Aydın, "Bursa'nın Risk Altındaki İpekçilikle İlgili Mimari Mirası: Harir-i Dâr-üt-Ta'lim", **Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi**, sayı:22, 2008, s.38).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Tetkik Eserler

ABACI, Zeynep Dörtok, “Avusturyalı Osmanlı Tarihçisi Joseph Von Hammer Purgstall’ın Bursa İzlenimleri (Ağustos 1804)”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.15, sayı:15, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2008, ss.395-407.

AKTAR, Ayhan, “Bursa’da Devlet ve Ekonomi”, **Bir Masaldı Bursa**, Haz. Ergun Yenal, YKY, Bursa, 2008, ss.119-142.

AYDIN, Elif Özlem, “Bursa’nın Risk Altındaki İpekçilikle İlgili Mimari Mirası: Harir-i Dâr-üt-Ta’lîm”, **Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi**, sayı:22, 2008, ss.38-39.

BAYKAL, Kâzım, **2000 Yıllık Bursa’nın Belediyesi**, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976.

BAYRAM, Nuran, “1837-1923 Sürecinde Bursa’da İpekçilik Sektörünün Sosyo-Ekonomik Analizi”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:24, Bursa, 2013/1, ss.45-58.

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası İlk Karar Defteri 1889-1904, Haz. Raif Kaplıanoğlu, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 2009.

DALSAR, Fahri, **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, nr.856, İstanbul, 1960.

“Dönemin Önemli Olayları”, **Bursa Ansiklopedisi**, c.IV, Haz. Yılmaz Akkılıç, Burdef Yayınları, Bursa, 2002, ss.1377-1381.

DUTEMPLE, Edmond, “Bursa’da İpek Endüstrisi”, **Bursa’da Yaşam**, Çev. Mehmet Demirpençe-Selahattin O. Tansel, Bursa, Kasım 2005, ss. 42-56.

DOSTOĞLU, Neslihan, **Osmanlı Döneminde Bursa**, c.I, Akmed, 2001.

ERDER, Leila Thayer, **The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975**, Princeton University, 1976.

FAROQHI, Suraiya, **Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, c.III, Cem Yayınları, İstanbul, 1997.

FATMA HAYRÜNİSSA HANIM, **1896 Baharında Bursa (Orijinal ismi: Hüdâvendigâr Vilayetinde Kısmen Bir Cevelan)**, Haz. Nezaket Özdemir, Bursa Kültür A.Ş, Belediyesi, 2010.

“Harîr Dârü’t-Talimi’nin Kurulması”, **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, ss.932-933.

HASAN TÂİB, **Hatıra ya da Bursa’nın Aynası Hatıra-Yâhud-Mir’ât-ı Burûsa**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Bursa İl Özel İdaresi için Gaye Kitabevi tarafından, Yeşil Şehir Kitaplığı: 1, İstanbul, Mayıs 2007.

HIZLI, Mefail, “Modernleşme Dönemi Bursa’ında Eğitim-Öğretim”, **Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı**, Bursa, 2009, ss.81-102.

HÜSEYİN VASSAF, Bursa Hatırası, Haz. Mustafa Kara, Bilal Kemikli, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, Bursa, 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İNALCIK, Halil, **Devlet-i' Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1306) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KAĞITÇIBAŞI, Ergun, YAŞAR, Enis, **Bursa Ekonomik Tarihi 1326-1900**, Bursa Ticaret Odası, Bursa, 2005.

KANDES, Vasileios I, **Kuruluşundan XIX. Yüzyıl Sonlarına Kadar Bursa**, Haz.: Selahattin O. Tansel, Gaye Kitabevi, İstanbul, Mart 2009.

KAPLANOĞLU, Raif, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa (1876-1926)**, Avrasya Etnografya Yayınları, İstanbul, 2006.

KEPECİOĞLU, Kâmil, **Bursa Kütüğü**, c.I-IV, Haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, Asım Yediyıldız, Bursa Kültür A.Ş, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2009.

LAURENT, Beatrice St, **Ottomanization and Modernization The Architectural and Urban Development of Bursa and The Genesis of Tradition 1839-1914**, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1989.

LAURENT, Beatrice St, "Bir Tiyatro Amatörü: Ahmed Vefik Paşa ve 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bursa'nın Yeniden Biçimlenmesi", **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, ed. Paul Dumont-François Georgeon, 2.baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss.79-90.

MAĞMUMİ, Şerafeddin, **Bir Osmanlı Doktorun Anıları Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye**, I. Basım, çev. Cahit Kayra, Büke Yayınları, İstanbul, 2001.

MÜLAZIM ABDÜLKADİR (KADRİ), **Bursa Tarihi Kılavuzu**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi için Sistem Ofset tarafından Yeşil Şehir Kitaplığı:3, Ankara, 2009.

QUATAERT, Donald, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908**, Çev. Nilay Özok Gündoğan-Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

ROCHEBRUNE, A.de, **Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul Hatıratı (Mesaib-i İslâm)**, Haz. İlhami Yurdakul, Kitabevi, İstanbul, 2007.

ÜSKÜDARİ, Faruk, **Eski Bursa'dan Notlar**, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 1972.

YAMAN, Mürvet Özçelik, **19.Yüzyıl Sonunda (1890-1893) Bursa Sosyal Hayatının Basındaki Yansıması: Bursa Gazetesi Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermutlu, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Bursa, 2005.

YETMEN, Tahir, "İpekböcekçiliği", **Uludağ**, c.II, sayı:20, Bursa, 1939, ss.52-56.

ŞAIRLERİ KOVMAK İSTEYEN ŞAİR

THE POET WHO WANTED TO BANISH POETS

Arş. Gör. Emine AYDOĞAN

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, e.aydogan@atauni.edu.tr

Özet

Felsefe tarihinin belki de dönüm noktası olan Platon her dönemde yaşanan çağa uygun olarak revize edilip felsefe sahnesine yeniden çağırılmaktadır. Böyle önemli bir figürün öteden beri hastalık belirtileri göstermiş gelgitli, çarpıntılı olmuş bir ilişki olan sanat-felsefe ilişkisinde paradoksal diyebileceğimiz tavır bu ilişkiyi daha da problematik bir hale getirmiştir. Platon bir taraftan gerçeklikten uzak, görünüşün taklitçileri olarak gördüğü şair ya da sanatçıları İdeal Devlet'inden sürgün ederken diğer taraftan da diyaloglarında şair olarak görülmesine yol açan metafor ve mitlerle karşımıza çıkmaktadır. Aslında bir rasyonalist olarak Platon'un akla meydan okuyan ya da düşündüğü şüpheli olan sanatı dışlaması sistemi açısından çok da anlaşılabilir değildir. Her ne kadar sanatın bilinçdışı olan ile bağlantısı ve taklitçi yönü onu rahatsız etse de o ideaları, görünüşün gerisindeki gerçekliğe aktarırken dilde şiirsel gücün söylemine ihtiyaç duyar. Gerek *Güneş ve Mağara metaforu*, gerek *Er miti* bu durumun en iyi örnekleridir. Sonuç olarak sanatçıları Devlet'inde görmek istemeyen bir sanatçı ile karşı karşıyayız. İşte bu çalışmada Platon'un sanatla olan bu çift yönlü ilişkisi tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Platon, İdealar, Devlet, Sanat, Hakikat, metafor, şiir, matematik.

ABSTRACT

Plato that maybe the turning point of philosophy history are revised according to the age and encored to the philosophy scene. The paradoxical manners of such a crucial figure toward the relationship that are tidal, unhealthy and aflutter between art and philosophy have made the matter more problematic. While Plato banished the poets or artists whom he regarded as being far from the truth and imitators of appearance from his ideal state, he also appeared us with metaphors and myths in his dialogues, which caused him to seem as a poet. In fact, it is not too incomprehensible why he excluded art that challenged to reason and had skeptical thought considering his system as a rationalist. Even if he was disturbed by the relationship art and the unconscious and its mimetic aspect, he needed the impact of poetic discourse in language while transferring ideas into truth behind appearance. Both the metaphors of *Sun* and *Cave* and the myth of *Er* are the best examples of this case. As a result, we are face to face with a person that did not want to see the artists in his Republic. In this study, Plato's dual relation with art will be tried to discuss.

Key words: Plato, Ideas, Truth, Republic, Art, Metaphor, Poetry, Mathematics.

Giriş

Temel bir düşünme alanı olarak felsefenin diğer disiplinlerle olan ilişkisi her dönem tartışılmalıdır. Çünkü felsefeyi bu alanlardan birine indirgemeden ya da bu alanları felsefenin nesnesi yapmadan bir ilişki kurmak çoğu zaman mümkün olmamıştır. Örneğin, kimi dönemlerde felsefe dine, sanata ya da bilime tâbi hale getirilmeye çalışıldığı gibi kimi zamanda sanat ya da din, felsefi sansüre maruz kalmıştır. Felsefe-sanat ilişkisi bunlardan belki de en problematik olanıdır. Çünkü felsefe insanın temel bir eğilimi olarak kendisini düşüncenin düşüncesi şeklinde ortaya koyar. Düşüncenin düşüncesi olarak da akılla iş görür. Sanat ise tam tersi olarak belki insanın akli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmayan yönüne vurgu yapan ve bir şekilde akla meydan okuyan bilinçaltına hükmeder. Durum böyle iken bu ikisi arasında genel itibariyle bir uyumsuzluk baş gösterir.

Felsefe tarihine baktığımızda özellikle Çağdaş felsefede felsefi geleneğin büyük düşünürleri üzerine çalışmayı ya da onları tekrar tekrar okumayı temel alan bir gelenek söz konusudur. Bu felsefe tarihi içerisinde, filozofları “özgün konularına ulaştıracak bir çıraklık deneyimidir”³⁹⁵. Filozofların bu çıraklık deneyiminde Platon adı önemlidir. Çünkü; “Platon, felsefenin alt edilmesi en zor baba figürüdür. O bir mecburiyettir. Bu nedenle, tıpkı mimari veya tarım gibi, Platonculuk da her çağa ayak uydurması için Batı tarafından sistemli bir şekilde yenilenmekte, revize edilmektedir.”³⁹⁶ Bu zor baba figürü her çağda olduğu gibi bu çağda da yeniden şimdinin sahnesinde yerini almıştır. Böylesine önemli bir ismin sanat-felsefe ilişkisindeki tavrı merak konusudur.

Platon’un sanat ile olan ilişkisini varlıktan hareketle açıklamak gerekir. Çünkü onun “varlığa ulaşmadan hakikate ulaşamayacağı” tezi bunu salık verir.³⁹⁷ Platon felsefesinde genel olarak bizi ikili karşıtlıklar sistemi karşılar; idealar-gölgeler, görünüş-gerçeklik, duyulur-düşünülür, aşkın-içkin, mitos-logos, iyi-kötü, vb. Bu ikili karşıtlıkların filozofu olarak o, sistemini görünüş-gerçeklik ayrımı üzerine kurar. Platon *Timaios*’ta varlıkla ilgili üç farklı şey ortaya koyar: İlk olarak Evreni yaratan işçi ya da sanatkâr olarak *Tanrı*. İkinci olarak evrenin kendisine göre yaratılacağı ilk örnek ve değişmeyen asıllar olarak *İdealar*. Üçüncü olarak da bu idealara bakılarak oluşturulmuş duyusal dünya ya da Platon’un deyişiyle *gölgeler alemi*.³⁹⁸ Şimdi burada Platon için hakikat ya da gerçekten var olan, idealar dediğimiz bileşik olmayan, yetkin mutlaklardır. İdealar, burada maddi olmayı karşılarlar. Duyusal dünyanın gölgeler olarak verilmesinin nedeni “...ideaların birliklerini korumak için ortaya atılmış bir çözümdür. Çünkü orjinalin birliğine bir zarar vermeksizin bir resmin sayısız kopyası olabilir”.³⁹⁹ Tabii Platon burada Parmenides gibi varlığı ya da asıllar dediği ideaları değişmez olarak kabul edip değişen şeylere karşı üstünlüğünü ilan etse de değişimi ya da oluşu yok saymaz. Sadece ikincil bir duruma getirir. Yani “Platon’un ontolojisi hakikat olan ve olmayan arasında kategorik farklılıklar göstermesine rağmen belli bir bütünlük arz eder ve sadece hakikat düzlemini ortaya koymakla kalmayıp esasen onun aldatici suretinin doksa olarak düşünce ve dildeki hükmünün ontolojik dayanağını da açıklar.”⁴⁰⁰ Platon’un İdealar teorisi, dönemi içerisinde ona nihilistler ya da oluş filozoflarıyla başa çıkabilme hem de değişmeyen, hakikatin bilgisine ulaşabilme imkânı verir. Ayrıca İdealar teorisinin en önemli özelliklerinden biri de insan düşüncesinin sınırlarını genişletmesidir. Bu yönüyle de “Düşünmeyi arzulayan fakat ne arzuladığını henüz bilmeyen kişilerin düşüncelerine tercüman olur.”⁴⁰¹ İnsan düşüncesinin sınırlarını aşkın olan yönünde genişlettiği için de maddi ya da duyusal olanı ikinci plana iter ya da önemsizleştirir. Bu anlamda zaten duyusal olan gölgeler olarak adlandırılır. Burada sanatın konumu da ontolojiye bağlı olarak belirlenir. Platon, ikili karşıtlıkların filozofu olarak, sanat anlayışında biri olumsuz diğeri olumlu iki tavır sergiler. Çağdaş Fransız filozofu ve aynı zamanda kendisini bir Platoncu olarak

³⁹⁵ Ali Utku, “Deleuze’ün Nietzsche’si: Seyyar Savaş Makinasını Yeniden Örgütlemek”, *Doğu-Batı Dergisi*, sayı 25, 2003-2004, s.243.

³⁹⁶ Birdal Akar, Önsöz: “Eski Platon’un Çöküşünden Yeni Platon’un İmkânına”, *Özne- Platon* (Özel Sayı), sayı 24, Çizgi Kitabevi, Konya Bahar 2016, s.7.

³⁹⁷ Ahmet Cevzici, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa 2012, s.287.

³⁹⁸ Platon, *Timaios*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 37-40; bkz. Platon *Devlet*, s. 231-235.

³⁹⁹ Ahmet Arslan, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.272.

⁴⁰⁰ Oğuz Haşlakoglu, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2016, s.68.

⁴⁰¹ Eric Alfred Havelock, *Platon: Filozof Şaire Karşı*, (Çev.: Adem Beyaz), Pinhan Yayıncılık, s.281.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sunan Alain Badiou *Platon, Sevgili Platon'umuz*⁴⁰² adlı makalesinde Platon'un bu çift yönlü tavrını ilk girişte şöyle verir: “Bir felsefenin kendi argümanlarını daima bir yanda doğru düşüncüyü mahveden ahlaksızlığı ve diğer yanda doğru düşüncüyü mümkün kılan çaba veya iradeyi tanımlayan iki buyruk –biri olumlu, diğeri olumsuz – arasında ortaya koyduğunu varsaymak akla yatkındır. Böylece filozof, bu çok değerlikli işçi, içinde dünyanın anlamını taşıyacağı tuvali için çerçeveyi kurar.” Platon'da bu çerçeleveme işleminde olumsuz tavrın yansıması olarak sansürle anılırken, olumlu tavrın karşılığı sanatçılığdır. İlk olarak sanat açısından olumsuz diyebileceğimiz buyruğa bakalım.

Şairleri Sürgün Eden Platon

J. Maggio'nun “The ‘birth of truth’: Alain Badiou and Plato's banishment of the poets”, adlı makalesinde Platon'un sanatıyla ilgili üç temel argüman verilir:

- 1) Sanat hakikatin bilgisini keşfedemez.
- 2) Sanat insan doğasının akıldışı tarafını cesaretlendirir.
- 3) Sanat böyle bir doğayı yücelterek insanlar üzerinde tamamı ile kötü bir etkiye sahiptir.⁴⁰³

Bu üç argüman Platon'un sanata sansürünü tüm yönleriyle ele alacak niteliktedir. Biz de bu argümanlardan hareketle Platon ve sanat ilişkisini konumlandırabiliriz.

1) *Sanat Hakikatin Bilgisini Keşfedemez*: Platon varlıkla ilgili yaptığı idealar-gölgeler ayırımından hareketle bu iki alana karşılık gelen iki bilgidен bahseder: İdealara karşılık gelen, akılla kavranabilen alanın bilgisi olarak *episteme* ve gölge ya da görünüşleri dile getiren, duyuyla kavranabilen alanın bilgisi *doksa*. Platon *Devlet*'te bir çizgi ile gösterdiği ve ilkin ikiye böldüğü bu ayırimda bölünmüş alanı da tekrar aynı oranda keserek dört bölüm elde eder. Bunlardan gölgeler dünyasının bilgisini yani doksayı kendi içinde ikiye ayırır: Bunun bir parçasına *sanı* ya da *yansı* der, yani “...önce gölgeler, suda ya da parlak düzeylerde görülen şekiller ve onlara benzer bütün daha başka görüntülerdir.” Yansının diğeri tarafında *inanç* yani “canlı varlıklar, bitkiler ve insanın yaptığı bütün nesnelere bulunur.” Kavranabilen alan olarak verilen epistemeye geldiğimizde ise ilk olarak *çıkariş* dediği geometri, matematik ve benzeri bilimlerin alanı olan bu bölümde ruh “...nesnelere birer yansı olarak ele aldığı için, araştırmalarına varsayımlardan gitmek zorunda kalır; İlkeye değil, sonuca götüren bir yola girer.” Demek ki geometri ya da matematik tamamen soyut bir bilgi alanı olarak verilmeyiz; “çünkü bu biçimler hâlâ görünürdürler veya görünürleri kullanırlar.” Kavranabilen alanın ikinci bölümü ve analoginin en üst basamağı olan *kavrayış*'da akıl diyalektik olarak kavrama yapar. Burada; görülen, duyulan ya da yansı denilen şeylere ihtiyaç duyulmaz. Kavramlardan hareket edilir ve yine kavramlara ulaşılır.⁴⁰⁴ Bilgideki bu ayırım ya da sınıflandırmanın ölçütü bu bilgilerin ideaya yakınlığına bağlı olarak sağladığı kesinliktir. Zira Platon için, gerçekten var olan kesin olarak bilinebilirdir. Başka bir deyişle bilgi varlığı, bilgisizlik yokluğa dayanır. Bu anlamda gerçekten var olan idealar olduğu için kesin ve hakiki bilgi ideaların bilgisi olarak epistemedir. Analoginin en tepesindeki *İyi İdeası*'ndan uzaklaştıkça karanlık anlamında kesin olmayan bilgi bizi karşılar. Yani güneş benzetmesindeki gibi güneşten uzaklaştıkça karanlığa mahkûm olunur. Bu

⁴⁰² Alain Badiou, “Platon, Sevgili Platon'umuz”, (ing. Çev.: Ali Utku-Mukadder Erkan) *Özne-Kierkegaard*, (Özel Sayı), sayı 25, Çizgi Kitabevi, Konya Güz 2016, s.285.

⁴⁰³ J. Maggio, “The ‘birth of truth’: Alain Badiou and Plato's banishment of the poets”, *Philosophy and Social Criticism*, 36(5), s.611.

⁴⁰⁴ Platon, *Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.226-227; bkz. Havelock, 273.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ontoloji temelli bilgi anlayışında Platon için hakikat ya da doğruluk *aletheia* (saklı olmama) anlamında kullanılır.⁴⁰⁵ Yani “bilginin ideali yüz yüze görmektir, yoksa karanlık bir aynada görmek değil.”⁴⁰⁶ Platon’da hakikate erişmek için karanlık bir ayna yerine yüz yüze görmeyi seçer.

Sanat bu hakikate erişmeye kadir mi ya da bu hakikat sanat için erişilebilir mi? Platon için sanat hakikate erişmeye kadir değildir, onun sahip olduğu şey gerçeklik değil, onun kopyasıdır. Ona göre sanatçının yaptığı, ürettiği şeyin bir gerçekliğinin olmadığını ve bu türden bir yaratımın herkesin yapabileceği sıradan, çok basit bir iş olduğunu bir ayna örneğiyle anlatır: “İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evinin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları.”⁴⁰⁷ Bu örnekte de görüldüğü üzere Platon sanatı bir taklit olarak görür. Sanatın taklidinde vurgulanması elzem olan, sanatın neyi taklit ettiği. Platon bu soruya sanatın objesinin görünüşler dünyası olduğunu söyleyerek cevap vermiş olur. Oysaki Platon’da asıl olan idealar dünyasıdır.⁴⁰⁸ Şu halde sanatın taklidini yaptığı şey de taklit olduğu için sanat, “taklidin taklidi” olarak gerçeklikten üç derece uzaklaşmış olur ki, Platon bu durumu *Devlet*’te sedir örneğiyle verir. Orada üç türlü sedirden bahseder: İlki asıl sedirdir ki yalnız Tanrı tarafından yapılabilir, ikincisi ilk sedirden hareketle dülger tarafından yapılırken, üçüncüsü de ressam tarafından yapılır. Platon burada Tanrı’ya sedirin yaratıcısı, dülgere sanatın işçisi derken ressama “bir şeyin aslından üç derece uzağını yapan benzetmeci” der.⁴⁰⁹ Platon bu örnekte resamlardan hareket etse de şairleri de bu benzetmecilere dahil eder. Ayrıca Platon sanatçıların hakiki bilgiye sahip olmadıklarından emindir. Zira ona göre bir insan bir şeyin hem aslını hem de benzerini yapmak gücünde olsa benzeriyle uğraşmayıp onun aslını ortaya koyar.⁴¹⁰ Sanat hakikate sahip olamadığı için hakikat ona dışarıdan gelir. Badiou burada önemli bir noktaya temas eder. Eğer sanat bir duyu öğretimiye ve hakikat ona dışarıdan geliyorsa sonuç şu olur: “Sanatın “iyi” özü sanat eseriyle değil, eserin halk üzerindeki etkileriyle hasıl olur. Rousseau şöyle yazacaktır: “Gösteriler halk için yapılır; mutlak nitelikleri de ancak halk üzerindeki etkilerine göre belirlenebilir.”⁴¹¹ Sanat, halk üzerindeki etkisine göre değerlendirilirse sanat ile ilgili bir denetime gidilir. Çünkü oluşturulmak istenen toplumun yeniden inşasında erdem dışı görülen her şeyle ilgili bir denetim mekanizması işletilecektir.

2) *Sanat İnsan Doğasının Akıldışı Tarafını Cesaretlendirir*: Felsefe-sanat ilişkisinde diğer bir problematik noktayı oluşturan sanatın insanın hangi yönüne hitap ettiği. Çünkü insan sadece akıldan ibaret değildir. O aynı zaman da duyguları, arzuları olan bir varlıktır. Sanat tam da insanın bu yönleriyle iş gördüğü için kötü olana meyleder gözükür. Platon’a göre sanat ilhamla iş görür. *Ion* diyalogunda şairin “ilham duymadan, kendinden ve aklından öteye geçmeden” şiirini yaratamayacağını söyler.⁴¹² Platon sanatı böyle gördüğü için felsefe sanat ilişkisinde felsefeyi sanatın üzerine yerleştirerek sanatı Nietzsche’nin deyimiyle cariyeye rolüne mahkûm kılar.⁴¹³

⁴⁰⁵ Harun Tepe, *Platon’dan Habermas’a: Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016, s.37.

⁴⁰⁶ Iris Murdoch, *Ateş ve Güneş*, (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008, s.40.

⁴⁰⁷ Platon, *Devlet*, s.337.

⁴⁰⁸ İsmail Tunali, *Grek Estetiği*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s.81.

⁴⁰⁹ Platon, *Devlet*, s.336-339.

⁴¹⁰ Platon, *Devlet*, s.340.

⁴¹¹ Badiou, *Başka Bir Estetik*, (Çev.: Aziz Ufuk Kılıç), Metis Yayınları, İstanbul 2013, s.13.

⁴¹² Platon, *Ion*, (Çev.: Tacettin Ünlü), Platon: Tüm Diyaloglar, Remzi Kitabevi, İstanbul 2015, s. 268.

⁴¹³ Allan McGill, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, (1987), (Çev. Tuncay Birkan), Say Yayınları, İstanbul 2012, s.114.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Nietzsche bu durumu tersine çevirmeye ve sanata hak ettiği konumu tesis etmeye çalışır. Nietzsche sanata karşı olan bu olumsuz tavrı Platon öncesine taşır ve Platon'dan önce “Yunan sahnesine akılcılığı getirdiğini” düşündüğü Atina'nın yetiştirdiği üç büyük trajedi şairinden biri olan Euripides'i işaret eder: “Euripides, kendini Aiskhyloscu-Sophosleki trajedinin bilinçsiz yaratıcılığının karşısına yerleştirerek, Sokrates'in “her şeyin iyi olması için bilinçli olması gerekir” düsturunu “her şeyin güzel olması için bilinçli olması gerekir” düsturuyla tamamlamıştı. Ondan sonra da dünyaya, “ ‘akılsız’ şairin tersini göstermeye çalışmıştı.”⁴¹⁴ Her şeyin güzel olması için bilinçli olması gerekir düsturu Platon'un sanat anlayışının parolası olarak bile görülebilir. Çünkü bu başlık altında sanatın bilinç dışılığına gönderme yapılır.

Bu tartışmada felsefe ya da aklın yöntemi olarak matematik ön plana çıkarken sanatı da şiir temsil eder. Platon matematikle özdeşleşen isimlerden biri olarak akademinin girişine “Geometri bilmeyen buraya giremez” yazar. Zira hem matematik hem de felsefe saf akıl ile bilgiye ulaşmaya çabalar. Sanat ise aklın üstünlüğüne meydan okur ya da onu engellemeye çalışır. Nietzsche'ye göre şiir, şairin “bilinçsiz ve anlam yetisinden yoksun” olmasını gerektirir. Platon ise tam tersine “bilinçli iç görü” olmadığı için şiiri dışlar. Badiou'da Platon'un bu tavrını şöyle sunar: “Platon düşüncenin belirtik prosedürü sıfatıyla ya da kendini ancak düşünme olarak sergileyebilen düşünme sıfatıyla matematiği ön kapıdan içeri alır. Hal böyle olunca şiir sanatı da gözden uzak merdivenlerden dışarı çıkmak zorundadır.” Modern felsefe de Platon'un şiire ya da sanata reva gördüğü yazgıyı matematiğe reva görür ve Platon'a karşıt olarak “şiiri idealize etmekte, *mathème*'i ise sofistikeleştirmektedir. Bu yolla da Platoncu yargıyı tepetklak etmektedir.”⁴¹⁵

3) *Sanat Böyle Bir Doğayı Yücelterek İnsanlar Üzerinde Tamamı ile Kötü Bir Etkiye Sahiptir:* Platon sanatı ontolojiye indirgediği için onu taklidin taklidi olarak görür. Sanatın gerçeklikten üç derece uzak olarak görülmesinin ahlaki ve siyasi alanda da bazı yan etkileri var olur. Yani Platon'a göre hakikate sahip olmayan sanat, insan doğasını bozarak onu kötüye sevk eder. Sanatın böyle görülmesinin ilk ve belki de en önemli nedeni İrlandalı yazar ve filozof Iris Murdoch'un da dikkat çektiği üzere sanatın tinsel ikircikliğidir: “Platon'a göre sanatın tehlikeli olmasının başlıca nedeni tinsel olanı taklit etmesi ve inceden inceye kılığını değiştirip önemsizleştirmesidir. Sanatçılar dinsel imgelerle sorumsuzca oynarlar. Oysaki bu imgeler aklın içsel ya da dışsal otoritesi tarafından eleştiri yoluyla denetlenmelidir.”⁴¹⁶ Murdoch burada sanat ve din arasında ilişkinin sancılı oluşuna dikkat çeker: “Gerçekte sanat, özel olarak engellenmediği sürece, Tanrı'yı ve dinsel yaşamı içgüdüsel olarak maddeleştirir. Bu en çok, çok sayıda din bilgininin hizmet ettiği Hristiyanlıkta görülmüştür. Teslis'in bildik figürleri büyük resimlerde öylesine yüceltilmiş ve öylesine güzelleştirilmiştir ki, neredeyse ressamlar bu konuda nihai otoriteymiş gibi gözükür. Şairlerin sanki Yunan tanrılarının yakınındaymış gibi görüldüğünü söylerken Platon'da bunu kastetmiştir.”⁴¹⁷

İkinci olarak Sanatın haz ve kötülükle ilişkisi Platon'u tedirgin eder. Çünkü insanın rasyonel tarafının yanı sıra Platon'un deyimiyle akılsız, taşkın bir yanı da mevcuttur. İnsanın bu yönü benzetmelere, hazza ve kötülüğe oldukça elverişlidir. Bilindiği üzere sanatın da kötülükle arası

⁴¹⁴ Megill, s.109; bkz. Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev.: Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul 2005, s.86-87.

⁴¹⁵ Alain Badiou, *Başka Bir Estetik*, s.30-32.

⁴¹⁶ Murdoch, s.74.

⁴¹⁷ Murdoch, s.79-80.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

oldukça iyidir: “Hem benzetmeci şairin akıldan yana gitmeyeceği besbelli bir şey; sanatına elvermez bu; halka da beğendiremez kendini bu yoldan. Onun işi, benzetmesi daha kolay olan coşkun, taşkın, değişken yanımızı ortaya koymaktır.”⁴¹⁸ Hakikate erişmeye kadir olmayan sanatın bir de bu akıl dışı yönle bir araya gelmesi Platon için toplumun geleceği ya da iyi ahlaklı bir yurttaşın gelişimi açısından tehlike arz eder. Sonuçta ahlaki bir ideal siyasi bir yapıtıma dönüşür. Zaten Yunan düşüncesinde de ahlakla siyaset birbirine bağlı ya da çok yakın ilişkili iki alan olarak görülür; “...ahlaki bir hayat, insani bir mutluluk, ancak iyi düzenlenmiş sosyo-politik bir örgütlenme içinde mümkündür.”⁴¹⁹ Bunun içinde İdeal Devleti oluşturur. Bu ideal devlette sanat-devlet ya da sanat-toplum ilişkisini irdelenmiş, sanatın toplumdaki konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu önemlidir, çünkü Platon bu alanda ilktir.⁴²⁰

Nihayetinde saydığımız üç başlığın sonucu olarak Platon *Devlet*'in üçüncü kitabında şairleri, ideal devletinden sürgün eder;

...her kılığa girmesini, her şeyi ustaca taklit etmesini bilen bir adam, bizim topluma gelip de şiirlerini halkın önünde söylemek isterse, bu kutsal, bu eşsiz, bu tadına doyumaz şairin önünde saygıyla eğilir, deriz ki: Bizim ülkemizde senin cinsinden insanlar yok, olması da yasak. Böylece başına kokular sürer, çelenkler takar, onu başka bir ülkeye yollarız. Bize daha ağırbaşlı bir şair gerek, deriz. O kadar hoş olmasın, zarar yok, ama işe yarar masallar söylesin, yalnız iyi adamın taklitçisi olsun, onun davranışlarını anlatsın, askerlerimizin eğitiminde uygulanan kanunlara uysun sözleri.⁴²¹

Burada dikkati çeken sürgün yapılırken Platon'un şairi “kutsal, eşsiz, tadına doyumaz” olarak nitelendirip, önünde saygıyla eğildikten sonra sürgüne göndermesidir. Yine burada sürgüne gönderdiği şairleri ağırbaşlı şairlerden ayırır ve iyi adamın taklitçilerine devletinde yer verebileceğini söyler. Ama onuncu kitapta sansürün şiddetini daha da artırır. Taklitçi olarak gördüğü bütün şairlere bir yasak getirir. Sürgünün yapılmasının haklı sebeplere dayandığını kendince teyit eder. Tragedya şairi Homeros üzerinden bütün şairlere ahlaki ya da siyasi alanda toplum için, yapılmış bir eylem, üstlenilmiş bir görev olup olmadığını sorar: “Hangi devlet, düzeninde yaptığı değişikliği sana borçludur, Lakedemonia'nın, küçük büyük daha nice devletlerin, Lykurgos'a borçlu olduğu gibi? Hangi devlet seni iyi bir kanun adamı sayar ve bir fayda görmüştür senden? (...) Peki herhangi bir işte ustalığı görülmüş mü? Zanaatlarda veya başka bir alanda akıllıca bir buluşu olmuş mu, Miletos'lu Thales, ya da İskitlerin Anakharsis'i gibi? (...) Peki, devletlere bir hayrı dokunmadı da, şuna buna dokundu mu acaba? Birisini adam etmiş mi ömründe?”⁴²² Bu soruların cevabını kendisi verir ve bu anlamda onların hiçbir olumlu faaliyetinin olmadığını vurgulamaya çalışır. O halde bunlar Platon için hakikate ulaşamayan bir taklitçilerdir sadece. Bunun için de akıl ile idare olunan bir devlette akli yıpratana yer yoktur. Platon, sanatın hakikate sahip olamayacağını düşündüğü için onu sadece halk üzerindeki etkisiyle değerlendirir. Yani sanatçıyı değerlendirdiği kriterler, genel itibarıyla pratik alana gönderme yapar.

⁴¹⁸Platon, *Devlet*, s.349.

⁴¹⁹Arslan, s. 207.

⁴²⁰Tunalı, s.87.

⁴²¹Platon, *Devlet*, s.89.

⁴²²Platon, *Devlet*, s.341-342.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tabii Collingwood, Platon'un şairi ideal şehrinden kovması hakkındaki mitin *Devlet*'teki bir yanlış anlamadan kaynaklandığını öne sürer. Collingwood eserinde ilkin taklit (*imitation*) yerine temsil (*representation*) kavramını kullanır. Ona göre Sokrates Platon'un *Devlet* adlı eserinde şiiiri, biri temsilci diğeri temsilci olmayan diye ikiye ayırır; Sokrates temsilci şiiiri eğlenceli ama çeşitli sebeplerden dolayı sakıncalı bulur ve bu tür bir şiiiri sadece genç öğrencilerinin sınıflarından değil aynı zamanda tüm şehirde yasaklar. Daha sonra temsilci şiiirin yeni argümanlarla tüm sahasını yasaklar, fakat temsilci olmayan bazı türden şiiirleri korur. Platon'un *Devlet*'in üçüncü ve onuncu kitaplarındaki sansürü ile ilgili olarak da orada Platon'un ne bütün şiiir türlerine saldırmak istediğini ne de şiiiri genel itibariyle temsilci olarak düşündüğünü asla söylemediğini savunur.⁴²³ Ama sonuç olarak temsilci olsun ya da olmasın orada bir sürgün söz konusudur. Sanatı akıldan hareketle mahkûm etmek ya da onun değerini estetik kaygıdan ziyade toplumsal fayda ile ölçmek filozoflar tarafından pek de hoş karşılanmaz. Murdoch'a göre; "Sanat, özellikle de edebiyat, hepimizin buluşabileceği ve güneşin altında her şeyin incelenip gözden geçirilebileceği bir düşünme salonudur. Bu yüzden diktatörler ve Platon gibi otorite yanlısı ahlâkçılar ondan korkar ve ona saldırır. Sanatçı büyük bir haber kaynağıdır, en kötüsünden bir dedikoducu, en iyisinden bir bilgedir ve her iki rolde de çok sevilir."⁴²⁴

Şair ya da Sanatçı olarak Platon

Platon'un sanata (şiiir, resim, müzik) karşı temelde varlık anlayışından ötürü olumsuz bir tavrı söz konusudur. Ama diğeri taraftan kendisinin sanatçı olarak görülmesini sağlayan bazı davranışlar sergiler. Bu davranışlardan ilki o eserlerini, mensur şiiir (nesir şiiir) denilen bir tarzda yazar. Neden mensur şiiir sorduğumuzda Murdoch'un cevabı dikkate değerdir: "Platon kendi sanatçılığının tehlikelerini biliyordu ve *Yasalar*'daki öfke dolu, sert teolojik açıklamalar belki de, Platon'un *psiloi logoi*'yi, yani sakın, sade, jargon içermeyen düzyazıyı terk ettiği anda felsefenin kendisinin de büyü olarak kullanılma tehlikesi içinde olacağını farkında olduğunu ifade ediyordu."⁴²⁵ Belki de bu nedenle o düz yazıyı terketmez.

İkinci olarak sanat, aklın tatmini için bazı imgeler sağlar. Platon da bunun farkındadır ve felsefesinde bu tarz imgelere, metaforlara, mitlere çokça başvurur. Nietzsche, miti bir sanat biçimi ya da sanatın temeli olarak görür. Ona göre mitler estetik yaratımların üzerinde inşa edileceği temeli oluşturur.⁴²⁶ Yani Platon görünüşün gerisindeki gerçekliği ya da en üstün ilke olarak İyi İdeası'nı ya da ruhları anlatırken aklın nüfuz edemediği noktalarda mitlere, dolayısıyla sanata başvurur ya da şiiirin söylemsel gücüne ihtiyaç duyar. Badiou bu paradoksu şöyle ifade eder: "tam da mesele düşünmenin düşünülebilir olanın ilkesine açılması olduğunda, yani düşünmenin kendisini düşünme olarak tesis eden şeyi kavrayıp derinlere dalması gerekince şu işe bakın, Platon'un kendisi kalkıp dili şiiirsel söyleyişin gücüne tabi kılmaktadır."⁴²⁷ Yine aynı şekilde Murdoch'da Platon'u eleştirirken bu paradoksal noktaya, yani Platon'un sanatçılığına işaret etmiştir.⁴²⁸ Platon'un diyalogların da kullandığı metafor ve mitlerden bazıları olarak şunlar sayılabilir: *Devlet*'te *Mağara*, *Bölünmüş Çizgi* ve *Güneş* metaforları, *Phaidros* diyalogunda *At arabası* metaforu ve son olarak

⁴²³R. G. Collingwood, *The Principles of Art*, Oxford University Press, Newyork 1937, s.46-48.

⁴²⁴Murdoch, s.95-96.

⁴²⁵Murdoch, s.78-79.

⁴²⁶Megill, s.124-125.

⁴²⁷Badiou, *Başka Bir Estetik*, s.30-31.

⁴²⁸Murdoch, s.97.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Theaitetos diyalogunda *Bal Mumu* ve *Kuş ya da Güvercin Kafesi* metaforları görülür. Mitlerden de yine *Devlet*'te *Er* mitine, *Gorgias*'da *Cehennem* mitine, *Şölen*'de *Eros'un doğuş* mitine ve *Phaidros*'ta yer alan *Theuth* mitine rastlanır. Tabii Platon'un sanatçılığı Nietzsche ile karşılaştırıldığında Platon filozof-sanatçı diyebileceğimiz biri iken Nietzsche sanatçı-filozof olarak karşımıza çıkar. Bu da şu anlama gelebilir, onun sanatçı olarak görülmesini sağlayacak bazı yönleri olmasına rağmen o her şeyden önce bir filozoftur ve felsefi yönü sanatçı yönünün önüne geçer.

Sonuç olarak ister sadece taklitçi isterse tragedya, komedi şairi olsun Platon, *Devlet*'in de sanata ve sanatçıya karşı bir yaptırıma gitmiş ve sanatçıların bir kısmı da olsa sürgüne göndermiştir. Bu sürgüne ek olarak da sanatlar üzerinde bir denetim mekanizması oluşturmaya çalışmıştır. Bu sürgün ya da sınırlandırmanın temelinde sanatın gerçekliğin bilgisine sahip olamaması, onun bilinçdışı boyutu ve en nihayetinde bu özelliklerin ahlaki ve rasyonel yönü ile ön plana çıkarılmış insan üzerindeki olumsuz etkisi belirleyici olmuştur. Diğer taraftan sanatın onun için tehlike arz eden yönlerini bilmesine rağmen, Platon bir sanatçıdır. Diyaloglarında imgelere, mitlere başvurarak şiirsel söylemin gücünden çokça yararlanır. Belki de Badiou'nun dediği gibi "filozof, bu çok değerlikli işi, içinde dünyanın anlamını taşıyacağı tuvali için çerçeveyi" böyle çift yönlü bir ilişkiyle kurar.⁴²⁹

KAYNAKÇA

Akar, Birdal, Önsöz: "Eski Platon'un Çöküşünden Yeni Platon'un İmkânına", *Özne- Platon* (Özel Sayı), sayı 24, Çizgi Kitabevi, Konya Bahar 2016.

Arslan, Ahmet, *İlk Çağ Felsefe Tarihi 2*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Badiou, Alain, *Başka Bir Estetik*, (1998), (Çev.: Aziz Ufuk Kılıç), Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Badiou, Alain, "Platon, Sevgili Platon'umuz", (İng. Çev.: Ali Utku-Mukadder Erkan), *Özne-Kierkegaard*, (Özel Sayı), sayı 25, Çizgi Yayınları, Konya Güz 2016.

Cevizci, Ahmet, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa 2012.

Collingwood, R. G., *The Principles of Art*, Oxford University Press, Newyork 1937.

Haşlakoğlu, Oğuz, *Platon Düşüncesinde Tekhnê*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2016.

Havelock, Eric Alfred, *Platon: Filozof Şaire Karşı*, (Çev.: Adem Beyaz), Pinhan Yayıncılık,

Maggio J., "The 'birt of truth': Alain Badiou and Plato's banishment of the poets", *Philosophy and Social Criticism*, 36(5), 2010, 607-621.

Megill, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, (1987), (Çev.: Tuncay Birkan), Say Yayınları, İstanbul 2012.

Murdoch, Iris, *Ateş ve Güneş*, (1977), (Çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008,

Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev.: Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul 2005.

Platon, *Devlet*, (Çev.: Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcöz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

⁴²⁹Badiou, "Platon, Sevgili Platon'umuz", s.285.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Platon, *Ion*, Toplu Diyaloglar (263-276), (Çev.: Tacettin Ünlü), Remzi Kitabevi, İstanbul 2015.

Platon, *Timaios*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2015.

Tepe, Harun, *Platon'dan Habermas'a; Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016.

Tunalı, İsmail, *Grek Estetiği*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983.

Utku, Ali, "Deleuze'ün Nietzsche'si: Seyyar Savaş Makinasını Yeniden Örgütlemek", *Doğu-Batı Dergisi*, sayı 25, 2003-2004, 239-252.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

SPOR TURİZMİNDE FARKLI ALTERNATİFLER: BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ DIFFERENT ALTERNATİVES IN SPORT TOURİSM: BAYBURT CITY SAMPLE

Yrd. Doç. Dr. Emine TAŞ

Bayburt Üniversitesi, Bayburt Meslek Yüksekokulu, etas@bayburt.edu.tr

Öğr. Gör. Mehmet KAPUSIZOĞLU

Bayburt Üniversitesi, Bayburt Meslek Yüksekokulu, mkapusiz@bayburt.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme olgusunun yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte dünya; ‘küresel bir pazar’ olarak tanımlanmaktadır. Turizm de bu pazarda hak ettiği ilgiyi görmeye başlamıştır. Turizmin coğrafi alanlara genişlemesi, özellikle gelir düzeyi düşük insanların yaşadığı kırsal bölgelerde istihdam yaratılması açısından önemlidir. Ticari ve sınai yatırımların yok denecek kadar az olduğu yerleşim yerlerinde doğal ve tarihi kaynakların kullanılarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusu önemini arttırmaktadır.

Bu çalışmamızda öncelikli olarak sportif amaçlı gerçekleştirilebilecek alternatif turizm türleri ele alınmıştır. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında Bayburt İli’nde gerçekleştirilebilecek spor turizmi türlerinden bahsedilerek, şehrin gelişiminde nasıl etkili olabileceği tartışılmıştır. Son olarak da spor turizminin sosyo ekonomik öneminden bahsedilerek turizmi ilgilendiren AB Siyasa, Program ve Fonları tanıtılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Alternatif Turizm, Spor Turizmi, AB Siyasa Program ve Fonları, Bayburt City.

ABSTRACT

Along with the common use of globalization phenomenon, the world is now being described as a “global market”. Tourism also begins to draw the attention it deserves in this market. Expansion of tourism geographic areas, it is important to create jobs in rural areas especially those with low income. Using natural and historical resources improvement of living conditions increasing importance where in settlements which commercial and industrial investments are scarce.

In this study, alternative tourism types that can be realized primarily for sportive purposes are discussed. Later in our work, speaking of sports tourism types that can be realized in Bayburt province, it has been discussed how the city could be effective in its development. Last by mentioning from the socio-economic importance of sports tourism ,the work has been completed by introducing the EU Politics, Programs and Funds.

Key words: Tourism, Alternative Tourism, Sportive Tourism, EU Politics, Programs and Funds, Bayburt.

Key Words: Bayburt City, Tourism, Sport Tourism

GİRİŞ

1.Bayburt İli’nin Coğrafi Yapısı

Bayburt, Doğu Karadeniz bölgesinin iç kesiminde yer alan ve Doğu Anadolu ile geçiş bölgesinde bulunan bir ildir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bayburt ili 40 derece 37 dakika kuzey enlemi ile 40 derece 45 dakika doğu boylamı, 39 derece 52 dakika güney enlemi ile 39 derece 37 dakika batı boylamları arasında yer alır. Doğusunda Erzurum, batısında Gümüşhane, kuzeyinde Trabzon ve Rize, güneyinde Erzincan illeri ile çevrili, Anadolu'nun kuzey doğusunda Çoruh Nehri kenarında ve denizden 1550 m. yükseklikte kurulmuş 3739 km² yüzölçümlü bir ildir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ni Doğu Anadolu'dan ayıran sıra dağları birbirine bağlayan Soğanlı, Vavuk, Otlukbeli ve Zigana geçitleri gibi önemli geçitler arasında, Çoruh Vadisi'nin kuzey-güney yönlü akışa sahip bölümünde yer almaktadır.

2.Turizm Tanımı

Günümüzde her yıl milyonlarca insan, sürekli yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak başka ülkelere yada bölgelere gitmekte ve buralarda gezip görme, dinlenme, eğlenme ve öğrenme gibi, psikolojik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Ekonomik ve sosyal anlamda geniş etkiler doğuran ve turizm olarak isimlendirilen bu olay, günümüz uygarlığının temel bir özelliğini oluşturmaktadır (Barutçugil,1989:15).

W. Hunziker'in 1941 yılında yaptığı tanıma göre turizm; “para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış biçimine dönüşmemek kaydıyla, yabancıların bir yerde konaklamalarından ve bir yere seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür” (Ülger,1992:10).

3.Spor Tanımı

Spor tek başına veya toplu olarak yapılan, kendine özgü kuralları olan genelinde bir yarışmaya dayanan bedensel ve zihinsel yetilerin gelişimini sağlayan eğitici ve eğlendirici uğraştır. Spor, ferdin doğal çevresini beşeri çevre haline çevirirken elde ettiği kabiliyetleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, ferdi veya toplu olarak boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zaman olacak şekilde meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici, topluluğu bütünleştirici ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Kılıçgil,1985)

4.Sportif Turizm

Günümüzde turizm ile sporun zaman, mekan ve fonksiyonel açıdan ilişkisi ayrıca sporun turizm açısından sürekli artan önemi ayrı bir sportif turizm kavramının geliştirilmesine neden olmuştur. Sportif turizm veya spor turizmi spora ilgi duyan kişilerin turizme katılmalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir (Toskay, 153-158).

Sportif turizm değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Öncelikle turizm olayı çerçevesinde spor yapılması, sürekli ikamet edilen yer dışına çıkılarak yapılan dinlenme, gevşeme veya o spor kolunda gelişmeye yardımcı idmanlar turizm çerçevesindeki sportif faaliyetler içinde sayılabilir. Kayak, rafting, mağara turizmi, bisiklet, yamaç paraşütü, sportif olta balıkçılığı ve cirit sporu sportif turizm kapsamında değerlendirilmektedir.

5.Bayburt'ta Spor Turizmi

Turizm destinasyonunun belirlenmesinde coğrafi görünüm büyük önem taşımaktadır. Coğrafi görünümün önemli belirleyicilerinden biri şüphesiz ki, dağlık alanlardır. Dağlık alanların turizme açılması, dağcılara ulaşım konaklama, ağırlama ve rehberlik gibi hizmetlerin verilmesi sayesinde olmuştur. Dağlar macera heyecan ve değişiklik arayanlara çeşitli rekreasyonel faaliyetler ve yeni spor alanları oluşturmaktadır (Doğaner, 2001:176-177).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Alp Himalaya dağ sistemi üzerinde yer alan ülkemiz gerek flora ve gerekse fauna açısından oldukça zengin dağ ve sıradağlara sahiptir. Bu özelliği sayesinde başta Doğu Karadeniz Bölgesi ve Bayburt ili dağ yürüyüşleri ve tırmanışları açısından önemli bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Bu potansiyel değerlendirilirse turizm olgusu içerisinde önemli bir yere sahip olacak ve başta turizmin çeşitlenmesine katkıda bulunacağı gibi, arz kapasitesinin gelişmesine ve ilin ekonomisine ve sosyal yaşamına da katkıda bulunacaktır. Bayburt'un doğal yapısı dikkate alındığında gerçekleştirilebilecek spor turizmi çeşitleri şunlardır:

- Kış Turizmi-Kayak
- Su Sporları-Rafting
- Trekking ve Mağara Turizmi
- Bisiklet Spor Turizmi
- Yamaç Paraşütü
- Avcılık
- Sportif Olta Balıkçılığı
- Atlı Doğa Gezisi
- Atlı Cirit Sportu
- Oryantiring
- Gençlik Ve Kamp Turizmi

5.1.Kış Turizmi-Kayak

Üzerinden karın eksik olmadığı yüksek dağlarda kurulan kayak tesisleriyle yapılan kış turizmi Türkiye için önemli bir turizm çeşididir. Dağların ilk olarak turizme açılması sportif etkinliklerden dağcılık ve kayak sporu sayesinde olmuştur. Dağların kayak sporuna uygun alanlarının konaklama, ağırlama ve eğlence tesislerinin yapımı ile kayak merkezine dönüşmesi kış turizmini ortaya çıkarmıştır. Kış turizmi kayak sporu ile ilişkili olduğu için kar yağışları, karın kalınlığı, karın yerde kalma süresi kış turizminin süresini belirlemektedir (Doğaner,2001:176-177).

Kış aylarının uzun ve karlı geçtiği bölgelerde alternatif bir turizm çeşidi olarak gelişen kayak ve/veya kış turizmi önemli bir atraksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzey ve alp disiplini şeklinde iki başlıkta toplanan kayak sporu, bugün bir çok dünya ülkesinde olduğu gibi, ülkemizde de önemli bir çekicilik olarak görülmektedir. Zira, kayak turizmi, hem turizmin yazdan kışa kaydırılması ile zamana ve hem de deniz turizminden yoksun kalan iç bölgelerimizde (bölgenin veya ilin sosyo-kültürel, ekonomik yaşamına katkısı, yarattığı istihdam bakımından) alana yayılması açısından önemlidir. Bu önem turizmin devamlılığı açısından olurken, aynı şekilde, sektörde yaz sezonuna bağımlı olarak çalışan kesime de ek istihdam yaratması açısından da önemlidir.

Yüzey şekilleri, iklim ve karın kalitesi açısından en önemli bölgemiz olan Doğu Karadeniz Bölgesi ve bu bölge içinde yer alan Bayburt, kış turizmi açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Turizmin önemli çekiciliklerinden biri olan kayak (kış) turizmi Bayburt'ta da özellikle belirli bölgelerde kış sporları merkezi olabilecek oranda geliştirilmeye müsaittir. Bu sahaların düzenlenip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kış turizmine açılması şüphesiz ki, bir çok açıdan ile katkı sağlayacaktır. Ancak bu sahaların turizme açılması belli bir plan çerçevesinde ciddi bir yatırımı ve teşviki gerektirmektedir. Bunların başında ulaşım, konaklama tesisleri ve mekanik tesisler gelmektedir.

İlde kurulacak kış sporları merkezi hem kış sporlarına dayalı bir turizm çeşidinin gelişmesini sağlar hem de yarışmalar düzenlenmek suretiyle sportif amaçlarla da kullanılabilir. Bayburt'ta faaliyette olan tek bir kayak merkezi bulunmaktadır.

Kop Dağı Kış Sporları ve Kayak Merkezi: Bayburt'a 39 km Erzurum iline 90 km mesafede olup Bayburt - Erzurum ana tur güzergahı üzerindedir. Ulaşım karayolu ile sağlanmakla birlikte merkez Erzurum Havalimanı'na 80 km, Aşkale tren istasyonuna 20 km, Trabzon Havalimanı'na 215 km, Erzincan Havalimanı'na ise 240 km mesafededir. Tarihi ipek yolu güzergahı üzerinde bulunan merkez; Karadeniz Bölgesi'ni Doğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayan stratejik bir noktadadır. Merkezde 1300 m uzunluğunda 70 adet teleksi askısı bulunmaktadır. Merkezin 2950metrelik zirvelerden başlayan kayak pistleri uluslararası standartlarda amatör ve profesyonel sporcularımıza hizmet sunmaktadır. 112yatakkapasiteli, konaklama amaçlı 2 yıldızlı kayak evinin de bulunduğu merkez; gençlik ve dağ turizmi aktiviteleri açısından da oldukça idealdir. Merkezin bulunduğu alanda kamp-karavan,atlı doğa yürüyüşü, trekking, ayak paleti ile karda yürüyüş, gibi etkinlikler yapılabileceği gibi ornitoloji, foto safari, jeep safari ve bisiklet turları da gerçekleştirmek mümkündür. Bu bölge kış aylarında kayak merkezi olarak kullanılırken, yaz aylarında ise çim kayağı ve/veya rekreasyonel amaçlı tırmanışlar için de kullanılabilir.

5.2.Su Sporları-Rafting

Sportif turizmin önde gelen dallarından biri olarak akarsu turizmine yönelik ülkemizin sunduğu bu büyük potansiyelin geliştirilmesi ve tanıtımının yapılması önem arz etmektedir. Büyük yatırımlar gerektirmeyen akarsu turizmi çevrenin tarihi, arkeolojik, kültürel ve otantik değerleri ile bir bütün oluşturmaktadır (Akpınar ve Bulut, 2010).

Rafting beş yada dokuz kişilik şişme botlarla yapılan kürek çekmeyi gerektiren bir su sporudur. Rafting tamamıyla doğal şartlarda gerçekleştirildiği için çevre ile uyumlu,betonlaşmaya ve çevre kirliliğine yol açmayan ve doğal güzellikleri ön plana çıkaran bir turizm türüdür (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Bayburt'tan başlayıp İspir ve Yusufeli'ni takip ederek Artvin'e kadar yaklaşık 260 km. uzunluğundaki Çoruh Nehri'nde dört farklı etapta rafting yapmak mümkündür. Çoruh Nehri dünyanın en hızlı akan nehirlerinden birisi olması özelliğiyle her yıl rafting sporuna ilgi duyan yerli ve yabancı turistlerin akınına uğramaktadır. Bayburt sınırları içerisinde bulunan ve İspir'e kadar uzanan 106 km'lik alanın belli bölümlerinde rafting yapabilmek mümkündür. Bayburt'tan Çoruh Nehri'ni takip ederek ulaşılan Dikmetaş Köprüsü'nün her iki yakasında kamp kurulabilecek alanlar mevcuttur ve ilk parkur buradan başlatılmaktadır. İkinci kamp ve parkuru yeri ise Aslandede Köyü civarındadır. Bayburt-İspir arasındaki parkur ikinci ve üçüncü zorluk derecesindedir. Bu parkur ortalama 3 günde bitirilebilir. İspir'e gelmeden 3km önce Çoruh Nehri'nin sol yakasında kamp yapma imkanı sağlayan alanlar bulunmaktadır.

5.3. Trekking ve Mağara Turizmi

Özü, dağ, bayır, orman demeden; doğal hayatın zorluklarına da göğüs gererek belirli noktalara yürümek (bazen de tırmanmak) olan Trekking sporu, günlük yaşamın sıkıntılarını doğada eritmek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

isteyenler için özel bir alternatiftir. Trekking doğada yapılan yürüyüşlere genel olarak verilen bir isimdir. Motorsuz araçlarla ve yük hayvanları ile yapılan iz sürme, patika takibi, dağ ve doğa geçişleri ve yürüyüşleridir. Eğlence amaçlı değil sportif amaçlı bir faaliyettir (Şahin, 2006).

Bayburt dağcılık ve doğa yürüyüşü (trekking) açısından da adeta cennettir. Bayburt'un tertemiz havasının doğa yürüyüşlerinde pek çok endemik bitki türünü görebilmekte mümkündür. Doğa sever insanların tabiat güzelliklerini yaşamak ve doğa ile bütünleşmek amacı ile gerçekleştirdikleri trekking, günümüzde eko turizm açısından değerlendirilmektedir. Kalabalık ve gürültülü şehir hayatından bir an olsun uzaklaşmak doğa ile baş başa bir gün geçirmek isteyenler için Bayburt'un dağlık, ormanlık alanları, yaylaları ve köyleri doğal gezinti alanlarıdır. Şehir merkezinden Aslandağı'nın zirvesine uzanan yaklaşık 12 km uzunluğa sahip parkur şehre panoramik bir bakış açısı sağlayan yapısı, çeşitli ağaç türleri ve bitkilerin varlığı ile son derece çekicidir.

Bayburt denizden oldukça yüksek bir rakıma sahip dağları ile dağcılığa tutkun maceracılar da eşsiz imkanlar sunmaktadır. Dağlık alanlar il yüzölçümünün %45'ini oluşturmaktadır. Güneyde yer alan dağlar batıdan doğuya doğru; Pulur (2300 m.), Otlukbeli(2520 m.), Saruhan (2400 m.), Coşan (2963 m.), Kop (2600 m.) ve Çavuşkiran (2850 m.) Dağları; kuzeyde ise batıdan doğuya doğru; Zülfe (2750 m.), Kemer (2856 m.), Soğanlı (2756 m.) ve Haldizen (3000 m.) Dağları olup, bu dağlarda dağcılık sporu için uygun parkurlar bulunmaktadır.

Mağaraların görsel, sportif, sağlık ve kültür açısından sahip olduğu özellikler, turizme kaynak olarak mağara turizmini ortaya çıkarmıştır. Mağara turizmi, sportif ve bilimsel amaçlı olarak mağaracıların, mağara içlerinin doğal güzelliklerini keşfetmeleri ve tanıtılmaları ile başlamıştır. Mağaralar, mağaracılık sporu açısından aktif turistleri çekerken, diğer taraftan giriş açılması, dolaşımın düzenlenmesi, aydınlatma hizmetleri ile her yaştan ve gruptan turistleri çekmektedir. Mağaralar sarkıt ve dikitler, traverten vb. oluşumlarla süslü salonları, gölleri, yeraltı dereleri ile doğa turizminin, mikro klimasıyla sağlık turizminin, yerleşik ve dini ibadet yeri olarak kültür ve inanç turizminin konusu içine girmektedir (Doğaner, 2001:163).

Mağaraların doğa turizmi açısından en önemli özelliği, mağara ortamında damlama, akma, buharlaşma, durgun su ortamı gibi çökme mekanizmaları nedeniyle oluşan speleotem (mağara oluşumu) adı verilen şekillerin biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından sunduğu görselliklerdir (Doğaner, 2001:164)

Doğa turizminde mağaralar görsel amaçlı ve sportif amaçlı olmak üzere iki şekilde kullanılırlar. Görsel amaçlı kullanımlar için speleotem şekiller bakımından zengin, dolaşımın kolay olması bakımından yatay yönde gelişmiş, ulaşım olanağı sağlanabilen mağaralar seçilir. Sportif amaçlı kullanılanlar içinde derinlik ve uzunluk daha önemli olmaktadır (Doğaner, 2001:164) Bayburt'taki Çimağıl Mağarası ve Helva Köyü Buz Mağarası görsel amaçlı ve sportif amaçlı değerlendirilebilecek özellik göstermektedir. Ayrıca Aydın-tepe Yeraltı Şehri özellikle sportif amaçlı mağara turizmi kapsamında yoğun ilgi görecektir.

5.4.Bisiklet Sporlu Turizmi

Bütün dünyada hızla yayılan yeşil turizm anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acenteleri tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Turizm bakanlığı yatırımlar genel müdürlüğü, turizmin çeşitlendirilmesi, ülke genelinde yaygınlaştırılması ve bölgesel sosyo- ekonomik gelişmeye katkı sağlaması amacı ile çeşitli projeler yürütmektedir. Bisiklet turizmi bu amaçları destekleyen turizm türlerinden biridir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bisiklet turları yapmaya uygun bölgelerde bisiklet turlarının yapılacağı parkurların tespiti ve bu parkurların üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılması amacı ile turizm bakanlığı tarafından bir çalışma başlatılmıştır. Turizm bakanlığınca bisiklet tur güzergahlarını tespitinde göz önünde bulundurulacak kriterler belirlenmiştir (ipek Yolu Dergisi, 1994:33).

Turizm aktiviteleri içerisinde cazip bir doğa sporu olarak giderek daha çok ilgi ve talep gören bisiklet turizmi, ürün çeşitliliğinin artırılması ve doğaya saygılı bir turizm atraksiyonu olarak geliştirilmesi gereken bir aktivitedir. Yoğun talep gören bu sporun geliştirilmesi için Bayburt, özellikle güzergah çeşitliliği açısından oldukça zengindir.

Türkiye ölçeğinde yaklaşık 37 ulusal-uluslararası bisiklet yarışı düzenlenmektedir. Bu bağlamda bu turizm çeşidinden en rasyonel faydaları sağlayabilmek için bütün turizm değerlerini, altyapıyı, pazarlamayı ve diğer değişkenleri kapsayacak bir planlama çalışması ile halen yapılmakta olan yarışa birkaç bisiklet ayağının katılımını sağlamak gerekmektedir.

Erzurum-Bayburt, Bayburt-Trabzon arasında yapılabilecek bir bisiklet yarışı parkuru veya Bayburt-Çaykara yolu güzergahında Çoruh Nehri takip edilerek oluşturulacak bir bisiklet yarışı etkinliği bölgenin tanıtılması adına katkı sağlayacaktır.

5.5. Yamaç Paraşütü

Bayburt'ta Single (Tek kişilik) ve Tandem (Çift kişilik) uçuşları şeklinde yamaç paraşütçülüğünün yapılabileceği elverişli alanlar bulunmaktadır. Özellikle Aslandağı Şahin Tepesi, Duduzar Tepesi'nin iki farklı noktası ve vericiler bölgesinden yapılan çıkışlarla şehirde kuş bakışı turlar gerçekleştirilebilir.

Nitekim 2013 yılı Dede Korkut Şenlikleri'nde gerçekleştirilen aktiviteler hem yerli halk tarafından hem de şenlik kapsamında Bayburt'a gelen yerli ve yabancı turistler tarafından ilgi ile izlenmiştir. Bir çok turist denemek isteyeceği bir sportif faaliyet olarak, yaz aylarında Bayburt ikliminin ve coğrafi yapısının bu sporu yapmaya elverişli olması il için bir avantajdır.

5.6. Avcılık

Estetik ve turistik yönleri ile bir rekreasyon turizm şekli olarak insanların gereksinimlerine yanıt veren av turizmi, özel kulüp veya acenteler tarafından av meraklıları için kara avcılığı ve deniz avcılığı şeklinde düzenlenmektedir (Olalı, 1984:86).

Avcılık bir çok turizm destinasyonu için konaklama imkanı yarattığı için önemli bir turizm çekiciliğidir. Bu konuda Afrika ülkeleri ve Hindistan gibi bazı ülkelerin uzmanlaşmış olmasına karşılık, Türkiye bu konuda daha yolun başındadır. Ancak, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Av ve Yaban Hayat Dairesi Başkanlığı'nın başlatmış olduğu çalışmalar oldukça ümit vericidir. Zira bir çok ilin yaban hayvanlarının tespiti çalışması ve bununla doğru orantılı av saha ve zamanlarının belirlenmesi ve haritalanmasına yönelik faaliyetler sayesinde bu konuda da gelişmeler olacaktır.

Türkiye ölçeğinde Orman Bakanlığınca A Grubu seyahat acentelerine verilen av turizmi izin belgesi ile bir çok ilde avcılık turizmi yapılmaktadır. Bu verilen izin belgesinde av partisine katılacak avcının adı, soyadı, uyuşu, yurdumuza giriş ve çıkış yapacakları gümrük kapıları ve tarihleri, avlanacakları yer, avlanma tarihleri ve avlayabilecekleri av hayvanı türleri ve sayıları belirtilmektedir. Seyahat acenteleri diğer turizm çeşitlerini etkiledikleri gibi avcılık turizmini bizzat

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönlendirmektedirler. Bu bağlamda diyebiliriz ki bir destinasyonda avcılık turizminin gelişmesi için av potansiyeli kadar önemli olan diğer konu seyahat acentelerinin sizi tur programlarına alıp almamaları ile doğru orantılıdır.

Av kaynakları açısından önemli bir potansiyele sahip olan Bayburt, bu potansiyelini kullanma yönünde nerdeyse hiçbir girişimde bulunmamıştır. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi, tüm dünyada ve özellikle son yıllarda ülkemizde bir sektör haline gelmiş olan av turizmi, bir çekicilik olarak Bayburt'ta turizmin gelişmesinde kullanılabilir bir kaynaktır. Planlı bir yaklaşımla yapılacak bir düzenleme ve envanter çalışmasından sonra mevcut türlerin sayısına bağlı olarak av turizmine sunulacak türler belirlenir ve sayısal çoğunluğa ulaşamamış türlerin korunması sağlanabilir.

Bu durum av hayvanlarının devamlılığını sağlayacağı gibi ilin ekonomisine de olumlu katkı sağlayacaktır. Zira, Bayburt coğrafi konumu, yeryüzü şekilleri ve sulak alanlarının çokluğu nedeniyle bir çok yaban hayvanına ev sahipliği yapmaktadır. Av hayvanları çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan bu potansiyelin diğer turizm çekicilikleri ile desteklenmesi durumunda, ile ekonomik anlamda katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Çünkü avcılık, hem avlanan hayvanlardan alınan ücretler hem de ilde konaklama yaratması ve av malzemeleri işletmelerinin açılmasını yöündeki teşvik edici bir etkisi olması nedeniyle, önemli bir çekiciliktir. Bayburt'ta dağlık, sulak ve kısmen de orman alanlarının var oluşu av hayvanlarının çeşitlenmesine neden olmuştur.

Bayburt özellikle kara avcılığı açısından en çok tercih edilen iller arasında yer almaktadır. İlde avcılıkla ilgili uygulamalar 3167 Sayılı Kara avcılığı kanunun çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Kanunda yerleşik uygulamalar ve yasakların yanı sıra her yıl merkez av komisyonu tarafından avlanma ile ilgili yerel düzenlemeler yapılmaktadır. Merkez av komisyonu yasadan aldığı yetkiye dayanarak her yıl çevre ve orman il müdürlüğünün koordinasyonunda toplanarak gelecek av sezonu için belirleyici kararlar almaktadır.

Türkiye'deki genel uygulamalar paralelinde ilde avlanılmasına izin verilen yaban hayvanları türlerine ve avlanma sürelerine göre şu şekildedir: Birinci grup; bildircin, kaya güvercini, tahtalı ve üveyik. İkinci grup; keklik, kum kekliği, kıkırlık, bağürtlak, ada tavşanı ve tavşan. Üçüncü grup; tilki, sansar, sakar meke, ördekgiller, kazgiller, kızkuşu, karatavuk, çulluk, küçük su çulluğu, sultani su çulluğu ve bekasindir.

Adı geçen bu hayvanların çoğunluğu Bayburt'ta bulunmakta ve bu hayvanlar periyotlar halinde ağustos ortalarından şubat sonuna kadar avlanabilmektedir. Ancak kurt, yaban domuzu karga vb. hayvanların avı, izin alınması koşuluyla yıl boyunca serbesttir.

Ancak doğal ortamdaki hayvanlar yerine çiftliklerde aynı hayvanların yetiştirilip av sezonunda salıverilerek av sporu yapılması, hem doğal yaşamı koruma açısından hem de bir sektör olarak gelir kapısı oluşturması açısından daha sağlıklı ve verimli olacaktır.

5.7. Sportif Olta Balıkçılığı

Çok sayıda göle, gölete ve akarsuya sahip olan Bayburt, bu potansiyelinin kullanılması noktasında sportif olta balıkçılığı için uygun bir mekandır. Giderek artan sportif turizm ve bu turizm aktivitesine katılan insanlar, doğayla baş başa kalma ihtiyaçlarını çeşitli spor aktiviteleriyle bütünleştirmeye çalışmaktalar. Bu aktivitelerden biri hiç şüphesiz ki sportif olta balıkçılığıdır.

Bayburt bünyesinde barındırdığı dereler, göller ve göletler en önemlisi de Çoruh Nehrinin varlığı ile olta balıkçılığına son derece uygun alternatifler sunmaktadır. Masat, Kopuz, Beşpınar, Ozansu,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yoncalı, Yazıyurdu, Kılıçkaya ve Çatıksu Dereleri alabalık yönünden; Oruçbeyli, Sakızlı, Saraycık, Danişmend, Eymür, Gökçedere Göletleri ise sazan balığı yönünden zengindir. Ancak son dönemde meydana gelen alabalık popülasyonundaki azalma nedeniyle alabalık avcılığı yasaklanmıştır. Özellikle etinin lezzeti yönüyle bilinen kırmızı benekli alabalık türü bu yörede yaygın olmasına rağmen bilinçsiz avlanma ile sayısı azalmıştır.

Sportif olta balıkçılığının diğer doğa sporları ile birlikte Bayburt'ta bir turizm potansiyeli olarak ele alınması gerekmektedir. Bu tür sportif ve rekreasyonel faaliyetler, konaklama süresini uzatır ve dolayısıyla turizmin ilin ekonomisine katkısını artırır. Zira Bayburt'ta turizmin en önemli sorunlarının başında, turistlerin konaklama ihtiyacını karşılayacak tesisler ve konaklama süreleri gelmektedir.

5.8. Atlı Doğa Gezisi

Doğal güzelliği, bitki örtüsü, sosyo-kültürel özellikleri, tarihi dokusu bakımından farklı özellikler taşıyan alanlarda gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları aracılığıyla atlı doğa gezileri bir alternatif turizm faaliyetidir.

Yüksek döviz girdisi elde edilebilecek aktivitelerden biri olan bu atraksiyon, Bayburt'un coğrafi yapısı ve görsel güzelliği nedeniyle ilgi görebilecek bir aktivite olabilir. Ancak günümüzde il bünyesinde böyle bir aktivitenin yapılmıyor olması bir kayıp olarak görülebilir. Oysa daha öncede ifade ettiğimiz gibi turistlerin atraksiyon motivasyonlarını arttırabildiğimiz sürece veya diğer bir ifadeyle daha çok çekicilik sunabildiğimiz sürece onların konaklamasını sağlayabiliriz. Atlarla yapılacak olan bu turların turistlerin konaklama taleplerini arttıracağı görüşündeyiz. Bayburt'ta atlı doğa gezisi için Çoruh Vadisi ve Kop Dağı uygun ortamlar sunmaktadır.

5.9. Atlı Cirit Sporu

Cirit, Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları en eski atlı ata sporudur. Özellikle Bayburt, Erzurum, Kars, Konya, Balıkesir ve Söğüt yörelerinde cirit müsabakaları düzenlenmektedir.

Özellikle yabancı turistler alışlagelmiş spor müsabakalarından ziyade daha ilginç spor karşılaşmalarını izlemeyi tercih etmektedir. Destinasyona özgü ve o kültürde daha çok bilinen aktiviteleri yerinde görmek ve hatta yaşamak turistlere daha cazip gelmektedir. Bu bağlamda atlı cirit sporu önemli bir turizm çekiciliği oluşturmaktadır.

Cirit oyunu iki takım halinde oynanmaktadır. Oyuncu sayısı her bir takım için beş, altı veya yedi kişiden oluşmaktadır. Oyun alanı için 70-120 metre genişliğe ihtiyaç vardır. Takımlar karşılıklı olarak dizilirler. Oyuncular sağ ellerine atacakları ciriti sol ellerine ise yedek değneği ve kamçıyı alırlar. İki takımın birinden bir atlı oyuncu öne fırlar karşı takıma 30-40 metre kadar yaklaşır. Karşı takımdaki oyunculardan birine sağ elindeki değneği yani ciriti savurur, sonra geri döner atını kendi takımının bulunduğu alana doğru mahmuzlar. Karşı takımın oyuncusu hızla onu takip eder ve elindeki ciriti ona doğru fırlatır. Bu kez ilk oyuncunun çıktığı sıradan bir kişi onu karşılar ikinci takımdan çıkan oyuncu süratle yerini almak için geri dönmeye çalışır. Bu defa rakibi onu kovalar ve ciritini atar, oyun bu şekilde devam eder.

Kendine özgü kuralları ve puanlama sistemi olan cirit sporu özellikle bayramlarda ve şenliklerde oynanır. Bayburt'ta, Bayburt Üniversitesi'ne bağlı bir cirit takımı çeşitli illerdeki karşılaşmalarda ili temsil ederken aynı zamanda ilde düzenlenen şenliklerde de diğer takımlarla mücadele etmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5.10. Oryantiring

Oryantiring; kelime anlamı ‘koşarak veya yürüyerek hedef bulma’ olan, her türlü arazide yapılabilen, görüşülenlerin kontrol noktalarını harita ve pusula yardımı ile en kısa zamanda ziyaret etmeye çalıştığı bir doğa sporudur.

Oryantiring’i benzerlerinden ayıran en önemli unsur koşarken takip edilecek bir liderin veya işaretlenmiş bir parkurun olmamasıdır. Bulunulan yerden gidilecek yere ulaşmak için her sporcuya göre değişen sonsuz sayıda farklı seçenek bulunmaktadır. Sporcuların hem kendi özelliklerini, hem diğer sporcuları, hem de içinde buldukları arazinin özelliklerini dikkate alarak en doğru kararı en kısa süre içinde vermeleri, bir başka ifade ile atletik kapasitelerine ek olarak mutlaka zihin yeteneklerini kullanmaları gerekmektedir (www.geocities.com, 15.12.2013). Bayburt ili oryantiring için muhteşem imkânlar sunmaktadır. Birkaç turizm faaliyeti birleştirilerek katılımcılara farklı bir tatil imkânı sunulabilir.

5.11.Gençlik ve Kamp Turizmi

‘Gençlik turizmi 15-24 yaş dilimleri arasındaki bireylerin, anne, baba veya diğer aile yakınları olmaksızın turizme katılmalarıdır’ (Kozak vd., 2000:16).Gençlik turizmi bazı özellikleri ile diğer turizm şekillerinden ayrılmaktadır. Bu özellikler fikren ve fiziki olarak gelişmelerine katkıda bulunacak niteliktedir. Bunlar; dünya barışını sağlamada önemli yer tutuyor olması, gençlerin ve öğrencilerin fiziki güçlerini yükselterek, üretken faaliyetlerini hızlandırabiliyor olması ve gençlerin ruhsal ve kültürel yönde gelişmelerine yardımcı olması şeklinde sıralanmaktadır (Gökdeniz, 2004: 95).

Dolayısıyla gençlik turizminin hedefi ‘dinç, sağlıklı, bakış açısı geniş, teoriği, pratiği bağdaştıran, yaşayarak öğrenen ve eğlenen gençler yaratmak veya en azından bu yönde katkıda bulunmaktır’ (Gökdeniz, 2004:95). Zaten Atatürk’te çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalarında gençleri değişik şekillerde tanımlamıştır. Bunları; ‘fikren, ilmen ve fennen kuvvetli’, ‘erdemli’, ‘yüksek karakterli’, ‘bilimden güç alan’, ‘fikir eğitimi ile olduğu gibi beden eğitimiyle de yeteneklerini geliştirmiş’, ‘güzel sanatları seven’, (Fevzioğlu,1992:872) şeklinde sıralamıştır. Bu bağlamda başta geleceğimizin teminatı olarak adlandırdığımız gençlere sosyal, zihinsel ve bedensel anlamda kendilerini yenileme ve geliştirme ortamı olarak Bayburt ilinin seçilmesi oldukça anlamlı olacaktır. Bu turizm şekli ile hem Bayburt’a gelecek gençler atraksiyon motivasyonunu sağlayacak hem de ilden bu atraksiyonlara katılacak olan gençlerin kendilerini geliştirmesi adına bir etkinlik olmuş olacak. Bu faaliyette iki taraflı bir etkileşim ve kazanım söz konusudur.

Ancak gençlik turizminde maliyet önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ildeki kamu kuruluşlarına ait tesisler örneğin;Kredi ve Yurtlar Kurumu gibi konaklama ihtiyacını karşılamada kullanılabilir. Zira bu turizm çeşidi belki ilin ekonomisine diğer turizm çeşitleri kadar ekonomik anlamda katkı yapmayacaktır. Ancak geleceğimiz olarak nitelendirdiğimiz gençlerin güvenilir,temiz ve uygun fiyatlı dinlence ve eğlence imkânlarının yaratılarak turizme katılımlarını sağlamak hem kamu hem de özel sektörünün görevidir.

Kamp turizmi; doğa ile iç içe olmak, istenildiği yerde mola verebilmek gibi özellikleri nedeniyle doğa tutkunları tarafından gerçekleştirilen bu turizm şekli, ekonomik anlamda az katkısı olmakla beraber çevreye duyarlılık adına teşvik edilmesi gereken bir turizm çeşididir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu turizm çeşidinde seçilen kamp yerleri ve diğer teknik özellikler planlı ve bilinçli bir şekilde yapılmaktadır. Seçilen kamp yerleri genellikle karayolu güzergahlarına ve içme suyu kaynaklarına yakın, zemin açısından çadır kurmaya elverişli dağ yamaçları veya göl-deniz kenarlarında doğayla baş başa ama teknolojinin de konforuyla desteklenmiş alanlardır. Kamp yerleri kurulurken tura katılanların kendilerini mümkün olduğunca doğaya yakın hissetmelerini sağlamak için katılımcıların bu faaliyetlere iştiraki sağlanmaktadır.

Bu anlamda kamp-karavan turizmi açısından muazzam fırsatlar sunacağımızı düşündüğümüz Bayburt, başta doğal güzellikleri olmak üzere, tarihi çekicilikleri, kültürel zenginliği, sıcak ve samimi insanları ve iklimi ile mükemmel bir mekandır. Bölgenin doğal değerleri araba ve karavan ile seyahat eden turistler için önemli bir tercih sebebidir. Ancak, yörede çok basit şekilde düzenlenmiş kamping sahaları olmakla beraber bunların sayıları ve hizmet düzeyleri yeterli değildir. Az bir yatırımla geliştirilecek kampingler, yörenin tanınması ve turistlerin bölgeye daha sık gelmelerine yardımcı olacaktır.

Çoruh Vadisi, Kop Dağı ve Soğanlı Dağı'nda kamp ve karavan imkanları mevcuttur. Özellikle Karadeniz'in sahil kesimlerinden gelen konuklar Çoruh Vadisi'nde kamp kurarak aileleri ile dinlenmektedirler.

6. Ab Siyasa Program Fonları ve Formları

Siyasa dokümanlarına bakıldığında Lizbon Anlaşması'nın 195'inci maddesi, turizmin başta rekabetçilik olmak üzere birçok açıdan önemine özel olarak vurgu yapmakta. Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa'nın dünyanın bir numaralı turizm destinasyonu olma konumunu korumayı hedefliyor.

AB Kapsamında turizmi ilgilendiren AB siyasa, program ve fonları aşağıdaki şekilde verilmiştir:

- Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (ERDF: European Regional Development Fund): Kültürel ve doğal mirasın korunması gibi daha sürdürülebilir odaklı turizm yöntemlerini desteklemektedir.
- Avrupa Sosyal Fonu (ESF: European Social Fund): Eğitim/öğrenim yoluyla turizm sektöründe hizmetlerin ve istihdamın üretim kapasitesini ve kalitesini artırmaya yönelik projelere eş finansman sağlamaktadır. Küçük ölçekli turizm işletmelerine yönelik eğitimler ve küçük ölçekli girişimciliğin desteklenmesi hedeflenmektedir.
- Avrupa Yaşamboyu Öğrenme Programları ve Genç Girişimciler için Erasmus Programı (European programmes for life-long learning and Erasmus for young entrepreneurs): bireylerin, turizm sektörü de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda eğitim ve öğrenim amaçlı seyahatlerini mümkün kılar.
- Avrupa Kırsal Gelişme için Tarım Fonu (EAFRD: European Agricultural Fund for Rural Development): Tarımsal ürünlerin, kırsal çevrenin kalitesinin artırılmasını destekler ve kırsal ekonomiyi çeşitlendirmenin bir yolu olarak turizmi teşvik eder.
- Avrupa Balıkçılık Fonu (EFF: European Fisheries Fund): Balıkçılığa ilişkin alanların eko turizm alternatifleri olarak şekillenmelerini/farklılaşmalarını teşvik eder.
- Rekabetçilik ve Yenilikçilik Çerçeve Programı (Competitiveness and Innovation Framework Programme): AB işletmelerinin ve iş alanlarının rekabet edebilirliğini ve özellikle

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekler. Dolayısıyla turizme yönelik rekabet edebilirlik ve turizm sektöründeki küçük ve orta ölçekli işletmeleri de kapsamına alır.

• Araştırma ve Teknolojik Gelişme için 7inci Avrupa Çerçeve Programı (7th EU framework programme for research & technological development) kapsamında yürütülen araştırmalar turizm sektörüne ve turizmin konu edindiği alanlara (kültür vb) yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine yönelik katkıları nedeniyle dikkate değer bir faaliyet alanı olarak kabul edilir.

SONUÇ

Coğrafi çevre ve ona ilişkin değerlerin tamamı insanoğlunun var olduğu günden bu güne her zaman yaşamsal şekillenmede belirleyici olduğu gibi, turizm olgusunun ortaya çıkması ile de turizmin gelişmesinde, ana belirleyici olmuştur. Coğrafik çevreden, bütün ekonomik sektörler gibi, turizm de faydalanmaktadır.

Yerel halka, kültürüne, geleneklerine, doğal kaynaklara ve çevreye dikkat ve saygı gösterme esasına dayalı bir turizm faaliyeti olan alternatif turizm içerdiği turizme dair alt başlıklarla spor turizminin türlerini de içinde barındırmaktadır. Bayburt ili gibi sanayisi olmayan ancak bununla birlikte doğal, kültürel ve tarihi açıdan zengin olan yörelerde, fazla maliyet gerektirmeksizin çeşitli düzenlemeler yaparak, daha fazla para harcayan, çevrenin korunmasına karşı duyarlı olan turistlerin gelmesi ve spor turizminin gelişmesi bir çok avantajı da beraberinde getirecektir. Zira Bayburt, sahip olduğu doğal güzellikler ve tarihi açıdan zengin değerlere sahip bir şehir olmasının avantajlarını bugüne kadar gereği gibi kullanamamıştır. Bu nedenledir ki, tüketim kalıplarının değiştiği günümüzde, alternatif turizm dediğimiz, çevre ve doğa ile bütünleşmiş tatilleri ön planda tutan bir turizm türü gelişmektedir. Gelişmekte olan bu turizm türü küresel bazda dünya turizminin yüzde 15-20'sine sahiptir ve giderek daha büyük bir pazar payına sahip olacaktır. Biz ciddi bir alternatif turizm ve spor turizmi potansiyeline sahip olduğunu düşündüğümüz Bayburt'un bu pastadan payına düşeni alabilmesi için doğru politikalar, sürdürülebilir bir yaklaşım ve altyapısı iyi hazırlanmış planlamalara ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz.

Sportif turizm değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Öncelikle turizm olayı çerçevesinde spor yapılması, sürekli ikamet edilen yer dışına çıkılarak yapılan dinlenme, gevşeme veya o spor kolunda gelişmeye yardımcı idmanlar turizm çerçevesindeki sportif faaliyetler içinde sayılabilir. Bayburt ciddi anlamda sportif turizme imkân sağlayacak potansiyellere sahiptir. Kayak, rafting, mağara turizmi, bisiklet, yamaç paraşütü, sportif olta balıkçılığı ve cirit sporu sportif turizm kapsamında değerlendirilmektedir.

Turizmin zamana yayılması konusunda Bayburt, başta kayak olmak üzere kış sporları açısından oldukça önemli bir potansiyel arz etmektedir. Bu potansiyelin kullanılması adına tesisleşme ve altyapı çalışmaları yapılmalıdır. Şüphesiz burada en önemli konu karayolunun iyileştirilmesi ve tabii ki turizmde birincil ulaşım aracı olan hava yolunun ilde var olması gerektiğidir.

Tesisleşme konusu ise zamanla ve ulusal planlar aracılığı ile geliştirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yerel kaynaklarla kış sporlarına hizmet edecek bir tesisleşmenin yapılması çok olası görülüyor. Ancak özellikle turizm altyapısı ve kentsel altyapı konularındaki iyileşme ve yatırımlar bu tarz yapılaşmaların turizm yatırımcıları gözünde daha kolay gerçekleştirilmesini sağlayabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

- BARUTÇUGİL, İ., (1986), Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, İstanbul, Beta Yayınları.
- BARUTÇUGİL, İ., (1989), Turizm İşletmeciliği, İstanbul, Beta Yayınları
- DOĞANER, S., (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası, İstanbul, Çantay Kitapevi.
- FEYZİOĞLU, T., (1992), 'Atatürk ve Gençlik' Atatürkçü Düşünce, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.
- GÖKDENİZ, A., (1996), 'Uluslar Arası Turizm Hareketlerinde Kongre Turizminin Yeri, Fiziksel Donanımları, Boş Zaman Rekreasyon Alışkanlıkları ve Türkiye'nin Yapısal Analizi', Turizmde Seçme Makaleler 24, İstanbul, TUGEV Yayını.
- İPEK YOLU DERGİSİ, (1994), 'Doğa Turizminde Yeni Seçenekler Bisiklet Turu', Sayı 7.
- OLALI, H., (1983), Dış Tanıtım ve Turizm, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Yonca Matbaası.
- ŞEN, Z., (2004), Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, Ekonomik ve Mali Konular Daire Başkanlığı.
- TOSKAY, T.,(1989), Turizm, Turizm Olayına genel Bir Yaklaşım, İstanbul, Der Yayınları.
- ÜLGER, S., (1992), Genel Turizm, Ekin Kitabevi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

THE EFFECT OF WORD OF MOUTH COMMUNICATION ON UNIVERSITY STUDENTS' MOBILE PHONE PURCHASE PROCESS

AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİMİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CEP TELEFONU SATIN ALMASI SÜRECİNE ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Emine ARSLAN

Selçuk Üniversitesi, Akşehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, arslan@selcuk.edu.tr

Abstract

The chaos caused by the advertisements on the internet and traditional media, and the plethora of products in the market that meet the same needs are some of the factors that lead the consumers to various information sources in the process of purchasing decision. Before purchasing a product, consumers generally tend to consult to people around them or to experts on that issue. This study aims to identify the effects of word of mouth communication on students' preference of mobile phone purchase within the context of word of mouth marketing. To this end, a questionnaire was administered to the students at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences. The data obtained were analyzed through SPSS 22.0 statistical package program. The finding reveal that there is a significant difference between the participants' income level and their being affected by word of mouth communication.

Keywords: word of mouth marketing, word of mouth communication, mobile phone

Özet

Günümüzde internetten ve geleneksel medyadan yapılan reklamların yarattığı mesaj karmaşası, pazarda aynı ihtiyaca cevap veren birçok ürünün bulunması gibi etmenler tüketicilerin satın alma kararlarını alırken çeşitli bilgi kaynaklarına yönelmektedir. Tüketiciler satın almayı gerçekleştirmeden çevresine ya da bu konuda uzman olan kişilere danışmaktadır. Bu çalışmada ağızdan ağıza pazarlama bağlamında ağızdan ağıza iletişimin öğrencilerin cep telefonu satın alma tercihleri üzerindeki etkisini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla, Akşehir İİBF de okuyan öğrencilere anket uygulanmıştır. Çalışmada öğrencilere anket soruları yöneltilerek elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı yardımı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular kapsamında; Selçuk Üniversitesi Akşehir İİBF öğrencilerinin gelir durumuna göre ağızdan ağıza iletişimden etkilenme arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağızdan ağıza pazarlama, ağızdan ağıza iletişim, cep telefonu

1.INTRODUCTION

Consumption is an essential aspect of human life. Individuals purchase goods or services to meet their wants-needs. Giving a decision today is quite hard as people are exposed to ads via the internet and traditional media and there is a plenty of products that meet the same need and that are quite similar to each other. Therefore, consumers today make use of personal information sources as well as commercial and experience related sources while making a decision on a purchase. These sources which consist of family, friends, neighbors and internet, are likely to affect purchase decisions via positive or negative perceptions towards goods or services (Kılıçer, 2006).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Opinions of individuals whose ideas are trusted are extremely significant for consumers when purchasing products with high prices. Other fields in which word-of-mouth communication is important are services such as health, law, counselling and education (Baysal, 2006; Gülmez, 2011).

This study aims to research how word-of-mouth communication affects students' mobile phone purchase behaviors.

2.LITERATURE REVIEW

Word-of-mouth communication is defined as a positive or negative verbal communication form which occurs among available or potential consumer groups of family, neighbors and internet (Ennew et al., 2000; Gülmez, 2011). Dal (2007) defines word-of-mouth communication as sharing process of opinions, thoughts or comments about goods or services among two or more consumers. Another definition puts it as sharing process of information and experience among consumers. Such kind of communication is a phenomenon whereby experiences, opinions and thoughts undergo a mutual change among two or more individuals (Arlı, 2012). Word-of-mouth communication is an informal communication form among non-commercial individuals regarding a brand, product, service or enterprise (Harrison-Walker, 2001). Word-of-mouth have advantages such as mobilizing purchase behaviors of consumers or getting them to change brand as well as helping firms gain new consumers by resolving complexity and reducing consumer's purchasing quickness. Hence, word-of-mouth affects consumers' expectations, attitude and behaviors and this effect may be bigger than advertisement or personal selling (Marangoz, 2007). Word-of-mouth communication occurs via recommendations of goods by consumers who appreciate a brand, a company's sponsorship of consumers who appreciate a brand to recommend it to others or comments by the employees of a firm on the brand (Clow and Baack, 2016). Yükselen argues that word-of-mouth marketing today occurs on social networks which are platforms that individuals and groups are continuously in communication with each other and which are fast growing and becoming widespread communication platforms that are important for businesses.

Whether a product or service meets customers' expectations is a significant factor to name it qualified (Oliver, 1997). According to a research on negative word-of-mouth communication on food products, sales increase by two times as a result of positive word-of-mouth communication while sales reduce by more than two times as a result of negative word-of-mouth communication (Schiffman and Kanuk, 2004). Customers who are not satisfied with a product that s/he bought share this experience with his/her social circle (Keskin and Çepni, 2012).

There are three different word-of-mouth communication types (Yavuzyılmaz, 2008; Silverman, 2007).

1.From expert to expert: It is the most influential and significant supporting source of word-of-mouth communication. A group of experts immediately start opinion exchange when they get together and therefore they gain a majority. When you change an expert's opinion, you can change the opinion of a whole market.

2.From expert to peer: Customers who have the opportunity turn to experts in order to get information about the product.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3.From peer to peer: Customers believe opinions of their social circle even though this is not at the same level of expert opinions. At this stage, a positive marketing activity will gain importance among customers.

Word-of-mouth is a message from an individual or customer to another about an organization, its reputation and reliability, way of operation, services and so on. In other words, it is the attainment of consumption information from other consumers rather than mass communication tools or sales personnel. In the eye of the recipient, the sender of this message who has personal experience with the organization and who is independent of the organization is a truly objective source of information. Therefore, people generally consult to family members of friends before a purchase and think that this information gained via word-of-mouth communication is particularly more reliable (Yavuzylmaz, 2008). In word-of-mouth marketing, the individual who has recommended a good or service does not expect a commercial profit, s/he does not aim to distort facts regarding that product or service. This case makes word-of-mouth communication more reliable for the consumer who wants to buy that product (Kutluk and Avcıkurt, 2014)

There are five basic properties of word-of-mouth communication. These are value, focus, timing, want (demand) and participation (Kılıçer, 2006; Buttle, 1998)

Value: From the aspect of marketing, word-of-mouth communication may be positive or negative. Positive word-of-mouth communication occurs when news, references and witnesses that are desired by the business are expressed. Negative word-of-mouth communication is vice versa. Little things that are not valued by the business may be regarded as very valuable by the customers.

Focus: Word-of-mouth communication does not occur only among customers. Therefore, businesses that want to benefit from word-of-mouth communication should focus on the six market of relational marketing which are customers (the ultimate customer or mediators), suppliers, employees, influencers, personnel sources and investors as well as consumers. These scopes have significant roles in word-of-mouth communication.

Timing: Word-of-mouth communication may occur both before the purchase and during the evaluation after the purchase. Therefore, word-of-mouth communication can be used as an important information source before purchase by the consumers as input word-of-mouth communication. Consumers may also use word-of-mouth communication to share their experiences after the purchase. This is word-of-mouth communication as output.

Want/Demand: Word-of-mouth communication may start with or without the demand of the consumer. When a proficient information is needed, one may resort to the knowledge of an opinion leader or influencer. In some cases, word-of-mouth communication may start without the demand of the receiver. In this case, one who starts word-of-mouth communication may like sharing his/her experiences.

Participation: Although word-of-mouth communication may occur by itself, a growing number of businesses actively make an effort to manage the efficiency of word-of-mouth communication and mobilize it. Businesses manage word-of-mouth communication by accessing to opinion leaders, creating their own opinion leaders or using the internet.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In the increased conditions of competition, withholding customers by creating customer satisfaction and providing customer loyalty have become strategic obligation in today's market. Loyal customer holds to the company for long years, buys its products more than other customers both in amount and frequency, has less price sensitivity, does not tend to like competitor firms, advertises the firm by talking about it and pays more price for qualified products and services. In addition, serving to loyal customers is less costly than serving to new customers. Withholding available customers is more profitable than gaining new customers. Because, satisfied customers take less time, tell about the service that they are satisfied to about five people in average and wish to pay more for a product or service. Besides, withholding these kind of customers is less costly than other customers by one fifth. Only 4% of the satisfied customers complain while 90% of the others do not buy it again and tell the bad experience to about nine people (Marangoz, 2007). Consumers who are not satisfied with a product or service now share their complains on social media and other websites. Therefore, institutional reputation of businesses is harmed (Tuk, 2008: 16-17).

The strategies that businesses should follow in order to make use of word-of-mouth communication to their advantages (Yozgat and Deniz, 2011):

- Encouraging communication,
- Giving people something (positive) to talk about,
- Creating groups around brand- business and contacting with consumers,
- Cooperating with influential communication professionals- opinion leaders,
- Encouraging promotion activities that support brand-business,
- Listening to and researching customer feedback.

3. METHOD

3.1. The aim, significance and scope of the study

Studies prove that word-of-mouth communication affect consumers' purchase decisions. The aim of this study is to identify whether word-of-mouth communication affects students' mobile phone purchase. In the study, whether there is a difference between word-of-mouth communication of students attending to Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences and their demographic information is researched. Besides, the relations between the effect of word-of-mouth communication on students' mobile phone purchase, relation power and degree of relation among people, expertise level of the source and receiver, the risk level perceived by receiver and the demand of information by the receiver are also examined.

3.2. Data collection tool

A questionnaire was administered to students as data collection tool. The questionnaire consists of two parts. The first part consists of demographic properties, people who were resorted to when purchasing a mobile phone and statements regarding mobile phone brand. The second part includes questions about the effect of word-of-mouth communication on mobile phone purchase, relation power and degree of relation among people, expertise level of the source and receiver, the risk level perceived by receiver and the demand of information by the receiver. The items in the second part of the questionnaire were formed in 5 point Likert Type. The reliability of the questionnaire which consists of 19 questions was calculated as 0.87.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3.3 Population and Sample

The population of the study consists of students attending to business department at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences. It is aimed to determine to what extent university students are affected by word-of-mouth communication when purchasing a mobile phone. 300 of the questionnaire forms were included in the analysis.

3.4. Limitations of the study

The findings of the study reveal at what level university students attending to business department at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences are affected by word-of-mouth communication when purchasing a mobile phone. This study is limited to this sample due to time limitations and transportation costs.

3.5. Analysis of the data and hypotheses

The data obtained via questionnaire were analyzed through SPSS 22.0 statistical program. Kılıçer (2006), Aydın (2009) and Keskin and Çepni (2012) were utilized while generating questionnaire items and constructing hypotheses.

Research Hypotheses;

H1: Being affected by word-of-mouth communication varies by gender.

H2: Being affected by word-of-mouth communication varies by income of the family.

Table 1: Genders of the participants

Gender	Frequency	Per cent
Female	105	35
Male	195	65
Total	300	100,0

According to Table 1, of the participants 35% are female and 65% are male. .

Table 2: Income level of participants' families

Income Level	Frequency	Per cent
1500 TL and less	66	22
1501-2500	45	15
2501-3500	154	51,3

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3501+	35	11,7
Total	300	100,0

As seen in Table 2, income of the 22% of the families are 1500 TL or less, 15% are between 1501-2500 TL, 51,3% are 2501-3500 TL and 11,7% are over 3501 TL.

Table 3: Mobile phone brands that students possess

Mobile phone brand	Frequency	Per cent
Apple	86	28,7
Samsung	157	52,3
HTC	23	7,7
LG	20	6,6
Sony	14	4,7
Total	300	100,0

As seen in Table 3, of the participants 28,7 % have Apple, 52,3 % have Samsung, 7,7 % have HTC, 6,6 % have LG and 4,7 % have Sony.

Table 4: People from whom students get information

Information source	Frequency	Per cent
Friend	135	45
Relative	68	22,7
Neighbor	56	18,7
Mother/Father	27	9
One who was met for the first time	14	4,6
Total	300	100,0

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

As seen in Table 4, nearly half of the students have word-of-mouth communication with their friends about mobile phone purchase. 22,7 % consult to relatives, 18,7% consult to neighbors, 9% consult to parents and 4,6% consult to someone who was met for the first time.

Table 5: Evaluation of the effects of word-of-mouth marketing on university students' mobile phone purchase process

		Mean	Standard Deviation
DEGREE OF RELATION			
1	Your level of sharing a secret with the person you got the information from	2.45	1.19
2	Your level of spending free time with the person you got the information from	3.36	1.08
3	Your level of asking for help from the person you got the information from (borrowing his/her car, asking for help with your duties when you are ill)	3.52	1.17
EXPERTISE LEVEL OF THE PERSON YOU GOT OPINION/INFORMATION FROM			
4	The knowledge level of the person you got the information from regarding the properties, price of the mobile phone and its alternatives.	3.27	0.87
5	The education/expertise level of the person you got the information from regarding mobile phone.	3.05	1.18
6	The experience of the person you got the information from regarding mobile phone as a user.	3.98	0.78
YOUR LEVEL OF EXPERTISE ABOUT THE PRODUCT			
7	Your knowledge level of the properties, price of the mobile phone and its alternatives.	3.15	1,10
8	Your experience with the mobile phone you purchased.	3.01	0.98
9	Your level of expertise with the mobile phone you purchased.	3.12	0.88
THE RISK LEVEL YOU PERCEIVE			
10	Your level of anxiety due to the price of the mobile phone before you	3.75	1.09

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	bought it.		
11	Your level of anxiety regarding the performance (power, durability, speed, quality) of the mobile phone before you bought it.	2.73	1.16
12	Your level of anxiety due to physical harm likely to be caused by the mobile phone before you bought it (affecting the health negatively).	3.90	1.24
13	Your level of social anxiety you felt with respect to the mobile phone before you bought it (not being accepted in social circle, being ridiculed).	4.02	1.22
14	Your level of anxiety regarding whether that mobile phone is suitable for you or not before you bought it.	3.37	0.79
15	Your level of anxiety due to technical complexity of the mobile phone before you bought it.	3.25	0.88
LEVEL OF EFFECT			
16	The amount of information you obtained from the person you got the information from regarding the mobile phone.	3.96	0.97
17	The level of the person you got the information from regarding the aspects of the mobile phone that you didn't think about beforehand.	3.63	1.08
18	The level of the person you got the information from regarding the help s/he provided in your decision to buy the mobile phone.	3.49	0.76
19	The effect of the person you got the information from on your purchase of the mobile phone.	3.98	1.06

(1=None/Very low 2=Low 3=Medium 4=High 5=Very high)

Table 5 demonstrates the degree of relation of the person students got the information from as to their mobile phones. The findings reveal that students' level of sharing a secret with the person they got the information from is low ($X= 2,45\pm 1,19$), their level of spending free time with the person they got the information from is medium ($X=3.36\pm 1.08$) and their level of asking for help from the person they got the information from is medium ($X=3.52\pm 1.17$). Table 5 also demonstrates expertise level of the person students got opinion/information from. The findings show that "The knowledge level of the person you got the information from regarding the properties, price of the mobile phone and its alternatives" is medium ($X=3.27\pm 0.87$), "The education/expertise level of the person you got the information from regarding mobile phone" is medium ($X=3,05\pm 1,18$) and "The experience of the person you got the information from regarding mobile phone as a user" is high ($X=3.98\pm 0,78$). Students level of expertise about the product they bought is provided. It is found out that "Your knowledge level of the properties,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

price of the mobile phone and its alternatives” is medium ($X=3.15\pm 1.10$), “Your experience with the mobile phone you purchased” is medium ($X=3.01\pm 0.98$) and “Your level of expertise with the mobile phone you purchased” is medium ($X=3.12\pm 0.88$). The risk level students perceive with respect to the product is given. The results suggest that “Your level of anxiety due to the price of the mobile phone before you bought it” is high ($X=3.75\pm 1.09$), “Your level of anxiety regarding the performance (power, durability, speed, quality) of the mobile phone before you bought it” is medium ($X=2.73\pm 1.16$), “Your level of anxiety due to physical harm likely to be caused by the mobile phone before you bought it (affecting the health negatively)” is high ($X=3.90\pm 1.24$), “Your level of social anxiety you felt with respect to the mobile phone before you bought it (not being accepted in social circle, being ridiculed)” is high ($X=4.02\pm 1.22$), “Your level of anxiety regarding whether that mobile phone is suitable for you or not before you bought it” is medium ($X=3.37\pm 0.79$) and “Your level of anxiety due to technical complexity of the mobile phone before you bought it” is medium ($X=3.25\pm 0.88$). Students’ level of being affected by word-of-mouth communication is provided. The findings reveal that “The amount of information you obtained from the person you got the information from regarding the mobile phone” is high ($X=3.96\pm 0.97$), “The level of the person you got the information from regarding the aspects of the mobile phone that you didn’t think about beforehand” is high ($X=3.83\pm 1.08$), “The level of the person you got the information from regarding the help s/he provided in your decision to buy the mobile phone” is high ($X=3.87\pm 1.12$) and “The effect of the person you got the information from on your purchase of the mobile phone” is high ($X=2.40\pm 1.06$).

Table 6: Examination of the difference between gender and the level of being affected by word-of-mouth communication

Gender	Frequency	Mean	t	P
Female	105	3.12	9.702	0.000
Male	195	4.01		

Table 6 provides the results of the “Being affected by word-of-mouth communication varies by gender” hypothesis. The results reveal that there is significant difference between word-of-mouth communication and gender ($p<0,05$) and H1 hypothesis is accepted.

Table 7: Examination of the difference between monthly income and the level of being affected by word-of-mouth communication

Income Level	t	P
Being affected by word-of-mouth communication varies by income of the family.	11.241	0.001

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Table 7 provides the results of the “Being affected by word-of-mouth communication varies by income of the family” hypothesis. The results reveal that there is significant difference between word-of-mouth communication and monthly income ($p < 0,05$) and H2 hypothesis is accepted.

CONCLUSION

This study examines the effects of word-of-mouth communication with respect to marketing according to its relationships with various factors. These factors are degree of relation among people, expertise level of the source and receiver, the risk level the receiver takes and the effect level of the source on the receiver.

300 of the questionnaires administered in Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences were included in the analysis. It can be argued that nearly half of the students have word-of-mouth communication with their friends with respect to the mobile phone they would buy. 35% of the participants are female and 65% are male. Income of the 22% of the families of students are 1500 TL or less, 15% are between 1501-2500 TL, 51,3% are 2501-3500 TL and 11,7% are over 3501 TL. It was found out that of the participants at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences department of business, 28,7 % have Apple, 52,3 % have Samsung, 7,7 % have HTC, 6,6 % have LG and 4,7 % have When purchasing a mobile phone, 22,7 % of the participants consult to relatives, 18,7% consult to neighbors, 9% consult to parents and 4,6% consult to someone who was met for the first time.

It was identified in the analysis that the expertise level of the person students get information from has a significant effect on the level of being affected by word-of-mouth communication. For students, it is important that the knowledge level of the person students get information from should be high.

A significant difference between word-of-mouth communication and gender was identified and H1 hypothesis is accepted [$t=9.702$, $p < 0,05$ ($p=0,000$)]. A significant difference between word-of-mouth communication and monthly income was identified and H2 hypothesis is accepted [$t=11.241$, $p < 0,05$ ($p=0,001$)].

Silverman (2007) states that “After one exchanges information to 25 people, those 25 people exchange it with another 25 people and the number reaches to 625. In the second turn, this number exceeds 15 thousand. This number reaches to 244 million people, namely the population of U.S.A. in the fifth turn and 6 billion people, namely the world population, in the sixth turn. Such a fast and cheap method is a golden opportunity for today’s marketing sector.

As a result, consumers have to choose a product among a thousand of them when they want to buy a product. People want to get the highest performance from the product they wish to buy. Therefore, they prefer to consult to individuals who have previously used it or have knowledge about it.

REFERENCES

ARLI, Erdal. 2012. “Müşterilerin Kulaktan Kulağa İletişime Bağlı Satın Alma Kararları Üzerinde Referans Gruplarının Etkisi: Deniz Turizm İşletmeciliği Üzerine Bir Araştırma.” Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi 8 (17): 155-170.

AYDIN, Serkan. (2009). Kişisel Ve Ürün Temelli Yenilikçilik: Cep Telefonu Kullanıcıları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10 (2), 188-203.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BAYSAL, A. (2006). Marka Mitolojisi: Ağızdan Ağıza Reklam, Yeni Pazarlama Trendleri, İstanbul: MediaCat Yayınları, 2. Baskı, 77-85.

BUTTLE, Francis A. “Word of Mouth: Understanding and Managing Referral Marketing”. Journal of Strategic Marketing. Vol. 6, s.241-254.1998

CLOW, K. E. ve BAACK, D. (2016). Bütünleşik Reklam, Tutundurma ve Pazarlama İletişimi. (Çev. Ed. Gülay Öztürk), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

DAL, A. (2007). Kulaktan Kulağa İletişimin İşleyişine Yönelik Betimsel Bir Araştırma, Anadolu Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

ENNEW, C. T., ASHISH K. B., ve DEREK L., (2000). Managing Word of Mouth Communication: Empirical Evidence From India, International Journal Of Bank Marketing, 18(2), 75- 83.

GÜLMEZ, M. (2011). “İnternet Üzerinde Ağızdan Ağıza Pazarlama Uygulama Örnekleri”. İUYD’2011, 2(1): 29-36.

HARRİSON-WALKER, L.J., (2001). “The Measurement of Word-of Mouth Communication and Investigation aof Service Quality And Customer Commitment as Potential Antecedents”. Journal of Service Research. 4, 60–75.

KESKİN, H. D. ve ÇEPNİ, B.(2012). Ağızdan Ağıza Pazarlama Kapsamında Demografik ve Sosyal Faktörlerin Üniversite Öğrencilerinin Sinema Filmi Tercihleri Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8 (16), 99-116.

KILIÇER, T. (2006), “Tüketicilerin Satın Alma Kararlarında Ağızdan Ağıza İletişimin Etkisi: Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanları Üzerinde Bir Araştırma”. Anadolu Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

KUTLUK, Ayşegül ve AVCIKURT, Cevdet. (2014). “Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Müşterilerin Satın Alma Karar Süreçlerine Etkisi ve Bir Uygulama: (İstanbul Seyahat Acenteleri Örneği).” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7 (29): 613-622.

MARANGOZ, M. (2007). “Ağızdan Ağıza İletişimin Müşterilerin Satın Alma Davranışlarına Etkileri: Cep Telefonu Pazarına Yönelik Bir Araştırma”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, (2), 395-412.

OLIVER, R. L. (1997). Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer. New York: McGraw-Hill.

SCHIFFMAN, Leon G., and LESLİE Lazar Kanuk. (2004). *Consumer Behavior*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

SILVERMAN, George (2007), Ağızdan Ağıza Pazarlama: Dünya'nın En Güçlü Pazarlama Yöntemi, çev: Ender Orfanlı, MediaCat, İstanbul.

TUK, Mirjam, Alexandra. (2008). “Is Friendship Silent When Money Talks? : How People Respond to Word-of-Mouth Marketing”, ErasmusResearchInstitute of Management (ERIM), ErasmusUniversity Rotterdam,ERIM Ph.D.SeriesResearchin Management 130, ISBN 978-90-5892-164-2.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

YAVUZYILMAZ, O. (2008). Ağızdan Ağıza Pazarlama (Kocaeli’de Bulunan Dershanelerdeki Öğrenciler Üzerine Örnek Bir Araştırma), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

YOZGAT, Uğur ve DENİZ, R. B., (2011), “Ağızdan Ağıza Pazarlama (Aap) Olumlu ve Olumsuz Tavsiyelerin Tüketicilerin Ürün Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Üniversite Gençleri Üzerinde Bir Araştırma”, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Sayı: 07, Ocak.

YÜKSELEN, Cemal. (2016). Pazarlama İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar, Detay Yayıncılık: Ankara

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE BÜYÜME- ENFLASYON İLİŞKİSİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ (1939-2013)

GROWTH-INFLATION RELATIONSHIP IN TURKEY: GRANGER CAUSALITY ANALYSIS (1939-2013)

Öğr. Gör. Ayhan KORKULU

Atatürk Üniversitesi Aşkale M.Y.O, ayhan.korkulu@atauni.edu.tr

Öğr. Gör. Burhan YILMAZ

Atatürk Üniversitesi Aşkale M. Y. O, burhan.yilmaz@atauni.edu.tr

Özet

Türkiye'de uzun yıllardan beri gündemde olan enflasyon olgusunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi halen tartışılmaktadır. 1970'li yıllara kadar, enflasyonun büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu düşünülmekteyken sonraki yıllarda yapılan ampirik çalışmalar enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediği düşüncesinin yerleşmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmada Türkiye'de 1939-2013 yılları zaman serisi verilerinden yararlanarak ekonomik büyümeyi temsilen GSMH büyüme hızı ile enflasyon endeksleri (TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü) arasındaki ilişki granger nedensellik analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, enflasyon göstergelerinden TÜFE ve ÜFE ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, ekonomik büyümenin granger nedeninin GSYİH Deflatörü olduğu tespit edilmiştir. Buradan ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki seçilen enflasyon göstergesine göre değiştiği sonucuna ulaşılmaktadır. Regresyon analizi sonucu yorumlandığında, enflasyonda (GSYİH Deflatörü) meydana gelen %1'lik bir artış büyümeyi % 0.15 oranında azaltmakta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TÜFE, ÜFE, GSYİH Deflatörü, Ekonomik Büyüme.

Abstract

The impact of the inflation phenomenon on economic growth, which has been on the agenda for many years in Turkey, is still being discussed. Until the 1970s, inflation was thought to have a positive effect on growth. Empirical studies made in the following years have enabled the settlement of the idea that inflation affects growth negatively. In this study, the relationship between GNP growth rate and inflation indices (TÜFE, ÜFE and GDP Deflator) which representing economic growth has been tried to be determined by granger causality analysis by using 1939-2013 time series data in Turkey.

According to the results, it is determined that TÜFE and ÜFE have no effect on economic growth and GDP Deflator is the cause of economic growth. From here it is concluded that the relationship between economic growth and inflation changes according to the selected inflation indicator. When the regression analysis was interpreted, it was determined that a 1% increase in inflation (GDP Deflator) decreased the growth by 0.15%.

Keywords: TÜFE(CPI), ÜFE (PPI), GDP Deflator, Economic Growth.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Giriş

Genel fiyat düzeyindeki sürekli artış olarak tanımlanan enflasyon iktisadi dengesizliklerin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve toplumu derinden etkilemektedir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarında savaşların neden olduğu yıkımlar nedeniyle üretim el emeğine dayalı, sanayi üretiminin çok az olması ve azınlıkların ülkeyi terk etmesi gibi sebeplerle enflasyonla karşılaşmamıştır. 1929 yılında ABD’de ortaya çıkan Büyük Buhran’la beraber Türkiye’de de durgunluk başlamış ve 1939 yılına kadar gerek konjonktürel dengeler gerekse kontrolü fiyat uygulamaları sebebiyle enflasyonla karşılaşmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı(1939-1945), henüz çok güçlenmemiş Türkiye ekonomisi için zorlayıcı koşullar yaratan bir süreç olmuştur. Türkiye savaşın dışında kalmasına rağmen tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonomi iyice zayıflamış, insanların büyük bir kısmının askere alınması sebebiyle üretim oldukça azalmıştı. Savaş yıllarında Türkiye’de karaborsa ortaya çıkmış yüksek enflasyonla tanışmak zorunda kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra(1946-1960) üretim ön plana çıkmış ancak artan nüfus nedeniyle tüketimde oldukça artmıştır. 1951 yılında Marshall yardımı ve Truman Doktrinin uygulamaya konulduğu dönemde ekonomi oldukça gelişme eğilimine girmiş sanayinin gelişmesi yönünde baskılar artmıştır. 1954’lü yıllardan sonra üretim yeniden azalmaya başlamış ve 1958 yılında devalüasyona gidilmiştir. Enflasyon artık çift haneli rakamlarda seyretmektedir.1950’li yılların sonuna doğru ortaya çıkan kriz 1960 ‘lı yıllarda planlı ekonomiye geçiş programı ile birlikte aşılmaya çalışılmıştır. 1973’lü yıllarda petrol fiyatlarındaki artışla beraber, 1977 yılında Türkiye’de enflasyonun en yüksek seviyelere ulaştığı dönem olmuş ve devalüasyona gidilmiştir. 1980 yılında Türkiye için dönüm noktası olan 24 Ocak Kararları alınmış Türkiye dışa açık hale gelmiştir. 1994 krizinde enflasyon %85’lere çıkmış ve 2004 yılından itibaren tek haneli rakamlara inilmiştir.

Ekonomik büyüme, ekonominin üretim kapasitesinin artırılması ve dolayısıyla daha fazla mal ve hizmet üretilmesidir(Ertek,2013: 27). Başka bir tanıma göre ekonomik büyüme, bir ülkenin reel hasılasında yani üretimindeki artışları ifade eden bir kavramdır(Ceylan,2012: 145). Bu ise ekonominin sermaye ve işgücü miktarından oluşan üretim faktörleri stokundaki artışlar ile teknolojiye bağlı gelişmelere bağlı olmaktadır(Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014: 498) Ekonomik büyüme, reel GSYİH veya reel GSMH’deki artış oranı ile ölçülür.

Türkiye’de enflasyonun ortaya çıktığı yıllarda üretimin azaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum ekonomik büyüme ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir.

2. Enflasyon ve Büyüme İlişisine Yönelik Ampirik Çalışmalar

Genelde ampirik sonuçların ağırlığının enflasyon ve büyüme arasında uzun dönemde negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişkinin varlığına işaret eden de birçok çalışmaya da rastlamak mümkündür. Sonuçlar ülkeye ve çalışılan zaman dilimine, kurulan örneğe (panel veri, zaman serisi vs.), hesaplama tekniklerine göre büyük ölçüde değişiklik göstermektedir.

- Grier ve Tullock (1989) 24 OECD ve 22 Asya, 24 Amerika, 43 Afrika olmak üzere toplam 113 ülke grupları için yıllık zaman serisi verileri kullanılarak büyümeyi etkileyen 7 değişken üzerinde çalışılmıştır. Bu değişkenlerden birisi enflasyondur ve enflasyon ile büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişkinin en az olduğu ülke ABD(0,10 seviyesinde)’dir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kormendi ve Meguire (1985) 47 ülkeyi ve savaş sonrası (1950-1977) dönemini kapsayan çalışmalarında ekonomik büyüme etkileyen değişkenler incelenmiştir. Bu değişkenlerden biriside enflasyon olup, enflasyonun büyüme üzerinde negatif etkisinin diğer değişkenlere göre daha az olmasına rağmen yadsınamayacak düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Fischer (1993) hem kesitsel hem de panel regresyon denklemlerinin her ikisini de kullanarak yapmış olduğu analiz sonucunda enflasyon, yatırımları ve verimlilik artış oranını azaltarak büyümeyi negatif yönde etkilemekte olduğu tespit edilmiştir. Enflasyon oranının düşük olması, daha düşük açıklara yol açacağı ve daha yüksek büyüme oranı elde edilebileceği belirtilerek, yüksek enflasyon ile ekonomik büyüme gerçekleştirilemeyeceği yargısına ulaşılmıştır.

Karras (1993), enflasyon ile büyüme arasındaki negatif yönlü ilişkinin, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra petrol fiyatlarındaki yükselme gibi arz şoklarından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Gregorio (1993) 1950-1985 döneminde 12 Latin Amerika ülkesini kapsayan çalışmasında enflasyonun yatırım oranı ve yatırım verimliliği üzerindeki olumsuz etkisinden bahsedilerek vergi sistemlerinin verimsiz yönetilmesi sonucu da yüksek enflasyonla karşılaşılabileceği belirtilmiş ve sonuç olarak enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin varlığına işaret etmiştir.

Barro (1995) 1960-1990 arası 100 ülkeli bir örnek için enflasyonun ekonomik performans üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında, enflasyon ile büyüme ve yatırım arasında önemli bir negatif ilişkinin bulunduğu tespit etmiştir.

Ghosh ve Phillips (1998) ise yüksek enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olduğuna vurgu yaparak ılımlı enflasyon oranlarının da büyümeyi negatif olarak etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca analiz sonucuna göre enflasyonun %80'lerden %20'lere indirilmesiyle elde edilen büyüme kazanımı %0,5 civarındayken, %20'lerden tek haneli rakamlara indikçe kazanım %2'ye çıkmaktadır. Yine de bütün çalışmalar enflasyon ve büyüme arasında negatif bir ilişki ile sonuçlanmamıştır. McCandless ve Weber (1995) 110 ülkenin 30 yıllık(1960-1990) verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, ortalama enflasyon oranı ile ortalama para büyümesi arasında yakın bir ilişkinin olduğunu, fakat enflasyon ve reel üretimin(büyüme oranı) arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını belirtmişlerdir

Enflasyonun büyüme üzerindeki olumlu etkilerinin bulunduğu ampirik çalışmalara bakıldığında karşımıza, Heylen, Pozzi ve Vandewege (2004), 1975-2000 yılları arasında 86 ülke için, enflasyonun beşeri sermaye ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Sonuç olarak; enflasyonun beşeri sermaye üzerinde olumlu etkileri olduğu, beşeri sermaye artışının da ekonomik büyüme üzerinde artışlara neden olacağı ifade edilmiştir.

Bruno ve Easterly (1998) uzun vadeli büyüme ve enflasyon ortalamaları arasında kesitsel bir ilişki bulunmadığını ve yüksek enflasyon dönemlerinden sonra enflasyonda keskin bir düşüş yaşanarak ekonomik büyüme hızlı bir şekilde artacağını belirtmişlerdir. Gillman, Kejak ve Valentinyi (1999), yaptıkları çalışmalarında enflasyon oranının giderek yükselmesinin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin git gide azalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Enflasyon-büyüme ilişkisini Türkiye ekonomisi için test eden çalışmalara baktığımızda, Berber ve Artan (2004), Türkiye'de 1987-2003 dönemi için enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisi test

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

edilmiştir. Elde edilen regresyon sonucuna göre enflasyon oranındaki %10'luk bir artışın ekonomik büyümeyi %1.9 oranında azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Saraç (2009) tarafından yapılan araştırmada 1988:1-2007:4 dönemi arasındaki verilerin kullanılarak yapılan çalışmada, TÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu, ÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında ise sadece kısa dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Özpençe(2016), Türkiye ekonomisinde 2003:1-2015:4 dönemi enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkinin araştırıldığı çalışmada, ekonomik büyümeden enflasyona doğru istatistiksel yönden anlamlı ve tek yönlü bir ilişkinin olduğu tespit etmiştir.

Süleymanov ve Nadırov (2014) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki enflasyon-büyüme ilişkisi zaman serisi analiziyle, 2003-2013 dönemi veriler kullanılarak araştırılmıştır. Granger nedensellik testi analiziyle, büyümeden enflasyona doğru tek yönlü ilişki bulunmuştur. Regresyon analizi ise ekonomik büyümenin enflasyon üzerinde pozitif etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Test edilen dönemde büyümedeki her 1 puanlık artışın enflasyon oranını 7.78 puan yükselttiği bulunmuştur.

Karaca (2003), 1987-2002 dönemi için yaptığı çalışmada enflasyondaki her 1 puanlık artışın büyümeyi 0.37 oranında azalttığını tespit etmiştir.

TÜSİAD (2002 ,12/341) tarafından panel ve zaman serisi verileriyle yapılan çalışmada Türkiye'nin enflasyonu yarı yarıya indirmesi, mesela % 40'tan % 20'ye düşürmesi sayesinde, uzun vadede yıllık büyüme hızını ortalama % 1.8 ile % 2.8 oranları arasında arttıracığı ortaya koymuştur. Turhan(2007) GSYİH Deflatörü cinsinden enflasyon oranındaki %10'luk bir artışın, büyümeyi %2,5 oranında azaltacağını, Kirmanoğlu(2001) Türkiye'de enflasyonun özel yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini vektör otoregresif model yapısını kullanarak ortaya koymuştur.

Yapraklı(2007) tarafından, 1987:1-2007:1 dönemine ait üçer aylık reel GSYİH, TÜFE ve ÜFE endeksleri serileri kullanılarak ilişki araştırılmış ve TÜFE endeksindeki % 1'lik artış GSYİH'yı % 0.24 oranında, ÜFE endeksindeki % 1'lik artış ise GSYİH'yı % 0.19 oranında azaltmakta olduğunu belirtmiştir .

Terzi (2004) 1924-2002 dönemi Türkiye ekonomisinde enflasyon ve büyüme oranları arasındaki nedensel ilişkiyi incelemiştir. Enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü ve negatif bir ilişkinin olduğunu tespit edilmiştir. Ayrıca Terzi, Oltulular(2004) 1923-2003 dönemi Türkiye ekonomisine ait yıllık veriler kullanılarak enflasyon ve sektörel büyüme oranları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve nedensellik ilişkisi enflasyondan sektörel büyümeye doğru olup, enflasyon oranı tarım ve sanayi sektörlerindeki büyüme oranlarını negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çetin (2004.), enflasyon, büyüme ve reel-nominal belirsizlikler arasındaki Granger nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Türkiye'de 1985:01-2003:11 dönemlerinde yüksek enflasyonun nominal belirsizlikleri artırdığı ve büyümeyi azalttığı tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Enflasyon ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Bu çalışma kapsamında Türkiye ekonomisi için enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi 1939-2013 dönemine ait yıllık zaman serisi verileri kullanılarak nedensellik analiziyle test edilmiştir.

3.1 Veri Seti

Çalışmada kullanılan veriler, TÜİK 'ten alınmıştır. Veriler, yıllık veri olup, her bir değişkenin bir önceki döneme göre gösterdiği % değişim esas alınmıştır. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Deflatörü (GSYİH Deflatörü) ve Reel Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) verileri 1939-2013 dönemini kapsamaktadır.

3.2 Değişkenlerine Ait İstatistikler

Enflasyon göstergelerinin(TÜFE, ÜFE, GSYİH Deflatörü), büyüme göstergesi olarak tanımlanan GSMH 'ya göre hem ortalama hem de standart sapma değerlerine göre daha yüksek olduğu tablo 1'den anlaşılmaktadır. Standart sapmanın yüksek oluşu değişkenlerin değişkenliğinin örnek dönemde(1939-2013) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. ÜFE değişkeni %30.12 olarak enflasyonu ölçen diğer iki değişkene göre daha fazla değiştiğini göstermektedir. Söz konusu dönemde fiyat endekslerine göre hesaplanan ortalama yaklaşık %28 civarında iken, büyüme oranı ise %4.16 'dır.

Tablo 1: Değişkenlerin Temel İstatistik Özellikleri

Değişkenler	Maksimum	Minimum	Ortalama	Standart Sapma
TÜFE	106.3	-4.3	27.68	28.70
TEFE	120.7	-22.2	28.73	30.12
GSYİH DEFLATÖRÜ	106.5	-23.7	28.06	29.13
GSMH	31.9	-15.3	4.16	6.59

Değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için, uygulama kolaylığı sebebiyle ve en çok tercih edilen bir yöntem olmasından dolayı Granger (1969) nedensellik analizi yapılmıştır. Ancak bu test yöntemlerinin analizlerde kullanılabilmesi için, öncelikle değişkenlerin durağanlık özelliklerine sahip olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada öncelikli olarak değişkenlerin durağan olup olmadıkları birim kök testi ile test edilmiş, durağan olmayan değişkenlerin durağan hale gelmesi sağlanmış (I(1)) ve sonrasında değişkenlere uygulanan testlerin sonuçlarına yer verilmiştir.

3.3 Durağanlık Testleri

Zaman serilerinin durağan olması olarak ifade edilen şey, zaman içinde varyansın ve ortalamasının sabit olması ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin kovaryansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup zamana bağlı olmamasıdır.

$$\text{Ortalama} = E(Y_t) = \mu$$

$$\text{Varyans} = \text{var}(Y_t - \mu) = \delta^2$$

$$\text{Kovaryans} = \chi_k = E((Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu))$$

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

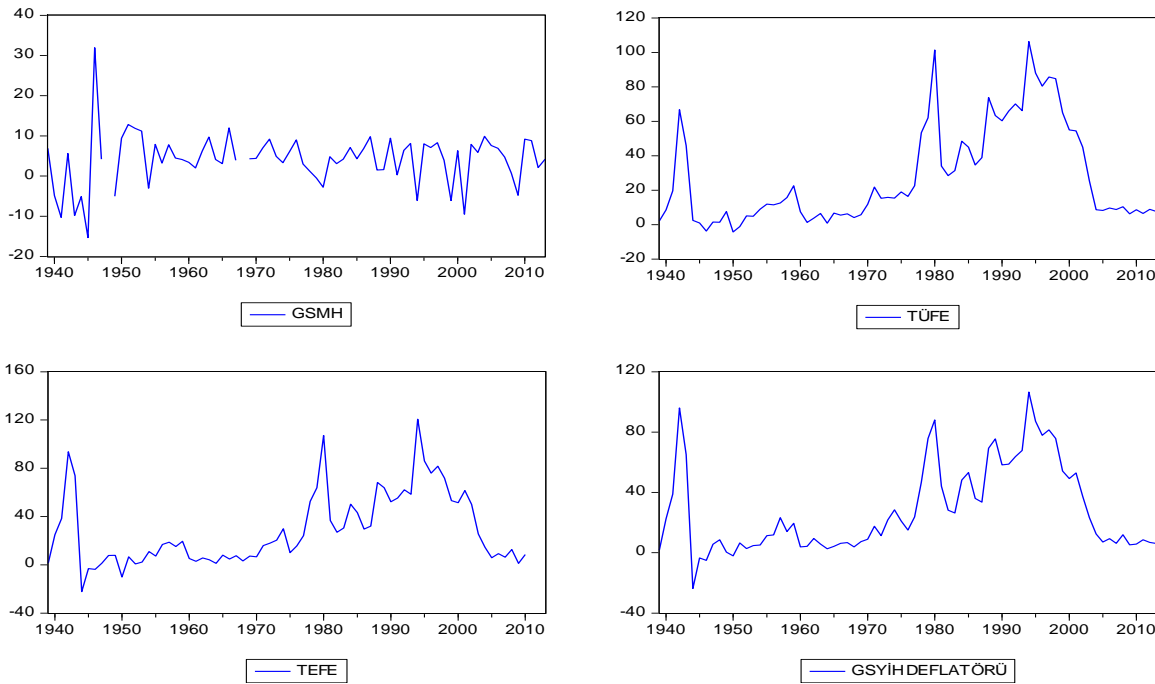
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Zaman serilerinin durağan olmaması durumunda, zaman serileri trend içerecektir. Bu durumda zaman serilerinin kullanılacağı öngörüleme ve regresyon denklemlerinde sahte regresyon benzeri durumlar ortaya çıkacaktır. Ayrıca değişkenlerde meydana gelen şoklar zaman içerisinde yok olmayacak ve belki de şokların etkisi giderek artacaktır.

Şekil 1'e bakıldığına GSMH'nin düzey değerlerde durağan olduğu diğer değişkenlerin (TÜFE, ÜFE GSYİH Deflatörü) düzey değerlerde durağan olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Düzey Değerler Grafiği

Durağan olmayan değişkenlerin 1.farkları I(1) alınarak Şekil 2'deki grafikler yeniden değerlendirildiğinde ise tüm değişkenlerin durağan olduğu görülecektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

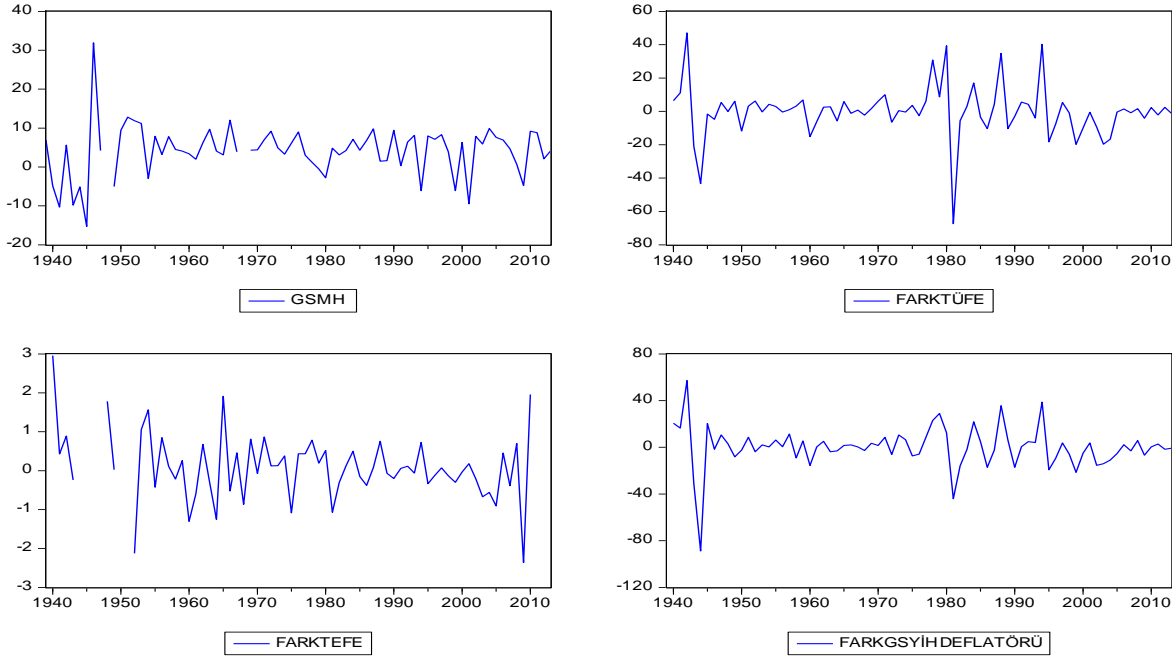
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2: 1.Farklar Grafiği

Herhangi bir zaman serisinin durağan olup olmadığını birim kök (unit root) testi ile tespit edebiliriz (Tari, 2006).

3.4 Birim Kök Testi

Zaman serilerinin durağan olmadığı durumda sahte regresyon olgusunun olma ihtimali yüksek olduğu belirtilmiştir. Sahte regresyon, açıklayıcı ve bağımlı değişken arasında hiç bir ilişki olmadığı halde ilişki varmış gibi yanıltıcı sonuçlar verebilir. Sahte regresyon durumunda yüksek R2, anlamlı t ve F değerleri ve sabit terimin pozitif olması gibi durumlarla karşılaşılabilir. Bundan dolayı serilerin durağan hale getirilmesi gerçek sonuçlar vermesi açısından önem taşır. Serilerin durağan hale gelmesinde birçok test kullanılmaktadır. Buradaki analizimizde değişkenler Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ve Phillips Perron (PP) testi ile değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Augmented Dickey-Fuller (ADF)		Phillips Perron (PP)	
	Sabit, Trendsiz	Sabit, Trendli	Sabit, Trendsiz	Sabit, Trendli
GSMH	-8.93(I,0)	-8.88(I,0)	-8.93(I,0)	-8.88(I,0)
TÜFE	-9.11(I,1)	-9.088(I,1)	-9.90(I,1)	-10.09(I,1)
TEFE	-11.86(I,1)	-12.45(I,1)	-12.10(I,1)	-13.03(I,1)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GDFE	-8.24(I,1)	-8.19(I,1)	-13.85(I,1)	-14.92(I,1)
------	------------	------------	-------------	-------------

Tablo 2’den, ADF ve PP test sonuçlarına göre GSMH’ nin, düzey değerde durağan olduğu, diğer değişkenlerin (TÜFE, ÜFE ve GDFE) ise birinci farkları alınarak durağan oldukları ve PP test sonuçlarının, ADF birim kök testi ile aynı sonuçları verdiği anlaşılmaktadır. Tüm değişkenlerin durağanlık koşulu sağlandıktan sonra, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılması mümkündür.

3.5 Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla Granger nedensellik testi yapılmıştır. Granger (1969), nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır “Y’nin öngörüsü, X’in geğmiş değerleri kullanıldığında X’in geğmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’nin Granger nedenidir”. Bu tanımlamanın doğruluğu test edildikten sonra ilişki X→Y şeklinde gösterilir. Bu test ile bir tahmin değil nedensellik çıkarsaması yapıldığı için değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır (Granger,1988).

Tablo 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişken	P Değeri	Nedensellik
GSMH	TÜFE	0.0905	Var
TÜFE	GSMH	0.7403	Yok
GSMH	TEFE	0.1669	Yok
TEFE	GSMH	0.9660	Yok
GSMH	GSYİH DEF.	0.0189	Var
GSYİH DEF.	GSMH	0.9220	Yok

Elde edilen bulgular Tablo 3’de verilmiş olup, enflasyon göstergesi olarak seçilen değişkenlerden ÜFE’nin ekonomik büyüme ile bir nedensellik ilişkisi içerisinde olmadığını gösterirken, enflasyon oranlarını gösteren GSYİH Deflatörü ve TÜFE ile büyüme arasında, TÜFE’den büyüme doğru % 10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu, GSYİH Deflatörü’nden büyüme doğru %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, ekonomik büyüme ile enflasyon oranları arasındaki nedensellik ilişkisinin seçilen enflasyon göstergesine göre duyarlı olduğunu açıklamaktadır. GSYİH Deflatörü ile TÜFE cinsinden enflasyon oranlarının büyüme oranlarını etkilerken, büyüme oranları GSYİH Deflatörü ve TÜFE oranlarını etkilememektedir.

Ekonomik büyüme ile TÜFE ve GSYİH Deflatörü değişkeni arasında tek yönlü bir ilişkinin olduğu belirlendikten sonra, bu iki değişken arasındaki ilişkinin yönü ve etkilenme oranının belirlenmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinin sonuçları Tablo 4 ‘de gösterilmiştir.

Tablo 4: Regresyon Analiz Sonucu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bağımlı Değişken: GSMH			
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	T istatistik Değeri
Sabit C	4.03	0.633	6.37(0.00)
TÜFE	0.126	0.815	0.11(0.11)
TEFE	-1.18	0.083	0.15(0.15)
GSYİH DEFLATÖRÜ	-0.15	0.078	0.05(0.05)
R ² = 0.12 D.W=2.05, F İstatistik =2.91 F(Olasılık)=0.041			

Büyümenin bağımlı değişken, enflasyonun neden değişkeni olarak yer aldığı şekilde, regresyon analizinin sonuçlarına bakıldığında GSYİH Deflatörü değişkeninin, istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı çıkmışlardır. DW istatistiğinin 2.05 çıkması, modelin hata terimleri arasında ardışık bağımlılık probleminin yaşanmadığını göstermektedir. Modelin belirlilik katsayısı R²(Birden çok bağımsız değişkenli modellerde, bağımlı değişkende meydana gelen değişmelerin, modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilen oranı verir.) 0.12 olarak tespit edilmiştir. Büyümeyle etkileyen enflasyon dışında yatırım veya tüketim gibi esas belirleyicilerinin bulunmaması nedeniyle bu durum beklenmektedir.

Tablo 4'deki regresyon analizinin sonuçları iktisadi açıdan yorumlandığında ise Türkiye'de enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Regresyon analizi sonucuna göre anlamlı bulunan GSYİH Deflatörü değişkeninin katsayısının işaretinin negatif olması bunu göstermektedir. Yapılan regresyon analizinin sonuçlarına göre, 1939-2013 döneminde enflasyondaki her %10'luk bir artış büyümeyle %1.5 oranında azaltılmaktadır.

Bu çalışmada ÜFE bağlamında ölçülen enflasyon ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi saptanamamış ve TÜFE'den GSMH 'ya doğru bir nedensellik ilişkisinin olmasına karşın regresyon analizinde katsayının anlamlı olmaması sebebiyle dikkate alınmamaktadır. Turhan(2007) yılında yapılan çalışmada TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü endekslerini kullanarak GSMH arasındaki ilişki araştırılmış ve çalışmamıza paralel sonuçlar elde ederek TÜFE ve ÜFE değişkenleri ile GSMH arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmadığı belirtilmiş, GSYİH Deflatörü endeksinden GSMH' ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu çalışmaların aksine Berber ve Artan (2004) TÜFE VE ÜFE değişkenleri ile yapılan Granger nedensellik analizinde enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü negatif bir nedensellik ilişkisine rastlamış, Karaca(2003)'ün TÜFE endeksini kullanarak Granger nedensellik testinin yapılması sonucu enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlamıştır. Diğer çalışmalarla aynı test yöntemi kullanılarak aynı sonucun elde edilememesini, analiz yapılan dönem uzunluğunun(1939-2013) farklılığına bağlayabiliriz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Sonuç

1970'li yıllara kadar ılımlı enflasyonun ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olduğu düşüncesi hakimdi. 1970'li yıllardan itibaren etkisini hissettirmeye başlayan yüksek enflasyonla beraber ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesi fikrini ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışmalarda kullanılan veriler ülkelerin belli dönemlerine ait veriler olduğundan ortaya çıkan sonuçlar dönemden döneme ve alınan değişkenlerin özelliğine göre sonuçlar değişkenlik göstermektedir. Ancak yapılan analizlerde genellikle enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada Türkiye'de bir sorun teşkil eden enflasyon olgusunun büyüme üzerindeki etkisi zaman serisi analiziyle incelenmiştir. Çalışmada 1939-2013 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış ve değişken olarak da iktisadi büyümeyi temsilen GSMH, enflasyon hesaplama yöntemleri olan TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü seçilmiş olup, her bir değişkenin bir önceki döneme göre gösterdiği % değişim esas alınmıştır. Yapılan durağanlık testleri sonucu GSMH düzeyinde, TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü değişkenleri birinci farkları alınarak durağanlaştığı ADF birim kök testi ve PP testi sonuçlarından anlaşılmaktadır. Seriler durağanlaştırıldıktan sonra granger nedensellik analizine geçilmiştir. Nedensellik analizinde TÜFE ve GSYİH Deflatörü'nün ekonomik büyüme üzerinde tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan regresyon analizinde TÜFE katsayısının anlamlı olmadığı tespit edildiğinden büyümeyi etkileyen enflasyon değişkeni GSYİH Deflatörü olarak belirlenmiştir.

Regresyon analizinin yeniden değerlendirilmesi ile beraber anlamlı bulunan GSYİH Deflatörü değişkeninin katsayısı negatif olduğundan enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde enflasyonda yaşanan %10'luk bir artış büyümeyi %1.5 oranında azaltmaktadır. Ayrıca bu sonuçlar, büyümeyi etkileyen enflasyonun, seçilen enflasyon göstergesine karşı da değiştiği hususunu göstermektedir.

Sonuç olarak ekonomik büyümenin düzenli olarak gerçekleştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi için fiyat istikrarının temel belirleyicisi olan enflasyonun uygun makroekonomik politikalarla kontrol alınması gerekmektedir.

Kaynakça

Berber, M ve Artan, S (2003). "Türkiye'de Enflasyon - Ekonomik Büyüme İlişkisi: (Teori, Literatür ve Uygulama)" İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:18 Eylül 2004 S 3-4

Barro, R. J. (1995). *Inflation and economic growth* (No. w5326). National bureau of economic research.

Çetin, A., 2004. "Enflasyon, Büyüme ve Reel-Nominal Belirsizlikler Arasında Nedensellik İlişkileri", İktisat, İşletme ve Finans, 19(221), S: 71-80.

Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. *Journal of monetary economics*, 32(3), 485-512.

Gillman, M., Kejak, M., & Valentinyi, A. (2000). Inflation, growth, and credit services.

De Gregorio, J. (1993). Inflation, taxation, and long-run growth. *Journal of Monetary Economics*, 31(3), 271-298.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Grier, K. B., & Tullock, G. (1989). An empirical analysis of cross-national economic growth, 1951–1980. *Journal of monetary economics*, 24(2), 259-276.

Ghosh, A., & Phillips, S. (1998). Warning: Inflation may be harmful to your growth. *Staff Papers*, 45(4), 672-710.

Ertek, T. (2013). *Meslek Yüksek Okulları İçin Makro İktisat*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Heylen, F., Pozzi, L., & Vandewege, J. (2004). *Inflation crises, human capital formation and growth* (No. 04/260). Ghent University, Faculty of Economics and Business Administration.

Karaca, O (2003), “Türkiye’de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2), 257-255.

Karras, G. (1993). Money, inflation, and output growth: Does the aggregate demand-aggregate supply model explain the international evidence?. *Review of World Economics*, 129(4), 662-674.

Kormendi, R. C., & Meguire, P. G. (1985). Macroeconomic determinants of growth: cross-country evidence. *Journal of Monetary economics*, 16(2), 141-163.

Bruno, M., & Easterly, W. (1998). Inflation crises and long-run growth. *Journal of Monetary Economics*, 41(1), 3-26.

Kirmanoglu, H. (2000). Is There Inflation-Growth Tradeoff in the Turkish Economy?. *Dep. Economics, Istanbul Bilgi University*.

Levine, R., & Zervos, S. (1996). Stock market development and long-run growth. *World Bank Economic Review*, 10(2), 323-339.

McCandless Jr, G. T., & Weber, W. E. (1995). Some monetary facts. *Federal Reserve Bank of Minneapolis. Quarterly Review-Federal Reserve Bank of Minneapolis*, 19(3), 2.

Tarı, R.(2006), “Ekonometri”, İstanbul:Avcı Ofset.

Ceylan, M(2012). *Ekonomi*.Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir M.(2014). *Makro Ekonomi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ozpençe, A. I. (2016). Analysis Of The Relationship Between Inflation And Economic Growth In Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 3(3).

Terzi, H., ve Oltulular, S. (2004). Türkiye’de ekonomik büyüme-enflasyon süreci: sektörler itibariyle ekonometrik bir analiz. *Bankacılar Dergisi*, 50, 19-33.

Terzi, H. (2004). Türkiye’de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (1924-2002). *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 1-17.

Turhan, S. E. (2007). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Süleymanov, E., ve Nadırov, O. (2014). Türkiye Örneğinde Enflasyonla Ekonomik Büyüme Arasında İlişki. *Journal of qafqaz university*, 2(2), 119-125.

Tüsiad (2002) “Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri” Yayın No.TÜSİAD-T/2002-12/341

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yapraklı, S (2007).”Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş-Bütünleşme Ve Nedensellik Analizi” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 2007. Cilt:10 S:287-297

Saraç, T. B. (2009). *Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007)* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ENTEĞRE RAPORLAMA VE İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

INTEGRATED REPORTING AND A REVIEW OF BUSINESSES

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA

Bitlis Eren Üniversitesi, abuyruk@beu.edu.tr

Özet

Entegre raporlama; işletmenin stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecekte beklenenlerin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının kısa ve öz bir sunumudur. Entegre raporlamaya, işletmelerin yatırımcılarına ve diğer paydaşlarına oluşturdukları değeri daha iyi anlatabilme, işletmelerin raporlarında yer alan bilgi ile yatırımcıların işletme hakkında karar vermek için ihtiyaç duydukları bilgi arasındaki farktan dolayı ihtiyaç duyulmuştur. Finansal ve sürdürülebilirlik raporlarının birleştirilmesinin ötesine geçen entegre raporlama, bu bilgiler arasındaki bağlantıları kurarak, sunulan bilgilerin işletmenin değer yaratma kapasitesine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sayede entegre rapor, başta yatırımcılar olmak üzere bir işletmenin tüm paydaşlarına işletmeye ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunarak daha iyi kararlar almalarına yardımcı olmayı sağlar. Entegre raporlama ile ilgili çalışmalar dünyada ve Türkiye’de kısa sürede yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde birçok ülkede işletmeler tarafından kullanılan raporlama formatı haline gelmiştir. Türkiye’de de çok sayıda işletme dünya standartlarını yakalayan finansal raporlar ve sürdürülebilirlik raporları yayımlamakta, bu alandaki son gelişmeleri yakından takip etmektedir. Çalışmada; Türkiye’de faaliyet gösteren özellikle Borsa İstanbul’da (BİST) kayıtlı işletmelerin entegre raporlamaya yönelik yapmış oldukları çalışmaların neler olduğu, entegre raporlamanın BİST’e kayıtlı işletmelere ne gibi etkisi olduğu, raporlama açısından katkı sağlayabilmek adına uygulama yapılarak, elde edilen sonuca göre çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır. Yapılan çalışma ile entegre raporlama kavramlarına değinilmiş, işletmelere etkilerinin neler olduğu, dünyada yaşanan gelişime ve yasal düzenlemelere uyum sağlayabilmek adına işletmelerin yapmış oldukları çalışmaların neler olduğuna yer verilerek elde edilen olumlu ya da olumsuz sonucuna göre öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Raporlama, Entegre Raporlama, İşletme, BİST

Abstract

Integrated reporting is a concise presentation of how an enterprise's strategy, management, performance and future expectations create value in the short, medium and long term. Integrated reporting is needed because of the difference between the information contained in the reports of the business and the information investors need to make decisions about the business, to better explain the value they generate to their investors and other stakeholders. Integrated reporting beyond the consolidation of financial and sustainability reports aims to establish the link between this information and the impact of the information presented on the value creation capacity of the business. In this regard the integrated report provides a holistic view of an operator, especially investors, to all stakeholders, helping them to make better decisions. Studies related to integrated reporting have started to spread in the world and Turkey in a short time. Today, it has become a reporting format used by businesses in many countries. Numerous enterprises in Turkey are also publishing financial reports and sustainability reports that meet world standards and are closely monitoring the latest developments in this area. In this study, it is aimed to examine the effects of integrated reporting on business activities registered in Borsa Istanbul (BİST) which are operating

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

in Turkey, on the integrated reporting, by applying an application to contribute to the reporting, Proposal. In this study, integrated reporting concepts are addressed and suggestions are given according to the positive or negative result obtained by giving information about the effects on enterprises, the developments in the world and the studies conducted by the enterprises in order to comply with legal regulations.

Keywords: Reporting, Integrated Reporting, Business, BIST

1. GİRİŞ

Finansal raporlama, işletmelerin hesap dönemi itibari ile bilgi kullanıcılarına yönelik anlaşılır, gerçeğe uygun ve raporlama ilkelerine uyumlu finansal bilgilerin sunulmasıdır. Bilgi kullanıcılarına fayda sağlayacak bilgilerin sunulmasıdır. Entegre raporlar ise finansal, finansal olmayan, sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik ve çevresel raporları daha kapsamlı bir rapor etrafında birleştirmektedir. Entegre raporun asıl amacı finansal sermaye sağlayan taraflara bir kuruluşun zaman içinde nasıl değer yaratacağını açıklamaktır.

Entegre rapor hazırlanırken; stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik ile tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik gibi ilkeler esas alınması gerekmektedir. Entegre rapor kısa ve öz olmalıdır. Entegre raporda konuyla daha az ilgili bilgilerin getireceği karmaşıklık olmaksızın kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetimini, performansını ve beklentilerini anlamak için yeterli bağlam sunulur. Entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir.

Dünya'da ve Türkiye'de entegre raporlamaya yönelik çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmada, entegre raporlamaya ilişkin Borsa İstanbul'a (BİST) kayıtlı şirketlerde inceleme yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde entegre raporlamaya yönelik kavramlara yer verilmiş, BİST'e kayıtlı İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerde entegre raporlamaya yönelik araştırma yapılmış ve son bölümde ulaşılan sonuca göre öneriler sunulmuştur.

2. BAZI KAVRAMLAR

Bu bölümde, entegre raporlama kavramına, amacına, entegre rapor içeriğine, dünya da ve Türkiye'de entegre raporlamanın gelişimine yer verilmiştir.

2.1. Entegre Raporlama Kavramı

Muhasebe bilgi sisteminde oluşturulan bilgiler, belli zaman aralıklarıyla finansal raporlar aracılığıyla ortak bilgi ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli bilgi kullanıcılarına iletilmektedir. Finansal raporlamanın amacı, “mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara, işletmeye kaynak sağlama kararlarını verirken faydalı olacak finansal bilgiyi sağlamak” şeklinde ifade edilmektedir (Kargın, Aktaş ve Demirel Arıcı, 2015: 506). Finansal raporlama şirketlerin varlıklarını, kaynaklarını, hissedarların payları gibi bilgileri içerir (Gibson, 2012: 1).

Finansal raporlama sisteminde bilgilerin gerçek zamanlı olarak kullanıcılarına sunulması olanağı, finansal raporlamanın durağan olmaktan çıkıp dinamik bir nitelik kazanmasına neden olmuştur (Çelik, 2005: 93). İşletmelerin açık, anlaşılır ve şeffaf bir sürdürülebilirlik raporlaması sağlayabilmesinde, kendilerine yol gösteren dünya çapında kabul görmüş raporlama çerçeveleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulunmaktadır. Bu çerçeveler gelişen ihtiyaçlar ve paydaş talepleriyle uyumlu olarak sürekli gözden geçirilmekte ve yenilenmektedir (Onay, 2015: 111). Bu nedenle işletmelerde entegre raporlamaya ve raporlamada standartların esas alınmasına ihtiyaç ortaya çıkmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Standartlarla raporlamaya geçiş öncelikle finansal raporların içeriğini ve şeklini temelden değiştirmiştir. Bununla birlikte Standartlar setinde bir yandan finansal raporlar, bunların hazırlanma amaçları, kullanıcıları, kullanıcıların analiz yapma amaçları konusunda açıklamalar getirilirken, diğer yandan raporların hazırlanmasının ötesinde bizzat analize yardımcı olacak özel bazı standartlara da yer verilmektedir (Özkan ve Erdener Acar, 2010: 53).

Entegre raporlama öncesinde raporlar finansal tabloların düzenlenmesi ve faaliyet raporları şeklinde yürütülmekteydi. Finansal tablolar, işletmenin finansal durumunu, faaliyet durumunu, sonuçlarını ve finansal yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirleyen ve işletme hakkında geleceğe ait tahminlerde bulunmaya yarayan tablolardır (Karaca, 2014: 19). Yatırımcılar, kredi verenler ve diğer ilgililer için karar almada yararlı bilgiler sağlamak amacı ile raporlar düzenlenmektedir (Şamiloğlu ve Akgün, 2010: 327). Daha sonra raporlama ile ilgili ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda entegre raporlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmiş ve işletmeler raporlamada oluşturulan formatı esas almaya başlamışlardır.

İşletme ile paydaşlar arasındaki iletişimi, işletme tarafından yayınlanan faaliyet raporları, sosyal sorumluluk raporları, finansal raporlar gibi periyodik raporlar sağlamaktadır. Paydaşlar arasındaki iletişimi en güçlü şekilde tesis edebilmek için gerekli olan raporlama şekli bütüncül ve stratejik bakış açısı ile entegre raporlamadır. Entegre raporlar finansal, finansal olmayan, sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik ve çevresel raporları daha kapsamlı bir rapor etrafında birleştirmektedir. Entegre raporlama kullanıcılara önemli bilgiler sunarak firmanın stratejisi, süreçleri ve uzun dönemli fırsat ve tehditleri hakkında açık bir görüş sunmayı amaçlamaktadır (Gücenme Gençoğlu ve Aytaç, 2016: 54).

Entegre rapor bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirilmesidir (Entegre Raporlama, 2013: 7). Entegre raporlama finansal ve sürdürülebilir strateji ile birlikte sonuçları bütünleştiren bir raporlama şeklidir. Entegre raporlar, iş modeli, stratejik hedefler, bütüncül performans ve yönetim hakkında öz ve şeffaf bilgiler içeren raporlardır (Topcu ve Korkmaz, 2015: 3). Entegre raporlama, finansal rapor kullanıcılarına sunulan bilginin kalitesini artırır, kurumsal raporlamaya daha bütüncül ve verimli bir yaklaşım getirmektedir (Entegre Raporlama, www.entegreraporlamatr.org, 05.05.2017).

2.2. Entegre Raporlamanın Amacı

Entegre raporun asıl amacı finansal sermaye sağlayan taraflara bir kuruluşun zaman içinde nasıl değer yaratacağını açıklamaktır. Dolayısıyla hem finansal hem de diğer konularda ilgili bilgiler içerir. Entegre rapor çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, iş ortakları, yerel toplumlar, yasa koyucular, düzenleyiciler ve politika yapıcılar dahil olmak üzere bir şirketin zaman içinde değer yaratma kabiliyeti üzerinde etkisi olan tüm paydaşlardan faydalanır. İşletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgileri bilgi kullanıcıları sunmaktır (Entegre Raporlama, 2013: 7).

Raporlamaya daha kapsamlı ve etkin bir yaklaşım getirmek, yatırım kararlarına bilgi sağlamak, hesap verilirliği ve hizmetkarlık anlayışını yaygınlaştırmak, bütünleşik düşünce yapısını desteklemek gibi amaçları söz konusudur (Topcu ve Korkmaz, 2015: 4). Finansal ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sürdürülebilirlik raporlarının birleştirilmesinin ötesine geçen entegre raporlama, bu bilgiler arasındaki bağlantıları kurarak, sunulan bilgilerin şirketin değer yaratma kapasitesine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle entegre rapor, başta yatırımcılar olmak üzere bir kuruluşun tüm paydaşlarına kuruluşa ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunarak daha iyi kararlar almalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Tarakcıoğlu Altınay, 2016: 57).

2.3. Entegre Rapor İçeriği

Entegre rapor hazırlanırken; stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik ile tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik gibi ilkeler esas alınması gerekmektedir. Entegre rapor kuruluşun stratejisi ve bunun, kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetiyle ve sermaye öğelerini kullanımı ve etkileşimiyle nasıl bir ilgisi olduğu hakkında bilgi sağlamalıdır. Entegre rapor kuruluşun zaman içinde değer yaratma kabiliyetini etkileyen faktörlerin birleşimi, birbirleriyle olan ilişkileri ve aralarındaki bağımlılıkların bütünsel bir resmini sunmalıdır (Entegre Raporlama, 2013: 16). Entegre raporlama şirketin stratejisine odaklanmaktadır. Şirketin gelecekte oluşturacağı değerleri için yeteneğini gelecekteki oryantasyonunu sağlar (Mio, 2016: 5). İşletmenin faaliyet sonuçları, özellikle de beklenen nakit akışları, hakkında yatırımcılara sunulan bilgilerin istenen özelliklere sahip olması gerekmektedir (Gürel ve Durak, 2014: 48).

Entegre rapor kuruluşun temel paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin doğası ve kalitesi hakkında bilgi sağlamalı ve kuruluşun paydaşların meşru ihtiyaç ve isteklerini ne ölçüde anladığını, hesaba kattığını ve karşıladığını göstermelidir (Entegre Raporlama, 2013: 17). Entegre rapor kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyen konular hakkında bilgi vermelidir (Entegre Raporlama, 2013: 18). Entegre rapor kısa ve öz olmalıdır. Entegre raporda konuyla daha az ilgili bilgilerin getireceği karmaşıklık olmaksızın kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetimini, performansını ve beklentilerini anlamak için yeterli bağlam sunulur. Entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir (Entegre Raporlama, 2013: 21).

Rapordaki bilgilerin kalitesini artırmak için bir değişiklik gerekmedikçe raporlama ilkeleri birbirini takip eden dönemlerde tutarlı şekilde izlenmelidir. Buna, raporlama dönemleri içinde maddi önem sahibi olmaya devam etmeleri halinde aynı performans göstergelerin rapor edilmesi dahildir. Önemli bir değişiklik gerçekleştiğinde, kuruluş değişikliğinin nedenini ve etkisini açıklar (ve uygulanabilir ve maddi açıdan önemliyse niceliğini bildirilmelidir. Her kuruluş değer yaratırken kendine özgü bir yol izlediğinden, bir entegre rapordaki spesifik bilgilerin kuruluştan kuruluşa farklılık göstermesi gerekir. Bununla birlikte, tüm kuruluşlar için geçerli olan içerik öğeleri hakkındaki soruların yanıtlanması kuruluşlar arasında uygun bir karşılaştırılabilirlik seviyesi sağlamaya yardımcı olur (Entegre Raporlama, 2013: 23). Entegre raporda yer alması gereken içerik aşağıda belirtildiği gibidir:

- Kurumsal genel görünüm ve dış çevre
- Kurumsal Yönetim
- İş modeli
- Riskler ve fırsatlar
- Strateji ve kaynak aktarımı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Performans
- Genel görünüş
- Hazırlık ve sunum temeli (genel raporlama ilkeleri esas alınarak) (Entegre Raporlama, 2013: 24).

Entegre rapor, kuruluşun kullandığı ve ürettiği tüm sermayelerin bir değer yaratıp yaratmadığını, ne ölçüde ve nasıl değer yarattığını ortaya koymalıdır (Aras ve Uğur Sarıoğlu, 2015: 51). Tüm kuruluşlar operasyonlarını sürdürülebilirlik için çeşitli kaynaklara ve ilişkilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kaynaklar şirketin kendisine ait olabileceği gibi bir başkasının mülkiyetinde de olabilir ve hatta doğal kaynaklar gibi hiç kimsenin mülkiyetinde de olmayabilir. Entegre Raporlama Çerçevesi kuruluşun herhangi bir ürün veya hizmet üretmek için kullandığı bu değerleri “sermaye” olarak nitelendirmekte ve bu sermaye öğelerini 6 kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye ile doğal sermayedir (Aras ve Uğur Sarıoğlu, 2015: 53).

Finansal sermaye; bir kuruluşun mal üretimi veya hizmet sağlama amacıyla kullanımına sunulan ve borçlanma, öz sermaye veya hibe gibi finansman yoluyla ya da faaliyetler veya yatırımlar yoluyla edinilen fon havuzudur. Üretilmiş sermaye; binalar, ekipmanlar, altyapı (karayolları, limanlar, köprüler, atık ve su arıtma tesisleri) gibi doğal olmayan fiziksel nesnelere, Fikri sermaye; patentler, telif hakları, yazılımlar, haklar ve lisanslar gibi fikri mülkiyet ile zımni bilgi, sistemler, prosedürler ve protokoller gibi “kuruluşa ait sermaye” bilgiye dayalı maddi olmayan varlıklardır. İnsan sermayesi; insanların yeterlilikleri, kabiliyetleri, deneyimleri, yenilik yapma motivasyonlarıdır. Sosyal ve ilişkisel sermaye; paylaşılan normlar, ortak değerler ve davranışlar, başlıca paydaşlarla olan ilişkiler ve bir kuruluş tarafından geliştirilen ve kuruluşun dış paydaşlarıyla birlikte korumak için çalıştığı karşılıklı güven ve etkileşime girme isteği, kuruluşun geliştirdiği marka ve itibarla ilgili maddi olmayan varlıklar ile kuruluşun faaliyet gösterme ehliyetidir. Doğal sermaye ise bir kuruluşun dün, bugün ve gelecekte sahip olduğu ve olacağı refahı destekleyen ürün veya hizmetler sunulmasını sağlayan hava, su, toprak, madenler, ormanlar, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem sağlığı gibi yenilenebilir ve yenilenemez doğal kaynaklar ve süreçlerdir (Kaya, 2015: 120).

2.4. Entegre Raporlamanın Gelişimi

Muhasebe kayıtlarının yayınlanmasının bir yasal mecburiyet haline gelmesi 1930’larda ABD’de olmuştur. ABD’de yaşanan Büyük Buhran’dan sonra yatırımcıların şirketlere ve de haliyle borsaya olan güvenleri çok kötü etkilenmişti. Bunun için bir çözüm arayışına giren hükümet, ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları’nı (USGAAP) yayınlamış ve ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu’nu (SEC) kurmak suretiyle borsaya kote şirketlerin finansal verilerini yayınlamasını mecbur kılmıştır. Tabii bu yapılanların yatırımcı güvenini olumlu etkilediğini gören bazı diğer devletler de benzer kanun ve standartlar çıkartmak suretiyle finansal raporların yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Ancak bu sefer de ülkeler arasındaki raporlama standartlarındaki farklılıklardan dolayı özellikle yatırımcılar açısından zorluklar olmaktadır. Hem uluslararası ticaret ve yatırımların artması hem de yatırımcıların daha doğru karşılaştırma yapabilmeleri amacıyla 1973 senesinde Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) tarafından “Uluslararası Muhasebe Standartları” (International Accounting Standards – IAS) oluşturulmuştur. Bu standartlar da 2001 senesinde güncel haline getirilerek çoğu ülkede ortak raporlama dili olarak kabul gören

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

“Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS)” adını almıştır (Büdeyri ve Kısa, 2016: 183).

Entegre raporlama konusunda çalışmalar yapan irili ufaklı birçok kuruluş bulunmasına rağmen entegre raporlama kavramına öncülük eden iki temel organizasyon bulunmaktadır; Güney Afrika Entegre Raporlama Konseyi (Integrated Reporting Council of South Africa-IRCSA) ile İngiltere’de faaliyet gösteren Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council IIRC) entegre raporlama konusunu sistematik olarak inceleyen ve standartlar geliştiren iki temel organizasyondur (Topcu ve Kormaz, 2015: 6).

Entegre raporlama incelendiğinde kurumsal raporlama anlamında üç evreden bahsedilebilir. (1) finansal olmayan raporlama girişimleri; (2) sürdürülebilirlik dönemi; (3) entegre raporlama devrimi. Bu nedenle, 2001-2006 arası hem ulusal alanda hem uluslararası arenada finansal olmayan raporlamayla ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. Bunların sonucunda da şirketler 2007’de sürdürülebilirlik raporları yayınlamaya başladılar ve bir yıl sonra da sürdürülebilirlik/sosyal sorumluluk raporları çoğalmaya başladı. İlk entegre raporlar, 2010’da dünyadaki bazı olayların ekstra finansal raporlara bakış açısını değiştirmesiyle yayınlanmaya başlamıştır. 2011’de IIRC entegre raporların ilk uygulama taslağını yayınladı. Bu taslakta entegre raporların içerik maddeleri ve ilkeleri yer almaktaydı (Büdeyri ve Kısa, 2016: 183). Dünyada 2010 yılında temellerinin atılmaya başlandığı kabul edilen entegre raporlamayla ilgili çalışmalar gerek akademik düzeyde, gerekse piyasa uygulamalarında hızla artmıştır (Büdeyri ve Kısa, 2016: 186).

International Integrated Reporting Council (Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi - IIRC), uluslararası entegre raporlama raporlamadaki ihtiyacı karşılamak ve geleceğe yönelik bir temel oluşturmak için kurulmuştur. Düzenleyici kurumlar, yatırımcılar, şirketler, standart belirleme otoriteleri, muhasebe uzmanları ve STK’lar tarafından kurulmuş küresel bir koalisyondur. Bu koalisyon, kurumsal raporlama sürecinin gelişiminde bir sonraki adımın değer yaratma hakkında iletişim kurmak olduğu görüşüne sahiptir (Entegre Raporlama, 2013: 1). Uluslararası İşletmelerin yayınladıkları entegre raporlamaya örnekler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Uluslararası İşletmelerin Yayınladığı Entegre Raporlama Örnekleri

Sıra No	İşletme	Raporun Adı	Raporun Amacı	Raporun İçeriği
1	Coca Cola (ABD)	Entegre Rapor	İşletmenin performansı ve sosyal sorumluluk açısından çıkar gruplarına şeffaf görünüm sağlamak	-Stratejik rapor -Kurumsal Yönetim Raporu -Finansal Tablolar -Tamamlayıcı Bilgiler
2	Deutsche Bahn (Almanya)	Entegre Rapor	İşletme hakkında ayrıntılı bilgi sunmak ve stratejilerini ekonomik, sosyal ve çevresel açıklamak.	-Çıkar gruplarına yönelik bilgiler -Grup Yönetimi Raporu -Finansal Tablolar -Sürdürülebilirlik Hakkında Ek Bilgiler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3	Gold Fields (Avustralya)	Entegre Yıllık Rapor	İşletme değeri hakkında yatırımcı ve diğer çıkar grupları için daha fazla bilgi sunmak.	-İşletme Hakkında Bilgiler -Liderlik ve Performans -Stratejik Analiz -Faaliyetleri Optimize Etme -Büyüme -Geleceği Sorumluluğu Koruma -Güvence
4	Votorantim (Brezilya)	Özet Entegre Rapor	Yok	-İş Modeli -Yönetim Açıklamaları -Yılın Önemli Performans Göstergeleri -İşletmenin Kimliği (Biz Kimiz) -Pazarın Yapısı -İşletmenin Genel Görünümü -Gelecekteki Beklentiler
5	Finnair (Finlandiya)	Entegre Rapor	İş modeli, değer yaratma, hedefler, performans, büyüme, riskler ve fırsatlar hakkında bilgi veren maliyet ve zaman açısından etkin geleceğe dönük ve ilgili raporlama yapma.	-İşletmenin Tanıtımı -Entegre Raporlama Temelleri -Değer Yaratma -Paydaşlarla İlişkiler -Performans Göstergeleri -İşletme Yöneticileri ve Görev Dağılımı
6	AngloGold Ashanti (Güney Afrika)	Entegre Rapor	İşletmenin stratejik hedefleri ve vizyonu doğrultusunda finansal olan veya olmayan performans öğeleri hakkında çıkar gruplarına bilgi vermek.	-Giriş -İşletmenin genel durumu -Strateji -Liderlik -Performans Görünümü -Hesap Verebilirlik -Pay Sahipleri ve Kurumsal Bilgiler
7	Royal Bam Group (Hollanda)	Entegre Rapor	İşletmenin hedeflerini ne ölçüde gerçekleştiriyor olduğunu ve toplum üzerindeki etkisini değerlendirmek, kısa, orta ve uzun vadeli değer yaratma yeteneğini ortaya koymak.	-CEO'nun Mesajı -Yatırımcı İlişkileri -Değer Yaratma -İşletme Performansı -Yönetişim

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

				<ul style="list-style-type: none"> -Finansal Tablolar -Diğer Bilgiler -Ekler
8	Grupo Nutresa (İspanya)	Entegre Rapor	İşletmenin sürdürülebilir büyümesi hakkında gerekli bilgiler çıkar gruplarına sunmak.	<ul style="list-style-type: none"> -Giriş -Kurumsal Yönetim -Şirket Modeli -İşletme Performansı -Pazar Büyüklüğü ve Liderlik -Etkin İnovasyon -Sorumlu Çalışan ve Vatandaş -Beslenme ve Sağlıklı Yaşam -Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı -Çevresel Sürdürülebilirlik -Finansal Tablolar
9	Lkab (İsveç)	Entegre Rapor	İşletmenin nasıl faaliyette bulunduğunu göstermek için finansal ve finansal olmayan bilgileri içeren bir rapor hazırlamak	<ul style="list-style-type: none"> -Hakkımızda -Uygulama Açısından İşletme Stratejisi -Yönetişim ve Kontrol -Finansal Hesaplar -Ekler
10	Unicredit (İtalya)	Entegre Rapor	Grubun finansal ve sürdürülebilirlik performansını, iş modelini, kurumsal yönetim, risk yönetimi, uygunluk, rekabetçi çevre, strateji ve sermaye yapısı hakkında bilgi vermek.	<ul style="list-style-type: none"> -Giriş -Amaç ve İşletme Kimliği -İşletme Çevresi -Değer Yaratma -GRI ve Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) İndeksleri -Dış Denetçi Raporları
11	Mitsubishi (Japonya)	Entegre Rapor	Sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve çevresel değer yoluyla sürdürülebilir şirket değeri oluşturmak için geliştirilen stratejilerin ve eylemlerin finansal olan ve olmayan bilgiler sayesinde anlaşılmasını sağlamak.	<ul style="list-style-type: none"> -Öncelikli Mesaj -Finansal ve Yatırım Stratejileri -Grup/İşletme Grupları İnsan Kaynakları ve Bölgesel Öncelikler -Kurumsal Yönetim -Sürdürülebilirlik

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

12	Rockcastle (Mauritius)	Entegre Rapor	İşletmenin iş modeli, performansı, yönetim yapısı, stratejisi, riskleri ve fırsatları hakkında çıkar gruplarına bir görüş kazandırma.	<ul style="list-style-type: none"> -Yönetim Kurulu Başkanının Açıklaması -Yönetim Kurulu -Çıkar Gruplarının Profili -Entegre Raporlamanın Amacı -İş Modeli ve Strateji -Yönetim Raporları -Ücretlendirme -Pay/Hisse Performansı -Anahtar Risk Faktörleri ve Risk Yönetimi -Sürdürülebilirlik Raporu -Pay Sahipleri Analizi -Kurumsal Yönetim Anlayışı -Yıllık Finansal Tablolar Üzerinde Yönetici Sorumluluğu -Bağımsız Denetim Raporu -Konsolide Finansal Tablolar ve Dipnotları -Şirket Hakkında Bilgiler -Şirket Günlüğü -Pay Sahipleri için Yıllık Genel Toplantı Çağrısı -Bilgi Formu
13	Kghm PolskaMiedz (Polonya)	Entegre Rapor	Çıkar gruplarının beklentisini karşılayacak, işletmenin sürdürülebilirlik kalkınma çalışmaları hakkında bilgiler sunan bir rapor hazırlamak.	<ul style="list-style-type: none"> -Giriş -İşletme Hakkında -İlgili Dönemde KGHM -Strateji ve Bakış Açısı -Kurumsal Yönetim -Risk Yönetimi -Rapor Hakkında -Finansal Tablolar

Kaynak: Uğur Kaya, Davut Aygün ve Ömer Yazan, "Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma", KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 11, Haziran 2016, s.94-96.

Bu tablodan da görüldüğü üzere, işletmelerin raporlarının çoğunluğu entegre rapor şeklinde yapıldığı, çoğunlukta IIRC çerçevesi esas alındığı, raporlarda finansal olmayan veriler önemli olduğu gibi finansal sayısal değerlerinde önemli olduğu söylenebilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkiye'de de bu konseyin yaptığı düzenlemeler esas alınarak; IIRC işbirliği ile Sürdürülebilir Kalkınma Derneği ve Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) önderliğinde iş dünyası tarafından Entegre Raporlama Platformu kurulmuştur. Böylelikle, Platform ile birlikte özel ve kamu sektöründe entegre raporlama konusunda farkındalık yaratmak hedeflenmiştir. Ayrıca, Platform'un pilot şirketler öncülüğünde entegre raporlamanın yaygınlaşması konusunda çalışmalar yapması da planlanmaktadır. Platform, Entegre Raporlama Taslak Çerçevesi ile ilgili olarak Türkiye'de geliştirilecek görüşlerin IIRC ile paylaşımını da gerçekleştirecektir (Topcu ve Korkmaz, 2015: 7).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Borsa İstanbul'da (BİST), İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerin entegre raporlamaya yönelik yapmış oldukları çalışmaları ele alarak, entegre raporlama adına uyumlaştırma sürecinin hangi oranda başarılı olduğunu tespit edebilmektir. Elde edilen sonuca göre şirketler için olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olabileceği ve yapılan genel düzenlemeler ile kıyaslayabilmektir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamı; BİST'e kayıtlı İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketler ve BİST'e kayıtlı diğer şirket ve üyelerin yapmış oldukları sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik için çalışmalarıdır. Çalışmadaki veriler; Borsa İstanbul (<http://www.borsaistanbul.com>) ve Kamuyu Aydınlatma Platformundan (<https://www.kap.org.tr>) alınmıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Değerlendirmesi

Entegre raporlama üç konuda güncel uygulamalara yenilik getirmektedir. Bu uygulamalar şu şekildedir:

- 1) Bütüncül performans anlayışı ile finansal performans ile birlikte finansal olmayan performans da ölçülebilmektedir.
- 2) Uzun vadeli bakış açısı ve gelecek yönelimi yaratılan değerlerin bugün ve yarın nasıl etkilendiğini ortaya koyabilmektedir.
- 3) Kurumsal bilgiyi iş modeli uyumlaştırması performans ile stratejik hedefleri ilişkilendirerek daha fazla şeffaflık sağlayabilmektedir (Topcu ve Korkmaz, 2015: 7-8).

Araştırma ile Borsa İstanbul'da sürdürülebilirlik ve entegre raporlama için çalışmalara başlandığı tespit edilmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik için BİST'e kayıtlı şirketler ve üyeler çalışmalar yapmıştır. İlk entegre raporlama ile ilgili çalışmayı yapan şirket ÇİMSA olmuştur. BİST'e kayıtlı imalat sanayi alanında faaliyet gösteren ve entegre raporlamaya yönelik çalışmalar yapan şirketlerin bilgilerine aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 3.1. BİST'e Kayıtlı İmalat Sanayi Alanında Faaliyet Gösteren Şirketler

Sıra No	Şirket Unvanı
1	ACISELSAN ACIPAYAM SELÜLOZ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
2	ADANA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3	ADEL KALEMCİLİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
4	AFYON ÇİMENTO SANAYİ T.A.Ş.
5	AKÇANSA ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
6	AKIN TEKSTİL A.Ş.
7	AKSA AKRİLİK KİMYA SANAYİİ A.Ş.
8	ALARKO CARRIER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
9	ALKİM ALKALİ KİMYA A.Ş.
10	ALKİM KAĞIT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
11	ALTINYAĞ KOMBİNALARI A.Ş.
12	ANADOLU CAM SANAYİİ A.Ş.
13	ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SANAYİİ A.Ş.
14	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
15	ARÇELİK A.Ş.
16	ARSAN TEKSTİL TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
17	ASİL ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
18	ASLAN ÇİMENTO A.Ş.
19	ATLANTİK PETROL ÜRÜNLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
20	A.V.O.D. KURUTULMUŞ GIDA VE TARIM ÜRÜNLERİ A.Ş.
21	AYES ÇELİK HASIR VE ÇİT SANAYİ A.Ş.
22	AYGAZ A.Ş.
23	BAGFAŞ BANDIRMA GÜBRE FABRİKALARI A.Ş.
24	BAK AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
25	BALATACILAR BALATACILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
26	BANTAŞ BANDIRMA AMBALAJ SANAYİ TİCARET A.Ş.
27	BANVİT BANDIRMA VİTAMİNLİ YEM SANAYİİ A.Ş.
28	BAŞTAŞ BAŞKENT ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
29	BATIÇİM BATI ANADOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

30	BATISÖKE SÖKE ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.
31	BERKOSAN YALITIM VE TECRİT MADDELERİ ÜRETİM VE TİCARET A.Ş.
32	BİLİCİ YATIRIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
33	BİRKO BİRLEŞİK KOYUNLULULAR MENSUCAT TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
34	BİRLİK MENSUCAT TİCARET VE SANAYİ İŞLETMESİ A.Ş.
35	BİSAŞ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
36	BOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.
37	BORUSAN MANNESMANN BORU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
38	BOSCH FREN SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
39	BOSSA TİCARET VE SANAYİ İŞLETMELERİ T.A.Ş.
40	BRİSA BRIDGESTONE SABANCI LASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
41	BURÇELİK BURSA ÇELİK DÖKÜM SANAYİİ A.Ş.
42	BURÇELİK VANA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
43	BURSA ÇİMENTO FABRİKASI A.Ş.
44	COCA-COLA İÇECEK A.Ş.
45	COMPONENTA DÖKÜMCÜLÜK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
46	ÇELİK HALAT VE TEL SANAYİİ A.Ş.
47	ÇEMAŞ DÖKÜM SANAYİ A.Ş.
48	ÇEMTAŞ ÇELİK MAKİNA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
49	ÇİMBETON HAZIRBETON VE PREFABRİK YAPI ELEMANLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
50	ÇİMENTAŞ İZMİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş.
51	ÇİMSA ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
52	ÇUHADAROĞLU METAL SANAYİ VE PAZARLAMA A.Ş.
53	DAGI GİYİM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
54	DARDANEL ÖNENTAŞ GIDA SANAYİ A.Ş.
55	DEMİSAŞ DÖKÜM EMAYE MAMÜLLERİ SANAYİİ A.Ş.
56	DENİZLİ CAM SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

57	DERİMOD KONFEKSİYON AYAKKABI DERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
58	DESA DERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
59	DEVA HOLDİNG A.Ş.
60	DİRİTEKS DİRİLİŞ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
61	DİTAŞ DOĞAN YEDEK PARÇA İMALAT VE TEKNİK A.Ş.
62	DOĞAN BURDA DERGİ YAYINCILIK VE PAZARLAMA A.Ş.
63	DOĞAN GAZETECİLİK A.Ş.
64	DOĞTAŞ KELEBEK MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
65	DOĞUSAN BORU SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
66	DURAN DOĞAN BASIM VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
67	DYO BOYA FABRİKALARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
68	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.
69	EGE GÜBRE SANAYİİ A.Ş.
70	EGE PROFİL TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
71	EGE SERAMİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
72	EGEPLAST EGE PLASTİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
73	EKİZ KİMYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
74	EMEK ELEKTRİK ENDÜSTRİSİ A.Ş.
75	EMİNİŞ AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
76	ERBOSAN ERCİYAS BORU SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
77	EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T.A.Ş.
78	ERSU MEYVE VE GIDA SANAYİ A.Ş.
79	ESEM SPOR GİYİM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
80	FEDERAL-MOGUL İZMİT PİSTON VE PİM ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.
81	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.
82	FRİGO-PAK GIDA MADDELERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
83	GEDİZ AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

84	GENTAŞ GENEL METAL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
85	GERSAN ELEKTRİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
86	GOODYEAR LASTİKLERİ T.A.Ş.
87	GÖLTAŞ GÖLLER BÖLGESİ ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
88	GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.
89	HATEKS HATAY TEKSTİL İŞLETMELERİ A.Ş.
90	HEKTAŞ TİCARET T.A.Ş.
91	HÜRRİYET GAZETECİLİK VE MATBAACILIK A.Ş.
92	İHLAS EV ALETLERİ İMALAT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
93	İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
94	İSKENDERUN DEMİR VE ÇELİK A.Ş.
95	İZMİR DEMİR ÇELİK SANAYİ A.Ş.
96	İZMİR FIRÇA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
97	İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
98	JANTSA JANT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
99	KAPLAMİN AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
100	KARDEMİR KARABÜK DEMİR ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
101	KARSAN OTOMOTİV SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
102	KARSU TEKSTİL SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
103	KARSUSAN KARADENİZ SU ÜRÜNLERİ SANAYİİ A.Ş.
104	KARTONSAN KARTON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
105	KATMERCİLER ARAÇ ÜSTÜ EKİPMAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
106	KENT GIDA MADDELERİ SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
107	KEREVİTAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
108	KLİMASAN KLİMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
109	KONFRUT GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
110	KONYA ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

111	KORDSA TEKNİK TEKSTİL A.Ş.
112	KRİSTAL KOLA VE MEŞRUBAT SANAYİ TİCARET A.Ş.
113	KÜTAHYA PORSELEN SANAYİ A.Ş.
114	LÜKS KADİFE TİCARET VE SANAYİİ A.Ş.
115	MAKİNA TAKIM ENDÜSTRİSİ A.Ş.
116	MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
117	MARSHALL BOYA VE VERNİK SANAYİİ A.Ş.
118	MEGA POLİETİLEN KÖPÜK SANAYİ A.Ş.
119	MENDERES TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
120	MENSA SINAİ TİCARİ VE MALİ YATIRIMLAR A.Ş.
121	MERKO GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
122	MİŞH DEKORASYON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
123	MONDİ TİRE KUTSAN KAĞIT VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
124	NİĞBAŞ NİĞDE BETON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
125	NUH ÇİMENTO SANAYİ A.Ş.
126	OLMUKSAN INTERNATIONAL PAPER AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
127	ORMA ORMAN MAHSULLERİ İNTEGRE SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
128	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SANAYİ A.Ş.
129	OYLUM SINAİ YATIRIMLAR A.Ş.
130	ÖZBAL ÇELİK BORU SANAYİ TİCARET VE TAAHHÜT A.Ş.
131	ÖZERDEN PLASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
132	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİİ A.Ş.
133	PENGUEN GIDA SANAYİ A.Ş.
134	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.
135	PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİİ A.Ş.
136	PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
137	PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

138	POLİTEKNİK METAL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
139	PRİZMA PRES MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
140	RODRİGO TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
141	ROYAL HALI İPLİK TEKSTİL MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
142	RTA LABORATUVARLARI BİYOLOJİK ÜRÜNLER İLAÇ VE MAKİNA SANAYİ TİCARET A.Ş.
143	SANİFOAM SÜNGER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
144	SARAY MATBAACILIK KAĞITÇILIK KIRTASIYECİLİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
145	SARKUYSAN ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
146	SASA POLYESTER SANAYİ A.Ş.
147	SAY REKLAMCILIK YAPI DEKORASYON PROJE TAAHHÜT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
148	SEKURO PLASTİK AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
149	SELÇUK GIDA ENDÜSTRİ İHRACAT İTHALAT A.Ş.
150	SERVE KIRTASIYE SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
151	SEYİTLER KİMYA SANAYİ A.Ş.
152	SİLVERLİNE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.
153	SODA SANAYİİ A.Ş.
154	SODAŞ SODYUM SANAYİİ A.Ş.
155	SÖKTAŞ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
156	SÖNMEZ PAMUKLU SANAYİİ A.Ş.
157	TAT GIDA SANAYİ A.Ş.
158	TAZE KURU GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
159	TEMAPOL POLİMER PLASTİK VE İNŞAAT SANAYİ TİCARET A.Ş.
160	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.
161	TRAKYA CAM SANAYİİ A.Ş.
162	TUĞÇELİK ALÜMİNYUM VE METAL MAMÜLLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
163	TUKAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
164	TURCAS PETROL A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

165	TÜMOSAN MOTOR VE TRAKTÖR SANAYİ A.Ş.
166	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.
167	TÜRK PRYSMIAN KABLO VE SİSTEMLERİ A.Ş.
168	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.
169	TÜRK TUBORG BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.
170	ULUSOY ELEKTRİK İMALAT TAAHHÜT VE TİCARET A.Ş.
171	ULUSOY UN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
172	UŞAK SERAMİK SANAYİİ A.Ş.
173	ÜLKER BİSKÜVİ SANAYİ A.Ş.
174	ÜNYE ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
175	VANET GIDA SANAYİ İÇ VE DIŞ TİCARET A.Ş.
176	VESTEL BEYAZ EŞYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
177	VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
178	VİKİNG KAĞIT VE SELÜLOZ A.Ş.
179	YATAŞ YATAK VE YORGAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
180	YİBİTAŞ YOZGAT İŞÇİ BİRLİĞİ İNŞAAT MALZEMELERİ TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
181	YONGA MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
182	YÜNŞA YÜNLÜ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Tablo 3.2. BİST'e Kayıtlı Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Çalışma Yapan Şirketler

Şirket İsmi
ÇİMSA
BANVİT A.Ş.
LOKMAN HEKİM A.Ş.
TÜRK TELEKOM A.Ş.
YAPI KREDİ SİGORTA

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ÜLKER BİSKÜVİ SANAYİ A.Ş.
KEREVİTAŞ GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.
ÇBS
SARAY MATBAACILIK A.Ş.
TÜPRAŞ
TAV HAVALİMANLARI HOLDİNG
ÇELEBİ HAVA SERVİSİ A.Ş.
AKSA AKRİLİK KİMYA SAN. A.Ş.
KOÇ HOLDİNG A.Ş.
OTOKAR
DEUTSCHE BANK A.Ş.
ECZACIBAŞI HİJYEN PROJESİ
EMEK ELEKTRİK ENDÜSTRİSİ A.Ş.
GEDİK YATIRIM
DOĞUŞ OTOMOTİV
İŞ GYO
ARÇELİK A.Ş.
KARTONSAN KARTON A.Ş.
YAŞARSAN HOLDİNG A.Ş. (PINAR)
ALARKO HOLDİNG A.Ş.
VAKIF YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.
TURKCELL
PARK ELEKTRİK ÜRETİM A.Ş.
AYGAZ A.Ş.
AKBANK

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MENDERES TEKSTİL
ZİRAAT BANKASI A.Ş.
ANADOLU EFES
TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI A.Ş.
EKİZ YAĞ VE SABUN SAN. A.Ş.
BİM BİRLEŞİK MAĞAZACILIK A.Ş.
DOĞUŞ GYO
ŞEKERBANK A.Ş.

Bist'e kayıtlı İmalat Sanayinde faaliyet gösteren 182 adet şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerden entegre raporlamaya yönelik çalışma yapan şirketler; Çimsa, Banvit A.Ş., Ülker Bisküvi San. A.Ş., Kereviş Gıda San. ve Tic. A.Ş., Saray Matbaacılık A.Ş., Tüpraş, Akso Akrilik Kimya San. A.Ş., Otokar, Emek Elektrik Endüstrisi A.Ş., Arçelik A.Ş., Kartonsan Karton A.Ş., Alarko Holding A.Ş., Pınar Et ve Süt Mamulleri, Aygaz A.Ş., Menderes Tekstil, Anadolu Efes, Ekiz Yağ ve Sabun San. A.Ş. şeklindedir.

Bu şirketlerin entegre raporlamalarındaki içerikte;

- Entegre faaliyet raporu hakkında,
- Yönetimden mesaj,
- Şirket Hakkında Kısaca Bilgi (misyon ve değerler gibi),
- Strateji,
- 2016 yılı performansı,
- Kurumsal yönetim,
- 2016 yılına ait finansal bilgiler ve
- Ekler şeklinde bilgiler yer almaktadır (Çimsa 2016 Entegre Raporu, <http://www.cimsa.com.tr/tr/i-24>, 05.05.2017).

Entegre raporlama birçok alanda yaygınlaşırken, şirketler için bazı zorlukların yanı sıra fırsatları da vardır Entegre raporlamada üst yönetimden tüm çalışanlara kadar benimsenmiş olması gerekmektedir. Raporda yer alan stratejiler, taahhütler yerine getirilmesi adına gerçeği yansıtmalıdır. Şirket yöneticileri şeffaflığın raporlamadaki anlaşılabilirliğin riskleri azaltma, süreçleri iyileştirmede önemli olduğu düşüncesindedirler. Entegre raporlama ile riskleri en aza indirgenmiş olacağı, finansal ve finansal olmayan bilgilerin bütünleştirilerek raporlanmasının faydasının olduğu görülmektedir. Çalışanların diğer birimler hakkında bilgi sahibi olmaları yönünden motivasyonunu artırıcı katkı sağlayacağını söyleyebiliriz. Entegre raporlamanın bu gibi olumlu katkıları olabileceği gibi raporlamada belirli bir standardın olmaması raporlamaya ilk kez başlayacak şirketler için olumsuz yönde etkisi olabilmektedir. Raporlamadaki kalitenin sağlanabilmesi adına belirli bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

standardın oluşturulması gerekmektedir. Oluşturulduğu takdirde daha kaliteli, şeffaf ve gerçeğe uygun raporlama söz konusu olacaktır. Finansal bilgilerin ölçülmesi daha kolay olacağından iç denetim ve dış denetim gibi denetimde kolaylık sağlayacaktır.

Bir diğer olumsuz olabilecek durum ise entegre raporlamanın şirketlere ek bir maliyete neden olabilmektedir. Bilgilerin toplanmasında, sistemin oluşturulmasında, çalışanlara eğitim ile danışmanlık verilmesi ve şirket için süreçlerde iyileştirme yoluna gidilmesi gibi ek maliyetler oluşabilmektedir. Günümüzde entegre raporlamanın yeni bir uygulama olması da şirketler için ek bir maliyete neden olabilmektedir. İmalat sanayinde faaliyet gösteren 182 adet şirket olmasına rağmen bu şirketlerden çok az sayıda çalışmalar yapan şirketlerin olması da bu sebepten dolayı olabileceğini söyleyebiliriz. Şirketler, bu maliyetleri uzun vadede getiriye dönüştürebilmeleri halinde şirketler için verimlilik ve piyasada itibarı sağlayabilir. Raporlamaya başlama zamanı ile ilgili de şirketler için belirsizliğin olması kaliteli bir raporun oluşturulmasına engel olabilir. Şirketler kendilerine en uygun zamanı ya da belirli bir zaman aralığı oluşturulması ile bu olumsuzlukta elimine edilebileceğini söyleyebiliriz.

Yapılan araştırma ile elde edilen sonuca göre entegre raporlama işletmeler için yeni bir kavram olmakla birlikte uyum sağlayabilmek adına çalışmaların hızlı bir şekilde yapıldığına ve ilerleyen süreçlerde entegre raporlama adına düzenlemelerin getirilerek standartların oluşturulabileceği ve bu durumda işletmeler adına olumlu sonuçlar doğuracağı söylenebilir.

4. SONUÇ

Günümüzde yaşanan bazı değişimler sonucunda raporlama ile ilgili bazı çalışmalar yapılmış ve entegre rapor hazırlanırken; stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik ile tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik gibi ilkeler esas alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Entegre rapor kısa ve öz olmalıdır. Entegre raporda konuyla daha az ilgili bilgilerin getireceği karmaşıklık olmaksızın kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetimini, performansını ve beklentilerini anlamak için yeterli bağlam sunulur. Entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir.

Entegre raporlama konusunda çalışmalar yapan birçok kuruluş bulunmasına rağmen entegre raporlama kavramına öncülük eden iki temel organizasyon bulunmaktadır. Bu kuruluşlar; Güney Afrika Entegre Raporlama Konseyi (Integrated Reporting Council of South Africa-IRCSA) ile İngiltere’de faaliyet gösteren Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi’dir (International Integrated Reporting Council-IIRC). Bu iki organizasyon entegre raporlama konusunu inceleyen ve standartlar geliştirmektedirler.

İlk entegre raporlar, 2010 yılında dünyadaki bazı olayların ekstra finansal raporlara bakış açısını değiştirmesiyle yayınlanmaya başlamıştır. 2011’de IIRC entegre raporların ilk uygulama taslağını yayınlamıştır. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi, uluslararası entegre raporlama raporlamadaki ihtiyacı karşılamak ve geleceğe yönelik bir temel oluşturmak için kurulmuştur. Uluslararası bir çok işletmede yapılan araştırma ile entegre raporlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışma ile işletmelerin raporlarının çoğunluğu entegre rapor şeklinde yapıldığı, çoğunlukta IIRC çerçevesi esas alındığı, raporlarda finansal olmayan veriler önemli olduğu gibi finansal sayısal değerlerinde önemli olduğu görülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu çalışmada Borsa İstanbul'da (BİST), İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerin entegre raporlamaya yönelik yapmış oldukları çalışmaları ele alınmış, entegre raporlama adına uyumlaştırma sürecinin hangi oranda başarılı olduğu tespit edilebilmiştir. Elde edilen sonuca göre şirketler için olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olabileceği belirlenmiş ve yapılan genel düzenlemeler ile kıyaslanmaya çalışılmıştır. İmalat alanında çalışan şirket sayısı yüzsekseniki iken entegre raporlamaya yönelik çalışma yapan şirket sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir.

İlk olarak Çimsa entegre raporlamaya yönelik çalışma yapan ve rapor sunun şirket olduğu sonucuna varılmıştır. Bu şirketin düzenlediği rapor sekiz bölümden oluşmakta, finansal ve finansal olmayan bilgiler sunulmuştur. Raporlarında, entegre raporlama düzenleme komisyonunun esas aldığı ilkeler ele alınmıştır. Entegre raporlama konusunda şirket sayısının az olmasında yeni bir kavram olması ve tek bir standardın olmayışından kaynaklanabileceği sonucuna varılmıştır. BİST bu konuda çalışmaları teşvik etmek adına Şubat ayında entegre raporlama için açılış yaptığını tüm kayıtlı şirketlerine ve üyelerine duyurmaya çalışmıştır. Yapılan araştırma ile elde edilen sonuca göre entegre raporlama işletmeler için yeni bir kavram olmakla birlikte uyum sağlayabilmek adına çalışmaların hızlı bir şekilde yapıldığına ve ilerleyen dönemlerde entegre raporlama adına düzenlemelerin getirilerek standartların oluşturulabileceği ve bu durumda işletmeler adına olumlu sonuçlar doğuracağını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

Aras, Güler ve Gaye Uğur Sarıoğlu (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, Tüsiad Yayınları, İstanbul.

"BİST'e Kayıtlı Şirketlerin ve Üyelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sürdürülebilirlik Çalışmaları", <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/surdurulebilirlik/sirketlerimiz-ve-uyelerimizin-kurumsal-sosyal-sorumluluk-ve-surdurulebilirlik-calismalari>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

Büdeyri, Taner ve Adnan Kısa (2016). "Entegre Raporlama (ER): Literatür Araştırması", 23-25 May 2016- İstanbul, Turkey Proceedings of SOCIOINT 2016 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities.

Çelik, Orhan (2005). "Avrupa Birliği'nde Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve Muhasebe Uygulamalarının Uyumlaştırılması Süreci: Türkiye'nin Uyumlaştırma Sürecindeki Konumu", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60-1, s.89-119.

"Çimsa 2016 Entegre Raporu", <http://www.cimsa.com.tr/ebook/cimsa2016efr2/files/assets/basic-html/page-1.html#>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

"Entegre Raporlama (ER)", Uluslararası ER Çerçevesi, Aralık 2013, www.theiirc.org, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

"Entegre Raporlama Nedir?", <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/entegre-raporlama-nedir.aspx>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

Gibson, Charles H. (2012). Financial Reporting and Analysis, Cengage Learning.

Gücenme Gençoğlu, Ümit ve Alp Aytaç (2016). "Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BİST Uygulamaları", Muhasebe Finansman Dergisi, Ekim 2016, s.51-66.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gürel, Eymen ve Gürol Durak, (2014). "İşletmesel Raporlama", Mali Çözüm Dergisi, Mart-Nisan 2014, s.45-62.

Karğın, Mahmut, Rabia Aktaş ve Nuray Demirel Arıcı (2015). "Kurumsal Yönetimin Finansal Raporlama Kalitesindeki Rolü: Borsa İstanbul Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, s.501-519.

Karaca, Süleyman Serdar (2014). Finansal Tablolar Analizi, Fakülte Yayınevi, Tokat.

Kaya, Uğur, Davut Aygün ve Ömer Yazan (2016). "Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma", KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 11, Haziran 2016, s.85-101.

Kaya, H. Pınar (2015). "Entegre Raporlama Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Şirketlere Sağlayacağı Faydalar", Muhasebe ve Denetime Bakış, Haziran 2015, s.113-130.

Mio, Chiara (2016). "Integrated Reporting: The IIRC Framework", (Chiara Mio Ed. Integrated Reporting: A New Accounting Disclosure), Springer.

Onay, Ahmet (2015). "Sürdürülebilir Kalkınma, Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması", Ejoir Aralık 2015, IWCEA Özel Sayısı, Cilt 3, s.104-118.

Özkan, Serdar ve Ece Erdener Acar (2010). "Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Tablolar Analizi Üzerindeki Etkilerine Genel Bakış", Mali Çözüm, Sayı:97, s.49-85.

"Sektörlere Göre BİST'e Kayıtlı Şirketler", <https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

Şamiloğlu, Famil ve Ali İhsan Akgün (2010). "Mali Tablolar ve Düzenleme İlkeleri", (Genel Muhasebe, Fatih Coşkun Ertaş Ed.), Lisans Yayıncılık, İstanbul.

Tarakcıoğlu Altınay, Ayşenur (2016). " Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2016/3, Sayı:25, s.47-64.

Topcu, Mustafa Kemal ve Göksel Korkmaz (2015). "Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 1, s.1-22.

ANKARA'DAN BİR KOLEKSİYONER OLAN EROL ATA'NIN MASA SAATLERİ
KOLEKSİYONUNDAN BAZI ÖRNEKLERİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

THE TABLE CLOCKS OF EROL ATA, THE COLLECTOR FROM ANKARA THEIR
EVALUATION IN REGARD TO ART HISTORY

Yrd. Doç. Dr. H. Kâmil BİÇİCİ- Ali TETİK (Ünv.Me.z.)

Gazi.Ünv.Ed.Fak.SanatTarihi Bölümü,06500/Teknikokullar/Ankara, hurkamil@gazi.edu.tr

ÖZ

Erol Ata'nın koleksiyon odasından 30 örnek çalışıldı. Saatlerin hepsinin 19. yüzyıl başı ile 20. yüzyıl ortası arasındaki bir zaman diliminde yapılmış olabileceği düşünülebilir. Saatler çoğunlukla metal olmak üzere mermer, ahşap ve cam malzemeden yapılmıştır. Metalden yapılmış olan masa saatlerin çoğu mermerin içine düzgün oturtulmuştur. Saatlerin boyları 85 cm. ile 16 cm. arasında, ortalama genişlikleri 63 cm. ile 10 cm. arasında, kalınlıkları veya derinlikleri 31.5 cm. ile 9 cm. arasında değişmektedir. Oyma, boyama, döküm, kalem işi, kazıma gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Saatlerden bir tanesi bozuktur. Saatler üzerindeki süslemeler gövde üzerinde ve saatin alt bölümünde yer almaktadır. Akantus, asma, gül, kandil, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, lale, menekşe, palmet, rozet çiçeği, üzüm, yaprak, gibi bitkisel unsurlar; ışın şuası, baklava dilimi, burma, inci, Mühr-ü Süleyman ve yumurta gibi geometrik unsurlar; bayrak, bereket boynuzu, bukle, kandil, kitap, küre, meşale, miğfer, mum, sütun, şapka, şamdan, şekerlik, tapınak, tepsi, tirkeş, tüfek, gibi nesneli unsurlar ve kadın, erkek, çocuk, güvercin gibi çeşitli figürlerin oluşturduğu figüratif unsurlar saatler üzerinde süsleme motifleri olarak beğenilerek uygulanmıştır .

Anahtar Kelimeler : Koleksiyon, masa saati, teknik, motif, süsleme.

ABSTRACT

Erol Ata's clock collection has been studied in 30 samples selected from the himself room. Clocks all the XIX. early XX century century can be considered to be made in the time period between the middle of. Clocks mostly marble, including metal, is made of wood and glass. Most have been properly in incorporated into the marble table clocks made of metal. The length of 85 cm Clocks. 16 cm. between the average width of 63 cm. and 10 cm. in thickness or depth of 31.5 cm. 9 cm. which varies. Carving, painting, casting, engraving, ornamentation and construction techniques such as scraping was performed on clocks. One of the clocks are damaged. decorations on clocks are located in the lower part of the body and over time. Acanthus, vines, roses, candles, chrysanthemum, wild flower, curved branches, pinecones, tulip, violet, pelmet, rosette flowers, vines, leaves and plant components; ray shoots a beam, lozenge, torsion, pearls, geometric elements such as Solomon's seal and eggs; flag, cornucopia, curling, lamps, books, globes, torches, helmets, candles, pillar, hats, candle sticks, sugar, temples, tray, tirkes, rifles, like objects elements, and men, women and children, made up of various figures such as pigeons figurative elements are applied as decorative motifs on favorites like watches.

Keywords: Collection, table clock, techniques, motifs, ornamentation.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

A. GİRİŞ

Saatler, yalnızca zamanı gösteren gereç olmak için keşfedilmemiş olup, saatlerin bunun dışında ayrıca adına sanat denilen birtakım birikimleri ortaya koymaya yönelik üretim amaçlarının olduğu da konuların başında gelmiştir. Bu alan çalışmasında saatlerin yalnızca zaman ölçen bir zaman birimi olmalarının ötesinde sanatsal boyutlarıyla ele alınarak süsleme teknikleri, bezemede kullanılan motifler hakkında bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Erol Ata'nın koleksiyon odası saatleri içerisinde 30 adet masa saati özellikle süslemeleri ve biçimleri dikkate alınarak çalışma yürütülmüştür. Burada yer alan masa saatlerinin süsleme programları ve tarihsel nitelikleri son derece önemli ölçüde görülmeye değer özellik taşımaktadır. Erol Ata'nın koleksiyon odasında masa saatlerinin yanı sıra, duvar saatleri, cep saatleri, kol saatleri, güneş saatleri ve değişik özellikleri bulunan saatlerde sergilenmektedir. Saatlerin birçoğu süsleme maden sanatının ve ahşap sanatının süsleme örneklerini sunmaktadır.

Sanat tarihi alanında birçok alan gibi halen üzerinde durulmayı ve de yaygınlaştırılmayı bekleyen bir alan olması nedeniyle Osmanlı dönemi saatleri olarak niteliklerinin ne oldukları, cumhuriyet dönemi ile birlikte saatlerdeki değişimler ve gelişmelerin neler oldukları ile ilgili bilgilerin tafsilatlı aktarılması bu çalışmanın yapılmasının en temel amaçlarından birisini oluşturmaktadır. Alan araştırmasında sınırlayıcılık ilkesinin bir gereği olarak elbette bu merak edilenlerin ortaya konulmalarında elbette sınırlama getirilerek Erol Ata'nın saat odasındaki tarihe ışık tutan koleksiyonundaki masa saatleri üzerinden sınırlı olarak bu merak edilenlere bütün yönleriyle değinilmesinin gerekli olduğu çalışılmıştır. Böylelikle bir nebze de olsa saatler alanının eksikliği kapatılmış olunarak Türk Sanat Tarihi adına bir katkı unsuru oluşturması amaçlanmıştır. Türk El Sanatları içerisinde bilinmeyen, Ankara'da yaşayan koleksiyoner Erol Ata'nın masa saatleri, sanat tarihi açısından önemli izler taşımaktadır. Ankara Sincan Organize Sanayi Bölgesinde Ersan mobilya fabrikasının büyük bir odanın içerisinde saat örneklerinin büyük çoğunluğunu çeşitli ölçülerde ve özellikle masa saatleri oluşturmaktadır. Masa saatlerinin çoğunun imalatı Alman, Fransız, İngiliz, İsviçre, İtalyan gibi yabancı unsurlu da olsa, yüzyıllardır insanlarımızı vakti hatırlatan, Osmanlı toplumuyla bütünleşen, geçmişten geleceğe bir emanet olan bu tür eserler kendi kültürümüzle bütünleşip, döneminin zenginliğini göstermesi, bizlere tanıtması açısından önem arz etmektedir.

Türk sanatında masa saatleri, çeşitli yönleri ile ele alınıp, bilimsel kriterler çerçevesinde detaylıca fazla incelenmiş değildir. Bu çalışmayla birlikte, Erol Ata'ya ait masa saatlerinin Türk el sanatları içerisinde hak ettiği yeri bulmada yardımcı bir rehber olacağına inanıyoruz. Saatler üzerinde incelememizi yaparken karşımıza çıkan motifleri bitkisel, geometrik, nesnel ve figürlü bezeme şeklinde diye gruplandırılmaya gayret edilmiştir. Masa saatlerinin üzerinde herhangi bir tarih ibaresi geçmese de, muhtemel tarihi, varsa yazısı, biçimi, bugünkü durumu, türü, ölçüleri, malzemesi, yapım ve süsleme tekniğini yaptığımız bu araştırmayla incelemeye çalışıldı. Çoğunluğu Osmanlı ve bir kısmı da yakın tarihimize ait olduğu bilinen ve düşünülen 30 saat konu olarak seçilmiştir. İncelenen saatlerin oldukça az ama geçmişten günümüze sanat kültürünü yansıtan, yaşatan bir unsur olması sebebiyle bir inceleme yapılarak saatlerin ve bulunduğu koleksiyon odasının tanıtımı hedeflenmiştir.

a. Saatlerin Tarihçesi

Masa saatlerini ve Koleksiyoner Erol Ata'yı tanıtmaya geçmeden önce saatlerin ortaya çıkışlarından ve türlerinden bahsetmek gerekir. İnsanoğlu yeryüzüne adım atınca gece gündüz ile belli zaman

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aralıklarıyla devam eden mevsimlerle karşılaştı ve çevresinde olup biteni gözlemlemek için adına zaman denen olguyu sorgulamaya başladı. Sürekli yaşanan meraklar ve insanın doğasında bulunan kıpırdanmalar sonucunda geçen zamanın süre ölçümünü belirli bir sistematığe koymak ve zamanı ölçmek istiyorlardı (Nasr, 1968: 168). Bunun sonucunda Güneş'in doğup batma süresini hesaba alan bir nitelikte güneş saati (Çam, 1990; Meyer, 2009, 27-32) diye bilinen ilk zaman birimini insanlığın hizmetine sundular (Dizer, 1986: 13). Bunu ilk olarak tarımla uğraşan Mısırlıların M.Ö. 3500'lerde buldukları düşünülmektedir. Ancak insanların geceleri zamanlarını hesaplamak için yine Güneş'ten yararlanmak istemeleri oysa geceleyin gün ışınlarının olmaması çelişkisi sonucunda Güneş saatinin etkisiz kaldığı durumlarda çalışan farklı bir saat modeli geliştirmeyi düşündüler. Bunun sonucunda yeni arayışlar deneyen insanlar, su saatini Yunanlıların bir başka deyişle klepsedra yani su hırsızını adını verdikleri bir saat çeşidini buldular. Su saati bir kap içinden diğer kaba doğru akan ve birindeki bitince aradan belli bir zaman geçtiğini belirten bir zaman ölçme aracıydı. Daha sonra o da yeterli gelmeyince kısa zamanı hesaplamak için kumlardan saatler yaptılar (Bir, 2008: 324) ve yine bunun sonucunda da kum saati adı altında yeni bir zaman birimini ortaya çıkardılar. Ancak kum saatleri kısa sürede tükenen kumlardan oluştuğu için zaman hesaplaması yapmada yeterli olmuyordu. Bütün bu gelişmelerin ışığında ayrıca aydınlatma aracının ilkel örneklerinden mumlar da mum veya ateş saati adıyla mumun yanmasıyla geçen zamanı hesaplayan saat icat edildi. 13-15.yüzyıllar arasında diğer saatlerde insanlara gerekli memnuniyeti vermeyince mekanik saatler ortaya çıkmaya başladı. Bunlar maşaları, çarkları, dişli düzeneklerden oluşan saatler yapılmaya başlandı. Zaman ilerledikçe teknik gelişmelerin de ilerlemesine paralel olarak ortaya 1524 yılında Alman bir usta tarafından ilk taşınabilir saati üretmesiyle mekanik saatlerin yükselmesinde önemli bir adım atılmış oldu. 1560'lara gelindiğinde ise artık, dünyada İsveç, İngiliz ve Alman yapımıyla bilinen kurmalı mekanik saat tüccarlığı başlamış olunuyordu. Ancak aradan geçen 100 yıl sonrasında ise mekanik ve kurmalı saatler konusunda yeni bir gelişme kaydedilmemiş olursa da duraksama sürecine girilmeden saatlerde yeni özellikler ortaya çıkmaya başladı. 1670'li yıllarda ve sonrasında teknolojik gelişmelerle saatlere artık, dakika ve yelkovanlar eklenerek daha kesin bir zaman sisteminin hesaplanması amaçlandı. Avrupa dünyasındaki bu teknik gelişmeler II. Dünya Savaşı yıllarına değin sürekli olarak gelişerek bugünlere geldi. Bununla birlikte önemli olarak birbirinden iddialı rekabet ortamı doğarak seri saat üretimleri çıkmaya başladı (Eroğlu, 2009: 46-50).

İslâm dünyasında ise; zamanı hesaplama konusunda çeşitli Arap topluluklarının eski antik medeniyetlerden ilham alarak Güneş ve su saatlerini zamanı hesaplamak için kullandıkları bilinen bir gerçektir. Nitekim bu zamanlarda Türkler de zamanı hesaplamak adına bu saatleri kullanmışlar ve bununla birlikte kendi özgün çalışmaları doğrultusunda zamanı hesaplamak adına ortaya üretimler de sunabilmişlerdi. Sözelimi Artuklular zamanında yaşamış olan ve Artuklu hükümdarının Diyarbakır'daki sarayında görevlendirilen El Cezerî 1205 yılında yazdığı mekanik aletler kitabında söz konusu saatlere ait önemli bilgiler vermiştir (Bayraktar, 1985, s.107-108). Bununla birlikte yine su ve davulcular saati adıyla tasarlanmış olduğu bir düzenekte kale siperinin yukarısında yer alan diskler her saat renk değiştiriyorlar, figür bir mazgal ilerliyor ve ortadaki kartal ise öne eğilip gagasındaki topu kovanın içine bırakıyor ve hemen ardından çalgıcılar çalgı çalıyordu (Cezeri, 1990: 76-90). Güneş, su (Akgür, 1994: 158-205; Ruska, 1988: 2-3; Salman, 2009: 17-26), kum ve ateş saatleri gibi çeşitli türde saatlere ilave olarak, ilim adamları bir gökyüzü bilimi olan astronomiyle uğraşmış, gökyüzü haritaları ve aletler yaparak gökyüzündeki ayın, güneşin, yıldızların, gezegenlerin dünya üzerindeki etkilerini, hareketlerini ortaya çıkarmaya çalışmışlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(Nasr, 1968: 168-181; Tekeli, 1966: 39-339) ve gökyüzü ile ilgili ölçümler yapan adına usturlap (Bayraktar, 1985: 85-96; Kurz, 2005: 19-22) ve sonrasında rubu tahtası (Acar, 2009: 83-90) denilen aleti yapmışlardı. Türkler'in mekanik saatlere olan ilgisi ise, Fatih döneminde gerçekleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında Venedik'ten mekanik saatler sipariş edilerek kullanıldıkları olmuştur. Takiyüddin zaman ölçümleri konusunda yazdığı kitaplarla (Tekeli, 1966: 39-339) kendinden sonraki gelen bilginlere ve saat ustalarına bir yol gösterici olmuştur. 17. Yüzyıldan itibaren yerli saat ustaları yetişmeye başlamış, saat üretimi yapan Galatalı Şahin gibi yerel ustaların kendi el emeği ürünlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte saatçilik Osmanlı İmparatorluğunda köklü bir meslek haline gelmiştir. Saatlerin gelişimleri elbette bu yüzyıldan sonra da daha başka yenilikler sunarak ilerlemeye devam etmekte olan unsurlar almıştır. Bu unsurlar ile Türkler de saatlerin gelişimlerinden yararlanarak İstanbul adeta Avrupalıların yaptıkları ürünleri satmak için birbirleriyle rekabet ettikleri bir pazar yeri haline gelmişti. III. Selim dönemiyle birlikte bazıları cam fanus içerisinde yer alan iskelet saatler özgün formlarıyla Osmanlı döneminde adeta döneme damgasını vurur şekilde kullanılmaya başlandı (Gürbüz, 2009: 105-114). Osmanlı ülkesinde uzun ahşap kasalı saatler (Barışta, 2011: 77-82; Biçici, 2014: 115-147; Biçici, 2015: 873-916; Biçici, 2016a:1-16; Biçici, 2016b:155-182), masa saatleri (Şölenay, Aksakal, 2011: 11-122), koyun ve cep saatleri (Günyol, 2012; Tuzcular, 1984: 60-64), kalkan duvar saatleri (Kurz, 2005: 36-40), iskelet saatleri (Tuzcular, 1977: 72-77; Çakmut, 2005: 40-41; Gürbüz, 2011: 40-47,70-74) ve saat kuleleri (Acun, 1994: 5-15; Acun, 2011: 5-15) gibi farklı beğenilere ve ihtiyaca yönelik saatler yapıldı (Akyüz, 2014). Bu tür saatlerin saat başlarında musiki çalanları olduğu gibi saat başlarını ve yarım ve çeyrek saatleri vuran cinsleri de vardı (Arseven, 1994: 1733). Mevlevi tekkelerinde yaşayan Ahmet Eflaki Dede, oğlu Mehmed, Recai Efendi, Süleyman Leziz, Abdurrahman Çelebi, Derviş Yahya, es-Seyid Mustafa, Edirneli İbrahim, Osman, Ahmet Gülşani'l-Mevlevi, Kuru Ali, es-Seyyid el-Hac Dürri, Zihni, es-Seyyid Süleyman, Mustafa Refik, Hüseyin Haki, Mehmed Şükrü, MehmedMuhsin gibi ustalar tarafından yapılan (Arseven, 1994: 1733; Gürbüz, 2011: 40-47; Meyer, 1970; Milli Saraylar Saat Müzesi Kataloğu) ve imzaları da bulunan saatler mekanik kusursuzlukları yanında estetik biçimleriyle de nam salmışlardı. Yerli ustalar tarafından kopya edilerek, benzetilerek veya küçük bir ekle imal edilen saatler ile Batı'dan ithal edilen saatler toplumun her kesiminin kesesine göre çeşitli tipte ve özellikte elde edilerek Osmanlı ülkesinde insanlar tarafından beğeniyle kullanıldı. Osmanlı saat ustaları, Avrupalı saatçiler gibi, bu meslek dalını para kazanıp, nafakasını temin etmekten ziyade, saatçiliği bir zenaat olarak düşünmekteydi (Eroğlu, 2009: 48). Osmanlı devrinde Osmanlı saat ustalarınca yapılan saatler, sayıları az ama görünüm ve estetik bakımından zengin ve dolu eserler olarak günümüze ulaşmaktadır (Özdemir, 1993: 65-142).

b. Koleksiyonerlik Kavramını Anlama

Koleksiyonerlik kavramı, günümüzde ortaya çıkmış bir olgu değildir. Biriktiricilik, toplayıcılık anlamına gelen bu kavram, iki şekilde depolanma işlevinin yürütülmesine dayanılarak yapılmaktadır. Bunlardan birincisini antika eserlerin biriktirilmesi ve diğeri de salt depolama biçimidir. Birincisinde sadece üzerinden belirli bir tarih süreci geçme şartı aranırken diğeri ucu açık olarak ilgi duyulmakta olan aynı cinsin bir arada teşhir edilmesi, muhafaza edilmesi işlemi yatmaktadır. Günümüze uzandığımızda ise koleksiyonculuk alanına yönelik olarak daha çok antika eserlerin biriktirilmesi öne çıkmaktadır. Gerek sanat açısından tarihsel nitelik taşımaları gerekse geçmişe duyulan özleme, nostaljiye bir atıfta bulunması dolayısıyla antika eserlere olan ilgi ve bu yolla koleksiyonculuk yapılması salt depolama koleksiyonculuğuna göre daha baskın haldedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bunun dışında koleksiyonculuk alanına yönelik birçok farklı üründe biriktirilmektedir.

c. Erol Ata'nın Hayatı

09.06.1954 Sivas Şarkışla Maksutlu doğumlu olup, evli ve 2 çocuk babasıdır (**Fot.1**).1972 yılında mezun olduğu Ankara Aydınlikevler Lisesi sonrası, 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Bölümünden mezun. Başta Ersa Mobilya Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. olmak üzere altı şirkette kurucu ortak. Mobilya sektöründe imalat, satış, maliyet, muhasebe dâhil olmak üzere 50 yılı aşkın bir deneyimi var. Teknolojiyi, meslekle ilgili yenilikleri yakından takip etmeye çalışıyor. Mobilya üretimini, işini ve mesleği ile ilgili yenilikleri çok seviyor. 1990'lerden itibaren mobilya sektöründe tasarımın önem kazanması nedeniyle kurumsal kimlik ve kişisel ihtiyaçlara yönelik ürünlerin ön plana çıkmasını destekliyor. Mobilyada iç mimar ve tasarımcılarla çalışmayı seviyor, onları çözüm ortağı olarak görüyor. Sadece üretmenin yeterli olmadığını, tasarım değeri yüksek ürünlerle, pazarlama ve satışın da çok önemli olduğunu düşünüyor. Şirketi Son 4 yılda saygın tasarımcıların da katkılarıyla oluşan yeni konsept ürünlerle Yurtiçinde ve Yurtdışında çok sayıda ödül alma başarısına kavuştu. Ersa şu anda üç kuşağın da birlikte çalıştığı 58 yıllık bir geçmişi olan köklü bir Aile Şirketidir. 2010 yılından bu yana üçüncü kuşak yönetimde görev almaya başladı. Üçüncü kuşak, 2016 yılı başından bu yana da karar verici yönetim kademelerinde yer almaya devam ediyor.2012 yılında Kurumsallaşma ve Profesyonel Çalışma yapısına dönüşmeye başlandı. Yönetim kurulu dâhil olmak üzere hemen her kademede profesyonel destek alınıyor. Üretimde ERP yazılımı dahil olmak üzere hem yazılım desteği, hem de Profesyonel bir kadro ile rakipleri arasında kullanıcı lehine fark yaratmaya çalışıyor. Erol Ata Ersa Mobilyadaki Yönetim Kurulu Başkanlığı yanında, TİM- Türkiye İhracatçılar Meclisi delegeesi; -OAİB- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri Birliği Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı; -SM Mali Müşavir olmak üzere çok sayıda Şirket ve Sivil Toplum Kuruluşunda görevleri var.Erol Ata iş yaşantısı yanında; sosyal hayata da önem veriyor. Saatlerle uğraşarak “Zamanı ve Anıları Biriktirmek” üzerine yoğun çaba sarf ediyor. Bu amaçla, 25 yılı aşkın bir süredir biriktirdiği 2100 i aşkın saatlerini, Ailesi ve şirketteki arkadaşlarının yardım ve desteği ile işyerinde oluşturduğu ve herkesin ziyaretine açık olan özel bir bölümde sergiliyor. Koleksiyonu her geçen gün artarak devam ediyor. Her parçası ile ayrı, ayrı ilgilenmekten, onları çalışır vaziyette tutmaktan büyük keyif alıyor. Bu sayede kalıcı ve gerçek dostluklar kurduğuna inanıyor. Hedefi kendi dalında Guinness Rekorlar Kitabında yer alabilmek. Son yıllarda saatlerin yanında, lambalı radyolar, 1920'lerden gelen ve halen çalışan gramofonlar, taş plaklar, 33 ve 45'lik plaklardan oluşan geniş bir birikime sahip oldu.Uzun bir süredir araştırdığı (Müzik Kutusu) Jukebox'a çalışır vaziyette sahip olmayı başardı ve Rockola Marka 1961 ve 1965 yapımı 50 plaklık iki adet Jukebox'ı koleksiyonuna dâhil etti.Türk Sanat Müziği ve Klasik Müzik başta olmak üzere müzik dinlemeyi seviyor.

Güzel yazı yazmaya çalışıyor. Çocukluğundan bu yana ilgi duyduğu Kaligrafi konusunda kısa bir eğitim aldı. Özellikle porselen, ahşap pano ve kitap ayracı üzerine değişik formatlarda yazı yazmayı seviyor. Bu uğraşından da çok keyif alıyor. Türkiye'nin ve Dünyanın değişik yerlerinde yazmış olduğu ve hediye ettiği çok sayıda porselen tabak var. 2011 yılından bu yana Ersa Mobilya Takım Arkadaşlarının tümünün adlarının yer aldığı ve yılın son haftasında büyük bir porselen tabak üzerine sığdırmayı başardığı çok özel ve anlamlı bir seriyi oluşturmaya devam ediyor. İlk 5 tabak anı olarak Saat odasında ayrı bir köşede sergileniyor. Fırsat buldukça, Televizyonda belgeselleri izlemeyi tercih ediyor. Tatillerde kitap okuma fırsatı buluyor.

Erol Ata, çalışmalarını daha da ileriye taşımaya devam ederken bununla birlikte zamanın kıymetini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

en iyi bilenlerden birisi olmayı istediğini ve hızla gelip geçen zamanın kıymetinin kavranması gerektiğini söylemektedir. Kendisine bu koleksiyonculuk işine ne zamanlar başladığı sorulduğunda ise bizatihi olarak alınan cevap adeta çocukluktan gelen bir alaka olduğu yönündedir (Designforexport, 2016).

d. Erol Ata'nın Saat Odası

Zamanın en kıymetli bir an olduğu gerçeğine katılan Erol Ata, bu çalışmanın konusunu oluşturması bakımından söz konusu bu alana yönelik olmak üzere birbirinden değişik nitelikli saatleriyle misafirlerini ağırlamaya devam ediyor. Büyük bir tutkuyla sahip çıktığı koleksiyonuna başlangıçta daha fazla sayıda saatlerinin olması niteliği ile yaklaşmasının ardından zamanla daha seçici davranarak saatlerinde tarihsellik özelliğini ve buna paralel olması nedeniyle de sanata bakan taraflarının olmasını taşımaktadır. Bütün bu özelliklerini taşıması nedeniyle öne çıkmaya devam etmekte olan bütün çalışmaları kapsamında ortaya koymakta olduğu gelişmelerini odasını ziyaret etmeye gelenlerle paylaşmaktan son derece mutluluk duyuyor. Bütün bunlarla birlikte masa saatlerinde özellikle fazla sayıda bulunan saatlerini biriktirmeye devam ederek günümüze kadar ulaştırmış olduğunun yanı sıra ayrıca başta gelmekte olan niteliklerinden birisini oluşturması bakımından duvar saatlerine olan ilgisinin de üç raflı cam kapaklarla korunmuş halde muhafaza etmesini sürdürüyor. Bütün bu gelişmelerinin dışında öne çıkmaya devam etmekte olan özellikleri kapsamında karşımıza çıkmakta olan Güneş saatlerinin de ilkel örneklerinden yola çıkılarak ortaya konulmaya devam edilen nitelikler kapsamında birçok özelliklerini sunmakta olan gelişmeleriyle yanımızda yer almasını sürdürüyor (Ersa Mobilya, 2016).

Ersa Mobilya olarak Ankara-Sincan'da 1.Organize Sanayi Bölgesi'ndeki mobilya fabrikasının içerisinde muhafaza edilen ve sergilenen saat odasında en iyi nitelikleriyle saatlerini muhafaza etmeye devam ederek, önceden görüşme izni alınması halinde ziyaretçileriyle paylaşmaya açık hale getirmektedir. Saat odasında en eski saat olarak bir İngiliz saati olması özelliğine sahip olması nedeniyle Oignon adını taşıyan 350 yıllık cep saatidir. Bu cep saati 1650'li yıllarda yapılmakta olup günümüze kadar gelebilmiş en eski cep saatlerinden birisi olma özelliği taşımaktadır. Bunun dışında ayrıca 1700'lü yıllardan ve 1800'lü yıllardan birden fazla örnekler de bu saat odasında muhafaza edilmektedir. Cep saatlerinin hem rafa asılan hem de grandfather adı verilen ayaklı saat örnekleri de bulunmaktadır. Saat odası olarak ileride daha da geniş bir alana taşımayı planlayan Erol Ata, bu sayede ayrıca müze olarak daha da fazla sayıda ziyaretçilere açık hale getirmeyi düşünmektedir. Erol Ata, saat koleksiyonundaki bu ürünlerine yönelik ileride müzeye çevirme açısından teklif aldığını ancak önceliğin ailesinin de isteği üzerine şimdilik kendisine ait olan bu odada olmasını belirtmektedir. Erol Ata, bu saatlerle kendisini o denli özdeşleştirmiş olacak ki tik tak seslerinin kendisine huzur verdiğini belirtmekte ve bu seslerin kendisini geçmişte anılarını tazeleyen birer yankı olarak daima kulaklarında kalacaklarını belirtmektedir (*Fot.2,3*).

B. KATALOG

Erol Ata'nın saat odasında yer alan saatler temel olarak; duvar saatleri, masa saatleri ve cep saatleri olmak üzere üç grupta incelenebilmektedir. Bu çalışmada bütün masa saatleri incelenememiş, bezeme ve görünüm açısından değişik, çoğunluğu Osmanlı dönemi masa saatlerinden 30 tanesi değerlendirilerek katalog halinde aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan masa saatlerinin örneklerinden görünüm olarak öne çıkanlar ve birbirinden en çok ayrılanlar ele alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Katalog No: 1

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, yaprak), nesneli (ayakkabı, inci, sütun, şapka, tüfek), figüratif (kadın, erkek) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon: (Fot.4) 19. yüzyılda Fransa'da yapılmış bu saat, 2005 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Pirinç, mermer malzemenin kullanılmış olduğu masa saatinde, zengin süsleme özellikleri yer almaktadır. Çift kurmalı bu masa saatinin kadranı emaye tekniklidir. Metal malzeme ağırlıklı yapılmış olan figürlü ve gösterişli olan masa saati, mermer kaide üzerine oturtulmuştur. 41 cm. uzunluk, 41 cm. genişlik, 9 cm. derinlik ölçülerine sahiptir. Pirinçten dökme tekniğiyle yapılmış saatin her bir yanında iki eliyle sımsıkı silâhını kavramış asker figürüyle hemen karşısında bir kadın figürüne yer verilmiştir. Saat ise bu figürlerin ortasında yer almıştır. Figürlerde vücudun gerçekçiliği kabartmalarla derinleştirilmeye çalışılmıştır. Masa saatinin süsleme özelliklerinden yine ortada yer alan taç motifini andıran motifle kompozisyonu yapılarak kademelendirilmiş kasnaklar vasıtasıyla saatle bütünleştirilmiştir. Masa saatinin yüzeyinde süsleme özellikleri bakımından birçok önemli unsurlar göze çarpmaktadır. Yüzeyde dikdörtgen biçimde mermer düzenlemesi, girift halde iç içe geçmiş bitkisel düzenlemelerle kurulu süsleme dikkat çeker. Ortada oval madalyon tarzında düzenlenmiş olan ve iki yandan dışarıya sarkan akantus yaprakların bulunduğu düzenlemede yine masa saatinin etrafında olduğu gibi yuvarlak şerit düzenlemenin oluşturduğu bir düzen burada da uygulanmıştır. Ayrıca her iki yandan rozetler şeklinde pirinç dökme teknikle işlenmiş karşılıklı süslemeler yer almaktadır. Masa saatini taşıyan ve dört ayağından ikisi aynı ikisi farklı şekilde düzenlenmiş olarak karşımızda durmaktadır. Kuşkusuz ki burada en fazla dikkatleri kaide kısmında şemse motifi olarak oval madalyon çekerek burada karşılıklı dairesel form içerisine alınmış iki insan figürüne yer verilmiştir. Bu figürler, cepheden verilerek bu şekilde karşımıza çıkmış vaziyettedir.

Katalog No: 2

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (eldiven, inci, kalem, kitap, miğfer, pelerin, şapka), figürlü (erkek) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.5,6) 19. yüzyılda Fransa'da yapılmış masa saati, pirinç dökme tekniklidir. Çift kurmalı bu masa saatinin kadranda da pirinç dökme tekniği bulunmaktadır. 2008 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Dikdörtgen formdaki mermer kaidenin üstüne konumlandırılan metalden yapılan saat ve kompozisyonla bütünleşmiştir. 47 cm. uzunluk 35 cm. genişlik ve 11 cm. derinlik ölçülerindedir. Saate yaslanmış haldeki düşünen insan figüründeki kıvrımlar dikkate alınırsa realist bir çizginin dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Masa saatinin hemen yanında da bir kitap bulunmakta ve hemen yanında bulunmasıyla da kabartılmış halde verilerek gerçekçilik etkisi yaratılmaya çalışılmıştır. Düşünürün bir elinde kalem, eldivenli bir elinde de kâğıt olması muhtemel bir nesnenin üzerine bir şeyler yazdığı görülmektedir. Bu aslında alegorik yani temsili bir figür kompozisyonunun tanımlanması olarak yer almaktadır. Çünkü figürün elindekilerle temsili olarak bir düşünürün hatıra getirilmesi çağrıştırılmaya çalışılmıştır. Figürün fularına, fiyonkuna bakıldığında da kabartılmış halde verildikleri ve bu şekilde düşünür olma anlayışının daha da isabetli hale getirilmesi vurgulanmak istenmiştir. Düşünürün yazmış olduğu kitap ve saatin alt kısmında bulunan bitkisel süslemeler dikkat çekmektedir. Figürün elbise kıvrımlarının kabartılmış halde verilmesi ve sadece elbise kıvrımlarıyla sabit kalmayıp gerek yüz ifadesinde gerekse el-kol hareketlerinde de bu kabartmaların bulunması realist çizgide süsleme özelliğinin ortaya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

konulduğuna işaret etmektedir. Masa saati Romen rakamlarıyla düzenlenerek verilmiştir. Süsleme olarak masa saatinin etrafını çepeçevre dolaşan iç içe geçmiş şekildeki dairevi dönenceler saatin süslemesini oluşturmaktadır. Saat, ahşap masanın yüzeyindeki bitkisel süslemelere göre oldukça sade süslemelere sahip olarak karşımıza çıkmıştır. Masa saatinin alt bölümünde kabartılmış akantus şeritlerinin arasındaki zırh dikkati çeken önemli bir süsleme olarak yer almaktadır. Masa saatinin alt kısmında süsleme kompozisyonunda yoğunlaşma görüldüğü hemen göze çarpmaktadır. Nitekim mermer yüzeyin neredeyse diğer yüzeyleri gölgede bırakacak şekilde süslemeye boğulmuş olması bunu desteklemektedir. Yüzeyin alt tarafında girift halde 19. yüzyıl dönemine ait barok ve rokoko etkili süsleme özelliklerinden akantus yapraklarının kıvrımlı, stilize olmuş en seçkin örnekleri göze çarpmaktadır. Ayrıca ortaçağ dönemi miğferini andıran bir motifte akantuslarla birlikte işlenmiştir.

Katalog No: 3

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal), nesneli (inci, sütun, tapınak) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot. 7,8,9) 19. yüzyıla ait bu masa saati Fransa'da yapılmış olup, 2006 yılında koleksiyona alınmıştır. Mermer malzemeli olan bu masa saatinin kadranda emaye kullanılmıştır. Dış kapak pirinç işlemeli olarak yer almış ve çift kurmalı özellik taşımaktadır; yirmi sekiz kilogram olduğu bilinmektedir. Kare formunda tasarlanmış olan masa saatinin alınlık düzenlemesiyle Yunan ve Roma tapınaklarına benzer yaklaşım ortaya konulmuştur. Masa saatine bakıldığında; 52 cm. uzunluk, 53 cm. genişlik, 18 cm ölçülerinde derinlik ölçülerine sahiptir. Bununla beraber her iki yandan ikişer tane olmak üzere toplamında dört tane taşıyıcı sisteme oturan üst düzenlemesi ile diğer masa saatlerinden farklı bir anlayış kendisini göstermiştir. Mermer malzeme siyah renge boyanmış, hem de saatin siyah renkle uyumundan yola çıkılarak farklı bir bezeme tarzı denenmiştir. Bütün bunların yanı sıra yine dört tane taşıyıcı konumundaki mermerlerin de yüzeyinde taş süslemenin yorumlanmış haliyle karşımıza çıkmaktadır. Yunan veya Roma arşitravların özelliklerini yansıtmış olan bu masa saatindeki düzenlemeler ele alındığında son derece önemli nitelikler karşımıza çıkarılmış olunmaktadır. Saatin dört bir yandan süsleme programları da dikkat çekmekte olup bu süsleme programlarındaki kazıma teknikli düzenlemeler dikkate değer özelliklere sahip olmaktadır. Erol Ata'nın masa saatleri koleksiyonunda 3 numaralı bu saat süsleme özellikleri ve görünüm olarak öne çıkan nitelikler taşımaktadır.

Kazıma teknikli süsleme özelliğinde C kıvrımlı dallar uygulanmıştır, ortada üç yapraklı bir çiçek motifinden etrafa yayılan kıvrımlar temel olarak kazıma tekniğinde kendisini gösteren özelliştir. Üçgen formlu üst bölümdeki düzenlemede ise kazıma tekniğiyle yapılmış olan C kıvrımlarıyla birlikte ortada kasımpatı süslemesine yer verildiği görülmektedir. Mermer malzemede kullanılan kahverengi, beyaz ve gri gibi renklerin alışımdan oluşan uyum dikkat çekicidir.

Katalog No: 4

Süsleme Konuları : Herhangi bir süsleme motifi kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.10) Cam çerçevede muhafaza edilen bu masa saati, 2011 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Erol Ata'nın masa saatleri içerisinde örneklerden birisini oluşturan bu örnekte masa saatinin iskelet tipi örnekleri karşımıza çıkarılmış halde bulunmaktadır. Saat 1808 yılında yapılmış İngiliz saatidir. Masa saatinin ölçüleri; 49 cm. uzunluk, 31 cm. genişlik, 23 cm. şeklinde derinlik ölçülerindedir. Masa saati camdan yapılmış özel mahfazası içinde korunmuş sade bir süsleme düzenlemeyle karşımıza çıkmaktadır. Masa saatinde saati çalıştırmak üzere karşılıklı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yerleştirilmiş topuzlar yer almaktadır. Bu topuzlar metal malzemeyle yapılarak saatin kadranını çevirebilmeleri için el yordamına müsaade eden topuz başlıkları işlenmiştir. Bütün parçalarıyla orijinal olan bu masa saatindeki metal parçacıklarının ele alınış şekli incelendiğinde gayet dayanıklı metaller olarak hem neme karşı hem de ısı dengesine karşı korundukları anlaşılmaktadır. Her ne kadar yalın nitelik taşımış olsa da, masa saatinin alttan üste doğru düzenlenmesinde; saati taşıyan ayaklardan başlamak üzere saatin her iki ayağını sıkıca kavramış vaziyetteki sarmaşık kuşağın ortada buluşarak iç içe geçmiş olduğu bir özelliğin süsleme olarak verilmiş olması düşünülebilir. Maden sanatına girebilecek bu süsleme düzenlemesi bakımından ele alınan özellikleriyle saatin ortasındaki metal işlemesi de dikkate değer ölçülerde olmaya devam etmektedir.

Katalog No: 5

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kır çiçeği, palmet, rozet çiçeği), nesneli (küre) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.11,12) 19. yüzyılın ortalarında imal edilmiş olup İngiliz yapımı bir masa saatidir. Ana gövdesi pirinç olan bu masa saatinde bulunan 1 adet bilye ile yatay bir tabla üzerine soldan sağa, sağdan sola hareket etmektedir. Bu hareket 20 saniyede bir tekrar etmektedir. Ayrıca çift halatlı kurma sistemi mevcut olup 2009 yılında koleksiyona alınmıştır. 47 cm. uzunluk, 34 cm. genişlik ve 31 cm. derinlik ölçülerindedir. Sade süsleme özelliğine sahip olan bu saat, yine bir önceki örnekteki gibi Romen rakamlarıyla ele alınmış şekliyle ele alınmış olmaktadır. Masa saati bir cam mahfazanın içinde korunmakta olup bu mahfazanın alt bölümü ahşap olarak tasarlanmıştır. Masa saatinin üstünde bulunan çok sayıdaki dairesel iri bilyeler süsleme özelliği olarak düşünülebilir. Masa saatinin ahşap kaidesinde ve metal çubukların kaidesinde stilize olmuş kır çiçekleri, rozet çiçeği ve kadranın çevresinde palmet motifleri dikkat çekicidir.

Katalog No: 6

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde herhangi bir süsleme kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.13,14,15) 19. yüzyılın ortalarına doğru İngiltere’de yapıldığı düşünülmektedir. Ana gövdesi pirinçten dökme tekniktir. Saatin kadranı emayedir. Çift 2009 yılından itibaren Erol Ata koleksiyonuna dahil edilmiştir. Masa saatinde, 42 cm. uzunluk, 36 cm. genişlik, 31,5 cm. derinlik ölçüleri hesaplanmış olmaktadır. Bu hesaplarla masa saatinin diğer saatlerden biraz daha küçük boyutlarda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca masa saatindeki gelişim çizgisi de diğerlerinden biraz farklılık göstermiştir. En dışta masa saatini koruyan cam bir muhafaza dolabı ve bunun dışında yine bu dolabın içinde masa saatine taşıyıcılık sistemini yürüten kademeli kare destek söz konusu olmuştur. Masa saatinin 3 adet kadranı bulunmakta ve dakikaların olduğu ortadaki kadran diğerlerinden daha büyük boyutta tasarlanmıştır. Yandaki diğer iki kadran ise aynı boyutta sağlı sollu konumlandırılmışlardır. Saatin günümüze orijinal haliyle ulaşmış olması da ayrıca önemli bir özelliği olarak karşımızdaki yerini almaktadır. Masa saatinin konumuna bakıldığında bu saatin üçgen düzenlemeyle karşımıza çıkmış olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Masa saatinin süsleme özellikleri ele alındığında sade bir düzenlemeyle ele alındıkları rahatlıkla görülebilmektedir. Ayrıca bu masa saatinin süsleme elemanları bakımından da son derece zarif fakat sade oldukları göze çarpmaktadır. Düşey doğrultuda bir zemine oturan ve hemen ardından tokmağa ulaşan bir düzenlemeyle oluşturulan bu süsleme ögesinde tokmağın başı kademeli olarak daralan bir kare taşıyıcıya bindirilmiş vaziyettedir. Masa saatinin alt bölümünde de yine kompozisyonun süsleme fikri olarak oldukça sade bir düzenleme hakimdir. Bunun yanı sıra alt bölüme yer alan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

metal parçaları yatay olarak hizalandırılmış şekilleriyle süsleme özelliğini oluşturmaktadırlar. Masa saatinin sanat tarihi açısından tarihsel olması ve günümüze orijinal olarak gelebilmesi şeklinde değerlendirilebilecek duruşunun dışında öne çıkan iddialı süsleme özelliklerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Katalog No: 7

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), nesneli (şekerlik) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.16,17,18) 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılmış olduğu düşünülen saatin yapım yeri Fransa olarak bilinmektedir. 1996 yılında koleksiyona eklenmiştir. 7 nolu olarak verilen masa saati 46 cm. uzunluk, 35 cm. genişlik ve 15 cm. derinlik ölçülerindedir. Masa saati kare bir pano içerisinde bulunmaktadır. Orijinal şekliyle günümüze kadar ulaşan bu masa saatinde birçok unsurlar kendisini rahatlıkla hissettirmektedir. Bu masa saatinde her iki yanında olmak üzere süslenmiş çubuklar yer almaktadır. Kullanılan metal malzeme olarak; ana gövde pirinç, emaye kadranlı, civalı sarkaçlı, çift kurmalıdır. Saat çiçek desenleriyle kaplanmış, açık mavi desen kaplamanın yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Stilize edilmiş barok ve rokoko etkili akantus, kır çiçekleri ve kıvrık dal motifleri saatin çevresini kuşatmaktadır. En üst tepelik kısmı bir şekerliği andırmaktadır. Silindirik halde iki tane önde iki tane de arkada olmak üzere toplam dört tane taşıyıcı ayaklarda lacivert, patlıcan moru ve mavi renk tonlarıyla verilen iç içe girift süslemeler hissedilmektedir. Bu süslemeler yine masa saatinin her iki yandan hareketlendirme fonksiyonuna sahip olan desteklerde de hissedilmektedir. Her iki yandan dörder tane olmak üzere toplam sekiz tane yer alan bu çubuklarda da yine taşıyıcı silindirik ayaklarda olduğu gibi patlıcan moru, lacivert ve mavi renk tonlarında girift süslemeler uygulanmıştır. Karşılıklı olarak karşıt bir şekilde verilmiş süsleme düzeneğinde S kıvrımları kendisini göstermiştir. Tepelik olarak düzenlenmiş bulunan üst bölümündeki bu S kıvrımlarının yanında yarım dal formlu bitkisel süslemelere yer verilmiştir, tepelikteki pirinç dökme teknik çizgilerle şeritlere ayrılarak süslenmiştir. Üst bölümünde her bir köşesinde verilen tepelik düzenlemeleri de süsleme programına katılmıştır. Masa saatinin bu üst bölümünde tıpkı alt bölümündeki gibi tekrarlanan lacivert, patlıcan moru renklerinde C ve S kıvrımlı bitkisel süslemeler kendisini belirgin olarak göstermiştir. Akrep ve yelkovandaki üç yapraklı yonca süslemesi de dikkat çekicidir.

Katalog No: 8

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, gül, kır çiçeği, lale, yaprak), nesneli (berekat boynuzu, kurdela, inci, sütun, tapınak) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.19,20) 1995 yılında alınarak koleksiyona eklenen bu masa saati, gövdesi ahşap malzemedan yapılmış olup emaye kadrana sahiptir, çift kurmalıdır. Masa saatinin günümüze gelen orijinal kısımlarıyla dikkatleri çekmesinin dışında diğer örneklere göre uzun olduğu görülmektedir. Masa saatinin 53 cm. uzunluk, 27 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçüleri vardır. Saatin çerçevesi ve sarkacı pirinçten bezemelidir. 4 korint tarzı sütun başlıklarına sahip küçük bir tapınak görünümünde ele alınmıştır. Masa saati yapılış biçimi itibarıyla Fransız saatlerinin şatafatlı unsurlarının tipik bir örneğini sunmaktadır. Bitkisel süslemede birbirine iç içe geçmiş halde girift akantus yaprakları, gül, kır çiçekleri, lale ve yaprak motifleri yer almakta olup bunların dışında bereket boynuzu, kurdela, inci taneleri dikkat çeken nesneli süsleme unsurlarını oluşturmaktadır. Hemen saatin altında bulunan ve saatin devir yaptığında dong sesini veren pirinç dökme teknikli unsurunda kabartılmış halde verilerek dikkati çekmekte olan tomurcukların dışında

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

her iki yandan adeta üzüm salkımları gibi daldan sarkmışçasına verilen pirinç dökme teknikli süsleme programı da dikkati çekmektedir. Saatin üstünde, gövdesinde ve altında yer alan bölümlerde bir merkezden çıkarak dağılan akantuslar, dolayısıyla barok ve rokoko etkili C ve S kıvrımlı bitkisel süslemeler de verilmiştir.

Katalog No: 9

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, rozet çiçeği, yaprak), geometrik nesnel (inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.21,22) 19. yüzyıla ait bir Fransız saatidir. Gövdesi mermer malzemeli olup heykeli günümüze ulaşamamıştır. Emaye tekniğinde yapılmış kadranlı bu masa saati çift kurlmalı olarak 1996 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Kare kübik biçiminde tasarlanmış olan masa saati, Paris yapımı Tapis Rouge markasını taşımakta olup hem kompozisyon fikri hem de süsleme unsurları açısından sıradanlıktan sıyrılarak öne çıkan dinamizmiyle dikkatleri üzerine çekmektedir. Masa saati, 58 cm uzunluk, 20 cm genişlik ve 12 cm derinlik ölçülerinde boyutlarına sahiptir. Saatin iki yanında pirinç dökme teknikli akantuslardan oluşmuş masa saatinin tutacakları göze çarpmaktadır. Masa saatinin üst bölümünde C kıvrımlı olarak verilmiş akantuslar, kıvrık dallar göze çarpmaktadır. Kıvrık dalın içinde inci dizileri sıralanmaktadır. Kare formulu masa saatinin dikkati çeken bir başka süsleme özelliği de kazıma teknikli kasımpatı ve kır çiçeğinden oluşan bitkisel süslemesidir. Masa saatinin gövdesinde dört bir yanda beliren bitkisel süslemede üç kola ayrılan stilize bitkisel süslemeler tekrarlı olarak kendisini göstermiştir. Bunun yanında kazıma teknikli bitkisel süslemenin en seçkin örneklerinden birisini yansıtmaya adına her iki yana yayılan bitkisel kıvrımlar kazıma teknikli olarak karşımızdaki yerini almış bulunmaktadır. Masa saatinin içinde de pirinç dökme tekniğiyle birbiri ardına düzenlenen inci taneleri gibi sıralanmış süsleme öğeleri bulunmaktadır.

Katalog No: 10

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, menekşe) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.23) Masa saatleri içerisinde ABD yapımı olan, A markası kadranına işlenmiş olan saat geniş süsleme özellikleri göstermesinin yanı sıra ilgi çeken boyutu açısından da ilgi uyandırmaktadır. Söz konusu boyutları itibariyle masa saati, 37 cm. uzunluk, 19 cm. genişlik ve 11 cm. derinlik ölçülerindeki boyutlandırmasıyla dikkati çekmektedir. Masa saati, kendisine ayrılan bölümde muhafaza olarak hiçbir korumanın içerisine alınmaksızın sergilenmektedir. Metal malzemeden yapılmış olunan masa saati üçgen biçiminde tasarlanan bu masa saatinin gelişim çizgisi bakımından akantus başta olmak üzere, kır çiçekleri ve menekşelerin yer aldığı bitkisel süslemelere sahip olması açısından da dikkat çeken niteliklere sahiptir. Masa saati, her ne kadar küçük boyutlu olsa da süsleme özellikleri bakımından oldukça yoğun süsleme programına sahip olarak göz doldurmaktadır. En tepede başlayan kabartılmış kıvrık dallar her iki yandan rahatlıkla görülmektedir. Özellikle bitkisel süsleme C ve S kıvrımları olarak yer almakta ve bu kıvrık dalların ucundaki tomurcuklar da kabartılmış haliyle rahatlıkla görülebilmektedir. Masa saatinin iç yüzeyinde de tipik ardı ardına gelen nokta nokta dairesel süsleme kendisini göstermiştir. Üçgen biçiminde karşımızda duran masa saatinin alt bölümünde ise yoğun bitkisel unsurlara yer verildiği göze çarpmaktadır. Bundan önce gövdenin başından sonuna değin çift kuşak şeklinde kademelendirilmiş çizgiler kendisini göstermiştir. Masa saatinin ayakları da yine bitkisel kıvrımlardan meydana gelmiştir. Kabartma teknikli ortada duran bitkisel süslemeler hem C hem de

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

S kıvrımlarla hareketlendirilerek verilmiş ve dallardan her iki yana sarkan çiçekler süslemeyi oluşturmuştur. Bunların hemen üstünde ise daha iri boyuttaki bitkisel süsleme de yine hareketli bir süsleme planını ortaya koymuştur.

Katalog No: 11

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (meşale, tirkeş), figürlü (kadın) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.24,25,26) Tahmini olarak 19. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Masa saatleri içerisinde saatinde yer aldığı alt bölümü 22 cm. uzunluk, 22 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçülerinde, üstünde bulunan kadın heykel ise 72 cm. uzunluğa sahiptir. Bu masa saati sergilendiği yere sığmaması neticesinde iki parçalı olarak konumlandırılmıştır. Masa saatinin kadın heykeli olan kısmı ve saatin üzerine oturduğu kısımda mermerdendir. Saatin dört ayağı ve kadranın çerçevesi pirinçten dökme tekniğiyle yapılmıştır. Saatin metal kısımlarında stilize olmuş barok ve rokoko dönemi özellikle akantuslar, kır çiçekleri, meşale ve tirkeş dikkat çekmektedir.

Katalog No: 12

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (gül, kır çiçeği, yaprak), geometrik (ışın şuası) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.27) 19.yüzyıl sonlarına doğru yapıldığı tahmin edilen İsviçre yapımı masa saatlerinden birisini oluşturan bu örnekte, 42 cm. uzunluk, 22 cm. genişlik, 10 cm. derinlik ölçüleri bulunmaktadır. Gövdesi ahşap malzemeden, altın varaklı bezemeli yapılmış, zenith markalı, emaye kadranlı saat sağa doğru kurulduğunda saat mekanizmasını kurarken, sola doğru kurulduğunda zil mekanizması kurulmaktadır.

Masa saatinin üst ve alt kısımlarında yer alan güller, kır çiçekleri yaprak gibi unsurlar bitkisel süslemeleri oluşturmaktadır. Kadranında akrep ve yelkovanın uçları ışın şuası şeklinde verilmiştir. Ahşap malzemeli masa saati siyaha boyanarak verilmiştir.

Katalog No: 13

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kıvrık dal, lale, palmet) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.28) Erol Ata saat koleksiyonu içerisinde İngiliz dönemine ait saatler arasında boyutlu olması bakımından öne çıkarak dikkat çekmeye devam eden masa saatindeki örnek, hem kompozisyon fikri hem de masa saatinin tanımsal vurgusunun güçlendirilmesi noktasında gözlemcilerle birçok fikirler sunmaktadır. Masa saati, 50 cm uzunluk, 31 cm genişlik ve 18 cm derinlik ölçülerine sahip olup bu özellikleri açısından öne çıkmaktadır. 19. yüzyıl ortalarına ait olduğu düşünülen bu masa saati İngiliz yapımı olarak karşımızda durmaktadır. 2001 yılında koleksiyona katılmıştır. Masa saatinin ahşap kaidesi ve pirinç dökme teknikli sütunu üzerine emaye üzerine işlenmiş harflerle masa saati oval cam fanusun içinde muhafaza edilmiştir. Yine söz konusu masa saati genişçe yuvarlak bir fanusun içerisinde korunarak farklı bir kompozisyon anlayışının ifade edilmesi düşünülmüştür. Ayrıca masa saatinin her bir saat diliminde de diğerlerinden farklı özgün tasarım oluşturulmuştur. Metal malzeme kullanılarak art arda gelen palmetlerin, akantusların, kıvrık dalların, laleyi andıran motifinde stilize edilerek tasarlanmış olduğu bu masa saati ilginç örnektir. Üstelik buradaki palmet formundaki düzenlemeler sadece köşelerde değil metal malzemeyle oluşturularak düşünülmüş yapısal kompozisyon unsurunun üst

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

köşesinde de art arda gelerek kendisini göstermiştir. Ayrıca burada yer alan kemer düzenlemesi bakımından da ortaya konulan gelişimleri bakımından son derece farklı bir özellik karşımıza çıkmış olmaktadır. Masa saati, süsleme özelliği bakımından da bize son derece ihtişamlı bir görüntü sunmaktadır. Emayeyle işlenmiş olan masa saatinin Romen rakamlı sayı dizisi göze ilk çarpan süsleme özelliğini yansıtır. Ahşap kaidesi bulunan söz konusu masa saati oval formu cam fanusta muhafaza edilmiştir. Bitkisel süslemenin öne çıkmış bulunduğu bu masa saatinde, üstte karşılıklı iki tanesi sağda iki tanesi de solda olmak üzere simetrik yerleştiriliş palmet dizisi hemen dikkatimizi çekmektedir. Masa saatinin gövde bölümünde ise yukarıdakilerden daha küçük boyutta tekli palmet dizisi yine söz konusu masa saatinin bitkisel süsleme programını yansıtmış bulunmaktadır. Romen rakamıyla verilmiş bulunan emayeyle oluşturulmuş saat dilimleri de yine bir başka süsleme özelliğini yansıtmaktadır. Oldukça irili boyutlarda verilmiş olan bu Romen rakamları ilk başta dikkati çeken unsur olma özelliğiyle karşımızda yer almaktadır. Masa saatinin alt bölümüne gelinecek olunursa burada da küçük boyuttaki palmet dizisi ve akantuslar verilerek ilginç bir kompozisyon ile bitkisel süsleme düzenlenmenin olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog No: 14

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde süsleme unsuru olan motif kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.29) Masa saatleri arasında sadeliği ile dikkat çekmekte olan bu masa saatindeki düzenlemeler yapılış itibariyle ortaya koymuş olduğu gelişim çizgisi bakımından birçok çeşitlilik göstermektedir. 20. yy. başlarına ait olduğu düşünülen bu masa saati, İngiltere yapımı olarak 1995 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Pirinçten dökme olarak kaidesi ve gövdesi ele alınmıştır. Dört tarafından cam kapaklı olarak düzenlenmiş, emaye kadraniyla çift kurmalı sarkaçlı saat tipidir. Bu bakımdan söz konusu olarak ortaya konulan 14 numaralı masa saatinde hem kompozisyon fikrinin hem de betimlenmesinin son derece önemi büyüktür. Masa saati, Seth Thomas markalı olup 25 cm. uzunluk, 17 cm. genişlik ve 13 cm. derinlik ölçülerinde ölçülerine sahip olmuştur. Söz konusu olarak bu masa saatinin özellikleri açısından ortaya konulan gelişim çizgisi öne sürülen gelişimleri ortaya koymaktadır. Masa saati kare formunda olup oldukça basit bir düzenleme kazanmış bulunmaktadır. Masa saati, süsleme özelliği açısından son derece sade bir düzenlemeye sahip olmuştur. Yalnızca masa saatini çevreleyen ahşap kare formundaki mahfazasının bordür kuşaklarının ardı ardına getirilmesi sonucunda oluşan bir düzenleme dikkat çekmekte olup bunun dışında kayda değer süsleme programı karşımıza çıkmamaktadır. Bu da dönemin İngiltere masa saatlerinden birisi olarak sade nitelikler taşıyan bir özellik olarak sadeliği ön planda tutan bir özelliği yansıtmaktadır.

Katalog No: 15

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde nesneli (tepsi), figürlü (kız çocuğu) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.30) 1992 yılında Erol Ata koleksiyonuna katılan bu masa saati ise; 26 cm. uzunluk, 26 cm. genişlik ve 7 cm. derinlik ölçüsündedir. 19. yy. sonlarına tarihlenen bir Fransız saatidir. Bu kurmalı masa saati, mermer kaideye sahip olan bir heykel görünümündedir. Masa saati adeta bir tepsi görünümündeki oval mermer formunun içerisine yerleştirilerek korunmuştur. Diğer masa saatlerinin genellikle ahşap malzemeden olan koruyucu unsurlarının aksine bu masa saatinde mermer malzemenin mahfaza olarak düşünülmesi kayda değer ilginç niteliklerden birisini taşımaktadır. Bu oval mermer düzenlemesi kademe kademe ilerlemiş halde devam ederek bir insan figürüne kadar uzanmaktadır. Başı öne eğik, elinde kabartılmış tepsiye benzer bir nesne tutan figür,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ayaklarını bitişirmiş halde nesneye bakar halde verilmiştir. Ayrıca figürün baş kısmındaki saçlarının taralı halde dönemin Fransız tiplmelerini yansıtacak derecede realist çizgide kabartılmış biçimde verilmiş olması dikkat çekmektedir. Figürün ellerinin veriliş düzeni, saçların taranmış haldeki realist çizgisi hep kompozisyon özelliği bakımından realizm fikrinde kompozisyon düzeninin yaratılmaya çalışıldığını vurgulayan özellik bakımından öne çıkmaktadır. Bütün bunların yanı sıra ayrıca mermer düzenlemenin kademe kademe yükselerek figüre kadar ulaşması da ayrıca özgün bir süsleme düşüncesini oluşturmaktadır.

Katalog No: 16

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, yaprak), geometrik (burma), nesneli (inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.31,32) Masa saati 42 cm. uzunluk, 21 cm. genişlik, 21 cm. derinlik ölçülerine sahiptir. 20. yüzyıl ortalarına ait olduğu düşünülen bu masa saatinin yapım yeri İngiltere'dir. Kaidesi ve gövdesi pirinçten dökme teknikli olarak imal edilen saat cam fanus içerisinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca, saat sarı ve çift kurmalı yapılmıştır. Dairesel formdaki masa saatinin taban formunda taşıyıcı sistem bulunmamaktadır. Masa saati her iki yandan dik metal işlemeli çubuklarla yükseltilerek karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Saatin üzerinde akantus, kasımpatı, kır çiçekleri, kıvrık dallar, küpe çiçeği, burma inci dizileri gibi motifler karışık halde kullanılmıştır.

Katalog No: 17

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kıvrık dal) süsleme unsuru motif kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.33) Masa saati, 30 cm. uzunluk, 16 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçülerinde uzunluk-genişlik ve derinlik boyutlarına sahiptir. Tamamen olmasa da kısmî olarak günümüze ulaşabilmesi bakımından önemli bir özelliğe sahip iskelet tipi masa saatinde dikkati çeken unsurda diğer masa saatlerinden küçük boyutlu olmasıdır. 20. yy. ortalarına ait olduğu düşünülen cam fanuslu bu masa saati, Alman yapımı olup koleksiyona 2001 yılında dahil edilmiştir. Ahşap kaide üzerine pirinç gövde ile şeffaf olarak işleniş olup, simit şeklinde emaye kadranı bulunmaktadır.

Masa saati süsleme özelliği olarak zengin süsleme programının yer almadığı tipik klasik sade masa saatlerinden birisini oluşturmaktadır. Ayrıca yine kompozisyon fikri olarak mekanik saat kurma anahtarının alt bölümde verilmesi ve saatin döngüsünü sağlayan çark düzeneklerinin mekanik düzenlemesinin somut olarak dışarıdan bakıldığında görülebilmesi hedeflenerek yapılmış bir saattir. Masa saatine göre daha irice yapılmış olan akrep ve yelkovan ise siyahla boyanarak masa saatinde vurgulanmak istenmiştir. Çan zili hem masa saatinin örtü sistemi şeklinde düşünülmüş hem de üst bölümde masa saatinin tamamlayıcısı olarak yer almış bulunmaktadır. Çan zilin üstünde de ince metal çubuk halinde bulunan ve tepe başlığı olarak düşünülen mekanik düzenlemeyle masa saati sonlandırılmıştır.

Katalog No: 18

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde herhangi bir süsleme unsuru motif kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.34) Masa saati İngiliz dönemine ait olup günümüze hemen hemen orijinal nitelikleriyle gelebilmiştir. Ölçüleri bakımından bu masa saati ise 24 cm. uzunluk, 21 cm. genişlik ve 14 cm. derinlik ölçülerini taşımış bulunmaktadır. 20. yy. ortalarına tarihlenen söz konusu camla örtülü bu masa saati, pirinçten gövde düzenlemesine sahiptir. Le Coultre markalı olduğu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kadranındaki ibareden anlaşılmaktadır. Masa saatinin saklı tutulduğu cam kare mahfaza formunun hem üst hem de alt kısımların kenarları yatay şeritler halinde uzanan metalden ibarettir. Saatin ortasında yani merkezinde yuvarlak açıklıktan görülebilen mekanik düzenlemede art arda gelen çarklar kendisini hissettirmiştir. Masa saati süsleme özelliği olarak oldukça zengin içeriklere sahip olmasa da yine de tamamıyla sadelikten kurtulmuştur. Bezeme olarak düşünülmüş bir başka düzenleme ise masa saatini çevreleyen metal döngüde karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Böyle olması açısından söz konusu masa saatindeki çarkların veya dişlilerin verilmesi saati oluşturan unsurların zarifçe düzenlenmesi estetik açıdan görünümünü hoş kılmıştır.

Katalog No: 19

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, üzüm), nesneli (sütun) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.35) 51 cm. uzunluk, 42 cm. genişlik ve 14 cm. derinlik ölçülerine sahip olan masa saati uzunluk bakımından diğer masa saatlerinin önünde yer alması bakımından son derece dikkat çekmektedir. Söz konusu bu masa saati, 19. yy. sonlarına tarihlenen bu masa saati, 1996 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Mermer gövdesi pirinç dökme tekniğiyle bezeli olarak verilen masa saati, çift kurmalıdır. Saatin kadranı metal ve emayeden yapılmıştır. Kareye yakın masa düzenlemesinde konumlanmış halde bulunan masa saati her iki yandan burmalı sütunlarla kuşatılmıştır. Bu iki sütunun arasında ise yine pirinç dökme teknikli stilize olmuş akantuslardan, kır çiçeklerinden ve üzümü hatırlatan motiflerden oluşan karışık süslemeye yer verilmiştir. Kahverengi renkle boyanmış olan bu süsleme üslubunda birbiriyle aynı sütun başlıkları yer edinmiştir.

Katalog No: 20

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, palmet), geometrik (yumurta), nesneli (inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.36) 20. yüzyıl başlarına ait olduğu düşünülen bu masa saati, İngiltere yapımı olarak 2014 yılında Erol Ata koleksiyonunda yerini almıştır. Ahşap kaide üzerine yerleştirilmiş saat gövdesi pirinçten dir. Saat çift kurmalı, sarkaçlı ve cam fanuslu vaziyettedir. Masa saati 33 cm. uzunluk, 16 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçülerinde uzunluk-genişlik ve derinliğe sahip ölçülerdedir. Masa saati, dört sütunlu yuvarlak formundaki bir ahşap taşıyıcının üstünde konumlandırılmış vaziyettedir. Ortaya koymuş olduğu dairesel form bakımından diğer masa saatlerinden ayrı bir düzenlemeye sahip olup başlı başına bir yenilik yaratmıştır. Masa saati dairesel düzenleme verilmesiyle birlikte taşıyıcı formu olarak düşünülen alt bölümde ise anahtarı muhafaza edilmiştir. Akrep ve yelkovanın aralarında birbirine girift halde düzenlenerek pirinç dökme tekniğiyle adeta özdeşleştirilmiş olan masa saatinin niteliği bakımından ortaya konulan akantus yaprakları, kıvrık dallar, palmet başlıca stilize edilmiş bitkisel süslemelerinden birisini meydana getirmiş halde karşımızda bulunmaktadır. Ayrıca kadranın çevresinde yumurta ve inciyi hatırlatan motifler kullanılmıştır. Bu masa saatinde yoğunlukla birbiri ardına gelerek bir ardışık düzenek oluşturmuş olan noktacıklar inci tanelerinden oluşmuş pirinç dökme kuşağı ve bitkisel kıvrık dallarının stilize edilmiş formuyla birlikte görülebilen unsurlardan birisini oluşturmuştur.

Katalog No: 21

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, gül, kır çiçeği, kıvrık dal, yaprak), nesneli (tapınak, sütun), figürlü (kadın, güvercin) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.37,38) Kare formunda olan pirinç gövdeli, iki yanda emaye üzerine

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

işlenmiş kadın figürleriyle Fransız dönemine ait bu masa saati 16 cm. uzunluk, 10 cm. genişlik ve 9 cm. derinlik ölçülerindedir. 19. yüzyıl başlarına ait olabileceği düşünülen bu masa saati, henüz 2010 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Ahşap kaide üzerine pirinç dökme teknikli olarak çift kurmalı, sarkaçlı şekilde yerini almış bulunmaktadır. Söz konusu olan bu masa saatinin her iki yanına sütunlar yerleştirilmiştir. Masa saati süsleme özellikleri bakımından son derece zengin bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Alt bölümde, emayenin boyanarak bezenmesiyle oluşmuş olan akantus, kır çiçekleri, kıvrık dal gibi bitkisel süslemeye yer verildiği görülmektedir. Yeşil, pembe, sarıya yakın renk tonlarının kullanılmış olduğu bitkisel süslemeler arasında çiçek motifi dikkati çeken bir bitkisel süsleme olarak bulunmaktadır. Orta bölümde ise saat çıplak kadın figürüyle ve uçuşan iki güvercin motifiyle işlenmiş vaziyettedir. Çıplak figür dirseğiyle kaya parçasına yaslanmış vaziyette durmuş şekildedir. Figürün altından sular akıyor hissi uyandırmak için mavi rengin tonlarıyla süslemeye gidilmiş ve bu hemen bu çıplak figürün arkasındaki dağ silsilesinde de kendisini göstermiştir. Masa saatinin her iki yanındaki sütunlar üzerinde stilize edilmiş yapraklar, güller, kır çiçekleri gibi bitkisel düzenlemeye yer verilmiştir. Ayrıca masa saatinin merkezinde de irili ufaklı çeşitli kır çiçeklerinin oluşturduğu bitkisel süslemelere yer verilerek saatinin kadranının etrafını dolanmaktadır. Masa saatinin yan kısmında da çıplak figür konu edilmiştir. Buradaki çıplak figür de tıpkı bir önceki çıplak figür gibi resmedilerek verilmiş ancak yandaki figürün ayakta olması başlı başına ortaya konulan farkındalık yaratma olarak değerlendirilmiştir. Arkasında kabartılmış halde verilen ve muhtemelen figürün yatak odasındaki yatağını betimleyen nesneye yer verilerek ayrıca figürün boylu boyunca uzanan saçları yere kadar uzanırçasına öne çıkan bir başka değişik durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine burada da diğer yüzeyde görülen bitkisel kıvrık yapraklara, çiçek bezemelerine yer verildiği rahatlıkla görülebilmektedir.

Katalog No: 22

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, menekşe), figürlü (kadın, güvercin) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.39,40) Kare formundaki mermer masa saati bir önceki masa saatiyle (No-21) neredeyse ayırt edilemeyecek benzerlikte düşünülerek yapılmıştır. Bu masa saati; 17 cm. uzunluk, 11,5 cm. genişlik ve 10 cm. derinlik ölçülerindedir. 19. yüzyıl başına tarihlenen Fransız yapımı masa saati, 2010 yılında saat koleksiyonuna katılmıştır. Saatin iki yanında emaye üzerine işlenmiş kadın figürüyle arkadan kurmalı şeklinde ele alınmıştır. Bu masa saati, kare formun içerisinde dört yandan metalle çerçevelenmiş olarak verilmiştir. Masa saatinin ön ve yan yüzünde çıplak kadın figürü yine burada da kendisini göstermiştir. Sütunların ayakları diğer masa saatinden farklı olarak daha sade halde düzenlenmiştir. Bundan kasıt, silindirik formda metal malzemeye oluşturulan birbiriyle orantılı ve simetrik ayak düzenlemesidir. Ancak bu masa saatinin tepesinde ise metal parçaların bir araya getirilmesinden meydana getirilmiş olan düzenleme farklı olarak değerlendirilmelidir.

Alt bölümden başlayarak akantus, kır çiçekleri ve menekşe motifleri gibi bitkisel süslemelere yer verildiği görülmektedir. Burada menekşenin mor renkle temsil edilmesinin yanı sıra akantus yeşil renkle temsil edilmişlerdir. Diğer renkte de bitkisel kır çiçeklerine yer verilmiş olup bu diğer renk kategorisini mavi temsil etmiştir. Sütunların her ikisi de kırmızı renkle boyanmış olarak verilmiştir. Masa saatinin hemen diğer yan yüzündeki kompozisyon incelenecek olunursa burada çıplak figürün ayakta yer aldığı görülmektedir. Ancak buradaki çıplak figür bir önceki masa saatinde olduğu gibi bir eliyle göğsünü gizlemekte tam aksine adeta poz verircesine bir duruş sergilemiş halde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

resmedilmiştir. Saçlarının uzunluğunu vurgulama yoluna diğer masa saatinde olduğu üzere gidilmemiş saçlar, arkaya düşecek şekilde resmedilerek diğer masa saatindeki figüratif süsleme özelliğinin dışında yer almışlığı vurgulanmıştır. İki adet karşılıklı sütunların kırmızı renkle boyanmış olduğu anlaşılmakta veyine sütunların üzerine lacivert, mavi, sarımtrak renk tonlarında çeşitli bitkisel düzenlemeler göze çarpmaktadır.

Katalog No: 23

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), nesneli (inci, mum, şamdan), figürlü (kadın) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.41) Masa saati, 48 cm. uzunluk, 15 cm. genişlik ve 13 cm. derinlik ölçülerindedir. Masa saati metal bir çıplak kadın figürüyle betimlenmiş olup çıplak figür kavisli olarak kıvrılarak omzuna aldığı mumlu şamdanı taşımaktadır. Figürün aksesuar biçimi halinde boynundan gerdanlığına kadar uzanan inci taneleriyle pirinç dökme tekniğiyle yapılmış süsleme göze çarpmaktadır. 2005 yılında koleksiyona dahil edilen bu masa saati, 20. yy. başlarına aittir. Diğer masa saatlerinden farklı olarak İtalyan yapımı olarak twister modelidir. Masa saatinin kadranı kadın figürün hemen sağ tarafında yer almaktadır. İnce uzun olarak metal malzemeden yapılmış olan bu masa saati, alta doğru daralan kova formunda bir altlık kısmına sahiptir ve bu kısmı da metal malzemeyle betimlenmiştir. Yuvarlak formlu oldukça küçük boyuttaki masa saatinde de bitkisel süslemeler kendisini göstermiştir. Masa saati küçük boyutlu olmasına rağmen hem bitkisel hem de figüratif süsleme özellikleri görülmektedir. Özellikle kadın figürün vücuduna orantılı olarak işlenen heykel gibi ele alınan süslemeleri dikkat çekicidir. Masa saatinin yüzeyinde de inci dizilerinden meydana gelmiş süsleme özelliği dikkat çekmekte olup bu süsleme özelliği pirinç dökme teknik kullanılarak oluşturulmuştur. Masa saatinin bağlantısını oluşturan ince uzun sap halindeki metal alanın altlığı ise kova formunda sade bir düzenlemeyle karşımıza çıkmakta olup masa saatiyle birleştiği yerde içiçe girift halde stilize bitkisel akantus yaprakları kendisini göstermiş vaziyettedir. Masa saatinin içerisinde de küçük küçük birbiriyle iç içe geçmiş bitkisel süslemeler dikkati çekmektedir.

Katalog No: 24

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kiraz, yaprak), figürlü (kız çocuğu) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.42) 19.yüzyıla ait olabileceği düşünülen masa saati; 73 cm. uzunluk, 39 cm. genişlik ve 18 cm. derinliğe sahiptir. Masa saatinin alt bölümü kahverengi renkle boyalıdır. Hemen mermerin üstünde de dal üzerindeki kirazlara bakan genç kız çocuğu resmedilmiştir. Ayakları bir kaya parçasının üzerine deşmektedir. Genç kız figürü, gülümseyen ve memnun tavrıyla dikkat çekmektedir. Mermer malzemeli masa saati, sade bir özellikle karşımıza çıkmakta olup yüzeyinde herhangi bitkisel süsleme özelliğine sahip olmamıştır. Yalnızca üstündeki figüratif kadın süslemesiyle dikkat çeken kompozisyon fikri yansıtılmaya çalışmıştır. Ayrıca öne çıkan bir başka başarılı gelişim çizgisi olarak da kadının el-kol hareketleri ve yüz ifadeleri yansıtılırken gerçekçiliğin son derece başarılı aktarılmasıyla resmedilmiş olmasıdır. Kadın figürün ayaklarının altında da yine kabartılmış halde doğal taşlardan meydana getirilmiş kaya parçasına yer verilerek taşıyıcı unsur niteliği kazanması sağlanmıştır.

Katalog No: 25

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (kandil), figürlü (kadın)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.43) 20. yy. başlarına ait olan bu masa saati, İtalyan yapımı olarak 2004 yılında saat koleksiyonuna dahil edilmiştir. Masa saatinin 44 cm. uzunluk, 15 cm. genişlik ve 13 cm. derinlik ölçüleri bulunmaktadır. Masa saati pirinç dökme tekniğiyle metal malzemeyle yapılmıştır. İnce, uzun bir kadın bir eliyle mumluğa benzer nesneyi taşıdığı görülmektedir. Kadın figürün saçları kabartılarak gerçekçi bir atmosfer yansıtılmaya çalışılmıştır. Duvar saatini andıran biçimde düzenlenmiş saatin kadranı ve alt kısmı dekoratif şekilde verilmeye çalışılmıştır. Alt bölümde de yine üstü kapalı oval bir kap formuna yer verildiği, bunun da metal pirinç dökme tekniğiyle işlendiği anlaşılmaktadır.

Masa saatinin asıl süsleme programını yansıtmakta olan kadın figürüne bakıldığında elinde kandil tutmaktadır. Bacaklarının birisi daha öne çıkmış halde resmedilmiş kadın figüründe kıvrım yapraklarla oluşmuş pirinç malzemedeki dökme teknikli zemine geçilme sağlanmıştır. Masa saatinin tepe kısmında ise dolanan akantuslar ve kır çiçeklerinden oluşan bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Katalog No: 26

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.44) Masa saati metal malzemeli olarak kare formuyla karşımıza çıkmaktadır. Ölçüleri; 22 cm. uzunluk, 13 cm. genişlik ve 12 cm. derinlik ölçülerinde olup süsleme nitelikleri bakımından son derece zengin içeriklere sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. 20. yüzyıl başına tarihlenen Fransız yapımı olan bu masa saat 1996 yılından bu yana koleksiyondaki yerini almış bulunmaktadır. Pirinç çerçeveli ve dört yanı bizuteli camlıdır. Ön cam menteşeli kapaklı ve çift kurmalıdır. Masa saatinin üst ve alt yüzeyi stilize olmuş akantuslarla, kır çiçekleri ve kıvrık dallarla tamamen süslenmiştir. Ele alınan motifler değişik renklerle ele alınıp, birbirleriyle girift halde işlenmesiyle farklı bir kompozisyon anlayışı elde edilmek istenmiştir.

Katalog No: 27

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kır çiçeği, kıvrık dal, menekşe) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.45) Scholz markalı masa saati, 19 cm. uzunluk, 15 cm. genişlik ve 14 cm. derinlik ölçülerindedir. 1940 yıllarına ait olan saat Alman malı olup bozuk durumdadır. Kurulduğu zaman 400 gün çalışmaktadır. Emaye gövde ve kadranlı olup, cam fanusludur. Masa saatinde karşılıklı stilize edilmiş kıvrık dallar, kır çiçekleri menekşeler pembe, mavi ve yeşil renkle verilmiştir. Bunun dışında her iki yanda kadranı taşıyan burgulu metal direkler ve küreler bir süsleme özelliği düşünülerek karşımıza çıkarılmıştır.

Katalog No: 28

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, asma, kıvrık dal), nesneli (sütun), figürlü (eros) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.46) Fuji markası yazısının okunduğu masa saati, 35 cm. uzunluk, 11 cm. genişlik ve 12 cm. derinlik ölçüleriyle karşımıza çıkmıştır. 1950.li yıllarda imal edilmiştir. Mermer kaide üzerine tuya sütunun üzerine bir eros figürü oturmakta ve 8 gün kurmalı twister modeli masa saatine doğru kollarına uzatmaktadır. Figüratif süsleme özelliği bakımından ilginç bu masa saatinde, kanatlı çocuk Eros başlı başına bir süs öğesini meydana getirmiştir. Yana taranmış saçları, kabartılmış vücut hatları ile realist çizgide oluşturulan bu çocuk Eros figürü masa saatinin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

başlıca figüratif kompozisyonunu meydana getirmiş olup bununla birlikte masa saatinin en tepesinde ve sütunun etrafında kıvrık dallar, akantus ve asma yaprakları karşımıza çıkmaktadır.

Katalog No: 29

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (kurdela), figürlü (eros) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.47) Döküm gövde kare form üzerine oturtulmuş, Romen rakamlı, tek kurmalı ve çalışır durumda olan masa saati, 18 cm. uzunluk, 17cm. genişlik ve 9 cm. derinlik ölçülerinde yapılmıştır.20.yüzyıla tarihlenmektedir. Metalden yapılmış olan masa saatinin hem üst hem de alt bölümünde içiçe dolaşan stilize olmuş akantuslar, kır çiçekleri, kurdele gibi bitkisel ve nesneli süsleme karışık ele alınmıştır. Saatin iki yan yüzünde birer tane yalnızca yüzü verilmiş bir eros figürü dikkat çekmektedir.

Katalog No: 30

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), geometrik (Mühr-ü Süleyman), nesneli (bayrak, inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.48) Masa saati ise 15 cm. uzunluk, 13 cm. genişlik ve 10 cm. derinlik ölçülerindeki ölçülerinde yapılmıştır.Pirinç gövdeli, Osmanlı ülkesi için 1880.lerde üretilmiş olan kurmalı saattir. Bazı modellerinde saat başlarında zil çalıyor. Bazı diğer modellerinde ise laterna yerleştirilmiş. Erol Ata'nın saat koleksiyonunda biri bu saatin çiftlisi olmak üzere toplamda 5 tane bulunmaktadır. Saatin kadranın etrafında göze çarpan metal çerçevesinde stilize olmuş akantuslar, kıvrık dallar ve kır çiçekleri karışık, karşılıklı olarak birarada uyum içinde kullanılmışlardır. Saatin kadranında mühr-ü Süleyman motifi ile iki yanında karşılıklı olarak çift verilmiş küçük bayraklar göze çarpmaktadır. Saatin kenarlarını inci dizilerinden oluşan bir bordür çevirmektedir.

C. DEĞERLENDİRME

Erol Ata'nın masa saatleri koleksiyonundaki çeşitli örneklerden seçilen 30 masa saati bu çalışmada, birbirlerinden ayrılan yönleri üzerinde durulmuş ve bezemeleriyle ilgili temel özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır. İncelediğimiz neticesinde masa saatlerinin çoğunun pirinç dökme, bir kısmının da kazıma, ya da oyma veya karışık teknikli olarak yapıldıkları saptanmıştır. Pirinç dökme teknikli masa saatleri mermer, metal veya ahşap kaide üzerine uygulanarak bu şekliyle işlenmiştir. Bununla birlikte masa saatlerin çoğunun dikdörtgene ve kareye yakın formlu bir görünüme sahip oldukları anlaşılmaktadır. Masa saatlerinin bazılarının üzeri de cam fanusla kapatıldığı göze çarpmaktadır. Masa saatleri üzerinde herhangi tarih ibaresi geçmese de, Erol Ata'nın düşüncelerine göre saatlerin çoğu 19. yüzyıla ait olup, çoğunlukla Fransız imalatıdır (No-1,2,3,5,7,8,9,11,15,18,21,22,24). Bunun yanında İngiliz (No-4,6,13,14,16,19,20), Alman (No-17,26,27,28,29), İsviçre (No-12), ABD (No-10) ve İtalyan (No-23,25) yapımı masa saatleri de bulunmaktadır. Genel olarak incelenen masa saatlerinin ölçüleri 15 cm. ile 85 cm. arasında değişen uzunlukta, 10 cm. ile 53 cm. arasında genişlikleri, 7 cm. ile 31.5 cm. arasında derinliğe sahiptir. Bu masa saatlerinin hemen hemen hepsi çalışır vaziyette olup içlerinden Alman yapımı bir masa saati (Katalog No: 27) bozuk olup ve bazı parçaları eksiktir.

Masa saatlerinde genellikle metal ve metalin üzerine oturduğu mermer ile ahşap malzeme tercih edildiği görülmüştür. Masa saatleri çoğunlukla çift kurmalı şekliyle karşımıza çıkmıştır. Saatlerin kadranlarında, gövdelerinde, alt ve üst kısımlarında emaye kullanımıyla karşılaşılmıştır. Saatler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üzerinde karşımıza çıkan bitkisel süsleme unsurları; akantus, asma, gül, kasımpatı, kır çiçekleri, kıvrık dal, kiraz, lale, kozalak, menekşe, palmet, rozet yaprak motifleridir. Akantus yapraklarının barok ve rokoko etkili stilize olmuş C ve S kıvrımı yapan özellikleri incelenen bezemeli masa saatlerinin çoğunda ele alınmıştır. Geometrik süslemeler ise; ışın şuası, burma, baklava, yumurta, Mühr-ü Süleyman (Çetin, 2017:115-130; Tali, 2013:520-545; Tali, 2014:537-554) şekilleridir. Nesneli süslemeler; ayakkabı, inci, bayrak, eldiven, kalem, kandil, kitap, küre, kurdele, meşale, miğfer, mum, pelerin, sütun, şamdan, şapka, tepsi, tirkeş, tüfek (Çetin, 2011:421-441; Çetin, 2016:259-264), tapınak şeklinde bezemelerdir. En çok kullanılan bitkisel motif akantus başta olmak üzere, çeşitli kır çiçekleri, kıvrık dallar, kasımpatı ve yapraktır. İnci ve sütun nesneli bezemelerde beğenilerek işlenmiştir. Saatlerin bazılarının üzerinde çeşitli kadın, erkek, kız çocuğu, eros ve güvercin motifleri resmedilmiş veya heykel şeklinde ele alınmışlardır. Kadın figürlerinin bazıları da çıplak veya vücut hatları kendini belli edecek şekilde yapılmıştır. Erol Ata masa saatleri içerisinde 10 adet figüratif kompozisyon anlayışının öne çıkmış bulunduğu belirtilebilir.

Saatlerin bazıları koruma amaçlı olarak cam fanus içerisinde yer almaktadır. Fanus içinde yer alan saatlerden bazıları iskelet saat denilen zarfsız, kılıfsız farklı bir masa saati türüdür. İskelet saatler üzerinde çok fazla göz alıcı süsleme karşımıza çıkmamaktadır. İskelet tipi olarak adlandırılan masa saatlerinde (No-4,13,17) akantus yapraklarına ve diğer bitkisel, nesneli, geometrik ve figüratif süslemelere fazla rastlanılmamaktadır. Bu tür masa saatleri çoğunlukla sade, zarif fakat estetiksel açıdan tam uyum içindeki bir düzenlemeyle karşımıza çıkarlar. Bunun yanında iki saatte iskelet saatini andıran şekilde kılıfsız ve fanuslu yapılmıştır (No-5,6). Ama genişlikleri ve görünümüleriyle iskelet saatlerden ayrılırlar. Fransız imalatı olan masa saatlerinin bazılarında ise Yunan ve Roma dönemlerinde görülen üçgen alınlıklı tapınak düzenlemesi karşımıza çıkmaktadır (No-3). Bazı saat örneklerinde ise yine görünümüyle tapınağı hatırlatan sütunlu mimari birimlere yer verilmiştir (No-8,21,22).

İncelemeye çalıştığımız masa saatleri üzerinde yer alan natürmort konulu bezemelerin el sanatının başka kollarında yer alan örneklerden bazıları şunlardır; İstanbul'da Topkapı Sarayında, camilerde, sebillerde, çeşmelerde, seramikte, ebruda, minyatürlü yazmalarda, camaltında, ahşap işçiliğinde, mezar taşları gibi Türk sanatının bir çok kolunda karşımıza çıkmaktadır (Arık, 1988: 21, 23, 27-29; Avcı, 1977: 20-33; Barışta, 2003: 242-246; Biçici, 2004; Biçici, 2010, s.61-98; Biçici, 2012: 147-186; Biçici, 2013a: 1373-1436; Biçici, 2013b: 217-246; Egemen, 1993; Küçükoğlu, 1998: 87; Özdeniz, 1995; Renda, 1977: 134-135; Tunçel, 1989: 246; Türkoğlu, 1995: 66; Yücel, 1977: 62).

D. SONUÇ

Araştırma konusu 30 adet masa saatini içermektedir. Erol Ata'nın kişisel gayretleri, birikimleri ve deneyimleri sonucu oluşan saat Odası incelenmeye ve görülmeye değer bir nitelik taşımaktadır. Birbirinden farklı özellikte, döneminin izlerini taşıyan, tarih, kültür ve sanat kokan çalışmaların sergilendiği bir oda değil, aslında bir odadan çok daha fazla anlam ifade eden, anıları ve zamanı biriktiren muhteşem bir zaman odasıdır aslında. Burada sergilenen saatler gerek tarihi ve çağdaş saatçilik anlayışının bir yansımasını gösteren, çoğunlukla Fransa, İngiltere ve İtalya gibi ülkelere ait masa saati örneklerini barındırmaktadır.

Bu çalışma boyunca yapılan incelemelerle çoğunlukla tarihî masa saatlerinin ilk köken yerleri olması açısından Fransız ve İngiliz masa saatlerinin birbirinden seçkin örnekleri baz alınarak masa saatlerinin özellikleri anlatılmıştır. Süsleme özellikleri, kompozisyon şemaları, tipleri ve daha

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

birçok yöneliş itibarıyla yer alan durumları hakkında bilgiler vererek bütün bu bilgiler açısından öne çıkan oluşumları üzerinde durulmaktadır.

Masa saatlerinin gerek bitkisel, gerekse nesnel, gerekse figüratif süsleme öğeleri olarak da yansıtılmış oldukları düzenlemeler ele alındığında Fransız masa saatlerinin diğer ülkelere ait saatlerden daha baskın oldukları anlaşılmaktadır. Genel olarak saatler üzerinde karşımıza çıkan süsleme ağırlığı bitkisel ve figüratif konulu motiflerdir. Çoğunlukla Fransız ağırlıklı olan bütün masa saatlerinde döneme vurgu yaparcasına dönemin kişilerine ait figüratif süslemeler kendisini göstermiştir. Bunun yanında stilize edilmiş barok ve rokoko etkili akantus yapraklarıyla çeşitli kır çiçekleri, kıvrık dallar işlenen bezemelerde kendisini göstermiş olmaktadır. Tabii bu süslemenin yanında kasımpatı, gül, palmet gibi bitkisel süsleme öğeleri de sıklıkla yer alarak bütün bu süsleme özellikleriyle göz önüne gelmiş olmaktadır. Masa saatlerinin özgün yaklaşım biçimlerini ifade etmesi açısından son derece önemlidir. Erol Ata'nın koleksiyonunda bulunan masa saatlerinde figürlü bezeme olarak genç kız çocuğuna, giyinik ve erotik kadın motiflerine, genç ve orta yaşlı erkek tasvirlerine, kanatlı Eros ve eros yüzüne yer verilmiş örnekler konu olarak işlenmiştir.

Sonuç olarak Erol Ata koleksiyonunda bulunan, inceleme konumuz olan 30 masa saatinden 29 tanesi çalışır vaziyettedir. 1 tanesi (No-27) bozuktur. Saatlerin hepsi ahşap, mermer, metal ve cam malzemeden imal edilmiştir. Saatlerin çoğunluğu metal kasalı, bir kısmı ahşap kaideli veya gövdeli, bir kısmı mermer, bir kısmı da kasasızdır. Kasasız veya kılıfsız saatlerin üzerleri cam fanusla kapatılmıştır. Oyma, boyama, döküm, kazıma, gibi süsleme teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Örneklerin hiçbirinde tarih bulunmamaktadır. Tarihi bulunmayan saatler 19.yüzyılın ilk çeyreği ile 20.yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilebilir. Saatlerden biri pilli, diğerleri kurmalı düzeneğe sahiptir. Masa saatlerinin ahşap kasaları ve kadranları üzerinde yer alan bezemelerde en çok kahverengi, yeşil, beyaz, kırmızı rengi kullanılmasının yanında, mor, sarı ve siyah rengi de kullanmayı tercih etmişlerdir.

Saatler üzerindeki süslemeler ön yüzünde ve alt bölümde yer almaktadır. 10 adet masa saatinin kadran kısmında yazıya rastlanılmıştır. Bazı yazıların bazıları aşındığından okunamamakta veya kısmen okunmaktadır. No-9'da Tapis Rouge, Paris; No-10'da Mantel by Angoria Clock Co, Newyork, USA; No-12'de Zenith, Swiss; No-14'te Seth Thomas, S F; No-15'te Made in...; No-18'de Le Coultre; No-23'te Lisheng, Quartz; No-24'te Paris, RueCharlote; No-28'de Fuji, 8 days; No-27'de Made in Germany, Scholz gibi yazılar saatin kadranında göze çarpmaktadır.

Bazı saatler üzerinde de süsleme bulunmamaktadır. Bezemeli örneklerin ele alınışında itinalı işçiliğin yanında, motiflerin birbirleriyle uyumlu işleniş döneminde uygun bezeme programının oluşu dikkat çeken unsurlardan biridir. Bitkisel bezemelerde motiflerin bir kısmı natüralist, bir kısmı da antinatüralist olarak saatler üzerinde yer almıştır. Bu süslemeler yapıldıkları dönemin simetrik, asimetric, stilize edilmiş göz alıcı özelliklerini göstermektedir. Kalıptan kalıba girer şekilde verilen akantuslar, rengarenk kır çiçek demetleri ve yaprak motifleri, kıvrılarak giden dallar, stilize edilmiş çiçekler ve motifler kendine has hususiyetler barındırmakta, mermer, ahşap ve metal malzeme üzerinde birbirleriyle uyumlu şekilde kaynaşarak izleyiciye saatlerin tiktak vuruşlarının zarif sesleri altında bir görsellik ve kültürel birikim zenginliği sunmaktadır.

Saatler ahşap, metal, porselen, cam ve mermer benzeri malzemelerden yapılmıştır. Mekanik aksamları ve dış çerçeveleri metalden yapılmış olan saatlerin hepsi buldukları kasaların içine düzgün bir şekilde oturtulmuştur. Oyma, boyama, döküm, kazıma, lehim gibi süsleme ve yapım

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Saatler üzerindeki süslemelerin hepsi metalden yapılmış olup saatin üst bölümünde, gövde üzerinde ve alt bölümde yer almaktadır. Katalogda yer alan masa saatleri çoğunlukla Fransız yapımıdır. Bununla birlikte ayrıca 20. yüzyıla tarihlenen İngiliz masa saatleri de birkaç adet örneğiyle sayılması gereken masa saatlerinden birisini oluşturmaktadır. 7 adet İngiliz yapımı masa saati olup bu masa saatleri hem 19 hem de 20.yüzyıla örneklerini oluşturmaktadır. Süslemelerin genel olarak natüremort, geometrik, nesneli ve figürlü süsleme grupları ile karışık veya bir arada işlendiği görülmektedir. Saatlerde; akantus, kıvrık dal gibi motifler karşımıza yoğun olarak çıkmaktadır. Akantuslar stilize edilmiş bir biçimde dönemin süsleme programına uygun olarak C ve S kıvrımı yaparak verilmişlerdir. Erol Ata'nın koleksiyonundaki masa saatleri üzerinde en çok karşımıza çıkan motifler akantus, kıvrık dal, kır çiçeği, menekşe, rozet çiçeği ve yaprak motifinin olduğu anlaşılmakta, geometrik motifler içerisinde yumurta motifinin daha çok ele alındığı görülmektedir. Nesneli motifler içerisinde ise, en fazla inci taneleri ve dizileri, işlenmiştir. Gerek Erol Ata'nın bilgisine dayanarak, gerekse saatler üzerindeki bezemelerden yola çıkarak, konuyla ilgili çeşitli yayınları incelendiğinde tarihi bilinmeyen masa saatlerinin hepsinin 19. yüzyılın başı ile 20. yüzyılın ilk yarısı arasındaki bir zaman dilimi içerisinde yapılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA:

- ACAR, Şinasi (2009). Rubu Tahtalarının Tarihçesi, *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, ss.83-90.
- ACUN, Hakkı (1994). *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kül.Mer.Yay. 85, Ankara.
- ACUN, Hakkı (2011). Saat Kuleleri ve Önemi, *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı*, Karabük Valiliği, Safranbolu, ss.5-15.
- AKGÜR, Necati (1994). Türk-İslam Bilim Tarihi, Saatler, *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, 89, ss.158-205.
- ARIK, Rüçhan (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ARSEVEN, Celal E.Arseven (1994). Saat maddesi, *Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1733.
- AVCI, Cavit (1977). "Türk Sanatında Aynalı Yazılar ", *Kültür ve Sanat*, İstanbul, Sayı:5, ss.20-33.
- BARIŞTA, H.Örcün (2003). Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri, *Türkler Ansiklopedisi*, c.12, Yeni Türkiye, Ankara, ss.242-346.
- BARIŞTA, H.Örcün (2011). İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri, *Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Keşifler ve Sanat, Prof.Dr.Günsel Renda'ya Armağan*, H.Ü.Ed.Fak.San.Tar.Böl. Ankara, ss.77-82.
- BAYRAKTAR, M. (1985). *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, T. Diyanet Vakfı Yay. Ankara.
- BEDİ ÜZ-ZAMAN EBÛ'L- İZ İSMAİL bin ar- RAZZAZ EL CEZERİ (1990). *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap*, Kül.Bak.Yay.1207, Tıpkı basım, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2004). *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Ün.v.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2010). "Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler", *Vakıflar Dergisi*, (34), ss.61-98.
- BİÇİCİ, H. Kamil (2012). "Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- ve İzmir TCDD Müzesi'ndeki Duvar Saatleri Örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53 (2), ss.147-186.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2013a). Muğla Ortakent'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları-II, *JASSS, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 6 (2), Lorient/Fransa, February, ss.1373-1436.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2013b). “Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sos.Bil.Der.*, 30, Aralık, Isparta, ss.155-176.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2014). “ANKARA VAKIF ESERLERİ MÜZESİNDE SERGİLENEN CAMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9 (10), Fall 2014, Ankara, ss.115-147.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2015), “Üsküdar Camileri Duvar Saatlerinden Örnekler”, *8. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ KONGRESİ*, 2, Ankara, ss.873-916,
- BİÇİCİ, H.Kamil (2016a), “ÖDEMİŞ YILDIZ KENT ARŞİVİ MÜZESİNDE BULUNAN ŞÖMİNE VE MASA SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ ÜZERİNE”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, İzmir, Şubat 2016, ss.1-16.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2016b), “Tire Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi”, *Tire Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Tire Bel.Kül.Yay., İstanbul, ss.155-182.
- BİR, Atilla- M. Kaçar (2008). “Saat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, s.324.
- ÇAKMUT, Feza (2005). Topkapı Sarayı Saatleri, *Saat Dünyası Dergisi*, İstanbul Saatçiler Odası Yay., 3, Nisan-Mayıs, ss.40-41.
- ÇAM, Nusret (1990). *Osmanlı Güneş Saatleri*, Ankara:Kül.Bak.Yay.1243.
- ÇETİN, Ö.Hakan (2011),” 17. yüzyıla Ait Bazı Osmanlı Tasvirlerinin Günümüze Ulaşmış Taşınabilir Kültür Varlıkları İle Bağlantıları”, *EKEV Akademi Dergisi*, S.48, Ankara, ss.421-441.
- ÇETİN, Ö.Hakan (2016), “Onyedinci Yüzyıla Ait Kıyafet Albümlerinde Osmanlı Erkek Giyim-Kuşamı”, *JASSS*, S.53, ss.259-264.
- ÇETİN, Ö.Hakan (2017), “Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesinde Bulunan Kadın Takılarının Değerlendirilmesi”, *İzmir Araştırmaları Der.*, S.5, İzmir, ss.115-130.
- DİZER, Muammer (1986). İslamda ve Osmanlılarda Saat, *Bilim Birlik Başarı*, 44, ss.13-14.
- EGEMEN, Affan (1993). *İstanbul ÇeşmeVeSebilleri*, Arıtan, İstanbul.
- EROĞLU, Yelda (2009). Saatin Yolculuğu”, *Raillife*, TCDD Yay. 40, Nisan, ss.46-50.
- GÜRBÜZ, Şule (2009). “Osmanlı Saatçileri”, *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.105-114.
- GÜRBÜZ, Şule (2011). *Saat Kitabı*, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay. İstanbul.
- KURZ, O. (1975). *European Clocksand Watches in theNeareast*, London.
- KURZ, Otto (Çev.Ali Özdamar) (2005). *Sultan İçin Bir Saat, Yakındoğu'da Avrupa Saat ve Saatçileri*, Kitap Yay. İstanbul.
- KÜÇÜKOĞLU, Hülya (1998). *Minyatürden Kavramsala Türk Sanatında Natürmort*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün.v.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- MEYER, Wolfgang (1970). *Topkapı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu*, İstanbul.
- MEYER, Wolfgang (2009). İslamiyette Güneş Saatleri, *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.27-32.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- NASR, Seyyed Hossein (1968). *Science And Civilization In Islam*, Massachusetts:Harvard University Press, Cambridge, ss.168-183.
- ÖZDEMİR, Kemal (1993). *Otoman clocks and watches*, TYT Bankası Yay. İstanbul.
- ÖZDENİZ, Engin (1995). *İstanbul'da Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri*, Deniz Kuvvetleri Kom. Yay. İstanbul.
- RENDA, Günsel (1977). *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, Minyatür ve Duvar Resimleri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- RUSKA, J. (1988). Saat, *MEB.İslam Ansiklopedisi*, C.10, ss.2-3.
- SALMAN, Barış (2009). *Saatin Eski Çağlardaki Teknolojisi: Güneş ve Su Saatleri, Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.17-26.
- ŞÖLENAY, Emel-O.Aksakal (2011), "Zaman Kavramı, Avrupa Seramik Masa ve Şömine Saatleri (18.Yüzyıl Başı-19. Yüzyıl)", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7, Aralık, ss.111-122.
- TALİ, Şerife. (2013) "Kayseri Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 6 S.27 Volume: 6 Issue:27, 2013, pp. 520-545.
- TALİ, Şerife. (2014) "Giresun Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Tılsımlı Mühür", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/1 Winter, Ankara, pp.537-554.
- TEKELİ, Sevim (1966). *16'ncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin'in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar*, Adli Eseri, Ankara: Ankara Üniv.Basımevi.
- TUNÇEL, Gül (1989). *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TUZCULAR, Aysel (1977). Türk İskelet Saatleri, *Kültür ve Sanat Dergisi*, 5, Ocak, ss.72-77.
- TUZCULAR, Aysel (1984). 19. Yüzyıl Cep ve Kolye Saat Örnekleri, *Sanat Dünyamız*, 31, ss.60-64.
- TBMM, (Tarihsiz). *Saat Müzesi Kataloğu*, Ankara: Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yay.
- TÜRKOĞLU, Sabahattin (1995). Ağaç Sanatı, *Geleneksel Türk Sanatları*, Kültür Bakanlığı Yay. ss.45-73.
- YÜCEL, Erdem (1977). Osmanlı Ağaç İşçiliği, *Kültür ve Sanat*,5, s.62.
- AKYÜZ, Aydın (2014). <http://www.turkishtradition.net/?p=449>(Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (ErisimTarihi.19.04.2014).
- GÜNYOL, Zübeyde (2012). „EskiSaatler“, İslam Forumu. <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCbeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim: 13.09.2012).
- Design forExport (2016). <http://www.designforexport.org/TR/belge/1-95/erol-ata.html>. Erişim Tarihi : 15.4.2016
- Ersa Mobilya (2016). <http://www.ersamobilya.com/tr/blog/erol-ata-nin-saat-odasi>. Erişim Tarihi : 15.4.2016

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

FOTOĞRAFLAR

Fot.1, Koleksiyoner Erol Ata ve ERSA'daki çalışma ofisi

Fot.2, Erol Ata'nın Koleksiyon Odası, ziyaretçiler

Fot.3, Koleksiyon Odasından görünüm

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.4,No-1, 19.yüzyıl, Fransız masa saati

Fot.5, No-2, 19.yüzyıl, Fransız masa saati

Fot.6,No-2,19.yüzyıl, Fransız masa saati, ayrıntı.

Fot.7,No-3,19.yüzyıl, Fransız masa saati

Fot.8,No-3,19.yüzyıl, Fransız masa saati, ayrıntı

Fot.9, No-3,19.yüzyıl, Fransız masa saati, ayrıntı

Fot.10,No-4, 19.yüzyıl ortası, İngiliz masa saati

Fot.11, No-5, 19.yüzyıl sonu, Fransız

Fot.12, No-5,19.yüzyıl sonu, Fransız

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.13, No-6,19.yüzyıl ortası, İngiliz

Fot.14, No-6,19.yüzyıl ortası, İngiliz, ayrıntı

Fot.15, No-6,19.yüzyıl ortası, İngiliz, ayrıntı

Fot.16, No-7, 19.yüzyıl ortası, Fransız

Fot.17, No-7,19.yüzyıl ortası, Fransız, ayrıntı

Fot.18, No-7,19.yüzyıl ortası, Fransız,ayrıntı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.19, No-8, 19.yüzyıl başı, Fransız

Fot.20, No-8,19.yüzyıl başı, Fransız,ayrıntı

Fot.21, No-9, 19 yüzyıl sonu, Fransız

Fot.22, No-9,19 yüzyıl sonu, Fransız

Fot.23, No-10, 20.yüzyıl başı, ABD.

Fot.24, No-11, 19.yüzyıl, Fransız.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.25,No-11,19.yüzyıl, Fransız

Fot.26,No-11,19.yüzyıl, Fransız

Fot.27,No-12, 19.yüzyıl sonu, İsviçre

Fot.28, No-13, 19.yüzyıl ortası, İngiliz.

Fot.29,No-14,20.yüzyıl başı, İngiliz.

Fot.30, No-15,19.yüzyıl sonu, Fransız.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.31, No-16, 20.yüzyıl ortası, İngiliz.

Fot.32, No-16, 20.yüzyıl ortası, İngiliz.

Fot.33, No-17, 20.yüzyıl ortası, Alman.

Fot.34, No-18, 20.yüzyıl, Le Coultre, Fransız.

Fot.35, No-19, 19.yüzyıl sonu, İngiliz.

Fot.36, No-20, 20.yüzyıl başı, İngiliz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.37, No-21, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.38, No-21, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.39, No-22, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.40, No-22, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.41, No-23, 20.yüzyıl, İtalyan

Fot.42, No-24, 19.yüzyıl sonu, Fransız.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.43, No-25, 20.yüzyıl başı, İtalyan.

Fot.44, No-26, 19.yüzyıl sonu, Fransız.

Fot.45, No-27, 19.yüzyıl sonu, Alman

Fot.46, No-28, 20.yüzyıl, Alman.

Fot.47, No-29, 20.yüzyıl ortası, Alman.

Fot.48, No-30, 1880'ler.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) KULLANIMININ İŞLETME FONKSİYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOBİLYA SEKTÖRÜNDE ARAŞTIRMA ENTERPRISE RESOURCE PLANNING (ERP) THE EFFECTS OF USAGE ON BUSINESS FUNCTIONS

Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ

Adıyaman Üniversitesi, aleblebici@adiyaman.edu.tr

Öğr. Gör. Ahmet KARAHAN

Adıyaman Üniversitesi, akarahan@adiyaman.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR

Adıyaman Üniversitesi, bdulkadir44@hotmail.com

Özet

Kurumsal kaynak planlaması işletmenin tüm bilgilerinin bir yazılım aracılığıyla tek bir çatı altında toplanmasını sağlayan sistemlerdir. İşletmelerde üretim/hizmet kapasitesinin en yüksek seviyede kullanılması için işletme fonksiyonlarının en uygun şekilde verim alınması gerekmektedir. Bu anlamda kurumsal kaynak planlaması zaman açısından işletmelere çok büyük katkılar sağlamaktadır. Kurumsal kaynak planlaması bünyesinde bulundurduğu bilgilerin etkin şekilde kullanılmasıyla birlikte işletme fonksiyonları üzerinde olumlu etkiler gösterdiği yapılan çoğu araştırmalarda görülmektedir. Bu çalışmada işletmelerde kurumsal kaynak planlamasının işletme fonksiyonları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırma için İstanbul Sultanbeyli’de faaliyet gösteren bir işletme örnek alınmıştır. İşletmede kullanılan kurumsal kaynak planlamasının işletme fonksiyonu üzerine olan etkileri istatistikî analizlerle incelenmiş ve işletme fonksiyonları için olumlu sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyon, Kurumsal, Kaynak, İşletme, Planlama

Abstract

Enterprise resource planning is a system that enables all information of an operator to be collected under a single roof through a software. In order to use the production / service capacity at the highest level in the enterprises, it is necessary to optimize the operational functions. In this sense, institutional resource planning provides great contributions to the enterprises in terms of time. Most research has shown that institutional resource planning has positive effects on business functions with effective use of the information it holds. In this study, the effects of enterprise resource planning on business functions were investigated in enterprises. For the research, a sample of a company operating in İstanbul Sultanbeyli was taken as an example. The effects of enterprise resource planning on business function on business are analyzed with statistical analysis and it is determined that there are positive results for business functions.

Keywords: Function, Enterprise, Resource, Business, Planning

Giriş

Kurumsal kaynak planlaması bilgisayarlar yardımıyla bilginin işlenmesi, dönüştürülmesi, saklanması ve ilgili birimlere iletilmesini sağlayan bilişim teknolojisi unsurlarından birisidir. Kurumsal kaynak planlamasının 2000’ li yıllardan sonra yaygınlaşmasıyla birlikte işletmelerde yer

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulmaya başlamıştır. Böylece işletmenin tüm birimleri için ayrı bir modül olarak hizmet veremeye başlamış ve tek çatı altında toplanmıştır. Böylece işletmeler rekabet noktasında kurumsal kaynak planlamasını kullanmayan işletmelere göre daha başarılı olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı işletmelerde kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin fonksiyonları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırma için İstanbul Sultanbeyli’de faaliyet gösteren bir işletme örnek olarak alınmıştır. İşletmede kullanılan kurumsal kaynak planlaması sisteminin işletme fonksiyonlarına olan etkileri istatistikî analizlerle (Frekans-ANOVA) incelenmiş ve işletme için olumlu sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan çıkan sonuçlar birim yöneticileri ve karar vericiler ile paylaşılmış olup çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur.

Kurumsal Kaynak Planlaması

Kurumsal kaynak planlanması, bütünleşik olan bir üretim biriminin birçok işletmeyle bağlantısı olan bilgisayar temelli üretim ve işlem sistemidir (Nickels, McHuh, McHugh, 1996: 282). Kurumsal kaynak planlaması kavramı için değişik açılardan bakarak farklı tanımlar yapmak mümkün olsa da en genel şekilde, bir şirkette süregelen tüm bilgi akışının uyumunu sağlayan ticari yazılım paketleri olarak tanımlanabilir (Davenport, 1998:28).

Son yıllarda batı ülkelerinde yoğun ilgi gören bilgisayarla endüstriyel yönetim teknikleri uygulamalarının içinde en yaygın olanının ve uygulamada çok başarılı sonuçlar elde edilen Kurumsal kaynak planlanması kavramı olduğu bilinmektedir. Kurumsal kaynak planlanması, üretimde darboğazların giderilmesine, dağıtım kaynaklarının daha iyi planlanmasına, müşteri hizmetlerinin iyileştirilmesine ve stokların minimum seviyede tutularak en iyi şekilde kullanılmasına imkân vermektedir. Ülkemizde Kurumsal kaynak planlanması yazılımları özellikle büyük ölçekli işletmelerde giderek yaygınlaşmakta ve birçok sektörde aranılır hale gelmektedir (Talu, 2004, s. 6).

Kurumsal kaynak planlaması sistemleri; işletme fonksiyonlarının bütünleştirilmesi yolu ile işletmenin farklı birimleri arasında bilgi akışının kolaylaşmasını sağlayan organizasyonel bir bilgi sistemidir (Laudon ve Laudon, 2002: 54). Kurumsal kaynak planlaması sistemi işletmelerin tüm iş süreçlerine bütünsel bir bakış açısı kazandıran ve bütün iş süreçleri arasında köprü oluşturan entegre edilmiş bir yazılımdır. Bu yazılım, işletmenin bütün birimlerinde kullanılan bir veri tabanından beslenen tüm birimler ile ilişkili ara yüz olarak da ifade edilebilir (Ehice ve Madsen, 2005: 543). Kurumsal kaynak planlaması sistemleri bir işletmenin tüm departmanlarındaki ayrı uygulama fonksiyonlarını tüm departmanların uyum içinde ortak olarak kullanabileceği standart bir yazılım programı içine toplayan bir araçtır (Loh ve Koh, 2004: 3434).

Kurumsal kaynak planlanmasının getirdiği yenilikle işletme içindeki işlemler oldukça hızlanmış, daha düzenli bir yapıya kavuşmuş ve istenilen anda raporlar alınarak sistemin anlık durumları tam doğrulukla belirlenmeye başlanmıştır. Bu özelliği ile kurumsal kaynak planlanması işletmelerin tam anlamıyla iş yapış yöntemlerini değiştirmeye yardımcı olması zordur. Öncelikle işletme, içinde bu yöntemlerini düzenlenmesi ve daha sonra sorunlu bölgelerin gelişimi için kurumsal kaynak planlaması sistemini kullanmaları daha doğrudur. Aksi takdirde sistemin işletme iş yapış yöntemlerine uymayan bölümlerinde iş süreçleri yavaşlayacak ve bu yavaşlama işletmeye kayıp olarak geri dönecektir. İşletmelerin organizasyonları açısından iş süreçlerinin kontrolü çok önemlidir. İş süreci, alınan girdiler, katma değerli doğru yapılan şeyler ve yaratılan çıktılar ile ilgili etkinliklerin mantıklı bir dizisidir (Harrington ve ark., 1997).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İşletmenin Fonksiyonları

İşletmeler çeşitli bölümlerden oluşur ve bunlar belirli işlevleri yerine getirmektedir. Üretim/Hizmet işlemlerinin en doğru biçimde yerine getirilmesi için işletmeler belirli departmanlara ayrılmış olup bunlar çeşitli fonksiyonları yerine getirirler. İşletmeler amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli eylemlerde bulunurlar ve bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde her işletme için ortak bazı temel fonksiyonlar bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar; tedarik ve lojistik, üretim, pazarlama, insan kaynakları ve muhasebe ve finansman fonksiyonları olarak sınıflandırılabilir (Bodnar ve Hopwood,1995, 257).

Tedarik ve lojistik fonksiyonu için tedarik fonksiyonu kavramı üretim faktörleri piyasasında pazar araştırmasından başlayıp, satın alma sonrasına, siparişten, yükleme ve boşaltmaya uzanan bir dizi faaliyeti içeren geniş bir kavramdır (Kırçova 2006:13). Lojistik fonksiyonu ise; müşteri gereksinimlerini karşılamak üzere, üretim noktası ve tüketim noktaları arasındaki mal, hizmet ve ilgili bilgilerin ileri ve geri yönündeki akışları ile depolanmalarının etkin ve verimli şekilde kullanılmasıdır (Çakırlar, 2009:11). Üretim fonksiyonu; üretim kaynaklarının kullanım ve tahsisini düzenleyen bir yoldur. Üretim planlama kararları işgücü seviyesi, üretim kararlarının sıralanması ve işlerin yüklenmesi gibi kararları içerir (Graves, 1999: s.1). Pazarlama fonksiyonu; bir ürünün, hizmetin satışını geliştirmek amacıyla tanıtmayı, paketlemeyi, satış elemanlarının yetişmesini, piyasa gereksinimlerini belirlemeyi ve karşılamayı içeren etkinliklerin bütünü olarak tanımlanır (Bulut, 2012:3). İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonu; bir işletmede işgörenlerin beceri ve yeteneklerini geliştirmek, daha verimli çalışmalarını sağlamak, yararlı elemanları işletmede tutmak üzere tasarlanmış sistemdir (Acquaah, 2004:119). Muhasebe-Finansman fonksiyonunda yer alan muhasebe fonksiyonu kavramı; sermayeyi, borcu, alacağı, ciroyu, maliyeti, yatırımları, kârı, zararı bilimsel esaslara göre ölçmekte, zamanlamakta ve kendi özel teknikleriyle kayda geçirmekte ve sonra da bunları faydalı anlaşır bir şekilde sunmaktadır (Ömürbek, 2003:121). Finans fonksiyonu ise muhasebe kayıtlarını tutmak, belirli dönem sonlarında finansal raporları hazırlamak ve firmanın gereksinim duyduğu fonları sağlamaya yarar (Konca, 2006:52).

Araştırmanın Konusu ve Amacı

İşletmelerin zamanı en verimli şekilde kullanması gerekmektedir. Zamanın verimli kullanımı işletmelerin maliyetini' de etkilemektedir. Günümüzde zaman kavramı küreselleşmeye bağlı olarak daha' da önem kazanmıştır. Bilişim teknolojisi araçları da zamanı etkin kullanmada en önde gelene araçlardandır. Bilişim teknolojisi unsurlarından olan kurumsal kaynak planlaması yazılımları ise işletmedeki tüm birimler üzerinde etki göstermektedir. Kurumsal kaynak planlaması yazılımlarının işletmelerin temel fonksiyonları olan muhasebe-finansman, insan kaynakları, üretim, pazarlama ve tedarik-lojistik fonksiyonları üzerinde olumlu etkileri olduğu çoğu kaynaklarda belirtilmiştir. Bu araştırma, kurumsal kaynak planlaması yazılımını kullanan İstanbul'da faaliyet göstermekte olan yüksek kapasite ile çalışan bir işletmede yapılmıştır. Araştırmada kurumsal kaynak planlaması yazılımının işletmenin çeşitli birimlerindeki memnuniyet durumu incelenmiştir.

Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul'da faaliyet gösteren mobilya işletmeleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise kurumsal kaynak planlaması yazılımını kullanan ve yeni bir yazılımı bir senedir kullanan bir mobilya işletmesidir. Anket ise tek işletmede uygulanmış olup burada çalışan yönetici konumundaki müdür, şef, ustabaşı gibi birim sorumlusu olan kişiler ankete katılmıştır. Araştırmanın

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

veri toplama tekniği anket olup; anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet, eğitim durumu, işletme ile ilgili bilgileri içeren sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmeye olan etkileri, üçüncü bölümde ise kurumsal kaynak planlamasının işletmenin beş temel fonksiyonu üzerine olan etkilerini ölçmek amacıyla Likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular bulunmaktadır. İşletmede 71 cevaplayıcı üzerinde değerlendirme yapılmıştır. 2 anket ise eksik doldurma veya bazı hatalardan dolayı araştırmadan çıkarılmıştır. Araştırmanın sonuçları diğer şehirler ve mobilya sektörü içinde aynı sonuçları vereceği birebir değilse de hemen hemen yakın olacağı düşünülmektedir. Veriler kolayda örneklem yöntemi ile katılımcılarla yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Anket gönüllülük esasına dayanarak evreni temsil eden toplam 71 katılımcıya doldurulmak üzere verilmiştir. 69 anket üzerinde değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Analiz Yöntemi

Anketlerden elde edilen veriler, öncelikle SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) programına girilmiş olup, bu program ve Office Excel 2013 aracılığıyla tablolar oluşturulmuştur. İstatistikî değerlendirmelerde; öncelikle veri toplama aracının güvenilir olup olmadığını saptayabilmek için güvenilirlik analizi yapılarak, analiz sonucunda Cronbach Alpha 74.8 değeri olarak belirlenmiştir. Güven aralıklarının da 74.8 değeri oldukça güvenilir seviyede bir değer olduğu görülmektedir. İlgili değişkenlere ilişkin olarak frekans dağılımları oluşturulmuş; işletmedeki kurumsal kaynak planlaması kullanımı ile ilgili hipotezlerin testine yönelik ANOVA analizi yapılmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri, Bulguları ve Değerlendirme

Araştırma ile ilgili olarak frekans dağılımları ve hipotezler ise şu şekildedir. Araştırmada kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmeye olan faydalarının frekans dağılımları Tablo1' deki gibidir.

Tablo 1: Kurumsal Kaynak Planlamasının İşletmeye Olan Etkileri

Kurumsal Kaynak Planlaması Sisteminin Faydaları	Kesinlikle Katılıyor		Katılıyor		Fikrim yok		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Başarılı yönetsel karar alınmasını sağlar	47	68	20	29	2	3	0	0	0	0
Sistem Entegreli çalışarak tasarruf sağlar	38	55	25	36	6	9	0	0	0	0
Etkin yönetim sağlar	51	74	15	22	3	4	0	0	0	0
Hataların azalmasını sağlar	55	80	12	17	2	3	0	0	0	0
İyi bir bilgi güvenliği sağlar	54	78	14	20	1	2	0	0	0	0

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İyi bir iletişim sağlar	59	86	9	13	1	1	0	0	0	0
İyi hizmet yapılmasını sağlar	44	64	21	30	4	6	0	0	0	0
Sistem üzerinde başarılı denetim sağlar	46	67	17	25	6	8	0	0	0	0
Rekabet avantajı sağlar	35	51	29	42	5	7	0	0	0	0
Yüksek ürün kalitesi sağlar	43	62	25	36	1	2	0	0	0	0

Tablo 1 incelendiğinde tüm maddelerin işletmeye faydalarının olduğu kendini göstermektedir. Kurumsal kaynak planlamasının işletmeye olan faydalarındaki tüm maddeler incelendiğinde Likert ölçeğindeki “kesinlikle katılıyorum” cevabı en yüksek oran olarak tüm maddelerde kendini açık bir şekilde göstermektedir. “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” cevabı ise oransız olarak en düşük cevabı aldığı ise tablo 1’ de görülmektedir. Cevaplara genel olarak bakıldığında ise kurumsal kaynak planlamasının işletmeye fayda sağladığı kendini bariz bir şekilde göstermektedir.

Belirli bir değişkenle ilgili olarak oluşturulan gruplar ikiden fazla olduğunda, gruplar arasında bir farklılık bulunup/bulunmadığını inceleyebilmek için One-Way ANOVA testini kullanmak uygundur. Araştırma ile ilgili olarak hipotezler şu şekildedir.

H₁: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Tedarik ve Lojistik fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₂: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₃: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Muhasebe ve Finansman fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₄: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Pazarlama fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₅: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Üretim fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

Tablo 2: Hipotezlerin Ret ve Kabul Durumları

Hipotezler	İstatistiksel p Değeri p<0.05 Kabul p>0.05 Ret	Kabul ve Ret Durumu
H₁: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Tedarik ve Lojistik fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.058	Kabul
H₂: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.027	Kabul

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

H₃: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Muhasebe ve Finansman fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.049	Kabul
H₄: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Pazarlama fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.094	Kabul
H₅: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Üretim fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.061	Kabul

Toplamda 5 tane hipotez bulunmaktadır. Tablo 2' de görüldüğü üzere hipotezlerinin tamamının kabul edildiği görülmektedir. Buda işletmede kurumsal kaynak planlaması sistemlerine işletmenin gereken değeri verdiğini ve bununda işletmeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Sonuç ve Önerileri

Bilgi teknolojilerindeki yönetim sistemleri, günümüz küresel Dünyasının' da işletmelerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bilişim teknolojileri işletmelerde fayda açısından baş döndürücü gelişmelere neden olmuştur. Bunlardan biriside kurumsal kaynak planlaması sistemleridir. Kurumsal kaynak planlaması sistemleri işletmedeki muhasebe, finansman, üretim, tedarik, lojistik, insan kaynakları yönetimi ve pazarlama gibi tüm işletme fonksiyonlarını tek bir yazılım çatısı altında toplamaktadır. Böylece tüm işletme birimlerinin ihtiyaç duyduğu bilgiler standartlaşmakta, birimler arasındaki veri ve bilgi farklılıkları ortadan kalkmakta ve ortak bir bilgi havuzunda toplanmaktadır. Böylece bilgiye daha net, etkin ve güvenilir bir şekilde ulaşılabilmesini sağlayıp birim sorumlusu ya da karar vericilere ciddi kolaylıklar sağlamaktadır.

Bu araştırmada kurumsal kaynak planlaması sistemlerinin işletmenin fonksiyonları olan muhasebe, finansman, üretim, tedarik, lojistik, insan kaynakları yönetimi ve pazarlamanın işletmelere sağlayabileceği faydalar araştırılmıştır. Kurumsal kaynak planlamasının işletmenin her bir fonksiyonunun üzerinde etkisinin olup olmadığını kontrol etmek için hipotezler kurulmuştur. Kurulan tüm hipotezler yapılan analizler sonucu kabul görmüştür. Analizler sonucu elde edilen bu bulgular kurumsal kaynak planlamasının işletmenin fonksiyonları olan üretim, pazarlama, tedarik-lojistik, muhasebe-finance, insan kaynakları yönetimi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. İşletmenin beş temeli olan bu fonksiyonlar işletmenin ayakta kalabilmesi ve kaliteli ürün sunarak rekabet de öne çıkması için hepsi birbirinden önemli birbirine geçmiş halkadırlar. Bu fonksiyonların içinde yer alan diğer alt fonksiyonlar ise kendi içinde farklılık göstererek temel fonksiyonlardan birisini oluşturmaktadır. Bu anlamda kurumsal kaynak planlamasının faydalarının daha ön plana çıkarılması için çalışmaların devam etmesi uygun olacaktır.

Kaynaklar

Acquaah, M. (2004). Human Factor Theory, Organizational Citizenship Behaviors and Human Resources Management Practices: An Integration of theoretical construct and suggestions for measuring the human factor. Review of Human Factor Studies Special Edition, 10(1), 118-151.

Bodnar, George H. ve Hopwood, William S. (1995). Accounting Information Systems. New Jersey: Prentice Hall.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bulut, A. (2012). Pazarlama İletişiminde Yeni Yaklaşımlar Kapsamında Sosyal Medya Uygulamaları ve Etkili Kampanya Örnekleri, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Sanatları Bölümü, İstanbul.

Çakırlar, H., (2009). İşletmelerin Lojistik faaliyetlerinde Dış Kaynak Kullanımı Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerinde Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.

Davenport, T.H. (1998) "How Organization Manage What They Know" Harvard Business Review, London.

Ehie, I.C. ve Madsen, M. (2005). Identifying Critical Issues in Enterprise Resource Planning (ERP) Implementation. Computers in Industry, 56 (2005), 545–557.

Graves, C. Stephen, (1999). "Manufacturing Planning And Control," Massachusetts Institute of Technology

Harrington, H.J., Essing, E.K.C., ve Van Nimwegen, H., (1997). "Business process improvement workbook: documentation, analysis, design and management of business process improvement", Mc Graw-Hill, New York.

Kırçova İ., (2006). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Elektronik Tedarik Sistemleri ve Avantajları, İstanbul.

Konca, M. (2006). Sivil Toplum Kuruluşları İçin Muhasebe Finansman Vergi Uygulamalarına Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 147 STK Çalışmaları - Eğitim Kitapları, 1. Baskı İstanbul, Ekim.

Laudon K.C. ve Laudon J.L. (2002). Management Information Systems: Managing The Digital Firm (7. Baskı). New Jersey: Prentice Hall.

Loh, T. C. ve Koh, S. C. L. (2004). Critical Elements For A Successful Enterprise Resource Planning Implementation in Small- And Medium- Sized Enterprises. International Journal of Production Research, 42 (17), 3433- 3455.

Ömürbek, V., (2003). Kurumsal Kaynak Planlamasının'da Muhasebe Bilgi Sisteminin Rolü : Gıda Sektöründe Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Talu, Ş. (2004), "İşletme Yönetiminde Yeni Eğilimler Dizisi", İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

William G.Nickels, James M. McHuh, Susan M. McHugh, (1996).Understand Business, 4 th, IRWIN, Chicago.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN “HUN, GÖK TÜRK VE UYGUR” ÖRNEĞİ

WOMEN IN OLD TURKISH SOCIETY "HUN, GOK TURK AND UIGHUR" EXAMPLE

Lisans Öğrencisi, Oğulcan Mert KEMALOĞLU

Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, oqulcan28.omk@gmail.com

ÖZET

Toplumların uygarlık seviyesinin belirlenmesinde kadının konumu önemli bir yer tutmaktadır. İkel hayattan günümüze kadar kadına verilen değer ölçütü, söz konusu dönemde insan haklarına bakışı da yansıtmaktadır. Erkek egemenliğinin üstün olduğu; kız çocuklarının hiçbir öneminin olmadığı hatta kimi toplumlarda ölüme dahi mahkûm edildiği bir dönem cinsiyet ayrımcılığının ulaştığı boyutu göstermesi bakımından kayda değerdir. Cinsiyet ikileminin yaşandığı işte bu dönemlerde Türklerde kadına verilen değer ve kadının statüsünü görmemiz Türklerin -çağdaşı olan diğer toplumlara kıyasla- medeni çizgisini belirleyici bir ölçü olacaktır.

Bu makalede, tarihî süreç içerisinde eski Türklerde kadının toplumdaki yeri ve kadına verilen değer ele alınacak ayrıca “Türklerde Kadının Rolü Nedir? Türk Toplumunda Kadın Hangi Kimliğe Bürünmüştür?” gibi sorulara cevaplar aranacak ve bütün olgular tarihî açıdan değerlendirilecektir.

İlk olarak “Türklerde Kadın” konusunda genel bir değerlendirmenin ardından ana temamız olan “Eski Türk Toplumunda Kadının Konumu” çerçevesinde Hun, Gök Türk ve Uygurlar Devletleri dönemindeki kadın ele alınacaktır. Bu bağlamda konunun daha iyi irdelenmesi bakımından karşılaştırmalı metod uygulamasıyla Türk kadını çağdaşlarıyla kıyaslama fırsatı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Eski Türkler, Orta Asya, Kadın.

ABSTRACT

The position of the women play an important role in determination of the level of the civilisation of the society. The most primitive societies to survive to the present value given to women, it also reflects the view of the human rights community. In civilizations where the sovereignty of men is dominant, the fact that girls have no status and the murder is a grave example of the extent of gender discrimination. What is the position of the woman in Turks during these periods will be a determining measure of the Turks' history in the history of civilization.

In this article, we will try to evaluate the events from the historical point of view by taking into account the answers of the questions of ancient Turks, the place of woman in society, the value given to woman and the woman in Turks.

After giving general information about "Women in Turks", detailed information about women in Hun, Gök Turk and Uighurs States periods will be given under the heading "The Position of Women in the Old Turkish Society", which is the main position and the comparative method is followed and the position of the Turkish women is compared with their contemporaries will be depicted.

Key Words: Turks, Old Turks, Central Asia, Women.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GİRİŞ

“Türkler ülkelere, kadınları da onlara hükmeder. Çok kadınlık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişler.”

Seyyah, Salomon Schweigger

Bugün dünün devamıdır. Yarının da bugünün devamı olacağı gibi... Bugün yaşadığımız dünya ülkelerindeki kadının yerini, sonra da Türk kadının yerini belirleyebilecek ve onun sosyal hayatımız üzerindeki etkinliklerini değerlendirebilmek için gerilere, ulaşabildiğimiz kadar eskilere bakmakta çok yarar vardır. Böylece geleceğe giden yolu doğru çizme imkânı bulabiliriz.

Kadın, yaşayan bir toplumun, milletin temel öğelerinden birisidir. Kadın, erkeği ve çocuklarıyla beraber, toplumun içinde binlerce yıl geriden gelen bir yaşamın tarihini taşır. Geleceği de o tesis eder.

Türk kadını da geçmiş yüzyıllardan, yaşadığımız çağa kadar Türk toplumu için bu görevleri başarıyla eda etmiş ve etmektedir.

Tarihî süreç içerisinde kadınlar birtakım hak ve vaziyetlere sahip olmuştur. Dini inanış, sosyo-kültürel yapı, siyasi hayat, gelenek ve görenekler bakımından toplumlar farklı nitelikler taşıdığından dolayı kadınların sahip olduğu hak ve vaziyetler her toplumda farklılık arz etmektedir. Bazılarında kadınlar insan statüsüne alınmayıp hak ve hürriyetlere sahip olmazken bazılarında ise en az erkekler kadar, hatta bazen onlardan da fazla hak ve hürriyete sahip olmuştur.

Konumuz, tarihî süreç içerisinde Türklerin ve Türklerin temas kurduğu bazı toplumların kadına bakışı, toplumdaki yeri ve rolünün incelenmesidir. Ağırlıklı olarak erken dönem Türk tarihi üzerinde durulacak ve Uygurların yıkılışına kadarki süreçte Türk kadınının çeşitli yönlerden durumu ele alınacak ve çağdaşlarıyla kıyaslayarak Türk kadınının konumu irdelenecektir.

Türkler... Esir düştü, savaştı, barıştılar... Uzak Asya'dan Akdeniz'e uçsuz bucaksız bir coğrafyaya yayıldılar. Devletler kurdular, devletler yıktılar. Çin'e aman vermediler. Birçok farklı isimle anıldılar, farklı dinlere inandılar. Çok büyük bir medeniyet yarattılar. Başka medeniyetlerin yükselmesine katkıda bulundular. Hepsi de masmavi Gökyüzünün (Gök Tanrı'nın) altında buluştular.

İşte Türklerin bu muazzam tarihleri içerisinde “kadın” Türk toplumlarında son derece mühim bir yer teşkil etmekte idi. İlk Türk devleti Hunlardan itibaren günümüze dek kurulmuş Türk devletleri ve topluluklarında kadının toplum içerisinde yeri ve önemi azımsanmayacak kadar fazladır. Hal böyle olunca, binlerce yıllık geniş Türk tarihi içerisinde “Türklerde Kadın” konusu çok geniş kapsamda çalışma gerektiren bir alan olmakta ve anlaşılması da güç olmaktadır.

Erken dönem Türk tarihini bilmeden; kadının sosyal, siyasi, vb. alanlardaki konumunu anlamadan günümüz kadınının yeri ve önemini anlamak imkânsız olacağı kanaatindeyiz. Söz konusu dönemi daha iyi analiz etme düşüncesiyle çalışmamızda İslam öncesine de değinmek gerekliliği doğmuştur.

Türklerin Temasta Buldukları Topumlarda Kadınların Durumu

a- Geleneksel Çin Toplumunda Kadın

Geleneksel Çin toplumu erkek egemenliği üzerine inşa edilmiş ataerkil bir yapıya sahip idi. Bu yapıda kadın, daima, önemsiz, hiçbir zaman hak sahibi olmayan ve sürekli dışlanan bir varlık

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmuştur⁴³⁰. Ayrıca kadın, insan sayılmaz, ona isim bile verilmezdi. Çoğu zaman kız çocuklarına isim verilmez, “bir, iki, üç” diye çağırılırdı⁴³¹. Evlenene kadarki süreçte kız çocukları adeta dört duvar içinde kapalı bir yaşama mahkûmdu ve bilinçli olaraktan kendilerine toplum içerisinde farklı bir gözle bakılması sağlanıyordu. Ataerkil Çin ailesi, kadına, ancak evlenip çocuk doğurursa belli başlı haklar veriyordu.

Eğer kadın, erkek çocuk dünyaya getirmişse, aile tarafından saygıya değer bulunuyordu. Zengin bir aileye gelin gitmiş ve bir erkek çocuk doğuramamışsa, üstüne kuması geliyor, kocasının odalığı veya odalıklarından biri oluyordu. Ayrıca Çin toplumunda, kadının mutluken yüksek sesle kahkahalar atması ve kızginken bunu dışa vurması hoş karşılanmazdı. İster evde, ister dışarıda olsun kadınlar ve erkekler asla bir arada bulunmazdı. Dışarı çıktığında yüzünü mutlaka örtmek zorunda olan kadının, yürürken etrafına bakması istenmezdi.⁴³²

b- Hint Toplumunda Kadın

Hint anlayışında kız çocuk felaket olarak görülmekteydi. Kadın evlendikten sonra kocasından dolayı bir çocuk sahibi olamıyorlarsa kocası tarafından karısının bir başkasıyla birleşmesine müsaade edilirdi.

Sati adı verilen geleneğin getirmiş olduğu yükümlülükle birlikte “kadın, kocasının ölümünün ardından yakılarak öldürülürdü”⁴³³. Ayrıca Hint geleneğinde kadın zayıf karakter ve fena ahlaka sahip olduğu için “Manu Kanunu”⁴³⁴, onu çocukluğunda babası, gençliğinde kocası, kocasının vefatı sonrasında da oğlu veya kocasının akrabasından birine bağlanmayı mecbur etmiştir.

c- Fars Toplumunda Kadın

“...Kadın, kocasına mutlak itaate mecbur tutulmuştu. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi normaldi. Kan bağlılığının nikâha mani olmaması sebebiyle, Sasani devletinde bir İranlı, kendi kızıyla veya kız kardeşiyle evlenebilir ve hatta bu teşvik edilirdi. Fars edebi metinlerinde, kadına ahlaki olarak iyi bir şekilde yaklaşılmadığını, kadınların da ahlaki bir çöküntü içinde olduklarını görmektedir⁴³⁵.”

d- Moğol Toplumunda Kadın

Aile, anaerkil bir özellik göstermekteydi. Dıştan evlenme vardı. Evlenmede kızın rızasına ihtiyaç duyulmazdı. Çok evlilik muteber olup dul kalan kadınların yeniden evlenmeleri yasaktı.

e- İslam Öncesi Araplarda Kadın

Bilindiği üzere İslam öncesi Araplarda kadının hiçbir hakkı yoktu. Hiçbir şekilde hak iddia edemez ve hatta kadınların toplum içerisinde var oluşları bile utanç verici olarak kabul görmekteydi. Erkeklerin kadınlara karşı mutlak hâkimiyeti söz konusu idi. Çöl yaşantısında onca zorluklara

⁴³⁰ Sedef Kapanoğlu, *Çin’de Kadın İmgesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.14.

⁴³¹ Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, Volume 5, Issue 5, p. 129-148, October 2012.

⁴³² Kapanoğlu, *a.g.m.*, s.15-18.

⁴³³ Sati Geleneği için bkz; <http://www.forumgercek.com/showthread.php?t=82762>.

⁴³⁴ Manu Kanunu için bkz: Emine Ersöz; *Manu Kanunnamesine Göre Hinduizm*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.

⁴³⁵ Gündüz, *a.g.m.*, s.134.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

rağmen Arap kadını savaşlarda ordusunun ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçınmamış, gündelik hayatta ev işleriyle uğraşmış, kocasına adeta bir köle gibi hizmetkârlık yapmış ve tüm bunlara rağmen toplumda hiçbir önemli mevkiye sahip olamamıştı.

Nihayet, Araplarda kadının toplum içerisinde önem kazanması İslam dininin gelmesinden sonra olmuştur ve bu sayede Arap toplumunda kadınlar az da olsa nefes almaya başlamışlardır.

f- Roma Toplumunda Kadın

İlk kuruluş yıllarında, kadınlar, diğer bazı toplumlarda olduğu gibi erkeklerin himayesi altında yaşamlarını sürdürmek zorunda idiler. Kadınların eş seçme gibi bir hakkı yoktu. Eşleri babaları seçer, kadınlarda bunu kabul etmek zorundaydılar. Eğer kadın sakat çocuk ya da kız çocuk doğurursa kocalarının onları öldürme yetkisi vardı⁴³⁶.

Toplumlara göre kadının konumunu çeşitli öneklerle çoğaltabiliriz. Ancak çalışmamızın dışına çıkmamak adına daha fazla detaya girilmemesi kanaatindeyiz.

TÜRKLERDE KADIN

Bilindiği üzere, Türk tarihi boyunca kadın, diğer çağdaş toplumlardaki gibi tabu olmadığı için erkeğin her türlü faaliyetlerine iştirak eder, toplumda önemli bir yer teşkil ederdi. Türk destanlarında, efsanelerinde, hikâyelerinde, avda, savaşta, vb. sahalarda erkeklerle beraber olurdu.

Türk kadınının sosyal ve siyasi alanda üstlendiği vazifeler bakımından erkeğiyle beraber olan uyumluluğu ve mücadelesi tüm dünya kadınlarına da örnek teşkil eder. “Türklerde kadın bazen aile reisi, bazen de evinin direğidir. Ayrıca kadın sadece ev işleri ile değil; hayvanları sağma ve sütlerini hazırlama gibi vazifeleri de üstlenirlerdi.”⁴³⁷ Erkeğin vefalı arkadaşı olan kadın, her şeyden önce evlatlarının saygıdeğer anası idi.⁴³⁸

Türk ailesinde, babanın yanında annenin de söz hakkı vardı. Ailenin her türlü faaliyetinde de iş bölümü anlayışı hâkimdi. Mesela, erkek evladı yetiştirmek babanın, kız evladı yetiştirmek de annenin görevi idi. Türklerde “babasız oğul, anasız kız” bakımsız sayılırdı.

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

İlk Türk devleti Hunlardan başlamak üzere Türklerde kadının yeri, toplumlara göre farklılık göstermektedir. Ziya Gökalp bu durumu şöyle değerlendirir: “Eski kavimler arasında hiçbir kavim, Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir.”⁴³⁹

a. Büyük Hun İmparatorluğu Dönemi

Tarihte Türklerin kurduğu ilk devlet olan Asya Hun İmparatorluğu aynı zamanda Orta Asya tarih sahnesinin ilk büyük imparatorluğudur. Tarih sahnesine çıkışları kesin olarak bilinmemekle birlikte

⁴³⁶ Dürdane Camuzcuoğlu, *XIV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Türklerde Kadının Durumu*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı İslam Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1991, s. 12.

⁴³⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s.7.

⁴³⁸ Hayati Başar, *Eski Türklerde Aile*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.77.

⁴³⁹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İnkılap ve Varlık Yayınevi, İstanbul 1978, s.166.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çin kaynaklarının vermiş olduğu bilgilere göre MÖ 2225'lere kadar götürülebilir. Devletin kurucusu Teoman (T'ou-man)'dır. En güçlü dönemi ise Mo-tu⁴⁴⁰ (Mete) dönemidir.

Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmadığı ve kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiğinden kadınsız hiçbir iş yapılmazdı.

Hunlar hakkında ilk bilgilerin bulunduğu Çin kaynaklarından Şici'ye göre, T'ou-man'ın Ulu Hatun'dan doğan oğlu Mo-tu idi. Bu yüzden Mo-tu tahta çıkmaya hak kazanmıştır. Bu dönemde Mo-tu'nun akınları ile zor durumda kalan Çin İmparatorunun Mo-tu'nun hatunundan yardım talebinde bulunması, bu dönemde kadının, siyasi açıdan hakan üzerinde ne kadar etkin rol oynadığını ortaya koyan örneklerden biridir.

Ayrıca Asya Hun'larının Çinlilerle olan ilişkilerindeki belgelerde, Türk hakanının yanında Hatununda resmen yer aldığı ver her ikisinin birden devleti temsil ettiği kaydedilmiştir.

Devlet içerisinde kadının, ne denli bir konumu olduğunu gösteren kısa bir anekdot:

“T'ou-man Ch'an-yü'nün, Mo-tu adlı bir veliahtı vardı. Sonradan sevdiği bir Yen-chih'dan⁴⁴¹ oğlu olmuş ve T'ou-man, karısının da desteğiyle Mo-tu'yu uzaklaştırıp bu küçük oğlunu başa geçirmek istemişti; bu sebeple Mo-tu'yu Yüeh-chih'lara rehin olarak göndermişti. Mo-tu rehin bulunduğu sırada T'ou-man, Yüeh-chih'lara ani bir saldırı düzenlemişti. Bunun üzerine Yüeh-chih'lar Mo-tu'yu öldürmek isteyince, Mo-tu onlardan cins bir at çalıp kaçarak ülkesine geri dönmüştü. T'ou-man onu çok güçlü ve cesur bularak on bin atlının komutanlığına getirmişti. Bundan sonra, Mo-tu öten oklar yaptırarak atlılarını okçu olarak eğitmiş ve şöyle emretmişti: 'Öten okumu attığım yere ok atmayanların başı kesilecektir.' Kısa sürede askerlerine bunu öğrettikten sonra bir gün, Mo-tu ava çıktığında öten okunu Ch'an-yü'nün cins atına atınca çevresindekilerin hepsi de aynı hedefi vurmuştu. Böylece Mo-tu yanındakilere güvenebileceğine kanaat getirmiş ve babası T'ou-man ile ava çıktığında, T'ou-man'a ok atınca çevresindekilerin hepsi de onu izleyip T'ou-man'ı hedef alarak öldürmüşlerdi. Sonra, Mo-tu üvey annesini, kardeşini ve kendine itaat etmeyen ileri gelenleri öldürmüştü. Böylelikle kendini Ch'an-yü ilan ederek başa geçmişti (M.Ö.209).”⁴⁴²

Bu olaylardan da görüldüğü üzere Mo-tu'nun üvey annesi, eşi T'ou-man ile birlikte Mo-tu'yu uzaklaştırmak istemesi ve küçük oğlunu tahta geçirme girişiminde bulunma çabaları devlet içerisinde kadının ne derece söz sahibi olduğunu bizlere gösteren önemli örneklerden biridir.

Ayrıca Avrupa Hun Devleti döneminde de Hunlarda kadın aynı Asya Hunlarında olduğu gibi hak ve statülere sahip idi. Kısa bir örnek verecek olursak; Bizans elçisi Priskos'un Attila'nın eşi Arıkan Hatun hakkında yazdıklarına göre: Hun hükümdarını sarayında ziyaret eden Bizans elçisi, Arıkan Hatun'u kendi sarayında ayrıca ziyaret eder. Attila, Roma heyetini maiyetiyle birlikte kabul ederken Arıkan Hatun da Priskos'u yanında hizmetinde olan memurlar ve hizmetkârlar ile birlikte kabul etmişti. Bu merasim hatunun statüsünü gösterme anlamında önemlidir. Arıkan Hatun'a getirdiği hediyeleri sunan Priskos, ertesi gün Han'ın eşi tarafından yemeğe çağırılarak onurlandırılacaktır.

⁴⁴⁰ Bu kelime, bugüne kadar yapılmış olan araştırma ve tercümelelerde Me-te, Mao-tun veya Modun olarak okunmuştur. Çince olmayan bu kelimeyi E.H.Parker, Baghdur (Bahadır, kahraman, yiğit) olarak kabul etmiş ve bu şekilde tercüme etmiştir. Bkz; E.H.Parker, **Thousands Years of The Tartars**, s.7.

⁴⁴¹ Hun Şanyülerinin eşlerine verilen bir unvandır.

⁴⁴² Ayşe Onat, Sema Orsoy, Konularlp Erculusun, **Han Hanedanı Tarihi Hsiung-nu Monografisi**, TTK, Ankara 2015, s.5-6.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

b. Gök Türkler Dönemi

Asya Hun Devleti'nin yıkılışından sonra 16 kadar irili ufaklı devletçikler kuruldu. Bunlardan biri de Kuzey Liang Devleti'dir. Gök Türkler, Çin kaynaklarının belirttiği gibi Hunların devamı idi. Türkler, 6-9. Yüzyıllar arasında dağınık halde yaşamaktaydılar. Bunlara Orhun Abidelerinde Töles, Çin kaynaklarında ise T'ie-la denmekteydi. Tabgaç Devleti, 439'da Kuzey Liang Devletine son veriyor. Bu devlet içerisinde bulunan 500 aile Tabgaçlardan kurtuluyor ve Juan-Juan'lara sığınıyorlar. Bu aile Çin kaynaklarında A-shih-na (Asena) olarak geçmektedir. A-shih-na ailesi, Altay dağlarında demircilik faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Zamanla bu aile güçlenerek topraklarını Sarı Nehir bölgesine kadar genişletme fırsatını buluyorlar. 545'lerde Tabgaçlardan bir heyet A-shih-na ailesine geliyorlar. O zamanlarda Türklerin lideri Bumin idi.

Tabgaçların faaliyetleri Türkleri durdurmaya yetmeyecek ve netice itibariyle Türkler 552'de Juan-Juan'lara ağır bir darbe vuracaktır. Bu olaydan sonra Bumin, İl Kağan unvanını alarak devletini Ötüken merkezli kurmuştur. İlk Türk alfabesi ve edebi dilini yaratmak suretiyle Türk medeniyetine eşsiz hizmeti olan Gök Türk Kağanlığı böylece kurulmuş oluyordu.

Gök Türkler kendilerinden sonra gelen tüm Türk devletlerine yön vermiş ve neredeyse Türk boylarının bir çatı altında birleşmesini sağlamıştır. Ayrıca onlar Türk kökenli tüm devletlerin modellerini oluşturmuşlardır.⁴⁴³

İşte karşımızda böyle model bir devlet bulunmakta. Bu model devlette tabi ki kadının yeri de son derece önemli bir noktayı teşkil etmektedir.

Göktürk toplumunda kadının konumuna baktığımızda da aynı Hunlarda olduğu gibi yüksek bir değer gördükleri karşımıza çıkmaktadır.

Çin kaynaklarının bizlere vermiş olduğu bilgilere bakarak, bu dönemde Kağanın karısına *katun*⁴⁴⁴ (hatun) denmekte olduğunu görmekteyiz. Günümüzde kullanılan *Hatun* kelimesinin de buradan geldiğini söyleyebiliriz.

Gök Türkler dönemine adeta ışık tutan Orhun Abideleri'nde yer alan ifadeler, Türkler ile diğer toplumlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Çeşitli toplumlarda kadın köle olarak kabul edilirken, Türklerde *hatun* unvanı ile kadın, kağan ile birlikte zikredilmektedir: “*Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak.*”⁴⁴⁵

Bu ifadeler “Eski Türk hukukunda kadının çok yüksek bir mevkie ve bazı siyasi haklara sahip olduğunun”⁴⁴⁶ göstergesidir. İl Bilge Hatun bu merasimde kağan gibi *kut* almıştır. Hatunun da kağan gibi Gök Tanrıdan kut alması ona verilen değeri göstermektedir. Bu kut ile Umay İlahesi arasında bir bağ kurulmuştur. Tengri Kağan ile Umay-Hatun ilahi bir vasfa sahip olmuştur. Hatun, Ana Tanrıça Umay'a, Hakan ise Gök Tanrısına benzetilmektedir.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Ahmet Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s.123-124.

⁴⁴⁴ İsenbike Togan, Gülnar Kara, Cahide Baysal, **Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi**, TTK, Ankara 2017, s.3.

⁴⁴⁵ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013, s.45.

⁴⁴⁶ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken, İstanbul 2015, s.311.

⁴⁴⁷ Abdulkadir İnan, “Umay İlahesi Hakkında”, **Makaleler ve İncelemeler I**, TTK, Ankara 1987, s.397.; Sevim Can, **Selçuklular Döneminde Kadın**, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008, s.32-33.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Göktürklerde kağanın karısı hatun, devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Emirnameler yalnız Kağan namına değil kağan ve hatun namına ortaklaşa imza edilmektedir. “585 ve 726 yıllarında Çin elçilerinin kabullerinde Gök Türk hatunlarının hazır bulunmaları bu açıklamalara örnek olarak gösterilebilir.”⁴⁴⁸ Aile içinde de kadın yüksek bir mevkie sahiptir. Anne olarak çocukların yetiştirilmesi ve evin idaresi ile uğraşır.⁴⁴⁹

Gök Türklerde, “evli kadın kutsal addolunur ve ona tecavüz edenler”⁴⁵⁰ cezası töreye göre kesin olarak idamdı. Genç kızlara tecavüz edenler, çok ağır tazminatlar ödemek ve o kızla evlenmek zorundaydılar. Ayrıca, cariyelik müessesesi utanç verici bulunur, kadınlara bir hakaret olarak kabul edilir, kadının değerini düşürdüğüne inanılırdı.⁴⁵¹

Bu dönemde ayrıca devletlerarasında kendi milli çıkarları için akrabalık yoluyla evliliklerde yapılmaktaydı. Örneğin; 620 senesinde Gök Türk Kağanı Ch’u-lo, Çin’e bir elçilik heyeti yollayarak hediyeler sunmuş ve İmparatora kendi kızını vermeye hazır olduğunu bildirmiştir. İmparator da buna karşılık kendi akrabalarından bir kızı Ch’u-lo Kağan’a vermiştir.⁴⁵²

c. Uygurlar Dönemi

Çin kaynakları Uygurları Hunların nesilleri olarak zikrederler. Toba Devleti zamanında Töles⁴⁵³ adını aldılar. Çinililere göre Uygurlar çok cesur idiler. Çin kaynaklarında Kao-ch’ih olarak adlandırılan yüksek tekerlekli arabaları vardı ve bu sayede göçlerde ve savaşlarda bir adım önde idiler.

Uygurlar, Gök Türk devleti kuruluncaya kadar dağınık halde yaşamaktaydılar. Gök Türk devleti kurulunca, bu devlete bağlandılar. Ancak Gök Türkler Çinlilere mağlup olunca Uygurlar yeniden serbest olarak yaşamaya başladılar.

Neticede 742’de Karluk, Basmil ve Uygurların birleşmesiyle Gök Türk devletine son veriyorlar. 744 senesinde ise Uygur Yabgusu Basmil kağanını mağlup ederek kendisini kağan ilan ediyor ve Kutluk Bilge Kül Kağan unvanı alarak Kağanlığını kurmuştur.

Uygurlarda hatun, kağana her türlü yardımda bulunmuştur. Uygurlar henüz devlet kurmadan önce, Uygurların reisi harp ile meşgul olurken, annesi Uluğ Hatun, halkın arasında çıkan ihtilaflara bakar, kanuna karşı gelenleri şiddetle cezalandırıyordu. Böylece Uygurlar arasında nizam sağlanmış oluyordu.⁴⁵⁴

Uygur hatunları özellikle Mani dininin benimsenmesiyle birlikte hayır işlerinde çok etkin olmaya başlamışlardır.⁴⁵⁵ Çeşitli Mani ibadethaneleri kurmuşlar ve hastane yaptırmışlardır.

⁴⁴⁸ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken, İstanbul 2015, s.259.

⁴⁴⁹ Özkan İzgi, **Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları**, TTK, Ankara 2014, s.30.

⁴⁵⁰ A.Afet İnan, **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, MEB, İstanbul 1975, s.27.

⁴⁵¹ Ahmet Taşağıl, “Göktürklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları”, **Türklerde İnsani Değer ve İnsan Hakları**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992,I, s.110-111.

⁴⁵² İzgi, **a.g.e.**, Ankara 2014, s.30.

⁴⁵³ Eski Türk tarihinde Baykal Gölü’nün doğusu ile Karadeniz’in kuzeyi arasındaki bölgede dağınık halde yaşayan Türk boylarının genel adı. Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Saadettin Gömeç, “Türk Tarihinde Tölösler”, **Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1/1, Ordu 2016

⁴⁵⁴ Gülçin Çandarlıoğlu, **Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s.11-12.

⁴⁵⁵ Can, **a.g.e.**, s.34.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ayrıca Gök Türklerde görüldüğü gibi Uygurlarda da zina büyük suç sayılır ve ölümle cezalandırılırdı.

Gök Türkler dönemindeki Çinlilerle iyi geçinmek için akrabalık yoluyla evlilikler Uygurlarda da görülmektedir.

Tsai Wen-shen'in "*Hatun'un kendisine mahsus hususi bir otağı vardı. Kağan, iki vezirin onun hizmetinde olarak otağa girip çıkmalarını emretti*"⁴⁵⁶ sözlerinden anlaşılacağı üzere Uygurlar da hatunların kendilerine ait otağları bulunmakta idi.

Bu otağlardan başka prenseslerin oturdukları şehirler bile vardı. Çin elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur seyahatnamesinde "*Biz sonra I-li Wang-tzu*"⁴⁵⁷ kabilesinden geçip gittik. Burada Ho-lo-ch'uan (Etsina Nehri) vardır. Burası T'ang devrindeki Uygur prenseslerinin oturduğu yerdir. Şehrin duvarları hala durmaktadır. Burada sıcak su gölleri vardır"⁴⁵⁸ ifadelerine göre Uygurlarda prenseslere ait şehirler bulunmakta idi. Ayrıca Paul Pelliot'un aktardığına göre Uygur prenseslerinin yaşadığı üç şehir daha bulunmaktadır. Bunlar Hatun Şehri olarak adlandırılmaktadır.⁴⁵⁹

SONUÇ

Eski Türk kültürünün İslam öncesi döneminde kadınların önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Türk bozkır yaşamında itibar sahibi olan kadın, kağanın yokluğunda ülkenin idaresi, savaşlarda ordunun komutası ve yabancı elçilerin kabul edilmesi gibi önemli vazifeleri yerine getirmiştir. Kadınlara askerî, siyasi vb. görevlerin verilmesi dönemin kadının rolünü açık bir şekilde ortaya koymakta olup bu bağlamda kadının kimi zaman -gerektiğinde- erkek ile aynı statüde yer aldığı; eşit haklara sahip olduğu ve aynı derecede önemsendiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan eski Türk toplumunda çocuklar arasında cinsiyet ayrımının yapılmadığının mühim bir göstergesi sayılabilecek bu olgu, kadınların, doğuştan itibaren ortaya çıkan bazı eşitsizliklere maruz kalmadığının da en büyük ispatıdır. Söz konusu dönemin çağdaşı olan çeşitli toplumlarda kız çocuklarının bir utanç kaynağı olarak görüldüğü gerçeğinin Türkler arasında kabul görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

Hun, Göktürk, Uygur dönemlerinde kadınların devletin her kademesinde görev yapabildiği gözlenmekle beraber; Mete'nin yahut İl Kağan örneğinde olduğu gibi devletin bekası konusunda önemli kararlarda belirleyici mekanizma olan kadınların bazen eşlerinin kararını etkileyebildiği de bilinmektedir.

Arıkan Hatun örneğinde hükümdar hanımlarının tek başına elçi kabul edip ziyafet düzenleyebilecek hukuka sahip olduğu; Uygurlarda mahkeme başkanlığı yapan kadınlara rastlandığı kadınların verdiği hükümlerin toplumda itibar gördüğünün kayda değer göstergesidir.

Eski Türk toplumundaki kadının konumunu günümüzle kıyasladığımızda bu bağlamda birtakım çıkarımlar yapmak mümkün olacaktır. Bugünün Türk toplumuna bakıldığında en çok rastlanan münferit olay olarak kadına karşı şiddet uygulanması ve beraberinde yaşanan acı gerçekler kadının bir erkek ile aynı safta yer almadığı hatta bazen insanlık dışı kabul edildiği gerçeğini gözler önüne

⁴⁵⁶ İzgi, a.g.e., s.32.

⁴⁵⁷ Bahaeddin Ögel, bu kelimenin eski Türkçe'deki **elig** veya **el'e** tekabül ettiğini düşünmektedir. Ayrıca bu kabilenin Sarı Nehrin Batı bölgesinde olduğunu ileri sürmektedir.

⁴⁵⁸ Özkan İzgi, **Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi**, TTK, Ankara 2000, s.49-50.

⁴⁵⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: "Paul Pelliot, Apropos des Comans", **Journal Asiatique**, c. XVII.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sermektedir adeta. Ancak söz konusu acı gerçeklerin perde arkasındaki elin, kadın ve erkeğin -bir elmanın yarısı gibi- birbirinin tamamlayıcısı olduğunun şuuruna varmamış insanların elinin olduğunu söylemek gerekir.

Türk insanı tarihinin önemini fark etmek adına geçmişini iyi okuduğunda ve öğrendiklerini bugünle kıyaslama yoluna gittiğinde ancak işte o zaman Türk kadınının lâıyk olduğu yeri bir kez daha bulacağına olan inancımız tamdır.

KAYNAKLAR

BAŞAR, Hayati, **Eski Türklerde Aile**, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.

CAMUZCUOĞLU, Dürdane, **XIV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Türklerde Kadının Durumu**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı İslam Tarihi Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1991.

CAN, Sevim, **Selçuklular Döneminde Kadın**, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008.

ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, **Uygur Devletleri Tarihi Ve Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 2004.

ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013.

ERSÖZ, Emine; **Manu Kanunnamesi'ne Göre Hinduizm**, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul 1978.

GÖMEÇ, Saadettin, "Türk Tarihinde Tölösler", **Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1/1, Ordu 2016

GÜNDÜZ, Ahmet, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", **International Journal of Social**, c.5, S.5, Ekim 2012.

İNAN, Abdulkadir, **Makaleler ve İncelemeler I**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987.

İNAN, Afet, **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975.

İZGİ, Özkan, **Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000.

İZGİ, Özkan, **Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

KAPANOĞLU, Sedef, **Çin'de Kadın İmgesi**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

ONAT, Ayşe- Sema Orsoy-Konuralp Ercilasun, **Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, c.III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TAŞAĞIL, Ahmet, “Göktürkler’de İnsani Değerler ve İnsan Hakları”, **Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları**, c. 1, TKHV, İstanbul,1992.

TAŞAĞIL, Ahmet, **Kök Tengri’nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

TOGAN, İsenbike- Gülnar Kara- Cahide Baysal, **Çin Kaynaklarında Türkler Eski T’ang Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

İnternet Kaynakları

<http://www.forumgercek.com/showthread.php?t=82762>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

GELENEKSEL HALK DANSLARINDA KADIN: DİRSE HAN VE YAŞLUCUK HANIM'IN DANSI ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Neslihan ERTURAL⁴⁶⁰

Gaziantep Üniversitesi, neslihanertural@gmail.com

Özet

Bir milletin kültürünü ve geleneğini yansıtmada dans güçlü bir sembol ve iletişim aracıdır. Ayrıca halk dansları yapısında taşıdığı yerel ve ulusa ait kültürel özellikler ile toplum içinde kimlik oluşturmada önemli bir işleve sahiptir.

Bu bölümde, Dede Korkut Kitabı içinde yer alan on iki anlatmadan biri olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatmasının söz ve dans ile kurgulanması ile halk bilgisi yaratmalarının görsel, sözel ve işitsel özelliklerine sahip; dans, destan, halk tiyatrosu türlerinin birleşmesiyle oluşturulan yeni bir icra; aktarım, süreklilik ve kültürün devamlılığı boyutlarıyla incelenecektir. Diğer yandan Dede Korkut anlatmalarının anlatıldığı zaman içinde toplumda erkeğin bireysel kahramanlıkları ile aile ve devlet yapısı içinde sağladığı birlikte kadının rolü icra boyunca vurgulanmıştır.

Bu gösterinin seyirci üzerindeki etkileri ve işlevleri; seyirci, oyuncu ve icra ortamı boyutları bakımından Türk Halk Bilimi İnceleme Kuram ve Yöntemlerinden; İşlevsel Yöntem, Performans Yöntemi ile incelenecektir. Bunun yanında Dede Korkut Kitabı'nda adı yer almayan ve Dirse Han'ın hatunu, üst rolde, Yaşlucuk Hanım tiplemesinin kurgulanması ile oluşturulmuştur. Başarılı erkeğin arkasında her zaman başarılı ve kahraman bir kadın varlığı olduğu görüşü, toplumda kadının; Aile, devlet, toplum içindeki problemlere bakış açısı ve çözme becerisi sahnede sözün gücünün anlatımı güçlendirmede sağladıkları etkiler ise Söz Edimleri Kuramı ile değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dans, halk tiyatrosu, kurgu, bellek.

Abstract

Dance is a powerful symbol and communication tool in reflecting the nation's culture and tradition. It also has an important role in creating identity within the community with the local and national cultural characteristics it carries in its folk dances.

In this section, Dirse Han Son, one of the twelve narratives in the book of Dede Korkut, possesses visual, verbal and auditory characteristics of the creation of popular knowledge through the use of speech and dance to express his or her expression. A new performance created by the combination of dance, epic and folk theater genres; Transmission, continuity and cultural continuity. On the other hand, Dede Korkut emphasized the role of the woman together in her family, in the structure of the state and in the individual heroism of the man in the society at the time of her narration.

The effects and functions of this demonstration on the audience; The theory and methods of Turkish Folklore Review in terms of audience, player and environmental environment dimensions; Functional Method will be examined by Performance Method. Besides this, the name of Dirse Han,

⁴⁶⁰ Bu bildiri, 2015 yılında Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü tarafından gerçekleştirilen "Dede Korkut'un Dilinden Bir Kuruluş Destanı" adlı gösteriden üretilerek yazılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

which is not mentioned in the book of Dede Korkut, was formed with the arrangement of the aged Yaşlucuk Hanım typology in the upper role. Behind the successful man is always a successful and heroic woman, the idea that the woman in society; The point of view of the problems within the family, the state, the society, and the effect that the solution of the problem solving ability on the stage strengthens the expression of the power of the word will be evaluated with the word act.

Key Words: Dance, folk theatre, fiction, memory

Türk toplumunda fedakârlığın, ahlakın, kutsallığın, anneliğin sembolü olan kadın, geçmişten günümüze halk bilimi, edebiyat, sosyoloji, tiyatro, sinema gibi alanlarda, halk bilgisine ait sözlü, işitsel, görsel eserler ve kurgular içinde çeşitli şekillerle değeri vurgulanmıştır. Özellikle Türk edebiyatında yazılı kaynaklar arasında yer alan destanlarda “Kendilerinden söz edilen, başarıları anlatılan kadın karakterler de az değildir. Bu durum sadece Türk destanları için değil, bütün dünya destanları için de geçerlidir.” (Ekici, 2000), Destanlar oluşmadan önce mitlerin var olduğu bilinmekte, “kadın, Türk kültür ve edebiyatının içinde yerini alan önemli mitolojik unsurlardandır” görüşü çok eskilere dayanmaktadır. (Yakıcı, 2015)

Edebiyat ve sanat alanında kadının önemini vurgulayan eserlerden biri de Dede Korkut Kitabıdır. Bu kitapta destan içinde öğütlere, özlü sözlere, atasözlerine, dua ve beddualara sıkça yer verilmiştir. 2015 yılı Türk Dünyasında Dede Korkut yazmalarının bulunuşunun 100. Yılı kutlamaları kapsamında senaryosu tarafımızca yönetilen bir Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı” adlı bir kurgu sahnelenmiştir. Bu gösteri bu bölümde; Türk Halk Bilimi İnceleme Kuram ve Yöntemlerinden İşlevsel Yöntem ve Performans Yöntemi bağlamında; zaman, mekân, konu, içerik, icracı ve icracısına ait özellikler bakımından incelenmiştir.

Ekici’ye göre İşlevsel Yöntemin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. İşte bu bağlam noktasında bir halk edebiyatı yaratmasının anlatılması veya söylenmesindeki temel neden, anlatıcı ve icracının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler İşlevsel Halk Bilimi Yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır. (Ekici, 2002) Bu çalışmaya göre metin, halk bilgisi ürünlerinin görsel, işitsel ve sözel ürünlerinden oluşan halk dansları, halk tiyatrosu (seyirlik oyun, orta oyunu vb.) icralarıdır. Bu icraların ilk yaratımları, aktarma ve kullanım nedenleri ile Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı adlı gösteri içinde yeniden kullanılarak aktarma nedenleri icracı, izleyici ve icra ortamı bakımından farklı işlevler taşımaktadır. İlk çıkışı ve aktarma nedeni kutlama, eğlenme, iyi vakit geçirme ve kültürün devamlılığının sağlanması amaçlarını taşıyan metinler (danslar, halk tiyatrosu-seyirlik oyunlar, orta oyunu) bu gösteride, geçmişte anlatımı tamamlanarak yazıya geçirilmiş çok eski bir eserde yazarın ve anlatıcının da bakış açısıyla Türk kadınının problemlere sunduğu çözüm önerileri ve yaklaşımların günümüzde yaşanan problemlere de çözüm olacağı ve bu yolla kültürün devamlılığın sağlanacağı amacıyla kullanılmıştır.

İnceleme sonucunda sözel, işitsel ve görsel türlerin bir arada kullanımının kültürün devamlılığının sağlanmasında ve Gaziantep halk tiyatrosu ve halk dansları icra etme geleneğinin gelecek kuşaklara taşınmasında büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür.

Dede Korkut anlatmalarının halk dansları ve halk tiyatrosu ile kurgulanarak sahneye taşınması, Gaziantep halk tiyatrosu, halk dansları ve giyim kuşam ve süslenme geleneği ile

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anlatmanın oluşturulduğu dönemi yansıtmaması yapısal bakımından ayrı ayrı incelenmesi gereken unsurlardır. Bu kurgunun oluşum ve icra mekânı, Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı ve Gaziantep Üniversitesi Atatürk Kültür Merkezi'dir. İcracısı profesyonel dansçılardan oluşan Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü öğrencileridir. Performansın içeriğini, halk bilgisinin görsel ürünlerinden halk dansları; görsel, işitsel ve sözel ürünlerinden halk tiyatrosu-seyirlik oyunlar ve orta oyunları, yazılı ürünlerinden Dede Korkut Kitabı içinde yer alan on iki anlatma oluşturmaktadır.

Kurguda yer alan kadın tipler; başrolde ve üst kurguda anne rolünde Dirse Han'ın eşi "Han Kızı" veya "Yaşlılık Hanım" adıyla anılan Dirse Han'ın eşidir. Ayrıca on iki anlatma içinde yer alan kadın tipleri de zaman zaman vurgulanmıştır. Kurguda Dede Korkut Kitabı'na ait destan anlatı tekniğinin kullanımı ile bir yandan sahnede seyirci üzerinde sözün gücünden yararlanılırken diğer yandan hareketle geleneğin estetik bir dışavurumu olan halk dansları icraları, halk tiyatrosunun icra teknikleri ile birleştirilerek tek bir kurguda ele alınmıştır. Amaç, kadının geçmişteki alp tipi rolü ile günümüz kadınına özgüven aşılama ve Türk toplumu içinde "annenin kutsallığı", "eşine ve ailesine bağlı eş, nişanlı, hayat arkadaşı", "savaşta eşi ile mücadele eden" kadın tiplerini ile sadakatin ve iyiliğin en üst dorukta anlatıldığı eser sahne üzerinde; söz, dans ve müzik ile vurgulanarak kadının yaradılışından günümüze kadar kültürümüz içinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktır.

Dede Korkut Kitabı içinde bulunan on iki anlatma içinde yer alan ve ilk anlatma olan "Dirse Han Oğlu Boğaç Han" anlatmasında başrolde yer alan kadın, "Dirse Han'ın Eşi (Yaşlılık Hanım)" ve daha sonra gösteriye sözleri ile katılan "Banu Çiçek", "Bayburt Tekfuru'nun Kızı", "Burla Hatun (Boyu Uzun Burla Hatun)", "Deli Dumrul'un Eşi", "Segrek'in Anası", "Selcen Hatun", "Günümüz Kadını" adlarıyla var olan ve oluşturulan tipler ve ortaya koyduğu problemler, çözüm önerileri ile yer almıştır. Bunun yanında günümüz kadınının ortaya koyduğu ortak ve farklı problemler ve çözüm önerileri de şiir türünün icrası ile kuvvetlendirilerek tek bir kurguda eskinin ve yeninin sunumu yansıtılmıştır.

Sahne icra ortamında söz ile eylem arasındaki felsefeyi tanımlayacak bir kuram Söz Edimleri Kuramıdır. Söz Edimleri Kuramı, John Langshaw (lengşa) Austin'in ortaya attığı ve öğrencisi John R. Searle'ün (şirl) geliştirdiği bir dil felsefesi kuramıdır. Aslında bir söz eylem kuramı olan bu kuram olan Austin'in kuramı, Wittgenstein'in (wittgenstein) dilin ana işlevi olguları betimlemek olan anlam kuramına itirazdan ortaya çıkmıştır. Kuram, konuşan ve dinleyen en az iki kişinin bulunduğu, konuşan kişinin ne söylüyorsa onu anlatmaya çalıştığı ve eğretilmelere başvurmadığı ciddi bir dilsel davranışı çözümler. Çözümlemeye çalışılan dilsel davranış, bütün o dışarıda bırakılan dilsel davranış biçimlerinin kendisinden türetilebileceği düşünülen ilkel dilsel davranıştır. "How To Do Things With Works" çalışmasında dilin betimlemek, bildirmek dışında başka işlevleri olduğunu gösterir. Austin, bir olgu bildiriyormuş gibi gözükse ancak doğru ya da yanlış olamayan tümceleri "edimseller"(performatives), olgu bildirimlerini de "gözlemleyiciler" (constatives) olarak adlandırılır. İletişim ortamında kendisini dinleyen kişiye edimsel bir tümce sözceleyen kişi bir şey bildirmekten çok daha fazlasını yapar. Austin'e göre, iletişim ortamlarında bizi dinleyenlere bir tümce ürettiğimizde yerine getirdiğimiz edim anlamında bir söz ediminde bulunduğumuzda şu üç edimde bulunmuş olmalıyız. 1. Düz söz edimi (locutionary act), 2. Edimsöz edimi (illocutionary

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

act), 3. Etkisöz edimi (perlocutionary act) Auistin, başta edimseller için öne sürdüğü kuramını bütün dil kullanımına genelleyerek “bir şey söylemek, bir şey yapmaktır” şeklinde tanımlar. (Koç, 2015)

Düzsöz edimi; seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimlerinden oluşur. Dilin imkan sağladığı sesleri/seslem, söz dağarcığını ve dilbilgisini/dillendirim ve bağlama göre anlamlandırımını kullanmaktır. Edimsöz edimi, düzsöz ediminde bulunan kişinin bu edimde bulunurken yerine getirdiği bir edimdir. Düzsöz düzeyinde anlam, edimsöz düzeyinde ise güç önemlidir. Auistin’e göre bir şey söylenirken yerine getiren bu edimler söylenen şeyin, yani tümcelerin “edimsöz güçleri”dir. Auistin, edimsöz gücünü sınıflandırırken fiilerden faydalanır. Edimsöz edimlerinin zenginliğinin dilin fiil sayısı ile doğru orantılı olduğunu belirterek edimsöz güçlerini beş gruba ayırır. 1. Hüküm-belirticiler (nihai karar verme, hakim, hakem), 2. Erk-belirticiler (nüfuzun kullanımı yani atama yapmak, emretmek vb.), 4. Davranış-belirticiler (Tutum ve toplumsal davranışlar, özür dilemek, tebrik etmek, beddua etmek vb.), 5. Serimleyiciler (Auistin kararsız olmakla birlikte doğrulamak, düşüncesini belirtmek, tanıklık etmek, kabullenmek, çıkarımda bulunmak vb.) Ayrıca hangi türden olursa olsun edimsöz ediminin başarılı olmasını edimsözel etkilerin gerçekleşmesine bağlar: 1. Kavramın gerçekleşmesi (dinleyen tarafından anlaşılması), 2. Etkisi gösterme (değişiklik yaratma), 3. Gerekli tepkinin verilmesi ya da ardışık davranışın gösterilmesi (Emrin yerine getirilmesi, sözünde durulması vb.) olarak tanımlanır. (Koç, 2015)

Birinci boyda Bayındır Han’ın boğasının ve devesinin güreş sahnesinde, meydanda oynayan çocuklara “Kaç!” edimsöz edimiyle (emir) tehlikenin haber verilmesinin ardından diğer çocuklarda etkisöz eylem ardışık bir davranışa yol açmıştır, ancak Boğaç ardışık davranışı sergilemeyip mitin/sözünona emrettiği cesaretini gösterme fırsatını değerlendirmiştir. Birinci boyda Bayındır Han yılda bir toy düzenleyip İç Oğuz ve Dış Oğuz’u kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı da kara otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı da kara otağa kondurulmasını, altına kara keçe döşenmesini ve önüne kara koyun yahnisi getirilmesini, yerse yemesini yemezse çekip gitmesini emreder. “Oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayuptur, biz dahi karguruz.”diyerek emrini bildirir. Toya gelen Dirse Han’ın oğlu kızı yoktur. Uygulamadan habersiz bir şekilde kara otağa götürüldüğünde kötü bir durum olduğunu sezer. Otağların ak, kızıl ve kara renkleri göstergebilimsel olarak da bir kodlama yapmakla birlikte hüküm belirtici bir edimsözdür. (karganmış/kötü/kara). Dirse Han, kara otağa kondurulduğunda edimsözel etkinin üç aşaması birden onda gerçekleşmiş ve etkisöz gücüyle (kara-terk et) Dirse Han toyu terk etmiştir. (Koç, 2015) Gösteride oluşturulan kurgu içinde söze eşlik eden müzik ve dansın edimsözü güçlendirici etkisini birlikte görelim. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 11.30. dk.)

Bu kısımda Dirse Han’ın kırk yiğidi ve kırk ince belli kız, Türk halk danslarının kaşık türünden olan “Cemilem” adlı dansa ait “sürütme adımı” ile sahneye girerler. Dansa ait müzik Dursunbey Yöresi Barana sohbet toplantısında “Sohbete Giriş” adıyla Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele adlı Balıkesir Dursunbey ilçesi türküsünün ezgisi olup, sözleri tarafımızda oluşturulmuştur. Türkü Prof. Dr. Metin Ekici koordinatörlüğünde gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana Projesi kapsamında Dursunbey alan araştırmaları sırasında derlenmiştir. (Ekici vd. 2010) Barana; müzik, söz, öğüt, dans ve yemek unsurlarının bulunduğu erkekler arasında yapılan bir toplantıdır. Barana toplantılarında gelenek içinde sohbe girişte bu türkünün söylenmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan biri erkeğin sevgiliye söylediği söz niteliğini taşımaktadır. Diğer bir işlevi ise bir Barana grubunun bir başka barana grubunu sohbet esnasında ziyaret etmesi de yine

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

belli kurallar dâhilinde gerçekleşmektedir. “Baskın” olarak adlandırılan bu uygulamada, eğer içeride sohbet devam ediyorsa, misafir olarak gelen barana, sohbete ara verilmesini dışarıda bekler ve ara verildikten sonra “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsü ile misafir olarak geldiklerini ifade eder. (Ertural, 2011) Bu kısımda daha sonra Dirse Han da sohbete Burdur yöresi halk danslarına ait adım ile dans ederek sahneye girecek, kara keçeye oturtulmak istenecek, önüne kara etten kara yahni konulacak ve daha sonra kendisi toyu bu muamele neticesinde yine dans ederek çıkacaktır.

Bu sahnede seyirci üzerinde kuvvetli bir etkilenmenin olduğu gözlemlenmiştir. Bu etkilenmenin nedeni, geleneksel bir anlatımın yine geleneksel müzik ve dans ile vurgulanarak halkın (seyircinin) belleğinde saklı olan müzik ve dans geleneğinin hatırlatma yoluyla tekrarlanması ile canlanmıştır. Halk bilgisi ürünlerinin “canlı” olma özelliği onun “sınırlı estetik olgu, yaratma ve sanat kaygısını da içerir. Başka bir ifadeyle bu tür yaratmalar belli oranda ustalık içerir. Geleneksel değerleri ifade eden halk bilgisi yaratmaları az da olsa ustalık anlayışı ile birleşince canlı hale gelir.” (Ekici, 2002)

Ayrıca Dirse Han’ın dansı sahne üzerinde “toya girişi” doğaçlama olarak hazırlanmıştır. “Doğaçlama aslında, geleneksel yollarla kazanılan ve dansçının zihinsel ve kinestetik hafızasına kaydedilen dinamik modellere dayanan, spontan bir etkinlik” (Kurt, 2017) olarak tanımlanır. Bu sahnede doğaçlamanın tamamen geleneksel adımlarla hazırlanmış ve oyuncular bu sahneden spontan hareketler ile çıkmışlardır.

Dede Korkut boylarının sözedimleri açısından güçlü etkisöz eylemlere sahip olduğu söylenebilir. Aynı zamanda seslerden çok fazla faydalanılan anlatılarda müziğin de icra bağlamı açısından sözün etkisini artırma gücü ihmal edilmemiştir. Anlatıcının belleğini kullanmasını yardımcı olan sesler, tekrarlar, epitetler, etkisöz eylemler dinleyicide de güçlü bir odaklanma ve anlama eylemini sağlamaktadır. (Koç, 2015)

Kurgunun devamında Dirse Han eşi ile diyalogu içinde; “çocuksuzluk”, “çocuksuzluğun aile ve toplum ilişkisine yansımaları”, “eşler arasında kadının çocuksuzluk üzerine eşine verdiği çözüm önerisi”, “kadının verdiği çözüm önerisini dinleyen eş ve önerinin işe yaraması”, kadın bakış açısının sosyal hayat içinde problemlerin çözümüne olan olumlu katkıları çerçevesinde aktarılmıştır.

Dirse Han eşine gider ve eşine çocuksuzluğun nedenini sorgular. Bu sorgulama sonucunda Yaşlucuk Hanım’ın kendi içinde yaşadığı duygular kurgu içinde eyleme ve söze aktarılmıştır. Oyuncunun söylediği Tatar Ninnisinin oyuncunun sesinden canlı performans ile aktarımı ile böylece hak bilimi ürünlerinin geçmişte kalan bir unsur olmasından çıkıp eskinin müziğin anımsatma işlevinden yararlanma yoluyla yeniden canlandırılması ile hem metnin, hem müzik geleneğinin hem de ninni icrasının yaşatılarak sürdürülmesi sağlanmıştır. Yaşlucuk hanım boş bir belik ile ninni söyler. “Bişik Cırı” adlı bu ninni Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmış ve seslendirilmiştir. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 19.09.dk.)

Kurguda bundan sonra destan içindeki anlatmalara ait üst kurgu ile bazen bağımlı bazen de bağımsız bir bağlam oluşturulmuştur. Her anlatıda başrolde olan kadın tipi ile yeni bir eylem kurgusu oluşturulmuştur. Yaşlucuk Hanım’ın çocuksuzluk özlemine karşı O’na teselli vermek ve hayata motive etmek için bir anne rolüyle Boyu Uzun Burla Hatun “Kazan Bey Oğlu Uruz’un Tutsak Olduğu Destan” adlı anlatı içinden Yaşlucuk Hanım’ın yanına çıkıp gelmiştir. Adeta O’na bir yandan kendi derdini anlatmakta diğer yandan Yaşlucuk Hanım’a dilek ile dilediği oğlunun

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

doğduktan sonra başına gelenleri anlatarak erkek çocuk sahibi olma mücadelenin bitmediği, toplum içinde hem eş hem de toplum ile kadın olarak mücadelenin devam ettiği anneye atfedilen kutsallık ile vurgulanmıştır.

Boyu Uzun Burla Hatun tiplemesinden sonra “Bay Püre Oğlu Bamsı Beyrek” anlatmasında sevgili rolüyle “Banı Çiçek” sahneye çıkmıştır. Bu tiplemenin üst kurgudaki Yaşlucuk Hanım ile ortaklığı eşine sadık ve onu çok seven bir kadın oluşudur. Kurguda aşk, kurtarma, haksızlığa uğrama gibi eylemlere ait olaylar yer almaktadır. Bu tiplemde Banı Çiçek, Bamsı Beyreğe olan sevgisini alt kurguda dile getirmiş ve Bamsı Beyreğin Yalancı Oğlu Yaltacuk adlı yakın arkadaşının yalanı ile düşükleri durum orijinal metindeki alkış ve kargışların yer alması eylemleri yumuşatılarak eserin mukkadime kısmında da yer alan öğüt niteliğindeki “yalan söz bu dünyada olmasa daha iyi, acı otlar gibi olması daha iyi” sözleri ile seyirci üzerinde etkisöz eyleme dönüştürülmüş, anlam güçlendirilmiştir. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 25.dk.)

Banı Çiçek tiplemesinden sonra “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı” anlatmasında Selcen Hatun tiplemesi yer almıştır. Selcen Hatun tiplemesinde Yaşlucuk Hanım, Banı Çiçek tiplemesi ile sevgi ve aşk ortak eylem kurgusuna yanında Selcen Hatun’un eşine olan sadakati etrafında kurgulanmıştır. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 26. dk.) Anlatıda bir kadının erkeğe olan üstünlüğünün erkek tarafından gurur meselesi yapılarak çok sevdiği Selcen Hatun’un canına kastına kadar gitmesi ve sonuçta Selcen Hatun ve Kan Turalı arasındaki kavganın dinerek barışla çözümlenmesiyle sonuçlanır. Burada seyirci üzerindeki etki söz olarak Selcen Hatun’un ağzından söz ve müzik ile “kader”, “kibirlik”, “erkeğin kadının önerileri ile elde ettiği başarıdan kompleks duymaması gerektiği”; yine eserin mukaddimesi içinde yer alan öğüt sözlerden seçilerek “ezelden yazılmazsa kul başına kaza gelmez, ecel vakti gelmeyince kimse ölmez, güürüleyip sular taşsa deniz olmaz, kibirlilik edeni Tanrı sevmez” nasihat içeren sözler ile etkisözün eyleme dönüşümü sağlanmıştır. Selcen Hatun bu sahnede Kan Turalı’yı sorgulamakta ve ondan anlatının sonunda barıştıklarına dair bir işaret vermeyerek seyirciyi neden-sonuç ilişkisi hakkında düşünmeye yönlendirmiştir. Anlatmanın sonunda üst anlatmaya benzer şekilde Yaşlucuk Hanım’ın eşi Dirse Han’a verdiği çözüm önerisini eşinin dinlediği gibi Kan Turalı da eşini dinleyecek ve barışacaklardır.

Selcen Hatun tiplemesinden sonra Burla Hatun tiplemesine tekrar yer verilmiştir. Bu defa yine annelik vasfı ön plana çıkarılmış, evladı için canını vermeye hazır bir anne tipi anlatılmıştır. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 28. dk.)

Burla Hatun tiplemesinden sonra “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” anlatmasında yer alan Deli Dumrul’un hatunu tiplemesi ile Deli Dumrul ile Azrail’in pazarlığında kendi canından vazgeçerek, kocasına duyduğu sevgi sonucunda kendini feda etmeye hazır eş rolünde yer almaktadır. Anlatmalar içinde yer alan “gelim gidimli dünya, ahir son ucu ölümlü dünya” sözleri bu tiplemde yer alan kadının ağzından “kader”, “ölüm”, “Tanrıya yalvarma” sözleriyle birleştirilerek Deli Dumrul’a hitap etmiş ve eyleme dönüştürmüştür.

Deli Dumrul’un hatunu tiplemesinden sonra “Uşun Koca Oğlu Segrek” anlatması ile Segrek’in eşi anlatmanın Oğuz ile Dış düşmanın çetin mücadelesinde Egrek ve Segrek adlı kardeşlerin düşmana karşı sırt sırta vererek verdikleri mücadele sırasında Segrek’in eşinin Segrek’i uzun bir zaman beklemesi ve sevgisine sadık bir kadın tiplemesi anlatılmıştır. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 31.10.dk.) ,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Segrek'in hatunu tiplemesinden sonra "Begil Oğlu Emren'in" anlatmasında asıl anlatı kovalamaca iken bu kurguda Emren'in eği tiplemesi ile dedikodu ve sır tutamamanın bir aileye hatta topluma verdiği zararlar kadının ağzından etkisöz eyleme örnek verilecek nitelikte seyirciye aktarılmıştır.

Emren'in eği tiplemesinden sonra "günümüz kadını" tiplemesi ile "Mona Roza" şiiri ile etkisöz eyleme dönüştürülmüş, toplumun kurtuluşunun kadına verilen değerden geçtiği öğüt niteliğindeki sözler ile erkek seyircilere yönelik bir kadının methedilmesi etkisi ile eyleme dönüştürülerek bir edebi tür olan şiir türü ile güçlendirilmiştir.

Kadın tiplerinin sahnede bulunduğu sahne boyunca sesli sözün psikodinamiği ve etkisi ile (Koç, 2015) kadının toplum içindeki rolü vurgulanmıştır. Nihayetinde Dede Korkut Kitabı içinde yer alan anlatmalar; "yazıya geçirilmiş dahi olsa kolektif anonimliğe yaslanan sözel belleğe ait bir yaratımdır" (Atay, 2015) Aslında anlatı geleneğinden derlenerek yazıya geçirilmiş, kollektif hafızada yer alan destan parçaları kadın oyuncuların sözlerinde tekrar vücut bulmuştur. İlk şeklindeki gibi tekrar anlatıya dönüşmüş, öne sürülen öneriler ile kadının toplumdaki yol göstericilik ve belirleyicilik özelliği vurgulanmıştır.

Dans, güçlü bir semboldür. Tek başına dünyayı değiştiremez ama değişimin gerçekleşmesinin araçlarından biridir. (Özbilgin vd., 2017) Tam bu noktada Yaşlucuk Hanım oturduğu yerden doğrularak eşinin yanına gitmiş ve bazı önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler geleneksel adımlardan oluşturulan halk dansları ile güçlendirilmiştir. Eşlerin zorluklara karşı birlikteliğinin sembolü olarak başrol oyuncularını olan Dirse Han ve eği ve zeybek dans karakterini yansıtan doğaçlama adımlardan oluşan bir koreografiyi bu sahnede icra etmişlerdir.

"Halk dansları (halk oyunları) halkın oyun oynama; bar tutma, halay çekme, hora tepme, halay sekme vb. kavramlarla adlandırdığı ait olduğu yörenin estetik görüşünü yansıtan harekete dayalı sanatsal ürünlerdir. Bir dans metni bu kurguda da görüldüğu gibi sadece koreografik bir yapıdan ibaret değildir. Aynı zamanda folklor, ritüel, sanat, eğitimsel, politik vb. verilen bir iletişim tipleri uyaranlarının, dans unsurlarının belirli yapısıyla kesin bir sosyal etkileşimle ilişkili olan bir "çerçeve işlevi" içerir. (Özbilgin vd., 2017)

İletişim işleminde dans, metinler, dekor, kostüm, sahneleme, kişilik alanı ve sosyal kurallar gibi koreografik olmayan bileşenleri birleştirir. Bu bileşenleri birleştirme rolündeki en güçlü etken gelenektir. Gelenek grupları birleştirir, insanları bir araya getirir, kişiye belli bir yere ait olma, belli bir yerin üyesi olma gibi duyguları hissettirir. Bu bağlamda Geleneksel Halk Danslarında sahne üzerindeki kadının rolü, kimlik oluşurmada bir sembol ve rol model olma açısından önemli bir yere sahiptir.

Toplumun kolektif bilincinin oluşumunda ve yaşatılmasında Dede Korkut anlatmalarında Dede Korkut'un kopuzu ve söyledikleri ile topluma ders vermesi, yol göstermesinde söz ne kadar değerli ise bir kültür metnini oluşturan, halkın belleğinde yer alan geleneksel müzik, halk tiyatrosu ve danslarının edebi anlatmalar aracılığıyla yeniden kurgulanarak sahneye taşınması da bir o kadar önemlidir. Halk anlatı geleneği içinde nasıl ki her anlatım bir yeniden yaratım ve icra ise halk danslarını yeni temsiller içindeki icraları da yeni işlevler yüklenebilen görsel halk bilgisi ürünleridir. Temsil, ait olduğu sosyal bağlam, zaman, icra ve icracısıyla birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü her tekrar içinde bir farklılık barındıran ama aynı zamanda geleneğe ait unsurlar ile içinde geçmişi de barındıran bir yapıdır. Gelenek, halkın sahip olduğu kültürel değerlerin bileşkesidir. Bu değerler içinde halk dansları ve halk tiyatrosu icralarının devamlılığının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sağlanması bilimsel yöntemlerle elde edilen bilginin işlenmesi ve temsil boyutuna taşınması ile mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Akgün, A., ve Çelik, M.E. (2015). Dede Korkut Hikâyelerinin Ronald B. Tobias'ın Kurgu Teorisine Göre İncelenmesi. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Atay, A. (2015). Edebi Eserin Yeniden Kurgulanması Bağlamında “Dede Qorqud (Anar)” Örneği. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Ekici, M. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Ekici, M. (2002). Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut. Halk Kültürü ve Medya İlişkisi Uluslararası Sempozyumu.

Ertural, N. (2015). Bir Seyirlik Oyun Olarak Dede Korkut. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Ertural N., Aslan M., Oğuz T., Öner M. (2015). Dede Korkut'un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösterisi

<http://gul6.bim.gantep.edu.tr/~tmdk/etkinlikler.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=cmeQneZww0c>

Koç, A. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Sözün Gücü. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Kurt, B. (2017). Dansın Gücü ve Onun Sosyal ve Politik Kullanımı. Editör M.Ö. Özbilgin ve B.O. Kurtişoğlu, *Anca Giurchescu ve Etnokoreoloji*, (ss. 33-44). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Özbilgin, M. Ö., ve Ekemen, G. K. (2017). Dansın Gücü ve Onun Sosyal ve Politik Kullanımı. Editör M.Ö. Özbilgin ve B.O. Kurtişoğlu, *Anca Giurchescu ve Etnokoreoloji*, (ss. 25-32). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yakıcı, A. (2015). Dede Korkut'ta Alp Tipi Bir Eş ve Bilge Bir Anne Olarak Kadın. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

FARABİ-HUMBOLDT BAĞLAMINDA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Doç.Dr. Hülya ALTUNYA

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı, hulyaaltunya@sdu.edu.tr

ÖZET

Dilin yapısı ve düşünceyle olan ilişkisi, dilbilimciler kadar felsefeciler ve mantıkçılar tarafından da problem olarak ele alınmıştır. İkinci öğretici ünvanıyla meşhur olan Farabi (ö. 879-950), bir sistem filozofu olarak özellikle felsefe ve mantık disiplinlerindeki eserlerinde dil ve düşüncenin neliğinden başlayarak bunlar arasındaki ilişkiye geniş bir şekilde yer vermiştir. Ona göre dilin yapısı, insan ruhunda bulunan yetiler, ses organları, dilin tabiat ve toplumla ilişkisi, delalet (gösterge) ve terkibler (bileşiklikler) olmak üzere dört etmeden oluşur. Bu etmenlerden birisi; insanın, düşünen/konuşan canlı (hayvanu'n-natık) olmasıdır ki, bu; ruhun yetilerinden biridir. Bu yetide, konuşma ve düşünme birlikteliği söz konusudur. Aynı zamanda Farabi, bu yetiyi, iç konuşma (dahili nutk), dış konuşma (harici nutk) ve ayırt etme yetisi (temyiz gücü) olarak adlandırır. Buna göre dil ve düşünce arasında bir ilişki tesis edilir. Modern dönemde ise Alman filozof ve dilbilimci Wilhelm von Humboldt (ö. 1835), Farabi'nin "hayvanu'n-natık"ını çağrıştıran "iç form" ifadesini kullanarak dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi analiz eder. Ona göre ruhtaki iç kımıldanmalar farklılaşarak sesle birlikte dışarıya çıkarak dillendirilir. Dilin iç biçimiyle fiziksel sesler birleşince yapısı açıkça bilinmeyen bir terki b oluşur. Öte yandan dilin, düşünceyle ilişkisi vardır ve dil, düşünceyi etkiler ve biçimlendirir. Düşünebilmek için dilin olması şarttır, yani dil, düşüncenin zorunlu gerektirenidir. Bu tebliğde Farabi'nin "hayvanu'n-natık" ve Humboldt'un "iç form/iç dil duyusu" ifadelerini merkeze alarak dil ve düşünce arasındaki ilişki araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Farabi, Humboldt, Düşünen/Konuşan Canlı, İç Dil Duyusu

Dilin yapısı, dil ve düşünce arasındaki ilişki, dilbiliminin olduğu kadar dil felsefesinin de kendine konu edindiği bir meseledir. Her ne kadar bu mesele, modern dönemin sorun edindiği bir konu gibi görünse de⁴⁶¹, İslam düşüncesinde çok daha erken dönemlerden itibaren dil-düşünce ilişkisiyle birlikte, dilin yapısı hakkında incelemeler bulunmaktadır. Bu problemi önemseyen filozoflardan biri olarak Farabi (ö. 950), dilin kökenini beşeri bir etkinlikle temellendirmeye çalışırken dilin yapısını da ele almaktadır.

Farabi, dil ve mantık ile ilgili problemlere eserlerinde öncelikle yer verir. Hatta kendi döneminde yaygın olarak üzerinde çalışmaların yapıldığı bilimlere sınıflandıran Farabi, dil bilimine ilk sırada yer vererek bu konunun önem ve değerine işaret eder. Onun dil bilimine ilk sırayı vermesinin nedeni ise tüm bilimlerin dile dayanmasından ve düşüncenin kendini ancak dilde tezahür ettirmesindedir. Yani düşüncenin ve bu düşünce vasıtasıyla varlık elde eden bilginin temel zemini dildir.⁴⁶² O halde dilin doğru kullanılması, düşüncenin doğru ifade edilmesi anlamına geldiği için dil biliminin ve yanı sıra düşüncenin bilimi olan mantığın tüm yönleriyle araştırma konusu yapılmasına ihtiyaç duyulur.

⁴⁶¹ Dil felsefesinin felsefi bir disiplin olarak adından söz ettirmesi, dil-düşünce ilişkisi, dilin yapısı ve kökeni hakkında XIX. yüzyılda Hamann, Herder ve Humboldt tarafından yapılan incelemelerle başlatıldığı kabul edilir. Wittgenstein'in I. ve II. Döneminde yaptığı dilsel analizleriyle ise bağımsız bir dil felsefesinin varlığından söz edilir. Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, s. 386.

⁴⁶² Farabi, **İlimlerin Sayımı**, Çeviren: Ahmet Arslan Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1999, s. 16.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Öte yandan modern dönemde Wilhelm von Humboldt (ö. 1836), dilin kökenini, toplumla ilişkisini ve dilin inşasında bireysel ve toplumsal katkının tespitinde dilin yapısını, ontolojik, antropolojik ve filolojik açılardan ele alır. Ona göre dilin yapısı, insan ruhunun izlerini taşır. Bu tebliğde dilin yapısına dair bu iki filozofun görüşlerini karşılaştırmaya çalışacağız. Açıkçası Farabi ile Humboldt'un yaşadığı dönem arasında dokuzyüz yıla yakın bir zaman aralığı ve varlık, bilgi, dil ve mantık anlayışları bakımından farklılık bulunsa da, her iki filozofun dilin yapısı hakkındaki görüşleri, konu, problem ve terminoloji açısından ele alınabilir.

Burada öncelikle “yapı ve dilin yapısı” ifadelerinin hangi anlama geldiği üzerinde durabiliriz. Yapı, bir bütünü meydana getiren parçaların aralarında oluşan ilişkilerden ve bunların işlevlerinden oluşan doğal düzendir. Dilin yapısı ise dili oluşturan parçaların kendi aralarındaki bağıntıları ve onların işlevlerinden doğan özerk nitelikteki bütün sistemdir.⁴⁶³ Şu halde dilbilim dilin yapısını, sözcüklerin düzenlenmesi, sıralanması ve onların işlevleriyle belirlerken, mantık, düşünsel açıdan söz ile anlam arasındaki ilişkinin açığa çıkartılmasında dilin yapısını kendine konu edinir. Ayrıca dilin kökeni ile dünyada çok çeşitli dillerin nasıl var olduğu sorusu, dillerin yapısını incelemeyi gerektirmiştir. İlk dil veya diller nasıl ortaya çıkmıştır? Acaba düşünme biçiminin tekliğine rağmen çeşitli dillerin var olması, dilin yapısından mı kaynaklanmaktadır? Dil ve düşünce arasında ne tür bir ilişki vardır? Denilebilir ki bu tür sorular, Farabi ve Humboldt'u, dilin yapısını incelemeye yöneltmiştir.

İlk olarak Farabi, milletlerin dillerinin çeşitliliğini, toplumların (ümme) biyolojik, coğrafi ve iklim özelliklerinin farklılığıyla ilişkilendirir. Dolayısıyla ona göre dilin yapısı, insan nefsinde bulunan yetiler, ses organları, dilin toplum ve tabiatla ilişkisi, göstergebilim (delalet) ve dilsel bileşkeler (terkibler) üzerine kuruludur.⁴⁶⁴ Bu dört etmen hem dile getirme ve anlama bakımından bireysel olarak dilin yapısını hem de bildirişim aracı olan dilin toplumsal yapısını oluşturmaktadır. Burada dilin yapısını oluşturan ilk etmen, insan ruhunda var olan yetilerdir ve Farabi, bu yetiyi “nutuk” kelimesiyle ifade eder.

Esasında “nutuk” terimi, Farabi'nin dil ve mantık anlayışının temelindedir yani onun dil ve düşünce arasında kurduğu ilişkinin merkezinde yer alır. Arapça'da nutuk; sözlükte söylemek, konuşmak, ses çıkarmak, açık ve anlaşılır bir şekilde (telaffuz ve anlam olarak) konuşmak, söz vb. anlamlara gelir.⁴⁶⁵ Bunun dışında anlamak, harf ve sözcüklerle söz söylemek gibi anlamları bulunan nutuk, sadece insan sözünü kasetmek üzere kullanılır.⁴⁶⁶ Farabi'nin dille ilgili olarak kullandığı terimler arasında lafız, kelim ve kavil (söz) gibi terimler vardır ancak o, insan sözünü, düşüncesini ve doğruyu yanlıştan ayırt etmesini bir arada ifade eden nutuk kelimesini kullanmayı tercih eder.

Farabi'nin dil ve düşünceyi bildirmek üzere nutuk kelimesini tercih etmesinde, onun felsefi ve mantıksal düşüncesinde etkisi olan Aristoteles (M.Ö. 322)'in “logos” ve “nous praktikos” ifadelerinin tesiri vardır. Aristoteles “düşünme gücü”ne logos yerine, “nous praktikos” der ve bu güç, ruhun yetileri arasında yer alır. Düşünme yetisi, imgelerdeki biçimleri düşünür.⁴⁶⁷ “Logos”

⁴⁶³ Berke Vardar, *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998, s. 159.

⁴⁶⁴ Sadık Türker, “Mantıkta Kullanılan Lafızlar”, *Kutadgubilig Dergisi*, S. 2, 2002, s. 109. Burada dört etmeden sadece “düşünme-konuşma yetisi” ele alınacaktır.

⁴⁶⁵ P.J.-B. Belot, *Vocabulaire Arabe-Français*, Imprimerie Cathdique, 14. Baskı, 1929, s. 838.

⁴⁶⁶ Firuzabadi, *Kamus*, Mütercim Asım Efendi, Bulak Baskısı, 1809, c. 3, s. 58.

⁴⁶⁷ Aristoteles, *Ruh Üzerine*, Çeviren: Zeki Özcan, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 88; Andre Lalande, *Vocabulaire Technique Et Critique De La Philosophie*, Presses Universitaires De France, 16. Baskı, 1988, s. 572.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kelimesi ise şeyin zihindeki özü, bu şeyin düşüncesi ve dolayısıyla onu ifade eden tanım, onun formu, oran ve kavram anlamındadır. Logos, düşüncenin konusunun kendisi, yapısı, düzeni ve onun tek bir kelimeyle ifade edilen akılsal formudur.⁴⁶⁸

Düşünmenin ve konuşmanın temel yapısını belirleyen “logos teorisi”nin asıl şekillendiricisi, Stoa Okulunun kurucusu olan Zenon (M.Ö. 264)’dur. Logosu evrendeki hakim güç olan akılsallığı yöneten Tanrısal güç, evrendeki düzenin asıl kaynağı olarak oluşun özünü kendinde içeren akıl ilkesi şeklinde anlayan Herakleitos (M.Ö. 475)’un etkisinde kalan Zenon, evrenin akılsal bir yapıya sahip olduğunu logos teorisiyle açıklar. Onun döneminde dil ve düşünce arasındaki ayrılmaz ilişki ve düşüncenin sözsel olarak ifade edilmesi üzerinde genişçe durulur. Stoalı filozoflar, dilbilim öğretilerinde logos’u; iç logos ve dış logos şeklinde ayırarak dil ve düşünce arasındaki uyuma dikkat çekerler.⁴⁶⁹ Daha sonra logosun iç ve dış olarak ikiye ayrılması gerek Farabi gerekse de dille ilgilenen diğer filozoflar tarafından benimsenen bir sınıflandırma olmuştur.

Bu noktada Farabi’nin içsel konuşma yani dahili nutk dediği yetinin neye karşılık geldiğini sorabiliriz. Ancak öncelikle onun varlık hiyerarşisinde konuşan-düşünen canlı olarak insanın yerini tespit etmek gerekmektedir. Farabi’ye göre merkezinde Tanrı’nın bulunduğu varlık hiyerarşisinde insan, konuşma ayırt edici özelliğine sahip olarak hayvandan önce gelmektedir. Nefsu’n-natika yani düşünen ve konuşan nefse sahip olan insanın çeşitli yetileri vardır. İnsanın, hayatını sürdürebilmesi için beslenme yetisi (el-kuvvetü’l-ğaziyye), duyarlarla ilgili yetisi (el-kuvvetü’l-hassa), arzu yetisi (el-kuvvetü’n-niza’) ve algıları ruhta muhafaza eden, birleştiren ve ayıran muhayyile yetisi bulunur. Bunlardan sonra insanda “el-kuvvetü’n-natika” denilen konuşma ve düşünme yetisi ortaya çıkar. İnsanın dili inşa edebilmesi için konuşma yetisi, diğer yetilerle bağlantılı olarak çalışır. Bu yeti, zatiyla bağımsız olarak varolduğu için kendini algılar. Bu güçle, akılsal nesnelere yani akledilebilen şeyler bilinebilir. Güzel ve çirkin ayırt edilebilir ve bilim ve sanat ortaya çıkartılır. Bu güce, irade gücü eklenir. Bütün bu yetileriyle yani düşünme, arzu etme, hayal ve duyum güçleriyle, nefsu’n-natika, çeşitli eylemlerde bulunur ve beden yok olmasıyla yok olmayıp, eylemlerinin neticesine göre ya en yüce saadete ulaşır ya da elem içinde kalır. Başka bir ifadeyle insanı insan yapan nefsi-natika, insan türüne özgü olan ilmi ve ameli etkinlikleri gerçekleştirir.⁴⁷⁰

Buna göre Farabi, Aristoteles ve Stoalıların “logos” öğretilerinin etkisiyle, ruhun en üstün yetisi olarak el-kuvvetü’n-natikanın, dil ve mantığın ortaya çıktığı yeti olduğuna işaret eder. Ona göre nutuk, hem kavrama eylemine aracı olan şey hem de konuşma ve dille ifade etmedir.⁴⁷¹ Nutuk sözcüğüne akıl anlamı veren Farabi, onu, akledilirleri ifade ettiği için bu anlamda kullanır. Makulat, sözdür. Aynı zamanda ruhta bulunan ve akılsalları ifade eden iç konuşma, sözdür. Ancak ses ile

⁴⁶⁸ Aristoteles, **Metafizik**, Çeviren: Ahmet Arslan Sosyal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s. 88-89; Aristoteles, **Ruh Üzerine**, s. 150-151, Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, s. 900.

⁴⁶⁹ Kâmiran Birand, **İlk Çağ Felsefesi Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1964, s. 94; Zeki Özcan, **Teolojik Hermenötik**, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 22; Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, s. 900.

⁴⁷⁰ Farabi, **Tâlikât**, Tahkik: Cafer Âlu Yâsîn, 1. Baskı, 1988, s. 49; Farabi, **Daa’vâ Kalbiyye, Resâilu’l-Fârâbî** içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346, s. 9-10; Farabi, **Siyâsetü’l-Medeniyye**, Matbaatu Meclisi Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346, s. 1-2, 33; Farabi, **İdeal Devlet**, Çeviren: Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 75-76.

⁴⁷¹ Farabi, **Mutluluk Yoluna Yönelme**, Çeviren: Hanifi Özcan, Anadolu Matbaacılık, 1. Baskı, İzmir, 1993, s. 55. bkz. Farabi, **Kitâbu’t-Tenbîh alâ Sebîli’s-Saâde**, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbâtü Meclis Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1346 (h.), s. 22.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dışarı çıkan ve insanın ruhundaki görüşleri düzeltten söz, ruhta bulunan sözdür (kavl). Böylece Farabi, düşünmeye, iç konuşma ve sesle dışsallaştırılan söze, dış konuşma adını verir. Günümüzde de dilbilimlerinde düşünmeye, iç konuşma adı verilmektedir.⁴⁷²

Burada Farabi'nin "hayvanu'n-natık ve nefsu'n-natıka" ifadelerinin gerisinde Aristoteles'in ve Stoa filozoflarının izlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Farabi varlıkları insan, hayvan, melek ve cin şeklinde dört sınıfa ayırdıktan sonra insanın, canlı, konuşan (natık) ve ölümlü varlık olduğunu ifade eder. İşitme ve söz (kavl), canlı olması nedeniyle canlılarda bulunan özelliktir. Söz yani kavl ve telaffuz, konuşmanın (nutuk) ayırt edici vasfı değildir. Aslında canlıların çoğunun çıkardığı sesler vardır. Ancak insan sesi, tabi bir mahreçle ve harflerle sözü bildirir. Diğer canlılarda benzer bir seslendirmeye rastlanmaz.⁴⁷³

Buna karşılık modern dönemde ses, içsel dil formu ve bildirişim dilin yapısını oluşturan etmenlerdir. İçsel dil formu ifadesini ilk defa kullanan Humboldt'tur. İçsel dil formu ifadesiyle, dilin kullanımı ve gelişmesiyle ilgili tüm ruhsal yetiler kastedilir.⁴⁷⁴ İnsanlar arasında ortak iletişimi belirleyen form olarak içsel dil formu, dilde ses ile kastedilen anlam arasındaki bağı gösterir. Dilin yapısının odağında içsel dil formu bulunur. Felsefe tarihinde devamlı surette problem olan "iç form" konusu, "ide, entelekheia, varlık ilkesi, iç yasa vb." terimlerle hep gündemde olmuştur. Burada ise içsel dil formu, insanın dili ortaya çıkartan yetisine karşılık gelmektedir.

Bu bağlamda Humboldt'un dilin yapısını bir yönüyle ruhla ilişkilendirmesi, dilin bireysel oluşuyla tahlil edilebilir. Ona göre ruhtaki iç kıvılcıklar değişerek sesle dillendirilirler. Açıkçası dilin iç biçimi fiziksel sesle birleştiğinde yapısı açıkça bilinmeyen bir iç bileşke oluşur. İşte bu iç form veya iç dil duygusu, her dilde eşit bir şekilde var olur ve dili, içten yöneterek her şeye hareket verir. Buna karşılık ses, tam olarak hareketi ve etkisi bulunmasa da, "iç form" vasıtasıyla düşünceyi içine alarak dilde ayrılıkları çoğaltır. Böylece insanlarda doğal olarak bulunan dilsel yatkınlığın, insanın genel bir yetisi olduğu söylenebilir. Bütün dillerde kullanım açısından bu, genel yeti vardır. Dolayısıyla dillerin biçimi temelde aynıdır.⁴⁷⁵ Dillerin çeşitliliği problemi, Humboldt tarafından dilin bu yapısal özelliği göz önünde tutularak çözülmeye çalışılır.

Bu durumda Humboldt'un insanın zeka gelişimiyle dil arasında bir ilişki inşa ettiğinden söz edilebilir. Ona göre dil, toplumların ileri veya geri gidişinde ondan etkilenecek varlığını gösterir ama aynı zamanda kültür durumları da dile tesir eder. Ayrıca bazı zamanlarda dil, düşünsel gelişmeyle birlikteliğini terkedip bütünüyle düşüncenin yerini alır. Şu halde dilin, insanlığın içsel bir formu olarak onun derinlerinde bulunması, onun tamamen toplumların bir ürünü olarak gösterilmesini engeller.⁴⁷⁶ Humboldt, dilin iç form oluşunu şöyle ifade eder: "İçsel derinliği ve doluluğuyla dünya olaylarının akışını etkileyen zihin gücü, insanlık gelişim çizgisinin gizli ve esrarengiz hakiki yaratıcı ilkesidir."⁴⁷⁷

⁴⁷² Walter Porzig, **Dil Denen Mucize**, Çeviren: Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 40.

⁴⁷³ Farabi, **Risâle fî Mesâilî Müteferraka, Resâilu'l-Fârâbî** içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti'l-Maârifî'l-Nizâmîyye, 1. Baskı, Haydarâbad, 1346 (h.), s. 3.

⁴⁷⁴ Waltraud Bumann, "Dil Felsefesi", **Günümüzde Felsefe Disiplinleri** içinde, Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1993, s. 518.

⁴⁷⁵ Taylan Altuğ, **Dile Gelen Felsefe**, YKY, İstanbul, 2001, s. 63-82.

⁴⁷⁶ Wilhelm von Humboldt, **Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri** içinde, Phoenix Yayınları, Derleyen ve Çeviren: Gürsel Aytaç, Ankara, 2011, s. 111.

⁴⁷⁷ Wilhelm von Humboldt, **Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri** içinde, s. 116.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Humboldt'a göre dil, milletin ruhunun (Geist) dış görünümüdür. Yani milletin dili, onun ruhudur ve ruhu da dilidir. Millet, canlı ve bağımsız olduğu ve dil de millete dayandığı için bunlar, birbirine özdeştir. Dil, zannedildiğinin aksine bir eylemin (energia) ürünü (ergon) değil, bizzat eylemin kendisidir.⁴⁷⁸ Millet canlı olduğu için nasıl kendini yeniliyorsa, dil de aynı şekilde devamlı ilerler. Yani yaşayan bir etkinlik olması nedeniyle her an yeniden doğarak yeniden üretilir. Aynı şekilde duyma, kavrama ve anlama eylemleri de her etkinlik anında yeniden doğar. Burada Farabi'de olduğu gibi Humboldt'ta, insanın duyumladığı şeyleri, içsel etkinliğiyle kendi zihninde yeniden üreterek algılar. Ruhta bulunan kuvvet, dili tekrar tekrar üretir ve böylece dil, her insanın ruhunda tüm yetkinliğiyle var olur. Ruhun içsel formu olarak bulunan dil, iç ve dış ihtiyaçlara cevap verir. Dış dünya, ruhun, anlamlandırılmak üzere bekleyen mülküdür. Nesnel gerçekliğin belirlenmesi, ruhun, iç dil yetisiyle mümkündür. Başka bir ifadeyle dil, düşüncüyü belirler.

Farabi'ye göre dilin oluşumu ve gelişimi aşamalarında, halkın çok önemli katkısı bulunmaktadır. Onun özellikle *Kitabu'l-Huruf* adlı eserinde "Dillerin Ortaya Çıkışı" başlığı altında ilk dil, halkın bilgi ve kültür seviyesiyle ilişkili olarak izah edilir. Aynı şekilde Humboldt'a göre halkın dilsel etkinliği ile dilin biçimini kazanması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yani dil, ulusların kültürü içerisinde form kazandığı için dil, o ulusun özelliklerini taşıyan bir form kazanır. Dilin ve ulusun arasındaki bu güçlü bağ, ulusun ruhsal gücünden kaynaklanmaktadır. Eski çağlardaki uluslar, kültürlerini dillerine işledikleri için tanınmaları da bu yolla mümkün olmaktadır. Bu ulusların eğitim-kültür ve medeniyet seviyeleri ile özellikleri, kullandıkları dilin karakterine bakılarak tespit edilir.

Bu durumda Farabi'nin "kuvve-i natıka" tabiri ile Humboldt'un "iç form/iç dil duyusu" ve ses görüşü arasında benzerlik olduğu söylenebilir. Zira her iki ifade de dilin kullanımı ve gelişimiyle ilgili olarak ruhun bir yetisine karşılık gelmektedir. Kuvve-i natıka, ruhta bulunan ve kavramları ifade eden, iç konuşmaya imkan veren ve içteki konuşmanın sesle dışarı çıkmasını sağlayan yetidir. Benzer şekilde iç dil duyusu, dilin ruhsal formudur ve düşüncenin ortaya çıktığı ve düzenlendiği yetidir. Her iki dil filozofu da, dilin toplumsal kökeniyle birlikte, dilin bireyde nasıl ortaya çıktığını araştırıyor olmaları, onları benzer sonuçlara götürmüş olması muhtemeldir. Her ikisi de dili, insanın doğasında bulunan bir yeti olarak kabul eder. Ancak Farabi, dilin yapısında duyuların ve düşünmenin etkisini rasyonel bir tarzda açıklar. Zira dil, aklın bir ürünüdür. Buna karşılık Humboldt, dili, insan aklının bir ürünü olarak görmez. Dil, bizzat aklın bir ürünü değil, bir iç gereksinimden doğan etkinliktir. Daha açık bir ifadeyle dil, bir faaliyettir ve birey ile toplum arasındaki ilişkiyi kurandır. Farabi, dahili nutk yani iç konuşma ifadesiyle, dilin, düşüncenin ürünü olarak tezahür ettiği yetiye işaret etmektedir. Humboldt ise dilsel bilinç ifadesiyle, dilin etkinlik olarak düşünsel boyutta var oluşunu ima etmektedir. Düşünce çeşitli göstergelerle dilde tezahür eder. İnsan ve dünya ile düşünce ve sözcükler arasındaki ilişki dilde ortaya çıkar. Şu halde dil, düşüncenin somutlaştığı alandır.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia, Dil-Kültür Bağlantısı, İnkılap Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998.

ALTUĞ, Taylan, Dile Gelen Felsefe, YKY, İstanbul, 2001.

ARİSTOTELES, Ruh Üzerine, Çeviren: Zeki Özcan, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.

⁴⁷⁸ Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılap Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s. 68.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- ARİSTOTELES, Metafizik, Çeviren: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.
- BELOT, P.J.-B., Vocabulaire Arabe-Français, Imprimerie Cathdique, 14. Baskı, 1929.
- BİRAND, Kâmıran, İlk Çağ Felsefesi Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1964.
- BUMANN, Waltraud, “Dil Felsefesi”, Günümüzde Felsefe Disiplinleri içinde, Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1993.
- FARABİ, Tâlikât, Tahkik: Cafer Âlu Yâsîn, 1. Baskı, 1988.
- FARABİ, Daa’vâ Kalbiyye, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346.
- FARABİ, Siyâsetü’l-Medeniyye, Matbaatu Meclisi Daireti’l-Maarifi’l-Osmaniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346.
- FARABİ, İdeal Devlet, Çeviren: Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- FARABİ, Mutluluk Yoluna Yönelme, Çeviren: Hanifi Özcan, Anadolu Matbaacılık, 1. Baskı, İzmir, 1993.
- FARABİ, Kitâbu’t-Tenbîh alâ Sebîli’s-Saâde, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbâtü Meclis Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1346 (h.).
- FARABİ, Risâle fî Mesâili Müteferraka, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti’l-Maârifî’l-Nizâmîyye, 1. Baskı, Haydarâbad, 1346 (h.).
- FARABİ, İlimlerin Sayımı, Çeviren: Ahmet Arslan Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1999.
- FİRUZABADİ, Kamus, Mütercim Asım Efendi, Bulak Baskısı, 1809, c. 3.
- HUMBOLDT, Wilhelm von, Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri içinde, Phoenix Yayınları, Derleyen ve Çeviren: Gürsel Aytaç, Ankara, 2011.
- LALANDE, Andre, Vocabulaire Technique Et Critique De La Philosophie, Presses Universitaires De France, 16. Baskı, 1988.
- ÖZCAN, Zeki, Teolojik Hermenötik, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.
- PORZIG, Walter, Dil Denen Mucize, Çeviren: Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Sarp Erk Ulaş, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002.
- TÜRKER, Sadık, “Mantıkta Kullanılan Lafızlar”, Kutadgubilig Dergisi, S. 2, 2002.
- VARDAR, Berke, Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜLMESİ: BİST DOKUMA SANAYİİ'NDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA

FINANCIAL PERFORMANCE MEASUREMENT: BIST COMPANIES OPERATING IN AN APPLICATION ON TEXTILE INDUSTRIES

Doç. Dr. İlhan EGE

Mersin Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Gönül ÖZKAN

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı

ÖZET

Çalışmada, Borsa İstanbul'da hisse senetleri işlem gören dokuma sanayi firmalarının finansal performanslarını ölçmek amaçlanmıştır. Firmaların 2010-2015 dönemindeki finansal performansları yıl bazında, oran analiz yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Finansal oran analizi kapsamında likidite, faaliyet etkinliği, finansal yapı ve karlılık durumları incelenmiştir. Analiz neticesinde, incelenen dönemde likidite oranlarının kritik değerlere uygun olduğu ve sektördeki firmaların likidite durumlarının risk teşkil etmediği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, incelenen dönem itibarıyla dokuma sanayi firmalarının likidite durumlarının yeterli düzeyde oldukları belirlenmiştir. Finansal yapı açısından ise, firmaların sermaye yapılarını özkaynaklardan oluşturduğu, borçlanmanın ise çoğunlukla kısa vadeli yabancı kaynaklardan sağlandığı tespit edilmiştir. Firmaların karlılık oranlarının ise incelenen dönem itibarıyla ağırlıklı olarak negatif ve değişkenlik gösterdiği ortaya çıkarılmıştır. Faaliyet oranları açısından ise firmaların kaynaklarını verimli şekilde kullandıkları söylenebilir.

ABSTRACT

The aim of the study is to measure the financial performances of the textile industry firms whose shares are traded in Stock Exchange Istanbul. The financial performances of the companies during the period 2010-2015 were determined on a yearly basis using the ratio analysis method. Context of financial ratio analysis, liquidity, operational efficiency, profitability and financial structure were investigated. As a result of the analysis, it was determined that the liquidity ratios in the analyzed period are in accordance with the critical values and the liquidity conditions of the companies in the sector are not at risk. In other words, it has been determined that the liquidity conditions of textile industry firms are adequate as of the period examined. In terms of financial structure, it has been determined that firms' capital structures are formed from equities and borrowing is mainly provided from short term liabilities. Profitability ratios of firms were found to be mainly negative and variable as of the period examined. In terms of operatin ratios, it can be said that firms use their resources efficiently.

1. Giriş

İşletmelerin zorlu rekabet koşullarında başarıya ulaşabilmeleri, yeni pazarlarda yer edinebilmeleri ve süreklilik sağlayabilmeleri, şuan ki ve gelecekteki faaliyetleri karlı olarak devam ettirebilmeleri işletme performanslarının doğru tespit edilip değerlendirilmesine bağlıdır (Tekin ve Zerenler, 2005: 187). Performans; belirli bir zaman diliminde, bir bireyin, bir grubun ya da teşebbüsün, o işe ilişkin neler yapabildiğinin nicel ve nitel anlatımıdır (Büyüköztürk, 2007:29). Performans ölçüm yöntemlerinden biri de Oran Analizi Yöntemidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Oran analizi, mali tablolarda yer alan kalemlerin birbiri ile olan ilişkilerinin matematiksel anlamda gösterilmesi ve değerlendirilmesidir. Bu analiz ile birlikte firmaların likidite durumu, aktiflerinin etkinliği, finansman yapısı, karlılık ve borçlarını ödeyebilme gücü gibi konularda bilgi verir (Bakır, Şahin 2009:132). Oran analizinde kullanılan oranlar likidite oranları, finansal yapı oranları, faaliyet oranları ve karlılık oranları olarak gruplandırılabilir. Likidite oranları, firmanın kısa vadeli borç ödeme gücünü ya da diğer bir ifadeyle paraya çevrilecek aktif değer ile kısa vadeli borçlar arasında ki ilişkiyi gösteren oranlardır. (Çetiner 2007:145). Finansal yapı oranları, işletmenin finansmanında yabancı kaynaklarda ne ölçüde faydalandığını ortaya koyan oranlardır. Faaliyet oranları, işletmenin faaliyetlerini, aktiflerini kâr ve nakit sağlamak için ne kadar etkili ve verimli olduğunu ölçmek için kullanılan oranlardır (Kılıç, 2012: 97). Karlılık oranları ise işletmenin faaliyet döneminde yeterli kar elde edip edemediğini ölçmek için kullanılan oranlardır. Bu oranların kullanım amacı işletmenin faaliyet performansını, risk durumunu ve finansal kaldıracın etkilerini görmektir (Türko, 1999: 107).

Araştırmada, BIST Doküman Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların finansal performanslarını ortaya çıkarmak amacıyla 2010-2015 döneminde faaliyet gösteren 20 firmanın bilanço ve gelir tablosu hesaplarından yararlanılarak oran analizi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, likidite oranları, finansal yapı oranları, faaliyet oranları ve karlılık oranları değerlendirilmiş olup, likidite oranları olarak cari oran, asist test oranı ve nakit oran, finansal yapı oranları olarak yabancı kaynak oranı, özkaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı, uzun vadeli yabancı kaynak oranı, faaliyet oranı olarak alacakların devir hızı, özsermaye devir, stok devir hızı ve aktif devir hızı, karlılık oranı olarak ise aktif karlılık oranı, özkaynak oranı, net kar oranı ve brüt kar oranı kullanılmıştır.

2. Alan Yazını

Uygurtürk ve Korkmaz (2012) tarafından yapılan çalışmada, 2006-2010 döneminde BIST ana metal sanayinde faaliyet gösteren 13 firmanın finansal performansları, çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS kullanılarak tespit edilmiştir. Yönteme ilişkin kriterler finansal oranlar kullanılarak oluşturulmuştur. Analiz sonucunda, BIST ana metal sanayi firmalarının performanslarında dalgalanmalar olduğu belirlenmiştir.

Meydan, Yıldırım ve Senger (2016) çalışmalarında, 2012 yılında BIST gıda sanayinde kar elde ettikleri belirlenen 10 firmanın finansal performans değerlendirilmesinde Gri İlişkisel Analiz yöntemi kullanılmıştır. İşletmelere ait finansal oranlar kullanılarak grup bazında ve bütünsel olarak yöntem doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışma da elde edilen bulgular klasik finansal oran analizinde elde edilen bulgular ile karşılaştırılmış ve sonuçların tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dumanoğlu ve Ergül (2010) yaptıkları çalışmada, 2006-2009 sürecinde BIST'e kote olmuş 11 teknoloji şirketinin mali tabloları incelenerek, şirketlerin performansları TOPSIS yöntemi ile belirlemeyi amaçlamışlardır. Her bir şirket için ayrı ayrı finansal oranlar hesaplanmış ve oran analizi kullanılarak performansları ölçülmüştür. Bu ölçütler TOPSIS yöntemi kullanılarak genel durumu gösteren tek bir puana çevrilmiş ve analiz sonuçlarının temel analiz sonuçlarını doğruladığı görülmüştür.

Büyükşalvarcı (2011) tarafından yapılan çalışmada, 2001 finansal krizinin BIST'te işlem gören imalat sanayi şirketleri üzerinde ki etkileri finansal oranlar ile hisse getirileri arasında ilişki olup olmadığı ve krizin ne derece fark yaratıp yaratmadığı regresyon analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, kullanılan 17 finansal oran ile hisse senedi getirileri arasında ilişki, krizi dönemlerinde farklılık yarattığını göstermektedir.

Yalama ve Sayım (2008) yaptıkları çalışmada, BIST'te işlem gören imalat sektöründeki şirketlerin temel analiz yönteminde kabul görmüş finansal oranlar aracılığıyla veri zarflama yöntemi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanılarak performans karşılaştırması yapmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgulara göre İmalat sektörünün en etkin sektör içi alt birimi Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi olmuştur.

Tayyar, Akcanlı, Genç ve Erem (2014) çalışmalarında BIST'e kayıtlı bilişim ve teknoloji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının 2005-2011 yılları arasındaki finansal tablo verileri kullanılarak oran analizi ile ölçmüşlerdir. Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Gri İlişkisel Analiz yöntemlerini kullanarak işletmelerin ilişkili dönemlerdeki ağırlığı en fazla kriter belirlenmiş ve performansa yönelik gri ilişkisel dereceler hesaplanmıştır. Analizde kriter ağırlığı en yüksek olan oran karlılık oranları ve en yüksek finansal performansa sahip işletme Link Bilgisayar Yazılım ve Donanım Sanayi Ticaret A.Ş. olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Örs, Takıl ve Altın (2015) çalışmalarında, BIST Teknoloji Endeksi'nde (XUTEK) işlem gören 11 işletmenin 2011- 2013 yılları ayrı ayrı incelenerek finansal performansları oran analizi ile ölçülmüştür. Analiz sonucunda incelenen dönemlerdeki işletmelerin likidite oranları yeterli görülmüş ayrıca finansal yapı oranlarında kısa vadeli yabancı kaynakların yüksek olduğu, işletmelerin stoklarının kısa süre de tüketildiği, alacaklarını erken tahsil edebildiği ve karlılık oranlarının benzerlik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yurdakul ve İç (2003) çalışmalarında IMKB'de işlem gören ve Türkiye'de otomotiv sanayinde faaliyet gösteren 5 büyük ölçekli otomotiv firmasının 1998-2001 dönemi bilançoları kullanılarak finansal oranlar hesaplanmıştır. Hesaplanan oranlar doğrultusunda firmaların performanslarının belirlenmesinde TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Analize göre incelenen ilk 3 yılda TOPSIS yöntemine göre sıralama ile hisse senetleri fiyatlarına göre sıralama sonuçlarının birbiriyle tutarlılık olduğu 2001 yılında ise yaşanan finansal kriz ve borsada görülen dalgalanmalar nedeniyle farklılık tespit edilmiştir.

Gerşil ve Palamutçuoğlu (2016) tarafından yapılan bu çalışmada BIST'de işlem gören teknoloji şirketlerinin finansal verileri kullanılarak finansal oranlar hesaplanış ve bu oranlar kullanılarak TOPSIS yöntemi ile teknoloji şirketlerinin performansları çeşitli ağırlıklandırma yöntemleri kullanılarak performans sıralaması yapılmıştır.

Ata ve Yakut (2009) bu çalışmada Türkiye'de imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların etkinlik ölçümleri 1996-2006 yıllarında Veri Zarflama Analizi (VZA) ile finansal açıdan değerlendirilmiştir. Kullanılan yöntem sonucunda etkin olan ve olmayan sektörler belirlenmiştir.

Bektaş ve Tuna (2013) tarafından yapılan çalışmada, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasası'nda işlem gören 11 işletme için performans ölçümü 2011 yılı bilanço ve gelir tablosu verilerinden yararlanarak 6 oran belirlenmiş ve bu oranlar kullanılarak Gri İlişkisel Analiz uygulanmıştır. Analizde Denge Yatırım Holding A.Ş.'nin en yüksek performansa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bayrakdaroğlu ve Ünlü (2009) tarafından hazırlanan bu çalışmada IMKB ve NYSE borsalarının EVA ve MVA performans ölçümleri uygulanarak karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Analize göre İMKB'nin hissedar değeri açısından başarılı olmadığı ve var olan sermayeyi tükettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ekşi ve Akçi (2009) bu çalışmalarında BIST 'de faaliyet gösteren imalat sanayi alt sektöründen 158 firma incelenmiştir. Likidite, mali yapı, faaliyet, karlılık ve borsa performans oranları hesaplanıp ortalamalarına bakılmıştır. Kullanılan oranların ortalamalarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Anova ve Tukey testi ile araştırılmıştır.

Ömürbek ve Kınay (2013) tarafından yapılan bu çalışmada BIST'de faaliyet gösteren bir hava yolu taşımacılığı şirketi ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası'nda faaliyet gösteren bir havayolu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

taşımacılığı şirketinin 2012 yılına ait finansal tablolarından ve performans tablolarından alınan veriler ile TOPSIS yöntemi kullanılarak iki hava yolu şirketinin performansları değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda BIST’de faaliyet gösteren hava yolu şirketinin performansının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Acar (2003) bu çalışmasından tarımsal işletmelerde finansal performansı finansal oranlar ve referans değerler ile ölçmüştür. Ayrıca çalışmada, finansal performansın ölçülmesi için likidite, karlılık, borç ödeme gücü ve verimliliğin ölçütü olan oranlar üzerinde durmuşlardır.

İç, Tekin, Pamukoğlu ve Yıldırım (2015) Türkiye’de 24 sektördeki kurumsal firmaların sıralanmasına yönelik finansal oranlar ile TOPSIS yönteminin kullanıldığı finansal performans değerlendirme modeli geliştirmişlerdir.

Erdoğan ve Yıldız (2015) tarafından yapılan çalışmada, devlet hastaneleri ve özel hastanelerin finansal tablolarından yararlanarak finansal oranlar belirlenmiş ve veri zarflama analizi ile finansal performansları ölçülmüştür. Analize göre devlet hastanelerinin %36’sının tam etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akaya ve Demireli (2010) tarafından yapılan bu çalışma da analitik hiyerarşi süreci kullanarak kredi verme sürecinde firmaların temel performans göstergesi olarak kullandıkları finansal oranları hangi ağırlıklarla değerlendirmeleri gerektiğine dair bir model geliştirmişlerdir. Çalışma sonucunda en çok faaliyet devir hızı göz önünde bulundurulurken, en az öneme sahip kriter ise finansal yapı oranlarının olduğu tespit edilmiştir.

Öz, Ayriçay ve Kalkan (2011) çalışmaların da İMKB 30 endeksinde işlem gören hisse senetlerinin getirilerini önceden tahmin edilmesinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi ve hangi hisse senetlerine yatırım yapılmasının daha doğru olduğunu tespit edebilmek için çok değişkenli bir yöntem olan diskriminant analizini 2007 hisse senedi getirilerini finansal oranlar kullanarak ölçmüşlerdir. Analiz sonucunda 1 yıl öncesi faaliyet devir hızı ve kaldıraç değişkenleri, 2 yıl öncesinde ise faaliyet devir hızı, kaldıraç ve likidite değişkenlerinin hisse senedi getirilerini daha önceden tahmin etmede istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Halkos ve Salamouris (2004) 1997-1999 dönemlerini Veri Zarflama Analizi ile Yunan bankacılık sektörünün performansının ölçüldüğü bu çalışmada, basit oran analizleri ve konvansiyonel olarak kullanılan girdi-çıkıtı analizi karşılaştırılarak kullanılmıştır. Analize göre veri zarflama analizinin, bir kuruluşun performansının değerlendirilmesi için alternatif bir veya tamamlayıcı oran analizi olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır.

Kumbirai ve Webb (2010) tarafından yapılan bu çalışma da 2005 dönemi Güney Afrika merkezli beş büyük ticari bankanın mali oranlar; karlılık, likidite ve kredi kalitesi performansını ölçmek için kullanılıyor. Çalışma da bankaların genel performansının arttığı 2008 de ki krizin etkisiyle karlılığın ve likiditenin düştüğü, kredi kalitesinin kötüleştiği görülmüştür.

Monti ve Garcia (2010) bir şirketin kısa vadede finansal açıdan sıkıntılı olup olmadığını belirlemek için şirketlerin finansal tablolarından veri toplayarak regresyon analizi uygulamışlardır. Analiz, Arjantin’de faaliyet gösteren 86 şirkette 45 finansal oran uygulanmıştır.

Feng ve Wang (2000), çalışmalarında Tayvan havayolu endüstrisinde şirketlerin taşımayla ilgili finansal yönleri ele alınarak performans değerlemesi yapılmıştır. Çalışmaya göre finansal oran kullanılarak yapılan performans değerlemesinin kapsamlı sonuç verdiği ortaya çıkmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların finansal performanslarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamı, 2010-2015 döneminde BIST'de Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren 20 firma ve bu firmalara ait verilerden oluşmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen şirketler; Akın Tekstil A.Ş. (ATEKS), Arsan Tekstil Ticaret Ve Sanayi A.Ş. (ARSAN), Bilici Yatırım Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (BLYCT), Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret Ve Sanayi A.Ş. (BRKO), Birlik Mensucat Ticaret Ve Sanayi İşletmesi A.Ş. (BRMEN), Bossa Ticaret Ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş. (BOSSA), Diriliş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (DİRİT), Hatay Tekstil İşletmeleri A.Ş. (HATEK), Karsu Tekstil Sanayii Ve Ticaret A.Ş. (KRTEK), Kordsa Global Endüstriyel İplik Ve Kord Bezi Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (KORDS), Lüks Kadife Ticaret Ve Sanayii A.Ş. (LUKSK), Menderes Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (MNDRS), Mensa Sınai Ticari Ve Mali Yatırımlar A.Ş. (MEMSA), Mish Dekorasyon Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (DMİSH), Rodrigo Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (RODRG), Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (ROYAL), Söktaş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (SKTAS), Sönmez Pamuklu Sanayii A.Ş. (SNPAM), Yataş Yatak Ve Yorgan Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (YATAS), Yünsa Yünlü Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (YUNSA).

Tablo 1: Borsa İstanbul Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren işletmeler

Kodu	Şirketler
ATEKS	Akın Tekstil A.Ş.
ARSAN	Arsan Tekstil Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
BLYCT	Bilici Yatırım Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
BRKO	Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
BRMEN	Birlik Mensucat Ticaret Ve Sanayi İşletmesi A.Ş.
BOSSA	Bossa Ticaret Ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.
DIRIT	DİRİTEKS Diriliş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
HATEK	Hateks Hatay Tekstil İşletmeleri A.Ş.
KRTEK	Karsu Tekstil Sanayii Ve Ticaret A.Ş.
KORDS	Kordsa Global Endüstriyel İplik Ve Kord Bezi Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
LUKSK	Lüks Kadife Ticaret Ve Sanayii A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MNDRS	Menderes Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
MEMSA	Mensa Sınai Ticari Ve Mali Yatırımlar A.Ş.
DMISH	Mish Dekorasyon Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
RODRG	Rodrigo Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
ROYAL	Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
SKTAS	Söktaş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
SNPAM	Sönmez Pamuklu Sanayii A.Ş.
YATAS	Yataş Yatak Ve Yorgan Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
YUNSA	Yünsa Yünlü Sanayi Ve Ticaret A.Ş.

3.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren şirketlerin 2010-2016 yılları arasındaki finansal performansları incelenmiştir. Çalışmaya, ilgili dönemde faaliyet gösteren 20 şirket dahil edilmiştir. 2007-2008 küresel finansal krizin olası etkilerinden veri setini arındırabilmek için araştırmada, 2010 yılı öncesi analize dahil edilmemiştir. Finansal Oran Analizi sonucunda elde edilen bulgular, şirketlerin başarılı ya da başarısız olduğuna değil sadece düşük veya yüksek performansa sahip olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan çalışmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının ölçülmesinde finansal oran analiz yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan oranlar, literatürde işletme performanslarını göstermek için yapılan çalışmalarda kullanılan oranlar ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Finansal Oranlar

Değişken	Hesaplama yöntemi
Cari Oran (CO)	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Likidite Oranı (LO)	Dönen Varlık-Stoklar/ Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Nakit Oran (NO)	Nakit ve Benzeri/ Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Aktif Devir Hızı (AKDH)	Net Satışlar/ Aktif Toplamı
Alacak Devir Hızı (ADH)	Net Satışlar/ Ticari Alacaklar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Stok Devir Hızı (SDH)	Satışların Maliyeti/ Stoklar
Öz Kaynak Oranı (ÖO)	Öz Kaynaklar/ Pasif Toplam
Yabancı Kaynak Oranı(YK)	Toplam Yabancı Kaynak/ Aktif Toplam
Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYK)	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Aktif Toplam
Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYK)	Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Aktif Toplam
Aktif Karlılık Oranı (AK)	Dönem Kar/ Aktif Toplam
Öz Kaynak Karlılık Oranı (ÖK)	Dönem Kar/ Öz Kaynaklar
Net Kar Oranı (NK)	Dönem Kar/ Net Satışlar
Brüt Kar Oranı (BK)	Brüt Satış Karı/ Net Satışlar

3.4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmada analiz edilen 20 şirketin 2010-2016 dönemine ait analiz sonuçları ilgili oranlar itibariyle her yıl ayrı tablolar şeklinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2010 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,514	0,739	0,016	0,136	1,221	3,836	0,787	0,213	0,168	0,046	-0,051	-0,065	-0,376	0,765
ARSAN	0,683	0,326	0,030	0,514	5,772	3,400	0,528	0,472	0,446	0,026	-0,128	-0,242	-0,249	-0,052
BLYCT	3,231	2,674	0,040	0,326	2,021	5,775	0,890	0,110	0,067	0,043	0,074	0,083	0,227	0,342
BRKO	1,254	0,633	0,009	0,760	3,042	2,334	0,410	0,590	0,459	0,131	-0,003	-0,008	-0,004	0,125
BRMEN	0,638	0,370	0,026	0,430	4,036	4,304	0,382	0,618	0,359	0,259	-0,033	-0,085	-0,076	0,038
BOSSA	1,801	1,138	0,167	0,727	3,759	2,822	0,659	0,341	0,314	0,028	0,010	0,015	0,014	0,193
DIRIT	1,394	0,501	0,110	0,374	2,426	0,886	0,556	0,444	0,415	0,029	0,009	0,015	0,023	0,121
HATEK	1,388	0,560	0,047	0,378	7,085	1,937	0,691	0,309	0,189	0,120	0,010	0,014	0,026	0,199
KRTEK	1,863	1,424	0,194	0,898	2,716	5,866	0,592	0,408	0,304	0,104	0,010	0,017	0,011	0,130

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KORDS	2,061	1,106	0,192	0,949	6,337	4,151	0,681	0,319	0,203	0,116	0,037	0,055	0,039	0,153
LUKSK	1,491	1,136	0,001	0,241	2,369	3,736	0,698	0,302	0,147	0,154	0,004	0,005	0,015	0,188
MNDRS	1,374	0,936	0,092	0,832	11,54	4,687	0,630	0,370	0,352	0,017	0,030	0,047	0,036	0,130
MEMSA	1,690	1,602	0,698	0,032	0,143	1,750	0,626	0,374	0,252	0,123	0,029	0,046	0,915	-0,209
DMISH	0,730	0,572	0,043	0,341	1,631	2,604	0,319	0,681	0,511	0,171	-0,131	-0,410	-0,383	0,385
RODRG	1,028	0,631	0,016	1,194	2,561	2,871	0,139	0,861	0,855	0,005	-0,033	-0,235	-0,027	0,183
ROYAL	1,057	0,809	0,009	0,805	3,147	5,189	0,267	0,733	0,494	0,239	-0,032	-0,121	-0,040	0,209
SKTAS	1,354	0,825	0,227	0,507	5,560	3,114	0,437	0,563	0,233	0,331	0,031	0,071	0,061	0,308
SNPAM	10,75	9,021	6,082	0,298	3,697	5,183	0,964	0,036	0,030	0,006	-0,014	-0,015	-0,049	0,087
YATAS	1,158	0,675	0,030	0,756	2,778	2,032	0,272	0,728	0,530	0,198	0,004	0,014	0,005	0,312
YUNSA	1,096	0,648	0,008	1,093	3,016	3,003	0,349	0,651	0,620	0,031	0,036	0,104	0,033	0,237
Ortalama	1,878	1,316	0,402	0,580	3,743	3,474	0,544	0,456	0,347	0,109	-0,007	-0,035	0,010	0,192

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz Kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 3'te BIST Doküman Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2010 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,878, 1,316 ve 0,402 olduğu hesaplanmıştır. Bu doğrultuda ilgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 17 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16'dır. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 2 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 18'dir.

Cari oranın, 2 civarında olması beklenmektedir (Akgüç, 2013:507). Bu oranın 2'den düşük olması, firmaların likidite ihtiyacı içerisinde olduğu, kısa vadede yükümlülüklerini karşılayamaması ve işlem güdüsüyle hareket edememesine yol açabilmektedir. Oranın 2'den yüksek olması ise firmaların atıl durumda bulunan, yatırıma yönlendirmedikleri ve fırsat maliyetlerine sebep olan varlıklara sahip oldukları anlamına gelmektedir. Buna göre, 2010 yılı cari oran sektör ortalamasının kritik değerden düşük olması, sektördeki firmaların likidite düzeylerinin yeterli olmadığına işaret etmektedir.

Likidite oranı, cari oranın tamamlayıcısı niteliğindedir ve stoklardan kaynaklanabilecek ödeme riskini ortadan kaldırır. Bu oranın 1 civarında olması beklenmektedir. Bu oranın 1'den düşük olması, stokların ağırlığının fazla, 1'den yüksek olması ise stokların ağırlığının az olduğunu göstermektedir. Nakit oranı, nakit ve menkul kıymet değerleri ile kısa süreli yabancı kaynakların ne oranda karşılanabildiğini ölçmektedir ve bu oranın 0,20'nin altında olmaması beklenmektedir. Ayrıca kritik değerlerin yüksek olması, nakit fazlasının iyi kullanılmadığını ifade etmektedir. (Okka, 2011: 46). Bu değerlendirmelere göre, 2010 yılı likidite ve nakit oranları sektör ortalamalarının kritik değerden yüksek bir değere sahip olması, sektörde faaliyet gösteren firmaların likidite düzeylerinin bu ölçütler doğrultusunda yeterli olduğuna işaret etmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,580, 3,743 ve 3,474 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 9 firma var iken, altında değere sahip firma 11'dir. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 13'tür. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 9 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 11'dir.

Aktif devir hızı, şirketlerin sahip olduğu toplam aktifleri ile yarattıkları satış hacmi başarısını ölçen bir orandır. Aktif devir hızının düşük çıkması şirkette duran varlıkların önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir ve bu genellikle sermaye yoğun sanayi şirketlerinde görülmektedir. Duran varlıkları yüksek, dolayısıyla aktif devir hızları düşük olan şirketlerin gelecekteki kar durumu, talebin gelecekteki gelişimine bağlı olduğundan belirsizlik arz eder. Bu nedenle aktif devir hızı bir risk göstergesi olarak da kullanılabilir (Akgüç, 2013:508). Alacak devir hızı, alacakların yılda kaç kez tahsil edildiğini gösterir. Alacak devir hızının yüksek olması alacak tahsilatının etkin olduğunu ortaya koyar ve bu durumda şirketin cari ve likidite oranları düşük olsa bile, borçları geri ödemede kolaylık oluşturur (Erdoğan, 2011: 9). Stok devir hızı, stokların bir yıl için de kaç defa devrettiğini gösterir ve varlıkların kullanımındaki verimliliğini ölçer. Yüksek olması, stokların optimal düzeyde tutulduğu ve kullanıldığını gösterir. Düşük olması durumu ise, yavaş hareket eden bir stok veya modası geçmiş olan stokların varlığına işaret eder (Akdoğan ve Tenker, 2003:625). 2010 yılı sektör durumu faaliyet oranları kapsamında incelendiğinde aktif devir hızının sanayi şirketlerinde olduğu gibi düşük seviyede seyretmesi, alacak devir hızının yıllık düzeyinin normal olması ve stok devir hızının dört ayda bir tükendiğini göstermesi nispi olarak stoklara daha az fon bağlandığını gösterir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,544, 0,456, 0,347 ve 0,109 olarak hesaplanmıştır. 2010 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 11 ve ortalama altında değere sahip olan 9 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 9 firma ortalama değer üzerinde geriye kalan 11 firma ise bu değer altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 10 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 10'dur. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 10, altında ise yine 10 firma vardır.

Finansal yapı oranları, firmaların faaliyetlerinin hangi ölçüde yabancı kaynakla finanse edildiğini, yabancı kaynak finansmanının firma için ne düzeyde faydalı olduğunu, işletmenin yarattığı kaynakların borç öz kaynak dengesi, aktiflerin fonlansında ne tür dönen varlık ya da duran varlık kullanıldığı, firmaların finansal yapılarının sağlamlığı ve kaynak kullanımının optimalliği bu oranlar ile ölçülür (Bakır, Şahin 2009:138). Öz kaynak oranında firmanın varlıklarının ne kadarının öz kaynaklar ile karşılandığını gösterir. Oranın yüksek olması işletmenin uzun vadeli borç ve faizlerini ödemede güçle karşılaşmayacağını gösterir ancak bu oranın çok yüksek olması öz kaynağa göre daha düşük maliyetli uzun vadeli kredilerden yeterince yararlanmadığını gösterebilir. Ayrıca bu oranın düşük olması firmanın mali yükümlülüklerini erine getirmede zorluk çekebileceğini gösterir. Yabancı kaynak oranında varlıkların ne kadarının yabancı kaynaklarla karşılandığını ortaya koymakta ve bu oranın yüksek olması, firmanın spekülatif tarzda finanse edildiğini, firmanın yüksek faiz yükü altına girdiğini ve ödeme konusunda güçlük yaşayabileceğini ortaya koymaktadır. Yabancı kaynak oranının çok düşük olması ise firmanın vergi tasarrufundan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yararlanma fırsatını kaçırdığını gösterir. Kısa vadeli yabancı kaynakların aktif toplamına oranı, işletme varlıklarının ne kadarlık kısmının kısa vadeli borçlarla finanse edildiğini gösterir. İşletmenin fazla kısa vadeli borcu olması geri ödeme riskini artırır. Bu oranın 1/3 seviyesini pek aşmaması gerektiği öngörülür. Uzun vadeli yabancı kaynakların toplam aktiflere oranı ise, toplam varlık değerlerinin ne kadarının uzun süreli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini ortaya koymaktadır ve bu oranın ve 1/4 ün üzerinde olmaması gerekir. Bir işletmenin uzun süreli borç yükü fazlaysa, söz konusu işletmeye uzun vadeli kredi verenler için emniyet marjı az demektir (Akgüç, 2013). 2010 yılı sektör ortalamaları doğrultusunda finansal yapı oranları incelendiğinde öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel standardına yakın seyretmesi, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kabul gören kritik değer altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir.

2010 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,007, -0,035, 0,010 ve 0,192 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 14 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 6'dır. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 9'dur. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir.

Karlılık oranları ise işletmelerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kar etme düzeyini ölçmeye yarayan oranlardır.(Türko, 1999: 107). Bu oranlar ile, işletmenin geçmişteki kazanç gücü ve faaliyetlerinin etkinliği değerlendirilir. Aktif karlılık oranı, bu oran işletmenin yaptığı tüm yatırımlara karşılık vergiden sonra ne kazandığını gösterir. Yani işletmenin yatırımlarından hangi oranda getiri sağladığını ölçen bir orandır. Öz kaynak karlılığı oranında işletmelerin öz kaynaklarının performansını ölçmektedir. Eğer oran büyükse işletmenin iyi bir yatırım yaptığını ve giderlerini kontrol altına aldığı söylenebilir(Bakır, Şahin, 2009:147). Net kar karlılık oranı, dönem karının net satışların yüzde kaçını oluşturduğunu gösterir. Bu oran ne kadar yüksek çıkarsa o kadar iyidir. Ancak dönem karının, faaliyet karından en büyük payı almış olması çok önemlidir. İki oranı beraber kullanarak işletme faaliyetleri değerlendirilebilir. Eğer brüt kar marjı oranı uzun yıllar değişmez ve net kar marjı azalır, faaliyet dışı giderler satışlara göre artıyor ya da vergiler yükseliyor anlamı çıkarılabilir. Brüt satış karı oranı, işletmenin faaliyet giderleri ile diğer giderlerini karşılayabilecek kadar kar elde edip etmediğini ortaya koymaktadır. Brüt kar marjı, şirketlerin diğer gelir ve giderlerin dikkate alınmadığı, sadece satışlarının ne kadarlık bir kar marjı ile gerçekleştiğini gösteren bir orandır ve şirketlerin karları hakkında bir bilgi vermekten çok rekabet gücünün seyri ve diğer firmalarla kıyas yapabilmek imkanı tanımaktadır(Okka, :121). 2010 yılı sektör ortalamalarının karlılık oranları incelendiğinde aktif karlılık ve öz kaynak karlılık oranlarının negatif seviyelerde olması sektörün karlılık başarısının düşük olduğunu gösterir. Net kar ve brüt satış karlarının sektör ortalamalarının düşük seviyede olması faaliyet dışı giderlerin satışlara göre arttığını ve giderleri karşılamadan güçlük çekilebileceğini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2011 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FINANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKD H	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,907	1,069	0,046	0,671	4,694	4,292	0,770	0,230	0,151	0,079	0,001	0,002	0,002	0,191
ARSAN	0,568	0,248	0,016	0,453	4,813	2,931	0,486	0,514	0,485	0,029	0,023	0,047	0,050	-0,002
BLYCT	9,337	6,982	4,202	0,312	2,298	1,965	0,920	0,080	0,053	0,026	0,066	0,072	0,212	0,208
BRKO	1,350	0,788	0,000	0,567	3,023	3,737	0,595	0,405	0,262	0,143	-0,076	-0,128	-0,135	0,029
BRMEN	0,560	0,385	0,064	0,548	4,395	5,855	0,460	0,540	0,458	0,082	-0,136	-0,295	-0,248	0,141
BOSSA	2,330	1,544	0,188	0,700	3,377	2,469	0,695	0,305	0,260	0,045	0,106	0,152	0,151	0,280
DİRİT	1,746	0,607	0,165	0,531	4,369	1,089	0,495	0,505	0,327	0,178	-0,019	-0,038	-0,035	0,236
HATEK	1,710	0,855	0,090	0,615	6,208	3,837	0,741	0,259	0,155	0,104	0,002	0,002	0,003	0,172
KRTEK	2,274	1,434	0,300	0,825	2,892	2,955	0,485	0,515	0,283	0,232	0,029	0,060	0,035	0,150
KORDS	1,862	0,935	0,145	0,967	6,414	3,336	0,627	0,373	0,263	0,109	0,058	0,092	0,060	0,158
LUKSK	1,268	1,061	0,091	0,270	2,207	4,676	0,539	0,461	0,196	0,264	0,028	0,052	0,104	0,295
MNDRS	1,683	0,999	0,150	0,855	7,527	2,745	0,627	0,373	0,350	0,023	0,112	0,178	0,130	0,230
MEMSA	1,416	1,327	0,644	0,177	0,900	7,166	0,596	0,404	0,299	0,105	-0,062	-0,104	-0,350	-0,078
DMİŞH	0,741	0,590	0,034	0,363	1,398	3,218	0,311	0,689	0,559	0,130	-0,124	-0,399	-0,342	0,254
RODRG	1,072	0,664	0,049	1,461	3,423	3,502	0,164	0,836	0,829	0,007	0,029	0,179	0,020	0,188
ROYAL	0,930	0,710	0,006	0,772	2,872	4,929	0,389	0,611	0,521	0,089	0,009	0,023	0,012	0,267
SKTAS	1,100	0,603	0,072	0,499	5,344	2,649	0,378	0,622	0,280	0,342	0,048	0,127	0,096	0,384
SNPAM	7,674	6,346	4,277	0,281	2,968	3,284	0,942	0,058	0,052	0,006	0,055	0,059	0,197	0,188
YATAS	1,163	0,665	0,136	0,739	3,311	1,627	0,291	0,709	0,615	0,093	0,018	0,062	0,024	0,325
YUNSA	1,108	0,584	0,014	1,083	3,260	2,342	0,326	0,674	0,648	0,026	0,072	0,221	0,067	0,266
Ortalama	2,090	1,420	0,535	0,634	3,785	3,430	0,542	0,458	0,352	0,106	0,012	0,018	0,003	0,194

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 4'te BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2011 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sırasıyla 2,090, 1,420 ve 0,535 olduğu hesaplanmıştır. İlgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16'dır. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2011 yılına ait cari oran sektör ortalamalarına bakıldığında 2 kritik değerinin üzerinde olması, likidite oranının 1 üzerinde seyretmesi ve nakit oranının 0,20 üzerinde olması sektörde faaliyet gösteren firmaların likidite durumlarının yeterli olduğunu göstermektedir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,634, 3,785 ve 3,430 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 9 firma var iken, altında değere sahip firma 11'dir. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 12'dir. 2011 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde aktif devir hızının yüksek, alacak devir hızının ve stok devir hızının birbirine yakın seyretmesi stokların hızlı tüketildiği ve alacakların erken tahsil edildiğini göstermektedir. Bu da aktiflerin etkin kullanıldığını ve firmaların likiditesinin yüksek olduğunu gösterir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,542, 0,458, 0,352 ve 0,106 olarak hesaplanmıştır. 2011 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 9 ve ortalama altında değere sahip olan 11 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 11 firma ortalama değer üzerinde geriye kalan 9 firma ise bu değer altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 7 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 13'tür. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 7, altında ise yine 13 firma vardır. 2011 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde, finansal yapı oranları öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel kabul gören orana yakın olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kritik değer altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir.

2011 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,012, 0,018, 0,003 ve 0,194 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8'dir. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 8'dir. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 10 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 10'dir. 2011 yılı sektör ortalamalarına göre öz kaynak karlılık ve aktif karlılık oranlarının pozitif fakat düşük seviyede seyrettiği görülmekte önceki yıla kıyasla başarısının arttığı gözlemlenmektedir. Net kar ve brüt kar oranlarının düşük olması maliyetlerin yüksek karlılığın düşük olduğuna işaret eder.

Tablo 5: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2012 yılı Oran Analizi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖÖ	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,643	0,878	0,381	0,471	6,639	3,167	0,775	0,225	0,173	0,052	0,020	0,026	0,043	0,110
ARSAN	0,653	0,318	0,037	0,487	4,187	2,839	0,514	0,486	0,482	0,004	0,030	0,058	0,062	0,058
BLYCT	10,030	7,782	3,691	0,389	2,616	3,223	0,917	0,083	0,047	0,036	0,027	0,029	0,068	0,117
BRKO	1,466	1,025	0,019	0,623	2,400	4,600	0,586	0,414	0,271	0,143	0,016	0,027	0,026	0,118
BRMEN	0,448	0,275	0,036	0,368	3,736	3,508	0,415	0,585	0,503	0,082	-0,052	-0,127	-0,143	0,171
BOSSA	2,145	1,557	0,080	0,618	4,218	3,884	0,702	0,298	0,216	0,082	0,038	0,054	0,061	0,203
DIRIT	1,854	0,683	0,210	0,395	5,826	1,791	0,661	0,339	0,177	0,162	0,002	0,003	0,006	0,062
HATEK	1,407	0,715	0,064	0,568	5,144	3,479	0,680	0,320	0,210	0,110	-0,046	-0,068	-0,081	0,110
KRTEK	1,735	1,281	0,318	0,903	3,015	5,360	0,453	0,547	0,354	0,193	-0,058	-0,128	-0,064	0,045
KORDS	1,671	0,855	0,218	0,941	7,705	3,927	0,624	0,376	0,255	0,120	0,041	0,066	0,044	0,130
LUKSK	1,345	1,045	0,029	0,228	2,521	4,025	0,601	0,399	0,137	0,262	0,024	0,039	0,104	0,274
MNDRS	1,587	0,937	0,244	0,890	8,121	3,430	0,593	0,407	0,366	0,041	-0,013	-0,023	-0,015	0,083
MEMSA	0,888	0,865	0,567	0,091	0,936	12,886	0,574	0,426	0,357	0,069	-0,035	-0,060	-0,380	-0,184
DMİSH	0,422	0,325	0,002	0,355	2,262	4,355	0,336	0,664	0,594	0,070	-0,326	-0,968	-0,916	0,294
RODRG	2,061	1,254	0,172	1,154	2,822	2,343	0,519	0,481	0,470	0,010	-0,088	-0,170	-0,077	0,229
ROYAL	1,600	1,138	0,024	0,966	3,787	4,973	0,594	0,406	0,297	0,109	0,182	0,307	0,189	0,294
SKTAS	0,702	0,328	0,041	0,410	7,080	2,771	0,404	0,596	0,323	0,273	-0,089	-0,221	-0,217	0,205
SNPAM	5,416	4,704	3,176	0,293	2,519	4,476	0,915	0,085	0,078	0,007	0,038	0,042	0,131	0,152
YATAS	1,356	0,700	0,065	0,764	3,901	1,415	0,301	0,699	0,511	0,188	-0,008	-0,026	-0,010	0,380
YUNSA	1,144	0,681	0,012	1,223	3,178	3,362	0,341	0,659	0,629	0,030	0,037	0,107	0,030	0,200
Ortalama	1,979	1,367	0,469	0,607	4,131	3,991	0,575	0,425	0,322	0,102	-0,013	-0,051	-0,057	0,153

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖÖ), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 5'te BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2012 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,979, 1,367 ve 0,469 olduğu hesaplanmıştır. İncelenen dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 17'dir. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2012 sektör ortalamalarına göre likidite oranlarının kritik değerlere uygun olduğu görülmekte ve sektördeki firmaların likidite durumlarının risk teşkil etmediği sonucuna ulaşılabılır.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,607, 4,131 ve 3,991 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 9 firma var iken, altında değere sahip firma 11'dir. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 13'tür. 2012 yılı sektör ortalamaları ve önceki yıllar göz önünde bulundurulduğunda faaliyet oranları yükseldiği, alacakların hızlı tahsil edildiği ve likidite oranları ile ilişkilendirildiğinde sektördeki firmaların likidite sıkıntısı çekmediği görülmektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla 0,575, 0,425 ve 0,322 olarak hesaplanmıştır. 2012 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 11 ve ortalama altında değere sahip olan 9 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 9 firma ortalama değerinin üzerinde geriye kalan 11 firma ise bu değerinin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 10 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 10'dur. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 10, altında ise yine 10 firma vardır. 2012 yılı sektör ortalamaları finansal yapı oranları incelendiğinde öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla sağlandığı, yabancı kaynak oranında 0,50 civarında olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğunu gösterir. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kritik değerinin altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğuna işaret eder.

2012 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,013, -0,051, -0,057 ve 0,153 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 14 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 6'dır. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 14 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 6'dır. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 9 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 11'dir. 2012 yılı karlılık oranları sektör ortalamalarına göre aktif karlılık, öz kaynak karlılık ve net kar oranlarının negatif olması sektör firmalarının karlılık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Brüt satış karı oranına bakıldığında ise önceki yıldan daha düşük pozitif fakat düşük bir seviyede olduğu yani satışların maliyetinin net satışlardan hızlı arttığını görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2013 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖÖ	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,418	0,788	0,290	0,507	6,836	4,056	0,772	0,228	0,173	0,055	-0,077	-0,099	-0,152	0,125
ARSAN	0,966	0,525	0,076	0,564	4,660	4,046	0,582	0,418	0,313	0,105	0,041	0,070	0,073	0,010
BLYCT	2,728	2,220	1,026	0,431	2,487	4,052	0,631	0,369	0,173	0,196	0,051	0,081	0,119	0,174
BRKO	1,790	1,279	0,056	0,604	1,942	3,844	0,494	0,506	0,268	0,238	-0,037	-0,075	-0,061	0,129
BRMEN	4,913	3,009	0,501	0,337	2,853	2,677	0,570	0,430	0,052	0,377	-0,081	-0,142	-0,241	0,210
BOSSA	1,704	1,281	0,050	0,533	3,617	3,127	0,602	0,398	0,305	0,093	0,025	0,041	0,046	0,244
DIRİT	1,745	0,474	0,124	0,346	6,534	1,267	0,565	0,435	0,206	0,229	-0,090	-0,159	-0,259	0,041
HATEK	1,542	0,959	0,028	0,707	6,059	3,408	0,579	0,421	0,303	0,117	-0,002	-0,003	-0,003	0,148
KRTEK	1,706	1,247	0,083	0,756	2,215	4,095	0,362	0,638	0,360	0,278	-0,090	-0,248	-0,119	0,105
KORDS	1,419	0,723	0,098	0,858	6,066	3,669	0,587	0,413	0,300	0,113	0,022	0,037	0,025	0,108
LUKSK	3,042	2,311	0,399	0,293	2,656	3,391	0,558	0,442	0,081	0,361	-0,012	-0,022	-0,041	0,315
MNDRS	1,300	0,819	0,205	0,756	7,392	2,998	0,466	0,534	0,459	0,075	0,040	0,086	0,053	0,124
MEMSA	0,155	0,096	0,002	0,005	0,143	0,156	0,424	0,576	0,496	0,080	-0,045	-0,106	-8,527	0,136
DMİSH	0,326	0,245	0,003	0,257	2,632	3,154	0,266	0,734	0,665	0,069	-0,099	-0,372	-0,385	0,337
RODRG	3,675	1,608	0,352	0,667	3,829	1,098	0,748	0,252	0,243	0,009	-0,087	-0,117	-0,131	0,174
ROYAL	2,311	1,789	0,034	0,766	3,035	4,178	0,568	0,432	0,252	0,181	0,053	0,093	0,069	0,284
SKTAS	0,666	0,349	0,039	0,411	5,083	2,449	0,266	0,734	0,405	0,329	-0,117	-0,439	-0,284	0,299
SNPAM	8,747	7,899	5,393	0,283	2,825	6,010	0,956	0,044	0,041	0,003	0,076	0,079	0,269	0,266
YATAS	1,294	0,566	0,097	0,893	4,902	1,460	0,310	0,690	0,492	0,198	0,008	0,027	0,009	0,414
YUNSA	1,132	0,738	0,005	1,121	2,487	3,301	0,308	0,692	0,663	0,029	0,064	0,209	0,057	0,230
Ortalama	2,129	1,446	0,443	0,555	3,913	3,122	0,531	0,469	0,313	0,157	-0,018	-0,053	-0,474	0,194

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖÖ), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı(ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 6'da BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2013 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 2,129, 1,446 ve 0,443 olduğu hesaplanmıştır. Sonuçlara göre, ilgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 6 iken, altında değere sahip olan firma

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sayısı ise 14 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 6 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 14'tür. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2013 yılı sektör ortalamalarına bakıldığında cari oranın önceki yıllara kıyasla kritik değer üzerine çıktığı likidite ve nakit oranında genel standarda uygun olduğu görülmektedir. Bu durum sektör firmalarının likidite durumlarının yeterliliğini göstermektedir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,555, 3,913 ve 3,122 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 10 firma var iken, altında değere sahip firma 10'dur. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 7'dir. 2013 yılı faaliyet oranları incelendiğinde kullanılan oranların genel kabul gören oranlar düzeyinde olması aktiflerin verimli kullanıldığı, alacakların erken tahsil edildiği ve stoklarını hızlı bir şekilde tükettiği gözlemlenmektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,531, 0,469, 0,313 ve 0,157 olarak hesaplanmıştır. 2013 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 12 ve ortalama altında değere sahip olan 8 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 8 firma ortalama değer üzerinde geriye kalan 12 firma ise bu değer altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 8 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 12'dir. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 9, altında ise yine 11 firma vardır. 2013 yılı finansal yapı oranları incelendiğinde finansal yapı oranları öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynaklardan finansman sağladığı, yabancı kaynak oranında 0,50 standardına yakın olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değer civarında olması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna ve uzun vadeli yabancı kaynaklarında kabul gören kritik değer altında olması sektörde ki firmaların yatırımlarının az olduğuna işaretir

2013 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,018, -0,053, -0,474 ve 0,194 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 9 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 9'dur. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 10 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 10'dur. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 19 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 1'dir. 2013 yılı karlılık oranlarının sektör ortalamaları incelendiğinde aktif karlılık öz kaynak karlılık ve net kar oranlarının negatif seyri sektörde ki firmaların karlılığının yetersiz olduğunu göstermektedir. Brüt satış karı pozitif fakat önceki yıllar da olduğu gibi satışlardan elde edilen satış marjının düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 7: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2014 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,797	1,032	0,472	0,381	6,760	3,278	0,833	0,167	0,117	0,050	0,278	0,334	0,730	0,232
ARSAN	1,127	0,573	0,183	0,391	3,694	2,043	0,587	0,413	0,305	0,108	0,168	0,287	0,430	0,118
BLYCT	1,988	1,486	0,072	0,514	2,211	4,256	0,671	0,329	0,189	0,141	0,099	0,148	0,193	0,216
BRKO	1,506	0,962	0,032	0,575	1,944	2,828	0,448	0,552	0,337	0,215	-0,032	-0,072	-0,056	0,099
BRMEN	1,719	0,868	0,072	0,327	3,062	1,747	0,486	0,514	0,168	0,346	-0,059	-0,121	-0,179	0,233
BOSSA	1,243	0,803	0,072	0,634	4,523	3,304	0,475	0,525	0,328	0,197	0,011	0,024	0,018	0,249
DİRİT	1,357	0,472	0,245	0,316	5,825	1,072	0,538	0,462	0,297	0,165	-0,066	-0,123	-0,209	0,108
HATEK	1,790	1,077	0,061	0,759	5,305	3,374	0,611	0,389	0,267	0,123	0,025	0,041	0,033	0,154
KRTEK	1,521	1,043	0,324	0,527	3,264	3,510	0,310	0,690	0,290	0,400	-0,063	-0,204	-0,120	0,078
KORDS	1,321	0,623	0,022	0,796	5,533	3,051	0,551	0,449	0,318	0,131	0,048	0,087	0,060	0,149
LUKSK	1,725	1,273	0,258	0,297	2,568	3,041	0,552	0,448	0,152	0,297	0,039	0,071	0,132	0,299
MNDRS	1,352	0,829	0,345	0,782	14,654	2,831	0,419	0,581	0,467	0,114	0,032	0,077	0,041	0,116
MEMSA	0,104	0,092	0,002	0,012	0,301	4,244	0,387	0,613	0,507	0,107	-0,080	-0,207	-6,668	-1,139
DMİŞH	0,293	0,220	0,004	0,122	1,399	1,592	0,131	0,869	0,713	0,156	-0,155	-1,178	-1,265	0,319
RODRG	2,310	1,232	0,124	0,603	1,930	1,098	0,637	0,363	0,358	0,005	-0,061	-0,095	-0,101	0,297
ROYAL	2,176	1,528	0,169	0,763	3,178	3,510	0,495	0,505	0,259	0,247	0,070	0,141	0,091	0,228
SKTAS	0,635	0,348	0,087	0,540	7,535	3,117	0,202	0,798	0,456	0,342	-0,104	-0,516	-0,193	0,296
SNPAM	7,642	6,619	4,982	0,280	4,336	4,554	0,953	0,047	0,041	0,006	0,074	0,078	0,266	0,319
YATAS	1,397	0,634	0,169	0,981	5,622	1,615	0,293	0,707	0,456	0,250	0,029	0,100	0,030	0,427
YUNSA	1,228	0,822	0,072	1,089	2,602	3,301	0,348	0,652	0,623	0,029	0,109	0,315	0,101	0,234
Ortalama	1,712	1,127	0,388	0,534	4,312	2,868	0,496	0,504	0,332	0,171	0,018	-0,041	-0,333	0,152

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı(ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 'de BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2014 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,712, 1,127 ve 0,388 olduğu hesaplanmıştır. Veriler doğrultusunda, ilgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

firma sayısı ise 12 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 5 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 15'tir. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 2 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 18'dir. 2014 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde oranların önceki yıllardan daha düşük olduğu yani likidite durumunda bir azalma olduğu görülse de genel standardın altına düşmediğinden firmaların yeterli ödeme gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,534, 4,312 ve 2,868 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 10 firma var iken, altında değere sahip firma 10'dur. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 9 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 11'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 8'dir. 2014 yılı sektör ortalamalarına göre aktif devir hızı ve stok devir hızı önceki yıllarda olduğu gibi etkin ve verimli kullanıldığını, alacak devir hızının yükseldiğini yani alacakların hızlı tahsil edildiğini göstermektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,496, 0,504, 0,332 ve 0,171 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 9 ve ortalama altında değere sahip olan 11 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 11 firma ortalama değer üzerinde geriye kalan 9 firma ise bu değer altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 8 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 12'dir. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 8, altında ise yine 12 firma vardır. 2014 yılı sektör ortalamalarına göre finansal yapı oranları öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel standardına yakın olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uygunluğu sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında 1/4 kritik değer altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir.

2014 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,018, -0,041, -0,333 ve 0,152 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 9 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8'dir. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 18 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 2'dir. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7'dir. 2014 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde aktif karlılık oranı pozitif fakat düşük seviyededir, öz kaynak karlılık oranının negatif seviyede olması şirketlerin kullanımına bırakılmış olan bu fonların az olduğunu göstermektedir. Net kar oranının negatif seviyede olması ve brüt kar marjının pozitif fakat düşük olması sektördeki firmaların karlılığının yetersiz olduğuna işaret eder.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 8: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2015 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,964	1,063	0,503	0,354	7,275	3,006	0,848	0,152	0,102	0,050	0,183	0,216	0,516	0,220
ARSAN	1,105	0,600	0,159	0,417	3,320	2,294	0,601	0,399	0,319	0,081	0,056	0,094	0,135	0,116
BLYCT	1,862	1,444	0,231	0,449	2,397	4,451	0,620	0,380	0,182	0,199	0,112	0,181	0,250	0,247
BRKO	1,232	0,857	0,018	0,526	1,512	2,986	0,376	0,624	0,429	0,196	-0,052	-0,138	-0,098	0,089
BRMEN	0,833	0,376	0,003	0,153	2,693	1,309	0,546	0,454	0,197	0,258	-0,084	-0,154	-0,551	0,228
BOSSA	1,262	0,880	0,068	0,546	3,949	3,831	0,448	0,552	0,278	0,274	0,032	0,071	0,058	0,255
DİRİT	0,970	0,219	0,087	0,145	6,229	0,653	0,527	0,473	0,338	0,135	-0,112	-0,212	-0,771	-0,143
HATEK	1,466	0,994	0,019	0,734	3,734	3,804	0,573	0,427	0,353	0,074	0,013	0,022	0,017	0,137
KRTEK	1,364	1,031	0,418	0,546	3,198	3,827	0,211	0,789	0,381	0,408	-0,055	-0,261	-0,101	0,111
KORDS	1,503	0,827	0,028	0,798	5,843	3,343	0,559	0,441	0,289	0,152	0,054	0,096	0,067	0,182
LUKSK	1,534	1,031	0,211	0,306	2,653	2,231	0,548	0,452	0,185	0,267	0,020	0,036	0,064	0,321
MNDRS	0,988	0,525	0,172	0,700	12,147	2,876	0,363	0,637	0,484	0,154	-0,038	-0,103	-0,054	0,081
MEMSA	0,048	0,043	0,004	0,003	0,253	3,070	0,402	0,598	0,345	0,253	-0,013	-0,031	-4,906	-0,905
DMİŞH	0,009	-0,025	0,002	0,147	2,363	2,911	-0,299	1,299	1,295	0,004	-0,518	1,731	-3,528	0,363
RODRG	2,071	0,959	0,156	0,704	2,721	1,028	0,519	0,481	0,401	0,080	0,008	0,015	0,011	0,350
ROYAL	3,102	2,448	0,015	0,577	2,683	3,127	0,363	0,450	0,204	0,246	0,026	0,072	0,045	0,275
SKTAS	0,631	0,346	0,014	0,533	5,839	3,187	0,146	0,854	0,444	0,410	-0,059	-0,400	-0,110	0,323
SNPAM	9,975	8,571	5,733	0,271	3,004	3,263	0,957	0,043	0,037	0,006	0,118	0,124	0,436	0,378
YATAS	1,255	0,481	0,090	1,101	7,931	1,639	0,304	0,696	0,494	0,202	0,031	0,101	0,028	0,431
YUNSA	1,143	0,603	0,021	0,915	2,739	1,983	0,294	0,706	0,665	0,042	0,017	0,058	0,019	0,222
Ortalama	1,716	1,164	0,398	0,496	4,124	2,741	0,445	0,545	0,371	0,174	-0,013	0,076	-0,424	0,164

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı(ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 8'de BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2015 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,716, 1,164 ve 0,398 olduğu hesaplanmıştır. Bu doğrultuda ilgili dönemde cari oran

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 13 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 17'dir. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2015 yılı sektöre ortalamaları incelendiğinde likidite ve nakit oranlarının standart kabul gören değerler seviyesinde olduğu fakat, cari oranın 2 kritik değerinin altında kaldığı görülmektedir. Likidite durumu yeterli düzeydedir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,496, 4,124 ve 2,741 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 11 firma var iken, altında değere sahip firma 9'dur. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 6 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 7'dir. 2015 yılı sektör ortalamalarına göre önceki yıllara kıyasla faaliyet oranlarının yükseldiğini yani verimlilik ve etkinliğin arttığı görülmektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,445, 0,545, 0,371 ve 0,174olarak hesaplanmıştır. 2015 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 11 ve ortalama altında değere sahip olan 9 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 9 firma ortalama değerinin üzerinde geriye kalan 11 firma ise bu değerinin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 8 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 12'dir. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 11, altında ise yine 9 firma vardır.

2015 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,013, 0,076, -0,424 ve 0,164 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 13'tür. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 18 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 2'dur. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7'dir. 2015 yılı sektör ortalamaları doğrultusunda aktif karlılık oranının negatif seviyede oluşu aktiflerin karlı kullanılmadığını, öz kaynak karlılık oranının pozitif fakat düşük seyrettiği görülmekte.net kar ve brüt satış karı birlikte değerlendirildiğinde net karın negatif olması ve brüt satış karının düşük seviyede görülmesi satışların maliyetinin karlılıktan fazla olduğuna işaretir.

4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Oran analizi, mali tablolarda yer alan kalemlerin birbiri ile olan ilişkilerinin matematiksel anlamda gösterilmesi ve değerlendirilmesidir. Bu analiz ile birlikte firmaların likidite durumu, aktiflerinin etkinliği, finansman yapısı, karlılık ve borçlarını ödeyebilme gücü gibi konularda bilgi verir. Bu çalışmada, Borsa İstanbul Doküman Sanayii'nde faaliyet gösteren 20 işletmenin finansal performansları 2010-2015 dönemlerine ait bilanço ve gelir tablosu hesaplarından yararlanılarak oran analizi tekniği ile ölçülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yapılan analizin sonucunda 2010-2015 döneminde, likidite ve nakit oranları sektör ortalamalarının kritik değerden yüksek bir değere sahip olması, sektörde faaliyet gösteren firmaların likidite düzeylerinin bu ölçütler doğrultusunda yeterli olduğuna işaret etmektedir. Faaliyet oranları incelendiğinde aktif devir hızının sanayi şirketlerinde olduğu gibi düşük seviyede seyretmesi, alacak devir hızının yıllık düzeyinin normal olması ve stok devir hızının dört ayda bir tükendiğini göstermesi nispi olarak stoklara daha az fon bağlandığını gösterir. Finansal yapı oranları incelendiğinde öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel standardına yakın seyretmesi, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kabul gören kritik değer altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir. Karlılık oranları incelendiğinde ise aktif karlılık ve öz kaynak karlılık oranlarının negatif seviyelerde olması sektörün karlılık başarısının düşük olduğunu gösterir. Net kar ve brüt satış karlarının sektör ortalamalarının düşük seviyede olması faaliyet dışı giderlerin satışlara göre arttığını ve giderleri karşılamadan güçlük çekilebileceğini göstermektedir.

Analiz neticesinde, incelenen dönemde likidite oranlarının kritik değerlere uygun olduğu ve sektördeki firmaların likidite durumlarının risk teşkil etmediği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, incelenen dönem itibarıyla doküman sanayi firmalarının likidite durumlarının yeterli düzeyde oldukları belirlenmiştir. Finansal yapı açısından ise, firmaların sermaye yapılarını özkaynaklardan oluşturduğu, borçlanmanın ise çoğunlukla kısa vadeli yabancı kaynaklardan sağlandığı tespit edilmiştir. Firmaların karlılık oranlarının ise incelenen dönem itibarıyla ağırlıklı olarak negatif ve değişkenlik gösterdiği ortaya çıkarılmıştır. Faaliyet oranları açısından ise firmaların kaynaklarını verimli şekilde kullandıkları söylenebilir.

Kaynakça

Acar, M., Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, ss. 21-37.

Akdoğan, N., ve Tenker, N. (2003). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, Gazi Kitabevi, Ankara, s.625

Akgüç, Ö. (2013). Mali Tablolar Analizi, Arayış Basım ve Yayıncılık, İstanbul, s.507

Ata, A. ve Yakut, E., Finansal Performansa Dayalı Etkinlik Ölçümü: İmalat Sektörü Uygulaması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (18) 2009 / 2 : 80 – 10

Bakır, H. ve Şahin, C. (2009), Finansal Tablolar Analizi, 1. Baskı Detay Yayıncılık Ankara, s.132-140

Bayrakdaroğlu, A. ve Ünlü, U., Performans Değerlemede Eya ve Mva Ölçütleri: Bu Ölçütler Açısından İmkb ve Nyse'nin Karşılaştırmalı Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2009, C.14, S.1 s.287-312

Bektaş, H. ve Tuna, K., Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasası'nda İşlem Gören Firmaların Gri İlişkisel Analiz ile Performans Ölçümü, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi Y.2013, Cilt 3, Sayı 2, ss.185-198

Büyükşalvarcı, A., Finansal Analizde Kullanılan Oranlar Ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki: Ekonomik Kriz Dönemleri İçin İmkb İmalat Sanayi Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, 2011, Erzurum

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Çetiner, E.(2007), İşletmelerde Mali Analiz, 5. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, s.144-155
- Dumanoglu, S., & Ergul, N. (2010). BİST’de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü. Muhasebe ve Finansman Dergisi (48), 101-111.
- Ekşi, H. ve Akçi, Y., Sektör Farklılıklarının Finansal Oranlar Üzerindeki Etkileri: İmkb İmalat Sanayi Firmalarında Bir Uygulam, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2009, C.14, S.1 s.115-126.
- Erdoğan, M. (2011), Finansal Yönetim, 2. Baskı, Aktif Yayınevi, Erzurum, s.9
- Erdoğan, M. ve Yıldız, B., Sağlık İşletmelerinde Finansal Oranlar Aracılığıyla Performans Ölçümü: Hastanelerde Bir Uygulama, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi Cilt 6, Sayı 9, 2015
- FENG, C. Min ve WANG, R.Tsu, Performance Evaluation for Airlines Including the Consideration of Financial Ratios”, Journal of Air Transport Management, S. 6, s. 133-142, (2000).
- Gerşil, M., Palamutçuoğlu, T., Hisseleri Bist’de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesinde Topsis Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi Ve Ağırlıklandırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması, İzmir SMMM
- Halkos, G. E., Salamouris, D. S., Efficiency measurement of the Greek commercial banks with the use of financial ratios: a data envelopment analysis approach, Management Accounting Research Volume 15, Issue 2, June 2004, Pages 201–224
- İç, T., Tekin, M., Pamukoğlu, F. Ve Yıldırım, E., Kurumsal Firmalar İçin Bir Finansal Performans Karşılaştırma Modelinin Geliştirilmesi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der Cilt 30, No 1, 71-85, 2015
- Kumbirai, M., Webb, R. A financial Ratio Analysis of Commercial Bank Performance in South Africa Journal Home, Vol 2, No 1,(2010) .
- Meydan, C. Yıldırım, B. ve Senger, Ö. (2016) BİST’te İşlem Gören Gıda İşletmelerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi
- Monti, N. E., Garcia, R. M., A Statistical Analysis to Predict Financial Distress, Journal of Service Science and Management, Vol.3 No.3, October 8, 2010.
- Nezih TAYYAR Fatma AKCANLI Erhan GENÇ Işıl EREM., BİST’e Kayıtlı Bilişim ve Teknoloji Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi Ocak/2014
- Okka, O. (2011). İşletme Finansmanı, 5. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,s.40-120
- Ömürbek, V. ve Kınay, B., Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Topsis Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2013, C.18, S.3, s.343-363
- Örs, T., Takıl, D., Altın, M.,Borsa İstanbul Teknoloji Endeksinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies 1/1 (2015) 62-81

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türko, Metin (1999). “Finansal Yönetim”, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, s.107

Usta, Öcal (2008). “İşletme Finansı ve Finansal Yönetim”, 3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, s.121

Uyğurtürk, H. ve Korkmaz, T. (2012). Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, İİBF Dergisi, 7 (2), 95-115

Yalama, A. ve Sayım, M., Veri Zarflama Analizi İle İmalat Sektörünün Performans Değerlendirmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:23 Sayı:1, Yıl:2008, ss:89-107.

Yurdakul, M., İç, Y. Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü Ve Analizine Yönelik TopSIS Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 18, No 1, 1-18, 2003

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'YE YÖNELİK ALMAN PAKET TUR PAZARININ HERFINDAHL-HIRSCHMAN ENDEKSİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

ASSESSMENT OF GERMAN PACKAGE TOUR MARKET TOWARDS TURKEY BY MEANS OF HERFINDAHL- HIRSCHMAN INDEX

Doç. Dr. Sibel MEHTER AYKIN

Akdeniz Üniversitesi, sibelaykin@akdeniz.edu.tr

Özet

Avrupa Birliği, içeride adil rekabetin tesisini, dışarıda ise üye devlet girişimlerinin rekabet gücü kazanmalarını amaç edinmiştir. Avrupa turizm endüstrisi bir dizi politika alını tarafından şekillendirilmiş olup, bunlar içerisinde en önemlisi rekabet politikasıdır. Avrupa Komisyonu birleşmelerin kontrolü, anti-tröst uygulamaları ve devlet yardımlarının izlenmesi suretiyle iç pazarda rekabet ihlallerini azaltmak üzere yoğun olarak çalışmaktadır. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE) piyasalardaki yoğunlaşmayı tanımlamak üzere kullanılan araçlardan bir tanesidir. Türkiye'ye yönelik Alman paket tur piyasasına yönelik HHE 1.251,7825 olarak bulunmuştur. Bu endeks değeri piyasanın monopolcü rekabet koşulları altında çalıştığı ve Avrupa iç pazarında rekabet kurallarının gözetildiği anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte, mevcut yapı Avrupalı tur operatörlerinin Türkiye gibi dış pazarlardaki destinasyonlarda rekabet kurallarını gözetmediği anlamına gelmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Rekabet Politikası, Alman Paket Tur Pazarı, Türkiye, Herfindahl-Hirschman Endeksi

Abstract

The EU aims at establishing a fair trade within the internal market while reinforcing competitive power of European enterprises on the international scene. The European tourism industry is shaped by a set of policy areas among which competition policy is the most prominent one. The European Commission works hard to reduce distortions to competition within the internal market through merger control, antitrust enforcement, and state aid control. Herfindahl-Hirschman Index (HHI) is one of the tools used to identify market concentration. For the German package tour market towards Turkey, HHI gives 1.251,7825 which implies that the market operates under monopolistic competition structure, and that the competition rules are safeguarded in the European internal market. Nevertheless, it does not necessarily mean that the European tour operators conform with the competition rules in the outern markets such as the destinations in Turkey.

Keywords: European Union, Competition Policy, German Package Tour Market, Turkey, Herfindahl-Hirschman Index

Giriş

Almanya, uluslararası turizm faaliyetleri içerisinde önemli bir aktör konumundadır. 2015 yılı itibariyle Almanya 35 milyon turiste ev sahipliği yaparken, 36 milyar doların üzerinde kazanç sağlamıştır. Bu değerler Almanya'yı uluslararası turist varışları listesinde yedinci, uluslararası turizm gelirleri listesinde ise sekizinci basamağa yerleştirmiştir (UNWTO, 2016: 6). Öte yandan, aynı yıl itibariyle, Almanlar 78 milyar dolara yakın turistik harcamada bulunmuş olup, bu rakam onu üçüncü sıraya yerleştirmiştir. (UNWTO, 2016: 13). Bir başka ifadeyle, Almanya gerek dış aktif turizm (incoming), gerekse dış pasif turizm (outgoing) piyasalarında önemli bir aktör olarak Dünya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turizm Örgütü'nün (DTÖ) ilk on listesinde üst sıralarda kendine yer bulmuştur. Almanya, aynı zamanda Türkiye'nin başlıca turist kaynağıdır. 2015 yılında, Türkiye'ye toplam 36.244.632 yabancı ziyaretçi (yurtdışında ikamet eden vatandaşlar hariç) gelmiş olup, bunun % 15,39'u (5.580.792 kişi) Alman'dır (Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistikleri). Büyük ölçüde paket tur satın alarak seyahat eden Alman turistlerin destinasyon seçimlerinde Avrupalı tur operatörlerinin yönlendirmeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'ye yönelik Alman turist akışının kaynaktaki yapısının incelenmesi sektörün dinamiklerini açıklamak açısından elzemdir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'ye yönelik Alman paket tur pazarının Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE veya HHEndeksi) üzerinden değerlendirilmesidir. Bu amaca yönelik olarak; takip eden bölümlerde araştırmanın amacı, yöntemi, veri seti aktarıldıktan sonra Avrupa Birliği'nin (AB) rekabet politikasının ana hatları verilmektedir. Ardından, HHE ele alınıp, Alman paket tur piyasasının yapısının açıklanmasında kullanılmaktadır. Çalışma, politika önerileriyle son bulmaktadır.

Araştırmanın Amacı, Yöntemi, Veri Seti

Bu çalışma ile Türkiye'ye yönelik Alman paket tur piyasasındaki yoğunlaşmanın boyutu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanan Hirschman – Herfindahl Endeksine (HHE) başvurulurken, Türkiye'ye paket turlar vasıtasıyla turist gönderen Alman tur operatörlerinin pazardaki konumları değerlendirilmektedir. Kullanılan veri seti söz konusu tur operatörlerinin her birinin Türkiye'deki pazar payıdır. Tur operatörlerinin pazar payları Turizm Data Bank'ın (2016) Türkiye paket tur pazarı raporundan alınmıştır. Ancak, tüm operatörlerin pazar paylarının toplamı 100 tam sayısını vermemektedir. 0,15'lik bir hata payı (eksik pazar payı) mevcuttur. Eksik kalan 0,15'lik pazar payı en büyük grubun pazar payına ya da diğerleri kalemine eklenip hesaplama yapıldığında, HHEndeksinde farklı bir yoğunlaşma boyutuna geçişi sağlayan majör bir değişiklik yaratmamaktadır. Bir başka ifadeyle, ister en büyük tur operatörünün pazar payına eklensin, isterse diğerleri kalemine eklensin 0,15'lik pazar payı artışı endeks değerinde önemli bir sapmaya sebebiyet vermemektedir. Bu nedenle, Turizm Data Bank'tan alınan tabloda herhangi bir düzeltme yapılmadan pazar payları mevcut haliyle kullanılmıştır. Diğer taraftan, uluslararası turist akışına ve harcamalarına dair betimlemelerin yapıldığı bölümlerde kullanılan rakamlar ise, küresel ölçekte DTÖ veri tabanından, Türkiye ölçeğinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığı veri tabanından temin edilmiştir.

AB Rekabet Politikasının Ana Hatları

Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği sistemlerde rekabet politikası en önemli politika alanlarından birini oluşturmaktadır. Rekabet politikası, genel olarak, “teşebbüslerin ekonomik özgürlüğünü ve tüketicilerin tercih hakkını korumak amacıyla pazarın yarışmacı yapısının korunması” amacına hizmet etmektedir (Aşçıoğlu Öz, 2012: 376). Rekabet kurallarının oluşturulmasında yetki büyük ölçüde merkezi otoriteye bırakılmakta; merkezi yönetimden piyasaların gözetimi ve denetimi görevlerini yerine getirmesi beklenmektedir. Nitekim, Avrupa Birliği'nde de rekabet politikası Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma (Lizbon Antlaşması - European Commission, 2010) hükümleri uyarınca münhasır yetki alanına dahil edilmiştir. Buna göre; üye devletlerden yetki devrinin yapıldığı AB kurumları konuya ilişkin yasama faaliyetinde bulunurken, hukuken bağlayıcı tasarruflar kabul edebilmektedir (Lizbon Antlaşması, md. 2 ve md. 3).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AB, prensip olarak, koyduğu kurallar ve yaptığı düzenlemeler ile Birlik içerisinde adil rekabetin tesisini, dışarıda ise Avrupa kökenli girişimlerin rekabet gücü kazanmalarını amaç edinmektedir. AB’de rekabet politikasının nihai amacı ekonomik etkinliği sağlamaktır. Ekonomik etkinliğe ortak pazarın yaratılması ve bütünleşmenin daha da güçlendirilmesi yoluyla ulaşılabileceği düşünülmekte olup, rekabet hukuku ve politikası bu süreçte katalizör görevi üstlenmektedir. Ateş’in de (2010: 219) belirttiği gibi, “*AB rekabet politikası ortak pazarda; yenilik ve teknik ilerlemeye uygun bir ortam yaratarak ekonomik verimliliği artırmayı amaçlamakta, tüketicilerin en iyi koşullarda mal ve hizmet satın almalarını sağlayarak onların menfaatlerini korumakta, şirket veya ulusal otoritelerin rekabete aykırı herhangi bir uygulamasının iç pazarda sağlıklı rekabeti bozmasını önlemeyi amaç edinmektedir*”. Rekabet hukuku ve politikası; (1) rekabet karşıtı anlaşmaların yasaklanması, (2) istismarcı davranışın yasaklanması, (3) şirket birleşmelerinin kontrolü olmak üzere üç ana ekseninde geliştirilmiştir (Ateş, 2010: 229). Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Lizbon Antlaşmasının 101-109. maddeleri Avrupa düzeyinde uygulanan rekabet hukukunun çerçevesini belirlemekte; başta Merger/Yoğunlaşma Tüzüğü olmak üzere bir dizi ikincil hukuk kuralları da piyasaların düzenlenip denetlenmesi hususunu uygulamaya aktarmaktadır. Lizbon Antlaşmasının 101-106. maddeleri teşebbüslere uygulanan kuralları ele alırken, 107-109. maddeleri devlet desteklerine yönelik prensipleri belirlemektedir. Bu çalışmada, devlet desteklerine yönelik hükümler bir kenara bırakılarak, konunun gerektirdiği ölçüde sadece teşebbüslere uygulanan kurallardan söz edilecektir. Ayrıca, 139/2004 sayılı Merger/Yoğunlaşma Tüzüğü ile yoğunlaşmaların nasıl ele alınacağına dair bir yöntem önerilmekte olup, bu tüzükten de yine çalışmanın gerektirdiği ölçüde söz edilecektir.

Lizbon Anlaşması’nın 101. maddesi uyarınca; “*üye devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek nitelikte olan ve amacı veya etkisi iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan ... tüm teşebbüsler arası anlaşmalar, teşebbüs birliklerinin kararları ve uyumlu eylemler iç pazarla bağdaşmaz...*” kabul edilmekte ve yasaklanmaktadır. Kolayca anlaşılacağı üzere, bir anlaşma, karar ya da eylemin yasak hükmünde olması için iki koşulun karşılanması gerekmektedir. Bunlar; (1) Üye devletler arasındaki ticaretin etkilenmesi ve (2) iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması ya da bozulmasıdır (ayrıntılı bilgi için bakınız Ateş, 2010: 221-225; Aşçıoğlu Öz, 2012: 381-390).

Öte yandan, Antlaşmanın 102. maddesi hükmü gereği, “*bir ya da birden fazla teşebbüsün iç pazardaki veya iç pazarın önemli bir bölümündeki hakim durumunu kötüye kullanması, üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, iç pazarla bağdaşmaz ve yasaktır*”. Lizbon Antlaşması hükümleri uyarınca hakim durumun yaratılması değil, bunun kötüye kullanılması kabul edilemez bir durumdur. Nitekim, bir eylemin yasaklanması için iki koşul bulunmaktadır. Her şeyden önce (1) ilgili firma ya da firmaların iç pazarın tamamında veya önemli bir bölümünde hakim durumda olması ve bunu kötüye kullanması ve ayrıca (2) üye devletler arasındaki ticareti etkilemesi gerekmektedir (ayrıntılı bilgi için bakınız Ateş, 2010: 225-228; Aşçıoğlu Öz, 2012: 390-398).

Lizbon Antlaşması “hakim durum” kavramını açıklamamıştır. Birincil hukuk içerisinde tanım bazında yer almayan bu kavram, ikincil hukuk normlarıyla netleştirilmeye çalışılmıştır. Adalet Divanı bu kavramı “*bir işletmenin rakiplerini, müşterilerini ve sağlayıcılarını dikkate almaksızın bağımsızca hareket edebilme gücü*” şeklinde tanımlamıştır (Ateş; 2010: 226; Case 6/72, 1973 ECR 215; Aşçıoğlu Öz, 2012: 390). Bir firmanın hakim durumda olup olmadığının tespiti ciddi bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

analitik çalışma gerektirmektedir. Bu bağlamda; ilk olarak “coğrafi alan”⁴⁷⁹ ve “ürün”⁴⁸⁰ bağlamında ilgili pazar sınırı tespit edilmekte; “ilgili pazarda” firmaların pazar paylarına bakılmaktadır. Pazar payının yanı sıra, dikey bütünlük yapı, sabit ve/veya batık maliyetlerin yüksekliği, pazara giriş engelleri nedeniyle rakip olarak gerebilecek yeni teşebbüslerin olmaması, fiyat farklılaştırması, talep şartları, pazardaki teşebbüs sayısı, fikri mülkiyet hakları, teknolojik üstünlükler gibi diğer faktörler de hakim durum göstergesi olabilmektedir (Ateş, 2010:226).

Yukarıda çerçevesi çizilen rekabet kurallarının uygulanabilmesi ve piyasa gözetimi ile denetiminin gerçekleştirilebilmesi için Lizbon Antlaşmasının 103. maddesiyle Konsey’e Komisyon ve Avrupa Parlamentosu ile birlikte hareket ederek gerekli tüzük ya da direktifleri çıkarma görevi verilmiştir. Antlaşmanın 103. maddesine istinaden çıkarılan 139/2004 sayılı Merger/Yoğunlaşma Tüzüğü ve 802/2004 sayılı Uygulama Tüzüğü şirket birleşmelerinin kontrolüne ilişkin kuralları tanımlamaktadır. Merger ya da yoğunlaşma, kısaca “bir teşebbüsünü başka bir teşebbüsün kontrolünü ele geçirmesi, o teşebbüs üzerinde belirleyici etki doğurabilecek irade kudretine sahip olması” şeklinde tanımlanmaktadır (Ateş, 2010: 229). Şirket birleşmeleri ve devralmalar yoluyla gerçekleşen tüm dikey (vertical mergers), yatay (horizontal mergers) ve çapraz (conglomerate mergers) birleşmeler “ekonomik etki” temelli bir yaklaşımla Avrupa Komisyonu ve üye devletler tarafından yakından takip edilmektedir.

Hirschman-Herfindahl Endeksi

Hirschman ve Herfindahl tarafından farklı dönemlerde ayrı ayrı geliştirilen endeks piyasalardaki yoğunlaşmayı ölçmek üzere kullanılan başlıca araçlar arasında yer almaktadır (Calkins, 1983: 404-406). Hakim durumun varlığının ve kötüye kullanılmasının tespitinde her bir vakada ilk etapta ürün bazında ve coğrafi alan bağlamında “ilgili pazar”ın (relevant market) sınırları çizilmektedir (Aşçıoğlu Öz, 2012: 390-392). Ardından, ilgili pazarda faaliyette bulunan tüm firmaların pazar payları tespit edilmektedir. Firma pazar paylarının kareleri alınıp toplanmak suretiyle HHE endeksine ulaşılmaktadır. Bulunan endeks eşik değerlerle karşılaştırılarak pazardaki yoğunlaşmaya dair yorumlar yapılmaktadır (diğer araç ve göstergelere dair ayrıntılı bilgi için bakınız: Competition Commission and Office of Fair Trading, 2010; Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004; Commission Regulation (EC) No 802/2004 of 7 April 2004).

Piyasadaki yoğunlaşmanın değerlendirilmesinde kullanılan Hirschman-Herfindahl Endeksi eşik değerleri aşağıdaki gibidir:

HHE > 0, <1.000 ise tam rekabet piyasası;

HHE > 1.000, <1.800 ise monopolcü rekabet piyasası;

HHE >1.800, <10.000 ise oligopol piyasası;

HHE = 10.000 ise monopol piyasası

koşulları söz konusu endüstriye hakimdir (Ünsal, 2005). HHE, hiç kuşkusuz, piyasa yapısının analizinde başvurulacak yegane araç değildir. Bununla birlikte, ulaşılan endeks değeri küçüldükçe piyasanın daha rekabetçi bir yapıda olduğu söylenmekte; endeks büyüdükçe aksi bir durumun

⁴⁷⁹ Coğrafi Pazar; rekabet koşulları bakımından mükemmel olmasa da yeterince homojen nitelikteki pazardır (Ateş, 2010: 226).

⁴⁸⁰ Ürün Pazarı; birbiriyle ikame olunabilen mal ya da hizmetlerin oluşturduğu pazardır (Ateş, 2010: 226).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

varlığından söz edilmektedir. Burada kritik eşik 1.800 ve üzeridir. Ekonomik etkinlikten uzaklaşılması sebebiyle oligopol ve monopol piyasaları arzu edilen piyasa yapıları değildir (Türkey, 1996). Farazi bir piyasa örneğinden hareketle, eşit paylara sahip beş firmanın faaliyette bulunduğu bir pazarda HHEndeksi 2.000'i vermektedir $[20^2+20^2+20^2+20^2+20^2 = 400+400+400+400+400 = 2.000]$. Bu bağlamda %20 ve üzeri pazar paylarına sahip firmaların faaliyette bulunduğu piyasalar rekabet otoritelerince takip edilmektedir.

Türkiye'ye Yönelik Alman Paket Tur Piyasası

Türkiye 2016 yılını turizm alanında %30'luk bir kayıpla kapatmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Almanya en çok turizm harcaması yapan ülkeler listesinde ön sıralarda yer almakta ve Türkiye'ye gelen turistlerin yaklaşık % 15'in Almanlar oluşturmaktadır. Almanların Türkiye'ye seyahat etmelerini sağlayan tur operatörlerine ve pazar paylarına ilişkin bilgi Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre; Almanya'dan Türkiye'ye turist gönderen 20 civarında tur operatörü mevcuttur. Tur operatörleri; talep olduğu anda hizmet sunan seyahat acentalarının aksine, potansiyel talebe göre turistik ürünleri bir pakette toplayan, bu paketleri yayınladıkları broşürlerle perakendecilere pazarlayan ve tek bir paket fiyatı üzerinden hizmetin müşteriye ulaşmasını sağlayan büyük ölçekli işletmelerdir (Hacıoğlu, 1995; İçöz, 1996; Öner, 1997). Bu tanımdan hareketle, söz konusu tur operatörlerin Almanların destinasyon seçiminde önemli bir rol üstlendiği yorumunu yapmak pek de yanlış olmayacaktır.

Almanların Türkiye'ye seyahatlerine aracılık eden tur operatörleri içerisinde en büyük pazar payına sahip olan grup Tantar/TUI'dir. 2015 yılı itibarıyla Türkiye'deki pazar payı %18,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla %17,7'lik pazar payı ile Diana/Thomas Cook ve %16,8'lik pazar payı ile Meeting Point International takip etmektedir (Tablo 1). Bunlardan özellikle TUI ile Thomas Cook'un 1990'ların ikinci yarısından itibaren yatay, dikey ve çapraz birleşmelerle agresif bir yayılma stratejisi izledikleri bilinmektedir (Karabulut, 2014). Avrupa seyahat pazarında faaliyette bulunan görece küçük firmaların mütemadiyen el değiştirdiği izlenmektedir (ayrıntılı bilgi için bakınız Karabulut, 2014). Son dönemde, TUI siyasi ve ekonomik gerilim dolayısıyla zarar ettiği ve bu bağlamda güvenli liman olarak görmediği Türkiye pazarındaki operasyonunu kademeli olarak azaltmaktadır. Bir çok tur operatörü portföy çeşitlendirmesi adı altında Türkiye dışındaki destinasyonlara daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı ve ardılı süreçlerin Türkiye "incoming" piyasası üzerinde doğrudan olumsuz sonuçları görülürken, Alman "outgoing" piyasası üzerinde de dolaylı etkileri olmuştur.

Tablo 1'de görüleceği üzere, Türkiye'ye yönelik Alman paket tur piyasasına yönelik HHE 1.251,7825 olarak bulunmuştur. Bu rakam, oligopolistik piyasa yapısının göstergesi olan 1.800 eşik değerinin altındadır. Sadece pazar paylarından hareketle, Alman paket tur piyasasının monopolcü rekabet koşulları altında faaliyette bulunduğunu söylemek dar bakışlı bir yaklaşım olacaktır. İlk bakışta, %20'yi aşmayan pazar paylarıyla monopolcü rekabet piyasası koşullarının varlığından ve destinasyondaki ürün fiyatının belirlenmesinde sayıları yirmiyi aşan tur operatörlerinin gücünün bulunmadığından dem vurmamak mümkündür. Ancak, diğer parametreler incelendiğinde yapılacak yorum çok daha farklı olacaktır.

Beklenen kar hedefini Türkiye'de yakalayamayan büyük tur operatörleri sahip oldukları müşteri portföyleri ile birlikte Türkiye piyasasından çıkmışlardır. Bir başka ifadeyle, Türkiye'yi kataloglarından çıkarmışlar ve Almanlara Türkiye'ye yönelik paket tur satışını durdurmuşlardır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Piyasadaki aktörlerin sayısal olarak artması, yeni aktörlerin kendilerine rekabetçi üstünlük kazandıracak bir strateji izlemelerinden kaynaklanmamaktadır. Ne yazık ki, görece küçük aktörler varoluşlarını geçmiş yıllarda görece büyük pazar paylarıyla hakim durumda bulunan tur operatörlerinin pazarı terk etmelerine borçludurlar. Pazar paylarının küçülmüş olmasına rağmen TUI ve Thomas Cook gibi büyük tur operatörleri halen daha fiyat belirleme güçlerini ellerinde bulundurmaktadırlar. Türkiye paket tur piyasasında üstü örtük bir şekilde fiyat baskısı hüküm sürmektedir. Büyük tur operatörlerinin piyasadaki çekilmesiyle birlikte, destinasyondaki konaklama işletmeleri faaliyetlerini sürdürebilmek için ciddi oranda fiyat indirimine gitmek durumunda kalmışlardır. Buna rağmen, konaklama işletmeleri arzu edilen doluluk oranlarına ulaşamamışlardır. Büyüklerin Türkiye piyasasından çekilme kararlarını ve bunun yaratacağı sonuçları basit bir “mobilité” koşulu üzerinden değerlendirmenin doğru olmayacağı düşünülmektedir. İç pazarda azami ölçüde rekabet kurallarına riayet eden Avrupalı tur operatörleri, ne yazık ki Türkiye gibi dış pazarlarda aynı hassasiyeti göstermemektedirler.

Tablo 1: Türkiye’ye Yönelik Alman Paket Tur Piyasasında Pazar Payları (2105)

Gruplar	Pazar Payı (%)	Pazar Payı Kareleri
Tantur/TUI	18,8	353,44
Diana/Thomas Cook	17,7	313,29
Meeting Point Int	16,8	282,24
Novissima	11,3	127,69
MTS Incoming	7,8	60,84
Der Touristik/DTS	7,2	51,84
Summer Tour	6,0	36,0
LTS Türkiye	2,5	6,25
Birce Tours	2,4	5,76
NBK Touristic	1,7	2,89
Bentour	1,5	2,25
DE&HA	1,4	1,96
V.Ö. Travel	1,0	1,0
Aquasun	0,8	0,64
HST	0,6	0,36

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

IATI	0,2	0,04
Peninsula	0,05	0,0025
Diğerleri	2,3	5,29
Toplam	99,85	HHE = 1.251,7825

Kaynak: Turizm Data Bank (2016). Türkiye Paket Tur Pazarı Araştırması (2015), s. 7.

Sonuç

Serbest piyasa ekonomisini benimseyen AB’de rekabet politikası Avrupa bütünleşmesinin teminatıdır. AB, içeride adil rekabetin tesisini, dışarıda ise Avrupa kökenli girişimlerin rekabet gücü kazanmalarını amaç edinmektedir. AB rekabet politikasının nihai amacı ekonomik etkinliği sağlamaktır. Rekabet politikasının uçayağı bulunmaktadır. Bunlar; (1) anti-rekabetçi anlaşmaların yasaklanması, (2) hakim durumun kötüye kullanılmasının yasaklanması, (3) şirket birleşmelerinin kontrolü şeklinde özetlenebilir. Konuya giderek ekonomik etkinlik bağlamında yaklaşan AB, üye ülkelerdeki ticareti etkilemediği ölçüde ve tüketici aleyhine sonuçlar doğurmadığı müddetçe firmaların izlediği stratejilere müdahale etmemektedir. AB’de hakim duruma sahip olmak değil, hakim durumun kötüye kullanılması yasak kapsamındadır. Tur operatörlerinin Avrupa iç pazarında hakim durumlarını kötüye kullanmaları söz konusu olmamakla birlikte, hedef pazarlarda farklı bir davranış sergileyebilmektedirler. Bir diğer ifadeyle, Avrupalı tur operatörlerinin sahip oldukları müşteri portföylerini geri çekmek suretiyle Türkiye gibi AB dışındaki destinasyonlarda fiyat baskısı yaratmaları mümkün olabilmektedir.

AB boyutu olan satın alma ve birleşmeler Avrupa Komisyonu tarafından çeşitli araçlar kullanılarak dikkatle izlenmektedir. Herfindahl-Hirschman Endeksi piyasalardaki yoğunlaşmanın boyutunu tespit etmek üzere kullanılan araçlardan bir tanesidir. Buna göre; piyasada faaliyette bulunan işletmelerin pazar paylarının karelerinin toplamı alınmakta ve bulunan rakam eşik değerlerle karşılaştırılarak piyasalardaki durum açıklanmak üzere kullanılmaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, endeks değeri küçüldükçe piyasanın daha rekabetçi bir yapıda olduğu söylenmekte; aksi durumda tam tersi bir ifade kullanılmaktadır. Türkiye’ye yönelik Alman paket tur piyasası açısından bakıldığında, HHE 1.251,7825 rakamını vermekte olup, bu endeks değeri söz konusu piyasanın monopolcü rekabet koşulları altında işlediği yorumunun yapılmasını da beraberinde getirmektedir. Ne var ki, sadece HHE endeksini referans alan tekil analiz yanlış yorumlara sebebiyet verebilmektedir. Nitekim, Avrupa Komisyonu da her bir vakayı ayrı ayrı değişik parametreler üzerinden inceleyerek olası bir rekabet ihlalini tespit etme yoluna gitmektedir. Türkiye’ye yönelik Alman paket tur pazarının yapısı, Topluluk boyutunun varlığına bakılmaksızın, yatay-dikey-çapraz birleşmeler, firmaların el değiştirme hızı, ciro büyüklükleri, kapasite kullanım oranları gibi başkaca parametrelerle birlikte ele alınarak değerlendirilmeli; Avrupalı tur operatörlerinin hakim durumlarını destinasyonda kötüye kullanıp kullanmadıkları da inceleme konusu yapılmalıdır.

Kaynakça

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Acar, M. (2010). Avrupa Birliği Rekabet Hukuku ve Politikası, İçinde: (ed. Kar, M.) Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye. Ekin Yayınevi, ss. 213-267.
- Aşçıoğlu Öz, G. (2012). Rekabet Hukuku ve Politikası, İçinde (ed. Akçay, B.; Göçmen, İ.) Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık, ss. 373-401.
- Calkins, S. (1983). "The Merger Guidelines and the Herfindahl-Hirschman Index", California Law Review, Vol: 71(2), pp. 402-429.
- Competition Commission and Office of Fair Trading (2010). Merger Assesment Guidelines, OFT1254.
- European Union (2010). Consolidated Treaties of the Treaty on European Union and of the Treaty on the Functioning of the European Union, and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Lisbon/Brussels.
- Hacıoğlu, N. (1995). Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- İçöz, O. (1996). Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi. Ankara: Anatolia Yayıncılık.
- Karabulut, E. (2014). Seyahat Pazarında Birleşme ve Ele Geçirmeler: Yatay ve Dikey Entegrasyonda 25 Yıl. Antalya: AKTOB Araştırma Birimi Yayınları.
- Öner, Ç. (1997). Seyahat Ticareti. İstanbul: Literatür Yayınevi.
- Turizm Data Bank (2016). Türkiye Paket Tur Pazarı Araştırması (2015). (Erişim: 29 Nisan 2017, <http://www.turizmdatabank.com/haber/pakettursonuclar2015>).
- Türkay, O. (1996). Mikroiktisat Teorisi. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- UNWTO (2016). Tourism Highlights. Spain.
- Ünsal, E. M. (2005). Mikro İktisat. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Commission Regulation (EC) No 802/2004 of 7 April 2004 implementing Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation). O.J L 133 of 30.04.2004, pp. 1-39.
- Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation). O.J. L24 of 29.01.2004, pp. 1-22.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri Serisi (Erişim: 30 Nisan 2017, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>)

6098 SAYILI BORÇLAR KANUNU UYARINCA ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİ

EXTREME HARDSHIP IN TURKISH DEBT LAW

Yrd. Doç. Dr. Selin Sert SÜTÇÜ

Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, selin81hukuk@gmail.com

Öngörülmezlik ilkesi ya da imprevizyon teorisi ve en genel adıyla aşırı ifa güçlüğü 19. yüzyılın son çeyreğinden beri özel hukukun en önemli konularından birisi haline gelmiştir. Ahde vefa ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalındığında ortaya çıkabilecek sonuçları biraz yumuşatmak adına koşullar değiştiği takdirde (clausulærebus sic stantibus) yeni koşullara uyarlanma ilkesine dayanır. Mücbir sebep (forcemajeur) mertebesinde olmayan ancak umulmayan hâl (cas fortuit) sayılan durumlarda, diğer bazı şartlar da gerçekleşmişse, aşırı ifa güçlüğü (hardship) adı altında, hâkimin sözleşmeye müdahalesi, hatta onu değişen koşullara göre düzeltmesi, yani uyarlaması anlam kazanır. Sözleşme kurulurken sözleşme taraflarınca öngörülemeyen durumun ortaya çıkması sebebiyle hakimin sözleşmeye müdahalesi dava yoluyla talep edilir ve hakim diğer şartların varlığı halinde sözleşmenin yeni şartlara uyarlanmasına karar verir.

Anahtar Kelimeler: ahde vefa, öngörülmezlik, mücbir sebep, sözleşmenin uyarlanması.

Since the last quarter of the nineteenth century, the unpredictability principle or impre vision the oryand the overturning power with its most general name has become one of the most important issues of private law. It is based on the principle of adapting one w conditions if conditions change (clausulærebus sic stantibus) in order to soften there sults which may occur when tightly ad here d to the principle of Ahmed falla. In situations considered as casual fortuits but not in forcemajeur, if other conditions have taken place, it becomes meaningful for the judge to intervene in the contract, or event to adjust it according to changing circumstances, under the name of hardship. In the event of the occurrence of the unforeseen circumstances of the contract, the contract shall be requested by the judge to intervene in the contract, and the judge shall decide to adapt the contract to the new conditions in the event of other conditions.

Keywords: unpredictability, coercive reason, adaptation of the contract.

I. GENEL OLARAK

Öngörülmezlik ilkesi; sözleşme akdetmek üzere bir araya gelen iki veya daha fazla kişinin birbirlerine akdedecekleri sözleşme ile bağlı kalacaklarını ve her ne olursa olsun bu ifa etme borcunun yerine getirileceğine duyulan güvenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁸¹. Sözleşmenin tarafları sözleşmeyi her ne kadar ifa ile sonuçlandırmak da istese bu her zaman mümkün olmayabilir. Özellikle sözleşmenin ifasından önce veya sonradan ortaya çıkan ifa engelleri bu duruma engel olabilir⁴⁸². İfayı engelleyen durumlar sözleşme taraflarınca meydana getirilebileceği gibi sözleşmeye taraf olmayan bir üçüncü kişi ya da hiç öngörülemeyen bir

⁴⁸¹ İbrahim Kaplan: Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ankara 2007, s.95; Seçkin Topuz: Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, 1. Baskı, Ankara 2009, s.322.

⁴⁸² Fikret Eren: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2016, s. 437; Haluk Nomer: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2015, s. 246; Kemal Oğuzman- Turgut Öz: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, s.206.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

durumun ortaya çıkması şeklinde de karşımıza çıkabilecektir⁴⁸³. Ayrıca bu ilkeyi sınırlandıran temel prensiplerden birisi de dürüstlük ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sözleşme taraflarının sözleşme akdedilirken öngörmediği, öngörmesinin de mümkün olmadığı durumlarda kanun koyucu sözleşme taraflarının bu olumsuz durumdan etkilenmemesi adına hâkimden sözleşmenin yeni değişen şartlara uyarlanmasını isteme imkânı tanımıştır⁴⁸⁴. Böylelikle sözleşme tarafları koşulların değişmesi ile birlikte sözleşmenin ayakta tutulması imkânına da kavuşmuş olacaktır. Amaç, sözleşme ile bağlılık ise bu bağlılıkta sözleşmenin yeni koşullara uyum sağlaması şeklinde gerçekleşecektir.

Çalışmamızın amacı; Öngörülmezlik ilkesinin (aşırı ifa güçlüğü, sözleşmenin yeni koşullara uyarlanması) ilkesinin Türk Borçlar Hukukunda nasıl ve ne şekilde düzenlediği ile yargı kararlarına bu düzenlemelerin ne şekilde yansıdığını incelemektir.

II. ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİNİN TÜRK BORÇLAR KANUNUNDA DÜZENLENİŞİ

Öngörülmezlik ilkesi; Türk Hukukunda ilk defa 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu ile düzenlenmiştir. Madde metninin üst başlığı; aşırı ifa güçlüğüdür. Bu maddeye göre; “Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır. Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır”.

Türk Borçlar Kanunu m. 138 aşırı ifa güçlüğü ile ilgili temel düzenlemedir. Bunun anlamı; kanunda özel olarak aşırı ifa güçlüğü'nün düzenlenmediği sözleşmeler bakımından bu hükmün uygulanma imkanına sahip olacaktır. Yani bu madde genel hüküm niteliğindedir.

Aşırı ifa güçlüğü'nün özel olarak düzenlendiği sözleşmelere göz atacak olursak;

- Bağışlama sözü vermenin geri alınması ve ifadan kaçınma⁴⁸⁵ (TBK m.296)

⁴⁸³ Rona Serozan: İfa İfa Engelleri Haksız Zenginleşme, İstanbul 2016, s.264.

⁴⁸⁴ Cashin-Ritain Eleanor : “Emprevizyon, Hardship Ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda Ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar”, Çeviren: Başak Baysal, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul 2005, C.63, S. 1-2, s.321-342, s. 321. 9 Necip Kocayusufpaşaoğlu: “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?” Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s.507; Celal Ülgen: “Hukukta Beklenmeyen Hal Koşulu Ve Uyarılma İstemleri”, Türk Hukuk Sitesi http://www.turkhukuksitesi.com/makale_50.html (Erişim Tarihi; 14/06/2017); Ayşe Havutçu: “İfa Engelleri ve İfa Engellerine Bağlanan Hukuki Sonuçlar”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, İstanbul 2011, s. 335.

⁴⁸⁵ “Bağışlama sözü veren, aşağıdaki durumlarda sözünü geri alabilir ve onu ifadan kaçınabilir: 1. Elden bağışlanılan bir malın geri verilmesini isteyebileceği sebeplerden biri varsa. 2. Mali durumu, sonradan sözün yerine getirilmesini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Kira bedelinin yabancı para olarak kararlaştırılması⁴⁸⁶ (TBK m. 344)
- Olağanüstü durumların varlığı halinde kira bedelinden indirim⁴⁸⁷ (TBK m. 363)
- Eser sözleşmelerinde götürü bedel⁴⁸⁸ (TBK m. 480)

Aşırı ifa güçlüğüne özel olarak düzenlendiği sözleşmeler bakımından durumu değerlendirdiğimiz de ise; bağışlama sözleşmesinde bağışlama sözü verilmesinin karşılıksız bir kazandırma olduğu dolayısıyla söz veren kişinin ekonomik durumunun değişmesi halinde bu söz ile bağlı kalmasının sakıncaları düşünülerek bağışlama sözünden dönebileceği düzenlenmiştir⁴⁸⁹.

Kira bedelinin yabancı para olarak kararlaştırıldığı sözleşmelerde; yabancı para borcunun yerine getirilmesi sözleşmenin tarafları açısından çok güç veya imkânsız hale gelmişse taraflar hâkimden

kendisi için olağanüstü ağır kılacak ölçüde değişmişse. 3. Bağışlama sözü verdikten sonra, kendisi için yeni aile yükümlülükleri doğmuş veya bu yükümlülükleri önemli ölçüde ağırlaştırsa. Bağışlama sözü verenin borcunu ödeme güçsüzlüğü belirlenir veya iflasına karar verilirse, ifa yükümlülüğü ortadan kalkar”.

⁴⁸⁶Tarafların yenilenen kira dönemlerinde uygulanacak kira bedeline ilişkin anlaşmaları, bir önceki kira yılında üretici fiyat endeksindeki artış oranını geçmemek koşuluyla geçerlidir. Bu kural, bir yıldan daha uzun süreli kira sözleşmelerinde de uygulanır. Taraflarca bu konuda bir anlaşma yapılmamışsa, kira bedeli, bir önceki kira yılının üretici fiyat endeksindeki artış oranını geçmemek koşuluyla hâkim tarafından, kiralananın durumu göz önüne alınarak hakkaniyete göre belirlenir. Taraflarca bu konuda bir anlaşma yapıp yapılmadığına bakılmaksızın, beş yıldan uzun süreli veya beş yıldan sonra yenilenen kira sözleşmelerinde ve bundan sonraki her beş yılın sonunda, yeni kira yılında uygulanacak kira bedeli, hâkim tarafından üretici fiyat endeksindeki artış oranı, kiralananın durumu ve emsal kira bedelleri göz önünde tutularak hakkaniyete uygun biçimde belirlenir. Her beş yıldan sonraki kira yılında bu biçimde belirlenen kira bedeli, önceki fıkralarda yer alan ilkelere göre değiştirilebilir. Sözleşmede kira bedeli yabancı para olarak kararlaştırılmışsa, beş yıl geçmedikçe kira bedelinde değişiklik yapılamaz. Ancak, bu Kanunun, “Aşırı ifa güçlüğü” başlıklı 138 inci maddesi hükmü saklıdır. Beş yıl geçtikten sonra kira bedelinin belirlenmesinde, yabancı paranın değerindeki değişiklikler de göz önünde tutularak üçüncü fıkra hükmü uygulanır”.

⁴⁸⁷“Tarımsal bir taşınmazın her zamanki verimi, olağanüstü felaket veya doğal olaylar yüzünden önemli ölçüde azalırsa kiracı, kira bedelinden orantılı bir miktarın indirilmesini isteyebilir. Bu haktan başlangıçta feragat, ancak kira bedelinin belirlenmesi sırasında bu gibi durumların meydana gelmesi olasılığı göz önünde tutulmuş veya doğan zarar bir sigorta ile karşılanmış ise, geçerli olur”.

⁴⁸⁸“Bedel götürü olarak belirlenmişse yüklenici, eseri o bedelle meydana getirmekle yükümlüdür. Eser, öngörülenden fazla emek ve masrafı gerektirmiş olsa bile yüklenici, belirlenen bedelin artırılmasını isteyemez. Ancak, başlangıçta öngörülemeyen veya öngörülebilir de taraflarca göz önünde tutulmayan durumlar, taraflarca belirlenen götürü bedel ile eserin yapılmasına engel olur veya son derece güçleştirirse yüklenici, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı veya karşı taraftan beklenemediği takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Dürüstlük kurallarının gerektirdiği durumlarda yüklenici, ancak fesih hakkını kullanabilir. Eser, öngörülenden az emek ve masrafı gerektirmiş olsa bile iş sahibi, belirlenen bedelin tamamını ödemekle yükümlüdür”.

⁴⁸⁹ Ahmet Kılıçoğlu: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2015, s.495.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını talep ederek, sözleşmenin ayakta tutulmasını sağlayabilecektir⁴⁹⁰.

Kira bedelinin yabancı para olarak kararlaştırılmadığı ancak olağan üstü durumların ortaya çıktığı diğer hallerde de yine sözleşmenin tarafları, sözleşme ile bağlılık hakkaniyete aykırı sonuçlara sebep olacak ise sözleşmenin yeni şartlara uyarlanmasını talep edebileceklerdir.

Eser sözleşmesinde götürü bedel ise; tarafların anahtar teslimi belirli bir bedelle işin gördürülmesini kararlaştırmışlar ancak sözleşmede kararlaştırılan şartların yerine getirilmesi ortaya çıkan yeni durumlar sebebiyle artık mümkün olamayacak ise yüklenici ücretin arttırılmasını ya da sözleşmenin feshini isteyebilecektir⁴⁹¹.

Aşırı ifa gücünün söz konusu olabilmesi için aynı zamanda tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmenin söz konusu olması gerekmektedir⁴⁹².

Sözleşme taraflarının öngörülmezlik ilkesi sebebiyle sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını talep etmesi, sözleşme ile bağlılığın hakkaniyete aykırı düşeceği tüm sözleşmeler bakımından söz konusu olabilecektir. Kanun koyucunun bazı sözleşme türlerini özel olarak düzenlemesinin sebebi, bu sözleşmeler bakımından uygulamada öngörülmezlik ilkesi ile daha sık karşılaşılmasından kaynaklanmaktadır⁴⁹³.

III. ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİNİN YARGI KARARLARINA YANSIMALARI

Öngörülmezlik ilkesi ile ilgili Yargı kararlarına baktığımız zaman; kararların büyük çoğunluğunun yabancı para borçları ile ilgili olduğu görülmektedir. Yabancı para borçlarının ekonomik hayatın dalgalanmalarından etkilenmesi kaçınılmazdır.

Yargıtay 6. Hukuk Dairesi 2015/7802 E., 2016/2888 K., 07.04.2016 T. Sayılı kararında; "...Dava, halen aylık 1530USD+KDV kira bedelinin dava tarihinden itibaren aylık KDV dahil 1000USD olarak uyarlanması istemine ilişkindir. Mahkemece davanın kabulüyle 1.6.2014 tarihinden geçerli olmak üzere aylık kira bedelinin 1000USD karşılığı 2165TL+KDV olarak uyarlanmasına karar verilmiş, hüküm davalı tarafından temyiz edilmiştir. Davacı vekili dava dilekçesinde, davalı tarafından İstanbul / Ataköy'de Marina projesi ile yapılan AVM' deki bağımsız bölümün 1.6.2012 başlangıç tarihli 5 yıl süreli kira sözleşmesi ile mücevher mağazası olarak kullanılmak üzere kiralandığını, insanların AVM'ye yeterli ilgiyi göstermediğini, abartılı ve yanıltıcı reklamlar

⁴⁹⁰ Haluk Burcuoğlu: Hukukta Uyarlama, Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve (Döviz Endekli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, İstanbul 1996, s. 59; Gülmelihat Doğan: "Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması", TBB Dergisi, 2014-111, s. 9-36; İsmail Doğanay: Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devalüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler Akdin Yerine Getirilmesine Mani Olur mu?, Yargıtay Dergisi, Sayı 4, Ekim 1975.

⁴⁹¹ Hasan Erman: İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK.365/2) (İstisna), İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979, İstanbul Üniversitesi yayınlarından no; 2652. Hukuk Fakültesi no: 598.

⁴⁹² Ayşe Arat: Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, Ankara 2006, s. 86.

⁴⁹³ Hakan Acar: Unidroit ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , C.XII, Sy.1-2 (2008), s. 112.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonucunda iradesinin yanıltılarak kira sözleşmesi yapıldığını, döviz kurunun fahiş arttığını ve emsallerine göre kira bedelinin fahiş kaldığını belirterek halen aylık 1530USD+KDV olarak ödenen kira bedelinin dava tarihinden itibaren aylık KDV dahil 1000USD olarak uyarlanmasını istemiştir. Davalı cevap dilekçesinde, mücevher mağazası olarak kullanılmak üzere 5 yıllık sözleşme yapıldığını, her bir yıl için aylık kira bedellerinin kararlaştırıldığını, sözleşmenin uzaması halinde sözleşmenin 1.6. maddesinde artış şartının %6 oranında olacağını kararlaştırıldığını, tarafların tacir olduğunu, olağanüstü şartların bulunmadığını, sözleşmeye göre sorumluluklarının kiralananı teslim etmekten ibaret olduğunu ve eksiksiz teslim edildiğini belirterek haksız ve yersiz açılan davanın reddini savunmuştur. Mahkemece davanın kabulüyle 1.6.2014 tarihinden geçerli olmak üzere aylık kira bedelinin 1000USD karşılığı 2165TL+KDV olarak uyarlanmasına karar verilmiştir. Taraflar arasında 1.6.2012 başlangıç tarihli 5 yıl süreli, aylık 1530USD+KDV bedelli mücevher mağazası olarak kullanılmak üzere kira sözleşmenin düzenlendiği hususunda uyuşmazlık bulunmamaktadır. Sözleşmede 1.yıl aylık kira bedelinin 1275USD+KDV, 2. yıl aylık kira bedelinin 1530USD+KDV, 3. yıl aylık kira bedelinin 1632USD+KDV, 4. yıl aylık kira bedelinin 1683USD+KDV ve 5. yıl aylık kira bedelinin 1785USD+KDV olarak kararlaştırıldığı bunun yanında sözleşmenin kira bedelinin artışına dair olarak sözleşmenin 1.6. Maddesinde yapılan düzenleme ile sözleşmenin uzaması halinde artış şartının %6 oranında olacağını kararlaştırıldığı anlaşılmıştır. Hukukumuzda sözleşmeye bağlılık (Ahde Vefa-Pacta Servanda) ve sözleşme serbestliği ilkeleri kabul edilmiştir. Bu ilkelere göre, sözleşme yapıldığı andaki gibi aynen uygulanmalıdır. Eş söyleyişle, sözleşme koşulları borçlu için sonradan ağırlaşmış, edimler dengesi sonradan çıkan olaylar nedeni ile değişmiş olsa bile, borçlu sözleşmedeki edimini aynen ifa etmelidir. Sözleşmeye bağlılık ilkesi, hukuki güvenlik, doğruluk, dürüstlük kuralının bir gereği olarak sözleşme hukukunun temel ilkesini oluşturmaktadır. Ancak bu ilke özel hukukun diğer ilkeleriyle sınırlandırılmıştır. Türk hukukunda da öteden beri MK.nun 2 ve 4. maddesinden de esinlenilerek, hem Clausula Rebus Sic Stantibus ilkesi, hem de İşlem Temelinin Çökmesi Kuramı uygulanmak suretiyle, uyarlanma davalarının görülebilir olduğu benimsenmiştir. Yargıtay tarafından benimsenen ve sözleşmeye bağlılık ilkesinin istinasını oluşturan, uyarlama davası 6098 Sayılı TBK.nın yasalaştırılması sırasında da benimsenerek, 6098 Sayılı Kanun'un [138.](#) maddesinde "Aşırı İfa Güçlüğü" madde başlığı altında düzenlemiş, " Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır. Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır." hükmüne yer verilmiştir. İlgili maddenin gerekçesinde de "Bu yeni düzenleme, öğretici ve uygulamada sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edilen, "işlem temelinin çökmesi"ne ilişkindir. İmkânsızlık kavramından farklı olan aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarlama isteminin temeli, Türk Medenî Kanununun 2. maddesinde öngörülen dürüstlük kurallarıdır. Ancak, sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da dönme hakkının kullanılması, şu dört koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlıdır.

a. Sözleşmenin yapıldığı sırada, taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

b.Bu durum borçludan kaynaklanmamış olmalıdır.

c.Bu durum, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmiş olmalıdır.

d.Borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır.

Maddeye göre, uyarlamanın bütün koşulları gerçekleşmişse borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde borçlu, sözleşmeden dönebilir; sürekli edimli sözleşmelerde ise kural olarak, fesih hakkını kullanır.” denilerek uygulama da kabul edilen uyarlama davasının yasa maddesi haline getirildiği belirtilmiştir.Mahkemece, sözleşme koşullarının kiracı aleyhine ağırlaştığı ekonomik şartlar ve mecurun niteliği sebebiyle edim dengesinin bozulduğu gerekçesiyle kira bedelinin kısmen uyarlanmasına karar verilmiş ise de; davacının davadaki talebi kira bedelinin uyarlanmasına dair olup mahkemece yukarda açıklanan ilkeler ışığında uyarlama koşullarının varlığı hususunda araştırma yapıp sonucuna göre karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde eksik inceleme ve hüküm kurmaya elverişli ve yeterli görülmeyen bilirkişi raporu esas alınarak hüküm kurulmuş olması doğru değildir.Hüküm bu sebeplerle bozulmalıdır...⁴⁹⁴

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2014/13-1614 E., 2014/900 K., 12.11.2014 T. kararında ise⁴⁹⁵, “...Bozma ve direnme kararı kapsamalarına göre Hukuk Genel Kurul'u önüne gelen uyuşmazlık; taraflar arasında düzenlenen “Konut Finansman Kredi Sözleşmesi”nin uyarlama koşullarının oluşup oluşmadığı; buradan varılacak sonuca göre sözleşmenin uyarlanmasının gerekip gerekmediği noktalarında toplanmaktadır.Bu noktada, kurulmuş bir sözleşmede sonradan ortaya çıkan bazı olgular nedeniyle değişiklik yapılabilmesi, bugün çağdaş tüm hukuk sistemlerinde kabul edilen, beklenmeyen hal (Emprevizyon) veya ClausulaRebusSicStantibus Kuramının koşullarının gerçekleşmiş olması halinde mümkün görülmektedir. Bu kuramın, borçlunun şartları ne olursa olsun mutlaka akde sadık kalmasını zorunlu gören, bir bakıma artık eskimiş olarak nitelendirilebilecek Ahde Vefa veya Pacta Sunt Servanda Kuramını sınırlamak için konulduğu benimsenmektedir.Beklenmeyen hal (Emprevizyon) kuramı, şöyle açıklanmaktadır: “Akit yapıldığı sırada mevcut bulunan şartlar önemli surette değişmişse taraflar akitle bağlı olmamalıdır. Buna “ClausulaRebusSicStantibus” (Beklenmeyen Hal Şartı) denmektedir. Bu görüş öğretilerde “Emprevizyon Teorisi” adıyla anılmaktadır. Öğretilerde, sözleşmenin, yapıldığı andaki durumun değişmeyeceği şeklindeki bir zımni kabul ile yapıldığı, aynen uygulanmasının taraflarca bu zımni şarta bağlı tutulduğu varsayılmaktadır (Tekinay /Akman/ Burcuoğlu/Altop, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7.Bası İst.1993. s.1005).

Akitlerin ifasını şartların değişmemesine bağlayan (ClasulaRebusSicStantibus) fikri gerçeğe tam olarak uygun değilse de, ahde vefa prensibine kesin ve sıkı sıkıya bağlılığında her zaman adil olmadığı görülmektedir. Bugün İsviçre-Türk Hukukunda çoğunlukla dayanan esas, uyuşmazlıklara dürüstlük kuralı uyarınca çözüm bulunmasıdır (Prof.Dr.Kemal Oğuzman, Borçlar Hukuku Dersleri,Cilt 1, 4.Bası, İst.1987, s.123; Prof.Dr.Rona Serozan, Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, İfa,

⁴⁹⁴ www.kazanci.com.tr, E.T.: 13.06.2017.

⁴⁹⁵ www.kazanci.com.tr, E.T.: 13.06.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme 3.Cilt, İst. 1994, s.164; İbrahim Kaplan, Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ank.1987, S.112, Prof. Dr.Haluk Burcuoğlu, Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarlama, İst.1995 S.4. İsviçre Hukuku için Bkz.EugenBucher, SchweizerIsch'esObligationenrechtAllgemeinerTeil, 2.Bası, Zürich 1988, s.385 vd. HenriDeschenaux, Le Titre PreliminaireDuCodeCivil,Fribourg 1969, S.183).Mukayeseli Hukuk açısından konu irdelendiğinde; Alman Hukukunda Beklenmeyen Hal veya ClausulaRebusSicStantibus kuramının daha da somutlaştırılarak kabul edildiği ve İşlem Temelinin Çökmesi Kuramı olarak adlandırılan bir kuramın geliştirildiği görülmektedir. Buna göre, sözleşmenin temelini teşkil eden, kendisi üzerine anlaşmanın dayandığı ve karşılıklı edimlerin tayin olduğu edim ve karşı edim arasındaki dengenin taraflardan biri için artık çekilmez, katlanılmaz biçimde bozulduğu hallerde, işlem temelinin çökmesi söz konusu olacaktır (Bkz.JozefEsser/ElkeSchmidt, Schuldrecht,Band 1, AllgemeinerTeil,Heidelberg 1984 s.330 vd, Serozon age.s.164 vd).İsviçre Hukukuna gelince;Yargıcın bir sözleşmenin dönme ya da fesih suretiyle ortadan kalktığını veya Emprevizyon nedeniyle sözleşmenin uyarlanması gerektiğini kabul edebilmesi için, şu koşulların varlığı aranmaktadır:

a) Öngörülmez bir dış olayın sebep olması: Söz konusu dış olay, bir kişi olayı olmamalıdır. Diğer taraftan bu olay öngörülemez olmalı ve sözleşmenin dengesi, yargıçtan müdahale talep eden tarafın kusurundan kaynaklanmaksızın bozmuş olmalıdır.

b) Sözleşme ekonomisinin bozulması: Yargıç, yalnızca sözleşme henüz ifa edilmediği takdirde Emprevizyon Kuramı çerçevesinde müdahale edebilir. Öngörülemez olgular, taraflar arasındaki dengeyi bozmuş olmalıdır. Bu hal özellikle sinallagmatik sözleşmelerde, edim ve karşı edim arasındaki ilişkinin bozulmasında söz konusu olur.

c) Objektif olarak katlanması beklenebilecek rizikonun aşılmış olması gerekir. Federal Mahkeme içtihatlarında denge bozukluğunun önemli, açık ve aşırı olması aranmaktadır. Bu nedenle, her somut olayda, objektif bir değerlendirme ile,emprevizyon kuramını ileri süren tarafın üstlenmesi gereken azami rizikonun belirlenmesi gerekir. Eğer bu riziko aşılmışsa, yargıç sözleşmeye el atabilecektir (Bkz.HenriDeschenauxa.g.e s.189-190).

Türk hukukunda, mehaz kanundaki uygulamalar doğrultusunda, M.K.nun 2. maddesinden de esinlenilerek, hem ClausulaRebusSicStantibus ilkesi, hem de İşlem Temelinin çökmesi kuramı uygulanmak suretiyle, uyarlanma davalarının görülebilir olduğu benimsenmiştir. İşlem Temelinin Çökmesi kavramının uygulanabilmesi için, sonradan meydana gelen değişikliklerin önceden teşhis ve tahmin edilememiş olması gerekir (Bkz.ProfDr.Kemal Tahir Gürsoy, Hususi Hukukta ClausulaRebusSicStantibus, Emprevizyon Nazariyesi 1950 s.59-60).6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun "Aşırı İfa Güçlüğü" başlıklı 138. Maddesinde, "Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır." şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir.İşlem Temelinin Çökmesi ilkesinin somut olaya ne şekilde uygulanacağı hususu da irdelenmelidir. Yukarıda anıldığı gibi, uyarlama

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kurallarının uygulanması için öngörülmez bir dış olayın meydana gelmesi gerekir. Bilindiği gibi, Türkiye Ekonomisinin alınan tedbirlere rağmen istikrarlı bir duruma gelmediği bilinen bir gerçektir. 1 Temmuz 1944 tarihinde Uluslararası Para Fonu'nun kurulmasından sonra ülkeler paralarını Amerikan Dolar'ına göre tanımlamışlar, gerçekçi bir kur politikası arayışı içinde Türk Lirası 7 Eylül 1946'da ABD doları karşısında % 50 oranında devalüe edilerek bir ABD doları 280 kuruş olmuştur (Prof.Dr.Erdinç Tokgöz-Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi-Ankara 2001, s:121).16/7/1958 tarihinde yapılan büyük çaptaki kur ayarlaması ile bir ABD dolarının değeri 260 kuruştan 980 kuruşa çıkarılmış, Türk parasının değeri ABD dolarına göre aşırı derecede düşürülmüş, bu uygulama yıllar boyunca devam etmiştir. 10.8.1970 tarihinde yeni bir devalüasyon kararı alınarak Türk Parasının değeri yabancı paralar karşısında % 66 oranında düşürülmüş, 1 Amerikan doları 15 TL. olmuştur. Bu uygulama ile, başta yabancı paralar olmak üzere, kira bedelleri, her çeşit işçilik, malzeme ve mamul eşya fiyatları aşırı derecede artmış, enflasyon yıllar itibariyle üç haneli rakamlara ulaşmış, günlük ve gecelik faizler faizler düşünülmecek kadar artmıştır. Nitekim, 24 Ocak 1980'de yürürlüğe konan "İstikrar Tedbirleri"ne rağmen ekonomi tarihimizde ilk kez 1946'da % 104 olan üç rakamlı enflasyon, 1980'de % 107 olmuştur. Bu nedenle 1980 yılında 35 TL.den 77,5 TL.ye çıkarılan Dolar kuru, 1981 yılında ikinci kez yapılan % 100'e yakın bir ayarlama ile 142 TL.ye çıkarılmıştır. Bu devalüasyon kararından sonra Bakanlar Kurulu, 27 Ocak 1984 tarihinde Merkez Bankası'nca TL. nin dolar karşısında % 13,6 oranında devalüe edilmesini onaylamıştır. 5 Nisan 1994 tarihinde bilinen ekonomik kararlar alınmıştır. Bu kararlar sonucunda borsalar, para piyasaları, banka kredi faizleri aşırı derecede artmış; Ocak 1994 ayına göre yabancı paralardaki artış % 250-% 300'lere ulaşmıştır. Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değer kaybının engellenmesi ve yükselen enflasyonun düşürülmesi amacıyla, T.C. Merkez Bankası 10 Aralık 1999 tarihinde, "Döviz Çıpasına Dayalı İstikrar Programı"nı açıklamış; ancak 27 Kasım 2000 tarihinde bankacılık sisteminden kaynaklanan kriz nedeniyle, repo faizleri ve iç faizler rekor düzeyde yükselmiştir. Krizin giderek derinleşmesi sonucu döviz piyasalarından kaynaklanan Şubat 2000 krizi yaşanmış, ekonomideki bu açmazlar sonucunda hisse senedi borsaları çökmüş, bankalara Devlet el koymak zorunda kalmıştır. Türkiye İMF'ye başvurarak ekonomisine bir yön vermeye çalışmıştır. Merkez Bankası ciddi para politikalarına yönelmiş, 21.2.2001 tarihinde "Döviz Çıpasına Dayalı Sabit Kur" dan dalgalı kura geçilmek suretiyle Doların, faizin, enflasyonun aşırı artmasına engel olmaya çalışılmıştır. 23.12.1999 tarihinde bir ABD doları 534.000 TL.iken 21.2.2001 tarihinde 687.000 TL. olmuş, 11.7.2002 tarihinde 1.700.000 TL.olan ABD doları Irak savaşı sırasında 18.4.2003 tarihinde 1.790.000 TL.ya, bu kararın verildiği tarih itibariyle piyasa şartları sonucu 2.258,00 TL. olmuştur. Bu genel açıklamalardan sonra somut olaya döndüğünde: Taraflar arasındaki (davaya konu) konut kredi sözleşmesi 15.08.2008 tarihinde düzenlenmiş, davacı TL (YTL) üzerinden kredi kullanma imkanı varken, Japon Yeni üzerinden dövizde endeksli konut kredi kullanmıştır⁴⁹⁶. Yaklaşık üç yıl boyunca da kurda aşırı bir değer artışı meydana gelmediğinden, davacı kullandığı kredi taksitlerini ödemiştir. Yukarıdan beri açıklandığı gibi, Türkiye'de yıllardan beri ekonomik paketler açılmakta, ancak istikrarlı bir ekonomiye kavuşamamaktadır. Devalüasyonların ülkemiz açısından önceden tahmin edilemeyecek bir keyfiyet olmadığı, kur politikalarının her an değişebileceği bir gerçektir. Devalüasyon ve ekonomik krizlerin aniden oluşmadığı, piyasadaki belli ekonomik darboğazlardan sonra meydana geldiği

⁴⁹⁶ Süleyman Yılmaz: Dövizde Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarılama Sorunu Ve Yargıtay'ın Bakışı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 59 (1), s.133, Ankara 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bilinmektedir. Ülkemizde 1958 yılından beri devalüasyonlar ilan edilmekte sık sık para ayarlamaları yapılmakta, Türk parasının değeri dolar ve diğer yabancı paralar karşısında düşürülmektedir. Ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durum davacı tarafından tahmin olunabilecek bir keyfiyettir. Somut olayda uyarlamanın koşullarından olan öngörülmezlik unsuru oluşmamıştır...⁴⁹⁷”

Yargıtay 13. Hukuk Dairesi 2012/8250E., 2013/2623K., T. 7.2.2013 kararında da İsviçre frangı olarak borçlanılan kira bedelinin uyarlanmasına karar vermiştir.

Yargı kararlarına baktığımız zaman 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu kabul edilinceye kadar olan dönem de uyarlama sebebiyle açılan davalarda 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunun m.2 ilkesinden hareketle bu davaların çözüme kavuşturulduğu, TBK'nın kabulü ile uyarlama davasının düzenlenmesi ile birlikte yargı kararlarında TBK m.138 hükmünün uygulanmaya başlandığı görülmektedir.

Yargı kararlarında bir diğer dikkat çeken husus; sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da dönme hakkının kullanılması, şu dört koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlıdır.

a. Sözleşmenin yapıldığı sırada, taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.

b. Bu durum borçludan kaynaklanmamış olmalıdır.

c. Bu durum, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmiş olmalıdır.

d. Borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır.

Maddeye göre, uyarlamanın bütün koşulları gerçekleşmişse borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde borçlu, sözleşmeden dönebilir; sürekli edimli sözleşmelerde ise kural olarak, fesih hakkını kullanır.” denilerek uygulama da kabul edilen uyarlama davasının yasa maddesi haline getirildiği belirtilmiştir.

Yargı kararlarında aşırı ifa güçlüğü ve buna bağlı sonuçların dava konusu uyuşmazlıklarda söz konusu olup olmadığı incelenirken bu ölçütlerin dikkate alındığı görülmektedir.

Aşırı ifa güçlüğünün 6098 Sayılı kanunla düzenlenmesinin amacı; ahde vefa ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalınması sebebiyle ortaya çıkabilecek hakkaniyete aykırılıkların giderilmesini sağlamak aynı zamanda sözleşmenin ayakta tutulmasına imkân sağlamaktır. Sözleşmenin ayakta tutulması ana ilke olmakla birlikte sözleşmenin ayakta tutulması kavramına sıkı sıkıya bağlı kalınması durumunda ortaya çıkabilecek sakıncaların da ortadan kaldırılması gerekmektedir. Sözleşmenin yapıldığı zaman mevcut olan koşulların daha sonradan değişmesi ve bu değişimin taraflar için sözleşmenin devamını

⁴⁹⁷ Bu konu ile ilgili olarak bkz. Herdem Belen: Belen, Herdem, Japon Yeni/İsviçre Frangı Kaydıyla Verilen Konut Kredilerinde Uyarlama Uyuşmazlıkları Hakkında Bazı Düşünceler, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 87, S.5, 2013, s.265; Özlem Tüzüner,-Kerem Öz: “Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin Karar İncelemesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2015-3, s. 423-470.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çekilmez hale getirmesi durumunda hala sözleşmeye sıkı sıkıya bağlı kalınması da hakkaniyete aykırı olacaktır.

Aşırı ifa güçlüğü'nün ortaya çıktığı durumlarda hakimden uyarılma istenmesinin sebebi; sözleşmede kaybedilen dengelerin tekrar sağlanmasıdır. Sözleşmenin tarafları arasında denge sağlandığı sürece sözleşme ayakta kalacaktır. Bu sebeple yargı kararlarında da öngörülmezliğe ilişkin ilkelerin belirlenmesi ve buna göre karar verilmesi isabetli olmuştur.

IV.SONUÇ

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununun en önemli yeniliklerinden birisi de aşırı ifa güçlüğü'nün düzenlendiği m. 138 hükmüdür. Aşırı ifa güçlüğü veya öngörülmezlik ilkesi sözleşme kurulurken sözleşmenin taraflarınca öngörülemez bir durumun ortaya çıkması sebebiyle sözleşmenin devamının artık çekilmez hale gelmesidir. Bu halde sözleşme tarafları sözleşmeyi ayakta tutmak için kendilerinden kaynaklanmayan ve kendilerinin de beklemediği bu durumun ortaya çıkması sonucunda hakimden sözleşmenin uyarlanmasını talep ederek yeni durum karşısında yeni sözleşme şartlarının daha katlanılabilir hale gelmesine imkan tanıyacaklardır.

Ahde vefa ilkesinin sakıncaları ve işlem temelinin çökmesi⁴⁹⁸ kavramlarının yumuşatılması amacıyla kabul edilen aşırı ifa güçlüğü kavramı, yeni kanunun kabul edilmesinden önceki dönemde dürüstlük ilkesi ile ifade edilirken kanunun kabulü ile birlikte hem dürüstlük hem de aşırı ifa güçlüğü kavramları ile ifade edilmeye başlanmıştır.

Yargı kararlarının gelişmesi ile birlikte aşırı ifa güçlüğü'nün şartları daha da belirginlik kazanacaktır. Böylece somut kriterler belirlenme imkânı da söz konusu olabilecektir.

KAYNAKÇA

Acar, Hakan, Unidroit ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü , Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , C.XII, Sy.1-2 (2008).

Arat, Ayşe: Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, Ankara 2006.

Baysal, Başak: Sözleşmenin Uyarlanması, İstanbul 2009.

Belen, Herdem, Japon Yeni/İsviçre Fransı Kaydıyla Verilen Konut Kredilerinde Uyarılma Uyuşmazlıkları Hakkında Bazı Düşünceler, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 87, S.5, 2013.

Burcuoğlu Haluk, Hukukta Uyarılma, Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve (Döviz Endeksli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarılma, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi s. 59-91, İstanbul 1996.

Cashin-Ritaine, Eleanor, “Emprevizyon, Hardship Ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda Ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar”, Çeviren: Başak Baysal, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.63, S. 1-2, s.321-342, İstanbul 2005.

Doğan, Gülmelihat: “Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması”, TBB Dergisi, 2014-111, s. 9-36.

⁴⁹⁸ Başak Baysal: Sözleşmenin Uyarlanması, İstanbul 2009, s. 94; Hannes Rösler, “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemez Koşullar”, Çeviren: Tülay Aydın Ünver, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Ankara 2008, C. LXVI, S.1, s. 358.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Doğanay, İsmail, Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devalüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler Akdin Yerine Getirilmesine Mani Olur mu?, Yargıtay Dergisi, Sayı 4, Ekim 1975.

Eren Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2016.

Erman, Hasan, İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK.365/2) (İstisna), İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979, İstanbul Üniversitesi yayınlarından no; 2652. Hukuk Fakültesi no: 598.

Hannas, Rösler, “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemeyen Koşullar”, Çeviren: Tülay Aydın Ünver, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C. LXVI, S.1, s. 353-364, Ankara 2008.

Kaplan, İbrahim: Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ankara 2007.

Kılıçoğlu Ahmet, Borçlar Kanunu Genel Hükümler, Ankara 2016.

Kocayusufpaşaoğlu Necip, “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?” Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, s.503-514, İstanbul 2000.

Nomer Haluk, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2015.

Oğuzman Kemal/Öz Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2016.

Serozan Rona, “Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arasında Dengesizliğin Uyarlama Yoluyla Düzeltilmesi”, Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, 1013-1030, İstanbul 2000.

Serozan Rona, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, İstanbul 2016. (Kısaltma; İfa Engelleri)

Topuz Seçkin, Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, 1. Baskı, Ankara 2009.

Tüzüner, Özlem-Öz, Kerem: “Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin Karar İncelemesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2015-3, s. 423-470.

Ülgen Celal, “Hukukta Beklenmeyen Hal Koşulu Ve Uyarlama İstemleri”,http://www.turkhukuksitesi.com/makale_50.html (Erişim Tarihi; 26/03/2013) .

Yılmaz Süleyman, Dövize Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu Ve Yargıtay’ın Bakışı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 59 (1), s.131-172, Ankara 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

GELECEĞİN KENT ANLAYIŞI: AKILLI KENT

SENSE OF CITY OF FUTURE: SMART CITY

Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, i.ethem.tas@gmail.com

Arş. Gör. Kemal UÇACAK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
kemalucacak@outlook.com

Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
y.cicek_01@hotmail.com

Özet

Vatandaşlara en yakın yönetim birimleri olan yerel yönetimlerin sundukları hizmetin vatandaşların ihtiyaç ve beklentilerini karşılaması büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple yerel yönetimler, sundukları hizmetin kalitesini artırmak için sürekli yeni yollar aramaktadırlar.

Son yıllarda kamu hizmetlerinin iyileştirilmesinde inovasyonun öneminin ortaya çıkmasıyla beraber, kamu yöneticilerinin ilgisi bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda bilgi teknolojileri, kamu hizmeti sunumunda, yerel yönetimler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaya çalışılmaktadır. Bazı kamu hizmetlerinin internet ortamında sunulmasıyla başlayan bu süreç, son zamanlarda büyük bir ivme kazanarak “akıllı kent” olarak adlandırılan bir kavramın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Avrupa Komisyonu tarafından sürdürülebilir kalkınma, ekonomik gelişim, yaşam kalitesi ve kentin kaynaklarının verimli kullanılması gibi bilgi ve iletişim faktörlerine bağlı olarak tanımlanan akıllı kent, geleceğin kent anlayışını yansıtmaktadır.

Literatürde akıllı kent kavramının kapsamı hakkında bir konsensüs bulunmadığı için yapılan çalışma ile literatüre teorik temelde bir katkı sağlamak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak tüm dünyada yaşanan hızlı değişim ışığında bilgi teknolojileri ile kamu yönetimi arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra küresel ölçekte başarılı akıllı kent örnekleri olarak gösterilen şehirlerin özellikleri göz önünde bulundurularak akıllı kent kavramı hakkında genel bir çerçeve çizilecek ve bu kapsamda Türkiye’de akıllı kent uygulaması olarak kabul edilebilecek örneklerden yola çıkarak mevcut durum analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Bilgi Teknolojileri, Akıllı Kent

Abstract

The service of local administrations that are the most close government units become more of an issue to compensate the requirements and expectations of citizens. That is why local governments continuously search for new ways to increase the quality of service they present.

In recent years with coming out of the importance of innovation in amendment of public services, the interest of government executives concentrated on this subject. Accordingly information technologies are tried to be used by public services in presentation of public service. The period that started with the presentation of some public services in internet environment, by gaining a big acceleration recently and causes an outbreak of a concept named as “smart city”. Smart city that is

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

defined by European Commission as depending on information and communication factors such as sustainable development, economical improvement, life quality and using the sources of city efficiently, reflects the sense of city of future.

Since there is not a consensus regarding the scope of smart city concept in literature, it was aimed to provide a contribution to literature in theoretical basis with the study done. In this direction, the relation between information technologies and public administration in the light of rapid change experienced all over the world is tried to be explained firstly. Later a general frame about smart city will be drawn by taking the properties of cities into consideration that are shown as succesful smart examples on a global scale and in this scope the current situation will be tried to be analysed on the basis of examples that can be accepted as smart city application in Turkey.

Key words: Innovation, Information technologies, Smart City

1. GİRİŞ

Günümüzde insanların büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Bu nedenle son yıllarda hükümetlerin kentsel sorunların çözülmesi meselesine verdikleri önem artmıştır. Ulaşım, çevre, kültür ve sanat gibi alanlarla ilgili inovatif çözümlerin geliştirilmesini zorunlu hale getiren bu eğilim sonucunda “akıllı kent” kavramı ortaya çıkmıştır.

Bilgi teknolojileri alanında yaşanan büyük gelişmelerin tetiklediği akıllı kent kavramı, inovasyon olgusu ile yakından ilgilidir. Önceden sadece özel sektör ile birlikte anılan inovasyon kavramı bugün kamu sektörü için de önemli hale gelmiştir. OECD tarafından geliştirilen “Kamuda İnovasyon Projesi” bu konuya verilen önemin göstergesi sayılabilir. Kamu sektöründe geliştirilen e-devlet gibi uygulamalar tüm dünyada kamu hizmeti sunumunda standartların belirlenmesinde önemli göstergeler haline gelmiştir. Öyle ki Birleşmiş Milletler tarafından her yıl yayınlanan e-devlet kalkınma endeksi sıralaması bu alanda ülkelerin yarış halinde olduklarının kanıtıdır. Bugün e-devlet gibi inovatif uygulamaların yanına akıllı kent uygulamaları eklenerek kentsel hizmetlerin sunumu noktasında önemli bir dönüşüm sürecine girilmiştir. E-devlet uygulamaları ile tüm dünyada kamu hizmeti sunumunda başlayan dönüşüm süreci akıllı kent uygulamaları ile daha ileri bir aşamaya geçmiştir.

Akıllı kentler kentsel hizmetlerin sunumunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı, sürdürülebilir kalkınma anlayışının hâkim olduğu ve kentsel hizmetlerin her alanında vatandaş memnuniyetinin ön planda olduğu bir kent anlayışını ifade etmektedir. Böyle bir kent anlayışı şüphesiz geleneksel kent anlayışından çok farklıdır. Akıllı kentlerde yerel yönetim birimleri tarafından sunulması beklenen kamu hizmetleri akıllı teknolojiler kullanılarak sunulmaktadır. Bu durum ise kentin kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına vesile olmaktadır. Kent ekonomisinin ülke ekonomileri için oldukça önemli hale geldiği de göz önünde bulundurulduğunda bu akıllı kent kavramının günümüzde topladığı ilginin nedeni daha da iyi anlaşılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak akıllı kent kavramı hakkında teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Zira oldukça yeni bir kavram olması nedeniyle literatürde halen üzerinde uzlaşılmış bir akıllı kent kavramı bulunmamaktadır. Daha sonra dünyada akıllı kentlere örnek olarak verilebilecek örneklerden bahsederek akıllı kent kavramı somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Son olarak Türkiye’de akıllı kent çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE KAMU YÖNETİMİ

“Bilgi teknolojileri”, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğünde “Bilginin toplanmasını, işlenmesini ve saklanmasını, herhangi bir yere iletilmesini, herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini, elektronik vb. yollarla sağlayan teknolojiler bütünü” olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr, 10.04.2017). Günümüzde insanların hayatını önemli ölçüde değiştiren bilgi teknolojileri kamu hizmeti sunma anlayışında da etkili olmuştur

Ekonomide yol açtığı verimlilik artışı ve istihdam yaratma potansiyeli, inovatif ve katma değeri yüksek yapısı, düşük sabit sermaye yatırımı ve ara mal gereksinimi ile stratejik bir öneme sahip olan bilgi teknolojileri sektörü, gelişmiş ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılları içerisinde büyük bir yer tutmaktadır. Bilgi Teknolojileri Sektörü, Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla bu sektöre yapılacak yatırımlar bilgi toplumuna dönüşüm sürecini etkileyecektir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT, 2011: 99).

Bilgi teknolojileri odaklı değişim ve dönüşüm, kamu yönetiminde de bu alana ilgi duyulmasına yol açmıştır. Teknolojik, idari ve sosyal değişimin hızlı seyrettiği günümüzde kamu hizmeti sunumunda bilgi teknolojileri yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu anlamda kamu sektörü bilgi teknolojileri alanındaki gelişme eğilimini yakalamalı ve bu çağın gerekleri doğrultusunda vatandaşların beklentilerine uygun hizmet sunabilmek adına bilgi teknolojilerinden faydalanmalıdır (Aydın, 2013: 260-261).

Çağımızda dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Ayrıca dünya genelinde kentleşme oranı artmaktadır. Bu hızlı kentleşme ise konut, altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık, güvenlik gibi kamu hizmetlerinin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde ifa edilmesini giderek zorlaştırmaktadır. Bu sebeple özellikle gelişmiş şehirlerde vatandaşların ihtiyaçlarının daha etkin kanallar vasıtasıyla saptandığı, bu ihtiyaçlara uygun bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı ürün ve hizmetlerin geliştirildiği ve bunların gerçek hayatta ihtiyaç sahibi kesimler tarafından test edildiği yaşayan laboratuvarlar yaklaşımı, akıllı kent uygulamalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Akıllı kentler çevre alanında da önemli kazançlar getirmektedir. Özellikle akıllı elektrik şebekeleri ve akıllı binalar, bu alandaki önemli gelişmelerdir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 30). Bilgi teknolojilerinin kamu hizmeti sunumunda kullanımı inovatif örnekleri olarak akıllı kentlerin yaygınlaşması bu alandaki gelişmelerin en önemli örneklerinden biridir.

Çağımızda değişim ve yeniliklere uyum sağlamak, bilgi çağında işletmelerin ayakta kalabilmeleri için önemlidir. Bu sebeple inovasyon yönetimi uygulamalarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Latince bir kelime olan “innovatus” tan türetilen bir kelime olan inovasyon, sosyal, kültürel ve idari hayatta yeni yöntemlerin ve tarzların kullanılmaya başlanmasına yol açmaktadır. İnovasyon en genel haliyle bilginin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesi olarak tanımlanabilmektedir (Bayraktaroglu ve Gürsoy, 2014: 193).

OECD ve Eurostat ortaklığı ile yayınlanan Oslo Kılavuzunda inovasyon şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir yenilik, işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün(mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir.”(Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 2006: 51). Önceden sadece özel sektör ile birlikte anılan inovasyon kavramı günümüzde kamu sektörü için de oldukça önemli hale gelmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. AKILLI KENT KAVRAMI

İnsanlar bir toprak parçası üzerinde yaşarlar. İnsanların yaşadıkları bu toprak parçasına “kent” ya da “köy” adı verilir. Kent ile köy ayrımının kesin çizgilerle yapılması her zaman mümkün değildir. Kent ya da köyün nasıl tanımlanması gerektiği hususunda farklı düşünceler bulunmaktadır. Örneğin belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içerisinde kalan yerlere kent, bu sınırların dışında kalan alanlara köy denilmesini gerektiren tanımlar, yönetsel sınır kıstasını kullanan tanımlardır. Bu doğrultuda genellikle belediye sınırları içindeki nüfus, “kentli nüfus” olarak adlandırılır. Diğer yandan bazı tanımlarda belli bir nüfus seviyesini aşmış olan yerleşmelere kent, diğerlerine köy adı verilmektedir. Diğer bir tanım ise ekonomik ölçütlere dayanır. Son kent tanımı ise toplumbilimsel ölçütlere dayanır. Sosyologlar tarafından yapılan kent tanımlarının ortak özellikleri arasında, belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, işbölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama gibi özellikler bulunmaktadır (Keleş, 2013: 101-102). Kentlere verilen önemin artması son yıllarda akıllı kent olarak kavramlaştırılan yeni bir kent anlayışının doğuşuna vesile olmuştur. Akıllı kent kavramından bahsetmeden önce yönetimde akıllılık kavramı hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

Akıllılık kavramı son yıllarda hükümetlerin, kentlerin, toplumların, altyapıların ve cihazların arzu edilir, aranan bir karakteristiği olarak ortaya çıktı. Kamu sektöründe akıllı kent popüler bir terim oldu ve dünya genelinde yerel yönetimler, daha akıllı olabilmek için çoklu stratejiler kullanıyorlar. Bununla birlikte literatürde akıllılık kavramının ne olduğu ve ana bileşenlerinin ya da boyutlarının nasıl tanımlanacağı konusunda bir konsensüs bulunmamaktadır. Bazı tanımlar bilgi teknolojilerinin altını çizerken diğer tanımlar sürdürülebilirliğe, açıklığa, inovasyona ve dayanıklılığa dikkat çekmektedir (Garcia vd., 2016: 1). Aşağıda verilen şekilde akıllı yönetimi oluşturan alt boyutlar görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

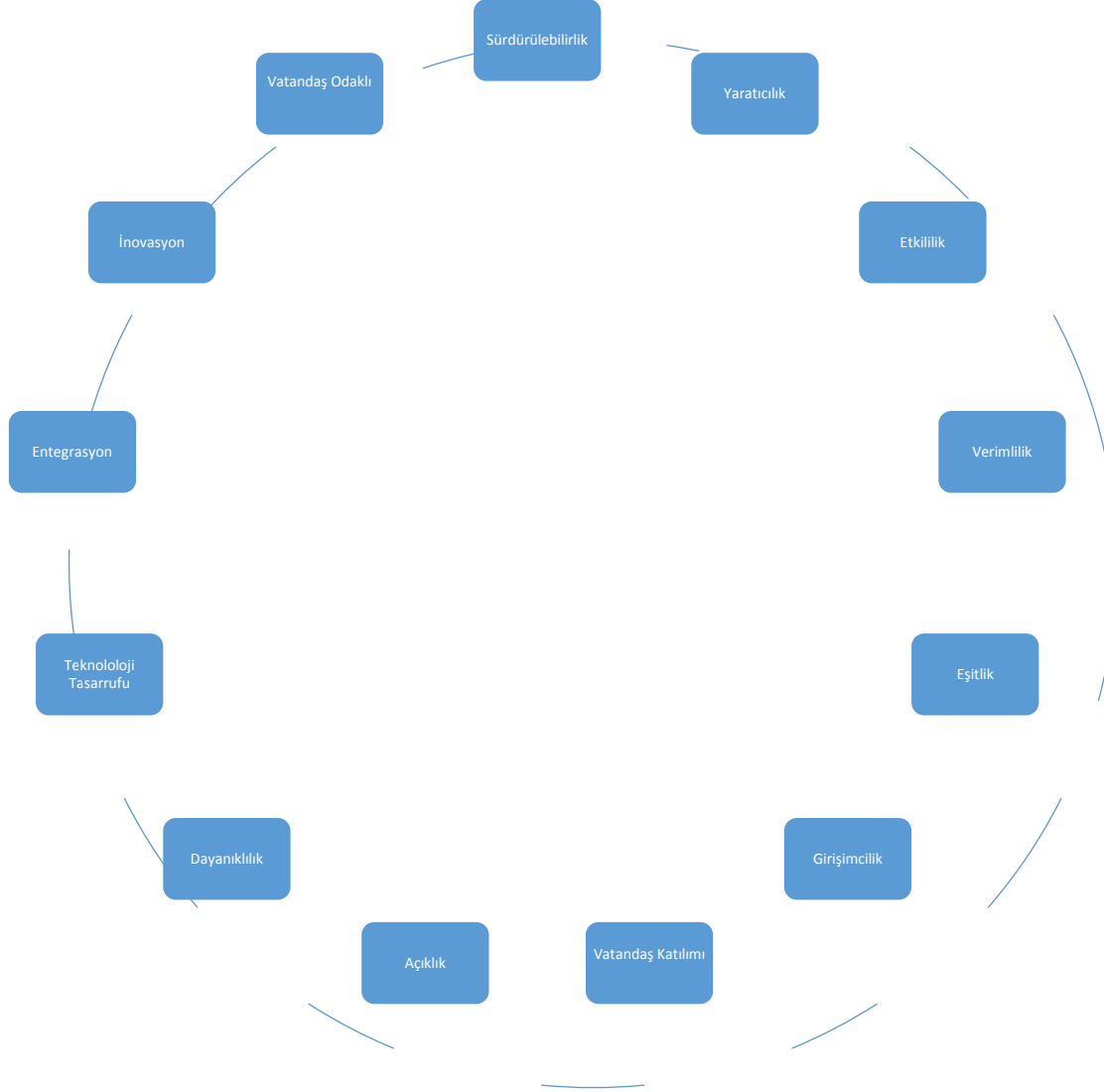
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1. Akıllı Yönetimin Alt Boyutları (Garcia vd., 2016: 2)

Son zamanlarda şehir planlama ve geliştirme anlayışının gelişiminin, akıllı kent kavramının doğuşunda payı bulunmaktadır. Çeşitli şekillerde kullanılan ve farklı açılardan ifade edilen bu kavramın evrensel olarak benimsenen bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla Avusturya’da Viyana Teknoloji Üniversitesinin bir girişimi olan “Avrupalı Akıllı Kentler” (European Smart Cities) tarafından, literatürde çoğunlukla atıf yapılan bir akıllı kent tanımı geliştirilmiştir. Avrupalı Akıllı Kentler Modeline göre bir akıllı kentin 6 temel özelliği vardır. Bunlar: Akıllı ekonomi, akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam ve akıllı yönetişimdir. Bu bağlamda “akıllı” kavramı, ilerici, kapsayıcı, sürdürülebilir ve teknolojiyi, beşeri sermayeyi ve sosyal sorumluluğu etkileyen ileri görüşlü politikaları kapsa (Greene, 2017). Aşağıda verilen şekil akıllı kentin bileşenlerini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

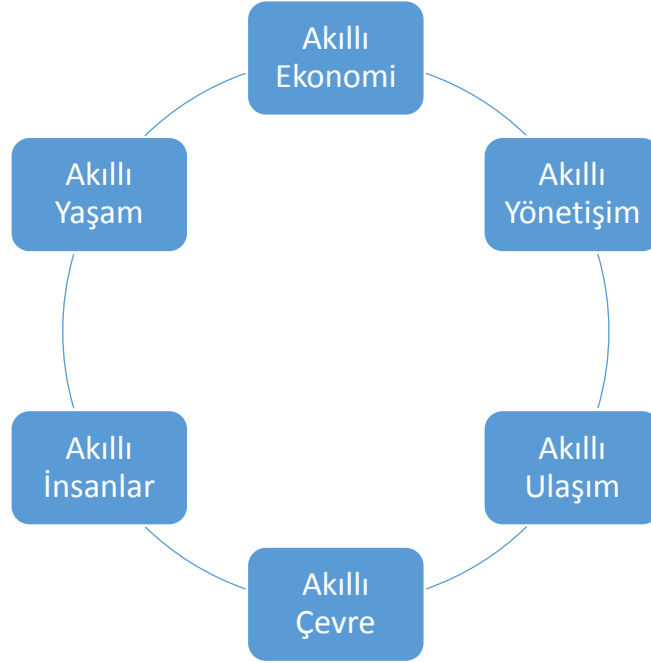
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2. Akıllı Kentin Bileşenleri (www.smart-cities.eu,15.06.2017).

Birleşmiş Milletler 2012 yılında yayınladığı raporunda dünya nüfusunun yarısından fazlasının şehirlerde yaşamakta olduğunu ilan etti. Bununla bağlantılı olarak Avrupa Akıllı Kentler Girişimi küreselleşmenin geniş çaplı etkileriyle birlikte ekonomik değişimleri tetiklediğine dikkat çekmiştir. Küreselleşme ve artan yerelleşmenin etkilerinden biri de hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kentleri rekabet edebilirliklerini güçlendirebilmek için yeni yollar keşfetmeleri olmuştur. Tüm bunlar olurken teknoloji eşi benzeri görülmemiş bir oranda gelişmekte ve kent yaşamını pozitif yönde etkileyen yeni uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple “akıllı kent” kavramı çok çeşitli şekillerde tanımlanmış iken bu uçsuz bucaksız tanımların çoğunluğu iki ana ilkeye dayanmaktadır. Bunlar: Rekabet edebilirlik ve teknolojinin dönüştürücü gücüdür. Rekabet edebilme yetisini koruyan kentler, güçlü ekonomiye, düşük işsizlik oranına sahip olan ve gerisinde kalan kentlerden daha nitelikli yaşam kalitesi sunan kentlerdir. İnovasyon yapma yeteneği de bir kente rekabet üstünlüğü verir ki bu akıllı kentlerin gelişimi için sosyal ve beşeri sermayenin gelişiminin oldukça önemli olmasının sebebidir. Bunun yanında akıllı kent hakkında yapılan tanımların çoğunluğu “sürdürülebilirlik” kavramı üzerine odaklanır. Teknoloji bu amaca ulaşabilmenin temel bir aracı olarak görülür (Greene, 2017).

Akıllı kentler özellikle çevre alanında önemli kazanımlar sağlamaktadır. Avrupa’da önemli şehirlerin üyesi olduğu EUROCITIES tarafından da akıllı kentler için, en düşük enerji kullanımı ile en yaşanabilir çevreyi sunabilme vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Bilhassa akıllı elektrik şebekeleri ve akıllı binalar bu alandaki önemli gelişmelerdir. Avrupa Birliğinde tüketilen elektriğin yüzde 40’dan fazlası binaların aydınlatma, ısıtma ve soğutmasında kullanılmaktadır. Avrupa Birliği tarafından topluluk programları kapsamında desteklenen akıllı bina pilot projelerinden yüzde 20

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

enerji tasarrufu sağlandığı görülmüştür. Akıllı kentler alanında gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülkede yüksek miktarda kamu kaynağı aktarılması dünyada bu konuya verilen önemin önemli bir göstergesidir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 30-31).

Akıllı şehirlerin amacı, şehirde yaşayanlarla bütünleşerek, vatandaşların taleplerini, mevcut ve potansiyel problemlerini zamanında ve yerinde tespit eden, öncelik arz eden sorunları objektif ölçütlerle belirleyen, bürokratik işlemleri azaltmak suretiyle çözümlerin ortaya çıkarılmasına halkın da katılımını sağlayan, şeffaf, katılımcı ve üretken belediyeciliği ön plana çıkarmaktır. Yönetim bilgi sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi, Mobil Uygulamalar ve Vatandaş Odaklı Etkileşimli Uygulamalardan meydana gelen akıllı şehirler ile birlikte vatandaşların istedikleri zaman istedikleri yerden yerel yönetimlere ulaşabilmesi ve hizmet alabilmesi için gerekli olan iletişim kanallarının sayısı artırılmaktadır (www.akillikentler.org., 15.06.2017).

4. AKILLI KENT ÖRNEKLERİ

Bu bölümde yukarıda açıklanan akıllı kent kavramı çerçevesinde dünyada başarılı akıllı kent örnekleri incelenecektir. Fakat burada akıllı yönetimin bütün boyutlarını taşıyan, üzerinde uzlaşılan bir kent örneğinin bulunmadığı ifade etmemiz gerekmektedir. Bu bölümde bahsedilen örnekler akıllı kent kavramının özelliklerini belirli açılardan taşıyan kentlerdir.

Aarhus kenti özellikle son birkaç yılda bilhassa akıllı kent haline gelmesinde büyük ölçüde etkili olan 3 önemli başarı elde etmiştir. Bunlar şimdi Aarhus kentinin başarısının temel direkleri olarak anılmaktadır. Bunlardan birincisi Açık Veri Aarhus (Open Data Aarhus) olarak adlandırılan açık veri platformudur. Aarhus Danimarka'da böyle bir platform oluşturan ilk 'den kenttir. Bu açık veri platformu 75'den daha fazla veri setini içerisinde barındırmaktadır. İkinci temel direk Danimarka İnternet Haftası Festivalidir (İnternet Week Denmark). Nisan 2014'de başlatılan bu festival ile Bilgi Teknolojileri çözümlerini toplum için daha belirgin ve görünür hale getirmek amaçlanmaktadır. Bu festival kapsamında 1 hafta içerisinde 123 aktivite gerçekleştirilmektedir. Aarhus Zorlukları (Aarhus Cahallenges) olarak adlandırılan 3. Direk kentin karşı karşıya kaldığı toplumsal zorlukların üstesinden gelmek üzere yürütülen çalışmaları içermektedir. Bu problem çözme yaklaşımı yaşlıların internet kullanımı önündeki engellerin kaldırılması için dijital araçları kullanır. Toplumsal problemler sürekli beyin fırtınası ve geliştirme faaliyetleri ile çözülmektedir (Snow vd., 2016: 95).

Aarhus'un akıllı kent haline gelmesinden sonra Aarhus Çevre Koruma Portalı (Go Green with Aarhus) hayata geçirildi. Bu portalın amacı özel sektör ile çevre ve enerji sektörü arasındaki koordinasyonu sağlamaktır. Bu portal ile enerji verimliliği ve inovatif ortaklığın tema olarak belirlendiği yeşil kent olma amacına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Portalın işleyişinden Kent Konseyinin Teknik Hizmetler ve Çevre Departmanı sorumludur. Bu portalın içerisinde yer alan Danimarkalı kendi alanlarında önde gelen üniversiteler, işletmeler ve araştırma merkezleri tarafından enerji verimliliği sağlayan birçok sistem geliştirilmiştir. Örneğin kentin 2000 kilometreden fazla uzunluktaki ısıtma boruları minimum sıcaklık kaybı olacak şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca yakın gelecekte 53,500'den fazla akıllı ısı sayacının kurulması planlanmaktadır. Bu verimli ısıtma şebekesi gelecekte yeşil enerjiye geçişi mümkün hale getirecektir. Gelecekte yenilenebilir enerji kaynaklarının da etkin bir şekilde kullanılmasıyla Aarhus kenti 2030'a kadar CO₂ emisyonunu 1,2 milyon ton azaltacaktır (Snow vd., 2016: 95).

Akıllı kent olma yolunda önemli ilerleme kaydetmiş kentlerden biri olan İspanya'nın Santander kenti incelenmesi gereken bir örnek konumundadır. İspanya'nın kuzeyinde yer alan bu kent 2009

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yılında “SmartSantander” projesinin başlangıcından beri kent yönetimi alanında geliştirilen araştırma-geliştirme projelerinde dünyada önde gelen örneklerden biri konumundadır. Santander Kent Konseyi bugünlerde inorganik atıkların toplanmasında nesnelerin interneti, büyük veri ve diğer inovatif teknolojilerin avantajlarından yararlanacak olan teknolojilerin kullanıldığı yeni yöntemler uyguluyor. Bu sistem çöp konteynırlarının doluluk durumlarını tespit edecek 1000’den fazla sensor kullanacak. Toplanan veriler sayesinde atık toplama işleminde geleneksel yöntemle önceden belirlenen güzergah yerine çöp konteynırlarının doluluk oranlarına göre bir yol belirlenecektir. Böylece sunulan hizmetin verimliliği artacaktır. Burada amaçlanan şey, sunulan hizmetin maliyetini bir önceki yıla göre %20 oranında azaltmaktır (Diaz vd., 2017: 262).

Akıllı kentlere verilebilecek örneklerden biri de Barcelona kentidir. Barcelona neredeyse 1990’lardan beri akıllı kente dönüşebilmek için çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kentin sosyal ve ekonomik programında yer alan ürün ve hizmetlerin entegrasyonun sağlayabilmek için yerel katılım ve işbirliğine büyük önem verilmektedir (Berg ve Viaene, 2016: 7).

Hollanda’nın Amsterdam kenti akıllı kentin alt boyutlarından olan akıllı ulaşım alanında örnek olarak verilebilecek bir projeye sahiptir. Akıllı dolaşım adı verilen bu proje ile trafik sıkışıklığının azaltılması suretiyle hava ve gürültü kirliliğinin azaltılması hedeflenmektedir. Akıllı dolaşım uygulaması özet olarak sürücülerin kent içinde daha akıllı yollarla dolaşmalarını sağlamak için geliştirilen bir çözüm niteliğindedir. Bahsedilen uygulama trafik durumunu dikkate alarak sürücülere en uygun park yerlerini tavsiye etmektedir (www.amsterdamsmartcity.com,15.06.2017)

Akıllı çevre alanında geliştirdiği projelerle öne çıkan Danimarka’nın Kopenhag kenti, yeşil alanların artırılması, yeşil binalar, yenilenebilir enerji kullanımı gibi birçok alanda projeler geliştirmeye devam etmektedir. Kopenhag geliştirdiği bu projelerle 2025 yılı itibariyle salınımını sıfıra indiren ilk şehir olmayı hedeflemektedir. Bunların yanında Kopenhag ulaşım alanında da önemli projeler geliştirmiştir. Bu doğrultuda kentteki trafik lambalarının büyük bir çoğunluğu tek bir merkezden görüntülenip kontrol edilebilmektedir. Ayrıca bu lambaların yarısında otobüslere geçiş önceliği veren sensörler bulunmaktadır. Şehirde bisiklet kullanma kültürünün de çok gelişmiş olması karbon salınımını azaltma çabalarına verilebilecek önemli bir örnek konumundadır (www.akillisehirler.org, 15.06.2017).

İngiltere’den akıllı kentlere verilebilecek bir örnek olan Londra kenti akıllı kent uygulamalarında bilhassa sürdürülebilirliğe yaptığı yatırımlarla ön plana çıkmaktadır. Trafik sıkışıklığının önüne geçmek amacıyla uygulanan trafik sıkışıklığı vergisi buna örnek olarak verilebilir. Akıllı şebekelerin kullanılması, katı atıkların ayrıştırılması ve geri dönüşümü, kentin yer altı altyapı haritalarının çıkarılması, sosyal medya kullanıcılarının katılımıyla gerçek zamanlı aktif trafik yönetimi, turistlerin hızlı ve sorunsuz bir şekilde kentte dolaşabilmeleri için tasarlanmış çevrim içi şehir içi dolaşım rehberi de uygulamaya konulacak çalışmalar arasındadır (15.06.2017, www.akillisehirler..org.).

Dünya genelinde gerçekleştirilen akıllı kent projelerine Türkiye’den de örnekler vermek mümkündür. Örneğin Malatya’da kurulması planlanan katı atık bertaraf tesisi ile saatte 10 megavat elektrik üretilmesi planlanmaktadır. Bu tesisin faaliyete geçmesiyle beraber 50.000 hanenin aydınlanması çöpten elde edilen enerji ile karşılanmış olacak (www.malatyagelisiyor.com, 15.06.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Karaman'da geliştirilen akıllı kent projesi kapsamında Karaman'ın kablolu ve kablosuz iletişim altyapısının tek bir noktada buluşturulması hedeflenmektedir. Geliştirilen entegre akıllı kent çözümü ile tüm veriler ve kontrol tek bir merkezde toplanmaktadır. Enerji, bina, güvenlik, trafik, altyapı, sağlık, yönetim, teknoloji ve Kent Operasyon Merkezi'nden oluşan sistem; emniyet, valilik, belediye, ulusal ve uluslararası teknoloji firmaları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarını ilk kez bu kadar kapsamlı bir platform etrafında buluşturmuş olacak. Böylece Karaman'da elektrik ve su, ihtiyaç olduğu kadar kullanılmış olacaktır (www.hurriyet.com.tr, 15.06.2017).

Genel olarak Türkiye'de akıllı kent projeleriyle ilgili bir değerlendirme yapıldığında akıllı kentler konusunda merkezi kurumların ve yerel yönetimlerin Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) tabanlı çözümleri bulunmakla birlikte, bu konuda henüz temel hedeflerin konulmamış ve stratejilerin belirlenmediği ifade edilebilir. Türkiye'de akıllı kent çözümleri özellikle büyük şehirlerde başta kentsel hizmetler, ulaşım ve su hizmetleri olmak üzere çeşitli alanlarda uygulanmaya başlanmıştır. Şubat 2013'te 40 belediye'de yapılan "Belediyeler Akıllı Kent Uygulamaları Anketi"ne göre belediyelerde kentsel hizmetler ve ulaşım alanındaki akıllı kent uygulamaları öne çıkarken, enerji ve su alanındaki akıllı kent uygulamaları daha az sayıda belediye tarafından hayata geçirilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 54).

5. SONUÇ

Kamu yönetiminde bilgi teknolojileri ve inovasyona dayalı uygulamaların kullanımının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan akıllı kent uygulamaları yerel hizmet sunumunda önemli bir standart haline gelmiştir. Özellikle kamu sektöründe inovasyonun öneminin anlaşılması ve bu alanda çalışmaların yapılmasıyla birlikte yerel hizmetlerin sunumunda yaşanan bu köklü anlayış değişikliği kaçınılmaz kılınmıştır. Özellikle kentleşme ve çevre alanında yaşanan sorunlara yönelik çözüm arayışları yeni hizmet sunma yöntemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Akıllı kent kavramı son yıllarda sıkça kullanılıyor olsa da halen kapsamı ve içeriği konusunda net bir sınırlama bulunmamaktadır. Birçok düşünür ve kurum tarafından farklı açılardan tanımlanan bir olgu olan akıllı kent kavramı kamuda inovasyonun en önemli sonuçlarından biri olarak görülebilir. Akıllı kent kavramının kapsamı ve alt boyutları üzerine farklı görüşler olsa da onun inovatif bir uygulama olması üzerinde uzlaşılan yönünü oluşturmaktadır.

Akıllı kentler çevre, ulaşım, ekonomi, altyapı, kültür ve sanat gibi alanlarda vatandaşlara daha etkin, verimli ve kişiselleştirilmiş hizmet sunan, sürdürülebilir kalkınma anlayışının hakim olduğu geleceğin kent anlayışını yansıtmaktadır. Bilgi teknolojilerine dayalı uygulamaların etkin bir şekilde kullanıldığı böyle bir kent anlayışı, geleneksel yönetim anlayışının üstesinden gelmekte yetersiz kaldığı kentleşme ve çevre sorunlarını vatandaşların günlük hayatından çıkartarak kamu hizmeti memnuniyetini en üst düzeye çıkartacaktır.

Dünyada geliştirilen akıllı kent projeleri hem maddi açıdan hem de hizmet kalitesi açısından önemli kamu yönetimlerine önemli katkı sunmaktadır. Bununla birlikte geliştirilen projeler literatür taraması sonucu elde edilen akıllı kentin bütün alt boyutlarını kapsamamaktadır. Örneğin akıllı kent olma hedefiyle yola çıkan bir kent ulaşım alanında geliştirdiği inovatif projelerle ön plana çıkarken başka bir kent çevre alanında veya altyapı alanında öne çıkabilmektedir. Fakat bu alandaki başarılı örnekler incelendiğinde ortaya çıkan sonuç, akıllı kentin hangi bileşeniyle öne çıkarsa çıksın tüm akıllı kent projeleri bilgi teknolojileri ve inovasyona dayanmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkiye’de geliştirilen akıllı kent uygulamalarına bakıldığında tüm dünyada olduğu gibi burada da bilgi teknolojilerinden etkin bir şekilde faydalandığını görmekteyiz. Türkiye’de son yıllarda özellikle İdareyi Geliştirme Başkanlığı tarafından kamu sektöründe inovasyonun öneminin vurgulandığı çalışmalar yapılmaktadır. OECD tarafından geliştirilen Kamuda İnovasyon Projesine Türkiye’den seçilen e-devlet, UYAP ve BİMER gibi uygulamaların kamu hizmeti sunumunda elde ettiği başarı kamuda inovasyonun geliştirilmesi ve teşvik edilmesi anlamında önemlidir. Fakat akıllı kent özelinde bir değerlendirme yapıldığında Türkiye’de bu alanla ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla başlangıç aşamasında olduğunu söyleyebiliriz. Bu kapsamda bazı yerel yönetimler tarafından geliştirilen yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımı projeleri dikkat çekicidir. Fakat henüz tam anlamıyla akıllı kente dönüşümü tamamlamış bir kent bulunmamaktadır. Önümüzdeki yıllarda kamu inovasyona yapılan yatırım arttıkça bu dönüşüm süreci tamamlanabilir. Böylece geleneksel yönetim anlayışının çözüm bulamadığı kentleşme ve çevre sorunları çözümlenerek vatandaş memnuniyeti artırılabilir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, A. H., 2013. Kamu Yönetimine Giriş, Seçkin Yayınevi, Ankara, 424s.
- BAYRAKTAROĞLU, H., GÜRSOY, S. 2014. “Marka Yönetiminde İnovasyonun Önemi Üzerine Bir Çalışma: Motorola Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(4), ss. 191-200.
- BERG, J. V., VİAENE, S., 2016. “Unveiling smart city implementation challenges: The case of Ghent” Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age, 21(1), ss. 5-19.
- DÍAZ, D. R., MUNOZ, L., GONZALEZ, D.P., 2017. “The Business Model Evaluation Tool for Smart Cities: Application to SmartSantander Use Cases”, 10(3), ss. 1-30.
- DPT(Devlet Planlama Teşkilatı), 2011. Bilgi Toplumu İstatistikleri, Ankara, 202s.
- GARCÍA, R. J., ZHANG, J., PURON-CİD, G., 2016. “Conceptualizing Smartness in Government: An İntegrative and Multi-dimensional View”, Government Information Quarterly, ss. 524-534.
- GREEN, J. 2017. Smart City, Salem Press Encyclopedia of Science.
- Kalkınma Bakanlığı, 2015. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara, 166s.
- KELEŞ, R., 2013. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, 703s.
- OECD, 2005. Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler, 166s.
- SNOW, C. C., HAKONSSON, D., D., OBEL, B., 2016. “A Smart City Is a Collaborative Community: Lessons From Snart Aarhus”, California Management Review, 59(1), ss. 92-108.

İnternet Kaynakları

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5947e5dc026d65.17788303(Erişim Tarihi: 10.04.2017).

<http://www.smart-cities.eu/?cid=2&ver=4>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<http://www.hurriyet.com.tr/akilli-kent-projesinin-ilki-karamanda-28331040>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

Tarihi:

<http://www.akillisehirler.org/londra/>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

<http://www.malatyagelisiyor.com/proje/16/115/50-bin-hanenin-aydinlatmasini-copten-saglayacagiz.aspx>(Erişim Tarihi: 15.06.2017)

<https://amsterdamsmartcity.com/projects/smart-flow>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

<http://www.akillisehirler.org/kopenhag/>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KUTSAL MEKANLARDA DESTİNASYON TATMİNİ: MEKKE ÖRNEĞİ DESTINATION SATISFACTION IN HOLY PLACES: THE CASE OF MECCA

Doç. Dr. Berrin GÜZEL

Adnan Menderes Üniversitesi, berringuzel@hotmail.com

Ramazan ÇAĞLAR

Adnan Menderes Üniversitesi, rcaglar666@hotmail.com

Ilgaz Feray TÜVER

Adnan Menderes Üniversitesi, ilgazferaytuver@gmail.com

ÖZET

Ziyaretçilerin bir destinasyondan tatmin olmaları, aynı destinasyona tekrar gelme niyetlerinde etkili olabilmektedir. Tatmin ve tatminsizlik yaratan özelliklerin belirlenmesi destinasyon yöneticileri için rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Ancak bu durum, din turizmi için geçerli olmayabilir. Din turizminde yapılan ziyaret bir ürün olarak ele alındığında, gerçek ürün olarak değerlendirilen ve imanı gerçekleştirme aracı olarak kabul edilen kutsal mekânların çevresel özelliklerinden tatmin veya tatminsizlik yaratması, söz konusu ziyaretin etkinliğini arttırmaktadır. Mevcut çalışmanın amacı, ziyaretçilerin tatmini etkileyen özelliklerin belirlenmesidir. Bunun için niteliksel araştırma yöntemi tercih edilmiştir ve Trip Advisor'daki ziyaretçi yorumları incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, din turizmi kapsamında, Mekke'de yer alan kutsal mekânların ulaşılabilirlik, temizlik ve güvenli olma özelliklerinin ziyaretçilerdeki tatmin ve tatminsizliği etkilemesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: destinasyon özellikleri, inanç turizmi, Trip Advisor.

GİRİŞ

Turizmin en önemli bileşenlerinden biri olan ve kapsadığı çeşitli turizm kaynakları ile turistleri çeken destinasyonun (Özdemir, 2008) sahip olduğu özellikler, kendisini diğer destinasyonlardan farklı kılmayı sağlamaktadır. Bu da turistlerin bölgeyi tercih etme ve dolayısıyla da bölgenin kalkınmasında ve gelişmesinde etkili olabilmektedir (Ülker, 2010). Nitekim destinasyonun sahip olduğu özellikler, bölgeye gidenlerin seyahat davranışlarını, memnuniyetlerini ve tekrar ziyaret etmesini etkilemektedir (Barreira vd., 2016; Battour vd., 2014; Baloğlu & Uysal, 1996; Eusébio & Vieira, 2013).

Destinasyon özellikleri çalışmalarında itici ve çekici özellikler incelendiğinde bu özelliklerin destinasyonlar arasında farklılık gösterdiği söylenebilir (Mohammad & Som, 2010; Klenosky, 2002; Marin & Taberner, 2011; Vareiro vd., 2015; Turner & Reisinger, 1999; Baloğlu & Uysal, 1996; Dwyer, vd., 2004; Zhou, 2005; Kim, 2014; Yoon & Uysal, 2005; Eusébio & Vieira, 2013; Baker & Crompton, 2000; Battour vd., 2011). İnanç turizmi söz konusu olduğunda ise dini destinasyonlar ve bu destinasyonların sahip olduğu özellikler de ziyaretçilerin ilgisini çekmekte ve turistlerin motivasyonlarını etkilemektedir (Collins & Tisdell, 2002; Battour & İsmail, 2014). Dini motivasyonlar olarak Hac ibadeti (Henderson, 2011) ve Umre ziyaretleri (Taş & Zengin, 2016) için Mekke şehri örnek verilebilir. Dini açıdan ele alındığında Kabe'yi içermesi nedeniyle Mekke kentinin hacı adayları tarafından ziyaret edilmesi gerekmektedir. Ancak ziyaretin dini yönden zorunlu olmasına rağmen, destinasyonu ziyaret eden kişinin destinasyonun sahip olduğu çekici özelliklerden tatmin olma zorunluluğu olmadığı düşünülmektedir. Nitekim sahip olunan özelliklerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

de sadece din temelli olmaması beklenmektedir. Mevcut çalışmanın amacı, dini bir yükümlülük olarak Mekke'yi ziyaret eden hacı adaylarının destinasyonun hangi özelliklerinden tatmin olup olmadığının belirlenmesini içermektedir. Bu çalışma sayesinde zorunlu şekilde ziyaret edilmesine karşılık, dini destinasyonların da tatmin/tatminsizlik yaratabileceği özellikler olduğu belirlenmesi, özellikle tatminsizlik yaratan özelliklerin iyileştirilmesi konusunda yol gösterici olması beklenmektedir.

1. LİTERATÜR

1.1. İnanç Turizmi

İnanç alınıp satılan ve ticareti yapılan bir mal değildir. Ancak insanların inançları gereği olarak "hacı" olmak, kutsal yerleri görmek, manevi tatmine ulaşmak için seyahat ettikleri de bir gerçektir. Hatta bu yerler sadece inananlar değil meraklıları tarafından da ziyaret edilmektedir. Bu mekanlar tur organizasyonları içerisinde yer almaktadır. Özellikle Hinduizm ve Budizm kendi din ve kültürlerini turizm amaçlı olarak pazarlama konusunda daha hoşgörülü dinlerdir (Özgüç, 2003).

İnanç turizmi en basit tanımıyla kutsal yerlerin söz konusu dine mensup turistlerce ziyaret edilmesinin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir (Sargın, 2006). Bir başka tanıma göre insanların inanç çekim merkezlerine, dini inançlarını tatmin etmek için yaptıkları seyahatler sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettikleri mal ve hizmetleri talep ederek yaptıkları geçici konaklamalar bütünü olduğu ifade edilebilir (Kaya, 1999). En genel tanımıyla ise insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek, inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlanabilmektedir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

İnsan yaşamında önemli bir seyahat motifi olan inanç turizmi diğer turizm türlerinden farklı olarak insanların dini görevlerini yerine getirmek için yaptıkları bir turizm hareketidir (Murray ve Gragam, 1997). Diğer bir ifadeyle din, geçmişten bu yana insanları zorunlu tutulan manevi seyahate (Usta, 2005) yönlendiren önemli bir faktör olmuştur (Henderson, 2003). İnanç turizminde her din için farklı bölgeler jeopolitik öneme sahiptir. Nitekim dinlerin inanç çekim merkezi farklı ülkelerde bulunmaktadır. Örneğin tüm Yahudiler için Kudüs, tüm Hristiyanlar için Meryem Ana Evi kutsal iken, tüm Müslümanlar için ise kutsal yerler Mekke ve Medine'dir (Weingrod, 1988).

Wright'a (2007) göre inanç turizminin 12 bölümü bulunmaktadır. Bunlar; hac seyahati, misyonerlik seyahatleri, gemi seyahatleri, boş zaman doldurma, kongreler, destinasyonlar, inzivaya çekilme, kamplar, macera, gönüllü seyahatler, öğrenciler ve aileler olarak ifade edilmektedir. Bu bölümlerden ilki olan hac seyahatleri, dini bir amaç uğruna kutsal toprakları ziyaret etmeyi ifade etmektedir. Yaygın olarak bir grup halinde yapılmaktadır ve inanç turizminin en üst sıralarında bulunmaktadır. Örneğin İslamiyet'in doğuşuyla birlikte farz kabul edilen Kabe ziyaretlerinin, seyahati etkileyen dini faktörlerden biri olduğu söylenebilir (Kaya, 1999). Bununla beraber Kudüs'ü ziyaret, Müslümanlar için hac şartları arasında yer almamaktadır. Ancak yine de Hz. Muhammed'in Miraç'a yükseldiği Mescid-i Aksa Müslümanlar için ayrı bir öneme sahiptir. Burası İslam'ı kabul eden sahabelerin ilk kiblesidir. Bu bağlamda İsrail Turizm Bakanlığı Müslümanların ülkelerine gelmelerine sıcak bakmaktadır. Böylece ülkenin kaybettiği turizm tercih edilirliliği yeniden kazandırılmaya çalışılmaktadır (TÜRSAB, 2006). Dolayısıyla inanç turizmi tatil ve kültür turizmiyle yakından ilgilidir. Hacı olmak için bölgeye giden turistler, hem hacı olurken hem de yapılan günübirlik turlarla kültürel varlıkları gezmektedir (Rinschende, 1992).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.2. Destinasyon Özellikleri

Dann (1977) destinasyon özellikleri olan itici ve çekici faktörleri, turistin bir yeri ziyaret etme motivasyonu olarak açıklamıştır. Bu çerçevede itici faktörler turistin, bir destinasyonu ziyaret etmeye yönelik güçleri ifade eder. Bunlar turistin kişisel ihtiyaçlarını içermektedir. Örneğin, şehrin kalabalığından kaçma isteği, rahatlama, yeni kültürler keşfetme isteği gibi. Çekici faktörler ise turistlerin destinasyonu ziyaret etmelerini, memnun olmalarını ve tekrar ziyaret etme niyetini etkileyen, plajları, spor imkanları, tarihi yapısı, vb. gibi destinasyonun kendine has özellikleridir (Klenosky, 2002). Çekici faktörler dışsal bir yapıyı, itici faktörler içsel ve psikolojik bir yapıyı açıklamaktadır (Albayrak & Caber, 2013; Lam & Hsu, 2006 akt. Çakıcı & Harman, 2007).

Destinasyon özellikleri olarak çekici faktörler, ziyaretçilerin karar vermesini ve seyahat etmesini etkilemektedir ve turistlerin destinasyonları birbirleri ile karşılaştırması konusunda da önemlidir. Ayrıca bu çekici faktörler bir destinasyona dair imajı da etkilemektedir (Kim, 2014). Bir destinasyonun diğer destinasyonlarla rekabet edebilmesi için, turistlere benzersiz bir çekicilik sağlamalıdır ki (Dwyer vd., 2004), bu da turistlerin seyahat etme niyetlerini ve tekrar ziyaret etme niyetlerini etkilemektedir (Eusebio & Vieria, 2013). Ne var ki günümüz rekabet ortamında, bir destinasyonun bir uygulamayı denediğinde ve başarılı olduğunda, diğerleri derhal kopyalamaktadır (Albayrak & Caber, 2013).

Destinasyon çekici faktörlerine yönelik birtakım çalışmalar vardır. Klenosky (2002)'e göre, destinasyonların çekici özellikleri her ziyaretçi için farklılık göstermektedir. Bir plaj sosyalleşmek için bir araç görevi üstlenebilirken, kişinin iyi görünmesi için (bronzlaşmak için) veya doğanın keyfini çıkarmak için bir araç anlamına gelebilir. Klenosky (2002) turistlerin itme-çekme faktörlerini açıklamak için araç-amaç yaklaşımını kullanmıştır. Bu amaçla çekici özellikleri doğal kaynaklar, tarihi/kültürel mekanlar, sıcak iklim, kayak, parti atmosferi ve yeni / benzersiz konum olmak üzere altı boyutta sıralamıştır Chacko ve Fenich (2000), konferans, fuar ve toplantı endüstrisinde destinasyon özelliklerini belirlemiştir. Amerika'daki yedi şehir, otel odaları ve oda fiyatları, toplantı alanı kullanılabilirliği, yiyecek ve içecek maliyeti, destinasyon hizmeti, uçuş olanağı ve maliyeti, yerel ulaşım kolaylığı, şehir hakkında bilgilendirme, ziyaretçi güvenliği, yerel halkın gülyüzlülüğü ve personelin yardımseverliği olarak 12 özelliğe karşılaştırılmıştır.

Kim ve arkadaşları (2003), destinasyonların itici-çekici faktörlerini ve bunların turistler üzerindeki etkilerini incelemiş ve 12 çekicilik ögesinin, temel turistik kaynaklar, tesisler hakkında bilgilendirme ve erişim kolaylığı, ulaşılabilirlik ve ulaşım olmak üzere üç boyutta gruplandırıldığını belirtmiştir. Dwyer ve arkadaşları (2004) destinasyon rekabetçiliğini incelemiş olmakla birlikte, çalışmalarında Crouch ve Ritchie (1999) destinasyonların rekabet gücünü temel kaynaklardan biri olarak sekiz başlıkta sınıflandırmıştır. Bu temel kaynak, turistleri çeken destinasyon özellikleri olarak kabul edilir. Buna ilişkin Dwyer ve arkadaşları (2004), rekabetçilik göstergelerini 12 boyutta gruplandırmıştır. Rekabet edebilirlik göstergelerini incelemeleri ile birlikte, faktörlerin çoğu destinasyon özellikleri olarak ele alınmıştır.

Çakıcı ve Harman (2007), Buhalis (2000)'in 6A'sını kullanarak kuş gözlemcilerinin destinasyon özelliklerini incelemiştir. Araştırmalarında ortaya çıkan boyutlar ilgi çekici yer, erişilebilirlik, olanaklar, mevcut paketler, faaliyetler ve kuş gözlemciliği için sunulan ilave hizmetlerdir. Mohammad ve Som (2010), turistlerin Ürdün'ü ziyaret etmelerindeki motivasyonlarını araştırmış ve toplam sekiz boyutta 26 çekici özellik bulmuştur. Bunlar etkinlikler ve aktiviteler, kolay erişilebilir ve uygun fiyatlı, tarih ve kültür, çeşitli arayan, macera, doğal kaynaklar, miras siteleri ve gezi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yerleridir. Bu özellikler ile birlikte en önemli çekicilik unsurunun dünyadaki yeni yedi harikasından biri olan ve UNESCO Dünya Mirası Listesinde de yer alan Petra olduğunu belirtmişlerdir. Zabkar ve arkadaşları (2010) ise destinasyon özellikleri aracılığıyla bir hedefin algılanan kalitesini değerlendirmiştir. Bunlardan bazıları, ulaşılabilirliği, temizliği, cazibe çeşitliliği, konaklama, yöre halkının yardımseverliği şeklindedir ve Buhalis (2000)'in 6A yapısına benzemektedir.

İnanç turizmi göz önüne alındığında Battour ve arkadaşları (2011) dinin karar verme sürecini etkileyen önemli unsurlardan biri olması nedeniyle Müslüman turistlerin destinasyon özelliklerini incelemiştir. Yapılan odak grup görüşmelerinde destinasyon özelliklerinin somut ve soyut bir takım özelliklerinin olduğunu; bu anlamda namaz tesislerinin ve helal gıdanın somut yönleri, İslami eğlence, İslami kıyafet kuralları, genel İslam ahlakı ve ezanın da soyut yönleri olduğunu belirtmiştir. Eusebio ve Vieira (2011) temel hizmetler, erişilebilirlik ve çekicilikler olmak üzere üç boyut ve dokuz ifade ile birlikte destinasyon özelliklerinin değerlendirilmesi, tatmin ve niyeti incelemiştir. Temel hizmetler, konaklama ve yiyecek-içecek; erişilebilirlik ulaşım, altyapı, işaretler ve trafik sıklığı; çekicilikler ise kültürel ve doğal çekiciliklerdir.

2. METODOLOJİ

2.1.Yöntem

Çalışma nitel araştırma özelliği taşımaktadır ve ziyaretçilerin bir destinasyondaki özelliklerini belirlemeye yönelik olarak kritik noktaların belirlenmesi amacıyla içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde bir metnin içerisinde herhangi bir kişi için anlamlı olanların içeriklerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Buna göre, röportaj, yazılı belgeler ve görsel sunumlar içerik analizine uygun olarak kabul edilmektedir (Krippendorf, 1989). Stemler (2001) bu sayede büyük hacimli verilerin daha basit şekilde kategorileştirilmesi mümkün olduğunu belirtmektedir.

İçerik analizi yapılmasında çeşitli aşamalar yer almaktadır. Bunlar örneklemin ve ilgili kategorilerin belirlenmesi, analiz edilmesi ve sayılması aşamalarıdır (Öğülmüş, XXX). Çalışmada örneklem, 2.2 Örneklem bölümünde detaylandırılmaktadır. İlgili kategorilerin belirlenmesinde kategoriler metinde yer alan yorumlardan elde edilerek oluşturulmuştur. Analiz için ise elde edilen özellikler benzer gruplar altında toplanmak üzere temalara ayrılmıştır. Elde edilen bulgular ise Bulgular bölümünde detaylandırılmıştır.

2.2.Örneklem

Mekke, İslam dini için oldukça önemli bir destinasyon özelliği taşımaktadır. İslam dini açısından Müslüman olmanın beş temel şartından (farz) biri hac ziyaretidir. Bu şartın gerçekleştirilmesi için Mekke'de bulunan kutsal mekânların ziyaret edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Kabe'nin tavaf edilmesi, Safa-Merve tepeleri arasında Say ibadetinin yapılması ve Arafat Dağı'nın ziyaret edilmesi gerekmektedir (Erul & Keleş, 2012). Suudi Arabistan'ın önde gelen şehirleri arasında yer alan Mekke'nin nüfusu 2014 nüfus sayımına göre 1.919.000 iken (www.population.city), şehri hac döneminde 1.8 milyon kişi ziyaret etmektedir. Bu anlama şehir, mevcut kapasitesinin ortalama iki katına ulaşmaktadır. Destinasyonda kutsal mekânlar olarak belirlenen Kâbe, Safa-Merve Tepesi ile birlikte Kâbe'nin bulunduğu Mescid-i Haram ve Kâbe'nin köşesine konuşlandırılmış olan ve kutsal olarak kabul edilen Hacer-ül Esved çalışmada değerlendirilmiştir.

Çalışmada Trip Advisor sitesinde bu noktalara yönelik olarak toplamda 1600 ziyaretçinin yorumları değerlendirilmiştir. Bunların 75 tanesi Kâbe, 463 tanesi Safa-Merve, 14 tanesi Arafat Dağı, 514 tanesi Hacer-ül Esved ve 596'sı da Mescid-i Haram'a yöneliktir. Trip Advisor sitesinde Türkçe,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Arapça, Fransızca, İngilizce ve Endonezce olmak üzere toplamda dokuz dilde yorum yapılabilmektedir. Mevcut çalışmada sadece Türkçe ve İngilizce yorumlar değerlendirilmiştir. Ayrıca destinasyona ve ziyaret noktalarına sadece hac amaçlı değil ancak umre amacıyla da gidilmektedir. Hac mevsimi dışında Kabe ve Mekke'nin diğer kutsal yerlerini ziyaret etme olarak tanımlanan umre (www.tdk.gov.tr) ziyaretlerine yönelik ziyaretçi yorumları da değerlendirilmiştir. Nitekim ilgili web sitesinde ziyaret amacı hac ve/veya umre şeklinde bir ayırım yer almamaktadır. Bu anlamda ziyaret edenlerin ziyaret amaçları bilinmediği için, her iki ziyaret koşuluna yönelik ziyaretçi yorumları değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Mevcut çalışmada Trip Advisor sitesinden elde edilen yorumlar değerlendirilmiştir. Yorumlar incelendiğinde destinasyon özelliklerine yönelik olarak tatmin ve tatminsizlik oluşturan ifadeler ayrılmıştır. Buna göre yorumların 1002'si tatmin, 475'i ise tatminsizlik ifadeleri olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Tatmin ve Tatminsizlik İfadeleri

Ziyaretçi Yorumları	N	%
Tatmin	1002	67,98
Tatminsizlik	473	32,09
TOPLAM	1475	100

Çalışmada tatmin ve tatminsizliğe yönelik ifadeler değerlendirilmiş kutsal mekanların destinasyon özelliklerine yönelik temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu temalar tatmin için Atmosfer, organizasyon, erişim, yapı özellikleri, personel ve olanaklardır. Tatminsizlik için ise erişim, yapı özellikleri, ziyaretçiler, personel, organizasyon, iklim, olanaklar, ulaşım şeklindedir (Tablo 2). Atmosfer teması ziyaretçilerin, mekandan duyduğu soyut tatmin veya tatminsizlik özelliklerini içermektedir. Organizasyon mekanın uygunluğu, temizliği, güvenliği, havalandırma imkanları, konforu gibi özellikleri içerirken erişim teması mekana ulaşmanın kolaylığı, kalabalıklığı ve mekke'de bulunan diğer kutsal mekanlara mesafesiyle alakalı özellikleri içermektedir. Bir diğer tema yapı özellikleridir. Bu tema genel anlamda destinasyonun mimari özelliklerini, genişliğini ve o yapıdan kaynaklanan kokuyu içermektedir. Personelin ziyaretçilere yönelik davranışları ve tutumları ziyaretçi tatminini etkileyen özelliklerden olduğu bilinmektedir ve personel teması mekanda çalışan görevlileri içermektedir. Mekânın Olanakları destinasyonda yer alan yiyecek içecek işletmelerini, alışveriş merkezlerini ve konaklama imkanları gibi genel özellikleri içermektedir diğer taraftan iklim özellikleri ve ulaşım özellikleri diğer temaları oluşturmaktadır.

Tablo 2. Destinasyon Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin		Tatminsizlik		
	N	%	N	%	
Atmosfer	395	39,42%	Erişim	330	69,77
Organizasyon	327	32,73%	Yapı Özellikleri	50	11,21

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Erişim	131	13,07%	Ziyaretçiler	48	10,15
Yapı Özellikleri	107	10,68%	Personel	13	2,75
Personel	26	2,59%	Organizasyon	10	2,11
Olanaklar	15	1,50%	İklim	10	2,11
-			Olanaklar	5	1,06
-			Ulaşım	4	0,85
Toplam	1002	100	Toplam	473	100

Arafat kelimesi “bilme, anlama, tanıma” anlamına gelen bir kökten gelmektedir. Arafat ibadet’i, Kurban Bayramı arifesinde, ziyaretçilerin Arafat dağının eteklerinde yüzlerini Kabe’ye dönerek dua etmelerine ve Allah’tan af dilemelerine verilen isimdir ve Hac ibadetinin en önemli kısımlarındandır (Erul & Keleş, 2012). Arafat Dağı İbadeti kapsamında 14 adet yorum incelenmiş, 6 adet destinasyon özelliği bulunmuştur. Bunların üç’ü tatmini, üç’ü tatminsizlik ifadeleridir. Bu gibi önem arz eden bir yerin, ziyaretçiler tarafından mekanın atmosferini, ibadet alanına erişimin kolay olması ve çevrede sürdürülen yeni yapılanmaların, ziyaretçilerin daha rahat ibadet etmelerini sağlaması tatmin oluşturan özelliklerdir. Bunların yanında tatminsizliğe neden olan mekanın kalabalık olması tatminsizliği etkilemektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Arafat Dağı İbadet Alanı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik		
		N	%		N	%
Erişim	Meknlara Erişim	1	33,33	Kalabalık	3	100
Atmosfer	Kutsal	1	33,33	-	-	-
Mimari	Devam Eden Yapılar	1	33,33	-	-	-
Toplam		3	100	Toplam	3	100

Hacer-ül Esved taşı, tavaf’ın başlangıç yerinin belirlenmesinin yanında tarihçesi ve manevi değeri hakkında da birçok farklı rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde genellikle taşın aslında beyaz olduğu, insanların günahları yüzünden siyahlaştığının ve taş’ın cennetten indirildiği şeklindedir. Hacer-ül Esved taşı selamlama, kul’un Allah’a vermiş olduğu sözü yenilemesi ve sözünde durduğunu söylemesi anlamına gelmektedir (Erul & Keleş, 2012). Müslümanlar açısından değerli taşın bulunduğu bu mekânın özellikleri incelendiğinde 362 adet tatmin ve tatminsizliği ifade eden özellik tespit edilmiştir. Yedi farklı tema altında 136 tatmini ifade eden olumlu özellik tespit edilirken 226 tanesi tatminsizliğe neden olan özellik olarak tespit edilmiştir. Tatmine neden olan özellikler temalarına ayrıldığında bunlar sırasıyla atmosfer (85%), yapı özellikleri (13,1), erişim (9,6%), organizasyon (8,1%), personel (5,8) şeklindedir. Tatminsizlik temaları ise sırasıyla; erişim (72,1), ziyaretçiler (18,6%), personel (4,4%), yapı özellikleri (2,7%), iklim (1,3%), organizasyon (0,9%) şeklinde sıralanmıştır. Mekanda tatmine neden olan özelliklerden atmosfer teması içerisinde altı özellik belirlenmişken tatminsizlik belirten herhangi bir özellik bulunmamıştır. Yapı özellikleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

temasının altında Hacer-ül esved taşının olduğu mekana yönelik üç tatmin içeren özellik bulunurken iki farklı tatminsizlik özelliği bulunmuştur. Erişim teması kutsal mekanlara yakınlığını içeren tatmin ve tatminsizlik özellikleri yer almaktadır. Bunlar içerisinde tatminine ve tatminsizliğe yönelik ikişer özellik bulunmuştur. Organizasyon mekanının uygunluğunu içeren tatmine yönelik dört farklı ifade yer alırken iki farklı tatminsizlik özelliği belirlenmiştir. Personel teması içerisinde tek özellik belirlenmişken, tatminsizlikte iki özellik belirlenmiştir.

Tablo 4. Hacer-ül Esved Taşı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik		
	N	%		N	%	
Atmosfer	Kutsal	29	34,12	-	-	
	Hoş	25	29,41	-	--	
	Huzur	13	15,29	-	--	
	Muhteşem	10	11,76	-	-	
	Dünyanın Merkezi	5	5,88	-	-	
	Manzara	3	3,53	-	-	
	Toplam	85	100	Toplam		
Yapı Özellikleri	Koku	17	89,47	Yapımı Devam Etmekte İnşaatlar	4	66,67
	Etkileyici Mimari	1	5,26	Yetersiz Alan	2	33,33
	Genişlik	1	5,26	-	-	-
	Toplam	19	100	Toplam	6	100
Erişim	Az Kalabalık	12	92,31	Kalabalık	162	99,39
	Mekanlara Erişim	1	7,69	Mekanlara Erişim	1	0,61
	Toplam	13	100	Toplam	163	100
Organizasyon	Temizlik	7	63,64	Toz	1	50
	Aydınlatma	2	18,18	Sigara Satışı	1	50
	Konfor	1	9,09	-	-	-
	Klima	1	9,09	-	-	-

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	11	100	Toplam	2	100
Personel	Yardım Sever	8	80	Kaba	8	80
	-			Sayısı	2	20
	Toplam	8	100	Toplam	10	100
Ziyaretçiler	-	-	-	Saygısız ziyaretçiler	42	100
	Toplam			Toplam	42	100
İklim	-	-	-	Aşırı Sıcak	3	100
	Toplam			Toplam	3	100

Mekke'de ortasında Kâbe'nin bulunduğu yer Cami-i Şeriftir ve halk arasında Harem-i Şerif de denir. "Harem" denilmesi bu camiye saygının zorunlu olması sebebiyledir. Yeryüzünde ilk yapılan mescittir. Farklı inançta olan kişilerin girmesi yasak olan yerdir. Ayrıca bu yerde savaşılmaması kesinlikle yasaktır (www.mumsema.org). Çalışmada 492 adet Mescid-i Haram' yönelik tatmin ve tatminsizlik içeren içeren özellik tespit edilmiştir. Bunların 343 adeti tatmin özellikleriyken 149 adeti tatminsizlik özelliklerini içermektedir. Bunlar kategorize edildiğinde sırasıyla atmosfer (53,9%), organizasyon (19,5%), Yapı özellikleri (13,%), erişim (6,4%), olanaklar (3,5%) ve personel (2,9%) olarak oranlara ayrılmaktadır. Tatminsizlikte ise erişim (59,6%), yapı özellikleri (28,9%), olanaklar (5,4%), ulaşım (2,6%), organizasyon (1,3%), personel (1,3%), iklim (0,7%) ve ziyaretçiler (0,7%) olarak tespit edilmiştir. Mescid-i. Tatmini belirleyen temalar içerisinde en faz etkileyen özellikler bütünü atmosfer altı özellik içermektedir. Organizasyon temasında sekiz farklı özellik belirlenmişken, yapı özellikleri temasında ve erişim temasında üçer adet farklı özellik belirlenmiştir. Personel ise iki özellik grubuna ayrılmıştır. Tatminsizliğe neden olan destinasyon özelliklerinin temalarının içerisinde yer alan ifade sayıları şu şekildedir. Organizasyonda bir özellik tespit edilmişken, yapı özellikleri temasında ve erişim temasında üçer farklı ifade grubu belirlenmiştir.

Tablo 5. Mescid-i Haram Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik	
	N	%		N	%
Atmosfer	Hoş	63	34,05	-	-
	Kutsal	54	29,19	-	-
	Muhteşem	30	16,22	-	-
	Huzur	23	12,43	-	-
	Manevi	8	4,32	-	-
	Manzara	7	3,78	-	-

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	185	100	Toplam		
	Temizlik	20	29,85	Temizlik	2	100
	Engelli ve yaşlılara imkan	15	22,39	-	-	-
	Güvenlik	12	17,91	-	-	-
	Klima	10	14,93	-	-	-
Organizasyon	7/ 24 açık olması	5	7,46	-	-	-
	Bilgilendirme	2	2,99	-	-	-
	Aydınlatma	2	2,99	-	-	-
	Serin Zemin	1	1,49	-	-	-
	Toplam	67	100	Toplam	2	100
	Etkileyici Yapılar	17	36,1	Devam eden yapı inşaatları	39	90,7
Yapı Özellikleri	Geniş Alan	16	34,04	Görüş zorluğu	2	4,65
	Devam eden Yapılar	14	29,79	Gürültü	2	4,65
	Toplam	47	100	Toplam	43	100
	Zem zeme Erişim	14	63,64	Kalabalık	77	87,5
Erişim	Mekanlar	5	22,73	Mekan	8	9,09
	Az Kalabalık	3	13,64	Otel	3	3,41
	Toplam	22	100	Toplam	88	100
	Yeme İçme	7	58,33	Alışveriş	5	100
Olanaklar	Alışveriş	5	41,67	Pahalı Restoran	3	100
	Toplam	12	100	Toplam	8	100
	Yardımsız	8	80	Kaba	2	100
Personel	Sayısı	2	20	-	-	-

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	11	100	Toplam	2	100
İklim	-	-	-	Aşırı soğuk	1	100
	Toplam	-	-	Toplam	1	100
Ziyaretçi	-	-	-	Kaba ziyaretçiler	1	100
	Toplam	-	-	Toplam	1	100

Safa ve Merve tepeleri arasında yer alan, “Sa’y”, koşmak ve hızlı yürümek anlamına gelen ibadetin yapıldığı alana denmektedir. Safa tepesinden başlayarak Merve tepesine dört gidiş ve üç dönüş olmak üzere iki tepe arasında hızlı adımlarla gidip gelmesine denir. Bu alanda yapılan ibadet hacı olmanın önemli bir aşamasıdır. Sa’y ibadeti Hz. İbrahim peygamberin eşi Hz. Hacer’in bu iki tepe arasında bebeği Hz. İsmail’e su bulmak için koşturarak gidip gelmesini simgelemektedir (Erul & Keleş, 2012). Günümüzde bu alan 3 katlı, üstü kapalı bir yol olarak Mescid-i Haram’a eklenmiştir (Henderson, 2011). Çalışmada Safa ve Merve ibadet alanında ziyaretçilerin tatmin ev tatminsizliğine neden olan 537 adet özellik tespit edilmiştir. Tespit edilen özelliklerden 468 adeti tatmin, 69 adeti tatminsizlik yaratan özelliklerdir. Tatmini sağlayan sağlayan destinasyon özellikleri şu şekilde sıralanmıştır; organizasyon (51,9%), erişim (20,1%), atmosfer (18%), yapı özellikleri (7,9%), personel (1,5%), olanaklar (0,6%) .

Tablo 6. Safa ve Merve İbadet Alanı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik		
	N	%		N	%	
Organizasyon	Engelli ve yaşlılara imkan	91	37,45	Klima	2	50
	Klima	51	20,99	Engelli	1	25
	Temizlik	38	15,64	Konfor	1	25
	Konfor	27	11,11	-	-	-
	Serin Zemin	25	10,29	-	-	-
	Bilgilendirme	5	2,06	-	-	-
	Güvenlik	5	2,06	-	-	-
	Aydınlatma	1	0,41	-	-	-
Toplam	243	100	Toplam	4	100	
Erişim	Zem zeme Erişim	60	63,83	Kalabalık	48	87,27
	Az Kalabalık	19	20,21	Mekan	7	12,73

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Mekan erişim	15	15,96	-	-	-
	Toplam	94	100	Toplam	55	100
	Hoş	25	29,76	-	-	-
	Huzur	20	23,81	-	-	-
	Kutsal	18	21,43	-	-	-
Atmosfer	Ruhani	7	8,33	-	-	-
	Muhteşem	7	8,33	-	-	-
	Manzara	7	8,33	-	-	-
	Toplam	84	100	Toplam		
	Geniş Alan	36	97,3	Devam eden yapı inşaatları	1	50
Yapı Özellikleri	Koku	1	2,7	Gürültü	1	50
	Toplam	37	100	Toplam	2	100
	Yardımsaver	7	100	-	-	-
Personel	Toplam	7	100	Toplam		
	Konaklama	3	100	-	-	-
Olanaklar	Toplam	3	100	Toplam		
	-	-	-	Aşırı Soğuk	4	80
İklim	-	-	-	Aşırı Sıcak	1	20
	Toplam	-	-	Toplam	5	100

Kutsal mekanlar arasında Müslümanlar için en önemli destinasyonlarından birisi şüphesiz Kabe'dir. Kabe Allah'ın evi olarak görülmektedir. Ayrıca yeryüzünde ilk ibadet yeri olma özelliğini taşımaktadır. Kabe'nin etrafında tavaf hac hacı olmanın birinci kuralıdır (Erul&Keleş, 2012). Araştırma kapsamında Trip Advisor' dan Kabe mekanının altındaki 75 adet yorum incelenmiştir. Hacı adaylarının, inançları gereği ibadetlerini yerine getirirken duydukları 52 tane tatmin ve 26 tane tatminsizlik belirten toplam 78 adet özellik belirlenmiştir. Bu özellikleri tematik olarak sıraladığımızda atmosfer (76,9%), organizasyon (13,5), yapı özellikleri (5,8%), erişim (1,9%), personel (1,9%), olarak dağılım gösterirken tatminsizlik özellikleri, erişim (73,1%), organizasyon (11,5%), ziyaretçiler (7,7%), personel (3,9%), iklim (3,9%) olarak sıralanmıştır.

Tablo 7. Kabe İbadet Alanı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik		
	N	%		N	%	
Atmosfer	Kutsal	11	27,5	-	-	-
	Hoş	8	20	-	-	-
	Huzur	8	20	-	-	-
	Dünyanın Merkezi	6	15	-	-	-
	Yüce	5	12,5	-	-	-
	Manzara	2	5	-	-	-
	Toplam	40	100	Toplam		
Organizasyon	Temizlik	3	42,86	Klima	1	33,33
	Güvenlik	2	28,57	Yetersiz Alan	1	33,33
	Bilgilendirme	2	28,57	Temizlik	1	33,33
	Toplam	7	100	Toplam	3	100
Yapı Özellikleri	Koku	3	100			
	Toplam	3	100	Toplam		
Erişim	Mekanlar	1	100	Kalabalık	19	100
	Toplam	1	100	Toplam	19	100
Personel	Yardımsöver Personel	1	100	Yabancı Dil Bilgisi	1	100
	Toplam	1	100	Toplam	1	100
Ziyaretçiler	-	-	-	Saygısız Ziyaretçiler	2	100
	Toplam	-	-	Toplam	2	100
İklim	-	-	-	Aşırı Sıcak	1	100
	Toplam	-	-	Toplam	1	100

TARTIŞMA VE SONUÇ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bir destinasyonun özellikleri ziyaretçilerin o destinasyondan tatmin düzeylerini ve tekrar o destinasyona ziyaret etme niyetlerini etkilediği yapılan çalışmalarda belirlenmiştir (Battour vd., 2014; Baloğlu & Uysal, 1996; Eusébio & Vieira, 2013). Mevcut çalışmada da özellikle dini bir destinasyon olarak Mekke'de ziyaret edilmesi gereken dini noktaların ziyaretçilerin tatmin/tatminsizliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma sonucunda, hac ve umre ibadetleri kapsamında Mekke şehrine yapılan ziyaretlerde, kişiler mekânlardan Hacer-ül Esved dışında diğer mekânlardan tatminsizliğe oranla tatmin oldukları görülmektedir. Kişilerin tatminini sağlayan özellikler içerisinde mekânların kutsal ve hoş oluşunun yanı sıra ruhani bir havaya sahip olması en önemli özellik olarak ortaya çıkmıştır. Mekânlardaki yaşlı ve engelliler için imkânların, mekânların temizliğinin ve konforunun yine tatmini büyük oranda etkilemektedir. Tatminsizliğe neden olan özelliklerin genel orana bölündüğünde büyük çoğunluğunu mekânlardaki kalabalığın ve bundan dolayı erişimde güçlük yaşanması olduğu yönündedir. Bunun yanında kişilerin diğer ziyaretçilerin davranışlarından ve tutumlarından rahatsız olmaları tatminsizliğe neden olan özellikler olarak ortaya çıkmıştır. Arafat dağı için ziyaretçiler bu ibadet alanına erişimde sıkıntı yaşamadıklarını, erişimin kolay olduğunu belirtmişlerdir. Dağın inanç kapsamında kutsal olduğunu ve buradan Kabe'yi izlemekten memnun kaldıklarını tespit edilmiştir. Bunun yanında mekanın kalabalık olmasını ise tatminsizliğine neden olduğu görülmüştür. Yapılan yorumlarda, ziyaretlerin özellikle hac döneminde olması nedeniyle kalabalıklığın dönemsel yoğunlaşması söz konusudur. Bu yoğunluğun engellenmesi çok mümkün değildir. Ancak, kalabalık yönetimi yapılarak bu yoğunluğun çeşitli şekillerde yönetilmesi sağlanabilir.

Hacer-ül Esved taşına ziyaretçiler dini inanışları gereği dokunmak, öpmek, yanına yaklaşip selam vermek peygamber sünneti (davranışı) olarak bilinmekte ve bunu gerçekleştirmek istemektedirler (Erul & Keleş, 2012). Tüm Müslümanlar tarafından bilinen bu davranış için bazı hacı adaylarının saygısız hareketleri ve taşın önünde yaşanan kalabalık nedeniyle ezilme tehlikesi yaşamaları tatminsizliğe neden olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Mekânda bulunan güvenlik personelin sayısının azlığının yanında izdihamı önlemek için gösterdikleri sert tutumu da tatminsizlik yarattığı görülmüştür. Bunların yanında, civarda devam eden yeni yapılanmalar ve bundan dolayı havanın çok tozlu olması ziyaretçiler tarafından olumsuz bir şekilde eleştirildiği görülmüştür. Hacer-ül Esved taşının tatmine neden olan özellikleri incelendiğinde, mekânın hoş bir yer olduğunu, kutsal olduğunu, bu mekanın muhteşem ve insanı rahat hissettirecek kadar huzurlu bir atmosfere sahip olduğunu belirtmişlerdir. Taşın kendine has güzel bir kokusunun olduğu ve bu kokunun cennetin kokusu olduğu inanışı yine tatmin yaratan özelliklerdir. Organizasyon kapsamında, kutsal mekânın temiz olması, aydınlatma imkânlarının iyi olduğu ziyaretçilerin olumlu yönde deneyim yaşamalarını sağlayan etmenlerdir. Bu sonuçlara göz önünde bulundurulduğunda, yetkili kişilerin, taş önünde oluşan kalabalığı kontrollü bir şekilde yönetmesi ve bu alan önünde yaşanacak karmaşayı önlemesi ziyaretçilerin tatmininin arttıracığı düşünülmektedir.

Mescid-i Haram diğer adıyla Harem-i Şerif olarak bilinen bu mekân Kabe'yi, Hacer-ül Esved'i, içerisine alan büyük camidir (Erul & Keleş, 2012). Ziyaretçilerin mekândan tatmin olmasını sağlayan özellikler arasında atmosferinin kutsallığı, hoş oluşu, mekânın yeteri kadar temiz oluşu, engelli ve yaşlılar için elektrikli tekerlekli sandalye imkânının oluşu ve mekân içinin dev klimalarla sürekli serinletildiği yer almaktadır. Mekânının güvenli olması, mekânda ibadet olanağının günün 7/24'ü mümkün olması, kutsal su olarak kabul edilen zem zem'e erişimin kolay olması, etkileyici bir mimari yapıya sahip olması, alanın çok geniş olması ziyaretçilerin tatmin olmasını sağlayan özellikler olarak sıralanmaktadır. Ek olarak, mekâna erişimin kolaylığı, mekân içerisinde yapılan çalışmalar, yardım sever personel ve civardaki yeme içme yerlerinin kalitesi kişilerin tatminini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu mekân için tatminsizliğe neden olan özellikler incelendiğinde, ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu mekânın çok kalabalık olduğunu ve tavaf alanına giriş yapmada kullanılan kapıların, yeni yapılan inşaatlar yüzünden kapalı olduğunu belirtmişlerdir ve konaklama tesislerine erişimde sıkıntı çektikleri ayrıca belirlenmiştir. İkinci en büyük tatminsizlik kaynağı cami etrafında süren orantısız yapılaşmadan kaynaklanmaktadır. Çoğu ziyaretçi bu yapılanmaların mekânın görüntüsüne zarar verdiği ve olmaması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca yapı çalışmaları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sırasında çıkan gürültü kirliliğinden şikâyet etmişlerdir. Çıkan sonuçlarda az da olsa mekân çevresinde oluşan trafiği, taksilerin pahalı oluşunu, ibadet yerlerinin temiz olmayışını, restoranların pahalılığını ve civarda alışveriş merkezinin olmayışını belirtmişlerdir. Tatminsizliğin azaltılması için görsel kirliliğin azaltılması gerekmektedir. Özellikle Mescid-i Haram bölgesinin etrafındaki yapılaşmada belli bir yükseklik sınırının olması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Kabe görüntüsünün yüksek binalar arasında kalmasının manevi yönden zarar vermemesine özen gösterilmesi gerekmektedir. Diğer tatminsizlik noktalarında ise trafik için bölgenin gerek yeraltı ulaşımının geliştirilmesi, gerekse trafikte akış yönetiminin yapılmasına önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Safa ve Merve tepesi arasında yer alan Sa'y yürüyüş yolu için tatminsizlik içeren yorumlar incelendiğinde mekânın kalabalık olması ve bu mekâna erişimin güçlüğü diğer mekanlarda olduğu gibi Sa'y ibadet alanı için de tatminsizliği etkileyen en önemli özellik olarak tespit edilmiştir. Aşırı soğuk olması ve ziyaretçilerin koşuşturma sırasında başkalarına zarar vermesi, incitmesi tatminsizlik yarattığı görülmüştür. Bu konuda özellikle hacı adaylarının gerek ziyaretlerine aracılık eden seyahat acentaları aracılığı ile, münferit ziyaretçiler için ise ilgili turizm danışma merkezleri gibi bilgilendirme noktalarında, diğer hacı adaylarına saygılı davranması gerektiğinin bilgisinin verilmesi gerekmektedir. Mekandan tatmin olmalarını gösteren özellikler arasında diğerlerine oranla en yüksek engelli ve yaşlı insanlara yönelik tekerlekli sandalye imkanının olması olarak çıkmıştır. Bunun nedeni bu ibadet yapılırken hacı adaylarının koşar adım yürümleri gerektiği için, bir süre sonra yorulmaları ve bu tekerlekli sandalyelerle bu ibadeti tamamlamaları gösterilmiştir. Ortamın sürekli klimalarla soğutulması, ayakkabısız yapılan bu ibadet nedeniyle zemindeki mermerlerin serinliği, alanın sürekli temizlik görevlileri tarafından temizlenmesi, alanın konforu yine tatmin olunan özellikler olarak bulunmuştur. Alanın geniş ve 3 kattan oluşması ve soyut özellikler olarak kutsal, hoş, huzur veren alan olması da tatmin içeren özelliklerdendir. Ayrıca yürüyüş yolu boyunca hacı adayları için sık sık zem zem istasyonlarının olması büyük oranda tatmini etkilediği görülmüştür.

Kutsal mekânlar içinde en önemli yerlerden olan Kabe için tavaf sırasında ziyaretçilerin tatminsizliğine yol açan özellikler arasında diğer mekanlardaki gibi kalabalıklık diğer tatminsizlik yaratan özelliklere kıyasla en çok etkileyendir. Ziyaretçi davranışları ve personelin yabancı dil bilgisi tatminsizliğe neden olan diğer özellikler olarak belirlenmiştir. Personelin dil bilgisinin olmaması konusunda ise, personelin ilgili dil bilgisi konusunda yetiştirilmesi önerilmektedir. Diğer yandan tavaf sırasında hacı adaylarının tatmin olmalarını sağlayan özellikler de belirlenmiştir. Ziyaretçiler bu alanın kutsallığını yüceliğini, dünyanın merkezi olduğunu, huzurlu bir ortam ve hoş bir atmosferi olduğunu bildirmişlerdir. Temiz olması, bilgilendirme hizmetlerinin olmasını ve güvenli olması ayrıca ziyaretçilerde tatmine neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında, mekânların genel sorunu kalabalık olması ve bu sorunun üstesinden gelinememesi oluşturmaktadır. Lüks otel ve yeni yapıların Kabe'nin çevresinde yükselmesi, mekânın kutsallığına ve tarihi yapısına zarar verdiği yönündedir. Bunun yanında mekanlardan tatmin olmalarında en büyük özellik mekânın kutsal olması olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada birtakım sınırlılıklar vardır. Bunlardan biri, araştırmada sadece internet üzerinde faaliyet gösteren seyahat uygulaması Trip Advisor içerisinde yer alan Türkçe ve İngilizce yorumlar incelenmiştir. Bölgeyi ziyaret eden ancak daha farklı dillerde yorum yapan ziyaretçilerin değerlendirilmeleri çalışmada ele alınmamıştır. Bu anlamda destinasyon tatmin/tatminsizliklerinin kültürlerden de etkileneceği düşünüldüğünde, ilerleyen çalışmalarda kültür farklılığı değerlendirilmelidir. İkinci sınırlılık, araştırmaya konu olan yorumlar destinasyonun kutsal olmasından dolayı, kişilerin inançları gereği olumsuz yorumlardan sakınmalarıdır. Bu da destinasyon özelliklerinden tatminsizlik yaratan özelliklerin bilinmemesine neden olabilmektedir. Bu da gerekli iyileştirmelerin yapılmasında engelleyicidir. Ayrıca tatminsizlik yaratan konunun dini unsurlardan ziyade destinasyonun sahip olduğu somut özellikler olarak düşünülmesi, bu unsurların belirlenmesine yardımcı olabilecektir. Üçüncü ve diğer bir sınırlılık ise, araştırma kapsamında değerlendirilen yorumlar hem umre hem de hac ibadeti için Mekke'yi ziyaret eden hacılar tarafından yapıldığından, kaç yorumun hac ibadeti, kaç yorumun umre ibadeti için yazıldığı bilinmemektedir. Hac

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ibadeti yılın belli zamanında yapılmaktayken, umre ibadeti yılın her zamanında yapılmasıdır. Bu da özellikle kalabalıklık konusundaki tatminsizliğin artmasına neden olabilmektedir. Bunun için yorumların Hac ve Umre dönemleri için ayrı ayrı tatmin/tatminsizlik unsurları olarak ayrılması önerilmektedir.

Gelecek çalışmalar için ise; mevcut araştırma kutsal mekan olarak sadece Mekke şehrindeki mekanları konu almıştır. Haç ve umre ziyaretleri sırasında Medine şehrindeki mekânları da kapsayacak şekilde yapılabilir. Mevcut araştırma sadece İslam dini için kutsal kabul edilen Mekke şehrini konu almaktadır. Hıristiyanlık için kutsal sayılan Vatikan ve Musevilik dini için kutsal sayılan Kudüs başta olmak üzere diğer dinlerin kutsal mekanlardaki destiansyon özelliklerinin tatmin/tatminsizlik unsurlarının incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Aboali, G., Omar, S. I. ve Mohamed, B. (2015). The Importance And Performance Of A Destination's Attributes On Senior Tourists' Satisfaction. *International Journal of Asian Social Science*, 5(6), 355-368.

Ahmed, F., Azam, M. S. ve Bose, T. K. (2010). Factors Affecting the Selection of Tour Destination in Bangladesh: An Empirical Analysis. *International Journal of Business and Management*, 5(3), 52.

Albayrak, T. ve Caber, M. (2013). The Symmetric and Asymmetric Influences of Destination Attributes on Overall Visitor Satisfaction, *Current Issues in Tourism*, 16(2), 149-166

Baker, D.A. ve Crompton, J. L. (2000). Quality, Satisfaction and Behavioral Intentions. *Annals of Tourism Research*, 27(3): 785-804.

Baloglu, S. ve Uysal, M. (1996). Market Segments of Push and Pull Motivations: A Canonical Correlation Approach, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8(3): 32-38.

Baloglu, S., Pekcan, A., Chen, S-L. ve Santos, J. (2003). The relationship Between Destination Performance, Overall Satisfaction, and Behavioral Intention For Distinct Segment. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17 (1): 149-165

Barreira, A. P., Cesário, M. ve Noronha, M. T. (2016). Pull Attributes of the Algarve: The Tourists' View. *Tourism Planning & Development*, 14(1), 87-109.

Battour, M., Ismail, M. N. ve Battor, M. (2011). The Impact of Destination Attributes on Muslim Tourist's Choice. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 527-540.

Battour, M., Ismail, M. N., Battor, M. ve Awais, M. (2014). Islamic Tourism: An Empirical Examination of Travel Motivation and Satisfaction in Malaysia. *Current Issues in Tourism*, 20(1), 50-67.

Chacko, H. E. Ve Fenich, G. G. (2000). Determining the Importance of US Convention Destination Attributes, *Journal of Vacation Marketing*, 6(3), 211-220

Collins D. ve Tisdell C. (2002). Gender and Differences in Travel Life Cycles. *Journal of Travel Research*, 41(2): 133-143.

Crouch, G. I., and J. R. B. Ritchie (1999). "Tourism, Competitiveness, and Social Prosperity." *Journal of Business Research*, 44: 137-52.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çakıcı, A. C. ve Harman, S. (2007). Importance of Destination Attributes Affecting Destination Choice of Turkish Birdwatchers, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 131-145.

Dwyer, L., Mellor, R., Livaic, Z., Edwards, D. ve Kim, C. (2004). Attributes of Destination Competitiveness: A Factor Analysis. *Tourism Analysis*, 9(1): 91-101.

Erul, B. ve Keleş, E. (2012). Haccı Anlamak. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Halk Kitapları; 193. Hikmet Serisi; 4: Ankara.

Eusébio, C. ve Vieira, A. L. (2013). Destination Attributes' Evaluation, Satisfaction And Behavioural Intentions: A Structural Modelling Approach. *International Journal of Tourism Research*, 15(1): 66-80.

GASTAD. (2016). Total (internal and external) Pilgrims. Erişim Tarihi: 15.04.2017 <http://hajmap.stats.gov.sa/indexmapeng1437.html>.

Griffin, T. ve Edwards, D. (2013). Importance-Performance Analysis as a Diagnostic Tool for Urban Destination Managers. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 23(1): 32-48

Henderson, J. C. (2011). Religious Tourism and Its Management: The Hajj in Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 13(6): 541-552.

Kaya, H. (1999), *İnanç Turizmi*, Özsan Matbaacılık: Burs

Kim, J. H. (2014). The Antecedents of Memorable Tourism Experiences: The Development of a Scale to Measure the Destination Attributes Associated with Memorable Experiences. *Tourism Management*, 44, 34-45.

Kim, S. S., Lee, C. K. Ve Klenosky, D. B. (2003). The Influence of Push and Pull Factors at Korean National Parks, *Tourism Management*, 24, 169-180

Klenosky, D. B. (2002). The "Pull" of Tourism Destinations: A Means-End Investigation. *Journal of Travel Research*, 40(4): 396-403.

Marin, J. A. ve Taberner, J. G. (2008). Satisfaction and Dissatisfaction with Destination Attributes: Influence on Overall Satisfaction and The Intention to Return. *International Conference on Regional Science*, 1-18.

Mohammad, B. A. M. A. H. ve Som, A. P. M. (2010). An Analysis of Push and Pull Travel Motivations of Foreign Tourists to Jordan. *International Journal of Business and Management*, 5(12), 40-50.

Mumsema, (2017). Kabe'ye Neden Mescid-İ Haram Denilmistir. <https://www.mumsema.org/misafir-sorulari/133578-kabe-ye-neden-mescid-i-haram-denilmistir.html> Erişim Tarihi: 08.05.201

Murray M., Graham B. (1997). Exploring the Dialectics of Route-Based Tourism: The Camino de Santiago, *Journal of Tourism Management*,

Neal, J. D. (2003). The Effect of Length of Stay on Travelers' Perceived Satisfaction with Service Quality. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17 (1): 167-176.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özdemir, J. (2008). *Isparta İlinin Turizm Potansiyeli ve Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: Ankara.

Özgüç, N. (2003), *Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi: İstanbul

Pritchard, M.P. ve Havitz, M.E. (2002). Destination Appraisal an Analysis of Critical Incidents. *Annals of Tourism Research*, 33(1): 25-46.

Ritchie, J. R. B. ve Crouch, G. I. (2010). A Model of Destination Competitiveness/Sustainability: Brazilian Perspectives. *Revista de Administração Pública*, 44(5): 1049-1066.

Ryan, C. ve Huyton, J. (2002). Tourists and Aboriginal People. *Annals of Tourism Research*, 29(3): 631-647.

Sargın, S. (2006), Yalvaç'ta İnanç Turizmi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2): 1-18.

Taş, M. ve Zengin, B.(2016). Müşteri Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma: Umre Seyahatleri Örneği. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(7): 159-185.

Turner, L. ve Reisinger, Y. (1999). Importance and Expectations of Destination Attributes for Japanese Tourists to Hawaii and The Gold Coast Compared. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 4(2), 1-18.

Ülker, E. (2010). Destinasyon Pazarlamasında Destinasyon Seçimi Karar Verme Süreci Üzerine Bir Çalışma: Bozcaada Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi: Edirne

Vareiro, L., Ribeiro, J. C. ve Remoaldo, P. (2015). Destination Attributes and Tourist's Satisfaction in A Cultural Destination. *International Conference on Regional Science*,

Weingrod A. (1988). Saints, Shrines And Pilgrimages In Israel, *Paper Prasedent At The Inter-Disciplinay Conferance On Pilgrimage*, Roehampton Istitute, London

Woodward, S. C. (2004). Faith and Tourism: Planning Tourism in Relation to Places of Worship. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1(2), 173-18

Wright, K. (2007). Religious Tourism, *Leisure Group Travel Special Edition*, 8-16.

Yoon, Y. ve Uysal, M. (2005). An Examination of the Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model. *Tourism Management*, 26(1): 45-56.

Zabkar, V., Brencic, M. M. ve Dmitrovic, T. (2010). Modelling Perceived Quality, Visitor Satisfaciton and Behavioral Intentions at the Destination Level, *Tourism Management*, 31, 537-546

Zhou, L. (2005). Destination Attributes That Attract International Tourists to Cape Town, Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of the Western Cape.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9952/inanc-turizmi.html>

<http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/arastirma-dosyalari/ulke-raporlari>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

HATAY İLİNDEKİ YEŞİL YILDIZLI OTELLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON SUSTAINABLE TOURISM ACTIVITIES OF GREEN STAR HOTELS IN THE HATAY PROVINCE

Doç. Dr. Atınç OLCAY

Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, olcay@gantep.edu.tr

YLÖğrencisi, Ali BAĞDADI

Gaziantep Üniversitesi Turizm İşletmeciliği A.B.D., bagdadi1212@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, Hatay ilinde faaliyet gösteren yeşil yıldızlı otellerin sürdürülebilir turizm kapsamında gerçekleştirdiği uygulamaların ortaya konmasıdır. Bu kapsamda yeşil yıldız belgesine sahip otel işletmelerinde enerji, su, atık, görünürlük, misafir ve personel farkındalığı ile ilgili yapılan uygulamalar değerlendirilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın verileri Hatay ilinde bulunan yeşil yıldız belgesine sahip otel işletmelerinde görev yapan yöneticilerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonuçları otellerde enerji ve su tasarrufunun yanı sıra atık yönetimi ile ilgili uygulamaların mevcut olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Turizm, Yeşil Yıldız

Abstract

The aim of this study is to reveal the practices that green star hotels operating in Hatay province have realized within the scope of sustainable tourism. Businesses are assessed for energy, water, guest and staff awareness as well as visibility elements at hatay green star hotels. The results of the research in this waste frame have been obtained with semi-structured interview technique with the managers working in green star hotels in Hatay province. The results of the survey showed that there are practices in waste management related to energy and water saving in the hotels.

Keywords: Sustainability, Sustainable Tourism, Sustainable Development, Green Star

1.Giriş

Çevre, canlıların yaşamlarını sürdürdüğü doğal ortamlar bütünüdür. Ancak günümüze değin denetimsiz ve hızlı bir gelişim gösteren sanayileşme süreciyle doğa ve insan gerçeği ihmal edilmekte ve "çevre kirlenmesi" olarak bilinen bir dizi sorun insanlık yaşamını tehdit etmektedir (Aslan, 1993: 22).

Sanayi devriminin ardı sıra yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerle yeryüzündeki kaynakların bilinçsiz kullanımı büyük sorunlara neden olmuştur. Sonsuz insan ihtiyaçlarını karşılamak adına sınırlı kaynakların hoyratça kullanımı çevresel birçok soruna mahal vermiştir. Yeni yapıda temel soru günden güne tükenen kaynakların daha etkili bir şekilde nasıl kullanılacağı olmuştur. Bu noktada hem çevre hassasiyetini hem de kalkınmayı bir arada yürütmeyi öngören "sürdürülebilir kalkınma" fikri gündeme gelerek, fikrin çerçevesinin belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi noktasında hem uluslararası girişimler hem de bilimsel araştırmalar yaygınlaşmaya başlamıştır (Yavuz ve Zığındere, 2000: 321).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, çevresel kaliteyi kabul edilebilir bir düzeyde tutma ve çevresel kaynakları koruma ihtiyacını vurgulayan bir kavram olarak ifade edilebilir. Ancak, geleneksel ekonomi bakış açısına göre, sürdürülebilirlik düşünce işinin içinde, ticari başarısızlığı ve kaynakların uygun olarak değerlendirilmesi aracılığıyla bu başarısızlığın giderilmesi durumu söz konusudur. Ulaşılmak istenen sonuç, bireylerin isteklerine bağlı kalarak gerçekleştirilen fiyat düzeltmeleriyle, çevresel kaynakların akılcı kullanımını sağlayan bir strateji oluşturulmasıdır (Akpınar vd; 2010:138).

Bu kapsamda ilk düzenlemeler 1972 yılında Stokholm' de, sosyo-ekonomik yapıları, kültürel ve gelişmişlik düzeyleri farklı olan ülkeler "birleşmiş milletler insan çevresi bildirgesini" kabulü ile gerçekleştirilmiştir (Can, 2008: 23). 1987 yılında dünya çevre ve kalkınma komisyonunca hazırlanan Brundtland Raporu'nda bugünün insanların gereksinimlerini, geleceğin insanların gereksinimlerini kısıtlamadan, geleceğe zarar vermeden kullanılmasını öngören girişim sürdürülebilir kalkınma fikrine olan farkındalığı arttıran bir diğer girişim olmuştur kalkınma olarak tanımlanmaktadır (Brundtland, 1987). 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Brezilya'nın Rio kentinde yapılmıştır. Bu konferansta toplumun ortak çıkarlarını hedefleyen çevre- kalkınma politikaları üzerinde anlaşma yapma gereği belirtilmiştir. Rio Konferansı, çevre koruma farkındalığının ön plana çıkarılması konusunda katılımcı mekanizmaların hükümet ve diğer kuruluşlar tarafından benimsenmesini sağlamıştır (Marin ve Yıldırım, 2004: 457).

Sürdürülebilir kalkınmanın amaçları paralelinde geliştirilmesinde önemli ayaklarından biri de turizm sektörüdür. Turizm sektörü, başta arkeolojik ve tarihi alanların güvenle korunmasına ve gerekli bakımlarının yapılmasına öncülük etmektedir. Aynı zamanda, ekolojik açıdan zarar görebilme ihtimali olan yapıların ve alanların güvence altına alınmasına yönelik uygulamalar, turizmin doğal çevrenin korunmasına sunacağı katkıyı özetlemektedir. Bunlara ek olarak turizm faaliyetlerinde devamlılık adına çekiciliklerin korunması noktasında sürdürülebilir kalkınmada önemli bir yol göstericidir (Bahar, 2003: 152-153).

Turizmde sürdürülebilirlik, turizme kaynak oluşturan bölgesel ya da doğal-kültürel değerlerin korunup gelecek nesillere devamlılığının sağlanmasıdır. Sürdürülebilir turizm, insanın etkileşim içinde olduğu çevrenin korunmasını sağlayarak, kültürel ekonomik ve biyolojik çeşitliliğin sürdürüldüğü ve ayrıca o bölgeye gelen turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları ile gelecek nesillerin aynı gereksinimlerini karşılayabilmelerini amaçlayan bir yönetim şeklidir (Can, 2008: 26).

Turizm sektörü çevresel kaynaklarla bütünleşik ve bu kaynaklara bağlı olarak gelişen ve önem kazanan bir sektördür. Bu gelişim süreci plansız ve kontrolsüz ilerlemektedir ve çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Artan bu çevre sorunlarına çözüm olarak, çevreye verilecek zararın en aza indirilmesi, temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını sağlamak amacıyla sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma kavramları önem kazanmaktadır. Çünkü doğal ve beşeri kaynakların geleceğe aktarılmaması demek geleceğin yok olması demektir (Seyhan ve Yılmaz, 2010: 52). Bununla birlikte bir bölgede doğal ve kültürel çevrenin yok olması o bölgenin turizm faaliyetlerinin sona ermesi demektir. Turizm sektöründe uluslararası düzeyde sürdürülebilirliğin sağlanması ve uluslararası turizmden daha fazla gelir elde edilmesi için o bölgenin tarihi, doğal ve kültürel mirasının korunması gerekmektedir (Kozak, 2014: 5). Buda ancak turistik paydaşların bütüncül çabalarıyla mümkündür. Nitekim turizm sektöründe faaliyet gösteren ve ilişkisi olan tüm paydaşların ekolojik sürdürülebilirlik faaliyetlerine katılımı uygulanabilirliği

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kolaylaştıracaktır (Arıca, 2013: 10). Bu çerçevede son dönemlerde sektörel dinamiklerin doğal ve kültürel mirası muhafaza etme yönlü teşebbüsleri görülmektedir.

Tüm bu hususlardan hareketle hazırlanan araştırmanın amacı sürdürülebilir turizm kapsamında Hatay ilinde bulunan yeşil yıldızlı otellerdeki uygulama faaliyetlerini ve yönetici görüşlerini ortaya koymaktır. Doğal ve Kültürel zenginliklerin korunması turizmde sürdürülebilirliğin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle Turizmde sürdürülebilir gelişimin sağlanması sürdürülebilirlik çalışmalarının devam ettirilmesi gerekmektedir. Araştırma turizm sektörünün en önemli paydaşlarından biri olan konaklama işletmelerinin faaliyetleri, çevreye verdikleri zararın minimize edilmesi ve daha iyi hizmet verebilmeleri açısından önem arz etmektedir.

2. Alanyazın

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma, bugün uluslararası düzeyde önem verilen problemleri oluşturmaktadırlar. Karaman (1996) a göre, sürdürülebilirlik, bir milletin, ekosistemin ya da devamı olan herhangi bir düzenin işlerini kesintiye uğratılmadan, bozmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin hayati önemi olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden devam ettirebilme yeteneğidir (Karaman,1996; Aktaran Çakılcıoğlu,1996).

Middleton ve Hawkins (1998) sürdürülebilirliği “İnsan nüfusunun faaliyetleri ile doğal, sosyal ve kültürel çevreleri arasında uyumun bulunduğu bir denge durumu” olarak tanımlamışlardır. Coccossis’ e göre ise sürdürülebilirlik; “insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerinden doğan ve uzun soluklu dönemde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve çevresel olumsuzlukları önlemeyi amaçlayan yaklaşımlar bütünüdür.”(Can, 2013: 58).

Sürdürülebilir turizm gelişimi, sürdürülebilir kalkınma ve kalkınmanın temel kavramlarının bir parçası olan uyarlamalı örnek olarak görülmelidir ve temel çıkış kavramlarının ışığında, bilimsel prensip ve ilkelerini belirleyerek kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine katkı sağlamayı amaçlamalıdır. Diyebiliriz ki, ”sürdürülebilir turizm kalkınması, gelecek nesillerin kendi ihtiyaç ve arzularını gerçekleştirebilme yeteneğine zarar vermeden, belirsiz bir zaman diliminde kalkınma ilkelerinin devamlılığına katkı yapan veya en azından ters düşmeyen, her çeşit turizm kalkınması olarak kabul edilmelidir” (Tosun, 1998: 596). Sürdürülebilirlik anlayışının turizm sektörüne yansımaları sürdürülebilir turizm olmuştur. Sürdürülebilir turizm farklı bakış açılarıyla çeşitli çerçevelerden araştırmalarda irdelenmiştir.

Inskeep (1991) sürdürülebilir turizmi sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik gelişim boyutuyla değerlendirirken sürdürülebilir turizmi, mevcut ve ev sahibi yörelerin ihtiyaçlarını gelecekteki fırsatları da koruyarak karşılama anlayışıdır. Aynı zamanda çevre kalitesini devamını sağlamak, yüksek düzeyde ziyaretçi sayısını arttırmak, kalkınmada eşitliğe teşvik, turistik alanların yaşam düzeylerini yükseltmek, turizmin ekonomiye ve çevreye katkılarını anlamak ve geliştirmek gibi amaçlar hedeflemektedir diye açıklamış WTO (1998) ise ekonomik, çevresel ve sosyo kültürel öğelere vurgu yaparak sürdürülebilir turizmi; “insanın etkileşim içinde olduğu veya olmadığı çevrenin bozulmadan ve değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin devam ettirildiği ve aynı zamanda tüm imkanların bölgeyi ziyarete gelen insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde ve gelecek kuşakların da aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma biçimi olarak açıklamaktadır (www.unwto.org). Bununla birlikte Collin (2004) turizmde çevrenin önemini vurgulayarak sürdürülebilir turizmi; günümüzün ihtiyaçlarını

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

karşılıklı olarak doğal kaynakları korumak ve gelecek kuşaklara temiz ve bozulmamış çevre bırakmak için yapılan uygulamalar şeklinde açıklanmıştır (Kuter ve Ünal, 2009: 147). Ayrıca Can (2013) doğal miras ve çevresel zenginliklerin önemini vurgulayarak sürdürülebilir turizmi, sektörün önemli girdileri olan doğal ve yapay çevreyi, insan kaynaklarını olumsuz etkilememek şartıyla turist sayısını arttırmayı ve turistik ürünlerin kalitesini arttırmayı hedefler. Sürdürülebilir turizm, turizme kaynak olan bölgesel ve yerel güzelliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir turizm fikri turizm sektöründe yer alan tüm paydaşlar önemli sorumluluklar yüklemektedir (Arıca, 2013: 14). Özellikle konaklama işletmelerinde ısı, enerji, su tasarrufu ve buna benzer çalışmalar çevre üzerindeki etkisi fazla olduğundan ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır (Yu-Chin Hsieh, 2012:155) Çevre yönetim sistemi, işletmenin çevresel faaliyetlerini gözden geçirmesi, değerlendirmesi ve sistematik düzene koyması aynı zamanda enerji tasarrufu gibi konuları ele alır bunun sonucunda kirliliğin önlenmesi, kaynakların korunması, çevreye uyumlu olması, verimliliğin artması, maliyetin azalması, çalışanların çevre bilincinin artması, çalışan moral yüksekliği ve misafir memnuniyeti konusunda avantajları yer almaktadır. (<http://www.greenhotels.com/>) Ayrıca çevre ile ilgili sertifikasyon programları otel performanslarını artırmasıyla birlikte rekabet avantajı sağlamada büyük rol oynamaktadır (Yen vd.2013).

Sürdürülebilir turizm kapsamında otel işletmelerine özgü geliştirilmiş olan Alman sürdürülebilir yapı sertifikası ve yeşil bina değerlendirme sistemi sertifikası yaygın olarak kullanılmaktadır. Buna benzer uluslararası alanda kabul görmüş Yeşil Anahtar ve Eko etiket gibi sürdürülebilir otel işletmelerine özgü değerlendirme programlarının yanı sıra Türkiye’de sürdürülebilir turizm kapsamında verilen Yeşil Yıldız, Beyaz Yıldız ve Beyaz Bayrak gibi otellerin sosyal sorumluluk çerçevesinde çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen sertifikasyon programları mevcuttur (Kozak, 2013).

Yeşil Yıldız, Türkiye’de sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, 1993 yılından itibaren talep eden ve aranılan nitelikleri taşıyan konaklama tesislerine, Bakanlıkça Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi) verilmiştir. Çevreye duyarlı politikalar kapsamında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın oluşturduğu “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri” projesidir. Ayrıca “Sürdürülebilir Turizm” kapsamında; çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen bir “Çevre Etiket” uygulamasıdır. 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair Tebliğ (Tebliğ No:2008/3) kapsamında verilmektedir (www.kultur.gov.tr) Sürdürülebilir turizm kapsamında Çevre ve Yeşil yıldız uygulamaları ile ilgili literatürde bazı çalışmalara rastlanabilmektedir;

Brown (1996) yapılan araştırmada İngiltere’de bulunan 12 otel grubu yöneticileri ile görüşülmüş çevre farkındalıkları ve avantajları ortaya konmuş bu durumda yöneticilerin bu unsurların gerçekleştirilmesinde daha üstün rol aldıkları ortaya konmuştur. Moreno, Loreto ve Jimenez (2004) hizmet sektöründe benimsenen çevresel stratejilerin ve bir firmanın performansı üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, 268 İspanyol otelinin çevresel stratejilerini çevre koruma faaliyetlerine yönelik araştırma bulgularında, daha gelişmiş çevresel stratejilere sahip gruptaki

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

firmaların, yüksek performans seviyesiyle ilişkili olduğunu, ancak ekonomik performans ile ilgisi olmadığını vurgulamıştır.

Özgen ve Emeksiz (2005) İber Otel Sarıgerme parkın çevresel faaliyetlerini ortaya koymuş ve dünya çapında çevreye duyarlılığı olan ve Türkiye'nin ISO 14001 belgesine sahip ilk tesis olduğunu ortaya koymuştur. Bir diğer araştırmada Bohdanowicz (2006) ülkenin jeo-politik, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamının turizm sektöründe yer alan çevreci tutumlar ve ekolojik girişimler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Farklılıkları göstermek için İsveç ve Polonya'daki oteller ile e-posta yöntemiyle 349 otel katılmıştır. Genel olarak otel işletmecilerinin genel olarak çevrenin korunması gereğini fark ettiklerini ve bir dizi faaliyette bulduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca hükümetlerin ekonomik ve çevre bağlamında otel işletmeleri üzerinde ki etkisi vurgulanmıştır. Bu kapsamda iki önemli unsura değinilmiştir Birincisi, sorumlu teknik ve davranışsal uygulamaları sektöre dahil etmektir. İkincisi, müşterilerden "yeşil" uygulamalar için daha fazla talep başlatılması gerekliliğini vurgulamıştır.

Seyhan ve Yılmaz (2010) Calista Luxury hotel çevreye duyarlı uygulamaları incelenmiş, Türk Standartları Enstitüsü uygulamalarında, uluslararası tanınan ISO 9001:2000 kalite, ISO 14001 çevre belgelerine sahip olduğu ve kendi bünyesine ait hijyen alanında "Özel gıda analiz laboratuvarı" ortaya çıkmıştır Ayrıca Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen ilk "Yeşil Yıldız" sembolünü almaya hak kazanan ilk otel olmuştur. Türk ve Gök (2010) ise Yeşil pazarlama anlayışı açısından üretici işletmelerin sosyal sorumluluğunu incelemişlerdir. Çevre kirliliğinde her işletme sorumlu olup çevrenin korunmasının yasal bir zorunluluk olduğu ayrıca çevrenin korunmasına her firmanın katkısı olması gerektiği yöneticilere yapılan anketler sonucunda anlamlı bulunmuştur. Bir diğer araştırmada Aykan ve Sevim (2013) Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının kurumsal itibar üzerine etkisini incelenmiş olup işletmelerdeki çevre yönetimi uygulamaları tespit edilmeye çalışılmış, bu bağlamda Kayseri ve Nevşehir'deki konaklama işletmelerindeki çevre yönetimi yürütümleri arasında bir farklılık olup olmadığı ve algılanan kurumsal itibar üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Varılan sonuçta konaklama işletmelerinin çevre yönetimi konusunda farkındalıklarının artırılması gerektiği ortaya koymuştur. 2013 yılında Dilek ve Atay tarafından konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları ile İbis hotellerin web siteleri incelenmiş, enerji tasarrufu atık uygulamaları ve personelin çevre konusundaki eğitimlerin verilmesi çevresel sorumluluğa önem verdiğini, çevre ile ilgili gelişmeleri takip etmesi müşteri ve personel gözünde olumlu bir itibar oluşturması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Toylan, Kayıkçı ve Kutluk (2014) Greening Hoteller kapsamında personelin yeşil bilinci ortaya konulmak istenmiş TUROB Yeşil oteller listesinden bir otel müdürü ile görüşme gerçekleştirilmiş ve yöneticilerin yeşil bilincinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Oda ve genel temizlikte kullanılan çevreye duyarlı özel temizlik maddelerinin kullanımı plastik şişeler yerine cam şişe kullanılması geri dönüşüm kutularının ulaşılabilir olması otel odalarında misafir havlu ve çarşaf değişimin özel kartlarla isteniyor olması enerji ve su tüketimini en az seviyeye indirmeye çalıştıkları ortaya konmuştur. Yine aynı yılda Akdağ, vd. (2014) Yeşil otelcilik üzerine yaptıkları araştırmada sürdürülebilir turizm kapsamında Türkiye'de bulunan yeşil yıldızlı tesislerin yöneticileri ile görüşülmüş bunun sonucunda; kaynakların verimli kullanılması, müşteri memnuniyeti, asosyal sorumluluk ve maliyet azaltması gibi nedenler tercih edilme sebepleri arasında yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yeşil yıldızı bir sertifika olarak görmekten ziyade bir rekabet avantajı olarak değerlendirmişlerdir. Çevik ve Saçılık (2014) ise çevreye duyarlı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

otelcilik kapsamında Hatay ilinde yer alan Ottoman palace otelinde gösterilen faaliyetler incelenmiştir. Yeşil yıldız sertifikasını almaya eksik neden olmadığı ortaya koyulmuş bununla birlikte otel işletmesine enerji, su, atık uygulamalarıyla tesise getiri vurgulanmış ancak misafir artışında bir değişikliğin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Giritlioğlu, Olcay ve Güzel (2015) kırsal konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları incelenmiş işletmelere önerilerde bulunulmuştur. Sunulan önerilerle işletmenin maliyet karlılığına sahip olması ve çevreye daha az zarar veren işletme haline gelmesi rekabet üstünlüğü kazanmasını vurgulamıştır. Giritlioğlu ve Güzel (2015) ise Gaziantep ve Hatay'da faaliyet gösteren 40 otelde görev yapan yöneticilerle anket gerçekleştirilmiş. Araştırma sonucunda yapılan yeşil yıldızlı uygulama faaliyetlerinin orta düzeyde olduğu vurgulanmış, bunun yanında Gaziantep ve Hatay'da faaliyet gösteren otellerde yeşil yıldız uygulama düzeylerinde herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanmazken, otellerin sınıfına göre ortaya çıkan farklılığın en önemli etkeninin ise 3 yıldızlı otellerde yapılan uygulamalardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kement ve Gültekin (2015) tarafından hazırlanan araştırmada yeşil yıldızlı tesislerde konaklayan misafirlerin, tesisi tekrar ziyaret etme niyetlerini incelemiştir. Otelin çevre dostu faaliyetlerde bulunması olumlu bir tutum oluşturmuş olup oteli tekrar ziyaret etme niyeti olumlu etkilemiştir. Başka bir ifade ile yeşil yıldızlı oteller modern donanım ve olanaklara sahip olduğunda müşterilerin ziyaret ettikleri oteli tekrar tercih etme isteklerini arttırdığı ortaya koyulmuştur.

Benzer sertifikasyon programlarında The Audubon International Green Leaf Eco-Rating Programı (1987) ile uluslararası hotellerin su kalitesi, su tasarrufu, kaynakların korunması, enerji verimliliği, atık uygulamaları ve en iyi çevre uygulamaları standartlarına yer verilmiştir (www.auduboninternational.org). Bir diğer sertifikasyon programı Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan Green mountain State Green Hotels programı(2008) ile çevre gürültüsünü azaltmak ve çevre yönetim uygulamalarını düzenlemek amaçlanmıştır. (<http://dec.vermont.gov/>). Ayrıca Eden 2008-09 (European Destinations of Excellence) yarışmasında Slovenya birincilik elde etmiştir. Yarışma, yeşil yaklaşımı, yeşil kaynak tasarrufu, yeşil tanıtımı ve benzeri alanlarda destinasyon organizasyonları ve turist hizmeti sağlayıcıları tarafından yapılan en iyi uygulamaları ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Slovenya ekolojik turizm çiftlikleri konuklarına kalmak için sağlıklı çevre ve yetkili kontrol organizasyonlarından sertifikalı organik yiyecekler sunmaktadır. Slovenia Green projesi ile sağlıklı çevre ve bozulmamış doğası ile Slovenya en iyi yeşil model olarak seçilmiştir. Slovenya'nın "Yeşil Turizm" konseptinin önemli bir ayağı Eco Hoteller'dir (www.europa.eu).

3.Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, örnekleme yanı sıra veri toplama yöntemi ele alınmaktadır.

3.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu araştırmanın amacı Hatay ilinde bulunan Yeşil Yıldız Sertifikasına sahip otellerdeki uygulamalar ve çevreye katkılarını ortaya koymaktır. Hatay ilinde çevre ile ilgili faaliyetlerini ön plana çıkarmak ve turizm alanında yapılan uygulamalar bununla birlikte yeşil yıldız sertifikasına sahip işletmelerin uygulamaları ortaya konulmuştur

Çevresel faktörlerin önem arz ettiği sektörlerden biri olarak turizm sektörünün girdisini oluşturan doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunması diğer bir ifadeyle tahribatlarının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

önlenmesi sektörün varlığı, gelişimi ve sürekliliği için büyük önem taşımaktadır. Turizm sektörünün en önemli paydaşlarından biri olan konaklama işletmelerinin faaliyetlerinden dolayı, çevreye verdikleri zararın minimize edilmesi ve daha iyi hizmet verebilmeleridir.

3.2. Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi

Hatay il kültür turizm müdürlükleri kayıtlarına göre Hatay da turizm işletme belgeli 41 otel bulunmaktadır. Ancak araştırmada sürdürülebilir turizm kapsamında otel işletmelerinin gerçekleştirildiği uygulamalar inceleneceğinden araştırmanın örneklemi Hatay ilinde bulunan Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlıklarının vermiş olduğu yeşil yıldız sertifikasyonuna sahip dört 4 işletme yöneticisi oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm İl Müdürlüğünden alınan verilere göre Hatay ilinde bulunan çevreye duyarlı tesis sertifikası alan otel yöneticileri ile görüşülmüştür yöneticilere sürdürülebilir turizm kapsamında yeşil yıldız sertifikası alınırken yapılan uygulamalar hakkında bilgiler toplanmış, Araştırmanın bulguları Nvivo veri analiz programı ile analiz edilmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde Hatay ilinde bulunan yeşil yıldız sertifikasına sahip otellerin yönetici görüşleri, personel farkındalığı, enerji, ısı, su, atık uygulamalarına ait saptanan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Otelerde yapılan enerji, atık ve su uygulamaları

Enerji	Atık	Su
Otellerin genel alanlarında ısıtma sistemi otomatik kontrol edilmektedir	Çöp ayrıştırma tekniği kullanılıp plastik cam ve kağıt atıklar ayrıştırılmaktadır	Sıcak su üretiminde eşanjör cihazı kullanılmaktadır.
Isı koruyucu camlar tercih edilmektedir	Kullanılmış kızartma ve motor yağı merkezi geri dönüşüm atık merkezlerine gönderilmektedir	Odalarda ve genel alanlarda fazla su akışını durdurabilen ayarlı rezervuarlar tercih edilmektedir
Enerji tasarruflu ampüller kullanılmaktadır.	Piller mürekkepler tonerler kırtasiye malzemeleri kağıtlar geri dönüşüm için gerekli yerlere teslim edilmektedir	Fotosel sistemi kullanılmaktadır
Genel alanlarda aydınlatma sensörleri kullanılmaktadır.	Arta kalan yemekler hayvan barınaklarına gönderilmektedir	Yeşil alanların sulanmasında fıskiye ve damlama sistemi kullanılmaktadır
Kullanılan ekipmanlar A sınıfı		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çevre dostu ekipmanlardır		
Elektrik enerjisi bir bölümü fotovoltaik paneller aracılığıyla güneş ısısından elde edilmektedir		

Tablo 1’de belirtildiği gibi Hatay ilinde bulunan yeşil yıldızlı oteller enerji alanında tasarrufu sağlamak için otellerin genel alanlarında ısıtma sistemlerini otomatik olarak kontrol etmektedirler. Otellerde ısı koruyucu camlar tercih edilmektedir. Enerji tasarruflu A sınıfı ampuller tercih edilmiştir. Genel alanlarda aydınlatma sensörleri kullanılmış olup otellerde bulunan ekipmanlar çevre dostu A sınıfıdır. Elektrik enerjisi ise yazın büyük bir kısmı kışın ise üçte biri kadar fotovoltaik paneller aracılığı ile sağlanmaktadır.

Atık geri dönüşümü için çöp ayrıştırma tekniği kullanılıp plastik cam ve kâğıt atıklar ayrıştırılmaktadır. Kullanılmış motor ve kızartma yağları geri dönüşüm merkezlerine gönderilmektedir. Atık yemekler ise hayvan barınaklarına gönderilmektedir ve bu gibi uygulamalar ile çevre otellere örnek olarak gösterilmektedirler.

Isı verimliliğini artırmak için sıcak su üretimlerinde %95’e kadar verimli olan sıcak su eşanjörleri kullanılmaktadır. Odalarda ve genel alanlarda fazla su akışını durdurabilen ayarlı rezervuarlar tercih edilmektedir. Fazla su tüketimini azaltmak için fotosel sistemi kullanılmaktadır. Yeşil alanların sulanmasında fiskiye ve damlama sistemi kullanılmaktadır.

Tablo 2: Otellerde yapılan personel eğitimi, misafir farkındalığı ve görünürlük

Personel Eğitimi ve Misafir farkındalığı	Görünürlük
Tüm personele çevre ve hijyen eğitimleri verilmiş olup, ayrıca her departmandan gönüllü olan ve departman sorumlusunun uygun gördüğü personellere çevre kanunu, atık yönetimi gibi eğitimler verilmektedir.	Otellerin web sitelerinde ve yazışmalarında yıldızı vurgulayan başlık ve tanıtımlar bulunmaktadır.
Odalarda ve genel alanlarda çevreye duyarlılık ile ilgili çeşitli bildirimler ve broşürler görünür yerlere koyulmuş olup, otel çevre politikası resepsiyonda görünür yere asılmıştır.	Tekstil malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır
	Otellerin ortak kullanım alanlarında çevreyi koruma başlıklı levhalar yer almaktadır

Tablo 2’ de otellerde çalışan tüm personele çevre ve hijyen eğitimleri verilmiş olup, ayrıca her departmandan gönüllü olan ve departman sorumlusunun uygun gördüğü personellere çevre kanunu, atık yönetimi gibi eğitimler verilmektedir. Odalarda ve genel alanlarda çevreye duyarlılık ile ilgili çeşitli bildirimler ve broşürler görünür yerlere koyulmuş olup, otel çevre politikası lobi alanında

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

görünür yere asılmıştır. Otellerin web sitelerinde ve yazışmalarında yeşil yıldız vurgulayan başlık ve tanıtımlar bulunmaktadır. Otellerin ortak kullanım alanlarında çevreyi koruma başlıklı levhalar yer almaktadır. Yapılan tasarruf uygulamalarının yansira oteldeki belirli tekstil malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ve çocuk esirgeme kurumlarına bağışlanması diğer işletmelere örnek gösterilecek uygulamalardandır.

Yöneticiler yeşil yıldızlı oteli; çevreye daha az zarar verme kullanılan enerji kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanabilme kaynakları yeterince ve gereğinden fazla kullanmama atıklar la ilgili gerekli ayrıştırmanın yapılarak tekrar geri dönüşümde kullanabilmeleri. Otel için enerji verimliliğinin artırılması, atıklarını çevreyi kirletmeden dönüştüren çevreye saygılı otellerdir. Otelde enerji tasarrufu ile ilgili yapılan uygulamalar. Tasarrufu sağlama çevreye duyarlı planlamaları yapılan oteller, yeşil yıldız yeşil çevre ile uyumlu olan oteller olarak tanımlanmaktadır.

Yeşil Yıldız Projesi kapsamında başvuru yapan işletmeye ait dosyanın, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 6 Eylül 2013 Tarihinde 2013/5265 Sayılı Karara dayanılarak uygun bulunması durumunda, işletme “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi” olarak elektrik enerjisi desteğinden yararlanabilecektir. Elektrik Enerjisi Desteği tutarı, Bakanlıkça Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi ile belgelendirilmiş turizm işletmelerinde, tüketilen elektrik enerjisi giderlerinin; tesisin bulunduğu ildeki mesken ve sanayi abonelerine uygulanan tarifelerden en düşüğü ile kendi abone grubuna uygulanan tarife arasındaki fark kadardır. Elektrik enerjisi desteği ödemeleri, Bakanlık bütçesine konulan ödenekten karşılanır (www.kultur.gov.tr).

5.Sonuç ve Tartışma

Turizm faaliyetleri sonucu ekonomik kalkınma ve çevresel değerlerin korunması, hatta bu değerlerin artırılması sürdürülebilir turizm gelişimi için ana amaçtır. Turizmin sürdürülebilir kılınması bazı olumsuzlukların giderilmesine ve cesur girişimlere bağlı kalmaktadır. Hükümetler sürdürülebilirlik esasına dayalı kurallar ve yaptırımlar geliştirmesi ve işletmelerin bu kurallar çerçevesinde girişimleri en önemli gerekliliklerdendir (Arıca, 2013: 117). Turizm geliştirme planları ile bölgelerin taşıma kapasiteleri, insan ilişkileri ve yöresel özellikleri saptanmalı, yapılan planlara yerel yönetimin katılımı sağlanmalıdır. Esas olarak da sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir gelişme çerçevesinde ele alınmalıdır (Demir, 2002).

Hatay ilinde faaliyet gösteren yeşil yıldızlı otellerin su, elektrik, enerji tüketimi ve kimyasal maddelerin kullanımı ve bu kullanım sonucu ortaya çıkan atıkların tespiti amacıyla faaliyetler ve toplama süreçleri ortaya koyulmuştur. Otellerin elektrik, su ve enerji takibini yaparak maliyetleri azalttıkları ve rekabet avantajı sağladıkları görülmektedir. Ayrıca otellerin tüm tesisat ve donanımların bakımını periyodik olarak yaptırdığı ve otellerin bu bakımları alanlarında eğitim almış yetkili servislere yaptırdığı tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmada otellerin yeşil yıldız sertifikasyonu için uygulanması gereken maddeleri yüksek düzeyde tamamladığı görülmüştür. Elde edilen araştırmanın bulguları, (Çevik ve Saçılık) araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Otellerde kullanılan atık yağların geri dönüşüm tesislerine gönderildiği Ayrıca otel odalarından çıkan kişisel bakım malzemelerinin ayrı çöp poşetlerinde paketlenip geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir. Ayrıca bu atık yönetim uygulamaları ile otellerin atık miktarının düştüğü görülmüştür. Bunu destekleyen Özgen (2005) çalışmasında atık yönetimi ile atık miktarının düştüğü ve elde edilen tasarruf miktarının, atık sistemi oluşturmak için harcanan maliyetten daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hatay ilinde bulunan yeşil yıldızlı otellerde oteller de tasarruflu aydınlatma araçları ile tasarruf sağlandığını, ısıtma ve soğutmanın otomasyon sistemine bağlanmasının tasarruf sağladığını, Frekans invertörü, ısı pompası, ısı geri kazanım sistemi, eşanjör, buhar jeneratörü, kojenerasyon, trijenerasyon ve hibrit sistemler gibi enerjinin kontrollü kullanılmasını sağlayan ekipmanların büyük oranda tasarruf sağladığını ve enerji tasarrufu, su tasarrufu ve atık yönetimi ile ilgili uygulamalar yapılmış olup oteller israfı önleyerek devlet ekonomisine ve işletme maliyetine büyük ölçüde fayda sağlamaktadır. Bu sonucu destekleyen Akdağ, vd. (2014) kaynakların verimli kullanılması, müşteri memnuniyeti, sosyal sorumluluk ve maliyet azaltması gibi nedenler tercih edilme sebepleri arasında yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yeşil yıldız bir sertifika olarak görmekten ziyade bir rekabet avantajı olarak değerlendirmişlerdir.

Yönetici görüşlerinde kaynakların en etkin ve verimli bir şekilde kullanmayı teşvik etmek ve yeşilin önemini şöyle vurgulamıştır; “Çevresel tahribatın ve doğal kaynakların gereksiz kullanımının çevreye verdiği zararları en alt seviyeye indirebilmek için bu çalışmaları desteklemeli ve elimizden geleni yapmalıyız” görüşlerine yer verilmiştir. Bu sonucu destekleyen Brown (1996) yöneticiler ile yaptığı görüşmelerde çevre farkındalıkları ve avantajları ortaya konmuş bu durumda yöneticilerin bu unsurların gerçekleştirilmesinde daha üstün rol aldıkları ortaya konmuştur.

Yeşil yıldız sertifikasyonun mali açıdan ilk başlarda yüksek olduğu dile getirilse de daha sonrasında işletmeye sağladığı maddi ve çevreye sağladığı manevi katkılar sayesinde işletmelerin ilk tercihi olmuştur. Otel yönetimleri ve personel kadroları gerekli eğitimleri tamamlamış olup süreklilik ilke edinilmiştir ve bununla birlikte edinilen diğer kazanımların çevrede bulunan otellerin yeşil yıldız sertifikasyon programına katılmaları hususunda etkili bir unsur haline gelmiştir.

Kaynakça

- Akpınar, N. Talay, İ. Atan M. Ak, K. Yılmaz, T. (2008). Göreme Tarihi Milli Parkı'nın Rekreatyonel ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Tespiti, *TÜBİTAK Proje No: 106Y012 Raporu*, Ankara.
- Arıca, R. (2013). *Seyahat Acentalarında Ekolojik Sürdürülebilir Ürün Yönetimi: Türkiye Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- Aykan E. ve Sevim B. (2013). “Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları ve Algılanan Kurumsal İtibar Üzerine Etkisi: Kayseri ve Nevşehir Otelleri Üzerinde Bir Araştırma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5.(3), 93-113.
- Bahar, K. Ozan “Kitle Turizminin Çevre Üzerindeki Olası Etkileri: Bodrum Örneği”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.
- Bohdanowicz, P. (2006). Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries survey results, *International Journal Hospitality Management*, 25(4), 662–682.
- Brown, M. (1996). Environmental policy in the hotel sector: “green” strategy or stratagem?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8(3), 18-23.
- Brundtland, G. Harlem (1987). *Our Common Future: World Commission on Environmental Development*. UK: The Brundtland-Report Oxford University Press, Oxford
- Can, E., (2013). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi, *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (4): 23-40.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Can, M. D., (2008). *Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Çeşitliliği Kapsamında Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri: Mersin-Tarsus Örneği*, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çakmak, R. ve Altaş, I.H. (2013). "Fotovoltaik Panellerle Güneş Enerjisinden Elektrik Üretiminin Dünü, Bugünü ve Yarını", Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, pp.(242-252).Gümüşhane Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumunda sunulmuş bildiri.
- Çokgezen, J. (2007), Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye, Marmara Üniversitesi *İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23(2), 91-115.
- Demir, C. (2002). Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm Ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), 87-107.
- Giritlioğlu, İ., Olcay, A., Güzel, M. (2015). Kırsal Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 178-188
- Giritlioğlu, İ., Güzel, M. (2015). Otel İşletmelerinde Yeşil Yıldız Uygulamaları: Gaziantep Ve Hatay Bölgesinde Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* 8(40), 889-904.
- Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and sustainable Development Approach* (pp.459-469). New York: Van Nostrand Reinhold
- Kement, Ü. (2013). *Genişletilmiş Planlanmış Davranış Teorisi Modeli Kapsamında Otel Müşterilerinin Yeşil Yıldızlı Otelleri Tekrar Ziyaret Etme Niyetlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koçoğlu, P. (2008). *Eko turizmin Sürdürülebilir Turizm Politikasındaki Yeri: Dünyada Eko Turizm Destinasyonlarının İncelenmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Kozak, M. (2014). *Sürdürülebilir Turizm Kavramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Detay yayıncılık
- Kuter, N. Ünal, H. E. (2009). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Eko turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri*, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 9(2), 146-156.
- Marin, M.C., Yıldırım, U. (2004). *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Yayınevi
- Moreno, C. E., Lorento, C. J. Jimenez, D.B. Jeronimo. (2004). Environmental strategies in spanish hotels: contextual factors and performance. *The Service Industries Journal*, 24(3), 101-130.
- Özgen, I., Emeksiz, M. (2005). Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi: İber Otel Sarıgerme Park Örneği. *Seyahat ve otel işletmeciliği dergisi*, 6(4), 50-59
- Saçılık, M. Y. ve Çevik, S. (2014). Çevreye Duyarlı Otelcilik Kapsamında Yeşil Yıldız Uygulaması: Antakya Güngör Ottoman Palace Örneği, *Turizm İşletmeciliğinde Yeni Perspektifler* (pp.404-414). Uluslararası Tourman Kongresinde Sunulmuş Bildiri.
- Seyhan, G., Yılmaz, B.S. (2010). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 11(1), 51-74.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: The case of Urgup in Turkey, *Tourism Management*, 19(6), 595-610.

Yavuz, E. ve Zığindere, Y.Ö. (2000). Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 322-336.

Yen, C. H., Chen, C. Y., & Teng, H. Y. (2013). Perceptions of environmental management and employee job attitudes in hotel firms. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 12(2), 155-174.

Yılmaz, A. Ünal, A. Çakır, G. Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi* 4 (2), 55 – 83

Web Tabanlı Kaynaklar

<http://dec.vermont.gov/environmental-assistance/green-business/green-hotel> adresinden 3 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

<http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/eden/> adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır

<http://sdt.unwto.org/consentent/about-us-5> adresinden 24 Nisan 2016 Tarihinde alınmıştır.

<http://www.greenhotels.com/index.php> adresinden 21 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html> adresinden 27 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

<https://www.auduboninternational.org/green-lodging> adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK PROFİLİ VE MINT ÜLKELERİNDE BİR KİYASLAMA

ECONOMIC PROFILE OF THE AIRLINE INDUSTRY AND A COMPARISON IN MINT COUNTRIES

Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ

Gaziantep Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü,
nsecilmis@gantep.edu.tr

ÖZET

Hava taşımacılığı sektörü ekonomik işleyiş içerisinde diğer sektörler için bir girdi olarak kullanılan ve bu yapıyla uluslararası rekabette önemli etkinliği olan bir sektördür. Hava taşımacılığı ve hava aracı üreticileri olmak üzere iki bileşenden oluşan endüstri, doğrudan, dolaylı, uyarılmış ve katalitik etki yaratmak yoluyla ekonomiye dinamizm katmaktadır. Dünya gayri safi milli hasılasının %3,5'lik kısmı havacılık sektörü tarafından üretilmektedir. Bu çalışmanın amacı; önümüzdeki yıllarda dünyanın yeni devleri olacağı öngörülen Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'de havayolu sektörünün, sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkısı olup olmayacağı konusunda bir durum değerlendirmesi yapmaktır. Yapılan niceliksel değerlendirmeler sonucunda, gerek havayolunu besleyen ekonomik performans göstergeleri açısından, gerekse havayolu taşımacılığı göstergeleri açısından, Nijerya hariç, Meksika Endonezya ve Türkiye için havayolu sektörünün, gelecekte artması beklenen büyüme rakamlarına sürdürülebilir büyüme yönünden katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Havayolu Sektörü, Havayolu Taşımacılığı, MINT Ülkeleri

ABSTRACT

The air transport sector is an industry that is used as an input for other sectors in economic operation and is an important event in international competition. The industry, composed of two components, air transport and aircraft manufacturers, adds economic dynamism via its direct, indirect, induced and catalytic effects. 3.5% of the world gross national product is produced by the aviation sector. The purpose of this study is; to evaluate whether the airline industry will contribute to sustainable economic growth in Mexico, Indonesia, and Nigeria, which are predicted that will be the world's new giants in the coming years. As a result of the conducted quantitative evaluations from the perspectives of both economic performance indicators that feed the airline and air transport indicators, it has been come to the conclusion that, except for Nigeria, the airline industry for Mexico, Indonesia and Turkey can contribute to the sustainable economic growth.

Key Words: Aviation Industry, Air Transport, MINT Countries

1. GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının temelinde sosyal mobilite yatmaktadır ve ulaştırma sektörü sosyal mobiliteye olanak veren en önemli enstrümandır (Aytaç v.d., 2007: 137). Ulaştırma sektöründeki havayolu ulaştırma modu, sağladığı hız ve konfor yanında hızla gelişen teknolojinin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

de etkisiyle hem ülke ekonomilerinin hem de küresel ekonominin kalkınmayı sağlayan en önemli bileşenlerinden birisi olmuştur.

Havayolu taşımacılığı, insanların ve eşyanın (kargo, bagaj, posta) uçak ya da helikopter aracılığıyla taşınmasıdır (Ladan, 2012: 230). Havayolu taşımacılığı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik büyüme üzerinde yarattığı olumlu etki nedeniyle önemli bir yere sahiptir (ATAG, 2016:4). Dünya çapındaki network ağlarıyla havayolu, turizm ve ticaret faaliyetlerini küresel ölçekte birleştirmeyi başaran tek ulaşım sektörüdür (ATAG, 2005: 3). Havayolu taşımacılığı sektörü, havacılık sektörü ve sivil uzay-hava aracı üretici sektörü olmak üzere iki kısımdan oluşur. Bunlardan ilki havaalanları, havayolu şirketleri, genel havacılık, hava navigasyon servis sağlayıcıları ile doğrudan yolcu ve kargo hizmet faaliyetlerini; ikincisi ise uçak sistemleri, gövde ve motorun imalat ve bakım faaliyetlerini kapsamaktadır (ATAG, 2005:4).

Bu çalışmanın amacı, dünyanın en önemli endüstrilerinden biri olarak kabul edilen havayolu sektörünün Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye (MINT) açısından genel ekonomik bir değerlendirmesini yapmak ve bu ülkelerdeki sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkısı olup olamayacağı konusunda bir inceleme yapmaktır. Bu amaçla öncelikle havayolu sektörünün ekonomik etkileri açıklanacak ve global olarak havayolu sektörünün dünya ekonomisindeki yeri değerlendirilecek, daha sonra MINT ülkelerinde yapılacak olan durum değerlendirmesine yer verilecektir.

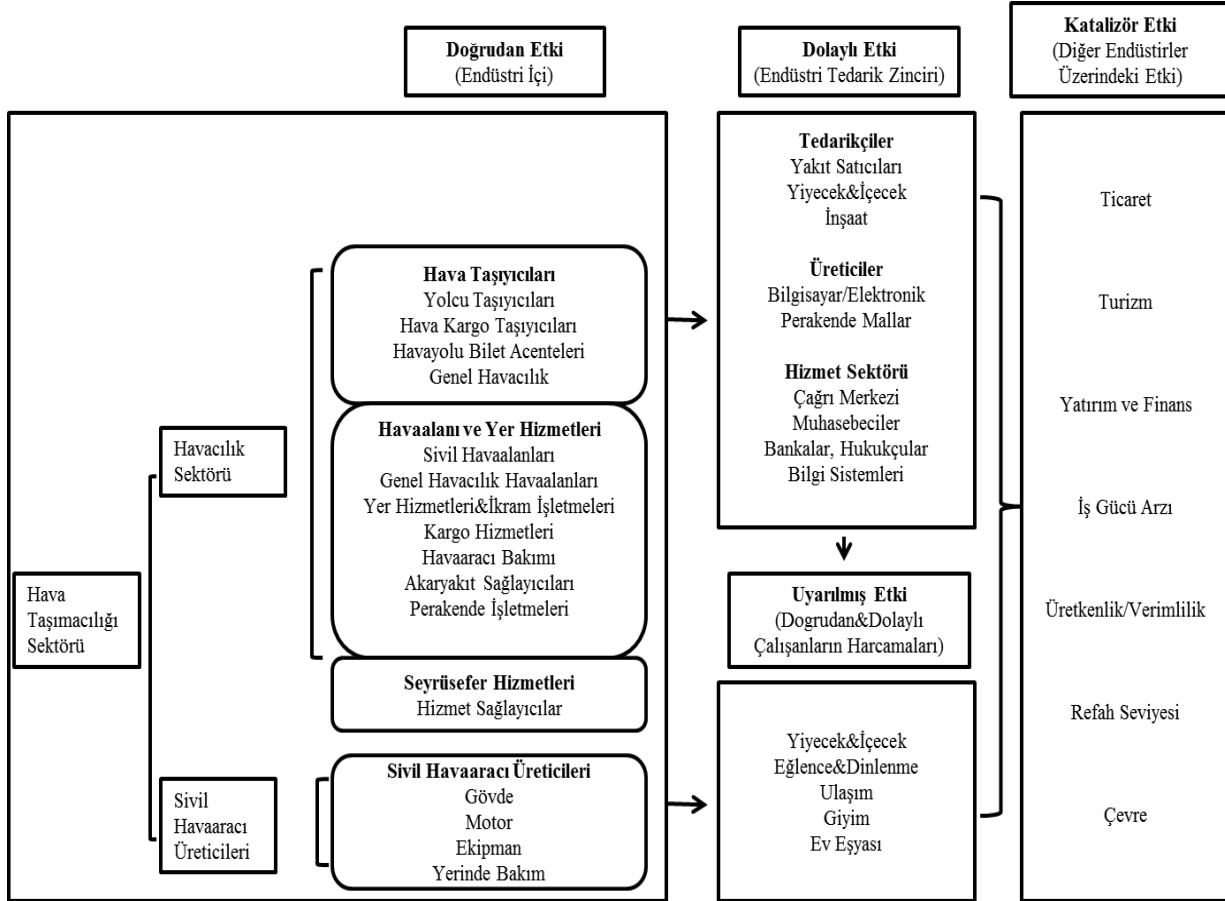
2. HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

Havayolu taşımacılığı sektörü, kişiler ve ülkeler üzerinde çok önemli sosyal ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. Havayolu taşımacılığının sağladığı sosyal faydaları şu şekilde sıralayabiliriz (ATAG, 2005: 3):

- İnsanların dinlenme ve kültürel aktivitelerini kolaylaştırmak yoluyla hayat kalitelerini artırır.
- Yoksulluğu azaltarak (örneğin turizm sayesinde) yaşam standartlarını yükseltir.
- Uzak bölgelere ulaşımı sağladığından toplumsal kapsayıcılığı teşvik eder.
- Turizm ve ticareti kolaylaştırmak yoluyla; ekonomik büyümeyi sağlamak, istihdam yaratmak, kamunun vergi gelirlerini artırmak, koruma altındaki alanların korunmasını teşvik etmek gibi faydalar yaratır ve bu sayede sürdürülebilir büyümeye de katkı sağlar.
- Acil durum yardımı, insani yardım, tıbbi cihaz ve organların dünyanın herhangi bir yerine hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlar.

Havayolu sektörü Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdam kanalından işleyen doğrudan, dolaylı, uyarılmış ve katalitik etki olmak üzere dört farklı etki yaratarak ekonomiye dinamizm katmaktadır. Doğrudan etki; havayolu sektöründeki firmalardan sağlanan çıktı ve buralardaki istihdamdan oluşmaktadır. Dolaylı etki; sektör tedarikçilerinin (yakıt tedarikçileri, havaalanı inşa eden şirketler, uçak sub-komponent tedarikçileri, havaalanında perakende satılan ürün üreticileri ve bilgi teknolojileri, muhasebe gibi çeşitli faaliyetler yapan hizmet sağlayıcılar...) yarattığı istihdam ve faaliyetleri içermektedir. Uyarılmış etki; doğrudan ya da dolaylı olarak havayolu sektöründe istihdam edilenlerin yapmış olduğu harcamalar yoluyla ortaya çıkan etkileri kapsamaktadır. Katalitik etki ise; havayolu sektörünün diğer sektörler üzerinde yarattığı etkidir (ATAG, 2016: 14). Şekil 1’de sektörün yaratmış olduğu ekonomik etki daha ayrıntılı olarak görülebilmektedir.

Şekil 1: Hava Taşımacılığı Endüstrisi ve Ekonomik Etkileri

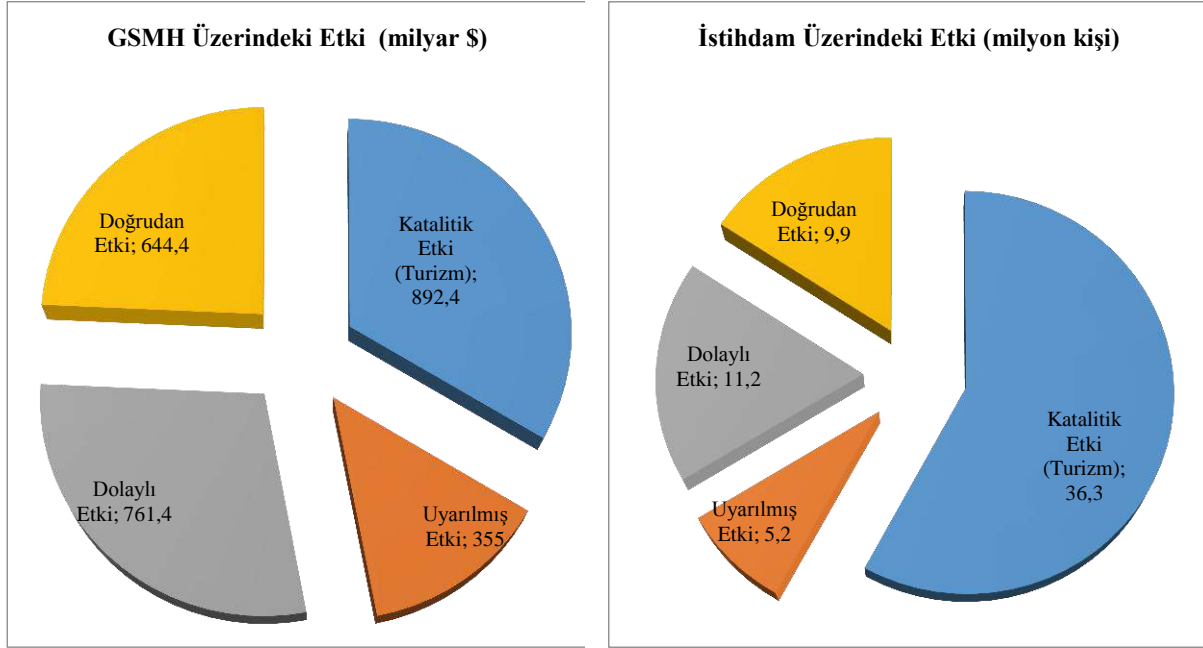
Kaynak: ATAG, 2005: 5

Sağladığı bu ekonomik ve sosyal faydaların yanı sıra yüksek ses, karbon monoksit emisyonu, yakıt tüketimi gibi negatif çevresel etkileri de bulunan havayolu taşımacılığının, son yıllarda geliştirilen teknolojiler sayesinde negatif etkileri önemli ölçülerde bertaraf edilmiştir. (OECD, 2008:9). Havayolu taşımacılığı diğer taşıma modlarına göre birçok avantaj sağlarken, ekonomik, siyasal ve çevresel faktörlere de en duyarlı olan ulaşım ağıdır (Bakırcı, 2012: 342).

3. KÜRESEL EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Sahip olduğu geniş ekonomik taraflar ile sürekli olarak kendini yenileyen ve dinamik bir yapıya sahip olan sektör, yarattığı ulusal ekonomik etkiler yanında uluslararası piyasalara erişimi kolaylaştırarak mal ve hizmetlerin küreselleşmesini sağlamak yoluyla da dünya ekonomisine katkı sağlamaktadır. 2014 rakamlarına göre havayolu sektörünün dünya GSMH'sına 2,7 trilyon \$; dünya istihdamına ise 62,7 milyon/kişi katkı sağlamaktadır. Dünya GSMH'sının %3,5'lük kısmı havayolu sektörünce karşılanmaktadır. GSMH ve istihdam açısından yaratılan etkilerin alt bileşenleri Şekil 2'de ayrıntılı olarak verilmiştir (ATAG, 2016:4).

Şekil 2: Havayolu Sektörünün GSMH ve İstihdam Üzerindeki Etkisi

Kaynak: ATAG, 2016: 62-64

Hem GSMH (892,4 milyar \$) hem de istihdam (36,3 milyon/kişi) açısından bakıldığında katalitik etkinin diğer tüm etkilerden daha önemli bir yere sahip olduğu görülebilmektedir. Yaratılan dolaylı etki de sektörün kendi içinde üretilen etkiden daha büyük olup, endüstrinin kendi içinde yarattığı GSMH 644,4 milyar \$, istihdam ise 9,9 milyon/kişidir. En az etki endüstri içinde ve tedarik zincirinde çalışanların yapmış olduğu harcamalardan oluşan uyarılmış etkidir.

4. MINT ÜLKELERİ EKONOMİSİNDE HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN YERİ

Jim O'Neill, jeopolitik konumları ve demografik canlılık özellikleri sayesinde Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'den oluşan MINT ülke grubunun geleceğin yeni ekonomi devleri olacağını ileri sürmektedir. Jeopolitik olarak Meksika ABD ve Latin Amerika'ya komşudur ve bu durum hazır pazara ulaşması açısından önemli bir avantajdır. Endonezya'nın Güney Doğu Asya ve Çin ile güçlü bağları varken, Türkiye Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprü niteliğindedir. Nijerya ise ekonomik gelişim açısından Afrika'da olmanın dezavantajını yaşasa da, bölgede iç savaşın durması ve ticaretin gelişmesi ile gelecekte avantajlı konuma geçebilecektir (BBC, 2014: 2). Bu ülkelerin bir grup dahilinde bir araya getirilmesinin nedenleri; nüfuslarının potansiyel olarak genç olması, kriz dönemini daha az etkiyle atlattıkları olmaları ve ekonomik yapı olarak gelişmeye elverişli potansiyellerinin olmasıdır. Meksika'nın petrol yatırımları yapması, Endonezya'nın ham madde ihracatı yanında üretime de ağırlık vermeye başlaması, Nijerya'nın tarım politikaları ve Türkiye'nin ihracat temelli büyüme çabası MINT ülkelerinin geleceği için bir ışık olarak görülmektedir (Yılmaz, 2015: 5). Bu dört ülkenin gelecekte kaydedeceği ekonomik performansı anlayabilmek için öncelikle havayolu taşımacılığını da etkileyecek bazı göstergeler açısından mevcut ekonomik durumlarına bakmakta fayda görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4.1. MINT Ülkelerinde Genel Ekonomik Durum

Havayolu taşımacılığı sektöründe yatırım kararlarını etkileyen en önemli belirleyici faktör potansiyel taleptir. Havayolu talebi ise bir ülkedeki kişisel gelir dağılımı, ekonomik iklim, döviz kuru, bilet fiyatları gibi ekonomik faktörlere bağlı olduğu gibi, nüfusun büyüklüğü ve dağılımı gibi demografik faktörler ile sosyal haklar ve yaşam tarzı gibi faktörlere de bağlıdır (Seçilmiş ve Koç, 2016: 413, 414). Ayrıca 1970 Petrol Krizi, Körfez Savaşı, 1997 Asya Finans Krizi, 9/11 Saldırısı, Sars virüsü gibi dış şoklar da havayolu talebini etkileyen önemli faktörler arasında bulunmaktadır (Holloway, 2008: 102). Bu bölümde havayolu sektörünü etkileyen ekonomik göstergelerden GSMH, kişi başına düşen milli gelir, gelen turist sayısı, ihracat ve ithalat ile demografik faktörlerden nüfus büyüklüğüne yer verilerek MINT ülkeleri arasında bir kıyaslama yapılacaktır.

Tablo 1’de ülkelerin GSMH bakımından dünya sıralamasındaki yerleri hem 2015 yılı için hem de 2050 yılındaki tahmini değerleri olarak verilmiştir. Meksika, Endonezya ve Türkiye 2015 yılı rakamlarına göre dünyanın ilk yirmi ekonomisine girmiş durumdadır. Nijerya ise, 486,79 milyon \$ ile 23. sıradadır. 2050 tahminlerine göre Meksika ve Endonezya’nın ilk 10, Nijerya ve Türkiye’nin ise ilk 15 seviyesine yükseleceği beklenmektedir.

Tablo 1: GSMH Bakımından MINT Ülkeleri

Ülkeler	Dünya Sıralamasındaki Yeri		Milyon \$
	2015	2050’de beklenen	
Meksika	15.	8.	1.143.793,00
Endonezya	16.	9.	861,93
Nijerya	23.	13.	486,79
Türkiye	18.	14.	717,88

Kaynak: World Bank, 2017:1; BBC, 2014: 2

Kişi başına düşen milli gelir bir ülke ekonomisinde en önemli ekonomik göstergelerden birisidir. Şekil 3’den görüleceği üzere MINT ülkeleri arasında kişi başına düşen milli gelir açısından ikili bir grup olduğu söylenebilir. İlk ve daha yüksek değere sahip olan grup Türkiye ve Meksika, ikinci grup ise daha düşük değere sahip olan Endonezya ve Nijerya’dan oluşmaktadır. 2015 yılı verilerine göre kişi başına düşen milli gelir Türkiye’de 11.523, Meksika’da 9.511, Endonezya’da 3.834, Nijerya’da ise 2.548 \$ olup, Türkiye 2005 yılından bu yana en yüksek değere sahip olan ülke konumundadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

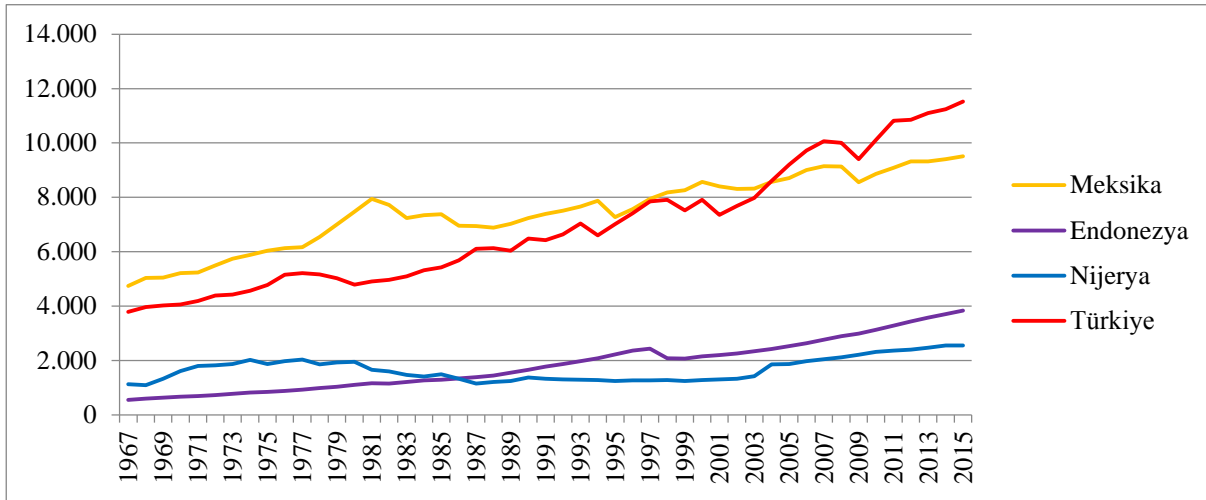
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

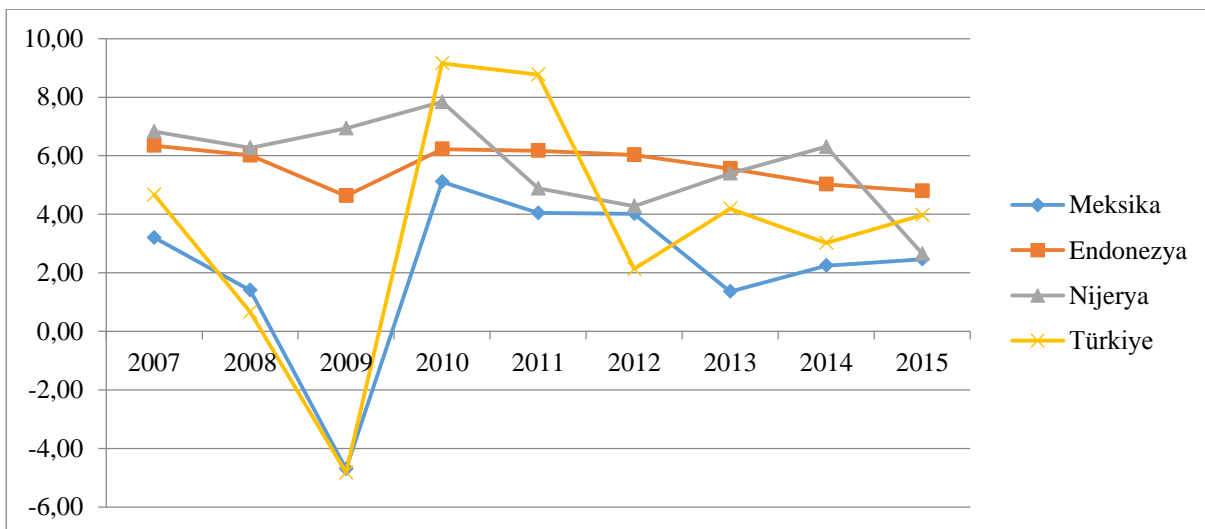
Şekil 3: MINT Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2010 sabit fiyatları ile, \$)

Kaynak: www.worldbank.org

Jim O'Neill MINT ülkelerinin 2008 küresel krizinden en az etki ile kurtulmalarını, söz konusu ülkelerin bir grup dahilinde bir araya getirilmesinin önemli nedenlerinden biri olarak görmektedir. Şekil 4'den görüleceği üzere ekonomik büyüme yönünden bakıldığında Endonezya ve Nijerya ikilisinin neredeyse hiç krizden etkilenmediğini, Meksika ve Türkiye'nin ise hızlı bir şekilde toparlandığını görmekteyiz. Büyüme hızlarına bakıldığında en iyi ve en istikrarlı olan ülkenin Endonezya olduğunu söyleyebiliriz. 2015 yılı rakamlarına göre Endonezya yaklaşık %5, Türkiye yaklaşık %4, Meksika ve Nijerya ise yaklaşık %3 oranında bir büyüme hızına sahiptir.

Şekil 4: MINT Ülkelerinde 2007-2015 Yılları GSMH Yıllık Büyüme Oranları (%)

Kaynak: www.worldbank.org

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

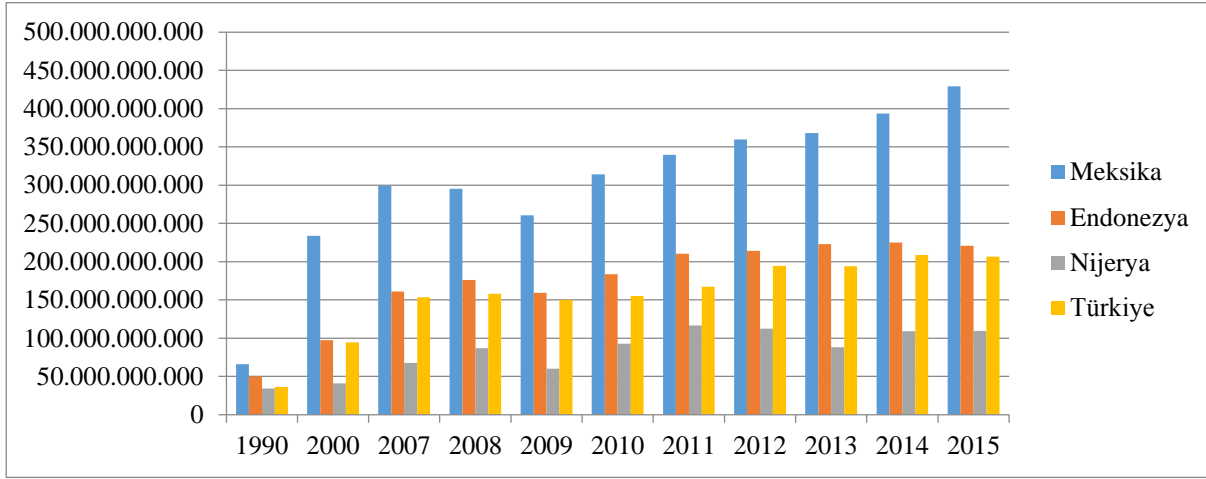
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

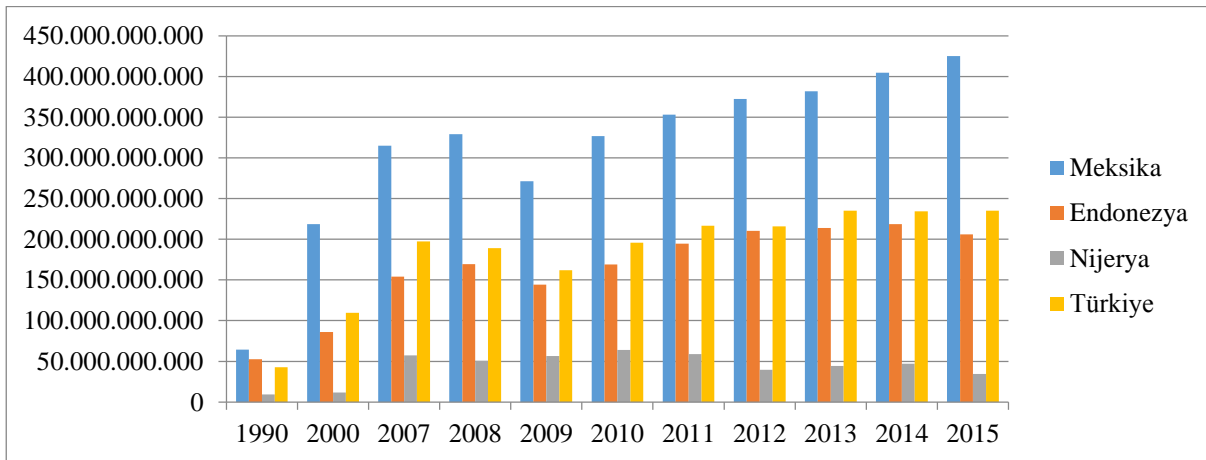
Ülkelerin birbirleri ile olan ticari bağları hava yolu taşımacılığı ile yakından ilgilidir. MINT ülkelerinin ihracat ve ithalat değerlerine Şekil 5 ve 6'da yer verilmiştir. İhracat ve ithalat hacmi olarak baktığımızda 2000'li yıllardan bu yana Meksika'nın diğer ülkelerden açık bir farkla önde olduğunu görmekteyiz. Endonezya ve Türkiye hemen hemen birbirine yakın değerlerde seyrederken Nijerya'nın 25 yıl içerisinde diğer ülkeler kadar artış hacmi yakalayamadığını görmekteyiz. 2010-2015 yılları arasında ihracat rakamları açısından Meksika'nın %37, Türkiye'nin %33, Endonezya'nın %20 ve Nijerya'nın %18 büyüdüğünü; ithalat açısından ise Meksika'da %30, Endonezya'da %22, Türkiye'de %20 artış yaşanırken Nijerya'da %46'lık bir düşüş olduğunu görmekteyiz.

Şekil 5: MINT Ülkeleri İhracat Değerleri (2010 sabit fiyatı ile, \$)

Kaynak: www.worldbank.org

Şekil 6: MINT Ülkeleri İthalat Değerleri (2010 sabit fiyatı ile, \$)

Kaynak: www.worldbank.org

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

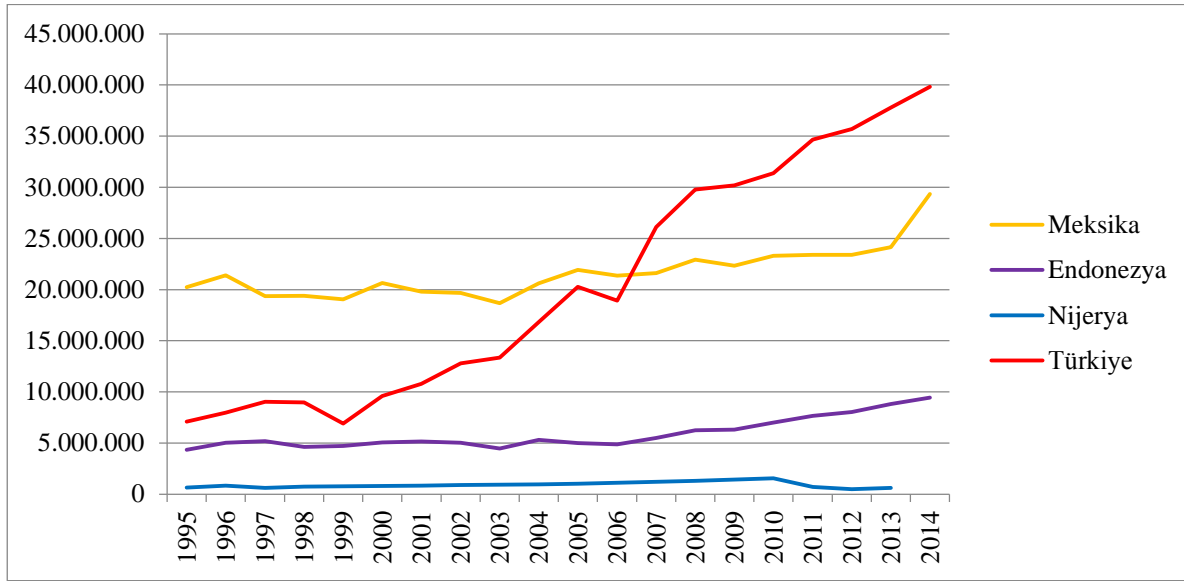
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turizm sektörü de ticaret sektörü gibi havayolu taşımacılığı ile karşılıklı etkileşim içerisinde olan bir sektördür. Şekil 7'den görüleceği üzere 2014 yılı verilerine göre gelen turist sayısı açısından Türkiye 39.811.000 kişi ile ilk sırada yer almakta, onu 29.346.000 ile Meksika 9.435.000 ile Endonezya takip etmektedir. Nijerya ise diğer ülkeler gibi turist çeken bir ülke konumunda değildir. 2013 yılı verilerine göre gelen turist sayısı Nijerya'da 600.000'dir.

Şekil 7: MINT Ülkelerine Gelen Turist Sayısı

Kaynak: www.knoema.com

Jim O'Neill MINT ülkelerinin genç nüfusa sahip olmalarının ekonomik performansları için çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (BBC, 2014:2). Şekil 8'e baktığımızda, 2016 yılı verilerine göre en kalabalık MINT ülkesinin 260.581.000 ile Endonezya, en düşük olanın ise 79.622.000 ile Türkiye olduğunu görmekteyiz. Dünya Bankası'nın 2050 yılı için yapmış olduğu nüfus tahminlerine göre Meksika'da nüfusunun %27, Endonezya'da %24, Nijerya'da %113, Türkiye'de ise % 20 artması beklenmektedir.

Şekil 8: MINT Ülkelerinde Nüfus (milyon, 2016)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

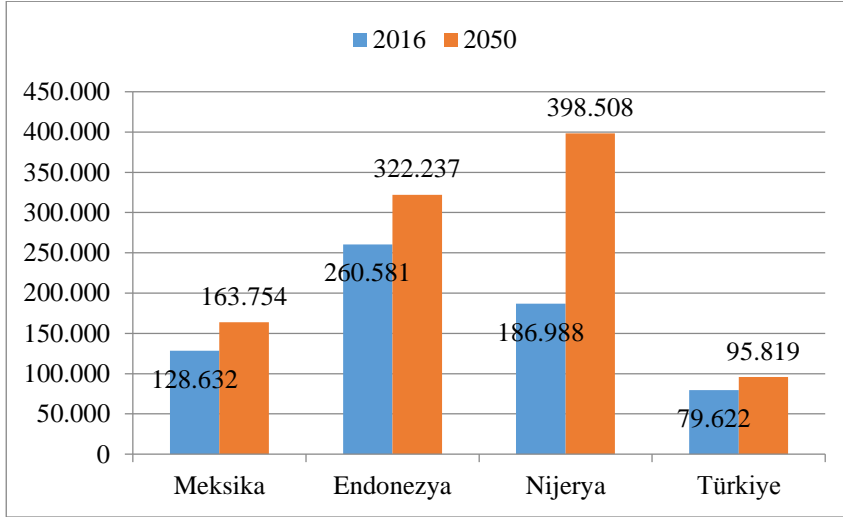
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

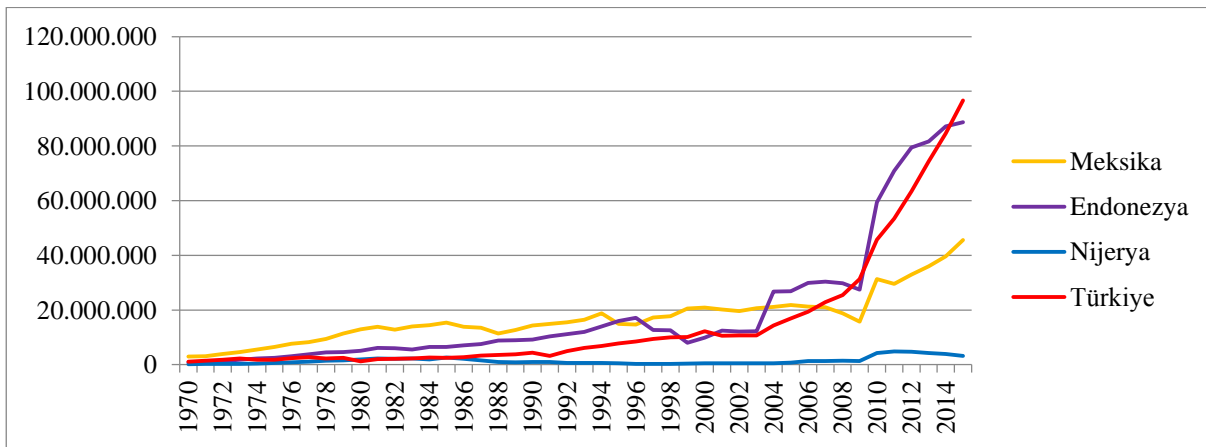

Kaynak: www.worldbank.org

4.2. MINT Ülkelerinde Havayolu Taşımacılığı

Havayolu sektörü gelişen ticari ve sosyal ağlar, değişen siyasi, ekonomik ve kurumsal bağlar ve teknolojiye sağlanan ilerlemeler neticesinde hızlı ve sürekli değişen bir sektördür. Kişiler, mallar ve sermayenin mobilitesini kolaylaştıran havayolu sektörü yolcu ve kargo taşımacılığı olmak üzere iki nihai ürüne sahiptir. Havayolu sektörünün ölçümünde bu iki nihai ürün bir gösterge olarak kullanılmaktadır (Bal vd., 2017: 356). Şekil 9 ve 10 havayolu sektörünün MINT ülkelerindeki gelişimini göstermek amacıyla oluşturulmuştur.

Şekil 9: MINT Ülkelerinde Havayolu İle Taşınan Yolcu Sayısı

Kaynak: www.worldbank.org

Havayolu ile taşınan yolcu sayılarına baktığımızda, 2003 yılına kadar Meksika'nın önde olduğunu görüyoruz. Bu yıldan itibaren Endonezya'nın kriz yıllarının hafif olumsuz etkisinin dışında atağa geçtiği, Türkiye'nin ise 2000'li yılların başından itibaren hızla artan bir trend yakaladığı açıkça

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

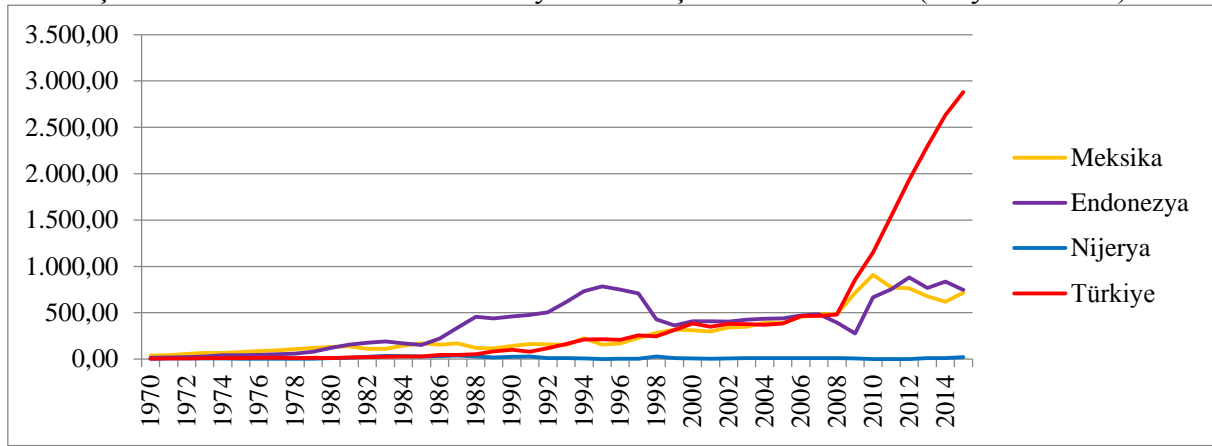
www.iksadkongre.org

KAZNU

görülmektedir. 2005-2015 yılları arasında yolcu sayılarına baktığımızda sırasıyla Türkiye'nin 6, Nijerya'nın 4 kat, Endonezya'nın 3, Meksika'nın ise 2 kat arttığını görmekteyiz.

2015 yılı itibari ile Türkiye taşınan yolcu sayısı bakımından 96.604.665 kişi ile en iyi ülke konumundayken, onu 88.685.767 kişi ile Endonezya ve 45.560.063 kişi Meksika takip etmektedir. Nijerya ise 3.223.460 kişi ile diğer MINT ülkeleri ile ortalama değerinden (76.950.158 kişi) 24 kat daha geridedir.

Şekil 10: MINT Ülkelerinde Havayolu İle Taşınan Yük Miktarı (milyon ton/km)

Kaynak: www.worldbank.org

Taşınan yük miktarı bakımından, 2000'li yıllarda Meksika, Endonezya ve Türkiye'nin hemen hemen eşit değerde seyrettiği görülmektedir. Kriz yıllarından sonra Türkiye'nin yolcu sayısındaki artışa benzer şekilde taşınan yük miktarı olarak da sürekli ve yüksek bir artış hızı yakaladığı grafikten açıkça görülebilmektedir. 2005-2015 yılları arasındaki gelişime taşınan yük miktarı açısından bakıldığında Türkiye'de yaklaşık 8, diğer ülkelerde ise 2 kat arttığını görmekteyiz. 2015 yılı rakamlarına göre Türkiye'nin 2.882,16 milyon ton/km yük ile Endonezya (747,47 milyon ton/km) ve Meksika'nın (713,99 milyon ton/km) yaklaşık 4 katı daha fazla yük taşıdığı söylenebilir. Nijerya'nın yolcu sayısında gösterdiği zayıf performansı yük taşımada da sürdürdüğü ve 2015 yılında 22,40 milyon ton/km yük taşıdığı görülmektedir. Meksika, Endonezya ve Türkiye ortalamasının 2015 yılında 1.447,87 olduğu düşünüldüğünde, Nijerya'dan yaklaşık 65 kat daha fazla yük taşıdıkları söylenebilir.

Şekil 11: MINT Ülkelerinde Havayolu Sektörünün GSMH'ya Etkisi (milyon \$)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

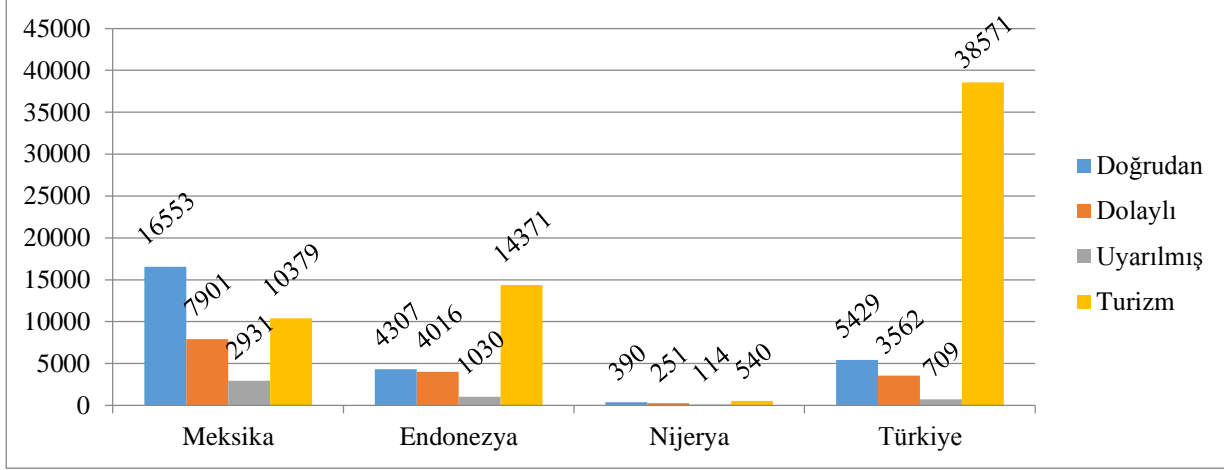
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

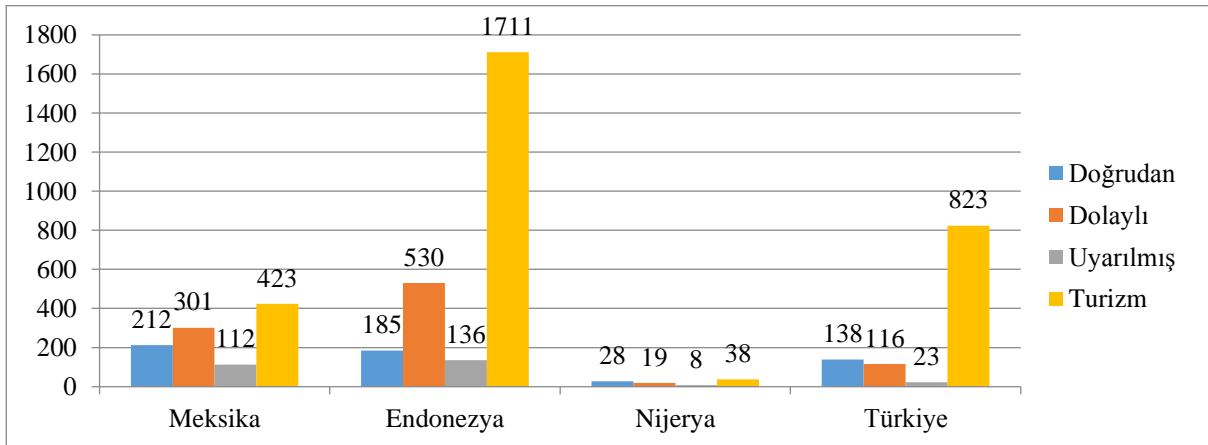
KAZNU

Kaynak: ATAG, 2016: 62-64

Havayolu sektörünün GSMH'ya katkısı tüm etkiler bazında düşünüldüğünde en fazla faydayı 48.271.000 \$ ile Türkiye'nin sağladığını ve Türkiye'yi 37.764.000 \$ ile Meksika, 23.724.000 \$ ile Endonezya'nın takip ettiğini görebiliriz (Şekil 11). Nijerya, 1.295.000 \$ ile son sırada yer almaktadır. Turizm kaynaklı katalitik etkinin sağladığı etkiye baktığımızda; Türkiye'de 38.571, Endonezya'da 14.371, Meksika'da 10.379, Nijerya'da ise 540 bin \$ olduğunu görmekteyiz. Meksika'da doğrudan etkinin sağladığı katkının katalitik etkiden fazla olması da dikkat çekicidir.

Şekil 12: Havayolu Sektörünün İstihdam Etkisi (000)

Kaynak: ATAG, 2016: 62-64

Havayolu sektörünün istihdama katkısını toplam etki bakımından değerlendirecek olursak; en yüksek katkıyı 2.562.000 kişi ile Endonezya sağlamaktadır. Bu ülkeyi 1.100.000 ile Türkiye 1.048.000 ile Meksika takip etmektedir. Nijerya havayolu sektöründe istihdam ettiği 93.000 kişi ile en geride olan ülke konumundadır (Şekil 12). Buradaki en dikkat çeken husus Endonezya'daki katalitik etkinin diğer ülkelere nazaran çok yüksek oluşudur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

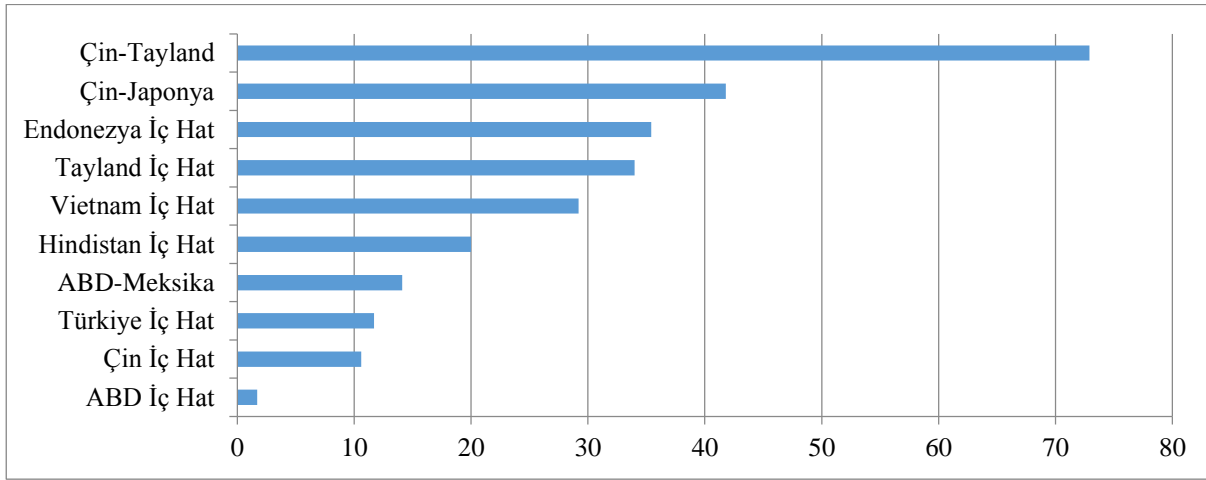
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Havayolu sektöründeki gelişimi göstermesi bakımından Şekil 13’de yer verilen ve dünya genelinde başlangıç-varış noktası sayısı olarak en fazla büyüyen on hattı gösteren grafiğe baktığımızda üç MINT ülkesinin burada yer aldığını görmekteyiz. Grafikten de görüleceği üzere Endonezya’nın iç hatları %35,4’lik büyüme ile 3. sırada, ABD-Meksika arası hatlar %14,1’lik büyüme ile 7. sırada ve Türkiye’nin iç hatları %11,7’lik büyüme ile 8. sırada yer almaktadır.

Şekil 13: Başlangıç-Varış Noktası Olarak En Fazla Büyüyen 10 Hat (2015,%)

Kaynak: IATA, 2016: 11

Havayolu ile ilgili verilere bakıldığında, Nijerya’nın niceliksel anlamda diğer üç ülkenin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durumun altında Nijerya’da niteliksel olarak da havayolu sektörünün gelişmemiş olması yatmaktadır. Tutarlı bir hava taşımacılığı politikasının bulunmaması, kötü yönetim, tesislerin bakımsızlığı, güvenlik zayıflığı, havaalanlarının kapanması, aralıklarla gerçekleşen kazalar... vb. gibi faktörler Nijerya’da havacılık sektörünün etkin işlemesine engel olmaktadır. Diğer yandan, operasyonel verimliliğin düşük olması ve güvenliğindeki itibar yoksunluğu problemleri de sektörün gelişmesine olanak vermemektedir (Ladan, 2012:233,234).

SONUÇ

MINT ülkelerinden Meksika GSMH ve dış ticaret hacmi açısından en iyi konumda olan, Türkiye kişi başına düşen milli gelir seviyesi ve gelen turist sayısı en yüksek olan, Endonezya

ise en istikrarlı ve en yüksek büyüme hızına sahip olan ülke konumundadır. Ekonomik büyüme hızı diğer ülkelere yakın seyretse de Nijerya, gerek GSMH açısından, gerek ihracat ve ithalat değerleri açısından, gerek gelen turist sayısı açısından en zayıf olan MINT ülkesidir. Söz konusu ekonomik göstergeler havayolu sektörünü hem besleyen hem de bu sektörden beslenen göstergeler olmaları hasebiyle havayolu sektörü açısından önem taşımaktadır.

Havayolu taşımacılığı göstergeleri olan taşınan yük ve yolcu sayısı açısından en iyi durumdaki ülke Türkiye’dir. Türkiye, Meksika ve Endonezya’nın ortalama değerleri alındığında Nijerya ile aralarında havayolu ile taşınan yolcu sayısı bakımından 24, yük sayısı bakımından 65 kat fark bulunmaktadır. Sektörün GSMH’ya sağladığı toplam katkıdan sırasıyla Türkiye 48.271.000 \$,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Meksika 37.764.000 \$, Endonezya 23.724.000 \$, Nijerya ise 1.295.000 \$ fayda sağlamaktadır. Sektörün istihdama sağladığı toplam katkı ise Endonezya’da 2.562.000, Meksika’da 1.048.000, Nijerya’da ise 93.000 kişidir. Nijerya’nın havayolu sektöründe yaşadığı problemler, bu ülkenin diğer ülkelerin gerisinde kalmasına sebep olmaktadır.

Havayolu sektörü, gerektirdiği yüksek yatırım miktarı, sağladığı istihdam hacmi, verimlilik artışına katkısı, tedarik zincirindeki etkinliği, pazar yapısına olan etkisi ve inovasyonu teşvik etmek yoluyla sürdürülebilir büyümeye katkı sağlayan bir sektördür. Gerek havayolu sektörünü besleyen genel ekonomik performans göstergeleri açısından, gerek havayolu taşımacılığı göstergeleri açısından değerlendirildiğinde Meksika, Endonezya ve Türkiye için havayolu sektörünün ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceği sonucuna varılabilir. Nijerya’nın ise grup içerisindeki diğer ülkelerle olan açığı kapatması için sektörde yapılacak ciddi yapısal dönüşümlere ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

ATAG, (2005), *The Economic & Social Benefits of Air Transport*, Switzerland.

ATAG, (2016), *Aviation Benefits Beyond Borders*, Switzerland.

Aytaç, B. A., Çelik, F., Türe, F., 2007, “Ülkemiz Ulaştırma Politikalarının Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Kalkınması Üzerindeki Etkileri” *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası VII. Ulaştırma Kongresi 19-21 Eylül 2007*, s.137-143, İstanbul.

Bakırcı, M., (2012), "Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Havayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı", *e-Marmara Coğrafya Dergisi*, no.25, ss.340-377.

Bal, H., Manga, M. ve Gümüş Akar, P., (2017), Havacılık Sektörü ve Ekonomik Büyüme, *ASOS Journal*, Yıl: 5, Sayı:45, ss. 353-366.

BBC, (2014), “The Mint countries: Next economic giants?”, Erişim: <http://www.bbc.com/news/magazine-25548060>.

Holloway, S., (2008), *Straight and Level Practical Airline Economics*, 3. Edition, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, England.

IATA, (2016), *Annual Review 2016*, Erişim: <https://www.iata.org/publications/Documents/iata-annual-review-2016.pdf>.

Ladan, S.I., (2012), “An Analysis of Air Transportation In Nigeria”, *JORIND*, 10(2), pp.230-237.

OECD, (2008), *The Environmental Impacts of Increased International Air Transport*, Erişim: <http://www.oecd.org/greengrowth/greening-transport/41508474.pdf>

Seçilmiş, N. ve Koç, A., (2016,) “Economic Factors Affecting Aviation Demand: Practice of EU Countries”, *APE*, 5(179), pp.412-420.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yılmaz, E., (2015), “Ekonomik Düzlemde Yeni Senaryo: BRIC Ülke Bloku Yerine Türkiye’li MINT”, Konya Ticaret Odası., Erişim: <http://www.kto.org.tr/d/file/ekonomik-duzlemde-yeni-senaryo---birc-bloku-yerine-turkiyeli-mint.pdf>

World Bank, (2017), *World Development Indicators*, Erişim: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

www.knoema.com

www.worldbank.org

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA OCAK AYI ANOMALİSİ ve E7 ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA IN STOCK MARKET COUNTRIES ON JANUARY ANOMALY and E7 AN EMPIRICAL APPLICATION

Doç. Dr. İlhan EGE

Mersin Üniversitesi, ilhanege2005@hotmail.com

Tuğba NUR TOPALOĞLU

İşletme ABD Doktora Programı, Mersin Üniversitesi, nurtugba.91@gmail.com

ÖZET

Etkin piyasa hipotezi varsayımına göre, yatırımcılar oluşturdukları portföyden normalüstü getiri elde edemezler. Yapılan çalışmalarda teori ile uyuşmayan durumlara rastlanmıştır. Bu durumlar anomali olarak ifade edilmektedir. Anomaliler dönemsel ve dönemsel olmayan şekilde sınıflandırılabilir. Dönemsel anomaliler hisse senedi getirilerinin, ay, gün, gibi zaman dilimlerinde mevcut olandan farklı bir davranış sergilemesi olarak tanımlanabilir. Bu çalışma da bir dönemsel anomali türü olan aylara ilişkin bir anomalilerden Ocak ayı anomalisi incelenmiştir. Ocak ayı anomalisi, Ocak ayı hisse senedi getirilerinin diğer aylara göre daha fazla getiri sağlaması durumudur. Çalışma da Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye'den oluşan E7 ülkelerinin yani en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerin borsa endeksleri kullanılarak 2005-2015 döneminde Ocak ayı anomalisinin gözlemlenip gözlemlenmediğine bakılmıştır. Çalışmada Güç Oranı Yöntemi kullanılmış olup, çalışmanın sonucunda ilgili dönemde Çin, Hindistan, Meksika ve Türkiye'de Ocak ayı anomalisine rastlanılırken, Brezilya, Rusya, Endonezya'da Ocak ayı anomalisine rastlanmamıştır.

Anahtar kelimeler: Etkin Piyasa Hipotezi, Anomali, Ocak Ayı Anomalisi

ABSTRACT

According to the hypothesis of an efficient market hypothesis, investors can not obtain abnormal returns on their portfolio. There are inconsistencies with the theory in studies. These conditions are expressed as anomalies. Anomalies can be classified as periodic and non-periodic. Periodic anomalies can be defined as exhibiting behaviors that are different from existing stocks during the month, day and time period. This study also investigated January anomaly from anomalies related to the period, which is a period anomaly type.

The January anomaly is that January stock returns are more profitable than the other months. The study also examined whether the January anomaly was observed in 2005-2015 using the stock indexes of the fastest growing emerging economies, namely China, India, Brazil, Mexico, Russia, Indonesia and Turkey. The Power Ratio Method was used in the study and the January anomaly was found in China, India, Mexico and Turkey in the related period, but no January anomalies were found in Brazil, Russia and Indonesia.

Key words: Efficient Market Hypothesis, Anomaly, January Anomaly.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. GİRİŞ

Etkin piyasa hipotezi piyasaya ulaşan tüm bilgilerin hisse senedi fiyatına yansımını ifade etmektedir. Etkin piyasada menkul kıymet fiyatları tüm bilgileri yansıtmaktadır. Etkin piyasa hipotezinin geçerliliği bazı varsayımlara bağlıdır. Temel varsayım ise bilgiye ulaşmada vergi ve işlem maliyetlerinin sıfır olmasıdır. Etkin piyasa hipotezi varsayımına göre piyasada oluşan bilgi hisse senedi fiyatlarına yansıdığı için yatırımcılar oluşturdukları portföyden normalin üzerinde getiri elde edemezler. Ancak yapılan çalışmalarda yatırımcıların bazı durumlarda normalin üzerinde getiri elde ettiklerine rastlanmıştır ve bu durum anomali olarak adlandırılmıştır.

Anomali teori ile uyumsuz gözlem ve gerçeklik olarak ifade edilmektedir (Thaler, 1987:197). Bu bağlamda piyasada gözlemlenen anomalileri dönemsel(zamana bağlı) ve dönemsel olmayan (kesitsel) anomaliler şeklinde sınıflandırabiliriz; (Erdoğan ve Elmas, 2010:2; Yiğiter ve Iğın, 2015:173).

1. Dönemsel Anomaliler
  - a. Günlere İlişkin Anomaliler
  - b. Aylara İlişkin Anomaliler
  - c. Tatillere İlişkin Anomaliler
  - d. Diğer Dönemlere İlişkin Anomaliler
2. Dönemsel Olmayan Anomaliler
  - a. Firma Büyüklüğü Etkisi
  - b. Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı Etkisi
  - c. Fiyat / Kazanç Oranı Etkisi
  - d. Fiyat / Satış Oranı Etkisi
  - e. Fiyat/ Nakit Akım Oranı Etkisi
  - f. Temettü Verimi Etkisi

Dönemsel anomaliler, hisse senedi getirilerinin, gün, hafta, ay gibi zaman dilimlerinde normalden farklı bir davranış sergilemesi olarak tanımlanabilir. Dönemsel olmayan anomaliler ise sektör ortalamasının altında veya üzerinde finansal oranlara sahip firmaların belirli bir dönem için normalin dışında getiri sağlamasıdır (Barak ve Demireli, 2008:225). Aylara ilişkin bir anomali olan Ocak ayı anomalisi ocak ayı hisse senedi getirilerinin diğer aylara göre daha fazla getiri sağlaması durumudur. Genellikle yatırımcılar Aralık ayında vergiden kaçmak için ellerinde bulunan hisse senetlerini satmaları ve Ocak ayında tekrar hisse senedi almalarından kaynaklanmaktadır (Aytekin ve Sakarya 2014:138).

Bu çalışmada Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye'den oluşan E7 ülkelerinin yani en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerin borsa endeksleri kullanılarak dönemsel anomalilerden biri olan Ocak ayı anomalisinin gözlemlenip gözlemlenmediğine bakılmıştır. Çalışma da 2005-2015 dönemi üzerine Güç Oranı Yöntemi kullanılarak analiz yapılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. LİTERATÜR TARAMASI

İlk olarak Watchel (1942) tarafından, 1927-1942 aralığına ilişkin olarak Ocak Ayı Etkisi tespit edilmiştir. Ardından Rozeff ve Kinney (1976), NYSE Endeksi'nde 1904-1974 dönemi için Ocak Ayı Anomalisini araştırmışlardır. Araştırmalarının sonucunda Ocak ayı getirilerinin diğer aylara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Wahlroos ve Berglund (1983), çalışmalarında Helsinki Borsası'nda 1970-1981 döneminde Ocak ayı anomalisinin gözlenip gözlenmediğine bakmışlar ve Ocak ayı anomalisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumun sebebinin ise vergi kaynaklı yıl sonu satış baskısı nedeniyle oluştuğunu belirtmişlerdir.

Gültekin ve Gültekin (1983), çalışmalarında 1959-1979 döneminde 17 ülkenin hisse senedi endekslerini kullanarak Ocak ayı anomalisini araştırmışlardır. Almanya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada ve Norveç için Ocak Ayı anomalisinin varlığını tespit etmişlerdir.

Agrawal ve Tandon (1994), çalışmalarında ABD dışındaki 18 ülkenin hisse senedi endekslerini kullanarak haftanın Günleri Etkisi, Ekim Ayı Etkisi, Yılın Ayı Etkisi ve Uğursuz Cuma Etkisini araştırmışlardır. Parametrik olmayan Kruskal Wallis testini uygulayarak yaptıkları analiz sonucunda; çalışmaya konu 14 ülkenin hisse senedi piyasasında Ocak Ayı Etkisinin bulunduğu, 4 ülkenin hisse senedi piyasasında ise bulunmadığı belirlenmiştir.

Gu (2003), Russell, Dow ve S&P 500 endeks verilerinde Ocak ayı anomalisini araştırmıştır. Çalışmasında geliştirmiş olduğu Güç Oranı Yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda genel olarak Ocak ayı anomalisinin görüldüğü sonucuna ulaşmıştır.

Hsu (2005), Ocak ayı anomalisini incelemek için Tayvan, Hong Kong, Çin hisse senedi endeksleri ile Amerika, Japonya, Brezilya ve İngiltere hisse senedi endekslerini kullanarak karşılaştırmalı bir uygulama yapmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Tayvan, Hong Kong endekslerinde Ocak ayı anomalisine rastlanmış ancak diğer ülkelerin endekslerinde rastlanmamıştır.

Erdoğan ve Elmas (2010), İMKB'de İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya ve Erzurum'daki bireysel hisse senedi yatırımcısına anket uygulaması yapmışlar ve bu yatırımcıların %60,7'sinin ocak ayı anomalisinin varlığına inandıklarını tespit etmişlerdir.

Al-Rjoub ve Alwaked (2010), yaptıkları çalışmada 1900-2009 yıllarını kapsayan dönemde belirledikleri 16 finansal kriz yılında DJIA, S&P 500 ve NASDAQ endekslerinde Ocak ayı anomalisinin görülüp görülmediğini araştırmışlardır. En küçük kareler yöntemini kullanarak analiz yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda belirlenen dönemlerde ocak ayı etkisinin görülmediğini tespit etmişlerdir.

Küçüksille (2012), çalışmasında İMKB 100, XUGIDA, XUMALI, XUHold ve XUSIN endekslerinde Ocak ayı etkisi görülüp görülmediği araştırmıştır. Ocak ayı anomalisinin varlığını ölçerken güç oranı yöntemini kullanmıştır. çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre, İMKB 100 ve XUSIN endekslerinde Ocak ayı etkisi görülürken, XGIDA, XHold ve XUMAL endekslerinde Ocak ayı etkisine rastlanmamıştır.

Abdioğlu ve Değirmenci (2013), 2003-2012 döneminde İMKB-100 endeksinde gözlenen mevsimsel anomalileri kriz dönemlerinde incelemişlerdir. Çalışmalarında gün içi, haftanın günü,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ocak ayı, ay içi, ay dönümü, yıl dönümü ve tatil etkileri test edilmiş ve en küçük kareler yöntemini kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda İMKB’de gözlemlenen anomalilerin gün içi ve haftanın günü anomalileri olduğu tespit edilmiştir.

Yiğiter ve Ilgın (2015), yaptıkları çalışmada 2008-2014 dönemi için BİST-100 endeksinde Ocak Ayı anomalisinin gözlemlenip gözlemlenmediğini araştırmışlardır. Çalışmalarında güç oranı yöntemi kullanılarak anomali test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, araştırma yapılan dönemin 5 yılında Ocak Ayı anomalisine rastlanırken 2008 ve 2014 yıllarında Ocak Ayı anomalisine rastlanmamıştır.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ ve BULGULARI

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmada Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye’den oluşan E7 ülkelerinin sırasıyla China A50, Nifty 50, Bovespa, IPC, MICEX, IDX Composite ve BIST 100 endekslerinde Ocak ayı anomalisinin varlığı araştırılmıştır. China A50 emdexsi Aralık 2004 yılında açıldığı için çalışmada 2005-2015 dönemi verileri kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak getiriyi hesaplamak için;

$G = \ln(P_t - P_{t-1})$ formülü kullanılmıştır.

Formülde;

G = Getiri Oranı, P_t = t dönemindeki kapanış fiyatı, P_{t-1} = t-1 dönemindeki kapanış fiyatıdır.

Belirlenen endekslerde ve dönemlerde Ocak ayı anomalisi incelenirken karşılaşılabilecek sorunlardan bir tanesi de Ocak ayı ile yılın diğer aylarının getirilerinin zıt işaretli olmasıdır. Başka bir ifadeyle Ocak ayı getirisi negatifken, diğer ayların getirilerinin pozitif olması durumudur. Bu sorunun giderilebilmesi için Anthony Yanxiang Gu (2003) tarafından geliştirilen Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen endeksler üzerinde Ocak ayı anomali tespiti için daha önce Küçüksille (2012), Ege vd.(2012), Aytekin ve Sakarya (2014), Yiğiter ve Ilgın (2015) tarafından da kullanılan Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır. (Küçüksille, 2012:132; Ege vd., 2012:180; Aytekin ve Sakarya, 2014:143; Yiğiter ve Ilgın, 2015:178).

$R_j = (1 + \text{Ocak ayı getirisi})^{12}$

$R_y = (1 + \text{yılın getirisi})$

R_j / R_y ile güç oranı hesaplanmaktadır. Bu oran 1’e eşit ise Ocak ayı ve diğer ayların getiri ortalamaları birbirine eşittir. R_j / R_y oranı 1’den büyük ise Ocak ayı getiri ortalaması diğer ayların getiri ortalamasından daha yüksek, 1’den küçük ise Ocak ayı getirisi diğer ayların ortalama getirisinden daha düşüktür. $R_j / R_y > 1$ durumu incelenen dönem sayısının yarısından fazlasında gerçekleşmiş ise bakılan ay anomalisi vardır sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

China A50, Nifty 50, Bovespa, IPC, MICEX, IDX Composite ve BIST 100 endeksleri kapanış fiyatları kullanılarak $G = \ln(P_t - P_{t-1})$ formülü yardımıyla 2005-2015 döneminde endekslerin getirileri hesaplanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. China A50 Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	0.081	-0.024	-0.097	-0.167	0.052	0.054	0.154	0.106	0.051	-0.074	-0.010	-0.054
2014	0.060	0.015	-0.003	-0.018	0.001	0.002	-0.092	0.030	-0.013	-0.025	-0.133	-0.306
2013	-0.073	0.020	0.095	0.013	-0.042	0.170	0.025	-0.051	-0.035	0.003	-0.020	0.055
2012	-0.063	-0.044	0.066	-0.064	0.018	0.043	0.042	0.061	-0.033	0.018	0.027	-0.180
2011	0.002	-0.026	-0.015	-0.014	0.055	0.000	0.042	0.038	0.088	-0.063	0.074	0.027
2010	0.133	-0.015	-0.031	0.099	0.109	0.055	-0.089	0.020	0.009	-0.129	0.096	0.011
2009	-0.098	-0.032	-0.139	-0.036	-0.048	-0.178	-0.163	0.308	-0.073	-0.075	-0.045	-0.031
2008	0.194	0.014	0.193	-0.088	0.128	0.244	0.024	0.100	0.104	0.301	-0.085	0.011
2007	-0.111	-0.005	-0.084	-0.162	-0.074	0.005	-0.174	-0.189	-0.044	-0.085	0.194	-0.069
2006	-0.068	-0.052	0.006	-0.090	-0.098	-0.014	0.083	-0.040	-0.071	-0.074	-0.201	-0.239
2005	0.021	-0.074	0.075	-0.012	0.114	-0.032	-0.049	0.012	0.028	0.046	-0.003	-0.059

Çin A50 endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Şubat ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Temmuz ayında, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Kasım ayında, en düşük getiri Temmuz ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Mayıs, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ağustos, en düşük getiri Haziran ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Eylül ve Ekim, 2012 yılında Mart ve Aralık, 2013 yılında Haziran ve Ocak, 2014 yılında Ocak ve Aralık, 2015 yılında Temmuz ve Nisan ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriye veren aylar olmuştur.

Tablo 2. Nifty 50 Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.062	-0.010	0.047	0.037	-0.030	0.008	-0.019	0.068	0.003	-0.015	0.016	-0.001
2014	0.035	-0.030	-0.066	0.001	-0.077	-0.051	-0.014	-0.030	-0.001	-0.044	-0.031	0.036
2013	-0.022	0.058	0.002	-0.043	-0.009	0.024	0.017	0.048	-0.047	-0.094	0.020	-0.020
2012	-0.117	-0.035	0.017	0.009	0.064	-0.070	0.009	-0.006	-0.081	0.015	-0.045	-0.004
2011	0.108	0.032	-0.090	0.015	0.033	-0.016	0.030	0.092	0.012	-0.075	0.097	0.044
2010	0.063	-0.008	-0.064	-0.005	0.037	-0.044	-0.010	-0.006	-0.110	0.002	0.026	-0.045
2009	0.029	0.039	-0.089	-0.140	-0.247	0.036	-0.077	-0.006	-0.087	0.076	-0.066	-0.033
2008	0.178	-0.017	0.098	-0.087	0.059	0.187	-0.070	-0.006	0.106	0.307	0.046	-0.071
2007	-0.029	0.086	-0.020	-0.067	-0.050	-0.005	-0.048	0.014	-0.118	-0.161	0.024	-0.063

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2006	-0.056	-0.024	-0.101	-0.045	0.147	-0.018	-0.005	-0.083	-0.050	-0.042	-0.055	-0.003
2005	0.011	-0.022	0.033	0.068	-0.093	-0.062	-0.040	-0.031	-0.087	0.093	-0.112	-0.067

Hindistan Nifty 50 endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Ekim ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Mart ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Şubat ayında, en düşük getiri Ekim ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Ocak ve Mart, 2012 yılında Mayıs ve Ocak, 2013 yılında Şubat ve Ekim, 2014 yılında Aralık ve Mayıs, 2015 yılında Ağustos ve Ocak ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 3. Bovespa Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.064	0.095	-0.008	0.095	-0.064	0.006	-0.043	-0.087	-0.034	0.018	-0.016	-0.040
2014	-0.078	-0.011	0.068	0.024	-0.008	0.037	0.049	0.093	-0.124	0.009	0.002	-0.090
2013	-0.020	-0.040	-0.019	-0.008	-0.044	-0.120	0.016	0.036	0.045	0.036	-0.033	-0.019
2012	0.106	0.043	-0.020	-0.043	-0.126	-0.002	0.032	0.017	0.036	-0.036	0.007	0.059
2011	-0.040	0.012	0.018	-0.036	-0.023	-0.035	-0.059	-0.040	-0.077	0.109	-0.025	-0.002
2010	-0.048	0.017	0.057	-0.041	-0.069	-0.034	0.103	-0.036	0.064	0.018	-0.043	0.023
2009	0.046	-0.029	0.069	0.145	0.118	-0.033	0.062	0.031	0.085	0.000	0.086	0.023
2008	-0.071	0.065	-0.041	0.107	0.067	-0.110	-0.089	-0.066	-0.117	-0.285	-0.018	0.026
2007	0.004	-0.017	0.043	0.067	0.065	0.040	-0.004	0.008	0.101	0.077	-0.036	0.014
2006	0.137	0.006	-0.017	0.062	-0.100	0.003	0.012	-0.023	0.006	0.074	0.066	0.059
2005	-0.073	0.145	-0.056	-0.069	0.015	-0.006	0.039	0.074	0.119	-0.045	0.056	0.047

Brezilya Bovespa endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Şubat ayında, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Ocak ayında, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Eylül ayında, en düşük getiri Kasım ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Nisan, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Nisan, en düşük getiri Haziran ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Temmuz, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Ekim ve Eylül, 2012 yılında Ocak ve Mayıs, 2013 yılında Eylül ve Haziran, 2014 yılında Ağustos ve Eylül, 2015 yılında Şubat ve Ağustos ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 4. IPC Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	0.052	-0.076	0.011	-0.019	-0.003	-0.008	0.007	0.023	0.025	-0.044	0.026	0.010

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2014	0.044	0.053	-0.042	-0.006	-0.016	-0.033	-0.025	-0.040	0.014	-0.001	0.019	0.024
2013	-0.035	0.026	0.001	0.042	0.016	0.023	-0.005	0.034	-0.018	-0.021	-0.035	-0.005
2012	-0.009	-0.010	-0.044	0.002	0.041	-0.060	-0.012	0.032	-0.036	-0.018	-0.005	-0.044
2011	0.042	-0.001	-0.011	0.013	0.031	-0.020	0.015	0.008	0.064	-0.076	-0.018	-0.007
2010	0.055	-0.040	-0.050	0.018	0.020	0.028	-0.036	0.020	-0.051	-0.065	-0.035	-0.046
2009	0.134	0.097	-0.100	-0.110	-0.105	-0.002	-0.104	-0.039	-0.038	0.020	-0.078	-0.037
2008	0.025	-0.004	-0.067	0.021	-0.054	0.084	0.067	0.045	0.055	0.197	-0.004	-0.086
2007	-0.041	0.034	-0.076	-0.009	-0.080	0.008	0.016	0.010	0.002	-0.038	0.055	0.008
2006	-0.060	0.011	-0.030	-0.069	0.100	-0.025	-0.048	-0.046	-0.041	-0.049	-0.080	-0.058
2005	-0.014	-0.052	0.084	0.028	-0.051	-0.039	-0.066	0.012	-0.124	0.023	-0.066	-0.056

Meksika IPC endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Mart ayında, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Kasım ayında, en düşük getiri Mayıs ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Eylül ve Ekim, 2012 yılında Mayıs ve Haziran, 2013 yılında Ocak ve Nisan, 2014 yılında Şubat ve Mart, 2015 yılında Ocak ve Şubat ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 5. MICEX Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.165	-0.065	0.078	-0.038	0.048	-0.028	-0.009	-0.038	0.053	-0.041	-0.034	0.005
2014	0.034	0.007	0.054	0.047	-0.092	-0.031	0.068	-0.015	-0.007	-0.053	-0.030	0.094
2013	-0.048	0.040	0.032	0.037	0.026	0.015	-0.034	0.008	-0.069	-0.032	0.021	-0.017
2012	-0.077	-0.054	0.052	0.029	0.120	-0.060	-0.014	-0.011	-0.025	0.023	0.014	-0.048
2011	-0.021	-0.031	-0.020	0.040	0.044	0.000	-0.023	0.098	0.123	-0.092	-0.001	0.067
2010	-0.035	0.063	-0.085	0.010	0.075	0.018	-0.065	0.020	-0.051	-0.056	-0.027	-0.075
2009	-0.009	-0.064	-0.149	-0.175	-0.199	0.145	-0.081	-0.036	-0.092	-0.033	-0.038	-0.064
2008	0.182	-0.053	0.019	-0.024	-0.144	0.093	0.159	0.103	0.272	0.339	0.180	-0.013
2007	0.022	0.001	-0.026	0.000	0.078	-0.059	-0.040	0.034	-0.048	-0.063	0.013	-0.020
2006	-0.147	-0.120	0.017	-0.135	0.149	-0.038	-0.036	-0.048	0.058	-0.043	-0.083	-0.088
2005	-0.042	-0.099	0.061	0.007	-0.017	-0.058	-0.091	-0.113	-0.129	0.058	-0.114	-0.068

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Rusya MICEX endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Mart ayında, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Ekim ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Haziran, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Eylül, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Eylül ve Ekim, 2012 yılında Mayıs ve Ocak, 2013 yılında Şubat ve Eylül, 2014 yılında Aralık ve Mayıs, 2015 yılında Mart ve Ocak ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 6. IDX Composite Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.012	-0.030	-0.012	0.082	-0.025	0.060	0.022	0.063	0.065	-0.053	0.002	-0.032
2014	-0.033	-0.045	-0.032	-0.015	-0.011	0.003	-0.042	-0.009	0.000	0.009	-0.012	-0.015
2013	-0.031	-0.074	-0.030	-0.019	-0.007	0.051	0.044	0.094	-0.028	-0.044	0.058	-0.004
2012	-0.031	-0.011	-0.034	-0.014	0.087	-0.032	-0.046	0.020	-0.049	-0.020	0.017	-0.009
2011	0.083	-0.018	-0.058	-0.038	-0.005	-0.013	-0.060	0.073	0.079	-0.066	0.020	-0.028
2010	-0.030	0.024	-0.086	-0.068	0.060	-0.041	-0.052	-0.004	-0.128	-0.038	0.029	-0.048
2009	0.017	0.036	-0.109	-0.183	-0.107	-0.056	-0.137	-0.008	-0.052	0.041	-0.020	-0.048
2008	0.044	-0.035	0.106	0.060	-0.059	0.040	0.019	0.062	0.167	0.377	0.012	-0.088
2007	0.027	0.009	-0.050	-0.088	-0.042	-0.026	-0.093	0.068	-0.072	-0.114	-0.017	-0.021
2006	-0.058	0.001	-0.072	-0.102	0.096	0.015	-0.031	-0.057	-0.070	-0.031	-0.083	-0.049
2005	-0.044	-0.027	-0.006	0.048	-0.055	-0.031	-0.052	0.119	-0.027	0.012	-0.028	-0.058

Endonezya IDX Composite endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Ağustos ayında, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Ağustos ayında, en düşük getiri Ekim ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Mayıs, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Ocak ve Ekim, 2012 yılında Mayıs ve Eylül, 2013 yılında Ağustos ve Şubat, 2014 yılında Ekim ve Şubat, 2015 yılında Nisan ve Ekim ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 7. BIST 100 Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.055	-0.040	0.038	-0.012	-0.009	-0.029	-0.061	-0.013	0.068	-0.054	-0.048	0.024
2014	0.011	0.109	0.058	0.071	-0.010	0.046	-0.023	-0.069	0.073	0.067	-0.005	0.037

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2013	0.007	0.080	0.002	-0.001	-0.120	-0.039	-0.100	0.115	0.041	-0.024	-0.111	-0.092
2012	0.060	0.028	-0.039	-0.085	0.127	0.027	0.047	-0.015	0.088	0.007	0.068	0.007
2011	-0.032	0.050	0.072	-0.094	0.004	-0.016	-0.144	0.101	-0.063	-0.028	-0.061	0.109
2010	-0.095	0.129	0.042	-0.081	0.008	0.088	0.002	0.092	0.044	-0.051	0.010	-0.042
2009	-0.076	0.070	0.206	0.101	0.054	0.143	0.088	0.029	-0.015	-0.040	0.153	0.034
2008	0.048	-0.138	0.108	-0.084	-0.130	0.185	-0.057	-0.100	-0.259	-0.079	0.044	-0.035
2007	0.006	0.052	0.030	0.046	0.000	0.115	-0.051	0.074	0.064	-0.061	0.024	-0.263
2006	0.053	-0.091	0.022	-0.140	-0.073	0.017	0.033	-0.010	0.094	-0.061	0.025	0.051
2005	0.038	-0.105	-0.080	0.067	0.066	0.094	0.043	0.076	-0.042	0.175	0.043	0.114

Türkiye BIST 100 endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Ekim ayında, en düşük getiri Şubat ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Eylül ayında, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Haziran ayında, en düşük getiri Aralık ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Haziran, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Mart, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Şubat, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Aralık ve Temmuz, 2012 yılında Mayıs ve Nisan, 2013 yılında Ağustos ve Mayıs, 2014 yılında Şubat ve Ağustos, 2015 yılında Eylül ve Temmuz ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 8. Endeks Getirileri Ortalaması

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	-0.001	0.009	-0.007	-0.004	-0.006	0.013	-0.012
2014	-0.049	-0.028	0.004	-0.005	0.004	-0.015	0.032
2013	0.021	-0.004	-0.014	0.005	0.003	0.004	-0.023
2012	-0.004	-0.012	-0.003	-0.014	0.002	-0.008	0.024
2011	0.019	0.016	-0.015	0.000	0.019	-0.010	-0.006
2010	0.012	-0.021	0.005	-0.022	-0.016	-0.032	0.022
2009	-0.046	-0.054	0.051	-0.045	-0.071	-0.058	0.075
2008	0.086	0.050	-0.042	0.023	0.085	0.060	-0.050
2007	-0.062	-0.037	0.033	-0.006	-0.012	-0.041	0.003
2006	-0.072	-0.025	0.013	-0.031	-0.034	-0.035	-0.012
2005	0.004	-0.029	0.029	-0.028	-0.051	-0.010	0.041

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ocak ayı haricindeki ayların ortalama getiri oranları alınarak hesaplanan yıllık endeks getiri değerleri incelendiğinde Çin A50 endeksinde en yüksek ortalama getiri 2008 yılında, en düşük ortalama getiri 2006 yılında gerçekleşmiştir. Hindistan'da en yüksek ortalama getiri 2008 yılında, en düşük ortalama getiri 2012 yılında gerçekleşmiştir. Brezilya ve Türkiye'de en yüksek ortalama getiri 2009 yılında, en düşük ortalama getiri 2008 yılında gerçekleşmiştir. Meksika, Rusya ve Endonezya'da ise en yüksek ortalama getiri 2008 yılında, en düşük ortalama getiri 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 2008 küresel krizinden daha fazla etkilenen ülkelerin 2009 yılında Ocak ayı haricindeki ayların ortalama getiri oranları alınarak hesaplanan yıllık endeks getiri değerlerinin en düşük değeri verdiği, 2008 yılında en yüksek değeri verdiği söylenebilir. 2008 küresel krizinden daha az etkilenen ülkelerde ise 2009 yılında en yüksek, 2008 yılında en düşük değeri verdiği söylenebilir.

Tablo 9. R_J Değerlerinin Hesaplanması

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	2.543	0.466	0.452	1.842	0.114	0.866	0.504
2014	2.012	1.504	0.377	1.680	1.486	0.666	1.143
2013	0.402	0.768	0.787	0.649	0.556	0.683	1.087
2012	0.460	0.224	3.334	0.894	0.384	0.687	2.018
2011	1.026	3.428	0.611	1.630	0.777	2.598	0.677
2010	4.474	2.089	0.557	1.908	0.649	0.696	0.302
2009	0.291	1.408	1.707	4.543	0.901	1.223	0.385
2008	8.424	7.144	0.412	1.353	7.448	1.679	1.746
2007	0.243	0.703	1.046	0.603	1.295	1.378	1.075
2006	0.430	0.498	4.687	0.475	0.148	0.487	1.858
2005	1.286	1.141	0.403	0.847	0.600	0.581	1.569

Çin A50 endeksinde, en yüksek güç oranı 2008 yılında 8.424, en düşük güç oranı ise 2007 yılında 0.243 olarak gözlemlenmektedir. Hindistan, Nifty 50 endeksinde, en yüksek güç oranı 2008 yılında 7.144, en düşük güç oranı ise 2012 yılında 0.224 olarak gözlemlenmiştir. Brezilya, Bovespa endeksinde en yüksek güç oranı 2006 yılında 4.687, en düşük güç oranı ise 2014 yılında 0.377 olarak gözlemlenmiştir. Meksika IPC endeksinde en yüksek güç oranı 2009 yılında 4.543, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.475 olarak gözlemlenmiştir. Rusya, MICEX endeksinde, en yüksek güç oranı 2008 yılında 7.448, en düşük güç oranı ise 2015 yılında 0.114 olarak gözlemlenmektedir. Endonezya IDX Composite endeksinde, en yüksek güç oranı 2011 yılında 2.598, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.487 olarak gözlemlenmektedir. Türkiye BIST 100 endeksinde ise en yüksek güç oranı 2012 yılında 2.018, en düşük güç oranı ise 2010 yılında 0.302 olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 10. R_Y Değerlerinin Hesaplanması

ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
-----	-----------	----------	---------	-------	-----------	---------

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2015	0.999	1.009	0.993	0.996	0.994	1.013	0.988
2014	0.951	0.972	1.004	0.995	1.004	0.985	1.032
2013	1.021	0.996	0.986	1.005	1.003	1.004	0.977
2012	0.996	0.988	0.997	0.986	1.002	0.992	1.024
2011	1.019	1.016	0.985	1.000	1.019	0.990	0.994
2010	1.012	0.979	1.005	0.978	0.984	0.968	1.022
2009	0.954	0.946	1.051	0.955	0.929	0.942	1.075
2008	1.086	1.050	0.958	1.023	1.085	1.060	0.950
2007	0.938	0.963	1.033	0.994	0.988	0.959	1.003
2006	0.928	0.975	1.013	0.969	0.966	0.965	0.988
2005	1.004	0.971	1.029	0.972	0.949	0.990	1.041

Çin A50 endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.086, en düşük R_y değeri ise 2006 yılında 0.928 olarak gözlemlenmektedir. Hindistan, Nifty 50 endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.050, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 1.051 olarak gözlemlenmiştir. Brezilya, Bovespa endeksinde en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.051, en düşük R_y değeri ise 2008 yılında 0.958 olarak gözlemlenmiştir. Meksika IPC endeksinde en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.023, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 0.955 olarak gözlemlenmiştir. Rusya, MICEX endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.085, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 0.929 olarak gözlemlenmektedir. Endonezya IDX Composite endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.060, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 0.942 olarak gözlemlenmektedir. Türkiye BIST 100 endeksinde ise en yüksek R_y değeri 2009 yılında 1.075, en düşük R_y değeri ise 2008 yılında 0.950 olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda 2008 küresel finans krizi döneminde R_y değerlerinin en yüksek veya en düşük değeri verdiği söylenebilir.

Tablo 11. Güç Oranları (R_j/R_y)

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	2.545	0.462	0.456	1.850	0.115	0.855	0.511
2014	2.117	1.548	0.375	1.689	1.480	0.677	1.107
2013	0.393	0.771	0.798	0.646	0.555	0.681	1.112
2012	0.462	0.227	3.344	0.907	0.383	0.692	1.971
2011	1.007	3.374	0.620	1.630	0.763	2.625	0.681
2010	4.420	2.133	0.554	1.950	0.659	0.719	0.296
2009	0.305	1.488	1.625	4.757	0.970	1.299	0.358
2008	7.758	6.802	0.430	1.322	6.866	1.584	1.837

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2007	0.259	0.730	1.013	0.607	1.311	1.437	1.072
2006	0.463	0.511	4.625	0.490	0.153	0.504	1.880
2005	1.280	1.176	0.392	0.871	0.632	0.587	1.507

R_J/R_Y şeklinde hesaplanan güç oranının 1'den küçük olması Ocak ayı getirisinin diğer ayların ortalama getirisinden daha düşük olduğu anlamına gelmektedir ve Ocak ayı anomalisinin görülmediği sonucunu verir. R_J/R_Y şeklinde hesaplanan güç oranının 1'den büyük olması durumu ise Ocak ayı getirisinin diğer ayların getirisinin ortalamasından büyük olduğu anlamına gelir ve ilgili dönemin yarısından fazlasında bu durum gözlemlenir ise Ocak ayı anomalisinin varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda Çin A50 endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2008 yılında 7.758, en düşük güç oranı ise 2007 yılında 0.259 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 6 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. 2015, 2014, 2011, 2010, 2008 ve 2005 yıllarında Çin A50 endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir.

Hindistan, Nifty 50 endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2008 yılında 6.802, en düşük güç oranı ise 2012 yılında 0.227 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 6 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2014, 2011, 2010, 2009, 2008 ve 2005 yıllarında Nifty 50 endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir. Brezilya, Bovespa endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2006 yılında 4.625, en düşük güç oranı ise 2014 yılında 0.375 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 4 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2012, 2009, 2007 ve 2006 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmıştır ancak güç oranları 2005-2015 döneminde dönem sayısının yarısından fazlasında 1'den büyük sonuç vermediği için Bovespa endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilememiştir.

Meksika IPC endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2009 yılında 4.757, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.490 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 6 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. 2015, 2014, 2011, 2010, 2009 ve 2008 yıllarında IPC endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir. Rusya MICEX endeksinde, ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2008 yılında 6.866, en düşük güç oranı ise 2015 yılında 0.115 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 3 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2014, 2008 ve 2007 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmıştır ancak güç oranları 2005-2015 döneminde dönem sayısının yarısından fazlasında 1'den büyük sonuç vermediği için MICEX endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilememiştir.

Endonezya IDX Composite endeksinde, ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2011 yılında 2.625, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.504 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 4 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2011, 2009, 2008 ve 2007 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmıştır ancak güç oranları 2005-2015 döneminde dönem sayısının yarısından fazlasında 1'den büyük sonuç vermediği için IDX Composite endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilememiştir. Türkiye BIST 100 endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2012 yılında 1.971, en düşük güç oranı ise 2010 yılında 0.296 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 7 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2014, 2013, 2012, 2008, 2007, 2006 ve 2005 yıllarında, BIST 100 endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç

Etkin piyasa hipotezine göre piyasada oluşan bilgi hisse senedi fiyatlarına yansıdığı için yatırımcılar oluşturdukları portföyden normalin üzerinde getiri elde edemezler. Ancak yapılan çalışmalarda yatırımcıların bazı durumlarda normalin üzerinde getiri elde ettiklerine rastlanmıştır. Bu durum literatürde anomali olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada E7 ülkelerinde yani en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerde (Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye) Ocak ayı anomalisinin varlığı araştırılmıştır. Çalışma da 2005-2015 döneminde Ocak Ayı anomalisinin tespiti için Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır.

Güç Oranı Yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda, Çin A50, Hindistan Nifty50, Meksika IPC ve Türkiye BIST 100 endeksinde Ocak ayı anomalisine rastlanırken, Brezilya Bovespa, Rusya MICEX ve Endonezya IDX endeksinde Ocak ayı anomalisine rastlanmamıştır. Çin A50 endeksinde ilgili dönemin 2015, 2014, 2011, 2010, 2008 ve 2005 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2008 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir. Hindistan Nifty 50 endeksinde ilgili dönemin 2014, 2011, 2010, 2009, 2008 ve 2005 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2008 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir. Meksika IPC endeksinde ilgili dönemin 2015, 2014, 2011, 2010, 2009 ve 2008 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2009 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir. Türkiye BIST 100 endeksinde ise ilgili dönemin 2014, 2013, 2012, 2008, 2007, 2006 ve 2005 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2012 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir.

Araştırmanın sonucunda 2008 küresel finansal krizinden daha fazla etkilenen ülkelerin Ocak ayı anomalileri en güçlü 2008 ve 2009 yılında gerçekleştiği söylenebilir. Bunu yanı sıra Brezilya, Rusya ve Endonezya'da Ocak ayı etkisinin kaybolduğu sonucuna ulaşılabılır.

Kaynakça

Abdioğlu, Z., Değirmenci, N. (2013). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Mevsimsel Anomaliler, *Business and Economics Research Journal*, 4(3), 55-73.

Agrawal, A. and Tandon K. (1994). Anomalies or illusions? evidence from stock markets in eighteen countries, *Journal of International Money and Finance*, 13, 83-106.

Al-Rjoub, S. A. M., and Alwaked, A. (2010). January effect during financial crises: Evidence from the U.S. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 24, 29-35.

Aytekin S. ve Sakarya Ş. (2014). Ocak ayı anomalisi: Borsa İstanbul Endeksleri üzerine bir uygulama, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23).

Ege, İ., Topaloğlu, E. E., ve Coşkun, D. (2012). Davranışsal finans ve anomaliler: Ocak ayı anomalisinin İMKB'de test edilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 56, 175-189.

Erdoğan, M., Elmas, B. (2010). Hisse Senedi Piyasalarında Görülen Anomaliler ve Bireysel Yatırımcı Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-2

Gu, A. Y. (2003). The Declining January Effect: Evidences from the U.S. Equity Markets , *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 43, 395- 404.

Gültekin, M. ve Gültekin, B. (1983). Stock market seasonality: international evidence, *Journal of Financial Economics*, 1983.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hsu, C. (2005). Is There a January Effect in the Greater China Area?, Simon Fraser University, Business Administration Master Thesis, Taiwan

Küçüksille, Engin, (2012). İMKB Endekslerinde Ocak Ayı Etkisinin Test Edilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.129-138

Rozeff, M.S. and Kinney, W.R. (1976). Capital market seasonality, *Journal of Financial Economics*

Wachtel, S. (1942). Certain observations on seasonal movement in stock prices, *Journal of Business*,15,184-193.

Wahlroos, B., Berglund, T. (1983). The January Effect on a Small Stock Market: Lumpy Information and Tax-Loss Selling, No.579

Barak, O. ve Demireli, E. (2008), İMKB' de aşırı reaksiyon anomalisi ve davranışsal finans modelleri kapsamında değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Vol.1, ss. 207-229

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİLERİ: BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

CAREER DECISION SELF EFFICACY EXPECTATIONS OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES STUDENTS : EXAMPLE OF BAYBURT UNIVERSITY

Öğr. Gör. Mehmet KAPUSIZOĞLU

Bayburt Üniversitesi, mkapusiz@bayburt.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN

Bayburt Üniversitesi, hsengun@bayburt.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Füsün Çelebi BOZ

Bayburt Üniversitesi, fcelebi@bayburt.edu.tr

Özet

Bireyin mutlu bir yaşam sürdürebilmesi için üç önemli kararda çok dikkatli olması gerekir: Arkadaş, Eş ve İş. Bu üç önemli karar, bireyin gelecekteki hayatında başarı, güç, statü, saygınlık ve huzur kazanmasında çok önemli bir yere sahiptir.

1. Bu çalışmanın amacı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentilerini ortaya çıkarmaktır.
2. Araştırmada öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri için Betz, Klein ve Taylor tarafından geliştirilen ve Işık tarafından Türkçeye uyarlanan Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır.
3. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) test teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür eşliğinde tartışılıp çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri.

Abstract

The individual must be very careful with the three important their decisions in order to be able to lead a happy life: choose of friend, partner and job. These three important decisions are crucial in achieving success, power, status, prestige and peace in the future life of the individual.

The purpose of this study is to reveal the career decision self efficacy expectations of faculty of economics and administrative sciences students.

In this study, for level of Career Decision Self Efficacy of students, General Self Efficacy scale, which was developed by Betz, Klein and Taylor and adapted into Turkish language by Işık was used.

For data analysis, t test for independent samples and one way ANOVA techniques have been used. The results are discussed and several recommendations are presented in the light of literature.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Keywords: Career, Career Decision Self Efficacy Expectation, Faculty Of Economics And Administrative Sciences Students

GİRİŞ

Yükseköğretimde eğitim almanın en önemli amaçlarından biri, bir kariyer konusunda bireyin kendini geliştirmesi olsa da yapılan araştırmalar üniversite mezunlarının sadece %54'ünün bilinçli bir tercih sonucu üniversitelere geldiği ve şu andaki işlerini bilinçli bir plan sonucu elde ettiklerini göstermektedir.

Öğrencilerin önemli bir kısmı üniversiteye gelmeden önce de kariyer seçimleri konusunda kararsızlık yaşamaktadır. Mesleki karar verme sürecinde olan öğrenci için bu süreç hazırlık gerektirir ve bu hazırlık sürecinde öğrencinin seçmeyi düşündüğü meslekle kendi kişilik özellikleri arasında uyum sağlaması için hem mesleklerin özelliklerini keşfetmesi hem de kendi ilgi yetenek ve mesleki değerlerinin farkına varması gerekmektedir (Peterson, Sampson, Lenz ve Reardon, 2002).

4. Bireyler çocukluk çağlarından başlayarak geleceğe yönelik çeşitli hayaller kurar ve kendileri için en uygun işleri seçmeye çalışır. Bu hayallerin gerçeğe dönüşmesi ise kişinin önüne çıkan fırsatları doğru değerlendirmesi ve niteliklerine uygun kazanımları elde etmesi sonucunda gerçekleşebilir (Karakaya vd., 2015:1).

Meslek seçiminde yalnız bir kriter yerine, mesleğin sağlayacağı gelir avantajları, kariyer imkanı, iş güvencesi gibi unsurların söz konusu olduğu bilinmektedir. Meslek seçiminde rasyonel davranmak karar verecek olan bireylerin kriterleri dikkate alınmasıyla gerçekleşebilir (Pekkaya ve Çolak, 2013:798).

5. Kariyer hedeflerinin doğru bir şekilde planlanmaması gelecek dönemlerde mesleki başarısızlığı ortaya koyacağı gibi, sosyal yaşamın büyük parçası olan iş yaşamında da memnuniyetsizlik, motivasyon eksikliği, mutsuzluk gibi olumsuz durumlara sebep olacaktır (Çay vd, 2013:201).

Bireyin okuldan iş hayatına geçiş döneminde kendisine uygun meslek ve iş alanlarına yönlendirilmeleri sağlıklı bir karar almalarında önemli görülmektedir. Yapılan çalışmalar, bu dönemin kritik olduğunu ve bu dönemde mesleki olgunluk, değerler, ilgi ve tutumlar gibi değişkenlerin bireylerin sağlıklı karar vermesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Öğrencilerin mesleki ve eğitsel karar verme sürecinde etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin bir kısmı yaş, cinsiyet, benlik algısı, ilgi ve yetenekler gibi bireylerin kendileriyle ilgili iken bir kısmı da anne ve babanın eğitim düzeyleri, meslekleri, ailenin gelir düzeyi ve aile yapısı gibi sosyo-kültürel faktörlerdir. Bununla birlikte mesleki seçeneklerin ve bu seçenekleri etkileyen kriterlerin fazla olması öğrencilerin zaman zaman mesleki karar vermekte zorlanmalarına neden olmaktadır.

Kariyer

Kariyer; bireylerin çalışma hayatında, herhangi bir iş kolunda ilerlemesi, deneyim ve beceri kazanması, daha geniş bir ifadeyle; para, saygınlık, prestij, başarıma arzusu, daha iyi bir yaşama biçimi, bireyin önüne çıkan fırsatlar, ödüller, terfiler ve yaşam boyu gelişim şeklinde tanımlanabilmektedir (Tuncer, 2012:209). Günlük yaşamda ise ilerleme, meslek, iş yaşamı, başarı, bireyin iş hayatı süresince üstlendiği rollerle, daha fazla kazanç sağlama, daha fazla sorumluluk

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yüklenme, statü ve güç kazanmak için yukarı doğru yükselmek şeklinde ifade edilebilir (Erdoğan, 2003:18).

Üniversite öğrencilerinin kariyer gelişimlerinde en önemli aşamalardan biri de iş yaşamına geçiş sürecidir ve genellikle bu süreç üniversite öğrencileri için çok zor geçmektedir (Perrone ve Vickers, 2003; Polach, 2004). Öğrencilik hayatı ile iş hayatının birbirinden farklı olması, aranan tecrübe ve becerilere sahip olmaması, öğrencilerin iş hayatı ile ilgili gerçekçi olmayan beklentilere sahip olması gibi etkenler de bu süreci oldukça güçleştirmektedir (Wendlandt ve Rochlen, 2008).

Araştırmalar iş hayatıyla ilgili gerçekçi beklentilere sahip olan öğrencilerin iş yaşamında daha fazla doyum ve mutluluk sağladıklarını göstermektedir.

Lent, Hackett ve Brown'a göre, okul yaşamından iş yaşamına geçişte birbiriyle ilişkili altı süreç oldukça önemlidir (Lent, Hackett ve Brown, 1999). Bunlar:

- Olumlu ancak gerçekçi bir yetkinlik ve sonuç beklentisi edinilmesi,
- Kariyer ilgilerinin gelişimi,
- İlgiler ve kariyer hedefleri arasında ilişkilerin oluşması,
- Hedeflerin davranışlara dönüştürülmesi,
- Akademik ve iş becerilerinin geliştirilmesi ve performans problemlerinin giderilmesi,
- Sosyal destekler ve engellerin değerlendirilerek kariyer seçeneklerine yönelme

İş yaşamına geçiş sürecinin daha sağlıklı geçirilmesinde öncelikli olan basamağın kariyer kararı verme yetkinliği olduğu ve bu basamakta yapılacak çalışmaların bireylerin hedeflerine ulaşmalarında etkili olacağı öne sürülmektedir (Ulaş ve Yıldırım, 2016).

Kariyer Planlaması

Kariyer kavramının, insanlık ve iş dünyası için bilimsel olarak kullanılmaya başlaması 1956 yılında Ann Roe'nın "Meslekler Psikolojisi" eserinde görülmektedir. Kariyer kavramı günlük konuşmalarda; meslek ve iş hayatında ilerlemek, başarı elde etmek ve kişinin tüm bu iş yaşantısı boyunca üstlendiği rolleriyle ilgili deneyimlerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Yazçayır vd, 2015: 91).

Kariyer; bireylerin çalışma hayatında, herhangi bir iş kolunda ilerlemesi, deneyim ve beceri kazanması, daha geniş bir ifadeyle; para, saygınlık, prestij, başarı arzusu, daha iyi bir yaşama biçimi, bireyin önüne çıkan fırsatlar, ödüller, terfiler, yaşam boyu gelişim şeklinde tanımlanabilir (Tuncer, 2012:209). Günlük yaşamda ise ilerleme, meslek, iş yaşamı, başarı, bireyin iş hayatı süresince üstlendiği rollerle, daha fazla kazanç sağlama, daha fazla sorumluluk yüklenme, statü ve güç kazanmak için yukarı doğru yükselmek şeklinde ifade edilebilir (Erdoğan, 2003:18).

Kariyer planlanması, bir kişinin iş hayatında sahip olmak istediği uzmanlık ve iş başarısı olarak tanımlanmaktadır. Kariyer, hedefleri belirleme, işleri ve kariyer yollarını analiz etme, olası işletmeleri belirleme, başvurma ve elde etme olarak süreçlendirilir.

Kariyer planlamasının iki boyutu vardır. Birinci boyut, kariyerini planlama durumunda olan bireyin kendi kişiliğinde oluşacaktır. Birey, çalışma yaşamında yerini bilme, anlama ve gelecekte nerede ve nasıl olmak istediğini belirleme durumunda olacaktır. Böylelikle birey kendi kariyerini planlama

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

fırsatı bulur. İkinci boyut ise, kariyerin örgüt açısından irdelenmesi ve yönlendirilmesidir. Burada örgüt, kendi amaçlarını ön planda tutarak bireysel amaçları kendisine uyarlamaya çalışmaktadır. Bir bakıma buradan amaçların bütünleştirilmesine gidilmektedir (Sabuncuoğlu, 1997:70).

Kariyer planlamasında, öz farkındalık; bireyin kendini tanıma ve anlama algısı, çalışma hayatında yerini bilme, kavrama ve gelecekte nerede ve nasıl olması gerektiğini belirleme durumudur. (Sabuncuoğlu, 1997: 70). Kariyer uyum yeteneği ise, bireylerin iş yaşamları ve kariyerleri ile ilgili karar verme süreçlerinde sahip olmaları gereken kritik becerileri ifade etmektedir (Kanten, 2012:193).

Çalışanların hem şimdiki, hem de gelecekteki işler için sahip olunması gereken beceri ve niteliklerin neler olduğunu fark etmek, herhangi bir düzeyde sorumluluk alma kabiliyetlerini geliştirmek, bireylere ihtiyaç duydukları cesaretlendirmeyi ve rehberliği vermek, kariyer yönetiminin özel ve genel hedefleri arasında yer alır (Kabadayı, 2013: 17). Değişen çevresel şartlara uyum sağlama çabalarının iş piyasaları açısından ortaya çıkardığı değişimler, örgütlerin başarılı olarak ayakta kalması, beşeri sermaye geliştirme ve esnek bir örgüt yapısı sağlama kariyer planlaması açısından son derece önem arz etmektedir (Taşlıyan vd., 2011:234).

Her bir öğrenci için kariyer planlama süreci, kendi deneyim, ilgi, yetenek ve değerlerine göre farklılık gösterir. Öğrenciler eğitimleri boyunca kariyer seçimlerini planlayarak, öz farkındalıklarını artırmada, yeni kariyer seçeneklerini keşfetmede, bilgi ve tecrübe edinmelerinde önemli kazanımlar sağlarlar.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Yetkinlik kavramı sosyal öğrenme kuramcılarında, Bandura tarafından ortaya atılan ve davranış üzerinde etkili olduğu ileri sürülen temel kavramlardan biridir. Yetkinlik; bireyin, belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri organize etme ve başarıma gücüne ilişkin kendi yargısı olarak tanımlanabilmektedir (Bandura, 1986).

Yetkinlik beklentisi ise, bir davranışın başlayıp başlamayacağı, davranışı sonlandırmak için ne kadar gayret sarf edileceği, engelleyici ve yıldırıcı durumlara karşı ne derece direnileceğinin belirleyicisidir (Lent ve Hackett, 1987). Kuzgun'a göre kendini yetkin görme, bireyin sahip olduğu kapasitesi, yaptığı işlerdeki başarıları, güduları ve öz kavramı sistemini oluşturan diğer öğelerin bir bileşkesidir (Kuzgun, 2000). Kendini yetkin görme, her türlü davranış girişiminin başlayıp başlamayacağını, başlayan davranışın devam edip etmeyeceğini belirleyici bir güce sahiptir. Betz'e göre, yetkinlik inancı, hedef belirleme sürecindeki plan yapma, karar verme, istekli olma ve davranışa yönelme gibi açılardan mesleki ilgileri, amaçları, meslek seçimini ve performansı etkilemektedir (Betz, 2000). Yapılan araştırmalar yetkinlik algısının öğrencilerin öğrenim görecekleri alan seçimlerini ve meslek tercihlerini doğrudan etkilediğini göstermektedir (Hackett ve Betz, 1989).

Kariyer kararı verme öz yetkinliği bireyin kariyer kararı verme sürecinde kariyer görevlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceğinden emin olma hissinin derecesi olarak tanımlanmaktadır (Betz, Klein, & Taylor, 1996). Bu nedenle kariyer kararı verme öz yetkinliği, kariyer gelişim sürecinde gerekli olan nitelikleri gerçekleştirmek için bireyin yeteneklerindeki inanca odaklanmaktadır. Yapılan çalışmalarda kariyer kararı verme yetkinliği düzeyleri yüksek olan bireylerin mesleki gelişim görevlerini başarı ile tamamlayarak kendileri için doğru meslek seçimi yapabildikleri,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kariyer kararsızlık düzeylerinin düşük ve kariyer olgunluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür (Taylor ve Betz, 1983; Morgan ve Ness, 2003).

Kariyer kararı yetkinlik beklentisi bazı kariyer görevlerini gerçekleştirmede bireyin kendine olan güveni olarak düşünülebilir. Bu görevler, Crites'in belirttiği; etkili bir kariyer gelişimi için gerekli olan kendini doğru bir şekilde değerlendirme, mesleklerle ilgili bilgi toplama, hedef belirleme, gelecek için plan yapma ve problem çözme davranışlarıdır. Dolayısıyla bir kişinin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin yüksek olması, o kişinin yetenek, değer ve ilgilerini doğru bir şekilde değerlendirebilme, mesleklerle ilgili doğru bilgiler edinebilme, ulaşılabilir hedefler belirleyebilme ve bu hedefleri gerçekleştirirken karşılaştığı problemleri çözebilme konusunda kendine güveninin yüksek olduğu anlamına gelir (Işık, 2010).

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ve Mezunlarının Durumu

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, toplumun yönetici ve vasıflı personel ihtiyacını karşılayacak bireyler yetiştiren yükseköğretim kurumlarıdır. Bu fakülteler hemen hemen bütün üniversitelerde bulunan ve öğrenci sayısı ile üniversitelerin en kalabalık fakültelerinden birini oluşturmaktadır. İİBF mezunları, kamudan özel sektöre kadar pek çok alanda istihdam edilebilmesine rağmen, işsizlik rakamları açısından mezuniyet sonrasında en fazla işsiz kalan bölümler olmaktadır.

Türkiye'de yer alan Yükseköğretim programlarına bakıldığında hemen hemen tüm üniversitelerde İİBF'lere rastlanılabilmektedir. Yükseköğretim Kurumu 2017 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de yer alan İİBF ve aynı bölümlere sahip diğer fakülte sayıları Tablo – 1'de gösterilmiştir.

Tablo – 1 : 2017 Yılı İİBF ve Benzer Bölümlere Sahip Fakülte Sayıları

FAKÜLTE ADI	DEVLET	ÖZEL	TOPLAM
İİBF	95	26	121
Siyasal	11	1	12
İktisat	4	0	4
İşletme	22	11	33

Kaynak : 2017 Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi İstatistikleri

Yine 2014 YGS verilerine göre en çok kontenjan açılan 20 lisans bölümü Tablo – 2'de verilmiştir.

Tablo – 2 : 2014 YGS'de En Çok Kontenjan Açılan 20 Bölüm

Sıra	Bölüm	Kontenjan
1	İşletme	33.721
2	İktisat	20.498

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3	Hukuk	15.821
4	Türk Dili Ve Edebiyatı	15.674
5	Tarih	14.366
6	İlahiyat	13.990
7	Sosyoloji	13.931
8	Hemşirelik	13.449
9	Uluslararası İlişkiler	11.650
10	Tıp Fakültesi	11.558
11	Kamu Yönetimi	11.493
12	Makine Mühendisliği	11.386
13	İnşaat Mühendisliği	10.911
14	Maliye	9.813
15	Elektrik- Elektornik Mühendisliği	9.761
16	Bilgisayar Mühendisliği	7.953
17	Sınıf Öğretmenliği	6.709
18	Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık	6.599
19	Okul Öncesi Öğretmenliği	6.430
20	Mimarlık	6.279
TOPLAM		251.992

Kaynak : ÖSYM, www.osym.gov.tr

2014 YGS verilerine göre en çok kontenjan açılan 100 lisans bölümüne 423.017 kontenjan ayrılmış, Tablo 2'den de görüleceği üzere, en çok kontenjan açılan 20 bölüme ise 251.992 kontenjan yer verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo – 3 : 2014 YGS’de En Çok Kontenjan Açılan İİBF Bölümleri

SIRA	BÖLÜM	KONTENJAN
1	İşletme	33.721
2	İktisat	20.498
3	Uluslararası İlişkiler	11.650
4	Kamu Yönetimi	11.493
5	Maliye	9.813
6	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	5.397
7	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	5.218
8	Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik	4.452
9	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	2.690
10	Ekonometri	2.538
TOPLAM		107.470

Kaynak : ÖSYM, www.osym.gov.tr

İİBF’ler açısından bakıldığında ise; en çok kontenjan ayrılan İİBF bölümlerine toplamda 107,470 kontenjan ayrıldığı görülmektedir. İİBF altında yer alan bölümler için bu kadar yüksek kontenjan ayrılmakla birlikte, kayıtlı en çok işsiz de İİBF altında yer alan bölümlerin mezunları olduğu, istatistiklerden anlaşılmaktadır. Türkiye İş Kurumu’nun 2014 verilerine göre, en çok işsiz bulunan üniversite bölümleri arasında ilk 4 sıra, İİBF bölümlerine aittir.

Tablo – 4 : Türkiye İş Kurumu Kayıtlarına Göre 2014 Yılı

En Çok İşsiz Bulunan 10 Üniversite Bölümü

Sıra	Bölüm	Kayıtlı İşsiz Sayısı
1	İşletme	61603

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2	Muhasebe	17755
3	İktisat	16030
4	Bilinmeyen	11718
5	Kamu Yönetimi	10246
6	Elektrik	10048
7	Makine	7366
8	Büro Yönetimi ve Sekreterlik	6931
9	Maliye	6627
10	Bilgisayar Programcılığı	6381

Kaynak : Türkiye İş Kurumu

En çok işsiz bulunduğu bölümlerin ve kayıtlı işsiz sayılarının yer aldığı Tablo – 4’ün ilk dört bölümü (4’üncü sırada yer alan “Bilinmeyen” satırı göz ardı edildiğinde); İşletme, Muhasebe, İktisat ve Kamu Yönetimi bölümlerinden oluşmaktadır. Türkiye İş Kurumuna kayıtlı işsizler arasında 2014 yılı verilerinde yükseköğretim mezunu olanların toplam sayısının 408.268 olduğu dikkate alındığında, yükseköğretim mezunu toplam kayıtlı işsiz sayısının dörtte birinden fazlasını ilk sıradaki bu dört bölüm oluşturmaktadır.

İİBF mezunlarının en önemli istihdam alanı kuşkusuz kamu kurumları olmasına rağmen, KPSS sınavına giren adayların mezun oldukları bölümlere göre sayıları da, hangi bölüm mezunlarının daha fazla olduğu ve kamu kurumlarına atanma beklentisi içinde olduğuna dair önemli bir bilgi sunmaktadır.

Tablo – 5 : 2014 KPSS’ye Giren ve Yerleştirilen Aday Sayısı

Sıra	Bölüm	Sınava Giren Aday Sayısı	Yerleştirilen Aday Sayısı
1	İşletme	191.357	306
2	İktisat	63.100	131

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3	Kamu Yönetimi	53.444	123
4	Maliye	30.342	40
5	Uluslararası İlişkiler	11.975	43
6	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	11.795	17
7	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	5.463	33
8	Ekonometri	4.268	8
9	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	2.354	3
10	Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler	1.485	9

Kaynak : OSYM, www.osym.gov.tr

İİBF bölümlerinden mezun olup sınava giren 381.671 adayın sadece 726'sı, 2014 içinde ÖSYM tarafından bir kamu kurumuna yerleştirilmiştir. Bu rakam, yerleştirilen 11.895 adayın %6'sına tekabül etmektedir. Sınava giren 381.671 kişinin %1'i bile etmeyen bu rakam, Türkiye İş Kurumu'na kayıtlı İİBF mezunu işsizler de dikkate alındığında, İİBF bölümleri için açılan ve toplam lisans kontenjanlarının dörtte birinden fazlasına tekabül eden ve 120.112 gibi devasa bir rakama ulaşan kontenjanlarla ilgili büyük bir sorun olduğunu göstermektedir. Büyük rakamlara ulaşan ve her yıl katlanarak artan İİBF mezunu işsizlerde ve hatta alanıyla ilgili bir işe yerleşemeyip özel sektörde veya kamu kurumlarında, aldıkları eğitimle ilgisiz işlerde (polis, infaz ve koruma memuru, zabıt katibi vb.) çalışan gençlerimizde, infiale sebep olmaktadır.

Bunun yanı sıra daha önce sadece İİBF ve Hukuk fakültesi mezunlarının girebildikleri kariyer meslek sınavları için yapılan alımlara başka fakülte mezunlarının da başvurmasına olanak sağlayan düzenlemeler İİBF mezunlarını daha da zor bir durumda bırakmıştır.

Bu olumsuz durumlarla karşı karşıya olan İİBF mezunları, özellikle sosyal medyada seslerini duyurmaya çalışmaktadırlar. Bu durumları çoğu zaman caps'lere konu olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentilerini ortaya çıkarmaktır. Türkiye'de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kariyer kararlarına ilişkin çalışmaların sınırlı olması nedeni ile öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeylerinin belirlenmesi literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir. Araştırmanın evrenini 2016 – 2017 akademik yılında Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 1862 öğrenci oluşturmaktadır (Bayburt Üniversitesi Öğrenci İşleri, 2017). Söz konusu ana kütle temsil edecek örneklem büyüklüğü; %95 güven aralığında, $\pm$ %5 örnekleme hatası ile 318 olarak hesaplanmıştır. Ana kütle içinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

minimum örneklem hacmi artırılarak çalışma 400 öğrenci üzerinde uygulanmış ancak çeşitli sebeplerle (bazı anket sorularının boş bırakılması vb.) 16 anket çalışmaya dahil edilmemiş bu nedenle 384 anket analiz edilmiştir. Böylelikle araştırma bulgularının %95 güven aralığında, $\pm$ %5 örneklem hatası ile genellenebileceği söylenebilir. Örneklem evreni temsil etme oranı % 20,62 olarak gerçekleşmiştir.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri için Betz, Klein ve Taylor tarafından geliştirilen ve Işık tarafından Türkçeye uyarlanan Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek üniversite öğrencilerinin kariyerleriyle ilgili kararlar verme sürecinde gerekli olan görevler konusunda kendilerini yetkin görme düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği, 5'li Likert tipi bir ölçektir ve cevaplandırmada katılımcılar ifade edilen görevleri yerine getirme konusunda kendilerine ne derecede güvendiklerini belirtmek için *Kesinlikle Katılmıyorum* (1) ifadesinden *Kesinlikle Katılıyorum* (5) ifadesine uzanan beşli bir derecelendirme yapmaktadırlar. Toplam 25 maddeden oluşan ölçekte maddeler toplamından elde edilen yüksek puanlar yüksek düzeydeki kariyer kararı verme yetkinliğini, düşük puanlar düşük düzeydeki kariyer kararı verme yetkinliğini göstermektedir.

Birçok çalışmada ölçeğin tek faktör olarak toplam puandan ya da beş faktörlü olarak da değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Bu çalışmada ölçek tek faktör olarak ele alınmış, alt faktör analizleri yapılmamıştır.

Araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler sınanmıştır.

- H₀₁: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₂: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri yaşlarına göre farklılık göstermektedir.
- H₀₃: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık göstermektedir.
- H₀₄: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri öğrenim gördükleri sınıflara göre farklılık göstermektedir.
- H₀₅: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri ailelerinin yaşadıkları yere göre farklılık göstermektedir.
- H₀₆: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₇: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri anne ve babalarının mesleklerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₈: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri ailelerinin gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₉: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri akademik başarı düzeyine göre farklılık göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Araştırmaya İlişkin Bulgular

Belirlenen örneklemde anket yolu ile elde edilen verilerin analizi SPSS programı ile yapılmıştır. Çalışmada; güvenilirlik analizi, bağımsız örneklem için t testi (independent samples t-test), tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) kullanılmıştır. Ankete katılan öğrencilere ait demografik özellikler Tablo – 6’da gösterilmiştir.

Tablo – 6 : Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

ÖZELLİK	KATEGORİ	Frekans (N)	Yüzde (%)	ÖZELLİK	KATEGORİ	Frekans (N)	Yüzde (%)	
CİNSİYET	ERKEK	168	43,8	ANNE EĞİTİMİ	OKURYAZAR DEĞİL	51	13,3	
	BAYAN	216	56,3		İLKOKUL	214	55,7	
SINIF	1	184	47,9		ORTAOKUL	82	21,4	
	2	66	17,2		LİSE	35	9,1	
	3	20	5,2		ÜNİVERSİTE	2	,5	
	4	114	29,7		BABA MESLEĞİ	MEMUR	37	9,6
YAŞ	16-18	12	3,1			İŞÇİ	79	20,6
	19-21	216	56,3			ESNAF	53	13,8
	22-25	153	39,8	ÇİFTÇİ		41	10,7	
	26+	3	,8	SERBEST MESLEK		72	18,8	
ÖĞRENİM TÜRÜ	BİRİNCİ ÖĞRETİM	195	50,8	EMEKLİ		91	23,7	
	İKİNCİ ÖĞRETİM	189	49,2	İŞSİZ		11	2,9	
YAŞANILAN YER	KÖY	66	17,2	ANNE MESLEĞİ	MEMUR	1	,3	
	İLÇE	106	27,6		İŞÇİ	10	2,6	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	İL	88	22,9		ESNAF	2	,5
	BÜYÜKŞEHİR	124	32,3		ÇİFTÇİ	2	,5
BÖLÜM	İKTİSAT	131	34,1		SERBEST MESLEK	5	1,3
	İŞLETME	196	51,0		EMEKLİ	10	2,6
	KAMU YÖNETİMİ	57	14,8		EV HANIMI	354	92,2
BABA EĞİTİMİ	OKURYAZAR DEĞİL	6	1,6	AİLE ORTALAMA GELİRİ	0-1000	86	22,4
	İLKOKUL	165	43,0		1001-2000	171	44,5
	ORTAOKUL	103	26,8		2001-3000	100	26,0
	LİSE	77	20,1		4000- +	27	7,0
	ÜNİVERSİTE	33	8,6	TOPLAM	384	100	

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %43,8'i erkek, %56,3'ü bayandır. Birinci sınıf öğrencisi %47,9; ikinci sınıf öğrencisi %17,2; üçüncü sınıf %5,2 ve son sınıf öğrencisi %29,7'dir. En yüksek yaş grubu %56,3 ile 19-21 yaş grubunu oluştururken, birinci öğretim öğrenci oranı %50,8; ikinci öğretim öğrenci oranı ise %49,2'dir. Öğrencilerin bölümlere göre dağılımında İşletme bölümü öğrencileri %51, İktisat bölümü öğrencileri % 34,1; Kamu yönetimi bölümü öğrencileri ise %14,8'lik bir katılım gerçekleştirmiştir. Kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin katılımın az olmasının temel sebebi, bu bölümde sadece 1. sınıf öğrencilerinin yer almasıdır.

Ölçeklerin Güvenirlilik Analizleri

Ankette kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi ölçeği için 0,847 olarak bulunmuştur. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi ölçeği birçok araştırmada kullanılmış ve elde edilen değer diğer çalışmalarda iç tutarlık değerlerine oldukça yakındır ve kabul edilebilir düzeydedir.

Verilen normal dağılıp dağılmadığını test etmek için yapılan normallik testi verileri Tablo – 7'de verilmiştir. Test sonuçlarına göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisine ait çarpıklık katsayısı; -0,205 basıklık katsayısı ise -0,326 olarak bulunmuştur. Tabachnick ve Fidell bu değerlerin +1,5 ile -1,5 arasında olduğu durumlarda dağılımın normal dağılım olduğu belirtmişlerdir (Tabachnick ve

Fidell, 2013). Yine benzer şekilde Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Mod, Medyan ve Ortalamalarının birbirine oldukça yakın olması ve önem derecesinin 0,05'ten büyük olması verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo – 7 Normallik Testi Sonucu

	Çarpıklık	Basıklık	Mod	Medyan	Ortalama	Sig.
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	-0,205	-0,326	4	3,96	3,9125	0,067

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Cinsiyetlerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi öğrencilerinin cinsiyetlerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H_{01} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir hipotezinin sınanması için verilere bağımsız gruplar için t-testi uygulanmış ve bulgular Tablo – 8'te gösterilmiştir.

Tablo – 8 : Cinsiyetlerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi t-testi Sonucu

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	Cinsiyet	N	Test for Equality of Variances	$\bar{X}$	S	t	p
			Sig.				
	Erkek	168	0,858	3,8788	0,4376	-1,336	0,182
	Bayan	216		3,9387	0,4343		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Yapılan analiz sonucunda varyansların homojen olduğu görülmüş (Sig : 0,858), 0,05 anlamlılık düzeyinde kariyer kararı yetkinlik beklentisine ait p değeri 0,182 olarak tespit edilmiş ve öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle H_{01} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

Yaşlarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin yaşlarına göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H_{02} : Öğrencilerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri yaşlarına göre farklılık göstermektedir hipotezinin sınanması için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo – 9’da verilmiştir.

Tablo – 9 : Yaşlarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Yaş Grupları	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	16-18	12	3,6900	,37451	2,768	0,042
	19-21	216	3,9528	,41027		
	22-25	153	3,8669	,46335		
	26+	3	4,2267	,68857		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Yaşlarına göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi için yapılan ANOVA testinde varyansların homojen olduğu görülmüş ve yaş gruplarına ait p değeri 0,042 olarak bulunmuştur. Tek yönlü varyans analizi sonucunda kariyer kararı yetkinlik beklentisinin öğrencilerin yaşları açısından 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Post Hoc testi sonuçları Tablo – 10’da verilmiştir.

Tablo – 10 : Yaşlarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Post Hoc Testi Sonucu

	YAŞ	Ortalama Fark	Sig.	
LSD	16-18	19-21	-,26278*	,042
		22-25	-,17693	,174
		26+	-,53667	,056
	19-21	16-18	,26278*	,042
		22-25	,08585	,061
		26+	-,27389	,277

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

22-25	16-18	,17693	,174
	19-21	-,08585	,061
	26-+	-,35974	,155
26-+	16-18	,53667	,056
	19-21	,27389	,277
	22-25	,35974	,155

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Post Hoc testi sonuçlarına göre anlamlı farklılığın 16 – 18 yaş grubu ile 19 – 21 yaş grubu arasında olduğu görülmüştür. En yüksek kariyer kararı yetkinlik beklenti ortalamasına sahip grubun 26 yaş ve üzeri ($\bar{X} = 4,2267$) olduğu görülürken, en düşük ortalama 16 – 18 yaş grubuna ($\bar{X} = 3,6900$) aittir.

Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan hipotezin sınamak için tek yönlü Varyans Analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 11’de gösterilmiştir.

Tablo – 11 : Bölümlere Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

BÖLÜMLER	N	$\bar{X}$	S	f	p
İKTİSAT	131	3,8867	,42184	3,644	0,027
İŞLETME	196	3,8882	,44816		
KAMU YÖNETİMİ	57	4,0554	,40545		
Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Bölümlere göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi için yapılan ANOVA testi sonucunda bölümlere ait p değeri 0,027’dir. Tek yönlü varyans analizi sonucunda kariyer kararı yetkinlik beklentisinin öğrencilerin bölümleri açısından 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. İktisat ($\bar{X} = 3,8867$) ve İşletme ($\bar{X} = 3,8882$) bölümlerinin kariyer kararı yetkinlik beklentisi

ortalamaları Kamu yönetimi bölümü ortalamasından ($\bar{X} = 4,0554$) daha düşük düzeydedir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Post Hoc testi sonuçları Tablo – 12’de verilmiştir.

Tablo – 12 : Bölümlere Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Post Hoc Testi Sonucu

	BÖLÜM		Ortalama Fark	Sig.
LSD	İKTİSAT	İŞLETME	-,00145	,976
		KAMU YÖNETİMİ	-,16872*	,015
	İŞLETME	İKTİSAT	,00145	,976
		KAMU YÖNETİMİ	-,16728*	,011
	KAMU YÖNETİMİ	İKTİSAT	,16872*	,015
		İŞLETME	,16728*	,011

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Post Hoc testi sonucunda İktisat ve İşletme bölümleri arasında fark görülmez iken, Kamu Yönetimi bölümü bu her iki bölümden anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Bunun temel nedeninin Kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin özellikle kamu kurumlarında istihdam edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öğrenim Gördükleri Sınıflara Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre kariyer kararı yetkinlik beklentilesinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H_{04} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri öğrenim gördükleri sınıflara göre farklılık göstermektedir hipotezinin sınanması için tek yönlü Varyans Analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo-13’de gösterilmiştir.

Tablo – 13 : Sınıflara Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Sınıf	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik	1	184	3,9380	,41598	3,642	0,013
	2	66	4,0212	,41965		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Beklentisi	3	20	3,7640	,49143
4		114	3,8344	,45245
Toplam		384	3,9125	,43619

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Sınıflara göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi için yapılan ANOVA testi sonucunda p değeri 0,013'tür. Tek yönlü varyans analizi sonucunda kariyer kararı yetkinlik beklentisinin öğrencilerin sınıfları açısından 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Post Hoc testi sonuçları Tablo – 14'te verilmiştir.

Tablo – 14 : Sınıflarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Post Hoc Testi Sonuçları

	YAŞ	Ortalama Fark	Sig.	
LSD	1	2	-,08317	,180
		3	,17404	,088
		4	,10366*	,045
	2	1	,08317	,180
		3	,25721*	,020
		4	,18683*	,005
	3	1	-,17404	,088
		2	-,25721*	,020
		4	-,07039	,502
	4	1	-,10366*	,045
		2	-,18683*	,005
		3	,07039	,502

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Post Hoc testi sonucunda 1. Sınıf öğrencilerinin 4. Sınıf öğrencilerinden, 2. Sınıf öğrencilerin ise 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden farklılaştığı görülmüştür. En yüksek farklılık 2. ve 4. Sınıf öğrencileri arasındadır.

Yaşanılan Yerleşim Yerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerine göre kariyer kararı yetkinlik farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucu Tablo – 15’te verilmiştir.

Tablo – 15 : Yaşanılan Yerleşim Yerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Yaşanılan Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	Köy	66	3,8024	,43115	2,093	0,101
	İlçe	106	3,9453	,45367		
	İl	88	3,8936	,41921		
	Büyükşehir	124	3,9565	,42963		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisine ilişkin Anova testi sonuçlarına göre yerleşim yerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisinin farklılaşmadığı tespit edilmiş olup, H_{05} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri yaşadıkları yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucu Tablo – 16’da verilmiştir.

Tablo – 16 : Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

		Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer	Baba	Okuryazar	6	3,5667	,31335	1,247	,291

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kararı Yetkinlik Beklentisi	Eğitim Düzeyi	Değil					
		İlkokul	165	3,9008	,43518		
	Ortaokul	103	3,9068	,44992			
	Lise	77	3,9610	,43466			
	Üniversite-+	33	3,9382	,40965			
	Toplam	384	3,9125	,43619			
	Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar Değil	51	3,7906	,47184	2,464	,045
		İlkokul	214	3,9146	,42678		
		Ortaokul	82	3,9341	,43860		
		Lise	35	4,0514	,39091		
		Üniversite-+	2	3,4800	,56569		
		Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin baba eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı ancak anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anne ve Babalarının Mesleklerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin anne ve babalarının mesleklerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucu Tablo – 17’de gösterilmiştir.

Tablo – 17 : Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

		Meslek	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik	Baba Mesleği	Memur	37	3,7935	,42714	3,355	,003
		İşçi	79	3,9443	,39750		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Beklentisi						
Anne Mesleği	Esnaf	53	4,0634	,46841		
	Çiftçi	41	3,7844	,40347		
	Serbest Meslek	72	3,9011	,43321		
	Emekli	91	3,9499	,44039		
	İşsiz	11	3,6000	,39799		
	Toplam	384	3,9125	,43619		
	Memur	1	4,0400	-		
	İşçi	10	4,0680	,51435		
	Esnaf	2	4,3800	,14142		
	Çiftçi	2	3,7400	,08485		
	Serbest Meslek	5	3,7920	,31925		
	Emekli	10	3,8520	,43330		
	Ev Hanımı	354	3,9095	,43728		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin baba mesleğine göre farklılaştığı, ancak anne mesleğine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Ailelerinin Gelir Düzeylerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeylerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H_{08} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentileri ailelerinin gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir hipotezini sınamak için varyansların homojen olup olmadığına bakılmış ve varyansların homojen olduğu görülmüştür. Daha sonra tek yönlü Varyans Analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo -18'de gösterilmiştir.

Tablo – 18 : Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Ailelerin Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	0 – 1000 TL	86	3,8451	,40824	1,031	,379
	1001 – 2000 TL	171	3,9174	,43236		
	2001 – 3000 TL	100	3,9504	,46769		
	3001 TL ve Üzeri	27	3,9556	,42438		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi Anova testi sonuçlarına göre gelir düzeyleri açısından kariyer kararı yetkinlik beklentisinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin akademik başarı puanlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Anova testi sonuçları Tablo -19 'da sunulmuştur.

Tablo – 19 : Akademik Başarı Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Akademik Başarı Puanları	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	0-0,50	1	4,2400		,132	,996
	0,51-1,00	6	3,8933	,24353		
	1,01-1,50	31	3,8981	,41271		
	1,51-2,00	89	3,9133	,46699		
	2,01-2,50	119	3,9005	,43662		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2,51-3,00	119	3,9254	,43091
3,01-3,50	18	3,9244	,46585
3,51-4,00	1	3,7600	
Toplam	384	3,9125	,43619

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Tablo – 19 incelendiğinde öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin akademik başarı puanına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bu nedenle Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri, akademik başarı düzeyine göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerini tercih edecek öğrencilerin seçecekleri programla ilgili gerekli ön bilgi ve beceriye sahip olmaları, gelecekte icra edecekleri meslekleri belirlemeleri açısından son derece önemlidir. Öğrencilerin kendi kişisel ilgi alanları, yetenekleri ve istekleri doğrultusunda program tercihi yapmaları mesleki yaşamda mutlu ve başarılı bireylerin ortaya çıkmasına ve mesleki ve teknik eğitimin kalitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinde kariyer kararı yetkinlik beklentisinin araştırıldığı bu çalışmada öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin cinsiyet, yaşanan yer, baba eğitim düzeyi, anne mesleği, ailelerin ortalama gelir düzeyi ve öğrencilerin akademik başarılarına göre farklılaşmadığı tespit edilirken; yaş, öğrenim görülen bölüm, sınıf, anne eğitimi ve baba mesleğine göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi mezunlarının istihdam alanı oldukça geniş bir yelpazeye dağılmasına rağmen, bu geniş yelpaze içinde alternatiflerin çokluğu aynı zamanda kararsızlığı da beraberinde getirmektedir. Mühendislik Fakültesi öğrencileri mezun olduklarında mühendis, Eğitim fakültesi öğrencileri öğretmen, Tıp Fakültesi öğrencileri doktor, Hukuk fakültesi öğrencileri hakim-savcı veya avukat, İlahiyat fakülteleri din görevlisi olarak görev yapacaklarını bilerek üniversite tercihleri yaparken, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri mezun olduklarında hangi mesleği icra edeceklerini bilmemektedirler.

Bu açıdan Yükseköğretim stratejileri yeniden gözden geçirilmeli, yeni mezunların nitelikleri ve işe hazırlık durumları ile özel sektörün beklentileri arasındaki farkın kapatılmasına yardımcı olması amacıyla, özel sektör ve eğitim kurumları arasındaki işbirliği geliştirilmelidir.

Özellikle ortaöğretim kurumlarında yükseköğretim ve sonrasına ilişkin eğitim ve seminer programları düzenlenmeli ve bilinçli tercih yapılmasına katkı sağlanmalıdır. Bu açıdan yükseköğretim kurumları açacakları Kariyer Merkezleri ile yükseköğretim mezunlarının istihdam alanları hakkında rehberlik hizmeti sunmalıdır.

KAYNAKÇA

Bandura, A. (1986). *Social Foundations Of Thought And Action*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise Of Control*, New York: Freeman
- Betz, N. E. (2000). Self-Efficacy Theory As A Basis For Career Assessment, *Journal of Career Assessment*, 8-3, pp. 205-222.
- Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation Of A Short Form Of The Career Decision Making Self-Efficacy Scale, *Journal of Career Assessment*, 4, pp.47-57.
6. Çay, D. R., Aşılıoğlu, F., Uymaz, B, Kasım, R., ve Şanlıbaba, P., (2015). “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mesleki Kariyer Hedefleri”, 4. Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, s.200-206
- Erdoğan, N. (2003). *Kariyer Geliştirme Kuram ve Uygulama*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hackett, G., ve Betz, N. E. (1989). An Exploration Of The Mathematics Self-Efficacy/Mathematics Performance Correspondence, *Journal of Research in Mathematics Education*, 20, 261-273.
- Işık, E. (2010). *Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi Temelli Bir Grup Müdahalesinin Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Kararı Verme Yetkinlik Ve Sonuç Beklenti Düzeylerine Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Işık, E. (2013). Mesleki Sonuç Beklentisinin Yordayıcıları Olarak Algılanan Sosyal Destek ve Denetim Odağı, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı:13-3, s.1419-1430
- Kabadayı, S., (2013). “Kariyer Yönetiminin Çalışanın Kuruma Bağlılığına Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Kanten, S., (2012). “Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt : 2, Sayı : 16, s. 191 – 205.
7. Karakaya, E., Solunoğlu, A., ve Gürsoy, Y.E., (2015). “Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler”, 4. Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, s.100-107
- Kuzgun, Y., (2000). *Meslek Danışmanlığı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Lent, R. W. (2005). A Social Cognitive View Of Career Development And Counseling in S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career Development And Counseling: Putting Theory And Research To Work*, pp. 101-130.
- Lent, R. W., ve Hackett, G. (1987). Career Self-Efficacy: Empirical Status And Future Directions, *Journal Of Vocational Behavior*, 30, pp.347-382.
- Lent, R.W., Hackett, G., & Brown, S. D. (1999). A Social Cognitive View Of School-Towork Transition, *The Career Development Quarterly*, 47, pp.297-311.
- Morgan, T. ve Ness, D. (2003). Career Decision-Making Difficulties Of First-Year Students, *The Canadian Journal of Career Development*, 2(1), pp.33-39.
8. ÖSYM, (2014). www.osym.gov.tr

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

9. Pekkaya, M., ve Çolak, N., (2013). “Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecelerinin AHP İle Belirlenmesi”, *International Journal of Social Science*, Volume 6, Issue 2, p. 797-818
- Perrone, L. & Vickers, M. H. (2003). Life After Graduation As A “Very Uncomfortable World”: An Australian Case Study, *Education and Training*, 45(2), pp.69-78.
- Peterson, G.W., Sampson, J.P., Lenz, J.G. and Reardon, R.C. (2002). A Cognitive Information Processing Approach To Career Problem Solving And Decision Making (Editör: Duane Brown and Associates), *Career Choice and Development*
- Polach, J. L. (2004). Understanding The Experience Of College Graduates During Their First Year Of Employment, *Human Resource Development Quarterly*, 15-1, pp. 5- 23.
- Sabuncuoğlu, Z., (1997). *Personel Yönetimi – Politika ve Yönetimsel Teknikler*, Bursa : Ezgi Kitabevi
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics (sixth ed.)*, Pearson, Boston
- Taşlıyan, M., Arı, N. Ü., Duzman, B., (2011). “İnsan Kaynakları Yönetiminde Kariyer Planlama ve Kariyer Yönetimi: İİBF Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt :3, Sayı: 2, s.231-241.
- Taylor, K. M. ve Betz, N. E. (1983). Applications Of Self-Efficacy Theory To The Understanding And Treatment Of Career Indecision, *Journal of Vocational Behavior*, 22, pp. 63-81.
- Tuncer, P., (2012). Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), s.203-233.
- Türkiye İş Kurumu (2014), www.iskur.gov.tr
- Ulaş, Ö., Yıldırım, İ. (2016). Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği'nin Geliştirilmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 45, s.77-90.
- Wendlandt, N. M. & Rochlen, A. B. (2008). Addressing The College-To-Work Transition: Implications For University Career Counselors, *Journal of Career Development*, 35, 151-165.
- Yazçayır, B., Hatipoğlu, R., Kalay E., (2015). “Cinsiyet ve Programlarına Göre Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mesleki Gelecek Beklentileri (İnegöl Meslek Yüksekokulu Örneği)”, *4. Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu*, s.91-99.
- Yükseköğretim Kurulu (2017), <https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim tarihi : 14.02.2017

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM MÜFETTİŞLERİNİN PROGRAM LİDERLİĞİ ROLLERİ

THE ROLES OF EDUCATIONAL INSPECTORS ABOUT INSTRUCTIONAL CURRICULUM IN THE ESTABLISHMENT OF REPUBLIC OF TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin USTA

Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, mehmeteminusta@gmail.com

Prof. Dr. Bürhan AKPUNAR

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, bakpinar23@gmail.com

Öğr. Gör. Mustafa Sami Çetin

Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi, msamicetin@hotmail.com

Öz

Yönetim biliminin bir sosyal bilim olarak kabul edilmeye başlandığı ilk dönemlerde bir yönetim işlevi olarak teftişin ana amacı, kontroldür. Bu dönemde işgörenleri kendisine inisiyatif verilmemesi gereken, güvenilmez enstrümanlar olarak gören klasik yönetim teorisi her tür yönetsel faaliyetlerin mutlaka uzmanlarca denetlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Sonraki yıllarda teftiş ile ilgili uzmanlık alanları oluşturulmuş ve bu uzmanlara müfettiş ismi verilmiştir. Her tür yönetsel hizmete ilişkin müfettişliklerden eğitim alanı da nasibini almış ve eğitim müfettişlikleri ihdas edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin kuruluş döneminde eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerine ilişkin durumu ortaya koymaktır. Bu kapsamda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden alınan onlarca belge arasında bulunan 1926 tarihli "İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat" adlı belge transkribe edilmiştir. 1926 tarihli "İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat" adlı belgede cumhuriyetin kuruluş döneminde eğitim müfettişlerinin program liderliği rolleri, yeni programları uygulayan okullarda öğretimi sık sık teftiş etmek ve öğretmenler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların amacına ulaşmasına katkı sağlamak olarak belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim programları, eğitim müfettişi, program liderliği

Abstract

From the very early periods of accepting management as a science, main goal of inspection is seen as control mechanism. Classical management theories evaluated staff as people who need strict inspections by experts to better perform since they are perceived as unreliable and irresponsible on their duties. Afterwards, expertise in certain areas were encouraged and those experts with specialised expertise called inspectors. Education has been one of those expertise fields that started to have inspectors in its particular area. This study focused on curriculum leadership of education inspectors in Turkish Republic era. In this regard, a document dated 1926, named "Instructions about curriculum in primary schools", and obtained from General Directorate of State Archives, was transcribed into Turkish Latin alphabet. In this official document, roles of educational inspectors as a part of their curriculum leadership for primary schools, are defined as increasing the frequency of inspections on whether new curriculum, -at that time- was implemented properly or not and ageing increasing the frequency of getting in touch with teachers in order to receive feedback about the curriculum and to support reaching the targets of the curriculum.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Keywords: instructional curriculum, educational inspectors, Curriculum leadership

Giriş

Teftiş bir örgütte çalışan işgörenin görevlerini yapma biçimini izleyerek hataları ve noksanlıkları ortaya koymak ve ardından bunları düzeltmek için gerekli tedbirleri almak, sorunları çözmek, yenilikleri tanıtmak amacıyla yapılan bir yönetim işlevidir. Teftiş, bir müfettişin yönetici, lider, rehber, öğretici ve araştırmacı olarak görevini icra etmesini gerektirir (Taymaz, 2002: 34). Karagözoğlu'na (1972) göre eğitim teftişi okulların verimini arttırmak hedefi ile müfettişlerin ya da idari görevlilerin öğretmenlere ve diğer paydaşlara mesleki yardım ve rehberlik hizmetini sağlaması sürecidir.

Yönetmelik sürecin bir sistem olarak düşünülmesi durumunda teftiş, sistemin girdi, işlem ve çıktı gibi öğelerinin örgüt yararına dönük olarak düzenlenmesidir. Teftiş sonuçları dikkate alınmayan örgütlerin başarısı tesadüfe ve şansa bağlıdır. Teftiş süreci başarıyı tesadüf olmaktan çıkarır, sistemli ve planlı hale getirir (Çakıcı, 1985: 24). Araştırmalara göre denetimin amaçları kalite kontrol, mesleki gelişim ve öğretmen motivasyonu yönüyle üç boyutludur (Sergiovanni, 2007).

Türkiye'de eğitim teftişinden sorumlu ana kurum Milli Eğitim Bakanlığı'dır (MEB). MEB bu işlevi, maarif müfettişleri eliyle icra eder. MEB Teftiş Kurulu Yönetmeliğinin 10/e maddesinde müfettişlerin görevleri arasında "öğretim programlarının bütünlük içerisinde işlenmesi ve seviye farklılıklarına sebep olabilecek değişik uygulamalara yer verilmemesi için ilgili öğretmenler arasında gerekli koordinasyonun sağlanma düzeyini kontrol etmek ve rehberlikte bulunarak, alınacak önlemleri belirlemek ve Bakanlığa bilgi sunmak." olarak ifade edilmiştir (www.meb.gov.tr). Hem bu yönetmelikte hem de değişik dönemlerde çıkarılan yönetmelik ve yönergelerde sık sık maarif müfettişlerinin program liderliğine vurgu yapılmıştır.

Aydın'a (1993:15) göre müfettişin, öğretmenleri okul programlarının çeşitli yönlerinde liderlik rolü oynamaları için özendirilmesi, ancak karşılıklı güven ve saygının olduğu ortamda olanaklıdır. Wanzare ve Costa'ya (2000) göre de eğitim müfettişlerinin kilit rollerinden biri müfredat programlarını geliştirmede hem geliştiricilere hem de uygulayıcılara destek sağlamaktır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerine ilişkin bazı bilgileri, belgelere dayalı olarak ortaya koymaktır. Bu kapsamda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden alınan yüzlerce belge arasında bulunan 180-09-111-540-1-4 numaralı bir belge transkribe edilmiştir. Yapılan bu işlemin ardından söz konusu belgedeki eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerine ilişkin bulgular ve beklentiler ele alınmış ve yazar tarafından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ilgili belge latin alfabesine dönüştürülmüş ve belgenin aslı çalışmamıza ek yapılmıştır.

Yöntem

Cumhuriyetin Kuruluş Döneminde Eğitim Müfettişlerinin Program Liderliği Rollerine adlı bu çalışma, belgesel tarama modelindedir. Tarama modelleri, geçmişte ya da şimdi var olan bir durumu olduğu biçimiyle ortaya koymaya çalışan araştırma modelleridir. Bu modellerde geçmiş olaylara ilişkin olgu temin etme, ilişki kurma ve yargılara varmak amacı ile kanıt toplanır. Bu kanıtlar tarihsel veri kaynaklarıdır. Tarihsel veri kaynakları yazılı ve basılı belgeler olabileceği gibi, ilgili döneme ait kalıntılar da olabilir (Karasar, 1999).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bulgular

“İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat” adlı 1926 tarihli belgeye göre Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından ilkököl müfredatı anılan tarihte değiştirilmiştir. Müfredat programı olarak anılan programın özellikle ilk üç senede toplu tedris usulünü benimsemesi, öğrencinin daha çok faal olması ve öğrenci ile çevre arasında daha sıkı bir ilişki sağlanmasına dönük olması yönüyle önceki müfredattan farklı olduğu vurgulanmıştır.

İlgili talimatnameye göre yeni müfredat tüm ülke sathında birden uygulanacak, beş yıllık ilkökulların sadece ilk üç senesinde icra edilecektir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda ise bu yıl da eski müfredat uygulanacaktır. Ayrıca her maarif müdürlüğü veya memurluğu yeni programı tatbik edecek okulları tayin ederek isimlerini maarif emirleri vasıtasıyla vekâlete bildireceklerdir.

Yeni programın uygulanması sırasında özellikle şu noktalara dikkat edilecektir:

Yeni müfredat programları ve irtibat cetvelleri her ilkököl öğretmeni tarafından baştan başa dikkatle okunacak ve bu programların esas/mihver dersleri arasında daima irtibat kurulmasına dikkat edilecektir. Hiçbir öğretmen kendini yalnız kendi dersinden sorumlu olarak görmeyecek, diğer ders öğretmenleri ile de irtibat kurulmak suretiyle dersler işlenecektir. Bu durumun gözetiminden maarif müfettişleri sorumlu olacaktır. İlköğretim müfettişleri öğretmenleri toplayarak yeni müfredatı onlarla baştan başa mütalaa edecek ve öğretmenlerin yeterli bilgi sahibi olmalarını sağlayacaklardır.

İlköğretim müfettişleri yeni programları uygulayan okullarda öğretimi sık sık teftiş etmek ve öğretmenler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların amacına ulaşmasına katkı sağlayacaklardır. Yeni müfredat programları öğretim usul ve tavsiyeleri de içermektedir. Buna rağmen başlangıçta bir müphem durum bulunması doğrudan doğruya milli talim ve terbiye dairesine müracaat edilerek izahat istenebilecektir. Programdan umulan amacın gerçekleşebilmesi ancak hayat bilgisi derslerinde belirtilen ünitelerin sırayla işlenmesi, dersler arasında birlik sağlanması ve ahengin yakalanması ile mümkündür.

Yeni programların tatbikine riayet edilecek noktalar genel olarak belirtilmiş olmakla birlikte bu hususta ilköğretim müfettişlerinin her üç ayda bir vereceği raporlar dikkate alınacaktır. İlköğretim müfettişleri devamlı olarak programların uygulanmasını teftiş ve kontrol edecek ve sonucu Talim ve Terbiye Dairesi’ne bildireceklerdir.

Yukarıdaki belgede yer alan durumun “İlköğretim Müfettişlerinin Görevlerine Dair Talimat” adlı 1910/1911 tarihli belgede de vurgulanması ayrıca dikkat çekicidir. İlgili belgede ilkököl müfettişlerinin program liderliğine ilişkin olarak değişik görevleri sayılmaktadır. Bu kapsamda öğretime yönelik teftişte ilkököl müfettişlerin, öğretimin faaliyetinin programa uygunluğu yönünden teftişinin yapılması ve öğrencilerin öğrenme düzeyinin incelenmesidir. Bunun akabinde öğretmenlere gerekli rehberliğin yapılması ve ayrıca öğretmenlere yönelik ders yönetimi ve anlatım konusunda konferanslar verilmesi gerektiridir (Özmen, Açıkse, Usta ve Uluerler, 2014).

Sonuç ve Tartışma

“İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat” adlı 1926 tarihli belgeden 1926 tarihinde ilkököl müfredatının yenilendiği anlaşılmaktadır. Yine söz konusu belgeden müfredat ve öğretim programı kavramlarının yeni olmadığı ve bu kavramların yüz yıldan fazla bir tarihi olduğu sonucuna ulaşılabilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yenilenen ilkököl müfredatının gerçek yaşam ile okul arasında sıkı bir bağ tesis etmeyi hedeflediği açıkça görülmektedir. Bu düzenleme 1924 John Dewey Raporu'nun sonuçlarının öğretim programlarını yansıtıldığı biçiminde değerlendirilebilir. Yine mevcut uygulama ile esas ya da mihver ders (Hayat Bilgisi) uygulaması getirilerek diğer derslerin buna göre işlenmesi gerektiği hususunun benimsendiği anlaşılmaktadır.

Söz konusu talimatname maarif müfettişlerini program uzmanı ve öğretmen rehberi olarak görmektedir. Talimatnameye göre müfettişler program hususunda öğretmenleri aydınlatacak ve program etkililiğini takip edeceklerdir. Bu, maarif müfettişlerinin program liderliği rollerinin bulunduğuna açık bir atıf olarak değerlendirilmelidir.

Yukarıda belirtilen belgede en çok dikkat çeken hususlardan biri de müfettişlerin görevleri arasında öğretim faaliyetinin programa uygun yürütülmesinin sağlanmasıdır. Bu durum öğretim programlarının tarihçesine ışık tutucu mahiyettedir. Zira çağdaş program geliştirme kitaplarında program geliştirme sürecinin tarihçesine vurgu yapılırken en erken tarih olarak 1918 yılı anılmaktadır (Akpınar, 2015). Oysa yukarıdaki belge 1910/1911 tarihli olmasına karşın açıkça öğretim programından ve müfettişlerin programın uygulanmasını takip etmesinden söz etmektedir. Yine 1 Nisan 1895, 3 Haziran 1901 ve 20 Ekim 1904 tarihli başka belgelerde de ilkököl müfettişlerinin ve yöneticilerin görevlerinin atandıkları okulların devir, teftiş ile öğretim faaliyetlerinin emir ve programlara uygun yürütülmesini sağlamak olduğu vurgulanmaktadır (Özmen, Açıkse, Usta ve Uluerler, 2014).

Yine 1. Meşrutiyet ile Cumhuriyet dönemi arasındaki tarihleri kapsayan Osmanlı İmparatorluğu belgeleri incelendiğinde de eğitim müfettişlerinin program liderliğine ilişkin güçlü atıflar görülmektedir. Örneğin 14 Şubat 1900 tarihli 44 gömlek, 105 dosya nolu belgeden Teftiş kurulu üyelerinin öncelikle başkentte ve üç şehirde olmak üzere okullarda görevli bulunan öğretmenlerin hal ve hareketleri, fen ve ilimlerine ilişkin eğitim programlarının amacına ulaşip ulaşmadığı, gereksiz dersler olup olmadığı, farz olan ibadetlerin zamanında yapılmasına ve Din ve Ahlak ile Osmanlı Tarihi öğretimine gerekli önemin gösterilip gösterilmediği ayrıca bu derslerin ıslahına gerek olup olmadığı konularında teftiş ve soruşturma yapılması; teftiş ve soruşturmanın sonucunda da bir rapor hazırlanması görevinin verildiği anlaşılmaktadır. 20 Ekim 1904 tarihli 88 gömlek, 810 dosya nolu belgeden ilkököl müfettişlerinin görevlerinin atandıkları okulların devir, teftiş ile öğretim faaliyetlerinin emir ve programlara uygun yürütülmesini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. 15 Mart 1906 tarihli ve 61 gömlek, 918 dosya numaralı belgeden İl eğitim müdürlüğüne Eğitim Bakanlığı'ndan başta ilkököl ve ortaokullar olmak üzere köy okulu öğretmen ve hademelerinin görevlerine devam edip etmedikleri, öğretimin eğitim programlarına uygun yapılıp yapılmadığı, öğrencilerin velilerce okula devamlarının sağlanıp sağlanmadığı hususlarıyla ilgili müfettiş gönderilmesi talep edilmiştir. 30 Aralık 1913 tarihli 17 gömlek, 190 dosya nolu belgeden Devlete bağlı eyaletlerde bulunan devlet okullarının her birinin ya da eyaletlerin kendi kendilerine program yapmasının ya da yayın okutmasının doğru olmayacağı, okutulacak program ve derslerde devletin belirlediği program ve kitapların okutulması gerektiğinin belirtildiği görülmektedir. 14 Mayıs 1917 tarihli belgede de müfettişlerin görevleri arasında yetimhanelerin öğretiminin ve öğretmenlerin öğretim yöntemlerinin, programlarının ve sınav sonuçlarının tetkik ve teftiş edilmesi sayılmıştır (Özmen, Açıkse, Usta ve Uluerler, 2014).

Dewey'e (1924) göre Türk eğitiminin denetiminden sorumlu müfettiş heyetinin sorumluluğu değişik okulların görevlerini iyi yerine getirip getirmediği, öğretmenlerin ne şekilde yetiştirildiği ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

okul binaları ile araçların ne şekilde kullanıldığından bakanlığı haberdar etmekten ibarettir. Oysa verilen bu görevler, gerekli olmanın yanında Türk eğitiminin fikri rehberi ve ilham kaynağı olma amacına hizmet etmeyecektir. Bu müfettişlere değişik bölgelerdeki okulların öğretmenleri ve idari memurlarının ıslahı görevi de verilmelidir. Bu amaçla gezici rehber ve müfettişler görevlendirilmelidir (www.tbmm.gov.tr). Buradan hareketle Dewey'in eğitim müfettişlerinin geliştirilmesi gereken rollerine dikkat çekerken, müfettişlerin liderlik ve uzmanlık niteliklerini ifade ettiğini ortaya koymak mümkündür.

Yakın tarihimiz açısından bakıldığında 2011 tarih ve 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de Eğitim Müfettişleri Başkanlığı'nın görevleri arasında "Bakanlığın görev alanına giren konularda ... Bakanlık okul ve kurumlarına, özel öğretim kurumlarına ve gerçek ve tüzel kişilere rehberlik etmek" sayılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı İle Maarif Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği'nin 71. maddesinin 1. fıkrasında "Başkanlık, Bakanlığın merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatları düzeyinde eğitim, öğretim ve yönetimi, eğitim göstergeleri, kalite standartları, performans kriterleri ve kurumların öz değerlendirmelerine dayalı olarak rehberlikte bulunulan ve denetlenen kurumun raporunda yer alan tespit ve önerilerinin uygulanma düzeyini izler ve değerlendirir." denmiş; Aynı yönetmeliğin 69. Maddesinin 1. Fıkrasında da "Bakanlığın görev alanına giren konularda Bakanlık personeline, okul ve kurumlara, özel öğretim kurumlarına, kamu kurum ve kuruluşlarına, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilere rehberlik yapılır." denerek eğitim müfettişlerinin rehberlik işlevi bağlamındaki liderlik rollerine dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak hem uygulamada hem de hukuki metinlerde Cumhuriyetin kuruluş yıllarında olduğu gibi eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerinin halen devam ettiği, bu rolün sürekli değişen eğitim programlarının öğretmenlere ve diğer ilgililere anlatma/ulaştırma ihtiyacından kaynaklandığı değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Akpınar, B. (2015). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Data.

Aydın, M. (1993). *Çağdaş Eğitim Denetimi*. Ankara: Pegem Yayınları.

Çakıcı, L. (1985). "Eğitim Yönetiminde Denetleme ve Değerlendirme Sempozyumu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*.

Dewey, J. (1924). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*.

[https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/DIGER%20YAYINLAR/197000571%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20\(JOHN%20DEWEY\)/0000_0000%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20\(JOHN%20DEWEY\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/DIGER%20YAYINLAR/197000571%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20(JOHN%20DEWEY)/0000_0000%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20(JOHN%20DEWEY).pdf) Erişim:31 Mart 2017.

<http://tkb.meb.gov.tr/www/mevzuat/icerik/23> Erişim:31 Mart 2017.

Karagözoğlu, G. (1972). *Türk Eğitim Düzeninde Bakanlık Müfettişlerinin Rolü Araştırma Özeti*. Ankara: MEB Planlama Araştırma ve Koordinasyon Dairesi.

Karasar, N. (1997). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 9. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özmen, F., Açıkse, E., Usta, M. E. ve Uluerler, S. (2004). *Meşrutiyetin İlanından, Cumhuriyet Dönemine, Osmanlı Devleti'nde Eğitim Denetimi (1876-1923)*. Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi Koordinasyon Birini. Proje no:1845.

Sergiovanni T. J. & Starratt R. J. (2007). *Supervision: A Redefinition*, New York: McGraw-Hill.

Taymaz, H. (2010). *Eğitim Sisteminde Teftiş* (7. Baskı). Ankara: PegemA.

Wanzare, Z. and Costa, J. L.(2000). "Supervision and Staff Development: Overview of The Literature". *National Association of Secondary School Principals. NASSP Buletin: Oct. 2000: 84, 618: ProQuest Education Journals, 47-54.*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ek:1

İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat

(Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü İstanbul Osmanlı Arşivi: 180-09-111-540-1-4)

Ankara 1926

İstanbul Maarif Vekaleti

Milli Talim ve Terbiye Dairesi

1. İlk mekteplerin müfredat programları değiştirilmiştir. Yeni programlardan lüzumu kadar nüsha doğrudan doğruya milli matbaadan maarif dairelerine gönderilecektir. Bu programlar eskilerinden bilhassa şu hususlar itibariyle farklıdır: (1) Yeni programlarda ilk üç senede toplu tedris usulü kabul edilmiştir; (2) Yeni programlar talebenin daha ziyade faal olmasını istihdaf etmektedir; (3) Yeni programlar talebe ile muhit arasında daha sıkı bir rabıta husule getirmek esasına müsteniddir.
2. Eski programlardan esaslı bir surette farklı olan yeni programların bu sene her mektebde birden tatbiki muvafık görülmüştür. Programlar şimdilik her vilayetde yalnız binası ile teşkilatı ve teçizatı tam olan beş dersaneli mekteplerin ilk üç senesinde tatbik edilecektir. Diğer mektepler ile yeni programın tatbik edileceği mekteplerin ikinci devre (dördüncü ve beşinci) sınıflarında bu sene de eski program dairesinde tedrisatta bulunulacaktır. Ancak her vilayette bu suretle yeni programın tatbik edileceği mekteplerin adedi biri kız mektebi olmak şartıyla en az iki tane olmalıdır. Her maarif müdürlüğü veya memurluğu yeni programı tatbik edecek mektepleri tayin ederek isimlerini maarif eminleri vasıtasıyla vekaletе bildireceklerdir.
3. Yeni programın tatbikinden bilhassa aşağıdaki noktaların itina ile nazarı dikkatte tutulması lazımdır. Tatbikattan istihsal edilecek neticenin kıymeti doğrudan doğruya bunlara gösterilecek itinaya tabidir:

A- Yeni müfredat programları ve irtibat cetvelleri her ilk mektep muallimi tarafından baştan başa dikkatle okunmalıdır. Yeni programlarının başlı vasfı mümeyyiz dersleri arasında daima irtibat ve münasebet bulunmasına atfedilen ehemmiyette görülür. Hiçbir muallim yalnız dersine ait vazifenin hududu içinde ve diğer arkadaşlarının mesaisine lakayd bir halde kalamaz; bunun içindir ki yeni programların tatbik edileceği mekteplerde ilk yapılacak iş, muallimlerin ilk tedrisat müfettişinin riyaseti altında toplanarak yeni müfredatı başından sonuna kadar dikkatle mütalaa, tedkik etmek ve icap eden noktaları hakkında teatii eftar suretiyle programın muhtevası ve maksatları hakkında ..... fikirleri edinmelerini temin eylemektir.

B- Yeni programın tatbik işinde ilk tedrisat müfettişlerine düşen faaliyet hususu ayrıca şayan zikreder. Müfettişler yeni programları tatbik eden mekteplerde tedrisatı sık sık teftiş etmek ve muallimler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların istihdaf ettiği terbiyevi gayelerin teminine çalışmalıdırlar.

C- Yeni müfredat programları usulü tedrise ait tavsiye ve veçheleri de ihtiva etmektedir. Her derse ait ayrıca usul tedrisi risaleleri de peyderpey tertip ve neşr olunacaktır. Ancak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bidayette herhangi bir noktada muhtaç izah bir cihet görülürse doğrudan doğruya milli talim ve terbiye dairesine müracaat edilerek izahat istenmelidir.

Programdan gözetilen maksatların husulü, ancak Hayat Bilgisi derslerinde sıra ile rakamla olarak gösterilen ders cüzülerinin sınıf muallimleri tarafından evvelden layıkıyla mütalaa edilmek suretiyle munasip bir plan dahilinde tevsi ihzar olunması ve bunların ikmaline kadar tedrisatı vahdet ve ahenki tam ile devam edilmesi ile mümkündür. Ve bu cihetle kat'en ihmal edilmemesi lazımdır.

4. Yeni programların tatbikine riayet edilecek noktalar yukarıki maddelerde gösterilmiştir. Bu husustaki faaliyetlerin neticeleri ilk tedrisat müfettişlerinin raporlarına müstenid olan her üç ayda bir vekaletle bildirilmelidir.

İlk mekteplerin yeni müfredat programlarına ait talimat karşiki sahifede yazılıdır. Programlar bu talimat dairesinde tatbik edilecek ve tatbikat ilk tedrisat müfettişleri tarafından mütemadiyen teftiş ve murakabe olunarak istihsal edilen neticeleri raporlar ile milli talim ve terbiye dairesine bildirilecektir.

Buna göre hareket olunmasını beyan ederim efendim.

Ek:2

ایلك مکتبلرک یکی مفردات پروگراملری

مقدمه

تعلیمات

۱ - ایلك مکتبلرک مفردات پروگراملری ددگیشدیریلشدر . یکی پروگراملردن لزومی قادر نسخه دوغرودن دوغرویه ملی معلیهدن معارف دائرلرینه کوندریلهچکدر . بو پروگراملر اسیکلردن بالخاصه شو خصوصیتلر اعتباریله فرقلیدر : (۱) یکی پروگراملرده ایلك اوج سنهده « طویلو - تدریس - اصولی قبول ایدیلشدر » (۲) یکی پروگراملر طلبه نك دها زیاده فعال اولماسنی استهداف ایتمکدهدر ؛ (۳) یکی پروگراملر طلبه ایله محیط آرمسته دها صیقی بر رابطه حصوله کتیرمک اساسنه مستنددر .

۲ - اسکی پروگراملردن اساسلی بر صورتده فرقل اولان یکی پروگراملرک بوسنه هر مکتبه بردن تطبیقی موافق کورلمه مشدر . پروگراملر شیمدیلك هر ولایتده یالکز بناسی ای ، تشکیلاتی ونجهیزاتی تام اولان بش درسخانلی مکتبلرک ایلك اوج سنهسنده تطبیق ایدیلهچکدر . دیگر مکتبلر ایله یکی پروگراملرک تطبیق ایدیله یکی مکتبلرک ایکنجی دوره (دردنجی و بشنجی) سنلرنده بوسنده اسکی پروگرام دائرسته تدریساتده بولونولاجقدر . آتیاق هر ولایتده بوسورتله یکی پروگراملرک تطبیق ایدیلهچکی مکتبلرک عددی ، بری فیز مکتبی اولوق شرطیله ، اک آز ایکی دانه اولمالیدر . هر معارف مدیرلکی ویامأمورلنی یکی پروگرامی تطبیق ایدیلهچک مکتبلری تعیین ایدهرک اسملری معارف امینتری واسطه سیله وکاله بیلدیرهچکدر .

۳ - یکی پروگراملرک تطبیقنده بالخاصه آشاغیدهکی قطعه لرک اعتنا ایله نظر دقتده طوتولاسی لازمدر . تطبیقندن استحصال ایدیلهچک نتیجه نك قیعتی دوغرودن دوغرویه بونلره کوستریلهچک اعتنایه تابعدر :

آ - یکی مفردات پروگراملری و ارتباط جدوللری هر ایلك مکتب معلمی طرفندن باشدن باشه دقتله اوقونما لیدر . یکی پروگراملرکک باشلی وصف بمیزی درسلر آراسنده دائمی ارتباط و مناسبت بولونماسنه عطف ایدیلن اهمیتده کورولور . هیچ بر معلم یالکز درسنه عائد وظیفه نك حدودی ایجنده و دیگر آرقاداشلرینک مساعیسنه لایقید برحاله قلاماز ؛ بونک ایچین درکه یکی پروگراملرک تطبیق ایدیلهچکی مکتبلرک ایلك پایسلاجق ایش ، معلملرک ایلك تدریسات مقتشک ریاستی آلتنده طویلانارق یکی مفرداتی باشدن سوکونه قادر دقتله مطالعه ، تدقیق ایتمک و ایجاب ایدن قطعه لر حقتده تعاطی افکار صورتیله پروگراملر محتواسی ومقصدلری حقتده واضح فکرلر ایدیلهچکی تأمین ایلهمکدر .

ب - یکی پروگراملرک تطبیق ایشنده ایلك تدریسات مقتشک دوشن فعالیت حصصی آریجه شایان ذکردر . مقتشکلر یکی پروگراملری تطبیق ایدن مکتبلرکده تدریساتی صیق صیق ققیش ایجلی ومعلملر ایله ممکن اولدینی قادر فضلده تاس ایدهرک پروگراملرک استهداف ایدیلهچکی تربیوی غایلرک تأمینده جالیته لیدرلر .

ج - یکی مفردات پروگراملری اصول تدریسه عائد توصیه ووجهلریده احتوا ایتمکدهدر . هر درسه عائد آریجه اصل تدریس رساله لریده بی دربی ترتیب ونشر اولوناجقدر . آتیاق بدایتده هر هانکی برقطعهده محتاج ایضاح برجهت کورولورسه دوغرودن دوغرویه ملی تعلیم و تربیه دائرسته مراجعت ایدیلهچک ایضاحات ایسته نه لیدر . پروگراملردن کوزمتیلن مقصدلرک حصولی ، آتیاق ، حیات بیلگیسی درسلرنده صیرا ایله رقتی اولارق کوستریلن درس جزوه لرینک صنف معلملری طرفندن اولدن لایقیده مطالعه ایدیلک صورتیله مناسب بره لان داخلنده توسیع واحضار اولونماسی و بونلرک کاله قادر تدریسات وحدت و آهنگ تام ایله دوام ایدیلهچکی ایله ممکندر . ووجهتک قطعاً اهل ایدیلهچکی لازمدر .

د - یکی پروگراملرک تطبیقنده رعایت ایدیلهچک قطعه لر یوقاریکی ماده لرده کوستریلشدر بوخصوصدهکی فعالیتلرک نتیجه لری ایلك تدریسات مقتشکلرک راپورلرینه مستند اولان هر اوج آیده بروکاله بیلدیره لیدر .

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

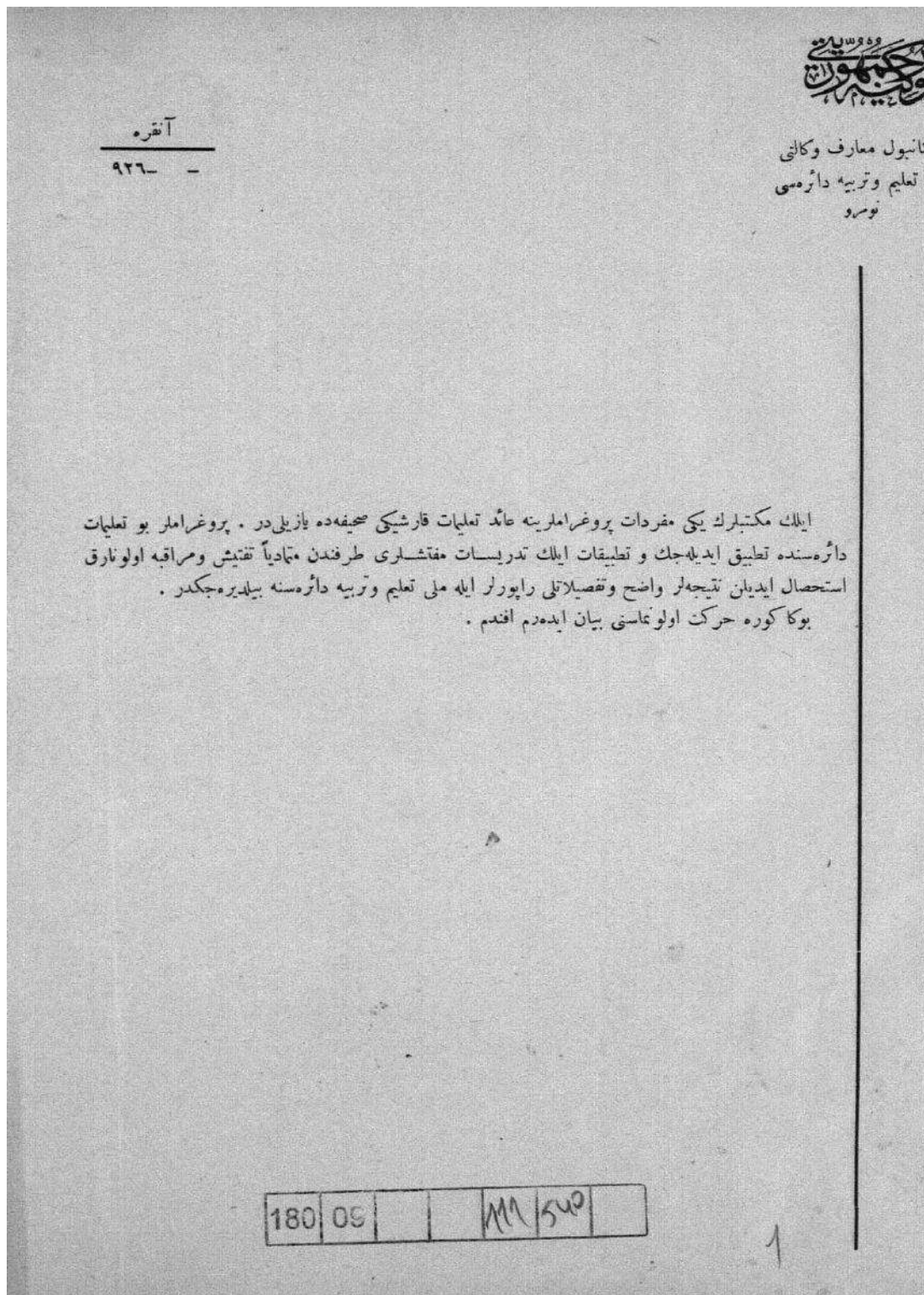
IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

THE STRUCTURAL ANALYSIS OF AGRICULTURE, FOOD AND ENERGY SECTORS; AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS.

Prof. Dr. Osman KARKACIER

Akdeniz Univerisity, Department of Economics, okarkacier@akdeniz.edu.tr, Antalya

Associate Prof. Dr. Gülden BÖLÜK

Akdeniz Univerisity, Department of Economics, guldenboluk@akdeniz.edu.tr, Antalya

Abstract

Energy sector plays a fundamental part (either as a cause or the as a facilitator) in the economic growth process. As known, agricultural sector also plays a strategic role in the process of economic development of a country. Agriculture and energy sector are considered to be important drivers of the economy due to their strong inter-industrial linkages. In this study, the input-output tables constructed by the TurkStat national accounts in 2012 has been employed and several multipliers have been calculated by using input-output tables. The purpose of this study is to analyse the structural interdependency of the agriculture, food and energy sectors in Turkey. It is aimed to discuss whether agriculture, energy and food manufacturing industries can be considered as the drivers of the Turkish economy. According to the multipliers, employment creation capacity of agriculture, energy and food manufacturing sector is relatively weak. However, their income creation impact is remarkably high. Among the others, agriculture is the most income creative sector in case of demand increase in the economy. Similarly, energy sector has key role in the economy, since it's both direct and indirect income generating effect is quite high. These results ensure useful information for policy makers to stimulate growth via more appropriate investments in the economy.

Key Words: Energy use in agriculture and food sectors, Input–output analysis, Turkey.

1.Introduction

Agriculture is both important consumer and producer of energy. Agriculture uses energy directly or indirectly in the form of diesel, electricity, fertilizer, irrigation water, chemicals, machinery etc. (Singh et.al., 2002). Knowledge about energy use in agriculture is important since it can improve the understanding of how to reduce the unstable use of limited energy resources . Moreover, problems with the use of energy in agriculture are concern of researchers and policy makers because fossil energy is limited and has adverse effects on environment (Dalgaard et.al., 2001). As known, environmental pollution and/or environmental degradation are closely linked to energy consumption in the economies. Therefore, efficient use of energy resources supports to achieve increased production and productivity and contributes to economy, profitability and competitiveness of agriculture sustainability to well-being in the rural areas (Singh et.al., 2002).

In fact, energy use in agricultural sector depends on the size of population engaged in agricultural activities, the size of land and the level of mechanization (Ozkan et.al., 2004). Agriculture is of key importance to Turkey both in economic and social terms. Although the share of agriculture has diminished during the recent years, around 20 % of Turkish workforce was still employed in agriculture in 2016, while the sector accounted for 9 % of Turkish GDP (TurkStat, 2016). Turkey is a middle-to high income country and is on an upward trajectory in terms of economic growth. Per capita income levels increased from USD \$ 3,000 to nearly \$10,000 level over the past 15 years.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turkish economic growth that have been going on have created a strong economy that is based on high demand for energy (IEEFA, 2016). The total primary energy demand is estimated to reach 218 Mtoe by 2023 from the current level of 125 Mtoe (MFA, 2017). The demand has reached to such a high extend that energy sector had turned into one of the most important sectors. Turkey's energy sector attracted substantial interest in the investors community thanks to liberalization and markets reforms in electricity sector. During the last decade, market reforms have proceeded in electricity and gas sector. These market reforms triggered a private investment boom (electricity generating capacity doubled between 2007 and 2014). Turkey's energy demand will double during the next decade, which calls for an investment requirement of minimum 100 billion USD (Deloitte, 2016).

The purpose of this study is to analyse the structural interdependency of the agriculture, food and energy sectors in Turkey. An input–output model is useful in analysing the economic relationship of linkages among major sectors of an economy. Economists regularly use input–output models to examine the economic interrelationship among the agricultural, food and other sectors of the economy, such as the food, agriculture and energy sectors. Using input–output analysis, it is possible to project output requirements that must be met by the agricultural and food sectors, given a change in output in the energy sector of the economy.

2. Data and Methodology

The historical root of the Input-Output Analysis dates back to Dr. Quesnay's "Tableau Economique" in 1758. In his table, Dr Quesnay divided the economy into three classes, in which he examined the flows of goods and services among the classes. However, it was Leon Walras that did the first comprehensive study in the field of Input-Output analysis. In his general equilibrium analysis, Walras attempted to explain mathematically the relation between producer and consumer sectors by means of simultaneous linear equations. These studies served as a source of inspiration for Russian-American American Economist Professor Wassily W. Leontief in his Input-Output Analysis. The input-output model first developed by Wassily Leontief can be described as a general equilibrium model examining the cross-linking between production and consumption units that constitute economic construction. It focuses on economy, multi-sectoral and quantitative aspects. Later, in the 1930s, Leontief developed and formulated the Input-Output Tables (Özdil 1993: 112). In his works of 1941, 1951 and 1953, he developed the present- day model.

Economy is composed of many sectors which are in constant relation with each other in terms of production and consumption. Input-Output Tables not only enable us to analyze the relationship between input quantities and production quantities of the sectors, but also point out key sectors that deserve priority (Şatıroğlu, 1981).

The rows in the Input-Output Table show how the output of the sector in that line is divided into the production of the other sectors and the end-use, i.e. the demand for the output of the sector in question. Columns, on the other hand, indicate a breakdown of intermediate and basic inputs used by the related sector (Aydoğuş, 2010). In other words, the rows refer to the distribution of output from the sector, while columns represent the input composition that the industry needs for output (Miller and Blair, 1985).

In this study, we compiled Input-Output Tables from the last published TurkStat (2012) National Account tables and reduced them to ten sectors. We applied mathematical operations on the

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

matrices obtained from the aggregate Input-Output Tables to calculate the Matrix of Input Coefficients, Leontief Matrices and Leontief Inverse Matrices, which determine the logistics sector's position in the country's economy and its relation to other sectors. We analyzed the matrices and interpreted our findings.

In the aggregated Input-Output Matrix that we used to compute the Leontief Inverse Matrix, the set of simultaneous equations employed for the solution of the matrix algebra in the simultaneous equations system of each element involved is as follows:

$$\begin{aligned} x_{11} + x_{12} + x_{13} + Y_1 &= X_1 \\ x_{21} + x_{22} + x_{23} + Y_2 &= X_2 \\ x_{31} + x_{32} + x_{33} + Y_3 &= X_3 \dots\dots (1). \end{aligned}$$

Here;

x_{ij} = sales from i sector (row) to j sector (column)

Y_i = final demand sales from sector i

X_i = total output of the i sector

The elements in the tables: $A_{ij} = x_{ij} / X_j$ refers to inter-sector relationships. This equation can be rearranged.

$x_{ij} = a_{ij} \cdot X_j$ here sales from sector j to sector i depend on the output quantity of sector j , and it expresses the technical coefficients of sector j 's input requirement.

When a_{ij} s are placed, equivalence for the following producer sectors can be rewritten as follows

$$\begin{aligned} a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + a_{13}X_3 + Y_1 &= X_1 \\ a_{21}X_1 + a_{22}X_2 + a_{23}X_3 + Y_2 &= X_2 \\ a_{31}X_1 + a_{32}X_2 + a_{33}X_3 + Y_3 &= X_3 \dots\dots (2) \end{aligned}$$

(2) equality (2) indicates the interconnectivity of each sector over all sectors. Because a sector's output level depends on other sectors' output level. For this reason, if the final demand (Y_i) is left on the right part of the equation.

$$\begin{aligned} X_1 - a_{11}X_1 - a_{12}X_2 - a_{13}X_3 &= Y_1 \\ -a_{21}X_1 + X_2 - a_{22}X_2 - a_{23}X_3 &= Y_2 \\ -a_{31}X_1 + a_{32}X_2 + X_3 - a_{33}X_3 &= Y_3 \dots\dots (3) \end{aligned}$$

or,

$$\begin{aligned} (1-a_{11})X_1 - a_{12}X_2 - a_{13}X_3 &= Y_1 \\ -a_{21}X_1 + (1-a_{22})X_2 - a_{23}X_3 &= Y_2 \\ -a_{31}X_1 - a_{32}X_2 + (1-a_{33})X_3 &= Y_3 \dots\dots (4) \end{aligned}$$

Matrix notation can be used to simplify the system.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

$$\begin{bmatrix} (1-a_{11}) & -a_{12} & -a_{13} \\ -a_{21} & (1-a_{22}) & -a_{23} \\ -a_{31} & -a_{32} & (1-a_{33}) \end{bmatrix} \bullet \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ X_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \end{bmatrix}$$

or it can be simplified further as

$$*A X=Y \quad \dots (5)$$

(5) The elements of the matrix *A are similar to those of the Technical Coefficients Matrix calculated from the Industrial Operations Table. This (*A) matrix differs from the Technical Coefficients Matrix: We subtract the diagonal elements of the matrix *A from number 1. The second difference is that the sign of the other elements is negative except for the diagonal elements. Input Coefficients (Technical Coefficients) Matrix is named A Matrix. *A matrix in Equation (5) is the matrix (1-A), which is called the LEONTIEF Matrix. This matrix can be found as follows: The diagonal elements of the Leontief matrix are positive while its other elements are negative (Haeussler and Paul, 1987).

$$(1-A) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix}$$

Thus equation (5) can be written as

$$(1-A) X = Y \dots (6)$$

$$(1-A) = *A$$

If Equation (6) is solved for equilibrium output level X,

$$X = (1-A)^{-1} Y \dots (7) \text{ is obtained.}$$

Equation (7) is the equilibrium solution equation of the input-output system. We can use this equation to find the necessary amount (in monetary terms) to increase the output of all other sectors when the final demand (Y) changes (for example 1 unit increase). In Equation (1-A)⁻¹ Leontief is called the inverse matrix. This "key matrix (Leontief inverse matrix)" shows the total economic contribution of all sectors of the economy in the level of final demand. The row and column totals of the elements of this matrix indicate the increase in production in all related sectors as direct (primary impact) and indirect contributions (secondary, tertiary + effects) (Jones, 1997).

3. Empirical Results

Our main objective is to understand how valid is the argument of "energy and the agriculture are the main driving force of economy especially in developing countries", as mentioned in the previous sections, in case of Turkish economy. The implicit idea behind this argument is that in developing countries investment expenditures in energy and agriculture constitute the main demand that triggers the overall growth in the economy. Therefore, agriculture and energy industry pull investment expenditures and creates strong backward linkages in Turkish economy. If the above argument is valid for Turkey then agriculture and energy industries should be considered strategic and crucial in maintain sustained economic growth of the country.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

We start by looking at the linkage coefficients of industries. Table 1 shows the "transaction table for Turkish economy that has been subdivided into 10 sectors: sectors; (1) Agriculture⁴⁹⁹, (2) mining and quarrying, (3) food, beverages and tobacco products, (4) other manufacturing, (5) energy⁵⁰⁰, (6) Constructions and construction works (7) Trade,(8) Transportation, (9) Tourism and (10) Other Service sectors. The transaction table summarizes the annual TL value. This table records the flow of goods and services among industries.

Table 1: Transaction Table (Million TL)

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	29111	116	47477	6540	8	101	130	11	2346	1439
Mining (2)	446	1530	280	13909	1734	4584	757	252	95	468
Food Manufacturing (3)	6229	33	19064	910	48	94	1515	197	15085	2831
Other Manufacturing (4)	6163	2583	7850	181390	1797	73703	14962	20059	2085	33189
Energy (5)	1447	981	1994	28352	64014	576	4606	815	2350	11906
Construction (6)	359	92	350	1501	2584	46730	2850	444	474	10751
Trade (7)	5064	1181	12379	39504	1326	13907	7271	14127	4116	12099
Transportation(8)	2641	1935	7625	25684	1226	6024	18094	55120	1252	14094
Tourism (9)	20	61	174	1288	101	336	2060	529	650	7661
Other Services (10)	1367	1682	5687	29194	6316	14697	46558	13960	7182	108918
Output at basic prices	178745	32739	173280	730662	154721	297839	288644	272994	85422	741717

Table 1 shows the basic structure of the I-O table (also called transaction matrix). Basically, the rows represent the outputs (suppliers) and the columns the destination of inputs (users) (D'Hernoncourt et.al., 2011). The columns in this table show the value of the inputs absorbed by the industries and the payment to primary inputs. Along the rows, the distribution of products into various industries and final demand categories are shown.

⁴⁹⁹ Agriculture sector consists of i) products of agriculture, hunting and related services, ii) products of forestry logging and related services, iii) fish and other fishing products; aquaculture products; support services to fishing (TURKSTAT, 2017).

⁵⁰⁰ Energy sector consists of electricity, gas, steam and air conditioning, natural water; water treatment and supply services, iii) sewerage services, sewage sludge; waste collection, treatment and disposal services; materials recovery services ;remediation services and other waste (TURKSTAT, 2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

The matrix of technical coefficient (A matrix) is shown in Table 2. This matrix is obtained by dividing each entry in the transaction table by its column total, i.e. the total output of the respective industry. Thus, an element in this matrix, expressed as a percentage, shows the direct requirement from the supply to the industry.

Table 2: A matrix: technical coefficient

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	0,163	0,004	0,274	0,009	0,000	0,000	0,000	0,000	0,027	0,002
Mining (2)	0,002	0,047	0,002	0,019	0,011	0,015	0,003	0,001	0,001	0,001
Food Manufacturing (3)	0,035	0,001	0,110	0,001	0,000	0,000	0,005	0,001	0,177	0,001
Other Manufacturing (4)	0,034	0,079	0,045	0,248	0,012	0,247	0,052	0,073	0,024	0,004
Energy (5)	0,008	0,030	0,012	0,039	0,414	0,002	0,016	0,003	0,028	0,045
Construction (6)	0,002	0,003	0,002	0,002	0,017	0,157	0,010	0,002	0,006	0,016
Trade (7)	0,028	0,036	0,071	0,054	0,009	0,047	0,025	0,052	0,048	0,014
Transportation(8)	0,015	0,059	0,044	0,035	0,008	0,020	0,063	0,202	0,015	0,016
Tourism (9)	0,000	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,007	0,002	0,008	0,019
Other Services (10)	0,008	0,051	0,033	0,040	0,041	0,049	0,161	0,051	0,084	0,010

That is, for each million TL of output produced by the agricultural sector, the agricultural sector must purchase from the mining and quarrying sector 0.002 million TL, from food, beverages and tobacco 0.035 million TL, from other manufacture 0.0034 million TL, from energy 0,008 million TL , from construction 0,002 million TL , from trade 0,028 million TL, from transportation 0,015 million TL, from tourism 0,000 million TL and from other services 0,008 million TL. These coefficients show the direct effects in all sectors due to a one TL change in output in a particular sector. Direct effects are simply the production changes equal to the immediate final demand changes.

If we compare the magnitude of co-efficients for agriculture, energy and food manufacturing sectors in Table 2, while agriculture gives the highest amount of the input to food manufacturing sector (row1, cell 4), it's input contribution to energy sector is limited. Following the food manufacturing sector, agriculture ensures the second highest input contribution to tourism sector. While energy sector gives the highest input amount to other services sector and food manufacturing

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sector, respectively, it's input contribution to agriculture is low. Food manufacturing ensures the highest input contribution to tourism sector, followed by the agriculture sector.

On the other hand, if we look at input demand side, agriculture sector demands the highest input from food manufacturing and other manufacturing sector. Naturally, food manufacturing sector demands the highest input from agriculture sector, followed by the trade sector. Energy sector demands highest input from service sector followed by the construction sector.

Table 3: Key Matrix; (1-A)⁻¹ matrix

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	1,211153	0,007156	0,374606	0,016331	0,001517092	0,006338	0,005292	0,002835519	0,101378	0,004923
Mining (2)	0,005155	1,052854	0,006092	0,028707	0,021829101	0,028279	0,005774	0,004552344	0,004429	0,002486
Food Manufacturing (3)	0,048085	0,002964	1,139944	0,004153	0,001583003	0,00286	0,008969	0,002835309	0,205255	0,005076
Other Manufacturing (4)	0,067453	0,127661	0,105879	1,351747	0,045422644	0,408612	0,089865	0,132901269	0,065573	0,018941
Energy (5)	0,025734	0,070438	0,043726	0,100119	1,717097983	0,042834	0,049829	0,024459821	0,068548	0,081289
Construction (6)	0,004755	0,007555	0,007537	0,008063	0,03608603	1,191055	0,017182	0,005848164	0,012083	0,021581
Trade (7)	0,045278	0,053636	0,107024	0,083287	0,023008867	0,086382	1,041255	0,077138298	0,076999	0,020954
Transportation(8)	0,032882	0,090655	0,085425	0,071629	0,025218566	0,059828	0,091637	1,267680025	0,044355	0,025651
Tourism (9)	0,001194	0,004316	0,0037	0,004779	0,003055415	0,004758	0,011397	0,004935806	1,010901	0,019899
Other Services (10)	0,024423	0,077045	0,069642	0,078541	0,080970273	0,096837	0,182589	0,08550939	0,114619	1,022397

Each coefficient in the $(1-A)^{-1}$ matrix (Table 3), reveals the linkage between the industries. Each $\{x_{ij}\}$ reveals by what factor in row sector i sells goods and services to column sector j because of a change in final demand-forward linkage. Moreover, each $\{x_{ij}\}$ also reveals by what factor column sector j purchases goods and services from row sector i because of a change in final demand-backward linkage (Karkacier and Goktolga, 2005).

The input-output table poses the starting point in estimating the output, earnings and employment multipliers and of other multipliers used frequently in analyzing the economic impacts. Input-output multipliers are summary measures used for predicting the total impact on all industries in an economy of changes in the demand for the output of any one industry. The multipliers are derived from the input-output tables (Surugiu, 2009).

Table 4: First Round-Second Round Economic Effects

Sectors	Direct Input Production Multipliers		
	Total Effect Sum of column of	First-Round Effect Sum of column of	Second-Round Effect Difference between

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	$(1-A)^{-1}$ matrix	(A) matrix	$(1-A)^{-1}$ and (A)
Agriculture	1,466112	0,29566	1,170452
Mining	1,49428	0,311418	1,182861
Food Manufacturing	1,943575	0,593721	1,349855
Other Manufacturing	1,747355	0,449279	1,298077
Energy	1,955789	0,511596	1,444193
Construction	1,927784	0,539725	1,388059
Trade	1,503788	0,342302	1,161486
Transportation	1,608696	0,386511	1,222185
Tourism	1,70414	0,417158	1,286982
Other Services	1,223198	0,127956	1,095242

In general, it can be seen that the second-round effect (indirect effect) is greater than the first-round effects in all sectors. This results is in the line with the increase in the concentration of interaction between the sectors in the economy. As seen in Table 4, it can be said that among the others, the energy sector has the highest indirect impact in terms of economic contribution. Therefore, energy sector has key role in the economy, since it's both direct and indirect income generating effect is quite high. Following the energy sector, food manufacturing and construction ensures the highest indirect impact in the economy, respectively. Similar to energy sector, food manufacturing has also important sector since it high second round and total income generating effect in the economy.

Economists and policy makers often wish to know the number of jobs that will be created because of an increased final demand. The employment multiplier (LM) measures the total change in employment due to a one-unit change in the employed labour force of a particular sector. The additional employment in the new activity multiplied by the employment multiplier for the industry provides an estimation of the total new jobs created in the area of study (Surugiu, 2009).

The LM is obtained using the total requirement table and direct employment coefficients as: $E = L * (I-A)^{-1}$

where: E is the employment multiplier matrix, L is $n \times n$ matrix containing the i th sector's direct employment coefficient in its i th diagonal and zeros elsewhere. Table 5 gives the employment multipliers.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Table 5: Employment Multipliers

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	0,0216	0,0001	0,0067	0,0003	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0018	0,0001
Mining (2)	0,0008	0,1699	0,0010	0,0046	0,0035	0,0046	0,0009	0,0007	0,0007	0,0004
Food Manufacturing (3)	0,0037	0,0002	0,0882	0,0003	0,0001	0,0002	0,0007	0,0002	0,0159	0,0004
Other Manufacturing (4)	0,0069	0,0130	0,0108	0,1374	0,0046	0,0415	0,0091	0,0135	0,0067	0,0019
Energy (5)	0,0013	0,0035	0,0022	0,0050	0,0861	0,0021	0,0025	0,0012	0,0034	0,0041
Construction (6)	0,0005	0,0007	0,0007	0,0008	0,0034	0,1137	0,0016	0,0006	0,0012	0,0021
Trade (7)	0,0086	0,0102	0,0204	0,0159	0,0044	0,0165	0,1986	0,0147	0,0147	0,0040
Transportation(8)	0,0028	0,0078	0,0074	0,0062	0,0022	0,0052	0,0079	0,1095	0,0038	0,0022
Tourism (9)	0,0002	0,0009	0,0008	0,0010	0,0006	0,0010	0,0024	0,0010	0,2105	0,0041
Other Services (10)	0,0069	0,0218	0,0197	0,0222	0,0229	0,0274	0,0516	0,0242	0,0324	0,2892
Sum of columns (Employment Effect)	0,0534	0,2282	0,1578	0,1937	0,1280	0,2123	0,2756	0,1657	0,2912	0,3085

The relative place of energy, agriculture industries in terms of employment multipliers is 9th and 10 th out of 10 industries. The employment multipliers means that other sectors' employment creation capacities in order to satisfy one person employment in the agriculture and energy sector are overwhelmingly weak. This can be interpreted that the employment can be served easily to satisfy the final demand of agriculture and energy industry, but no need to create such a big value added by the other sectors to generate employment in the agriculture and energy industries.

Table 6: Income Multipliers

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	Sum of Rows
Agriculture (1)	0,776	0,005	0,240	0,010	0,001	0,004	0,003	0,002	0,065	0,003	1,109
Mining (2)	0,003	0,608	0,004	0,017	0,013	0,016	0,003	0,003	0,003	0,001	0,670
Food Manufacturing (3)	0,014	0,001	0,332	0,001	0,000	0,001	0,003	0,001	0,060	0,001	0,414

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Other Manufacturing (4)	0,019	0,035	0,029	0,376	0,013	0,114	0,025	0,037	0,018	0,005	0,671
Energy (5)	0,006	0,018	0,011	0,025	0,430	0,011	0,012	0,006	0,017	0,020	0,557
Construction (6)	0,002	0,003	0,003	0,003	0,013	0,445	0,006	0,002	0,005	0,008	0,490
Trade (7)	0,027	0,032	0,064	0,050	0,014	0,052	0,627	0,046	0,046	0,013	0,973
Transportation(8)	0,016	0,043	0,040	0,034	0,012	0,028	0,043	0,601	0,021	0,012	0,851
Tourism (9)	0,001	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,006	0,002	0,507	0,010	0,536
Other Services (10)	0,017	0,052	0,047	0,053	0,055	0,066	0,124	0,058	0,078	0,693	1,242
Sum of columns (Income Effect)	0,880	0,799	0,772	0,572	0,552	0,739	0,853	0,758	0,819	0,767	1,109

The statistic (sum of columns) shows the impact upon income from employment (IfE) -or compensation of employees- throughout the studied economy arising from a unit increase in final demand for industry j's output. It also includes induced effects in the economy (D'Hernoncourt et.al., 2011). As seen in the Table 6, among the others, agriculture is the most income creative sector in case of demand increase in the economy. For example, for each 1 million TL increase of final demand, gross value added would increase 0,8795007 million TL in the economy. Food manufacturing sector ranks fifth in income creating in the economy with the 0.799 million TL.

Conclusion

The main aim of this study is to reveal whether energy and agriculture sectors are the important drivers of the economy like in many developing countries. Moreover, the structural interdependency of the agriculture, food manufacturing and the energy sector in Turkey has been analyzed using the input-output analysis.

The input-output analysis gives important objective insights about relative place of energy, agriculture and food manufacturing sectors among all industries in the economy. According to the multipliers, employment creation capacity of agriculture, energy and food manufacturing sector is relatively weak. However, their income creation impact is remarkably high. Among the others, agriculture is the most income creative sector in case of demand increase in the economy. For example, for each 1 million TL increase of final demand, gross value added would increase 0,8795007 million TL in the economy.

Food manufacturing sector ranks fifth in income creating in the economy with the 0.799 million TL. Moreover, it can be said that among the others, the energy sector has the highest indirect impact in terms of economic contribution. Similarly, energy sector has key role in the economy, since it's both direct and indirect income generating effect is quite high. Following the energy sector, construction and food manufacturing ensures the highest indirect impact in the economy, respectively. Finally,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

food manufacturing has also important sector since it high second round and total income generating effect in the economy.

These results ensure useful information for policy makers to stimulate growth via more appropriate investments and mitigate unemployment issues in the Turkish economy. As a result, energy, agriculture and food manufacturing sectors play key role in the overall economy.

References

Aydoğuş, O. (2010), Girdi Çıktı Modellerine Giriş. Gazi Kitapevi. ISBN:978-605-4334-41-44, Ankara.

Dalgaard T., Halberg N., and Porter J.R. (2001), A model for fossil energy use in Danish agriculture used to compare organic and conventional farming, Agriculture Ecosystems&Environment, 87, 51-65.

D'Heroncourt J., Cordier M., Hadley D., (2011), Input-Output Multipliers Specification Sheet and Supporting Material, Science Policy Integration for Coastal Systems Assessment (SPICOSA), Project No:036992, [http://www.coastal-saf.eu/output-step/pdf/Specification %20sheet% 20I_O _final. pdf](http://www.coastal-saf.eu/output-step/pdf/Specification%20sheet%20I_O_final.pdf), Access date 15/04/2017.

Deloitte, (2016), Turkish Energy Market Outlook, Achievement, Overview and Opportunities, <http://dektmk.org.tr/upresimler/turkish-energy-market-outlook.pdf>, Access date 5/04/2017.

IEEFA, (2016), Turkey at a Crossroads:Invest in the Old Energy Economy or the New?, Institute for Energy Economics and Financial Analysis (IEEFA), http://ieefa.org/wp-content/uploads/2016/09/Turkey-Crossroads-Invest-in-the-Old-Energy-Economy-or-the-New_June-2016-v2.pdf, Access date: 11/04/2017.

Haeussler , F.F., and R.S. P. (1987), Introductory Mathematical Analysis for Business Economics and the Life and Social Sciences. Prentice-Hall International Inc., London,UK.

Jones L.L., (1997). Input-Output Modeling and Resource Use Projection. Faculty Paper Series, Department of Agricultural Economics, Texas A&M University, Colloge Station, TX.

Karkacier O. and Goktolga Z.G. (2005), Input-output analysis of energy use in agriculture, Energy Conversion&Management, 46, 1513-1521.

MFA, (2017), Turkey's Energy Profile and Strategy, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (MFA), <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, Access date: 5/04/2017.

Miller R.E. and Blair P.D., (1985). Input-Output Analysis:Foundations and Extensions. Prentice-Hall Inc.Englewood Cliffs, New Jersey, USA.

Ozkan B., Akcaoz H., and Fert C. (2004), Energy input-output analysis in Turkish agriculture, Renewable Energy, 29, 39-51.

Özgül T., (1993), Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişme Girdi-Çıktı Analizyle Bir Yaklaşım. Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt XI. Sayı: 1-2, Eskişehir.

Singh H., Mishra D. and Nahar N.M., (2002), Energy use pattern in production agriculture of a typical village in arid zone, India—part I, Energy Conversion&Management, 46, 1513-1521.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Surugiu C. (2009). The Economic Impact of Tourism. An Input-Output Analysis, National Institute for Research and Development in Tourism, <http://www.revecon.ro/articles/2009-2/2009-2-8.pdf>, Access date 15/04/2017.

Şatıroğlu K., (1981). Planlama ve Programlama Teknikleri, Ankara Üniversitesi, SBF Yayını, No:492, Ankara.

TurkStat, (2016), Main Statistics, Agriculture, www.turkstat.gov.tr, Access date:10/04/2017.

TurkStat, (2017), National Accounts, Input-Output Tables (2012), www.turkstat.gov.tr, Access date: 5/04/2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAMUSAL ALANDA İNANÇ VE DEĞERLERİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNTERNETİN SANAL MÜZAKERE TOPLULUKLARI OLUŞTURMADAKİ ROLÜ

Arş. Gör. Şadiye KOTANLI

Atatürk Üniversitesi, skotanli@hotmail.com

ÖZET

Kamusal alan kavramı, insan haklarından sosyal devlete uzanan bir dizi toplumsal kazanımın elde edilmesinde önemli rol oynayan kavramlardan biridir. Kamusal alan, toplumu temsil eden tüm aktörlerin serbestçe, rasyonel bir dil kullanarak iletişim kurmak amacıyla kendilerini ifade ettikleri, uzlaşma aradıkları ve bu arada dini söylem ve sembollerin de ifade edilebildiği bir fırsat alanı olarak kabul edilmektedir. Habermasçı anlamıyla 'kamusal alan' fikri modern toplumlarda, politik katılımın konuşma ortamı aracılığıyla icra edildiği bir sahneye işaret etmekte olup, bu alan yurttaşların ortak meseleleri hakkında müzakere buldukları bir alan; yani, *kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı* olmaktadır.

Vatandaşların geniş kesimlere ulaşip, o kesimlere de etkileşimli bir şekilde dâhil olabildiği internet ortamı, gün geçtikçe toplumda yaşanan olayların ifade edildiği, tartışıldığı bir meca haline gelmiştir. İnternet, etkileşimli olma özelliğinden dolayı katılımı artırmakta, kullanıcılar ise edilgin değil etkin olarak hareket edebilmektedir. Ayrıca kullanıcılar, sadece alıcı ve tüketici değil aynı zamanda yayıcı ve üretici olabilmektedir. Bundan dolayı, internet ortamı, katılımcı bir fikir üretimi zemini sağlayarak kamuoyu oluşmasını olanaklı kılmaktadır. Kamusal alanda yaşanan olaylar ise müzakere, tartışma ve fikirleri öne sürme şeklinde internet ortamına yansımaktadır. Çeşitli inanç ve görüşlerden kişiler internet ortamında karşılaşmakta, görüşlerini ileri sürerken de olumlu veya olumsuz ifadelerle müzakere ederek görüş alış verişinde bulunmaktadır. Bu çalışmada, kişinin vicdani bir kanaate sahip olması ve bu kanaatin dışa vurulması bağlamında din ve vicdan özgürlüğü kamusal alan kavramı ile birlikte değerlendirilmekte, kamusal alanda yaşanan olayların internet ortamına ne şekilde yansıdığı örnekler eşliğinde analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din ve Vicdan Özgürlüğü, Kamusal Alan, Kamuoyu, İnternet Ortamı, Müzakere

ABSTRACT

The concept of the public sphere is one of the concepts that plays an important role in achieving a set of social gains that extend from human rights to the social state. The public sphere have accepted as an opportunity area can be expressed of religious discourses and symbols, seek reconciliation, express themselves in order to communicate by using a rational language, freely of all the actors representing the society. The notion of 'public space' in the sense of Habermas, means that in modern societies political participation is performed through the medium of speech and this area is an area in which citizens are negotiating common issues; That is, an institutionalized area of discursive interaction.

The internet environment, where citizens can reach wide circles and interact with them, has become a medium in which the events of society are expressed and discussed day by day. The Internet increases participation because of its interactivity, and users can act effectively, not passively. In addition, users can be not only buyers and consumers but also spreaders and

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

producers. Therefore, the internet environment enables to be formed public opinion by providing a participatory idea production floor. Events in the public arena reflects to the internet environment in the form of negotiations, discussions and suggestions. Persons from various beliefs and opinions meet on the internet, while discussing their opinions, they negotiate positive or negative expressions and exchange opinions. In this study, in context that person has a personal conviction and express of this conviction, freedom of religion and conscience have been evaluated together with the concept of the public sphere and have been analyzed with examples how are reflected in the internet environment of events in the public sphere.

Keywords: Freedom of Religion and Conscience, Public Space, Public opinion, Internet Environment, Negotiation

GİRİŞ

“Kamusal alan” kavramı Antik Yunan'dan bugüne kadar tüm dönemlerde farklı siyasal, sosyal, toplumsal, kültürel ve ekonomik örgütlenme biçimleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Kamusal alandaki farklı din ve inanışa sahip kişilerin birbirlerinin inanç ve görüşlerine saygılı davranmak bir yana, farklı inanç ve görüşleri bir sorun haline getirdikleri ve tepkiyle karşıladıkları da aşikârdır. Bu tepkiler ve düşünceler ise anında medya araçları yoluyla topluma yansıtılmaktadır. Özellikle internet, farklı görüş, düşünce ve inançtan bireylerin müzakere edip, tartıştıkları ve görüşlerini paylaştıkları bir alan olması dolayısıyla vatandaşların sürekli takip ettiği bir meca haline gelmiştir.

Günümüzde, kamusal alan ve özel alan kavramları, siyasal alanda yürütülen demokrasi tartışmalarında yoğun bir şekilde yer almıştır. Devletin gücünün kullanıldığı yerleri ifade eden "kamu erkinin (otoritesinin) alanı" ile toplumdaki "demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı" olarak düşünülmesi gereken “kamusal alan”ı birbirinden ayırmak ve farklı düşünmek gerekir. Demokratik ülkelerde kamusal alan, resmi kurum, kuruluş veya devlet dairesi olarak algılanmamaktadır. Çünkü eğer böyle bir algı mevcut olsaydı, bu mekan veya alanların kendine has kuralları ve işleyişleri olduğundan farklı görüş ve düşünceden ideolojilere rastlanması hemen hemen mümkün olmayacaktı. Çeşitli düşünce ve görüşlere sahip kişilerin herhangi bir kısıtlama veya sınırlar koyan kurallara maruz kalmadan her konuda müşterek fikirlerinin olduğu bir alan olarak nitelendirilmektedir.

1. Kamusal Alan Kavramına Getirilen Farklı Yaklaşımlar

Kamusal alan kavramı, antik çağlardan günümüze kullanılan bir kavram olsa da farklı dönemlerde farklı anlamlara işaret etmiştir. “Kamusal” ve “kamu” kavramlarının günlük dildeki kullanımı, bunların birbirleriyle uyuşmayan çok çeşitli anlamlara sahip olduklarını gösterir. Bu anlamlar ise değişik tarihsel evrelerden kaynaklanmaktadır (Habermas, 2014:57). Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğü, “kamusal” kelimesini "kamuya ait" “kamu” kelimesini ise; " 1- Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü, 2- Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme, 3-Hep, bütün” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca: “*Topluluk oluşturucu ortak çıkarlar çevresinde oluşan ve üyeleri bu ortak çıkarlar konusunda karar birliğine ulaşmak için etkileşimde bulunan toplumsal kesim*” olarak da tanımlamaktadır. “Kamusal” sözcüğü ise “kamu ile ilgili” anlamını ifade etmektedir (<http://www.tdk.gov.tr/>). Buna göre “kamu” teriminin halk, bütün ve herkesi, “kamusal” teriminin ise halka, umuma ait olanı ifade ettiğini söyleyebiliriz. “Kamu” sözcüğünün İngilizce'de bilinen ilk kullanımında ise “kamu” toplumun ortak çıkarı ile bir tutulmuş, bir süre

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonra da “genel gözleme açık ve ortada olan” şeklinde yeni bir anlam daha eklenerek kullanılmıştır. 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise “kamu” ve “özel” karşıtlığının bugünkü kullarımlarına benzer bir biçim almıştır. “Kamusal” sözcüğü herkesin denetimine açık olan bir anlamda kullanılırken, “özel” sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan bir yaşam bölgesi anlamında kullanılmıştır. “Kamusal” olanın kimleri içerdiği ve kamuya çıkılan yerin neresi olduğu konusu, 18. yüzyıl başlarında hem Londra'da hem de Paris'te öne çıkmaya başlamıştır. Burjuvaların yaşadıkları şehirler toplumdaki çok çeşitli grupların ilişkiye geçtikleri bir dünya haline gelmiştir. “Kamu” sözcüğü modern anlamını kazanarak artık yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı bir konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına da gelmiştir (Sennett, 2013:32-33). Bu bağlamda Habermas, tıpkı kamusal yerlerden veya kamusal binalardan söz edildiği gibi kapalı topluluklarından farklı olarak herkese açık iseler toplantıları “kamusal” olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Ona göre “kamusal binalar” ifadesi, binaların herkese açık oluşundan öte bir şeyi ifade etmektedir. Bunların kamunun gidiş gelişine açık olmaları bile zorunlu değildir. Bunlar devletin kurumlarını barındırırlar ve bizzat bu nitelikleri gereği kamusaldırlar. Kamu, kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde, kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre, kimi kez devlet organları, kimi kez de halkın iletişime hizmet eden basın gibi medya unsurları “kamusal organlar” arasında sayılmaktadır (2014:58-59).

Köroğlu'nun da ifade ettiği gibi toplumsal bir alan olarak kamusal alanın sınırlarının en net çizildiği ve bu alanda bulunmanın şartlarının kesin olarak belirlendiği tek dönemin antik dönem olduğu görülmektedir. Antik dönemin kamusal alanı, özel alan karşısında var olan bir alan olmakla birlikte bu iki alanın sınırları kesin olarak belirlenmiştir. Tarihsel olarak özel ve kamusal alan arasındaki ayrımın kesin olarak belirlendiği başka bir dönem olmamıştır. Bu ayrıma göre kamusal alana katılımın şartı, özel alanın sınırlılıklarından, mecburiyetlerinden, insani varoluşunu gerçekleştirmeye engel olarak görülen şartlarından kurtulmaktır (2014:1490). Nitekim olgun Yunan şehir devletlerinde, özgür vatandaşların ortak kullandığı *polis*'in alanı, tek tek şahıslara ait olan *oikos*'un alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat, *biospolitikos*, pazar meydanında, *agora*'da cereyan eder. Fakat mekânsal olarak bağlanmış değildir. Kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçimine de bürünebilen müzakerelerde oluşabileceği gibi, savaşta veya savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemde de oluşur. Kamusal hayata katılabilmenin koşulu, bir aile reisi olarak özel hayat alanında özerk olmaktır. Özel alan, yunanca adı itibarıyla eve bağlıdır. Dolaşım halindeki bir servete veya emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz. Yoksulluk veya köleden yoksunluk başlıbaşına *polis*'e kabul edilmenin önünde engeldir. Hayatın yeniden üretimi, kölelerin çalışması, kadınların hizmeti, doğum ve ölüm, *oikos* despotluğunun şemsiyesi altında cereyan eder. Zorunluluk ve geçicilik âlemi, özel alanın gölgesinde gizlenir. Yunanlıların bilincinde kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar âlemi olarak yükselir. Her şey ancak kamunun ışığında açığa çıkar, herkesin gözüne orada görünür. Hayat kavgası ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu, *oikos*'un sınırları içinde utançla saklanırken, *polis*, onur kazanılabilen serbest bir alan sunar (Habermas,2014:60).

Habermas'a göre kamu, kamusal iyiyi birlikte müzakere eden, kendi aralarında eşit ve özel kişilerden oluşur. Burjuva kamusal alanının özel kişilerin kamusal sorunları tartıştıkları bir arena olduğunu savunan Habermas, bu tanımlama ile özel ve kamusal alanı birbirinden ayıran şeyi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

belirleme problemini ortaya koyar. Örneğin evlilikteki şiddetin özel bir mesele olarak mı yoksa kurbanları için özel yasalar çıkarılması gereken kamusal bir sorun olarak ele almak mı gerektiği sorunu ortaya çıkar. Habermas, burjuva kamusal alanını betimlemiş, okuyan bir kamuya tahsil edilmiş uzlaşım sal bir alandan söz etmiştir (Dacheux, 2008: 16-18). Habermas, “*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*” çalışmasında *'liberal burjuva kamusal alan modeli'* dediği tarihsel olarak özgül ve sınırlı olan bir kamusal alan biçiminin yükseliş ve düşüş hikâyesini anlatır. Ona göre kamusal alan bir düzeyde devletleri bir kesim yurttaşa karşı sorumlu tutarak, bir düzeyde politik hâkimiyeti rasyonelleştirmenin kurumsal mekanizmasına, diğer düzeyde ise özgül bir söylemsel etkileşim türüne işaret ediyordu. Kamusal alan, kamusal meseleler üzerinde kısıtlanmamış, rasyonel bir tartışma idealini içeriyordu. Tartışma herkese açık ve herkesçe erişilebilir olacaktı. Sadece özel çıkarlar tartışma konusu kabul edilmeyecek, statü eşitsizlikleri paranteze alınacak, tartışmacılar birbirinin dengi olarak müzakere edilecekti. Böyle bir tartışmanın sonucunda ise ortak iyi üzerinde bir kamuoyu oluşacaktı. Habermas, “kamusal alan” kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşam içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabilirdiği bir alanı kastettiğini belirterek bu alana tüm yurttaşların erişmesinin ise garanti altına alındığını ifade etmiştir. Ona göre özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur. Yurttaşlar ise ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar. Bu tür bir iletişimin daha genel bir kamusal gövde içinde gerçekleşmesi, bilginin muhataplarına aktarılmasını ve onların etkilenmesini mümkün kılacak özgül araçları gerektirir. Kamusal tartışmanın konusunun devlet etkinliğine ilişkin meseleleri hedeflediğinde politik kamusal alandan bahsetmeye başladığımızı ifade eden Habermas, günümüzde gazetelerin, dergilerin, radyo ve televizyonun kamusal alanın iletişim araçları olduğunu belirtmektedir(2015:95). Nitekim Habermasçı anlamıyla 'kamusal alan' fikri modern toplumlarda, politik katılımın konuşma ortamı aracılığıyla icra edildiği bir sahneye işaret etmekte olup, bu alan yurttaşların ortak meseleleri hakkında müzakere buldukları bir alan; yani, kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı olmaktadır. Ayrıca bu alan, kavramsal olarak devletten ayrı, ilke olarak da devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği ve dolaştığı bir alandır. Satın almak ve satmak yerine tartışma ve müzakere için bir sahne olmaktadır (Frazer,2015: 104-105). Frazer ise Habermasçı yorumun bir ironi barındırdığını belirterek, serbestçe erişilebilirlik, rasyonalite ve statü hiyerarşilerinin paranteze alınması özellikleriyle görücüye çıkan kamusal söyleminin bir 'ayrıcalıştırma' stratejisi olarak yerleştiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Frazer, Habermas'ın liberal kamusal alanı idealize ederek öteki, liberal ya da burjuva olmayan rakip kamusal alanları incelemeyi ihmal ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre sisteme ait toplumsal eşitsizlikleri paranteze almak yeterli değildir. Bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, katılımda eşitlik için gerekli olan koşuldur. Eşitlikçi ve çok kültürlü bir toplum fikrinin ancak farklı değerlere ve retoriklere sahip grupların katıldığı kamusal alanların çoğulluğu veri olarak alındığında bir anlam ifade edeceğini söyleyerek, katılım eşitliği idealinin çoklu kamularla başarılabileceğini savunmaktadır(2015: 108-120).

Arendt'e göre ise kamusal alan, Habermas'ın savunduğu gibi 18. yüzyılda değil, iki bin yıl önce Atina'da doğmuştur. Arendt, *"İnsanlık Durumu"* adlı eserinde kamusal alan ve politik alanın kusursuzca birbiriyle örtüştüğü ve özel alana karşı olduğu bir Atina demokrasisi betimler. Ona göre iki farklı alan vardır: Zorunluluğa bağlı olan aile yaşamı ve diğer yanda ise özgürlüğün

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

alanı olan politik yaşam. Politik etkinliği ise, sitede kendi kendini gerçekleştiren insanların bir teması olarak, kanıtlamadan çok kendini temsiline, akla itaat eden, müzakere edilmiş ortak bir eylem olarak tasvir etmektedir. Bu bakış açısıyla da kamu, soyut ve simgesel bir eylemsel olgu değil, somut, duyarlı bir eylem biçimidir. Kamusal alan, sözler ve eylemlerle görünürlük kazanmış bir yerdir. Aktörlerin kendi gerçek varlıklarına kavuşarak kamusal yargılamaya açıldıkları bir alandır(Dacheux, 2008: 20-21). Arendt, “kamu” teriminin birbiriyle özdeş olmayan ancak yakından ilişkili iki görüngenüye işaret ettiğini belirtir. Bunlardan birincisinde terim, kamu alanının da gözükken her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir. Bizler için gerçekliği oluşturan görünüştür. Yani başkalarınınca görülen ve duyulan bir şeydir. Yüreğin tutkuları, aklın düşünceleri, duyuların hazları gibi mahrem yaşamın en büyük güçleri bile kamusal görünüme uygun sokulacak şekilde özel ve bireysel olmaktan çıkarılmazlar ise belirsiz, bulanık bir varoluş tarzı sürerler. Gördüklerimizi gören, duyduklarımızı duyan birilerinin varlığı, kendimiz ile dünyanın gerçekliği hakkında emin olmamızı sağlar. İkincisi ise “kamu” terimi içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade ettiğini belirtir. Ancak bu dünya, insan eseri bir dünyada birlikte yaşayanlar arasında olup biten meselelerle olduğu kadar, insan elinden çıkma şeylerle, insani yapıntıyla ilgilidir. Şeylerden oluşma bir dünya, insanları hem birbirlerine bağlar hem de ayırır (2012: 92-95). Arendt, “İnsanlık Durumu” nda kamusal alan kavramlaştırmasında Antik Yunan'ın Polis'ini veri olarak insan etkinliklerini emek, iş ve eylem olarak sınıflandırır ve bu davranışların etkin oldukları alanları da kamusal ve özel diye ayırır. Arendt, emek, iş ve eylemi, eş değerli etkinlik olarak görmez. Her bir etkinlik, belirli bir insanlık durumuna ve belirli bir bilinç düzeyine tekabül eder. Eylem konuşmak ve yapmaktır, iş ve emekten daha önemlidir. Emek ve iş özel alanı, eylem ise kamusal alanı kapsamaktadır.

Özbek, demokratik ilke olarak kamusal alanı, yurttaşların ortak meselelerini, eşit ve özgür katılımı yani söz, irade ve eylemle halletmeye çalıştığı yer olarak betimler. Bir toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını ise düşüncenin, ifadenin, bilgiye erişmenin, tartışmanın, toplanmanın, örgütlenme ve tanınma özgürlüklerinin gelişmişliği ve ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığının (eşitlik, çokluk ve farklılık) belirlediğini ifade eder. “Kamusal alan” kavramını dilimize yerleştirmek için, öncelikle politik kamusal alanın, tarihsel ve ilkesel olarak, devlet aygıtında yoğunlaşmış keyfi ve baskıcı iktidarı eleştirel olarak denetleyen ve dönüştüren demokratik muhalefetin alanı olarak anlaşılması gerektiğinin altını çizen Özbek, politik kamusal alanın, ceberut devletin ve baskıcı/keyfi siyasal iktidamların da düşmanı olduğunu belirtir. Bu alan, halka ait, bağımlı sınıf ve grupların politik söylem ve eylemleriyle katıldığı bir hegemonya mücadelesi alanıdır(2015: 34). Ona göre kamusal alan kavramının zorluğu, kendi içinde iki ayrı anlam boyutunu içermesinden kaynaklanır. Birinci yönüyle, bu kavram, mekânsal bir kavramdır. Yani toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, dolanıp yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alanlardır(kamusal mekânlar). Bu süreçte ortaya çıkan anlam muhtevasını (kamuoyu, kültür, tecrübe) ve bu anlam sürecini oluşturanlar ve bu süreç içinde oluşan kolektif gövdeleri (ulusal birimlerden, ulus altı birliklere ve giderek ulus üstü ve küresel düzleme dek uzanan kamuları) tanımlar. Kamu, geleneksel yüz yüze insan ilişkileri aracılığıyla kurulan topluluktan farklı olarak, yüz yüze ilişki zorunluluğu taşımayan, birbiriyle mesafe içinde yaşayan insanların aynı sorun, fikir, olay etrafında iradi gönüllü olarak bir araya gelmesiyle oluşan modern biraradalık tarzıdır. Toplumsal bir alandan olduğuna göre, kamusal alanı üreten

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

süreçler, yapılar ve kurumlardan, ilişkiler, pratikler, kurallar ve etkileşim biçimlerinden, bunların içinde yer aldığı mekânlar ve tarihsel bağlamdan ve bu alandaki dönüşümlerden de bahsedildiğini belirtir. İkinci yönüyle ise kavram, anlam üretim alanları açısından normatif bir ilkeyi, bir ideali belirtmektedir (2015: 42).

2. Haklar Bağlamında Din ve Vicdan Özgürlüğü ve Kamusal Alan İlişkisi

Hak, kişinin toplumda isteyebileceği, talep edebileceği ve kullanabileceği yetkilidir. İnsan toplum içinde yaşamaya başlamadan önce özgür bir varlık olarak hayatını sürdürüyor, düşündüklerini ve istediklerini yapabiliyordu. Toplum kurduklarında ise bazı istek ve düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Toplumsal hayata geçtikten sonra da özgürlüklerini devam ettirebilmek için *hak* kavramını geliştirmişlerdir. Bu anlamda özgürlüğü sağlamak için kişilere hukukça verilen yetki *hak* olarak adlandırılmıştır. İnsanlık tarihine baktığımızda ise bu tarihin hak ve özgürlüklerin kazanılma mücadelesiyle dolu olduğunu görebiliriz. Zira vatandaşlar, düşünce ve inanç özgürlüğü hakkını kullanarak yaşamaktadırlar. Devlet ise, bu hakkı güvence altına almak zorundadır. Çüçen'in de ifade ettiği gibi her kişinin haklarının sınırı, diğer kişinin haklarının sınırında biter. Bir kişi kendi hakkını kullanırken, diğerinin hakkını çiğneme hakkına sahip değildir ve diğerinin hakkına saygı duymalıdır. Böylece kişiler elde ettikleri haklarla aynı zamanda sorumlulukları da kabul etmiş bulunurlar. Bu bağlamda hiçbir hak sonsuz ve sınırsız olmamaktadır (2013: 44).

İnsan haklarının bazıları temel hak ve özgürlükler adını almaktadır. Bunlar, insanın insan olduğu için sahip olması gereken birincil, vazgeçilmez hak ve özgürlüklerdir. Bunlar olmadan diğer insan haklarının gerçekleşmesi olanaksız hale gelmektedir. Temel hak ve özgürlükler, yaşama, kişi dokunulmazlığı, din, vicdan, kanaat ve düşünce özgürlüğü olduğu için başkalarına verilemez ve devredilemez haklardır. Din ve vicdan özgürlüğü, insan hak ve özgürlüklerinin yasalarca güvence altına alınması sonucu ortaya çıkar ve her insana istediği dine inanma veya inanmama, o dinde ibadet etme veya etmeme, din değiştirme gibi özgürlükler vermektedir (Çüçen, 2013: 46). Din ve vicdan özgürlüğü, temelde insanlık durumunun iki yönüyle ilgilidir. Birincisi, kişinin vicdani bir kanaate sahip olması diğeri ise bu kanaatin dışı vurulmasıdır. Bir dine inanma ve inanmama özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğünün birinci boyutunu oluşturmaktadır. Buna göre insan haklarına sahip bireyler, bir dine inanıp inanmamakta serbesttirler. Din ve vicdan özgürlüğü, aynı zamanda dine ilgisiz veya kayıtsız olanlarla, herhangi bir dine inanmayanları ve tanrıtanımazları da korur (Erdoğan, 2002:140). Nitekim anayasamızın 24. maddesinde din ve vicdan özgürlüğü şu şekilde ifade edilmektedir: “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz” (<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3z24>).

İnsan hakları ve temel haklar, milli devletlerin sınırları içinde olduğu kadar, bölgesel ve evrensel düzeyde de korunmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar, bu amaçla bir dizi uluslararası sözleşme hazırlamış ve tavsiye kararları kabul etmişlerdir. Din ve vicdan hürriyeti, doğuştan var olan temel bir insan hakkıdır. Demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez bir unsuru olarak *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi* başta olmak üzere tüm uluslararası sözleşmelerde yer almıştır. Örneğin 25.11.1981 tarihli BM Din ya da İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirgesi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Madde I 'de: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme ve din ya da inancını tek başına ya da topluca, açık ya da özel olarak ibadet, gözetme, uygulama ve öğretme biçiminde açıklama özgürlüğünü de içerir. Hiç kimseye, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme özgürlüğünü zedeleyecek baskıda bulunamaz” şeklinde ifade edilmiştir. Din özgürlüğü, bireylerin dine katılması ve dinin gereklerini toplu ya da bireysel olarak yerine getirme serbestisi iken, vicdan özgürlüğü, bireyin inançlar konusunda herhangi bir baskıya uğramadan dine inanıp inanmama konusunda özgür olmasıdır. Devletin vicdana bir zorlama yapmama yükümlülüğünü garanti altına almaktır. Vicdan özgürlüğü, devletin, bireyin vicdani kanaatlerini etkilemesini veya vicdani bir karara avantaj veya dezavantajlar getirmesini de yasaklamaktır (Benli, 2013: 65-66).

Din ve vicdan özgürlüğünün tezahürleri genellikle bireysel mahrem alanda ve sivil hayatta ortaya çıkmakla beraber, zaman zaman da din özgürlüğünün kamu hayatını ilgilendiren sonuçları da olmaktadır (Erdoğan, 2002:143). *Özel alan* kavramı, bütün modern kamusal alan anlayışlarının karşıtlık ilişkisi içerisinde ele aldığı ve bazı konular için kesin sınır çizgilerinin koyulduğu bir alandır. Modern kamusal alan anlayışında din kavramı da kamusallıkla karşıtlık arz eden ve özel alan içinde kalması gereken bir olgu olarak değerlendirilir. Bu nedenle özel ve kamusalın sınırları sürekli tartışılan bir sorunsala dönüşmektedir. Köroğlu, genel bir gözlem olarak, nasıl bir kamusal alan tasarımı ortaya konmuşsa, bu tasarıma bağlı olarak özel alanın sınırlarının belirlendiğini ve dinin de buna göre konumlandırıldığını ifade etmektedir. Postmodern anlayışlar hariç, bütün modern kamusal alan yaklaşımlarında din, özel alanın bir parçası olarak değerlendirilir. Ancak antik dönem hariç kamusal ve özel arası sınırların kesin olduğu ve hiçbir geçişkenliğin olmadığı bir dönem yoktur (2014: 1494). Uluç'un da ifade ettiği gibi: “*Sekülerleşmenin sonucu olarak dinlerdeki cemaatleşme olgusunun ortadan kalkacağı beklentisi gerçekleşmemiş, aksine içinde bulunduğumuz dönem, dini ve din dışı görüşlerin karşıtlığının da ötesinde, dini çoğulculukla karakterize edilen bir dönem haline gelmiştir. Bu çoğulculuğun gerçekleşebilmesi, din özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü bağlamında tüm dinlerin eşit muameleye tabi tutulması, kamu kurumlarının dini kimlik üzerinde tarafsızlığı ve eğitim özgürlüğü ile din propagandası yapabilme özgürlüğü haklarının tanınmasıyla mümkün olabilir. Konu din özgürlüğü olduğunda, çoğulculuğa cevap verebilen bir yapılanmanın gerekliliği söz konusudur*” (2013:587). Bu çoğulculuk anlayışının eksikliği ise toplumda farklı kesim ve düşünceden insanların hak sınırını aşmasına, kamusal alanda bir başkasının inanç özgürlüğü ve dini edimlerini sorgulamaya ve zaman zaman da saldırı boyutuna ulaşan nitelikte bir müdahale sonucunu doğurmaktadır.

İnsanlığın barış içinde bir arada yaşayabilmesi, insanların farklılıklarını özgürlük içinde ifade edebilmeleriyle mümkündür. Dinî kimlikler ve inançlar, insanlar arasındaki farklılıkların en mühim kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Bu yüzden, insanların barış içinde bir arada yaşayabilmesi için, din ve vicdan özgürlüğüne özellikle ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye, devlet tarafından “irtica” gerekçesi öne sürülerek din ve vicdan özgürlüğünün önemli ölçüde tahrip edilmesine varan baskılar gibi insan hakları açısından birçok ihlale tanık olmuştur. Oysa İslamiyet'te din ve inanç konusunda zorlama yoktur. Birisinin inancını değiştirmek zorla değil, ancak onu ikna yoluyla ve kişinin kendi rızasıyla mümkündür. İnanç hürriyeti, insanın en başta gelen haklarından birisidir. Din insanlara korku ve zulümle iletilseydi, inancın hiçbir anlamı kalmazdı. İnsanların hayatlarını yönlendirmeleri hür iradeleriyle kendilerine bırakılmıştır. Yaptıkları işlerden Allah'a hesap verecekleri için insanlara seçme hürriyeti verilmiştir. Aksi takdirde bu hususta insanlara zorlama yapılırdı adaletsizlik yapılmış olurdu. Dinde zorlamanın

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmadığına ilişkin ayetlerle ilgili olarak Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklık ve eğrilikten ayırt edilmiştir. O halde kim tâğutu inkar edip Allah'a inanırsa, sağlam kulpa yapışmıştır ki hiçbir zaman kopmaz. Allah işitir ve bilir"* (Bakara, 256). Konuyla ilgili bir diğer ayet ise şu şekildedir: *"Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorluyor musun?"* (Yûnus, 99). İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed, tüm insanlara hüsnü muamele etmek gerektiğini ifade etmiş ve kendisi de bizzat uygulamalarıyla örnek olmuştur. Bu hususta onun temel dayanağı Kur'ân-ı Kerim olmuştur: *"Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın şüphesiz etrafından dağılıp gitmişlerdi"* (Âl-i İmrân, 159.) *"Mümin kullarıma söyle, (daima) güzel sözler söylesinler"* (İsrâ, 53.) *"Allah 'tan başkasını (Tanrı edinerek) çağırarlara sövmeyin. Zira onlar da haddi aşarak Allah'a söverler"* (Nisâ, 148).

Ayetlerde de görüldüğü gibi İslam inancında zorlama, tenkit veya inanca ve değerlere sövmek gibi bir şey asla söz konusu değildir. Toplumda yaşanan hoşgörü eksikliği kişilerin ötekini kabullenememe ve kendi inanç ve değerlerini empoze etme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak da sanki İslam dini inananlara bunu emrediyormuş gibi bir algının doğmasına sebep olmaktadır.

3- Kamusal Alandaki Toplumsal Olayların Medyaya Yansıması ve İnternet Ortamının Müzakere Topuluğu Oluşturmadaki Rolü

21 .yüzyıla gelindiğinde kamusal alanın artık internete taşındığına şahit olmaktayız ve kamusal alan kavramının yüzyıllar içerisinde geçirmiş olduğu tüm evrelerin birer uzantısını ve numunesini dijital ortamda bulmak mümkün olmaktadır. Milyonlarca insanın binlerce konu hakkında tartışarak fikir alış verişinde bulunduğu internet, yeni bir kamusal alan olma niteliğine sahip görünmektedir. İnternet, binlerce laflama ve tartışma grubuyla, katılımı ve konuşmayı çok kolaylaştıran, ancak bir sonuca ulaşmanın, anlaşmanın aynı kolaylıkla gerçekleşmediği bir ortam olarak bilinmektedir. Bu bağlamda kamuoyu oluşturma işlevi internet ortamında da çok geçerli değildir ancak diğer yandan da internetin oluşturduğu kamusal alan çağımızın önemli kuramcılarında Habermas'ın ideal kamusal alan için şart koştuğu herkesin eşit katılımını bir düzeyde mümkün kılmaktadır. İnternet, etkileşimli olma özelliğinden dolayı katılımı artırmakta, kullanıcılar ise edilgin değil etkin olarak hareket edebilmektedir. Ayrıca kullanıcılar, sadece alıcı ve tüketici değil aynı zamanda yayıcı ve üretici olabilmektedir. Bundan dolayı, internet katılımcı bir fikir üretimi zemini sağlayarak kamuoyunun oluşmasını yavaş da olsa daha olanaklı kılmaktadır. Elektronik bir coğrafya olan internet maddi değil sosyal bir mekândır. İnternet, etkileşimli doğası nedeniyle sürekli geri besleme alarak dönüşen ve yeniden şekillenen bir iletişim ortamıdır ve esas önemini bu özelliğinden almaktadır (<http://notoku.com/farkli-bir-kamusal-olan-olarakinternet/#ixzz3 uOof42FD>).

Vatandaşların geniş kesimlere ulaşip, o kesimlere de etkileşimli bir şekilde dâhil olabildiği internet ortamı, gün geçtikçe toplumda yaşanan olayların ifade edildiği, tartışıldığı bir mecrâ haline gelmiştir. Toplumsal mekânda kendini ifade edemeyen ya da düşüncelerini açığa vuramayan bireyler, herhangi bir kısıtlama olmaksızın internet ortamında fikirlerini öne sürmekte, tartışmaktadır. Kimi zamanda sakladığı kimliğini açığa vurarak rahatlamakta, aynı düşünce ve inançtaki insanlarla kolaylıkla bağlantı kurabilme olanağına sahip olmaktadır. İnternetteki bloglara, forumlara, haber sitelerindeki yorum kısımlarına düşüncelerini ifade eden kullanıcılar, aynı zamanda farklı görüşlerle de karşılaşmakta ve müzakere edebilme olanağına

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulmaktadır. Zaman, yer ve mekân fark etmeksizin düşünce ve kanaatlerin ifade edildiği internet ortamı zaman zaman da medyaya yansıyan toplumsal olayların ifade edildiği bir alan olmaktadır. Ayrıca toplumsal muhalefet grubunun var olduğu ve beslendiği platformlara internet vasıtasıyla ulaşılabilir.

Bir yanda internetin alternatif bir kamusal alan olarak ele alınabileceğine, mevcut haliyle ve gitgide genişleyen yapısıyla “siber uzamın” “gerçek” siyasal ve toplumsal ilişkiler kadar önemli ve belirleyici olduğuna dair bir iddia var. Örneğin iyimserler için İnternet, siyasetteki mevcut tıkanıklıkları aşmak için bir fırsattır. Karşılıklı etkileşimi mümkün kılan yapısı, demokratik müzakere süreçlerinin işletilebilmesine, genişletilmesine ve derinleşmesine katkı sunabilir. Tam da bu yüzden iyimserlerin aklında internet, Habermasçı kamusal alan tahayyülünün günümüz enformasyon toplumlarındaki karşılığıdır. Yine bu yüzden internet muhalif içeriğin ve öznenin geleneksel medya kanallarına oranla daha rahat nefes aldığı bir ortamdır(<https://yenimedya.wordpress.com/tag/kamusal-alan/>). Nitekim Bjarki Valtysson, "Dijital Kamusal Alan olarak Facebook: Kolonizasyon ve Özgürleşme Süreçleri" isimli makalesinde Facebook için dijital kamusal alan ifadesini kullanmaktadır (Bkz: <http://www.triple-c.at>).

Kamusal alanda yaşanan olaylar, müzakere, tartışma ve fikirleri öne sürme şeklinde internet ortamına yansımaktadır. Ancak çeşitli inanç ve görüşlerden kişiler, internet ortamında görüşlerini ileri sürerken, zaman zaman hakaret etme, tartışma ve küfretme boyutuna işi vardırılmaktadır. Örneğin, Ramazan'da oruç tutmayan veya başörtüsü yüzünden aşağılanan kişilerin toplumda çeşitli saldırılara maruz kalması, eleştirilmesi, hatta ve hatta şiddet görmesi, artık alışıldık olaylar haline gelmiştir. Bu tür olaylar internette yankı bulmuş, farklı görüşlerden insanlar yorum yapıp tartışarak olaylara tepkilerini dile getirmişlerdir. Öyle ki bazen de internet ortamı, her yıl Ramazan ayında ‘acaba hangi şehirden oruç tutmadığı için şiddet gören birinin haberi gelecek’ diye tahmin yürütülen, bu tahminler üstüne bahis oynanan bir platform haline gelmiştir.

ramazan 2015 illere göre linç oranları

f t araştır

1 / 11 >

evet sevgili bahisseverler, futbol ve basketbol liglerinin bitmesi ve ramazan ayının kapıya dayanmasıyla bahis şirketleri de ramazan'a dair özel oyunların oranlarını açıkladılar. bunlardan en dikkat çeken linç oranları.

erzurum: her zamanki gibi akla gelen ilk favori erzurum. gerek halkın muhafazakarlığı, gerek ülkücü hareketin il içerisindeki etkinliği erzurum'u bütün rakiplerinden bir adım öne taşıyor. banko kuponlarda denenmeli.

oran: 1.25

konya: çünkü konya. fazla söze gerek yok. bir çok bahisçiyi sevindiren, istikrarlı performansıya güven veren bir şehrimiz. mevlana'ların şehri.

oran: 1.25

yozgat: iç anadolu'nun bu şirin kentinde muhafazakar ve milliyetçi odakların çokluğu, yozgat'ı güçlü ihtimallerden biri yapıyor. ancak bu şehirde önemli eksiklikler olduğunu da belirtmeliyiz. hasat zamanının gelmesiyle köylerine dönen ülkücüler yüzünden boş kalacak olan şehirde linç yollarında etkili olabilecek tek grup şu an için akp'li türk-islamcılar. ama ben yine de oynamak için ramazan'ın ilk gününün beklenmesi kanısında yım. kadroda değişiklikler olabilir.

oran: 1.40

Kaynak: <https://onedio.com/haber/ramazanda-ilk-sigara-icyorsun-saldirisi-haberi-erzurum-dan-529782>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İnternet ortamında haberi ve videosu yayınlanan, ses getiren olaylar çoğu zaman kullanıcılar tarafından değerlendirilerek, müzakere edilebilmektedir. Örneğin, onedio.com internet sitesinde 72 kullanıcı, oruç tutmayan kişiye gösterilen tepki dolayısıyla çıkan haberlerle ilgili yorum yapmıştır. Tartışmalara ve yorumlara bakıldığında ise inançların saygı ile karşılanması ve uygulayanlara ise baskı yapılmaması gerektiğine yönelik görüşlerin ön planda olduğu görülüyor. Zaman zaman da bu görüşü dile getirirken hakaretamiz bir üslup kullanıldığı da görülmektedir:

18 Haz 2017 Yanıtla Beğen (9)

Şikayet Et

TürkMavisi

E yani hocam ne güzel demişsin. Ben oruç tutacam diye bütün lokantalar kapanacaksa, oruç tutmayanlar bir yerlerde saklanmak zorunda kalacaksa ne anlamı kaldı benim ibadetimin? Ben tutamıyorum oruç. Çok da geçerli sağlık mazeretim var. Ama saygı da gösteriyorum oruç tutanlara. 2 gündür iş yerine dışarıdan yemek söyletmiyorum kokmasın diye. Evden sandviç getiriyorum. Odam zaten ayrı, üst katta. Ortak alanlarda sigara içmiyorum. Su zaten içmiyorum, suyum çayım masanın altında :) Ama aynı saygıyı da beklerim açıkçası tutmayan olarak. Nefis senin nefsin, tutup tutmamanın cezasını ben çekerim ama bir kul buna karışamaz.

18 Haz 22:03 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

Anarchy

güzel ülkemde ayar yok hepsi dengesiz. Kadın geçmiş kenarda içiyor öküz çıkmış tahrik etmesin diyor. Kimiside var niyetli insanın gözüne baka baka nispet yaparcasına yiyip içiyor. orla bunun arasında ne fark kaldı ki. ikiside davarın bayraktısı

18 Haz 19:55 Yanıtla Beğen (5)

Şikayet Et

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tebernuş Bertizlioğlu

Oruç tutanlar nefislerini terbiye etmeli sahip çıkmalı ama tutmayanlarında tutanlara saygı göstermesi gerekmez mi osmanlı da gayrimüslimlerin bile bir saygısı vardı bu insan olmakla atakalı bir şey iki tarafında haksız olduğu aşikar tabiki 2 erkeğin haksız tarafları çok daha baskın ama saygısızlıkta yobazlıktır

18 Haz 19:52 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (1)

[Şikayet Et](#)

Vedat Aydemir

Erzurum, yozgat, bayburt, çorum, tokat, konya, afyon, osmaniye, samsun... Bunları görür görmez arkanıza bakmadan kaçın direk !

18 Haz 17:52 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (8)

[Şikayet Et](#)

nicholai alexandrovitch hel

diye hönkürdü, dinibütün din bekcileri...

18 Haz 17:41 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (6)

[Şikayet Et](#)

fırat can

Kahramanmaraş ve Erzurum mümkünse gitmeyin.Biraz araştırınlar kesin ülkücü çıkar.

18 Haz 17:35 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (4)

[Şikayet Et](#)

kartacali

cidden sorsan hepsi ülkücüdür ama mhp zor millet vekili çıkarır ne hikmetse :)

18 Haz 19:26 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (5)

[Şikayet Et](#)

Patrick Star

hıştolar bu sene ilk gün bitmeden kendilerini göstermişler

18 Haz 17:26 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (12)

[Şikayet Et](#)

Arwen

öküzoğulları tayfa bunlar :D

18 Haz 17:28 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (6)

[Şikayet Et](#)

[Dana Fazla Göster](#)

pazartesi

Sigara dumanı ağza burna girdiğinde oruç bozuluyor. Sokaga çıktığımda ben her iki adımda bir nefesimi tutmak zorunda mıyım? Senin ufak bir zevkin yüzünden neden benim ivadetime halel geliyor? Neden benim ibadetime halel getirecek kadar bana saygısızsın? Gidin cafelerde için sigaranızı.

18 Haz 16:53 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (8)

[Şikayet Et](#)

Mehmet Ali Kaya

sen bilerek isteyerek içine çekmiyorsan sıkıntı yok güzel kardeşim.o karşının günahı sevabı oluyor artık.dert etme bunları.

18 Haz 17:34 [Yanıtla](#) [Beğen](#) (9)

[Şikayet Et](#)

pazartesi

sigara dumanında nefes tutabileceksen nefes almak da bilerek içine çekmeyin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu yorumlarda da sigara dumanının orucu bozup bozmadığı konusu ve yine oruç tutma konusunda verilen kararlara saygı duyulması gerektiği yönünde bir tartışma mevcuttur. Yine benzer bir tartışma iki kullanıcı arasında geçmektedir:

Omer Aslan

bunlar yüzünden savunduğumuz fikirlerimizi dile getiremiyoruz. bunların olmasını bekleyen din düşmanları hemende nasıl saldırıyor. Allah bu tür olayları gerçekleştirenleri bildiği gibi yapsın. Oruç tutanın tutmayana saygı göstermesini bekleyen laik ve kalbi temiz olan müslüman arkadaşlara bir sorum olacak, acaba oruç tutmayanların da tutanlara saygı gösterip yiyecek içeceklerini gizli saklı halletmeleri gerekmez mi? bana edilecek her türlü hakareti kendinize edeceğinizi de ayrıca bilmenizi isterim.

18 Haz 17:02 Yanıtla Beğen (4)

Şikayet Et

kartacali

tutmayanların da tutanlara saygı gösterip yiyecek içeceklerini gizli saklı halletmeleri gerekmez mi?...hayır gerekmez bu bir saygı meselesidir isteyen yapmaz bunada bisey diyemezsin

19 Haz 01:44 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

mon bebe

Listede Trabzon da olmalıydı.

20 Haz 04:29 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

Ege Türk

Yapılan büyük bir terbiyesizliktir. Yemek,su,sigara bunları 17 saat boyunca unutmak değil ki amaç asıl amacımız Allah için bunlardan vazgeçmek. Sen Allah için vazgeçtiğin bir şeyden sırf gördün diye çaymaya girişmen tahrik olman kendi ayıbın. Bizim evde oruç tutmayanlar sofraya kurar yemek yer ne yani yeme mi diyeceksin bile bile niyet etmedin mi oruca.

18 Haz 20:04 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

Ufuk Gündoğdu

bende diyorum bu tuvaletlere kim yazı yazıyor selpak rulosuna kim sigara basıyor diyor işte buradalar :D 0:58 deki tahrikçi abimiz diyor ki tuvalette içebilirsin niye oruç tutanlar tuvalete girmiyor mu ? sigara kokusu daha çok duymaz mı kapalı yerde ? hem cem yılmazın deyimiyle SANA NE !!! hakim olamıyorsan nefsine tutma kardeşim başkasının içtiği sigara seni bu kadar cezbediyorsa git sende zıkkımlan

19 Haz 15:19 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

nebusimdi

"Oruç tutmadığı için dövüldü" rutin haberi. 10 yıl sonra da yayınlansa kimse farketmez. İyidir...saldırısı-haber-erzurum-dan-529782-ir-nedence

"Onedio.com Topluluk Kuralları" olarak sitedeki belirlenen kurallara bakılınca da yorum yapan kullanıcıların kurallara uymadığı halde yorumlarının yayınlandığı görülmektedir. Örneğin, "Kullanıcıların birbirlerine karşı saygılı olması zorunludur, Üyelerin birbirlerine yaptığı ırkçı, cinsiyetçi, homofobik ve küfürlü yorumlara müsamaha gösterilmeyecektir. Böyle durumda yorumlara müdahale edilecektir.Kullanıcılar tarafından gelen, insanların dini inancına, ırkına, etnik kökenine, yaşına, sosyal durumuna, siyasi görüşüne, cinsel yönelimine, fiziksel durumuna göre kişilere veya belirli gruplara karşı nefrete teşvik edici, şiddet içeren, provokatif, aşağılayıcı içerik ve yorumları yayınlamama hakkını Onedio saklı tutmaktadır, Birey, kurum, kültür veya toplumları küçük düşürücü, küfür, aşağılama veya argo ifadelerine izin verilmemektedir. Bu tür yorumların silinmesi, gerekli kişilere uyarı gönderilmesi ve/veya üyeliklerinin silinmesi hakkını Onedio saklı tutmaktadır, Daha sağlıklı bir tartışma ortamının olması için yapılan yorumlarda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üyelerin, diğer kullanıcıların inançlarına ve görüşlerine saygı göstermeleri zorunludur, Yorumlarda büyük harf kullanılmamalıdır” gibi kurallara bu tartışma ve fikirleri paylaşma ortamında uyulmadığı ve site yönetiminin de göz yumduğu görülmektedir.

5 yıl önce "Otogarda sigara içen savcıya 'oruç' dayacağı" başlığı ile yayınlanan, Yozgat Otogarı'nda otobüs bekleyen Kadışehri Cumhuriyet Savcısı Özcan Çubukoğlu'nun, Ramazan ayında açıkta sigara içtiği gerekçesiyle 2 kişi tarafından dövüldüğüne yönelik haber ise milliyet.com.tr adresindeki kullanıcılar tarafından 197 yorum almıştır.

Yorumlar 197 yorum

bu insanları anlamıyorum herkes robotmu. hep aynı şeyleri yapacak aynı şeyleri yaşayacak vatandaşın özel bir durumu vardır tutuyor tutmuyor yorumlayıp din polisi kesilmesi ne demek İlahla kişi arasına bir üçncü kişinin girmesi diye bir şey olamaz

gürçan35 - 5 yıl önce Oyla 3 0

GÜNAH SAHİBİ OLDULAR.

aljonas - 5 yıl önce Oyla 3 1

Savcı şu ramazan da milletin içinde sigara içerek bir hata yapmış ama bunu yapanlara ne dersin. Mensubu olduğumuz dinde nerde yazar oruç tutmayana bu muamele

vazir10001 - 5 yıl önce Oyla 2 4

Oruç tutmayan kişiyi dövenler, nasıl bir insan bir inceleyin, bakalım. Tam anlamıyla dinin gerekliliğini yerine getiriyorlar mı?

aljonas - 5 yıl önce Oyla 0 0

Yorumlara bakıldığında yine oruç tutmayan insanlara yönelik bu muamelenin eleştirildiği, mensup olunan dinin bu gibi uygulamaları tasvip etmediği halde yapan insanların davranışlarının eleştirildiği dikkat çekmektedir.

Sonuç

Gelişen ve değişen dünyada yeni iletişim teknolojileriyle birlikte farklı inanç ve görüşten kişilerin sesini duyurabildiği alanların çoğaldığına, müzakere edebilecekleri, düşüncelerini sınırlandırılmadan ve herhangi bir kısıtlamaya da maruz kalmadan ifade edebildiği alanların gün geçtikçe arttığına şahit olmaktayız. Artık herkes zaman ve mekândan bağımsız olarak internet ortamında dini inancı, görüşü ve sahip olduğu değerleri, olaylar, siyaset, ekonomi, eğitim vb. konularda görüşlerini rahatlıkla ifade edebilmektedirler. Habermas'ın günümüzde gazeteler, dergiler, radyo ve televizyonu kamusal alanın iletişim araçları olarak ifade etmesinin yanı sıra internet de bu kapsamda kullanıcıların yoğun kullandığı ve takip ettiği bir mecraya haline gelmiştir. Yorum yapanların yanı sıra bu yorumları beğenen kişilerin de varlığı göz önüne alındığına, kamusal alanın aktörü olan her bir vatandaş bu mecrayı etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir. Öyle görünüyor ki zaman geçtikçe de internetteki paylaşım siteleri, kullanıcı hesapları, yorum bölümleri, sosyal medya hesapları vb. mecralar, kamusal alanın tezahür ettiği en önemli araçlar olarak görülmeye ve kapsamlarını da genişletmeye devam edeceklerdir. Böylelikle kamusal alan internet ortamında yeniden oluşacak ve uzakta olmanın verdiği güven duygusuyla da

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanıcıların çekinmeden ve korkmadan görüşlerini ifade edebilecekleri vazgeçilmez bir ortam haline gelecek gibi görünmektedir.

Kaynaklar

Arendt, H. (2012) "*İnsanlık Durumu*" İstanbul: İletişim Yayınları

Benli, F (2013). "*Düşünce, Vicdan ve Din Hürriyetinin İHAS Bağlamında Değerlendirilmesi*". Birikimler 1. 2. Baskı. ss. 59-74. (<http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimler/57.pdf>). Erişim Tarihi: 05.12.2015

Çüçen, AK. (2013) "*İnsan Hakları*" Ankara: Sentez Yayıncılık

Dacheux, E.(2008). "*Kamusal Alan*" İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Erdoğan, M. (2002). "*Anayasa ve Özgürlük*" Ankara: Yetkin Yayınları

Fraser, N., (2015) "*Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var Olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı*" "*Kamusal Alan*" Özbek, Meral(ed.) ss. 103-132, İstanbul: Hil Yayınları

Habermas, J.(2014). "*Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*" İstanbul: İletişim Yayınları

Habermas, J.(2015). "*Kamusal Alan*" "*Kamusal Alan*" Özbek, Meral(ed.) ss.95-102, İstanbul: Hil Yayınları

Köroğlu, C.Z. (2014). "*Kamusal Alan Ve Din İlişkilerinde Yeni Dönem*" TurkishStudies International Periodical ForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 9/5 Spring 2014, ss. 1487-1505, ANKARA-TURKEY (<http://www.turkishstudies.net/Makaleler/53811258186K%C3%B6ro%C4%9FluCemileZehra-sos-1487-1505.pdf> Erişim Tarihi: 01.12.2015)

Özbek, M. (2015). "*Kamusal Alanın Sınırları*" "*Kamusal Alan*" Özbek, Meral(ed.) ss.21-90 İstanbul: Hil Yayınları

Sennett, R. (2013). "*Kamusal insanın Çöküşü*" İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Uluç, Ö. (2013). "*Kamusal Alanda Din*" İstanbul: Yarın Yayınları

<http://www.tdk.gov.tr/>

<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3z24>

<http://notoku.com/farkli-bir-kamusal-olan-olarak-internet/#ixzz3uOof42FD>

<https://onedio.com/haber/ramazanda-ilk-sigara-iciyorsun-saldirisi-haberi-erzurum-dan-529782>

<http://notoku.com/farkli-bir-kamusal-olan-olarak-internet/#ixzz3uOof42FD>

<http://www.triple-c.at>

<https://yenimedya.wordpress.com/tag/kamusal-alan/>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

İŞLETME YÖNETİMİNDE KRİZ DÖNEMLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR

ALINAN TEDBİRLER VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

PROBLEMS IN THE MANAGEMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION DURING THE CRISIS PERIOD RECOMMENDED CARE AND WORK

Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ

Adıyaman Üniversitesi, aleblebici@adiyaman.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR

Adıyaman Üniversitesi, bdulkadir44@hotmail.com

Öğr. Gör. Ahmet KARAHAN

Adıyaman Üniversitesi, akarahan@adiyaman.edu.tr

Özet

Yöneticiler işletmede yönetim faaliyetlerini yerine getirirken küçük ya da büyük sorunlar ile karşılaşabilirler. Sorunun küçüklüğü yada büyüklüğü önemsenmeksizin her türlü müdahale zamanında ve uygun bir şekilde yapılması gerekir. Çünkü küçük sorunlar da müdahale edilmediğinde büyük bir sorun olarak yöneticilerin karşısında çıkabilir. Bunlar da işletmenin işleyişini bozabilmektedir. Kriz gibi durumlar ile işletmeler her an karşı karşıya kalabileceği için bu konuda kendilerine hali hazır da olan bir yönetim planı oluşturmalarıdır. Bu yönetim planının içinde yaşanacak sorunlara karşı alınacak tedbirler ve bunlar ile ilgili yapılacak diğer çalışmaların bir arşivinin olması gereklidir. Böylece işletmeler amaçlarına ulaşırken kriz ortamlarında herhangi bir sorun yaşamadan ya da en az kayıpla bunu atlatabilecek bu da işletme için büyük bir avantaj sağlayacaktır. Bu çalışmada ise yönetim planının işletmelerde kriz öncesi, kriz zamanı ve kriz sonrası dönemlerdeki durumunu araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Malatya ilinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve personel kaynaklı sorunlardan dolayı kriz yaşamış bir işletmede araştırma yapılmıştır. İşletmede yaşanan olumsuzluklar, alınan tedbirler araştırılmıştır. İşletmelerin kriz öncesi, kriz zamanı ve kriz sonrası dönemlerde ki durumlarının kriz yönetim planına göre ilişkilendirilmeleri sonucu çeşitli anlamlı sonuçlar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Business, Crisis, Problem, Management

Abstract

Businesses can meet with obstacles while trying to achieve their goals. These problems can be big or small. Though small problem can grow even if not prevented. This problem can disrupt the functioning of enterprises. No cases of this type of business are already in a crisis management plan will have a major advantage for the company. To implement this scheme should be applied to good management policies. It makes it easier to achieve the objectives of the business in an effective management policy. The aim of this study was to investigate the situation of the crisis and post-crisis period. For this purpose, in Adıyaman in the textile sector and the crisis it has made research a problem due to the union. Negative developments during the crisis on businesses, the measures taken were investigated. Crisis of the crisis and crisis management plans associated with their results in the post-crisis period, there were significant differences

Keywords: Period, Crisis, Plans, Business

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Giriş

İşletmelerin amaçlarına çok daha net ve verimli bir şekilde ulaşabilmesi için engeller ile karşılaşmaması muhtemeldir. Engel kara vericilerin amaçlarına ulaşmak için işletmenin önüne çıkan sorunlar olarak tanımlanabilir. Rekabetin yüksek seviyede olduğu bir pazarda işletmelerin en küçük bir sorun ile karşılaşmaması işletmenin lehine olacaktır. Bu durumlar işletmenin maliyetini etkileyeceğinden bu da işletmenin karını azaltacaktır. İşletmeler her an her sorunla karşılaşacakmış gibi hareket etmeli bunları planlara, yöntemlere, tedbirlere aktarmalıdır. Çünkü bu sorunlara müdahale edilmediğinde işletmeler kriz ile karşı karşıya kalacaktır. Bu çalışmada işletmelerin nasıl etkilendiği araştırılmış ve işletmelerin kriz yönetim ile neler yaptığı incelenmiştir. Araştırma Adıyaman ilinde faaliyet gösteren ve finansal sorunlardan dolayı kriz yaşamış bir işletmenin durumunu incelenmiştir. Öncelikle ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha testi uygulanmış daha sonra temel bazı değişkenler için frekans dağılımları yapılmıştır. Kriz yönetimi planı ile işletmenin durumu frekans analizi ve çeşitli hipotezlerle ile analiz edilmiştir.

2. Kriz ve Kriz Yönetimi

Kriz kelime anlamı olarak planlanmamış bir olay, aniden ortaya çıkan olumsuz bir durum olarak tanımlanabilir. Brewton'e göre, karşılaşılan bir durum faaliyetlerde ciddi aksama, devletin kurumsal alanda gerçekleştirdiği düzenlemelerde artma, işletme hakkında kamuoyunda olumsuz algılama, finansal açıdan zorlanma, yönetim zamanını verimsiz kullanma, işgörenin moralinde ve desteğinde zayıflamaya yol açıyorsa kriz olarak nitelendirilebilir (Brewton, 1987:10). Kriz kavramı, pek çok disiplin tarafından ele alınmaktadır. Örneğin, tıp bilimi krizi, kalp krizi gibi insanın yaşam merkezlerinden birinde yaşamı güçleştirecek veya tehdit edecek bir olayın ortaya çıkması hali; psikoloji bilimi krizi, bireyin sorunlarını çözme becerisini kaybetme hali; davranış bilimleri krizi, davranış bozukluğu veya toplumsal normlardan aşırı sapma hali; siyaset bilimi krizi, karar birimlerinin sorunları çözümleyemez duruma gelmesi hali; ekonomi bilimi krizi, ekonomik faaliyetlerin hızla ve uzun süreli olarak daralması hali olarak tanımlanmaktadır (Birdal, 2011:27). Kriz, bir örgütün olağan fonksiyonlarını, amaçlarına ulaşmada kabul edilebilir başarısını, varlığını veya yaşamını sürdürmesini önemli ölçüde engelleyen, işgörenler, müşteriler veya ortaklar tarafından zararlı kişisel etkisi olduğu algılanan herhangi bir girişim ya da başarısız bir eylem olarak tanımlandığında, krizin sadece negatif ve tehdit edici yönlerine odaklanılmış olur. Bu, eksik bir tanımlamadır, çünkü kriz bazı durumlarda olumlu gelişmelere yol açabilir ve örgütün gelişimi için bir fırsat, bir dönüm noktası olabilir. Herhangi bir ilişkide kriz yaşanması, krizin çıktığı çatışmaların ilişkinin doğasını tehdit eder düzeye gelmesiyle gerçekleşir. Bu tanım ise, krizi sadece ilişkiler boyutunda değerlendirmektedir ve dar bir tanımlamadır. Kriz, fiziksel olarak bir sistemin bütünü etkileyen, temel varsayımlarını, kendi subjektif sağ duyusunu ve varoluşçu özünü tehdit eden bir bozulmadır. Bu tanım, karar koyucuların karşılaştıkları kriz türlerinin çoğunu kapsar niteliktedir, fakat daha çok sistemin nasıl tanımlandığına bağlıdır. Örgüt açısından düşünecek olursak, bu tanımlama, bireyi, grubu ve bunların krize ilişkin algılamalarını yeterince hesaba katmamaktadır. Örgüt açısından krizin tanımı daha gerçekçi yapılmalıdır. Bu anlamda kriz, bireyin, grubun veya örgütün normal rutin prosedürlerin/uygulamaların kullanılmasıyla baş edemedikleri ve ortaya çıkan ani değişimin, stres yarattığı bir durum olarak tanımlanabilir. Bu tanım, örgütsel krizlerin değerlendirilmesine yardımcı olabilir, fakat diğer kriz tanımlarının da değindikleri önemli noktalar vardır (Booth, 1993: 85-86).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kriz yönetimi, olabilecek sorunların önceden tespit edilmesi, önlenmesi ya da sonuçlarının sınırlandırılmasına yönelik adımlar atmak yerine ortaya çıktıklarında tepki gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi krizlerin önceden kestirilmesi ve oluşmasını engelleyici ya da durdurulamadığında sonuçlarını kısıtlayıcı adımların atılması gerekmektedir(Mackenzie, 1995:73-74).

3. Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Örneklemi

Maliyet, zaman, kalite gibi kavramlar işletmelerin vazgeçilmez unsuru olmuş ve işletmelerin ekonomik, hukuki, teknolojik vb. gibi sorunlar ile karşılaşmaması gerekmektedir. İşletmelerin bu sorunlar ile karşılaşip bu sorunların devam etmesi krize neden olabilmektedir. Bundan dolayı işletmeler buna sürekli hazır olmalı ve kriz planı oluşturmalıdır. Kriz ve yönetimi ile ilgili akademik çalışmalar sınırlı kalmış olmasından dolayı böyle bir çalışma tercih edilmiştir. Bu araştırma, finansal sorunlarından kaynaklı olarak kriz dönemlerinde işletmenin yaşadığı olumsuzluklar almış oldukları tedbirler ile yöneticilerin sergilemiş oldukları çalışmaları irdelemektedir. Araştırma, Adıyaman ilinde faaliyet göstermekte olan bir mobilya işletmesinde yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Adıyaman'da faaliyet gösteren mobilya işletmeleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise; finansal sorunlarından dolayı kriz yaşamış mobilya işletmesidir. Anket ise tek işletmede uygulanmış olup burada çalışan yönetici konumundaki kişiler ankete katılmıştır. Araştırmanın veri toplama tekniği anket olup; anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet, eğitim durumu, kriz yönetim planı, kriz döneminde işletmenin yaşadığı olumsuzluklar, kriz döneminde almış oldukları tedbirler ile ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise yöneticilerin krizin öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası sergilemiş oldukları davranışları ölçmek amacıyla Likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular bulunmaktadır. Anketteki bazı sorular değişik kaynaklardan alınmıştır. Soruların büyük bir kısmı ise Gökhan ARSLAN tarafından hazırlana kriz yönetimi ile ilgili yüksek lisans tezinden alınmıştır. Kriz yaşayan işletmede 52 cevaplayıcı üzerinde değerlendirme yapılmıştır.

3.2. Analiz Yöntemi

Anketlerden elde edilen veriler, öncelikle SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) programına girilmiş olup, bu program ve Office Excel 2013 aracılığıyla tablolar oluşturulmuştur. İstatistikî değerlendirmelerde; öncelikle veri toplama aracının güvenilir olup olmadığını saptayabilmek için güvenilirlik analizi yapılarak, analiz sonucunda Cronbach Alpha 73.8 değeri olarak belirlenmiştir. İlgili değişkenlere ilişkin olarak frekans dağılımları oluşturulmuş; işletmedeki kriz planının, kriz dönemlerinde ki çalışmalarına ilişkin analizler yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Modeli, Hipotezleri, Bulguları ve Değerlendirme

Araştırma ile ilgili olarak analizler şu şekildedir.

Tablo 1: İşletmede kriz döneminde yaşanan olumsuzlukların dağılımı

Sıra No	Kriz Döneminde İşletmede Yaşanan Olumsuzluklar			
	Yaşanan Sorunlar	Kabul	F	Yüzde
1	Finansal problemler arttı	Evet	52	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

		Hayır	0	0.0
2	Verimlilik kaybı yaşandı	Evet	49	94.2
		Hayır	3	5.8
3	İşletme imajı zayıfladı	Evet	47	90.3
		Hayır	5	9.7
4	Motivasyon düşüklüğü yaşandı	Evet	44	84.6
		Hayır	8	15.4
5	Yaratıcılık düştü	Evet	44	84.6
		Hayır	8	15.4
6	Örgüt içi gerilim ve çatışma arttı	Evet	41	78.8
		Hayır	11	21.2
7	Kalite sorunu yaşandı	Evet	35	67.3
		Hayır	17	32.7
8	Kararların etkinliği bozuldu	Evet	41	78.8
		Hayır	11	21.2
9	Satışlar düştü	Evet	31	59.6
		Hayır	21	40.4

İşletmenin kriz döneminde yaşamış olduğu sorunların en başında 52 (%100) evet cevabı ile finansal sorunların arttığı, en az yaşanan sorunun ise 31(%59.6) evet cevabı ile satışların düştüğü cevabında yoğunlaşmıştır.

Tablo 2: İşletmede kriz döneminde alınan tedbirler

Sıra No	Kriz Döneminde İşletmede Alınan Tedbirler			
	Alınan Tedbirler	Kabul	F	Yüzde
1	Amaç ve hedefler yeniden saptandı	Evet	52	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

		Hayır	0	0.0
2	Kriz yönetimi planını yeniden gözden geçirildi	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
3	Personel işten çıkarıldı	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
4	Tasarruf çalışmaları yapıldı	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
5	Yetki ve görevler yeniden belirlendi	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
6	Yeni işletme stratejileri oluşturuldu	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
7	Kriz ekibi oluşturuldu	Evet	47	90.3
		Hayır	5	9.7
8	Ödemeler düzensizleşti	Evet	46	88.4
		Hayır	6	11.6
9	İşletmenin bazı varlıkları satıldı	Evet	0	0.0
		Hayır	64	100
10	Profesyonel danışmanlığa başvuruldu	Evet	0	0.0
		Hayır	64	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi işletmede kriz döneminde alınan tedbirler en çok’tan en aza doğru sıralanmıştır. Alınan tedbirlere bakıldığında ise işletmede her konuda ciddi tedbirler alındığı dağılımlarda kendini açık bir şekilde belli etmektedir. Alınan tedbirlerin bazı maddelerinde 52 evet (%100) ile yoğunlaştığı kendini belli etmektedir.

İşletmelerin kriz dönemlerindeki yöneticilerin çalışmaları ise şu şekilde sıralanabilir. Kriz öncesi dönemlerde yöneticilerin daha çok kriz çıkmaması ve kriz çıktığında ne tür önlemler alması gerektiği ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Bunlara kriz senaryosu, kriz senaryoları gibi durumlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

örnek verilebilir. Kriz dönemindeki çalışmalarda ise işletmenin krizden çıkması için yapılan çalışmaların öneminden bahsetmektedir. Kriz sonrası dönem için ise yaşanan krizden ders almak için öğrenmek ve değerlendirme gibi durumların analizi yöneticilerce yapılmıştır.

3.4. Hipotezlerin Testlerin İlişkin Bulgular

Belirli bir değişkenle ilgili olarak oluşturulan gruplar ikiden fazla olduğunda, gruplar arasında bir farklılık bulunup/bulunmadığını inceleyebilmek için One-Way ANOVA testini kullanmak uygundur. Araştırmanın hipotezleri ise şu şekilde olup H_1 hipotezi ana hipotez olarak da görülebilir.

H₁: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki krizin tüm dönemlerindeki yönetici çalışmaları arasında ilişki vardır.

H₂: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz öncesi dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır.

H₃: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz dönemindeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır.

H₄: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz sonrası dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır.

Tablo 3: Hipotezlerin Kabul ve Ret Durumları

Hipotezler	P Değeri	Kabul/Ret Durumu
H₁: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki krizin tüm dönemlerindeki yönetici çalışmaları arasında ilişki vardır	0.003	Kabul
H₂: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz öncesi dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır	0.000	Kabul
H₃: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz dönemindeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır	0.021	Kabul
H₄: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz sonrası dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır	0.006	Kabul

Tablo 3’de görüldüğü üzere, işletmenin kriz yönetimi planı ile işletmedeki kriz dönemlerindeki yönetici çalışmaları arasındaki ilişkiyi araştırabilmek için toplam dört tane araştırma hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezlerin tamamı analizler sonucunda tüm kabul görmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Kriz tanım olara işletmede işlerin akışını bozan bir durum olarak tanımlanabilir. Bu sorunlara karşı işletmeler her zaman hazır olmalıdır. İşletmeler krize hazır olmadıklarında rekabet ortamında enerji kaybetmesi muhtemeldir. Sorunların büyük ya da küçük olmasına karşın işletmeler her zaman kriz olacakmış gibi hareket etmeli ve bir kriz yönetim planı oluşturması işletmenin yararına olacaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu çalışmada finansal sorunlardan dolayı kriz yaşayan bir işletmenin krizden dolayı yaşadığı olumsuzluklar, almış oldukları tedbirler ile kriz yönetim planının kriz dönemlerindeki yöneticilerin çalışmaları hakkındaki durumlar için cevap aranmıştır. İşletmede yaşanan sorunlara bakıldığında finansal sorunların arttığı, verimliliğin azalması gibi durumlar dikkat çekici bir şekilde kendini göstermektedir. İşletmenin kriz döneminde yaşadığı sorunların başında mali sorunlar olduğu yöneticiler tarafından onaylanmıştır. Çünkü kriz döneminde yaşanan sorunlar beraberinde mali sorunları getirmektedir. Alınan tedbirlere bakıldığında ise amaç ve hedefler yeniden saptanması, kriz yönetim planının gözden geçirilmesi ve personel çıkarma tedbirlerin ilk başında olduğu analiz sonucunda görülmektedir. Bu sonuçlar sendikal problemlerden kaynaklı kriz yaşayan işletmede yaptığım araştırma sonuçlarını bire bir desteklemektedir. Kriz dönemlerinde personel çıkarılması konusunda yöneticilerin dikkatli davranması önemlidir. Çünkü personel kaybı önemli bir kayıp olabilir. İşletmede kriz geçtikten sonra tekrar faaliyete geçip verimli çalışmaya başlaması personele bağlıdır.

Araştırmanın hipotezleri olan H₁, H₂, H₃ ve H₄ hipotezlerinin tamamı kabul görmüştür. Hipotezlerin tamamı işletmedeki kriz yönetim planı ile krizden önceki dönem, kriz dönemi ve krizden sonraki dönem arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak kriz yönetim planı olmasına rağmen krizi hafif kayıplar ile atlatan bir işletme örnek alınmalıdır. Buna göre kriz yönetim planı tüm işletmelerce yapılmalı ve tüm detayların kesin olarak ortaya konması için akademik ve işletmedeki diğer çalışmaların devam etmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Brewton, C. (1987); "Managing a crisis: a model for the lodging industry", The Cornell HRA Quarterly, Vol.28, No.3, pp.10-15.

Mackenzie, A. (1995). Başarı ve Zaman. (Çev. Gürcan Banger). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Birdal, 2011. İşletmelerde Kriz Yönetimi. Ders Notları, İstanbul.

BOOTH, Simon A. (1993). Crisis Management Strategy. Competition and Change in Modern Enterprises. London: Routledge Publishing.

TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ

THE CHANGE OF FAMILY STRUCTURE IN LAST TERM IN TURKEY

Murat YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aguzel79@gmail.com

Numan ERTAŞ

Arş. Gör. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nemanertas@gmail.com

Özet

Türkiye'de son 40 yılda aile yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Geçmişte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı fazla iken artık Türkiye'de geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı azalmıştır. Buna karşın son 40 yılda çekirdek ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payı sürekli artmaktadır. Dağılmış ailelerin sürekli olarak artması nedeniyle tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmaktadır. Tek kişilik ailelerin önemli bir kısmı dul kalma ve boşanmalara bağlı olarak ortaya çıkarken belli bir kısmı ise evlenme yaşının yükselmesi ve ömür boyu bekâr kalma şeklindeki eğilimlerin artmasının bir sonucudur.

Türkiye'de 1968 yılında toplam aile sayısının % 60'ı çekirdek aileden oluşurken geniş ve dağılmış ailelerin payları sırasıyla % 32 ve % 8'di. Sonraki süreçte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı genellikle azalırken çekirdek ve dağılmış ailelerin payları ise artmıştır. 1993 yılın gelindiğinde çekirdek, geniş ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payları sırasıyla % 67, % 24 ve % 9 olmuştur. Yaklaşık 25 yılda çekirdek ailenin payı % 7 dağılmış ailenin payı % 1 artarken geniş ailenin payı ise % 8 azalmıştır. Bu süreçte geniş ailedeki azalma daha ziyade çekirdek aile lehine olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde Türkiye'de çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 71, geniş ailenin payı % 12, dağılmış ailenin payı ise % 17 olmuştur. Bu verileri 1993 yılının verileri ile kıyasladığımızda 20 yılda çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 4 artarken dağılmış ailenin payı ise % 8 artmıştır. Buna karşın geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı ise % 12 azalmıştır. Yani 1993 ile 2013 arasında geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payının azalması daha ziyade dağılmış ailenin lehine olmuştur. Oysa yukarıda da ifade edildiği gibi 1968 ile 1993 arasında geniş ailenin payı daha ziyade çekirdek aile lehine azalmıştı. Bu durum aslında son yıllarda Türkiye'de boşanma olayının yaygınlaşmasının bir sonucu olup söz konusu olgunun boyutlarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca 2013 yılı verilerine göre ilk defa toplam aile sayısı içindeki en büyük ikinci paya sahip aile geniş aile değil de dağılmış aile olmuştur. Bu da toplumsal yapının son 30-40 yılda önemli ölçüde değişmesinin bir sonucudur.

Türkiye'de aile yapısı gelecekte de değişmeye devam edecektir. Yapılan tahminlere göre 2023 yılına gelindiğinde geniş ailenin payının % 6'ya düşmesi buna karşın çekirdek ailenin payının % 74'e dağılmış ailenin payının ise 20'ye çıkması beklenmektedir. Bu tablo çok iç açıcı olmayıp ciddi toplumsal sorunlara gebe. Dağılmış ailelerin artması, özellikle bu ailelerin çocuklarının mağdur olmasına ve bunlar arasında bedensel ve psikolojik rahatsızlıkların artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal dinamiklerin güçlendirilmesi, Türkiye'nin öncelikli gündem maddelerinden bir olmalıdır. Aksi halde bu tablonun bedelini toplumca ödemek durumunda kalacağız.

Anahtar kelimeler: Türkiye, aile yapısı, çekirdek aile, dağılmış aile.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Abstract

In Turkey, there have been significant changes in family structure in the last 40 years. While the share of widespread family in the total number of families has increased in the past, the share of widespread family in total number of families in Turkey has decreased. However, in the last 40 years, the share of the core and scattered families in the total number of families has been continuously increasing. The number of single and single-parent families is also increasing due to the constant increase in the scattered families. A significant proportion of single-family families are widowed and partly divorced, while a certain part is the result of an increase in the age of marriage and an increase in the tendency to remain unmarried for life.

In Turkey, 60% of the total number of families was composed of core families in 1968, while the share of large and dispersed families was 32% and 8% respectively. In the following period, while the share of large families in the total number of families is generally reduced, the share of the core and scattered families has increased. By 1993, the share of the core, large and scattered families in the total number of families was 67%, 24% and 9%, respectively. In about 25 years, the share of the core family grew by 7%, while the share of the family grew by 7%. In this process, the decline in the wider family has been more or less favored by the core family.

By the year 2013, the share of the core family in Turkey was 71%, the share of the large family was 12%, and the share of the distributed family was 17%. When compared to the data of 1993, the share of the core family in the total number of families increased by 4% in 20 years, while the share of the distributed family increased by 8%. On the other hand, the share of large households in the total number of families decreased by 12%. In other words, between 1993 and 2013, the wider share of the family in the total number of families has become a more favored distributed family. However, as noted above, the share of large families between 1968 and 1993 was more or less in favor of the core family. This situation is actually a result of the widespread divorce in Turkey in recent years and it reveals the dimensions of the problem. Moreover, for the first time in 2013, the family with the second largest share of the total number of families has been a family rather than a large family. This is a result of social change in the last 30-40 years.

Family structure in Turkey will continue to change in the future. According to forecasts, by 2023, the share of large family members will decrease to 6%, while the share of core family members will be distributed to 74% and the share of family members will increase to 20. This table is not very lenient, but it has serious social problems. The increase in the scattered families causes especially the children of these families to be victims and the increase of physical and psychological disturbances among them. Therefore, strengthening social dynamics should be one of the priority agenda items of Turkey. Otherwise we will have to pay the cost of this table.

Keywords: Turkey, family structure, nuclear family, scattered family.

Giriş

Türkiye’de son 40 yılda aile yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Geçmişte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı fazla iken günümüzde Türkiye’de geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı azalmıştır. Buna karşın son 40 yılda çekirdek ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payı sürekli olarak artmıştır. Dağılmış ailelerin sürekli olarak artması nedeniyle tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmaktadır. Tek kişilik ailelerin önemli bir kısmı dul kalma ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

boşanmalara bağlı olarak ortaya çıkarken belli bir kısmı ise evlenme yaşının yükselmesi ve ömür boyu bekâr kalma şeklindeki eğilimlerin artmasının bir sonucudur.

Türkiye’de tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, doğum oranının azalmasında önemli etkenlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi tek kişilik ailelerin bir kısmı eşin ölümünden dolayı dul kalanlardan oluşurken bir kısmı hiç evlenmemiş bekârlardan oluşmakta, bir kısmı ise eşinden ve çocuklarından ayrılmış anne veya babadan oluşmaktadır. Bu ailedeki bireyin evlilik geçmişi ne olursa olsun tek kişilik olduğu için evlenmediği müddetçe çocuk sahibi olması ve doğum oranına pozitif katkıda bulunması beklenmemektedir. Benzer şekilde tek ebeveynli ailelerdeki anne veya baba evlenmediği sürece mevcut çocuklarına yenilerinin eklenmesi söz konusu olamayacaktır. Boşanma oranının artması ve evlenme yaşının sürekli olarak yükselmesi, evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşması ve giderek daha serbest hale gelmesi, önümüzdeki dönemde tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin giderek artacağını göstermektedir. Şüphesiz tablo doğum oranına ve genel doğurganlık oranına negatif etki yapacak ve dolayısıyla nüfusun hızlı yaşlanması sürecine katkıda bulunacaktır.

Amaç, Veri ve Yöntem

Bu çalışmada temel amaç Türkiye’de aile yapısının son dönemdeki değişimini ortaya koymaktır. Veri kaynağı olarak HUNEE ve TÜİK’in yayın verileri kullanılacaktır. Bu çalışma betimsel bir araştırmadır. Aile yapısındaki değişim ile birlikte bu değişime etki eden faktörler üzerinde de durulacaktır. Bu yönüyle nitel bir araştırma özelliği de gösterir.

Bulgular

Aile Yapısındaki Değişim

Türkiye’de 1968 yılında toplam aile sayısının % 60’ı çekirdek aileden oluşurken geniş ve dağılmış ailelerin payları sırasıyla % 32 ve % 8’di. Sonraki süreçte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı genellikle azalırken çekirdek ve dağılmış ailelerin payları ise artmıştır. 1993 yılın gelindiğinde çekirdek, geniş ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payları sırasıyla % 67, % 24 ve % 9 olmuştur (Şekil.1). Yaklaşık 25 yılda çekirdek ailenin payı % 7; dağılmış ailenin payı % 1 artarken geniş ailenin payı ise % 8 azalmıştır. Bu süreçte geniş ailedeki azalma daha ziyade çekirdek aile lehine olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde Türkiye’de çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 71’e dağılmış ailenin payı % 17’ye çıkmış, geniş ailenin payı ise % 12’ye düşmüştür. (Şekil.1). Bu verileri 1993 yılı verileri ile kıyasladığımızda 20 yılda çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 4 artarken dağılmış ailenin payı % 8 artmıştır. Buna karşın geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı ise % 24’ten % 12’ye inmiştir. Yani 1993 ile 2013 arasında geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payının azalması daha ziyade dağılmış aile lehine olmuştur. Oysa yukarıda da ifade edildiği gibi 1968 ile 1993 arasında geniş ailenin payı daha ziyade çekirdek aile lehine azalmıştı. Bu durum aslında son yıllarda Türkiye’de boşanma olayının yaygınlaşmasının bir sonucu olup söz konusu olgunun boyutlarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca 2013 yılı verilerine göre ilk defa toplam aile sayısı içindeki en büyük ikinci paya sahip aile geniş aile değil de dağılmış aile olmuştur. Bu da toplumsal yapının son 30-40 yılda önemli ölçüde değişmesinin bir sonucudur.

Yukarıda belirtilen hususlar demografik yapı üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Çekirdek ailelerin artması ortalama çocuk sayısının azalmasına neden olmuştur. Çünkü çekirdek ailelerde ebeveynler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

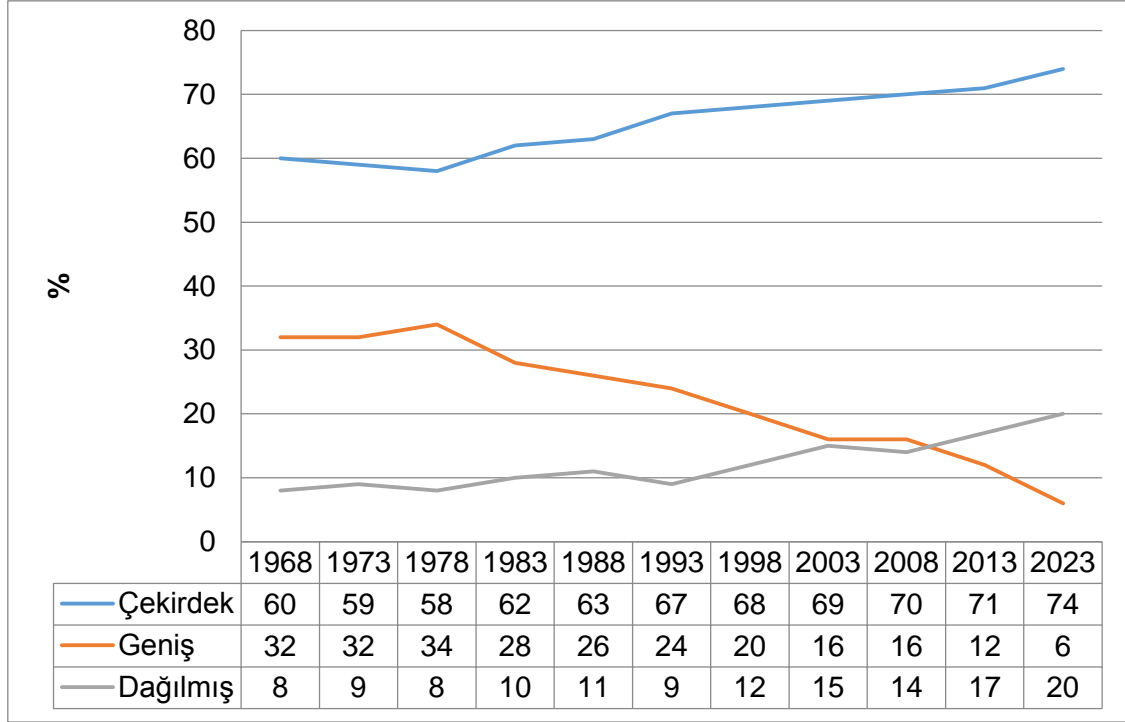
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çocuk sayısı konusunda daha bağımsız hareket etmekte, (Yüceşahin ve Özgür, 2008) neticede çocuk sayısı 2-3'ü geçmemektedir.

Şekil.1. Türkiye’de Aile Tiplerinin Yıllara Göre Değişimi (Kaynak: HÜNEE verileri)

Türkiye’de aile yapısı gelecekte de değişmeye devam edecektir. Yapılan tahminlere göre 2023 yılına gelindiğinde geniş ailenin günümüzde % 12 civarında olan payının % 6’ya düşmesi buna karşın çekirdek ailenin % 71 olan payının % 74’e dağılmış ailenin % 17 olan payının ise 20’ye çıkması beklenmektedir (Şekil.1). Bu tablo çok iç açıcı olmayıp ciddi toplumsal sorunlara gebe değildir. Dağılmış ailelerin artması, özellikle bu ailelerin çocuklarının mağdur olmasına ve bunlara arasında bedensel ve psikolojik rahatsızlıkların artmasının neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal dinamiklerin güçlendirilmesi, Türkiye’nin öncelikli gündem maddelerinden bir olmalıdır. Aksi halde bu tablonun bedelini toplumca ödemek durumunda kalacağız.

Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

Türkiye’de aile tipinin değişmesinin yanı sıra ortalama hane halkı büyüklüğü değeri de sürekli olarak küçülmektedir. 2014 yılı itibariyle 3,6’ya inen bu değerin 2000 yılında 4,7 olduğunu göz önüne aldığımızda söz konusu değerin 15 yılda bile önemli ölçüde küçüldüğü görülmektedir. Türkiye’de günümüzde ortalama hane halkı büyüklüğü yaklaşık olarak 3,6 iken bu değer iller bazında önemli ölçüde değişmektedir (Harita.1). Ülkemizin batı kesimindeki gelişmişlik seviyesi yüksek olan illerde, 3’ün altında olan ortalama hane halkı büyüklüğü değeri doğuya doğru gidildikçe yükselmektedir. Nitekim Doğu Anadolu bölgesinin batı kesiminde yer alan illerde 5 civarında olan bu değer en doğuda ve Güneydoğu uçta yer alan illerde 7’nin üzerine çıkmaktadır (Harita.1).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

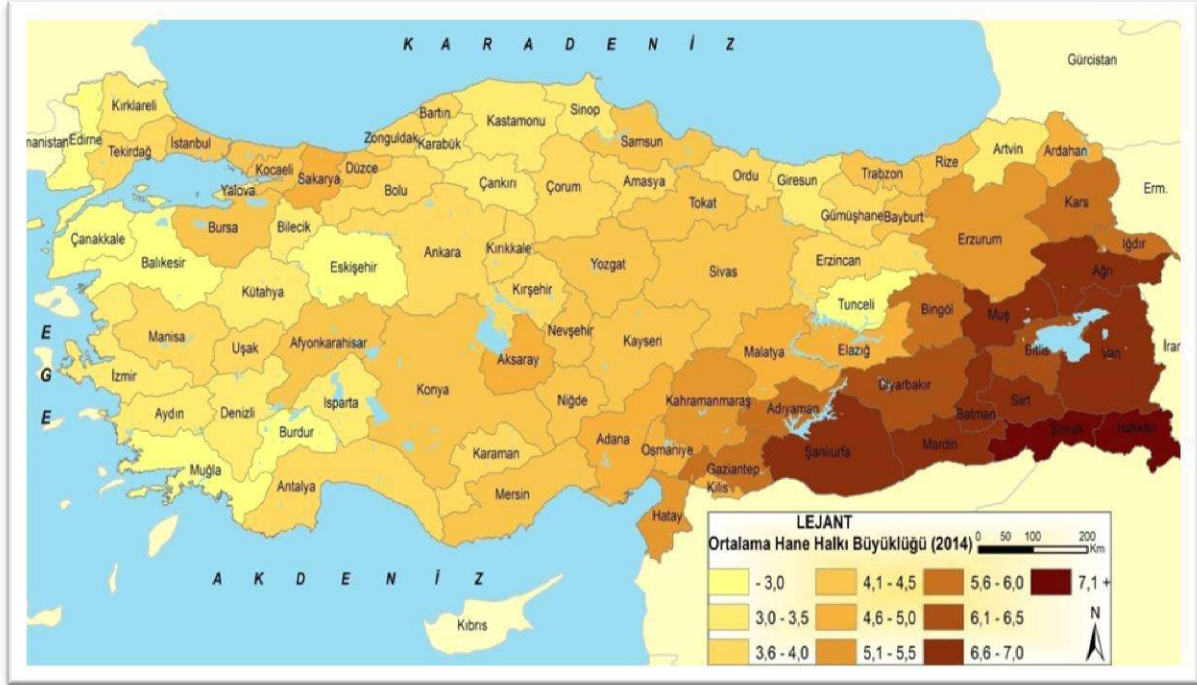
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Harita 1. Türkiye’de Ortalama Hane Halkı Büyüklüğünün Dağılışı (2014)

Türkiye’de Aile Yapısının ve Ortalama Hane Halkı Sayısının Değişmesinin Nedenleri

Türkiye’de aile yapısının değişiminde çok sayıda faktör etkili olmuştur. Kentleşmenin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapının değişmesi ile boşanma oranının artması gibi çok sayıda faktör aile yapısının değişmesine etki etmiştir.

1960’lı yılların sonunda Türkiye’de kentleşme oranı % 40 civarında iken günümüzde bu oran % 80 civarına çıkmıştır (Yılmaz, 2015). Yine 1970’li yıllarda Türkiye’de okuma-yazma oranı % 65 iken günümüzde bu değer % 95’e çıkmıştır. Türkiye’nin ekonomik yapısı da son 30-40 yılda önemli ölçüde farklılaşmıştır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasının yanı sıra beslenme, barınma ve sağlık koşullarının iyileşmesi, ekonomik koşulların değişmesi ile yakından alakalıdır. Ayrıca kırsal-tarımsal toplum yapısı uzun vadede yerini büyük oranda kentli ve sanayi ile hizmetler sektörlerinde istihdam edilen yapıya dönüşmüştür. Türkiye’de boşanma oranının son yıllarda artması da aile yapısını etkilemiştir. Nitekim 1968 ile 1993 arasında geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı daha ziyade çekirdek aile lehine azalırken 1993 ile 2013 arasında bu geniş ailenin payının azalması daha ziyade dağılmış aile lehine olmuştur.

Yukarıda belirtilen etkenler aile yapısının yanı sıra ortalama hane halkı değerinin düşmesine de neden olmuştur. Kırsal toplumlardaki çok çocuklu aile yapısı yerini 1-2 çocuklu kentli aile yapısına bırakmıştır. Kentleşmenin ve eğitim seviyesinin artması, kadının çalışma hayatına daha fazla girmeye başlaması gibi etkenler ortalama hane halkı değerini düşürmüştür. Öte yandan sağlık hizmetlerinin iyileşmesi ve doğum kontrol yöntemlerinin artması da çocuk sayısını düşüren etkenler olmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç

Türkiye’de aile yapısı son 30-40 yılda önemli ölçüde değişmiştir. 1968’de çekirdek ailenin payı % 60 iken günümüzde bu pay % 71’e yükselmiştir. Aynı süreçte dağılmış ailenin payı % 8’den % 17’ye çıkmış, geniş ailenin payı ise % 30’dan % 12’ye inmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi aile yapısının değişmesinin çok sayıda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel nedeni vardır. Türkiye’de toplumsal yapı değiştikçe aile yapısı da değişmektedir. Dolayısıyla aile yapısı gelecekte de değişmeye devam edecektir. Nitekim TÜİK tarafından yapılan projeksiyonlar bunu göstermektedir.

Ülkemizde hane halkı büyüklüğü de değişmektedir. 1970’ler ortalama olarak 7 civarında olan bu değer, günümüzde 3,5 civarındadır. Şüphesiz toplumsal yapının değişmesi ortalama hane halkı büyüklüğünü de etkilemiştir. Hane halkı büyüklüğü değeri toplumsal yapının farklılığına bağlı olarak bölgesel ölçekte de önemli değişimler göstermektedir. Doğuya doğru gidildikçe artan değer batıya doğru gidildikçe azalmaktadır.

Türkiye’de aile yapısı ve ortalama hane halkı değerlerinin değişmesi önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Nüfus artış hızının azalması bu sonuçların en önemlilerinden biridir. Dağılmış ve çekirdek ailelerin artması, doğal olarak doğum oranını olumsuz etkilemekte ve nüfus artış hızını düşürmektedir. Çünkü çekirdek ailelerde çocuk sayısı geniş aileye göre azdır. Dağılmış ailede ise çiftlerin yeni evlilikler yapması söz olmadığı müddetçe yasal yollardan çocuk sayısını arttırma şansları yoktur. Buna karşın geniş ailelerde genellikle çocuk sayısı daha fazladır. Bu ailelerde çocuk sayısının fazla olması ortalama hane halkı değerini de yükseltmektedir.

Aile yapısının değişmesi çok önemli bazı toplumsal sonuçlar da doğurmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri geniş ailelerde çocukların yanında geçirilen yaşlılık döneminin çekirdek ailelerde bu alanda hizmet sağlayan kurumlarda geçirilmesi durumudur. Ayrıca dağılmış ailelerin artışına bağlı olarak geleneksel olmayan geniş aile tipi Türkiye’de artmaktadır. Bu aile tipi ayrılmış eşlerin çocukları ile anne ve babalarından (dede ve nine) her ikisinin veya koşullara bağlı olarak birinin bir arada yaşadığı aile tipidir.

Sonuç olarak Türkiye’de aile yapısının değişmesi yeni koşullar ve problemler doğurmaktadır. Dolayısıyla bu durumun iyi bir şekilde izlenmesi, ortaya çıkardığı yeni durumlar, ihtiyaçlar ve problemlerin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ele alınması ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

DOĞANAY H., 1991, Demografya (Nüfus Bilimi), Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını, Erzurum.

ERGÖÇMEN, B., HANCIOĞLU, A., VE ÜNALAN, T., 1995, Trends in Fertility, Family Planning and Childhood Mortality in Turkey, Hacettepe University Institute of Population Studies, Demographic and Health Surveys Macro International Inc., Ankara.

HÜNEE, 2009, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara.

HÜNEE, 2014, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

HÜNEE, 2015, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Raporu, HÜNEE, Yayın No:2015,01, ISBN 978-975-491-412-2

KOÇ, İ., ERYURT, M.A., ADALI, T., ÇAĞATAY, P., 2010, Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. Ankara. ISBN 978-975-491-285-2.

TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon.

TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, Cilt I., (İkinci Baskı), Taş Matbaası, İstanbul.

TUFAN, İ. 2014, Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TÜİK, 2009, Nüfus Projeksiyonları: 2008-2050, Yayınlanmamış Çalışma.

TÜİK, 2015a, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, Elderly Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4365, Ankara

TÜİK, 2015b, İstatistiklerle Türkiye 2014, Turkey in Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4380, Ankara.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2011, Beşeri Coğrafya, Çantay Yayınları, İstanbul.

UNFPA, UNDESA, UN_HABİTAT, IOM, 2013, Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda.

YILMAZ, M. 2015, Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012), *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt:20(33), ss:161-188.

YILMAZ, M. 2016, Türkiye'nin Değişen Nüfus Yapısı, Çantay Yayınları, İstanbul.

YÜCEŞAHİN, M.M. & ÖZGÜR, E.M., 2008, Regional Fertility Differences in Turkey: Persistent High Fertility in Southeast, *Population, Space and Place*, Number:14 pp:135-158.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE BOŞANMA ORANININ SON YILLARDAKİ DEĞİŞİMİ THE CHANCE OF DIVORCE RATE IN RECENT YEARS IN TURKEY

Murat YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aguzel79@gmail.com

Numan ERTAŞ

Arş. Gör. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nemanertas@gmail.com

Özet

Türkiye'de son yıllarda boşanma oranı yükselmektedir. Ülkemizde boşanma oranları henüz Avrupa ve Amerika'daki düzeylerde değildir. Ancak son 30-40 yıllık veriler göz önüne alındığında Türkiye'de boşanma oranlarının hızla arttığı görülmektedir. Kadının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve maddi bağımsızlığını kazanması, boşanma oranının yükselmesinde önemli bir nedendir. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması (bilgi ve görgünün artması) ve bu sayede çoğu kadının maruz kaldığı fiziki ve psikolojik şiddeti daha fazla kabul etmemesi, boşanma oranında yükselmeye neden olmuştur.

HÜNEE'nin (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü) verilerine göre Türkiye'de son 65 yılda boşanma oranlarının önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. 1950 yılında ‰ 0,37 olan kaba boşanma oranı 1960 yılında ‰ 0,40'a yükselmiştir. 1970 yılında önceki yıllara göre azalan kaba boşanma oranı ‰ 0,27'e düşmüştür. Sonraki yıllarda genellikle yükselen kaba boşanma oranı 1980 yılında ‰ 0,35'e 1990 yılında ‰ 0,46'ya 2001 yılında ‰ 1,41'e yükselmiştir. 2005 yılında az da olsa düşen değer ‰ 1,40'a gerilemiştir. Son yıllarda nispeten yüksek değerlere çıkan kaba boşanma oranı 2010 ve 2014 yıllarında sırasıyla ‰ 1,62 ve ‰ 1,7'ye yükselmiştir.

Boşanma oranının artması şüphesiz parçalanmış ailelerin artmasına ve nüfus artış hızının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu olayın yaygınlaşması toplumsal yapıyı da derinden etkilemektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, boşanma oranı, evlenme oranı, aile.

Abstract

In Turkey, divorce rates are rising in recent years. Divorce rates in our country are not yet at levels in Europe and America. However, considering the last 30-40 years, the divorce rate in Turkey is seen to increase rapidly. The important reasons for rise of divorce rate are the woman to get more into working life and to gain material independence. In addition, the rise in educational level, the spread of mass media (increasing knowledge and awareness), and the fact that most of the women are not accepting physical and psychological violence, has caused the divorce rate to rise.

According to the data of HÜNEE (Hacettepe Population Studies Institute), divorce rates in Turkey have increased significantly in the last 65 years. The rough divorce rate of ‰ 0.37 in 1950 rose to 0.40 in 1960. In 1970, the crude divorce rate declined from previous years to ‰ 0.27. The rough divorce rate, which rose in the following years, rose to 0.35 in 1980 from 0.46 in 1990 to 1.41 in 2001. In 2005, the declining value declined to 1.40 ‰. Rough divorce rates, which have been relatively high in recent years, have risen from 1,62 ‰ to 1,7 ‰ in 2010 and 2014, respectively.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

The increase in the divorce rate undoubtedly leads to an increase in fragmented families and a decline in the rate of population growth. Moreover, the widespread use of this phenomenon also deeply affects the social structure.

Keywords: Turkey, divorce rate, marriage rate, family.

Giriş

Türkiye’de son yıllarda boşanma oranı yükselmektedir. Ülkemizde boşanma oranları henüz Avrupa ve Amerika’daki düzeylerde değildir. Ancak son 30-40 yıllık veriler göz önüne alındığında Türkiye’de boşanma oranlarının hızla arttığı görülmektedir. Kadının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve maddi bağımsızlığını kazanması boşanma oranının yükselmesinde önemli bir nedendir. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması (bilgi ve görgünün artması) ve bu sayede çoğu kadının maruz kaldığı fiziki ve psikolojik şiddeti daha fazla kabul etmemesi, boşanma oranında yükselmeye neden olmuştur.

Amaç, Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de boşanma oranının son yıllardaki değişimini incelemektir. TÜİK ve HUNEE’nin yayınları başlıca veri kaynaklarıdır. Çalışma betimsel bir araştırma olup eldeki verilerin tablo ve grafiklere yansıtılması ve bu sayede son dönemdeki eğilimin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca boşanma oranının değişimine neden olduğu düşünülen bazı etkenler üzerinde de durulacaktır.

Bulgular

Boşanma Oranındaki Değişim

HUNEE’nin verilerine göre Türkiye’de son 65 yılda boşanma oranlarının önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. 1950 yılında % 0,37 olan kaba boşanma oranı 1960 yılında % 0,40’a yükselmiştir. 1970 yılında önceki yıllara göre azalan kaba boşanma oranı % 0,27’e düşmüştür. Sonraki yıllarda genellikle yükselen kaba boşanma oranı 1980 yılında % 0,35’e 1990 yılında % 0,46’ya 2001 yılında % 1,41’e yükselmiştir. 2005 yılında az da olsa düşen değer % 1,40’a gerilemiştir. Son yıllarda nispeten yüksek değerlere çıkan kaba boşanma oranı 2010 ve 2014 yıllarında sırasıyla % 1,62 ve % 1,7’ye yükselmiştir (Şekil.1).

Verilerden de anlaşılacağı üzere son 65 yılda yaklaşık 5 (4,88) kat artan kaba boşanma oranı % 0,35’den % 1,71’ye çıkmıştır. Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısında son 40 yılda meydana gelen değişim göz önüne alındığında kaba boşanma oranındaki yükselme devam edecek gibi görünmektedir. Aile kurumunun zayıflaması, kadının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve görenekle boşanmaların artık çok sıradan durumu haline gelmesi gibi etkenler boşanma oranının yükselmesine neden olmaktadır.

Tablo.1. Türkiye’de evlenme ve boşanma oranları (2001-2014)

Yıl	Evlenme Sayısı	Kaba Evlenme Hızı (%)	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Hızı (%)
2001	544 322	8.36	91 994	1.41

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

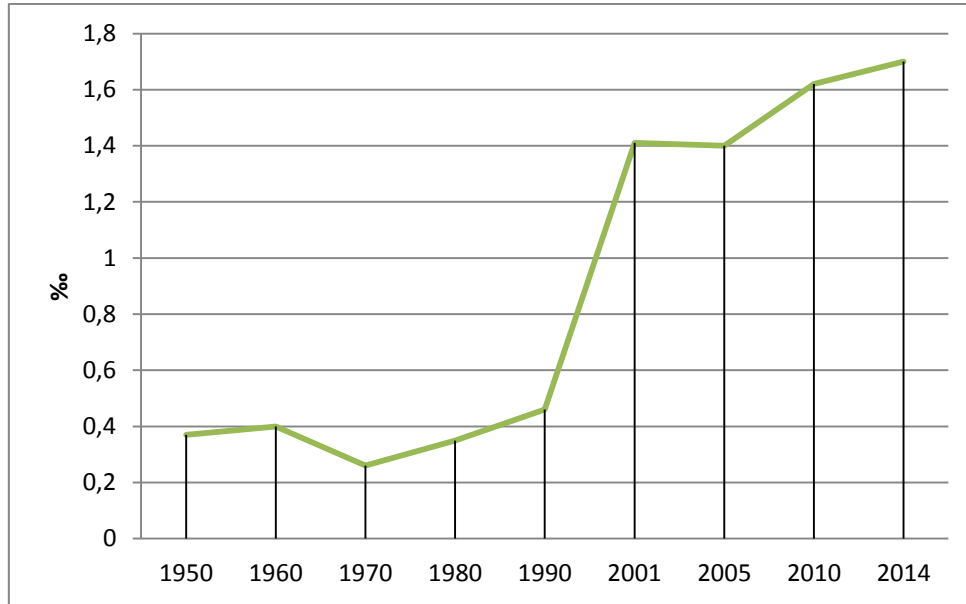
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2002	510 155	7.73	95 323	1.44
2003	565 468	8.46	92 637	1.39
2004	615 357	9.09	91 022	1.34
2005	641 241	9.35	95 895	1.40
2006	636 121	9.17	93 489	1.35
2007	638 311	9.09	94 219	1.34
2008	641 973	9.03	99 663	1.40
2009	591 742	8.21	114 162	1.58
2010	582 715	7.98	118 568	1.62
2011	592 775	8.02	120 117	1.62
2012	603 751	8.03	123 325	1.64
2013	600 138	7.89	125 305	1.65
2014	599 704	7.80	130 913	1.70

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil.1. Türkiye’de Boşanma Hızının (%) Yıllara Göre Değişimi (Kaynak: HÜNEE ve TÜİK verileri)

Türkiye’de boşanma oranının son 14 yıldaki değişimine bakıldığında zaman 2001 ile 2007 yılı arasında zikzaklar çizen değerlerin 2007’den sonra belirgin bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Nitekim 2007’de % 1,34 olan kaba boşanma oranı 2014’te % 1,70’e çıkmıştır (Tablo.1). Boşanma oranının artması şüphesiz parçalanmış ailelerin artmasına ve nüfus artış hızının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu olayın yaygınlaşması toplumsal yapıyı da derinden etkilemektedir.

Evlenme Oranındaki Değişim

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkiye’de kaba evlenme hızının 2001 ile 2014 yılları arasındaki değişimi incelendiğinde, bu değerde artış ve azalışların birbirini takip ettiği görülmektedir. 2001 yılında % 8,36 olan kaba evlenme hızı 2002’de % 7,73’e düşmüştür. 2003 yılında % 8,46 olan kaba evlenme hızı bir önceki yıla göre yükselmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında artmaya devam eden kaba evlenme hızı sırasıyla % 9,09 ve % 9,35’e yükselmiştir. 2005 yılından sonra 5 yıl boyunca sürekli azalan kaba evlenme hızı, 2010’a gelindiğinde % 7,98’e gerilemiştir. 2011 ve 2012 yıllarında çok fazla değişmeyen kaba evlenme hızı 2013 ve 2014’te az da olsa azalmıştır (Tablo.1).

2001 ile 2014 yılları arasında evlenme sayılarına bakıldığı zaman bu değerde de önemli değişimler yaşanmıştır. 13 yıllık dönemde 510.155 (2002) ile 641.973 (2008) arasında değişen evlenme sayısında önemli farklılıklar olmuştur (Tablo.1). Aynı süreçte her yıl evlenme çağına girenleri de düşündüğümüzde 2008’de 641.973’e çıkan bu değer sonrakı yıllarda genellikle azalarak 2014 yılında yaklaşık 600.000’e düşmesi, Türkiye’de evlenme sayısının düştüğünü göstermektedir. Bu durumun en temel nedenleri ise evlenme yaşının sürekli yükselmesi ve genç nüfusta % 20’ler seviyesinde olan işsizlik oranının evlenmeleri olumsuz etkilemesidir.

Boşanma Oranının Yükselmesinin ve Evlenme Oranının Azalmasının Nedenleri

Türkiye’de son yıllarda evlenme oranı azalmakta buna karşın boşanma oranı ise yükselmektedir. Bu durumun çok sayıda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik nedeni vardır. Eğitim seviyesinin artması, kentleşme oranının yükselmesi, kültürel yapının değişmesi gibi etkenler boşanma oranının yükselmesine neden olmaktadır. İşsizliğin artması, geçim zorluğu, evlenme ve aile kurumuna olan bakışın değişmesine neden olan kültürel değişim gibi faktörler ise evlenme oranının azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca orta öğretim ve yüksek öğretim düzeyinde okullaşmanın artması da evlenme yaşının yükselmesinin önemli bir nedeni olarak gösterilebilir. Çünkü öğrenim gören gençlerin akranlarına göre daha geç evlendiği bir gerçektir.

Ülkemizde kentleşmenin artması, boşanma oranlarının yükselmesinin önemli nedenlerinden biridir. Çünkü kırsal yerleşmelerde, sınırlı bir çevrede yaşayan ve birbirini tanıyan aileler, çoğu zaman eşler arasında ciddi problemler olsa bile boşanma yoluna gitmemektedirler. Yani toplum baskısı nedeniyle sorunlar su yüzüne çıkarılmamakta ve evlilikler sonlandırılmamaktadır. Ancak nüfusun büyük bir kısmının kentlerde yaşamaya başlaması ve kırsal yerleşmelerden gelenlerin şehir hayatına hızla adapte olması, kırsal yerleşmelerden kente gelmiş nüfus arasında boşanma oranlarının zaman içinde artmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2016).

Günümüzde kırsal yerleşmelerde boşanma oranları kentlere göre daha düşük seviyededir. Ancak televizyon, cep telefonu ve internetin bu yerleşmelerde yaygınlaşması, boşanma oranının artmasına neden olmuştur. Özellikle geleneksel yaşam tarzımızdan oldukça farklı olan batıların yaptığı dizi ve filmlerin (Avrupa ve Amerika) yaygınlaşması, hatta son yıllarda Türk dizilerinde çok farklı yaşam tarzlarının canlandırılması, bize göre toplumun aile yapısını derinden sarsmakta ve boşanma oranlarının artmasında önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2016).

Sonuç

Türkiye’de son dönemde evlenme oranının azalması, buna karşın boşanma oranının artması çok çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Toplumsal, ailevi, psikolojik ve demografik çok sayıda sonuçtan bahsedilebilmektedir. En önemli sonuçlardan biri de nüfus artış hızının azalması ve buna bağlı olarak nüfusun yaşlanması sürecinin hızlanmasıdır. Bu açıdan aile kurumunun güçlendirilmesi, evliliklerin artırılması, evlenmelerin önündeki sosyal ve ekonomik engellerin ortadan kaldırılması

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gerekmektedir. Özellikle eğitimli genç nüfusta oldukça yüksek olan işsizlik oranını düşürmeye yönelik ciddi adımların atılması gerekmektedir. Evliliklerin artması ham doğum oranını yükseltecek ve nüfusun yaşlanma sürecini yavaşlatacaktır.

Boşanma oranını düşürmek ve boşanmaların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları azaltmak için de aile kurumun güçlendirilmesi gerekmektedir. Son 20 yılda dağılmış aile sayısının toplam aile sayısı içindeki payının hızla artmasının temel nedeni boşanma oranındaki hızlı yükselmedir. Dağılan ailelerin çocuklarının beden ve ruh yapısını olumsuz etkilenmektedir.

Boşanma oranının düşürülmesi, nüfus artış hızını olumlu etkileyecek ve boşanmaların ortaya çıkardığı toplumsal, demografik ve psikolojik sorunları azaltacaktır. Boşanmaları azaltmak için yeni evlenen çiftlerin birbirlerini daha iyi tanıması ve anlaşabilmesi için gerekli profesyonel yardım sağlanmalıdır. Çünkü araştırmalar boşanmaların önemli bir kısmında aslında çiftlerin birbirlerini yeteri kadar tanımadığını ve eğer sağlıklı bir iletişim sağlanırsa çok sayıda ailelerin dağılmaktan kurtulacağını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Türkiye’de boşanmaları azaltmaya ve evlenmeleri arttırmaya yönelik uzun vadeli projelerin hayata geçirilmesi, toplumsal, demografik ve ekonomik açıdan son derece önemli bir konudur. Bu sayede evlilikler artırılabilir, boşanmalar ise azaltılabilir.

KAYNAKLAR

- DOĞANAY H., 1991, Demografya (Nüfus Bilimi), Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını, Erzurum.
- ERGÖÇMEN, B., HANCIOĞLU, A., VE ÜNALAN, T., 1995, Trends in Fertility, Family Planning and Childhood Mortality in Turkey, Hacettepe University Institute of Population Studies, Demographic and Health Surveys Macro International Inc., Ankara.
- HÜNEE, 2009, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara.
- HÜNEE, 2014, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.
- HÜNEE, 2015, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Raporu, HÜNEE, Yayın No:2015,01, ISBN 978-975-491-412-2
- KOÇ, İ., ERYURT, M.A., ADALI, T., ÇAĞATAY, P., 2010, Türkiye’nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. Ankara. ISBN 978-975-491-285-2.
- TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon.
- TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, Cilt I., (İkinci Baskı), Taş Matbaası, İstanbul.
- TUFAN, İ. 2014, Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜİK, 2009, Nüfus Projeksiyonları: 2008-2050, Yayınlanmamış Çalışma.
- TÜİK, 2015a, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, Elderly Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4365, Ankara

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜİK, 2015b, İstatistiklerle Türkiye 2014, Turkey in Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4380, Ankara.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2011, Beşeri Coğrafya, Çantay Yayınları, İstanbul.

UNFPA, UNDESA, UN_HABİTAT, IOM, 2013, Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda.

YILDIRIM, N. 2004, Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri, *bilig, (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, Kış/2004, Sayı:28, ss:59-81.

YILMAZ, M. 2016. Türkiye’nin Değişen Nüfus Yapısı, Çantay Yayınları, İstanbul.

YÜCEŞAHİN, M.M. & ÖZGÜR, E.M., 2008, Regional Fertility Differences in Turkey: Persistent High Fertility in Southeast, *Population, Space and Place*, Number:14 pp:135-158.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

MALPRAKTİK DAVALARINDA SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DURUMUNUN TIBBİ KÖTÜ UYGULAMAYA İLİŞKİN ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

ASSESSMENT OF THE STATUS OF HEALTHCARE WORKERS IN MALPRACTICE CASES UNDER THE COMPULSORY FINANCIAL LIABILITY INSURANCE FOR MEDICAL MALPRACTICE.

Öğr.Gör. Fuat ÇAMLİBEL

Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye, fcamlibel@cumhuriyet.edu.tr

Prof. Dr. İlyas AKHISAR

Kocaeli Üniversitesi, ilyas.akhisar@kocaeli.edu.tr

Özet

Sağlık sektöründe, hastaların teşhis ve tedavilerinde yeni teknolojilerin kullanımı gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Sağlık alanında çalışan personeller, zaman zaman yanlış tanı, tedavi, bakım ve ihmal gibi nedenlerden dolayı hastalar ve/veya yakınlarıyla ile karşı karşıya kalmakta ve hatta söz konusu vakalar mahkemelerde dava konusu olmaktadır. Dava konusu bazı vakalar için, sağlık çalışanları ceza ve maddi tazminat ödemekle yükümlü kalabilmektedirler. Mahkemeler tarafından verilen bazı maddi tazminat meblağları, oldukça yüksek olabilmektedir ve sağlık çalışanları bu tazminatlar karşılayabilmemektedirler.

Türkiye’de Tıbbi Kötü Uygulama Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası yapılmakla birlikte sağlık çalışanlarının tamamı bu sigortadan faydalanamamaktadır. Sadece doğrudan sağlık hizmeti gören personeli kapsayan bu sigorta türünde tamamlayıcı sağlık personeli kapsam dışında tutulmuştur.

Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının malpraktis davaları karşısında hekimlerin yanı sıra diğer tamamlayıcı sağlık personelinin durumu değerlendirilmiştir. Diğer ülke uygulamaları ile birlikte mahkeme kararları doğrultusunda incelenmiş ve tüm sağlık çalışanlarını kapsayan bir mali mesuliyet sigortasının olabilirliği üzerine bir durum anazili yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malpraktis, Sağlık Sigortası, Sigorta Davaları ve Hukuku

Abstract

The use of new technologies in the diagnosis and treatment of patients is increasing day by day in the health sector. Personnel, working in the health field are sometimes confronted with patients and / or relatives for some reasons such as misdiagnosis, treatment, care and negligence, and even the cases are subject to litigation in courts. For some cases of litigation, health workers are liable to pay penalties and financial compensation. Some amounts of pecuniary compensation awarded by courts can be quite high and health workers are not able to cover these indemnities.

Medical malpractice in Turkey with compulsory financial liability insurance is not all health care workers benefit from this insurance. Complementary health personnel are excluded from this type of insurance which covers only direct health service personnel.

In this study, the situation of doctors and other complementary health personnel were evaluated in the face of malpractice cases. Together with other countries’ practices, they have been examined in

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

line with court decisions and a case has been made on the possibility of a financial liability insurance covering all health workers.

Keywords: Malpractice, Health insurance, Insurance Lawsuit and Law

Giriş

Malpraktis kavramı uygulamada “Tıbbi kötü kullanımı”, “tıbbi yanlış kullanımı” gibi sözcüklerle de ifade edilmektedir. Tıpta yeni teknolojiler, yeni tedavi yöntemleri, yeni ilaçlar hastalarda kullanılmaktadır. Hekimler hastalara şifa dağıtmak gibi bir görevi yerine getirirken hastaya müdahale veya tedavi sırasında istemeden hastaya zarar verebilmektedirler. Hastaya bilmeden ya da ihmalkârlık sonucu zarar veren sadece hekimler değildir. Tamamlayıcı sağlık çalışanları olan hemşireler, ebeler, sağlık memurları, ara sağlık personelleri olan teknisyenler – teknikerler ve hatta hasta bakıcıları ile temizlik personelleri de hastaya telafisi mümkün olmayan sonuçlara neden olabilmektedirler. Hasta / hasta yakınları tarafından zaman zaman sağlık kuruluşlarında çalışan ve ihmali olduğu düşünülen görevlilere karşı hukuki davalar açılmaktadır. Ülkemizde sağlık çalışanlarına karşı ileri sürülebilecek tazminat taleplerini karşılayabilecek sigorta olan “Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası” 21.07.2010 tarihinde resmi gazete de yayınlanarak 30.07.2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizdeki bu sigorta türünün teminat kapsamı içerisine tabipler, dış tabipleri ile uzman hekimler girmektedir. (Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2010)

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Malpraktis, Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası ile ilgili tanımlayıcı açıklamalara ve diğer ülke uygulamaları yer almaktadır. İkinci bölümde Türkiye’de bu alandaki sigortaya değinilmiştir ve üçüncü bölümde ise konu ile ilgili Yargıtay kararları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Malpraktis, Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Kavramları ve Diğer Ülke Uygulamaları

Malpraktis terimi bugünlerde çoğunlukla tıp prosedürlerinde yapılan hatalarla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır, ancak Latince’de kötü, yanlış uygulama demektir. Malpraktis “tedavi sırasında hekimin hastaya tedavi vermemesi, beceri eksikliği veya standart uygulamayı yapmaması ile ortaya çıkan zarar şeklinde tanımlanmıştır. (Sağcan, Aslıyüksek ve Üzün, 2016). Malpraktis; görev ihmali veya hatalı davranış sonucu bir yaralanmaya ya da zarara yol açmaktır. (Güngör., Doğan Merih, ve Yaşar Kocabey, 2012). Medikal Malpraktis dikkatsizlik, tıbbi ihmali/ tedbirsizlik sonucunda ortaya çıkan yetersiz hasta bakımı nedeniyle genel tıp/sağlık camiası tarafından kabul edilmiş mevcut standart tıbbi uygulamalardan farklı bir uygulama neticesinde ortaya çıkan ve hastaya zarar veren veya ölümüne neden olan durumların tümüne denir. (Göker, 2010). Malpraktis terimi bugünlerde çoğunlukla tıp prosedürlerinde yapılan hatalarla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır, ancak Latince’de kötü, yanlış uygulama demektir. (Özmen., Şahin, Çetin, Türk, 2015).

Ülkemiz dışında diğer ülke uygulamalarına örnekler verilmiştir.

İşveç

İşveç’te tıbbi malpraktis, 1997 yılında yayınlanan hasta zararlarının karşılanmasına ilişkin düzenlemede yer almıştır. (Metezade, Z. 2010).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İsveç, dünyaya örnek olabilecek malpraktis sigortasının uygulayıcılarından birisidir. Diğer kuzey ülkeleri de İsveç'in uyguladığı bu sistemi örnek almışlardır. Kusursuz sorumluluk (no-fault system) adı verilen bu uygulama ile İsveç'te, hekimin ya da sağlık personelinin malpraktis uygulaması sonucunda, ortaya çıkan hataların oluşmasını engelleyen tedbirlerin alınması gerektiğini savunmuşlardır. Uyguladıkları sağlık risk sigortası tüm sağlık çalışanlarının yaptırması zorunludur. (T.C. Sağlık Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008).

ABD

Doktorların hukuka uygun çalışmasını sağlamak hasta haklarına en üst düzeyde saygı, Tıbbi etik kurallarına uyma, güvensiz uygulamaların önüne geçilmesi, doktor kusuru nedeniyle hasta zararı oluşunca bunun tıbbi, maddi ve manevi karşılanması tazminatların doktoru tüketmesini engellemesini önlemek ve dolayısıyla ülke sağlık göstergelerinin daha iyileşmesi, doktorların uygun ortam ve koşullarda çalışmalarının sağlanması zarar oluştuğunda insanların ve toplumun adaleti elde etmeleri amacıyla sigorta uygulanmaya başlamışlardır. Ancak gerek mahkemelerce verilen yüksek tazminat kararları sistemin zaman zaman yavaşlamasına neden olmuştur. (Oksay 2010). Hekimlerin sigorta prim oranları uzmanlığa bağlı olarak farklılıklar gösterir. Nöroşirürji ve Jinekolog gibi riski yüksek uzmanlar, Pediatri veya aile hekimlerinden malpraktis sigortası için daha fazla prim öderler. (STARK 2012).

Hollanda

Bütün hastaneler Hollanda'da sigorta güvencesi altındadır. Hastanelerden bazıları çalıştırdıkları akademik personele yıllık 500.000 Euro'ya varan yüksek miktarlarda sigortalıdırlar. (STANDING COMMITTEE OF THE HOSPITALS OF THE EUROPEAN UNION, HOPE'S SUB-COMMITTEE ON CO-ORDINATION 2004). Hollanda kendine has bir malpraktis sigorta sistemi mevcuttur. Kendi hesabına çalışan doktorların tıbbi sorumluluk sigortası primleri; kar amacı gütmeyen konusunda uzmanlaşmış mesleki sağlık birlikleri tarafından karşılanmaktadır ve yanlış bir uygulama sonucu ortaya çıkan zararlarda bu mesleki kuruluşlar tarafından ödenmektedir. (T.C. Sağlık Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008).

Çin

Çin'de 2005 yılında mahkemelerce kabul edilen tıbbi uyuşmazlık sayısı 9600 iken 2008 yılında bu sayı 13.800'e yükseldi. Çin Halk Cumhuriyetinde 2010 yılında çıkarılan Haksız Fiil Kanununa göre 92 maddenin 11 maddesinde tıbbi hatalı tazminat yükümlülüğü ile hasta –doktor ilişkilerine değinildi. Hastaların hastalıkları konusunda bilgilendirme, uygulanacak tedavilerin neler olduğunu ve alternatifleri konusunda bilgi verilmesi şartı getirildi. (Barber., Borowitz, Bekedam ve Ma, 2013).

Yukarıda belirtilen ülkelerde bu alanda yapılan düzenlemeler ve reformlara bakıldığında hasta-doktor ilişkisi çerçevesinde tarafların hak ve yükümlülüklerine ilişkin düzenlemelere yer vermektedirler.

Türkiye'de Malpraktis Sigortası

Türkiye'de sağlık çalışanlarının yaptığı tetkik ve tedaviler sonucunda ortaya çıkan beklenmedik olumsuz sonuçlar için kendilerine karşı ileri sürülebilecek tazminat davalarında aleyhlerine sonuçlandığında kişiler kendi malvarlıklarından karşılamaktaydılar. Resmi Gazetede 21.07.2010 tarihinde yayınlanan ve 30.07.2010 tarihinde yürürlüğe giren "Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası Genel Şartları” yayınlanarak hekimlere karşı ileri sürülebilecek tazminatları karşılayabilecek bir sigorta zorunlu hale getirildi. Bu genel şartnameye göre sigortanın konusunu şunlar oluşturmaktadır.

Serbest ya da kamu veya özel sağlık kurum ve kuruluşlarında çalışan tabipler, dış tabipleri ve tıpta uzmanlık mevzuatına göre uzman olanların; poliçede belirtilen mesleki faaliyeti ifa ederken;

- Sözleşme süresi içinde meydana gelen olay sonucu doğan ve sorumluluk hükümleri uyarınca tazmini sözleşme süresi içinde ya da sonrasında talep edilen zararlara,
- Sözleşme yapılmadan önce veya sözleşme yürürlükteyken meydana gelen bir olay nedeniyle, sadece sözleşme süresi içinde sigortalıya karşı doğabilecek taleplere,
- Bu zarar veya taleple bağlantılı yargılama giderlerine karşı belirlenen sigorta limitlerine kadar teminat verilir. (Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2010)

Risk gruplarına göre asgari teminat tutarları, Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında her bir olay için azami teminat tutarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Her durumda sözleşme kapsamında ödenecek tazminat miktarı 1.800.000 TL’yi aşamaz. Teminat tutarı maddi, manevi tazminat ve yargılama giderleri için geçerlidir. Risk gerçekleşmiş olsa dahi, olay başı azami teminat miktarı sözleşme süresi boyunca aynı kalır. Hekimler yaptıkları görevler itibarıyla 4 risk grubuna ayrılmıştır ve ödeyecekleri azami teminat tutarları ise Tablo 1’de verilmiştir. (Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2015)

Tablo 1. Risk Gruplarına Karşılık Gelen Azami Teminat Tutarları

Risk Grubu	Azami Teminat Tutarı (TL)
I. Grup	200.000
II. Grup	400.000
III. Grup	600.000
IV. Grup	800.000

- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2015

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sigorta primleri peşin tahsil edilir. Yıl içerisinde tazminat ödenip ödenmemesine göre indirim ya da zamlı prim uygulaması yapılır ve ilk defa sigorta yaptıracakların ödeyecekleri prim tutarları ise Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Risk Gruplarına Göre Ödenecek Prim Miktarları

Risk Grubu	Prim Miktarı (TL)
I. Grup	150
II. Grup	300
III. Grup	500
IV. Grup	750

- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2014

Hekimlerin risk grupları alanlarına göre belirlenmiştir ve uzmanlık öğrencileri de uzmanlık eğitimleri müddetince bu risk gruplarına göre değerlendirilir ve bu risk grupları Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. Risk Grupları Tablosu

A-

		RİSK GRUBU			
Kod		1.GRUP	2.GRUP	3.GRUP	4.GRUP
0	Pratisyen Tabip		X		

B-

		RİSK GRUBU			
Kod	Uzmanlık Dalları	1.GRUP	2.GRUP	3.GRUP	4.GRUP
1	Acil Tıp (İlk ve acil yardım)				X
2	Adli Tıp	X			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3	Ağız, Diş ve Çene Cerrahisi			x	
4	Ağız, Yüz ve Çene Cerrahisi				x
5	Aile Hekimliği		x		
6	Algoloji			x	
7	Anatomi	x			
8	Anesteziyoloji ve Reanimasyon				x
9	Askeri Psikiyatri		x		
10	Askeri Sağlık Hizmetleri (Askeri Sahra Hekimliği) (Askeri sahra sağlık hizmetleri hekimliği)	x			
11	Beyin ve Sinir Cerrahisi (Nöroşirurji)				x
12	Cerrahi Onkoloji (Onkolojik cerrahi)				x
13	Çevre Sağlığı	x			
14	Çocuk Acil				x
15	Çocuk Cerrahisi			x	
16	Çocuk Endokrinolojisi (Çocuk endokrinolojisi ve metabolizma hastalıkları)		x		
17	Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları			x	
18	Çocuk Gastroenterolojisi (Çocuk Gastro. Hepatoloji ve Beslenme)			x	
19	Çocuk Genetik Hastalıkları		x		
20	Çocuk Göğüs Hastalıkları			x	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

21	Çocuk Hematolojisi ve Onkolojisi (Çocuk Hematolojisi) (Çocuk Onkolojisi)			X	
22	Çocuk İmmünolojisi ve Alerji Hastalıkları (Çocuk İmmünolojisi) (Çocuk Alerjisi) (Çocuk allerjisi)		X		
23	Çocuk Kalp ve Damar Cerrahisi				X
24	Çocuk Kardiyolojisi			X	
25	Çocuk Metabolizma Hastalıkları (Çocuk endokrinolojisi ve metabolizma hastalıkları)		X		
26	Çocuk Nefrolojisi			X	
27	Çocuk Nörolojisi			X	
28	Çocuk Radyolojisi		X		
29	Çocuk Romatolojisi		X		
30	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları			X	
31	Çocuk Ürolojisi			X	
32	Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları (Çocuk Psikiyatrisi) (Çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları)			X	
33	Çocuk Yoğun Bakımı				X
34	Deri ve Zührevi Hastalıkları (Dermatoloji)		X		
35	El Cerrahisi				X
36	Endodonti			X	
37	Endokrinoloji ve Metabolizma		X		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Hastalıkları				
38	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji (Enfeksiyon Hastalıkları) (Bakteriyoloji ve enfeksiyon hastalıkları)			X	
39	Epidemiyoloji	X			
40	Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon (Fizik tedavi ve rehabilitasyon)		X		
41	Fizyoloji	X			
42	Gastroenteroloji			X	
43	Gastroenteroloji Cerrahisi				X
44	Genel Cerrahi (Genel şirürji)				X
45	Geriyatri (Geriyatri)		X		
46	Göğüs Cerrahisi (Göğüs kalp ve damar şirürjisi)				X
47	Göğüs Hastalıkları (Göğüs hastalıkları ve tüberküloz)			X	
48	Göz Hastalıkları			X	
49	Halk Sağlığı	X			
50	Harp Cerrahisi			X	
51	Hava ve Uzay Hekimliği (Hava hekimliği)		X		
52	Hematoloji			X	
53	Histoloji ve Embriyoloji (Embriyoloji ve histoloji) (Tıbbi histoloji ve embriyoloji) (Histoloji ve embriyoloji)	X			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

54	İç Hastalıkları			x	
55	İmmünoloji ve Alerji Hastalıkları (İmmünoloji) (Alerjik Göğüs Hastalıkları) (Alerji Hastalıkları) (Allerjik hastalıklar)		x		
56	İş ve Meslek Hastalıkları (İşçi sağlığı ve iş güvenliği)		x		
57	Jinekolojik Onkoloji Cerrahisi				x
58	Kadın Hastalıkları ve Doğum				x
59	Kalp ve Damar Cerrahisi (Göğüs kalp ve damar şirürjisi)				x
60	Kardiyoloji			x	
61	Klinik Nörofizyoloji		x		
62	Kulak Burun Boğaz Hastalıkları			x	
63	Nefroloji			x	
64	Neonatoloji				x
65	Nöroloji			x	
66	Nükleer Tıp		x		
67	Ortodonti			x	
68	Ortopedi ve Travmatoloji				x
69	Pedodonti		x		
70	Periferik Damar Cerrahisi				x
71	Perinatoloji				x
72	Periodontoloji		x		
73	Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi				x

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

74	Protetik Diş Tedavisi			X	
75	Radyasyon Onkolojisi		X		
76	Radyoloji (Radyodiyagnostik)			X	
77	Romatoloji (Rumatoloji)		X		
78	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları (Psikiyatri)			X	
79	Sitopatoloji (Sitoloji)		X		
80	Spor Hekimliği		X		
81	Sualtı Hekimliği ve Hiperbarik Tıp (Deniz ve sualtı hekimliği) (Deniz hekimliği)		X		
82	Temel İmmünoloji (İmmünoloji)	X			
83	Tıbbi Biyokimya (Biyokimya ve klinik biyokimya)	X			
84	Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji (Hidroklimatoloji)	X			
85	Tıbbi Farmakoloji	X			
86	Tıbbi Genetik		X		
87	Tıbbi Mikoloji (Mikoloji)	X			
88	Tıbbi Mikrobiyoloji (Mikrobiyoloji ve klinik mikrobiyoloji) (Mikrobiyoloji)	X			
89	Tıbbi Onkoloji			X	
90	Tıbbi Parazitoloji		X		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	(Parazitoloji)				
91	Tıbbi Patoloji (Patoloji)	x			
92	Tıbbi Viroloji (Viroloji)	x			
93	Üroloji			x	
94	Yoğun Bakım				x
95	Diş Tabibi		x		

- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2010

Uygulamada hasta ve yakınları tarafından tazminat taleplerinde bulunurlarken hem mahkemeler tarafından hem de sigorta şirketleri malpraktismi yoksa komplikasyon mu olduğu önemli hale gelmektedir. Sigorta şirketleri malpraktis durumlarında tazminat ödemekle yükümlüdürler.

SONUÇ

Türkiye’de uygulanan ve 2010 yılında çıkartılan Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası hekimleri tazminat taleplerine karşı belli limitler doğrultusunda koruyucu bir unsur olmuştur. Ancak son yıllarda toplumun bilinç düzeyinin artması, hasta hakları konusunda yapılan düzenlemeler, uluslararası sağlık sisteminin ülkeye getirdiği yansımalar, hastada kalıcı zararlar ya da ölümler gerçekleştiğinde hastanın kendisine ya da yakını tarafından gerek sağlık kurumlarına gerekse mahkemelere tazminat taleplerinde artış olmuştur.

Bir tıbbi tetkik ve işlemler sadece hekimler ile sınırlı olmayıp tedavi işlemler zincirinin diğer halkaları olarak hemşire, sağlık memuru, ebe, sağlık alanında çalışan teknik personelinde yapmış olduğu yanlış işlemlerden dolayı hekim ya da hastane sorumlu tutulmaktadır. Yapılacak olan yasal düzenlemeler ile diğer tamamlayıcı personele de malpraktis sigortası yapılması ya da hekim ve ekibini de kapsayacak bir paket bir poliçe düzenlemesi gereklidir. Diğer tamamlayıcı sağlık personeli de halen yürürlükte olan risk gruplarına göre ayrılarak azami teminat tutarları belirlenmelidir.

Son yıllarda üniversitelerin tıp fakültelerinden mezun olan kişilerin malpraktis davaları ve yüksek tazminat talepleri ile karşı karşıya kaldıklarından dolayı cerrahi branşlara olan talep azalma göstermiştir. Bu durum hekimleri zora sokmakta, meslekten soğutmakta ve cerrahi müdahalelerden kaçınmaktadır. Yakın bir zamanda cerrahi branşlarda hekim bulma sıkıntısı ile karşı karşıya kalınabilir. Ülkemizin yeni bir sağlık reformu yapılmasına ihtiyaç vardır ve malpraktis sigortasının kapsamının da genişletilerek yeniden yapılandırılması gereklidir.

Kaynakça

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Barber, S. L., Borowitz, M., Bekedam, H., & Ma, J. (2013). The hospital of the future in China: China's reform of public hospitals and trends from industrialized countries. *Health Policy and Planning*, czt023.

GÖKER, H. (2010). Medikal Malpraktis. *Türk Hemotoloji Derneği Bülteni*. Sayı:20 (ss.13)

Özmen, P., Şahin, S., Çetin, M., & Türk, Y. Z. (2015). Medical Malpractice: Sight of the Physicians at the Gülhane Military Medical Academy. *Iran J Public Health*, 44(4), 590-592.

GÜNGÖR, P., DOĞAN MERİH, Y, VE YAŞAR KOCABEY, M. (2012). Farklı Ülkelerin Malpraktis Konusunda Yasal Düzenleme Girişimleri. *Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası. Zeynep Kamil Tıp Bülteni*. 43(4). (ss.128-138)

METEZADE, Z. Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali sorumluluk Sigortası Malpractis (2010). *Birlik Dergisi, Türkiye Sigortacılar Birliği*, Sayı:21 (ss. 22-25)

OKSAY, A. (2010). Hekim Mesleki Sorumluluk Sigortası. *Birlik Dergisi, Türkiye Sigortacılar Birliği*, Sayı:20 (ss. 14-24)

SAĞCAN, G., ASLIYÜREK, H. ve Üzün, İ. (2016). Akçığeğer Kanseri Olgusu ve Malpraktis İddiası. *Türk Toraks Derneği 19. Yıllık Kongresi*. (ss. 226-227). Türk Toraks Derneği, Antalya.

Standing Committee of the Hospitals of the European Union, HOPE's Sub-Committee on Co-ordination (2004). *Insurance And Malpractice*. Access Address: http://www.hope.be/wp-content/uploads/2015/11/71_2004_OTHER_Insurance-and-malpractice-report.pdf

STARK, R. (2012). *Health Care Lawsuit Reform in Washington State*. Washington Policy Center. Access Address: <http://www.washingtonpolicy.org/library/doclib/Health-Care-Lawsuit-Reform-Washington-State-PB.pdf>

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Tebliğ (2010/1), (2010, 21 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 27648). Erişim Adresi:

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100721.htm/20100721.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100721.htm>

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Tebliğ (2010/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, (2014, 26 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 29072). Erişim Adresi:

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726.htm>

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Tebliğ (2010/1)'de Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ, (2015, 28 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 29516). Erişim adresi:

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/10/20151028-1.htm>

T.C. Sağlık Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. (2008). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Malpraktis Sigortası Uygulamaları Erişim adresi:*

<http://www.saglik.gov.tr/EN,7358/arastirma---ab-de-malpraktis-sigortasi-uygulamalari---ab-uzmani-azmi-ekmen.html>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÛFİLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ FROM MEDRESE LECTURER TO SUŞSM: IMAM AL-GHAZALÎ CASE

Prof. Dr. İsa ÇELİK

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim Dalı Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Birol YILDIRIM

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim
Dalı/birolyildirim97@hotmail.com/

Taklitten hoşlanmayan bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Büyük Selçuklu Devleti'nin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıfı ve Nizâmiye medreselerinin müderrisi İmam Gazzâlî (v. 505/1111) kariyerinin en zirve noktasında “hastalık” ve “şüphecilik” diye nitelediği birkaç ay süren entellektüel bir krize girer. İmam Gazzâlî kendisini hakikati arama sürecine iten bu buhranlı süreçte duyulara deney ve akla dayanan bilgilerin gerçekliği konusunda derin bir şüpheye düşer. “Allah'ın kalbine attığı nur” sayesinde yeniden sağlığına kavuştuktan sonra, hakikati araştıranların kelâmcılar, bâtnîler, filozoflar ve sûfilerden oluşan dört gruptan ibaret olduğunu ifade ederek adı geçen düşünce sistemlerini bu konularda te'lif eser yazacak şekilde derinlemesine incelemeye başlar. Sonunda müellif en mükemmel yol, en makbul hayat tarzı ve en güzel ahlâka sahip olduklarına kanî olduğu sûfilerin yolunda karar kılar ve bu yol ile hakikate ulaşır.

Müellif bu arayış sürecini alanında nadir bir eser olan ve *el-Münkızı mine'd-dalâl* olarak tanınan otobiyografik eserinde anlatır. Gazzâlî'nin hayatındaki değişim kadar eser de çok önemlidir. Zirâ İslâm dünyasında toplumsal yaşantının ayrıntılarını irdeleyen otobiyografik eserler oldukça azdır. İlahî emir ve yasaklara riâyeti, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı kendilerine hedef edinen, “kâl”den ziyade “hâl”e önem veren sûfiler kendilerinden bahsetmekten özellikle kaçınmışlardır. Bu meyanda yazılan eserler daha çok talebeleri tarafından yazılmış, hayat hikayeleri terâcim kitaplarında ve şuarâ tezkirelerinde yazılan bilgilerle günümüze ulaşmıştır.

İşte biz bu çalışmamızda söz konusu eseri merkeze alarak İmam Gazzâlî'nin taklitten takhkiye,⁵⁰¹ “ilim”den “ayn”a giden süreçte zihin ve gönül dünyasında meydana gelen büyük değişimin izlerini süreceğiz. Bunu yaparken V/XI. yüzyıl İslâm dünyasının inanç ve fikir hareketlerini de nazara vermeye ve bu noktadan geleceğe ışık tutmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İmam Gazzâlî, *el-Münkızı mine'd-dalâl*, Büyük Selçuklu Devleti, Nizâmiye medreseleri, medrese, müderris, tekke, tasavvuf, sûfi, mutasavvıf.

Imam al-Ghazali, had a character that does not like imitation and was a professor of Islamic science, philosopher of Great the Great Seljuk State, and a lecturer at mystic and Nizâmiye medreses, entered into an intellectual strike (crisis) at the top of his career called as “disease” and “skepticism” lasting for a few months. Imam al-Ghazali, in this time of crisis which was pushing him to seek the truth, was in a deep suspicion about the reality/trueness of information based on sense and mind/reason. After he regained his health through the “light that Allah threw into his heart”, he

⁵⁰¹ Bkz., Hasan Kurt, “Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

began to study in depth and write his work about the thought systems by expressing that the truth-seekers are composed of four groups as such theologians, philosophers, bastards and sūfis. In the end, the author reached the truth with sufist way and decided to go with this path conceiving that they have the best way to go, the most favourable way of life and the most beautiful morality.

The author described this research process in this autobiographical work, which is rare work in this field known as *al-Münkizu mine'd-dalâl*. The work is as important as the change in Ghazal's life. Because there are very few biographical and autobiographical works examining the details of social in the Islamic World. The Sufist, who complied with divine commons and prohibitions, aimed to wih the pleasure of Allah and attached importance to the "state" rather than the "mass", especially avoided talking about themselves. The works written on this occasion were mostly written by his studens and his life stories reached to present day by the terâcim boks and the information written in the memorial books.

In this work, focusing on his work, we will examine Ghazzali's transion from imitation to examination and the great change that had ocured in his mind and heart. At the same time, we will also look at the belief and inspirational movements of the Islamic world in the twentieth century and shed light on future.

Keywords: Imam al-Ghazalî, *al-Münkizu mine'd-dalâl*, the Great Seljuk State, Nizâmiye medreses, medrese, lecturer (müderis), tekke, mysticism.

Giriş

İslâm medeniyetinin kurulmasında önemli bir yeri olan tasavvuf ekolünün ortaya çıkışı bir nüve ve öz olarak asr-ı saadete kadar gider. Bilindiği üzere Cibril hadîs-i şerînde Peygamber Efendimiz üç önemli kavrama işaret etmiştir. Bunlar İslâm, iman ve ihsan kavramlarıdır. Asr-ı saadetten sonra iman kavramını izah etmek için itikâdî mezhepler, ibâdet ve muâmelata dair hükümler vaz etmek üzere fikhî mezhepler, Peygamber Efendimiz'in "*Sen Allah'ı göremesen de Allah'ın seni gördüğü şuuruyla hareket etmelidir*" şeklinde tarif ettiği ihsan kavramını izah etmek için de daha sonraki dönemlerde tarikatlar şeklinde teşkilatlanan tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin ortaya çıkmasında Cibril hadîs-i şerîfi⁵⁰² nüve teşkil etmiştir. Bin yıldır kültürümüzü mayalaya gelen bu irfanî geleneğin ana gayesi "İnanç, ibâdet, güzel ahlak" katmanlarını müminlerde gerçekleştirerek kâmil insan yetiştirmektir. Bu üç boyutlu anlayışın etkinliği İslâm'ın klasik çağında doğal bir şekilde hayata yansımış, İslâm alimleri küllî bir bakış açısı ile İslâmın külliyesinde yetiştirilmiştir. Bu üç boyutun bugün kayıp halkası olan tasavvuf ve irfan İslâmî geleneğin bütün birikimi üzerine Horasan erenleri tarafından temelleri atılan Osmanlı toplumunda zirveye çıkmıştır. Fakat tasavvufî yaşayışı denetlemek maksadıyla Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş olan "meşihat makâmı"nın Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılması bu alanı istismara açık bırakmakla birlikte bu dönemde de çağa damgasını vurmuş önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bugün râbîta tefekkür, nazar, tevessül, şefaât, keşf ve ilham gibi tasavvufî değerleri şirk, küfür olarak tanımlayan ilkel haricî, vahhabî anlayış Osmanlı coğrafyasının her köşesine petro-dolarlar akıtarak bünyemize yabancı bir anlayışı aşılarken, bilim dünyasında bu metafizik unsurların parapsikiyatrik değerleri⁵⁰³ incelenmektedir.

⁵⁰² Bkz., Bekir Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

⁵⁰³ Hayrani Altıntaş, "Din Psikolojisi ve Tasavvuf" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Batı düşüncesi kuantum fiziğinin etkisi ile gerçekleşen post-modern dönemi⁵⁰⁴ yaşarken, bugün sosyal bilimler alanında bile hala pozitivist bir anlayış hakimiyetini sürdürmektedir.

“Men arefe nefsehu, fegad arefe Rabbhû” “Nefsini bilen Rabbini bilir”⁵⁰⁵ sırrından behredâr olarak insanın iç aydınlanmasını sağlamayı amaç edinen tasavvufun birçok tanımı yapılmıştır. Fakat bu tanımlar güzel ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır. Tasavvuf bu düşüncenin kitabî/teorik boyutu, tarikat ise topluma yansımış pratik boyutudur. Bu girizgâhı Yunus Emre Hazretleri’nin şu dizeleriyle bağlayarak asıl konumuza geçelim:

Şeriat tarikat yoldur varana

Mârifet hakikat andan içeru

Bu çalışmayı yapmanın temel nedeni, Gazzâlî ile lisans eğitimimin ilk yıllarından itibaren kurduğum ilgi ve alakadır. İstanbul’da kaldığım yatılı okulda orta okul yıllarından itibaren yoğun bir okuma ameliyesine giriştim. Bu süreç lise ve lisans eğitimim döneminde de artarak devam etti. Bilgiye karşı ciddi bir susuzluğum vardı. Belli bir sistematige sahip değildim. Beni okumaya iten temel saik, “Bir gün bir sözle karşılaşacağım bütün hayatım değişecek” beklentisi idi. Yıllar geçiyor fakat böyle bir mesaja okuduğum eserlerde rastlayamıyordum. Beni ilk rahatlatan şey bir gazetenin cep kitabı şeklinde verdiği “Nesefî Akâidi” oldu. Eserin maddeleştirilmiş kısa içeriğini ezberleyerek bütün itikadî soru ve sorunlarımın cevabını bu metinde buldum. Böylelikle dinin en temel katmanını sağlama almıştım. Nitekim daha sonraki yıllarda yapacağım tasavvuf okumalarında itikadın *el-Fıkhu’l-Ekber* olarak tasvir edildiğini öğrenecektim. Bunun yanında sohbetlerine katılmaktan onur duyduğum Sezâî Karakoç okumalarımın temel ehl-i sünnet inancımı teyid ve tekid edecek çok şey buldum.

Bu minval üzere okumalarım ve araştırmalarımın devam ederken, tasavvufla tanışmama vesîle olan diğer eserlerle karşılaştım. Hiç şüphesiz bunların en önemlisi Gazzâlî’nin “*el-Munkızî min-ad-Dalâl*” isimli eseri idi. Necip Fâzıl’ın Abdülhakim Arvâsî Hareti’ne intisap ederek tasavvuşa hidayete ermesini anlatan “*O ve Ben*” isimli otobiyografik eseri, Nurettin Topçu’nun Abdülaziz Bekkine Hazretleri ile olan münasebeti⁵⁰⁶ Muhyiddin Şekûr’un “*Su üstüne yazı yazmak*”,⁵⁰⁷ Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî’nin “*Gariplerin Kitabı*”⁵⁰⁸, İsmet Özel’in bir eserinde okuduğum “*Veliyullah*” makalesi bunlardan aklımda kalanlardır.

Bu eserlerden “*Gariplerin Kitabı*” isimli eserle şöyle bir serüvenim oldu. Erzurum’da lisans eğitimimi yaptığım sırada bir sömestr tatilinde anahtarım olmadığı için soğuk bir gecede dışarıda kaldım. Ev arkadaşım o gece eve gelmedi. Bir arkadaşına misafir olmuştu. Şimdiki gibi cep telefonu olmadığı için irtibat da kuramadım. Gecenin geç saatlerine kadar bir ozan kahvesinde oturmuş eve geç gelmişim. Anahtarım yoktu. Neyse ki öğrencilik yıllarımda yanımda mutlaka okunacak bir şey buldurmamı itiyad haline getirdiğim için o gün de yanıma “*Gariplerin Kitabı*” adlı eseri almıştım. Eserin İsmet Özel tarafından çevrilmiş olması, kitaba benim için bir başka değer katmıştı. Kapıyı açıp içeri giremeyeceğimi anlayınca apartman boşluğundaki kat kaloriferine

⁵⁰⁴ Hasan Yıldız, “Postmodernizm Nedir?” https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/153-166.pdf, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-15.

⁵⁰⁵ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzillü’l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine’l-Ehâdis alâ Elsineti’n-Nâs*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405, II, s. 262.

⁵⁰⁶ Mustafa Kara, “Nurettin Topçu’nun Tasavvuf Düşüncesi”, <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

⁵⁰⁷ Muhyiddin Şekûr, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, Sûfî Kitap Yayınları, 2017.

⁵⁰⁸ Ian Dallas, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yaslanarak ve o günün şartlarında otomatik olmayan fakat bir iki dakika yanıp sönen dolayısıyla tekrar açılması gereken lambayı aç kapa yaparak kitabı sabaha kadar okudum. Yazarla hayal dünyasında Norveç'ten yola çıktık. Afrika'ya gittik. Şazelî tarikatine intisap ettik. Seyr u sülûkumuzu tamamladık. Ian Dallas Abdülkâdir es-Sûfî oldu. Yazar seyr u sülûkunu tamamlayarak bağlandığı tarikattan icazet aldı. O arada sabah ezanları okundu. En yakındaki camiye koşarak kendimi imam odasına attım. Gözümü açtığımda sabahın onu olmuştu.

Bu arada beni etkileyen bir başka eser ise Nazif Gürdoğan'ın "*Görünmeyen Üniversite*" isimli kitabı oldu. Bu eser sayesinde ilim ve irfanda birer külliye olan mürşid-i kâmillerin sahip oldukları küllî bakış açıları ile insanları nasıl etkilediklerini anladım. Zira cumhuriyet devrinde yetişmiş bir çok Müslüman aydınının yolu bir şekilde bir Allah dostunun rahle-i tadrîsinden geçmişti.

Tasavvuf ve tarikat faaliyetlerinin yasaklanmış olduğu bir dönemde bu kadar çok mutasavvıfın yetişmiş olması ilginçti. Birçok Allah dostu evlerini tekke haline getirerek bu faaliyetleri yürütüyordu. Özel anlamda Nakşibendîliğin, genel anlamda tüm tarikatların benimsemiş oldukları meşhur "on bir esas"tan "Halvet-der encümen" "Halk içinde hakla beraber olmak"⁵⁰⁹ ilkesini benimseyen son dönem mürşidleri dış görünüşleri ile fazla dikkat çekmedikleri için, Menemen hadisesi, Şeyh Said isyanı gibi bir takım olağanüstü dönemler hariç, kolay kolay kanun gücü ile karşı karşıya gelmiyorlardı.

Gazzâlî'den Topçu'ya tasavvuf müessesesinin günümüze kadar canlı bir şekilde gelmesi bende şu kanıyı uyandırdı. Günümüzdeki "*Bu devirde mürşid-i kâmil kalmamıştır*" algısının aksine tasavvuf ve tarikat müessesesi bir "*esâtirü'l-evvelîn*" yani geçmişte yaşanmış güzel hayat öyküleri ve eserler bırakmış modern dönemde bıçakla kesilir gibi yaşantı boyutu sona ermiş arkaik bir kültürden ibaret değildir. Aksine tekke binası, kılık kıyafet gibi fizikî şartların eksikliğine bakmadan kendi dinamik yapısı içinde yeni bir dil ve yöntem keşfederek İslâm'ın diğer kurumları ile birlikte kıyamete kadar fonksiyonunu icra etmeye devam etme potansiyeline sahiptir.

Bu süreçte beni etkileyen bir başka önemli eser de Süleyman Uludağ'ın "*İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*"⁵¹⁰ isimli kitabı oldu. Yazar bütüncül bir perspektifle resmin tamamını sunuyordu. Eserde ele alınan bu temel ekollerin hepsi de İslâm medeniyet binasına bir taş koymuş, katkıda bulunmuştu. Hâlbuki uzmanlaşma ile birlikte katagorik ve parçacı bir yaklaşım gelişmiş, herkes kendi uzmanlık alanını tek hakikat olarak algılamış, diğerini toptancı bir yaklaşımla ötekileştirmiş, yok sayma yoluna gitmişti. Bu toptancı ret ve inkar anlayışından en fazla nasibini alan da tasavvuf olmuştu. Zira ilm-i tasavvuf şeriata bağlılık, mürşidin sağlam bir silsileye sahip olması gibi keşf ve ilham, kerâmet, râbîta gibi fenâfillah mertbesine kadar giden uçsuz bucaksız subjektif bir alana da sahipti. Elbette ki bu boyutun da ciddi nassî delilleri vardı. Bu alan tasavvufa geniş bir zenginlik katıyordu. Bir de her nedense dini yaşantının her boyutunda birçok aksaklıklar olmasına rağmen genellikle tasavvuf adına yanlış uygulamalar gündeme getiriliyor ve şiddetle eleştiriliyordu. Bu durum aslında insanların tasavvufa verdiği değerın göstergesi idi. Zira bu mübarek mektep geçmişten günümüze İslâm'ın en zirve şahsiyetlerini yetiştirmişti. İnsanlar bir günlük müritten bile kemâl derecesi bekliyorlardı. Hâlbuki mürşide bağlanan her insan isti'dâdı ve kısmeti oranında inancında, ibadetinde ahlakında bir takım iyileştirmeler sağlamakla birlikte çok az

⁵⁰⁹ Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, 41; Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Burûki'l-Âşikân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemma bi Mir'âtu'l-Muvahhidîn (Mir'âtu'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515, vr. 66b.

⁵¹⁰ Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

insan yedi nefis mertebesini, dört fenâ mertebesini aşarak nihâî hedefe erebiliyordu. Fakat meşhur tanımlama ile “gâl”den ziyade bir “hâl” ilmi olan tasavvufî yaşamın iç şartları içinde nefisle verilen zorlu mücadele dışarıdan ancak o kadar algılanabilirdi.

Beni etkileyen kişiler arasına “*Bilim+Gönül*” önermesi ile tasavvufa atıflar yapan Oktay Sinanoğlu, “*Beni kör kuyulardan tasavvuf çıkardı*”, “*Şizofreniyi tasavvufla yendim*”⁵¹¹ diyen ve modern dönemin kadın sûfisi olarak kabul edilen sinema sanatçısı Ayşe Şasa, yine tasavvuf vasıtası ile İslâm’la tanışan ve tıbb-ı nebevî-i zâhirîyi alternatif tıp olarak tatbik eden⁵¹² Aidin Sâlih⁵¹³, Türkiye’nin ilk atom mühendisi olan Ahmet Yüksel Özemre⁵¹⁴ de girdi. Hepsini rahmetle anıyorum.

Tekrar *el-Munkızî min-ad-Dalâl’e* gelir isek, söz konusu eseri iki saatlik bir mantık dersinde coşkulu bir şekilde özetleyerek anlatmıştım. Sınıfın ve hocanın üzerinde büyük etkisi olmuştu. Bütün bu süreçlerden sonra Erzurum’un manevî atmosferinde 1995 yılında aslına uygun olarak faaliyet gösteren şeriat ve tarikat ölçülerinde gerçek bir mürşid-i kâmil ve sahih bir tarikat ile tanıştım. Bir buçuk yıllık bir incelemeden sonra 1997 yılının 25 Nisan Perşembe akşamı bu tarikata tam olarak intisap etmeye karar verdim. O zamandan beri de o çizgide yoluma devam ettim.

Bu girişten sonra asıl konumuza geçelim. Öncelikle İmam Gazzâlî Hazretleri’nin kısa hayat hikayesini ele alalım. H.450/M.1058 yılında önemli bir ilim ve irfan merkezi olan İran’ın Horasan bölgesinde şöhret bulmuş olan, bugün Meşhed diye bilinen Tûs’ta dünyaya gelir. Künyesi Ebû Hâmid olan büyük İmam, Hüccetü’l-İslâm, Zeynüddîn gibi lakaplarla tanınır. Bir Eş’arî kelâmcısı, bir Şafiî fakihî, bir mutasavvıf olarak bilinir ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınır. İslâm medeniyetinin evrensel bir değeri olan İmam Gazzâlî Ortaçağ Batı literatüründe ise Abuhamet ve Algazel diye tanınmıştır. Doğduğu kasabadan dolayı nisbeti “Tûsî”dir. Fakat nisbesi olan Gazzâlî hepsinin önüne geçmiştir. Büyük imam bu nisbeyi bir görüşe göre doğduğu köyün isminden, bir görüşe göre de, bir gazzâl/yün eğirici, iplikçi olan babasının mesleğinden almıştır.

Fars asıllı olduğu sanılan Gazzâlî’nin ailesi hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır.⁵¹⁵ Kendisiyle aynı künye ve nisbeyi taşıyan bir amcasının daha zayıf bir ihtimalle de dayısının bulunduğu bilinmektedir. Sonraları özellikle sûfî kimliğiyle büyük ün kazanacak olan Ahmed el-Gazzâlî adlı kendinden küçük bir erkek kardeşi, birkaç da kız kardeşi vardır. Günün toplumsal algısına göre tasavvufa eğilimi muhtemel olan baba Muhammed Efendi, bir yandan Tûs’taki iplikçi dükkanında el emeği ürününü satarak geçimini sağlarken bir yandan da ilim ve irfan meclislerine katılıyordu. Çocuklarının iyi eğitim almalarını arzulayan bu bilinçli baba, bir sûfî dostundan oğullarının eğitimiyle ilgilenmesini rica eder. Gazzâlî muhtemelen okuma yazma, Kur’an-ı Kerîm’in ezberlenmesi, dil bilgisi ve aritmetik gibi alanlarda dönemin geleneksel ilk öğrenimini bu baba

⁵¹¹ Necla Bayraktar, “Beni Kör Kuyulardan Tasavvuf Çıkardı”, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

⁵¹² Tıbb-ı nebevî-i manevî ruhî bir tedavi şekli olan tasavvuttur.

⁵¹³ Bkz., Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

⁵¹⁴ Necmettin Şahinler, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay., 1997; Bilgihan Kalkan, “Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre’nin Tasavvufî Görüşleri”, file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

⁵¹⁵ Bkz., Soner İşimtekin, “İran’da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri”, <http://www.ayk.gov.tr/pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 209-222.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dostunun desteğiyle görmüştür. Ayrıca gerek babasının gerekse yeni hamisinin zühd ve tasavvufa eğilimli ruhî yapılarından daha çocukluk döneminde etkilenmiştir.

Gazzâlî ve kardeşinin pek varlıklı olmayan hâmleri, babalarının geride bıraktığı az miktardaki imkanı onların eğitimi için kullanır ve kendilerine daha fazla yardımcı olamayacağını belirterek bir medreseye girmelerini tavsiye eder. İlk medrese eğitimine 465/1073 Ahmed b. Muhammed er-Râzkanî/Râzekanî adlı âlimden fıkıh dersleri alarak Tûs'ta başlayan Gazzâlî daha sonra Gürcan'a giderek burada İsmâîlî denilen bir zatın öğrencisi olur.

Gazzâlî, beş yıl süren Gürcan'daki öğreniminden sonra bir kabile içinde Tûs'a dönerken soyguncular tarafından yolları kesilir ve her şeyine el koyulur. Gazzâlî eşkıyanın peşine düşer ve reislerinden hiç olmazsa ders notlarının/ta'lîkat geri verilmesini ister; Cürcan'a sırf o notlardaki bilgileri edinmek için gittiğini söyler. Eşkıya reisi ise bilgileri hafızasına yerleştirmede için onunla alay eder. Ama notlarını da geri verir. "Söyleyene bakma söyletene bak" kabilinden Bu eleştiriyi Allah'ın bir ikazı sayan Gazzâlî üç yıl içinde notlarının tamamını ezberler. Gazzâlî Nizâmülmük'ün devam ettirdiği burs geleneğinden istifade etmek düşüncesi ile 473/1080 Tûslu bir grup gençle birlikte Nişabur'a giderek buradaki Nizamiye Medresesi'ne girer. Ve dönemin en tanınmış kelâm âlimi olan İmâm Cüveynî'nin öğrencisi olma şansını elde eder.⁵¹⁶

*"Ergenlik çağına yaklaştığımdan beri, yirmi yaş öncesi delikanlılık döneminden bugüne kadar - şimdi yaş elliyi aştı- bu derin denizin dalgalarıyla boğuşmaya, çekingen ve korkak değil cesurca derinliklerine dalmaya, karanlık olan her şeyle didişmeye, her zorluğun üzerine gitmeye, her tehlikeye atılmaya, haklı ile haksız olanı, sünnete bağlı olanla bid'atçıyı ayırmak için her fırkanın inancını araştırmaya, her kesimin mezhebine ait inceliklerini keşfetmeye devam etmekteyim. Bütün bunları yaparken hiçbirini peşinen dışlamaksızın bir Bâtınî'nin bâtiniliğinin içyüzünü öğrenmek isterim; bir zâhirînin zâhirîliğinin sonucunu bilmek dilerim; bir felsefecinin felsefesinin mâhiyetine vakıf olmayı amaçlarım; bir kelâmcının tartışma ve mücâdelesinin amacından haberdâr olmaya çalışırım; bir sûfinin sûfililiğinin sırrına ermeyi çok arzularım; bir âbidin ibadetinden ne elde ettiğini gözetip görmek isterim; pasif bir tanrı anlayışını benimseyen bir zındığın bu görüşe cüret edişinin arkasındaki sebepleri araştırıp öğrenmek isterim"*⁵¹⁷ diyen Gazzâlî, olağanüstü bir zekâ ve hafızaya sahip olup, Nişabur öncesi fıkıh, hadis, akâid, gramer gibi geleneksel bilgi dallarında edindiği en az on iki yıllık bilgi birikiminin üstüne burada aldığı bilgileri de ilave eder. Burada mantık ve çeşitli tartışma disiplinleriyle kelâm ilmi yanında felsefenin bazı konularında temel bilgileri aldığı düşünebilir. İlk defa kendisini kelâma yönlendirmiş olan hocası Cüveynî'nin felsefeye de aşinalığı vardır. Sübkî, Gazzâlî'nin Nişâbur'a gittikten sonra gayet sıkı geçen bir öğrenim süresince Şâfiî fıkıhı, hukuk ekolleri arasındaki tartışma teknikleri (hilaf), cedel, akaidle fıkıhın kaynakları ve mantık alanlarında parlak bir âlim olarak yetiştiğini belirttiğinden sonra ayrıca hikmet ve felsefe okuduğunu ve bütün bu disiplinlerde sağlam bir formasyon kazandığını ifade eder. Kendisini içten içe kıskanan hocası Cüveynî "Gazzâlî derin bir denizdir" demekten kendini alamaz. Hatta yazdığı *el-Menhûl* adlı fıkıh kitabını inceleyen Cüveynî eseri çok beğendiğini, "Beni sağken mezara gömdün; ölümümü bekleyemez miydin!" şeklinde kendisine çıkışmıştır. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârisî, "İslâm'ın ve müslümanların hücceti, din önderlerinin imamı, konuşma ve ifade kabiliyeti, mantık, zekâ ve tabiat itibarıyla benzeri görülmemiş bir kişi" diye nitelediği Gazzâlî'nin bu

⁵¹⁶ Mustafa Çağrı, "Gazzâlî", TDV, c. XIII, 489-490.

⁵¹⁷ Gazzâlî, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, Çev. M. Kaya, İstanbul, 2003, s. 342.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dönemdeki öğrenimi sırasında kısa zamanda bütün arkadaşlarını geride bıraktığını, ayrıca öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım ettiğini ve sonuçta eser telif edecek düzeye ulaştığını belirtir.

Gazzâlî'nin tasavvufî kişiliğinin oluşma döneminin başlangıcı onun Nişâbur'daki öğrenimi sırasında, Kuşeyrî'nin öğrencilerinden ve Tûs ve Nişâbur sûfilerinin meşhurlarından olan Ebû Ali el-Fârmedî (k.s.)'dan aldığı derslerle başlar. Kendisinin de, “Şeyh Ebû Ali el-Fârmedî'den duydum” demesi bunun en bariz ispatıdır. Cüveynî'nin vefatı üzerine (478/1085) Nizâmülmülk'ün nerede olduğu bilinmeyen karargâhına gitmesi Gazzâlî'nin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârisî'nin belirttiğine göre Nizâmülmülk tarafından saygıyla karşılanan Genç Gazzâlî, böyle bir ortamda geçirdiği altı yıl içinde burada bulunan entellektüel çevreden, iyi istifade ederek, “Horasan imamı” ünvanına, bir de “Irak imamı” ünvanını ekler.

Cemâziyelevvel 484/ Temmuz 1091'de Nizamülmülk tarafından Bağdat⁵¹⁸ Nizamiye medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî, buradaki çalışmaları sırasında dindarlığı ve faziletiyle tanınan Halife Muktedî-Biemrillâh'ın ilgi ve desteğine mazhar olur. Dört yıl süren bu dönemde kitap telifi bakımından en verimli devresini yaşar. Ayrıca bu dönemde hocalık, felsefeye ve bâtinîliğe dair incelemeler gibi daha başka ciddi meşguliyetlerle de uğraşır. Yaklaşık iki yıl süren bu incelemeler sayesinde, bizzat kendisinin de eleştirdiği öteki kelâmcılardan farklı olarak tenkit etmeyi düşündüğü Meşşâf-İşrâkî felsefeyi derinden kavrama imkanını elde eder. Ayrıca bir yıl süreyle de felsefe hakkında edindiği yeni bilgileri gözden geçirir.⁵¹⁹

Yaptığı değerlendirmelerle filozofların doğru ve yanlış görüşlerini şüpheye yer bırakmayacak şekilde tespit eder. Ardından bâtinîlik incelemelerine koyulur. *el-Munkız*'da belirttiği üzere, geniş çaplı inceleme ve araştırmasının dördüncü ve son halkası olarak tasavvufu zikreder. Esasında tasavvufî düşünce ile daha çocukluğundan itibaren ilgilidir.⁵²⁰ Gazzâlî küçük yaştan itibaren bir tasavvuf ikliminde yetiştiği ve sûfilerin yaşadığı samimi dinî hayatı bizzat müşâhede ettiği için kendisi de bu hayatı tercih ederek bütün eserlerinde onu idealize etmiştir.⁵²¹ Babası ve babasının eğitmesi için teslim ettiği baba dostu bir sûfidir. Ayrıca kendisinin Tûs'ta bulunduğu sırada gördüğü bir rüyayı “şeyhim” dediği Yûsuf en-Nessâc'a anlattığı ve onun yorumu üzerine tasavvuf hakkındaki kuşklarının ortadan kalktığını söylediği rivayet edilir.

Ebû Ali el-Fârmedî ile ilişkisi de onun tasavvufa olan temayülünü geliştirmiştir. Ancak tasavvuf alanındaki son çalışması diğerlerinden çok farklı olup hakikati arama kararının bir gereği olarak ilmî ve tenkitçi düzeyde yürütülen fikrî bir çalışmadır. Gazzâlî, muhtemelen daha önce Fârmedî vasıtasıyla Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si hakkında bilgi edinmiştir. Son tasavvuf çalışmasında bu eseri yeniden inceler. Ayrıca Muhâsibî'nin *er-Riâye li-huqûkullâh*'ı ve diğer eserleriyle Ebû Tâlib el-

⁵¹⁸ Hicrî V. asrın başlarında Bağdat'ta, Şîî düşünce hâkimdir. Şeyh el-Mufid (ö. 413/1022) ve Şerif el-Murtaza (ö. 436/1044) ve Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1068) gibi Şîa'nın seçkin şahsiyetleri orada yetişmiştir. Bu çerçevede İmâmiyye'nin Bağdat'taki gücünün, ilmî hayata pek çok etkisi vardır. Bunun en açık göstergesi, mezhebî fitne ve savaflara yol açan, mezhep eksenli bir çok çatışma ve çekişmenin yaşanmasıdır. Gazzâlî, bütün bu ortamları yaşamasına ve birçok fitneye tanık olmasına rağmen bunların hiçbirinin etkisine kapılmaz. O diğer gruplara karşı dâima ilmî ve hassâs ölçülere dayalı adâletli bir tavır takınır. Bu tavrını en bariz bir şekilde seçkin eserlerinden biri olan *Faysalî'ttefrika beyne'l-îmân ve'z-zendeka* adlı kitabında gösterir. (Ahmed Sanavber (Snavbar), “İmâm Gazzâlî'nin Kendi Çağındaki Dîni Akımlara Karşı Tutumu (İmâmiyye Şîası Örneği)”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

⁵¹⁹ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, tah. Kasım en'Nurfî, Muhyiddin Necip, Dimaşk 1991, s. 78.

⁵²⁰ İmâm Gazzâlî, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948, s. 44.

⁵²¹ Mahmut Kaya, “Gazzâlî Filozofları Tekfir Etmekte Haklı mıydı?”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 43-53 s. 50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mekkî'nin *Ķütü'l-Ķulûb*'u Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekir eş-Şibli, Bâyezîd-i Bistâmî gibi tasavvuf büyüklerinden intikal eden mirası da tetkik eder. Bu birikim sayesinde tasavvufun en gizli ve derin noktalarına ulaşmanın nazârî öğrenimle değil zevk ve hal ile, sıfatları değiştirmekle mümkün olacağı kanaatine ulaşır.

Gençlik döneminden beri şüpheli bir yapıya sahip olan Gazzâlî'nin kelâm, felsefe, bâtinîlik ve tasavvuf hakkındaki son çalışmalarının kendisini ulaştırdığı sonuç, onun zihin ve ruh dünyasında tam bir bunalıma yol açar. Kendi ifadesine göre şüphesi sadece metafizik ve bilgi problemleriyle ilgili değildir. Ayrıca ahlâkî bakımdan da kendini sorguluyor ve dünya alâkalarına boğulduğunu, faaliyetlerinin en güzeli olan eğitim ve öğretim çalışmalarında bile hiç de önemli olmayan, âhret yolu için faydası bulunmayan ilimlere yönelmiş olduğunu, öğretimdeki niyetinin tamamıyla Allah rızasını kazanmak olmadığını, işin için de makam ve şöhret arzusunun da bulunduğunu fark eder. Bu yüzden defalarca Bağdat'tan ayrılmaya niyetlenir. Fakat ününü ve mevkiini terk etmeye razı olmayan nefsiyle altı ay mücadele etmek zorunda kalır. 488 Recebinde/ Temmuz 1095'te başlayan bu şüphe krizi giderek psikolojik depresyonlara hatta fizyolojik rahatsızlıklara yol açar. Ders anlatmakta zorlanır, iştahsızlık ve hazımsızlık çeker, takatten düşer. Tabipler, bir süre uyguladıkları ilaçlı tedavinin sonuç vermediğini görünce hastalığın psikolojik sebeplerden kaynaklandığı, tedavisinin de o yolla olması gerektiği kanaatine varırlar.⁵²²

Nihayet duası kabul edilerek gönlünün makam, mal, evlât ve dostlardan ayrılmaya rızâ göstermesi üzerine Bağdat'la olan bütün ilişkilerini kesmeye karar verir. Ailesine yetecek miktardan fazla olan bütün malını muhtaçlara dağıtır. Aslında Şam (Suriye-Filistin) yöresine gitmek üzere hazırlık yaptığı halde, ayrılmasına rızâ göstermeyeceklerini düşündüğü halifenin ve diğer ileri gelen dostlarının gerçek niyetini öğrenmelerini istemediği için Mekke'ye gideceğini açıklar. Medresedeki mevkiini kardeşi Ahmed el-Gazzâlî'ye bırakarak 488 yılının Zilkade ayında/Kasım 1095'te Bağdat'tan ayrılır. Irak'ın dışında yaşayan müslümanlar bu olayın yönetimin bilgisi altında gerçekleştiğini tahmin ederken yönetime yakın olanlar da "*ehl-i İslâm'a ve âlimler zümresine nazâr değmiş olabileceğini*" düşünmektedirler.⁵²³

Bağdat'tan ayrılma sebebi olarak birçok sebepler göze çarpmaktadır. Siyasi çekişmelerin yanında bâtinîlerin bir suikastına mâruz kalma endişesi de vardır. Esasen inziva döneminde telif edilmiş olan *İhyâülûmid-din* üzerine yapılacak dikkatli bir inceleme, onun yaşadığı krizin derinliklerinde ve Bağdat'ı terk etme kararının temelinde, İslâm insanının ve toplumunun içine düştüğü dinî ve ahlâkî yozlaşmadan, bunun bir sonucu olarak siyasî istikrarsızlık ve çalkantılardan duyulan huzursuzluk ve acıların, bu olumsuz gelişmelerin arkasındaki sosyo-psikolojik sebepleri tesbit etme ve kendisinin sıkça kullandığı tabirle "*tedavi yollarını gösterme*", hatta söz konusu eserin ismi, üslûbu ve muhtevası bütünüyle dikkate alındığında topyekun bir ıslaha gitmek gerektiği düşüncesinin bulunduğu anlaşılacaktır.⁵²⁴

I-Hakîkatî Arayanların Tasnifi

Bu tasnifi yaparken büyük oranda düşünürümüzün "zihin haritası" denilebilecek bir portresini bizlere sunan *el-Munkız*'daki değerlendirmelerini esas alacağız. Büyük İslâm âlimi ve düşünürü

⁵²² Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44.

⁵²³ İmam Gazzâlî, *el-Munkızı min-adDalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book.download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi, 08.07.2017, s. 27.

⁵²⁴ Mustafa Çağrı, "Gazzâlî", *TDV*, c. XIII, s. 492.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hucetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî *el-Munkız mine'd-Dalâl* isimli eserinde kendi entelektüel ve zihinsel serüvenini klasik İslâm düşünce tarihinde benzerine pek rastlanmayan bir tarzda ortaya koymuştur. Birçok ilim dalında sözü geçen bir âlim olarak kabul edilen Gazzâlî'nin özellikle hakîkati arayanları genel bir tasnifle ortaya koyup değerlendirdiği bu eseri, ölümünden üç yıl önce kaleme aldığı düşünüldüğünde eser düşünürün zihinsel serüveninin tebellür ettiği ve otantisitesi üzerinde tartışma bulunmayan bir metin olarak kabul edilebilir. Gazzâlî'nin kendine özgü niteliklere sahip olan bu özgün otobiyografi çalışmasının bugün bize söyleyebileceği pek çok şey vardır ve bunlar hâlâ birçok farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken bir önemi hâizdir.⁵²⁵

Bunun yanında en-Nûr terimini eksene alarak temellendirmeye çalıştığı metafizik kozmoloji, epistemolojik tazammunlarıyla birlikte İbn Sînâ felsefesiyle karşılaştırılabilecek ana fikirler ihtivâ eden *Mişkâtü'l-envâr* eserini de göz önüne alacağız. Eser kendisinden sonraki İshrâk metafiziğini derinden etkilemiştir. Ayrıca "*Bilgi nûrdur*" ilkesini esas alarak "husûlî" bilgiden ziyade "huzûrî" bilgiyi öne çıkarması hasebiyle tasavvuf geleneği bakımından da ilgi çekmiştir. Nitekim *Mişkât*, yazarının mutasavvıf kişiliğiyle de desteklenen epistemolojik boyutlarıyla bir tasavvuf klasiği olarak algılanmıştır.⁵²⁶

Büyük İmam, Allah Teâlâ'nın, lütfu ve keremi ile hakikat olmadığı halde hakikat gibi görünen şeylere i'tibâr etmek hastalığından kurtulmanın sağladığı bir zihin duruluğu ile düşündüğünde hakîkati arayanların dört kısım olduğunu görür. Bunlar *kelâmcılar, bâtınîler, felsefeciler ve sûfîlerden* ibarettir.⁵²⁷

⁵²⁵ Muhittin Macit, "Gazzâlî'nin el-Munkız Mine'd-Dalâl İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 53-61. s. 53.

⁵²⁶ İlhan Kutluer, "Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî'nin Mişkâtü'l-Envâr'ında Entelektüel Perspektifler", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 507-535, s. 507.

⁵²⁷ Bkz., Ömer Türker, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556; Gazzâlî'nin bir başka tasnifi de, insanların ilahî Nur'a kavuşma hususundaki konumları ile ilgilidir. Bu hususta insanlar üç sınıfa ayrılır: Birinci sınıf zulmetle perdelenmiş olup, mühlidler, nefsinin ilah edinenlerdir. Avam seviyesinde olanların çoğu bu sınıftandır. Ancak avam içinde, kötü iş yaptığında üzülecek, iyi iş yaptığında sevinecek kadar tevhidin tesir ettiği kimselerin günahları çok olsa da bu karanlığın dışındadırlar. Gazzâlî, *Mişkâtü'l-Envâr Nurlar Feneri*, Çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İst., 1994. s. 89-90. Yani tevhide samimiyetle sarılmış bu insanların Allah'ın inayetiyle zulmetten kurtulma imkan ve ümidi bulunmaktadır. İkinci gurup kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: Bunlardan bir kısmı karanlıkla beraber nurla perdelenmiş olanlardır. Bunlar güzellik olgusuna odaklanmışlardır. Güce, yıldızlara tapanlar bunlardandır. Gazzâlî bu sınıf hakkında iyimser olmakla birlikte, haklarında dinî bir değerlendirmede bulunmamaktadır. İkinci gurubun diğer bir kesimi ise Allah Teâlâ'yı şerri yaratmaktan tenzih edenlerdir. Bunların içinde bir kısım Kerramiye ve selef uleması da bulunmaktadır. Gazzâlî'ye göre bunlar bozuk akli mukayeselerin karanlığı ile beraber bulunan bir takım nurlara da muhataptırlar. Üçüncü sınıfa dahil olanlar sırf nurla mahcup/perdelenmiş olanlardır. Gazzâlî, *Mişkât*, s. 93-96. Bunlar da kendi içlerinde iki farklı guruba ayrılmaktadır. (Gazzâlî, *Mişkât*, s. 96.) Gazzâlî üçüncü guruba sûfîleri yerleştirmektedir. İlahî nura ulaşanların zirvesinde bunlar bulunmakta olup, Gazzâlî, *Mişkât*, s. 97.) bunlar vahdet-i vücûd mertebesine ulaşmışlardır. Bu kısma ait olan insanlar, felsefenin öngördüğü (ilk muharrik) fikrinden daha ileri bir noktaya ulaşmışlardır. Gazzâlî, *Mişkât*, s. 51; Burada dikkatimizi çeken husus, Gazzâlî'nin el-*Munkız*'da eleştirdiği, küfürle itham ettiği filozofları, *Mişkât*'te yaptığı tasnif ve değerlendirmeleri ile din dışına görmemesidir. (Bkz., Gürbüz Deniz, "Gazzâlî'yi Anlamanın Usûlü", *Diyanet İlimi Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20, s. 19.)

Gazzâlî'nin bir başka tasnifi ise şöyledir: Daima akli ön plana alanlar ve nakle önem vermeyenler, daima nakli ön plana alanlar, önem vermeyenler, akli esas almakla birlikte nakli ona tabi kılanlar, nakli esas almakla birlikte akli ona tabi kılanlar. Bu guruplar isim verilmemekle birlikte sırasıyla felsefe, Haşeviyye, kelâmcılar, Selefiye, âlimler ve âriflerdir. Bu tasnifte keşf ve ilhamı da esas alan tasavvuf ehline rastlanmamaktadır. (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, s. 19; Gazzâlî, *el - Kanunî'l - Külli fi't - te'vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, İslâm'da müsamaha'nın eki)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazzâlî'ye göre, kelâm âlimleri, ehl-i rey olup, gerçeğe düşünerek elde edilen hüküm ve istidlâl, yani akli delillerle ile ulaşılabileceğine inananlardır. Bâtınîler, hakîkatin ma'sûm bir imâmın talimi, yani bildirmesi ile öğrenilebileceğini iddiâ ederler. Felsefeciler, kendilerinin mantık ve burhan, yani yakîn ifade eden kesin delil sahibi olduklarını iddiâ ederler. Sûfîler ise, tasavvuf ehli olup, kendilerinin Allah Teâlâ'nın seçilmiş kulları olduklarına inanırlar. Keşf ve müşâhede sahibi olduklarını söylerler. Ona göre, hakkı arayanların bu dört grubun dışında olamaz. Çünkü eğer hakikat bu dört sınıfın dışında ise ona ulaşmak boş bir hayalden ibarettir. Taklîdi terk ettikten sonra, tekrâr taklide dönülemez. Çünkü, taklîdin sürmesi için taklitçinin taklîtçi olduğunu bilmemesi gerekir. Taklitçi olan kimse bunun farkına vardığında taklitçilikle arasındaki köprüleri atmış demektir. Taklîdi terk ettikten sonra, tekrar taklîde dönmeye ümid ve imkan yoktur. Çünkü, taklidin şartlarından birisi de, taklitçinin taklîtçi olduğunu bilmemesidir. Taklitçi olan kimse, taklîtçi olduğunu bilirse, onun taklide dayanan bilgisi bir şişe gibi kırılır. Geride kalan parçalar, ateşte eritilip, yeni bir kalıba dökülmedikçe, tekrar bardak hâline getirilemez.⁵²⁸

a) Kelâmcılar

Gazzâlî, İslâm inancını savunan ve muhâlif akımlara karşı duran Eş'arî kelâmcılarının öncü şahsiyetlerinden biri olan Gazzâlî'ye göre kelâm ilmi ile meşgul olmak farz-ı kifâyedir. Bid'atçılara ve haktan sapanlara karşı koymak, kalpleri şüphelerden arındırmak için her belde bu ilimle meşgul olanların bulunması ve bu maksatla kelâm öğretiminin yapılması gereklidir. Ancak bu öğretim fıkıh ve tefsir dersleri gibi umuma açık olmamalıdır. Çünkü ona göre fıkıh gıda, kelâm ise ilaç gibidir; gıdanın zararından korkulmaz ama ilacın bazı bünyelere zarar vermesinden endişe edilir. Bir başka benzetme ile kelâmcıların konumu hac yolunun güvenliğini sağlayan muhafızlar gibidir. Eğer hac kervanlarına yöneltilen baskınlar ortadan kalkarsa muhafızlara da gerek kalmaz. Yabancı tesirlere mâruz kalmamış gruplar için telif ettiği *Kavâidü'l-akâid*'in dışında, taassup seviyesine ulaşmayan bid'at görüşlerine cevap olarak *el-İtisâd fi'l-itikâd*'in yeterli olduğunu söyleyen Gazzâlî, cedelci bid'atçıya karşı daha ileri seviyede bir kelâmın gerekebileceğini kabul eder. Ayrıca geçmişteki mezhep tartışmalarının üzerinde uzun uzadıya durmanın olumsuz etkilerine dikkat çekerken yeni ortaya çıkan bid'at ve tartışmalarla uğraşmanın zarurî olduğunu dile getirir.⁵²⁹ Ona göre, ortaya atılan bir şüphenin içyüzünü keşfedebilmek ve ona gerekli cevabı verebilmek için kelâmî deliller önemli olmakla birlikte, işin aslına bakılırsa fitrî iman ve sağlam inanç sahibi kimseye, Kur'ân'daki açık deliller yeter.⁵³⁰

Bu düşünceden hareket eden büyük müellif, hakikat arayışına kelâm ilmi ile başlar. Bu dalda telif eser yazacak kadar uzmanlaşır ve şu kanaata varır: Bid'atçıların ve vesvsecilerin kol gezdiği bir dönemde bu sahil itikadı koruma konusunda kelâm alimleri adeta Allah Teâlâ'nın bir lütfu olmuştur. Dâll ve mudil/kendileri sapıtıldığı gibi başkalarını sapıtan ehl-i bid'ate gereken cevabı

İbn Rüşd ise, Eş'arîler, Mutezile, Bâtıniyye yani mutasavvıflar, Haşeviye (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 19-20; İbn Rüşd, *Kitâbu'l-Keşf an Minhâci'l-Edille*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1985, s. 191.)

İzmirli İsmail Hakkı Efendi ise gerçeği arayanları beş sınıf olarak tasnif eder: Selefiler, kelâmcılar, filozoflar, mutasavvıflar, batınîler. (İsmail Hakkı İzmirli, *"Beş Sınıf"*, *DFİFM.*, 12 (1929), s. 12).

Kaynaklarda geçen bir başka tasnif ise şöyledir: Meşşailik, kelâm, İshrakilik, sezgiyi esas almakla birlikte, nassa bağlı tasavvuf (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 21-22).

⁵²⁸ Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 10-11.

⁵²⁹ M. Sait Özervarlı, "Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri", *TDV*, c.XIII, ss.506-508, s.506.

⁵³⁰ İbrahim ed-Dîbû, "İmâm Gazzâlî'nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, 345-359, s. 345.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

vermişlerdir. Fakat bu ilimle meşgul olanlar çoğalınca, bir müddet sonra, bir taraftan sünnet-i seniyyenin müdâfaasını yaparken, bir taraftan da hasımlarına özenerek eşyanın hakikatinden cevherden, a'razdan ve bunların hükümlerinden bahsetmeğe başlarlar. Kelâm âlimlerinden bir kısmı, Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği hizmetin kıymetini bilirlerken bazıları aslî amaçlarından saparak işi felsefe ve mugalataya dökerler. Hasımlarının kullandığı dili kullanmaya başlarlar. Bu sebeple ilm-i kelâm insanlar arasında i'tikâddaki ihtilâflardan doğan şaşkınlık karanlığını ortadan kaldıramaz hale gelir. Gazzâlî'yi de pek tatmin etmez. Durduramaz olmaz. Fakat İmam'ın amacı tenkit değildir. Zira bu ilim pekala da başkalarını tatmin ve teskin etmiş olabilir. Çünkü herkesin derdi ve hedefi farklıdır. Bir hastaya iyi gelen ilaç diğer bir hastaya faydası olmayabilir. Hatta zarar bile verebilir.⁵³¹

Şunu da farklı bir perspektif olarak vermekte yarar vardır. Abdülkadir-i Geylânî (k.s.) Hazretleri Sühreverdî'ye, kelâm için, “*Bu ilim âhiret azığı değildir*” diyerek onun kelâm okumasını hoş karşılamamıştır.⁵³² Seyr u sülûk sürecinde müridin belli bir makama çıkıncaya kadar ilmihal bilgileri dışındaki bilgilerle uğraşmasının hoş karşılanmadığı da başka bir gerçektir.⁵³³

b) Felsefeciler

Gazzâlî, felsefeye karşı çıksa da klasik mantık ölçülerini aynen benimseyip meşrûlaştırmış, bununla kalmayarak, yer yer teknik olarak felsefenin kavram analizinden, metodik şüpheciliğinden, sorgulama yönteminden yararlanmıştı. Onun bu usûl ve âdâbı uygulamasında kelâmcı/cedelci ve mutasavvıf kişiliğinin de rol oynadığını göz ardı etmemek gerekir. Zirâ yer yer sertleşme, restleşme hattâ haşinleşmesinde kelâmın; munisleşme, mülâyimleşmesinde de tasavvufun etkisi kendisini göstermektedir.⁵³⁴

İmam Gazzâlî kelâm ilminden sonra, hakikati felsefede aramaya koyulur. Derinlikli bir tetkikten sonra, bu ilimdeki bozukluğu, ancak o ilmi iyi inceleyen bir kimsenin anlayabileceğine kanaat getirir. Hatta bu ilimdeki bozuklukları anlamak için bu ilmin en âliminin ilmüne eşit düzeyde bir bilgi birikimine sahip olunmalı, dahası onu bile geçmelidir. Fakat durum böyle olmasına rağmen o zamana kadar hiçbir İslâm âlimi bu konuda gayret göstermemiştir. Kelâm âlimlerinin kitaplarında felsefecilerin sözlerini çürütmek için yazılmış olan tutarsız ifadeler ise önemsiz ve ikna gücünden uzaktır. Bu tespiti yapan İmam, bir yolun hakikatını tam anlamadan onu reddetmenin karanlığa taş atmak gibi olduğu kanaatine vararak işe koyulur. O sıralarda Bağdat'ta üç yüz talebeye ders vermek ve kitap yazmak gibi büyük bir meşguliyet içinde olmasına rağmen, hiçbir hocadan yardım talep etmeden, felsefeye ait kitapları incelemeye başlar. Allah Teâlâ'nın yardımı ile iki seneden az bir zamanda felsefe ilminin künhüne erer. Bu bilgileri inceleyip, anladıktan sonra, bir seneye yakın da felsefe üzerine düşünür. Sürekli tekrarlanan bu çalışmalar sonunda felsefedeki hakîkî ve hayâlî olan yönleri, karışıklıklara, aldatmalara hiçbir şüphe kalmayacak şekilde vâkıf olur.

Gazzâlî filozofları üç ana grupta ele alır:

⁵³¹ Gazzâlî, *el-Munkızı min-ad-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book/download.php?type=PDF&bookCode=132, s. 9-11.

⁵³² Süleyman Uludağ, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238, s. 235

⁵³³ Bkz., Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Âdâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

⁵³⁴ İbrahim Emiroğlu, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife'sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 667-701, s. 700; Bkz., Muhammed Hüseyin Gencî, “Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?”, <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1-Dehriyyûn: En eski felsefe gurubu olup, âlemin kendiliğinden varolduğunu öne sürerek Allah Teâlâ'yı inkar etmişlerdir. Bunlar zındıktırlar.

2-Tabîyyûn/Tâbiatçılar: Tâbiatı derinlemesine inceleyen bu kesim tabii ilimlerde oldukça ilerlemişlerdir. Fakat Allah Teâlâ'ya inanmakla birlikte ahireti inkar ederek zındık olmuşlardır.

3-İlâhiyyûn: Bunlar daha sonra gelmiş olan felsefecilerdir. Eflâtûn'un hocası Sokrat, Eflatun, Aristo bu guruptandır. Aristo, mantık ilmini tertîb ederek, felsefe bilgilerini özetleyip, kolayca anlaşılır hale getirmiştir. Bunlar dehriyyûn ve tabîyyûn sınıfından olan felsefecileri ret etmişlerdir. Aristo, Eflâtûn'un, Sokrat'ın ve daha önce yaşamış olan ilâhiyyûn felsefecilerinin görüşlerini şiddetle ret eder. Öncekilerinden ayrı bir yol tutar. Fakat selef filozofların bazı sapkın görüşlerini benimsemekten geri durmaz.

Gazzâlî'ye göre Allah Teâlâ "*Allah, muhârebe yükünü mü'minlerden kaldırdı...*"⁵³⁵ âyet-i kerîme'sinde belirtildiği üzere onları birbiriyle çarpıştırarak bertaraf etmiştir. Hem bunları, hem de Aristo'yu en güzel şekilde aktaran İbni Sînâ, Fârâbî gibi filozofları tekfir etmek vâcib olmuştur. İbni Sînâ ve Fârâbî'nin nakillerine göre, Aristo felsefesinin bir kısmı küfür, bir kısmı bid'attir. Bir kısmının ise inkârı gerekmez. Gazzâlî bu kısımları şöyle açıklar:

Riyâziyye, matematik, geometri ve astronomi ilimlerinden ibârettir. Bunların hiçbirinin ne müsbet ne de menfî yönden, dinî meselelerle bir alâkası yoktur. Bunlar, aklî deliller ile ispat edilen şeylerdir. Anlaşıp öğrenildikten sonra, inkâra yer kalmaz. Fakat bu ilimlerin iki olumsuz yönü vardır. Birinci mahsur bu ilimlerle uğraşan kimseler felsefecilere hayranlık duyarak onların çizgisine meylederler. Her ne kadar bu ilimlerin din ile alâkası yoksa da, felsefenin alt yapısı oldukları için, felsefecilerin uğursuzluğu ve kötülüğü, o kimselere de bulaşır. Bununla fazla meşgul olanlar arasında dinden çıkmayan, takvâsını kaybetmeyen pek az kimse vardır.

İkinci mahsur ise İslâm dîninde samimi olan kimselerin felsefecilere ait bütün ilimleri ret etmeyi dîne hizmet saymalarındır. Böylelikle tabii ilimlerle uğraşan bilginlerin İslâm dininden yüz çevirmelerine, felsefeye daha fazla bağlanmalarına neden oldular.⁵³⁶ Kısacası filozoflarla bu ilimlere ilgi duyan kişiler arasında olumsuz anlamda bir sirayet bir başka ifade ile "hal transferi"⁵³⁷ olur. Gazzâlî bu olumsuz sirayetten çekinmektedir.⁵³⁸

Mantık ve tâbiat gibi ilimlerde ne müsbet, ne de menfî yönden din ile alâkalı bir şey yoktur. Mantık ilmi, delillerin, kıyâsların, burhanın, yani kesin delilin, mukaddimelerinin şartlarını ve bu mukaddimelerin nasıl birleştirileceğini, "hadd-i sahîh" denilen doğru tariflerin şartlarını ve bunların nasıl birleştirileceğini inceler. Fakat mantık ilmini inceleyip, onu beğenen, onu açık ve kat'î bir ilim kabul eden bir kimse, zamanla felsefenin küfre varan meselelerinin de açık ve kesin delillere dayandığını zanneder. Dinî ilimlerde iyi yetişmeden, felsefecilerin yanlış fikirlerini kabul ederek, küfre düşer. Evrenin yapısından bahseden tâbiat ilimlerinde *Tehâfüt-ül felâsife*⁵³⁹ isimli eserinde

⁵³⁵ 33. Ahzâb sûresi: 25.

⁵³⁶ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 13-20.

⁵³⁷ Hâl transferi kavramı için bkz., Vahit Göktaş, "Tasavvufi Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155; Kadir Özköse, "Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi", *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/> Erişim tarihi: 08.06.2017, s.116.

⁵³⁸ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 19.

⁵³⁹ *Tehâfütü'l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dârü'l-Meşrik, 4.Baskı, Beyrut 1990; İmam Gazali, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Saroğlu, Mahmut Kaya, *Klasik Yayınları*, 2014.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

belirtilen birkaç mesele dışında dine aykırı bir durum yoktur. Tabiat kanunları Allah Teâlâ'nın koyduğu kanunlardır.⁵⁴⁰

Filozofların en çok yanıldıkları alanlar “ilahiyat ve siyâset” olmuştur. Bu alanda İbn-i Sînâ ve Fârâbî Aristo ekolüne yakın bir anlayış ortaya koymuşlardır. Felsefeciler, ilâhiyat bahsinde yirmi hususta hata etmişlerdir. Bunlardan üçünde küfre düşmüşler, on yedisinde ise bid'at ehli olmuşlardır. Küfre düştükleri hususlar şunlardır:

- İnsanlar öldükten sonra cesetleri tekrar dirilmez. Mükâfat ve cezâ görececek olanlar sâdece ruhlardır. Onlara göre azap ruhlara olup, bedenlere değildir. Ruhun azap duyacağı konusunda isabet etmişlerdir. Çünkü ruhlar da bedenler gibi azap görecektir. Fakat cesetlerin tekrar dirileceğini inkârla hata etmişlerdir.
- “Allah Teâlâ, külliyyâtı bilir, cüz'iyâtı bilmez” demişlerdir. Bu apaçık küfürdür.
- Felsefeciler, âlem ezeli ve ebedidir diye inanmışlardır. Hâlbuki Allah Teâlâ, Kur'an-ı kerîm'de “Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O'ndan gizli kalmaz”⁵⁴¹ buyurmuştur. Hakikat budur. Gazzâlî'ye göre, müslümanlardan hiçbiri, bu üç meselede filozoflarla ittifak etmemişlerdir.⁵⁴² Felsefecilerin siyaset konusundaki görüşleri dünya işlerine taalluk eder. Peygamberlere indirilen kitaplardan ve geçmişte yaşayan velîlerin sözlerinden alıntılar yaparak dünyâ işlerine dair konularda devlet adamlarına nasihatlerde bulunurlar.⁵⁴³

Filozofların “ahlâk” ilmine dair görüşleri, nefsin sıfatlarını saymak, bu sıfatların ve huyların çeşitlerini anlatmak, kötü olanların düzeltilmesi için, icâp eden tedbirleri almak ve nefse karşı mücâhedede bulunmak şeklinde özetlenebilir. Filozoflar bu konuda serdettikleri değerlendirmelerini büyük ölçüde tasavvuf ehlinin bizzat tecrübe ederek ortaya koydukları görüşlerinden almış, onların sözlerini kendi görüşleri ile mezcederek halka sunmuşlardır. Bu şekilde kendi bâtil fikirlerine cazibe katmışlardır. Bu kesimin Peygamberlerin ve sûfilerin sözlerini kendi sözleri ile birleştirip kendilerine mal etmeleri iki tehlike doğurmuştur. Bunlardan biri bunu kabul edenler açısından, diğeri ise bu fikirleri reddedenler açısından.

Reddedenlerden kaynaklanan tehlike şudur ki, bazı zayıf iradeli kimseler bu sözleri filozoflar naklettiği için sözün aslını da reddetme cihetine giderler. Hâlbuki yapılması gereken filozofları hiç gündeme getirmeden sözün gerçek kaynağına bakmalarıdır.

Kabul edenler açısından ise şöyle bir tehlike söz konusudur. Örneğin *İhvanu's-Safâ* gurubu gibi filozofların kitaplarına aldıkları Peygamberlere ve velîlere ait nebevî hikmete ve sûfilere ait sözlere bakanlar onların gerçekten Peygamberlerin ve sûfilerin yolundan giden iyi insanlar olduğunu zannedeceklerdir. Onlara meylederek itikadları bozulacaktır. Zira filozoflar hakla bâtili karıştırmışlardır. Bunu da ilimde mâhir olmayanlar ayırt edemez.⁵⁴⁴ Kanaatime göre filozofların yaptıkları bu iş, “*Ve lâ telbisû'l-hakka bi'l bâtili ve tektumû'l Hakk'a ve entum ta'lemûn*

⁵⁴⁰ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 20-23.

⁵⁴¹ 12. Yûnus sûresi: 61.

⁵⁴² Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, 23-24; [İmam Gazali](#), *İslam'da Müsamaha Faysalü't-Tefrika Beyne'l-İslam Ve'z-Zendeka*, Çev. [Süleyman Uludağ](#), Dergah Yay., 2016.

⁵⁴³ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24.

⁵⁴⁴ İskender Mihr denilen sahte peygamber bunu vaazlarında sürekli yapmaktadır. Nitekim imamlık yaptığım dönemde bir cemaatim ondan etkilenmişti. Nur yüzlü bir zât olduğunu iddia ediyordu. Bu konuda ümmet-i muhammedi şeriat ve tarikat adına kandıran dall ve mudill/sapkın ve saptıran kişi örneği verebiliriz. Bkz., <http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(ta'lemûne)“ “Gerçeği (Hakk'ı), aslı olmayana (bâtıla) karıştırmayın! Bildiğiniz hâlde gerçeği gizliyorsunuz!”⁵⁴⁵ âyet-i kerîmesindeki ilahî ikaza aykırı düşmektedir. İşin aslı hakla bâtılın yan yana gelmesi hakkı bâtıl yapmayacağı gibi, bâtılı da hak yapmaz. Nitekim bir kese içinde sahte ve gerçek paraların bir arada olması gerçek parayı sahte kılamayacağı gibi sahte parayı da gerçek kılmaz.⁵⁴⁶

c) Talîmiyye Mezhebi Mensupları

Gazzâlî kelâm ve felsefede bulamadığı hakikati bir de o günlerde revaçta olan talîmiyye mezhebinde aramayı dener. Bir tevafuk eseri olacak tam bu sırada hilâfet makamından, ta'limiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması noktasında kesin bir emir alır. Çünkü bu fırka yönetimin de dikkatini çekmiştir. Fırkanın mensupları: “Biz her şeyin manâsını, hakkı öğretmekle vazîfeli ma'sûm /günâhsız bir imâmdan öğrendik” iddiasında bulunmaktadırlar. Bu ilginç oluşum arayış içindeki müellifin ilgisini çeker. Konu aynı zamanda hilafet makamının da gündemine girer ve Gazzâlî'ye talîmiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması için kesin emir verilir. Bu emir konuyu incelemeye karar vermiş olan Gazali için teşvik edici olur. Mezhebin kitaplarını ve görüşlerini bularak incelemeye koyulur. Onlara katılıp daha sonra ayrılan kişilerle mülakatlar yapar. Onlardan biri ta'limiyye mensuplarının mezheplerini anlamadan kendilerine reddiye yazanlarla alay ettiğini söyler ve onlar hakkında önemli bilgiler verir. Tâlîmiyye gibi marjinal bir gurubun müslümanlarla alay etmesi Gazzâlî'nin mücadele azmini kamçılar. Eski ve yeni bütün müktesebatı bir araya toplayarak konu ile ilgili görüşleri sağlam bir şekilde tertibe sokar. Gereklî cevapları verir. Mezhebin görüşlerini o kadar güzel tanzim eder ki ehl-i sünnetten bazıları, onların delillerini inceleyip, anlatmakta çok fazla gayret göstermesini doğru bulmaz. Çünkü onların karmaşık görüşlerini tertip ederek onlara hazır malzeme sunmuştur. Gazzâlî bir yönü ile bu görüşe katılır. Çünkü Ahmed bin Hanbel (r.a.) Hâris el-Muhâsibî (k.s.)'un mu'tezile mezhebine cevap vermek için yazdığı bir eser sebebiyle iyi yapmadığını söylemiştir. Hâris-i Muhâsibî ise, “Bid'ati red etmek farzdır” demiştir. Ahmed bin Hanbel (r.a.) ise okuyucuların cevaptan önce ortaya konan şüphelere takılıp kalabileceğini söylemiştir. Bu görüşe henüz yayılmamış şüpheler açısından katılan Gazzâlî'ye göre bozuk fikirler halk arasında yayılmış ise onlara cevap vermekten başka yapılacak bir şey kalmamıştır. Cevap vermek için de önce şüpheyi anlatmak gerekir.⁵⁴⁷

Gazzâlî bu gurubu uzun zaman tetkik eder. Hatta daha da ileri giderek gerçek niyetlerini öğrenmek için onlardan görünerek birinci ağızdan onların görüşlerini öğrenmeye çalışır. Onların bilgilerini ölçmek için bir takım müşkül meseleleri onlara anlatır. Talîmiyye ehli ise bunları çözmek şöyle dursun, anlamaktan bile âcizdir. Kendi âcizliklerini görünce de “İşî gâib imâma havâle ederek gidip ondan sormak lâzımdır” deyip işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Bunlar ma'sûm imâmı aramak ve onu bularak kurtuluşa ermek düşüncesiyle ömürlerini boşa harcamışlar ondan hiçbir şey öğrenememişlerdir. Gazzâlî'ye göre bunlar batağa saplanmış bir insan gibidirler. Yıkılmak için su arayarak yorulurlar. Suyu bulunca da kullanmazlar. O şekilde kalakalırlar.

⁵⁴⁵ 2/Bakara-42.

⁵⁴⁶ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızı min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24-30.

⁵⁴⁷ İmam Gazzâlî, *el-Munkızı min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-32.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bunların ma'sûm imâmdan öğrendiği bilgilerin özü Pisagor'un bozuk felsefesinden ibâettir. En eski felsefecilerden biri olan Pisagor, tutarsız bir filozoftur. Aristo'nun şiddetli tenkidine maruz kalmıştır. İhvan-i Safâ gurubu da bu filozofun görüşlerini esas almışlardır. Gazzâlî'ye göre ne yazık ki bazı kimseler ömürleri boyunca ilim tahsili için yorulurlar. Böyle çürük ve bozuk bilgilerle kanâat edip kalırlar. Sonra da ilmin en yüksek derecesine yükseldiklerini zan ederler. Bunların maksatları, câhil halkı ve zayıf akıllı kimseleri tek bilgi kaynağının ma'sûm bir imâm olduğuna inandırmaktır. Fakat birisi çıkıp, Gazzâlî'nin yaptığı gibi onlara uyar gibi görünüp *mu'allime, yani ma'sûm imâma ihtiyaç olduğuna inandığını belirterek "Ma'sûm imamdan öğrendiklerini anlat"* deyince şaşırıp kalırlar. İşin içinden çıkmak için de *"Mâdem sözümü kabul etdin, ma'sûm imâmı kendin ara, benim maksadım yalnız bunu kabul etdirmektir"* derler. Çünkü iyi bilirler ki, başka bir cevap vermeye kalkışsalar rezil olurlar. olacaktır. Gazzâlî'ye göre talimiyye mezhebi mensuplarının hakikî halleri budur. Onların gerçek yüzünü görenler Gazzâlî gibi onlardan nefret eder.⁵⁴⁸

Büyük İmam'a göre bu zayıf ve marjinal gurubun bu kadar etkin olmasının nedeni, iddialarına güçlü cevaplar verilemediği içindir. Onlara karşı mücadele edenler yanlış bir yöntem izlemişler, çok zayıf kalmışlardır. Talimiyye ehli onlara gülüp geçmişlerdir.⁵⁴⁹ Şöyle ki Gazzâlî'nin cehaletle itham ettiği bu kişilerin birinci hatası onların her sorusuna cevap vermeye kalkışmalarıdır. Gazzâlî ise onların sorularına soru ile cevap vererek iddialarını çürütmüştür.⁵⁵⁰ Bu cahil dostların bir başka hatası da, mutaassıb bir eda ile onların her iddiasını düşünmeden reddetmişlerdir. Örneğin *"Ta'lîme, öğrenmeye ve mu'allime ihtiyaç vardır. Herkes mu'allim olamaz, mu'allimin/imam mutlakâ ma'sûm olması lâzımdır"* gibi mâkul bir iddiayı reddetmişlerdir.⁵⁵¹ Nitekim müsbet ilimlere de bu toptan retci anlayışla karşı çıkmıştır.⁵⁵²

Gazzâlî onların görüşlerini tenkit ve tetkik etmeye masum imam teorisi ile işe başlar. Talimiyye *"Ta'lîme, öğrenmeye ve mu'allime ihtiyaç vardır. Herkes mu'allim olamaz, mu'allimin/imam mutlakâ ma'sûm olması lâzımdır"* şeklinde çok temel bir görüşe sahiptir. Gazzâlî'ye göre işin aslı bir muallime ihtiyaç vardır ve bu muallimin/ imamın ma'sûm olması gerekir. Bunu i'tirâf etmek lâzımdır. Ona göre bizim ma'sûm muallimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu görüşe bâtinîler *"Muhammed aleyhisselâm vefât etmiştir"* diyeceklerdir. Bu doğrudur. Fakat onların imâmı da gâiptir. Onlar bu görüşe şu cevabı vereceklerdir. İmamımız gâip olsa da rehberler yetiştirerek insanları doğru yola davet için her tarafa göndermiştir. İmamın görevi bu rehberlere yol göstermek, aralarındaki ihtilâfi çözmektir. Gazzâlî'nin cevabı bizim imamımız olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de nice hidayet rehberleri yetiştirerek her tarafa göndermiş, *"Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım..."*⁵⁵³ âyet-i kerimesinde de teyit edildiği üzere dinde öğretilmedik bir mesele bırakmamıştır. Her şey öğretildikten sonra, mu'allimin vefât etmesi İslâm davasına zarar vermez. Bu cevap karşısında bâtinî şöyle bir soru geliştirebilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yetiştirdiği bu rehberler bizatihi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den

⁵⁴⁸ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁵⁴⁹ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 31-33.

⁵⁵⁰ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁵⁵¹ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 33.

⁵⁵² İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁵⁵³ 5. Mâide sûres: 3.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

işitmedikleri hususlarda nasıl hüküm verecekler? Nassı mı esas alacaklar? İctihâd ve re'y ile mi hüküm verecekler? Gazzâlî'ye göre bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından Yemen'e gönderilen Hz. Mu'âz (r.a.)'ın yaptığı gibi yaparlar. Mesele hakkında nas varsa o nas ile, yoksa icthâd ile hükmederler. Nitekim talimiyye fırkasının dâileri/propagandacıları da şarkın en uzak yerlerine gidip, imâmlarından uzak kalınca, böyle yaparlar. Çünkü onların, dâimâ nas ile hüküm vermeleri imkansızdır. Naslar mahdûddur. Sonu gelmeyen hâdiselerin tümüne cevap vermez. Sonra her meseleyi sormak için, uzun mesâfeleri katederek imâmın bulunduğu yere gelip, tekrar geri dönmesine de imkan yoktur. Bu zamana kadar o meseleyi soran kimse vefat etmiş olabilir. Bu durumda, oraya gidip gelmek bir işe yaramaz. Örnek olarak bir kimse kıblenin hangi tarafta olduğundan şüpheye düşse, kendi icthâdı ile karar verir ve namazını o tarafa doğru kılar. Başka çâre yoktur. Çünkü, kıbleyi öğrenmek için imâmın bulunduğu memlekete gitse, namaz vakti geçer. Bu durumda kendi icthâdı ile kıbleden başka bir tarafa yönelmiş olsa da, namazı câiz olur. Bu noktada talimiyyeci şöyle diyebilir: O kimsenin muhâlifinin zannı da kendi zannı gibi aynı kuvvettedir. Gazzâlî'ye göre insan kendi zannına uymakla me'mûrdur. Kıblenin hangi tarafta olduğunda şüpheye düşen kimse, kendisine başkası muhâlefet etmiş olsa da kendi zannına uyar.

Buna karşı, *"Amelde mukallid olan kimseler mezhep imamlarına uyuyor"* diyen kişiye ise şu cevap verilir. Kıblenin hangi tarafta olduğu husûsunda şüpheye düşen kimse, icthâdları birbirine uymayan değişik icthâd sahipleri arasında muhayyer kalmış ise kıbleyi ta'yîn husûsunda kendisine en doğru gelen görüşe göre hareket edebilir. Kannatini kullandığı için kendi icthâdı ile amel etmiş demektir. Mezhepler hakkında da hüküm böyledir. Halkın bir müctehidin icthâdına uyması zarûrettir. Peygamberler ve imâmlar bile ilimlerine rağmen bazen yanılırlar. Resûlullah (s.a.v.) *"Biz zahire göre hükmederiz. Kalblerdeki sırları Allah Teâlâ bilir"*⁵⁵⁴ buyurmuştur. Yani *"Ben şahidlerin sözünden bana hâsıl olan zann-ı gâlibe göre hükmederim. Bazen şahidler hatâ ederler"* demek istemiştir.

Cevaben talimiyyeciler şöyle karşılık verirler. İctihâd, icthâda tâbi' meselelerde doğru olabilir. Fakat, i'tikâda ait esaslarda icthâd doğru olmaz. Çünkü i'tikâdî husûslarda yanılan mazûr değildir. O halde böyle meselelerde ne yapılır? Gazzâlî'nin bu soruya cevabı şöyledir: İ'tikâdî esâslar nasla sabittir. Geriye kalan meselelerde hakîkate "kıstas-ı müstakîm" ile ulaşılır. Kıstas-ı mustakîm, beş esastan ibaret olup, Allah Teâlâ bunları Kur'ân-ı Kerîm'de bildirmiştir. Bu durumda talimiyyeci şöyle diyebilir. Hasımlar bu ölçülere muhalefet edebilir. Gazzâlî'ye göre bu ölçüler anlaşıldıktan sonra, onlara muhalefet etmek mümkün değildir. Talimiyyeciler muhalefet edemezler. Çünkü bu esaslar Kur'an-ı Kerîm'den alınmıştır. Mantık ve kelâm ilminin esaslarına da uygundur.

Bu izaha talimiyyeci can alıcı bir soru ile karşılık verecektir. Mâdem ki Gazzâlî'nin elinde böyle sağlam bir ölçü vardır. O halde niçin halk arasındaki ihtilâfları ortadan kaldırmamaktadır? Ortaya koyduğu esaslardan emin olan Gazzâlî'ye göre halk onu dinlerlerse, aralarındaki anlaşmazlığı *"Kıstas-ı müstakim"* adlı eserinde serdettiği esaslara göre rahatlıkla ortadan kaldırabilir. Zihinlerdeki şüpheler izale olur. Nitekim İmam'a kulak verenler ihtilâflardan kurtulmuştur. Bunun aksine ihtilâfları kaldırma konusunda iddialı olan talimiyyenin imâmı yeryüzünün kan gölüne dönmesine neden olmuş, ihtilâfları daha da

⁵⁵⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliya*, IV, 165; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmu'a*, s. 200.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

artırmıştır.⁵⁵⁵ Benzeri görülmemiş trajedilerin yaşanması neden olmuştur. Buna cevaben talimiyyeci Gazzâlî'ye yapılan muhalefetleri gündeme getirecektir. Gazzâlî'ye göre bu soru her şeyden önce talimiyyecinin aleyhinedir. Zira onlar azınlık küçük bir guruptur. Âlimlerin çoğu bu mezhebe muhaliftir. Buna karşın Talimiyyeci “Benim imâmım hakkında nâs (âyet ve hadîs) vardır” dese bunu kimse kabul etmez. Bütün ilim ehli onların yalancı olduğu husûsunda ittifâk etmişlerdir.

Gazzâlî'ye göre farklı mezhep ve i'tikâdların arasında şaşırıp kalmış olan bir kimse, şaşkınlığını ifade edemeyen kişi hastalığının ne olduğunu söylemeden ilaç isteyen bir hasta gibidir. Hâlbuki her hastalık için farklı bir ilaç vardır. Şaşırılmış kalmış olan kimse için de durum böyledir. Ne aradığını doğru bir şekilde ifade edebilirse yukarıda bahsi geçen beş sağlam ölçü⁵⁵⁶ ile hakikat kendisine anlatılır.⁵⁵⁷

d) Mutasavvıflar

Tasavvuf tarihinde berzah bir şahsiyet olan Gazzâlî, tasavvuf tarihçiliği nokta-i nazarından iki önemli entelektüel tavır ortaya koymuştur. Birincisi bâtınîlere reddiyyede bulunması, ikincisi *el-Munkız*'da da vurguladığı üzere sûfilere ve onların müşâhede ve kalbi arındırmaya dayalı yöntemini kesin bilgiye, hakikat bilgisine götüren yegâne yöntem olduğu sonucuna ulaşmasıdır.⁵⁵⁸

Büyük İmam, kelâm, felsefe, tâlimiyye ekollerini inceleyip aradığı sekinet ve tatmin halini bulamayınca, bütün dikkat ve gayretini tasavvuf yolunu incelemeye verir. Tasavvuf yolunun ilim ve amel ile tamamlandığını anlar. Tasavvuf ehlinin ilminin özünün, nefsanî engelleri geçmek, nefsi kötü huylardan arındırmaktır. Kalbi mâsivâdan/gayrullah arındırarak kalbi Allah Teâlâ'nın zikriyle süslemektir. Gazzâlî işe öncelikle kolay yoldan başlar. Tasavvufun ilim boyutuna yönelir. Bu meyanda tasavvufun temel kaynaklarından Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kut-ül-kulûb*, Hâris el-Muhâsibî'nin, Cüneyd-i Bağdâdî'nin, İmâm Şiblî'nin, Bâyezîd-i Bestâmî'nin ve diğer büyük sûfilerin eserlerini tedkîk eder. Bu şekilde tasavvuf ilminin kitabî boyutunu halleder.

“Gâl” yani ilim boyutunu özümseyen Gazzâlî bu süreçte tasavvuf ehlinin güzel hallere sâhip ve kuru sözlerden uzak olduklarını idrâk eder. Bu bilinçle tasavvufun “hâl” yani ancak tadarak ve yaşayarak elde edilebilecek boyutuna yönelir. Zira tasavvuf ehlinin kavuşmak istedikleri gayeye ancak öğrenmekle değil, tatmak, yaşamak, sıfat ve halleri değiştirmekle ulaşılabileceğini anlamıştır. Örnek olarak sıhhatin ve tokluğun sebeplerini, şartlarını öğrenmek ayrıdır. Sıhhatli ve tok olmak ayrıdır. Aralarında çok büyük fark vardır. Bunun gibi sarhoşluğun nasıl gerçekleştiğini bilmek ayrı bir şeydir. Sarhoş olmak ayrı bir şeydir. Sarhoş olan kişiler çoğunlukla sarhoşluğu tarif edemezken, akli başında olan bir kimse sarhoşluğu tarif edebilir. Hasta olan bir doktor, sıhhatin şartlarını ve ilaçlarını bilir. Hâlbuki, o anda sıhhatini kaybetmiştir. İşte bunun gibi, zühdün, dünyâdan yüz çevirmenin hakîkatini, şartlarını, sebeplerini bilmekle, zâhid olarak yaşamak ayrı şeylerdir. Gazzâlî sağlam bir imana sâhip olmuştur. İman esaslarını tahsil ettiği ilimler sayesinde sayısız sebep, karine,

⁵⁵⁵ Günümüzde de bu gibi saiklerle İslâm coğrafyasında masum insanların kanları akmaya devam etmektedir.

⁵⁵⁶ Bkz., İmam Gazzâlî, *Kıstasü'l müstakim*, Mısır 1900, s. 20; a.g.mlf. *el-Kıstasü'l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971; İbrahim Çapak, “Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

⁵⁵⁷ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızı min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-43.

⁵⁵⁸ Semih Ceyhan, “Tasavvufun Doğu Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Zühd'ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 457-474, s. 458.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

delil ve tecrübe kalbine iyice yerleştirmiştir. Artık bütün dikkatini âhiret saadetine teksif etmiştir. Bu saadeti elde etmenin tek yolu ise takvâ üzere yaşamak, haramlardan sakınmak, nefsi hevâ ve heveslerden men' etmektir. Bu işin başı da, gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhirete bağlanmak, bütün varlığı ile tamamen Allah Teâlâ'ya yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir.⁵⁵⁹ Bu ise ancak *“Len tenâlû'l birre hattâ tunfikû mimmâ tuhibbûn(tuhibbûne), ve mâ tunfikû min şey'in fe innallâhe bihî alîm(alîmun)”* *“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir”*⁵⁶⁰ âyet-i kerîmesinin gereğini yapmakla mümkün olur.

İmam bu sağlam perspektife kendi vaziyetini tedkik ettiğinde, dünyâ meşgâlelerine dalmış olduğunu görür. Yaptığı işleri düşünür. En güzel işi, ders vermek ve talebe yetiştirmektir. İmam bu işte faydalı ilimlerin yanında âhirete çok da faydası olmayan, bir takım ilimlerle meşgul olmaktadır. Ders vermekteki niyetini araştırır. Onun da Allah rızâsı için olmadığını, şan ve şöhret kazanmak, makâm ve mevki' sâhibi olmak arzusundan ileri geldiğini anlar. Uçurumun kenarında olduğunu, halini düzeltmez ise ateşe yuvarlanacağına kanâ'at getirir. Bu meseleyi iyice düşündükten sonra, Bağdat'tan ayrılıp gitmeğe karar verir. Fakat bu kararını bir türlü hayata geçiremez. Dünya arzuları ve âhiret saadetini kendisine kazandıracak vesîleler arasında gidip gelir. Dünyâ arzuları bir zincir gibi, makâm ve mevkiye doğru sürüklerken, İman münâdîsi kendisine şöyle seslenir: *“Göç zamanı geldi. Ömrün bitmek üzeredir. Önünde uzun âhiret yolculuğu vardır. Şimdiye kadar öğrendiğin ilim ve yaptığın amel hep riyâ ve gösteriştir. Şimdi âhirete hazırlanmaz isen ne zaman hazırlanacaksın. Dünyâ alâkalarını şimdi kesmez isen, ne zaman keseceksin”*. Bu melekî ilhama karşı şeytan ise şöyle bir vesvese verir: *“Bu hâlin bir hastalıktır. Sakın i'tibâr etme. Çünkü, çabuk geçecek bir hâldir. Eğer ona uyararak şu anda bulunduğun mevkiyi ve kimsenin bozamayacağı muntazam hayatı terk edersen, bir gün nefsin tekrar dönmek ister. Fakat bir daha ele geçmez”*.

Gazzâlî (h. 488) senesi Receb ayından itibaren, altı ay kadar dünyâ arzuları ile âhiret arzuları arasında bu şekilde kararsız kalır. Fakat durumu zâhîren kötüleşir. Allah Teâlâ dilini kilitler. Talebelerine bir kelime bile söyleyemeyecek hale gelir. Üzüntüsü artar. Yemekten içmekten kesilir. Bedeni zayıflar. Onu muayene eden doktorlar bu hastalığa bir teşhis koyamazlar. Bunun kalbî bir hâl olduğunu, hastalığın büyük İmam'ın mizâcına yani tabiatına sirâyet etmiş olduğunu, kalpte meydana gelen bu büyük üzüntünün ilaçla iyileştirmeye imkan olmadığını söylerler. Gazzâlî bu çaresizlik içinde çevirmeyen Allah Teâlâ, onun da duâsını kabul eder. Onu makâm, mevki, mal, âile, evlâd ve dost gibi şeylere gönül bağlamaktan kurtarır. Şâm'da ikâmet etmeye karâr verir. Fakat halîfenin ve sevenlerinin bu planını öğrenmesini istemez. Çünkü bu durum Bağdat yönetimi ve ahalisi için günümüz tabiri ile önemli bir *“beyin göçü”*⁵⁶¹ olarak algılanabilir. Gazzâlî bu nedenle hacca gideceği intibaini verir. Bir daha dönmek üzere Bağdat'tan ayrılacağını gizlemeye çalışır. Bütün Irak âlimleri onun bu kararına şiddetle karşı çıkarlar. Onların ve halkın arasında, her şeyden yüz çevirmesinin dinî bir sebepten olduğunu kabul edebilecek irfan ve idrake sahip kimse yoktur. Onlar tamamen Gazzâlî'nin bulunduğu makama odaklanmış olup ona karşı büyük bir hayranlık içindedirler. Çünkü onun mertebesinin dînin en yüksek mevkiî olduğu zannına kapılmışlardır.⁵⁶²

⁵⁵⁹ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44-45.

⁵⁶⁰ 3-Âli İmran-92.

⁵⁶¹ Beyin göçü için bkz., Tahsin Bakırtaş ve diğerleri, “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt: 18 No:3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

⁵⁶² Şuna şahit olmaktadır ki bugün o âlimlerden hiçbirini tanımamaktayız. Fakat ikinci doğumunu gerçekleştirmiş olan büyük İmam'ı bütün dünya tanımaktadır. Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi bunu bilgi mertebeleri ile izah eder. Ona

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu arada herkes İmam'ın bu gidişi hakkında bir takım tahminler yürütür. Halk bu tahminler arasına şaşırır. Irak dışındakiler İmam'ın bu gidişimin memleketi idare eden devlet adamlarının arzularından ileri geldiğini zannederken, saraya yakın olanlar ise, bir yandan İmam'ın gitmemesi için dil dökerlerken bir yandan da "Bu, Allah'tan gelmiş bir iştir. Âlimlere ve ehl-i İslâm'a nazar değdi. Bunun başka bir sebebi olamaz" demektedirler.

Bütün bunlara aldırmayan Gazzâlî şahsî malından, kendisine ve çocuklarının nafakasına yetecek kadarını ayırır. Geri kalanını ise tamamen infâk ettikten sonra ilim dünyasında önemli sonuçlar doğuracak tarihî yolculuğuna başlar. Allah Teâlâ'ya vuslatla sonuçlanacak bu irfanî yolculuğun rotası şöyledir: Bağdat'tan ayrılan Gazzâlî ilk olarak Şâm'a gider. Şâm'da iki seneye yakın kalır. Bu zaman zarfında tasavvuf kitaplarından öğrendiği üzere nefsin fenâ hallerden temizlemek, ahlâkını güzelleştirmek, Allah Teâlâ'yı zikir ve kalbini tasfiye etmekle meşgul olur. İnsanlardan uzak durup, zamanını riyazet ve ibâdetle geçirir. Şâm'daki Emevî câmi'inin minâresinde bir müddet i'tikafa çekilir. Sonra Kudüs'e giderek kutsal mekanları ziyaret eder. Bu kutsal mekanların kapılarını üzerine kilitleyerek günlerini ibadet ve taat ile geçirir. Kudüs'ü ve el-Halil şehrindeki Hz. İbrâhîm Halîlullah (a.s.)'ı ziyâretten sonra, kalbine Hicaz'a gitme arzusu düşer. Nihayet bu ulvî arzûsuna kavuşur. Bu minval üzere manevî bir hayat yaşarken içine vatana dönme arzusu düşer. İçindeki arzu çocuklarının arzusu ile de birleşince, hiç dönme düşüncesinde olmadığı halde Bağdat'a geri döner. Fakat burada da toplumdan uzak yaşamaya devam eder. Çünkü yalnız kalmağa, Allah Teâlâ'yı zikretmeğe ve O'nun dışındaki her şeyi kalbinden çıkarmağa çok hırslıdır. Fakat bu iç huzurunu zamanın hâdiseleri, çoluk-çocuk derdi, geçim sıkıntısı, zaman zaman bozmakta, aldığı manevî tadı kaçırmaktadır. Bütün bu engellere rağmen kalbini mâsivâdan arındırma amacından ümidini kesmemiş olan İmam, on sene kadar bu minval üzere devam eder. Yaşadığı bu uzun inzivâ döneminde anlatılamayacak kadar çok manevî hallerle karşılaşır.⁵⁶³

Bu süreçte büyük İmam kesin bir şekilde tasavvuf ehlinin Allah Teâlâ'nın yolunda olan kimseler olduğunu anlar. Onların halleri, hallerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların hallerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkan bulamazlar. Daha iyisini ortaya koyamazlar.⁵⁶⁴

Gazzâlî'ye göre mutasavvıflar, öyle bir zümredir ki Allah Teâlâ'ya inanırlar. Sürekli O'nu zikrederler. Nefsin arzularına muhalefet, dünyadan yüz çevirme onların temel hasletleridir. Bu hasletlerinden dolayı, nefsin kötü ahlâkı kendilerine malum olur. Ona göre tedbir alırlar. Gazzâlî'ye

göre, Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'ye göre ilme"l-yakînin tahtı ayne"l-yakîn, ayne"l-yakînin tahtı hakka"l-yakîndir. Bu üçünün birlikteliği ayn-ı saâdet olmuştur. Bu bilme sürecinin başlangıcı tevhîd ilmini elde etmektir. (Şeyhî, *Burûki'l-Âşikân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemma bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma) İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.vr. 28a.) Bir başka ifadeyle bu ulvî sürecin başlangıç noktası derece-i ikâna vâsıl olmak, mertebelerin nihâyetine ermek ise hakka"l-yakîne ulaşmaktır. (Şeyhî, *Mir'ât*, vr. 28a-28b.) Yakîn-i küllîye yani hakka"l-yakîne ererek mecazî varlığını öldürüp Hakk'ın varlığı ile var, hayât-ı bâkî ve hayy-ı ebedî ile hayy ve bâkî olmuş olan sâlik, bilgi düzeyinde yaptığı köklü değişimle "Yer başka bir yere dönüştürüldüğü gün..."((14. İbrahim: 48) âyet-i kerîmesi "Ölmeden evvel ölünüz" (Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/384.) hadîs-i şerîfinin ve "iki kere doğmakdıkça⁵⁶² göklerin ve yerlerin melekûtuna ulaşamazsınız" kelâm-ı kibârının sırrına ermiş olarak söz konusu olan iki doğumu da gerçekleştirmiş demektir. (Bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 285-286.) Şeyhî'ye göre kere anadan doğmak demek, önce ana karnından bu sûret âlemine doğarak mahbûl olmak, daha sonra da mârifet tahsil etmek sûretiyle ma'nâ âlemine doğarak, semavâtın melekûtunu bilmek ve ayn-ı vücûd olmak demektir. (Şeyhî, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510, vr. 67b.)

⁵⁶³ İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 45-50.

⁵⁶⁴ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

göre her dönemde Allah'ın velî kulları vardır. Yüce Allah âlemi hiçbir dönem onlardan boş bırakmamıştır. Onlar yeryüzünün temel kazıkları ve evtâdırlar.Yani direkleridir.⁵⁶⁵ Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerifinde bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: *(Onların (evliyanın) yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, rızık ihsan edilir. Nitekim Ashâb-i Kehf bunlardandır*”⁵⁶⁶ buyurmuştur.⁵⁶⁷ Kur'an-ı Kerîmde bildirildiği üzere, tasavvuf ehli, önceki ümmetler arasında da vardır. Onların zâhîren ve bâtînen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet⁵⁶⁸ kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.⁵⁶⁹

Ona göre tarîkatın ilk şartı kalpten mâsivâyı, yani Allah Teâlâ'dan başka her şeyi çıkarmaktır. Bunun yolu ise, kalbin dâimâ Allah Teâlâ'yı anmakla meşgul olmasıdır. Bu anlamda zikrullah, namazdaki iftitâh tekbîri mesâbesindedir. Bu hâlin nihayeti fenâfillaha ermektir. Allah Teâlâ'nın varlığında yok olmanın son mertebe sayılması, başlangıçta istek ve irâde ile yapılabilen hallere göredir. Yoksa aslında o fenâ makâmı, tarîkatın başlangıcıdır. Ondandır önceki haller, bu yolun yolcuları için, sokak kapısı ile evin asıl kapısı arasındaki avlu mesabesindedir. Tarîkatın başlangıcından itibâren keşif ve müşâhedeler başlar. Hattâ öyle olur ki, sâlikler/tarîkat yolcuları uyanıkken melekleri, Peygamberler'in (a.s.) ruhaniyetlerini ve sîretlerini görürler. Onların sözlerini işitirler ve onlardan istifade ederler. Bu müşâhedeler sâlikleri, anlatılması imkansız ulvî derecelere yükseltir. Hülâsâ sâlik Allah Teâlâ'ya o kadar yaklaşır ki, bunlardan bir zümre Allah ile ittihad/birleşmek erdiğini sanar. Gazzâlî'ye göre bu iddia tamamen hatalıdır. Bu hale eren kimse:

“Akluma getirmediğim şey oldu,

Aslını sorma, iyi zanda bulun” manasına gelen beyte uyararak, fazla bir şey söylememelidir.⁵⁷⁰

Gazzâlî'nin tasavvuf ehli sayesinde elde ettiği kazanımlardan biri de, nübüvvetin hakîkati ve husûsiyetinin kendisine âşikâr olması olmuştur. Çünkü onun döneminin yoğun felsefî tartışmaların konularından biri de nübüvvet meselesidir. Gazzâlî'ye göre nübüvvet hakkında yakînî/görmüş gibi bir iman elde etmek tasavvuf yolunda çalışmakla olur. Zira yüzeysel bir bakış açısı ile bir insan Peygamberler (a.s.) de bulunan derunî hassaları anlayamaz. Onu da kendisi gibi sıradan bir insan olarak algılama kısırlığına mahkum olur. Anlayamayınca da tasdik etmesi zor olur. Çünkü tasdik, anladıktan sonra gerçekleşir. Ona göre bu idrak gücü sâlikte tasavvuf yolunun başlangıcında hâsıl olur. Hâsıl olan bu idrak nisbetinde ise tasdik eder. Bütün bu kazanımlar için tasavvuf yolunda ilerlemek gerekir. Yoksa değneğin ejderha olması, ayın ikiye bölünmesi gibi mucizeler yakînî bir iman için kâfi gelmez. Hatta sadece bu mucizelere bakıp da, sayılamayacak kadar çok olan alâmetler görmezden gelinirse, bu mucizelerin sihir ve hayâl gibi algılanması muhtemeldir. Bazı kimseleri dalâlete, bazı kimseleri de hidâyete kavuşturan Allah Teâlâ tarafından bir nev'î ibtilâ, dalâlete düşürme sanılabilir. Öyleyse sadece duyu organlarımızla idrak ettiğimiz mucizelerle yetinmemek gerekir. Böylece kişide Peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile

⁵⁶⁵ Evtâd kavramı için bkz., Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 297.8; Süleyman Uludağ, “Ricâlü'l-Gayb”, *TDV*, c. XXXV, 2008, ss. 81-83, Dilaver Selvi, “Ricâlü'l-Gayb Ordusu”, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

⁵⁶⁶ Kaynağını bulamadım.

⁵⁶⁷ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 25.

⁵⁶⁸ Bkz., Kemal Bahçe, *İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

⁵⁶⁹ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book.download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi, 08.07.2017, s. 28.

⁵⁷⁰ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 28-29.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilim ve îman hâsıl olur. Zevkle, tadarak elde edilen îman ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir. Bu ise, sâdece tasavvuf yolu ile elde edilir.

Netice olarak, tasavvuf ehlinin yolunda ilerleyip, bu yola manevî zevkle vâkıf olamayanlar, nübüvvetin hakikatini anlayamazlar. Sâdece ismini bilirler. Evliyâdan hâsıl olan kerâmetler, Peygamberlerden ilk zamanlarda hâsıl olan hallerdir. Örnek olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Peygamberlikten önce, Hıra dağına çekilip, insanlardan uzak kalarak, Allah Teâlâ'ya ibâdet ettiği sırada bu hâli yaşamıştır. Hattâ Araplar, “*Muhammed (s.a.v.) Rabbine âşık oldu*” demişlerdir. Bu öyle bir hâldir ki, tatmayan bilmez. Ancak tasavvuf ehlinin sohbetinde bulunarak, tecrübe ede ede, işite işite bu yakîn hâline ermeleri mümkündür. Çünkü tasavvuf ehli öyle kimselerdir ki, sohbetlerinde bulunurlar, dalâlette kalmaz. Onların hallerini aklî delillerle incelemek “ilim”dir. O haller ile hallenmek ise “zevk” ve “tatmak”tır. Hüsn-i zan ve tecrübe ile kabul etmek ise îmandır.⁵⁷¹ Bu üç mertebe “ilim, hâl/zevk ve îman”dan ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ “*Allah sizden îman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelere yükseltir...*”⁵⁷² buyurarak bu mertebelere işaret etmiştir. Bu üç dereceye kavuşanların dışında kalan bir takım câhil kimseler, bu halleri inkâr, şaşkınlık ve alayla karşılarlar. Bu hallerin birer hezeyan olduğunu savunurlar. Bunlar hakkında Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e “*O münafiglardan seni dinlemeğe gelen de var. Hatta senin yanından çıktıkları zaman, (ashaptan) kendilerine ilim verilmiş olanlara şöyle derler: “-O (peygamber), demin ne söyledi?” (Böylece alay ederler.) Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalblerini mühürlemiştir de hep hevalarına uymuşlardır*”⁵⁷³ buyurmuştur.⁵⁷⁴

II. Tekrar Tedris Faaliyetine Geri Dönmesi ve Nübüvvet Müdafaası

Gazzâlî on seneye yakın uzlet ve halvet hâlinde, bazen zevkle, tadarak, ba’zen aklî delil ile, bazen de îmanıyla insanın beden ve kalpten yaratılmış olduğunu anlar. Kalbden kasdı ölülerde ve hayvanlarda da bulunan yürek olmayıp, Allah Teâlâ’yı tanımaya mahsus kılınmış ruhun hakikatidir. Bedenin saadeti bir sıhhat hâline bağlıdır. Hastalık hâli ise helâk olma sebebidir. Aynı şekilde kalbin de sıhhat ve hastalık hâli vardır. Allah Teâlâ “*Ancak selîm ve pâk bir kalb ile Allah’ın huzûruna varanlar kurtulur*”⁵⁷⁵ buyurmuştur. Kalbin hastalığı insanın dünyâda ve âhirette ebedî helâkine sebep olur. Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerîmde “*Kalblerinde hastalık vardır*”⁵⁷⁶ buyurmuştur. Allah Teâlâ’yı tanımamak öldürücü zehirdir. Nefsin arzularına uyarak, Allah Teâlâ’nın emirlerini yapmamak, kalbi öldüren bir hastalıktır. Allah Teâlâ’ya itaat kalbi diriltir. Nefsin arzularına muhâlefet ederek tâatte bulunmak, kalbin hastalığına şifa veren ilaçtır. Bedensel hastalıkları gidermek, ilaçlarla tedaviye bağlı olduğu gibi, kalbî hastalıkların tedavisi de bir takım manevî ilaçlarla mümkündür. Bedenin tedavisi için kullanılan ilaçların te’sîrleri, akıl ile kavranamaz. Nübüvveti mahsûs özelliklerle varlıkların özelliklerini anlayan ve Peygamberlerden gelen bilgilere sâhip olan tabibleri taklid etmek gerekir.

Gazzâlî’ye bana zarurî olarak ma’lûm olan bir ilme göre Peygamberler tarafından mikdârları belirtilen ibâdet ilaçlarının te’sîrleri de, akıl ile idrâk olunamaz. Bunlara kafa yormamak gerekir.

⁵⁷¹ Bkz., İmam Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi’l-Kütûbi’l- Arabiyye, Mısır, ts.; a.g.mlf., *İhyâ-ü ulûmid-dîn*, I-IV., Çev. Ahmed Serdaroglu, Bedir Yayınevi, İstanbul trs., c.III, s. 6-110.

⁵⁷² 58. Mücâdele: 11.

⁵⁷³ 47. Muhammed: 16.

⁵⁷⁴ İmam Gazzâlî, *el-Munkızı min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör s. 51-53; Bkz. Süleyman Uludağ, “Gazzâlî’nin Tasavvufî Görüşleri”, *TDV*, c.XIII, ss. 515-518.

⁵⁷⁵ 26. Şu’âra: 89.

⁵⁷⁶ 2. Bakara: 10.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bize düşen meseleleri nübüvvet nûru ile idrâk eden Peygamberleri taklit etmek, onların emirlerine uymaktır. Bedenî marazlarımızın ilaçları hastalıklara göre değiştiği gibi, kalb hastalıklarının ilâcı olan ibâdetler de değişkendir. Örneğin secde, rükûnun iki katıdır. Sabah namazı, ikindi namazının yarısı kadardır. Böyle olmasında ilahî bir sır vardır. Bu sır, ancak nübüvvet nûruyla anlaşılabilen bir özelliktir. İbâdetlerin bu değişken yapısının tesadüfen olduğunu sanmak ahmaklık ve cahilliktir. Hülâsâ, Peygamberler, kalb hastalıklarının tabipleridir. Bize düşen onlara teslim olmaktadır.

Gazzâlî kendi döneminde nübüvvet olan inancın zayıfladığını müşahede eder. Bunun sebeplerini araştırınca bu inanç zayıflığının temelinde felsefecilerin, dâl ve mudill/sapmış ve saptıran türünden ilhâda sapmış, şeriata uymayarak zındık olmuş mustasvîf/sahte tasavvuf ehlinin, talimiyye/İsmâîliyye'ye mensup olanların ve halk arasında âlim diye tanınmış kimselerin yanlış yönlendirmeleri ve kötü örnek olmalarının yattığını tespit eder. Bu tespitlerden sonra bir müddet de halkın durumunu araştırır. Dînin emirlerini yerine getirmekte kusur edenlere, bunun sebeplerini sorar. Niçin şüphe ettiklerini, i'tikâdlarını ve kalblerindeki düşüncelerini araştırır. Böyle kimselere: *"Niçin dînin emirlerini yapmıyorsun? Eğer âhirete inanıyorsan ve hazırlanmıyorsan, onu dünyâ karşılığında satıyorsan, bu hâl ahmaklıktır. Çünkü sen, ikiyi bire karşılık değişmezsin. Nasıl oluyor da, ebedî âhiret hayâtını, bu geçici dünyâyâ karşılık değişiyorsun. Eğer âhirete inanmıyorsan, iman yok demektir. İmana kavuşmak için derhal tedbîr al, nefesine hâkim ol. İçinde saklı olan küfrün sebebini araştır. Gerçi sen kalbinde saklı olan küfrü açıkça söylemiyorsun. Sâdece, kendini iman sâhibi ve dîne bağlı gibi göstermekle, küfrünü açığa vurmamak faydasızdır"* der. Bazısı buna şöyle cevap verir: *"Dînin emirlerini yerine getirmek husûsunda âlimlerin bizden dahâ çok dikkat etmeleri lâzımdır. Fazîletli diye şöhret bulanlardan falan kimse, namaz kılmıyor. Falan kimse, şarap içiyor. Falan, vakıf ve yetîm malı yiyor. Falanca da harâmlardan sakınmıyor. Bir diğeri de rüşvet alıyor ve sâire".* Diğer bir şahıs şöyle der: *"Bazı kimseler, tasavvuf ilmine ve hallerine vâkıf olduğunu söyleyerek, tasavvufdan dem vuruyor. İbâdet etmeye hâcet bırakmayan bir makâma yükseldiğini söylüyor!"* Üçüncü bir kimse ise, her şeyi mubâh ve helâl gören bir mezhebin, yani ibâhâ ehlinin yoluna sapmıştır. Onların şüphelerinden bir şüpheye saplanmış olup, dînin emirlerini yerine getirmemektedir. Bunlar, tasavvuf yolundan uzak, sapık kimselerdir. Talimiyye ehlinden etkilenmiş dördüncü bir kimse ise kendisini şöyle kandırır: *"Hakk'ı bulmak güçtür. Ona varan yol kapalıdır. Bu konuda çok ihtilâf vardır. Mezheplerden biri diğerinden daha doğru gözüküyor. Aklî deliller ise, birbirini çürütüyor. Bu delilleri ortaya atanların görüşlerine güvenilmez. Talimiyye mezhebine da'vet edenler de, delillerinde zorlayıcı olup, ellerinde delil olmadan hüküm veriyorlar. Bu durumda niçin şüpheli olan şeyleri yapmakla meşgul olayım".* İlahiyyûn felsefecilerinden beşinci bir kişi ise: *"Ben dînin emirlerini başkasını taklid ederek niçin yapayım. Ben aydın insanım. Felsefe ilmini okudum ve Peygamberliğin hakikatini idrâk etdim. Onun hakikati, hikmetlere ve maslahata, fâidelere dayanıyor. İbâdetlerden maksad, halkın câhil kısmını zabt etmek, onları, birbirini öldürmekten, çekişmekten ve nefsanî arzûlardan alıkoymaktır. Ben câhil halktan biri değilim ki, dînin emirleri altına gireyim. Ben hikmet sâhibiyim ve hikmete uyarım. Hakikati hikmetle görürüm. Bu husûsda taklide, Peygambere tâbi' olmaya ihtiyacım yoktur"* der. Böyle kimseler, İslâmiyeti kendilerine süs vâsıtası yaparlar. Onlar hem ibadet ederler, hem haram işleri işlerler. Bunlardan birine, *"Peygamberliğe inanmıyorsan, niçin namaz kılıyorsun"* diye sorulsa bedenimin idmanı için ve halkın âdeti olduğu için yaptığını söyler. Bu şekilde halkla arası iyi olur. Bunlardan bir kısmına niçin içki içtiği sorulunca içki, insanlar arasında kin ve düşmanlığa sebep olduğu için yasaklandığını, kendisinin ise ilim ve hikmet sahibi olduğu için bu tür tehlikelere düşmeyeceğini, içkinin zekayı keskinleştirdiğini söyler.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu tespitleri yapan Gazzâlî, inzivâ halini terk ederek bu sapkın guruplarla mücadeleye girer. Çünkü hastalık, salgın hâlini almış, bunu tedavi edecek tabiiler bile hastalanmış, halk sapıklıktan helâk olmak üzeredir Bu sapkınları rezil etmek, kendisine bir yudum su içmekten kolay gelir. Tevâfuken halkın içine düştüğü bu fetret devrini sonlandırması için, Nişâbura gitme konusunda kesin emir alır.⁵⁷⁷ Şu âyet-i kerîmeler nefsinin sunduğu bütün mazeretleri izale eder: “*Elîf, lâm, mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sâdece, iman ettik, demeleriyle bırakılvereceklerini mi sandılar? Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancuları da mutlaka ortaya koyacaktır*”⁵⁷⁸, “*Muhakkak ki, senden önceki Peygamberleri de yalanladılar. Onlar yalanlamalara karşı sabrettiler ve yardımımız, kendilerine yetişinceye kadar sıkıntılara katlandılar. Allah’ın hükümlerini hiçbir güç değiştiremez. Muhakkak ki, Peygamberlerin haberlerinden bazısı sana geldi*”⁵⁷⁹, “*Yasîn. Hikmetlerle dolu Kur’ana yemîn ederim ki, sen Peygamberlerdensin. Dosdoğru yoldasın. Kur’an, Azîz ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. Onunla ataları uyarılmış azgın bir kavmi uyarasın diye gönderildin. Onlardan çoğu, azâbımıza müstehak oldu. Onlar îman etmezler. Biz onların boyunlarına çene kemiklerine dayanacak şekilde birer demir halka geçirdik. Başları kalkık duruyor, aşağı bakamıyorlar. Önlerinde bir set, arkalarında bir set yarattık. Onları her taraftan çevirdik. Önlerini, arkalarını göremiyorlar. Onları uyarsan da, uyarmasan da birdir. İman etmezler. Sen ancak, Kur’an’a uyan ve görmediği halde Allah’tan korkan kimseleri uyabilirsin. Onları ma’rifet ve cennetle müjdele*”.⁵⁸⁰

Halkın arasına yeniden dönme husûsunda tasavvuf ehlinden birçok kimse ile istişârede bulunur. Hepsî de sözbirliği etmişçesine onu bu konuda teşvik ederler. Bu doğrultuda rüya görenler bile olur. Bu rüyâlar, Allah Teâlâ hicrî beşinci asrın başında, takdîr buyurduğu bir hayrın doğru i’tikâda, yani ehl-i sünnete dönmenin başlangıcı olduğunu göstermektedir. Zira Allah Teâlâ, her asrın başında dîni yeniden dirilteceğini va’d etmiştir.⁵⁸¹ Bütün bu teşvik edici unsurlar büyük İmam’ı cesaretlendirir ve ümitlendirir. Hicrî 499 senesi Zilkâde ayında bu mühim vazifeyi, yani tecdîd işini yerine getirmek için Nişâbûra doğru hareket eder. Hicrî 488 senesinde Bağdat’tan ayrılarak başladığı uzlet hayatı on bir yıl sonra sona ermişti. Nişabur görevi uzlet döneminde hiç aklından geçmemiştir. Bağdat’tan her şeyi geride bırakarak ilk ayrılışı da zor olmamıştır. Zira bu yolculuklar “*Mü’minin kalbi, Rahmanın kudret elinin iki parmağı arasındadır*”⁵⁸² hadîs-i şerîfi gereği, Allah Teâlâ’nın bir takdiri olarak gerçekleşmiştir.

Uzlaştırıcı ve sentezci kişiliği ile ehl-i sünnet ve tasavvuf düşüncesi arasında tarihsel bir öneme sahip olan uzlaşmayı gerçekleştiren⁵⁸³ İmam Gazzâlî, müderrislik mesleğini eski haliyle dönmemiş, “*E’n-nûru fi’s-sevâd*” “*Aydınlık/iç aydınlığı karanlıktadır*” gereği iç aydınlanmasını gerçekleştirmiş bir halde dönmüştür.⁵⁸⁴ İlim anlayışı tamamen değişmiştir. Eskiden insana mevki ve

⁵⁷⁷ Benzer bir emir Talimiyye mezhebiyle mücadele etme kararı aldığı da kendisine verilmiştir.

⁵⁷⁸ 29. Ankebût: 1-2.

⁵⁷⁹ 6. En’am: 34.

⁵⁸⁰ 36. Yasîn: 1-11.

⁵⁸¹ Bu ifadelerle Gazzâlî asrının müceddidi olduğunu kendi ağzından tasdik eder. Müceddidlik iddiası ile ilgili bkz., Hasan Aydın, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyonu.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi, 08.07.2017, s. 19-20.

⁵⁸² Kaynağına ulaşamadım.

⁵⁸³ İlay Aiblon, “Gazali’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398, s. 386.

⁵⁸⁴ Bu dönüşüm birçok Allah dostunda da gerçekleşmiş hayatlarını eski ve yeni olarak ikiye atırmışlardır. Örnek olarak Necip Fazıl Kısakürek bu değişimin bariz örneklerindedir. Abdulhakim Arvası ile tanışmasından önceki ve sonraki hayatını değerlendirirken, tanışma anını □

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

makam kazandıran ilmi yayıyor iken, şimdi ise, insana dünyevî makâm ve mevkileri terk ettiren, rütbeden uzaklaşmayı öğreten ilme davet etmektedir. Amacı kendi nefsinin ve başkalarını ıslâh etmektir. Bütün bunları yaparken “Allah’ım bize Hakk’ı hak olarak göster ve bizi Hakk’a tabi olmakla rızıklandır. Allah’ım bize batılı batıl olarak göster ve bizi batıldan içtinap etmekle rızıklandır!” âhir zaman duası ile Allah Teâlâ’ya sığınmakta, maksadını açık şekilde ortaya koymaktadır.⁵⁸⁵

Gazzâlî ehl-i talimden/Şia’nın bir kolu olan İsmâîlîler’den işittikleri sözler sebebiyle ne yapacaklarını şaşırmanın çâresini “*el-Kıstâs-ül-müstakî*”m adındaki kitabında anlatır. İbâhâ ehlinin, yani her şeyi mübah ve serbest görenlerin yanlış düşüncelerini yedi kısma ayırarak onları da “*Kimyâ-i Sa’âdet*” isimli kitabında açıklar. Felsefe yolunu benimseyip, i’tikâtlarını bozanlar ve Peygamberliği inkâr edenlere de gerekli cevapları tabiat ilimlerinden örnekler göstererek verir.

Nübüvveti inanmak, aklın ötesinde bir âlemin varlığını kabul etmektir ki, bunun için aklın idrâk edemeyeceği şeyleri görebilecek bir gözün açılması gerekir. Kulak, renkleri, göz, sesleri idrâk edemediği gibi, bütün duyu organları da, aklın kavradığı şeyleri idrâk edemez. Akıl da, kendi ötesinde ma’nevî gözün/kalb gözü idrâk ettiği şeyleri anlayamaz. Gazzâlî bu durumu şu örnekle açıklar. Bir dank, yani yarım gram afyon, öldürücü bir zehirdir. Çünkü aşırı derecede soğutucu özelliği olduğundan, damarda kanı dondurur. Tâbiat ilmine sâhib olduğunu iddiâ eden birisi, birleşik cisimler, soğukluğu, su ve toprak unsûruyla kazandığını sanar. Çünkü dört unsûrdan soğuk olanı, su ve topraktır. Ama şu bir gerçektir ki, yüzlerce litre toprak ve su bir araya gelse insan vücûdunu soğutmada yarım gram afyonun soğuttuğu kadar soğutamaz. Bu husûsu tecrübe etmemiş tabiatçı bunun imkansız olduğunu, delil olarak da afyon bitkisinde hava ve ateş unsûrlarının da bulunduğunu, bu unsûrların onun soğutucu özelliğini artırmayacağını söyler. Eğer afyonun sâdece su ve topraktan meydana geldiğini kabul etsek, bu derece aşırı soğukluk ortaya çıkmaz. Hâlbuki hava ve ateş gibi iki sıcak unsur eklenmesiyle, kesinlikle bu kadar soğukluk olmaması icâb eder der. Bu aklî bir delildir. Gazzâlî’ye göre, felsefecilerin tabiat ve ilahiyât konularında kesin delil olarak kabul ettikleri şeylerin çoğu bu türdendir. Çünkü onlar, varlıkları sadece kendi indî fikirlerine göre değerlendirirler. Gördüklerine ve anladıklarına uymayan hâdiselerin imkansız olduğuna hükmederler.⁵⁸⁶ Sâdık rüyâlar herkesçe kabul edilmemiş olsaydı, bir kimse çıkıp, “*Duyu organlarım sâkinleştiği, durgunlaştığı zaman uykuda rüya ile gaybdan haberdâr olurum*”, dediğinde hakîkatleri akıllarıyla ölçmeye alışmış olanlar bu kişiyinin sözlerini inkâr ederlerdi.

Yeniden afyon konusuna gelirse ondaki soğutma özelliği tabiat ilmiyle ölçülmez. O hâlde dînin koymuş olduğu hükümlerde de, kalpleri tedavi ve tasfiye etmek husûsunda akıl yoluyla anlaşılamiyan, ancak nübüvvet gözü ile görülebilen bazı özelliklerin bulunabileceğini filozofların

“Bana yakın gözlerle bir kerecik baktınız,

Ruhuma büyük bir temel çivisi çaktınız” şeklinde ifade eden Üstad hayatında meydana gelen değişikliği ise şu mısralarla özetler:

Tam 30 yıl saatim işlemiş ben durmuşum,

Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum. (Bkz., Nuran Çetin, “Necip Fazıl’ın Abdülhakim Arvâsî’yi Tanıması ve Tasavvufî Düşünceleri”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/11Fall, Ankara, 2014, p. 171-192.)

⁵⁸⁵ Kaynağına ulaşamadım. Arayış sürecimde ben de bu duayı çok yapmıştım.

⁵⁸⁶ Batıda gelişen meteryalist-pozitivist bilim anlayışı da böyledir. Pozitivist bir bilim adamı laboratuvarında ispatlayamadığı her şeyi inkâr eder. Bu anlayış kuantum fiziğinin keşfi ((Bkz., <http://reddievrim.blogcu.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fiziği/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017; Nick Herbert, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999, s. 143) ve 1960 yılı sonlarına doğru filizlenmeye başlayan postmodern dönemle batıda bir nebze de olsa değişime uğramıştır. (Songül Sallan ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kabul etmesi gerekir. Aslına bakılırsa felsefeciler bundan daha acâip bir takım özellikleri kabul edip, “*Acâib-ül-havâs*” türü kitaplarına yazmışlardır. Doğum sırasında zorluk çeken bir kadına, kolay doğum yapması için tavsiye edilen sayısal şekil bunlardan biridir. Bu şekiller, su değmemiş iki bez parçasına çizilip, yazılır. Doğum yapacak kadın bunlara bakar ve ayaklarının altına kor. O zaman çocuk derhal doğar.

İmanı zayıflatan dördüncü sebep ise “*Yâ eyyuhellezîne âmenû lime tegûlûne mâ lâ tefâlûn*” “*Ey inananlar niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?*”⁵⁸⁷ âyet-i kerimesinde belirtildiği üzere ilimleriyle amel etmeyen âlimlerin olumsuz te’sîrleridir. Gazzâlî’ye göre bu hastalık ise üç şekilde tedavi edilir: Birinci tedavi şekli, halka şöyle demektir: “Harâm yediğini iddiâ ettiğin âlimin, harâmın harâm olduğunu bilmesi, senin, içkinin, fâizin hattâ gıybetin, yalanın, kovuculuğun harâm kılınışını bilmek gibidir. Kişi bunların harâm olduğunu bildiği hâlde işler. Bilgi eksikliğinde değil nefsinin hevâsına uyduğundan dolayı yapar. İşte âlimin nefsinin arzuları da avamın arzuları gibidir. Onu da nefsi mağlûb etmiştir. Onun avamdan farkı, birçok meseleyi bilmesi, ilim sâhibi olmasıdır. Onu işlediği günâhlardan dolayı, daha fazla tenkit etmek uygun düşmez. Tıbbâ inanan pek çok kimse vardır ki, tabîb kendisine yasakladığı hâlde, meyve yemekten ve soğuk su içmekten kendisini alamaz. O kimsenin bu davranışı, tıp ilmine inanmadığından değildir. İşte, âlimlerin hataları da böyle telakkî edilmelidir.”

İkinci tedavi şekli, câhil kimselere şöyle demektir: Âlim, hiç değilse ilminin âhirette kendisini kurtaracağını düşünerek rahat hareket ediyor. O ilim aleyhine olacağı halde kendisini kurtaracağını zannediyor. Avam kişinin ise ameli olmadığı gibi ilmi de yoktur.

Bu hususta en doğru tedavi şekli üçüncü tedavi şeklidir. Hakîkî âlim ancak yanılarak günâh işler. Günâh işlemekte aslâ ısrâr etmez. Hakîkî ilim, günâhın öldürücü zehir olduğunu, âhiretin dünyadan iyi olduğunu bildirir. Bunu bilen bir kimse, iyiliği bırakıp, kötülüğe yönelmez. Fakat ilmin bu meziyeti insanların çoğunun meşgul olduğu günübürlük ilimlerle elde edilemez. Bunun için, o tip ilimler, sâhibini günâh işlemekte cüretkâr olmaya sürekliler. Fakat hakikî ilim sâhibinde Allah korkusunu uyandırır ve artırır. Bu korku onunla günâh arasında perde olur. Ancak, beşeriyeti gereği yanılarak bazı günâhları işleyebilir. Fakat tövbe eder ve günâh işlemekte ısrar etmez.⁵⁸⁸

Sonuç

İslâm tarihine baktığımızda ismini tarihe yazdırmış, hatırası günümüze kadar gelmiş, dahası evrensel bir değer hale gelmiş birçok İslâm aliminin zâhir-bâtın, akıl-gönül, ilim-irfan, medrese-tekke, ez cümle şeriat-tarîkat-mârifet-hakîkat bütünlüğü içinde İslâm külliyesinde küllî bir bakış açısı ile yetiştiğini görmekteyiz. Bizim “*medreseden-tekkeye, felsefeden tekkeye*” şeklinde ifade ettiğimiz bu serüven, Abdülkadir Geylanî Hazretleri’nden Ahmet Yesevî’ye, Hacı Bayram Veli’den Akşemseddin’e Aziz Mahmud Hüdayî’ye, Şeyh Şa’bân-ı Velî’den Kırımlı Selim Baba’ya⁵⁸⁹ kadar

⁵⁸⁷ 61. Saff: 2.

⁵⁸⁸ Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 59-78.

⁵⁸⁹ Bkz., İsa Çelik, *Selim Divâne Vuslata Davet: Burhânul-Ârifin Miftâhu Müşkilâtis-Sâdıkîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsılîn Selim Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004; “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırımlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

birçok alimde görülmektedir. İmam Gazzâlî'nin diğerlerinden en bariz farkı, yaşadığı manevî tecrübeyi otobiyografik bir eserle derli toplu olarak kitaplaştırmış olmasında yatmaktadır.

Bu süreç tam anlamıyla bir aydınlanma sürecidir. Bu süreç bilgiyi sadece bir entellektüel zihin jimnastiği amacıyla kullanmak değil, onu “gâl”den “hâl”e dönüştürme gayretidir. “*Men aref*” sırrından nasıpdar olmaktır. Bilgiyi bu anlamda suya benzetirsek Gazzâlî'nin Talimiyye ehli için yaptığı benzetme ile yıkanmak için bin bir zahmetle aradığımız su ile yıkanmak demektir. Yoksa emekler boşa gider.

Tasavvufu aydınlanma olgusu Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Yaman Dede, Mahir İz, Fethi Gemuhluoğlu, Ayşe Şasa bu aydınlanmanın bizdeki bariz örnekleridir. Cemil Meriç, İsmet Özel, Sezai Karakoç, Oktay Sinanoğlu gibi aydınlar da da tasavvufî anlayışın derin etkileri görülmektedir. Batıda ise Muhyiddîn Şekûr, Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî gibi kimi kişiler tasavvuf vasıtası ile İslâm dini ile tanışmışlardır.

Son dönemde Mahmut Erol Kılıç Hoca “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*” başlıklı yazısında dini dört dereceli/ şeriat, tarikat, marifet, hakikat perspektifinden algılayan Yunus tipi din adamı özlemine ortaya koymuştur. Ona göre bu âlim tipi Gazzâlî ile başlamıştır.⁵⁹⁰ Yine “*Davud el-Kayseri bizim neyimiz olur?*” başlıklı yazısında irfanî ilim geleneğinden kopmuş olan hocalara Osmanlı'nın ilk baş müderrisi Dâvûd el-Kayserî ve onun hocası zamânının meşhur âlimi Kadı Sirâceddîn Urmevî örneğini hatırlatır. Dâvûd el-Kayserî Tebriz'de Abdurrezzak Kaşanî'den Fusûs okumuştur. Mevlana'nın yakın arkadaşı olan Kadı Urmevî, Karatay Medresesi'nde âlet ilimleri ile tasavvufî ilimleri beraber okutmuştur.⁵⁹¹

Her alanda derin krizler yaşadığımız böyle bir dönemde özlem duyulan böylesi bir din adamı modelinin yeniden gündeme getirilmesi bir zaruret olsa gerekir.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İştêherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405, II, 262.

Afifi, Ebû'l-Alâ, *İslam Düşüncesi Makaleler*, çev. E. Demirli, İstanbul 2000.

_____, *Muhyiddin İbn-i Arabî'de Tasavvuf Felsefesi*, çev. M. Dağ, II. baskı, İstanbul 1998.

Aiblon, İlaı, “Gazali'nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398.

Altıntaş, Hayrani, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-27.

Aydın, Hasan, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyon.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi, 08.07.2017,

⁵⁹⁰ Mahmut Erol Kılıç, “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

⁵⁹¹ Kılıç, “*Davud el- Kayseri bizim neyimiz olur?*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bahçe, Kemal, İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

Bakırtaş, Tahsin ve diğerleri, “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt:18 No:3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

Bayraktar, Necla, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Ceyhan, Semih, “Tasavvufun Doğu Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Zühd’ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı” ss. 457-474.

Çağrı, Mustafa, “Gazzâlî”, *TDV*, c. XIII, ss.489-505.

Çapak, İbrahim, “Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

Çelik, İsa, *Selim Divane Vuslata Davet: Burhânu'l-Ârifin Miftâhu Müşkilâtis-Sâdikîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsılîn Selîm Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

_____, “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırimlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.

Dallas, Ian, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

Deniz, Gürbüz, “Gazzâlî’yi Anlamanın Usûlü”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20.

ed-Dîbû, İbrahim, “İmâm Gazzâlî’nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, 345-359.

el-Hânî, Muhammed b. Abdullah, *Âdâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

Emiroğlu, İbrahim, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî’nin Tehâfütü’l-Felâsife’sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 667-701.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Sarıoğlu, Mahmut Kaya, Klasik Yayınları, 2014.

_____, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l- Arabiyye, Mısır, ts.

_____, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, Bedir Yay., İstanbul 1977.

_____, *İslam'da Müsamaha Faysalü't-Tefrika Beyne'l-İslam Ve'z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

_____, *Kıstasü'l müstakim*, Mısır 1900; a.g.mlf. *el-Kıstasü’l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971.

_____, *el - Kanunü'l - Külli fi't - te'vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, İslâm’da müsamaha’nın eki)

_____, *Kimyâ-i Saâdet*, çev. Ali Arslan, Arslan Yay., İstanbul 1976.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- _____, *Miškâtü'l-Envâr Nurlar Feneri*, çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İstanbul 1994.
- _____, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948,
- _____, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, tah. Kasım en'Nurî, Muhyiddin Necip, Dımaşk 1991.
- _____, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, çev. M. Kaya, İstanbul, 2003.
- _____, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Şerh eden: Abdulhalîm Mahmûd, trc. Salih Uçan, 2.bs., Kayıhan Yay., İstanbul 1997.
- _____, *Tehâfütü'l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dârü'l-Meşrık, 4. Baskı, Beyrut 1990.
- Gencî, Muhammed Hüseyin, "Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?", <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf> Erişim tarihi, 08.07.2017.
- Göktaş, Vahit, "Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155;
- Herbert, Nick, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999.
- İzmirli, İsmail Hakkı, "Beş Sınıf", *DFIFM.*, 12 (1929).
- İşimtekin, Soner, "İran'da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri", <http://www.ayk.gov.tr/pdf> Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 209-222.
- Kalkan, Bilgihan, "Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre'nin Tasavvufî Görüşleri", file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.
- Kara, Mustafa, "Nurettin Topçu'nun Tasavvuf Düşüncesi", <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi, 08.07.2017.
- Kaya, Mahmut, "Gazzâlî Filozofları Tekfir Etmekte Haklı mıydı?", ss. "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 43-53.
- Mahmut Erol Kılıç, "Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı" <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.
- _____, "Davud el-Kayseri bizim neyimiz olur?", <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.
- Kurt, Hasan, "Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.
- Kutluer, İlhan, "Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî'nin Miškâtü'l-Envâr'ında Entelektüel Perspektifler", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 507-535.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Macit, Muhittin, “Gazzâlî'nin *el-Munkiz Mine'd-Dalâl* İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 53-61.

Özervarlı, M. Sait, “Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri”, *TDV*, c.XIII, ss.506-508.

Özköse, Kadir, “Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi”, *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

İbn Rüşd, *Kitâbu'l-Keşf an Minhâci'l-Edille*, Çev. Süleyman Uludag, İstanbul 1985.

Salih, Aidin, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

Sanevber (Snavbar), Ahmed, “İmâm Gazzâlî'nin Kendi Çağındaki Dîni Akımlara Karşı Tutumu (İmâmiyye Şîası Örneği)”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

Sallan Songül ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.

Selvi, Dilaver, Ricâlü'l-Gayb Ordusu, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Sheikh, M. Saeed, *Islamic Philosoph*, London 1982.

Şahinler, Necmettin, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay.,1997.

Şekûr, Muhyiddin, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, SûFî Kitap Yayınları, 2017.

Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 297.8.

Şeyhî, Köstendilli Süleyman, *Burûki'l-Âşikân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemmä bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.

_____, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510.

Tatlı, Bekir, *Hadîs Tekniği Açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

Türker, Ömer, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556.

Uludağ, Süleyman, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238.

_____, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

_____, “Ricâlü'l-Gayb”, *TDV*, c. XXXV, 2008, ss. 81-83.

Yıldırım, Birol, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, .41.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yıldız, Hasan, “Postmodernizm Nedir?”

https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/153-166.pdf,

Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-15.

<http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

<http://reddievrin.blogcu.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fizigi/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017.

MUSAHİPZADE CELÂL'İN TİYATRO ESERLERİNDE KADIN TIPLERİ
FEMALE CHARACTERS OF MUSAHİPZADE CELÂL'S THEATRICAL PIECES

Yrd. Doç. Dr. N. Gamze ILICAK

İstanbul Gelişim Üniversitesi, ngilicak@gelisim.edu.tr

Özet

Tiyatro eserlerindeki kadın tipleri toplumun kadına bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. Edebî ürünlerde milletin sosyal tarihini görmek mümkündür. Toplumdaki olaylar, yaşanmışlıklar, toplumsal değerler çeşitli kadın tiplerine ilham olmaktadır. Sosyolojik, psikolojik, yöresel ve kültürel yönden zenginleşen kadın tipleri toplumun genel zihniyetini tiyatro eserleri aracılığıyla topluma yansıtmaktadır.

Farklı kadın tiplerini oyunlarında barındıran Musahipzade Celâl, Batı tiyatrosunun sahne özelliklerini geleneksel olanla ustaca birleştirmiş biridir. Tiyatro eserlerine döneminin sosyal hayatını, ruhunu, değişikliklerini özenle yansıtmıştır. Celal, geleneksel sanatların kayboluşundan, bozulan idari yapıya, batıl inançlardan, mahalle hayatının içindeki sıradan insanın zihniyetinde görülen farklılığa kadar pek çok konuya eserlerinde yer vermiştir.

Bu çalışmada, çalışma evreni Musahipzade Celâl'in tüm tiyatro eserleri olarak belirlenirken, çalışma grubunu temsilen ulaşılabilirlik esas alınarak Musahipzade Celâl'in on üç tiyatro eseri seçilerek sınırlandırılmıştır. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro eserleri: Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri'dir. Bu oyunlar doküman incelemesi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Musahipzade Celâl'in tiyatro eserlerindeki kadınlar, dönemin toplumsal yapısı göz önüne alınarak ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi, düşmüş kadın tipi, fattan kadın tipi ve günahkâr kadın tipine göre incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musahipzade Celâl, tipler, kadın.

Abstract

The female characters in a theatrical play show the society's perception of women. It is possible to see a nation's social history in pieces of literature. Events and value system of society are muses of different female characters. These characters that have cultural, psychological and sociological depth in theatrical pieces are the reflection of society.

Musahipzade Celal combined properties of traditional and western style theatre successfully using different types of female characters. In his plays, he showed the social life and changes of his period. He discussed various topics in his pieces; disappearance of traditional arts, break down of administrative order, superstitions and mentality changes of ordinary people.

In this study, we focus on thirteen theatrical pieces of Musahipzade Celal. These are Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri. We evaluate these plays using document inspection method. We investigate and categorize the female characters in Musahipzade Celal's theatrical plays according to periods social structure; ideal wife and mother, ideal lover, prostitute, enticing and sinful woman.

Keywords: Musahipzade Celal, characters, female.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Giriş

Edebî yaratımlarda milletin sosyal tarihini görmek mümkündür. Bu eserlerdeki tipler, millete ait sosyal tarihin temsili kahramanlarıdır. Toplumun kültür hayatını, kültür hayatında gerçekleşen değişimleri anlayabilmek için tip çalışmalarına yönelmek gerekmektedir. Edebî eserlerdeki tipler, toplumların sosyal hayatı içinde gördüğü veya gelecekte görmeyi umut ettiği prototiplerdir.

Musahipzade Celâl'in doğumundan önceki tarihi olaylara bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girdiği, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın yayımlandığı görülmektedir. Musahipzade Celâl'in doğumundan sonra ise Meşrutiyet ilan edilmiş, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gerçekleşmiştir. Daha sonrasında ise Cumhuriyet ilan edilmiş, kadınlara eşit haklar verilmiş, harf devrimi olmuştur. Musahipzade Celâl'in yaşadığı, eser vermeye başladığı dönemde sosyal hayatı etkileyen pek çok değişim gerçekleşmiştir. İster istemez toplumsal hayattaki değişiklikler, toplum hayatında görülen kadın tiplerine de yansımıştır.

Çalışmada araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanması anlamına gelen doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 188). Çalışma evreni Musahipzade Celâl'in tüm tiyatro eserleri olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu tiyatro metinlerine ulaşılabilirlik esas alınarak Musahipzade Celâl'in on üç tiyatro eseriyle sınırlandırılmıştır. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro eserleri: Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri'dir. Yekûnde 889 sayfa metin doküman incelemesi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tiyatro eserlerinde hiçbir konuşması, oyuna katkısı olmayan kadınlar incelemeye dâhil edilmemiştir. Musahipzade Celâl'in tiyatro eserlerindeki kadınlar, dönemin toplumsal yapısı göz önüne alınarak ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi, düşmüş kadın tipi, fettan kadın tipi ve günahkâr kadın tipine göre incelenmiştir. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro eserlerinde yer alan kadın tiplerine geçmeden önce ilk olarak Musahipzade Celâl'i kısaca tanımak gerekmektedir.

1. Musahipzade Celâl

Asıl adı Mahmut Celaledin olan Musahipzade Celâl, 1868'de İstanbul'un Cihangir semtinde doğmuştur. Gazhane Başkâtibi Musahipzade Ali Bey ile Fıtnat Ecibe Hanım'ın oğludur. 1935'te çıkarılan soyadı kanunu ile Musahipzade soyadını almıştır. 1889'da "Babîli Tercüme Odası"nda kâtiplik yapmaya başlayan Musahipzade Celâl, burada çalışırken tiyatroya ilgi duymaya başlamıştır (Çorumlu, 2012: 41). Eserlerini Meşrutiyet ve Cumhuriyet gibi iki köklü dönüşüm devresinde veren yazar, esas itibarıyla geride bırakılmakta olan toplumsal yapıyı karikatürize etmiş ve hicvetmiştir (Kahraman, 2006: 232). Musahipzade Celâl 1959 yılında vefat etmiştir (Altıkulaç Demirdağ, 2011: 497).

2. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserleri

Türk Kızı (1936'da Gülsüm adıyla), Köprülüler (yazılışı 1912), İstanbul Efendisi (yazılışı 1913), Lâle Devri (yazılışı 1914), Macun Hokkası (yazılışı 1916), Yedekçi (yazılışı 1919), Kaşıkçılar (yazılışı 1920), Atlı Ases (yazılışı 1921), Demirbaş Şarl (yazılışı 1921), İtaat İlâmı (yazılışı 1923), Moda Çılgınları (yazılışı 1923 -basılmamış-), Fermanlı Deli Hazretleri (yazılışı 1924), Aynaroz Kadısı (yazılışı 1927), Kafes Arkasında (yazılışı 1928), Bir Kavuk Devrildi (yazılışı 1930), Mum Söndü (yazılışı 1930), Pazartesi-Perşembe (yazılışı 1931), Gül ve Gönül (yazılışı 1932), Balaban

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ağa (yazılışı 1933), Selma (yazılışı 1934), Genç Osman (Mehmet Şükrü Erden ile birlikte yazılışı 1937) (Çorumlu, 2012: 43).

3. Tip Kavramı

Olaya dayalı edebî eserlerde, eserdeki olayın gerçekleşmesinde birinci derecede rolü olan ve eser boyunca önemli durum ve duyguların kendisine bağlandığı bir kahraman vardır. Kahraman bazı eserlerde karmaşık, bazı eserlerde basit özellikler gösterir. Tip adı verilen kişi basit ve sade karakterlidir. Küçük farklılıklar gösterse de aynı dönemde oluşturulan başka eserlerde de görülür (Kaplan, 1984: 5).

Tip sözcüğü kelime anlamı olarak tür, cins, numune, örnek anlamlarına gelir. Edebî anlamda ise düşünüş, davranış, mizaç, eylem ve işlev yönleriyle diğerlerinden farklı kişi olarak tanımlanabilir. Toplumsal kimliği ile temsilî bir karakter taşıyan ve tip olarak adlandırılan kişi, diğer bir anlamıyla kendisinin dışında kalan değerlerin temsilcisidir (Kaplan, 1984: 5). Tipler içinden çıktığı toplum tarafından zenginleştirilerek yaşatılır (Kara Düzgün, 2007: 15).

Tipler toplumdan topluma değişmekte, olaylar ve durumlar sonucunda farklılaşmaktadır. Sanatçılar meydana getirdikleri sözlü ve yazılı ürünlerde dönemin örnek olaylarını ve karakterlerini yansıtmaktadır. Toplumda gerçekleşen sosyal değişiklikleri tipler üzerinden gözlemlemek mümkündür. Çünkü tipler sosyal açıdan anlamlıdır.

Tipler aracılığıyla belli bir dönemin toplumunun inandığı temel değerler temsil edilir. Bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de yer alır (Kaplan, 1984: 5). Toplum hayatında iyi, örnek alınması gereken tipler olduğu gibi olumsuz karşılanan, hor görülen tipler de vardır.

Eserlerde yer alan kadın tipleri de toplumsal hayattaki kadına bakış açısını algılama, değerlendirme açısından önemlidir. Dinî, sosyal, ekonomik, kültürel hayatta yaşanan değişiklikler toplum şuuruna yansiyarak insan tiplerini ve doğal olarak kadın tiplerini değiştirmektedir.

Bu çalışmada Musahipzade Celâl'in Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri adlı oyunlarındaki kadınlar tipler açısından incelenmiştir. Musahipzade Celâl'in adı sayılan tiyatro ürünlerindeki kadınlar eserlerdeki varlıklarına, etkilerine göre; ideal eş ve anne, ideal sevgili, düşmüş kadın tipi, fattan kadın tipi ve günahkâr kadın tipine göre incelenmiştir.

4. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde İdeal Eş ve Anne Tipi

Eş seçimi kişinin bütün yaşamını etkilemekte ve kişinin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Bir ömrü iyi günde kötü günde birlikte geçirmek kolay değildir. Bu yüzden evlenirken bazı kıstaslara dikkat etmek gerekir. İdeal eş ve anne tipi toplumun kadından beklentisini yansıtır. Genellikle kadın, geleneksel konumuna oturtulur ve bu konumun gerektirdiği niteliklerle donatılır.

Kolektif bilinçaltının yansıması olan destanlarda eş seçimi mantığına bakıldığında kadının kahramanın yardımcısı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Erkek kadının kendisi gibi cesur ve kuvvetli olmasını ister. Şartlar gereği aktif bir hayat süren erkek kendine denk uygun kadın tipini seçmeye gayret etmektedir. Kadınlar da evlilik noktasında bileğini bükebilecek ve kendisinden güçlü eşi, erkek olarak ister (Kaplan, 1976: 43).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türk Edebiyatı'nın önemli metinlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı'nda yer alan ideal eş ve anne; Dirse Han'ın eşi ve Boğaç Han'ın annesi olan kadındır. Bu kadın kocasına kızdığı anda bile ona ters cevap vermeyen hatta onu sakinleştiren, yaşadıkları problemlere çözümler üreten akıllı bir kadındır. Aynı kitapta yer alan ideal eş ve anne olan Burla Hatun da kocasını ve oğlunu kurtaran mücadelecisi, savaşçı bir kadındır (Ekici, 2000).

Musahipzade Celal'in **Aynaroz Kadısı** tiyatro eserinde Ela, Yakup'un yani Aynaroz kadısının karısıdır. Ela kocası farklı kadınlarla basılmış, zimmetine para geçirdiği için sürülmüş olmasına rağmen kocasının yanında durmaktadır. Kocasının yaptıklarının farkındadır. Kocasını Afroditi'nin ailesinden kalan mirası üstüne geçirmek ve kızın namusuna zarar vermek istediğinde kızı kocasından kurtarır (Musahipzade Celâl, 1936b: 37-42). Ela kocasının İstanbul'da iyi bir göreve gelmesini istemektedir. Bunun için eniştesi şeyhülislama beş yüz altın verir (Musahipzade Celâl, 1936b: 67). Burada ideal eş ve anne kadın tipine bakıldığında kocasının olumsuz davranışlarını bilmesine rağmen onun yanında duran bir kadın tipi görülmektedir. Kocasının dışarıda başka kadınlarla basılmasına olay çıkartmamasına rağmen evinde böyle bir durumun gerçekleşmesine müsaade etmemektedir. Ela için kocasının iyi bir mevkie gelmesi çok önemlidir. Hatta bunun için rüşvet vermekten dahi çekinmemektedir.

Musahipzade Celal'in **Balaban Ağa** tiyatro eserinde Ragıbe Hanım, Balaban Ağa'nın karısıdır. Balaban Ağa evindeki aşçıyı ve seyisi tövbekar olmuş kadınlarla evlendirmiştir. Ragıbe Hanım bu durumdan memnun değildir. Kadınların kızının ahlakını bozacağını düşünmekte ama kocasına güç yetirememektedir (Musahipzade Celâl, 1936c: 21). Aynı eserdeki Mehveş de Balaban Ağa'nın kızıdır ve yeni evlidir. Kocasından memnun değildir. Kocasını kumar oynamakta, başka kadınlara gitmektedir. Bir kadınla baskın vermesine rağmen karısını boşamak istemektedir. Karısının talakı için çok para alma niyetindedir (Musahipzade Celâl, 1936c: 36-37). Babasına yardım eden Fehmi'nin bekâr olduğunu öğrenince Mehveş çok mutlu olur (Musahipzade Celâl, 1936c: 45). Kocasını başka bir kadınla tekrar basıldığında Fehmi'nin sayesinde boşanır (Musahipzade Celâl, 1936c: 54). Eserin sonunda Fehmi ile evlenir. Bu esere bakıldığında Mehveş'in kocasının yaptıklarını bilmekle beraber bunlara razı olmadığı görülmektedir. Kocasından boşanmak istemektedir. Burada kocadan boşanmanın, tekrar evlenmenin mümkün olduğu düşüncesi vardır. Türk Edebiyatı verilerinin pek çoğunda yer alan gözünü kocasıyla açıp onunla kapayan kadın algısı dönemin şartlarına göre artık değişmiştir.

Musahipzade Celal'in **Gülsüm** eserinde Keziban, Hassan Ağa'nın karısıdır. Muhtar yeğenini Keziban'ın kızı Gülsüm ile evlendirmek istemektedir. Keziban muhtarın hükümet memurlarına sözünü geçirdiğini düşünmekte ve ondan korkmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936f: 11). Muhtar, Keziban'a kızını yeğeni ile evlendirmesi karşılığında bir tarla vereceğini söyler. Ama Keziban bunu kabul etmez (Musahipzade Celâl, 1936f: 15). Keziban, Yusuf askere gidip kocası vefat edince zor durumda kalır. Komşularından muhtarın kızını yeğenine almak için dağa kaldıracağı haberini duyunca kızıyla namuslarını korumak için köyden kaçarlar (Musahipzade Celâl, 1936f: 24-25). Keziban çalışkan biridir. İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra vefat eder (Musahipzade Celâl, 1936f: 28). Bu eserde yer alan ideal eş ve anne tipi olan Keziban; çalışkan, namuslu, sözünün eri bir kadındır. Mal, mülk, paraya önem vermemektedir. Keziban'ın muhtardan korkması Anadolu insanının otoriteye karşı duyduğu saygıyla karışık çekinmeden kaynaklanmaktadır. Zaten oyunda Keziban ve Gülsüm'ün Anadolu'yu temsil ettiği sürekli vurgulanmaktadır. Bu kadınlar; Anadolu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gibi çalışkan, tarumar olmuş, haksızlığa uğramış kadınlardır. Yazarın burada kadınlar üzerinden bir dönem özeleştirisi yaptığı söylenebilir.

Musahipzade Celal'in **Gül ve Gönül** eserinde Gevher kadın, Hayali Mehmet Çelebi'nin karısıdır. Çengi kolbaşıdır. Gevher kadın insanlara yardım etmeyi sever. Mahallenin avarız sandığına her yıl 500 akçe göndermektedir. Dullara öksüzlere yardım etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936e: 8-9). 25 senedir çalışmaktadır. Gençliğinden itibaren kendine söz söyletmemiş, sanatının şerefini muhafaza etmiştir. Erkeklerin altınlarla, mücevherlerle onu kandırmasına müsaade etmemiştir. İnsanlar ona hürmet eder (Musahipzade Celâl, 1936e: 31). Gevher'e yıllar önce bir bebek bırakılmıştır. Gevher Hanım ve eşi bebeği kendi çocukları gibi büyütüp ona Gülfem adını verir (Musahipzade Celâl, 1936e: 37-40). Gevher kuru gürlütye pabuç bırakmayan cesur bir kadındır (Musahipzade Celâl, 1936e: 61). Bu eserde verilen ideal eş ve anne tipi çengi kolbaşısı Gevher'dir. Namusuyla çalışkan, insanlara yarım eden, evine bırakılan kimsesiz bir bebeği kendi çocuğu gibi büyüten bir kadındır. Burada toplum açısından uygun görülmeyen bir meslek icra etmesine rağmen Gevher'e saygı duyulduğu, ulvi bir kadın olarak algılandığı vurgulanmıştır. Yani ne iş yaparsa yapsın kadın, namusuyla çalıştığı takdirde toplumun buna saygı duyacağına altı çizilmiştir. Cumhuriyet rejiminin getirdiği yeniliklerin toplumun bakış açısını yumuşattığı yorumu da yapılabilir.

Musahipzade Celal'in **Kaşıkçılar** eserinde Zennube, Bezmi Efendi'nin hanımıdır. Kocasının diğer hanımı olan Şekure'den intikam almak için Nurhayat'ı kocasının hizmetine verir. Zennube, kocası kendi üzerine Şekure'yi eş olarak getirdiğinden ondan hoşlanmamaktadır (Musahipzade Celâl, 1936k: 26-28). Bu eserde yer alan ideal eş ve anne Zennube'nin davranışlarını hisleri belirlemektedir. Güzel bir halayığı kocasının özel işlerini yapmakla görevlendirmesinin sebebi kocasının diğer zevcelerinden nefret etmesidir. Kocasına hislerini belirtememekte aklınca diğer eşlerden öç almaktadır.

Musahipzade Celal'in **Köprülüler** eserinde Turhan Sultan, valide sultandır. Turhan Sultan; oğlu IV. Mehmet'e memleketin felaket içinde olduğunu, onun bu durumu anlayamadığını ve kendisinin bu durumdan rahatsız olduğunu belirtir. Tedbir olarak Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazam yapılmasını ister (Musahipzade Celâl, 1936l: 22-23). Köprülü Mehmet Paşa sadrazamlığı kabul etmek için padişaha çeşitli şartlar sunduğunda valide sultan padişahıtan Köprülü'nün şartlarını kabul etmesini ister (Musahipzade Celâl, 1936l: 25-26). Bu eserdeki ideal eş ve anne tipi devletin bekası için oğlunun doğru kararlar almasına yardım etmeye çalışkan güçlü bir kadındır. Akıllı, çocuğunu yönlendirmeyi iyi bilen biridir.

Musahipzade Celal'in **Lale Devri** eserinde Safiye Molla, Zülâli Hasan Efendi'nin karısıdır. Mihriban adında güzel bir halayık saraydan cezalı olarak Zülâli Hasan Efendi'nin evine gönderilince Safiye, Mihriban'ı kırk beş yıllık kocasını elinden almakla suçlar. Kocasının o; eve geldikten sonra tavrının, halinin değiştiğini iddia eder (Musahipzade Celâl, 1936m: 23). Mihriban, Zülâli Hasan Efendi'ye iyi davranarak karısı Safiye'nin onu evden göndermesini sağlamak ister (Musahipzade Celâl, 1936m: 24-25). Safiye Mihriban'ın yaptıkları sonucunda olay çıkartır ve fenalıklar geçirir (Musahipzade Celâl, 1936m: 27). Mihriban saraya tekrar çağırılınca Safiye, Mihriban'ı eliyle iskeleye bırakır. Kocası Zülâli'ye de kızın kaçtığını söylemeye karar verir (Musahipzade Celâl, 1936m: 36). Bu eserdeki ideal eş ve anne tipi eve hizmete gönderilen kadından eşini kıskanmaktadır. Kendi şahsi mutluluğu için kocasına yalan söylemeye hazırdır. Safiye, Mihriban'ın saraya dönmesine yardım eder. Çünkü onu, kendi evliliği için bir tehdit olarak algılar.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Burada kadının kendi düzenini koruyabilmek adına çeşitli dalavelere başvurabileceği mantığı yer alır.

Musahipzade Celal'in **Fermanlı Deli Hazretleri** eserinde İfakat, Rakım Ağa'nın zevcesidir. İfakat, Fermanlı Deli Hazretleri'nin çok önemli bir zat olduğunu duyar. Halep vilayeti valiliğine vesile olsun diye kocasıyla hocanın yanına gitmek ister. İfakat rütbe elde edebilmek için herkesin hocalardan yardım aldığını düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936h: 28-29). İfakat 500 altın rüşvet verip kocasının valilik için şansını denemesini ister. Rakım Ağa'nın vali olmak için Urfa'dan kaçırdığı kızın annesinden kalan takıları da kendine istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936h: 30-31). Burada ideal eş ve anne tipi kocasının usulsüz işlerinden haberdardır. Kendi çıkarlarına uygun olduğundan kocasına karşı çıkmamakta hatta onu desteklemektedir. Valilik için öksüz bir kızın kaçırılması, malına mülküne el konulması umurunda değildir. Kocasının yükselmesi için falcılara, büyücülere önemli zatlara gidilmesi gerektiğine inanmaktadır. Hatta mevkie ulaşmak için gerekirse rüşvet verilmesinin de uygun olduğunu düşünmektedir. Bu kadın tipinde ahlaksal yozlaşmanın olduğu görülmektedir.

Musahipzade Celal'in **Kafes Arkasında** eserinde Hasene, Davut Efendi'nin eşlerinden biridir. Hasene ve yeğeni evlerinde hapis yaşantısı sürmektedir. Pencereden bakmaları bile yasaktır. Hasene, kocasından çok korkmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 11). Kocasının baskısından mustarip olan Hasene; malıyla, mülküyle esir hayatı yaşadığına inanmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 16). Mahkemeye gitmesi durumunda mahkemenin kendini boşamayacağını düşünmektedir. Kocasından talâkını satın almak istemiş kocası ise buna razı olmamıştır (Musahipzade Celâl, 1936j: 12).

Hacı Davud diğer eşlerinin yaşantılarından memnun olduklarını sürekli belirtmektedir. Hasene Hacı Davud'un diğer karılarının ikiyüzlü olduğunu düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 18). Hasene yeğeni Naciye'nin kendisiyle beraber aynı durumu yaşamak zorunda olmasından memnun değildir (Musahipzade Celâl, 1936j: 19). Hasene, kocasının yeğeni Naciye'yi kendine dördüncü eş yapmak istediğini anlayınca çok sinirlenir. Kocasıyla kavga eder (Musahipzade Celâl, 1936j: 20). Bu olaydan sonra sadece Naciye'nin hayatını düşünür (Musahipzade Celâl, 1936j: 22). Naciye'den eşyalarını toplayıp komşularının oğlu Remziye'ye kaçmasını ister. Çünkü kocası ile yeğenin aynı evde kalmasını istememektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 27). Bu eserde ideal eş ve anne tipi olan Hasene, kocasının evinde âdeta hapis tutulmaktadır. Yaşadığı hayattan ve eşinden memnun değildir hatta kocasından boşanmak istemektedir. Kocasının yeğenini dördüncü eş olarak almaya niyet etmesi bardağı taşıran son damla olur. Burada toplum tarafından hoş karşılanmayan evden kaçma durumunun bile belirli şartlar doğrultusunda gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca tiyatro eseri boyunca Hacı Davud gibi bir adamla evli kalmanın mümkün olmadığını, boşanmanın gerekliliğinin altı çizilmiştir. Yani toplumda kadının da boşanma hakkı olduğu düşüncesinin desteklendiği yorumu yapılabilir.

Musahipzade Celal'in **Kafes Arkasında** eserinde Nadire, komşu kadındır. Hasene ve Naciye'ye yardım etmek istemektedir. Nadire iki çatı arasında yol bulmuştur. Bu sayede komşusunun evine gidebilmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 9). Nadire Hacı Davud'un sessiz sakin kadınlarla evlenerek onlara eziyet ettiğini düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 10). Nadire kadının eve hapsedilerek namusunun korunacağına inanmamaktadır. Hatta bu düşüncüyü ahmakça bulmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 10). Bu fikrini: "Yo... Hasene Hanım. Erkek erkekliğini, kadın da kadınlığını bilmeli. Erkekler yetmiş altı kadınla fink atsın, essin, yortsun, yirmi kere baskın versin,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zerre kadar namusları lekelenmez. Sonra biz zavallı kadınlar kafesin deliğinden serçe parmağımızı gösterdik mi... vay efendim vay. Hemen adımız kötü kadın olur. Defe koyup çalarlar. Rezil, bednam oluruz... ” sözleriyle ifade etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 10).

Nadire, Naciye ile oğlu Sabri'yi evlendirerek Naciye'yi eniştesinden kurtarmak istemektedir. Ayrıca ikisinin birbirini sevdiklerinin de farkındadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 11). Nadire hatta Hasene'nin bile Hacı Davud'dan kurtulabileceğini, yeniden evlenebileceğini düşünmektedir. Nadire, Yağlıkçı Raşit Ağa ile Hasene'nin arasını yapmak istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 12-13). Hacı Davut, Hasene'nin yeğenini kendisine dördüncü eş yapmak isteyince Nadire, Hasene ile Hacı Davud'un boşanmalarının gerekliliğini vurgular (Musahipzade Celâl, 1936j: 22). Bu eserdeki ideal eş ve anne olan Nadire akıllı bir kadındır. Herhangi bir kadının baskıyla elde tutulamayacağını düşünmektedir. Nadire'nin özgürlükçü, modern bir bakış açısına sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu da toplumda buna uygun bir mantığın oluştuğunun göstergesidir.

Musahipzade Celal'in **Köprülüler** eserinde Mari, Limni adalı bir Rum kızıdır. Mari kocası Mehmet yaralanınca onu korumaya çalışmış ama eşiyile esir düşmüştür (Musahipzade Celâl, 1936l: 44). Kilise Mari'yi bir Türk ile evlendiği için günahkâr kabul eder. Mari âşkın günah olmadığını düşünmektedir. Mari'ye günahının affı için saçlarının kesilip, manastıra kapanması gerektiği belirtildiğinde evliği olduğu için bunu kabul etmez (Musahipzade Celâl, 1936l: 32-33). Ada Türkler tarafından kuşatılınca Mari ve eşi Mehmet kurtulur. Mehmet secdeye kapanırken Mari de diz çöküp dua eder (Musahipzade Celâl, 1936l: 34). Burada ideal eş ve anne tipi olan Mari kocasına sadık, namuslu, güçlü bir kadın olarak anlatılmaktadır. Kocası zor duruma düştüğünde ona yardım etmek için korsanlara saldırmış, cesur bir kadındır. Türklerin eski metinlerin biri olan Dede Korkut Kitabı'ndaki Hıristiyan kadınlarla özellikleri paralellik göstermektedir.

4. 1. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Özverili Eş ve Anne Tipi

Özverili kadın eşine bağlı, çocuklarına düşkündür. Ev kadınlığı ve anneliğin tüm geleneksel sorumluluklarını yüklenmiştir. Her türlü zorluğa göğüs gerer. Para sıkıntısına, geçim zorluğuna yakınmadan katlanır. Özverili kadın tipinin olumsuz örneklerine rastlamak olasıdır. Bu örneklerde özveri, bilinçsiz bir analık içgüdüğü olarak açıklanmış, koruyuculuk içgüdüğü tahakküm etme alışkanlığına dönüştüğü gösterilmiştir (Şener, 1990: 471-472). Özverili kadın tipi çocuğunu koruma içgüdüğüyle çocuğunun yaptığı bütün kötülükleri örtbas etmektedir. Gereğinden fazla gösterilen iltimas çocuğun şımarık olmasına ve kötü yollara girmesine sebep olmaktadır.

Musahipzade Celal'in **Gülsüm** eserindeki Azime Hanım bu tip kadına örnektir. Refi Efendi'nin karısı ve Nazif'in annesidir. Kocası bile Azime'nin evladını seviyorum zannı ile çocuğu şımartıp ahlaksız ettiğini düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936f: 18-19). Nazif içki içmekte, kumar oynamakta, çapkınlık yapmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936f: 19). Nazif doğru dürüst çalışmadığı bir işten para kazanmakta, babasının mağazasında çalışmak istememektedir. Azime oğlunu desteklemekte, oğlunun esnaf olamayacağını düşünmektedir. Kötü alışkanlıklarının ve çapkınlığının çocuğunun gençliğinden kaynaklandığına inanmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936f: 19). Azime, Gülsüm evine çalışmak için geldiğinde onun adını beğenmeyip İstanbul'da ad değiştirmenin âdet olduğunu söyleyip adını ahabplarının halayığının ismi olan Rüyete ile değiştirir (Musahipzade Celâl, 1936f: 23). Bu aynı zamanda Azime'nin sonradan görmüslüğünün, görgüzlüğünün de göstergesidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Azime, oğlunu korumak adına oğlunun yaptıklarını kocasına söylememektedir. Kumarda para kaybeden oğluna kocasına duyurmadan yardım etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936f: 26-29). Nazif, hasta olan Gülsüm'e verdiği ilacın içine afyon koyup kıza zorla sahip olduğunda Azime ilk önce oğluna öfkelenir (Musahipzade Celâl, 1936f: 34-35). Fakat sonra kocası olayı duyarsa oğlunu öldürüp kendini boşayacağını düşünür (Musahipzade Celâl, 1936f: 37). Kızın haline üzülmeye rağmen kolcu kadını çağırır ve kızın oğluna iftiralara attığını, anlaşılmadıklarını bu yüzden evinde istemediğini söyler. Gülsüm'ü evden gönderir (Musahipzade Celâl, 1936f: 38-41). Azime Hanım oğlunun her istediğini yaparak aslında ona zarar veren, kötülük yapan olumsuz bir örnektir.

5. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde İdeal Sevgili Tipi:

Erkeğin ve kadının birbirini beğenmesiyle, birbirlerini tanımak için aralarında bir ilişki kurulabilir. Gençlerin birbirine uygun vasıflara sahip olması anlaşma açısından önemlidir. Aranılan vasıflar dönemden döneme, ihtiyaçlara göre çeşitlilik gösterebilir. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro metinlerindeki örneklerde genç kız ve oğlan arasında evlilik söz konusu olmadığından eserlerde yer alan bu kadınları ideal sevgili tipi başlığı altında almak daha doğru gözükmektedir.

Musahipzade Celâl'in **Atlı Ases** tiyatro eserindeki Sünbül buna örnektir. Asıl adı Rahime'dir ve öksüzdür. Babasının Atlı Ases ile eskiden yaşadığı yasak aşk yüzünden annesi ölmüş, ailesi parçalanmıştır. Babası oyuna getirilerek uzak diyarlara gönderilmiştir. Atlı Ases, Sünbül'e gerçek ailesi hakkında bilgi vermeden onu batakhanede büyütür. Aslında malına, mülküne el koymak ve ondan kurtulmak istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936a: 16). Sünbül umumhanede yaşamasına rağmen namusunu korumuştur. Âşık Kenan'a sevdalıdır (Musahipzade Celâl, 1936a: 11). Kenan'ın öldürüleceğini duyunca kılık değiştirerek onu kurtarmaya çalışır ve yaralanır (Musahipzade Celâl, 1936a: 58-59). Kenan da Sünbül'e âşıktır. Yaralanma olayı sonrası Sünbül ile evlenmeye karar verir (Musahipzade Celâl, 1936a: 66). Buradaki ideal sevgili tipi batakhanede büyümesine rağmen namusuna sahip çıkan bir kızdır. Cesur, gözü pek, sevdiği adam için kendi canını feda edebilecek biridir.

Musahipzade Celâl'in **Fermanlı Deli Hazretleri** eserinde de Nigar Urfalı öksüz bir kızdır. Behram ile nişanlıdır. Hünkâr iri yarı, enine boyuna bir kız ferman buyurunca saraya sunulmak için kaçırılır (Musahipzade Celâl, 1936h: 30-31). Nigar neden kaçırıldığının başına geleceklerin farkındadır (Musahipzade Celâl, 1936h: 16-17). Bulduğu durumdan kurtulmak için ününü duyduğu Fermanlı Deli Hazretleri'nin yanına gider ve ondan akıl alır (Musahipzade Celâl, 1936h: 24). Saraya gönderildiğinde Fermanlı Deli Hazretleri'nin dediği gibi davranarak oradan kurtulur ve Behram'a kavuşur (Musahipzade Celâl, 1936h: 40). Bu tiyatro eserindeki ideal sevgili tipi akıllı bir kızdır. Okuma-yazma bilen, saplanıp kaldığı durumdan kurtulmak için akıl alan ve bunları uygulayan biridir.

Musahipzade Celâl'in **İstanbul Efendisi** eserinde Esmâ, İstanbul Efendisi'nin kızıdır. Esmâ gördüğü bir delikanlıyı çok beğenir, âşık olur (Musahipzade Celâl, 1936i: 29). Okuma-yazma bilmediğinden bu delikanlının önünden geçerken ona gülerek pembe bir mendil atar. Bu mendil evinin adresini, kendini tanıtan bir muammadır (Musahipzade Celâl, 1936i: 16-19). Esmâ, babasının fallarından hareketle evlenmek istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936i:43). Afet'in verdiği akılla Esmâ babasına bir oyun oynar ve sonunda sevdiği adamla evlenir (Musahipzade Celâl, 1936i:45). Buradaki ideal sevgili tipi babasının seçtiği adamla değil kendi beğendiği gençle evlenmek istemektedir. Bunun için akıl almakta ve bunları uygulamaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Musahipzade Celal'in **Lale Devri** eserindeki Mihriban Kalfa nedimedir. Sultana sadık biridir (Musahipzade Celâl, 1936m: 8). Mihriban ve Sabih birbirlerine âşıktır. Mihriban bu aşk yüzünden başına geleceklere razıdır ama Sabih'in zor duruma düşmesini istememektedir (Musahipzade Celâl, 1936m: 10). Feleknaz'ın oynadığı oyun yüzünden Mihriban, baş ağanın emriyle cezalandırılır ve Kadı Zülâli Hasan Efendi'nin evine gönderilir (Musahipzade Celâl, 1936m: 23). Mihriban, Zülâli Hasan Efendi'ye iyi davranarak Zülâli'nin karısı Safiye'nin kendisini evden göndermesine sağlamaya çalışır (Musahipzade Celâl, 1936m: 23-35). Mihriban saraya geri çağrıldığında Zülâli Hasan Efendi onu geri göndermez diye korkar ve durumu Safiye ile konuşur. Safiye ona yardım eder (Musahipzade Celâl, 1936m: 35-36). Mihriban ile Sabih Çelebi kavuşurlar (Musahipzade Celâl, 1936m: 44-45). Buradaki sevgili tipi akıllı bir kızdır. Kıskançlık duygusundan yararlanarak çeşitli oyunlara başvurur ve sonunda istediğine kavuşur.

Musahipzade Celal'in **Gül ve Gönül** eserinde Gülfem, Gevher kadının evlatlığı genç bir çengidir. Gülfem aynı zamanda usta bir âşıktır. Kılık değiştirerek kahvehaneye gider ve bir muamma çözer. Muammayı çözüşüne, sözlerine herkes hayran kalır. Ona "gül" lakabı verilir (Musahipzade Celâl, 1936e: 18-19). Gülfem'i, Gevher Hanım ve eşi büyütür (Musahipzade Celâl, 1936e: 37-40). Gülfem, Âşık Vasfi'yi Kâğıthane'de Göksu'da görür ve ona gönlü kayar. Gülfem, Âşık Vasfi'nin karakterinden tam emin olamaz ve ona bir oyun oynar (Musahipzade Celâl, 1936e: 45-47). Bu tiyatro eserinde görülen ideal sevgili tipi kılık değiştirerek kahvehaneye giden, usta âşıkların çözemediği bir muammayı çözen, yetenekli ve akıllı bir kızdır. Aynı zamanda beğendiği adamın karakterini anlayabilmek için ona oyun oynamaktan çekinmeyen biridir.

Musahipzade Celal'in **Aynaroz Kadısı** tiyatro eserindeki Afrodit, Milo adasında öksüz bir kızdır. Kilisenin papazı Afrodit'in ailesinden kalan malı, mülkü zorla ele geçirmiştir. Hristo ile Afrodit nişanlıdır. Kilisedekiler iki gencin evlenmesini istemez. Afrodit'in kiliseye nezir olmasını ister. Aynaroz kadısı para olayını öğrenince bu duruma el koyar (Musahipzade Celâl 1936b: 33-53). Buradaki sevgili tipi namusuna düşkün Hıristiyan bir kızdır. Aşkı için kiliseden aforoz olmaya razıdır. Onun için önemli olan para değildir sevgidir.

Musahipzade Celal'in **Demirbaş Şarl** eserinde Prenses Klara, Şarl'ın yeğenidir. Prenses Klara memleketinden ayrılmak zorunda kalır (Musahipzade Celâl, 1936g: 5). Ülkesinin zalim kraldan kurtulmasına, zafer müjdesine hayatını nezreder. Bu mutlu haberi kim getirirse onunla evlenecektir (Musahipzade Celâl, 1936g: 10-11). Sinan memleketinin kurtulduğu haberini Prenses Klara'ya verince prenses onunla evleneceğine memnun olur. Çünkü onu ilk gördüğü gün ona âşık olmuştur. Dadısı, prenses ve Sinan'ın dinleri farklı olduğu için kilisenin evlenmelerine izin vermeyeceğini söyler. Prenses nezrini tutabilmek adına manastıra kapanmak ister (Musahipzade Celâl, 1936g: 20-21). Sinan ile prensesin evliliğine yönelik bir problem olmaz (Musahipzade Celâl, 1936g: 34-35). Buradaki sevgili tipi ülkesini seven, âşık olduğu adam için tarik-i dünya olmayı isteyecek biridir.

6. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Günahkâr Kadın Tipi:

Oyunun eylemini ateşleyen, olayları yaratan, kendisi ve çevresindekiler için yıkımı hazırlayan kadın tipidir. Bu kadınlar kötü eş, kötü annedir. Engellenemeyen tutkuları ile tehlike odağı oluşturan tiplerdir (Şener, 1990: 468). Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşam biçiminin değişmeye başlaması, aile kurumunu tehdit eden bir tehlike olarak yorumlanır. Kötü eş, kötü anne imgesini yansıtan suçlu ve günahkâr kadın tipi yaratılır (Şener, 1990: 475). Bu kadınlar kumar oynar, içki içer, eğlenceye ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

lükse düşkündür. Bu kadın tipi evini çekip çeviremez, çocuklarına doğru eğitim veremez, cinsel dürtülerini kontrol edemez. Bu yüzden kocasını aldatmaya eğilimlidir (Şener, 1990: 468).

Musahipzade Celal'in **Balaban Ağa** tiyatro eserinde Ziba Hatun buna örnektir. Ziba Hatun, Dâna ile evlidir. Dâna karısına çok sevmekte ve hiçbir sorunları olmadığını düşünmektedir. Oysa Ziba Hatun, Arif Ağa'nın damadıyla yasak aşk yaşamaktadır. Hatta onunla basılır (Musahipzade Celâl, 1936c: 29). Dâna karısına çok güvendiği için basılma olayına inanmaz. Onu tekrar evlerine götür ama kısa bir süre sonra Ziba Hatun evden kaçır, ortalıktan kaybolur (Musahipzade Celâl, 1936c: 66). Burada kocasını başka bir erkekle aldatan günahkâr kadın tipi yer almaktadır. Bunu neden için yaptığı belirtilmez.

Balaban Ağa tiyatro eserinde Binnaz aşçının karısıdır. Tövbekâr olup Balaban Ağa'nın zoruyla aşçıyla evlenir. Binnaz seyisle gizli saklı yerlerde görüşür. Aşçı karısını seyisle görünce kavga çıkarır. Çünkü aralarında güven söz konusu değildir (Musahipzade Celâl, 1936c: 48-49). Burada geçmişte yaşadıklarına tövbe ettirilip zorla evlendirilen bir kadın tipi yer almaktadır. Kocasını aldatıp aldatmadığı belli değildir ama evlilik öncesi yaptıkları onun bu şekilde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Musahipzade Celal'in aynı eserinde Pakize de Zeynel'in karısıdır. O da tövbekâr olup Balaban Ağa'nın zoruyla Zeynel ile evlendirilmiştir. Zeynel karısına güvenmediği için onu odada kilitli tutar. Pakize kocasını kandırıp odadan sürekli kaçır. Nafiz'in odasına bir gece yarısı girer. Onunla görüşmek, konuşmak hatta oynaşmak ister. Bunun için pek çok şey yapar. Ama Nafiz onu istemez (Musahipzade Celâl, 1936c: 51-52). Buradaki günahkâr kadın tipi tensel arzuları dolayısıyla kocasını aldatmak istemektedir. Kilitli olduğu odadan bir yolunu bulup kaçmakta ve kadınlığını kullanmaktadır. Onun için yaptıklarından zevk almaktadır. Yakalanması durumunda başına gelebilecekler umurunda değildir. Dürtülerine karşı koyamamaktadır.

Musahipzade Celal'in **Bir Kavuk Devrildi** eserinde de Şehnaz çengidir. Şehnaz'ı parasal yönden destekleyen bir sevgilisi vardır. Ama o, Nevres'ten hoşlanmaktadır. Arada Nevres'in dükkânına gider ve onun ilgisini çekmeye çalışır (Musahipzade Celâl, 1936d: 10-11). Şehnaz'ın sevgilisi sadrazam olur. Onu yağlı kapı olarak görür ama bir yandan da Nevres'e âşık olduğu için onun düğününe engel olmak ister (Musahipzade Celâl, 1936d: 34-37). Şehnaz, kendisine ilgi duyan Eşref ile sadrazamın evinin bahçesinde âlem yapar (Musahipzade Celâl, 1936d: 49-50). Burada anlatılan günahkâr kadın tipi çapkın biridir. Birden fazla adamı elinde oynatan, kendi istekleri doğrultusunda yaşayan bir kadındır. Sevgilisinin bahçesinde başka bir adamla âlem yapacak kadar arsız, gerçekleşecek bir düğünü kendi istekleri için engellemeye çalışacak kadar kötüdür.

Musahipzade Celal'in **Gül ve Gönül** eserinde Ebe kızı Hamide Hanım, Ahmet Paşa'nın eşidir. Ebe kızı Hamide on sekiz yıl önce Behlül'ün karsını kaçıtır ve çocuğunu yok eder. Yaptığı gayri meşru işlerle eşi Halep valisi olur (Musahipzade Celâl, 1936e: 37-40). Burada kendi çıkarı için bir aileyi dağıtmaktan çekinmeyen günahkâr kadın tipi vardır. Onun için önemli olan mal, mülk, statüdür. Konuma ve lükse düşkünlük söz konusudur.

Musahipzade Celal'in **Gülsüm** eserinde Rukiye kadın hizmetçi kolcusudur. Azime Hanım, oğlu Nazif'in Gülsüm'e zorla sahip olması olayını örtmek için onu çağırır. Rukiye, eve gelince olayı anlatır ama bu onun işine gelir. Kızı farklı evlere yollayıp çok para kazanmayı düşünür. Gülsüm'ü evden götürürken Azime'den bir sürü para kopartır (Musahipzade Celâl, 1936f: 40-42). Gülsüm namuslu yaşamak için ondan kaçınca da ona iftira atar. Böylece Gülsüm tekrar onun yanına dönmek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zorunda kalır (Musahipzade Celâl, 1936f: 43). Bu tiyatro eserindeki günahkâr kadın tipi sadece kendi çıkarlarını düşünmektedir. Para için yapamayacağı hiçbir şey yoktur.

Musahipzade Celal'in **Kafes Arkasında** eserinde Nigâr, Davut Efendi'nin ikinci karısıdır. Nigar ve Şahap sevgilidir. Mahallede çıkan yangından sonra Nigar ile Şahap eğlenmek için dışarıda bir eve gider (Musahipzade Celâl, 1936j: 46). Bu evde basılırlar. Karakollukçuda basılan adamlar ve sevgililerinin ismi not edilirken Hacı Davut karısı Nigar'ın da onlar içerisinde olduğunu anlar (Musahipzade Celâl, 1936j: 72-73). Nigar gerçekler ortaya çıkınca bu durumdan utanmak yerine kocasına onun baskısı yüzünden bu halde olduğunu söyler. Kendisini eve kapattığını, her şeyden mahrum ettiğini, boşanmak istediğinde buna yanaşmadığını ifade eder. Artık ondan kurtulmak istediğini belirtir (Musahipzade Celâl, 1936j: 74). Buradaki günahkâr kadın tipi kocasını aldatmaktadır. Ama onun kocasını aldatmasına yönelik kendine göre haklı sebepleri vardır. Hatta tiyatro eseri boyunca karısını kilit altında tutan, özgürlüğünü engelleyen erkek tipinin aldatılmayı hak ettiği düşüncesi vurgulanmaktadır.

Musahipzade Celal'in aynı eserinde Raziye de Davut Efendi'nin üçüncü karısıdır. Raziye, Rıza ile yasak aşk yaşar (Musahipzade Celâl, 1936j: 30). Raziye sevgilisi Rıza'yı gizlice eve almaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 28-29). Raziye kocası Hacı Davud'un dördüncü eşi ölünce onun tekrar evlenmesini ister. Çünkü kocasını sevmez ve onu kıskanmaz. Kocasının onun evine daha az gelmesi için aslında kocasının tekrar evlenmesini ister. Raziye hiçbir kadının kafes arkasında, kilitli altında yaşayamayacağını düşünür (Musahipzade Celâl, 1936j: 32). Raziye'nin Karakollukçu Bekir ile de ilişkisi vardır. Rıza'nın olduğu gece Bekir de eve gelince Bekir'e basılma durumu ortaya çıkar. Rıza'yı bir sandığa saklar (Musahipzade Celâl, 1936j: 33). Hacı Davud yangını merak ettiği için Raziye'ye gelir. Bu sefer Raziye sevgilileriyle kocasına basılma durumuyla karşı karşıya gelir. Hacı Davud, Raziye'nin mübarek bir hatun olduğunu düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 38-39). Yangın artınca Raziye Hacı Davud'u yukarıdaki eşyalarını toplaması için yollar ve Karakollukçu Bekir'in saklandığı yerden çıkmasına yardımcı olur (Musahipzade Celâl, 1936j: 40-43). Yangın esnasında diğer sevgilisi Rıza'nın içinde bulunduğu sandık çalınır. Hacı Davud karakollukçudayken yangın esnasında çalınan sandık yanına getirilir ve eksik gedik varsa tespiti istenir ama içinden Raziye'nin sevgilisi Rıza çıkar (Musahipzade Celâl, 1936j: 76). Karakollukçu Bekir, Nigar'ın kendini Rıza ile aldattığını anlar ama kendi durumu ortaya çıkmasını diye ses çıkartmaz. Hacı Davud ise Raziye'nin kendini aldattığını anlar (Musahipzade Celâl, 1936j: 79). Burada kocasını birden fazla kişiyle aldatan günahkâr kadın tipi vardır. Metinde aldatma sebebi olarak erkeğin karısı üstünde kurduğu gereksiz baskı gösterilir. Tiyatro eserinde baskıcı erkeklerin karıları tarafından aldatılması onlara reva görülmektedir. Burada toplumda yer alan kadın, eş, evlilik algısının farklılaştığı yorumu yapılabilir.

Musahipzade Celal'in **Köprülüler** eserinde Dilistan kalfa, valide sultanın kâtibidir. Dilistan kendi çıkarları için valide sultana ihanet eder. Silihdara yardım ederek devletin kötülüğüne çalışır. Casus olduğu ortaya çıktığında Dilistan özürler diler ama valide sultan onu affetmez ve saraydan kovar (Musahipzade Celâl, 1936l: 20). Bu tiyatro eserinde yine kendi çıkarları için her şeyi yapan günahkâr kadın tipi bulunmaktadır. Devletin bekası bile onun için önemli değildir.

Musahipzade Celal'in **Lale Devri** eserinde Feleknaz nedimedir. Feleknaz, Mihriban'ı kıskanır. Mihriban sevdiği adama yönelik bir muamma yapar ama bunu Feleknaz yanlış anlar (Musahipzade Celâl, 1936m: 6). Feleknaz, sultana ihanet etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936m: 8). Sultanın ve paşanın Mihriban'a olan ilgisinden rahatsız olan Feleknaz, Mihriban'a bir oyun oynar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(Musahipzade Celâl, 1936m: 14-15). Gerçekler ortaya çıkınca Feleknaz, Mihriban'a bir oyun oynadığını ve onu kıskandığını itiraf eder (Musahipzade Celâl, 1936m: 43). Burada yaşadığı ülkeye ihanet eden kendi çıkarlarını her şeyden üstün tutan günahkâr kadın tipi vardır. Kıskançlığı yüzünden hileye başvurur. Kötülük yaptığı kişileri hiç önemsemez, bencildir.

7. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Fattan Kadın Tipi:

Yalnız Türk tiyatrosunun değil dünya tiyatrosunun vazgeçemediği kadın tiplerinden biri "Fattan Kadın" tipidir. Aristophanes'den Plautus'a, Shakespeare'den Moliere ve günümüz yazarlarına kadar pek çok oyun yazarının eserinde bu tipin örneklerine rastlanır. Fattan kadın becerikliliğiyle oyundaki olaylara yön verir, kurnazlığı ve aklıyla mutlu sonu hazırlar. Bu kadınlar güçlerini dişiliklerinden alan zeki kadınlardır. Fattan kadın tipi toplumda kadının dişiliğinden aldığı gücü zekice kullanmasının çekici bulunduğunu, hoşgörüsüyle karşılandığını ve içten içe onaylandığını göstermektedir. Fattan kadın, dişiliğini iyi bir amaç için kullandığından olumlu karşılanmaktadır (Şener, 1990: 472).

Toplumun ve yazarların genel olarak kadından beklentisi sabırlı, özverili, güvenilir, sevecen eş ve anne olmasıdır. Aile kurumunu tehdit etmemesi koşuluyla zeki, kurnaz, becerikli dişiye hoşgörü ile bakılır (Şener, 1990: 475).

Musahipzade Celâl'in **İstanbul Efendisi** eserinde Çengi Afet esircidir. Afet çalıştırdığı kızların her şeyi bilmelerini ve onları iyi yerlere satmak istemektedir. Afet gençken Damat İbrahim Paşa'nın eğlencelerinde dans etmiştir. Vezirler peşine düşmüş, Nedim bile Afet için beyitler yazmıştır (Musahipzade Celâl, 1936: 12). Afet'in gençliğinde çok aşığı olmuştur. Saraylardan ve konaklardan çıkmadığı, her gittiği yerde ona pek çok altın verildiği için aklına evlenmek gelmemiştir. Afet'e âşık olan pek çok erkek de mahvolmuştur. Afet kendi gönül eğlencelerine kazandığı bütün paraları yedirmiştir ama yaptıklarından pişman değildir (Musahipzade Celâl, 1936: 13-14). Afet, Safi'ye yardım eder (Musahipzade Celâl, 1936: 16-19). Hatta Afet, Menteş'in Ferhat'ı oyuna getirmesine de yardım eder (Musahipzade Celâl, 1936: 20-22). Afet, Esma'nın Safi Çelebi ile kavuşması için bir oyun planlar (Musahipzade Celâl, 1936: 45). Esma'yı kardeşi İrfan yüzünden perilerin şerrine uğramış gibi gösterir. Bunu çözebilecek tek kişiyi de Safi gibi gösterir (Musahipzade Celâl, 1936: 47-93). Bu tiyatro eserinde geçmişte pek çok günah işlemiş, kurnazlığıyla insanların başka insanlara oyun oynamalarını sağlayan fattan kadın tipi vardır. Özellikle gençken dişiliğini kullanan bu kadın tipi çok da akıllı bir kadındır. Zekâsıyla birbirini seven gençlerin kavuşmasını sağlar. Metinde bu tipin olumlu karşılandığı, akıl danışıldığı görülmektedir.

8. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Düşmüş Kadın Tipi:

Çaresizlikten fuhşa sürüklenen kadına gönderme yapan "düşmüş kadın" tipidir (Çetişli, 2000: 63; Alkan, 2005: 58-73). Sosyo-ekonomik koşulların kurbanı olarak tasvir edilen düşmüş kadın tipi dünya edebiyatında en sık işlenen konulardan biridir. Fuhuş batağına sürüklenen ve çırpındıkça daha çok batan bu tip, içinde bulunduğu olumsuz koşullarla mücadele etmek zorundadır (Köşeli, 2014: 423-424).

Musahipzade Celâl'in **Gülsüm** eserinde Gülsüm (diğer ismi Rüyet) vardır. Gülsüm ve Yusuf nişanlıdır. Gülsüm Yusuf'u kendisinden çok düşünür. Yusuf'un âdetler gereği evlilik için Gülsüm'e alması gerekenler vardır. Ama Gülsüm için bunlar önemli değildir, bunları istemez (Musahipzade Celâl, 1936f: 5-6). Nişanlısı askere gidince babası vefat eder. Kendisiyle zorla evlenmek isteyen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

muhtarın yeğeninden kaçmak için annesiyle İstanbul'a gider. Annesi kısa bir süre sonra ölür. Çalıştığı evin oğlu Nazif, Gülsüm'e sırnaşır. Gülsüm ona yüz vermez (Musahipzade Celâl, 1936f: 24-29). Nazif, Gülsüm'e getirdiği ilacın içine afyon koyar ve kıza sahip olur (Musahipzade Celâl, 1936f: 34). Nazif'in annesi Azime, olayı anlayınca oğlunu ve kendini düşündüğünden Gülsüm'ü kollukçu kadına vererek onu evden gönderir. Gülsüm başına gelenleri anlayınca kahrolur. Hayatındaki en önemli şey namusudur ve bunu kaybeder (Musahipzade Celâl, 1936f: 34-41). Gülsüm, namuslu yaşamak için kolcudan kaçır ama kadın ona iftira atar. Bu yüzden tekrar kadının yanına dönmek zorunda kalır (Musahipzade Celâl, 1936f: 43). Gülsüm sokaklara düşer. Yusuf onu tanır ve öldürür (Musahipzade Celâl, 1936f: 50-52). Bu tiyatro eserinde başına gelenler yüzünden bataklığa sürüklenmiş düşmüş kadın tipi vardır. Namusunu yitiren bu kadın tipi zor durumda kalır. Ne kadar çırpınsa da bu bataklıktan kurtulamaz.

Musahipzade Celal'in aynı eserindeki Binnaz da sokak kadınıdır. Durumuna alışmıştır. Sokaklardan kurtulmanın mümkün olduğuna inanmamaktadır. Binnaz kendi doğurduğu çocuğu öldürmüştür (Musahipzade Celâl, 1936e: 44-46). Metinde düşmüş kadın tipinin bu yola nasıl girdiği belirtilmemekle birlikte bu yoldan kurtulma umudu olmadığı özellikle vurgulanır. Kendi çocuğunu gözünü kırpmadan öldüren yaşadıkları dengesini yitirmesine neden olmuş bir kadındır. Laubali tavırlarıyla yaşadıklarını atlatmaya, küçültmeye çalışır.

Sonuç

Musahipzade Celal'in eserlerinin yazılış tarihlerinden hareket edilerek toplumsal şuurun nasıl olduğunu, ne şekilde değiştiğini takip etmek mümkündür. Tarihsel sürece bakıldığında Batılılaşma hareketleri, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen değişiklikler ister istemez toplumdaki "kadın"ı ve "kadın" algısını farklılaştırmıştır. Musahipzade Celal neredeyse toplumdaki bütün kadın tiplerini güzel bir renk mozaiğiyle eserlerinde yansıtmıştır. Kadın tipleri dönemin şartlarına göre eğitim, ahlak, özgürlük, eşe ve çocuğa bakış, kendini ifade edebilme vb. konularda değişiklikler göstermektedir. Sosyo ekonomik şartlar değiştikçe kadının toplumdaki statüsü ve yapabilecekleri de değişime uğramıştır.

Yazarın ilk yıllarında kaleme aldığı tiyatro metinlerine bakıldığında kadınların sosyal hayatta ikinci planda yer aldığı görülmektedir. Eserlerdeki kadınlar; eşlerine destek olan, onlara sadık, güçlü ve namuslarına düşkün kadınlardır. Eşleri onları aldatsa da ses çıkartmayan, kocalarının kötü alışkanlıklarını önemsememeye çalışan kadın tipleridir. Bu kadınlar toplum tarafından baskıya uğramakta, özgürlükleri kısıtlanmakta, çalışma hayatında ise yerleri bulunmamaktadır.

Musahipzade Celal'in **Aynaroz Kadısı**, **Fermanlı Deli Hazretleri** tiyatro eserlerindeki kadınlar; kocalarının ihanetlerini, illegal işlerini bilmelerine rağmen onun yanında duran, ses çıkartmayan kadınlardır. **Lale Devri**'ndeki kadın tipi de kocasını herkesten kıskanan ama kocasına hislerini gösteremeyen, ev içinde ve sosyal hayatta ikinci planda kalan kadın tipidir. **Kaşıkçılar** eserinde de birden fazla evliliğin kadınların psikolojisinde yarattığı olumsuz etkiler ortaya konulmuştur. Bu metindeki kadınlar, eşlerinin birden fazla evlilik yapmasından mustarıptır ama buna karşı koyamamaktadırlar.

Tarihsel süreçte yaşanan olaylar kültürel değişimi tetikleyecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Türk Medeni Kanunu'nun kabulü, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle kadın; birey olmaya başlamıştır. Toplumsal anlamda rolü değişen kadının kendine ait seçimleri, istekleri, beklentileri ortaya çıkmıştır. Tiyatro eserlerinde de bu değişimin tezahürü bulunmaktadır. Süreç

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

içerisinde kadın tiplerinin aldatılmaya, eşlerinin kötü alışkanlıkları yüzünden zor durumda kalmaya, toplum hayatında ikinci planda yer almaya karşı çıktığı, tepki verdiği görülmektedir.

Balaban Ağa, Kafes Arkasında eserlerindeki kadınlar, kocasının ihanetlerini bilen ve buna razı olmayan kadınlardır. Bu kadınlar güvenilmez, kendilerini baskı altında tutan kocalarından boşanmak istemektedir. Hatta **Kafes Arkasında** eserinde kadınların baskı altında tutulamayacağı, toplumun erkeklerin yaptıkları her şeyi mubah bulmasının yanlışlığı üzerinde de durulmaktadır. Kadınların kocalarından boşanma hakkı olduğunun özellikle altı çizilmektedir.

İş hayatında kadının kendine yer bulmasıyla çalışmaya başlayan, ekonomik özgürlüğe sahip, kendi haklarının farkında kadınlar ortaya çıkmıştır. **Gül ve Gönül** eserinde toplum tarafından hor görülecek bir işte çalışmasına rağmen zor durumdaki insanlara yardım eden, namusunu koruyan bir kadın tipi görülmektedir. Bu kadın tipine saygı duyulmaktadır.

Değişen ekonomik ve sosyal şartlar yüzünden zaman zaman yazarın bazı kadın tiplerinde ise yozlaşma yaşanmaya başlamıştır. Eşini aldatma, toplumsal düzene başkaldırı, toplum tarafından istenmeyen davranışları gerçekleştirme, rüşvet, lükse ve şatafat karşı merak gibi.

Balaban Ağa tiyatro metninde kocasını başka erkeklerle aldatan kadın tipi yer almaktadır. Bunlar geçmişte yaptıklarına tövbe etmiş ama uslanmamış kadınlardır. Dürtülerine karşı koyamamakta, aldatmayı eğlence olarak görmekteledir. **Kafes Arkasında** eserindeki kadınlar, kocalarını üzerlerindeki baskıdan bıktıkları ve boşanamadıkları için kendilerine göre haklı sebeplere aldatmaktadır. Hatta bu tiyatro eserindeki erkek karakterler bile kadınların kocalarını aldatmalarını eşlerine müstahak bulmakta, onaylamaktadır.

Bir Kavuk Devrildi eserinde ise birden fazla sevgilisi olan onları elinde istediği gibi oynatan, çapkın, arsız kadın tipi vardır. **Gülsüm, Gül ve Gönül** eserlerinde de kendi çıkarları, istekleri için bir ailenin veya bir genç kızın sonunu hazırlayan kadınlar yer alır. Statü, mevki için yapılamayacak bir şey yoktur. **Köprülüler** ve **Lale Devri** eserlerinde bu kadın tipinin kendi çıkarları için devlete bile ihanet ettikleri görülmektedir. Yani yazarın eserlerinde çıkarlar noktasında görülen bencillik vatan, devlet duygusuna dahi sirayet edebilmektedir.

İstanbul Efendisi oyununda ise dişiliğinden aldığı gücü zekice iyi amaçlar için kullanan kadın tipi yer almaktadır. Bu kadın tipi eserde olumlu olarak verilmektedir. **Gülsüm** tiyatro eserinde ise kandırılarak fuhşa zorlanan kadın tipi vardır. Bu kadınların bataktan kurtulması mümkün değildir. Hatta tiyatro eserinin sonunda namusu temizlemek adına bu kadınlardan birinin öldürüldüğü görülmektedir. Dişiliğini iyi amaç için kullanan kadın tipi hoş görülürken dişiliğini para kazanmak, hayatını sürdürebilmek için kullanan kadın tipinin ise toplum tarafından olumsuz karşılandığı ve cezalandırıldığı anlaşılmaktadır.

Musahipzade Celal'in incelenen tiyatro eserlerinde yer alan ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi, günahkâr kadın tipi, fethan kadın tipi ve düşmüş kadın tipi hem toplumun kadına bakış açısını hem de sosyal hayatta görülen veya görülmesi istenen kadınları yansıtmaktadır. Tiyatro oyunlarındaki kadınlar, toplumdaki sosyal ve kültürel değişimin ürünleridir.

Musahipzade Celal'in doğumundan ölümüne geçen süreçte toplum yaşantısında pek çok değişiklik yaşanmıştır. İncelenen tiyatro metinlerinde toplumda yer alan birbirinden farklı kadın tipleri verilmiştir. Yazar, tiyatro eserleriyle kadınlarda görülen olumlu ve olumsuz değişiklikleri oyunlara aksettirmiştir. Edebî verimler aracılığıyla hem yazarın hem eserin meydana getirildiği milletin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

şuuraltını kavrayabilmenin mümkün olması düşüncesinden hareket edilerek Musahipzade Celal'in tiyatroları sayesinde toplumdaki çeşitli kadın tiplerini daha net görebildiğimiz söylenebilir.

Kaynakça

Alkan, E. (2005). Romantizm, İstanbul: Varlık Yayınları.

Altıkulaç Demirdağ, R. (2011). "Musahipzade Celâl'in Dramlarında Yapı" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall Turkey, p. 497-504.

Çetişli, İ. (2000). Batı Edebiyatında Edebi Akımlar, İstanbul: Akçağ Yayınları.

Çorumlu, Ç. (2012). Musahipzade Celal'in İstanbul Efendisi Adlı Oyununda Geleneksel Türk Tiyatrosu Ögeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi

Ekici, M. (2000). "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri.", "Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni" Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 19-21 Ekim, Ankara.

Kahraman, A. (2006). "Musahibzâde Celâl", İslam Ansiklopedisi Cilt: XXXI, s. 231-232.

Kaplan, M. (1984). Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara Düzgün, Ü. (2007). Başkurt Destanlarının Tipolojisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köşeli, Y. (2014). "Evrensel Bir Tema Olarak Düşmüş Kadın: Fantine, Marta El-Bânî ve Yatık Emine, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Journal of History School (JOHS) December Year 7, Issue XX, pp. 415-428.

Musahipzade Celâl. (1936a). Atlı Ases, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936b). Aynaroz Kadısı, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936c). Balaban Ağa, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936d). Bir Kavuk Devrildi, İstanbul: Kanaat Kitabevi

Musahipzade Celâl. (1936e). Gül ve Gönül, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936f). Gülsüm, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936g). Demirbaş Şarl, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936h). Fermanlı Deli Hazretleri, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936i). İstanbul Efendisi, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936j). Kafes Arkasında, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936k). Kaşıkçılar, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936l). Köprülüler, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936m). Lale Devri, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şener, S. (1990). “Tiyatro Eserlerimizde Kadın İmajı”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt: 33 Sayı: 1.2 s. 467-475.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SERAMİK BÖLÜMLERİNDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM VE SERAMİK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ

COMPUTER-AIDED TRAINING IN FINE ARTS FACULTY CERAMIC DEPARTMENTS AND ITS CURRENT POSITION IN THE CERAMICS SECTOR

Doç. Dr. Nurettin GÜLAÇTI

Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya

Öğr. Grv. Mustafa Bilge KOÇER

Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya, mustafabilge.kocer@dpu.edu.tr

Özet

Güneşte pişirilen ilk çömlek ürünlerinden bu yana önceleri tapınma, depolama, yazışma gibi temel ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan seramikler, birçok gelişim sürecini geride bırakmış ve gelişmeye devam etmektedir. Avrupa'daki Endüstri devrimi sonrası birçok alanda olduğu gibi seramik sektörü de devrimin getirdiği değişimlerden etkilenmiştir.

21. yüzyıla gelindiğinde, çağın gerekliliği olarak seramik sektöründe tasarımların modellenmesi ve dekorlama alanlarında bilgisayar programlarına duyulan ihtiyaç giderek artmıştır. Genel olarak teknoloji alanındaki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan her türlü yeniliğe ayak uydurmaya çalışan seramik sektörü, mevcut programlarını ve teknolojilerini yenileme zorunluluğunun önemini görmektedirler.

İşletmeler de bu gelişmeler doğrultusunda, birlikte çalışacakları personeli seçerken, adayların mesleki yeterlikleri yanı sıra ağırlıklı olarak güncel bilgisayar programlarını kullanabilme kapasitelerini göz önünde bulundurmaktadırlar. Çağın gerektirdiği bilgi ve değişimi aynı anda sağlayamayan Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinde bilgisayar eğitiminin yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun için seramik sektöründe hizmet vermek üzere eğitim alan öğrenciler, iş bulmakta zorlanmaktadır. Bu durum Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinin ders programında bilgisayar destekli eğitime daha fazla yer ayırmalarını gerektirmektedir.

Bu araştırmada, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümleri programlarında bulunan bilgisayar destekli eğitim düzeyinin nasıl ve ne ölçüde artırılması gerektiği ile işletmelerin bu yöndeki beklentilerinin ne olduğunun tespit edip sonuçlarının paylaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Seramik, Bilgisayar, Eğitim, Seramik Sektörü, İşletme

Abstract

Ever since the first earthenware products cooked in the sun, ceramics made for basic needs, such as worship, storage, and correspondence, have left many development processes behind and continue to develop. Following the Industrial Revolution in Europe, the ceramics sector, like many others, was affected by the changes that the revolution brought with it.

As the 21st century arrived, as a necessity of the age, the need for computer software in the fields of design modelling and decoration in the ceramics sector has gradually increased. Generally wishing to keep pace with every innovation that emerges with regard to developments in the field of

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

technology, the ceramics sector is fully aware of the need to renew existing software and technologies.

With these developments in mind, when selecting personnel with whom they will work, as well as taking note of the candidate's professional capabilities, businesses also take into account their capacity for using up-to-date computer software. Computer training in Fine Arts Faculties' Ceramics Departments, which are unable to provide the knowledge and change that the era has necessitated, is considered to be insufficient. Because of this, students receiving education with a view to entering the ceramics sector experience difficulty in finding work. This issue means that Fine Arts Faculties' Ceramic Departments should devote much more space to computer-aided training in their syllabuses.

This study aims to determine how and how much the level of computer-aided training in the syllabuses of Fine Arts Faculties' Ceramics Departments needs to be increased and what the expectations of businesses are in this direction, and to ensure that these results are shared.

GİRİŞ

Bilgisayarlar her alanda kullanılan, tek başına hiçbir anlamı olmayan, teknolojik ürünlerdir. Bilgisayara programlar yüklendikçe anlam kazanmaya başlar. Program yazılımcılığı bilgisayar teknolojisine paralel olarak gelişmektedir. Her alana hitap eden, kendini güncelleyen yazılımlar gittikçe artmaktadır. Fakat programlar da tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Bu programları kullanabilecek, alanlarında yeterli olan kullanıcıların olması gerekmektedir.

Seramik sektörü de bu teknolojik gelişmeler karşısında her sektörde olduğu gibi kendi payına düşeni almış durumdadır. Seramik üretiminin, alt yapı aşamasından, müşteriye ulaşana kadarki tüm aşamaları bilgisayar destekli teknolojik birimler tarafından koordine edilmektedir. Örneğin bir seramik duvar karosunun, presten çıkıp, dekorlanması, pişirilmesi ve paketlenmesine kadarki süreçlerin tümü bilgisayar kontrollü otomasyon sistemler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu sayede iş süresi kısaltılarak az zamanda daha fazla üretim yapılması mümkün olmaktadır.

İşletmeler de bu gelişmeler ışığında, birlikte çalışacakları personeli seçerken, adayların mesleki yeterlilik ve deneyimlerinin yanı sıra ağırlıklı olarak güncel bilgisayar programlarını kullanabilme kapasitelerini göz önünde bulundurmaktadır. Seramik sektöründe hizmet vermek üzere eğitim alan öğrenciler, çağın gerektirdiği bilgi ve yeterlilikleri eş zamanlı olarak sağlayamayan akademik ortamlar sebebiyle iş bulamamaktadır. İş bulması halinde de çalışma ortamına ayak uydurmada büyük sorunlar yaşamaktadırlar.

Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümlerinde görev yapan akademisyenler ve bu alanda eğitim almakta olan öğrenciler, mesleki yeterliliklerini geliştirmenin yanında, teknolojik gelişmeleri de yakından takip etmek durumundadır. Bu nedenle mevcut müfredatlardaki bilgisayar destekli eğitimin ders sürelerinin arttırılması ve bu derslerin içeriklerinin güncel tutulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

“Eğitim - öğretim sisteminde bu derece önemli bir kullanım alanına sahip olan bilgisayar destekli eğitim uygulamasında, başarının yakalanmasında etkili olan en önemli faktörlerin başında, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bilgisayar destekli eğitime ilişkin tutum ve öz-yeterlilik algıları gelmektedir”(KUTLUCA – EKİCİ, 2010).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bilgisayar Destek Eğitimin Dünya ve Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi

Bilgisayar teknolojisinin eğitimde kullanılmasına ilişkin ilk geniş kapsamlı proje sayılabilecek örnek, PLATO (Programmed Logic for Automatic Teaching Operations) projesidir. PLATO Illinois Üniversitesi tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Illinois Üniversitesi öğrencilerine, yerel okullara ve diğer üniversitelere ders programı sunarak 40 yıl boyunca görev yapmıştır. Dersler kapsamında, Latince, kimya, genel eğitim ve matematik gibi konular öğretilmiştir(en.wikipedia.org/wiki/PLATO).

TICCIT (Time-shared, Interactive, Computer-Controlled Information Television) sistemi ise, 1971 yılının Aralık ayında, Ulusal Bilim Vakfı Teknolojik Yenilikler Grubu (MITRE) tarafından, halk kolejleri için bir bilgisayar destekli öğretim sistemini geliştirmek için bir oluşturulmuş bir programdır. Bu program çerçevesinde MITRE, Texas Üniversitesi Austin Üniversitesi ve Brigham Young Üniversitesi Öğretim Araştırma, Geliştirme ve Değerlendirme Bölümü ile kullanıcı ara yüzünü hassaslaştırmak ve tam bir kolej düzeyinde öğretim için gerekli miktarda ders yazılımını oluşturmayı amaçlamıştır (<https://en.wikipedia.org/wiki/TICCIT>).

1970’li yıllarda İngiltere, Fransa ve Federal Almanya’da bilgisayar destekli öğretim konusunda aşamalar kaydedilmiştir. İngiltere’de 1980 yılında yürürlüğe giren "Mikro-Elektronik Eğitim Programı; Fransa’da 1983’te "100.000 Bilgisayar" hedefinin belirlenmesi ve bu hedefe kısa sürede varılması üzerine 1985’te "Herkes için İformatik" programının başlatılması; Federal Almanya’da 1975’te orta öğretimin üst kademelerine bilgisayar eğitimi verilmesi ve daha sonra alt kademelerine de yaygınlaştırılması bu gelişmelere örnek olarak verilebilir (ODABAŞI,1998).

Türkiye’ de ise bilgisayar destekli eğitimin temelleri 1984’lü yıllarda ilk defa orta öğretim kurumlarına 1100 adet mikrobilgisayarın alınmasıyla atılmıştır. 12-13 Ekim 1987 tarihleri arasında “Türkiye’de Bilgisayar Destekli Eğitim Konferansı” düzenlemiştir. Bu konferansta, eğitim sektörü temsilcileri ve yabancı uzmanlar ile görüş alışverişinde bulunmuş ve bilgisayar eğitimi yerine, bilgisayarın eğitim aracı olarak kullanılması gerektiğini kararına varılmıştır (ODABAŞI,1998).

2000 yılından sonra teknoloji ve bilgi toplumu standartlarına ulaştırmak için eğitim sisteminin her seviyesinde öğretim teknolojisinden yararlanmak amacıyla, Dünya Bankası destekli “Eğitimde Çağı Yakalamak 2000” adı verilen proje kapsamında, Temel Eğitim Programının ilk aşamada Türkiye’nin 81 ili ve 921 ilçesinde bulunan 2451 ilköğretim okulunda yeni bilgisayar laboratuvarları kurulmuştur. Projenin ikinci aşamasının hedefi 3000 ilköğretim okulunda yeni bilgisayar laboratuvarlarının kurulası olmuştur (KARADAĞ-SAĞLAM-BALOĞLU, 2008).

Günümüzde her okulda aynı fırsatlar ve çoklu zeka kuramına uygun araç ve gereçler sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesini uygulamayı planlanmıştır. Bu proje kapsamında okul öncesi, ilköğretim ile ortaöğretim düzeyindeki tüm okulların 620.000 dersliğine dizüstü bilgisayar, projeksiyon cihazı ve internet altyapısı sağlamaktadır (GÜROL-DONMUŞ-ARSLAN, 2012).

Bu gelişmeler doğrultusunda hem özel hem de devlet eğitim kurumlarında bilgisayar destekli eğitimin yeri ve önemi günümüzün teknolojilerinde gelişmesinin paralelinde giderek artmaktadır. Fakat bu tip teknolojik donanımlı laboratuvarların kurulması üniversitelerin kendi bütçelerine bırakılması sebebiyle, bilgisayar destekli eğitimin diğer bölümlerde olduğu gibi seramik bölümlerinde eşit ve yeteri kadar yer almadığı görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Seramik Sektöründe Kullanılan Bilgisayar Programlarının Sınıflandırılması

Bilgisayar yazılımları seramik sektörünün çeşitli faaliyet alanlarına yoğun bir biçimde dâhil edilmiştir. Bu sebeple Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümü öğrencilerinin uzmanlık alanlarını doğru istikamette belirlemeleri çok önemlidir. Buna bağlı olarak, öğrencilerin yeteneklerine uygun alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Seramik sektöründe yer alan farklı alanlara ilişkin yeterlilikler eksiksiz bir biçimde belirlenmeli ve bu yeterliliklerin eğitim sürecinin oluşturulması gerekmektedir. Bu yapılanma sonunda mezun öğrenciler her işi kısmen yapabilen değil, kendi uzmanlık alanında en iyisi olma yolunda daha kararlı adımlar atabilen bireyler olabilecektir.

Uzmanlık alanını belirleyen öğrenci hedefine ulaştırabilecek araçlardan birside bilgisayar programlarıdır. Bu sektöre hitap edebilecek, hem yüzeysel tasarım hem de seramik model tasarımına yönelik birçok bilgisayar programı mevcuttur. Fakat unutulmaması gereken, öğrencinin mesleki ve estetik açıdan kendisini doyurmadığı sürece bilgisayar program bilgisinin tek başına bir anlam ifade etmeyeceğidir. Bunun sebebi ise, seramik eğitiminde bilgisayar program eğitimi bir amaç değil bir araç olmasıdır.

Seramik sektöründe amaca yönelik olarak bilgisayar programlarını 2 kategoride toplamak mümkündür.

Bu programlar;

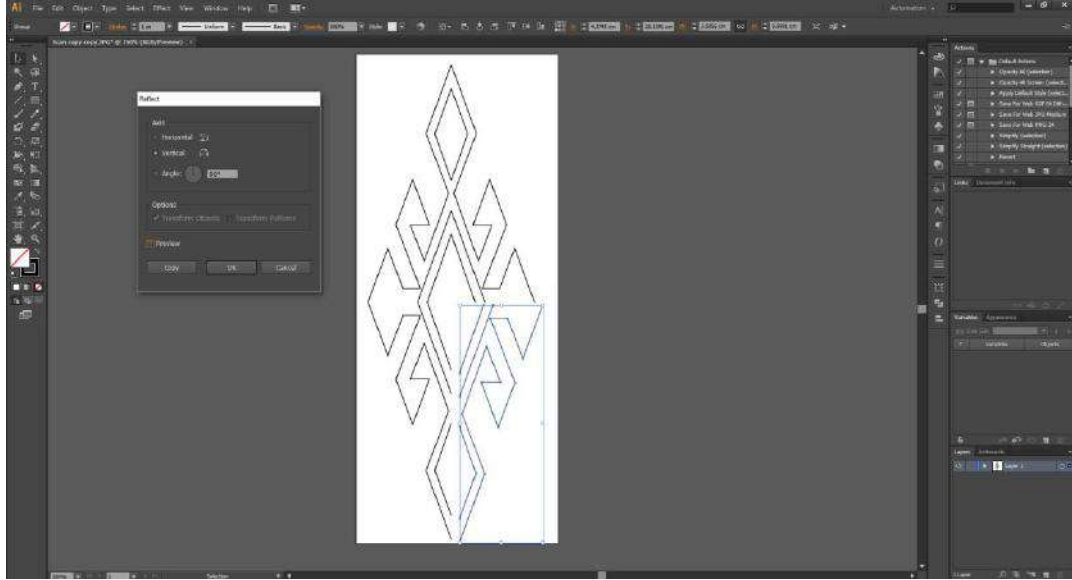
1. İki Boyutlu Programlar

İki boyutlu bilgisayar programları işin genellikle yüzeysel tasarım yani seramik dekor ile ilgili kısmını teşkil etmektedir. Dekorun çizilmesi, renk ayrımı ve desen arşivlenmesi gibi temel dekor ile ilgili tasarımların yapılabilme imkânını sunar. Bu bilgilere sahip öğrenciler seramik sektöründe ÜR-GE (Ürün Geliştirme) bölümlerinde daha kolay iş bulabilme imkânına kavuşacakları düşünülmektedir.

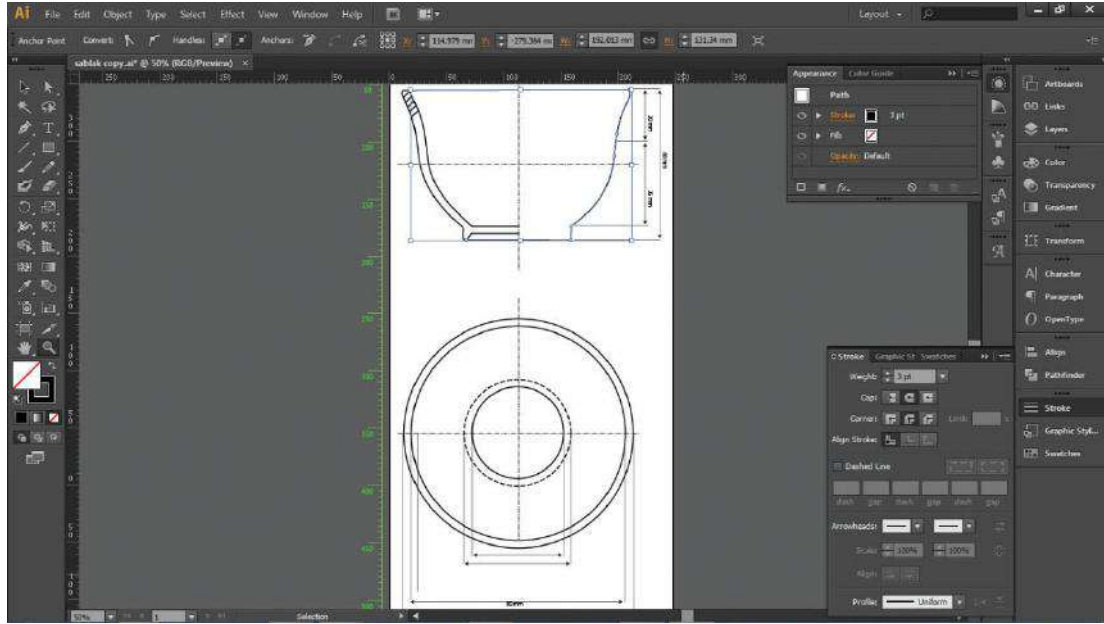
Bu programlar da kendi içlerinde;

- a. Vektörel tabanlı programlar; Adobe Illustrator, Corel Draw, Freehand vb
- b. Piksel tabanlı programlar; Adobe Photoshop

Olmak üzere ikiye ayrılır.

Resim 1: Adobe Illustrator Program İle Dekor Vektörel Çizim Örneği, Mustafa KOÇER

Resim 2: Adobe Illustrator Program İle Teknik Resim Çizim Örneği, Mustafa KOÇER

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

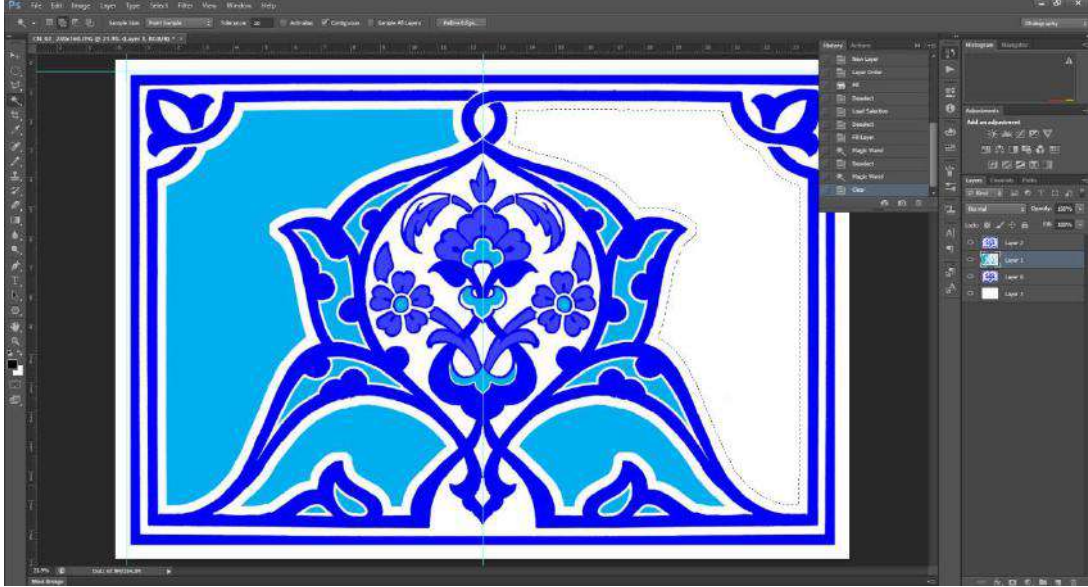
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 3: Adobe Photoshop Programı İle Desen Tasarımı, Mustafa KOÇER

2. Üç Boyutlu Programlar

Üç Boyutlu tasarım programları ise seramik sektöründe daha geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Bu programlar, endüstriyel seramik olarak tasarlanan ürünün modellenmesi ve üç boyutlu obje haline getirilmeden önceki son halini görebilme imkânını verebilmektedir. Tasarlanan modeller üç boyutlu yazıcılar vasıtasıyla gerçek modellere dönüştürülebilmektedir. Bunun yanında sektörün reklam amaçlı katalog çalışmalarında kullanılacak sanal ortamları da tasarlama imkânı sunabilmektedir.

Bu programlara örnek olarak 3Ds Max, Rhinoceros, Zbrush vb. programları sıralayabiliriz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 4: 3Ds Max Programı İle Seramik Tasarım Örneği, Enes ÖZTEKİN

Resim 5: 3Ds Max Program Seramik Karo Tasarım Örneği, Can DENİZ

Resim 6: 3Ds Max Program Endüstriyel Seramik Tasarım Örneği, Mustafa KOÇER

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

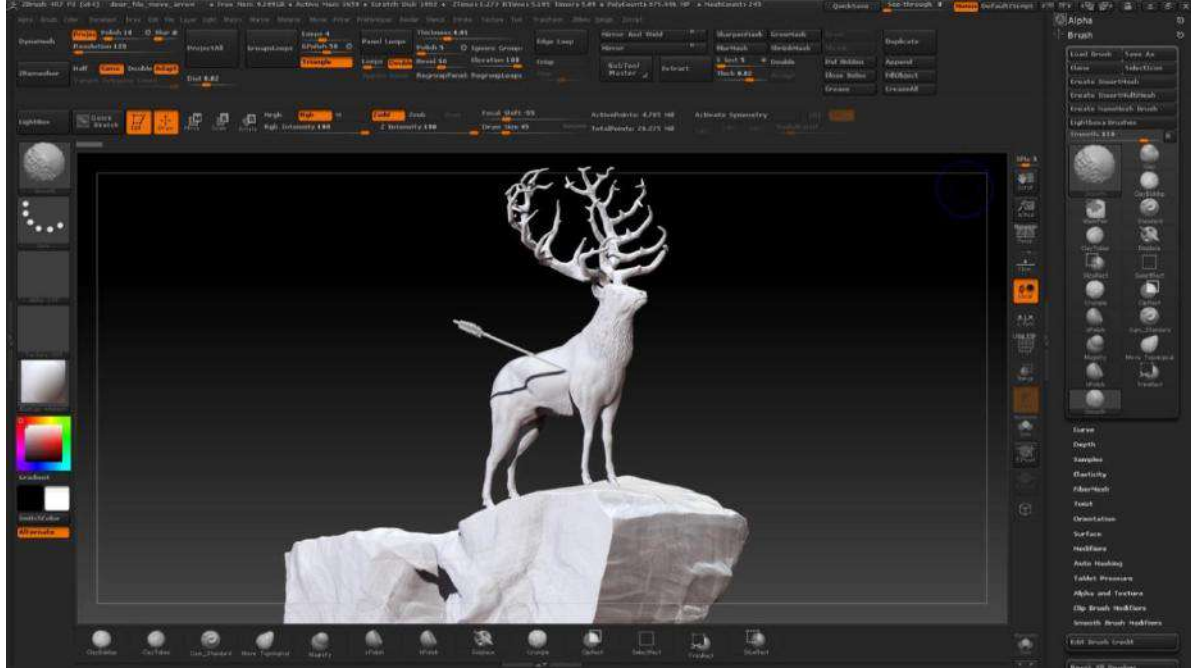
IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 7: Zbrush Programı İle Üç Boyutlu Modelleme Örneği, Haydar TAŞÇILAR

Bilgisayarlı Eğitimin Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümleri Müfredatlarındaki Yeri

Türkiye'deki Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinin ders programlarına bakıldığında, bilgisayar destekli eğitimin ya hiç olmadığı ya da yetersiz olduğu görülecektir. Günümüz seramik sektöründe endüstriyel üretimlerin bu kadar ön planda olduğu düşünüldüğünde, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinin ders programları ve müfredatlarında bilgisayar destekli eğitimin az olması sektörün geleceği açısından oldukça düşündürücüdür. Bu durumun doğal sonucu olarak seramik işletmeleri, birlikte çalışacakları elemanları seçerken ders programlarında daha fazla bilgisayar destekli eğitime yer veren farklı disiplinlerden mezun olan öğrencileri tercih etmektedir.

Bilgisayar destekli tasarım dersleri, alanında uzman öğretim elemanı yetersizliğinden dolayı bazı örneklerde olduğu üzere bazen tecrübesiz öğretim elemanları tarafından yürütülmektedir. Bu durumda uygun eğitim içeriği oluşturulmadığından, dersin önemi yeterince kavranılamamakta ve fakülteden mezun olan öğrencilerin almış olduğu eğitim iş bulmalarına yetmemektedir (DURGUT,2010). Hal böyle iken, donanımlı bir biçimde meslek sahibi olması beklenen mezunlar, bu açıklarını yüksek rakamlar ödemek şartı ile özel kurs yardımı ile kapatma yoluna gitmektedir.

Aşağıdaki tablo 1'de; Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinde okutulan bilgisayar destekli ders saatleri ve bilgisayar derslerinin diğer derslere olan oranı verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1

Üniversite	Yıllık Toplan Ders Saati				Bilgisayar Destekli Eğitim (B.D.E) Yıllık Toplam Ders Saati				B.D.E. Toplam Ders Saatine Oranı
	1.Sene	2.Sene	3.Sene	4.Sene	1.Sene	2.Sene	3.Sene	4.Sene	
Anadolu Üniversitesi	29+30	28+28	28+36	23+27	4	-	8*	4+8*	10,48
9 Eylül Üniversitesi	29+31	30+30	29+29	23+24	-	4	-	1	2,23
Dumlupınar Üniversitesi	25+24	26+24	22+26	18+19	3	-	8+4*	8*	14,67
İnönü Üniversitesi	29+28	25+24	24+24	21+21	-	-	-	-	0
Sakarya Üniversitesi	26+26	19+18	17+17	11+16	-	3	6*	6*	10
19 Mayıs Üniversitesi	26+26	28+26	24+24	26+28	-	8	-	-	3,84
Erciyes Üniversitesi	33+32	28+26	28+28	22+22	4	2	8*	8*	10
Kastamonu Üniversitesi	23+22	26+28	27+27	19+16	-	-	4+4*	6*	7,36

*B.D.E. Seçmeli Ders Saatleri

Seramik Sektörünün, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümü Ders Programlarına Bakışı ve Beklentileri

Seramiğin sanat yönü olduğu kadar zanaat ve endüstriyel yönleri de ağır basmaktadır. Günümüzde seramik ürünlerin yer almadığı endüstri alanı neredeyse yok denilecek kadar azdır. Vitirfiyeden sağlık gereçlerine, elektrik izolasyonundan otomobil fren sistemlerine uzay endüstrisine kadar geniş bir alanda hizmet veren seramik sektörünün, Ar-Ge (Araştırma Geliştirme) ve Ür-Ge (Ürün Geliştirme) çalışmaları, bu teknolojilerin paralelinde hızla gelişmeye devam etmektedir.

Ar-Ge çalışmalarında genellikle yakın bir geçmişe kadar personel olarak seramik mühendisleri tercih edilirken, günümüzde yerlerini malzeme mühendislerine bırakmıştır. Modelleme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bölümlerinde ise ekseri çıraklıktan kalfalık aşamalarını geçirmiş ve iş deneyimi olan kalifiye elemanlar tercih edilmektedir. Ür-Ge ve tasarım bölümlerinde ise genellikle bilgisayar destekli eğitim en iyi şekilde almış seramik bölümleri dışında ki başka alandan mezunların tercih edildiği görülmektedir. Bu durum seramik bölümlerinde istisnai durumlar dışında öğrencilerin bu eğitimi yeterli derecede öğrenmemelerinden ve bilgisayar programlarına yeterli ilgi göstermediklerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Decovita Seramik Ürün Geliştirme Yöneticisi Erdal Tusun'a göre; seramik bölümlerinden mezun olan öğrenciler akademisyen olma yönündeki imkânlar azaldıkça, ister istemez özel sektöre yöneldiklerini ve sektörde ise istihdam olan seramik mezunları içinde bilgisayar destekli programları en iyi bilip kullananlar ve mesleki olarak yetenekli adayların öncelikli olarak tercih edildiklerini belirtmektedir. Ancak buna rağmen yeterli donanıma sahip olmadıklarını belirtmiştir. Tusun'a göre bu sorunun giderilmesinin yolu ders programlarında bilgisayar destekli eğitimi artırmanın yanında, işletmelerdeki tasarımcıların usta öğretici olarak haftanın bir günü seramik bölümlerinde, buradan mezun olan personel adaylarının seramik sektöründe nasıl bir yükümlük taşıdıkları, kendilerini geliştirme bağlamında neler yapmaları gerektiğine dair bilgilendirme çalışması yapmaları gerektiğinin önemini dile getirmektedir (Erdal Tusun Kişisel Söyleşi 03/05/2017).

Her yıl Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik bölümlerinden mezun olan yüzlerce öğrenciyi göz önünde bulundurduğumuzda, seramik işletmeleri bu öğrenciler arasında birlikte çalışacakları personel adaylarını seçerken, mesleki eğitimin yeterliliği yanında, ekip çalışmasına uygunluğu, işletme deneyimi ve işletmelerinin çalışma koşullarına adaptasyonu gibi kısıtları göz önünde bulundurarak değerlendirdikleri gözlenmektedir. Bu durum öğrenci işletmelerdeki staj eğitiminin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu durumla ilgili olarak Gural Porselen Ürün Geliştirme Yöneticisi Ahmet Ali Kut, işletme ortamlarında çalışmaya talip olan personel adaylarının; bilgisayar program bilgisi, renk bilgisi ve ekip çalışmalarına uygunluk gibi kriterleri göz önünde bulunduklarını belirtmektedir. Bunun için ise öğrenci stajının önemini vurgulayarak, staj aşamasında öğrencilerin işletmelerin imkan ve talepleri doğrultusunda bilgi edinme yönünde istekli olmalarını, öğretim elemanlarının öğrencileri bu yönde bilgilendirmelerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Ahmet Ali Kut Kişisel Söyleşi 04/05/2017).

Görüşme sırasında çalışan personelin görüşüne de başvurulmuş, bu doğrultuda çalışan personel; "Güzel Sanatlar Fakülteleri, Seramik Bölümleri işletmelerin görüşleri ve talepleri dinlenilip, ders programlarını ve müfredatlarını ona göre düzenlemeleri gerektiğini, ayrıca bilgisayar destekli eğitimde, iki üç boyutlu tasarım programlarının öğrencilere öğretimlerinin işletme standartlarında olması gerektiği" belirtilmiştir.

Altın Çini ve Seramik Fabrikası Çini Üretim Sorumlusu Mehmet Koçer ile yapılan görüşmede ise "Seramik bölümü programlarından mezun olan personel adayların dekor bilgisinin yanında tasarım yapıp, tasarımlarını bilgisayar üzerinden seri üretime hazır hale getirebilme bilgilerinin olması ve bu bilgilerini çalışma ortamında beceriye dökülebilmeleri gerektiğini" belirtmiştir. Ayrıca "işletmelerin dini ve sivil mimariyle doğrudan etkileşim içerisinde olmalarından dolayı, reklam, katalog ve müşteriye ürünlerin sunumları konusunda faydalı olabilecek üç boyutlu bilgisayar programlarına yatkın olacak şekilde öğrencilerin yetiştirilmesini beklediklerini" belirtmiştir (Mehmet Koçer Kişisel Söyleşi 19/08/2013).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç ve Öneriler

Tüm bu araştırma ve ikili görüşmeler doğrultusunda işletmelerden bağımsız sadece seramiğin sanatsal boyutuna yönelik müfredat çalışması yapmak ve öğrencilerin sadece bu yönde eğitmek seramik mezunlarının iş bulmalarında zorlanmalarına, bulsalar bile iş ortamına ayak uydurmakta sıkıntı çekmelerine neden olacağını göstermektedir. Bunun aşılabilmesi için yapılması gerekenlerden biride mesleki derslerinin yanında ders müfredatlarına bilgisayar destekli derslerin konulması ve Bu derslerde öğrendikleri bilgileri pratiğe dökabilmeleri için bazı mesleki derslerinde müfredatlarını bilgisayar destekli eğitim ile desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma kapsamında ortaya çıkan bulgulardan birisi de, öğrencilerin seramiğin tasarımından ürünün son hali olan sırlı pişirime kadarki tüm aşamaları deneyimleyerek görmelerinin sağlayacak özellikle dekorlama ile endüstriyel seramik derslerinin proje dersi kapsamına sokulması ve bu derslerin bilgisayar programlarıyla desteklenmesi gerekli olduğu gözlenmiştir.

Kaynakça

GÜROL, Mehmet, Vildan DONMUŞ, and Müge ARSLAN. "İLKÖĞRETİM KADEMESİNDE GÖREV YAPAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN FATİH PROJESİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ." (2012).

Karadağ, Engin, Hakan Sağlam, and Nuri Baloğlu. "BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM [BDE]: İLKÖĞRETİM OKULU YÖNETİCİLERİNİN TUTUMLARINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA." *Journal of International Social Research* 1.3 (2008).

Kutluca, Tamer, and Gulay Ekici. "Examining teacher candidates' attitudes and self-efficacy perceptions towards the computer assisted education." *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 38 (2010): 177-188.

ODABAŞI, Ferhan. "Bilgisayar destekli eğitim." *Editör: Yaşar Hoşcan, Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir* (1998).

DURGUT, Denizcan "KUYUMCULUK SEKTÖRÜNDE 3D PROGRAMLAR, 3D İLE TAKI KALIBI İMALATI VE ÜNİVERSİTELERDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİMİN YERİ" 2. *Uluslararası Katılımlı Mücevher – Takı Tasarımı ve Eğitimi Sempozyumu* (2010)

<https://en.wikipedia.org/wiki/TICCIT>

[https://en.wikipedia.org/wiki/PLATO_\(computer_system\)](https://en.wikipedia.org/wiki/PLATO_(computer_system))

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KIRSAL ALAN, HAVZA KALKINMASI VE KIRSAL SANAYİLER RURAL AREAS, BASIN DEVELOPMENT AND RURAL INDUSTRIES

Osman Karkacier

Prof Dr, Akdeniz Üniversitesi İİBF, İktisat Böl, okarkacier@gmail.com

Selma Karabaş

Yrd Doç Dr, Karatekin Üniversitesi, İİBF, İşletme Böl, slmkrbs55@gmail.com

ÖZET

Kırsal kalkınmanın temel varsayımı kent ile kır arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların kabul edilebilir bir dengeye kavuşturulmasıdır. Daha açık bir ifadeyle kırsal nüfusu yerinde kalkındırarak özellikle bilinçsiz göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan bir tercihtir. Bu tercihte kırsal nüfusun tamamının yerinde kalmasını amaçlamak da yanlış olacaktır. Kabul edilebilir bir nüfus oranı korunmalıdır.

Çalışmada yukarıda izah edilen gerekçeleri sağlamak amacıyla havza için önerilebilecek kırsal sanayi alternatifleri incelenmiştir. Bu amaçla havzanın tarımsal, endüstriyel, sosyal, ekonomik, demografik, coğrafi, beşeri ve kültürel gibi birçok temel özellikleri irdelenmiştir. Havzanın bu sayılan temel özellikleri incelenip ortaya konulduktan sonra, yatırım ve kalkınma alternatifleri denenmiştir. Kırsal sanayi başta olmak üzere havzanın sayılan sistem içerisinde kalkınması için gerekli yatırım önerileri yapılmıştır. Bu yatırım önerileri ön değerlendirme formatı içerisinde sunulmuştur

Anahtar Kelimeler; Havza Kalkınması, Kırsal Sanayiler

ABSTRACT

The basic assumption of the rural development is balancing social, cultural and economical differences between the urban and rural territories in an acceptable manner. In other words, it is preferred to solve the unconscious migration and employment matters from the beginning through improving the rural population in its own setting.

Regarding the conditions mentioned above, this study investigates the rural industry alternatives that would be proposed for the Kelkit Basin. In this manner, this study analyzes the main characteristics of the basin such as agricultural, industrial, social, economical, demographic, geographical and cultural conditions. Then, the investment and development alternatives which are in accordance with these main characteristics are tried to be determined. In addition, the recommendations are made on the investment alternatives which are necessary for the development of the basin, particularly of the rural industry. These investment proposals presented in the pre-assessment format.

Keywords: Basin Development, Rural Industries

1. KIRSAL KALKINMA VE HAVZA MODELİ

Tarihsel süreç boyunca medeniyetin seviyesini belirleyen insan – toprak ilişkisi bugünde en etkili belirleyici olmaya devam etmekte, bütün teknolojik ve kültürel gelişmelere rağmen 21. yüzyıl medeniyetlerinin temel anahtarı da gelişmiş bir kırsal alana sahip olmaktan geçmektedir. Türkiye'nin durumu değerlendirildiğinde Cumhuriyetin kuruluşundan beri yapılan yasal

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

düzenlemeler, idari teşkilatlanmalar, planlamalar, projeler ve kalkınma modelleri bütün iyi niyetlerine rağmen istenen kırsal dönüşümü sağlamaya yetmemiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu süreçte kırsal kalkınmaya yönelik etkin, sürekli, sürdürülebilir ve sonucu gözlenebilir uygulamalara ihtiyacı bulunmaktadır (**Anonim, 2009a**) .

Atatürk'ün başlattığı fakat tüm yurda yaymak için ömrünün yetmediği köylerin kentleştirilmesi fikrinin evrensel önemi ve 2001 yılı itibariyle ülkemizde 35 bin 109 köyün bulunduğu gerçeği dikkate alınır, Cumhuriyetin değerlerini kırsal kesime ulaştırabilecek böyle bir projenin ne denli ihmal edildiği görülmektedir. Her yere eksik, yarım ve yüksek maliyetli hizmet götürmek anlayışı yerine, merkezi bir yerde tam ve ucuz maliyetli hizmet vermek, kır ve kent arasındaki yaşam koşulu ve gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak, kırsal sanayiye kurmak ve tarımdaki fazla nüfusu yerinde istihdam etmek, iç göç hareketini sınırlamak ve sağlıksız kentleşmeyi önlemek anlayışı ve uygulamaları yerleşmeye ve önemini daha fazla hissettirmeye başlamıştır.

Türkiye'de köylerden kente ekonomik yönlendirmeden yoksun, plansız-programsız bir göç olgusu yaşandığı, bu göçün kentleri de sorunlar yumağı haline getirdiği herkesçe görülmekte ve bilinmektedir. Yeterli gelirden yoksun ve işletmesi sürekli parçalanmış çiftçi, kırsal sanayi köylere götürülerek kalkındırılmadıkça, göç olgusuyla şehirlerin köyleşmesi ve gecekondulaşması da kaçınılmazdır.

Kırsal alan olarak tanımlanan, en temel insan ihtiyaçlarından yoksun bu coğrafyada, üretim ve çalışma koşullarının olmayışı yaşamı olanaksızlaştırmış, bir beklenti ve umut insanları daha güzeli bulmak anlamında göçe zorlamıştır. Metropol yerleşimlerde, göç etmiş nüfusun yaşam koşulları ve standartları kırsaldan daha iyi olmamakta bununla birlikte maliyetler ve kalkınma açısından sorunları daha da büyümektedir.

Planlama çalışmalarının ister bölgesel ister kentsel ya da kırsal boyutunda; öncelikle *havza planlama* ilkesinde, oluşmasında kimsenin katkısı bulunmayan ve yeniden üretilmesi de mümkün olmayan kıt nitelikteki doğal kaynak, toprak ve suyun niteliklerinin korunarak kullanılması yoluyla insan ihtiyaçlarının giderilmesi, önceliklerin belirlenmesi ve yönlendirmenin gereğini vurgulamaktadır.

Dünyada tüm insanların mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve stratejisi ile, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kırsal kalkınma arayışları hızlanmakta kırsal kalkınma konusu ön plana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Gönüllü kuruluşlar ve hükümetler kırsal kalkınma konusunda daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırma durumuna gelmişlerdir. Yoksulluk, açlık, işsizlik, topraksızlık, entegrasyon, eğitim, sağlık, göç hareketleri, kadın ve çocuk, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, toplumsal iletişim, çevre ve dezavantajlı kurumların içinde bulunduğu olumsuz koşullar her toplumu ve bireyi doğrudan ilgilendirir hale gelmiştir. Bu sorunların çözümünde birçok ülke gibi Türkiye'de de kırsal kalkınma ile ilgili çabalar öncelikle akla gelmektedir.

Halen nüfusun önemli kısmının kırsal alanlarda yaşadığı ve tarım sektöründe istihdam edildiği Türkiye gibi ülkeler açısından kırsal kalkınma önem taşımaktadır. Kırsal alanda yaşayan ve tarımla uğraşan insanların refah içinde yaşamaları ve en azından ulusal refah düzeyi ortalamasına yakın bir yaşam sürdürmeleri kırsal kalkınma politikaları ve uygulamaları ile olasıdır. Tarımsal katma değerden daha fazla pay alma, eğitim, sağlık, örgütlenme, altyapı, kaynaklara erişim gibi kalkınma araçlarının kırsala ulaştırılması ve yaygınlaştırılması ile kırsalda da kalkınma gerçekleşebilecek ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

refah düzeyi artabilecektir. Böylece dengeli kalkınma yerinde kalkınma ve kırsal refah gerçekleştirilebilecektir (Demir, 2008).

2. KIRSAL KALKINMA, TARIM VE SANAYİ İLİŞKİLERİ

"Kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan, geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için, onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonrada onlara bu duygu yönünde çaba harcamaları için maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile bu toplulukların ekonomik, toplumsal, kültürel kalkınmalarını sağlama uğraşısıdır" (Anonim, 2009b).

Başka bir tanımla kırsal kalkınma kır-kent arasındaki sosyokültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı amaçlayan politik bir tercihtir. Bu tanım genişletildiğinde kırsal kalkınma, "kırsalda yaşayan insanların insanca yaşam koşullarına erişim olanaklarının artırılması, kalkınma temelinde değişim taleplerinin desteklenmesi, bireylerin kendi öz güçlerini keşfetmesi ve ona dayanması, toplum dinamiklerinin harekete geçirilmesi, gelirlerinin artırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım oranının yükseltilmesi, kadın ve çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, örgütsel davranışın özendirilmesi, kırsal ve tarımsal sanayinin kırsaldaki insanların daha fazla yararlanabilecekleri biçimde geliştirilmesi, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve zenginliklerin kırsaldaki bireylerinde hayatına yansımaları süreci" olarak tanımlanabilir (Demir, 2008).

Çok çeşitli şekillerde tanımlaması yapılabilecek kırsal alan kalkınması, kırsal alanda yaşayan bireylere gelir, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, beslenme konularında gerçekleştirilecek iyileştirmelerle yaşanabilir ortam sağlanması, yaşam niteliğinin gelişmesi ve iyileştirilmesi biçiminde algılanmakta ve tanımlanmaktadır.

Kırsal alan kalkınması hem bir eğitim hem de bir örgütlenme işidir. Kırsal alan kalkınma politikasına ilişkin yapılacak planlar da toplumun gereksinimleri göz önünde tutulmalı, zorla kabul ettirilmemelidir. Toplum, isteklerini elde etmedikçe kırsal alan kalkınma çalışmalarına katılmamaktadır (Anonim, 2009b).

Kırsal kalkınma için birbirini bütünleyen aşağıdaki tanımlamaların yapılması mümkündür. Kırsal kalkınma:

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreçtir.
- Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay almasıdır.
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimidir.
- Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşarak geliştirilen yaşam düzeyidir.
- Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesidir.
- Kırsal toplum yaşamının modernizasyonudur.
- Kent/kır ayrışımının azaltılmasıdır.
- Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınmasıdır.

Genelde kalkınma-gelişme, özelde ise kırsal kalkınma olarak tanımlanmaya çalışılan bu sürecin ilkesel temellerinin oluşabilmesi aşağıda belirtilen konular çerçevesinde mümkündür:

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Başta insan olmak üzere, doğal kaynakları, ekonomiyi, teknolojiyi, yönetimi, hukuku ve siyaseti yakından ilgilendiren kırsal kalkınma, top yekün kalkınmanın önemli bir boyutudur.
- Kalkınmanın bütünselliği kapsamında ele alınmalı ve aynı nedenle bu bütünün diğer öğelerini de gözetmek durumundadır.
- Aynı yaklaşımla, yerel ve bölgesel ölçekte tasarlanacak kalkınma, ülke kalkınması içerisinde görülmelidir.
- Kırsal alanda tüm zorluklarına rağmen asayişin sağlanması ve böylece toplumun iş yerinde kendini emniyette hissetmesi sağlanmalıdır.
- Kırsal alan toplumunun kendine güven duygusu geliştirmelidir.
- Kırsal alan toplumunun verimli üretme ve ürettiği malı pazarlama vasıfları geliştirilmelidir.
- Kırsal kalkınma, yalnızca tarımsal kalkınmayı değil aynı zamanda; sanayileşme, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, ulaşım ve nihayetinde istihdam alanlarında gelişmeyi kapsamaktadır.
- Kırsala özgü koşullar, gereğince ve doğru analiz edilmelidir. Çözümölen koşullara göre gerçekçi modeller üretilmelidir.
- Kırsal kalkınmanın, taşıdığı ekonomik ve toplumsal rol ve gelişme potansiyeli bakımından başlangıç noktası "tarım" olmalıdır.
- Kalkınma için ikincil doğrultuyu, kırsalda konumlandırılmış tarıma dayalı sanayi ile tarıma girdi üreten sanayi oluşturmalıdır.
- Kalkınma süreci, gelir artışını ve refahı öngörmelidir.
- Tüm süreçler, kırsal toplumun demokratik katılımı ile yaşama geçirilmelidir.
- Kalkınma; ekonomik, toplumsal, kültürel nedenlerle siyasal bir süreç olduğundan, böylesi bir sürecin tasarlanması ve uygulanmasına ilişkin politika ve araçların seçiminde, siyasal tercihlerin önemi göz önünde bulundurulmalıdır (**Anonim, 2009a**).

Türkiye’de kırsal kalkınma çalışmaları önemlidir, çünkü; Türkiye’de nüfusun yaklaşık %35’i halen kırsal alanda yaşamaktadır. Bu nüfusun, kişi başına ortalama yıllık geliri kentte yaşayan bir bireyin ancak % 40’ı kadardır. Ve kırsal alanda; altyapı, tarımsal işletmelerin küçüklüğü ve dağılıklığı, eğitim, sağlık, örgütlenme, kadın-çocuk, genç nüfusa yeni iş alanlarının açılmaması, sosyal olanakların yetersizliği vb. sorunlar çözüm beklediği için kırsal alanda kalkınma önemlidir (**Anonim, 2009b**).

Kırsal Kalkınmanın Temel Bileşenleri aşağıda verilmiştir.

Tarımsal Kalkınma: Tarım (bahçe, tarla, hayvan yetiştiriciliği vb. faaliyetler) ormancılık, balıkçılık. Ve, bu alanlarda kalite, pazarlama üretim artışı vb. çalışmalar.

Kırsal Sanayi: Tarım, orman, tıbbi bitkiler gibi yerel kaynakları(ham) yerinde değerlendirme veya talebe bağlı olarak pazarlanabilir yere ürünlerin üretimi ve gere inde ihracatının da sağlanabilmesi.

Kırsal Kalkınma: Tarım (bahçe, tarla, hayvan yetiştiriciliği vb. faaliyetler), ormancılık, balıkçılık, sağlık, küçük girişimcilik, kırsal sanayi, ekoloji, çevre, turizm, su, konut, eğitim gibi alt ve üst yapı hizmetleri, teknoloji, kadın, çocuk, topraksızların istihdamı ve çok sayıdaki diğer programlar

3.TARIM-SANAYİ BÜTÜNLEŞMESİ (ENTEGRASYON)

Bütünleşme (entegrasyon) kavramı genel anlamda, nitelikleri birbirinden farklı olmakla birlikte, birbirini tamamlayıcı işleve sahip birimlerin aralarında birleşerek bir gövde haline gelmeleridir. Sinaî faaliyetler açısından ise, belirli bir sanayi kolunda faaliyetlerini sürdüren organizasyonun, bu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

imalatın gerçekleşmesi için gerekli yan sanayi kollarını kendi bünyesinde toplaması veya aralarında bütünleşmeleri şeklinde tanımlanabilir(**Çıkın ve Karacan, 1994**).

Ekonomik birimler arasındaki bütünleşme hareketleri bölgesel ve ulusal düzeyde olabileceği gibi, uluslararası düzeyde de olabilir. Bütünleşme yatay ve dikey olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir(**Çıkın ve Karacan, 1994**).

Yatay Bütünleşme (Horizontal Integration): Aynı alanda faaliyet gösteren birimlerin, ekonomik ve hukuki olarak birleşmelerini ifade eder. Bu tür bütünleşmede küçük işletmeler satın alma maliyetlerinin, yönetim ve satış giderlerinin düşürülmesiyle önemli kazanımlar sağlayarak, büyük girişimlerin sahip olduğu avantajlara kavuşabilmektedirler.

Dikey Bütünleşme (Vertical Integration): Dikey piyasa kanallarında, birbirini izleyen ve birbirleriyle ekonomik ve teknik anlamda tamamlayıcılık ilişkileri bulunan sektörlerin girdi-çıkıtı ilişkilerinin ileri ve geri bağlantı etkilerinin ortaya çıkarılarak organize edilmesidir. Farklı alanlarda faaliyet gösteren birimlerin bir araya gelmelerindeki amaç, üretimin ve pazarlamanın daha uygun şartlarda gerçekleştirilebilmesidir.

Bütünleşme sürecinde sektörlerin birbirleri için pazar ve kaynak oluşturmaları söz konusudur. Süreç içinde birbirini izleyen üretim aşamalarının birbirini itmeleri, çekmeleri, sürüklemeleri ve beslemeleri mümkün olmaktadır. Bütünleşme, ekonomik sektörlerin üretim ve tüketimleriyle birbirine yönelmelerini, üretim kapasitelerini birbirinin ihtiyaçlarına bağlı olarak oluşturmalarını mümkün kılar (**Gülse, 1996**).

Tarım-sanayi bütünleşmesinde, ana ve yan ürünlerin işlenerek değerlendirilmesinin sağlanması yanında; tarımsal girdi ve teknoloji üreten tarıma bağlı sanayi işletmelerindeki üretim kapasitelerinin faaliyete geçirilmesi mümkün olmaktadır. Özellikle biyolojik yapıda olan veya alternatif kullanım alanları söz konusu olmayan ürünler üreten tarıma bağlı sanayiler için bütünleşme önemli bir süreçtir. Tarım-sanayi bütünleşmesinde en büyük birimi tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin yapısal özellikleri bütünleşmeyi gerekli kılmaktadır. Bu gerekçeler şu noktalarda özetlenebilir(**Dellal ve Tan, 2003**).

1. Tarımsal üretimde olumsuz iklim koşulları önemli bir faktör olduğundan, tarımdaki risk ve belirsizlikler diğer sektörlerle oranla daha fazladır. Tarımsal üretimde yıldan yıla önemli dalgalanmaların meydana gelmesi sonucu oluşan fiyat dalgalanmaları, çiftçi davranışlarını da etkilemektedir.
2. Tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalardan uzun vadede sanayi kesiminin etkilenmesi ve yeterli miktarda hammadde tedarik edilememesinin sanayi işletmelerinde atıl kapasite sorununa yol açması.
3. Tarım işletmelerinin sayıca çok olması, işletmelerin ve arazilerin çok parçalı (geçimlik tarım işletmeleri) olması.
4. Tarım sektöründe endüstriyel tarımsal üretime tam olarak geçilememiş olması.
5. Tarımsal girdi üreten tarıma bağlı sanayi işletmeleri için talep riskinin bulunması.
6. Tarım sektöründe üretim teknolojisinin ve tarımsal girdi kullanımının yeterli seviyeye ulaşamaması. Verim düşüklüğü nedeniyle maliyetlerin, dolayısıyla fiyatların yükselmesi; bunun da üretici, sanayici ve ticaret kesimi için risk oluşturması.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

7. Tarımsal üreticilerin yeterince örgütlenememelerinden dolayı pazarlık güçlerinin zayıf olması; tarım sektörünün yeterince pazara açılmamış olması ve üretim teknolojisindeki hızlı gelişmeler.
8. Ekonomide yoğunlaşma eğiliminin bulunması.
9. Tarım sektöründeki nüfusun fazlalığı, gizli işsizlik oranının yüksekliği, istihdam olanaklarının azlığı ve nüfusun diğer sektörlere yeterince yönlendirilememesi.
10. Tarım sektörünün genellikle küçük işletmelerden oluşmasından dolayı, tasarruf olanaklarının kısıtlı olması veya tasarrufların verimli yatırımlara yönlendirilememesi, tarımdaki sermaye birikiminin sınırlı ve ticari faaliyetlere katılamaması, kredi olanaklarının kısıtlı olması.
11. Kalkınma sürecinde tarıma dayalı ve tarıma bağlı sanayi kesimlerinin pazar paylarının artması.
12. Tüketici taleplerinde meydana gelen değişmelerin, tarım kesimi tarafından sürekli olarak izlenememesi.
13. Tarım sektöründe ihtisaslaşmanın zorluğu ve yetersizliği.
14. Kırsal kesimden kentlere göçün fazlalığı ve buna bağlı olarak şehirlerde yaşanan olumsuzluklar.
15. Sermayenin belli merkezlerde yoğunlaşması.

Tarımsal ürünlerin özelliklerinden dolayı bir kısmının arz elastikiyeti düşük olduğundan, aktif bir fiyat politikası izleme olanağı olmayan üreticilerin gelirleri düşmektedir. İşlenmiş tarım ürünleri istenildiği zaman piyasaya arz edildiğinden aktif bir pazar stratejisi izlenebilmektedir. Tarım ürünleri talebinin gelir elastikiyetinin 1'den küçük olması ve işlenmiş tarım ürünleri talebinin gelir elastikiyetinin ise 1'den büyük olması sanayi ve ticaret kesimlerinin tarım ürünleri tüketimi artışlarından daha fazla pay almasına yol açmaktadır. Kalkınma sürecinde sektörler arası dengeli bir gelişmenin sağlanabilmesi için, tarım sektörünün sanayi ve ticaret kesimleriyle bütünleşme zorunluluğu bulunmaktadır (**Turan ve Ark. 1999**).

Ekonomide bütünleşmesinde kendiliğinden ortaya çıkmamakta, bu sürecin organize edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, tarım-sanayi bütünleşmesinde en önemli işlevi tarımsal ticaret (agribusiness), kırsal sanayiler, kooperatifler ve sözleşmeli tarım yöntemleri yerine getirmektedir.

Sözleşmeli tarım, tarımsal ticaret (agribusiness), kooperatifçilik ve kırsal sanayi yöntemleriyle gerçekleştirilebilen tarım-sanayi bütünleşmesinde olumlu sonuçlara ulaşılabilmesi bütünleşmenin uygun şartlarda gerçekleştirilmesine bağlıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde tarımsal üreticilerin yetersiz örgütlenmeden dolayı dağınık ve güçsüz olmaları, mesleki ve ekonomik çıkarlarını koruyacak pazarlık gücünden yoksun olmaları (**İnan, 2003**) sözleşme şartlarının belirlenmesinde etkilerini sınırlamaktadır. Sözleşmelerde genellikle alıcı firmaların çiftçilere göre güçlü ve hâkim olması, firmalara kendi fiyat ve koşullarını dikte etme gücünü verir. Ürün fiyatları genellikle tarım dışı firmalar tarafından belirlenmekte ve bu fiyatlar enflasyon koşullarında yetersiz kalmaktadır. Sözleşmelerde riskin hemen hemen tamamı çiftçilere yüklenirken, tarım dışı firmaların yükümlülükleri konusunda bağlayıcı hükümlere genellikle yer verilmemektedir. Bunun sonucunda, tarım dışı firmalar yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmemektedirler.

Tarımsal ticaret (agribusiness) tarım dışı kesimin atılım ve sermayeleri ile gerçekleştirildiğinden, organize ve kontrolde girişimciler hâkimdir. Tarımsal üreticiler ve kentlerdeki tüketiciler organizasyonun dışında kalmaktadırlar. Bu durum, tarımsal üreticilerin tüketici fiyatlarından

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aldıkları payın azalması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kentlerde büyüyen talep ve artan fiyatlar tarımsal üretime sınırlı ölçüde yansımaktadır. Bu olgu, tarımsal gelirin toplam gelir içerisindeki payının giderek azalmasına yol açmaktadır (**Gürler ve Ark., 2000**).

Tarım-sanayi bütünleşmesi bağlamında, Türkiye'deki mevcut kooperatiflerin durumu incelendiğinde, kooperatiflerin çoğunun yatay bütünleşmeyi sağlayamadığı gibi; dikey bütünleşmenin üretim ve pazarlama aşamasında yeterli güce sahip olamadıkları görülür. Buğday, arpa, patates, elma, soğan, tütün ve yaş meyve-sebze gibi ürünlerin piyasasına çiftçiler henüz girememişlerdir. Et, süt ve yumurta da durum aynıdır. Oysa pek çok Avrupa ülkesinde bu ürünlerin hem piyasası hem de sanayisi çiftçilerin elindedir. Türkiye'de bu konuda çalışan kırsal kesime yayılmış, güçsüz ve dağınık kooperatiflere rastlanmasına rağmen; bunların çoğu kendi lokal piyasalarında bile söz sahibi olamamaktadır. Tarım satış kooperatiflerinde dikey faaliyetler daha fazla gerçekleşmekle birlikte; yatay bütünleşme tamamlanamadığından, dikey bütünleşmenin avantajlarından tam olarak yararlanılamamaktadır. Tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinin en önemli sorunu, demokratik yönetimden yoksun olmalarıdır. Bu sorun kooperatiflerin ekonomik olarak işletilememelerine yol açmaktadır (**İnan, 2003**).

Kırsal bölgelerde sanayi işletmeleri kurulurken aşağıda belirtilen noktalarda sorun yaşanmakta, sayılan bu olumsuzluklardan dolayı, sanayiciler kırsal bölgelerde yatırım yapmakta çekimser davranmakta, girişimcilerini genellikle sanayileşmiş bölgelerinde gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler.

*Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlayacak ulaştırma, haberleşme, depolama, elektrik ve su dağıtım gibi temel altyapı tesislerinin yetersiz olması. Altyapı düzenine bağlı olarak, sanayide istihdam edilmesi zorunlu olan kalifiye personelin ve ailelerinin iskan, eğitim, sağlık, eğlence vb. ihtiyaçlarına cevap verecek tesislerin yetersizliği.

* Kırsal alanlarda sermaye birikiminin yetersiz ve satın alma gücünün kısıtlı olmasına bağlı olarak oluşan pazar darlığı (**Elmas ve Ark. 2003**).

*Kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik faktörlerin etkisiyle ekonominin kendini yenileyecek dinamizme kavuşamaması (**Elmas ve Ark. 2003**) ve girişimcilerin kendiliklerinden bir araya gelerek en uygun büyüklükteki yatırımlar için gerekli finansman kaynaklarını harekete geçirememeleri bu alanlardaki sanayileşme hızını düşürmektedir.

*Yatırım alanlarının teşhisi ve yatırım girişimleri konularında kırsal alanlardaki girişimcilerin bilgilerinin kısıtlı olması. Buna bağlı olarak şirketleşme, iş planlaması, fizibilite etüdü, pazar araştırması, kadrolaşma, finansal yönetim gibi kavramların yaygın olarak bilinmemesi ve uygulanmaması (**Anonim, 2001**).

* Özel yatırım teşvik araçlarının, girişimcilere gelişmiş yöreler yerine kırsal alanlarda yatırım yapmayı tercih ettirecek derecede farklılaştırılmaması (**Paksoy, 2001**).

4. KIRSAL ALAN KALKINMASINDA KIRSAL SANAYİLER

Ekonomide bütünleşme kendiliğinden ortaya çıkmamakta, bu sürecin organize edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, tarım-sanayi bütünleşmesinde en önemli işlevi tarımsal ticaret (agribusiness), kırsal sanayiler, kooperatifler ve sözleşmeli tarım yöntemleri yerine getirmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ekonomik bütünleşme, pazarın genişleyerek ticaret hacminin artması, üretimde verimliliğin artması, ürünlerin dış piyasadaki rekabet olanaklarının artması, yabancı sermaye yatırımlarının artması ve yeni iş alanlarının açılması gibi birçok avantaj sağlayabilir.

Kırsal sanayileşme, özünde kır-kent arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı; başka bir deyişle, göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir tercihtir (**Anonim, 1994**). Kırsal sanayi kavramı iki açıdan tanımlanabilir. Birincisi “kırsal” kelimesinden dolayı yersel konum ön plana çıkarılarak, kırsal alanlarda kurulan bir otomotiv sanayi bu algılama biçimine göre kırsal sanayi sayılabilir. İkinci olarak, kırsal alanlarda üretilen bitkisel ve hayvansal ürünleri işleyen sanayi işletmeleri şeklinde tanımlanabilir. Bu algılama biçiminde ise, kullanılan hammaddelerin tarımsal süreçler sonucunda elde edilmiş olması tanımın ayırt edici özelliği olmaktadır. Hangi algılama biçiminde tanımlanırsa tanımlansın, bir işletmenin kırsal sanayi sayılabilmesi için ekonomik yönünün yanında; kırsal alanların sosyal sorunu olan işgücü fazlalığının yerinde istihdamını sağlayacak özellikte olması gerekmektedir (**Anonim, 1994**).

Kırsal alanlarda kurulan sanayi işletmeleri tarım-sanayi bütünleşmesi yanında, kır-kent bütünleşmesini sağlaması açısından önemlidir. Kırsal alanlarda sanayi işletmelerinin kurulmasıyla sadece ekonomik değer yaratılmış olmayıp; sosyal yönden de işgücüne yerinde istihdam olanağı sağlaması sonucu kırsal ailelerin birlikteliği ve mutluluğunu sağlaması, kentlere göç hızının düşürülmesiyle toplumsal huzursuzlukların engellenmesi gibi yararlar sağlanabilir (**Aydemir ve Pıçak, 2008**).

Tarım sektörünün desteklenmesi ve kırsal nüfusa yaşama imkanı sağlayan kırsal bölgelerin kalkınmasının sağlanması, ülkemiz kalkınma planlarının ve stratejilerinin değişmez unsurları olmak zorundadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olan kalkınmanın kırsal yönünün planlanmasında, ekonomik planlama yapılırken, ülkenin sosyal gelişmesinin ve sosyal sorunlarının da planlamaya dahil edilerek bunların birlikte planlanması gerekmektedir.

Mikro kırsal kalkınma projeleri, ülkenin makro planlarıyla koordinasyonu zayıf olduğunda ve iller düzeyinde düşünüldüğünde yetersiz kalmıştır. Türkiye’de mikro kırsal kalkınma projelerinin bölgesel ve makro kalkınma projelerinin bir devamı olarak görülmüştür. Çoğu kez tepeden inme hedeflerle ve kalkındırılmaya çalışılan bölgenin sosyo- ekonomik ve kültürel yapısı göz ardı edilerek gerçekleştirilmek istenmesi projenin başarısını engellemektedir. Projelerde; kalkınmanın tabandan başlatılması, halkın aktif katılımı sağlanarak yapılan çalışmaların benimsetilmesi ve devlet – halk işbirliğiyle yürütülmeye çalışılması projenin başarısı için önemli karakteristiklerdir (**Yılmaz ve Pıçak, 2008**).

Kırsal sanayiler, tarımsal ticaret (agribusiness), kooperatifçilik veya sözleşmeli tarım; hangi yöntemle olursa olsun tarım ve sanayi sektörlerinin ekonomik ve sosyal yönden bütünleşmesini amaçlamaktadır. Tarım ve sanayi kesimlerinin bütünleşmesiyle sektörlerin ticaret hacimleri genişlemekte, birimlerin rekabet gücü artmakta, hem tarımsal üretimin hem de sanayi üretiminin daha verimli hale gelmesi mümkün olabilmektedir. Birbirinden bağımsız bir şekilde gelişmeleri mümkün olmayan ve birbirini etkileme dereceleri yüksek olan tarım ve sanayi kesimleri bu bütünleşmeden çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bununla birlikte bu bütünleşme sürecinde çeşitli sorunlarda yaşanmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5. HAVZA ÖLÇEĞİNDE KIRSAL ALANLARIN PLANLAMASI

Ana yaşam kaynağı olan su ve suyun dokunarak geçtiği toprak, insanoğlunun tabiattan aldığı en büyük hediyedir. Toprak; suyla temas ettiği yerde, ete ve kemiğe bürünmüştür. Nehirlerin geçtikleri coğrafyada canlı hayatın gelişmesini olumlu olarak geliştirdiği birer su kaynağı olmalarının yanında toplumlar içinde ekonomik anlamda stratejik ve yaşamsal önem arz etmektedirler. Bu alanda yürütülen küresel çabanın en büyük payını öncelikle temiz ve tatlı suya erişim almaktadır. Evsel, sanayi ve tarımsal üretim kaynağı olarak su; faydalanıcıların değişen ve gelişen ihtiyaçlarının karşısında yeni stratejiler, planlamalar yapılması gereğini doğurmuştur.

Havza kırsal kalkınmasında havzanın yenilenemez kaynaklarından yararlanırken aynı anda koruyan, adil, efektif kullanımı bir yaşam modeli olarak benimseyip, sonraki nesillerin yaşam hakkına da saygı gösteren farkındalığın yaratılması sürdürülebilirlik yaratacaktır. Havzanın sosyal ve doğal yapısı, finansal kaynakları ve fiziksel potansiyeli, sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ile kırsal topluluk içindeki bireylere ve topluluklara sosyal yaşamlarında iyileştirme sağlayacaktır.

Nüfusunun %35 'e yakını kırsalda yaşayan üretimi tarım ağırlıklı ülkemizin kalkınmasına yönelik havza kaynaklarına dayalı her türlü kalkınma projelerinde insanı odağına alan; çevresel, fiziksel, sosyal, adil ve ekonomik parametrelerle oluşturularak sürdürülebilir, katılımcı ile katılımcı ve cinsiyet dengeli kırsal kalkınma yatırımlara önem verilmesinin gereklidir (**Kanathı, 2008**).

Kırsal alanda; Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar için yerel dinamiklerin ve potansiyelin ulusal gereksinimlerle uyum sağlanması, ulusal kalkınma planları ile uyumlu kırsal kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi şarttır. Ayrıca kırsal kalkınmaya yönelik tüm projelerin yürütülmesinde ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanması, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve yararlanıcıların karar alma ve uygulama süreçlerine katılımının sağlanması ve doğal kaynakların, sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ilkeleri çerçevesinde çalışmalar somutlaştırılmalıdır. Bunun için;

Kırdan kente göçenlerin göç etme sebepleri olan ekonomik arayışlarına çözüm olacak Kırsal Kalkınma projeleri üretmek; dezavantajlı kesimleri tarım dışı aktivitelere (turizm, tekstil, dokuma vs.) yönlendirilmesini sağlamak. Göç baskısını azaltmak gerekmektedir.

Kırsal kalkınma, tarımsal kalkınma ve kırsal sanayiye bütüncül ele alarak; üretimden tüketim noktasına kadar tüm kesimler ve kuruluşların sorumluluk ve yetki paylaşımını net olarak ortaya koyacak proje ve sistemler üzerinde bütüncül politikalar üretilmelidir.

Kırsal alan planlamasının ülke ölçeğinden başlayarak, bölge planları ve diğer ölçeklerdeki planlama faaliyetleri içinde önemli bir yeri olduğu kabul edilmektedir. Ulusal kalkınma planı ve kırsal alanlar için geliştirilen ulusal stratejiler genel bir çerçeve sunmakla birlikte, özellikle bölgesel ölçekte planlama süreçlerinin kırsal alanlarla ilişkisinin kurulmasında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Ülkemizde geçmiş bölge planlama deneyimlerinde daha çok bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması temelinde, doğrudan kamusal üretim ve alt yapı yatırımları ve özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi yolu ile ekonomik gelişmenin sağlanması yaklaşımı kabul edilmiştir.

Bu gün değişen bölge yaklaşımı içinde kamu yatırımlarının daha çok altyapı ile sınırlandırılması ve özel sektörün özellikle KOBİ ler vasıtasıyla yerel girişimciliğin desteklenmesi temel yaklaşım olarak benimsenmektedir. Yeni bölge, öğrenen bölge gibi kavramlar ile açıklanmaya çalışılan bölge politikası, rekabet edebilir bölgenin yaratılmasında yeni teknolojik donanımlarla desteklenmiş farklı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

işgücü becerilerine sahip “insan kaynaklarının” yaratılabilmesini, istihdam sorunlarının çözümünde önemli bir araç olarak görmektedir. Kırsal alan ve kırsal kalkınmayı da yeni bölge yaklaşımı içinde ele alan yeni bölge politikaları aynı zamanda bölgenin mekânsal ve sosyo-ekonomik algılanışında önemli bir değişime işaret etmektedir. Kırsal Kalkınma ekonomik bölgenin rekabet gücünün artırılmasında geçmişten farklı bir ele alışıyla değerlendirilmektedir. Kırsal alanların tarım dışı üretkenliğinin artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi söyleminin sosyo-ekonomik yapılanmalara etkilerinin ve mekânsal gelişme stratejilerinin tartışılması zorunlu görünmektedir. Bu anlamda bölge planlama ve diğer üst ölçek planlama süreçleri ile kırsal alanların ilişkilerinin yeniden kurumsallaştırılmasında da eleştirel yaklaşımlara ihtiyaç olduğu gözlenmektedir (**Kanatlı, 2008**).

Yeni bölgesel gelişme anlayışı ve mekansal stratejik planlama içinde, kırsal alanların değişen sosyo-ekonomik ve ekolojik değerine yapılan vurguya rağmen, kırsal kalkınma stratejilerinin sürdürülebilir bir gelişmeyi yaratmada başarılı olup olmayacağı tartışmalıdır. Ekonomik gelişme ve doğanın korunması arasındaki bu hassas denge bölge planlamasının da en önemli sorunsalıdır.

6. KIRSAL KALKINMA VE KELKİT HAVZASI

Havza yönetimi “Bir su toplama havzasında, ekolojinin temel esasları dikkate alınarak, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, havza yönetimine aynı zamanda, havza toplumunun kalkındırılması ve kırsal kalkınma kavramları ile eş bir anlam yüklemektedir

Havza, kırsal alanların ele alınmasında, yeni bir bölge planlama anlayışının geliştirilmesinde, yerel örgütlenmenin güçlendirilmesinde ve bir yönetim modeli oluşturulmasında da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bugün Türkiye’de havza ölçeğinde planlama ve yerel örgütlenme konusunda girişimler söz konusudur. Yeşilirmak Havzasını içine alan bölgede de bir bölge planı ve bir çevre düzeni planı hazırlanmakta, yerel-bölgesel kalkınma modeli olarak da bir kalkınma programı sürdürülmektedir.

“Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi” Bölge planı, DPT tarafından Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı genel bölgesel kalkınma amaçları çerçevesinde gündeme getirilmiştir. Projede tanımlandığı şekliyle amaç, ‘havzada ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve en ekonomik arazi kullanım planlaması yapılarak doğal kaynakların güncel takibi ve yönetilmesi ile plan bölgesinin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının azaltılması ve mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek bölgenin refah düzeyini ve ülke ekonomisine katkısının artırılmasıdır. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Amasya, Tokat, Samsun, Çorum İllerini (TR83-Düzye 2 İstatistikî Bölge Birimi) içine alan bir coğrafi bölgeyi kapsamaktadır (**Kanatlı, 2008**).

Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %5’i büyüklüğünde olan ve 519 km uzunluğa sahip bulunan Yeşilirmak Havzası, ülke genelinde yüzölçümü açısından 26 akarsu havzası arasında 3. sırada bulunmaktadır. Havza nüfusu 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfus 3 003 142 kişi, nüfus yoğunluğu km² ye 83 kişidir. Havzaya adını veren Yeşilirmak, Sivas sınırları içinde Köse ve Kızıldağ yamaçlarından doğup, Çekerek, Tersakan ve Kelkit Çayı olmak üzere 3 ana kol alıp, Çarşamba - Samsun açıklarında Karadeniz’e dökülmektedir (**Lekesiz ve Ark., 2007**).

Yeşilirmak Havzası içinde Kelkit kolunun geçtiği, Tokat, Sivas, Erzincan, Gümüşhane ve Giresun kentlerini içine alan havzaya *Kelkit Havzası* denilmektedir. İsmi, Kelkit Çay'ından alan bu havza 256 kilometre uzunluğundadır.

Şekil 1: Kelkit Havzası

Tokat, Sivas, Erzincan, Gümüşhane ve Giresun'dan oluşan 5 il ve bu illere bağlı Köse, Kelkit, Şiran, Refahiye, Çamoluk, Gölova, Alucra, Akıncılar, Şebinkarahisar, Suşehri, Koyulhisar, Reşadiye, Almus, Niksar, Erbaa' dan oluşan 15 ilçeyi içine alan Kelkit Havzası Şekil 4.1'de görülmektedir.

Kelkit Havzası bölgesinde; gelir getiren, dış göçü azaltan, bölge ve ülke ortalamaları arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltan faaliyetler yoluyla, bölgedeki zengin, kültürel - doğal ve üretime yönelik değerler üzerine projeler inşa ederek, en kısa sürede sürdürülebilir kalkınmanın mümkün kılınabilir. Bölge sorunlarını tartışmak, bölgenin öncelikli sorunlarını belirlemek, dayanışma ve işbirliği bilincini havza boyutunda geliştirmek, kalkınmanın toplum ağırlıklı olmasını sağlayacak ve bölgeye gelir sağlayacak projeler önem taşımaktadır.

Kelkit Vadisi için bilimsel, teknik ve ekonomik olarak desteklenmiş, havzanın-bölgenin ekolojik dokusunu, tarım arazilerini, köy-kasaba-kent yerleşmelerini bozmadan, havzanın ve bölgenin dayanışma ruhunu, özgün kimliğini harekete geçiren, sektörleri "birbirlerinin itici gücü" olarak kullanabilecek sektörler arasında bütünleşik yöndeki bölge gelişim projeleri beklenen faydayı sağlayabilecektir.

Kelkit Vadisi, Türkiye'de kirlenmemiş, "henüz yitirilmemiş" sayılı yerlerden biri olarak nitelendirildiği için üretilmiş ve üretilecek tüm değerlere, değişik ölçeklerde ve öncelikte

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yaklaşımlarla, geleceği umutsuzluğa yöneltmeden, var olan varlıkları kirletip tüketmeden ortak bir yaşam ortamı yaratılması “bölgesel, ulusal ve evrensel bir sorumluluk” olarak nitelenmektedir.

Kelkit Havzası için de kırsal alandaki tarımsal ağırlıklı ekonomik yapının sanayi desteğiyle iyileştirilebilmesi ve kırsal alan tarım üreticileri daha iyi bir hayat standardına kavuşturulmaları mümkündür. Kırsal sanayiler ve tarım-sanayi entegrasyonu kırsal kalkınmanın lokomotifleri olarak tarım nüfusunu diğer bir kesme kaydırarak yapısal bir dönüşüm sağlayıp, bir yandan katma değeri yükseltirken diğer yandan göç problemini ortadan kaldıracaktır. Böylelikle sağlıklı bir kırsal kesim, sağlıklı bir şehirleşme ve sağlıklı bir sanayileşme ile toplumsal huzur ve kalkınma sağlanabilecektir.

Pilot olarak seçilecek kırsal alanlara kırsal sanayi yatırımlarının yönelmesi ile herhangi bir tarımsal ürünü yalnızca üretip en yakın birime satan ya da daha üretmeden tefecilere ve fırsatçılara mecbur kalan üreticinin yerini buğdayını, una, bisküviye, makarnaya, sebzesini konserveye, meyvesini meyve suyuna, marmelada, reçele vb. işleyen komple üreticiler alabilecektir.

Kırsal kalkınma onu destekleyen bir sanayi ve bir destekleme sistemi ile gerçekleştirilebilir. Her bölgenin gelişmişlik düzeyi, doğal kaynakları, ihtiyaçları birbirinden farklıdır ve farklı yaklaşımları gerektirir. Bu noktada hangi sanayinin ilgili kırsal alana uygun olacağı, büyüklüğünün ne olacağı, projenin kim tarafından, hangi kaynaklarla gerçekleştirileceği vb. birtakım sorular gündeme gelmektedir. Kırsal alan söz konusu olduğuna göre bu sanayiler ilk aşamada küçük ölçekli ve tarıma dayalı sanayiler olabilecektir. İşgücü, hammadde kaynakları, pazar durumu teknik imkanlara göre kurulacak küçük ölçekli sanayiler daha kolay hayata geçirilebilir ve kapasitelerinden dolayı çevresel kirlenme etkileri de daha az olabilir.

Kırsal sanayi projelerinin başarı şansı bir devlet desteği ve idari örgütlenmesi ve yanı sıra, kırsal kesim örgütlenmesine bağlıdır. Devlet destek, öncülük ve organizasyonu sağlarken, kırsal toplum ister kooperatifler isterse birlikler şeklinde örgütlenerek mutlaka kurulacak sanayi tesisinde pay sahibi olmalıdırlar. Üreticilerin kooperatif veya birlikler şeklinde örgütlendikten sonra kendi sanayilerini kurmaları da mümkün olabilir. Bu durumda da devlet düşük faizli kredi, teşvikler, ulaşım ve pazar kolaylıkları ve teknik yardımlarla bu sanayileri destekleyebilir.

Araştırma yöresin de genel için uygun görünen ve olmasının doğru olacağı düşünülen yaklaşımlar paralelinde öncelikli olarak tarıma dayalı sanayiler uygun görülmektedir. Tarıma dayalı sanayi içerisinde öncelikli tercihleri olarak sebze işleme sanayi, süt işleme sanayi ve meyve işleme sanayi yöresin tarım potansiyeline uygun sanayiler olarak görülmektedir.

Bu tür projelerin hayata geçirilmesinde sosyolojik, demografik ve ekonomik açıdan pek çok zorluklar bulunsa da uygulanamaz değildir. Kırsal toplumun özelliklerine ve isteklerine uygun sanayileşme kırsal kesimde kalkınmayı ve kırsal kesim insanının refahını sağlayacak en iyi çözümdür.

Ekonomik gelişme, elbette ki sanayinin gelişmesiyle kendini göstermektedir. Değişim ve gelişme modellerinin bulunduğu ortak nokta budur. Ancak bu durum tarım sektörünün ihmal edilmesi anlamını taşımaz. Gelişme sürecinde tarım ve sanayi sektörleri arasında bir paralellik sağlanamaz ise yalnız başına hiçbir sektör, en azından dünya piyasalarındaki konjonktürlerin karşısında bir anlam ifade edemez. Tarım ve sanayi kesimleri birbirine neden sonuç ilişkileri ile bağımlıdır. Hiçbir ülkede tarımsal faaliyetlerin sanayi sektöründen bağımsız olarak modern yöntemlerle sürdürülmesi mümkün değildir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sektörler arası ilişkiler ağına işlek piyasa kanallarının açılması veya geliştirilmesi tarım ve sanayi kesimlerinin birbirlerine yönelmeleri ve üretimleriyle birbirini desteklemeleriyle mümkündür. Çünkü ekonominin gelişimi sektörel gelişme ve sektörler arası bütünleşme olgusuna bağlıdır.

7. KELKİT HAVZASI KIRSAL KALKINMASI PORJELERİNDE DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ, ÖN FİZİBİLİTE

Yeşilirmak nehrinin Kelkit çayı ismi alan kolu yaklaşık 320 km uzunluğundadır. Kelkit çayı Gümüşhane ilinin Köse ve Kelkit ilçe sınırlarından doğar. Erzincan, Giresun, Sivas ve Tokat illerini takip ederek Yeşilirmak'la birleşerek Samsunda denize dökülür. Karadeniz ve İç Anadolu'yu oluşturan Kelkit Havzası doğal kaynakları, kültürel zenginlikleri ve insan kaynaklarıyla altı bin yıllık bir tarihi gelişimi barındırmaktadır (Kahraman ve Tansug 2003).

Kelkit Havzasının geliştirilmesi ve Havza toplumunun kalkındırılması çok sayıda bileşenin bir araya getirilmesi ile mümkündür. Bu bölümde proje alternatiflerinde olası bileşenler ve bunlara ait değerler ele alınacaktır. Çok sayıda bileşenin zamanla artırılarak bir araya getirilmesi uzun vadede büyümeyi sağlamaktadır. Bileşenleri oluşturan kaynaklar havza modeli içerisinde ortaya konmalıdır. Gelişimin sürdürülebilir kalkınma modeline uyumlu olması gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamada önem taşır. Kendini yenileyen tekrar üreten ve geliştiren sistemli bir yaklaşım sunulmalıdır. Gelecek kuşaklara kaynak bırakmaya yönelik adaletli bir yaklaşım ancak sürdürülebilir bir kalkınmayla açıklanabilir. Sürdürülebilir kalkınmanın üç önemli bileşeni olabilir Bunlar çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerdir. Bu üç önemli bileşenin birbirinin destekleyerek güçlendirilmesi ve projelendirilmesi gerekir.

1) Çevresel Faktörler

- Ekolojik
- Coğrafi Faktörler
- Biyolojik Çeşitlilik (Flora ve Fuara)
- Yer altı zenginlikleri

2) Sosyal Faktörler

- Kültürel
- Demografik
- Kurumsal faktörler
- Eğitim düzeyi

3) Ekonomik Faktörler

- Gelir düzeyi
- Finansal güç
- Mevcut işletmeler

Yukarıda sıralanan bileşenlerin sorunun çözümünde etkili olabilmesi için çevresel faktörlerin sektör bazında dağıtımının adil olması ve sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda sağlanması,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ekosistemlerin, görsel değerlerin ve doğal kaynakların rehabilitasyonu, kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, fırsatların sektörel bazda adil paylaşımının sağlanması ve en önemlisi projelerin uygulanmasında etkilerin geriye doğru incelenerek değerlendirilmesinin sağlanması gerekir.

Çizelge 1. Kelkit Havzası Yatırım Alternatiflerine Yönelik Kaynaklar Ve Fırsatlar (ÖN FİZİBİLİTE SONUCU)

KAYNAKLAR	SAHİP OLUNAN DONANIM	YATIRIM TÜRÜ
Sebze,meyve üretimi	İşgücü potansiyeli Ekolojik durum Tarımsal altyapı	Meyve-Sebze işleme ünitesi (Konserve, salça, hazır gıda) Yaprak işleme
Bağcılık	Tarım kooperatifleri (dikey entegrasyon)	Giyim ve Konfeksiyon
Seracılık	Faaliyet Sürdüren giyim, konfeksiyon işletmeleri	Tuğla ve Kiremit Sanayi
Organik tarıma uygunluk	Nitelikli işgücü	Ekolojik ve yayla
Ceviz yetiştiriciliği	e-80 karayolu	turizm'ine yönelik
Yem bitkisi üretimi	Organize sanayi	yatırımlar
Arıcılık	Yakın liman ve (Merzifon, Samsun) havalimanı	süt işleme (süt ve süt ürünleri sanayi)
Hayvancılık	Mevcut toprak işleme sanayileri	Kaplıca tedavi merkezi
Çayır- Mer'a lar ve yaylalar	Nitelikli işgücü	Halicilik tesisleri
Tekstil sanayi İşletmeleri	Ulaşım	Organik üretim
Kil madeni	Tarıma dayalı özellikle sebze işleme sanayi	Su ürünleri üretim ve işleme
Tarihi yapılar	Ekolojik turizm potansiyel	Yem fabrikaları
Ekolojik turizme uygunluk	Kültürel bağlar	Et ve et ürünleri işleme sanayi
Su kaynakları	Tarihi eserler	Organik tarım
Orman varlığı	Girişimci, ticari yetenek	Özel meyveler işleme üniteleri
Yaban hayatı ve gölleri	Kaplıca turizmi ve tesise uygunluk	Orman ürünleri işleyen sanayiler
Halicilik	Ana ulaşım yolu (d-100) üzerinde olma	
Termal su	Süt işleme tesisi	
Elektrik ve sulama amaçlı barajlar	Kooperatifleşme bilinci	
Su ürünleri üretim kapasitesi	Hayvancılık alt yapısı	
Su sporları geliştirme imkanı	Girişimci güç	
Zengin Flora (doğal bitkiler)	Kolay ulaşım	
	Orman ürünleri işleme alanına sahip küçük atölyeler	
	Organik arıcılık ve bal üretimi	
	Dut ve ceviz plantasyonları	
	Zengin su kaynakları	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKLAR

Anonim,1994. TC Başbakanlık DPT, Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No. DPT: 2356-ÖİK:424, Ankara.

Anonim, 2001.Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. GAP Ekonomik Kalkınma Ajansı Model Etüdü, Ankara.

Anonim, 2009a . Kırsal Kalkınma Ve Kırsal Alanda Örgütlenme, TC İç İşleri Bakanlığı Araştırma ve Etüdlere Merkezi, Ankara, www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Koy_hizmetleri/Bolum1.pdf , (Ekim 2009).

Anonim, 2009b. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VIII.Komisyon.pdf, (Ekim 2009).

Aydemir C., Pıçak M. 2008. “Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri”, D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 10, 129-147.

Çıkmın, A. ve Karacan A. R., 1994. Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No. 511, İzmir.

Dellal, İ. ve Tan S. 2003. Türkiye'nin Yeni binyılda Kalkınma Stratejisi: Tarıma Dayalı Sanayi ve Rekabet Gücü, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü(TEAE), Yayın No. 238, Ankara.

Gülse H.S., 1996. Türkiye'nin Tarıma Dayalı Sanayi Sektöründe Yapısal Değişimler Ve İzlenen Politikalar, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Gürler A. Z., Kızılaslan N., Kızılaslan H. 2000. Tarıma Dayalı ve Tarıma Bağlı Sanayi İşletmeleri, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın Nu. 47/18, 2000.

İnan, İ. H. 2003. “GAP Bölgesi Tarımsal Kalkınmasında Kooperatifçilik”, 3. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler El Kitabı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, 18-19 Ekim, Diyarbakır.

Kanath M., 2008. “Havza Planlamasında Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Ve Önemi”TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, S. 297-308, Aydın.

Lekesiz, M.C., Y. Mesci, T.Yorulmaz, 2007. Havza Yönetim Uygulamaları-Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Modeli, Antalya Ulusla arası Su Kongresi, Mart 2007, Antalya.

Paksoy, S., 2001. “KOBİ'lerin Ülkemiz Ekonomisine Katkıları ve GAP Bölgesi'nde KOBİ'lere Sağlanan Teşvikler”, 2. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler El Kitabı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, 29-30 Eylül, Diyarbakır.

Yılmaz S., Pıçak M., 2008. Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri. Mevzuat Dergisi, yıl: 10,Sayı: 129, ISSN 1306-0767.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

PARA POLİTİKASININ BANKA FAİZLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ

YLÖğrencisi, Açelya AGDOĞAN

Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, acelyagdogan44@gmail.com

Özet

Çalışmanın temel amacı Türkiye’de para politikası uygulamaları ve bu uygulamalar çerçevesinde kullanılan para politikası araçlarının banka faizleri üzerindeki etkisi genel hatlarıyla açıklanmaktadır.

Merkez Bankası’nın uygulayacağı para politikaları ülke ekonomisi üzerinde etkisi oldukça yüksektir. Alınan kararlarda faiz, enflasyon, döviz rezervleri, döviz kurları önemli bir rol oynamaktadır. Ülkede enflasyon, faiz oranları ve döviz kurlarının yüksek olması para politikalarının uygulanmasını zorlaştırır. Tam tersi durumda da aynı durum geçerli olabilir. Para politikasının etkili olabilmesi için ülkede tam istihdamın sağlanması, fiyat istikrarının sağlanması ve korunması, istikrarlı ve hızlı bir ekonomik büyüme ve ödemeler dengesindeki istikrarın sağlanması gerekir. Bu temel ekonomik hedeflere ulaşılması aynı zamanda, bir ülkenin coğrafi konumu, siyasi, sosyal ve kültürel yapısı, sağlık ve eğitim kalitesi, ekonomisinin alt yapısı ile yakından ilgilidir. Bunun sonucunda ekonominin bel kemiği olan bankalar ile TCMB arasındaki önemli ilişkisi araştırılmış, para politikası enstrümanları ile bankaların kredi ve mevduat faizlerine nasıl etki edildiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Faiz, Para Politikası, Para Politikası Araçları.

GİRİŞ

Bir ülkenin belirlenen ekonomik hedeflere ulaşması maliye ve para politikaları ile gerçekleşir. Maliye politikaları hükümet tarafından para politikaları ise merkez bankası tarafından belirlenmektedir. Maliye ve para politikalarının birbirinden bağımsız olması söz konusu değildir. Merkez bankaları hükümetin alacağı kararlardan yararlanarak para politikalarını bu çerçevede hazırlar ve bu politikalara ulaşmak için çeşitli hedefler belirler.

Merkez bankasının para politikalarını kullanarak faiz oranlarını belirlemesi bankaların kredi verirken uygulayacakları faiz oranları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Faiz oranı ekonomik döngüde bir taraftan tasarruf ve yatırımlara etki ederken diğer taraftan yatırımların hayata geçirilmesi sürecini belirler. Tam bu esnada ise bankalar devreye girer. Çünkü likidite sıkıntısı yaşayan girişimcilerin likidite ihtiyaçlarını karşılamasında bankalar önemli bir unsurdur. Eğer uygulanan para politikalarında faiz oranları yüksekse yatırım için dezavantajlı bir durum olacaktır. Yüksek olan faiz oranları kredi talebinde düşürücü etki yaratacaktır. Belirlenen para politikalarıyla faiz oranları kontrol altında tutularak kredi talebinde yaratacağı olumsuz etki bertaraf edilmelidir.

Çalışmada, Türkiye’de uygulanan para politikası ve bu çerçevede kullanılan para politikası araçlarının banka faizleri üzerinde etkisi ampirik olarak değerlendirilmiştir.

1. TCMB ve PARA POLİTİKASI

Merkez bankası, ülke ekonomisine, para arzı yönetimi ya da döviz piyasası işlemlerini kullanmak suretiyle yön vermektedir. Türkiye’de olduğu gibi pek çok ülkede de para arzı ve faiz oranlarının değişimini de içeren para politikası gücü Merkez Bankalarına devredilmiştir. Ekonomide belirtilen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

amaçlara ve büyümeye ulaşmak için uygulanan politikaların başında para politikası gelmektedir (Keskin Köylü, 2017, s.145).

TCMB Kanunu'nda, TCMB'nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Diğer amaçları ise istihdamın artırılması, dengeli gelir dağılımı ve ekonomide büyümenin sağlanmasıdır. Para politikaları belirlenirken finansal piyasa istikrarı, uygun ödemeler dengesi pozisyonu, döviz kuru, istihdam oranları, paranın iç ve dış değerinin korunması ve piyasadaki para miktarı gibi unsurlar göz önünde bulundurulur. Belirlenen politikaların kısa vadede gerçekleşmesi öngörülür. Aksi takdirde belirlenen hedeflerde çeşitli sapmalar meydana gelecektir.

2. TÜRKİYE' DE UYGULANAN PARA POLİTİKASI ARAÇLARI

Merkez bankalarını önemli kılan en önemli işlevi hiç şüphe yoktur ki para politikasını uygulaması ve para arzını kontrol altında bulundurmasıdır. Merkez Bankaları'nın bu işlevlerini yerine getirirken; açık piyasa işlemleri, reeskont kredileri, zorunlu karşılık oranı, kredi tavanları politikası, faiz oranı, dispoabilite oranı, selektif kredi kontrolü, bankaları ikna yolu ve zorunlu döviz devir oranları gibi kullandığı politika araçları vardır (Keskin Köylü, 2017, s.146). Günümüzde sık kullanılan para politikası araçları ise aşağıdaki gibidir.

2.1. Açık Piyasa İşlemleri

Merkez Bankası dolaşımdaki para miktarını artırmak veya azaltmak için açık piyasa işlemleri ile piyasaya senet, tahvil ve hazine bonusu sürmektedir. Açık piyasa işlemleri depo, repo, ters repo, doğrudan alım ve satım, likidite senedi ihracı ve TL depo alım ihalesi işlemlerinden oluşmaktadır. En çok talep edilen depo, repo ve ters repodur. Aşağıda son yapılan işlemlere ait açık piyasa işlemleri faiz oranları ve tutarları mevcuttur.

- Kotasyon Yöntemiyle Gerçekleştirilen Depo İşlem Verileri

Bankalararası Para Piyasası İşlem Özetleri (İşGünü, Bin TL veya %)

	TP.PY.P07.ON	TP.PY.P08.ON
01-05-2017	..	..
02-05-2017	58900.00	10186200.00
03-05-2017	62100.00	10304200.00
04-05-2017	43400.00	10240400.00
05-05-2017	48200.00	10312400.00

SEÇİLEN SERİLERİN AÇIKLAMALARI
=====

TP.PY.P07.ON: (ON) TCMB İşlemleri ALIS Tutarı (Bin YTL) (1 Gecelik işlem)
TP.PY.P08.ON: (ON) TCMB İşlemleri SATIS Tutarı (Bin YTL) (1 Gecelik işlem)

- Kotasyon Yöntemiyle Gerçekleştirilen Repo İşlem Verileri (BİN YTL)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İŞLEM						MİNİMUM	ORTALAMA	MAKSİMUM	MİNİMUM	ORTALAMA	MAKSİMUM
KOTASYON NO	TARİHİ	YÖNTEM *	VALÖR	VADE	VKGS TUTAR	BASİT FAİZ	BASİT FAİZ	BASİT FAİZ	BİLEŞİK FAİZ	BİLEŞİK FAİZ	BİLEŞİK FAİZ
TRANSACTION						MINIMUM	AVERAGE	MAXIMUM	MINIMUM	AVERAGE	MAXIMUM
QUOTATION NO	DATE	METHOD *	VALUE DATE	MATURITY DATE	DTM	AMOUNT	SIMPLE RATE	SIMPLE RATE	SIMPLE RATE	COMPOUND RATE	COMPOUND RATE
1958	02.05.2017	GLP - REPO	02.05.2017	03.05.2017	1	20.079.000,00	12,25	12,25	12,25	13,03	13,03
1074	02.05.2017	KOTASYON - BİST	02.05.2017	03.05.2017	1	5.000.000,00	9,25	9,25	9,25	9,69	9,69
1959	03.05.2017	GLP - REPO	03.05.2017	04.05.2017	1	22.295.000,00	12,25	12,25	12,25	13,03	13,03
1075	03.05.2017	KOTASYON - BİST	03.05.2017	04.05.2017	1	5.000.000,00	9,25	9,25	9,25	9,69	9,69
1960	04.05.2017	GLP - REPO	04.05.2017	05.05.2017	1	24.849.000,00	12,25	12,25	12,25	13,03	13,03
1961	05.05.2017	GLP - REPO	05.05.2017	06.05.2017	3	22.960.000,00	12,25	12,25	12,25	13,02	13,02

BİST	Borsa İstanbul'da kotasyon yolu ile gerçekleştirilen işlemler. (BİST - Transactions through Borsa İstanbul)
KOTASYON	Merkez Bankası Repo (Borç Verme) Faiz oranından direkt olarak tüm APİ katılımcılarına açık olan işlemler (QUOTATION - Direct Transactions open to all OMO participants)
PD	Sadece Piyasa Yapıcısı Bankalar (Available to only Primary Dealers)

• Kotasyon Yöntemiyle Gerçekleştirilen Ters Repo İşlem Verileri

İŞLEM						MİNİMUM	ORTALAMA	MAKSİMUM	MİNİMUM	ORTALAMA	MAKSİMUM
KOTASYON NO	TARİHİ	YÖNTEM *	VALÖR	VADE	VKGS TUTAR	BASİT FAİZ	BASİT FAİZ	BASİT FAİZ	BİLEŞİK FAİZ	BİLEŞİK FAİZ	BİLEŞİK FAİZ
TRANSACTION						MINIMUM	AVERAGE	MAXIMUM	MINIMUM	AVERAGE	MAXIMUM
QUOTATION NO	DATE	METHOD *	VALUE DATE	MATURITY DATE	DTM	AMOUNT	SIMPLE RATE	SIMPLE RATE	SIMPLE RATE	COMPOUND RATE	COMPOUND RATE
2642	04.07.2016	KOTASYON - İMKB	04.07.2016	08.07.2016	4	14.500,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2643	11.07.2016	KOTASYON - İMKB	11.07.2016	12.07.2016	1	1.000,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2644	08.08.2016	KOTASYON - İMKB	08.08.2016	09.08.2016	1	3.500,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2645	08.09.2016	KOTASYON - İMKB	08.09.2016	09.09.2016	1	3.500,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2646	30.09.2016	KOTASYON - İMKB	30.09.2016	03.10.2016	3	111.500,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2647	26.10.2016	KOTASYON - BİST	26.10.2016	27.10.2016	1	5.000,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2648	08.11.2016	KOTASYON - BİST	08.11.2016	09.11.2016	1	16.000,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2649	24.11.2016	KOTASYON - BİST	24.11.2016	25.11.2016	1	1.500,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52
2650	13.12.2016	KOTASYON - BİST	13.12.2016	14.12.2016	1	4.000,00	7,25	7,25	7,25	7,52	7,52

İMKB:	İMKB'de kotasyon yolu ile gerçekleştirilen işlemler. (ISE - Transactions through Istanbul Stock Exchange)
KOTASYON:	Merkez Bankası Ters Repo (Borç Alma) Faiz oranından tüm APİ katılımcıları ile direkt olarak yapılan işlemler (QUOTATION - Direct Transactions available to all OMO participants)

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Açık piyasa işlemleri ile Türk lirası karşılığında menkul kıymet alım ve satımı gerçekleştirilerek piyasalardaki finansal istikrar sağlanmış olunur. Dolaşımdan çekilen para ise Merkez Bankası bünyesinde toplanır. Açık piyasa işlemleri en etkili ve hızlı sonuç veren para politikası aracıdır.

2.2. Reeskont Politikası

Reeskont, bankalarca gerçek veya tüzel kişilerden aldıkları iskonto edilmiş bir senedin merkez bankalarınca iskonto edilmesidir (Keskin Köylü, 2017, s.146). Reeskont oranlarının düşürülmesi bankaların senetlerini iskonto ettirerek aldıkları ödünç para miktarını artırır. Tersî durumda ise reeskont oranlarının yükseltilmesi ödünç para alma eğilimini azaltır. Aşağıda son 6 yıla ait iskonto ve faiz oranlarındaki değişimlere yer verilmiştir. Reeskont işlemlerinde uygulanan iskonto oranının 2011 ve 2012’de yüksek olduğunu görüyoruz. Bu durum bankaların senetlerini kırdırma talebine olumsuz etki edecektir. 2016 tarihi itibarıyla de yapılan değişiklik çerçevesinde reeskont oranlarında bir iyileşme görüyoruz. Uygulanan iskonto oranı % 8,75 iken avans işlemlerinde uygulanan faiz oranı ise % 9,75’tir.

Yürürlük Tarihi (*)	Reeskont İşlemlerinde Uygulanan İskonto Oranı (%)	Avans İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranı (%)
30.12.2010	14	15
29.12.2011	17	17,75
19.06.2012	16	16,50
20.12.2012	13,50	13,75
21.06.2013	9,50	11
27.12.2013	10,25	11,75
14.12.2014	9	10,50
31.12.2016	8,75	9,75

(*) Vadesine en çok 3 ay kalan senetler karşılığında.

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

2.3. Zorunlu Karşılık Oranı

Zorunlu karşılık oranı, ticari bankaların bilançolarında yer alan mevduatların karşılığı olan ihtiyatlarını merkez bankalarına yatırmalarıdır. Önceleri bankaları iflastan korumak amacıyla kullanılan yöntem sonraları merkez bankalarının piyasalardaki para arzını düzenlemek için kullandıkları araç olmuştur (Keskin Köylü, 2017, s.149). Aşağıda TL ve yabancı para cinsinden zorunlu karşılık oranları verilmiştir. Zorunlu karşılık oranları TL cinsinden % 10,5 ve yabancı para cinsinden ise % 12’dir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Zorunlu Karşılık Oranları (%)

Türk Lirası

Mevduat ve Katılım Fonu (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu hariç)	Oranlar
- Vadesiz, ihbarlı, 1 aya ve 3 aya kadar (1 ay ve 3 ay dâhil) vadeli	10,5
- 6 aya kadar (6 ay dâhil) vadeli	7,5
- 1 yıla kadar vadeli	5,5
- 1 yıl ve daha uzun vadeli	4
Müstakrizlerin Fonları	10,5
Diğer Yükümlülükler (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu dahil)	Oranlar
- 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli	10,5
- 3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli	7
- 3 yıldan uzun vadeli	4

Yabancı Para

Mevduat ve Katılım Fonu (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu hariç)	Oranlar	
- Vadesiz, ihbarlı, 1 aya kadar, 3 aya kadar, 6 aya kadar ve 1 yıla kadar vadeli	12	
- 1 yıl ve 1 yıldan uzun vadeli	8	
Müstakrizlerin Fonları	12	
Diğer Yükümlülükler (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu dahil)(**)	Mevcut Yük. İçin Oranlar(+)	Yeni Yük. İçin Oranlar(+)
- 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli	19	24
- 2 yıla kadar (2 yıl dâhil) vadeli	13	19
- 3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli	7	14
- 5 yıla kadar (5 yıl dâhil) vadeli	6	6
- 5 yıldan uzun vadeli	5	4

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

(*)Yeni oranlar, 28 Ağustos 2015 tarihinden sonra oluşacak yeni yükümlülüklerle 23 Ekim 2015 tarihli tesis döneminden itibaren uygulanacaktır. 28 Ağustos 2015 tarihli itibarıyla mevcut yükümlülüklerle vadeleri sonuna kadar mevcut oranların uygulanmasına devam edilecektir.

(**)Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu yükümlülüklerinin tamamına yeni yükümlülükler için belirlenen oranlar uygulanacaktır.

Zorunlu karşılıklar oranlarında değişiklikler yapılması kredi arzını etkileyecektir. Piyasada sermaye girişimlerinde artış yaşandığı dönemlerde arz koşullarında bir gevşeme ve faizlerde bir düşüş yaşanacaktır. Piyasadaki kredi miktarının artmasıyla finansal riskler de beraberinde gelecektir (Kara, 2012, s.12). Zorunlu karşılık oranlarının artmasıyla verilen kredilerin hacminde düşürücü etki yaratılarak makro finansal risklerden korunmuş olunur.

2.4. Kredi Tavanları Politikası

Kredi miktarı sınırlandırmak istendiği dönemlerde, bankaların belli düzeyin üstünde kredi açmaları yasaklanmıştır. Banka kredi tavanları politikasını bankalar tarafından açılan krediler için bir tavan belirlemek yoluyla uygulamaktadır. Piyasadaki para arzı kontrol altına alınmak istendiğinde tavan aşağı indirilmekte, para arzı genişletilmek istendiğinde ise tavan yükseltilmektedir. Bu sistem sermaye piyasaları gelişmemiş ülkelerde uygulaması tercih edilen bir yöntemdir (Keskin Köylü, 2017, s.142).

2.5. Faiz Oranı

Merkez Bankası son arz kaynağı olarak finansal piyasalara (bankalara) ödünç para vermekte veya ödünç para alabilmektedir. Böylece uyguladığı faiz oranlarıyla ekonomide para arzını kontrol edebilir (Keskin Köylü, 2017, s.147). Bu faiz oranları gecelik işlemlerde uygulanan faiz, geç likidite ve 1 haftalık repo işlemlerinde uygulanan faizler olarak ayrılmaktadır. Aşağıda son yapılan değişiklikler çerçevesinde faiz oranlarına yer verilmiştir.

- TCMB Faiz Oranları (%) Gecelik (O/N)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tarih	Borç Alma	Borç Verme
23.09.16	7.25	8.25
25.11.16	7.25	8.50
25.01.17	7.25	9.25

- TCMB Faiz Oranları (%) Geç Likidite Penceresi (LON)

Tarih	Borç Alma	Borç Verme
25.01.17	0.00	11.00
17.03.17	0.00	11.75
27.04.17	0.00	12.25

- TCMB Faiz Oranları 1 Haftalık Repo

Tarih	Borç Alma	Borç Verme
21.01.2015	-	7,75
25.02.2015	-	7,50
25.11.2016	-	8,00

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

TCMB'nin 1 haftalık repo faizini % 8,00'den % 8,75'e yükseltmesi veya gecelik işlemlerde uygulanan faizi (borç verme) % 9,00'dan % 9,25'e yükseltmesi halinde bu işlemlerden yararlanan bankaların maliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Maliyetleri artan banka bu durumu kredi faizlerine yansıtacaktır. Tam tersi bir durum olması da mümkündür. TCMB bu para politikası aracıyla kredi kullanım da daralma yaratmış olur.

2.6. *Selektif Kredi Kontrolü*

Bir ülkede ekonomik amaçlara ulaşmak için kredilerin hangi sektörlerde kullanılacağı TCMB tarafından belirlenmesidir. Merkez bankası bankaların kredi vadesini veya miktarını değiştirerek çeşitli sektörlerin kalkınmasına krediler ile destek sağlamış olur. Konut ve ihtiyaç kredilerinde yoğunlaşan talep, yatırım veya KOBİ'ler için sağlanması gereken finansman desteği selektif kredi kontrolü çerçevesinde gereken önemi bulamamıştır.

2.7. *Disponibilite Oranı*

Disponibilite 'nakit ihtiyatı' demektir. Ülkemizde mevduat kabul eden bankaların zorunlu olarak kasalarında bulundurdukları likiditesi yüksek karşılıkları ifade eder. Zorunlu karşılık politikasının uygulanmasıyla piyasaların likiditesini etkileyen disponibilite uygulaması önemini zamanla kaybetmiştir. Disponibilite politikasına 2005'te son verilmiştir.

3. PARA POLİTİKASI ARAÇLARININ BANKA FAİZLERİNE ETKİSİ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Para politikası araçları bankaların kredi ve mevduat faiz oranlarını etkilemektedir. Merkez Bankası bu araçlar ile bankaların mevduatlarının ve kredilerinin faiz oranlarına görünmez bir el olarak müdahale eder. Merkez Bankasının bu görevi ekonomik döngünün bel kemiğinin oluşturur. Bu döngünün banka faizleri üzerindeki söz konusu rolü ise para politikası araçlarına verilen örnekler yardımıyla şu şekilde değerlendirilmiştir.

- Açık piyasa işlemleri ile Merkez Bankası tarafından piyasaya nominal değeri 12.000.000 TL ve faiz getirisi % 20 olan tahviller bol miktarda sürülsün. Piyasada tahvil miktarının bol olması bir süre sonra tahvil fiyatlarını düşürecek bu durum da faiz oranlarını artıracaktır. Tahvil fiyatının 10.000.000 TL'ye düştüğünü varsayalım. Gerçek veya tüzel kişiler bankalarda bulunan mevduatlarını çekerek menkul kıymet almak isteyecektir. 10.000.000 TL'lik tahvil alan gerçek veya tüzel kişilerin bu miktara karşılık yıllık getirisi 2.400.000 TL olacaktır. Bu durumda da 10.000.000 TL'nin 2.400.000 TL faiz getirebilmesi için faiz oranının % 24'e çıkması söz konusudur. Rezervi azalan bankanın ise vereceği kredi miktarı azalmış olacak bu durumda kredi faiz oranlarında bir artış yaratacaktır. Merkez Bankası piyasadaki parayı dolaşımdan çekerek para miktarını ve faiz oranını böylece etkilemiş olacaktır.
- Reeskont oranları doğrultusunda bankalar kişi veya şirketlerden almış oldukları senetleri Merkez Bankasına getirerek iskonto ettirirler. Reeskont oranının düşük veya yüksek olması bankaların kredi hacmini etkileyerek bankanın uygulayacağı faiz oranı üzerinde yankı uyandıracaktır. Şöyle ki reeskont oranının % 9,00'dan % 8,00'e düştüğünü varsayarsak bankalar kendi bünyesinde bulundukları senetleri Merkez Bankasına getirerek iskonto ettirmek isteyeceklerdir. Reeskont oranının düşmesi bankanın nakit mevcudunun artmasına bu durumda kredilere uygulanan faiz oranlarının düşmesine ve piyasadaki para miktarının artmasını etki edecektir. Diğer açıdan baktığımızda ise reeskont oranlarının yükselmesi bankaların kişi veya şirketlerden almış oldukları senetleri Merkez Bankasına iskonto ettirme işleminden vazgeçeceklerdir. Nakit sıkıntısı yaşayan banka kredi faiz oranlarını artıracaktır. Bu durumda Merkez Bankası reeskont oranıyla banka faizlerini etkilemiş olduğunu görüyoruz.
- Taraflar ticari işlemlerden doğmuş olan borç veya alacak hakkını nakit para kullanmadan çek yardımıyla ödemelerini hızlı bir şekilde gerçekleştirir. Bankalar bünyesinde bulundukları bu fonları zorunlu karşılık ayırdıktan sonra kaydi para yaratarak kişi veya şirketlere kredi olarak verir. Zorunlu karşılık oranları bankaların kaydi para yaratmasını etkiler bu da kredi hacmini azaltır. Örneğin zorunlu karşılık oranının % 10'dan % 12'e yükseldiğini düşünelim. Bu oranın yüksek olması bankaların kaydi para yaratarak kredi kullandırması kredi faizlerini artıracak mevduat faizlerini ise düşürecektir. Tam tersi durumda ise karşılık oranlarının düşük olması kaydi para kullanım miktarını artıracak kredi faiz oranlarını azaltacak mevduat faizlerini ise artıracaktır.
- Bankalar ellerinde bulundukları mevduatların tamamını kredi olarak kullandıramaz. TCMB tarafından belirlenen bir kredi tavan oranı vardır. Diyelim ki TCMB bu oranı % 70 olarak belirtti. Bankanın ise toplam mevduatlarını 100 TL olarak kabul edelim. Belirlenen oran çerçevesinde bankanın kullandıracağı kredi tavan miktarı ise 70 TL olacaktır. Banka geri kalan mevduat miktarını ise kullanamayacaktır. Kredi tavan oranının düşük olması bankanın kredi hacmini daraltacak bu durumda kredi faiz oranlarını olumsuz etkileyecektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Son olarak, TCMB faiz oranı politikasıyla 1 hafta vade ile repo ihalesi açtığı ve bankanın nakit sıkıntısı yaşadığını varsayalım. Nakit sıkıntısı yaşayan banka elindeki bono ve tahvilleri TCMB'ye verir. TCMB ise menkul kıymetin değerini bankaya öder. Banka elde ettiği fonları gerçek veya tüzel kişilere kredi olarak kullanır. Kredi faiz oranları menkul kıymete ödenen faiz oranı ile doğru orantılı olacaktır. Banka nakit ihtiyacını giderdikten 1 hafta sonra parayı iade edip menkul kıymetlerini geri alacaktır.

Görüldüğü üzere para politikası araçları ile bankaların mevduat ve kredi faiz oranlarına etki edilerek finansal istikrar sağlanmaktadır.

SONUÇ

Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanarak piyasaya doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmektedir. Uygulanan politikalar ticari bankaların kredi faizleri, kredi talebi, karlılığı ve maliyetleri üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Verilen örnekler çerçevesinde açık piyasa işlemleri, reeskont oranı, zorunlu karşılık oranı, faiz oranı ve kredi tavan politikasında uygulanan faizler bankaların maliyetlerini artırmıştır. Maliyetleri artan banka bu durumu kredi faizlerine yansıtması gerçek veya tüzel kişilerin kredi talebinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Öte yandan para politikası enstrümanlarının faiz oranlarında bir düşüş meydana getirmesi kredi faizlerini düşürecek mevduat faizlerini ise yükseltecektir. Ekonominin normal koşullarında kredilere olan talebin artması yatırım kararlarının uygulanmasını, istihdamı, üretimi ve GSYH üzerinde olumlu etkisi söz konusudur. Mevduat faizlerinin artması ise bankanın nakit mevcudunu artıracaktır.

Merkez Bankası'nın uyguladığı politikalar ekonomik göstergelere paralel olarak belirlenmektedir. Sıkı uygulanan para politikaları birtakım sorunlar da ortaya çıkarabilmektedir. Bu sorunları değerlendirecek olursak;

- Bankalara yapılan kredi başvurularının büyük bir kısmını küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Para politikasının kredi faiz oranlarını artırıcı etkisi küçük işletmelerin kredi faiz maliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Bu durumda da küçük ölçekli firmalar büyük ölçekli firmalara karşı piyasada yer edinmesi güç olacaktır.
- Faiz oranlarının artması konut kredilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyler faiz oranları düşünceye kadar konut alımını erteleyecektir. İnşaat sektörüne yapılan yatırımların ise bir süre askıya alınmasına neden olacaktır.
- Bankalar Merkez Bankası tarafından çıkarılan menkul kıymetlere yatırım yaparak karlarını maksimize etmek istemektedirler. Menkul kıymetlere uygulanan faizler bankaların menkul kıymet alımını azaltacaktır.

Neticede Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanarak bankaların kredi ve mevduat faizlerini etkileyerek, piyasadaki para miktarını kontrol altında tutarak piyasaya müdahale etmektedir.

KAYNAKÇA

<http://www.tcmb.gov.tr>

Kara, A. H. (2012). Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. Ankara.

Keskin Köylü, M. (2017). Merkez Bankası ve Hazine. Ankara: Astana Yayınları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

PERSONELİ GÜÇLENDİRMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPOWERMENT AND JOB SATISFACTION: AN EMPIRICAL STUDY OF BANK EMPLOYEES

Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer Akbaş

Pamukkale Üniversitesi, takbas@pau.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Zübeyir Bağcı

Pamukkale Üniversitesi, zbagci@pau.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı personeli güçlendirmenin banka çalışanlarının iş tatminleri üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Gerekli verilerin toplanmasında anket formundan yararlanılmıştır. Anket formu üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda çalışanların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci kısımda Spreitzer (1995) tarafından geliştirilen dört boyutlu "Personel Güçlendirme Ölçeği" yer almaktadır. Ölçek her biri üç ifade içeren dört boyuttan oluşmaktadır. Çalışanların iş tatminleri ise Brown ve Peterson (1994) tarafından geliştirilmiş 5 ifadeden oluşan tek boyutlu ölçek ile ölçülmüştür. Yapılan analizler sonucunda personeli güçlendirme alt boyutları (anlam, yetkinlik, etki, özerklik) ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Personel Güçlendirme, İş Tatmini, Banka Çalışanları

Abstract

The aim of the study is to investigate the relationship between employee empowerment and job satisfaction of bank employees. Accordingly, the study was carried out with 235 employees of a private bank. A questionnaire was used to gather the necessary data. The questionnaire consisted of 3 parts. In the first part of the questionnaire, there were questions related to the demographical information of the employees while in the second part there existed the four dimensional "Employee Empowerment Scale" developed by Spreitzer (1995). The scale consisted of four dimensions each having three statements. The job satisfaction of the employees, on the other hand, was measured with the one dimensional scale consisting of 5 statements developed by Brown and Peterson (1994). As a result of the analyses conducted, it was found out that there was a positive and significant relationship between the sub-dimensions of empowerment namely meaning, competence, impact, self-determination and job satisfaction.

Key Words: Empowerment, Job Satisfaction, Bank Employees

1. Giriş

Son zamanlarda üzerinde önemle durulan kavramlardan biri de personeli güçlendirme kavramıdır. Genel itibarıyla güçlendirme, yardımlaşma, paylaşma, yetiştirme ve ekip çalışması yoluyla bireylerin karar verme yetkilerini ve isteklerini artırmak ve bireyleri geliştirme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Koçel, 2011:409). Personel güçlendirmenin en önemli yararları arasında çalışanların kendi kararlarını verebilmeleri, aldıkları kararların sorumluluğunu üstlenebilmeleri, örgütsel amaçları gerçekleştirebilmek için gerekli olan özerkliği ortaya koyabilme adına inisiyatif kullanabilmeleri, kendilerine sunulan eğitim olanaklarından en iyi şekilde yararlanarak sahip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

oldukları bilgi ve becerilerini artırmaları ve çevreleriyle iletişim kurmada son derece başarılı olmaları sayılabilir (Doğan ve Demiral, 2007:283). Personel güçlendirme, bireylerin iş yeri çevreleri tarafından kendilerinde oluşturulan bir psikolojik duygu durumu ya da bir dizi algıdır. Yani personel güçlendirme, bir kişilik özelliği olarak bireyde bulunan sabit bir nitelik değildir. Bireylerin işyerleri ile ilişkilerine bağlı olarak, kendilerinde algıladıkları duygunun yükselme-azalma hareketleridir. Personel güçlendirme, oluşumu bakımından hayatın başka bağlarına doğru yayılan bir kavram değil, yalnızca iş ve işyerine bağlı olarak değerlendirilebilen bir kavramdır. Personel güçlendirme kavramı, bir bireyin çalıştığı işyeri çevresinin ve bireyin kişilik özelliklerinin bireyin güçlendirme algılarını biçimlendirmesi ve bu biçimlenmenin de bireyin davranışlarını motive etmesidir (Spreitzer, 1995:1444).

Personel güçlendirme sürecinin başarısında rol oynayan bir takım faktörler vardır. Bunlar; örgüt yapısının basık olması, iş tanımı ve süreçlerinin katılımcılığa imkan vermesi, misyon ve vizyonun açık ve net olması ve paylaşılması, güçlendirilmiş davranışları destekleyen ödül sistemi, bilgi paylaşımını sağlayacak bir sistem, sürekli gelişim, eğitim ve öğrenme ortamının varlığı, çalışanın sadece iş performansı bakımından değil bütünsel olarak değerlendirilmesidir. Ayrıca, değişime açık, özgüveni yüksek, iletişim ve dinleme becerileri yüksek, eyleme dönük çalışanlar da başarıda pay sahibidir (Barutçugil, 2004: 401).

Genel olarak personeli güçlendirme kavramının dört boyutundan söz edildiği görülmektedir. Bunlar (Spreitzer,1995:1464-1465);

- *Anlam boyutu*: Çalışanın yaptığı işe yüklediği anlamı ifade etmektedir ve genel olarak, genel iş tatmini tutumuna benzeyen bir içeriğe sahiptir. Çalışanın işini ne düzeyde önemli gördüğü, işinin gerektirdiği faaliyetlerin kendisi için anlamlı olup olmaması bu boyutu oluşturan unsurlardır.
- *Yeterlilik boyutu (Kişisel yetkinlik)*: Çalışanın yaptığı iş için kendisini ne düzeyde yeterli hissettiği ile ilgilidir. İşin gerektirdiği bilgi, beceri ve yetenek bakımından, çalışanın kendisini yeterli ve yetkin görmesidir.
- *Özerklik boyutu (Hür irade)*: Çalışanın işini yaparken hissettiği otonomluk düzeyi ile ilgili bir içeriğe sahiptir. Çalışanın, kendi sorumluluğundaki işlerin nasıl yapılacağını, kendisinin belirlediğini hissetmesi, özerklik algısını oluşturan bir unsurdur.
- *Etki boyutu*: Çalışanın çalıştığı birim üzerinde, biriminde olup bitenler üzerinde, etkisinin ve kontrolünün olduğunu hissetmesi etki boyutunu oluşturmaktadır.

İlgili alanyazında personeli güçlendirmenin önemli sonuçlarından birinin de iş tatmini olduğu görülmektedir. İş tatmini; kişinin kendi işini ve iş deneyimlerini değerlendirmesinin sonucunda ortaya çıkan hoşnutluk ya da olumlu duygusal durum biçiminde tanımlanabilir. Bu tanımda iş tatmininin hem bilişsel yönü (değerlendirme) hem de etkilenme yönü (duygusal durum) yer almaktadır (Spector vd., 2009:30). Personeli güçlendirme sayesinde çalışan, uzmanlık bilgisini daha fazla özgüven içinde kullanabilecek, kendisini ilgilendiren kararlarda büyük ölçüde belirleyici olduğunu bilmesi halinde işe ve işyerine kaşı tutumları olumlu yönde değişecektir. Kendilerinde personel güçlendirme ile ilgili algıları yüksek olan çalışanlar, yaptıkları işleri daha çok sahiplenecek, eylemleri ve sonuçları üzerindeki yüksek kontrol düzeyleri nedeniyle, daha fazla sorumluluk üstlenebilecek, böylelikle iş tatminleri yükseleceği için, daha etkin ve verimli çalışanlar olacaklardır (Bolat vd., 2008:285). Brown ve Peterson'a göre (1994:71), çalışanlar için işin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonucunda ortaya konulan performans düzeyinden bağımsız olarak, doğrudan işin kendisi işi yapan bireye bir anlam duygusu ve tatmin duygusu verebilmektedir. Bireyler, doğuştan getirdikleri çevreyle baş edebilme güdüsü yanında içsel motivasyon teorisinin de açıkladığı gibi, yetkinliğe, etkililiğe ve iradî özerkliğe sahip olmak ihtiyacı da duyarlar. Bu duygular ve bireyin sarf ettiği çabalar bireylerde motivasyon ve iş tatmini sağlayıcı niteliktedir. Personeli güçlendirme (psikolojik güçlendirme) de ilgili boyutları ile (anlam, yetkinlik, özerklik, etki) bireylerde iş tatmini tutumunun oluşmasını sağlayan bu duyguları harekete geçirmektedir. Özetle personeli güçlendirmenin, dört boyutu ile birlikte, çalışanın motivasyonunu arttırmaya yönelik yönetsel bir müdahale biçimi olduğu söylenebilir. Nitekim konuyla ilgili yapılan çeşitli araştırma bulguları da güçlendirmenin iş tatmini üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucunu destekler niteliktedir (Ceylan vd., 2015; Çalışkan ve Hazır, 2012; Humborstad ve Perry, 2011; Wang ve Lee, 2009; Hechanova vd., 2006; Sarmiento ve Laschinger, 2004). Bu araştırma da, aynı doğrultuda, açıklanan kuramsal dayanağa bağlı olarak, personel güçlendirmenin iş tatmini üzerindeki pozitif etkisini test etmek üzere tasarlanmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, personel güçlendirmenin banka çalışanlarının iş tatminleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde gerçekleştirilen araştırmada veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışanların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Spreitzer (1995) tarafından geliştirilen “Personel Güçlendirme Ölçeği” yer almaktadır. Bu ölçek 4 alt boyuta sahip olup her bir alt boyut 3 ifade ile ölçülmektedir. İfadelerin ölçümünde 5’ li Likert tipi ölçek (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kısmen katılıyorum, 4: katılıyorum ve 5: tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) $\alpha=0,87$ olarak hesaplanmıştır. Üçüncü bölümde ise Peterson (1994) tarafından geliştirilmiş 5 ifadeden oluşan tek boyutlu iş tatmini ölçeği ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu ölçekte yer alan ifadeler de 1’den 5’e kadar değişen puanlarla değerlendirilmiş olup (1) kesinlikle katılmıyorum ve (5) tamamen katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise bu çalışma için $\alpha=0,84$ olarak hesaplanmıştır. Veriler frekans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen frekans analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 1’de gösterilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	114	48,5
	Erkek	121	51,5
Yaş	18 – 25 Yaş	18	7,7
	26 – 33 Yaş	104	44,3
	34 – 41 Yaş	77	32,8
	42 – 49 Yaş	29	12,3
	50 ve Üzeri Yaş	7	3
Eğitim	Lise	24	10,2
	Ön lisans	83	35,3
	Lisans	122	51,9
	Lisansüstü	6	2,6
Medeni Durum	Evli	150	63,8
	Bekâr	85	36,2
Çalışma Süresi	1 – 5 Yıl	70	29,8
	6 – 10 Yıl	68	28,9
	11 – 15 Yıl	57	24,3
	16 Yılden Fazla	40	17

Araştırmaya katılan banka çalışanlarının %48,5'ini kadınlar, %51,5'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %7,7'si 18-25 yaş, %44,3'ü 26-33 yaş, %32,8'i 34 – 41 yaş aralığında iken %3'ü de 50 yaşın üzerindedir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %10,2'sinin lise, %35,3'ünün ön lisans, %51,9'unun lisans ve %2,6'sının lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %63,8'ini evli %36,2'sini ise bekâr çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışma süreleri dikkate alındığında katılımcıların %29,8'i 1-5 yıl, %28,9'u 6-10 yıl, %24,3'ü 11-15 yıl ve %17'si 16 yıldan daha fazla bir süredir çalışmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Personeli güçlendirme alt boyutları ile iş tatmini arasındaki ilişkinin miktarını ve yönünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2: Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5
1. Anlam	3,178	1,044	1				
2. Yetkinlik	3,468	0,941	0,431**	1			
3. Özerklik	3,427	0,845	0,255**	0,423**	1		
4. Etki	3,587	0,797	0,415**	0,539**	0,514**	1	
5. İş Tatmini	3,177	0,880	0,300**	0,504**	0,387**	0,470**	1

**p<0,01 düzeyinde anlamlı

Personeli güçlendirme alt boyutları ile iş tatmini arasındaki ilişkileri gösteren tablo 3 incelendiğinde personeli güçlendirmenin her üç alt boyutu ile iş tatmini arasında %99 güvenilirlik seviyesinde, orta düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. İş tatmini ile en çok ilişki gösteren personeli güçlendirme alt boyutu yetkinlik (r=0,504). Bunu sırasıyla etki alt boyutu (r=0,470), özerklik alt boyutu (r=0,387) ve anlam alt boyutu (r=0,300) izlemektedir.

Korelasyon analizi değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini vermemektedir. Bunun için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3: Regresyon analizine İlişkin Bulgular

Model	B	β	t	p
Sabit	0,722		2,890	0,004
Anlam	0,135	0,132	2,062	0,035
Yetkinlik	0,293	0,313	4,591	0,000
Özerklik	0,139	0,133	2,066	0,040
Etki	0,238	0,216	3,028	0,003
R= 0,569 R ² = 0,323				
F= 27,465 P=0,000				

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4 incelendiğinde personeli güçlendirme alt boyutlarının birlikte iş tatmini ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve dört alt boyutun birlikte iş tatminindeki varyansın %32'sini açıkladığı görülmektedir ($R=0,569$, $R^2=0,323$, $p<0,01$). Standardize edilmiş regresyon katsayıları itibariyle bağımsız değişken durumundaki personeli güçlendirme alt boyutlarının iş tatmini üzerindeki görece önem sırası yetkinlik, etki, özerklik ve anlam biçimindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre her dört alt boyutun da iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

4. Tartışma ve Sonuç

Personel güçlendirmenin çalışanların iş tatminleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmadan elde edilen sonuçlar alanyazında belirtildiği şekliyle pozitif yönlü ilişkiyi destekler niteliktedir (Ceylan vd., 2015; Çalışkan ve Hazır, 2012; Humborstad ve Perry, 2011; Wang ve Lee, 2009; Hechanova vd., 2006; Sarmiento ve Laschinger, 2004). Güçlendirme alt boyutlarından yetkinlik boyutunun iş tatmini üzerinde en fazla etkiye sahip olduğu, bunu sırasıyla etki, özerklik ve anlam boyutlarının izlediği görülmüştür. Dolayısıyla işin gerektirdiği bilgi, beceri ve yetenek bakımından, çalışanların kendilerini yeterli ve yetkin gördükleri, çalıştıkları birimde olup bitenler üzerinde, etkilerinin ve kontrollerinin olduğunu hissettikleri, yaptıkları işi anlamlı bulup alınan kararlarda söz sahibi olduklarını kabul ettikleri söylenebilir. Bu sonuçlara göre, banka yönetimleri, iş tatmini artışı için personeli güçlendirme uygulamalarına daha fazla önem vermelidirler. Bu anlamda personeli güçlendirme için yöneticilere Bolat ve arkadaşlarının (2008: 280-281) da ifade ettikleri üzere şu önerilerde bulunulabilir: Paylaşılan bir vizyon ortaya konmalı, güçlendirmeyi destekleyen bir örgütsel kültür oluşturulmalı, bilgi paylaşımının etkinliği sağlanmalı, yabancılaşma azaltılmalı, katılımcılık ve yetki devri artırılmalı, işlerin planlanmasında, karar vermede ve denetimde yetkilendirmeye gidilmeli, örgütsel öğrenme iklimi oluşturulmalı, sürekli eğitim programları hazırlanmalı, etkin bir iletişim sistemi geliştirilmeli, etkili bir ödüllendirme sistemi kurulmalı, örgütsel amaçların benimsenmesi sağlanmalı, koçluk, mentörlük ve danışmanlık uygulamalarına yer verilmeli, çalışanların belirli yetki sınırlarında inisiyatif kullanma özgürlükleri artırılmalıdır.

Kaynaklar

- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- Bolat, T., Seymen, O.A., Bolat, O.İ., Erdem, B. (2008). Yönetim ve Organizasyon, Detay Yayıncılık, 1.Basım, Ankara.
- Brown, S.P. & Peterson, R.A. (1994). "The Effect of Effort on Sales Performance and Job Satisfaction", Journal of Marketing, 58:70-80.
- Ceylan, A.K., Çelik, G.M. ve Emhan, A. (2015). "Personel Güçlendirmesi ve Yönetici Desteğinin İş Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Uygulama", İşletme Araştırmaları Dergisi, 7(1):168-185.
- Çalışkan, A. ve Hazır, K. (2012). "Psikolojik Güçlendirmenin İş Tatminine Etkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü", Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2):47-76.
- Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2007). "İşletmelerde Personel Güçlendirme Kültürünün Yaratılmasıyla Müşteri Memnuniyetinin Sağlanması", Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, 12(9):282-303.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hechanova, M.R.M., Alampay, R.B.A., Franco, E.P. (2006). "Psychological Empowerment, Job Satisfaction and Performance among Filipino Service Workers", *Asian Journal of Social Psychology*, 9(1):72-78

Humborstad, S.W., Perry, C. (2011). "Employee Empowerment, Job Satisfaction and Organizational Commitment: An In-depth Empirical Investigation", *Chinese Management Studies*, 5(3):325-344.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayıncılık, 13.Basım, İstanbul.

Sarmiento, T.P., Laschinger, H.K.S., Iwasiw, C. (2004). "Nurse Educators' Workplace Empowerment, Burnout, and Job Satisfaction: Testing Kanter's Theory", *Journal of Advanced Nursing*, 46(2):134-143.

Spector, P., Judge, T.A., Parker, S., Colbert, A.E., Heller, D., Ilies, R. (2009). "İş Tatmini: Kültürlerarası Bir İnceleme", pp.29-60, Ed.: N. Andersen, D.S. Öneş, H.K. Sinangil, C. Viswesvaran, Çev.: Z. Ganioglu, Cilt:2, Endüstri, İş ve Örgüt Psikolojisi, Literatür Yayıncılık Dağıtım, Paz. San. Ltd. Şti., İstanbul.

Spreitzer, G.M. (1995). "Psychological Empowerment in the Workplace: Dimensions, Measurement, and Validation", *Academy of Management Journal*, 38(5):1442-1465.

Wang, G., Lee, P.D. (2009). "Psychological Empowerment and Job Satisfaction: An Analysis of Interactive Effects", *Group & Organization Management*, 34(3):271-296.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

PHARMAKON BAĞLAMINDA DİL FELSEFESİ

MUSTAFA BİNGÖL

Erzurum Teknik Üniversitesi, mustafa.bingol@erzurum.edu.tr

Özet

İnsanın olduğu yerde “dil” de vardır çünkü o diliyle beraberdir. Dilin insanla bağlantılı hali onu vazgeçilmez kılmıştır. Bu vazgeçilmezlik ise onun kullanılmasına neden olmuştur.

Giriş kısmında dilin kavramsal analizi yapılarak, Platon’un felsefesine etki eden, Herakleitos ve Parmenides’in görüşleri irdelendi. Birinci başlıkta diyalog ve diyalektik arasındaki ilişkinin önemi üzerinde durularak retorik kavramına geçiş yapıldı. İkinci başlıkta ise Platon’un yazının ve çarenin tanrısı olarak gördüğü pharmakon kavramının dil felsefesindeki yeri ve önemi üzerinde duruldu.

Sonuç kısmında ise pharmakon gibi güçlü bir kuvvetin Sofistlerin eline bırakılmaması ifade edilir ve bu kuvvetin uzmanların elinde soylu bir yalana dönüşmesine izin verilebilir.

Anahtar sözcükler: Pharmakon, Diyalog, Diyalektik, Retorik, Platon, Soylu yalan.

Abstract

“Language” is also exist where human is because he is associated with the language. Linked to human being state of language has made it indispensable. This indispensability has led to its use.

In introduction section by making the conceptual analysis of language, views of Heraclitus and Parmenides which are affecting the Plato’s philosophy were evaluated. In the first title with emphasis on the importance of the relationship between dialogue and dialectic, transition to the rhetorical concept was performed. In the second title the place of the concept of Pharmakon which is seen as the God of writing and remedy by Plato in the philosophy of language emphasized.

In conclusion a powerful force as Pharmakon should not left in the hands of the Sophists and it described that this force may be allowed to turn into a noble lie in the hands of experts.

Key words: Pharmakon, Dialogue, Dialectic, Rhetoric, Plato, noble lie.

Giriş

İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşmaya dil (language) denir.⁵⁹² Dil, belirli ve standart anlamları olan sözcüklerden ve bir iletişim yöntemi olarak kullanılan konuşma formlarından meydana gelen yapı ya da bütündür. Birbirleriyle karşılıklı olarak, sistematik bir ilişki içinde bulunan ve sözcük düzeyinde uzlaşım yoluyla oluşan bir anlama sahip olan birimlerden meydana gelen sisteme dil adını vermekteyiz. Ayrıca duyguları, düşünceleri ve seçimleri açıkça göstermeyi mümkün kılan her türlü işaret sistemi olarak dil, bilinç içeriklerini, duyguları, arzuları, düşünceleri tutarlı bir anlam çerçevesi ya da modeli içinde ifade etme yolu ya da yöntemi olarak da tanımlanır.⁵⁹³

Dilin bir nesneyi ifade edebilmesi için öncelikli olarak nesnenin düşünülmesi gerekir. Tanımlarda da gösterildiği üzere dil için bir yoğunlaşma süreci gerekmektedir. Böylelikle bir taslak halini alan düşünce, nihayetinde dilsel olarak ifade edilebilir. Zihnimizde oluşturduğumuz düşünce sistematığı

⁵⁹²Şükrü Haluk Akalın (Hzl), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 526.

⁵⁹³Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü (7.Baskı)*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 448.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir anlamda kurgu ve inşadır. Bu bağlamda düşündüğümüz zaman bilginin düşüncede ortaya çıktığını ve bunu ifade etme biçiminin de dil olduğunu görmekteyiz.

Antikite’de dil üzerine düşünme, oldukça marjinal idi. Greklerin bizim bugünkü “dil” sözcüğümüze karşılık gelen bir sözcükleri yoktu. Dil, çok anlamlı “logos”⁵⁹⁴ sözcüğünde söylem olarak içkin halde bulunuyordu. Gerçi sözcüğün temel anlamı, düşünme, anlama ve akıl çerçevesinde toplanmıştı. Sözcükler bu logos’un yani düşüncenin ifade edilmesinin yalnızca dışsal bir örtüsüydü.⁵⁹⁵

Herakleitos öncesi filozoflara baktığımız zaman düz yazılardan tamamen farklı olan muhteşem imgelerle dolu, parlak, kısa, vurucu cümlelerden, atasözlerini andıran ifadelerden meydana gelen şiirsel düzyazılar görmekteyiz. Herakleitos ise paradoksal⁵⁹⁶ konuşmayı, paradokslarla konuşmayı sever. Yığına karşı takındığı küçümseme üslubunda da kendini gösterir. İnsanlar, geniş halk yığınları tarafından anlaşılmayı isteyen bir insanın diliyle konuşmaz. Herakleitos’un bu tavrı, bilmeceyi andıran bilgelğe, herhalde ancak kendisini anlayabilecek niteliğe sahip olan azınlığa, seçkinlere hitap etme arzusunun bir ifadesidir. Zaten Herakleitos’u dilinin bu özelliğinden dolayı kendisine “Karanlık Herakleitos” şeklinde sıfatlandırılmıştır.⁵⁹⁷

Parmenides’in *Doğa Üzerine* adını taşıyan eserinden zamanımıza kadar gelmiş 150 fragman vardır. Parmenides’in sözünü ettiğimiz bu eserin bir felsefi şiir olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu eser felsefi şiirin ilk örneğidir. Parmenides’in bu şiirde kullandığı edebi düzenin, Homeros ve Hesiodos tarafından da kullanılmış olduğunu işaret etmemiz gerekir.⁵⁹⁸

Platon denildiği zaman aklımıza doğrudan diyaloglar gelmektedir. Bu eserlerin yazımında kullanılan yöntem ise diyalog⁵⁹⁹ (dialog)’tur. “Diyalog ve mit arasında kalan felsefe, Platon tiyatrosunda sahnelenen bir söz ve yazının birleşmesinden ileri gelir.”⁶⁰⁰ Platon, eserlerinde diyalog yöntemini kullanmasını bilginin elde edilmesi için gerekli bir şart olarak görür. Filozofun diyaloglarında yanlış bir bilgi, bir başkası tarafından dile getirir. Tartışmaya katılan kişiyle beraber doğruluk ortaya çıkana kadar uzun uzadıya tartışmaya devam edilir. Sonuç olarak doğru bilgiyi savunan, yanlış bilgiyi savunan kişiyi ikna eder. Platon’a göre doğru bilgi, bu şekilde elde edilir.

⁵⁹⁴ Antik Yunan düşüncesinde, söz, konuşma, düşünce, akıl, anlam, açıklama; bir şeyin her ne ise o olmasını sağlayan nedenler; belli bir disiplinde fenomenleri açıklamak amacıyla kullanılan yöntem ve ilkeler; bir şeyi bizim için anlaşılır kılan temel, dayanak anlamına gelen sözcük. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1024.

⁵⁹⁵ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.

⁵⁹⁶ Kökleşmiş inanışlara aykırı olarak ileri sürülen düşüncedir. TDK, s. 1571.

⁵⁹⁷ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, (5.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 184.

⁵⁹⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, ss. 217-218.

⁵⁹⁹ İki ya da daha fazla kişi arasında geçen felsefi tartışma. Felsefesi tez ve tavırları, yazarın düş gücünün ürünü olan konuşmalar aracılığıyla karşı karşıya getiren, kurgusu özel olarak oluşturulmuş anlatım tarzı. Bir yazım biçimi olarak diyalog tarzının felsefe alanındaki yaratıcısı, felsefenin ana ilkelerini, felsefi tez ve düşüncelerini, tartışmaya temel oluşturan dramatik bir durumun ve karakterlerin önem kazandığı karşılıklı tartışma şeklinde ifade eden ve diyalogu aynı zamanda bağımsız bir edebiyat ya da sanat yaratısı düzeyine yükselten kişi, ünlü yunan düşünürü Platon’dur. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 473.

⁶⁰⁰ Jean-François Mattei, *Platon*, (çev.: İsmail Yerguz), Dost Yayınları, Ankara 2008, s. 29.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Diyalog ve Diyalektik Ayrımı

Diyalog ve diyalektik⁶⁰¹ (dialectics) arasında fark olduğu kesindir. Şunu ifade edebiliriz: Diyalektik aslında diyalogun daha kapsamlı halidir. “Platon’un diyalektiğini, zihinde akılla kavranan aleme, evrensel idealara yükselmek için kullandığı usullerin bütünü diye de ifade edilebilir.”⁶⁰² Platon, bu yönteminde Sokrates’ten büyük ölçüde etkilenmiştir. Platon’dan önce Sokrates’in karşındakileri konuşturarak hakikate ulaşmak için doğurtma yöntemini (maieutik) kullandığı bilinmektedir. Platon, hocasının bu yöntemini aşabilmiştir. Şöyle ki o, “bireylerden türlere, türlerden cinslere yükselmekle yetinmedi; cinsler arasında aşamalar kurmaya ve en üstün cinslere ulaşmaya çalıştı. Ahlak kavramları alanını aşarak, bütün değerleri kuşatan bir metafizik kurdu. Bu ikinci metafizik, yani diyalektik, artık kendisine aittir.”⁶⁰³

Platon, *Theaitetos* diyalogunda *Yabancı* ile olan tartışmasında kavramların kendi bağlantıları açısından belirli bir bilime ihtiyaç duyduğunu belirtir. Bu bilimi ortaya koymak aslında kavramların birbirleriyle olan bağlantısını ve uyumsuzluğunu bize bildirmesi olarak düşünülebilir. Platon adı geçen diyalogunda diyalektiği bir kavramdan diğer kavrama geçiş olarak görür. *Theaitetos*, diyalogunda öncelikle diyalektik bilimine ne ad verileceği tartışılır. *Yabancı* ise bu konuda ne aradıklarını şöyle ifade eder: “Kavramları (türleri) doğru bir biçimde ayırmayı; ne bir ve aynı kavrama (türe) aynı anlamları, ne de ayrı kavramlara (türlere) aynı anlamı vermemeyi, diyalektik biliminin ödevi olarak açıklamayacak mıyız?”⁶⁰⁴ Bu şekilde ifade edilmesi doğrudur. Fakat bunu yaparken, kendi kendisiyle çelişen birçok kavram üzerine yayılması, birbirinden ayrı birçok kavramın bir kavramca dışarıdan çevrenmesi, bir kavramın diğer tüm kavramlarla ve de tek tek herbiriyle bağlantı kurması ve son olarak birbirlerine büsbütün karşıt olan birçok kavramlar üzerine kendini tümüyle aydınlatmaya dikkat edilmelidir.⁶⁰⁵

Platon’un hocası Sokrates’ten de esinlenerek kullandığı diyalektik, aslında bir arayış içinde olma durumudur. Çünkü diyalektik, tanımlarında yer aldığı üzere; cinsleri türlere bölme işlemidir ya da cinsleri türlerine ayırarak mantıksal bir biçimde analiz etme sürecidir. Böyle bir yöntemle ilerlediğimiz anda bizim yapacağımız şey sonuçlar üzerine konuşmak olacaktır. Bu şekilde, biz bir çürütme yöntemi geliştirerek gerçek sonucu görme imkanı elde ederiz. Çünkü diyaloglarda aynı şey yapılmaktadır. İdealar alemine ulaşana kadar bu tartışma devam edecektir. Burada kavramlar arasında ayırım konusuna gelince amaç, duyular alemi ile idealar alemi arasında bir ayırım yapmak değildir. Aslında iki alem arasında geçeceği arama rolüdür.

⁶⁰¹ Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen dialektike tekheden türeyen bir terim olarak, genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi. Diyalektik, değişik dönemlerde ve değişik filozoflarda farklı bir anlam kazanmış olduğu için, yukarıdaki genel diyalektik tanımı, örneğin Hegel ve Marx’ın diyalektik anlayışını kapsamaz. Bu durum dikkate alındığında, 1 diyalektik her şeyden önce, bir tez ya da görüşü, onun mantıksal sonuçlarını incelemek yoluyla çürütme yöntemi anlamına gelir. Yine diyalektik, 2 sofistlik akıl yürütmeyi, cinsleri türlere bölmeyi ya da cinsleri türlerine ayırarak mantıksal bir biçimde analiz etme yöntemini gösterir. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 469.

⁶⁰² Hilmi Ziya Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, Ülken Yayınları, İstanbul 2000, s. 15.

⁶⁰³ Ülken, s.14.

⁶⁰⁴ Platon, *Diyaloglar (8.Baskı)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 602.

⁶⁰⁵ Platon, *Theaitetos*, s. 602.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Diyalektiğin amacı ise bir sınıftaki tüm bireylere bir yüklem yükleyen önermeler ortaya koymak değildir. Amaç, bölünemez bir türün –bir Formun⁶⁰⁶- cins ve özgül farklılıklar (ayrım) yoluyla tanımlanmasıdır. Tanımladığımız şey –tüm insanlar- olmayıp, biricik -insan- Formudur.⁶⁰⁷ Burada ele alacağımız bir formu sınıflara ayırdığımızda onu en yüksek durumdan en aşağı duruma çekeceği ortadadır. Çünkü Platon'a göre formların en yüksek olduğu kesindir. Sınıflara ayırma olduğu zaman en altta kalacak olan şey en üstün olanın konumuna gelecektir. Bunu yaptığımız zaman ise diyalektik Platon'daki form kavramının yerini tutmayacaktır. Zaten formların bu anlamda bölünemez olduğu aşikardır. Diyalektik ise bize bu anlamda bölünemez bir formun tanımlanması noktasında yol gösterici olabilir.

Platon'un diyaloglarında yer alan diyalektik yöntemin hangi amaçla kurgulandığına bakmak yerinde olacaktır çünkü felsefi okumalara başlayan herkes için diyaloglar vazgeçilmez kaynaklardır. Platon hem kökeni hemde ereği aramaktadır. Diyaloglarında kendini kandırmaya çalışsa bile kendine kanmaz. Platon'un yapmaya çalıştığı şey; dekonstrüksiyon yöntemidir. Yapısökümü olarak ifade edilen şey; bir yazarın kendi söylediği dünya kurucu yalanlara inanmaması veya inanmadığını görmezden gelmesidir.⁶⁰⁸ Diyaloglarını inşa ederken mitsel öğeleri çok iyi kullanmaktadır. Ancak mitsel öğeler düşüncemizde dilin karanlık odaları gibidir. Bu odalar, dil ve düşüncenin tam olarak örtüşmediğini gösterir. Diyalogların da hala çözülmemesinin veya her okunduğunda farklı bir anlam çıkarılmasının nedeni dil ve düşüncenin örtüşmediğini gösterir. Yapısökümü olarak bakarsak tüm bunlara kendisini kandırması gibi bir durum söz konusu iken kısır döngü olarak düşünülebilir: Mesela, kasabanın birinde kendilerini tıraş edemeyen insanları tıraş eden berberle ilgili bir bilmece anlatılır. Berberin kendisini tıraş edip edemeyeceği belirsizdir. Eğer berber kendisini tıraş ederse, o zaman kendilerini tıraş olmayan insanlar grubunun bir üyesi olmayacağından kendini tıraş edemez. Şayet kendini tıraş edemezse o zaman da kendilerini tıraş edemeyen insanlar grubuna dahil olacağından, kendini tıraş etmesi gerekir.⁶⁰⁹ Bu şekilde ifade edilen cümleler, bir kısır döngü sürecine girdikleri için kendilerini geçersiz kılma noktasına getirirler. Lakin bu durum Platon'un temel amacını oluşturur veya farkında olduğu bir gerçektir. Çünkü düşünür dili araçsal olarak kullanma ve buradan bilgiye ulaşma gayesindedir. Ama bu durum belirgin bir şekilde değil de aldatma sanatı olarak karşımıza çıkar. *Gorgias* diyalogunda aldatma üzerine şu ifadeler geçmektedir:

“... söylev sanatı, doğru olan, ya da olmayan üzerinde sadece inandıran, ama doğru nedir, doğru olmayan nedir, bunu öğretmeyen bir kandırma sanatıdır, değil mi?”

⁶⁰⁶ Bir şeyin şekli ya da yapısı. Bundan biraz daha özel ve felsefi bir anlam içinde, bir şeyin özü, bir şeyi her ne ise o şey yapan şey. Ve nihayet estetikte, içeriğe karşıt olan şey, bir estetik nesnenin duyularla algılanan görünüş şekli. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 674.

⁶⁰⁷ Francis Macdonald Cornford, *Platon'un Bilgi Kuramı*. (2. Baskı), (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010, s. 495.

⁶⁰⁸ Jacques Derrida, *Platon'un Eczanesi* (2. Baskı), (Çev.: Zeynep Direk), Pinhan Yayınları, İstanbul 2014, s. 9.

⁶⁰⁹ Robert Dilts, *Dil İllüzyonları* (5. Baskı), (Çev.: A. Volkan Çubukçu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 227.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

... söylevci, mahkemelerde, ya da başka toplantılarda, doğru olan
, ya da olmayan şeyleri öğretmez, onlara inandırır. Çünkü bu gibi yüksek konularda,
az bir zaman içinde, kimse büyük bir kalabalığa bir şey öğretmez, değil mi?"⁶¹⁰

2. Hem İlaç Hem de Zehir Sayılan: *Pharmakon*

Platon konuşma sanatını bizzat yoldan çıkararak bir şey olarak görmek yerine onu yanlış kullananları (Sofistler) ortaya koyma amacındadır çünkü dil bir filozofun ağzında hakikatin ifadesi olabilirken bir Sofistin ağzında ise hakikatin çarpıtılması olarak karşımıza çıkar.⁶¹¹ Platon bu dilsel süreçteki karmaşaya bir son vermek adına *pharmakon* bulmalıdır. *Pharmakon*, hem zehrin hem de çarenin tanrısıdır. Platon'un neden yazdığı sorusunun cevabı, bu tanrıyı bize anlatmak olarak düşünülebilir. Yazının hem zehir hem de çare oluşu şunuda açığa çıkarır: kelimelerin keyfi bir şekilde değişebileceğini, dolayısıyla dilde her türlü değişimin yalnızca uyulaşım ile sağlandığını gösterir.⁶¹² Böyle bir uyulaşım ile değişebilen dilsel ifade Platon için gizemli kılınmaktadır. Bunun sebebi ise bu ilacın hem faydalı oluşu hem de zararlı oluşudur.

Platon, *pharmakona* her diyalogunda farklı bir anlam katmıştır çünkü Sokrates'in içtiği baldıran zehri, vücut için zararlı ve köreltici olduğu kesindir ancak ruh için veya Sokrates için bu böyle değildir, kendisini ruhtan kurtaran bir ilaçtır. O halde *pharmakon*'un, çift yönlü olduğu söylenebilir: ruh için iyi; vücut için kötüdür. Sofistler içinde Atina halkını kandırmak iyi, çünkü bu durum onlara para kazandırıyor ancak bu durum Platon için kötüdür, çünkü halkı kandırmak aslında hakikatin gizlenmesidir.

Pharmakonun diyalog ve diyalektik ile ilişkili olduğunu hatta retorik sanatı ile bağlarının daha sıkı olduğunu söyleyebiliriz: Retorik (rhetoric), sözle ilgili bir sanattır. Bu sanatın konusu yargıçları, mecliste üyeleri ve toplantılarda tüm yurttaşları kandırmaktır. *Sofist* diyalogunda retorik, mahkemede halk önünde yapılan konuşma sanatını kapsayıcı bir adla "kandırma ve inandırma sanatı" diye nitelendirilir.⁶¹³ Platon, *Gorgias* diyalogunda, retoriği "sanatların kraliçesi" olarak nitelendirirken, retoriğin "dinleyicileri gülünç duruma düşürme ustalığı" olduğunu söyleyerek de olumsuz yönünü ön plana çıkarır. Platon'a göre retorik inançla ilgilidir. Retorik bilgisiz inanma olarak da ifade edilebilir.

Retorik ile diyalektik aynı şey olmadığı gibi retorikçi ile diyalektikçi de aynı özelliklere sahip kişi değildir. Bu durumu Türkan Fırınacı, "Platon'da Retorik Kavramı" adlı çalışmasında şöyle anlatır: Söylevci (retorikçi), yanlış doğru gibi gösterir, zayıf kanıtı da güçlüymiş gibi. Diyalektik ise çelişkiyi ortadan kaldırır. Doğru sanı (doxa) bilgi olmadığı halde kendilerine hatip ve mahkeme hatipleri denen bilgelik ustaları bir şey öğretmekle değil, istedikleri sanıyı yaratmakla kandırırlar. Buna karşılık bilgi (episteme) ile yola çıkan diyalektikçi ise öğretme amacını taşır.⁶¹⁴ Bu öğretme sürecinde ise Sofistler karşımıza çıkmaktadır: *Sofist* kelimesi sözünü ettiğimiz dönemde bilge, bilgin anlamına gelmekteydi. Nitekim Yunan dünyasında devlet adamları ve kanun koyucular bu

⁶¹⁰ Platon, *Diyaloglar*, s. 56.

⁶¹¹ Arslan Topakkaya, *Platon – Aristoteles Karşılaştırılması*, Nobel Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 213.

⁶¹² Steven Roger Fischer, *Dilin Tarihi* (11. baskı), (çev.: Muhtesim Güvenç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 143.

⁶¹³ Türkan Fırınacı, *Platon'da "Retorik" Kavramı*, Ethos Dergisi, 4(2), Temmuz 2011, ss. 31 - 46.

⁶¹⁴ Fırınacı, s. 35.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

adla anılmaktaydı. Platon'u rahatsız eden şey, Sofistlerin verdikleri dersler karşılığında öğrencilerden ücret talep etmeleridir. Para karşılığında eğitim verme olayı Platon gibi bilim, bilgi ve eğitim alanında yetkin olan insanları rahatsız etmiştir. Sofistlerin verdikleri derslerden ücret talep etmeleri tek sorun değildi aynı şekilde dünya işleri konusunda yurttaşları bilgili kılmak, meclislerde, mahkeme salonlarında ve pazar yerlerinde kendi davalarını savunmak veya karşı davaları çürütmek için becerikli kılmaktı. Sofistler bambaşka bir insan anlayışını ve bambaşka bir hayat tarzını temsil etmekteydiler.⁶¹⁵

Sofistlerin dünyasının veya onların tasvir ettikleri dünyanın, ortada ne kadar insan varsa o kadar birbirinden farklı, birbirine aykırı görüşlerin olduğu ortadadır. "Hatta bir insanın içinde bulunduğu ne kadar farklı algı durumları varsa onun o kadar çok ve birbirine aykırı, çelişik algıları, dolayısıyla kanıları, fikirleri olmaktadır."⁶¹⁶ Sofistlerin bu şekilde düşünmeleri, kaos ortamına zemin hazırlar. Bu kaos ortamında hiçbir şey tam olarak anlaşılabilir. Çünkü iletişim kurmak istesek bile, kelimelerin anlamları ve dilin kuralları üzerinden bir anlaşmaya varmak gerekir. Sofistlerin dünyasında hiçbir tümel bilginin olmadığı açıktır. Her şey bireyseldir. O halde Sofistliğin sonucu Gorgias'ın ünlü tezidir: "Hiçbir şey yoktur, var olsaydı bile bilemezdik, bilseydik bile başkasına iletmezdik."⁶¹⁷

Kimsenin kimseyle iletişim kurmadığı bir ortamda, insanın ne kendi kendisiyle ne de başka insanlarla hiçbir diyaloga girmediği bir ortamda hakim olacak şey, şiddettir. Platon'un, *Devlet* diyalogunda şiddeti ve savaşı istemediği açıktır. "Bu açıdan baktığımızda Sofistlerin söylemleri, kendi düşünceleri için büyük bir tehlikedir. Platon bununla da kalmamakta, sorunu daha da derinleştirmektedir. Nasıl sitenin içine düşmüş olduğu sosyal-siyasal çöküntünün, acı ve sefaletin gerisinde Sofistlerin yaratmış olduğu entelektüel-zihinsel ortamı bulmaktaysa, bunun da gerisinde veya arkasında varlık veya gerçeklik hakkındaki yanlış bir metafiziğin olduğunu düşünmektedir."⁶¹⁸

Sonuç: *Pharmakonun* Soylu Yalana Dönüşmesi

Antikite'nin siyasal durumu, Platon'un söylemleri açısından ve bunun yanında Sofistlerin aldatmacalarıyla yakından ilişkilidir çünkü *pharmakon* hem yazı olarak hem de söylem olarak etkili olacaktır. *Pharmakon* bu kadar önemli kılan şey ise onun diyaloglardaki ifadeyi işlevselleştirmesidir. Böylelikle diyalogları okuyan kişi için her iki anlamıda içerecektir. O zaman bu diyalogların işlenmesi tıpkı tohum ekme gibidir şöyle ki diyalogun doğru ve yanlış olmasından daha çok bıraktığı *pharmakon* olacaktır. *Devlet* adlı diyalogta yalan söylemenin *pharmakon* olabileceğine ilişkin şöyle bir fragman geçmektedir:

"Sözünü ettiğimiz bir sürü ilacı kullanmak zorunda kalacak yöneticilerimiz. İlaç gerektirmeyen, sadece perhize girmekle geçecek hastalıklar için usta olmayan bir hekim de yeterli olabilir; ama ilaç gerekti mi, hekimin çok iş bilir, gözüpek olması gerekir.

Doğru ama, sözü nereye getirmek istiyorsun?

⁶¹⁵ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, (3.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, ss. 20 -21.

⁶¹⁶ Arslan, *Felsefe Tarihi I*, 223.

⁶¹⁷ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, (5. baskı), (Çev.: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, İstanbul 1998, s. 20.

⁶¹⁸ Arslan, *Felsefe Tarihi I*, 224.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şuna: Yöneticilerimiz, yönetilenlerin yararına olarak büyük ölçüde yalana başvurmak, insanları aldatmak zorunda kalabilirler. Bu türü davranışları da bir çeşit ilaç gibi yararlı saymıştık.

Doğrusu da buydu.”⁶¹⁹

Yukarıda ifade edilen şeyin, *farmakon* (iksir) olarak hem iyileştirici hem de öldürücü etkisi söz konusudur. Bu duruma karar verecek kişinin uzman olması gerekmektedir:

“... doğruyu söylemeye de büyük bir değer vermeliyiz. Demin söylediklerimiz yanlış değilse, yalan söylemek tanrılar için bir ilaç olarak yararlı ise belli ki böyle bir ilacı yalnız hekimler kullanmalı, sıradan insanlar ona el sürmemelidir.”⁶²⁰

Yalan söyleme eyleminin uzmanlara bırakılması durumu soylu bir yalan olarak ifade edilebilir. Soylu yalan argümanı: “Gölgeli imgelerin zarara neden olmalarını engellemek için bu imgeler bilgiyle uyumlu hale getirilmeli; ama öte yandan hakikat, inançla eylem arasındaki ilişkiden dolayı kendi davasını ilerletmek için görünüşler kullanabilir.⁶²¹ Soylu yalan, vatandaşları hikaye tarzında bir yolculuğa çıkarmaktır ve böyle bir yolculukla anlatılmak istenen hakikat onlara aktarılabilir. Bu soylu yalan ise diyalektik bir süreç ile harmanlanarak aktarılabilir. Soylu yalanın *pharmakon* olabilmesi onu aktaracak kişinin meziyeti ölçüsünde değerli olabilir. Sokrates’in bunu filozoflara ve uzmanlara yüklemesi aslında önemini ortaya çıkarır çünkü Sofistlerin soylu yalanı kullanması veya *pharmakon* olarak ele almaları olanaksızlaşır.

Platon’un neden yazdığı ve neyi amaçladığı belki de ifade etmeye çalıştığımız tüm konuyu açıklar niteliktedir. Platon, elit bir vatandaş olmaksızın herkesin demokratik haklardan yararlanmasını ve geliştirdiği adalet ilkelerine uygun eylem kurallarını benimsemelerini amaçlamıştır. Bu vatandaşlar, bu eylem kurallarını içselleştirmek suretiyle bir anayasa oluşturulabilirdi. İşte Platon’un diyalogları aslında *pharmakon* ve politik açıdan değişimleri yeşertmek adına tohum olarak ifade edilebilir.⁶²²

Pharmakon, düşüncenin ifadesi edilmesinde başat rol oynayan dilin şekillenmiş halidir. Şöyle ki işlevselliği açısından hem zehir hem de çare olabilen böyle bir ilacın herkesin elinde olması yerine uzmanlara bırakılması gereklidir. Bu bağlamda sofistlerin dili kullanması zehirden öteye gitmeyecektir çünkü kişiden kişiye değişen doğruları içinde barındıran bir durum söz konusudur. Tüm bunlardan uzaklaşarak Platon’un önderliğinde bir çareye yolculuk en ideal olanıdır.

Kaynaklar

AKALIN, Şükrü Haluk (hızl). (2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

ALTUĞ, Taylan, *Dile Gelen Felsefe*, (3. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi I*, (5.Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, (3.Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

⁶¹⁹ Platon, *Devlet*, (çev.: Hüseyin Demirhan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2002, s. 187.

⁶²⁰ Platon, *Devlet*, s. 97.

⁶²¹ Danielles S.Allen, *Platon Neden Yazdı?*, (çev.: Ayşe Batur), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 140.

⁶²² Allen, *Platon Neden Yazdı?*, s. 142.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü (7.Baskı)*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

CORNFORD, Francis Macdonald, *Platon'un Bilgi Kuramı*. (2. Baskı), (Çev. Ahmet Cevizci), İstanbul: Gündoğan Yayınları.

DERRİDA, Jacques, *Platon'un Eczanesi (2.Baskı)*, (Çev.: Zeynep Direk), İstanbul: Pinhan Yayınları.

DİLTS, Robert, *Dil İllüzyonları (5. Baskı)*, (Çev.: A. Volkan Çubukçu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

FIRINCI, Türkan, *Platon'da "Retorik" Kavramı*, Ethos Dergisi, 4(2), Temmuz 2011.

FİSCHER, Steven Roger, *Dilin Tarihi (11. baskı)*, (çev.: Muhtesim Güvenç), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MATTEİ, Jean-François, *Platon*, (çev.: İsmail Yerguz), Ankara: Dost Yayınları.

PLATON, *Devlet*, (çev.: Hüseyin Demirhan), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

PLATON, *Diyaloglar (8.Baskı)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

S.ALLEN, Danielles, *Platon Neden Yazdı?*, (çev.: Ayşe Batur), İstanbul: İletişim Yayınları.

TOPAKKAYA, Arslan, *Platon – Aristoteles Karşılaştırılması*, İstanbul: Nobel Yayıncılık.

ÜLKEN, Hilmi Ziya Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, İstanbul: Ülken Yayınları.

WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (5. baskı), (Çev.: H. Vehbi Eralp), İstanbul: Sosyal Yayınları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TİCARİ AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ:

1999-2016 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

CAUSALITY BETWEEN TRADE OPENNESS AND ECONOMIC GROWTH:

THE CASE OF TURKEY OVER THE PERIOD 1999-2016

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Namık Kemal Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü, salihozturk@nku.edu.tr

YL Öğrencisi, Buket KIRCI

Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, buketkirici@gmail.com

ÖZET

Ticari açıklık bir ülkeye ait ithalat ile ihracat toplamının GSYİH'ye oranı şeklinde tanımlanmakta ve ekonomik büyümeyi etkilemesi beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiyi 1999-2016 dönemi çeyreklik verileriyle araştırmaktır. Değişkenler arasında dinamik ilişkisinin varlığı Vektör Otoregresif Model (VAR) model ve gecikmesi arttırılmış VAR modele dayanan nedensellik testleri ile araştırılmıştır. Ekonometrik analiz sonuçları; ekonomik büyümenin ticari açıklığın Granger nedeni olduğunu belirtirken, ticari açıklıktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ticari Açıklık, Ekonomik Büyüme, Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

ABSTRACT

Trade openness is defined as the simple average (the mean) of total trade (the sum of exports and imports of goods and services) relative to GDP and it is expected that it affects economic growth. This paper empirically investigates the dynamic relation between trade openness and economic growth over the period of 1999:1-2016:4. We examine the presence of dynamic relation between the variables by means of the vector autoregression models (VAR) and the lagged augmented VAR models. Econometric analysis results suggest that although the economic growth is the Granger cause of trade openness, it cannot be found the causal link running from the trade openness to the economic growth.

Keywords: Trade Openness, Economic Growth, Toda-Yamamoto Causality Test

1. GİRİŞ

Yurtdışı işlemlerin yurtiçi işlemlere oranının bir ölçüsü olarak kullanılan Toplam Ticaret (ithalat ihracat toplamı)/GSYİH, ticari açıklık oranı olarak da adlandırılmaktadır. Ticari açıklık oranı, ithalat ile ihracat toplamının (diğer bir ifadeyle dış ticaret hacminin) GSYİH'ye oranı şeklinde hesaplanmakta ve bu oran ülkelerin dış ticarete olan bağımlılığını da göstermektedir. Bunun yanı sıra ihracattaki büyüme oranı, ihracatın ithalatı karşılama oranı ve ithalatın milli hasılaya oranı gibi göstergelerde ülkelerin dışa açıklık oranlarını belirlemede ve ayrıca dışa açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmede kullanılmaktadır. Dışa açıklığın büyüklüğü ülkelerin kalkınmasında dış ticaretin önemi göstermesi açısından da kullanılabilir (Kurt ve Berber, 2008). Bu oranlar yurtiçi işlemlere göre yurtdışı işlemlerin önemini ölçmek için sıklıkla kullanılır. Ayrıca ticari açıklığı ölçmek için çeşitli metodlar kullanılmaktadır. Bu ölçütlerin başlıcaları ise ticari bağımlılık oranı, ihracatın büyüme oranı, tarife ortalamaları, ticari eğilim endeksi, nicel kısıtlamaların

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kapsamı gibi temel yöntemlerdir. Ancak literatürde ticari açıklığı ölçmede farklı teknikleri dikkate alınsa da en çok kullanılan yöntemlerden biri ithalat değeri ile ihracat değerleri toplamının GSYİH'ye bölünmesidir (Özel, 2012).

Türkiye'de ihracata dönük sanayileşme strajelerinin uygulanmaya başladığı 1980'li yılların başlarından itibaren ekonomide dışa açılma süreci başlamış ve 1989'dan itibaren de sermaye hareketlerine getirilen serbestlik ile bu süreç gelişmiştir. Bu dönemden itibaren uygulanmaya başlanan serbestleşme politikaları ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomideki tüm sektörlerde hızlı bir reform ve entegrasyon süreci başlamıştır. Türkiye'de de bu sürecin başlaması ile ticari açıklık ve büyüme arasındaki ilişki literatürde geniş bir şekilde incelenmiştir.

Bu çalışmanın da amacı, 1999-2016 döneminde Türkiye'de büyüme ile ticari açıklık arasındaki ilişkiyi incelemek için zaman serisi verilerine VAR ve Toda-Yamamoto nedensellik tekniğiyle bakılmıştır. Temelde üç bölümden oluşan çalışmada, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik bilgilerin verildiği giriş bölümünün ardından, birinci bölümde konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde ekonometrik yöntem tanıtılmış olup, üçüncü ve son bölümde de veri seti, uygulama ve analiz sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Utkulu ve Kahyaoğlu (2005), Türkiye ekonomisinde finansal ve ticari açıklığı 1990-2004 dönemi için doğrusal olmayan zaman serisi yöntemleri kullanarak sınınamıştır. Bulgulara göre finansal açıklığın ekonomik büyüme hızını yavaşlattığı, ticari açıklığın büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapraklı (2007), Türkiye'de finansal ve ticari açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 1990:1-2006:4 dönemi verilerini koentegrasyon ve nedensellik sınınamaları kullanarak analiz etmiştir. Nedensellik sınınaması ile ticari ve finansal açıklıkla büyüme arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu, uzun dönemde ticari açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin pozitifken finansal açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Saçık (2008), yedi kategoride ele aldığı açıklık ölçütlerini (ticaret payları, düzeltilmiş ticaret akımları, nitel ölçütler, tarifeler, tarife-dışı engeller, bileşik endeksler, fiyata dayanan ölçütler) kullanarak ticari açıklık ve büyüme arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Kurt ve Berber (2008), çalışmalarında 1989:Q1- 2003:Q4 dönemi verileri ile dışa açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi VAR model ve varyans ayrıştırması yöntemi ile ele almıştır. Analiz sonuçlarına göre dışa açıklık ve büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik olduğu, dışa açıklığın büyümeyi arttıracığı sonucuna varılmıştır.

Yucel (2009), finansal kalkınma, ticari açıklık ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini koentegrasyon ve Granger nedensellik testlerini kullanarak analiz etmiştir. Araştırmanın bulguları ticari açıklığın büyümeyi olumlu etkilediği, finansal kalkınmanın ise olumsuz etkilediği yönündeydi. Ayrıca, Granger nedensellik testi sonuçları, finansal gelişme, ticaret açıklığı ve büyüme arasında çift yönlü ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Türedi ve Berber (2010), finansal kalkınma ve ticari açıklık ile büyüme ilişkisini, 1970-2007 dönemi verileri ile Türkiye ekonomisi için değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini Johansen-Juselius Koentegrasyon, nedensellik ilişkisini ise Granger nedensellik testi ile araştırmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Analizler sonucunda finansal kalkınmanın ekonomik büyümenin Granger nedeni olduğu, ticari açıklık ile büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik olduğu sonucuna varmıştır.

Kıran ve Güriş (2011), ticari ve finansal dışa açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1992-2006 dönemi için analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, ticari ve finansal dışa açıklık ile büyüme arasında eşbütünlük ilişkisi olduğuna, nedensellik testi sonuçlarına göre ise, ticari açıklık ile büyüme arasında karşılıklı bir ilişki olduğuna, finansal dışa açıklığın ise büyüme üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır.

Özel (2012), ticari ve finansal açıklık ile büyümeye arasındaki ilişkiyi 1991:1 ve 2010:4 dönemlerine ait üçer aylık veriler kullanarak araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre finansal dışa açıklığın ekonomik büyümeyi azalttığı, ticari açıklığın ise büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gries ve Redlin (2012), 1970 ve 2009 döneminde 158 ülke için ekonomik büyüme ve ticari açıklık arasındaki kısa ve uzun vadeli dinamikleri, panel eş-bütünlük testleri ve panel hata düzeltme modelleri kullanılarak araştırılmıştır. Analiz sonuçları ticari açıklık ile büyüme arasında uzun dönemde nedenselliğin her iki yönde de olduğunu göstermektedir.

Tahir ve Azid (2015), gelişmekte olan ülkeler bağlamında ticari açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri ekonometrisi ile araştırmaktadır. Ampirik sonuçlara göre ticari açıklık ve büyüme arasındaki ilişki gelişmekte olan ülkeler için pozitif ve istatistikî açıdan önemlidir.

Özetlenecek olursa, iktisat literatüründe genel olarak ticari açıklık ve büyüme arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu ve iki değişken arasında karşılıklı nedensellik olduğu sonuçları elde edilmiş olduğu görülmektedir.

3. EKONOMETRİK YÖNTEMLER

Çalışmada kullanılan değişkenler zaman serisi olduklarından, öncelikle serilerin bütünlük derecelerinin araştırılması gerekmektedir. Bu amaçla Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi ve Phillips ve Perron (1988) tarafından önerilen PP birim kök testi yapılarak serilerin bütünlük dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Nedensellik Analizi

Geleneksel Granger nedensellik testi Vektör Otoregresyon (VAR) modellerin tahminine dayanmakta ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi aşağıdaki denklemler ile araştırılmaktadır (Gujarati; 1995: 620).

$$X_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j X_{t-j} + u_{1t} \quad (1)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \delta_j X_{t-j} + u_{2t} \quad (2)$$

Denklem (1) ve Denklem (2)'de n optimal gecikme sayısını, u_{1t} ve u_{2t} birbirinden bağımsız hata terimleridir. Denklem (1) Y değişkeninin X değişkeninin Granger nedeni olduğunu ($Y \rightarrow X$), Denklem (2) ise X değişkeninin Y değişkeninin Granger nedeni olduğunu ($X \rightarrow Y$) göstermektedir.

Nedensellik testini uygulamak için ilk olarak (1) numaralı denklemde sadece X'in gecikmeli değerleri yer alarak kısıtlı modelin hata kareleri toplamı elde edilir (HKT_R). İkinci adımda denkleme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Y 'nin gecikmeli değerleri eklenerek kısıtsız modelin hata kareleri toplamı elde edilir (HKT_U) ve Y , X 'in Granger-nedeni değildir sıfır hipotezi için F istatistiği aşağıdaki formül kullanılarak test edilir.

$$F = \frac{(HKT_R - HKT_{UR}) / m}{HKT_{UR} / (n - k)} \quad (3)$$

Hesaplanan F istatistiği m ve $(n-k)$ serbestlik dereceli tablo değerinden büyük ise, sıfır hipotez reddedilerek Y değişkeninin, X değişkeninin Granger nedeni olduğuna karar verilir (Gujarati, 1995: 621). Her ne kadar geleneksel Granger nedensellik testi ampirik analizlerde oldukça sık kullanılmasına rağmen, Alimi ve Ofenyolu(2013) geleneksel Granger nedensellik sınavının bir takım dezavantajlara sahip olduğunu belirtmişlerdir. İlk olarak, iki değişkenli Granger nedensellik testi diğer değişkenlerin etkisini göz ardı ettiğinden dolayı model kurma hatasını içinde barındırmaktadır. Gujarati (1995) nedensellik testi sonuçlarının model formuna ve gecikme sayısına oldukça duyarlı olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak ise, zaman serileri genellikle durağan değildir ve bu durum sahte regresyon sorununa neden olabilmektedir. Gujarati (2006) değişkenlerin eşbütünleşik olması durumunda dahi, nedenselliğin sınavmasında kullanılan F istatistiğinin sapmalı sonuçlar verebileceğini belirtmiştir.

Bu açıklamalar ışığında, düzeyde durağan seriler için Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik analizi daha uygun bir yöntemdir. Diğer taraftan; birim köke sahip serilerin eşbütünleşik olması durumunda, hata düzeltme modeline dayanan nedensellik sınavları kullanılmaktadır. Hata düzeltme modelinde nedensellik ilişkisi sınavırken F testi kullanılır, ancak serilerin eşbütünleşik olduğunda bu test istatistiği standart dağılıma uymadığı için geçerli olmayabilmektedir (Toda ve Yamamoto, 1995; Giles ve Mirza, 1998; Giles ve Williams, 1999). Toda ve Yamamoto (1995) tarafından önerilen nedensellik testinde gecikmesi arttırılmış VAR model tahmin edilerek nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik testi için serilerin eşbütünleşik olup olmadığına bakılmamakta ve birim kök testleri seriler için en yüksek bütünleşme derecesini tespit edebilmek için kullanılmaktadır (Erbaykal ve Okuyan, 2007:81).

Toda ve Yamamoto (1995) birim kök ve eşbütünleşme gibi ön testlerin değişkenler üzerinde çok fazla kısıt oluşturduğunu ve söz konusu bu kısıtların değişkenler arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırmada gecikmesi arttırılmış VAR ($k + d_{mak}$) yönteminin daha başarılı olduğu sonucuna varmışlardır. Gecikmesi arttırılmış VAR modele dayanan nedensellik testi üç adımdan oluşmaktadır. İlk adımda, birim kök testlerinden faydalanılarak değişkenler için maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) bulunur. İkinci adımda ise, model seçim kriterlerinden yararlanılarak VAR model için optimal gecikme sayısı (k) belirlenir. Son aşamada ise ($k + d_{mak}$) gecikme sayısı ile VAR model tahmin edilir ve k sayıdaki gecikmeli değerlerin sıfıra eşit olup olmadığı Wald testi ile analiz edilir. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi aşağıdaki formüller vasıtasıyla gösterilebilir:

$$\begin{aligned} X_t &= \delta + \sum_{i=1}^{k+d_{mak}} \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d_{mak}} \beta_j X_{t-j} + u_{1t} \\ Y_t &= \nu + \sum_{i=1}^{k+d_{mak}} \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d_{mak}} \delta_j X_{t-j} + u_{2t} \end{aligned} \quad (4)$$

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

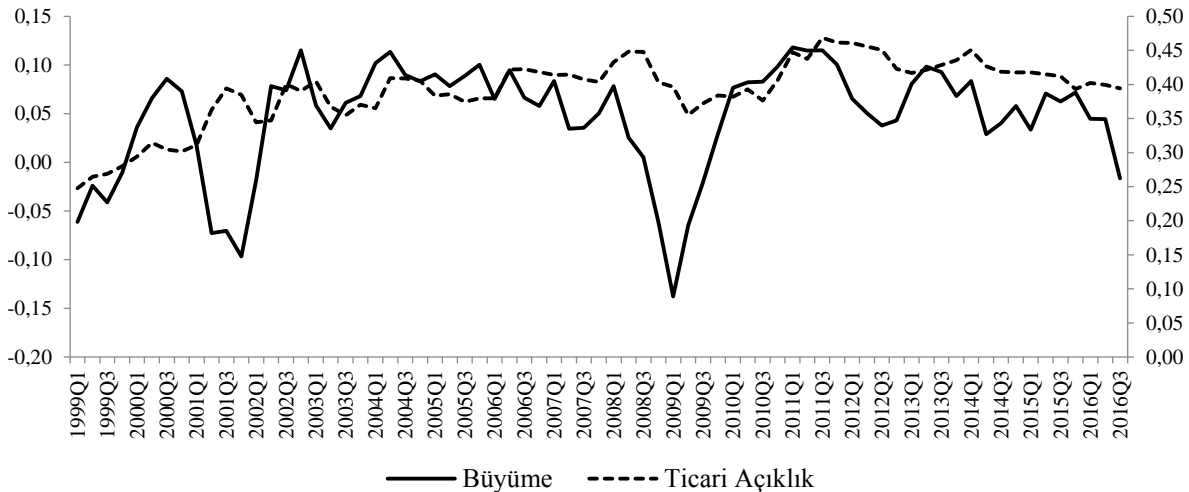
KAZNU

Yukarıdaki denklemde u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin birbirinden bağımsız olduğu varsayılmakta ve gecikme sayısını göstermektedir. Denklem (4)'te Y ve X değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi; X ve Y değişkenlerinin gecikmeli değerlerinin sıfıra eşit olup olmadığının testi ile araştırılmaktadır. Boş hipotezin "nedensellik yoktur" şeklinde kurulduğu test yönteminde test istatistiği k serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımı göstermektedir.

4. VERİ SETİ VE ANALİZ SONUÇLARI

Ticari açıklık değişkeni (ihracat + ithalat) / GSYİH şeklinde hesaplanırken, ekonomik büyüme değişkeni sabit fiyatlarla GSYİH'deki yıllık büyüme oranı olarak hesaplanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler üçer aylık dönemde ölçülmüş olup 1999 ile 2016 yılları arasında elde edilmiştir. Verilerin tamamı Dünya Bankası Küresel Ekonomik Monitör (GEM) veri tabanından elde edilmiştir. Veriler E-views 9 paket programı ile çözümlenmiştir. Ticari açıklık ve büyüme değişkenlerinin örneklem dönemi içindeki seyri Şekil 1'de gösterilmiştir. Şekil 1'de sol eksen büyüme oranlarını sağ eksen ise ticari açıklık oranını göstermektedir. Örneklem dönemi içinde ekonomik büyüme oranları incelendiğinde 2001 ve 2009 yılları dışında büyümenin genellikle pozitif olduğu görülmektedir. 2001 ve 2009 yıllarında Türkiye'de yaşanan bankacılık krizi ve ABD'de başlayan konut kredisi krizinin etkisiyle Türkiye ekonomisinin ciddi şekilde daraldığı görülmektedir. Çalışmada 2001 ve 2009 krizlerinin etkisini dikkate alabilmek için bu yıllar için bir değerini alan iki kukla değişken oluşturulmuş ve nedensellik testlerinde kukla değişkenler modelde dikkate alınmıştır. Diğer taraftan ticari açıklık oranının 1990'lı yılların sonundan itibaren artmaya başladığı ve 2000'li yıllar boyunca %40 ile %45 arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 2001 yılında ticari açıklık oranının arttığı, bununla birlikte 2009 yılındaki ekonomik daralmayla birlikte ticari açıklık oranının azaldığı tespit edilmiştir.

Şekil 1: Ekonomik Büyüme ve Ticari Açıklık Oranı

Değişkenlerin bütünleşme dereceleri ADF ve PP birim kök testleri ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre, ekonomik büyüme değişkeni iki birim kök testi sonucuna göre durağan olarak bulunmuştur. Bununla birlikte, ticari açıklık değişkeni için serinin durağan olduğunu gösteren sıfır hipotez düzey değerlerde reddedilememiştir. Fakat bu değişkenin birinci farkını aldığımızda serinin durağan olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bağlı olarak, ekonomik büyüme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değişkeninin bütünleşme derecesinin $I(0)$, ticari açıklık değişkeninin bütünleşme derecesi $I(1)$ olduğu söylenebilir ve aynı zamanda bu sonuç Toda-Yamamoto nedensellik testi için maksimum derecesi olarak (d_{mak}) bir değerini dikkate almamız gerektiğini göstermektedir

Tablo 1: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye Değerler		Birinci Farklar	
	ADF	PP	ADF	PP
Büyüme	-3.043** [0.037]	-3.377** [0.015]	-4.756*** [0.000]	-6.844*** [0.000]
Ticari Açıklık	-2.031 [0.273]	-1.870 [0.344]	-6.700*** [0.000]	-8.358*** [0.000]

Not: ADF testinden optimal gecikme sayısı Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içindeki değerler sıfır hipotezi reddetme olasılığını (p -değerini) göstermektedir. *** ve ** işaretleri değişkenin %1 ve %5 önem düzeylerinde durağan olduğunu göstermektedir.

Değişkenlerin bütünleşme dereceleri belirlendikten sonra iki değişkenli VAR model tahmin edilmiş ve optimal gecikme sayısı bir olarak belirlenmiştir. Daha sonrasında iki gecikmeli VAR model Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR) modeli tahmin edilmiş ve değişkenlerin bir gecikmeli değerine sıfır kısıdı konularak nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Ekonomik büyüme ve ticari açıklık değişkenleri için nedensellik testi sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre; %1 önem düzeyinde ekonomik büyüme ticari açıklığın Granger nedeni olarak bulunurken, ticari açıklıktan ekonomik büyümeye yönelik nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 2: Nedensellik Testi Sonuçları

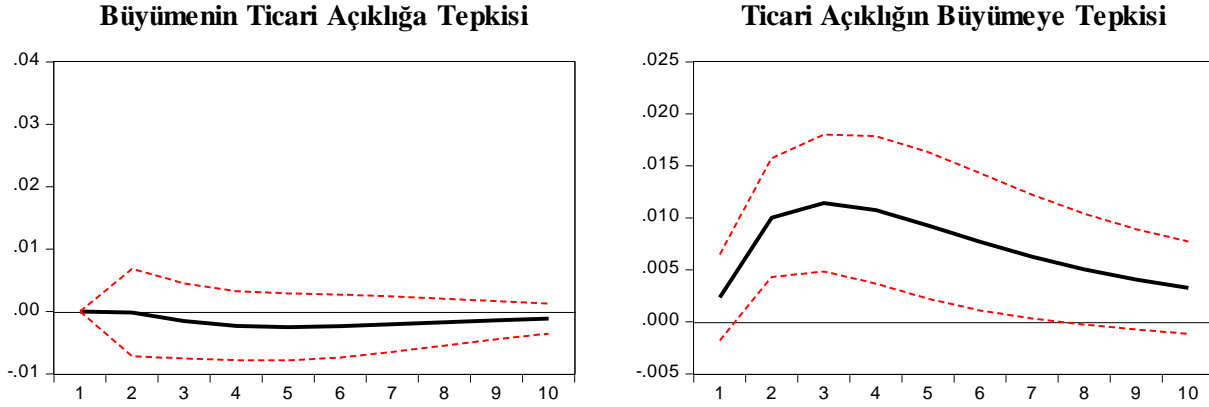
Nedensellik İlişkisi	TestDeğeri
Büyüme → Ticari Açıklık	16.027***
Ticari Açıklık → Büyüme	0.002

Not: *** işareti %1 önem düzeyinde nedenselliği göstermektedir.

Nedenselliğin yönünü belirleyebilmek amacıyla etki-tepki analizi yapılmış ve sonuçları Şekil 2'de gösterilmiştir. Şekil 2'deki etki-tepki analizi sonuçları nedensellik test sonuçlarını doğrulamaktadır. Buna göre, ticari açıklıkta ortaya çıkacak bir standart sapmalı şoka (burada şok ticari açıklık oranının beklenmedik artışı şeklinde tanımlanmakta) büyümenin tepkisi istatistiksel olarak anlamlı değilken, büyümedeki bir standart sapmalı şoka ticari açıklığın verdiği tepki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Şekil 2: Etki-Tepki Analizi Sonuçları

Not: Kesikli çizgiler 2 standart sapmalılık güven sınırlarını göstermektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ticari açıklık ile büyüme arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl olduğu konusunda literatürde bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. İki değişken arasındaki ilişkiye yönelik teorik ve ampirik literatür, söz konusu değişkenler arasındaki ilişki konusunda farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, ticari açıklık ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi 1999-2016 dönemi çeyreklik verilerine dayalı olarak Türkiye ekonomisi özelinde ekonometrik yöntemlerle araştırılmış ve Türkiye için geçerli yaklaşımın ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Ekonometrik analizin ilk aşamasında değişkenlerin bütünleşme derecelerini belirlemek amacıyla birim kök testlerine başvurulmuştur. Test sonuçları, büyüme serisinin düzeyde ve ticari açıklık serisinin ise birinci farklarda durağan olduğunu belirlemiştir. İkinci aşamada, optimal gecikme derecesi ile VAR model tahmin edilmiş ve bu model üzerinden Toda-Yamamoto nedensellik sınaması yapılmıştır. Nedensellik test sonuçları, ekonomik büyümenin ticari açıklığın Granger nedeni olduğunu ortaya koymuştur. Üçüncü aşamada, nedenselliğin yönünü destekleyici yeni bulgulara ulaşılması amacıyla etki-tepki analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonuçları da ekonomik büyümeden ticari açıklığa yönelik elde edilen nedensellik ilişkisi doğrulamaktadır.

Bu çalışmada elde edilen ampirik bulgular, ilgili literatürde sıklıkla vurgulanan çift yönlü nedenselliği desteklememiş, yaşanan ekonomik krizlerin de dikkate alındığı 1999-2016 dönemi Türkiye ekonomisinde, ekonomik büyümenin dış ticareti ve ticari açıklık oranını arttırdığı yönünde kanıtlar sağlamıştır.

KAYNAKLAR

Granger, C. W. J. (1969), "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, Vol. 37, pp. 424-438.

Granger, C. W. J. (1986), "Developments in The Study of Cointegrated Economic Variables", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 48, pp. 213-228.

Gujarati N. Damodar, *Basic Econometrics International Edition*, McGraw-Hill, Inc., USA, 1995.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Alimi, Santos and Chris C. Ofenyolu (2013), “Toda-Yamamoto Causality Test between Money Market Interest Rate and Expected Inflation: The Fischer Hypothesis Revisited”, European Scientific Journal, Vol. , No:7, pp. 125-142.
- Erbaykal, Erman ve H. Aydın Okuyan (2007), “Hisse Senedi Fiyatları ile Döviz Kuru İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, BDDK Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss. 77-89.
- Dickey, D.A., Fuller, W.A., 1979. Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. Journal of the American Statistical Association 74, 427-431.
- Granger, C.W.J., 1988. Recent developments in the concept of causality. Journal of Econometrics 37, 199-211.
- Phillips, P.C.B., Perron, P., 1988. Testing for a unit root in time series regression. Biometrika 75, 335-346.
- Tarı, R., 2006. *Ekonometri*, Avcı Ofset, İstanbul.
- Toda, H.Y., Yamamoto, T., 1995. Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. Journal of Econometrics 66, 225-250.
- Utku Utkulu- Hakan Kahyaoğlu; (2005), “Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye’de Büyüme Ne Yönde Etkiledi?” , Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 13, İnternet Adresi; http://www.tek.org.tr/dosyalar/Utkulu_-2005.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2017
- Sevda Yapraklı, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, İstaanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, No 5, 2007.
- Salih Türedi-Metin Berber (2010), “Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz ”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 35, 2010, ss.301-316.
- Sinem Yapar Saçık (2008), “*Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1980-2006)*”, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi),2008, ss. 525-548.
- Hasan Alp Özel (2012), “Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği ”, Yönetim Bilimleri Dergisi,C.5, S.19, ss.1-30.
- Serdar Kurt-Metin Berber (2008), “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme ”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,C.22, S.2, ss.57-80.
- Burcu Kıran-Burak Güriş (2011), “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme ”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.11, S.2,ss.69-80.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI UYGULANMASININ VERGİ TOPLAMA ÜZERİNE ETKİSİ: BİST 100 ŞİRKETLERİNDE ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI VE ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İNCELENMESİ

EFFECTS OF ACCOUNTING STANDARDS IN TURKEY ON TAX COLLECTION: INVESTIGATION ON DEFERRED TAX ASSETS AND DEFERRED TAX LIABILITY IN BİST 100 COMPANIES

Prof. Dr Recep GÜNEŞ

İnönü üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi işletme Bölümü, recep.gunes@inonu.edu.tr

Yrd Doç Dr. Ahmet Fethi DURMUŞ

İnönü üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi işletme Bölümü, Ahmet.durmus@inonu.edu.tr

Özge ÖZKAN

İnönü üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi işletme Bölümü, Ahmet.durmus@inonu.edu.tr

ÖZET

Muhasebe, işletmelerde finansal olayların kayıtlanması, özetlenmesi ve yorumlanması fonksiyonu ile işletme yönetimine ve diğer çıkar gruplarına işletme hakkında finansal bilgiler üreten bir bilim dalıdır. Devlet, işletmeler açısından bir çıkar grubu olması dolayısıyla, koymuş olduğu kanunlar çerçevesinde, işletmelerin belirli dönemlerinde elde ettikleri kar üzerinden vergi tahsil etmektedir. Ülkemizde Vergi Kanunları ile Ticaret Kanununun muhasebe uygulamaları açısından varlık, kaynak, gider ve gelirlerdeki değerlendirme farklılıkları ticari kar kavramı ile mali kar kavramını ortaya çıkarmaktadır. Muhasebe standartlarının değerlendirme ilkeleri ile vergi kanunlarının değerlendirme ilkelerinin farklı oluşu, her iki uygulama sonucunda ortaya çıkacak dönem sonu kar rakamları ve hesaplanan vergilerinde farklı hesaplanmasına neden olmaktadır. Bu durum ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Ertelenmiş vergi ticari kar ile mali kar arasında bir ilişki kurmaktadır. Vergi kanunları açısından geçici olarak kabul edilmeyen giderler veya vergiye tabi olmayan gelirler, dönemsel kavramı açısından ele alındığında, her iki uygulamada farklılık göstermektedir. Diğer bir ifade ile bazı giderlerin veya gelirlerin bu dönem gelir veya gider olarak kabul edilmeyip gelecek dönemlerde kabul edilmesi dönemsel kavramı açısından karda farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, BİST-100 de hisse senetleri işlem gören şirketlerin 2009-2016 verileri kullanılarak ertelenmiş vergi borcu ile ertelenmiş vergi alacaklarını inceleyerek, Türkiye’de işletmelerin muhasebe standartlarını uyguladıklarında, devletin toplayacağı vergilerde kayıp olup olmadığını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Ertelenmiş vergi borcu, Ertelenmiş vergi varlığı, BİST 100

ABSTRACT

Accounting is a science that produces financial information about the business to the business management and other interest groups through the function of recording, summarizing and interpreting financial events in the business. Because the state is an interest group in terms of businesses, it collects tax on the profits it has earned during certain periods of business, within the framework of the laws that it has laid down. In our country, differences in valuation of assets, resources, expenses and income in terms of accounting regulations of Tax Code and Commercial Code reveal the concept of commercial profit and financial profit. The valuation principles of

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

accounting standards and the differentiation of valuation principles of tax laws cause different calculation of the end-period profit figures and the calculated taxes which will arise as the result of both applications. This reveals the concept of deferred tax asset and deferred tax liability. The deferred tax has a relationship between commercial profit and financial profit. Expenditures that are temporarily unaccepted in terms of tax laws or incomes that are not subject to taxation differ in terms of both practices when considered in terms of periodicity. In other words, some expenses or incomes are not recognized as income or expense in this period but are accepted in future periods. The purpose of this study is to investigate deferred tax receivables and deferred tax receivables using the 2009-2016 data of companies traded in BİST-100 and to determine whether they are missing in the government collected taxes when applying accounting standards in Turkey.

Key words: Deferred tax liability, Deferred tax asset, BİST 100

1.Giriş

Muhasebe standartları uygulayan işletmelerin her yıl finansal tablolarının doğruluğu hakkında bağımsız denetim yapılacağı göz önüne alındığında, yeni TTK ya göre finansal tabloların Muhasebe Standartlarına göre düzenlenmesi, bir yandan devletin denetim maliyetini azaltacak diğer taraftan işletmelerin finansal tabloları daha gerçekçi olacağından devletin vergi toplama işlevi de daha gerçekçi olacaktır.

Vergi muhasebesi kurala dayalı bir muhasebe sistemi olup, devletin hükümlerine hakkı gereği koymuş olduğu kanunlar çerçevesinde mali kar üzerinden vergi toplayacaktır. Ancak işletmeler, işletme hakkında gerçekçi ve doğru kararlar verebilmeleri için ticari karı belirlemeleri gerekmektedir. 6102 sayılı ticaret kanununun 69. Maddesi ve 78. Maddesinde işletmeler muhasebelerini Türkiye Muhasebe Standartları uygulayarak finansal tablolarını düzenlenmesini gerekli görmüştür. Ancak, Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Muhasebe Standartlarının tedrici olarak uygulamaya geçilmesini sağlayacak düzenlemeler getirmiştir.

Vergi denetleme Kurulu (VDK) 2014 yılı faaliyet raporuna göre, Türkiye’de 2014 yılında genel vergi inceleme oranı %2.24 olup, bu oran Amerika’da %1 dolayındadır. Yine aynı yılda ülkemizde toplam vergi gelirlerinin yaklaşık % 2,2’si kadar bir verginin vergi incelemeleri sonucunda tarh edildiği anlaşılmaktadır. Bu oran OECD ülkelerinin çok üzerinde bulunmaktadır. Muhasebe standartları uygulayan işletmelerin her yıl finansal tablolarının doğruluğu hakkında denetim yapılacağı göz önüne alındığında, yeni TTK ya göre finansal tablolarını Muhasebe Standartlarına göre düzenlenmesi bir yandan devletin denetim maliyetini azaltacak, aynı zamanda vergiler daha gerçekçi olacaktır.

2.Literatür Taraması

Ertelenmiş vergi kavramı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çoğunluğun ertelenen vergilerin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi ile ilgili olduğu görülmektedir.

Özkan (2009), Göğüş (2010) ve Tekşen (2010) yaptıkları çalışmalarda ertelenmiş vergiyi incelemiş ve muhasebeleştirilmesi konusuna değinmişlerdir. Mısırlıoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada kurum kazancı üzerinden hesaplanan vergilerin raporlanmasına değinilirken, Süer ve Şenyiğit (2006) tarafından yapılan çalışmada ise ertelenmiş vergiyi doğuran unsurlardan amortisman konusu seçilmiş, amortismanın ertelenmiş vergiler üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ergin ve Ayanoğlu (2016) tarafından yapılan çalışmada ertelenmiş vergi raporlanmasının BIST-50 endeksine kote şirketlerin finansal tabloları üzerindeki etkisi oran analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada ertelenmiş vergi raporlanmasının karlılık ve mali yapı oranları üzerinde etkili olduğu, söz konusu şirketlerde ertelenmiş vergilere neden olan en önemli faktörlerin maddi ve maddi olmayan duran varlıkların ölçümü, kıdem tazminatı hesaplaması, borç karşılıkları hesaplaması, stokların değerlemesi, kullanılmamış mali zararlar, ticari alacak ve borçların değerlemesi olduğu görülmüştür. Şirketler arasında ertelenmiş vergilerin raporlanması konusunda uygulama birliğinin bulunmadığı da çalışmada gözlemlenmiştir. Raporlanan ertelenmiş vergilerin finansal tablolar içinde büyüklüğüne bakıldığında ise net ertelenmiş vergi varlığı/yükümlülüğünün bilanço; ertelenmiş vergi gideri/gelirinin kar-zarar tablosu içerisindeki büyüklüklerinin önemli bir oranda olmadığı görülmüştür.

Bir diğer çalışma ise Yereli, Kayalı, Yeğinboy, (2012) tarafından ertelenmiş vergi unsurlarının, tekstil firmalarının mali tabloları üzerindeki etkisi üzerinedir. Çalışmada ertelenmiş vergi varlığının hesaplandığı ve hesaplanmadığı durumlar incelenmiş ve sürdürülen faaliyetlerden dönem karının satışlar içerisindeki payı ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Ertelenmiş vergi unsurunun işletmelerin karlılık ve mali yapılarında önemli değişimlere neden olduğu, ertelenmiş vergi unsurunun mali tablolarda yer alması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

3. Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 12 Gelir Vergisi Standardı

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından “TMS 12 Gelir Vergileri” Standardı 31/12/2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 28/03/2006 tarih ve 26122 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu standart kurum kazancı üzerinden hesaplanan vergilerin ne şekilde muhasebeleştirileceğini ve bunların mali tablolara nasıl aktarılacağını açıklamıştır. (<http://kgk.gov.tr>).

Bir işletmenin mali tablolarında görülen varlıkların defter değeri kadar bir fayda sağlaması, aynı şekilde borçların da mali tablolardaki defter değeri kadar bir ödemeye neden olması beklenmektedir. Ancak bu durum söz konusu olmazsa ortaya çıkan ertelenmiş vergi yükümlülüğü veya ertelenmiş vergi varlığının muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. TMS 12 Gelir Vergileri standardının asıl ilgi alanı mali kar ile ticari kar arasında oluşan ve ertelenen vergi etkisi yaratan geçici farklardır (Dinç: 2007).

Ülkemizde verginin hesaplanmasında ticari kar esas alınmaktadır. Ticari kar hesaplanırken gelecekte vergi yükü olmayacak gelirler (temettü geliri, rüçhan hakkı kuponu satış geliri, emisyon primi vb.) ve gelecekte indirimi olmayacak giderler (vergi cezası, para cezaları vb.) gibi sürekli farklılıklar dikkate alınmaz. Standartların ülkemizdeki uygulamaya getirdiği farklılık ise geçici farklılıklar olan, cari dönemde vergiye tabi olmamakla birlikte gelecek dönemlerde vergiye tabi olabilecek gelirler için ertelenmiş vergi yükümlülüğünün (borcunun), cari dönemde indirimi kabul edilmeyen ancak gelecek dönemlerde indirilecek giderler için ise Ertelenmiş vergi varlığının (alacağının) kayıtlara alınmasıdır (Örten vd., 2015:159-160). Ertelenmiş vergi kurumlar vergisi beyannamesi ile finansal tablolar arasında bir bağlantıdır (Ergin, Ayanoğlu, 2015:79).

Standart, içerisinde geçen muhasebe karı ile vergiye tabi kar terimlerine de açıklama getirmektedir. Buna göre muhasebe karı(zararı), “vergi gideri öncesi dönem kârını (zararını) ifade eder”. Vergiye tabi kar/ zarar ise, “vergi otoriteleri tarafından konulan kurallara göre bir hesap dönemi için tespit edilen ve üzerinden vergi ödenen (vergi geri kazanımı sağlayan) karı (zararı) ifade eder”.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3.1.Ertelenmiş Vergi Kavramı

Muhasebe standartları verginin hesaplanmasında temelde muhasebe standartlarında belirtilen değerlendirme ilkeleri kullanılarak elde edilen ticari kar üzerinden hesaplanmasını öngörmektedir. Bu ticari kara, vergi açısından kabul edilmeyen giderler ve diğer unsurlar ilave edilmesi ve vergiye tabi olmayan gelir ve diğer unsurlar indirmek suretiyle mali açıdan kurum kazancına (mali kar) ulaşılmaktadır (Örten vd. 2016:159).

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri finansal tabloların anlamlı bir şekilde tespit edilmesi ve işletmenin mali durumunun açık ve gerçeğe uygun olarak yansıtılmasını amaçlamaktadır. Muhasebe kuralları ile vergi kuralları arasında verginin tahakkuku konusunda ise farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Süer, Şenyiğit, 2006:201). Vergi mevzuatının ileri bir tarihte gider kabul edeceği bazı unsurlar Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)'na göre hazırlanan mali tablolarda bir varlık ya da yükümlülük olarak yer almayabilir. Bunun sonucu olarak mali kar (zarar) tutarı ile ticari kar (zarar) tutarı eşitlenmeyecek, ticari kar üzerinden hesaplanan vergi ile mali kardan hesaplanan cari dönem vergisi arasında farklılıklar oluşacaktır. (Mısırlıoğlu, 2005:72). Ertelenmiş vergi kavramı da muhasebe karı ve vergiye esas karın hesaplanmasında ortaya çıkan değerlendirme farklılıkları sonucunda meydana gelmektedir. Bu değerlendirme farklılıkları sürekli fark ve geçici fark olarak iki şekilde oluşmaktadır.(Tekşen, 2010:299). Cari dönemde vergiye tabi olmayarak gelecek dönemlerde vergiye tabi olabilecek gelirlerle, cari dönemde indirimi kabul edilmeyerek gelecek dönemlerde indirilecek giderler geçici farklılıklar olarak belirlenir (Örten vd.,2016:159-160)., Geçici farkların hesaplanan vergi üzerindeki etkileri muhasebe standartları açısından ertelenmiş vergi farkları olarak raporlanır (Mısırlıoğlu 2005:72). Sürekli farkların vergi etkisi ise ait olduğu dönem için geçerlidir. Diğer dönemlere yansımaları söz konusu olmamaktadır (Göğüş,2010:21).

3.1.1.Sürekli Farklar

Vergi kanunlarına göre hiçbir zaman indirimi kabul edilmeyen giderlerden kaynaklanan farklar sürekli farklardır. Bu farklar genellikle sonraki finansal raporlama döneminde ortadan kalkmamaktadır ve gelecek dönemlerin vergi tutarlarını etkilememektedir (Süer, Şenyiğit, 2006:202). Sürekli farkların ortaya çıktıkları dönemde mali tablolara etkisi kesindir. Oluşan farklar sadece cari dönem vergi matrahı üzerinden cari dönemde ödenecek vergi tutarını etkiler. İşletme için ertelenmiş vergi borcu ya da alacağı yaratmazlar (Göğüş, 2010:19). Vergi cezaları ve zamları, trafik cezaları ve zamları, 6183 sayılı kanuna göre ödenen ceza ve tazminatlar, ödenmeyen SGK primleri ile yasal sınırı aşan bağış ve yardımlar sürekli farklara neden olan giderlerdir. Bu giderler işletme varlıklarını azaltan ve işletmeden kaynak çıkışına neden olan unsurlar oldukları için muhasebe ilkeleri tarafından gider olarak kabul edilmektedirler. Ancak vergi mevzuatı bunları hiçbir zaman gider olarak kabul etmez. İştiraklerden temettü gelirleri, yurt dışı inşaat onarma, montaj ve teknik hizmet karşılıkları, uluslararası anlaşmalarda yer alan Kurumlar Vergisi'ne ilişkin istisnalar, serbest bölge kazançları ile risk sermayesi ve gayrimenkul yatırım fonları ve ortaklık kazançları da sürekli farklara neden olan gelirlerdir. Bu gelirler işletme varlıklarını artırdığı için muhasebe ilkeleri bakımından gelir olarak kabul edilmektedir. Vergi mevzuatı bu gelirleri dikkate almaz (Özkan, 2009:98).

3.1.2. Geçici Farklar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gelir/gider unsurlarının ortaya çıkma zamanı ile vergi mevzuatı tarafından tanınma zamanı farklı olduğu durumda muhasebe karı ile mali kar arasında birkaç dönem sonra ortadan kalkacak bir geçici fark oluşmaktadır (Özkan, 2009:99). Ertelenmiş vergiyi doğuran bu farklar geçici veya zamanlama farkları adını almaktadır (Süer, Şenyiğit:2006;203).

Muhasebe standartları ve vergi yasaları arasında varlık ve kaynakların değerlendirme ölçülerinin farklılığı geçici farkları oluşturur (Işıkdöner, 2013:81).

Geçici Farklara Neden Olan Giderler,

1. Kıdem tazminatı karşılıkları,
2. Diğer borç ve gider karşılıkları,
3. Alınan çekler reeskont giderleri,
4. Vadesiz alacak reeskont giderleri,
5. Fazla ayrılan veya geçmiş döneme ilişkin ayrılan amortisman giderleri,
6. Alış bedeli altında değerlendirilen hisse senetleri için yazılan giderler,
7. Kanunen indirilmesi mümkün olmayan aktif hesap karşılıkları

Geçici Farklara Neden Olan Gelirler,

1. Hisse senetleri değer artış kazançları,
2. Verilen çekler reeskont gelirleri,
3. Vadesiz borçlar reeskont gelirleri,
4. Varlık değer artış kazançları (gelecek dönemlerde vergilendirilecek),
5. Geliştirme giderleri,
6. Yenileme fonu vb. (Kızıllı vd.2016:138).

Geçici farklar, indirilebilir geçici farklar ve vergiye tabi geçici farklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İndirilebilir geçici farklar, varlığın defter değeri ile vergiye esas değeri arasındaki farktan ortaya çıkmaktadır ve sonraki dönemlerde mali kar (zarar) hesabında indirim kalemi olarak dikkate alınmaktadır (Gücenme,2007:8). Gelecek dönemlerde faydalanma veya ödeme yapıldığında o dönemlerin vergiye tabi kârını veya zararını belirlerken vergi matrahından indirilebilir tutarları oluşturmaktadır(Bedri, 2007:16). İndirilebilir geçici farklar, gelecek dönemlerde işletmenin vergi yükünü azaltmakta ve ertelenmiş vergi varlığı oluşturmaktadır (Tekşen, 2010:302). Ertelenmiş vergi varlığına neden olan indirilebilir geçici farklar aşağıdaki gibidir(Örten vd., 2016:165):

1. Kıdem tazminatı karşılığı giderleri,
2. Diğer borç ve gider karşılığı giderleri
3. Alınan çekler reeskont giderleri,
4. Vadesiz alacak reeskont giderleri
5. Fazla Ayrılan veya geçmiş döneme ait Amortisman Giderleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

6. Alış bedelinin altında bir değerle değerlendirilmiş hisse senetleri nedeniyle gider yazılan tutarlar
7. Kanunen indirilmesi mümkün olmayan aktif hesap karşılık giderleri

Vergilendirilebilir geçici farklar, varlığın kayıtlı değeri işletme tarafından geri kazanıldığı veya yükümlülüğün vadesinde ödendiği dönemlerde mali kâr veya zararın tespitinde vergi matrahına dâhil edilecek geçici farklardır (Örten vd., 2016:161). Vergilendirilebilir geçici farklar gelecekte ödenecek bir ertelenmiş vergi yükümlülüğü (borcu) oluşturmaktadır. Oluşan ertelenmiş vergi yükümlülüğü izleyen yıllarda vergilendirilmek suretiyle ortadan kaldırılır. Vergilendirilebilir geçici farkların ve buna bağlı olarak ertelenen vergi yükümlülüğünün doğabilmesi için ticari kâra dâhil edilen bazı gelirlerin mali kâra izleyen dönemlerde dâhil edilmesi ve/ veya mali kârdan indirilen bazı giderlerin ticari kârdan izleyen yıllarda indirilmesi gerekir (Güçlü, 2016:34) Ertelemiş vergi yükümlülüğüne neden olan vergilendirilebilir geçici farklar aşağıdaki gibidir (Örten vd., 2016:166):

1. Hisse senetleri değer artış kazançları
2. Verilen çekler reeskont gelirleri
3. Vadesiz borçlar reeskont gelirler
4. Vergi yasalarına göre maliyet bedelinin üzerinde bir değerle değerlendirilen varlıklar (devlet tahvili, hazine bonusu hariç)

4. BİST 100 Şirketlerinde Ertelemiş Vergi Varlığı Ve Ertelemiş Vergi Yükümlülüğünün Etkileri

4.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki kurumlar vergisine tabi işletmeler veya diğer bir deyişle Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun ilk düzenlemesinde, muhasebe defterlerini Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulamak zorunluluğu getirilen işletmelerin, muhasebe kayıtlarını ve dönem sonu değerlendirme işlemlerinin muhasebe standartlarına uygun olarak yapmaları durumunda, vergi kanunlarının uygulamalarına göre vergi kaybının olup olmayacağını ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için İstanbul borsasında hisse senetleri işlem gören işletmelerin ertelenen vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü incelenerek bir yakınsama yapılacaktır.

Bu amaçla araştırmamızın hipotezleri:

H_1 = Muhasebe uygulamalarında muhasebe standartların uygulanması devletin vergi kaybını anlamlı bir şekilde değiştirmeyecektir.

H_0 = Muhasebe uygulamalarında muhasebe standartlarının uygulanması devletin vergi kaybına neden olacaktır.

4.2. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

Bu araştırmada BİST-100 de hisseleri işlem gören şirketlerin 2009-2016 yılları arasındaki finansal tabloları ve dipnotlarını incelenmiş, Ertelemiş Vergi Varlıkları ve Ertelemiş Vergi Yükümlülükleri yıllık toplam tutarlar üzerinden karşılaştırmalı olarak analize tabi tutulmuştur.

4.3. Bulguların Analizi

Borsa İstanbul (BİST) 100 hisseleri işlem gören şirketlerin 2009- 2016 yılları arasındaki finansal tabloları incelenerek ertelenmiş vergi varlıkları vergi yükümlülükleri yıllar itibari ile toplam

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tutarları alınmak suretiyle karşılaştırmalı olarak aşağıdaki gibi tablolar aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Varlıkları

Yıllar	Ertelenmiş vergi varlığı (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden)	Değişim Tutar	Değişim %
2009	4.242.472.957	-	-
2010	4.183.533.599	-58.939.358	-1,38
2011	4.247.254.871	63.721.272	1,52
2012	4.384.194.073	136.939.202	3,22
2013	7.096.364.924	2.712.170.851	61,86
2014	10.865.546.383	3.769.181.456	53,11
2015	13.019.826.982	2.154.280.600	19,82
2016	14.314.120.187	1.294.293.200	9,94

Tablo 1 incelendiğinde BIST 100 şirketlerinin ertelenmiş vergi varlıklarının 2009-2016 yılları arasında sürekli bir artış eğiliminde olduğu (2010 yılı hariç) görülmektedir. Bu artışın 2009-2012 yılları arasında önemli bir derecede olmadığı ancak 2013 yılı ile birlikte önemli tutarlarda olduğu görülmektedir. Şirketlerde bu artışın nedenlerini tutar olarak en çok ertelenmiş vergi raporlayan ilk 15 şirkette yapılan dipnot incelemelerinde, maddi ve maddi olmayan duran varlık değerlendirme farkları, yatırım teşvik gelirleri, kıdem tazminatı karşılıkları, ticari borçların değerlemesi, stokların değerlemesinden kaynaklandığı görülmüştür. Ertelenmiş vergi varlıklarının 2009-2016 dağılımı aşağıda şekil 1 de gösterilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

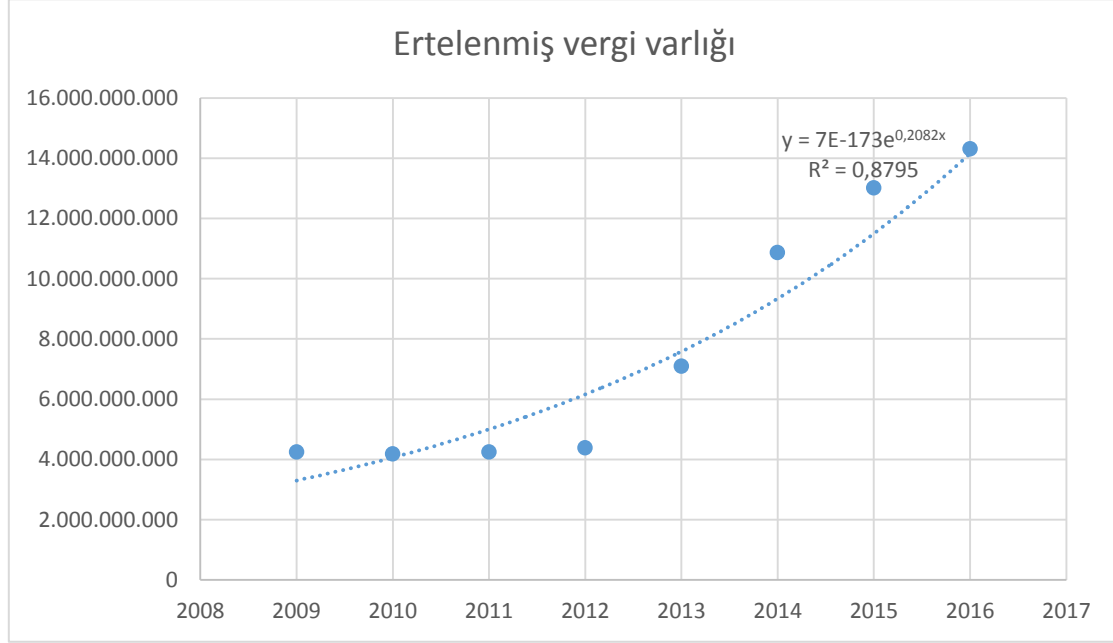
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1: BIST-100 Şirketlerinin Ertelemiş Vergi Varlıkları

Tablo 2: Ertelemiş Vergi Varlıkları En Yüksek Olan Şirketler

ŞİRKET	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	Toplam (TL)
ŞİRKET Toplam Tutarı 1000.000.000 TL Üzeri									
AEFES	274.330.000	228.863.000	153.272.000	132.529.000	75.256.000	62.425.000	40.008.000	46.871.000	1.013.554.000
ASELS	384.573.000	330.533.397	281.235.324	212.862.628	132.604.753	91928877	142.722.312	90.232.923	1.666.693.214
FROTO	556.313.634	502.532.930	483.516.419	301.914.384	83.167.885	0	0	0	1.927.445.252
SAHOL	635.401.000	714.698.000	477.413.000	495.383.000	327.225.000	586634000	458.200.000	496.542.000	4.191.496.000
KCHOL	3.503.541.000	3.243.842.000	2.528.216.000	1.233.434.000	370.616.000	409214000	351.226.000	518.509.000	12.158.598.000
TAVHL	137.233.000	182.741.000	206.264.000	212.035.000	235.542.000	199703639	162.888.213	117.205.002	1.453.611.854

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TOASO	601.580.00 0	354.592.00 0	128.500.00 0	13.990.000	3.959.00 0	6375800 0	57.643.0 00	74.503.0 00	1.298.525.0 00
TUPRS	3.227.031. 000	3.202.503. 000	2.623.134. 000	1.330.197. 000	114.029. 000	0	0	0	10.496.894. 000
TTKOM	316.213.00 0	286.804.00 0	259.308.00 0	264.503.00 0	262.531. 000	2616920 00	258.650. 000	245.125. 000	2.154.826.0 00
GARAN	233.342.00 0	463.623.00 0	450.957.00 0	213.620.00 0	231.220. 000	6285200 0	161.116. 000	78.717.0 00	1.895.447.0 00
HALKB	99.525.000	49.703.000	309.467.00 0	16.771.000	236.222. 000	9367100 0	222.820. 000	207.562. 000	1.235.741.0 00
ISCTR	591.684.00 0	591.861.00 0	637.937.00 0	666.543.00 0	703.973. 000	6357840 00	820.736. 000	616.132. 000	5.264.650.0 00
SISE	300.462.04 6	233.497.10 8	235.476.85 7	188.961.41 8	94.581.3 44	6699983 4	43.218.1 82	35.917.7 39	1.199.114.5 28
VAKBN	197.087.00 0	139.185.00 0	172.959.00 0	157.636.00 0	208.167. 000	1976700 00	131.143. 000	116.988. 000	1.320.835.0 00
YKBNK	80.428.000	66.718.000	93.959.000	83.092.000	167.478. 000	361.878. 000	318.205. 000	311.121. 000	1.482.879.0 00

Tablo 2 BIST-100 şirketlerinden ertelenmiş vergi varlıkları toplam tutarlarını bir milyar TL ve üzerinde raporlayan şirketlerden oluşmaktadır. Tablo incelendiğinde ertelenmiş vergi varlıkları en yüksek olan şirketlerin Koç Holding, TÜPRAŞ ve İş bankası olduğu görülmektedir. Bu şirketlerin son 3 yıla ait dipnotlarını 2016 yılı temel alınarak incelediğimizde Koç Holding'in raporladığı vergi varlıklarının büyük bölümünü maddi ve maddi olmayan duran varlıkların oluşturduğu gözlemlenmiştir. Koç Holding'in 2016 yılında raporlanan ertelenmiş vergi varlıklarına bakıldığında yatırım teşviklerinin çoğunluğu oluşturduğu ve son üç yılda bu tutarın arttığı görülmüştür. 2016 yılı tutarı 4.222.204.000TL'dir. Yine kıdem tazminatı karşılığı, indirilebilir mali zararlar ve vergi avantajları, garanti ve montaj gider karşılıkları, stoklar, kullanılmayan izin gün karşılıkları diğer ertelenmiş vergi varlığına sebep olan kalemlerden bazılarıdır. Tüpraş'ın verilerine bakıldığında ise ertelenmiş vergi varlıklarının çoğunluk tutarını yatırım teşvik gelirinin oluşturduğu ve bu tutarın 2016 yılında 3.656.588.000TL olduğu görülmüştür. Yine bir diğer kalem kıdem tazminatı ve kıdeme teşvik primi karşılığı tutarının 2016 yılı rakamı 33.769.000TL'dir. Türkiye İş Bankası verileri dipnotlarda incelendiğinde ertelenmiş vergi varlığının maddi duran varlık matrah farkları ve karşılıklardan (kıdem tazminatı karşılığı vb.) kaynaklandığı görülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 3: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri

Yıllar	Ertelenmiş vergi Yükümlülüğü (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden)	Değişim Tutar	Değişim %
2009	4.231.842.604	-	-
2010	4.225.541.891	-6.300.713	-0,14
2011	4.908.017.870	682.475.979	16,15
2012	4.952.119.299	44.101.429	0,89
2013	7.198.415.136	2.246.295.837	45,36
2014	7.825.273.192	626.858.056	8,70
2015	10.296.996.579	2.471.723.378	31,58
2016	13.776.145.973	3.479.149.400	33,79

Tablo 3 incelendiğinde BIST 100 şirketlerinin ertelenmiş vergi yükümlülükleri 2009-2016 yılları arasında sürekli bir artış eğiliminde olduğu (2010 yılı hariç) görülmektedir. Bu artışın 2009-2012 yılları arasında önemli bir derecede olmadığı ancak 2013 yılı ile birlikte önemli tutarlarda olduğu görülmektedir. Şirketlerde bu artışın nedenlerini tutar olarak en çok ertelenmiş vergi raporlayan ilk 11 şirkette yapılan dipnot incelemelerinde Ertelenmiş vergi Yükümlülüklerinin devlet teşviklerinden, maddi ve maddi olmayan duran varlık değerlendirme artışları, ticari borçların değerlendirilmesinden önemli ölçüde kaynaklandığı görülmüştür. 2009-2016 dağılımı aşağıda şekil 2 de gösterilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

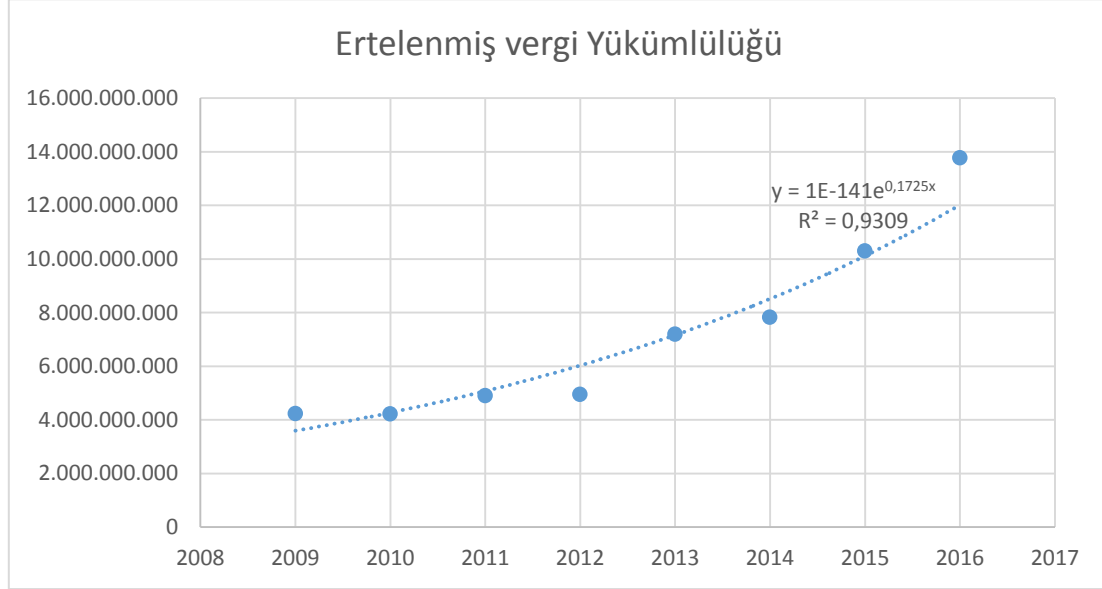
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri

Tablo 4: Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü En Yüksek Olan Şirketler

ŞİRKET	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	Toplam (TL)
ALARK	161.024.897	142.051.538	141.758.853	120.356.985	196.836.084	171.474.593	37.076.595	36.986.783	1.007.566.328
AEFES	1.831.472.000	1.678.997.000	1.633.503.000	1.730.612.000	363.419.000	52.290.000	42.843.000	33.780.000	7.366.916.000
ARÇELİK A.Ş. ARCLK	412.591.000	149.635.000	245.422.000	245.515.000	236.406.000	226.142.000	128.549.000	95.201.000	1.739.461.000
CCOLA	353.905.000	281.754.000	212.317.000	185.596.000	58.547.000	52.566.000	41.138.000	38.751.000	1.224.574.000
DOHOL	137.510.000	152.384.000	150.338.000	199.145.000	196.289.000	138.350.000	128.090.000	226.030.000	1.328.136.000
ENKA ENKAI	1.482.645.000	1.057.098.000	833.456.000	852.376.000	647.997.000	613.215.000	449.004.000	412.974.000	6.348.765.000
EREĞLİ EREGL	1.577.032.000	1.048.802.000	658.110.000	427.102.000	150.043.889	113.234.445	93.065.154	150.606.462	4.217.995.950
GLOBAL GLYHO	385.910.906	350.097.753	270.442.335	166.092.145	121.448.701	127.287.607	102.634.364	12.733.748	1.536.647.559
SABANCI SAHOL	139.150.000	118.323.000	114.976.000	107.706.000	284.701.000	451.789.000	405.079.000	389.095.000	2.010.819.000
KOÇ KCHOL	651.098.000	345.113.000	418.970.000	324.408.000	452.161.000	819.108.000	665.161.000	828.828.000	4.504.847.000

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

THYAO	3.361.000.000	2.578.000.000	1.517.937.898	1.104.597.152	744.083.660	574.679.843	435.385.525	362.243.105	10.677.927.183
TTKOM	256.028.000	317.702.000	228.929.000	354.755.000	254.803.000	269.913.000	301.551.000	252.638.000	2.236.319.000

Ertelenmiş vergi yükümlülüğünü en yüksek kayıtlayan şirketlere baktığımızda ise en yüksek tutarın Türk Hava Yollarına ait olduğu görülmüştür. Yine Anadolu Efes, Enka İnşaat, Koç Holding ve Ereğli Demir ve Çelik diğer ertelenmiş vergi yükümlülüğü yüksek olan şirketlerdir. Türk Hava Yollarına ait verilere baktığımızda vergi yükümlülüklerinin çoğunluğunu sabit kıymetlerin oluşturduğu görülmüştür. Bu tutar 2016 yılında 5.009.000.000TL olarak kaydedilmiştir. Anadolu Efes'e ait dipnotlar incelendiğinde ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin büyük kısmını maddi ve maddi olmayan duran varlıkların oluşturduğu görülmüştür ve 2016 tutarı 2.142.349.000TL'dir. Enka İnşaat'a ait dipnotlarda ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin çoğunluğunu maddi ve maddi olmayan duran varlıkların ve yatırım amaçlı varlıkların yeniden ölçümü ve gerçeğe uygun değer düzeltilmesine ait olduğu, son üç yılda artış eğiliminde olduğu ve bu tutarın 2016 da 1.533.243.000TL olarak kayıtladığı görülmüştür. Yine Finansal araçların gerçeğe uygun düzeltme etkisi ertelenmiş vergi yükümlülüğünde kayıtlanmış, bu tutarın son üç yılda artış gösterdiği ve 2016 yılında 39.684.000TL olduğu görülmüştür. Koç Holding ertelenmiş vergi yükümlülüklerine bakıldığında çoğunluk tutarı maddi ve maddi olmayan duran varlıkların oluşturduğu ve 2016 tutarının 1.095.286.000 TL olduğu görülmüştür. Mahsup edilen yatırım teşvikleri de ertelenmiş vergi yükümlülüğüne sebep olan bir diğer kalem olup 2016 tutarı 517.666.000 TL'dir. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları verilerine bakıldığında maddi ve maddi olmayan duran varlıkların artış eğiliminde olduğu, 2016 tutarının 1.667.791.000TL, stokların 2016 yılında tutarının 80.088.000TL olduğu görülmüştür. Yine türev ürünlerin rayiç değeri düzeltmelerinin 2016 yılı tutarının 10.267.000TL olduğu, kredilerin iç verim düzeltmesinin ise 1.930.000TL olduğu görülmüştür.

Finansal tablolarda ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri ayrı ayrı gösterilebilir. IAS 12 nin 71 ve 72 maddelerine göre, Ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri bazı koşullar dışında mahsup edilerek gösterileceği öngörülmektedir. Bu varlık ve yükümlülükler birbirilerinin yerine ödenebilme olanağı olduğu sürece birbirleri ile mahsup edilerek finansal tablolarda gösterilebilir. Diğer bir deyişle, bir işletmenin herhangi bir dönemde, dönem içerisinde ertelenmiş vergi varlıkları vergi yükümlülüklerinden büyük olduğunda bilançonun aktifinde duran varlıklar içerisinde; vergi yükümlülüğü vergi varlıklarından büyük olduğunda uzun vadeli yabancı kaynaklar içerisinde sınıflandırılır. Bu bilgiye göre, her hangi bir işletmenin bilançosunun aktifinde ertelenmiş vergi varlığının bulunması, net olarak muhasebe standartları uygulandığında, vergi kanunlarının değerlendirme hükümlerinin uygulanmasından dolayı daha fazla vergi ödediği anlamına gelmektedir. Pasifte vergi yükümlülüğünün bulunması ise, vergi kanunlarının uygulanmasından dolayı, muhasebe standartlarının uygulanmasına göre, ilgili dönemde daha az vergi ödenmesi anlamına gelmektedir.

Yukarıda açıklanan mahsup etme mantığının, BIST'te faaliyet gösteren işletmelerin finansal tabloları üzerinde konsolide olarak mahsup işlemi yapıldığında, bir bütün olarak analizi yapılan işletmelerin TMS/TFRS değerlendirme ilkeleri ile vergi kanunları uygulaması açısından işletmelerin toplam ertelenen vergi varlıkları vergi yükümlülükleri hesaplanmış olacaktır. BIST'te faaliyet

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yürüten ve analize aldığımız işletmelerin 2009-2016 yılları arasında ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri arasındaki farklar aşağıdaki tabloda çıkarılmıştır.

Tablo 5: BIST 100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Alacağı-Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü Farkları

Yıllar	Ertelenmiş Vergi Varlığı (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden) (EVV)	Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden) (EVY)	EVV-EVY
2009	4.242.472.957	4.231.842.604	10.630.353
2010	4.183.533.599	4.225.541.891	-42.008.292
2011	4.247.254.871	4.908.017.870	-660.762.999
2012	4.384.194.073	4.952.119.299	-567.925.226
2013	7.096.364.924	7.198.415.136	-102.050.212
2014	10.865.546.383	7.825.273.192	3.040.273.191
2015	13.019.826.982	10.296.996.579	2.722.830.403
2016	14.314.120.187	13.776.145.973	537.974.214
Toplam	62.353.313.976	57.414.352.544	4.938.961.432

Tablo incelendiğinde, örneğin, 2009 yılında işletmelerin toplam vergi varlıkları ile vergi yükümlülükleri arasındaki farkın 10.630.353 TL olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamı, analize tabi tutulan işletmelerin, TMS/TFRS ye göre vergi kanunlarındaki değerlendirme ilkelerine değerlendirme yaparak vergi ödedikleri için 10.630.353 TL gelecekte herhangi bir dönemde ödenmesi gereken vergileri şimdi ödedikleri şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde 2011-2012-2013 yıllarında sırasıyla 660.762.999 TL, 567.925.226 TL, 102.050.212 TL vergi kanunlarına göre daha az vergi ödedikleri; 2014-2015-2016 yıllarında diğer yıllara nazaran daha fazla vergi ödedikleri görülebilir. Toplam olarak bakıldığında 2009-2016 dönemi içerisinde, vergi ödemelerinin vergi otoritesinin koymuş olduğu kanunlara göre ödeme yapıldığında, gelecekte herhangi bir tarihte ödenmesi gereken vergilerin 4.938.961.432.TL tutarındaki vergiyi erken dönemde tahsil ettiği düşünülebilir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

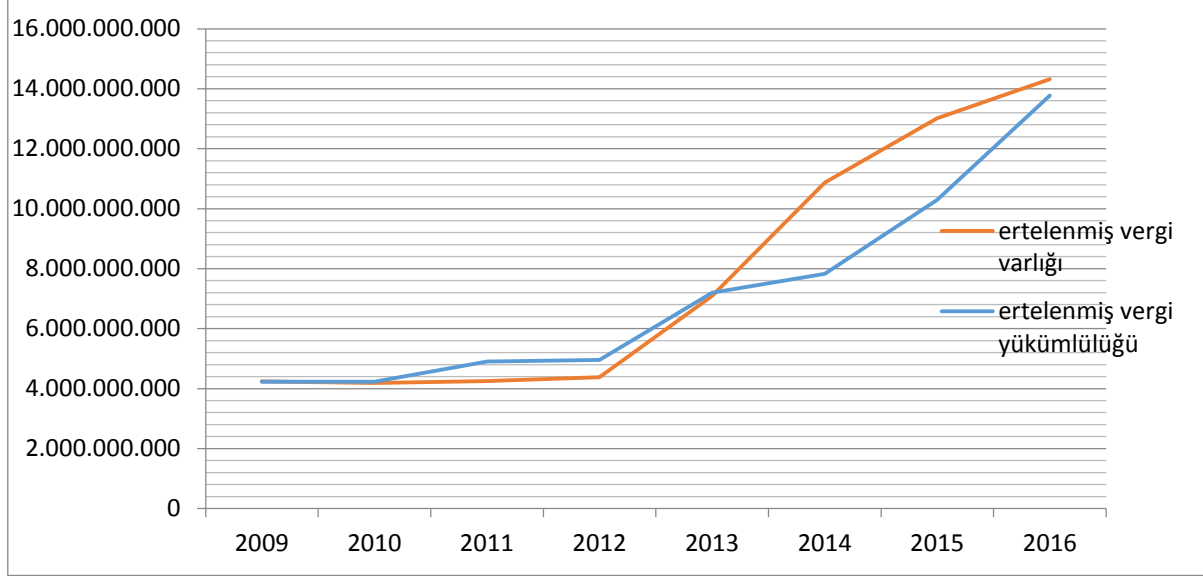
IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 3: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri ve Ertelenmiş Vergi Varlıklarının karşılaştırılması

5.SONUÇ

Gelir vergisi standardına göre, finansal raporlama yapan kuruluşların bir varlığı veya borcu muhasebeleştirdiğinde bunların defter değerleri kadar bu varlıktan ileride fayda temin edileceğini, borcun ise ödeneceğini bekler. Eğer defter değerleri tutarında ileride fayda elde edildiği veya borç ödendiğinde ödenecek vergiler, bu faydanın elde edilmesi veya borcun ödenmesinin vergisel etkisinin olmadığı duruma göre fazla veya az olacaksa; bu Standart, bazı istisnai durumların dışında, işletmenin ertelenmiş vergi borcu veya ertelenmiş vergi alacağı muhasebeleştirmesini zorunlu kılar.

Ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi borcu genellikle bilanço kalemlerinin vergi değerleri ile muhasebe değerleri arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Gelir vergisi standardı gelecekte vergilenebilecek olan gelirler için (kıdem tazminatı karşılıkları, ödenmeyen SGK kesintilerine ait giderler, şüpheli ticari alacak karşılığı giderleri, mali zararlar vb) ertelenmiş vergi yükümlülüğü, gelecekte indirilebilecek giderler için ertelenmiş vergi alacağının kayıtlara alınmasını ve finansal tablolarda gösterilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada BIST-100 de işlem gören şirketlerin ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi borçları finansal tabloları ve dipnotları incelenerek yıllık toplam tutarlar halinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ertelenmiş vergi varlıklarının ve ertelenmiş vergi borçlarının yıllık toplam tutarlar üzerinde yıllar itibari ile artış eğiliminde olduğu özellikle 2013 yılından itibaren önemli oranda artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin 2010-2011-2012-2013 yıllarında vergi kanunlarına göre daha az vergi ödedikleri 2014-2015-2016 yıllarında ise diğer yıllara nazaran daha fazla vergi ödedikleri görülmüştür.

Ertelenmiş vergi varlığı veya ertelenmiş vergi yükümlülüğünün genel mantığı içerisinde, geçici farkların gelecek dönemlerde kabul edilebilir gelir veya kabul edilebilir gider olacağı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

düşünüldüğünde, hesaplanan toplam içerisindeki tutardan, bu süreç içerisinde ne kadarlık kısmının indirim konusu yapıldığının belirlenmesi ayrıntılı analizi gerektirmektedir.

Sonuç olarak, analizi yapılan işletmelerde muhasebe sisteminden elde edilen bilgilerin kullanılması açısından, bu bilgiler kullanan çıkar gruplarından biri olan devlet farklı, diğer dışındaki çıkar grupları için farklı muhasebe uygulamalarının yapılmış olması, bizim görüşümüz olmakla birlikte vergi kaybı açısından anlamlı bir sonuç ortaya koymamaktadır. Vergi denetim kurumlarının vergi denetimindeki yetersizliği ile TMS/TFRS uygulayacak olan işletmelerin her yılın sonunda zorunlu bağımsız denetime tabi tutulması bu yargının daha da anlamlı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, yapılan analizin Yeni TTK'da belirtilen tüm şirketlerde TMS/ TFRS uygulanması durumunda sonuçların nasıl olacağı konusu yeni bir çalışma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Bedri, B.,(2007), Ertelenmiş Vergiler ve Ertelenmiş Vergilerin Finansal Tablolara Yansıtılması İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dinç, E.,(2007) “ Muhasebe Ve Vergi Kuralları Arasındaki İlişki Ve Gelir Vergileri (TMS 12) Standardının Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, S.28, Ocak-Haziran, 2.s.21-48.

Ergin, N. E., Ayanoglu, Y., (2016), “Ertelenmiş Vergilerin Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin Oran Analizi Yöntemi Kullanılarak İncelenmesi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Eylül, S.18 (3), s.575-603.

Ergin, N. E., Ayanoglu, Y., (2015), “Ertelenmiş Vergilerin Finansal Tablo Kullanıcıları Açısından Önemi”, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, S.1, s.77-104.

Göğüş Sümer, E.H., (2010), “Ertelenmiş Vergi Ve Muhasebeleştirilmesi”, İSMMMO Mali Çözüm Dergisi, S. 101, Eylül-Ekim, s.13-29.

Gücenme, Ü. ve Poroy Arsoy, A.,(2007) “Vergilerin Muhasebeleştirilmesi, Ertelenen Vergi Varlık ve Yükümlülükleri”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, S.21, s.1-16.

Güçlü, C., (2016), “Tms 12 Gelir Vergileri Standardı, Ertelenmiş Vergiler Ve Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Denetim Dünyası, Yıl:1, S. 2, Temmuz & Eylül, s.29-49

Işıkönder, S., (2013) Tms 12 Gelir Vergileri Standardı Kapsamında Ertelenmiş Vergi Kavramı Ve Finansal Tablolarda Raporlanması Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Ve Denetim Programı, Yüksek Lisans Tezi, Kasım.

Kızıl, A., Fidan, M. M., Kızıl C., Keskin İ.(2016), *TMS-TFRS Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları*, Der Kitabevi, İstanbul.

Mısırlıoğlu, İ.U., (2005), “Kurum Kazancı Üzerinden Hesaplanan Vergilerin Raporlanması”, İSMMMO Mali Çözüm Dergisi, S. 72, Temmuz- Ağustos-Eylül, s.51-65.

Örten, R., Kaval, H., Karapınar, A., (2015), *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları (TMS – TFRS)*, Gazi Kitabevi, Eylül.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özkan, A., (2009), “Tms-12 Gelir Vergileri Standardına Göre Ertelenmiş Vergiler Ve Muhasebe Uygulamaları”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 32, Ocak-Haziran, s.97-112

Süer, A.Z., Şenyiğit, Y.B., (2006), “Amortisman Uygulamasının Ertelenmiş Vergiler Üzerindeki Etkisi ve Finansal Tablolarda Raporlanması”, İSMMMO Mali Çözüm Dergisi, S. 74, Ocak-Şubat, s.199-213.

Tekşen, Ö., (2010), “TMS-12 Gelir Vergileri Standardına Göre Ertelenmiş Verginin İncelenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y., C.15, S.2 s.297-317.

Yereli, A., Kayalı, N., Yeğınboy, Y., (2012), “TMS-12 Gelir Vergileri Standardına Göre, Ertelenmiş Vergi Varlığı ile Yükümlülüklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Mali Tablolar Üzerindeki Etkisi”, Dayanışma Dergisi, S.114, Nisan, s.16-25.

<http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2016Seti/TMS12.pdf> .

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2015)

Uzman Abdulmenaf AKYILDIZ

Ömer Halisdemir Üniversitesi, abdulmenafakyildiz@hotmail.com

Uzman Ceren PEHLİVAN

İnönü Üniversitesi, PehlivanCeren23@hotmail.com

Doç. Dr. Okyay UÇAN

Ömer Halisdemir Üniversitesi, okyayu@hotmail.com

İktisadi yapıların değiştiği, yenedünya düzeninde ekonomiler sürdürülebilir büyüme arzusu içerisinde dirler. Bu arzularını gerçekleştirirken, işsizlik sorununu dikkate almak zorundadırlar. Bu bağlamda ekonomik büyüme üzerinde birçok kanaldan etkili olan işsizlik sorunu, politika yapımcıların dikkat etmesi gereken bir husustur. Ekonomilerin temel hedeflerinden bir tanesi hem ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek hem de istihdamın artmasını sağlamaktır. İktisat yazınında istihdamın artması, karar birimlerinin gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, karar birimlerinin yurt içi ve yurt dışı tüketimlerini arttırmalarını beraberinde getirmekte ve ekonomide daha fazla üretim yapılmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla daha fazla üretim daha fazla işçiyle yapılabileceğinden, işsizlikte bir azalma kaydedileceği beklenmektedir. Ancak teorik beklenti, her ne kadar işsizlik ile büyüme arasındaki aktarım mekanizmasını bu şekilde ifade etse de, farklı ülke gurupları ve farklı örneklem dönemleriyle yapılan ampirik analizlerde şaşırtıcı sonuçlara rastlamak mümkündür. Çünkü son dönemlerde bilindiği üzere; teknolojik gelişmenin yaşanması, makineleşmenin artması ve yapısal reformların yaşanması gibi bir takım etmenler istihdamsız büyümenin varlığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle ampirik bulguların teorik beklentiyle çatışması, iktisat yazınında normal karşılanmaktadır. Nitekim Tablo 1’de görüldüğü üzere, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda bir fikir birliğinin bulunmadığı açıkça görülebilmektedir.

Ülkeler ekonomik ve teknolojik açıdan gelişim kaydederken, üretim sistemleri de değişim göstermektedir. Bu nedenle işgücünün değişen gelişmelere ayak uydurması kaçınılmaz bir olgudur. Aksi takdirde ekonomiler önemli düzeyde sosyo-iktisadî maliyetler yüklenmek zorunda kalabilirler. Bu nedenle işsizlik sosyo-iktisadî açıdan tüm ekonomilerde olduğu gibi Türkiye Ekonomisi için de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü Türkiye’de nüfusun hızla artması, özelleştirmelerin artması, yabancı sermaye yetersizliği, ekonomik ve teknolojik gelişme gibi faktörlerden ötürü, işsizlik sorununun önemi giderek artış göstermektedir.

İşsizlik, işgücünün istem dışı belirli bir süre farklı sebeplerle işsiz kalması neticesinde ortaya çıkan bir sorundur. Bir başka deyişle; bir kısım işgücünün isteksiz olarak yaşamış olduğu işsizlik sürecini ifade eder. İşsizlik, emeğin fiili olarak üretime dahil olmaması sonucu, çalışma gücünde ve arzusunda olan, aynı zamanda cari ücret düzeyinden çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan emek gücünün varlığı olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla çalışmak isteyip de çalışacak durumda olan kişilerin, bir kısmının işinin bulunmaması işsizlik olarak nitelendirilebilmektedir. Burada önemli olan, işsizliğin iş yapabilecek konumda olan kişilerin bir kısmının iş yapmamayı seçmelerinden ve bu nedenle de iradî olarak işsiz olmalarından kaynaklanan bir durumun olmamasıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo. A) Seçilmiş Bazı Literatür Çalışmaları

Yazar	Dönem Yer	Yöntem	Sonuç
Sadiku, Vd. (2015)	Makedonya (1980-2014)	VAR ve ECM Modeli	İşsizlik ve büyüme arasında Okun Yasası'nın geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Çondur, Bölükbaş (2014)	Türkiye (2000-2010)	Granger Nedensellik	Türkiye Ekonomisinde Gsyih ve ÜFE'de ortaya çıkan değişimlerin genç işsizlik haddini etkilediği sonucuna varılmıştır.
Bayat Vd. (2013)	Türkiye (1923-2011)	Markov Analizi	İşsizliğin 1923-1950 döneminde asimetric bir yapı gösterdiği ancak 1950'den sonra işsizlik oranında katılıkların olduğu saptanmıştır.
Barışık, Çevik ve Kırcı (2011)	Türkiye (1988 – 2008)	Markov-Switching Yaklaşımı	Türkiye Ekonominin daralma ve genişleme dönemlerine bağlı olarak, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin, asimetric bir yapı taşıdığı sonucuna varılarak, Türkiye'de büyümenin istihdamı arttırmadığı sonucuna varılmıştır.
Sayın (2011)	Türkiye (1988-2010)	VAR Analizi	Genç işsizlik haddinin ortaöğretim okullaşma haddine, ortaöğretim okullaşma haddinden büyüme haddine doğru bir nedensellik ilişkisi saptanırken; genç işsizlik haddinden ve ortaöğretim okullaşma haddinden yükseköğretim okullaşma haddine doğru bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

			Nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.
Demirgil (2010)	Türkiye (1982-2007)	Granger Nedensellik	Daralma ve genişleme dönemlerinde büyüme ile işsizlik arasındaki etkileşim farklılık göstermektedir. genişleme
Ceylan Ve Şahin (2010)	Türkiye (1950-2007)	M-Tar Ve Tar Modelleri	Okun ilişkisinin asimetric olduğu ve çıktının daralma dönemlerinde işsizliği artırma, genişleme dönemlerinde işsizliği azaltma etkisi olduğu saptanmıştır.
Abasız ve Tarı (2010)	Türkiye (1968-2008)	Eşik Hata Düzeltme Modeli	Resesyon dönemlerinde büyümede görülen değişimler genişleme dönemlerine göre işsizliği daha fazla etkilediği görülmüştür.
Akçoraoğlu (2010)	Türkiye (1995-2007)	Granger Nedensellik	GSİYH ile istihdam arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.
Uysal Ve Alptekin (2009)	Türkiye (1980-2007)	Granger Nedensellik	Çalışmanın bulgusuna göre işsizlikten büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu saptanmıştır.
Kızılgöl (2006)	Türkiye (1992-2006)	Granger Nedensellik	İşsizlik oranlarından büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Yüceol (2006)	Türkiye (1950-2004)	Eş-Bütünleşme Testi	Uzun dönemde büyüme ve işsizlik arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yılmaz (2005)	Türkiye (1978- 2004)	Granger ve Hsiao Nedensellik	Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı görülmüştür. Ek olarak nedensellik ilişkisinin yönünün sadece işsizlikten büyümeye doğru olduğu görülmüştür.
Prachowny (1993)	ABD	Granger Nedensellik	Hasılda meydana gelecek %0,6'lık bşr artışın işsizlik haddinde %1'lik bir azalışa neden olduğu tespit edilmiştir.

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Tablo 1. Augmented Dickey Fuller (Adf) Birim Kök Test Sonuçları

Düzey Değerde				Birinci Fark Değerde			
Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level
İşsizlik	2.710154	0.2389	- 3.544284	İşsizlik	-5.189946	0.0000	- 1.951000
Gsyih	- 1.915255	0.6254	- 3.544284	Gsyih	-4.765122	0.0000	- 1.951000

Tablo 2. Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları

Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level
İşsizlik	- 2.591802	0.2860	- 3.544284	İşsizlik	-5.743287	0.0000	- 1.951000

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gsyih	-	0.5974	-	Gsyih	-4.970243	0.0000	-
	1.974151		3.544284				1.951000

İŞSİZLİK ile GSYİH arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada İŞSİZLİK ve GSYİH serileri düzey değerde birimkök içerdiği ve birinci mertebeden durağan oldukları Augmented Dickey Fuller (Adf) ve Phillips Perron Birimkök testi sonucunda anlaşılmıştır.

Tablo 3. Var Analizi Gecikme Ölçüm Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-287.1263	NA	139676.8	17.52280	17.61350	17.55332
1	-217.7906	126.0648*	2665.959*	13.56307	13.83516*	13.65462*
2	-213.7366	6.879460	2667.092	13.55980*	14.01328	13.71238
3	-210.0063	5.878095	2733.850	13.57614	14.21102	13.78976

Aynı mertebeden durağan olan İŞSİZLİK ve GSYİH değişkenlerinin bir dönem önce kendi değerleriyle bir ilişkisinin bulunduğu VAR analizi gecikme uzunluğu ölçüm sonucunda saptanmıştır.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Sonuçları

İz Testi	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünleşme Sayısı
16.18055	15.49471	0.0394	Hiç Yok*
0.001086	3.841466	0.9734	En çok bir tane
Maximum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünleşme Sayısı
16.17946	14.26460	0.0246	Hiç Yok*
0.001086	3.841466	0.9734	En çok bir tane

İŞSİZLİK ve GSYİH serileri arasında uzun dönemde bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır. Yani seriler arasında en az bir tane eşbütünleşik vektörün olduğu tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 5. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

	D(GSYİH)	D(İŞSİZLİK)
Hata Düzeltme Kat Sayısı	-0.084743	0.002294
Standart Hata	(0.02866)	(0.00058)
T İstatistik Değeri	[-2.95672]	[3.97356]

Tablo 6. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Ho	F-Statistic	Olasılık	Karar
İŞSİZLİK ==//>> GSYİH	4.70696	0.0170	Ho RED
GSYİH ==//>> İŞSİZLİK	5.02594	0.0134	Ho RED

Kısa dönemde meydana gelen dalgalanmaların uzun dönemli denge düzeyini 11.80 dönemde yakınsayacağı bulgusu elde edilmiştir. Yani diğer bir ifadeyle kısa dönemde dengeden sapmaların her dönemde uzun dönem dengesini % 8.47 kadar yakalayacağı anlaşılmıştır. Seriler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı iktisadi bir nedensellik ilişkisinin varlığını sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Zira eş-bütünleşmenin varlığı nedensellik ilişkisinin kuvvetle muhtemel olabileceğini göstermiştir. Granger nedensellik testi sonucunda İŞSİZLİK ve GSYİH serileri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. İşsizliğin bir birim azalması GSYİH'yi 100.45 birim arttırdığı sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda GSYİH'nin bir birim artması işsizliği 0.004 bir birim gibi zayıf bir duyarlılıkla attırdığı da görülmüştür. Sonuç olarak uzun dönemde GSYİH ile İŞSİZLİK arasında çift yönlü ilişki bulunması 1985 – 2015 dönemleri arasında Türkiye ekonomisinde da istihdamsız büyümenin var olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle son dönemlerde yapılan yapısal reformlar, özelleştirmeler, teşviklerin yaygınlaşması gibi etkenler rol oynadığı düşünülmektedir. Politika yapımcıların özellikle özelleştirme yaparken vasıflı veya vasıfsız iş gücünü kontrol altında tutma mekanizmalarını etkin çalıştıracak duyarlılıkla hareket etmeleri istihdamsız büyümenin önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Bir diğer husus teşviklerin etkin çalışması ve yatırımların üretim faktörü ve pazar odaklı ve karar birimlerinin satın alma gücü ve refah düzeyi dikkate alınarak gerekli sosyo-iktisadi ve hukuki alt yapıyı oluşturmaları ekonomi için önem atfedeceği umulmaktadır.

17. YÜZYIL ŞAİRİ HAYLİ ÇELEBİ ve DİVANI

17. CENTURY POET HAYLİ ÇELEBİ and HIS DIVAN

Erdoğan TAŞTAN

ÖZET

17. yüzyıl divan şairlerinden biri olan Haylî Çelebi, Kırklareli’de doğmuştur. İyi bir eğitim alan ve zamanının geçerli ilimlerini öğrenen Haylî, şiir ve inşâdaki kabiliyeti ile dikkat çekmiş, önce divan kâtibi, sonra da Mısır valisi İbrahim Paşa’ya divan efendisi olmuştur. Bu görevlerden sonra IV. Mehmed dönemi vezirlerinden Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa’ya tezkireci olan Haylî bu görevinden dolayı herkes tarafından tanınmıştır. Haylî, 1098/1686-87 yılında Belgrad’da vefat etmiştir.

Elimizdeki bilgilere göre Haylî’nin tek eseri *Dîvân*’ıdır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat 164 numarada kayıtlı olan *Haylî Dîvânı*, müellif hattı olup müsvedde bir halde bulunmaktadır. Toplam 73 varaktan oluşan eserde “gazel, kaside, tahmis, müseddes, kıt’a, rubâî, nazm, müfred, matla’, tarih, nevrûziyye, ‘iydiyye, sûriyye, terci’-bend” gibi nazım şekilleriyle yazılmış şiirler yer almaktadır. İçinde başka şairlere ait şiirlerle mensur parçaların da bulunduğu eserde nesih, ta’lik, kırık dîvânî gibi yazı çeşitleri kullanılmıştır. Bu bildiride Haylî Çelebi hakkında bilgi verilip *Dîvân*’ı tanıtılacak ve şiirlerinden örnekler verilecektir.

ABSTRACT

Haylî Çelebi, who is one of the 17. century divan poets, was born in Kırklareli. Haylî, who received a good education and became familiar with the sciences of his time, drew attention with his ability in poetry and construction and first, he became the secretary of supreme council and then the chief secretary of supreme council of Egypt governor İbrahim Paşa. After that, he was appointed as a collector of biographies for the vizier Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa during the reign of IV. Mehmed and as a result of this duty, Haylî became widely known. Haylî passed away in Belgrade in 1098/1686-87.

Basing on the available evidence, it can be said that his only work is *Dîvân*. *Haylî Dîvânı*, which is registered with the number Bağdat 164 in Topkapı Palace Museum Library, is a manuscript and written by the poet himself. There are poems written in “gazel”, “kaside”, “tahmis”, “müseddes”, “kıt’a”, “müfred”, “matla’”, “tarih”, “rubâî”, “nazm”, “nevrûziyye”, “iydiyye”, “terci’-bend” and “sûriyye” verse forms in his work which consists of 73 leafs. There are other poets’ poems in the work as well. Furthermore, some typefonts such as “nesih”, “ta’lik” and “kırık dîvânî” are used in the work. In this presentation, information about Haylî Çelebi will be given, his *Dîvân* will be introduced and some of his poems will be mentioned.

1. GİRİŞ

17. asır, divan şiiri açısından oldukça verimli bir dönemdir. Şeyhülislâm Yahyâ, Fehîm, Nâilî, Neşâtî, Nâbî gibi önemli şairlerin yetiştiği bu asır, aynı zamanda Sebki Hindî ve hikemî tarz gibi şiirimizi derinden etkileyen edebî akımların güçlü örneklerinin de görüldüğü bir dönemdir. Klasik Türk şiirinin gelişimi açısından son derece önemli olan bu yüzyılda yetişen yüzlerce şairden biri de Kırklareli’de doğmuş olan Haylî Çelebi’dir. Bugün elimizde Haylî’ye ait olarak sadece müsvedde hâldeki *Dîvân*’ı bulunmaktadır. Gayr-i müretteb olan bu *Dîvân* incelendiğinde şairin yaşadığı dönemin şiir anlayışını yansıtan başarılı şiirler kaleme aldığı göze çarpar. Şiirlerinde çoğunlukla

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

klasik Türk şiirinin hayal ve mazmun dünyasına bağlı kalan şairin bazı şiirlerinde ise tasavvufî konuları işlediği, Bâkî, Nef'î, Bağdatlı Rûhî, Fehîm gibi Osmanlı sahası şairleri yanında Örfî-i Şîrâzî, Molla Câmî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi Fars şairlerinden de etkilendiği görülür. *Dîvân*'ında Klasik şiirimizde kullanılan belli başlı nazım şekil ve türlerinin birçoğuna ait örnekler bulunan şairin, asrın ön plana çıkan şairlerinden hiç de geri kalmadığı ve başarılı bir şair olduğu söylenebilir.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu tebliğin amacı, şiir sayısı ve çeşitliği bakımından yaşadığı asrın dikkate değer şairlerinden biri olan ve şu ana kadar kendisi hakkında herhangi bir ilmî çalışmanın yapılmadığı Kırklarelili Haylî'nin hayatı, edebî yönü ve elimizdeki tek eseri olan *Dîvân*'ı hakkında bilgi vermek ve şairin klasik Türk edebiyatı içindeki yeri ve önemini ortaya koymaktır.

3. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle Haylî Çelebi'nin hayatı hakkında bilgi verilmiş, sonra *Dîvân*'ından hareketle edebî yönü ortaya konmuş ve son olarak da şairin *Dîvân*'ı hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Döneme ait biyografik kaynakların birçoğunda şairin hayatı ve edebî yönüne dair bilgilerin oldukça sınırlı olduğu görülmüş, bu sınırlı bilgiler dikkatli bir şekilde işlenerek şairin şiirlerinden çıkarılan farklı bilgilerle desteklenmiş ve böylece Haylî'nin hayatının ayrıntıları mümkün olduğu ölçüde ortaya konmuştur. Şairin edebî yönden değerlendirilmesinde ise onun *Dîvân*'ı esas alınmış, *Dîvân* büyük bir titizlikle taranarak nazım şekilleri ve türlerinin dökümü yapılmış, şiirler muhteva açısından incelenmiş, şairin etkilendiği diğer şairler tespit edilmeye çalışılmış ve bunlara ek olarak biyografik kaynaklarda yer alan şairin edebî yönüne dair değerlendirmeler de aktarılmıştır. Son olarak da şairin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat 164 numarada kayıtlı olan *Dîvân*'ı hakkında önce fiziksel bakımdan sonra da muteva bakımdan bilgi verilmiştir.

4. HAYLÎ ÇELEBİ'NİN HAYATI

Haylî'nin biyografisiyle ilgili olarak kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça sınırlıdır⁶²³. Buna göre şairin asıl adı Ahmed'dir. Kırklareli'de doğmuştur. Yetişme çağında devrinde geçerli ilimleri tahsil ettikten sonra dîvân kâtipleri zümresine katılmış, kitâbet ilmiyle şiir ve inşadaki kabiliyeti sayesinde Mısır valisi İbrahim Paşa'ya divan efendisi olmuştur. Daha sonra IV. Mehmed dönemi vezirlerinden Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya intisap edip onun yanında uzun müddet tezkirecilik hizmetinde bulunmuş, sonra da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya tezkireci olmuştur. Bu sayede adını duyuran Haylî, daha sonra da *Dîvân-ı Hümâyûn*'da uzun süre mevkûfatçılık⁶²⁴ görevinde bulunmuştur⁶²⁵.

⁶²³ Haylî hakkındaki en geniş bilgiyi Mustafa Safâyî Efendi *Safâyî Tezkiresi*'nde ve Ahmed Bâdî Efendi *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserde aktarmaktadır. Diğer kaynaklarda yer alan bilgiler bu eserlerdeki bilgilerin kısa bir tekrarı mahiyetindedir. Biz de şairin biyografisini aktarırken büyük ölçüde bu iki eserden ve az da olsa şairin şiirlerinden faydalandık.

⁶²⁴ Mevkûfatçı, mevkûfat adı altında toplanan tımar ve vakıf gelirleriyle geleneksel vergilerden savaşı için ayrılan para işleriyle uğraşan görevli.

⁶²⁵ Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, (Haz. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, (Haz. Raşit Gündoğdu-Niyazi Adıgüzel), Edirne 2014, 3. Cilt, s. 2023.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Biyografisinden bahseden kaynaklarda yer almasa da şairin kerem sahibi biri vasıtasıyla 1065/1654-55 yılında sipâhî zümresine dahil olduğu *Dîvân*'ında yer alan aşağıdaki tarih kıt'asından anlaşılmaktadır:

TÂRİH

*Çağk'a minnet bu dâr-ı dünyâda
Maşlabum üzre döndi bu çarh-ı 'anîd
Bir kerem kâni sa'y ü himmet édüp
Şebümi Kıadr kıldı rûzumu 'iyd
Defter-i zümre-i sipâhîde
Eyledi nâmum âşikâr u bedîd
Devlet ü 'ömr-ile mu'ammer ola
Yessire'llâhü mâ yeşâ'ü yürîd
Şâd olup bî-vera' dëdüm târîh
Zamene'llâhü rızka külle vağîd (1065)⁶²⁶*

Haylî, 1098/1686-87 yılında Belgrad'da vefat etmiştir. Vefatına Mehmed Adlî (ö.1156/1743-44) tarafından aşağıdaki kıt'a ile tarih düşürülmüştür:

Mergûm rûz-nâmçe-i evvel Çazret-i Hâyli Efendi mürteğil-i bendergâh-ı 'uqbâ olduğa

*Ol ferîd-i 'âlemüñ olmış idi
Meskeni dünyâda rif'at muğteli
Dâr-ı 'uqbâda dahî yâ Rab anîñ
Çarğa-i envâr ola cân u dili
Fevtine târîh için 'Adli dëdi
'Adn ola Hâyli Efendi menzili (Sene 1098/1686-87)⁶²⁷*

5. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Mustafa Safâyî, eserinde Haylî'nin asrın şu'arâsından olduğunu belirttikten sonra “Eş'ârı muhayyel ve güftârı çatı bî-bedeldür.” diyerek şairin hayal gücüne ve şiirdeki kabiliyetine dikkat çekmekte, ayrıca tarih düşürme sanatındaki maharetine de vurgu yapmaktadır⁶²⁸.

Şairin elimizde bulunan gayr-ı mürettep *Dîvân*'ı incelendiğinde klasik Türk edebiyatında kullanılan birçok nazım şekliyle şiir yazdığı görülür. *Dîvân*'ında “gazel, kaside, tahmis, müseddes, terci-bend, kıt'a, rubâî, nazm, müfred, matla', makta', tarih, sûriyye, 'iydiyye, nevrûziyye” gibi nazım şekil ve türlerine ait örnekler bulunan şairin, şiir çeşitliliği ve sayısı bakımından asrın ön plana çıkan

⁶²⁶ Haylî, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 164, v. 20b.

⁶²⁷ Seval Baltalı, *Mehmed Adlî Dîvânı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 131.

⁶²⁸ Mustafa Safâyî Efendi, *a.g.e.*, s.176.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

şairlerinden hiç de geri kalmadığı görülür. Ayrıca klasik Türk edebiyatında kullanılan belli başlı aruz kalıplarının hemen hepsiyle şiir yazan Haylî, bu konuda da klasik şiir geleneğine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Haylî'nin şiirleri incelendiğinde yaşadığı 17. asrın edebî ortamına ve bu asırda görülen şiir tarzlarına uygun eserler verdiği, bir anlamda asrın genel edebî ortamını yansıttığı söylenebilir.

Şair, yukarıda bahsi geçen nazım şekilleri içinde birçok divan şairinde olduğu gibi en çok gazele rağbet etmiştir. *Dîvân*'da 323 tane gazel mevcuttur. Şairin gazellerinde çoğunlukla klasik üsluba uygun konulara yer verdiği görülür. Bu tür gazellerinde klasik Türk şiirinin ortak mazmun ve hayal dünyasını, ortak kelime kadrosunu kullanarak işleyen şair, bu yönüyle klasik şiirin sınırları kesin bir şekilde çizilmiş şiir anlayışının başarılı bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Ancak Haylî'nin gazelleri içinde tasavvufî özellikler gösteren ve vahdet-i vücud anlayışını yansıtan örneklerle de rastlanmaktadır. Hatta şair, bu tarzda yazdığı bir gazelinin başına "*Ġazel Der-Şarîġ-ı Taşavvuf*" başlığını koyarak tasavvufî muhtevalı şiirlere yöneldiğini de vurgulamış gibidir. Bununla beraber, bazı gazellerinin de na't hüviyeti taşıdığı görülmektedir. Çoğunlukla kaside nazım şekliyle yazılan na't türünü Haylî gazel nazım şekliyle de yazarak *Dîvân*'da yer alan gazellerin konularını geniş tutmuştur. Yine şairin bazı gazellerinde matla' beyitlerinde yer alan mısralardan birini gazelin sonunda tekrarladığı, yani redd-i matla' yaptığı görülmektedir. *Dîvân*'da yer alan 30 gazelde redd-i matla' yapılmıştır. Bu da şairin önemli bir üslup özelliği olarak değerlendirilebilir.

Dîvân'da yer alan gazellerin önemli bir kısmı Türkçe, bazıları da Farsça veya Farsça-Arapça mülemmâ olarak kaleme alınmıştır. Bu gazellerden bazılarının nazire olarak yazıldığı, görülmektedir. Hatta şair, Hâfız'ın meşhur

Yûsuf-ı güm-geşte bâz âyed be-Ken 'ân gam me-hor

Külbe-i ahzân şevved rûzî gülistân gam me-hor

matla'ı ile başlayan meşhur gazeline de Farsça bir nazire yazarak hem Fars dilini kullanmada hem de nazire yazmadaki kabiliyetini ortaya koymuştur. Şairin, divan şiirinin önemli bir unsuru olan nazire geleneğini de dikkate alarak bu yolda örnekler vermesi, onun bu geleneğe sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir.

Bununla birlikte *Dîvân*'da Nevâyî dili olarak bilinen Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir gazel de vardır. Bu da Nevâyî'nin etkisinin 17. yüzyılda devam ettiğini gösteren önemli bir veridir.

Haylî Divanı'nda, gazelden sonra sayıca en fazla kıt'a nazım şekliyle yazılmış şiirler yer almaktadır. *Dîvân*'da 94 tane kıt'a vardır. Bu kıt'aların büyük bölümü dört mısradan meydana gelmiştir. Ancak aralarında 5, 6 ve 8 mısralık olan ve kıt'a-i kebire şeklinde yazılmış şiirler de vardır. Şair bu kıt'alarda divan şiirinin klasik konuları yanında öğüt verici, ahlakî, dinî ve toplumsal bazı konulara da yer vermiştir. Söz konusu şiirlerde

Âh kim gönlüm muşî '-i ġükme-i Sübgân olmadı

Étdiği cürm ü şabâğatden peşimân olmadı

El çeküp bu ġüft ü ġüdan 'arîf-i bi'llâh olup

Nefs-i şûmum âh gönlümce müselmân olmadı

örneğinde olduğu gibi kimi zaman kendi nefsinden yakınan şair, bazen de

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*Gāl-i Hāyli 'ye rağm kıl yā Rab
İsm-i pākūñ-diürür Rağim ü Ğafūr
Cürmüm 'afv eyle çün kelāmuñdur
Āyet-i inne Rabbenā le-Ğafūr*

diyerek günahlarının affını ister. Bazen de

*Bu cihānuñ šebāti yoğdur hiç
'Ākıbet āhırı fenādır anuñ
Ey dil iğbāl éderse aldanma
'Aks-i iğbāli lā-beğādur anuñ*

örneğinde olduğu gibi dünyanın geçiciliğinden dem vurur.

Haylî, sadece şiir yazmakla kalmayıp divan şiiri üzerine poetik görüşler de dile getiren bir şairdir. Aşağıdaki kıt'a şairin bu tür görüşlerinin yer aldığı bir şiirdir:

*Şi 'r-i şā 'ir laşif [ü] rind gerek
Şi 're kim meyl éderdi olmasa şüh
Şi 'r mevzūn söze dénür şanma
Sözde mazmūn gerekdür a ma 'tūh*

Bu kıt'adan anlaşıldığına göre, şairde rind bir taraf olması gerektiğini düşünen Haylî, şiirin de sadece vezinli olmasının yeterli olmayacağını, içinde mazmunun da bulunması gerektiğini düşünmektedir.

Şair,

*Kitāb-ı ruhuñda haşuñ fikrini
Dil eylerse kendüye yār u celis
'Aceb mi bu ma 'nāyi 'ālem bilür
Kitābu 'n-nefisi fe-ni 'me 'l-enis*

örneğinde olduğu gibi bazı kıt'alarının son mısraını Arapça bir kelâm-ı kibâr olarak yazmıştır.

Haylî'nin şiirleri arasında tarih manzumeleri de önemli bir yer tutar. Şair bu manzumeleri kıt'a-i kebîre nazım şekliyle yazmıştır. Devrinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak şairin kaleme aldığı bu şiirler, hem döneme ışık tutması hem de Haylî'nin hayatına dair ayrıntılara yer vermesi bakımından önemlidir. Şair, 19 tane tarih manzumesi kaleme almıştır. Birçoğu doğum ve vefat münasebetiyle kaleme alınan bu tarihlerden biri bir çeşme yapımı için, biri de 1660 yılında meydana gelen büyük İstanbul yangını için yazılmıştır. Ayrıca şairin yine 1660 yılında Osmanlı topraklarına dahil edilen Varat/Varad'ın fethi için dört ayrı tarih manzumesi yazdığı görülür. *Divân*'daki tarih manzumelerinin şairin kendi hayatına dair bilgilere de yer verdiği görülür. Örneğin bir manzumede sipâhî ocağına kaydolduğunu belirten şair, bir diğerinde ise evinin tamirinden veya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yeniden inşasından bahsetmekte bir başkasında ise belli bir dönem müezzinlik yaptığını aktarmaktadır.

Yukarıdaki nazım şekillerinin yanında Haylî'nin 8 tane tahmis de kaleme aldığı görülmektedir. Nef'î, Bağdatlı Rûhî, Bâkî, Nesîmî gibi şairlerin gazellerini tahmis eden şairin, kendine ait bir gazeli de tahmis ettiği dikkati çekmektedir. Gazellerini tahmis ettiği bu şairlerin, aynı zamanda üslup olarak Haylî'yi etkileyen şairler olduğu görülmektedir. Bunun yanında İranlı meşhur Sebki Hindî şairi Örfî-i Şîrâzî'nin iki gazelinin Farsça olarak tahmis etmesi de bizce önemlidir. Zira bu durum şairin Farsçayı kullanmadaki maharetini gösterdiği gibi bir Sebki Hindî şairinden etkilendiğini ve bu asırda edebiyatımızda ortaya çıkan bu akıma yabancı kalmadığını da ortaya koymaktadır. Şair ayrıca devrin padişahı IV. Mehmet'e ait bir gazeli de tahmis etmiştir. IV. Mehmet, kaynaklarda şiirlerine pek rastlamadığımız padişahlardan biri olduğu için bu tahmis önemlidir, zira söz konusu padişaha ait bilinmeyen bir gazel metninin de ortaya konmasını sağlamaktadır.

Şairin yukarıdaki nazım biçim ve türleri yanında kaside şeklinde yazılmış 3 ıydiyye, 1 sûriyye, 1 nevrüziyye ve 1 na't kaleme aldığı, müseddes ve terci'-bend gibi bendli türlere örnekler verdiği, ayrıca az da olsa nazm ve rubâî nazım şekillerinde şiirler yazdığı görülür. Bunlarla birlikte *Dîvân*'da 32 müfred, 11 matla' ve diğer divan şairlerinde pek görmediğimiz 3 tane makta' beytine yer verdiği göze çarpar.

Bütün bu değerlendirmelerin neticesinde Haylî'nin çok farklı nazım şekillerinde başarılı şiirler verebilen çok yönlü bir şair olduğunu, *Divan*'daki Farsça ve az da olsa Arapça yazılmış şiirlerden hareketle bu iki dili iyi derecede bildiği ve Nef'î, Fehîm, Bağdatlı Rûhî, Bâkî gibi Osmanlı şairleri yanında Örfî-i Şîrâzî, Molla Câmî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi Fars edebiyatının önemli şairlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

6. HAYLÎ'NİN DÎVÂNİ

Haylî'nin gayr-ı mürettep *Dîvânı*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat 164 numarada kayıtlıdır. Yazmanın fiziksel özellikleri şu şekildedir: 195mm X 130 mm. Aharlı kağıt. 73 varak. Müellif hattı. Ta'lik ve kırık dîvânî hat. Kahverengi deri cilt.

Haylî *Dîvânı*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğunu hazırlayan Fehmi Ethem Karatay tarafından yanlışlıkla 1040/1630-31 yılında Bağdat'ta vefat eden Bursalı Haylî'ye ait olarak gösterilmiştir⁶²⁹. Yazmanın özellikle ilk varaklarında yer alan şiirlerin başlarında defalarca "Haylî-i Kırkkilisevî" ibaresi geçmesine rağmen böyle bir yanlışlık yapılmasını anlamak mümkün değildir.

Yazma müsvedde haldedir. Haylî'ye ait şiirlerin yanında başka şairlere ait şiirler ve mensur parçalar da yazmada yer almaktadır. Yazmanın **1a** varağında Hz. Fatma için yazılmış dört mısralık bir mersiye, "lâ-edrî" başlıklı dört mısralık bir şiir, "İbrahim Gülşenî" başlıklı bir şiir, Haylî'ye ait bir gazel; **1b** varağında Nizâmî-i İstanbulî'ye ait Arapça bir şiir, Haylî'ye ait bir gazel, Haylî'ye ait ve Şah İsmâ'îl'e nazîre olarak yazılmış Farsça bir beyit; **2a** varağında Haylî'ye ait gazeller; **2b** varağında Haylî'ye ait bir gazel; **3a** varağında kime ait olduğu belli olmayan bir kıt'a, yine kime ait olduğu belli olmayan Türkçe ve Farsça müfredler, Sun'î, Şifâyî ve Şâkir'e ait tarih kıt'aları; **3b** varağında Sûzî-i Mardinî'ye ve Bahâyî'ye ait gazeller; **4a-53a** varakları arasında Haylî'ye ait şiirler;

⁶²⁹ Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, c.I s. 142.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

53b-67b varakları arasında mensur parçalar; **68a-70a** varakları arasında yine Haylî'ye ait şiirler; **70b-72b** varakları arasında Hemdemî'nin Târîh-i Âl-i Osman mesnevîsi, **73a** varağında ise kime ait olduğu bilinmeyen bir gazel yer almaktadır.

Haylî Dîvânı'nda 323 gazel, 94 kıt'a, 19 tarih manzumesi, 8 tahmis, 2 müseddes, 1 sûriyye, 1 nevrûziyye, 3 'iydiyye, 1 terci'-bend, 1 kaside (na't), 4 rubâ'î, 2 nazm, 32 müfred, 11 matla', 3 makta' yer almaktadır.

Dîvân'da yer alan 323 gazel incelendiğinde şairin “ث” ve “و” harfleri hariç Arap alfabesindeki her harften gazel yazmış olduğu görülür. Hatta diğer şairlerin divanlarında pek raslamadığımız şekilde Haylî'nin “پ” ve “چ” harflerinden de gazelleri olduğu dikkati çeker.

Şairin kafiye harfine göre yazmış olduğu gazellerin sayıları şu şekildedir: “ا” harfinden 29, “ب” harfinden 6, “پ” harfinden 1, “ت” harfinden 12, “ج” harfinden 2, “چ” harfinden 3, “ح” harfinden 4, “خ” harfinden 2, “د” harfinden 12, “ذ” harfinden 1, “ر” harfinden 64, “ز” harfinden 17, “س” harfinden 1, “ش” harfinden 4, “ص” harfinden 1, “ض” harfinden 1, “ط” harfinden 1, “ظ” harfinden 1, “ع” harfinden 2, “غ” harfinden 3, “ف” harfinden 1, “ق” harfinden 1, “ك” harfinden 8, “ل” harfinden 25, “م” harfinden 22, “ن” harfinden 35, “ه” harfinden 34, “ی” harfinden 30 gazel.

Divan'daki gazellerin beyit sayıları 5 ila 9 arasında değişiklik göstermektedir. Gazellerden 275 tanesi beş beyit, 12 tanesi altı beyit, 28 tanesi yedi beyit, 2 tanesi sekiz beyit, 6 tanesi de dokuz beyitten meydana gelmiştir. Bu gazellerden 11 tanesi Farsça, diğerleri de Türkçedir.

Divan'da yer alan 94 adet kıt'anın 89 tanesi iki beyit, 3 tanesi üç beyit, 1 tanesi dört beyit, 1 tanesi de beş beyitten meydana gelmiştir. Kıt'alardan 3 tanesi Farsça, 1 tanesi Arapça, 2 tanesi de Arapça-Farsça mülemma şeklindedir. Kıt'alardan birinin na't hüviyeti taşıdığı, birinde de Hz.Ebû Bekir'in methine yer verildiği görülür. Ayrıca şairin bazı kıt'alarda mahlasına yer verdiği, çoğunda ise mahlas kullanmadığı göze çarpmaktadır.

Divan'daki 19 adet tarih manzumesi, kıt'a-i kebîre şeklinde kaleme alınmıştır. Bu manzumeler, doğum, vefat, çeşme inşası, şairin evinin tamiri, şairin sipahî ocağına girmesi, 1660 yılındaki İstanbul yangını ve Varat/Varad'ın fethi gibi çeşitli münasebetlerle yazılmıştır.

Dîvân'da Nef'î, Bağdatlı Rûhî, Bâkî, Nesîmî ve IV. Mehmet'in birer gazeline, Örfî-i Şîrâzî'nin de iki gazeline yazılmış tahmisler yer almaktadır. Şair kendine ait bir gazeli de tahmis etmiştir. *Dîvân*'da toplam 8 adet tahmis vardır. Tahmislerden ikisi dört bend, diğerleri ise beş benddir. Örfî-i Şîrâzî'nin gazellerine yapılan tahmisler Farsça, diğerleri de Türkçe'dir.

Dîvân'da yer alan nevrûziyye, 'iydiyye ve sûriyye türündeki şiirler, kaside şeklinde kafiyelenmiş olan ancak, kaside uzunluğunda olmayan şiirlerdir. Bunlar daha ziyade bir kasidenin nesip veya teşbib bölümü hacminde bir görünüme sahiptir. Ancak divan şiirinde söz konusu türler kaside nazım şekli ile yazıldığı için bunları da şekil olarak kaside saymak gerekir. *Dîvân*'da kaside başlığını taşıyan bir şiir vardır ve bu da na't türünde yazılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

7. ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

GAZEL

‘İşk bir yerdür olur anda çok âdem nâ-bedid
Olmaz andan bu dil-i nâ-şâd bir dem nâ-bedid
Âferin vâdi-i hicrânda gezer dil bi-elem
Anda olmuşken hezârân Sâm u Rüstem nâ-bedid
Dil olur gâhî zaîm-nâki bulur gâhî devâ
Bu ‘acebdür zaîm yok zaîm içre merhem nâ-bedid
Çadd-i zâtında bu bir ‘ilm-i ‘adimü’l-‘ilmdür
Yok mu ‘allim mektebinde hem mu ‘allem nâ-bedid
Gâh şagrâ-yı belâ geh vâdi-i gam Hâyliyâ
Bu şariķuñ sâlikine cây-ı hurrem nâ-bedid

GAZEL

Cân u dil meyl eyledi zülfine cânân bi-âhaber
Kâfire kaçdı vilâyet hâlkı sulşân bi-âhaber
Ugramış gam-hâneye geçmiş o meh-rû duymaduķ
Bu meşeldür kim ‘ömür geçmekde insân bi-âhaber
Küy-ı yâre vardum hâli bulup aģyârdan
Dâhil oldum Cennet-i Firdevs’e şeyşân bi-âhaber
Ârzü-mend-i nigâh-ı çeşm-i yâr olduķ veli
Len terâni sırrını gâfil gönül cân bi-âhaber
Bü’l-‘aceb mühlik marâzdur Hâyli dâ’-i ‘ışk k’anuñ
Def ine kâdir degül Loķmân Süleymân bi-âhaber

KİŞ‘A

Ol şâ‘irem ki da‘vet édüp peyk-i nażmdan
Bir kiş‘a ile bâğa getürdüm o serkeşi
Şâd âferin o şâ‘ir-i siğr-âferine kim
Efsün-ile revâne kıılır serv-i ser-keşi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KIT' A

Ğāl-i Ħayli'den ey ħaber dileyen
Sitem-i dehr-ile elem-zededür
Hecr-i kūy-ı nigār-ile ya'ni
Aña mesken müdām mey-kededür

KIT' A

Fikr-i zülfüñ olursa vird-i dilüm
Beni ta'yīb étmesün 'uqalā
Çays'a Çur'an oçur mısun dédiler
Dedi Esrā bi-'abdihi leylā

KIT' A

'Ömr ez-behr-i cem' kerden-i māl
Nıst ey dil me-kon ħayāl-i muğāl
Behr-i šā'āt geşte 'ömr-i 'azız
Be-Ħudā-yı cihān Celle Celāl

RUBÂÎ

Cāhille édüp ħalš mücehhil olmam
Şoğbet kı lup ol çavm-ile bi-'aql olmam
Ve'l-ğāşıl a'mā gezerem vādi-i hecri
Minnet-keş-i tütüyā-yı nādān olmam

MATLA'

Açar yaşum olunca dūd-ı āhum dem-be-dem peydā
Olur bārān olunca ebr-i žulmet lā-cerem peydā

MATLA'

'Işķ şab'a ārzū-yı çuy-ı dildār étdürür
Rinde lā-büd bu hevālar 'azm-i gülzār étdürür

MÜFRED

Başum ucına gelüp ħufte iken yār dédi
Üstüñe geldi güneş gāfleti ço bídār ol

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MÜFRED

Yāruñ ruhında dāne-i hāli görüp dēdüm

Budur cūdā-yı cennet-i kūyuñ éde beni

8. SONUÇ

17. yüzyılda yaşamış Kırklarelili Haylî ve Divanı hakkında yapılan bu çalışma, şairin hayatına dair ayrıntıları gün yüzüne çıkarmakla kalmamış, Haylî'nin hem muhteva hem de sayı bakımından kayda değer şiirleri olduğunu da ortaya koymuştur. Edebî açıdan asrın divan sahibi şairlerinden hiç de geri kalmadığını anlaşılan Haylî'nin müsvedde haldeki Dîvân'ı incelendiğinde nazım biçim ve türleri bakımından son derece zengin bir eser olduğu söylenebilir. Yetişme çağında iyi bir eğitim alan, Farsça ve Arapça'yı şiir yazabilecek düzeyde öğrenen şairin sadece Osmanlı sahası şairlerini değil, İran şairlerini de iyi tanıdığı ve onlardan da etkilendiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinde genel olarak klasik Türk şiirinin konularına, mazmun ve hayal dünyasına bağlı kalan şairin, bazen de tasavvufî şiirler yazdığı görülmektedir. Asrın dikkate değer şairlerinden biri olan Haylî hakkında bu çalışmada sunulanlar dışında farklı bilgi ve belgelerin ortaya çıkması her zaman imkan dahilindedir. Şair hakkında ortaya konacak bu tür yeni bilgiler ve yapılacak çalışmaların onun hayatı ve edebî yönünü daha kesin çizgilerle aydınlığa kavuşturacağı muhakkaktır.

9. KAYNAKÇA

1-) AHMED BÂDÎ EFENDİ, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, (Haz. Raşit Gündoğdu-Niyazi Adıgüzel), Edirne 2014.

2-) BALTALI Seval, *Mehmed Adlî Dîvânı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 131.

3-) Haylî, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 164, v. 20b.

4-) KARATAY, Fehmi Ethem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, c.I s. 142.

5-) Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idi'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, (Haz. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

DIŞ BORÇLAR ve EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Doç. Dr. Ömer Faruk ALTUNÇ

Doç. Dr. Okyay UÇAN

Uzman Abdulmenaf AKYILDIZ

Küreselleşme sürecinin getirdiği rekabet ortamı, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını açmaktadır. Bu da kaynakların dengesiz dağılımına yol açmaktadır. İç tasarrufları yetersiz olan gelişmekte olan ekonomiler, bu farkını kapatabilmek için dış kaynaklara yönelmektedirler. Sermaye kıtlığı yaşayan gelişmekte olan ekonomiler, gelişmiş ekonomilerden iç tasarruf yetersizliğini doyuracak biçimde tasarruf ithal ederler. (dış borç) Dış borç kavramı ekonomiler için böylece önem atfetmeye başlar. Bu bağlamda dış borçların ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden birini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kısa, orta ve uzun vadeli yatırım yapabilmek için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sermaye için de tasarrufların fazla olması gerekmektedir. Ancak tasarrufun fazla olması yüksek bir gelire mümkündür. Zira gelişmekte olan ekonomilerde gelir düzeyi düşüktür. Bu nedenle iç tüketimde bir azalışın meydana gelmemesi için hükümet aygıtı iç tasarruflara başvurmak yerine, genelde dış tasarruflara yönelmektedir. Bu durumda dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki önem kazanmaktadır.

Genelde dış borçlanma, fakirliğin kısır döngüsü sarmalından kurtulamayan ekonomiler için önerilmektedir. Bu bağlamda dış borçların ekonomiler için olumsuz bir netice doğuracağı düşünülmemelidir. Önemli olan dış borçların kullanım şekilleridir. Eğer dış borçlar ekonominin büyümesi için kullanılmış ise ekonomi için bir ilaç gibidir. Etkisini hemen göstermese bile orta ve uzun vadede makroekonomik performansı pozitif etkileyebilmektedir. Dolayısıyla dış borçlar etkin ve verimli alanlara yani kendisini finanse edebilecek alanlara yatırıldığı takdirde ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir netice bırakabilmektedir. Ancak ulusal gelire katkısı bulunmayan atıl alanlara veya reel gelir getirmeyen finansal enstrümanlara (hükümetin popülist politikaları gibi...) yatırıldığı takdirde, ekonomik büyümeye pozitif etki etmek yerine, ekonomi için problem teşkil etmekte ve ekonomik krizlerin temel sebebi olabilmektedir.

Çalışmada dış borç ve GSYİH serilerinin 1998Q1-2016Q2 dönemine ait verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası elektronik veri dağıtım sisteminden alınarak derlenmiştir. İlk olarak seriler mevsimsellikten arındırılmış ve Logaritmaları alınarak düzleştirilmiştir. İkinci aşamada serilerin durağanlık mertebeleri Phillips Perron ve Augmented Dickey – Fuller teknikleri ile sınanmış ve seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiler Johansen Eşbütünleşme tekniği ile araştırılmıştır. Seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik testi yöntemiyle analiz edilmiş ve EKK varsayımlarının sağlandığı bir model kurularak çalışma sonuçlandırılmıştır.

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Tablo 1. Augmented Dickey Fuller (Adf) Birim Kök Test Sonuçları

Düzyey Değerde				Birinci Fark Değerde			
Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

LogDış Borçlar	- 1.13355 2	0.9158	-3.472558	Log Dış Borçlar	-5.235006	0.0000	- 1.945389
Log Gsyih	- 2.88835 0	0.1724	-3.473447	LogGsyih	-6.012245	0.0000	- 1.945389

Tablo 2. Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları

Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level
Log Dış Borçlar	-1.579059	0.7918	-3.472558	Log Dış Borçlar	-5.486765	0.0000	- 1.945389
Log Gsyih	-2.847101	0.1858	-3.472558	Log Gsyih	-6.088345	0.0000	- 1.945389

Dış borçlar ile GSYİH arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada dış borç ve GSYİH serileri düzey degerde birim kök içerdiği ve birinci mertebeden durağan oldukları Augmented Dickey Fuller (Adf) ve Phillips Perron BirimKök testi sonucunda anlaşılmıştır.

Tablo 3. VAR Analizi Gecikme Ölçüm Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	71.45081	NA	0.000431	-2.073158	-2.007347	-2.047117
1	316.8458	468.8142*	3.20e-07*	-9.278978*	-9.081543*	-9.200852*
2	319.6342	5.160665	3.32e-07	-9.242811	-8.913753	-9.112602
3	321.6733	3.652175	3.52e-07	-9.184278	-8.723596	-9.001985
4	327.0360	9.284617	3.39e-07	-9.224955	-8.632649	-8.990578
5	329.1559	3.543766	3.59e-07	-9.168833	-8.444904	-8.882373
6	330.1619	1.621567	3.95e-07	-9.079459	-8.223907	-8.740915
7	334.2138	6.289600	3.96e-07	-9.081010	-8.093834	-8.690382

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aynı mertebeden durağan olan dış borç ve GSYİH değişkenlerinin bir dönem önce kendi değerleriyle bir ilişkisinin bulunduğu VAR analizi gecikme uzunluğu ölçüm sonucunda saptanmıştır.

Tablo 6. Johansen Eşbütünlük Sonuçları

İz Testi	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünlük Sayısı
12.28384	15.49471	0.1438	Hiç Yok
0.238872	3.841466	0.6250	En çok bir tane
Maximum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünlük Sayısı
12.04497	14.26460	0.1090	Hiç Yok
0.238872	3.841466	0.6250	En çok bir tane
Kısa Dönem Analiz Sonuçları			
Log GSYİH_SA(-1)	Hata Düzeltme Katsayısı		
	1.000000		
Log BORC_SA(-1)	-0.479209		
Standart Hata	(0.02498)		
T İstatistik	[-19.1813]		
C	-11.10890		
Granger Nedensellik Test Sonuçları			
Ho Hipotezi	F-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	Karar
Log Dış Borç ==//→ Log GSYİH	0.26448	0.6087	Ho kabul
Log GSYİH ==//→ Log Dış Borç	15.1993	0.0002	Ho red

Dış borç ve ekonomik büyüme serilerinin arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı anlaşılmış ve söz konusu seriler arasında kısa dönemli ilişki araştırılmıştır. Kısa dönemli analiz sonuçlarına göre dış borçların %1 birim artış sergilemesi, GSYİH'yi %0,45 birim arttırdığı görülmüştür. Aynı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zamanda uzun dönemde seriler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmazken, kısa dönemde dış borçlardan GSYİH'ya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Sonuç olarak dış borçlar üretken yatırımlara aktarıldığı takdirde yani kendini finanse edebilecek reel gelir getirecek alanlara yatırıldığı takdirde ekonomiyi pozitif yönde etkileyebileceği umulmaktadır. Ancak reel ekonomiye katkı sunmayan finansal enstrümanlara veya hükümetin popülist politikalarını finanse edebilmek için alınan dış borçlar ekonomiyi negatif etkileyebilmektedir. Bu açıdan ekonomi politika yapıcıları dış borçlanma konusunda titizlikle davranması gerektiği düşünülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

CAHİLİYE DÖNEMİNDE ARAPÇA'NIN RETORİK AÇIDAN GELİŞMESİNİN İKİ BELİRLEYİCİ UNSUR: ŞAİR VE HATİP

THE TWO DECISİVE FACTORS OF ARABİC'S EVOLÜTION IN TERMS OF RHETORİC IN JAHİLİYYAH: POET AND ORATORS

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl Üniversitesi, mkirkiz@hotmail.com

Arapça bir dil olarak cahiliye döneminde zirve yaparak varlığını ortaya koymuştu. Bunun başlıca nedenleri o gün ki dinî, siyasî, sosyal, ekonomik ve coğrafi durumlar olarak zikredilebilir. O dönemde Arap Yarımadasının etrafında farklı devlet ve imparatorluklar yaşamaktaydı. Alt tabakaya kadar inen kabilecilik siyaseti, toplumun genelini etkisi altına almıştı. Müsabakalarla liderliği elde etmek ve elde edilen liderliği korumak/güçlendirmek için büyük çabalar sarf ediliyordu. Toplum içindeki fiziki olayların yanı sıra, daha güzel konuşma ve daha güzel şiir söylemek kabul gören üstün bir meziyetiydi. Araplar bu faktörü ön plana çıkararak konum ve siyasetlerini aralarında meydana gelen olaylardan ötürü, şiirlerle rekabet etmekle devam ettiriyorlardı. Dolayısıyla onların arasında yaşanan savaş ve ihtilaflar, şiir ve nesir sanatlarının oluşması ve ilerlemesinde çok büyük etki yapmaktaydı.

Her kabile reisinin yanında şair ve hatiplerin yer alması zorunlu bir hal almıştı. Şair vezin ve kafiye kısmını temsil ederken, hatip ise nesir kısmını temsil ediyordu. Kabile reisliğinin irsi olmasından ötürü halk onu elde etme noktasında herhangi bir çaba içerisine girmezdi. Ancak diğer iki meslek kesbi olup sahiplerinin elde ettiği prestij açısından herkesin fazlaca ilgi ve beğenisini çekiyordu. Öyle ki, insanlar zeki olarak gördükleri çocuklarını her ne pahasına olursa olsun şair ve hatip olmaları için bütün imkânlarını sarf ediyorlardı.

Cahiliye dönemi Arap Dilinin bazı retorik nedenlerini irdelediğimiz bu tebliğde Cahiliye şair ve hatiplerinin toplumsal etkileri, varlık nedenleri ve siyasî atmosfer çerçevesinde varlıklarını koruma ve konumlarını güçlendirme sebepleri detaylı bir şekilde ele alınacak ve bu konuyla ilgili orijinal tespitlere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Retorik, Cahiliye, Şair, Hatip

Arabic, as a language, peak reached in the best way in Jahiliyyah and continued its existence. One of the main reasons for this is the political and social situations that day. There was a tribal organization that lived in a certain geography, united in Arabic language only, and continued their lives without affiliat with a political organization, despite the states and empires that lived around Arabian peninsula that age.

The tribal politics at the lower level showed different efforts to reinforce their leadership positions among the lowest level competitions or reach that position. Another one was added between Arabs to the reasons of dispute between people generally. It is better to speak and have better poetry. Arabs have started to compete with poetry rather than politics on this factor. So, the greatest race and battle that lived among them has been to build poetry and prosody. There was also a poet and a orator beside every tribal chieftain. The poet represents the part of the vein while the orator represents the prose part. The tribal leader would not have been much more interested because it was hereditary. But, the other two tasks were attract evreyone interest because they were acquisition.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In this notification that we examine the reasons of Arabic language presence in Jahiliyyah, we will study the social effects of poets and orators in Jahiliyyah and the reasons of protection their properties in the context of the political atmosphere and Strengthening their locations in detail and we will put very original detections about this subject.

Keywords: Rhetoric, Jahiliyyah, Poet, Orators.

Giriş:

Arap cahiliye dönemi insanının hayat şartlarının çok zor olduğu, tarihlerinden anlaşılmaktadır. Aynı şekilde onların dini, sosyal, siyasal, coğrafi ve ekonomik durumları da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Arap Yarımadasındaki coğrafi yapının zorluklarının yanı sıra ekonomik şartların getirdiği sıkıntılar, bölge sakinlerini farklı psikolojilere sevk etmiştir. Aynı zamanda bölgedeki hava şartları ve mevsimsel değişiklikler onları farklı açılardan etkilemiştir. Ancak her şeye rağmen bu insanların yaşaması ve zorlukları aşması, onları daha güçlü ve sabırlı bir hale getirdiği gibi farklı açılardan tecrübe sahibi yaparak ileri düzeyde bazı kazanımlar da sağlamıştır.⁶³⁰

Tarihi bilgiler, Peygamber(a.s.v.)'in bi'setinden yaklaşık yüz elli sene öncesine kadar Arap cahiliyesinden bahsederken, bu bilgilerin çoğu onların şair ve hatiplerine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla toplumda yer alan bu iki sınıf, toplumun yaşamında çok farklı rol oynamış ve onların hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Cahiliyede en önemli olan ve "Eyamu'l-Arab" olarak bilinen tarihi olaylardır. Bu olaylara yön veren ve etkili olan kişiler yegâne şair ve hatiplerden oluşmaktaydı.⁶³¹ Şairler, savaşlarda söyledikleri şiirlerle savaşı etkilemiş olsalar da barış meydanında da seferber olan kesimin yine şairler olduğu anlatılmaktadır.⁶³² Her kabilenin bir reisi olduğu gibi her reisin yanında aynı şekilde şairi ve hatibi de olması gerekiyordu. Hatta onlara göre kabilenin bir reise sahip olması, bir şaire sahibi olmasından daha kolay ve basitti. Çünkü cahiliye asrında riyaset yapan kesimin konumu soya dayalı olarak devam ederken, şair ve hatiplerin ise kabiliyetinin yanında bu konuda bir kazanıma sahip olup toplumda ön plana çıkmaları gerekiyordu. Bu bağlamda toplum onların söyledikleri şiir ve hutbeleri benimsemiş ve onlar gibi olma çabası içerisine girmişlerdir.

Şair ve hatiplerin ün yaptıkları alan her zaman onların edebi ve belaği yönleri olmuştur. Dolayısıyla o dönemin şair ve hatipleri, bugünün elçileri, âlimleri ve temsilcileri konumundaydılar.⁶³³ Zira toplumda bilenmeyen konular onlara sorulur, onların verdiği hükümler kabul edilir ve şiirlerinden ders alınır. Aynı zamanda şairler, bir nevi arşiv görevi görmekteydiler. Tarihi olayların çözümü ve tasdiki onların verdiği kararlar doğrultusunda kabul ediliyordu.⁶³⁴ Panayırlarda hatiplerin serd ettikleri hutbe ve şairlerin inşad ettiği şiirler, kabile ve aşiretlere bir motivasyon niteliğindedir. Dolayısıyla cahiliye döneminde bölgesel bir konum sahibi olmanın iki bariz yolu vardı:

⁶³⁰ Bkz., Ma'mer b. Musennâ et-Teymî, *Eyâmu'l-'Arabi Kable'l-İslâm*(Thk., 'Adil Câsim el-Beyâtî), 'Alemu'l-Kutub, Beyrût, 2003, s.43-46.

⁶³¹ Muhammed Sellam el-Cumehî, *Tabakatu Fuhuli'l-Şuarâ*(Thk., Mahmud Şakir), Dâru'l-Medenî, Cidde, trs., c.1, s.46; 'Omer Ferrûh, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, Beyrût, 1984, c.1, s. 45.

⁶³² Bkz., Ma'mer b. Musennâ a.g.e., s. 40-41.

⁶³³ Bkz., Ma'mer b. Musennâ a.g.e., s.58-62.

⁶³⁴ Mubârek Mâzin, el-Mucez fi-Tarihi'l-Belâga, Dâru'l-Fikr, Beyrût, trs., s.15; Mustafa KIRKIZ, *Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yay., İstanbul, 2014, s. 27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- 1- O dönemde Arap Yarım Adasında yaşayan insanlar -özellikle Necd ve Hicaz bölgelerinde hayatlarını idame etmeleri için ticarete ilerlemeleri ve sermaye sahibi olmasından geçiyordu. Çünkü bölgede hayvancılık ve ziraatın ekonomiye katkısı yeterli değildi.
- 2- Edebiyatta ön plana çıkmak toplumda büyük bir önem arz ediyordu. Çünkü bu alan, bütün halka açıktı. İnsanların sermaye yokluğundan dolayı ticaret etmemeleri anlaşılır bir durumdu. Ancak şiir söyleme ve hitabette bulunma sermayeye bağlı olmayıp biraz da kabiliyetle irtibatlı ve alakalıydı. Dolayısıyla en fakirinden tutun en zenginine kadar toplumun her kesimi hatip veya şair yetiştirmeyi önemseyerek çaba harcamaktaydılar. Hele o dönemde ihtiyaç had safhada olduğu için bu iki konuda yol bulan kişi kolladığı fırsatı sonuna kadar kullanmaya çalışıyordu. Ayrıca şiirin cahiliye döneminde şöhret için söylendiği gibi maddi sıkıntılarını gidermek veya bu yolla zengin olmak düşüncesi bir meslek haline gelmişken her şair imkânlarını bunun için sarf etmekteydi. Zira o dönemin şairlerine bakıldığında şiirini ve sanatını maddi kazanç için kullanmayanlar azınlık konumundaydı.

Cahiliye Döneminde Halkı Etkileyen Faktörler

İslamiyet'ten yaklaşık 150 sene öncesine kadar gidilerek rivayet edilen ve insanların hafızasını etkisi altına alan iki olgunun varlığını kabul etmek yerinde olacaktır. Edebiyatın temelini oluşturan bu iki ana faktör nesir ve şiir olup ortaya çıkışlarıyla ilgili belli bazı nedenler anlatılmaktadır.⁶³⁵ Anlaşılan o ki; bu konuda bazı tahminler yürütülmektedir. Kaynaklara dayalı bilgi olmadığından bu şekilde mantıklı ve sosyal gerçekliğe ters düşmeden, düşüncelere dayanarak sonuç çıkarmak kaçınılmazdır. Dolayısıyla ilk olarak ortaya çıkanın, nesir sanatı olduğunu söylemek uygun düşmektedir. Daha sonra düz konuşmayla ağlama arasında kalan ve iç duygularını dışsal olayların harekete geçirdiği şekilde terennümle ortaya koyan ses olarak bilinen şiir türü, edebi bir zemine oturmuştur. Zira insanların doğasında bazı yeteneklerin varlığı, onlara göre içgüdüde etkilenmenin farklı şekillerde dış âlemine yansması, onların psikolojisiyle ilgili bazı etkilenmelerin ikinci şahıslar tarafından algılanmasının normal bir düzen olduğunu kabul etmek yerindedir. Böyle bir etkilenmenin insanın varoluş tarihiyle beraber gün yüzüne çıkması, Hz. Âdem ve Havva'nın, İblis ile olan ilişki ve etkilenmesinde bile dile getirilmektedir. Tevrat'ta geçen İblis'in müzik ve vezinli bazı ifadeleri dile getirerek onları etkisi altına aldığı yer almaktadır.⁶³⁶ Bazı sözlük kaynaklarına göre "vesvese" sözcüğünün anlamı yumuşak, ahenk ve sessizce söylenen konuşma türüdür. Buna göre Tevrat'ta geçtiği gibi İblis, onları etkilemek için müzik şeklinde onlara yaklaşmayı tercih etmiştir: "*Derken şeytan, onlardan örtülmüş avret yerlerini kendilerine göstermek için, onlara vesvese verdi ve: 'Rabbiniz, ancak meleğ olmayasınız veya (Cennette) ebedî kalıcılardan olmayasınız diye sizi bu ağaçtan men' etti' dedi.*"⁶³⁷ şeklinde söyleyerek onları etkilemeye çalıştı. Bu bağlamda bakıldığında şiir ve müzik ikincil şahısları etkileyen ve genel olarak isteklerini yaptıran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

⁶³⁵ Corcî Zeydân, *Tarihu Adâbi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1996, s. 62-63.

⁶³⁶ Tevrât Sifri't-Tekvîn; et-Taberî Tarihu'l-Mulûki ve'r-Rusul Dâru't-Turâs Beyrût, 1387, c.1, s.166.

⁶³⁷ A'râf, 20.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu tür şiir, develerin güdülmesi, mersiye ve aşk gibi belli bazı münasebet ve olaylarda ortaya çıktığı rivayet edilmektedir.⁶³⁸ Zira şiirin lafzından anlaşıldığı üzere duygunun dışa yansımaları olup etkilenmiş olan bir duygusunu muhataba iletildiğinde onun etkilenmemesi mümkün değildir.

1- Siyasetin Şiir ve Nesre Etkisi

Cahiliye hayatına ve şiirle olan ilişkisine dikkat edildiğinde bölgesel bazı emirlerin yanında yer alan şair ve hatiplerin onlarla sıkı ilişkiler içerisinde olduğu görülür. Söz konusu her iki sınıf, sadece kendi kabiliyet ve çabasına dayanarak yaptıkları hizmetle onları razı etmekle hayatlarını idame ettirebilmekteydiler. Onların riyaset makamında en azından bir gevşeklik veya hata yapmaları, alternatiflerine yer hazırlayıp ilişkilerini sonlandırdı. Dolayısıyla bu iki gurup, karşı cephede yer alan hatip ve şairlere galip gelmeleri ve bundan ötürü yaşantılarına devam etmeleri için bütün imkân ve çabalarını harcaııp ayakta kalmak zorundaydılar.

Genel itibarıyla şairin siyaset adamının yanında hem savaşta hem barışta yeri vardı. Savaşta onun yakınında koruma altında olup gerektiğinde savaşın gidişatıyla ilgili bazı şiirleri söyleyerek askerleri heyecanlandırıp kazandırmaya teşvik ediyordu.⁶³⁹ Ona tahsis edilen korumadan onun konumun ne olduğu ortaya çıkmaktadır. Barışta da şairin görevi iyi niyet elçisi olarak barışın önemini vurgulayıp halkın, birbirlerine olan düşman ve kindarlığını yok etmeye çalışmaktaydı. Örneğin; Zuheyr b. Ebi Sulmâ 'Abes ve Zubyân kabileleri arasında uzun seneler devam edegelen Dahis ve Ğabrâ savaşı okuduğu şiirlerle sona erdirmeyi başarmıştır.⁶⁴⁰ Dolayısıyla şiir ve hitabet siyasetin sağ kolu şeklinde devam ederek siyasetten sonra ikinci pozisyon şeklinde konumlandırılıyordu. Bu bağlamda şair konumunu güçlendirmek için en güzel tarzda şiir ve hutbeleri inşad etmeye çalışıyordu.

2- Ekonominin Şiir ve Nesre Etkisi

Cahiliye toplumunun, eğitim açısından ilerlemiş ve ön plana çıkmış bir toplum olmadığını görmek gerekmektedir. Ferdi olarak bazı insanların dışarıda yazı öğrenip yakın çevresine ne kadar öğrete bilmişse o kadarıyla yetinmekteydiler. Toplumda okur-yazarların saygınlığı bilinirken, herkesin öğrenme imkânı olmuyordu. Aynı zamanda toplumun bedevi hayatı, hayvanları göçebe olarak yetiştirmeleri, farklı coğrafyalara gidip farklı manzaraları görüp olaylara tanık olmaları onların şiir karihalarının ilerlemesine yardımcı olmuştur.⁶⁴¹ Bu bağlamda bölgedeki ekonomik durumun o dönemin edebiyatına farklı şekillerde tesir ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

3- Retorik ve Edebi Yapı

İlk Arap şiirinin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı kesin bir şekilde bilinmese de zirve döneminin ikinci cahiliye asrı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Cahiliye döneminin, belagat ve edebiyatta zirve yaptığı çoğu âlim tarafından kabul edilen bir gerçektir.⁶⁴² Bu zaman zarfında ortaya çıkan veriler onların yaşadığı bazı tarihi olayları ve savaşları da konu edinmektedir. Şiirdeki gelişmenin nedenlerine gelince o asırda yaşanan siyasî hareketlilik, bölgede yaşanan savaşlar, sosyal değişim ve doğal afetler gibi bazı olaylardı.⁶⁴³ Söz konusu dönemde birçok olay yaşanmış ve tarihin

⁶³⁸ 'Omer Ferrûh, *a.g.e.*, c.1, s. 45.

⁶³⁹ Şevkî Dâyf, *Târhu'l-Edeb'il-'Arâbi (el-'Asri'l-Câhili)*; Dâru'l-Me'arif, Kâhire, 2011, s. 202.

⁶⁴⁰ Şevkî Dâyf, *a.g.e.*, s. 300-301.

⁶⁴¹ Corcî Zeydân, *a.g.e.*, s. 62.

⁶⁴² 'Omer Ferrûh, *a.g.e.*, c.1, s. 47.

⁶⁴³ Corcî Zeydân, *a.g.e.*, s. 62.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

raflarından kaybolmuştur. Bazen etkisi bir müddet devam etmiş olsa da; belli bir zaman sonra tamamen tarih sayfalarından silindiği görülmüştür. Edebi yapının temelini oluşturan şiir ve nesir, o dönemin temel taşını oluşturmaktadır. Cahiliye döneminde olan-biteni daha sonraki asırlara taşıyan yapı, bu iki olgunun dışında başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu dönemi dünyaya tanıtan ve üzerinde tartışmalar yaratan bu iki olgudur. Zira şiir ve hitabet cahiliye döneminin siyasetini, sosyolojisini, coğrafyasını ve ekonomisini gözler önüne seren bilgi kaynağı mesabesinde dirler.⁶⁴⁴

Cahiliye toplumunun şiir ve hitabetle hemhal olmaları, iki olguya da çok büyük bir önem vermelerine neden olmuştur. Toplum nasıl savaşla galibiyeti elde etmek için bütün imkânlarını kullanıyor ver müsabaka içinde bir birleriyle mücadele ediyor ise aynı şekilde diğer önemli bir mücadele de panayırlarda tezahür eden edebiyat ve belâgat üzerine bina edilmekteydi. Böyle bir müsabakayla yaşayan toplumun savaşın kazanılmasında nasıl bütün maddi imkânlarını kullanarak canlarını pahasına düşmana karşı varlık gösteriyorlardı. Aynı şekilde belâgat sanatıyla da düşmanlarını alt etmek de cahiliye Araplarında zirveye çıkmış bir düşünceydi. Buna dair şu sebepleri ibraz edebiliriz:

- 1- Usta şairlerin yazıp söyledikleri şiirlerin bazen ortaya çıkmaları için üzerlerinde iki sene çalışmaları gerekti. Buna Zuheyr b. Ebi Sulmâ'nın havliyatlarını örnek olarak verebiliriz. Çünkü o, yazdığı kasideleri iki sene boyunca anlam, mantık ve belâgat açısından süzgeçten geçirerek halka yansıtmaya çalışırdı.
- 2- Şair ve hatibin riyaset adamından hemen sora gelmesi ve sağ kolu olması, gerektiğinde reisin korunduğu gibi onun da korunması ve ona önem verilmesi, onların en güzel şekilde yetişmesini sağlamıştır. Onların böyle bir konuma sahip olmaları ve elde ettikten sonra konumları için edebiyat ve belâgatte en üst dereceye ulaşmaları için bütün maddi ve manevi imkânlarını sarf etmekteydiler.
- 3- Cahiliye dönemini sona erdiren Peygamber (a.s.v.)' in getirdiği vahyin inkârı ve reddi için barış ortamında ilk ve son çareleri şair ve hatiplerin söylemlerini ölçü olarak değerlendirmelerini ona göre yapmalarındır. Nitekim Kur'an'ın belâgatin en güzeliyle bezendiğini ortaya koyan yine bu kesimdi. Aynı zamanda insaflı birçok şair ve hatibin Kur'an'ın belâgat yapısını gördüklerinde hayran kalıp iman ettikleri tarih sayfalarında yer almaktadır.
- 4- En önemli olanı ise Kâbe tarihine bakıldığında usta edebiyatçı ve siyaset adamalarının ittifakıyla seçilen şiirlerin altın suyuyla yazılıp ona asıldığı anlatılmaktadır. Bu da onların şiire; belâgat ve edebiyata ne kadar önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Çünkü böyle bir olguya dikkat edildiğinde dönemin şairlerinin kendi isimlerinin altın harflerle yazılması için nasıl bir yarış ve etkinlik içine girdikleri manidardır. Diğer taraftan bu düşünce şayet bir şeye delalet ederse insanlar isimlerini dünyada ebedileştirmiş oluyordu.

İşte edip ve şairlerin bu şekilde bir psikolojik baskı altında olması sıkıntılarla nasıl yaşamak zorunda kalıp ve neler üretebilir düşüncesi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira insanların düşünce ve zekâsını dürten bazı olumlu veya olumsuz neticelere götüren psikolojik yapıdır.

Arap Yarımadasında yaşayan halk, kendi coğrafi ve siyasî şartlarının çerçevesinde uzun zaman hayatlarına yön vermişlerdir. İslam'ın gelişinden sonra bu bölgede yeni bir yapılanma ortaya

⁶⁴⁴ Abdulhamid Muhammed l-'Abisi, el-Belâgetu Zevkun ve Menhecun, Matbaat-u Hassan, Kahire, 1985, s. 3.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çıkarak varlığını çok güçlü bir şekilde ortaya koymuştur. İslam dini, sadece insanların inancı ve amelinden müteşekkil olduğundan bu bölgede yaşayan insanlara inançsal ve davranışsal olarak etki yapmaya çalışmıştır. Ancak bu da bir gerçektir ki, bu dönemde şiirde ani bir gerileme yaşanmaya başlamıştır.⁶⁴⁵ Eski önem ve itibarını kaybetmiş olup yeni gelen vahyin edebi yapısı onları kendi mesleklerine devam etmelerinden alıkoymuşur. Gerçi Kur'an, şiir için mutlak bir yasak getirmese de bazı konularının uygun olmadığını belirtmiştir.⁶⁴⁶ Peygamber(a.s.v.)'in "*Gerçekten şiirin bir kısmı hikmettir ve beyanın bir kısmı da büyüleyicidir*"⁶⁴⁷ şeklindeki sözü, şiirli Müslümanların arasındaki konumunu ortaya koymaktadır. Fakat şairlerin psikolojisi bozulmuş ve biraz da kendinde olanları kısa bir zaman süre içerisinde kaybolmaya çalışmışlardır. Bu da daha önce şairlere verilen değer ve önemin vahyin gelişinden sonra yok olmaya başladığının göstergesidir.

Toplumda Şiir ve Şairin Konumu

Şiir, Arapların; çıkış tarihi bilinmeyen bir zaman diliminden beri büyük değer verdikleri bir sanat dalıydı. Şimdilerde insanların ünlü şarkıcılarının etrafında toplandıkları gibi Araplarda da şairlerin etrafında hayranlıkla yer alır ve bütün dikkatleri onların üzerinde toplayıp siyasî ve sosyal geleceklerini onlarda görmeye çalışırlardı. O dönemde toplumda mutlak yetki sahibi olan kral ve emirler olsa da şair en etkili ve yönlendirici olarak toplum nezdinde konum elde ederek siyasî yaşamda tesirini açık bir şekilde göstermekteydi.

Cahiliye döneminde Ukaz, Zu'l-Micenne ve Zu'l-Mecaz gibi belli zamanlarda ünlü festivaller düzenlenir ve dönemin insanları için en önemli ve değerli olan maddi ve manevi üretimlerini sergileyip söz konusu materyallerle konum veya ticari olarak ön plana çıkmayı amaçlıyorlardı.⁶⁴⁸ Araplar alış-veriş için buralarda toplanırlar, şairler de yeni şiirlerini sunmak için panayırları fırsat olarak değerlendirirlerdi. İşte şair ürettiği şiirini okurken yanındaki siyasî yapı ve kabilesi gururla etrafında durup tezahürat yaparak onu heyecanlandırıp daha fazla ve iyi yapıtları ortaya koymak için teşvik eder ve onunla iftihar ederdi. Bu da şairin ortaya koyduğu şiirle herkesin faydasına olduğu ve onların tamamını memnun ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu olay sosyal yapıdaki dengeleri değiştirirken yeni nesilde yeni şairlerin yetişmesine olanak sağlıyor ve herkes bunun için kendi çevresindeki en zeki ve kabiliyetli çocukları seçmeye çalışıyordu. Çünkü bu alanda alkışlanan kişi ortaya koyduğu eserden ötürü bir değere sahip olur ve ona toplum nezdinde özel bir konum verilirdi. Ayrıca toplumun içinde öne çıkan her durum için psikolojik bir ön hazırlık oluşuyor daha sonra bu olgu başkalarını teşvik ettirip özendikleri konuma ulaştırmak için en üst kuvvet ve çabalarını ortaya koymalarını sağlıyordu. Çünkü insanoğlu her zaman toplumda önde giden kişileri taklit ederek başarı elde edebilirdi. Bundan yola çıkarak cahiliye döneminde başta olan kral veya emirden sonra konum itibarıyla şair ve hatibin gelmesi kaçınılmazdı.

Şair ve hatibin yetişmesindeki asıl gaye, askeri ve emniyet güçlerinde olduğu gibi düşmana karşı asil bir mukavemet ve savunma sergilemeleriydi. Bu da ancak içtenlikle ve zamanında verilen eğitim ve öğretimle mümkün olabiliyordu. Şair ve hatibin yetişip kendine düşen görevi yerine getirmesi uzun zaman gerektirdiği gibi arz ettikleri hutbe ve şiir de uzun zaman almaktaydı.

⁶⁴⁵ İbn Sellam el-Cumehî, c.1, s.24-25.

⁶⁴⁶ eş-Şu'arâ; 224-226.

⁶⁴⁷ Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, Sunenu İbn Maceh, c.2, s. 1235, Hadis No: 3755.

⁶⁴⁸ Mustafa Sadık er-Râfî'î, Târih-u Âdâb'il-'Arabi, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabiyyi, Beyrût, 1974, c.1, s.59; 'Omer Ferrûh, a.g.e., c.1, s. 74.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Cahiliye döneminden yedi şairden biri olan Zuher b. Ebi Sulmâ gibi, bazen söylediği kasideleri gün yüzüne çıkarıp topluma arz etmesi bir veya iki sene alıyordu.⁶⁴⁹ Bu da bir edebi üretimin kaç merhaleden geçtiğini ve nasıl önem arz ettiğini göstermekteydi. Zira hatip ve şairin yaptığı görev çok önemli olduğu için herhangi bir gevşeklik ve ciddiyetsizliğe sebep olmaması gerekiyordu. Bundan yola çıkarak şiir ve hitabet yolunda onların bir meyve misali gibi sıkılıp suyunu çıkartmak gerekiyordu. Aksi takdirde bir kralın veya emirin yanında konum bulmak çok zor olacaktı. Çünkü günümüzde geliştirilen askeri teknolojinin en büyük sebebi çok zor günlere hazırlanma ve mağlubiyet olasılığı kabul etmemek üzere düşmana karşı tehzizatlanmaktır. Cahiliye döneminin şairlerinin yüksek bir eğitim düzeyinde yetişmelerinin en önemli nedenlerinden birisi bu olsa gerektir.

Bir diğer neden ise manevi olup, kader eliyle gelmesi beklenen peygamber için hazırlık olarak göstermek yerinde olacaktır. İnsanların haberi olmadan Yüce Allah tarafından onun gelip davasını en güzel şekilde eda etmek için bir hazırlık yapılıyordu. Önce onları en üst düzeyde edebiyat ve belagate hazırlanması daha sonra söz konusu peygamberin gelişiyile onların mahir oldukları konuda mağlup olmasıydı. Adeta Yüce Allah Hz. Âdem'e önce bulunduğu yerdeki eşyanın isimlerini öğretip daha sonra meleklerden onların ismini vermelerini istemesi gibidir. Aynı şekilde gelen her bir peygambere davet etmek ve ümmetini inandırmak için o dönemde toplumun içinde üst merhaleye kadar yükselerek normal insanları aciz bırakan bazı mucizelerin verilmesidir. Örneğin; Hz. Musa'nın döneminde sihir, Hz. İsa döneminde tıp ilminin toplumda kabul görmesi ve normal insanların bunlara karşı cevap verememeleri gibi, bundan yola çıkarak cahiliye dönemindeki şairler ve toplum haberi olmadan farklı zahiri nedenlerden ötürü Kur'an ve Peygamber(a.s.v.) için büyük bir hazırlık yapılmaktaydı. Hatta ilk etapta bakıldığında böyle bir hazırlık Kur'an'a karşı çok ağır bir şekilde kullanılmak istenildiyse de ancak daha sonra Kur'an'ın değerini en güzel şekilde ortaya koymuştur.

Cahiliye döneminde, bazı özel nedenlerden ötürü şair ve hatiplerin arasında yarışmaya sebebiyet veren bazı faktörlerin oluşması, onları kendi aralarında çok şiddetli bir müsabakaya sevk edip en güzel edebi bazı şiir ve nesir yapıtlarını ortaya çıkarmalarını sağlamıştır. Bu olayı açık bir şekilde panayırarda kurulan hakem çadırları ve karşılıklı söylenen şiirler temsil etmektedir. Örneğin; İmru'l-Kays'ın hanımı Umu Cendel'in onunla başkası arasında verdiği hüküm ve Nâbiğetu'z-Zubyânî'n Hansa ile Hassan b. Sabit arasında yaptığı hakemlikler gibi.⁶⁵⁰ Bütün bunlar, ancak uzun bir müddet okuyacakları şiirleri taskîf ve tashihini yaparak suna bilmekteydiler. Nitekim cahiliye dönemindeki farklı sebeplerden ötürü önleri açılmış belağî ve edebi bir ortamı yaratmak için onlara çeşitli yollar gösterilmiştir.

Panayırarda şairlerin okuduğu kasidelerden en iyileri seçilip, deve derisine yazılarak ve mabutlarından uzak olmaması gözetilerek Kâbe'ye asılırdı.⁶⁵¹ Dolayısıyla seçilen bir kasidenin en kutsal olanı Kâbe ve onlara göre kutsal olan putlarının yanında şairin ismiyle asılmasıdır. Nitekim bu hadiseyle bir taraftan şair ve şiire verilen önem tescil edilirken, diğer taraftan bütün Arap Yarım Adasındaki insanların hac ibadeti için gittikleri Mekke'de ibadet dışında başka bir şey olan şair ve

⁶⁴⁹ 'Amir b. Bahir Ebu 'Osmân el-Câhîz, *el-Beyân ve 't-Tebyîn* (Thk., el-Muhâmî Fevzî 'Atvî), Dâr-u Sâ'b, Beyrût, 1968, c.1, s.117.

⁶⁵⁰ Ebu'l-Ferec el-Isfihânî, *Kitâbul-Ağânî* (Thk., Semir Câbir), Daru'l-Fikr, Tabaatu's-Sâniyye, Beyrût, c.9, s.383.

⁶⁵¹ Abdulkadir b. 'Omer el-Bağdâdî, *Hizânet'l-Edeb ve Lubbu Lubâb Lisâni'l-'Arâbi* (Thk., Muhammed Nebil Tureyfi ve Emîl Bedî' el-Yakûb), Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, c.1, s.137.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

şiiir herkesin ilgi ve alakasına sunulmaktaydı. Bu bağlamda şairin yeri mabutların yanında konumlandırılmış ve inançtan sonra en üst düzeyde saygı gösterilmiştir. Hatta dönemin riyaset makamında oturan kişilerden herhangi birisinin isminin Kâbe'ye asılmadığı söylemek yerinde olacaktır. Ancak Peygamber (a.s.v.)'ın döneminde ona ve İslam'ı kabul eden topluma karşı aldıkları ambargo kararı olmuş ve cahiliyenin devamı olan o zaman diliminde söz konusu kararın aynı şekilde Kâbe'ye asıldığı nakil edilmektedir.⁶⁵²

İslamiyet'ten önce 'Ukâz panayırı, şiiir ve şairlerin yarışması açısından en çok ün yapan bir panayır olarak biliniyordu. Şairlerin konumu ve değeri bütün Araplar arasında yüceltilmişti. İnsanlar, şairin üstlendiği görevlerden ötürü en üstün mertebeye sahip olduklarını kabul ederek özentiyle onlara bakmaktaydılar. Kabilelerden ün yapan bir şairin ortaya çıkmasıyla, ona tebrikte bulunmak için diğer kabilelerden üst düzey yetkililer gelir ziyaret edip kutlardı. Buna mukabil şairin kabilesi kurbanlar keser, halka yemek ikram ederek sevinçlerini tezahür etmeye çalışıyorlardı. Bu arada kadınlar da çalgı çalıp dans ederek şarkı söylerlerdi. Zira onların kültüründe bir şair, kabilesini şiiiri ile süvarinin kılıç ve okla savunmasından daha iyi savunurdu. Diğer taraftan şair olayları şiiiriyle tescil ederken, şayet şiiirle kabilesine herhangi bir sataşma yapılsaydı, o şiiirlere karşılık en güzel şekilde yanıt verip kabilesini savunurdu.

Cahiliye döneminde Arapların arasında şiiir ve şairlerin etkisi çok fazla kabul edilir, onların söylediği şiiir önemsenir ve toplumda kabul görürdü. O dönemde sekiz kızın babası olan Muhallik adında bir şahıs, kızlarını everemeyince çareyi bir tümseğe çıkararak deveyi kesmekte bulur ve el-A'sâ'yı çağırır, yemeklerini yedikten sonra 'Ukâz panayırında kızların babasını aşağıda gelen şiiirle övdükten sonra 'Ukâz'da yerinden kalkmadan sekiz kızını da evlendirir. Söz konusu şiiir şöyledir:⁶⁵³

لَعْمَرِي، لَقَدْ لَاحَتْ عُيُونٌ كَثِيرَةٌ * * إِلَى ضَوْءِ نَارٍ فِي بَفَاحِ تَحْرَقُ
تَشَبَّ لِمَفْرُورِينَ يَصْطَلِيَانِهَا * * وَبَاتَ عَلَى النَّارِ النَّدَى وَالْمَحْلَقُ
رَضِيْعِي لِبَانِ ثُدَيَّ أُمَّ تَحَالَفَا * * بِأَسْحَمِ دَاجٍ عَوْضٌ لَا نَتَفَرَّقُ

Ömrüme yemin olsun yüksek tepede yanan ateşi çok gözler izledi

O ateşte üşüyen iki arkadaş ısınıyorlar. Bu ateş üzerinde

Cömertlik ve Muhallik gecelemişlerdir.

Onlar bir annenin sütünden emmişlerdir. Onlar gecenin simsiyah karanlığıyla yemin etmişler ki asla ayrılmayacaklar.

Her şair kabilesi için övünç kaynağı olduğu gibi aynı zamanda düşmanlarının korkulu rüyasıydı. Zira onların inancında şair, sıradan bir insanın elde etmesi olanaksız olan bir ilme sahip ve gözle görülmeyen bir takım kuvvetlerle irtibat halindeydi. Dolayısıyla şair onların her derdine deva olup büyüleyici sözleriyle yapamayacağı hiçbir iş yoktu. Onların bu düşünceye varmalarının nedeni, düşmanlara bile şiiirlerinin tesir edip onları susturmalarıydı.

⁶⁵² Hasan İbrahim Hasan, *Târih 'i-İslâm es-Siyâsi ve 'd-Dini ve 's-Sekâfi ve 'l-İctimâ 'i*, Mektebetu'n-Nehdati'l-Mısıriyye, Kâhire, 1964, c. 1, s. 90.

⁶⁵³ Ebu'l-Ferec, *a.g.e.*, c. 9, s.135.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hakemlerin karşısında söylenen şiirin hem galibi hem mağlubu belli olur ve ilan edilirdi. Panayırlarda herhangi bir şairin bu olayına şahit olan şahıs, gittiği her yere olayı sebepleriyle anlatırdı. Böylelikle panayırların en çok ilgi duyan ve konuşulan yönü, şairlerin arasında yaşanan müsabaka ve hakemlerin incelikleri belirttiği olaydır.

Şair, Arapların sosyal ve kültürel hayatını şiirlerine yansıtan, onların yaşamını, çölü, çadırı eğlence yerleri ve su kaynaklarını açık olarak nakış gibi örer. Hatta Arap atasözleri, “iyi evlat yetiştiren kadınlar”, “iyi cins atlar” ve kılıç tasvirleri gibi çok farklı temalar çeşitli sanatlarla şiirde anlatılırdı. Aynı zamanda onların arasında meydana gelen olaylar, tarihi savaşlar, adet ve ahlakları şiirle deklare edilirdi.

Sonuç

Arap Yarımadasında Cahiliye dönemi olarak isimlendirilen bir zaman diliminin yaşandığı bütün tarihçiler tarafından kabul edile gelmiştir. Bu dönemin kendine has bazı özellikleri olup (öncesinden ve sonrasında) açık bir şekilde ayrılmaktadır. Bu dönemin maddi ve manevi bazı etkenleri vardı. Her toplumun birinci önceliği; ekonomik sıkıntıları yok ederek normal bir hayat yaşamaktı. Doğal olarak bölgede yaşayan halkın da böyle bir hassasiyeti mevcuttu.

Cahiliye asrında doğal olarak sınıfsal farklılıkların varlığı, onları bazı farklı meslek ve zanaatlara sevk ediyordu. O dönemde riyasetten sonra en önemli meslek, şairlik ve hatiplikti. Çünkü riyasetin savaşta ve barışta yakınında yer alan bu mesleklerin sahipleriydi. Savaşta toplumun her kesimi yer alıp düşmana karşı güçlerini gösterirken, barıştaysa herkes kendi işine bakardı. Şair ve hatip ise savaşta sonra reislerin yanında yer alarak ona yapılan eleştirilere edebiyat ve belâgat donanımlı yapıtlarıyla cevap vererek karşı tarafı susturmaya çalışırlardı.

Şair ve hatipler aynı zamanda retorik düzene bezenmiş bir üslupla barış elçiliği yapıp kabileler arasında on senelerce devam edegelen savaşları sona erdirerek barışı sağladıkları tarihe yine söyledikleri şiirlerle geçmiştir. Dolayısıyla şiir ve hitabetin büyük bir öneme sahip olduğu, vahyi bunlarla ölçerek kabul veya ret kararı veriyorlardı.

KAYNAKLAR

Kur'an-ı Kerim (Diyanet Meali)

‘Amir b. Bahr Ebu ‘Osmân el-Câhız, *el-Beyân ve ‘t-Tebyîn* (Thk., el-Muhâmî Fevzî ‘Atvî), Dâr-u Sâ‘b, Beyrût, 1968.

Abdulhamîd Muhammed l-‘Abisî, *el-Belâğetu Zevkun ve Menhecun*, Matbaat-u Hassan, Kahire, 1985.

Abdulkadir b. ‘Omer el-Bağdâdî, *Hızânet ‘l-Edeb ve Lubbu Lubâb Lisâni ‘l-‘Arâbi* (Thk., Muhammed Nebîl Tureyfi ve Emîl Bedî‘ el-Yakûb), Dâru‘l-Kutubi‘l-İlmiyye, Beyrût, 1998.

Corcî Zeydân, *Tarihu Adâbi ‘l-Luğati ‘l-Arabiyye*, Dâru‘l-Fikr, Beyrût, 1996.

Ebu‘l-Ferec el-İsfihânî, *Kitâbul-Ağâni* (Thk., Semir Câbir), Daru‘l-Fikr, Tabaatu‘s-Sâniyye, Beyrût, trs.

Hasan İbrahim Hasan, *Târih ‘i-İslâm es-Siyâsi ve ‘d-Dinî ve ‘s-Sekâfi ve ‘l-İctimâ ‘i*, Mektebetu‘n-Nehdati‘l-Mısriyye, Kâhire, 1964.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ma‘mer b. Musennâ et-Teymî, *Eyâmu'l-‘Arabi Kable'l-İslâm*(Thk., ‘Adil Câsim el-Beyâtî), ‘Alemu'l-Kutub, Beyrût, 2003.

Mubârek Mâzın, *el-Mucez fi-Tarihi'l-Belâga, Dâru'l-Fikr, Beyrût, trs.*

Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sunenu İbn Maceh, Hadis No: 3755.*

Muhammed Sellam el-Cumehî, *Tabakatu Fuhuli'l-Şuarâ*(Thk., Mahmud Şakir), Dâru'l-Medenî, Cidde, trs.

Mustafa KIRKIZ, *Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yay., İstanbul, 2014.

Mustafa Sadık er-Râfi‘î, *Târih-u Âdâb'il-‘Arabi, Dâru'l-Kitabi'l-‘Arabiyyi, Beyrût, 1974.*

‘Omer Ferrûh, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrût, 1984.*

Şevkî Dâyf; *Târhu'l-Edeb'il-'Arâbî (el-'Asri'l-Câhilî); Dâru'l-Me'arif, Kâhire, 2011.*

Tevrât Sıfri't-Tekvîn; et-Taberî Tarihu'l-Mulûki ve'r-Rusul Dâru't-Turâs Beyrût, 1387.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ARAPÇA DİL BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE SARFIN (MORFOLOJİNİN) YERİ

THE PLACE OF MORPHOLOGY IN THE TEACHING OF ARABIC LANGUAGE SKILLS

Yrd. Doç. Dr. Cihaner AKÇAY

Gazi Üniversitesi, cihaner@gazi.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 2016- 2017 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde öğrenim gören 56 ikinci sınıf, 48 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 104 öğrenciye kapsamlı sarf(morfoloji) teşhis sınavı uygulamak ve sınavda yapmış oldukları hataları ortaya çıkarmaktır. Daha sonra bu hataları, morfolojik yapılarına göre sınıflandırmak, bunların anlamlara etkilerini incelemek, yani global (bütüncül) ve kısmi hatalar olarak sınıflandırmak, nedenlerini yorumlamak ve karşılaşılan temel sorunları ve bu sorunların çözümünde kullanılacak öğretim yöntemlerini belirlemektir. Ayrıca bunların dil becerilerine etkisini açıklamaktır.

Sonuç olarak, karşılaşılan temel sorunları ve bu sorunların çözümünde kullanılacak öğretim yöntemlerini belirlemektir. Ayrıca bu çalışma araştırmacılara, Arapça öğretmenlerine ve müfredat düzenleyenlere dil öğretim süreçlerini kolaylaştırmada yardımcı olacak bazı öneriler sunacak ve Arapça öğrenen Türk öğrencilerin kendi morfolojik hatalarının farkına varmalarına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça Öğretimi, Dil Becerileri, Sarf (morfoloji), Hata Çözümlemesi.

Abstract

The aim of this study is to conduct a detailed diagnostic morphology test to totally 104 students, 56 second year, 48 third year, studying in the Department of Arabic Language Teaching, Gazi Faculty of Education, Gazi University in the 2016-2017 academic year and identify the errors of the students. Then, classifying them according to their morphological structure, examining their effect on the meaning, in other words, classifying them as global and partial errors, interpret their reasons and identifying the problems to be faced and the teaching methods in solving the faced problems. Also, explaining the effects on the language skills.

As a conclusion, it is to identify the problems to be faced and the teaching methods to overcome the faced problems. Additionally, this study will offer some examples to help the researchers, Arabic teachers and curriculum programmers to ease the language teaching

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

processes and will help the Turkish students learning Arabic to realize their morphologic errors.

Key Words: Arabic Teaching, Language Skills, Morphology, Error Analysis

Giriş

Dil, dört temel beceri olarak kabul edilen dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin işlevsel bütünlüğünden oluşmaktadır (Demirel, 2003: 24). Bir dili tam olarak bilmek için bu temel dil becerilerine hâkim olmak gerekir. Fakat bu dört becerinin kazanılması için de üç bileşenin (components) yani, dilbilgisi, telaffuz ve kelime bilgisinin (Kahraman, 2015: 145) öğrenilmesi gerekir. Daha açık bir ifadeyle, öğrencinin duyduğu veya okuduğu mesajı anlama veya anlamama derecesi bu dilin sözcüklerini, gramerini anlamasına dayanır. Bunları anlamak ise, dilin en küçük birimleri olan sesbirimleri (fonemleri) kavramasına bağlıdır (Muhammed, 1996:107).

Dil becerilerinin hepsi önemlidir. Bunlardan birini kazanamayan öğrenci o dili tam olarak öğrenmiş sayılmaz. Dil, anlama ve anlatma becerileri aracılığı ile iletişim sürecini gerçekleştirir. Anlama becerileri, dinleme ve okuma; anlatma becerileri ise konuşma ve yazmadır. Birey, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamak için dinler ve okur; duygu ve düşüncelerini anlatmak için ise konuşur ve yazar (Emiroğlu ve Pınar, 2013: 769). Kişinin anlama becerisi dinleme ve okuma yoluyla gelişir. Okuma ve dinleme dışarıdan gelen uyarıcıların anlamlandırılması bakımından benzerlik gösterir. Okumanın, yazılı harflere bakıp, sadece onları seslendirmeyi değil, o harflerin oluşturduğu sembolleri çözüp onları anlamlandırmayı gerektirdiği gibi dinleme de sadece ses dalgalarını işitmeyi değil, o dalgaların oluşturduğu sembolleri çözmeyi ve onları anlamlandırmayı gerektirir (Karagöz, 2010: 42). Anlama ve anlatma becerileri birbiriyle ilişkilidir. Aslında tüm beceri alanları birbirini desteklemektedir. Anlama becerilerinden birinin gelişmemesi durumunda anlatma becerilerinin gelişimi de olumsuz etkilenir (Emiroğlu ve Pınar, 2013:773).

Dinleme becerisinin geliştirilmesi anadil, ikinci ve yabancı dil öğretimi alanlarında farklılık göstermektedir. Anadilini öğrenen çocuk, ilkokula gidinceye kadar dört temel beceriden dinleme anlama ve konuşma becerilerini öğrenir. Okuma ve yazma becerilerini ise okulda öğrenir. Bilinçsiz bir şekilde edindiği dilbilgisi kurallarını bilinçli olarak orada öğrenir. Yabancı dil öğrenen bir kimsede ise durum farklıdır. Önce dilbilgisi kurallarını, bazı yaygın kelimeleri ve cümle yapılarını öğrenir ve bunlar yardımıyla dildeki dört beceriyi geliştirmeye çalışır. Hedef dildeki kelimeleri, cümle yapılarını ve kalıpları öğrenmeden dinleme becerisini kazanmaya çalışması abesle iştigal etmek sayılır (Akçay, 2016:4). Çünkü sembollerini çözemediği sesleri dinlemek ona gürültü gibi gelir. Ama sınıfta hedef dildeki bazı kelimeleri, cümle yapılarını ve kalıpları öğrendikten sonra seviyesine uygun metinler, diyaloglar dinlemesi hem hedef dildeki sesleri seçmesine yardımcı olacak, hem de cümlelerin bağlamlarından çıkarım yaparak yeni kelimeler öğrenmesine katkıda bulunacaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Çalışmanın Amacı

Bizi bu çalışmaya sevk eden esas faktör bazı yabancı dil öğretim yöntemi savunucularının ortaya koymuş oldukları bazı düşüncelerdir. Örneğin direkt metodun savunucuları nahiv ve sarf kurallarının öğretilmesinin istenilen dil becerilerini kazandırmada işe yaramadığı görüşündedirler (el- Hûlî, 2000:6). Duyup-konuşma metodunun savunucuları ise,yabancı dil öğretiminde okuma ve yazmaya değil, konuşmaya önem verilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Kişinin, yabancı dili konuşma yönteminin, çocuğun anadilini öğrenme yöntemine benzediğini ileri sürmektedirler (el- Hûlî, 2000:7).Ancak, dilin ifade tarzı, sadece konuşma değildir; bunun yanında yazı da vardır. Yabancı dil öğrenimi anadil ediniminden farklıdır. Ana dil ediniminde çocuk, annesine, babasına, ailesine duygusal olarak bağlıdır. Temel ihtiyaçlarını, duygularını ve düşüncelerini ifade etmek için dile ihtiyacı vardır. Otomatik olarak, fark etmeden dili en fazla beş yıl içinde öğrenmektedir.Ama yabancı dil öğrencisinin dilin sözlü ve yazılı şifrelerini bir öğretmen yardımıyla çözmesi gerekir. Bunun için de o dilin gramatiksel- **dilbilgisel** anlamını yani; o dildeki kelimelerin dizilişini, o dilin fonksiyonel(işlevsel) kelimelerini, vurgusunu, tonlamasını, o dildeki sözcüklerin iç yapılarını, onları oluşturan anlam birimleri (monem) (el- Hûlî, 2000:42-43) bilmesine ihtiyaç vardır.

Bu araştırmamızda Arapça dil becerilerinin öğretiminde sarfın (morfolojinin) yerini göstermeye çalışacağız. Arapça bükümlü dillerin kök bükümlü tipindedir (Aksan, 1990: 108). Büküm, çekim sırasında kökün, özellikle kökteki ünlünün değişmesidir. Bükümlü dillerde eylem kökündeki başkalaşmayla değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmış olur (Aksan, 1990: 107). Kelime, en küçük bağımsız dil birimidir. Morfem (biçimbirim) ise, anlamlı en küçük dil birimidir ama bağımlı veya bağımsız olabilir.Kelime bir veya daha fazla morfemden oluşabilir (el- Hûlî, 2000:67). Örneğin مهندس (mühendis) kelimesi bir morfemden oluşur. Ama المهندسون (mühendisler) ال + مهندس + ون olmak üzere üç morfemden oluşan bir kelimedir. Başdaki ve sondaki morfemler bağımlıdır , ortadaki ise bağımsızdır. كَاتِب (yazan) kelimesi كَتَبَ (yazdı) fiiline birinci harften sonra elif getirilmesi ve sondan bir önceki harfin kesre ile harekelenmesiyle üç morfemden oluşmuş bir kelimedir. Arapçada, elbette bütün sözcükler değil ama binlerce müştak yani kökten türemiş sözcük vardır. Bu kökleri çeşitli vezinlere koyarak çeşitli anlamlar türetebiliriz. Örneğin; كَتَبَ süpürdü fiilini مَفْعَلَةٌ veznine koyarak مَكْتَسَةٌ kelimesini türetiriz ve anlamı da alet ismi yani süpürge olur. عَسَلَ yıkadı fiilini فَعَّالَةٌ veznine alarak غَسَّالَةٌ kelimesini türetiriz ve anlamı da çamaşır makinası olur. Arapçada أَجْلَسَ oturdu kelimesiyle أَجْلَسَ oturttu arasındaki anlam ayrımını sağlayan / أ / sesidir. Öğrenci bütün dil becerilerinde cümlelerin bağlamından ve kelimelerin morfolojik yapılarından anlamları çıkarabilmeli ve ona göre de cevap verebilmelidir (Akçay,2016;116-117).Duyduğunu ve okuduğunu anlama adeta bir çözümleme sürecidir. Bu işlem türünde dil bilgisi ve analiz becerileri önemli rol oynamaktadır. Bütünden parçaya işlemlerde arka plan bilgisi kullanılarak anlamı oluşturan bütünün parçalarına inmek amaçlanır. Bu süreçte metinden metni oluşturan unsurlara doğru genelden özele hareket edilerek anlama gerçekleştirilir. Anlama, çıkarım yapma sürecine dönüşür (Tabak ve Göçer,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2014: 133).İster konuşarak, isterse yazarak olsun mesajını başkalarına doğru iletmek için de kelimelerdeki morfemleri çok iyi bilmek gerekir. Bu da dil becerilerinin öğretilmesinde sarfın (morfolojinin) rolünü çok açık bir şekilde göstermektedir.Otuz senelik Arapça öğretim tecrübelerimizden sonra,sarfı ve nahvi yani grameri çok iyi ve uygulamalı bir şekilde öğrenen öğrencilerin kelime ve kalıp haznelerini genişletirlerse Arapça dil becerilerini çok hızlı bir şekilde öğrendiklerini gördük.Arapçadaki kısa hareketler çoğu zaman yazıda görünmez. Okuyan kişi sarf bilgisi sayesinde ve bağlamdaki konumuna göre kelimeleri hareketli bir şekilde okur ve anlamlandırır. Sarf bilgisi eksikse kelimeleri doğru bir şekilde anlamlandırıp okuyamaz ve dil becerilerini öğrenemez.

Çalışma, Arapça öğrenen Türk öğrencilerin Arapça sarf(morfoloji) bilgilerini ölçmeği, madde analizi yapmayı, hataların nasıl anlam değiştirdiğini göstermeği, bunların nedenlerini tahmin etmeği, bu hataların bütün dil becerilerine etkilerini göstermeği ve bu hataları azaltmaya yönelik çözüm önerilerini kapsamaktadır.

2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 2016- 2017 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde öğrenim gören 51 ikinci sınıf, 40 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 91 öğrenci oluşturmaktadır.

Bu düzeydeki öğrenciler, Arapça sarf(morfoloji) bilgileri için gerekli olan dil bilgisi yapılarına ve yeterli kelime haznesine sahip olmaları düşünülerek araştırmanın çalışma grubu olarak tercih edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 2016- 2017 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde öğrenim gören 56 ikinci sınıf öğrencisinden 51'i, 48 üçüncü sınıf öğrencisinden 40'ı yani toplam olarak 91 öğrenci sarf teşhis sınavlarına katılmıştır. Bu sınav sadece sarf(morfoloji) teşhis sınavıyla sınırlandırılmıştır.Sınav hemen hemen bütün temel sarf konularını kapsayacak bir şekilde hazırlanmıştır. Sınavda 50 soru sorulmuştur. Sorular kapalı uçlu güdümlmeli sorulardır ve güvenilirlik katsayıları yüksektir. Çünkü bilmeyen bir öğrencinin tahmin etmesi hemen hemen mümkün değildir. Soruların baştan sona kadar madde analizleri yapılmıştır. Her bir maddedeki hata oranları tespit edilmiş ve bunların yorumlarına yer verilmiştir. Hata çözümlemeleri yapılmış, öğrencilerin uygulamada yapmış oldukları sistematik hatalar tespit edilmiştir. Corder'ın de dediği gibi yanlışlar hakkında kurallar koyabilmek ve betimleyebilmek için aynı tür yanlışların kesintisiz olarak devam etmesi gerekir; ancak bu sistemli yanlışlar ışığında düzeltme yöntemleri geliştirilebilir.(Corder,1982;145) Hataların anlamlara etkisi araştırılmış; bunlar global (bütüncül) ve kısmi hatalar olarak tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ayrıca bunların dil becerilerine etkisi saptanmıştır. Sonra karşılaşılan temel sorunlar ve bu sorunların çözümünde kullanılacak öğretim yöntemleri önerilmiştir.

Madde analizi ve hata çözümlemesinde şu aşamalar takip edilmiştir: 1. Soru direktifleri yazılmış, 2.Soru verilmiş, 3.Sorunun doğru cevabı verilmiş, 4.Yaygın sistematik hatalar verilmiş ve 5.Hatanın nasıl anlam değişikliğine sebep olduğu açıklanmıştır.

Sorular:

A. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun fiiller veya türevleriyle doldurunuz ve sonra Türkçeye çeviriniz. Doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz.

A.1

- جيش المسلمين. (ن / ص / ر)
انْتَصَرَ جيش المسلمين.

Müslüman ordusu **zafer kazandı**.

نَصَرَ جيش المسلمين.

Bir ordu Müslümanlara **yardım etti**.

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Bu tür hatalar iletişime tamamen engel olurlar. Burada sistematik olmayan hataları zikretmedik. Çünkü bunların sayısı çok ve muhteliftir.

A.2

- المذنب ربّه وتاب إليه. (غ / ف / ر)
- اسْتَغْفَرَ المذنب ربّه وتاب إليه.

Günahkar rabbinden **af diledi** ve ona tövbe etti.

- غَفَرَ المذنب ربّه وتاب إليه.

Günahkar .....ini **affetti**.

55/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır. Arapçada, elbette bütün sözcükler değil ama azımsanamayacak miktarda müştak yani kökten türemiş sözcük vardır. Bu kökleri çeşitli vezinlere koyarak çeşitli anlamlar türetmiş oluruz. Yine kök harfleri üzerine artırılmış fiiller çeşitli anlamlara gelirler. Örneğin; istifâl babı (استغفر الله : Tanrıdan mağfiret diledim) gibi hakiki manada istekte kullanılır. (Uralgiray,1986; 83)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

A.3

- محمد إلى الصفّ التفاح. (ح/ض/ر)

- أَخْضَرَ محمد إلى الصفّ التفاح.

Muhammet sınıfa elma **getirdi**.

- خَضَرَ محمد إلى الصفّ التفاح.

Muhammet sınıfa elma **geldi**.

46/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Üç köklü bir fiilin ifâl kalıbına alınmasının amacı (جَلَسَ محمد) : Muhammet oturdu) gibi lâzım yani geçişsiz ise, (أَجَلَسَ محمد زيدا) : Muhammet Zeyd'i oturttu) şeklinde müteaddi yani geçişli yapmaktır. (Uralgiray,1986; 78)

A.4

- الناس حول الحادث. (ج/م/ع)

تَجَمَّعَ الناس حول الحادث.

İnsanlar olay (kaza) etrafında **toplandılar**.

جَمَعَ الناس حول الحادث.

İnsanları olay etrafında **topladı**.

53/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır.

Üç köklü bir fiilin tefa“ul kalıbına alınmasının amacı mutavaat, dönüşlülük sağlamaktır. Yani geçişli bir fiili geçişsiz yapmaktadır. (Uralgiray,1986; 81)

A.5

- تشتهر مصر ب ..... القطن و ..... المنسوجات القطنية. (ز/ر/ع) و (ص/ن/ع) .

تشتهر مصر بزراعة.. القطن وصناعة.. المنسوجات القطنية.

Mısır pamuk **ziraati** ve pamuklu dokuma **sanayi** ile tanınmıştır.

تشتهر مصر بزراعة.. القطن وصناعة.. المنسوجات القطنية.

68/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Burada öğrenciden istenen masterlar üçlü fiillerin masterlarıdır. Bunlar kıyasi değil, duyarak veya sözlüğe bakılarak öğrenilmesi gerekmektedir.

A.6

.....المعلم واجب. (ح/ر/م)

إحترام المعلم واجب.

Öğretmene **saygı** görevdir.

إحترام المعلم واجب.

Öğretmen bir göreve **saygı gösterdi**.

54/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır.

A.7

- يشتغل الفلاح ب..... الأرض. (ز/ر/ع)

- يشتغل الفلاح بزراعة.. الأرض.

Çiftçi toprağı **işlemekle** meşguldür.

- يشتغل الفلاح بزراعة.. الأرض.

38/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.8

- أمرنا الله سبحانه ب.....الوالدين في الكبر. (س/ع/د)

- أمرنا الله سبحانه بمساعدة..الوالدين في الكبر.

Yüce Allah bize yaşlılıklarında ana babaya **yardımı** emretti.

- أمرنا الله سبحانه بمساعدة..الوالدين في الكبر.

Yüce Allah bize yaşlılıklarında ana babanın **mutluluğunu** emretti.

32/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

A.9

- يتميّز العربيّ بالشجاعة و ..... الضيف. (ك/ر/م)

- يتميّز العربيّ بالشجاعة و اكرام.. الضيف.

Arap, cesareti ve misafire **ikramla** diğerlerinden ayrılır.

- يتميّز العربيّ بالشجاعة و كريم.. الضيف.

Arap, cesareti ve misafirin **cömerti** ile diğerlerinden ayrılır.

73/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Hata öğrencilerin ifâl kalıbının mastarını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. O halde kıyasi kalıpların mazi, muzari, mastar ve emirlerini ezberlemeleri gerekmektedir.

A.10

- هل ..... المهندس السيارة؟ (ص/ل/ح)

- هل أصلح.. المهندس السيارة؟

Mühendis arabayı **tamir etti** mi?

- هل صلح.. المهندس السيارة؟

Mühendis **faziletli oldu** araba?

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını zor da olsa bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Hata öğrencilerin ifâl kalıbının mazisini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. O halde kıyasi kalıpların mazi, muzari, mastar ve emirlerini ezberlemeleri gerekmektedir.

A.11

- كيف ..... حسام محمدا؟ (ع/و/ن)

- كيف أعان.. حسام محمدا؟

Husam, Muhammet'e nasıl **yardım etti**?

- كيف تعاوّن.. حسام محمدا؟

Husam, Muhammet(le) nasıl **yardımlaştı**?

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır. Öğrenciler burada tefâul babıyla ifâl babını bir birinden ayırt edememişlerdir. Tefâul babı الميراث علي ومحمد في الميراث Ali ve Muhammet mirasta tartışılar gibi işteşlik bildirirken, ifâl babı yukarıda A.3'de söylediğimiz gibi geçişli yapar. (Uralgiray,1986; 81)

A.12

- ..... معهدنا في انتشار اللغة العربية. (س/ه/م)

- يُسْهِمُ.. معهدنا في انتشار اللغة العربية.

Enstitümüz Arapçanın yayılmasına **katkı sağlamaktadır.**

- يَسْهِمُ.. معهدنا في انتشار اللغة العربية.

Enstitümüz Arapçanın yayılmasında (**üzüntüden rengi atmaktadır.**)

50/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.13

- ..... الطالب بأستاذه . (ع/و/ن)

- يستعين.. الطالب بأستاذه .

Öğrenci öğretmeninden **yardım istiyor.**

- يعاون.. الطالب بأستاذه .

Öğrenci öğretmeniyle **yardımlaşıyor.**

57/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hatalara girmektedir. istifâl babı yukarıda söylediğimiz gibi istekte kullanılırken, mufâale babı işteşlikte kullanılmaktadır. Örneğin: صارع محمد علي Muhammet, Ali ile karşılıklı güreşti gibi.(Uralgiray,1986; 80)

A.14

- ..... الطلاب الجدد على زملائهم بالكلية. (ع/ر/ف)

- تَعَارَفَ.. الطلاب الجدد على زملائهم بالكلية.

Yeni öğrenciler, fakültede arkadaşlarıyla **tanıştılar.**

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- عَرَفَ.. الطلاب الجدد على زملائهم بالكلية.

Yeni öğrenciler, fakültede arkadaşlarını **tanıdılar**.

60/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Tefâul babı yukarıda söylediğimiz gibi işteşlikte kullanılmaktadır. Yalnız öğrencinin kullandığı hatalı cümlede de على harfu'l-cerrinin bulunması belki de dinleyen veya okuyan kişi tarafından cümle yanlış olsa da, fiilin anlamı bağlamdan çıkarılabilir ve mesaj doğru anlaşılabilir ve kısmi hata olarak da kabul edilebilir.

A.15

- .....المريض بعد تناول الدواء. (ر / و / ح)

- اسْتَرَاخَ.. المريض بعد تناول الدواء.

Hasta ilacı aldıktan sonra **rahatladı**.

- رَوَّحَ.. المريض بعد تناول الدواء.

Hasta ilacı aldıktan sonra **havalandırdı**.

68/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.16

- .....الطائرة في السماء. (ر / ف / ع)

- اِرْتَفَعَتْ.. الطائرة في السماء.

Uçak havada **yükseldi**.

- رَفَعَتْ.. الطائرة في السماء.

Uçak havada **yükseltti**.

47/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.17

- هل .....صحة المريض؟ (ح / س / ن)

هل تَحَسَّنَتْ.. صحة المريض؟

Hastanın sağlığı **iyileşti** mi?

هل حَسَّنَتْ.. صحة المريض؟

Hastanın sağlığı **iyileştirdi** mi?

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

64/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.18

- هل القائد لجنوده؟ (ط / م / أ / ن)

- هل اطمأنَّ القائد لجنوده؟

Komutan askerlerinden **emin mi?**

- هل طمأنَّ القائد لجنوده؟

Komutan askerleri (için) **sakinleştirdi (rahatlattı) mi?**

35/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.19

- هل الشقيقان حول تركة أبيهما؟ (ن / ز / ع)

- هل تنازَع الشقيقان حول تركة أبيهما؟

İki kardeş babalarının mirası hakkında birbiriyle **çekiştiler mi? (tartıştılar mı?)**

- هل نَزَع الشقيقان حول تركة أبيهما؟

İki kardeş babalarının mirası hakkında **uzaklaştırdı mı? (yerinden çıkardı mı?)**

39/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.20

- الدولة المعادن من باطن الأرض. (خ / ر / ج)

- اسْتَخْرَجَتْ الدولة المعادن من باطن الأرض.

Devlet yeraltından madenler **çıkardı.**

- تَخْرَجَتْ الدولة المعادن من باطن الأرض.

Devlet yeraltından madenler **mezun oldu.**

64/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Yalnız öğrencinin kullandığı hatalı cümleyi dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da, fiilin anlamını bağlamdan çıkarılabilir ve mesajı doğru anlayabilir ve kısmi hata olarak da kabul edilebilir.

A.21

- جسد المجرم عند إلقاء القبض عليه. (ق / ش / ع / ر)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- اِقْتَسَرَ... جسد المجرم عند إلقاء القبض عليه.

Suçlu yakalandığı zaman **titredi**.

- قَشَعَرَ... جسد المجرم عند إلقاء القبض عليه.

Suçlu yakalandığı zaman **titretti (ürpetti)**.

26/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.22

- ..... الراكب من الوصول في الموعد. (م / ك / ن)

- تَمَكَّنَ.. الراكب من الوصول في الموعد.

Yolcu zamanında **ulaşabildi**.

- مَكَّنَ.. الراكب من الوصول في الموعد.

Yolcu zamanında **ulaşmasını sağladı**.

43/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.23

- تعمل الدولة على .....الصناعة. (ط / و / ر)

- تعمل الدولة على تَطْوِيرِ..الصناعة.

Devlet endüstriyi **geliştirmeye** çalışıyor.

- تعمل الدولة على تَطْوِيرِ..الصناعة.

Devlet endüstrinin **gelişmesine** çalışıyor.

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir.

A.24

- نظر الغني إلى الفقير .....اشفاق. (ن / ظ / ر)

- نظر الغني إلى الفقير نَظْرَةً..اشفاق.

Zengin, fakire **şefkatli bir şekilde** baktı.

- نظر الغني إلى الفقير نَظْرَةً..اشفاق.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

58/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Hatta Arap öğrenciler bile aynı hatayı yapmaktadırlar. Johanson'un, "eğer dili, anadili olarak konuşanlar bir kelimenin veya kalıbın yanlış veya doğruluğu hakkında tereddüt ediyorsa, o kelime veya kalıbı yanlış olarak değerlendirmek doğru olmaz" şeklinde ifade ettiği görüşüne göre, yukarıdaki hatayı, hata olarak kabul etmememiz gerekiyor. Bu konuda biz Johanson gibi düşünmüyoruz. Bu tip hataların da üzerinde durulması gerekir. Yalnız sözlü anlatım sınavlarında, teşvik etmemek şartıyla, bu tür hatalara %50 puan verilebilir. (Akçay, 2016:113)

Yukarıdaki sarf konusu ismi-heye (nevi)dir. İsmi-heye olayın oluş şeklini gösteren bir mastardır. Sadece üçlü fiillerden alınır. **فَعْلَة** kalıbında gelir. Örnek: **جلس أحمد جلسة الأسد** Ahmet aslan **oturuşuyla** oturdu. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:68)

A.25

- غضب الطفل ل ..... أمه. (خ / ر / ج)
- غضب الطفل لمُخْرَجٍ.. أمه. (خُرُوج)

Çocuk annesinin **çıkmasına** sinirlendi.

غضب الطفل لِمَخْرَجٍ.. أمه.

Çocuk annesinin **haricine(dışarısına)** sinirlendi.

29/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Burada öğrenciden boşluğu masdar-ı sarîh veya masdar-ı mîmî ile doldurması beklenmekteydi. Masdar-ı mîmî, mimle başlayan bir mastardır. Üçlü fiillerde **مَفْعَل** kalıbında, diğer fiillerde ise aynen ismu-l mefûl gibi gelir. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:68)

A.26

- يلعب فريقنا بالكرة ..... الماهر. (ل / ع / ب)
- يلعب فريقنا بالكرة لِعَبَةٍ.. الماهر.

Takımımız topu becerikli **bir şekilde(bir oynayışla)** oynuyor.

- يلعب فريقنا بالكرة لَاعِبٍ.. الماهر.

Takımımız topu beceriklinin **oyuncusu** oynuyor.

61/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı ve anlamsız bir şekilde iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.27

- يجب على الفرد أن يكون ..... لوطنه. (ن / ف / ع)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- يجب على الفرد أن يكون نافعاً.. لوطنه.

Kişinin vatanına **faydalı** olması gerekir.

- يجب على الفرد أن يكون **يَنفَعُ**.. لوطنه.

42/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. İsmu'l-fâil yerine muzari fiil kullanılmıştır. Yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülür. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.28

- حسام .....على قراءة دروسه. (ث / ب / ر)

- حسام **مُثَابِرٌ**..على قراءة دروسه.

Hüsam derslerine **sürekli bir şekilde çalışmaktadır**.

- حسام **ثَابِرٌ**..على قراءة دروسه.

Hüsam .....yok etmektedir.

47/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. ثابِرِ yerine ثَبِرِ fiilinin ismu'l- fâili kullanılmıştır. Yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülür. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi على harfu'l- cerrinin bulunmasından yararlanarak anlamı bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.29

- السعودية من أكبر الدول .....النفط. (ن / ت / ج)

- السعودية من أكبر الدول **الْمُنْتِجَةِ**..النفط.

Suudi Arabistan en çok petrol **üreten** ülkedir.

- السعودية من أكبر الدول **إنتاج**..النفط.

62/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada sadece الدول kelimesindeki elif lam fazladır. Dinleyen veya okuyan kişi kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Dolayısıyla kısmi hatadır.

B. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun mübalâğa siygalarıyla doldurunuz ve sonra Türkçeye çeviriniz. Doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz.

B.1

- إن الله .....الذنوب. (غ / ف / ر)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- إن الله عَفَّارٌ..الذنوب.

Allah günahları **çokça bağışlayandır.**

- إن الله يَغْفِرُ..الذنوب.

Allah günahları **bağışlar.**

43/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada öğrencilerden boşluğu mübalâğa siygalarıyla doldurmaları istenmiş ancak onlar fiille doldurmuşlardır. Mübalâğa siygalarının kalıpları şunlardır: - فَعُول - مِفْعَال - فَعَال - فَعِيل (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:81) Ayrıca bütün kelimelerin son harflerinin de harekelenmesi istenmiştir. Burada amaç mübalâğa siygalarına alınan kelimelerden sonra gelen isimlerin son hareketlerini görmektir. Arap gramercileri mantık biliminden faydalanarak âmîl ve mamûl konularını icat etmişlerdir. (Mustafa, 1993:30) Buna göre ismu'l-fâil ve mübalâğa siygaları malûm fiillerinin yaptıkları görevleri yaparlar. Eğer fiil lazım (geçişsiz) ise fâili ref eder; müteaddi (geçişli) ise fâili ref eder ve bir veya daha fazla mefûlün bihi nasb eder. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:88)

B.2

- هذا الشاهد .....الصدق. (ق / و / ل)

- هذا الشاهد قَوْلٌ..الصدق.

Bu şahit **çokça doğruyu söyleyendir.**

- هذا الشاهد يَقُولُ..الصدق.

Bu şahit doğruyu **söylüyor.**

54/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada öğrencilerden boşluğu mübalâğa siygalarıyla doldurmaları istenmiş ancak onlar fiille doldurmuşlardır.

B.3

- حاتم .....رَبِّه. (ش / ك / ر)

حاتم شُكْرٌ..رَبِّه.

Hatim Rabbine **çokça şükredendir.**

حاتم يَشْكُرُ..رَبِّه.

Hatim Rabbine **şükrediyor.**

56/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada öğrencilerden boşluğu mübalâğa siygalarıyla doldurmaları istenmiş ancak onlar fiille doldurmuşlardır.

C- Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun ismu'l-fâillerle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

C.1

- هشام .....الصدق. (ق / و / ل)

هشام قائلٌ..الصدق.

Hişam doğruyu **söyleyendir.**

هشام مُقاولٌ..الصدق.

Hişam doğru **anlaşma yapandır.**

38/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. قال fiilinin ismu'l-fâili yerine قول fiilinin ismu'l-fâili getirilmiştir.

C.2

- أنت .....عملك. (ح / س / ن)

- أنت مُحسنٌ..عملك.

Sen işini **iyi yapansın.**

- أنت حاسنٌ..عملك.

Sen işi **güzel olansın.**

44/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. أحسن fiilinin ismu'l-fâili yerine حسن fiilinin ismu'l-fâili getirilmiştir.

Ç- Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun ismu'l-mefullerle doldurunuz,doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

Ç.1

- تسلّم المدير التقرير.....(ك / ت / ب)

- تسلّم المدير التقرير المكتوبٌ..

Müdür **yazılmış** raporu teslim aldı.

- تسلّم المدير التقرير المكتوبٌ...

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

32/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada sadece **المكتَّب** kelimesinde olması gereken uzun damme yerine kısa damme getirilmiştir. Dinleyen veya okuyan kişi kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Dolayısıyla kısmi hatadır.

Ç.2

- من فضلك اترك الباب ..... (ف / ت / ح)
- من فضلك اترك الباب **مفتوحا**..

Lütfen kapıyı **açık** bırak.

- من فضلك اترك الباب **المفتاح**..

Lütfen kapıyı **anahtar** bırak.(kapıya değil)

32/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

Ç.3

- أ ..... الجيش على الأسلحة الحديثة؟ (د / ر / ب)
- أ **مُدْرَبٌ**.. الجيش على الأسلحة الحديثة؟

Ordu yeni silahlar hakkında **eğitim almış** mıdır?

- أ **مُدْرَبٌ**.. الجيش على الأسلحة الحديثة؟

Yeni silahlar hakkında **ordunun eğitmeni** mi?

35/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi sadece bir hareke mesajı tamamen değiştirmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

Ç.4

- المعلم ..... شرحه. (ف / ه / م)
- المعلم **مفهومٌ** .. شرحه.

Öğretmenin **açıklaması anlaşılmalıdır**.

- المعلم **فاهمٌ**.. شرحه.

Öğretmen **onun açıklamasını anlamaktadır**.

28/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerinin de harekelenmesi istenmiştir. Burada amaç ismu'l- mefûlden sonra gelen kelimenin son harekesini görmektir. İsmu'l- mefûller, meçhul fiillerinin yaptıkları görevleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yaparlar. Eğer fiili bir mefûlun bihi ile geçişli ise nâibul fâili ref eder, ama fiili iki mefûlun bihi ile geçişli ise nâibul fâili ref eder ve mefûlun bihi nasb eder (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:102).

D. Aşağıdaki cümlelerdeki fiillerin yerine ismu'z-zaman veya ismu'l-mekan koyarak cümleleri tekrar yazıp, kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

D.1

- ينتهي العمل الأسبوعي يوم الجمعة.

مُنْتَهَى العمل الأسبوعي يوم الجمعة

Haftalık çalışmanın **sona erme günü** cumadır.

- انتهاء العمل الأسبوعي يوم الجمعة.

Haftalık çalışmanın **sona ermesi cuma günüdür.**

26/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki fiilin yerine ismu'z-zaman veya ismu'l-mekan konulması istenilmesine rağmen mastar konulmuştur. Anlamlar birbirine benzemesine rağmen, dil farklı kelime ve kalıplarla ifade etme sanatıdır. Öğrenci bilmediği şeyden kaçmıştır.

D.2

- يرجع الموظف من عمله بعد الظهر.

- مَرَجِعُ الموظف من عمله بعد الظهر.

Memurun işinden **dönme zamanı** öğleden sonradır.

- يرجع الموظف من عمله بعد الظهر.

Memur işinden öğleden sonra **döner.**

28/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki fiilin yerine ismu'z-zaman veya ismu'l-mekan konulması istenilmesine rağmen öğrenci soruda verilen fiili aynen yazmıştır. Yukarıda söylediğimiz gibi öğrenci bilmediği şeyden kaçmıştır.

E. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun ismu'l-mekan koyarak doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

E.1

- النهر .....الماء العذب. (ج / ر / ي)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- النهر مجرى..الماء العذب.

Nehir tatlı suyun **aktığı** yerdir.

- النهر الجاري..الماء العذب.

Tatlı suyu **akan** nehir.

40/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki boş yere ismu'l- mekan konulması istenilmesine rağmen öğrenci ismu'l- fâille doldurmuştur. Yukarıda söylediğimiz gibi öğrenci bilmediği şeyden kaçarak bildiği şeyi yazmıştır ama anlamsız bir cümle ortaya çıkmıştır.

E.2

- غرفة المدير ..... الأساتذة. (ل / ق / ي)

- غرفة المدير مُلتقى..الأساتذة.

Müdürün odası öğretmenlerin **buluşma** yeridir.

- غرفة المدير مُلتقى..الأساتذة.

Müdürün odası öğretmenlerin **atılanıdır**.

51/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki boş yere ismu'l- mekan konulması istenilmesine rağmen öğrenci ismu'l- mefûl ile doldurmuştur ve anlamsız bir cümle ortaya çıkmıştır.

F. Cümlelerdeki boşlukları kullanılan fiillerden türeyen ismu'l- aletlerle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

F.1

- نفرم اللحم ب .....

- نفرم اللحم بالمفْرَمَة (بالفْرَامَة) ..

Eti **kıyma makinesi** ile kıyarız.

- نفرم اللحم بالسِكِّين ...

Eti **bıçakla** kıyarız.

48/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları kullanılan fiillerden türeyen ismu'l- aletlerle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmıştır. Boşluğu câmid bir ismu'l- aletle doldurmuştur. Arapça'da ismu'l- aletler ya câmid (herhangi bir fiilden türemeyen) olarak, yada geçişli üçlü fiillerin müştakı (fiilden türeyen) olarak gelirler. Müştak olanlar şu kalıplarla kullanılırlar: مِفْعَال - مِفْعَلَة - فَعَالَة (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:110).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

F.2

- يثقب النجار الخشب .....

- يثقب النجار الخشب بالْمِثْقَابِ (ثَقَابَةٌ)

Marangoz tahtayı **matkapla** deler.

- يثقب النجار الخشب بالثقب.

Marangoz tahtayı **kibritle (kibrit çöpüyle)** deler.

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

G. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki fiillerden veya sıfatlardan yararlanarak uygun ismu'l- tafdillerle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

G.1

- زينب ..... من خديجة. (اجتهد)

- زينب أكثر اجتهادا.. من خديجة.

Zeynep Hatice'den **daha çalışkandır.**

- زينب مُجْتَهِدَةٌ... من خديجة.

Zeynep Hatice'den **çalışkandır.**

63/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki fiillerden veya sıfatlardan yararlanarak uygun ismu'l-tafdillerle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmıştır. İsmu'l-tafdil aynı sıfatla müşterek olan iki nesnenin birisinin diğerine üstün olduğunu gösteren أَفْعَلْ vezninde müştak, türetilmiş bir kelimedir. Fiil, üç harfliyse, olumlu ise, malumsa, vasfı da أَفْعَلْ - أَفْعَلْ vezninde gelmiyorsa fiilin kendisinden أَفْعَلْ vezninde alınır.Bu sıfatlara sahip değilse manaya uygun üçlü bir fiilin أَفْعَلْ vezninden sonra ismu'l- tafdili istenilen fiilin mastarı getirilir (Uralgiray,1986; 878).

G.2

- الورد ..... من تلك. (أحمر)

- الورد أشدُّ حُمْرَةً.. من تلك.

Gül, şundan (öbüründen) **daha kırmızıdır.**

- الورد أَحْمَرٌ.. من تلك.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

63/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Cümle yanlış olsa da okuyan veya dinleyen bağlamdan mesajı anlayabilir. Öğrenci amaç dilde öğrendiği genel bir kuralı, istisnaî konumlarda da kullanarak bu hataya düşer. Buna kuralın kapsamını bilmeme hataları (Akçay, 2001: 281) denir. Yukarıda söylediğimiz gibi vasfı **فُعْلَاءَ - أَفْعَلُ** vezninde gelmiyorsa fiilin kendisinden **أَفْعَلُ** vezninde alınır. Böyle değilse manaya uygun üçlü bir fiilin **أَفْعَلُ** vezninden sonra ismu'l- tafdili istenilen fiilin mastarı getirilir.

H. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin ismu't-tasgiriyle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

H.1

- زينب طفلة..... (شقراء)

- زينب طفلة شَقِيرَاءَ..

Zeynep **sarışmcık** bir kızdır.

- زينب طفلة شَقِيرَاءَ..

Zeynep **sarışım** bir kızdır.

58/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin ismu't-tasgiriyle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmıştır ve parantez içindeki aynı kelimeyi yazmıştır. Elbette mesaj da doğru aktarılmamıştır. Üç harfli kelimelerin ismu't-tasgiri **فُعِيلُ** vezninde gelir. Eğer ismin asıl kök harfleri üç ise ve sonuna elif te'nis memdude veya maksure gelmişse yine üç harfliler gibi yapılır. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:143)

H.2

- تعرّفت على.....مغربيّ. (كاتب)

- تعرّفت على كُؤَيْتِبٍ..مغربيّ.

Faşlı bir **yazarcıkla** tanıştım.

- تعرّفت على كُؤَيْتِبٍ..مغربيّ.

Faşlı bir **kitapçıkla** tanıştım.

61/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Eğer isim dört harfli ve ikinci harfi artırılmış elif ise ismu't-tasgiri **فُعِيلُ** vezninde getirilir ve elif vava dönüştürülür. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:149)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

I. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin en-nesepleriyle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

I.1

- صحيفة الأهرام صحيفة ..... (القاهرة)
- صحيفة الأهرام صحيفة قاهريّة..

el- Ehrâm gazetesi **bir Kahire** gazetesidir.

- صحيفة الأهرام صحيفة القاهرة..

el- Ehrâm gazetesi **Kahire'nin** gazetesidir.

61/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin en-nesepleriyle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmış ve parantez içindeki kelimeyi olduğu gibi yazmıştır. Elbette mesaj da doğru aktarılmamıştır. İyelik eki getirilince sıfat olacağından mevsûfuna uyması gerekir ve elif lam düşürülür. “İyelik eki isim soylu kelimeye eklenerek kime veya neye ait olduğunu bildiren ektir.”(Türkçe Sözlük,1986:736)Arapçada iyelik eki kelimenin sonuna şeddeli ye (يَ) getirip ondan önceki harfin kesre harekelenmesiyle yapılır. Eğer kelimenin sonunda dişillik tesî (ة) varsa nesep yapılırken bu atılır. Ama yukarıdaki gibi dişil bir mevsûfun sıfatı olursa bu te daha sonra getirilir. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:156)

I.2

- هذا المريض مصاب بالتهاب ..... (رئة)
- هذا المريض مصاب بالتهاب رئويّ ..

Bu hasta **akciğer** iltihabına yakalanmıştır.

- هذا المريض مصاب بالتهاب رئة ..

Bu hasta **bir akciğerin** iltihabına yakalanmıştır.

64/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hata türüne girmektedir. Yukarıda söylediğimiz gibi öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmış ve parantez içindeki kelimeyi olduğu gibi yazmıştır. Eğer kelime son harfi atılıp (رئة) gibi iki harfli kalmışsa nesep ye (يَ) sinden önce vav getirilir ve vavdan önceki harfin harekesi de fethalanır. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:164)

Yukarıdaki 50 soru ve cevapları incelendiğinde hataların 37'sinin global (bütüncül) hata türüne,13'ünün ise kısmi hata türüne girdiği görülmektedir. Yani hataların %74'ü global (bütüncül) hata,% 26'sı da kısmi hatadır.

Tablo 1. İkinci Sınıf Sarf Sınavları Puanlarının Sıralı Frekans Dağılımı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Puan	Hata Sayısı	(f)	Toplam Hata Sayısı	Puan	Hata Sayısı	(f)	Toplam Hata Sayısı
82	9	1	9	44	28	1	28
70	15	1	15	42	29	3	87
68	16	2	32	40	30	4	120
66	17	2	34	38	31	6	186
64	18	2	36	36	32	6	192
62	19	1	19	32	34	2	68
58	21	2	42	30	35	1	35
56	22	2	44	28	36	2	72
52	24	2	48	26	37	2	74
50	25	1	25	24	38	2	76
48	26	2	52	20	40	3	120
46	27	1	27				

Aritmetik ortalaması: $2218 / 51 = 43,49$

Toplam hata sayısı= 1441

Dizi genişliği: $82-20 = 62$

Tablo 2. Üçüncü Sınıf Sarf Sınavları Puanlarının Sıralı Frekans Dağılımı

Puan	Hata Sayısı	(f)	Toplam Hata Sayısı	Puan	Hata Sayısı	(f)	Toplam Hata Sayısı
78	11	1	11	50	25	2	50
68	17	1	17	48	26	4	104
64	18	1	18	46	27	4	108
62	19	3	57	44	28	4	112
60	20	2	40	42	29	2	58
58	21	3	63	40	30	4	120
56	22	1	22	38	31	2	62
54	23	2	46	36	32	2	64
52	24	2	48				

Aritmetik ortalaması: $1902 / 40 = 47,55$

Toplam hata sayısı= 1050

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İkinci ve üçüncü sınıfların toplam hata sayıları=2441

Dizi genişliği: $78-36=42$

4.Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sınava katılan 51 ikinci sınıf, 40 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 91 öğrenci sarf (morfoloji) teşhis sınavında toplam 2441 hata yapmıştır. Bunların %74'ü global (bütüncül) hata türüne, %26'sı da kısmi hata türüne girmektedir. Bunun anlamı şudur; dinleyen öğrenci seslerin içerdiği morfolojik sembolleri çözemiyorsa anlayamayacak, konuşan öğrenci anlatmak istediği cümlelerde morfolojik sembolleri doğru kullanamıyorsa düşüncelerini ifade edemeyecek, okuyan öğrenci yazılı harflerin içerdiği morfolojik sembolleri çözemiyorsa okuduğunu anlayamayacak, yazan öğrenci de yazarak anlatmak istediği cümlelerde morfolojik sembolleri doğru kullanamıyorsa mesajını muhatabına doğru ulaştıramayacaktır. O halde bütün dil becerilerini öğretirken sarfa ağırlık verilmelidir. Yalnız bunu sadece teorik olarak açıklayarak değil cümleler içinde uygulamalı bir şekilde öğretmek gerekir. Yukarıdaki soru tipleri buna uygundur. Ayrıca bedel getirme, dönüştürme, yerine koyma, boşluğu doldurma, harekelendirme ve formu doğrultma alıştırmaları çokça yaptırılmalıdır. Bilinmeyen kelimelerin anlamlarını cümlenin gelişinden ya da kelimenin morfolojik yapısından çıkarabilmeleri için öğrencilere sözdizimsel kalıpları ve özellikle aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada, çeşitli cümleler içinde öğretmek gerekir. Yalnız şunu da söylemek gerekir. Sadece sarfı mükemmel bir şekilde öğrenmek dil becerilerini öğrenmek için asla yeterli değildir. Öğrencilerin kelime ve kalıp hazneleri genişletilmeye çalışılmalıdır. Öğrenci anlama becerisini geliştirmek için çok dinlemeli ve okumalı; anlatma becerisini geliştirmek için ise çok konuşmalı ve yazmalıdır.

Madde analizinde sınava katılan 51 ikinci sınıf, 40 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 91 öğrenciden her bir soruyu hatalı cevaplandıranların sayısı şu şekildedir: A.1=49, A.2=55, A.3=46, A.4=53, A.5=68, A.6=54, A.7=38, A.8=32, A.9=73, A.10=49, A.11=49, A.12=50, A.13=57, A.14=60, A.15=68, A.16=47, A.17=64, A.18=35, A.19=39, A.20=64, A.21=26, A.22=43, A.23=49, A.24=58, A.25=29, A.26=61, A.27=42, A.28=47, A.29=62, B.1=43, B.2=54, B.3=56, C.1=38, C.2=44, Ç.1=32, Ç.2=32, Ç.3=35, Ç.4=28, D.1=26, D.2=28, E.1=40, E.2=51, F.1=48, F.2=49, G.1=63, G.2=63, H.1=58, H.2=61, I.1=61, I.2=64

İkinci sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların aritmetik ortalaması 43,49, üçüncü sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların aritmetik ortalaması ise 47,55 dir.

Bu analizden şu ortaya çıkmıştır: Elli sorudan her birini ne bütün öğrenciler doğru, ne de bütün öğrenciler yanlış cevaplamıştır. Kapalı uçlu ve güdümlenmeli soruların bilenle bilmeyeni

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ayırt etme özellikleri çok yüksektir. Güvenirlilik katsayılarının da çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tip sorularda doğru cevabı tam bilmeden tahmin etmek mümkün değildir.

Bu analizden çıkardığımız bir başka sonuç da şudur: Hemen hemen bütün sarf konularının uygulamalı bir şekilde tekrarı gerekmektedir. Öğretmenler sarfa ağırlık vermeli, ders kitabı yazarları yeni uygulamalı sarf kitapları yazmalı ve ders programlarında da sarfa gereği kadar zaman ayırılmalıdır.

Kaynakça

Akçay, Cihaner. (2001). “Arapça Yazılı Anlatım Öğretiminde Hata Çözümlemesi ve Değerlendirmesi”, Ekev Akademi Dergisi, Cilt: 3, Sayı:1, Ankara, Bahar, s. 279-291.

Akçay, Cihaner. (2016). “Arapça Dinlediğini Anlama Öğretiminde Hata Çözümlemesi ve Değerlendirmesi”, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı:43, Ankara, Haziran-Aralık, Bahar, s. 1-30.

Aksan, Doğan, (1990). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Dördüncü Baskı, Ankara, Cilt:1.

Corder, S. Pit, (1982). “Tahlîl el- Ahtâ”, (Mahmûd İsmâ‘il Sînî, İshâk Muhammed el- Emîn), et-Tekâbul el-Lugavî ve Tahlîl el- Ahtâ’, er-Riyâd, s.279-291.

Demirel, Özcan. (2003). Yabancı Dil Öğretimi Dil Pasaportu Dil Biyografisi Dil dosyası, Ankara: PegemYayıncılık.

Emiroğlu, Selim ve Pınar, F. Nur. (2013). “Dinleme Becerisinin Diğer Beceri Alanları İle İlişkisi”, Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring: 769-782.

el-Hûlî, Muhammed ‘Ali. (2000). Arapça Öğretim Metotları, (Çev. Cihaner Akçay), Ankara.

Kahraman, Ayhan. (2015). “Dinleme Becerisi Öğretimi ya da Külkedisi Sinderella”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 5. s.144 -159.

Karagöz, Adnan. (2010/2). “ Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stratejilerinin Değerlendirilmesi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 29:42, s.39-55.

Muhammed, ‘Abdu’l-Hâlik Muhammed. (1996). İhtibârâtü’l –Luga, İkinci Baskı, er-Riyâd.

Mustafâ, ‘Abdullah ‘Alî, (1993). ‘ilmü’l-Luga, Trâblus-Libyâ.

es-Seyyid, İbrâhîm Yûsuf ve eş-Şeyh, Muhammed er-Rifâ ‘î. (1984). el- Kavâ ‘id el- ‘Arabiyye el- Müyessere (es-Sarf), er-Riyâd.

Tabak, Gürkan ve Göçer, Ali. (2014). “ Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Parçadan Bütüne ve Bütünden Parçaya İşlemler”, International Journal of Language Academy, ISSN: 2342- 0251, Volume 2/1 Spring 2014, p. 127/ 135 (133).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkçe Sözlük(1988),TDK,Ankara.

Uralgiray,Yusuf.(1986).İlk ve İleri Dilbilgisi, Riyad,Cilt:1-2.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**A2 SEVİYESİ ÖĞRENCİLERİNİN İSİM DURUM EKLERİ KULLANIMINDA
YAPTIKLARI YAZIM YANLIŞLARI**

MISSPELLINGS MADE BY A2 LEVEL STUDENTS IN THE USAGE OF CASE SUFFIXES

Okt. Meral GÜLLÜLÜ

Uludağ Üniversitesi, meralgullulu@uludag.edu.tr

Okt. Gülnaz ÇETİNOĞLU

Uludağ Üniversitesi, gulnazc@uludag.edu.tr

Özet

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin önemi her geçen gün artmaktadır. Dil öğretiminde geçmişten günümüze pek çok yöntem kullanılmış ve bu yöntemlerin her biri diğerini tamamlar nitelikte olmuştur. Türkçenin öğretimine destek olmak, dilsel becerileri geliştirmek amacıyla hem ders ve yöntem kitapları hem de yapılan bilimsel çalışmalar hızlı bir şekilde artmaktadır. Dilsel beceriler; bireylerin gördüklerini, okuduklarını, dinlediklerini tam ve doğru olarak anlaması, bunları tam ve doğru olarak başkalarına aktarması şeklinde özetlenebilir. Becerilerin kazandırılması; dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dört ana etkinliğe dayanır. Dil öğretiminde dilsel becerileri geliştirmek için yüzyıllardır denenmiş birçok yöntem bulunmaktadır. Dil öğrencisinin öncelikle yazma ve dinleme becerileri olmak üzere temel dil becerilerini geliştiren pek çok çalışma yapılmaktadır.

Çalışmanın amacı; yabancı dil olarak Türkçe öğrenen A2 seviyesi öğrencilerinin yazım yanlışlarının neler olduğunun tespit edilmesidir. Bu yazım yanlışlarında özellikle isim durum eklerinin yazımında yapılan yanlışlar üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın evrenini, Uludağ Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezinde (ULUTÖMER) yabancı dil olarak Türkçe kursu alan A2 seviyesindeki öğrenciler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılması tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Uludağ Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ULUTÖMER) A2 seviyesi öğrencilerinin sınav kâğıtlarındaki “Yazma” bölümlerindeki yazıları, ödevleri ve bu araştırma için özel olarak uygulanan yazma çalışmalarından elde edilmiştir.

Veriler analiz edilirken öğrencilerin yazım yanlışlarında özellikle *İsim durum ekleri* üzerinde durulmuştur. Yanlış yazılan kelimelerin doğru yazımları aynı tabloda verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe Öğretimi, İsim durum eklerinin yazımında yapılan yanlışlar, A2 seviyesi.

Abstract

The importance of teaching Turkish as a foreign language is increasing day by day. In language teaching, many methods have been used until today and each of these methods has completed another. With the aim of giving support to the teaching of Turkish and developing language skills, coursebooks, methods and scientific studies are on the rapid increase. Language skills can be summarized as individuals' understanding what they see, read, listen and transfer those to others completely and correctly. Having individuals acquire these skills is based on four basic activities, namely listening, speaking, reading and writing. In order to develop language skills in language teaching, there are many methods having been tried for centuries. Many activities are performed with the aim of developing a language student's basic language skills mainly writing and listening.

The purpose of the study is to determine misspellings made by A2 level students learning Turkish as a foreign language. Particularly the misspellings made in relation to case suffixes will be highlighted. The population of the study is composed of the A2 level students taking the course of Turkish as a foreign language at the Turkish Teaching Application and Research Center (ULUTOMER) of Uludag University.

In this study, it was considered to employ the qualitative research method. The data of the study was obtained from the writings of the A2 level students in "Writing" section of their exams, their homework assignments and the writing practices done especially for this study in the 2015-2016 academic year at the Turkish Teaching Application and Research Center (ULUTOMER) of Uludag University.

When analyzing the data, especially *case suffixes* were emphasized in the students' misspellings. The correct spellings of the misspelled words were given in the same table.

Key Words: Teaching Turkish as a foreign language, misspellings made when writing case suffixes, A2 level.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GİRİŞ

Çağımızda yabancı dil bilmek neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Gerek iyi bir eğitim almak, gerek bilimsel, kültürel gelişmeleri takip edip çağı yakalayabilmek, gerekse iyi bir işe girmek için yabancı dil bilmek şarttır. Hatta bazen bir yabancı dil bilmek bile yetmemektedir. Durum böyle olunca da yabancı dil öğretimi çağımızın en gözde alanlarından biri olmuştur. Başlangıçta bilimsel gelişmelerden uzak olarak yapılan yabancı dil öğretimi, dilbilimi, eğitim bilimleri gibi sosyal bilimlerin gelişmesine paralel olarak büyük bir ivme kazanmış, hızla gelişmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi de bu hızlı gelişmelerden nasibini almıştır. “Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretimi ülkemizde son zamanlarda önem kazanmaya başlayan bir alandır. Özellikle Avrupa’da ve Türk Cumhuriyetlerinde Türkçeyekarşı olan ilginin sonucu olarak, bu alanda tartışma ve araştırmaların hızlandığı gözlemlenmiştir.” (Yaylı ve Bayyurt, 2011: 1)

Günümüzde yapılandırıcı yaklaşımla birlikte “Dil, bir sosyal etkileşim aracıdır.” görüşü ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre bireyler toplumda çeşitli rol ve görevleri yerine getiren sosyal aktörlerdir. Sosyal aktörler görevlerini yerine getirirken dili çeşitli alanlarda ve etkinliklerde kullanırlar. Dil öğretimi de bu şekilde çeşitli görev, proje ve etkinliklerle yürütülmelidir. Bu anlayıştan hareketle etkinlik ve beceri yaklaşımı ‘Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru metninde de benimsenmiş, ve ele alınmıştır. Buna göre öğrencilerin işbirliği içinde çeşitli etkinlik ve görevleri yapmaları öğrenmeyi kolaylaştırmakta, dil ve zihinsel becerileri geliştirmektedir. Bu nedenle eğitim sürecinde öğrencilere düzeylerine uygun çeşitli görev ve etkinlikler verilmektedir (Güneş, 2013: 175). Dil bilgisi öğretimi ezberden uzak, bir bağlam çerçevesinde verilmelidir.

Bir dili yabancı dil olarak öğrenmek ve bu dilde yazılı olarak düşüncelerini ifade edebilmek şüphesiz bir beceri gerektirmektedir. Bu beceriyi kazanabilmek de tecrübeler sonucunda olabilmektedir. Yazabilme becerisi aynı zamanda herhangi bir konu üzerine anlatımı veya ifadeyi yeni bir metin olarak ifade etmek demektir (Myles, 2002:1). Ancak bu beceriyi sağlayana kadar bazı hataların yapılması da doğaldır. İkinci bir dil öğrenen her kim olursa olsun, bu dili ilk aşamada anadiliyle paralellikler kurmaya çalışarak öğrenir. Öğrenme süreci zamanla yazabilme sürecine doğru ilerler. Anadilinde kompozisyon yazan insanların bile hata yaptığı düşünüldüğünde hata yapmanın öğrenme süreci içinde kaçınılmaz olduğunu yadsıyamayız (Corder, 1967: 161).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Son yıllarda Türkiye’de ve yurt dışında Türkçenin yabancılara öğretilmesi konusunda belirlenen hedeflere ulaşabilmek için önemli gelişmeler yaşanmış, büyük ilerlemeler gösterilmiştir. Fakat yapılan çalışmalara rağmen yabancılara Türkçeyi öğretirken hâlâ bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Durum analizi yapan çalışmalar sonucu çözülmeyi bekleyen sorunların ve giderilmesi gereken eksikliklerin olduğu görülmüştür. Genel olarak bu sorunlar Türkçenin yapısından, kurum ve kuruluşlardan, eğitim-öğretim programlarından, öğretim elemanlarından, kullanılan materyallerden, öğrencilerden ve eğitim ortamından kaynaklanmaktadır. Özellikle temel dil becerilerinden olan dinleme, okuma, konuşma, yazma ve bu temel becerilere sıkı sıkıya bağlı olan dil bilgisi becerilerinde sorunlar görülmektedir. Bu alanlar içerisinde ise dil bilgisi alanında meydana gelen sorunlara ayrı bir önem vermek gerekir. Dil bilgisi becerilerinde oluşan herhangi bir sorun ya da eksiklik diğer dil becerilerini de olumsuz yönde etkileyecektir. Yabancıların, dili öğrenirken kendi dillerinden aktarım yapması ve Türkçenin gramer yapısı öğretim-öğrenim aşamasında yaşanan sorunların başlıca nedenleridir (Özyürek, 2009, Karababa, 2009, Özkan, 1994, Yılmaz, 2009). Bu sorunların çözümü için çeşitli öneriler getirilebilir.

Hangi dil olursa olsun yapılan hatalar, öğrencinin anlatılanları ne kadar öğrendiğini göstermesinin yanı sıra, öğreticiye de hangi konulara ağırlık vermesi gerektiğini göstermektedir. Öğrenci dilde kullanılan kuralları doğru bir şekilde öğrenirse, bunu Dil bilgisel açıdan da anlamlı bir formata oturtabilir.

Öğrencilerin yazılı anlatım sırasında yaptıkları hataları farklı nedenlere bağlamak mümkündür. Anadil grameri, sözcük ve cümle yapıları hatta dilin türü ve mensubu bulunduğu dil ailesinin karakteristik özellikleri bile hedef dile hata olarak yansımaktadır. Öğrenci anadilinde düşüneceği için, hedef dili anadilinin işletim sistemine uygulayacaktır (Hendrickson, 1980: 216).

Hedef dil olarak Türkçeyi öğrenmeye çalışan öğrenciler, özellikle de dil ailesi farklı bir ana diline aitse, karşıtsal dil biliminin bir parçası olan yanlış düzeltme yönteminin kullanıldığı çalışmalara ve bu çalışmalar ışığında hazırlanmış program ve materyallere ihtiyaç duymaktadır.

Bilindiği gibi Türkçe, Ural-Altay dil ailesinin Altay grubuna dâhil olup yapı bakımından dil sınıflamaları içinde bağlantılı (Ing. agglutinative) diller sınıfındandır. Bağlantılı dillerde, aynı köke farklı görevleri olan ekler, ek yerleri belli olmayacak şekilde sıkıca bağlanır ki sondan eklemeli bir dil olan Türkçenin yapısındaki bu özellik, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de bazı sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır (Akdoğan, 1993). Bu nedenle yabancılara Türkçe öğretimi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çerçevesinde öğrencilerin Türkçeyi öğrenirken yaptıkları yanlışları ve hangi konularda zorlandıklarını tespit edebilmek için yanlış düzeltme yöntemini kullanmak, daha da önem kazanmaktadır. James (1998)'in düzeltmeyle ilgili ilkeleri de gözetilerek yapılacak yanlış düzeltmeler, yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde daha hızlı yol alınmasını sağlayacak ve belki de bu konudaki geç kalınmış uygulama eksikliklerinin de daha çabuk kapatılmasına yardım edecektir.

Erdoğan'a göre tüm hatalar aynı değildir; bazıları tamamen yerleşmişken, bazıları da öğrencilerin kendileri tarafından kolaylıkla düzeltilebilmektedir. Bu nedenle araştırmacılar ve yabancı dil öğretmenleri, ikinci dil edinimini anlama konusunda, ipucu vereceği düşüncesiyle, yeni bir dil sistemini oluştururken yapılan hataların çözümlenmesi gerektiğinin farkına varmışlardır (2005: 261).

Geçmişten günümüze dil bilgisi öğretiminin gerekliliği tartışılmaktadır. Dil bilgisi öğretiminin dil derslerinde gerekli olduğunun herkes tarafından kabul edildiğini söylemek güçtür (Göçen ve Okur, 2013: 334). Dil bilgisi öğretimi, dili doğru kullanabilmek, kendini doğru ifade edebilmek, çevredekileri doğru anlayabilmek için gereklidir. Dil bilgisi kurallarının bilinmesi, dilin etkili kullanılmasına yardımcı olacaktır (Erdem, 2008: 88). Ancak bir dilin kurallarını bilmek, o dili öğrenmek anlamına gelmez. Dilin etkili kullanımı bağlamında dil bilgisi, okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileriyle doğrudan ilgilidir. Dil bilgisi kuralları, anlama ve anlatma faaliyetlerinde yardımcı olarak öğretilmelidir (Sezer ve diğerleri, 1991: 249).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin verimliliğini artırmak ve öğrencileri motive etmek için onların mümkün olan tüm uyarıcılarını harekete geçirmek gerekir. Bundan dolayı yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılacak görsel ve işitsel araçlar öğrencilerin görme ve işitme duyularını harekete geçirerek Türkçenin daha etkili ve kalıcı öğretilmesini sağlar (Arslan ve Adem, 2010, Aktaran: Biçer, Çoban ve Bakır, 2013:127). Yani Türkçenin yabancılara öğretilmesinde ve isim durum ekleri sorunuyla birlikte diğer sorunların çözülebilmesinde etkin materyal kullanımı son derece önemlidir. Öğretim- öğrenim sürecinde materyal kullanımı, şüphesiz ki öğrenimi destekleyici, hızlandırıcı, öğrenilenlerin kalıcılığını sağlayıcı, öğrenme-öğretme sürecini daha ilgi çekici hâle getiren önemli bir unsurdur (Duman, 2013:4). Materyal sayısı ve çeşidi arttıkça tekrar artacak, öğrenme kalıcı hâle gelecektir. Türkçenin öğretiminde kullanılan ve geliştirilen materyaller, hedef kitlenin daha çok duyu ile öğrenme sürecine katılmasını sağlayıcı nitelikte olmalıdır (Duman, 2013:5). Özellikle eğitimde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yapılandırmacılık gibi yeni yaklaşımların benimsenmesiyle eğitim dünyasına modern yöntem ve teknikler kazandırılmıştır. Bu yöntem ve teknikler ayrıca ders materyali olarak kullanılmaya oldukça elverişlidir ve eğitim-öğretimdeki eksikliklerin giderilmesine yardımcı olabilecek düzeydedir.

Bir dilin, ana dil ve yabancı dil olarak öğretimi söz konusu olduğunda, dil bilgisi çalışmalarının hem gerekliliği hem de bu çalışmalarda uygulanması gereken yöntem ve teknikler konusu oldukça tartışma yaratmıştır. Bir dilin sestem söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı, dil bilgisidir. Bir dil sözlük ve dil bilgisinden oluşur. Bir bakıma sözlük, dil topluluğunun dünü; dil bilgisi ise bugünü ve yarınıdır. Başka bir söyleyişle, bir dili doğru konuşmak ve yazmak için bilinmesi gereken kuralların bütününe dil bilgisi ya da gramer denir (Karaağaç, 2012: 80).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dil bilgisi çalışmalarına yer verilir. Bu çalışmalar kapsamında öğrenenlerin bazı dilsel yapılarda zorlandıkları, öğrendikleri yapıları etkinliklerde uygularken ya da yazım çalışmalarında sorunlarla karşılaştıkları görülür. Öğrencilerin en fazla sorun yaşadıkları konulardan birisi de ad çekim ekleri kapsamında yer alan ad durum ekleridir. Bu çalışmada ad durum ekleriyle ilgili yapılan yanlışlar tespit edilerek öğrencilerin bu konudaki yanlışlarının azaltılması amaç edinilmiştir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde temel seviyede öğretilmesi gerekli olan konulardan biri durum ekleridir. Hâl, Türk Dil Kurumu çevrimiçi sözlüğünde, “Bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı niteliklerin bütünü, durum, vaziyet” şeklinde tanımlanmıştır.

İsmin hâlleri, ismin diğer kelimelerle kullanılması sonucunda kazandığı durumlardır. İsimlerin diğer kelimelerle ilişkilerini sağlar. İsimleri çeşitli şekillerle farklı hâllere, durumlara sokan ekler, durum ekleridir.

Aksan’a göre (2000: 90), ad durumu, tümcenin düzeni içinde adların (ve kimi dillerde ad soylu öteki öğelerin) yüklendiği görevi belirleyen, tümcede adın söz dizimi açısından rolünü ve öteki öğelerle ilişkisini gösteren, aynı zamanda anlam açısından ona belli bir özellik yükleyen durum kavramıdır. Çoğu dillerde adların biçim açısından değişimi ve çekimi biçiminde belirir. Böylece, geleneksel dil bilgisi ve dil biliminin iki önemli kavramından biri olan ad çekimini (Lat. *declinatio*) oluşturur. Adlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunurlar. Bu hâller onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hâllere adın hâlleri, bir adın bu türlü ekler almasına ise ad çekimi deriz (Banguoğlu, 2007: 326).

Bir başka deyişle adlar, cümledeki görevlerine ve özellikle eylemle olan ilgilerine göre ya yalın ya da -i, -e, -de, -den eklerinden birini almış durumda bulunurlar. Adların bu eklerden birini almış şekline adın... durumu denir (Demir, 2004: 272).

İsimler kelime grupları ve cümleleri içinde diğer kelimelerle münasebetleri sırasında, münasebetin cinsine göre, çeşitli hâllerde bulunurlar. Demek ki ismin hâlleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır (Ergin,2005: 226).

Durum eklerinin Sınıflandırılması

Zeynep Korkmaz durum eklerini;

1. Yalın durum

2. İlgi Durumu

3. Yükleme Durumu

4. Yönelme Durumu

5. Bulunma Durumu

6. Çıkma Durumu

7. Vasıta Durumu

8. Eşitlik Durumu şeklinde sınıflandırırken (Korkmaz, 2009:23-25);

M. Ergin, T. Gülensoy, J. Eckmann, A.V. Gabain bu sınıflandırmaya yön gösterme hâlini eklemiştirlerdir. (Ergin, 2008:227-228; Gülensoy, 2000:386-388; Eckmann, 2003: 63; Gabain, 2007: 63-65).

F.K.Timurtaş, bu eki dâhil ederken yalın durumu almamıştır (Timurtaş, 2005: 85-92).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

G. Karaağaç ise eşitlik, yapma, neden, karşılaştırma, benzerlik, sınırlama durumlarını eklemiştir(Karaağaç, 2013: 330).

Durum çeşitleri farklı isimlendirmelerle şu şekilde sıralanmıştır:

a) Belirtme Durumu (-(y)I)

Aksan (2000:91)'a göre belirtme durumu (Lat. accusativus). Özellikle tümleçle yüklem arasındaki ilişki açısından önemli olan bu durum, Türkçede adın gösterdiği şeyin belli bir nesne, bilinen bir varlık olduğunu da açıklamaya yarar.

Banguoğlu(2007:327),belirtme durumunu "Kimi hâli" şeklinde isimlendirmiştir. Adın söz içindeki geçişli fiilden doğrudan doğruya etkilenmesi durumu olarak tanımlamıştır.

Korkmaz'a (2003: 277) göre, yükleme durumu, geçişli fiil taşıyan bir cümlede, fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Yani addan fiile değil, fiilden ada doğru bir etki bir yükleme ve bir bağlantısöz konusudur.

Ergüzel ve diğerleri (2011: 92), adları fiillere bağlayan bir ek olduğunu söyledikten sonra kelime grupları ve cümlede adların geçişli fiillerin etkisinde kaldığını belirtir. Belirtme ekini alan kelime, doğrudan doğruya fiilin etkisi altındadır.

Gülensoy (1988:217)'a göre ismin geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden hâlidir. Bu hâl ismi yapma ifade eden fiillerin tesiri altında bırakır.

Ergin (2005:228), belirtme durumu için akuzatif hâli ve yapma hâli isimlerini kullanmıştır. Bu hâl ismin geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden hâlidir.

Demir (2004:273) ise adı eyleme bağladığını ve adın karşıladığı kavram ya da varlığın o eylemin etkisinde olduğunu belirtir. Belirtme durumundaki adlar cümlede belirtili nesne görevinde bulunurlar.

Dil bilimciler belirtme durum eki konusunda farklı isimlendirmeler kullanmalarına rağmen tanımlamalar birbirinin benzeridir. Bu tanımlamalardan yola çıkarak belirtme durum ekinin, fiilin bildirdiği işten, hareketten, eylemden etkilenen, ismi belirten durum eki olduğunu söylemek mümkündür. Cümlede belirtili nesne görevinde bulunur. Fiile sorulan "kimi, neyi" sorularına cevap verir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

b) Yönelme Durumu (-(y)A)

Demir'e (2004:273) göre yönelme durumu adı eyleme bağlar ve genel olarak eylemin kendine yöneldiğini, yaklaştığını belirtir. Amaç, ilgisi kurar. Yer ilgisi-önüne, içine, üstüne- kurar. Zaman ilgisi kurar. Belirteç görevli öbekler kurar.

Aksan 'a (2000: 91) göre yönelme durumu (Lat. dativus). Adla gösterilen nesneye, varlığa bir yönelme gösterir.

Korkmaz'a (2003: 280) göre ise, yönelme durumu, kelime gruplarında ve cümlelerde fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durumdur. Bir başka anlatımla, adı yönelme yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur.

Banguoğlu (2007:327) yönelme durumunu "Kime hâli" şeklinde isimlendirir. Adın zaman ve mekân içinde yer ve yön gösterme hâli olarak ele alır. Bu hâller ile bu adlar fiilin oluştuğu yerleşme (localisation) şartlarını belirtirler.

Ergin (2005:228) yönelme durumu için datif hâli ve yaklaşma hâli isimlerini kullanmıştır. Bu hâl ismin kendisine yaklaşma ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği hâldir.

Gülensoy (1988:217) yaklaşma hali ismini uygun görmüştür. Yönelme durumunu, ismin kendisine yaklaşma ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği hâl olarak tanımlamıştır.

Ergüzel ve diğerleri (2011: 92) adları fiillere bağlayan bir ek olduğunu belirttikten sonra kelime grupları ve cümlede fiilin yönünü gösterdiğini ve yaklaşma belirttiğini söylemektedir.

Dil bilimcilerin tanımlamalarından yola çıkılarak yönelme durum ekinin cümleye yönelme, yer-yön gösterme ve yaklaşma anlamı kattığı görülmektedir. Yönelme durum eki, cümlede dolaylı tümleş görevinde kullanılan durum eklerinden biridir. Fiile sorulan "kime, nereye" sorularına cevap verir.

c) Bulunma Durumu (-DA)

Ergin (2005: 228) bulunma durumu için lokatif hâli ve bulunma hâli isimlerini kullanmıştır. Bu hâl ismin kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette olduğunu gösteren hâlidir.

Aksan (2000: 91) bulunma durumunu kalma durumu olarak isimlendirmiştir (Lat. locativus). Adla gösterilen nesnenin içinde olma, üzerine bulunma şeklinde tanımlar.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Banguoğlu (2007:327)'na göre bulunma durumu "Kimde hâli"dir. Adın durma, kalma hâlini anlatmaktadır.

Demir (2004:274)'e göre eylemin kendi içinde, üstünde olduğunu belirten durumdur. Ölçü, süre, nicelik belirtir, zaman anlamı katar. Yer ve içindelik anlamı katar. Durum belirtir.

Ergüzel ve diğerleri (2011: 92) adı fiillere bağlayan bir ek olduğunu söyledikten sonra kelime grupları ve cümlede fiilin meydana geldiği yeri belirttiğini ifade ederler. Yer, zaman, devamlılık, müddet, tarz, şekil, durum işlevlerinin bulunduğunu ve bu eki alan kelimelerin, cümlede genel olarak yer tamlayıcısı görevi yaptığını belirtmektedirler.

Gülensoy (1988:217), ismin kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette gösteren hâlidir

Korkmaz'a (2003: 289), +DA ekiyle karşılanan bulunma durumu, genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren ad durumudur. Ancak buradaki yer kavramı, yalnızca somut bir yer kavramı değildir. Fiildeki harekete sahne olan her türlü somut ve soyut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir.

Bulunma durum ekinin, cümleye kazandırdığı pek çok anlamın yanı sıra en çok durma, kalma, bulunma anlamlarını kazandırdığını söylemek mümkündür. Bulunma durum eki, cümlede dolaylı tümleş görevinde kullanılan durum eklerindedir. Fiile sorulan "kimde, nerede" sorularına cevap verir.

d) Uzaklaşma Durumu (-DAn)

Demir (2004:275-276) uzaklaşma durumunu, ayrılma çıkma durumu olarak isimlendirmiştir. Uzaklaşma durumu eylemin kendinden ayrıldığını, uzaklaştığını belirtmek üzere adın girdiği durumdur. Neden belirtir. Doğrultu, yön, yer belirtir. Nesnelerin neden yapıldığını gösterir. Bir varlığın, bir kavramın, bir türle ya da bir şeyle ilgisini gösterir. Parça bütün ilgisi kurar. Zaman anlamı katar ve karşılaştırma yapar.

Aksan (2000: 91) uzaklaşma durumunu çıkma durumu olarak isimlendirmiştir (Lat.locativus). Adla gösterilen nesnenin içinde olma, üzerine bulunma şeklinde tanımlar.

Banguoğlu'na (2007:327) göre uzaklaşma durumu "Kimden hâli"dir. Adın çıkma, uzaklaşma hâlini anlatmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Korkmaz (2003: 301), uzaklaşma durumunu çıkma durumu ismiyle ifade etmektedir. Ona göre Türkiye Türkçesi'nde dil benzeşmesine ve ünsüz uyumuna bağlı olarak -DAn ekiyle karşılanan çıkma durumu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ad durumudur.

Gülensoy (1988:217), ismin kendisinden uzaklaşma ifade eden fiillerle münasebetini gösteren hâlidir.

Ergin (2005: 228) uzaklaşma durumu için ablatif hâli ve uzaklaşma hâli isimlerini kullanmıştır. Bu hâl ismin kendisinden uzaklaşma ifade eden fiillerle münasebetini gösteren durumudur.

Ergüzel ve diğerleri (2011: 92) ayrılma durum eki isimlendirmesi yaptıktan sonra, adları fiillere bağlayan, kelime grupları ve cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendinden uzaklaştığını belirten bir ek olarak tanımlamışlardır. Bu eki alan kelime, cümlede genel olarak yer tamlayıcısı görevinde bulunur.

Durum ekleri Türk dilbilgisinin temel taşlarından biridir. Bundan dolayı yabancılara Türkçe öğretiminde önceliği bulunmaktadır. Bu sebeple durum ekleri konusu, yabancılara Türkçe öğretim kitaplarında temel seviyede yer almaktadır. Buna karşılık öğretilen bu eklerin öğrenimi ve kullanımında yanlışlıklar yapılmaktadır.

1. YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel araştırma, herhangi bir şekilde istatistiksel işlemler ya da başka bir sayısal araç olmaksızın verilerin üretildiği araştırma yaklaşımıdır (Altunışık vd., 2005). Çalışma, Uludağ Üniversitesi ULUTÖMER çatısı altında Türkçe öğrenmeye çalışan A2 düzeyindeki öğrencilerin Türkçedeki ekleri özellikle durum eklerini kullanabilme becerilerini ölçmeye yönelik bir durum çalışması olduğundan betimsel bir araştırmadır. Aynı zamanda, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yabancı uyruklu öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yazılı olarak ifade ederken ekleri kullanma becerilerini ölçmeye yönelik olduğu için bir betimsel tarama çalışmasıdır. Öğrencilerin yazmış oldukları kompozisyonlardan elde edilen veriler (durum eklerinin kullanımıyla ilgili yapılan yanlışlar), yanlış çözümlenmesi yoluyla incelenmiştir.

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde durum ekleri ile ilgili yanlışların tespitinde nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay inceleme yöntemi kullanılmıştır. 2016-2017 öğretim yılında Uludağ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ULUTÖMER) A2 düzeyinde eğitim alan 20 öğrencinin yapmış olduğu yazılı çalışmalarını üzerinde incelemeler yapılmıştır.

2. VERİ ANALİZİ

Nitel araştırma kapsamında örneklem grubunun A2 düzeyinde aldıkları Türkçe dersleri gözlemlenmiş, dil bilgisi etkinlikleri uygulanmış, öğrencilere kitap özeti çıkarma ve ödev gibi yazma etkinlikleri yaptırılmıştır. Elde edilen dokümanlardan özetleme ve ayıklama yoluyla dil bilgisi yanlışları tespit edilmiştir. Veri azaltma sürecinde çalışmanın amacı doğrultusunda ad durum ekleri ile ilgili yapılan yanlışlar sınıflandırılmıştır.

3. BULGULAR

A2 düzeyinde öğretim gören öğrencilerin yaptıkları yazılı ödevler incelendiğinde aşağıdaki bulgular tespit edilmiştir.

3.1. Durum Eklerinde Yapılan Hatalar

3.1.1. Durum Eklerinin Birbirleri Yerine Kullanılması

3.1.2 Tablolar

Cümle örneklerinde görüldüğü üzere öğrenciler durum eklerinin kullanımını tam olarak bilmediklerinden, yönelme durum eki kullanması gereken yerde belirtme durum eki; bulunma durum eki kullanması gereken yerde uzaklaşma durum eki kullanmaktadırlar. Durum eki kullanımının genelinde bu tür hatalar mevcuttur.

Öğrencilerimizden bir iş ilanı metni yazmaları istendiğinde en çok hata yapılan sözcükleri aşağıda göstermeye çalıştık.

Resepsiyon **pozisyonuna** eleman arıyoruz.

Bilgisayarda bilgili olan.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Verilen adrese göndermeleri...

İş İlanı

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Pozisyonu 2	Pozisyona 4	Pozisyonda 3	Pozisyonu 3	Pozisyon 2	Pozisyonuna 6
Bilgisayarı 2	Bilgisayar a 4			Bilgisayar 2	Bilgisayarda12
	Adreste 4	Adresde 3 Adreste 3	Adresden 1 Adresten 2	Adres 2	Adrese 5

Öğrencilerimize seviyelerine uygun kitap okuttuk ve anladıklarını yazmalarını istedik. Aşağıdaki tabloda bu çalışmadan alınan örnek cümleler ve yapılan yanlışları vermeye çalıştık.

Kitabın adı: Türkçe Masallar

Zengin köylünün eşiği **çukura** düşmüş

Zengin köylü fakir köylüyü **mahkemeye** vermiş.

Hâkim iki **köylüye** de aynı soruyu sormuş.

Hâkim **bize** üç soru sordu.

Kızı **sorulara** cevap vermiş.

Masallardan çok şey öğrendim.

Türkçe Masallar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Çukuru 2		Çukurda 3	Çukurdan 3	Çukur 2	Çukura 10
Mahkemeyi 4		Mahkemede 4		Mahkeme 2	Mahkemeye 10
Köylüyü 3			Köylüden 6	Köylü 1	Köylüye 10
Bizi 3		Bizde 3	Bizden 5	Biz 2	Bize 7
Soruları 3		Sorularda 3	Sorulardan 2		Sorularda 12

Öğrencilerimize okutup özetlemelerini istediğimiz bir başka kitap ise *Anahtar*. Bu kitabın özetinde de aşağıdaki sözcükler ve eklerin daha çok yanlış yazıldığını gördük.

Kitabın adı: Anahtar

Tüm **kapıları** bu anahtar açıyor.

Yaşlı bir kadın iki **kıza** vermiş.

Şapkalı adam **anahtar**ı takip etmiş.

Kız bu **adamı** hiç görmemiş.

Ayşe ile Pınar aynı **okulda** okuyorlar.

İki arkadaş **evden markete marketten sınıfa** giderler.

Ayşe bu **adrese** gitmek istemiş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Anahtar

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
	Kapılara 2	Kapılarda 2		Kapılar 6	Kapıları 10
	Anahtara 3			Anahtar 7	Anahtarı 10
	Adama 4			Adam 7	Adamı 9
		Okulde 3		Okul 5	Okulda 12
	Sınıfa 2	Sınıfta 2 Sınıfta 1		Sınıf 3	Sınıfa 12
	Eve 3			Ev 5	Evden 12
Marketi 2		Marketde 2		Market 2	Markete 14
	Adresi 4	Adresde 4		Adres 4	Adrese 8

Öğrencilerimize okuttuğumuz bir başka kitap ise *Mağara*. Bu hikâye kitabında da diğerlerinde olduğu gibi öğrencilerimizden özet çıkarmalarını istedik ve yazdıkları ödevlerden elde ettiğimiz bulguları sizinle paylaşmaya devam ediyoruz.

Kitabın adı: Mağara

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ancak **mağarayı** bulmak çok zordu.

Canavarı yenmek için yeterince güçlüydü.

Aslan **dedesine** mağarayı sorar.

Hazine canavar **tarafından** korunuyormuş.

Aslan ailesiyle bir **köyde** yaşıyor.

Aslan ailesine **veda** eder.

Mağara

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
	Mağaraya 4	Mağarada 2		Mağara 6	Mağarayı 8
				Canavar 7	Canavarı 13
	Dedeye 3			Dedesi 6	Dedesine 11
Tarafını 2	Tarafına 3	Tarafında 3			Tarafından 12
	Köye 3			Köy 6	Köyde 11
Ailesini 2		Ailesinde 2	Ailesinden 4	Ailesi 2	Ailesine 10

Okunan diğer kitabın adı ise *Kayıp Çocuk*. Bu hikâyede de en çok yapılan durum eki yanlışlarını ve sözcükleri tespit etmeye çalıştık.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kitabın adı: Kayıp Çocuk

Metin'in **evine** bir mektup gelmiş.

Metin **mektubu** okumuş

Metin köylülerle birlikte **ormana** gitmiş.

Hiç kimseyi **annesinden** ayırma.

Metin **kızına** sarılmış mutlu olmuş.

Kayıp Çocuk

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Evi 3	Eve 4	Evinde 2	Eviden 3		Evine 8
			Mektüpten 2	Mektub 2 Mektup 5	Mektubu 11
Ormanı 2		Ormanda 5		Orman 3	Ormana 10
Annesini 2	Annesine 2	Annesinde 3		Annesi 5	Annesinden 8
Kızını 2		Kızında 3	Kızından 5	Kızı 2	Kızına 8

Kismet adlı kitap özetinde ise genelde yapılan yanlışlar aşağıda sıralanmıştır.

Kitabın adı: Kismet

Canan'ın **annesini** aramaya karar verir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Canan **onlara** bir kahve yapmış.

Evdn çıktıktan sonra yağmur başlamış

Kısmet

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Kızını 2		Kızında 3	Kızından 5	Kızı 2	Kızına 8
	Annesine 4 Annesina 2			Annesi 6	Annesini 8
Onları 2		Onlarda 3	Onlardan 3	Onlar 3	Onlara 9
	Eve 2	Evde 2		Ev2	Evdn 14

Dedektif adlı hikâye kitabı özetinde en çok yapılan hatalar aşağıda verilmiştir.

Kitabın adı: *Dedektif*

Dedektif **makineyi** açmış.

Biri **makineden** çalışıyor diye düşünmüş.

Metrodan indikten sonra makineye gelmiş.

Sivil polisi **oraya** göndermiş.

İstasyonda iki sivil polis çalışıyor.

Dedektif

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Makineyi 2	Makineye 2	Makinada 3		Makine 2 Makine 2	Makineden 9
	Metroya 3	Metroda 3		Metro 4	Metrodan 10
Orayı 3		Orada 2	Oradan 2		Oraya 13
		İstasyonde 3	İstasyondan 2	İstasyon 3	İstasyonda 12

“Bu kitapları beğendiniz mi?” sorusuna verilen yanıtlarda ise şu yanıtlar daha çok yapıldı.

Bu **kitabı** çok beğendim.

Bu **kitaptan** çok şey öğrendim.

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Kitapı 4			Kitaptan3		Kitabı 13
Kitapı 2 Kitabı 2		Kitapda2 Kitapta 2	Kitaptan 3		Kitaptan 9

“Teknoloji” ile ilgili düşüncelerini anlatan bir yazıda ise genelde yapılan hataları şöyle sıralayabiliriz.

Dünyanın her **yerine** teknolojiyle ulaşabiliriz.

Teknoloji insanın **hayatını** kolaylaştırır.

Teknoloji **ailemizi** yakınlaştırıyor.

Televizyon **önünde** çok zaman geçiriyoruz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Teknoloji **doktorlara** çok yardım eder.

Teknoloji

Belirtme Durumu (-y)I)	Yönelme Durumu (-y)A)	Bulunma Durumu (-DA)	Uzaklaşma Durumu (-DAn)	Yalın durum	Doğru yazım
Yerini 2		Yerinde 4		Yeri 3	Yerine 11
	Hayatına 2	Hayatında 2	Hayatından 1	Hayatı 3	Hayatını 12
	Ailemize 2	Ailemizde 2	Ailemizden 3		Ailemizi 13
	Önüne 2		Önünden 5		Önünde 13
Doktorları 2		Doktorlarda 2	Doktorlardan 2		Doktorlara 14

Genel anlamda istatistiki bilgi vermek gerekirse yaptığımız bu çalışmada;

Doğru cevap : %52.6

Durum ekinin kullanılmaması: %12.9

Bulunma durumu : %10.9

Uzaklaşma durumu : %8.8

Yönelme durumu : %8.7

Belirtme durumu : % 6.1 sonuçları elde edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

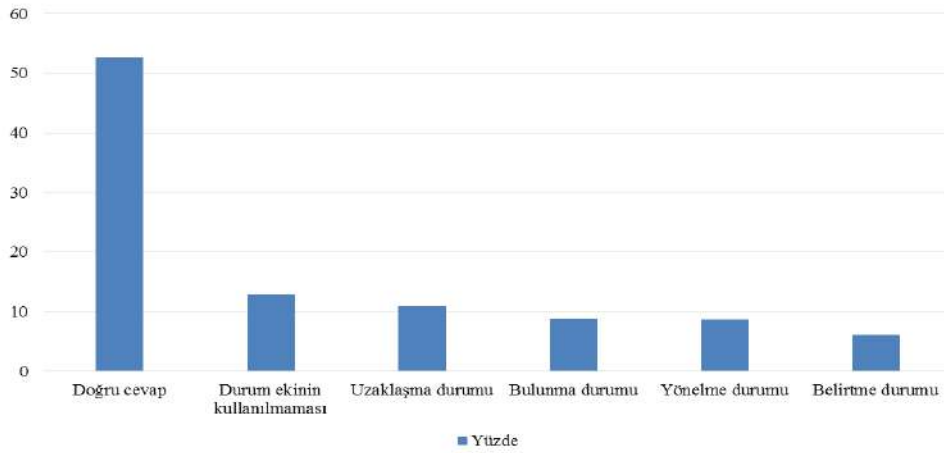
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

Günümüzde Türkçe öğrenmek isteyen dünya genelinde çok sayıda insan vardır. Gelişen teknoloji, paylaşılan ortak kültür alanı, ekonomik ilişkiler ve dünya siyaseti Türkçe öğrenmek isteyen insanların sayısını gün geçtikçe artırmaktadır. Türkçenin yabancılara öğretimi alanı yeni olmasına rağmen birçok çalışma yapılmaktadır. Bu alandaki sorunlar çözülmekte ve eksiklikler giderilmektedir. Fakat hâlâ çözülmeyi bekleyen sorunları ve tamamlanması gereken eksiklikleri vardır. Bu sorunlardan biri de isim durum eklerinin öğretiminde yaşanmaktadır. Dil bilgisinin diğer dil beceri alanlarını destekleyen kurallar bütünü olması bu alanda yaşanan sorunların diğer alanları da etkilemesine neden olmaktadır. Bu nedenle bu sorunların çözülmesi çok önemlidir.

Çalışmamızda, öğrencilerin en fazla hatayı durum eklerini kullanmamak yoluyla yaptıkları görülmektedir. Durum ekinin gereksiz kullanılmasının, hiç kullanılmaması durumundan daha az olduğu ortaya konmuştur. Bu durum, öğrencilerin hata yapma korkusuyla hiçbir durum eki kullanmamayı tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Durum ekleri arasında ise en fazla bulunma durum ekinin kullanımında hata yaptıkları gözlenmiştir. Bunda “bulunma” kavramının tam anlaşılmasının etkisi olduğu söylenebilir. En az hatayı belirtme durum eki kullanımında yaptıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin yaptıkları bir diğer hata ise, durum eklerini tamlama ekleri ile karıştırmalarıdır. İsimler arasında tamlama kurmak yoluyla bağlantı kurmaya çalışmaları hata yapmalarına sebep olmuştur. Bu durumdan tamlama konusunun anlaşılması hususunda da eksikliklerin olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bunların yanında bulunma ve uzaklaşma durum ekinde ses benzeşmesiyle hatalara da rastlanmaktadır ama bu hatalar ilk yazma çalışmalarında fazla olmakla beraber daha sonraki çalışmalarda bu hatalar azalmaktadır.

İsim durum ekleri öğretilirken, ders kural öğretmek amaçlı değil beceri kazandırmak amaçlı planlanmalıdır. Dil bilgisi öğretilirken bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa, yakından uzağa öğretim ilkeleri göz önüne alınmalıdır. Dil bilgisi mutlaka metinler yoluyla yapılmalıdır. Bir dilin kuralları en fazla dilin yazılı ve sözlü metinlerinde kendini gösterir. Kurallar öğretilirken tek bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yöntem uygulanmamalı, öğretilecek kural ve geliştirilecek dil becerisine göre yöntem belirlenmelidir. Dil bilgisi kuralları ezberletilerek değil, sezdirme ve uygulamalarla öğretilmelidir. Uygulanan etkinlikler öğrencilerin konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerilerini geliştirme amaçlı olmalıdır.

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde dil bilgisi konularında büyük bir öneme sahip olan durum eklerinin öğrenimi ve kullanımında ciddi yanlışlıklar yapılmaktadır.

Yeni dil öğretimi yaklaşımlarıyla ve geliştirilen yeni yöntem ve tekniklerle dil bilgisi öğrenme alanında etkili sonuçlar alınabilir. Gelişen teknolojiyle birlikte öğrenciler daha çok etkin kılınarak, birden çok duyu organına aynı anda hitap ederek hayata geçirilen daha kalıcı öğrenmeler gerçekleştirilebilir.

Türkçe öğretiminde uygulanan çeşitli etkinlikler sadece dinleme, okuma, konuşma ve yazma alanlarında değil dil bilgisi alanında da sıkça kullanılabilir. Bu sayede isim durum eklerinin öğreniminde kolaylık sağlanabilir.

Ayrıca öğrencilerin okuma ve konuşma becerilerini geliştirmek için bol bol etkinlik sunmak ve gerçek yaşam ortamları sağlamak bu sorunun çözümünde etkili olacaktır

ÖNERİLER

1. Durum ekleri tamlama ekleri ile karıştırıldığından, bu iki konu farklı haftalarda işlenecek şekilde ders programı oluşturulmalıdır. Böylece öğrenci bir konuyu kavradıktan sonra diğer konuda hata yapmayacaktır.
2. Durum ekinin cümlede isim ile fiil arasında bağlayıcı bir görevinin olduğu örneklerle öğrencilere anlatılmalıdır. Bu konunun daha açık kavranması amacıyla öğrencilere durum eki-fiil listeleri verilmelidir. Böylelikle öğrenciler fiillerden önce hangi hâl eklerini kullanacaklarını bilecekler ve daha az hata yapacaklardır.
3. Derslerde konuya ilgi çekmek ve konunun önemini daha iyi anlatabilmek için resim, poster gibi görsel malzemeler kullanılmalıdır. Derse materyal hazırlığı ile girmek öğrencinin dikkatini çekecek, konuya ilgisini artırarak öğrenimini kolaylaştıracaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Öğrencilerin anladıkları konuyu pekiştirmeleri amacıyla konuyla ilgili farklı çalışma kâğıtları hazırlanmalıdır. Çalışma kâğıtlarında resimler kullanılarak bol miktarda alıştırma yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), TDK Yayınları., Ankara2000.

ALTUNIŞIK, R., COŞKUN, R., BAYRAKTAROĞLU, S. ve YILDIRIM, E, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Sakarya Kitabevi, Sakarya 2005.

BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, TDK yayınları, Ankara 2007.

CORDER, S. P, (1967). TheSignificance of Learner'sErrors, International Review of AppliedLinguistics in Language Teaching, V/5, Number 4, November, 161-170, Germany.

DEMİR, Tufan, Türkçe Dilbilgisi, Kurmay Yayınları, Ankara 2004

DEMİREL, (2008). Yabancı dil öğretimi. Ankara: Pegem Akademi

DİLÇİN, Ş. (2011). Yeni Hitit yabancılar için Türkçe ders kitabı (Edt. Engin Uzun). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ERDOĞAN, Vacide, (2005). Contribution of Error Analysis toForeign Language Teaching, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Aralık, 261-270.

ERGİN, M., Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2005.

ERGİN, M. (2008). Türk dil bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

ERGÜZEL, Mehdi, GÜLSEVİN, Gürer, BOZ, Erdoğan ve YAMAN, Ertuğrul, Üniversitelerİçin Türk Dili, Savaş Yayınevi, Ankara 2011.

GHEE, Seah, (1980). Contrastive Analysis, Error Analysis andInterlanguage in RelationtoAdultChineseSpeakers Learning English As a Second Language, SimonFraserUniversity, Canada. Ph. D. Thesis.

GÜLENSOY, Tuncer, Üniversiteler İçin Türkçe El Kitabı, Kıvılcım Yayınları, Kayseri1998.

GÖĞÜŞ, B. (1978). Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi. Ankara: GülYayınevi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GÜLENSOY, T. (2000). Türkçe el kitabı (1. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜVEN, E. (2007). Yabancıların Türkçe öğrenirken ad durum eklerinde hataların çözümlenmesi ve bu hataların giderilmesine yönelik Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

HENDRICKSON, James M. (1980). The Treatment of Error in Written Work, The Modern Language Journal, Vol. 64, No.2 (Summer, 1980), 216-221

KAHRAMAN, T. (1996). Çağdaş Türkiye Türkçesi dil bilgisi. Ankara: Dumat Basımevi.

KARAAĞAÇ, G. (2012). Türkçenin dil bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları .

KARAHAN, L. (1999). Yükleme (accusative) ve ilgi (genitive) hâli ekleri üzerine bazı düşünceler. 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık.

KARASAR, Niyazi, (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

KOCAMAN, A. (1994). Dil bilim dil bilgisi ve ötesi. Çağdaş Türk Dili Dil ve Kavram Yazıları Özel Sayısı, 77/78, 46-47.

KORKMAZ, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara 2003.

KURT, C., Aygün, E. N., Leblebici, E., Çoşkun, Ö. A., Çiçek, A., Altaş, H., Dursun,

MYLES, Johanne, (2002). Second Language Writing and Research: The Writing Process and Error Analysis in Student Texts, TESL-EJ, Vol.6.No.2, A-1, September.

ÖZKAN, A. (1994). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ad durum eklerinin öğretilmesiyle ilgili kimi görüşler. Dil Dergisi, 17, 40-53.

ŞAHİN, M. (2008). Güvenlik bilimleri fakültesinde öğrenim gören yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenirken karşılaştıkları zorluklar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

UZUN, N.E. (2004). Dil bilgisinin temel kavramları. İstanbul: Kebikeç Yayınları. UZUN, N.E. (2005). Modern bulgular açısından Türkçenin öğretiminde sorun çıkarma potansiyeli olan dilbilgisel görünüşler. Anadili, 35, 61-65

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

YAYLI, D. (2011). Anadilinde ve yabancı dilde okuma. D. Yaylı, Y. Bayburt (Edt.) Yabancılara Türkçe öğretimi politika yöntem ve beceriler. Ankara: Anı Yayıncılık.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**KURUMSAL YÖNETİM DERECELENDİRME NOTU İLE PAY GETİRİLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİST KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE BİR OLAY
ANALİZİ**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATE GOVERNANCE RATING
SCORES AND STOCK RETURNS: AN EVENT STUDY ON BIST CORPORATE
GOVERNANCE INDEX**

Sevda METİN

Yüksek Lisans Programı, Mersin Üniversitesi, sevda.metin06@gmail.com

Öznur Dilara TAŞ

Doktora Programı, Mersin Üniversitesi, dilara_linn@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada, payları BİST’de işlem gören ve 2010-2015 yıllarında ilk defa iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu alarak BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’ne alınan firmaların derecelendirme notunun kamuoyuna duyurulması olayı ile pay getirileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, 2010-2015 yıllarında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu alarak BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’ne alınan firmalara ait veriler kullanılmıştır. Olay çalışması (event study) yöntemi kullanılarak yapılan analizde iyi kurumsal yönetim derecelendirme notunun ilanı ile pay getirileri arasındaki ilişkinin varlığı analiz edilmiştir. Yapılan olay çalışması sonuçlarına göre, özellikle olayın açıklanmasından birkaç gün önce ve olaydan sonraki üç günde pay getirilerinde diğer günlere oranla bir artış meydana geldiği gözlemlenmiştir. Çalışmanın diğer bir sonucu da, incelenen dönemlerin tamamında BİST’in Etkin Piyasalar Hipotezinin yarı güçlü formda etkin olmadığına ilişkin bulgular olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu, Olay Çalışması, BİST XKURY

Abstract

In this study, the relationship between the announcement of the rating scores of the companies that are trading in the BIST and taken to the BIST Corporate Governance Index for the first time in the years 2010-2015 by getting a good corporate governance rating score and stock returns is analyzed. For this purpose, the data of the companies that are taken to the BIST Corporate Governance Index by getting

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

a good corporate governance score in the years 2010-2015 is used. In the analysis using the event study method, the existence of the relationship between corporate governance rating scores and the stock returns are analyzed. As a result of the event study, stock returns has increased especially in a few days before the event and three days after the event compared to the other days. Another finding of the study is that BIST is not efficient in the semi-strong form of the Efficient Market Hypothesis in all the periods that has been analyzed.

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada firmaların ekonomi içerisindeki paylarının sürekli artması, önceki dönemlere göre daha iyi bir yönetim ve daha iyi bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu da, 1990'lı yıllardan bu güne kadar kurumsal yönetim anlayışının nasıl olması gerektiği üzerinde çalışmalara neden olmuştur. Son yıllarda tüm dünyada ve Türkiye'de oldukça önem kazanmış olan kurumsal yönetim, uygulamada sürekli bahsedilen bir kavram olmuştur. Bunun en önemli sebepleri arasında finansal krizlerin olduğu düşüncesi yaygındır. Özellikle 2001'de yaşanan Enron ve Worldcom şirketlerinin iflası ve finansal skandallar kurumsal yönetim uygulamalarının sorgulanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu krizlerin nedenleri arasında şirketlerin kötü yönetilmesi ve etkili bir denetim mekanizmasının olmaması önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde küresel ekonomide yaşanan krizlerin etkileri giderilmeye çalışılmış ve tekrarlanmaması için kurumsal yönetim anlayışında iyileştirme çabaları birçok ülkede başlamıştır.

Kurumsal yönetim uygulamaları, şirketler ve ülkeler için yönetim ve yatırım açısından büyük bir öneme sahiptir. İyi kurumsal yönetim notu da bu önemi artırmaktadır. Şirketlerin, kurumsal yönetim kalitesinin yüksek olması; düşük sermaye maliyeti ile finansman imkânlarının ve likiditesinin artmasına, böylelikle krizlerin daha kolay atlatılmasına olanak verirken, iyi yönetilen şirketler için de piyasadan dışlanmama anlamına gelmektedir. İyi kurumsal yönetim notuna sahip olan şirketlerin payları yatırımcılar tarafından düşük riskli ve güvenilir olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kurumsal yönetim derecelendirme notunun pay getirileri ile arasında bir ilişkinin olduğu iddia edilebilir.

Uluslararası platformda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) 1999 yılında, Türkiye'de ise, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 2003 yılında Kurumsal Yönetim İlkelerini yayınlamıştır. 2004'te SPK'nın Uyum Beyanı düzenlemeleri ile halka açık şirketler, bu beyana ne ölçüde uydukları ve uymadıkları hususlar ile ilgili gerekçelerinin neler olduğunu faaliyet raporlarında açıklamakla yükümlü hale getirilmiştir. Daha sonra kurumsal yönetim ilkeleri 2005 yılında revize edilerek bu günkü halini almıştır. Türkiye için kurumsal yönetime teşvik edici bir diğer gelişme ise,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi (BİST XKURY)'nin 2007 yılında oluşturulması olmuştur. BİST Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY)'nin amacı BİST'te işlem gören ve uyum notu 10 üzerinden en az 7 olan şirketlerin fiyat ve getiri performanslarının ölçülmesidir.

İlk defa iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'ne alınan firmaların derecelendirme notunun kamuoyuna duyurulması olayı ile pay getirileri arasındaki ilişki incelendiği bu çalışmada, birinci bölümünde genel çerçevesizle kurumsal yönetim anlayışının gelişimine değinilmiştir. İkinci bölümünde, kurumsal yönetim kavramı ele alınmış ve kurumsal yönetimin amacı ve faydaları açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, kurumsal yönetim derecelendirme notu ve faydaları üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümünde, metodolojisi başlığı altında araştırmanın amacı, kapsamı, araştırmanın yöntemi, hipotezleri ve araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Çalışma son olarak elde edilen sonuçların değerlendirildiği sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

2. KURUMSAL YÖNETİM

Kurumsal yönetim kavramı, 1990'lı yıllardan bu yana literatüre girmiş ve bu güne kadar gelişmeye devam eden bir kavram olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde akademik çevreler tarafından kabul ve onay görmüş yeni bir yönetim sistemi olan kurumsal yönetim ile ilgili çeşitli tanımlar olmakla birlikte bu tanımın gelecekte şekilleneceği düşünülmektedir. Kurumsal yönetim kavramının literatürdeki tanımları incelendiğinde aşağıdaki gibi değişik tanımlamaların yapıldığı görülmektedir.

Berle ve Means (1932) kurumsal yönetim, çok sayıda yatırımcının yatırım yaptığı ve gerçekleştirilen yatırım üzerindeki kontrolün tek bir kişide toplandığı büyük yapılar olarak tanımlamışlardır. Hatch (1997), örgütlerin sadece örgüt içi enstrümanların değil toplumun değer yargılarına da cevap verme zorunluluğu olduğunu, sistemdeki tüm piyasalara eşit davranılması bilgilerin tüm hissedar ve ortaklara eşit olarak açıklanması gerektiğini ve yürütülen faaliyetlerin toplumsal değerleri yansıtması gerektiğini ve işletmelerin şeffaf bir organizasyona sahip olması gerektiğini savunmuştur.

Kurumsal yönetim, en geniş anlamda, insanların bir amaca ulaşmak için bir araya gelerek oluşturduğu kurumların yönetiminin düzenlenmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade ile kurumsal yönetim, bir kurumun beşeri ve mali sermayeyi çekmesine, etkin çalışmasına ve içinde bulunduğu toplumun değerlerine saygı gösterirken uzun dönemde paydaşlarına ekonomik değer yaratmasına imkân tanıyan her türlü kanun, yönetmelik, kod ve uygulamaları ifade etmektedir (TÜSİAD, 2002: 9).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TKYD (2006) ise, kurumsal yönetimi; *'bir şirketin hak sahipleri ve kamuoyunun menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde, mali kaynakları ve insan kaynaklarını kendine çekmesini, verimli çalışmasını ve bu sayede de hissedarları için uzun dönemde ekonomik kazanç yaratarak istikrar sağlamasını mümkün kılan kanun, yönetmelik ve ilgili gönüllü özel sektör uygulamalarının bileşimidir'* şeklinde tanımlamıştır.

Çonkar (2009), kurumsal yönetimi, kurumsal yönetim şirketlerin; sermayeyi ve insan kaynaklarını cezp etmesine, etkin performans göstermesine, hedeflerine ulaşmasına ve hukuki zorunlulukları ve toplumsal beklentileri yerine getirmesine yönelik, yasa, düzenleme ve gönüllü özel sektör uygulamaları şeklinde tanımlamıştır.

Yenice ve Dölen (2013) kurumsal yönetimi, *'şirketlerin yönetimlerinde ve faaliyetlerinde değer yaratma, kar elde etme ve elde edilen karların paydaşlara dağıtma amacı taşıyan geleneksel düşünce yapısının yanında hissedarların ve diğer çıkar gruplarının haklarının gözetim altında tutulması ve menfaat grupları arasındaki ilişkilerin yapısını düzenlemeyi amaçlayan bir sistemdir'* şeklinde tanımlamıştır.

OECD kurumsal yönetimi, şirketlerin yönetildiği ve kontrol edildiği sistem ve şirket yönetimi, yönetim kurulu, paydaşları ve diğer çıkar sahipleri arasındaki ilişkiler dizisi olarak tanımlamıştır. Ayrıca şirketin amaç ve hedeflerinin saptandığı ve bunlara erişebilmek için performansı izleme araçlarının belirlendiği yapı olarak ifade etmiştir (OECD, 2015: 9).

2.1. Kurumsal Yönetimin amacı

Kurumsal yönetim uygulamalarının genel amaçları şu şekilde sıralanabilir (Çatıkkaş, 2013: 6);

- Üst yönetimin güç ve yetkilerini sınırlar ve kötüye kullanılmasının önüne geçer,
- Yatırımcıların haklarını korur,
- Şirket hissedarlarının adil ve eşit muameleye tabi tutulmasına olanak tanır,
- Azınlık gurubunun hakları korur
- Kamuoyunun aydınlatılmasına ve şeffaflığın sağlanmasına olanak verir,
- Yönetim kurulunun sorumluluklarının açık olarak belirlenmesi,
- Tepe yönetiminin hissedarlara hesap verme yükümlülüğü getirir,
- Vekâlet maliyetlerini azaltır,
- Şirket kazançlarının paydaşlara ve tüm menfaat sahiplerine hakları oranında geri dönüşümünü sağlamak,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Büyük hissedarların küçük hissedarların hisselerine el koyma tehlikesinin önüne geçmek.

2.2. Kurumsal Yönetimin Faydaları

Kurumsal yönetimin belli başlı faydaları şu şekilde sıralanabilir (Güneş, 2009: 85-86);

- Kurumsal hedeflere ulaşma olanağı tanır,
- Yönetimde farklı risklerin konsolide şeklinde raporlanmasına olanak tanır,
- Karşılaşılan risklerin belirlenmesini ve hissedarlar arasında paylaşılmasını sağlar,
- Yönetimin problemleri konulara odaklanmasına imkân verir,
- Kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlar,
- Karşılaşılan sorunlar karşısında daha kısa sürede çözüm bulmayı sağlar,
- Büyük kazançlar için büyük risk alma kabiliyeti sağlar,
- Stratejilerin daha sağlıklı belirlenmesine olanak tanır,
- Olayların daha iyi yönetilmesi ve zararların azaltılmasını sağlar.

3. KURUMSAL YÖNETİM DERECELENDİRME NOTU

Küreselleşmenin meydana getirdiği önemli sonuçlardan bir tanesi de sermaye yatırımlarında öngörülemez risk olduğu söylenebilir ve yatırımcılar işletmelerden, emredilen kanunlardan daha fazla bilgi beklerler. Bu doğrultuda kamuyu zamanında ve eksiksiz aydınlatmak kurumsal yönetimin esaslarındandır. Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne uyum derecelendirmesi, işletmelerin SPK tarafından yayımlanan Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne uyumlarının çeşitli derecelendirme kuruluşları tarafından bağımsız, tarafsız ve adil olarak değerlendirilmesi ve sınıflandırılması faaliyetidir (www.spk.gov.tr, 28.11.2015).

Kurumsal yönetim derecelendirme notu kurumsal yönetimin doğal bir sonucudur ve bir anlamda şirket yönetiminin pay sahiplerinin çıkarlarına ne ölçüde hizmet ettiğini ölçer (Cebeci ve Özbilgin, 2015: 55). İşletmelerin ortaklarının haklarına verdikleri önemin, kamuyu aydınlatma faaliyetlerinin menfaat sahipleri ile ilişkilerinin ve tepe yönetim kurullarının genel kredibilitesi ile ilgili görüştür. Bu görüş şirketin çıkarları veya mal varlığına, paydaşlarına, menfaat sahiplerine kamuya ve çevresindekilere karşı üslendiği riskleri tartar (Sakarya, 20011: 149). Yani kurumsal yönetim ilkelerine uyum sürecini gerçekleştirmiş ve iyi kurumsal notu almış işletmeler kurum içi ve kurum dışı tüm paydaşlarının güvenini kazanmış olur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Derecelendirme notu, derecelendirilen kurumun sağladığı ve derecelendirme kuruluşlarının analistlerinin diğer kaynaklardan elde ettiği bilgiler doğrultusunda verilir. Derecelendirme kuruluşlarının denetleme yetkisi bulunmamakla birlikte denetçilerin raporlarını kullanarak kurumlara not verirler. Bu not değişen koşullar ve bilgiye erişimin mümkün olmadığı durumlarda değiştirilebilmektedir (www.saharating.com, 2016).

Kurumsal Yönetim İlkeleri'ne uyum derecelendirmesinde bir bütün olarak tüm ilkelere uyum ile pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu ana bölümleri itibarıyla ayrı ayrı olmak üzere, 1 ile 10 arasında not verilir. Bu değerler arasında kalan (iki haneye kadar) küsuratlı notlar kamuya açıklanır(www.spk.gov.tr, 2015). SPK'nın belirlediği not hesaplamada belirlediği bölümler ve ağırlıkları aşağıdaki gibidir;

- Pay Sahipleri %25
- Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık %35
- Menfaat Sahipleri %15
- Yönetim Kurulu %25

Tablo1'de herhangi bir işletme için kurumsal yönetim derecelendirme notunun hesaplanma yöntemi verilmiştir.

Tablo 1: Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Hesaplaması Örneği

Bölümler	Derecelendirme Notu		Derecelendirme Notu Ağırlıkları	Değerler
1. Pay Sahipleri	6,0	X	0,25	=1,50
2. Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık	7,0	X	0,35	=2,45
3. Menfaat Sahipleri	7,0	X	0,15	=1,05
4. Yönetim Kurulu	8,0	X	0,25	=2,00
Genel Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu (1+2+3+4)				=7,00

Tablo 1'de görüldüğü gibi her bir bölüm için belirlenen derecelendirme notu, SPK tarafından belirlenen derecelendirme notu ağırlıklarıyla çarpılarak her bir bölüme ait değerler bulunur. Son olarak, bölümler için hesaplanan değerler toplanarak işletmenin genel kurumsal yönetim derecelendirme notu hesaplanır.

3.1. Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notunun Faydaları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkiye’de işletmeler açısından kurumsal yönetim derecelendirmesi zorunlu bir faaliyet değildir. Bununla beraber SPK tarafından yetkilendirilmiş bir derecelendirme kuruluşu tarafından kurumsal yönetim derecelendirmesine tabi tutulan işletmelerin iç menfaatçileri olarak adlandırılabilirler. Aynı şekilde dış menfaatçi diye adlandırılabilirler. Yatırımcılar da birçok konuda söz konusu nattan faydalanmaktadır.

Kurumsal yönetim derecelendirmesinin işletmelerin iç menfaatçilerine (sahip ve yöneticiler) sağladığı çeşitli faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kılıç, 2009: 78-80);

- Derecelendirme, bağımsız bir kuruluş tarafından işletmenin bulunduğu konumun objektif olarak belirlenmesini sağlayabilmektedir,
- Derecelendirme oluşumuna başlamadan işletmenin iyileştirme sürecine girmesini sağlayabilmektedir,
- Şirketin kalitesi ve işletme yapısı hakkında bilgilerin dışarıya duyurulabilmesini sağlayabilmektedir,
- Şirket yönetimindeki çatışmaların ortadan kalmasını sağlamaktadır,
- Şirket yöneticilerinin, stratejik kararlarını yeniden gözden geçirmelerine ve daha dikkatli hareket etmelerine yardımcı olmaktadır,
- Şirketlerin alternatif fon kaynaklarına ulaşmasına imkan sağlayabilmektedir,
- Borçlanma imkanlarını artırarak, borçlanma maliyetini düşürür,
- Derecelendirme sonucu verilen not yatırımcıların ve diğer menfaat sahiplerini yatırım kararlarını etkilemektedir,
- Pay sahiplerinin haklarının korunması ve şirket yönetimi hakkında pay sahiplerine fikir vermektedir.

Kurumsal yönetim derecelendirmesinin dış menfaatçilere (kurumsal yatırımcılar) sağladığı faydalar (Kılıç, 2009: 78-80);

- Derecelendirme güvenilir mali piyasaların gelişimine katkıda bulunur,
- İç piyasaların yurtdışı piyasalarla uyumunu güçlendirir,
- Şirketlerin kredi almasında kolaylık sağladığı gibi menkul kıymet ihraçlarında olumlu katkılarda bulunur,
- Derecelendirme, menfaat sahiplerine şirketlerin iç işleri hakkında bağımsız ve tarafsız bilgi sunarak, yönetim kalitesinin iyileştirilmesi, stratejik kararların analizine yardımcı olmaktadır,
- SPK, BDDK, BİST gibi kuruluşların gözetim ve denetim yükünü hafifletir,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Piyasalara şeffaflık getirerek oto kontrol sistemlerinin işlerliğini arttırmaktadır,
- Yatırımcılar, yatırım yapacakları iki şirketten birini tercih aşamasına geldiğinde kurumsal yönetim derecelendirme notunu kullanarak bir karşılaştırmaya giderek daha kolay seçim yapabilir.

4. METODOLOJİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, BİST’de işlem gören ve ilk defa 2010-2015 döneminde iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin pay getirileri üzerindeki etkisi olay çalışması yöntemiyle test etmektir. Bu kapsamda, kurumsal yönetim derecelendirme notunun duyurulması sürecinde bu şirketlerin payları üzerinde anormal bir getiri olup olmadığı incelenerek literatüre farklı bir alanda katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın diğer bir amacı, yıllar itibarıyla kurumsal yönetim derecelendirme notunun Türkiye borsasında yatırım yapan yatırımcılar tarafından nasıl gerçekleştirildiğini ortaya koymaktır.

Çalışma, BİST’te işlem gören şirketlerden, 2010-2015 yıllarında ilk defa iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan 30 şirketi kapsamaktadır. Çalışmada, verilerinden faydalanılan şirketlerin, ilgili yılda aldıkları kurumsal yönetim derecelendirme notu ve notun veriliş tarihi (olay tarihi) Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. 2010 Yılında BİST XKURY’ye Alınan Şirketlere İlişkin Notlar ve Olay Tarihleri

Kod	Şirketler Adı	Derecelendirme Notu	Olay Tarihi
TRCAS	TURCAS PETROL A.Ş.	7.52	12.03.2010
PRKME	PARK ELEKTRİK A.Ş.	8.65	09.06.2010
AYGAZ	AYGAZ A.Ş.	8.46	30.06.2010
ALBRK	ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	8.14	21.10.2010
YAZIC	YAZICILAR HOLDİNG A.Ş.	8.04	08.11.2010
IHLAS	İHLAS HOLDİNG A.Ş.	7.71	28.12.2010
IHEVA	İHLAS EV ALETLERİ A.Ş.	7.12	28.12.2010
DOAS	DOĞUŞ OTOMATİV A.Ş.	7.70	01.02.2011
PNSUT	PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.	8.34	24.01.2011
HALKB	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	8.74	19.12.2011
ISYAT	İŞ YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	8.62	23.12.2011
GLYHO	GLOBAL YATIRIM HOLDİNG A.Ş.	8.36	28.12.2011
GARFA	GARANTİ FAKTORİNG HİZMETLERİ A.Ş.	8.35	23.08.2012

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ENKAI	ENKA İNŞAAT VE SANAYİ A.Ş.	9.15	26.11.2012
PETUN	PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİ A.Ş.	8.77	07.12.2012
ASELS	ASELSAN ELEKTRONİK TİCARET A.Ş.	8.77	13.12.2012
ISGYO	İŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.	8.52	27.12.2012
GRNYO	GARANTİ YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.	8.39	21.01.2013
CRDFA	CREDITWEST FAKTORİNG A.Ş.	8.02	24.06.2013
PINSU	PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	9.34	04.12.2013
PGSUS	PEGASUS HAVA TAŞIMACILIĞI A.Ş.	8.13	31.12.2013
AKSA	AKRİLİK KİMYA SANAYİ A.Ş.	9.21	05.08.2014
AKSGY	AKİŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.	9.15	21.11.2014
GARAN	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	9.14	11.12.2014
SISE	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.	9.27	29.12.2014
IZOCM	İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	8.76	30.12.2014
DGGYO	DOĞUŞ GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.	8.00	07.07.2015
EREGL	EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T.A.Ş.	8.83	29.07.2015
ANSGR	ANADOLU ANONİM TÜRK SİGORTA A.Ş.	9.15	06.11.2015
MGROS	MİGROS TİCARET A.Ş.	9.45	30.12.2015

Kaynak: <http://www.tkyd.org/>, 19.12.2016.

2010-2015 döneminde ilk defa iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu alan firmaların notun açıklanmasından 10 gün önceki ve olay tarihinden 10 gün sonraki pay getirileri dikkate alınarak 21 gün ile olay çalışması sınırlandırılarak örneklem oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında 21 olarak olay çalışmasının belirlenmesinin temel sebebi, kısa dönemde derecelendirme notunun daha doğru ölçülebileceği varsayımına dayanmaktadır. Çalışmada pay getirilerin, uzun dönemde borsada meydana gelecek diğer haberlerden ya da uzun dönemde olayın anlamlılığını kaybetme ve olayın gücünü azaltmasından kaynaklanacak problemlerin önüne geçmektir. Olay çalışması yapılırken çalışmaya konu olan 2010-2015 dönemine ilişkin analizler her yıl için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Çalışmada ihtiyaç duyulan pay getirileri ve Pazar getirisi olarak kabul edilen BİST 100'e ait getiriler Borsa İstanbul'un resmi wep sitesinden, yıllar itibariyle kurumsal yönetim endeksine alınan firmalar ve bu firmalara ait derecelendirme notları ise, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği'nin resmi wep sitesinden elde edilmiştir (BİST, 2016; tkyd.org, 2016).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Hipotezleri

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak Event study (Olay Çalışması) yöntemi kullanılmıştır. Event study, bir şirkete özgü olayların şirketin menkul kıymetleri üzerindeki etkilerini araştırmaya yarayan ekonometrik bir analiz yöntemidir (Serra, 2002:5). Başka bir ifadeyle olay çalışması, beklenmeyen bir olayın pay fiyatları üzerindeki etkisini ölçmeye çalışan belirli dönem ya da dönem aralıklarında bir olay hakkında sonuç elde etme ve tahminde bulunmaya olanak tanıyan ekonometrik bir analiz yöntemidir (Sakarya ve Sezgin, 2015, 14). Event study yöntemi, bir olay meydana geldiğinde, o olayın pay getirilerinde olağan dışı bir getiriye (Abnormal Return-AR) sebep olup olmadığı açıklamaya çalışır. Event study metodolojisi, etkin piyasalar hipotezine dayanmaktadır. Etkin piyasalar hipotezine göre, yarı güçlü formda çalışan bir piyasada şirketlere ait bilgiler kamuya eksiksiz açıklanır ve şirketlerin bu durumdan anormal getiri (Abnormal Return-AR) elde etmesinin mümkün olmadığı savunulur. (Hirt ve Block, 2006: 259). Bu çalışmada, Event study yöntemi kullanılarak, örnekleme dahil edilen şirketlerin iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu almaları ile olağan dışı bir getiri elde etmelerinin mümkün olup olmadığı araştırılmıştır.

Event study ile ilgili tek bir model bulunmamakta olup bununla beraber finansal olayların çoğunda birbirini izleyen dört adım oluşmaktadır. Bunlar; (1) Olayın tanımlanması, (2) olay penceresinin tanımlanması (event window), (3) olayın etkilerinin değerlendirilmesi, (4) modelin kurulup test edilerek sonuçlarının ve etkilerinin değerlendirilmesi adımlarını kapsamaktadır. Bu çalışmaya konu olan olay, 'kurumsal yönetim derecelendirme notu', olay tarihi ise, bu notun açıklandığı tarih olarak kabul edilmiştir. Event window olarak da, olayı tarihinin (t) 10 gün öncesi (t-10) ile 10 gün sonrası (t+10) belirlenmiştir. Anormal getiriyi hesaplamak için payın t zamanda ve t-1 zamandaki fiili getirisi ve pazar getiri oranının bilinmesi gerekmektedir. Anormal getiri, fiili getiri ve pazar getiri oranı aşağıdaki tablo 3'de gösterildiği matematiksel olarak hesaplanabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 3. Anormal Getiri, Fiili Getiri ve Pazar Getirisi Oranı Formülleri

(1) Anormal getiri formülü;	(2) Fiili getiri formülü;	(3) Pazar getiri oranı formülü;
$ARit = Rit - Rmt$ <p><i>ARit: i payı için t zamandaki anormal getiri,</i></p> <p><i>Rit: i payının t zamandaki fiili getirisi,</i></p> <p><i>Rmt: i payının t zamandaki pazar getirisi (beklenen getiri).</i></p>	$Rit = (D + Pit - Pit - 1) / Pit - 1$ <p><i>Rit: i payının t zamandaki fiili getirisi</i></p> <p><i>D: i payının t zamanda ödenen kar payı,</i></p> <p><i>Pit: i payının t zamandaki kapanış fiyatı,</i></p> <p><i>Pit-1: i payının t-1 zamandaki kapanış fiyatı.</i></p>	$Rmt = (It - It - 1) / It - 1$ <p><i>Rmt: i payının t zamandaki pazar getirisi,</i></p> <p><i>It: BİST 100 Endeksinin t zamandaki kapanış değeri,</i></p> <p><i>It-1: BİST 100 Endeksinin t-1 zamandaki kapanış değeri</i></p>

Kaynak: Sakarya, 2011: 154.

Eventstudy yönteminde anormal getiri tanımlanmadan önce bir normal getiri modeli tanımlanmalıdır. Olay çalışmalarında, arbitraj fiyatlandırma modeli, sermaye varlıklarını fiyatlandırma modeli, piyasa modeli ve sabit beklenen getiri modeli gibi modeller kullanılmaktadır (Kaderli, 2007: 147). Bu çalışmada, daha önce yapılmış bazı çalışmalarda da olduğu gibi Pazar Getiri Oranı'nın hesaplanmasında BİST 100 Endeksi günlük kapanış değeri kullanılmış ve bu oran Tablo 3'deki 3 numaralı formül yardımı ile hesaplanmıştır.

Eventstudy metodolojisinde asıl amaç, olayın gerçekleştiği tarihten önceki ve sonraki günlerde, ortalama anormal getiri (Average Abnormal Return-AAR) ve kümülatif anormal getirinin (Cumulative Abnormal Return-CAR) hesaplanmasıdır. AAR ve CAR ise üç aşamalı bir çalışma sonucunda hesaplanabilmektedir. Tablo 4'de, bu üç aşama formülleri ile birlikte verilmiştir (Sponholtz, 2005: 7).

Tablo 4. Event Study'de Ortalama Anormal Getiri ve Kümülatif Anormal Getiri Hesaplama Aşamaları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<p>1. Aşama: Çalışmaya konu olan her bir 'i' şirketi için her bir 't' günü fiili getiri oranı ile pazar getiri oranı arasındaki fark alınarak anormal getiri (AR) hesaplanır.</p>	$AR_{it} = Rit - Rmt$
<p>2. Aşama: Hesaplanan her bir AR değeri, çalışmaya konu olan şirket sayısına bölünerek, ortalama anormal getiri (AAR) hesaplanır.</p>	$AAR_{it} = \sum_{i=1}^N (1/N)AR_{it}$
<p>3. Aşama: Hesaplanan AAR değerleri, sırasıyla birbiriyle toplanarak, kümülatif anormal getiri (CAR) hesaplanır.</p>	$CAR_{it} = \sum_{i=1}^N AAR_{it}$

Tablo 4'te yer alan aşamalar sonucunda elde edilen CAR değeri 0'dan farklı değerler olarak gerçekleşiyorsa, uygulamaya konu olan olayın duyurulması ile şirketin pay getirisini etkileyerek, o paydan anormal getiri elde edilmesini mümkün olduğu söylenebilir (Tuominen, 2005: 50). Fakat elde edilen CAR değeri 0'a eşit ya da çok yakın ise, uygulamaya konu olan olayın duyurulmasının şirketin pay getirisi üzerinde etkili olmadığı ve anormal bir getiriye neden olmadığı yorumu yapılır. Bu da söz konusu piyasanın yarı güçlü formda etkin olduğu anlamına gelir.

Verilen bu bilgilere göre çalışmanın hipotezleri şu şekilde oluşturulabilir:

H_0 : İyi kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak kurumsal yönetim endeksine alınmaya ilişkin duyurular, şirketlerin pay getirileri üzerinde etkisi yoktur.

H_0 'ın kabul edilmesi, uygulamaya konu olan piyasanın yarı güçlü formda etkin olduğu anlamına gelmektedir. Yani olayın gerçekleşmesi ile şirketin pay getirileri arasında bir ilişki yoktur ve anormal bir getiri elde edilemez. Bu durumun gerçekleşmesi için de ' $H_0=CAR=0$ ' eşitliğinin sağlanması gerekir.

H_1 : İyi kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak kurumsal yönetim endeksine alınmaya ilişkin duyurular, şirketlerin hisse senedi getirileri üzerinde etkisi vardır.

H_1 'in kabul edilmesi, uygulamaya konu olan piyasanın yarı güçlü formda etkin olmadığı anlamına gelmektedir. Yani olayın gerçekleşmesi ile şirketin pay getirileri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

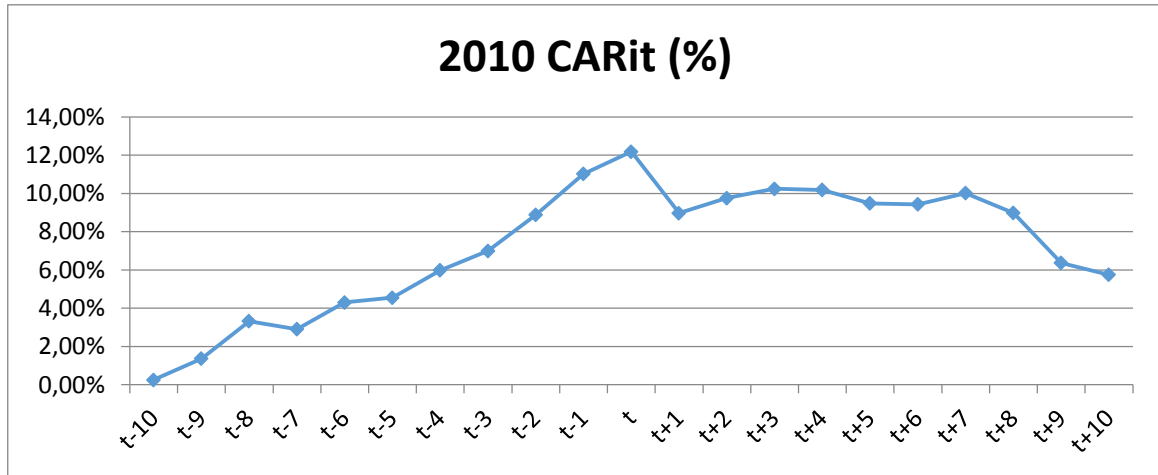
KAZNU

arasında bir ilişki vardır ve anormal getiri elde edilebilir. Bu durumun gerçekleşmesi için de ' $H_1=CAR>0$ ' eşitsizliğinin gerçekleşmesi gerekir. Dolayısıyla bu çalışmada BİST'in yarı güçlü formda etkinliği test edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, ilk defa 2014 yılında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu alarak BİST XKURY'ye alınan 30 şirketin olay tarihinden 10 gün önce ve 10 gün sonraki pay getirileri üzerinden fiili getiri oranı, pazar getirisi oranı ve anormal getiri oranı hesaplanmıştır. Bu getiri oranları kullanılarak da şirketlerin ortalama anormal getirileri (AAR) ve kümülatif anormal getirileri (CAR) hesaplanmıştır. Yıllar itibariyle elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Kümülatif Anormal Getirinin (CAR) Olay Tarihine Duyarlılığı (2010)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 5. İlk defa 2010 Yılında Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Alarak BİST XKURY'ye Alınan Şirketlerin Ortalama Anormal Getirileri (AAR) Ve Kümülatif Anormal Getirileri (CAR)

Olay Tarihi	TRCAS	PRKME	AYGAZ	ALBRK	YAZIC	IHLAS	IHEVA	Ortalama Anormal Getiri	Kümülatif Ortalama Anormal Getiri
Gün	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	AARit (%)	CARit (%)
t-10	-0,63%	-0,22%	0,03%	-2,02%	-0,79%	2,68%	2,68%	0,25%	0,25%
t-9	-0,32%	0,86%	2,44%	0,79%	0,99%	1,53%	1,53%	1,12%	1,36%
t-8	1,13%	-0,56%	1,36%	-2,62%	3,67%	5,35%	5,35%	1,96%	3,32%
t-7	-1,28%	-2,03%	-0,42%	1,90%	-2,08%	0,50%	0,50%	-0,41%	2,91%
t-6	0,50%	0,67%	-0,33%	2,78%	-1,14%	3,64%	3,64%	1,39%	4,30%
t-5	-1,85%	0,22%	1,95%	-1,43%	1,75%	0,57%	0,57%	0,25%	4,55%
t-4	1,24%	1,60%	0,79%	-0,55%	0,36%	3,27%	3,27%	1,43%	5,98%
t-3	-1,45%	-3,32%	0,09%	0,88%	2,05%	4,44%	4,44%	1,02%	7,00%
t-2	0,39%	0,16%	2,14%	1,57%	-1,60%	5,25%	5,25%	1,88%	8,88%
t-1	1,56%	2,41%	-0,17%	4,71%	-1,95%	4,21%	4,21%	2,14%	11,02%
t	0,69%	-2,00%	-0,11%	-0,90%	1,06%	4,72%	4,72%	1,17%	12,18%
t+1	-1,18%	-0,21%	-0,25%	0,51%	0,84%	-11,10%	-11,10%	-3,21%	8,97%
t+2	-1,98%	-0,89%	-1,20%	0,76%	-1,16%	4,98%	4,98%	0,78%	9,76%
t+3	-0,32%	0,20%	-0,14%	-2,35%	0,68%	2,65%	2,65%	0,48%	10,24%
t+4	1,01%	-0,91%	1,24%	-2,31%	1,19%	-0,31%	-0,31%	-0,06%	10,18%
t+5	-1,92%	-0,37%	-0,80%	-0,25%	0,21%	-0,90%	-0,90%	-0,70%	9,48%
t+6	-0,42%	-0,46%	0,59%	0,42%	1,29%	-0,89%	-0,89%	-0,05%	9,43%
t+7	-0,43%	-0,65%	-0,43%	5,00%	0,63%	-0,01%	-0,01%	0,59%	10,01%
t+8	-1,01%	0,37%	-0,73%	-2,80%	-0,47%	-1,29%	-1,29%	-1,03%	8,98%
t+9	-2,98%	-0,32%	1,83%	-1,62%	-0,31%	-7,45%	-7,45%	-2,62%	6,37%
t+10	2,42%	-0,48%	-1,55%	0,84%	3,23%	-4,38%	-4,38%	-0,61%	5,75%

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

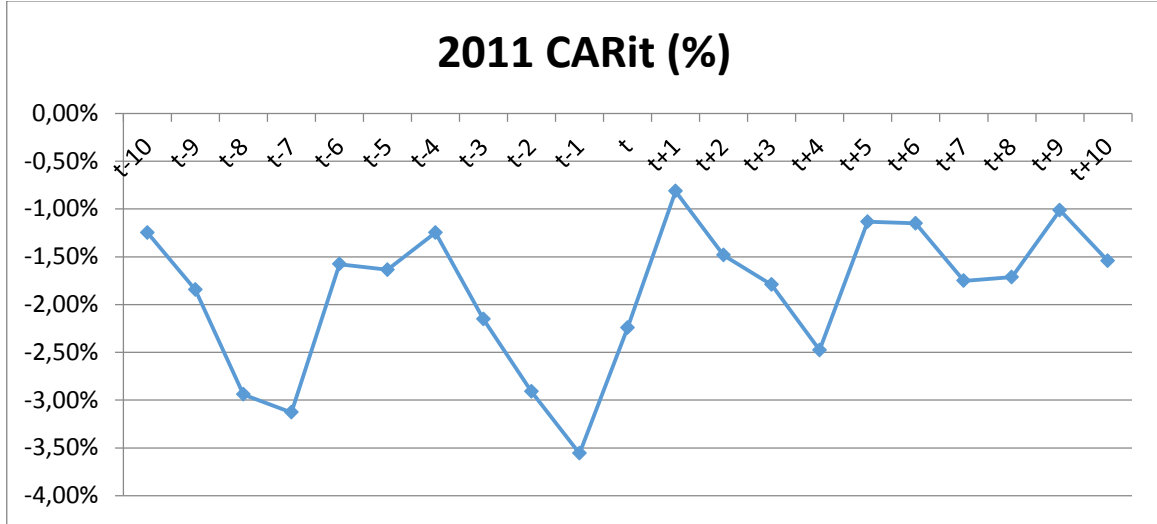
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2. Kümülatif Anormal Getirinin (CAR) Olay Tarihinin Duyarlılığı (2011)

Tablo 6. İlk defa 2011 Yılında Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Alarak BİST XKURY'ye Alınan Şirketlerin Ortalama Anormal Getirileri (AAR) Ve Kümülatif Anormal Getirileri (CAR)

Olay Tarihi	DOAS	PNSUT	HALKB	ISMEN	GLYHO	Ortalama Anormal Getiri	Kümülatif Ortalama Anormal Getiri
Gün	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	AARit (%)	CARit (%)
t-10	0,60%	-0,13%	0,13%	-1,33%	-5,51%	-1,25%	-1,25%
t-9	-2,48%	-1,50%	-0,42%	0,47%	0,96%	-0,60%	-1,85%
t-8	-4,57%	0,26%	0,07%	-1,66%	0,43%	-1,10%	-2,94%
t-7	0,00%	0,24%	-2,56%	1,60%	-0,22%	-0,19%	-3,13%
t-6	-0,20%	-0,33%	1,27%	1,86%	5,15%	1,55%	-1,58%
t-5	0,40%	1,51%	-1,21%	1,14%	-2,14%	-0,06%	-1,64%
t-4	-2,89%	0,80%	0,28%	-0,36%	4,11%	0,39%	-1,25%
t-3	-3,72%	1,24%	-0,12%	-1,24%	-0,69%	-0,91%	-2,15%
t-2	-6,33%	1,79%	0,91%	0,01%	-0,16%	-0,76%	-2,91%
t-1	-1,66%	1,41%	-1,54%	-0,43%	-1,01%	-0,65%	-3,56%
t	0,29%	3,58%	-1,12%	0,04%	3,79%	1,31%	-2,24%
t+1	4,08%	-2,55%	-0,26%	-1,09%	6,97%	1,43%	-0,81%
t+2	1,72%	-2,35%	1,23%	0,64%	-4,59%	-0,67%	-1,48%
t+3	-0,64%	0,37%	-0,70%	0,49%	-1,05%	-0,31%	-1,79%

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

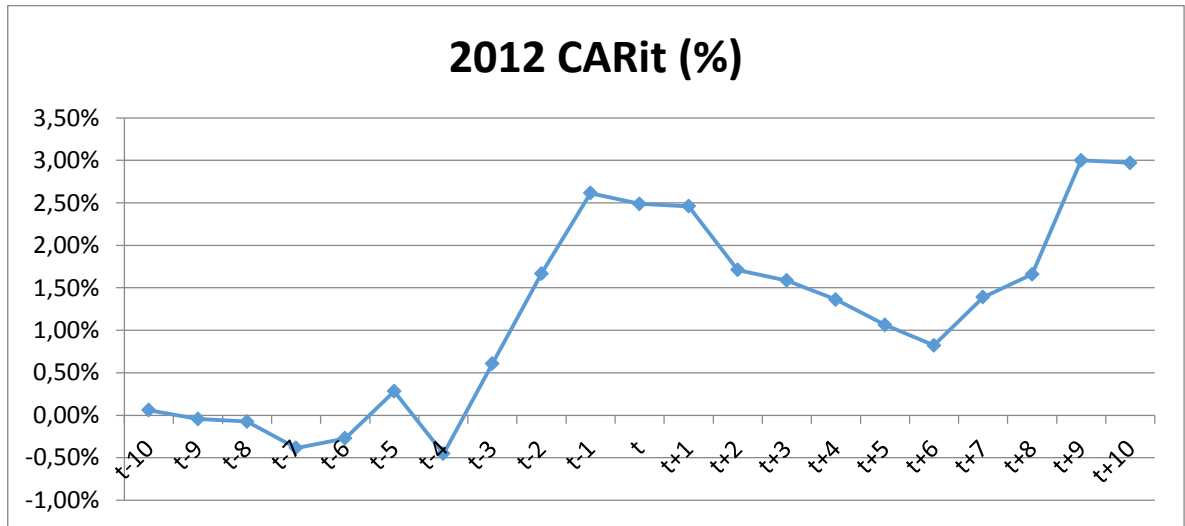
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

t+4	5,17%	-2,92%	-0,69%	-0,24%	-4,75%	-0,69%	-2,48%
t+5	4,15%	1,31%	0,01%	1,52%	-0,28%	1,34%	-1,13%
t+6	1,78%	-0,49%	0,31%	0,58%	-2,26%	-0,02%	-1,15%
t+7	-0,50%	-0,78%	-0,57%	-2,20%	1,03%	-0,60%	-1,75%
t+8	-1,46%	-0,34%	-0,06%	0,37%	1,68%	0,04%	-1,71%
t+9	1,24%	-0,84%	0,72%	1,37%	1,02%	0,70%	-1,01%
t+10	-2,67%	1,39%	0,26%	0,56%	-2,19%	-0,53%	-1,54%

Şekil 3. Kümülatif Anormal Getirinin (CAR) Olay Tarihinin Duyarlılığı (2012)

Tablo 7. İlk defa 2012 Yılında Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Alarak BİST XKURY'ye Alınan Şirketlerin Ortalama Anormal Getirileri (AAR) Ve Kümülatif Anormal Getirileri (CAR)

Olay Tarihi	GARFA	ENKAI	PETUN	ASELS	ISGYO	Ortalama Anormal Getiri	Kümülatif Ortalama Anormal Getiri
Gün	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	AARit (%)	CARit (%)
t-10	1,38%	-0,21%	-0,49%	-0,95%	0,57%	0,06%	0,06%
t-9	0,17%	-0,06%	-1,55%	0,05%	0,87%	-0,10%	-0,04%
t-8	-0,51%	0,53%	-0,18%	-1,10%	1,11%	-0,03%	-0,07%
t-7	-0,56%	0,05%	-1,01%	0,40%	-0,43%	-0,31%	-0,38%

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

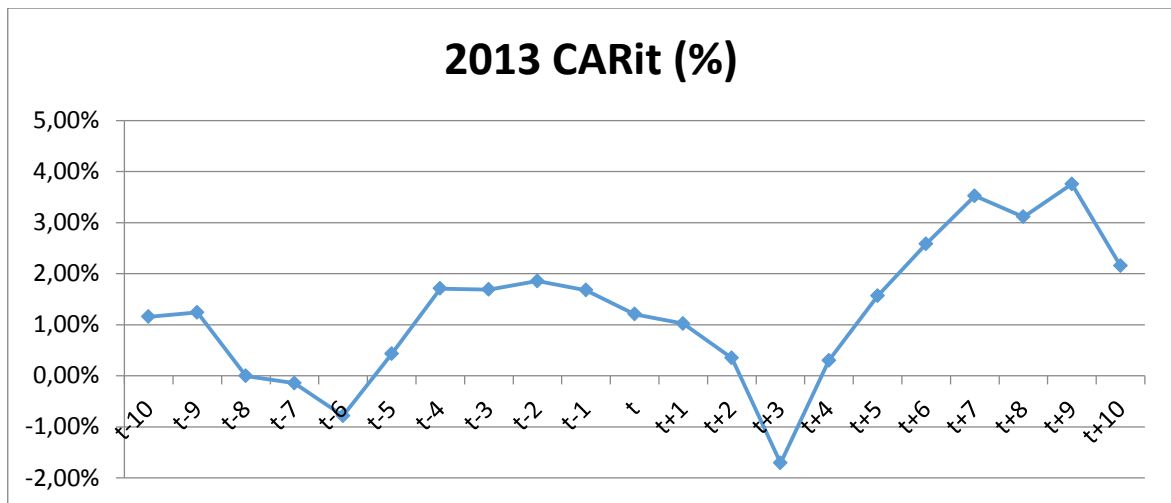
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

t-6	-1,06%	0,92%	0,39%	-0,97%	1,29%	0,11%	-0,27%
t-5	2,35%	0,26%	0,19%	0,62%	-0,66%	0,55%	0,28%
t-4	-1,52%	0,17%	-1,34%	0,83%	-1,81%	-0,73%	-0,45%
t-3	-0,47%	0,25%	-0,61%	4,33%	1,81%	1,06%	0,61%
t-2	-1,29%	1,83%	0,99%	4,12%	-0,36%	1,06%	1,67%
t-1	-0,53%	0,15%	4,24%	2,04%	-1,16%	0,95%	2,61%
t	-0,37%	-0,38%	0,04%	1,32%	-1,25%	-0,13%	2,49%
t+1	0,85%	-1,64%	1,55%	-1,40%	0,50%	-0,03%	2,46%
t+2	-0,85%	0,66%	-1,04%	-1,02%	-1,51%	-0,75%	1,71%
t+3	0,52%	-0,03%	-1,08%	-0,04%	0,00%	-0,13%	1,58%
t+4	2,41%	-2,30%	0,57%	-0,65%	-1,15%	-0,22%	1,36%
t+5	-1,82%	-1,26%	0,56%	1,53%	-0,49%	-0,30%	1,06%
t+6	-0,97%	-0,39%	-1,53%	0,42%	1,25%	-0,24%	0,82%
t+7	-0,76%	-0,27%	1,16%	0,94%	1,77%	0,57%	1,39%
t+8	-0,98%	2,17%	0,95%	-0,86%	0,08%	0,27%	1,66%
t+9	3,79%	2,38%	-0,01%	0,49%	0,05%	1,34%	3,00%
t+10	-1,52%	0,53%	0,17%	-0,34%	1,02%	-0,03%	2,97%

Şekil 4. Kümülatif Anormal Getirinin (CAR) Olay Tarihinin Duyarlılığı (2013)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 8. İlk defa 2013 Yılında Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Alarak BİST XKURY'ye Alınan Şirketlerin Ortalama Anormal Getirileri (AAR) Ve Kümülatif Anormal Getirileri (CAR)

Olay Tarihi	GRNYO	CRDFA	PINSU	PGSUS	Ortalama Anormal Getiri	Kümülatif Ortalama Anormal Getiri
Gün	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	AARit (%)	CARit (%)
t-10	3,49%	1,17%	-0,74%	0,71%	1,16%	1,16%
t-9	0,08%	2,68%	0,11%	-2,53%	0,09%	1,24%
t-8	-1,22%	-1,31%	0,64%	-3,08%	-1,24%	0,00%
t-7	0,38%	2,05%	-1,17%	-1,83%	-0,14%	-0,15%
t-6	-0,24%	-4,07%	0,18%	1,58%	-0,64%	-0,78%
t-5	-2,59%	0,03%	1,16%	6,25%	1,21%	0,43%
t-4	0,91%	3,93%	0,97%	-0,69%	1,28%	1,71%
t-3	-2,01%	-2,70%	0,86%	3,77%	-0,02%	1,69%
t-2	-0,92%	5,30%	-1,63%	-2,09%	0,17%	1,85%
t-1	-1,59%	-0,18%	0,04%	1,02%	-0,18%	1,68%
t	-0,32%	-0,21%	0,83%	-2,18%	-0,47%	1,21%
t+1	-1,87%	-1,04%	0,96%	1,21%	-0,19%	1,02%
t+2	-0,81%	-1,80%	-1,35%	1,26%	-0,67%	0,35%
t+3	-1,57%	-1,87%	-0,61%	-4,18%	-2,06%	-1,71%
t+4	6,28%	-1,38%	-0,12%	3,26%	2,01%	0,30%
t+5	1,47%	-1,72%	1,58%	3,72%	1,26%	1,56%
t+6	0,20%	1,53%	2,30%	0,05%	1,02%	2,58%
t+7	2,53%	2,71%	-1,35%	-0,12%	0,94%	3,52%
t+8	0,25%	-3,19%	-1,32%	2,61%	-0,41%	3,11%
t+9	-3,27%	4,02%	0,08%	1,75%	0,64%	3,76%
t+10	0,84%	-1,53%	-1,81%	-3,90%	-1,60%	2,15%

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

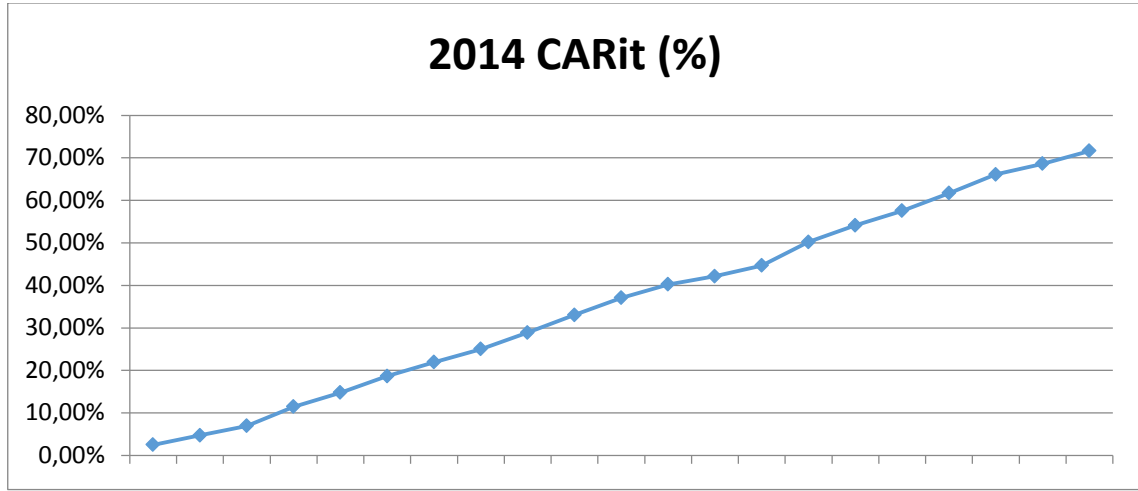
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 5. Kümülatif Anormal Getirinin (CAR) Olay Tarihinin Duyarlılığı (2014)

Tablo 9. İlk defa 2014 Yılında Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Alarak BİST XKURY'ye Alınan Şirketlerin Ortalama Anormal Getirileri (AAR) Ve Kümülatif Anormal Getirileri (CAR)

Olay Tarihi	AKSA	AKSGY	GARAN	SISE	IZOCM	Ortalama Anormal Getiri	Kümülatif Ortalama Anormal Getiri
Gün	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	AARit (%)	CARit (%)
t-10	7,85%	5,64%	2,22%	0,75%	-3,92%	2,51%	2,51%
t-9	6,63%	6,49%	0,14%	-1,40%	-0,80%	2,21%	4,72%
t-8	7,48%	4,92%	2,56%	-3,03%	-0,85%	2,22%	6,94%
t-7	7,51%	5,48%	2,03%	4,50%	3,10%	4,52%	11,46%
t-6	7,15%	4,66%	2,49%	1,90%	0,41%	3,32%	14,78%
t-5	6,38%	5,33%	1,05%	5,07%	1,61%	3,89%	18,67%
t-4	7,08%	5,76%	1,32%	2,10%	0,02%	3,26%	21,92%
t-3	9,09%	6,16%	2,93%	-1,81%	-0,83%	3,11%	25,03%
t-2	8,47%	6,97%	1,50%	2,21%	0,27%	3,88%	28,91%
t-1	7,41%	4,46%	2,96%	0,37%	5,35%	4,11%	33,02%
t	8,73%	6,61%	2,12%	1,79%	0,95%	4,04%	37,06%
t+1	7,30%	4,42%	2,88%	1,97%	-0,75%	3,16%	40,22%
t+2	5,32%	5,91%	-0,58%	0,49%	-1,54%	1,92%	42,14%

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

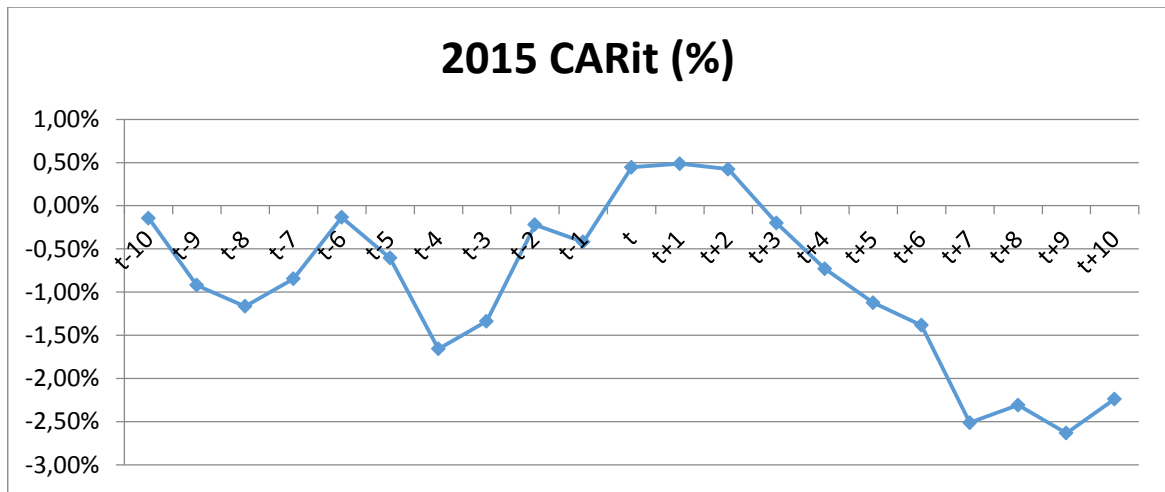
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

t+3	5,92%	5,83%	0,09%	1,36%	-0,49%	2,54%	44,68%
t+4	9,61%	5,68%	3,92%	1,53%	6,96%	5,54%	50,22%
t+5	7,78%	2,25%	5,53%	5,12%	-1,19%	3,90%	54,12%
t+6	8,75%	4,12%	4,63%	-0,15%	-0,18%	3,43%	57,56%
t+7	8,10%	9,78%	-1,68%	-0,57%	5,06%	4,14%	61,70%
t+8	9,60%	8,20%	1,40%	2,64%	0,23%	4,41%	66,11%
t+9	6,62%	4,27%	2,35%	1,53%	-2,14%	2,53%	68,64%
t+10	8,11%	7,90%	0,21%	-0,29%	-0,95%	2,99%	71,63%

Şekil 6. Kümülatif Anormal Getirinin (CAR) Olay Tarihinin Duyarlılığı (2015)

Tablo 10. İlk defa 2015 Yılında Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Alarak BİST XKURY'ye Alman Şirketlerin Ortalama Anormal Getirileri (AAR) ve Kümülatif Anormal Getirileri (CAR)

Olay Tarihi	DDGYO	EREGL	ANDGR	MGROS	Ort. Anor. Get.	Küm. Ort. Anor. Get.
Gün	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	ARit (%)	AARit (%)	CARit (%)
t-10	-0,07%	0,18%	-0,61%	-0,07%	-0,14%	-0,14%
t-9	-0,78%	0,14%	-2,40%	-0,06%	-0,78%	-0,92%
t-8	-0,23%	-0,07%	1,08%	-1,76%	-0,25%	-1,16%
t-7	-0,32%	-0,16%	0,11%	1,65%	0,32%	-0,85%
t-6	-0,67%	2,60%	0,16%	0,77%	0,71%	-0,13%
t-5	-1,65%	-1,74%	-0,45%	1,97%	-0,47%	-0,60%

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

t-4	1,48%	-0,89%	-3,96%	-0,84%	-1,05%	-1,66%
t-3	-0,51%	-0,73%	2,21%	0,31%	0,32%	-1,34%
t-2	1,08%	5,53%	-1,56%	-0,57%	1,12%	-0,22%
t-1	0,16%	-1,36%	0,24%	0,17%	-0,20%	-0,42%
t	1,74%	2,14%	-0,05%	-0,38%	0,86%	0,44%
t+1	-1,13%	0,24%	0,50%	0,55%	0,04%	0,49%
t+2	-1,03%	-1,35%	0,43%	1,70%	-0,06%	0,42%
t+3	-0,61%	1,00%	-0,67%	-2,21%	-0,62%	-0,20%
t+4	-1,24%	1,36%	-0,52%	-1,72%	-0,53%	-0,73%
t+5	-0,11%	-1,08%	0,32%	-0,71%	-0,39%	-1,12%
t+6	0,38%	-2,07%	1,02%	-0,37%	-0,26%	-1,38%
t+7	-0,07%	-1,76%	1,80%	-4,48%	-1,13%	-2,51%
t+8	1,79%	-2,13%	2,06%	-0,91%	0,20%	-2,31%
t+9	-3,25%	1,74%	0,72%	-0,50%	-0,33%	-2,63%
t+10	0,98%	-1,32%	0,32%	1,59%	0,39%	-2,24%

Şekil 1’de de görüldüğü gibi ilk defa 2010 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra pozitif ve artan bir seyirde gerçekleşmiştir. Özellikle olay tarihinde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2010 yılı için Tablo 5 incelendiğinde, olay tarihinin açıklanmasından 6 gün önce olan t-7 gününde kümülatif ortalama anormal getirinin %2,91, olay tarihinde ise %12,18 olduğu tespit edilmiştir. Gerçekleşen getiri oranları dikkate alındığında, iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu ile pay getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Şekil 2’de de görüldüğü gibi ilk defa 2011 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra negatif bir seyirde gerçekleşmiştir. Özellikle olay tarihinden sonraki günde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2011 yılı için Tablo 6 incelendiğinde, olay tarihinin açıklandığı günde kümülatif ortalama anormal getirinin %-2,24 olduğu, t+1 günde ise, %-0,81 olduğu tespit edilmiştir. Gerçekleşen getiri oranları dikkate alındığında, 2011 yılında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu ile pay getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlar nitelikte bulgulara rastlandığı görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 3’de de görüldüğü gibi ilk defa 2012 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden önceki 5 günde negatif olarak gerçekleştiği olay tarihinden sonra ise, pozitif ve artan bir seyirde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Özellikle olay tarihi ile birlikte ve sonraki 2 günde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2012 yılı için Tablo 7 incelendiğinde, olay tarihinin açıklandığı günde kümülatif ortalama anormal getirinin %2,49 olduğu, t-9 günde ise, %-0,04 olduğu tespit edilmiştir. Gerçekleşen getiri oranları dikkate alındığında, 2012 yılında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu ile pay getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlar nitelikte olduğu söylenebilir.

Şekil 4’de de görüldüğü gibi ilk defa 2013 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra pozitif ve bir seyirde gerçekleştiği ancak, t-6 ve t+3 günlerinde negatif olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Özellikle olay tarihinde sonraki t+4 ten sonra kümülatif anormal getirinin artan bir seyir izlediği tespit edilmiştir. 2013 yılı için Tablo 8 incelendiğinde, olay tarihinin açıklandığı günde kümülatif ortalama anormal getirinin %1,21 olduğu, t+10 günde ise, %2,15 olduğu tespit edilmiştir. Gerçekleşen getiri oranları dikkate alındığında, 2013 yılında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu ile pay getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlar nitelikte bulgulara rastlandığı görülmektedir.

Şekil 5’de de görüldüğü gibi ilk defa 2014 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra pozitif ve artan bir seyirdedir. Şekil 5’e göre şirketlerin kümülatif anormal getirilerinde olay tarihinin etkisi az olmakla beraber olay tarihinden itibaren artışın daha da yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Tablo 9’te ilk defa 2014 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin olay tarihinden 10 gün önce ve 10 gün sonraki anormal getirileri, ortalama anormal getirileri ve kümülatif anormal getirileri bir arada verilmiştir. Tablo 9’a bakıldığında, anormal getirinin artan değerlere sahip olduğu, olay tarihinden sonra ise, artan özelliğini koruyarak t-10 zamanda %2,51 t zamanda 37,06 ve t+10 zamanda %71,63 değerine yükseldiği görülmektedir. Tablo incelendiğinde CAR değerinin tüm zamanlarda sıfırdan pozitif yönlü farklı olduğu görülmektedir. Olay tarihine doğru ve olay tarihinden sonraki zamanlarda sıfırdan pozitif yönlü uzaklaşma gözlemlenmiştir.

Şekil 6’de de görüldüğü gibi ilk defa 2015 yılında iyi kurumsal yönetim notu olarak BİST XKURY’ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra negatif bir seyirde ancak olay tarihi ve sonrasındaki 2 günde pozitif olarak gerçekleşmiştir. Özellikle olay tarihinden sonraki 2 günde kümülatif

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2015 yılı için Tablo 10 incelendiğinde, olay tarihinin açıklandığı günde kümülatif ortalama anormal getirinin %0,44 olduğu, t+1 günde ise, %-0,49 olduğu tespit edilmiştir. Gerçekleşen getiri oranları dikkate alındığında, 2015 yılında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu ile pay getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlar nitelikte bulgulara rastlandığı görülmektedir.

CAR değerinin sıfırdan pozitif veya negatif yönlü farklı olması anormal getiri elde edilebileceğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla uygulamaya konu olan piyasada anormal getiri elde edilmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Fakat çalışmanın bulgularında görüldüğü gibi CAR değeri özellikle de olay tarihinden sonraki zamanlarda sıfırdan önemli derecede uzaklaşmıştır (pozitif yönlü). Dolayısıyla uygulamaya konu olan piyasanın yarı güçlü formda etkin olmadığı yorumu yapılabilir.

5. SONUÇ

Kurumsal yönetim uygulamaları Türkiye’de ilk defa 2003 yılında uygulanmaya başlanmış ve 2007 Ağustos’unda BİST Kurumsal Yönetim Endeksinin oluşturulması ile birlikte daha da önemli bir hal almıştır. 2015 Aralık ayı itibarıyla iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak endekse alınmış toplam 50 firma bulunmaktadır. Bu çalışmada, ilk defa 2014 yılında iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak BİST XKURY’ye alınan firmaların kurumsal yönetim derecelendirme notlarının kamuya açıklanmasının ardından bu firmaların hisse senedi getirilerinde meydana gelen değişimler EventStudy yöntemi ile analiz edilmiştir. Uygulamaya konu olan firmaların olay tarihi, öncesi ve sonrası toplam 21 güne ait borsa kapanış fiyatları ile BİST 100 Endeksi kapanış fiyatları kullanılarak firmaların anormal getiri elde edemeyecekleri test edilmiştir.

Çalışma sonucunda, hem olay öncesinde hem de olay sonrasında pozitif hem de negatif anormal getiri elde edilebileceği ortaya çıkmıştır. Fakat söz konusu anormal getirinin firmaya ait kurumsal yönetim derecelendirme notunun kamuya açıklanması ile doğrudan bir ilişkisi olduğunu söylemek zor olmakla beraber, olay tarihinden sonra anormal getiri oranının yükselerek devam ettiği görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda, hem olay tarihinden önceki hem de olay tarihinden sonraki tüm zamanlarda kümülatif anormal getiri oranının 0’dan (sıfır) pozitif ve negatif yönlü farklı olduğu gözlemlenmiştir. Bu gözlem ile uygulamaya konu olan piyasanın yarı güçlü formda etkin olmadığı söylenebilir.

CAR değerinin sıfırdan pozitif veya negatif yönlü farklı olması anormal getiri elde edilebileceğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla uygulamaya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

konu olan piyasada anormal getiri elde edilmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Fakat çalışmanın bulgularında görüldüğü gibi CAR değeri özellikle de olay tarihinden sonraki zamanlarda sıfırdan önemli derecede uzaklaşmıştır (pozitif yönlü). Dolayısıyla uygulamaya konu olan piyasanın yarı güçlü formda etkin olmadığı yorumu yapılabilir.

İlk defa 2010 yılında iyi kurumsal yönetim notu alarak BİST XKURY'ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra pozitif ve artan bir seyirde gerçekleşmiştir. Özellikle olay tarihinde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2011 yılında iyi kurumsal yönetim notu alarak BİST XKURY'ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra negatif bir seyirde gerçekleşmiştir. Özellikle olay tarihinden sonraki günde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2012 yılında iyi kurumsal yönetim notu alarak BİST XKURY'ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden önceki 5 günde negatif olarak gerçekleştiği olay tarihinden sonra ise, pozitif ve artan bir seyirde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Olay tarihi ile birlikte ve sonraki 2 günde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. 2013 yılında iyi kurumsal yönetim notu alarak BİST XKURY'ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra pozitif ve bir seyirde gerçekleştiği ancak, t-6 ve t+3 günlerinde negatif olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Özellikle olay tarihinde sonraki t+4 ten sonra kümülatif anormal getirinin artan bir seyir izlediği tespit edilmiştir. 2014 yılında iyi kurumsal yönetim notu alarak BİST XKURY'ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra pozitif ve artan bir seyir izledikleri sonucuna ulaşılmıştır. 2014 yılında şirketlerin kümülatif anormal getirilerinde olay tarihinin etkisi az olmakla beraber olay tarihinden itibaren artışın daha da yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. 2015 yılında ise, iyi kurumsal yönetim notu alarak BİST XKURY'ye alınan şirketlerin kümülatif anormal getirileri, olay tarihinden hem önce hem de sonra negatif bir seyirde ancak olay tarihi ve sonrasındaki 2 günde pozitif olarak gerçekleşmiştir. Özellikle olay tarihinden sonraki 2 günde kümülatif anormal getirinin en yüksek seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir. Gerçekleşen getiri oranları dikkate alındığında, incelenen dönemlerin tümünde iyi kurumsal yönetim derecelendirme notu ile pay getirileri arasında bir ilişkinin olduğunu kanıtlar nitelikte bulgulara rastlanmıştır.

Çalışma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde ise, hesaplanan kümülatif anormal getiriler (CARit) sıfırdan pozitif yönde farklılık gösterdiği için, piyasanın yarı güçlü formda etkin olduğu ve normalin üstünde getiri elde edilemeyeceğini ifade eden H_0 hipotezi reddedilmiş, piyasanın yarı güçlü formda etkin olmadığı ve normalin üstünde getiri elde edilebileceğini ifade eden H_1 hipotezi ise kabul edilmiştir. Bu sonuçlara dayanarak, Türkiye piyasasının henüz yarı güçlü formda dahi etkin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmadığını ve yatırımcıların bu piyasada kamuya açıklanan şirketlere ait özel bilgilerden faydalanarak normalin üstünde getiri elde edebilecekleri yorumu yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Berle, A. A. ve Means, G. C. (1933). The modern corporation and private property. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 81(6), 782-785.
- Cebeci, G. ve Özbilgin, İ. G. (2015). Borsa İstanbul Bilişim Endeksi'nde yer alan şirketlerin kurumsal yönetim ve finansal performans açısından değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, (4), 47-64.
- Çatıkkaş, Ö. (2013). *Eğitim alanı: kurumsal yönetim ilkeleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çonkar, K., Elitaş, C. ve Atar, G. (2009). İMKB kurumsal yönetim endeksi'ndeki (XKURY) firmaların finansal performanslarının TOPSİS yöntemi ile ölçümü ve kurumsal yönetim notu ile analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(1), 81-115.
- Güneş, Ş. (2009). *Kurumsal risk yönetimi ve Türkiye'de farkındalığına ilişkin bir uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- G20/OECD (Eylül 2015). *Kurumsal Yönetim İlkeleri*. 26 Kasım 2015 tarihinde <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm> adresinden alınmıştır.
- Hatch, M. J. (1997). Irony and the social construction of contradiction in the humor of a management team. *Organization Science*, 8(3), 275-288.
- Hirt, G. A. ve Block, S. B. (2006). *Fundamentals of investment management*. McGraw Hill.
- Kaderli, Y. (2007). Yapılan ihracat bağlantılarının ilgili firmaların hisse senedi getirileri üzerindeki etkisinin olay etüdü ile incelenmesi. *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 144-154.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Kılıç, M. (2009). *Kurumsal Yönetim Ve Derecelendirmesi: Halka Açık Şirketler İçin Talepsiz Kurumsal Yönetim Derecelendirme Model Önerisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Serra, A.Paula (2002). Event study tests – a brief survey. *Working Papers Da FEP*, No 117, 15 Aralık tarihinde 2016, <http://www.fep.up.pt> adresinden alınmıştır.
- Sakarya, Ş. (2011). İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi kapsamındaki şirketlerin kurumsal yönetim derecelendirme notu ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin Olay Çalışması (EventStudy) Yöntemi ile analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, (13),147–162.
- Sakarya, Ş. ve Sezgin, H. (2015). Sendikasyon kredisi kullanımının bankaların hisse senedi getirilerine etkisi: Olay çalışması yöntemi ile BİST’de bir uygulama. *TBB Bankacılar Dergisi*, 92, 5-24.
- Sponholtz, C. (2005). Separating the Stock Market's Reaction to Simultaneous Dividend and Earnings Announcements. Centre for Analytical Finance, University of Aarhus, *Working Paper Series No 212*, 17 Ocak 2017 tarihinde, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=850070 adresinden alınmıştır.
- Tuominen, T. (2005). *Corporate layoff announcements and shareholder value: empirical evidence from Finland*. Master’s Thesis, Department of Business Administration, Lappeenranta University of Technology, Kuala Lumpur.
- Türk Sanayicileri ve İş adamları Derneği. (2012). *Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi*, İstanbul, Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12-336.
- Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği ve Deloitte. (2006). *Nedir Bu Kurumsal Yönetim?* 27 Kasım 2015 tarihinde <http://www.tkyd.org/tr/yayinlar-kyd-yayinlari.html> adresinden alınmıştır.
- Yenice, S. ve Dölen, T. (2013). İMKB’de işlem gören firmaların kurumsal yönetim ilkelerine uyumunun firma değeri üzerine etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9, (19), 199-214.
- <http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&showmenu=yes&menuid=6&pid=10&subid=2&submenuheader=10>, 28.11.2015.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

[http://www.saharating.com/~saharati/kurumsal-yonetim-derecelendirmesi/kurumsal-
yonetim-derecelendirme-metodolojisi/](http://www.saharating.com/~saharati/kurumsal-yonetim-derecelendirmesi/kurumsal-yonetim-derecelendirme-metodolojisi/), 28.11.2015.

<https://www.kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/endeksler.aspx>, 28.11.2015.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**SIYASAL KÜLTÜRÜN POLİTİK SÜREÇLERE YANSIMASI: BİR SIYASAL LİDER
ÖRNEĞİ¹**

**THE REFLECTION OF POLITICAL CULTURE TO POLITICAL PROCESSES: AN
EXAMPLE OF A POLITICAL LEADER**

Oğuz GÖKSU

Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi, oguzgoxsu@gmail.com

Fuat USTAKARA

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, fuatustakara@gmail.com

Özet

Siyasal kültürü, bir toplumun ekonomik koşulları, toplumsal kültürün farklı aşamaları ve siyasal sistemde aktif rol oynayan siyasi kadroların dünya görüşleri ve fikirleri önemli oranda belirlemektedir. Siyasal kültür, toplumun alışkanlıklarından beslenirken ülkeyi yöneten siyasal liderlerin kararları ve uygulamaları da siyasal kültürü dizayn etmektedir.

Bu çalışmanın kalkış noktası, ‘Liderler politik süreçlerde siyasal mesajlarını kültürel unsurlarla çevreleyerek vermektedir’ önermesidir. Çalışma, 2014 Yerel Seçimlerinde AK Parti Genel Başkanı ve dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın seçim kampanyası sürecinde hangi kültürel unsurlardan yararlandığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 2014 Yerel Seçimleri ile sınırlandırılmış ve bir siyasal figür olarak Erdoğan lider örneği olarak alınmıştır. Siyasal kültürün, politik süreçlere yansımaları gazete ilanları, siyasal reklamlar, miting konuşmaları, seçim şarkıları ve seçim beyannamesi çerçevesinde incelenmiştir. 2014 Yerel Seçimleri, son yapılan yerel seçimler olması ve liderlerin daha fazla bölgesel mesajlara yönelmeleri sebebiyle tercih edilmiştir. Yakın tarihin karizmatik lider özelliğiyle en dikkat çeken, en fazla siyasal söylem ve eylem geliştiren siyasal aktörü olması sebebiyle lider örneği olarak Erdoğan seçilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Siyasal Kültür, Siyasal Lider, 2014 Yerel Seçimleri, Politik Süreçler, Recep Tayyip Erdoğan.

iBu çalışma Gaziantep Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi tarafından RM.16.01 kod nolu proje kapsamında desteklenmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Abstract

Political culture is determined by the economic conditions of a society, the different stages of social cultures and the political views of political staff who play active roles in the political system considerably. While political culture is formed by the habits of the society, the decisions and practices of the political leaders who manage the country design the political culture.

The origin of this work is that 'Leaders give political messages in political processes by surrounding them with cultural elements'. The study aims to identify which cultural elements the Chairman of the AK Party and that period of Prime Minister Recep Tayyip Erdogan used during the election campaign in 2014 Local Election. The search is limited to 2014 Local Elections and it takes Erdogan as a political figure. The political culture will be reflected in the political process in the context of newspaper advertisements, political advertisements, public meeting speeches, election songs and election declaration. The 2014 Local Election is chosen because it is the last local election and the leaders turn to more regional messages in the election process. Erdogan is chosen as the leader case because he is the political actor who develops the most political discourse and action with his charismatic leader feature.

Keywords: Political Culture, Political Leader, 2014 Local Election, Political Processes, Recep Tayyip Erdogan.

1. Giriş

Siyasal gelişmelerin ve siyasi liderin liderlik niteliklerini siyasi kültürden bağımsız şekilde okumak gerçekçi ve doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Kültürün alt kültürlerinden biri olarak değerlendirilen siyasi kültür, politik süreçlerle yakından ilişkilidir. Siyasi kültür ekseninde dizayn edilen siyasi iletişim ve politik süreçler seçim kampanyalarının kilit taşıdır. Siyasi kültürün siyasi iletişim çalışmalarında çok önemli bir işlevi vardır. Ülkelere ve kültürlere göre farklılaşan siyasi değişkenler partilerin siyasi iletişim stratejilerinin belirlenmesinde başat faktördür. Siyasi partilerin halka sesleniş biçimleri ile siyasi parti liderlerinin davranış kalıpları ve siyasi imaj oluşturma gayretleri öncelikle kültürün daha sonra da bir alt kültür olan siyasi kültürün etkisi altındadır.

Siyasal kültür toplumsal kültürün diğer öğelerinden ve uluslararası kültürden soyutlanamaz. Siyasi kültür bu unsurlardan etkilenirken aynı zamanda onları etkileme gücüne sahiptir. Siyasi kültürü, bir toplumun ekonomik koşulları, toplumsal kültürün farklı aşamaları ve siyasi sistemde aktif rol oynayan siyasi kadroların dünya görüşleri ve fikirleri de önemli derecede şekillendirmektedir (Turan, 1976: 35, 37). Siyaset, insan için ve ülkeye hizmet için

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yapılan bir disiplindir ve hayatın her anında vardır. Siyaseti hedef kitlesi olan topluluklarla buluşturan siyasal iletişim çalışmalarındır. Siyasal iletişim kampanyalarının en belirleyici unsurlardan biri olan siyasal kültürdür.

Kültürel kodlar, uzun bir zaman diliminde geçmişten bugüne kadar gelen ve toplumun önemli bir çoğunluğu tarafından benimsenerek o topluma özgü olan unsurları ve nitelikleri kapsamaktadır. Siyasal kültür, toplumun genel kültüründen doğrudan etkilenmektedir. Seçim kampanyaları döneminde siyasal liderlerin halkla özdeşleşmesi, kültürel kodlardan yararlanılmasıyla ve halka onların içselleştirdiği değerlerle seslenilmesiyle yakından ilişkilidir. Çalışmada siyasal kültürün teorik altyapısına yer verildikten sonra siyasal liderlikle alakalı olarak konunun temel dinamikleri ele alınmaktadır. Siyasal liderin politik süreçlerde nasıl bir misyon üstlendiği özellikle seçim kampanyaları döneminde siyasal liderin söylemi, görevi ve konumu irdelenmektedir.

1.1. Siyasal Kültürün Kavramsal Altyapısı

Kelime anlamı olarak kültür, yetiştirmek veya bakmak manasında klasik Latin dilindeki 'colere' veya 'cultura' fiillerinden gelmektedir. 'Cultura' ilk kez Voltaire tarafından insan aklının oluşumu, gelişimi ve geliştirilmesi anlamında kullanılmıştır. Kültür, bir toplumun yaşayış biçimidir ve o toplumda yaşayan kişiler ile var olur. Kültür, kuşaktan kuşağa öğrenilen toplumsal 'doğrular' ve 'yanlışlar'dır. Kültür, davranışların altında yatan değerler ve normlardır (Soydaş, 2010: 30-31).

Siyasal kültür, politik unsurlara yönelik olarak, toplumun geniş bir kesimince paylaşılan fikir, tutum ve davranış kalıpları olup, kamu politikalarının oluşturulmasından, siyasal anlaşmazlıkların çözümüne ve siyasal iletişimin biçim ve içeriğine değin birçok faktörü kapsayan psikolojik atmosferi oluşturmaktadır (Oktay, 2002: 16). Demokratik bir siyasal kültür, bir ülkede hayatını devam ettiren tüm bireylerin kendilerini bu ülkenin vatandaşı hissettiği, kişilerin aktif olarak siyasal sürece katkı yapabildiği, sivil toplumun ülkeyi ve halkı ilgilendiren konularda karar mercilerine etki edebildiği, vatandaşların yapması gereken görevlerinin yanında haklarının da çok önemli olduğu bir sistemde mümkündür (Durdu, 2013: 25).

Özer Özkaya'ya göre siyasal kültür, insanların yaşadıkları toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemlerin özellikle otorite sembollerini ve meşruluk ölçütlerini anlatmaktadır. Ayrıca bunları etkileyen maddi ve manevi koşullardır (Ozankaya, 2013). Toplumsal kültürün bir alt sistemini siyasal kültür oluşturmaktadır. Siyasal kültür, bir toplumu meydana getiren bireylerin benzer siyasi tutum, düşünce ve davranışa sahip olmasıyla ortaya çıkar (Erzen ve Yalın, 2011: 51). Uzun bir zaman dilimi içerisinde siyaseten

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

birbirine benzeyen siyasal pratiklerin ve düşüncelerin, toplumun tamamına olmasa da çoğulcu bir felsefeyle toplumun büyük bir kısmına sirayet etmesiyle siyasal kültür oluşmaktadır; ancak bu şekilde siyasal kültürün tamamlandığını söylemek güçtür. Değişen doktrinlere, inançlara, değerlere ve alışkanlıklara göre siyasal kültür de değişim ya da yenilenme içerisine girmektedir.

Siyasal kültür, genel olarak kapsayıcı anlamda kültürün bir parçası, türevidir. Bireyler bu kültürün içinde doğmakta, kültürün yapısına paralel gelişen karaktere bürünmektedirler. Diğer kültür öğelerinde olduğu gibi siyasal kültürün değişimi ya da kökleşmesi uzun zaman almaktadır. Ülkelerin ekonomik gelişmişliği, toplumsal yapısı ve demokrasi kavrayışının derinliği siyasal kültürle bağlantılıdır. Siyaset, güven duygusunun en yoğun şekilde hissedilmesi gereken alanlardan biri olmasına karşın, Türkiye’de yapılan kamuoyu araştırmalarında halkın en az güven duyduğu aktörlerden biri olarak çıkan siyasiler, büyük bir paradoksun içinde yer almaktadırlar. Türkiye’nin siyasal kültüründe politikacılar ve halkın büyük kısmı birbirlerine ve karşıtlarına “nasıl emrivaki yaparım” anlayışına sahiptir (Tekeli, 2013).

1.2. Siyasal Liderliğin Temel Dinamikleri

Siyasal liderlerin seçmenleri ile kuracakları diyalog ve oluşturacakları seçim ve imaj kampanyaları, içinde buldukları toplumun tarihi, kültürel değerleri, inançları ve gelenekleri ile çatışmamak durumundadır. Toplum dinamiklerine ve anlayışına uygun iletişim stratejileri seçmen kitlesini etkileyecek güce sahip olacaktır. Toplumun nabzını tutan ve alınacak kararlarda toplumsal vicdanı göz önünde bulunduran lider, gelecek tepkilere göre kararlarında değişikliklere giderek, kamuoyunun tutumuna bakarak yönetim işlevini sürdürmede kendine avantaj sağlamaktadır.

‘Bir halk adamı’ imajı yaratmak, siyasal iletişimin birincil amaçları arasında yer almaktadır (Özbudun ve Hale, 2010: 246). Seçim kazanmak ve iktidar olmak hedeflerine sahip bir partinin kitleleri sürükleyebilmesi için onlardan biri gibi olan, halkın kendisine yakın hissedeceği bir lidere ihtiyacı vardır. ‘Karaoğlan’ lakaplı Bülent Ecevit ve ‘Baba’ lakaplı Süleyman Demirel bu tarz bir imaj çalışmasını uygulamış ve başarılı olmuştur (Erzen, 2008: 77-78). Bu isimlerin arasına ‘Reis’ lakaplı Recep Tayyip Erdoğan’ı da eklemek mümkündür.

Liderlerin yeterlilikleri arasında duygusal zeka niteliklerinden; duygusal öz bilinç, isabetli öz değerlendirme, özgüven, başarıma dürtüsü, inisiyatif, örgütsel bilinç, başkalarını geliştirmek, empati ve değişim katalizörlüğü vasıfları liderin başarısını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Goleman et al., 2009: 262, 265).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Etkili iletişim kurmak için sözlü ve sözsüz mesajlarınızın tutarlı olması gerekir. Beden dili ve konuşmanın içeriği uyumlu olmak durumundadır. Eğer uyumlu olmazlar ise size direnen kişilerin direnişleri artar ve siz güvenilmez biri olarak görülürsünüz. Örneğin pozisyonunuzdan kararlı olduğunuz mesajını vermek için duruşunu kontrol edin, el hareketleriniz ile kendinizden emin olduğunuzu yansıtın, bakışlarınızın direkt olduğundan emin olun ve sesinizin herkesin duyabileceği yükseklikte olması etkili iletişim kurmanızı sağlayacaktır (Luecke, 2007: 106-107). Etkili bir lider olabilmek için siyasetçi çeşitli durumlarda gösterdiği duygusal reaksiyonlarının farkında olmak durumundadır. Ayrıca jestler duygusal yanıtlar olduğu için liderin jestlerini de kontrol etmesi gerekmektedir. Jestlerin pek çoğu bilinçsiz şekilde ortaya çıkmaktadır. Lider zamanla beden dili ve vücut hareketleri üzerinde bilinçsizlik düzeyinden bilinçlilik düzeyine geçerek, jestlerini tam olarak kontrol altına alarak etkili iletişimini geliştirme olanaklarına sahiptir (Morgan, 2009: 168).

Siyasal lider miting meydanlarında seçmenlerine seslenirken bazı özelliklere sahip olmak durumundadır. Özdemir (2012: 142, 157, 159) iyi bir konuşmacının sahip olması gereken nitelikleri dokuz başlık halinde kategorileştirmiştir. Bunlar: konuşmacı konusuna hakim olmalı, titiz planlar yapabilmeli, özeleştiriyi yapmalı, beden dilini iyi kullanmalı, konuştuğu dili iyi bilmeli, heyecanını denetlemeli, sesini doğru kullanmalı, dikkatli bir gözlemci olmalı ve dinleyici kitlesini çeşitli araştırmalardan yararlanarak tanımaya çalışmalıdır. Miting konuşmalarında seçimlerin bağlamına göre adaylar veya siyasal parti genel başkanları seslerini de etkili şekilde kullanmayı bilmek durumundadır. Ses aynı zamanda insanların kişilikleri hakkında geçerli çıkarımlar yapmaya olanak sağlamaktadır. İyi bir konuşmada ses; işitilebilir, akıcı, hoş, gider, anlamlı ve bükümlü olmalıdır.

Siyasal söylemde politikacı realist bir bakış açısıyla hareket ederek nesnel bir algının oluşması için çalışmaktadır. Evrensel bazı söylemleri barındırması gereken konuşmalarda kullanılan dil, kültürel nitelikleri yansıtan vatandaşın yaşayışına seslenen bir bağlam taşımak durumundadır. Mitinglerin seçim kampanyasının bir aşaması olduğu düşünülürse, seçmen üzerinde istenilen etkinin yaratılması, kararsız seçmenin istenilen yönde davranış sergilemesi için yaratılacak atmosfer ve bu atmosfer içinde liderin yapacağı konuşmanın coşkusu ve içeriği vatandaşın ikna edilebilmesi için çok önemlidir (Descartes, 2011: 82; Uztuğ, 2007: 297, 299).

Siyasal lider, vizyon sahibi olmalı, geleceği görerek hareket etmeli ve kendisini takip eden kitlede coşku oluşturabilmelidir. Siyasal lider, takipçilerini mobilize edebilecek güce, saygınlığa ve beceriye sahip olmalıdır. Ayrıca siyasal lider, kriz dönemlerindeki tutum ve davranışlarıyla geniş kitleleri etkileyebilmeli, rakiplerinin ve ona muhalif olanların da saygısını kazanacak eylemlerde bulunmalıdır. Bu nitelikleri içselleştirebilen lider, siyasal

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kültürle harmanlandığı müddetçe prestijini ve konumunu koruyabilir, toplumun tamamında olmasa bile önemli bir kısmında coşku ve heyecan oluşturabilir.

1.3. Politik Süreçler Açısından Liderin Misyonu

Liderlik akıllarda öncelikle karakterle ilgili olarak algılanmaktadır; fakat liderlik belirli bir alandaki gayretler, bireysel üstünlük ve başarı ile ortaya çıkmaktadır. Liderin bulunduğu topluma göre daha üstün gücü, bilgisi, kararlılığı, kurnazlığı ve zekası onu toplumsal düzlemde öne çıkarmaktadır. Siyasi lider kendisine ya da düşüncesine zorla veya alternatifsizlik nedeniyle itaat etmiş grupları kazanmak için nesnel bir yönetim gerçekleştirmek zorundadır. Siyasal lider, bulunduğu toplumla fikir alış verişi yapmadan idareyi gerçekleştirmesi durumunda rakiplerinin eleştirilerine maruz kalacaktır (Versan, 1992-1993: 23-25). Toplumundan kopuk bir siyasi lider hangi kararların ne gibi reaksiyonlar alacağı konusunda öngörüle bulunamayacaktır (Göksu, 2013: 83). Bu açıdan lider, iyi bir toplum gözlemcisi niteliği taşımaktadır.

Siyasi lider, çeşitli bileşenlerin bir araya gelerek oluşturduğu niteliklerden önce ismi ve temsil ettiği ideoloji bakımından kendi başına bir anlam ifade edecek düzeyde olmak durumundadır. Kişisel liderlik markası şahsi bir kimliği, itibarı ya da ayırt ediciliği ifade ederken, liderin güçlü yanları ve eğilimleri de liderlik markasının kapsamında yer almaktadır (Ulrich ve Smallwood, 2007: 203)

Siyasetin hiçbir güç odağına bağlı olmadan dürüst şekilde yapılabilmesi, demokratik standartların yerleştiği özgür ortamlarda mümkündür. Demokrasi ve siyasal kültür birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır ve karşılıklı olarak birbirlerini beslemektedirler. Siyasal kültür, siyasal iletişim çalışmalarının ortaya çıkmasında öncü bir görev üstlenmektedir. Siyasal iletişimin etkili bir şekilde yapılması için o ülkede siyasal kültürün gelişmiş ve demokratik altyapının kökleşmiş olması gerekmektedir. Siyasal kültürü gelişmiş toplumlarda siyasal iletişim aktif şekilde uygulanmakta, bununla birlikte siyasal iletişim çift yönlü olarak gerçekleştirilmektedir. Ancak siyasal kültürü tam manasıyla gelişmemiş toplumlarda anti demokratik gelişmeler yaşanmakta sermaye, medya ve siyaset üçgeninde çıkar ilişkileri siyasal iletişimin uygulanma biçimini değiştirmektedir. Siyasal iletişimin faal olması için kitle iletişim araçlarının özgür ve bağımsız olması gerekir, fakat az gelişmiş toplumlarda politika özgür ve bağımsız olmadığı için buna bağlı olarak kitle iletişim araçları da rant kavgaları nedeniyle bağımsız şekilde işlevlerini yerine getirememektedir. Bu bağlamda siyasal sistemin doğru şekilde işlememesi nedeniyle siyasal iletişim de bu zincirin bir halkası olarak fonksiyonlarını gerektiği gibi kullanamamaktadır. Çoğulcu demokrasi ve kökleşmiş bir siyasal kültür ortamı siyasal iletişim sürecinin baştan sona kadar işlevsel şekilde çalışması için uygun şartlardır (Özkan, 2007: 64).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Siyaset ve kültür birbirini destekleyen iki ana damar olmak üzere bu unsurların gelişmişliği ve topluma yerleşmesi demokrasinin işlerliğine zemin hazırlamaktadır. Siyasal kültür ve demokrasi birbiriyle yakından ilişkili kavramlar olarak bir ülkenin yönetimini, yaşayışını ve alışkanlıkları şekillendirmektedir. Siyasal partiler, siyasal kültürün dönemsel olarak meydana gelmesinde etkili bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin yöneticileri ve üst düzey politikacılar, konjonktürel olarak halka verilecek mesajlarda karar verici konumlarının gücüyle toplumun dinamiklerini etkilemektedir. Osmanlı'dan gelen güçlü lider anlayışı bugün de Türkiye'de geniş kitleler tarafından kabul görmektedir. Güçlü, karizmatik ve retoriğe önem veren siyasal liderler Türk toplumunu etkilemeyi başarmıştır. Bu liderlerin verdikleri siyasal mesajlara ikna olma konusunda meyilli olan halk, siyasal ideolojiden ve siyasal partiden öte lider odaklı bir siyaseti yüceltmıştır. Ekonomik göstergelerle doğru orantılı olarak siyaset kurumunun itibar ve ivme kazandığı ya da kaybettiği bir siyasal kültür ortamında kitle iletişim araçlarının da büyük etkisiyle toplum şekillendirilmektedir. Halkın hangi konuda düşünmesi ve konuşması bu unsurlar çerçevesinde belirlenmektedir. Türkiye'nin kendine has koşulları içinde darbeler ve yargı kararları da siyaset kurumunun işleyişini ciddi oranlarda etkilemiştir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin liberal politikalar benimsemesi ve teknolojik gelişmeler toplumun her kademesinde değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Eğitim seviyesinin giderek artması ile bilgiye ulaşmanın çok daha kolay olmasıyla dünyadaki dönüşüm Türkiye'yi de sarmıştır. Tüm bu etkenler çerçevesinde seçim kampanyaları ve siyasal iletişim uygulamaları değişmekle birlikte Türkiye'ye has kültürel nitelikler ve güçlü lidere olan ihtiyaç, siyasal iletişimin konvansiyonel yöntemlerinin geçerliliğini korumasını sağlamaktadır.

Seçim kampanyası döneminde ve genel siyasal kültür içinde siyasal lider veya adaylar büyük kitlelere hitap etmeden önce konuştuğu hedef kitlenin toplumsal özellikleri konusundaki araştırmaları incelemelidir. Seçmenlerle ilgili kamuoyu araştırmaları ve uzmanların hazırladığı analizler liderin konuşmasında yer vermesi gereken başlıkları ortaya çıkaracaktır. Seçmenlerin özellikleri, ilgileri ve bölgesel sorunlar üzerine bina edilecek bir konuşma doğrudan hedef kitleyi yakalayarak vatandaşların beklentilerini karşılayacaktır. Bölgesel ve yerel konularla seçim kampanyasının mesaj stratejisi doğru şekilde harmanlanarak oluşturulacak konuşma içeriği vatandaşların algılarına seslenerek onların kalbini kazanacaktır (Uztuğ, 2007: 296).

2. Amaç ve Yöntem

Çalışmada “Kültürel unsurlar seçim kampanyalarında verilen siyasal mesajların şekillenmesinde rol oynamaktadır” varsayımı üzerinden hareket edilmektedir. Çalışmanın amacı, 2014 Yerel Seçimleri üzerinden o dönemin başbakanı ve AK Parti Genel Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan özelinde bir siyasal liderin seçim sürecindeki işlevini siyasal kültürle

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ilintili olarak tartışmaktadır. Araştırma, 2014 Yerel Seçimlerindeki AK Parti'nin seçim kampanyasını kapsamaktadır. Çalışma, Recep Tayyip Erdoğan örneği ile sınırlandırılmıştır. Makalenin başlığında vurgulanan politik süreçler kavramıyla seçim kampanyaları kastedilmektedir. 2014 Yerel Seçimleri, son yapılan yerel seçimler olması ve liderlerin daha fazla bölgesel mesajlara yönelmeleri sebebiyle tercih edilmiştir. Yakın tarihin karizmatik lider özelliğiyle en dikkat çeken, en fazla siyasal söylem ve eylem geliştiren siyasal aktörü olması sebebiyle lider örneği olarak Erdoğan seçilmiştir. 2014 Yerel seçimlerinde yapılan siyasal iletişim çalışmalarındaki dilin, içeriğin, uygulamaların, siyasal mesajların ve seçim kampanyalarında araçsallaştırılan kültürel unsurların ortaya konulacak olması çalışmayı farklılaştıran başlıklardır. Çalışma, kalitatif bir araştırma olması sebebiyle hipotezler belirlemek yerine araştırma soruları tespit edilmiş ve araştırma, bu sorular çerçevesinde şekillendirilmiş ve sorulara yanıt aranmıştır. Bu bağlamda betimleyici bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada temel olarak "Seçim kampanyalarında siyasal kültürden nasıl yararlanılmaktadır?" sorusuna cevap aranmaktadır. Metodolojik olarak çalışma kapsamında cevap aranan alt amaç soruları şu şekildedir:

- 1) Siyasal liderlerin imajlarında hangi siyasal kültür nitelikleri bulunmaktadır?
- 2) Siyasal mesajların taşıdığı kültürel unsurlar ve yerel nitelikler nelerdir?
- 3) Basın ilanlarında ve siyasal reklamlarda yer alan siyasal kültür kodları nelerdir?
- 4) Recep Tayyip Erdoğan bir siyasal lider olarak kültürel kodlardan nasıl beslenmiştir?

2014 Yerel Seçimleri döneminde AK Parti Genel Başkanı olarak Erdoğan'ın İstanbul mitingi ele alınmıştır. İstanbul'un Türkiye'nin nüfus çeşitliliği ve kültür açısından bir nevi özeti olması sebebiyle Erdoğan'ın İstanbul mitingi niceliksel içerik analizi tekniğinden yararlanılarak incelenmiştir. Miting konuşması ve seçim beyannamesi önceden belirlenen kodlara göre kategorilere ayrılarak rakamsal olarak ifade edilmiştir. Gazete ilanları, televizyon reklamları ve seçim şarkıları niteliksel içerik analizi tekniğiyle siyasal kültür kodları ışığında derinlemesine analiz edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 Yerel Seçimlerinde Kültürel Kodlardan Yararlanması

Erdoğan tarafından 'istiklal mücadelesi' olarak adlandırılan seçim sürecinde her mecrada Türkiye'nin en önemli kültürel kodları olan Türk bayrağı ve İstiklal Marşı üzerinden devam eden çözüm sürecine de atıf yapılarak birlik, beraberlik ve kardeşlik siyasal mesajları verilmektedir. Ustakara'nın belirttiği gibi (2016: 143), 'çözüm süreci' olarak adlandırılan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çalışmalar, terörizmi bitirmek ve toplumsal barışı tesis etmek amacıyla bir oydaşma girişimi niteliği göstermektedir.

Erdoğan'ın seçim mitinglerine Sivas'tan başlaması, siyasal tarihteki olaylarla analogi kurmak için yapılmıştır ve bu dönemi istiklal mücadelesi olarak adlandırmalarının altını doldurma amacı taşımaktadır. Dindarlık, sağ tandansı benimseyen kitle için oy verme davranışında geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkilidir. Erdoğan, manevi değerlerin toplumun büyük kısmı üzerindeki etkisini göz önüne alarak bazı mitinglerde ana muhalefete yönelik eleştirilerini de siyasal tarihte yaşanan kimi olaylara dayanarak yapmıştır. Buna örnek olarak Erdoğan, CHP'nin ülkeyi yönettiği dönemde camilerden bazılarının ahıra dönüştürülmesi, Kur'an-ı Kerim'lerin toplatılması ve ezanın uzun süre Türkçe okutulması olaylarının yaşandığını belirtmiştir. Ezanın aslı olan Arapça haline çevrilmesi Demokrat Parti tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu olay bugün hala muhafazakarlar, İslamcılar ve milliyetçiler için taze bir konudur. Erdoğan, bazı mitinglerinde bu noktalara değinerek manevi değerlere sahip çıkan partinin Demokrat Parti olduğunu ve AK Parti'nin de DP ile aynı çizgide olduğunu mesajını vermiştir. Buna göre, AK Parti ile DP arasında imaj transferi yapma amacına yönelik bir üslup benimsenmiştir.

Televizyon reklamlarında başörtülü kadınların da yer alması Türkiye'nin gerçek toplumsal yapısının yansıtılması açısından AK Parti'nin kültürel niteliklere kampanyasında yer vermesi bağlamında gerçekçi bir davranıştır. Yıllarca Kürt kimliğinin ve başörtülü kadınların ontolojik açıdan yok sayılmasının ardından, AK Parti'nin seçim kampanyasında bu unsurlara yer verilmesi kültürel kodların yok sayılmaması yönünden önemli bir açılamdır.

AK Parti'nin seçim kampanyasında Erdoğan, Asaf Savaş Akat'ın tabiriyle 'halkçı' değil 'halkın kendisi' olarak gözükmektedir. Çünkü zaten halkın bizzat kendisi, onun kişiliğinde ve imajında vuku bulmaktadır. AK Parti'nin seçim mitingleri incelendiğinde, Erdoğan'ın imajı ve kullandığı dil bir ikna aracı olarak konumlanmakta ve halkın kültürünü yansıtan lider olarak mitingleri gerçekleştirmektedir. AK Parti, toplumun tamamını kucaklama iddiasını taşısa da, ürettiği politikaların önemli bir kısmı halkın alt ve orta seviyesine mensup vatandaşların refahını yükseltmeye yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Bu çalışmaların arkasında yatan dünya görüşü, muhafazakarlığı öne çıkaran ve manevi değerlere bağlılığı ifade eden fikirlerdir.

3.2. İstanbul Mitinginin İçerik Analizi

Erdoğan, seçim sürecinde toplamda 54 mitinge kendisi katılmıştır ve kurmaylarının bir kısmı da onun gidemediği şehirlerde küçük çaplı mitingler gerçekleştirmişlerdir. Bu mitingler genel seçim havası içinde geçmiştir, Erdoğan bir star olarak seçmenlere sunulmaktadır. Ak Parti'nin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

seçim şarkısı ile miting meydanlarında seçmenlerin duygularını hareketlendirilmektedir. Bölgesel anlamda miting konuşmaları analiz edildiğinde, o şehir için belirlenen başkan adayının neden gerekli olduğu Erdoğan tarafından ikna amaçlı olarak kitlelere anlatılmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek'in 'Şarkımız' şiiri ile İstanbul mitingine başlayan Erdoğan, bu şiirin sözleriyle dil, tarih, ahlak ve iman vurgusu yaparak kendi hedef kitlesi için çok önemli olan kültürel değerleri öne çıkarmıştır. İstanbul'un 39 ilçesinin tamamını selamlayarak konuşmasına başlamıştır. Eyüp ilçesi anılırken sahabe Ebu Eyüp El-Ensari'den, Fatih ilçesi selamlanırken Fatih Sultan Mehmet'ten söz edilerek bu ilçeleri kültürel ve manevi anlamda önemli kılan etkenler öne çıkarılmıştır. Erdoğan, Osmanlı'nın geçmişte hüküm sürdüğü coğrafyada yer alan önemli şehirler olan Kahire, Erbil, Musul, Saraybosna, Mekke ve benzeri şehirleri selamlayarak Türkiye'nin kültürel bağlarına paralel olarak bu şehirlerin de isimlerini anmıştır. Dinler tarihi açısından kutsal bir şehir olan İstanbul'un, Erdoğan tarafından 'kutsal peygamberin buyruğuna nail olan şehir' olarak tanımlanması dikkat çekmektedir.

İstanbul'un tarihsel geçmişine gönderme yapılan mitingte İstanbul, Mekke'nin, Medine'nin, Şam'ın, Kudüs'ün, Diyarbakır'ın kardeş şehri olarak anılmaktadır. Erdoğan, geçmişte hapse girmesine neden olan şiiri tekrar okuyarak seçmenlerinin siyasal hafızasını tazelemektedir. Miting sırasında Erdoğan, Arif Nihat Asya'nın 'Dua' şiirini okuyarak katılımcıların mısra sonlarında amin diyerek şiire katılmasını sağlamıştır. Diğer yandan Erdoğan, kendisine ulaşmaya çalışan bir hemşerisine de Karadeniz şivesi ile seslenmiş ve onunla aynı kültürel ortaklığa sahip olduğunu göstermiştir. Erdoğan, ana muhalefet partisinin büyükşehir belediye başkanına yaptığı eleştirileri de Anadolu'da kullanılan 'dügün evinin defçisi ölü evinin yaşçısı' deyiimiyle destekleyerek kültürel unsurlardan yararlanmışır. Erdoğan miting boyunca üç farklı şiir okumuştur ve bu üç şiirin ortak teması Türk-İslam kültürünün yansımasıdır. Dolayısıyla bu şiirlerin AK Parti'nin hedef kitlesine duygusal ve manevi yönden doğrudan seslendiği görülmektedir.

Tablo 1: İstanbul Mitinginin Niceliksel İçerik Analizi

MESAJ	SAYI	ORAN
Küresel mesajlar	9	%6,47
Ulusal hizmetler	17	%12,23
Ulusal projeler	4	%2,88
Ulusal vaatler	0	%0,00
Bölgesel (yerel) hizmetler	22	%15,83
Bölgesel (yerel) projeler	6	%4,32
Bölgesel (yerel) vaatler	0	%0,00

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Güncel konulara atıf	43	%30,94
Siyasal figürlere atıf	0	%0,00
Siyasal tarihe atıf	14	%10,07
Muhalefete eleştiri	24	%17,27
Toplam	139	%100

İstanbul mitinginin içeriği analiz edildiğinde, mesajların yüzde 30.94'ü güncel konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada en fazla üzerinde durulan konu devlet içerisindeki paralel yapılanma olmuştur. Bunun yanında, dönemin tartışma konusu Twitter hakkında da Erdoğan birtakım açıklamalarda bulunmayı ihmal etmemiştir. Mesajların yüzde 17.27'si muhalefet partilerine yönelik olarak ve büyük çoğunluğu ana muhalefet partisi CHP'ye olmak üzere meclisteki diğer partiler de doğrudan eleştirilmiştir. Siyasal tarihle ilgili konularda Erdoğan, geçmişte İstanbul'un siyasal iktidarlar nedeniyle içinde bulunduğu kötü durumu seçmenlere aktarmıştır. Yerel konular hakkında verilen mesajlar da toplamda yüzde 20.15'lik kısmı oluşturmaktadır. Bu alanda İstanbul'a yapılan yatırımlardan söz edilirken, ulaşım ve sağlık konularında yapılan hizmetlerin ve projelerin ön plana çıkarıldığı görülmüştür.

3.3. Gazete İlanlarının İçerik Analizi

AK Parti seçim kampanyası kapsamında 32 gazete ilanı hazırlayarak çeşitli gazetelerde bu ilanları yayınlamıştır. Farklı içeriklere sahip gazete ilanları güncel konularla ve siyasal tarihle ilintili olarak da gazetelerde yer almıştır. Gazete ilanlarının ortak noktaları; Erdoğan imgesi, 'Ak belediyeler mutlu insanlar' sloganı, AK Parti logosu yer alan oy pusulası ve hemen altında 'evet' mührünün oy pusulasına vurulmuş hali bulunmaktadır. Ayrıca AK Parti'nin resmi web siteleri; akparti.org akkanal.com akicraatler.com ve ililakicraatler.com ile kurumsal sosyal medya hesapları facebook.com/akparti ve twitter.com/akparti adresleri 32 gazete ilanının 31'inde yer almaktadır. Her gazete ilanında farklı bir başlık kullanılmış ve her ilanda başka bir tema işlenmiştir. Seçmene karşı yumuşak bir dil kullanılmıştır. İlanlarda genel olarak AK Parti iktidarı süresince yapılan hizmetler anlatılmış, gündemle ilgili güncel konulara değinilmiş, yapılmakta olan projeler ile seçim vaatlerinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda AK Parti'nin gazete ilanlarının büyük bir kısmı iktidara yönelik siyasal reklamdır. Bunun yanında toplumsal gruplara yönelik ilanlar ve negatif siyasal reklamlar da bulunmaktadır.

Gazete ilanlarına holistik bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, slogan ve başlık karmaşasının olduğu görülmektedir. 'Ak belediyeler mutlu insanlar' sloganı 32 gazete ilanının 31'inde yer almaktadır, yalnızca seçim sonrasında verilen 'Teşekkürler Türkiye' başlıklı gazete ilanında bulunmamaktadır. Bazı ilanların başlıklarının sloganın önüne geçtiği görülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yerel seçimin atmosferine uygun olarak 32 gazete ilanının 14'ü yerel yönetimler ve belediyelerle ilgili konuları kapsamaktadır. Diğer 18 gazete ilanı ulusal mesajlar vermekte, ülkenin tamamını ilgilendiren konulara eğilmektedir. Bölgesel hizmetler ve projelerle ilgili İstanbul, İzmir ve Ankara'da sürdürülen çalışmalardan bahsedilirken doğrudan coğrafi bölgelere yönelik olarak Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP), ve Konya Ovası Projesi (KOP) ile ilgili yerel mesajlar verilmiştir.

Gazetelerde yer alan basın ilanları konjonktürel olarak incelendiğinde, gündemle paralel şekilde AK Parti, iktidar döneminde yaptığı hizmetleri anlatan gazete ilanlarını gazetelerin arka sayfalarına tam sayfa olarak vermiştir. İlanlarda güncel konularla AK Parti'nin yaptığı icraatlar arasında bağlantı kurulmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Resim 1: AK Parti gazete ilanı

AK Parti, 28 Şubat 2014 tarihinde postmodern darbenin yıl dönümünde gazete ilanlarını yayımlamaya başlamıştır. Bu tarihte verilen basın ilanında 1997 yılında ve öncesinde yaşanan 28 Şubat sürecine atıf yapılarak konjonktüre uygun olarak ve yakın siyasal tarihin en önemli olaylarından biri konu edilerek siyasal kültürle bağlantı kurulmuştur. 'Millet' ve 'milli irade' kavramlarının öne çıktığı bu ilanda, 1980 darbesinden, 27 Nisan e-muhtırasından ve AK Parti'ye açılan kapatma davasından söz edilerek yakın siyasal tarihte yaşanan önemli olaylar hatırlatılmaktadır. Bunun yanında merhum başbakan Adnan Menderes'i asanlara karşı milli iradenin galip geldiği vurgusu yapılmaktadır. Demokrasinin gereği olarak tek yetkili mercii millet olduğu belirtilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 2: AK Parti gazete ilanı

14 Mart Tıp Bayram'ında, sağlık alanında yapılan hizmetlerin anlatıldığı basın ilanı güncel konular arasında bütünlük sağlanmıştır. Tıp Bayramı uygulamasının yalnızca Türkiye'ye has bir faaliyet olduğu düşünülürse; kültürel bir unsur haline gelmiş bir kutlamayla eş zamanlı bir basın ilanı yayınlanmıştır. Sağlık çalışanlarına yönelik bir kutlama mesajı verilirken, yakın gelecekte bu alanı ilgilendiren projelerden de söz edilmektedir.

Resim 3: AK Parti gazete ilanı

18 Mart Çanakkale Zafere'nin kutlandığı gün AK Parti'nin birçok televizyon kanalında prime time zaman diliminde aynı saatte yayınlattığı 'Millet Eğilmez Türkiye Yenilmez' başlıklı reklamı Türk bayrağının gönderden indirilme girişimine karşın tüm halkın seferber olmasıyla bayrağın yeniden göndere çekilmesini konu olarak milli duygulara hitap etmektedir. Türk bayrağının ortak bir değer olarak 18 Mart Çanakkale Zafere'nin kutlandığı gün gazete ilanı ve televizyon reklamı ile milli duygulara seslenmesi, AK Parti'nin güncel konularla bağlantılı siyasal iletişim stratejisinin bir unsuru olarak göze çarpmaktadır. Çanakkale Zafere'nin dış güçlere karşı kazanıldığı 30 Mart Yerel Seçimlerinin ise ülke içindeki şer güçlere karşı kazanılacağı vurgulanmaktadır. O dönemde şehit olan askerler rahmetle anılırken bugün ise milli iradenin tüm güçlerin üzerinde olduğu vurgusu yapılmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 4: AK Parti gazete ilanı

Ortak bir kültürel değer olarak İstiklal Marşı'nın ilk mısrasının başlık olarak kullanıldığı bu ilan, yine İstiklal Marşı'nın son mısrası ile sonlandırılmaktadır. Mehmet Akif Ersoy'un 93 yıl önce yazdığı şiirin bugün de geçerli olduğu, istiklal mücadelesi olarak addedilen bugünün koşullarında milli iradenin 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde galip gelerek Türkiye'ye zarar vermek isteyen güçlerin başarısız olacağı vurgusu yapılmaktadır. 'Yine bayrak yine kardeşlik yine milli birlik kazanacak' mesajı ile halkın vereceği karara duyulan güven ön plana çıkarılmaktadır.

Resim 5: AK Parti gazete ilanı

Osmanlı döneminde oluşturulan kültürel ve tarihi miras Türkiye'nin yakın çevresi ve komşularıyla ilişkilerini geliştirmesi ve güçlendirmesi noktasında stratejik öneme sahiptir. Bu perspektifte Türkiye, Mevlana'nın Afganistan'daki evinden Filistin'deki Osmanlı Kışlası'na, Üsküp'teki Camii'den Suriye'deki Sultan Alparslan Türbesi'ne, Mustafa Kemal Atatürk'ün babasının Makedonya'daki evinden Myanmar'daki şehitler için yapılan anıta kadar çok sayıda kültürel miras yenilenmiş, restore edilmiş ve düzenlenmiştir. Eski Türk devletlerinden kalan Türkiye'nin ortak kültürel değerleri denilebilecek eserlere sahip çıkılması ve bunun seçim kampanyasında halka anlatılması, AK Parti'nin seçim stratejisinde Türkiye'nin kültürel geçmişinden faydalandığını göstermektedir. Bu

hizmetler aynı zamanda milliyetçi bir tavrın da işaretleridir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

‘Gençliği geleceğe taşıyoruz’, ‘Engelleri kaldırıyoruz’ ve ‘Güçlü Türkiye için güçlü kadınlar’ başlıklı ilanlar yalnızca toplum içindeki belli gruplara yönelik mesajlar içermektedir. Doğrudan bu hedef kitleleri ilgilendiren mesaj öne alınmıştır. Diğer taraftan spesifik olarak eğitim, sağlık, ulaşım, tarım ve ekonomi alanlarına yönelik ilanların yayınlanması, siyasal kültür açısından bu alanlara diğer alanlardan daha fazla önem atfedildiğini göstermektedir.

Kültürel kodların seçim kampanyasında yer alması bağlamında ‘Büyük medeniyet estetik şehirler’ başlıklı gazete ilanında komşuluk ve mahalle kültürünün bozulmadan inşa edilecek estetik şehirlerde de devam ettirileceği vaadinde bulunulması kültürel değerlerin muhafaza edilmesi ve bu kültürün yaşatılması bağlamında önemli bir vizyondur.

Yerel seçimin gereklerini yerine getirerek AK Parti yerel gazeteleri de oldukça yoğun kullanarak bir aylık periyotta 3 bin 911 gazete ilanı yayınlatarak yerel basında en sık görülen siyasal parti olmuştur.

Tablo 2: 2014 Yerel Seçimlerinde Ulusal Basında Liderlerin Öne Çıktığı İlanlar

ULUSAL BASINDA SİYASAL LİDERLERİN ÖNE ÇIKTIĞI İLANLAR		
No	Siyasal Lider	Adet
1	Recep Tayyip Erdoğan	379
2	Devlet Bahçeli	90
3	Kemal Kılıçdaroğlu	65

Yerel seçim stratejisine uygun olarak, ulusal basında yer alan gazete ilanlarında siyasal liderini 379 gazete ilanı ile, yerel basında ise 144 ilan ile en fazla öne çıkaran siyasal parti AK Parti olmuştur (İnternetajans, 2014). AK Parti’nin seçim stratejisini, liderin yıldızlaştırılması, liderin öne alınması yönündeki değerlendirmelerimiz, Medya Takip Merkezi’nin verileri ışığında analiz edildiğinde kabul edilmektedir.

Tablo 3: 2014 Yerel Seçimlerinde Yerel Basında Liderlerin Öne Çıktığı İlanlar

YEREL BASINDA SİYASAL LİDERLERİN ÖNE ÇIKTIĞI İLANLAR		
No	Siyasal Lider	Adet
1	Recep Tayyip Erdoğan	144
2	Devlet Bahçeli	55
3	Kemal Kılıçdaroğlu	50

(İnternetajans, 2014)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ulusal düzeyde olduğu gibi yerel anlamda da AK Parti stratejik olarak Erdoğan'ı öne çıkarmayı tercih etmiştir. Bir yerel seçim olmasına karşın AK Parti, belediye başkan adayları yerine genel başkanı Erdoğan'ı mesaj olarak seçmenlere sunmuştur. Bu bağlamda AK Parti'nin reklam ajansı Arter Ajans, Erdoğan'ın seçmen üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak liderin imajını bir ikna aracı olarak kullanmaktadır.

3.4. Televizyon Reklamlarının İçerik Analizi

Seçim kampanyası kapsamında 37 tane reklam filmi hazırlanmıştır. Reklam filmlerinin içerikleri hem ulusal hem de yerel icraatları anlatmaktadır. Ekonomi, eğitim, sağlık, spor, ulaşım, sosyal, kültür-sanat ve savunma sanayi alanlarında yapılan hizmetler anlatılmıştır. Bu reklam filmlerinin tamamının son karesinde AK Parti'nin amblemi görülmekte ve dış ses parti ismini tekrarlamaktadır. 'Lafa değil icraate bakarım' başlığı altında beş tane reklam filmi hazırlanmıştır. Burada testimonial reklam türü kullanılarak halktan kişiler reklamlarda faydalandığı hizmetleri anlatmıştır. Halka ne kazandırdığı, pragmatist bir bakış açısıyla sunulmuştur. Reklam filmlerinde siyasal mesajlar toplumun farklı demografik gruplara dahil olan bireylere özel olarak hazırlanmıştır.

'Millet Eğilmez Türkiye Yenilmez' başlığı ile çekilen reklamda, Erdoğan'ın İstiklal Marşı'nın beşinci kıtası ve son kıtasını okurken, gönderde çekili duran Türk bayrağını gizli bir gücün indirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu durum karşısında halkın her kesiminden vatandaş bayrağın aşağı doğru düştüğünü görür görmez harekete geçerek bayrağın aşağıya inmesini engellemekte ve bayrak tekrar göndere çekilmektedir. Bu reklamda Türk bayrağı ve İstiklal Marşı toplumun ortak değerleri olarak kullanılmıştır ve tüm seçmenlerin hedef kitle olarak kabul edildiği görülmüştür. Ancak bu noktada yapılan kritik hata; seçim dönemlerinde bayrak imgesinin seçim çalışmalarında siyasal partiler adına kullanılmasının yasak olmasıdır. Reklamın Yüksek Seçim Kurulu tarafından yasaklanmasının ardından bayrağın gözüktüğü sahneler kesilmiş, Türk bayrağının geniş plan çekildiği kısımlarda kırmızı zemin üzerinde beyaz renk ile 'Millet Eğilmez Türkiye Yenilmez' başlığı kullanılmıştır. Seçim beyannamesinde, mitinglerde, açık hava reklamlarında ve gazete ilanlarında olduğu gibi yine en önemli kültürel göstergelerden biri olan 'bayrak imgesi' işlevsel biçimde bu televizyon reklamında yer almıştır.

AK Parti'nin 2014 yerel seçim stratejisi incelendiğinde, siyasal reklamların önemi ortaya çıkmaktadır. Erdoğan'ın bir yıldız olarak sunulduğu kolajlara bakıldığında, AK Parti'nin seçimin yaklaşmasıyla seçim çalışmalarına hız vererek kitle iletişim araçlarını yoğun şekilde kullandığı görülmüştür. Erdoğan'ın fotoğraflarını içeren görüntüler dombra şarkısı eşliğinde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

siyasal reklam olarak televizyon kanallarında, AK Parti'nin kurumsal web sitesinde, haber sitelerinde ve sosyal medya kanallarında yayınlanmıştır.

Tüm haber kanalları tarafından Erdoğan'ın mitinglerinin canlı yayınlanması ve seçim yaklaştıkça günde iki mitingin yapmasının yanında akşamları da bazı kanallarda canlı yayında gazetecilerin sorularını yanıtlaması, medyada yeterince görünür olma isteğinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Seçimden bir ay önce başlayan seçim çalışmalarında AK Parti ve Erdoğan sürekli kendi fikirlerinden bahsetmiştir ve özellikle Prime Time'da yayınlanan ana haber bültenlerinde AK Parti'den, Erdoğan'dan, AK Parti'nin seçim vaatlerinden bahsedildiği gözlemlenmiştir.

Erdoğan, 25 Mart 2014 tarihinde katıldığı bir televizyon programında bu seçimlerin bir yerel seçimden öte bir genel seçim havasına büründüğünü söylemiştir. Erdoğan, vatandaşların 30 Mart günü 'Yeni Türkiye' ile 'Eski Türkiye' arasında bir oylama yapacaklarını belirtmiştir. AK Parti'nin siyasal iletişim stratejisinin Erdoğan'ın bu söylemi çerçevesinde vatandaşların yerel yönetimlerde beş yıl süreyle görev yapacak adayları değil, Türkiye'nin geleceğini oylayacakları algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Erdoğan'ın bu tarihte çıktığı televizyon programının reklam arasında kendisi için 'dombra' şarkısı eşliğinde hazırlanan siyasal reklam gösterilmiştir. Ayrıca AK Parti'nin kurumsal olarak hazırladığı reklamın yanı sıra bazı AK Partili belediye başkan adaylarının da siyasal reklamları programın reklam arasında yer almış böylece programın yayınladığı saat süresince Erdoğan ve AK Parti, o televizyon kanalını kendi propagandasını yaptığı, AK Parti'nin resmi televizyon kanalına çevirmiştir.

Erdoğan, seçim sürecinde NTV ve Star ortak yayınına, TRT'nin ortak yayınına, ATV ve A Haber ortak yayınına, Kanal 7 ve Kanal 24'teki televizyon programlarına katılarak günde iki miting yaptıktan sonra akşam saatlerinde de televizyon kanallarında yer alarak sürekli olarak haber kanallarının kendisinden ve AK Parti'den bahsetmesini sağlamıştır.

AK Parti'nin ikinci siyasal reklamında da 'Dombra' şarkısı eşliğinde Erdoğan'ın toplumun farklı kesimleriyle birlikte olduğu fotoğraf kareleri kullanılmıştır. Seçim şarkısının sözleriyle senkronize olarak Erdoğan'ın annesiyle, çocuklarla, ezilenlerle ve mazlumlarla, engellilerle birlikte olduğu fotoğraf kareleri kullanılmıştır. Erdoğan, tüm bu reklamlarda bir yıldız olarak sunulmakta ve yıldızlaştırılmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4: 2014 Yerel Seçimlerinde En Fazla Televizyon Reklamı Veren Siyasal Partiler

GÖRSEL MEDYADA EN FAZLA REKLAM VEREN SİYASAL PARTİLER			
No	Siyasal Parti	Adet	Süre (Sn)
1	Adalet ve Kalkınma Partisi	4.035	176.615
2	Cumhuriyet Halk Partisi	2.725	86.326
3	Milliyetçi Hareket Partisi	136	2.204

(İnternetajans, 2014).

Medya Takip Merkezi'nin 1-28 Mart 2014 tarihleri arasında 13 televizyon kanalı üzerinden yaptığı araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, AK Parti seçim stratejisine uygun olarak yaklaşık 12 yıllık iktidarı süresince farklı alanlarda yaptığı hizmetleri ve projeleri anlatmış, vaatlerinden bahsetmiş ve iktidara yönelik siyasal reklam türünden faydalanmıştır. 'Dombra' şarkısının çalındığı televizyon reklamı farklı sürelerde olmak üzere çeşitli versiyonlarıyla televizyonda yayınlanmış ve bu reklamlar ile Erdoğan'ın imajı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece lider imajı üzerinden bir seçim stratejisi uygulanmıştır.

3.5. Seçim Şarkılarının İçerik Analizi

2014 Yerel Seçimleri için 10 farklı seçim şarkısında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinin kültürüne ait yerel müzikler ve enstrümanlar kullanılmıştır. Seçim şarkıları; daima aşk daima millet, el ele yürüyeceğiz, haydi uşak horona, haydi şimdi bir daha, gardaşı ol canımın, haydi ege haydi akdeniz, inandık hakka, hedef 2023, millet bizim sevdamız ve Dombra isimlerini taşımaktadır.

'Daima aşk daima millet' seçim şarkısı, 3 dakika 56 saniye uzunluğunda olmasına rağmen burada toplam 28 kez millet kavramının geçmesi dikkat çekmektedir. Kardeşlik ve birliktelik vurgusu yapılan bu şarkı tüm seçim bölgelerinde kullanılmıştır. Bu şarkıda kullanılan müzik aletlerinin davul ve zurna olması, AK Parti seçmen kitlesinin büyük çoğunluğuna hitap eden enstrümanlar olması ve Türkiye'nin müzik kültürünü yansıtmaya bakımdan önemlidir.

'El ele yürüyeceğiz' seçim şarkısı Türkçe ve Kürtçe birlikte karışık olarak seslendirilmiştir. Bu seçim şarkısı, yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde kullanılmıştır. 'Millet sevdası ile asırlardır kardeşiz' nakaratı ve bu nakaratın Türkçesi ile seçmenlere seslenilmiştir. 'Ocaklar hiç sönmessin, analar ağlamasin' içeriğiyle çözüm sürecine yönelik mesaj verilmektedir. Bu seçim şarkısının bölgede yapılan düğünlerde çalınan müzik aletleri olan davul ve zurna ile yapılması, yerel kültürle uyum içinde olmasının önemli bir göstergesidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

'Haydi şimdi bir daha' seçim şarkısı ise rap tarzında yapılmış ve genç seçmenlere yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu seçim şarkısında ise, kardeşlik ve hizmet vurgusu yapılırken geleceğe yönelik hedeflerden, halen devam eden büyük projelerden söz edilmektedir.

'Gardaşı ol canımın' seçim şarkısının içeriğine bakıldığında, 'doğu batı hep biriz, kuzey güney fark etmez, biz bayrağa can deriz' sözleriyle ortak payda olan bayrak öne alınmaktadır. 'Mazlumların gür sesiyiz' vurgusu burada da bulunmaktadır. Yunus Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş'tan söz edilerek toplumun büyük bir kısmının ortak değer saydığı kültürel unsurlardan beslenilmektedir.

Dombra şarkısının sözleri analiz edilmesi gereken önemli bir husustur. Bu minvalde şarkının sözleri AK Parti seçmenini doğrudan yakalamayı hedeflemektedir. Hem miting meydanlarında hem de televizyon kanallarında sözlere uygun olan görseller ile şarkı sözlerinin anlamı güçlendirilmektedir. Şarkı sözlerinin melodik özelliği kullanılarak seçmenlerin zihninde yer edinmek amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde miting meydanlarında, seçim otobüsleri yoluyla sokak ve caddelerde, televizyon reklamlarında yoğun şekilde tekrarlanmıştır.

Uğur Işılak'ın sözlerini yazdığı ve seslendirdiği bir çalışma olan Dombra, 4 dakika 6 saniyedir. Bu şarkı, geçmişte yapılan siyasal kampanyalarda olduğu gibi dönemin popüler şarkısının müziği üzerine yeni sözler yazılarak oluşturulmuştur. Dombra, seçim kampanyasına büyük bir coşku getirerek AK Partili seçmenlerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Kitlelerin coşkusunu artırmak için özellikle miting meydanlarında sürekli kullanılmıştır. Dombra'nın 1 dakika 21 saniyelik versiyonu televizyon reklamı olarak Erdoğan'ın fotoğraflarının montajlanması ile oluşturulmuştur. Reklamın packshotında Ak Parti logosu yer almakta ve o anda seçim şarkısının Recep Tayyip Erdoğan nakaratı tekrarlanarak reklam sona erdirilmektedir.

Dombra Türk-İslam sentezi olarak yorumlanabilecek bir seçim şarkısı olarak gözükmektedir. Seçmenler ile duygusal bir bağ oluşturan şarkıda Erdoğan'ın ismi sürekli tekrar edilmektedir ve şarkının nakaratı Recep Tayyip Erdoğan şeklinde kurgulanmıştır. Bu seçim şarkısı AK Parti'nin seçim stratejisine uygun olarak lideri ön plana çıkarmaktadır. Türkiye'nin kültürel niteliklerinden pek çoğunu bu seçim şarkısında bulmak mümkündür. Dombra'nın içeriği incelendiğinde; "ezilenlerin gür sesi, suskun dünyanın hür sesi, mazumlara sırdaş olan, gariplere yoldaş olan, halkın adamı Hak'kın aşığı, milyonların umut ışığı" konumunda gösterilen Erdoğan'ın bu içerikle seslendiği hedef kitle, geçmişten beri ülkesinde ikinci sınıf vatandaş olan ve çeşitli şekillerde ve kademelerde tahkir edilen, sosyo-ekonomik açıdan toplumun alt grubu ve orta sınıf olarak beliren insanlardır. Bu bağlamda seçim kampanyasında belirtilen hedef kitesine yönelik mesajlar verilmiş ve bu kesimin kültürel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kodları ile siyasal kültür anlayışına yer verilmiştir. Seçim şarkılarının ortak noktaları, Türkiye kavramının üzerinde durulurken kardeşlik ve birliktelik vurgusu yapılmaktadır. Halka hizmet etmenin AK Parti'nin birincil hedefi olduğu öne çıkarılmaktadır.

3.6. Seçim Beyannamesinin İçerik Analizi

“Büyük Medeniyet Yolunda İnsan, Demokrasi, Şehir” başlığını taşıyan AK Parti'nin 2014 seçimleri için hazırladığı seçim beyannamesi, AK Parti'nin gelecek beş yıl için nasıl bir Türkiye öngördüğünü anlatmaktadır. Bu beyanname, AK Parti'nin ilk kez bir yerel seçim öncesinde hazırladığı beyanname olması açısından önemlidir.

Tablo 5: 2014 Yerel Seçimleri AK Parti Seçim Beyannamesinin Niceliksel İçerik Analizi

MESAJ	SAYI	ORAN
Küresel mesajlar	17	% 1.88
Ulusal hizmetler	251	% 27.80
Ulusal projeler	166	% 18.38
Ulusal vaatler	262	% 29.01
Bölgesel (yerel) hizmetler	71	% 7.86
Bölgesel (yerel) projeler	36	% 3.99
Bölgesel (yerel) vaatler	50	% 5.54
Güncel konulara atıf	28	% 3.10
Siyasal figürlere atıf	1	% 0.11
Siyasal tarihe atıf	21	% 2.33
Muhalefete eleştiri	0	% 0.00
Toplam	903	% 100

Recep Tayyip Erdoğan'ın sunuşuyla başlayan beyannamede Erdoğan, Hacı Bayram Veli'nin 'insan şehri inşa ederken, aslında taşın toprağın arasında kendisini inşa eder' düşüncesiyle yerel yönetim anlayışını ortaya koymuştur. Beyannamenin hemen başında Osmanlı geleneğinden gelen en önemli Türk mutasavvıflarından biri ile Hacı Bayram Veli'nin fikrine atıf yapılması, Türkiye'nin tarihsel bağları çerçevesinde kültürel niteliklerin kullanıldığını göstermektedir. 2014 Seçim Beyannamesi, AK Parti'nin yerel yönetim vizyonu, katılımcı, sosyal, kültürel, çevre dostu ve hizmet belediyciliği olmak üzere 6 bölüme ayrılmıştır.

Beyannamenin geneline bakıldığında mevcut muhalefet partilerine herhangi bir eleştiri yapılmamıştır. Siyasal figürlere değinilmesi konusunda beyannamenin tamamı incelediğinde, yalnızca İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'ten bahsedildiği ve Fatih'in o dönemde İstanbul'u vakıf şehrine dönüştürdüğü belirtilmektedir. Siyasal tarihe yapılan göndermelerde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Osmanlı ve Çanakkale Zaferi olumlu şekilde anılırken, geri kalan tüm içerik, geçmişe oranla AK Parti'nin sağladığı iyileşmeleri perçinlemek için siyasal geçmişte yapılan eksiklerden, hatalardan ve yanlışlardan bahsetmektedir. Diğer yandan toplumsal hafızayı tazelemek amacıyla özellikle Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde yapılan hizmetlere olumlu biçimde gönderme yapılmaktadır. Küresel mesajların büyük kısmı kültürel varlıklarla bağlantılı olarak UNESCO düzeyinde ve turizmdeki gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin artan turizm potansiyeli ile ilişkilendirilmiştir. Güncel konularda verilen 28 mesajın içeriğine bakıldığında, AK Parti'nin yerel yönetimler vizyonu çerçevesinde toplumsal ve küresel konular hakkında görüş beyan edildiği ve bazı rakamsal verilerin öne çıkarıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

2023 hedefleri doğrultusunda, belediyelerin modernize edileceği, daha demokratik bir yerel yönetimler yapılanmasının, zihniyetinin ve yönetim tarzının inşa edileceğinin belirgin şekilde vurgusu yapılmaktadır. 2023 stratejik vizyonu ile şehirlerin planlanacağı ve geliştirileceği anlayışı beyannamenin temasını oluşturmaktadır. Mahalle kültürü ve komşuluk bilinci vurgusuyla toplumsal bütünlüğün değerli niteliklerinin beyannamede yer aldığı görülmüştür.

2014 seçim beyannamesindeki mesajların yüzde 75.19'u ulusal çapta mesajları, yüzde 17.39'u bölgesel (yerel) mesajları kapsamaktadır. Yerel seçimler beyannamesinde ulusal düzeyde verilen mesajların yerel mesajlardan sayı ve oran olarak daha fazla olması dikkat çekmektedir. İnceleme sonucunda, 903 mesajdan 679 mesajın ulusal, 155 mesajın yerel mesaj olduğu sonucuna varılmıştır. Bölgesel (yerel) hizmetler, projeler ve vaatler incelendiğinde, İstanbul'a yapılan hizmetlerin ve projelerin öne çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. İstanbul'un spesifik olarak ulaşım sorununa yoğunlaşmış ve bu alanda yapılan hizmetler ile projeler siyasetin ana gündem maddesi olarak sunulmuştur. Coğrafi bölge olarak da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ne yapılan yatırımlar ve tamamlanacak projeler, bölgesel mesajların ana gündem maddesi olmuştur.

Sosyal belediyecilik anlayışında mesajlar toplumda alt gelir seviyesinde yer alan vatandaşlara yönelik olarak verilmekte ve bilhassa sağlık alanında yapılan hizmetler ve projeler üzerinde durulmaktadır. Beyannamenin en dikkat çekici özelliği, hizmet belediyeciliğinin öne çıkarılmasıdır. Toplumun farklı kesimlerine verilen mesajlarda hedef kitle; yaşlılar, engelliler, dul ve yetimler, öksüzler, kimsesizler, şehit yakınları, gaziler, hastalar, dar gelirliler, sokakta yaşayan çocuklar, kendi hizmetini göremeyen vatandaşlar, fakir fukara ve garip gureba şeklinde belirtilmiştir. Hizmetlerin ekseriyette bu hedef kitleleri ilgilendiren, onlara seslenen çalışmalar olduğu sonucuna varılmıştır.

Seçim beyannamesinde öne çıkan siyasal kültür kodu, 2023 vizyonu çerçevesinde belediyelerin mevcut hizmetlerinin ve çalışma yapılarının daha demokratik bir yapıya sahip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmasıdır. Bu amaçla yeni büyükşehirler kanunu öne alınmakta, yönetimde adem-i merkezîyetçi anlayışın yerleştirilmesine önem verilmektedir.

Yerel mesajlar, yerel kültür kodları ile birlikte verilmiştir. Şehirleri ve o şehirlerin halklarını doğrudan ilgilendiren, her şehrin geleneksel anlamda güçlü olduğu yönlere odaklanılmıştır. Şehirlerin kültürel anlamda içselleştirdiği tarihsel bağlar perspektifinde vatandaşlara mesajlar iletilmiştir. Bu durumu bir örnek ile destekleyecek olursak; Selçuklu mimarisinin öne çıkarılacağı şehirler olarak Selçuklu devletinin önemli merkezleri olan Konya, Kayseri, Sivas ve Erzurum'un 'vizyon şehirler' olarak belirlenmesidir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Erdoğan'ın siyasal kültürle ilişkisi, kurucu genel başkanı olduğu siyasal partinin siyaset felsefesi ve siyasal kimliğiyle de yakından ilgilidir. Ak Parti'nin net olarak tarif edilebilecek bir siyasi kimliği olduğunu, kendisine oy veren seçmen profiline bakarak söylemek oldukça güçtür. Ancak AK Parti, "ismen İslami, uygulamada liberal, tutumda demokrat ve yönünde Batıcı" olarak tanımlanmaktadır (Sarıbay, 2004: 41-47'den aktaran Özbudun ve Hale, 2010: 68). AK Parti'nin seçmen tabanı Öniş (2004: 9) tarafından şu şekilde tasvir edilmiştir: Kırsal nüfusun çok önemli bir kesimini, şehirli esnaf ve zanaatkarları, kentsel gecekondu sakinlerini ve hızlı bir biçimde yükselen İslami burjuvayı içine alan AK Parti tabanı, sınıflar arası heterojen bir koalisyon olarak gözükmektedir. AK Parti'nin farklı etnik, dini ve sosyal yapıları kapsamaması Türkiye'nin siyasal kültürü ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda toplumun farklı kesimlerine verilen mesajlarda hedef kitle; yaşlılar, engelliler, dul ve yetimler, öksüzler, kimsesizler, şehit yakınları, gaziler, hastalar, dar gelirliler, sokakta yaşayan çocuklar, kendi hizmetini göremeyen vatandaşlar, fakir fukara ve garip gureba şeklinde belirtilmiştir (AK Parti 2014 Yerel Seçim Beyannamesi, 2014). Erdoğan'ın seçim kampanyasında da vurgulanan hizmetlerin ve vaatlerin, ekseriyette bu hedef kitlelerini ilgilendiren onlara seslenen çalışmalar olduğu sonucuna varılmıştır.

Siyaseti siyaset için değil, siyaseti halk için yapan liderler ve siyasal partiler toplumdan olumlu geri dönüşler almaktadır. Osmanlı geleneğinden gelen Türk toplumunda da dünya siyasetinde de lider odaklı seçim kampanyaları gerçekleştirilmektedir. Siyasal pazarlama ürünü olan liderler, imaj çalışmaları ve imaj transferi yöntemiyle vatandaşlara mesajlarını iletmektedirler. 2014'te Erdoğan'ın imajı üzerine yoğunlaşan ve bu çalışmaları kitle iletişim araçlarıyla güçlü biçimde destekleyen seçim kampanyalarının bu amacı gerçekleştirdiği görülmüştür.

Aristoteles siyasal liderlerin halklarını ve kendi seçmenlerini ikna etme sürecindeki en etkili güç olarak retoriği göstermektedir. Bu noktadan hareketle Aristoteles'in retorik açıklamaları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çerçevesinde, 2014 seçimlerinde Erdoğan, mitingleri halkı ikna etme ve mesajlarını hedef kitesine aktarma anlamında oldukça etkili şekilde kullanmıştır. Erdoğan'ın mitingleri ve retorığı, AK Parti'nin kampanyasının lokomotifini olmuştur. Erdoğan, vaatlerini ve mesajlarını kültürel ve yerel niteliklerle harmanlayarak ve bunlara imajını da eklemeyerek inanırılığını ve güvenilirliğini pekiştirme amacı taşımaktadır.

Çalışmanın başında sorulan “Siyasal mesajların taşıdığı kültürel unsurlar ve yerel nitelikler nelerdir?” sorusu şu şekilde sonuçlanmıştır: AK Parti, siyasal iletişim uygulamalarında siyasal tarihten Çanakkale Zaferi'ne, istiklal mücadelesine, Fatih Sultan Mehmet'e, Yavuz Sultan Selim'e, Kanuni Sultan Süleyman'a, Mustafa Kemal Atatürk'e ve Adnan Menderes'e yer vermiştir. AK Parti, yerel kültür özelliklerinden, müzik aleti olarak davul, zurna, kemençe ve tulumdan; bölgelerin kültürel bir sembolü haline gelmiş Yörük ve Efe'den yararlanmıştır. Ayrıca Erdoğan, mitinglerinde bölgelerin yerel deyişlerini kullanmayı ihmal etmemiştir. Edebiyat-kültür ilişkisi bağlamında; Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek, Arif Nihat Asya ve Mithat Cemal Kuntay, AK Parti'nin seçim kampanyasında şiirleri yoluyla siyasal mesajların kültürel destekçisi olmuştur. Anadolu coğrafyasının genel olarak benimsediği, kültürel birer değer olarak gördüğü; Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli ve Aşık Veysel, gerek düşünceleriyle gerekse şiirleriyle AK Parti'nin seçim kampanyasında siyasal mesajların zeminini oluşturan kültürel kodlardır. Başka bir ifadeyle AK Parti, Anadolu imgesini siyasal kültürün bir parçası olarak yansıtmış ve kitlelere seslenmiştir.

Çalışmada cevap aranan “Basın ilanlarında ve siyasal reklamlarda yer alan siyasal kültür kodları nelerdir?” sorusunun en net karşılığı; seçim beyannamesinde, mitinglerde, açık hava reklamlarında, gazete ilanlarında ve televizyon reklamlarında kullanılan en önemli kültürel göstergelerden biri olan bayrak imgesidir. Türk bayrağı işlevsel biçimde basın ilanlarında ve siyasal reklamlarda yer almıştır. Bu bilgiler ışığında AK Parti'nin tüm siyasal iletişim uygulamalarında en fazla kullandığı siyasal kültür kodu Türk bayrağıdır. Bunun yanında tüm ülke genelinde kullanılan ‘Dombra’ seçim şarkısına ek olarak bölgelere ve şehirlere göre değişmekle birlikte farklı tarzda seçim müzikleri oluşturulmuştur. Seçim müziklerinin bölgelere göre farklılık arz etmesinin nedenleri ise, o yörenin kültürel nitelikleri ve sosyal özellikleridir.

Çalışmanın çerçevesini çizen sorulardan biri de, “Siyasal liderlerin imajlarında hangi siyasal kültür nitelikleri bulunmaktadır?” sorusudur. Bu sorunun karşılığını ise şöyle vermek mümkündür: AK Parti'nin seçim stratejisinde kilit nokta, Erdoğan'ın imajıdır. Mesaj olarak projelerin ve hizmetlerin seçmenlere iletilmesinden öte, Erdoğan seçmene sunulan en büyük mesajdır. Erdoğan'a oy verilmesi gerektiği mesajı örtük olarak verilmektedir. Mitinglerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

büyük çoğunluğunda Erdoğan, eşi Emine Erdoğan ile birlikte halkı selamlayarak bütüncül bir aile imajı yaratmaya çalışmıştır. Toplumun aile kurumuna verdiği önem nedeniyle liderler meydanlarında eşleriyle birlikte poz vermeyi yeğlemektedir. Genel seçimlerde siyasal parti liderlerine yönelik, yerel seçimlerde ise belediye başkan adaylarının imajlarına yönelik faaliyetler yapılmaktadır. Siyasal partiler, seçim kampanyalarında zaman zaman propagandist bir tavra ve iletişim tarzına bürünme yoluna girmektedirler.

Araştırmanın alt amaç sorularından biri olan “Recep Tayyip Erdoğan bir siyasal lider olarak kültürel kodlardan nasıl beslenmiştir?” sorusu şu şekilde karşılık bulmaktadır: Erdoğan, 'Bir olacağız, iri olacağız diri olacağız, kardeş olacağız, hep birlikte Türkiye olacağız' söylemini tüm mitinglerde vurgulamıştır. Bu vurgu ile bölge fark etmeksizin birliktelik ve bütünlük mesajı ülke sathının tamamında öne çıkarılmıştır. Seçim mitingleri ile seçim şarkıları eşgüdüm içerisindedir. Miting meydanlarına gelen seçmenlere kendi kültürel niteliklerinden pasajlar sunulmuştur. Erdoğan, her mitingde o bölge insanına hitap eden, yörenin tarihsel geçmişinde yer alan ve halkın duygularına hitap eden bir olay anlatılarak miting konuşmasına başlamıştır. Erdoğan, yörelerin şivesini de kültürel bir araç olarak kullanarak yerelliği öne çıkarmıştır. Bu şekilde yerel halkın konuştuğu dilden onlara seslenebilmektedir. Erdoğan, siyasal figürler ile kendisi arasında imaj transferi yapma amacını gütmektedir. Böylece Erdoğan'ın ismi siyasal kültürün en önemli isimleri olan Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Mustafa Kemal Atatürk ve Adnan Menderes ile birlikte anılmaktadır. Seçmenlerin zihninde Erdoğan'ın bu isimlerle birlikte yer edinmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Erdoğan, her şeyden önce söylediklerine kendisi inanarak söylemekte ve mesajlarını herkesin anlayabileceği basitlikte vermektedir. Bu mesajları seçmenlerine iletirken de hem AK Parti'nin kurumsal mesajları hem de Erdoğan'ın miting mesajları milli kültürün temelleri ile yerel kültürün değerlerini birleştirmektedir. Erdoğan, seçim vizyonundaki insan unsuruna verdiği önemi Kanuni'nin 'Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi, olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi' sözü ile kültürel bir çerçeve içerisinde belirtmektedir.

Erdoğan, tüm mitinglerinde 'eser siyaseti' vurgusu yapmakta, görev süreleri boyunca ülkeye kazandırdıkları eserlerden bahsetmektedir. Açık hava reklamlarında işlenen dönemin en önemli siyasal kültür kodlarının birincisi ulaşım ikincisi sağlık alanında yapılan hizmetler ve projelerdir. Ulaşım alanında İstanbul merkezli büyük projeler siyasal mesajlarda başı çekmektedir. Televizyon reklamlarında ulusal hizmetler ve projeler anlatılarak seçmenlerden oy istenmiştir. 'Dombra' şarkısının çalındığı reklamlarda ise Erdoğan'ın kişiliği ve imajı seçmenlere sunulmuştur. Neticede Erdoğan, bu yerel seçim sürecinde Türk toplumunun siyasal özelliklerini saptayarak bu etmenleri etkin olarak kullanan bir siyasal aktör olarak kendisini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynakça

AK Parti Yerel Seçim Beyannamesi.: 2014.

Descartes.: Söylem, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 2012.

Durdu, Z.: Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak, Ankara, Kadim Yayınları, 2013.

Erzen, M. Ü.: Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 31, 2008, s. 65-80.

Erzen, M. Ü., Yalın, B. E.: Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansımalar. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 41, 2011, s. 49-61.

Goleman, D., Boyatzıs, R., McKee, A.: Yeni Liderler, Çev. Filiz Nayır, Osman Deniztekin, 7. bs., İstanbul, Varlık Yayınları, 2009.

Göksu, O.: 1980 Sonrasında Türk Siyasi Hayatında Yer Alan Cumhurbaşkanlarının İmajları Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 45, 2013, s.75-100.

Luecke, R.: Güç, Etki ve İkna, Çev. Turan Parlak, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Morgan, N.: Trust Me. San Francisco: Jossey-Bass, 2006.

Oktay, M.: Politikada Halkla İlişkiler, İstanbul, Der’in Yayınları, 2002.

Ozankaya, Ö.: “Prof. Dr. İnan Özer’in Siyasal Kültür, Demokrasi Ve Demokratik Değerler Adlı Makalesinin Değerlendirilmesi, <http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur.htm>, Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2013.

Öniş, Z.: The Political Economy of Turkey’s Justice and Development Party, 2004, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=659463, Erişim Tarihi: 3 Eylül 2013.

Özbudun. E., Hale, W.: Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı, Çev. Ergun Özbudun, Kadriye Göksel, İstanbul, Doğan Kitap, 2010.

Özdemir, A.: Beden Dili Etkili İletişim Etkili Konuşma, 3. bs., Ankara, Altınpost Yayınları, 2012.

Özkan, A.: Siyasal İletişim Stratejileri, İstanbul, Tasam Yayınları, 2007.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Soydaş, A. U.: Kültürlerarası İletişim Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim, İstanbul, Parşömen Yayıncılık, 2010.

Tekeli, İ.: Türkiye'deki Siyasal Kültürün Demokratikleşmesini Sorgulamak, ODTÜ, Hocam Bu Ay Yine Buluşuyoruz Konuşmaları, www.oed.org.tr/oed/images//u3toplantisiihantekelikonusmasi.doc, Erişim Tarihi: 3 Eylül 2013.

Turan, İ.: Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İstanbul, Der Yayınları, 1976.

Ustakara, F.: "Oydaşmaya Yönelik Halkla İlişkiler: Çözüm Süreci Örnek Olayı İncelemesi", İletişimin Yörüngesinde Kuram ve Pratik: Kuramsal Perspektiften İletişime Yansımalar, Ed. Fuat Ustakara, Konya, Literatürk Akademia, 2016, s. 141-164.

Uztuğ, F.: Siyasal İletişim Yönetimi, 3. bs., İstanbul, Mediacat, 2007.

Versan, V.: Society and Leadership, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, s. 23-26, 1992.

----: Seçimin Medya Karnesi, <http://www.internetajans.com/secimin-medya-karnesi-61725.html>, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2014.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TARIMSAL YATIRIMLARIN FİNANSMANI:
TÜRKİYE İÇİN BİR İNCELEME

Tuncay Turan TURABOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, tturaboglu@gmail.com

Kerim KUTLUAY

İşletme ABD Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, kerimkutluay@gmail.com

ÖZET

Çok yakın bir geçmişe dek tarımsal ürün istihsalı açısından kendi kendine yeterli az sayıdaki ülkeden biri olan Türkiye, günümüzde, özellikle bazı ürünler temelinde ithalat yapar hale gelmiştir. Ancak gerek iç tüketimi karşılamak yoluyla gıda ürünlerinin enflasyon üzerindeki baskısını azaltmak ve gerekse de tarımsal sanayi ürünleri dahil tarımsal ürün ihracatını artırarak sürdürmek için bu durumun değişmesi gerektiği açıktır. Bu ise her biri ayrı bir yatırım projesi olarak ele alınabilecek tarımsal üretime dönük yatırımların artmasını ve bu amaca yönelik çabaların desteklenmesini elzem kılmaktadır. Taşıdığı önem ve potansiyele binaen bu çalışmada, tarımsal üretim açısından mevcut yatırım ortamının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla; öncelikle tarım, tarımsal faaliyetler, tarımsal işletmeler tanımlanarak tarımsal destek araçları anlatılmış ve çalışmanın son bölümünde bir sera yatırımı konu edilerek, beş farklı destek alternatifi üzerinden bir analiz yapılmıştır. Sonuç olarak; destek mekanizmalarının aynı amaca hizmet etmekle birlikte çoğu kez karşılaştırma yapılmasına olanak tanımayacak biçimde farklılıklar içerdiği, değişken faiz oranı uygulaması ve dosya masraflarının belirsizliği arttırdığı görülmüştür. Tarımsal girişimci açısından dezavantaj yaratan bu durumun artadan kaldırılması için bir tarımsal kredi üst kurumunun kurulmasını faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Tarım, tarımsal yatırım, finansman.

FINANCING OF AGRICULTURAL INVESTMENTS:
AN INVESTIGATION FOR TURKEY

ABSTRACT

Turkey, which is one of the few self-sufficient countries in terms of agricultural product harvest to a very recent time, nowadays has been able to import on the basis of some products.

THE BOOK OF FULL TEXTS ISBN- 978-605-9885-19-5

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

However, it is clear that this situation must be changed in order to reduce the pressure on inflation of food products by meeting domestic consumption, and to increase the export of agricultural products including agricultural industrial products. This, in turn, makes it essential for agricultural production-oriented investments, each of which can be considered as a separate investment project, to be supported by efforts towards this endeavor. In this study, which carries importance and potential, it is aimed to evaluate the current investment environment in terms of agricultural production. For this purpose; agricultural support tools were described by defining agriculture, agricultural activities, agricultural enterprises and a greenhouse investment has been analyzed on five different support alternatives. As a result; Support mechanisms have served the same purpose, but often have variations that do not allow comparison, variable interest rate application and file costs have increased uncertainty. It would be beneficial to establish an agricultural credit institution in order to eliminate this disadvantage in terms of agricultural entrepreneur.

Key words: Agriculture, agricultural investment, financing.

GİRİŞ

Teknolojideki gelişmelere rağmen üretimin doğa koşullarına bağlı olması nedeniyle risk ve belirsizliğin yüksek olması, tarım sektörünün desteklenmesi ve korunmasını zorunlu kılmaktadır. Tarım üreticisine yeterli gelirin sağlanması, üretici yaşam düzeyinin yükseltilmesi, ürün desenini etkileyerek ürün bazında arz-talep dengesinin sağlanması gibi makro ekonomik hedefler, destekleme politikalarının yanında diğer ekonomi politikalarının da ağırlıklı olarak dikkate alınmasını gerektirmektedir. Tarım politikaları, sahip oldukları geniş etki alanı ile ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi politikalarının önemli parçalarından birini meydana getirmektedir.

Türkiye’de tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sorunlarının başında finansman gelmektedir. İşletmeler; finansman ihtiyaçlarını kendi tasarruflarından, dış kaynaklardan ve devletin mali yardımlarından karşılamaktadırlar. Tarımsal kesimin artan finansman talebi, gelişmiş ülkelerde daha çok organize olmuş tarımsal kredi kuruluşlarınca karşılanırken, Türkiye’de dahil gelişmekte olan ülkelerde organize olmamış kredi kuruluşlarının payı oldukça büyüktür (Taşkiran ve Özüdoğru, 2010:151).

Tarım sektörünün sürükleyici rol oynadığı kalkınmakta olan ülkelerde, tarımın etkin bir yapıya kavuşturulması elzemdir. Bunun için tarımda yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yeni yatırımların yapılması suretiyle daha rasyonel çalışılması gerekmekte olup ihtiyaç duyulan girdilerin sağlanmasında yeterli ve dengeli kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bir diğer deyişle, iş, arazi ve sermaye verimliliği ile üretici gelirlerinin artışı sermaye tutarı ile yakından ilişkili olup kaynak tutarının yeterli ve bünmeye uygun olması karlılığı etkilemektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu çalışmada, yukarıda da açıklandığı üzere ülke ekonomisindeki önemine binaen tarım sektörünün, finansman kaynakları konu edilerek incelenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda öncelikle, tarım sektörü, tarımsal faaliyetler ve tarımsal işletmeler tanımlanmak suretiyle konuya ilişkin bir çerçeve çizilecektir. Sonrasında finansman kaynakları sınıflandırılarak, günümüz Türkiye’inde tarımsal yatırımlara yönelik finansman kaynakları üzerinden karşılaştırılmalı bir analiz yapılacaktır. Söz konusu karşılaştırma, oldukça geniş bir alanı kapsamı nedeniyle sadece iç kaynaklar açısından ele alınarak gerçekleştirilerek, çeşitli finansman kaynaklarına ilişkin uygulamadaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümü ulaşılan bulguların sıralandığı, yorumlandığı ve çözüm önerilerinin sunulduğu bir bölüm olarak planlanmıştır.

TARIM SEKTÖRÜ, TARIMSAL FAALİYET VE TARIMSAL İŞLETME

Tarım (ziraat), başta insan olmak üzere canlılar için besin kaynağı olabilecek ve ekonomik değere sahip her türlü tarımsal-hayvansal ürünün bakımı, beslenmesi, yetiştirilmesi, korunması ve mekanizasyonuna yönelik faaliyetlerin tamamı ile durgun sularda veya özel alanlarda yapılan balıkçılık faaliyetlerinin tümünü ifade etmekte olup bitkisel ve hayvansal üretim olmak üzere iki temel üretim dalından oluşur (<http://tr.wikipedia.org>, erişim tarihi: 20.12.2016).

Tarihi perspektif içerisinde tarım sektörünün, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdamdaki payı giderek azalmış ve bu da gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Böylece yüzyıllar boyunca sahip olunan toprak miktarı ile ölçülen zenginlik, Sanayi Devrimi’nden itibaren üretim kapasitesi ve fabrikalarla ölçülmeye başlanmıştır (Acar, 2006:21).

Tarımsal faaliyet (tarım); toprağı ve tohumu birlikte kullanarak bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi ve üretilen bu ürünlerin çeşitli aşamalarda değerlendirilmesidir (Balaban vd., 1981:37; Rehber ve Çetin, 1998:5). Bu tanımları daha geniş boyutta ele alarak tarımsal üretim dışında, tarım ürünleri ve girdilerinin üretimi ile bu ürünlerin tüketicilere satışı gibi tarımsal üretim ve pazarlama sürecini dahil eden çalışmalarda mevcuttur (İnan, 2001:9).

Gelir Vergisi Kanunu’nda (GVK) ise tarımsal faaliyet şöyle tanımlanmıştır: “Arazide, deniz, göl ve nehirlerde ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veyahut doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanmasını, avcılarını ve yetiştiricilerini tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya mahsullerden sair şekilde faydalanılmasını ifade eder. Bazı nebat ve hayvan nevelerinde, istihsalini doğrudan doğruya arazi üzerinde yapılmaması zirai faaliyetin mahiyetini değiştirmez. Aşım yapmak suretiyle erkek damızlık beslenmesi, çiftçiye ait her türlü ziraat makine ve aletlerinin başka çiftçilerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zirai istihsal işlerinde çalıştırılması da zirai faaliyetten sayılır...” (GVK. md.52). Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ise; tarımsal faaliyetleri hasat noktasına kadar ele almış, tarımsal üretimden elde edilen ürünlerin işlenmesini tarımsal faaliyet olarak saymamış ve üzümünden şarap elde etmeyi buna örnek olarak vermiştir (UMS 41, md.3).

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet üreten ve bu üretimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan para, hammadde, işgücü vb. üretim faktörlerinin bilinçli ve sistemli bir şekilde bir araya getirildiği ekonomik varlığa işletme denilmektedir. İşletmeler fayda oluşturmak amacıyla kurulan; sanayi, ticaret ve tarım işletmeleri şeklinde sınıflandırılabilen ekonomik ünitelerdir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), tarım işletmelerini şu şekilde tanımlamaktadır. ”Yasal durumu ne olursa olsun, sahip olduğu, ortakçılık, yarıcılık ya da kiralama şeklinde işlediği arazinin büyüklüğüne bakılmaksızın kendi adına bitkisel üretim yapan ya da küçükbaş veya büyükbaş hayvan besleyen yahut hem bitkisel üretim hem hayvancılık yapan tek yönetim altındaki ekonomik birimdir...” (<http://www.tuik.gov.tr>, erişim tarihi: 22.12.2016).

Genel olarak tarım işletmesi, toprağı ve tohumu kullanarak bitkisel ve hayvansal tarım maddeleri üreten ve bunları yarı mamul veya mamul haline getiren ekonomik bir birimdir (Erdamar, 1985:12). Tarım ekonomisinin ana dallarından biri olan tarımsal işletmecilik ise, tarımda işletme olarak isimlendirilen üretim birimlerinin rasyonel ve karlı bir biçimde çalışmasını sağlayacak ilke ve uygulamaları inceleyen bir bilimdir (Açıl, 1980:323). Tarımsal faaliyetler sonucunda mümkün olan en yüksek gelirin elde edilmesi için, üretime aktarılan kaynakların verimli bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

TARIMSAL YATIRIMLARA YÖNELİK FİNANSMAN KAYNAKLARI

Tarımsal yatırımlara yönelik finansal destekler, genel olarak tarımsal kredi başlığı altında toplanmaktadır. Tarımsal kredi; iç ve dış pazarlarda pazarlama kabiliyeti bulunan tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, saklanması ve pazarlanmasına yönelik her türlü yatırım ve işletme harcamaları ile bir bilgiye/ürüne yönelik özel projelerin finansmanı amacıyla kullanılan kredilerdir.

Tarımsal kredi kullanımındaki temel amaç üretimin kalitesini ve miktarını arttırmak için yeterli ve kaliteli girdi sağlayabilmek olup diğer amaçlar; çiftçileri bir tarımsal işletme sahibi yapmak, verim artışı yoluyla üretimi arttırmak, tarımsal üretime girdi sağlamak, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesini sağlamak, pazarlanmasını kolaylaştırmak, işletme ve yatırım unsurlarını tamamlamak olarak sıralanabilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tarımsal krediler; konu, vade ve amaç ayrımı yapılarak sınıflandırılabilir:

- Konularına göre tarımsal krediler; hayvancılık (büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ve besiciliği, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve besiciliği, tavukçuluk vb.), bitkisel üretim (meyve bahçesi, örtü altı tarım işletmesi, bağ, fide, fidan vb.), gübre (azot, fosfor ve potasyum kaynaklı gübreler vb.) ve mekanizasyon (traktör, biçerdöver, makine ve ekipman vb.) kredileridir.
- Vadelerine göre tarımsal krediler; kısa vadeli (vadesi en çok 1 yıl), orta vadeli (vadesi azami 5 yıl ve donanım tedarikine yönelik) ve uzun vadeli (vadesi 5 yıldan daha uzun, arazi ve makine alımlarına yönelik) kredilerdir.
- Amaçlarına göre tarımsal krediler; işletme (genellikle kısa vadeli cari ihtiyaçlara yönelik), yatırım (daha çok makine ve ekipman alımına yönelik) ve diğer (sözleşmeli, projeli üretimlere yönelik) kredilerdir.

Söz konusu krediler, kaynaklarına göre kurumsal ve kurumsal olmayan ayrımına tabi tutulmak suretiyle temin edilebilir. Kişilerden çeşitli şekillerde alınan krediler kurumsal olmayan finansman kaynaklarını, kurum ve kuruluşlardan alınan ve genellikle bir projeye bağlı olan krediler ise kurumsal finansman kaynaklarını ifade etmektedir (Çetin, 2008:39).

Cumhuriyetin ilk yıllarına dek, ülkemizde çiftçiler, daha çok kurumsal olmayan finansal kaynaklardan iki şekilde borç alırlardı. Bunlardan birincisi; yakın komşu ve akrabalarından alınan borçlardı ve güvene dayalı alınıp verilen bu borçların herhangi bir maliyeti yoktu. Zamanla ekonomik koşulların değişmesi ve paranın alternatif maliyetinin farkına varılması sonucunda, karşılıksız borç uygulamasından neredeyse vazgeçilmiş ve çiftçi yüksek faizle borç veren tefecilere yönelmiştir. Kar oranlarının düşük, sermayenin devir süratının çok yavaş olduğu tarım sektöründe, özellikle küçük üreticiler için bu şekilde kaynak kullanımı hiç te uygun değildir (Gaytancıoğlu, 2009:79).

Kurumsal finansman kaynakları ise kanun ve yönetmeliklerle kurulmuş, kredi işlerini belirli esaslara göre yürüten kamu ve özel sektöre ait kuruluşlardır (Gaytancıoğlu, 2009:80).

Söz konusu kuruluşlar;

- Kamu Tarımsal Kredi Kuruluşları
- Tarım Kredi Kooperatifleri
- Özel Kredi Kurumları
- Merkez Bankaları olarak gruplandırılabilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türk tarımının kurumsal finansman kaynağı bir İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) olan T.C. Ziraat Bankası ile Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği'dir (TKK). T.C. Ziraat Bankası'nın tarım sektörüne açtığı kredilerin toplam krediler içerisindeki payı oldukça yüksek olup tarıma kaynak aktaran temel kuruluş olma niteliğine sahiptir. Öyle ki; 2016 yılında T.C. Ziraat Bankası'nın tarımsal kredileri toplamı 42 milyar Türk Lirasını bulmuştur.

T.C. Ziraat Bankası'nın yanında, özel sermayeli kredi kuruluşları da çiftçilere düşük faizli kredi vermektedir. Söz konusu kuruluşlara, mevduat ve katılım bankaları olmak üzere özel ticari bankalar ve sigorta şirketleri örnek olarak gösterilebilir.

Merkez Bankaları, pek çok ülkede tarımsal finansman uygulamalarını yaygınlaştırmak çabası içinde olmaktadır. Merkez Bankalarının kredi faaliyetleri kredi kuruluşlarını finanse etmek ve reeskont işlemleriyle katkılar sağlamak şeklindedir (Gaytancıoğlu, 2009:81).

Ülkemizdeki fiili durumun ortaya çıkarılarak durumun daha iyi kavranmasına yardımcı olması amacıyla bazı verilere takip eden satırlarda yer verilmektedir:

Faaliyete göre değişmekle birlikte 2016 yılı itibariyle tarımsal kredilerde, %25-%100 arasında faiz indirimi uygulanmıştır. Sübvansiyonlu tarımsal kredilerin cari faiz oranı %0,00-%8,2 aralığındadır. T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından 2015 yılında toplam 28,5 milyar Türk Liralık tarımsal kredi kullanılmış olup bu tutar, 2016 yılının ilk 10 ayında 26,1 milyar Türk Lirasıdır (Tablo 1.).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

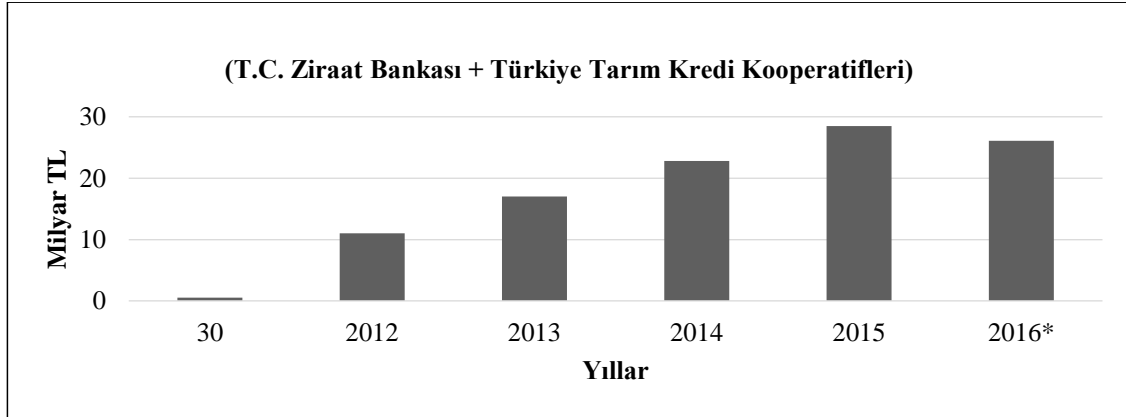
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Tarımsal Kredi Kullanım Tutarları

Kaynak: www.tarim.gov.tr/arayuz/9icerik.asp?efl=tarim_sektor/index.htm, erişim tarihi: 22.12.2016

*10 aylık değerdir.

Tarımsal kredilerin geri dönüş oranları; T.C. Ziraat Bankası'nda 2002 yılında %38 iken, 2015 yılında %99,1'e, Tarım Kredi Kooperatiflerinde 2002 yılında %71 iken, 2015 yılında %96,6'ya yükselmiştir.

T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerince tarımsal üretime yönelik olarak belirlenen üst limit ve düşük faiz oranlarıyla yatırım ve işletme kredisi kullanılmaktadır. Buna göre; Banka ve TKK'ca T.C. Ziraat Bankası tarafından uygulanmakta olan tarımsal kredi cari faiz oranlarından, kredi konuları itibarıyla belirlenen oranlarda indirim yapıp, kredi üst limitleri aşılmamak suretiyle tarımsal kredi verilir ve tarımsal ürünler kredi tutarı üzerinden sigorta ettirilir. İndirim oranlarının kademeli olarak uygulanacağı üretim konularında kredi kullanacak üreticiler, indirim oranlarından, kullanacakları kredi miktarına göre kademeli olarak yararlanır.

KURGUSAL BİR ÖRNEK ÜZERİNDEN İNCELEME: KURUMSAL FİNANSMAN KAYNAĞI KULLANILARAK DOMATES SERASI YATIRIMI YAPILMASI

Bir işletmenin 25 dekarlık kapalı alanda domates üretimi yapmak istediği varsayalım. Taşıt araçları için ikinci el fiyatları olmak üzere ihtiyaç duyulan tüm girdi miktar ve tutarları için piyasa ortalamaları kullanılarak elde edilen verilere Tablo 2.'de yer verilmektedir. Görüleceği üzere ilgili yatırım için ihtiyaç duyulan kaynak tutarı 1.900.000,00 Türk Lirasıdır. Tarımsal kredi uygulamasında, her bir harcama kalemi farklı faiz oranları üzerinden kredilendirildiğinden her biri ayrı kalemler olarak çalışılmak durumundadır. Bu gereklilik temel alınmak ve komisyon oranlarındaki farklılıklar gözetilmek kaydıyla seçili finansman kuruluşları üzerinden söz konusu yatırıma ilişkin kaynak kullanımı tüm içeriğiyle aşağıda gösterilmektedir. Kurumsallaşmış kredi kuruluşları içerisinde seçim

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yapılırken ana kütleyi büyük ölçüde temsil etmesine dikkat edilmiş olup seçilen beş kuruluşun Mersin’de faaliyet gösteren temsilciliklerine bizzat gidilerek mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Yatırıma İlişkin Detaylar (,00 TL)

HARCAMA KALEMLERİ	
ARSA VE ARAZİLER	900.000
25 Dönüm Sera Arazisi	750.000
5 Dönüm Cıplak Arazisi	150.000
BİNALAR	130.000
Sera idari Bina-depo	
Araç-gereç-sulama-Malz.	
TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR	750.000
25 Dönüm Plastik Sera Tesisi	
(Demir Malzeme 20.000*25=500.000)	
(Plastik Malzeme 2.000*25=50.000)	
(Fide-Dikim-İşçilik= 200.000)	
TAŞITLAR	70.000
Fiat Kamyonet	30.000
New Holland Traktör	
DEMİRBAŞLAR	50.000
Bakım Onarım Atölyesinde Kullanılabilir Malzeme	
TOPLAM	1.900.000

T.C. Ziraat Bankası

Örnekte yer alan sera yatırımı, yatırım kredileri kapsamına girmektedir. T.C. Ziraat Bankası yatırım kredilerini yılda bir ödemeli ve beş yıl vade ile kullanılabilmektedir. 2017 yılı Ocak ayı itibarıyla yatırım kredileri faiz oranı yıllık %12 olup kredi kullanan çiftçilerin tarım sigortası (tarsim) yaptırılmaları durumunda faiz oranında %50 indirim sağlanmaktadır. Ancak kullanılan krediye tarsim, kredi hayat sigortası, kredi komisyonu, kredi değerlendirme masrafları eklenmekte ve kredi maliyeti yaklaşık olarak %10 civarında olmaktadır. Ayrıca sözü edilen ek masraflar, kredi kullanacak kişi ve coğrafi konuma bağlı olarak değişebilmektedir.

Gerçek kişiler için gerekli belgeler; nüfus cüzdanı, çiftçi belgesi/çiftçi kayıt sistem belgesi (ÇKS), tarımsal işletmeyi kanıtlayıcı belgeler (tapu kaydı, kira kontratı, vb.), krediye karşılık

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gösterilecek teminatlara ilişkin belgeler, bilanço esasına göre faaliyet gösteren işletmelerde son üç yıla ait bilanço ve gelir tablosudur.

Tüzel kişiler için ise; çiftçi belgesi/ çiftçi kayıt sistem belgesi, tüzel kişilik ana sözleşmesinin (varsa değişikliklerin) yayımlandığı ticaret sicili gazetesi, oda kayıt belgesi, vergi levhası, tüzel kişiliği temsile yetkili kişilerin, temsil yetkisine ilişkin kararlar ve noter onaylı imza sirküleri, yeni kurulan tüzel kişilikler için kuruluş ve/veya son yıla ait, diğerlerinde ise en az son üç yıla ait bilanço ve gelir tablosu, tarımsal işletmesini tevsik edici belgeler (tapu kaydı, kira kontratı vb), krediye karşılık gösterilecek teminatlara ilişkin belgelerdir (<http://www.ziraat.com.tr>, erişim tarihi: 09.01.2017).

T.C. Ziraat Bankası, örnekteki arsa ve araziler için gayrimenkul eksper değerinin %75'i oranında kredi kullanırken, diğer ekipmanların değerinin tamamı için kredi kullanmaktadır. Buna göre; 900.000,00 TL'lik arsa ve arazi değerinin %75'i olan 675.000,00 TL tutarında kredi talep edilebilir. Geri ödemesi yıllık 193.725,00 TL'den beş yılda toplam 968.625,00 TL olarak gerçekleşecektir. Bu durumda arsa ve arazi için finansman gideri 293.625,00 TL olmaktadır.

Diğer ekipmanlar damlama sulamadan sera malzemesine kadar olan tüm girdiler olup değerlerinin tamamı için kredi talep edilebilir. Arsa ve arazi haricinde 1.000.000,00 TL'lik ekipman yatırımı gerekmekte olup Hazine Müsteşarlığı'nca faiz desteği sağlanabilmektedir. Kullanılacak 1.000.000,00 TL kredi için yıllık 287.000,00 TL'den beş yılda toplam 1.435.000,00 TL geri ödeme bulunacaktır. Yani girişimci, kullanmış olduğu ekipman kredisi için 435.000,00 TL'lik finansman giderine katlanacaktır.

Sera yatırımının finansmanına yönelik olarak T.C. Ziraat Bankası'ndan 1.900.000,00 TL kredi kullanılması durumunda katlanılacak finansman gideri toplamda 728.625,00 TL olmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği

1863 yılında kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği ortaklarına kısa vadeli işletme ve orta vadeli yatırım kredileri kullanmaktadır. Kısa vadeli işletme kredileri, ortaklarının tohumluk, fide, fidan, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, akaryakıt gibi girdilerinin temini ve genel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla nakit ve bir yıl vadeli olarak verilmektedir. Orta vadeli yatırım kredileri ise; donatma, tarımsal araç-gereç, hayvancılık donatma ve tarımsal sulama başlıklarını taşımakta olup en çok 4 yıla kadar vadeli kullanılan aynı nitelikteki kredilerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kredi limitleri; Kooperatif yetkisinde kullanılabilen genel şahıs haddi 50.000,00 TL, Bölge Birliklerinin ölçeğine göre genel şahıs haddinin beş katına kadar kullanılabilen özel şahıs haddi ve sözleşmeli üretim şahıs haddi 250.000,00 TL ve Merkez Birliği Onaylı 1.000.000,00 TL'dir.

Uygulanan kredi faiz oranları ise; bir yıla kadar vadeli olarak kullanılan krediler için %8, bir ile dört yıl aralığında vadeyle kullanılan krediler için %10, 2014/7201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında ortaklara kullanılan krediler için % 0,00-%7,5'tur (<http://www.tarimkredi.org.tr>, erişim tarihi: 09.01.2017).

Tarım Kredi Kooperatifleri arsa ve arazi kredisi vermediğinden, örnekte yer alan 900.000,00 TL tutarındaki arazi bedeli farklı finansman kaynaklarından sağlanmak durumundadır. Bu durumda talep edilebilecek kredi tutarı 1.000.000,00 TL olup dört yıl vadeli. Kredi faizine %1 oranında fon, bir yıldan uzun vadelerde %1 sabit komisyon ve %3 değişken komisyon olmak üzere %4 komisyon eklenmektedir. Kredi faiz oranı olan %10 üzerinden %50 devlet desteği sağlanmakta ve faiz oranı %5 olmaktadır. Ancak toplam %5 oranında fon ve komisyon tutarının eklendiği düşünüldüğünde kredinin maliyeti yeniden %10'a yükselmektedir. Her yıl, kredinin o yıla ait anapara taksitinin yanı sıra, kalan anapara tutarının faizi de tahsil edilmektedir. Örneğe göre; 1.000.000,00 TL'lik kredinin her yıl ödenecek 250.000,00 TL anapara taksitine ek olarak, kalan anapara tutarını ifade eden 750.000,00 TL'nin o yıla ilişkin faizi de tahsil edilmektedir. Bu durumda; alınan 1.000.000,00 TL'lik yatırım kredisi için her yıl ödenecek anapara tutarı 250.000 olup yanı sıra birinci yıl için 100.000,00 TL, ikinci yıl için 75.000,00 TL, üçüncü yıl için 50.000,00 TL ve dördüncü yıl için 25.000,00 TL faiz ödenecek olup toplam finansman gideri 250.000,00 TL olacaktır.

Denizbank

Denizbank 2004 yılı başında satın alarak bünyesine dahil ettiği Tariş ortaklarına dönük kredi faaliyetleri ile tarımsal kredi vermeye başlamıştır. Halen bankanın, pamuk, üzüm, incir, zeytin, patates gibi tarımsal ürünleri üreten ve itibarı yüksek üreticilere dönük işletme kredisi, hayvancılığa dönük yatırım kredisi yanında traktör alım kredisi uygulamaları bulunmaktadır. Denizbank'ın sağladığı üretici kart, çiftçinin tarımsal üretimiyle ilgili ihtiyaçlarının yanı sıra bireysel ihtiyaçlarına yönelik pratik finansal çözümler de sunmaktadır. Söz konusu çözümler; hasat vadeli ödeme, gelire uygun ödeme, 7/24 nakit çekme, 7/24 alışveriş, kampanyalı işlemlerde ekstra avantajlar olarak sıralanabilir(Taşkıran ve Özüdoğru, 2010:160).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Denizbank, tüm proje için kredi kullandırabildiği gibi her bir harcama kalemi için ayrı olarak ta kredi kullandırabilmekte, uyguladığı kredi faiz oranı ve diğer masraflar aynı olduğundan finansman maliyeti değişmemektedir.

Örnekteki 900.000,00 TL'lik arsa ve arazi değerinin %75'i olan 675.000,00 TL için beş yıl vadeli kredi kullanılabilir. Söz konusu kredinin geri dönüşü yılda 204.950,38 TL olmak üzere 5 yılda toplam 1.024.751,92 TL olmaktadır. Yani arsa ve arazi için sağlanan kaynak nedeniyle katlanılan finansman gideri 333.097,06 TL'dir. Diğer ekipmanlar ise damlama sulamadan, sera malzemesine kadar olan tüm girdileri içermekte olup tamamı için kredi başvurusunda bulunulabilmektedir. Örneğe göre; ekipman tutarı olan 1.000.000,00 TL'nin %75'i oranında, yani 750.000,00 TL kredi yılda bir ödemeli beş yıl vadeli olarak kullanılabilir. Kullanılacak ekipman kredisi için yıllık 227.722,64 TL geri ödeme söz konusu olup beş yılda 1.138.613,22 TL ödeme yapılması gerekmektedir. Bu durumda ekipman kredisinin finansman gideri 370.107,83 TL olarak gerçekleşecektir.

Sera yatırımı için Denizbank'tan kaynak sağlanması durumunda, katlanılacak toplam finansman gideri 703.204,88 TL olup söz konusu maliyet %1,25'i faiz, %0,07'si diğer masraflar olmak üzere aylık %1,32 oranı üzerinden hesaplanmaktadır. Bu durumda yıllık finansman maliyeti %15,80 olmaktadır.

Şekerbank

Şekerbank, sayıları yüz binleri bulan kooperatif üyesi pancar üreticisinin küçük birikimleriyle tarım ve şeker sanayinin finansmanı amacıyla kurulan Şekerbank; esnaf/işletme bankacılığı, kurumsal/ticari bankacılık, KOBİ ve tarım bankacılığı ile bireysel bankacılık alanlarında faaliyet göstermektedir. Tabana yaygın bankacılık anlayışıyla misyonunu "Anadolu Bankacılığı" olarak tanımlayan Şekerbank, Türkiye'nin ilk mikro finansman kredilendirme modelini uygulayarak bankacılık hizmetleriyle tanışmamış kesimlere ulaşmakta; saha bankacılığı yaparak finansmana erişimin her segmentte eşit olması için projeler geliştirmektedir, sosyal platformlar oluşturmaktadır. Üretimin sürdürülebilirliği için "Aile Çiftçiliği Bankacılığı"ni başlatan Şekerbank, proje ile tarım ve kırsal kalkınmayı desteklerken, yerel kültürün yaşaması için de çalışmaktadır (<http://www.sekerbank.com.tr>, erişim tarihi: 15.02.2017).

Şekerbank, örnekteki sera yatırımı bir bütün olarak değil de, her bir harcama kalemini ayrı ayrı ele alarak değerlendirmekte ve buna göre kredi kullandırmaktadır. Örnekteki 900.000,00 TL'lik arsa ve arazi değerinin %80'i olan 720.000,00 TL için kredi beş yıl vadeli yılda bir ödemeli kredi kullanılabilir. 720.000,00 TL'lik söz konusu kredinin aylık %1,25 faiz oranı üzerinden yılda 219.834,96 TL olmak üzere toplam 1.099.174,77 TL geri ödemesi olacaktır. Yani, arsa ve arazi için kullanılan kaynak karşılığında 379.174,77 TL finansman giderine katlanılacaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekerbank sulama kredilerinin tamamını kredilendirebilmektedir. Örnekteki 130.000,00 TL'lik sulama malzemesi kredisi için beş yıl vadeli yıllık ödemeli kredi kullanılabilir. Sulama için kullanılacak kredinin, aylık %1,50'den her yıl için 42.693,74 TL olmak üzere toplam 213.468,70 TL geri ödemesi olacaktır. Bu durumda katlanılan finansman gideri 83.468,70 TL'dir.

Taşıtlar için ise taşıt değerinin %60'ı kredi olarak kullandırılmaktadır. Örnekte yer alan 70.000,00 TL tutarındaki taşıt değerinin 42.000,00 TL'si kredi olarak talep edilebilir. %1,17 faiz oranından yılda bir ödemeli beş yıl vadeli olarak kredi olarak kullanıldığında, yıllık 12.506,22 TL olmak üzere toplam 62.531,10 TL geri ödemede bulunulacak ve 20.531,10 TL finansman giderine katlanılmış olunacaktır.

Sera ve diğer malzemelerin tümü için kredi kullanımı söz konusu olup % 1,16 aylık faiz oranı üzerinden yılda bir ödemeli beş yıl vadeli kredi talebinde bulunulabilir. Örnekteki 800.000,00 TL'lik sera ve malzeme giderleri için yılda 238.813,61 TL olmak üzere toplamda 1.194.068,05 TL geri ödemede bulunulacaktır. Katlanılan finansman gideri ise 394.068,05 TL'dir.

Bu durumda, örnekteki 1.900.000,00 TL'lik yatırım tutarının her bir harcama kalemi ayrı ayrı ele alınmak kaydıyla 1.692.000,00 TL tutarında kredi kullanılabilir. Beş yıllık vade sonunda toplam geri ödeme 2.569.242,62 TL ve finansman gideri 877.242,62 TL olmaktadır.

Kuveyt Türk Katılım Bankası

Kuveyt Türk Katılım Bankası, 1989 yılında özel finans kurumu statüsünde kurulmuş, bankacılık kanunundaki değişikliklerle birlikte 2006 yılından itibaren katılım bankası olarak faaliyetine devam etmiştir. Kuveyt Türk, faizsiz bankacılık ilkesi doğrultusunda, gerek doğrudan finansman desteğiyle gerekse müşterek teşebbüs ortaklığıyla gerçek ve tüzel kişi yatırımcıları desteklemektedir. (<https://www.kuveytturk.com.tr>, erişim tarihi: 19.02.2017)

Kuveyt Türk'ün özel bir tarımsal destek programı bulunmamaktadır. Buna göre örnekteki sera yatırımı, ya arsa ve araziye yönelik ayrı, diğer harcama kalemlerine yönelik ayrı bir finansman paketi biçiminde ya da tüm yatırım tutarı arsa taksitli ticari finansman kredisi biçiminde desteklenebilmektedir.

Örnekteki 900.000,00 TL'lik arsa ve arazi değeri için Kuveyt Türk beş yıl vade ile yılda bir ödemeli finansal destek sunabilmektedir. Söz konusu kredinin aylık kar/zarar payı %1,30 olup yıllık 287.027,18 TL'lik taksitlerle toplam 1.435.135,93 TL olarak geri ödenecektir. Katlanılan finansman gideri 535.135,93 TL olacaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

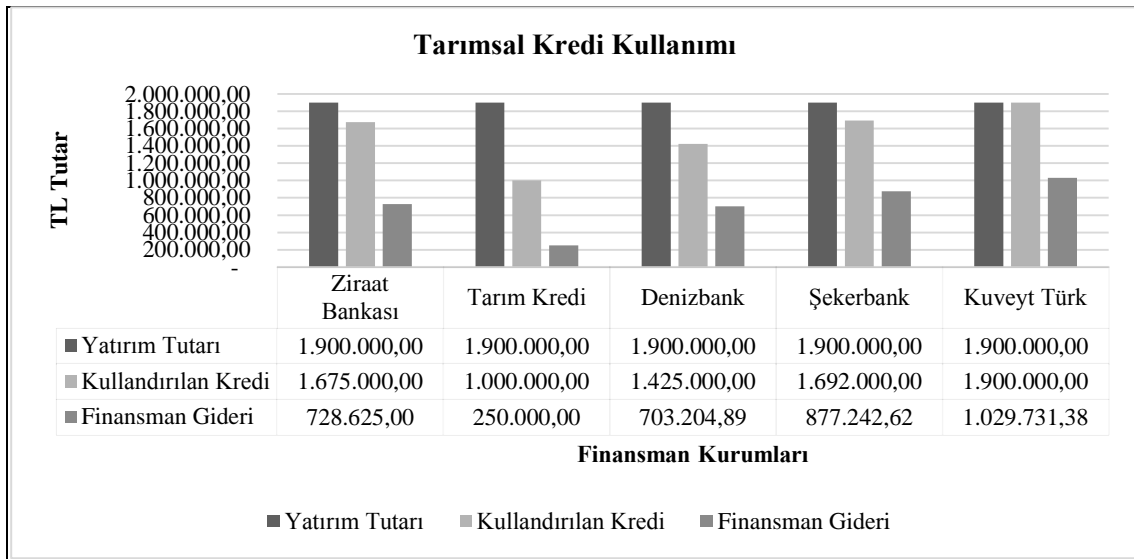
www.iksadkongre.org

KAZNU

Diğer ekipmanların tamamı için kaynak talebinde bulunulabilmektedir. Örnekteki 1.000.000,00 TL'lik ekipman yatırımı için yine aynı kar/zarar payı üzerinden yılda bir ödemeli beş yıl vadeli kaynak kullanılabilir. Söz konusu tutar için yılda 318.919,09 TL olmak üzere vade sonunda 1.594.595,45 TL geri ödeme yapılmış olunacak, katlanılacak finansman gideri 594.595,45 TL olarak gerçekleşecektir.

Buna göre; Kuveyt Türk'ün kullanacağı 1.900.000,00 TL'lik toplam kaynağın girişimciye toplam maliyeti 1.029.731,38 TL olacaktır.

Tablo 3. Örnek Tarımsal Kredi Kullanım ve Finansman Giderleri (TL)

Kurgusal örnek üzerinden, kurumsallaşmış kredi kaynaklarını büyük ölçüde temsil edecek biçimde seçilen kuruluşların sunduğu finansal desteklerin ve maliyetinin incelendiği bu bölümün sonucu Tablo 3.'de gösterilmektedir. Toplam katlanılan finansman gideri, kullanılan kredinin; T.C. Ziraat Bankası'nda %45, Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği'nde %25, Denizbank'ta %49, Şekerbank'ta %52, Kuveyt Türk'te %54'üne denk gelmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; maksimum vade Tarım Kredi Kooperatiflerinde dört, diğer finansman kuruluşlarında beş yıldır. Belirtilen finansman giderleri ve kullanılabilen kredi tutarları 2017 yılı ocak ayı içerisindeki kredilerde söz konusu olup, gerek faiz oranları gerekse kredi kullanma şartları sürekli değişkenlik göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

Tarımda; üretim döneminin uzunluğu, doğal koşullar, teknolojiye rağmen işgücü kullanma zorunluluğu, piyasa talebine geç cevap verilebilmesi, gelir ve giderler arasındaki uzun zaman farkı gibi nedenlerle tarımsal kredi ihtiyacı artmakta kullanımı yaygınlaşmaktadır. Tarımsal yatırımlara yönelik kaynak ihtiyacı kurumsallaşmamış ve kurumsallaşmış finansman kaynaklarından sağlanabilmektedir. Özellikle son yıllarda kurumsallaşmış kredi kaynaklarından sağlanan kredi tutarı artış göstermekte olup bu duruma yol açan en önemli faktörler faiz oranlarının sabit bir seyir izlemesi ve düşmesi ile tarımsal kredi ve krediye ulaşma olanaklarındaki artıştır. Geçmiş yıllarda tarımsal kredinin neredeyse tamamı T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nce sağlanmakta iken bugün pek çok özel sermayeli banka da tarıma kaynak aktarmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, tarım sektörünün, finansman kaynakları konu edilerek incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, öncelikle tarımsal finansman kaynakları araştırılmış, kurumsallaşmış finansman kaynaklarını büyük ölçüde temsil edecek biçimde seçilen kuruluşlar, kurgulanan bir örnek üzerinden uygulama ve maliyetler açısından analiz edilerek karşılaştırılmıştır. Ortaya çıkan sonuç, tarımsal yatırım yapmayı planlayan bir girişimci için farklı finansman kaynakları arasında karşılaştırmalı bir seçim yapabilmenin oldukça güç olduğudur.

Öncelikle yatırım için talep edilen finansman tutarı için her kuruluş farklı uygulamalara sahiptir. Biri talep edilen tutarın tamamını kredilendirirken diğeri belirli bir oranına kaynak sağlamaktadır. Yine bazı kuruluşlar yılda bir ödeme isterken bazıları aylık ödeme talep etmektedir. Tarımsal kredi araçları olmasına rağmen bazı finansman kuruluşlarının yeterli uzmana sahip olmaması dikkat çeken önemli bir eksikliktir. Ortaya çıkan diğer bir konu ise faizsiz kaynak kullanımınıdır. Faiz hassasiyeti olan bir girişimci istediği yönde ürünler sunan bir kuruluş bulmakta zorlanmaktadır. T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin bazı harcama kalemlerinde faizsiz kaynak kullandırması söz konusu ise de, çoğunlukla kısa vadeli veya sadece birkaç kalemi ile ilgilidir. Katılım bankaları faiz oranı yerine kar/zarar payı üzerinden kaynak sağlamakla birlikte tarımsal kredi konusunda yeterince uzmanlaşmamış hatta neredeyse tarımsal kredi konusuna hiç eğilmemiş durumdadırlar. Faiz (kar/zarar payı) dışında çeşitli masraf, sigorta ve komisyon istenmekte ve söz konusu masraflar oldukça önemli bir maliyet unsuru oluşturabilmektedir. En önemlisi, çoklukla talep edilen ipotek ve gayrimenkuller oluşturulduktan veya yatırımın bir kısmı yapıldıktan sonra kredilendirmeye gidilmektedir ki; bu durumun yol açtığı belirsizlik yatırımların önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tüm bu sorunların ışığında getirilebilecek çözüm önerileri; kaynak kullanma arzusundaki tarımsal yatırımcılara ilgili finansman kuruluşlarınca gerekli bilgilendirmede bulunulması, değişken faiz yerine sabit faizin kullanılması, faiz oranının (kar/zarar payı) yanında maliyet arttırıcı ek masraflar istenmemeli, uygulamada yeknesaklık sağlamaya yardımcı olacak bir tarımsal kredi üst kurumu kurularak tarımsal kredi havuzu oluşturulmalıdır. Rekabete engel teşkil etmeyecek biçimde tarımsal kredi üst kuruluşunun oluşturulmasıyla; tarımsal yatırımlara yönelik kaynak arayışında olan girişimciler bu kuruluşa başvurarak teminatlarını bu kuruma verebilir, başvuru sahiplerinin kredi potansiyeli merkezi olarak belirlenebilir ve vadesi geçmiş kredilerin tahsili sağlanabilir.

KAYNAKÇA

ACAR, M., (2006), DTÖ ve AB Işığında Türk Tarımının Geleceği, Orion Yayınevi, Ankara.

AÇIL, A. F., (1980), Tarım Ekonomisi, AÜ. Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:721, Ankara.

BALABAN, A., YEGİN, H., BENLİ, E. ve YAVUZ, O., (1981), "Türkiye'de İklim, Toprak, Su, Bitki ve Hayvan Varlığı Potansiyeli ", Türkiye 2. Tarım Kongresi, Ankara.

ÇETİN, Bahattin, (2008), Tarımsal Finansman, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ankara

ERDAMAR, C., (1985), Tarım İşletmelerinde Muhasebe Düzeni, İstanbul Üniversitesi Yayını, Yayın No: 3343, İstanbul.

GAYTANCIOĞLU, O., (2009), Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası, İTO, İstanbul.

İNAN, İ. H., (2001), Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, 5. Baskı, Tekirdağ.

REHBER, E., ÇETİN, B., (1998), Tarım Ekonomisi, Bursa.

TAŞKIRAN, R., ÖZÜDOĞRU, H., (2010), Türkiye'de Tarımsal Kredi Uygulamaları, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:2010, Sayı:1

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tar%C4%B1m>, Erişim Tarihi: 20.12.2016

http://www.tarim.gov.tr/arayuz/9icerik.asp?efl=tarim_sektor/index.htm, Erişim Tarihi: 22.12.2016.

<http://www.tuik.gov.tr/turkish/sonist/tarim/290502/tanim.doc>, Erişim Tarihi: 22.12.2016.

www.tuik.gov.tr/yillik/yillik_2004.pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2016.

<http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Diger/Pages/GerekliBelgeler.aspx>, Erişim Tarihi: 09.01.2017.

<http://www.ziraat.com.tr/tr/Tarimsal/DigerKredilerimiz/Pages/AraziAlimKredileri.aspx>, Erişim Tarihi: 09.01.2017.

<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/tr/krediler.html>, Erişim Tarihi: 09.01.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<http://www.sekerbank.com.tr/hakkimizda>, Erişim Tarihi: 15.02.2017.

<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/kuveyt-turk-hakkinda/gecmisten-bugune-kuveyt-turk>
Erişim Tarihi: 19.02.2017

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

THE EFFECT OF BANK'S LIQUIDITY ON PERFORMANCE: AHP APPLICATION

Ilyas AKHİSAR

Prof.Dr., Kocaeli Universitesi, ilyas.akhisar@kocaeli.edu.tr

Fuat ÇAMLİBEL

Lecturer., Cumhuriyet Universitesi, Turkiye, fcamlibel@cumhuriyet.edu.tr

Abstract

Measuring performance in different sector and determining the factors of performance have been an important research topic in recent years. Since the ultimate goal of bank performance measure refers to the bank's ability to make profit in terms of sustainable profitability. It is crucial to identify the key drivers of performance measurements for banks by academics and practitioners. Moreover, the assessment of the bank performance in terms of some specific issues addressed by bank analysts may be important for the business strategy. Decision making solving based on the problem decomposition into a hierarchy structure which consists of the elements such as: the goal, the criteria (sub-criteria) and the alternatives. Analytic Hierarchy Process (AHP) is one of the well-known and widely used decision making methods based on several attributes used as criteria. The purpose of this paper is to present the role of liquidity -financial- ratios on the banks' performance by using (AHP) for Turkish Banking Sector for period 1998 – 2001 during the Turkish Banking Sector crises period to go beyond traditional assessments of bank performance. The model presented in this paper has been developed with the purpose to performance rank for Turkish commercial banks.

Keywords: AHP, Turkish banking sector, performance ranking, sector share.

INTRODUCTION

Performance measurement for business success is a result of globalization and increasing competition in the business environment. The Liquidity ratio used to determine whether the operator has the ability to pay short-term debts and whether the working capital is sufficient.

Performance measurement has great deal of attention by the researchers in the past decades (Kagioglou et al., 2001; Bassioni et al., 2004). Competition in the banking sector as well as in all

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sectors force banks to measure performances and use resources effectively. Commercial banks have great role for determining the allocation of resources in different economic sectors.

A variety of decision making methods and tools are available to measure performance ranks of financial companies. In general, MCDM (Multi Criteria Decision Making) methodologies are well-suited to the complexity of economic decision problems and robustness of financial analysis for business decisions (Balzentis et al. 2012).

AHP has been utilized as efficient tools in many finance and economy fields by financial regulators. On the other hand, the performance evaluation of the banking sector, which constitutes the most important part of the service sector, requires financial analysis as well as non-financial criteria such as service quality and customer satisfaction (Krishnan etc., 1999).

The aim of this study is to present a performance measurement framework for Turkish banking sector by using Liquidity ratios of banks into account company-level factors (ratios) to determine on the performance rank. In this study, AHP was chosen as a suitable methodology to measure performance ranks of Turkish commercial banks based on the AHP weights of Liquidity ratios that take into account company-level Liquidity ratios that allows us to use quantitative information to rank commercial banks in Turkish banking sector.

LITERATURE SURVEY

Multi Criteria Decision Making methods have been utilized as efficient and common tools in many fields such as finance and economy and significant attention attracted by financial regulators. Traditionally, bank performance evaluation is based on the analysis of financial ratios. However, nonfinancial performance criteria have been recognized significantly and taken in to account to fully satisfy bank operations' efficiency (Secme et al 2009, Toloie-Eshlaghy et al 2011, Amile et al 2013, Islam et al 2013). Performance measurement can also be defined as the process of quantifying the efficiency and effectiveness of an action (Amaratunga and Baldry, 2000). Therefore performance measurement is the process of determining how successful organizations or individuals have been in attaining their objectives and implementing their strategies (Evangelidizs, 1992). Financial performance of foreign banks operating in Turkish banking sector is measured by TOPSIS method for the years 2003-2013 (Gundogdu, A. 2015). (Akkoç and Vatansever, 2013) measured financial performance of 12 banks in Turkey using AHP and TOPSIS methods and the research results are similar for both methods. (Yayar and Baykara, 2012) measured efficiency and activity of banks in Turkey for the period 2005-2011. (Yılmaz A.A., 2013) analyzed the efficiency of the 30 commercial banks in

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turkey by using DEA (Data Envelopment Analysis) for the period 2007-2010. (Onder and Hepsen, 2013) combined AHP and TOPSIS methodologies and used for the ranking of 3 state banks, 9 Commercial banks and 5 foreign banks of Turkish banking sector during 2002-2011 using 57 ratios based on subjective and objective opinions of financial actors. the performance of public banks in Turkey, from 2005 to 2014, (Ozbek, 2015) measured public banks in Turkey for the period 2005 - 2012 by an integrated model combining AHP and the Operational Competitiveness Rating method. Liquidity ratios have given valuable information for assessing the safety of banks.

METHODOGY – AHP

The AHP is an intuitively easy method for formulating and analyzing decisions (Saaty, 1980). Numerous applications of the AHP have been used since its development and it has been applied to many types of decision problems (Zahedi, 1986). Researchers interested in more detail could refer to the most recent book by written (Saaty & Penivati, 2008). In cases where many alternatives need to be evaluated the AHP ratings approach is often used. This approach requires that a series of ratings or intensities to be developed for each criterion (for example, excellent, very good, good, fair, and poor). In AHP decision elements of each component are compared pair-wise with regard to their importance in the direction of their control criterion and components are also compared pair-wise and in respect of their contribution to the achievement of the objective. The relative important values are determined with a scale of from 1 to 9, where a score of 1 represents equal importance between the two elements and a score of 9 indicates the extreme importance of one element (row component in the matrix) compared to the other one (column component in the matrix) (Meade & Sarkis, 1999; Saaty, 2009). The basic approach for deriving weights with AHP is obtained by way of pair-wise relative comparisons. In general, a nine-point numerical scale is recommended for the comparisons (Saaty, 1980) given in Table 1.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Table 1: Fundamental Scale

1	equal importance
3	moderate importance of one over another
5	strong or essential importance
7	very strong or demonstrated importance
9	extreme importance
2, 4, 6, 8	intermediate values
Use reciprocals for inverse comparisons	

An AHP analysis uses pairwise comparisons to measure the impact of items on one level of the hierarchy on the next higher level. At each level, the pairwise comparisons are organized into a matrix and the weights of the items being compared are determined by computing the maximum eigenvalue of the matrix. A weighted averaging approach is used to combine the results across levels of the hierarchy to compute a final weight for each alternative.

In AHP is made in the framework local priority vector can be derived as an estimate of relative importance associated with the elements (or components) being compared by solving the following formulae

$$A.w = \lambda_{\max} .w$$

where A is the matrix of pair-wise comparison, w is the eigenvector, and $\lambda_{\max}$ is the largest eigenvalue of A. If A is a consistency matrix, eigenvector X can be calculated by $(A - \lambda_{\max} I) X = 0$

In AHP, consistency index (C.I.) and consistency ratio (C.R.) to verify the consistency of the comparison matrix. are defined as

$$C.I. = (\lambda_{\max} - n)/(n - 1), \quad C.R. = C.I./R.I.$$

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

where R.I. represents the average consistency index over numerous random entries of same order reciprocal matrices. If $C.R. \leq 0.1$, the estimate is accepted; otherwise, a new comparison matrix is solicited until $C.R. \leq 0.1$.

Another important advantage of the AHP is that it allows for inconsistency in judgment. The consistency ratio provides a numerical assessment of how inconsistent these evaluations might be. If the calculated ratio is less than 0.10, consistency is considered to be satisfactory (Meade, 1996). The geometric mean of all evaluations is also used to obtain the required pair-wise comparison matrix (Lin et al., 2009).

IMPLEMENTATION AND DATA

In Turkish banking sector, financial ratios are categorized as Capital Ratios, Assets Quality, Liquidity, Profitability, Income-Expenditure Structure, Share in Sector and Share in Sector and totally 26 sub-ratios related with the ratios in the term.

In this study, the application of AHP, the relative importances or weights of the criteria weighing each attribute by experts are determined and arranged in a hierarchy. *Expert Choice*® software was used to evaluate pairwise-comparison judgments and obtained criteria and sub-criteria weights. The consensus of the groups was calculated using the geometric mean of individual judgments.

The data- sector in share ratios consisting of Liquidity Assets /Total Assets, Liquidity Assets / (Deposits + Non-deposit Funds), Fx Liquidity Assets / Fx Liabilities obtained from Turkish Bank Association open source (www.tbb.org.tr).

Table 2: AHP Combined Weights

Liquidity Ratios	Combine Weights	Experts' Wweights
Liquidity Assets /Total Assets	0.378	0.200 – 0.613
Liquidity Assets / (Deposits + Non-deposit Funds)	0.427	0.297 – 0.600
Fx Liquidity Assets / Fx Liabilities	0.196	0.086 – 0.333

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Inconsistency	9 %
----------------------	-----

In cases where inconsistency is above 10% during the assessment of prioritizing one criterion than the other one so the consistency of the judgments is tracked to validate for decision process.

RESULTS

AHP weighted scores are utilized for each year for the period 1998-2001 to obtained performance ranks of Commercial banks of Turkish banking sector. Performance ranking results of Commercial banks of Turkish banking sector for the period of 1998-2001 years evaluated AHP method based on Liquidity ratio weights are given Table 3 – Table 6.

Tablo 3. Performance Ranks of Commercial Banks-1998

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
1	Ulusal Bank	1.000	25	Alternatif Bank	.627
2	MNG-Bank	.961	26	Denizbank	.625
3	Anadolubank	.885	27	HSBC	.614
4	Fibabank	.880	28	TCZB	.605
5	Akbank	.868	29	Bank Kapital	.605
6	Disbank	.828	30	Kentbank	.590
7	Tekstilbank	.790	31	Pamukbank	.586
8	Korfezbank	.788	32	Imar Bankasi	.581
9	Garanti Bankasi	.759	33	Iktisatbankasi	.569
10	Vakifbank	.752	34	Halkbank	.568
11	Oyakbank	.744	35	Yasarbank	.563
12	Koc Bank	.740	36	Bayindirbank	.561

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
13	Osmanlı Bankası	.739	37	Eskişehir Bankası	.561
14	Is Bankasi	.733	38	Egebank	.557
15	Toprakbank	.719	39	Eti Bank	.552
16	Arap-Turk Bankasi	.719	40	Sekerbank	.551
17	Demirbank	.711	41	EGS-Bank	.537
18	Bnp-Ak Dresdner Bank	.708	42	Türk Ticaret Bankası	.534
19	TEB	.707	43	Sümerbank	.522
20	Finansbank	.703	44	Emlak Bank	.496
21	Turkishbank	.696	45	Yurtbank	.486
22	YKB	.644	46	Milli-Aydin Bank	.447
28	Adabank	.640	47	Bankexpress	.335
24	Site Bank	.637	48	Interbank	.318

Tablo 4. Performance Ranks of Commercial Banks-1999

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
1	HSBC	1.000	25	MNG-Bank	.791
2	Akbank	.967	26	Halkbank	.788
3	Ulusal Bank	.915	27	Kentbank	.772
4	Fibabank	.911	28	TCZB	.769
5	Vakifbank	.904	29	Bayindirbank	.763
6	Arap-Turk Bankasi	.900	30	Site Bank	.752
7	Is Bankasi	.894	31	Adabank	.751
8	YKB	.889	32	Sekerbank	.738
9	Alternatif Bank	.887	33	Emlak Bank	.733

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
10	Kocbank	.880	34	EGS-Bank	.732
11	Osmanli Bankasi	.866	35	Denizbank	.726
12	Korfezbank	.864	36	Iktisat Bankasi	.725
13	Turkishbank	.838	37	Turk Ticaret Bankası	.710
14	Demirbank	.832	38	Eti Bank	.709
15	Bnp-Ak Dresdner Bank	.820	39	Imar Bankasi	.705
16	TEB	.816	40	Bank Kapital	.685
17	Toprakbank	.812	41	Milli-Aydin Bank	.679
18	Oyak Bank	.811	42	Eskisehir Bankasi	.494
19	Garanti Bankasi	.811	43	Yasarbank	.426
20	Tekstilbank	.810	44	Bankexpress	.417
21	Disbank	.805	45	Interbank	.413
22	Pamukbank	.801	46	Egebank	.407
23	Anadolubank	.793	47	Sumerbank	.321
24	Finansbank	.792	48	Yurtbank	.319

Tablo 5. Performance Ranks of Commercial Banks-2000

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
1	Arap-Turk Bankasi	1.000	25	Halk Bank	.780
2	Turkishbank	.975	26	Bnp-Ak Dresdner Bank	.778
3	Akbank	.963	27	Koc Bank	.777
4	Disbank	.955	28	Imar Bankasi	.752
5	HSBC	.938	29	Demirbank	.751
6	YKB	.936	30	Ulusal Bank	.749

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
7	Is Bankasi	.896	31	Sekerbank	.737
8	Adabank	.880	32	Denizbank	.714
9	Garanti Bankasi	.878	33	Toprakbank	.713
10	MNG-Bank	.871	34	Fibabank	.696
11	Bayindirbank	.847	35	Emlak Bank	.690
12	TCZB	.835	36	Site Bank	.678
13	Korfezbank	.828	37	Yasarbank	.654
14	Oyak Bank	.824	38	Eskisehir Bankasi	.631
15	Pamukbank	.815	39	EGS-Bank	.608
16	Vakifbank	.799	40	Ege Bank	.600
17	Anadolubank	.799	41	Eti Bank	.590
18	TEB	.799	42	Milli-Aydin Bank	.587
19	Tekstilbank	.796	43	Bank Kapital	.571
20	Alternatif Bank	.793	44	Bankexpress	.556
21	Finansbank	.790	45	Sumerbank	.500
22	Osmanli Bankasi	.787	46	Yurtbank	.485
28	Kentbank	.785	47	Iktisat Bankasi	.479
24	Turk Ticaret Bankası	.785	48	Interbank	.379

Tablo 6. Performance Ranks of Commercial Banks-2001

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
1	Akbank	1.000	20	Sekerbank	.065
2	TCZB	1.000	21	Tekstilbank	.065
3	Is Bankasi	1.000	22	Turk Dis Ticaret Bankası	.055

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Rank	Bank name	Weight	Rank	Bank name	Weight
4	Garanti Bankasi	.859	23	MNG Bank	.065
5	Vakifbank	.686	24	Bnp-Ak Dresdner Bank	.065
6	YKB	.523	25	Imarbank	.065
7	Halkbank	.367	26	Fibabank	.065
8	Pamukbank	.239	27	Tekfenbank	.065
9	Kocbank	.124	28	Turkishbank	.065
10	Finansbank	.107	29	Bnp-Ak Dresdner Bank	.065
11	Toprakbank	.107	30	Imarbank	.065
12	Oyakbank	.077	31	Fibabank	.065
13	Adabank	.065	32	TekfenBank	.065
14	Alternatifbank	.065	33	Turkish Bank	.065
15	Anadolubank	.065	34	Turk Ekonomi Bankasi	.065
16	Bayindirbank	.065	35	Arap Turk Bankasi	.065
17	Citibank	.065	36	Deutsche Bank	.065
18	Denizbank	.065	37	Milli Aydin Bankasi	.065
19	HSBC	.065	38	Sitebank	.065

Considering both the performance orders of the banks obtained by the method and banks' sector share in accordance with the higher value of the ratio, the higher priorities.

Tablo 7. Date and Failure Banks 1998-2001

	Bank name	Failure Date		Bank name	Failure Date
1	Bank Express	1998	10	Etibank	2000
2	Egebank	1999	11	Ulusal Bank	2001
3	Yurtbank	1999	12	Iktisat Bankasi	2001

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

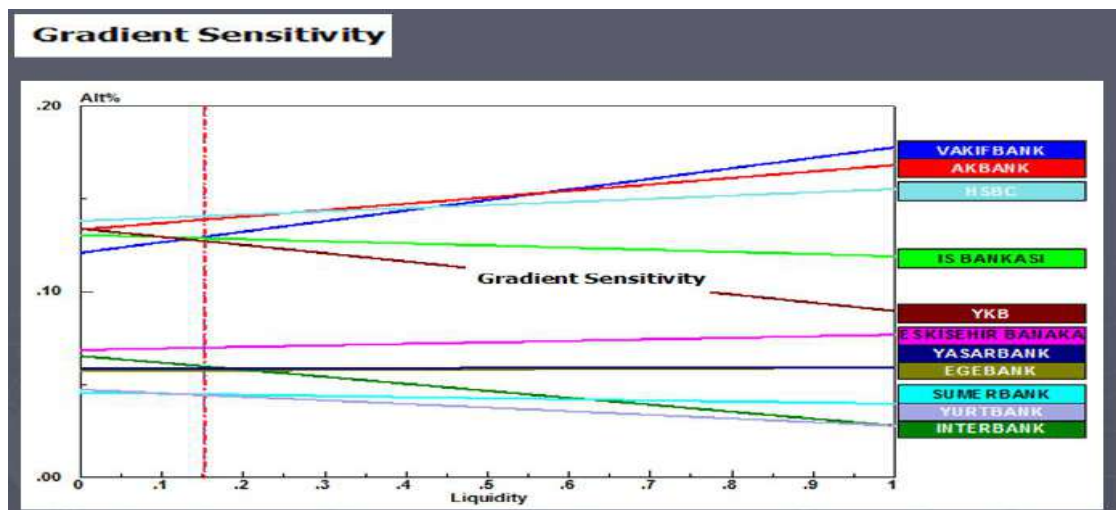
KAZNU

	Bank name	Failure Date		Bank name	Failure Date
4	Yasarbank	1999	13	Kentbank	2001
5	Sumerbank	1999	14	EGS bank	2001
6	Interbank	1999	15	Toprakbank	2001
7	Esbank	1999	16	Bayındırbank	2001
8	Bank Kapital	2000	17	Sitebank	2001
9	Demirbank	2000	18	Tarisbank	2001

To validate the proposed model, the results of AHP application is used for comparing the failure banks in that period. Especially the lower ranked banks in accordance with failure date of the banks.

On the other hand, sensitivity analysis allowed us to verify the results of the decision. A sensitivity analysis can be formed to see how sensitive the alternatives are to change with the importance of the criteria.

The Expert Choice implementation of AHP provides four graphical sensitivity analysis modes: dynamic, gradient, performance and two-dimensional analysis (Expert Choice 11.5 User Manual). Here performance sensitivity analysis is employed are below the figures.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

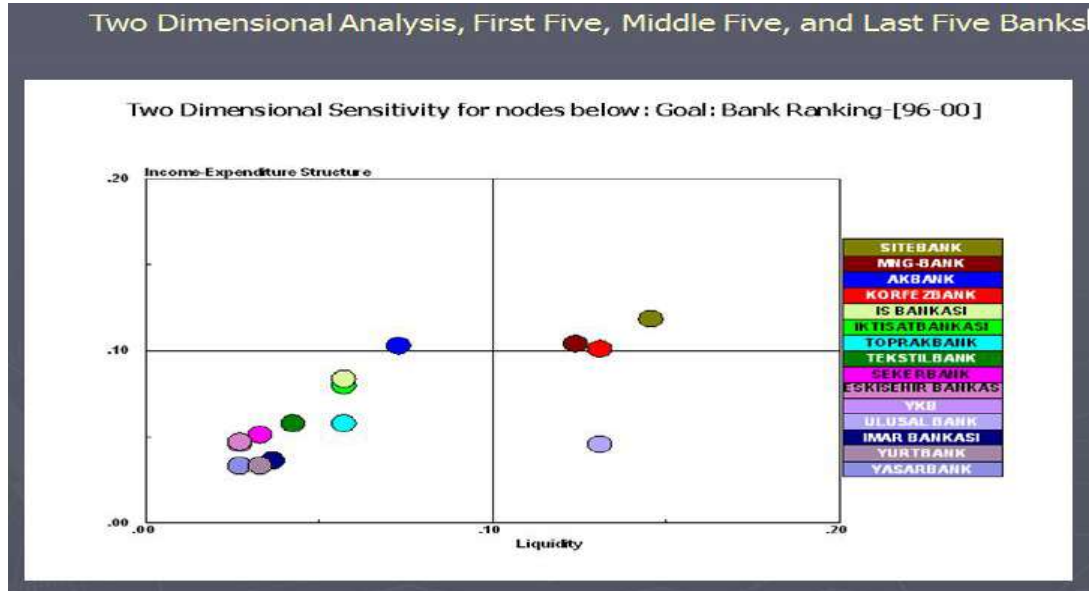
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

It is used to investigate the sensitivity of the alternatives to changes in the priorities of the criteria to check whether a few changes in the judgement evaluations can lead to significant modifications. It depicts how well each alternative performs on each criterion by increasing or decreasing the importance of the criteria.

CONCLUSIONS

Performance measurement requires the performance of the sectors in the service sector to be calculated with both financial and non-financial values, and accordingly requires managers to adopt new decision-making and performance techniques.

Monitoring of performance for firm is very important in order to ensure that making appropriate decision plan. Measurement of banking sector simultaneously contribute to being in competition as an early warning indicator. Banks could not to replicate the failures revealed in the past and make foresight and strategies by analyzing their performance.

Financial ratios evaluated by AHP and performance ranks of Turkish commercial system have been analyzed within the scope of the model. In this study, AHP method was utilized to determine the sub-criteria of the performance evaluation and weighted ratios to rank commercial banks in Turkey.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In this research, both AHP, main criteria and sub-criteria weights prioritizing banks directly engagement with the performance based on their raw data. Study show that the higher the over all liquidity ratio, the higher the level of protection available to depositors.

It is not enough to evaluate the performance of banks with financial ratios, in addition, non-financial criteria such as customer satisfaction, service quality and etc. can be considered to get more realistic results. Moreover, the study can be expanded foreign banks for comparative analysis.

This research also provides very valuable information to the supervisor, decision makers and global and local investors who are responsible from prevention of bank failures.

REFERENCES

- Akkoç S. and Vatansever K. (2013). Fuzzy Performance Evaluation with AHP and Topsis Methods: Evidence From Turkish Banking Sector After the Global Financial Crisis. *Eurasian Journal of Business and Economics* 6 (11), pp 53-74.
- Amaratunga, D., Baldry, D. (2000). *Performance evaluation in facilities management*. Proceedings of COBRA 2000, Greenwich, UK.
- Amile M, Sedaghat M and Poorhossein M. (2013). Performance Evaluation of Banks Using Fuzzy AHP and TOPSIS Case Study: State-Owned Banks, Partially Commercial and Commercial Banks In Iran. *Caspian Journal of Applied Sciences Research* 3, pp 128-138.
- Balzentis A., Balzentis T. and Misiunas A. (2012). An Integrated Assessment Of Lithuanian Economic Sectors Based on Financial Ratios and Fuzzy MCDM Methods. *Technological and Economic Development of Economy* 18(1), pp 34–53.
- Bassioni, H.A., Price, A.D.F. and Hassan, T.M. (2004). Performance Measurement in Construction Firms. *Journal of Management in Engineering* 20(2), pp 42–50.
- Evangelidizs, K.(1992). *Performance measured is performance gained*. *The Treasurer, Feb.*, 45–7.
- Gundogdu, A. (2015). Measurement of Financial Performance Using TOPSIS Method for Foreign Banks of Established in Turkey Between 2003-2013 years.” *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences* 5(1), pp 137–147.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Islam S, Kabir G, Yesmin T.(2013). Integrating Analytic Hierarchy Process with TOPSIS Method for Performance Appraisal of Commercial Banks Under Fuzzy Environment. *Studies in System Science* 4, pp 57-70.
- Kagioglou, M., Cooper, R. and Aouad, G. (2001.) Performance Management in Construction: A Conceptual Framework.” *Construction Management and Economics* 19(1), pp 85–95.
- Krishnan, M., Ramaswamy, V., Meyer, M.,Damien,P., (1999). Customer satisfaction for financial services: The role of products, services, and information technology, *Management Science*, 45, pp 1194-1209.
- Lin, C.T., Lee, C. and Wu, C.S. (2009). Optimizing a Marketing Expert Decision Process for the Commercial Hotel. *Expert Systems with Applications* 36, pp 5613–5619.
- Meade, L.M. A. (1996). Methodology for the Formulation of Agile Critical Business Process. (PhD Thesis, The University of Texas at Arlington).
- Meade, L. M. and Sarkis, J. (1999). Analyzing Organizational Project Alternatives for Agile Manufacturing Processes - An analytical Network Approach. *International Journal of Production Research* 37, pp 241-261.
- Onder, E., Tas, N. and Hepsen A. (2013). Performance Evaluation of Turkish Banks Using AHP and TOPSIS Methods. *Journal of International Scientific Publication: Economy & Business*, 7 (1), pp 470-503
- Ozbek, A. (2015) Performance Analysis of Public Banks in Turkey. *International Journal of Business Management and Economic Research(IJBMER)*, Vol. 6(3) pp 178-186
- Saaty. T. L. and Penivati, K. 2008. Group decision making: Drawing out and reconciling Differences. RWS Publications, Pittsburgh, PA, USA
- Saaty, T.L. (1980). *The Analytic Hierarchy Process*. McGraw-Hill, New York, USA
- Saaty, T.L. (2009). Rank from Comparisons and From Ratings in the Analytic Hierarchy/Network Process. *European Journal of Operational Research* 168 (2), pp 557-570.
- Secme Y., Bayrak A. and Kahraman C. (2009). Fuzzy Performance Evaluation in Turkish Banking Sector Using Analytic Hierarchy Process and TOPSIS. *Expert System with Application* 36, pp 102-113.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Suwignjo, P., Bititci, U.S. and Carrie A. S. (2000). Quantitative Models for Performance Measurement System. *Int. J. Production Economics*, 64, pp 231-241.
- Toloie-Eshlaghy A, Ghafelehbash S. and Alaghebandha M. (2011). An Investigation and Ranking Public And Commercial Islamic Banks Using Dimension of Service Quality (SERVQUAL) Based on TOPSIS Fuzzy Technique. *Applied Mathematical Sciences* 5(61), pp 3031 – 3049
- Yayar R., Baykara H.V. (2012). An Implementation Upon Efficiency and Productivity of Participation Banks with TOPSIS Method. *Business and Economics Research Journal* 3(4) pp 21-42.
- Yılmaz A.A. (2013). Bank Efficiency Analysis in Turkish Banking System. *WEU International Academic Conference Proceedings Istanbul, Turkey, June 16-19*, pp 112-121.
- Zahedi, F. (1986). The Analytic Hierarchy Process-A Survey of the Method and its Applications. *Interfaces*, 16(4), pp 96-108

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK İLLÜSTRASYON: SÖZÜN TEMSİLİNDE
BİR GÖRSEL ÇÖZÜMLEMESİ**
**ILLUSTRATION AS A VISUAL COMMUNICATION TOOL: AN ANALYSIS OF A
VISUAL IN THE REPRESENTATION OF THE WORD**

Öğr. Gör. Tuğba DEMİR
İstanbul Kavram Meslekyüksekoku

ÖZET

İnsan var olduğu günden beri kendisini ifade etmek için duyularının yardımıyla çok çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Kişilerin kendilerini ifade etme süreci olarak tanımlanabilecek iletişim olgusu, insan hayatı için vazgeçilmezdir. İnsan duygu ve düşünce üretmeden duramaz ve fizyolojisinin zorunluluğu olarak oluşan duygu ve düşünceleri herhangi bir biçimde kodlamak sureti ile bir başka kişiye aktarmak durumundadır. Yaşadığı zamanın koşulları ve kendini ifade etme konusundaki üretkenliği göz önüne alındığında, iletişimin pek çok ortam ve araçla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bir şeyin biçiminin bir yüzey üzerinde şekle dönüştürülerek temsil edilmesi aynı zamanda bir anlam oluşumunu meydana getirdiğinden, söz konusu temsilin görsel iletişim sürecini başlattığı kabul edilebilir.

Bu çalışma görselin temsil yoluyla illustre edilmesini konu almakta ve görsel iletişimde illüstrasyon aracılığıyla iletilmek istenen mesajların resmedilmesinin ardındaki anlamı göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle araştırmaktadır. Çalışmanın sınırlandırılması seçilen illüstrasyonun modern dünya sorunlarından “savaş” konusunu tema olarak işleyen bir illüstrasyonun rastlantısal olarak seçilmesiyle tek bir örnek üzerinden sağlanmıştır. Çalışma, modern olduğu düşünülen çağın farklı açılardan nasıl illustre edildiğinin yanı sıra, bir illüstrasyonun ne tür bir eleştirel mesaj içerdiği sorunsalıyla çerçevelendirilmektedir. Seçilen illüstrasyonun görsel anlamda iletmeye çalıştığı mesajlarla, yirmi birinci yüzyıl modernitesine eleştirel bir bakış açısı getirdiği varsayılmaktadır. Çözümleme yöntemiyle ortaya çıkan anlamların temel sorunlara ve sorunların çözümüne yönelik farkındalık sağlayabilmesi amacını taşıyan çalışma, elde edilen sonuçlarla içinde bulunulan çağın görsel mesajlar aracılığıyla yorumlanabilmesine sağlayacağı katkı açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Görsel İletişim, Görsel İletişim Araçları, İllüstrasyon, Modernizm

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ABSTRACT

Since their existence, human beings have developed a great variety of methods with the help of their senses to express themselves. The fact of communication can be described as the process of people expressing themselves, and it is irreplaceable for human life. Humans cannot live without producing feelings and thoughts, and they are in the position of conveying their feelings and thoughts, which occur as the necessity of their physiology, to another person by means of coding them in any way. Considering the circumstances of the time in which the person lives and that person's productivity regarding the fact of expressing himself/herself, communication appears to take place in various media and by various tools. Since the representation of the shape of something by converting it to a shape on a surface generates a meaning at the same time, it is possible to accept the fact that the aforementioned representation initiates the visual communication process.

This study is about illustrating the visual by means of representation, and it researched the meaning behind the picturing of the messages, which are desired to be conveyed via illustration in the visual communication, with the semiotic analysis method. The limitation of the study was provided through a single example of an illustration that was chosen randomly and that treated the topic of "war", which is one of the problems of the modern world, as a theme. The study was framed by the research questions 'how is the age, which is thought to be modern, is illustrated from different perspectives?' and also 'what kind of a critical message does an illustration include?' The chosen illustration tries to visually transmit messages, and that illustration is assumed to bring a critical point of view to the twenty-first century modernity. The study has the purpose that the meanings, which emerge with the analysis method, create awareness towards the main problems and their solutions, and the study is of capital importance with regard to the fact that it will contribute to the interpretation of the results attained and the current age via visual messages.

Keywords: Communication, Visual Communication, Visual Communication Tools, Illustration, Modernism

1. GİRİŞ

İletişim bir bilgi aktarım sürecidir. İnsanın kendisini ifade etme gerekliliği ya da nesnel çevresini algılama ve anlamlandırması iletişimin başlangıcını oluşturur. İletişim süreci son derece ilkel koşullar altında doğal ya da profesyonel bir ortamda tamamen kurgulanmış

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir biçimde işleyebilir. Bu noktada önemli olan, iletişimin her koşulda ve her zaman varlık göstermesidir. Çünkü iletişim insan ve çevresi ile ilgilidir. İletişim süreci sözlü, yazılı ya da görsel öğeler eşliğinde gerçekleştirilebilir. İletişim süreci içinde insan kendini bir başkasına birçok yöntemle ifade edebilmektedir.

İnsanın kendini ifade etme konusunda keşfettiği her araç hiç şüphesiz duygu ve düşüncelerin aktarılması adına üretilmiştir. Özellikle yirminci yüzyıl ve sonrasında görseller ile mesaj aktarımı son derece önem kazandığından; yazı, şekil, fotoğraf, resim, grafik, görüntü gibi görsel araçların anlamlı bir bütünlük sağlayarak kısa sürede kavramsal bir iletiyi iletme işlevi üzerinde oldukça durulan bir konudur. Bu çalışma, görsellerin farklı ve özgün bir temsil yoluyla illüstre edilerek mesaj aktarımında kullanılmasını ele almaktadır. Çalışmaya, illüstrasyon görsellerinde sanatsal bir çaba sonucu tasarımla organize edilerek şekle dönüştürülmüş mesajların değerlendirilmesiyle içerik kazandırılmaktadır.

Bu çalışmada görsel olarak resmedilmiş illüstrasyon aracılığıyla iletilen mesajların ne olduğu ya da ne olabileceği sorunsalı tartışılmakta ve çalışma evreni illüstrasyonlardan oluşturulmaktadır. Çalışma evreninin çok fazla sayıda örnekten oluşması nedeniyle çalışmanın sınırlandırılması aşaması farklı bir ön araştırma sürecine tabi tutulmuştur. İllüstrasyon görsellerinin ilettikleri mesajların konuları arasında bir sınırlandırma yolu tercih edilerek çalışmanın örnekleme modern dünya sorunlarına* eleştirel mesajlar sunarak değinen birçok alternatif arasından rastlantısal olarak seçilen bir illüstrasyon örneğine indirgenmiştir. Seçilen illüstrasyon modern dünya savaşlarını medya sorunları konusuyla bütünleyen bir örnekten oluşmaktadır.

Seçilen illüstrasyonun görsel anlamda iletmeye çalıştığı mesajlarda, yirmi birinci yüzyıl modernitesine ve bu modernitenin dayattığı yaşam biçimlerine eleştirel bir bakış açısı getirdiği varsayılmaktadır. Bu eleştirel mesajların aynı zamanda mevcut düzenin karşısında olan yaşam tarzı önerileriyle illüstre edilen protest bir içerik taşıdığı düşünülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*Modern Dünya Sorunlarının belirlenmesi konusunda Fatih Aydın editörlüğünde yayınlanan "Günümüz Dünya Sorunları" ve yine aynı kitap ismiyle Hakkı Yazıcı ve Kenan Arıbaş editörlüğünde yayınlanmış iki ayrı kitabın sınırlandırdığı konu başlıkları temel alınmıştır.

Örneklemin mesajlarının değerlendirilmesi göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle araştırmaktadır. Göstergebilimsel yöntem insanların görsel mesajlar üretmesi ve üretilen görsel mesajların yorumlamasıyla ilgilenir. Göstergebilimsel yöntem aracılığıyla bir illüstrasyon resmiyle gösterilen göstergelerin mesaj iletimi açısından ne tür bir içeriği sahip olduğu, görünenin ardında ne gibi bir anlam taşıdığı açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmada Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yönteminden yararlanılmaktadır. Barthes geliştirmiş olduğu çözümleme yaklaşımını anlamlama kavramı aracılığıyla göstergebilime dayandırmaktadır. Gösteren ve gösterileni birleştiren, bir oluş biçiminde tasarlayan edim olarak anlamlama, çalışmadaki örneklemin gösterenleri üzerinde bir anlatım düzlemi oluşturularak sağlanmaktadır. Görüntüde ne olduğunun tespit edildiği düzenlam (gösteren), gösterilenlerle ne anlatılmak istendiği üzerine inşa edilen yan anlamlar (gösterilen) arasındaki bağlantılar çözümlemenin özünü oluşturmaktadır. Çözümlenen illüstrasyonların anlamı modern dünya sorunlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Çalışmada, öncelikle görsel iletişim konusu ele alınmaktadır. İllüstrasyon çizimleri bir görsel iletişim aracı olarak konumlandırılmakta ve akabinde illüstrasyon konusuna değinilmektedir. Son olarak görsel iletişim aracı olarak seçilen illüstrasyonun ürettiği görsel mesajlar göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle tespit edilmekte ve çalışma elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle sonuçlandırılmaktadır.

2. GÖRSEL İLETİŞİM

Görsel bir iletişim aracı olarak illüstrasyonların mesajlarını göstergebilimsel yöntem ile çözümlemeyi amaç edinen bu çalışmanı öncelikli olarak "görme" duygusu ile ilgili bir konu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Canlıların görebilme süreci birkaç aşamada gerçekleşmektedir. Görme sırasında herhangi bir cisimden gelen ve foton adı verilen ışın

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çoğaltımıyla pekişmiştir. Modern çağın temel olayının dünyanın resim olarak fethedilmesi olduğunu ifade eden Heidegger'in, görüntünün kitlesel olarak üretilip kurgulandığı ve manipüle edildiği günümüzde haklı olduğu düşünülebilir. ***** Görünen her şeyin kendine has bir dili, algısal bir yapısı ve derinliği olduğu kabul edilmektedir. Bu durum aynı zamanda görünenlerin bir iletişim boyutunu da yarattığı anlamında değerlendirilmelidir. §§§§§§§§§§§§§§ Yaşamı paylaşma gerçeklerinden biri olarak simgeler ve resimler aracılığıyla görsel açıdan kurulan iletişimin tarihi, ilkel mağara devri insanların yaşadığı döneme kadar uzanmaktadır. *****

İnsanın toplumsal hayatı üretmesinin ve birlikte yaşamasının temel koşulu olarak iletişim, bir anlam yaratma faaliyetidir. Bu süreç, belli bir tarihsel ve toplumsal bağlam içerisinde gerçekleştirilmektedir. †††††††††††††††† Bir başka ifadeyle iletişim olgusu, düşünce ve duyguların, bireyler ve toplumlar arasında; söz, beden dili, yazı, görüntü ve her tür görsel malzeme, simge, işaret aracılığıyla değiş tokuş edilmesini sağlayan toplumsal iletişim süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan karşılıklı yansımalar, duyular aracılığıyla meydana gelmekte ve duyular genel olarak görsel ve işitsel açıdan gruplandırılarak iletişime çeşitlilik kazandırmaktadır. †††††††††††††††† Görsel iletişim, iletilmek istenilen mesajı görseller aracılığıyla oluşturmaktadır. Görsel iletişim sürecinde mesaj ya da içerik olarak tanımlanabilecek görseller, aktarım sürecindeki araçlar sayesinde şekillenmekte ve yeni anlamlar kazanmaktadır. §§§§§§§§§§§§§§

***** Pallasmaa, **a.g.e.**, s. 27.

§§§§§§§§§§§§§§ Tevfik Fikret Uçar, **Görsel İletişim ve Grafik Tasarımı**, 8. b., İstanbul: İnkilap Yayınevi, 2016, s.11.

***** Ketenci ve Bilgili, **a.g.e.**, s.265.

†††††††††††††††† Levent Yaylagül, **Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, 6.b., Ankara:

Dipnot

Yayınları, 2014, s.14.

†††††††††††††††† Ketenci ve Bilgili, **a.g.e.**, s.255

§§§§§§§§§§§§§§ Özlem Uçar vd., **Görsel Kültür**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011. S.146.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Görsel iletişimin literatüre yansıyan tanımlamalarında televizyon, sinema, video ile sağlanan iletişim olduğu vurgusu yapılmaktadır. Görsel iletişimin göze hitap ederek sadece multimedya ortamında ve teknolojik bir çıktıya dönüşmüş araçlarla gerçekleştirilebileceğini düşünmek, görsel iletişimin varlık alanını sabitlemektedir. Görsel iletişim görülebilen her şey ve bunların anlam oluşturmasıyla ilgilidir. Görsel iletişimin estetik bir kaygı taşıdığı düşüncesinin literatürde hakim bir görüş olması nedeniyle, daha çok görselin tasarımıyla ilgili vurgusu önem kazanmıştır. Görsel iletişimin genellikle metin, görüntü, grafik, çizim, ses, video ve animasyon gibi uygulamalarla bilgisayar ortamında oluşum gösterdiği, görsellerin sayısal olarak işlenmesiyle daha çok multimedya ortamlarda gerçekleştirilebileceği kanısı hakim kılınmıştır.

Bu bakış açısı sonucunda görsel iletişimin gerçekleşme sürecinde kullanılan araçlar; televizyon, sinema, bilgisayar, akıllı telefon, gazete gibi örnekler ile çeşitlendirilmektedir. Oysa ki görsel iletişim denildiğinde sadece teknolojik bir zeminde oluşturulmuş görsel mesajlar algılanmamalıdır. Bu araçların yanı sıra, resim, illüstrasyon, heykel, fotoğraf, ebru, minyatür, afiş, yazı, tiyatro gibi daha pek çok araç ile iletişim bağıntısının kurulabileceği akla getirilmelidir. Bu araçların her biri ile anlamlı bir mesaj aktarımı söz konusu olabilir. Görsel iletişim, görünmek suretiyle bir anlama dönüşen görsellerin başlattığı bir iletişim türüdür ve yine görünebilme suretiyle daha pek çok araç ile iletişim sürecini başlatabilen bir iletişim türü olarak kabul edilmelidir.

Görsel iletişim sistemindeki görüntü, sözel olarak aktarıldığında farklı anlamlar ifade edebilmektedir. İletişimin yorumlanması sürecinde insan kültürel birikiminden faydalanmaktadır. Bununla ilişkili olarak görsellik açısından zengin olan kültürler, sembolik anlam ve derinlik açısından da geniş bir perspektif ve yoğunluğa sahip kabul edilmektedirler.***** İnsan yaşamının ayrılmaz birer parçası haline gelen görsel iletişim öğeleri olarak işaretler, semboller ya da bir eşyayı, bir yeri, bir işleyişi ve hatta bir

***** Tevfik Fikret Uçar, **a.g.e.**, s. 64.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Grafik araçlarla kurulan görsel iletişimin pek çok alanı kapsayan görsel bir sanat disiplini olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Matbaacılık ve yayıncılık endüstrisinden doğmuş bir terim olarak grafik iletişimi, sanat yönetimi, tipografi, sayfa düzeni, bilgi teknolojileri ve diğer yaratıcı alanları içinde barındırır. Bu çeşitlilik, tasarımcıların içerisinde uzmanlık ve odaklar edinebileceği çok parçalı bir zemin anlamına gelmektedir.*****

Diğer bir ifadeyle, grafik iletişiminin yaratıcı bir tasarım sürecinden beslenerek işleyişi söz konusudur. Grafik iletişimde görsellere belirli anlamlar yükleyerek tasarımı yapan görsel iletişimci sözcüğün yanı sıra daha çok resimlerle iletişim kurmakta ve simgeleri kendisine konu etmektedir. **** Görsel iletişimcinin görsel iletişim ürünlerini üretme aşamasında tasarım kaygısı taşıdığı belirtilmelidir. Ancak görsel iletişim ürünlerinin nihai amacı, avangard bir sanat eseri üretmekten çok, etkili bir iletişim üretmek olmalıdır.

*****

Mesajların iletimi için görsel imgelerin kullanılması grafik iletişiminin önemli uygulama alanlarından biri olarak illüstrasyon konusunun sınırları içerisinde kabul edilmektedir.***** İllüstrasyon kavramı, on üçüncü yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır ancak o dönemde anlam itibariyle çeşitli farklılıklarla açıklanmıştır. Kelime anlamı itibariyle ‘pırlıltı’ ‘belirti, gösterge, görünüm’ gibi anlamlarda kullanılmıştır.***** İllüstrasyon kelimesi, Latince “lustrare” kökünden gelmekte olduğu ve bir

***** Gavin Ambrose ve Paul Harris, **Grafik Tasarımın Temelleri**, Çev: Mehmet Emir Uslu, İstanbul: Literatür

Yayıncılık, 2012, s.12

***** Emre Becer, **İletişim ve Grafik Tasarım**, Ankara: Dost Yayınları, 10.b., 2015, s. 23.

***** **A.g.e.**, s.15.

***** Mark Wigan, **Görsel İllüstrasyon Sözlüğü**, (Çev.Mehmet Emir Uslu), Literatür Yayınları, 2012, İstanbul s.104.

***** <https://prezi.com/wlib29farqnr/illustrasyon/> (Sena Toz.) (Erişim Tarihi:18.12.2016)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

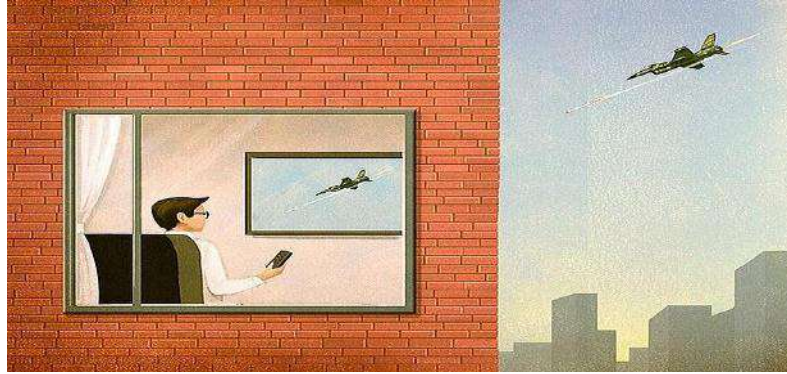
www.iksadkongre.org

KAZNU

bulunulan çıkmaz, tüm insanlığı küresel düzeyde etkilemesi bakımından ilginç bir tarihsel döngü içerisinde bulunmaktadır.*****

Çevre sorunları, küresel iklim değişikliği, ekonomik krizler, dünya nüfusunun hızla artması, medya, yoksulluk, ırkçılık, kadın sorunları, insan hakları, sağlık sorunları, enerji sorunları, savaş ve terör sorunları, mülteci sorunları gibi daha pek çok sorun günümüz modern dünyasının sorunları olarak değerlendirilmektedir.***** Bu çalışmada modern dünya sorunlarından “savaş” sorununu ele alan bir illüstrasyon çözümlemesine yer verilmektedir. İllüstrasyon görseli internet kaynaklarından elde edilmiştir.

2.2.1. Modern Dünya Savaşlarını Konu Alan İllüstrasyon Görseli

Şekil 1: Modern Dünya Savaşları *****

3. Yöntem

Çalışmada Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yönteminden yararlanılmaktadır. Barthes geliştirmiş olduğu çözümleme yaklaşımını anlamlama kavramı

***** Hilmi Demirkaya, Günümüz Dünya Sorunlarına Genel Bakış, Fatih Aydın (Ed.), **Günümüz Dünya Sorunları** (s.1-16). Ankara: Pegem Yayınları, 2016, s.2.

***** Hakkı Yazıcı, Kenan Arıbaş (ed.), **Günümüz Dünya Sorunları**, Ankara: Pegem Yayınları, 2015.

***** Marco Melgrati, <http://bisitevar.com/dunya-gundemini-ironik-bir-dille-elistiren-birbirinden-guzel-illustrasyonlar/> (Erişim Tarihi: 18.01.2017)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aracılığıyla göstergebilime dayandırmaktadır. Görüntüde ne olduğunun tespit edildiği düzanlam (gösteren), gösterilenlerle ne anlatılmak istendiği üzerine inşa edilen yananamlar (gösterilen) arasındaki bağlantılar çözümlemenin özünü oluşturmaktadır. Çözümlenen iki illüstrasyon çalışmasının anlamsal olarak ne demek istediği, görsele dönüşmüş mesajların çözümlenmesiyle tespit edilecektir.

4. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında değerlendirilmeye alınan illüstrasyonun, anlam açısından çözümlenmeye yönelik olarak görseller üzerinden elde edilen bulguları tespit edilecektir.

4.1. Modern Dünya Savaşlarını Konu Alan İllüstrasyon Görsel Çözümlemesi

Şekil 1 adı altında gösterilen ve modern dünya savaşlarının konu alındığı illüstrasyon, çalışmanın bu aşamasında düz ve yananamları açısından değerlendirilecektir. Düzanlam olarak değerlendirilmesi, illüstrasyonda çizilmiş olarak gösterilenlerin tespiti ile ilgilidir. İllüstrasyon görselinde ne olduğunun tespiti, mevcut görüntünün çözümlenebilmesi, var olanların ne anlama geldiğinin anlaşılmasına zemin oluşturması açısından önemlidir.

4.1.1. Düzanlam

İllüstrasyon görüntüsünün ne olduğunun ya da gösterenlerinin tespit edilmesi açısından düzanlamın çözümlenmesinde öncelikli olarak belirtilmesi gereken nokta illüstrasyonda, bir yükseklik izlenimi yaratma çabası açısından uzakta görülen yüksek binalar dikkat çekmektedir. Uzakta görülen binaların yüksekliği, çok daha yakından görebildiğimiz tuğlalardan örülmüş dış görüntüsü ile penceresinden içeride bir yaşam alanı gösteren binanın da yüksekliği hakkında bilgi vermektedir. Pencere tülünün pencerenin kenarında toplanmış

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olarak bulunması nedeniyle yaşam alanının içini olduğu gibi görebildiğimiz bu dairenin içinde bir koltukta oturur pozisyonda bir erkek yer almaktadır.

Erkeğin gözlük taktığı ve elinde bir televizyon kumandası tuttuğu görülmektedir. Plazma bir televizyondan gökyüzünde yeşil renkte bir uçağın geçiş anını izlemektedir. Ekranda görülen görüntü binanın dışında yer alan bir gerçekliktir. Ekranda görülen uçak eşzamanlı olarak illüstrasyon görüntüsünün yansıtılan gerçekliğinin içinden, yüksek binaların üzerinden geçmektedir. Modern bir mimarının yansıtıldığı illüstrasyon binasının tuğla görünümlü taşlarla örülü olan binanın dış görüntüsünde belirgin olarak tuğla rengi yansıtılmış ve bu renk belirginliği, illüstrasyon görüntüsünü adeta ikiye bölmüştür.

Yaşam alanını yansıtan tuğlalı yüksek binanın arkasında görülen alan daha fazla gri tonlamadadır. İllüstrasyonda özetle, yüksek binalar, tülü toplanmış bir halde duran bir pencere, koltukta oturan ve televizyon izleyen gözlüklü bir adam, plazma televizyon ve bir kumanda ve yeşil renk görüntüsü ile bir uçak görülmektedir.

4.1.2. Yananlam

İllüstrasyonun bir önceki kısımda çözümlenen gösterenleri ile ne anlatılmak istendiği üzerine inşa edilen yananlamlar (gösterilen) arasındaki bağlantılar çözümlemenin özünü oluşturmaktadır. Yukarıda özetlenen gösterenlerin anlamsal karşılıkları ile olarak ilk söylenmesi gereken şey illüstrasyonda resmedilen binaların yüksekliği ile ilgili olan kısmıdır. Binaların yüksekliği modern mimarının bir ifadesidir. Modern mimari, modern bir yaşam tarzı, modern bir dünya yaşantısını sembolize etmektedir. İş kuleleri ya da plazalar dünyası, şehirli, gelişmiş, modern, daha ciddi, dokunulmaz ve bir zenginlik alanıdır.

Gökyüzünün çok belirgin olmayan maviliğindeki renk tonlamalarına göre güneşin doğuş ya da batış anındaki ya henüz yükselme ya da batmak üzere olduğu bir hareketliliği düşündüren belli belirsiz bir sarı tonlamada yansıtılmış olduğundan, üzerinden yeşil uçak geçen şehir görüntüsü bir başlangıç ya da bitiş anlamı üzerinde konumlandırılmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İllüstrasyonu iki anlamlı parçaya bölen ve bir yaşam alanını daha sıcak bir kiremit rengi tonlaması ile veren tuğladan örülü duvarlarıyla yüksek ev, daha gerçekçi bir hayatı ya da hayatın yaşanan tek kısmını ifade etmektedir. Gerçek olan, ev izlenimi veren pencerenin içidir, gri tonlamada ve daha geri planda kalan yüksek binalar birer plaza, iş kuleleri görünümünde ve yaşamsal anlamda illüstrasyonda görülen kişinin yaşam gerçeğinin dışında farklı bir dünyaya ya da dahil olmadığı bir dünyaya işaret etmektedir.

İllüstrasyonda gösterilen yeşil renkli uçak bir jet askeri uçak görünümündedir. Yönünün aşağı doğru alçalmak üzere olması, yakın bir yerde hedefine doğru ilerlediğini ve kısa bir süre sonra saldırı anına geçeceğini düşündürmektedir. Savaş uçağının yönü, illüstrasyonda yansıtılan gerçeklik açısından savaşın çok uzakta olmadığını altını çizmektedir. Uçağın kısa bir süre sonra saldırı anına geçeceğini düşündüren uçak yönündeki eğim, modern dünya savaşlarının kesin sınırlarla bir tehlike sınırı çizmediğinin, soruna çevresini de dahil ettiğinin bir göstergesidir.

Bir yaşam alanını yansıtan pencerenin ardındaki görüntü içerisinde, gözlüklü bir erkek yer almaktadır. Yüzünün yan profili olduğu gibi görünüyormakla birlikte yansıyan ifade açısından herhangi bir duygu belirtisi yer almamakta, duyguyu yansıtacak herhangi bir mimiğe rastlanmamaktadır. Genel anlamda ifadesiz olmakla birlikte yine de ciddi bir yüz ifadesine daha yakın gibi duran duruşu ile erkek, plazma televizyondan savaş uçağını izlemektedir. Televizyonda görülen savaş uçağının, uçan savaş uçağı ile eşzamanlı izlenmesi, modern dünya savaşlarının, canlı yayında gösterilen haberler ile izlenebilirliğini düşündürmekte ve savaş görüntülerini sanal bir gerçeklik algısı ile yaşadığımız bir dünyanın içinde olduğumuzu düşündürmektedir. Bizim dışımızda yaşanan savaşa, sanal bir gerçeklik ile medya aracılığıyla dahil olduğumuzun vurgusu, bu görüntü ile ifade edilmektedir.

Görüntünün izlendiği plazma ekran televizyon, modern ve zengin bir yaşam tarzının temsilidir. Savaş uçağı görüntüsünün televizyonun haber yayın kuşağı içinde yayınlanacak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

oluşu nedeniyle, gözlük takan ve haberleri izleyen bir erkeğin illüstrasyondaki tek gerçek kişiyi canlandıran cinsiyet olarak yansıtılması; yaşamsal öneme sahip haberler söz konusu olduğunda ciddiyetin bir erkek karakter ile yansıtıldığı, erkeklerin daha ciddi olduğu düşünülen yayın akışını izlediği, dünya meseleleriyle daha fazla ilgilendikleri ve dünyadaki yaşamın baskın gücünün tek bir kişi ve cinsiyet üzerinden simgeselleştirildiği görülmekte ve böylece erkek baskın dünyanın da altı çizilmektedir.

Savaş görüntülerinin televizyondan izlenmesi ile savaşın etkilediği alanın daha fazla kişiye yayılması, aynı zamanda televizyon medyasının izlenme oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Savaş görüntülerinin sürekli tekrarlanması, toplum kontrolünün de sağlanması açısından önemli bir denklem oluşturmaktadır. Savaşın taraflarına moral vermek ya da diğerlerini yermek aracı olarak televizyon savaş duygusunu da iletmektedir. Medyanın terör ya da savaş eylemlerini yansıtan görüntülere yer vermesinin bir nedeni de görüntülerin şiddet içerikli olması ve şiddet içeriğinin izlenme oranlarını artıran bir doğasının olduğu akılda tutulmalıdır.

Dünya üzerinde çok sayıda savaş geleneksel çatışma yöntemleriyle devam etmektedir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki, yeni dünyanın savaşları genel olarak son derece modern imkanlarla geliştirilerek üretilmiş silahlar aracılığıyla, daha çok bombalama şeklinde gerçekleşmekte ve etkisi çok daha fazla alana yayılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin Ortadoğu üzerinde gerçekleştirdiği saldırılara ek olarak yenedünya savaşları genel anlamda devletlerarası değil, iç savaş olma eğilimi taşımaktadır. İllüstrasyonda görsel çizimlerle ifade edilerek yansıtılmaya çalışılan savaş ortamında, savaştan bir tarafını gösteriyor olmasına rağmen, hiçbir yıkımın olmadığı aksine son derece modern bir görüntüyle yansıtıldığı tespit edilmektedir. Bu durumda güçlü olan tarafın, savaşın kanlı ortamına dokunmayıp savaşı ekrandan izleyebilecek kadar normalleştiği de yansıtılmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Savaş görüntülerinin canlı yayında izlenebilecek kadar gelişmiş bir teknoloji imkanı ve modern bir ortamın varlığına karşılık, savaşın vahşi ve ilkel doğası arasında oluşan tezatlık, modern dünya sorunları arasında savaşın dünyayı ne kadar ciddi bir çıkmazın içinde bıraktığının en önemli kanıtıdır. Medyada sürekli olarak görüntüleri izlemek psikolojik anlamda görüntüye alışmayı ve görüntüleri bir süre sonra normalleştirmeyi beraberinde getirmektedir. Üstelik yayınlanan savaş haberlerinin tarafsızlığını tartışacak bir ortam söz konusu değildir. İnsanlar ekranlardan savaşı bir savaş filmi izliyor gibi izlemekte, savaşın gerçek ve son derece olumsuz koşullarına uzaktan bir seyirci olarak dahil olmaktadır. İllüstrasyonda erkek çizimin elinde tuttuğu uzaktan kumanda, televizyon kanalını istediği yerden değiştirebilme gücüne sahip olması açısından, savaşın olumsuzluğundan oturduğu yerde ivedilikle kurtulabilecek; savaştan ve tehlike ortamından uzakta bulunan kişinin rahatlığını temsil etmektedir. Savaşan taraflardan birinde olmasına rağmen, savaşın tehlikesinden uzak olması, savaştaki güçlü tarafın yansıtıldığı ülke insanını temsil etmektedir. Televizyondan izlenen savaş, izleyicinin alternatif kanallardan farklı programlara geçiş yapabilecek olmasına rağmen, tüm gerçekliği ile kendi mekanında devam etmektedir.

5. SONUÇ

İllüstrasyon çizimlerinin görsel bir iletişim aracı olarak kabul edilip incelemeye alındığı bu çalışmada, modern dünya sorunlarını görsel olarak ifade eden illüstrasyonlar arasından savaş temalı bir illüstrasyon seçilmiş ve göstergebilimsel çözümlene ile analiz edilmiştir. Görsel bir çizimin, görülmek suretiyle zihinde bir anlam çağrışımına neden olmasıyla görsel iletişim sürecinin başladığı kabul edilmektedir. Bulgular kısmında elde edilen sonuçlarda bir illüstrasyon çiziminin gösteren ve gösterilen temsilinin anlam çözümlenmesi yapılmıştır. İllüstrasyonun anlatmaya çalıştığı konunun oldukça basit nesnelere ile örüntülendiği fakat anlamsal açıdan pek çok şeyi ifade ettiği yadsınmaz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İllüstrasyonların çeşitleri göz önüne alındığında birçok noktada faydalanılan bir uygulama alanı olduğu görülmektedir. Ancak çalışmanın sınırları doğrultusunda elde edilen bulgularda illüstrasyonlar aracılığıyla protest duruş sergileme, ele alınan konunun eleştirilmesi, bir takım konularda farkındalık yaratmak ve dikkat çekmek gibi daha pek çok işlevsel yönü olduğu tespit edilmiştir. İllüstratörün dünya görüşünden süzülerek yeteneği doğrultusunda tasarladığı illüstrasyonun sanatsal boyutu bulunmaktadır. Yanı sıra, karmaşık bir anlamsal örüntüsünün olmadığı, gerçeğin zaman zaman sıra dışı biçimlerde verildiği ancak yine de illüstrasyona bakan kişiler açısından genel olarak aynı mesajın algılandığı öngörülmekle birlikte, illüstrasyon ile oluşturulan görsel dilin tüm dünya için tamamen aynı olan ortak bir anlam çıkarımının oluşturulması beklenemez.

İllüstrasyonun, tema olarak işlediği konunun temsili olan nesnelerin, illüstrasyonun tasarımıyla bezenmiş görsel dilini oluşturduğu düşünülebilir. Gerçekte anlatılmak istenilenin sembolize edildiği illüstrasyonda, çizim eyleminin gerçeğin kendisi değil, sembolik bir benzetmesi olma durumu illüstrasyonun doğasının bir temsil olduğu anlamındadır. Çözümlenen illüstrasyonda göze çarpan nesnelerin modern dünyayı temsil edebilecek nesnelere yerleştirildiği ve anlamsal açıdan belirli bir değer taşıyor hale geldiği görülmektedir.

Modern dünya savaşlarında güçlü ve modern ülkelerin temsilini oluşturan gözlüklü erkek çiziminin illüstrasyonda yer alması, savaşa karşı kayıtsız kalma durumunu da yansıtmaktadır. Plazma televizyondan izlediği savaş görüntülerine karşı herhangi bir olumsuz durum ya da bir şaşkınlık hali dahi illüstrasyonda görülmemektedir. Bu şekilde, savaşın ekran üzerinden izlenirken normalleştirildiği fikri yansıtılmaktadır. Elinde kumanda tutması, istediği an savaş gerçeğinden kaçabilecek, gündemini değiştirebilecek ve içinde bulunduğu anı iyileştirebileceği izlenimi vermekle birlikte aynı zamanda, savaşın bir yönlendiricisi olma temsilini de düşündürmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

Ambrose, Gavin ve Harris, Paul. **Grafik Tasarımının Temelleri.** (Uslu, M.E., Çev): İstanbul: Literatür Yayıncılık. 2012.

Aydın, Fatih (Ed.), **Günümüz Dünya Sorunları**, Ankara: Pegem Yayınları, 2016.

Aykut, Aygül. 'Güncel Sistemden Estetik Eğitime Bir Öneri: Görsel Kültür Kuramı', (Çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/275306836_Guncel_Sistemden_Estetik_Egitimine_Bir_Oneri_Gorsel_Kultur_Kurami (Erişim Tarihi: 18.12.2016)

Baykuş, Eser. (Çevrimiçi)

[http://www.42maslak.com/Assets/Upload/dergiler/PDF%20Sayi%205_\(ciftli\).pdf](http://www.42maslak.com/Assets/Upload/dergiler/PDF%20Sayi%205_(ciftli).pdf) (Erişim Tarihi: 18.01.2017)

Becer. Emre. **İletişim ve Grafik Tasarım.** Ankara: Dost Yayınları, 10.b., 2015

"Görsel ve Görsellik", (Çevrimiçi), <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.11.2016)

https://www.researchgate.net/publication/275306836_Guncel_Sistemden_Estetik_Egitimine_Bir_Oneri_Gorsel_Kultur_Kurami (Çevrimiçi), (Erişim Tarihi: 18.12.2016)

Ketenci, Hasan Fehmi ve Bilgili, Can. **Görsel İletişim Grafik Tasarımı**, İstanbul: Beta Yayınları, 2006.

Melgrati, Marco. (Çevrimiçi), <http://bisitevar.com/dunya-gundemini-ironik-bir-dille-elistiren-birbirinden-guzel-illustrasyonlar/> (Erişim Tarihi: 18.01.2017)

"Nasıl Görüyoruz?", (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=8DkatDGh5k0> (Erişim Tarihi: 18.11.2016).

Pallasmaa, Juhani, **Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular**, (Kılıç, A.U., Çev) İstanbul: Yem Yayınları. 2011.

Toz, Sena. (Çevrimiçi) <https://prezi.com/wlib29farqnr/illustrasyon/> (Erişim Tarihi: 18.12.2016)

Uçar. Özlem vd., **Görsel Kültür**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.

Uçar. Tevfik Fikret. **Görsel İletişim ve Grafik Tasarımı.** 8. b., İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2016

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Wigan, Mark. **Görsel İllüstrasyon Sözlüğü**. (Çev.Mehmet Emir Uslu), İstanbul: Literatür Yayınları, 2012.

Yaylagül, Levent. **Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**.Ankara: Dipnot Yayınları, 6.b., 2014.

Yazıcı, Hakkı ve Arıbaş, Kenan (ed.),**Günümüz Dünya Sorunları**, Ankara: Pegem Yayınları. 2015.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİR LEASİNG UYGULAMASI OLARAK SAT VE GERİ KİRALA ANLAŞMALARINI
SALE AND LEASEBACK AGREEMENTS AS A LEASING TYPE

Tuncay Turan TURABOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, tturaboglu@gmail.com

Serdar YAMAN

Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, srd73@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, bir leasing uygulaması olan sat ve geri kirala anlaşmaları incelenmiştir. Sat ve geri kirala anlaşmaları, işletmelerin sahip oldukları varlıklarını satıp geri kiralayarak yeni bir finansman olanağı yaratmasını ifade eder. Sat ve geri kirala anlaşmaları, taraflarına çeşitli ekonomik avantajlar sunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de nispeten yeni bir uygulama olan sat ve geri kirala işlemlerinin incelenerek gelişiminin ve uygulama üzerindeki etkenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna göre; ülkemizde 2012 yılı itibarıyla kullanılmaya başlanan sat ve geri kirala anlaşmalarının, ilk yıllarda yoğun ilgi görmeye birlikte günümüzde bir durağanlık içerisine girdiği anlaşılmaktadır. Daha çok gayrimenkuller üzerinden gerçekleştirilen uygulamanın, ilgili işletme açısından yeni bir finansman olanağı sağlamanın yanı sıra damga vergisi, tapu harcı ve kurumlar vergisi muafiyeti nedeniyle önemli bir avantaj sunduğu ortadadır. Ancak değişen ekonomik koşulların da etkisiyle leasing şirketleri açısından giderek karlı bir araç olmaktan çıkması, uygulamanın önündeki en önemli dezavantajı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Leasing, Sat ve Geri Kirala Anlaşmaları, Türkiye.

ABSTRACT

In this study, a leasing type, sale and leaseback agreements, was examined. Sale and leaseback agreements mean that businesses will create new financing opportunities by selling and re-leasing their assets. The sale and leaseback agreements offer various economic advantages to their partners. In this study, it’s aimed to examine the sales and leaseback agreements which is a relatively new in Turkey and to determine the development and the

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

factors on the application. According to this; It is understood that the sales and lease agreements that were started to be used in our country in 2012 have entered a stagnation today with the intense interest in the first years. It is more important for the application to be realized through the real estate to provide a new financing opportunity in terms of the related business, as well as a significant advantage due to various tax exemption. However, due to the changing economic conditions, increasingly becoming an unprofitable instrument for leasing companies, constitutes the most important disadvantage of this agreements.

Keywords: Leasing, Sale and Leaseback Agreements, Turkey.

GİRİŞ

Günümüzde işletmeler faaliyetlerini yürütebilmek için banka ve diğer finansman kuruluşlarından nakit karşılığı borçlanmanın yanı sıra, ihtiyaç duydukları varlıkları leasing yoluyla temin etme yöntemini de benimsemişlerdir. Finansal kiralama olarak Türkçe'ye çevrilen leasing, işletmelere ihtiyaç duyulan varlığın sözleşme süresince kullanım ve sözleşme sonunda mülkiyet hakkına sahip olmak için bir alternatif sağlar (Devaney ve Lizieri, 2004: 119). Farklı yöntemler içeren leasing uygulamalarından birisi olan sat ve geri kirala anlaşmaları ise; nakit sıkıntısı yaşayan veya birikmiş amortismanı yüksek, değeri düşük ve vergi tasarrufu sağlayamadığı varlıkları olan işletmelerin, söz konusu varlıklarını satıp-kiralayarak nakit ihtiyaçlarını karşılayıp faaliyetlerine devam edebilmeleri ve vergi tasarrufu elde etmelerine olanak tanır.

1985'te 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile Türkiye'de hukuki zemin kazanan leasing sözleşmeleri içerisinde faaliyet kiralaması ve finansal kiralamadan bahsedilirken sat ve geri kirala anlaşmalarına yer verilmemiştir. Sat ve geri kirala anlaşmaları, 2012 yılında kabul edilen ve aynı yıl yürürlüğe giren 6361 sayılı 'Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile birlikte uygulanmaya başlanmıştır.

Oldukça yeni bir uygulama olması, konuya geniş bir biçimde yaklaşmayı gerektirmekte olup bu ivmeyle gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 2012 yılından itibaren uygulanmaya başlanan sat ve geri kirala işlemlerinin incelenmesi, bu işlemlerin leasing uygulamaları arasındaki ağırlığının, hangi mal grupları üzerinde yoğunlaştığının ve nedenlerinin belirlenmesidir. Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmanın ilk bölümünde leasing ve türleri, hukuki yanı ile getirdiği fayda ve sakıncalara yer verilecek; çalışmanın ikinci

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bölümünde, leasing işlemlerinin mevcut durumu, işlem hacmi, mal gruplarına ve sektörler göre dağılımı dikkate alınarak incelenecektir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise bir leasing uygulaması olarak sat ve geri kirala anlaşmaları, işleyiş süreci, neden olduğu fayda ve sakıncalara yer verilerek anlatılarak, leasing uygulamaları içerisindeki ağırlığı, işlem hacmi ve mal gruplarına göre dağılımı üzerinden Türkiye'deki uygulamasına yönelik bir değerlendirme yapılacaktır.

1. BİR FİNANSMAN YÖNTEMİ OLARAK LEASİNG

Kelime anlamı kiralama, kiraya verme olan leasing için uygulamada kiralama, teçhizat kiralama kredisi ve finansal kiralama gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ancak bu şekildeki tanımlamalar, finansal bir yöntem olarak leasing kavramının tam olarak karşılığını vermemekte/kapsamamakta, bu nedenle birçok çalışmada leasing kelimesi tercih edilmektedir.

Net olarak bilinmemekle birlikte kiralama işlemlerinin M.Ö. 2000'li yıllarda Sümerlerin Mezopotamya'da tarım aletlerini kiralaması (Turan Kurtaran, 2016: 4) veya Fenikelilerin toprak ve gemi kiralamaları olduğu belirtilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2014: 91). Üretici ve kiracı arasındaki doğrudan kiralama işlemleri, Amerika ve Avrupa'da uzun yıllardan bu yana yapılmakta olup 1877'de Bell Telephone Company ürettiği telefonları satmak yerine kiralamış ve bu işlemi 'leasing' olarak adlandırmıştır. Bir İngiliz firması olan Birmingham Wagon Company ise, ilk tescilli kiralama firması olarak 25 Mayıs 1885'te kurulmuş ve demiryolu vagonlarının kömür ve mineral sahiplerine kiralanması işlemlerine aracılık etmiştir (Ceylan ve Korkmaz, 2014: 92). Leasing kelimesinin Avrupa'da bugünkü anlamı ile kullanılması II. Dünya Savaşı sonrasında bulunmuştur (Öztürk vd., 2007: 69). Günümüzde birçok ülkede leasing kelimesi aynen kullanılmakta bazı ülkeler kendi dillerindeki karşılıkları ile kullanılmaktadır. Türkiye'de, Finansal Kurumlar Birliği, leasing sektörünü finansal kiralama sektörü, leasing işlemlerini ise finansal kiralama işlemleri olarak tanımlamaktadır. Bu itibarla, çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde leasing ve finansal kiralama kavramları birbirinin yerine kullanılacaktır.

Leasing; orta vadeli yatırım kredisi, kira, taksitli satış gibi üç işlemin birleşiminden oluşan ancak bunlardan farklı bir nitelik gösterip kendine özgü bir yapıya sahip olan bir finansman işlemidir. Leasing tanımları içerisinde en açık tanımlardan biri Avrupa Leasing Birliği'nin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(European Federation of Leasing Company Associations-Leaseurope) tanımındır. Leaseurope'un tanımına göre finansal kiralama; belirli bir süre için kiralaayan (lessor) ve kiracı (lessee) arasında imzalanan ve üreticiden kiracı tarafından seçilip, kiralaayan tarafından satın alınan bir malın, mülkiyetini kiralaayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan anlaşmadır (www.leaseurope.org, erişim tarihi: 24.03.2017).

Türkiye'de ise leasing (finansal kiralama) sözleşmeleri, 10 Haziran 1985 tarihinde 3226 sayılı yasayla kabul edilen ve 28 Haziran 1985 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Finansal Kiralama Kanunu'nun 4. maddesinde tanımlanmıştır. Söz konusu tanım, 21 Kasım 2012 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 13 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6361 sayılı 'Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu'nda güncellenmiştir. Bu kanunun 18. maddesinde yer alan güncel tanıma göre; finansal kiralama sözleşmesi, kiralaayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü bir kişiden veya bizzat kiracıdan satın aldığı veya başka suretle temin ettiği veya daha önce mülkiyetine geçirmiş bulunduğu bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören sözleşmedir (www.bddk.org.tr, erişim tarihi: 24.03.2017). Leasing işlemlerinde kiracı ve kiraya veren tarafından uyulması gereken muhasebe politikaları TMS 17'de (Türkiye Muhasebe Standartları) düzenlenmiştir. TMS 17'nin 4. maddesinde yer alan tanıma göre finansal kiralama sözleşmeleri, bir varlığın mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan her türlü risk ve yararların devredildiği sözleşmelerdir. Sözleşme süresi sonunda, mülkiyet devredilebileceği gibi devredilmeyebilirde (TMS 17, md. 4).

Yukarıdaki açıklamaların ışığında leasing; bir varlığın mülkiyetini devralmadan, kullanım hakkının belirli bir süre için kiraya verenden kiracıya devredildiği ve sözleşme süresi sonunda da ilgili varlığın mülkiyetinin kiracıya devredilmesine olanak veren bir finansman yöntemi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla leasing, bireysel veya kurumsal yatırımcıların ihtiyaç duydukları tüketim veya yatırım mallarını borçlanarak temin etmek yerine, bu malları leasing şirketlerine aldırması ve yine bu malları leasing şirketinden özel bir sözleşmeyle kiralayarak kullanması şeklinde gerçekleşen işlemlerdir.

Finansal kiralama işlemlerinde, temel olarak varlığı kiraya veren (lessor) ve kiracı (lessee) olmak üzere iki taraf bulunmakla birlikte çoğu zaman varlığın üreticisi de üçüncü bir taraf olarak kabul edilmektedir (Erol, 1999: 74). Bunların dışında, gerek duyulması halinde teminat

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sağlama görevini üstlenen bir garantör (genel olarak bankalar) ve eğer yurt dışı bir finansal kiralama işlemi söz konusu ise bir muhabir leasing şirketi de leasing işlemine taraf olabilmektedir. Lessor, finansal kiralama hizmeti veren bir tüzel kişi veya bir gerçek kişi olarak kendisine ait bir varlığı kiraya verebileceği gibi üçüncü kişiden satın aldığı bir varlığı da kiraya verebilir. İhtiyaç duyduğu bir varlığın kullanım hakkına belirli bir süre için belirli bir ücret karşılığında sahip taraf olan Lessee (Turan Kurtaran, 2016: 5), ilgili varlığı borçlanma yoluyla temin etme olanağı olmayan veya bunu fazla maliyetli bulan ancak yeni yatırımlara ihtiyaç duyan ve teknolojik gelişmeleri ayak uydurmak isteyen tüzel veya gerçek kişidir (Kırılıoğlu ve Öztaş, 2015: 2).

Bir finansal kiralama sözleşmesinin yurt içi veya uluslararası niteliğe sahip olması kiralanan varlığın ithal edilip edilmediğine değil, sözleşmeye taraf olanların yurt içinde yerleşik olup olmamalarına bağlıdır. Diğer bir deyişle, eğer bir varlık yurt içinde faaliyet gösteren bir leasing şirketi tarafından kiralanıyorsa, bu varlık ister Türkiye’de üretilmiş, isterse ithal edilmiş olsun, yurt içi finansal kiralama söz konusudur (Ceylan ve Korkmaz, 2014: 97).

Üzerinde tam bir görüş birliği sağlanamadığından, leasing işlemleri çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılabilir. Yine de tüm bu sınıflandırmaların finansal kurumların fonksiyonlarını dikkate aldığı görüldüğünden, belki de en doğru sınıflandırma, leasing işlemlerinin ‘faaliyet kiralaması’ ve ‘finansal kiralama’ olmak üzere ikiye ayrılmasıdır.

Faaliyet kiralaması (operational leasing); Türkçe literatürde ‘işletme kiralaması’, ‘işlemsel kiralama’, ‘servis kiralaması’ ve ‘hizmet kiralaması’ gibi isimler almaktadır. Faaliyet kiralaması, işletmelerin faaliyetleri ile ilgili olarak ihtiyaç duydukları varlıklar için finansman olanağı sağladığı gibi kiralanan varlıklara yönelik olarak leasing şirketinin sorumluluğunda olan ilgili bakım ve lojistik hizmetlerinden faydalanmayı da mümkün kılar (Ceylan ve Korkmaz, 2014: 106). Kısa süreli ve tüketim mallarına yönelik bir kiralama türü olan faaliyet kiralama sözleşmesi, süre bitiminden sonra her an iptal edilebilir (Erol, 1999: 2). Bu kiralama türünde genel olarak iki taraf yer alır ve kiralama işlemi bir nevi pazarlama hizmeti işlevi görür.

Finansal kiralama (financial leasing); en etkin ve en yaygın leasing türüdür. Uzun bir kiralama süresinin söz konusu olduğu finansal kiralamada, kiracı tarafından seçilen bir varlık, leasing şirketi tarafından satın alınır ve kiracıya kiralanır. Kiraya verenin sözleşme süresi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

boyunca veya sözleşme süresinin herhangi bir diliminde, sözleşmeye son verme hakkı bulunmamaktadır (Erol, 1999: 3). Sözleşme süresi boyunca kiraya verilen varlığa ilişkin bakım ve onarım ile ilgili sorumluluklar kiracıya aittir. Finansal kiralama sözleşmelerinde hüküm bulunması durumunda, sözleşme süresi sonunda ilgili varlığın mülkiyetinin, piyasa fiyatının altında bir fiyattan kiracıya devredilmesi söz konusu olabilir.

Bu iki türün dışında kalan leasing uygulamaları da söz konusudur. Bunlar;

- Doğrudan ve Dolaylı Kiralamalar,
- Brüt ve Net Kiralamalar,
- Tam Ödemeli ve Tam Ödemesiz Kiralamalar,
- Kaldıraçlı Kiralamalar,
- Sat ve Geri Kirala Anlaşmaları,
- Satışa Yardımcı Kiralamalar,
- Vergi Kiralamaları,
- Kapalı ve Açık Uçlu Kiralamalar,
- Yüzde Kiralamaları,
- Uluslararası Kiralamalardır.

TMS 17'ye göre, bir kiralama sözleşmesinin finansal kiralama olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki unsurların birlikte veya tek başlarına sözleşmede yer alması gerekmektedir (TMS 17. md. 10 ve md 11).

- Kiralanan varlığın mülkiyetinin kiralama süresi sonunda veya daha önce kiracıya geçeceğinin öngörülmesi,
- Kiracının satın alma opsiyonunu kullanılacağına beklenmesi,
- Mülkiyet kiracıya geçmeyecek dahi olsa, kira süresinin kiralanan varlığın ekonomik ömrünün büyük bir bölümünü kapsaması,
- Kiralama sözleşmesinin başlangıcı itibarıyla, asgari kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin, en az kiralanan varlığın gerçeğe uygun değerine eşit olması,
- Kiralanan varlığın, üzerinde büyük değişiklikler yapılmadığı sürece, sadece kiracı tarafından kullanılacak özel bir yapıda olması,
- Kiracının, kiralama işlemini feshetmesi durumunda, kiraya verenin fesih işleminden kaynaklanan zararlarının kiracı tarafından karşılanması,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Gerçek değerdeki değişmelerden kaynaklanan kazanç ya da kayıpların kiracıya ait olması,
- Kiracının piyasa fiyatının çok daha altında bir bedelle bir dönem daha kiralamayı sürdürme hakkının bulunması.

Finansal kiralamanın, borçlanarak satın alma alternatifine göre çeşitli üstünlük ve sakıncaları vardır. Finansal kiralamanın bazı üstünlükleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Öztaş ve Burak, 2014: 56-57; Ceylan ve Korkmaz, 2014: 118-120; Erol, 1999: 4-5).

Tablo 1. Leasing İşlemlerinin Bazı Üstünlük ve Sakıncaları

Üstünlükler	Sakıncalar
<p>*Ülkeye yabancı sermaye girişini kolaylaştırır.</p> <p>*Bankalardan fon sağlayamayan yatırımcılar, finansal kiralama yoluyla fon ihtiyaçlarının büyük bir kısmını karşılayabilirler.</p> <p>*Satın alma durumunda kullanılacak fonların başka alanlarda kullanılması için fırsat elde edilir.</p> <p>*Kiralanan varlık bir iş yeri ise satın almaya kıyasla esneklik sağlar.</p> <p>*Faaliyet kiralaması türünde bir kira anlaşması yapılmışsa, kiralanan varlığa ilişkin ortaya çıkan teknolojik yeniliklerin doğurduğu riskler, kiraya verende kalmaktadır.</p> <p>*Sat ve geri kirala yöntemi ile yasal amortisman süresi dolmuş sabit varlıklar, bir finans kurumuna satılıp geri kiralandığında, kira bedelleri vergiden düşülebilir.</p> <p>*Finansal kiralama anlaşmasında süre ve şartlar önceden belirlendiğinden, kiracı, yasal değişiklikler ve enflasyondan etkilenmemektedir.</p> <p>*İhracat yapan işletmeler, ihtiyaç duydukları modern makine ve teçhizatı, finansal kiralama yoluyla daha kolay elde edebilirler.</p>	<p>*İşletmeler, leasing ile kullandıkları varlığın mülkiyet hakkına sahip olmadıklarından, bu varlıkları borçlarına karşı ipotek ettiremezler. Bu nedenle, borçlanırken teminat sorunu yaşayabilirler.</p> <p>*Leasing, bütçe sınırlamalarını aşmaya ve az bir öz kaynakla yatırım yapmaya olanak tanıdığından, sık sık leasing ile finansman yoluna giden işletmeler ileriki dönemlerde ödeme gücünü düşürebilirler.</p> <p>*Leasing işlemlerinde, kur riski kiracının üzerinde kalmaktadır. Yurt dışından yapılan leasing işlemlerinde, uzun vadede kur riski belirsizliğe ve önemli bir maliyet artışına yol açabilir.</p>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE LEASİNG İŞLEMLERİ

Leasing, gerek Türkiye'de gerekse yabancı ülkelerde gelişimini sürdüren ve finansal sistem içerisinde giderek daha fazla paya sahip olan bir finansman türüdür. Özellikle ABD, Çin, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde leasing işlemleri, borçlanarak finansman ihtiyacını gideremeyen firmalar için önemli bir alternatiftir. Leasing işlemlerinin toplam tutarı, 1990-2010 arasında üç kat artarak önemli bir gelişme kaydetmiştir.

Tablo 2. Dünya Leasing İşlem Hacmi

Yıl	İşlem Hacmi (Milyar USD)	Değişim (%)	Yıl	İşlem Hacmi (Milyar USD)	Değişim (%)
1990	331,6		2003	511,3	10,770
1991	345,3	4,13	2004	579,1	13,260
1992	323,3	-6,37	2005	582,0	0,505
1993	309,6	-4,24	2006	633,7	8,885
1994	356,4	15,12	2007	780,4	23,155
1995	409,1	14,79	2008	732,8	-6,105
1996	428,1	4,64	2009	557,3	-23,950
1997	405,8	-5,21	2010	594,5	6,680
1998	432,5	6,58	2011	796,7	34,010
1999	473,5	9,48	2012	868,0	8,950
2000	499,0	5,39	2013	884,0	1,845
2001	476,7	-4,47	2014	944,3	6,820
2002	461,6	-3,17	2015	1.005,3	6,460

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Tablo 2.'de yer alan veriler incelendiğinde bu durum belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Tüm dünyada gerçekleştirilen leasing işlemlerinin toplam tutarı 1990'da 331,6 milyar \$, 2000'de 499 milyar \$, 2010'da 594,5 milyar \$ ve 2015'de 1.005,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Ancak söz konusu artış düzenli bir biçimde gerçekleşmemiş, 1992, 1993, 1997, 2001, 2002, 2008 ve 2009'da leasing işlem hacminde azalma söz konusu olmuştur. Dünya leasing işlem hacminde en büyük artış 2011'de en büyük azalış ise 2009'da gerçekleşmiştir. 2009'da yaşanan %23,95'lik rekor azalışın, 2008'in sonlarına doğru ortaya çıkan Mortgage Krizi kaynaklı olduğu söylenebilir.

Dünyada en yüksek leasing işlem hacmine sahip ilk üç ülke Tablo 3.'te de görüldüğü üzere 2015 yılı itibarıyla ABD, Çin ve İngiltere'dir. Bu ülkeleri Almanya, Japonya ve Fransa izlemektedir. ABD ve Çin'de gerçekleştirilen leasing işlem hacmi, tüm dünya leasing işlem

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hacminin yarısından fazlasına tekabül etmektedir. 2015’de ABD’de yapılan leasing anlaşmalarının toplam değeri 374,35 milyar \$’ı olup dünya leasing işlem hacminin %37,24’ünü oluşturmakta ve ilk sırada yer almaktadır. 2015 itibariyle en büyük artışı gösteren ülke %32 ile Meksika olmuştur. Meksika’yı; %25,5 ile Çin, %24,06 ile Danimarka ve %21,0 ile Kolombiya takip etmektedir. 7,69 milyar \$ değerinde leasing işleminin gerçekleştiği 2015’de Türkiye, 19. sıradadır.

Tablo 3. İşlem Hacmi Bazında İlk 20 Ülke

Sıralama	Ülke	2015 İşlem Hacmi (Milyar USD)	2014-2015 Değişim (%)	Pay (%)
1	ABD	374,35	11,10	37,24
2	Çin	136,45	25,5	13,57
3	İngiltere	87,13	14,01	8,67
4	Almanya	63,82	8,42	6,35
5	Japonya	60,84	8,94	6,05
6	Fransa	30,92	9,93	3,08
7	Avustralya	30,85	0,01	3,07
8	Kanada	26,21	3,40	2,61
9	İsveç	18,22	12,05	1,81
10	İtalya	17,67	12,52	1,76
11	İsviçre	13,79	5,25	1,37
12	Polonya	12,56	16,37	1,25
13	Güney Kore	11,39	8,10	1,13
14	Tayvan	10,62	9,80	1,06
15	Danimarka	9,04	24,06	0,90
16	Rusya	8,69	-19,82	0,86
17	İspanya	7,64	19,93	0,76
18	Meksika	7,19	32,00	0,72
19	Türkiye	6,36	-16,66	0,76
20	Kolombiya	6,14	21,00	0,61

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Bankacılık dışı finansal kurumlar olarak ifade edilen leasing, faktöring ve finansman şirketleri 2016 yılı sonu itibarıyla Türk finansal sisteminin içerisinde yaklaşık %4’lük bir paya sahiptir. Bankacılık dışı finansal kurumlar arasında en yüksek aktif büyüklüğü %42,4 ile leasing şirketlerine aittir. Türkiye’de 27 Mart 2017 yılı itibarıyla 26 finansal kiralama şirketi faaliyet göstermekte olup bu sayı 2013’de 32, 2014’de 29 ve 2015’de 28’dir. Şirket sayısındaki azalışa karşın şube, personel ve hizmet verilen müşteri sayılarında artış meydana gelmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4. Türkiye’de Leasing Sektörü Faaliyet Göstergeleri

Adet	2013	2014	Büyüme (%)	2015	Büyüme (%)	2016	Büyüme (%)
Şirket Sayısı	32	29	-9,4	28	-3,4	26	-7,1
Şube Sayısı	117	138	17,9	143	3,6	141	-1,4
Personel Sayısı	4.650	1.458	7,1	1.504	3,2	1.519	1,0
Müşteri Sayısı	46.752	52.041	11,3	56.396	8,4	58.373	3,5

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017

Tablo 5.’te yer alan Türkiye’de leasing sektörü finansal göstergeleri incelendiğinde; finansal sektör aktif büyüklüğünün 2006’dan 2016’ya kadar yaklaşık beş kat arttığı anlaşılmaktadır. Leasing sektörünün aktif büyüklüğü, 2009 dışındaki tüm yıllarda artış göstermiştir. 2009’daki düşüşün temel nedenini, 2008’de ABD’de meydana gelen ve kısa sürede tüm dünyada etkisini gösteren küresel ekonomik krizin yarattığı olumsuz etkilerdir. Söz konusu olumsuz etkiler, sadece aktif büyüklükte değil alacaklar, net kar ve öz kaynak büyüklüğü üzerinde de hissedilmiştir. Türk leasing sektörünün alacak tutarı, aktif büyüklüğüne paralel olarak son on yılda 5,2, net karı 2,54 kat ve toplam öz kaynakları 3,94 kat artmıştır.

Tablo 5. Türkiye’de Finansal Kiralama Sektörü Finansal Göstergeleri

Yıllar	Aktif Büyüklüğü	Büyüme	Alacaklar	Büyüme	Net Kar	Büyüme	Öz kaynak	Büyüme
2006	9,976	-	8,480	-	363	-	1,983	-
2007	13,711	37 %	11,661	38 %	348	-4 %	2,465	24 %
2008	17,211	26 %	14,334	23 %	597	71 %	3,053	24 %
2009	14,644	-15 %	11,066	-23 %	583	-2 %	3,498	15 %
2010	15,749	8 %	10,711	-3 %	466	-20 %	3,853	10 %
2011	18,604	18 %	15,112	41 %	510	9 %	4,177	8 %
2012	20,260	9 %	17,154	14 %	443	-13 %	4,614	10 %
2013	28,471	41 %	24,957	45 %	450	2 %	5,344	16 %
2014	32,578	14 %	29,485	18 %	526	17 %	6,093	14 %
2015	40,656	25 %	36,718	25 %	809	54 %	6,930	14 %
2016	48,500	19 %	44,022	20 %	922	14 %	7,800	13 %

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Tablo 6.’da leasing sektörünün Türkiye’deki işlem hacmine yönelik veriler paylaşılmaktadır. Buna göre, 2011’den itibaren hem işlem hacminde (TL cinsinden), hem de sözleşme sayısında sürekli artış söz konusudur. \$ cinsinden işlem hacimleri incelendiğinde 2015 ve 2016 yıllarında önceki yıllara oranla azalış olduğu görülmektedir. Tablo 3.’te yer alan Türkiye’ye

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ilişkin negatif değişim oranı, \$ cinsinden işlem hacimlerinin dikkate alınmasından kaynaklanmakta olup değişim TL cinsinden ele alındığında, %1'lik bir artış söz konusudur.

Tablo 6. Türkiye'de Leasing İşlem Hacmi

İşlem Hacmi	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bin TL (,00)	8.448.451	9.582.277	13.888.060	17.058.391	17.312.466	18.619.606
Bin \$ (,00)	4.891.269	5.359.635	6.989.544	7.637.192	6.364.877	6.129.772
Sözleşme Adedi	14.648	17.787	19.889	20.302	23.125	23.751

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Yıllar içerisinde sıralaması değişmekle birlikte en yüksek leasing işlem hacmine sahip mal grupları; gayrimenkul, iş ve inşaat makineleri, diğer makine ve ekipmanlar ile tekstil makineleridir (Tablo 7.). 2013'de %26,18 ile iş ve inşaat makineleri, 2014'de %29,22 ve 2015'te %28,38 ile gayrimenkul, 2016'da %25,08 ile iş ve inşaat makineleri en yoğun işlemin yapıldığı mal grubu olarak ilk sırayı almaktadır.

Tablo 7. Türkiye'de Leasing İşlemlerinin Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Mal Grupları	2013		2014		2015		2016	
	Bin TL	Pay %	Bin TL	Pay %	Bin TL	Pay %	Bin TL	Pay %
Karayolu Taşıtları	191.308	1,38	360.895	2,12	419.246	2,42	370.639	1,99
Havayolu Ulaşım Araçları	271.942	1,96	388.439	2,28	161.738	0,93	232.725	1,25
Gemiler ve Suda Yüzen Taşıt ve Araçlar	298.882	2,15	400.050	2,35	592.465	3,42	392.629	2,11
Demiryolu Ulaşım Araçları	23.295	0,17	-	0,00	5.013	0,03	8.946	0,05
İş ve İnşaat Makineleri	3.635.394	26,18	3.421.775	20,06	3.708.390	21,42	4.670.374	25,08
Sağlık Sektörü ve Estetik Ekipmanları	404.380	2,91	510.909	3,00	593.462	3,43	592.384	3,18
Metal İşleme Makineleri	714.741	5,15	1.262.495	7,40	1.184.944	6,84	1.329.090	7,14
Tekstil Makineleri	1.205.581	8,68	1.186.390	6,95	1.115.506	6,44	1.330.514	7,15
Elektronik ve Optik Cihazlar	190.630	1,37	225.026	1,32	183.456	1,06	307.119	1,65
Bilgi İşlem ve Büro Sistemleri	250.902	1,81	313.194	1,84	377.838	2,18	377.868	2,03
Gayrimenkul	2.633.873	18,97	4.983.939	29,22	4.913.758	28,38	4.510.156	24,22
Plastik İşleme Makineleri	156.894	1,13	288.760	1,69	351.820	2,03	372.117	2,00
Turizm Ekipmanları	229.371	1,65	178.041	1,04	232.058	1,34	161.665	0,87
Matbaacılık ve Kağıt İşleme Makineleri	257.747	1,86	240.939	1,41	207.869	1,20	290.408	1,56
Tarım ve Hayvancılık Makineleri	328.423	2,36	328.547	1,93	372.750	2,15	464.249	2,49
Diğer Makine ve Ekipmanlar	3.094.697	22,28	2.968.992	17,40	2.892.155	16,71	3.208.723	17,23
Genel Toplam	13.888.060	100,0	17.058.391	100,0	17.312.466	100,0	18.619.606	100,0

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Türkiye'de leasing işlemleri, yoğunlukla tarım, imalat sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmeler tarafından tercih edilmektedir. Tablo 8.'den de görüleceği üzere; en

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yüksek leasing işlem hacmi 2013’de hizmet, 2014’de imalat sanayi, 2015 ve 2016’da yeniden hizmet sektöründe yaşanmıştır.

Tablo 8. Türkiye’de Leasing İşlemlerinin Sektörel Dağılımı

	2013	Pay	2014	Pay	2015	Pay	2016	Pay
Sektörler	Bin TL	%	Bin TL	%	Bin TL	%	Bin TL	%
Tarım	634.498	4,57	455.559	2,67	581.804	3,36	600.787	3,20
İmalat Sanayi	6.173.004	44,45	8.160.216	47,84	7.429.163	42,91	8.341.516	44,80
Hizmet	6.943.927	50,00	8.146.087	47,75	8.912.156	51,48	9.284.319	49,90
Diğer	136.631	0,98	296.529	1,74	317.343	2,25	392.984	2,10
Genel Toplam	13.888.060	100,00	17.058.391	100,00	17.312.466	100,00	18.619.606	100,00

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

3. SAT VE GERİ KİRALA ANLAŞMALARI

Sat ve geri kirala anlaşmaları, nakit sıkıntısı içinde olan işletmelerin, finansal yönden bir takım kolaylıklar sağlamak amacıyla, sahip oldukları varlıkları (arazi, bina, makine ve teçhizat gibi) bir leasing şirketine satmaları ve daha sonra aynı varlığı kiralamaları işlemidir (Yiğit, 1999: 3; Kondak, 2002: 52). İşletmeler, sahip oldukları maddi duran varlıkların bir kısmını satın kiralayabileceği gibi iki tarafın anlaşmasına bağlı olarak duran varlıklarının tümünü satın kiralarak da finansman ihtiyacını karşılayabilir (Karasioğlu, 2001: 4; Alagöz ve Eren, 2010: 38).

Sat ve geri kirala anlaşmaları, gerek satıcı (kiracı) ve gerekse de alıcı (kiraya veren) için birçok potansiyel avantaja sahiptir. Satıcı açısından aşağıda sıralanan avantajlar söz konusu olabilir (Moyer ve Krishnan, 1995; Horn, 2000; Barris, 2002).

- Satıcının sat ve geri kirala işleminden elde ettiği kazanç, gelirlerinde ve sonuçta dönem net karında artış meydana getirir.
- Sat ve geri kirala işlemine konu olan varlık, satıcının bilançosundan kaldırılır. Böylece, aktiflerin karlılığı oranında (Return on Assets-ROA) artış meydana gelir.
- Borçlanma ile satıcı, kısıtlama ve engellerden kurtularak varlıkları üzerinden etkili bir biçimde finansman sağlar.
- Satıcı, sermaye ve borçlanma kapasitesini elinde tutmuş olur.
- Maliyet temelli farklılıklar, kalan amortisman süresi ve vergi oranları nedeniyle vergi avantajlarından yararlanılabilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sat ve geri kirala anlaşmalarının alıcı açısından olası avantajları da aşağıdaki gibidir (Moyer ve Krishnan, 1995; Horn, 2000; Barris, 2002).

- Leasing işlemine konu olan varlığın araştırılması için katlanılan araştırma giderleri ortadan kalkar. Sat ve geri kirala işlemlerinde, dayanak varlık önceden belirlenir ve bu işlem için bir maliyete katlanılmaz. Söz konusu varlık, kiracının satış işlemi yapılmadan önce sahip olduğu bir varlıktır.
- Leasing şirketleri, varlıklarını satmak ve geri kiralamak isteyen müşterilerinin kredibilitelerini, başka yöntemler aramaksızın bankaların yöntemleri temel olarak değerlendirebilirler.
- Tipik bir üçlü-net temeldeki sat ve geri kirala sözleşmesi göz önüne alındığında, alıcı firma yüksek kaliteli bir ipotek tahviline benzer özelliklere sahip olan bir varlık edinmiş olur.

Sat ve geri kirala anlaşmalarının yasal zemini, 13 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6361 sayılı 'Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu'nun 18. maddesiyle oluşturulmuştur (www.bddk.org.tr, 24.03.2017). Söz konusu kanun ile kiracıların sahip oldukları varlıkları leasing şirketlerine satmaları ve aynı varlığı bir finansal kiralama sözleşmesi çerçevesinde tekrar kiralamalarına olanak tanınmıştır (Dinçer, 2013).

Finansman kiralamasının bir türü olarak değerlendirilen sat ve geri kirala işlemlerinde firmalar, leasing şirketine sattıkları varlığın kullanımına bir kira sözleşmesi çerçevesinde devam ederler (Gökgöz, 2013: 114). Varlığın satış fiyatı ve kiralama bedeli, finansman ihtiyacı bulunan firma ve leasing şirketi arasındaki görüşmeler sonucunda netlik kazanır. İki taraf arasındaki anlaşmaya bağlı olarak, varlığın satış fiyatı, varlığın piyasa fiyatından daha yüksek olabilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2014: 14).

Genel olarak sat ve geri kirala anlaşmaları, satıcı-kiracı ve alıcı-kiraya veren olmak üzere iki tarafı olan anlaşmalardır. Sat ve geri kirala anlaşmasının işleyiş süreci Şekil 1.'deki gibidir. Buna göre;

1. Sat ve geri kirala işlemi yapmak isteyen işletme, bir leasing şirketine başvurur.
2. Satış ve kiralama sözleşmesi imzalanır.
3. Gerekli görülürse, işletme, leasing şirketine teminat verir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Leasing şirketi, işletmeye nakit ödeme yapar.
5. İşletme, kira sözleşmesinde öngörülen kira ödemelerini yapar.
6. Kira sözleşmesinin sonunda işletme, leasing şirketine, önceden belirlenen sembolik bir ödemede bulunur.
7. Malın mülkiyeti tekrar işletmeye geçer.

Şekil 1. Sat ve Geri Kirala Anlaşması

Kaynak: Ceylan ve Korkmaz, 2014: 116.

Sat ve geri kirala işlemlerinde kiracı işletme, sattığı varlığın bedelini nakit olarak hemen elde etmektedirler. Varlığı satan işletme, ilgili varlığı kiralayarak kullanmaya devam ettiği gibi satma işleminden sağladığı önemli tutardaki fonu faaliyetlerinde kullanma olanağına kavuşmuş olmaktadır. Bu itibarla sat ve geri kirala anlaşmaları, işletmelere nakit sıkıntılarını gidermek ve likidite gücünü artırmak gibi önemli faydalar sağlayabilmektedir. Buna karşın, satış ve kiralama işlemlerine konu olan varlığın mülkiyet hakkının kiracı da olmaması ve kira süresi boyunca düzenli kira ödemelerinde bulunma zorunluluğu, işletmeleri sat ve geri kirala anlaşmalarını yapıp yapmamaya karar verirken ayrıntılı bir hesap yapmayı zorunlu kılmaktadır.

Sat ve geri kirala anlaşmalarının tercih nedenlerinden birisi de, sağladığı vergi avantajlarıdır. İşletmeler bazen amortisman süresi dolmuş sabit varlıklarını, geri kiralamak şartıyla satarak vergiden kaçınma yoluna gitmektedirler (Ceylan ve Korkmaz 2014: 115). Sat ve geri kirala anlaşmaları tapu harcı, damga, katma değer ve kurumlar vergilerinden tasarruf etme olanağı sağlar. Anlaşmaya konu varlığın satış değeri, defter değerinin üzerinde gerçekleşirse, varlığın satış değerinin defter değerini aştığı tutar üzerinden alınması gereken vergi ertelenir ve kira

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

süresi boyunca itfa edilir. Bir diğer deyişle, kiralama süresi boyunca bir vergi tasarrufu sağlanmış olur. Fakat yüksek bir satış fiyatı, kiracı için aynı zamanda yüksek kira bedelleri ve daha uzun süre kira ödeme gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Söz konusu uygulama TMS 17'nin 59 ve 60. maddelerinde ifadesini bulmaktadır. 59. maddeye göre; "Bir satış ve geri kirala sözleşmesi finansal kiralama ile sonuçlanırsa, satış gelirlerinin defter değerinin üzerindeki kısmı satıcı-kiraya veren tarafından hemen muhasebeleştirilmez. Bunun yerine, sözü edilen gelir ertelenir ve kiralama süresi boyunca itfa edilir". 60. maddeye göre ise; "Geri kiralama işlemi bir finansal kiralama ise, yapılan işlem, kiralanan varlık işlemin teminatı olmak üzere, kiralayanın kiracıya finansman sağladığı bir işlem olarak nitelendirilir. Bu nedenle, ilgili varlığın defter değerini aşan satış gelirlerinin gelir olarak gösterilmesi doğru değildir. Bu türden gelirler ertelenir ve kiralama süresi boyunca itfa edilir". Fakat yüksek bir satış fiyatı, kiracı için aynı zamanda yüksek kira bedelleri ve daha uzun süre kira ödeme gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de sat ve geri kirala anlaşmaları 2012 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Tablo 9.'da, Türkiye'de sat ve geri kirala anlaşmalarının yıllar itibarıyla gösterdiği gelişim işlem hacmi olarak gösterilmiştir. Buna göre; 2013'de 2.035.295 bin TL değerinde sat ve geri kirala işlemi gerçekleştirilmiş olup bu hacmiyle aynı yıl gerçekleştirilen tüm leasing işlemlerinin %14,65'ini oluşturmuş, 2014'de bu oran %28,26'ya yükselmiştir. 2013 ve 2014 yılları arasında sat ve geri kirala işlemleri %136,85'lik bir artış göstermiştir ki, bu tüm leasing işlemlerinde gerçekleşen %93'lük artışın üzerindedir. 2015'de tüm leasing işlemlerinde işlem hacmi bakımından bir artış meydana gelmesine karşın, sat ve geri kirala işlemlerinde %14,25'lik bir azalış meydana gelmiş, tüm leasing işlemleri içerisinde ise %15,5'lik bir azalış söz konusu olmuştur. 2016 yılında sat ve geri kirala işlemleri 2015 yılına göre yaklaşık %13,52 oranında artarak toplam leasing işlem hacminin %25,2'sine ulaşmıştır. İşlem hacmi bakımından sat ve geri kirala işlemlerinin en yoğun gerçekleştiği yıl 2014 yılıdır. Takip eden yıllarda sat ve geri kirala işlem hacminde nispeten bir düşüş söz konusudur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 9. Yıllar İtibarıyla Sat ve Geri Kirala İşlemleri-Toplam İşlem Hacmi İçerisindeki Yeri

	2013	Pay	2014	Pay	2015	Pay	2016	Pay
İşlem Hacmi	(Bin TL)	(%)	(Bin TL)	(%)	(Bin TL)	(%)	(Bin TL)	(%)
Tüm Sözleşmeler	13.888.065		17.058.391		17.312.466		18.619.606	
Sat Geri Kirala	2.035.295	14,65	4.820.739	28,26	4.133.476	23,88	4.692.517	25,20
Büyüme			%136,85	%92,90	-%14,25	-%15,50	%13,52	%05,52

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Sat ve geri kirala işlemleri de, diğer leasing ürünleri gibi yoğunlukla gayrimenkul ve iş ve inşaat makineleri üzerine gerçekleştirilmektedir. Tablo 10.'da, Türkiye'de sat ve geri kirala işlemlerinin mal gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir. Buna göre; 2013'de en yüksek sat ve geri kirala işlem hacmine sahip mal grubu %91,52 ile gayrimenkul olup gayrimenkülü %2,05 ile iş ve inşaat makineleri ve %1,67 ile gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar takip etmektedir. 2014'de, gayrimenkul üzerine yapılan sat ve geri kirala anlaşmalarının toplam değeri, bir önceki yıla göre yaklaşık %136,5'lik bir artış kaydederek 4.405.210 bin TL'ye yükselmiştir. İlgili yılda gerçekleştirilen sat ve geri kirala anlaşmalarının %91,38'ini gayrimenkul, %1,93'ünü gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar, %1,29'unu ise iş ve inşaat makineleri üzerine yapılan sat ve geri kirala işlemleri oluşturmaktadır. 2015'de de yine gayrimenkul üzerine yapılan sat ve geri kirala işlemleri değer olarak ilk sıradadır. 2015'de gayrimenkul üzerine 3.783.943 bin TL değerinde sat ve geri kirala işlemi yapılmıştır ve bu işlemler 2015 yılının toplam sat ve geri kirala işlemleri içerisinde %91,54'lük bir paya sahiptir. İş ve inşaat makineleri üzerine yapılan sat ve geri kirala sözleşmelerinin toplam tutar içerisindeki payı %1,65'dir. 2016'da, gayrimenkul üzerine yapılan sat ve geri kirala işlemleri, toplam sat ve geri kirala işlem hacmi içerisinde %82,04'lük bir paya sahiptir, iş ve inşaat makineleri üzerine yapılan sat ve geri kirala anlaşmalarının toplam sat ve geri kirala işlem hacmi içerisindeki payı yaklaşık %4 olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye'de gerçekleştirilen sat ve geri kirala işlemlerinin çoğunlukla gayrimenkule odaklandığı, son yıllarda iş ve inşaat makineleri üzerine gerçekleştirilen işlemlerde ise bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Türkiye'de Sat ve Geri Kirala İşlemlerinin Mal Gruplarına Göre Dağılımı

	2013	Pay	2014	Pay	2015	Pay	2016	Pay
Mal Grupları	Bin TL	%	Bin TL	%	Bin TL	%	Bin TL	%
Karayolu Taşıtları	1.489	0,0732	4.199	0,0871	1.143	0,0277	5.340	0,1138
Havayolu Ulaşım Araçları	0	0,0000	47.983	0,9954	0	0,0000	73.405	1,5643
Gemiler ve Suda Yüzen Taşıt ve Araçlar	34.175	1,6791	93.438	1,9383	30.054	0,7271	70.781	1,5084
Demiryolu Ulaşım Araçları	0	0,0000	0	0,0000	0	0,0000	0	0,0000
İş ve İnşaat Makineleri	41.840	2,0557	62.385	1,2941	68.331	1,6531	188.004	4,0065

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sağlık Sektörü ve Estetik Ekipmanları	5196	0,2553	1.377	0,0286	6.949	0,1681	3.091	0,0659
Metal İşleme Makineleri	14.859	0,7301	8.786	0,1823	8.208	0,1986	45.011	0,9592
Tekstil Makineleri	5.262	0,2586	5.767	0,1196	28.926	0,6998	21.849	0,4656
Elektronik ve Optik Cihazlar	54	0,0026	182	0,0038	1.555	0,0376	52.425	1,1172
Bilgi İşlem ve Büro Sistemleri	5.290	0,2599	9.194	0,1907	34.002	0,8226	21.093	0,4495
Gayrimenkul	1.862.723	91,5210	4.405.210	91,3804	3.783.943	91,5438	3.849.779	82,0408
Plastik İşleme Makineleri	153	0,0075	553	0,0115	0	0,0000	11.264	0,2400
Turizm Ekipmanları	0	0,0000	5	0,0001	6.662	0,1612	4	0,0001
Matbaacılık ve Kâğıt İşleme Makineleri	219	0,1041	1.280	0,0266	1.485	0,0359	2.117	0,0451
Tarım ve Hayvancılık Makineleri	37	0,0018	869	0,0180	1.888	0,0457	1.054	0,0225
Diğer Makine ve Ekipmanlar	62.096	3,0510	179.507	3,7236	160.326	3,8787	347.297	7,4011
Genel Toplam	2.035.295	100,00	4.820.739	100,00	4.133.476	100,00	4.692.518	100,00

Kaynak: www.fkb.org.tr adresindeki finansal sektör raporlarından derlenmiştir, erişim tarihi: 24 Mart 2017.

Sağladığı ekonomik ve vergisel avantajlara karşın sat ve geri kirala anlaşmaları, kusursuz ve tamamen risksiz bir finansman yöntemi değildir. Sat ve geri kirala sözleşmelerinin büyük çoğunluğunun gayrimenkul üzerine yapılmasının temel nedeni, kiracının sözleşmeye konu olan varlığı kaçırma riskinin bulunmamasıdır.

Bu çalışmada, bir leasing şirketinin bölge müdürü ile de bir görüşme gerçekleştirilerek sat ve geri kirala işlemlerinin fiili durumu hakkında bilgi alınmıştır. Görüşülen leasing şirketinin bölge müdürü, taşınmaz bir varlık olması nedeniyle sadece gayrimenkul üzerine sat ve geri kirala anlaşması yaptıklarını belirtmiş, buna neden olarak ta, kiracının sözleşmeye konu varlığı kaçırması riskini göstermiştir. Görüşmeden anlaşıldığı kadarıyla, ilgili firma, son yıllarda sat ve geri kirala işlemlerinden kar elde edememeye başlamış ve Türkiye genelinde sat ve geri kirala işlemlerinin leasing işlemleri içerisindeki payını azaltma kararı almıştır. Bu durum Tablo 9.'da yer alan verilerle uyumludur.

SONUÇ

Banka ve diğer finansman şirketlerinden borçlanarak faaliyetlerin devam ettirilmesi veya yeni yatırımların yapılması her zaman çok olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Bazı işletmeler için borcun maliyeti olarak ifade edilen faiz oranları, işletmelerin karlılıklarını önemli derecede etkileyecek kadar yüksek olabilir. Bu gibi durumlarda işletmeler, güncel finansman tekniklerinden biri olan leasingi tercih edebilmektedirler. Faaliyetlerini yürütürken nakit sıkıntısı yaşayan, yeni girişimlerde bulunmak amacıyla fona ihtiyaç duyan ve vergi tasarrufu sağlamayan varlıklara sahip işletmeler için, bir leasing uygulaması olarak sat ve geri kirala anlaşmaları, önemli bir alternatif oluşturmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sat ve geri kirala sözleşmeleri, her iki tarafa da çeşitli ekonomik ve vergisel avantajlar sağlama potansiyeline sahiptir. Vergi Usul Kanunu'na göre, sat ve geri kirala yapan işletmeler, satıştan elde ettikleri kazanç için tapu harcı, damga ve kurumlar vergisi ödememektedir.

Türkiye'deki leasing işlemleri incelendiğinde, hem işlem hacmi ve hem de sözleşme sayılarında yıllar itibarıyla sürekli bir artış olduğu, sat ve geri kirala işlemlerinde ise 2013, 2014 ve 2016'da artış, 2015'de ise azalmanın meydana geldiği gözlemlenmektedir. Sat ve geri kirala anlaşmaları, 2014'te 2013 yılına göre %136,85 oranında artmış, toplam leasing işlemleri içerisindeki yeri ise %93'lük bir artış ile %28,26'ya yükselmiştir. 2015'de ise, sat ve geri kirala sözleşmelerinde %14,25'lik bir azalma söz konusudur. Sat ve geri kirala anlaşmalarının tutarı, 2016'da bir önceki yıla göre %13,52'lik bir artış göstermesine rağmen, 2014 yılındaki işlem hacmine ulaşamamıştır.

Leasing ve bir uygulaması olarak sat ve geri kirala anlaşmalarına ilişkin verilerin, çalışma kapsamında bir leasing firmasının bölge müdürü ile gerçekleştirilen görüşmeden edilen bilgilerle aynı doğrultuda olup bu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Belirtmek gerekir ki, leasing işlemlerine taraf firmalara ilişkin daha fazla verinin kamuoyuyla paylaşılması durumunda, istatistiki ve ekonometrik analizler yardımıyla, sat ve geri kirala anlaşmaları gibi uygulamaların, firmaların; gelir, karlılık veya performanslarına yönelik etkilerinin ortaya çıkarılması mümkün olabilecek ve literatüre büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALAGÖZ, A., EREN, T., (2010), Satış ve geri kiralama işleminin TMS 17 kiralama işlemleri standardı ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3(2), 27-46.

BARRIS, R., (2002), Sale-leasebacks move to the forefront: What is motivating buyers and seller and what are their preferred methods?. *Briefings in Real Estate Finance*, 2(2), 103-112.

BDDK, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/FinansalK_Factoring_Finansman_Kanunu/11493finansal_kiralama_kanunu_19.12.2012.pdf, Erişim tarihi: 24 Mart 2017.

CEYLAN, A., KORKMAZ, T., (2014), *Finansal teknikler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- CLARK, T., (1985), *Leasing Finance*. London: Euromoney Publications.
- DEVANEY, S., LIZIERI, C., (2004), Sale and leaseback, asset outsourcing and capital market impacts. *Journal of Corporate Real Estate*, 6(2), 118-132.
- DİNÇER, H., (2013), Finansal kiralama kapsamındaki satıp geri kiralama işlemlerine ilişkin vergi istisnaları. *Vergi Dünyası Dergisi*, 387, 1-10.
- EROL, A., (1999), Finansal kiralama. *Mükellefin Dergisi*, 77, 73-89.
- FKB, <https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/finansal-kiralama-sektor-raporlari/>, Erişim tarihi: 24 Mart 2017.
- GÖKGÖZ, A., (2013), Finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 107-121.
- HORN, J., (2000), Elusive sources of capital forcing corporations to re-focus on benefits of sale-leaseback financing. *Real Estate Issues*, 25(2), 35-41.
- KARASIOĞLU, F., (2001), İşletme kaynaklarının etkin kullanılması açısından finansal kiralama ve muhasebe uygulaması. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(3), 1-13.
- KIRLIOĞLU, H., ÖZTAŞ, S., (2015), Türkiye’de finansal kiralama işlemleri ve muhasebeleştirilmesi. *Journal of Accounting and Auditing Studies*. 1(2). 1-21.
- KONDAK, N., (2002)., *İşletmelerde finansman sorunu ve çözüm yolları*. İstanbul: Der Yayınevi.
- LEASEEUROPE, <http://www.leaseurope.org/index.php?page=rental-leasing-introduction>, Erişim tarihi: 24 Mart 2017.
- MOYER, C., KRISHNAN, V., (1995), Sale and leaseback transactions: The case of electric utilities. *Quarterly Journal of Business & Economics*, 34(4), 46-59.
- ÖZTAŞ, S., BURAK, E., (2014), Türkiye’de faaliyet kiralaması (operasyonel leasing). *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 3(1). 50-63.
- ÖZTÜRK, V., BAL, H., BAL, E. Ç., (2007), Finansal kiralama ve MKB’de işlem gören şirketlerde kullanılma düzeyi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 67-86.
- TMS 17 Kiralama İşlemleri, <http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2016Seti/TMS17.pdf>, Erişim tarihi: 24 Mart 2017.
- TURAN KURTARAN, A., (2016), Finansal kiralamanın küçük ve orta ölçekli imalat işletmelerinin finansal performansı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler*, 17, 1-24.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

YİĞİT, M., (1999), Yeni finansal teknikler ve Türkiye uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 139-160.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**İŞLETMELERDE KRİZ İLETİŞİMİ: ÜLKER ŞİRKETİ'NİN KRİZE DÖNÜŞEN "1
NİSAN REKLAMI" ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**CRISIS COMMUNICATION IN BUSINESS: A RESEARCH ON DISPUTED "1
APRIL FOOL'S DAY" ADVERTISEMENT BY ÜLKER COMPANY**

Özlem DUĞAN

Yrd. Doç. Dr., ozlem.dugan@usak.edu.tr

Emine ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, emines@gantep.edu.tr

Özet

Özel şirketler ve kamu kurumları belirli dönemlerde problemlerin kontrolden çıkması nedeniyle krizlerle karşılaşmaktadır. Önem verilmeyen veya göz ardı edilen küçük riskler ve belirsizlikler şirketi krize sürüklemektedir. Bir şirket için en zor dönemler kriz dönemleridir. Zira bu dönemi atlatabmayan firmalar, içinde buldukları pazarda rakip firmaların gerisinde kalmakta, hedef kitle gözünde itibar ve imajı düşmekte ve uzun vadede satış hacmi bu durumdan etkilenmektedir. Bu nedenle krizlerin üstesinden gelinmesi şirketlerin geleceğini de belirlemektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar firmalarda gerçekleşme ihtimali olan veya halihazırda başlayan kriz durumlarında çeşitli stratejiler ortaya koymaya yöneliktir. Kriz durumunda olan şirketin krize neden olan problemi belirlenip, kısa sürede çözüm üretilmesi gerekmektedir. Bu süreçte yönetimde yer alan liderin de firmanın kriz yönetiminde başarılı iletişim gerçekleştirmesi önemlidir. Şirketin hangi alanda faaliyet gösterdiği çok iyi analiz edilip, sektörün iyi ve kötü yönlerinin belirlenerek kriz öncesi olası krizler (senaryolar) tespit edilmelidir. Her şeyden önce şirketin bütün çalışanlarının krize karşı eğitilmesi ve gereken önlemlere karşı bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma Türkiye'nin sayılı şirketlerinden Yıldız Holding'in bünyesinde yer alan Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.'ye ait Ülker markasının TV'de ve sosyal medyada yayınlanmasının ardından krize dönüşen "1 Nisan şakaları"nı konu almaktadır. Şirketin reklam videoları sonrasında ortaya çıkan krizde uyguladığı kriz yönetimi, ortaya konan kriz iletişimi stratejileri kapsamında incelenmektedir. Çalışmada şirket tarafından nasıl bir kriz iletişimi uygulandığı, krize nasıl müdahale edildiği, krizin yönetilme biçimi, bu süreçte toplumun hassasiyetinin dikkate alınıp alınmadığı, şirket yetkilileri tarafından sosyal medya ve TV'de yaptığı paylaşımlar incelenip değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Kriz Yönetimi, Reklam, Ülker Reklamları

Abstract

Private and public organizations face crises such as problems getting out of control in certain periods. Small risks and uncertainties that are regarded unimportant or ignored can lead to

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

crises in the organization. The most difficult period for an organization is the crisis period. Because the reputation and the image of companies which cannot survive this period are lost or affected negatively both in the eyes of their competitors in the market and the target audience as well as their sales volume being affected in the long term. Therefore, it is of utmost importance that the crises which affect the reputation and the image of organization are overcome- namely managed effectively.

Studies conducted in this area aim to put forward various strategies in case of crises that are already present or likely to happen in companies. In case of a crisis, the problem which causes this crisis needs to be determined and resolved in a short period of time. During this process, it is important for the leader in the administration to achieve successful communication regarding the company's crisis management. The area in which the organization is operating should be analyzed very well and the possible crises (scenarios) should be identified beforehand by determining the good and bad aspects of the industry. All the employees of the company must be trained for a crisis and be informed about the required precautions.

In this study, crisis management by Ülker brand belonging to Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş. which operates within Yıldız Holding, one of the leading food companies in Turkey, about an advertisement depicting April Fool's Day jokes is analyzed in terms of crisis communication strategies. The advertisement led to a crisis after airing on TV and social media. In the study, what kind of crisis communication was implemented by the company, how the crisis was responded, how the crisis managed, whether the society's sensitivity was taken into account or not, and the comments by company executives on social media and TV are analyzed and evaluated.

Key Words: Crisis, Crisis Management, Advertisement, Ülker Advertisements

Giriş

Genel anlamda kriz bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>). Krizler beklenmedik olayların etki ve boyutunun artması, kontrolden çıkması olarak kendini göstermektedir (Karaağaç, 2013, s.118-119). Kriz denilince ekonomik ve finansal krizler akla gelse de aslında şirketlerin yapısından, toplumun hassasiyetlerinden, sosyo-kültürel özelliklerden, rakiplerin pazardaki konumundan, liderin şirketi yönetme becerisinden, personelin çalışma anlayışına kadar pek çok faktör krize neden olabilmektedir. Şirket tarafından önemsenmeyen ve göz ardı edilen faktörler de krize yol açabilmektedir. Krizin ortaya çıkma nedeni şirketten şirkete farklılık gösterdiği gibi çözümleri de farklılık göstermektedir. Kriz dönemleri şirketler açısından risklerin, belirsizliklerin, tehditlerin fazlaştığı dönemlerdir. Bu dönemde şirketlerin rutin çalışmaları aksamaktadır. Şirketlerin oluşan krize zaman kaybetmeden yanıt vermesi gerekmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bir olayın şirket açısından kriz olarak tanımlanabilmesi için çok ciddi sonuçlara sahip olması, şirketin temel değerlerini tehdit etmesi, yanıt verme zamanının sınırlı olması ve beklenmedik bir zamanda ortaya çıkması olarak açıklanabilmektedir (Xu ve Li, 2013, s. 372; Tekin ve Zerenler, 2005, s.7). Bu nedenle krizin dikkat çeken temel özelliğinin, ciddi sonuçlar, tehdit, zaman baskısı ve sürpriz olduğu belirtilmektedir.

Tehdit, şirket için olası kayıplar olarak algılanmaktadır. Kriz, örgütlerin hedefleri, işleyiş düzeni gibi temel unsurlarını tehdit altına almaktadır. Tehdidin ciddiliği kriz türlerine, krizin oluşumuna, şirketlerin durumuna ve ilgili hedef kitlelerin gelişen olaylara verdikleri tepkilere göre farklılık gösterebilmektedir. Tehdidin ciddiliği genellikle krizin sonuçlarını, gelişimine ve alınması gereken tedbirlere ilişkin çözüm yollarını belirleyen önemli bir etken olmaktadır. Zaman baskısı, mevcut zaman ile karar verilebilecek son an arasındaki farktır. Krizde de önemli olan zaman baskısının çok yoğun hissedilmesi ve çabuk karar verme ve çabuk uygulama zorunluluğunun bulunmasıdır. Sürpriz, şirketi rahatsız eden beklenmedik ve ani değişimlerdir (Pira & Sohodol, 2010, ss. 259-260). Diğer taraftan kriz, örgütün ve çalışanlarının yönünün nereye doğru döneceğine ilişkin büyük bir belirsizlik ortamı yaratmaktadır. Gerilim yaratan bu düzensizlik ortamı şirkette kriz öncesi dönemde ortaya çıkan belirtilerle başlayıp dengenin yeniden sağlandığı döneme kadar sürmektedir (Pira ve Sohodol, 2010, ss. 259-260). Atlatılmayan kriz sonucunda şirketin maddi ve manevi kayıpları geri dönülemez boyutlara ulaşabilmektedir.

Bir şirketi kriz durumu ile karşı karşıya bırakan, şirketin çevresel değişimlere zamanında ve gereğince uyum sağlayamama, bilgisizlik ve iletişimsizlik durumları, yetersiz ve hatalı eğitim faaliyetleridir. Krizin başladığı anda ise, yetersiz haberleşme ve koordinasyonsuzluk, bilgi eksikliği veya yanlış anlamalar sebebiyle risk unsurlarının krize dönüşmesi, bir şirket sözcüsünün eksikliği, çelişkili bilgilerin ortaya çıkması, doğru bilgiyi zamanında iletmek için doğru ve yerinde kitle iletişim araçlarının kullanılmaması gibi birçok kaynak ve neden mevcut krizin süresinin uzamasına neden olmaktadır (Netten ve van Someren, 2001, ss. 76-77; Tağraf ve Arslan, 2003, ss. 150-151). Krizin ortaya çıkmasında etkili olan nedenlerden bazıları diğerlerine göre daha büyük ve tehlikeli sorunlar yaratabilmektedir (Pira ve Sohodol, 2010, s. 27). Diğer taraftan kriz şirket içindeki etmenlerden meydana gelebileceği gibi örgüt dışı sosyo-kültürel faktörlerden de oluşabilmektedir (Kazancı, 2007, s. 382). Sürekli değişikliklerin yaşandığı toplumda belirsizliklerin olması karmaşıklığın artmasına neden olmaktadır. Toplumun hoş karşılamadığı tutum ve davranışlar krize neden olabilmektedir. Bu durumda şirketlerin itibarlarını korumak ve sürdürebilmek için en büyük kurtarıcısı hedef kitleleri ile iletişim kurmaktır. Bu nedenle de krize ilişkin iletişim planlarının kriz öncesi, kriz sırasında ve kriz sonrasında olmak üzere planlanması hayati bir önem taşımaktadır (Chen vd., 2008, ss. 66-73). Kriz, şirketler için belirli bir dönemi kapsıyor olsa da, şirketin bu krize nasıl yanıt verdiği o aşamadan sonraki tüm dönemleri etkilemektedir (Taylor & Danielle, 2005, s. 210). Bu nedenle kriz durumunda iletişimi yönetecek insan kaynakları, liderlik ve kriz öncesi-kriz

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anı ve sonrası gibi süreçler çok önemlidir (Solmaz, 2007, s.94), bu üç aşamanın yaşandığı kriz dönemlerinde kriz iletişimi de daha da önemli hale gelmektedir.

Kriz yönetimi şirketlerde ortaya çıkma olasılığı olan ya da ortaya çıkan kriz sürecini analiz ederek bu krizin nedenleri olan sorunları ortadan kaldırmak ve böylece en az zararla kriz dönemini atlattır (Bozgeyik, 2004, s.42). Krizler ortaya çıktığında şirketler tarafından gerekli hassasiyet gözetilmeli, kriz yönetiminde proaktif bir yaklaşım sergilenmeli, bu kapsamda doğru ve yeterli bilgi akışı sağlanmalı, göze alınacak risk miktarı belirlenmeli, erken uyarı sistemleri oluşturulmalı, krize karşı önleyici planlama yapılmalı, planlar yazıya dökülmeli, fedakarlık miktarı belirlenmeli, kriz önleme takımları oluşturulmalı, iyi bir kriz iletişimi sağlanmalıdır (Coombs, 2007b, s. 170; Tağraf ve Arslan, 2003, ss. 154-158).

Çalışmada kriz ve kriz yönetiminin kavramı ve şirketlerin yaşadığı kriz durumlarında ortaya konan kriz iletişimi stratejileri konu alınmaktadır. Ülker şirketinin yaşadığı "1 Nisan Reklamı" krizi örneğinde bir kriz iletişiminin gerekçeleri, şirket tarafından uygulanan ya da göz ardı edilen kriz yönetimi ve kriz iletişimi stratejilerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Türkiye'nin sayılı şirketlerinden Yıldız Holding'in bünyesinde yer alan Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.'ye ait Ülker markasının 1 Nisan şakalarını konu alan "Küçük Kardeş Olmak" isimli kampanyası kapsamında hazırlanan reklam videolarının TV'de ve sosyal medyada yayınlanmasının ardından reklam mesajları toplumun tepkisini çekmiş ve Türkiye Başbakanı, milletvekili ve tüketicilere kadar birçok kişinin dahil olduğu ve yönlendirdiği krize dönüşmüştür.

Çalışmada Ülker şirketinin yaşadığı kriz durumunda ortaya konan kriz yönetimi ve kriz iletişimi Coombs'un Durumsal Kriz İletişimi Teorisi (Situational Crisis Communication Theory-SCCT) ile açıkladığı krize cevap stratejilerinin de içinde yer aldığı stratejiler kapsamında değerlendirilmiştir. Şirket tarafından nasıl bir kriz iletişimi uygulandığı, krize nasıl müdahale edildiği, krizin yönetilme biçimi, toplumun hassasiyetinin dikkate alınıp alınmadığı şirket yetkilileri tarafından sosyal medya ve TV'de yaptığı paylaşımlar üzerinden açıklanmıştır. Bu çalışma ile Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.'nin uyguladığı kriz yönetiminin başarısız olduğu, kriz iletişiminin yetersiz kaldığı ve zamanında krize müdahale edilmediği dolayısıyla oluşan bilgi boşluğunun da hali hazırda bir krizin büyümesine ve kontrolden çıkmasına neden olduğu görülmüştür. Çalışma, benzer olumsuz durumlarla kriz yaşayan farklı şirketlere hız faktörünü göz ardı etmeden en iyi kriz yönetimi ve uygun kriz iletişimi belirlemede fikir vermesi açısından önemlidir.

1. Krizlerin Ortaya Çıkmasında İç ve Dış Çevre Faktörleri

İşletmelerin kriz yaşamasının en önemli nedenleri arasında iç ve dış çevre faktörlerinin etkisi de yer almaktadır. Dış çevre faktörü daha çok şirketin dışında meydana gelen ve şirket tarafından müdahale edilemeyen faktörlerdir. Ülkede ya da sektörde meydana gelen ekonomik dalgalanmalar ve istikrarsızlık, teknolojik yeniliklerin şirketlerce yakından takip edilememesi, rakip işletmelerdeki değişim ve ilerleme, dolayısıyla şirketlerin rekabet ortamına uyum

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sağlayamaması, uluslararası çevre koşullarında ortaya çıkan değişiklikler, uluslararası işletmelerin kaynak sağlamada karşılaştıkları güçlükler, hükümet düzenlemeleri ve yeni yasalar, beklenmedik doğal felaketler başlıca dış çevre faktörü olarak ifade edilmektedir (Haşit, 2013, ss. 10-12). Bunların yanı sıra sürekli değişikliklerin yaşandığı toplumda belirsizliklerin olması karmaşıklığın artmasına neden olmaktadır. Hiçbir kriz toplumdan soyutlanarak çözülemeyeceği gibi toplumda meydana gelen olaylar da göz ardı edilerek çözüm bulunamaz.

Diğer bazı dış çevre faktörleri de şirketlerin krizle karşılaşmalarında etkili olabilmektedir. Şirket dışından gelebilecek; art niyetli suçlamalar, ürün taklitçilikleri, büyük çaplı endüstriyel kazalar işletmeler üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir (Pagan, 1986, s.12). Toplumda hakim olan örf ve adetlere, dini inançlara, ahlaki değerlere uymayan şirket kararları, yöneticilerin toplumun hoş karşılamadığı tutum ve davranışları da beklenmedik şekilde tüketicilerin tepkisini çekmekte tüketici boykotları ile toplu harekete dönüşmekte işletmeleri her an bir kriz durumuyla karşı karşıya getirebilmektedir (Mitroff, 1986, s.41; Pagan, 1986, s.12). İşletmeler sadece dış faktörler nedeniyle kriz yaşamamakta bazen de işletmenin kendi doğal yapısı ve iç faktörler nedeniyle kriz ortaya çıkabilmektedir. Krize neden olan işletme içi faktörler 5 başlık altında toplanmaktadır:

1. İşletme üst yöneticilerinin yetersizliği ve alınan yanlış kararlar: İşletme üst yönetiminin yeteneği ve davranışı krizin ortaya çıkıp çıkmamasında önemli bir rol oynamaktadır. Büyük ve gereksiz risklere girilmesi, rakiplerin rekabet gücünün yeterince dikkate alınmaması, üst düzey yöneticilerin yetersizliği ve kişiliklerinden kaynaklanan sorunlar örnek olarak gösterilebilmektedir..

2) Örgütsel sistemden kaynaklanan sorunlar: İşletmeler belirli bir büyüklüğe erişip, başarılı oldukça daha bürokratik ve tutucu bir yapıya bürünmektedir. Şirketlerin artan büyüklüğü, kişisel inisiyatif azaltan, kontrolü ve etkinliği sağlamak için biçimsel yöntemlere önem veren bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Fakat bunların aşırı derecede önemsenmesi, örgütte dinamizmi ortadan kaldırmakta, örgütsel damar sertliğinin oluşmasına neden olmaktadır. Örgütsel damar sertliğine yakalanan örgütler, hareket etmeden önce nadiren düşünmekte, mevcut amaç, program ve iş görme yöntemlerinin doğru olduğuna güçlü bir şekilde inanmakta, çevresel ve teknolojik değişiklikleri görmezlikten gelmektedir (Makridakis, 1991, s.120).

3) Stratejik planın belirlenmesinde ve uygulanmasında yapılan hatalar: Şirketin stratejinin doğru belirlenmemesi ve belirlenen stratejinin doğru uygulanmaması da krizlere neden olabilmektedir. İşletme çevresinin çok sık değişmesi sonucu belirlenen stratejinin başarısız olması, stratejik görüşlerdeki yetersizlikler, stratejinin yanlış uygulanması krize neden olabilmektedir (James, 1984, s. 58).

4) Üretim sisteminden ve hatalı ürünlerden kaynaklanan sorunlar: Güvenlik için yetersiz kaynak ayrılması, stratejik baskılar, iletişim başarısızlıkları, tehlikelerin doğasının ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

boyutlarının yanlış algılanması, acil durumlarda kullanılacak planların yetersizliği ve güvenliği azaltan maliyet baskılarını içermektedir. Teknolojik sistemle ilgili faktörler; yanlış tasarım, yetersiz ve uygun olmayan donanım, kirlenmiş, bozuk malzeme ve maddelerle hatalı teknik işlemleri içermektedir (Solmaz, 2007, s.94; Shrivastava vd., 1988, s.293).

5) Diğer faktörler: büyük bilgisayar bozulmaları, eksik ya da yanlış operatör eğitimleri, şirket içi bilgi akışındaki yanlışlıklar, iletişim bozuklukları, cinsel taciz, hatalı insan kaynakları seçimi, insan kaynaklarından gelebilecek sabotajlar, kanunsuz işletme faaliyetleri, aldatıcı reklam gibi faktörler de işletmelerin krizle karşılaşmalarında önemli bir rol oynamaktadır (Hearit, 1994, s. 114). Bazen krizi yaratan nedenlerden çok bu zor dönemde yapılan iletişim hataları şirketin tahmin edilenden çok daha fazla zarar verebilmektedir (Solmaz, 2007, s.94).

2. Kriz Yönetimi

Şirketin dışından gelen ve önceden tahmin edilemeyen çevresel etkenlerle, doğal, siyasal, ekonomik ve teknik sebeplerle ortaya çıkan krizleri zamanında önlemek, kriz ile ilgili gerekli yönetsel ve ussal önlemleri almak ve alınan bu önlemleri başarılı bir şekilde uygulamak, kriz yönetiminde oldukça önemlidir (Peker ve Aytürk, 2000, ss.385-386).

Kriz yönetimi, "kriz ile mücadele etmek için ve maruz kalınan fiili zararı azaltmak için tasarlanmış bir dizi unsur" olarak ifade edilmektedir (Coombs, 2007a, s. 5). Coombs'un tanımına göre olabilecek sorunların önceden tespit edilmesine, önlenmesine yönelik adımlar atmak yerine kriz ortaya çıktığında mümkün oranda az zararla atlatmak için uygun stratejiyi uygulamaya koymaktır. Dolayısıyla kriz yönetimi, şirketin stratejik yönetiminin bir parçasıdır. Bazı araştırmacılar şirketin olası kriz durumlarını öngörmesini de sürece dahil ederek öngörü ve kriz durumunda olası etkilerini ortadan kaldırmak ya da kaçınmak amacıyla belirlenen stratejilerin uygulamaya konması, sistematik yanıtların verilmesi, hedef kitleler ile iletişim kurulması, medya ile bağlantıya geçilmesi kriz yönetiminin temel hedefleri arasına koymaktadır (Slabbert & Barker, 2011, ss. 444-445). Burada ürünlerin, hizmetlerin, üretim sürecinin, personelin, çevrenin ve toplumun karşılaştığı tehlikeleri temel alan risk değerlendirme çalışmaları (Dyer, 1995, s.38) ve şirketin karşılaşılabilecek bir krizde, kriz sinyallerinin algılanarak değerlendirilmesi, şirketlerin kriz durumunu en az kayıpla atlatabilmesi için gerekli önlemlerin alınması, uygulanması ve değerlendirilmesi gibi iki farklı tanımdan söz edilebilmektedir (Pearson ve Clair, 1998, s.61). Kriz yönetiminde olası krize karşı geliştirilecek strateji ve teknikler kriz ile başa çıkmada krizi yönetmek kadar önemlidir, bu nedenle proaktif kriz yönetimi kısaca olası krizin sinyallerini algılama, hazırlık ve önleme aşamalarını içerirken, reaktif kriz yönetimi hasarı önleme ve yaraları sarma aşamalarını kapsamaktadır, reaktif anlayışların maliyetli olması karşısında proaktif anlayış; krizleri önlemede ve krizlerin etkilerini en aza indirmede etkin bir yöntemdir (Ural, 2006, s. 103; Tağraf ve Arslan, 2003, s. 152). Proaktif kriz yönetiminin amacı, tahminler ve senaryolar oluşturmak ve alternatif planlar uygulamaya koymak suretiyle, bir reaksiyon yeteneği geliştirmektir. Önlem alıcı kriz yönetimi çerçevesinde var olmakla birlikte henüz

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

algılanmamış olan bir kriz, bir erken uyarı sisteminin yardımıyla izlenip bulunmaktadır. Önleyici stratejilerin ve tedbirlerin planlanması, uygulanması ve kontrolü de bu analizin hedefleri arasındadır (Glaesser, 2005, s.11).

Diğer taraftan reaktif yaklaşım, mevcut koşulları kabullenerek bu koşullara uymayı tercih eden, bunları değiştirmek için herhangi bir çabada bulunmayan ve kontrol işlevini dikkate almayan bir yaklaşım biçimi olarak ifade edilmektedir. Krizler ortaya çıktıktan sonra etki azaltmaya yöneltilen çabaları yansıtmaktadır. Bu çabalar çoğunlukla kısa vadeli, önleyici olmaktan çok düzelticidir ve bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmemektedir (Tanrısevdi, 2002, s. 43). Proaktif kriz yönetimini benimseyen yani krize karşı önceden gereken tedbirleri alan şirketlerin krizi en az zararla atlattıkları bilinmektedir. Her ikisinin bir bütün olarak kullanıldığı interaktif kriz yönetiminden de bahsedilmektedir (Tağraf ve Arslan, 2003, s. 152). Krizi önceden algılayarak tahminler ve senaryolar oluşturmak ve alternatif planları uygulamaya koymak ve ortaya çıktığında krizi mümkün oranda az zararla atlattık için uygun stratejiyi uygulamaya koymak böylece yaşananlardan ders almayı ve olabilecek krizlere karşı öngörüde bulunmayı içeren interaktif bir süreç ifade edilmektedir.

Krizi iyi yönetemeyen şirketler pek çok olumsuz çıktı ile karşı karşıya kalmakta ve en önemlisi de itibar kaybı yaşamaktadırlar. İtibar bir kuruluşun finansal değerini, ürünlerinin ve hizmetinin fiyatını arttıran maddi olmayan varlığıdır. İtibar; insanların bir kuruluş ya da bir kişi hakkındaki farkındalığını, ona karşı tutumunu ve onunla ilişkilendirdiği olumlu özellikleri temsil etmektedir (Lerbinger, 2012, s. 9). Şirket, krizin yaşanmaması için zamanında gereken önlemleri almalıdır. Şirket, gereken önlemleri almadığında itibarını kaybedeceği gibi kriz, şirketi iflase da sürükleyebilmektedir.

Her şirket kendi üretim, pazarlama, yönetim biçimleriyle özeldir ve başka şirketlere benzememektedir. Kendine ait bir şirket kültürü ve bu kültürü oluşturan değerleri vardır. Ancak ortak olan şey çalışmaların bir plan doğrultusunda yürütülmesidir (Kadıbeşegil, 2008, s. 72). Bu nedenle krizin etkin bir biçimde yönetilebilmesi ve gerekli kararları alabilecek bir kriz yönetim ekibinin kurulması, kriz yönetim odasının oluşturulması, bir kriz planının yapılması gerekmektedir. Kriz yönetim ekibinin kurulması ile krize neden olan problemin teşhis edilmesi sorumluluğun kime ait olduğunun belirlenmesi (Çınarlı, 2016, s. 175), kriz yönetim odası ile kriz döneminde bilgilerin toplanması ve krizle ilgili olan çeşitli gruplarla (çalışanlar, medya, tüketiciler, kamu kuruluşları vb) iletişimin kurulması sağlanmaktadır (Tüz, 2008, ss. 101-102; Regester, 1984, ss. 129-130). Bu süreçte çabuk ve kararlı davranılması, ekip tarafından tüm çalışmaların planlanıp uygulamaya konulması, tüm medyayla iletişim kurmaktan sorumlu olan kriz sözcülerinin oluşturulması önemlidir (Luecke, 2009, s. 78; Kazancı, 2007, s. 384; Newsom, Turk, ve Kurekeberg, 2004, s. 328). Krizin ortaya çıkma nedeni şirketten şirkete farklılık gösterdiği gibi çözümleri de farklılık göstermektedir. İçeriği, şekli ve nasıl olursa olsun bir kriz planının olması bir stratejinin belirlenmesi demek o şirketin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetiminin "krizi yönetmeye" kararlı olduğunun birinci göstergesidir (Kadıbeşegil, 2008, s. 72).

Kriz Yönetiminde İletişim Stratejileri

Kriz yönetimi süreci, krizin getirdiği durum ve olaylara odaklanırken, kriz iletişimi daha spesifik olarak negatif algıları ortadan kaldırmak ya da azaltmak ve farklı hedef kitlelerde ve kamunun zihninde olumlu algılar yaratmayı ve sürdürmeyi hedeflemektedir (Xu ve Li, 2013, s. 372). Kriz yönetimi, krizlerin farklı sebeplerle farklı içeriklerde yaşanması nedeniyle birtakım farklılıklar gösterse de (Tekin & Zerenler, 2005, s. 109), ortak özelliklerden yola çıkarak Coombs (2007b, s. 170) Situational Crisis Communication Teorisi (SCCT) ile birtakım kriz iletişimi stratejileri ortaya koymaktadır.

Coombs, kriz iletişimi stratejilerini, kriz yöneticilerinin krizi reddetme, krizin etkisini azaltma ve yeniden yapılandırma motivasyonu ile üç gruba ayırmaktadır. Coombs bu stratejileri temelde; suçlayıcı saldırıya geçme, krizi reddetmek, günah keçisi bulmak, mazeretler bulmak, meşrulaştırmak/yasalardan destek almak, tazminat ödemek ve özür dilemek olarak sıralamaktadır.

Durumsal Kriz İletişim Teorisinde suçlayıcı saldırıya geçme, krizi kriz yöneticisi işletme ile ilgili yanlış birtakım şeylerin olduğunu savunan grup ya da kişilere karşı saldırıya geçmekte ve suçlamaları reddetmektedir. Krizi reddetmek ise, kriz yöneticisi işletmede herhangi bir krizin olmadığını iddia etmektedir. Ya da kriz yöneticisi krizin nedeni olarak şirketin dışından kişi veya grupları suçlamaktadır, günah keçisi olarak bu kişi ya da grupları hedef göstermektedir. Kriz yöneticisi krizin neden olacağı zararı aza indirmek amacıyla, krizde şirketlerinin sorumluluğunu minimize etmek için mazeretler bulmakta ya da krizi tetikleyen olayları kontrol altına aldığını belirtmektedir ya da birtakım gerekçelerle haklı gösterme ya da durumu meşrulaştırma çabası içine girmektedir. Yeniden yapılandırma amaçlı kullanılan krize tepki stratejileri içinde ise itibarın yeniden yapılandırılması için kriz yöneticisi krizden zarar gören mağdur grup ve kişiler para ödemeyi veya buna benzer hediyeler vermeyi önermektedir ya da kriz yöneticisi yaşanan kriz için tüm sorumluluğu üstlenerek zarar gören taraftan özür dilemektedir. Özür dilemek bazen bir kişi, bazen bir grup bazen ise ABD'nin 42. Devlet Başkanı Bill Clinton gibi kamuoyuna olabilmektedir.

Diğer taraftan bir şirketin kriz yaşadığı dönemlerde, krizi başarıyla atlatabilmek için iletişim kanallarını doğru ve yerinde kullanması gerekmektedir. Kriz yönetiminde etkili bir iletişim sisteminin kurulması için (Pira ve Sohodol, 2010, ss. 220-394; Kadıbeşegil, 2008, s. 148; akt.Solmaz, 2007, s.94) şunlar gerekli olarak görülmektedir:

Şirket öncelikle sorumluluğu üstlenmelidir ancak bu suçu üstlendiği anlamına gelmemektedir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Şirket içinde kriz yönetim ekibi tarafından krizin boyutlarının belirlenmesi, strateji belirlenmesi açısından çok önemlidir ayrıca yönetim ve dış çevre ile sürekli iletişim kurularak etkin bir bilgi akışı sağlanmalıdır.
  - İlk 24 saat çok önemsenmeli ve zaman geçirmeden dış çevre bilgilendirilmelidir.
  - Kriz anında iletişim kurulacak kişi ve kuruluşların listesi güncellenmiş olarak hazırlanmalıdır.
  - Web ortamı, sosyal medya sürekli takip edilmeli, takipçilerin tepkileri analiz edilip doğru yorumlanmalıdır.
  - Şirket kriz yönetimi aşamasında ve yanıt sürecinde araştırmalardan faydalanılmalı, sonuçlar olumsuz bile olsa doğru bilgilere dayandırılmalıdır.
  - Gereken durumlarda şirket yöneticisi yerine kriz sözcülerinin ya da etkili kişilerin şirket adına açıklama yapması sağlanmalıdır. Ancak mesajlarda tutarlılığın olması çelişkinin yer almaması çok önemlidir.
  - Medyayı düşman değil ortak olarak görmek ve kriz sürecinde şirketin tarafında yer almasını sağlamak gerekir.
  - Medyanın en doğru haberi, en gerçekçi bilgilerle yapmasına olanak verecek yönlendirmeleri yapmak aradaki güven köprüsüne "değer" katacaktır.
  - Kriz yönetim merkezi koordinatörlüğü bünyesinde basına, vatandaşlara ve kamuoyuna 24 saat hizmet verecek olan basın ve halkla ilişkiler bürosu kurulmalıdır.
  - Kriz yönetimince alınan kararlar öncelikle görevli personele iletilmelidir. Özellikle abartılı, yanlış, gerçek dışı, moral bozucu, yıpratıcı, panik ve korku yaratıcı ve tahrip edici dedikodulara, bilgi ve haberlere karşı derhal gerçekçi ve aydınlatıcı açıklamalar yapılmalıdır.
- Özetle iyi bir kriz iletişim stratejisinde kimin ne zaman krizle ilgili bilgilendirileceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bilgiler, hedef kitleye uygun olarak hazırlanmalı ve bu bilgilerin her kesime tutarlı bir şekilde iletilmesi sağlanmalıdır. Kriz sürecinde halkla ilişkiler birimi çalışanları da gerektiğinde görev almalı böylece birim kapsamında gerekli çalışmaları yapmalı ve yönetimin onayından geçirmelidir (Peltekoğlu, 2014, s. 461).

3. Ülker Şirketi'nin 1 Nisan Reklamı

Yıldız Holding çatısı altında gıda alanında faaliyet gösteren 320 marka bulunmaktadır. Yönetim Kurulu Başkanlığını ise Murat Ülker yapmaktadır. Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.'de bu holding kapsamında faaliyet göstermektedir. Temelleri, 1944 yılında Asım ve Sabri Ülker'in Eminönü Nohutçu Han'da kurduğu şekerleme atölyesi ile atılmıştır. Sabri ve Asım Ülker'in girişimciliği ile temelleri atılan şekerlemecilik işi, 1944'te ürettikleri bisküviye Ülker adını

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

vermeleri ile gelişerek devam etmiş, daha sonra Yıldız Holding'e dönüşmüştür. Yurtdışında birçok şirketle işbirliği yapan kuruluş, şirketinin ana fikrini "Her lokmada tüm dünyaya mutluluk vaat ediyoruz." şeklinde web sitesinde belirtmiştir. Ürün yelpazesini bisküvi, çikolata, kek, sakız ve şeker, yemeklik yağ ve margarin, süt ürünleri, mutfak ürünleri, dondurulmuş gıda, ekmek, et ürünleri ve alkolsüz içeceği de içeren birçok gıda ürünü barındırmaktadır. Şirket, spor, eğitim, sağlık ve sanat alanlarındaki sosyal sorumluluk kampanyaları ile çeşitli projelere destek vermektedir (<https://www.yildizholding.com.tr/biz/>).

Ülker Holding'in Krize Dönüşen "1 Nisan Reklamı"

22 Mart 2017 tarihinden itibaren başlatılan "Küçük Kardeş Olmak" kampanyası kapsamında TBWA/İstanbul reklam ajansı tarafından hazırlanan canlı çekimin yer aldığı 1 Nisan reklam videosu Türkiye'deki televizyon kanallarında, şirketin internet sitesi, Kucukkardeşolmak.com platformu ve şirketin sosyal medya hesaplarında yayınlanmaya başlamıştır. Şirket devamında katılımcıların ödül kazandığı Kucukkardeşolmak.com platformunda ve sosyal medya uygulamalarında çalıştığı Plasenta Sosyal Medya Ajansı tarafından hazırlanan animasyon reklam filmini yayınlatmıştır (Şekil-1).

Şekil-1. Ülker'in Kucukkardeşolmak.com platformu için hazırlanan dijital animasyon reklam videosu

Krize neden olan dijital teknoloji ile hazırlanan animasyon reklam filminde Ülker'in kırmızı ve beyaz renklerinin bulunduğu ekran üzerinde şu sözlere yer verildiği görülmektedir: "1 Nisan yaklaşıyor tuhaf şeyler oluyor, eve dönerken bir parlama gözünü alacak, evini folyoyla kaplı bulacaksın, aniden kendini kale direği olarak bulacaksın, pis burunla çekilmiş şutlar seni bulacak, bir mekanda tatlı tatlı siparişi vereceksin, ama acılar seni bulacak, 1 Nisan geliyor, hesaplaşma zamanı yaklaşıyor, sana sürprizlerim olacak, küçük kardeş olmak bunu gerektirir, sevgiler" cümleleriyle sona ermektedir. Reklamda seslendirme de ise şu sözlere yer verilmektedir: "Mutluluk planlanır, mutluluk şakalanır, mutluluk orada burada karşına çıkar, küçük kardeş olmak şakaya maruz kalmak, zordur kardeş hayatında, zordur kardeş hayatı, şimdi hesaplaşma zamanı." Reklamın TV ve sosyal medyada yayınına üzerine reklam paylaşılan mesajlar toplumda bazı kesimler tarafından politik bir mesaj olarak algılanmış dijital animasyon reklamındaki müzik izleyicileri irite etmiştir.

Şekil-2. Ülker'in Kucukkardeşolmak.com platformu için hazırlanan dijital animasyon reklam videosundan sonra tepkiler artmış bazı satış yerlerinde boykotlar başlamıştır.

Ülker'in reklamlarına tepki gösteren vatandaşlar, Ak Parti İstanbul Milletvekili Metin Külünk ve Sultanbeyli Belediye Başkanı Hüseyin Keskin Cumhurbaşkanlığı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kısıklı'da bulunan konutuna gelerek reklam videolarına tepki göstermiştir. Külünk

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

burada yaptığı açıklamada, "İstanbul'da Cumhuriyet Başsavcılığı bu konuyla ilgili inceleme ve soruşturma başlattı. Doğrunun ortaya çıkacağından şüphem yok. Sosyal medya üzerinden sahte hesaplarla çok ciddi operasyon yapılmak isteniyor. Buna izin vermeyiniz... Bu ülke bizim, bu vatan bizim, bu devlet bizim, bu cumhuriyet bizim. Bize kimse sömürge muamelesi yapamaz" şeklinde konuşmuştur (<http://www.posta.com.tr>, 1 Nisan 2017). Algı operasyonları ile milletin psikolojisinin yok edilmeye çalışıldığını vurgulayan Külünk, daha sonra yaptığı açıklamada şirket yöneticisi Murat Ülker'in geç gelen açıklamalarının kendisini tatmin etmediğini vurgulamıştır (<http://www.star.com.tr>, 1 Nisan 2017).

Reklam filmi için Yıldız Holding Yönetim Kurulu Başkanı Murat Ülker, yurtdışında olduğunu belirterek, twitter üzerinden "Yurtdışındayım. Şimdi duydum. Haber verenlere teşekkürler. Kumpası kuranlar hak ettiklerini bulacaklar. Milletimizin yanındayız" açıklaması yapmıştır (Yeni Şafak gazetesi, 1 Nisan 2017) .

Şekil-3. Murat Ülker'in 1 Nisan günü sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşım.

Ülker Şirketi'nin internet sitesinin yanı sıra sosyal medyadaki hesabında yayınlanan metinde "1 Nisan şakalarının hikaye edilmesinden başka bir şey değildir" ifadelerine yer vererek şu açıklamayı yapmıştır (Şekil-4):

"1 Nisan şakalarını konu alan seri reklam filmlerimizin birisi ile ilgili şirketimize ve markamıza yönelik akıl almaz, mesnetsiz bir karalama kampanyası başlatıldı. 20 Mart'tan bu yana televizyonda ve sosyal medyada yayında olan bu reklam filmi 1 Nisan'ın şaka ruhunun ve hep olageldiği üzere aile bireyleri ve bilhassa kardeşler arasındaki şakalaşmaların üzerine kurgulandı. Akıl ve izanla açıklanamayan bir biçimde, bir şaka reklamı, başlatılan bir sosyal medya kampanyası ile farklı noktalara çekildi ve içinde asla olmayan ve olması dahi düşünülemeyecek anlamlar yüklenerek, markamıza yönelik olumsuz yargılar oluşturulmaya çalışıldı". Açıklamanın devamında kampanyanın, marka/şirkete yönelik "hakaret ve tehditler" içerecek kadar ileriye götürüldüğü vurgulanmakta ve toplumun tahrik edildiği savunulmaktadır. Reklamın bazı çevreler tarafından farklı noktalara çekildiğini de ifade eden Ülker Şirketi, reklam film görüntüleri ve üzerindeki yazılarla oynanarak deformasyon oluşturduğunu ve sanki bu deforme edilmiş görüntülerin ve sözlerin markaya aitmiş gibi lanse edilmeye çalışıldığına dikkat çekmiştir (1 Nisan 2017). Ayrıca Ülker şirketinin sosyal medya hesabında ve çeşitli haber kanallarında, 1 Nisan reklam filmi projesinde yer alan TBWA reklam şirketi ile tüm çalışmalarını sonlandırarak şirketin ilgili departmanında çalışan tüm çalışanları açığa alma kararı verildiği, soruşturma tamamlanana kadar bu personeller idari izinli sayılarak, soruşturma sonucuna göre de ilgililer hakkında idari karar verilmesine ve gerekirse savcılığa suç duyusunda bulunacaklarına yer verilmiştir (www.tgrthaber.com.tr, 1.04.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 4. Ülker Şirketi'nin konu ile ilgili açıklaması.

1 Nisan reklam krizi ile ilgili TBWA/ İstanbul Reklam Şirketi, internet sitesinden "Ülker 1 Nisan Dijital Animasyon reklam filminin TBWA/İSTANBUL ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu reklam filminin senaryosu ve üretimi şirketimiz tarafından yapılmamıştır." açıklamasını yapmıştır. Reklam ajansı yayınlanan animasyon filminin taraflarınca yapılmadığını belirtmiştir.

Şekil-5. TBWA/ İstanbul Reklam Şirketi'nin konu ile ilgili açıklaması.

Diğer taraftan sosyal medya hesabından reklam filmi ile ilgili basın mensuplarının sorusunu yanıtlayan Başbakan Binali Yıldırım, " ... Yersiz, anlamsız, insanlara darbe günlerini hatırlatan birtakım ifadeler varmış. Hesaplaşmadan, ablalardan, ağabeylerden bahsediliyormuş...Herkesin bugünlerde çok daha sorumlu ve duyarlı davranması lazım. Milletin duyarlılığına saygı gösterilmesi lazım. Milletimiz bu konularda çok diri, çok uyanık. En ufak bir hareketlenmede beni arıyorlar. Bu gece bir şey mi olacak? korkusuyla insanları tedirgin etmeye hakkımız yok" açıklamasını yapmıştır (<http://www.ahaber.com.tr>, 1 Nisan 2017).

Reklam ile ilgili Hürriyet gazetesi köşe yazarı Ahmet Hakan reklam videosunu değerlendirerek, reklamı kötü olarak yorumlamış ve "1 Nisan temasına hiç uymayan abartılı bir gerilimi var... O kadar kötü bir reklam ki... Komploya en kapalı insanın bile aklına "acaba mı?" sorusunu getiriyor" demiştir. Hakan, Ülker'in ortaya çıkan krizi yönetemediğini vurgulamaktadır. Ayrıca reklam filmine sahip çıkıp çıkmadıklarının anlamadığını, reklam filmine mi, yoksa reklam filmini farklı şekilde algılayanlara mı tepki gösterdiklerinin de anlamadığını belirtmiştir (Hürriyet, 2 Nisan 2017). Reklam filmini değerlendiren Ali Saydam, şirketin hasar tespiti yapması gerektiğini, krizin yayılan iletişim kanalından (kanallarından) yine cevap içerikli mesajlar verilmesi gerektiğini, hedef kitleye gerçeğin aktarılmasını, hasar tazmin edilmesini, sürekli ölçüleme ve durum analizi yapılması gerektiğini belirtmiş ve şirketin 'bir kriz nasıl yönetilmez' örneğini ortaya koyduğunu ifade etmiştir (<http://m.marmarayerelhaber.com>, 4 Nisan 2017).

4. Ülker Şirketi'nin Kriz Yönetimi

Yıldız Holding'in bünyesinde yer alan Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.'ye ait Ülker markasının 1 Nisan şakalarını konu alan "Küçük Kardeş Olmak" isimli kampanyası kapsamında hazırlanan reklam videoları firmanın amaçladığından çok farklı bir yönde algılanarak Başbakan, Ak Partili Milletvekilleri, Belediye Başkanları, köşe yazarları, Ülker ürünlerini tüketen ve tüketmeyen sosyal medya kullanıcılarının tepkisini çekmiştir.

Ülker şirketi yetkilileri ortaya çıkan kriz nedeniyle sosyal medya ve bazı haber kanallarında açıklamalarda bulunmuşlar ve krizi atlatma çabaları içine girmişlerdir. Ancak yapılan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırmalar sonrasında ortaya konan kriz yönetim planı ortaya konulmamış ve kriz iletişimi stratejisi geliştirilmemiş, uygulanmamış, genel olarak değerlendirildiğinde başarılı şekilde krizi yönetemediği görülmektedir.

Öncelikle kriz yönetiminde olası krizin sinyallerini algılama, hazırlık ve önleme aşamalarını içeren proaktif kriz yönetimini (Ural, 2006, s. 103; Tağraf ve Arslan, 2003, s. 152) artık tepkilerin başladığı ve kriz sürecine girdiği için uygulayamayan firma hasarı önleme ve yaraları sarma aşamalarını kapsayan reaktif kriz yönetimini benimsemek zorunda kalmıştır. Ancak bu stratejide hız faktörünü göz ardı ettiği görülmektedir. Kriz dönemlerinde 24 saat çok önemsenmelidir. Bu dönemde durum analizinin yapılması, krizin kaynağının ve sorumlularının belirlenmesi ve bir kriz planı dahilinde strateji belirlenmesi gerekmektedir.

Holdings Yönetim Kurulu Başkanı ve Ülker Şirket Yöneticisi Murat Ülker yurtdışında olduğunu belirten açıklamada bulunmuş, sonra da olaylara yönelik Durumsal Kriz İletişimi teorisinden krizi reddetme stratejisi benimsemiş ve sorumluluktan kaçmaya yönelik açıklamaları durumun kontrolden çıkmasına neden olmuştur. Yapılan paylaşım twett'i, takipçileri tarafından anlaşılammış ve yeterli görülmemiş aynı zamanda yüzlerce eleştiriye neden olmuştur. Ülker, paylaştığı mesajı kaldırmaktan öte sosyal medya kullanım hesabını kapatmak zorunda kalmıştır. Oysaki yönetim zamanında hareket etmeli, kriz merkezi oluşturmalı ve merkezde görev alan personel yönetim ve dış çevre ile sürekli iletişim kurarak etkin bir bilgi akışı sağlamalıdır.

Gereken durumlarda şirket yöneticisi yerine kriz sözcülerinin ya da etkili kişilerin şirket adına açıklama yapması sağlanmalıdır. Ancak şirkette sadece genel müdürün açıklamaları yer almaktadır. Yapılan açıklamaların şirket yöneticisinin kendi sosyal medya hesabından ve şirketin sosyal medya hesabından aynı paylaşım yapılmıştır; fakat açıklamalar gerekli bilgiyi hedef kitleye vermek ve konuyu şeffaflaştırmak açısından yetersiz kalmıştır.

Bu açıklamalarda şirketin komploya kurban gittiği suçlamaları yer almaktadır. Ülker markasının akıl almaz bir karalama kampanyasına alet edildiği belirtilerek savunma mekanizmasına geçilmiştir. Toplumdan özür dileyen ve kendilerini destekleyenlere teşekkür eden şirket, reklamları ile ilgili kişiler hakkında soruşturma açtıklarını ve açığa alındıklarını belirtmekte "ilişki kesme" stratejisi uygulayarak krizi şirketten uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Reklamın bazı çevreler tarafından farklı noktalara çekildiğini de ifade eden şirketin açıklamasında, dijital animasyon reklam film görüntüleri ve üzerindeki yazılarla oynanarak deformasyon oluşturulduğuna ve sanki bu deforme edilmiş görüntü ve sözlerin kendi markalarına aitmiş gibi lanse edilmeye çalışıldığına dikkat çekilmiştir. Bir kriz yönetim ekibinin kurulmadığı, kriz planının yapılmadığı, problemin teşhis edilip sorumluluğun kime ait olduğunun belirlenmediği (Çınarlı, 2016, s. 175; Tüz, 2008, ss. 101-102; Regester, 1984, ss. 129-130) belli olan açıklamada, olay analiz edilmemiş, hasar tespiti yapılmamış, komployu kimin kime yaptığı belirtilmemiştir. Dolayısıyla, canlı çekimi hazırlayan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TBWA/İstanbul reklam ajansı ve Plasenta Sosyal Medya Ajansı ile şirketin ilişkilerinin neden kesildiği anlaşılamamıştır (<http://m.marmarayerehaber.com>, 4 Nisan 2017).

Kriz yönetimindeki önemli tehlikelerden biri, oluşan bilgi boşluğu ile krizin daha da büyümesi, hatta kontrolden çıkmasıdır (Karaağaç, 2013: 122). Bu doğrultuda şirket, hız faktörünü dikkate almadan açıklama yapmakta geç kalmış, böylece bilgi boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra firma yetkilileri sosyal medya hesaplarından gecikmiş açıklamalarında yaşanan kriz için tüm sorumluluğu üstlenerek zarar gören taraftan özür dileme yöntemini kullanmış ve yanlış algıdan incinen vatandaşlardan özür dilemiştir. Sonrasında firmanın sosyal medya hesabından konuyla ilgili tüm paylaşımlar silinmiş, Ülker A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Murat Ülker de sosyal medya hesaplarını kapatmış, yaşanan kriz tamamen gündemden kaldırılmaya çalışılmıştır. Kriz sonrası zararın telafi edilmesi ve yeniden yapılandırma süreci böylece yarıda kalmıştır.

Sonuç

Şirketler bazen kendi kurumsal yapılarından bazen de dış faktörlerden dolayı kriz yaşamaktadır. Ülkede ya da sektörde meydana gelen ekonomik dalgalanmalar ve istikrarsızlık, teknolojik yeniliklerin şirketlerce yakından takip edilememesi gibi faktörlerin yanı sıra toplumun hoş karşılamadığı tutum ve davranışlar da krize neden olabilmektedir. Şirketlerde beklenmedik durumların yanı sıra olasılık olarak görülen kriz durumlarıyla başa çıkma sürecinde iyi bir kriz yönetimi ve dolayısıyla yerinde ve zamanında kriz iletişimi sağlanmadığında şirket geçen süre içinde önemli kayıplara uğramakta ve sarsıntıdan kurtulması uzun zaman almaktadır. Ülker şirketinin 1 Nisan konulu reklam videosundan kaynaklanan kriz durumu da yukarıdaki açıklamaya örnek gösterilebilir.

Şirketin geleneksel yapısı ve bu tür krizlere hazırlıklı olmaması gibi gerekçelerle kriz yönetimi ve iletişimde yetersiz kaldığı görülmektedir. Zaman faktörü göz ardı edilmiş ve kitle iletişim araçları üzerinden bilgi paylaşımı yapılmamış, komplo suçlaması ile bir grup günah keçisi ilan edilmiş, karşı savunmaya geçilmiş, sorumluluk kabul edilmemiş, kriz sonrası yeniden yapılanma süreci yarıda kalmıştır. Şirket hem TBWA/ İstanbul Reklam Şirketi gibi tanınmış bir ajanla, hem de Plasenta Sosyal Medya Ajansı ile ilişkisini kestiğini açıklamış ancak gerekçeleri açıklanmadığı için şüpheli bir durum oluşmuştur. Bilgi dağılımında şeffaflık sağlanmamıştır.

Şirket tarafından yapılan açıklamada bir şaka reklamının sosyal medya kampanyaları ile farklı noktalara çekildiği ve farklı anlamlar yüklendiği vurgulanmaktadır. Komplodan bahsedilmektedir. Şirket karşı saldırıya geçerek, günah keçisi arayışı içerisine girmiş ve firma tarafından bir grup insanın algı yönlendirmesine maruz kaldığı ifade edilmiştir. Krizle karşılaşan şirketi başarısız bir kriz yönetimi ve iletişimi gerçekleştirmiş iletişim kanallarını kapattıktan sonra da birtakım çevrelerin tepkisini almaya devam etmiştir, şirket "Nasıl kriz atlatılmaz"ın örneğini göstermiştir. Çalışma benzer durumla karşılaşan şirketlerin kriz öncesi,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kriz sırasında ve kriz sonrası süreçte planlı davranmanın ve strateji belirleyerek uygulamanın, kriz sonrasında ise, değerlendirme yapmanın önemini fark etmesi zaman ve şeffaflık faktörünü gözden kaçırmaması bakımından önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bozgeyik, A. (2004) *Krizleri Fırsata Dönüştürmek*, İstanbul: Hayat Yayınları İletişim Eğitim Hizmetleri.
- Chen, R., Sharman, R., Rao, H. R., & Upadhyaya, S. J. (2008). Coordination in Emergency Response Management. *Communications of the Acm*, 51(5), ss.66-73.
- Coombs, T. W. (2007a). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing and Responding*, 2.Baskı, Los Angeles: Sage.
- Coombs, W. Timothy (2007b). Protecting Organization Reputations During a Crisis: The Development and Application of Situational Crisis Communication Theory. *Corporate Reputation Review* 10(3), ss. 163–176.
- Dyer, S.C. (1995). Getting People into the Crisis Communication Plan. *Public Relation Quarterly*, 40(3), 38.
- Çınarlı, İ. (2016). *Örnek Vaka Analizleri İle Kriz İletişimi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Glaesser, D. (2005). *Turizm Sektöründe Kriz Yönetimi*, (Çev.:A. B. Ahıska). İstanbul: Set-systems Yayınları.
- Haşit, G. (2013), *Kriz Kavramı ve İşletmeler Açısından Kriz Yaratan Faktörler*. Ed. Gürcan Haşit, *Kriz İletişimi ve Yönetimi içinde*, 1. Baskı, No: 1177, ss.10-13, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hearit, K. (1994). Apologies and Public Relations Crises at Chrysler, Toshiba and Volvo, *Public Relations Review*, C.XX, s.2
- James, B. (1984). SMR Forum: Strategic Planning Under Fire, *Sloan Management Review*, C.XXV, s.4.
- Kazancı, M. (2007). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kadıbeşgil, S. (2008). *Kriz Geliyorum Der, Kriz İletişimi ve Yönetimi*, İstanbul: MediaCat.
- Karaağaç, T. (2013). *Kriz Yönetimi ve İletişim*, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:49. (Ekim 2013). ss.117-132,
- Luecke, R. (2009). *Kriz Yönetimi*, (Çev.: Ö. Sarıkaya), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Makridakis, S. (1991). "What Can We Learn from Corporate Failure?", Long Range Planning, C.XXIV, S.4

Mitroff, I. (1987). Effective Crisis Management, The Academy of Management Executive, C.I, S.4.

Netten, N., ve Someren, M. (2011). İmproving Communication in Crisis Management by Evaluating The Relevance of Messages. Journal of and Crisis Management, 19(2), ss.75-85.

Pagan, R. (1986). The Nestle Boycott: Implications for Strategic Business Planning, The Journal of Business Strategy, C.VI, S.4.

Pearson, C. ve Clair, J. (1998). "Reframing Crisis Management", The Academy of Management Review, 23(1), S.59-76

Peker, Ö., & Aytürk, N. (2000). Etkili Yönetim Becerileri, Ankara: Yargı Yayınevi.

Peltekoğlu, F. B. (2014). Halkla İlişkiler Nedir?, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Pira, A. & Sohodol, Ç. (2010). Kriz Yönetimi, Halkla İlişkiler Açısından Bir Değerlendirme, İstanbul: İletişim Yayınları.

Regester, M. & Larkin, J. (2008). Risk Issues and Crisis Management in Public Relations: A Casebook of Best Practice, 4.Baskı, London: Kogan Page.

Slabbert, Y. & Barker, R. (2011). An İntegrated Crisis Communication Framework for Strategic Crisis Communication with the Media: A Case Study on a Financial Services Provider, Communication.South African Journal for Communication Theory and Research, 37(3), ss.443-465.

Shrivastava, P., Mitroff, I., Miller, D. and Miglani, A.,(1988). Understanding Industrial Crises. Journal of Management Studies, 25 (4), ss. 285-303.

Solmaz, B. (2007). Kurumsal İletişim Yönetimi. Tablet Kitabevi: Konya

Tanrısevdi, A. (2001). Krizlerin Seyahat Acentaları Üzerindeki Etkileri ve Bu Etkilerin Çözümüne Yönelik Stratejiler. (Yayınlanmış doktora tezi), Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Taylor, M. & Perry, D. C. (2005). Diffusion of Traditional and New Media Tactics in Crisis Communication. Public Relations Review, (31), ss.209-217.

Tağraf, H. ve Arslan, N. T. (2003). Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (1), ss.149-160
<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/172.pdf>, 17. 04. 2017

Tekin, M. & Zerenler, M. (2005). Krizi Yönetebilmenin Sırları, Konya: Çizgi Yayınları.

Tüz, M. (2008). Kriz Yönetimi: Uygulamalar İçin Temel Adımlar, Bursa: Şah-Mat.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ural, G.E. (2006). Stratejik Halkla İlişkiler Uygulamaları, İstanbul: Birsen Yayınevi.

Xu, K. &Li, W. (2013). An Ethical Stakeholder Approach to Crisis Communication: A Case Study of Faxconn's 2010 Employee Suicide Crisis. Journal of Business Ethics, (117), ss.371-386.<http://master-cca.cnam.fr/html/ms/cca/articles/article4-1.pdf>, 19.04.2016.

<http://www.posta.com.tr/ulker-den-borsaya-1-nisan-reklam-aciklamasi-haberi-1282895>

<http://m.marmarayerelhaber.com/Ali-Saydam/51132->

<http://www.ulker.com.tr/tr>

<http://www.star.com.tr/guncel/ulkerin-reklam-videosuna-tepki-gosteren-vatandaslar-cumhurbaskani-erdoganin-kisiklidaki-konutuna-akin-etti-haber-1202773/>

<http://www.tgrthaber.com.tr/gundem/reklam-filmi-sonrasi-ulker-harekete-gecti-171838>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59121e9b79aee5.09784433

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TERÖR, TERÖRİZM KAVRAMLARI İLE TURİZM-TERÖRİZM İLİŞKİSİ
TERROR, TERRORISM CONCEPTS AND TOURISM-TERRORISM
RELATIONSHIP

Yavuz DEMİRCİ

YL Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, yavuzdemirci1@gmail.com

Öğr. Gör. Hande DEMİRCİ

İstanbul Kavram Meslek Yüksekokulu, hande.kurt@kavram.edu.tr

Özet

Son yıllarda ülkemizde ve dünyada artarak devam eden terör eylemleri, küresel olarak terör ve terörizm kavramının daha fazla gündeme taşınarak, ülkeleri farklı tedbirlerle çözüm yolları arayışına itmektedir. Günümüze kadar farklı anlamlar yüklenerek çeşitli şekillerde karşımıza çıkan terör kavramı üzerinde uzlaşmış temel bir tanım olmamakla birlikte, içerisinde genel olarak şiddet, korkutma, baskı, yıldırma, taraf olmaya zorlama, tahrip gibi ulusa ve sisteme karşı isteklere cevap alabilme eylemleri olarak ifade edilmektedir. Stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için farklı güçler tarafından maşa olarak kullanılan terör ve terörist eylemlerin ülkemize verdiği zararlar günden güne farklı boyutlara ulaşmakta, bu eylemler, amacı sadece turizm faaliyetine katılmak olan insanları hedef olarak seçtiğinde ise yaptıklarının haklı gerekçe olmadığını daha açık bir şekilde göstermektedir. Terör faaliyetleri tam olarak ortadan kaldırılamasa da ülkemiz açısından yarattığı olumsuz durumları en aza indirmek, ülke imajını özellikle turizm sektörümüze verdiği zararları önlemek adına çeşitli tedbirler alarak yaşanacak olan krizlerin önüne geçmek hedeflenmektedir. Bu çalışmada turizm sektörünün en büyük problemlerden biri olan terör ve terörizm kavramı tanıtılarak, sektördeki ulusal ve uluslararası etkileri incelenmiştir. Ülkemizde yaşanan terör olayları ve zarar gören turizm sektöründe, atılması gereken adımlar ve alınması gereken önlemler konusunda dikkat çekilmesi çalışmanın temel güdüsü olmuştur. İncelenen istatistikî analizler sonucunda, turizm sektörüne katılan kişi sayısı, artan şiddet ortamına ve meydana gelen eylemlere paralel olarak azaldığı, düzenlenen istatistikî tablolar ile görülmüştür. Araştırmadan, terör faaliyetlerinin gerçekleştiği destinasyonlarda turizmin doğrudan etkilendiği sonucu çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Turizm, Terörizm

Abstract

The terrorist actions that have been increasingly going on in Turkey and in the world have caused the becoming of the concepts of terror and terrorism as current issues, and these

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

terrorist actions force countries to seek solutions with various precautions. Terror appears in different shapes by being assigned different meanings until today, and while there is no reconciled basic definition of the concept of terror, it is expressed as the actions in order to receive replies to demands against a nation and system like violence, threatening, repression, intimidation, forcing people to choose a party and ravage. Terror and terrorist actions are used as tools by different powers in order to reach strategic purposes and targets, and the losses that terrorist actions cause in Turkey reach different dimensions day after day; when these terrorist actions choose the people whose only goal is to participate in tourism activities, that state clearly reveals the fact that what terrorists do is not the valid ground. Although terrorist actions cannot be suppressed completely, preventing possible crises is aimed by taking various precautions in order to minimize the negative circumstances that terrorist actions create in Turkey and to prevent the damages to Turkey's image and especially to the tourism sector in Turkey. In this study, the concepts of terror and terrorism, which are one of the biggest problems of tourism sector, are introduced, and their national and international effects on the sector are examined. The basic motive of the study has been drawing attention to the steps that have to be taken in the tourism sector in Turkey and the relevant precautions that have to be taken due to the ongoing terrorist actions and the damaged tourism sector in Turkey. As a result of statistical analyses, statistical tables were organized and these tables reveal the fact that the number of people who join the tourism sector has been decreased in parallel with the increasing violence atmosphere and the ongoing terrorist actions. It has been concluded from the research that tourism is directly affected in the destinations where terrorist actions take place.

Keywords: Terror, Tourism, Terrorism

I. Giriş

Ülkelerin ekonomik anlamda kalkınmasında ve gelişmesinde önemli yere sahip olan turizm sektörü, günümüzde değerini giderek arttıran ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin üzerinde hassasiyetle durdukları bir sektör haline gelmiştir. Bunun yanında turizm faaliyetlerine katılan insanlar açısından ise bu faaliyetlerin daha çok güvenli bölgelerde yapıldığı, bölgelerinde güvenliğin sağlanamadığı ülkelerde ise turizmin ciddi yaralar aldığı gözlenmektedir. Çalışmamızda terör ve turizm kavramlarının tanımları yapılarak, terörün ülke turizmimiz üzerindeki etkileri tablolar ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

II. Terör ve Terörizm Kavramı

İnsanlığın en önemli sorunlarında biri olan terörün üzerinde uzlaşmış evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Terör şiddeti içerdiği için şiddetle arasındaki fark, terörün her zaman şiddet içerdiği fakat her şiddetin terör olmadığıdır. Siyasi amaç ile şiddetin sürekli ve organize bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

şekilde olması terörü doğurur. Terörizm ise, terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı bir şekilde kullanımınıdır (Aydın, 2014, s. 6).

A. Terör Kavramı

Genel olarak şiddet, korkutma, baskı, yıldırma, taraf olmaya zorlama, tahrip gibi ulusa ve sisteme karşı isteklere cevap alabilme eylemleri olarak ifade edilmektedir (Aydın, 2014, s. 6). Terör bir hak arayışı, düzen önerisi ve bağımsız devlet kurma isteklerinden biri veya derece farklılığıyla her üçünün bir arada bulunduğu gerekçelerle ortaya çıkabilmektedir (Hitit, t. y.). Terörün amacı; devlete karşı duyulan güven duygusunu yıkarak halkın can derdine düşmesini, olaylara tepkisiz kalmasını ve duyarlılıklarını yitirmesini istemektir (Gençtürk, 2012, s. 5, p. 4).

B. Terörizm Kavramı

Etnik grup veya gruplar tarafından siyasi amaçlar yönünden önceden planlanmış, sivil halka veya devletin kolluk kuvvetlerine karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin bütünüdür (Serin, 2008, s. 45). Terör korku ve şiddeti tanımlarken terörizm buna siyasi amaç ve süreklilik katar (Altay, İkinci, ve PEÇE, 2013, s. 3).

Terörizm, “Savaş veya diplomasi ile kazanılmayan sonuçları elde etmek, korkutmak ve itaat ettirmek için bir teoriye felsefeye ve ideolojiye dayanılarak siyasi maksatlarla iradi olarak terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı bir şekilde kullanılmasıdır” (Gençtürk, 2012, s. 3, p. 2).

III. Turizm Ve Terörizm İlişkisi

Turizm, ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişmelerinde önemli katkılar sağlaması, ülke imajının uluslararası düzeyde tanınması ve saygınlığını artırması açısından önemli sektörlerden biridir (Ağırman, Özcan, ve Yılmaz, 2014, s. 105).

Turizm faaliyeti için ulusal ve uluslararası barış, politik istikrar ve ekonomik kalkınma yer alırken, terörizmin oluşumunda ekonomik bunalım, toplumsal çatışmalar ve işsizlik ortamının olması bu iki kavramın birbiriyle aynı zamanda ve ortamda olamayacağını açık bir şekilde ifade etmektedir (Serçek ve Serçek, 2016, s. 4).

Terör eylemlerinin turistik bölgelere ve turistik tüketicilere yönelik olmasının sebepleri;

- Ekonomiyi olumsuz etkilemesi,
- Özellikle kökten dinci (radikal dinci gruplar) terörizm için, faaliyetlere katılanların batıyı ve yozlaşmayı temsil ettiği düşüncesi,
- Verilmek istenen mesajın basında kısa zamanda geniş kitlelere ulaşması,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Sektöre önem veren ülkelerde yapılacak saldırı bir anlamda devletin hedef alınması anlamına gelmesi,
- Ülkenin tarihi-kültürel mirası, doğal güzelliklerine yapılan saldırının ilgi toplamanın kolay yolu olması yapılan eylemlerin sektöre yönelik olmasının birkaç sebebi olarak gösterilebilmektedir (Serçek ve Serçek, 2016, s. 5).

A. Uluslararası Boyutta Terörün Turizme Etkisi

Teknolojinin gelişmesi, ülkelerin rakabet ortamında birbirleriyle her konuda yarıştığı bir ortamda, güçlü devletlerin etkin politikaları karşısında çıkış yolu arayan bazı devletlerin diğer devletlere karşı terörizmi maşa olarak kullanmaları ve desteklemeleri terörizmin boyutlarını genişletmiş ve uluslararası boyutlar kazandırmıştır (Akçay ve Çelenay, 2012, s.s. 4-5).

11 Eylül 2001 tarihine kadar terörist eylemlerin hedefi devlet adamları iken bu tarihte ABD'nin New York kentindeki Dünya Ticaret Merkezine ve Pentagon'a yapılan saldırılar teröre uluslararası boyut kazandırmış ve terör hedeflerinde kişilerin yerini sembol hedeflerin aldığı görülmüştür (Gençtürk, 2012, s. 7). Bu saldırı sadece ABD'yi değil tüm dünyayı tedirgin etmiş ve artık terörün küresel bir boyut kazandığı fikrinde birleşilmiştir (Şavur ve Tomas, 2010, s. 147).

Üç bin kişiye yakın insanın hayatını kaybettiği eylem küresel olduğundan, etkiside küresel olmuş ve ekonomisindeki olumsuz etkileri hala devam eden ABD'nin bu durumu, gelişmekte olan ülke ekonomileri için oldukça önemli olan ekonomisiyle, birçok ülke ekonomisini de olumsuz etkilemiştir (İndigo, 2014, p. 2).

B. Terör Ve Terörizmin Türk Turizmi Üzerinde Etkileri

Ülkemizde gerçekleştirilen terörist eylemlerin çoğu turistlere yönelik olmamasına rağmen, Türkiye'nin terör olayları gerçekleşen ülke olarak anılması, ülkeye gelme potansiyeli olan turistlerin kararlarını olumsuz etkilemektedir (Güvenek ve Alpekin, 2015, s. 27, p. 3).

Tablo 10. 1993 - 2017 Türkiye'de Turistlere Yönelik Düzenlenen Terör Saldırıları

Yıl	Yer	Kaçırılan	Yaralı Sayısı	Ölü Sayısı
1993	Antalya'da iki ayrı bombalama eylemi		7 turist, 17 vatandaş	
1993	Bitlis, Erzurum ve Ağrı'da dört farklı eylem	12		
1994	PKK'nın Finlandiyalı 2 turisti kaçıırarak 22 gün alıkoyması	2		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1994	İstanbul/Sultanahmet Meydanı		3	
1994	İstanbul/Kapalı Çarşıya bomba konulması		17 Vatandaş	2
1994	Marmaris ve Fethiye’de bombalama eylemleri		10	1
1994	Siirt’te 1 turistin kaçırılması 4 gün alıkonulması.	1		
1998	İstanbul/Sultanahmet Meydanına bomba atılması		3 turist, 4 vatandaş	
1998	Ağrı	1		
2003	İstanbul Neve Şalom Sinagogu ve Şişli Sinagoguna yönelik bombalama eylemleri		669 Yabancı Uyraklı ve Vatandaş	27 Yabancı Uyraklı ve Vatandaş
2003	İstanbul’da HSBC Bankası Genel Müdürlüğü ve İngiltere’nin Başkonsolosluğuna yapılan bombalı saldırı		400 Yabancı Uyraklı ve Vatandaş	31 Yabancı Uyraklı ve Vatandaş
2005	Kuşadası		2 turist, 3 vatandaş	13
2005	İzmir/Çeşme’de gerçekleştirilen bombalama eylemi		3 turist, 19 vatandaş	
2006	Antalya’da gerçekleştirilen bombalama eylemi			3
2006	Marmaris’te gerçekleştirilen bombalama eylemi		21	
2011	Antalya/Konyaaltı plajı ve Kemer		6	
2016	İstanbul/Sultanahmet meydanı		11 turist, 3 vatandaş	13
2016	İstanbul/İstiklal Caddesi		12 turist, 25 vatandaş	4
2016	İstanbul/Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminali		239 turist-vatandaş	10 turist, 32 vatandaş
2017*	İstanbul/Ortaköy		69 turist-vatandaş	27 turist, 12 vatandaş
	Toplam	16	1543 turist ve vatandaş	175 turist ve vatandaş

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

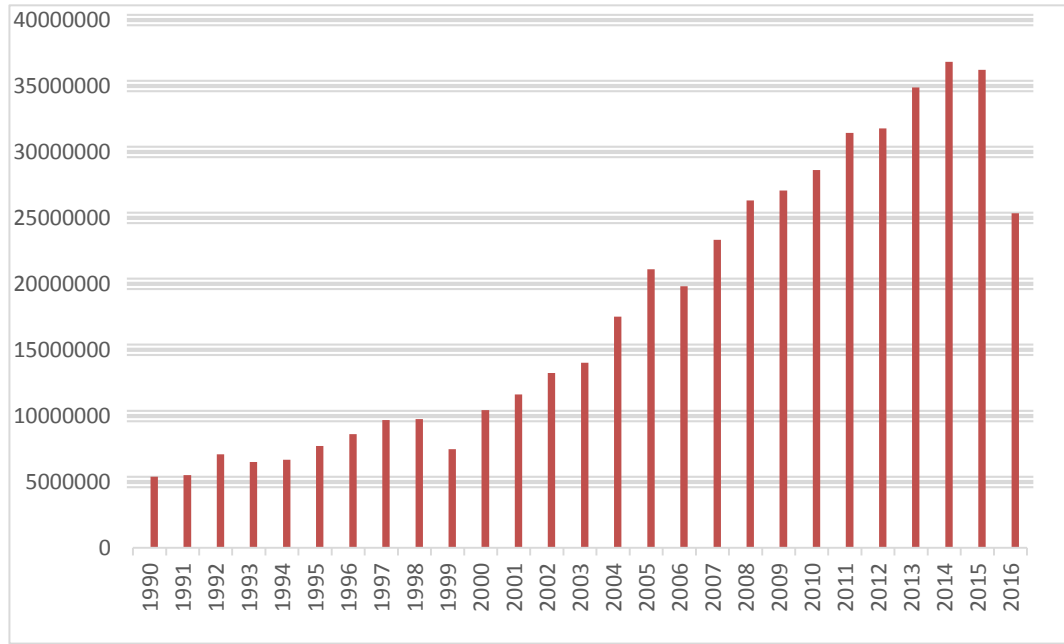
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynak. (Yeşiltaş, Öztürk, ve Türkmen, 2008, s. 183; Öztürk ve Alkaya, 2016, s. 6; Karagöz, 2016, s. 7).
(Tablo, adı geçen kaynaklardan derlenerek düzenlenmiştir).

Tablo 1 incelendiğinde 1993 – 2017 yılları arasında ülkemizde turistleri hedef alan saldırıları 2000’li yıllara kadar kaçırma olaylarının yaşandığı, yaralı ve ölü sayılarında turistleri hedef alan saldırılarda aynı zamanda vatandaşlarında etkilendiğini, 2003 yılında İstanbul’da Neve Şalom, Şişli Sinagogu, HSBC Genel Müdürlüğü ve İngiltere Başkonsolosluğuna, 2016 yılında Atatürk Havalimanı dış hatlar terminalinde düzenlenen saldırılarda çok sayıda turist ve vatandaşın hedef alındığı görülmektedir.

Şekil 1. 1990-2016 Yılları arasında Türkiye’ye gelen yabancıların sayısı.

Kaynak. (Tüik, t. y.)

Şekil 1’de Türkiye’ye gelen yabancıların yıllara göre dağılımını incelediğimizde genel olarak artarak devam eden yabancı turist sayısında 1999 yılında gözle görülür bir düşüş yaşanmış, söz konusu tarihte terörist başının yakalanması, akabinde terör örgütlerinin uluslararası basında yapılan turistleri hedef alan tehdit eylemleri turist sayısındaki düşüşün nedeni olarak açıklanabilir. Ayrıca bu dönemde Marmara bölgesinde meydana gelen depremin de, düşüşü etkileyen faktörler arasında gösterebiliriz. 2011 - 2012 yılları ziyaretçi sayısı 31 milyon civarlarındadır. Bu rakam 2013 yılında artışa geçerken, 2014 ve 2015 yıllarında yakın değerlerde kalmıştır. Özellikle son beş yıllık bir dönemde ülke içinde ve sınırlarımızda yaşanan gelişmeler bu dalgalanmanın en büyük

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sebebi olmaktadır. 2016 yılında yaşanan yoğun terör eylemleri düşüşün ana sebebini oluşturmaktadır. Tablo 5'te gösterildiği gibi 7'si İstanbul'da olmak üzere ülke genelinde farklı hedeflere yönelik toplamda 27 saldırı düzenlenmiş, söz konusu azalışta İstanbul'daki 7 saldırının 3' ünün direkt turistleri hedef alması turizme katılım açısından büyük düşüşe sebep olmuştur. Söz konusu saldırılarına 2015 yılında Rusya ile yaşanan uçak krizinin eklenmesi ile birlikte 2016 yılında ülkemizin doluluk oranlarındaki 21.4 düşüşle Avrupa'da en büyük düşüş yaşayan ve yüzde 50.3 doluluk ile en düşük doluluk oranına sahip ülke olmasına sebep olmuştur (www.turizmdebusabah.com, t. y.). 2016 yılında 25 milyon olan ziyaretçi sayısı, 2015 yılında 36 milyon olduğu görülmektedir. Bu da 2016 yılında gelen ziyaretçi sayılarında % 30'luk bir azalmanın olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. 2013- 2016 Yıllarında Ülkemize Gelen Turistlerin Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı

Aylar	Yıllar				% Değişim		
	2013	2014	2015	2016	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Ocak	1 104 754	1 146 815	1.250.941	1 170 333	3,81	9,08	-6,44
Şubat	1 268 440	1 352 184	1.383.343	1 240 633	6,60	2,30	-10,32
Mart	1 841 154	1 851 980	1.895.940	1 652 511	0,59	2,37	-12,84
Nisan	2 451 031	2 652 071	2.437.263	1 753 045	8,20	-8,10	-28,07
Mayıs	3 810 236	3 900 096	3.804.158	2 485 411	2,36	-2,46	-34,67
Haziran	4 073 906	4 335 075	4.123.109	2 438 293	6,41	-4,89	-40,86
Temmuz	4 593 511	5 214 519	5.480.502	3 468 202	13,52	5,10	-36,72
Ağustos	4 945 999	5 283 333	5.130.967	3 183 003	6,82	-2,88	-37,96
Eylül	4 266 133	4 352 429	4.251.870	2 855 397	2,02	-2,31	-32,84
Ekim	3 402 460	3 439 554	3.301.194	2 449 948	1,09	-4,02	-25,79
Kasım	1 709 479	1 729 803	1.720.554	1 353 280	1,19	-0,53	-21,35
Aralık	1 442 995	1 580 041	1.464.791	1 302 157	9,50	-7,29	-11,10
Toplam	34 910 098	36 837 900	36 244 632	25 352 213	5,52	-1,61	-30,05

Kaynak. (Tursab, 2017)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 2’de 2013 - 2016 yılları içerisinde Türkiye’ye gelen yabancı turistlerin yıllara ve aylara göre dağılımlarına yer verilerek %’lik değişim oranları hesaplanmıştır. 2013 yılı ocak - ağustos aylarında artarak devam eden turist sayıları, yılın son çeyreğinde ülkemizin ağırlıklı hitap etmiş olduğu deniz-kum-güneş turizminin etkisiyle eylül ayından itibaren düşüşe geçtiği görülmektedir (34.9 milyon turist).

2014 yılı, 2013 yılındaki değişim oranları (azalış ve artışlar) ile aynı dönemlerde yaşandığı görülmekte, bir önceki yıla oranla (%5.52) artış gerçekleştiği görülmektedir.

2015 yılının ilk çeyreğinde gelen turist sayısında artışlar gözlenirken, ilk düşüşün yılın ikinci çeyreğinde (%-8.10) olduğu, temmuz ayında yükseliş olduğu, ancak devam eden aylarda gelen turist sayılarında düşüşlerin yaşandığı bir yıl olduğu görülmektedir (%-1,6). 24 kasım 2015 tarihinde rus uçağının düşürülmesi ile başlayan kriz sonucunda ülke turizminin zarar göreceği fikri hakim olmuş, bu kriz özellikle Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde meydana gelen terör eylemleriyle güvensiz ülke konumuna dönüştürülmeye çalışılan Türkiye’nin imajına zarar vermiştir. Çünkü yaşanan kriz 2014 yılında ülkemize gelen 4.4 milyon rus turist pazarının da doğrudan etkilenmesi demektir.

2014 yılında ülkemize 36.8 milyon turist gelmiş, bunların 4.4 milyonunu rus turistler oluşturmuş, bu pay pazarın % 12.5’lik bir kısmını oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2015 yılı ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı 36.2 milyon kişi olmuş, bu rakam içerisinde rus turist katılımı 3.6 şeklinde açıklanmıştır.

2014 - 2015 yıllarında ülkemize gelen turist sayısında belirgin bir fark görülmemekle birlikte rus turist sayısında 800 bin civarında turist kaybı yaşanmıştır. Söz konusu kaybın yaşandığı pazarın yerine Tursab İncoming verilerinde Türkiye’yi en çok ziyaretçi gönderen ilk 15 ülkeden artışın yaşandığı Irak, Gürcistan ve Bulgaristan pazarları ile kapatıldığı görülmektedir.

2015 yılında yoğun bir şekilde başlayan ve 2016 yılının 4. çeyreğinin sonuna kadar devam eden terör olayları ülkede büyük oranda turist kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Bunda dış politika, sınır komşularımızda yaşanan iç karışıklıklar, siyasi belirsizlikler ve dış basının etkisinde olduğu söylenebilir. 2015 yılında % - 1.6 ile açıklanan düşüş, 2016 yılında % - 30 ‘luk büyük bir kayıpla açıklanabilmektedir. Burdan yola çıkarak terör başta olmak üzere yaşanan diğer faktörlerle birlikte ülkemizde birçok sektörden etkilenen ve birçok sektörü doğrudan etkileyen turizmimize büyük zararlar vermiştir.

2015 yılı sonrasındaki terör saldırılarının büyük bir kısmının kalabalık ortamlarda, turist kabilelerinin ve güvenlik güçlerinin yoğun olduğu bölgelerde katliam şeklinde gerçekleştirilmiş olması ülkenin güvenlik imajını derinden sarsarak uluslararası basında da terör olayları ile anılmasına neden

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmuştur. Son zamanlarda turist sayılarındaki düşüşlerin ana sebepleri olarak görülen terör olaylarını şu şekilde sıralayabiliriz;

Tablo 3. 2013 ve 2014 Yıllarında Ülkemizde Meydana Gelen Terör Eylemleri

S.n.	Tarih	Yer	Ölü	Yaralı	Hedef
1	1 Şubat 2013	Ankara /ABD Büyükelçiliği	2	1	Vatandaş
2	11 Şubat 2013	Hatay/Reyhanlı Cilvegözü Sınır Kapısı	13	26	Vatandaş
3	11 Mayıs 2013	Hatay/Reyhanlı	52	146	Vatandaş
4	7-10 Ekim 2014	Diyarbakır	50		Vatandaş
5	10 Ekim 2014	Bingöl Emniyet Müdürlüğü	1	2	Polis
6	25 Ekim 2014	Diyarbakır/Bağlar	1		Asker
7	29 Ekim 2014	Hakkari/Yüksekova	3		Asker
8	2014		9		Korucu
		Toplam	131	175	

Kaynak. (Alan, 2016, s.s. 123-166).

2013 ve 2014 yıllarında meydana gelen terör eylemlerinin 2015 ve 2016 yıllarına göre daha az olmasını, o tarihlerde devam eden çözüm sürecinin etkisiyle olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 4. 2015 Yılında Ülkemizde Meydana Gelen Terör Eylemleri

S.n.	Tarih	Yer	Ölü	Yaralı	Hedef
1	5 Ocak 2015	İstanbul/Sultanahmet	1	1	Polis
2	5 Haziran 2015	Diyarbakır	5	400	Miting Saldırısı
3	20 Temmuz 2015	Şanlıurfa/Suruç	34	104	Vatandaş
4	22 Temmuz 2015	Şanlıurfa/Ceylanpınar	2		Polis
5	23 Temmuz 2015	Diyarbakır	1	1	Polis
6	26 Temmuz 2015	İstanbul/Sultangazi	1		Polis
7	30 Temmuz 2015	Diyarbakır/Çınar	1	1	Polis
8	31 Temmuz 2015	Adana/Pozantı	2		Polis
9	2 Ağustos 2015	Ağrı/Doğubeyazıt	2	24	Asker
10	8 Ağustos 2015	Mardin/Midyat	1	1	Polis

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

11	10 Ağustos 2015	Şırnak/Silopi	4		Polis
12	10 Ağustos 2015	Şırnak/Beytüşebap	1	7	Asker
13	10 Ağustos 2015	İstanbul/Sultanbeyli	1	10	Polis-Vatandaş
14	28 Ağustos 2015	Diyarbakır/Lice	1	4	Asker
15	28 Ağustos 2015	Mardin		16	Polis
16	29 Ağustos 2015	Şanlıurfa	2		Polis
17	3 Eylül 2015	Mardin/Dargeçit	4		Polis
18	6 Eylül 2015	Dağlıca-Yüksekova Yolu	16	6	Asker
19	6 Eylül 2015	Diyarbakır/Sur	2	3	Polis
20	8 Eylül 2015	Iğdır	13		Polis
21	10 Eylül 2015	Tunceli	1		Polis
22	13 Eylül 2015	Diyarbakır	1		Polis
23	15 Eylül 2015	Hakkari/Van Yolu	2		Polis
24	16 Eylül 2015	Mardin/Nusaybin	3		Polis
25	10 Ekim 2015	Ankara Garı	102	239	Vatandaş
26	23 Aralık 2015	İstanbul/Sabiha Gökçen Havalimanı	1	1	Vatandaş
Toplam			204	818	

Kaynak. (Alan, 2016, s.s. 123-166).

Tablo 5. 2016 Yılında Ülkemizde Meydana Gelen Terör Eylemleri

S.n.	Tarih	Yer	Ölü	Yaralı	Hedef
1	12 Ocak 2016	İstanbul /Sultanahmet	13	16	Turist Kafilesi
2	13 Ocak 2016	Diyarbakır/Çınar	6	39	Polis
3	17 Şubat 2016	Ankara/Merasim Sokak	29	61	Askeri Servis Aracı
4	13 Mart 2016	Ankara/Kızılay	37	125	Vatandaş
5	19 Mart 2016	İstanbul/İstiklal Caddesi	4	36	Turist Kafilesi
6	27 Mart 2016	Bursa/Ulu Cami		13	Vatandaş
7	31 Mart 2016	Diyarbakır/Otogar	7	27	Polis Servisi
8	1 Nisan 2016	Mardin/Kızıltepe			Askerlik Şubesi
9	1 Mayıs 2016	Gaziantep	3	22	Polis
10	10 Mayıs 2016	Diyarbakır/Bağlar	3	45	Polis
11	12 Mayıs 2016	İstanbul/Sancaktepe		8	Asker
12	12 Mayıs 2016	Diyarbakır/Sur	4	23	Vatandaş

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

13	24 Mayıs 2016	Van/Çaldıran	6	2	Asker
14	7 Haziran 2016	İstanbul /Vezneciler	11	36	Polis-Vatandaş
15	8 Haziran 2016	Mardin/Midyat	6	34	Polis
16	28 Haziran 2016	İstanbul Atatürk Havalimanı	44	237	Tusit-Vatandaş
17	1 Ağustos 2016	Bingöl	7		Polis
18	18 Ağustos 2016	Elazığ Emniyet Müdürlüğü	3	217	Polis
19	20 Ağustos 2016	Gaziantep	54	91	Vatandaş
20	26 Ağustos 2016	Cizre Emniyet Müdürlüğü	11	78	Polis
21	6 Ekim 2016	İstanbul/Yenibosna		10	Polis Merkezi
22	9 Ekim 2016	Hakkari/Şemdinli	15	26	Asker
23	4 Kasım 2016	Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü	12	100	Polis
24	10 Kasım 2016	Mardin/Derik	1	2	Kaymakamlık
25	24 Kasım 2016	Adana Valiliği	2	33	Valilik Binası
26	10 Aralık 2016	İstanbul/Beşiktaş	44	155	Polis
27	17 Aralık 2016	Kayseri	14	56	Asker
		Toplam	336	1492	

Kaynak. (Alan, 2016, s.s. 123-166).

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışma kapsamında Türkiye’de 2013 - 2016 yılları arasında gerçekleşen terör eylemleri istatistikî verileri incelediğimizde terör faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı dönemler ve devam eden süreçte turist sayılarında azalışlar olduğu gözlemlenmiştir. 2016 yılında sektördeki düşüşün engellenmesi ve tedbir alınması amacıyla hazırlanan turizm acil eylem planı destek paketi, 2016 yılındaki % -30’luk düşüşü engelleyememiş, buda sektöre yönelik yapılan teşviklerin sadece bununla yeterli olmadığını, bunun yanında dış politika, terör, dış basının ülkemize karşı olumsuz tutumu vb. unsurların sektör üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemiz 40 yıllık terörle mücadele geçmişine sahiptir. Yaşanan saldırılardan turizm sektörümüzün her zaman olumsuz etkilendiği analiz edildiğinde, geçmiş yıllarda yaşanan olumsuz durumların yaşanmaması adına sektörde, gelebilecek tehditlere karşı önceden tedbir alınması, beklenmedik krizlerde hızlı kararlar alınabilmesi ve turizmimizin tek bir pazara bağlı kalmadan alternatif pazarlara hitap edilebilecek bir yapıya sahip olması gerekmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

- Ağırman, E., Özcan, M., & Yılmaz, Ö. (2014). Terörizmin Finansal Piyasalara Etkisi: *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 105.
- Akçay, E. Y., & Çelenay, Ö. E. (2012). Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırıları Örneğiyle İncelenmesi. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4-5.
- Alan, E. (2016). *Terör 40 Yıllık İhanet pkk* (s. 123-166). içinde Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Altay, H., Ekinci, A., & PEÇE, M. (2013). Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3.
- Aydın, S. (2014). Terörün Makro Ekonomik Etkileri: Türkiye'de PKK Örneği. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6.
- Gençtürk, T. (2012). Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar. *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 5.
- Güvenek, B., & Alpekin, V. (2015). Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 27.
- Hitit, O. G. (tarih yok). *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Terör Örgütleri Listesi*. 05 15, 2017 tarihinde www.lepisteskulubu.org: <http://www.lepisteskulubu.org/index.php?topic=10447.0;wap2> adresinden alındı
- Indigo. (2014, 12 8). 05 15, 2017 tarihinde Terörün Türk Turizmine Etkileri Üzerine Çözümler: <https://indigodergisi.com/2014/12/terorun-turk-turizmine-etkileri-uzerine-cozumler/> adresinden alındı
- Karagöz, H. (2016). Terörizmin Türkiye'de Turistler ve Turizm Gelirleri Üzerine Etkileri. 7.
- Öztürk, H. M., & Alkaya, S. (2016). Terörün Türk Turizmi Üzerine Olumsuz Etkileri ve Alınabilecek Önlemler. *17. Ulusal Turizm Kongresi Akademi Sektör Buluşması*, 6.
- Serçek, G. Ö., & Serçek, S. (2016). Turizm Sektörünün Gelişmesi Önündeki Engel: Terörizm. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4.
- Serin, M. (2008). Turizm Sektöründe Kriz Yönetimi Açısından Terörizmin Turizme Etkisinin Analizi. *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 45.
- Şavur, E., & Tomas, S. A. (2010). Terör Olayları Sonrasında Psikososyal Destek Hizmetleri. 147.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

turizmdebusabah. (tarih yok). 05 15, 2017 tarihinde www.turizmdebusabah.com:

[http://www.turizmdebusabah.com/haberler/istanbul-turizmde-aci-tablo-avrupanin-en-ucuzu-
oldu,-oda-geliri-yuzde-40-dustu-81755.html](http://www.turizmdebusabah.com/haberler/istanbul-turizmde-aci-tablo-avrupanin-en-ucuzu-oldu,-oda-geliri-yuzde-40-dustu-81755.html) adresinden alındı

Tursab. (2017, 05 15). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği: [http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-
verileri/istatistikler](http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler) adresinden alındı

Tuik. (tarih yok). 05 15, 2017 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu:

<https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul> adresinden alındı

Yeşiltaş, M., Öztürk, İ., & Türkmen, F. (2008). Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi. 183.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

РАЗРАБОТКА КОРПУСА ТЕКСТОВ

АФОРИСТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА

*Л. А. Бускунбаева (L. Buskunbaeva)¹, З. А. Суразитдинов (Z. Sirazitdinov)², А. Ш.
Ишмухаметова (A. Ishmukhametova)³, Г. Г. Шамсутдинова (G. Shamsutdinova)⁴*

¹кандидат филологических наук, научный сотрудник лаборатории лингвистики и информационных технологий отдела языкознания Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра РАН (Ph. D. of Philology, Researcher of the Laboratory of Linguistics and informational technologies at the Department of Linguistics, Institute of History, Language and Literature, Ufa Scientific Center, Russian Academy of Sciences (Ufa). E-mail: buskl@yandex.ru

²кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник, заведующий лабораторией лингвистики и информационных технологий отдела языкознания Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра РАН (Ph. D. of Philology, Leading Scientist, Head of the Laboratory of Linguistics and informational technologies at the Department of Linguistics, Institute of History, Language and Literature, Ufa Scientific Center, Russian Academy of Sciences (Ufa). E-mail: sazin11@mail.ru

³младший научный сотрудник отдела языкознания Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра РАН (junior researcher of the Department of Linguistics, Institute of History, Language and Literature, Ufa Scientific Center, Russian Academy of Sciences (Ufa). E-mail: ishmuhametova_anita@mail.ru

⁴ лаборант-исследователь отдела языкознания Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра РАН (laboratory assistant researcher of the Department of Linguistics, Institute of History, Language and Literature, Ufa Scientific Center, Russian Academy of Sciences (Ufa). E-mail: moon07@yandex.ru

“Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ и Правительства Республики Башкортостан в рамках научного проекта № 17-14-02010 а/п”.

Ключевые слова: башкирский язык, тюркские языки, корпусная лингвистика, база данных, фольклор, афористические жанры, система разметок.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Аннотация

В статье рассматриваются принципы разработки корпуса текстов афористических жанров башкирского фольклора. Включенные в базу данных тексты малых жанров фольклора станут источником для исследования языка фольклора. Авторы подробно останавливаются на проблеме аннотирования данных текстов. Рассматриваются возможности использования корпуса в научных трудах, учебном процессе.

The article discusses the principles of the design of corpora of texts aphoristic genres in the Bashkir folklore. Small genres of folklore included in the database will allow the reader to explore the language of folklore. The authors dwell in detail on the problem of annotating data texts. Also the article discusses the possibility of using the developed case in the scientific works and educational process.

1. Введение

Фольклорные материалы, отражающие быт и мировоззрение народа, содержащие архаические элементы, являются ценным источником как для теоретических исследований истории развития языка, определения языковой картина мира, так и для практической лексикографии. Поэтому в отечественной корпусной лингвистике интерес к текстам народного творчества с каждым днем возрастает: активно ведутся работы по созданию корпусов фольклорных текстов русского [Николаев, 2015], калмыцкого [Куканова, 1912], нганасанского [Корпус нганасанских фольклорных текстов], тувинского [Салчак, 2012] языков. Институтом этнологии и антропологии разрабатываются корпуса фольклора ряда языков Сибири (эвенкийского, шорского, ненецкого, телеутского) [Корпусы ИЭА РАН]. Объектами этих корпусов выступают эпические, сказочные, библейские и мифологические тексты. Афористический жанр до сегодняшнего дня ни в одном из языков народов России не

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

является объектом построения корпуса, корпусного исследования. Данная проблема впервые поднимается башкирскими лингвистами.

Афористические жанры башкирского народного творчества – небольшие по объему фольклорные произведения, которые включают в свой состав пословицы (мәкәлдәр), поговорки (әйтемдәр), загадки (йомактар), приметы (һынамыштар), запреты (тыйыузар), предсказания (юраузар) и т.д. В лаконичных и емких суждениях находят отражение жизненные наблюдения и правила житейской мудрости башкирского народа.

Сотрудниками отдела фольклористики и искусства Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук (далее – ИИЯЛ УНЦ РАН) во время многочисленных экспедиций по районам Республики Башкортостан, соседним областям и республикам, где компактно проживает башкирское население, был собран богатый материал по афористическим жанрам башкирского фольклора. Данный материал представлен в виде отдельных томов “Башкирского народного творчества” [Башкорт халык ижады, 1995; Башкорт халык ижады, 2007; Башкорт халык ижады, 2006], словарей [Башкортса-русса фразеологик һүзлек, 1973; Духовное наследие..., 2008; Башкирско-англо-русский словарь адекватных пословиц и поговорок, 2002] и монографий [Надршина Ф.А., 2008; Нәзершина, 1983].

Объемы собираемого материала по фольклору растут, и в основном они представлены на бумажных носителях. Создание электронной базы данных текстов афористических жанров, интегрированной в корпус фольклора башкирского языка, позволяет зафиксировать их в единой базе и пополнять по мере фиксации. Данный проект предоставляет возможность решать задачи сохранения культурного наследия башкирского народа с помощью новых технологий и способствовать широкому распространению материалов башкирского фольклора в ознакомительных и научных целях. Наличие тегирования корпуса позволяет проводить статистический и автоматизированный анализы текста, что, в свою очередь, дает возможность

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

исследовать конкретное слово в синхронном и диахронном аспектах, получать данные о частоте лексем и грамматических категорий, о сочетаемости лексических единиц.

2. Архитектура корпуса

Данный корпус разрабатывается в русле общей концептуальной модели корпуса башкирского языка (КБЯ), которая включает на сегодняшний день в себя подкорпусы прозаических, публицистических (газетных и журнальных) и фольклорных (эпических и сказочных) текстов [Бускунбаева 2011, 45–51; Бускунбаева 2012, 139–141; Бускунбаева 2012, 54–58; Бускунбаева 2013, 135–140; Сиразитдинов 2014, 86–89; Сиразитдинов, 2015, 658–664; Сиразитдинов 2013; Сиразитдинов 2011, 269–274].

Для функционирования КБЯ в сети Интернет лабораторией лингвистики и информационных технологий ИИЯЛ УНЦ РАН разработана интегрированная система, позволяющая создавать корпуса, осуществлять широкий круг поисковых задач и администрирования баз данных [Сиразитдинов, Полянин 2014; Sirazitdiniv, 2014]. Она разработана на основе системы управления базами данных ORACLE.

Интегрированная система состоит из двух блоков: пользовательский и администраторский.

I. Пользовательский блок включает следующие программные средства:

1. Средства определения объема корпуса, выделения пользовательского подкорпуса.

2. Поисковые средства. Программы поиска позволяют производить гибкий поиск по многим лингвистическим параметрам: словоформе, лемме, сочетанию лемм, сочетанию словоформ (от двух и выше по желанию пользователя), грамматическим категориям, сочетанию грамматических категорий (до пяти), семантике, сочетанию семантик. Данный корпус также позволяет строить частотные словари основ и словоформ по любому тексту, по совокупности текстов, относящихся к определенному типу.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

II. Блок администратора (с правом входа для сотрудников лаборатории) включает следующие программные средства:

1. Программные средства ввода и автоматической разметки текстов. Данные средства производят морфологические и семантические разметки введенных новых текстов.

2. Средства редактирования. Предусмотрены возможности редактирования основного словаря, списков словоизменяемых категорий, моделей словоизменения и правка самих текстов.

3. Средства ручного снятия грамматических и лексических неоднозначностей. Сотрудники лаборатории могут просматривать текст по предложениям и устранять омонимичные явления, которые не разрешаются самой системой.

4. Программы статистического учета посещаемости корпуса текстов.

5. Программа экспорта любого размеченного текста из базы данных ORACLE в формате xml для обмена данными с другими корпусными проектами.

Найдено: Предложений - 1 Словоформ - 1

Выбранные произведения		
Жанр	Разновидность/тематика	Название
Имактар	Все	Все
Имактар	Все	Все
Имактар	Имактар - Хайуандар доһъялы	Все

Жанр - Разновидность/ тематика Название/ Источник/ предложение	→ -20	Предложение
Имактар - Хайуандар доһъялы/Айгалу 3/ Башкорт ҡалыҡ ыяҙы. 9-сы том. Имактар. - Офе: Китап, 2007. - 416 б./1	→ -20	Ийһен – урыһанға Батша, Ҡышын – ҡарған да аста.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Рис. 1. Интерфейс корпуса фольклорных текстов с привлечением текстов афористических жанров башкирского фольклора.

3. Система разметок текстов афористических жанров башкирского фольклора

На сегодняшний день разработаны метатекстовая и лингвистическая (морфологическая) разметки текстов афористических жанров башкирского фольклора.

Метатекстовая разметка текстов афористических жанров (информация о тексте):

- **жанр** (пословица ‘мәкәл’, поговорка ‘әйтем’, загадка ‘йомак’, примета ‘һынамыш’, запрет ‘тыйыу’, предсказание ‘юрау’);
- **тематика** (например, для загадок представлены следующие виды: земля и небо, явления природы ‘ер һәм күк, тәбиғәт күренештәре’, мир растений ‘үсемлектәр донъяһы’, мир животных ‘хайуандар донъяһы’, человек и его жизнедеятельность ‘кеше һәм уның тормошо’);
- **название** (если имеется, например, в загадках в качестве названия дается его ответ);
- **источник** (название источника, год издания);
- **объем текста** (количество предложений, словоформ).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

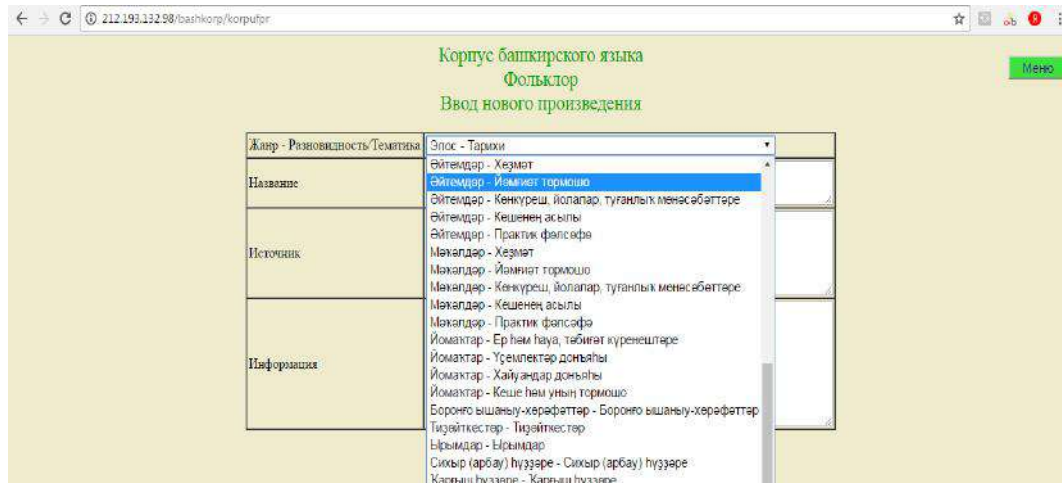

Рис.2. Блок администратора, включающий программные средства для ввода текстов.

Система морфологической разметки в данном корпусе ориентирована на представление всех регулярных словоизменительных грамматических форм.

Морфологическая информация башкирской словоформы в корпусе включает:

- исходную форму слова (лемму);
- частеречную характеристику;
- совокупность морфологических признаков по типу агглютинативных аффиксов словоизменения, которые подразделяются на именные и глагольные формы.

Выделяются 12 частей речи: имена существительные, числительные, прилагательные, наречия, глаголы, местоимения, подражательные слова, междометия, модальные слова, союзы, частицы, послелогии.

Принятые обозначения категорий частей речи:

N (noun) – существительное: *бала, шатлык*;

V (verb) – глагол: *барыу, тырышыу*;

NUM (numeral) – числительное: *ике, алтмышар*;

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ADV (adverb) – наречие: *яй, арттан;*

ADJ (adjective) – прилагательное: *балкай, кызыл;*

PRON (pronoun) – местоимение: *без, касан;*

POST (postposition) – послелог: *менэн, өсөн;*

CONJ (conjunction) – союз: *эмма, йәуһә;*

PART (particle) – частица: *генә, әле;*

INTJ (interjection) – междометие: *ай, тфу;*

MOD (modal word) – модальное слово: *әйе, юк, түгел, албиттә;*

IMIT (imitative word) – подражательное слово: *сылтыр, шалтыр.*

Именные морфологические признаки включают показатели 15 категорий:

- категория числа (единственное число Sg `singular` и множественное число Pl `plural`),
- категория падежа (основной падеж Nom `nominative`, родительный Gen `genitive`, дательный Dat `dative`, винительный Acc `accusative`, исходный Abl `ablative`, местный падеж Loc `locative`),
- категория принадлежности (Poss `possessive`: -м/-ң/ -һы/-быз/-һыҙ),
- категория сказуемости (Pred `predicativity`: -мын/-һың/-быҙ/-һығыҙ),
- категория вопросительности (Q `question`: -мы/-ме),
- категория неопределенности (Indf `indefinite`: -дыр/-дер),
- категория усиления (Int `intensifying`: -сы/-се),
- категория притяжательности (PssAtr `attributive possessive`: -дыкы/-деке),
- категория уменьшительно-ласкательности (Dimin `diminutive`: -кай/-кай),
- категория уподобления (Comp `comparison`, comp1: -дай/ -дәй; comp2: -са/-сә),
- категория атрибутивного локатива (LocAtr `attributive locative`: -тагы/-таге),

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- категория обладательности (CmtAtr `attributive comitate`: -лы/-ле),
- категория лишительности (Abs `abessive`: -һыз/-һез),
- категория предельности (Term `terminative`: -гаса/-гәсә),
- категория сравнительной степени (DgCom `degrees of comparison` аффиксом -рак/-рәк).

Для категорий принадлежности и сказуемости выделяется подкатегория лица: р1, р2, р3.

Глагольные морфологические признаки включают показатели 11 категорий:

- Категория вопросительности (Q `question`: -ме/-ме).
- Категория неопределенности (Indf `indefinite`: -дыр/-дер).
- Категория усиления (Int `intensifying`: -сы/-се).
- Категория отрицания (Neg `negative`: -ма/-мә).
- Категория наклонения (Ind `indicative` изъявительное, Cond `conditional` условное, Opt `optative` желательное, Imp `imperative` повелительное, Intl `intentional` намерения).
- Категория деепричастия (Ger `gerund`: Ger1: -ен/-ын; Ger2: -гас/-гәс; Ger3: -ганса/-гәнсә; Ger4: -гансы/-гәнсе).
- Категория причастия (Ptcp `participle`: Prs: -ыусы/-еүсе; Pst: -ган/-гән, Fut1: -асак/-әсәк; Fut2: -ыр/-ер).
- Категория имени действия (Act: -ыу/-еү).
- Категория инфинитива (Inf `infinitive`: -рга/-рә).
- Категория хабиитуалиса (Hab `habitualis`: -сан/-сән).
- Категория образования абстрактных субстантивов (Abst `abstractness`: -лык/-лек).

В корпусе размечаются следующие подкатегории глагольных форм:

- Времена (Prs `present` настоящее время, Fut `future` будущее время: FutIndf `Future indefinite tense` будущее неопределенное время, FutDef `Future definite

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

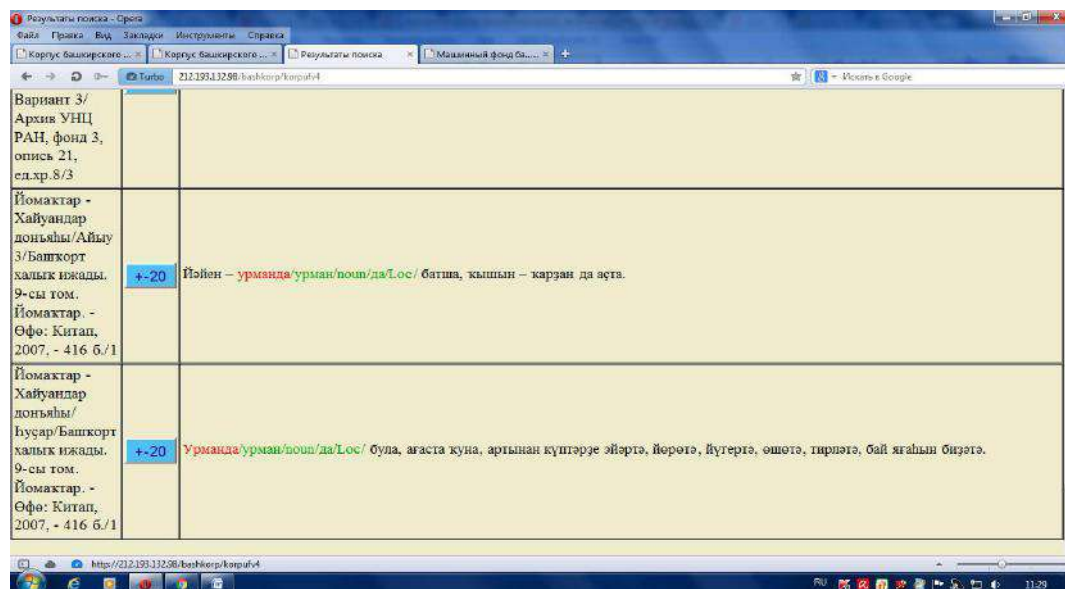
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tense` будущее определенное время, Pst, прошедшее время, PstIndf `Past indefinite tense` прошедшее неопределенное время, PstDef `Past definite tense` прошедшее определенное время, PqpfDef `Plusquamperfect definite tense` предпрошедшее определенное время - гайным/-гэйнem).

- Подкатегория лица (р: 1-3).
- Подкатегория числа (sg, pl).

Рис. 3. Морфологическая разметка текстов афористических жанров башкирского фольклора.

4. Заключение.

Таким образом, создание электронной базы текстов афористических жанров башкирского фольклора, интегрированная в корпус фольклора дает возможность пользователю исследовать язык текстов афористических жанров башкирского фольклора, получить лингвистические данные относительно морфологической информации представленных текстов. Преимуществом корпуса является и доступ к

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

полному тексту произведений, т.к. именно текст в большинстве случаев является главной единицей анализа.

Данный корпус ориентирован для исследователей с разными интересами и задачами – лингвистам, фольклористам, журналистам, преподавателям, учащимся.

Литература:

1. Башкортса-русса фразеологик һүзлек. – Өфө: Башк. Китап нәшр., 1973. 168 б.
2. Башкорт халык ижады. I т. Йола фольклоры. Өфө, 1995.
3. Башкорт халык ижады. IX т. Йомактар. Өфө, 2007.
4. Башкорт халык ижады. X т. Мәкәлдәр һәм әйтемдәр. Өфө, 2006.
5. Башкирско-англо-русский словарь адекватных пословиц и поговорок. Авт.-сост. – Ф.А. Надршина, Э.М. Зубаирова [Созинова]. – Уфа: Китап, 2002. – 160 с.
6. Бускунбаева Л.А., Сиразитдинов З.А., Ишмухаметова А.Ш., Ибрагимова А.Д., Мигранова Л.Г. Корпус текстов периодической печати на башкирском языке // Актуальные проблемы языков народов России: Материалы XII региональной конференции. Уфа, 2012. С. 139–141.
7. Бускунбаева Л.А., Сиразитдинов З.А., Ибрагимова А.Д., Мигранова Л.Г., Полянин А.И. Башкирские языковые корпусы в Лаборатории лингвистики и информационных технологий // Урал и просторы Евразии сквозь века и тысячелетия. Уфа, 2013. С. 135-140.
8. Бускунбаева Л.А., Сиразитдинов З. А. О проблемах создания национального корпуса башкирского языка // Материалы Международной научно-теоретической конференции «Современное казахское языкознание: актуальные вопросы прикладной лингвистики», посвященная 75-летию юбилею известного ученого профессора Жубанова Аскара Кудайбергеноулы. Алматы, 2012. С. 54–58.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

9. Бускунбаева Л.А., Сиразитдинов З.А. Система разметок в национальном корпусе башкирского языка // Языки меньшинств в компьютерных технологиях: опыт, задачи и перспективы. Йошкар-Ола, 2011, С. 45-51

10. Духовное наследие: фольклор свердловских башкир. – Уфа: ООО «Деловая династия», 2008. – С. 207-247. (на башк. яз.).

11. Корпусы Института этнологии и антропологии РАН: <http://corpora.iea.ras.ru/corpora/> (дата обращения: 07.06.2017).

12. Корпус нганасанских фольклорных текстов: <http://www.iling-ran.ru/gusev/Nganasan/texts/index.php> (дата обращения: 07.06.2017).

13. Куканова В.В. Фольклорный подкорпус: проблемы, структура и перспективы использования//Участие калмыков в укреплении российской государственности: материалы региональной научно-практической конференции Элиста: КИГИ РАН, 2012. С.193-198

14. Надршина Ф.А. Русско-башкирский словарь пословиц эквивалентов. – Уфа: Китап, 2008. – 196 с.

15. Николаев Д.С. Создание электронного корпуса фольклорных текстов на русском языке// V социологическая Грушинская конференция, 13 марта 2015 https://wciom.ru/fileadmin/file/nauka/grusha2015/s2_6/Nikolaev.pdf. (дата обращения: 07.06.2017).

16. Нэзершина Ф.А. Халык һүзе. Өфө, 1983.– 160 б.

17. Салчак А.Я. Электронный корпус текстов тувинского языка // Новые исследования Тувы (Электронный журнал). №3, 2012 URL: https://www.tuva.asia/journal/issue_15/ (дата обращения: 07.06.2017).

18. Сиразитдинов З.А., Бускунбаева Л.А., Барлыбаева А.Д., Ишмухаметова А.Ш. К разработке корпуса прозаических текстов башкирского языка с 1917 по 1940-е годы // Этногенез. История. Культура. I Юсуповские чтения: Материалы Международной

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

научной конференции, посвященной памяти Рината Мухаметовича Юсупова. Уфа, 2011. С. 269–274.

19. Сиразитдинов З.А., Бускунбаева Л.А., Ишмухаметова А.Ш., Ибрагимова А.Д. Информационные системы и базы данных башкирского языка. Уфа: Книжная палата РБ, 2013. – 116 с.

20. Сиразитдинов З.А., Бускунбаева Л.А., Ишмухаметова А.Ш., Ибрагимова А.Д. О создании корпуса башкирского фольклора // Урал-Алтай: через века в будущее: Материалы VI Всероссийской тюркологической конференции (с международным участием). Уфа, 2014. С. 86–89.

21. Сиразитдинов З.А., Бускунбаева Л.А., Ишмухаметова А.Ш. Лингвистические корпуса Лаборатории лингвистики и информационных технологий ИИЯЛ УНЦ РАН // Проблемы изучения национальных литератур: Материалы международной научной конференции. Махачкала, 2015. С. 658-664.

22. Сиразитдинов З.А., Полянин А.И. Об опыте разработки интегрированной корпусной системы на базе СУДБ Оракл // Труды казанской школы по компьютерной и когнитивной лингвистике TEL–2014. Казань, 2014. С.85–88.

23. Sirazitdinov Z.A. The corpora of the bashkir language // Turklang 14 Proceedings of the International Scientific Conference. Istanbul, 2014. P. 125–129.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN UZUNDERE SAKİN
(CİTTASLOW) ŞEHİRİ**

Arş. Gör. Çağlar Kıvanç KAYMAZ

Atatürk Üniversitesi, ckkaymaz@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

Atatürk Üniversitesi, sbirinci@atauni.edu.tr

Aykut CAMCI

Atatürk Üniversitesi, aykutcamci58@gmail.com

Özet

Uzundere ilçesi Erzurum ilinin kuzeyinde yer almaktadır. İlçenin batısında İspir, kuzeyinde Yusufeli (Artvin), doğusunda Oltu, güneyinde ise Tortum ilçeleri bulunmaktadır. İlçe Tortum Çayı Havzası'nda yer alıp, arızalı bir arazi yapısına sahiptir. Eşsiz doğası, gölleri, şelaleleri ile doğal güzelliklerinin yanı sıra, ahşap malzemeden yapılmış tarihi evleri, kilise, kale ve tarihi mezar taşları ile kültürel çekicilikler sunan, şehir yaşamının gürültüsünden uzak doğal güzellikleri ve yöresel yemekleri ile turistlerin ilgisini çekmektedir. Araştırma sahası 24.03.2016 tarihinde ülkemizin 11. Sakin şehri (Cittaslow) olarak ilan edilmiştir. Bu çalışma Uzundere ilçesinin sahip olduğu doğal güzellikleri ve turizm potansiyelinin ortaya konulması, değerlendirilmesi ve tanıtımı amacıyla yapılmıştır. Araştırma sahanın doğal ve beşeri ortam özelliklerini ortaya koymak bakımından arazi etütleri ve daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılmış ve farklı tarihlerde sistematik bir şekilde arazi çalışmaları yapılarak araştırma sahasının doğal ve beşeri çevre özellikleri incelenmiştir. İlçe gerek yavaş şehir olma özelliği, gerekse sahip olduğu doğal ve kültürel çekiciliklerin varlığı turizm açısından dikkat çekmektedir. Birbirini destekleyen bu unsurların Uzundere'de sürdürülebilir anlamda turizmin geliştirilmesi ve planlamaların bu doğrultuda gerçekleştirilmesi kırsal kalkınma anlamında yöreye büyük katkılar sağlayacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca sürdürülebilir turizm ilkelerine bağlı kalınarak gelecek nesillere aynı doğallığı ile miras bırakılması oldukça önemlidir. Bu kapsamda çalışmada çekiciliklerin koruma-kullanma dengesinin kurularak turizm alanında değerlendirilmesi ve şehrin sakinliğinin sürdürebilmesi için yapılması gereken faaliyetler konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yavaş şehir Uzundere, Sürdürülebilir Turizm

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Abstract

Uzundere district is located in the North of Erzurum province. There are Ispir, in the west of district, Yusufeli (Artvin), in its north, Oltu, in its east, The district located in the basin of Tortum brook has land structure of hilly ground. The district representing cultural attractiveness with historical houses made of wooden material, church, castle and ancient headstones besides of its natural beauties like unique nature, lakes, waterfalls attract tourist interests with natural beauties far away the noises of city and traditional meals. The research area was announced eleventh Cittaslow of our country dated on 24.03.2016.

The study was made with the aim of revealing the natural beauties and the tourism potential Uzundere district has, evaluating and publicising. The natural and human characteristics of the area was evaluated in terms of revealing the natural and human characteristics, land surveys and benefited previous studies and by doing field work at different times. Both the Cittaslow feature of district and existence of natural beauties and cultural attractiveness of district as a result of obtained discoveries provide great advantage in terms of tourism. The factors supporting each other are guessed providing great advantages to rural development to the district, improving tourism in meaning of sustaining in Uzundere and realising the plans in this directions. Besides by depending on tourism principles it is quite important that same naturalness is inherited to next generations. Within this framework, by balancing of protecting and using attractivenesses, evaluating in tourism field and about the activities to be done for sustaining Cittaslow of the district are suggested.

Keywords: Cittaslow Uzundere, Sustainable Tourism

1. GİRİŞ

Günümüzde sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı olarak küreselleşmenin de etkisiyle maddeler, duygular, şarkılar gibi mekanlar da hızla tüketilmektedir (Karadeniz, 2014: 85). Bunun neticesinde yaşamdaki hıza paralel olarak içinde yaşanılan an'ın fark edilemediği, sürekli bir şeylere yetişilmeye çalışıldığı, hızlı ve sağlıksız beslenme alışkanlıklarının geliştiği, diğer bireylerle kısa süreli ve yüzeysel ilişkilerin geliştiği bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır (Tosun, 2013: 216). Son yıllarda insanların büyük otellerde veya doğal olmayan ortamlarda tatil yapma yerine; daha doğal besinler tüketerek, daha doğal ortamlarda ve oldukça sakin yaşayarak dinlenme isteklerinin öne çıkması, yeni bir turizm şeklini ‘yavaş turizmi’ ortaya çıkarmış (Ünal, 2016: 15). Bu bağlamda zaman ve hız içerisinde kaybolan insanoğlunun yardımına modern yaşam, hız ve tüketim çılgınlığına bir tepki olarak 1986 yılında İtalya’da ortaya çıkan Cittaslow hareketi yetişmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

“Cittaslow” sözcüğü İtalyanca’da “şehir” anlamına gelen “Citta” ve İngilizce’de “yavaş” sözcüğünün karşılığı olan “Slow” sözcüklerinden ortaya çıkmıştır (Şahin ve Kutlu, 2014: 58). Yavaş hareketi, hızlı modern hayatı eleştiren ve hayatın farklı kısımlarında (beslenme alışkanlıkları, ekonomik düzen, sosyal ilişkiler gibi) hız ve çağın kalıplarını dönüştürüp, değiştirecek sosyo-kültürel bir ilerlemeyi savunan toplumsal bir harekettir (Aydoğan, 2015: 24). Literatüre “Yavaş şehir olarak giren bu kavram, daha sonraları yavaşlığın tembelliği çağrıştırmasının Cittaslow’un imajına zarar vermeye başlaması ile “Sakin Şehir” yada “Sakin Kent” olarak değişime uğramıştır (Çerçi, 2013: 87, Deniz, 2015: 220, Aslan ve Güneş, 2016: 2). Yavaşlık aslında yaşamın hızından dolayı oluşan genel bir tatminsizlik göstergesi ve hızın artmasında dolayı oluşan yaşam kalitesindeki düşüşe bir tepkidir (Rådström, 2005: 56-57, Mutdoğan, 2010: 2). Yerel kimliğin ortaya çıkarılmasını hedefleyen bu akım, doğayla bütünleşme çabası içerisinde olan, kültürünü ve kimliğini koruyan kentler için kurtarıcı bir şehirselleşme ağ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yavaşlığı ve kabuğu sayesinde korumacılığı sembolize eden “Salyangoz” logosunu kullanan sakin şehirler, küreselleşen teknoloji ve hızın esiri olan günümüz dünyasında, buldukları bölgelerin çevreci, gelenekçi ve yaratıcı yüzü olarak kendilerini göstermektedirler. Bir şehrin Cittaslow olması demek o şehrin dokusunun, renginin, müziğinin ve hikayesinin uyum içinde, şehir sakinlerinin ve ziyaret edenlerin zevk alabilecekleri bir hızda yaşanması demektir. Yerel zanaatları, tatları ve sanatları sadece eskilerin hatırlayabildiği kavramlar olmaktan çıkarmak için bunları çocuklarımızla ve misafirlerimizle paylaşmaktır. Bu hayatın tek amacının bir yerlere yetişmek olmadığını, içinde bulunan andan zevk alınması gerektiğini insanlara hatırlatmaktır (Özhancı vd. 2012: 163-164). Sakin şehir olmak sadece bir yaşam biçimi değil aynı zamanda yerel bir kalkınma modelidir (Güneş vd. 2015: 315). Yavaşlığın sadece sakinlik ve özgürlüğün yanı sıra, sağlıklı, bozulmamış doğal, kültürel, fiziksel ve sosyal bir yaşamı temsil ediyor olması, günümüz turistlerinin talep ettiği ve artan şekilde de talep etmeye devam edeceği bir değerdir (Uca ve Arıkan, 2008: 169). Yavaş şehir hareketine dâhil olmak için, gürültü kirliliğini ve trafiği kesmek, yeşil alanları ve yaya bölgelerini arttırmak, yerel üretim yapan çiftçilerle bu ürünleri satan dükkân ve lokantaları desteklemek gibi elliden fazla taahhütü yerine getirmek gerekmektedir (Özkan, 2011: 28).

Sürdürülebilir turizm de, turizmin uzun yıllar kendinden beklenen şekilde toplum ihtiyaçlarını karşılama yeteneği adına, ekonomik, ekolojik ve toplumsal çevreye duyarlı bir şekilde geliştirilmesi gerektiğine odaklı olarak üretilmiş bir temel yaklaşım/felsefedir (Türkyay, 2014: 228).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

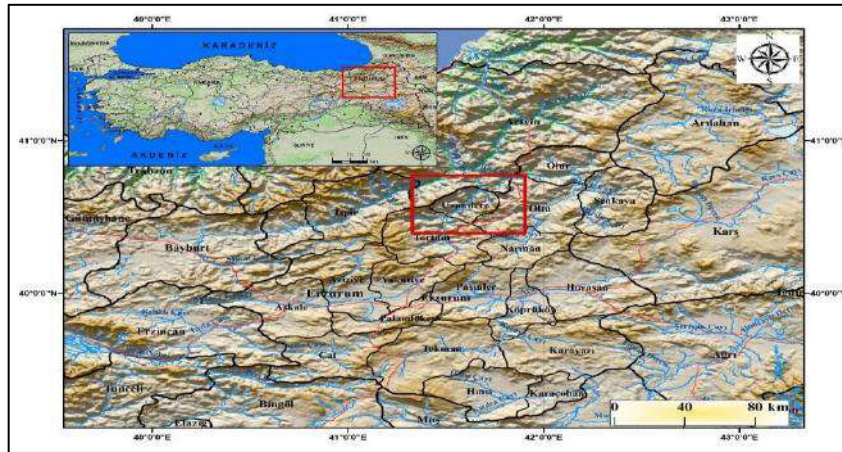
www.iksadkongre.org

KAZNU

2. UZUNDERE’NİN YERİ, SINIRLARI, DOĞAL VE BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

Uzundere, idari bakımdan Erzurum İline bağlı bir ilçe olup Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde kalmaktadır. Araştırma sahası Çoruh Nehrinin kollarından biri olan Tortum Çayı vadisinde yer almakta olup, kuzeyden Yusufeli (Artvin), güney-güneybatıda Tortum, doğuda Oltu ilçeleriyle sınırlıdır. Havzayı, batıdan Mescit Dağları (3239 m), doğudan Akdağlar (3047 m), güneybatıdan Dumlu Dağları (3200 m) ve güneydoğudan Kargapazarı Dağları (3228 m) sınırlandırmıştır.

Eski tarihi adıyla Azort diye bilinen Uzundere’nin tarihi üç bin yıl kadar eskiye gider (Kardeş, 2008: 12). Cumhuriyet devrinden önce Tortum Sancağına bağlı bir nahiye merkezi olan Uzundere, 1924 yılında bucak merkezi olarak Tortum ilçesine bağlanmış ve 1987 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur. 2016 yılı itibariyle nüfusu 7776 kişidir (T.Ü.İ.K. 2016). Uzundere’de hâkim olan ekonomik faaliyet, tarım (özellikle seracılık) ve hayvancılıktır (Koday ve Erhan, 2009: 65). Uzundere ilçesi sahip olduğu doğal güzellikleri ve az sayıdaki nüfusu ile Türkiye’nin 11. Cittaslow şehri olarak ilan edilmiştir.

Harita 1. Lokasyon haritası

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SAKİN ŞEHİRLERİN DAĞILIŞI (CİTTASLOW)

Cittaslow Ağı, küreselleşmenin şehirlerin dokusunu, sakinlerini ve yaşam tarzını standartlaştırmasını ve yerel özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek için Slowfood

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hareketinden ortaya çıkmış kentler birliğidir (Onaran, 2013: 68). Türkiye ve Dünya'nın büyük bir kısmında "Cittaslow"lar büyük şehirlerin yoğun yaşam temposundan kaçmak isteyenler için sığınılacak bir liman olarak görülmektedir (Baldemir vd., 2013: 77). Hızlı dünyanın çarkları arasında sıkışıp kalan 50 binin altında nüfusa sahip küçük şehirler kendi çıkış yollarını aramaktadırlar (Şahinkaya, 2010: 2, Ekincek, 2014: 28, Karakaş, 2016: 172, Ünal ve Zavalsız, 2016: 909). Bu küçük şehirler için en önemli çıkış yolunu Cittaslow ağına katılmak oluşturur (Keskin, 2012: 9, Karakaş, 2016: 173). Sakin şehir ağına katılan belediyeler, şehrin asli kimliğini yansıtan doğal kaynak değerlerini, şehrin dokusunu, el sanatlarını ve yöresel tatlarını ortaya çıkaran faaliyetleri desteklemektedir. Bu faaliyetlerin odak noktasını yöresel mutfak ve yiyecekler, yerel müzik ve folklor oluşturmaktadır (Sırrım, 2012: 123). Sakin şehir politikaları; hava ve su temizliği ile yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretilmesini öngören "çevre politikaları", engellilere yönelik mimari oluşturulmasını ve alternatif ulaşım planlamaları yapılmasını öngören "altyapı politikaları", kentsel yaşanabilirliğin artırılması amacıyla yeşil alanların oluşturulmasını ve yerel ürünlerin ticarileştirilebileceği alanların oluşturulmasını öngören "kentsel yaşam politikaları", agro ekolojinin geliştirilmesinin teşvik edilmesini, geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatların, el yapımı ve etiketli veya markalı esnaf/sanatkar ürünlerinin desteklenmesini öngören "tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar", organizasyonun görünürlüğünü sağlayacak faaliyetler düzenlenmesi ve kent halkına sakin şehir felsefesiyle ilgili eğitimler verilmesini öngören "misafirperverlik, farkındalık, ve eğitim planları" şeklinde deklare edilmektedir (Güneş vd. 2015: 314).

Bir şehrin Cittaslow ilan edilmesi için 7 ana başlık ve 71 kriter bulunmaktadır. Birliğe dahil olmak için bir şehir kendisinin yapacağı ön değerlendirmede, bu kriterlerin en az %50'sini yerine getirmelidir. Bir sonraki aşamada ulusal Cittaslow otoritesine başvurusunu yapabilir (Ergüven, 2011: 205). Bu ana başlıklar ise;

1. Çevre Politikaları
2. Altyapı Politikaları
3. Teknolojik Gelişimle Destekli Şehir Kalitesinin Arttırılması
4. Yerel Üretim ve Ürünlerin Desteklenmesi Politikası
5. SlowFood Ağının ve Faaliyetlerinin Desteklenmesi
6. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar
7. Sosyal Uyum, Ortaklıklar ve Projelerin Desteklenmesi

Dünyada doğal kaynakları muhafaza edilmiş, doğayla barışık, yöresel mutfağı, kültürü ve el sanatları ile turizm açısından çekicilikler sunan ve bu imkanları bütün Dünya'ya tanıtmak için Cittaslow ağına dahil olan 30 ülkeden 231 yerleşme bulunmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. Dünyada Sakin Şehirlerin (Cittaslow) Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Cittaslow Sayısı	Ülke	Cittaslow Sayısı	Ülke	Cittaslow Sayısı	Ülke	Cittaslow Sayısı
Avustralya	3	Avusturya	3	Belçika	7	Kanada	3
Çin	6	Kolombiya	1	Danimarka	2	Finlandiya	1
Fransa	8	Almanya	15	İngiltere	5	Macaristan	1
İzlanda	1	İrlanda	1	İtalya	81	Japonya	1
Hollanda	10	Yeni Zelanda	1	Norveç	4	Polonya	26
Portekiz	6	Güney Afrika	1	Güney Kore	11	İspanya	8
İsveç	1	İsviçre	1	Tayvan	4	Türkiye	14
K.K.T.C	3	A.B.D	2	Toplam Ülke Sayısı	30	Toplam Cittaslow Sayısı	231

Kaynak: www.cittaslow.org (Erişim Tarih: 18.03.2017)/rakamlar güncel değil\

Dünyada en fazla Cittaslow'a sahip ülke 81 şehir ile bu hareketin başladığı İtalya'dır. Türkiye ise Polonya ve Almanya'dan sonra Uluslararası Cittaslow Ağı tarafından tescillenmiş 14 şehri ile dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye 2009 yılında Seferihisar (İzmir) ilçesinin cittaslow ağına dahil olması sonucunda bu birliğe girmiş ve en son Gerze (Sinop), Göynük (Bolu) ve Eğirdir'in (Isparta) 2017 yılında katılımıyla sayı 14'e yükselmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Harita 2. Dünya’da Sakin Şehirlerin (Cittaslow) Dağılışı

Tablo 2. Türkiye’de Başlıca Sakin Şehirler (Cittaslow)

İl	İlçe	İl	İlçe
İzmir	Seferihisar	Muğla	Akyaka
Ordu	Perşembe	Isparta	Yalvaç
Sakarya	Taraklı	Çanakkale	Gökçeada
Kırklareli	Vize	Aydın	Yenipazar
Şanlıurfa	Halfeti	Artvin	Şavşat
<i>Erzurum</i>	<i>Uzundere</i>	Bolu	Göynük
Isparta	Eğirdir	Sinop	Gerze

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Harita 3. Türkiye’de Sakin Şehirlerin (Cittaslow) Dağılışı

4. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, CITTASLOW VE YAVAŞ TURİZM İLİŞKİSİ

Sürdürülebilirlik, ekosistemdeki tüm çeşitliliğin ve yenilenemez kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi için, bugünkü neslin yenilenemez kaynak kullanımını sınırlaması ve insanın ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerinin sistemin taşıma kapasitesinin üzerine çıkmayacak düzeyde tutulmasıdır (Ercoşkun, 2007: 9). Sürdürülebilirlik çerçevesinde birçok ülke, kendi küçük şehirlerinde koruma ve ilerleme amaçlı çalışmalar yürütmektedir (Karakaş, 2016: 172). Sürdürülebilirliğin önemini fark eden destinasyonlar, hem kaynaklarının ve özelliklerinin geleceğe aktarılmasını sağlamak hem de diğer destinasyonlardan farklılaşma yoluna gitmek amacıyla alternatif eğilimlere yönelmişlerdir. Bu yönelimlerden biri de Cittaslow (Yavaş Şehir) hareketidir (Saribaş, Kömürcü ve Gürel, 2015: 302).

Yavaş turizm bir süreçtir ve temel olarak sürdürülebilirlik ilkelerine yer vermektedir (Yurtseven vd., 2010: 52). Bu sebeple yavaş şehirlerde; “yöre halkı tarafından, yerel, doğa ve kültüre dayalı bir küçük ölçekli turizm faaliyeti”, “çevre koruması ve yerel halkı gözetilen bir anlayış, yerel halkın karar verme mekanizmalarında yer alması ve hatta sürdürülebilirlik” ilkeleri hâkimdir (Ünal, 2016: 25-26). Yerellik, bölgecilik, çevrenin, tarihi ve kültürel dokunun korunması, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi, yerel değerlerin ön plana çıkarılması, yiyecek ve içecek kültürü başta olmak üzere geleneklerin yaşatılması yaklaşımlarını benimseyen Cittaslow, şehirlerin korunması ve gelişmesi anlayışını farklı bir bakış açısı sunmaktadır (Şahin ve Kutlu, 2014: 56).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5. UZUNDERE İLÇESİ SAKİN ŞEHRİNİN DOĞAL VE BEŞERİ TURİSTİK KAYNAK DEĞERLERİ

Uzundere ilçesinin turizm değerleri arasında göller, şelaleler, bitki ve yaban hayatı, tarihi evler, kilise, cami ve şapel gibi dini alanlar, el sanatları, folklor ve yöresel lezzetler önemli bir paya sahiptir.

5.1. Doğal Kaynaklara Dayalı Yavaş Turizm Değerleri

Doğaya dayalı turizm kaynakları oldukça çeşitlilik gösteren Uzundere İlçesinin sahip olduğu kaynak değerler şunlardır;

- Tortum Gölü
- Yedigöller
- Tortum Şelalesi
- Diğer Mevsimlik Şelaleler
- Peribacaları
- Uzundere (Köptek) Mağarası
- Çağlayan Mağarası

Cittaslow Uzundere'nin sahip olduğu doğal güzellikleri içerisinde en tanınmış olanını Kemerlidağ'ın heyelanı sonucu Tortum Çayı'nın önünü kapatması ile oluşan Tortum Gölü'dür (Lahn, 1944: 137-138; Atalay, 1988: 22; Kopar ve Çakır, 2013: 54). Göl, 02.12.2016 tarihinde "Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan" olarak korunmaya alınmıştır. Diğer bir çekicilik unsuru ise, Heyelan settinden sızan suların Tortum Çayı'nın eski yatağındaki 6 küçük gölü doldurması sonucu oluşan göller ile yaklaşık 48 m yüksekliğindeki Tortum Şelalesidir (Doğanay ve Alım, 2003: 128). Bunlar dışında ilçenin farklı yerlerinde kış mevsiminde donmuş şelale ve çağlayanlar ile ilkbahar mevsiminde kar erimesine bağlı olarak mevsimlik şelaleler de turizme kaynak değer teşkil etmektedir. Uzundere'de ki dikkat çekici diğer bir turizm unsurunu Peribacaları oluşturmaktadır. Peribacaları, Kapadokya yöresinde olduğu gibi her ne kadar volkanik yörelerin karakteristik şekillerinden olsa da Uzundere'de ki peribacası oluşumu Neojen havza dolgusu ile yamaçlardaki heyelan materyali ve yamaç molozları üzerinde meydana gelmiştir (Kopar ve Çakır, 2012: 1014-1015). Uzundere ilçe merkezinde sarp bir kaya oyuğundan ibaret olan Uzundere (Köptek) mağarası ise mağara duvarlarına yapılmış resimleri ile keşfedilmeyi beklemektedir (Kardeş, 2008: 32).

Uzundere İlçesi, Çoruh Vadisi içerisinde yer alması münasebetiyle Ortadoğu'dan Hazar Havzasına göç eden kuşların geçiş güzergâhında yer almaktadır. Hazar havzasından sonbahar mevsiminde göç eden kuşlar Karadeniz üzerinden Uzundere vadisi boyunca güneyin sıcaklığına doğru göç ederler ve bundan dolayı Uzundere önemli kuş gözlem yolu üzerinde yer almaktadır. Kuş gözlemciliği konusunda kuş gözetleme kulesi yapılması planlanmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

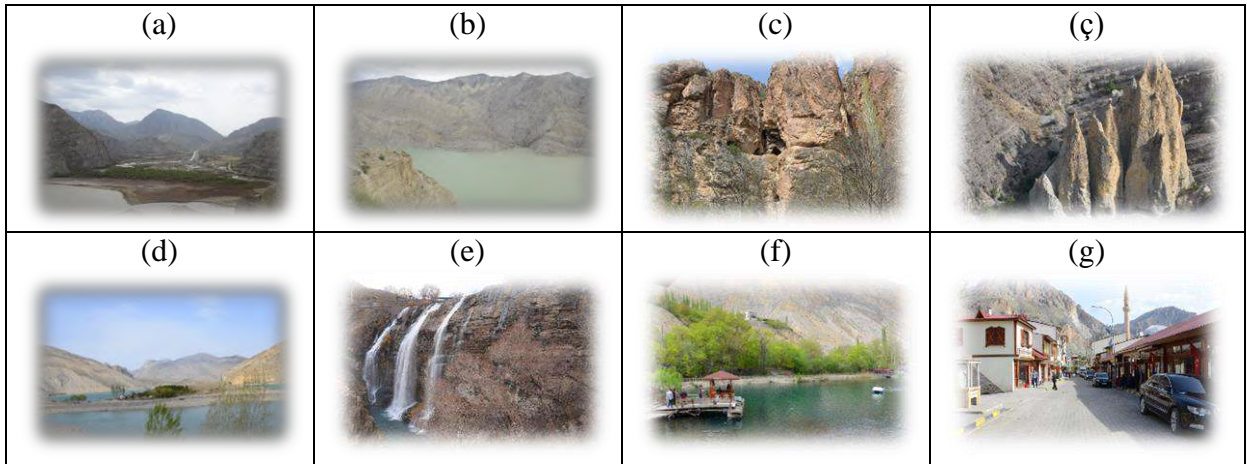
www.iksadkongre.org

KAZNU

5.2. Tarihsel, Kültürel ve İnsan Yapısı Kaynaklara (Beşeri Kaynaklar) Dayalı Yavaş Turizm Değerleri

Coğrafi ve kültürel farklılıklar öteden beri insanların dikkatini çekmekte bu durumda turizmi gündeme getirmektedir. Turizm mekanı ve kültürü etkilemekte aynı zamanda kültürden ve mekandan etkilenecek tüm dünyaya yayılan bir hareket olarak önem kazanmaktadır. Farklı mekânlarda farklı kültürlerin ortaya çıkması kültür ile coğrafyayı buluşturan ve turizmi geliştiren noktaların başında gelmektedir. Geleneksel mimari, dinsel motifler, yerleşme, arazi kullanımı, kılık kıyafet tarzı, el sanatları, yemekler, müzik, güzel sanatlarla ilgili eserler hem kültürel coğrafi görünümün bir parçası hem de coğrafya kültür ve turizmin odak noktasıdır (Emekli, 2006: 52). Uzundere İlçesi köklü bir geçmişe sahip olup pek çok medeniyet ve topluma ev sahipliği yapmış ve günümüzde bu köklü tarihin izlerini taşıyan beşeri kaynakları ile turizm açısından çeşitlilikler sunmaktadır. Bu çeşitlilikler ise;

- Öşvank (Çamlıca) Kilisesi
- Parisor Kilisesi
- Engüzek Kalesi (Ağcakale)
- Sapaca Kalesi (Eşkisor)
- Uzundere Evleri
- Erikli(Oset) Gözetleme Kulesi
- Çamlıyamaç Şapelleri
- Erikli Şapeli
- Şaşaroz Şapeli
- Sapaca Şapelleri
- Balıklı Şapelleri
- Çağlayan Şapelleri
- Cevizli (Hartha) Mezarlığı
- Ulubağ (Hars) Mezarlığı
- Erikli (Oset) Mezarlığı
- Keşiş Peyleri
- Koç ve Koyun Şeklindeki Mezar Taşları
- İnçer (Yeniçeri) Cami
- Cevizli Cami
- Ulubağ Cami
- Osman Efendi Cami

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

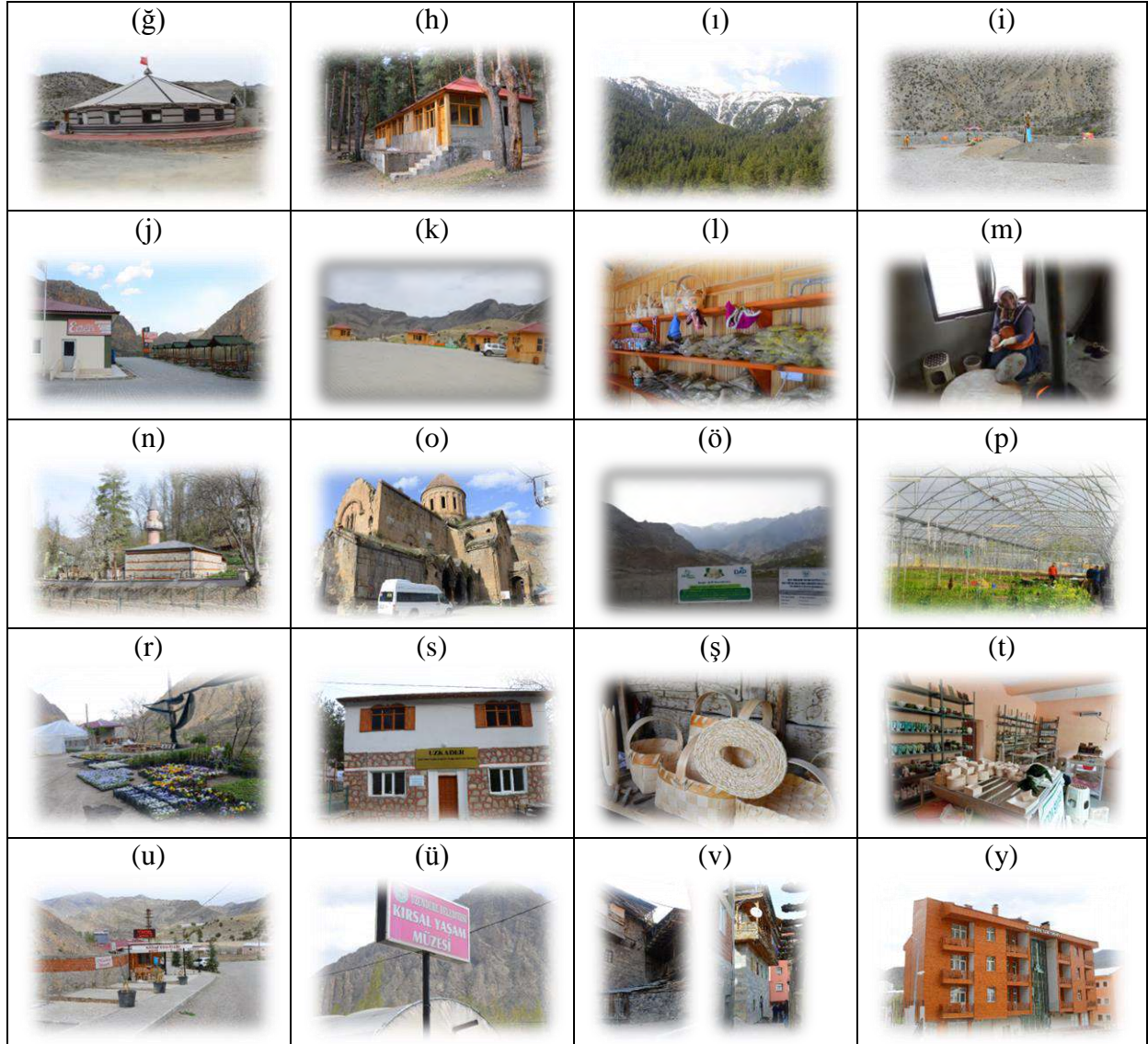
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fotoğraf 1. Sürdürülebilir Turizm Açısından Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynak Değerleri ile Çeşitli İşletmelerden Görünümler: (a-b): Tortum Gölü, (c): Köptek Mağarası, (ç): Peribacaları, (d): Yarımada, (e): Şelale, (f): Yedigöller, (g): Şehir merkezi, (ğ): Yörük Çadırı, (h-ı): Zuğur Boğazı, (i): Masal Kalesi, (j): Pekmez Fabrikası, (k): Yöresel Ürün Büfeleri, (l): Yöresel Ürünler, (m): Geleneksel Tandır, (n): Camii, (o): Öşvank Kilisesi, (ö): Dut Bahçesi, (p): Sera, (r): Çiçek Serası ve Çiçek Üretimi, (s): UZKADER, (ş): Çepik, (t): Seramik Ürünleri, (u): Yöresel Lokanta, (ü): Kırsal Yaşam Müzesi, (v): Kırsal Meskenler, (y): Öğretmenevi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Doğasının sunduğu çeşitli güzelliklerin yanı sıra bu doğadan doğrudan ya da dolaylı yollarla besin maddeleri elde edilerek slowfood anlayışına uygunluk gösteren organik besinler ile yapılmış yemekler bulunmaktadır. Bunlar ise;

- Cağ Kebabı
- Ayran Aşı
- Lor Dolması
- Şalgam Dolması
- Sulu Köfte
- Kavut Haşılı
- Ayran Yahnisi
- Çortutu Pancarı
- Isırgan Yemeği
- Peynir Helvası
- Dut Pekmezi
- Erik Dolması
- Dut Kayfesi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

6. UZUNDERE İLÇESİ SAKİN ŞEHRİNİN YAVAŞ TURİZM AÇISINDAN SÜRDÜRÜLEBİLİR ANLAYIŞLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Alternatif turizme karşı artan talep, alternatif turizm türlerini günümüz dünya turizm pazarında önemi gittikçe artan bir konuma getirmiş ve turist çeken ülkelerin alternatif turizm arzlarını geliştirecek ve sürdürülebilirliğini sağlayacak planları ve politikaları üretmelerini zorunlu kılmıştır (Demirkol ve Oktay, 2004: 154-155). Şehirleşmenin giderek artması ve kalabalıklaşmanın bir sonucu olarak şehirlerde giderek artan çevre sorunları insanları bu alanlardan uzaklaştırmaları için önemli bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle başta turistlerin ilgi odağında yer alan sessiz, doğal çevre özellikleri ile ön plana çıkan, kültürel zenginliğe sahip, erişimi kolay, konaklama imkanlarının zengin ve kaliteli olduğu doğal alanlara doğru yönelmelerine yol açmıştır. Bu doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleriyle zengin potansiyel oluşturan Uzundere sakin şehri Türkiye'deki önemli destinasyonlardan birisidir. Turizmin yol açtığı çevresel, sosyal ve kültürel sorunlar başta olmak üzere yarattığı olumsuzlukların önüne geçilmesi ancak sürdürülebilir turizm anlayışıyla mümkündür. Koruma kullanma dengesini kurulması açısından yapılacak sürdürülebilir planlama ve geliştirilecek stratejiler sürdürülebilir turizmin sağlanması açısından önemli adımlardan birisini oluşturmaktadır.

Turizmi “sürdürmek” birtakım özveri ve bilinçli uygulamalar gerektirmektedir. Turizm alanında kaynakların devamlılığı esas alınarak oluşturulan sürdürülebilirlik olgusu günümüzün tüketim toplumunun sebep olabileceği birtakım negatif durumları ortadan kaldırmayı hedefleyen bir kalkınma, planlama, gelişme üçlüsü olarak belirmiştir (Beyhan, 2006: 84).

Sürdürülebilir turizm, turizm gelişimine has güçlü-gerekli bir ilkeler seti ortaya koyulması anlamına gelmektedir. Bu ilkelerin temel dayanağı, turizmin bugünkü etkinliğinin gelecekte de sağlanabilmesidir. Yani, sürdürülebilir turizm; turizmin bugün olduğu gibi gelecekte de bölge için değer üreten bir sektör olarak kalması amacıyla, gelişmenin ekonomik yanı yanında sosyal ve ekolojik dengelerin de dikkate alınması gerektiğinin kabul edilmesidir. Bu anlamda, bir temel yaklaşımın adıdır (Türkay, 2014: 227).

Sürdürülebilir turizm yaklaşımının ilkeleri şunlardır (Howie, 2003: 5):

- Ekolojik çeşitliliği sürdürmek,
- Sosyal eşitliği artırmak,
- Gelişmekte olan alanlarda verimliliği artırarak çözümlere odaklanmak,
- Yerel toplumun kontrolünü/kontrol olanağını artırmak,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Bölgesel bir öz-güven tesis etmek,
- Hükümetlerin müdahalesini olanaklı kılmak,
- İş ve kamu aktörleri arasında işbirliğini sağlamak,
- Ekonomik yaşamsallığı sağlamak.

Sürdürülebilir turizmin amaçları turizmin çevre ve ekonomiye katkılarını anlamak ve geliştirmek, kalkınmada eşitliği teşvik etmek, turistik alanların kalitesini yükseltmek, büyük oranda ziyaretçi deneyimi sağlamak ve çevre kalitesini sürdürmektir (Inskeep, 1991: 461). Dowling ve Fennel (2003: 5)'e göre, sürdürülebilir turizmin amaçları; turizmin çevreye ve ekonomiye yapabilecekleriyle ilgili bilinci artırmak, kalkınmada eşitliği desteklemek, ev sahibi toplumun yaşam kalitesini desteklemek, ziyaretçilere yüksek kalite sağlamak ve çevrenin kalitesinin sürdürmek ve artırmaktır. Bu kapsamda Çakılcıoğlu (2002: 28)'na göre, ana amaç turizm olayını, çevreye, topluma, tarihsel, doğal ve kültürel varlıklara zarar vermeden, bölge ekonomisine ve toplumsal yaşantıya sürekli katkıda bulunacak biçimde geliştirmek. Alt amaç tarihsel, doğal ve kültürel varlıklar ile çevreyi ve toplumu korumak, tarihsel, doğal ve kültürel varlıkları turizme kazandırmak, turizmi çeşitlendirmek ve mevsimlere yaymaktır.

Sürdürülebilir turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel hedefleri Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından ayrıntılı ve çok yönlü olarak belirlenmiştir. Bu hedefler ölçüsünde Uzundere yavaş şehrinin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir turizmin en önemli hedeflerinden birisi ekonomik açıdan sürekliliği sağlamaktır. Uzundere ilçesi tarım ve hayvancılık başta olmak üzere ekonomik faaliyetler açısından turizm yönü ile de ön plana çıkmaktadır. Alternatif turizm faaliyetlerinin ilçe genelinde geliştirilerek 12 aya yayılması ve her kesimden turist profiline hitap etmesi turizmin yörede sürekliliğinin sağlanması açısından avantaj sağlamaktadır. Ancak turizm sürekliliği henüz beklentileri karşılayabilecek düzeyde olmayıp, belirli alanlarda ve belirli dönemlere yayılması bu hedefin gerçekleştirilmesi önünde bir engeldir. Bu kapsamda turizmin çeşitlendirilerek ilçenin farklı alanlara yayılması turizmin yılın tamamına yayılmasına katkı sağlayacağı gibi farklı kesimlerin de turizmden fayda sağlamasına zemin hazırlayacaktır.

Bir diğer hedef ve sürdürülebilirlik için oldukça önemli olan kriter yerel kalkınmanın gerçekleştirilmesidir. Uzundere sakin şehri ziyaret eden turistlere başta yeme-içme ve yerel ürün alışverişi ile az da olsa konaklama gibi hizmetler verilmektedir. İlçede turizme dayalı ekonomik canlılığın kaynağı olan bu hizmetlerin yeterli düzeyde olmadığı dikkat

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çekmektedir. Bu açıdan ziyaretçilerin yerelde harcama oranını çoğaltarak, turizmin ev sahibi destinasyona katkısını arttırmak konusunda girişimlerin turizm örgütleri ve yerel yönetimlerin katkıları başta olmak üzere bilinçli bir şekilde yönlendirmeleri ve desteklenmeleri ile mümkün olacaktır. Bu açıdan yörede üretilen organik ürünlerin oluşturulacak yerel pazarlarda yerel halk tarafından pazarlanarak ekonomik açıdan yerel kalkınmaya katkıda bulunmuş olacaktır. Aynı zamanda Kaymakamlık ve Erzurum KOSGEB işbirliğiyle çeşitli kurslar düzenlemiştir. Girişimcilik eğitim kursu ile ilçede iş kurma planı olan gençler desteklenmiştir.

Kırsal kesimde istihdamın sağlanması ve kalitesinin yükseltilmesi sürdürülebilir turizm açısından ırk, cinsiyet ve engellilik gibi durumlara bakılmaksızın ücret ve hizmet kalitesinin iyileştirilerek turizm ile yaratılan yerel istihdamın sayısını ve kalitesini arttırmak için özellikle Uzundere’de yerel ürünlerin pazarlanması, yöreye özgü yemeklerin sunulacağı restoranların hizmete açılması, gençlerin doğa turizmi açısından rehberlik yapabilecek düzeyde eğitim alarak hizmet sunmaları ve ev tipi pansiyonlar ile burada hizmet sunacak insanların istihdam edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan Uzundere yavaş şehrinde Atatürk Üniversitesi ile KOSGEP gibi çeşitli kurum ve kuruluşların çeşitli eğitim, seminer ve meslek edindirme programları yerel halkın katılımının sağlanmasında çeşitli alanlarda yatırım girişimlerinde bulunmasında önemli rol oynamaktadır. Seramik kurslarının verilerek seramik üretimi, fide yetiştirme ve meyve bahçeleri (kiraz, dut, vişne, ceviz gibi) oluşturularak bu alanların çeşitli ailelere istihdam yaratması açısından kullanımı uygulamalardan bazılarıdır. Ayrıca yörede yöresel tandır, kahvaltı verebilecek yerlerin desteklenerek turizm alanında hizmet alanı oluşturulması ve yerel halkın istihdam edilmesi açısından bir faaliyet alanı oluşturulması adına teşvik edilmeleri büyük önem arz etmektedir. Sürdürülebilir turizmde yerel halkın çeşitli alanlarda istihdam edilmesi ve desteklenmesi açısından ilçede 4 adet “Çağ Kebap Projesi (4 adet çağ kebab salonunu otantik görünüme kavuşturmak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı projesi hayata geçirilmiştir ve işyerlerinin iç kısmının ahşap kaplama dış kısmının ahşap giydirme ve otantik görünüm için çağ kebabı pişirme yerine taş tuğla kullanılmıştır.)”, 1 adet “Yöresel Ev Eşyaları Projesi”, 2 adet “Tandır Üretimi Projesi” yapılmıştır. Hali hazırda ise 1 adet “El Sanatları Projesi”, 2 adet “Çiçek Serası Projesi”, 2 adet “Seracılığı Yaygınlaştırma ve Geliştirme Projesi”, 1 adet “Örtü Altı Sebzeçilik Projesi”, 2 Adet “Süt İnekçiliğini Yaygınlaştırma ve Geliştirme Projesi”, 2 Adet “Koyuncuk Projesi” yapılmıştır. İlçede işsizlik oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Bunun yanı sıra Artvin-Erzurum arasında gerçekleştirilen HES ve yol yapım çalışmalarında yöre halkı büyük oranda istihdam edilmektedir. Ayrıca 276 adet örtü altı serada yapılan üretimle ilçenin domates ve salatalık ihtiyacı karşılanmaktadır. Üretilen ürünlerin pazarlanması için Uzundere ilçesinde cuma günü Halis Özsoy Caddesi boyunca üretilen yerel ürünlerin satılması için pazar kurulmaktadır. Buna ek olarak “Kadınlar Pazarı” kurulması konusunda da

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çalışmalar sürmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı bünyesinde 3 girişimci bayan tarafından yürütülen süs bitkileri seracılığı oluşturulmuştur. 500.000'in üzerinde olan çiçek üretimi (menekşe, gül, kadife, petunya, ataş, arslanağzı, zinniya, yıldız, begonya, keditırnağı, gazanya, mine vd.) başta Erzurum Büyükşehir Belediyesi olmak üzere yakın çevredeki il ve ilçe belediyelerine pazarlanmaktadır. Uzundere'de bulunan pekmez fabrikasında yetiştirilen yöresel dut pekmezi üretilmekte ve pazarlanması sağlanmaktadır. İlçede 3.000 adet kapasiteli tavuk çiftliği bulunmakta olup, doğal yumurta üretimi yapılarak yerel halkın ihtiyaçları karşılanmakta ve pazarlanması sağlanmaktadır. İlçede Uzundere Kadın Emeğini Değerlendirme Derneği (UZKADER) öncülüğünde seramik atölyesinde seramikten hediyelik eşya üretimi yapılmaktadır. Atölyede ziyaretçilerin hatıra olarak götürebilecekleri Tortum Şelalesi, Öşkvank Kilisesi, Çifte Minareli Medrese rölyefleri, kaya kartalı, çift başlı kartal, dağ keçisi ve sincap biblolarının yanı sıra yöreye özgü motiflerle bezenmiş kâseler, kupalar ve mîknatıslar üretilerek ilçe ekonomisine ve istihdamına katkı sağlanmaktadır. Ayrıca belediye tarafından geleneksel doğal tandır üretimi için gelir getirici proje yapılarak pazarlanması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra el sanatlarıyla sandık üretimi (sandık, çeyiz sandığı, masa üzeri hediyelik eşyalar, küçük büro malzemeleri, sakat, özürlü, ihtiyar bastonları oymacılık üzerine yapılan ceviz mobilyacılığını, hediyelik çepik yapımı) gerçekleştirilmiştir. Yerel ürünlerin ticaretinin geliştirilmesi için ilçede belirli alanlardaki ahşap büfelerde tandır ekmeği, yerel ürünlerin ve el sanatlarının pazarlanması için merkezler oluşturulmuş ve bu merkezlerde kadınlar istihdam edilmiştir. İlçede iklim koşullarına bağlı olarak meyvecilik önemli bir tarımsal faaliyet olup, Uzundere Belediyesi, Kalkınma Bakanlığı ve DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen proje ile kurulan dut bahçesi ve bu bahçenin bakımından sorumlu bir aile istihdam edilerek önemli bir proje daha gerçekleştirilmiş olup, bu meyve bahçelerinin sayısının artırılması amaçlanmaktadır.

Sosyal eşitlik kriteri kapsamında turizm faaliyetlerinden elde edilen ekonomik ve sosyal faydaların genele yaygın ve adil bir biçimde dağıtılmasına çalışmak, yoksul kesime sağlanan fırsatları, gelir ve hizmetleri iyileştirmek gerekmektedir. Bu açıdan yapılacak yerel pazarlarda yoksul insanlara yer tahsisi ile yerel ürünlerin pazarlanarak ekonomik bir kazanç elde edilmesi, yoksul insanların belirlenerek meyve bahçelerinde çalıştırılması, işsizlere el sanatları kursu verilerek el becerilerini geliştirmeleri ve üretilen ürünlerin pazarlanma imkanı verilmesi ve geniş kitlelere yayılması sağlanmalıdır.

Ziyaretçi memnuniyeti açısından ırk, cinsiyet, engellilik hali veya başka bir ayrımcılık yapılmaksızın, ziyaretçilere güvenli, tatmin edici bir deneyim sunmak oldukça önemlidir. Çünkü turistlerin bir yöreyi ziyaret etme ve bu ziyaretten memnun kalma düzeyleri turistik yerde sıcak, anlayışlı, yardımsever ve misafirperver yerel halkın varlığına bağlıdır. Uzundere ilçesinin ve çevre köylerinde yaşayan yerel halkın bu açıdan gelen ziyaretçilere karşı her

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zaman ılımlı olduğu görülmektedir. Ayrım yapmaksızın gelen ziyaretçilere yoğun bir ilgi göstermekten, evlerini onlara açmaktan, yemeklerini ve bahçelerinde yetiştirdikleri sebze ve meyveleri onlarla paylaşmaktan hiç rahatsızlık duymazlar. Ancak yerel halkın cittaslow bilincine henüz tam anlamıyla alışmadıkları ve turizmin etkilerinden çekiniyor olmaları bu konuda az da olsa olumsuz bir bakış açısı oluşturmaktadır. Ancak yeniliğe açık ve misafirperver yöre insanının yapılacak bilgilendirme toplantıları ve eğitimler ile bu çekincelerinin ortadan kalkacaktır.

Yerel kontrol, turizmin diğer paydaşları ile istişare içerisinde planlama, yönetim ve bölgede turizmin gelişimi konularında yerel halkı güçlendirmek ve süreçlere dâhil etmek önemli bir gerekliliktir. Yerel halkın turizm faaliyetlerinden daha yoğun olarak etkilenmesi nedeniyle planlama faaliyetlerinde onların da görüşlerinin alınması aynı zamanda sürdürülebilir turizm anlayışı için de önemlidir (Yeşiltaş, 2015: 159). Bölge turizmini paydaşların ortaklığı şeklinde yönetmek sürdürülebilir bir büyümeyi ve uzun vadede tüm paydaşların karlı çıkmasını garanti edecek yegâne yoldur (Türkay, 2014: 18). Bu durum Uzundere yavaş şehrinde henüz sistematik olarak gerçekleşmemekle birlikte bu konuya hassasiyet ile yaklaşarak gelişmenin bu doğrultuda olması yönünde önemli adımlar atılabilir.

Toplumsal refah, sosyal bozulma ve istismara yol açmadan yerel halkın sosyal yapı ve kaynaklara, imkânlarla ve yaşam destek sistemlerine erişimlerini sağlayarak yaşam kalitelerini muhafaza etmek ve iyileştirmek hayati bir önem taşımaktadır. Kırsal kesimde sınırlı ekonomik faaliyetler ile turizm faaliyetinin gelişme göstermesi ile elde edilen ekonomik kazançlar yörenin kalkınmasında temel ekonomik faaliyetlere alternatif olarak büyük katkı sağlamaktadır. Yöre insanı tarafından doğrudan veya dolaylı yollardan turizme katkı sağlamaları çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Uzundere ilçesi yerel ürünler yönüyle oldukça zengin olup turizm kapsamında gelen ziyaretçilere çeşitli ürünlerin satılarak halkın ekonomik kazanç elde etmeleri sağlanabilir. Bunun için Uzundere ilçe merkezinde kurulması planlanan ve projesi tamamlanmış olan yerel pazar büyük bir avantaj sağlayacaktır. Ayrıca şelalenin bulunduğu alanda yerel ürünlerin pazarlandığı yer bulunmaktadır. Bunun dışında “Çiçekçi Ablalar” olarak nitelendirilen kadınları çiçek yetiştirip satmaları ise kadın istihdamında oldukça önemlidir. Sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi kapsamında ilçede Dikyar, Çamlıyamaç, Kirazlı ve Cevizli mahallelerinde olmak üzere toplam dört adet sağlık evi bulunmaktadır. Ayrıca aile hekimleri tarafından haftada 3 gün mobil sağlık hizmeti verilmektedir. Engelliler için mimari engellerin kaldırılması resmi ve çeşitli özel kurumların girişlerinde engelli rampası yapılmıştır. Engelli kişilerin entegrasyonu için “Yalnız Değilsiniz” projesi yapılarak topluma ve sosyal yaşama kazandırılmaları sağlanmıştır. Yine ilçede yeni doğan bebekler için çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi çocuk bakımının desteklenmesi adına hediyeler verilmektedir. Yerel halk için sosyal projelere oldukça önem

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

verilmektedir. Bu kapsamda ilçede “Hoş Geldin Bebek”, “Sağlığa Adım Sağlıklı Adım”, “Yalnız Değilsiniz”, “Hanım Kültür Evi”, “Neşeli Çocuklar Mutlu Aileler”, “Mutlu Aile Merkezi” projeleri gerçekleştirilmiştir. “Mutlu Aile Merkezi” projesi ile ilçede kıyafet tasarım, tiyatro, gitar, bağlama, satranç ve masa tenisi gibi çeşitli kurslar açılarak eğitimler verilmiştir. Yardıma muhtaç ailelere gıda ve eşya yardımı sağlanmaktadır. İlçedeki köylerde köy evleri yapılarak insanların bir arada zaman geçirebileceği sosyal alanlar oluşturulmuştur. Köye Dönüş Projesi ile ilçeden göç eden ailelerin geri dönmeleri için çalışmalar yapılmıştır. Vatandaşlara ve turistlere yönelik interaktif hizmetlerin geliştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanması adına ilçe merkezinde ücretsiz Wİ-Fİ ağının kurulması sağlanmıştır. Yoksullukla mücadele etmek için ihtiyaç sahiplerine ev eşyası ve erzak yardımları verilmektedir.

Cittaslow ve Slowfood felsefelerinin yayılmasını da sağlayacak şekilde gelişmeleri için işbirliği yapmak

kültürel zenginlik, tarihi mirasa, özgün kültüre, geleneklere ve ev sahibi toplumların ayırt edici özelliklerine saygı duymak ve bunların değerlerini arttırmak sürdürülebilir turizmin üzerinde durduğu önemli konulardan biridir. Kırsal kesim toplumunun kendine özgü kültürel yapı ve yaşam tarzı turizmin gelişmesi ile birbiri arasında gerçekleşecek karşılıklı etkileşimden olumsuz yönde bir sonuç doğmaması için gerek ziyaretçi davranışları gerekse yerel hak davranışlarının her iki tarafa da zarar vermeyecek şekilde şekillenmesi gerekmektedir. Çünkü turizmin gelişmesi ile yöreye gelen zengin turistlerin davranışları ve cezbedici yaşam şekilleri yerel halkı ve özellikle de gençleri etkileyebilecektir. Bu açıdan yerel halk bilinçlendirilirken yörede özellikle eğitilmiş, kültürlü ve çevreci turist profilini çekecek bir turizm anlayışının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tarihi ve kültürel mekanların tanıtılması, restorasyonu, ışıklandırılması, yol üzerinde tabelaların konulması gibi çalışmalara hız verilmiş olup, Çamlıyamaç köyündeki Hristiyan Gürcülerince oldukça önem taşıyan Öşvank Kilisesi’ne ulaşım sağlayan yolun bakımı yapılmıştır. Ancak kilisenin restorasyon çalışması yapılmadığından bu durum turizm açısından büyük bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Tarihi açıdan önemli destinasyonlarda yol gösteren turistik güzergâhlar ile birlikte bilgilendirme levhalarında uluslararası işaretler kullanılmıştır. Tüm tarihi ve kültürel mekânlarda tanıtım panoları bulunmaktadır. Bir kısmı Uzundere Belediyesi bir kısmı da DATUR Projesi ile birlikte yerleştirilen bilgi tabelaları Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde hazırlanmıştır. Turistler için tanıtım kitapları ve broşürleri hazırlanarak dağıtımı gerçekleştirilmektedir. İlçede turizm danışma merkezi yapılarak gelen yerli ve yabancı turistlerin bilgilendirilmesi, tanıtım broşürlerinin dağıtılması için hizmet sunulmaktadır. İlçede turist bilgisi ve nitelikli misafirperverlik için eğitim kursları açılarak halkın bilinçlendirilmesi sağlanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fiziki bütünlük, kentsel ve kırsal alanların kalitesini muhafaza etmek, iyileştirmek ve çevrenin fiziki ve görsel açıdan bozulmasını önlemek sürdürülebilirlik açısından önemli bir başka hedeftir. Uzundere ilçesinde öncelik altyapının tamamlanmasıdır. Bu sorunun çözülmesine paralel olarak büyük bir eksiklik olarak görülen ilçe merkezi, şelale ve göl çevresindeki peyzaj çalışmalarına başlanarak bir an önce tamamlanmalıdır. Bunun için Tortum Gölü Rekreasyon Projesi gibi birçok proje belediye tarafından hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan biri de Zuvar (Zuğar) Boğazında yapılması planlanan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki ilk olma özelliğindeki Macera Parkı projesidir. Bunun dışında imar planında 4 kat üzerinde inşa ruhsatı verilmemesi, şehircilik açısından önemli bir gelişme olup, bu kapsamda yerel mimarinin korunması, eski evlerin restorasyon edilerek yeniden can bulması, cadde, çarşı sokakları ve iş yerlerinin doğal çevreyle uyumlu hale getirilmesi yönünde çalışmalar Uzundere sakin şehri için güzel bir gelişmeler olarak öne çıkmaktadır. Bunun dışında göl yakınında cam teras yapımı ile ilgili projelerin hayata geçirilmesi ile yöre turizm açısından daha cazip hale gelecektir. Çevre politikaları kapsamında atık yönetimi tesisi (gölün girişinde yer alan önceki katı atık depolama alanı temizlenerek piknik ve dinlenme alanına dönüştürülmüştür) ve su kirliliğini önlemek için su arıtma tesisi kurulması gibi çeşitli projeler hazırlanmıştır. Ancak henüz ilçede bu iki önemli tesis de bulunmamaktadır. Su kirliliği konusunda önlemler alınması ve hava kalitesinin yükseltilmesi ve hava kirliliğinin önlenmesi için gerekli ölçümler yapılmıştır. Altyapı (kanalizasyon) sisteminin yenilenmesi ve eksikliklerin tamamlanması için girişimlerde bulunmaktadır. Tortum Gölü ve şelalesini kapsayan koruma amaçlı imar planı çalışmaları ihalesi Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmıştır. Konut yapımında kat sınırlandırması getirilmiştir ve 4 kat üstüne ruhsat verilmemektedir. Görsel kirlilik ve trafik gürültüsünün azaltılması için cezai işlem yoluyla engellenmesi amaçlanmıştır. 2015 yılında "Hatıra Ormanı" oluşturulmuş ve fide dikimi yapılarak yeşillendirme çalışmaları yapılmıştır.

Biyolojik çeşitlilik, doğal alanların, yaşam alanlarının ve vahşi yaşamın korunmasını desteklemek ve bunlara verilen zararı asgari düzeye indirmek gerekmektedir. I. Dereceden Doğal Sit özelliği gösteren Tortum Gölü, kuş gözlem istasyonu, zengin yaban hayatı ve bitki çeşitliliği ile Çoruh Havzası'nın önemli doğal alanlarından biridir. Dünya Koruma Örgütü (Conservation International) tarafından 2000 yılında dünyada korunması gereken 200 hassas ekolojik bölgeden biri olarak nitelendirilen Kafkasya Ekolojik Bölgesi'nin içinde yer alması bitki örtüsü zenginliğin temel nedenidir. Çoruh Vadisi'nin kuş göç yolu güzergahında bulunması birçok kuş türünün bu alanda görülmesine imkan sunmuştur (kartal türleri (Aquila heliaca), akbaba (Gypaetus barbatus), şahin (Buteo buteo), çayır Delicesi (Circus pygargus), atmaca (Accipiter nisus), doğan (Falco vespertinus), urkeklik (Tetraogallus caspius) vb.). Bunun yanı sıra çengel boynuzlu dağ keçisi (Rupicapra rupicapra), dağ keçisi (Capra

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aegagrus), boz ayı (Ursus arctos), kurt (Canis lupus), yaban kedisi (Felis silvestris), vaşak (Lynx lynx) ve kelebek türleri gibi türler de ilçede görülmektedir. Alanda kuş gözlem uzmanları tarafından yapılan detaylı arazi çalışmaları sonucunda 5 adet en iyi kuş izleme rotası çıkartılmıştır (Mescit Dağları, Uzundere–İspir geçidi, Çamlıyamaç–Kılıçkaya geçidi, Tortum Gölü, Zuğar Boğazı ve Engüzek Kalesi). Tarımda GDO kullanımının yasaklanması, hayvansal atıkların gübre olarak kullanımının yaygınlaştırılması ve anız yakımı yasaklanması gibi önlemler alınmıştır. Sürdürülebilir su kaynak yönetimi kapsamında tarımsal su tüketiminin dengeli ve bilinçli su tüketimi anlayışının geliştirilmesi için önlemler alınmış olup, temiz içme ve kullanma suyunun tarımda kullanılmaması için her haneye su saati takılması için çalışmalar yapılmaktadır. Uzundere Belediyesi tarafından Sapaca mahallesi “Ekotarım Bölgesi” ilan edilmiştir.

Kaynakları verimli kullanma ve koruma, turizm tesislerinin ve hizmetlerinin gelişimi ve işletiminde, kısıtlı ve yenilenmeyen kaynakların (temiz su ve enerji) kullanımını asgari düzeye indirmek, fosil yakıtların kullanılarak hava kirliliğinin önüne geçilmesi gerekmektedir. İç kesimlerdeki orman köylerinin kaçak kesimlerinin önüne geçilmesi için önlemler alınması gerekmektedir. Bu ise ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile mümkündür. Güneş enerjisi için Uzundere'nin sahip olduğu imkânları değerlendirmesi, köylerde bundan faydalanılması, vadi içerisinde ve çevresindeki yüksek tepelik alanlarda rüzgâr panellerinin kurulması çevre koruma açısından atılacak adımlardan bazılarıdır. Yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımının yaygınlaştırılması için Or-Köy kapsamında ücretsiz güneş enerjisi sistemlerinin dağıtılması ve kurulması teşvik edilmiş ve büyük oranda gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra kamu ve diğer binalarda enerji tasarrufu çalışmaları (binaların mantolaması), alternatif enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması, kamusal ışık kirliliğinin önlenmesi ve doğayla uyumlu ışıklandırma sistemlerinin gerekli alanlara kurulması için çalışmalar yapılmıştır. Tüm kamu kurum ve kuruluşlarında fuel-oil ile çalışan ısınma sistemlerinin gazla çalışan doğaya daha az zarar veren sistemlere dönüştürülmesi planlanmaktadır. Bunun için ilçeye Erzurum'dan doğal gaz transferinin sağlanması için girişimlerde bulunulmuştur.

Çevre temizliği açısından Uzundere ilçesi turizm işletmeleri, ziyaretçiler veya yerel halk tarafından kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliğini ve atık üretimini asgari düzeye indirmek gerekmektedir. Kırsal alanların en büyük sorunları arasında yer alan altyapı eksiklikleri, katı atık ve kanalizasyon atıkları iyi bir çevre yönetimi anlayışıyla sorun olmaktan çıkartılmalıdır. Uzundere'de katı atıkların toplanma işlemi yapılmasına karşın bunların ayrıştırılması ve geri dönüşüm işlemleri için kurulu bir tesis bulunmamaktadır. Bunun için yapılan proje kapsamında Çoruh havzasında katı atık dönüşüm merkezi Oltu ilçesine kurulması düşünülmekte ve havzadaki katı atıkların toplanarak bu tesiste

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ayrıştırılması planlanmaktadır. “Çevreye Saygı Yürüyüşü” projesi kapsamında tüm kamu kurum ve kuruluşu personelinin katılımı ile dere kenarlarındaki çöplerin toplanması ve “Toplum Yararına Çalışma Projesi” kapsamında cadde ve sokaklarının temiz tutulması amaçlanmaktadır. Uzundere Belediyesi’ne bağlı tüm mahallelerde çöp konteynerleri bulunmakta olup düzenli bir şekilde çöplerin toplanması sağlanmaktadır. İlçe esnafına doğada çözünebilen poşetler kullanılması konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Çevre düzeni ve peyzaj çalışmaları ilçe genelinde çevreye uygun bitki ve çiçeklerle donatılmasını bizzat üstlenmiş ve bu işlemler için personel dahi görevlendirerek bu hizmeti titizlikle yerine getirmektedir.

Turistik faaliyetlerin meydana gelme nedenlerinden birisinin de çevresel kalite olduğu ve çevresel ve turistik bölgelerdeki tahribatların da turizmi olumsuz etkilediği dikkate alındığında sürdürülebilir turizm açısından planlama faaliyetlerinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkacaktır (Inskeep, 1994: 7).

Uzundere ilçesi ve yakın çevresi için farklı zorluk derecelerine sahip 8 bisiklet rotası oluşturulmuştur. İlçede 70 km araç yolu ve 9 km bisiklet yolu ağı bulunmaktadır. Gezi rehberi ve bisiklet rotaları için el broşürleri yapılmıştır. Bisiklet yollarının yapılması ve aktif kullanımın yaygınlaştırılması için önemli çalışmalar yürütülmektedir. Bunlardan birisi “Akıllı Bisiklet Park Yerleri”dir. İlçedeki önemli bisiklet rotaları: Cevizli Yaylası, Uzunkavak–Yedigöller, Sapaca Yaylası (Ekoköy), Engüzek Kalesi, Paisor Yaylası, Öskvank Kilisesi, Carmis Yaylası, Balıklı Köyü ve diğer bisiklet rotaları (Zuğar mesire yolu, Dikyar Vadisi Dağcılık Eğitim Kampı güzergâhı, Çamlıyamaç-Armutlu Mezra güzergâhı, Yayla Mahallesi, Dikyar Mahallesi-Eskihan).

Uluslararası, ulusal ve geleneksel olarak kültürel ve sportif etkinliklerin sürekliliğinin sağlanması sürdürülebilir turizmin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda ilçe genelinde festival gibi birçok etkinliğe yer verilmektedir. Bunlar içinde Uzundere Belediyesi tarafından her yıl 29 Ekim’de Karakucak Güreşleri, 16 ülkenin katılımıyla 21-25 Ocak 2015 tarihinde ilçede gerçekleştirilen Türkiye’deki ilk buz tırmanışı etkinlikleri öne çıkmaktadır. Bu çerçevede ayrıca 2016’da 2. Uluslararası ve 2017 yılında UIAA kapsamında 3. Uluslararası Buz Tırmanış Festivali yapılmıştır. Bunların dışında 10 Ocak 2015 tarihinde Yaban Hayatı Gözlem Festivali, 2012 yılı Türkiye Rafting Şampiyonası’nın bir ayağı ilçede düzenlenmiş, 2016 yılı Uluslararası Türkiye Bisiklet Federasyonu aracılığıyla Türkiye Bisiklet Turnuvası yapılmıştır. Çamlıyamaç Köyü Muhtarlığı tarafından düzenlenen eylül ayının 2. haftası yapılan Armutlu Mezra Festivali, Paisor Yaylası’nda yine her yıl bir festival, Sapaca Köyü Puşulu Yaylası Festivali, Tortum Gölü’nde yelken yarışları düzenlenmiştir. Tortum Şelalesi’nde I. Şelale Festivali ve Gençlik Şöleni düzenlenmiştir. Ayrıca Efes

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Pilsen'in katkılarıyla, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğiyle yürüttüğü Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi (DATUR) kapsamında 25-27 Eylül 2009'da düzenlenen 2. Çoruh Vadisi Kuş Gözlem Festivali Uzundere ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Tortum ve Uzundere'nin Teras Bahçeleri Fotoğraf Sergisi EXPO 2016 yılında Antalya'da gerçekleştirilmiştir. DAP-Genç Fest Projesi kapsamında gençlik kampı ve birçok etkinliğe sahne olmuştur. Bu etkinlikler hem ilçenin tanıtımı hem de turizmin sürdürülebilir hale getirilmesinde katkı sağlamaktadır.

Zuğar Boğazı yerli halkın ve turistlerin rahatlıkla vakit geçirebilecekleri, piknik yapabilecekleri ve yemyeşil doğa ile iç içe olabilecekleri C tipi mesire alanı durumunda olup, bu alanda macera parkı yapılacaktır. Bu açıdan ilçede sosyal ve sportif alanların genişletilmesi için yatırımlara hız verilmiştir. Çeşitli bitkiler ve meyve ağaçları kullanılarak yeşil alanların iyileştirilmesi ve oluşturulması için girişimlerde bulunulmuştur. Ayrıca SODES kapsamında "Neşeli Çocuklar Mutlu Aileler" ve "Çocuk Sevinç Bahçeleri" projeleri ile tüm köy ve mahallelerde çocukların daha rahat oynayabilecekleri ve ailelerin vakit geçirebilecekleri yeşil alanlar oluşturulmuştur.

Kırsal alanlarda ve farklı yörelerde o yöreye özgü yemeklerin varlığı ziyaretçi ve turistlerin önem verdikleri bir diğer konudur. Yerel mutfağın geliştirilmesi sakin şehirlerde sürdürülebilir turizm açısından önemli olduğu kadar kültürel özelliğin kaybolmaması ve turistik ürün olarak pazarlanma olanağını da sağlaması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Yöre mutfağında çağ kebabı, ayran aşısı, kadayıf dolması, tandır ekmeği, siron, un helvası, incir dövmesi gibi geleneksel lezzetlerin, otantik ortamda konuklara ikram edilebilecek mekânların sınırlı olması büyük bir eksiklik. Ancak bunların bir kısmını mahalle lokantalarında ve fırınlarında bulmak da mümkündür. Uzundere Belediyesi, bir restoranı "Yemek Kültürü Evi" olarak hizmete sunmayı planlamaktadır. İlçe içinde kuymak, tereyağı, lor peyniri, köy yumurtası, dut pekmezi, dut pestili ve Uzundere ekmeğiyle zengin bir çeşitliliğe sahip kahvaltısıyla "Uzundere Sofrası" faal olarak ilçe halkına ve tüm ziyaretçilerine hizmet vermektedir. 1 Ağustos-16 Eylül 2011 tarihleri arasında "Yerel Gastronomi Üzerine Kapasite Geliştirme Eğitimleri" verilerek halkın ve işletmecilerin bilinçlendirilmesi için eğitim verilmiştir.

İlçede 11 oda 22 yatak kapasiteli Gümüşçü Otel, 2 oda 3 yatak kapasiteli Sapaca Pansiyon, 10 oda 22 yatak kapasiteli Turan Pansiyon, 6 suit oda ve 60 yatak kapasiteli, sauna, hamam, kafeterya ve lobiden oluşan Modern Öğretmenevi hizmete açılmıştır. Toplam 29 oda-107 yatak kapasitesi ile gelen ziyaretçilerin, turistlerin rahat ve konforlu konaklayabilecekleri tesisler bulunmaktadır. Aynı zamanda erkek ve kadın sporcuların konaklayabileceği 20 kişilik

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

“Dağcılık ve Doğa Sporları Eğitim Uygulama Merkezi” 23 Ocak 2015 tarihinde hizmete açılmıştır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Zamanın ve sermayenin hızlı bir şekilde ilerlediği dünyada çağa karşı en güzel direniş yavaş olarak kalmaktır. Bunun içi ortaya çıkan cittaslow hareketi sürdürülebilirliğin farklı bir modelidir.

Erzurum ili sınırları içerisinde tek ve Çoruh havzasındaki ikinci cittaslow olan Uzundere ilçesi sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile cittaslow kriterlerine uygunluğu açısından taşımış olduğu nitelikler onun Türkiye’deki 14 yavaş şehirden biri olarak ilan edilmesinde etkili olmuştur. Henüz 1 yılını yeni doldurmak üzere olan bu yavaş şehir çeşitli eksikliklerin olmasına karşın hızlı bir gelişme süreci içerisinde. Bu konuda yerel halk ve yerel yönetimlerin rolü oldukça büyüktür. Eğitimciler, yöneticiler ve çalışanların Cittaslow hakkında sürekli eğitim ve seminerler görmesi, yöre halkına Cittaslow’un anlamı hakkında eğitim verilmesi iki yönlü bir ilerleme kaydedilmesi açısından oldukça önemli olup, ilçede bunun için ciddi bir çaba sarf edilmektedir. Buna ek olarak yavaş yemek (Slowfood) hareketi konusunda ise ilçeye benimsetilmesi konusunda bilinçlendirme yapılmaktadır. Başta belediye örgütü olmak üzere Kaymakamlık tarafından yürütülen birçok proje yavaş şehrin geliştirilmesi ve sürdürülebilir bir yavaş şehir hareketinin ilke edinilerek birçok yatırımın bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesine imkân vermektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken asıl husus hızlı bir gelişme yerine yavaş ve doğru yatırımların doğru yer ve zamanda yapılmasıdır. Hızlı karar alma ve uygulama mekanizması ileride yaşanacak çevresel, sosyal ve kültürel sorunların başlıca sebebi olacaktır. Turizm ise her ne kadar ekonomik açıdan kırsal kalkınmada önemli bir etkiye sahip olsa bile hızlı bir turizm gelişmesi doğal ortam başta olmak üzere sosyal ve kültürel çevre üzerinde de bir yıkım etkisi oluşturacaktır. Bu açıdan kitle turizmine yol açacak ve kırsal yerleşmenin kapasitesini aşacak her türlü faaliyetten kaçınılması yavaş şehrin sürdürülebilir turizm açısından sağlıklı bir büyüme ve gelişme göstermesinde etkili olacaktır.

Gözlemler ve yapılan mülakatlar neticesinde vizyonu ve misyonu oldukça başarılı olduğuna inandığımız Uzundere ilçe yerel yönetiminin hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirme amacı için göstermiş oldukları çalışma ve hizmet anlayışı geleceğe ışık tutmaktadır. Çünkü temel amaç yavaş şehri korumak ve daha ileri düzeylere ulaştırmaktır. Bunun sonucunda gerçekleşecek olan rekreatif faaliyet ve turizmde de istenilen gelişme yakalanmış olacaktır. Özellikle yerel yönetim, yerel halk, sivil toplum örgütleri ve diğer sektörler ile sürekli iletişim içinde olunması, uygun ürün ve kitle tespiti için yatırım çalışmalarının iyi belirlenmesi, lobicilik açısından birçok ulusal ve uluslararası kurum ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kuruluşlar ile birlikte hareket etmek, onların desteklerinden faydalanmak yörenin gelişimi için ekonomik ve siyasi imkânlarından faydalanılmalıdır. Kırsal kesimdeki yerel yönetimlerin finansal kaynaklarının sınırlı olması çeşitli yollardan finansal kaynakların bulunması ve yönetimi önemli bir zorunluluktur. Bu yüzden özellikle belediyelere fonlama açısından bağlı olmak yerine gelir oluşturacak faaliyetlere, imkânlara, proje destekleyici kurumlara yönelmek gerekir.

Sonuç olarak yavaş şehir hareketinin yavaş bir sürdürülebilir turizm anlayışıyla gelişmesi gereklidir. Aksi halde turizmin gelir getirici bir ekonomik faaliyet olarak görülmesi turizmin yıkıcı etkisinin varlığından habersiz gizli yıkımlara veya bozulmalara yol açacağı gerçeği unutulmamalıdır. Bu kapsamda yavaş ve kontrollü gelişme ancak sürdürülebilir turizm hedeflerine ne kadar bağlı hareket edildiğine göre başarı gösterecektir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük özveri ve her konuda göstermiş oldukları destek ile başta Uzundere Kaymakamlığı'na, Uzundere Belediye Başkanı M. Halis ÖZSOY'a, Mustafa Kazan'a ve belediye çalışanlarına teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Aslan, E., Güneş, G. S. (2016). "Sakin Şehir"ler için Sürdürülebilir Turizmin Önemi, *Journal of Tourism Research*, 3 (3), 1-17.
- Atalay, İ. (1988). The Geograpy of Lake Tortum District (North-Eastern Anatolia), *Ege Coğrafya Dergisi*, 4 (1), 19-40.
- Aydoğan, S. (2015). Sürdürülebilir Mimarlıkta Sakin Şehir (Cittaslow) Yaklaşımı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Baldemir, E., Kaya, F., Şahin, T. K. (2013). A Managemet Strategy within Sustainable City Context: Cittaslow, *Procedia Social and Behavioral Sciences Journal*, 99, 75-84.
- Beyhan, Ş. G. (2006). Kültürel, Doğal ve Tarihi Mirasın Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi ve Isparta Örneği. *Turizm ve Mimarlık, Turizmde Sosyal, Kültürel, Fiziksel Gelişmeler: Sorunlar ve Öneriler, Bildiriler Kitabı*, 28-29 Nisan 2006. 84-89, Antalya.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Çakılcıoğlu, M. (2002). Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin; Sürdürülebilir Turizm, 10. Ulusal Bölge Bilimi/ Bölge Planlama Kongresi.
- Çerçi, A. (2013). Destinasyon Markalama ve Yavaş Şehir Seferihisar'ın Destinasyon Marka İmajı (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirkol, Ş. ve Çetin, G. (2014). Turizm Politikaları ve Alternatif Yönetim Yaklaşımları. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Deniz, M. (2015). “ Analysis of Sustainable Tourism and Cittaslow Potential of Ulubey (Uşak)” (Ed. Mihaela Dinu, Necdet Hacıoğlu, Cevdet Avcıkurt, Recep Efe, Abdullah Soykan) *Tourism, Environment and Sustainability*, s. 219-238, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Doğanay, S., Alim, M. (2003). Coğrafi Bir Tanıtım: Yedigöller (Uzundere) Günöbirlik Rekreasyon Alanı, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (30), 127-137.
- Ekincek, S., (2014). Sakin Şehir (Cittaslow) Yöneticilerinin Sakin Şehir Hareketine ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Değerlendirmeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm, Ege Coğrafya Dergisi, 15, 51-59
- Ercöşkun Yalçınır, Ö. (2007). Sürdürülebilir Kent İçin Ekolojik-Teknolojik (Eko-Tek) Tasarım: Ankara Güdöl Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ergüven, H., M.. (2011). Cittaslow-Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslararası Birliği: Vize Örneği, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3, (2), 201-210.
- Güneş G., Arısoy, Ç., E., Aslan, E. (2015). Cittaslow Ağına Dahil Kentler ve Sürdürülebilir Turizm Kriterlerine Yönelik Bir Analiz, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi.
- Howie, F. (2003). *Managing the Tourist Destination*. London: Thomson.
- Inskip, E. (1991). *Tourism Planning an Integrated and Sustainable Development Approach*. New York: Van Nostrand Reinhold.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Inskeep, E. (1994). National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies, WTO Publications, Routledge Series.
- Kahraman, N., Türkay O. (2004). Turizm ve Çevre. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karadeniz, C. B. (2014). Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (29), 84-107.
- Kardeş, M., (2008). Tarih ve Turizm Beldesi Uzundere. Erzurum: Uzundere Belediyesi Yayınları.
- Keskin, E., B. (2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow), PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 8, (1), 81-99.
- Koday, S., Erhan, K., (2009). Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 13 (2), 47-66.
- Kopar, İ., Çakır, Ç. (2012). Tortum Gölü (Uzundere-Erzurum) Kıyı Kuşağındaki Badlans Topoğrafyası ve Peribacaları, I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 2012 (28-30 Mayıs) Bildiriler Kitabı, s.1013-1027, Erzurum.
- Kopar, İ., Çakır, Ç. (2013). Tortum Gölü ve Boğaz Vadisi Yakın Çevresinin (Uzundere-Erzurum ve Yusufeli-Artvin) Serrano ve Ruiz-Flaño Yöntemiyle Jeoçeşitlilik Derecesinin Belirlenmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi, 27, 46-66.
- Lahn, E. (1944). Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi, Türk Coğrafya Dergisi, 5-6, 137-142.
- Mutdoğan, S. (2010). Seferihisar Örneğinde Sakin Şehir Hareketi. GreenAge Symposium, Mimar Sinan Fine Arts University Faculty of Architecture 6-8 December 2010, (1-10) Türkiye: İstanbul.
- Onaran, D. C. (2013). Yavaş Şehirlerde Kentsel Kimlik (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özhancı, E., Ardahanlıoğlu, B., Z., Yılmaz, H. (2012). Sakin Şehir Üyelik Süreci Analizi, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43 (2), 163-173.
- Özkan, H., C. (2011). Bir Sürdürülebilir Kent Modeli: Yavaş Şehir (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özür Karakaş, N. (2016). Sakin Şehir/Cittaslow Hareketi ve Yerleşme Coğrafyası, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37, 151-179.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Rådström, S., J., (2005). An Urban Identity Movement Rooted in The Sustainability Of Place: A Case Study Of Slow Cities And Their Application In Rural Manitoba (Doctoral Dissertation). Canada: Department of City Planning University of Manitoba.
- Sarıbaş, Ö., Kömürcü, S., Güler, M.,E., (2015). Yavaş Şehirlerde Yaşayan Gençlerin Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Algıları Seferihisar Örneği, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi.
- Sırrım, V. (2012). Çevreyle Bütünleşmiş Bir Yerel Yönetim Örneği Olarak “Sakin Şehir” Hareketi ve Türkiye’nin Potansiyeli, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1 (4), 119-131.
- Şahin, İ., Kutlu, S. Z. (2014). Cittaslow: Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 2 (1), 55-63.
- Şahinkaya, S. (2010). Bir Yerel Kalkınma Modeli: Cittaslow Seferihisar Üzerine Değerlendirmeler, [http://www. Bagimsiz sosyalbilimciler. org/Yazilar_Uye/Sahin Tem10.pdf](http://www.BagimsizSosyalBilimciler.org/Yazilar_Uye/SahinTem10.pdf). (Erişim Tarihi: 17.05.2017).
- Tosun, K. E. (2013). Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli: Yavaş Kentleşme Hareketi, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32 (1), 215-237.
- Türkay, O. (2014). Destinasyon Yönetimi Yönetim Bilim Bakış Açısıyla İşlevler, Yaklaşımlar ve Araçlar. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uca, S., Arıkan, İ. (2008). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilirliğe Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sakin Şehirler (Slow Cities)-Zeytinbağı (Trilye)'na Yönelik Bir Uygulama Önerisi, III. Ulusal Turizm Sempozyumu, 17-19 Ekim 2008, Eğirdir, Isparta, s.167-176.
- United Nations Environment Programme ve World Tourism Organization, (2005). Making tourism more sustainable: A guide for policy makers. Paris: United Nations Publication.
- Ünal, Ç. (2016). Turizm Coğrafyasında Yeni Kavramlar “Yavaş Şehirler ve Yavaş Turizm”, Doğu Coğrafya Dergisi, 21 (36), 13-28.
- Ünal, M., Zavalı, S. Y. (2016). Küreselleşme Karşıtı Bir Hareket: Yavaş Hareketi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 5, (4), 889-912.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yeşiltaş, M. (2015). Turizm Sektöründe Planlama, Planlamanın Önemi ve Türleri. Derman Küçükaltan, Hüseyin Çeken ve Şefik Okan Mercan (Ed.), *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması*. 149-170. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yurtseven, H. R., Kaya, O., Harman, S. (2010). *Yavaş Hareketi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨПМӘДЕНИЕТТІЛІКТІҢ (МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМНЫҢ) ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

THE LEGAL ASPECTS OF MULTICULTURALISM IN REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

*Отыншиева А.А., Ибраева А.С.,

*2 курс докторанты; з.ғ.д., профессор

әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Заң факультеті

Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

*aidana-best91@mail.ru

Түйіндеме

Автор бұл мақалада қазіргі кезеңдегі демократиялық, зайырлы, әлеуметтік және құқықтық Қазақстан Республикасындағы көпмәдениеттілік немесе мультикультурализм концепциясының түп тамырын, оның ішінде пайда болу тарихын, теориялық тұрғыда дамуын, басқа шет мемлекеттерде мультикультурализмнің қолданылу және таралу аясын қарастырады. Сонымен қатар, осы ауқымды да өзекті тақырыпты негізгі идеясымен ұштастыра отырып, мәнін ашу барысында, жалпы мультикультурализм концепциясы Қазақстанға керек пе деген сұрақтың түйінін шешу де қамтылды. Көпмәдениеттілік жайлы заңнамалардың құқықтық аспектілері, жан-жақты саяси және құқықтық пікірлер, жария талқылаулар қарастырылды.

Түйін сөздер: мультикультурализм, ұлт, бірегейлік, адам және азамат.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Abstract

The author considers the root of the multiculturalism conception in democratic, secular, social and legal state – in Republic of Kazakhstan. The article also covers the history and theoretical development of multiculturalism, the usage and scope of multiculturalism in other foreign countries. Moreover, some predictable answers were provided to the question of whether Kazakhstan needs development of multiculturalism. The legal aspects of multiculturalism in legislation, in comprehensive political and legal reviews, in public discussions were examined properly.

Key words: multiculturalism, nation, identity, individual and citizen.

“Мультикультурализм” термині тұңғыш рет XX ғасырдың 40-жылдары Канадада пайда болды, алайда 1960 жылдардан бастап қана өзекті тақырып бола бастады.[1] Құқықтанушылар мен саясаттанушылар қауымының ойынша, мультикультурализм деп ашық қоғам мен түрлі ұлттардың сол мекен етіп жатқан қоғам аясындағы түрлілігін, сан алуандығын айтады. Мультикультурализм саясаты мен идеологиясы түрлі этникалық топтар мәдениетінің әртүрлілігін сақтауды, өз мәдени орталықтарын, мысалы, білім ошақтарын ашып, тілін, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыптарын дамытуын білдіреді.

Harper Collins атты Әлеуметтану сөздігінде бұл концепцияны былай түсіндірген: “Мультикультурализм – бұл көптеген қоғамдардың айқын белгісі ретінде мәдени плюрализмді танып, мойындап, насихаттайды. Мультикультурализм мәдени саналуандылықты қорғауға негізделеді. Сонымен қатар, ол мемлекеттегі өмір сүріп жатқан негізгі ұлттар мен азшылық ұлттар арасында жиі белең алатын тең емес қарым-қатынастарға ерекше көңіл бөледі”. [2] Жалпы, мультикультурализм концепциясы либералдылыққа, ізгілік (гуманизм), адамгершілік құндылықтарына негізделген.

Мультикультурализм концепциясын түп-тамырымен зерттеген ғалымдар қатарына У.Кимлика, С. Бенхабиб, М. Вевьёрка, С. Фиш, М. Уолцер [3] және т.б. кіреді. Қазірде, отандық және ресейлік ғалымдардың да бірқатары осы концепцияны жүзеге асырудың артықшылығы мен пайдасы, зияны мен кесірін жан-жақты зерттеуде. Заңгерлер,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

мәдениеттанушылар мен саясаттанушылар арасында мультикультурализмді жақтаушылар да, даттаушылар да жетерлік. Мультикультурализмді алға тартудың ешқандай пайдасы жоқ деп санайтын ғалымдар, көбінесе, Ұлыбритания, Франция, Германия тәрізді дамыған алпауыт елдердің тәжірибесіне сүйенеді. [4] Немістің канцлері Ангела Меркель, Ұлыбританияның экс-премьер-министры Дэвид Кэмерон, Францияның экс-президенті Николя Саркозилар өз елдерінде мультикультурализмнің құлап, сәтсіздікке ұшырағанын айтты. [5] Көптеген ғалымдардың пікірінше, Еуропа елдері мультикультурализмнен бас тартып отыр, сондықтан да елімізге ұлттық-рухани құндылықтарды сақтай отырып, қоғамға кедергі болатын кертартпа тұстардан аулақ болу керек, барша ұлыстарды ұйыстырушы ретіндегі қазақ халқының айрықша жауапкершілігін естен шығармауымыз қажет. Заңгер, профессор Ғ.Сапарғалиев [6] “Әр ұлттық топ байырғы ұлттық мәдениеттің ықпалына түскендіктен ол Қазақстанның біртұтас мәдени кеңістігі аясынан асып кетеді. Осының нәтижесінде ұлттық топтардың мәдениетіне қажетсіз идеологиялық элементтердің енуіне мүмкіндік туады. Ал бұл ұлтаралық келісімге қауіп төндіреді. Қатер тек аталған көздерден ғана туындамауы мүмкін. Бұқаралық ақпарат құралдарын теріс пиғылда пайдалану ақпараттық революциялық қазіргі жағдайында мәдениетке, Қазақстан халқының имандылығына қатер көзі болып табылады, олар үшін аумақтық мемлекеттік кеңістік деген ұғым болмайды” деп мультикультурализмнің қатерлі тұстарын атап өтті. Елбасымыз жақында, яғни 1 мамыр – Бірлік күні қарсаңында берген сұхбатында өзінің үнемі үрейленіп жүретіндігін айтты; “25 жыл жанжал, қақтығыссыз өмір сүріп үйреніп қалғанбыз, алайда әлемнің ең қауіпсіз елдерінің өзі террористік шабуылдың объектісіне айналып жатыр, сондықтан да этносаралық және конфессияаралық қарым-қатынастар жіті бақылауда” [7],- деген еді. Тұрақтылық пен келісім өзімен-өзі қалыптаспайды, оған тұлға болып, ұлт болып, қоғам болып, мемлекет болып атсалысуың қажет, көп еңбекті талап ететін жұмыс.

Дегенмен, Елбасымыздың салған сара жолы, дара жолы, сындарлы да көреген саясаты негізінде дамыған көпмәдениеттілік, этностардың бір елдің шеңберінде бірге өмір сүруі және өзара ынтымақтаса қимылдауы өз жемісін берді: ерекше Қазақстандық (евразиялық) менталитет қарқындады, окшаулануды, ұлтшылдықты қабылдамайтын ерекше рухани жағдай туды. [8] Ұлтжанды азаматтары бар, түрлі ұлт пен этностар арасында достық пен келісім

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

орнаған бейбіт аспан астында өмір сүріп жатқан біздің қоғамға, біздің елге бүкіл әлем көз тігіп отыр. Бұл дегеніміз - Қазақстанның дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуының анық айғағы.

Еліміздегі мультикультурализмнің даму тарихына көз жүгіртер болсақ, ол сонау Патша үкіметі Қазақстанды отарлау саясатын жүргізуден бастау алады. Патша үкіметінің әкімшілік реформаларының әлсіздігі себебінен, XIX ғасырдың алпысыншы жылдарынан бастап, отарлаудың “ең сенімді” жолына көшті, яғни орыс және украин шаруаларының қазақ жеріне қоныс аударуы. [9] XIX ғасырдың соңында Қазақстанға ұйғырлар мен дүнгендер, [10] Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде неміс, корей, ингуш, күрт, поляк, қалмақ, қарашай, шешен, балқар, қырым татарлары, месхет түріктері және тағы да басқа ұлттыр қоныс тепті. Қазақ жеріне XIX ғасырдың орта шенінен XX ғасырдың басында қоныс аударудың астарында Патша үкіметінің құйтырқы саясаты жатты – ол қазақ халқының саяси дербестігін толығымен жою және қазақтың ең шұрайлы жерлерін иемдену. Патша үкіметі тоталитарлық жүйе арқылы ұлттық сананы жойып, мәңгүрттендіру процесін жүргізбек мақсатта болды. Ал, Ұлы Отан соғысы жылдарындағы саясат – большевиктік билікті жүзеге асырушылардың халықты жау жағына шығып кетеді деп күдіктенуі. Осы күдікті сейілту мақсатында, біршама ұлттар жер аударылды; зорлықпен жер аударылғандардың саны 1945 жылғы мәліметтерге қарағанда, 2 млн 464 мыңға жуықтаған. [11] Отанға жаудан төнген қауіп-қатер, он бес одақтас республиканы құраған, КСРО аумағындағы барлық ұлттар мен халықтарды тығыз біріктірді. [12] КСРО күйрегеннен соң, осылайша қазақ жері қазіргі Қазақстанды мекен еткен түрлі ұлт өкілдерінің саналуан мәдениетінің ұштасып, тығыз байланысқан жеріне айналды.

Жаһандық интеграция дәуірінде өмір сүргендіктен, бірлік пен келісім, татулық пен ауызбіршілік бар жерде ғана, мемлекет ілгері баса алады. Тұғыры биік тәуелсіздігімізді алу үшін ата-бабаларымыз қасық қаны тамғанша ел мен жерді қорғап, ұлттық мүддені жоғары қойды, ұлт пен елдің тұтастығының сақталуы, ауызбіршіліктің жігі ажырамауы үшін жанын берді. Ендеше, ата-баба үмітін ақтау үшін, атадан балаға, қазіргі өскелең ұрпаққа мирас етіп қалдырылған мұраны сақтау үшін, бүгінгі күннен ертеңіміз жарқын болады деген сенімділікті нығайту үшін, бәсеке қабілетті отыз елдің қатарына ену үшін ұлт болып, ұлыс болып үлесімізді

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

қосуымыз абзал, бірлігімізді бағалай білуіміз, қазақстандық патриотизмді күшейтуіміз қажет.

[13]

Мультикультурализмды толығымен зерттеуші Уилл Кимлика [14] оның мынадай белгілеріне тоқталған еді:

- Орталық аудандық және қалалық деңгейлерде мультикультурализмды конституциялық заңның және парламенттің растауы;
- мектеп бағдарламасында мультикультурализмды қабылдау;
- бұқаралық ақпарат құралдарында этникалық мүдделерін қорғауды енгізу;
- этникалық топ ұйымдарының мәдени іс-шараларын қолдау мақсатында, оларды қаржыландыру;
- екі тілді білім беруді қаржыландыру;
- жағдайы төмен иммигранттарға қолдау көрсету.

Қайрат Мәми республикалық «Айқын» газетіне 2012 жылы берген сұхбатында былай баяндап еді: “Елімізде бүгінде этностардың мәдениеттері, тілдері, дәстүрлерінің дамуына қажетті барлық жағдай жасалған. Мемлекет аумағында қазіргі күні 800-ден астам этномәдени бірлестіктер болса, оның ішінде 28-і республикалық болып табылады. 15 тілде газет-журнал, 8 тілде радиобағдарламалар, 7 тілде телебағдарламалар шығады. Білім беру толықтай өзбек, тәжік, ұйғыр және украин тілдерінде жүргізілетін 88 мектеп жұмыс істейді. 108 мектепте 22 этностың тілі жеке пән ретінде жүргізіледі. Осымен қатар, балалардан басқа үлкендер де 30 этнос тілдерін оқуға мүмкіндік алған 195 этно-білім беру кешендері, жексенбілік және лингвистикалық мектептер ашылды. Қазақ және орыс театрларын қоспағанда елімізде тағы төрт ұлттық – өзбек, ұйғыр, кәріс және неміс театрлары жұмыс істейді. Әр жыл сайын Қазақстан этностарының тілдерінде бірнеше ондаған жаңа кітаптар жарық көреді” [15]. Жоғарыда Кимлика атап өткен белгілерге және Қайрат Мәмидың сұхбатына қарап, қорытар болсақ, Қазақстан Республикасында мультикультуралық идеяның не саясаттың біртіндеп жүзеге асып келе жатқандығын аңғаруға болады.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Көпмәдениетті, көпұлтты Қазақстан халқының құқықтарын, бостандықтары мен мүдделерін насихаттайтын бірден-бір ұйым – ол Қазақстан Республикасының Президентінің Жарлығымен құрылған Мемлекет басшысы жанындағы консультативті-кеңесші орган Қазақстан халқы Ассамблеясы болып табылады. 1995 жылы 1 наурызда құрылған Қазақстан халқы ассамблеясының негізгі мақсаты мен міндеті - осы көпмәдениеттілік саясатын жүзеге асырып, Қазақстан халқына татулықты насихаттап, елге ауызбіршілікті паш етеді. Мемлекеттік өкімет билігі мен көпұлтты қоғам арасындағы диалогтың маңызды буыны ғана емес, сонымен қатар Қазақстандағы азаматтық қоғамның орнағанын нақты бейнелейді. [16] Күні кеше 26 сәуірде өткен Қазақстан халқы Ассамблеясының XXV сессиясының тақырыбы – “Жаңғыру негізі тұрақтылық, бірлік, келісім” делінген болатын. Елбасымыз “Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру” мақаласында [17] ұлттық бірегейлік пен ұлттық құндылықтарды сақтау туралы алға тартты, этностар арасындағы өзара ынтымақтастық, достық қарым-қатынас, салтанат құрған бейбітшілік сөз етілді. Ұлттық бірегейлікті сақтау дегеніміз – Қазақстанды мекен ететін жүз отыздан астам ұлт өкілінің, діні мен ділінің, мәдениетінің, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпының сан алуандығына қарамастан бейбіт қоғамда қақтығыссыз өмір сүруінің айқын дәлелі. Қаншама ұлттың баласына есігін айқара ашқан кең байтақ Қазақстан – қазіргі таңда тұрақтылық пен достықтың алтын бесігіне айналды. [18]

Қазақстан ұлтаралық татулық және дінаралық толеранттылықты көздейтін мультикультурализмнің еуразиялық үлгісін жүзеге асырып келеді. [19] Мультикультурализмді қоғамның гүлденуі, дамуы мақсатында елімізде бірқатар саяси-құқықтық іс-шаралар жүзеге асырылады, заңдар мен заңнамалар, құқықтық құжаттар дайындалады, олардың іске асып, орындалуын тиісті органдар қамтамасыз етеді. Жоғарыда атап өткендей, ең әуелі, мультикультурализм мәселесі негізгі Атазаңымыз - ҚР Конституциясында, “Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы” заңында, жыл сайын өтетін Қазақстан Халқы Ассамблеясы (ҚХА) сессияларында, одан кейін, әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съездерінде талқыланады. Сонымен қатар, ол “Мәңгілік Ел” жалпыұлттық патриоттық идеясында, Елбасымыз құрған қоғамдық келісім мен жалпыұлттық бірлік моделінде, Қазақстан Халқы Ассамблеясының (2025 жылға дейінгі) даму тұжырымдамасында, ҚР Президентінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы №147 Жарлығымен бекітілген, Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

нығайту және дамыту тұжырымындамасында, ҚХА үндеулерінде [20] көрініс тауып, басты назарда екенін естен шығармауымыз керек.

Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съезі Астана қаласында әр екі жыл сайын өткізіледі. Оның миссиясы да бейбітшілікке, келісім мен ынтымақтастыққа ұмтылу болып табылады. 2015 жылы өткізілген V съездте мына мәселелер бойынша уағдаласты: “азаматтық қоғаммен тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету, жанжалдарды болдырмау және реттеу мақсатындағы диалогына жәрдем ету, бітімге келу және келіссөздер арқылы зорлық-зомбылыққа жол бермеу, бейбіт азаматтарды қорғау, барлық қайшылықтарды бейбіт жолмен шешуге шақыру; ұлттық деңгейде де, мемлекетаралық деңгейде де кез келген саяси және діни қайшылықтарды күшпен шешу әдісінен түбегейлі бас тарту”. [21]

1995 жылғы 30 тамыздағы Конституция нәсіліне, ұлтына, дініне және әлеуметтік тиесілігіне қарамастан барлық азаматтар құқықтарының теңдігіне кепілдік берді. Сонымен қатар, этностық, тілдік, мәдени, діни әралуандылықты мойындау негізінде қазақстандық бірегейлік пен бірлікті қалыптастырудың азаматтық қағидаттарын бекітті. [22] Ол – ортақ мүдде мен өзара сыйласуды білдіреді, және басқаға деген туысқандық пен сүйіспеншілікті көрсетеді, халықтардың өзіне тән ерекшеліктерін дамытатын және ұлттар арасында мәдени құндылықтармен алмасуының құралы болатын мәдени саналуандықты сақтау, [23] яғни көпмәдениетті Қазақстанның ғұмырын баянды ету. Ал өз кезегінде баянды ету үшін, көпұлтты қоғамда толеранттылық [24] (төзімділік) сияқты маңызды либералдық құндылықты ілгерілету, дамытуымыз керек.

Қазақ тарихы, қазақ халқының дамуы, қазақ мәдениеті, Қазақстанда мекен ететін өзге ұлт өкілдерінің тарихы – тарихтың қойнауынан орын алатын, тамыры кеңге жайылған, баға жетпес құндылықтар жүйесі. Қазақстан Республикасындағы түрлі ұлт өкілдерінің тату-тәтті өмір сүруі, ұлтаралық келісім мен толеранттықты сақтау, бейбіт елде бірлігі жарасқан, бір қолдың саласындай жүз қырықтан астам ұлттардың өмір сүруі - осының барлығы Қазақстан Республикасының астарлы саясатының мықтылығы, Елбасымыздың көрегенділігі, еліміздегі

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

көпмәдениеттілікке қатысты құқықтық заңнамалар мен заңдардың бұлжытпай орындалуының айқын көрінісі. Адам мен азамат құндылықтарын жоғары қоятын мемлекет ғана өркендей алады. Демек, мультикультурализм концепциясын дұрыс жүзеге асыра алатын мемлекет дамиды, гүлденеді. Қазақстанда этностардың бірлігі, елдегі және оның сыртындағы бейбітшілік, ұлттық бірегейлікті сақтау – қазақстардың жарқын болашағына алып келеді.

Көптүрліліктің, көпұлттылықтың және көпконфессиялықтың толерантты дамуы – ғаламдық бейбітшілік пен келісімнің кепілі. Ғасырдан ғасырға ауысып келген этномәдени алуантүрлілік болмысты бір мәдениет пен бір танымның туының астына енгізуге, қалыптастыруға талпыныс күшеюде. Сондықтан да мультикультуралық тіршілік пен диалог мәселелері қазіргі заманғы қоғам үшін аса өзекті болып табылады. [25] Ел бірлігі – ең асыл қасиет, Қазақстан халықтарының достығы – еліміздің баға жетпес игілігі. Барлығымыз бір шаңырақтың астында өмір сүреміз, түріміз басқа, тірегіміз бір, жүзіміз басқа, жүрегіміз бір – тату-тәтті бірлікте өмір сүрейік! Тәуелсіздігімізді баянды ете түсу үшін ең алдымен бірлігімізге бекем болуымыз керек. Қорытындылай келе, Елбасымыздың мағыналы да мәнді сөзімен аяқтағым келеді: “Қазақ әлсіресе өз арасындағы алауыздығынан әлсіреген. Күшейсе, бірлігімен күшейген.” Көпмәдениетті Қазақстанның ғұмыры ұзағынан болып, Мәңгілік Елге айналсын!

Әдебиеттер:

1. <http://www.integration.lv/ru/chto-takoje-multikulturalizm-i-sljedujet-li-jego-opasatsja>
2. hse.ru/data/2012/09/05/1242018158/Лекция%20№%201_ПМКиМК.pdf
3. Varun Uberoi, Tariq Modood. Multiculturalism Rethought: Interpretations, Dilemmas and New Directions. - EUP, 2015. - p. 5
4. <http://abai.kz/post/14322>
5. <http://www.integration.lv/ru/chto-takoje-multikulturalizm-i-sljedujet-li-jego-opasatsja>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

6. Ғ.Сапарғалиев. ҚР Конституциялық құқығы. - Алматы, Жеті Жарғы, 2008. - 213-214 бет
7. Экспресс К. Малая родина - залог большого мира. - №72. - 27 сәуір 2017. – стр.2
8. Достық үйі, Шығыс Қазақстан. Шығыс Қазақстан халықтарының Кіші Ассамблеясы. - Өскемен, 2003. - 11 бет
9. Қ.С.Қаражан, Ж.Әбсеметова, Ф.А.Қозыбақова, Т.Мекебаев, С.С.Саржанова, С.Смағұлов, Ш.Б.Тілеубаев. Қазақстан тарихы: Лекциялар курсы. - Алматы, 2009. - 171 бет
10. Қ.С.Қаражан, Ж.Әбсеметова, Ф.А.Қозыбақова, Т.Мекебаев, С.С.Саржанова, С.Смағұлов, Ш.Б.Тілеубаев. Қазақстан тарихы: Лекциялар курсы. - Алматы, 2009. - 174 бет
11. Б.Аяған. “ҚАЗАҚСТАН” Ұлттық энциклопедиясы. - Алматы, 2003. - 5 том. – 299 бет; М.Қозыбаев, К.Нұрпейіс, Қ.Жүкешев. Қазақстан тарихы, Жалпы білім беретін мектептің 9-сыныбына арналған оқулық. – Алматы, “Мектеп” баспасы, 2005. - 85 бет
12. Қ.С.Қаражан, Ж.Әбсеметова, Ф.А.Қозыбақова, Т.Мекебаев, С.С.Саржанова, С.Смағұлов, Ш.Б.Тілеубаев. Қазақстан тарихы: Лекциялар курсы. - Алматы, 2009. - 273 бет
13. Егемен Қазақстан. Жалпыұлттық Республикалық газет. Н.П.Калашникова. Бірлігімізді бағалай білейік. - № 82. - 28 сәуір, 2017. - 1 бет; Т.Ғабитов. Философия: жоғары оқу орны студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, 2004. - 348-349 бет
14. Will Kymlicka. The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies. - International Social Science Journal, 61(199), 2010. - p.101
15. Республикалық «Айқын» газеті. Қайрат Мәми. Астана – әлемдегі рухани жарастықтың дәнекері. - 2012
16. Достық үйі, Шығыс Қазақстан. Шығыс Қазақстан халықтарының Кіші Ассамблеясы. - Өскемен, 2003. - 12 бет
17. http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
18. Егемен Қазақстан. Жалпыұлттық Республикалық газет. Ш.Нұрымов. Татулық – басты байлығымыз. - № 82. - 28 сәуір, 2017. - 4 бет
19. <http://www.oinet.kz/news/alem/i1673>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 *Gaziantep / TURKEY*

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

20. <http://assembly.kz/kk/prezentaciya>
21. <http://www.religions-congress.org/content/view/391/69/lang,kazakh/>
22. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>
23. Т.Ғабитов, Ж.Мүтәліпов, А.Құлсариева. Мәдениеттану: жоғары оқу орындары мен колледж студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, 2001. - 339 бет
24. Е. П. Ананьева. Мультикультурализм и мораль в глобализированном общественном пространстве. - Вестник ИКБФУ, 2014. - Issue 12. - 139 бет
25. <http://www.religions-congress.org/content/view/391/69/lang,kazakh/>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ÇEVRE HAKKI VE KENTSEL ALANLARDA UYGULANMASI

Doç.Dr. Şafak KAYPAK

MKÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

Özet

Bu çalışmanın amacı, üçüncü kuşak insan hakkı grubunda yer alan çevre hakkının kentsel alanlarda uygulanma sürecini incelemektir. İnsan olmaktan dolayı sahip olduğumuz bir hak olan insan hakkı kavramı, insanın uygarlık tarihinin bir ürünüdür. Zaman ve mekânın yansımasıdır. Bu nedenle, insan evrim geçirdikçe, insana atfedilen haklar da evrilmiştir. İnsan bir çevre içinde yaşamaktadır. Başlangıçta doğanın bir parçası iken, kendini ondan soyutlayarak daha üstün bir nitelik yüklenmiştir. Günümüzde çevremiz, yanlış ve kötü kullanımlardan dolayı, kirliliğin ötesine taşınmış ve bir sorun haline gelmiştir. İnsanların iyi bir kentsel çevrede, temiz hava, temiz su ve yeşil bir ortamda yaşama isteği, çevre hakkı olarak doğal bir gereksinimin sonucudur. Bu nedenle, çevresel değerlerin korunmasına yönelik olarak harcanan çabalar, insanlığın, diğer canlılar ile birlikte barış içinde bir arada yaşamasına katkı sağlayan hizmetler olarak düşünülmelidir.

Anahtar Sözcükler: İnsan hakkı, üçüncü kuşak insan hakkı, çevre hakkı ve kent

ENVIRONMENTAL RIGHT AND ITS APPLICATION IN URBAN AREAS

Abstract

The purpose of this study is to examine the implementation of the environmental right of the third generation human rights in urban areas. The concept of human right, a right we have for being human, is a product of human civilization history. It is a reflection of time and space. For this reason, as human evolution evolved, the rights attributed to man have also evolved. Human beings live in an environment. In the beginning, while being a part of nature, it has taken on a superior quality by isolating itself from it. Nowadays, due to misuse and abuse, nature has moved beyond the pollution and become a problem. Environmental right, that means to live in a green urban environment, clean air, clean water, is a result of a basic requirement. For this reason, efforts to protect environmental values should be considered as services that contribute to peaceful coexistence of humanity with other living things.

Key Words: Human right, third-generation human rights, environmental right and city.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Giriş

Günümüzde çevre, insanoğlunun en çok ilgilendiği konulardan biri olmuştur. Bu ilgi etkisini azaltmak yerine güncelliğini koruyarak sürmektedir. Çünkü çevremiz sorunlu bir hale gelmiştir. Yaşanılan zorunluluklar, çevreyle ilgilenmeyi, geçici ilgi duymanın ötesine taşımaktadır. Çevre sorunları mikro boyuttan çıkmıştır. Makro temelde küresel ısınma, atmosferin zarar görmesi gibi sadece insanlığı değil, bütün canlı türlerini ve dünya yaşamını yok edecek düzeye ulaşmıştır. İnsanlar, artık, salt kendi yaşadıkları kentte ve çevresinde değil, dünyanın herhangi bir yerindeki çevre bozulmalarına karşı da duyarlı olabilmektedir. Bu bütüncül bilinç, günlük yaşamların sınırlarını aşarak, çevre sorunlarına küresel ölçekte bakmayı getirmektedir. Günümüz toplumlarının gelecek kaygısı, bugün de olduğu gibi, gelecekte de yaşanılır bir çevreye sahip olma isteği, çevreyi insanlığın ortak malı yapmış ve bundan yararlanma hakkını da bir insan hakkı olarak beraberinde getirmiştir.

Kent ortak bir yaşam alanıdır. Kentte yaşayanların, sağlıklı ve huzurlu bir yaşama sahip olabilmeleri, sağlıklı ve güvenli bir kentsel çevrede mümkün olabilir. Avrupa Konseyi'nin Avrupa Kentsel Şartı'nı kabul etmesiyle, kent sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılması gündeme gelmiştir. Dünya nüfusunun yarısına yakınının kentlerde yaşadığı günümüzde, çevre hakkının kentli hakkı olarak yaşama geçirilmesi ve çevresel değerlerin yurttaşlık hakkı olarak korunması bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Kentleşmenin çevre üzerindeki yıkıcı etkilerinden kişiyi ve toplumu koruyacak önlemleri almak gereği üzerinde durulmaktadır. Çevre hakkı, en temel insan hakkı olan yaşam hakkı ve insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ile bağlantılıdır. İnsanın bedensel ve ruhsal yönden sağlığı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşaması ile doğru orantılıdır.

Çevre hakkının, kentsel alanlarda çevre sorunlarının giderilmesinde çare olabilmesi, toplumun siyasal, ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimi ile ilgili olduğu gibi, onun hukuksal olarak düzenlenme biçimi ile de yakından ilgilidir. Yani insan haklarının yasalarca güvence altına alınması tek başına yeterli değildir, onları kullanabilmek de gerekir. Kentli yurttaşların, çevre hakları ile büyük ölçüde çakışan kentli olmaktan doğan haklarını kullanılabilmelerinin koşulları, öncelikle, insanların yakın çevresinde, yaşadıkları kentsel alanda hak ve sorumluluk temelinde yaratılmalıdır. Bu bağlamda, çalışmada, bir insan hakkı olarak çevre hakkının anlamı, niteliği ve kentsel alanlara yansımaya şekli üzerinde durulmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Çevrenin İçeriği ve İnsan

Çevre sözcüğü günlük yaşamımız içinde hep karşımıza çıkmaktadır. Günlük konuşmalarımızda çevre kavramını oldukça fazla kullanırız. Çevre sözcüğü ilk kullanılmaya başlandığında dar bir şekilde bulunan yer anlamında kullanılmış; daha sonra çevrenin sadece fiziksel alanla sınırlı olmadığı anlaşılmıştır. Farklı kullanımlarla çevrenin içeriği genişlemiştir (Keleş ve Hamamcı, 1998:10). Fiziksel niteliklerin yanı sıra, sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik içerikler de eklenmiştir. Ekolojik çevre, kent çevresi, kır çevresi olduğu gibi, arkadaş çevresi, iş çevresi ve hatta çıkar çevresi de olabilir (Kaypak, 2015:25).

Çevre kavramı, asıl olarak Biyoloji bilim dalına ait bir kavramdır, oradan sosyal bilimlere geçmiştir. Çevre, bakış açısına göre her türlü anlama gelebilmektedir. Çevre dendiğinde genelde canlıların içinde yaşadığı ortam ve koşullar kastedilmektedir. Birbirinden bağımsız gerçek olayları içinde bir arada bulundurarak var olmayı sağlayan ortamdır. Bu ortamı canlı ve cansız varlıklar oluştururlar. Ancak, çevre sadece insana ait değildir. Çünkü insan dâhil tüm canlılar ve cansızlar bir çevre içinde bulunurlar. Hiçbir canlı ve hiçbir şey boşlukta olmadığına göre, mutlaka içinde var olacağı bir çevresi vardır. Canlı varlıklar arasında insan, hayvan, bitki ve mikroorganizmalar; cansız varlıklar arasında da, hava, toprak, su, sıcaklık ve ışık sayılabilir. Her canlı bir çevreye doğar. Bu durum, kendi isteği ile gerçekleşen bir şey sayılmaz, iradesi dışında olur. Canlılar, hacimleri olan varlık olduklarından konumlanacakları bir yere ihtiyaç duyarlar (Kaypak, 2015:26).

Çevre, canlıların yaşayıp gelişmesini sağlayan ve onları etkileyen fiziksel, kimyasal ve biyolojik unsurlar bütünlüğüdür (Keleş ve Hamamcı, 1998:21). Bu bütünlüğü oluşturan varlıklar, olaylar ve enerjiler *ekosistem* olarak adlandırılır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2005: 37) Yeryüzündeki bütün canlılar; güneş, hava, su, toprak gibi doğal cansız kaynakları kullanma yolu ile yani besin zinciri ile birbirlerine bağımlıdırlar. İnsan da bir canlı varlık olarak bu zincirin bir halkasıdır. Bu doğrultuda, çevre insana değil, insan çevreye aittir. Yaşanılan çevre sadece yerel, bölgesel boyutta değil, dünya küresini kapsayan küresel bir boyuttadır.

Doğal çevre sistemlerinde bazı dengesizliklerin ortaya çıkması, *çevre sorunları* adı altında toplanan çeşitli sorunların önem kazanmasına yol açmıştır. Temiz akan sular pislik taşımaktadır. Sınai atıklar sualtı yaşamı etkilemiştir. Hava, su, toprak kirlenmiştir. Bu sorunlar, refahını ve sağlığını olumsuz yönde etkileyecek boyutlarda ulaşmıştır. Teknoloji ve sanayinin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gelişmesi ile insanların doğadan gereksinimlerinin artması, doğanın dengesiz kullanımına yol açmıştır. İnsan kendi işlevleri ve geliştirdiği teknikler aracılığı ile ekosistemdeki dengeli ilişkileri etkileyerek sistemin dinamiğini bozmaktadır. Her gün artan nüfusla birlikte, doğaya verilen zarar, canlıların tümü için vazgeçilmez olan biyolojik çeşitliliğin azalmasına neden olmaktadır. Halbuki birinin yok oluşu, öbürünün de sonunu hazırlayabilecektir.

Çevreden, içindeki varlıklara göre en çok yararlanan ve yine çevreyi en çok kirleten bizleriz. İnsan, kendi eliyle yarattığı çevre sorunlarıyla, kendisi de dâhil olmak üzere tüm canlıların doğal yaşamını tehlikeye sokmaktadır. Toplumsal etkinlikleriyle doğal çevrenin ilişkilerini bozmakta ve ‘doğanın taşıma gücünü’ zorlamaktadır. Bir bütünlük oluşturan ve çeşitli ilişkilerden oluşan doğal çevre sistemlerinin işleyişi insanlık için bir sorun haline dönüşmektedir (Özdek, 1993: 98). Doğayı bozucu etkenler sürekli artmaktadır. İnsanoğlunun doğal çevre ilişkilerini bozucu ve taşıma gücünü zorlayıcı etkinlikleri sonucu, yenilenemez enerji kaynaklarının hızla tükenmesi, yenilenebilir enerji kaynakların tahribi, fiziksel çevrenin tahribi gibi insanın geleceğini ve sağlığını ilgilendiren olumsuzluk sürmektedir.

İnsanın hem kendine, hem çevreye giderek daha çok zarar veriyor olması, dünyamızın geleceğini de ciddi biçimde tehdit etmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde olan çevreye ilişkin sorun yayılma eğilimi göstermektedir. Doğa, Sanayi Devrimi’nin başlattığı sonsuz büyümeyle ilgili ekonomik paradigma içinde yaşam alanından çıkmış, tüketim aracı durumuna düşmüştür. Doğal çevrenin önemi giderek azalmış, doğaya özen gösterilmesi ve gelecek kuşaklara miras bırakılması gerektiği unutulmuştur (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1996:48). Çevre sorunlarının kısa bir sürede yerküreyi sardığı fark edilmeye başlanmış ve sorunların küreselliği çevre söylemine girmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1998:169).

Çevresel sorunların boyutlarının genişleyip uluslararası alana taşınması ile bütün evreni tehdit eder hale gelmesi, teknolojinin akıl almaz boyutlara ulaşması ve beraberinde getirdiği sorunlar dünyanın dikkatini bir kez daha çevreye yöneltmiştir. Ekosistemin giderek bozulması ve yaşanan çevre felaketleri, insanoğlunun sahip olduğu hakların en temeli olan ‘yaşam hakkını’ tehdit etmeye başlamıştır (Kaboğlu, 1996:9). Yaşanabilir bir çevre için birtakım önlemlerin alınması gerekliliği, tüm ülkeler tarafından kabul edilir hale gelmiştir. Gündeme gelen çevreye yönelik duyarlılık, ülkelerin çevre sorunlarının çözümünde ortak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hareket etme çabalarını doğurmuştur. Sağlıklı ve temiz bir çevre kalmayacağı endişesi içinde, çevre bugünkü ve gelecek kuşakların hakkı olarak görülmeye başlanmıştır.

2. İnsan Hakkı ve Çevre Hakkı İlişkisi

Hak, kişilerin yasa veya özel anlaşmalarla elde ettikleri yetki ve değerleri ifade eder (Kaypak, 2009:2). Hak kavramı hukuk bilim dalına ait bir kavramdır. Hukuk düzeni, toplum için önem taşıyan bütün kurallar bütünüdür. Hukuk kurallarının ön yüzü hak, arka yüzü ödev ve sorumluluktur. Bu kuralların dışına çıkanlar çeşitli yaptırımlara uğrarlar. *Yaptırım*, hukuk kuralının yap dediği yapılmadığı, yapma dediği yapıldığı zaman karşılaşılan şeydir.

İnsan hakları, salt *insan* olmaktan dolayı sahip olduğumuz hakları anlatır (Donnelly, 1995:19). İnsan hakları, tüm insanların daha doğarken sahip olduğu, ölmeden de yok olmayacak olan haklarıdır. Bu kabul, genelde paylaşılan bir düşüncedir. Kişilerin, doğuştan cins, ırk, etnik yapı, dil, din farkı gözetilmeksizin eşit oldukları kabul edilmektedir. Bu doğal haklar, insanın dokunulmaz, başkasına devredilmez, vazgeçilmez temel haklarıdır.

Uygarlık tarihi boyunca insanın evrim geçirdikçe insan hakları da evrilmiştir. Doğanın bir parçası olan insan zamanla kendisine doğa içinde daha üstün ayrıcalıklı bir nitelik atfetmiştir. Kendini diğer canlılardan daha 'hak'lı olarak görmüştür. İnsan onur ve saygınlığının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan insan hakları ve onları oluşturan değerler evrensel bir nitelik kazanmıştır. Evrensellik, nerede insan varsa orada hak vardır, düşüncesinde yatar; ayırım gözetilmeksizin herkes için ve her zaman geçerlidir. İnsan hakları, bu evrensel değerlere göre belirlenir. Evrensel bir nitelik taşıyan insan hakları; eskimezlik, değişmezlik ve üstünlük ilkeleriyle gerçek anlamını kazanır. İnsan olmanın doğal bir getirisi olarak kazanılan bu haklar, daima diğer hakların önünde gelir. İnsan hakları, zaman içinde önemini kaybetmeyeceği gibi toplumlar arasında da farklı anlamlar taşımaz. İnsan kişiliği bu haklarla gelişerek güçlenir; toplumda onurlu ve saygın bir yer edinir. Ulusal değerlerin üzerinde dünya barışının da güvencesidir. İnsanın değerinin ve onurunun korunmasını, maddi ve manevi varlığının gelişmesini amaçlar (Akıllıoğlu, 1995: 3–4; Kaypak, 2009:2).

İnsan haklarına tarihsel gelişim süreci içinde baktığımızda, siyasal sistem ile doğrudan ilişkili olduğunu görürüz. İnsan hakları Yunan ve Roma uygarlıklarında gelişerek, Akdeniz ve Batı Avrupa halklarına yayılmıştır. Eski Yunan hukukundan etkilenen Roma hukukunda, doğal hukuk sistemine yer verilmiş; hukukun, doğanın insanlar için geçerli kıldığı yasalar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu savunulmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında kilisenin ve skolâstik düşüncenin etkisiyle, insana ilişkin bakış açısında gelişme yerine gerileme olmuştur. Yeniçağ'da Hümanizm ve Rönesans hareketleri, bireyi ön plana çıkardıysa da insan haklarında istenilen ilerleme gerçekleşmemiştir. İnsan hakları, 1776 Amerikan Haklar Bildirisi ve 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisiyle ilk kez resmen açıklanıp yayınlanmıştır.

Tarihsel gelişme içinde ilk olarak kişi hakları ya da bireysel hakların ortaya çıktığı bilinmektedir. Bunu siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar izlemiştir. İnsan hakları dalgalar halinde yayılmış, alanını hep genişletmiştir. Edinilen haklar, bireysellikten, toplumsallığa, sonra da küreselliğe doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Bir anlamda insan hakları çeşitlenerek zaman içinde gelişme gösterirken, önceki aşamalarda gelişmiş insan haklarının yeni anlam kazanmasına yol açmıştır. Birinci ve kuşak haklar olan *pozitif* ve *negatif* statü haklardan biçimi farklı olan haklar ortaya çıkmıştır (Kabaoğlu, 1996:11).

İnsan haklarının tarihsel süreci ön plana çıkararak kuşaklara göre yapılan ayrımı, ilk defa Fransız hukukçu Karel Vasek tarafından dile getirilmiştir (Kaboğlu, 1993:272). Kuşaklara dayalı sınıflandırmada, insan hakları birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar diye adlandırılmaktadır. Günümüzde bu ayrıma dördüncü bir kuşak hak grubunun da eklendiği görülmektedir (Tezcan vd., 2011:34). İnsan hakları kuşakları şunlardır; *Birinci kuşak haklar* (siyasal ve kişisel haklar), örneğin özgürlük, birey hakları. Bireyi devlete karşı korumak amacı vardır. *İkinci kuşak haklar* (ekonomik, sosyal ve kültürel haklar), örneğin eşitlik, kadın ve çocuk hakları, çalışma hakkı. Birey, devletten ekonomik, sosyal ve kültürel haklar sağlanmasını istemektedir. *Üçüncü kuşak haklar* (dayanışma hakları), örneğin çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı (Kaboğlu, 1996:11). *Dördüncü kuşak haklar* (uzlaşma hakları), örneğin su hakkı, bilimin kötüye kullanılmaması, insan onuruna saygı hakkı (Gülmez, 2001:22). Bu haklar da, üçüncü kuşak haklar gibi dayanışma felsefesi ile tüm bireyler arasında işbirliğini gerektirmektedir.

'Üçüncü kuşak haklar', 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişen haklardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelmişlerdir. Hakların konusunun bireyi aşarak devletler olabilmesi ve gelecek kuşakların da hakkın konusu durumuna yükselmesi yeni kuşak hakları diğerlerinden ayırmaktadır. Bu haklar ulus sınırlarını aşarak uluslararası nitelik kazanmıştır (Özdek, 1993:29–39). Üçüncü kuşak insan haklarının ortaya çıkışındaki en önemli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gerekçelerden biri, insanlar arasındaki dayanışma duygusunu pekiştirmek ve ortak değerlerin dayanışma yoluyla korunup geliştirilebileceği bir ortam sağlamaktır (Özdek, 1993:91). Dayanışma hakları, diğer tüm insan haklarının ortak özelliği olan yaşam hakkını ortak payda olarak alır. Dayanışma haklarının uygulanabilmeleri, toplumda yaşayan kişilerin ortak çabalarına bağlıdır. Bu nedenle, dayanışma hakları adını almışlardır ve toplumdaki bireylerin olduğu kadar topluluğun tümünün katılımıyla hep birlikte savunulacak haklardır.

Üçüncü kuşak haklar kategorisinde yer alan *çevre hakkı*, gelişen teknolojinin doğayı acımasızca sömürmesinin bir sonucudur. Çevre hakkı; insanın, insan onuruna yaraşır bir çevrede yaşaması gerektiğini vurgulayan bir insan hakkı çeşididir. Yaşanabilir bir ortamı işaret eder. Çevre hakkı, hem bireysel, hem de kolektif niteliklidir. Bireylerin ve toplumun tümüne ait olduğu gibi, ulusal ve uluslararası niteliğe de sahiptir (Özdek, 1993:92). Sanayi toplumu ve modernizmin ürünü olan sosyal ve ekonomik haklardan sonra; küresel bugünü ve yarını da kapsayan işbirliğine dayalı dayanışma hakları gelmiştir. Çevre hakkı, bir anlamda sanayi sonrası post-modern döneme ait haklar grubu arasında gösterilebilir.

Çevrenin bir hak olarak belirmesi çok yenidir. Çevre hakkının geçmişine bakıldığında çok gerilere gitmediği görülmektedir (Kabaoğlu, 1996:7). Çevre hakkının bir insan hakkı olarak uluslararası hukukta ilk kez yer alması, 1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı ile gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletlerin Stockholm'deki Çevre Konferansı "bir tek dünyamız var" sloganı ile ortaya çıkmış; bir tek dünyadan herkesin yararlanma zorunluluğu ise, belli bir dayanışmayı, eşit hak ve sorumlulukları ve çevre hakkını gündeme getirmiştir (www.unep.org, 2013). Bu konferansta benimsenen Stockholm Bildirisi'ne göre bilim ve teknolojinin hızıyla insanın evrimi öyle bir noktaya gelmiştir ki, artık çevresini tarihte rastlanmamış bir boyutta değiştirme gücüne erişmiştir. İnsan çevresinin hem 'doğal', hem de 'insan eliyle yapılmış olan' iki boyutu da başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan haklarından yararlanmak için mutlaka gereklidir (www.unep.org, 2013). Çevrenin korunması konusu, insan hakları alanına dahil edilmiştir (Keleş ve Ertan, 2002:69). Ekolojik açıdan dengeli, yani insan ve diğer canlıların varlık ve gereksinimlerini sürdürebildikleri tüm koşullara sahip sağlıklı bir çevrede yaşamak, tüm insanlığın ortak malı olurken, böyle bir çevreyi sağlamak, korumak ve geliştirmek de ortak sorumlulukları olmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çevre hakkı, Dünya Sağlık Örgütü'nün 1946'da yürürlüğe giren Anayasası'nda ırk, din, siyasal düşünce, ekonomik ve toplumsal koşullar ne olursa olsun tüm insanların temel haklarından biri olarak kabul edilmiştir. Çevre hakkı, hukuksal düzenlemelerde önce sağlıkla birlikte dolaylı olarak yer almış, daha sonra tek başına doğrudan yer almaya başlamıştır. Bu doğrultuda, çevre hakkı, ilk olarak sağlık hakkının bir uzantısı olarak ortaya çıkmış ve çevreye verilen zararlar uluslararası ölçekte insan sağlığını tehdit eden olgular olarak algılanmıştır (Algan, 1995:213-214). Bazıları ise onu, temel insan hakkı olan yaşam hakkının teminatı olarak değerlendirmiştir (Olgun ve Işık, 2017:40). Çevre hakkı, 1970'li yıllarla birlikte kendi alanında ayrı bağımsız bir hak olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Çevre hakları, temiz ve sağlıklı bir çevre için geliştirilen 'biçimsel haklar' ve vatandaşları ilgilendiren ya da etkileyen 'katılma hakları' olarak iki şekilde gelişmiştir. Biçimsel haklar, yasal-çevresel haklar şeklinde sistematize edilmişken; katılma hakları, halka danışma toplantıları ya da yuvarlak masa toplantıları gibi mekanizmalar aracılığıyla yönetsel ortak politikalar ve uygulamaların bir gereği olarak ortaya çıkmıştır (Gilbert&Philips, 2003:318; Abdulhakimoğulları vd, 2011:63). Çevre haklarının gerçekleştirilmesinde usûle ilişkin birer araç olan haklara gerek duyulmuştur (Olgun ve Işık, 2017:42).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 tarihli "Ortak Geleceğimiz Raporu"nda da sürekli ve dengeli kalkınma anlayışı ortaya atılmış, gelecek kuşakların yaşama hakkını güvence altına almaktan söz edilmiştir. Bu raporun, çevre hareketinin merkezi bir konum kazanmasına yol açtığı söylenebilir. Özellikle sürdürülebilirlik vurgusu ile çevre hakkının doğasında bulunan kuşaklar arası adalet anlayışı ön plana çıkarılmıştır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Komisyonu, 1987 yılında yayınladığı "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını gündeme gelmiştir. 'Sürdürülebilir kalkınma', doğal kaynakları bugünden tüketmeden, gelecek nesillerimizin ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak verecek şekilde kalkınmaktır. 'Sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre' gelecek nesillerin de bir hakkı olarak görülmeye başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının özünde bugünkü ve gelecek kuşaklar arasındaki kuşak içi ve kuşaklararası dayanışma ve adalet yer almaktadır (Mengi ve Algan, 2003:3). Dünyadaki gelişim süreci içerisinde çevre hakkı, hem uluslararası anlaşma ve belgelerde, hem de Türkiye'de anayasa ve çeşitli yasal düzenlemelerde yerini almıştır (Gönüllü, 2014:34). 1982 Anayasamız 56. maddesi ile "herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir” diyerek, çevre hakkını sağlık hakkı ile birlikte dolaylı düzenlemiştir. Bu maddeye dayanarak çevre kanunu çıkarılmıştır.

3. Çevre Hakkının Kentsel Alanlarda Uygulanması

Kent bir yerleşim birimidir. Farklı toplumsal grup, sınıf ve kültürleri içine alan heterojen bir yapı gösterir. Kentler uygarlığın ve demokrasinin kaynağı olmanın yanında, siyasal düşüncelerin geliştiği ve üretimin çeşitlendiği yerleşimlerdir. Bu açıdan bakıldığında insanlık tarihinde kent ve kentsel yaşamın önemi yadsınamaz bir şekilde ortaya çıkar. Kentler, toplumsal değişimin en hızlı olduğu, teknolojik ve bilimsel değişime kaynaklık eden; kendine özgü işlevleri, ekonomisi ve dokusu bulunan çok nüfuslu alanlardır. Kentin oluşup gelişmesi ekonomik ve toplumsal bir süreçtir. Bu sürece *kentleşme*; kentli olmaya *kentlileşme* adı verilmektedir. Köylerden kentlere yönelen nüfus hareketi yani göç, kentleşme hızını artırmaktadır. Kentleşme, kentte yaşamayı ve kentlileşmeyi beraberinde getirir.

İnsan eli ile yapılanmış çevre olan kent, bilgi ve kültürün yıllar boyunca biriktiği alanlar olarak, doğal çevreye göre önemli üstünlüklere sahiptir. Ancak, kentin bu üstünlüklere sahip olabilmesi kültürel çeşitlilik içinde dokunmasına bağlıdır. Nüfus yığılmaları şeklinde hızlı bir kentleşmeyle oluşan ülkemiz kentlerinde bu kültürel çeşitlilik ne yazık ki görülememektedir. 1950’li yıllarda makineli tarımın sonucunda ortaya çıkan toprakta mülksüzleşme işsizlik doğurmuş; büyük kentlerdeki ekonominin çekim gücü, bu işsiz nüfusun kırlardan kentlere akmasını beraberinde getirmiştir. Süren bu akış kentleri büyütmüş, iş olanağından daha fazla olan nüfus, kentlerin gecekonduyla sarılmasına neden olmuştur. İş için kente gelenler, yetersiz sanayileşmeden dolayı iş bulamayıp işsiz kalmakta ve çok kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Gecekondu kültürünü bile zorlayan bu en alt yaşam düzeyleri, suya eğilimli grupların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Kaçak olarak yerleşilen kamuya ait alanların, kentin su toplama havzalarının üzerinde veya depreme hassas bölgelerinde olması konunun ciddiyetini daha da artırmakta; derelerin ıslah edilmemesi, kanalizasyon ve yağmur suyu drenaj şebekelerinin oluşturulmaması, potansiyel sel baskınlarını doğurmakta, kişilerin sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkını ortadan kaldırmaktadır. Bu 1960’lı ve 1970’li yılların marjinal kesimini doğuran çarpık kentleşmesidir. 1980’lerden itibaren ise, kent merkezlerinde oluşan rant, ülke ekonomisi ve politikasına yön veren bir büyüklüğe ulaşmıştır. Kent merkezleri sürekli yıkım ve yeniden yapılanmaya maruz kalmış, estetik olmayan yeni bir kent formu oluşturmuştur. Kentlerimizin her geçen gün beton yığınlarına terk edildiği ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kentlerin nefes almasına olanak sağlayan yeşil alanların, parkların gün geçtikçe azaldığı görülmektedir. Sağlıklı kent yerine iç sıkıcı, bunaltıcı ortamlar oluşmuştur. Kentler iş ve konut gereksinimi olan insanların depolandığı, yığınak alanlara dönüşmüştür.

İnsanın varlığını ve gelişmesini sürdürebilmesi, ancak sağlıklı ve temiz bir çevreden yararlanabildiği ölçüde mümkündür (Şen, 1994:33). Bireysel olarak insanın sağlıklı oluşu ve yaşadığı çevrenin sağlığı birbirleriyle ilişkilidir (Abdulahkimoğulları vd, 2011:64). Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşayan bireylerin ruhsal ve bedensel olarak daha sağlıklı oldukları görülmektedir. Üretimin, tüketimin ve dağıtımın örgütlendiği kamusal alanlar olarak kent, kırsal alanla karşılaştırıldığında daha rahat, daha güvenli, daha özgür bir yaşam alanı sunması beklenir. Bu beklenti doğrultusunda baktığımızda, kentlerimizin bugün için çevre hakkı açısından güvenilir ve arzu edilir özgür bir yaşam alanı sunmadıklarını görürüz.

İnsan haklarının gelişme seyrine bakıldığında hakların yere ve zamana göre ortaya çıktığı ve değer kazandığı görülmektedir. Örneğin; mülkiyet hakkı, bir zamanlar dokunulmaz bir hak iken, günümüzde çevre hakkı gibi gerekçelerle sınırlandırılması gündemdedir (Tunç ve Göven, 1997:106). Zira kent sadece mülkü olanların düzenlemesine sahne olan alanlar olmamalıdır. Kent herkesin ortak tükettiği kamusal bir mal gibidir. Evinize aldığınız mobilyanızı kötü kullanmanız sadece sizi ilgilendirir. Ancak, evinize kat çıkmanız, caddeye taşan balkon ve bahçe yapmanız ise mülkiyet sizin olsa bile kamuyu da ilgilendirecektir. Kentsel alanlarda bazı mülk sahiplerinin kent planlarını zorlayan çok katlı yapı uygulamaları, nüfus yoğunlaşmasını artırmakta; kent yakınındaki orman alanlarını, mafyaya özgü ilişkiler içinde yerleşme alanı haline getirenler, rant sağlarken, bu alanlara ormansızlaşma ile seli, tufanı ve erozyonu çekmektedirler. Bu nedenle, mülkiyet hakkı ve onun kötüye kullanımı çevre hakkı ile en çok çatışan hak görünümünde karşımıza çıkmaktadır. Mülkü olmayan kişilerin de ortak yaşam alanı olarak kentten yararlanma hakkı vardır. Anayasamız mülkiyet hakkının kamu yararı doğrultusunda kullanılacağını söylemektedir. Ancak, çevre konusunda bozucu eylemlere karşı yaptırım öngörülmediğinden bu yetersiz kalmaktadır.

Çevre hakkı, yıllardır sivil, siyasal ve sosyal diğer haklara paralel ve onlarla örtüşerek 'çevresel haklar' şeklinde ifade edilmektedir (Gilbert&Philips, 2003:317). İlk kullanıma girdiğinden beri çevre hakkı kavramının sıklıkla, 'sağlıklı' 'tatmin edici', 'temiz', 'elverişli', 'yaşanabilir', 'ekolojik açıdan bozulmamış', 'ekolojik açıdan dengeli' gibi bir dizi sıfatla bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

arada kullanıldığı görülmektedir (Rodriguez-Rivera, 2006:183'den aktaran Olgun ve Işık, 2017:37). Bağımsız, kendine ait veya tekil bir hak gibi kentte yönelememektedir.

Çevre hakkı, diğer dayanışma haklarında olduğu gibi, belirli bir topluluk halinde yaşam anlayışını dile getirmekte ve toplumsal yaşama katılanların tümünün çabalarının birleştirilmesiyle gerçekleştirilebilecek bir olgu olarak görülmektedir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrenin oluşturulması, çevresel yaşam kalitesinin artırılması bireylerin ortak çabalarına bağlıdır (Özdek, 1993:91). Bu hakkın gerçekleşmesinde bireylerin çevre konularında 'bilgilenme, kararlara katılma ve yetkili mercilere başvurma' haklarını kullanmaları oldukça önemlidir. Çevre hakkı, sahiplerine, çevrelerindeki olumsuz etkilerden korunma, olumlu etkileri de isteme olanağı sağlamaktadır (Abdulahkimoğulları vd, 2011:64).

Çevre hakkının dayanışma hakkı niteliği ile ifade edilmek istenen, çevrenin bütünsel bir değer olması ve gelecekteki kuşakların da hak sahibi olması ile yakından ilgilidir. Diğer insan haklarından farklı olarak çevre hakkının zamansal ve yersel öğelerinin yokluğu, çevre hakkını teorik planda kabul edilebilse bile, hakkın uygulanışında önemli güçlükler yaratır: *İlk olarak*, çevre hakkı gelecek kuşaklara da aittir. *İkincisi*, çevre hudutlarla sınırlanmamıştır, çevre sorunları akışkandır (Özdek, 1993:91-92). Dolayısıyla, çevre hakkı, bir insan hakkı olarak kentsel alanlarda uygulamaya geçirilmeye çalışıldığında herhangi bir sorun gözükme de uygulamada önemli sorunlar ortaya çıkacaktır. Çünkü çevre hakkının etki alanını ve sınırlarını belirlemek kolay olmayacaktır. Diğer insan hakları, mevcut koşullarda bu hakların sağlanıp sağlanmaması ile ilgili iken, çevre hakkı sadece bugünkü değil, geleceğe yönelik hakları da içermektedir. Çünkü ekosistemde oluşabilecek tahribatlar sadece bugünün insanını değil, gelecek kuşağı da etkileyecektir (Abdulahkimoğulları vd, 2011:65). Çevre hakkının geleceği de kapsaması, belirsizliği artırmakta, hakkı ideal ve soyut yapmaktadır.

Öyleyse, çevre hakkı salt bir talep olarak mı kalacak? Sorusuna, çevre hakkı pozitif hukuk tarafından tanındıkça, biçim değiştirdiği ve normatif duruma geçiş koşullarının önemli ölçüde tamamlanmış olduğu karşılığı verilmektedir (Kaboğlu, 1991:39; Olgun ve Işık, 2017:37). Bu gelişim bir süreç izlemekte ve uluslararası alandan ulusal alana doğru yol almaktadır. Bu nedenle, bir insan hakkı olarak tanınabilmesi için sadece çevrenin kirlenmemesi için önlemler almak, yasal düzenlemeler yapmak yeterli olmamaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bir insan hakkı olarak dayanışma hakları kategorisinde değerlendirilen çevre hakkının içeriği, nasıl korunacağı ve yansımalarının ne şekilde olacağı tartışılan bir konudur. İnsan haklarının özünde, ‘insan değerinin korunması’ yer almaktadır (Özdek, 1993:84). İnsanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeden, özgür ve eşit bireyler olarak, insan onuruna yakışır tarzda muamele etmek, insan haklarının özünü oluşturmaktadır (Coşkun, 2005:83). Siyasal, sosyal ve dayanışma haklarının hepsinin özünde insanın onur ve değerini korumak yer alır.

Çevre hakkının temelinde, diğer insan haklarında olduğu gibi bir hak istemi vardır. Çevre sorunlarının ve çevresel bozulmaların giderek arttığı ulusal düzeyden küresel düzeye temiz, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamın haklı bir talep olarak dile getirilmesi ve bu taleplerin güvence altına alınması gerekmektedir (Özdek, 1993:88). Ancak bu taleplerin kime karşı ileri sürüleceği, çevre hakkının muhatabı, sorumlularının kim olacağı net değildir. Her hakkın bir ‘öznesinin’ bulunması gerekmektedir. Kentte sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, devlete, topluma, bireylere mi, yoksa sadece devlete karşı mı ileri sürülecektir bu noktalarda belirsizlik söz konusudur. Bu özne, insan veya birey olarak düşünüldüğünde çevre hakkının öznesi belirsiz kalmaktadır (Kabaoğlu, 1991:38). Çevre bu süreçte özne değil, nesne olarak görülmüştür. Aslında, normal olarak korunması gereken varlığın “çevre” olması gerekirken; çevreden ziyade “insan” olduğu kabul edilmektedir. Bunun nedeni, dünyada halen ‘insan-merkezli’ düşünce sisteminin varlığını sürdürmesidir (Kaypak, 2015:24).

Bir hakkın, hak olmasını sağlayan temel ölçü, değerli olanın korunmasıdır. Bu değer sadece insanlar için korunan bir değer değildir. Doğa, canlı ve cansız varlıkların oluşturduğu bir bütündür. İnsanın yanı sıra, diğer canlıların da korunması çevre hakkının temel felsefesini oluşturmaktadır. Çevre hakkı, esas olarak insanı referans alarak tanımlanan bir haktır (Tekeli, 2005:6). Çevreye, ‘çevrenin hakkı’ değil, ‘insanın hakkı’ olarak bakılınca, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların korunması, ancak insanın korunmasını sağlamak için olmaktadır (Gökdayı, 1997:38). Değerli olanı koruma ödevinin yüklenilmesi, bir yapma/yapmamayı beraberinde getirmektedir. Çevre hakkının bir insan hakkı olarak kabul görebilmesi için ise, insan değerinin korunmasına yönelik bir katkıya sahip olması, çevrenin insan açısından vazgeçilmez bir değerinin bulunması gerekmektedir (Özdek, 1993:85).

Bu doğrultuda, çevre hakkının, kentsel alanlarda çevre sorunlarının giderilmesinde çare olabilmesi, toplumun siyasal, ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimi ile doğrudan ilgili

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu gibi, onun hukuksal olarak düzenlenme biçimi ile de doğrudan ilgilidir. 1985 yılında Dünya Sağlık Örgütü “Sağlıklı Kentler” projesi başlatarak birçok kentte sağlıklı yaşam koşullarının ne ölçüde var olduğunu araştırma kararı almıştır (Özcan, 2017:692). 1992 yılında Avrupa Konseyi’nin Avrupa Kentsel Şartını kabul etmesiyle, kent sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılması gündeme gelmiştir. Dünya nüfusunun yarısına yakınının kentlerde yaşadığı günümüzde, çevre hakkının kentli hakkı olarak yaşama geçirilmesi bir gereksinim olmaktadır. Avrupa Kent Şartı, ideal bir kentin, sağlıklı bir kentte yaşama hakkını güvenceye bağlayabilecek bir kent olması gerektiğini vurgular (www.tumbelsen.org, 2007). Bunun için de içinde yaşanılan mekânın elverişli olması gerekir (Kılıç, 2012:24). Ne var ki, ülkemizde en gelişmiş kentlerde bile yaşanılan mekânın elverişliliği tartışılır bir durumdur.

Çevre hakkının anayasal bir normla tanınması Türk pozitif hukuku açısından bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir (Kabaoğlu, 1998:107). 1982 Anayasası’nda çevre hakkının “Dayanışma Hakları” kategorisinde değil, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” şeklinde yer alması bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Çünkü henüz maddi bir yaptırıma kavuşmamış, niteliği tartışılan dayanışma hakları içerisinde yer alması ona belirsizlik kazandırmaktadır (Tunç ve Göven, 1997:113). Anayasanın 56. maddesinde çevrenin bir hak olduğu ya da çevre hakkı ifadesi kullanılmamış, daha çok yaşam hakkına vurgu yapılmıştır. Anayasanın bu düzenlemesinin sadece devlete yol gösterici bir nitelikte olmadığı, aynı zamanda vatandaşlara ödev yanında hak tanıdığından, normatif değere sahip bağlayıcı bir hüküm olduğu söylenebilir (Kabaoğlu, 1996:30). Anayasanın ilgili hükmü gereği, çevreyi kirletecek ve bozacak herhangi bir müdahale, insanın yaşamına ve sağlığına zarar verecekse, kişilerin sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı ihlal edilmiş olacaktır (Gökdayı, 1997:44). Anayasamız çevre hakkını insan merkezli bir bakışla düzenlemiştir. İnsan dışındaki canlı veya cansız varlıklara zarar verildiğinde anayasal anlamda bir ihlalin olmadığı ise tartışma konusu olabilecektir (Abdulahkimoğulları vd, 2011:68).

Çevre hakkının *öznesi* yani sahipleri, bireyler, topluluklar ve gelecek kuşaklardır. Anayasanın 56. maddesinde çevre hakkının sahipleri olarak ‘herkes’ ibaresi kullanılmıştır. Bireylerin hakkı olduğu belirtilmiştir. Bireylerin çevre hakkına sahip olmaları, çevre hakkı konusunun ihlali durumunda, dışarıdan olumsuz bir müdahalede bulunulduğu ya da çevre hakkının gerçekleştirilmesi için dışarıdan olumlu bir müdahalede bulunulması gerektiğinde, bireylerin haklarını yükümlüye karşı ileri sürebilmesini ifade etmektedir (Özdek, 1993:107).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bunun sağlanabilmesi için çevre değerlerinin ve bunlar üzerindeki hakların bir tehlike ile karşı karşıya bırakılmaları durumunda bireylerin yargısal süreci işletebilmesi ve belirli mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir (Keleş, 1994:278). İnsanlar, toplum içerisinde yaşadıklarından aynı zamanda toplulukların da çevre hakkına sahip olması gerekmektedir (Abdulahkimoğulları vd, 2011:66). Gelecek kuşaklar da çevre hakkının öznesi konumunda olduğundan, bugünkü kuşaklar gelecek kuşakların sağlıklı ve dengeli bir çevreden yararlanma hakkını kollamakla ödevlidirler. Çevre hakkı, günümüz insanının eylem ve davranışlarıyla gelecekteki çevrenin niteliği arasında var olan ilişkileri ve sorumluluğu; günümüz insanı ile gelecekteki insanları birbirine bağlayan dayanışmayı ortaya çıkarmaktadır (Kabaoğlu, 1996:39). Dolayısıyla, tüm toplumun katkısının yanı sıra, kurumsal düzeyde devlet ve küresel düzeyde de uluslar ve diğer toplumsal aktörlerin işbirliği ve dayanışmasını gerektirir.

Çevre hakkının sahipleri bugünün ve gelecek kuşakların bireyleri olduğuna göre, bu hakkın kentte ‘muhatabının’ kim olduğu, bu hakkın kime karşı ileri sürüleceği ortadadır. Eğer bir hak varsa, o hakkın bir muhatabı da olmalıdır. Çevreyi kirleten ve çevre sorunlarına neden olanların bilinmesi ve yaptırım uygulanabilmesi için muhatabının da kim olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Çevre hakkından yararlananlar, aynı zamanda bu hakkın muhataplarıdır. ‘Hak-ödev’ diyalektiği, çevre hakkının en belirgin özelliğidir (Kabaoğlu, 1996:48). Devlet, özel sektör, sivil toplum ve bireylerin çevreyi korumak adına tutum benimsemeleri ve davranış sergilemeleri beklenmektedir (Abdulahkimoğulları vd, 2011: 66-67).

Öyleyse, çevre hakkının *yükümlüsü* ‘devlet ve vatandaş’, *konusu* ‘sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak’, *yükümlülüğün konusu* ise geliştirme, koruma ve kirlenmeyi önlemedir (Tunç ve Göven,1997:114). Yükümlülerinin başında devlet yer almaktadır. Çevre sorunları gibi geniş boyutlu sorunların çözümü devlet gücünün seferber edilmesiyle olanaklı olmaktadır (Kalabalık, 2009:302). Çevre hakkı, beraberinde ödevi de getirmektedir. Çevre hakkı ile ilgili olarak devletin ödevi, pasif ve aktif tutumları içeren geniş bir kapsama sahiptir. Devletin, çevre hakkının kullanılma koşullarını düzenleme, güvence altına alma, kamusal makamları, sivil toplum örgütlerini yönlendirme biçiminde edim yükümlülüğü vardır (Kabaoğlu, 1996:48). Aktif devlet ise, daha çok topluluk düzeyinde ve örgütler aracılığıyla çevreyi bozucu politika, plan ve kararlarla eylemlere karşı çıkmak şeklinde ifade edilebilir (Turgut, 2009:77). Çevreyi bozucu eylemlerden kaçınma; bu tür faaliyetleri önleyici tedbirleri alma, çevrenin korunması ve geliştirilmesi; doğal kaynakların ussal kullanımı; ekolojik istikrarın

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gözetilmesi; sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi devletin çevre hakkı konusunda aktif görevleri arasındadır (Kabaoğlu, 1996:49; Turgut, 2009:78). Çevre hakkının korunmasında devletten olumlu bir edim beklenilmesine karşılık, bireyler ve toplulukların da yükümlülükleri vardır. (Kabaoğlu,1996:109). Vatandaşların ödevi, sadece çevreyi kirletmeme ve her türlü yasa ve kurallara uyma şeklinde pasif ödev değildir. Çevreyi bozucu faaliyetlere karşı bir tutum takınıp bu konuda her türlü girişimi gerçekleştirmek, alınacak karar ve eylemlere katılmak şeklinde aktif ödevleri de bulunmaktadır (Turgut, 2009:79).

Günümüzde anayasal düzeyde temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının bir insan hakkı olarak algılanışı giderek yaygınlaşmaktadır. Temiz ve sağlıklı bir kentsel çevrede yaşama hakkını tehdit eden eylemlerin önlenmesi ve verilecek cezalar konusunda anayasal hükümlerden yola çıkılmaktadır. 1982 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu, çevre sağlığının korunması amacıyla idari, cezai ve hukuksal düzenlemeler getirmekte, yurttaşların çevre hakkı konusundaki duyarlılıklarını geliştirmek için, çevresel denetim sürecine katılımlarına vurgu yapmaktadır. Çevre hakkının yararlanıcıları herkes, yükümlüleri de yine bütün bireylerdir. 2872 sayılı Çevre Kanunu (2006 tarih ve 5491 sayılı yasa ile değişik), çevre kirliliğine neden olduğu saptanan kurum, kuruluş ve işletmelere ağır yaptırımlar getirmiştir. Yasa, çevreye zarar verici veya tehlike ortaya çıkaran ve ekolojik dengeyi bozan eylemlerin çoğunu idari ihlaller olarak kabul etmekte ve idari yaptırımlara tabi tutmaktadır (Toroslu, 1987:105). Çevre Kanununa eklenen hükümle (md.3/e) Çevre Bakanlığı ve yerel yönetimler yurttaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü kılınmış, böylece çevre hakkı dolaylı bir ifadeyle yasaya girmiştir (Turgut, 2009:80).

Yerel yönetimlerin öncelikli görevlerinden birisi de kentsel çevreyi korumak ve insanlara yaşanabilir bir çevrede hayatlarına devam etme olanağını sağlamaktır. Çevre şartlarının insan sağlığını olumsuz etkileyebilecek etkenlerden arındırılması için yerel yönetimler gerekli tedbirleri almak durumundadır (Çolak, 2005:56). Türkiye’de yerel yönetimlere çevreyi koruma ve çevre bilincini geliştirme konusunda yeni yerel yönetim yasalarıyla görevler verilmiştir. Bu görevler, doğrudan çevre hakkı ile bağlantılı olmasa da temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamının koşullarını sağlaması açısından önemlidir. Bu açıdan, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idarelerine; 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere; 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Büyükşehir belediyelerine çevre

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ile ilgili olarak birçok görev verilmiştir. Kentsel çevre korunmasında, sivil toplum örgütleri ve meslek odalarının işbirliğine yönelik çabalarının gerekli olduğu da bir gerçektir.

Belediyeler, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de çevre sağlığı ve çevre koruma hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Kentte çevre hakkının ilk muhatabı belediyelerdir. Çevreyi kirleten ve çevre sağlığını bozucu eylemlerin karşısında belediyeler yer almaktadır. Belediyelerin sorumluluğu cezai yaptırımları uygulama açısından önem kazanmaktadır. Belediyeler, çevreye zarar veren işletmeleri denetlemekte, çevreye verdikleri olumsuz etkileri engellemekte, gerektiğinde bu tür işletmelerin faaliyetlerine son verebilmektedirler. Çevrenin korunması ve çevre sağlığı ile ilgili hizmetler kamusal niteliğe sahiptir. Özel mallar gibi bir kişinin yararlanmasına sunulmadığı için, hizmetin niteliği gereği denetim ve sorumluluk yerel yönetimlere aittir (Toprak, 1989:99-100). Ülkemizde belediyelerin çevre ile ilgili görevleri sosyo-ekonomik gelişme ve kentleşme sürecine paralel olarak giderek genişlemektedir. Belediyelerin çevre sorunları ile mücadele etmede ve çevre hakkının uygulamaya yansıtılabilmesinde siyasi, mali ve örgüt olarak güçlendirilmesi gerekmektedir.

Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması, çevre hakkının güvenceye kavuşturulması açısından önemlidir. “Kirleten öder ilkesi”nin kabul edilmesiyle birlikte, doğanın sınırlı olduğu, doğada hiçbir şeyin yok olmadığı, doğanın geri tepmesi ve bedelsiz yarar olmaz ilkesi gibi ekolojik ilkelerin hayata geçirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir (Turgut, 1995:609). Bu ilke, ilk kez OECD’nin 1972 yılındaki bir toplantısında dile getirilmiş ve kullanımı giderek yaygınlaşmıştır (Turgut, 1995:617). Kirleten öder ilkesi 2872 sayılı Çevre Kanunu tarafından da benimsenmiş bir ilkedir (md.3/a). Çevre Kanunu’nun 8. maddesinde ‘kirletme yasağı’ndan söz edilmektedir. 28. maddesine göre, kirlenme ve zarar için kusur şartı aranmamakta, objektif sorumluluk ilkesi geçerli olmaktadır. Çevre Kanunu’nda çevreyi kirletenin sorumluluğu ilkesi kabul edilmiştir. Çevreyi kirletenler kusuru bulunmasa da sorumlu olacaklardır. Mevzuatta yer alan önlemleri almış veya yasaklara uymuş olmaları onları sorumluluktan kurtarmamaktadır. Çevreyi kirletenlere karşı sadece zarar görenler değil, herkesin dava açabilmesi mümkün olmaktadır (Kobaoğlu, 1996:53). 30. maddesine göre; çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir. Çevre hakkını güvenceye almada kirleten öder ilkesi önemli bir çevre koruma unsuru ve sürdürülebilir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kalkınma ilkesi olarak kabul edilebilir. Kirleten öder ilkesinin uygulamada bazı zorlukları da vardır. Bu ilkeye göre, çevrenin ‘kabul edilebilir’ ya da ‘makul’ bir durumda olmasının sağlanması ve çevrede belli derecede bir kirliliğin de kabul edilebilir olduğu anlamına gelmektedir. Kabul edilebilir bir kirlilik düzeyinin belirlenmesinde ise, teknik ve ekonomik etkenler önemli olsa da siyasi boyut nihai belirleyici olmaktadır. Ayrıca, kirliliğin kontrol ve önleme masraflarının belirlenmesinde güçlük çıkabilmektedir (Turgut, 1995:96). Çevre Kanunu’nda çevreyi kirletenlerin sorumluluğu ile ilgili düzenlemelerin yeterli olmadığı, salt idari yaptırımlarla kirlenmenin önlenmesinin olanaklı olmadığı görülmektedir.

Bu doğrultuda, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda “Çevreye Karşı Suçlar” ayrı bir bölüm halinde düzenlenmiştir. Yasa çevreye karşı işlenen suçlarda idari ve çevreyi ciddi biçimde tehlikeye sokan faaliyetler için de cezai yaptırımlar öngörmüştür. Çevrenin kasten kirletilmesi hapis cezasını, çevrenin taksirle kirletilmesi adli para cezasını gerektirmektedir (TCK md. 181-182). Ancak yasada, suçun somut tehlike suçu olarak düzenlenmesinin nedensellik bağının ispatında güçlük yarattığı; soyut tehlike suçu olarak düzenlendiği takdirde daha güçlü bir koruma sağlayacağı belirtilmektedir (Özenbaş, 2015:930).

Kentsel çevrenin, insanlığın geleceğinin sınırı olduğu gerçeği bugün anlaşılmiş durumdadır. Çevre hakkı, yaşam hakkının en önemli unsurlarından biridir. Çevre hakkının anayasa ve yasalarda düzenlenmesi bu hakkın geliştirilmesi açısından çok önemli olsa da, düzenlemelerin uygulamaya aktarılabilmesi gerekmektedir. Çevre hakkının gerçekleşmesini sağlayacak bazı hakların çevreye özgü olması ya da çevre alanında kullanılabilirliğinin güvenceye kavuşturulması da önem taşımaktadır. Bunlar: ‘çevresel belgelere ulaşma ve bilgi edinme özgürlüğü, çevre yönetimine katılma ve başvuru hakları’dır (Kobaoğlu, 1996:109). Çevre hakkı açısından katılım sadece bir ilke olarak algılanmamalı, doğrudan doğruya çevre hakkının gerçekleştirilmesinin aracı olarak görülmelidir (Turgut, 2009:149). Çevre hakkının gerçekleştirilmesinde katılım ilkesine Stockholm Bildirgesi, Rio Konferansı ve Aarhus Sözleşmesi’nde özel önem verilmiştir (Turgut, 2009:149-150). 2001’de yürürlüğe giren Sözleşmede katılım, bilgi-belge edinme ve yargıya başvuru hakları düzenlenmiştir (Güneş, 2010:301). Çevre hakkının eksiksiz kullanılması, çevreyi etkileyebilecek kararların alınması sürecine herkesin katılımının sağlanması ile gerçekleşebilir. Halkın katılımı olmadan, yerel düzeyde etkin bir çevre yönetimi oluşturmak olası görünmemektedir. Halkın katılımının gerçekleştirilebilmesi için de, çevre konularında bilgilendirilmesi, bilgi, rapor ve belgelere

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ulaşabilmesi gerekir (Gürseler, 2008:202). Çevre ile ilgili alınacak kararlara katılım sürecinde çevre ile ilgili sivil toplum örgütlerinin etkin rol oynaması fayda sağlayacaktır.

Halkın karar alma sürecine katılımı konusunda ülkemizde doğrudan yapılmış bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığının Kuruluş Kanunu, Katı Atık Kontrol Yönetmeliği, ÇED Yönetmeliği vb. yasal düzenlemelerde dolaylı hükümler yer almaktadır. Ancak tüm bu düzenlemeler, yurttaşı karar alma sürecine ortak etmek yerine, alınan karara itiraz etme ya da karar konusunda görüş sorma biçimindedir (Karasu, 2008: 47-49). Düzenlemeler, vatandaşın aktif değil, pasif bir katılımına yöneliktir. Seyirci olmanın biraz ötesidir.

Kentsel çevreye karşı ilgisizlik, çevre sorunlarının ve çevresel bozulmaların en önemli nedenlerinden birisidir, herkesin, sahip olduğu çevreye ilgi göstermesi, koruması ve kollaması gerekir. Çevreye karşı duyulan ilgisizlik, çevreyi tahrip eden ve kirletenlere de cesaret vermektedir (Gökdayı, 1997:120). Çevreyi kirletici, bozucu eylemlere sadece kentlerde rastlanmamaktadır. Ama kentleşmenin hızı kentlerin göreceli ağırlığı nedeniyle kırsal topluluklara oranla kentlere özgü gibi algılanmaktadır. Ne yazık ki, ülkemizdeki sağlıklı ve dengesiz kentleşme gerçek bir kentleşme ile sonuçlanmadığından çevreyi bozmaya ve yıkmaya yönelik sorumsuz davranışlara büyük merkezlerde daha fazla rastlanmaktadır. Kendisini kentleşmiş sayan, ama köylülükten kurtulamamış olan bireyler, kaldırımları tıkama, sokağı kirletme, çöp atma, çevreyi kötü kullanma konusunda hiçbir engel tanımayabilmektedirler. İnsan nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı kentler, tüketim toplumunun sürekli kâra dayanan gelişmeleri, talan ve yağmanın sonucunda insana yabancılaşan mekânlar olmuşlardır. Kentlerde sadece yaşam ortamları kirlenmemiştir; büyük ölçüde insani değerler de kirlenmiştir. ‘Kentlerde kim kime dum dumadır’. İnsan merkezli düşünmenin kişi merkezli şekle dönüşmesiyle, kendimiz gibi olmayanları göz ardı eder olmuşuz; yollar, caddeler ve trafik işaretleri özürlü, yaşlı, çocuk her türde insan düşünülerek yapılmadığından kentteki fırsat eşitliği zedelenmiştir. Kentin çalışma, dinlenme ve rekreasyon alanlarının yeterince olmaması, çevre hakkı kullanımı açısından önemli bir eksikliktir. Bugün kentlerimiz, göç, yoksulluk, barınma sorunu, atıklar, altyapı yetersizlikleri ve çevre kirliliği merkezinde, insan ihtiyaçlarının değil, sermayenin ihtiyaçlarının hayata geçtiği bir sistemin ürünüdür. Kentlerdeki yoğun araç fazlalığı ve insan gürültüsünü de bunlara eklediğimizde, kentsel çevre hakkı sorununun ne kadar geniş kapsamlı olduğunu görürüz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kentli yurttaşların, çevre hakları ile büyük ölçüde çakışan kentli olmaktan doğan haklarını kullanabilmeleri, kentin iyi yönetilmesine, yerel düzeyde demokrasinin iyi işlemesine bağlıdır. Sonuç olarak bu haklar, hem kentte yaşayanların sahip olması gereken insan hakları hem de yaşadığı kentin bir bireyi olarak o yerleşim yerinin kent ve çevre değerleri üzerindeki haklarıdır. İşte bu noktada kentsel yaşam kalitesi kavramı da gündeme gelmektedir. Fiziksel yetersizlikler, kuşkusuz kent kültürünün de sağlıklı bir biçimde yeşermesini engellemiş ve bugünkü karmaşa ve niteliksizlik ortaya çıkmıştır. Arabaların kaldırımlara çıktığı bir kentte insanlar kurşun soluyarak yaşamaktadır. Kentler içlerinde yaşayanların etki alanlarıdır. İyi bir kentlinin oluşturulabilmesi için iyi bir kentin oluşturulması zorunludur. Kentin görünüşü kent içinde yaşayanlar açısından önemli bir yaşam kalitesi unsurudur. ‘Kentsel yaşam kalitesi’, çağdaş kent ve çevre standartlarının bir kentte sağlanması ile de doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda, kentsel yaşam kalitesi kavramını, özellikle Türkiye gibi kentsel sorunları kriz noktasına gelmiş bir ülkede değerlendirmek ve yorumlamak hiç de kolay olmayabilir. Önce insanca yaşama hakkı ve önce çevre ve insan diyen bir anlayış, kentsel yaşam kalitesini konut hakkını, yaya hakkını, kısacası sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını bir yurttaşlık hakkı olarak gören bir yaklaşım olmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çevre, bir canlının yaşaması ve gelişmesini etkileyen ve çevreleyen tüm dış ortam ve koşulları içerir. İçinde yaşadığımız yüzyıldaki hızlı nüfus artışı ve kentleşme, insanın doğa ile olan ilişki sisteminde birçok dengesizliğin oluşmasına neden olmuştur. Artan kent nüfusunun gereksindiği hammadde ve besinin üretim ve dağıtımını, ulaşım araçlarının hızla artması, sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemenin doğal çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, çevre sorunları adı altında toplanan türlü sorunlara doğurmuştur. Çevre sorunları, büyüyüp ulus sınırlarını aşınca küresel bir nitelik kazandırmıştır. Kentsel çevre değerleri, hızla bozulma sürecine girmiştir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama isteğinin gündeme gelmesi ile birlikte, çevrenin hem şimdiki kuşak, hem de gelecek kuşaklar için önemli olduğu gerçeği fark edilmeye başlanmıştır. Kentlerde çevre sorunları ve çevresel bozulmaların geldiği nokta düşünüldüğünde, bugünkü neslin olduğu gibi, gelecek nesillerin de bunu gerçekleştirmesi, ancak küresel düzeyde oluşabilecek bir dayanışma ve işbirliği ile mümkündür.

Çevre hakkı, yeni bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü kuşak grubunda ve dayanışmaya dayalı bir haktır. Çevre sorunları temelinde bütün insanlığın ortak paydada

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

buluşması, çevreyle ilgili karar ve önlemlerin dünya çapında alınmasını getirmiştir. Çevre hakkı, küreselleşen dünyada tüm devlet ve toplumları ilgilendiren ve tüm insanlığa etki edebilecek ortak bir haktır. Bu hakkın kullanımı, tüm ülkelerce uygulanabilecek ortak kararlar alınmasına sebebiyet verecektir. Ortak uygulamalarla birlikte tüm dünya üzerinde barışa etki edebilecek bir faktör olarak karşımıza çıkabilecektir. İnsanoğlu için vazgeçilemez bir hak niteliğindedir. Çünkü çevre hakkı, insan merkezli bir yaklaşıma dayanmaktadır. Kirletenin kirletme bedeli ödemesi anlayışına dayanmaktadır ve bu anlayış sorunların çözümünde yeterli olmamaktadır. ‘Onarımcı çevrecilik’ anlayışı bakış açısıyla çevre hakkının bir insan hakkı olarak hayata geçmesi sadece onarım yapacaktır. Ayrıca, çevre sadece insana ait değildir. Dünyada tek başına değildir. Bütün canlı ve cansızları da bu hakka katmak gerekir.

Kent ve çevre bir bütündür. Kentin iyi yönetilmesi, demokratik şekilde işlerlik kazanmasına bağlıdır ki, bilgilendirme hakkı, kamusal boyutta bilgilendirme şeklinde gerçekleştirilebilir. Bu noktada, gereksinim ve talepleri kent yönetimine duyurmada ve bilgilendirme sağlamada sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Çevre haklarının hayata geçirilmesinde katılım diğer koşuldur. Kentli yurttaş, yaşadığı apartmanda, mahallede veya beldede yönetime etkin olarak katıldığı ölçüde yaşadığı çevreyi benimser ve sahip çıkar. Yönetimin kararlarının oluşumuna, denetlenmesine, izlenmesine de katılmak gerekir. Bu başvuru hakkının kullanılması demektir. Yaşadığımız çevrenin kimliğine, yerel değerlerine sahip çıkmak bize de düşmektedir. Yaşanabilir bir kentsel çevrenin yaratılması, yaşanabilirliğin sürdürülmesi seyirci olmamaktan geçer. Bizim mahallemiz, bizim sokağımız, bizim kentimiz, bizim ülkemiz, bizim dünyamız kültürü, dayanışma haklarını getirmiştir. Paylaşmadığımız, seyirci kaldığımız, sağlıklı ve rahat yaşamadığımız, anlamlı bulmadığımız çevre bizim çevremiz değildir. Bu çevrenin korunmasından ve sürmesinden sadece devlet değil, biz de sorumluyuz. Yoksa bütün kentler, standart hale gelecek; birbirine benzeyen apartman kütleleri, aşırı insan ve araç yığınları altında ezilip gidecektir.

Kaynakça

Abdulahkimoğulları, Erdal, Sezer, Özcan ve Mahmut Akpınar (2011). “Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (14), s.61-88.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Akıllıoğlu, Tekin (1995). *İnsan Hakları I*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayını, Ankara.
- Algan, Nesrin (1995), “Çevre Gerçeğinin Küresel Düzeyde Ele Alınışı”, *Yeni Türkiye*, Ankara, Yıl 1, Sayı 5, Temmuz- Ağustos, s. 210-219.
- Çevre Kanunu, 2872 Sayılı, Yayımlandığı Resmi Gazete, Tarih: 11.08.1983, Sayı: 18132, 26.04.2006 Tarihli ve 5491 Sayılı Yasa İle Değişik Hali.
- Çolak, Nusret İ. (2005). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar: İngiltere ve Türkiye*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Coşkun, Vahap (2005). “İnsan Haklarının Korunması ve Yargı”, *Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu*, 11-12 Aralık 2004, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Motif Matbaacılık, İstanbul, s. 83-96.
- Donnelly, Jack (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, (Çev. Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut), Yetkin Yayınları. Ankara.
- Gilbert, Liette & Philips, Catherine (2003). “Practices of Urban Environmental Citizenship: Rihts to the City and Right to Nature in Toronto”, *Citizenship Studies*, 1 (3), p.313-330.
- Gökdayı, İsmail (1997). *Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.
- Güneş, Ahmet M. (2010). “Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIV (1), s. 299-333.
- Gönüllü, Günay (2014). “Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar” , *İnsan Hakları Yıllığı*, (32), s. 31-52.
- Gülmez, Mesut (2001). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, TODAİE Yayını, Ankara.
- Gürseler, İ. Güneş (2008). “İnsan Hakları, Çevre, Anayasa”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (75), s. 199-208.
- Kalabalık, Halil (2009). *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Kabaoğlu, İbrahim Ö. (1991), “Dayanışma Haklarının Hukuksal Değeri” (Soyut Talepler mi? İnsan Hakları mı?”, *İnsan Hakları Yıllığı*, TODAİE, 13 (1), s.37-48.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Kaboğlu, İbrahim Ö. (1993). *Özgürlükler hukuku*, AFA Yayını, İstanbul.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (1996). *Çevre Hakkı*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (1998). “Çevre Hakkı Üzerine (Bir Danıştay Kararının Düşündürdükleri)”, *İnsan Hakları Yıllığı*, 10 (1), TODAİE, s.107-137
- Karasu, Mithat A. (2008). “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, *Türk Barolar Birliği Dergisi*, (78), s. 37-52.
- Kaypak, Şafak (2009). “Avrupa Birliği Sürecinde Yerel Haklar ve Kente Yansımaları”, *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu 28-30 Mayıs 2009*, Uşak Üniversitesi, Uşak. s. 1-19.
- Kaypak, Şafak (2015). *Kentleşme ve Çevre Sorunları*, Basılı Ders Notu, Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya/Hatay.
- Keleş, Ruşen (1994). “Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (3), s. 275-281.
- Keleş, Ruşen ve Hamamcı, Can (1998). *Çevrebilim*, 3. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- Keleş, Ruşen ve Ertan, Birol (2002). *Cevre Hukukuna Giriş*, İmge Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Selim (2012). “Çevre Hakkının Gelişim Sürecinde İnsan Haklarının Rolü”, *İnsan Hakları Yıllığı*, (30), s. 21-39.
- Kışlalıoğlu, Mine ve Berkes, Fikret (2005). *Çevre ve Ekoloji*, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Mengi, Ayşegül ve Algan, Nesrin (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Olgun, Hakan ve Işık, Volkan (2017). “Bir ‘İnsan Hakkı’ Olarak ‘Çevre Hakkı’ ve Türk Hukukundaki Yeri”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), s.33-52.
- Özcan, Ayşe (2007). “Ekolojik Temele Dayalı Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Malatya Kent Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme”, *38. ICANAS 10-15 Eylül 2007) Bildiriler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, s.689-710.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Özdek, Yasemin (1993). *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*, TODAİE Yayını, Ankara.
- Özenbaş, Nazmiye (2013). “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları”, *International Conference on Eurasian Economies 2013*, s.924-931.
- Rodriguez-Rivera, Luis E. (2006). “The Human Right to Environment and the Peaceful Use of Nuclear Energy”, *Denver Journal of International Law & Policy*, (35), s. 173-192.
- Şen, Ersan (1994). *Çevre Ceza Hukuku*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (2005). “Çevre Hakkına Yerelden Yaklaşmak”, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/cevre-hakkina-yerelden-yaklasmak>, (Erişim: 21.06.2012).
- Tezcan, Durmuş, Erdem, M. Ruhan, Sancaktar, Oğuz ve Önok, R. Murat (2011). *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Toprak, Zerrin (1989). “Çevre Hakkı ve Yerel Yönetimler”, *Amme İdaresi Dergisi*, İnsan Hakları Yıllığı, (10-11), s. 92-106.
- Toroslu, Nevzat (1987). “Ceza Hukuku ve Çevre”, *Çevre Kanununun Uygulanması*, Türk Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, s. 105-131.
- Tunç, Hasan ve Göven, Yusuf (1997). “Çevre Hakkı ve 1982 Anayasası”, *Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), s.103-127.
- Turgut, Nükhet (1995). “Kirlenen Öder İlkesi ve Çevre Hukuku”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 70. Yıl Armağanı, 44 (1-4), s. 607-654.
- Turgut, Y. Nükhet (2009). *Çevre Politikası ve Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara,.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1996). *Ortak Geleceğimiz*, Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, (Çev. Belkıs Çorakçı), 3. Baskı, Ankara.
- http://www.tumbelsen.org/kentli_haklar.html (Erişim: 06.10.2007).
- <http://www.unep.org>, (Erişim: 23.05.2013).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİREY-ÖRGÜT UYUMU: “BAĞLAYICI OLAN DEĞERLER MİDİR?”

PERSON-ORGANİZTİON FIT: “DO VALUES BIND?”

Buket ÇETİNKAYA

Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, bcetinkaya@selcuk.edu.tr

Özet

Yapılan çalışmaların birçoğunda bireyin değerleri ile örgütün değerleri arasındaki uyum olarak tanımlanan birey-örgüt uyumu, özellikle örgütlerin seçim sürecinde göz önüne almak zorunda oldukları bir konudur. Birey-örgüt uyumunun kavramsallaştırılmasında birkaç boyut üzerinde durulsa da en sık kullanılan boyut değerler olmaktadır.

Araştırmanın öncelikli amacı, birey-örgüt uyumu kuramının önemi ve iş tatmini, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve işgören devri gibi önemli iş sonuçlarıyla olan ilişkisini niteliksel araştırma yöntemleri kapsamında yapılan keşif çalışması ile değerlendirmektir. Özellikle yerli yazında yeterince yer verilmeyen birey-örgüt uyumunun kavramsal olarak da diğer çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uyum, Değerler, Birey-Örgüt Uyumu, Örgütsel Sosyalizasyon

Abstract

In many of the studies, person-organization fit is defined as compatibility between the organization's values and individual's values , especially it is a topic that organization have to take into consideration in the selection process.Although researchers have used several different dimensions along which in conceptualize of person-organization fit, the most commonly used dimensions are values.

The primary aim of this research has been evaluated within the scope of the exploratory study with qualitative research methods, the importance of person-organization fit and the relationship with the significant work outcomes such as job satisfaction, organizational commitment, turnover intention and staff-turnover.It has been considered to contribute as conceptual to other studies, especially person-organization fit which is not given wide coverage in the literature.

Key Words: Compatibility, Values, Person-Organization Fit, , Organizational Socialization

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GİRİŞ

İnsan ve teknoloji faktörlerini birleştiren örgüt, sosyal bir varlıktır. Bu varlığın temelinde ise birey bulunmaktadır. Bireyler ihtiyaçlarla dolu organizmalar olmasından dolayı katıldıkları örgütlerde belirli beklentilere girmektedirler (Efil, 2010:305). Sürekli değişen bu beklentiler, artan rekabet ve genişleyen pazar payları örgütlerin performanslarını, bireylerin örgüte olan bağlılıklarını, işten duydukları memnuniyeti etkilemektedir. Özellikle 1980’li yıllarda rekabet anlayışının değişimiyle işletmelerin istikrarlı bir şekilde yol almaları ve belirsizliğin hâkim olduğu ortamda etkin manevralarla pazar paylarını korumaları için son yıllarda önem kazanan ‘değerlerde uyum’ diğer faktörlerin yanı sıra örgütler için öncelikli hale gelmektedir (Turunç, 2015:18). Çeşitli hedeflerle örgüte dâhil olan bireyler, kendi amaçları ile örgütün amaçlarını sentezleme noktasında aradaki uyumu korumalıdır. Örgüt, bireye kendi amaçlarını başarmada örgütün amaçlarının aracı olarak ona yardımcı olacağı düşüncesini hissettirmelidir. Bu sayede kendi amaçlarını ön planda tutan bu bireylerin gizilgüçleri, örgütün amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılabilecektir (Baysal, 1985:63). Örgütün değer ve normlarına göre bireyin davranışlarının düzenlenmesi olarak nitelendirilen *uyum*, bireyin kendisi için cazip hale gelen örgütü seçmesine olanak tanımaktadır. Bireylerin uyum içinde olmaları örgütlere dâhil olmaları durumunda, örgütsel bağlılıkları artmakta ve iş tatmin düzeyi yükselmekte iken işten ayrılma niyetleri azalmaktadır (Yıldız, 2013:154).

Özellikle yabancı yazında önemli bir yere sahip birey-örgüt uyumu, yapılan araştırmalarda genellikle tek boyut (değer) olarak incelenmektedir. Bu çalışmada da birey-örgüt uyumuna değerler boyutu üzerinden yaklaşılarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde birey-örgüt uyumu ve değerler; ikinci bölümünde birey-örgüt uyumu kuramları, birey-örgüt uyumunun boyutları, birey-örgüt uyumunun hangi süreçten geçtiği, hangi faktörlerden etkilendiği ve birey-örgüt uyumu ya da uyumsuzluğu sonucu oluşabilecek durumlar anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde ise birey-örgüt uyumu üzerine yapılan çalışmalar incelenmektedir.

1.BİREY-ÖRGÜT UYUMU ve DEĞERLER

Birey-örgüt uyumu, genel olarak birey ve örgütler arasındaki değerlerde uyum olarak tanımlanmaktadır. Genel bir tanım etrafında toplanılsa da birey-örgüt uyumu farklı bakış açılara göre farklı tanımlanabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Literatürdeki bu genel tanımı Kristof, birey ve örgütün hedefleri arasındaki ilişki, bireysel tercih ya da ihtiyaçlar ve örgütsel sistem ya da yapılar arasındaki ilişki, bireyin kişiliği ve örgütsel iklim arasındaki ilişki olarak genişletmiştir. Kristof'un birey ve örgüt kavramını kapsamlı şekilde yeniden ele alması üzerine, birey-örgüt uyumunun dört farklı tanımı tespit edilmiştir (Kristof, 1996:1):

- Örgüt ve bireyin temel özellikleri arasındaki benzerlik(değerlerde uyum)
- Örgütün amaçları ve bireyin amaçları arasındaki uygunluk
- Bireysel tercih ya da ihtiyaçlar ile örgütsel sistem ve yapı arasındaki uygunluk
- Örgütsel iklim ve bireyin kişilik özellikleri arasındaki uyum

Chatman birey-örgüt uyumunu, bireyin değerleri ile örgütün değerleri ve normları arasındaki uygunluk olarak tanımlamıştır (Chatman, 1989:339)Q'Reilly vd(1991)'nin yapmış olduğu çalışmada birey-örgüt uyumu; kültürü, stratejik ihtiyaçları ve normları olan örgütün değerleri ile bireyin değerleri arasındaki uygunluk olarak tanımlanmaktadır (Netemeyer vd., 1997:88). Carless(2005)'in tanımına göre, kişinin iş çevresiyle kendisi arasında benzerlik kurmasıdır. Tom(1991), bireyin kişilik özelliği ile örgütün benzer olduğu durumda birey-örgüt uyumundan bahsetmiş ve bu durum oluştuğunda bireyin daha başarılı olacağını vurgulamıştır. Cable ve Judge(1996)'ye göre; birey-örgüt uyumu, birey ve örgütlerin değerleri arasındaki uygunluktur (Yıldız, 2013:156).

Birey-örgüt uyumu, daha geniş bir kavram olan birey-çevre uyumunun(Birey-Çevre Uyumu) bir alt ögesidir. Yani birey-çevre uyumu birey-örgüt uyumunu kapsamaktadır. Birey-örgüt uyumu araştırmalarının büyük kısmı birey ve örgütün değerleri yada birey-kültür uyumu üzerine olmuştur. Çünkü değerler, nispeten kalıcı ve temel olarak algılanır. Birey-örgüt uyumu alanında değerler yaygın olarak uyum fikriyle irdelenmektedir (Vilela vd.,2008:1007).

Değer kavramını Amerikalı sosyal psikolog Rokeach "insan davranışlarıyla ilgili tüm bilimlerin çeşitli ilgilerine göre sınıflandırılabilir" şeklinde ifade etmiştir. Yine değer konusunda birçok araştırma yapan Rokeach, değer kavramını insan davranışlarıyla ilgili tüm bilimlerin çeşitli ilgilerine göre bütünleştiği amaç ve araç olarak görmüş, süreç ya da sonuca ilişkin toplum ya da bireyin zıttı bir durumu tercih etmesi gerekliliği ile ilgili inanç olarak tanımlamıştır (Rokeach, 1973). Rokeach'a göre değerler, kalıcıdır fakat tamamen de durağan değildir. Bunun sebebi değerlerin yaşam boyunca değişebileceğidir. Eğer değerler tamamen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

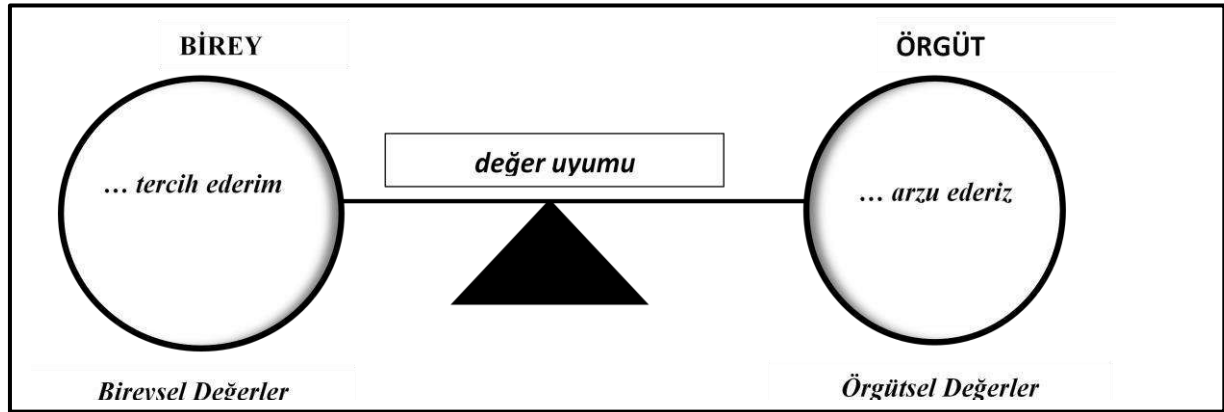
KAZNU

durağan olursa bireysel ve toplumsal değişim olanaksız bir hale gelmekte bireyin kişiliği ve toplumun sürekliliği de istikrarsızlaşmaktadır (Sağnak, 2004:74)

Yazında değerler konusunda birçok önemli araştırmalar yapan Schwartz, hayatta birey için önemli olan ne varsa bunların (örneğin; güvenlik, bağımsızlık, bilgelik, başarı, şefkat, memnuniyet gibi) değerleri oluşturduğunu ifade etmiştir. Schwartz'ın Değerler Teorisi'nde, bireylerin yaşamlarında yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, arzulanabilir, önemi değişen dönüşümsel hedefler olarak tanımlanır. Schwartz'a göre değerler, subjektiftir ve çoğunlukla duygu yüklüdür (Schwartz,1999:23; Schwartz, 2006:1)

Birey-örgüt uyumunu, bireylerin kişisel tercihleri ile örgütsel değerler arasındaki uyum olarak gören McDonald birey-örgüt uyumunu kavramsallaştırmıştır.

Şekil 1: Değer Uyumunun Kavramsallaştırılması

Kaynak: McDonald, 1993:39

Birey-örgüt uyumunun kavramsallaşmasına yönelik McDonald'ın örneği (McDonald, 1993:39);

Değer Boyutu: Resmîyet

(Resmîyet ←-----→ Resmî Olmama)

Birey: “İletişimde isminin kullanılmasını tercih ederim.” (Resmî Olmama)

Örgüt: “Resmî unvan kullanmanızı arzu ederiz.” (Resmîyet)

Sonuç: Düşük Değer Uyumunu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Değer Boyutu: Açıklık

(Açıklık ←-----► Kapalılık)

Birey: “*Odamın kapısı açıkken çalışmayı tercih ederim.*” (Açıklık)

Örgüt: “*Açık kapı politikasını tercih ederiz.*” (Kapalılık)

Sonuç: Yüksek Değer Uyumu

Değerler, genel olarak bireysel ve örgütsel değerler olarak iki kısımda incelenebilmektedir.

Bireysel Değerler: Bireylerin örgütü algılamaları, değer ölçütlerini yansıttığından bu konuda Tom(1971) özel şirketlerin, personel alımı sırasında tercihlerini, örgütün itibarı ile bireyin değerlerinin en iyi uyduğu bireyden yana kullandıklarını vurgulamıştır. Bireyin değerleri, bireyin inanç ve hedefleriyle doğrudan ilgili olmasından dolayı birey-örgüt uyum derecesi de birey ve örgütün arasındaki uyum ilişkisine bağlıdır (Valentine vd., 2002:351).

Bireyler önem dereceleri değişen sayısız değerlere sahiptir. Bazı değerler bir birey için çok önemli olurken diğer bir birey için önemsiz hale gelebilmektedir. Temel bireysel değerleri kavramsallaştırmak için araştırmalar arasındaki en yararlı uzlaşma 1950’lerden beri yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. Birçok teorisyen ve araştırmacıların yazılarında ima edilen temel değerler kavramının belli özellikleri şu şekilde özetlenebilmektedir (Schwartz, 2006:1):

- Değerler, inançlardır. Fakat nesnel, donuk fikirler değil duygulara ayrılmaz bir şekilde bağlanmış olan inançlardır.
- Değerler, motivasyonel bir yapıdır. İnsanların ulaşmak için çabaladığı arzulanan hedeflerdir.
- Değerler, belirli eylemleri ve durumları aşar. Değerlerin soyut doğası genellikle belirli eylem, nesne ya da durumlar olarak adlandırılan norm ve tutumlar gibi kavramlardan ayırt edilir.
- Değerler eylemlerin, politikaların, bireylerin ve olayların değerlendirilmesine ve seçimine rehberlik eder. Yani, değerler standartlar ya da kriterler olarak işe yararlar.
- Değerler kendi aralarında önem derecesine göre sıralanır. Bireylerin değerleri, bireyler olarak onları karakterize eden değer önceliklerinin sıralanmış bir sistemini oluşturur. Ayrıca değerlerin bu hiyerarşik özelliği, değerleri norm ve tutumlardan ayırır.

Yukarıda bahsedilen beş özellik tüm değerler için ortaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

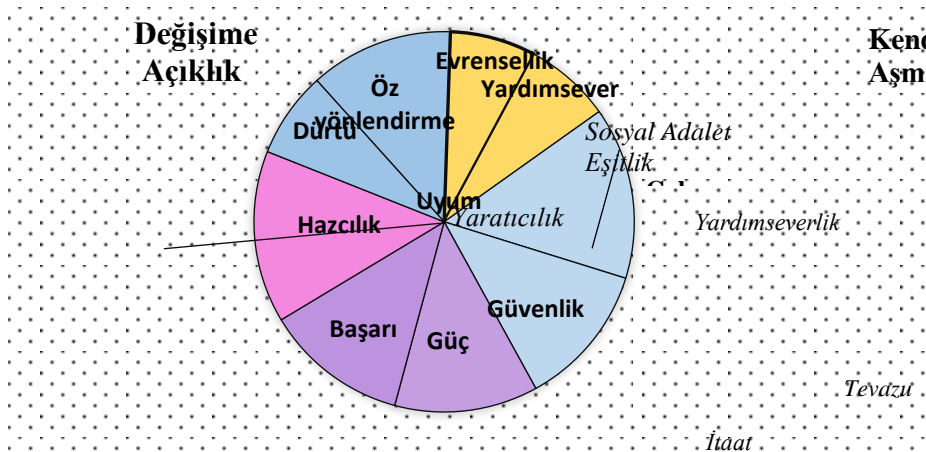
www.iksadkongre.org

KAZNU

Schwartz, *Temel Bireysel Değerler*'i motive edici hedeflerin esasını da belirterek on temel kavramda toplamıştır.

1. **Öz yönlendirme:** Düşünce ve eylemlerde bağımsızlık; seçme, yaratma, keşfetme.
2. **Dürtü:** Heyecan, yenilik, yaşam zorlukları.
3. **Hazcılık:** Kendisi için mutluluk ve duygusal memnuniyet.
4. **Başarı:** Sosyal standartlara göre gösterilen yetki ve kişisel başarı.
5. **Güç:** Sosyal durum ve prestij, kaynakları ya da insanları baskı altında tutma ya da kontrol etme.
6. **Güvenlik:** Toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendi güvenliği, uyumu ve istikrarı.
7. **Uyum:** Eylemlerin, eğilimlerin sınırlanması ve başkalarına zarar vermek ya da sosyal beklenti ve normları çiğneme.
8. **Gelenek:** Saygı, bağlılık ve geleneksel kültür ya da inancını sağlayan fikir ve gelenekleri kabul etme.
9. **Yardımsızlık:** Sık sık bireysel temasta olunan birine/gruba karşı yardımın sağlanması ve korunması.
10. **Evrensellik:** Tüm bireylerin refahı ve doğası için koruma, anlama, takdir ve hoşgörü.

Şekil 2: On Motivasyonel Değer Tipi Arasındaki İlişkinin Teorik Modeli

Kaynak: Schwartz, 2006:3

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

18 ülkede yerel araştırmacılar tarafından kullanılan bu değer maddeleri yapılan analizler sonucunda, belirlenen temel değerlerin belirleyici maddelerle beklendiği gibi ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Schwartz'ın, 10 maddelik Temel Bireysel Değerler arasındaki ilişkinin modeli Şekil 1'de gösterilmiştir. Bu model iki ortogonal ölçü ile özetlenebilmektedir. **Kendini Geliştirme-Kendini Aşmışlık**: Bu boyutlarda, güç ve başarı değerleri; evrensellik ve yardımseverlik değerlerine karşı çıkmaktadır. Her iki biçimlendirici de kendi çıkarlarının ilgi alanını vurgularken son ikisi diğerlerinin çıkar ve refahıyla ilgili olmaktadır. **Değişime Açıklık-Koruma**: Bu boyutta, öz yönlendirme ve dürtü değerleri güvenlik, itaat ve geleneksel değerlere karşı çıkıyor. Her iki biçimlendirici de bağımsız eylem, düşünce, duygular ve yeni bir deneyim için hazır olduğunu vurgularken sonrakilerin tamamı kendini kısıtlamayı, emir vermeyi ve değişime direnci vurgulamaktadır. Hazcılık, kendini geliştirme ve açık sözlülüğün her ikisini de paylaşır (Schwartz, 2006:45) Gözlenen bu dairesel yapı, hesaplanan dinamik bir süreçtir. Bu dairesel yapı, birey motivasyonunda birleştirici bir teoriye öncülük edebilir.

Rokeach Değer Anketi, 18 bireysel değer maddesinden oluşan iki değer grubuna ayrılmıştır. Bunlar; amaçsal ve araçsal değerlerdir. Amaçsal değerler, bireyin yaşamı boyunca başarmayı istediği değerlerken; araçsal değerler, amaçsal değerlere ulaşmak için kullanılması gereken değerlerdir. Rokeach Değer anketi Tablo 1 'de gösterilmiştir (Rokeach, 1973) Bu değer anketi birçok araştırmada kullanılmış ve değerlerin gruplar arasında yaygın olarak bulunduğu saptanmıştır. Aynı işkolları veya meslek grubunda yer alan bireylerin benzer değerlere sahip olma eğiliminin yüksek olduğu yine saptanan sonuçlar arasındadır (Kara, 2011:77)

Tablo 1: Rokeach Değer Anketi Tablosu

Amaçsal Değerler	Araçsal Değerler
Refah bir yaşam	Hırslı
Heyecan veren yaşam	Açık fikirli
Başarı duygusu	Becerili
Barış içinde bir dünya	Neşeli
Güzellikle dolu bir dünya	Temiz
Eşitlik	Cesur
Aile güvenliği	Bağışlayıcı
Özgürlük	Yardımsever
Mutluluk	Dürüst
İç uyum	Hayal gücü kuvvetli
Olgun bir sevgi	Bağımsız

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ulusal güvenlik	Aydın(düşünen)
Zevk	Mantıklı
Kurtulma	Sevecen(şefkatli)
Kendi kendine saygı(öz-saygı)	İtaatkâr
Sosyal tanınma	Terbiyeli
Gerçek arkadaşlık	Sorumluluk
Bilgelik	Kendine hâkim

Kaynak: Rokeach, 1973, s. 57-58

Çağdaş Yönetim Kuramına (Sistem Yaklaşımı, Durumsallık Yaklaşımı) göre, bireysel değerler şunlardır (Kara, 2011:101-102).

- Birey kendi kendinin denetimini sağlamalıdır.
- Gerekli ortam sağlandığında, iş birey için sıradan, doğal bir durumdur.
- Birey kendi kendini denetlemelidir.
- Örgütsel bir sorun olduğu zaman, birey müdahale etme yetisine sahip olmalıdır.
- Bireylerde bulunan yaratıcılık kabiliyetlerinden, örgüt tam olarak yararlanmaktadır.

Örgütsel Değerler: Örgütleri oluşturan en küçük yapıtaşı bireylerdir. Bu sebeple bireylerin değerleri, davranışlarını ve düşüncelerini etkilemektedir. Benimsenen ve paylaşılan değerler bireylerarası ilişkilere yandığı için benzer değerlere sahip bireyler örgüt içinde ortak bir iletişim sitemine de sahip olacaktır. Örgütte benimsenen değerler, iyi ya da kötünün ayırımında işgörenlerin ve grupların davranışlarına yol gösterici olacaktır. Örgütsel değerler konusunda yapılan araştırmalardan birisi, Geert Hofstede'nin *Kültürel Analiz* araştırmasıdır. Hofstede, değerlerin temelinde aile ve toplumun olduğunu fakat uygulama yerinin örgütler olduğunu belirtmiştir (Kara, 2011:108).

Değerler konusunda öncü araştırmacılardan olan Gordon Allport, örgütsel değerleri sınıflamaya tabi tutmuştur.

Tablo 2: Gordon Allport'un Örgütsel Değer Çeşitleri

Kuramsal	Rasyonel yaklaşımlar yoluyla gerçekliğin keşfedildiği değerlerdir.
Ekonomik	Yararlı ve pratik olmanın vurgulandığı değerlerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Estetik	Biçim ve uyum üzerinde duran değerlerdir.
Sosyal	Bireylerarası ilişkilere önem veren değerlerdir.
Siyasal	Gücün elde edilmesi ve etkileri üzerinde duran değerlerdir.
Dini	Akılcılığın dışındaki oluşumları ve inançları açıklamaya yönelik değerlerdir.

Kaynak: Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001:44

Allport uyguladığı anket çalışmasının sonucuna göre değer sıralaması oluşturmuştur.

Tablo 3: G. Allport'un Değer Sıralaması

Din Adamları	Yöneticiler	Bilim İnsanları
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Dini ➤ Sosyal ➤ Estetik ➤ Siyasal ➤ Kuramsal ➤ Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ekonomik ➤ Kuramsal ➤ Siyasal ➤ Dini ➤ Estetik ➤ Sosyal	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kuramsal ➤ Siyasal ➤ Ekonomik ➤ Estetik ➤ Dini ➤ Sosyal

Kaynak: Özkalp ve Kirel, 2010:125

Örgüt üyelerinin önemli olarak gördüğü ortak değerler, bu paylaşılan değerlerin ortak bir ürünü olarak örgütsel değerleri ortaya çıkarmaktadır. Örgütsel değerlerde örgüt kültürünün temel yapı taşı olarak kabul görmektedir (Sezgin, 2006:559).

Sistem ve Durumsallık yaklaşımından oluşan Çağdaş Yönetim Kuramı da örgütsel açıdan değerleri incelemiştir. Çağdaş Yönetim Kuramının örgüte ilişkin değerleri şunlardır (Kara, 2011:102):

- Yetki aşağı yukarı ve yana doğru geçişler gösterir.
- Gözetim alanı genel iken denetim alanı geniştir.
- Bireyin biyolojik, sosyal ve psikolojik yönleri yönetici tarafından gözetilmeli ve çalışma koşullarından ayrı tutulmamalıdır.
- Görev bütünlüğü ustalık ve yargıda bulunmayı gerektirir.

Bazı konular, örgütsel kültürün yapılanması içinde yer alan değerlerin ölçümünü ve benzer kültürlere sahip olan örgütlerin derecesinin etkilemektedir. *Örgütsel kültür, paylaşılan değerler kavramını içermektedir.* Bir örgütün üyeleri tarafından paylaşılmış olan değerler,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

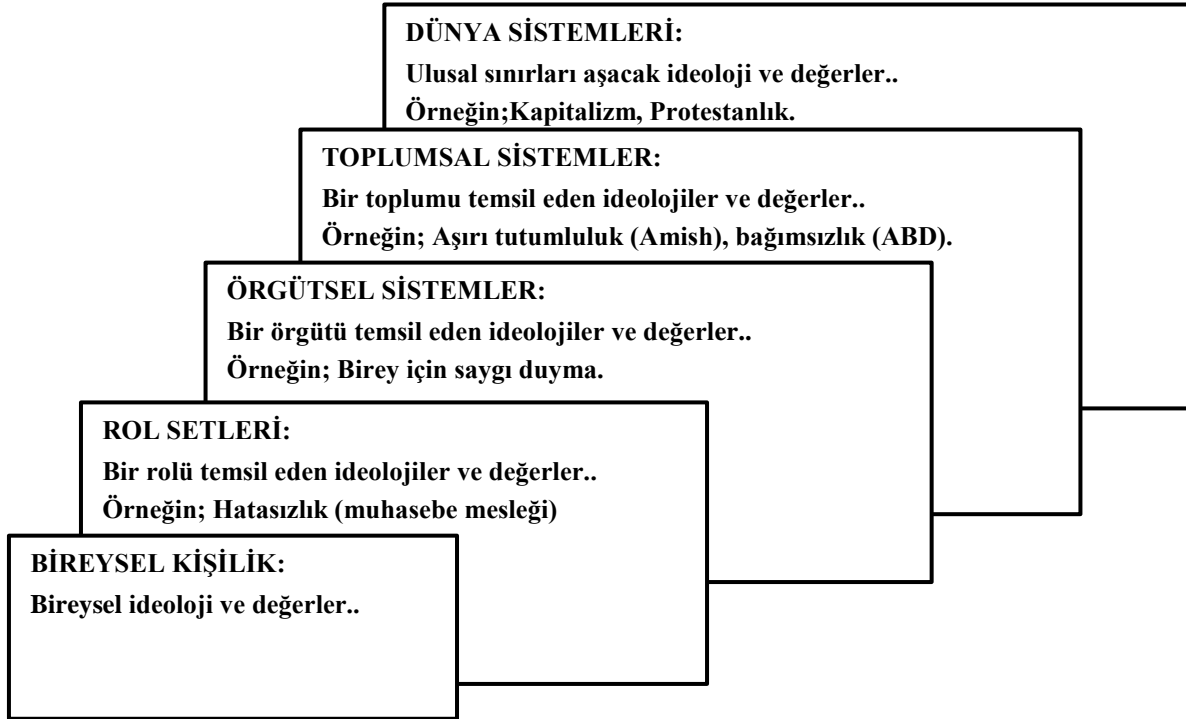
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

inançlar ve beklentiler bazı teorik formülasyonlar karşısında örgütsel kültürün tanım merkezi olmaktadır. Örgütsel değerleri oluşturan örgütsel davranış kalıpları örgütsel kültürü oluşturmaktadır. Martin ve Siehl'e (1983) göre gayri resmi olarak bazı davranış kalıplarının önlenmesi ya da onaylanması gibi örgütsel kontrol mekanizmalarına ait fonksiyonları yerine getirir. Örgütsel değerler, kültürel etki hiyerarşisine yerleştirilmiştir. Bu hiyerarşinin gelişimi Beyer'in (1981) literatür taramasıyla değerler konusunda örgütsel karar almasıyla Haberstroh ile Gerwin'in (1972) kültür, toplum, örgüt, rol bağlamında stratejik karar ve davranış modeli takip eder (McDonald, 1993:81).

Şekil 3: Kültürel Etki Hiyerarşisi

Kaynak: McDonald, 1993:85

Heider'in Genel Denge Teorisi ve Newcomb'un Kişilerarası Denge Teorisi birey-örgüt uyumunun formalizasyonu çerçevesinde önemli bir yere sahiptir. Heider'in denge kuramı, sekiz denge ve sekiz dengesizlik üzerine kurulmuştur. Kişi, diğer bir kişi ve tutum nesnesi üzerine teorisini oturtan Heider, bu üçünün matematiksel olarak çarpıldığında sonuç pozitif ise denge; pozitif değilse dengesizlik olarak belirtmiştir. Newcomb ise dengeyi bireyin zihninden çıkararak bireylerarası etkileşim alanında uygulamaya çalışmıştır. Böylelikle öznel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

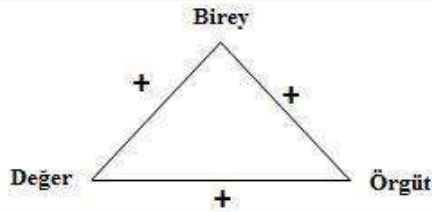
www.iksadkongre.org

KAZNU

dengeden nesnel dengeye ulaşmayı başarmıştır. Bireylerarası ilişkilerin durağanlaşması sonucu nesnel denge ortaya çıkmıştır. Newcomb dört denge üzerinde durarak denge ve dengesizlik kavramlarına denge dışı kavramını da eklemiştir (Sağnak, 2004:82).

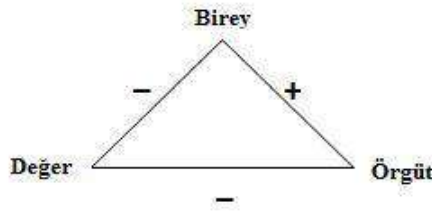
Şekil 4: Birey-Örgüt Değer Uyumunun Dört Durumu

Durum 1: DENGELİK= Birey – Örgüt Değer Uyumu

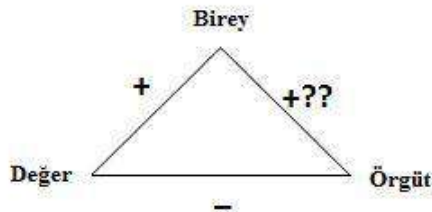
Örneğin; Birey resmiyeti tercih eder ve örgütsel kültürresmiyetin önemini vurgular.

Durum 2: DENGELİK= Birey – Örgüt Değer Uyumu

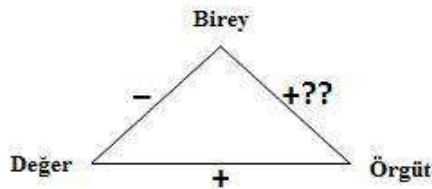
Örneğin; Birey resmi olmamayı tercih eder ve örgütsel kültürresmi olmamayı önemini vurgular.

Durum 3: DENGESİZLİK= Birey-Örgüt Değer Uyumsuzluğu

Örneğin; Birey resmiyeti tercih eder fakat örgütsel kültürresmi olmamayı önemini vurgular.

Durum 4: DENGESİZLİK= Birey-Örgüt Değer Uyumsuzluğu

Örneğin; Birey resmiyeti tercih eder fakat örgütsel kültürresmi olmamayı önemini vurgular.

Kaynak: McDonald, 1993:142

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

McDonald(1993) da birey-örgüt uyumu açısından değer uyumunun dört durumunu denge (birey-örgüt uyumu) ve dengesizlik (birey-örgüt uyumsuzluğu) olarak *Şekil 4*’de belirtildiği gibi çalışmasında ifade etmiştir. Resmîyet formel, resmi olmama da informal kavramları kullanılarak anlatılabilir.

2. Birey-Örgüt Uyumu Kuramları

Etkileşimci Yaklaşım’ın (birey ve çevrenin birbirini etkileme durumu) etkisiyle ortaya çıkan birey-çevre uyumunun bir boyutu olarak inceleme konusu olan birey-örgüt uyumu üzerine birçok araştırma yapılmış ve çeşitli yaklaşım ve modeller ortaya konmuştur (Sığı, 2007:18).

Schneider’in Çekim-Seçim-Çekişme(ASA) Kuramı: Birey-örgüt uyumunun temeli, Schneider’in 1987 yılında yaptığı çalışmada oluşturduğu Çekim-Seçim-Çekişme(ASA) sistemine kadar uzanmaktadır.Schneider, bireylerin rastgele mevkilere atanmadıklarını aksine onlara cazip gelen mevkileri arayıp bulduklarını (çekim) belirtmektedir. Ayrıca bu mevkilerin bir parçası olarak seçilen bireylerin (seçim), bu mevkide kalarak üstlenilen konunun belirlenmesinde yardımcı olduklarını ileri sürmüştür. Schneider, bireylerin örgütleri seçme nedeninin onların bir parçası olma isteği olduğunu ve bireylere çekici gelen bir mevki olduğunu savunmaktadır. Bireylerin örgütle arasında yüksek düzeyde bir uyum varsa bireylerin örgütte kalacağını aksi durumda bireylerin örgütü terk edeceğini (çekişme) vurgulamıştır (Sekiguchi, 2004:182)

ASA modelinin çekişme bölümünde ilk olarak yönteme değinilmekteyken ikinci olarak da sosyalizasyon konusuna değinilmektedir. Çünkü sosyalizasyon ve çekişme, örgütün işgücünü şekillendirmede birlikte faaliyet göstermektedirler. Sosyalizasyon uyum duygusuna bireyi götüren güç olarak açıklanırken çekişme, uyumsuzluk ve örgütten ayrılmaya iten güç olarak açıklanmaktadır. Sosyalizasyon teorisine göre bireyler, örgütsel çevreye bağlı olarak değerlerini uyarlarken çekişme modelinde özgün değerlerine bağlı olarak birey örgütten ayrılmakta ya da örgütte kalmaktadır. Her iki durum da ASA modeli için büyük bir önem arz etmektedir. ASA modeline göre bireyde zayıf bir uyum varsa, sonunda birey örgütten ayrılacaktır (Chatman, 1989:65-88)

Kısaca, Schneider’in farklı bireysel özelliklere sahip bireylerin farklı özellikteki örgütlerden etkileneceği düşüncesi Chatman’ın değer kavramına verdiği önemle bir model oluşturmasına kadar uzanmıştır (Aksay ve Yasım, 2016:1603).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

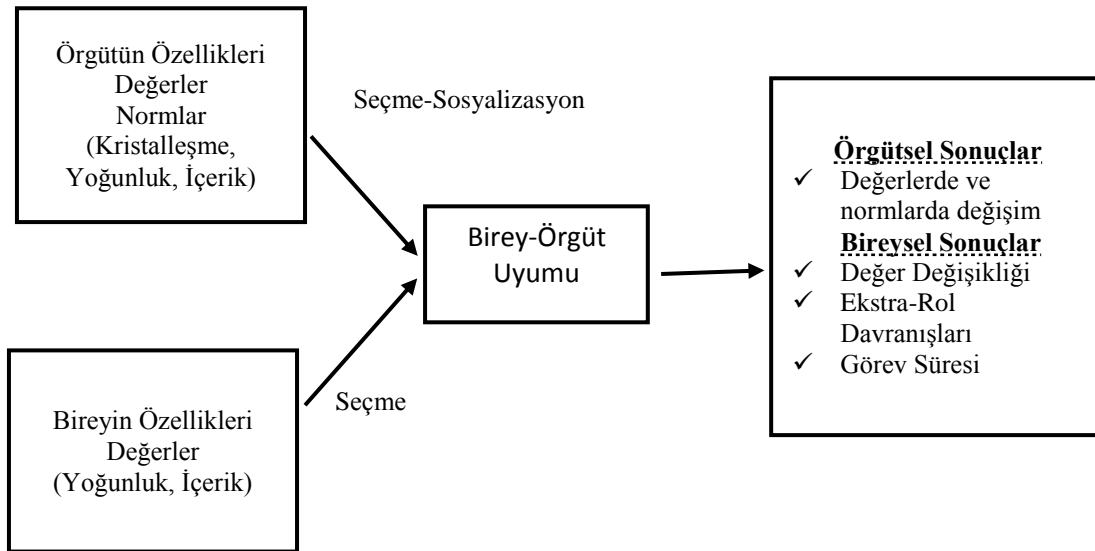
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Chatman'ın Birey-Örgüt Uyum Modeli: Birey açısından bireysel değerlere, örgüt açısından örgütsel değer sistemine vurgu yapan Chatman, birey-örgüt uyumuna değerler bazında odaklanmaktadır. Değerleri bireyin çevresine adaptasyonunu kolaylaştıran sosyal bir biliş türü olarak tanımlayan Chatman, örgütsel değer ve normların bir grup üretimi olduğunu ve aktif üyelerin büyük bir kısmının çoğunlukla aynı değerlere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Örgütün değer ve normlarına sahip olacak bireylerin örgüte etkileri ve bireylerin değerleri ile davranışları üzerindeki örgütsel üyeliğin etkilerini belirlemek için Chatman öncelikle bireyin değerleri ve örgütün değerleri arasındaki uyumun kapsamını belirlemektedir. Bu doğrultuda da yaptığı çalışma ile birey-örgüt uyum modelini sunmaktadır (Chatman, 1989:339).

Şekil 5: Birey-Örgüt Uyum Modeli

Kaynak: Chatman, 1989:340

Chatman'a göre güçlü örgütsel değerlerle bireysel değerler uyuşmadığı zaman düşük birey-örgüt uyumu ortaya çıkmaktadır. Düşük birey-örgüt uyumu, bireysel farklılıklar da göz önüne alınarak meydana gelme olasılığı olan üç sonuca götürmektedir. Bunlar; (1) Bireyin değerlerinde değişme görülebilir, (2) Bireyin değerleri örgütün değerleriyle daha benzer olabilir, (3) Örgütün değerlerinde değişme görülebilir ya da birey örgütten ayrılabilir (Chatman, 1989:342)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kristof'un Birey-Örgüt Uyum Kuramı: Kristof birey-örgüt uyumunu örgütsel seçimin önemli bir parçası olarak değerlendirmekte ve uyumun yoğunluğunu da bireyler ve örgütler arasında meydana gelen değişime dayandırarak açıklamaktadır (Kristof, 1996:1). Örgütün değerleri, hedefleri ve görevleri ile birey uyum sağlamalıdır. Bu açıdan bakıldığında Kristof birey-örgüt uyumunu, birey ve örgütler arasındaki uyum olarak işlevselleştirmiştir. Bu doğrultuda şu sonuca varılmıştır: Bir işin faaliyetleri ve günlük görevleri ile birey-örgüt uyumu doğrudan bağlantılı olmadığı gibi örgütsel değerlerin içselleştirilmesi de yüksek düzeyde bir birey-örgüt uyumu olduğunun göstergesi olmaktadır (Lauver and Kristof, 2001:454).

Kristof, birey-örgüt uyumunu *Tamamlayıcı Uyum (Complementary Fit)* ve *Bütünleyici Uyum (Benzerlik-Supplementary Fit)* olarak iki boyutta incelemektedir. Tamamlayıcı uyum, bireyin özellikleri mevcut örgütün bir boşluğunu tamamladığında (ya da tam tersi) oluşurken bütünleştirici uyum birey ve örgüt benzer olduğunda oluşmaktadır. Bütünleştirici uyumun alt çerçevesi olarak inceleme konusu olan hedeflerde uygunluk ise birey-örgüt uyumunu sağlamada aracı bir görev üstlenmektedir. Bireylerin hedeflere ulaşmada destek ve takviye almaları paylaşılan değerlerin oluşmasında önemli bir özelliktir. Fakat hedefler değerlere göre daha değişmez bir niteliğe sahiptir (Kristof vd., 2005:281).

Bütünleştirici uyumun, iki durum oluştuğunda ortaya çıktığı belirtilmektedir. Birinci durum, birey ve örgütün benzerliklerinin olması iken ikinci durum birey ve örgütün özelliklerinin uyuşmasıdır. Bir örgüt yetenekleri sürekli olarak artma eğiliminde olan bireyleri işe alırsa, bu bireyler kendi işgücüne zaten sahip olacağı için bu durumda bütünleştirici uyumda kendiliğinden oluşacaktır. Fakat bütünleştirici uyum genellikle araştırmalarda birey ve örgüt arasındaki değerlerde uyum olarak inceleme alanı bulmuştur. Örneğin; hem çalışanın hem de örgütün yönetimde bağımsızlığı dikkate alıp alınmaması (Cable and Edwards, 2004:822)

Tamamlayıcı uyum; birey ve örgütün özellikleri, diğerlerinin istek ya da ihtiyaçlarını sağladığı zaman oluşmaktadır. Literatürde bu uyum yaygın olarak *ihtiyaçlar-karşılananlar uyumu (Needs-Supplies Fit)* ya da *beklenen-kabiliyet uyumu (Demands-Abilities Fit)* diye adlandırılmaktadır. İhtiyaçlar-karşılananlar uyumu genellikle bireylerin ihtiyaç ve tercihlerini ortaya koyarken; beklenen-kabiliyet uyumu çalışma ortamında bireylerden bazı istekler olmakta ve çalışanlar kendilerinde bulunan yetenek, beceri ve bilgi ile bu istekleri karşılayabilmekte ise bu uyum ortaya çıkmaktadır (Irak, 2012:12).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

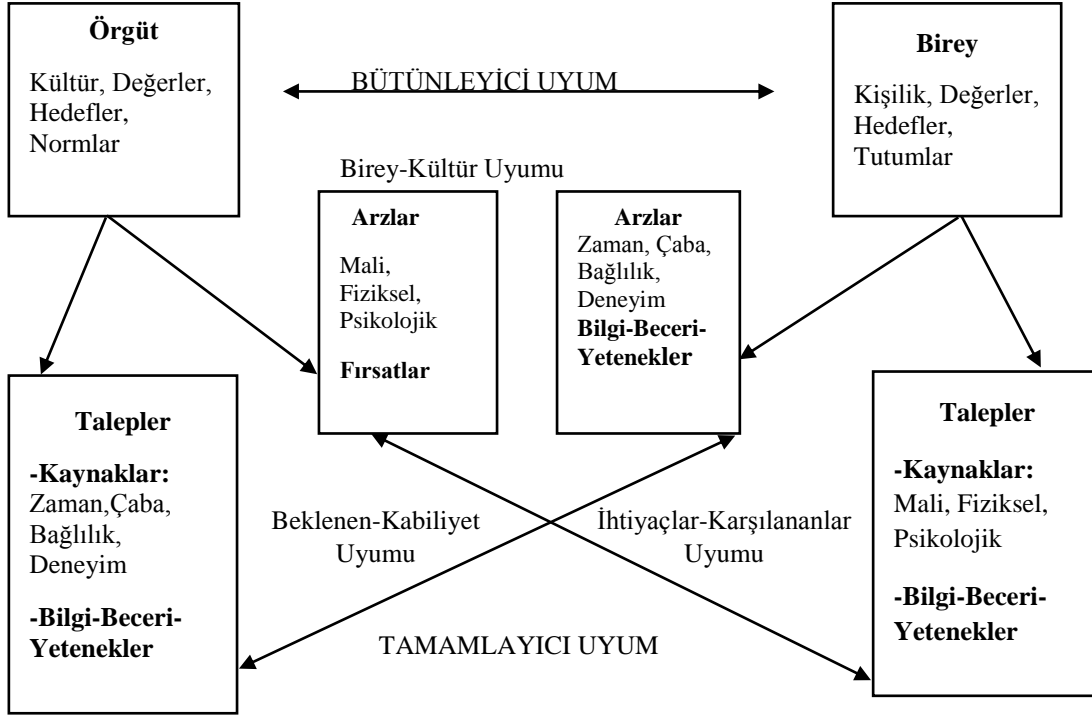
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 6: Birey-Örgüt Uyumuyla İlgili Çeşitli Kavramların Uyumlaştırılması

Kaynak: Kılıç, 2010, s. 22

Cable ve Judge'ın Birey-Örgüt Uyumu Yaklaşımı: Cable ve Judge, değerlerdeki uyum açısından baktığı birey-örgüt uyumunu belirleyicileriyle ele alarak birçok araştırmaya ışık tutmaktadır. Özellikle iş arayanların örgüte katıldıktan sonra ortaya nasıl bir birey-örgüt uyumu çıkacağı konusunda öngöründe bulunmakta ve örgüt kültürüyle iş arayanların değerinin birbirini etkileyip etkilemediği hususunda varsayımlarda bulunmaktadır. Çünkü bireyler, birey-örgüt uyumu ile karşılaşmakta bunu da iş aradıkları esnada kendileriyle uyumlu olan örgütleri seçerek göstermektedirler. Daha sonraki süreçte ise (örgüte girdikten sonra) örgütsel sosyalizasyon uygulamaları ortaya çıkmakta ve değerlerindeki, algılamalarındaki uyumu ya da her ikisini de etkilemektedir. Ayrıca araştırmacılar, iyi bir örgütte çalışmak isteyen bireylerin öncelikle kendi arzularını örgütü seçtiklerinde birey-örgüt uyumunun söz konusu olacağını belirtmişlerdir (Cable and Judge, 1996:294).

O'Reilly III vd.'nin Örgütsel Kültür Profili (OCP): Birey-örgüt değer uyumunun saptanabilmesi için O'Reilly III, Chatman ve Caldwell (1991), Örgütsel Kültür Profili

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(Organizational Culture Profile-OCP) adı altında bir ölçme aracı geliştirmişlerdir. OCP, genellikle örgütsel ve bireysel değerleri kapsayabilen 54 değer ifadesini içermektedir. Değerlere ilişkin 110 maddelik bir havuz içinden “genellik, ayırabilirlik, okunabilirlik, gereksiz olmama” ölçütlerini kullanarak 54 maddeye indirgemişlerdir (O’Reilly III vd., 1991:487).

Birey-Örgüt uyumu süreci genellikle, insan kaynaklarının işgören seçimi ve örgütsel sosyalizasyon olmak üzere iki aşamada incelenmektedir. *Birey-örgüt uyumunu etkileyen faktörler*; örgüt kültürü ve örgütsel iklim, kişilik, iletişim, sosyal algılama, liderlik, bireycilik ve kolektivizm, esneklik ve esnek çalışma saatleri, karşılanamayan ihtiyaçlar ve motivasyon, olumlu düşünme, bireyin statüsü, örgütsel adalet, örgütsel kontrol, bireye örgütü sevdirmedir (Ulutaş, 2011:94).

Tablo 4: Birey-Örgüt Uyumu ve Uyumsuzluğunun Sonuçları

<i>Birey-örgüt uyumunun sonuçları</i>	<i>Birey-örgüt uyumsuzluğunun sonuçları</i>
<i>Güven</i>	<i>Stres</i>
<i>Bağlılık</i>	<i>Çatışma, İşgören Devri</i>
<i>Verimlilik</i>	<i>Yabancılaşma, , Umursamazlık,</i>
<i>Örgütsel Vatandaşlık Davranışı</i>	<i>Devamsızlık, İşten Çıkma/Çıkarılma</i>

Kaynak: Ulutaş, 2011:149-155

3. Sonuç

Bireysel ve örgütsel değerlerin uyumu olarak kavramsallaştırılan birey-örgüt uyumu, birçok araştırmada tek boyut(değer) olarak ele alınmaktadır. Özellikle Rokeach’ın(1973) bireysel değer odaklı oluşturduğu değer kuramı, sonraki araştırmalara (örneğin; Schwartz’ın Değerler Teorisi) önemli ölçüde yön vermiştir. 1980lerden sonra örgütsel kültürün kavramının önem kazanmasıyla örgütsel değer konusu da araştırmalarda önemli ölçüde yerini almıştır. Örgütün sürekliliği, sosyalizasyon maliyelerinin düşüklüğü ve örgüt faaliyetlerinin daha rahat yapılabilmesi açısından; bireyin kendine en uygun örgütü seçmesi, işten ayrılma durumunun en aza indirgenmesi, rol belirsizliklerinin giderilmesi ve çatışmaların azaltılması konusunda birey-örgüt uyumu büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Bütün bunların eğilimini belirlemek için

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

birey-örgüt uyumu seçim aşamasında özellikle dikkate alınmalı, temel amacının örgütün değerleriyle uyumlu olan bireyin örgüte alınması gerekliliği unutulmamalıdır (Özdemir ve Sezgin, 2011:1)

Benzer sosyal çevre, tutum ve deneyim bireyler arasındaki benzerliği artırabilmektedir. Posner vd.'nin "örgütsel ve bireysel değerler arasındaki ilişkiyi" araştırdıkları çalışmada, paylaşılan değerler ve örgütsel bağlılık arasında ilişki saptamışlardır. Değer uyumluluğu gösteren yöneticilerin işverenleri için uzun saatler boyunca çalıştıklarını ve gelecek beş yıl örgütte kalmayı tercih ettiklerini bulgularıyla ortaya koymuşlardır (Meyer vd., 2010:458). Yüksek düzeyde birey-örgüt uyumunun örgütsel bağlılık, iş tatmini, işten ayrılma niyeti gibi iş tutumlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Sekiguchi, 2004:182).

McDonald'ın araştırmasının odak noktası bireyler ile paylaşılan değerlerin temeli olan örgütler arasındaki uyum olmuştur. Birey-örgüt uyumu ile örgütsel bağlılık, iş tatmini, işten ayrılma niyeti, örgütsel vatandaşlık davranışı ve devamsızlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacı, duygusal bağlılığı (aidiyet duygusuna dayanan bağlılık), devam bağlılığından (finansal duruma dayanan bağlılık) ve normatif bağlılıktan (ahlaki yükümlülük duygusu) daha yakın bir şekilde bireysel-örgütsel değer uyumuyla ilişkili olduğunu saptamıştır. Duygusal bağlılıkla değerlerde uyum arasında bağ bulunmaktadır. Duygusal bağlılık, devam ve normatif bağlılıkla kıyaslandığında daha yüksek bir korelasyon katsayısını ortaya koymaktadır. İş tatmini ile bireysel-örgütsel değer uyumu arasında pozitif bir ilişki bulunurken işten ayrılma niyeti ve değer uyumu arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır (McDonald, 1993:317)

Gutierrez vd.(2012) iş tatmininin birey-örgüt uyumu üzerinde anlamlı pozitif bir etkisini ve birey-örgüt uyumunun normatif bağlılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermişlerdir. Netemeyer vd. birey-örgüt uyumunun iş tatmininin öncülü olduğunu belirtmişlerdir. Işıl vd. vakıf üniversitesinde çalışanlara yapmış oldukları araştırmada örgütleriyle uyumlu olan katılımcıların yöneticilerin kendilerini desteklediklerini düşünürlerse fikirlerini çekinmeden yöneticilere söyleyebilecekleri sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Çalışanlar örgütleriyle uyum içinde olup çalıştıkları örgütü benimserlerse örgüt yararına daha fazla düşünüp fikir geliştirerek fikirlerini daha rahat ifade edebileceklerdir (Işıl vd., 2013:98) Ulutaş yaptığı çalışmada, birey-örgüt uyumu ile iş stresi arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

saptanırken, birey-örgüt uyumu ile verimlilik arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki saptamıştır (Ulutaş, 2011:26).

Chatman (1989), Q'Reilly (1991), Cable ve Judge (1996) ve Kristof (1996) yaptıkları araştırmada birey-örgüt uyumuna değerler boyutu açısından yaklaşmışlardır. Değerler konusunda önemli çalışmaları olan Schwartz Değerler Teorisi'nde, insan yaşamında yol gösterici ilkeler olarak hizmet veren, önemi değişen, karşı duruma bağlı olan ve bireyin ulaşmak istediği hedefler olarak değeri tanımlamaktadır. Çalışmada birey-örgüt uyumu değerler boyutu üzerinden geniş bir literatür taramasıyla açıklanarak kuramlarla desteklenmiştir. Nihai olarak bireyin ve örgüt birbiriyle uyumlu olmadığı sürece hem birey açısından hem de örgüt açısından olumsuz birçok durumu yansıtacağı yapılan literatür çalışmaları sonucunda da görülmüştür. Birey-örgüt uyumu açısından temel teşkil eden değerler, bireylerin adaptasyonunu kolaylaştırarak ve davranışlarında etkiler oluşturur.

KAYNAKÇA

AKSAY, Kadir; YASIM K. Yavuz; "Kişi-Örgüt Uyumunun Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkisi: Kamu Çalışanları Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, s. 1602-1611

BAYSAL, Ayşe Can; "Birey-Örgüt Bütünleşmesinde Davranışsal Yaklaşımlar", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1, 1985, s. 63-83

CABLE, Daniel M. and JUDGE, Timothy A.; "Person-Organization Fit, Job Choice Decisions, and Organizational Entry", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol. 67, No. 3, September 1996, pp. 294-311

CABLE, Daniel M.; EDWARDS, Jeffrey R.; "Complementary and Supplementary Fit: A Theoretical and Empirical Integration", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 89, No. 5, 2004, pp. 822-834

CHATMAN, Jennifer A.; "Improving Interactional Organizational Research: A Model of Person Organization Fit", *Academy of Management Review*, Vol 14, No. 3, 1989, s. 333-349

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

EFİL, İsmail; *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, 11.bs., Bursa 2010

IRAK, Doruk Uysal; “İş Yerinde Birey-Çevre Uyumu: Kuramsal yaklaşımlar ve Örgüt Psikolojisindeki Yeri”, *Türk Psikoloji Yazıları*, C. 15, S. 30, Aralık 2012, s. 12-22

PEKDEMİR, Işıl; KOÇOĞLU, Merve; ÇETİN G., Güney; “Birey-Örgüt Uyumunun Açıkça Konuşma Davranışı Üzerindeki Etkisinde Algılanan Yönetici Desteğinin Aracılık Rolü: MBA Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”, *İ. Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*, C. 24, S. 75, Aralık 2013, s. 83-104

KARA, Hakan; *Yönetimsel ve Örgütsel Değerler*, Eylül 2011

KILIÇ, Kemal Can; “Bireysel ve Örgütsel Değerler Arasındaki Uyumun Çalışanların İş davranışlarına Etkileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 19, S. 1, 2010, s. 20-35

KRİSTOF, Amy L.; “Person-organization Fit: An Integrative Review of Its Conceptualizations, Measurement, and Implications”, *Personnel Psychology*, Vol 49, S. 1, 1996, s. 1-49

KRISTOF-BROWN, Amy L.; ZIMMERMAN, Ryan M.; JOHNSON, Erin C.; “Consequences of Individuals’ Fit at Work: A Meta Analysis of Person-Job, Person-Organization, Person-Group, and Person-Supervisor Fit”, *Personnel Psychology*, Vol. 58, 2005, pp. 281-342

LAUVER, Kristy J.; KRISTOF-BROWN, Amy; “Distinguishing between Employees’ Perceptions of Person-Job and Person-Organization Fit”, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 59, No. 3, December 2001, 454-470

MCDONALD, Paul R., *Individual-Organizational Value Congruence: Operationalization and Consequents*, Doctoral Dissertation, University of Western Ontario, London, Canada, 1993

MEYER, John P.; HECHT, Tracy D.; GİLL, Harjinder; TOPLONYTSKY, Laryssa; “Person-Organization (Culture) Fit and Employee Commitment Under Conditions of Organizational Change: A Longitudinal Study”, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 7, No. 3, June 2010, pp. 458-473

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

NETEMEYER, Richard G.; BOLES, James S.; McKEE, Darly O.; McMURRIAN, Robert;
“An Investigation Into the Antecedents of Organizational Citizenship Behaviors in a Personal
Selling Context”, *Journal of Marketing*, Vol 61, July 1997, s. 85-98

O'REILLY III, Charles A.; CHATMAN, Jennifer; CALDWELL, David F.; “People and
Organizational Culture: A Profile Comparison Approach to Assessing Person-Organization
Fit”, *The Academy of Management Journal*, Vol. 34, No. 3, September 1991, pp. 487-516

ÖZDEMİR, Servet; SEZGİN, Ferudun; “Öğretmen Adaylarının Bireysel ve Örgütsel
Değerleri ile Öğrencilerde Görmek İstedikleri Değerlere İlişkin Önem Sırası Algıları”, *Uşak
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, 2011, s. 1-21

ÖZKALP, Enver; KIREL, Çiğdem; *Örgütsel Davranış*, 6.bs., İstanbul 2010

ROKEACH, Milton; *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press, 1973

SABUNCUOĞLU, Zeyyat; TÜZ, Melek; *Örgütsel Psikoloji*, 3.bs., 2001, s. 19-20

SAĞNAK, Mesut; “Value Congruence and Results in Organizations”, *Educational
Administration in Theory&Practice*, No. 37, Winter 2004, s. 72-95

SEZGİN, Ferudun; “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Birey-Örgüt Değer Uyumuna İlişkin
Algıları”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, S. 48, Güz 2006, s. 557-583

SCHWARTZ, Shalom H.; "A Theory of Cultural Values and Some Implications for
Work" *Applied psychology*, C. 48, S.1, 1999, s. 23-47

SCHWARTZ, Shalom H.; *Basic Human Values: An Overview*

SEKİGUCHİ, Tomoki; “Person-Organization Fit and Person-Job Fit in Employee Selection:
A Review of the Literature”, *Osaka Keidai Ronshu*, Vol. 54, No. 6, March 2004, pp. 179-196

SİĞRİ, Ünal; “Kamu ve Özel Sektördeki Kişisel ve Örgütsel Değerlerin Uyumlaştırılması
Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, *Muğla Üniversitesi S. B. E. Dergisi(İLKE)*, S. 18,
Bahar 2007

TURUNÇ, Ömer. "Stratejik Yönetim Örgütsel Performans İlişkisinde Kişi-Örgüt Uyumunun
Rolü" *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* C.1, S.1, 2015, s. 16-30

ULUTAŞ, Mehmet; *Harmonik Yönetim*, 1.bs., Konya 2011

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

VALENTINE, Sean; GODKIN, Lynn; LUCERO, Margeret; “Ethical Context, Organizational Commitment, and Person-Organization Fit”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 41, 2002, s. 349-360

VILELA, Belén Bande; GONZALES, José A. Varela; FERRIN, Pilar Fernandez; “Person-Organization Fit, OCB and Performance Appraisal: Evidence From Matched Supervisor-Salesperson Data Set in A Spanish Context”, *Industrial Marketing Management*, Vol 37, 2008, s. 1005-1019

YILDIZ, Müge Leyla; “Algılanan Kişi-Örgü Uyumu, Tanınırlık, İmaj, Örgütsel Çekicilik ve İşe Başvurma Arasındaki İlişkilerin Yapısal eşitlik Modellemesi ile İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, Cilt XXXIV, S. 1, 2013, s. 153-173

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History,
Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture,
Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

**ÜÇÜNCÜ SAYFADA KADIN TEMSİLİ: 2008-2016 ARASINDA TÜRKİYE'DE
KADIN CİNAYETLERİ ÜZERİNDEN TOPLUMSAL CİNSİYET OKUMASI**

Woman on Third Page: Gender Studies from 2008-2016 on Female Murders in Turkey

Sait GÜLSOY

Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, sait.gulsoy@atauni.edu.tr

Ayça ÖZCİHAN

Araştırmacı, Yeni Ekonomi Derneği, aycaozcihan0@gmail.com

Özet

Kadına yönelik şiddet, ataerkil dünyanın oluşumsal bir eylemi olarak sosyal gerçeklikte farklı formlarda yeniden üretilmekte ya da korunmaktadır. İster korunsun ister yeni şiddet biçimleri olarak yeniden üretilsin kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve yeni medyanın imkânları dâhilinde, ülkemiz nezdinde özellikle son on yılda görünür kılınmıştır. Görünür kılınan şiddet aynı zamanda üçüncü sayfa haberleri olarak yaftalayıp değersizleştirilmiştir de. Bu çalışmada 2008-2016 yılları arasında ülkemizde gerçekleşen kadın cinayetleri, yeni medyanın aktivist olma özelliğini taşıyan ve kadın cinayetlerini kataloglayıp arşivleyen anitsayac.com sitesinden faydalanılarak, ülkemizdeki kadın cinayetlerinin betimsel bir analizi yapılmaya çalışılacaktır. Her bir cinayet coğrafi bölge, zaman, mekân, fail, koruma talebi ve saldırı şekli ana başlıkları altında yer alan alt başlıklarla farklılaşacak şekilde kodlanıp analiz edilecektir. Analizler sonucunda, toplumsal cinsiyet 'organizmasının' kadın cinayetlerini sadece üretmekle kalmayıp aynı zamanda meşrulaştırdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, şiddet, toplumsal cinsiyet, cinayet, haberler.

Abstract

Violence against women is reproduced or protected in different forms in social reality as a constitutive action of the patriarchal world. The phenomenon of violence against women has become visible in the last decade with the proliferation of mass media and the possibilities of new media. Visible violence against women is simultaneously labeled women as third page news. In this study, a descriptive analysis of the murders of women in Turkey between 2008-2016 is made. Research data gathered from anitsayac.com web site, which collects news

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

about murdered women across Turkey. Each murder is categorized into six main headings. These six headings are the geographical region, time, space, murderer, the request for protection and the attack tool or style. As a conclusion, this study says that the gender issue is both producing and legitimizing the murders of women through news. In other words, gender is an organism that must be reproduce itself into society with its own tools.

Keywords: Woman, violance, gender, murder, news.

Giriş

Toplumsal cinsiyet kavramına yönelik çalışmaların son yıllarda, tüm dünyada arttığı görülmektedir. İnsanların kimlik inşa süreçlerinde önemli yer kaplayan ulus kimliği-etnisite, dini kimlik vb. kolektif kimliklere olan ilgi küreselleşme ile birlikte azalmış, daha doğru bir ifadeyle ilgi bir başka yöne, insanların bireysel kimliklerini inşa ederken ki en önemli unsurlardan olan toplumsal cinsiyet olgusuna yönelmiştir. Toplumsal cinsiyet olgusu, biyolojik cinsiyetin belirlenimlerinden ziyade cinsiyet kodlarının kültürel olarak tasarlandığını ve sosyalleşme sürecinde birey tarafından farklı algı ve eğilim süzgeçlerinden geçirilerek kendi kimliğine kattığı bir kurgudur (Butler, 2010). Konu pek çok açıdan ele alınmakla birlikte temel araştırma nesnesi kadın(lık), erkeklik ya da LGBT bireyler olmaktadır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının gözle görülür artışına ek olarak teknolojik imkânların sağladığı iletişim imkânları, yeni medya olanakları ve pek çok yeni kamuoyu yaratma yöntemi de devreye girince konuya ilişkin farkındalık giderek artmaktadır.

Toplumsal cinsiyet olgusuna yönelik farkındalığın artması kimlik çalışmalarına farklı bir doku katsa da, beraberinde kadın cinayetlerini de görünür kılmıştır kaçınılmaz olarak. Tüm dünyada kadına karşı şiddet olaylarının varlığı ise konuyu liberal feminizmin uğraştığı sosyal hayatta kadının erkekle hakça eşit birey olma meselesinden çok daha derin bir araştırma alanı haline getirmektedir. Ülkemizde ise kadın cinayetlerinin görünürlüğü ve farkındalığı ise medyaya yansıyan ve kamuoyunda büyük infial yaratan 2009, 2010 ve 2014 tarihli üç cinayetin* her biri sonrasında artarak şekillenmiştir.

* Söz konusu üç cinayetin kurbanı olan kadınlar sırasıyla Münevver Karabulut, Ayşe Paşalı ve Özgecan Aslan'dır. Münevver Karabulut cinayeti: https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCnevver_Karabulut_cinayeti
Ayşe Paşalı cinayeti: <http://www.milliyet.com.tr/kadina-siddet--goz-gore-gore-olum---gundem-1330558/>
Özgecan Aslan cinayeti: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zgecan_Aslan_cinayeti

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Günümüzden yirmi otuz yıl öncesinde bireyler toplumsal hayatta baskıyı muhtemelen bizlerden çok daha az, yaşamsal boyutta bir tahakküm ve hatta şiddet olarak hissetmiyordu (Ünsal, 2014). Yeni medyanın her şeyi hızlıca ve denetimsiz ve bazende abartmaya ve manipülasyona uygun olacak şekilde servis etmesi bu çalışmanın da konusu olan kadın cinayetleri gibi pek çok toplumsal şiddet biçimini yaşamlarımızın rutini olmasa bile olağanı olarak karşımıza koymuştur (Yurdigül ve Zinderen, 2012). Başka bir deyişle medya, toplumsal olarak oluşturulan korku kültürünün mimarıdır denilecekse (Furedi, 2014) bu ifade tam anlamını ancak yeni medyada bulur, geleneksel medya korku kültürünün sadık işçisi olarak kalır.

www.anitsayac.com adlı internet sitesi 2008'den başlamak kaydıyla günümüze kadar medyayı meşgul etsin ya da etmesin tüm kadın cinayetlerini hem sayısal olarak hem de haber linkine götürecek şekilde arşivleyerek toplumsal olarak katledilmesine belki de göz yumduğumuz kadınlara adeta bir saygı duruşu yapması bakımından önemlidir. Ayrıca haber içerikleri de sosyal bilimler ve kadın çalışmaları için derli toplu bir veri havuzu sunmaktadır. Bu çalışmada yeni medyanın payda unsuru olarak bu internet sitesi, korku kültürünü bir yana bırakmak kaydıyla –ki bu çok daha kapsamlı bir çalışmanın ürünü olabilir ancak- arşivlenen kadın cinayeti haberleri belirli sınıflandırmalara göre analiz edilecektir.

Yöntem ve Karşılaşılan Zorluklar

Anitsayac.com üzerinden elde edilen bilgiler neticesinde 2008- 2016 yılları arasında (2016'nın ilk 6 ayı) işlenen kadın cinayet haberleri üzerinden içerik analizi yapılmış ve haberlerin yayınlanma üslupları bakımından da medyanın bu konuya eğilme biçimi değerlendirilmiştir. Kadın cinayetlerini derleyip arşivleme çalışmalarının ötesinde, bu çalışma; var olan arşiv bilgileri üzerinden betimsel analiz yapması bakımından ayrılmaktadır.

Çalışma süresince kimi zaman haber içeriklerine ulaşamama sorunları yaşanmıştır. Aynı haberlerin birden fazla kez verilmiş olduğu ile karşılaşmıştır. Bazen de bazı cinayetler aynı haber başlığı altında verilmiş, tek tek değerlendirmemiştir. Bu gibi durumlar, sayaçtaki sayı ile gerçekteki cinayet sayısının uyuşmaması sorununu doğurmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

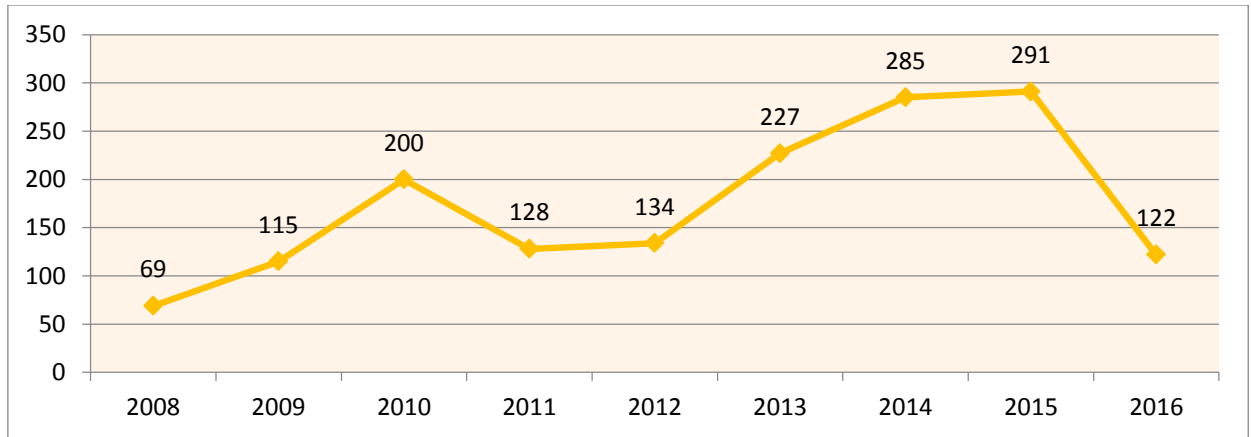
www.iksadkongre.org

KAZNU

Ayrıca; çoğunlukla haberlerin mekan ve zaman bilgisine ulaşamamaktadır. Bu yüzden bu kategorilerde “Bilinmiyor” seçeneği yüksek oranlı çıkmıştır. Karşılaşılan bu sorun “Medyanın kadın cinayetleri konusuna eğilme biçimi” başlığı altında değerlendirilecektir. Değerlendirilecektir; çünkü çalışma henüz tamamlanmamıştır. Şu an çalışmanın henüz %40’lık bir kısmı tamamlanmıştır. Spss veri girişleri sonrasında elde edeceğimiz bilgilerle çalışmanın ilk kısmı tamamlanacak, medyanın bu konudaki rolünün yorumlanması ile de çalışma tamamlanacaktır.

Bulgular ve Tartışma

Tablo 1: 2008-2016 Arasında Yıllara Göre Cinayet Sayıları

2011 yılı hariç bu sekiz yıl boyunca işlenen kadın cinayetleri her yıl artış göstermiştir. 2017 yılının yaklaşık yarısına geldiğimizdeyse kadın cinayetlerinde önceki yıllara nazaran bir azalma olduğu gözlenmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

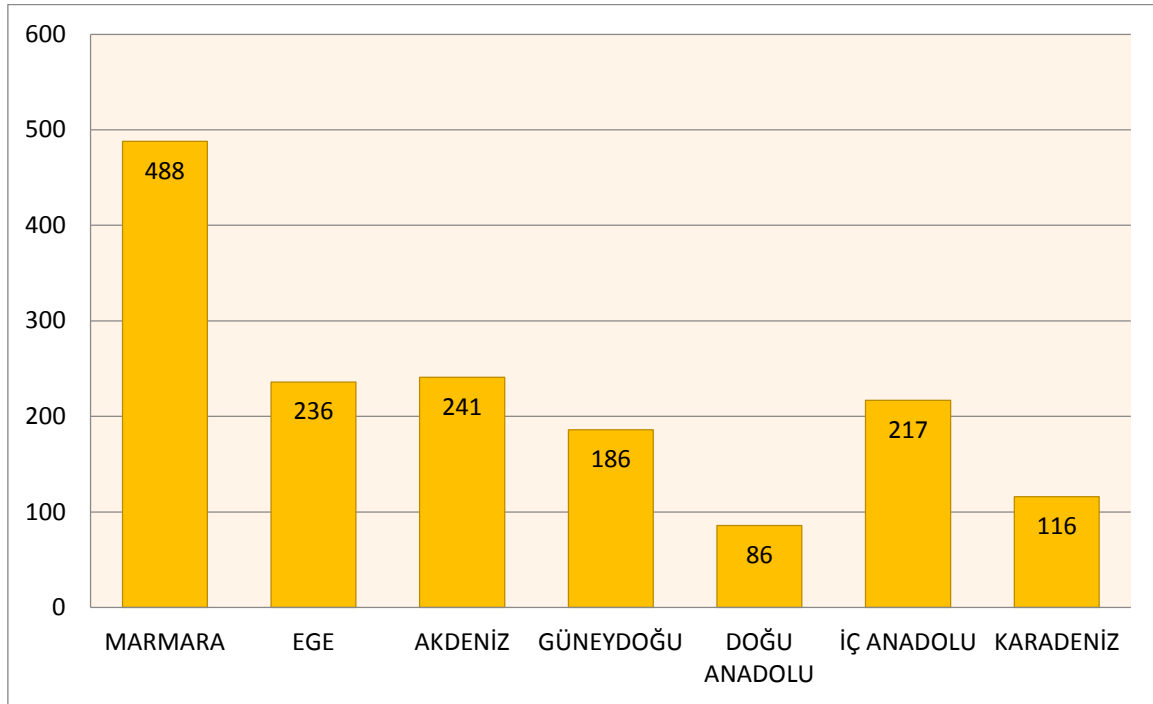
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 2: Cinayetlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Görüldüğü üzere 2008-2016 yılları arasında kadın cinayetlerinin en çok işlendiği bölge Marmara Bölgesidir ve ardından Akdeniz Bölgesi gelmektedir. En az cinayet işlenen bölge ise Doğu Anadolu bölgesidir.

Bu durum kadın cinayetlerinin bölge nüfuslarıyla paralel yoğunlukta gerçekleştiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle kadına şiddet ve kadın cinayetleri bir bölgenin değil tüm toplumumuzun ortak bir sosyal problemidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

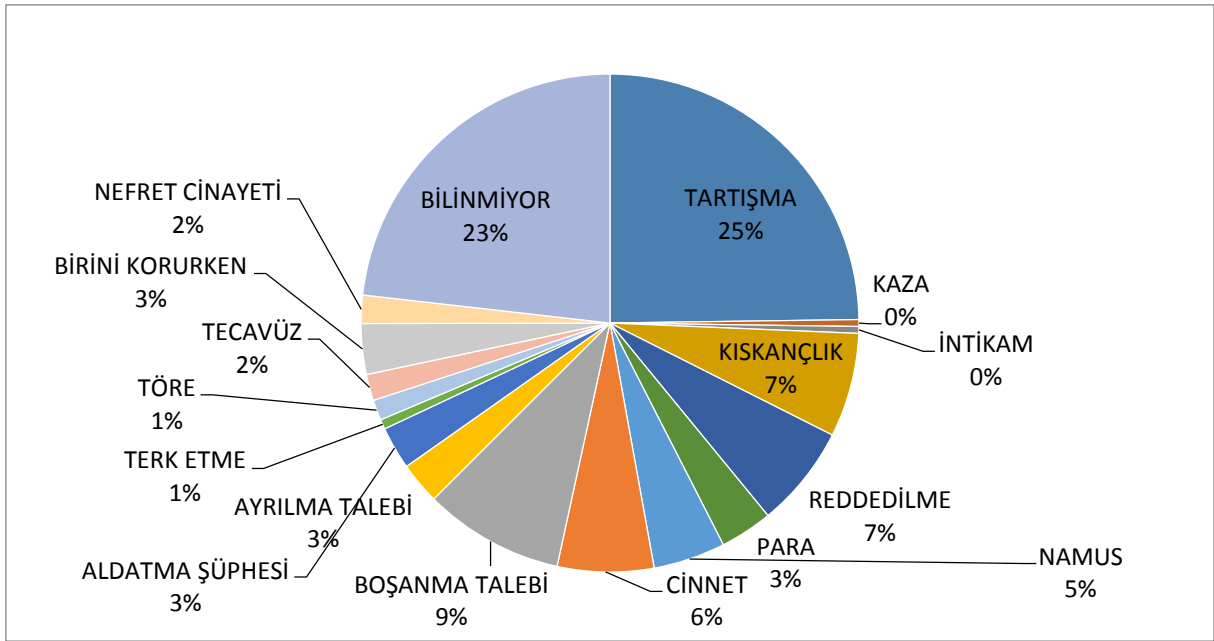
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 3: Cinayetlerin İşlenme Sebeplerine Göre Dağılımı

Görüldüğü üzere cinayetlerin işlenmesinin ilk en büyük sebebi %25'lik oranla tartışmadır. Alt metin okumaları sırasında tartışma sebeplerinin içerisinde maddi sıkıntılar, görüş ayrılıkları, kadının kendi kararlarını vermek istemesi sebeplerine rastlanmıştır.

Başka bir deyişle ve diğer tüm gerekçelere bakıldığında aslında erkek, kendisiyle hemfikir olmadığı noktada kadını öldürebilecek kadar sosyal yapıda kendi cinsini üstün görebilmektedir. Ataerkil düzenin ve dil kodlarının birlikte sunduğu 'ya benimsin ya toprağın' gibi söylemler ile 'namusuma laf söyletmem' gibi kadını sembolik kodlarla fişlemek nihayetinde ona yönelecek şiddet davranışlarını da meşrulaştırabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

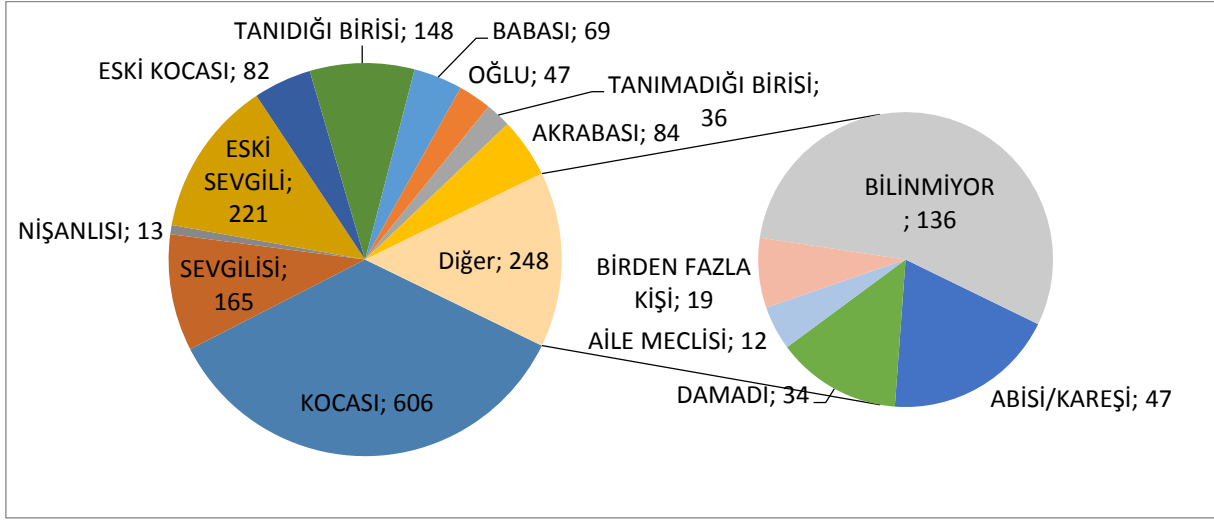
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4: Cinayetlerin Katilin Kim Olduğuna Göre Dağılımı

Görüldüğü üzere ilk sırayı kadının kocası, ikinci sırayı da eski sevgili almaktadır. Bu durumun açıklamasında altı çizilecek husus ‘ya benimsin ya toprağın’ söyleminin sosyokültürel olarak içselleştirilmiş olması gerçeğindedir. Bu gerçeği inkâr etmek bile dil kodlarını inkâr etmek mümkün değildir. Türkçede yer alan ‘mal’ hem büyük baş hayvanları hem de kadınları sahiyiet bağlamında niteleyen bir kelime durumundadır (Adams, 2013 s.14-15). Kadın sahip olunacak, alınacak ya da takaslanacak (başlık parası, berdel vs.) bir mal, sahip olunacak bir nesnedir. Sahip olma ediminin çağrışımı ile namus kavramı arasındaki doğrudan ilişki de kadının sözde sahibi olan erkeği aldığı kültürel icazetle onu katletmeye yöneltebilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

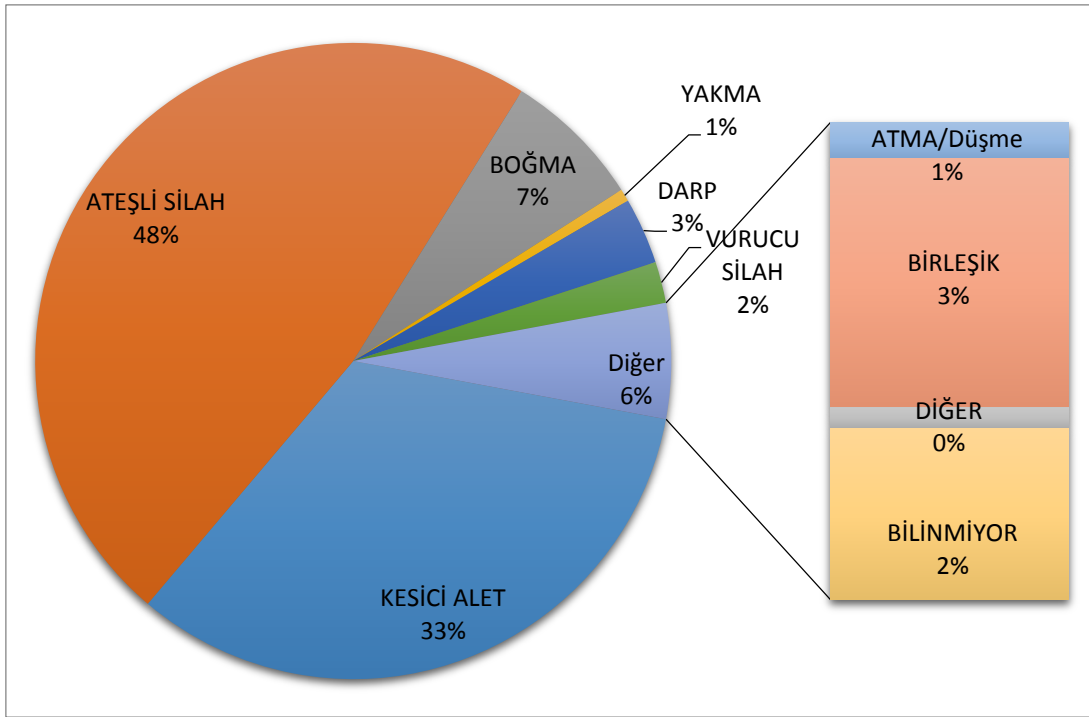
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 5: Cinayetlerin Kullanılan Silaha Göre Dağılımı

Cinayetlerin %48'i ateşli silah, %33'ü ise kesici alet ile işlenmektedir. %3'lük orana sahip olan "Birleşik" seçeneği ise birden fazla cinayet aleti kullanıldığını belirtmektedir. Burada dikkat çeken oran, yaklaşık olarak cinayetlerin yarısının ateşli silahla gerçekleşmiş olmasıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

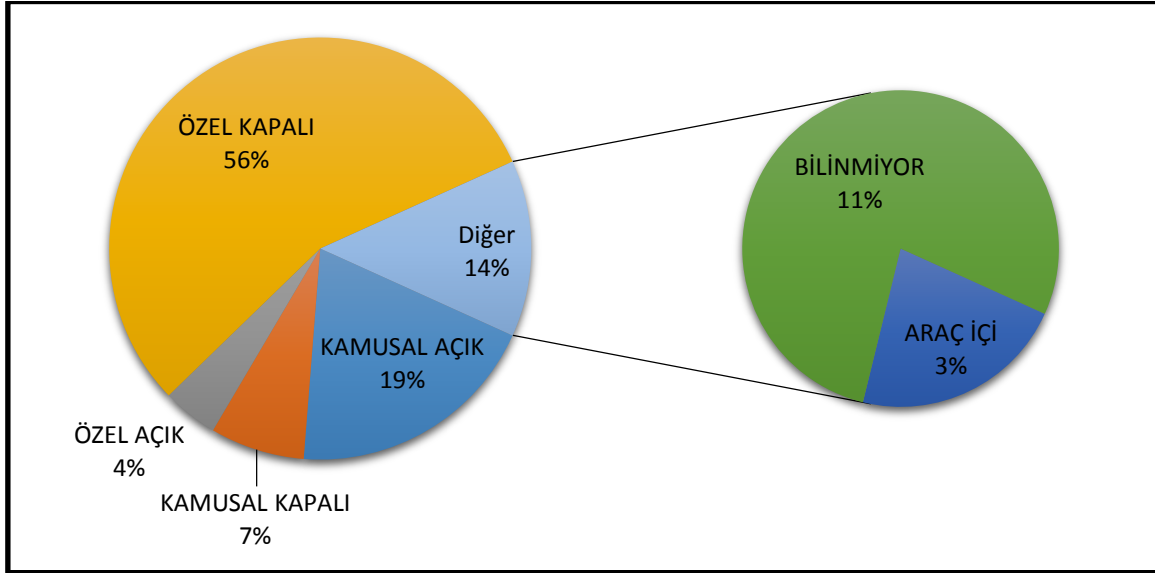
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6: Cinayetlerin İşlendiği Mekânlara Göre Dağılımı

Özel kapalı mekân kişilere ait evleri, özel açık mekân kişilere ait yerleşkelerin bahçelerini, kamusal kapalı mekân kamuya ait kapalı binaların içini ve kamusal açık mekân ise kamuya ait açık alanları belirtmektedir. Bilinmiyor seçeneği ise; cinayetin nerede işlendiğinin bilgisine ulaşılmayan cinayetlerde kullanılmıştır ve sadece maktulün bulunduğu yer bilgisine ulaşılabildiğini, cinayetin işlendiği yerin bilinmediğini ifade etmektedir.

Grafikten de görüldüğü üzere cinayetlerin %56'lık kısmı "Özel kapalı alan" yani ev içerisinde işlenmektedir. Başka bir deyişle kadınlar, kendi evlerinde bile güvende değillerdir. Estés'in (2012; 114) dediği gibi kadınlar arkasında ne hikâye yatarsa yatsın sırf kadın oldukları için öldürülebilmişlerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

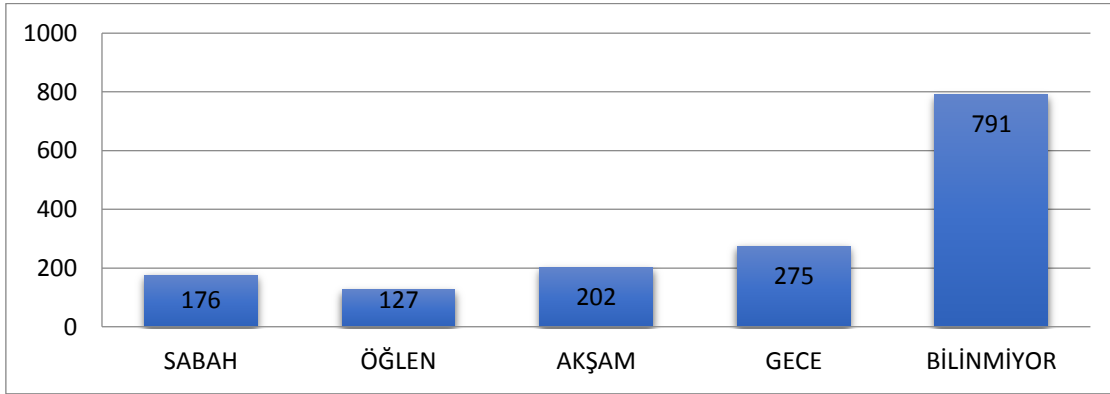
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 7: Cinayetlerin İşlenme Zamanına Göre Dağılımı

Cinayetlerin büyük çoğunluğunun işlendiği saat bilinmemekle birlikte, peşi sıra cinayetlerin daha çok gece saatlerinde işlendiğini görmekteyiz. Özellikle de akşam ve gece saatleri yani günün iş saatleri bittikten sonrası cinayetleri tetikleyen bir sosyoekonomik faktör etkili olabilir mi sorusunu akla getirmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Her ne kadar farkındalıklarımız artsa dahi hâlihazırda ataerkil kültürün yeniden üretim mekanizması içerisinde kurulan toplumsal gerçekliklerde yaşadığımızı inkar edemeyiz. Böyle bir düzen içerisinde kadın konusu ise çok yoğun kalıp yargı ve simgesel anlam bataklığı olarak çıkar karşımıza (Fine, 2010; 87). Bazen açıktan bazen örtülü bazen doğrudan bazen dolaylı ama sürekli edilgen bir kadın çıkar karşımıza, salt biyolojik cinsiyetinin onandığı annelik hariç. Yaşamı sahiplenen erkeğin, doğayı ve kadını da sahiplendiği toplumsal, erkekçi bakış açısı kadınlar tarafından da yeniden üretilmektedir. Medyaya yansıyan şiddet olaylarında ise hikâye öne çıkıp sosyal sorunu ifade eden çekirdeği yere atılmaktadır (Cadava, 2008, s.23-24). Bu bağlamda konuya ilişkin okumalarımızdan doğrudan ya da dolaylı yapacağımız birkaç öneri bulunmaktadır:

- Toplumsal cinsiyet zorunlu öğretim müfredatlarına yerleştirilmelidir.
- Töre, namus vb. kültürel kodları meşrulaştırmayacak şekilde hukuki düzenlemeler ve cezai yaptırımlar gözden geçirilmelidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Toplanma mekânlarında (örn. Erkekler kahvede; kadınlar günlerde, meslek kurslarında) farkındalığı arttıracak tartışma ve söyleşiler gerçekleştirilmeli ve bu sivil topluma bırakılmadan bakanlıklarca yapılmalıdır.
- Çok büyük ihtimalle yaklaşık son on yılın en düşük cinayet seviyelerinden birinin gerçekleşeceği bu yıl, sayının önümüzdeki yıllarda artmamasını sağlamak üzere araştırmalar ve çalışmalar yapmak üzere üniversiteler ve sivil toplum teşvik edilmelidir.
- Yapılacak tüm çalışmalar toplumsal ortak kültür kodlarımız temel alınarak yapılmalıdır. Bölgelere, alt kültürlerle yönelik çalışmalar ana değil destekleyici konumda daha değerli olabilir.
- Kadın-erkek arasında 'sahiplik' ilişkisi fail-eşya bağlamından çıkartılacak şekilde kamu spotları ve reklam filmleri hazırlanmalı.
- Ateşli silah ruhsatı almak zorlaştırılmalı, koruma talep eden ailelerde eşin silahına el konulacak düzenlemeler yapılmalı.
- Kadınların korunma talebine kadar uzanan şikâyetleri daha özgün ve verimli çalışacak bir idari-hukuki birim tarafından koordine edilmeli.
- İşverenlere, çalışanların stresini azaltacak ve aileleriyle yapacakları rekreasyon faaliyetleri düzenleyecek şekilde teşvik ya da yaptırımlar getirilebilir.
- Gelecek nesilleri sürgir olan toplumsal gerçeklii yeniden üretiminde ftoplumsal cinsiyet konusunda farkındalıklı bireyler olarak yetiştirmek için doğum bekleyen ya da okul öncesi çocuğu olan anneler başta olmak üzere ebeveynlere bakanlıklarca eğitimler verilmelidir.
- Ergenlik döneminde gençlerin ve özellikle de erkek çocukların toplumsal cinsiyet konusunda psikolojik ve soyal destek alması sağlanabilir. Gençlik merkezleri bu işlevi rahatça görebilir.
- Medya ve sosyal medyada cinayetleri ve kadına arşı şiddeti meşrulaştıran yayınlara cezai yaptırımlar yeniden düzenlenmeli ve ağırlaştırılmalıdır.

Kaynakça

Adams, C. J. (2013). Etin Cinsel Politikası: Feminist-Vejetaryan Eleştirek Kuram, Çev: G. Tezcan-M. E. Boyacıoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences
May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Arın, C. (2014). “Kadına Yönelik Şiddet”, Şiddet, Cogito, Sayı: 6-7, 8. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri, Çev: İsmail Türkmen, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, Çev: Kazım Özdoğan-Bülent Doğan, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Butler, J. (2010). Cinsiyet Belası: Feminiz ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Çev: Başak Ertür, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Cadava, E. (2008). Işık Sözcükleri, Çev: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul: Metis Yayınları.
- Estés C. P. (2012). Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler, Çev: Hakan Atalay, 6. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fine, C. (2010). Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması, Çev: Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lagueur, W. (2002). “Terörizmin Yorumlanması”, Silinen Yüzler karşısında Terör, Haz: Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Lambroso... (Dipnot bilgileri eklenecek).
- Márquez, G. G. (2014). Kırmızı Pazartesi, Çev: İnci Kut, 42. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.
- Özbay, C. (2011). “Neoliberal Erkekliğin Sosyolojisine Doğru”, Neoliberalizm ve Mahremiyet: Türkiye’de Beden, Sağlık ve Cinsellik, Haz (lar): C. Özbay-A. Terzioğlu ve Y. Yasin, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett, R. (2014). Saygı: Eşit Olmayan Bir Dünyada, Çev: Ümmühan Bardak, 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Türker, Y. (2014). “Şiddetle Seviyorum”, Şiddet, Cogito, Sayı: 6-7, 8. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ünsal, A. (2014). “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Şiddet, Cogito, Sayı: 6-7, 8. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zizek, S. (2010). Yamuk Bakmak, Çev: Tuncay Birkan, 4. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TOPLUMSAL HAREKETLER AÇISINDAN SİVİL TOPLUM VE SOSYAL MEDYA

Muhammed Bilal ARI¹
Çağla CIKİT²
İlker Timur Burak SANCAK³

ÖZET

Mevcut potansiyelinin farkına varılan internet ve sosyal medya çok daha büyük kitlelere ulaşan bir iletişim alanı olması yönüyle hem baskın kültürün yayılma çerçevesini genişletmekte hem de demokratikleşmeye hizmet etmektedir. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının bu araç yoluyla dünya genelinde ve toplum içinde kendi seslerini duyurmalarına yardımcı olmaktadır. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasından sivil toplum örgütlerinin de memnun olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sivil toplum kuruluşları, baskı grubu olabilmeleri noktasında siyasi yönetimlere muhalif politikalar oluşturmaları yönüyle zaman zaman ana akım medyayı elinde bulunduran ulusal ya da uluslararası medya patronlarının sansür uygulamalarına maruz kaldıkları aktivitelerini internet veya sosyal medya üzerinden tüm dünyaya duyurabilmektedir. Hiç şüphesiz, akıllı telefonların giderek kullanımının arttığı, ona nazaran televizyon karşısında harcanan zamanın azaldığı küresel dünyada sosyal medya üzerinden etkileme faaliyetlerini yürütmek son derece akıllıca görünmektedir. Yine sivil toplum kuruluşları internet üzerinden üyelik hizmeti sunarak üye sayılarını ve bilinirliklerini arttırabildikleri gibi Twitter ve Facebook gibi sosyal medya alanlarından amaçlarına yönelik anket çalışmaları yürütebilmektedirler.

Sosyal medyanın da artık yeni toplumsal hareketlerin göbeğinde yer alan bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Ana akım medyanın belirlediği gündem ve oluşturulan tek seslilik ortamı sosyal medya üzerinden sürekli bilgi alışverişinde bulunan insanlar tarafından bozulmaktadır. Bunun yanında sosyal medya toplumsal hareketler ya da eylemlerin ana akım medya tarafından duyurulmadığı ya da bizatihi hükümetin açıklama yapmasından kısa bir süre sonra kısmi olarak duyurulması ve yayılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Yine sosyal medyanın sayesinde insanlar kendisi gibi düşünen diğer insanların farkına vararak suskunluk sarmalını kırmakta ve her kesimden gruplar ve kişilerin bir araya gelip örgütlenerek demokratik hak arayışlarını protesto yoluyla yerine getirebildiği söylenebilir. Ayrıca sosyal medya toplumsal hareketler

¹ Marmara Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: mbaari35@gmail.com

² Marmara Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: caglacikit@gmail.com

³ Marmara Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: buraksanck@msn.com

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

bakımından üretkenlik, kendine güven ve meydan okuma edimlerinin ortaya çıktığı yerler olmuşlardır. Bu çalışma kapsamında sosyal medyanın etkili olduğu bazı toplumsal hareketleri incelemekte fayda görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Medya, Sosyal Medya, Toplumsal Hareketler, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları.*

GİRİŞ

Yaşadığımız dünyada askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel anlamda çok hızlı ve büyük bir değişim yaşanmaktadır. Eskiden yüzlerce yılda fark edilebilecek değişimler artık on yıl, beş yıl gibi çok kısa sürelerde yaşanıyor. Bu durumu bugün küreselleşme kavramı ile açıklıyoruz. Bu değişimlerden yöneten-yönetilen ilişkileri, demokrasi algısı, meşruiyet kaynağı gibi birçok genel kabul de etkilenmiş ve bunların neticesinde sosyal hareketler de değişim ve dönüşün geçirmiştir. Yöneten-yönetilen ilişkisini insanlık tarihinin başladığını andan itibaren gözlemleyecek olursak son birkaç yüz yılda gerek meşruiyeti gerekse niteliği itibariyle devrim niteliğinde değişimlere uğradığını görürüz. Ancak yöneten-yönetilen ilişkisinin son birkaç yüzyıldan önceki evveliyatı da büyük değişimlerle gelmiştir. Bu değişim son yüzyılda ki gibi teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle devrim niteliğinde hızlı, etkili ve geri dönülmez şekilde değildir fakat süreç içinde zamana yaygın, evrimci ve zamanın ruhuna uygun durumlar çerçevesinde değişim ve dönüşlerle gerçekleşmiştir. Bu süreç kabile toplumlarından başlayıp, 1789 Fransız devrimine kadar geldiğini söylemek mümkündür. Kabile üyesi ile şef'in ilişkisi çok sonra feodalizmde serf, vassal ve feodal beyleri ilişkisine daha sonra lordlar ile kralın ilişkisine dönüşmüştür. Yaşanan Rönesans ve reform hareketleri neticesinde kilisenin dogmaları sorgulanmış meşruiyet dünyevi iktidarda tanımlanmıştır. Birleşik Krallık'ta ki demokrasi talepleri yöneten yönetilen ilişkisinin binlerce yıllık geçirdiği değişimin göstergeleridir. Parlamentoların açılması ile birlikte krallar yetkileri parlamentolarla paylaşmışlardır. Oy verme işlemi ise çok sınırlı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise 1876'da ilan edilen Kanuni Esasi ile ilk meclis olan Meclis-i Mebusan açılmıştır.

Amerika da ki bağımsızlık hareketleri ve 1789 Fransız devriminin etkisiyle kurulan ulus devletlerle birlikte demokrasi kavramı soydan gelen meşru iktidarın yerini almıştır. Önceleri çoğunlukçuluk ile işleyen demokrasi algısı daha sonra yerini kabul gören hakim ideoloji olan liberalizm ile çoğulcu demokrasiye bırakmıştır. Günümüzde ise küreselleşme ile birlikte yönetişimci bir mantık çerçevesinde müzakereci ve oydaşmacı demokrasilere doğru evrilmektedir.

Tüm bu yöneten-yönetilen ilişkileri değişirken tarihin farklı dönemlerinde kimi zaman köle kimi zaman serf kimi zamansa vatandaş olarak karşımıza çıkan yönetilenler, taleplerini çeşitli şekillerde iletmişlerdir. Bu talep iletme şekilleri birlik olunup en üst seviyeye çıktığında ise

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ortaya toplumsal hareketler doğmuştur. Toplumsal hareketler, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi gibi tarihin akışını değiştirecek devrimleri gerçekleştirmiştir.

Toplumsal hareketler, en kapsamlı tanımıyla, ortak amaç ve hedefler amacıyla toplanmış ve harekete geçmiş insanların kolektif eylemidir.⁴ Bir başka ifadeyle; Toplumsal hareketler, sosyal bir problemi çözümlenmek, toplumsal bir değişimi sağlamak ya da değişimlerin olmasını engellemek yani değişime direnmek için grup veya gruplarca yürütülen örgütlenmiş kolektif eylemler şeklinde tanımlanabilir. (Erdoğan ve Köten, 2014:93-94 akt. Yılmaz 2016:3). Dolayısıyla toplumsal hareketler bulunduğu dönemin demokratik, hukuksal ve yönetsel şartlarına uygun olarak kendini göstermiştir.

Toplumsal hareketlerin ne olduğu, bugün Yeni Toplumsal Hareket olarak adlandırdığımız kavramın önceki Toplumsal Hareketlerden farkı ve yeni toplumsal hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal/sosyal platformlara daha yakından incelemek, meselenin daha kolay anlaşılması için önemlidir.

Toplumların veya toplum içindeki bireylerin hayata ve insan ilişkilerine dair en önemli sosyalleşme araçlarından biri iletişimdir denebilir. İnsanoğlu gerçekleştirdiği eylemleri iletişim yoluyla birbirine aktarabilir. Bu açıdan bakıldığında iletişim, bireylerin içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı anlayabilmek amacıyla izlediği bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler anlamlandırmaya çalıştığı bu toplumsal süreçte içinde bulunduğu zamanın siyasetinden uzak kalamamakta ve etkilenmemesi de imkansız olmaktadır. Bu iletişimi, sosyalleşmeyi sağlayan ve siyasete dahil olan toplumsal hayatın etkin araçlarından biri de medya olgusudur. Toplumdaki kültürel, iktisadi, sosyal yenilikler ve olaylar medya yoluyla gözler önüne getirilmektedir. Medyanın görevi, haber ve bilgi vermek amacıyla toplumu bilgilendirerek, kamuoyunun özgür bir şekilde oluşmasına yardımcı olmaktır. Fakat demokrasi kültürünün tam olarak benimsenmediği ve yerleşmediği toplumlarda medya, bilgi vermek yerine, akıl vermek suretiyle toplumda belli bir görüşün oluşmasına neden olabilir (ÇALIŞIR, 2014; 1-2). Ana akım medya, büyük kitle iletişim araçlarıyla yayın yapan ve bu şekilde geniş kitleleri de etki altına alan bir medya aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (YILMAZ, 2013). Ana akım medya yoluyla toplumu iyiye veya kötüye yönlendirilebilir olması onun eleştirilmesine ve zamanla teknolojik gelişmeler ile birlikte ona karşı bir alternatif medyanın doğmasına neden olmuştur. Kitleleri egemen anlayış veya ideoloji bağlamında yönlendiren ana akım medya karşısında içinde günümüz popüler alanlarından olan sosyal medya her bireyin bir nevi kendi medyasını oluşturduğu bir alternatif medya olarak konuşlanmıştır. Alternatif veya yeni medya türleri doğana kadarki süreçte toplum ve siyasete ana akım medyada çıkan iktidar odaklı haberlerin ve düşüncelerin yön verdiği söylenebilir. Ancak medya alanındaki bu dönüşümle ana akım medyanın bu zamana kadarki ve halen günümüzdeki toplumda oluşturduğu bu etkiler sorgulanır hale geldiği söylenebilir.

⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Toplumsal_hareket

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TOPLUMSAL HAREKET KAVRAMI

Toplumsal hareket kavramı için tek bir tanım yapmak mümkün değildir. Bunun sebebi tarihin her döneminde farklı yer ve zamanda birbirinden farklı koşullarda ortaya çıkmasıdır. Fakat toplumsal hareketleri biraz daha geniş perspektifte ele alacak olursak; Toplumsal Hareketler “elitlere, otoritelere, başka gruplara ya da kültürel kodlara karşı; elitler, diğer gruplar ve unsurlarla kalıcı bir etkileşim içinde, ortak hedeflere sahip ve dayanışma içinde olan bireyler tarafından geliştirilen kolektif eylemler” olarak tanımlanmaktadır⁵ (TARROW, 2011; 217 akt. TOPAL DEMİROĞLU, 2014; 134).

Toplumsal hareketlerin genel bir ifadeyle ortaya çıktıkları toplumsal şartlar üzerinde ya değişimi sağlamak ya da değişime karşı direnmek amacını taşıdığından bahsetmiştik. Amaçları ne olursa olsun, şekli, sürekliliği ve hızı değişiklik gösterse de toplumsal hareketler tüm tarih boyunca vardır ve var olacaktır. Bugüne kadar yeryüzünde var olmuş hiçbir toplumsal sistem, toplumun her kesiminin isteğini karşılayacak bir yapı ortaya koyamamıştır. İstenilen ile var olan arasında ki farklılıklar, toplumsal hareketlerin yön, yöntem ve biçimlerini de belirlemiştir.

Toplumsal hareketleri doğru anlamlandırmak açısından hareketlerin modern topluma ait bir hadise olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Bu manasıyla sosyal bir olayı toplumsal hareket olarak isimlendirmenin ortak özelliklerinin 18. yüzyıl itibariyle izlerini görsek te, 19.yüzyıl ile öne çıkmaya başladığını söyleyebiliriz.(KÖKALAN ÇİMRİN, 2009). 1850’lerden sonra ortaya çıkan değişimler ve toplumsal hareketlerin önem kazanması birçok sosyoloğun ilgisini çekmiş ve bunun sonucunda aynı dönemde yaşanan sosyal ilişkilerin değişimi, üretimin şekillenmesi, endüstrileşme ve şehirleşme gibi değişimlerle birlikte değerlendirilip incelenmiştir. Konuyla alakalı amaç, kapsam ve nedenleriyle ilgili birçok araştırma ortaya konmuştur.

Tilly’e göre toplumsal hareketler birbirinden farklı hedef ve beklentileri olan çıkar gruplarından meydana gelen geniş kapsamlı topluluklardır. Toplumsal hareketler birçok toplumsal tabakayı içerir. İşçiler, feminist gruplar, öğrenciler, gençlik ve entelektüel kesim bu gruplar arasında sayılabilir. Toplumda yer alan bu farklı gruplar tek şikayet etrafında birleşirler. Bu şikayet, genellikle, belli bir siyasal ve politik atmosferde genel olarak hissedilen ve talep edilen demokrasi eksikliğidir.

Tilly’e göre “Toplumsal hareketlerin yükselişi ve alçalışı demokratik fırsatların genişlemesini ya da daralmasını işaret eder.” (TILLY, 2008:17). Nitekim Charles Tilly’in tanımı da toplumsal hareketlerin bu yönüne işaret etmektedir. Tilly’in tanımı şu şekildedir, “Politik olarak toplumsal hareketlerin en önemli özelliği demokrasi yanlısı olmaları ve baskıcı politik ortamlarda işler vaziyette ortaya çıkmalarıdır. Toplumsal hareketler geniş çıkar gruplarından oluşan çeşitli gruplardır. Yani bu hareketler, politik etkileşimler ve uygulamaların birbiriyle bağlantılı, evrimleşen belli bir tarihsel dizgesini temsil etmektedir” demektir.

⁵ Detay için Bkz: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/1169>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Charles Tilly'e göre 18.yy'dan sonra Batı'da gözlemlendiği şekliyle toplumsal hareketler üç unsurun birleşiminden oluşmuştur. Bunlardan ilki, hedef alınan otoriteye karşı ortak hak talebinde bulunan organize olmuş girişimdir. Ki bu girişim süreklilik arz eden bir kampanyayı da gerektirmektedir. İkincisi, bu hedefler doğrultusunda çeşitli eylemler ortaya koymaktır. Bu eylemler dernek kurmak, miting düzenlemek, gösteriler düzenlemek ve medyaya demeçler vermek gibi geniş bir süreci kapsamaktadır. Üçüncü olarak, organize olmuş birliğin ardında ki kitleye gösterdiği uyumluluktur.

Toplumsal hareketler genel olarak demeçler, gösteri ve medyaya verilen demeçleri kapsıyor olsa da bu durum bir seferlik değildir. Bir kampanyayı içerir. Bu kampanya tek bir seferlik hareketin ötesinde bir sürekliliği ifade eder. Bir kampanya en az üç unsuru bir araya getirir. Bunlar; talepçiler grubu, çeşitli talep nesnelere ve halktır. (TILLY, 2008 akt. ATAMAN & YAMAK, 2009; 9). Toplumsal hareketlerin en belirgin ve en temel özelliklerinden biri, muhalif olduğu karşı her zaman bir alternatif sunması veya bir alternatif sunmasının beklenmesidir. Dolayısıyla toplumsal hareketi yalnızca bir karşı çıkış veya muhalefet olarak değil, bununla birlikte üreticisi olduğu alternatif bir çözüm yaratmayı başarabilen bir aşama olarak da değerlendirmek almak gerekmektedir. Toplumsal hareketler, değiştirmek istediği sistemin karşısında alternatif bir sistem veya daha uygun bulduğu bir sistemi sunmaktadır. Bu yönü ile toplumsal hareketin yalnızca eylemsellik değil, bununla birlikte geri planda düşünce, üretim ve bilgiye dayalı bir yapı ortaya koyduğu da belirtilmelidir. Gerçekte toplumsal hareketi bir olgu olarak ortaya koyan ve onu kitle hareketlerinden farklı değerlendirmemizi sağlayan en önemli özellik de bu fikir üretici yapısıdır. (KÖKALAN ÇIMRIN, 2009). Toplumsal hareket denildiğinde bir yanılı olarak akla yalnızca eylemsellik geldiği görülmektedir. Fakat toplumsal hareket, toplumsal harekete sebep olacak ihtiyaçlara çözüm bulmak için yapılan ilk çağrılardan, hazırlık hareketlerine, konferans, tartışma oturumlarından, broşür çalışmalarına, tepki yürüyüşlerinden, yapılan eylemlerin değerlendirilmesi çalıştaylarına ve sonuç bildirisi ilanına kadar tüm süreçleri içine alan geniş kapsamlı bir olgudur. Toplumsal hareketleri temel olarak iki aşamalı olarak sınıflandırabiliriz. Bunlardan birincisi; Klasik Toplumsal Hareketlerdir. Bu hareketler işçi sınıfı hareketleri ve ulusal kurtuluş mücadeleleri şeklinde ortaya çıkmıştır. İkincisi ise; Yeni Toplumsal Hareketlerdir. Bu hareketler ise barış, çevreci, feminist hareketler ile azınlık durumunda kalan çeşitli grupların hak talepleri şeklinde görülür.

2. TOPLUMSAL HAREKETLERİN GELİŞİMİ

Toplumsal hareketler genel itibariyle; "eski toplumsal hareketler" ve "yeni toplumsal hareketler" şeklinde tasnif edilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

2.1. Eski Toplumsal Hareketler

Eski toplumsal hareketler 18. yüzyıldan itibaren başladığı kabul edilir. Bu dönemden 1960'larda yeni **toplumsal** hareketlerin başlamasına kadar geçerli dönemde eski toplumsal hareketler daha çok milliyetçi hareketler ve sınıf hareketleri şeklinde gerçekleşmiştir

Makinenin icadı ve sanayi devrimiyle birlikte büyük bir sıçrama gerçekleşmiştir. Özellikle dokumacılıkta hızlı bir makineleşme yaşanmıştır. Sanayileşme süreci ile birlikte serbest rekabet gelişmiş ve küçük esnaf makine kullanan büyük fabrikalar karşısında direnememiştir. Atölyeler kapanmak zorunda kalmış ve zanaatkarlar burjuvazinin gücü karşısında yenilmiş ve onlarına hizmetine girmiştir. Tüm bu süreçte fabrika sisteminin ortaya çıkıp ilerlemesi ile işgücü gereksinimi artmıştır. Kırdan kent yönüne olan göç ile gereksinim duyulan bu işgücü sorunu çözülmüştür. Bu göçün temel nedeni de, kırsalda yaşayanların makineleşme ile rekabet edilememesi ve geçimlerini sağlamak için kentlere gitmek zorunda kalmasıdır. (YÜCE, 2005)⁶

Geçimleri zorlaşan ve meslekleri ellerinden alınan işçiler ilk olarak hedeflerine tüm bunlara sebep olarak gördükleri makineleri koydular. Bunun sonucunda tarihte "makine kırıcılık" olarak geçen dönem 1758'de başlamış oldu. İngiliz işçiler fabrikada ki makineleri parçaladılar. Bunun üzerine hükümet ölüm cezasında dahil olmak üzere bu eylemlere karışanlara karşı çeşitli ağır yaptırımlar uygulamaya başladı. Fakat bu cezalar eylemlerin yayılmasını engelleyememiştir.

Makine kırma eylemleri, geleneksel üretime alışmış ve onun bir parçası olan insanların gerici tepkisi olarak yorumlanmamalıdır. Çünkü işçiler bu eylem biçimleri sayesinde işverenlere karşı büyük bir kozu ele geçirmişlerdir. Toplu pazarlıklarda bu güçle maaşlarını ve şartlarını iyileştirmeye çalışmışlardır. Eğer makul ücretler ve şartlar sağlanmazsa makineler ve iş yerleri yakılıp yağmaya uğruyordu.

Ancak işçiler zamanla hedeflerini makineden onu kullandırtan hakim düşünceye doğru yönlendirmişlerdir. Fakat sürecin sonucunda hızla proleterleşen, üretim araçlarından yoksun, ağır koşullarda çalışan kırdan kente göç eden işçi sınıfı oluşmuştur. İşçi sınıfı sosyalist, sosyal demokrat, komünist ya da işçi partilerle paralel bir şekilde örgütlenmiştir. Touraine yaşanan işçi hareketini, "Kültürel eğilimin öznelleştirilmesini sosyal harekete dönüştüren ilk büyük kolektif eylem" olarak tanımlamaktadır.

Sanayi devrimi sonrası dönem aynı zamanda devlet yapılanmalarında da önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Ulus devlet ile birlikte gelen ordu, zorunlu askerlik, vergilendirme gibi faktörlerin önem kazanmasıyla kimlik temelli örgütlenmeler başlamıştır. Ulus devletleşme sürecini tamamlayanlar ile tamamlamayanlar arasında belirgin farklılıklar oluşmuştur. Ulus devletleşme yarışında ortak değerler üzerinden örgütlenme öne çıkmış ve devlet iktidarından pay talep edilmiş, bu hak ya kazanılıp bütünleşme yoluna veya kazanılamayıp ayrışma ve yeni bir devlet kurma yoluna gidilmiştir.

⁶ Detay için Bkz: <http://eski.mehmetcanyuece.com/2005/08/08/iscilerin-ilk-tepki-bicimi-olarak-makine-krclk/>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hareketlerin görüntüsü ve harekette bulunanların direniş biçimleri, nüfusun yapısına ve sınıf bileşenine, nüfusun kentlilik düzeyine, kendi içinde kültürel bölünmenin derecesine ve asimilasyon girişimlerinin ne derece tepki verdiğiyle ilişkili olarak farklılık sergilemekteydi (TILLY, 2005; 58). Bu açıdan değerlendirilecek olursa ulusal hareketlerin başlıca iki yönden birini kendine tayin etmek durumunda kaldığını söylemek mümkündür. Bunlar; devrim ya da reformdur. Hedeflerine varmak için hangi yöneme başvurursa vursunlar, ulusal kurtuluş hareketlerinin sosyal hareketler tarihinin en dikkat çekici eylemliliklerinden biri oldukları bilinmektedir (KÖKALAN ÇIMRIN, 2009).

Eski toplumsal hareketler, ekonomik gelişme ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol gibi geniş kapsamlı meseleleri konu edinmektedir. Temel amaç devlet iktidarını ele almaktır. Eski sosyal hareketlerin özünde Fransız Devriminin etkisini görmek mümkündür. Çünkü hareket Fransız devriminin yaydığı “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” ilkelerinin izlerine büyük ölçüde sahiptirler. Ve bu dönemin örgütlenme biçimi siyasal partiler ve sendikalar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Amaçları devlet iktidarı olduğu için örgütlenme modeli de geniş ağlar ve güçlü örgütlenme ve ideoloji ile bir bütündür.

2.2. Yeni Toplumsal Hareketler ve Eskisinden Farkı

Dünyamızın çok kısa sürede hızlı ve köklü değişim-dönüşüm geçirdiği, ekonomik ve sosyal şartların hızla farklılaştığı bir dönemde yaşamaktayız. Sanayileşme, kentleşme, modernleşme gibi süreçlere, küreselleşmenin de dahil olmasıyla artık değişimler yalnızca ortaya çıktığı coğrafyada değil, ileri iletişim teknolojisi vasıtasıyla kıtalar ötesinde çok kısa sürede etkisini hissettirebilmektedir. Bütün bu dönüşüm ve değişim atmosferinde toplumsal aktörlerin ve toplumsal yapıların rolü ve konumu tartışılır hale gelmektedir. 20.yy'ın ortalarından itibaren gözlenen köklü ve hızlı değişimle birlikte sistem karşıtı organizasyonlarında da dönüşüm geçirdiği şekil ve esaslarının farklılaştığı söylenebilir. 1960'larda öne çıkan yeni sol ve öğrenci hareketleri; 1970 ve 1980'lerde taleplerini güncelleyerek çevre, kadın, insan hakları ve barış gibi konulara yönelmiş; 1990'larda ve 2000'lerin başında gelir adaletsizliği, küresel eşitsizlik gibi konuları gündeme almış ve hedeflerini küresel sisteme yönelmiştir. Toplumsal olarak yıldan yıla hedeflerin farklılaşması ve beklentilerin genişlemesi harekete katılanların özelliklerini, hedeflerini ve hareket biçimlerini de değişikliğe uğratmıştır. (TOPAL DEMİROĞLU, 2014).

Bugün yeni toplumsal hareket olarak adlandırdığımız, 1960 sonrası öne çıkan hareketlerin ortak özelliklerinden en önemlisi mücadele biçimini geçmiştekenden farklı bir şekilde ve kapsamda sürdürmeleridir. Yeni toplumsal hareketler, modernliğin ilk yıllarında daha çok işçi sınıfının taleplerini ön plana çıkartan, bununla birlikte, siyasal gücü ele geçirmek/etkilemek üzere faaliyetler yürüten toplumsal hareketler olarak tanımlanan “eski” hareketlerin dinamiklerini içermekle birlikte, eskiden farklı olarak esnek, merkezsiz olması ve yerelde oluşan tepkilerin kolektif hâle gelmesinden oluşmaktadır (TOPAL DEMİROĞLU, 2014).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışıyla ilgili başlıca iki ayrı teori oluşmuştur. Bunlardan 'Kopuş Teorisi'ne göre, Yeni toplumsal hareketler sosyalist ideolojinin, modernleşme sürecinin ve refah devletinin eleştirisini yaparak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden eski toplumsal hareketlerden çok derin ayrımları vardır. Ayrıca yeni toplumsal hareketlerin orta sınıf temelli hareketler olduğunu iddia etmektedir. Talepler bakımından kimlik temelli istekleri içinde barındırır. Bu sebeple eski toplumsal hareketlerde olduğu gibi üretim ilişkileri gibi kavramları kullanmazlar. Örgütlenme bakımından, yeni toplumsal hareketle, merkeziz ve hiyerarşi barındırmayan örgütlenme şekillerini kullanırlar.

İkinci teori olan 'Süreklilik Teorisi'ne göre ise, yeni toplumsal hareketlerin istekleri kapitalizmin sınıf yapısının sebep olduğu problemlere karşı bir harekettir ve ekonomik yapıdan bağımsız değerlendirilemez. Bu nedenle yeni toplumsal hareketlerin istekleri, eskisinin bir devamı gibi gözükmektedir. Yeni toplumsal hareketler orta sınıflardan, işsizlerden, öğrencilerden ve emeklilerden meydana gelebilir. Örgütlenme bakımından yeni toplumsal hareketler daha az bir farklılaşma üretmektedir. (GÜLLÜPINAR, 2013; 183).

Yeni toplumsal hareketler ABD ve Avrupa'da öğrenci hareketleriyle başlamıştır. Burada parlamento dışı muhalefetin yavaşlaması etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde daha ideolojik olduğunu gözlemleyebileceğimiz bu yeni hareket tarzı gelişmiş ülkelerde en bilinen şekliyle, hippiler-çiçek çocukları gibi gruplarla ön plana çıkmıştır. Bu orta sınıf gençler savaş karşıtı gösterilerin yanında ekoloji, doğa gibi konuları ele almış ve diğer tüm otoriteleri reddetmiştir. Ön planda yoğun duygusallık vardır.

Bu noktada ekonomik olarak daha güçlü olan kapitalist ülkelerde hippiler şeklinde ortaya çıkmıştır. Hippiler, apolitik bir görüş olmakla birlikte dünyanın, yalnızca insanlara değil üzerinde yaşan hayvan ve bitki gibi tüm canlılara ait olduğunu kabul etmektedir. Kendilerine sınır koymayan ve var olan tüm otoriteleri kabul etmeyen, komün hayatını esas alan özgürlükçü bir gruptur. 1960'lı yılların tartışmaları arasında olan komünist ve faşist ideolojilere tümüyle karşı duran, ve yaptıkları faaliyetlerle düşünce biçimlerini yaşama geçirmeye en azından kendi yaşamlarına uygulamaya çalışan bir yaşam tarzıdır⁷. Aynı dönem siyasi çalkantılar yaşamakta olan ve ekonomik olarak daha zayıf olan ülkelerde ise hippilerin aksine ideolojik temelleri olan devrimci bir gençlik hareketi ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de 68 kuşağı olarak ortaya çıktığını söyleyebilmekteyiz. Hippilerden farklı olarak 68 kuşağı kendi toplumsal yapıları içinde ortaya çıkmış daha sol ve ideolojik temelli ve hippilerin aksine toplumsal değer yargılar ve otoritelere karşı bir iddiası olmayan yalnızca siyasi olarak mücadele veren bir gruptur.⁸

Türki siyaseti için önemli dönüm noktalarından olan bu dönemde 68 Kuşağı liderlerinin ABD büyükelçisinin arabasının yakılması, İstanbul'u ziyaret eden ABD altıncı filosuna karşı yapılan protesto eylemleri ve Filo askerlerinin denize dökülmesi olayları Türkiye'de yeni toplumsal

⁷ Detay için Bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hippi>

⁸ Detay için Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_68_Ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

hareket örneklerinin 1960'lerden itibaren çarpıcı bir şekilde yaşandığının göstergesidir. Nitekim bu dönem Türkiye'de Anti Amerikancılık olarak ortaya çıkan yeni toplumsal harekete karşı Anti Komünizm şeklinde bir tepkiyle karşılaşmıştır. Kanlı çatışmalar ve toplumsal huzursuzluklar artmış, üretime katılması, artı değer üretmesi beklenen genç nesil siyasi çalkantıların kurbanı olmuş ve toplumdaki kutuplaşma askeri müdahaleleri beraberinde getirmiştir. (Veya bu müdahalelere haklı bir sebep yaratmak için bu kutuplaşma yaratılmıştır.)

Genel olarak yeni toplumsal hareketler parlamento dışı muhalefet olarak hareket etmektedirler. Bunun yanında yerel, ulusal ve uluslararası politika, kültür veya ekonomi gibi alanlarda söz sahibi olma eğilimindedirler. Doğal kaynakların israfı ve ekonomik büyümenin sınırları gibi konularda hassasiyet geliştirmişlerdir. Siyasal ideoloji bakımından bu hareketler dünya görüşü olarak birçok ideolojiyi içinde barındırabilen geniş bir yelpazede yer almaktadır.

Yeni toplumsal hareketler yerleşik medyanın tek sesliliğine karşı kendi alternatif medyasını internet üzerinden sağlayabilmiştir.

Bölgesel olarak kurulup faaliyet fôsteren küçük yapılar zamanlar küresel güç haline gelip eylem alanını genişletmiştir. Bunun en önemli örneği Greenpeace'dir.

Kamuoyunda ise yeni toplumsal hareketleri, ideolojik farklılıkları içinde bulundurmasına rağmen genellikle sol ideolojilerin ürünü olarak görünmüştür.

Yeni Toplumsal Hareketlerin eski hareketlerden farkını vurgulayacak olursak Offe (1999) tarafından kurgulanmış karşılaştırma yararlı olacaktır. Offe'ye göre, eski toplumsal hareketler ekonomik ve politik düzen, dağılım ve eşitlik sorunu, askeri ve toplumsal güvenlik, yoksulluk, işsizlik toplumsal kontrol, siyasal bütünleşme, bireysel ve kolektif gelir dağılımındaki iyileştirme çabaları gibi konularda gerçekleştirdi. Yeni toplumsal hareketlerde ise ekonomik ve sınıfsal konular ikinci plana itilmiştir. Ekonomik ve politik eşitsizlikten ziyade kimlik, çevre, çocuk ve kadın hakları, sivil toplum ve demokratikleşme gibi konuları ele almaktadır. Eski toplumsal hareketler; Devlet İktidarını ele geçirme. Özgürlük, eşitlik, tüketim güvenliği, maddi ilerleme gibi amaçları ön planda tutar. Yeni toplumsal hareketlerde ise özerklik, kimlik, farklılıklarının tanınması, bürokratikleşmeye karşı muhalefet esastır. Hareketlerin tabanına bakacak olursak eski sosyal hareketler sınıf temelli, tepkisel ve anomik nitelikler taşırlar. Hareket ideolojiktir. Lidere veya liderlere ihtiyaç vardır. Örgütlülük ön plandadır. Anonimlik yoktur. Yeni toplumsal hareketlerde ise tek merkezlilik yoktur. Lidere ihtiyaç yoktur. Anonimlik vardır. İdeolojik renkler geri plandadır. Talepler ön plana çıkmıştır. Çok seslilik hakimdir. Azınlık ve kimlik vardır. Sivil haklar talep edilmektedir. Örgütlenmeler daha kısa süreli ve daha kolaydır. Yeni toplumsal hareketler modern sivil toplumun en önemli hareket biçimidir. Sivil toplumun ifade alanıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. TOPLUMSAL HAREKETLERİN GÜNÜMÜZ YAPITAŞLARI: SİVİL TOPLUM VE SOSYAL MEDYA

3.1. Sivil Toplum

Sivil toplum farklı kesimler tarafından kullanılan, tanımı üzerinde hala tam bir uzlaşa sağlanamayan bir kavram olmasına rağmen genel olarak devletten özerk, çoğulcu bir yapı içeren gönüllü örgütlenmelerin alanı olarak kabul edildiği söylenebilir (ASLAN, 2010; 357). Her zamanki gibi batı menşeli bir kavram olarak sivil toplum tarihi süreç ve şartlar içinde farklı anlamlar yüklenilmiştir. Toplumun sivil toplum ile politik toplum şeklinde iki farklı alana bölünmesi de karşımıza çıkmaktadır. Politik toplum dediğimiz olgu asıl olarak devletin kendisidir diyebiliriz. O halde sivil toplum için, toplumda doğrudan devletin denetimi altında olmayan alanların tümüne denebilir. Ancak bu tanımın kafi geldiği söylenemez. Türkiye’de sivil toplum dendiğinde, mutlak bir zıtlıktan bahsedecek olduğumuzda, sivil toplumun zıttı olarak politik toplum değil de, insanlara askeri toplum demenin, bu şekilde tanımlamanın insanlara daha yakın geldiği söylenebilir (BELGE, 2003; 1). Askeri yönetime alışık bir kültürde yaşadığımız için ülkemizde maruz kaldığı anlam kaymasıyla genellikle "askeri toplum" ve "militarizm" karşıtı olarak kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir. Sivil toplum, toplum olarak içinde bulunduğumuz konumu açıklığa kavuşturmakta yani demokrasi kültürünün oluşturulmasında ve yerleştirilmesinde bir anahtar olgu olarak görüldüğü söylenebilir. Bilindiği gibi tarihine durmadan yenisi eklenen askeri müdahale ve darbelerin olduğu toplumumuzda "sivil toplum" olgusuna "askeri toplumun" zıttı şeklinde anlam kazanmış olması çok da şaşırtılacak bir durum olmadığı söylenebilir. Ayrıca, sivil toplum ile demokrasi arasında pozitif yönde bir bağ olması hasebiyle sivil toplum olgusunun bu şekildeki unsurun içinde barınmasını azda olsa ülke şartlarımızdan dolayı olduğunun kabul edilmesi gerekir. Fakat yanlış anlaşılacak konu, sivil toplum batılı toplumlardaki anlamından ayrışması ve onu sadece militarizmin zıttı bir yönde konumlandırılmasıdır (KUZU, 1992; 358)⁹. Sivil olgusunu, askerin zıttı bağlamındaki sivil olgusundan ziyade vatandaş olarak almak gereklidir.

Sivil toplum kavramı, kamusalla özel alan arasında kalan veyahut bu alanlarda meydana gelen komplike ilişkileri içinde barındırır. Bu sebeptendir ki, devlet denetimi dışında, belli düzeyde siyasi bir nitelik içeren, ancak asli görev olarak sosyal problemlerin giderilmesine yönelik sivil faaliyetleri, menfaatleri faaliyete geçiren bir düzleme işaret eder (KEYMAN, 2006; 15). Sivil toplumu "devlet dışındaki hayatın işleyişinin garanti altına alınması ve iktisadi hayatın özerkliği" şeklindeki unsurların belirlediği söylenebilir. Kısacası, bireylerin bir arada hayata devam etmelerinin zorunluluğu olarak ortaya çıkan devletin elinde bulundurduğu erkler ile özeldir bireylerin ve genelde de toplumsal veya politik grupların üstünde gerçekleştirdiği otoriter baskı unsurlarıyla ilgilidir. Toplumundaki bireylerin lehine olarak devletin etkisinin mümkün olan en

⁹ Detay için Bkz: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/viewFile/5000054007/5000051322>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

alt seviyeye çekilmesi sivil toplumun varlığından bahsedebilmek için çok önemli bir özellik olduğu söylenebilir (KUZU, 1992; 359).

3.2. Sosyal Medya

Küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı çağımızda, yukarıda da değinildiği gibi gelişen iletişim teknolojileri ile internet ve sosyal medyanın, geleneksel medyanın kullanımının önüne geçtiğini söylemek mümkündür. Ancak internet ve sosyal medyanın bu yoğun kullanımındaki amaç iletişim kurmaktan çok; özgür, katılımcı, herkes için ve kolay erişilebilir olması yönüyle toplumu ve siyaseti yönlendirmede etkin olmasıdır denebilir (YEGEN, 2013; 119). Sosyal medya kavramı her ne kadar internet ile örtüşen bir kavram olarak görülse de internetin doğuşuna kıyasla çok daha sonra ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Web 1.0 olarak tanımlanan internet dünyası, medya ve haber bağlamında ana akım medyanın bir devamı gibi görünmekten daha farklı bir çizgi çizemediği söylenebilir. Kullanıcıların karşılıklı iletişimi olmayan ve eyleme geçmesi yönüyle sermaye ve bilgi birikimine ihtiyaç duyan internet siteleri ana akım medyanın dahilinde konumladığı söylenebilir. Ancak web 2.0 olarak tanımlanan ve internete erişilebilen tüm kullanıcıların sermaye ve bilgi birikim deneni olgulara gerek duymaksızın karşılıklı iletişime geçebildiği alan sayesinde sosyal medya kavramı ortaya çıkmıştır (ASLAN, 2016; 72-73). Kısaca, ideoloji veya teknolojiye dair bilgileri barındıran yapıların birey merkezli bir şekilde ortaya çıkarılmasına ve olgunlaştırılmasına olanak tanıyan internet tabanlı uygulamaları kapsayan olguya “Sosyal Medya” adı verilmektedir. Sosyal medya bilindiği gibi şirketler tarafından yönetilse de (örneğin Twitter); gönderi sahipleri bireylerin kendileridir. Sosyal medyada bireyler, başka bireylere yaymak amacıyla yazılarını ele alırlar. Tabiki şunu da belirtmekte fayda var; sosyal medyadaki haberler kontrolsüzce yayınlandığı için, kimi hesaplar bilinçli bir şekilde yanlış bilgi yayabilirler. Sosyal medya sivil toplumun yeniden oluşturulması için interaktif görüşme alanı olarak kullanılmaya başlamıştır. Sosyoekonomik şartları ne şekilde olursa olsun herkese aynı zamanda ulaşma önceliği sunan sosyal medya farklı içerikleri farklı biçimlerde iletir.

Karşılıklı iletişim ve müzakere alanını sağlayan sosyal medya ana akım medyada yer verilmeyen muhalif düşüncelere veya olaylara özgürce yer vermesiyle izleyici ve destekçilerinin de gücü yardımını alarak ana akım medyaya da taşınabilmektedir. Sosyal medyanın bu gelişimiyle toplumda oluşan kolektif eylemlerin önündeki engellerin ortadan kalktığı da söylenebilir (ERZURUM, 2016; 49-50).

Sosyal medya çok büyük oranda avantajlara sahip olduğu gibi bir takım dezavantajlarının da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu dezavantajları özetleyecek olursak; en önemli sorunları olarak yukarıda da kısmen değinildiği gibi gerçeklik sorunu ve veri manipülasyonuna maruz kalınması ile kişisel güvenliğin sağlanamaması denebilir. Bu etik çerçeveyi de belirlemek paylaşımda bulunan kaynağa bağlıdır. Ayrıca yukarıda avantaj olarak dile getirilen sınırsız, bağımsız, kuralsız özellikli bir kullanıma sahip olması yönüyle bazı durumlarda olumsuz sonuçlara yol açıp dezavantajlı bir özellik konumuna düşebilir. Bu sınırsızlık ve kuralsızlık kimi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

zaman pek çok kaynaktan gelen bir bilgi akışı olduğunda bilgi kirliliği oluşturabilir. Bu da haberin doğruluğu üzerinde değerlendirme sorununa yol açabilir. Diğer bir dezavantaj olarak da kişisel güvenlik sorunu karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya kullanıcısı kişisel bilgilerini sınırlandırsalar dahi bilgi, resim ve paylaşımlar sosyal medya içinde akış halinde olduğu söylenebilir (ÖZPINAR, 2016; 37-38).

Günümüz eylemcilerinin seslerini duyurmada etkin bir araç olarak zuhur eden Facebook, Twitter, Youtube, Bloglar, Google Plus, Instagram gibi sosyal medya araçlarının zaman ilerledikçe öneminin arttığı söylenebilir. Türkiye üzerinden örnek verecek olursak; Gezi Parkı toplumsal hareketinin en önemli kolunu kuşkusuz sosyal medya oluşturdu. Twitter verilerine bakıldığında Gezi Parkı hareketi ilk on gününde yaklaşık 143 milyonu aşkın gönderi ile dünya üzerinde sosyal medyanın etkisini açık olarak gösterdiği Occupy Wall Street Hareketi ve Arap Baharı gibi olaylar arasında yerini aldığını söyleyebiliriz¹⁰. Arap Baharı'ndan da örnek verecek olursak; bu kadar büyümesinin tek etkeni olmamakla birlikte en büyük etkenlerden biri sosyal medyadır denebilir. Arap Baharı ile bu hareketler sırasında kullanılan sosyal medya hakkındaki araştırmalar, Facebook ve Twitter'ın 2011 yılının başlarında meydana gelen ve bölgeyi saran gösterileri tetiklemese de etkilediğini gösteriyor¹¹.

4. TOPLUMSAL HAREKETLERDE SOSYAL MEDYA

19. yüzyıl kapitalizmine bir karşı duruş olarak meydana gelen toplumsal hareketler (GEYLANI, 2014;4) sanayileşme, Fransız İhtilali'nde anlam kazanan hak, hürriyet, eşitlik gibi kavramlar ve artan adaletsizlikle zuhur ettiği söylenebilir. Toplumsal hareketler kavramını, toplumsal bir sorunu gidermede, toplumsal bir değişime destek olmada veyahut değişimlerin karşı cephesinde konumlanmada belli bir grup veya gruplarca gerçekleştirilen örgütlenmiş birliktelikler olarak tanımlamak mümkündür (ERDOĞAN & KÖTEN, 2014; 93-94 akt. YILMAZ & BAYRAM, 2016; 2). Kavram ilk olarak 19. yüzyılın başlarında işçi sınıfının savaşı anlamında kullanılmaya başlandığı ifade edilmektedir. Castells ise toplumsal hareketi, yenilik öneren, toplumsal ortaklığı bir faaliyete çevirme başarısını amaçlayan bir oluşum olarak tanımlar (CASTELLS akt. GEYLANI, 2014; 4). Ancak günümüzdeki anlamı bağlamında toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında, 2. Dünya Savaşı akabinde oluşturulan uluslararası düzen ve bununla birlikte meydana gelen küreselleşme mefhumunun son derece etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak küreselleşmenin de yanında toplumların kendi sosyal yapılarını da göz ardı etmemek gereklidir. Türkiye üzerinden örneklendirecek olursak; siyasal tarihi askeri darbelerle dolu olan, amiyane bir tabirle on yılda bir askeri darbeye maruz kalan bir toplumda, toplumsal hareketlerin bu tip bir zihniyetle gerçekleşmesi de ihtimaller dâhilindedir (YILMAZ & BAYRAM, 2016; 2).

¹⁰ Detay için Bkz: <http://www.insanhaber.com/guncel/gezi-de-sosyal-medya-istatistikleri-h5142.html>

¹¹ Detay için Bkz: <http://dijitalhayat.tv/dijital-dunya/dijital-siyaset/arap-baharinda-facebook-ve-twitter>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sosyal medyanın da artık toplumsal hareketlerin göbeğinde yer alan bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Ana akım medya tarafından belirlenen gündem ve oluşturulan sessiz bırakma ortamı sosyal medyanın yardımıyla bilgi alışverişine müsaade eden ve duyarlı bireyler aracılığıyla bozulmaktadır. Bunun yanında sosyal medya toplumsal hareketlerin ana akım medya tarafından duyurulmadığı durumlarda yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yine sosyal medyanın sayesinde bireyler kendisiyle aynı fikre sahip olan diğer bireylerin farkına vararak her kesimden gruplarla ve diğer bireylerle bir araya gelip örgütlenerek demokratik hak arayışlarını protesto yoluyla yerine getirebildiği söylenebilir (TÜRK, 2013; 57)¹². Ayrıca sosyal medya toplumsal hareketler bakımından üretkenlik, kendine güven ve meydan okuma erklerinin ortaya çıktığı yerler haline gelmiştir. Sosyal medyanın etkili olduğu bazı toplumsal hareketleri incelemekte fayda olduğu kanısındayız.

4.1. Seattle Direnişi

1968'den bu yana ilk genelleşen hareket olan Küresel Direniş Kasım 1999'da ABD'nin Seattle kentinde Dünya Ticaret Örgütü toplantısını engelleyen protesto gösterileriyle başladı. Seattle direnişi olarak toplumsal hareket tarihine geçen olaydan önce de anti-kapitalist çeşitli gösteriler sermaye devlerine karşı yapılıyordu. Ancak Seattle'ı farklı yapan işçiler, öğrenciler ve sivil toplum örgütlerinin ortak noktada birleşerek ortak dil ile büyük yankı bulabilmesiydi. Daha önce farklı açılardan aynı hedefi eleştiren kitle bu defa ortak noktada biraraya gelmişti. Seattle ile alevlenen direnişler, Seattle direnişini bir sembol haline getirdi ve birbiri ardına benzer gösteriler tüm dünyada yayıldı.

1999 Seattle'ı farklı yapan şey, interneti, haberleşmeyi aktif kullanan ilk büyük eylemlerden biri olmalarıydı. Ancak bu tanım eksik olacaktır çünkü onun farklı olmasının asıl sebebi toplumsal hareketlere barışçıl protestolara yeni bir boyut katmasıydı.

O güne kadar olduğu gibi oturma eylemler, polis kontrolünde yürüyüşler ile bir sonuç alamadıklarını görmüş olduklarından internet üzerinden büyük bir örgütlenme kurup, protestoya katılmak isteyenlerle iletişime geçtiler. Barışçıl çizgiyi sürekli vurguladılar çünkü bu onları meşruiyet kaynağıydı. Dünya çapında ses getirebilmek için çağın yeni iletişim aracı olan mizahı ve sanatı kullandılar. Sanat atölyeleri kurup sokak aralarında küçük piyesleri hazırladılar. Medya patronlarının onları doğru yansıtmadıklarına inandıkları için, eylemden önce kamuoyu oluşturup halkı bilinçlendirdiler. Hareketi çok merkezli hale getirip alternatif medyalarını, yani sosyal medyayı kullanmışlardır.

Ve sonuç olarak böylesi bir kalabalık karşısında medya duyarsız kalamadı ve kısa sürede Seattle da yaşananlar sebepleriyle ve vermek istediği mesajla birlikte tüm dünyanın gündemine oturmuş ve yeni toplumsal hareketlerin 2000'li yılların başında sembolü haline gelmiştir.

¹² Detay için Bkz: <http://inet-tr.org.tr/inetconf18/kitap/Turk-inet-tr13.pdf>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

4.2. Arap Baharı

Sosyal medya devrimi olarak da bilinen Arap Baharı; işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları gibi pek çok sorun sonucunda meydana gelmiştir. İlk olarak Tunus'ta daha sonra da aynı problemlere sahip diğer Arap ülkelerine yayılmıştır. Farklı yerlerdeki farklı sosyo-ekonomik gruptan muhalifler Twitter ve Facebook üzerinden örgütlenip eylemlere başladılar. Arap gençlerinin sokak çağrısına 90 bin kişi olumlu yanıt vererek toplumsal hareketi ortaya çıkarmıştır¹³. Duyarlı vatandaşlar sosyal medyayı kullanarak gösterileri organize edip kamuoyuna da bu şekilde duyurdular. Bu şekilde de Mısır ve Tunus'ta iktidarın düşmesine, Suriye, Libya, Yemen ve Bahreyn'de muhaliflerin güç kazanmasına neden olmuştur. Ürdün, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde de liderlerin kendini garanti altına almak amacıyla halka daha fazla özgürlük vermesine neden oldular. Bir diğer yandan Mısırlı ve Tunuslu vatandaşlarla yapılan anket sonucunda %90 oranıyla Facebook'un protestoların organizasyonunda ve farkındalık yaratmakta büyük fayda sağladığı ortaya çıkmıştır.¹⁴

Böylelikle de İslami ülkelerde de demokrasi talepleri arttığı görülmüştür. Uzmanlar da bu halk hareketini, Arap dünyasında meydana gelen en büyük başkalaşım olduğu yönünde yorumlamışlardır¹⁵.

4.3. We Are %99 / Occupy Wall Street Hareketi

New York'ta 17 Eylül 2011'de fitili ateşlenen olaylar, küresel kapitalizmin odağından, Manhattan'dan, dünyanın geri kalanına sıçramıştır. ABD'de 100 şehir, dünyada da toplamda 1500 şehirde çağrıya cevap alan hareket, yüksek hacimli bankaların ve çok-uluslu şirketlerin demokrasi üstündeki etkisine karşı bir tepki olarak meydana gelmiştir. Hareketleri yayılış sebebi de Facebook, Twitter, Youtube ve resmi siteler üzerinden örgütlenen gruplar olmuştur (TÜRK, 2013; 58).

4.4. 2009 Moldova Twitter Devrimi

Moldova 2009'da yapılan seçimleri Komünist Parti kazanmıştır. Fakat seçimlere hile karışması şüphesi ve iddiasıyla muhalifler ülkedeki cep telefon ağları ve TV yayınlarının engellendiği için sosyal medya üzerinden örgütlendiler¹⁶.

4.5. Londra İsyancıları

Londra'da 2011 yılında polisim siyahi Mark Duggan'ın öldürmesiyle alevlenen olaylar, sosyoekonomik nedenlerle hızla yayılıp, her kesimden insan sosyal ağlar üzerinden haberdar olup örgütlenmesiyle sokaklara çıkmıştır (TÜRK, 2013; 58).

¹³ Detay için Bkz: <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/2939-sosyal-medya-devrimi.html>

¹⁴ Detay için Bkz: <http://dijitalhayat.tv/dijital-dunya/dijital-siyaset/arap-baharinda-facebook-ve-twitter>

¹⁵ Detay için Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1

¹⁶ Detay için Bkz: <http://www.ntv.com.tr/dunya/moldovada-teknolojik-devrim,hjYfn-9CFU2C3IQ0m-0AYg>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

4.6. Türkiye’de Son Dönem Yeni Toplumsal Hareketler

4.6.1. Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemi

Türkiye’de kısa sürede en fazla karşılık bulan eylemlerden biri 1 Şubat 1997’de Avukat Ergin Cinmen ve Sürekli Aydınlik İçin Yurttaş Girişimi tarafından başlatılan ‘Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemi’dir. Bu eylem bir çeşit sivil itaatsizlik eylemidir.

Susurluk Kazasıyla bazı devlet organları ile yasal görevlilerin yasadışı örgütlerle ve hakkında yakalama kararı olan isimlerle ortak faaliyet ve işbirlikleri yaptığının öğrenilmesi üzerine bazı aydın, sanatçı ve gazetecilerin öncülüğünde Sürekli Aydınlik İçin Yurttaş Girişimi kurulmuştur. Bu girişim tüm bu sürecin aydınlatılması, varsa devamının ortay çıkması mafya ile ilişkisi olan milletvekillerinin yargı önüne çıkması için tüm yurttaşları her akşam saat 21:00’da evlerindeki ışıkları bir dakikalığına kapatmaya davet etmiştir. Eylem birçok büyük medya kuruluşunun da desteğiyle büyük bir kampanyaya dönüşmüştür. 15 Şubat 1997’de eyleme Türkiye genelinde 30 milyon kişinin katılım sağladığı tahmin edilmektedir. Şubat ayı sonuna kadar süren eylem, iktidarda bulunan koalisyon hükümetini hedef almaktaydı. 28 Şubat sürecinde hükümetin düşmesi sonrasında eylemler de son bulmuştur¹⁷.

Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemlerine siyaset, sanat, spor ve bilim dünyasından, akademik camiadan birçok öncü kişi katıldı. Çeşitli ulusal medya kuruluşları bu eylemleri sürekli olarak destekledi.

4.6.2. Gezi Parkı Olayları

Türk siyasi tarihinin son dönemde en önemli olaylarından biri olarak görülen ve yeni toplumsal hareketlerin özelliklerinin birçoğunu barındıran Gezi Parkı Eylemlerine baktığımızda, Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında 28 Mayıs 2013 sabahı, Taksim Gezi Parkı’nın bir duvarının yıkılması ve proje kapsamında ağaçların sökülmeğe başlanması neticesinde, Gezi Parkı eylemlerinin fitili ateşlenmiştir. Taksim Gezi Parkında yapılması planlanan alışveriş merkezi sebebiyle ağaçların kesilmesini engellemek amacıyla sosyal medya üzerinden örgütlenen gruba güvenlik güçleri müdahale etti. Daha sonra sosyal ağlar üzerinden anlaşarak buluşan her kesimden birey harekete iştirak etmiş ve eylemler yayılarak İçişleri Bakanlığı’ndan gelen açıklamaya göre Bayburt ve Bingöl illeri dışındaki 79 ilde düzenlenen eylemlere toplamda 2,5 milyon kişi fiilen gelmiş, bu sayıdan fazla kişi de sosyal ağlar yardımıyla görüşlerini aktarmışlardır¹⁸. Bir başka veriye göre Türkiye’deki aktif twitter kullanıcı sayısı olayların başladığı tarihte yani 29 Mayıs’ta 1,8 milyon iken 10 Haziranla birlikte bu sayısı 10 milyonu bulmuştur. 29 Mayıs ile 10 Haziran tarihi arasında da bireyler 143 milyon 795 bin 432 tweet ile kendi düşüncelerini ve görüşlerini paylaşmış ve gündemi kendi belirlemeye çalışmıştır. Gezi

¹⁷ Detay için Bkz:

https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrekli_Ayd%C4%B1nlik_%C4%B0%C3%A7in_Bir_Dakika_Karanlik_Eylemi

¹⁸ Detay için Bkz: <http://www.milliyet.com.tr/ntv-binasi-onunde-protesto/gundem/detay/1717999/default.htm>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

parkına ilk müdahalenin yapıldığı tarih olan 29 Mayıs'ta atılan tweet sayısı 7 milyon iken, 1 Haziran itibari ile 18 milyon tweet sayısına ulaşılmıştır. Eylemcilerin ana akım medyanın adaletli bir şekilde işlemediği ortam ile birlikte sosyal medyada kendiliğinden bir bilgi akışının oluştuğu ifade edilmektedir.¹⁹ Bununla birlikte yurt dışından gelen tweet sayılarının da bir hayli yüksek olmasından dolayı Gezi Parkı eylemlerinin bir süre sonra ülke dışında yansıma bulduğunu göstermektedir. Ancak yurt dışından gelen bu destekle büyüyen olayların altında müspet veya menfi nedenlerin olup olmadığı ayrı bir inceleme konusudur. Bu konuyu burada irdelemenin yersiz olduğu kanaatindeyiz. Buradaki amaç yalnızca sayısal verilerle sosyal medyanın Gezi Parkı olaylarına ne derece etki ettiğini gözler önüne serbilmektir. Çünkü yeni toplumsal hareketlerin temelinde hızlı örgütlenebilme özelliği yatar ve bunu sağlayan da sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanılmasıdır denebilir.

İlk günleri itibariyle çevre duyarlılığı bağlamında, bir takım maddi talepleri dile getiren eylemciler, zamanla yaşam tarzlarına saygı duyulması ve kimliklerinin tanınması gibi hak ve talepleri de dillendirmeye başlamışlardır. Hatta aralarında dünya görüşü ve kuşak farklılıkları olmasına rağmen bütüncül bir görünüm sergileyen eylemciler, dayanışmacı bir ruhla hep birlikte hareket edebilmişlerdir. Bu haliyle Taksim Gezi Parkı eylemcilerinin, birbiriyle ilgisiz gözükten ve kendilerini çevreci, feminist, LGBT, Kemalist, Kürt, Alevi, antikapitalist Müslüman, örgütlü sol, futbol taraftarı, öğrenci, meslek örgütü temsilcisi, sendikacı, sanatçı olarak tanımlayan farklı bileşenlerden oluştuğu söylenebilir (YILMAZ & BAYRAM, 2016). Gezi Parkı eylemlerinin Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde protestoların gerçekleşmesine sebep olmuştur. Çok hızlı bir şekilde yayılmıştır. Sosyal Medya bu noktada çok önemli bir rol oynamıştır. 1999 Seattle Direnişinden farklı olarak gezi parkı olayları çıkmadan önce eylemcilerin yeni tarz hareket hazırlığı yoktur. Bir grup çevreciye karşı yapılan polis müdahalesi sosyal medyada hızla yayılınca müdahalenin orantısız olduğuna inanan yukarıda saydığımız çeşitli kitleler ilk tepki olarak Gezi Parkına gelip büyük kalabalıkları oluşturmuşlardır. Bu noktadan sonra süreç içinde Yeni Toplumsal Harekete özgü bileşenler toplanmıştır. Bu olayların neticesinde Taksim Platformunun önemi artmış basın açıklamaları anında milyonlara ulaşmıştır. Böylece Güçlenen Taksim Platformu kamuoyunun ilgisini yalnızca Gezi Parkı ile sınırlı tutmayıp Taksim'de ve çevresinde ki tüm çevresel, hukuksal problemlere yöneltmiştir. Nitekim açıklanan amaç olan Taksim Gezi Parkındaki yeşili ve ağaçları koruma amacı gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ifade etmek gerekir ki Gezi Parkı eylemleri kapsamında Dolmabahçe Başbakanlık ofisinin önündeki çeşitli gruplar ve bazı söylemler bir Arap Baharı olur mu tartışmalarını da yaşatmıştır. Ancak kamuoyunun büyük desteği yeşili koruma noktasında kalmış eylemler uzadıkça ve farklı ihtimaller dillendirildikçe kamuoyunda gezi parkının meşruiyeti azalmıştır.

¹⁹ Detay için Bkz: <http://www.insanhaber.com/guncel/gezi-de-sosyal-medya-istatistikleri-h5142.html>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

1960 sonrası dönemde yaşanan büyük dönüşümlerle toplumsal hareketler de değişmiş ve dönüşmüştür. Bunun neticesinde siyasi ve ideolojik hareketlerin yerini büyük ölçüde daha mikro talepler almıştır. Bu talepler, insan hakları, kadın hakları, lgbt hakları, çevre hakkı, hayvan hakkı, yerleşim hakkı gibi taleplerdir. Bunların sonucunda ortaya hukuki zemini henüz oturmamış platformlar çıkmıştır. Bu platformlar daha çok hak talep yönlü ve çevre yönünden muhafaza yönlü kurulmaları sebebiyle muhalif duruşlu olsalar da yalnızca dayanışma amacıyla kurulan platformlarda vardır. Bu platformlar aslında bugün küreselleşme ile birlikte gelen yönetim olgusunun getirdiği demokrasi ideali kapsamın işlenip ilerletilebilinip bir fırsata dönüştürülebilir. Nitekim daha henüz hiçbir problem yaşanmadan önce yerelde bu tarz gönüllü platformlar dayanışma amacıyla faaliyet gösteriyor olsa yönetimler çoğunlukla bu platformlarla ortak çalışmayı tercih edeceklerdir. Böylece alınan kararlarda hem maksimum yarar hem de sürecin her aşamasında olan platformlar vasıtasıyla alınan kararlarda karşılıklı bir rıza söz konusu olacaktır. Zaten hali hazırda yürütülmeye çalışılan kent konseylerinde de amaç budur. Bu ideali toplumun her kesimine yayma fırsatı sunan bu yeni hareketler yönetişimci anlayışla işlenmelidir. Günümüzün hakim eylem biçimi yeni toplumsal hareket özgünlüğünü sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte her gün gelişerek artmaktadır. Geçmişten günümüze baktığımızda bu ivmenin artarak devam edeceğini söylemek mümkündür.

Çağdaş demokrasilerde çok katmanlı devlet kurumları tarafından güvence altına alınan, çoğulcu ve kendi kendisini örgütleyen bir sivil toplum kuruluşları, siyasi parti ve medya gibi siyasetin araçları, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiyi etkin kılmak suretiyle her zaman sivil topluma karşı olan görevlerini yerine getirdiklerini söylemek mümkündür (KEANE, 1990) Medyanın, toplumun ve bireylerin duygu, düşünce, kanaat ve tutumlarını büyük oranda etkilediği söylemek mümkündür. Yani medyanın toplum üzerinde değişim ve dönüşümler meydana getirdiği söylenebilir.

Bireylerin en temel haklarından biri haber alma özgürlüğüdür. İnsanlar da bu hakkı medya yoluyla kullandıklarından dolayı medyadan bağımsız olması istenmektedir. Ancak demokrasilerde insanların haber kaynağı olan medyanın, alternatif medya kanallarının ortaya çıkışına kadar gerek yerel gerekse ulusal olsun her zaman siyasetçilerin veya medya patronlarının menfaatleri gözetiminde olmuştur. Ana akım medyanın bu zaafından dolayı kimi zaman medya ve siyaset birbirinden etkilenmiş kimi zaman da birbirinin egemenliği altına girmiştir. Ancak genel olarak ana akım medyanın gündemini siyasetin belirlediğini söylemek mümkündür. Herhangi bir egemen görüşe sahiplerinin iktidara geldiklerinde medyanın onların kanatlarının altından almak zor olabilmektedir. Bunun sadece siyasi iktidar açısından gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olur. Çünkü kimi zaman geçmişte Türkiye’de de örnekleri görüldüğü gibi medya her zaman siyasi iktidarın taraftarı olmamaktadır. Bazen de amiyane tabirle egemen bir başka görüşün hizmetkârı olmaktadır. Ancak ana akım medya bir türlü tam bağımsız olamamakta,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

demokratik değerler göstergesi sunamamaktadır. Toplumsal olaylar açısından bakıldığında gerek ABD'deki Wall Street İşgali'nde gerekse Türkiye'deki Gezi Parkı Olayları'nda ana akım medya halkın sesini duyurmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. ABD'de FOX News, MSNBC ve CNN, Türkiye'de ise CNN Türk, NTV ve Haber Türk ana akım medya haber kanalları eylemlere maruz kalmışlardır. Ana akım medyanın özgür ve bağımsız haber yapamaması ve toplumda temsil edilemeyen bazı gruplara yer vermemesi nedeniyle alternatif medyanın ve sosyal medyanın doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Günümüzde yaşanan toplumsal olaylara da baktığımızda artık sosyal medyanın kişilerin hızlı bir şekilde etkilenmesi açısından etkin bir görev üstlendiği görülmektedir. Hatta Arap Baharı üzerinden örnek verilecek olursa toplumun sosyal medya üzerinden örgütlenmesiyle hareketin etkililiğini sağlaması bu olayın “sosyal medya devrimi” olarak anılmasına neden olmuştur. Yaklaşık 7 milyar nüfusa sahip dünyada 3,41 milyar insan interneti kullanmakta olup bunlarında 2,30 milyarı aktif olarak sosyal medyada yer almaktadır. Türkiye açısından bakıldığında da yaklaşık 79 milyon nüfusun içinde 46,3 milyonun internete bağlanıp bunların da 42 milyonu aktif olarak sosyal medya kullanmaktadır (SAGLAM, 2016; 101). Bu verilere ve Çizelge 1'deki sayısal verilere bakıldığında kullanıcı sayısı bu denli yüksek olan bir alan olarak sosyal medyanın toplumu ve siyaseti etkilememesi ihtimali işten bile değildir. Milyonlarca insanın sürekli elinin altında hatta parmaklarının ucunda bulunan sosyal medya alanları birçok olayın büyük bir hızla doğmasında ve gelişmesinde alevi yardımcı olan çakmak taşı misali bir görev görmektedir.

Bunun gibi siyaset kurumunda da sosyal medyanın çok önemli bir alanı işgal ettiğini söylemek mümkündür. Herhangi bir yöneticinin ya da liderin toplumun nabzını yakalaması, siyasi düşüncelerini iletmesi, kitlelere hızlı bir şekilde ulaşması amacıyla sosyal medyayı kullanarak yukarıda da belirttiğimiz örneklerdeki gibi siyasetin işlevlerini yerine getirdiğini görmekteyiz.

Günümüzde ana akım medya, kar amaçlı kurumlara dönüşmüş, demokrasinin dördüncü kuvveti olarak yerine getirmesi gereken kamu bilincine sahip olarak etik değerler çerçevesinde toplumun sözcüsü olma, hükümet ve siyasetçilerden hesap sorma, vatandaş bilgilendirme ve haberdar etme, sivil toplumu güçlendirme gibi görevlerinden uzaklaşmıştır. Artık demokrasinin koruyucusu olma görevini yeni medya teknolojileri bilhassa da sosyal medya yerine getirmekte ve sivil toplum ile STK'ların gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Özetle; sosyal medya erişim kolaylığı, kullanılabilirlik özelliği, hızlı ve yenilikçi olması, kalıcılık sağlaması, özgürce ve serbestçe faaliyet gösterebilmesi ve en önemlisi katılımcılığı sağlaması gibi ana akım medyadan üstün özellikleri olması yönüyle günümüzde toplum ve siyasette daha fazla etkinlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

- ASLAN, M., 2016. *Sosyal Medya, Sosyal Hareketler ve Uluslararası Müdahaleler*. Ankara: Gazi Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- ASLAN, S., 2010. Sivil Toplum ve Demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), ss. 357-374.
- ATAMAN, H. & YAMAK, B., 2009. *Sivil Toplum Örgütleri İçin Kampanya Hazırlama Rehberi Dünya'dan ve Türkiye'den İyi Kampanya Örnekleri*, Ankara: Strateji Geliştirme Merkezi.
- BELGE, M., 2003. *Sivil Toplum Nedir?*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- ÇALIŞIR, G., 2014. Siyaset ve İletişim Bağlamında Kitle İletişim Araçları Üzerine Bir Değerlendirme. Eylül.
- ERZURUM, A., 2016. *Sosyal Medya ve Kutuplaşma*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- GEYLANİ, S. R., 2014. *Arap Baharı, Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya: Tunus ve Mısır Örneği*. İstanbul: Doğu Üniversitesi, SBE/FBE, Yüksek Lisans Tezi.
- GÜLLÜPİNAR, F., 2013. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sınıfsal Eleştirileri. %1 içinde *Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KEANE, J., 1990. *Medya ve Demokrasi*. Londra: Ayrıntı Yayınları.
- KEYMAN, E. F., 2006. *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Strateji Toplum Geliştirme Merkezi (STGM).
- KÖKALAN ÇİMRİN, F., 2009. *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Bir Hareket Olarak Karşı Küreselleşme Hareketleri / Türkiye Sosyal Forumu Örneği*. İzmir: Ege Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi.
- KUZU, B., 1992. Demokrasi - Resmi İdeoloji - Sivil Toplum. *Dergi Park*, ss. 335-369.
- ÖZPINAR, B., 2016. *Geleneksel Medyanın Gündem Belirlemede Sosyal Medyanın Etkisi: Soma Örneği*. İstanbul: Beykent Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- SAĞLAM, B., 2016. *7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde AK Parti'nin Siyasal İletişim Kampanyasında Sosyal Medyanın Yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi.
- TARROW, S., 2011. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics Updated and Revised 3rd Edition*. Cambridge University Press.
- TILLY, C., 2005. *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- TILLY, C., 2008. *Toplumsal Hareketler*. İstanbul: Babil Yayıncılık.
- TOPAL DEMİROĞLU, E., 2014. Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1).
- TÜRK, G. D., 2013. *Demokrasinin Dördüncü Kuvveti Yeni Medya Teknolojileri*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

YEGEN, C., 2013. Demokratik ve Yeni Bir Kamusal Olarak Sosyal Medya. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), ss. 119-135.

YILMAZ, M., 2013. Medya ve Siyaset İlişkilerinin Kamuoyu Üzerindeki Etkileri: KKTC Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), ss. 230-252.

YILMAZ, N. & BAYRAM, A. K., 2016. Taksim Gezi Parkı Olayları ve Bir Muhalefet Göstergesi Olarak Aleviler. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), ss. 1-21.

YÜCE, M. C., 2005. *eski.mehmetcanyuce.com*. Available at: <http://eski.mehmetcanyuce.com/2005/08/08/iscilerin-ilk-tepki-bicimi-olarak-makine-krclk/> [Erişildi: Mayıs 2017].

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARININ EL HİJYENİ ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, mehmet.gullu@gop.edu.tr

Öğr. Gör. Hakan KENDİR

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, hakan.kendir@gop.edu.tr

Özet

Son yıllarda bulaşıcı hastalıkların insanlar arasında hızlı bir şekilde yayılmasında, el hijyeninin önemli olduğu sağlık hizmetlerini sunan kuruluşlar tarafından vurgulanmaktadır. Özellikle insanların fizyolojik ihtiyaçlarından olan yeme içme ihtiyacını karşılayan yiyecek ve içecek işletmeleri, üretmiş oldukları yiyecekler üzerinden tüketicilerine hastalıkların geçişini engellemek adına, çalıştırmış oldukları personellerde el hijyenine dikkat etmek zorundadırlar. Bu çalışmada, yiyecek içecek işletmelerinde çalışan mutfak ve servis personelinin el hijyeni konusundaki bilgi düzeylerinin, bu konu hakkındaki tutum ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Yiyecek içecek işletmelerinin mutfak ve servis birimlerinde çalışan personellerin el hijyeni bilgi düzeylerine ait betimsel istatistiki sonuçlara göre; “çöp ve atıklara temas etikten sonra eller yıkanmalıdır” ifadesinin en yüksek ($\bar{x}=4,69$) ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. “Kirli kap ve aletleri elledikten sonra eller yağlanıp kirlenmemişse sakınca yoktur” ($\bar{x}=1,41$) ve “havlu bulunmadığı zamanlarda ellerin iş kıyafetlerine kurulanmasında sakınca yoktur” ($\bar{x}=1,41$) ifadelerinin ise en düşük ortalamayla hiç katılmıyorum seçeneğine yakın çıktığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yiyecek İçecek İşletmeleri, El Hijyeni, Sağlık.

REVIEW OF HAND HYGIENE HABITS OF FOOD AND BEVERAGE BUSINESSES EMPLOYEES

Abstract

In recent years, the rapid spread of communicable diseases among people has been emphasized by organizations that offer health services where hand hygiene is important. Especially, food and beverage businesses that provide eating and drinking needs of people have to pay attention to hand hygiene in the staff they work with in order to prevent the passage of diseases to consumers over the foods they produce. In this study, it is aimed to

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

determine the attitudes and behaviors of the kitchen and service personnel working in food and beverage industry on the level of hand hygiene. According to the descriptive statistics of hand hygienic knowledge levels of the staff working in kitchen and service units of food and beverage companies; "The hands should be washed after contacting garbage and wastes" was noted as the highest average ($\bar{X} = 4.69$). "There is no problem if the hands are not greased and dirty after the dirty pots and tools are attached" ($\bar{X} = 1.41$) and "There is no harm in drying the hands to work clothes when there is no towel" ($\bar{X} = 1.41$) were nearest to the least agree with the lowest average.

Key Words: Food and Beverage Businesses, Hand Hygiene, Health.

Giriş

Yiyecek-içecek işletmeleri için hijyen hayati bir önem taşımaktadır. Sektörde başarıyı yakalamak, konuklara güvenilirlik, temizlik, kalite ve sağlık açısından uygun yiyecek-içecek sunmakla mümkün olabilir (Sökmen, 2003:58). Yiyecekler yaşamın temel maddesi olmalarına rağmen, gerekli koşullar sağlanmadığı ve tedbirler alınmadığı durumlarda sağlık açısından zararlı olabilmektedir. Özellikle bakteriler, küfler, virüsler, parazit ve kullanılan kimyasallar sağlığı bozucu etki yaratabilmektedir. Bazı durumlarda bu etki çok daha ileri boyutlara ulaşarak ölümlerle sonuçlanabilmektedir. Günümüz gıda sektörü içerisinde gittikçe değerlendirilen toplu beslenme sistemlerinin en ciddi sorunları arasında; müşterinin sağlığını olumsuz etkilemeyecek ürünler sunmak, gıda zehirlenmelerinin ve gıda kaynaklı hastalıkların önüne geçilmesi yer almaktadır. Bu nedenle yiyecek ve içecek işletmelerinde çalışan personelin hijyen kurallarını bilmesi ve uygulaması, işletmenin piyasadaki varlığının sürdürülmesi ve toplum sağlığı yönünden yaşamsal bir önem arz etmektedir (Cömert ve Özel, 2015:311). Personelin sağlıklı olması kadar besinle uğraşırken, biyolojik (bakteri, küf, virüs, parazit, maya) tehlikeleri de bilmesi gerekmektedir. Personel hijyenindeki kaliteyi sağlamak, personelin eğitimi ile personele sağlanan koşulların yeterli olmasıyla da ilişkilidir (Şanlıer ve Tunç Hussein, 2008:462).

Kelime olarak “**hijyen**” eskiden sağlık ve güzelliği temsil ederken, günümüzde sağlığı korumak için çalışan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Tayar, 2013:4). Hijyen; bireysel ve toplumsal açıdan, sağlığın korunması ve şartların geliştirilmesi, devamlılığın sağlanması için sağlığa yönelik bilgi ve belgeleri sentezleyerek uygulayan kompleks bir bilim dalı şeklinde de

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

adlandırılmaktadır. Yiyecek ve içecek işletmeleri açısından hijyen ise; çalışma alanlarının, çalışanların ve yapılan tüm işlemlerin sağlığa ve temizlik kurallarına uygunluğunu ifade etmektedir (Gökdemir, 2003:52). Bu noktada işletmelerde hijyen ortamının sağlanmasında en önemli etken olarak personelin kişisel hijyen durumu ön plana çıkmaktadır. Mikroorganizmaların gıdalara bulaşmasında birincil gerekçe olarak çalışanların hijyen kurallarına yeterince uymamaları gösterilmektedir (Marriott, 1997:47; Ayhan, 2000:41).

Yiyecek ve içecek servisinde çalışan personelin elleri hijyen anlayışının zayıflığı sebebiyle, besin kaynaklı zehirlenmelerde en büyük sebep olarak gösterilmektedir (Michaels ve ark., 2004:46; Baş, Ersun ve Kıvanç, 2006:123). 2003 yılı verilerine göre gıda kaynaklı hastalıkların %40'ı, gıda işletmelerinde çalışan bireylerin kişisel hijyen kurallarına yeterince uymamasından ileri gelmektedir (Bloomfield ve ark., 2007:29). Ellerde ve elbiselerin dış yüzeyinde temas edilen eşyalardan organizma geçişi oluşabilmektedir. El yıkama, kişisel hijyende ilk ve en önemli adım olarak bilinmekte ve çeşitli enfeksiyonların yayılmasının önlenmesinde birincil yöntem olarak kabul görmektedir. Vücudun en fazla kirlenen ve mikroorganizma ile teması en fazla olan organlar ellerdir. Kirli teçhizata temas eden ellerle bakteriler birikmekte; yiyeceklere, kıyafetlere ve vücuda bulaşabilmektedir. Bu sebeple çalışan personelin, bakterilerin taşınarak farklı alanlara bulaşmasına engel olmak adına, öncelikli olarak elleri koruyucu önlem almaları gerekmektedir. Ellerden yayılan bulaşmayı önlemenin en basit yollarından biri eldiven kullanmaktır. Eldiven kısmen de olsa, el ve parmaklardan yiyeceklere hastalık yapıcı (patojenik) bakteri bulaşmasını önleyebilmektedir. Fakat eldiven, kullanmaya başlarken temiz olmasına rağmen kısa bir süre içerisinde kirlenerek kendisi bakteri kaynağı haline gelebilmektedir. Bu yüzden eldivenleri sık değiştirmek, arada temizlemek ve dezenfekte etmek gerekmektedir. Tek kullanımlık eldivenlerin kullanılması da daha etkin bir çözüm olmakla birlikte, pahalı olduğundan çoğunlukla tercih edilmemektedir. Eldiven kullanmadan önce ve sonra eller mutlaka iyice yıkanmalıdır (Dokuzoğuz, 2003:17). Yiyecek içecek işletmeleri çalışanlarının hijyen açısından yükümlülükleri şöyle tanımlanabilir (Marriott, 1999, s.71):

- Beslenmesine, beden sağlığına ve bireysel temizliğine dikkat etmek,
- Sağlık yönünden varsa rahatsızlıklarını işyerine zamanında haber vermek,
- Hijyen kurallarını hayati bir alışkanlığa dönüştürmek,
- Çalışırken ellerin yıkanmasını ciddiye almak (tuvalet sonrasında, çöplerle temas sonrasında, kirlenmiş teçhizata dokunma sonrasında, çiğ gıdalarla temas sonrasında,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulaşmaya yol açma ihtimali olan her türlü materyalle temas sonrası, öksürük-hapşırık sonrası, sigara kullanımı sonrası),

- Kişisel temizliğini aksatmamak (sık duş almak, çalışma kıyafetlerini sürekli temiz tutmak veya sık değiştirmek, tırnaklarını temiz tutmak, eldivensiz ve bonesiz çalışmamak),
- Eldivensiz çıplak el ile kullanılan araç ve gereçlere dokunmamak,
- Üretim alanlarında ve işyeri içerisinde sigara içmemek ve diğer kurallara uymak.

Yiyecekler hijyenik olarak depolanmış, hazırlanmış, pişirilmiş, bekletilmiş veya uygun ekipmanla sunulmuş olsalar bile; kirli ellerle yapılan servis sırasında yiyeceğe mikroorganizma bulaşabilmektedir (Ünlüöner ve Cömert, 2013:8). Kınacı ve Çetiner (2013:26)'in dört ve beş yıldızlı otellerdeki yiyecek içecek personelinin kişisel hijyen uygulamaları üzerine yaptıkları çalışmaya göre; personelin en fazla tuvalet sonrası el yıkamaya dikkat ettikleri, ancak diğer durumlarda el yıkamaya yeterince özen göstermedikleri belirtilmiştir.

El yıkamayı basit sosyal el yıkama, hijyenik el yıkama, hijyenik el dezenfeksiyonu ve cerrahi el dezenfeksiyonu olarak 4 başlık altında değerlendirmek mümkündür (Turan, 2009:8-9; Günaydın, 2012:307).

Sosyal El Yıkama: Günlük yaşamda, kirlenmiş tüm sıradan işlemlerden sonra sadece görünen florayı temizlemek amaçlı ellerin su ve sabun ile yıkanmasıdır. Bu işlemde mekanik bir etkinlik söz konusudur. Çoğunlukla anti mikrobiyal olmayan sabunlar kullanılır. Ellerdeki kalıcı flora yapılan işlemde etkilenmez.

Hijyenik El Yıkama: Ellerdeki kontaminasyonun tahrip edilmesi amacı ile yapılan el yıkama etkinliğidir. Genellikle antiseptik özellikli maddeler içeren sabunlar kullanılmaktadır. Bu yıkama şekli, mutfakta yapılacak tüm işlemlerden önce ve sonra uygulanmalıdır. Geçici flora bakterileri ile birlikte kalıcı flora bakterileri de kısmen etkilenir. Yıkama, genellikle 20-30 saniye kadar sürmektedir.

Hijyenik El Dezenfeksiyonu: El dezenfeksiyonunun amacı ellerdeki kontaminant bakterilerin en etkili ve hızlı bir şekilde elimine edilmesidir. Kalıcı floranın yok edilmesi veya azaltılması amaçlanmaz. Burada antiseptik özelliklere sahip dezenfektan kullanılması gerekmektedir. Önerilen miktarda (3-5 ml) el antiseptiğinin her iki ele alınması ve kuruyana kadar ovulması temeline dayanmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Cerrahi El Dezenfeksiyonu: Bu yıkama tipinde hedef geçici floranın tamamen tahrip edilmesi ve kalıcı floranın ise maksimum düzeyde azaltılarak etkisinin tıbbi operasyon süresi boyunca devam etmesidir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yiyecek ve içecek hizmeti veren işletmeler; konuklarına zamanında, uygun, yeterli ve dengeli beslenmeyi sağlayacak sağlıklı yemekler sunmanın yanı sıra; hijyene önem vererek konuklar üzerinde güven duygusunu oluşturmak zorundadır. Hizmet aşamalarında hijyen açısından oluşabilecek aksaklık, dikkatsizlik veya eksik uygulamalar, çeşitli hastalıklara ya da sonu ölümle bitebilecek gıda zehirlenmelerine yol açabilmektedir (Ceyhun Sezgin ve Özkaya, 2014:125-126). Yiyecek ve içecek işletmelerindeki hijyen şartları, misafirlerin işletme ile ilgili görüşleri üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, misafirlerin yiyecek ve içecek işletmesi tercih ederken dikkat ettikleri ölçütler içerisinde hijyenin ilk sıralarda yer aldığını göstermektedir. Öyleyse, yiyecek ve içecek alanlarında çalışan personelin hijyeni sağlamada bilgi sahibi ve sürdürülmesi noktasında ise dikkatli olması bir zorunluluk olarak ele alınmalıdır (Sargın, 2005:4). Yiyecek ve içecek personelinin, beden sağlığına özen gösterdiği kadar özellikle gıdalarla uğraşırken el temizliğini de hijyenik bir şekilde sağlaması gerekmektedir (Ersoy ve Demirci, 2011:68).

Bu araştırma Trabzon, Rize, Ordu, Giresun ve Artvin illerindeki beş yıldızlı otellerin ve lüks restoranların mutfak ve servis personelinin hijyen kurallarının bilinirliğini ve uygulanma düzeyini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışma, otellerde ve lüks restoranlarda çalışan mutfak ve servis personelinin hijyen konusundaki bilgi düzeyini belirlemesi bakımından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evrenini Rize, Trabzon, Giresun, Ordu ve Artvin illerinde faaliyet gösteren 5 yıldızlı otel işletmeleri ve lüks restoranlarda çalışan mutfak ve servis personelleri oluşturmaktadır. Bahsi geçen işletmelerde çalışan personel sayısının net olarak belli olmaması ve araştırma evrenin özelliklerini temsil edecek örneklemin belirlenmesi amacıyla kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Buna göre örneklem büyüklüğü; geniş popülasyonlar ($N > 10000$) ve nicel araştırmalar için önerilen $n = s^2 \cdot Z_a^2 / d^2$ formülü (Özdamar, 2003: 116- 118) ile hesaplanmıştır. Formülü oluşturan parametrelerden; standart sapma $\sigma=1$; evren ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

örneklem arasında izin verilebilir maksimum fark olan etki büyüklüğü $d=0,10$ ve $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyine karşılık gelen teorik değer $Z_{0,05}=1,96$ olarak alınmış ve formül aracılığı ile minimum örneklem büyüklüğü 385 olarak hesaplanmıştır. Çalışma kapsamında işletmelere 500 anket dağıtılmış bu anketlerden 450 tanesi geri dönmüştür. Geri dönen anketlerden 385 tanesi analize tabi tutulmaya uygun bulunmuştur.

Araştırma verilerinin toplamasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma için Turan (2009) tarafından kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan mutfak personeline uygulanan çalışma ölçeğinden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Hazırlanan anket iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, sektörde çalışma süresi vb.) belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Anketin ikinci bölümünde ise 33 maddeden oluşan yiyecek içecek işletmelerinde çalışan mutfak ve servis personellerinin el hijyeni konusundaki bilgi düzeylerinin, bu konu hakkındaki tutum ve davranışlarının belirlenmesine yönelik hazırlanmış ifadeler yer almaktadır. İfadeler “ 1=Hiç katılmıyorum, 2=Az Katılıyorum, 3=Orta Düzeyde Katılıyorum, 4=Çok Katılıyorum ve 5=Tamamen Katılıyorum” şeklinde olumsuzdan olumluya doğru bütün düşünceleri ölçmeye yönelik 5’li likert ölçeği şeklinde derecelendirilmiştir.

Ölçeğe yönelik yapılan güvenirlik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha değerinin 0,793 olduğu belirlenmiştir. Güvenirlik (Cronbach’s Alpha) katsayısının bulunabileceği aralıklar ve ölçeğin güvenirlik durumu; “ $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ” ise ölçek oldukça güvenilir, “ $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ” ise ölçek yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilmektedir (Kayış, 2009).

Araştırmada öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, eğitim durumu vb.) frekans ve yüzde dağılımları alınarak verilmiştir. Bununla birlikte anketi cevaplayanların el hijyeni bilgi düzeylerinin, bu konu hakkındaki tutum ve davranışlarının belirlenmesine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de betimlenmiştir. Elde edilen verilerin analizinde IBM SPSS 20.0 for Windows paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	Grup	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	251	65,2
	Kadın	134	34,8
Yaş	22 ve altı	73	19,0
	23-29	107	27,8
	30-36	97	25,2
	37-43	69	17,9
	44 ve üzeri	39	10,1
Eğitim Durumu	İlköğretim	56	14,5
	Lise	172	44,7
	Önlisans	83	21,6
	Lisans	74	19,2
Sektörde Çalışma Süresi	1 yıldan az	51	13,2
	1-3 yıl	94	24,4
	4-6 yıl	75	19,5
Çalıştığımız Birim	6 yıldan fazla	165	42,9
	Mutfak	238	61,8
	Servis	147	38,2
Birimde Çalışma Süresi	5 yıl ve altı	208	54,0
	6-11 yıl	111	28,8
	12-17 yıl	34	8,8
	18-23 yıl	18	4,7
	24 yıl ve üzeri	14	3,6
Haftalık Çalışma Süresi	20-30 saat	23	6,0
	31-41 saat	31	8,1
	42 saat ve üzeri	331	86,0
	Evet	307	79,7
Daha Önce Hijyen Konusunda Eğitim Alma Durumu	Hayır	78	20,3
	Okuldan	62	16,1
Hijyen Eğitimi Aldığı Kurum	Çalıştığım Kurumdan	154	40,0
	Belediye Kursları	35	9,1
	Konu İle İlgili Özel Kurum	38	9,9
	Diğer	18	4,7
	Personel Hijyeni	34	8,8
Aldığı Eğitim Konusu	Araç Gereç Hijyeni	17	4,4
	El Hijyeni	15	3,9
	Hepsi	241	61,0
	Evet	365	94,8
Çalıştığımız İşletmeyi Hijyenik Bulma Durumu	Hayır	20	5,2
	Evet	310	80,5
İşe Alınmadan Önce Sağlık Kontrolünden Geçme Durumu	Hayır	75	19,5
	Toplam	385	100,0

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1’de yer alan bulgulara göre, katılımcıların çoğunluğu erkek (%65,2), yaşları itibariyle 23-36 yaş aralığında (%53,0) ve %44,7’sinin lise mezunu olduğu görülmektedir. Anketi cevaplayanların %42,9’unun sektörde çalışma süresinin 6 yıldan fazla olduğu, %61,8’inin mutfak biriminde çalıştığı, %54,0’ının birimde çalışma süresinin 5 yıl ve altında olduğu ve haftalık olarak 42 saat ve üzerinde (%86,0) çalıştığı belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların, büyük çoğunluğunun (%79,7) daha önce hijyen konusunda eğitim aldığı, bu eğitimi çalıştığı kurumdan (%40,0) aldığı, personel hijyeni, araç gereç hijyeni ve el hijyeni konularının hepsini kapsayacak şekilde (%61,0) eğitim aldığı, çalıştığı işletmeyi hijyenik bulduğu (%94,8) ve işe alınmadan önce sağlık kontrolünden geçtiği (%80,5) tespit edilmiştir.

Tablo 2. Çalışanların El Hijyeni Bilgi Düzeylerine Ait Betimsel İstatistikler

İfadeler	$\bar{X}^*$	s.s.
Çöp ve atıklara temas ettikten sonra eller yıkanmalıdır.	4,69	0,85
Hayvansal çığ gıdalara el temasından sonra eller yıkanmalıdır.	4,66	0,88
Hayvansal gıdalarda bulunan zararlı mikroorganizmalar ellere geçtikten sonra işe başlamadan önce eller yıkanmazsa mikroorganizmalar diğer gıdalara da geçer.	4,58	0,92
El-ağız temasından sonra eller uygun şekilde yıkanmalıdır.	4,44	1,08
Ellerdeki yara, kesik ve sıyrıklar su geçirmez bantla kapatılmalıdır.	4,38	1,08
Mikroorganizmalar el gözenekleri, çizik, çatlak, kesik ve kıllara yapışır.	4,31	1,12
Elleri en uygun yıkama şekli; 20 saniye boyunca sabun ile akan sıcak suyun altında yıkanarak kâğıt havlu ile kurulanmasıdır.	4,19	1,08
Bulaşık yıkadıktan sonra eller yıkanmalıdır.	4,13	1,30
Sigara içtikten sonra eller yıkanmalıdır.	4,08	1,27
İş kıyafetleri ile temas ettikten sonra eller yıkanmalıdır.	4,01	1,28
İnsanlarla tokalaştıktan sonra eller yıkanmalıdır.	3,70	1,36
Temiz eller ile eldivensiz yemek servisi yapılabilir.	3,58	1,45
Çay, kahve vb. içeceklerin tüketilmesinden sonra eller yıkanmalıdır.	3,44	1,38
Eller sürekli yıkanırsa eldiven kullanımına gerek kalmaz.	3,02	1,55
Eller günde en az iki defa yıkanmalıdır.	2,96	1,81
Alkol esaslı el temizleme losyonları ellerdeki mikroorganizma sayısının azaltır.	2,78	1,37
Elleri her yıkamada tırnak fırçası kullanılmalıdır.	2,70	1,37
Ellerin çalışmaya başlamadan hemen önce ve iş bitiminde yıkanması yeterlidir.	2,31	1,53
El tırnakları oval şekilde kesilmemelidir.	2,29	1,49
Alkol esaslı el temizleme losyonları elleri su kullanmadan temizler.	2,00	1,30
Yemek yedikten sonra ellerin sadece su ile durulanması yeterlidir.	1,81	1,17
Buzdolabı, kapı kolu ve mutfaktaki çeşitli yüzeylerle temas ettikten sonra eller kirlenmemişse yıkanmasına gerek yoktur.	1,75	1,27
İş aktiviteleri esnasında eller kirlenirse sadece su ile yıkamak yeterlidir.	1,75	1,08
Elleri yıkamada kullanılan sabunların dezenfektan içermesi gerekmez.	1,75	1,14
Vücuda dokunduktan sonra ellerin yıkanmasına gerek yoktur.	1,69	1,10
Mutfakta çalışmaya başlamadan önce ve çalışma bitince eller yıkanırsa iş esnasında tekrar el yıkamaya gerek yoktur.	1,66	1,11
Mutfak dışına çıkıp geri geldikten sonra eller yıkanmasa da olur.	1,62	1,10

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Para ile temas etikten sonra eller uygun şekilde yıkanmasa da olur.	1,57	1,08
Elleri her yıkamada parmak aralarını ve tırnak içlerini ovmaya gerek yoktur.	1,52	0,99
İş esnasında oje, yüzük ve mücevher takılmasında sakınca yoktur.	1,51	1,11
El havlularının ortak kullanılmasında sakınca yoktur.	1,50	1,07
Havlulu bulunmadığı zamanlarda ellerin iş kıyafetlerine kurulanmasında sakınca yoktur.	1,41	0,96
Kirli kap ve aletleri elledikten sonra eller yağlanıp kirlenmemişse yıkanmasına gerek yoktur.	1,41	0,99

Not: n:385 *5'li Likert Ölçeği

Tablo 2'ye bakıldığında, yiyecek içecek işletmelerinin mutfak ve servis birimlerinde çalışan personellerin el hijyeni bilgi düzeylerine ait betimsel istatistiki sonuçlara göre; “çöp ve atıklara temas etikten sonra eller yıkanmalıdır” ($\bar{x}=4,69$) ifadesinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. “Kirli kap ve aletleri elledikten sonra eller yağlanıp kirlenmemişse sakınca yoktur” ($\bar{x}=1,41$) ve “havlu bulunmadığı zamanlarda ellerin iş kıyafetlerine kurulanmasında sakınca yoktur” ($\bar{x}=1,41$) ifadelerinin ise en düşük ortalamayla hiç katılmıyorum seçeneğine yakın çıktığı yapılan analiz sonucunda belirlenmiştir.

Sonuç

Yiyecek ve içecek işletmelerinde hijyen konusunda iki önemli unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki; yiyecek ve içecek üretiminin yapıldığı yerin hijyenik şartları taşıması, ikincisi ise; üretim ve servis aşamalarında görev alan personelin kişisel, araç-gereç ve özellikle el hijyenine gereken özeni göstermesidir. Bu noktada başarının sağlanabilmesi, çalışan personele kişisel anlamda temizlik anlayışının ve bilincinin aşılmasıyla mümkün olmaktadır. Son dönemlerde olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye’de bu yönde halen eksikliklerin giderilemediği belirtilmektedir. Depolama, üretim ve servis aşamalarında hijyen açısından hem ulusal hem de uluslararası anlamda yeterli önlem alınmadığı bilinmektedir. Bu konuda gerekli eğitimin verilmesi ve denetim mekanizmasının etkin işletilmesi önem arz etmektedir (Şanlıer ve Tunç Hussein, 2008:466).

Araştırma kapsamında, katılımcıların büyük çoğunluğunun hijyen konusunda eğitim aldığı ve çalıştığı işletmeyi hijyenik bulduğu tespit edilmiştir. Hijyen eğitiminin çalışılan kurum tarafından verildiği ve eğitimin büyük oranda amacına ulaştığı Tablo 2’de yer alan sonuçlarla desteklenmektedir. Örneğin; hijyen konusunda olumlu olan ifadelere, personelin 4’e yakın ve 4’ün üzerinde yani ‘çok katılıyorum’ ve ‘tamamen katılıyorum’a yakın cevaplar verdiği görülmektedir. Bu durum, araştırmaya örneklem olarak seçilen işletmelerin beş yıldızlı oteller ve lüks restoranlar olması ile ilişkilendirilebilir. Ancak, tabloda “Eller günde en az iki defa yıkanmalıdır” ifadesine katılımcıların orta düzeyde katıldığı dikkat çekmektedir. Bunun

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

nedeni olarak katılımcıların eğitim durumlarının lise düzeyinde olması veya ifadenin tam olarak anlaşılabilmesi gösterilebilir.

Bu çalışmada karşılaşılan olumlu durumun, daha düşük düzeydeki otellerde ve yiyecek-içecek işletmelerinde de sağlanması yönünde ilgili özel ve kamu kurumlarının gerekli eğitim ve işbirliği programları hazırlamaları, uygulamaları ve sürdürülebilirliğini yerine getirmeleri işletmelerin rekabet gücünün artırılmasına destek olacaktır.

* Araştırma verilerinin toplanmasında emeği geçen Özden PEKEN, Elif TABAN, Hanife YURTALAN ve Elif AKBAŞ'a teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Ayhan, K., (2000). Gıdalarda Bulunan Mikroorganizmalar, Gıda Mikrobiyolojisi ve Uygulamaları, (İkinci Baskı), Ankara: Sim Matbaacılık.
- Baş, M., Ersun, A.Ş. ve Kıvanç, G. (2006). Implementation of HACCP and Prerequisite Programs in Food Businesses in Turkey. *Food Control*, (17): 118-126.
- Bloomfield, S.F., Aiell, A., Cookson, B., O'Boyle, C. and Larson, E., (2007). The effectiveness of hand hygiene procedures, including hand washing and alcohol based hand sanitizers, in reducing the risks of infections in home and community settings. *American Journal of Infection Control*, (35)10, Supplement 1: 27-64.
- Ceyhun Sezgin, A., ve Özkaya, F. D., (2014). Toplu Beslenme Sistemlerine Genel Bir Bakış. *Akademik Gıda*, (12) 1: 124-128.
- Cömert, M. ve Özel, K., (2015). Otel İşletmelerinde Hijyen ve Sanitasyon Kurallarının Mutfak Personeli Tarafından Bilinirlik ve Uygulanma Düzeyi. *Asos Journal, The Journal of Academic Social Science*, (3) 16: 310-322.
- Dokuzoğuz, B., (2003). Hijyende İlk Adım: El Yıkama. *Actual Medicine*, Haziran: 16-18.
- Ersoy, A. F., ve Demirci, A., (2011). Gıda Reyonunda Çalışan Personelin Kişisel Hijyen Kurallarına Dikkat Etme Durumları. *e-journal of New World Sciences Academy*, (6) 2: 66-74.
- Gökdemir, A., (2003). Mutfak Hizmetleri Yönetimi. Ankara: Detay.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Günaydın, M., (2012). El Hijyeni. *ANKEM Derg*, 26 (Ek 2): 306-308.

Kayış, A. (2009). Güvenirlik Analizi. Şeref Kalaycı (Ed.), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* içinde (s. 404-409). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kınacı, B., ve Çetiner, H., (2013). Gaziantep'te Dört ve Beş Yıldızlı Otellerin Restoranlarında Çalışan Personelin Kişisel Hijyen Uygulamaları Üzerine Bir Alan Araştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, (1) 1: 21-28.

Marriott, N.G., (1997). *Essentials of Food Sanitation*. (Ed: Robertson, G.). New York: Chapman & Hall.

Marriott, N.G., (1999). *Principles of Food Sanitation*. (4th Ed). Maryland: An Aspen Publication.

Michaels, B., Keller, C., Blevins, M., Paoli, G., Ruthman, T. ve Todd, B., (2004). Prevention of Food Worker Transmission of Foodborne Pathogens: Risk Assessment and Evaluation of Effective Hygiene Intervention Strategies. *Food Service Technology*, (4)1:31-49.

Sargın, Y., (2005). Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Otellerde Çalışan Yiyecek ve İçecek Personelinin Hijyen Bilgileri ve Uygulamalarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi (Beslenme Bilimleri) Anabilim Dalı, Ankara.

Sökmen, A., (2003). *Ağırlama Endüstrisinde Yiyecek ve İçecek Yönetimi*. (1.Baskı). Ankara: Detay.

Şanlıer, N. ve Tunç Hussein, A., (2008). Yiyecek-İçecek Hizmet Veren Otel Mutfakları ve Personelinin Hijyen Yönünden Değerlendirilmesi: Ankara İli Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, (16) 2: 461-468.

Tayar, M., (2013). *Hijyen ve Sanitasyon*. (3.Baskı). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: Web Ofset.

Turan, İ., (2009). Mutfak Personelinin El Hijyeni Bilgisi ve Uygulamalarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi (Beslenme Bilimleri) Anabilim Dalı, Ankara.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017

Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ünlüöner, K. ve Cömert, M., (2013). Otel İşletmeleri Mutfak Çalışanlarının Personel Hijyeni Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, (1) 1:3-12.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI VE SOSYAL ONAY İHTİYACI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

A REVIEW OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PROBLEMATIC INTERNET USE AND NEED FOR SOCIAL APPROVAL

Emine Nur Aydoğmuş

Araş.Gör., Atatürk Üniversitesi, enur.aydogmus@atauni.edu.tr

Meva Demir

Araş.Gör., Atatürk Üniversitesi, meva.demir@atauni.edu.tr

I.GİRİŞ

Hiç şüphesiz internet, çağımızın en önemli buluşlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Internet World Stats'ın yapmış olduğu araştırmaya göre, Haziran 2016 itibariyle dünya nüfusunun %50.1'ine tekabül eden yaklaşık 3,6 milyar kişi internet kullanmaktadır.¹

Ülkemizde de, TÜİK Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması verilerine göre, 2015 Nisan ayı itibariyle internet kullanım oranı geçen yıla göre %2 artış göstererek %55,9 olup, ülke genelinde internet erişim imkânına sahip hanelerin oranı da %69,5 olmuştur. 2015 yılının ilk üç ayında, kullanıcıların %80,9'u interneti, sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşma amacıyla kullandığı belirtilmiştir.²

Yine aynı araştırmanın verileri göstermektedir ki, bilgisayar ve internet kullanım oranları 2016 yılı Nisan ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %54,9 ve %61,2 'dur. Bu oranlar erkeklerde %64,1 ve %70,5 iken, kadınlarda %45,9 ve %51,9'dur.

Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde görülmektedir ki, ülkemizde ergen ve genç yetişkinler interneti yoğun bir biçimde kullanmaktadır.

İnternetin yoğun kullanılması, son zamanlarda pek çok farklı disiplinden araştırmacıların internet ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmasına zemin oluşturmuştur. Yapılan bazı araştırmalar, internetin, çocuk, ergen ve genç yetişkinlerin gelişimleri ve yaşamlarına katkılar sağladığını göstermektedir. Bu bağlamda, araştırmacılar internet, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırarak akademik başarıyı artırmakta (Tuncer, 2001), bilgisayar oyunlarının bilişsel gelişimi desteklemekte (Subrahmanyam, Smahel ve Greenfield, 2006), ve yüz yüze iletişimin sahip olmadığı, bazı

¹ <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>

² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanıcılar için avantaj sağlayan psikolojik ve sosyal ortam yaratmaktadır (McKenna ve Bargh, 2000; McKenna, Green ve Gleason, 2002).

Bunun yanı sıra, internetin uzun süreli ve kontrolsüz kullanımı, fiziksel, akademik, mesleki, bilişsel, psiko-sosyal ve gelişimsel açıdan bir takım sorunlara yol açmaktadır. (Balkaya Çetin, 2014)

1.1 Kuramsal Yaklaşımlar

“İnternet bağımlılığı” terimini ilk kez kullanan Psikiyatr Dr. Ivan Goldberg (1996), Amerikan Psikiyatri Birliği (APA)’nın 1994’te yayınladığı DSM-IV’de yer alan alkol bağımlılığı tanı ölçütlerinden faydalanarak patolojik internet kullanımını nitelendirmek için, göstergeler geliştirmiştir (Balcı ve Gülnar 2009; Esen 2010).

Kimberly S. Young (1996) ise, Amerikan Psikoloji Derneği’nin yıllık toplantısında, DSM-IV’ün “patolojik kumar oynama” tanı ölçütlerinden uyarladığı göstergeleri kullanarak, “internet bağımlılığı”nı ortaya atmıştır. Yine aynı göstergeleri kullanarak klinik vakalar bildirmeye başlamış ve ardından bağımlı internet kullanıcılarının tedavisi için İnternet Bağımlılığı Merkezi’ni kurmuştur (O’Reilly, 1996; Griffiths, 1999).

Literatüre ilk olarak “internet addiction” adıyla giren bu kavram, internetin aşırı kullanımı ve bu aşırı kullanımın yol açtığı sorunları ifade için kullanılmaktadır. Daha sonraları farklı araştırmacılar ve klinisyenler, aşırı internet kullanımı ve bununla ilişkili davranışlar için, problemlı internet kullanımı (promlematic internet use), patolojik internet kullanımı (pathological internet use), internet bağımlılığı (internet dependency), internet bağımlılığı bozukluğu (internet addiction disorder), aşırı internet kullanımı (excessive internet use), internet istismarı (internet abuse), gibi farklı kavramların kullanımını tercih etmişlerdir. (Young, 1998; Beard ve Wolf, 2001; Chou ve ark., 2005; Young ve Case, 2004; Yang ve ark., 2005). Kavram farklılıkları nedeniyle, alanyazında terminolojik bir sorun olarak yer alan internet bağımlılığının, ölçünlü bir tanımı olmamakla birlikte, araştırmacılar böyle bir olgunun varlığını kabul etmektedirler (Chou ve ark. 2005).

Griffiths’e (1995; 1998) göre internetin aşırı kullanımı her durumda sorunsala işaret etmeyebilir, teknoloji bağımlılıkları, kimyasal olmayan davranış tabanlı bağımlılıklar kapsamında değerlendirilir. Kısıtlı da olsa yapılan bir takım incelemeler göstermektedir ki; bazı bireylerin aşırı internet kullanımı gerçek bir bağımlılık ve gerçek bir kaygı kaynağı olarak nitelendirilebilir. Ayrıca yazar, internet kullanımının, televizyon izleme gibi pasif bir bağımlılık değil, saplantılı bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

şekilde kumar oynama gibi aktif bir bağımlılık olduğunu ve davranış tabanlı bağımlılıkların bir alt türü olduğunu ifade etmektedir (aktaran, Chou ve Hsiao 2000). Kandell (1998), problemlili internet kullanımını “internete bağlandıktan sonra, çevrim içi yapılan uğraştan müstakil olan psikolojik bağıllık” şeklinde tanımlamıştır. Hansen (2002) ve Soule ve arkadaşları (2003) ise, internet bağımlılığının, sanal seks bağımlılığı, sanal ilişki/arkadaşlık bağımlılığı, ihtiyaç dışı bilgi yükleme bağımlılığı, kumar/oyun bağımlılığı ve bilgisayar bağımlılığı gibi alt türlerine dikkat çekmişlerdir (Balci ve Gülnar 2009; Esen 2010).

Goldberg (1996)’ in problemlili internet kullanımı için kullandığı tanı ölçütleri temelde şunlardır: (1)çevrim içi geçen zamanı artırma isteği, (2)ağla ilgili kurulan düşlemler, (3)planlanandan daha uzun süre çevrim içi olma, (4)süreklilik arz eden fiziksel, sosyolojik ya da psikolojik sorunlara sahip olma ve/ya bu sorunlara rağmen internet kullanımına devam etme, (6)internet kullanımını kontrol etmek yahut tamamen kesmek için tekrar eden başarısız girişimlerde bulunma ve (7)aşırı internet kullanımı nedeniyle toplumsal, eğitsel veya dinlenceye yönelik etkinliklerden uzaklaşma (DiNicola 2004).

Young (1998) ise, bağımlılık derecesindeki internet kullanımını, patolojik kumar oyununa benzetmekte ve şu tanı ölçütlerini işaret etmektedir: (1)zihnen sürekli internet ile meşgul olma, (2)doyuma ulaşmak için ağda geçirilen süreyi uzatma, (3)internet kullanımını azaltma ya da sonlandırma gibi durumlarda tekrar eden başarısız denemelerde bulunma ve/ya depresif duygu durumu yaşama, (4)yakın ilişkileri, mesleki ve/ya eğitim alanındaki fırsatları kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olma, (5)yakın çevresine ve terapistte çevrim içi kalma süresi ile ilgili yalan söyleme ve (6)sorunsaldan uzaklaşmak için internet kullanımına başvurma. Yazar, patolojik internet kullanımını en sınırlı ifadesiyle, “madde kullanımını içermeyen bir çeşit dürtü kontrol bozukluğu” olarak tanımlamaktadır.

Chou ve Hasio (2000)’nun “problemlili internet kullanımı” kavramından söz edebilmek için öne sürdüğü şartlar ise, bireyin; hayatındaki en önemli faaliyetin internet kullanımı olması ve düşünce sistemini baskılaması, çevrim içi olma durumunu gerçek dünyadan kaçış gibi deneyimlenmesi, tatmin olmak için ağda uzun vakitler geçirmesi, çevrimdışı olduğunda kendisini huzursuz hissetmesi, aşırı internet kullanımının sosyal ilişkilerinde çatışmaya yol açması ve internet kullanımını kontrol etme denemelerinin başarısızlıkla sonuçlanması şeklinde sınırlandırılabilir.

Suler (1999) ‘in öne sürdüğü patolojik internet kullanımına ilişkin temel kriterler ise, internet kullanımının; kişinin hayatındaki, fiziksel, kişisel, kişiler arası ve manevi ihtiyaçlardan bir ya da bir kaçını karşılaması, karşılanmamış ihtiyaçların altındaki yoksunluğu gidermesi, nitelikli etkinlik arayışına erişim imkanı sağlaması, işlevselliği etkilemesi, bunaltıya yönelik duygulanımlara yol açması şeklinde sıralanabilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Son yıllarda yapılan araştırmalar ve vaka bildirimlerindeki artış göstermektedir ki, artan internet kullanımı, bazı kullanıcılarda bir bağımlılıktan söz edilebilecek boyutlara ulaşmaktadır. Bu sebeple bazı araştırmacılar internet bağımlılığının DSM-V’te yer alabilecek bir bozukluk adayı haline geldiğinden söz etmektedirler. (Block, 2008)

Bu kavramını literatüre kazandıran bir başka önemli ruhbilimci Goldberg ise, kişinin altta yatan başka rahatsızlıkları nedeni ile problemlili internet kullanımı gösterdiğini ve internet bağımlılığının tek başına bir hastalık olmayıp, bir başka hastalığın belirtisi şeklinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir.³

İnternet bağımlılığı bozukluğunun DSM-V’te yer alması için çaba göstermiş olan ruhbilimci Young (2001) ve Young’a destek veren bazı araştırmacılar, internet bağımlılığı bozukluğunun, resmi makamlarca tanınması durumunda sigorta şirketlerinin internet bağımlılığı danışmanlığı ve tedavisi için ödenek ayırmalarının daha kolay hale geleceği görüşündedirler.⁴ Block (2008) da, internet bağımlılığının tanı kriterlerinin tanımlanması için artan çabalar neticesinde, internet bağımlılığının DSM-V’te kompulsif-impulsif spektrum bozuklukları başlığı altında yer alması gerektiği görüşünü savunmuştur.

Block (2008)’a göre, internet bağımlılığı, (1)zaman algısının yitimi ile ilişkilendirilen aşırı internet kullanımı, (2)internete erişimin engellenmesi durumunda kızgınlık, gerginlik ve/ya depresif semptomlar içeren geri çekilme, (3)daha iyi bilgisayar, yazılım yahut daha fazla çevrim içi olma ihtiyacı hissetme, (4)sosyal çevre ile çatışma, yalana başvurma, sosyal izolasyon ve (5)başarıda azalmaya bağlı olumsuz geri tepmeler gösterme gibi başlıca bağımlılık bileşenlerini içermektedir.

“İnternet bağımlılığı” kavramı, terminolojideki popülaritesini sürdürse de, internetin aşırı kullanımını doğru olarak yansıtmadığı ve diğer kimyasal tabanlı bağımlılık türlerindeki fiziksel yoksunluk gibi semptom ve davranışları içermediği için (Beard ve Wolf, 2001) bu kavramın internet aşırı kullanımından doğan sorunların kapsamına tam olarak karşılık geldiğini söylemek güçleşmektedir (Ceyhan, 2011).

Alanyazında ilk olarak “internet addiction” şeklinde kullanılan kavram klinik bir kavram olmaması nedeniyle yerini daha çok “pathological internet use” kavramına bırakmakta ve bazı araştırmacılar tarafından da “addiction” kavramı yerine “problematic” ve “pathological” kavramlarına yönelimin olduğu görülmektedir (aktaran, Günüş ve Kayrı, 2010).

³ <http://medicalxpress.com/news/2006-11-experts-debate-internet-addiction.html>

⁴

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0internet_ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1#G.C3.BCn.C3.BCm.C3.BCzdeki_durum

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Nitekim, bütün öneri ve elştirilere rağmen, Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), “internet bağımlılığı”nı ayrı bir hastalık olarak ele almamış ve internet bağımlılığı tanı kriterlerini DSM-V’te yayımlamamıştır. Buna karşın, “İnternet oyun oynama bozukluğu” (İnternet gaming disorder), Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayısal El Kitabı’nın beşinci revizyonunda, ileri araştırmalar gerektiren durumların sınıflandığı üçüncü kısma eklenmiştir.

Tablo 1’de, problemlerli internet kullanımı ile ilgili yapılan araştırmaların neticesi olarak yer alan semptomlar gösterilmektedir (Sally 2006).

Tablo 1. Problemlerli İnternet Kullanımı Belirtileri

GRUP	BELİRTİLER
DAVRANIŞSAL ETKİLER	<ul style="list-style-type: none"> • Giderek artan çevrimiçi zaman geçirme ihtiyacının gözle görülür hale gelmesi (tolerans geliştirme) • Planlanandan daha uzun süre ve daha sık ağda olma • İnternet etkinliklerinde uzun zaman harcama • Kullanım miktarı hakkında yalan söyleme • Zihnin sürekli internetle meşguliyeti • Sorunlardan kaçmak için interneti kullanma • Kişinin internet kullanımına bağlı, fiziksel, psikolojik, mesleki/eğitsel, sosyal problemleri olduğu bilmesine karşın, internet kullanımına devam etme
FİZİKSEL VE RUHSAL ETKİLER	<ul style="list-style-type: none"> • İnternet kullanımının sonuçlarından kaygı duyma ve internetle ilgili saplantılı düşünme (geri çekilme) • İnternet kullanımını denetim altına alma veya sonlandırma isteği duyma • Aşırı internet kullanımına bağlı, dolaşım sistemi ve ortopedik bazı rahatsızlıklara eşlik eden, baş ağrıları, görme zayıflıkları ve konsantrasyon eksikliği, hatırlama güçlükleri bazı mental problemlerde artış • Durgunluk, kızgınlık, panik atak gibi bazı duygu-durum değişikliklerinde artış
SOSYAL ETKİLER	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal, mesleki/eğitsel veya boş zaman etkinliklerden uzaklaşma • İş yerinde/okulda artan bir gerilime eşlik eden rekabet neticesinde verimliliğin düşmesi • Çalışılan vakitlerin uzaması ve boş vakitlerin azalması

Kaynak: Balcı ve Gülnar, (2014). Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.2 Problemlü İnternet Kullanımıyla İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar

Alanda yapılan ilk çalışmalardan biri Scherer (1997) tarafından Teksas Üniversitesi'nde eğitim gören 531 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Katılımcılara sorulan on sorudan en az üçünü olumlu yanıtlayan 49 kişi (yüzde 13) bağımlı olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, katılımcıların % 13'ü, internet kullanımlarının kendi akademik çalışmalarına ve mesleki başarılarına engel olduğunu bununla birlikte sosyal hayatlarına müdahale ettiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %2'si ise internetin hayatlarını tamamıyla olumsuz yönde etkilediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Yine araştırma sonuçları internet bağımlısı kişilerin oyunlar, bültenler, sohbet odaları vb. hizmetleri kullandıklarını ve daha çok online ilişkiler aradıklarını göstermektedir. – Balcı Gülnar

Young (1998)'in yürütmüş olduğu bir başka araştırmada ise, internet bağımlısı olarak belirlenen 396 kullanıcının haftada 38.5 saat çevrim içi oldukları ve bunların, 157'sinin erkek, 239'unun kadın olduğu saptanmıştır. Yazara göre, internetin aşırı kullanımı öğrencilerde akademik bazı sorunlara yol açmaktadır.

Niemz ve arkadaşları (2005)'nin yürüttüğü, Nottingham Trent Üniversitesi'nden 371 İngiliz öğrencinin katılmış olduğu araştırmada, katılımcıların yüzde 18.3'ünün patolojik internet kullanım semptomları gösterdikleri belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre problemlü internet kullanımı olan bireyler, diğerlerine kıyasla akademik, sosyal ve kişilerarası ilişkilerinde daha fazla problem yaşamaktadırlar. – Balcı Gülnar

Işık (2007)'in Gazi Üniversitesi'nden 563 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdiği araştırma, katılımcıların sosyal çevre ile ilişkileri üzerinde etkilerini belirlemeye yöneliktir. Katılımcıların internet kullanım sonrası arkadaşlarıyla, ailesiyle ve eş/sevgili ile iletişimlerinde bir kayıp yaşayıp yaşamadıkları üzerine verdikleri cevaplara göre, aile ile yüz yüze iletişimlerinde kayıp yaşayanların oranı % 21.9 la ilk sırada, bu kaybı arkadaşlarıyla yaşayanların oranı %18.4'le ikinci sırada yer alırken, eş/sevgili ile ilişkilerde kayıp yaşayanların oranı yüzde 5.9'la son sırada yer almıştır.

Balcı ve Gülnar (2009)'ın Selçuk Üniversitesi'nde öğrenimini sürdüren 953 öğrenciyle gerçekleştirdikleri araştırmada, katılımcıların yüzde 23.2'si internet bağımlılığı belirtisi göstermişlerdir. Araştırma bulgularına göre internet bağımlıları, bağımlı olmayanlara nazaran interneti daha uzun süre kullanmakta ve internete daha çok güven duymaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Oktan (2014)'ın, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 319 kız 144 erkek olmak üzere toplam 463 öğrenci ile gerçekleştirmiş olduğu araştırmada ise, problemlerli internet kullanımı ile yalnızlık arasında pozitif yönlü bir ilişki varken, algılanan sosyal destek arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Yukarıdaki literatür taraması ışığında elde edilen verilere göre, problemlerli internet kullanımının bireyin, sosyalleşme ihtiyacı ile ilişkisi dikkat çekici düzeydedir (Bayraktutan, 2005; Esen, 2007; Grohol, 1999). Birey bu ihtiyacı gidermek için, dış dünyada elde edemediği sosyalleşmeyi, sanal ortama taşımak istemekte ve internet kullanımı bu amaçla diğerlerinden farklılık göstermektedir. İnternet vasıtasıyla sosyal etkileşim kurmak isteyen bireyler, yüz yüze etkileşime sıcak bakmamakta (Caplan, 2002) ve internet bağımlılığı riskinin tetiklenmesiyle toplumdan uzaklaşabilmektedir (Thatcher & Goolam, 2005).

Dış dünyada olduğu gibi, bireylerin internet üzerinden sağladıkları sosyal etkileşimlerde de uyuma yönelik davranışlara ve diğerlerinin beklenti ve yargılarına önem verdikleri düşünülmektedir. Bu bağlamda bireyin diğerlerinin onayını araması ve onaylanmamaktan kaçınmaya çalışmasını içeren bir kavram olan sosyal onay ihtiyacının (Leite ve Beretvas, 2005) öne çıkması beklenebilir.

Sosyal onay ihtiyacı, hayatı pek çok alanda etkileyen bir ihtiyaç olup, içinde yaşadığımız kültürle şekillenmekte ve kişilerin yaşamları üzerinde belirgin etkileri olduğu düşünülmektedir (Karaşar ve Öğülmüş, 2016)

Sosyal onay ihtiyacı, ilk olarak “sosyal beğenirlik” kavramı ile gündeme gelmiştir. Bireylerin kendilerini olumlu bir biçimde sunma eğilimleri araştırmacıların dikkatini çekmiş (Johnson ve Van De Vijver, 2003) ve sosyal onay ihtiyacına yönelik çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır.

İlk olarak Crowne ve Marlow'un (1964), ele aldığı ve geliştirdiği ölçekte yüksek sosyal onay ihtiyacı, kültürel olarak onaylananları yapma ve onaylanmayanları yapmama olarak tanımlanmış, düşük sosyal onay ihtiyacı ise daha yüksek bağımsızlık ve daha düşük motivasyonla tanımlanmıştır. (aktaran, Karaşar ve Öğülmüş, 2016)

Sosyal onay kavramını, bir ihtiyaç (Crowne ve Marlow, 1964), onaylanma isteği (Jones, 1969) ve motivasyon kaynağı (Bernstein, 2011; Karaşar ve Öğülmüş, 2016) olarak ele alan farklı görüşler bulunmakla birlikte, sosyal bir varlık olarak insanın etkili ve yakın ilişkiler geliştirmeye yönelik duyduğu ihtiyaç sebebiyle, sosyal onayın için bir ihtiyaç olarak ele alınmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Suler (1996), internet bağımlılığını açıklamada Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden yararlanmıştır. Yazara göre kişinin sanal ağda yaptığı çeşitli etkinlikler, ihtiyaçlar hiyerarşisindeki ihtiyaçlara karşılık gelmektedir. Hiyerarşinin üçüncü basamağını oluşturan sosyalleşme ihtiyacı, başkaları ile ilişki kurma ve ait olma ihtiyaçlarını kapsar. Sosyal onay ihtiyacının da aynı zamanda aidiyet ihtiyacı ile ilintili olduğu düşünüldüğünden (Kaban Kadioğlu, 2013) internet üzerinden bir sosyalleşme çabasının, sosyal onay ihtiyacı ile ilişkili olduğu varsayılabilir. Çünkü bilinmektedir ki, sosyal onay, kişiye saygınlık kazandığını, değerli ve önemli olduğunu hissettirmeye yönelik bir duygudur. Yaşadığı toplum içinde sosyal onay almak isteyen bireyler, onay görecekları sosyal gruplara dâhil olmak isterler. (Kaban Kadioğlu, 2013)

Suler (1996) de, benzer şekilde, bu ihtiyacı gidermek isteyen bireylerin, internet üzerinden çevrim içi topluluklarla temas ederek, ilişkiler kurabildiklerini belirtmektedir. Kurulan ilişkilerin devamı ve sosyalleşme ihtiyacının giderilmesi için internet kullanımını bağımlılık derecesine gelebilmektedir.

Tanhan ve Mukba (2014), sosyal onay ihtiyacının bağımlı bir kişiliğin özelliği olarak ele alınabileceğini vurgulamaktadırlar. İnternet bağımlılığının da önemli bileşenlerinden birisinin sosyalleşme arayışı olması nedeniyle, bu iki kavram arasındaki ilişkinin bu çalışmayla ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Tüm toplumlarda problemlı internet kullanımının gerek yetişkinler gerekse ergenler için önemli bir tehdit olduğu bilinmektedir. (Ceyhan, 2008b). Bu araştırma ile ergenlikten yeni çıkarak, genç yetişkinliğe adım atmış olan üniversite öğrencilerinin, problemlı internet kullanımının önlenmesine katkı sağlamak ve buna ek olarak sağlıklı internet kullanımının yaygınlaşmasına destek olmak amaçlanmıştır.

Sonuç itibarıyla, bu çalışma, problemlı internet kullanımına ilişkin değişkenleri ortaya koymak ve bu yolla problemlı internet kullanım düzeyi yüksek üniversite öğrencilerinin karakteristik özelliklerini belirlemek amacıyla yürütülmüştür.

Bu çalışmada, problemlı internet kullanımının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin yanı sıra, sosyal onay ihtiyacının problemlı internet kullanımı üzerindeki yordama gücü incelenmiştir.

Bu problem kapsamında, şu alt problemlere yanıt aranmıştır: “Üniversite öğrencilerinin problemlı internet kullanımı düzeyleri cinsiyete göre anlamlı fark göstermekte midir?” ve “Başkalarının yargılarına duyarlılık, sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakma ihtiyaçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanım düzeylerini anlamlı olarak yordamakta mıdır?”

II.YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanımının, cinsiyet ve sosyal onay ihtiyacı ile ilişkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiş olan betimsel bir çalışmadır.

2.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın çalışma grubu 2016-2017 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde bulunan Edebiyat Fakültesi (%29.8), Sağlık Bilimleri Fakültesi (%22.1), İletişim Fakültesi (%16), Eğitim Fakültesi (%17.2) ve Fen Fakültesi'nde (%14.9) öğrenim gören 262 lisans öğrencisinden oluşmaktadır.

2.3 Veri Toplama Araçları

2.3.1 Problemleri İnternet Kullanımı Ölçeği (PİKÖ):

Ceyhan ve diğerleri (2007) tarafından üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanım düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Beşli Likert tipi, 33 maddeden oluşan ölçeğin puanlaması 33 ile 165 puanları arasında değişmektedir. Puanların yüksekliği, bireylerin internet kullanım düzeylerinin, hayatlarını olumsuz bir biçimde etkilediğine ve internet bağımlılığına ilişkin bir patolojiye işaret etmektedir.

Yapılan faktör analiziyle, ölçeğin “internetin olumsuz sonuçları”, “sosyal fayda/sosyal rahatlık” ve “aşırı kullanım” şeklindeki üç alt faktörden oluştuğu ve toplam varyansın %48.96'sını açıkladığı belirtilmiştir. Bu üç faktörün iç tutarlılık katsayıları .93, .84 ve .73 olarak bulunurken, ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ise .94 olarak bulunmuştur.

2.3.2 Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği (SOİÖ):

Karaşar ve Öğülmüş (2016) tarafından, üniversite öğrencilerinin sosyal onay ihtiyaç düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen, Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği, beşli Likert tipi olup, toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Yapılan açımlayıcı faktör analiziyle, ölçeğin “başkalarının yargılarına duyarlılık”, “sosyal geri çekilme” ve “olumlu izlenim bırakma” şeklindeki üç alt faktörden

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

oluşturduğu ve toplam varyansın %45'ini açıkladığı belirtilmiştir. Bu üç faktörün iç tutarlılık kat sayıları sırasıyla, .83, .80 ve .80 olarak bulunurken, ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .90 olarak bulunmuştur.

2.4 Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler üzerinde analiz işlemine geçmeden önce verilerin analize uygunluğu incelenmiştir. Veriler üzerinde parametrik analizleri gerçekleştirebilmek için ilk aşamada verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı inceleme altına alınmıştır. Bunun için kolmogorov smirnov testinden, z testinden, histogam grafiğinden ve çarpıklık basıklık değerlerinden yararlanılmıştır. İlgili analizler sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmış sonraki aşamada da analiz kısmına geçilmiştir.

Problemlerli internet kullanımı ile sosyal onay ihtiyacı arasındaki ilişki Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Sosyal onay ihtiyacının problemlerli internet kullanımı üzerindeki yordayıcı etkisi ise çoklu doğrusal regresyon analizi ile belirlenmiştir.

III. BULGULAR

3.1 Korelasyon Analizi

3.1.1 Problemlerli İnternet Kullanımı ile Sosyal Onay İhtiyacı Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 2. Problemlerli İnternet Kullanımı ile Sosyal Onay İhtiyacı Arasındaki İlişki

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

		1	2	3	4	5	6	7
1. İnternetin olumsuz sonuçları	r	1						
	p							
2. Sosyal fayda	r	.815	1					
	p	.000						
3. Aşırı kullanım	r	.546	.382	1				
	p	.000	.000					
4. Toplam problemlili int.	r	.972	.892	.646	1			
	p	.000	.000	.000				
5. Başkalarının yar. duyarlılık	r	.056	.081	.074	.074	1		
	p	.369	.193	.233	.231			
6. Sosyal geri çekilme	r	.338	.383	.121	.352	.422	1	
	p	.000	.000	.050	.000	.000		
7. Olumlu izlenim bırakma	r	.243	.289	.147	.269	.569	.681	1
	p	.000	.000	.017	.00	.000	.000	

Araştırmada problemlili internet kullanımı ile sosyal onay arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan korelasyon analizine bakıldığında internetin olumsuz sonuçları ile sosyal geri çekilme ($r = .338, p = .000$) ve olumlu izlenim bırakma ($r = .243, p = .000$) arasında; sosyal fayda ile sosyal geri çekilme ($r = .383, p = .000$) ve olumlu izlenim bırakma ($r = .289, p = .000$) arasında; aşırı kullanım ile olumlu izlenim bırakma ($r = .147, p = .017$) arasında; problemlili internet kullanımı toplam puanı ile sosyal geri çekilme ($r = .352, p = .000$) ve olumlu izlenim bırakma ($r = .269, p = .000$) arasında pozitif yönde anlamlı birer ilişki bulunmuştur.

3.2 Regresyon Analizi

3.2.2 Sosyal Onay İhtiyacının İnternetin Olumsuz Sonuçlarını Yordama Gücü İle İlgili Bulgular

Tablo 3. İnternetin Olumsuz Sonuçlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Değişken	B	Standart Hata β	β	t	p
Sabit	20.829	4.262	-	4.887	.000
Başkalarının Yargı. Duyarlık	-.309	.158	-.139	-1.960	.051
Sosyal Geri Çekilme	.808	.194	.331	4.157	.000
Olumlu İzlenim Bırakma	.247	.224	.097	1.102	.271

$$R = 0.357 \quad R^2 = 0.127$$

$$F = 12.558 \quad p = .000$$

Başkalarının yargılarına duyarlık, sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakma değişkenleri birlikte, internetin olumsuz sonuçları ile anlamlı bir ilişki vermektedir, $R=0.357$, $R^2=0.127$, $p<.01$. Adı geçen üç değişken birlikte, İnternetin Olumsuz Sonuçlarındaki toplam varyansın yaklaşık %13'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin internetin olumsuz sonuçları üzerindeki görece önem sırası; sosyal geri çekilme, başkalarının yargılarına duyarlık ve olumlu izlenim bırakmadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise söz konusu değişkenlerden yalnızca sosyal geri çekilme değişkeninin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

3.2.3 Sosyal Onay İhtiyacının Sosyal Faydayı Yordama Gücü İle İlgili Bulgular

Tablo 4. Sosyal Faydanın Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata β	β	t	p
Sabit	11.917	2.328	-	5.119	.000
Başkalarının Yargı. Duyarlık	-.177	.086	-.142	-2.051	.041
Sosyal Geri Çekilme	.486	.106	.357	4.579	.000
Olumlu İzlenim Bırakma	.181	.122	.127	1.481	.140

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

$$R = 0.403 \quad R^2 = 0.162$$
$$F = 16.645 \quad p = .000$$

Başkalarının yargılarına duyarlık, sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakma değişkenleri birlikte, sosyal fayda ile anlamlı bir ilişki vermektedir, $R=0.403$, $R^2=0.162$, $p<.01$. Adı geçen üç değişken birlikte, sosyal faydadaki toplam varyansın yaklaşık %16'sını açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin sosyal fayda üzerindeki görece önem sırası; sosyal geri çekilme, başkalarının yargılarına duyarlık ve olumlu izlenim bırakmadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise söz konusu değişkenlerden başkalarının yargılarına duyarlık ve sosyal geri çekilme değişkenlerinin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

3.2.4 Sosyal Onay İhtiyacının Aşırı Kullanımı Yordama Gücü İle İlgili Bulgular

Tablo 5. Aşırı Kullanımın Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata β	β	t	p
Sabit	16.053	1.462	-	10.981	.000
Başkalarının Yargı. Duyarlık	-.012	.054	-.016	-.220	.826
Sosyal Geri Çekilme	.032	.067	.040	.476	.634
Olumlu İzlenim Bırakma	.107	.077	.129	1.394	.164

$$R = 0.151 \quad R^2 = 0.023$$
$$F = 1.996 \quad p = .115$$

Başkalarının yargılarına duyarlık, sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakma değişkenleri birlikte, aşırı kullanım ile anlamlı bir ilişkiye rastlanmamaktadır, $R=0.151$, $R^2=0.023$, $p>.01$.

3.2.5 Sosyal Onay İhtiyacının Toplam Problemliliği İnternet Kullanımını Yordama Gücü İle İlgili Bulgular

Tablo 6. Toplam Problemlı İnternet Kullanımının Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata σ	β	t	p
Sabit	48.800	7.111	-	6.863	.000
Başkalarının Yargı. Duyarlık	-.498	.263	-.133	-1.892	.060
Sosyal Geri Çekilme	1.327	.324	.323	4.088	.000
Olumlu İzlenim Bırakma	.535	.373	.125	1.432	.153

$$R = 0.371 \quad R^2 = 0.138$$
$$F = 13.714 \quad p = .000$$

Başkalarının yargılarına duyarlık, sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakma değişkenleri birlikte, toplam problemlı internet kullanımı ile anlamlı bir ilişki vermektedir, $R=0.371$, $R^2=0.138$, $p<.01$. Adı geçen üç değişken birlikte, toplam problemlı internet kullanımındaki toplam varyansın yaklaşık %14'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin sosyal fayda üzerindeki görelı önem sırası; sosyal geri çekilme, başkalarının yargılarına duyarlık ve olumlu izlenim bırakmadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise söz konusu değişkenlerden yalnızca sosyal geri çekilme değişkeninin önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

IV. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırmada sosyal geri çekilme ve olumlu izlenim bırakmanın; internetin olumsuz sonuçları, sosyal fayda ve problemlı internet kullanımı toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Zorbaz ve Tuzgöl Dost (2014) 'un lise öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada da benzer şekilde "sosyal kaçınma ve huzursuzluk duyma" alt boyutunun, problemlı internet kullanımını yordamada pozitif yönde anlamlı olduğu görülmüştür. Caplan'ın (2005) kendini gösterme becerisi düşük olan kişilerin yüz yüze iletişim yerine çevrimiçi (online) iletişimi tercih ettikleri bulgusuyla uyumaktadır. Sheeks ve Birchmeier (2006) çevrimiçi iletişimin, yüz yüze etkileşimin yarattığı kaygı ve endişeyi azalttığını ve utangaç bireylerin bu iletişim biçimlerini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

daha sık tercih ettiklerini saptamışlardır. Shepherd ve Edelman'ın (2005) üniversite öğrencilerine yönelik yaptıkları çalışmada, internet kullanım sürelerinin oldukça uzun olduğunu ve bu sürenin büyük kısmını sosyal iletişimin oluşturduğunu belirtmişlerdir. Sözü geçen çalışmada öğrencilerin sosyal ilişkilerini internet üzerinden devam ettirmelerinde, sosyal kontrol olmamasının, internet ortamının rahat olmasının ve ağ ortamında kendilerini daha güvenli hissetmelerinin etkili olduğu ifade edilmiştir. Benzer olarak Kraut ve arkadaşları (2002) da kaygısı yüksek ve yalnız bireylerin internet kullanımına daha fazla yöneldiklerini bulmuşlardır. Derlega, Meets, Petronio ve Marquis (1993; akt., Baltacı ve ark., 2012) ve Pennebaker (1989; akt., Baltacı ve ark., 2012) internette kişinin kimliğinin gizli tutulabilmesi, bireyin reddedilme ve alay edilme kaygısını azalttığı için, kişilerin ağ ortamında kendini açma davranışını arttırdığını savunmaktadırlar. Bu bulgular, olumlu izlenim bırakma ve sosyal geri çekilme alt boyutlarının; sosyal fayda, internetin olumsuz sonuçları ve problemleri internet kullanımı toplam puanı arasındaki pozitif yönlü anlamlı ilişkiyi destekler niteliktedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, sosyal onay ihtiyacının “sosyal fayda” alt boyutu ile anlamlı bir ilişki verdiğini göstermektedir. Benzer şekilde Siyez (2015)'in üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu araştırma da onay bağımlılığının sosyal fayda değişkeni ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulguya göre sosyal onay ihtiyacı yüksek olan üniversite öğrencileri internet ortamından daha fazla sosyal fayda sağlamaktadır. Bu çalışmada, sosyal onay ihtiyacı tüm alt boyutlarıyla birlikte internetin aşırı kullanımı ile anlamlı bir ilişki vermezken, Siyez (2015)'in araştırma bulgularında sosyal faydanın aşırı internet kullanımı ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Diğer yandan dolaylı olarak “olumlu izlenim bırakma” alt boyutu ve aşırı kullanım arasındaki anlamlı ilişki, literatürdeki çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. (Balci ve Gülnar, 2009; Baltacı, İşleyen ve Özdemir, 2012). Suler (1999)'in de öne sürdüğü gibi, internet kullanımının; kişinin hayatındaki, fiziksel, kişisel, kişiler arası ve manevi ihtiyaçlardan bir ya da bir kaçını karşılaması, kişisel gereksinimlerini gerçek dünyada karşılamada başarısız olan kişilerin, bu gereksinimlerini karşılamak için internete yönelebildikleri, yani sosyal fayda sağladıkları araştırma bulgusu ile örtüşmektedir.

Literatürde sosyal onay ihtiyacı ile patolojik internet kullanımını ele alan bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte Young ve Rodgers (1998) 'in yürüttükleri bir çalışmada depresyon düzeyinin artması ile internet bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve depresyonla ilişkili onay ihtiyacı, reddedilme korkusu ve düşük motivasyonun internet kullanımını artırabileceği ifade edilmiştir. Benzer şekilde, Şahin ve Gülnar'ın (2016) web temelli yaptıkları çalışmada katılımcıların % 83'ünün orta düzeyde depresyon yaşadığını ve depresyonla ilişkili olarak, düşük özgüven, zayıf motivasyon, reddedilme korkusu ve onaylanma ihtiyacının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

internetin fazla kullanımına katkıda bulunduğu savunulmuştur. Şenormancı ve arkadaşları (2012)'nin yaptıkları bir başka araştırmada ise, internet iletişiminin yüz yüze iletişime göre daha risksiz olması, kişilerdeki onay görme ihtiyacı, reddedilme korkusu, kimliğini gizleyebilme olanağı; depresyonu, sosyal fobisi ve düşük özsaygısı olan kişiler için internetin daha cezbedici olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca Shek ve arkadaşları (2012)'nin internette sörf yapmanın, onaylanma ve gerilimin azalması gibi istendik sonuçlar yaratabileceğini, bu sonuçların da internet kullanımının pozitif yönde pekiştirebileceğini belirtmişlerdir.

Son olarak, araştırma sonucuna göre sosyal onay ihtiyacı ve problemlili internet kullanımı arasındaki anlamlı ilişki, Amichai-Hamburger (2007)'nin ileri sürdüğü gibi birçok internet kullanıcısının, sosyal ihtiyaçların başında gelen, yakın ilişki kurma, destek ve onay alma boyutlarını internet aracılığıyla karşılamaya çalıştıklarını destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçları, üniversite öğrencilerinin sosyal onay ihtiyacının azaltılmasının, problemlili internet kullanımının önlenmesi açısından koruyucu bir faktör olabileceğini düşündürmektedir. Bulguların değerlendirilmesinde araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırma sınırlılıklarından biri, araştırmada veri toplama aracı olarak öz bildirim ölçeklerinin kullanılmasıdır. Katılımcılar, araştırmanın varsayımını tahmin ederek, araştırmacının onayına göre şekil alabilir ve kendilerini iyi gösterecek biçimde yanıt verebilirler. Bu sınırlılıklara rağmen, uygulamada sağladığı kolaylık ve ekonomik rahatlığı sebebiyle öz bildirim ölçekleri sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılmaktadır (aktaran, Siyez, 2015).

Örneklemin Atatürk Üniversitesi öğrencileri ile sınırlı olması ve katılımcı sayısının 262 olması araştırmanın bir diğer sınırlılığdır.

Üniversite öğrencilerinin bulunduğu çevresel koşulların, problemlili internet kullanımı davranışının oluşmasında etkisi olması nedeniyle (Siyez, 2015), daha sonra yapılacak araştırmalarda çevresel ortamın etkisine ilişkin modellerin test edilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Amichai-Hamburger, Y., & Barak, A. (2009). Internet and well-being. *Technology and psychological well-being*, 34-76.

Akın, A. (2010). Öz Duyarlık ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39, 01-09.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Balcı, Ş. ve Gülnar, B. (2009). Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(1), 5-22.

Balkaya Çetin, A. (2014). Ergenlerin İnternet ve Problemlı İnternet Kullanım Davranışlarının Bazı Psiko-Sosyal Özellikler Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Bayraktutan, F. (2005). Aile içi ilişkiler açısından internet kullanımı. *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*

Beard, K. W., & Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*, 4(3), 377-383.

Beck, A. (2001). Bilişsel Danışma Temel İlkeler ve Ötesi. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Bernstein, D. (2013). *Essentials of psychology*. Cengage Learning.

Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *American journal of Psychiatry*, 165(3), 306-307.

Caplan, S. E. (2002). Problematic Internet use and psychosocial well-being: development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in human behavior*, 18(5), 553-575.

Caplan, S. E. (2006). Relations among loneliness, social anxiety, and problematic Internet use. *CyberPsychology & Behavior*, 10(2), 234-242.

Ceyhan, E., Ceyhan, A. A., & Gürcan, A. (2007). Problemlı internet kullanımı ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 387-416.

Ceyhan, A. A. (2008a). Predictors of problematic internet use on Turkish university students. *Cyber Psychology & Behavior*, 11(3), 363-366.

Ceyhan, E. (2008b). Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15, 109-116.

Ceyhan, A. A. (2011). İnternet kullanma temel nedenlerine göre üniversite öğrencilerinin problemlı internet kullanımı ve algıladıkları iletişim beceri düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(1), 59-77.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Chou, C., & Hsiao, M. C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: the Taiwan college students' case. *Computers & Education*, 35(1), 65-80.

Corey, G. (1996). *Theory and practice of counselling and psychotherapy*. (5.bs) California: Brooks/Cole.

DiNicola, M. D. (2004). *Pathological internet use among college students: The prevalence of pathological internet use and its correlates* (Doctoral dissertation, Ohio University).

Esen, E. (2010). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Griffiths, M. (1999). Internet addiction: fact or fiction?. *The Psychologist*, 12(5); 246-251

Grohol, J. (1999). Internet addiction guide. <http://psychcentral.com/netaddiction> adresinden 01.12.2016 tarihinde alınmıştır.

Goldberg, I. (1996). *Goldberg's message*.

Günüç, S., ve Kayri, M. (2010). Türkiye'de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik-güvenirlilik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39).

Hamamcı, Z. ve Büyüköztürk, Ş. (2003). İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ölçeği: Ölçeğin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(25), 107-111.

Hansen, S. (2002). Excessive Internet usage or 'Internet Addiction'? The implications of diagnostic categories for student users. *Journal of Computer Assisted Learning*.

Internet World stats: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> 07.12.16 tarihinde edinilmiştir.

Işık U (2007) Medya Bağımlılığı Teorisi Doğrultusunda İnternet Kullanımının Etkileri ve İnternet Bağımlılığı, Doktora Tezi, S Ü, Sos. Bil. Enst., Konya.

Johnson, T. P., & Van de Vijver, F. J. (2003). Social desirability in cross-cultural research. *Cross-cultural survey methods*, 325, 195-204.

Kadıoğlu, Z. K. (2013). Kitle İletişim Araçlarının Şekillendirdiği Sosyal Kimlikler ve Aidiyet Duygusu Ekseninde Tüketici Davranışları. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 45, 101-114.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kandell, J. J. (1998). Internet addiction on campus: The vulnerability of college students. *CyberPsychology & Behavior*, 1(1), 11-17.

Karaşar, B., ve Öğülmüş, S. (2016). Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Analizi. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 84-104.

Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T., & Scherlis, W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?. *American psychologist*, 53(9), 1017.

Leite, W. L., & Beretvas, S. N. (2005). Validation of scores on the Marlowe-Crowne social desirability scale and the balanced inventory of desirable responding. *Educational and Psychological Measurement*, 65(1), 140-154.

McCullum, D. L. (2005). What are the social values of college students?: A social goals approach. *Journal of College and Character*, 6(6).

McKenna, K. Y., & Bargh, J. A. (2000). Plan 9 from cyberspace: The implications of the Internet for personality and social psychology. *Personality and social psychology review*, 4(1), 57-75.

McKenna, K. Y., Green, A. S., & Gleason, M. E. (2002). Relationship formation on the Internet: What's the big attraction?. *Journal of social issues*, 58(1), 9-31.

Niemz, K., Griffiths, M., & Banyard, P. (2005). Prevalence of pathological Internet use among university students and correlations with self-esteem, the General Health Questionnaire (GHQ), and disinhibition. *CyberPsychology & Behavior*, 8(6), 562-570.

Oktan, V. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Problemlı İnternet Kullanımı, Yalnızlık ve Algılanan Sosyal Destek. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 281-292.

O'Reilly, M. (1996). Internet addiction: a new disorder enters the medical lexicon. *CMAJ: Canadian Medical Association journal*, 154(12), 1882.

Sally, L. P. M. (2006). *Prediction of internet addiction for undergraduates in Hong Kong* (Doctoral dissertation, Hong Kong Baptist University Hong Kong).

Scherer, K. (1997). College life on-line: Healthy and unhealthy Internet use. *Journal of College Student Development*, 38(6), 655.

Shek, D. T., Sun, R. C., & Yu, L. (2013). Internet addiction. In *Neuroscience in the 21st century* (pp. 2775-2811). Springer New York.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sheeks, M. S., & Birchmeier, Z. P. (2007). Shyness, sociability, and the use of computer-mediated communication in relationship development. *CyberPsychology & Behavior*, 10(1), 64-70.

Shepherd, R. M., & Edelman, R. J. (2005). Reasons for internet use and social anxiety. *Personality and Individual Differences*, 39(5), 949-958.

Siyez, D. M. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Onay Bağımlılığı ve Empatinin Sosyal Fayda Aracılığıyla Aşırı İnternet Kullanımına Etkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16(1), 30-36.

Soule, L. C., Shell, L. W., & Kleen, B. A. (2003). Exploring Internet addiction: Demographic characteristics and stereotypes of heavy Internet users. *Journal of Computer Information Systems*, 44(1), 64-73.

Subrahmanyam, K., Smahel, D., & Greenfield, P. (2006). Connecting developmental constructions to the Internet: Identity presentation and sexual exploration in online teen chat rooms. *Developmental psychology*, 42(3), 395.

Suler, J. R. (1999). To get what you need: healthy and pathological Internet use. *CyberPsychology & Behavior*, 2(5), 385-393.

Şahin, H., İşleyen, F., ve Özdemir, S. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin romantik ilişki durumları ve sosyal ağ kullanımlarına göre etkileşim kaygısı ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2).

Şahin, M., ve Gülnar, B. (2016). İletişim Korkusu ve İnternet Kullanım İlişkisi: Türkiye'deki Üniversite Öğrencileri Arasında Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*. 9(2), 5-26.

Şenormancı, Ö., Konkan, R., Güçlü, O., & Şenormancı, G. (2012). The Level of Depression, Self-Esteem and Social Phobia in Patients with Internet Addiction. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 22(1), S22.

Tanhan, F., ve Mukba, G. (2014). Spann-Fischer ilişki bağımlılığı ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama çalışmasına ilişkin psikometrik bir analiz. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 179-189.

Thatcher, A., & Goolam, S. (2005). Development and psychometric properties of the Problematic Internet Use Questionnaire. *South African Journal of Psychology*, 35(4), 793-809.

Tuncer, N. (2001). İnternet: Çocuklar ve yasalar. *Türk Kütüphaneciliği*, 15(4), 427-435.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2015). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanımı araştırması*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660> adresinden 26 Kasım 2016 tarihinde edinilmiştir.

Yang, C. K., Choe, B. M. & Baity, M. (2005). SCL-90-R and 16PF Profiles of Senior High School Students With Excessive Internet Use. *Canadian Journal of Psychiatry*, 50(7), 407.

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.

Young, K. S. & Case, C. J. (2004). Internet Abuse in the Workplace: New Trends in Risk Management. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(1), 105-111.

Zorbaz, O., ve Dost, M. T. (2014). Lise öğrencilerinin problemlı internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-1).

**TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BÜROKRATİK ENGELLERİN
AŞILMASI VE SOYBİS UYGULAMASI: OSMANİYE ÖRNEĞİ**

**NEGOTIATING BUREAUCRATIC OBSTACLES IN ALLEVIATING POVERTY IN
TURKEY AND APPLICATION OF SOCIAL BENEFIT INFORMATION SYSTEM
(SOYBİS): OSMANİYE EXAMPLE**

Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimi ABD,
i.ethem.tas@gmail.com

Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre
Sorunları ABD, y.cicek_01@hotmail.com

Arş. Gör. Kemal Uçacak

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, kemalucacak@outlook.com

Ali Galip MART

Sosyal ve Yardımlaşma Dayanışma İl Müdürlüğü, Osmaniye, aligmart@hotmail.com

ÖZET

Karmaşık yapısı sebebiyle tanımlanması oldukça güç olan yoksulluk olgusu genel anlamda, insanların asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlere sahip olamaması şeklinde tanımlanabilmektedir. Asgari yaşam standardının tespit edilmesi hususunda yaşanan görüş ayrılıkları, yoksulluğu tanımlamada birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluğun önemli bir sorun haline gelmesi nedeniyle yoksullukla mücadelede Türkiye’de yeni arayışlar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de bu mücadelenin önemli yürütücülerinden biri ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüdür (SYGM).

Yine bürokratik işlemlerin fazlalığı, günümüzde yoksullukla mücadelede önemli sosyal politika araçlarından biri olarak kabul edilen sosyal yardımların etkin bir şekilde sunulmasına engellemektedir. Bu sorunu çözmek için yürütülen çalışmalar sonucunda Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) uygulaması hayata geçirilmiştir. SOYBİS, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) tarafından hayata geçirilmiş bir e-devlet uygulamasıdır. Bu uygulama ile kamu kurumları arasında mükerrer yardımların önlenmesine yönelik yapılan yazışmalar ortadan kaldırılarak bürokrasiyi azaltmak ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına katkıda bulunulmak hedeflenmiştir.

Bu çerçevede çalışmada; yoksulluk ve bürokrasi kavramlarına açıklık getirilerek, Osmaniye ili ölçeğinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) SOYBİS uygulamasının hayata geçirilmesiyle vatandaşların ne tür kazanımlar elde ettiği, SOYBİS uygulamasından önceki durum ile mevcut durum arasındaki farklılıklar, kurumdan yararlanan vatandaşlara uygulanan anket yöntemiyle analizler yapılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Bürokrasi, SOYBİS, Osmaniye, Türkiye.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ABSTRACT

Poverty which is hardly defined due to its complex structure, can be defined in a way that people are not having basic demands that minimum life standard necessitates. Divergence experiencing in obtaining of minimum life standard causes many problems in defining poverty. Since the poverty becomes an important problem in Turkey as it is in other countries, new pursuits also come to the fore in Turkey in alleviating poverty. In this scope one of the important conductors of this struggle in Turkey is Social Benefits General Directorate (SYGM) established in association with Ministry of Family and Social Policies.

Again excess bureaucratic procedures prevents effective presentation of social benefits that are accepted to be the one of important social politics means in struggling with poverty today. As a result of studies conducted to solve this problem, Social Benefit Information System (SOYBİS) application was adopted. It is an e-state application that was adopted by Social Benefits General Directorate (SYGM). With this application it was aimed to reduce bureaucracy by eliminating correspondances towards preventing repetitive benefits between public enterprises and contribute effective usage of public funding.

In this frame, by clarifying poverty and bureaucracy concepts it will be tried to reveal what kind of gainings citizens get by SOYBİS application that Social Assistance and Solidarity Foundation adopted in Osmaniye province scale, the difference between present situation and previous situation before SOYBİS application by making analyses with questionnaire technique applied to personnel.

Key words: Poverty, Bureaucracy, Social Benefit Information System (SOYBİS), Osmaniye, Turkey.

GİRİŞ

Ülkemizde 1986'dan bu yana faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) devlet tarafından yapılan yardımların nihai hedef kitleye ulaştırılmasında son nokta olarak çalışmaktadır. Bu çalışmada SYDV'lerin kullandığı bilişim sistemi olan SOYBİS hakkında bilgiler verilmiştir.

Osmaniye SYDV özelinde nihai hedef kitleye sistemin faydalarının neler olduğu hakkında sorular sorulmuş, işlemlerle ilgili gözlemler yapılmış ve vatandaşlarla yüz yüze görüşmeler yöntemi kullanılmış olup, bunların sonuçları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Halk tarafından "Devletin Eli" olarak görülen SYDV'lerin en az diğer kurumlar kadar kaliteli ve hızlı hizmet götürme zorunlulukları göz önüne alınarak bahse konu SOYBİS'in öneminden bahsedilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, toplumların varoluşundan günümüze dek bütün uluslarda varlığını hissettiren fakir ve yardıma muhtaç vatandaşlara yönelik ülkemizde yapılan çalışmaların son noktası olarak görülebilen, bilişim ortamında muhtaçlığın tespiti ve yardımların dağıtılma sistemi hakkında derinlemesine bilgi vermektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

SOYBİS'le birlikte SYDV'lerdeki hizmet kalitesinin artışı, bürokratik engellerin azalması, bilişimden faydalanmanın muhtaçlık tespitinde nedenli başarılı olduğunun anlatılması da bu çalışmada amaçlanmıştır.

Ayrıca çalışma devlet adına hizmeti sunan SYDV hizmetinden faydalanan nihai hedef kitle olan fayda sahipleri ile ayrı ayrı görüşülmüş ve ortaya çıkan bulgularla ortak memnuniyet dereceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan bulgular neticesinde, muhtaçlık tespiti ve buna göre yardımların dağıtılması hususunda kalitenin arttığı ve bürokrasinin azaldığı noktasında, fikir birliğinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

SYDV'lerin hizmet götürme sırasında bilişimden faydalanmalarının kurum çalışanlarını rahatlattığı, muhtaçlık tespitinin daha somut bilgi ve kayıtlarla doğruluk oranının arttığı ve fayda sahiplerinin kurumun güvenilirliğine bakış açısının değiştiği gözlemlenmiştir.

Yıllarca hak etmeyen vatandaşların yardımlardan faydalandığı ülke gündemini meşgul etmiş, fayda sahiplerinin haricinde Türk kamuoyunu da rahatsız etmiştir. Oysa son gelinen noktada sosyal devlet ilkesi gereği yapılan ve son yıllarda artış gösteren Sosyal Yardımların SOYBİS aracılığıyla daha doğru kişilere ve daha hızlı olarak ulaştığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak; bilişim teknolojileri ile sosyal yardımların ilişkisi kurulmaya çalışılmış olup; ülkemizde sosyal yardım hizmetlerinin “kronik” sorunları olarak gösterilen mükerrerlik, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı, muhtaçlık tespitinin insan odaklı olmayışı ve sosyal yardım kaynaklarının etkin kullanılmaması gibi sorunların Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) ile aşıldığı çalışmada ortaya koyulmuştur.

1. YOKSULLUK VE BÜROKRASİ KAVRAMLARI

1.1. Yoksulluk

Yoksulluk kavramının üzerinde görüş birliği sağlanmış bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte en yalın tanım olarak yoksulluk bireyin insani ihtiyaçlarını (yemek, barınma, giyecek v.b.) asgari düzeyde karşılanmaması olarak tanımlanabilir.

Yoksulluğu sadece açlık ya da yeterince beslenebilecek gıdaya sahip olamama şeklinde algılamak yanlış olacaktır. İnsan sadece yemek ihtiyacı olan bir varlık değildir. Başta gıda olmak üzere giyim, barınma, eğitim, sağlık, altyapı, kültür, ortak yaşama ve buna benzer ihtiyaçları olan bir kutsal ve sosyal varlıktır. Dolayısı ile insan ihtiyaçlarının “yeterince” karşılanıp karşılanmadığı sorunun özünü teşkil etmektedir. Ekonomik ve sosyal sorunların doruklara ulaştığı geçtiğimiz çeyrek yüzyılda, yoksulluk da ürküntü verecek boyutlara ulaşmıştır (İbrişim, 2008: 1-2).

Yoksulluk günümüz dünyasında karmaşık ve heterojen bir sorun olarak görülmektedir. Özellikle Asya ve Afrika ülkeleri dünyada yoğun yoksulluğun yaşandığı bölgelerdir. Yoksulluk sadece düşük gelir seviyesi ile tanımlanamamaktadır. Yoksulluk kişilerin temel gereksinimlerini karşılayamaması olarak da ifade edilebilir. Birçok çalışmada yoksulluk istihdamdan, barınmadan, sağlık hizmetlerinden, eğitimden ve sosyal hayatın gereklerinden mahrum olma anlamında kullanılmıştır (Güloğlu, 2004: 2).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüş ve değerlendirmeler dinamik bir olgu olup zaman içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. Yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşleri araştıran çalışmalar, bu görüşlerin ülkeden ülkeye göre değiştiğini, bunun yanı sıra ülke içinde de gelir düzeyi, eğitim seviyesi, dini inanç, ırk, yaş, dünya görüşü, yerleşim yeri ve gelişmişlik düzeyi gibi parametrelere göre farklılık gösterdiği sonucuna varmışlardır (İncedal, 2013: 31).

Yoksulluğun nedenlerinden en önemlisi olan işsizlik ile yoksulluk arasındaki bağlantıyı doğru saptayabilmek için işsizlik profilini ele almak önemli olmaktadır. Söz konusu bağlantıyı kurabilmek için işsiz bireylerin yaş, eğitim durumu, işsizlik nedenleri ve işsizlik süreleri dikkate alınmalıdır. İşsizlik sürelerinin uzaması yoksulluk açısından daha da kaygı verici bir durum yaratmaktadır (İncedal, 2013: 31).

İşsizlik olgusu, yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir yerden gelir elde etme imkânı bulunmayan işsiz bireyler yoksulluğa mahkûmdurlar ve bu durumda işsizlik yoksulluğun nedenini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ülkede işsizliğin artması toplam tüketimi negatif yönde etkileyeceği için sanayi ve üretim hızı düşecek ve buna bağlı olarak işsizlik yoksulluğun bir sonucu olarak belirecektir (İncedal, 2013: 32).

İşgücü piyasaları ile yoksulluk arasındaki ilişki, “işgücüne katılmayanlar”, “çalıştıkları halde yoksul olanlar” başka bir ifadeyle “çalışan yoksullar” ve “işsizler” olarak farklı kategorilerde değerlendirilebilir (Şenses, 2006: 167).

İşsizlik, yoksulluğun oluşmasında önemli etmenlerden biri olsa da işgücüne katılım yoksulluktan çıkış için yeterli bir koşul değildir. Düşük ücret elde eden bireyler, işgücüne katıldıkları halde yoksulluk sorunu ile karşı karşıyadırlar. Düşük ücret, gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp, işgücüne katılımı caydırarak da yoksulluğu etkilemektedir (İncedal, 2013: 32).

Yoksulluğu etkileyen faktörler; “işgücü piyasalarından kaynaklanan nedenler”, “ekonomik nedenler”, “sosyal ve demografik nedenler”, “coğrafi nedenler” ve “siyasal nedenler” şeklinde sıralanabilir.

1.2. Bürokrasi

Birçok kişiye göre bürokrasi kavramı, kısaca kırtasiyecilik olarak nitelendirilen etkisiz, anlamsız ve zaman harcayan formaliteleri akla getirmektedir. Siyaset alanında ise bürokrasi, idari devlet mekanizması anlamında kullanılmaktadır. Burada kastedilen şey, yönetme işinin yerine getirilmesiyle görevli devlet memurları ve kamu görevlileri kitesidir. Bazıları bürokrasiyi sadece kamu kurumlarında değil modern toplumun bütün katmanlarında bulunan farklı bir örgütlenme biçimi olarak gören Max Weber’in görüşünü kabul etmektedirler (Heywood, 2013: 451).

Bürokrasinin ne olduğuna dair çok farklı görüş bulunmaktadır. Fakat üzerinde uzlaşılan şey, devlet büyüdükçe ve sorumluluk alanı genişledikçe, bürokrasinin, siyasi hayatta öneminin giderek artan bir rol oynamaya başlamasıdır. Dolayısıyla artık memurlar sadece idareci veya siyasa uygulayıcısı denilerek göz ardı edilemez (Heywood, 2013: 451).

Literatürde çok farklı bürokrasi tanımları bulunsa da en yaygın olarak kabul edilen bürokrasi tanımı Max Weber’e aittir. Bu tanıma göre bürokrasi, atanmış resmi görevlilerden

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

oluşan, hiyerarşi ve işbölümüne dayanan rasyonel bir yönetsel yapıdır (Aydın, 2013: 67). Bürokrasi teorisi birçok düşünür tarafından eleştirilse de halen tüm dünyada etkisini devam ettirebilmeyi başarmaktadır. Bununla birlikte bugün kamu yöneticilerinin önlerindeki en büyük sorunlardan biri gereksiz bürokratik işlemlerin azaltılması olmuştur. Bu noktada kamu yönetiminde bilişim teknolojilerinin kullanımı giderek önem kazanmaya başlamıştır.

2.OSMANİYE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI (SYDV) SOYBİS UYGULAMASI ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

2.1.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Literatür taraması sonucunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakfının vatandaşların hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Sosyal bilimlerde hizmet kalite konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Osmaniye ili ve çevresinde eğitim seviyesinin yükselmesi, halkın refah seviyesinin artması, bölgede vatandaşların aldıkları hizmeti sorgular hale gelmiştir. Bu da bu tarz kurumlarda verilen hizmet dışında kalitenin de önemini artırmıştır.

Bu çalışmanın Osmaniye ve bölgedeki diğer sosyal yardım hizmeti veren kurumlara yol göstereceği düşünülmektedir.

2.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Anket çalışması 2017 yılı ocak- şubat tarihleri arasında yapılmıştır.

Hizmetlerde kalite tüketici (kullanıcı) tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanlarındaki hizmet kalitesini ölçmenin amaçlandığı araştırmanın, ana kütlesini Sosyal Yardımlaşma Vakfı ve Dayanışma Vakfı Başkanlığından yardım alan 18 yaş ve üzeri vatandaşlar oluşturmaktadır. Bu yüzden araştırmanın evrenini Osmaniye’de ikamet eden seçmen olarak ele alınan 18 yaşından büyük olan 307 birey oluşturmaktadır. Ancak kabul edileceği üzere, araştırmanın bu kadar geniş bir alanı kapsamaması söz konusu sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanlarından faydalanan kullanıcıların tamamına ulaşmada bir takım güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, çalışmada belirlenen evren üzerinden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemek amacıyla hesaplamalar yapılmıştır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanlarına gelen ziyaretçi sayısı kaydı tutulmadığından da evrenin büyüklüğü tam olarak belirlenmemektedir.

2.3.Araştırmanın modeli

Bu araştırmanın temelinde genel tarama modeli uygulanmıştır. Karasar (2005)’ a göre tarama modeli, geçmişteki ya da mevcut durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey kendi koşulları içinde ve olduğu gibi ifade edilmeye çalışılır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.

Araştırmada “Sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanları kullanıcılarının/ziyaretçilerinin hizmet beklentilerini ve algılamalarını anlamada ve bu bağlamda hizmetlerini geliştirmede yerel yönetimlere güvenilir ve geçerli bir yol sunan” (Parasuraman, Valarie ve Berry, 1988) ve hizmet kalitesini ölçmeye yönelik bir model olan Algılanan Hizmet Kalitesi (Servqual) modeli kullanılmıştır. Parasuraman, Zeithaml ve Berry tarafından geliştirilen Servqual, hizmet kalitesinin ölçülmesinde genellikle kabul gören, yoğun olarak uygulanan ve her alanda uygulanabilen bir model olduğu için tercih edilmiştir.

Araştırmada sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanı ziyaretçilerinin aldıkları hizmetlere ilişkin beklentileri sorgulanmıştır. Aynı zamanda ziyaretçilerin sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanlarını kullanım oranı ve sıklıkları, tanımlayıcı özelliklerinin de hizmet kalite beklenti oluşturabileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda araştırmanın modeli aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

Araştırmanın modeline göre müşterilerin demografik özelliklerinin, hizmet düzeyi üzerinde farklılıklara yol açacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın modelinde kullanılan kavramlar ise şunları ifade etmektedir:

Empati; çalışanların ve işletme sahiplerinin kendini müşteriler yerine koyarak ne tür bir hizmet beklendiklerini düşünerek hareket etmesi anlamına gelmektedir.

Fiziksel Özellik; hizmetin fiziksel yönünü belirtmekle birlikte bina, teçhizat, personelin görünümü gibi hizmeti sunmada kullanılan araç ve ekipmanlar olarak belirtilebilmektedir.

Güvenilirlik; hizmetin güvenilirliğini ortaya koyar.

Güven; çalışanların hizmet sunum noktasında her türlü bilgi ve beceriye sahip olması olarak belirtilebilmektedir.

Heveslilik; çalışanların hizmet sunarken istekli ve gönüllü olması anlamına gelmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın modeli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çalışmanın istatistiksel analizi gerçekleştirmek için Osmaniye ilindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakfından yardım alan vatandaşların hizmet kalite düzeyleri araştırılmıştır.

Araştırmaya katılanların kişisel bilgilerine ilişkin verilerin dağılımı tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılanların kişisel bilgilerine ilişkin verilerin dağılımı

Değişkenler	Guruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	142	46.3
	Erkek	165	53.7
Medeni durum	Evli	259	84.4
	Bekâr	48	15.6
Yaş	18-30	51	16.6
	31-43	122	39.7
	44 ve üzeri	134	43.6
Eğitim durumu	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	9.8
	İlkokul	53	17.3
	Ortaokul	186	60.6
	Lise	34	11.1
	Üniversite	4	1.2
Aylık gelir durumu	Geliri yok	54	17.6
	200-799	114	37.1
	800-1399	135	44.0
	1400 ve üzeri	4	1.3
Meslek durumu	İşsiz	64	20.8
	Çiftçi	101	32.9
	Emekli	20	6.5
	Ev Hanımı	104	33.9
	İşçi	18	5.9
Engel durumu	Evet	60	19.5
	Hayır	247	80.5
Çocuk durumu	Var	251	81.8
	Yok	56	18.2
Okula giden çocuk durumu	Var	202	65.8
	Yok	105	34.2
Yaşanılan yer	İlçe	29	9.4
	Kasaba	37	12.1
	Köy-Mezra	241	78.5
	Kendi evi	126	41.0
Oturulan evin durumu	Baba evi	52	17.0
	Kira	129	42.0

Ankete katılan vatandaşların demografik özelliklerine ait bilgiler frekans tabloları aracılığıyla yukarıda ayrıntılı olarak verilmiştir. Tablo 1' de katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, aylık gelir durumu, meslek durumu, engel durumu, çocuk durumu,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

okula giden çocuk durumu, yaşanan yer ve oturlan evin durumu gibi demografik özellikleri ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların %53.7’sini erkek ve %46.3’ünü kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %84.4’ünün evli ve %16.6’sını bekârların oluşturduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin %43.6’sını 44 yaş ve üzeri, %39.7’sini 31-43 yaş ve %16.6’sını 18-30 yaş grubu oluşturduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %60.6’sını ortaokul mezunu, %17.3’ünü ilkököl mezunu, %9.8’ini okuma yazma bilen veya bilmeyen ve %1.2’sini üniversite mezunu oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılanların %44.0’ını 800-1399 TL, %37.1’ini 200-799 TL, %17.6’sının gelirin olmadığı ve %1.3’ünü 1400 TL gelir ve üstünün oluşturduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %33.9’unun ev hanımı, %32.9’unun çiftçi, %20.8’inin işsiz, %6.5’inin emekli ve %5.9’unun işçi olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılanların %80.5’inin engel durumunun olmadığı ve %19.5’inin engel durumu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %81.8’inin çocukların olduğu ve %18.2’sinin çocuklarının olmadığı görülmüştür. Araştırmaya katılanların %65.8’inin okula giden çocuklarının olduğu ve %34.2’sinin okula giden çocukların olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %78.5’inin köy-mezralarda yaşadığı, %12.1’inin kasabalarda ve %9.4’ünün ilçelerde olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılanların %42.0’ının kirada, %41.0’ının kendi evinde ve %17.0’ının baba evinde oturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya katılanların iş bilgilerine ilişkin verilerin dağılımı

Değişkenler	Gruplar	N	%
SYDV dışında yardım alma durumu	Evet	17	5.5
	Hayır	290	94.5
Vakıftan alınan hizmet türü	Yardım başvurusu	112	36.5
	Mütevelli heyet karar	77	25.1
	Gelir testi	88	28.7
	2022 sayılı maaş sorma	21	6.8
	Bilgi sorma	9	2.9
Vakıftan alınan hizmet süresi	Haftada bir	8	2.6
	Ayda bir veya birkaç kez	252	82.1
	Yılda bir veya birkaç kez	47	15.3
SOYBİS hakkında bilgi düzeyi	Hiç bilgim yok	15	4.8
	Duyduğum	77	25.1
	Biraz biliyorum	108	35.2
	Biliyorum	107	34.9
SOYBİS’in vakıf hizmetine katkı durumu	Biraz faydası oldu	70	22.8
	Çok faydası oldu	237	77.2
	Evet yeterli	177	57.7

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Vakıf çalışanların sorun çözme ve yardımcı olma düzeyi	Hayır yetersiz	45	14.7
	Kısmen yeterli	72	23.5
	Kısmen yetersiz	13	4.2
Vakıftan kaliteli hizmet için beklenti durumu	Daha hızlı hizmet vermelidir	252	82.1
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmelidir	32	10.4
	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmelidir	18	5.9
	Diğer	5	1.6

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %94.5’inin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı dışında yardım almadığı görülmüştür.

Katılımcıların %36.5’inin yardım başvurusu, %28.7’sinin gelir testi, %25.1’inin mütevellî heyet kararı, %6.8’inin 2022 sayılı maaş sorma ve %2.9’unun bilgi yardımı aldığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların vakıftan alınan hizmet süresi incelendiğinde; %82.1’inin ayda bir veya birkaç kez, %15.3’ünün yılda bir veya birkaç kez ve %2.6’sının haftada bir yardım aldığı görülmüştür. Katılımcıların SOYBİS hakkında bilgi düzeyi incelendiğinde; %35.2’sinin biraz bilgisi, %34.9’unun bilgisinin olduğu, %25.1’inin duyduğunu ve %4.8’inin hiç bilgisinin olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların SOYBİS vakıf hizmetine katkı durumu incelendiğinde; %77.2’sinin çok faydalı olduğu ve %22.8’inin de biraz faydalı olduğu görüşü belirtilmektedir. Katılımcıların vakıf çalışanların sorun çözme ve yardımcı olma düzeyi incelendiğinde; %57.7’sinin yeterli, %23.5’inin kısmen yeterli, %14.7’sinin yetersiz ve %4.2’sinin kısmen yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların vakıftan kaliteli hizmet için beklenti durumu incelendiğinde; %82.1’inin “Daha hızlı hizmet vermelidir”, %10.4’ünün “Daha anlayışlı personel istihdam edilmelidir” ve %1.6’sını diğer görüşler oluşturmaktadır.

Tablo 3. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun Cinsiyetlere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
Empati	Kadın	142	124.49	7553.000	-5.464	0.000*
	Erkek	165	179.22			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Kadın	142	131.56	8258.500	-4.220	0.000*
	Erkek	165	173.31			
	Toplam	307				
	Kadın	142	129.97	8303.000	-4.518	0.000*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Güvenilirlik	Erkek	165	174.68			
	Toplam	307				
Güven	Kadın	142	130.76	8415.000	-4.389	0.000*
	Erkek	165	174.00			
	Toplam	307				
Heveslilik	Kadın	142	130.44	8369.000	-4.416	0.000*
	Erkek	165	174.28			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Kadın	142	128.28	8063.000	-4.748	0.000*
	Erkek	165	176.13			
	Toplam	307				

Tablo 3’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır.

Cinsiyete göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin cinsiyet açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Erkeklerin kadınlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun Medeni Durumlarına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Medeni Durum	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
Empati	Evli	259	164.80	3419.000	-5.041	0.000*
	Bekâr	48	95.73			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Evli	259	165.64	3200.500	-5.482	0.000*
	Bekâr	48	91.18			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Evli	259	164.72	3440.500	-5.046	0.000*
	Bekâr	48	96.18			
	Toplam	307				
Güven	Evli	259	165.02	3362.000	-5.211	0.000*
	Bekâr	48	94.54			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	307				
Heveslilik	Evli	259	164.83	3411.000	-5.082	0.000*
	Bekâr	48	95.56			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Evli	259	166.01	3104.500	-5.554	0.000*
	Bekâr	48	89.18			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 4’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır. Medeni duruma göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin medeni durum açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Evlilerin bekârlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Yaş Gruplarına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Yaş Grupları	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p	
Empati	18-30	51	128.74	32.521	2	0.000*
	31-43	122	129.15			
	44 ve üzeri	134	186.24			
	Toplam	307				
Fiziksel Özellik	18-30	51	129.38	37.704	2	0.000*
	31-43	122	126.50			
	44 ve üzeri	134	188.40			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	18-30	51	128.98	35.593	2	0.000*
	31-43	122	127.73			
	44 ve üzeri	134	187.44			
	Toplam	307				
Güven	18-30	51	136.00	15.915	2	0.000*
	31-43	122	137.07			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	44 ve üzeri	134	176.26				
	Toplam	307					
Heveslilik	18-30	51	131.55	29.139	2	0.000*	
	31-43	122	130.04				
	44 ve üzeri	134	184.36				
	Toplam	307					
Hizmet kalitesi	18-30	51	128.85	32.899	2	0.000*	
	31-43	122	128.55				
	44 ve üzeri	134	186.75				
	Toplam	307					

* p < 0.05;

Tablo 5’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının yaş gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Yaş gruplarına göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin yaş grupları açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. 44 yaş ve üzerinin diğer yaş gruplarına göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Eğitim durumu	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p	
Empati	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	134.92	38.208	4	0.000*
	İlkokul	53	147.17			
	Ortaokul	186	173.94			
	Lise	34	79.84			
	Üniversite	4	90.63			
	Toplam	307				
Fiziksel Özellik	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	135.58	40.125	4	0.000*
	İlkokul	53	144.10			
	Ortaokul	186	174.76			
	Lise	34	81.78			
	Üniversite	4	71.88			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	129.92	44.324	4	0.000*
	İlkokul	53	141.89			
	Ortaokul	186	176.57			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Lise	34	79.37			
	Üniversite	4	80.00			
	Toplam	307				
Güven	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	151.72	29.095	4	0.000*
	İlkokul	53	152.43			
	Ortaokul	186	168.68			
	Lise	34	86.69			
	Üniversite	4	81.38			
	Toplam	307				
Heveslilik	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	141.78	34.706	4	0.000*
	İlkokul	53	148.06			
	Ortaokul	186	172.16			
	Lise	34	85.71			
	Üniversite	4	60.63			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Okuma yazma bilen veya bilmeyen	30	136.42	42.666	4	0.000*
	İlkokul	53	145.11			
	Ortaokul	186	175.34			
	Lise	34	77.00			
	Üniversite	4	66.00			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 6’da görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Eğitim durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin eğitim durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Aylık Gelir Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Aylık gelir durumu	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p	
Empati	Geliri yok	54	131.82	25.947	3	0.000*
	200-799	114	131.76			
	800-1399	135	182.59			
	1400 ve üzeri	4	122.38			
	Toplam	307				
Empati	Geliri yok	54	141.46	24.144	3	0.000*
	200-799	114	129.49			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fiziksel Özellik	800-1399	135	180.86			
	1400 ve üzeri	4	115.25			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Geliri yok	54	123.29	36.355	3	0.000*
	200-799	114	130.03			
	800-1399	135	187.47			
	1400 ve üzeri	4	122.38			
	Toplam	307				
Güven	Geliri yok	54	132.90	12.666	3	0.005*
	200-799	114	143.31			
	800-1399	135	172.86			
	1400 ve üzeri	4	107.25			
	Toplam	307				
Heveslilik	Geliri yok	54	141.34	20.488	3	0.000*
	200-799	114	131.86			
	800-1399	135	178.90			
	1400 ve üzeri	4	115.63			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Geliri yok	54	131.27	26.965	3	0.000*
	200-799	114	131.38			
	800-1399	135	183.37			
	1400 ve üzeri	4	114.25			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 7’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının aylık gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Aylık gelir durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin eğitim durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. 800-1399 TL gelir grubunun diğer gelir gruplarına göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 10. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Meslek Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Meslek durumu	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p	
Empati	İşsiz	64	164.10	49.318	4	0.000*
	Çiftçi	101	195.05			
	Emekli	20	80.70			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Ev hanımı	104	126.58			
	İşçi	18	127.64			
	Toplam	307				
Fiziksel Özellik	İşsiz	64	169.44	46.482	4	0.000*
	Çiftçi	101	190.89			
	Emekli	20	84.63			
	Ev hanımı	104	130.05			
	İşçi	18	107.61			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	İşsiz	64	159.22	38.914	4	0.000*
	Çiftçi	101	190.59			
	Emekli	20	88.90			
	Ev hanımı	104	135.01			
	İşçi	18	112.14			
	Toplam	307				
Güven	İşsiz	64	170.92	28.728	4	0.000*
	Çiftçi	101	180.97			
	Emekli	20	103.18			
	Ev hanımı	104	133.94			
	İşçi	18	114.92			
	Toplam	307				
Heveslilik	İşsiz	64	167.54	44.286	4	0.000*
	Çiftçi	101	191.17			
	Emekli	20	86.28			
	Ev hanımı	104	129.21			
	İşçi	18	115.78			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	İşsiz	64	166.13	44.313	4	0.000*
	Çiftçi	101	191.83			
	Emekli	20	82.10			
	Ev hanımı	104	130.56			
	İşçi	18	113.89			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 10'da görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının meslek durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Meslek durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin meslek durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Çiftçi meslek grubunun diğer meslek gruplarına göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 11. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun Engel Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Testi Sonuçları

Boyutlar	Engel durumu	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
Empati	Evet	60	191.53	5158.000	-3.718	0.000*
	Hayır	247	144.18			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Evet	60	188.18	5359.500	-3.414	0.001*
	Hayır	247	145.70			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Evet	60	183.72	5627.000	-2.969	0.003*
	Hayır	247	146.78			
	Toplam	307				
Güven	Evet	60	197.08	4825.000	-4.323	0.000*
	Hayır	247	143.53			
	Toplam	307				
Heveslilik	Evet	60	191.65	5151.000	-3.748	0.000*
	Hayır	247	144.85			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Evet	60	195.23	4936.000	-4.045	0.000*
	Hayır	247	143.98			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 11’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının engel durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır. Engel durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin engel durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Engel durumu olanların olmayanlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun Çocuk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Boyutlar	Çocuk durumu	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
Empati	Var	251	169.17	3220.500	-6.554	0.000*
	Yok	56	86.01			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Var	251	169.26	3198.500	-6.547	0.000*
	Yok	56	85.62			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Var	251	168.75	3325.500	-6.330	0.000*
	Yok	56	87.88			
	Toplam	307				
Güven	Var	251	167.17	3723.000	-5.675	0.000*
	Yok	56	94.98			
	Toplam	307				
Heveslilik	Var	251	167.91	3536.500	-5.949	0.000*
	Yok	56	91.65			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Var	251	169.98	3018.000	-6.731	0.000*
	Yok	56	82.39			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 12’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının çocuk durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır. Çocuk durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin çocuk durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Çocuğu olanların olmayanlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 13. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun Okula Giden Çocuk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Okula giden	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
----------	-------------	---	------------------------	---	---	---

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

çocuk durumu						
Empati	Var	202	170.89	7194.000	-4.707	0.000*
	Yok	105	121.51			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Var	202	170.65	7241.000	-4.682	0.000*
	Yok	105	121.96			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Var	202	171.27	7116.500	-4.855	0.000*
	Yok	105	120.78			
	Toplam	307				
Güven	Var	202	165.43	8295.500	-3.228	0.001*
	Yok	105	132.00			
	Toplam	307				
Heveslilik	Var	202	169.14	7547.500	-4.241	0.000*
	Yok	105	124.88			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Var	202	171.13	7145.000	-4.728	0.000*
	Yok	105	121.05			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 13'de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının okula giden çocuk durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır. Okula giden çocuk durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin okula giden çocuk durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Okula giden çocukları olanların olmayanlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 14. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Yaşanılan Yere Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Boyut	Yaşanılan yer	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p
Empati	İlçe	29	160.40	17.388 2	0.000*
	Kasaba	37	97.96		
	Köy-mezra	241	161.83		
	Toplam	307			
Fiziksel Özellik	İlçe	29	158.71	21.981 2	0.000*
	Kasaba	37	91.61		
	Köy-mezra	241	163.01		
	Toplam	307			
Güvenilirlik	İlçe	29	156.03	10.468 2	0.005*
	Kasaba	37	111.01		
	Köy-mezra	241	160.35		
	Toplam	307			
Güven	İlçe	29	155.53	21.065 2	0.000*
	Kasaba	37	93.39		
	Köy-mezra	241	163.12		
	Toplam	307			
Heveslilik	İlçe	29	160.03	19.153 2	0.000*
	Kasaba	37	95.50		
	Köy-mezra	241	162.26		
	Toplam	307			
Hizmet kalitesi	İlçe	29	160.17	19.771 2	0.000*
	Kasaba	37	93.68		
	Köy-mezra	241	162.52		
	Toplam	307			

* p< 0.05;

Tablo 14’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının yaşanılan yere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Yaşanılan yere göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin yaşanılan yer açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Yaşanılan yer köy ve mezra olanların diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 15. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Oturulan Evin Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Boyut	Oturulan evin durumu	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p
Empati	Kendi evi	126	146.29	9.519 2	0.009*
	Baba evi	52	130.78		
	Kira	129	170.90		
	Toplam	307			
Fiziksel Özellik	Kendi evi	126	141.56	11.512 2	0.003*
	Baba evi	52	135.72		
	Kira	129	173.52		
	Toplam	307			
Güvenilirlik	Kendi evi	126	146.17	13.325 2	0.001*
	Baba evi	52	125.03		
	Kira	129	173.33		
	Toplam	307			
Güven	Kendi evi	126	151.63	1.603 2	0.449
	Baba evi	52	143.56		
	Kira	129	160.53		
	Toplam	307			
Heveslilik	Kendi evi	126	146.70	6.141 2	0.046*
	Baba evi	52	137.24		
	Kira	129	167.89		
	Toplam	307			
Hizmet kalitesi	Kendi evi	126	146.47	8.104 2	0.017*
	Baba evi	52	132.88		
	Kira	129	169.87		
	Toplam	307			

* p < 0.05;

Tablo 15’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının oturulan evin durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Oturulan evin durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarından güven hariç sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin oturulan ev açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Oturulan evi kira olanların diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarından güven hariç daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 16. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun SYDV Dışında Yardım Alma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Sydv dışında yardım alma durumu	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
Empati	Evet, alıyorum	17	44.56	604.500	-5.325	0.000*
	Hayır, almıyorum	290	160.42			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Evet, alıyorum	17	62.47	909.000	-4.492	0.000*
	Hayır, almıyorum	290	159.37			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Evet, alıyorum	17	67.59	996.000	-4.241	0.000*
	Hayır, almıyorum	290	159.07			
	Toplam	307				
Güven	Evet, alıyorum	17	62.41	908.00	-4,515	0.000*
	Hayır, almıyorum	290	159.37			
	Toplam	307				
Heveslilik	Evet, alıyorum	17	54.53	774.000	-4.865	0.000*
	Hayır, almıyorum	290	159.83			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Evet, alıyorum	17	52.00	731.000	-4.915	0.000*
	Hayır, almıyorum	290	159.98			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Çizelge 16'de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının sosyal yardımlaşma vakfı dışında yardım alma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır. Sosyal yardımlaşma vakfı dışında yardım alma durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin sosyal

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

yardımlaşma vakfi dışında yardım alma durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Sosyal yardımlaşma vakfi dışında yardım almayanların alanlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 17. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Vakıftan Alınan Hizmete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Vakıftan alınan hizmet	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p
Empati	Yardım başvurusu	112	168.04	30.201 4	0.000*
	Mütevelli heyet karar sonucu	77	168.61		
	Gelir testi	88	116.53		
	2022 sayılı maaş sorma	21	202.14		
	Bilgi sorma	9	108.28		
Fiziksel Özellik	Yardım başvurusu	112	168.83	33.459 4	0.000*
	Mütevelli heyet karar sonucu	77	169.41		
	Gelir testi	88	118.10		
	2022 sayılı maaş sorma	21	200.33		
	Bilgi sorma	9	80.50		
Güvenilirlik	Yardım başvurusu	112	160.71	18.629 4	0.001*
	Mütevelli heyet karar sonucu	77	170.01		
	Gelir testi	88	129.60		
	2022 sayılı maaş sorma	21	188.98		
	Bilgi sorma	9	90.44		
Güven	Yardım başvurusu	112	169.29	19.642 4	0.001*
	Mütevelli heyet karar sonucu	77	157.62		
	Gelir testi	88	130.88		
	2022 sayılı maaş sorma	21	187.33		
	Bilgi sorma	9	81.06		
Heveslilik	Yardım başvurusu	112	168.58	27.806 4	0.000*
	Mütevelli heyet karar sonucu	77	168.55		
	Gelir testi	88	121.07		
	2022 sayılı maaş sorma	21	191.12		
	Bilgi sorma	9	83.50		
Hizmet kalitesi	Yardım başvurusu	112	169.35	27.888 4	0.000*
	Mütevelli heyet karar sonucu	77	167.44		
	Gelir testi	88	120.17		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

2022 sayılı maaş sorma	21	193.83
Bilgi sorma	9	85.83

* $p < 0.05$;

Tablo 17’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının vakıftan alınan hizmet türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Vakıftan alınan hizmet türüne göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin vakıftan alınan hizmet türü açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. 2022 sayılı maaş sormanın diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir

Tablo 18. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Vakıftan Alınan Hizmet Süresine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Vakıftan alınan hizmet süresi	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p
Empati	Haftada bir	8	110.06	68.836 2	0.000*
	Ayda bir veya birkaç kez	252	172.97		
	Yılda bir veya birkaç kez	47	59.79		
	Toplam	307			
Fiziksel Özellik	Haftada bir	8	111.75	81.288 2	0.000*
	Ayda bir veya birkaç kez	252	174.36		
	Yılda bir veya birkaç kez	47	52.03		
	Toplam	307			
Güvenilirlik	Haftada bir	8	135.00	67.023 2	0.000*
	Ayda bir veya birkaç kez	252	172.13		
	Yılda bir veya birkaç kez	47	60.02		
	Toplam	307			
Güven	Haftada bir	8	116.69	66.570 2	0.000*
	Ayda bir veya birkaç kez	252	172.33		
	Yılda bir veya birkaç kez	47	62.06		
	Toplam	307			
Heveslilik	Haftada bir	8	101.00	73.516 2	0.000*
	Ayda bir veya birkaç kez	252	173.60		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Yılda bir veya birkaç kez	47	57.93			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Haftada bir	8	108.13	73.879	2	0.000*
	Ayda bir veya birkaç kez	252	173.84			
	Yılda bir veya birkaç kez	47	55.44			
	Toplam	307				

*p< 0.05;

Tablo 18’da görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının vakıftan alınan hizmet süresine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Vakıftan alınan hizmet süresine göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin vakıftan alınan hizmet süresi açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Hizmet süresinin ayda bir veya birkaç kez olmasının diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 19. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının SOYBİS Bilgi Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	SOYBİS bilgi düzeyi	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p	
Empati	Hiç bilgin yok	15	134.10	48.740	3	0.000*
	Duyduğum	77	97.48			
	Biraz biliyorum	108	166.52			
	Biliyorum	107	184.82			
	Toplam	307				
Fiziksel Özellik	Hiç bilgin yok	15	123.10	51.562	3	0.000*
	Duyduğum	77	99.37			
	Biraz biliyorum	108	162.19			
	Biliyorum	107	189.38			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Hiç bilgin yok	15	111.70	69.478	3	0.000*
	Duyduğum	77	88.88			
	Biraz biliyorum	108	171.33			
	Biliyorum	107	189.30			
	Toplam	307				
Güven	Hiç bilgin yok	15	111.70	30.950	3	0.000*
	Duyduğum	77	112.49			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Biraz biliyorum	108	169.24			
	Biliyorum	107	174.43			
	Toplam	307				
Heveslilik	Hiç bilgim yok	15	119.77	47.641	3	0.000*
	Duymuştum	77	100.25			
	Biraz biliyorum	108	166.59			
	Biliyorum	107	184.77			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Hiç bilgim yok	15	117.73	55.279	3	0.000*
	Duymuştum	77	94.46			
	Biraz biliyorum	108	169.99			
	Biliyorum	107	185.79			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 19’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının SOYBİS bilgi düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. SOYBİS bilgi düzeyine göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyinin SOYBİS bilgi düzeyi açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. SOYBİS bilgi düzeyi biliyorum diyenlerin diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 20. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutunun SOYBİS Vakıf Hizmeti Katkısına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	SOYBİS’in vakıf hizmetine katkısı	N	A.Ort. _{sıra}	U	Z	p
Empati	Biraz faydalı	70	79.29	3065.500	-8.159	0.000*
	Çok faydalı	237	176.07			
	Toplam	307				
Fiziksel özellik	Biraz faydalı	70	77.86	2965.500	-8.387	0.000*
	Çok faydalı	237	176.49			
	Toplam	307				
Güvenilirlik	Biraz faydalı	70	85.19	3478.500	-7.580	0.000*
	Çok faydalı	237	174.32			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	307				
Güven	Biraz faydalı	70	85.16	3476.500	-7.616	0.000*
	Çok faydalı	237	174.33			
	Toplam	307				
Heveslilik	Biraz faydalı	70	82.20	3269.000	-7.882	0.000*
	Çok faydalı	237	175.21			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Biraz faydalı	70	79.29	3065.000	-8.081	0.000*
	Çok faydalı	237	176.07			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 20’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının SOYBİS vakıf hizmetine katkısı durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Mann Whitney U testi yapılmıştır. SOYBİS vakıf hizmetine katkısı durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet düzeyinin SOYBİS vakıf hizmetine katkısı durumu açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. SOYBİS vakıf hizmetine katkısı çok faydalı olanlar, biraz faydalı olanlara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 21. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Vakıf Çalışanlarının Sorun Çözme ve Yardımcı Olma Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Vakıf çalışanlarının sorun çözme ve yardımcı olma düzeyi	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p
Empati	Evet yeterli	177	204.96	155.105	3 0.000*
	Hayır yetersiz	45	47.74		
	Kısmen yeterli	72	103.74		
	Kısmen yetersiz	13	106.38		
	Toplam	307			
Fiziksel Özellik	Evet yeterli	177	207.16	170.310	3 0.000*
	Hayır yetersiz	45	45.63		
	Kısmen yeterli	72	102.95		
	Kısmen yetersiz	13	88.12		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam					
Güvenilirlik	Evet yeterli	177	205.01	150.625	3	0.000*
	Hayır yetersiz	45	61.63			
	Kısmen yeterli	72	98.60			
	Kısmen yetersiz	13	86.04			
	Toplam	307				
Güven	Evet yeterli	177	198.06	126.048	3	0.000*
	Hayır yetersiz	45	54.27			
	Kısmen yeterli	72	120.36			
	Kısmen yetersiz	13	85.58			
	Toplam	307				
Heveslilik	Evet yeterli	177	203.44	148.159	3	0.000*
	Hayır yetersiz	45	50.48			
	Kısmen yeterli	72	108.32			
	Kısmen yetersiz	13	92.23			
	Toplam	307				
Hizmet kalitesi	Evet yeterli	177	208.06	167.615	3	0.000*
	Hayır yetersiz	45	47.37			
	Kısmen yeterli	72	100.08			
	Kısmen yetersiz	13	85.65			
	Toplam	307				

* p < 0.05;

Tablo 21’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının vakıf çalışanlarının sorun çözme ve yardımcı olma düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Vakıf çalışanlarının sorun çözme ve yardımcı olma düzeyine göre hizmet kalitesi düzeyi sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05). Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyinin vakıf çalışanlarının sorun çözme ve yardımcı olma düzeyi açısından etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Vakıf çalışanlarının sorun çözme ve yardımcı olma düzeyine yeterli diyenlerin diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 22. Araştırmaya Katılanların Hizmet Kalitesi Düzeyi ve Alt Boyutlarının Vakıftan Kaliteli Hizmet İçin Beklentiye Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyut	Vakıftan kaliteli hizmet için beklenti	N	A.Ort. _{sıra}	X ² Sd	p	
Empati	Daha hızlı hizmet	252	158.91	6.072	3	0.108
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmeli	32	132.39			
	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmeli	18	142.39			
	Diğer	5	86.60			

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	307				
	Daha hızlı hizmet	252	159.92	8.217	3	0.042*
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmeli	32	129.77			
Fiziksel Özellik	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmeli	18	134.53			
	Diğer	5	80.60			
	Toplam	307				
	Daha hızlı hizmet	252	157.53	5.125	3	0.163
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmeli	32	145.97			
Güvenilirlik	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmeli	18	140.31			
	Diğer	5	76.90			
	Toplam	307				
	Daha hızlı hizmet	252	162.10	14.002	3	0.003*
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmeli	32	127.27			
Güven	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmeli	18	108.83			
	Diğer	5	79.70			
	Toplam	307				
	Daha hızlı hizmet	252	159.89	8.456	3	0.037*
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmeli	32	130.56			
Heveslilik	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmeli	18	134.92			
	Diğer	5	75.60			
	Toplam	307				
	Daha hızlı hizmet	252	160.43	9.104	3	0.028*
	Daha anlayışlı personel istihdam edilmeli	32	130.05			
Hizmet kalitesi	Mevzuat konusunda tam bilgili çalışan istihdam edilmeli	18	127.94			
	Diğer	5	77.10			
	Toplam	307				

* p< 0.05;

Tablo 22’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyi ve alt boyutlarının sıra ortalamalarının vakıftan kaliteli hizmet için beklenti durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, Kruskal Wallis H testi yapılmıştır.

Vakıftan kaliteli hizmet için beklenti durumuna göre hizmet kalitesi düzeyi alt boyutlarından güven boyutu hariç sıra ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir (p<0.05).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu sonuca göre; araştırmaya katılanların hizmet kalitesi düzeyinin vakıftan kaliteli hizmet için beklenti durumunun etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Vakıftan kaliteli hizmet için beklentisi daha hızlı hizmet diyenlerin diğer gruplara göre hizmet kalite düzeyleri ve alt boyutlarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Tablo 23. Hizmet Kalitesi Ölçeği ve Alt Boyutları Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Boyutlar	İfade Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
Empati	5	0.85
Fiziksel Özellikler	4	0.88
Güvenilirlik	4	0.85
Güven	4	0.85
Heveslilik	4	0.87
Hizmet Kalitesi	21	0.96

Tablo 23’de görüldüğü gibi Hizmet Kalitesi düzeyi ve alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre Hizmet kalitesi ölçeğinin güvenilirlik kat sayısının 0.96 ve alt boyutlarının sırasıyla empati düzeyinin 0.85, fiziksel özellikler 0.88, güvenilirlik ve güven 0.85, heveslilik 0.87 olduğu tespit edilmiş olup, boyutların oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Bu durum bize anketin ankete verilen yanıtların tutarlı olduğunu belirtmektedir.

2. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin (SOYBİS) ortaya çıkardığı katma değeri anlayabilmek için SOYBİS öncesi duruma bakmakta fayda bulunmaktadır. SOYBİS sistemi kullanılmaya başlanmadan önce, sosyal yardım başvurusu yapan kişilerin muhtaçlığının belgelenmesi için vatandaşların söz konusu kamu kurumlarını ya tek tek dolaşması ya da “Tek Adımda Hizmet Ofislerini” kullanması gerekiyordu. Ayrıca sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın engellenmesi için kurumlar arası yazışmaların yapılması ve bu durum da bürokratik işlemlerin fazlalığını gerektiriyordu. Vatandaşların kamu kurumlarını tek tek dolaşarak evrak toplaması için en azından 3-5 gün zaman harcaması ve ulaşım masraflarına katlanması; Tek Adımda Hizmet Ofislerinde işlemlerin tekemmül etmesi için ise en azından 15-20 gün süreye ihtiyaç duyulmaktaydı. SOYBİS’in hayata geçirilmesi ile birlikte birçok evrak ortadan kaldırılmış, yol parası vatandaşın cebinde kalmış ve en önemlisi ortalama başvuru süresi 3 ile 15 günden birkaç dakikaya indirilmiştir.

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), sosyal yardım başvurusunda bulunan kişiler hakkındaki gerekli bilgilere, gerekli olan belgelere daha kolay ulaşılmasını sağlayan bir uygulamadır. Ekonomik durumları iyi olduğu halde sosyal yardımlara müracaat eden kötü niyetli kişileri tespit etmek ve gereksiz yardımları engellemek için, basit ancak çok etkili bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

sistemdir. Kişilerin T.C. vatandaşlık numaraları ile girilen sistem, 8 başlık altında 22 ayrı sorgulama yapmaktadır. Böylece sosyal güvenlik şemsiyesi altında olanların veya üzerine kayıtlı malı-mülkü bulunanların yardımlardan faydalanmasının önüne geçilmektedir. Başvuru sahibinin 8 başlık altında 22 ayrı sorgulaması saniyeler içinde de yapılabilmektedir.

Bu genel bilgiler ışığında Osmaniyeye SYDV özeline bakıldığında; SOYBİS öncesi yaklaşık 6-7 bin civarında kayıtlı dosyaya hizmet verilmekteydi. Osmaniyeye SYDV, SOYBİS öncesi SYDV'lerin yapmış olduğu iş kalemlerine paralel olarak, aynı-nakdi yardım ve yakacak, sağlık, eğitim, barınma yardımı kalemlerinde hizmet vermekteydi. SOYBİS sonrası ise, dosya sayısı en son güncel kayıtlara göre 30 bin rakamını yakalamış olup, yukarıda zikredilen yardım kalemlerine ilave olarak, engelli aylığı, yaşlı aylığı, muhtaç asker ailesi yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı, öksüz yetim yardımı, yabancı yardımı, gibi kalemlerde de işlem tesis etmeye başlamış olup, bütün bunları herhangi bir aksaklığa sebebiyet vermeden SOYBİS marifetiyle gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Bunlardan daha da önemlisi yıllarca SGK tarafından yapılmaya çalışılmasına rağmen bir türlü yapılamayan Genel Sağlık Sigortası (GSS) işlemleri de diğer vakıflara paralel olarak, 2012 yılı Ocak ayıyla birlikte Osmaniyeye SYDV tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu uygulama da yine SOYBİS sayesinde günümüzde sorunsuz bir şekilde devam etmektedir. Günlerce ülke kamuoyunu meşgul eden bu GSS uygulaması vakıfların bilişim teknolojilerini kullanmasının ne denli önemli olduğunu tüm kamuoyuna göstermiştir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, A. H., 2013. Yönetim Bilimi, Seçkin Yayınevi, Ankara, 280s.
- GÜLOĞLU, T. (2004), Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği, s.2.
- HEYWOOD, A., 2013. Siyaset, Çev: B. B. Özipek, Adres Yayınevi, Ankara, 567s.
- İBRİŞİM, N., 2008, Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi, s.1-2.
- İNCEDAL, S., 2013, Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, s.19.
- KARASAR, N., 2005, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayınları, Ankara.
- PARASURAMAN, A. ZEİTHAML, V.A. ve BERRY L.L., 1988, Servqual: A Multiple-Item Scale For Measuring Customer Perceptions Of Service Quality, Journal Of Retailing, 64, Spring, ss. 12-40
- SYGM, Alıntı: <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr>, Erişim Tarihi: 18.05.2017.
- ŞENSES, F., 2006, Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KOBİ'LERİN FİNANSAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:GAZİANTEP İLİ ÖZELİNDE ANKETE DAYALI BİR İNCELEME

Mehmet CİHANGİR *

Bülent ÖZ **

Harun Fatih AĞCA ***

ÖZET

Ülkemiz işletmeleri içerisinde de önemli bir yere sahip olan KOBİ'ler, finansal, teknolojik ve bürokratik sorunların yanısıra, personel, örgütlenme, yönetim-organizasyon, tedarik, üretim, pazarlama, halkla ilişkiler, AR-GE, düşük verimlilik, kredi temini, AB fonlarından yararlanmada yaşanan güçlükler, düşük teknolojik düzey, nitelikli işgücü bulmada yaşanan sıkıntılar, devlet kuruluşlarından sağladıkları teşviklerde yetersizlik, küresel rekabet karşısında yetersizlik, markalaşmada yaşanan sorunlar ve özsermaye yetersizliği gibi çok sayıda sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Yaşanan sorunlar önem açısından sıralandığında şüphesiz bu sorunların ilk sırasında finansal sorunlar gelecektir. Ülkemiz ihracat hacminin %4,27'sini gerçekleştirdiğinden çalışmada KOBİ'lerin finansal sorunlarına Gaziantep İli özelinde Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı KOBİ'ler üzerinde değerlendirmeler yapılarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, Gaziantep ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin ve buradan çıkarımla ülkemiz KOBİ'lerinin finansal sorunlarını belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmektir. Yüz yüze anket tekniği ile gerçekleştirilen çalışma bulguları, Gaziantep İli özelindeki KOBİ'lerle ülkemiz genelindeki KOBİ'lerin yaşadığı finansal sorunların benzer özellikler taşıdığını göstermiştir. Çalışma katılımcıların sorunun çözümüne ilişkin önerilerinin ortaya konmasıyla sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Gaziantep, Finansal Sorunlar

ABSTRACT

SMEs, which have an important place in the enterprises of our country, also have the ability to manage and improve the quality of their products and services, including financial, technological and bureaucratic problems as well as personnel, organization, management-organization, procurement, production, marketing, public relations, R&D, low productivity, credit line, difficulties in utilizing EU funds, low technological level, difficulties

* Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe Finansman Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

*** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

in finding qualified labor force, inadequacy of incentives provided by state institutions, inadequacy in global competition, problems in branding, and inadequate capital. No doubt, financial problems will be the first among these problems if listed in terms of importance. In this study, the financial problems of SMEs have been examined by making evaluations on SMEs registered in Gaziantep Chamber of Commerce in Gaziantep, since they realized 4.27% of export volume of Turkey. The aim of the research is to identify the financial problems of SMEs operating in Gaziantep and to provide some suggestions for solution. The findings of the survey conducted with the face-to-face survey show that the financial problems experienced by the SMEs in Gaziantep and the SMEs in Turkey are similar. The study was concluded with the proposal of the participants to solve the problem.

Key words: SME, Gaziantep, Financial Problems

GİRİŞ

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), istihdama yaptıkları büyük katkının yanısıra piyasadaki değişikliklere çabuk uyum sağlamaları, ülke içi göçe engel olarak çarpık kentleşmenin önlenmesine katkıda bulunmaları, esnek üretim yapıları ve ileri derecede uyum kabiliyetleri ile denge unsuru olmaları, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasına yaptıkları olumlu etkiler nedeniyle ülkeler için vazgeçilmez pozisyonda bulunmaktadır. Bu işletmeler, ülke ekonomileri içerisinde oluşturdukları istihdam ve yaratmış oldukları katma değer dışında aynı zamanda ekonomide rekabet ortamının oluşmasına olanak sağlamaları açısından oldukça önem arz etmektedirler (Yılmaz, 2016: 68; Karacibioğlu, 2007:1; Dönmez, 2013:1). Sözkonusu KOBİ'ler ülkemizdeki istihdamın %74,2'sini sağlarken yine ülkemizdeki işletmelerin de %99,8'ini oluşturmaktadır. (TÜİK, 2015)

Çeşitli ülkelerde çok sayıda tanımlama bulunmasına benzer olarak Türkiye'de de KOBİ tanımlaması farklı kriterler üzerinden yapılmaktadır. "Çalışan personel sayısı, yıllık net satış hasılatı ve yıllık mali bilanço büyüklüğü" dikkate alınarak KOBİ'lerin mikro ölçekli, küçük ölçekli ve orta ölçekli olarak tanımlandığı yönetmeliğe göre Türkiye'de KOBİ tanımlamaları aşağıdaki ölçütlerle yapılmaktadır. (Resmi Gazete, 04.11.2012/790)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kriter	Mikro Ölçekli i KOBİ	Küçük Ölçekli i	Orta Ölçekli i KOBİ
Çalışan Personel Sayısı	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hâsılatı	≤ 1 Milyon TL	≤ 8 Milyon TL	≤ 40 Milyon TL
Yıllık Mali Bilanço Toplamı	≤ 1 Milyon TL	≤ 8 Milyon TL	≤ 40 Milyon TL

KOBİ'ler nitelik ve işlevleri gereği pek çok sorunla yüz yüze gelmektedirler. Bu sorunlar çok sayıda araştırmada farklı şekilde gözlenmiştir. Örneğin Çelik ve Karadal (2007) bu sorunları; “finansal, teknolojik ve bürokratik sorunlar, personel, pazarlama ve yönetim-organizasyon sorunları” şeklinde sıralarken (Çelik ve Karadal, 2007: 121-122), Kutlu ve Demirci (2007) “örgütlenme ve yönetim, tedarik, üretim yönetimi, pazarlama yönetimi, ihracat, finansal yönetim, muhasebe yönetimi, insan kaynakları yönetimi, halkla ilişkiler, AR-GE ve karar alma sorunları” olarak saptamışlardır (Kutlu ve Demirci, 2007: 189).

Yapılan “KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi”nde ise bu sorunlar daha ayrıntılı biçimde ve aşağıdaki şekilde sıralanmıştır. “Düşük verimlilik, kredi temininde ve AB fonlarından yararlanmada güçlükler, düşük teknolojik düzey, nitelikli işgücü bulmada yaşanan sıkıntılar, devlet kuruluşlarından sağladıkları teşviklerde yetersizlik, işletmelerin tüm işlevlerinde ve genel yönetim anlayışlarında yaşanan büyük bilgi eksiklikleri, küresel rekabet karşısında yetersizlik, markalaşmada yaşanan sorunlar ve özsermaye yetersizliği”(Gençyılmaz, 2006: xix).

Bahsedilen sorunların en önemlilerinden biri şüphesiz finansal sorunlardır. Pek çok ülkede olduğu gibi KOBİ'lerin tek başlarına üstesinden gelemedikleri bu sorunun çözümü için devlet desteklerinin yanısıra farklı finansal kurum ve kuruluşların katkıları da büyük önem arz etmektedir (Bulut, 2004: 1; Sarılı, 2011: 1).

Çalışmada, ülkemizde bu ölçekte etkinliği bulunan KOBİ'lerin finansal sorunları, büyük bir sanayi ve ticaret kenti olan Gaziantep İlimizdeki KOBİ'lerin finansal sorunları özelinde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırılmış ve bulgularında karşılaşılan sorunların temelinde yatan nedenler araştırılarak çözüm önerileri üretilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Gaziantep Ticaret Odası verilerine göre, Gaziantep İli'nden toplam 175 ülkeye ihracat yapılıyor olması, Türkiye toplam üretiminde Gaziantep'in payının %5 dolayında bulunması ve Türkiye ihracatının %4.27'sinin Gaziantep'ten yapılmakta olması (www.gto.org.tr (25.04.2017)), araştırmanın Gaziantep özelinde yapılmasının en önemli nedenlerindedir.

LİTARATÜR TARAMASI

Kutlu ve Demirci, “KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmalarında, KOBİ’lerin otofinansman imkanlarının az kredi maliyetlerinin ise yüksek ve kredi hacimlerinin düşük olduğu, kredi alırken ağır teminat koşullarından dolayı büyük sıkıntılarla karşı karşıya oldukları, finans dünyasındaki gelişmeleri yakından takip edememeleri nedeniyle finansal yönetimde yetersiz kaldıkları, bunlara benzer sorunların KOBİ’lerin sağlam finansal bir yapıya sahip olmalarını zorlaştırdığı ve bu koşulların da bir sonucu olarak rekabet güçlerinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Kutlu ve Demirci, 2007: 196).

Karacibioğlu “Muğla İlinde Faaliyet Gösteren KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmasında, KOSGEB’e kayıtlı 1.000 üye arasından tesadüfi olarak seçilen 50 üye ile yüz yüze anket tekniği ile görüşme sağlamıştır. Bulgular, KOBİ’lerin finansman, üretim, dış ticaret ve pazarlama sorunu yaşadıkları şeklindedir (Karacibioğlu, 2007: 118).

Bilici, “Erzurum Alt Bölgesindeki KOBİ’lerin Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmasında işletmelerin, sermaye yetersizliği, kredi kullanma zorlukları, finansman yetersizliği, kapasiteleri tam kullanamama gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını saptamıştır. Çalışmada ayrıca, KOBİ’lerin teşviklerden yararlanma konusunda bürokratik işlemlerden ciddi biçimde şikayetçi oldukları gözlenmiştir (Bilici, 2007: 397).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaya, “Elazığ İlinde Faaliyet Gösteren KOBİ’lerin Finansal Sorunları Ve Çözüm Önerileri” başlıklı araştırmasında, KOBİ’lerin kendi sermayelerinin az olması ve yabancı kaynak bulmada zorlanmaları nedeniyle teknolojik gelişmeleri takip edemedikleri gibi varlıklarını devam ettirmeleri için lazım olan yatırımları bile yapamadıklarını gözlemlemiştir (Kaya, 2014: 221).

Demir ve Sütçü “Kriz Sonrası Isparta Orman Endüstri KOBİ’lerinin Üretim, Teknoloji ve Finansman Sorunlarının Analizi” başlıklı çalışmalarında, KOBİ’lerin otofinansman olanaklarının sınırlı olduğunu, yetersiz öz sermaye ve ona dayalı finansal güçlüklerle başbaşa bulduklarını, işletme sermayesi temininde finansal sıkıntı çektiklerini gözlemlemiştir (Demir ve Sütçü, 2002: 94).

Coşkun, Orta Karadeniz Bölgesi’nde faaliyet gösteren KOBİ’lerin finansal sorunlarına yönelik yaptığı çalışmada, KOBİ’lerde genellikle öz sermayelerin yetersizliğine, bankalarca sağlanan kredilerin kısa vadeli olması nedeniyle çok tercih edilmediğine, yatırım kredisi temin etmede güçlükler yaşandığına, kredi temininde formalitelerin çok fazla olduğunadikkat çekmişlerdir (Coşkun, 1995:173).

Bulut, Kars İli Merkezi’nde faaliyet gösteren KOBİ’lerin karşılaştıkları finansal sorunların analizine ilişkin yaptığı çalışmada, işletmelerin en önemli finansal sorununu öz kaynak yetersizliği olarak tespit etmiştir. İşletmelerin finansal sıkıntı çekmelerinin diğer bir nedenini ise finansal yönetim konusunda yeterince bilgi sahibi olmamalarına bağlamıştır (Bulut, 2004: 39).

Kalkan, Türkiye’deki KOBİ’lerin finansman olanaklarını incelediği araştırmasında, KOBİ’lerin öz kaynakları dışında tercih ettiği en önemli kaynağın bankalar olduğunu gözlemlemiştir (Kalkan, 2010: 81).

Dönmez, Karabük İli’nde faaliyet gösteren KOBİ’lerin finansal sorunlarıyla ilgili yaptığı çalışmada KOBİ’lerin, finansal yönetim konusunda bilgi ve donanım eksikliklerinin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğunu, finansal kaynak bulmada güçlükler yaşadıklarını ve ağır teminat koşullarından dolayı kredi almada büyük sıkıntı çektiklerini gözlemlemiştir (Dönmez, 2013: 31).

Sarılı, Afyonkarahisar İli'nde faaliyet gösteren KOBİ'lerin finansman sorunları ve finansman tercihlerini etkileyen etmenleri incelediği araştırmasında KOBİ'lerin finansman sorunlarını; öz kaynak yetersizliği, yabancı kaynak bulmada yaşanan zorluklar, finansman yönetiminin yetersizliği, toplam kredilerden alınan payın azlığı, uzman eleman temininde güçlükler yaşanması şeklinde gözlemlemiştir (Sarılı, 2011: 122).

Dağtan, "KOBİ'lerin Finansal Sorunlarının Çözümünde Kredi Garanti Fonunun Rolü ve Önemi" adlı çalışmasında karşılaşılan en önemli sorun finansal kaynakların yetersizliği olduğunu vurgulamış, çözüm önerisi olarak KOBİ'lere finansman, yönetim, bilgi ve teknoloji desteği sağlanmasının yanısıra yeni teşviklerin uygulanmasını tavsiye etmiştir (Dağtan, 2016: 102).

Emir, Sevim ve Arslantürk'ün, "KOBİ'lerde Finansal Yönetim Uygulamalarının Finansman Sorunları Üzerindeki Etkisi: Trabzon İli Örneği" başlıklı çalışma sonuçlarına göre, araştırmaya katılan firmaların %60'ının finansal sorun yaşamadığını belirtirken %40'ı finansal sorun yaşadığını beyan etmiştir. Yaşanan finansal sorunlar, alacakların tahsilatında gecikmeler, maliyetlerdeki artış, özkaynak sıkıntısı ve kredi bulmada yaşanan zorluklar olarak belirlenmiştir. Çalışmada, yaşanan finansal sorunların çözümü için teşviklerin artırılması, kredi alımında gösterilmesi gereken teminatların en aza indirgenmesi önerilmiştir (Emir, Sevim ve Arslantürk, 2012: 141).

Bekçi ve Usul (2001: 123-124)'un Göller Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin finansal sorunları ve çözüm yolları adlı çalışmasında, KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarını karşılayamaması, uzman yokluğu ve kaynak yetersizliğine bağlı olarak hedeflerine ulaşmada başarılı sonuç alamadıklarını gözlemlemiştirler.

Hacıevliyagil, "KOBİ'lerin Finansman Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Milli Ekonomi Modeli"

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

adlı çalışmasında, KOBİ'lerin finansal sorunlarını, öz kaynak ve işletme sermayesi yetersizliği, finansman kuruluşlarının çalışma yöntemlerinden kaynaklanan sorunlar, sermaye piyasasından kaynaklanan sorunlar, modern finansman araçlarının yeterli düzeyde takip edilememesi şeklinde belirlemişlerdir (Hacıevliyagil, 2016:48)

Aras ve Müslümov, Türkiye ekonomisindeki KOBİ'lerin finansman ve ekonomik sorunlarını saptayarak bunlara çözüm önerileri getirmeye çalıştıkları çalışmalarında, KOBİ'lerde gördükleri en önemli sorunun, para piyasasından temin edilecek olan fonların maliyetlerinin fazla olması nedeniyle rekabet etmede zorlanmaları olarak gözlemlemişlerdir (Aras ve Müslümov, 2002: 28)

Uçkun, “melek sermaye”nin KOBİ'lerin finansal sorunlarına çare olup olamayacağını incelediği çalışmasında, KOBİ'lerin başarısız olmasının temel nedenini sermaye yetersizliği olarak belirtmiştir. Ayrıca melek sermayenin KOBİ'lerin finansal sorunlarına çare olabileceğini de vurgulamıştır (Uçkun, 2009: 128).

Atay, “KOBİ'lerin Türkiye’de Bankalarla Yaşadığı Finansal Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmasında, KOBİ'lerin en önemli finansman sorununun, ticari bankalarca ekonomik güçlerinin az görülmesi sebebiyle yüksek faizli, düşük vadeli krediler kullanmak zorunda kalmaları olduğunu vurgulamış, bu nedenle, gerekli sermayeyi devamlı olarak kendi özkaynakları ile gidermek zorunda kaldıklarından, devamlı olarak sermaye sıkıntısı çektikleri belirtilmiştir (Atay, 2012: 6). Gök ve Uçar, Diyarbakır İli’nde faaliyet gösteren KOBİ'lerin finansman sorununun çözümünde kredi garanti fonunun önemini incelediği çalışmalarında, KOBİ'lerin en önemli sorununun “finansal sorun” olduğunu belirtmişlerdir. Bu sorunun yaşanmasına sebep olan etkenler olarak, “alacak tahsilatının gecikmesi, kredi temin etmede yaşanan sıkıntılar, maliyetlerin sürekli artması ve sermayenin yetersiz olması” gösterilmiştir (Gök ve Uçar, 2013: 141).

Karadeniz ve diğerleri, Van ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin finansal sorunlarını, enerji maliyetlerinin, vergilerin ve faizlerin fazlalığı, sermayenin ve kar marjının azlığı olarak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

belirtmişler (Karadeniz vd., 2015: 95). Yılmaz, Muğla ilinde faaliyet gösteren 296 adet KOBİ ile yüz üye anket tekniği uygulayarak yaptıkları çalışmada, işletmelerin büyük kısmının kredi kullandığı, bu kredileri bankalardan temin edildiği sonucuna ulaşmıştır. Kredi temin etmede karşılaşılan en büyük sorunların ise sırasıyla teminat sağlama gücü ve formalitelerin ağır oluşu gösterilmiştir (Yılmaz, 2016: 29). Koyuncu, Gaziantep ilinde faaliyet gösteren KOBİ'ler arasında 54 işletmeye yüz yüze anket tekniği uygulayarak yaptığı çalışmada, işletmelerin %80'ninin finansal sorun yaşadığını tespit etmiş, yaşanan finansal sorunların kaynağının sırasıyla sınırlı kredi olanakları, alacakların tahsilatında gecikme, yetersiz öz kaynak, satışların yetersizliği ve finansal yönetimde yetersizlik olduğunu belirtmiştir (Koyuncu, 2010: 97).

UYGULAMA

Araştırmanın Amacı:

Araştırmanın amacı, Gaziantep İli'nde faaliyet gösteren KOBİ'lerin finansal sorunlarını belirlemek ve bu sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirmek olarak saptanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi:

Araştırma anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Anket formu farklı literatürün incelenmesini takiben 15 sorudan oluşan yazılı metin olarak hazırlanmıştır. Anket, Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı 19985 KOBİ içerisinde 380 firma ile yüz yüze görüşme sağlanarak uygulanmış, elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 24.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. İstatistik analiz kısmında önce standart sapma, ortalama ve yüzde dağılımları gibi tanımsal istatistikler verilmiş ve ardından varsayıdığımız hipotezleri test etmeye yönelik olarak ki-kare bağımsızlık testleri yapılmıştır.

Araştırma Sonuçları ve Değerlendirilmesi:

İşletmelerin yapısına ait özellikler, finansman sorunları ve çözüm önerilerini kapsayan önermelere yönelik sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

İşletmeleri yapısal özelliklerine yönelik frekans dağılımları aşağıda Tablo 1'de verilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1: İşletmelerin Yapısal Özelliklerine Yönelik Frekans Dağılımları

Hukuki Yapı	Sayı	Dağılım (%)
Şahıs Şirketi	179	47,1
LimitedŞirket	170	44,7
Anonim Şirket	31	8,2
Toplam	380	100
Faaliyette Bulunduğu Süre		
1 – 3 yıl	15	3,9
4 – 10 yıl	191	50,3
11 – 25 yıl	116	30,5
26 yıl ve üzeri	58	15,3
Toplam	380	100
Faaliyet Gösterilen Sektör		
Hizmet	55	14,5
İmalat ve Satış	211	55,5
Ticaret	77	20,3
Tarım ve Hayvancılık	37	9,7
Toplam	380	100
Faaliyet Konusu		
Gıda Ürünleri	69	18,2
Makine Teçhizat	108	28,4
Giyim Eşyası	39	10,3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	10	2,6
Mobilya	20	5,3
Plastik Ürünleri	13	3,4
Tekstil Ürünleri	18	4,7
Otomotiv Sanayi	16	4,2
Ağaç ve Ağaç Ürünleri	10	2,6
Hayvancılık	25	6,6
Hizmet Sektörü	52	13,7
Toplam	380	100
Çalışan Sayısı		
Mikro İşletme (1 – 9 işçi)	250	65,8

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Küçük İşletme (10 – 49 işçi)	91	23,9
Orta Büyüklükte İşletme (50 – 250 işçi)	39	10,3
Toplam	380	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere işletmelerin %47,1’ini şahıs, %44,7’sini limited ve %8,2’si anonim şirketler oluşturmaktadır. İşletmelerin %3,9’u 1 ila 3 yıl arasında faaliyette bulunmakta, %50,3’ü 4 ila 10 yıl arasında faaliyette bulunmakta, %30,5’i 11 ila 25 yıl arasında faaliyette bulunmakta, %15,3’ü 26 yılı aşkın süredir faaliyette bulunmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere işletmelerin büyük bir çoğunluğu yeni kurulmuş olan genç işletmelerdir. İşletmelerin sektörel dağılımına bakıldığında, %14,5’i nin hizmet, %55,5’inin imalat ve satış, %20,3’ünün ticaret, %9,7’sinin tarım ve hayvancılık sektöründe faaliyette bulunduğu görülmektedir. Ankete katılan işletmelerin en fazla faaliyet gösterdikleri sektör %55,5 oranla imalat ve satış sektörü olarak öne çıkmıştır. Anketin oldukça farklı sektörlerde faaliyette bulunan işletmelere yapıldığı görülmektedir. Aynı şekilde, ankete katılan işletmelerin çalıştırdıkları personel sayılarına baktığımızda anketlerin büyük oranda mikro işletmelere yapıldığı görülmektedir. İşletmelerin finansal sorunlarına yönelik sorulara ilişkin frekans dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: İşletmelerin Finansal Sorunlarına Yönelik Frekans Dağılımları

Sermayenin Nereden Karşılandığı	Sayı	Dağılım (%)
Kendi Öz Kaynaklarımdan Karşılıdım	273	71,8
Akraba ve Arkadaşlarımdan Borç Aldım	26	6,8
Banka Kredisi Kullandım	59	15,5
Ticari Kredi Kullandım	22	5,8
Toplam	380	100
Tercih Edilen Yabancı Kaynak Türü		
Bankalar	204	53,7
KOSGEB	30	7,9
Ortaklar	62	16,3
Önceki Yıllardan Dağıtılmayan Karlar	74	19,5
Gayri Menkul Satışları	3	0,8
Diğer	7	1,8
Toplam	380	100
Kredi Kullanma Durumu		
Evet	313	82,4
Hayır	67	17,6
Toplam	380	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Vade Aralığı		
0 – 6 ay	21	6,7
6 ay – 2 yıl	204	65,4
2 yıl – 5 yıl	79	25,3
5 yıl ve üzeri	8	2,6
Toplam	312	100
Kredi Türü		
Ticari Kredi	183	58,7
Yatırım Kredisi	105	33,7
İhtiyaç Kredisi	24	7,7
Toplam	312	100
Kredi Alırken Karşılaşılan Güçlükler		
Kredi Taleplerimiz Bankalarca Gerekli Şekilde Dikkate	24	7,7
Kredi Başvurusu İle Kredi Alınması Arasında Zaman Kaybımız	44	14,1
Teminat Güçlüğü İle Karşılaşmaktayız	128	41
Formalitelere Oldukça Ağırdır	85	27,2
Olumsuz Ticari Geçmiş	31	9,9
Toplam	312	100
Kredi Sistemi Hakkındaki Görüşler		
Faiz yüksek	129	33,9
Vade kısa	74	19,5
Kredi miktarı düşük	58	15,3
Kredi miktarı uygun	46	12,1
Normal	68	17,9
Enflasyonla orantılı	5	1,3
Toplam	380	100

Tablo 2.de görüldüğü şekliyle işletmelerin %71,8 oranla büyük bir kısmı işletmelerini kendi öz kaynaklarını kullanarak açmışlardır. Faaliyetlerini sürdürürken en fazla banka kredilerine müracaat edilmektedir. İşletmelerin %73,2'si finansal sorun yaşadıklarını ifade etmektedirler. En önemli finansal sorun olarak sırasıyla kredi olanaklarının sınırlı olması, alacakların tahsilatında gecikme ve özkaynak yetersizliği gösterilmiştir. İşletmelerin %82,4'ü kredi kullandıklarını ifade ederken, işletmelerin %65,4'ü 6 aydan 2 yıla uzanan vade aralığında kredi kullanırken, %25,3'ü 2 yıl 5 yıl aralığında kredi kullanmaktadır. Yine işletmelerin %58,7'si ticari kredi kullandıklarını ifade ederken %33,7 gibi hatırı sayılır bir oranı yatırım kredisi

kullandıklarını ifade etmişlerdir. İşletmelerin bankalardan kredi alırken karşılaştıkları en büyük sorunun bankalar tarafından istenilen teminat olduğu görülmektedir. Bu sorunu ağır formaliteler takip etmektedir. İşletmelerin önemli bir bölümü kredi alırken bankaların uyguladığı faiz oranlarının yüksekliğinden şikayet ederken yine önemli bir kısmı vadelerin kısalığından yakınmaktadır. İşletmelerin finansal sorunlarına çözüm önerilerine yönelik frekans dağılımları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: İşletmelerin Finansal Sorunlarına Çözüm Önerilerine Yönelik Frekans Dağılımları

İşletmelerin Finansal Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri	Sayı	Dağılım (%)
Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmalıdır	128	33,7
İşletmenin Sermaye Piyasasından Yararlanması İçin Düzenlemeler Yapılmalı	21	5,5
Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Gelişimi İçin Yeni Teşvikler	90	23,7
Kredi Kullanımında Teminat ve Diğer Formalitelerin En Aza İndirilmesi	124	32,6
Diğer Finans Kurumlarından Yararlanmak İçin Gerekli Düzenlemeler	17	4,5
Toplam	380	100

KOBİ'lerin karşılaştıkları finansal sorunların çözümü için ankete katılan işletmelerin %33,7 gibi önemli bir kısmı uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmasını önerirken %32,6'lık bir kısmı kredi kullanımı sırasındaki formalitelerin azaltılmasını istemektedir. %23,7 oranında işletme ise teşvik getirilmesini önermektedir.

HİPOTEZLER:

Bu bölümde araştırma ile ilgili aşağıdaki hipotezler kurulmuş, kurulan hipotezler Ki-kare bağımsızlık testi kullanılarak test edilmiştir.

Hipotez 1: İşletmelerin hukuki yapıları ile faaliyet gösterdiği sektör arasındailişki vardır.

Hipotez 2: İşletmelerin ölçeği ile finansal sorun yaşama durumu arasında ilişki vardır

Hipotez 3: İşletme ölçeği ile kredi kullanma durumu arasında ilişki vardır.

Hipotez 4: İşletme ölçeği ile kullanılan kredi türü arasında ilişki vardır.

1. İşletmelerin hukuki yapıları ile faaliyet gösterdiği sektör arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığına yönelik ki kare test sonuçları aşağıda Tablo 4 'de verilmektedir.

Tablo 4: İşletmelerin Hukuki Yapıları ile Faaliyet Gösterdiği Sektör Arasındaki İlişki

İşletmenizin hukuki yapısı nedir?	İşletmeniz hangi sektörde faaliyet gösteriyor?				Toplam	
	Hizmet	İmalat ve satış	Ticaret	Tarım ve hayvancılık		
Şahıs şirketi	Sayı	16	107	32	24	179
	Yüzde	8,9%	59,8%	55,5%	13,4%	100,0%
Limited şirket	Sayı	34	91	38	7	170
	Yüzde	20,0%	53,5%	22,4%	4,1%	100,0%
Anonim şirket	Sayı	5	13	7	6	31
	Yüzde	16,1%	41,9%	22,6%	19,4%	100,0%
Toplam	Sayı	55	211	77	37	380
	Yüzde	14,5%	55,5%	20,3%	9,7%	100,0%

Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=,002

Tablonun Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=0,002'dir. Bu değer P = 0,002 < 0,01 olduğu için, %1 anlamlılık düzeyinde H0 hipotezi reddedilir, Buradan hareketle ilk hipotez olan işletmelerin hukuki yapıları ile hangi sektörde faaliyet gösterdikleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı kanıtlanmış olmaktadır.

2. İşletmelerin ölçeği ile finansal sorun yaşama durumu arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığına yönelik ki kare test sonuçları aşağıda Tablo 5 'de verilmektedir.

Tablo5: İşletmelerin Ölçeği ile Finansal Sorun Yaşama Durumu Arasındaki İlişki

İşletme ölçeği	İşletmeniz ciddi anlamda finansal sorun yaşıyor mu ?		Toplam
	Evet	Hayır	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mikro İşletme	Sayı	169	81	250
	Yüzde	67,6%	32,4%	100,0%
Küçük İşletme	Sayı	82	9	91
	Yüzde	90,1%	9,9%	100,0%
Orta Büyüklükteki İşletme	Sayı	27	12	39
	Yüzde	69,2%	30,8%	100,0%
Toplam	Sayı	278	102	380
	Yüzde	73,2%	26,8%	100,0%
Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=,000				

Tablonun Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=0,000'dir. Bu değer $P = 0,000 < 0,01$ olduğu için, %1 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilir. Buradan hareketle, işletmelerin finansal sorun yaşama durumu ile işletme ölçekleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı ortaya çıkarılmıştır.

- İşletme ölçeği ile kredi kullanma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığına yönelik ki kare test sonuçları aşağıda Tablo 6 'da verilmektedir.

Tablo 6: İşletme ölçeği ile Kredi Kullanma Durumu Arasındaki İlişki

İşletme ölçeği		İşletmeniz kredi kullanıyor mu ?		Toplam
		Evet	Evet	
Mikro İşletme	Sayı	194	56	250
	Yüzde	77,6%	22,4%	100,0%
Küçük İşletme	Sayı	86	5	91
	Yüzde	94,5%	5,5%	100,0%
Orta Büyüklükteki İşletme	Sayı	33	6	39
	Yüzde	84,6%	15,4%	100,0%
Toplam	Sayı	313	67	380
	Yüzde	82,4%	17,6%	100,0%
Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=,001				

Tablonun Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=0,001'dir. Bu değer $P = 0,001 < 0,01$ olduğu için, %1 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilir. Buradan hareketle, işletmelerin kredi kullanma durumu ile işletme ölçekleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz

edilebilecektir.

4. İşletme ölçeği ile kullanılan kredi türü arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığına yönelik ki kare test sonuçları aşağıda Tablo 7 'de verilmektedir. var mıdır?

Tablo 7: İşletme Ölçeği ile Kullanılan Kredi Türü Arasındaki İlişki

İşletme ölçeği		Kullandığınız kredi çeşidi nedir?			Toplam
		Ticari kredi	Yatırım kredisi	İhtiyaç kredisi	
Mikro İşletme	Sayı	138	46	10	194
	Yüzde	71,1%	23,7%	5,2%	100,0%
Küçük İşletme	Sayı	38	38	9	85
	Yüzde	44,7%	44,7%	10,6%	100,0%
Orta Büyüklükteki İşletme	Sayı	7	21	5	33
	Yüzde	21,2%	63,6%	15,2%	100,0%
Toplam	Sayı	183	105	24	312
	Yüzde	58,7%	33,7%	7,7%	100,0%

Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=,000

Tablonun Asymp. Sig. (Anlamlılık) değeri P=0,000'dir. Bu değer P = 0,000 < 0,01 olduğu için, %1 anlamlılık düzeyinde H0 hipotezi reddedilir. Buradan hareketle, işletmelerin kullandıkları kredi türü ile işletme ölçekleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını kabul etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER:

KOBİ'lerin finansal sorunlarını belirlemek ve finansal sorunların çözümüne ilişkin araştırma için Gaziantep'te faaliyet gösteren Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı 19.985 üye KOBİ arasından rastgele 380 KOBİ seçilerek yüz yüze anket tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır.

İşletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde, %47, 1'ini şahıs, %44, 7'sini limited, %8, 2'sini ise anonim şirketler oluşturmaktadır. İşletmelerin yarısından fazlası 4-10 yıl aralığında yaşa sahip genç işletmelerdir. İmalat sektöründeki yoğunluk dikkat çekicidir. İşletmelerin %65,8 gibi bir oranı mikro düzeydedir. Bu hala işletmelerin çok küçük çapta faaliyette

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulduklarını göstermektedir. İşletmelerin çok büyük bir kısmı kendi öz kaynaklarını kullanarak işletmelerini açmışlardır. İşletmelerin $\frac{3}{4}$ 'ü finansal sorun yaşamaktadır ve bu sorunu yoğun biçimde banka kredisi kullanarak aşmaya çalışmaktadırlar. İşletmeler yetersiz özkaynaktan ve kredi bulamamaktan şikayetçidir. Kredi bulanlar ise yoğun formaliteden ve bankaların istedikleri teminatların yüksekliğinden şikayet etmektedirler. Ayrıca bankalarca verilen kredilerin faizleri yüksek olarak algılanmaktadır.

Ankete katılan işletmeler finansal sorunlarının aşağıdaki şekilde çözüleceğine inanmaktadırlar.

- Uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanması,
- Kredi kullanımında teminat ve diğer formalitelerin en azlandırılması,
- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin gelişimi için yeni teşvikler getirilmesi,
- İşletmenin sermaye piyasalarından yararlanabilmesi için yeni düzenlemeler yapılması,
- Bankalar dışındaki diğer finans kurumlarından yararlanmak için gerekli düzenlemelerin yapılması.

Konuya ilişkin literatür dikkate alındığında, Gaziantep İli özelinde saptanan KOBİ'lerin finansal sorunlarına ilişkin bulgularla ülkemiz genelindeki KOBİ'lerin finansal sorunlarının Kutlu ve Demirci(2007), Karacibioğlu(2007), Bilici (2007), Kaya (2014), Demir ve Sütçü (2002), Coşkun (1995), Bulut (2004), Kalkan (2010), Dönmez (2013), Sarılı (2011), Dağtan (2016), Emir, Sevim ve Arslantürk (2012), Bekçi ve Usul (2001), Hacıevliyagil (2016), Aras ve Müslümov (2002), Uçkun (2009), Atay (2012), Gök ve Uçar (2013), Karadeniz vd. (2015), Yılmaz (2016) ve Koyuncu (2010) bulgularıyla büyük benzerlikler taşıdığı gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

Aras Güler ve Alövsat Müslümov (2002), "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Yeri: Finansman, Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri", 21. Yüzyılda KOBİler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu 3 - 4 Ocak 2002, Gazimagusa:

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Doğu Akdeniz Üniversitesi.

Atay Mehmet Serdar (2012), “KOBİ’lerin Türkiye’de Bankalarla Yaşadığı Finansal Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, 1-7.

Bekçi İsmail ve Hayrettin Usul (2001), “Göller Bölgesindeki Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansal Sorunları ve Çözüm Yolları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 111-125.

Bilici, N. (2007). Erzurum Alt Bölgesindeki KOBİ’lerin Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, 383-398

Bulut Koray (2004), Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Karşılaştıkları Finansal Sorunların Analizi Kars İli Merkezinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kars.

Çoşkun Hsan Hüseyin (1995), Orta Karadeniz Bölgesi Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Malatya.

Çelik Cemile ve Himmet Karadal (2007), “KOBİ’lerin Sorunları ve Çözüm Stratejilerinin Algılanan Performans Üzerine Etkileri: Aksaray ve Mersin Örneği”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 119-138.

Dağtan, Ö. (2016). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunlarının Çözümünde Kredi Garanti Fonunun Rolü ve Önemi.

Demir Yusuf ve Abdullah Sütçü (2002), “Kriz Sonrası İsparta Orman Endüstri KOBİ’lerinin Üretim, Teknoloji ve Finansman Sorunlarının Analizi”, Türkiye, Ormanlık Dergisi, Seri A(2), 79-96.

Dönmez Alican (2013), Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Finansal Sorunları: Karabük İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Karabük.

Emir Mustafa, Uğur Sevim ve Duygu Arslantürk (2012), “KOBİ’lerde Finansal Yönetim Uygulamalarının Finansman Sorunları Üzerindeki Etkisi: Trabzon İli Örneği”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Cilt 6, 121-144.

Gençyılmaz Güneş (2006), “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ’ler)”, 3. KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi Kongre Kitabı (2006), İstanbul Kültür Üniversitesi, 17-18 Kasım 2006, s.xix.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gök Remzi ve Mustafa Uçar (2013), “Diyarbakır’da Faaliyet Gösteren KOBİ’lerin Finansman Sorunu Çözümünde Kredi Garanti Fonu”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, 117- 146.

Gücelioğlu Ömer (1994), Küçük Ölçekli İşletmelerin KOSGEB'den Beklentileri, Türkiye Esnaf-Sanatkar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü Türkiye Esnaf-Sanatkar ve Küçük Yayınları, No 13, Ankara.

Hacıevliyagil Nuri (2016), “KOBİ’lerin Finansman Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Milli Ekonomi Modeli (MEM)”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi”, Cilt 14, Sayı 3, 32-50.

Kalkan Mehmet (2010). Türkiye'de KOBİ'lerin Finansman Olanakları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Para ve Banka Bilim Dalı, İzmir.

Karacibioğlu, S. R. (2007). KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri: Muğla Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Aydın.

Karadeniz Erdinç, Kamil Unur, Hasan Köşker ve Banu Zencir (2015), “Van İlinde Faaliyet Gösteren KOBİ Statüsündeki Konaklama ve Seyahat İşletmelerinin Finansal Sorunlarının Analizi”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, 85-98.

Kaya, Gamze A. (2014), “Elazığ İlinde KOBİ’lerin Finansal Sorunları ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir Araştırma”, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 193-224.

Koyuncu Abdulkadir (2010), “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Alternatif Finansman Kaynaklarının Oluşturulması ve Gaziantep İlinde Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Gaziantep.

Kutlu Hüseyin Ali ve N. Savaş Demirci (2007), “KOBİ’lerin Finansal Sorunları ve Çözüm Önerileri”, 4. KOBİ’ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Aralık 2007, 187-198.

Resmi Gazete (04.11.2012 tarih ve 790 sayılı)

Sarıaslan Halil (1992), Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye’de Uygulama Olanakları, ASO Yayınları, Ankara.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sarılı, Özgül (2011), Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansman Sorunları ve Finansman Tercihlerini Etkileyen Etmenler: Afyonkarahisar İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Afyon.

Türkiye İstatistik Kurumu - TÜİK (2015), Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2015.

Uçkun Nurullah (2009), “KOBİ'lerin Finansal Sorunlarına Melek Sermaye Çare Olabilir mi?”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 41, 121-130.

Yörük, Nevin ve Ünsal Ban (2003), KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Finansman Sorunlarının Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama, Gazi Kitabevi, Ankara.

Yılmaz G. H. (2016). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Kredi Sorunları Üzerine Muğla İlinde Yapılan Bir Araştırma. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(36), 67-82.

<https://www.tobb.org.tr>

<https://www.gto.org.tr/>

KORUNAN TARİHİ KENTLERDE TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: SAFRANBOLU KENTİ

Hakan KENDİR¹, Yasin DÖNMEZ², Fatih TÜRKMEN³, Suat ÇABUK⁴

Özet

Turizm ve çevre birbirleriyle yakından ilgilidir. Çevrenin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklar, destinasyonlar için önemli çekim unsurlarıdır. Destinasyonların gelişimi ve sürdürülebilir olması, mevcut değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması ile mümkün olacaktır. Turistler için destinasyon seçimlerinde, bölgenin tarihi, kültürel ve doğal alanlarında bulunan çekim unsurları oldukça önemlidir. Safranbolu sahip olduğu tarihi evleri, çarşısı, hanları, hamamları ve doğal güzellikleriyle önemli turizm destinasyonlarından biridir. Dünya miras kentleri arasında yer alan Safranbolu, yılın oniki ayı turist çekebilmektedir. Ayrıca Safranbolu, turizmin sürdürülebilirliği konusunda yapılan çalışmalar sebebiyle örnek kentler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada Safranbolu kentinin turizmde geldiği durum, sürdürülebilirlik konusunda yapılan çalışmaların turizme olan etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi adına uzman kişilerin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniği ile değerlendirilmeye çalışılmış olup, konuyla ilgili SWOT (GZFT) analiziyle de turizm alanında turizm eğitimi, gerekli olan altyapının planlaması ve turizm işletmelerine yönelik çeşitli öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Evler, Sürdürülebilir Turizm, Safranbolu

SUSTAINABILITY OF TOURISM IN PROTECTED HISTORICAL CITIES: THE CITY OF SAFRANBOLU

Abstract

Tourism and the environment are closely related to each other. The natural and cultural resources that the environment has are important attraction elements for destinations. The development and sustainability of destinations will be possible by preserving existing values and transferring them to future generations. The attraction elements in the historical, cultural and natural areas of the region are quite important for tourists for their selection of destination. Safranbolu is one of the most important tourism destinations with its historical houses, markets, inns, baths and natural beauties. Safranbolu, which is among the world heritage cities, can attract tourists for twelve months of the year. In addition, Safranbolu is one of the exemplary cities due to the studies on sustainability of tourism. In this study, it is aimed to investigate the situation of the city of Safranbolu in tourism and the effects of the research about sustainability on tourism. In order to ensure sustainability, expert opinions were tried to

¹ Öğr.Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, hakan.kendir@gop.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr., Karabük Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, yasindonmez@karabuk.edu.tr

³ Yrd.Doç.Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme ve Turizm Bölümü, turkmenfatih@hotmail.com

⁴ Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Safranbolu Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık bölümü, suatcabuk@gmail.com

be evaluated through semi-structured interview technique and various suggestions were brought forward for tourism education in the field of tourism, planning of necessary infrastructure and tourism enterprises via a related SWOT (GZFT) analysis.

Keywords: Historical Houses, Sustainable Tourism, Safranbolu

1.Giriş

Çekirdeğinde merak unsurunu barındıran ve her yıl milyonlarca insanın ikamet yerinden ayrılıp farklı yerlere seyahat etmesini sağlayan turizm, teknolojide ve insan isteklerinde meydana gelen değişimler sonucunda kitlesel bir hareket olmasının yanında özel ilgiye dayalı bir oluşumu da beraberinde getirmektedir. Özellikle deniz-kum-güneş olarak adlandırılan kitle turizminin doğal kaynakları hızlı bir biçimde tahrip etmesi neticesinde; doğayı, tarihsel öğeleri ve geleceği korumaya dönük sürdürülebilir bir turizm şeklinin önemi her geçen gün artmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynayan doğa temelli turizm, uluslararası arenada sürdürülebilir kalkınmanın gelişimsel ve çevresel öğeleri arasındaki etkileşimi değerlendirme adına incelenmesi ve üzerinde durulması gereken bir konudur (Soleimanpour, 2012). Sürdürülebilir turizm kavramının 1980'lerin sonunda ortaya atıldığı, ekoturizm ve alternatif turizm kavramları gibi sık bir şekilde incelendiği (Weaver, 2001), ayrıca Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından mevcut kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak adına kaynakların tahrip edilmeden aktarımı olarak tanımlandığı görülmektedir (Blamey, 2001; Cottrell, Vaske ve Shen, 2001). Yapılan bu tanım çerçevesinde sürdürülebilir turizmin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Kahraman ve Turkey, 2009):

- Doğal, tarihi ve kültürel varlıklar, turizmin günümüz toplumu için yarattığı faydanın yanı sıra gelecekte yaşayacak toplumların kullanımı için korunmaktadır.
- Turizm gelişimi, turistik destinasyonda çevresel ve sosyo-kültürel sorunların ortaya çıkmasını engelleyecek biçimde planlanmakta ve yönetilmektedir.
- İhtiyaç duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülmekte ve geliştirilmektedir.
- Maksimum düzeyde turist tatmini, turistik bölgenin pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin devam ettirilmesi ile sağlanabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Turizmden kazanılan fayda, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılmaktadır.

Sürdürülebilir turizm, finansal kaynaklardan yoksun veya büyümenin farklı yollarını bulamayan özellikle doğal varlıkların bol olduğu bölgelerde toplumsal kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte herhangi bir turizm dalında gelişme çabası, olumlu veya olumsuz ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel sonuçları da beraberinde getirmektedir (Cottrell, Vaske ve Shen, 2001). Bu kapsamda gelişimi turizm faaliyetlerine dayanan bölgelerde, çevrede tahribat yaratmadan ve insan kalitesini düşürmeden doğal ve tarihsel varlıkların korunmasını destekleyen sürdürülebilir turizmin (Çakılcıoğlu, 2013) amaçları genel olarak şu başlıklar altında toplanmaktadır (Erdoğan, 2003);

- Tarihsel, doğal, kültürel varlıklar ve çevreyi koruyarak bu kaynakların turizmde kazandırılması (kaynakların sürdürülebilir kullanımı),
- Turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılması (dağ, deniz, kültür turizmi... vb),
- Aşırı kullanım ve atıkların azaltılması, böylece uzun vadeli çevresel tahribatın önlenmesi,
- Personel eğitimi, turistlerin bilgilendirilmesi,
- Turizm sektörü ve kamu arasında karşılıklı koordinasyonun sağlanması,
- Yerel toplumu planlamaya dâhil etme ve yerel ekonominin desteklenmesi,
- Belirtilen konularda araştırmaların yapılması ve desteklenmesi.

Turizm sektörü genel olarak döviz kazandırma, istihdam ve gelir artışı oluşturma gibi ekonomik etkilerine göre dikkate alınmaktadır. Yerel gelişime göre turizm, özellikle emek-yoğun özellik göstermesinden ötürü önemli görülmektedir. Ancak, turistlerin sayıca fazla olması durumunda da turizm, doğal ve tarihsel kaynaklar üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Çünkü, bir bölgede turizmin gelişmesi, turistlerin talep ettiği doğal veya insan yapımı kaynakların çekiciliğine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. İyi korunmuş ve sürdürülebilirlik koşulları içinde değerlendirilmiş kaynakların yok olması durumunda, turizmin ekonomik bir faaliyet olarak var olması sorun oluşturabilecektir. Dolayısıyla, çevresel kaynakların dağılımındaki niteliksel ve niceliksel farklılıklar turizmin ekonomik, çevresel ve toplumsal etkilerinin de farklılaşmasına yol açabilecektir (Ceylan, 2001). Özellikle sürdürülebilir turizm kapsamında, tarihi kent ve kasabalarda turistlere sunulan en değerli deneyim olan kültür mirasının korunarak gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması önem

arz etmektedir (Anonim, 2012). Bu çalışmada, UNESCO'nun 1994 yılında Dünya Kültür Mirası Listesi'ne aldığı ve 1975 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından kentsel sit alanı ilan edilen Safranbolu'nun turizmde geldiği durum, sürdürülebilirlik konusunda yapılan çalışmaların turizme olan etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma alanı olarak Safranbolu ilçe sınırları seçilmiştir (Şekil 1). Safranbolu, Batı Karadeniz Bölgesi'nde Karabük ilinin en büyük ve gelişmiş ilçesidir. 41°-16' kuzey enlemi ile 32°-41' doğu boylamında yer alan Safranbolu, Ankara'nın 220 km kuzeyinde ve Karadeniz'in 90 km güneyindedir. Doğusunda Kastamonu, batısında ise Bolu ili yer almaktadır. 1013 km² yüzölçümüne sahip Safranbolu'nun büyük bir bölümü ormanlarla kaplıdır. Ilıman iklim kuşağında yer alan Safranbolu, yazları serin ve kışları ılık geçen bölgede yıllık ortalama sıcaklık 13° C olup Ocak ayı ortalaması 3° C, Temmuz ayı sıcaklık ortalaması 23° C'dir. Ortalama yıllık sıcaklık farkı ise 20° C'dir. Bölgede gece-gündüz arası sıcaklık farklılıkları büyük bir oynama göstermez. Ortalama nispi nem % 60 civarındadır. Yağışlar en fazla İlkbahar ve Kış aylarında görülmektedir. Ortalama yıllık yağış miktarı 480 mm/ yıl'dır (Dönmez ve Gökyer, 2014).

Şekil 1. Safranbolu'nun konumu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Safranbolu, kökleri çok eski dönemlere uzanan değişik uygarlıkların hüküm sürdüğü bir bölgede yer almaktadır. M.Ö. 3000 yıllarından itibaren bölgede toplu yerleşimlerin olduğu tahmin edilmektedir. Bilinen en eski uygarlık Gagasların uygarlığıdır. Daha sonra Hititler, Dorlar, Paplagonlar, Kimerler, Lidyalılar, Persler, Kapadokyalılar, Elenler, Pontlar, Galatyalılar, Bitinyalılar, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar bu bölgede hüküm sürmüşlerdir (Anonim, 1999). Büyük Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile doğudaki Bizans topraklarında kalan Safranbolu, tam 801 yıl Bizans egemenliğinde yaşamış ve Paplagonya adıyla anılan bölgenin önemli şehirlerinden birisi olmuştur. Roma ve Bizans döneminde yoğun bir yerleşme alanı olmuştur. Bu dönemlere ait eserler arasında Safranbolu – Eflani Bölgesinde 24 tümülüs, çeşitli kaya mezarları, kabartmalar ve Sipahiler Köyü'ndeki Roma Tapınağı sayılabilir. Türkler Safranbolu'yu almadan önce, şehrin adı "Dadybra"dır. Safranbolu'da Türklerin egemenliği 1190'lı yıllara rastlamaktadır. Türkler şehrin "Dadybra" olan ismini "Zalifre" olarak değiştirmişlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra, Safranbolu tarihi, Kastamonu tarihine bağlı olarak gelişir. Bu bölge 12.y.y başında Danişmentler zamanında Türklerin eline geçmiştir. Sonra tekrar Bizans'a geçmiştir. Safranbolu Candaroğulları döneminden başlayarak, Osmanlı Dönemi'nde de uzun bir süre "Taraklı Borlu" adıyla anılmıştır. 18.y.y'dan itibaren önce Zağfıranbolu adıyla anılan ilçe 1940'lardan sonra da "Safranbolu" adını almıştır (Yücel,1980; Gönenç, 1994; Tunçözgür, 1997; Gürbüz, 2002).

Safranbolu Osmanlı Mimarisi ve yaşantısı ile ilgili pek çok tarihi eserin bulunduğu UNESCO Dünya Miras listesinde yer alan önemli bir yerleşimdir. Hanları, hamamları, tarihi evleri ile turizm açısından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Kentin turistik ve tarihi eserlerinin yoğunlaştığı bölge "Çarşı" kesimidir (Foto 1)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Foto 1. Safranbolu çarşısı, evleri ve Incekaya su kemeri

Araştırmada Safranbolu Turizm Fakültesi'nde görev yapan, öğretim üyeleri ile araştırma görevlilerine, nitel araştırma tekniklerinden olgubilim (fenomenoloji) türü çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanarak görüşleri değerlendirilmiştir. Bu görüşleri belirleyebilmek amacıyla araştırmacılar tarafından, mevcut sorunların tespiti ile çözüm önerilerini ortaya koyabilmek amacıyla yapılmış çalışmalar incelenerek dokuz sorudan oluşan bir form geliştirilmiştir. Bilinmektedir ki, olgubilim (fenomenoloji) nitel araştırmanın bir türü olup, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Dolayısıyla bizlere tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Ayrıca görüşme, araştırma amacına uygun olarak hazırlanan soruların, görüşüne ihtiyaç duyulan kişi(ler) araştırmacı tarafından sorularak cevap alınması süreci (Ural ve Kılıç, 2013) olup, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasının sebebi elde edilmek istenen verilerin ölçekli sorularla elde edilmesinin mümkün olmamasıdır. Önceden hazırlanmış görüşme taslağına bağlı olarak sürdürülen yarı yapılandırılmış mülakat tekniği, araştırmacıya daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde edebilme olanağı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu bilgiler ışığında evren öğelerinin çalışmada sınırlı olması sebebiyle görüşme formu tam sayım yöntemiyle fakültede görevli 7 öğretim üyesi, 2 araştırma görevlisine 2017 yılı Mart ayı itibarıyla görüşülerek araştırmacılar tarafından bizzat uygulanmış ve elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Bulgular ve Tartışma

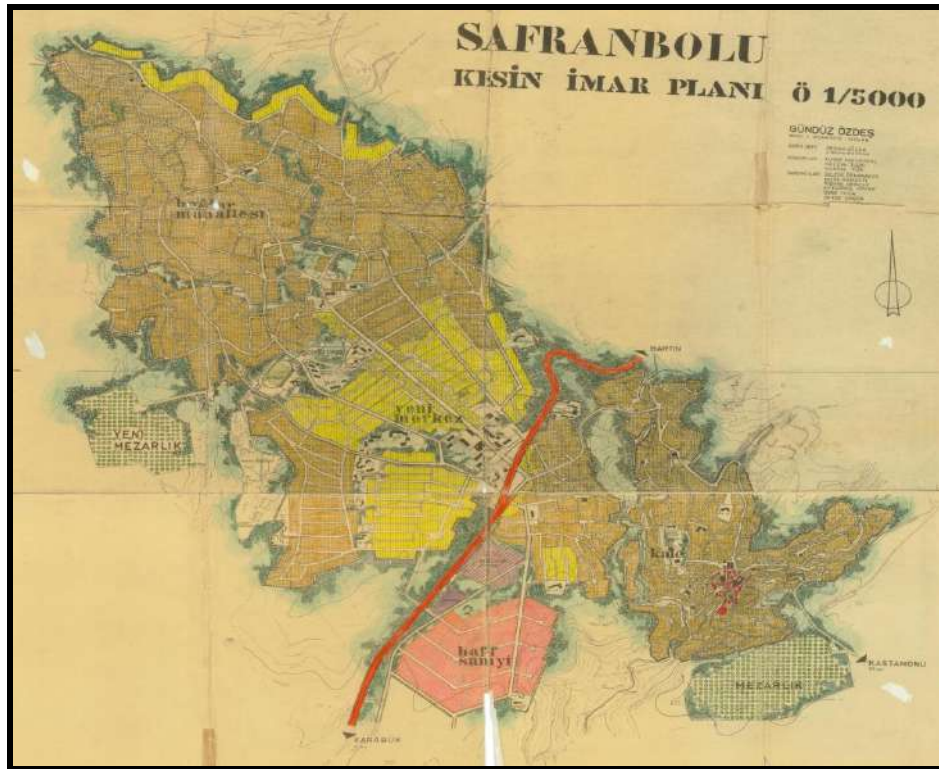
Türkiye’de turizm sektörü 1980’lere kadar gelişme gösterememiş, arkeolojik alanlara ve sahile sahip bazı beldelerdeki nitelsiz otel ve pansiyonlarla turizm faaliyeti sürdürülmeye çalışılmıştır. Turizm asıl gelişimini 1985 sonrasında artan devlet desteği sayesinde göstermiştir. Safranbolu’nun turizm alanı haline gelmesini; korumadaki başarısı, 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınması, ulusal ve uluslararası fuarlarda pazarlaması, görsel basının tanıtımda başarılı kullanımı sağlamıştır. Turizmin de etkisiyle Safranbolu’da anıtlar, çeşmeler restore edilmiş, sokakların Arnavut kaldırımları yeniden yapılmış, terk edilen tarihi konaklar onarılmış, bazılarında otel, lokanta gibi işlevler yüklenmiştir. Devlet desteği ve yerel halkın turizmi benimsemesi ile birlikte 1995 yılından sonra turist sayılarında ciddi bir artış görülmektedir (Çabuk vd., 2017) (Tablo 1).

Tablo 1. Safranbolu’da 1995-2016 Yılları Arasında Konaklama Sayıları

Yıllar	Yabancı Turist Sayısı	Yerli Turist Sayısı	Toplam Turist Sayısı
1995	2629	27644	30273
1996	3071	38745	41816
1997	5089	39788	44877
1998	9932	40488	50420
1999	4620	47862	52482
2000	5876	57261	63137
2001	8988	55215	64203
2002	11051	58381	69432
2003	8430	76678	85108
2004	13610	78485	92095
2005	17776	80046	97822
2006	17405	91098	108503
2007	21655	112655	134310
2008	17130	125482	142612
2010	22619	138121	160740
2013	43850	195616	239466
2014	53601	209843	263444
2015	53996	190111	244107
2016	32068	173075	205144

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Safranbolu Turizm Danışma Bürosu Verileri.

Safranbolu'nun korunması konusundaki ilk dikkati çeken belge İller Bankası tarafından yarışmaya çıkarılan Karabük-Safranbolu Master Planı yarışmasıdır. Yarışma 1965 yılında tanınmış altı Türk şehircilik uzmanının katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu yarışmada şehir plancılarına yol gösterici olması açısından bir rapor hazırlanmıştır. Raporda Safranbolu'nun korunması konusunda eski evlerinin özgün bir mimariye sahip olduğu vurgulanarak, planlamada kasabanın müstesna karakterinin korunması istenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2.Safranbolu İmar Planı-1968 (Çabuk vd., 2017)

Tarihi kentler ve onu oluşturan yapılar estetik değer içerirler. Fiziksel çevreyi oluşturan doğal ve kültürel mekânlar, yapı ve diğer bütün sanat ürünleri turizm açısından her zaman ilgi odağı olmuştur. Safranbolu, yaşadığı tarihi süreci günümüze kadar taşıyabilmiş ender kentlerden biridir. Sahip olduğu evleri, camileri, hanları, hamamları ve çarşısı ile birlikte açık hava müzesi konumundadır. Türkiye’de korumanın başkenti olarak kabul edilen Safranbolu, 1975-2016 yılları arasında ortaya konulan çabaların bir ürünü olarak turizm kenti durumuna

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

gelmiştir. Kentte üç kentsel sit alanı bulunmakla birlikte turistik faaliyetlerin yoğunlaştığı alan çarşı bölgesidir. Bu alanın pek çok sorunu koruma amaçlı imar planı aracılığıyla çözülmeye çalışılmaktadır.

Korunan tarihi alanlarda, hızlı nüfus artışı ile birlikte turizmin getirmiş olduğu baskı unsuru ciddi sorunlara yol açmaktadır. Safranbolu bulunduğu konum itibariyle, gününbirlik ve/veya hafta sonu, tatil günlerinde gerçekleştirilen turlar sebebiyle yoğun bir baskı altındadır. Bu oluşan yoğun talepler karşısında işletmeler, farklı istekler içine girseler de koruma kurulları, kent silüetini bozacak hiçbir uygulamaya izin vermemektedir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik anlamında oldukça etkin bir rol oynamaktadırlar.

Olgubilim (fenomenoloji) çerçevesinde yapılan bu araştırmalardaki verilerin analizi, konu hakkındaki yaşantı ve anlamları ortaya koymayı amaçladığından, içerik analizi ile bu veriler kavramsallaştırılarak, sonuçlar betimsel anlatımlarla sunulmuştur. Çalışma dâhilinde elde edilen sonuçlar şu şekilde sınıflandırılarak maddelenmiştir:

- Safranbolu'da 3 adet sit alanı bulunmaktadır. Koruma amaçlı imar planına göre 200 adetten fazla yapı tescillenmiştir. Bir çoğunun restorasyon işlemleri tamamlanmış ve yapım aşamasında olup devam edenlerde mevcuttur.
- Konut bölgesi ile birlikte oluşup gelişen çarşılardaki işletmeler, yöresel ürün satışları gerçekleştirmektedirler. Zaman zaman gerçekleştirilen etkinlikler ile birlikte, yöresel ürünler çeşitlendirilmektedir.
- Kente gelen yabancı turistler için rehberlik hizmeti yeteri kadar verilmemektedir. İşletmelerdeki çalışanların çoğunluğu yabancı dil bilmektedir.
- Eski çarşı bölgesinde yoğun bir trafik ile birlikte otopark sorunu yaşanmaktadır. Tur otobüsleri ile birlikte günü birlikçilerin oluşturmuş olduğu yoğunluk gürültü kirliliğine yol açmaktadır.
- Çarşı bölgesindeki bilgilendirme levhaları eksik veya yetersizdir. Mevcut olanlar oldukça yıpranmış durumdadır. Bunların çirkin görüntü oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla kent görünümüne uygun tasarımların yapılarak yenilenmesi gerekmektedir.
- Safranbolu Belediyesi, turizm için gerekli olan ihtiyaçların giderilmesi amacıyla dönemsel olarak çeşitli kurslar düzenlemektedir. Böylece kent sürdürülebilirliği açısından oluşan ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Safranbolu tanınmış bir kent olmasına karşın, yerel, ulusal veya uluslararası seviyede çeşitli organizasyonlar düzenlenerek, tanıtımın yapılmasına devam edilmektedir.
- Safranbolu'da bulunan üniversite öğrencilerinin sayısı aynı zamanda askeri eğitim birliğinin olması, kente gelen turist sayıları üzerinde önemli artış meydana getirmektedir. Korunan tarihi kent turizm sektörünün yoğun baskısı ile karşı karşıyadır.
- Safranbolu'da bulunan turizm fakültesi henüz mezun öğrenci vermemiştir. Mezunlar ile birlikte akademik eğitim almış profesyonel turizmciler, kent için büyük bir avantaj oluşturmaktadır.

Tespit edilen bu sonuçlar ve Safranbolu hakkında turistik değerlendirmeleri konu alan çalışmalar da incelenerek bir SWOT (GZFT) analizi oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2: Safranbolu kenti için SWOT (GZFT) Analizi Sonuçları

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)	Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Önemli merkezlere yakın olması	Kent mobilyalarının (Yön levhaları, banklar, çöp kutuları vb.) eksik, yetersiz veya yıpranmış olması,	Kentte turizm fakültesinin olması, ihtiyaç duyulan kalifiyeli elemanların yetiştirilmesi	Düzensiz kentsel gelişim ve yapılaşma,
Ulaşım kolaylığı bulunması ve olumlu iklimik koşullar ile turistik çekiciliğin olması,	Karabük Üniversitesi ile birlikte hızlı büyüme ve plansız kentleşme.	Yörenin kültür turizminin yanı sıra alternatif turizm faaliyetlerine imkân vermesi, turist ilgisini karşılayabilecek potansiyele sahip olması	Karabük ilinin sahip olduğu ağır sanayi ve bununla birlikte meydana gelen hava kirliliği,

Turistlerin ilgisini çekecek düzeyde doğal, tarihi ve kültürel değerlere sahip olması	Kent ihtiyacını karşılayacak yeteri kadar otopark alanının olmaması	İklimin, yapılacak turistik faaliyetler için uygun olması	Safranbolu çöp döküm alanının açık alanda bulunması, zaman zaman kötü kokuların yayılması
Turizm tesislerinin varlığı,	Kent içi ulaşım yollarının dar olması	Ekoturizm için artan talepleri karşılayacak potansiyele sahip olması,	Tatil günleri veya hafta sonu yoğun turist baskısı
Yerel halkın turizm girişimlerinde bulunuyor olması ve ilgisi.			

4. Sonuç ve Öneriler

Safranbolu’da resmi olarak koruma sürecinin başlaması üzerinden 41 yıl geçmiştir. Bu süreçte 200’den fazla konak, çok sayıda anıtsal eser ve çeşme restore edilmiştir. Restore edilen konakların önemli bir kısmının 1990 sonrasında turizm amaçlı işlevlendirildiği görülmektedir. Günümüzde Çarşı Bölgesi’nde 37, Kıranköy Bölgesi’nde 18 ve Bağlar Bölgesi’nde 21 konaklama tesisi faaliyetini sürdürmektedir.

Artan turist sayıları ile birlikte oluşan turizm baskısı ile çarşı bölgesinde konakların turizme kazandırılması sonucunda tarihi yapıların iç mekânlarında özgün değerlerin yitilmesi gözlemlenmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelen bu tarihi yapıların, gelecek nesillere ulaştırılabilmesinde daha hassas ve dikkatli davranılması gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik her alanda önemli olmaya başlamıştır. Sahip olunan kaynakların, gelecek nesillerin de faydalanması amacıyla gerekli yasalar ve yönetmelikler çıkartılmıştır. Fakat bu yasa ve yönetmeliklerin takip edilmesi hususunda çeşitli aksaklıklar yaşanmaktadır. Bu yüzden yöre halkının ve bu kentler gibi tarihi konularda özellik gösteren yerlere giden

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ziyaretçilerin son derece hassas davranmaları gerekmektedir. Bu alanlarda dokunma ve fotoğraf çekme gibi en basit hareketler, ilerisi için ciddi zararlar açmaktadırlar.

Kentin sürdürülebilir turizm konusunda daha etkin gelişmesi için aşağıdaki öneriler getirilebilir.

- Kent mobilyalarındaki eksiklikler giderilerek, uyarıcı levhalar ve bilgilendirme levhaları konulmalıdır. Konulacak bu mobilyaların kent kimliğine uygun şekilde tasarımı yapılmalıdır.
- İşletme sahiplerinin turizm konusunda daha hassas davranması ve bu konuda bilinçlenmesi amacıyla, kaymakamlık ve belediye tarafından çeşitli kurslar açılabilir, seminerler verilebilir.
- Konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin ihtiyaçları belirlenerek, kentte bulunan turizm fakültesi ile iş birliği yapılarak akademik anlamda destek sağlanabilir.
- Kentte bulunan turizm fakültesi tarafından hazırlanan, kent için turizm master planının uygulanması hızlandırılmalıdır. Böylece yıllara dayalı sistematik sağlıklı bir gelişme mümkün olacaktır.
- Trafik ve park sorunu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Belediyenin tatil günlerinde yoğun olarak gelen araçlar ile tur otobüslerinin çarşı merkezine girmesini engellemesi ve kent girişlerinde düzenlemeler yapması önem arz etmektedir. Kent içinde hava ve gürültü kirliliğini önlemek adına elektrikli mini golf arabaları ile ulaşım sağlanabilir.
- Kente gelen tur rehberleri ile yerel olarak çalışan rehberlere yeniden hassasiyet gerektiren konularda eğitim verilmelidir. Böylece rehberler tarafından turistlere gerekli olan kurallar hatırlatılarak, oluşabilecek olumsuzlukların önüne geçilecektir.
- Mevcut tarihsel dokunun daha fazla zarar görmemesi için, alan içinde görevlilerin bulunması ve gerekli hallerde zarar veren kişileri uyarması sağlanmalıdır.

Kaynakça

Anonim. (1999). 2000'e doğru Safranbolu, Safranbolu Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Karabük.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Anonim. (2012). ÇEKÜL Vakfi-Tarihi kentler birliği yayınları, Sürdürülebilir kültür turizmi için kamu-yerel-sivil-özel işbirliği. Gaziantep: Ebat Ofset.

Blamey, R. K. (2001). Principles of ecotourism. Editor D. B. Weaver, The encyclopedia of ecotourism (pp. 5-22), UK: CABI Publishing.

Ceylan, T. (2001). Turizm ve sürdürülebilir gelişme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12: 169-177.

Cottrell, S., Vaske, J. J. ve Shen, F. (2001). Predictors of sustainable tourism in Holland and China. Editor D. B. Weaver, The encyclopedia of ecotourism (pp. 263-243), UK: CABI Publishing.

Çabuk, S., Dönmez, Y. ve Özyavuz, M. (2017). Safranbolu bağ evlerinin sürdürülebilirliği ve turizm ilişkisi, Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu, 10-12 Nisan 2017, Kastamonu.

Çakılcıoğlu, M. (2013). Turizm odaklı sürdürülebilir kalkınma için bir yöntem önerisi. *Tasarım+Kuram Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 9(16): 27-42.

Dönmez, Y. ve Gökyer, E. (2014). Safranbolu ve yakın çevresinin ekoturizm olanaklarının incelenmesi, III. Uluslararası Odun Dışı Orman Ürünleri Sempozyumu 8-10 Mayıs 2014, Kahramanmaraş.

Erdoğan, N. (2003). Çevre ve (eko) turizm. Ankara: Erk Yayıncılık.

Gönenç, G. (1994). Safranbolu. İstanbul: Ceyma Matbaası.

Gürbüz, A. (2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma, *Teknoloji Dergisi*, 5(1-2): 49-59.

Kahraman, N. ve Türkay, O. (2009). Turizm ve çevre. Ankara: Detay Yayıncılık.

Soleimanpour, H. (2012). Legal implications for nature-based tourism. Editor J. A. Seba, *Ecotourism and sustainable tourism: new perspectives and studies* (pp. 17-29), Toronto-New York: Apple Academic Press.

Tunçözgür, Ü. (1997) Dünden Bugüne Safranbolu, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür yayını, No:2, Kalkan Matbaası, Ankara.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Weaver, D. B. (2001). Ecotourism in the context of other tourism types. Editor D. B. Weaver, The encyclopedia of ecotourism (pp. 73-83), UK: CABI Publishing.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücel, Y. (1980). Çobanoğulları, Çandarogulları Beylikleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SANAL YAŞAMIN NEDEN OLDUĞU DÖNÜŞÜMLER VE TEHLİKELER*

Oğuzhan EKİNCİ**

Özet

İletişim ve bilişim alanındaki teknolojik gelişmeler ile birlikte gerçek dünya giderek sanal dünya tarafından işgal edilmiştir. İnsanların özellikle de gençlerin hayatlarını derinden etkileyen bu durum, yaşamın teknolojikleşmesine, günlük hayatın sanal/yapay gerçeklikler tarafından kolonize edilmesine ve sosyo-kültürel alanların yeni anlamlar kazanmasına neden olmuştur. Çalışma, bu yeni teknolojilerinin insan hayatında; sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda sebep oldukları bazı dönüşümleri ve içerdikleri bazı tehlikeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim ve Bilişim, Siber Uzay, Sanal Yaşam, Sanal Toplum

DANGERS AND CONVERSIONS CAUSED BY VIRTUAL LIFE

Abstract

Along with technological advances in Information Technology, the real world has increasingly been occupied by the virtual world. This has profoundly influenced the lives of people, especially youngs, has led to the technologicalization and colonization of daily life by virtual/ artificial realities and thus has caused the socio-cultural areas to gain new meanings. The study aims at manifesting some conversions and dangers caused by these new technologies, in the human life and in the social, political and economic areas.

Keywords: Communication and Informatics, Cyber Space, Virtual Life, Virtual Society

* Bu makale, 11-14 Mayıs tarihlerinde Gaziantep'te gerçekleştirilen Al Farabi I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, oguzhan.ekinci@erzurum.edu.tr.

Giriş

İnsanoğlunun zekâsını temsil eden bilgisayar aygıtları, World Wide Web bilgi sisteminin icat edilmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte dünya toplumunda (Weltgesellschaft) devrim yaratarak toplumsal hayatta maddi ve manevi bazı dönüşümlere neden olmuştur. İletişim ve bilişim alanındaki diğer teknolojik gelişmelerle birlikte gerçek/maddi yaşam ile yazılıma dayalı sanal/yapay yaşam iç içe geçmiş ve insanların yaşam dünyasında melez bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu melez yapı aynı zamanda teknolojiye yönelik bakış açısının da değişmesini beraberinde getirmiştir. Artık teknolojinin sunduğu imkanlar, insanları nesneleştiren bir içerikte değil bilakis insanlar arasındaki iletişimi ve etkileşimi artıran, insanların küresel bir dünya görüşüne erişmelerini sağlayan ve böylelikle insanları daha açık, şeffaf, bilgili bireyler haline getiren imkanlar bütünü olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu yeni teknolojiler sayesinde insanlar, bir tık ile dünyanın en ücra köşesiyle iletişim kurma, bir haberi saniyeler içerisinde dünyanın dört bir yanına canlı olarak yayma ya da bir takım uygulamalar sayesinde sanal bir dünya içerisinde bulunma imkanına kavuşmuştur. Böylece insanların iletişim ve etkileşim alanlarının genişlemesini sağlayan bu yeni teknolojiler, büyüdü bozulan dünyaya yeni bir cazibe katarak insanları yeniden büyülemeyi başarmıştır. Fakat iletişim ve bilişim teknolojilerinin inşa ettikleri bu büyülü dünya, aynı zamanda farklı alanlardaki bazı değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. İnsanların hayatlarını derinden etkileyen bu aygıtlar/ağlar, yaşama evreninin teknolojikleşmesine, günlük hayatın sanal/yapay gerçeklikler tarafından kolonize edilmesine, sosyo-kültürel alanların yeniden anlamlandırılmasına, bilindik geleneksel yapıların ortadan kalkmasına, aynı toplumda yaşayan insanların yaşam tarzları ve düşünce dünyalarının giderek farklılaşmasına neden olmuştur. İnsanları, bir çözülme süreci ile karşı karşıya bırakan bu yeni teknolojiler, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıları, iş sahası ve çalışma saatlerini, eğlence sektörü ve boş zaman endüstrisi gibi farklı alanları etkilemiştir. Çalışma, bu yeni teknolojilerinin insan hayatında, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda sebep oldukları bazı değişim ve dönüşümleri ele almayı ve bunların içerdiği bazı tehlikeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

I. Bilgisayar Teknolojilerinin Gelişimi ve Sanallık

Dünya ile doğrudan bir iletişim imkanına sahip olmayan insanoğlu, dış-dünya ile iletişimini hep bir medya aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Bu olguyu radikal bir şekilde yorumlayanlara göre dilin kendisi dahi böyle bir kişisel medyadır (Schorb, 1998, s. 9). Ancak dil gibi kişisel olmayan diğer medyalar, bu aracılığı yaparken bazı yardımcı unsurlara ihtiyaç duyarlar; iletilerin yazı, rakam, şekil vb. şekillerde somutlaştırılarak iletilmesini, kodlanmasını, depolanmasını ve çözümlenmesini sağlarlar. Ancak bu medyalardaki en öncelikli unsur, tercih edilen medyanın kullanım kolaylığı ve etkinlik alanının genişliğidir. Örneğin üzeri yazı kazılı bir kaya parçası da bir çeşit medya aracıdır fakat taşınmasında ya da kopyalanmasındaki zorluklar nedeniyle pek tercih edilmez. Konuyla ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus da medya araçlarının hem gerçek dünyaya hem de romanlar, radyo tiyatroları ya da bilim-kurgu filmleri vb. kurgusal bir dünyaya dair olmalarıdır. Alman sosyolog Niklas Luhmann medya araçlarının bu özelliklerini göz önünde bulundurarak bunların kendi içlerinde kurgusal bir gerçeklik taşıdıklarını ve bu nedenle yeni yapay bir dünyayı inşa etmeye yönelik olduklarını ileri sürmüştür (Luhmann, 1996, s. 98). Bu bakımdan medyalar, bir yandan insanlara iletişim ve bilişim imkanı sunarken diğer yandan da kendi yapay-dünyalarını inşa edip yaymaktadırlar (Fromme, 2008, s. 177).

Bir medya aracı olan bilgisayar aygıtları da insanların bilgi alış-verişinde bulunmalarına ve birbirleriyle iletişim ve etkileşim içerisinde olmalarına yardımcı olmaktadır (Schrob, 1998, s. 8). Özellikle 1980'li yıllardan itibaren kişisel bilgisayarların (personal computer) ve 90'lı yılların ortalarından itibaren de Web¹ bilgi sisteminin icat edilmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte kullanıcılar, anlık mesajlaşma, e-posta yazma, sesli ve görsel

¹ Günümüz dünyasının vazgeçilmezi olan internetin tarihsel geçmişi uzun bir zamana değil yakın döneme işaret etmektedir. İnternet, Soğuk Savaş döneminin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve askerî amaçların hizmetinde kullanılmak üzere geliştirilmiştir. 20. yüzyılın son otuz yılında internetin ortaya çıkışı ve gelişimi, askeri strateji, bilimin büyük işbirliği, teknolojik girişimcilik ve kültür karşıtı yeniliğin benzersiz bir bileşiminin ürünüydü (Castells, 2005, s. 58-59). 1989'da Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi'nde (CERN) World Wide Web'in geliştirilmesi, internetin gelişiminde diğer bir önemli gelişme olmuştur. Bu gelişme, bir taraftan interneti multimedia için uygun bir platforma dönüştürdü, diğer taraftan da ticarî kullanıma hazır hale getirildi. 1990'ların başında ticarî kullanıma açılan bu ağ sisteminden, bir yıl içerisinde bir milyondan fazla kullanıcı yararlandı (Başaran, 2005, s. 36-37).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

görüşmeler yapma, tartışma forumlarına katılma, blog sayfaları oluşturma, farklı sosyal ağlara bağlanma ya da internet ortamından online alış-veriş yapma gibi birçok imkana kavuşmuştur (Zittrain, 2008, s. 69).. Bilgisayar aygıtlarının diğer medya araçlarından farklı olarak sahip oldukları multitasking işlem özelliği, kullanıcılara aynı anda müzik dinlemek, film izlemek, foto albümü ya da metin oluşturmak, oyun oynamak ve sohbet etmek gibi daha ileri düzeyde bir iletişim ve etkileşim imkanı sunmuştur (Fromme, 2008, s. 178-180). Bilgisayarların bir zamanlar askeri alanda iletişim kolaylığı elde etmek için icat edilen internetle bütünleşmesi ile birlikte bu aygıtlar, kısa zamanda bilimsel, ekonomik ve sosyal alanlarda da kullanılarak gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Öyle ki web veri havuzu ile birlikte bilgisayarlar, bütün toplumlarda bir devrim yaratarak insanların bir takım maddi ve manevi ihtiyaçların giderilmesine, uzayın sanallaşmasına ve alternatif toplumsallaşmaların oluşmasına yarayan birer “rüya makinesine”² dönüşmüşler (Turkle, 1995, s. 26-27). İnsanların, özellikle de gençlerin³ hayatlarını derinden etkileyen bu medyalar, evden, iş yerinden, alışveriş veya eğlence mekanlarından küresel ağlara erişim imkanı sunarak erişim ve iletişim bağlamında herkesi her yerde ve zamanda hazır ve nazır bir pozisyona getirmiştir (Castells, 2005, s. 66). Teknolojinin sunduğu bu imkanları olumlayan ve bunların gündelik hayatta artan önemlerine dikkat çekenler de vardır. Bunlara göre dijital medya araçları, sadece kendileri olmaları hasebiyle değil, somut yaşam dünyasındaki kullanımları ve toplumsal hayatta ifade ettikleri anlamları bakımından da önemli bir yere sahiptirler (Götzenbrucker, 2001, s. 9). Ancak yeni teknolojilerin artan bu önemi, aynı zamanda teknolojilere yönelik bakış açısının değişmesine de neden olmuştur. Artık teknolojik imkanlar, Adorno’nun iddia ettiği şekilde insanları nesneleştiren bir içerikte değil, bilakis insanlar arasındaki iletişimi ve etkileşimi artıran, insanların küresel bir dünya görüşüne erişmelerini sağlayan ve bunları daha açık, şeffaf, bilgili bireyler haline getiren imkanlar bütünü olarak algılanmaya başlanmıştır (Thimm, 2000, s. 10). İnsanların eğitilmesinde ve disipline edilmesinde yardımcı olan, iş hayatında giderek daha fazla yer alan, çalışma temposunda belirleyici rol oynayan bu

² Götzenbrucker, 2001, s. 9.

³ İnternet ortamı oyunlarıyla, sosyal paylaşım siteleriyle ve sunduğu diğer imkanlarla özellikle “@ nesli”, “siber nesli” ya da “ağ nesli” olarak da tanımlanan gençlerin üzerinde daha büyük bir etkiye sahiptir (Vogelsang, 2000, s. 240).

aygıtların tarlalarda, çiftliklerde, fabrikalarda, hastanelerde, üniversitelerde vs. yaygın bir kullanım alanına sahip olmaları bu görüşü destekler niteliktedir. Bunun haricinde insanların kendilerine bir takım fantezi dünyaları inşa etmelerine imkan tanıyan bilgisayarlar, gündelik hayatın ve evrensel rutinin/döngünün bir parçası haline gelmiştir (Endres & Gunzenhäuser, 2010, s. vi). Bu işlevselliği ve kullanım çeşitliliği nedeniyle yeni teknolojilerin günümüz insanı için hava, su, enerji ile mukayese edilebilecek bir vazgeçilmezliğe sahip olduğunu ileri sürebiliriz (Kutlu, 2000, s. 27).

II. Sanal Gerçeklik ve Sanal Uzay

Yeni bilişim ve iletişim teknolojileri sayesinde hızlı bir veri aktarımı oluşturularak zaman ve mekan arasındaki mesafeler kısaltılmış ve insanların tek bir ağ içinde bütünleşmeleri mümkün hale gelmiştir. Bunun yanı sıra uydu sistemleri ya da fiber optik kablolar gibi gelişmeler de iletişim ve etkileşimin maliyetini düşürerek iletişim kapasitesini artırmıştır. İnternetin gündelik hayatın bir parçası olmasında önemli bir faktör olan bu gelişmeler, insanların internet ortamında daha fazla vakit geçirmelerine, gerçek hayatın giderek sanallaşmasına, başta iş ve eğlence dünyası olmak üzere farklı alanlarda bir takım dönüşümlere neden olmuştur.⁴ Kullanıcıları pasif tüketici konumundan aktif üretici konumuna geçiren bu yeni teknolojiler sayesinde insan ile makine arasındaki ilişki güçlenmiş ve *sanallık*⁵ olarak tanımlanan bir ara-yüzey ortaya çıkmıştır.⁶ Böylelikle iletişim ve etkileşim

⁴ İnsanların Warcraft, Call of Duty, Assassin Creed gibi oyunlar oynamaları, Facebook, Twitter, MySpace, Instagram, Youtube, dailymotion gibi sosyal paylaşım ağlarında vakit geçirmeleri veya MSN, Google sohbet gibi sanal ortamlarda sohbet etmeleri, bu teknolojik aygıtlar vasıtasıyla gerçekleşen iletişim ve etkileşimin yoğunluğuna örnek olarak gösterilebilir.

⁵ Gerçekte yeri olmayıp zihinde tasarlanan, mevhum, farazi, tahmini şey anlamına gelen sanal kavramı “sanmak” kelimesinden türetilmiş olup “virtual” kelimesinin dilimizdeki karşılığıdır. Köken itibarıyla Latince “virtus” kelimesinden gelen “virtual” kavramı ise bir şeyin başka bir şey olmamasına rağmen o şeyin etki gücüne sahip olmasıdır (Peirce, 1967, s. 228). Önceleri teknik bir kavram olarak kullanılan sanal gerçeklik (virtual reality), insanların bilgisayarlar aracılığıyla oluşturulan üç boyutlu bir uzayda etkileşimsel bir eğitime tabi tutulmasını ifade etmekteydi (McLuhan, 1969, s. 111). İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte bu uygulamalar farklı alanlarda kullanılmış ve sanal gerçeklik kavramı, internet ortamındaki farklı yapay dünyaları, çevrimiçi bilgisayar oyunları veya Hollywood stüdyolarını betimleyen bir kavram haline gelmiştir (Münker, 1997, s. 108).

⁶ Sözü edilen bu sanal ortam ya da sanal gerçeklik, aynı zamanda yeni teknolojileri gazete, dergi, radyo, televizyon gibi geleneksel medya araçlarından ayıran en önemli unsurdur. Bu sanal uzayın en önemli öğeleri dijitallik: verilerin elektronik olarak gösterilmesidir; etkileşimsellik: kullanıcıların sadece izleyici değil aynı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

olgusu yerçekimi kuvvetinden herhangi bir maddeden veya bedenden bağımsız olarak gerçekleştirilen bir şeye dönüşmüştür. Bu dönüşüm, aynı zamanda kaynak ile ileti birbirinden ayırmıştır, zira gerçek uzaydaki hareketliliğe karşın sanal uzaydaki hareketliliklerde kaynak sabitken iletinin kendisi sürekli hareket halindedir. Bu bakımdan gerçek uzayda fiziksel/bedensel bir hareketlilik söz konusuysen sanal uzayda ise statik bir bedenselliğe rağmen dinamik bir iletişim söz konusudur (Weibel, 2004, s. 61). İnsanların bir “şimdi ve burada”dan başka bir “şimdi ve burada”ya ulaşmalarını sağlayan bu durum, zaman ve uzay arasındaki “aralıkların” ortadan kalmasına ve dünyanın büsbütün bir ara-yüzeye dönüştürmesine neden olmuştur. Verilerin oluşturulduğu, kodlandığı, depolandığı, tüketildiği ya da internet kullanıcıların bir takım sanal gerçeklik sistemleri (virtual reality-systems) aracılığıyla üretilmiş yapay gerçekliklere daldıkları bu ara yüzey ise *siber uzay* kavramı ile tanımlanmıştır.⁷

Bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler gibi elektronik ağ teknolojilerinin gelişmesi, internet kullanımının küresel boyutlara ulaşması, gerçek uzay ile siber uzay arasındaki diyalektik bir ilişkinin var olması ve yeni özdeşlik biçimlerinin oluşması neticesinde “fiziksel bir uzaya bağlı olan” *sosyal ilişkiler* de niteliksel dönüşümler geçirmiş ve bazı yeni sosyal uzayların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Zoche, 2004, s. 4; Bühl, 2000, s. 80). Paylaşımlardaki çeşitlilik, gündemdeki konuların ve de oluşturulan sanal kimliklerin kısa ömürlü olması, çoklu kronik zaman kullanımı (polychronic time-use), yeni teknolojilerin birden çok uygulamayı aynı anda çalıştırabilme özellikleri (multitasking) gibi etkenlerden dolayı toplumsal ilişkiler gerçek mekanlardan/alanlardan bağımsızlaştırılıp bu yapay uzaya kaymıştır (Paetau, 1997, s. 107). Böylece en küçük uzaylardan (room denilen sanal odalardan) başlamak üzere küresel uzaya (space) varan bir takım yeni ve farklı sosyal gerçeklikler ortaya

zamanda ortama müdahil olarak üretilen ve dolaşıma sokulan içeriklere etki etmeleridir; hipermetinsellik: kullanıcının ağ üzerinden başka alternatif mecralara kolayca erişimi; yayılım: sanal uzaydaki verilerin saniyeler içerisinde dağılması ve fakat farklı zaman ve mekanlardan bu verilere yeniden erişme imkanıdır; ve sanallık: kullanıcıların içinde buldukları sanal uzayda buldukları hissini yaşamalarıdır (Lister vd., 2003, s. 13-14).

⁷⁷ Siber uzay (Cyberspace) kavramını türeten kişi “Cyberpunk” romanları ile ünlü bilim-kurgu yazarı William Gibson’dur. Gibson’un Burning Chrome (1982) adlı kısa hikâyesinde bir takım elektronik imaj dünyalarını betimlemek için türettiği bu kavram, kısa zamanda bazı gazeteciler ve bilim adamları tarafından internet dünyası için kullanılmaya başlanmıştır (Kuehl, 2009, s. 26-27).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

çıkıştır (Götzenbrucker, 2001, s. 211). Klasik sosyolojinin açıklamakta yetersiz kaldığı bu yeni sosyal ilişki biçimleri için bir takım yeni kavramlara ve metotlara ihtiyaç duyulmaktadır (Reichert, 1996, s. 200-201). Çünkü gerçek dünyanın aksine sanal dünyada çok hızlı cereyan eden evrimsel bir dinamizm hakimdir. Mailing-listeleri, video konferanslar, message boardlar, NewsGroups, Chat ve MUD'lar, Youtube, Facebook, Second Life, Twitter, Periscope, Instagram, VRSE, Orbulus, Seene, Jaunt VR, InCell VR, RYOT VR, Virtual Racing gibi farklı uygulamalarla her geçen gün daha da zenginleştirilen sanal uzay, kullanıcılara eğlenceli vakit geçirmelerinin yanı sıra sanki internet ortamında ikinci bir yaşamları varmış hissi de vermektedir (Thiedeke, 2008, s. 47). Bu bakımdan sanal uzay, gerçek uzayın bir uzantısı ya da onu takviye eden bir unsur değil, bilakis gerçek uzayı ikame etmeye çalışan bir olgudur. Bu “olgusallığın şekillendirici gücü” (Georg Jellinek) nedeniyle sanal uzay için ekseriyetle “Second Life” kavramı kullanılmaktadır (Grell vd., 2010, s. 8).

İletişim ve bilişim teknolojilerinin sundukları bu imkanlar, insanların sadece yerel imkansızlıkları aşmalarını ve yeni iletişim rezervleri keşfetmelerini değil, aynı zamanda fiziki uzayın akışkan bir hal almasını ve dünyanın bir noktaya doğru daralmasını/küçülmesini (global village) de beraberinde getirmiştir. Bilgisayar başındaki kullanıcı, dünya toplumun bir parçasıymış gibi oturduğu yerden dünyanın bir başka yerindeki siyasal-sosyal-ekonomik gelişmeleri takip etme, bu gelişmelerle ilgili kendi düşünce ve deneyimlerini bütün insanlıkla paylaşma imkanına kavuşmuştur. Bu teknolojilerin sundukları yeni imkanlar, zaman ve uzay tarafından kuşatılmışlık hissini ortadan kaldırarak insanlara yeni özgürlük alanları açmayı başarmış ve bunları daha kozmopolit bireylere dönüştürmüştür (Ahrens, 2001, s. 178). Diğer medya araçlarına nazaran sunduğunu ileri düzeydeki iletişim ve etkileşim imkanı sayesinde internet, bireysel kullanıcılardan gönüllü kuruluşlara, şirketlerden devlet kurumlarına uzanan geniş bir kullanım alanına kavuşmuştur (Kır, 2008, s. 65). Bu bakımdan bilgisayar teknolojileri ve internet ağları, küreselleşme olgusunun ivme kazanmasında; ulus devletlerin güç kaybetmesinde; yerel ve ulusal kültürlerin, geleneksel yapıların ve kimliklerin dönüşmesinde; aynı toplumda yaşayan insanların yaşam tarzları ve düşünce dünyalarının giderek farklılaşmasında; bireyselleşmenin ve tikelleşmenin artmasında; toplumsal hayattaki

bir takım yatay ve dikey yapıların dönüşmesinde çok önemli bir role sahiptir. Dinsel, sosyal, siyasal değerler gibi eski sağlam yapılardan kopa(rtı)ın ve teknolojinin sunduğu imkanlar/seçenekler uzayında savrulan insanlar, bir fantezi dünyası olan siber uzayda kendilerine bir yer edinmeye çalışmışlardır. Bu yönleriyle sanal uzay, insanların gerçeklikten beledikleri farklı/sınırsız istek ve arzularının teknolojinin sunduğu siber-illüzyonlarla tatmin edilmeye çalışılmasıdır. Çünkü gerçek dünyadaki tüm kaynakların nicelik, nitelik ve etki bakımından sınırlı olması, siber uzayın sunduğu kusursuz illüzyonları birer sığınak haline getirmiştir. Bu nedenle siber uzayı, insanların düşünce ve hayal dünyalarında biriktirdikleri fakat gerçekleştiremedikleri arzuların sanal olarak tatmin edildiği bir *imkanlar uzayı* olarak değerlendirmek mümkündür (Grass, 1994, s. 276; Robins, 1999, s. 38). Fakat insanlara böylesi yeni imkanlar sunan siber uzay, aynı zamanda bazı tehlike ve riskleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda insanlara yeni imkanlar sunan bu teknolojilerin oluşturdukları bu sanal uzayı incelemek, aynı zamanda yaşama dünyasının ne şekilde melezleştiğini de anlamaya yardımcı olacaktır (Unger, 2010, s. 110).

III. Sanal Yaşama Gelen Dönüşümler ve Tehlikeler

Yüksek bir depolama ve erişim olanağına sahip olması bakımından kitle iletişim alanında sınırsız imkanlar sunan siber uzay, kullanıcıların beklenti ve davranışlarına göre çeşitli işlevleri yerine getirmektedir (Binark, 2007, s. 21-23). Kullanıcılar, başka insanlarla etkileşim ve iletişim içerisinde olmak, sosyo-politik meselelere katılmak, kendilerini göstermek, prestij kazanmak, bilimsel-sanatsal ya da kültürel aktivitelerde bulunmak gibi farklı istek ve taleplere göre interneti kullanmaktadırlar (Schmidt vd., 2009). Chat odaları, elektronik topluluklar, sanal cemaatler gibi yeni kültürel alanların oluşması, kullanıcıların kendi videolarını Myspace, Youtube gibi kanallarda paylaşmaları, Smule Karaoke gibi uygulamalarda ünlü sanatçılarla siber-düet yapmaları ya da sanatın başka alanlarında ürettikleri eserlerini tanıtmaları gibi fenomenler bu yeni kullanım çeşitliliğine örnek gösterilebilir (Endres & Gunzenhäuser, 2010, s. 74). İnsanların bu tekno-sosyal ortamlarda giderek daha fazla vakit geçirmeleri, gerçek uzayda cereyan eden toplumsal ilişkilerin de bu yeni sanal

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

uzaylara taşınmasını sağlamıştır. Sanal toplum (virtual community), sanal meydan (piazza virtuale), elektronik agora gibi metaforlarla açıklanmaya çalışılan bu tekno-sosyalleşmeler, gerçek uzaydaki toplumsal ilişkilere farklı boyutlar katarak bir takım yeni toplumsal yapıların oluşmasını sağlamıştır.⁸ Ancak internet ortamında oluşan bu sanal toplulukların üyeleri değişken bir yapıda olup bunlar arasındaki iletişim daha çok simgesel göstergeler üzerinden gerçekleşmektedir (Meyer, 2002, 81-83). İnsanların kimliklerini ya da işlerini tanıtmalarına, yeni yerler yeni sınırlar keşfetmelerine yardımcı olan bu teknolojiler, gerçeklik ve sanallık arasındaki sınırın akışkan bir hal alarak tecrübe dünyasının melezleşmesine neden olmuştur. Böylece geleneksel anlamdaki toplumsal ilişkilerde geçerli olan yaş, köken, cinsiyet, soydaşlık gibi unsurlar eski anlamlarını yitirerek alışlagelen toplumsal ilişki biçimleri dönüşmüş ve insanların internetteki farklı sanal gruplara/cemaatlere üye olmaları söz konusu olmuştur. Herkesin kendi meşrebine göre katıldığı bu sanal gruplara Facebook ya da Myspace'deki topluluklar örnek gösterilebilir. Bunun yanı sıra bireylere gerçek kimliklerini saklama imkanı da tanıyan sanal uzay, insanların yeni kimlikler oluşturmalarına yardımcı olmaktadır (Toprak, vd. 2009:105). Bu bakımdan sanal uzay, insanlarda “ikinci bir ben”in üretilmesine, gerçek dünyadakinden farklı biyografik ve karakteristik özelliklerin oluşturulmasına ve böylece sahte/yapay yeni kimliklerin inşa edilmesine de neden olmuştur. (Turkle, 1995, s. 9-10, 179, 224).

Yaşamın sanallaşması kimlik unsurunun yanı sıra insan bedeni ile ilgili de bir takım dönüşümlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Post-modern bir ütopya olan sanal uzay, gerçek uzayın kendisinin de bedenden ayrıştırılarak birçok deneyimin “bedensiz bir dünyada” yaşanmasını mümkün kılmıştır. Böylece bedensellik yani maddi olma durumu artık gerçekleştirilen/anlamlandırılan bir şey olmaktan çıkarılıp simülasyonlarla elde edilen bir şeye

⁸ İnternet teknolojisinin yaygınlaşması ve içeriğinin zenginleşmesi ile birlikte gerçek hayattaki sosyal ilişkiler sanal uzaya taşınmıştır. Bu durum, sanal yaşamın kendine özgü bir dili de inşa etmesinden başlamaktadır. Örneğin sanal ortamlarda merhaba yerine ‘mrb’, selam yerine ‘slm’ ya da karşdakinin yaşını, cinsiyetini ve nereli olduğunu öğrenmek ise ‘asl?’ (a: age, s: sex, l: location) gibi yeni bir dilin oluşmasını kapsamaktadır. Bunun haricinde sanal ortamlardaki toplumsallaşmalar da “sanal cemaatler” olarak adlandırılmıştır. Sanal uzayda inşa edilen bu cemaatler, aynı zamanda bazı yeni ilişki biçimlerine ve çözüm bekleyen sorunlara neden olmuştur. Bu bakımdan Tönnies, Durkheim, Weber gibi klasik sosyolojinin cemaat ile ilgili kuramları bu post-modern cemaat oluşumlarını anlamada/tanımlamada yetersiz kaldığını düşünmekteyiz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

dönüşmüştür. İnternet üzerinden yaşanan cinsel deneyimler, kişinin tanıdığı ya da tanımadığı birisine vücudunun herhangi bir yerini göstermesi ya da sanal uzaydaki muhatabının teşhir edilmiş bedenini görmesi vb. görüngeler bu duruma örnek gösterilebilir. “Birleşimsiz bir birleşimi” ifade eden siber-sex ile birlikte gerçek partnerin yerini simüle edilen bir gerçeklik almış ve böylelikle “partnersiz bir cinsellik” ortaya çıkmıştır. Cinselliğin sanal olarak yaşanabilir kılınması, zamanla bedene yüklenen anlamların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu durumun giderek yaygınlaşacağını savunanlar, bedensellikten soyutlanmanın bir çeşit tinselleşmeyi ve dünyadan kopmayı da beraberinde getireceğini ileri sürmüştürler. Bunlara göre bedenin sanal yaşamdaki anlamı, gerçek hayattaki gibi tını kaplayan bir kılıf/libas ya da etten kemikten bir kabuk/örtü değil, kullanıcının tını/ruhunu bir takım teknik protezlerle internet ortamına bağlayan bir şeydir. Bu bakımdan yeni teknolojilerin sunduğu bazı çevrimiçi uygulamalar, insanlarda gör(ül)me, bak(ıl)ma, dikizle(n)me gibi pornografik içerikler barındıran anlamlandırmaların egemen hale gelmesine neden olmuştur (Cavanagh, 2007, s. 124). Kullanıcıların Facebook, Instagram ya da Periscope gibi sosyal paylaşım sitelerinde kendilerini teşhir etmelerinin arka planında daha çok “görülüyorum o halde varım” anlayışı yatmaktadır ki bu gelişmeler insanlarda yeni bir ahlaki duruş ve karakteristik tutumun hakim olduğunun da bir göstergesidir (Bühl, 2000, s. 496-497). Ancak siber-sex’e (Cybersex) duyulan ilginin her geçen gün artması bir takım psişik sorunları da beraberinde getirmiştir: İnsanların gerçek uzayda bir ötekine bağlanamaması, mastürbasyon ve pornografi bağımlılığı ya da gerçek dünyada libido kaybı yaşamaları bu sorunlarda sadece bir kaçıdır (Bühl, 2000, s. 78-79). Bedenden soyutlanmayı mümkün hale getiren bu yeni teknolojik imkanlar, aynı zamanda moderniteye de damgasını vuran “erkek-teknik-iktidar” ve “kadın-doğa-itaatkar (bağımlı)” anlayışı, geleneksel cinsiyet rolleri, sivil-ataerkil yön şemaları, kadınların sanal uzaydaki konumları (online-sex-objeleri) ile ilgili başka dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

Sanal yaşam, yukarıda bahsedilen ve daha çok bireysel alanı ilgilendiren dönüşümlerin haricinde ekonomik ilişkileri, toplumsal sınıf ve yapıları, devlet egemenliğini ve kamusal alanı da etkileyen bir takım dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Klasik endüstriyel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

toplumlardan farklı olarak toplumsal ilişkilerin sanallaşması ile birlikte “farklı toplumsal kesimler arasındaki dikey sınıf çatışmaları” anlamlarını yitirmiş ve toplumsal eşitsizliklere dair bazı yeni biçimler ortaya çıkmıştır (Habermas, 1981, s. 512). Örneğin ekonominin giderek sanallaşmasıyla birlikte “endüstri toplumu işçi toplumdur” gibi geleneksel varsayımların anlamlarını yitirmesine neden olmuştur (Bühl, 2000, s. 18). Öyle ki sanayi toplumları daha fazla üretme ve daha fazla kâr elde etme temeli üzerine kuruluyken, bilgi ya da enformasyon toplumları bu anlayıştan farklı bir yapıdadır. Bilginin en önemli üretim faktörü olarak değerlendirilmesi neticesinde ekonomik alanda da bir takım dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Devletlerin ekonomik büyüme performansları ile bilgi ekonomileri yani bilgiyi kullanma ve bilgi üretme potansiyelleri arasındaki ilişki daha önemli bir hale gelmiştir. “Bilgi toplumu” olarak nitelendirilen, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin yön tayin ettiği bu yeni dönem, öğrenmenin yaşam biçimi olarak algılandığı, bilginin stratejik kaynak olarak değerlendirildiği, ekonominin daha yenilikçi ve yaratıcı bir piyasa ekonomisine dayandığı, küresel rekabetin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bilginin merkezi bir konuma yükselmesi ile birlikte bilimsel örgütlenmelerin ve beyaz yakalıların sayısının artması, Enformasyon Teknolojileri (IT) alanındaki hızlı büyümelerin yaşanması, bireysel yaratıcılığa verilen önemin artması, küresel boyutlara varan rekabet unsurunun başarı performansını yükseltmesi, bilgi düzlemindeki işçilik becerisi gibi dönüşümler yaşanmıştır (Dura, 1990, s. 54-55). Bu iletişim ve bilişim teknolojilerinin yaşamı sanallaştırması ve evrensel düzlemlerdeki telekomünikasyonu artırması, aynı zamanda makro-ekonomik alanların transnasyonalleşmesini de sağlamıştır. Ekonomik anlamdaki yoğunlaşma ve merkezileşme süreçlerinin dönüşümünü de beraberinde getiren bu süreç, çok uluslu şirketlerin güçlenmelerini ve ulus devletlerin otoritelerinin zayıflamasında etkili olmuştur. İnternet ağları sayesinde borsa sektöründe küresel boyutlara varan spekülasyonlar, ulusal bankaların denetim zor duruma sokmuş, paranın sanallaşmasıyla birlikte ulusal para birimlerinin anlam ve önemini azalmış, üretim mekanizmaları herhangi bir mekan sınırlamasından bağımsızlaşmış, şirketlerin yerleşke ya da üretim yaptıkları yerler ile satış yaptıkları yerler arasındaki mesafeler ortadan kalkmış, farklı sektörlerde sunulan hizmetler zaman ve mekandan bağımsız

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

hale gelmiştir. Sanallaşan bu ticari işlemler, aynı zamanda hem şirketlerin hem de bankaların ekonomik performanslarının da birer göstergesi olarak kabul edilmiştir (Bühl, 2000, s. 18).

Yeni iletişim ve bilişim teknolojileri, insanların düşüncelerini özgürce paylaşmalarını ve böylece farklı düşüncelerin çoğalmasını sağlayarak baskı altında olan ya da kendini böyle hissedilen bir takım siyasi grupların hükümete yönelik eleştirilerini duyurmalarına da imkan tanımıştır. İnternet üzerinden örgütlenen bu gruplar, düşünce ve eylemlerini sosyal medya üzerinden kamuoyu ile paylaşarak hem seslerini duyurmaya hem de yeni taraftarlar kazanmaya çalışmaktadırlar (Kahn & Kellner, 2004, s. 89). Ancak bu gelişmeler, ulus devletlerin teritoryal bütünlüğünü, yargı egemenliğini, saldırı ve savunma potansiyellerini daha riskli hale getirmiştir. İnternetin özgürlükleri destekleyici ve fakat devletin egemenliğini zedeleyici yönünü 2011 yılındaki Arap Baharı olaylarında görmek mümkündür. “Sosyal medya devrimi” olarak da tanımlanan bu toplumsal harekette milyonlarca insan Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım siteleri üzerinden organize olmuş, gösteriler düzenlemiş ve resmi hükümetlere yönelik tepkilerini ortaya koymuşlardır. İlk önce Tunus’ta başlayan bu süreç, yine aynı teknik imkanlar sayesinde kısa zamanda diğer ülkelere yayılmış ve bölgede benzer bir kolektif gündemin oluşmasında etkili olmuştur.⁹ Bu gibi risk potansiyeli yüksek durumlara karşı hükümetlerin refleksi, sanal uzaydaki bazı sayfa ve uygulamaları güvenlik amacıyla yasaklamak olsa da sanal uzayın tek merkezli bir yapıya sahip olmaması nedeniyle getirilen yasaklamalar olumlu sonuçlar vermemiştir. Bu bakımdan devlet aygıtı bir yandan kendisine meydan okuyan hacker grupları ile siber savaşım içerisindeyken diğer yandan da siyasi coğrafyaları aşan bir takım siber muhalifler (cyberdiscides) ile mücadele etmektedir (Hansel, 2013, s. 11). Kendilerini siber saldırılar gibi “dışsal” tehlikelerden korumaya çalışan bazı devletler, çözümü kendi sanal uzaylarını oluşturmakta aramışlardır (Kalathil, 2003, s. 148-149). Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti, sanal uzayla ilgili kontrol ve

⁹ Wael Ghonim gibi dünyaca bir üne kavuşan aktivistler, bu yeni teknolojik imkanları halkı mobilize etmede, eylemlerini tüm dünyaya duyurmada ve evrensel bir bilincin inşa edilmesinde kullanmışlardır. Bkz. Korkmaz, Ali, Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü, International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC), www.inlcs.org/online/Book14.pdf (07.06.2017)

denetim mekanizmalarını sağlamlaştırmak için kendi resmi internet ağını yürürlüğe koymuştur.¹⁰

Konuyla ilgili olması bakımından ifade edilmesi gereken bir başka unsur da toplumsal hareketlerde internetin kullanılmasının aynı zamanda toplumu gözetleme ve kontrol etme imkanı sunmasıdır. Çünkü internetteki her paylaşım ya da eylem arkasında dijital izler bırakmaktadır. Örneğin Arap Baharı'nda internet üzerinden eylemleri koordine eden aktivistler hükümet tarafından kolaylıkla tutuklanmışlardır.¹¹ Bu bakımdan internet, hem demokrasiye hem de anarşiye hizmet eden bir özelliğe sahiptir. İnternetin gerçek gücünü bu kaotik yapısına borçlu olduğunu savunanlara göre internetin ifade özgürlüğünü yaygınlaştırması ve devletin hegemonyal gücünün denetiminden uzak olması, onun siyasal önemini artıran en önemli unsurdur (Kır, 2008, s. 67-68). Ancak insanların özgürlük mücadelelerine olumlu katkılar sunan bu gibi teknolojik imkanlar, aynı zamanda devletler için gözetleme ve kontrol etme aygıtları olarak da kullanılmasını da beraberinde getirmiştir (Moser-Knierim, 2014, s. 38-39).

İletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması, devletlerin kamusal alana yönelik “gözetleme” ve “kontrol etme” bağlamında da bazı yapısal dönüşümlere neden olmuştur. Bu durum, Michel Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabında konu edindiği gözetleme ve denetleme olgusunun post-modern bir dönüşümü anlamına gelmektedir içermektedir (Foucault, 2015). Modern iktidarların hapishaneler, okullar, fabrikalar gibi farklı aygıtlarla insanları disipline ettiklerini ileri süren Foucault'a göre, devlet Panopticon gibi aygıtlar farklı kapatma ve gözetim teknikleri sayesinde bireyleri yalnızlaştırılıp iktidar karşısında zayıf düşürmektedir. Bu bağlamda bilişim aygıtları, kitle iletişim araçları, basın-yayın kuruluşları, sosyal medya ağları gibi hiçbir kuleye ihtiyaç duymayan post-modern panopticonlar da aynı işlevi yerine getirmekte ve insanları gözet(le)mekte ve iktidarın

¹⁰ Örneğin böyle bir yola başvuran Küba yönetiminin yanı sıra İran da kendi siber uzayını oluşturmak istediği yönünde açıklamalarda bulundu. Fakat güvenlik açısından devletlerin bu gibi özel ağlar oluşturmak istemeleri maliyeti yüksek bir hizmet olduğu için bunu gerçekleştirme imkanları çok zayıftır (Rhoads & Fassih, 28.05.2011).

¹¹ Maikel Nabil Sanad adındaki Mısırlı bir blogcu hükümete yönelik eleştirel bir yazı kaleme aldığı için iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (<https://www.reporter-ohne-grenzen.de/presse/pressemitteilungen/meldung/rog-kritisiert-verurteilung-des-bloggers-maikel-nabil-sanad-zu-zwei-jahren-haft/>).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

çıkarları için disipline etmektedirler. Nitekim internet kullanıcıları için de benzeri bir durum söz konusudur; sanal kulelerde (!) gözetleyen birilerinin olup olmadığı çok önemli değildir, önemli olan kulenin varlığının bilgisi yani birilerinin her an gözetliyor olma ihtimalidir. Post-modern iletişim ve bilişim sistemlerinin inşa ettiği bu panoptik ilkeler, bunun yanı sıra mahrem alanların da boyut değiştirmesine ve toplumun “sırça bir köşke” dönüşmesine neden olmuştur. Entegre edilen veri tabanları ile birlikte özel alan dijitalize edilmiş ve böylece toplumun tüketim ve hareket profillerine dair detaylı bilgiler elde edilmiştir. Durumun vahameti şudur ki kullanıcılar, bu gibi verilerin hangi amaçla kullanıldığı/analiz edildiğini dahi bilmemektedirler. Bu yeni medya araçlarının denetlenmesi yahut takibi hususunda ülkemizde gerekli önlemler alınmamış olup yürürlükteki denetimler de daha çok “koruma ve kollama” amacıyla vatandaşların bazı sakıncalı görülen sitelere erişimlerinin yasaklanmasından ibarettir. Bu bilgiler doğrultusunda sanal uzayla birlikte gözetim, denetleme, özgürlük ve güvenlik gibi kavramların yeniden tanımlanması gerektiğini ileri sürebiliriz.

Yukarıda bahsi geçen yeni teknolojilerin kullanımı, aynı zamanda özel alana dair bilgi ve belgelerin güvenliğini de tehlikeye atmıştır. Bu gözetleme, koruma ya da kollama gayesi sadece resmi hükümetler için geçerli değildir. Örneğin iPhone firması 2011 yılının Nisan ayında kullanıcıların sanal uzaydaki bilgi ve hareketlerini depoladığı yönünde yaptığı açıklama bu doğrultudaki gelişmelere örnek gösterilebilir. iPhone'nun bu açıklamaları her ne kadar geçici bir tepkiye neden olmuşsa da uzun süreli bir boykota dönüşmemiştir. Buna benzer tepkiler Google arama motorunun her ülkenin sokak haritalarını (Google-Streetview) çıkarma girişiminde de görülmüştür. Google'ın bu girişimi Almanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde protestolara sebep olsa da insanlar ne Google'dan ne de bu şirketin yan ürünlerinden vazgeçmişlerdir. Bu bağlamda insanlara yeni alanlar açan ve farklı imkanlar sunan sanal uzay, düalist bir içeriğe sahiptir; internet veya sosyal medya araçları her ne kadar pratik hayatta kullanılışlı olsalar da özel alana dair gizlilik ve güvenlik politikalarının (privacy policy) ihlalini de beraberinde getirmişlerdir.

Teknolojik aygıtların mobil hale gelmesiyle birlikte süregelen bir çevrimiçi olma hali ve bunun getirdiği imkanlar; anında mesajlaşma, çevrimiçi oyunlar, aktüel bilgi ve haber iletimi gibi unsurlar bu aygıtların cazibesini artırmıştır (Rötzer, 2004, s. 86-87). Bu sektörlere yapılan yatırımların her geçen gün artması ya da devletlerin sanal uzayı vergilendirme çabaları bu cazibenin arttığının birer göstergesidir (Rötzer, 2004, s. 84-85). Fakat her daim çevrimiçi olma durumu (“always-on”) yani insanların her zaman ve her yerde ulaşılabilir olması, bazı alanları olumsuz yönde etkilemiştir. İletişimin fiziğe galip geldiği bu yeni durum, sadece iş hayatında performans baskısını artırmamış, aynı zamanda insani ilişkiler bakımından zayıf, pasif, asosyal ve mutsuz kişiliklerin çoğalmasına neden olmuştur. Gerçek sosyal yaşamı sanal uzayda ikame etmeye çalışan bu insanların çoğalması da bazı hassasiyetlerin törpülenmesini, mahremiyet duygusunun yitimini ve özel alana dair bilgilerin dışsallaşarak kamusallaşmasını beraberinde getirmiştir (Meckel, 2004, s. 90-92). Dünyanın “dijital bir medyaya” dönüşmesi, yukarıda teferruatlıca izah ettiğimiz gözetim-devletinden “gözetim-toplumuna” doğru bir evrilmenin yaşanmasını ve insanlarda bir ötekinin mahrem alanına dair özel bir ilginin oluşmasını sağlamıştır. Toplumsal hayattaki bu dönüşümü, halkın Survivor, Popstar, Biri Bizi Gözetliyor, Biz Evleniyoruz gibi rating amaçlı sunulan “reality show”lara ya da sosyal deney adı altında sunulan bir takım “yapay gerçekliklere” karşı duyduğu ilginin artmasından okuyabiliriz (Maresch, 1999, s. 169). Facebook, Youtube, Instagram, Periscope ya da Spycam/casus kamaralar, anahtar deliği çekimleri gibi rağbet gören uygulamalar özel olanın dışarıya/umuma açılmasını teşvik etmiştir. Bu gelişmeler, kamusal alan ile özel alanın giderek kaybolmakta olduğunun ve toplumsal yapının giderek bir gözetim-toplumuna dönüştüğünün birer göstergesidir. “Kamusal bir mahremiyet” olarak adlandırdığımız bu tutum, sadece özel hayatın teşhirciliğini değil, aynı zamanda panoptikon sisteminin de içselleştirilmesine neden olmaktadır (Bühl, 2000, s. 496-497).

Hayatın sanallaşması sonucunda soyutlaşan, mekansızlaşan ve de zamansızlaşan toplumsal ilişkiler, aynı zamanda hukuk sisteminde de bazı dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur. Hukuksal alt yapısı oluşturulmadan hızlıca yaygınlaşan ve her geçen gün büyüyen bir veri yığılmasıyla karşı karşıya kalan bireylerin kendi kişisel haklarını koruması ve özel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

alanını muhafaza etmesi de zorlaşmıştır (Endres & Gunzenhäuser, 2010, s. I-II). Kontrol edilemeyen bu sanallık telif haklarında, veri güvenliğinde, gizlilik politikalarında, iş hukukunda, sözleşme hukukunda, telekomünikasyon hukukunda, medeni haklarda vb. alanlarda geleneksel usullerin değişmesinde etkili olmuş ve yeni “hukuki gerçekler” doğurmuştur (Bühl, 2000, s. 18-19). Bu bağlamda yeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaşamın bütün alanlarını kapsayacak derece yaygınlaşması, aynı zamanda suç oranlarını ve biçimlerini de değiştirmiştir. Bu suç biçimleri pornografik içerikten cinsiyetçi ya da ırkçı ayrımcılığa, homofobik tutumlardan etnik/dinsel/mezhepsel ayrımcılığa varan söylemlerin üretilip yaygınlaştırılmasına kadar uzanmaktadır. Sanal ortamlar, sosyal medya sitelerinde sıkça karşılaşılan böylesi nefret söylemlerinin haricinde bazı hukuk dışı uygulamaların ve örgütlenmelerin oluşmasını da mümkün kılmıştır. Bilişim ve iletişim suçları (information and communication crime) olarak adlandırılan bu yeni suç biçimleri virüs yayma, hacker saldırıları, bilgisayar dolandırıcılıkları, sabotaj, casusluk, aldatma, verilerde sahtecilik, veri durdurma, veri çalma, izinsiz veri yayma gibi unsurlardan oluşmaktadır.¹² Bunun yanı sıra bir takım suçların planlanması, hazırlanması ve uygulanmasında sanal uzayın kullanılması ya da yasadışı amaçlara hizmet eden bir takım Hacker araçlarının (Hacker-Tools) üretimi, satımı, dağıtımı, tedariki de bu yeni suç biçimleri arasında sayılmaktadır.¹³ Bu yeni teknolojilerin sundukları imkanlar, aynı zamanda bu gibi suçların her geçen gün artmasına neden olmuştur. Türkiye ilgili veriler elimizde olmadığı için Avrupa ülkelerinden örnek

¹² Türkiye’de sanal uzay ile ilgili yasal düzenlemek yok denecek kadar azdır. Türk Ceza Kanunu’nun 243. Maddesi Bilişim sistemine girme ile ilgilidir; (1) Bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak giren ve orada kalmaya devam eden kimseye bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir. (2) Yukarıdaki fıkrada tanımlanan fiillerin bedeli karşılığı yararlanılabilen sistemler hakkında işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranına kadar indirilir. (3) Bu fiil nedeniyle sistemin içerdiği veriler yok olur veya değişirse, altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bunun yanı sıra 525/a maddesine (Ek madde: 06/06/1991 – 3756/21 md.) göre de “Bilgileri otomatik olarak işleme tabi tutmuş bir sistemden, programları, verileri veya diğer herhangi bir unsuru hukuka aykırı olarak ele geçiren kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis ve birmilyon liradan onbeşmilyon liraya kadar ağır para cezası verilir”. Fakat Avrupa ülkelerinde bilhassa Almanya’da bu durum böyle değildir. Alman Ceza Kanunu’da iletişim ve bilişim suçları şu şekildedir: bilgisayar aracılığıyla dolandırıcılık (Madde 263a), veri çalma ve verilerde sahtecilik (269. madde), yasal ilişkilerde yanlış verilerle yanıltma (Madde 270), verilerde değişiklik yapmak ve bilgisayar yoluyla sabotaj (Madde 303a ve 303b), verileri engelleme ve casusluk (Madde 202) (<https://www.gesetze-im-internet.de/>).

¹³ Alman Ceza Kanunu/StGB, Madde 202c.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

verecek olursak Almanya’da 2015 yılında internet aracılığıyla 244, 528 suçun işlendiğini belirtebiliriz.¹⁴

Yeni iletişim ve bilişim teknolojileri alanındaki dönüşümler, geleneksel eğitim anlayışının yerini sanal eğitim anlayışının almasını sağlamıştır. Yükseköğretim alanında bütünlük programı olarak yürürlüğe konulan Bologna süreci ile birlikte Avrupa’daki bazı üniversiteler Lisans (Bachelor) ve Yüksek Lisans (Master) eğitimlerini sanal uzaya taşımıştır. Örneğin Stuttgart Üniversitesi Yüksek Lisans programlarını çevrimiçi olarak (Master-Online-Studienprogramme) vermektedir. Bunun yanı sıra birçok bölüm için bilgisayar destekli alıştırma ve eğitim programları da (Computer Based Training) düzenlenmiştir (Endres & Rul Gunzenhäuser, 2010, s. 76). Bu eğitim programlarına benzer uygulamalar ülkemizde de mevcuttur. Örneğin Anadolu Üniversitesi’nde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında açık ve uzaktan öğretim sistemi kapsamında (aktif pasif) toplam 1.650.096 öğrenci eğitim görmektedir.¹⁵ Dünyadaki sayılı mega üniversitelerinden biri olan Anadolu Üniversitesi sahip olduğu teknik alt yapı ve insan kaynağı ile ulusal sınırları aşarak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan, Batı Avrupa’daki Türk vatandaşlarına internet üzerinden eğitim hizmeti vermektedir. Fakat iletişim ve bilişim teknolojilerinin sağladıkları bu gibi uygulamalar bazı olumsuz etkilere de sahiptir. Teknik altyapıdaki problemlerin geniş bir etkiye sahip olması, plan ve koordinasyonunun karmaşık olması, her öğrencinin bilgisayar ve hızlı internet bağlantısına sahip olmaması, yüz yüze etkileşim ortam ve olanaklarının kısıtlı olması, öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunlarda anında yardım bulamama, laboratuvar veya atölye gibi uygulama ağırlıklı derslerdeki fiziki yetersizlik, öğrenci sayısının çokluğu, öğretmen-öğrenci arasındaki iletişim sorunlarının yaşanması ya da bu uygulamaların öğretmenlere fazladan ders yükü getirmesi gibi nedenlerden dolayı sanal eğitim dezavantajlı bir pozisyona sahiptir.¹⁶

¹⁴ <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/295295/umfrage/polizeilich-erfasste-straftaten-mit-dem-tatmittel-internet-in-deutschland/>

¹⁵ <https://www.anadolu.edu.tr/universitemiz/sayilarla-universitemiz/ogrenci-sayilari/2016-2017-ogrenci-sayilari/eylul-2016>

¹⁶ <http://www.egitimtercihi.com/ayindosyasi/12194-uzaktan-egitim-dunyada-ve-turkiye-de-giderek-yayginlasiyor.html>

Sonuç

Modern iletişim ve bilişim teknolojilerinin son otuz yıldaki gelişimi ve bilgisayar ağlarının yaygınlaşması, insanların hayatını birçok yönden kolaylaştırmıştır. Kullanıcıların duygu ve düşüncelerini paylaşabilmeleri, dünyadaki gelişmeleri yakından takip edebilmeleri, farklı insanlarla iletişim kurabilmeleri, farklı sosyal gruplara katılmaları, ders ya da mesleki bilgilere kolayca ulaşabilmeleri ve yeni iş imkanlarına sahip olmaları bu teknolojilerin faydalarına örnek gösterilebilir. Bu gelişmeler neticesinde küreselleşme süreci yoğunlaşmış, üretimden bankacılığa, sanattan eğlence sektörüne, sosyo-kültürel hayattan uluslararası ilişkilere uzanan bir takım yeni içerik ve ilişki biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunun haricinde Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp, Snapchat, Badoo, Foursquare, Youtube, Swarm, Periscope, Vine vb. uygulamalar, geleneksel yapıların ortadan kalkmasında, insanların gerçeklik ile kurdukları ilişki biçiminde ve uzay algılarında bazı önemli dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak bu teknolojilerin sundukları imkanlar, aynı zamanda kimlik inşasını olumsuz yönde etkileyen, kullanıcıları gerçek insani ilişkilerden soyutlayarak toplumsal hayattan uzaklaştıran, sosyal hayatla ilgili dışlanmışlık duygularını yoğunlaştıran ya da insanların popüler olma isteğini artıran, mahremiyet duygusunun gelişmesini engelleyen, teşhirciliği yaygınlaştıran, hukuki alt yapı yetersizliği nedeniyle çeşitli suç ve suiistimallere elverişli olan bir yönü de vardır.

Her geçen gün insanların hayatında daha fazla alana/anlama sahip olan bu yeni teknolojilerin mobil hale gelmesiyle birlikte ortaya çıkan sanal yaşam; hayatın uzaysız bir alana taşınmasına, küreselleşme olgusunun ivme kazanmasına, ulus devletlerin güç kaybetmesine, yerel ve ulusal kültürlerin geleneksel yapıların ve kimliklerin dönüşmesine, aynı toplumda yaşayan insanların yaşam tarzları ve düşünce dünyalarının giderek farklılaşmasına, bireyselleşmenin ve tikelleşmenin artmasına, toplumsal hayattaki bir takım dikey ve yatay yapıların dönüşmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, geleneksel sanayi toplumlarını dönüştürerek ekonomiden (sanal şirketler) siyasete (e-devlet, siber savaş), eğitimden (uzaktan eğitim) cinsel yaşama (siber sex) birçok alanın değişmesine neden olan ve sanal toplumların (virtual community) oluşmasını sağlayan sanal yaşam olgusunu ortaya

çıkıştır. Böylece insanlar, gerçek dünya ile sanal uzayın iç içe geçtiği melez bir dünyada var olmaya çalışmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Bühl, A. (2000). *Die virtuelle Gesellschaft des 21. Jahrhunderts. Sozialer Wandel im digitalen Zeitalter* (2. Aufl.). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Endres, A., Gunzenhäuser, R. (2010). *Schuld sind die Computer! Ängste, Gefahren und Probleme im Umfeld der Informatik*. Heidelberg: Akademische Verlagsgesellschaft.
- Unger, A. (2010). Virtuelle Räume und die Hybridisierung der Alltagswelt. P. Grell, W. Marotzki, H. Schelhowe (Hg.), *Neue digitale Kultur- und Bildungsräume* (s. 99-119), Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften
- Moser-Knierim, A. (2014). *Vorratsdatenspeicherung. Zwischen Überwachungsstaat und Terrorabwehr*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- Başaran, F. (2005). İnternetin Ekonomi Politigi. M. Binark, B. Kılıçbay (Ed.), *İnternet, Toplum, Kültür* (ss. 32-52), Ankara: Epos Yayınları.
- Binark, M. (2007). Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular ve Yöntem Sorunu. M. Binark (Ed.), *Yeni Medya Çalışmaları* (ss. 21-44). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cavanagh, A. (2007). *Sociology in the Age of the Internet*. New York: Open University Press.
- Dura, C. (1990). *Bilgi Toplumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rötzer, F. (2004). Vom mobilen Leben. Institut für Mobilitätsforschung (Ed.), *Auswirkungen der virtuellen Mobilität* (s. 81-87). Heidelberg: Springer-Verlag.
- Götzenbrucker, G. (2001). *Soziale Netzwerke und Internet-Spielewelten. Eine empirische Analyse der Transformation virtueller in realweltliche Gemeinschaften am Beispiel von MUDs (Multi User Dimensions)*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Dueck, G. (2013). *E-Man Die neuen virtuellen Herrscher* (3. Aufl.). Heidelberg: Springer Verlag.
- Fromme, J. (2008). Virtuelle Welten und Cyberspace. F. Gross, W. Marotzki, U. Sander (Hg.), *Internet- Bildung- Gemeinschaft* (s. 169-201). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Kahn, R., Kellner, D. (2004). "New Media and Internet Activism: From the 'Battle of Seattle' to Blogging", *New Media and Society*, 6 (1), ss. 87-95.

- Kalathil, S., Boas, T.C. (2003). *Open Network, Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Kır, G. (2008). *İnternet ve Gençlik*, İzmir: Şenocak Yayınları.
- Kutlu, E. (2000). *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*, Eskişehir: A.Ü. Yayınları.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. & Kieran, K. (2003). *New Media: A Critical Introduction*. New York: Routledge.
- Luhmann, N. (1996). *Die Realität der Massenmedien* (2. Aufl.). Opladen: Leske + Budrich.
- Meyer, T. (2002). *Interfaces, Medien Bildung. Paradigmen einer pädagogischen Medientheorie*. Bielefeld: transcript.
- Foucault, M. (2015). *Hapishanenin Doğuşu* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Meckel, M. (2004). Kommunikation der Zukunft: Digital, Mobil, Vernetzt. Institut für Mobilitätsforschung (Hg), *Auswirkungen der virtuellen Mobilität* (s. 87-99). Heidelberg: Springer-Verlag.
- Weibel, P. (2004). Visionen der Mobilitätsgesellschaft. Institut für Mobilitätsforschung (Hg.), *Auswirkungen der virtuellen Mobilität* (57-75), Heidelberg: Springer Verlag.
- Hansel, M. (2013). *Internationale Beziehungen im Cyberspace. Macht, Institutionen und Wahrnehmung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- Grell, P., Marotzki, W., Schelhowe, H. (2010). Einleitung. P. Grell, W. Marotzki, H. Schelhowe (Hg.), *Neue digitale Kultur- und Bildungsräume* (s. 7-13), Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Rhoads, C., Fassih, F. (2011). "Iran Vows to Unplug Internet", The Wall Street Journal, 28.05.2011.
- Robins, K. (1999). *İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası* (Çev. Nurçay Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schorb, B. (1998). Stichwort: Medienpädagogik. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 1 (2), 7-22.
- Turkle, S. (1995). *Life on the Screen. Identity in the Age of the Internet*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Dijk, van J. (2006). *The Network Society*. London: Sage.
- Vogelsang, W. (2000). Ich bin, wen ich spiele. Ludische Identitäten im Netz. C. Thimm (Hg.), *Soziales im Netz. Sprache, Beziehungen und Kommunikationskulturen im Internet* (s. 240-259). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Thimm, C. (2000). Einführung: Soziales im Netz — (Neue) Kommunikationskulturen und gelebte Sozialität. C. Thimm (Hg.), *Soziales im Netz. Sprache, Beziehungen und Kommunikationskulturen im Internet* (s. 7-16). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Flusser, V. (2008). Vom Virtuellen. F. Rötzer, P. Weibel (Hg.), *Cyberspace. Zum medialen Gesamtkunstwerk* (s. 61-79). München: Boer Verlag.
- Maresch, R., Werber, N. (Hg.) (1999). *Kommunikation, Medien, Macht*. Frankfurt am Main: Shurkamp.
- Zittrain, J. (2008). *The Future of the Internet- and How to Stop It*. London: Penguin Books.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

İnternet Kaynakları:

<http://www.egitimtercihi.com/ayindosyasi/12194-uzaktan-egitim-dunyada-ve-turkiye-de-giderek-yayginlasiyor.html> (E.T: 12.04.2017)

<https://www.reporter-ohne-grenzen.de/presse/pressemitteilungen/meldung/rog-kritisiert-verurteilung-des-bloggers-maikel-nabil-sanad-zu-zwei-jahren-haft/> (E.T: 12.04.2017)

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/295295/umfrage/polizeilich-erfasste-straftaten-mit-dem-tatmittel-internet-in-deutschland> (E.T: 12.04.2017)

<https://www.anadolu.edu.tr/universitemiz/sayilarla-universitemiz/ogrenci-sayilari/2016-2017-ogrenci-sayilari/eylul-2016> (E.T:12.04.2017)

http://www.hans-bredow-institut.de/webfm_send/367 (E.T: 12.04.2017)

<https://www.gesetze-im-internet.de/> (E.T: 12.04.2017)

www.inlcs.org/online/Book14.pdf (E.T: 07.06.2017)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი განათლების ფაკულტეტი ასისტენტ პროფესორი - ქეთევან შოთაძე

მეტაფორის სწავლების ზოგიერთი საკითხი თანამედროვე სკოლაში

მხატვრული ტექსტის ადეკვატური გაგებისთვის აუცილებელი უნარების გამომუშავება სასწავლო პროცესის მნიშვნელოვანი ამოცანაა. მხატვრული ნაწარმოების იდეის, დედააზრის გახსნას, მწერლის მიზანდასახულობის მკითხველში შთანერგვას, ემსახურება ნაწარმოების ყველა კომპონენტი, განსაკუთრებით კი მნიშვნელოვანია ენობრივ-გამომსახველობითი სამყარო და მისი ანალიზი. მწერლის დიდოსტატობაც იმით ვლინდება, თუ რამდენად შეძლებს ნათქვამს მხატვრულობა შესძინოს, ემოციური შეფერილობით დატვირთოს, მისცეს ექსპრესია და სიმკვეთრე. ნაწარმოების მხატვრული სტრუქტურის შესწავლა უნდა განხორციელდეს იდეურ გააზრებასთან განუყოფელ მთლიანობაში და არა ცალკე, იზოლირებულად, ყურადღება უნდა გამახვილდეს გამოყენებული მხატვრული ფორმის სპეციფიკურ მხარეზე. მასწავლებლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ვალდებულებაა მოსწავლეს გამოუმუშაოს სხვადასხვა ტიპის ტექსტის და, უპირველესად, მხატვრულის ენობრივ მხარესთან დაკავშირებული საკითხების გააზრების, ანალიზისა და შეფასების უნარი, თავიდანვე შეაჩვიოს შესწავლილი ტექსტების მხატვრულ-გამომსახველობით ხერხებზე მუშაობას. აუცილებელია ზოგადი განმარტებების არა მხოლოდ მექანიკური განმეორება, არამედ ამ ხერხების და საშუალებების მონახვა და მათი გააზრება/ანალიზი ყოველ შესწავლილ თუ შესასწავლ ნაწარმოებში. უარყოფილი უნდა იქნეს ტექსტის იდეური შინაარსისაგან

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

მოწყვეტილად პოეტური საშუალებების თუ ენობრივ-გამომსახველობითი ფორმების გამოცნობის პრაქტიკა, რაც მხოლოდ ფორმალიზმის გამოხატულებაა. აუცილებლად უნდა შეიცვალოს ის მიდგომა, რომელიც მოსწავლეებს ენობრივ მხარესთან დაკავშირებული საკითხების გააზრებისა და შეფასებისას მხოლოდ მათ ამოწერასა და განმარტებას სთავაზობს. პოეტური ენის შესწავლის ეს ფორმა არაეფექტური, უფრო მეტიც, მიუღებელია. ნაწარმოების მხატვრული ენის ანალიზის დროს აუცილებელია გვინტერესებდეს არა მხოლოდ სიტყვის ემოციური, არამედ პირველ რიგში იდეურ-აზრობრივი მხარე. უპირველესად ჩვენ ვეძებთ ნაწარმოებში იდეურ აზრს, ხოლო შემდეგ იმ საშუალებებს, რომლებითაც ეს აზრი გამოისახა. ამიტომ გარკვეული უნდა იქნეს არა მარტო ის, თუ რა ხერხებს იყენებს ამა თუ იმ ნაწარმოებში შემოქმედი, არამედ ისიც, თუ რა მიზნით იყენებს იგი ამ ხერხებს, რა ფუნქცია აკისრია მოცემულ კონტექსტში ეპითეტს, მეტაფორას, შედარებას...რა როლს ასრულებენ ისინი ნაწარმოების იდეურ გამოხატვაში.

ანტიკური დროიდან დღემდე მეტაფორა გვევლინება ჰუმანიტარული დისციპლინების შესწავლის მუდმივ საგნად. "მეტაფორამ, როგორც ემოციური ზემოქმედების საშუალებამ, უნდა გამოაღვიძოს მკითხველის შინაგანი სამყარო: გააქტიუროს მისი ფსიქიკა, გამოწვიოს მასში თანაგანცდა და, შესაბამისად, ექსპრესიული ეფექტი". (არისტოტელე, 1988, 23.) მეტაფორის სწავლება ტექსტზე მუშაობის რთული, მაგრამ მეტად მნიშვნელოვანი პროცესია, რაც მასწავლებლის ფილოლოგიურ ინტუიციასა და პროფესიონალიზმთან ერთად მოითხოვს თანამედროვე საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების ღრმა ცოდნას. მეტაფორის განმარტებისას აუცილებელია ცნებებს შორის აბსტრაქტულ კავშირებზე ორიენტირება, მსგავსება-განსხვავებაზე აქცენტირება და ცნების გაერთიანება გარკვეულ ჯგუფებში საერთო და განმასხვავებელი ნიშნებით. მეტაფორა ხომ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ენობრივ-მხატვრული წარმოსახვის უმაღლესი ფორმაა. მას უწოდებენ შემოკლებულ შედარებას. ეს იმიტომ, რომ აქ უშუალოდ მოცემულია მხოლოდ ის, რაც ედარება. ის კი, რასაც ედარება გადატანითი მნიშვნელობით ნახმარი სიტყვით წარმოსახება. ცნობილია, რომ ტროპის სახეებს შორის მეტაფორული სახე-სიმბოლოების გააზრება ყველაზე მეტად უჭირთ მოსწავლეებს და ეს არცაა გასაკვირი, რადგან ის ტროპის ყველაზე რთული სახეა. მეტაფორის არსი გადატანითობაშია (მეტაფორა ბერძნული სიტყვაა და გადატანას ნიშნავს), როცა ხდება საგნის ან მოვლენის ნიშან-თვისების გადატანა მეორეზე ასოციაცია-ანალოგიის ან კონტრასტის პრინციპით იმგვარად, რომ ობიექტი მოცემულია შეფარვით და გამოსაცნობია. არისტოტელე ამბობდა: თუ სათქმელი შედგება მეტაფორისაგან, ის გამოსაცნობია. მეტაფორაში მხატვრული სახის ამოცნობის სირთულეს ქმნის ისიც, რომ ზოგჯერ არა ერთი სიტყვა, არამედ მთელი ფრაზა, ან წინადადებაა მეტაფორული სახე და ამოსაცნობია. სწავლება იწყება კონკრეტულ ტექსტში კონკრეტული მეტაფორის „აღმოჩენით“, ყველა მახასიათებლის დეტალური ახსნით, მეტად მნიშვნელოვანია დამხმარე საშუალებების გამოყენება - გრაფიკული სქემების, თვალსაჩინო მასალის და ა. შ. მასწავლებელი უზრუნველყოფს კონკრეტული მეტაფორის პრეზენტაციას, განმარტავს თითოეული ობიექტის მნიშვნელობას და თვისებას და ახდენს პროვოცირებას, რომ მოსწავლემ დამოუკიდებლად შეძლოს აბსტრაქტული კავშირების დამყარება და ამის შემდეგ ახდენს მეტაფორის აზრის ახსნას.

მეტაფორული გამოთქმების შესწავლამ მტკიცე ნიადაგი უნდა მოამზადოს ლიტერატურული ნაწარმოების ყოველმხრივი და სრულყოფილი ანალიზისათვის. ხშირად მოსწავლეებს სწავლების საშუალო საფეხურზეც კი უჭირთ მხატვრულ ტექსტში გამოყონ ტროპული გამოთქმები, მოუნახონ თითოეულ ტროპს თავისი

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

სპეციფიკური სახელწოდებანი. უშუალოდ ტექსტების შესწავლის პროცესში (ეს იქნება პოეტური თუ პროზაული ნაწარმოებები), ტექსტიდან ამოკრეფილ მაგალითებზე სისტემატური ვარჯიშით შეიძლება განმტკიცდეს მოსწავლეთა მეხსიერებაში პოეტური მეტყველების საფუძვლიანი ცოდნა.

უნდა აღვნიშნოთ, ეს ლიტერატურული მასალა მუშაობის ახალ ფორმებს მოითხოვს, გვიკარნახებს ტექსტის შესწავლის სხვადასხვა მიდგომის (კლასში მუშაობას, ახსნა-განმარტებას...) განსაკუთრებულ გადრმავებასა და გაძლიერებას. სწავლების დროს უნდა გამოვიყენოთ საუბრისა და თხრობის ელემენტების გაძლიერება, მასწავლებელს მოუწევს ტექსტის სწორი კითხვისა და ახსნა-განმარტების ნიმუშის მიცემა.

ამ მხატვრული ხერხის შეგნებულად და გააზრებულად ათვისებისათვის ყველაზე ეფექტური საშუალებაა კომენტირებული კითხვა, რის აუცილებლობასაც მათი სპეციფიკა და მისი სწავლების სიძნელეები განაპირობებს. ლიტერატურული ტექსტები, კლასში კითხვითა და მასწავლებლის კომენტირებით უნდა ხდებოდეს. მან უნდა გამოიყენოს: ლექსიკური, ენობრივი, ისტორიული, ლიტერატურული კომენტარის სახეები. მხოლოდ მცირე მონაკვეთების კომენტირებით, შესაბამისი სახე-სიმბოლოების, ტროპული სახეების განმარტებით, შესაძლებელია ტექსტის გააზრებული ათვისება.

მხატვრულ ხერხებზე მუშაობა ისე უნდა განისაზღვროს, რომ მოსწავლეები თვითონვე აყენებდნენ მოთხოვნას ამა თუ იმ ტერმინის, უცნობი და ბუნდოვანი სიტყვის განმარტების შესახებ. დასმული კითხვის გარშემო მსჯელობა და კვლევა-ძიებითი მუშაობა მასწავლებლის დახმარებით უნდა ხორციელდებოდეს. მას წინასწარვე უნდა ჰქონდეს გათვალისწინებული ყოველი სიტყვა, ტროპული მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სირთულეები,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

რომელებიც ტექსტის მოცემულ მონაკვეთში მოსწავლეთათვის შეიძლება ბუნდოვანი იყოს. უდავო ჭეშმარიტებად უნდა იქნეს მიჩნეული ის, რომ არც ერთი უცნობი სიტყვა თუ ფრაზა გაუგებარი არ უნდა დარჩეს. რამდენადაც მრავალფეროვანია შესასწავლი მხატვრული ნაწარმოები ენობრივი და ჟანრობრივი თვალსაზრისით, იმდენად მრავალფეროვანია სალექსიკონო მუშაობის ფორმები. მთავარი მიზანი კი არის დაეხმაროს მოსწავლეებს ნაწარმოების მდიდარი იდეურ-მხატვრული შინაარსის საფუძვლიანად გაგებასა და სამეტყველო მარაგის გამდიდრებაში.

გარდა იმისა, რომ მეტაფორა ტექსტის ესთეტიკური აღქმის, მეტყველების კულტურის, წარმოსახვის უნარის ამაღლების საშუალებაა, ის ასევე ხელს უწყობს მოსწავლეთა კრეატიული აზროვნების განვითარებასაც. „ პირველ ეტაპზე ხდება ავტორის ჩანაფიქრის დაბადება და მეტაფორის საფუძვლის – ობიექტის ძიება, რომელიც საშუალებას აძლევს მოსწავლეს გამოხატოს საკუთარი იდეა და ფარული ინტერესები. ასოციაციის კვალდაკვალ ჩნდება სახეები და წარმოდგენები, მათგან მოსწავლე ირჩევს იმ ნაწილს, რომელიც მის ჩანაფიქრზე მუშაობს. მეტაფორის ჩანაფიქრი – ეს არის სუბიექტის მისწრაფება დაასახელოს გააზრებული, მაგრამ ჯერ კიდევ “შეუმეცნებელი,” ახალი , თანაც ნაცნობი, სახელდებული, ვერბალიზებული ცნების დახმარებით. ამდენად, მეტაფორა ყოველთვის გვევლინება ასე კომპლექსურად წარმოებული ინდივიდუალური შემეცნებითი პროცესის შედეგს.

მეორე ეტაპზე ხდება დამხმარე ობიექტის არჩევა, რომელიც წარმოადგენს მხატვრულ კომპონენტს. აქ ჩნდება ძირითადი სირთულე: რას შევადაროთ მეტაფორის ფუძე, როგორი შემოვიტანოთ დაშვება, რომელ სიტყვაში ვიპოვნოთ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

პოტენციურად ჩადებული ძალა, რომელიც არღვევს შეუძლებლის საზღვრებს, რომელსაც შეუძლია მოგვიახლოვოს შორეული და აამაღლოს ყოფითი.

მესამე ეტაპი – სინთეზი: “იდეალური რეალობის” შექმნა წარმოსახვაში იმ მიზნით, რომ უცხო მრავალპლანიანი ასოციაციებით მივიღოთ ახალი აზრობრივი შედეგი. როგორც სიტყვიერი კონსტრუქცია მეტაფორა შედგება ბუკვალური სიტყვიერი გამონათქვამისაგან, რომელშიც შედგება რეალურ ცხოვრებაში შეუთავსებელი ობიექტებისგან. სწორედ ამ “შეუთავსებლების ურთიერთქმედებაში”, უფრო სწორედ კი მათ ნიშნებსა და თანმდევ ასოციაციურ კომპლექსებს შორის ჩნდება ახალი მოცულობითი აზრისშემცველი სახე, რომელიც აცოცხლებს ავტორის ჩანაფიქრს.“ მოსწავლეების მიერ გავრცობილი მეტაფორების მაგალითები გვანცვიფრებენ თავისი ხატოვნებით, ორიგინალურობით, სიახლით და უთუოდ წარმოადგენენ მხატვრულ ღირებულებას. (ტალიაშვილი; 2014).

სასურველად უნდა მივიჩნიოთ მოსწავლეების მიერ სპეციალური ლექსიკონების შედგენა, რომელშიც ისინი სისტემატურად ამოწერენ ტროპული მეტყველების ნიმუშებს და განმარტავენ მათ. თემატური ლექსიკონის ფორმად შეიძლება გამოვიყენოთ ასეთი სქემატ: (ნიმუში გ. ტაბიძის ლექსის „სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“ მიხედვით)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

სიტყვა/ფრაზა	ტროპის რა სახეა	კომენტარი
<i>„გედი, დაჭრილი ოცნების ბალით.“</i>	მეტაფორა	გედი შემოქმედია, პოეტია, თავად გალაკტიონია, მაგრამ იმედგაცრულებული, ოცნებებდამსხვრეული. აქ შეიძლება პარალელი გავავლოთ ბართაშვილის ლექსთან „სულო ბოროტო“ – ბართაშვილიც ხომ ჭაბუკური ოცნებებისა და რწმენის დამსხვრევაზე ლაპარაკობს: „რისთვის მომიკალ ყმაწვილის ბრმა სარწმუნოება?“
<i>„და თუ როგორმე ისევ გათენდა!“</i>	მეტაფორა	სულიერი გათენება, იმედის, სასოების გაჩენა პოეტში.
<i>„ოცნების ბალი“</i>	მეტაფორა	ბავშვური სიწრფელის, სილალის, საზოგადოდ, ბავშვობის მეტაფორა. დაჭრილი გედი ოცნების ბალიდან – ბავშვობიდან წამოსული, სიყმაწვილის ოცნებებდაკარგული, იმედდამსხვრეული პოეტია.

მოსწავლეები სისტემატურად უნდა აკეთებდნენ მასწავლებლის მითითებითა და ხელმძღვანელობით ჩანაწერებს ასეთ რვეულებში, თვითონ ეძებდნენ დამოუკიდებელი კითხვის დროს მსგავს ფორმებს, განმარტავდნენ, რის შემდეგაც უნდა აქციონ მსჯელობის საგნად კლასის წინაშე. მუშაობის ასეთი ფორმა მოსწავლეებში დამოუკიდებელი ძიებითი უნარის, მათი შემოქმედებითი ინტუიციის განვითარების მეტად ქმედითი საშუალებაა.

ამრიგად, მხატვრული ხერხებისა და საშუალებების გაგებას, კერძოდ კი მეტაფორის ანალიზს, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ მხატვრული

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ტექსტის იდეური შინაარსის გააზრებასა და აღქმაში, არამედ ლექსიკის გამდიდრებასა და მოსწავლეთა კრეატიული აზროვნების განვითარებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. არისტოტელე ; პოეტიკა; 1988 წ.
2. ლიტერატურისმცოდნეობის შესავალი; თბილისი; 2012 წ.
3. ტალიაშვილი თ;

მეტაფორის კონსტრუირება ტექსტზე მუშაობის პროცესში, როგორც მოსწავლეების შემოქმედებითი აზროვნების განვითარების მეთოდი; ინტერნეტგაზეთი „მასწავლებელი“; 25. 10 2014 წ.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

MODERN ÇAĞ VE GÜRCÜCE-TÜRKÇE LEKSİKOĞRAFİ

Zeinab AKHVLEDİANİ

Doktora öğrencisi, Batum Şota Rustaveli Üniversitesi, ze_i_1977@mail.ru

Günümüz araştırmacılarına göre bilim adamlarının sözlük bilimine büyük ilgisi sözlük bilim faaliyetlerinden büyük gelişimi ile ayrılır. Günümüz sözlük bilimi, yenilikler teorisinin düzelmesi ile sınırlanmayıp, sözlük bilimi tecrübesinin uygulanma dönemidir.

Dil canlı olduğu için sabit durumu ile karakterize edilememesi herkesce bilinmektedir. Toplum faaliyeti, kültürü, başka uluslarla iletişim kurması tabiki ilk önce yeni gerçeklikleri ile dile yansımaktadır. Dolayısıyla, dilin kelime hazinesini sistematik olarak kaydedilmesi ve açıklanması dilbilimcilerin ilk görevidir.

Kelime hazinesinin kaydedilmesi ve başka dile açıklanmış bir şekilde teslim edilmesi, semantik anlamından başka, kelime kullanımının çok sayıda hazır örnekleri ile teslim edilmesini amaçlamaktadır. Dil ve kültür birbirine ve toplumun gelişmesine bağlı olduğu için, kelime hazinesinin tanımlanması semantik ve gramer anlamları ile sınırlanmayıp, kelimenin kültürel fonu ilede açıklanmalıdır.

Bir dilin kültür özelliklerinin başka dil ve başka kültürü olan insanlara açıklanmasının tek yolu, leksikografinin gelişmesinin en yüksek aşaması olan kültür sözlükleridir.

Kültür sözlükleri yardımıyla dilin kavramsal fonu ve Ruhsal Değerleri açıklanmaktadır. Bu sözlükler çevirmenlere, okuyucu üzerinde kaynak metin benzeri bir etki bıraktırma konusunda çok yardım etmektedir, çünkü çevirmen ve alıcı başka kültürde olup farklı bir arka plan bilgisi taşımaktadır.

Böyle bir tip sözlüklerin yaratılması sözlükbilimcilerin temel görevidir, çünkü dilin öğrenilmesi ve mükemmel çevirinin gerçekleştirilmesi sadece bu sözlüklerle mümkün olmaktadır.

Dünyada, bugüne kadar birçok leksikografi merkezlerinde dilbilim geliştirme zirvesi ve kültür kronolojisi olan leksikografinin düzenli olarak Teorik ve uygulamalı yöntemleri geliştirilmektedir. Dil ve teknolojik başarıların birleşmeleri neticesinde baskı sözlükleri arama kelimesinin eşdeğerini çok hızla ve uygun bir şekilde bulan çevrimiçi sözlükler ile değiştirdi.

Bugünkü teknolojik gelişime ve çevrimiçi sözlüklerin üzerinde bilim adamlarının çalışmalarına dayalı teknolojik teorilerin uygulanmasına rağmen, yine eksiksiz bilgisayar çeviri yapılmasını mümkün değildir.

En büyük sorun metin çevirmesidir, çünkü kelimenin çevrimiçi bir alanında aktarılmasından başka, onun dilbilgisel değişiklikleri (fiil çekimleri, sesli harflerinin düşmeleri, ismin halleri, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelerin analize edilmesi) ve belirli dile ait sözdizimsel yapılar ve çok anlamlı kelimenin kullanılma biçimide hesaba katılmalıdır.

Böyle eksiksiz çeviri gerçekleştirilmesi ise bilgisayar yeteneklerini aşmaktadır, çünkü o sadece verilen kriterlerle analiz edebilmekte ve sonuç çıkarabilmektedir.

Sözlüklerin önemli türlerinden biri açıklayıcı sözlüklerdir. Bu sözlüklerin en büyük fonksiyonu ana dilde tanımlama ve tespit etmesidir. Sözlükbilimci bu tür sözlüklerde kelime

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanımının ayrıntılı olarak tanımlamakta, semantik yapısını ve sözdizimsel modelleri yansıtmaktadır.

Bizim inceleme konumuz Gürcü-Türk leksikografidir. Onun kriz durumu Dünya sözlükbilim gelişme fonunda, sözlükbilimcilerin dikkat çekmesini gerektirmektedir.

Son yıllarda Gürcistan ile Türkiye arasında ekonomik ve Sosyal bağlantılar çok gelişmektedir.. Bu ilişkiler bütün alanlarda hissedilmektedir: Ticaret, Turizm, İnşaat, Eğitim; Türk Bankalar, Okullar ve Üniversiteler düzenli olarak açılmaktadır.

Okul ve üniversite öğrencileri değişim programlara katılmaktadırlar. İnşaat sektöründe ve turizm alanında çevirmenler için talep gün geçtikçe artmaktadır. Banka ve otel çalışanları İngiliz dili ile birlikte aktif bir biçimde türkçe öğrenmektedir. Türk Konsoloslğunun ücretsiz kursları türkçe öğretme konusuna büyük katkıda bulunmaktadır.

Böyle bir ilişki ortamında, başarılı çeviri ve sözlük biliminin gelişmesi gerektiği herkesce bilinmektedir. Bu gelişmeler , dil ve kültürel değerlerini algılanmasını daha kolayca gerçekleştirebilir.

Belirtilmelidirki, gürcüce-türkçe ve türkçe-gürcüce sözlüklerin olmamasının özel sebepleri var.

Sovyet dönemindeki çevirilerin rusça dilinde gerçekleştiği ve rusça sözlükleri kullandığı için o dönemindeki gürcü gençler yabancı dilleri rus sözlükleri ile öğreniyordu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Gürcistanın Uluslararası arenaya çıkması, dillerin derin öğrenilmesine ve yeterli çeviri ihtiyacına sebep olmaktadır.

Bugün, gürcü gençler rus kaynakları kullanamıyorlar ve modern gereksinime uygun sözlükleri kullanmaktadırlar.

Ulus ile ilgili eksiksiz ve kapsamlı bilgi veren, evrensel sözlükleri talep eden, dünyadaki uluslararası iletişim formunda olan ; gürcüce-türkçe ve türkçe-gürcüce leksikografi durumu çok fakir görünüyor. Sözcüklerin çok fakir açıklaması olan sözlükler, çoğu zaman sadece kılavuz olarak gösterilmiştir ve kullanıcılarına sadece belirli ölçüde yardım edebilmişlerdir.

Türkçe-Gürcüce sözlüklerde kelime sadece birkaç eş anlamlı tanımları ile sınırlanmıştır; yabancı dil öğrenmede gerekli olan kelimenin gramer ve semantik anlamı, sözdizimsel ve morfolojik formları ve belirli dile ait özgün ifadeleri neredeyse yoktur. Sözlükte kelimenin anlamından başka, sözcük birimlerinin değişik formları ve kelime kullanımının hazır örneklerini veren bağlam verilerinin olması dil öğrenenler için büyük bir kazançtır. Kısıtlı ve uzmanlaşmış tematik terimleri olan sözlüklerin olmamasının; ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesini ne kadar olumsuz etkilediği herkesce bilinmektedir.

Türk-Gürcü ekonomik ilişkileri için Türk-Gürcü ekonomik ve iş açıklayıcı sözlüklerin ve özellikle ekonomik terimleri içeren büyük ekonomik ansiklopedik sözlüklerin olması çok önemlidir.

Dilin düzgün ve zengin olmasının milli kültüre bağlı olduğu herhangi bir dilbilimci tarafından bilinmektedir. Dilin gelişmesi topluluğun kültürel olgunlaşmasına bağlıdır. Toplumdaki değişimler hemen yeni değişimlerle dilin kelime hazinesine yansımaktadır. Gürcü-Türk

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

sözlükleri değişen dil kültürel fonu üzerinde hiçbir bilgi veremezler ve yukarıda sözü edildiği gibi, sadece 1-2 eş anlamlı tanımla sınırlıdır.

Online sözlükbilimin dünyadaki gelişiminde, Türk-Gürcü güncel sözlükleri neredeyse hiç yoktur. Online alanında olan çok dilli: Translate.ge, Glosbe, Targmne.com gibi sözlükler çok anlamsız ve yanlış çeviri yapmaktadır.

Yukarıda sözü edildiği gibi, modern Türk-Gürcü sözlük bilim etkinliği ve bu alanda olan sorunları kaydetmeliyiz. Geliştirme yolları ve perspektif üzerinde tartışmayı amaçımız olmalıdır. İncelememize göre, ülkelerimiz arasında olan sözlükbilim ; Türkler ve Gürcüler arasındaki kurulacak yaşamsal ilişkiler ve Avrupa standartlarından geri kalmaktadır ve bu geri kalma çeviri kalitesinde yansımaktadır, çünkü iyi gelişmiş leksikografi dünya arenasında Uluslararası ilişkileri kurmasının değişmez önkoşuludur.

Çalışmamızın amacı yukardaki sorunları ortadan kaldırmaktır. Gürcistan Türkiye arasındaki ikili ekonomik ve kültürel ilişkilerin genişlemesi konusunda başarılı çevirme ve dolayısıyla dili ve kültürel değerlerini kolayca algılama aracı olan leksikografinin gelişmesi en önemli gereksinimlerimizden biridir.

მარიამ ჩოხარაძე
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

კითხვის ინტერესის გამომწვევი ფაქტორები არაქართულენოვან ჯგუფებში

კეროლინ ჩეკმენი კითხვის სწავლებისთვის გამიზნულ ინსტრუქციებს ზღვაოსანთა სამოგზაუროდ მზადების პერიოდს ადარებს. „ხომალდის კაპიტანი გამოავლენს ეკიპაჟის თითოეული წევრის თავისებურებას და ნიჭს, - წერს იგი, - ამდენად შეფასებები კეთდება ინდივიდუალური მონაცემების მიხედვით, რათა მოგზაურობა იყოს წარმატებული. ამის მსგავსად, თითოეულ მკითხველს აქვს ასევე უფლება, შეისწავლოს ის ინფორმაცია, რომელიც მას ძალუძს. ამის გამოსავლენად სწავლის გამოცდილება ძალიან პერსონალურია და კითხვითი მოგზაურობის დროს ძალიან ინდივიდუალურია. მასწავლებელი არის კაპიტანი, რომელიც განსაზღვრავს მკითხველის მოგზაურობის კურსს, წყვეტს, როგორ უნდა იმოგზაუროს თითოეულმა მათგანმა და რა უნდა ისწავლოს“ (ჩეკმენი, 2016:4).

ამრიგად, კითხვით მოსწავლის დაინტერესება დიდ ძალისხმევას მოითხოვს. როგორ გავუადვილოთ და გავუხალისოთ მოსწავლეებს კითხვის პროცესი? რა ფაქტორებია მნიშვნელოვანი მკითხველებში მოტივაციის, თავდაჯერებულობისა და თვითრწმენის გასაღვივებლად? ეს ის საკითხებია, რომლებიც მნიშვნელოვანია სასწავლო პროცესის ორგანიზებისთვის.

კითხვა ადამიანისთვის მთელი ცხოვრების განმავლობაში არის სწავლის, ახალი ინფორმაციის მიღების, განათლების სრულყოფის გზა.

კითხვა რომ საინტერესო იყოს, მკითხველმა უნდა შეძლოს ტექსტის გაგება, ეს კი მოხერხდება მხოლოდ მაშინ, როცა მკითხველი დააკავშირებს იმას რასაც კითხულობს, იმასთან რაც იცის (ინსასარიძე, 2006: 7). ამიტომ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აუცილებელია და მნიშვნელოვანი, მასწავლებელი გამუდმებით ზრუნავდეს იმაზე, რომ მოსწავლეებს გადასცეს პრაქტიკული ცოდნა, ასწავლოს, თუ როგორ წარმართოს ესა თუ ის საქმიანობა, როგორ გადაწყვიტონ მნიშვნელოვანი პრობლემები. ეს უაღრესად შრომატევადი და რთული საქმიანობაა და არაფერი გამოვა შესაბამისი მეთოდებისა და მიდგომების გარეშე. უფრო, რთულად გვაქვს საქმე არაქართულენოვან ჯგუფებში. მნიშვნელოვანია, მოსწავლეთა ინტერესების და საჭიროებების გათვალისწინება.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ფაქტია, რომ საკმაოდ ბევრი მკითხველი დგას წაკითხული ტექსტის ადეკვატური გაგების და შეფასების პრობლემის წინაშე. სამწუხაროდ, არ არსებობს ჯადოსნური ფორმულა იმისა თუ როგორ ვასწავლოთ სტუდენტებს კითხვა. თუმცა, განათლების სფეროს სპეციალისტებს შეუძლიათ, შეიმუშაონ გარკვეული სტრატეგიები, რომლებიც მისაღები იქნება ყველა შესაძლებლობისა და დონის მიხედვით (ჩეპმენი, 2016:6). არაქართულენოვანი ჯგუფებისთვის კითხვის სწავლების ოპტიმალური მოდელი პასუხისმგებლობის ნაბიჯ-ნაბიჯ გადაცემაა. ანუ კითხვის განვითარებაზე ორიენტირებული აქტივობების შესრულების დროს პასუხისმგებლობა თანდათანობით გადაეცემა მასწავლებლისგან მოსწავლეს. „თავდაპირველად მასწავლებელი იწყებს ჯგუფთან კითხვის კონკრეტული სტრატეგიის (მაგალითად „ვარაუდების ღრუბლების“) მოდელირებას. შემდგომ ეტაპზე, ერთობლივი და მართული პრაქტიკის გამოყენებით, ააქტიურებს მოსწავლეებს, თავად კი მიმართავს მიზნობრივ სკაფოლდინგს. ამის შემდეგ მოსწავლეებმა უნდა დაიწყონ სტრატეგიის გამოყენება. ამ ეტაპზე მასწავლებელი პირდაპირი სწავლების ნაცვლად აკვირდება მოსწავლეების მიერ სტრატეგიის გამოყენებას და მიზნობრივ დახმარებას უწევს მათ საჭიროების შემთხვევაში. მასწავლებელი ელის, რომ საბოლოოდ ყველა მოსწავლე შეძლებს მოდელირებული და გავარჯიშებული სტრატეგიის დამოუკიდებლად გამოყენებას სხვადასხვა სახის დავალების შესრულებისას. (G-PRIED, 2015 :15)

ქვემოთ წარმოვადგენთ მუშაობის სქემას „ვარაუდების ღრუბლების“ სტრატეგიის გამოყენებისას:

- წაკითხეთ სათაური და პირველი გვერდი; გადაათვალიერე ილუსტრაციები.
- ჩაწერეთ ღრუბლებში მინიშნებები.
- ივარაუდეთ რის შესახებ იქნება ტექსტი.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

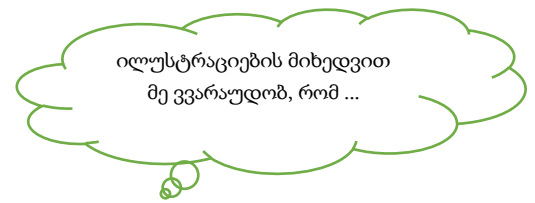
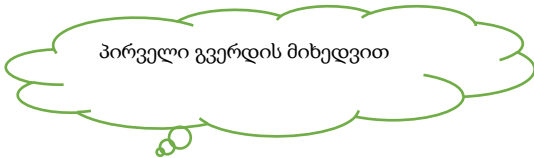
KAZNU

ტექსტის

სათაური

მინიშნებები პირველ გვერდზე

მინიშნებები სურათებზე

ჩემი ვარაუდი

მე ვფიქრობ, ეს წიგნი იქნება

რას გულისხმობს პასუხისმგებლობის თანმიმდევრული გადაცემის მოდელი? ამ მოდელის მიხედვით, პირველ ეტაპზე („მე ვაკეთებ“) მასწავლებელი ახორციელებს კითხვის სტრატეგიის ან უნარ-ჩვევის მოდელირებას. ამას მოსდევს მეორე ეტაპი („ჩვენ ვაკეთებ“), როცა მასწავლებელი პასუხისმგებლობას გადაუნაწილებს მოსწავლეებს და ჩართავს მათ პრაქტიკულ მუშაობაში. მესამე ფაზაზე („შენ/ თქვენ აკეთებ (თ)“) მოსწავლე თავად იღებს პასუხისმგებლობას და იყენებს გავარჯიშებულ უნარ-ჩვევას, მასწავლებელი კი საჭიროებისამებრ ეხმარება და აფასებს მას (G-PRIED, 2015 :16).

ამგვარი მიდგომები მოსწავლეებს აჩვენებს სხვათა აზრის პატივისცემას, მოსმენასა და თანამშრომლობას.

მოსწავლეების დაინტერესებისთვის აგრეთვე მნიშვნელოვანია კითხვის სამფაზიანი აქტივობის მოდელი, რომელიც კითხვის პროცესის წარმართვას გულისხმობს.

ფაზა1: წაკითხვამდე (შემზადება ტექსტთან მუშაობისთვის)
წასაკითხ ტექსტთან დაკავშირებით არსებული ცოდნისა და გამოცდილების გახსენება/გააქტიურება;

ტექსტის/წიგნის, თემისა და გაკვეთილის მიზნის წარდგენა;
მოლოდინების ჩამოყალიბება და თემისადმი ინტერესის სტიმულირება;
კითხვის კონკრეტული სამიზნე უნარის/სტრატეგიის მოდელირება.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ამ ფაზაზე განხორციელებული აქტივობები მოსწავლეს ეხმარება კითხვისთვის მომზადებაში. მასწავლებელს კი მოსწავლეთა ყურადღების კონცენტრირებაში და წინარე ცოდნის გააქტიურებაში. ეს მარტივად შეიძლება გაკეთდეს, მაგალითად, ტექსტის წინასწარ მიმოხილვით, ილუსტრაციების დათვალიერებით, ვარაუდების გამოთქმით, გონებრივი იერიშით და ა. შ.

ფაზა2: წაკითხვის დრო (ტექსტთან მუშაობა)

ტექსტის წაკითხვა და ინფორმაციის დამუშავება;

მოდელირებული სამიზნე უნარის/სტრატეგიის გამოყენება-გავარჯიშება;

სამიზნე უნარის/სტრატეგიის გამოყენების მონიტორინგი და უკუკავშირი.

მეორე ფაზის მიზანია ახალი ცოდნის კონსტრუირება, კითხვის პროცესში მიღებული ინფორმაციის გააზრება და კითხვის უნარების გამოყენებაში ვარჯიში.

ამ ფაზაში მოსწავლეები უკეთ ხდებიან, თუ როგორ, როდის და რისთვის გამოიყენონ მასწავლებლის მიერ მოდელირებული სტრატეგიები.

ფაზა 3: წაკითხვის შემდეგ (ტექსტთან მუშაობის შემდეგ)

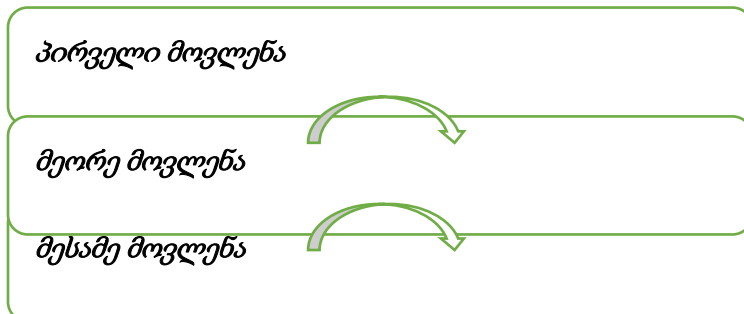
ახალი ცოდნის სიღრმისეულად გააზრება-განმტკიცება;

გავარჯიშებული უნარის/სტრატეგიის გამოყენება სხვადასხვა კონტექსტში;

სწავლის პროცესისა და შედეგების შეფასება.

მესამე ფაზაზე მოსწავლეები გამოიყენებენ დაუფლებულ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს ძირითად საკითხებზე მსჯელობის, შეჯამების, შეკითხვებზე პასუხის გაცემისა თუ საინტერესო შემოქმედებითი პროდუქტის შექმნისთვის (G-PRIED, 2015 :17-18).

ამრიგად, მესამე ფაზა საშუალებას გვაძლევს, ახალი ცოდნა გამოვიყენოთ მოსწავლეთა პიროვნული განვითარებისთვის. ამ მეთოდისთვის მასწავლებელმა შეიძლება გამოიყენოს შემდეგი სქემა:

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

მოსწავლეებმა უჯრები ტექსტის მიხედვით უნდა შეავსონ. ეს მეთოდი მათ ეხმარებათ ყურადღების კონცენტრირებაში, ანალიტიკურ აზროვნებაში, უვითარებს შეჯამებისა და დასკვნების გაკეთების უნარს.

ამრიგად, ყველა მოსწავლე განსხვავდება ცოდნით, გამოცდილებითა და მზაობით. ამას ემატება პიროვნული თვისებები, სწავლის სტილი, ინტელექტუალური უნარები, ინტერესები და მოთხოვნილებები. კითხვის სწავლების პროცესი სახალისო და საინტერესო, ნაყოფიერი და წარმატებული იქნება თუ მასწავლებელი გაითვალისწინებს თითოეული მოსწავლის მონაცემებს.

მასწავლებლის მთავარი როლი შემდეგია: მისცეს შემსწავლელს საბაზისო ცოდნა და საჭირო ლექსიკა არსებითი დეკოდირებით; განუვითაროს შემსწავლელს გაგების უნარი, რათა მას კვლავაც ჰქონდეს ძლიერი სურვილი წაიკითხოს და ისწავლოს. გარდა ამის, მასწავლებელმა უნდა დაგეგმოს, თუ როგორ წახალისოს და დამოძღვროს შემსწავლელი სხვადასხვა სტრატეგიის გამოყენებით. მასწავლებელმა ძიების პროცესში უნდა შექმნას ეფექტური კურსი, რომლის ფარგლებშიც ყოველი შემსწავლელი იქნება მოტივირებული, თვითმიმართული და წარმატებული მკითხველი. ამ სასწავლო მოგზაურობაში ყოველ მოსწავლეს ესაჭიროება შინაგანი მამოძრავებელი ძალა, რათა გამოავლინოს თავისი კითხვის პოტენციალი. (ჩეპმენი, 2006:8)

გამოყენებული ლიტერატურა:

ინასარიძე, 2006: ინასარიძე მ., დობორჯგინიძე ნ., კითხვის უნარ-ჩვევათა განვითარება“, თბილისი.

ჩეპმენი, 2016: ჩეპმენი კ., კინგი რ., კითხვის სწავლების განსხვავებული სტრატეგიები. თბილისი.

USAID G-PRIED 2015: კითხვის და წერის სწავლება დაწყებით საფეხურზე (I-VI კლასები)

USAID G-PRIED 2015: სასწავლო მეთოდოლოგიური რესურსების კრებული. ვიზუალური სქემები და გრაფიკული ორგანიზატორები.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

უფროსი მასწავლებელი: ვარდო ჩოხარაძე

ზოგიერთი თურქული ნასესხობა ტაოურ დიალექტში

პარხალი დიდი ხანია თურქეთის რესპუბლიკის შემადგენლობაშია და განიცდის თურქული ენის ძლიერ გავლენას. მხედველობაში მაქვს ცხადია ელიასხევი და ზოგიერთი მახლობელი სოფელი, თორემ სხვაგან ქართული კარგა ხანია აღარ ახსოვთ. მხედველობაში მაქვს ცხადია ელიასხევი და ზოგიერთი მახლობელი სოფელი, თორემ სხვაგან ქართული კარგა ხანია აღარ ახსოვთ.

საგანგებოდ უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ პარხალი, განსხვავებით თურქეთის საქართველოს სხვა ქართულ ენოვანი ხეობებისგან, XIX საუკუნეში არ ყოფილა რუსეთის შემადგენლობაში. შესაბამისად ოსმალეთის ექსპანსიის შემდეგ საქრისტიანო საქართველოს რაიმე გავლენაზე ლაპარაკი ზედმეტია. XIX-XX საუკუნის მიჯნაზე ქართველი მოგზაურები მიუთითებენ აქაურთა მეტყველებაში თურქული ელემენტის მოძულეობაზე და ქართული ლექსიკის სიღარიბეზე. თუმცა, აქაურთა ღირსება ისაა, რომ დღემდე შეინახეს მშობლიური ენა.

XX საუკუნის დასაწყისში ექვთიმე თაყაიშვილმა რამდენიმეჯერ იმოგზაურა ტაოში (1902, 1907, 1917 წ.წ.) არქეოლოგიური მიზნით, მატერიალური კულტურის ძეგლების შესასწავლად.

მთელი ჭოროხის აუზი და მტკვრის ზედა ნაწილი საქართველოს ისტორიაში ცნობილია ტაო-კლარჯეთად (იხ. თაყაიშვილი 1991: 197). სადაც ისტორიულად ჩამოყალიბდა რამდენიმე ქვეყანა: სპერი, ტაო, კლარჯეთი, შავშეთი, აჭარა. შევნიშნავთ, რომ ქართველ მეცნიერთა ერთი ნაწილი შავშეთს კლარჯეთის ნაწილად მიიჩნევს, რაც არაა სწორი. შავშეთი და კლარჯეთი ორი სხვადასხვა „ქვეყანაა“ თავისი დიალექტით, ფოლკლორით, ეთნოგრაფიით... თუმცა, აქვე აღვნიშნავთ, რომ სამხრული კილოები ახლოს მდგომი ქვესისტემები არიან, გულისხმობენ საერთო ფონეტიკურ და გრამატიკულ გარდაქმნებს და ქმნიან ერთმანეთთან ახლოს მდგომ ქართული ენის დიალექტთა სამხრულ ჯგუფს (ფაღავა 2002), ისტორიულ სამხრულ მეტყველებას (ძიმიგური 1975. იხ. ნიჟარაძე 1975, რედაქტორის წინასიტყვაობა).

შესაბამისად, თურქული ელემენტის შესწავლა ტაოურ დიალექტში ქართული ენათმეცნიერების მნიშვნელოვანი პრობლემაა და შევეცდები რამდენიმე დამახასიათებელ მოვლენას მივაპყრო ყურადღება და წარმოგიდგინოთ. ამ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

რეგიონში მოხუცები ქართულად საუბრობენ, ახალგაზრდები კი თურქულად. ტაოურ დიალექტში ძალიან ბევრია შემოსული თურქული ელემენტები. ამ მდგომარეობის შესახებ რამდენიმე მაგალითს წარმოგიდგინებ. მაგ:

თურქა - (Türkçe) - „თურქული (ენა)“, „თურქულად“ „თორუნებმა იციან აბა არ იციან? თურქა იციან და გურჯიჯაც“...

ყალე (kale) - „ციხე“, „უსტამისის ყალე თამარა დედოფალმა გააკეთა“...

ინსანი - (არაბ. İnsan - ინსან) – 1. „ადამიანი“, „კაცი“. 2. „ადამიანური“: „იქავრ ინსნებს ვებუცე“. „ესა არ წყენს ინსნებს“.

თურქულ ენაში მრავლობითის მაწარმოებელია „lar“, ანუ თურქი „ინსანს“ მრავლობით რიცხვში გამოთქვამს როგორც ინსანლარ – İnsanlar, ხოლო ქართულ წინადადებაში უკვე ისმის ინსნები.

არაბა – (Araba - არაბა) – 1. „მანქანა“, „ურემი“, „საზიდარი“, „ეტლი“: „არაბაში ვიჯექ, გამუელი, ვუთხარ გეჩმიშ ოლსუნ-მეთქი“; ჩვენ სამი თანე ვართ, ადგილი არ გექნებათ არაბაში“; „შააჟდა არაბაზე და სოფელში წევდა“;

გურჯულადა – (Gürcüce - გურჯულადა) - „ქართული ენა“, „ქართულად“: Gürcü - „ქართველი“ და ca, ce – არის მაწარმოებელი, რომელიც „ენას“ აწარმოებს: „ოქულეფში გურჯიჯა დერსი იყოს, კაი იქნება“...

„ყავლაჯი“ (<kavgacı - ქავლაჯი - „მოჩხუბარი“, „ჩხუბისთავი“ – იწერება „Kavgacı“, ქართულად წარმოითქმის „ყავლაჯი“):

„ის ღარჭი ცოტა ყავლაჯია“ (ჩაქ.); „ფამას ქალი კაი ყავლაჯია“ (იმ.); „შერიფ ბეგის ბაღვებზე გიმიგია, ყავლაჯები არიანო“ (უსტ.); „ჩემი დედი ძალიან ყავლაჯი ყოფილა“ (მეზ.); „იმათი ბაღვები ყავლაჯი არიან“...

ახრაბა – (თ. Akraba - აქრაბა) - „ნათესავი“:

„ჩხუტუნეთ ქყუავს ახრაბები – ჯაფერ, მენსხურ დელიასანოღლები“ (ბაზგ.); „მოკდენიხან უთქუამს ქი ნენესა, გეიხსნება კარები, ჩემი ახრაბა არ დაკარქოთო“ (ბაზგ.); „ჩემი ახრაბა არი ისა, იმისა ანა და მე ახრაბა ვართ“ (ზაქ.)...

შემს-ედ-დინის მიხედვით, „ახრაბა“ - „Akraba“ - اكرابا ძველ თურქულში იკითხება „აყრაბა“, ხოლო თანამედროვეში გადმოსულია როგორც „აქრაბა“ და ნიშნავს „ნათესავს“ (ლექსიკონი 2001:42; ფუტკარაძე 1993:389; Kâmüsî 1989:23).

შახაჯი – (şakacı - შაქაჯი) - „ხუმარა“, „ცელქი“:

„შახაჯი იყო ძალიან, დაგრეხილი, სწორეს არ გეტყოდა“ (ინ.); „ერთი შახაჯი ნენეი იყო“ (ინ.)...

შაფხა – (şapka - შაფქა) - „ქუდი“:

„წყალში ჩაცვნილი ძუნანების შაფხები მეიცუა დენიზმა“ (თ.ქ.). „შაფხას აბურავს კაცსა“ (იმ.); „ის შაფხიანი კაცი ვინ იყო“ (იმ.)...

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ილხი – (yilkı - ილქი) – „ცხენის რემა“, 2. „ჯგუფი“, „გროვა“, „ხროვა“:
 „ბაღვების ილხი ადგებოდა სოფელში სასიარულოთ ლაზარიაზე“ (იმ.); „ამდენი ილხი რაფერ მეიყარეთ?“ (იმ.)...

თახუმი – (სპ. takım - თაქიმ) – 1. „ჯგუფი“, „გვარი“, „კოლექტივი“, „ჯიში“, „ნაკრები“:
 „ჩაი თახუმის ჰევესი მაქ“ (იმ.); „ჰაფიზ ნური იყო ჰაჯი თახუმიდან“ (თ.ქ.) (ფუტკარაძე 1993:465).
 „ყალემი“ – (არ. kalem - ქალემ) - „კალამი“:
 „ყალემი მომე დავწერონა“ (იმ.); „ქურშუნყალემი გაქუან?“ (უსტ.); „ყალემი არ გაქ კაი, აურუფალი ყალემი კაია“ (იმ.); (კალამი ნ. მარს მიაჩნდა რომ ქართულია).
 „ყადი“ – (არ. kadı - ქადი) - „მოსამართლე“:
 „ჟდას მეგემ ყადი იქა და უდინგლეფს“ (იმ.); „ავუქათში ყადი ზის და უსმენს“ (იმ.); „ჩემი ქმარი ყადია“ (იმ.)...

„ყადრათი“ – (არ. kayrat - ქაირათ) - „მოთმენა“, „გამძლე“:
 „ჩუენი ძალი ყადრათლია, ყადრათით საქმობს“ (თ.ქ.); „ყაირათლი გააკეთე მეიგებ“ (უსტ.); „ისინი ყაირათლობენ“ (უსტ.)...

„ყაჰვე“ – (არ. kahve - ქაჰვე) - „ყავა“:
 „ყაჰვეს დალევ თუ ჩაის?“ (უსტ.); „თქვენ ყაჰვე გიყვარან გურჯებს“ (უსტ.); „წრევლ გურჯი იყო, სულ ყაჰვეს სმევდა“ (იმ.)...

შარყი – (şarkı - შარქი) – „სიმღერა“:
 „ფენა ლამაზი შარყები იცის და ღმერის“ (იმ.); „გურჯი შარყი თუ იცი იმღერე“ (იმ.); „შარყი გურჯულია არ ვიცი, თურქვა ვიცი“ (უსტ.)...

შარყიჯი – (şarkıcı - შარქიჯი) - „მომღერალი“:
 „თურქიეში გურჯი შარყიჯებიც არიან – ნეჯო, ილჰან ირემი, ზულფი ლივანელი“ (სტ.); „დულუნში შარყიჯები მოყავენ და სამობენ“ (იმ.)...

დელიყანლი - (delikanlı - დელიქანლი) - „ახალგაზრდა“, „ვაჟკაცი“:
 „დელიყანლი იყო ეფეიჯა ახალი“ (იმ.); „მაღალი ლამაზი დელიყანლი იყო“ (იმ.); „ბაზომ მიცა ლამაზი დელიყანლიაო“ (იმ.)...

ყაჩ – (kaç - ქაჩ) - „რამდენი“:
 „ხოფადან ყაჩ კილომეტრია ბათუმი?“ (ბაზგ.); „უსტამისამდე ყაჩ კილომეტრში ჩახვალ?“ (იმ.); „ყაჩ კილომეტრი გამეიარეთ“ (უსტ.)...

ყაჩ - چاق (ლექსიკონი 2001:757; Kâmüsî 1989:1017);
 ყალე – (Kale - ქალე) - „ციხე“:
 „თურქი კაც კლავს და ყალეს არ დაანგრევს?“ (ჩაქ.); „უსტამისის ყალე თამარა დედოფალმა გააკეთა“ (უსტ.); „ქილისე არ არი, ყალე არი“ (უსტ.)...

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ხებერი – (არ. haber - ჰაბერ) - „ამბავი“, „ცნობა“, „შეტყობინება“:

„თვით რომ ზეგანშია, ბარის ხებერი აღარ იცის“ (იმ.); „ბევრი ხებერი იცის იმ კაცმა“ (იმ.); „ხებერი მუუტანეს და ისტანბულს წევდა“ (იმ.)...

ბუხური – (არ. buhur - ბუჰურ) – იკითხება (ბუჰურ) - „საკმეველი“, რელიგიური რიტუალი, სულის მოსახსენებელი დღე:

„ბუხური კალვობაზე იციან, მარიობაში, აუგუსტოს თხუთმეტზეა ღალიბა“ (ინ); (ფუტკარაძე 1993:405);

თახთა – (tahta - თაჰთა) – (თაჰთა) - „ფიცარი“, „ძელი“, „ხე“:

„გაბანვენ თახთაზე“ (იმ.); „თახთა მოვაწყობთ“ (იმ.); „თახთით არი ეს სახლი გაკეთებული“ (იმ.); „ჩვენებურაში გაკეთებულია თახთა, იმაზე გაბანებენ“ (უსტ.)...

ახთაფოთი – (ahtapat) - „რვაფეხა“, „ურჩხული“:

„იქიდან რუსი ახთაფოთივით იყურება, ესნა დეინახოთ და ერთმანებ ფხარი'ნა მისცეთ“ (ფუტკარაძე 1993:388);

შეძი – (არ. şeyh - შეიჰ) – 1. მოხუცი მუსლიმანი მამაკაცი, 2. არაბეთის ერთ-ერთი ტომის ბელადი:

„მაქფრობით შეძი, ევლდა ვერ გახდები“ (იმ.); „ისტანბულ შეძი იყო და მოკტა“ (იმ.)...

ზემოთ მოცემული კვლევებიდან ნათლად ჩანს, რომ დროთა განმავლობაში შეუთვისებია თურქული ლექსიკა, რაც შედეგია ქართულ-თურქული ურთიერთობისა. ორენოვნობის პირობებში, ბუნებრივია, ერთი ენიდან მეორეში ლექსიკის შეტანა და საბოლოოდ სესხება. აქვე ვიტყვით, რომ არა მარტო ქართულმა შეითვისა თურქული ლექსიკა, არამედ სამხრეთ საქართველოს მკვიდრთა თურქულ მეტყველებაში შევიდა ქართული ლექსიკა. ეს კანონზომიერი პროცესია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

თაყაიშვილი 1991: თაყაიშვილი ექვთიმე, „სამუსლიმანო საქართველო, ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა“, ტ. I, თბილისი.

ნიჟარაძე 1975: ნიჟარაძე შოთა, „აჭარული დიალექტი“, გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი.

ფუტკარაძე 1993: ფუტკარაძე შუშანა, „ჩვენებურების ქართული“, „აჭარის ჟურნალ-გაზეთების“, (გამომცემლობა) ბათუმი.

ლექსიკონი 2001: თურქულ-ქართული ლექსიკონი, I-II, სტამბოლი.

ლექსიკონი 1989: Kâmüsi Türki Şemseddin sâmi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

SEYYAHLAR GÖZÜYLE 17. YÜZYILDA BİR OSMANLI KAZÂSI: ROMANYA “BABADAĞI”

Ayşe Beyza BÜYÜKÇINAR¹

Özet

13. yüzyılda Sarı Saltık liderliğindeki Türkmenler tarafından Kuzey Dobruca bölgesinde kurulmuş olan Babadağı, 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılan eski bir Türk yerleşkesidir. Bugün Romanya sınırlarında bulunan bu eski Türk kasabası, bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle en parlak dönemini 17. yüzyılda yaşamıştır. Osmanlı Rumeli Sağ Kol menziline bulunan ve Silistre Sancağı'na bağlı olan Babadağı Kazâsı, diğer menzil noktalarında olduğu gibi askeri sevkiyatlar, ulaşım, haberleşme ve ekonomik görevler üstlenmekteydi. Bundan dolayı, hareketli ve canlı bir yerleşim alanıydı. 17. yüzyılda Babadağı Kazâsı'na gelen iki seyyah tespit edilmiştir. Bu bildiriye, Türk seyyah Evliya Çelebi ve Bulgar Seyyah Petru Bogdan Baksic'in ifadeleriyle Babadağı Kazâsı'nın sosyal, dini ve ekonomik hayatı ile ilgili bilgiler verilecek ve seyyahların ifadeleri Osmanlı Arşiv vesikalarıyla desteklenerek mukayese edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Babadağı Kazâsı, Seyyahlar, Evliya Çelebi

Abstract

An Ottoman State in the 17th Century in the Eyes of Globetrotters: Romania “Babadaghi”

Babadaghi is an old Turk compound which founded by Turkmen in the leadership of Sarı Saltık left from Ottoman Empire with the 1878 Berlin Treaty. Babadaghi which is in Romania now, because of its geographical location experienced its heyday in 17th century. The Babadaghi State, which is located in the right arm range of the Ottoman Rumelia and connected to the Silistre Sanjak, was in charge of military shipments, transportation, communication and economic missions (duties). Therefore, it was a restless and lively vibrant residential area. In the 17th century there were two travelers from the Babadaghi State. In this

¹ Bu bildiri metni, 2014 yılında Bükreş Üniversitesi'nde Prof. Dr. Mihail Maxim'in danışmanlığında hazırlamış olduğumuz “Un Model de Convieuire Pașnică și Reciproc Tolerantă în Spațiul Sud-est European: Kazaua Babadag în Secolul 17, în Lumina Unor Documente Noi Extrase din Arhiva Otomană (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) din Istanbul” isimli hazırlamış olduğumuz yüksek lisans tezimizden üretilmiştir. 2014 MEB YLSY Batum Şota Rustaveli Devlet Üniversitesi Resmi Burslu Tarih Doktora Öğrencisi, Kurumu: Ardahan Üniversitesi, b.buyukcinar@gmail.com

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

declaration, information on the social, religious and economic life of the Babadaghi incident will be given by expressions of Turkish traveller Evliya Celebi and Bulgarian traveller Petru Bogdan Baksic and the expressions of the travellers will be compared with the Ottoman Archives.

Keywords: Babadaghi State, Evliya Çelebi, Globetrotters

13. yüzyılda Türkler tarafından kurulmuş olan ve bugün Romanya Dobruçası sınırları içerisinde bulunan Babadağı 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır. Eski çağlarda çevresinde antik yerleşimlerin olduğu bilinmekle birlikte 13. yüzyılda Selçuklu Türkmenleriyle birlikte bölgeye gelen, efsanevi karakter Sarı Saltık Baba tarafından kurulduğu bilinen Babadağı yerleşim alanı, en parlak ve rahat dönemini 17. yüzyılda yaşamıştır. Kurucusunun lakabını alan Babadağı yerleşkesi, 17. yüzyılda henüz başlamayan seferlerden önce, Kazak saldırılarına sürekli maruz kalmış daha sonra ise, kuzeye yapılan seferlerde menzil görevi üstlenerek büyümüş ve bu yüzyılda bir “ordugâh” şehri olarak şekillenmiştir.

Kuruluşundan bu yana, Eski Baba², Saltık Baba, Baba ve Babadağı gibi isimlerle anılan bu yerleşim birimi, 17. yüzyıla kadar genellikle “Baba” ismiyle anılmış, 17. yüzyılda bu yerleşim biriminin büyümesiyle birlikte Osmanlı arşiv belgelerinde “Baba” isminin yanında Babadağı olarak³ da anılmaya başlamıştır ve ismini günümüze kadar muhafaza etmiştir. Babadağı, Sarı Saltık'un etkisinden ötürü, Dobruca bölgesinin adeta bir dini ve ruhani bir merkezi olmuştur.⁴ 13. yüzyılda yaşamış ve hakkında birçok görüş ayrılıkları olan Sarı Saltık'ın tarihi kimliğini, dönemin yazılı kaynakları olmadığından tespit etmek çok güçtür. Ne zaman doğduğu, öldüğü ve ailesi hakkında konularında kesin bir bilgi olmayan Sarı Saltık, Babadağı kasabasına ismini vermiş olduğu gibi mezarının asıl yerinin bu yerleşim alanında olduğu düşünülen, hayatı ve inanışlarıyla hakkında muhtelif bilgiler bulunduran ve Türk kültürü için büyük önem arz eden

²Aurel Decei, “Le problème de la colonisation des Turcs Seljoukides dans la Dobrogea au XIII siècle”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.10, Ankara, 1968. s.102.

³Turan Gökçe, “Babadagı Kasabasının XXI. Yüzyıl Ortalarındaki Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.25., 2010, s.156.

⁴Mihai Maxim, “Comunitatea Musulmana din Dobrogea”, *Minarete pe cerul Dobrogea*, Igloo, Bucureşti, 2012., s. 11.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

mitolojik ve efsanevi bir şahsiyettir.⁵ Günümüz Romanya'sında Dobruca bölgesi halen ülke genelinde Türk ve Müslüman nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı bir bölgedir. Bugün küçük bir yerleşke olan Babadağı kasabasında Sarı Saltık Baba Türbesi önemli bir ziyaretçi alanıdır. Bu minvalde, 13. Yüzyıldan günümüze hayatını sürdüren bu yerleşim birimiyle alakalı arşiv belgelerinde ayrıntılı bilgiler bulamayacağımız ancak sosyal yaşamı oldukça etkileyen Sarı Saltık Baba ile ilgili bilgileri seyahatname yazılarından edinebiliriz. Metin boyunca bahsedeceğimiz seyyahların "Babadağı" kazası ile ilgili vermiş oldukları ortak bilgiler ise bu noktada birleşmektedir.

Seyahatname diye adlandırdığımız gezi yazıları, tarih yazımında oldukça önemli kaynaklardır. Yazan kişinin, öznel fikirleri çerçevesinde yazılmış olan bu yazılar, kişisel görüş içerdiğinden dikkatle yaklaşılması gereken kaynaklar olsalar da, arşiv vesikalarından edinemeyeceğimiz bilgiler vermektedir. Bu bilgiler sayesinde toplumun sosyal, dini ve ekonomik yaşamı hakkındaki verilere ulaşmak mümkündür. Seyyahların kendi kişisel görüşlerini yansıttıkları bu yazılar zaman zaman abartılı bilgiler içerdiğinden seyahatnameleri dikkatli bir şekilde inceleyerek yorumlamak önem arz etmektedir.⁶

Çeşitli dinlere mensup birçok seyyah farklı yüzyıllarda Babadağı'na gelmişler ve bölgenin durumu hakkında resmi belgelerden öğrenemeyeceğimiz önemli bilgiler vermişlerdir. Babadağı yerleşim birimine ilk olarak geldiği tespit edilen seyyah, İbn Battûta'dır. Sarı Saltık'tan bizi haberdar edip 14. yüzyıl Babadağı bölgesi hakkında kısa bilgiler verdiği gibi geçen üç yüzyıllık süre boyunca Babadağı bölgesinde meydana gelen farklılıkları ve yine bu yerleşim bölgesi için hala çok önemli bir dini simge olan Sarı Saltık hakkındaki fikir ayrılıklarını vermesi yönüyle onun seyahatnamesinden bahsetmek gerekir. 17. Yüzyıl da ise, Babadağı'na gelen ve bu bölge ile ilgili ayrıntılı bilgiler verdiklerini tespit ettiğimiz

⁵ Ayşe Beyza Büyükçınar, "Romanya 'Babadağı' Ekseninde Sarı Saltık ve Heterodoks İslam", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 6-8 Ekim 2016. (Yayıma Hazırlanıyor.)

⁶ Ayşe Beyza Büyükçınar, "Un Model de Convieuire Paşnică și Reciproc Tolerantă în Spațiul Sud-est European: Kazaua Babadag în Secolul 17, în Lumina Unor Documente Noi Extrase din Arhiva Otomană (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) din Istanbul", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bucuresti, Romania, 2014.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

seyyahlardan biri, Türk seyyah Evliya Çelebi diğeri ise, Bulgar seyyah Petru Bogdan Baksic'dir.

Ibn Battûta Seyahatnamesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi farklı araştırmacılar ve yayınevleri tarafından Türkçe'ye defalarca neşredildiği gibi çeşitli dillere de çevrilmiştir. Evliya Çelebi'nin Babadağ ile ilgili yazıları için, Üçdal Neşriyat ve Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkmış olan iki farklı baskı kullanılmış, böylece hata riskinin en aza indirgenmesi hedeflenmiştir. Bulgar Seyyah Petru Bogdan Baksic'in seyahat notları ise Romanya'da yayınlanan "*Calatori Straine Despre Tarile Romane*" isimli kitabın 17. Yüzyıla alakalı cildinde mevcuttur.⁷ "*Calatori Sraine Despre Tarile Romane*" isimli kitap Türk diline "*Romen Ülkesi Üzerinde Yabancı Seyyahlar*" ismiyle çevrilebilir. Birinci cildi 1968 yılında Editura Ştiintifica şi Enciclopedica tarafından Bükreş'te yayınlanmıştır. Rumen tarihçi ve Romanya Akademisi üyelerinden biri olan Maria Holban'ın öncülüğünde çıkmaya başlayan bu kitap, kaynak kitap olarak sınıflandırabileceğimiz seyyahların seyahatnamelerinde yazmış oldukları Romanya coğrafyası üzerindeki izlenimlerini toparlaması yönünden oldukça önemlidir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, dönemin Osmanlı toprakları içerisinde seyahat eden bu seyyah hakkında Türk literatüründe henüz bir bilgi haiz değildir.

Bu bildiri de, bahsi geçen seyyahların Babadağı ile ilgili izlenimleri, zamanın ve mekânın canlı bir tasvirini⁸ ve halkın sosyal ve ekonomik durumu hakkındaki bilgileri bize verilmesi amaçlanmıştır. Bahsi geçen dönem için, Evliya Çelebi'nin bölgede uzun süre kalması ve bölgeyi ayrıntılı olarak anlatmasından ötürü Evliya Çelebi konu başlığı daha uzun tutulmuş, ilgili karşılaştırmalarda genel olarak onun yazıları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Babadağı'nın 17. yüzyıldaki sosyal ve ekonomik görünümünü vermeye çalışacağımız bu bildiri de yer yer tespit edebildiğimiz diğer seyyahların ifadelerini de ilgili kısımlara eklenmiştir.

⁷ Bkz. *Calatori Straine Despre Tarile Romane*, vol.6., Editura Ştiintifica şi Enciclopedica, Bucureşti, 1976.

⁸ Özgür Yılmaz, "Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin Kaynak Değeri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, vol. X17/2, 2013. ss.587-614. s. 587.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ibn Battûta'nın "Babadağı" İzlenimleri

Ibn Battûta, yapmış olduğu dünya seyahatinin "Kuzey Türk İllerine Yolculuk" ayağında Kırım'dan İstanbul'a doğru dönerken (1330⁹-31) Babadağ şehrine gelir ve "Sarı Saltık"tan çok kısa da olsa bahseder. Bu bölgeyi "Baba Saltık" bölgesi olarak isimlendirir ve Türkler'in yaşadığı toprakların sonudur şeklinde ifade eder¹⁰ ve buranın Tatar hanlarının idaresi altında olduğunu bildirir.¹¹ İbn Battuta, biraz sonra bahsedilecek Evliya Çelebi'nin tersine Sarı Saltık'ın diniyle alakalı şüpheye düşmüştür. Evliya Çelebi Sarı Saltık için "kim ki onun dininden şüphe ederse o en büyük günahkârdır" ifadelerini kullanırken, İbn Battuta Çelebi'nin aksine bu şehre adını vermiş olan Baba Saltık'ın keşif ve keramet sahibi bir zat olduğu söylene de dinlediği bazı hikâyeleri İslam dinine uygun bulmadığını ifade eder.¹² Baba Saltık ile Bizans'ın ilk şehrinin arasında on sekiz günlük bir yol süresi olduğunu, fakat bu yolun sekiz gününde dikili ağaç ve suyun olmadığını yazar. Bu yüzden de bu bölgeyi bozkır olarak tanımlar.¹³

Petru Bogdan Baksic'in "Babadağı" İzlenimleri

17 Eylül 1641 tarihinde Babadağı'na gelen Chiprovat doğumlu Bulgar seyyah Petru Bogdan Baksic (1601 - 1674), önce Babadağı'nın coğrafi durumundan bahsederek bölgeyi anlatmaya başlar. Ardından, bölgenin Karadeniz ile Tuna'ya yakın olduğunu, coğrafi sınırları içerisinde de çok büyük olmayan fakat içerisinde birçok çeşit balık olan bir gölü olan ve dağın eteklerinde bir vadi üzerine oturmuş şehir olarak tarif eder. Babadağı'nın etrafında çok fazla üzüm bağı ve meyve ağaçlarının varlığından bahseder. Kazak saldırılarına çok fazla maruz kalan Babadağı'nda bu saldırıları önlemek için bir Osmanlı Paşası tarafından yaptırılmış bir

⁹ Decei, a.g.m, s. 105.

¹⁰ İsmet Parmaksızoğlu, İbn Battûta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981. s. 97. İbn Battuta, Büyük Dünya Seyahatnamesi Tuhfetu'n-Nuzzar fi Garaibi'l- Emsar ve'l Acaibi'l Efsar, Düz: Ali Murat Güven, Üçdal Neşriyat (Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı), İstanbul. (Tarihsiz), s. 259. Romence çeviri ve bilgiler için bkz: Calatori Straine Despre Tarile Romane, vol.I., Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968. s. 1-12. Ayrıca bkz: Tahsin Koçyiğit, "İbn Battuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülahazalar", Din Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi, vol:IX., No: 4., 2009. s. 53-73.

¹¹ Mihail Guboğlu, "Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri ile İlişkileri Hakkında", VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.II., s. 751-781., TTK, Ankara, 1981.s. 775.

¹² a.g.m. s.775.

¹³ Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 97. İbn Battuta Büyük Dünya Seyahatnamesi Tuhfetu'n-Nuzzar fi Garaibi'l- Emsar ve'l Acaibi'l Efsar, s. 259.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

kuleden ve şehrin muhtelif yerlerinde bu saldırıları haber vermek ve engellemek için görevlilerin olduğunu söyler. Şehirde yalınayak dolaşan din adamlarını tasvir ettikten sonra çok sayıda derviş ve rahibin bulunduğunu anlatır. Köylerinde at, koyun, öküz, inek gibi çeşitli büyükbaş ve küçükbaş hayvanların bolluğundan bahseder. Civar halkının çok misafirperver olduklarını bunu da Allah rızasını kazanmak için yaptıklarını yazar. İlginç bulmuş olacak ki; camilere girerken insanların ayakkabılarını çıkarttıklarını ve fakirlere sadaka verdiklerini yazmıştır. Sarı Saltık Baba hakkında yalan söylediklerini aslında onun *Aziz Nicholas* isimli bir Hıristiyan olduğunu ifade eder. Sarı Saltık'ın Müslüman olduğunu düşünenler hakkında uzun uzun kötü kelimelerle eleştirilerde bulunur. Türkler'in, dervişlerin yaptığı gibi hûşu içinde o türbeye gittiklerini söyler. Buradan hareketle Babadağı'nda bulunan Hristiyan nüfus hakkında bilgiler vermeye başlayan Baksic, Ermeni ve Bulgar varlığından bahsederek, Babadağı'nda 10 Katolik Ragusalı şarap tüccarı gördüğünü de belirtir. 6 ve 8 aylık iki bebeği vaftiz edilirken gördüğünü ve bir kişinin de afaroz edildiğini öğrendiğini bizlere aktarır. Hristiyan Bulgarlar'ın "*Petka*" dedikleri ve Paraschiva ile Viner'in ruhuna adanmış ahşap kiliselerin" *case*"¹⁴ varlığından bahseder. Babadağ civarında çok sayıda Bulgar köylerinin var olduğunu ve bunların yakınlarında yine çok sayıda Türkçe ve Romence konuşan Hristiyan-Ortodoks ve Müslüman köylerin varlığından bizi haberdar eder. Bu yerleşim alanındaki yöre halkının balıkçılık ile uğraştıklarını aktarır.¹⁵ 22 Eylül 1641 senesine gelindiğinde bugün hala Romanya sınırlarında bulunan "*Galati*" şehrinde dir.¹⁶

Evliya Çelebi'nin "Babadağı" İzlenimleri

Verdiği detaylar ve orada edindiği bir nevi memuriyet görevi dolayısıyla, M. 1651/ H.1062¹⁷ yılında Babadağı'nda olduğunu anladığımız Evliya Çelebi, Babadağı'nda bir aydan daha fazla ikamet etmiştir. Bu çalışma sırasında ilgili yerli ve yabancı kaynaklardaki okumalarımız

¹⁴ Anlaşıldığı kadarıyla kilise değil, bir nevi kilise görevi gören dini yapılar kast edilmiştir. Çünkü Romence, "Biserica" kilise demek iken "Case", evler demektir ki, bu tarz yapılar içinde kullanılır.

¹⁵ Calatori Straine Despre Tarile Romane, C.V., Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973. s. 221-223.

¹⁶ "Calatori Straine Despre Tarile Romane", s. 226.

¹⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "Üçdal Neşriyat", "1062 yılının zilhicce ayında Gürcü Mehmet Paşa'nın sadrazamlıktan alınıp yerine Tarhuncu Ahmet Paşa'nın getirildiği haberini burada aldığı söyler." s. 974.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonucunda göze çarpan en önemli şey, Evliya Çelebi'nin Babadağı ve çevresiyle ilgili verdiği bilgilerin önemli olarak görülmesinden olsa gerek, özellikle 17. yy'da Babadağı ve Sarı Saltık ile ilgili bilgiler verilirken Evliya Çelebi'nin referans alınmış olmasıdır. Çünkü bu yüzyıla ait resmi verilere, özellikle Osmanlı Arşivi'nde rastlamak zordur. Tespit edebildiğimiz birçok belge ise -özellikle Babadağı'nın demografik verileri ile ilgili bilgiler- doğrudan Osmanlıca yazı stilinin en zor seviyesi "*siyakat*" ile yazılmıştır. Dolayısıyla bu verileri okuma zorluğu kadar, mevcut olduğu defterlerdeki verileri tespit etmekte zorlaşmaktadır. Diğer taraftan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin bu kadar önemli görülmesinin nedeni, Rumeli coğrafyasını topografik ve istatistiksel açıdan ayrıntılı bir şekilde tasvir etmesinden ötürüdür.¹⁸ Ayrıca bu eser, Avrupa coğrafya eserleri içerisinde Rumeli bölgesi hakkında en ayrıntılı kaynaktır.¹⁹ Ayrıntılı bilgi vermeden önce kısaca Evliya Çelebi'nin gözünden Babadağı hakkında, bahsi geçen dönemi ihtiva eden süreçle bu sürecin kıyaslamasında, bugün önemli bir liman kenti olan Dobruca bölgesinde bulunan Köstence'nin 17. yy'da Evliya Çelebi'ye göre çok fazla gelişmemiş olduğunu, Babadağı'nın ise bu zamana kıyasla daha önemli ve gelişmiş bir şehir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Babadağı'nın 17. yüzyılda Silistre Eyaleti'ne bağlı kaza statüsünde bir taşra teşkilatlanması olduğu Evliya Çelebi'nin ifadeleri ile Osmanlı Arşiv Vesikaları mukayese edildiğinde birbirini desteklemektedir. Evliya Çelebi'nin Siliste ile ilgili bildirdiklerine göre; Silistre Kalesi ilk olarak, H.794- M. 1792 yılında Yıldırım Bayezid tarafından fethedilmiştir. Silistre Kalesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın kanunu üzerine Özü eyaletinin hükümet merkezi konumundadır. Sonradan ayrılarak eyalet olmuştur ve eyalet toplamda sekiz sancaktır. Evliya Çelebi bu sancakları: Niğbolu Livası, Kırkkilise Livası, Vize Livası, Bender Livası, Akkerman Livası, Özi Livası, Kılıbudan Livası ve Paşa sancağı merkezi görevini üstlenen Silistre Livası olarak vermiştir.²⁰ Evliya Çelebi, Paşa'nın kendi tahtı Silistre Sancağı'ndadır

¹⁸ Nuran Tezcan, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Hammer- Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında", The Journal of Ottoman Studies, Prof. Dr. Muammer Kemal Özerin Hatıra Sayısı - II. vol. 34., İstanbul, 2009. ss. 203-230. s. 228.

¹⁹ a.g.m. s.228.

²⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Sadeleştirilenler: Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, C. III., Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1976. s. 945.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

diye bildirir, haslarının on iki voyvodalığı olduğunu, hass-ı hümayunların bu voyvadalıktan temin edildiğini, bu voyvodalıkları ise; 6 kese muhasebesi ile Has-ı Babadağı, Has-ı Karasu, Has-ı Dobruca, Has-ı Deliorman, Has-ı Hacıoğlubazan (Hacıoğlupazarı), Has-ı Eskicum'a, Has-ı Prevadi, Has-ı Aydos, Has-ı Karnabat ve Has-ı şehr-i Silistre olarak saymış ve Silistre kanunu üzere üçyüz akçe şerif kazalardır.” şeklinde aktarır.²¹

Evliya Çelebi, Babadağı'nı anlatırken, Dobruca, Silistre, Köstence ve Karaharman başlıklarının altında da bu kazâyâ değinmiş, Karaharman'dan Babadağı'na geçtiğini belirttikten sonra, Babadağı kazâsı ile ilgili daha açıklayıcı ve oldukça ayrıntılı bilgiler vermeye başlamıştır. Babadağı'nın Özi Eyaletinde *paşa hassı* ve *voyvodalık* görevi olduğunu yazdıktan sonra –ki bunu Silistre Eyaleti içinde yazmıştır-, 104 kese geliri olan ve yüz akçe payeli bir kaza olduğunu belirtir. Yüz adet nahiye ve yüz adet karyesi olduğunu ifade ettikten sonra zahire geliri almak üzere, bu köylerden dördü için Şer'i mahkemeden yazı alıp elli adamlarla birlikte gittiği ve gördüğü köy isimlerini yazar. Bu köylerden dört kese paşaya, dört kese kendisine ve iki kese de adamları için alıp Babadağı'na geri döndüğünü bildirir.

Evliya Çelebi'ye Göre Babadağı'nda Mevcut Köylerin (Karye) Yer Adları Listesi²²

1	Eskibaba	31	Deliali	60	Seleli
2	Koçubeğ	32	Uzun İnehan	61	Eski
3	Kızılca Veli	33	Kasımça	62	Kaçamak
4	Arnavudlu	34	Hacı İvaz	63	Lütfibeğ
5	Ayaklıbeğ	35	Türk Çamurlusu	64	Gevherli
6	Demlik-i zir	36	Çonkar	65	Kireçlik
7	Demlik-i bala	37	Durhanlar	66	Hoca Ali

²¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 946. Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu- Dizini, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul, 1999. s. 189.

²² Liste için bkz. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 204-205. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 969. Çoğunlukla yer isimlerinin 300 yıl boyunca pek değişmediği görülür. 17. Yüzyıl Babadağı'nın ilerleyen yüzyıllardaki durumunun karşılaştırılması için bkz. Halime Kozlublak Doğru, 1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Tarihi, TTK, Ankara, 2011., Turan Gökçe, “Babadağı Kasabası'nın 19. yüzyıl Ortalarındaki Sosyal ve Ekonomik Durumu”, Slavka Draganova, Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu, TTK, Ankara, 2006.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

8	Yuvacı	38	Bazarlı	67	Mamay
9	Kasaplı	39	Karatay	68	Gerencik
10	Kara Nasuh	40	Köstelli	69	Kasaba-i Ester-i Azim
11	Düğüncü ²³	41	Kasaba-i Karamuradlı	70	Kavacikköy
12	Pelidli	42	Danehacı	71	Sarı
13	Sofular	43	Bilal Kışlası	72	Aydın
14	Ganibucak	44	Abdülbari	73	Kocalak
15	Karaman	45	Sultankara	74	Tanrıverdi
16	Mustahfızan	46	Arnavutlu	75	Kal'a'ı Karaharman
17	Kayalıdere	47	Kal'a-i Yenisala	76	Taşağlı-i zir
18	Çağatay-ı Zir	48	Çağatay-ı Bala	77	Taşadağlı-i bala
19	Karga	49	Şeyh Eman	78	Çıkrıkçı
20	Armudlu	50	Karakoyunlu	79	Çukurova
21	Kamber	51	Kargalığ-ı zir	80	Atmaca
23	Teretsinlik	52	Kargalığ-ı bala	81	Çineli
24	Nalband	53	Toksofu	82	Başköy
25	Kızıllhisar	54	Kulalı	83	Konkaz
26	Kara Habil	55	Bahşayış	84	Sarıgöl
27	Tatar Çamurlusu	56	Hacılar	85	Ahmed Fakı
28	Küçük Sarı	57	Düğlek	86	Sarı Nasuh
29	Hergeleci	58	Sabança	87	Acıgöl
30	Sebil-i İlyas	59	İlyas		

²³ İsim bazı yayınlarda aynı harfler kullanılarak farklı şekilde telaffuz edilmiştir. Aslında “Düğüncü” olmalıdır. Yine de karşılaştırma için bkz. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 975, “Döğenci olarak yazmıştır.” Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY” “Düğüncü” olarak yazmıştır.”, s. 205.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Babadağı bu tarihlerde 87 köyden (karye) oluşmaktadır. Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgilerle, Osmanlı Arşiv Vesikaları'nda tespit ettiğimiz önceki ve sonraki senelerdeki bilgiler karşılaştırıldığında oldukça enteresan bir durum gözler önüne çıkmaktadır. Çünkü köy isimlerinin birçoğu bu tarihten önceki resmi evraklarda da aynı isimle zikredilmiştir. Evliya Çelebi Babadağı nüfusuna ait herhangi bir bilgi rmemiştir. Lakin yaklaşık olarak aynı tarihlerde (1659) psikopos²⁴ Filippo Stanislavov, 17. yüzyıl ortalarında Babadağ'ında 6.000 Müslüman, 2.000 Gayrimüslim yani toplamda 8.000 kişinin yaşadığını bildirmektedir²⁵. Yine 17. yüzyıl ortalarında (1641) bu bölgede bulunmuş olan seyyah Petru Bogdan Baksic, Babadağı'nda 20 hânelik Ermeni nüfusu yani kendi ifadesine göre 120 kişi, 2.000 kadar Türk hânesi kendi ifadesi ile 10.000 kişilik bir nüfusun yaşadığını bildirir²⁶. Maalesef bu bilgilerin doğruluğunu veya yakın bir oran olduğunu ispatlamak zordur. Yine de 20 Kasım 1668 tarihli bir cizye defterinde Babadağ kazâsında toplam 710 gayrimüslim hâne bulunmaktadır ki bu ise standart hesaplamalara göre her hâneyi 5 ile çarparsak 3510 kişiden oluşan bir gayrimüslim nüfusunun varlığı tespit edilmiştir.²⁷ Bu bildirinin amacı, seyyahların ifadelerini Osmanlı Arşiv belgeleri ile mukayese ederek desteklemek olduğundan ötürü tespit ettiğimiz dönemin Babadağı'nın nüfus oranlarını vermek yerine Babadağı bölgesinde yer alan köylerin Evliya Çelebi'den önceki ve sonraki isimlerini tablolar halinde sunmak daha uygun görülmüştür.

1641-1642 Târihli Avârız Defterine Göre Babadağı Kırsalındaki Köy İsimleri ²⁸	
Gayib Ali	Kavacık
Kargalık-ı Zir	Peçenek
Kargalık-ı Bâla	Kırcalar
Uzunincihan	Pelidli
Abdülbari	Çıkırıkçı
Kara Şeytan	Taşgıl-ı zir

²⁴ Maria Matilda Alexandrescu – Dersca Bulgaru, “Ştiri Despre Babadag in Evul Mediu” *Revista de Istorie*, Extras, TOM.31, No: 3., 1978. s. 456.

²⁵ Nureddin İbram, Dobruca'daki Müslüman Topluluğu-Manevi Hayattan Sayfalar, Dini Hayatı ve Anadilindeki Eğitim, (çev: Belghıuzar Cartalı Buliga-Namık Kemal Yıldız), Ex Ponto, Constanta, 1999, s.29; Burada verilen bilgi, Calatori Straini Despre Tarile Romane, C. V, Bucureşti, Ed. Ştiintifica, 1973, s. 202.

²⁶ Calatori Straini Despre Tarile Romane, C. V, Bucureşti, Ed. Ştiintifica, 1973, s.222

²⁷ BOA, MAD.d 5377, ss. 6-7.

²⁸ BOA, MAD.12584, “Hesab-ı hanehâ-i avarız kaza-i mezbure der livâ-i Silistre be-cihet-i Tahrir-i Cedid Süleyman Ağa ser-bevvâbin-i Dergâh-ı Ali ve muhâsib Mehmed Suret el-vâki' Fi Sene 1051” (1641-1642).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kara Nasuh	Taşagıl Bâla
Tanrıverdi	Karaharmanlık Müsellem
Karaburun	Palas
Kasimbeg Kışlası tâbi-i Karaburun	Turhanlar
Kızılca Veli	Yörükân
Kireçlik	Ester
Hasanlar	Ali Fakih
Umurlar	

20 Kasım 1668 Tarihinde Babadağı'nda Mevcut Gayrimüslim Hâneleri ²⁹	
Karye-i Kara Nasuh	Karye-i Tanrıverdi
Karye-i Kızılhisar	Karye-i Köçek
Karye-i Karaharman	Karye-i Kargalık zir
Karye-i Taşagıl bâla	Karye-i Kargalık bâla
Karye-i Taşagıl zir	Karye-i kal.harac
Karye-i Şeytan kara	Karye-i Umur Fakih

Babadağı ile ilgili izlenimlerini olumlu bir şekilde aktaran Evliya Çelebi, bu şehrin suyunun, havasının hoş olduğunu ancak kışlarının sert geçtiğini, ileri gelenlerinin çoğunun kürk giydiğini, zengin bir şehir olup halkının cömert olduğunu söyler.³⁰ Silistre'ye ait verdiği bilgilerde de hemen hemen aynı ifadeleri kullanan Evliya Çelebi'nin söylediklerinden anlaşılır; bu bölgede kışlar sert geçtiğinden “kürk” önemlidir, birbirine yakın olan bu iki bölge hemen hemen aynı coğrafi şartları, iklimi ve aynı kültür özelliklerini taşımaktadır. Babadağı'nın yiyeceklerinden sekiz renkli *Yarbaşı bağları üzümü*, *beyaz ekmeği* ve *yoğurdu* ile meşhur olduğunu, içeceklerinden de *şire-i engürü*, *bal şerbeti*, *tatlı bozasının* meşhur olduğunu ve Tatarların içtiği *üzüm sırasının* her mevsimde bulunduğunu yazar.³¹ Bu ifadeler, çalışma sırasında gördüğümüz diğer ifadelerle karşılaştırıldığında Babadağı bölgesinde Tatar nüfusu ve kültürünün var olduğu gerçeğini ispatlar. Evliya Çelebi, Babadağı “ok” unun çevre diyarlarda çok meşhur olduğunu ancak “ok çamı”nın aslında Kazdağı'ndan geldiğini yazar.³²

²⁹ BOA, MAD.d 5377, ss.6-7 Ayrıntılı bilgi için bkz: Büyükcınar, Un model de convieuire paşnică și reciproc toleranță în spațiul sud-est european:kazua Babadag în secolul 17,în lumina unor documente noi extrase din Arhiva Otomană (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) din Istanbul”

³⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 970., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, ss. 205-206.

³¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 970., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 205.

³² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 205.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

16. Yüzyılda Kırım Şehzadesi'ne ithaf edilen “Adil Sultan” destanında Babadağı ile ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Destanın 3 veryantından biri Nedret Mahmut ve Enver Mahmut'un derlemiş olduğu “Bozcigit” adlı kitaptır.³³ Bu kitapta Adil Sultan'ın Dobruca ile ilişkisi bahsedilerek Inciciyan'ın da bahsettiğı Babadağı'nda var olan 10-12 cm'lik iri kartalların yerli halkın geçim kaynağını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Tatarlar yaylarına ok yapmak için bu kartalların tüylerini kullandıkları bilinmektedir.³⁴ Aynı şekilde Inciciyan ise, yaşadığı dönem olan 19. asra ait Osmanlı ülkeleri hakkında malumat vermiştir ve Babadağı'ndan bahsettiğı kısa bilgi notunda Babadağı halkının okçuluk ile uğraştığını yazmıştır.³⁵ Demek ki, bu üç kaynağın karşılaştırılmasıyla, üç yüzyıl boyunca Babadağı'nda ki geçim kaynaklarından birinin “okçuluk” olduğu kanısına varabiliriz.

Evliya Çelebi, şehrin doğusundaki *Kule Bağları*, Bekir Ağa Hanesi sırtında *Yer Bağları* ve *Dede Saltık Sultan Korusu'nun* varlığından bahseder. Bunların hepsinin *Saltık Sultan Tekkesine* ait vakıflar olduğunu aktararak, bundan dolayı buranın hâkimi olan Baba Sultan mütevellisinin³⁶ izni olmadan kimsenin buradan odun alamadığı büyük ormanlık, hıyar ve lale bahçeleri ve avı bol bir yer olduğunu söyler. Bu vakıf arazisinin binlerce koyun, sığır, at, kısrak ve atlarla dolu³⁷ zengin bir alan olduğunu da ilave eder. II. Bayezid'in kurmuş olduğu vakfın, özellikle bu yüzyılda ki önemi aşikârdır. Ayrıca Çelebi, *Sipah kethüda yeri, yeniçeri serdarı, şeyhülislamı, nakibüleşrafi, muhtesibi* ve *şehir kethüdasının* olduğunu söylediğı Babadağı'nı “yüksek sarayları ve evleri vardır” şeklinde tarif etmiştir.³⁸ Babadağı'nda 20 adet *sıbyan mektebi* olduğuna da değinmiştir.³⁹ Mimari eserlerden ayrı ayrı bahseden Evliya Çelebi'nin bilgileri oldukça önemlidir. Babadağı'nda var olan mimari eserlerin günümüze gelmemesi sebebiyle – 17. yüzyıldan sonra birçok defa restore edilen Sarı Saltık Türbesi ve

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Doğan Kaya, “Adil Sultan Destanı”, Erciyes Aylık Sanat ve Fikir Dergisi, S. 225, Kayseri, 1996. s.15-17.

³⁴L. Inciciyan –H.D. Andereasyan, “Osmanlı Rumeli'sinin Tarihi ve Coğrafyası II”, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, s. 4-5., 1975-1976. s. 101-152. s. 118.

³⁵ a.g.m. s.118.

³⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 969., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 205.

³⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 970., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 205.

³⁸ a.g.e. s.205.

³⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 970., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 205.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazi Ali Paşa Cami hariç- bu mimari eserler hakkındaki en önemli bilgileri de Evliya Çelebi'den öğrenebilmekteyiz. Ulu Cami, Gazi Ali Paşa Cami, Defterdar Derviş Paşa Cami hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin bahsettiği diğer bilgiler ise; Babadağı'nda birçok mescit olduğu, sekiz tane han olduğu, üç hamamı olup en büyüğünün Bayezid Veli Hamamı olduğu ve yetmiş kadar ev hamamı olduğudur. Babadağı'nda 390 tane dükkân olduğunu bunlarında çoğunlukla çuhacı Latin dükkânları, okçular, yaycılar ve debbağlar olduğunu söyler ve sekiz adet kahvehanesi olduğunu bildirir. Babadağı'nın bedesteni olmadığını ekler.⁴⁰ Babadağı'nda, on bir adet tekke bulunduğunu söyleyen Evliya Çelebi, en güzelinin Hazret-i Saltık Bay Muhammed Buhara Tekkesi olduğunu söyler. Bunun dışında Uzun İmam Tekkesinden bahsetmiş ancak diğer tekke isimlerini vermemiştir.⁴¹

Babadağı çevresindeki dinlenme yerlerini anlatan Evliya Çelebi; *Yeni Sala*'da bir dinlenme yeri olduğunu ve buranın *keklik*, *kaz*, *ördek* ve *toy kuşlarının* av yeri olarak kullanıldığını anlatır. Evliya Çelebi, Babadağı'na bağlı başka dinlenme yerleri için; şehrin bağları kenarında ki *Kovacık Mesiresi'nin (Kasrı)* ismini zikrederken, Kenan Paşa Kasrı'ndan, bir *ab-ı hayat suyu*, yüksek ağaçları ve köşkleri olan bir yer olarak değinir. Şehrin yakınında Şeyh Eman isimli bir köyden ve aynı isimli bir ziyaret yerinden de bahseder.

Evliya Çelebi, Yıldırım Bayezid'in Cenevizlilerden aldıktan sonra, kalesi tekrar istila edilmesin diye yerle bir ettiği Karaharman yerleşim birimi için; Babadağı şehrinin kurucusu olarak kabul gören Sarı Saltık'ın dervişleriyle birlikte temiz havalı ve verimli toprakları olan bu bölgede çiftçilik edip harman yaptıkları bölge olduğundan bu ismin verildiğini belirtir.⁴² IV. Murad döneminde, *Ak-Kazak* (Kazak-ı Ak)'ların verdiği zararlardan ötürü Kaptan-ı Derya Recep Paşa'nın, Karaharman limanına demir attığını ve üç ay içerisinde buraya yapılması emredilen kalenin ve kale içerisinde Sultan IV. Murat'ın emriyle Cami inşa edildiğini söyleyerek, Karaharman Kalesi ile ilgili önemli ayrıntılar verir. Evliya Çelebi'nin burada

⁴⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "Üçdal Neşriyat", s. 970., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "YKY", s. 205.

⁴¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "Üçdal Neşriyat", s. 970., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "YKY", s. 205.

⁴² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "YKY", s. 203.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulunduğu dönemde Karaharman Kalesi hala sağlamdır, gümrük emini olan ancak sipahi kethüdası ve yeniçeri serdarı gibi memurları olmayan Karaharman Kalesi, Silistre eyaletinde Babadağı'nın bir nahiyesi şeklinde teşkilatlanmıştır⁴³ Evliya Çelebi, Karaharman Kalesi yapıldıktan sonra Ak-Kazak'ların, Babadağı şehrine çıkmadıklarını da aktarır.⁴⁴

Ancak Babadağı'nda bir kale bulunmadığını, dönemin siyasi olayları çerçevesinde anlatmaya çalışır. Melek Ahmet Paşa'nın görevi esnasında o bölgede bulunan Evliya Çelebi, Babadağı için yapılması elzem olan kale hakkında şunları aktarır; *“Babadağı şehrinin ilk fatihi Eflak'ın elinden Babadağı'ni H. 889 - M. 1484'de alan Yıldırım Han, ikinci fatihi ise II. Bayezid'dir. II. Bayezid gördüğü rüya üzerine şehre vakıf inşa ettirmiştir ancak şehrin şuan kalesi harap edilmiş ve suru yoktur. Birçok defa Kazaklar Yeni Sila (Enisala) üzerinden, Tuna kayıklarıyla Babadağı şehrini basmışlar, Sarı Saltık'ın (Saltık Bay olarak ifade eder) türbesinden tencere, sahan vb. şeyleri alıp giderlermiş gene böyle bir gün şehre geldiklerinde başıboş gezmişler ve dönerken kayıklarını bulamamışlar bunun üzerine tekkeye aldıkları eşyaları geri götürmüşler ve şehir halkı tarafından baskına uğrayarak esir düşmüşlerdir. Denizdeki dalgalardan ötürü kayıkları paramparça olmuş kayıklarının içindeki malzemeleri halk kendi arasında bölüşmüştür, o günden itibaren Kazaklar Babadağı'na inmez olmuşlardır. Sonra Sultan IV.Murat bu durumu öğrenince hemen Özi muhafızı Sultan Ahmed'in damadı ve Atike Sultan'ın Kocası Kenan Paşa'ya bir hatt-ı şerif gönderip “Elbette başın sana gerek ise Babadağı şehri içinde cay-ı eman olmağ için mahalle münasib bir mürtefi' zeminde bir kal'a-i metin bünyad edüp der-i devletime miftahların isal edesin!”⁴⁵ buyurarak kale inşası emri vermiş ve kale inşasına başlanmıştır ancak kale için büyük bir kulenin yapımı tamamlandığı esnada Kenan Paşa görevinden alınmıştır. Kenan Paşa'nın ardından Melek Ahmet Paşa göreve getirildiğinde Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi şehrin güvenliğinin sağlanması ve kalenin temeli ile kulenin dizdar ve askersiz kalmasından ötürü, Melek Ahmet Paşa kale*

⁴³ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 967,968., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 203.

⁴⁴ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”, s. 968., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 204.

⁴⁵ Anlamı için bkz: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Üçdal Neşriyat”; “Başın sana gerek ise Babadağı Şehri içinde güvenli olmak için uygun ve yüksek bir yerde bir kale yaptırıp anahtarlarını devlet kapıma gönderesin.” s. 968-969.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

inşasına devam etmek için izin istemiş ancak görevinden alınarak Rumeli Eyaleti valiliğine tayin edilmiştir. Silistre Eyaleti'nin başına Evliya Çelebi'nin de ifade ettiği gibi Siyavuş Paşa göreve getirilmiştir. Evliya Çelebi bunları anlattıktan sonra; Özi Eyaleti'nin Paşa hassı olan bu şehrin hala kaleye muhtaç olduğunu, zira gelişmiş bir liman şehri olduğunu ifade eder.⁴⁶

Evliya Çelebi'ye göre Babadağı, şuan ki sınırlarında *Razelm Gölü*'nü bulundurmakla birlikte, o dönemde denize kıyısı olan Karaharman'ı da kapsayan büyük bir kaza ve liman şehri olarak adlandırılmış olmalıdır. II. Bayezid zamanında fethedilen ve Babadağı'na yaklaşık 7 km uzaklıkta bulunan *Yenisala Kalesi*'ni ise; yalçın bir kaya üzerinde yüksek, içerisinde de yalnızca koyun çobanlarının oturduğu ve Karaharman'a akan Tuna nehrinin görüldüğü mevki olarak tarif eder.

Evliya Çelebi, 1651 Zilhicce ayının sonlarında buradan ayrılıp güneye doğru gittiğini önce *Yayla Köyü*'ne sonra ise *İnehan Çeşmesi*'ne geldiğini ve ardından da *Esterabad* köyüne geldiğini söyler ve Babadağı'na bağlı olan *Esterabad* ile *Kara Muradlı* köylerinden ayrıntılı bir şekilde söz eder. *Esterabad* köyü için; bin beş yüz haneli, Müslümanları az, kilisesi çok olan bir kasaba olarak tarif etmiştir. Hanları, meyhane ve bozahaneleri iki yüz kadar da dükkânı olduğuna değinmiştir. *Kara Muradlı* köyü için ise, geniş haneli, bin evli Müslüman bir kasabadır der ve imaret olarak sadece tahta örtülü bir camii ve iki hanı olduğunu yazar. 10 adet dükkânı ve 3 adet sıbyan mektebi olduğunu halkının hepsinin Tatar olduğunu bildirir. Buradan güneye doğru gitmeye devam eden Evliya Çelebi, Dobruca sınırları içerisinde diye tarif ettiği *Karasu*'ya varmıştır.⁴⁷ *Karasu*, 1062 yılında Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre bu dönemde Babadağı'na ait değildir. Bu bilgiler arşiv belgelerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla köy isimleri olarak doğru bilgilerdir.

⁴⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "YKY", s. 204. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "Üçdal Neşriyat", s. 968-969. Münir Aktepe, "Babadağı", DİA, vol.4., İstanbul, 1999. s. 372. Bernard Lewis, "Babadaghi", *E.I.F.* C.1, Leiden E. J. Brill, 1986. s. 843. , Doğru, "1844 Nüfusuna Göre Dobruca", s. 230.

⁴⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "Üçdal Neşriyat", s. 974-975., Evliya Çelebi Seyahatnamesi, "YKY", s. 208-209.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

14. Yüzyıl'dan 17. yüzyıla kadar bölgeye gelen çeşitli seyyahlar için⁴⁸; Babadağı'nın en ilginç ve en çok ayrıntısı verilen husus, başta Sarı Saltık Baba'nın dini ve onun türbesi konusu olmuştur. İlgili yerde iki ayrı Müslüman seyyahın Sarı Saltık Baba hakkında ki görüşlerine yer verilirken, Hristiyan seyyah Baksic ise, Sarı Saltık'ı Hristiyan azizi olarak görüp, onun Müslüman olduğunu söyleyenlere “yalancı” demiştir. Evliya Çelebi ayrıca Sarı Saltık ile alakalı Özi ve Silistre Valisi Kenan Paşa'nın da yazıp derlemiş olduğu bir kitabı olduğunu söylemekle birlikte bu kitap günümüze ulaşmamıştır. Henüz yeterli çalışmalar yapılamadığından tam olarak bilinemese de; Evliya Çelebi'nin Sarı Saltık ile ilgili yazmış olduğu kısımlar, Kenan Paşa'nın yazmış olduğu kitabını görüp oradan aktarmış olabileceği gibi,⁴⁹ bölgeyi gezen diğer seyyahlar gibi yerel halktan dinlediklerini aktarmasıyla da yazılmış olabilir.

Evliya Çelebi, keramet gösterme kabiliyeti olan bu velinin ölümünden sonra “cesedinin bulunduğu yerin bilinmemesi” için birinde naşı bulunan kapalı yedi tabutu küffar diyarındaki şehirlere gönderilmesini oğullarına vasiyet etmiştir. Evliya Çelebi'ye göre bu tabutlar; Baba-Eskisi, Baba-Dağı, Kaliakra, Buzeu ve hatta Danzig'e götürülmüştür.⁵⁰ Sarı Saltık'ın vefat yerinin “Babadağı” olması sebebiyle bugün araştırmacılar tarafından ortak kabul edilen görüş, Sarı Saltık'ın asıl mezarının yüksel ihtimalle Babadağı'nda olması yönündedir.

SONUÇ

Seyyahların Babadağı kazâsını tasvir ederken genel olarak ifadeleri, 1667-1668 tarihleri arasında, İstanbul'a giderken Babadağı yolunu kullanan Ioan Gninski'nin; Babadağı'nı “*tepe üzerinde kurulmuş, dört camii, bir kaç küçük kalesi bulunan uzun bir şehir*” olarak tarif

⁴⁸ Çalıştığımız dönemi kapsamadığı için buraya almadığımız ancak Babadağı'nı ziyaret eden XVI. yy. seyyahı “Martin Gruneweg” bu cümleye örnek teşkil edebilir. Martin Gruneweg için bkz: Calatori Straine Despre Tarile Romane, Supliment I, Editura Academiei Romane, Bucureşti, 2011.

⁴⁹ Hatice Aynur, Seyahatname'de Türkçe Edebi ve Biyografik Eserler, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Kaynakları, Hazırlayanlar: Hakan Karateke, Hatice Aynur, s. 242-285. TTK, Ankara, 2012. s. 261.

⁵⁰ Franz Babinger, “Sarı Saltık Dede”, *İA*, C. 10, Eskişehir, 2001. s. 221. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “YKY”, s. 270-271.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

etmesiyle⁵¹ neredeyse aynıdır. Babadağı hakkındaki görüşleri ayrıntılı olarak paylaşılmaya ve açıklanmaya çalışılan 17. yüzyıl seyyahlarının her ikisi de, Babadağı halkının çok misafirperver olduklarından bahsederken, bölgenin dini ağırlıklı nüfusuyla kendi inançlarından dolayı bakış açıları, şehri tasvirlerini etkilemiştir. Seyyahlardan anladığımız kadarıyla, o dönemde Babadağı zengin bir Osmanlı kazâsıdır. Evliya Çelebi bunu dile getirmiş, Baksic ise Evliya Çelebi'nin de değindiği gibi, Babadağı halkının çok fazla hayvanının olduğunu söyleyerek bize bu yargının doğru olabileceğini düşündürmüştür. Ancak Babadağı'nın bu yüzyılda ki ekonomik durumu hakkında, Osmanlı arşiv vesikalarını incelerken, nüfusun özellikle kırsal bölgelerde çok da zengin olmadığı kanısına varılmaktadır. Ancak şu rahatlıkla söylenebilir ki, bölgeyi gezen seyyahların ifadeleri ve orijinal arşiv vesikaları mukayese edildiğinde, Babadağı'nın bu dönemde birçok etnik unsuru içerisinde bulunduran, bir ticaret bölgesi olduğu açıktır. Baksic'in seyahatnamesinin gerçekten çok önemli olmasının sebebi; Babadağı'nda ki Hıristiyan nüfus hakkında başka yerde öğrenemeyeceğimiz bilgileri bize aktarmasından ötürüdür. Aynı zamanda arşiv belgelerinde de sık sık karşımıza çıktığı gibi, iki seyyahın yazdıklarından anladığımız; Kazak saldırılarına çok maruz kalan bu şehir için *kale-kent* denmese de kule ismiyle anılan tahkimatların çokluğudur. Bunun dışında, seyyahların ifadelerinde ki bir diğer ortak kanı ise şehrin kurucusu ve simgesi haline gelen Sarı Saltık Baba'nın varlığının şehre kattığı önemdir. Her ne kadar, Sarı Saltık ile ilgili yazmış oldukları ifadeler öznel yargılar içerse 17. Yüzyıl Rumeli Sağ Kol güzergâhının önemli menzil noktalarından biri olan Babadağı'nın sosyal ve dini yaşamı için önemli bir figürün aydınlatılması yönüyle önemlidir.

⁵¹ Nuredin İbram, a.g.e., s. 53-54.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

BOA, MAD.d 5377.

BOA, MAD.d 12584.

Aurel Decei, “Le problème de la colonisation des Turcs Seljoukides dans la Dobrogea au XIII siècle”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.10, Ankara, 1968.

Ayşe Beyza Büyükçınar, “Un Model de Convieşuire Paşnică și Reciproc Tolerantă în Spațiul Sud-est European: Kazaua Babadag în Secolul 17, în Lumina Unor Documente Noi Extrase din Arhiva Otomană (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) din Istanbul” Bucuresti, 2014. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe Beyza Büyükçınar, “Romanya ‘Babadagi’ Ekseninde Sarı Saltık ve Heterodoks İslam”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2016. (Yayıma Hazırlanıyor.)

Bernard Lewis, “Babadaghi”, *E.I²*, C.1, Leiden E. J. Brill, 1986.

Calatori Straine Despre Tarile Romane, C.5., Haz. M.M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973.

Doğan Kaya, “Adil Sultan Destanı”, *Erciyes Aylık Sanat ve Fikir Dergisi*, Kayseri, 1996.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, C. 3., Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1976.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul, 1999.

Franz Babinger, “Sarı Saltık Dede”, *İA*, C. 10, Eskişehir, 2001.

Halime Kozlubel Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, TTK, Ankara, 2011.

Hatice Aynur, “Seyahatname’de Türkçe Edebi ve Biyografik Eserler”, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Kaynakları*, Hazırlayanlar: Hakan Karateke, Hatice Aynur, s. 242-285. TTK, Ankara, 2012.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Battûta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

İbn Battuta, Büyük Dünya Seyahatnamesi Tuhfetu'n-Nuzzar fi Garaibi'l- Emsar ve'l Acaibi'l Efsar, Dü: Ali Murat Güven, Üçdal Neşriyat (Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı), İstanbul. (Tarihsiz).

L. Inciciyan –H.D. Andereasyan, “Osmanlı Rumeli’sinin Tarihi ve Coğrafyası II”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C. 4-5, 1975-1976.

Maria Matilda Alexandrescu – Dersca Bulgaru, “Ştiri Despre Babadag in Evul Mediu” *Revista de Istorie*, Extras, TOM.31, No: 3., 1978.

Mihail Guboğlu, “Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri ile İlişkileri Hakkında”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976*, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.II., TTK, Ankara, 1981.

Mihai Maxim, “Comunitatea Musulmana din Dobrogea”, *Minarete pe cerul Dobrogea*, Igloo, Bucureşti, 2012.

Münir Aktepe, “Babadağı”, *DİA*, vol.4., İstanbul, 1999.

Nureddin İbrahim, *Dobruca'daki Müslüman Topluluğu-Manevi Hayattan Sayfalar, Dini Hayatı ve Anadilindeki Eğitim*, çev. Belghıuzar Cartalı Buliga-Namık Kemal Yıldız, Ex Ponto, Constanta, 1999.

Nuran Tezcan, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Hammer- Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında”, *The Journal of Ottoman Studies*, Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı - II. vol. 34., İstanbul, 2009.

Özgür Yılmaz, “Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin Kaynak Değeri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, vol. X17I/2, 2013.

Slavka Draganova, *Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu*, TTK, Ankara, 2006.

Tahsin Koçyiğit, “İbn Battuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi*, vol:IX, No: 4, 2009.

Turan Gökçe, “Babadağı Kasabasının XXI. Yüzyıl Ortalarındaki Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.25., 2010.